C.S.C

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
19 Q
20

A. R. PATRIS.

FRATRIS RAYMVN DI PASQVAL S. THEOLOGIAE DOCTORIS ORDINIS Prædicatorum.

IN EPISTOLAM B. PAVLI APOSTOLI AD Romanos iuxta Catholicam Doctrinam Pij ac eruditi Commentarij.

IN QVIBVS PRAETER LVCIDISSIMAM LITERAE INTELligentiam: quicquid in ſcholis ex hac ſcripturę parte controuertitur, ſtylo apertiſsimo explicatur, & ad morum cōpoſitionem plurima etiā ſacris oratoribus afferuntur.

18 Py

CARMELITANI SCALZI DI S. MARIA DELLA SCALA

Mariæ de Scala

BARCINONAE,

Paulus Malus excudebat, Anno Chriſti.

M. D. LXXXXIIII.

PRESENTIUM tenore Ego Frater Ioannes Vincentius S. Theologię profeſſor ac Prouinciæ Aragoniæ ordinis Prędicatorum humilis Prior Prouininciális & ſeruus licentiã cõcedo vt in publicum proferantur commentaria in Epiſtolam B. Pauli Apoſtoli ad Romanos edita ab A.R. Patre Magiſtro fratre Raymundo Paſcual eiuſdem Ordinis, dum modo examinẽtur prius & approbẽtur iuxta S. Concil. Trident. decreta & noſtri ordinis inſtituta ab A. RR. PP. fratre Paulo Ginoues Magiſtro & Priore noſtri Cõuẽtus S. Catharinæ martyris Barcinonæ & Fratre Thoma Roca Pręſentato quibus in muneris ſpecialiter et expreſſe committo. In nomine Patris et Filij et Spiritusſancti Amen. In quorũ teſtimonium preſentibus ſubſcripſi noſtro ſigillo paruo rõboratis in noſtro Conuentũ Prædicatorum Barcinonæ die octauo. Februarij Anno. 1594.

Frater Ioannes Vicentius
Prior Prouincialis.

EGo Frater Paulus Ginoues. S. Theologiæ profeſſor & Prior Conuentus Sanctæ Catharinæ Martyris, Barcinonæ ordinis Prædicatorum ex commiſſione A.R. Patris noſtri Prioris Prouincialis legi qua potui attentione hæc commentaria in Epiſtolam B. Apoſtoli Pauli ad Romanos, quæ A.R. Pater frater Raymundus Paſqual. S. Theologiæ doctor egregius nõ vulgari ſtylo compoſuit, in quibus nihil reperi non orthodoxum, nõ doctum non denique illo tam fœlici auctoris ingenio dignum. Siquidem vniuerſa quæ in hoc opere difficilia ſunt intellectu et ab impijs hominibus, vt B. Petrus aiebat, deprauata ad ſuã ipſorum perditionem, interpres noſter a dño ſerio ac erudite pertractat vt omnino manifeſtæ relinquantur, hæreticorum fraudes, Sophiſtarum cauilli transfugarum quorundam technæ et impoſturæ, denique de catholico receptiſſimo Patrum ſenſu nullus dubitandi locus ſupereſſe videatur. Quapropter cenſeo dignum opus quod per manus omnium feratur nõ modo tyronibus in hoc ſtudiorũ genere ob facilitatẽ vſui futurũ, ſed etiã ijs qui ad maiora eruditionis incremẽta cupiunt peruenire. in cuius rei teſtimonium has literas dedi propriæ manus ſubſcriptione firmatas in conuentũ noſtro S. Catharinæ martyris Barcinone die 25. Martij Anni. 1594.

Frater Paulus Ginoues
Magiſter qui Supra.

REcenſui ex iniuncto A.R. Patris noſtri Prioris Prouincialis & perlegi non ſine fructu & delectatione lucubrationes iſtas quibus A.R. Pater frater Raymundus Paſqual S. Theologiæ grauiſsimus doctor in Epiſtolam B. Apoſtoli Pauli ad Romanos nõ ſibi ſolum modo ſed omnibus inquirentibus veritatẽ per annos multos laborauit, & comperi experimento quanto fortius a boue laſſo figãtur veſtigia, cernẽs in hoc auctore ſolidæ antiquitatis in ſcribẽdo grauitatem, ſententiarum ponduscum vere Chriſtiano doctrinæ candore, cẽſendi modeſtiam, ac in formãdis moribus piæ charitatis affectũ; longius relegatis omnibus ijs quibus politiores quidã plus nimio prę ter antiquorũ PP. conſuetudinem in ſtudijs huiuſcemodi delectantur. Breuiter Chriſtianus pater ſicç ſcripſit Chriſtianis, & eruditus, cupientibus erudiri. His accedit in controuerſijs exponendis mira facilitas qualem non temere inuenias in multis Scholaſticis auctoribus quando ad ſcripturarum elucidãda teſtimonia ventũ eſt, quod nõ reputabit extremo loco ponendũ is cui huius epiſtolæ nodi pluſquã Gordiani perſpecti ſunt. Habent etiam concionatores vnde cum nominis laude & fruge non modica Sacra oracula reuerenter tractare addicant, nullam, vt ſæpe fit, vim ſcripturis inferẽtes cum eruditarũ aurium offenſione. Denique cenſeo ẽ re omnium ſtudioſorum fore ſi hæc cõmentaria in publicũ edita fuerint ad Chriſti gloriam. Barcinonæ apud Prædicatores Nonis Aprilis Natali B.P.N. Vincentij Ferrarij. Anno Nonageſimo quarto ſupra Seſquimilleſimum.

Fr. Thomas Roca
S. Theo. Preſentatus.

EGo frater Ioannes Pedrolo Carmelita, Artiũ & ſacræ Theologiæ Doctor Prior Prouincialis Cathaloniæ eiuſdem ordinis, ex mandato & ſpeciali cõmiſsione Admodum Illuſtris ac Reuerendiſsimi Domini D. Ioannis Dimæ á Loris Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Barcinonenſis Epiſcopi, quanta potui attentione perlegi eruditiſsima commentaria in Epiſtolam B. Pauli Apoſtoli ad Romanos edita ab A.R. Patre Fratre Raymundo Paſqual. S. Theologiæ doctore Ordinis Prædicatorum viro vndequaq. doctiſsimo, in quibus nihil inueni quod fidei orthodoxæ, S. Matris Eccleſiæ dogmatibus, Conciliorũ decretis aut bonis moribus vllo modo repugnet, immo potius non mediocriter admiratus ſum viri huius pene diuinam ingenij fælicitatem in abſtruſioribus Apoſtoli teſtimonijs elucidandis, quorum in hac Epiſtola magna copia eſt: ita namq. ſtylo facili & aperto cuncta in lucem profert vt accenſam facem denſioribus tenebris intuliſſe videatur. Nuſquam lectorẽ delicatum offendent verborum lenocinia, aut ſermonũ longiores ambages tenebunt ſuſpenſum, nihil deniq. fucatum aut fictũ quis poterit in hoc auctore ſuſpicari, ſed omnia ſinceram pietatem ac ſolidam relligionem manifeſtant. Qua propter dignum iudico vt prælo committatur opus tam inſigne, in vtilitatem non ſolum eorum qui Chriſti Verbum prædicant, ſid illorum etiam qui ſcholaſticam Theologiam profitẽtur. In cuius cenſuræ teſtimonium his literis ſubſcripſi Dat. in noſtro Conuentu B. Mariæ de Monte Carmelo Barcinonæ die octaua menſis Maij Anni 1585.

Ioannes Pedrolo Carmelita.

NOS D. Ioannes Dimas Loris Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Barcinonenſis viſa approbatione prædicta horum commentariorum in Epiſtolã ad Romanos licentiam concedimus vt imprimi poſsint in noſtra diœceſi. Dat Barcinonæ in noſtro Palatio Epiſcopali die 9. Maii Anni. 1585.

I. Epiſcopus Barcinonenſis.

PSAL.

1 BEatus vir qui non abijt in conſilio impiorum. 245.a.1.
In lege Dñi meditabitur die ac nocte.227.a.1.
Omnia quecunq; faciet properabuntur.117.a.2.
Non reſurgunt impij in judicio.80.a.2.430.a.2.
2 Qui habitat in celis irridebit eos.326.b.1.
Tunc loquetur ad eos in ira ſua.326.b.1.
Ego autem conſtitutus ſum.56.a.1.
Ego hodie genui te.26.a.2.
Poſtula a me & dabo tibi gentes.291.a.2.
Reges eos in virga ferrea.436.b.a.
3 Tu autem domine ſuſceptor meus es.157.a.1.
Tu es gloria mea &c.264.a.2.
Ego dormiui & ſoporatus ſum.430.a.1.
4 Vt quid diligitis vanitatem.238.a.2.
Quis oſtendit nobis bona.293.b.2.
Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui.293.b.2.
In pace in idipſum dormiam.278.a.1.
5 Perdes omnes qui loquuntur mendacium.169.a.2. 238.a.2.
6 Domine ne in furore tuo arguas me.134.b.2.
Infirmus ſum ſana me domine.313.b.1.
7 Deus iudex iuſtus fortis, & patiens.239.b.1.
8 Admirabile eſt nomen tuum.55.a.2.
Celos tuos opera digitorum tuorum.143.b.1.
Minuiſti eum paulominus ab angelis.79.a.2.
Gloria & honore coronaſti eum.207.a.1.
Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius.52.a.2.
9 Feciſti iudicium meum &c.109.b.2.
Perijt memoria eorum cum ſonitu.351.a.1.
Cognoſcetur dominus iudicia faciens.80.a.2.
Dixit in corde ſuo non requiret.245.b.1.
11 Diminutæ ſunt veritates a filijs hominum.137.a.1.
Vana locuti ſunt vnus quiſq; ad proximum ſuum. 153.b.1.
Diſperdat dominus vniuerſa labia doloſa.178.b.1. 246.a.1.
13 Non eſt timor Dei ante occulos eorum.97.a.2.
Illic trepidauerunt timore vbi &c.159.a.2.
Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.154.a.2.
Omnes declinauerunt &c.264.b.2.
Non eſt qui faciat bonum.246.b.2.
14 Qui ingreditur ſine macula operatur iuſtitiam.12.b.2
Qui non egit dolum in lingua ſua.244.a.1.
15 Bonorum meorum non eges.101.a.1 351.a.2.
Dominus pars hæreditatis meæ.438.a.2.
Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum. 170.b.1.
Non derelinques animam meam in inferno.356.a.1.
Delectationes in dextera tua vſq; in finem.215.b.2.
16 Perfice greſſus meos in ſemitis tuis.116.a.1.
Occulos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.243.a.2
17 Et retribuet mihi dominus ſecundam &c.130.a.1.
Poſuit tenebras latibulum ſuum 350.b.1.
18 Celi enarrant gloriam Dei.143.b.1.157.a.2.
In omnem terram exiuit ſonus eorum.308.a.1.
Exultauit vt gigas ad currendam viam.268.a.1.
Lex domini immaculata &c.262.b.2.396.b.1.
Sapientiam præſtans paruulis.76.b.2.
Timor domini ſanctus permanet.245.a.1
Ab occultis meis munda me.284.b.1.
Ab alienis parce ſeruo tuo.405.a.1.
21 Verba delictorum meorum.24.b.1.
Oprobrium hominum & abiectio.82.a.2.
Tribulatio proxima eſt.210.a.1.
Foderunt manus meas.99.b.2.
24 Vnicus pauper ſum ego.99.b.2.
Vide humilitatem meam.261.a.2.
26 Pater meus & mater mea.344.b.2.
27 Loquuntur pacem cum proximo ſuo.178.b.2.
Da illis ſecundum opera eorum.202.a.1.
28 Afferte domino gloriam &c.158.a.1.
31 Beati quorum remiſſa ſunt &c.283.b.2.
Beatus vir cui non imputauit.284.b.1.
Delictum meum cognitum tibi feci.160.b.2.
Dixi confitebor aduerſum me.261.a.2.
Tu es refugium meum.284.b.1.
32 De celo reſpexit dominus &c.135.a.2.
Non ſaluatur Rex per multam virtutem.54.b.2.
Fallax equus ad ſalutem.54.b.2.
33 Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt dñs. 293.a.2.
Quis eſt homo qui vult vitam.2.a.
Prohibe linguam tuam à malo.246.a.2.
Diuerte a malo, & fac bonum.23.b.2.
Multæ tribulationes iuſtorum.305.b.2.
Mors peccatorum peſſima.325.b.1.
34 Retribuebant mihi mala pro bonis.206.a.2.
35 Homines & iumenta ſaluabis domine.55.a.2.
In lumine tuo videbimus lumen.137.b.1.
36 Spera in domino & fac bonitatem.305.a.1.
Vidi impium ſuper exaltatum.356.a.1.
38 Et ſubſtantia mea apud te eſt.73.b.1.
41 Quemadmodum deſiderat ceruus.316.b.2.
Sitiuit anima mea ad Deum.26.b.2.
43 Propter te mortificamur tota die.380.a.2.
Confuſio faciei cooperuit me.286.b.1
44 Lingua mea calamus ſcribæ.5.b.1.
Speciosus forma præ filijs hominum.381.a.2.
45 Sanctificauit tabernaculum ſuum.85.a.1.
47 Sicut audiuimus ſic vidimus.4.a.
48 Vocauerunt nomina ſua.57.a.1.
Homo cum in honore eſſet non intellexit.1.a.2. 172.a.1.
Sicut oues in inferno poſiti ſunt.430.b.2.
Mors depaſcet eos.199.b.1.360.b.2.
Confitebitur tibi cum benefeceris ei.314.b.2.
49 Quare tu enarras iuſtitias meas.95.a.2.
50 Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam.340.a.2.
Amplius laua me ab iniquitate.343.b.2.
Peccatum meum contra me eſt ſemper.197.a.2.
Tibi ſoli peccaui &c.239.a.2.
In peccatis concepit me mater mea.330.a.1.

Cor mundum crea in me Deus. 101. b.1.
*Docebo iniquos vias tuas.*101.b.1.
Domine labia mea aperies. 13. a.2.
53 *Voluntarie ſacrificabo tibi.* 371. b. 1.
54 *Quis dabit mihi pennas.&c.* 415. b.2.
Deſcendant in infernum viuentes. 166. a.1.
*Iacta ſuper Dominum curam tuam.*305.a.1.
*Viri ſanguinum & doloſi.*244.b.1.
56 *Exurge gloria mea.*356.b 1.
61 *Filij hominum mendaces.* 65.b.1. 198. a.2.
62 *Laudabuntur omnes qui iurant in eo.*182.a.2.
63 *Accedet homo ad cor altum.* 62. b.2.
64 *Beatus quem elegiſti & aſumſiſti.*75.b.2.
66 *Benedicat nos Deus.*170.a 2.
67 *Proſperum iter faciet nobis Deus.*116.b 1.
68 *Quæ non rapui tunc exoluebam.* 268. a.2.
70 *In te Domine ſperaui non confundar.* 308.a.1.
*Ne proijcias me in tempore.&c.*147.a.2.
71 *Vſque ad terminos orbis terrarum.*55.b.2.
72 *Mihi autem adherere Deo bonum eſt.*62.b.2.
*Poſuerunt in celum os ſuum.*103.a.2.
73 *Operatus eſt ſalutem in medio terra* 130.b.2.
*ſuperbia eorum.qui te oderunt.&c.*180.a.1.
74 *Cum accepero tempus ego.&c.*82.b.1.
*Bibent omnes peccatores terra.*204.b.1.
75 *Notus in iudea Deus.*93.a.2.312.a.2.
*Factus eſt in pace locus eius.*107.a.1.
76 *Renuit conſolari anima mea.* 119.b.1.
77 *Spiritus vadens,& non rediens.* 201 b.1.
80 *Dimiſi eos ſecundum deſideria.&c.*161.b.1.
81 *Ego dixi Dij eſtis.* 63.a.1.305.a 2.
83 *Gratiam & gloriam dabit Dominus.*77.a.1.
Beati qui habitant in domo tua Domine. 283.a.2.
84 *Mitigaſti omnem iram tuam.*135.b.2.
*Audiam quid loquatur in me Dominus.*219.a.1.
*Veritas de terra orta eſt.*135.2.
86 *Syon dicet homo.&c.*421.a.2.
87 *Factus ſum ſicut homo ſine &c.*360.b.2.
88 *Tui ſunt celi & tua eſt terra.* 132.a.1.
*In lumine vultus tui ambulabunt.*158.b.2.
*Quæ procedunt de labijs meis &c.*64.b.2.
Quis eſt homo qui viuet &c. 92. b 1.
90 *Non accedet ad te malum.* 84. b.2.
91 *Bene patientes erunt vt.* 206. a.2.
92 *Teſtimonia tua credibilia.*262.b.2.
93 *Qui plantauit aurem non audiet.*201. a.1.
Non videbit Dominus nec &c..75.a.2.
*Dominus ſcit cogitationes hominum.*153.b.2.
94 *Hodie ſi vocem eius audieritis.* 203.b.2.
95 *Omnes Dij gentium demonia.* 158.b.1.
97 *Iudicabit orbem terrarum.*239.b.1.
99 *Ipſe fecit nos,& non ipſi nos.*364.b.1.
100 *Miſericordiam & iudicium &c.*165.b.1.
101 *Quia tempus miſerendi eius.* 82.b.2.
*Mutabis eos & mutabuntur.*158.b.1.
102 *Qui coronat te in miſericordia &c.*294.b.1.
103 *Aperiente te manum tuam omnia.*100.a.1.
105 *Peccauimus cum patribus noſtris.* 335.b.1.
*Aperta eſt terra & deglutiuit.*105.a.1.
108 *Fiant dies eius pauci &c.*199.a.2.
109 *Dixit Dominus Domino meo &c.*26.a.2.
*Donec ponam inimicos tuos.*319.a.1.
Tu es ſacerdos in eternum. 56.a.1.
113 *Non nobis Domine non nobis.*170.a.2.
114 *Conuertere anima mea in requiem tuam.*433.b.2.
115 *Omnis homo mendax.* 169.a.2.
Quid retribuam Domino. 95.a.2.
117 *Dominus mihi adiutor non timebo.*406.b.1.
*Bonum eſt ſperare in Domino.*308.a.1.
118 *Beati immaculati in via.* 167.a.1.
*Viam mandatorum tuorum cucurri.*243.a.2.
Da mihi intellectum & ſcrutabor. 426.b.2.
Hæc me conſolata eſt. 86.b.1.
Funes peccatorum circumplexi ſunt me. 164 b 2.
Bonus es tu & in bonitate tua. 89.a.2.
*Narrauerunt mihi iniqui fabulationes.*5.b.1.
Latum mandatum tuum nimis. 116.b.1.
*Iniquos odij habui.*177.a.2.
*Confige timore tuo carnes meas.*199.a.1.
*Iuſtus es Domine & rectum iudi ium.*92.a.2.
Septies in die laudem dixi tibi. 25.b.2.
119 *Domine libera animam meam.*244.a.1.
*Cum his qui oderunt pacem eram.*180.a.1.
110 *Per diem ſol non vret te &c.*84.b.2.
121 *In domum Domini letantes ibimus.*245.b.1. 406.b.2.
*Stantes erant pedes noſtri.*303.b.2.
123 *Laqueus contritus eſt & nos &c.* 201.a.1.
125 *Qui ſeminant in lacrimis.* 304.b.2.
127 *Labores manuum tuarum.*279 a.1.
*Vxor tua ſicut vitis habundans.*381.a.2.
128 *Supra dorſum meũ fabricauerũt peccatores.*361.a.2.
129 *Si iniquitates obſeruaueris domine.*320.b.2.
*Suſtinuit anima mea in verbo eius.*305.b.1.
Apud Dominum miſericordia. 267. a.2.
131 *Iurauit Dominus Dauid veritatem.*238.b.2.
De fructu ventris tui ponam &c. 74.b.2.
136 *Adhereat lingua mea faucibus* 95.a.2.
*Exinanite exinanite &c.*434.b.1.
138 *Quo ibo a ſpiritu tuo.*199.b.2.
*Imperfectum meum viderunt occuli tui.*145.a.1
Nimis honorati ſunt amici tui. 58.a.1.
139 *Vir linguoſus non dirigetur.*179.a.1.
140 *Pone Domine cuſtodiam ori meo.*246.a.1.
*Cadent in retiaculo eius.*319.a.1.
141 *Portio mea in terra viuentium.*438.a.2.
142 *Non in iudicium cum ſeruo tuo.*247.a.2.
*Doce me facere voluntatem tuam.*117.a1.
Spiritus tuus bonus deducet me. 433.a.2.
143 *Homo vanitati ſimilis factus eſt.*323.b.1.
144 *Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis.*85.b.2.
145 *Nolite confidere in principibus.* 133.a2.
147 *Velociter currit ſermo eius.*5.b.1.
*Non fecit taliter omni nationi.*45.b.1.

Ipſe

148 *Ipſe dixit & facta ſunt.* 99.a.1.
149 *Exultabunt ſancti in gloria.* 305.b.1.

PROVERBIORVM.

1 *AVdiens ſapiens ſapientior erit.* 6.b.1.
Fili ſi te lactauerint peccatores &c. 383.a.2.
Sapientia foris prædicat 156.a.2.
Vocaui & renuiſtis. 99.b.2.162.b.2.
2 *Lætantur cum malefecerint.* 264.a.2.
6 *Eum qui ſeminat inter fratres &c.* 179.b.1.
Mandatum lucerna eſt, & lex lux. 249.b.1.
Vt cuſtodiant te à muliere. 396.a.1.
Precium vitis ſcorti vix eſt 395.b.2.
9 *Aquæ furtiuæ dulciores ſunt.* 397.b.2.
10 *Filius ſapiens lætificat patrem.* 119.b.1.
11 *Simulator ore decipit amicum.* 178.b.2.
13 *Spes quæ differtur affligit animam.* 200.a.1.
14 *Doctrina prudentium facilis.* 15.a.1.
15 *Occuli domini ſemper contemplantur &c.* 199.a.2.
16 *Vniuerſa propter ſemetipſum.* 26.a.2.
17 *Stultus ſi tacuerit ſapiens &c.* 154.b.1.
18 *Impius cum in profundum venerit* 200.b.2.
Iuſtus prior eſt accuſator ſui. 261.a.1.
21 *Vir obediens loquetur victoriam.* 99.a.1.
23 *Præbe fili mi cor tuum mihi.* 310.a.2.
24 *Septies in die cadit iuſtus.* 359 b.2.
25 *Aufer rubiginē de argento.* 283.b.1.
Qui ſcrutator eſt maieſtatis &c. 73.b.2.
27 *Laudet te alienus, & non os tuum.* 154 b.2.
28 *Beatus homo qui ſemper eſt pauidus.* 416.a.2.
31 *Panem ocioſa non commedit.* 381.a.2.
Laudent eam in portis opera eius. 207.b.2.

ECCLESIASTES.

1 *VAnitas vanitatum &c.* 152.b.1.
Omnia flumina intrant mare. 37.a.2.
Stultorum infinitus eſt numerus. 156.b.2.
3 *Cognoui quod non eſſet melius niſi letari &c.* 213.a.2
Vnus interitus eſt hominum &c. 243.b.2.
4 *Væ ſoli quia cum ceciderit &c.* 323.b.1.
Funiculus triplex difficile rumpitur. 62.b.2.
7 *Virum de mille vnum reperi.* 334.b.1.
Non eſt homo iuſtus in terra. &c. 242.b.2.
Inueni quod fecerit Deus hominem. 249.a.1.
8 *Non profertur cito contra malos ſententia.* 200.b.2.
9 *Bibe cum gaudio vinum tuum.* 207.a.2.
11 *Si ceciderit lignum in quocunq;.* 202.b.2.
12 *Cuncta quæ fiunt adducet Deus.* 201.a.2.

CANTICORVM.

1 *OSculetur me oſculo oris ſui.* 24.b.1.
Oleum effuſum nomen tuum. 55.a.2.
Nigra ſum ſed formoſa. 14.b.2.
Filij matris tuæ pugnauerunt. 233.b.2.
2 *Introduxit me Rex in cellam &c.* 349.a.1.
Ficus protulit groſſos ſuos. 4.a.
4 *Tota pulchra es amica mea.* 381.a.2.
Vulneraſti cor meum ſoror mea. 64.a 1.
Surge Aquilo, & veni Auſter. 3.b.
5 *Veniat dilectus meus in hortum ſuum.* 3.b.
Expoliaui me tunica. 162.b.2.
Laui pedes meos. 167.a.2.
Adiuro vos filiæ Hieruſalem. 115 b.1.
Vt nuntietis ei quia amore &c. 315.b 2.
8 *Quis mihi det fratrem meum.* 115.b.1.
Pone me vt ſignaculum. 310.a.2.
Fortis eſt vt mors dilectio. 316.a.2.
Soror noſtra paruula eſt. 41.a. 2.

SAPIENTIAE.

1 *IN maleuolam animam non &c.* 11.b.1.
Os quod mentitur occidit animam. 394.b.2.
Deus mortem non fecit. 320.b.1.333.b.2.
Impij manibus & verbis &c 375.b.1.
2 *Venite ergo fruamur bonis.* 371.a.2.
Nullum ſit pratum quod non. 399.b.2.
Morte turpiſſima condemnemus eum. 313.a.2.
Excæcauit illos malitia eorum. 156.b. 2.
Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. 178.a.1 325. b.1.
3 *In paucis vexati in multis &c.* 305.b.2.
4 *Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius.* 199.a.2.
5 *Turbabuntur timore horribili.* 88.b.1.
Laſſati ſumus in via iniquitatis. 165.b.1.
Ambulauimus vias difficiles. 244.b.2.
6 *Iudicium duriſſimum in his qui præſunt fiet.* 200.a. 1.216.b.1.
7 *Inuocaui & venit in me ſpiritus ſapientiæ.* 9.a.1.
Honeſtatem illius non abſcondo. 6.b.1.
Infinitus theſaurus eſt hominibus 156.a.2.
Quo qui vſi ſunt participes facti ſunt. 2.a.
8 *Attingit à fine vſq; ad finem.* 80 b.2.
Hanc amaui, & exquiſiui eam. 87.b.1.
Non habet amaritudinem conuerſatio illius. 2.b.
9 *Corpus quod corrumpitur &c.* 359.a. 2.
10 *Eduxit illam à delicto ſuo.* 324.b.2.
O quam bonus & ſuauis eſt domine ſpiritus tuus. 398.b.1.
13 *Vani ſunt omnes homines in quibus non ſubeſt ſcientia Dei.* 152.b.1.
Infelices ſunt & inter mortuos ſpes illorū eſt. 244.b.2
14 *Similiter odio ſunt Deo impius & impietas eius.* 160.b.2 319.a.2.
Incommunicabile nomē lapidibus, & lignis impoſuerunt 157.b.1.
Infandorum idolorum cultura malitia cauſa eſt. 161.a.1.176.b.2.

ECCLESIASTICI.

1 *INitium ſapientiæ timor domini.* 434.a.1.
Timor domini expellit peccatum. 151.a.2.
2 *Nullus ſperauit in domino & confuſus eſt.* 308.a.1.
Væ duplici corde & labijs &c. 178.b.2.
3 *Altiora te ne quæſieris &c.* 191.b.1.
Cor durū habebit male in nouiſſimo. 202.a. 203.a.2.

4 Pro iuſticia agonizare pro.&c.314.a.1.
Vſq; ad mortem certa pro iuſtitia.227.a.1.
5 Peccaui & quid mihi accidit &c.201.a.2.
Ne dicas miſeratio domini magna eſt.317.a.2.
Ne tardes conuerti ad dominum.201.a.1.
7 Noli quærere fieri iudex niſi valeas virtute irrumpere iniquitates.191.a.2.
Memorare nouiſſima tua & in æternum non peccabis.429.b.1.
10 Initium omnis peccati eſt ſuperbia.180.a.1.
12 Altiſſimus odio habet peccatores.120.a.1.
13 Qui tetigerit piſcem inquinabitur ab ea.246.a.1.
Bona eſt ſubſtantia cui non eſt peccatum in conſcientia 216.a.2.
24 Qui ſibi nequam eſt cui alij bonus erit.330.a.2.
15 Qui timet Deum faciet bona.151.a.2.
Nemini dedit ſpatium peccandi.353.b.2.
18 Poſt concupiſcentias tuas ne eas.363.b.2.
Si præſtas animæ tuæ concupiſcentias eius &c.433.b.1
19 Eſt qui nequiter humiliat ſe &c.178.b.2.
24 Ego quaſi vitis fructificaui.381.b.1.
Qui elucidant me vitam æternam &c.2.a.
25 A muliere initium factum eſt peccati.323 b.2.
27 Si non in timore domini tenueris te &c.275.b.2.
28 Suſurro & bilinguis maledictus.178.b.2.
31 Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt.307.a.2.
33 Multam malitiam docuit otioſitas. 177.b.2.
37 Qui ſophiſtice loquitur odibilis eſt.19.a.2.
40 Iugum graue ſuper filios Adam &c.166.a.1.
41 O mors quam amara eſt memoria tua.199.b.2.
51 Dedit mihi dominus linguam &c.364.b.1.
Modicum laboraui & inueni &c.228.a.2.

ISAIAE.

1 Filios enutriui, & exaltaui.435.b.2.
Cognouit bos poſſeſſorem ſuum.25.a 1.
Niſi dominus reliquiſſet nobis ſemen.62.a.2.
Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.244 b.1.
Qui ſcite agere peruerſe.212.b 2.
Venite arguite me.198.a.2.
Si volueritis & audieritis me &c.294.b.2.
Socij furum omnes diligunt munera.230.b.2.
Vindicabor de inimicis meis.166.b.1.
5 Væ vobis qui dicitis malum bonum,&c.149. b.1.
Ponentes tenebras lucem &c.426.a.1.
Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum.127.b.1.
6 Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium &c.359.a.1.
Ecce ego mitte me.124.b.1.
7 Si non credideritis non permanebitis.9.b.1.
Ecce virgo concipiet &c.92.a.1.
8 Sume tibi librum grandem &c.2.a.
9 Multiplicaſti gentem & non &c.101.b.2.
Paruulus datus eſt nobis.71.a.1.72.a.1.
Princeps pacis.107.a.1.
11 Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit.202.a.2
Et erit ſepulchrum eius glorioſum.355.b.2.
12 Ecce Deus ſaluator meus.55.a.2.
Haurietis aquas in gaudio de &c.348.b.2.
13 Onus Babilonis ſuper montem caliginoſum.25.a 2.
Ecce dies domini veniet crudelis.25.a.2.
Quomodo cecidiſti de cœlo lucifer.2.b.1.
22 Comedamus & bibamus cras enim.399.b.2.
23 Erubeſce Sydon ait mare.125.b.2.229.a.1.
24 Secretum meum mihi &c.85.b.2.
26 Et non videbit gloriam domini.244.b.2.
A facie tua domine concepimus &c.437.a.2.
28 Poſuimus mendacium ſpem noſtram.169.a 2.
Qui crediderit non feſtinet.11.b.2.
29 Populus hic labijs ſuis.&c.227.a.2.235.b.2.
Quis videt nos aut quis nouit nos.211.a.1.
30 Propterea expectat dominus vt miſereatur veſtri.200.b.2.
33 Vbi doctor paruulorum.229.b.2.
38 Ecce in pace amaritudo mea &c.302.a.2.
40 Conſolamini conſolamini popule meus.119.a.1.
Quid clamabo? 437.a 2.
Exiccatum eſt fœnum,& cecidit flos.3.a.
Quis cognouit ſenſum domini, aut quis &c.85.b.2.
45 Vere tu es Deus abſconditus.85.b.1.
47 Sapientia tua &c. decepit me.156 b.2.
48 Gloriam meam alteri non dabo.157.b.2.
Ego dominus deus tuus docens te &c.1.b.
Non eſt pax impijs dicit dominus.304.a.1.
49 Dominus ab vtero vocauit me.60.a.2.
Ecce in manibus meis deſcripſi te.100.a.1.
50 Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis.399. b.2.
52 Solue vincula colli tui captiua &c.157.a.1.
Gratis venundati eſtis &c.265.a.2.
Et iugiter tota die nomen meum blaſph.56.b.2.
53 Domine quis credit auditui noſtro.96.a.2.
Vere languores noſtros ipſe tulit.109.b.2.
Attritus eſt propter ſcelera noſtra.429.a.2.
Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum.267.b.2.
Quaſi agnus coram tondente ſe &c.82.b.1.
Generationem eius quis enarrabit.16.a.1.
55 Omnes ſitientes venite ad aquas.349 a.2.
Derelinquat impius viam ſuam.427.a.2.
Non viæ meæ viæ veſtræ &c.245.a.1.
56 Omnes in viam ſuam declinauerunt.243.a.1.
57 Iuſtus perit,& non eſt qui recogitet.315.a.1.
58 Quaſi tuba exalta vocem tuam &c.6.b.2.
59 Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter &c.283.b.1.
Vaſtitas,& contritio in vijs eorum 245.a.1.
60 Tunc videbis & afflues.&c.63.a.1.
61 Ad annunciandum manſuetis miſit me.69.b.2.
Quaſi ſponſum decoratum corona &c.24.b.1.
62 Et vocabitur tibi nomen nouum.55.a.2.
63 Torcular calcaui ſolus.267.b.2.
64 Quaſi pannus menſtruatæ &c.207.b 1
65 Benedicetur in Deo amen.171.b.2.
66 Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum.11.a.1.
Quis audiuit vnquam tale aut quis &c.350.a.2.
Vermis eorum non morietur.&c.219.b.2.

HIE

HIEREMIAE.

1 *PRiuſquã te formarem in vtero noui te.60.a.2.*
Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes.41.b.1.
Quid tu vides? vllam ſuccenſam.407.a.2.
2 *Populus meus mutauit gloriam ſuam.157.b.1.*
Duo mala fecit populus meus.150.b.2.
Ego plantaui te vineam electam &c.210.b.1.
Dicentes ligno pater meus es tu &c.170.b.1.
3 *Tu fornicata es cum amatoribus multis.378.b.2.*
4 *Circuncidimini domino,& auferte.235.b.2.*
Laua à malitia cor tuum &c.167.a.2.
5 *Indurauerunt facies ſuas ſupra &c.203.a.1.*
Prophete prophetabunt mendacium.67.a.2.
6 *A minore vſq; ad maiorem omnes &c.180.a.1.*
Pax pax,& non erat pax.178.b.2.
9 *Sagitta vulnerans lingua eorum &c.244.a.1.*
Aſcendit mors per feneſtras.346.b.2.
Non glorietur ſapiens in ſapientia.156.a.2.
10 *A ſignis celi nolite metuere.436.a.2.*
12 *Iuſtus quid em tu es domine &c.130.a.1.*
Quare via impiorum proſperatur.199.b.2.
13 *Si mutare poteſt ætiops pellem &c.162.b.2.*
16 *Seruietis ibi Dijs alienis die ac 351.a.2.*
17 *Prauum eſt cor hominis &c.154.a.2.*
18 *Si penitentiam egerit gens illa &c.26.b.1.*
22 *Sepultura aſini ſepelietur.356.a.1.*
23 *Non mittebam prophetas & ipſi &c.59.a.2.*
Nunquid non verba mea ſunt quaſi ignis.20.3.a.1.
29 *Ego cogito cogitationes pacis &c.154.a.1.*
31 *In charitate perpetua dilexi te.308 b.1.*
Creauit dominus nouum ſuper terram &c.350.a.2.
Patres comederunt vuam acerbam.327.a.2.
Ecce dies veniunt dicit dominus &c.67 b.1.
Et dabo legem meam in viſceribus eorũ &c.223.a.2.

TRENORVM.

1 *VIde ſi eſt dolor ſicut dolor meus 267.b.2.*
3 *Miſericordie dñi quia non ſumus &c.160.b.2.*
Mutatus eſt color optimus.1.b.
Paruuli petierunt panem &c non erat.41.a.2.

BARVCH.

3 *IN terris viſus eſt & cum hominibus.421.a.2.*

EZECHIELIS.

1 *ET non reuertebantur cum incederent.415.b.2.*
Et totum corpus oculis plenum &c.27.b.1.
18 *Anima que peccauerit ipſa &c.137.a.1.*
Filius non portabit iniquitatem patris.328 a.2.
Omnium iniquitatum eius non recordabor.285.b.1.
20 *Dedi eis precepta mea & iudicia &c.394.a.2.*
28 *Tu ſignaculum ſimilitudinis.25.b.1.*
Effundam ſuper vos aquam mundam.349.a.1.

DANIELIS.

2 *SEd eſt Deus in celo reuelans miſteria.20.b.1.*
7 *Poteſtas eius poteſtas eterna que &c.147.b.1.*
13 *Anguſtie ſunt mihi vndiq; &c.209.a.2.*
Reuertimini ad iudicium quia &c.198.b.1.
14 *Miſerunt eum in lacum leonum.164.a.1.*

OSEAE.

1 *VAde ſume tibi vxorem fornicationum.23.b.1.*
2 *Deſponſabo te mihi in fide.377.a.2.*
Voca non plebem meam plebem meam.104.b.1.
4 *Sanguis ſanguinem tetigit.244.b.1.*
6 *Ipſi ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum.330.b.2.*
10 *Dicent montibus operite nos &c.135.b.2.*
13 *Perditio tua Iſrael tantummodo &c.133.b.2.*
Ero mors tua o mors &c.338.b.1.

AMOS.

3 *SI erit malum in ciuitate quod &c.208.b.2.*
Non faciet dñs verbum niſi reuelauerit.67.b.1.

IONAE.

2 *PRæparauit dominus piſcem grandẽ &c.164.a.1.*
3 *Adhuc quadraginta dies & Niniue &c.238.b.2.*

MICHEAE.

2 *AScendit pandens iter ante eos.116.b.1.*
6 *Popule meus quid feci tibi.&c.210.b.1.*
Nunquid dabo primogenitum meum &c.421.a.1.

NAHVM.

3 *REuelabo pudenda tua in facie tua.284.b.2.*

HABACVC.

2 *IVſtus in fide ſua viuit.203.b.2.*
3 *Exultatio eorum ſicut eius qui &c.395.b.2.*

ZACHARIAE.

3 *ET oſtendit mihi dominus Ieſum &c.56.b.1.*
9 *Dicite filie Syon ecce Rex tuus.72.b.2.*
Tu quoq; in ſanguine teſtamenti &c.338.b.1.
13 *His plagatus ſum in domo eorum &c.99.b.2.*
14 *In illa die erit dominus vnus &c.142.b.2.*

MALACHIAE.

1 *SI Pater ego ſum vbi eſt honor.&c.15.b.2.*
Si dominus ego ſum vbi eſt timor meus.97.a.2.
3 *Ego dominus & non mutor.168.b.2.*

2. MACHABEORVM.

1 *SAlutem dicunt fratres qui ſunt &c.105.b.2.*
12 *Vir fortiſſimus Iudas collatione &c.99.b.1.*

MATHEI.

1 *FIli Dauid filij Abraam.27.b.1.*
Iacob genuit Ioſeph.71.b.
Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus.131.b.2.
Ipſe ſaluum faciet populum ſuum 434.b.1.
2 *Vbi eſt qui natus eſt Rex.269.a.1.*
Rex turbatus eſt.269.a.1.
Stella antecedebat eos.229.b.1.
Obtulerunt ei aurum thus &c.158.a.1.
3 *Penitentiam agite appropinquat.203.b.2.*
Facite fructum dignum penitentie.97.a.1.
Potens eſt Deus de lapidibus iſtis &c.127.b.1.
Omnis arbor que non facit fructum &c.97.a.1.
Ego debeo baptizari à te &c.355.b 1.
4 *Ductus eſt Ieſus in deſertum a &c.433.b.2.*
Si filius Dei es dic vt lapides iſti &c.90.b.2.
Non in ſolo pane viuit homo.398.b.1.
Vade retro ſathana &c.398.a.2.
5 *Aperiens os ſuum docebat eos.100.a.1.*

Beati pauperes ſpiritu.283.a.2.
Beati miſericordes.181.b.1.
Beati mundo corde.310.a.2.
Beati pacifici.304.a.1.
Beati qui perſecutionem patiuntur &c.305.b.2.
Beati eſtis cum maledixerint vobis.206.a.2.
Gaudete & exultate quia merces.173.b.2.
Vos eſtis ſal terra.61.b.1.
Vt videant opera veſtra bona. 232.a.2.
Non veni ſoluere ſed adimplere.273 b.2.
Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis &c.398.a.2.
Qui fecerit & docuerit hic &c.12.b.1.
Niſi habundauerit iuſtitia veſtra &c.293.a.2.
Qui viderit mulierem ad &c.231.a.2.
Si occulus tuus ſcandaliZat te &c.23.b.1.
Dico vobis non iurare omnino.112.a.1.
Diliges proximum tuum.263.a.1.
Diligite inimicos veſtros.318.b.1.
Pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.240.b.2.
Si diligitis qui vos diligunt quam &c.119.b.2.
6 *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis &c.269.b.2.*
Amen dico vobis receperunt mercedē ſuā.174.a.1.
Intra in cubiculum tuum &c.112.b.1.
Pater noſter qui es in celis.107.a.1.
Et dimitte nobis debita noſtra.404.b.2.
Nolite theſaurizare vobis in terra.204.a.1.
Vbi fures effodiunt & furantur.157.a.2.
TheſauriZate vobis in celo.204.a.1.
Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.52.a.1.
Nonne anima plus eſt quam eſca.434 b.2.
7 *Nolite iudicare & non &c.184.b.2.*
Vides feſtucam in occulo fratris tui.199.a.2.
Eÿce primum trabem de occulo tuo.192.a.2.
Nolite dare ſanctum canibus.125.b.2.
Attendite à falſis prophetis &c.67 b.1.
Nunquid colligunt de ſpinis vuas &c.372.a.2.
Arbor bona bonos fructus facit.122 a.2.
Arbor bona non poteſt malos fructus &c.403.a.1.
Arbor mala non poteſt bonos fructus &c.402.b.1.
Arbor qua non facit fructum bonum &c.372.a.2.
Non omnis qui dicit domine domine &c.219.b.1.
Domine nonne in nomine tuo &c.212.b.2.
8 *Domine non ſum dignus vt intres &c.110.a.2.*
Dico ſeruo meo fac hoc &c.89.a 2.
Multi ab oriente & occidente &c.23.a.1.
Filius hominis non habet vbi caput.99.b.1.
Domine ſalua nos perimus.54.b.2.
Quid nobis et tibi Ieſu fili Dei.338.b.1.
9 *Confide fili remittuntur tibi &c.277.b.1.*
10 *Dignus eſt operarius cibo ſuo.101.b.2.*
Ecce ego mitto vos ſicut oues.59.a.2.
Nolite cogitare quomodo, aut quid.125.a.2.
Non eſtis vos qui loquimini ſed &c.122.b.1.
Tradet frater fratrem in mortem.108.a.1.
Qui perſeuerauerit vſq; in finem &c.205.b.1.
11 *Ceci vident ſurdi audiunt.90.a.1.*
Pauperes euangeliZantur &c.420.a.1.
Quid exiſtis in deſertum videre &c.399.b.2.
Inter natos mulierum non ſurrexit.58.a.1.
Abſcondiſti hac à ſapientibus &c.130.b.1.
Omnia mihi tradita ſunt à &c.114.b.1.
Nemo nouit filium niſi pater &c.60.b.1.
Venite ad me omnes qui laboratis.99.b.2.
Inuenietis requiem animabus &c.228.a.1.
Iugum meum ſuaue eſt & onus &c.348.b.1.
12 *Ex habundantia cordis os loquitur.153.b.2.*
Bonus homo de bono theſauro &c.105.b.1.
Generatio mala, & adultera.238.a.1.
Sicut ionas fuit in ventre ceti.25.a.1.
Viri Niniuite ſurgent in iudicio.235.a.2.
Ecce plusquam Salomon hic.25.a.1.
13 *Venit inimicus, & ſuper ſeminauit &c.24.b.2.*
Simile eſt regnum celorum grano &c.120.a.2.
Simile eſt regnum celorum fermento.120.a.2.
Simile eſt regnum celorum ſagena &c.24.b.2.
Omnis ſcriba doctus in regno &c.13.b.1.
Nonne hic eſt filius fabri.92.a.1.
15 *Hypocrite bene prophetauit de vobis.227.a.2.*
Populus hic labijs me honorat.235.b.2.
Ceci ſunt & duces ca corum.102.b.1.
Cecus ſi caco ducatum praſtet &c.229 a.1.
De corde exeunt cogitationes &c.235.b.2.
Miſerere mei domine fili Dauid.437.b.1.
Non ſum miſſus niſi ad oues &c.45.a.2.
Domine adiuua me.269.b.1.
Non eſt bonum ſumere panem &c.188.a.2.
O mulier magna eſt fides tua.277.b.1.
16 *Generatio mala ſignum quaris.378.b.2.*
Quem dicunt homines eſſe filium &c.83.b.2.
Tu es Chriſtus filius Dei viui.91.a.2.
Tu es petrus & ſuper hanc petram.58.b.1.
Porte inferi non praualebunt.157.a.2.
Tibi dabo claues regni celorum.196.b.2.
Quodcunq; ſolueris ſuper terram.348.b.1.
Vade poſt me ſathana.27.a.1.
Si quis vult poſt me venire.306.a.2.
Quid prodeſt homini ſi vniuerſum.101.a.2.
Quam dabit homo commutationem.264.b.2.
17 *Et transfiguratus eſt ante eos.91.a.2.*
Hic eſt filius meus dilectus.70.a.1.
18 *Si manus tua vel pes tuus &c.159.a.2.*
Si peccauerit in te frater tuus.6.b.2.
Si eccleſiam non audierit ſit tibi &c.28.a.2.
Patientiam habe in me.306.b.2.
19 *Quod Deus coniunxit homo non &c.264.a.1.*
Magiſter bone quid boni &c.220.a.1.
Si vis ad vitam ingredi ſerua 366.a.2.
Si vis perfectus eſſe vade vende &c.7.a.2.
20 *Quid hic ſtatis tota die otioſi.279.a.1.*
Voca operarios & redde illis &c.200.a.1.
Amice non facio tibi iniuriam.281.a.2.
Tolle quod tuum eſt & vade.214.b.1.
Multi ſunt vocati pauci vero &c.334.a.2.
Tertia die reſurget.25.b.2.

21 *Sedens ſuper aſinam & pullum 85.b.1.*
Benedictus qui venit in &c.263.a.2.
Vos autem feciſtis illam ſpeluncam.230.b.2.
Malos male perdet &c.174.a.1.
Auferetur a vobis regnum,&c.235.b.1.
22 *Amice quomodo huc intraſti &c.59.b.1.*
Quid me tentatis hypocritæ.227.a.2.
Reddite quæ ſunt cæſaris.&c.138.a.1.
Reddite quæ ſunt Dei Deo.158.a.1.
Diliges dominum Deum tuum &c.243.a.1.
Diliges proximum tuum &c.246.a.1.
Quid vobis videtur de Chriſto.74.a.2.
23 *Omnia quæcunque dixerint &c.204.b.2.*
Amant primos recubitus &c.230.a.1.
Væ vobis hypocritæ quia &c.243.b.2.
Ego mitto ad vos prophetas.67.b.1.
24 *Multi pſeudo prophetæ ſurgent &c.67.b.1.*
Qui legit intelligat.2.a.
25 *Quinq; erant fatuæ & quinq;.334.a.2.*
Exclamſa eſt sanna.204.a.1.
Neſcio vos.400.b.1.
Euge ſerue bone,& fidelis.52,a.1.
Intra in gaudium domini tui 334.a.2.
Cum venerit filius hominis &c.70.a.2.
Venite benedicti patris mei 200.a.2.
Quod vni ex minimis meis feciſtis &c.114.b.1.
Diſcedite à me maledicti &c 343.b.1.
26 *Quid moleſti eſtis huic mulieri.207.b.1.*
Quid vultis mihi dare &c.317.b.1.
Filius quidem hominis vadit &c.18.a.1.
Accipite & comedite.267.b.1.
Bibite ex hoc omnes.152.a.2.
Spiritus quidem promptus eſt.370.a.2.
Pater ſi poſſibile eſt tranſeat a me.306.b.1.
Pater ſi non poteſt hic calix tranſire.&c.116.b.2.
Aue Rabbi.223.b.2.
Amice ad quid veniſti.319.a.1.
Omnes qui acceperint gladium &c.244.b.1.
An putas quia non poſſum rogare.82.b.1.
Amodo videbitis filium hominis &c.80.a.1.
Quid adhuc egemus teſtibus.198.b.1.
27 *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.225.a.1.*
Tunc dimiſit illis Barrabam 304.b.1.
Si filius Dei es deſce nunc.&c.267.b.1.
Multa corpora ſanctorum &c.130.b.2.
Vere filius Dei erat iſte.80.a 2.
Seductor ille dixit adhuc viuens.198.a.2.
28 *Data eſt mihi omnis poteſtas.53.a.1.*
Euntes docete omnes gentes.59.a.1.
Ecce ego vobiſcum ſum vſq; ad &c.266.b.1.

MARCI.

1 T*V es filius meus dilectus.435.b.1.*
Spiritus expulit eum in deſertum.433.b.2.
6 *Non licet tibi habere vxorem &c.125.b.1.*
7 *Bene prophetauit Iſaias de vobis.227.a.2.*
8 *Si dimiſero eos ieiunas &c.398.b.2.*
10 *Quod Deus coniunxit homo non &c.264.a.1.*
14 *Abba pater omnia tibi ſunt &c.437.b.2.*
Simon dormis non potuiſti &c.50.a.2.
15 *Cum iam ſero eſſet factum venit.356.a.2.*
Prædicate Euangelium omni &c.127.b.1.
Qui crediderit & baptizatus &c.226.b.2.
Qui non crediderit condemnabitur.136.b.1.
In nomine meo demonia eycient.127.a.2.
Illi autem profecti prædicauerunt &c.98.a.2.

LVCAE.

1 E*Rant ambo iuſti ante Deum.130.a.1.*
Ecce concipies in vtero & paries.71.a.1.
Vocabis nomen eius Ieſum.54.a.2.
Hic erit magnus & filius altiſſimi &c.92.a.1.
Dabit illi dominus Deus ſedem &c.74.a.2.
Regni eius non erit finis 55.b.2.
Quomodo fiet iſtud &c.288.b.2.
Spiritus ſanctus ſuper veniet in te.85.a.1.
Non erit impoſſibile apud Deum.300.a.2.
Beata quæ credidiſti quoniam &c.98.a.1.
Fecit potentiam in brachio ſuo.82.a.2.
Sicut locutus eſt per os ſanctorum.6.a.1.
Salutem ex inimicis noſtris 30.a.1.
2 *Nolite timere Euangelizo vobis &c.434.b.1.*
Gloria in altiſſimis Deo.158.a.1.
Et homo iſte iuſtus & timoratus.130.a 1.
Nunc dimittis ſeruum tuum domine.130.a.2.
Lumen ad reuelationem gentium &c.260 b.1.
Poſitus eſt hic in ruinam.347.a.2.
Quæ non diſcedebat de templo.105.a.1.
In his quæ patris mei ſunt &c.267.b.1.
3 *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis 35.a.2.*
Contenti eſtote ſtipendijs veſtris.315.a.1.
Tu es filius meus dilectus.435.b.1.
4 *Agebatur in ſpiritu in deſerto.433.b.2.*
Euangelizare pauperibus miſit me.420.a.1.
Medice cura te ipſum.192.a.2.
5 *Per totam noctem laborantes &c.152.b.2.*
Exi à me domine quia homo &c.245.b.1.
Non veni vocare iuſtos ſed &c.438.a.1.
Virtus de illo exibat & ſanabat.126.b.2.
Amicus publicanorum,& peccatorum.198.a.2.
Mulier quæ erat in ciuitate.316.b.1.
Stans retroſecus pedes eius.357.a 2.
Sciret quæ & qualis eſt mulier.190.b.2.
Cui minus dimittitur minus diligit.352.b.2.
Remittuntur tibi peccata tua.286.a.1.
Fides tua te ſaluam fecit vade &c.277.b.1.
8 *Aliud cecidit ſupra petram.121.b.2.*
9 *Dedit illis virtutem & poteſtatem &c.38.b.2.*
Qui erubuerit & meos ſermones &c.129.b.1.
10 *Meſſis quidem multa operarij autem &c.101.b.2.*
Nolite portare ſacculum.434.b.2.
Neminem per viam ſalutaueritis.127.b.2.
Pax huic domui.106.a.1.
Sin autem ad vos reuertetur.106.b.2.
Dignus eſt operarius mercede ſua.281.a.1.
Qui vos ſpernit me ſpernit.303.a.1.

Gau-

Gaudete quia nomina veſtra &c.316.b.1.
Omnia mihi tradita ſunt à patre.430.a.1.
Beati oculi qui vident quæ &c.130.a.2.
In lege quid ſcriptum eſt.262.b.2.
Diliges dominum Deum tuum.348.b.1.
Homo quidam incidit in lat.1.b.
Maria optimam partem elegit.114.b.1.
11 *Pater ſanctificetur nomen tuum.437.a.2.*
Et ne nos inducas in tentationem.164.b.1.
In belſebub principe demoniorum &c.232.b.1.
Si Sathanas in ſeipſum diviſus eſt.422.a.2.
Si in digito Dei eiicio demonia.84 a.2.
Qui non eſt mecum contra me eſt.245 b.2.
Beati qui audiunt verbum Dei.219.a.2.
Vide ne lumen quod in te eſt &c.364.b.2.
12 *Nihil opertum quod non revel.199.a.2.*
Nolite timere eos qui occidunt.135.b.1.
Anima habes multa bona 157.b.2.
Servus qui cognovit voluntatem.210.b.1.
Niſi penitentiam habueritis &c.136.b.1.
Ite & dicite vulpi illi ecce &c.50.a.2.
14 *Compelle eos intrare.97.b.2.*
15 *Peccatores recipit & manducat &c.92.a.1.*
Evertit domum & querit &c.26.b.2.
Pater da mihi portionem ſubſtantiæ.438 a.2.
Quanti mercenarij in domo &c.372.b.2.
Pater peccavi in celum &c.162.b.2.
Fili tu ſemper mecum es.272.a 1.
Fili omnia mea tua ſunt.305.a 1.
16 *Dives qui induebatur purpura.20 .a.1.*
Mortuus eſt dives & ſepultus eſt.355.b.2.
Pater Abraham miſerere mei.409.a.1.
Magnum chaos eſt inter nos & vos.181.b.1.
17 *Adauge nobis fidem.131.b.1.*
Servi inutiles ſumus.375.b.1.
18 *Oportet ſemper orare & non deficere.115.a.1.*
Deus gratias ago quia non ſum &c.223.b.2.
Ieiuno bis in ſabbato.202.a.2.
Deus propitius eſto mihi peccatori.162.b.2.
Deſcendit hic iuſtificatus in domum.247.b.1.
Magiſter bone quid faciens &c.89.a.1.
Nemo bonus niſi ſolus Deus.63.b.1.
19 *Venit filius hominis querere &c.85.b.2.*
Nolumus hunc regnare ſuper nos.351.a 2.
Si cognoviſſes & tu &c.27.a.2.
Venient dies & circundabunt te.203.b.1.
21 *In patientia veſtra poſsidebitis.205.b.2.*
Erunt ſigna in ſole luna &c.135.a.2.
Tunc videbunt filium hominis.8.a.1.
Celum & terra tranſibunt &c.215.b.1.
22 *Facta eſt contentio inter eos.178.b.1.*
Quis maior eſt qui recumbit &c.52.b.2.
Ego in medio veſtrum ſum ſicut.53.b.1.
Ego diſpono vobis ſicut.53.b.1.
Ego rogavi pro te ut non deficiat.136.b.2.
Tu converſus confirma fratres tuos.119.a.1.
23 *Nihil invenio cauſa in hoc &c.320.b.2.*
Ieſum tradidit voluntati eorum.161.b.1.
Dimitte illis non enim ſciunt.100.a.1.
Nos quidem iuſtè nam digna.&c.202.b.2.
Hodie mecum eris in paradiſo.130.b.2.
Pater in manus tuas commendo &c.92.a.1.
Vere hic homo iuſtus erat.130.b.2.
24 *Oportuit pati Chriſtum & ita &c.305.a.1.*
Incipiens à Moyſe & omnibus &c.263.a.1.
Spiritus carnem & oſſa non &c.381.b.2.
Tunc aperuit illis ſenſum vt.59.a.1.

IOANNIS.

1 *IN principio erat verbum.40.a.2.*
Hoc erat in principio apud deum.76.b.1.
Omnia per ipſum facta ſunt.95.a.1.
Tenebræ eam non comprehenderunt.6.a.1.
Vt teſtimonium perhiberet de lumine.96.a.1.
Erat lux vera quæ illuminat.91.a.1.
In mundo erat & mundus eum non.90.a.1.
In propria venit & ſui eum non.90.a.1.
Dedit eis poteſtatē filios Dei fieri.63.a.1.
Et verbum caro factum eſt.109.a.1.
De plenitudine eius omnes accep.37.a.2.
Lex per Moyſen data eſt.346.b.1.
Gratia,& veritas per Ieſum &c.107.b.2.
Deum nemo vidit vnquam 141.a.1.
Ecce agnus Dei qui tollit &c.263.a.1.
Vidi ſpiritum deſcendentem quaſi &c.311.b.2.
Ecce vere Iſraelita in quo &c.11.b.1.
2 *Manifeſtavit gloriam ſuam &c.91.a.2.*
Cum feciſſet flagellum de funic.101.b.2.
3 *Niſi quis renatus fuerit ex aqua.203.a.1.*
Quod natum eſt ex carne caro eſt.261.b.1.
Quod ſcimus loquimur &c.41.a.1.
Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem &c.359.a.1.
Sic Deus dilexit mundum vt filium &c.247.a 1.
Non miſit Deus filium ſuum vt iudicet &c. 78. a.2.
Lux venit in mundum,& dilexerunt.136.b.2.
Qui male agit odit lucem.245.a.2.
4 *Quomodo tu iudeus cum ſis.192 b.1.*
Qui biberit ex hac aqua ſitiet.349.a.1.
Salus ex iudeis eſt.128.b.2.
Veri adoratores adorabunt patrē.113.b.1.
Meus cibus eſt vt faciam voluntatem &c. 267.b.1.
Iam non propter tuam loquelam credimus.96.a.2.
Niſi ſigna & prodigia videritis non &c.98.a.2.
Credidit ipſe & domus eius tota.90.a.1.
5 *Vis ſanus fieri.329.a.2.*
Surge tolle grabatū tuum.165.a.2.
Iam noli peccare ne deterius &c.352.b.1.
Non poteſt filius a ſe facere quidquam.430.a.1.
Pater omne iudicium dedit filio.169.b.2.
Poteſtatem dedit ei iudicium facere.317.b.2.
Nolite mirari hoc.80.a.1.
Opera quæ ego facio teſtimonium.84.a.1.
Scrutamini ſcripturas.68.a.1.
6 *Vnde ememus panes vt manducent hi.390.b.1.*
Hoc eſt opus Dei vt credatis.223.a.1.

Nemo poteſt venire ad me.367.b.1.
Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam &c.12.a.1.
Niſi manducaueritis carnem filij &c.12.a.1.
Non ſicut manducauerunt patres &c.25.a.2.
Durus eſt hic ſermo.12.a.1.
Spiritus eſt qui viuificat caro non &c.234.b.2.
Verba vitæ æternæ habes.127.a.2.
Nonne ego vos duodecim elegi.59.b.1.
7 *Tempus meum nondum aduenit.113.a.1.*
Non poteſt mundus odiſſe vos.179.b.1.
Quidam dicebant quia bonus eſt alij &c.89.a.2.
Nonne Moyſes dedit vobis legem.210.b.1.
Nondum erat ſpiritus datus.321.b.2.
8 *Qui ſine peccato eſt veſtrum primus &c.191.a.1.*
Mulier vbi ſunt qui te accuſabant.294.b.2.
Nemo te condemnauit? nemo domine.194.b.2.
Ego ſum lux mundi.67.a.1.
Tu de teipſo teſtimonium perhibes.419.a.1.
Duorum hominum teſtimonium &c.66.a.2.
In peccato veſtro moriemini.162 b.1.
Cognoſcetis veritatem & veritas &c.136.a.2.
Semen Abrahæ ſumus & nemini &c.275.a.2.
Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati.137.a.1.
Pater noſter Abraham eſt.437.a.2.
Si filij Abrahæ eſtis opera Abrahæ &c.227.a.1.
Vos ex patre diabolo eſtis 233.b.2.
Mendax eſt pater eius.168.a.2.
Quis ex vobis arguet me de peccato.198.a.2.
Nonne benedicimus nos quia Samaritanus.194 a 2.
Dæmonium habes.233.b.2.
Ego non quæro gloriam meam.269.b.2.
Nunquid maior es patre noſtro Abraham.275.a.2.
9 *Da gloriam Deo.264.a.2.*
Scimus quia peccatores Deus non audit.316.a.2.
A ſeculo non eſt auditum.171.a.2.
10 *Omnes quotquot venerunt fures ſunt 66.b.1.*
Ego ſum oſtium per me ſi quis introierit.270.b.2.
Ego veni vt vitam habeant.334.b.1.
Animam meam pono pro ouibus meis.109.b.2.
Nemo tollit animam meam.356.b.2.
Ego vitam æternam do eis.433.b.1.
Ego & pater vnum ſumus.26.a.2.
11 *Eamus & nos & moriamur cum eo.306.a.2.*
Scio quia reſurget in reſurrectione.186.a.1.
Nonne dixi tibi quoniam ſi credideris.277.b 2.
Expedit vobis vt vnus homo moriatur.264.b.2.
12 *Et clarificaui & iterum clarificabo.91.a.2.*
Et ego ſi exaltatus fuero a terra.80.a.2.
13 *Sciens quia venit hora eius.313.a.2.*
Cum dilexiſſet ſuos qui erant in mundo.318.b.1.
Non lauabis mihi pedes.364.b.1.
Si non lauero te non habebis partem &c.364.b.1.
Vos vocatis me magiſter &c.89.a.1.
Quod facis fac citius.67.b.2.
14 *In domo patris mei manſiones multæ.60.b.1.*
Ego ſum via veritas & vita.136.a.2.
Qui videt me videt & patrem meum.69.b.1.
Non credis quia ego in patre.69.b.1.
Opera quæ ego facio, & ipſe faciet.58.b.2.
Ego rogabo patrem & alium para.312.a.2.
Non relinquam vos orphanos.267.b.1.
Si quis diligit me ſermonem meum &c.418.b.1.
Pacem relinquo vobis.106.b.2.
Pacem meam do vobis.128.a.2.
Pater maior me eſt.430.a.1.
15 *Iam vos mundi eſtis propter &c.68.b.1.*
Maiorem hac dilectionem nemo habet.274.a.2.
Iam non dicam vos ſeruos.53 a 2.
Ego elegi vos & poſui vos vt eatis.121.b.1.
Si mundus vos odit ſcitote quia &c.206.a.2.
Non eſt ſeruus maior domino ſuo.206.a.2
Si non veniſſem & locutus eis fuiſſem.389.a.1.
16 *Omnis qui interficit vos arbitretur.206.a.2.*
Si non abiero paracletus non veniet.312.a.2.
Multa habeo vobis dicere ſed non.59.b.1.
Petite & accipietis.106.b.2.
Vt gaudium veſtrum ſit plenum.63 a.2.
Exiui a patre & veni in mundum.421.a.1.
In mundo preſſuram habebitis.398.b.2.
Confidite ego vici mundum.416.a.1.
17 *Pater venit hora clarifica filium.313.a.2.*
Hæc eſt vita æterna vt cognoſ.76.b.2.
Opus conſummaui quod dediſti mihi.274.a.2.
Manifeſtaui nomen tuum hominibus.60.b.2.
18 *Mitte gladium tuum in vaginam.82.b.1.*
Calicem quem dedit mihi pater &c.82.b.1.
Si non eſſet hic malefactor.366.a.1.
Secundum legem veſtram iudicate eum.218.a.2.
Ego in hoc natus ſum.13.a.1.
Ego nullam cauſam inuenio in eo.320.b.2.
19 *Ecce homo.227.b.1.*
Si hunc dimittis non es amicus &c.204.b.2.
Mulier ecce filius tuus.100.a.1.
Sitio.100.a.1.
Conſummatum eſt.130.b.2.
Continuo exiuit ſanguis & aqua.348.b.2.
20 *Vade ad fratres meos & dic eis.228.a.1.*
Aſcendo ad patrem meum.&c.107.b.1.
Sicut miſit me pater & ego &c.58.b.1.
Accipite ſpiritum ſanctum quorum.294.a.2.
Dominus meus, & Deus meus.89.a.1.
21 *Paſce oues meas.58.b.1.*
Qui & recubuit in cœna ſuper &c.40.a.2.
Hic eſt diſcipulus ille.215.a.1.

ACTVVM APOSTOLORVM.

1 *QVæ cœpit Ieſus facere, & docere.274.a.2.*
Eritis mihi teſtes in Hieruſalem.96.a.1.
Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis.135 a.2.
2 *Factus eſt repente de cœlo ſonus.3.b.2.*
Cœperunt loqui varijs linguis prout.3.a.
Omnis quicunque inuocauerit nomen.341.a.2.
Viri Iſraelitæ audite verba hæc &c.84.a.1.
Quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus.356.b.2.
Hic eſt lapis qui reprobatus eſt.437.b.2.

Non

Non eſt aliud nomen ſub celo.&c.247.b.2.
5 *Obedire oportet magis Deo quam &c.125.b.2.*
Ibant gaudentes à conſpectu &c.305.b.1.
8 *Baptizati tantum erant in nomine &c.354.b.2.*
Putas ne intelligis quæ legis.96.b.1.
9 *Saule ſaule quid me proſequeris.100.a.1.*
Domine quid me vis facere.364.b.1.
Audiui de viro hoc quanta &c.48.b.1.
Vade quoniam vas electionis eſt mihi.119.a.1.
Ego oſtendam illi quanta oporteat.51.b.2.
10 *Non eſt perſonarum acceptor Deus.199.b.1.*
Qui conſtitutus eſt a Deo iudex.226.b.2.
Huic omnes propheta teſtimoniũ.66.a.2.
11 *Quare introiſtis ad viros præputium.235.a.1.*
13 *Segregate mihi Saulum &c.59.a.2.*
Vobis oportebat primum loqui verbum.121.a.1.
14 *Per multas tribulationes oportet.306.a.2.*
15 *Iugum quod neq; patres noſtri.166.a.1.*
21 *Ego non ſolum alligari ſed & mori.125.a.2.*
22 *Vade quoniam ego in nationes.59.a.2.*
24 *In hoc & ipſe ſtudeo ſine &c.216.a.2.*
29 *Inſanis paule multa te litera &c.156.b.2.*

AD ROMANOS.

1 *PAulus vocatus apoſtolus ſegregatus.47.b.1.*
Per quem accepimus gratiam &c 61.a.2.
Deſidero videre vos.30.b.2.
Grecis & barbaris &c.debitor ſum.321.a.1.
Virtus eſt in ſalutem omni &c.206.a.2.
Iuſtus ex fide viuit.203.b.2.
Reuelatur ira Dei de celo.189.a.2.
Inuiſibilia ipſius a creatura &c.236.a.1.
Quia cum cognouiſſent Deum non &c.232.b.1.
Seruierunt creaturæ potius quam &c.52.b.2.
2 *Ignoras quoniam benignitas Dei.171.b.1.*
Non eſt acceptio perſonarum apud Deum.199. b.1.
Non auditores legis ſunt iuſti.&c.248.b.1.
Iudicabit Deus occulta hominum.215.b.2.
Prædicas non furandum furaris.95.a.2.
3 *Eſt Deus verax omnis autem homo.65.b.1.*
Per legem cognitio peccati.384.b.2.
Omnes peccauerunt & egent gloria Dei.326.a.2.
Quem propoſuit propitiationem per fidem.415. a.1.
An iudæorum Deus tantum nonne &c.109. a.1.
4 *Vbi non eſt lex nec præuaricatio.282.a.2.*
Traditus eſt propter delicta noſtra.381.b.1.
5 *Tribulatio patientiam operatur.206.a.1.*
Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus.413.a.1.
Per vnum hominem peccatũ in hunc &c.264. b.2.
In quo omnes peccauerunt.287.b.2.
Non ſicut delictum ita & donũ.265.b.2.
Per inobedientiam vnius peccatores &c. 98.a.1.
Lex ſubintrauit vt habundaret &c.385.a.1.
Vbi habundauit delictũ ſuperhabunda.265.b.2.
6 *Quicunq; baptizati ſumus in Chriſto &c.417. b.1.*
Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non.220.a.2.
Quod mortuus eſt peccato mortuus eſt &c.355. b.1.
Non regnet peccatum in veſtro mortali &c. 353. b.1.
Gratias Deo quod fuiſtis ſerui peccati.434 a.2.
Liberati à peccato ſerui facti eſtis iuſti.427.a.1.
Sicut exhibuiſtis membra veſtra.357.a.1.
Quem fructum habuiſtis tunc in illis in quibus.175.a.1
Stipendia peccati mors.174.a.2.
7 *Scientibus legem loquor.385.a.2.*
Mulier viuente viro alligata eſt legi.434.a.2.
Nunc ſoluti ſumus a lege mortis.385.a.2.
Peccatum non cognoui niſi per legem.384.a.2.
Concupiſcentiam neſcirem niſi lex diceret. 248. b.2.
Lex ſancta,& mandatũ ſanctum.347.a.1.
Lex ſpiritualis eſt ego autem carnalis.419. b.1.
Non enim quod volo bonũ hoc facio.249.a.2.
Video aliã legem in membris meis.163.a.1.
Infelix ego homo quis me libera.212.b.1.
8 *Vt iuſtificatio legis impleretur in.437.a.1.*
Corpus mortuum eſt propter peccatum.333.a.2.
Qui ſuſcitauit ipſum Chriſtum a mortuis. 356. b.2.
Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis &c.52.b.1.
Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ 63.a.1.
Non ſunt condignæ paſſiones huius &c.305.a.1.
Vanitati creatura ſubiecta eſt.123.a.2.
Ipſa creatura liberabitur à ſeruit.143.b.2.
Omnis creatura ingemiſcit &c.143.b.2.
Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus.11.b.1.
Quos prædeſtinauit hos & vocauit &c.87.a.1.
Si Deus pro nobis quis contra nos.35.a.1.
Quis nos ſeparabit à charite Chriſti.410.a.1.
Tribulatio,an anguſtia a fame.207.b.1.
Certus ſum quia neq; mors neq; vita &c.309.b.2.
9 *Optabam ego ipſe anathema eſſe &c.381 b.1.*
Iacob dilexi Eſau autem odio habui.199.b.2.
Non volentis neq; currentis ſed miſerentis. 278.a.2.
Voluntati eius quis reſiſtit.247.a.1.
Vocabo non plebem meam plebem meam.104.b.1.
10 *Non eſt diſtinctio iudei & greci.102. b.1.*
Omnis quicunque inuocauerit nomen.263.b.1.
Quomodo inuocabunt in quem non.263.b.1.
Quomodo audient ſine prædicante.95.b.2.
Quomodo predicabunt niſi mittantur.124. b.1.
Quam ſpecioſi pedes euangelizantium.200.a.1.
Non omnes obediunt euangelio.206.a.2.
Fides ex auditu.242. b.2.
11 *Si autem gratia iam non ex operibus.106.a.1.*
Concluſit Deus omnia in incredulitatem.329. a.1.
12 *Rationabile obſequium veſtrum. 432.b.1.*
Sicut in vno corpore multa membra.114.a.1.
Spiritu feruentes domino ſeruientes.371.b.1.
Mihi vindictam,& ego retribuam.216 b.2.
Vince in bono malum.240.b.2.
13 *Quæ à Deo ſunt ordinata ſunt 128.a.2.*
Qui reſiſtit poteſtati Dei ordinationi.185.a.1.
Si malum feceris time.191.a 1.
Non ſine cauſa gladium portat.185.a.1.
Cui timorem timorem & cui honorem,&c.434. a.2.
Plenitudo legis eſt dilectio.423.a.1.
Hora eſt iam nos de ſomno ſurg.35.a.2.

Abij-

Abijciamus opera tenebrarum.433.a.2.
14 Tu quis es qui iudicas alienum.184.b.2.
Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu habundet.36.b.2.
Omnes ſtabimus ante tribunal.&c.431.a.2.
Omne quod non eſt ex fide peccat.176.b.2.
15 Quecunq; ſcripta ſunt ad noſtram &c.261.a.1.
Deus pacis ſit cum omnibus vobis.107.a.1.
16 Commendo vobis phœben.ſororem.34.b.1.
Salutate Mariam qua multum &c.122.a.1.

1. CORINTHIORVM.

1 ON miſit me Chriſtus baptizare ſed.27.b.1.
Perdam ſapientiam ſapientium.2.b.2.
Stultam fecit ſapientiam huius mundi.124.a.1.
Nos prædicamus Chriſtum crucifixum.125.b.1.
Infirma mundi elegit Deus.325.a.1.
Qui factus eſt ſapientia a Deo.&c.130.a.1.
Qui gloriatur in domino glorietur.228.a.2.
2 Non dicam me ſcire aliquid in.56.b.2.
Occulus non vidit,nec auris audiuit.142.a.2.
Animalis homo non percipit ea quæ ſunt.423.b.1.
3 Tanquam paruulis in Chriſto lac.&c.228.b.2.
Nonne carnales eſtis 38.b 2.
Ego plantaui Apollo rigauit.122.a.1.
Neq; qui plantat eſt aliquid neq;.114.b.1.
Dei ſumus adiutores.118 a.2.
4 Sic nos exiſtimet homo &c.118.b.1.
Hic iam queritur inter diſpen.240.b 2.
Mihi autem pro minimo vt à vobis.191.a.2.
Nihil mihi conſcius ſum.216.a.1.
Quid habes quod non accepiſti.283 a.2.
Maledicimur,& benedicimus 305.b.2.
5 Ego quidem abſens corpore &c.31.a.1.
Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.355.a.2.
Scripſi vos ne commiſceamini &c.30.b.2.
Cum eiuſmodi nec cibum ſumere.8.a 2.
6 Neſcitis quoniam angeles iudicabimus.350.a 2.
Sed abluti eſtis ſed ſanctificati eſtis.104.b.2.
Qui fornicatur in corpus ſuum peccat.167.a.1.
An neſcitis quoniam membra veſtra tẽpiũ.403.b.1
Empti eſtis precio magno.265.b.1.
Mulier ſui corporis poteſtatem non.377.b 2.
His qui matrimonio iuncti ſunt &c.377 b.2.
Mulier alligata eſt legi quanto &c.378.b.1.
9 Non ſum Apoſtolus.322.b.2.
Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam.374. b.1.
Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus.101. b.1.
Væ mihi ſi non euãgelizauero.123.b.1.
Omnia omnibus factus ſum vt.381.b.1.
Sic currite vt comprehendatis.371.a.1.
Caſtigo corpus meum.114.a.2.
10 Omnes in Moyſe baptizati ſunt 24.a.1.
Hæc omnia in figura contingebant illis.23.b.2.
Qui ſe exiſtimat ſtare videat ne cadat.303.b.1.
Omnia in gloriam Dei facite.101 a.1.
11 Nunquid domos non habetis ad manduc.29.a.1.
Laudo vos in hoc nõ laudo.38.b.2.
Si nos metipſos iudicaremus non vtiq.190.b.1.
12 Nemo poteſt dicere dominus Ieſus niſi in 12.b.1.
Diuidens ſingulis prout vult.311.b.1.
Quoſdam poſuit in eccleſijs Deus &c.58.a.1.
13 Factus ſum velut æs ſonans aut &c.95.a.2.
Charitas non æmulatur.178 a.1.
Charitas patiens eſt benigna eſt.180.b.2.
Charitas non quærit quæ ſua ſunt.108.b.2.
Cum venerit quod perfectum eſt &c.274.b.1.
Cum eſſem paruulus loquebar vt.392.a.2.
Videmus nunc per ſpeculum in enigmate.215.b.2.
14 Volo vos omnes loqui linguis magis.67 a.2.
15 Ego ſum minimus apoſtolorum qui non.316.b.1.
Gratia Dei ſum id quod ſum.54.a.2.
Gratia eius in me vacua non fuit.95.b.1.
Habundantius illis omnibus laboraui 93.a.1.
Si reſurrectio mortuorum non eſt neq;.86.b.2.
Nunc autem Chriſtus reſurrexit.320.a.2.
Per hominem mors & per hominem reſur.26.b.2.
Manducemus cras moriemur 243.b.2.
Corrumpunt bonos mores colloquia.69.a.1.
ſtella differt a ſtella in claritate.60.b.1.
Seminatur in corruptione ſurget.430.b.1.
Omnes quidem reſurgemus ſed non omnes.86.a.1.
Oportet corruptibile hoc induere.431.a.1.
Abſorpta eſt mors in victoria.360.b.2.
Vbi eſt mors victoria tua.356.b.2.
Virtus vero peccati lex.347.a.1.
16 De collectis autem quæ fiunt in ſanctos.32.a.1.
Salutatio mea manu pauli.34.b.2.

2. CORINTHIORVM.

1 FAter miſericordiarum & Deus totius &c.335.b.2
Gloria noſtra hæc eſt teſtimoniũ conſcien.225.a.1.
2 Nam & ego quod donaui ſiquid &c.106.a.1.
3 Incipimus iterum noſmetipſos commendare.322.b.2
Non quod ſufficientes ſimus cogitare.143.b 1.
Qui & idoneos nos fecit miniſtros &c.67.a.2.
Litera occidit ſpiritus autem viuificat.113.b.2.
4 Tribulationem patimur ſed non anguſtia.209.b.2.
5 Nolumus expoliari ſed ſuperueſtiri.408.a.1.
Omnes nos manifeſtari oportet ante.197.a.1.
Pro Chriſto legatione fungimur.57.b.2.
Qui peccatum non nouerat pro nobis.24.b.1.
6 Hortamur vos ne in vacuũ gratiam.35.a.2.
Vos eſtis templum Dei viui.403 b.1.
8 Notam facimus vobis gratiam Dei &c.32 a.1.
9 Miſi fratres vt ne quod gloriamur.32.a.1.
Qui parce ſeminat parce & metet.304.b.2.
Vt habundetis in omne opus bonum.207 b.1.
10 In carne ambulantes non ſecundum.423.a.2.
Arma militiæ noſtra non carnalia.364.a.2.
Redigentes omnem intellectum in obſequium.99.a.1.
Qui gloriatur in domino glorietur.228.a.2.
Non enim qui ſeipſum commendat ille &c.261.a.2.
11 Timeo ne ſicut ſerpens Euan. ſe duxit.395.a.2.
Libenter ſuffertis inſipientes cũ ſitis.47.b.1.
In laboribus plurimis &c.51.b.2.
Ter virgis cæſus ſum &c.306.b.2.

Periculis in falſis fratribus.416.a.2.
12 *Raptus eſt in paradiſum,& audiuit.118.a.2.*
Si voluero gloriari non ero inſipiens.322.b.2.
Datus eſt mihi ſtimulus carnis.417.a.1.
Propter quod ter Dominum rogaui.117.b.1.
Sufficit tibi gratia mea.115.a.2.
Libenter gloriabor in infirmitatibus,305.b.2.
Non quero qua veſtra ſunt ſed vos.101.a.1.
13 *Ecce tertio venio ad vos &c.30.b.2.*
An experimentum queritis eius qui in me.240.a.2

AD GALATAS.

1 *NOn ab hominibus neque per hominem.57.b.1.*
Notum vobis facio fratres Euangelium.43.a.1.
Cum autem placuit ei qui me ſe grega.60 a.2.
2 *Qui operatus eſt petro in apoſtolatum.99.a.2.*
Cum veniſſet cephas in Antiochiam.125.b.1.
Non ex natura iudei,& non ex gentibus.235.a.2.
3 *O inſenſati galata quis vos faſcinauit.230.a.2.*
Quicunque ex operibus legis ſunt ſub male.295.a.1.
Abraa dicta ſunt promiſsiones.317.a.1.
Lex pedagogus noſter fuit in Chriſto.217.a.2.
4 *Vbi venit plenitudo temporis &c.65.a.1.*
5 *Si circumcidamini Chriſtus nihil vobis.233.b.2.*
Teſtificor omni homini circumcidenti ſe.233.b.1.
In Chriſto Ieſu neque circumciſio.233.b.2.
Spiritu ambulate & deſideria &c.92.b.1.
Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum.249.b.1.
6 *Alter alterius onera portate &c.245.b.2.*
Dum tempus habemus operemur bonum.279.b.1.
Videte qualibus literis ſcripſi vobis.42.a.1.
Mihi abſit gloriari niſi in cruce.322.a.2.

AD EPHESIOS.

1 *IPſum dedit caput ſuper omnem eccleſ.94.b.2.*
2 *Eramus natura filii ira ſicut &c.249.a.2.*
Gratia eſtis ſaluati per fidem.150.a.2.
Dei enim donum eſt.223.b.1.
Ipſe eſt pax noſtra qui fecit &c.437.b.2.
Iam non eſtis hoſpites & aduena.105.a.1.
Poteſtis legentes intelligere prudentiã.63.b.2.
3 *Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt.47.b.1.*
4 *Vna fides vnum baptiſma.105.a.1.*
Et ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos.93.b.1.
Alios autem paſtores,& doctores.10.a.1.
Deponite vos veterem hominem.358.a.2.
Qui furabatur iam non furetur.357.a.1.
5 *Surge qui dormis & exurge a &c.281.b.2.*
Nolite inebriari vino in quo eſt.162.b.2.
Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit.398.b.2.
De catero fratres confortamini in domino &c.127.a.1

AD PHILIPENSES.

1 *Mihi viuere Chriſtus eſt & mori lucrum.88.a.1.*
Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum.433.b.2.
2 *Qui cũ in forma Dei eſſet non rapinam.75.b.2.*
Formam ſerui accipiens &c.360.b.2.
Et habitu inuentus vt homo.421.a.2.
Factus obediens vſq; ad mortem &c.423.a.1.
Propter quod & Deus exaltauit illum.320.b.2.
In nomine Ieſu omne genu flect.87.a.2.
Deus eſt qui operatur in nobis velle.404.a.1.
3 *Omnia arbitror vt ſtercora vt Chriſtum.117.b.1.*
Quorum Deus venter eſt.370.b.2.
Saluatorem expectamus dominum &c.88.a.2.
4 *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus &c.180.b.2.*
Omnia poſſum in eo qui me confortat.122.b.2.

AD COLOCENSES.

2 *IN quo ſunt omnes theſauri ſapientia.204.a.2.*
In ipſo inhabitat omnis plenitudo.37.a.2.
3 *Mortificate membra veſtra qua &c.353.b.1.*
Expoliantes vos veterem hominem &c.353.b.2.
Vbi non eſt gentilis & iudeus &c.270.b.1.
Serui obedite per omnia dominis.371.b.1.
Non eſt perſonarum acceptio apud.204.b.1.
4 *Et cum lecta fuerit apud vos Epiſtola.31.a.1.*

1. AD THESALONICENSES.

2 *NEq; aliquando fuimus in ſermone &c.102.b.1.*
Gratias agimus Deo ſine intermiſ.368.b.2.
Sed impediuit nos ſathanas &c.121.a.1.
4 *Hac eſt voluntas Dei ſanctificatio vẽs.104.b.2.*
Vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum vas ſuum.273.a.1.
Non vocauit nos Deus in immunditiam.104.b.2.
Et mortui qui in Chriſto ſunt.84.a.2.
Itaq; conſolamini in vicem in verbis.28.b.2.
Sine intermiſsione orate.115.a.1.
In omnibus gratias agite.151.b.2.
Spiritum nolite extinguere.432.b.2.
Omnia probate quod bonum eſt ten.417.a.2.

2. AD THESALON.

2 *NOn cito moueamini a veſtro ſenſu.31.a.1.*
Elegit vos Deus primitias in ſalutem.418.b.1.
3 *Tenete traditiones quas didiciſtis.29.a.1.*

1. AD THIMOTHEVM.

1 *LEx iuſto non eſt poſita ſed iniuſto.223.b.1.*
Chriſtus Ieſus venit in hunc mundũ.&c.316.b.1
Regi ſeculorum immortali inuiſib.158.a.2.
Soli Deo honor & gloria.170.a.2.
2 *Qui omnes homines vult ſaluos.101.a.2.*
Vnus Deus & mediator Dei &c.109.b.2.
Mulier ſeducta in preuaricationem.324.b.1.
3 *Oportet illũ teſtimoniũ habere.225.b.1.*
Pietas ad omnia vtilis eſt.320.a.2.
4 *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.47.a.2.*
5 *Vidua qua in deliciis eſt viuens &c.432.b.1.*
Modico vino vtere propter ſtomachum.420.a.1.
6 *Radix omnium malorum eſt cupid.387.b.2.*

2. AD THIMOTH.

2 *COnfortare in gratia que eſt in.28.b.2.*
Labora ſicut bonus miles Chriſti.58.a.1.

Nemo

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRAE QVI SPARSIM AB AVTHORE CITANTVR ET EXPLICANTVR IN HOC VOLVMINE

indes ſecundum ordinem librorum & capitulorum veteris & noui teſtamenti prout inueniuntur digeſtus.

ANIMADVERTENDVM CIRCA EVM EST: NVMERVM PRIOREM ſolium. a. primam paginam ſolij. b. ſecundam, in ſuper numerum. 1. primam columnam paginæ numerum vero. 2. ſecundam Columnam denotare.

GENESIS.

IN principio creauit Deus celum & terram. 21.a.1.26.a.2.
1 *Tenebræ erant ſuper faciem abyſsi.* 6.a.1.
Fiat lux, & facta eſt lux. 26.a.1.99.a.1.
Creauit Deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam: 1.a.245.b.2.
Maſculum & fœminam creauit eos. 26.a.1.
Benedixitque illis Deus. 170.a.2.
Creſcite & multiplicamini. 324.a.1.
Dominamini piſcibus maris. 1.a.
Vidit Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona. 26.a.2.152.b.2.
2 *Ex omni ligno paradiſi comede.* 324.a.1.
De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas. 3.b.
In quocunq. die comederis ex eo morte morieris. 324.a.1.
Non eſt bonum hominem eſſe ſolum. 323.b.1.
Hoc nūc os ex oſsibus meis. 63.a.2.
Quam obrem relinquet homo patrem. 63.a.2.
3 *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* 395.a.1.
Cur præcepit vobis Deus. &c. 393.b.1.
Nequaq̃ moriemini. &c. 67.a.2.389.a.2.
Aperientur oculi veſtri. 345.a.1.
Vidit mulier quod bonum eſſet lignum. 409.b.2.
Vocem tuam audiui in paradiſo. 151.a.1.
Mulier quam dediſti mihi. 151.a.1.261.a.1.
Serpens decepit me. 394.b.2.
In dolore paries. 324.b.1.377.b.1.
Quia audiſti vocem vxoris tuæ. 345.b.2.
In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. 11.a.2.
Puluis es, & in puluerem reuerteris. 173.b.1.
4 *Reſpexit Deus ad Abel.* 215.a.2.
Nonne ſi bene egeris recipies. 401.b.2.
Vbi eſt Abel frater tuus. 168.a.2.
Nunquid cuſtos fratris mei ego ſum. 168.a.2.
Vox ſanguinis fratris tui clamat. 168.a.2.
Maior eſt iniquitas mea quod &c. 340.a.2.
Ecce eijcis me hodie. 225.a.1.
6 *Pœnitet me hominem feciſſe.* 26.b.1.
Noe vir iuſtus atq̃ perfectus fuit. 131.b.2.
Omnis caro corruperat viam ſuam. 243.b.2.
7 *Ingredere tu & domus tua.* 131.b.2.
Remanſit autem ſolus Noe. 25.a.1.
8 *In malum prona ſunt. &c.* 403.b.2.
9 *Bibenſq. vinum inebriatus eſt.* 420.a.1.
12 *In te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ.* 292.a.1.
15 *Domine quid dabis mihi.* 207.b.2.
Suſpice in celum & numera ſtellas. ſi potes. 277.a.1.
Credidit Abraam Deo &c. 290.b.2.
17 *Anima quæ non fuerit circuncisa.* 210.a.1.
18 *Clamor ſodomorum multiplicatus eſt.* 173.b.1.
19 *Vbi ſunt viri illi educ illos.* 243.b.2.
Reſpicienſq̃ vxor eius poſt ſe. 373.b.1.
21 *Eijce ancillam hanc & filium eius.* 433.a.1.
22 *Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes.* 74.b.2.
25 *Maior ſeruiet minori.* 52.a.2.
29 *Data eſt illi lya pro Rachele.* 309.a.2.
37 *Fera peſsima comedit eum.* 178.a.1.
42 *Merito hæc patimur quia &c.* 225.a.1.
49 *Non auferetur ſceptrum de iuda.* 228.a.1.

EXODI.

2 *QVis te conſtituit principem.* 8.a.2.
3 *Et videbo quare rubus non comburatur.* 407.a.2.
Mitte me ad Pharaonem. 59.a.2.
4 *Indurabo cor Pharaonis.* 90.a.2.
13 *Nunquam defuit columna nubis.* 433.a.2.
14 *Quid clamas ad me.* 437.b.1.
19 *Omnis quem tetigerit montem &c.* 12.b.2.
Ecce cœperunt audiri tonitrua. 434.a.1.
20 *Non concupiſces domum. &c.* 231.a.2.
Non loquatur nobis Dominus. 35.b.2.
21 *Dentem pro dente &c.* 125.b.2.
22 *Maleficos non patieris viuere.* 196.b.2.
24 *Omnia quæ locutus eſt Dominus faciemus.* 235.b.1.
32 *Hi ſunt Dij tui Iſrael.* 231.b.2.
34 *Noli adorare Deum alienum.* 231.b.2.

L E-

LEVITICI.

11 *SAncti eſtote quia ego ſanctus ſum.*104.b.1.
12 *Cumque expleti fuerint dies purificationis ſuæ.*
19 336.b.1.
*Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſq. mane.*200.a.1.
*Non conſidere perſonam pauperis.*214.a.1.
20 *Si quis dederit de ſemine ſuo Idolo. Moloch.* 383 a.1.
*Qui maledixerit patri ſuo aut matri.*383.a.1.
*Dentem pro dente occulum pro occulo.*125.b.2. 294.b.1.

NVMERI.

5 *ET reſpondebit mulier amen amen.*171.b.2.
16 *Aperta eſt terra & deglutinit Datham.*10.5.a.2
21 *Quem cum percuſſi aſpicerent ſanabantur.*359.a.1
23 *Non eſt Deus quaſi homo vt mentiatur* 64.a.2.

DEVTERONOMII.

4 *NEc eſt alia natio tam grandis.*296.b.1.
5 *Non facias tibi ſculptile.*231 b.2.
*Non concupiſces vxorem proximi tui.*249.a.2.
6 *Audi Iſrael Dominus Deus noſter Deus vnus eſt.* 21.a.2.
7 *Te elegit Dominus Deus tuus vt ſis ei.*228.a.2.
10 *Circuncidite præputium cordis veſtri.*236.a.2.
24 *Si acceperit homo vxorem &c.*378.a.1.
*Scribet libellum repudij.*23.b.1.
25 *Pro menſura peccati erit plagarum modus.* 164.a.1.
*Quando habitauerint fratres.&c.*378.b.1.
27 *Maledictus qui non permanet &c.*295.a.1.
31 *Tollite librum iſtum & ponite &c.*43.b 2.
32 *Dei perfecta ſunt opera.*1.b.
*Interroga patrem tuum.*4.a.131.a.2.
*Vtinam ſaperent & intelligerent.*180.b.2.
*Venenum aſpidum, & inſanabile.*244.a.2.
*Percutiam & ego ſanabo.*294.b.1.

IVDICVM.

7 *QVod me facere videritis facite.*111.b.2.

1. *REGVM.*

12 *Abſit a me vt ceſſem orare.*115.a.2.
15 *Melior eſt obedientia quam victimæ.*98.b.2.
16 *Homo videt ea quæ patent.*236.a.2.
18 *Dederunt Dauid decem millia.*170.a.1.

2. *REGVM.*

3 *FAc mecum amicitiam.*427.a.2.
6 *Qui & mortuus eſt ibi.*383.a.2.
7 *Ego ero illi in patrem.*296.b.2.
12 *Peccaui Dominus quoque tranſtulit.*74.b.2.
14 *Omnes morimur.& quaſi &c.*333.a.1.
*Reuertatur in domum ſuam.*318.b.2.
18 *Fili mi Abſalon quis mihi det.*113.b.2.
24 *Ego ſum qui peccaui.*160.b.2.

3. *REGVM.*

8 *IMpleuerat enim gloria domini.*157.a.1.
19 *Surge & comede &c.*398.b.2.
22 *Egreſſus eſt ſpiritus & ſtetit &c.*67.a.2.
*Egredere & fac ita &c.*67.b.2.

4. *REGVM.*

4 *CAput meum doleo.*100.a.1.
*Mors in olla vir Dei.*306.b.1.
19 *Propter Dauid ſeruum meum.*198.b.2.

1. *PARALIPOMENON.*

29 *TVa ſunt omnia & quæ de manu tua accepimus.* 170.a.2.

3. *ESDRAE.*

3 *SVper omnia vincit veritas.*136.a.1. 168.b.1.

TOBIAE.

4 *OMni tempore benedic Deum.*116.b.1.

IVDITH.

14 *VNa mulier hebræa fecit confuſionem.* 385.a.2.

ESTHER.

6 *HOmo quem rex honorare cupit.*283.b.2.
13 *In ditione tua cuncta ſunt poſita.*243.a.1.

IOB.

1 *FVgi ego ſolus vt nuntiarem tibi.*334.a.2.
*Dominus dedit dominus abſtulit.*306.b.2.
2 *Cuncta quæ habet homo dabit.*314.a.1.
3 *Pereat dies in qua natus ſum.*1.b.
4 *In angelis ſuis reperit prauitatem.*149.a.1.
5 *Beatus homo qui corripitur a Deo.*6.b.2.
*Paruulum occidit inuidia.*178.a.1.
7 *Militia eſt vita hominis ſuper terram.*402.a.2.
*Parce mihi Domine.*210.b.2.
*Quid eſt homo quia magnificas eum.*63.a.1.
*Factus ſum mihimetipſi grauis.*164.a.2. 249.a.2. 400.a.2.
*Cur non tollis peccatum meum.*165.b.2.
9 *Si venerit ad me non videbo eum.*428.a.2.
*Sciens quod non parceres delinquenti.*210.b.2.
11 *Vir vanus in ſuperbia erigitur.*153.a.1.
13 *Contra folium quod vẽto rapitur oſtendis potentiam tuam.*201.b 1.
14 *Homo natus de muliere.*1.b.149.a.1.
*Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine.*167.a.1.421.a.2.
17 *Non peccaui & in amaritudinibus moratur occulus meus.*201.b.1.
*Infernus domus mea eſt.*166.a.1.
19 *Scio quod Redemptor meus viuit.*86.b.2.
21 *Recede a nobis & ſcientiam viarum tuarum nolumus.*35.b 2.154.a.2.
22 *Nec noſtra conſiderat.*135.a.2.201.a.1.
23 *Veſtigia eius ſecutus eſt per meus.*289.b.2.
24 *Dedit ei dominus locum penitentiæ.*202.a.2.
27 *Neque reprahendit me cor meum.*216.a.2.
31 *Si oſculatus ſum manum meam.*154.b.2.
34 *Ipſo concedente pacẽ quis eſt qui condemnet.* 412.a.1
36 *Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram.*142.a.2.278.a.1.

PSAL.

Nemo militans Deo implicat ſe.61. b.2.
Non coronatur niſi qui legitime.416.a.1.
Laborantem agricolam oportet primam.281.a.2.
Memor eſto Dominum Ieſum Chriſtum.114.a.2.
Verbum Dei non eſt allegatum.120.b.2.
Si ſuſtinemus & cõregnabimus.28.b.2.
Ille fidelis permanet ſeipſum negare.238.a.1.
Et recipiſcant a diaboli laqueis.136.b.1.
3 *Et voluptatum amatores magiſq.423.b.1.*
Omnis doctrina diuinitus inſpir.33. b.1.
4 *Predica verbum iuſta oportune.95.a.2.*
Argue obſecra increpa.6.b.2.
Ego enim iam delibor & tempus.32.a.2.
Bonum certamen certaui &c.203.a.1.
Fidem ſeruaui de reliquo repoſi 278. b.1.
Feſtina ad me venire cito.44. a.1.
Lucas eſt mecum ſolus.42.a.1.
Marcum aſſume,& adhuc tecum eſt.44.a.1.

AD TITVM.

1 C*Onfitentur ſe noſce Deum factis.235.b.2.*
2 *Aparuit gratia Dei erudiens nos.368.a.1.*
Hæc loquere,& exortare.363. a.1.
3 *Benignitas& humanitas aparuit.90.b.1.*
Non ex operibus iuſtitia quæ fecimus.247.a.2.
Per lauacrum regenerationis &c.84.a.2.
Stultas queſtiones & pugnas legis.19. a.2.

AD PHILEMONEN.

1 O*Bſecro te pro meo filio quem genui.42. a.1.*
Ego Paulus ſcripſi mea manu.34,b.2.

AD HEBREOS.

1 M*Vltipharie multiſq. modis olim &c.224.b.1.*
Quem conſtituit heredem vniuerſorum.&c. 291. a.2.
Filius meus es tu ego hodie genuit te.297.a.1.
2 *Nuſquam angelos aprehendit ſed &c.350.a.2.*
4 *Omnia nuda & operta ſunt oculis.190. b.2.*
5 *Exauditus eſt pro ſua reuerentia.267.a.2.*
6 *Impoſsibile eſt eos qui ſemel ſunt illum 361.b.1.*
Interpoſuit iuſiurandum vt per duas res &c.65.b.2
7 *Quod minus eſt à meliore benedicitur.170.a.2.*
Nihil ad perfectum adducit lex.423.a.1.
8 *Quod antiquatur & ſeneſcit prope &c.354. b.1.*
9 *Statutum eſt hominibus ſemel mori.199.b.2.*
10 *Vmbram habens lex futurorum bonorum.23.b.2.*
Horrendum eſt incidere in manus Dei &c. 135. b.2.
Nolite amittere confidentiam veſtram &c. 215.b.1.
Patientia vobis neceſſaria eſt vt.205.b.1.
11 *Eſt fides ſperandarum ſubſtantia rerum.133.a.1.*
Sine fide impoſsibile eſt placere Deo.110.b.1.
Credere oportet accedentem ad Deum &c.208. a.2.
Et inquirentibus ſe remunerator fit.247.b.1.
Sancti per fidem vicerunt regna.99.a.1.
12 *Flagellat omnem filium quem recipit.212.a.1.*
13 *Ieſus Chriſtus heri,& hodie ipſe &c.56.a.2.*
Talibus hoſtijs promeretur Deus.115.a.2.

IACOBI.

1 O*Mne gaudium exiſtimate cum in &c.307. b.1.*
Patientia opus perfectum habeat.241.a.1.
Si quis veſtrum indiget ſapientia poſtulet à. 9. a. 1.
Peccatum cũ conſummatum fuerit generat.351.a.2.
Omne datum optimum & omne donum &c.118.a.2.
Eſtote factores verbi & non auditores &c.219. b.2.
Iudicium ſine miſericordia illi qui non.181.b.1.
2 *Tu credis quoniam vnus eſt Deus bene &c.179.a.2*
Fides ſine operibus mortua eſt.128.a.1.
Lingua modicum membrum eſt & magna.246. a.1
Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcen.426.a.1.
4 *Adulterine ſitis quia amicitia huius.378. b.2.*
Quicunq. voluerit amicus eſſe ſeculi huius.319. a.1.
Reſiſtite diabolo & fugiet a vobis.416.a.1.
Hodie aut craſtino ibimus in illam ciui.117.a.1.
Scienti bonum facere & non facienti.347.b.2.
Infirmatur quis in vocis inducat.29.a.2.

1. PETRI.

1 N*On corruptibilibus auro vel argento.265.b.1.*
2 *Vos autem genus electum regale facer.104. a.1.*
Obſecro vos tanquam aduenas & peregri. 437. b. 2.
Ex bonis operibus vos conſiderantes glorifi.232.a.2.
Ad vindictam malefactorũ laudem ve.191.b.2.
3 *In qua pauci ideſt octo animæ &c.128. a.1.*
4 *Chriſto paſſo in carne & vos eadem.361.a.2.*
Charitas operit multitudinem pecca.284.b.2.
Vnuſquiſq. ſicut accepit gratiam &c.118.b.2.
5 *Tanquam leo rugiens circuit querens.20.b.1.*
Cui reſiſtite fortes in fide.121.a.1.

2. PETRI.

1 S*Atagite vt per bona opera certam.77.b.2.*
Non voluntate humana allata eſt.67.a.1.
3 *Non tardat Dominus promiſsionem ſuam. 202.a.1.*
In quibus ſunt quædam difficilia int.38.a.2.

1. IOANNIS.

2 S*I dixerimus quoniam peccatum non habemus. 245.b.1.*
2 *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris.248.a.2.*
Sed non erant ex nobis.233.b.2.
3 *Videte qualem charitatem dedit nob.304.b,1.*
Omnis qui facit peccatum & iniquit.176.b.1.
Qui facit iuſtitiam iuſtus eſt.131.b.2.
Qui odit fratrem ſuum homicida eſt.273.b.2.
Non diligamus verbo neque lingua.118.a.2.
Si cor noſtrum non reprehendit nos &c.216.a.1.
4 *Nolite omni ſpiritui credere ſed.113.b.2.*
Deus charitas eſt & qui manet &c.109.b.1.
Perfecta charitas foras mittit timo.308.b.1.
Diligamus Deum quoniam Deus prior.113.b.2.
Qui non diligit fratrem ſuum quẽ &c.303.a.1.

Hæc

5 *Hæc eſt victoria quæ vincit mundum.304.a.1.*
Tres ſunt qui teſtimonium dant in.21.a.2.

APOCALIPSIS.

1 B*Eatus qui legit & qui audit verba.219.a.b.*
Qui dilexit nos & lauit nos à pecca.130.a.2.
3 *Tene quod habes & nemo accipiat.212.b.2.*
Hæc dicit amen teſtis fidelis,& verus.171.b.1.
Ego quos amo arguo & caſtigo.306.a.1.
Ego ſto ad oſtium & pulſo.163.a 1.
4 *Sanctus ſanctus ſanctus dominus Deus omnip.157.a.2*
Quis eſt dignus aperire librum.289.a.1.
Vicit leo de tribu iuda radix dau.20.b.1.
6 *Exiuit vincens vt vinceret.261.b 1.*
Vſque non vindicas ſanguinem nos.200,a.1.
7 *Non eſurient neq.ſitient amplius.84.b.1.*
Absterget Deus omnem lacrimam ab.430.b.2.
9 *Deſiderabunt mori & fugiet mors &c.209.a.2.*
12 *Mulier amicta ſole & in capite eius.84.b.2.*
13 *In libro vitæ agni qui occiſus eſt.266.b.1.*
14 *Timete Deum & date illi honorem.199.a.1.*
Beati mortui qui in domino mo.88.a.1.
Vt requieſcant a laboribus ſuis.431.a.1.
Opera illorum ſequuntur illos.91.b.1.
17 *Aquæ quas vidiſti populi ſunt & gentes.6.a.1.*
18 *Quantum glorificauit ſe & in delitijs &c.200.b.1.*
20 *Et alius liber apertus eſt qui eſt.201.a.1.*
21 *Et mors vltra non erit.343.b.2.*
Non intrabit in eam aliquid coinq.417.a.1.
22 *Qui in ſordibus eſt ſordeſcat adhuc.167.a.2.*
Qui ſanctus eſt ſanctificetur adhuc.192.b.1.
Si quis appoſuerit ad hæc apponet.23.a.2.

FINIS TABVLAE.

INDEX LOCVPLETISSIMVS RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HOC OPERE CONTINENTVR

per ordinem. Alphabeti digeſtus circa quem idem quod in ſuperiori ad folia, paginas, & columnas eſt aduertendum.

A

ABba idem quod pater ſed ad diuerſos populos ſpectant. 437.b.2.
Abraham cur circumciſus fuit. 289.a.2.
Abraham fuit iuſtificatus per fidem. 280.a.1.
Abrabam iuſtus ex reputatione erat. 282.a.1.
Abraham in ſua pueritia acceptus & gratiſſimus fuit Deo 280.a.1.
Abraham multos filios habuit ſpurios. 290.a.1.
Abraham non erat iuſtificatus ex operibus legis Moyſi. 276.b.2.
Abraham omnium pater conſtitutus. 295.b.1.
Abraham pater credentium. 291.b.2.
Abraham ſemper adhæſit fidei. 300.a.2.
Abraham typus fidei & operum fuit. 290.a.1.
Abraham vmbra & typus Dei. 295.a.1.
Abrahæ fuit data lex de circunciſione. 287.a.1.
Abrahæ promiſſio à fide orta eſt. 296.a.2.
Abuſus tra dicandi ſunt a Repub. 105.a.2.
Accentus diuerſus diuerſificat ſenſum. 27.a.1.
Acceptio perſonarum. quid & quando fit. 213. 214.
Acceptum ferre quid ſit 283.a.2.
Acceſſus ad Deum certum pacis ſignum. 303. a.2.
Accuſatio ſui ipſius multo melior cuiq;. 261. a.1.
Accuſare & defendere duo officia legis. 225. a.1.
Accuſator ſuorum criminum ipſa conſcientia. 225.b.1.
Actio mala digna ſuplicio. 293.b.2.
Actio ſtudioſa digna præmio. 293.b.2.
Actus ignominioſi peccata contra naturam. 172. a.1.
Actus naturalis non excuſat a peccato originali. 173.a.2.
Adam audiens vocem domini in paradiſo cur territus eſt. 269.a.1.
Adam caput omnium hominum. 344.b.2.
Adam cauſa & principium extitit peccati. 323.a.2.
Adam & Chriſtus aſsimilantur in multis. 339. b.1.
Adam factus rebellis omnes nos fecit rebelles. 345.a.2.
Adam fuit cauſa mortis Chriſti. 333.b.2.
Adam fuit figura Chriſti. 339.b.1.
Adam inchoauit peccatum ſuum ab elatione. 345.b.2.
Adam iuſtè eſt ductus eſt ſeruus peccati. 400.a.1.
Adam non fuit ſeductus a ſerpente ſed à ſola muliere 395.b.1.
Adam non ſe excuſat à peccato, ignorantia ſed concupiſcentia & metu. 151.a.1.
Adam non tam nocuit quam Chriſtus profuit. 340.a.1.
Adam operatus eſt malum pro ſe & filijs ſuis. 202.b.2.
Adam præceptum accepit pro ſe & filijs ſuis. 345.a.2.
Adam primo infecit naturam deinde perſonam. 332.a.2.
Adam pro ſe & pro nobis iuſtitiam acceperit. 329.b.2.
Adam pro ſe & pro nobis iuſtitiam amiſit. 329.b.2.
Adam ſi non peccaſſet mors non eſſet. 333.a.2.
Adam ſecundus potentior ad ſaluandũ quam primus ad perdendum fuit. 355.a.1.
Adam vetus homo dicitur Chriſtus vero nouus. 358.a.2.
Adæ demeritum omnium ſicut & Chriſti meritum omnium. 344.b.2.
Adæ & omnium hominum vna erat voluntas. 329.b.2.
Ad credendum neceſſaria eſt perſeuerantia. 300.a.1.
Addere & detrahere à ſacra Scrip. quid ſit. 16 b.1.
Additio & detractio a ſacra Scriptura non equala veita. 16.b.1.
Ad intelligendum paulum rogandus eſt paulus. 77.a.2.
Admonet maiores. 184.a.
Adoptio filiorum quid. 435.a.2.
Adoratio non eſt imaginis ſed rei imaginatæ. 160.a.1.
Ad perſeuerandum auxilium ſpeciale eſt neceſſariũ 405.a.1.
Adulatores malumus audire mille quam correctorẽ vnum. 242.b.2.
Adulterium reprobatur. 378 b.2.
Adulterium tori coniugalis violatio. 378.b.2.
Adulterium grauius furto. 284.a.1.
Adulti mali ſuis operibus ſibi ſtipendium tribuunt. 375.b.1.

** Adul

Adulti poſſunt mereri de condigno gloriam. 203.a.2.
Adultis bonis datur vita eterna gratia Dei. 375.b.1.
Adultis reddit Deus mala pro malis vel bona pro bonis. 204.a.1.
Adulterum ſola voluntas non remanet impunita, nec ſine pramio 204.a.1.
Aetnici ſola luce nature radiati non cognouerunt peccatum. 386.b.1.
Affectio multiplex. 180.b.1.181.a.1.
Affirmationes in creaturis praſtantiores ſunt negationibus. 148.b.2.
Affirmatio eſt cauſa affirmationis. 435.b.1.
Agens omne agit finis gratia. 41.a.1.
A grecis gentium ſapientia exordium habuit. 210.b.1.
Aliqui ſuam ignorantiam fouent. 217.b.1.
Alter coniugum mortuus ſi reſurgat non tenetur ad matrimonium. 379.a.2.
Alluſiones ad bonos mores. 50.a.2.56.b.59.b.1.61.b.63.b.2.64.a.1.69.a.1.62.a.b.95.a.98.b.2.101.b.2.106.b.1.108.a.1.111.b.115.a.2.116.b.2.117.a.2.118.a.2.126.a.1.127.b.1.129.a.2.151.a.2.204.b.115.116.226.b.2.240.b.241.a.245.b.246.a.1.261.304.a.306.a.315.b.2.316.b.1.320.b.2.
Amandus eſt pater ſed magis mater veritas. 275.b.2.
Amantis conditio. 315.b.1.
Ambiebat pre altitudinem viros populus. 45.a.2.
Ambulare in nouitate vitae perfectorum eſt 414.a.2.
Ambulare in carne quid. 413.a.2.
Ambulare ſecundum carnem quid 415.b.1.
Ambulare ſecundum ſpiritum quid. 415.416.
Amen quid ſignificet. 171.b.
Amici Chriſti & non ſerui qui dicantur. 113.b.1.
Amicitia Dei non excludit ſeruitutem. 53.b.1.
Amicitia humana notatur. 118.a.1.
Amicus de amico veraci non dubitet. 317.a.1.
Amicus eſt alter ego. 53.b.1.
Amicus verus quis. 118.a.1.
Amor amore penſatur. 319.b.2.
Amor concupiſcentia quis 321.b.2.
Amor Dei & noſter inſeparabiliter ſe habent. 308.b.2.
Amor Dei magnum calcar. 433.b.1.
Amor falſus a poetis depingitur cecus. 167.a.2.
Amor impellit ad bonum. 434.a.1.
Amor Pauli erga Romanos oſtenditur. 103.a.1.
Amor proprius cecus. 156.a.2.
Amoris ſignum operis eſt exibitio. 105.b.1.
A morte ad vitam non eſt regreſsio. 353.a.2.
Analogia pulcra, notanda. 287.b.2 340.b.1.
Anathematis gladio qui feriantur. 6.a.2.
An boni reſurgent cum dotibus. 88.a.
An demon totus ſit malus. 276.b.1.
An fornicatio ſimplex ſit peccatum mortale. 177.b.1.
An fornicatio ſit grauiſsimum peccatum. 177.a.2.
Angeli immobiliter aprehendunt 201.b.1.
Angeli peccauerunt ante Adam & Euam. 325.a.1.
Angeli penitere nequeunt. 201.b.1.
An gratia ſint de iure debita 110.a.2.
Anima immortalis eſt. 86.b.1.
Anima in ſacra ſcriptura hominem dicit. 210.a.1.
Anima non indiget reſurrectione. 86.b.1.
Anima noſtra inficitur ex ſemine in fetu. 327.a.1.
Anima noſtra tanquam tabula raſa. 229.b.2.
Anima ſuas patitur paſsiones. 382.a.1.
Animaduertant qui docent & praſunt. 118.b.1.
An Paulus ſcripſerit aliam ſacrã ſcripturam prater Epiſtolas. 40.a.2.
An tempus iudicij ſit ignotum. 200.a.
Antiqui patres detenti erant ab ingreſſu paradiſi. 268.a.2.
Antiqui patres detinebantur in limbo cum magna ſpe. 268.a.2.
Antiqui patres patiebantur in limbo penam damni. 264.a.1.
Antiqui patres erant amici dei ſed non ſicut nos. 268.a.2.
Antiquis permittebatur libellus repudij & pluralitas uxorum. 23.b.2.
Antiquitas aliquando perfectionem aliquando vero imperfectionem dicit. 64.b.1.
Antiquitas credibilior eſt quam nouitas. 64.b.1.
A peccato actuali & veniali nemo immunis eſt niſi ſola virgo Maria. 404 b.2.
A peccato nemo eſt qui ſe abſcondat. 187.b.2.
Apetitum libentiſsime inſequimur. 414.a.2
Apetitus rebellis velut aquus in domitus. 390.b.
Apocrifa que dicantur. 30.b.1.
Apoſtoli confirmati ſunt in gratia. 424.a.1.
Apoſtoli & Euangeliſta iuſſu Dei omnino ſcripſerũt alij Euangelia, alij Epiſtolas. 29.b.2.
Apoſtoli ex ignotis euaſerunt doctiſsimi. 5.b.2.
Apoſtoli exercebant bapiſma in nomine Chriſti. 292.a.2 354.b.2.
Apoſtoli in die penthecoſtes perfecte fuerunt iuſtificati 424.a.1.
Apoſtoli in officio ſibi a Chriſto commiſſo pares cum petro fuerunt. 58.b.2.
Apoſtoli liberati ſunt omnino a peccato. 424.a.1.
Apoſtoli Paulo dextras dederunt. 58.b.1.
Apoſtoli tantum legati petrus legatus & paſtor. 58.b.2.
Apoſtoli tenebantur ad obſeruantiam legis. 370.a.1.
Apoſtolus honoris, & laboris nomen. 57.a.1.
Paulus in doctrina Euangelica excellit Petrum. 61.a.1.
Apoſtolus Petrus in paſtorali cura maior fuit Paulo 61.a.1.
Apoſtropha ad concionatores. 103.a.1.

Apro-

Aprobare & reprobare Deum quid &c. 176.a.1.
Apud gentes multa erant ſuperſtitiones. 228.b.2.
Arbor naturalis & euerſa differunt. 374.a.1.
Arbor vitæ habebat virtutem corporream. 395.b.1.
Arbor vetita habebat conſimilem virtutem. 395.b.1.
Arca teſtamenti typum ſacra Scriptura gerebat. 2.a.
Arca Noe figura Eccleſiæ militantis. 24.b.2.
Argumentantur in epte lutherani. 128.a.1.
Argumentum breuitate gaudet. 45.a.1.
Armari à Deo indigemus. 365.a.1.
Armamur à Deo & ipſe à nobis. 365.a.2.
Arma Dei quæ ſint. 365.a.1.
Arma Mulieris blanditia cauenda. 394.b.2.
Arma peccati quæ ſint. 364.a.2.
Aſperitas indiſcreta corporis condemnanda. 432.b.1.
Aſſueta relinquere dificile. 379.a.1.
Atritio non poteſt fieri contritio. 427.a.1.
Atritus bene poteſt fieri contritus. 427.a.1.
Auaritia radix omnium malorum. 177.b.2.
Auarus pecuniæ ſeruus. 177.b.2.
Auditores legis tantū non ſunt iuſti apud Deum. 219.
220.
Auditus legis quid. 219.a.
Auguſtinus quos pacificos dicat. 108.a.1.
*Aures non quæcunque idonea ad ſacras literas audiē-
das.* 11.b.2.
Aures carnales pronæ ad ſcandalum. 12.a.1.

B

Barbarorum eſt ſine lege viuere. 366.b.1.
Baptiſmus Christi habet ſimilitudinem mortis eius.
355.b.1.
*Baptiſmus Christi ianua eſt ſacramentorum nouæ le-
gis.* 355.b.2.
*Baptiſmus Christi nullum alium præſe fert. baptiſ-
mum.* 355.b.1.
Baptiſmus ianua eſt ad Christianiſſimum. 354.b.2.
Baptiſmus Ioannis figura baptiſmi Christi. 355.b.1.
Baptiſmus Ioannis non conferebat gratiam. 354.b.2.
Baptiſmus Ioannis tantum erat quædam præparatio.
354.b.2.
Baptiſmus omnem damnationem abſoluit. 417.b.1.
Baptiſmus quanti ſit æſtimandus. 414.a.2.
Baptiſmus quædam peccati mors in nobis eſt. 355.a.1.
356.a.1.
Baptiſmus regeneratio quædam noua vita. 355.a.2.
Baptiſmus repræſentatio mortis & ſepulturæ Christi.
354.b.1.
Baptiſmus ſemel tantum eſt recipiendus. 355.b.1.
*Baptiſmus virtutem habet tollendi peccata à paſſio-
ne Christi.* 354.b.1.
Baptizati Baptiſmo Ioannis erant rebaptizandi.
354.b.2.
Baptizari in nomine Ieſu dupliciter. 354.b.2.
Beata Agata pulcra ſententia. 51.a.2.
*Beatitudo bonorum & damnatio malorum adhuc in
completa.* 83.a.1.
Beatitudo duplex in ſpe, & re. 283.a.2.
Beatitudo quid ſit, & vnde ſit. 284.a.1.285.b.1.
Beato in ſpe imputatur peccatum. 285.a.2.
Benedicere Deum quid. 170.b.1.
Benedicitur Deus à bonis & à malis. 171.b.1.
Benedixit Deus ſoli homini duplici benedictione.
170.b.1.
Beneficijs Dei ingratus debet illis ſpoliari. 35.a.2.
*Beneficijs pluribus non reſpondens maiori reprehen-
ſione eſt dignus.* 229.a.1.
*Beneficiorum receptionem conſequitur gratiarum a-
ctio.* 108.b.1.
Beneficiorum receptorum oblitus ingratus. 108.b.1.
Benemeriti de republica præmiantur. 214.b.1.
Blaſphemia refutatur. 293.b.1.
Boni concionatores duo curare debent. 101.a.2.
Boni conqueruntur de tarditate iudicij. 200.b.1.
Bonis duplex correſpondet gloria. 304.b.2.
Boni patiuntur priuſquā agant mali & contra. 53.a.2.
Bonorum & malorum iudex Deus. 208.b.2.
Bonorum & malorum diuerſa conditio. 293.b.1.
Bonorum præmium in patria tota trinitas. 212.b.1.
Bonum appetendum & malum fugiendum eſt.
433.a.1.
Bonum multiplex. 425.b.2.
Bonum ſummum datur. 176.b.2.
Bonus vſus, & malus vſus quid. 364.b.2.
Bonus vſus & malus vſus penes nos ſunt. 364.b.2.
Bruta non poſſunt cognoſcere Deum. 145.b.1.

C

Calamitas noſtri temporis ingens notanda. 111.b.2.
401.a.2.
Canonica ſacra ſcriptura quæ dicatur. 39.b.1.
Carentia gloriæ eſt carentia gratiæ & è contra.
264.a.2.
Carnales habent ſuas conſolationes. 119.b.1.
Carnis maceratio bona. 416.a.2.
Caro ad pugnam prompta. 408.a.2.
Caro corrupta olla ſuccenſa. 407.a.2.
Caro inimica eſt noſtra. 425.a.2.
Caro inimicus crudelior. 416.a.1.
Caro in ſacra ſcriptura hominem ſignificat. 247.b.1.
Caro non iuſtificat ſed ſpiritus. 261.a.2.
Caro noſtra habet ſoporem peccati. 421.b.2.
*Caro poteſt concupiſcere contra ſpiritum ſed non do-
minari* 398.b.1.
Caro ſedes & ſolium peccati eſt. 363.b.1.
Catholici cum hereticis non communicent. 246.b.1.
Cauſa cur non debet erubeſci Euangelium. 126.a.2.
Cauſa duplex ſcribendi Epiſtolas. 41.a.2.
Cauſa efficiens peccati ſolus Adam fuit. 332.a.2.
Cauſa ob quam Paulus ſcripſit Romanis. 45.a.1.
Cauſa peccati multiplex. 398.a.2.

Cenſura pia Caietani acceptanda.15 b.2.
Ceremoniæ quæ fiũt in baptiſmo quid oſtedãt.355.a.1
Ceremonia veteris legis vmbra futurorum bonorum.
272.b.1.
Certare operari eſt.271.a.2.
Certi ſumus de fidelitate Dei.322.b.1.
Charitas cauſa mortis Chriſti fuit.316.a.1.
Charitas Dei merito laudanda.316.a.1.
Charitas Chriſti ſua & noſtra dicenda.315.b.2.
Charitas fons & caput omnium donorum.309.b.1.
Charitas non reſtringitur ad certum terminũ.310.a.1
Charitas vera omnia facit communia.120.a.1.
Charitatis officium quod.309 b.1.
Chriſtiana charitas neſcit eſſe tarda.124.b.2.
Chriſtiana perfectio in quibus conſiſtat.368.a.2.
Chriſtiani duo genera.103.a.1.
Chriſtiani mali iudeis ſunt deteriores.103.a.1.
Chriſtiani non erubeſcant crucem ſed magis in ea glorientur.126.a.1.
Chriſtiani prius diſcipuli fuerunt nominati.227.a.2.
Chriſtianus non ſit propenſus ad iurandum.112.a.2.
Chriſtianus ſolo nomine ſimilis ſamaritanis.103.a.1.
Chriſti Apoſtolatus bonus.232.b.2.
Chriſti paſſio aperuit nobis paradiſum.268.a.2.
Chriſti ſatisfactio deriuata eſt ad peccata anteriora.
268.a.1.
Chriſto & Deo vna communis laus & gloria.321.a.2.
Chriſto fuit data plenitudo gratiæ.341.a.2.
Chriſtus adimpleuit legem.274.a.2.
Chriſtus amicus fideliſſimus.317.a.1.
Chriſtus angelis excellentior.297.a.1.
Chriſtus ante mortem miſericors.268.b.1.
Chriſtus Apoſtolos fratres ſuos appellat.228.a.1.
Chriſtus bellum cum Paulo habuit.53.a.1.
Chriſtus bonus per eſſentiam.243.b.1.
Chriſtus cauſa pacis & acceſſus ad Deum 303.a.b.
Chriſtus comprehenſor & viator ſimul.311.b.2.
Chriſtus crucifixus nos terrere ſolet.359.a.1.
Chriſtus crucifixus vt vincens exiuit.126.a.1.
Chriſtus datus eſt nobis in vnitate perſonæ.311.a.1
Chriſtus Dei iuſtitia eſt.130.a.1.
Chriſtus deſignat duas naturas.428.b.1.
Chriſtus dicitur factus & natus.71.a.
Chriſtus dicitur omnipotens.84.b.1.
Chriſtus duo facit pro nobis officia.109.b.2.
Chriſtus erat bibiturus calicem pro nobis.433.b.2.
Chriſtus erat ſub lege & non tenebatur ad eã.361.b.1
Chriſtus eſt homo.70.b.2.75.b.1.
Chriſtus & Maria in gratia & gloria præſtantiores angelis.350.a.2.
Chriſtus & Maria non potuerunt peccare. 242.b.2.
Chriſtus ex iuda deſcendit.228 a.1.
Chriſtus filius Dei naturalis.79.a.2.
Chriſtus glorioſus facilius poteſt ſaluare quam mortuus.317.a.1.
Chriſtus gratis mortuus eſt.248.a.1.
Chriſtus habuit ẽ partẽ in pena peccati Adæ.333.b.2.
Chriſtus in cruce bis patrem vocat. 437. b.2.
Chriſtus in Cruce peccatoris typum gerebat.361.a.2.
Chriſtus in primo aduentu humilis.79.b.2.
Chriſtus in primo aduentu iudicandus venit.91.b.2.
Chriſtus in ſecundo aduentu manifeſtabitur. 79.b.2
Chriſtus in ſecũdo aduẽtu veniet iudicaturus.91.b.2
Chriſtus in triduo remãſit rex,& ſacerdos.56.a.1.
Chriſtus iuſsit docere bis & baptizare ſemel.
59.a.1.
Chriſtus in vtraq; generatione idem filius.297.a.1.
Chriſtus in vtraq; generatione patrem habuit.
297.a.2.
Chriſtus iudex viuorum,& mortuorum.431.a.2.
Chriſtus mediator & propitiator noſter.266.b.2.&
321.a.2.
Chriſtus menſura omnium prædeſtinatorum. 80.b.1.
Chriſtus meruit nobis perſeuerantiã in bono.303.b.1.
Chriſtus miraculis non fuit omnibus manifeſtatus.
90.a.1.
Chriſtus natus eſt ex Maria virgine.71.a.1.
Chriſtus natus eſt rex,& ſacerdos.56.a.1.
Chriſtus ne perderet obedientiam non dubitauit perdere vitam.345.b.2.
Chriſtus non poteſt dici filius adoptiuus.296.b.2.
Chriſtus non prohibet omnino iuramentum.112.a 2.
Chriſtus nullũ relinquit peccatũ impunitũ.268.a.1
Chriſtus nullum relinquit peccatum in remuneratum
268.a.1.
Chriſtus omnes reconſiliauit.318.a.1.
Chriſtus omnium prophetarum princeps.56.b.2.
Chriſtus operatus eſt bonum pro paruulis.203.a.1.
Chriſtus oſtenditur liberalis.93.a.2.
Chriſtus paradiſum prius ingredi debebat. 268.a.2.
Chriſtus paſsione ſua meruit gloriam paruulis.
203.a.1.
Chriſtus paſsione ſua non meruit ſibi gloriam.
203 a.1.
Chriſtus per potentiam regnauit.344.a.1.
Chriſtus plus nobis contulit quam in Adamo amiſimus.344.a.1.
Chriſtus potentior fuit in reparando quam Adam in deſtruendo.340.a.1.
Chriſtus pro impijs mortuus eſt.313.a.2.
Chriſtus propitiator antiquorum patrum.267.b.2.
Chriſtus reſurgens immortalis remanſit.362.a.2.
Chriſtus ſua morte monſtratus eſt iuſtus.268.b.1.
Chriſtus ſubiectum totius ſacræ ſcripturæ.69.a.2.
Chriſtus ſuſcitauit ſeipſum a mortuis.84.a.1.
Chriſtus tranſgreſſus eſt limites charitatis.313.b.2.
Chriſtus vita & iuſtitia.385.b.1.
Chriſtus vltra condignum ſoluit.267.b.2.
Chriſtus vniuerſorum heres.291.b.1.
Chriſtus vocat omnes ad Euangelium.200.a.1.
Chriſtus vt Deus æqualis patri.430.a.1.
Chriſtus vt homo minor patre.430.a.1.
Circunciſio ad quid & quomodo valebat.235.a.2.
Circunciſio conferebat gratiam ſed non ex ſe.288.a.1

Circumciſio data fuit Abraæ.287.b.1.
Circumciſio diffinitur.288.b.1.
Circumciſio erat neceſſaria ad ſalutem.234.a.1.
Circumciſio fiebat in carne viſibili.236.a.2.
Circumciſio iam expirauit.288.a.1.
Circumciſio in fantibus ſalubris 233. a.2.
Circumciſio poſt mortem Chriſti nociua.234.a.1.
Circumciſio ſine operibus parum valet.235.b.1.
Circumciſio tollebat maculam originalem.236.a.2.
Circumciſio triplex.286 b.2.
Cognitio confuſa quæ.146. b.2.
Cognitio creatura de deo confuſa.145.a.2.
Cognitio de deo confuſa.& non confuſa.146.b.2.
Cognitio dei infunditur cum lumine natura. 137.b.1.
Cognitio de peccato duplex.385.b.1.
Cognitio morbi duo facit.384.b.1.
Cognitio ſenſitiua non ſufficit ad cognoſcendum Deum 145.b.1.
Cognomen oſtendit excellentiam ſcribentis.50.b.1.
Cognoſcere Deum quid.175.a.
Comeſtio cibi vetiti in Adamo & Eua voluntaria fuit.327.a.1.
Communicatio donorum coniectura eſt patis. 302.a.2.
Concionator aliquid terrenum intendens peccat. 101.b.1.
Concionator det operam in duobus 101.b.2.
Concionator habet os ad victum,& veſtitũ.101.b.2.
Concionator tres debet habere functiones.13.b.1.
Concionatores diſcant normam concionandi.134.a.2
Concionatores diſcant quomodo loqui debeãt 370.b.1.
Concionatores non debent ad libitum componere ſenſus ſacre ſcripturæ.23.a.2.
Concordia inter malos nulla.168.a.1.
Concupiſcentia duplex.387.a.1.
Concupiſcentia generale malum.387 b.1.
Concupiſcentia interna non reputabatur mala. 387.a.1.
Concupiſcentia omnis non mala.387.a.2.
Concupiſcentia quæ in noſtro eſt arbitrio prohibetur. 387.a.b.
Concupiſcentia ſepe ex prohibitione excitatur. 390.a 1.
Concupiſcentia ſignificatio multiplex.387.a.2.
Condemnatur a ſeipſo index.190.b.1.
Conditio Auari 317.b.1.
Conditio dominorum illuſtrium.55.b.1.
Conditio ſcribentis.50.b.1.
Conditio ſtultorum aliena promittere.157.b.2.
Conditiones aquæ multa.349.a.1.
Conditiones hominum malorum.208.a.2.
Coniugium lex appellatur.377.b.2.
Coniugium ſecundum inſolubile.381.a.2.
Conſideratio de conceptione beata Maria.331. b.1.
Conſideratio de peccatore obſtinato.203.a.2.
Conſilia generalia a nobis proximiora ſunt conſulenda. 8.b.2.
Conſilium generale poteſt canonizare libros. 8.a.1.
Conſilium tridentinum docet qui libri ſint canonici. 8 b.2.
Conſilium ſalutiferum diui Auguſtini attendamus. 17.a.1.180.b.2.
Conſiliatio diuerſorum locorũ diui Pauli 2.15.a.220. b.221.a.241.b.1.247.b 1.273.b.2.281.b.1.299.b. 2.329.a.2.375.b.2.395.b.1.
Conſiliatur Paulus cum Iacobo.219.a.2.273.b.2 280 a.1.307.b.1.
Conſociantur mutuo qui eiuſdẽ ſunt religionis.119.b.2
Conſuetudo docentium 322.a 1.
Conſuetudo hebreorum in loquendo 17 b.2.
Conſuetudo in ſcribendis epiſtolis conſiderãda.46.b.1
Contemnere Deum quid.170.a.1.
Contemtio maxime vitioſa & nociua.208.a.2.
Contentio quæ bona,& quæ mala.178.a.2.
Contentiones variæ.76.a.2.
Contemptus flagitioſa res.200.b.2.
Contemptus Idolorum ſeruitus.231.b.2.
Continentes & abſtinentes longioris ſunt vitæ.373.a.2
Contrito nunquam denegatur gratia.113.b.1.
Contulit nobis Chriſtus multa beneficia.321.b.1.
Contumelia quid 179.b.2.
Conuerſio Pauli monſtratur.52.a.2.
Cor durum quid ſit.203.b.1.
Cor philoſophorum iuſto Dei iudicio punitum.154.a.2
Cor vnum habere conditio bonorum.164.a.1.
Corona non debetur legi ſed Deo.294.b.1.
Corpora electorum mortalia.431.b.2.
Corpora mortalia reſurgent immortalia. 431.a.2.
Corpora noſtra in vltimo die reformabuntur. 341.b.1.
Corpus Chriſti formatum ex ſanguinibus virginis. 422 a.1.
Corpus Chriſti fuit vere mortuum.431.b.2.
Corpus Chriſti non mortuum propter peccatum. 429 a 2.
Corpus mortis corpus peccati eſt.409.b.1.
Corpus noſtrum mortale propter peccatum.429.a.2.
Corpus peccati quid.359.a.2.
Creatori ſeruire beatum 169.b.2.
Creatura aliquando mendatium aliquando non. 160.b.1.
Creatura Dei omnis bona.156.b.2.
Creatura habet gloriam ſuam.158.a.1.
Creatura non reddit Deum glorioſum.157.b.2.
Creaturarum ſtudium.152.b 2.
Creatura dicuntur vana.152 b 2.
Creatura multa promittunt ſed non complent. 300.a.2.
Creature quomodo ſint venerandæ.169.b.2. 170.a 1.
Credere actus eſt liberi arbitrij.314.b.1.
Credere deo & in deum non idem.263 b 2.

Credere eſt nobis neceſſarium ex praecepto. 98.b.1.
Credere in Deum neceſſe eſt. 263.b.2.
Credere primo oportet qui ediſcere deſiderat. 11.b.2.
Credere ſe proprijs medijs poſſe ſaluari grandis error. 36.b.2.
Credere vrbanum eſt. 97.b.1.
Credimus vt intelligamus non è contra. 13.a.1.
Crudeliores ſunt feris qui ratione non ducuntur. 164.a.2.
Crudelitas dominorum in ſeruos. 51.b.2.
Crucem Chriſti coacte portat Simon Sirenetis. 113.b.1.
Crucifixum eſſe quid. 358.b.2.
Crux Chriſti clauis paradiſi. 268.a.2.
Crux Chriſti proficiet cum noſtra. 361.b.1.
Cunctis animantibus eſt innatum à natura mortem fugere. 353.a.1.
Cur Apoſtoli baptiZabant in nomine Ieſu. 100.b.2.
Cur Apoſtoli ſint tantum duodecim. 58.a.1.
Cur Chriſtus voluerit coronari ſpinis. 82.a.1.
Cur Chriſtus voluerit habere teſtimonium à prophetis. 66.b.2.
Cur Deus creauit hominem primo corruptibilem. 333.a.2.
Cur Deus impoſuit mandatum primo homini quod ſciebat cito eſſe fracturum. 393.a.2.
Cur non hereditamus (,vt peccatum originale) alia peccata. 335.a.2.
Cur Paulus incipit a gratiarum actione. 108.a.2.
Cur tam pauci impij conuertuntur hodie. 101.b.1.

D

Damnatio duplex. 343.a.2 425.a.1.
Damnatio ex vno delicto procedit. 343.a.2.
Damnatorum corpora viua erunt 431.b.1.
Damnatur Manicheus. 68 a.1.
Dauid non eſt auſus loqui priuſquam crederet. 13.a.1
Dauid priuatus eſt filijs in penam peccati. 174.a.2.
Dauid proſtrauit goliath funda. 125.b.
Dauid veniam petit de peccato. 284.a.1.
Decem epiſtolas deſtinauit Paulus a l eccleſias & quatuor ad priuatas perſonas. 41.a.2.
Deceptio Eua duplicē habuit cauſam. 295 b.1.
De Deo magis ſcimus quod non eſt quam quod eſt. 142.a.2.148 b.1.
Delictum habundauerat ante legem Moyſi. 346.b.1.
Delitiæ carnis ſyrena ſunt. 396.b.1.
Demon ſuggerit ſed non cogit. 328.b.1.
Demon leuiā facit noſtra peccata. 395.a.1.
De nomine Ieſu & Chriſti multa. 55.a.2.
De nomine Pauli Apoſtoli multa. 57.b.2.
Deo debetur gratificatio 151.b.2.
Deo habenda eſt gratia. 109.a.1.
Deo nihil ſecretum. 168.a 2.
Deo ſeruiendum quia dignus. 170.b.2.
Deus aliquando dilatat ſua promiſſa. 65.a.1.
Deus aliquando mutat nomina ſeruis ſuis. 50.a.2.
Deus alius in puniendo & alius in premiādo. 294.b.1
Deus amandus ſui gratia primo. 321.a.1.
Deus amore amorem recompenſat. 309.a.1.
Deus bonam arborem fecit. 347.a.2.
Deus bonus & patiens. 200.b.1.
Deus cauſa mali pena. 208.b.2.
Deus creatura non eſt debitor. 65.b.1.
Deus cum magna ſolēnitate dedit legē Moyſi. 386.b.1
Deus curam habet de omnibus rebus. 55.a.1.
Deus dat nobis libere & voluntaria. 215.a.1.
Deus dedit homini notitiam ſui ipſius. 150.b.1.
Deus dedit homini poteſtatem iudicandi. 196.b.2.
Deus dedit homini naturam ſanam & rectā. 249.a.1
Deus diffundit ſua dona in nobis. 308.b.2.
Deus diligit nos ad gloriam ſuam. 310.b.1.
Deus diligit nos ſumma charitate 313.b.2.
Deus docet bonitatem, diſciplinam, & ſcientiā. 6.b.1.
Deus duos filios habuit. 272.a.1.
Deus & natura nihil agunt fruſtra. 276.a.1.
Deus & ſimitior vni quam alteri non tamen iniuſtus 198.b.2.
Deus æquum dedit praeceptum. 347.a 2.
Deus fidelis & omnia potens. 308.a.1.
Deus fidelis in promiſſis largus in dandis. 238.a.2.
Deus fidem ſeruat in promiſſis. 131.a.1.
Deus fidem ſeruat tā in bonis quam in malis. 239.a.2
Deus gratis recipit peccatorem. 303.b.1.
Deus habet ius tam in eos qui ſunt quam in eos qui non ſunt. 287.b.2.
Deus hic non aliquos vt in fine grauius puniat. 199.b.1.
Deus in angelis & Adamo ſimul fuit condens naturā & largiens gratiam. 420.b.1.
Deus in gratuitis habet reſpectū perſonarū. 198.b.2.
Deus iniudicabilis eſt. 198.a.2.
Deus in iudicando non reſpicit perſonas. 202.b.2.
Deus in nobis non operatur ſine nobis. 365.a.1.
Deus in parcendo generaliꝰ agit quam homo. 318.b.2
Deus in ſuis vaticinijs fidelis, & verax. 273.b.1.
Deus in tempore legis Moyſi Deus vltionum. 337.b.2.
Deus in teſtem mendacij a quibuſdā ducitur. 113.a.1.
Deus in ſuo iudicio non eget teſtibus. 198.b.1.
Deus iudex & teſtis. 198.b.1.
Deus iudex bonorum & malorum. 294.a.2.
Deus iuſtificatur in ſuis ſermonibus. 238.a.2.
Deus multoties eandem rem repromittit. 317.a.1.
Deus nihil imperfectionis habet. 26.b.1.
Deus non caſtigat vt perdat ſed vt purget. 396.a.1.
Deus non dicitur deſtructor naturæ. 331.a.1.
Deus non dicitur diuinus. 148.a.2.
Deus non eſt author nec cauſa peccati. 67.b.2.
Deus non eſt author vanitatum. 152.b.2.
Deus non cogit noſtrum liberum arbitrium. 247.a.2
Deus non dixit arboribus &c. creſcite &c. 170.b.1.
Deus non indiget ſignis. 289.a.1.

Deus non inſligit penas quantas peccatum meretur. 160.b.2.
Deus non prius deſertor quam punitor. 164.b.2.
Deus non punit bis in idipſum .174.a.
Deus non vult mala vt eueniant bona. 354.a.1.
Deus non vult mortem peccatorum 354.a.1.
Deus non vult diſſimulare crimina. 412.a.2.
Deus non vult obligare hominem ad impoſſibile. 242.a.2.
Deus non vult peccata. 284.b.2.
Deus nullum exemit ab obſeruantia decalogi. 370.a.1.
Deus omnia habet per ſe nota. 289.a.1.
Deus omnium conditor. 271.b.1.287.b.2.
Deus operibus carnis non placatur. 261.a.2.
Deus partim notus & partim ignotus. 137.b.1.
Deus permittit homines ruere in peccata. 161.b.1. 162 163.
Deus per patientiam ſuos probat. 307.a.1.
Deus potens & ſciens dare ſi vult. 310.b.1.
Deus quomodo cognoſcendus à nobis. 138.a. 142.a.2.
Deus quomodo & quibus titulis dicitur eſſe miſer. 109.a.2.
Deus quomodo offendatur à peccatore. 386.a.1.
Deus quomodo ſit colendus. 169.b.2.
Deus rectus & iuſtus in iudicando. 194.b.1.
Deus reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua. 202.203.204.
Deus ſeipſum negare non poteſt. 298.b.1.
Deus ſolus cauſa efficiens gratia. 309.b.2.
Deus ſua vnica virtute omnes iuſtificat. 272.a.2.
Deus ſuis promiſſis ſibi potius quam nobis eſt debitor. 65.b.1.
Deus ſuis promiſſis iuramentum aliquando adiungit 65.b.2.
Deus ſuſtinet malos in eccleſia ſua. 67.b.1.
Deus ſumma bonitas. 198.a.2.
Deus ſumma prouidentia ſuſtinuit tamdiu peccatum 353.b.2.
Deus ſummus index iniuſtus eſſe non poteſt. 239.b.1.
Deus tardus in reddenda mercede. 200.a.1.
Deus valorem rei penetrat. 236.a.2.
Deus verax & homo mendax. 238.b.1.240.b.2.
Deus verax promittens & iurans 65.b.2.
Deus videtur ignorare peccata. 201.a.1.
Deus vindex malorum. 294.a.2.
Deus vindictam ſumet de omnibus peccatis. 343 b.1.
Deus vlciſcitur potius de peccatis quam de peccatoribus. 135.b.2.
Deus vnus ſolus incorruptibilis. 158.a.2.
Diabolus caput malorum. 25.a.2.
Diabolus non poteſt facere vim ad peccandum. 328.b.2.
Dialectica ſacram ſcripturam adiuuat. 19.a.2.
Dictum notatu dignum. 316.a.1.
Dictum ſeneca explicatur. 333.a.2.
Dictum ſocratis elegans. 142.a.2.
Dies ira quid. 203 204.
Dies iudicij dies ira. 196.b.1.
Differentia bonorum, & malorum. 355.b.2.
Differentia inter baptiſmum Chriſti & Ioannis. 355.b.1.
Differentia inter mortem Chriſti & noſtram. 356.a.1.
Diffidentia ſara manifeſta fuit. 300.a.2.
Diffinitio ſacre ſcriptura & eius explicatio. 5.a.2.
Dignitas Apoſtolorum. 58.b.2.
Dignitas Apoſtolica in eccleſia pracipua. 58.a.1.
Dignitas & laus Apoſtolica aperitur quibuſdam ſententijs. 58.a.2.
Dilectio Dei duplex. 103.b.2.
Dilectio Dei pignus & arra gloria. 310.b.2.
Dilectio inimicorum commendatur. 319.a.2.
Dilectio inimicorum dilectioni amicorum eſt praferenda. 319.320.
Dira, & cruda ſententia. 161.b.1.
Diſcipuli nominantur nomine ſuorum magiſtrorum. 102.b.2.
Diſpenſatio legis ex ſolo priuilegio fuit. 378.a.2.
Diſſimilantur in multis Chriſtus & Adam. 339.b.2.
Diſtantia maxima inter obedientiam Chriſti. & inobedientiam Ada. 345 b.1.
Diui Hieronimi animaduerſio pulcra notanda. 19.a.1.
Diuina offenſa pena inferni conſignata eſt. 385.b 2.
Diuus Paulus in ſcribendis Epiſtolis aliquando vtebatur manu aliena. 34.b.2.
Diuus Paulus in ſuis epiſtolis ſemper ſe propria manu ſubſcribebat. 34.b.2.
Diuus Paulus galatas acriter obiurgat & Romanos dulciter alloquitur. 35.b.1.
Diuus Paulus portauit nomen Chriſti coram Regibus Herode & Nerone. 36.b.1.
Diuus Paulus ſuam ſapientiam à ſpiritu ſancto didiſcit 38.a.1.
Diuus Paulus Diuina cum prophanis non miſcuit. 39.a.1.
Diuus Paulus non temerè ſcripſit. 41.a.1.
Diuus Thomas quid ſentiat de columba qua deſcendit ſuper Chriſtum. 17.a 2.
Doctores ſancti ſunt conſulendi. 21.a.1.
Doctores legis facere vnum & dicere aliud malum eſt 232.a 2.
Doctrina Epiſtola ad Romanos eccleſia maximè neceſſaria. 46.a.1.
Doctrina Euangelica cateris praſtantior. 63.b.1.
Doctrina valde notabilis. 93.a.1.

Dogma

Dogma hæreticorum deſtruitur.368.a.2.
Deloſitas occulta perſecutio.178.b.1.
Dolus occulta malitia.178.b.1.
Dolus in lingua & in corde.178.b.1.
Dolus in proximum multipharie fit.244. a.1.
Dominare & non ſeruire velle ſuperborum eſt. 52.b.1.
Dominium mortis geminum.36.b.1.
Dominorum eſt iubere & ſeruorum obedire. 53. a.1.
Dona ſpiritualia quæ.119.b.2.
Donum Chriſti ſuperat delictum Adæ.340. a.2.
Donum Dei multiplex.344.a.1.
Donum gratiæ conſequitur maius præmium quam peccatum ſuplicium.343.b.2.
Dubia in meliorem partem interpretanda ſunt. 194.a.1.
Duo bene conſideranda.125.b.2.126. a.1.
Duo certa & clara.188.a.189.a.
Duo Chriſtianorum genera admonentur.416.a.2.
Duo Chriſtianorum genera explicantur.229.a.2.
Duo in ſcribendis Epiſtolis conſideranda.46.b.1.
Duo maxime notanda.164.a.b.
Duo munera legis præmiare &c.133 b.2.
Duo ſigna quibus cognoſcitur cuius res ſit.109.a.2.

E

Ecce dictio miſterioſa.227.b.1.
Eccleſia in rebus fidei non poteſt errare.7.b.2.
Eccleſia Romana verus & vnicus iudex.10.a.1.
Eccleſia Romana non poteſt errare.39.b.2.
Eccleſia ſancta militans conſtat bonis & malis.24.b.2
Eccleſia ſemper orat Deum pro nobis.331. b.2.
Eccleſia ſimul dat gloriam patri & filio.321.b.1.
Eccleſia ſolius Pauli conuerſionem colit.60. a.2.
Eccleſia vtitur locus ad ſeruandam legem.68.b.2.
Eccleſiæ incumbit canonicos approbare libros & reprobare apocriſos.8.a.2.
Eccleſiæ iudicium primum locum obtinet in explicatione ſacræ ſcripturæ.8.b.1.
Eccleſiæ iudicium ſequendum eſt in exponendo ſacram ſcripturam.10.b.1.
Eccleſiæ paſtoribus incumbit cura de abuſu imaginũ 160.b.1.
Effuſio vnius guttæ ſanguinis Chriſti erat ſufficiens ſatisfactio.35.b.2.
Epiſtolæ Diui Pauli valent ad bonos mores.21.b.1.
Epiſtolæ Diui pauli non ſunt ſupernacanea.28.b.1.
Epiſtolæ ſemper debent eſſe iuxta qualitatem perſonarum quibus ſcribuntur.102.b.2.
Epiſtolæ ſolent commendari ex tribus.104.b.1.
Epiſcopi non exercent omnia tria officia Apoſtolorum 62.b.1.
Epitheta peccatorum & iuſtorum.316.a.2.
Error a Pelagio ſuſcitatus.222.a.1.
Error damnatus in conſilio tridentino.221.a.2.
Error dicere ſacram ſcripturam non indigere teſtimonio eccleſiæ.7.b.2.
Error Manichei, & Marcionis.396.b.1.
Error maximus male intelligentium.161.a.2.
Error lutheri & ſuorum.222.a.2.286.a.303.b.2. 326.a.1 369.b.2.374.b.2.412.a.1.417.a.2.
Error pelagij 263.a.2.325.b.2 330 a.b.333.a.2.
Error quorundam.75.b.2.210.a.2 287.b.2.287.a. 295.a.2.339.a.2.360.b.1.437.b.1.
Error ſaduceorum.431.b.1.
Errores Tatiani, & Nouati.324 b.2 361.b.
Erubeſcere Euangelium quid.125.b.1.
Erubeſcunt Euangelium peccatores.125.b.2.
Erubuerunt Euangeliũ primi parentes.125.b.2.
Eſſe Dei excellentiſſimum.148.a.2.
Eſſe exemptũ a iuſtitia Dei peſſima libertas.371.b.2
Eſſe in carne & non viuere in carne angelicum eſt. 260 a.1.
Eſſe ſub gratia quid.365 b.1.
Eſſe ſub lege quid.365 b.1.
Eua concauſa ad tranſgrediendum præceptum fuit 324.b.1.
Euangelij primus propalator fuit Adam.64. b.1.
Euangelij teſtis propheta & ſcriptura ſancta.67.b.1.
Euangelium commune omnis hominis.63.b.2.
Euangelium cur dicatur lex.418.a.2.
Euangelium dicitur, eſſe Dei Chriſti & noſtrum. 63.b.2.
Euangelium dignitate, & antiquitate omnes alias ſacras ſcripturas antecedit. 64.b.2.
Euangelium legem illuſtrat.273.b.1.
Euangelium lex noua ſpiritualis.383.b.1.
Euãgeliũ maioris excellẽtiæ eſt quã ꝓphetia.65.a.2
Euangelium non attingitur ratione naturali.96.b.2.
Euangeliũ non commodi gratia prædicandũ. 101.a.1.
Euangeliũ non eſt humanũ figmentũ.64.a 2.
Euangelium non habet authoritatem a prophetis vel ab angelis.65.a.1.
Euangeliũ promittit remiſſionem peccatorũ.62.a.1.
Euangelium promiſſum fuit cum iuramento. 65.b 2.
Euangelium plures ſenſus habet.40.a.1.
Euangeliũ quibus prius fuit prædicatũ &c.128.b.2.
Euangelium quis tulit ad nos.65.a.1.
Euangeliũ quomodo eſt patris & quomodo filij.114.b
Euangelium rem boni nuntij ſonat.40.b.1.127.a.2. 129.a 2.
Euãgeliũ vnde officiatur a ſuſpitione alienũ.64.b.2
Euangelium tria bona nobis nuntiat.63.b 2.
Euangelica lex ſola nos potuit liberare a damnatione 418.a.2.
Euangelica doctrina ſuperat humanum intellectum. 369.b.1.
Euangelica prædicatio duplicem habet finẽ.100.b.2
Euangelica legis laudes & priuilegia.64.a.2. 194.a.2.
Euangelico officio fungens ab omni alio

ve-

negatio ſegregetur.61.b.1.
Euangeliſta non commiſerunt ſacre ſcriptura omnia Chriſti geſta.369.a.2.
Exempla tria ſacre Scriptura notanda. 25.a.1.
Exemplum accommodatum.327.a.2.
Exemplum efficax.& elegans.186.a.2.
Ex malo ſequitur malum & ex bono bonū.249.a.2.
Explicatur quomodo Chriſtus ſit bonus.89.a.2.
Explicatur ſpiritus vadens & non rediens. 201.b.
xplicationes dicti Dauidis pulcra.284.285.
E 286.
Ex ſuo licuit Deo facere quod voluit. 249.b.2.
Extollentia vnde oriri ſoleat.102.a.2.
Extrema dona duo gratia,& pax.302.a.2.

F.

Factio deprimit naturam humanam. 87.a.2.
Factores legis qui ſint.220.a.2.
Factum Zenocratis notandum. 195.b.2.
Facultas Apoſtolis & Euangeliſtis notanda.292. b.1.
Falſam doctrinam alij ſub labijs alij ſupra habent. 244.a.2.
Falſi filij Abraa qui ſint.297.b.2.
Falſi propheta falſa predicant.64.a.2.
Familiaritas pauli in loquendo 291.b.2.
Fauor Dei ipſamet Dei voluntas.106.b.1.
Falicitas duplex.213.b.1.
Faminarum conditio non omnino abiecta. 34.b.1.
Feneſtra corporis qua. 409.b.2.
Feſtinandum non eſt in credendo.11.b.2.
Feſtum penthecoſtes cuius gratia eſt inſtitutum. 386.b.1.
Fidei actus tres.277.b.2.
Fides amplitudo & dignitas demonſtratur.263.b.2.
Fides expl icatio ex hominibus.96.b.1.
Fideles & boni aliqui ſunt ſed pauci.243.a.2.
Fides ab orbe condito vſq; ad finem mundi vna. 262.a.2.
Fides abraa contrarijs ventis opugnatur.299.a. 2.
Fides ampliſſima & fideliſſima.295.a.1.
Fides de Chriſto duplex.263.a.2.
Fides eſt donum Dei.95.b.2.
Fides in noſtra iuſtificatione dux.279.b.1.
Fides miraculorum eſt cauſa.90.a.1.
Fides monſtrat bona opera.289.b.2.
Fides mortis Chriſti in patribus & nobis vna. 268.a.2.
Fides neceſſaria ad intelligendam ſacram ſcripturam 9.b 2.
Fides neceſſaria ad ſalutem ſed non ſufficiens.132.a.2. 203.b.2.
Fides non deſtruit naturam ſed perficit.98.b.1.
Fides non innititur rationi.98.a.2.
Fides non perfecta ſine operibus.128.a.1.
Fides non poteſt eſſe donum creatura 96.b.1.
Fides ocioſa non placet Deo.269.b.2.
Fides opus Dei eſt.223.a.1.
Fides ordine natura prior alijs virtutibus. 263.a.2.
Fides patrum & noſtra vna.131.a.1.
Fides patrum antiquior ſed noſtra explicior.131.a.1.
Fides primus effectus gratia Dei.263.a.2.
Fides promiſſionem firmat.296.a.2.
Fides qua in nobis eſt maior fide antiquorum.317. a.2
Fides qua reputatur ad iuſtitiam viua & formata. 300.b.1.
Fides ſimilis grano ſynapis.120.a.2.
Fides ſimul & ſpes eadem commendant opera. 298.b 2.
Fides vna ſicut Chriſtus vnus.268. b.1.
Figura de nomine Ieſu.54 b.1.
Filij in parentes crudeles digni ſunt pena.180.b.1.
Filij debent eſſe imitatores patris.289.b.1.
Filij in patres pij eſſe debent.313.a.2.
Filij ſimiles parentibus in defectibus.327.a.1.
Filius ſolus miſſus eſt in carnem.69.b.2.
Filius prodigus typus peccatoris.438.a.1.
Finis Apoſtolatus diui Pauli quis.36.b.1.
Finis bonorum & malorum ordinatus a Deo. 375.a.2.
Finis cuius gratia aliquid fit.373.a.2.
Finis in executione poſterior.321.a.1.
Finis legis quis.220.b.2.347.a.1.384.b.1.
Finis non habetur abſq; medijs.105.b.2.
Finis pracipuus epiſtolarum Diui Pauli.41.b.1.
Finis pradicationis Aapoſtolica.97.b.1.
Finis ſacre ſcriptura efficere hominē perfectū.33. b.2
Finis vltimus hominis fruitio.374.a.1.
Flentes truncatè loqui ſolent.27.a.2.
Fomes ex peccato venit.363.a.2.
Fomes non eſt culpa ſed pena.363.a.2.424.b.2.
Fomes non tollitur per baptiſmum.363 a.2.
Fomes quid.363.a.2.
Forma ſcribendi ad Regem.47.a.2.
Forma ſalutandi familiaris Paulo.105.b.2.
Forma ſalutandi inuſitata ſed magna pracio habenda 105.b.2.
Forma ſeruiendi Deo,& adorandi.113.a. 2.
Fornicatio ſimplex peccatum mortale.337.a.2.
Fructus bonorum operum multiplex.270.b.1.
Fructificare Deo quid ſit.381.a.2.
Fruitio & viſio Dei idem.374.a.1.
Fumus figura impatientia.307.a.2.
Furis patronus fur eſt.231.a.1.
Furtum peccatum non grauiſſimum ſed dedecoroſū 230.b.1.
Furtum peccatum fuit in Dauide grauius adulterio. 284.a.

G

Genera Apoſtolorum quatuor.59.a.2.
Genera deſideriorum varia.165.b.2.
Genera rerum duo.49.a.2.
Generatio eſt ſuppoſitorum.289.b.2.
Generatio eterna ſoli Chriſto peculiaris.297.b.1.
Gentes arguit author.150.b.2.
Gentes in duobus defecerunt circa Deum.150.b.2.
Gentes mutauerunt gloriam Dei.166.a.2.
Gentes non benedicebant Deum.170.b.1.
Gentes puniuntur non a Deo.166.b.1.
Gentiles dupliciratione digni morte.182.a.2.
Gentilis infans erat doctrina.228.b.2.
Gentilis in idolatria multum laborauit.246.b.1.
Genus circumciſionis duplex.290.a.1.
Genus Epiſtolarum triplex.38.b.1.
Genus pœna duplex.174.b.1.
Gloria Dei incommunicabilis 305.a.2.
Gloria Dei multiplex.157.a.
Gloria Dei per noſtra peccata nō fit melior.240.a.1
Gloria aeterna Dei per naturam noſtra per adoptionē
305.a.1.
Gloria & honor in patria perpetuo durant.207.a.2.
Gloria & honor in via pereunt.207.a.2.
Gloria magis debetur iudeo quam gentili.213.a.2.
Gloria vana prohibetur.206.b.1.
Gloriandum eſt in Chriſto Ieſu.221.b.2.
Gloriari de genere & ab eo degenerare malum.
227.b.2.
Gloriari in Deo quid.321.a.b.
Gloriatio duplex.269.a.2.
Gloriatio in Deo finis aliarum.321.a.1.
Gloriatio magna eſſe filios Dei.304.b.1.
Gloriationes quatuor quibus debemus gloriari.
322.a.1.
Gratia a qua cuncta alia.202.a.2.
Gratia archa noſtra vltima beatitudinis.
283.b.1.
Gratia Dei duos habet comites.166.b.2
Gratia Dei & bona opera non contraria.374.b.2.
Gratia Dei liberat hominem a morte.410.a.2.
Gratia eficax adiutorium ad ſeruandam legem.
348.b.2.
Gratia & juſtitia Dei non repugnant.265.a.2.
Gratia & iuſtitia noſtra repugnant.265.a.2.
Gratia non deſtruit liberum arbitrium.313.a.1.
Gratia non deſtruit naturam.&c.221.a.2.
Gratia primum donum.302.a.2.
Gratia poteſt extendi ad plures quam peccatum.
342.a.2.
Gratia Chriſti non minus eficax ad vitanda peccata futura quam ad delenda praeterita.351.b.1.
Gratia Chriſti non reduxit nos ad immortalitatem.
342.b.2.
Gratia Chriſti poſterior eſt peccato.418.a.1.
Gratia Chriſti regnabit in eternum.343.b.2.
Gratia Chriſti ſumus liberi ab omni damnatione.
413.414 a.1.
Gratia Chriſti ſuperat omnino peccatum.349.b.
350.a.
Gratia Chriſti vſq; ad Angelos poteſt extendi.
342.a 2.
Gratia ſunt danda Deo.360.a.1.
Gratiarum actio quid.108.b.
Gratiarum actio ſemper grata Deo & hominibus.
151.b.2.
Gratiarum actiones operum noſtrorum primitia.
108.b.2.
Gratitudo erga benefactores habenda.316.b.2.
Gratitudo nullam excuſationem admittit.
151.b.2.
Graue deorſum ducit.166.a.1.
Grauius peccant Chriſtiani quam iudei & gentiles in eodem peccato.210.b.2.
Grauius peccat ſciens quam ignorans.217.b.1.
Grauius peccat qui eſt in perfectiori ſtatu.228.b.1.
Greci non excuſantur a peccato.217.a.1.
Grecis non fuit data lex ſed iudeis.216 b.2.
Grecorum nomine qui ſint intelligendi.128.b.1.
Gubernatores debent eſſe ſapientes.61.b.1.

H

Heredem vniuerſorum conſtitui ſolius eſt Chriſti.
291.b.1.
Hereditas duplex.191.b.1.
Hereditas Chriſto peculiaris.191.b.1.
Hereſis Arrij reprobatur.315.a.
Hereſis duplex deſtruitur.197.b.1.
Heretici compelluntur intrare eccleſiam.97.b.2.
Heretici errant maxime.302.b.2.
Heretici imagines deſtruunt.159.a.2.
Heretici iugulantur.206.b.1.
Heretici male ſentiunt.308.b 2.309.a.1.
Heretici opera bona ſpernunt.219.b.2.
Heretici ſacram ſcripturam deprauant.64.a.1.
Heretici ſacram ſcripturā truncatim allegāt.29.b.1
Heretici ſuam ſectam religionem vocant.111.a.2.
Hereticorum commentaria maledictionibus digna.
16.b.1.
Hereticum eſt dicere coniugium eſſe perfectius religione,& virginitate.436.a 1.
Homicidium duplex.178.a.1.
Homicidium grauiſſimum peccatum.178.a.2.
Homicidium grauius adulterio.184.a.1.
Homines alieni ſanguinis ſitibundi.178.a.2.
Homines aliqui in gratia,& gloria compares ſunt angelis.350.a.2
Homines ante peccatum immortales.333.a.1.
Homines boni & mali differunt.388.b.2.
Homines carnales qui ſint.381.b.2.

Ho-

Homines conditione natura inferiores angelis. 350.a.1.
Homines gratia & gloria poſſunt ſuperare angelos. 350.a.1.
Homines in gloria accidentali feliciores angelis. 350.a.2.
Homines in lege veteri procliniores ad malum. 434.a.1.
Homines magis trahuntur vtilitate quam honeſtate rei. 6.b.1.
Homines mali angeli diaboli. 209.b.1.
Homines non omnes ſunt vnius moris. 67.a.1.
Homines non omnes attingunt aqualiter lumen naturale. 145.b.2.
Homines peccantes non intendunt mortem. 373.a.2.
Hominis vani corde gravati. 165.b.2.
Homini non debetur gratificatio de omnibus ab eo datis. 151.b.2.
Hominis encomia varia. 1.b.
Hominis indignati ſigna duo. 209.b.1.
Hominis præſtantiſſima pars cor. 310.a.1.
Hominum qui ſerviunt deo triplex genus. 113.b.1.
Homo arbor inuerſa. 372.a.1.
Homo arte & ratione vivit. 165.b.2. 222.b.2.
Homo carnalis, & ſpiritualis contrarij. 405.a.2.
Homo carnalis quis dicatur. 423.a.2.
Homo cauſa peccati. 330.a.1.
Homo creatarum rerum epilogus. 1.b.
Homo Dei quis. 7.a.2.
Homo eſt per rationem. 402.b.2.
Homo etſi iuſtus peccati ſeruus. 400.a.1.
Homo ex ſe Deum intelligere nec requirere poteſt. 245.b.2.
Homo fuit creatus vt aliarum rerum eſſet dominus. 1.a.
Homo grande prodigium. 1.a.
Homo in primo vſu rationis debet converti ad Deũ. 145.b.2.
Homo inferior duo habet officia. 394.b.2.
Homo in peccato mortuus eſt. 368.a.1.
Homo interior, & exterior quis. 358.b.1.
Homo iuſtificatus vivus. 368.a.1.
Homo licet peccator non vult iniquus dici. 284.a.1.
Homo miſeriarum cumulus factus. 1.b.
Homo mortuus liber eſt a peccato. 359.b.1.
Homo multis modis fit ſtultus. 356.b.2.
Homo non poteſt dici vere filius Dei naturalis. 83.a.1.
Homo non poteſt reſurgere a peccato ſine gratia Dei. 357.a.1.
Homo pravus ſimilis aranea. 391.a.2.
Homo prima gratia capax vita eterna. 280.a.2.
Homo ſecularis non poteſt canonizare libros. 8.a.2.
Homo ſecundum carnem debilis. 370.a.2.
Homo ſolus proſeipſo eſt conditus. 352.a.2.
Homo venditus, a quo, cui & quo precio. 359.b.2.
Homo vetus quis. 358.a.2.
Honor premium virtutis. 206.b.2.
Humiles deiecta appetunt nomina. 227.a.2.
Humiles donorum Dei capaces. 11.a.1.
Humiles ſacre Scripture idonei auditores 11.a.1.
Humilitas Pauli maxima. 52.a.1. 57.a.1.
Hypocrita merito comparantur ſepulcro. 243.b.2.

I

Iacob baculo tranſiuit Iordanem. 125.b.2.
Iacobus non aduerſatur Paulo 290.a.1.
Iacobus tradit normam ſumendi ſacram vnctionem 29.a.1.
Idolatria abominabile peccatum. 231.b.2.
Idolatria in multis locis vetita. 331.b.2.
Idolatria ratio in quo ſtat. 170.a.1.
Idoneus ad vnam ſcientiam incapax ad alias multas. 10.b.2.
Ieiunium apta res ad intelligendam ſacrã Scripturã. 13.a.2.
Ignis inferni corporeus, & einſdem ſpeciei cum noſtro. 209.a.2.
Ignis inferni plus potens quam noſter. 209.a.2.
Ignorantes & rudes non excuſantur à cognitione Dei. 146.a.2.
Ignorantia ex induſtria a mala nec excuſat à peccato 217.b.1.
Ignorantia facti excuſat ſed non iuris. 217.b.1.
Ignorantia hiſtoria cauſa eſt errores. 19.a.1.
Ignorantia theologia fons eſt errorum. 16.a.2.
Illuſtratio vnde veniat. 103.a.1.
Imaginibus quomodo vti liceat. 159.a.2.
Imaginum in eccleſia Dei vtilitas. 160.a.2.
Imaginum vſus duplex. 159.b.2.
Imperitia ſcriptorũ ſacrã Scripturã depravat. 26.b.2
Impotentes ad bene operandum ſumus. 113.a.1.
Impotentia ad aliquid faciendum excuſat a peccato. 149.b.2.
In credendo & obediendo vera eſt filiatio. 289.b.2.
In domo Chriſti multi miniſtrant. 114.a.1.
Infideles nec eorum filij coguntur baptizari. 92.b.1.
Ingens amor pauli erga romanos. 114.b.2.
Ingratitudo inuiſa deo, & hominibus. 151.b.2.
In infirmitatibus qua ſunt a Deo eſt gloriandum. 321.a.2.
In infirmitatibus qua ſunt ab hominibus eſt contriſtandum. 321.a.2.
In Iudicio Dei nulla perſonarum acceptio. 197.b.2.
In iudicio Dei nulla eſt reuerſio. 198.b.1.
In iudicio hominũ poteſt eſſe mendacium. 198.b.1.
In iuſto poſita eſt lex non iuſto. 223.b.1.
In lege gratia Chriſtiani minus timent quam antea. 338.b.2.
In lege gratia peccatum non regnat. 365.b.2.

In

In lege gratiæ ſeruire tenemur.382.b.2.
In lege naturæ cognitio de peccato imperfecta. 337 b.1.
In lege veteri aliqui erant iuſti.347.b.1.
In lege veteri maior cognitio de peccato.337.a.2.
In lege veteri maior imputatio de peccato.337.a.2.
In lege veteri non erat ſatis vnus ſacerdos ſicut nec in noua.16.a.2.
In naturalibus nec laus vituperium.249.b.1.
Inobedientia Adæ ad multos deriuata.345.a.2.
Inobedientia Adæ conſumata in commeſtione fructus vetiti.345.b.2.
Inobedientia Adæ Deo maxime inſenſa. 345.b.1.
Inobedientia maxime deteſtanda.345.b.2.
Inobedientia facit peccatores.345.b.2.
Inobedientia inuoluit elationem.345.b.2.
Inobedientia prima radix malorum.99.a.1.
In pace cuncta quieſcunt.302.a.2.
In paſsione Christi, nihil ſuperflue eſt actum. 350.b.2.
In prophetis multa vaticinia de Chriſto. 66.b.1.
In prophetis norma bene viuendi.66.b.1.
In quolibet homine duæ voluntates.401.a.2.
In quolibet homine duo homines.401.a.2.
In rebus male promiſsis fides reſcindenda. 241 a.1.
In regno Chriſti regnat iuſtitia & gratia. 351.a.1.
In regno diaboli regnat peccatum.351.a.1.
In reparatione hominis fuit obedientia.98.a.1.
In repub. duo genera iudicum.200.a.2.
In ſpe Dei licet gloriari.321.a.2.
In ſpe Dei ſalus noſtra & vita.321.a.2.
In ſpe noſtra non licet gloriari.321.a.2.
In ſpiritualibus omnia ſunt communia ſeruis & liberis.102.b.1.
Intellectus imperat mediante voluntate.401.a.1.
Inter dominum, & ſeruum nulla amicitia erat. 53.a.1.
Inuentiones in peccatis multæ.167.b.1.
Inuidia mortem machinatur.178.a.1.
Inuiſibilia poſſunt amari ſed non incognita. 150.b.1.
In vltimo iudicio nouiſsimi erunt primi &c. 205.a.2.
Ioannes Baptiſta commendatur a Chriſto. 101.b.2.
Ioannes Baptiſta non eſt præferendus Apoſtolis. 58.a.1.
Ioannes inter Euangeliſtas primas tenet.40.a.2.
Iob toti mundo patientiæ exemplum.306.b.2.
Ira Dei iuſtitia punitiua.209.a.2.
Ira Dei theſaurus dicitur.204.a.
Iudaycus populus idolatra fuit.232.b.2.
Iudei a quo ſumpſerint nomen.227.b.2.
Iudei abſoluti ſunt a ſua lege per mortem Chriſti. 379.a.2.
Iudei cur fures dicantur.231.a.1.
Iudei grauius punientur quam gentiles.210.b.1.
Iudei maiorem notitiam habuerunt de Deo quam gentes.242.b.1.
Iudei minus excuſantur a peccato quam gentes. 217.a.2.
Iudei pertinaciter volunt ſeruare legem Moyſi. 365.b.2.
Iudei vocem habebant Iacob ſed manus Eſau. 231.a.1.
Iudeorum & gentium vna erat culpa.45.b.1.
Iudeus gentilium naturæ.228.b.2.
Iudeus præponitur græco.210 211.
Iudex aliquando iuſtitia dicitur.130.a.1.
Iudex & reus nemo eſſe poteſt.190.a.2.
Iudex in priuato iudicio ſit irreprehenſibilis. 194.a.1.
Iudex in propria cauſa poteſt remittere.198.b.2.
Iudex malus inexcuſabilis a Deo.197.198.
Iudex manifeſta iudicat.190.b.1.
Iudex miniſter eſt rei.193.b.2.
Iudex nemo ſit in propria cauſa.10.a.1.
Iudex non oportet vt ſit ſanctus in iudicando? 187.a.1.
Iudex qualis eſſe debeat in iudicando.192.193.194. 195.
Iudex peccator an peccet in iudicando peccato mortali.192.vſq; ad.200.
Iudicare non eſt malum.185.a.2.
Iudicare perſonas ſoli Deo reſeruatur.185.b.1.
Iudicari per legem non eſt malum.218.a.2.
Iudicari quid.218.a.2.
Iudicauit petrus Ananiam & ſaphiram.191.b.2.
Iudices admittendi ſunt in repub.191.b.1.
Iudices conſtituendi ſunt vt iudicent.191.b.1.
Iudices oculi ſunt reipub.196.a.2.
Iudicij Dei duo officia.208.a.1.
Iudicium Dei eſſe iuſtum explicatur.199.b. vſq; ad 204.a.b.
Iudicium Dei nullus effugere poteſt.199.a.2.
Iudicium ex amaro corde odioſum.191.b.2.
Iudicium idem ferendum eſt de ſcripturis damnatis, & apocriphis.39.b.1.
Iudicium multiplex.184.b.2.
Iudicium poſtremum generale.202.a.2.
Iudicium temerarium prohibet dominus. 191.b.1.
Iurare an ſit licitum.112.a.1.
Iuramento firmatum credendum eſt.114.b.2.
Iuramentum laudatur ex duobus.112.a.2.
Iuramentum licitum quod.112.a.2.
Iuramentum non repugnat legi.112.b.1.
Iuramentum religionis & virtutis actus. 112.a.2.
Iuramentum tribus ſit licitum.112.b.2.

Iur-

Iurgia ſemper ſunt inter ſuperbos.45.a.2
Iuriſdictio Apoſtolum immediate a Chriſto. 58. b.1.
*Iuriſdictio apiſcoporum immediatè à Romano Ponti-
fice.58 b.1.*
Iuſtificatio a Deo eſt.281.a.2.
Iuſta de peccatis oſtenditur punitio.160. b.2.
Iuſtificare maius opus quam beare.118.a.2.
Iuſtificatio multiplex.220.a.1.281.b.1.
Iuſtificatio neceſſaria omnibus.271.b.1.
Iuſtificatio, remiſſio peccatorum.318.b.2.
Iuſtificatio ſuos habet comites.279.a.2.
Iuſtificatus non fit in peccabilis 369.b.2.
Iuſtificatus ſemel adhuc poteſt relabi.287.b.1.
Iuſtitia Chriſtiana duas habet partes.97.a.2.
Iuſtitia Dei in vltimo die communis.202 a.2.
Iuſtitia Dei manifeſta fuit in Euangelio 262.a.2.
Iuſtitia fidei augetur per bona opera.293.a.2.
Iuſtitia originalis data fuit primo parenti.326.a.2.
Iuſtitia originalis frenum carnis. 407.b.2.
Iuſtitia vita animæ.368.a.1.
Iuſtitia hominis non tollit peccatam. 247 b.1.
Iuſtitia ortum habuit ab origine mundi.262.a.2.
Iuſtus, & iniuſtus tenentur ſeruare legem.323.b.1.
Iuſtus ex fide viuit multipliciter legitur.131.b.2.
Iuſtus ex fide viuit explicatur.131.b.
Iuſtus quotiodo ſumatur in ſacra ſcriptura. 131. b.2.

L

Latria ſoli Deo debetur.113.a.2.170.b.2.
Laudatur quis vel vituperatur ex actibus.111.a.1.
Laudari volumus cuncti obiurgari nulli.129.a.1.
Lege ceſſante ceſſat priuilegium legis. 378.a.2.
*Lege naturæ cognoſcitur iudicium Dei eſſe rectum.
196.a.2.*
Legem ſeruare quid.234. b.2.
Leges multæ nobis conferunt vtilitates.217.b.1.
Leges pro hominum conditione ferendæ.294. b.2.
Lege nihil mali eſt imputandum.402.a.2.
Legis bona eſt intendere bonum.346. b.2.
Legis coactio duplex.227.b.1.
Legis Dei duæ partes.208.a.1.
Legis encomia varia.396.b.1.
Legis Euangelicæ excellentia.418.a.1.
Legis exhibitio ſingulare Dei beneficium.386.b.1.
Legis munera duo.248.b.2.
Legis præuaricatio quid.232.a.2.
Legis tranſgreſſores adulteri vocantur. 378.b.2.
Legis violatores ſuplicio digni.293.b.1.
Legis vtilitates multa.222.b.2.
Lex adueniente Chriſto ceſſare debuit.274.b.1.
Lex bona iuſta & ſancta.218.a.2.293.b.
Lex bonis non eſt occaſio mali ſed boni.347.b.2.
Lex carnis cauſa mortis.398.a.1.
Lex carnis non tollitur per Baptiſmum.366. b.1.
Lex Chriſti ſcripta in cordibus hominum.223.a.2.
Lex data eſt ad coercenda peccata.346.b.2.
Lex data eſt in adiutorium naturæ.397.b.2.
Lex datur viatoribus tantum.376.b.2.
Lex de ligno vetito ſoli Adæ eſt data.324.b.1.
Lex diuina tota ſancta, & pura.396.a.2.
Lex docet bonum, & prohibet malum.347.b.2.
*Lex dominium habet in hominem quamdiu viuit.
376.b.2.*
Lex Euangelica duo tantum habet præcepta.348.b 1
*Lex Euangelica exactius oſtendit peccatum & eius
penam.386.a.2.*
Lex Euangelica lex libertatis & amoris. 366. a.2.
Lex Euangelica lex ſpiritus & vita.419. a.2.
Lex Euangelica toti mundo eſt data.376.b.2.
Lex Euangelij teſtis.273.b.1.
Lex fidei communis iudeo & gentili.269.b.1.
Lex fidei ſola iuſtificabat.270.a 2.
Lex gratiæ nos filios dei efficit 366.b.1.
Lex grauiſſimum erat iugum.292.b.2.
Lex humana habet gladium &c.349.b.1.
Lex humiliter audienda.227.a.1.
Lex immunis ab omni pena.397.a.1.
Lex lux & lucerna peccati.260.a.1.
Lex manibus, & pedibus defendenda.227.a.1.
*Lex Moyſi data ad oſtendendum peccatum morte eſ-
ſe dignum.337.b.2.*
Lex Moyſi data cum magno ſtrepitu,346 b.1.
Lex Moyſi lex mortis.383.a.1.
Lex Moyſi morte puniebat tranſgreſſores.383.a.1.
*Lex Moyſi non erat mala ſed faciebat homines reos.
366.a 1.*
*Lex Moyſi pedagogus hominum & ceremoniarum
magiſtra.348.a.2.*
Lex Moyſi plura habuit præcepta.348.a.2.
Lex Moyſi tria continebat.367.a.2.
Lex Moyſi vltrix.248 b.2.294.b.1.295.a.2.
Lex Moyſi jam non ſeruanda quia mortua.377.a.2.
*Lex naturæ docet malum fugiendum & bonum proſe-
quendum.337.a.2.*
Lex naturæ iudeo & gentilis communis.260.a.2.
Lex naturæ pauca habuit præcepta.348.b.1.
Lex naturæ quid.222 b.2.
Lex noua non habet libellũ repudij.378.a.2.
Lex noua non operatur iram.349.a.2.
Lex noua perfectior lege veteri.436.a.1.
Lex noua plena amore. 418.b.2.
*Lex noua Virgam ſacculum & peram portare prohi-
bet.434.a.2.*
Lex non ſe intromitit de internis.388.a.2.
Lex opere complenda.227 a.1.
Lex paſſim meditanda.227.a.1.
Lex peccati & mortis quæ.419.b.1.
*Lex pro tranſgreſſoribus eſt poſita.191.b.2.192.a.2.
193.b.1.*
Lex quæ non prohibet malum non eſt bona.348.a.1.
Lex religionis per mortem aiſſoluitur.379.a.2.
Lex ſcripta data a Deo ad duo 337 b 1.
Lex ſcripta in tribus conſiſtebat.262.a.2.
Lex ſcripta nuntia fuit peccati.337.b.1.

*** *Lex*

Lex ſcripta operatrix iræ.283.b.2.
Lex veluti lapides & cruces oſtendit omnia.418.a.2
Lex vetus bona terræ promittebat.434.b.2.
Lex vetus data fuit in timore.434.a.1.
Lex vetus expleta fuit per baptiſmum.355.b.2.
Lex vetus ſeruitutis,& timoris.436.a.2.
Lex vetus timore plena.418.b.1.
Lex vetus typus erat Euangelij.383 b.1.
Libellus repudij in lege veteri quomodo fiebat.
378.a.1.
Liberari à lege mortis quid.430.b.2.
Liberatio a malo duplex.331.b.1.
Liberatio a peccato per corpus Chriſti eſt facta.
380. a.2.
Liberatio à peccato quibus conueniat 419.a.1.
Liberi ſumus in bonum & in malum.364.b.2.
Liberum arbitrium non tollit gratiam.222.a.2.
Liberum arbitrium ſemper eſt in homine.401.b.
Libertas ad malum valet.371.b.2.
Libertas Chriſtiana in quo conſiſtat.366.a.2.
Libertas qualis,& quanta eſſe debeat.372.a.1.
Liber ab eccleſia ſimul receptus ſemper pro canonico
eſt habitus. 8.a.1.
Libri antiquorum patrum aliquos habent aſixos erro
res.14.b.2.
Libri canonici qui ſint.7.b.1.
Libros ſine nomine authoris prohibet eccleſia.43.b.2.
Lingua doloſa dolos loquitur.244.b.1.
Lingua doloſa multos mordet.246.a.1.
Lingua doloſa periculoſa eſt.244.a.1.
Literalis ſenſus quis.20.b.1.
Littera diuina e celo orta ſunt.5.a.2.
Littere diuinæ ſuperant alias.11.a.1.
Litterarum humanarum conditiones.5. b.1.
Littera humana opera hominum ſunt.5.b.1.
Littera humana non ſpernenda.19.a.2.
Litis inter Romanos irreconſiliabiles.45.a.2.
Litigium inter iudeos & gentiles.37.b.
Loci communes quatuor.193.a.2.
Loci ſixdecim ad quos refertur propoſitum diui Pau
li.35.36.
Locutio figuratiua in ſacra ſcriptura quatuor modis
cognoſcitur.23.b.
Locus vnus ſacra ſcriptura per aliū illuſtratur.17.a.2
Lumen Dei triplex.138.b.2.
Lumen fidei preſuponit lumen naturæ.137.b.1.
Lumen naturæ commune bonis,& malis.137.b.1.
Lumen naturæ in angelis excellentior.138.b.2.
Lutherani clam taxant.322.b.2.
Lutherani decipiuntur.279.b.2 304.a.1.366.b.2.
389.b.1.436.b.1.
Lutherani dentibus lacerant ſacrā ſcripturā. 417.a.2
Lutherani detrahunt noſtro libero arbitrio.327.a.1.
Lutherus expellitur.207.b.2.
Lutherus impudentiſſime docebat.357.a.2.
Lux naturæ in mentibus hominum obtenebrata.
387.a.1.
Lux pulſat ad oculum & veritas intellectum.
136.b.2.
Lydus lapis eſt argentarij.307.a.2.

M

Machabæi pro tuenda lege parati.223.a.1.
Macula originalis quomodo contrahatur.332.b.1.
Magiſter paruulorum quis.229.b.
Magiſter ſententiarum quomodo intelligēdus.79.b.1
Magna eſt vis mortis.378 a.2.
Magna hereticorum ſtoliditas attendenda.19.b.1.
Magnum Abraæ encomium.295.a.1.
Maior difficultas maiorem exigit potentiam.341.a.1
Maiora non debent numerari cū minoribus.102.a.2
Maiori culpa maius debetur ſuplicium.217 a.1.
Maius opus iuſtificatio impij quam creatio celi &
terræ.341. a.1.
Mala quæ e celo veniunt magis timenda.135.b 1.
Mala quæ venerunt nobis ex Adam duo.330.b 1.
Mala minora non facienda ad euitanda maiora.
241.a.2.
Mala nunquam facienda vt eueniant bona. 240.
a.1.241.a.1.
Malefactores pena ſunt plectendi.293.a.1.
Mali concionatores qui.101.a.2.
Mali filij hominum.165.b.2.
Mali in preſenti non patiuntur condigne.174.a.2.
Mali nullibi habent nomina ſcripta.316.b.1.
Mali potius timent Deum quam amant.245.a.2.
Malorum omnium duæ praua radices.387. a.2.
Malorum pena a deo dantur dupliciter.208. b.2.
Malum ſummum non datur.176.b.2.
Malum duplex datur.295.b.2.
Malum quoduis ſuplicio & pena eſt dignum.295.b 2
Malignitas quid.178 b.2.
Malitia operatrix malorum.177.b.2.
Mandatum bonum non culpandum.394.a.2.
Manicheus calumniatur legem Moyſi.384.a.1.
Manicheus impudentiſſime locutus eſt.347.a.2.
Manus domini in ſacra ſcriptura opera Domini.
202.a.2.
Maria virgo ab omni peccato immunis.94.a. 2.
Maria virgo à peccato exempta ſed non a morte.
333.b.2.
Maria virgo ex priuilegio bona.243.b. 1.
Maria virgo eodem modo concepta quo alij homines.
332.a.1.
Maria virgo laudatur.73.b.1.
Maria virgo non erat exempta ab obſeruantia legis.
370.a.1.
Maria virgo per priuilegium potuit eximi a peccato
originali.331. a.2.
Maria virgo ſuo iure non fuit exempta à peccato ori
ginali.331.b.1.
Mariti vxoribus exemplo eſſe debent.173.b.1.

Martha ſtudioſè opera miſericordiæ exercebat. 42.b.2.
Martires multi pro Chriſti nomine mortui. 315.a.2.
Matrimonium sterabile eſt. 378.b.1.
Matrimonium quomodo diſſolui poteſt. 378.a.1.
Mechia grauior furto. 231.a.1.
Medicina non eſt cauſa mortis. 398.a.1.
Mendacium omne peccatum eſt. 169.a.2.241.a.2.
Mendacium noſtrum materia iuſtitiæ & gloriæ Dei. 352.a.2.
Mendacium quæ importet. 169.a.2.
Mentiri nunquam eſt licitum. 242.a.2.
Membra corporis ad quid largitur nobis Deus. 371.a.1.
Membra noſtra exibenda ſunt Deo. 365.a.1.
Membrum Chriſti eſſe viuum plus eſt quam eſſe Chriſtianum. 428.b.2.
Merces merito ex merito reſpondet. 278.b.1.
Mereri & demereri conditio eſt viatorum. 204.a.1.
Meritum duplex. 375.a.1.
Miniſter malus verum conficit ſacramentũ. 194.b.1.
Miracula Chriſti oſtendebant eum eſſe verum Deũ. 89.90.91.
Miſeria hereticorum notanda. 290.a.2.
Miſericordia Dei in præſenti vita cõmunis, 202.a.2.
Miſericordia Dei exempla. 202.a.1.
Miſericordia duplex. 181.a.2.
Miſericordia omnibus neceſſaria. 181.b.1.
Miſteria diuina plus miranda quam ſanda. 15.b.2.
Miſteria legis erant occulta. 346.b.1.
Miſterium de filio hominis duplex. 18.a.
Miſsio externa, & temporalis conuenit patri & ſpiritui ſancto. 421.a.1.
Miſsio interna ſoli patri conuenit. 421.a.1.
Miſsio paſsiua filij duplex. 421.a.1.
Mitius agetur in iudicio cum gentibus quam cum iudeis. 216.b.2.
Modeſtia Pauli notanda. 119.a.1.122.a.2.
Modi duo ſeruiendi Deo. 113.a.2.
Modi erant Deo liberandi hominem multi. 267.a.1.
Modus liberandi hominem commodior paſsio Chriſti 267.a.1.
Modus loquendi metaphoricus in ſacra ſcriptura a ſpiritu ſancto eſt inuentus. 18.a.1.
Modus loquendi vulgaris. 283.b.2.
Monachatus non extinguendus propter mille malos. 232.b.2.
Monachatus non minus bonus quia habet aliquos malos. 232.b.2.
Mori conditio eſt carnis. 361.a.2.
Mori peccato, & pro peccato quid. 362.a.1.
Mori peccato dupliciter. 353.a.1.
Mori peccato non fuit Chriſto. 362.a.1.
Mori pro peccatoribus grauius quam iuſtos ſaluare. 318.a.2.
Mori ſemel durum. 199.b.2.
Mors bonis precioſa malis amara. 320.b.2.
Mors corporis pro noſtro commodo relicta. 429.b.1.
Mors crucis debita erat peccato. 362.a.1.
Mors duobus modis conſideranda. 320.b.
Mors duplex. 332.b.2.377.b.2.
Mors & alij defectus effectus peccati. 333.b.
Mors eodem modo tranſit in omnes quo peccatum. 333.a.1.
Mors in diuiduus comes peccati. 333.a.1.
Mors liberat nos a lege carnis. 366.b.1.
Mors noſtra morte Chriſti mortua. 362.a.1.
Mors omnium malorum terribilium. 314.a.1.
Mors omnium penarum grauiſsima. 397.a.1.
Mors peccati eſt pediſſeca. 330.b.1.
Mors peccati eſt pena. 87.a.1.
Mors peccati eſt vita æterna. 393.a.1.
Mors per Adamum eſt ingreſſa. 395.a.1.
Mors per ſe ineligibilis eſt. 373.a.2.
Mors proper peccatum veniale non regnat. 339.a.2.
Mors quomodo in omnes tranſit. 332.b.333.a.
Mors ſola ſoluit legem coniugij. 377.b.2.378.a.2.
Mors ſpiritualis tollit vitam ſpiritus. 429.a.2.
Mors Chriſti bona & mala. 320.b.2.
Mors Chriſti generalis medicina omnium peccatorũ 354.a.2.
Mors Chriſti potuit nos reconſiliari patri. 317.a.1.
Mors Chriſti quomodo commemoretur in Baptiſmo, & Eucbariſtia. 355.a.2.
Mortuorum duæ claſſis. 88.a.1.
Mos bonorum & peritorum medicorum. 45.b.2.
Mos Dei in collatione muneris. 94.a.2.
Mos flentium. 27.a.2.
Mos fratrum Dominicanorum. 116.b.1.
Mos laudabilis ſeruandus. 108.a.2.
Mos ſacra ſcriptura. 410.a.1.
Motus liberi arbitrij neceſſarius ad iuſtificationem impij. 345.a.1.
Mulier alligata eſt viro & legi. 378.a.2.
Mulier arma eſt diaboli. 105.a.1.
Mulier eſt ſubdita viro. 377.b.1.
Mulieres honeſte viuentes ſatis eſt illis ſi bonæ vocentur. 105.a.1.
Mulier illa preclara Anna non vocabatur ſancta. 105.a.1.
Mulieres ſanctæ a monumento non recedebant. 34.b.1.
Multa de morte pulcra. 316.a.2.
Multa mala ex adulterio ſequuntur. 231.a.1.
Multa retrahere ſolent ab itinere. 116.a.2.
Multa ſunt ſententiæ ſtultæ in philoſophis. 19.b.1
Multi Chriſtiani ignominioſe tractant nomen Dei. 232.b.1.
Multi crediderunt qui non ſunt iuſtificati. 300.b.1.
Multi habent deſideria ſed non propoſita. 20.b.1.
Multi mortui pro amicis, & patria. 313.b.2.
Mundi nomine genus humanum. 331.a.2.
Mundi ſignificatio multiplex. 328.b.1.

Mundus in ſacra ſcriptura homo ſignificatur.247.a.1
Mundus nunquam fuit ſine ſapientibus.146.b.1.
Mundus tribulationes habet ex eſse.306.a.1.
Munera procurantis pacem duo ſunt.303 a.2.
Muneris Apoſtolici dignitas & excellentia.58.a.2.
Munus iudicij recte tribuere vnicuiq; quod ſuum eſt. 329.a.1.
Mutatio nominis Pauli miſterium dicit.48.a.2.
Mutatio nominis Petri & Abrae quid ſignificet. 50.a.1.

N.

Natura diligenda vitium odiendum.181.b.2.
Natura & conditio boni.63.b.1.103.a.2.
Natura hominis impotens.245.b.2.
Natura paucis eſt contenta.423.b.1.
Natura prona eſt ad malum.347.b.1.
Natura ſola docet malū fugiendum &c.400.b.2.
Naturalis vſus non excuſat a peccato.173.a.1.
Neceſsitas naturæ cogit ſemel mori.362.a.2.
Negatio eſt cauſa negationes.435.b.1.
Negationes in deo magis præſtant.148.b.1.
Nemo attendens ad malum operatur.400.b.2.
Nemo eſt requirens deum toto corde.243.a.1.
Nemo obligatur a Deo ad impoſsibile.149.b.2.
Nemo poteſt per ſe liberari a peccato.369.b.1.
Nemo poteſt ſcire ſe eſſe in gratia Dei.312.b.1.
Nemo repente fit ſummus.404.a.2.
Nihil agit vltra ſuam ſpeciem.395.b.1.
Nihil tam commune quam Deus.109.a.1.
Nobilitas carnis multipliciter denigratur.51.a.b.
Nobilitas & præſtantia Apoſtolatus Pauli.60.b.2.
Nobilitas quæ ex Chriſto eſt ſemper candida.51.a.2.
Nobilitas vera eſt clareſcere virtutibus.51.a.2.
Noe figura Chriſti.25.a.1.
Nomen Adam commune & appellatiuum.323.b.1.
Nomen bonus liberalem ſignificat.314.b.2.
Nomen Chriſtus quid ſignificet.55.b.1.56.b.1.
Nomen Chriſtianus magnificū, & glorioſum.227.b.1
Nomen Dei commune tribus perſonis ſed ſupponit pro patre.69.b.2.
Nomen Dei multis modis blaſphematur.252.b.1.
Nomen Ieſu Chriſti illuſtre ac nobile.55.b.1.
Nomen Ieſu omni cultu & honore dignum.54.a.1.
Nomen Ieſu ſoli ſecundæ perſonæ tribuendum.54.a.2
Nomen Iudeus honorificum.227.b.1.
Nomen iudicis, & paſtoris quid præ ſe ferat.50.b.1.
Nomen Pauli celebre.51.a.1.
Nomen Pauli gratum Romanis.48.b.1.
Nomen Paulus humile & abiectum.48.b.2.49.a.1.
Nomen Paulus nouum.48.b.1.
Nomen ſaulus execrabile & inuiſum.48.b.1.
Nomen ſaulus Regium, & magnificum.48.b.2.
Nomen ſegregatus honorificum.60.a.1.
Nomen ſerui, & amici aduerſantur.53.a.2.
Nomina & res debent ad inuicē correſpondere.89.b.1
Nomina quæ in baptiſmo ponuntur cōmunia.50.b.1
Non eſt poſsibile hominem non peccare.359.b.1.
Norma egregia iter agendi.116.b.2.
Norma iudicum, & præpoſitorum.216.b.1.
Non eſt viuendum ſecundum appetitum.432.b.1.
Non omnibus datur adire Corinthum.404.a.2.
Non ſumus ſecuri de noſtra ſalute.132.b.1.
Nos a nobis nihil boni ſperare poſſumus.35.a.1.
Nos bis patrem appellare debemus.438.a.1.
Notabile a pulcru de Chriſto.297.
Notanda dilectio Dei maxima erga nos.318.b.1.
Notitia veritatis ſine amore Dei nihil.153.b.2.
Nouitas vitæ expulſio eſt veteris.344.a.1.
Nouitas vitæ imitanda.357.b.1.
Nouum teſtamentum alijs ſcripturis præferendū 43.a.1.
Nulla lex ex ſola propria virtute iuſtificat.260.a.2
Nullus cruciatus hic poteſt æquari illic.209.a.2.
Nullus peccat aliena voluntate.316 b.2.
Nullus poteſt ſaluari in ſua fide.268.b.1.
Nullius ſtatus generis humani ſine lege.222.b.2.
Numeri aliqui ſunt miſterioſi.25.b.2.
Numero ternario vtitur Paulus.212.a.
Numerorum omnium non eſt æqua conditio.25.b.2.
Numerus binarius reſpondet pena animæ & corporis 212.a.2.
Numerus par imperfectus.212.a.
Numerus ternarius omnium numerorum primus. 212 a.
Nuptiæ ſecundæ non ſunt damnandæ.371.b.1.

O

Obedientia amplectenda.345.b.2.
Obedientia cuſtos omnium virtutum.99.a.1.
Obedientia facit vnitos.345.b.2.
Obedientia habet duos actus.364.a.1.
Obedientia Chriſti deo patri gratiſsima.345.b.1.
Obedientia preclara laudes.99.a.1.
Obiectum fidei Chriſtus.268.b.2.
Obſcuratio cordis duplex.154.b.
Obſecrna pro illo loco ſpiritus ſanctus ſuperueniet. 421.b.2.
Obſeruantia legis bonum operatur.232.a.2.
Obſeruatio legis occaſio laudandi Deum.232.a.2.
Obſeruationi legis ex iuſtitia debetur præmium. 295.b.2.
Occaſio peccandi duplex.367.a.1.
Occaſio peccandi non conuenit legi per ſe.348.a.2.
Occaſiones auferamus.396.a.1.
Occulus a natura eſt nobis datus ad intuendum. 364.a.2.
Odium in Deum peccatum grauiſſimum.179.b.1.
Officia Apoſtolorum tria.58.b.1.62.b.1.
Officia boni Agricolæ duo.41.b.1.
Officia Euangelij duo.134.a.2.
Officium legis quod.384.b.396.b.1.

Offi-

Officium phœben mulieris.42.b.1.
Omne bonum ſua remuneratione eſt dignum.245.a.2
Omnes cupimus eſſe felices.220.b.1.
Omne malum ſua pena eſt dignum.245.a.2.
Omne promiſſum eſt debitum.241.a.1.
Omnes ſumus in peccato concepti.260.a.1.
Omnia verba Pauli miſterio plena.288.b.1.
Omnis homo ſeruus Dei.52.b.2.
Omnis iniuſtus auarus.177.b.2.
Omnis peccans ignorans.400.b.2.
Omnis prohibitus impeditus.120.b.2.
Onera vnicuique imponenda pro virium ſufficientia.
371.a.2.
Opera bona in gratia Dei facienda.212.b.2.
Opera bona multipharia.206.a.1.
Opera carnis actiones carnales.432.b.2.
Opera ceremonialia opera legis.248.b.1.
Opera Dei non dicunt quid ſed quale.145.a.1.
Opera legis ad ſolos iudeos pertinebant.271.b.1.
Opera legis duplicia.247.b.2.
Opera legis non erant iuſtificantia.270.b.2.
Opera moralia facta in peccato non ſunt damnanda.
416.b.1.
Opera moralia communia iudeo, & gentili.271.a.1.
Opera moralia non excedunt naturam.222.a.1.
Opera moralia non ſunt proprie opera legis.248.b.1.
Opera non merentur iuſtificationem.279.a.1.
Opera noſtra cum gratia habent ius ad gloriam.
203.b.1.
Opera omnia tam interna quam externa indicabuntur.203.b.2.
Opera pediſſeca fidei.290.a.2.
Opera ſunt neceſſaria ad iuſtificationem.279.a.1.
Opera trinitatis ad extra indiuiſa.26.a.2.107.b.1.
421.a.1.
Opera trinitatis ad intra diuiſa.26.a.2.
Operanti debetur iuſtitia non credenti.281.b.1.
Operarij mercenarij vocantur.281.a.1.
Operatio bona neceſſaria ad gloriam.203.b.1.
Operationes quæ fiunt ex habitu preſtātiores.220.a.1
Operibus carnis non delectatur Deus.248.a.1.
Operum genera duo.248.a.1.
Opinio Ambroſij probabilis.324.b.2.
Opinio Chriſoſtomi de Pauli nomine.49.b.1.
Opinio communis probabilior.324.b.2.
Opinio origenis reijcienda.385.a.2.
Opiniones variæ de Pauli nomine.47.b.2.48.a.
Oppoſita iuxta ſe poſita magis eluceſcunt.384.a.2.
Optimo exemplo vtitur Paulus.377.a.2.
Optimum res eſt vniri ſuo principio.62.b.2.
Opus & merces debent proportionari.281.a.1.
Opus incarnationis manifeſtius oſtendit gloriam Dei
72.a.2.
Opus legis lex in opere.223.a.1.
Opus malum ex ſingularibus defectibus.208.b.1.
Oratio vberior quæ gratias agit.368.b.2.
Ordo epiſtolarum diui Pauli duplex.31.b.1.
Ordo epiſtolarum diui Pauli ſecundum miſſionē.
32.b.2.
Ordo in ſcientijs duplex.34.a.1.
Origenes duo eleganter notat.203.b.1.
Origenis expoſitio pulcra.422.b.1.
Originem habere à bona radice bonum.227.b.2.
Os & caro actuales partes corporis.422.b.1.
Oſculum pacis amicitiæ ſignum.223.b.2.
Ouidij prouerbium.51.a.1.
Oza a Deo iure percuſſus eſt.2.a.

P

Pactum obligationem ſecum adducit.287.b.2.
Pagani & ethnici poterāt cognoſcere Deum.146.b.2
Papa hereticus iure ſe de priuatur.185.b.1.
Paralipomenon apithame veteris inſtrumēti.19.b.2
Pares cum paribus facilime congregantur.264.a.1.
Parentes communicando nobis naturam communicāt
peccatum.328.a.1.
Paruuli abſq; ſuis meritis comparant ſibi vitam eternam.375.b.1.
Paruuli non peccauerunt propria voluntate.
338.b.2.
Paſſio Chriſti erat in patribus.267.a.2.
Paſſio Chriſti operabatur in patribus.267.a.2.
Paſſiones quomodo operantur in nobis.382.b.1.
Pater de omnibus filijs curam habet.272.a.1.
Pater æternus verus & proprius pater filij.71.a.1.
Paternitas carnalis non facit verum patrem.
283.b.1.
Paternitas in Abramo duplex.275.b.2.
Patientia afflictis ſalubre ſolamen.306.b.2.
Patientia cauſa efficiens probationis.307.a.1.
Patientia digna gloria & honore.206.b.1.
Patientia malorum tolerantia.205.b.2.
Patientia meretur vitam eternam.205.b.1.
Patientia radix & cuſtodia virtutum.205.b.2.
Patientia triſtitiam.205.b.2.
Patientia videtur mundo philoſophia noua.205.b.2.
Patientia materia tribulatio.307.a.
Patres ſancti aprobant fontes ſacre ſcripturæ.17.b.2.
Pauli ſermo clarus & verus.71.b.1.
Paulo iuxta nomen cuius erat laus.51.a.1.
Paulus Apoſtolus à ſolo Deo vocatus.59.a.2.
Paulus Angelos anathematizat.65.a.
Paulus chirurgus blandus.119.a.1.
Paulus ciuis Romanus erat.50.b.2.
Paulus conſolatur Romanos.119.a.2.
Paulus de Chriſti nomine magnam curam habuit.
41.a.1.
Paulus doctrina omnes Apoſtolos excellit.61.b.2.
Paulus epiſtolas ſuas partim propria ſcripſit manu
partim aliena.41.b.2.
Paulus ex nobili erat genere.50.b.2.
Paulus gloriatur in cruce domini &c.125.b.2.

Paulus gratis prædicauit.101.b.2.
Paulus humilitatis & virtutum exemplar.49.a.1. 50.a.1.
Paulus manichæum damnat.66.a.2.
Paulus multis modis ſegregatus.61.a.2.
Paulus multum vtilis erat ſynagogæ.60.a.1.
Paulus nomen generis tacuit.91.a.
Paulus non reprobat opera.271.a.2.
Paulus purgat ſe coram Romanis.113.a.1.
Paulus ſine intermiſſione orabat.115.a.1.
Paulus quos intelligat ſapientes & inſipientes quibus eſt debitor.124.a.
Paulus ſabellium deſtruit.72.b.2.
Paulus ſeruus Chriſti de iure & de facto.52.b.2.
Paulus tacuit ſibillarum oracula.68.a.2.
Paulus tria cognoſcibilia poſuit de Deo.148.b.1.
Paulus vſus eſt Luca & Marco tanquam ſcribis. 41.b.2.42 a.1.
Panormum mos qualis ſit.45.b.2.
Pax à Paulo datur poſt gratiam.106.b.2.
Pax cum Deo proximo, & ſecum habenda.303.a.1. 304.a.1.
Pax letali crimine deperditur.302.b.2.
Pax magnificum donum.202.a.1.
Pax non tanti fit quanti ipſa eſt.106.b.2.
Pax omne bonum eſt.106.b.2.
Pax optimus fructus.302.a.2.
Pax patria ſecura & inamiſſibilis 302.b.2.
Pax via amiſſibilis eſt.302.b.2.
Pax vltimum donum.302.a.2.
Peccans in lege noua maiori pena dignus.349.a.2.
Peccare declinare vocatur.243.a.1.
Peccare infirmi hominis eſt.344.a.1.
Peccare poſſe non eſt libertas ſed defectus 372.a.
Peccata in lege noua grauiora. 349. a.2.
Peccata omnia in die iudicij patentia.286.b 1.
Peccata onera grauia. 165.a 1.
Peccati diffinitio.216.b.2.260 b.1.296.a.1 387.a.2.
Peccati fructus erubeſcentia 372.b.1.
Peccati reparator Deus & homo eſſe debuit.334. a.2.
Peccato momentaneo redditur pena eterna.200.a. 201.a.
Peccato deleto non deletur pena.286.a 2
Peccator ad gratiam non cooperatur.318.a.2.
Peccator caret gratia & gloria 264.a.2.
Peccator iam iuſtificatus cooperator eſt Dei.318.a.2
Peccator inimicus eſt Dei.319.a.1.
Peccator claudit ſibi ianuam ſalutis.203 a.1.
Peccator non eſt contentus vno peccato.167.b.2.
Peccator non eſt dignus gratia ſed pena.369.a.1.
Peccator per ſe non poteſt ad Deum redire.201.b.2.
Peccator quaſi furioſus eſt.372.b.2.
Peccator qui finitus eſt venam infinitam ſuſtinebit. 202.a.1.
Peccatores indurati abutuntur miſericordia Dei. 202.
Peccatores poſſunt gubernare Eccleſiam.94.a.1.
Peccatores poſſunt penitere.201.b.2.202.a.1.
Peccatores ſecurum acceſſum habent ad Deum. 318.b.2.
Peccatores ſerpentibus comparantur.244.a.1.
Peccatores ſimiles ſunt patri.395.b.2.
Peccatori dū viuit non clauditur ianua ſalutis. 203.a.1.
Peccatum accendit iram Dei.323.a.1.
Peccatum actuale quomodo fiat.346.a.1.
Peccatum actuale ſimpliciter peccatum.260. a.2.
Peccatum Adæ actuale fuit.324. a.1.
Peccatum Adæ non primum peccatum mundi. 325.a.1.
Peccatum Adæ tranſit actu & remanet reatu.327.b. 1.332.a.2.
Peccatum Adæ tranſiuit in poſteros reatu.332. a.2.
Peccatum Auerſio a Deo.385.b.2.
Peccatum carnale maioris erubeſcentiæ.166.b.2.
Peccatum cauſa mortis.330.a.1.
Peccatum duo mala fecit in mundo.160.b 2.
Peccatum & mors ab arbore incepit.382.b.2.
Peccatum fit Deo permittente &c.369.a.1.
Peccatum fuit in mundo ante & poſt legem.336.a.1. 1337.b.1.
Peccatum grauius in iudicibus.186.b.1.
Peccatum habet comitem mortem.340.b.2.
Peccatum ianua mortis.325.b.1.
Peccatum legis præuaricatio eſt.384.b.2.
Peccatum malum culpæ.397.a.1.
Peccatum mors animæ.368 a.1.
Peccatum mortale omnem mortem meretur. 373.a.1.
Peccatum non dominatur nobis nolentibus nobis. 363. b.2 414.b 2.
Peccatum omne voluntarium.326.b.2.328.b.1. 334.b.2.
Peccatum originale trahitur per Adam non per Euā 323.324.
Peccatum originale grauius omni actuali.334.a.2.
Peccatum originale multiplex in indiuiduis ſed vnū in ſpecie.284.a.2.
Peccatum originale nobis remiſſum.284.b.1.
Peccatum originale quid 316.b.1.
Peccatum originale quomodo contrahatur.326.327. 328.
Pecatum originale ſimpliciter peccatum naturæ eſt. 331.a.1.
Peccatum originale vt tale per baptiſmum deletur in perſona non in natura.339.a.1.
Peccatum philoſophorum multiplex.161.a.1.
Peccatum philoſophorum nefandius peccato primorū parentum.159.a.1.
Peccatum plus habundauit in homine quam in angelo.350 a.1.
Peccatum primi parentis fuit inobedientia. 98.a.1.
Peccatū primi parentis fuit ſuperbia & gula.345.a.2
Peccatū quomodo cognoſcatur.385 b.386.a.2.

Peccatum quomodo fiat.382.b.1.
Peccatum quomodo intrauit per Adam in mundum. 325.a.1.
Peccatum regnat in nobis ex noſtra culpa.363.b 2.
Peccatum ſ cum ſe erubeſcentiam ducit.372.b.1.
Peccatũ ſuperare non eſt multum difficile.364.a.2.
Peccatum tollit gratiam.201.b.1.
Peccatum vanitas eſt.1.b.
Peccatum veniale non tollit gratiam.404.b.2.
Pelagius ingulatur.328.a.b.329.b.
Pena ad memoriam reducit culpam.173.b.2.
Pena aperit occulos quos culpa clauſerat.293.b.2.
Pena damni in quo conſiſtit.268.b.1.
Pena non debet ſuperare culpam.200.b.1.201.a.2.
Pena quanto tardior tanto grauior.199.b.2.
Pena ſenſus duplex.209.b.1.
Penitentia indiſcreta non grata Deo.432.b.1.
Penitentia non eſt de peccato originali.324.b.2.
Perditio noſtra ex noſtra eſt voluntate.285.b.1.
Perfectio comprehenſorum nullum admittit peccatũ. 405.a.1.
Perfectum cui nihil deeſt.7.a.2.
Perfectus nullus niſi ſit homo Dei.7.a.2.
Pericula ſunt timenda.416.a.2.
Perſeuerantia eſt que coronat.205.b.1.
Perſeuerantia neceſſaria eſt.163.a.2.
Perſeueranti in malo minatur Paulus.21.a.2.
Pertinatia hereſim facit.290.a.2.
Petrus lombardus decipitur.310.b.2.
Phebon germana Pauli ſecundum ſ dem.42.b.1.
Philoſophi fures gloria Dei.157.a.2.
Philoſophi inexcuſabiles ſunt.149.a.b.150.a.
Philoſophi non eadẽ via cognouerunt de Deo.148.b.1
Philoſophorum ſtudia vana.152.b.1.
Pietas adauget fidem.120.a.2.
Pietas ad omnia eſt vtilis.120.a.2.
Pincerna pharaonis erga Ioſeph ingratus.108.b.1.
Pleriq; humili voce ſed vaniore.153.a.2.
Pontificẽ ſummum patrẽ ſanctũ vocamus.105.a.2.
Porta iuſtitie due.270.b.2.
Poſtrem u dici ira & non miſericordia.199.a.2.
Potentia Dei infinita virtute ſuperat omnẽ natura. 74.a.2.
Potentia filij in ſecundo aduentu limitanda.84.b.1.
Potentia petri & apſtolorum non equalis.62.a.2.
Praecioſa dona digna longa expectatione.66.a.1.
Praedeſtinare quid ſit.76.b.2.
Praedeſtinantur omnes eodem actu ad eundem finem ſed non eodem modo.60.b.1.
Praedeſtinatio Chriſti adhuc incompleta.85.b.1.
Praedeſtinatio extollit naturam.87.a.2.
Praedicatores non ſint pigri ad ſuum munus.124.b.1
Praelati diſtant a Paulo.110.a.1.
Praelati orare debent pro ſubditis.115.a.2.
Praemium à Deo & vindicta à nobis eſt.133.b.2.
Praemium nõ datur incipienti ſed perficiẽti.220.b.2
Praeſſura damnati praementur.209.b.1.
Praetentiones gentium.37.b.1 45.a.2.
Praetentiones iudeorum.37.b.1.45.a.2.
Praeuaricatio eſt legis tranſgreſſio.295.b.2.
Praeuaricationis ex iuſtitia vitio debetur.295.b.2.
Praeuaricator legis malum operatur.232.a.2.
Praeuaricator legis quis.234.b.2.
Prima cauſa plus influit in effectum.272.a.2.
Primus homo purus homo erat.344.a.1.
Primus homo voluntarie peccauit.328.b.1.
Priuatio ſtimulus eſt appetitus.347.b 1.
Priuilegia Apoſtolis conceſſa non ſunt deriuata ad Epiſcopos.62.a.2.
Promiſſio duobus modis fit.66.a.2.
Promiſſio Euangelij non eſt de re viſi.66.a.2.
Promiſſio honeſta eſt complenda.241.a.1.
Propheta quid ſignificet.66.b.2.
Prophetarum genus triplex.67.a.2.
Propheta fideles teſtes verbi Dei &c.66.a.
Prophetia aduueniente Ioanne ceſſauit.274.b.1.
Propoſitio bene notanda.332.a.2.
Propoſitionis que vera & que erronea.311.a.1.
Propoſitiones ſeptem bene notanda.91.a.
Propoſitiones.23.valde notande.274.b.2 275.a.
Proprium ſoli ſacre ſcripture plures habere ſenſus. 20.a.1.
Proſperum iter facit Deus.116.b.1.
Proſperum iter quod.116.b.2.
Proximi prompti ad bonum proximorum.124.b.1.
Proximus diligendus eſt propter Deum.309.b.2.
Prudentia carnis,& ſpiritus qua 425 b 1.
Prudentia conditiones & prudentis officia. 425.b.1.
Pudor magis decet mulieres quam viros.173.b.1.
Pueri decipiuntur facile.395.b.2.
Pueri lacte nutriendi ſunt.229.b.2.
Pueri non poſſunt mereri gloriam.203.a.2.
Pueris cito decedentibus confertur gloria.203.a.1.
Pueris reddit Deus bona pro malis.204.a.1.
Pulchra explicatio.405.a.2.
Punctuatio diuerſa in ſacra ſcriptura prouenit ex temeritate ſcolorum.27.a.1.
Punctuatio mala reddit ſenſum falſum.27.a.1.
Punctuatio varia variat ſenſum &c.27.a.1.
Purgatorium a Catholicis aſſignatur.417.a.1.
Purgatorium pro quibus ponatur.417.a.1

Q.

Quadruplex expoſitio illius,compelle eos intrare. 97 b.2
Qualis dominus cui ſeruitur talis ſeruitus.54.a.1.
Qualis doctor talis doctrina.305.b 2.
Qualis eſſe debeas poſt baptiſmũ oſtenditur.356.b.1.
Qualis quiſq; eſt talia diligit 425.b.2.
Quando in penis non eſt ſeruandus ordo.173.b.1.
Quare Deus plus ſpatij penitendi dedit hominibus quam angelis.202.b.2.
Quare Deus tardius ad flagellandum malos.201.b.1.

Quare Deus velox ad puniendum bonos.201 b. 2.
Quare dicatur peccatum contra naturam. 172.a.1.
Quare dies iudicij tamdiu differtur.200.a.1.
Quare ſerui Dei opprimuntur & mali proſperantur.
199.b.2.
Quatuor promiſsiones Abraæ factæ.300.a.1.
Quatuor tormentorum genera deſignantur. 209. b.2.
Quelibet creatura valet ad cognoſcendum Deum.
144.b.2.
Quenam erant peccata philoſophorum.187.b.1.
Quæ natura dat gratia negat.130.b.1.
Quæ oculis cernimus certiora putamus. 407.a.2.
Quæ pertineant ad Euangelium Dei.66 a.1.
Quæ ſit vera pœnitentia ratio 357.a.2.
Quæſtio an ſi Adam non peccaſſet Deus non fuiſſet incarnatus 81.a.2.
Quæſtio quis grauius peccauit Adam an Eua.323.a.2.324.
Qui alium docet ſeipſum prius doceat.230.b.1.
Qui cum iam eſt baptizatus tenetur ſcire.354.b.1.
Qui dicunt fornicationem ſimplicem non eſſe peccatū anathematizantur.337.a.2.
Quid imitarī debent qui alijs præſunt.103 b.2.
Quid obedire Euangelio & eius mandatis. 97.a.1.
Qui docent & non faciunt ſimiles ſunt lucernæ ardenti.
230.b.1.
Quid per creaturam mundi intelligatur.143.144.
Quid per inuiſibilia Dei intelligat Paulus.141.142.
Qui & quales eſſe debeant Euangelici concionatores.
351.a.1.
Qui excludantur a vita ſalutis æternæ qui vero non
132. a.1.
Qui iraſcitur rariſsime miſeretur.199.a.1.
Qui obediunt iuſtitiæ ſerui ſunt iuſtitiæ 367.b.2.
Qui obediunt peccato ſerui ſunt peccati.367 b.2.
Qui peccant contra legem faciunt.216.b.2.
Qui ſe peccatorem negat mendax eſt.245.b.1.
Qui ſint à damnatione immunes gratia Chriſti. 414.b.415.416.417.
Qui ſint qui temerarie iudicant.185.b.1.
Qui ſint veri filij Abrahæ.290.a.1.
Qui ſunt in pace patria in quibus gloriantur.305.b.1
Qui ſunt in pace via in quibus gloriantur.
305.b.1.
Qui voluntatie confert non accipit perſonam.
214.b.
Quod commune eſt nemo dicat ſibi proprium.
109.a.1.
Quod coram oculis domini eſt iuſtum eſt.
202.a.2.
Quomodo corporeum agat in ſpiritum.209.b.1.
Quomodo fiat iniuria veritati.136.a.2.
Quomodo homo intelligat Deum.145.a.1.
Quomodo peccatum Adæ effuſum eſt in eos qui non erant 334.b.335.a.
Quomodo portauit Paulus nomen Chriſti per vniuerſum mundum. 41.a.1.
Quomodo puniat Deus impios &c.202.a.1.
Quomodo quis ſeipſum condemnat.190.b.1.
Quomodo ſit Deo ſeruiendum.371.a.2.
Quorundam ſententia erronea.208.b.2.
Quos iudices arguat Paulus.191.b.2.

R

Rationes octo expendat lector.18.a.1.
Rebaptizatores merito damnantur.355.b.1.
Recluſio Chriſti in vtero virginis ſufficiens ſatisfactio.
350.b.1.
Reconciliatio ad præſentiam Dei admittit.
318.b.2.
Reconſiliator noſter Chriſtus.321.b.2.
Redemptio Chriſti is facta pro toto mundo.343. b.1.
Redemptio noſtra quomodo fuit facta.342.a.1.
Regeneratus per baptiſmum mortuus peccato ſed non comitit.359.a.2.
Regia ſacra ſcriptura magnum fauorem recipit propria manu Regis.4.b.
Regno mortis contraponit Paulus regnum vitæ.
343.b.2.
Regnum Chriſti æternum.55.b.2.
Regnum peccati quod Regina quæ regnicola qui.
363.a.2.
Regula certa pro ſenſu literali.20.a.2.
Regula Diui Thomæ valde notanda.21.a. 2.
Regula decem ad intelligendam ſacram ſcripturam.
24.25.26.27.
Regula logicorum notanda.296. a.1.
Regula ſeptem ad cognoſcendum qui ſenſus ſunt falſi.
22. b.
Relapſis poſt baptiſmum nō negatur pœnitētia 361.b.1
Relapſus maiori pœna dignus &c.352.b.2.
Relapſus pernicioſior quam lapſus.352.b.1.
Religio Chriſtiana credenda & facienda ambit.
119.b.2.
Religioſus non tenetur eſſe perfectus ſed tendere ad perfectionem.104.b.2.
Remiſsio peccati largitio gratiæ.288.a.2.
Reprehendit Paulus iudices malos.185.a.2.
Reprehenſores male audiuntur.242.b.1.
Reproba mens quæ &c.176.a. 2.
Reprobatur pigritia.124.b.1.
Reſponſio datur hereticis.128. a.1.161.b.2.162.165.
a.2.
Reſponſio diui Thomæ pulcra.218.a.
Reſpub. ſine lege diu ſtare non poteſt.222.b.2.
Res ſacra à ſolis viris ſacris debet exerceri.
101.b.1.
Reſurrectio a mortuis omnibus communis tam bonis quam malis. 430.b.1.431.b.2.
Reſurrectio Chriſti cauſa noſtræ iuſtificationis.
301.b.
Reſurrectio Chriſti magnam gloriam attulit

patri

patri.356.b.2.
Reſurrectio Chriſti reſtituit nobis vitam. 302.a.1.
Reſurrectio noſtra difficilior quam reſurrectio Chriſti.431.b.1.
Reſurrectio noſtra non fit propria virtute.357.b.1.
Reſurrectio quadruplex.86.b.1.
Reſurrectio quadam animi recuperatio.356.b.2.
Reſurrectio virtute creata fieri non poteſt. 356.b.2.
Rethorica adiutorum ſacre ſcripture.19.a.2.
Reuelari quid ſit.134.b.1.
Rex quando contemnitur.169.b.2.
Riſus Abraa & Sara non ab eadem cauſa prouenit. 300.a 2.
Roma omnium commune hoſpitium.103.a.2.
Romana eccleſia aliarum caput.45.b.2.
Romani non acceperunt fidem ſine charitate. 110.b.2.
Romani non excuſantur ab ignorantia veritatis. 137.a.2.
Romani non habebant perfectam fidem.111.a.1.
Romani non ſcandalizantur in Paulum propter phebem.34 b.1.
Romani putabant ſe eſſe ſaluandos proprijs meritis ſine gratia Dei.36.b.1.
Romani qualiter peccato ſeruiebant.371.a.b.
Romanorum nomine qui veniant intelligendi.37.a.b.

S

Sacerdotes vnguntur oleo,& chriſmate.55.b.2.
Sacerdotium Chriſti eternum.56.a.1.
Sacramenta noua legis conferunt gratiam ex opere operato.348.b.2.
Sacramenta noua legis continent ſanguinem Chriſti effuſum.348.b 2.
Sacramēta noue legis fōtes & riuuli apellātur.348.b.2
Sacramēta noua legis inſtrumenta ſunt efficaſſiſſima paſſionis Chriſti. 348.b.2.
Sacramenta noua legis nos reddunt participes paſſio Chriſti. 355.a.1.
Sacramenta noue legis virtutem habent à paſsione Chriſti.355.a.1.
Sacramenta noua legis tradita ſunt nobis ſub rebus viſibilibus.236 .a.2.
Sacramēta omnia nō ſunt data ſub precepto.348.b.1.
Sacramenta veteris legis erant figura paſsionis Chriſti.348.b.2.
Sacramentum baptiſmi remouet peccatum quo ad culpam & penam.357.b.1.
Sacramentum diffinitur.236.a.2.
Sacramentum Euchariſtia manifeſtat paſſionē Chriſti.355.a 2.
Sacramentum penitentia delet peccatum quoad culpā 357.b.1.
Sacra ſcriptura à ſpiritu ſancto emanat.5.a.2.
Sacra ſcriptura ars artium,& ſcientia ſcientiarum. 44 b.2.
Sacra ſcriptura difficilis & obſcura.12.a.1.
Sacra ſcriptura docet credenda ſperanda,operanda, &c.6.b.1.
Sacra ſcrip. facit homines perfectos,& deificos. 7.a 2
Sacra ſcrip.intelligitur quando perficitur.12.b.2.
Sacra ſcrip.laudat ſimul & vituperat &c.25.a.1.
Sacra ſcrip.maximi eſt momenti & vtilitatis.8.b.1
Sacra ſcrip. non eſt a mulierculis tractanda.2.a.
Sacra ſcrip. non eſt eleganti ſermone ornata 3.a.
Sacra ſcrip. non eſt ſuperborum ſed humilium. 2.b.
Sacra ſcrip. non omnis doctrina dici meretur.5.a.2.
Sacra ſcrip. nullo modo poteſt eſſe fallax.5.b.1.
Sacra ſcrip. prius amanda quam diſcenda &c.12.b.2
Sacra ſcrip. quibus inuiſa & abominabilis 3 a.
Sacra ſcrip. quomodo ad eam accedere oportet.12.b.2
Sacra ſcrip. ſola digna appellari diuina.2 b.
Sacra ſcrip. ſola eſt irrefragabilis.6.a.2.
Sacra ſcrip. ſola fuit diuinitus reuelata.6.a.2.
Sacra ſcrip.ſolis credentibus eſt credita.13.a.1.
Sacra ſcrip.ſub ſe cōtinet plures ſēſus literales.20.b.1
Sacre ſcriptura author primus & principalis ſpiritus Sanctus.6.a.1.
Sacre ſcriptura a quadruplex dicuntur propheta Apoſtolo & Euangeliſta.6.a.1.
Sacre ſcrip.cunctis ampliſsimus patet ingreſſus.4.a
Sacre ſcrip doctor diu diſcat priuſquā doceat.9.b.1.
Sacre ſcriptura elucidatio non eſt firma niſi ſub eccleſie preſidio ſit protecta.10.a.1.
Sacre ſcrip. elucidatio non eſt immediate a Deo ſed per eius miniſtros.10.a 1.
Sacre ſcripture elucidatio ſancte Romane Eccleſie ſubmittatur.10.a 1.
Sacre ſcriptura epitheta.11.a.2.
Sacre ſcrip.ianua non eſt hominibus clauſa.11.a.2.
Sacre ſcrip.intelligentia ex fide pendet.12. b.2.
Sacre ſcrip.interpres quibus pollere debeat.&c.12.13
Sacre ſcripture interpres ſanctum Thomam ſibi in exemplum proponat.12.b.1.
Sacre ſcriptura interpretatio ad Dei gloriam & hominum ſalutem eſt deſtinanda.13.a 1.
Sacre ſcrip.interpretatio duplex.15.b.1.
Sacre ſcrip.omni cura debemus in e .dere.2.b.
Sacre ſcrip.preclare laudes.2.b.329.a.1.
Sacre ſcrip.vtilitates.6.b.
Sacre ſcrip.verus interpres quis ſit.13.b.1.
Sacre ſcrip.voluntarius contemptus proiecit miſeros philoſophos in multos errores.3.a.
Sacre ſcrip.ſenſus quatuor.20.a.1.
Saluator filius Dei eſt.60.b.2.
Saluator non alius niſi ſolus Deus.54 b.2.
Saluatio duplex.54.b.2.
Salus ab orbe cōdito vſq; ad finē mūdi vna eſt.262 a.2
Salus effectus iuſtitia Dei.129.b.2.
Salus noſtra a Deo eſt.54.b.2.

San-

Sancti aliqui ex priuilegio fuerunt certi de ſua ſalute 322.b.1.
Sancti aliqui ſunt in terra.105.a.1.
Sancti illi ſolum proprie vocantur qui ſunt in celo. 105.a.1.
Sanctos quomodo veneramur.169.b.2.
Sapientia de genere bonorum honeſtorum.425.b.2.
Sapientem ſe dicere ſe ſtultum dicere eſt.156.b.1.
Sapientes minus excuſabiles & magis culpabiles. 146.b.1.
Scala Pauli qua itur ad calum.307.b.1.
Scire an ſpiritus Sanctus habitet in nobis ſoli Deo eſt reſeruatum.428.a.2.
Scripturarum damnatarum ingens numerus.39.b.1.
Seculum quid importat.171.a.2.
Secundus homo Deus & homo.344.a.1.
Seducere hominem quid ſit.394.b.1.
Senſitiua pars hominis neceſſaria ad perficiendum bonum.403.b.1.
Senſus literalis quando ſit intentus a ſpiritu Sancto. 21.b.1.
Senſus literalis triplex ſub vna litera notatur.21.b.2
Senſus myſticus pendet ex literali.23 a.2.
Sepulcri conditiones.243.b.1.
Sepultura mortem ſequitur.355 b.2.
Serpens aeneus in ligno ſuſpenſus figura crucifixionis Chriſti.359.a.1.
Seruire Deo regnare eſt.51.a.2.54.a.1.
Serui Chriſti de iure omnes, ſed de facto pauci.52.b.2.
Seruitus Chriſti Pauli nomen illuſtrat.51.b.1.
Seruitus Chriſti omni libertate praeſtantior eſt. 54.a.1.
Seruitute Chriſti non omnes ſunt digni.54.a.1.
Seruitus dicit ſtatum inferioritatis 52.b.2.
Seruitus glorioſa ſeruire Deo.371 b.2.
Seruitus optima, & libertas peſſima datur. 371.b.1.
Seruitus peccati non tollit liberum arbitrium.369. b.2
Seruorum claſſes duae.52.a.2.
Seruus non eſt alter dominus.53.b.1.
Seruus qualis eſſe debet erga dominum ſuum. 400.a.2.
Seruus quidquid eſt domini ſui eſt.54.a.2
Signaculum quid ſit.289.a.1.
Significatio diuerſa vocabuli diuerſum ſenſum generat.27.a.1.
Signum ad cognoſcendum verum Apoſtolum.121.b.1.
Signum quo ſcimus Deum placatum.302.a.2.
Simile per quam notabile 94.b.2.
Sinagoga agretulit conuerſionem Pauli. 60.a.2.
Sodoma & gomorra euerſa &c.174.a.2.
Sola vna virgo in fine mundi inuenietur ſine macula. 342 a.1.
Solus Deus de occultis iudicat.190.b.2.
Sperare in noſtris ſolis meritis praeſumptio eſt. 307.a.2.
Spes Dei certa & infallibilis.321 a.2.
Spes firmiſſima anchora.307.b.2.
Spes non ſit deſtituta bonis operibus.304.b.
Spes noſtra incerta, & fallibilis.321.a.b.
Spes vera noſtra quae ſit.307.b.2.
Spiritus ſanctus datus aliis quam Apoſtolis,311.b.1.
Spiritus ſanctus datus dupliciter.311.b.1.
Spiritus ſanctus datus in pluralitate donorum.311.a.1.
Spiritus ſanctus datus in ſigno viſibili.311.b.
Spiritus ſanctus datus in varia rerum figura. 311. a.1.
Spiritus ſanctus quomodo dicatur diſtributor. 95.a.1
Spiritus ſanctus ſuperior Chriſto qua homo erat. 311 b.2.
Stare perſeuerantiam dicit in bono.303.b
Status gratiae eſt ſtatus Euangelicus.365.a.2.
Status gratiae per Chriſtum eſt factus.365.a.2.
Stipendia peccati vtraque mors.374.b.1.
Stulto ſtulte reſpondem.157.b.1.
Superbia & auaritia nemini parcunt, 180.a.1.
Superbi pompoſos appetunt titulos.227 b.
Superbus ex bonis operibus occaſionem mali ſumit. 391.a.1.
Superbus propriam culpam in alium traducit. 261.a.1.
Suppoſitio valde notanda.185.b.2.
Suſurratio quid ſit.178.b.2.
Synderesis ſemper ad aures clamat.225.a.2

T

Tales ſumus & dicimur quales viuimus, & mores habemus 234.b.2.
Tempus congruum erat ſpectandum ad reparandum hominem.268.a.1.
Tempus pro tempore ponitur in prophetis. 296.b.1.
Tempus vitae noſtrae ex miſericordia Dei breue. 199.a.1.
Teſtamentum nouum praefertur veteri.30.a.2.
Teſtamentum nouum & vetus ſuos prophetas habuit 62.a.2.
Teſtamentum vetus figura noui.69.a.2.
Theologorum commune pronunciatum.210.b.2.
Theologia ſcolaſtica lutheranis inuiſa & catholicis amabilis.16.a.2.
Teſtium multitudo maiorem facit certitudinem. 66.a.2.
Teſtis vniuſcuiuſque eſt ipſa conſcientia 226.a.2.
Teſtes plusquam mille ipſa conſcientia.227.b.2.
Timor Dei varius.245.a.1.
Timor Domini initium omnis boni.245.a.1.
Timor filialis eſt in bonis.245.a.2.
Timor filialis praeſtat ſeruili.245.a.1.
Timor filialis reſpicit offenſam 245.a.1.
Timor retrahit a malo 434.a.1.
Timor ſeruilis reſpicit poenam.245.a.1.

Timor

Timor ſeruilis reperitur in malis.245.a.1.
Titulus libri aperit nomen authoris. 44.b.1.
Tollerantia Dei inuitat peccatores ad penitentiam. 202.a.1.
Tot fuerunt mortui quot peccauerunt.340. b.2.
Tranſgreſſio legis non ſoli Adæ ſed etiam nobis imputatur.326.b.1.329.b.2.
Tranſgreſſor legis quis.234.b.2.
Tria ad noſtram iuſtificationem neceſſaria. 266.b.2.
Tria bene notanda.398.b.
Tria conſideranda.384.b.2.
Tria docet Paulus de infirmitate Chriſti. 87.a.1.
Tria fieri ſolent in ſcribendis Epiſtolis.103.b.1.
Tria genera epiſtolarum reperiuntur in Epiſtola ad Romanos.39.b.2.
Tria motiua excuſationis inuenit philoſophus.151.a.1.
Tria munera adueniunt nobis per baptiſmum. 358.a.1.
Tria obſeruanda.184.b.
Tria peccatorum genera comprahenduntur.285 a. 2.
Tria prabuit Petrus Chriſto lauanda.364.b.1.
Tria ſolent retardare hominem à ſuo officio.125.a.2.
Tria ſunt quæ concurrunt ad condenationem peccatorum.285.a.1.
Tria ſunt quæ inueniuntur in peccatò commiſſione. 286.a.1.
Tribulatio duplex.209.b.2.
Tribulatio malos pungit 209.b.1.
Tribulatio materia eſt glorianda.306.a.1.
Tribulatio occaſio eſt patientiæ.307.a.1.
Tribulationes amoris Dei ſunt indices.306.a.1.
Tribulationes non ſunt ſigna iræ Dei.306.a.1.
Tribus iuda reedificauit templum.227.b.2.
Trina immerſio in baptiſmo quid denotet.356.a.2.
Triplex cultus.114 a.1.
Triplex explicatio pulcra.370.a.2.
Triplex modus theſauriſandi.204.a.1.
Tuum & meum aduerſantur & faciunt in mundo diſcordias.109.a.1.

V

Vanitas prius in corde quam in voce.153.b.1.
Vanum non eſt quod fini conducit.152.b.2.
Vanum quid.153.a.1.
Variatio caſuum miſterium ſignificat.272 b.1.
Varia acceptiones Euangelij.126.b 2.
Varronis ſapiens dictum.154.a 1.
Vbi maior cognitio mali ibi minor excuſatio. 389.a.1.
Vbi maior prohibitio ibi maior libido.388.b.1.
Vbi non eſt lex ibi libertas.222.b.2.
Vbi non eſt lex nec præuaricatio.382.a.2.
Vbi non ſunt pene parum valent leges.386.a 2.
Velle bonum multis datur ſed non perficere 405 a.1.
Vendere ſanguinem iuſtum graue peccatum.317.b.1.
Venenum aſpidum quid ſignificet.244.b.2.
Verba Apoſtoli miſterijs ſunt plena.226.b.1.
Verbo Dei magna debetur authoritas. 98.b.1.
Verbum Dei carnem non aſſumpſiſſet ſi homo non peccaſſet.341.b.2.
Veritatem agnoſcere omnes naturaliter deſiderant. 10.b.1.
Veritatem detinere qui dicantur.136.
Veritatem Dei in mendatium mutari quid.168. 169.
Veritas Dei quando mutatur in mendatiũ 169. b.1.
Veritas Dei quid.169.b.1.
Veritas lux quadam eſt.136.a.2.
Veritas multitudini eſt praferenda.185.b.2.
Veritatis amor cunctis rebus eſt anteponẽdus.143.a.1
Veritatis vſus quid. 136.a.2.
Verſio illa amplectenda quæ per eccleſiam eſt aprobata.10.b.1.
Verſio vulgata in omnibus à Catholicis eſt amplexanda.10.b.2.
Verſio vulgata nihil continet falſi.10.b.1.
Verſio vulgata omnibus alijs anteponitur. 10.b.2.
Verſione vulgata vtimur ex conſilio Tridentino. 17.b.1.
Veſtitus nimius curioſus dedecet virum Apoſtolicum 101.b. 2.
Vide multa de pace.106.b 2..107.a.1.
Vinum aquæ preponderat.349.a.1.
Vir doloſus ſcorpioni ſimilis.178 b.2.
Vir excommunicatus non poteſt eſſe iudex.185. a.2.
Vir etſi malus iuſtus poteſt eſſe iudex.185.a.2.
Vir & vxor relata vt pater & filius.377.a.1.
Vir vxorem non vult ocioſam.381.a.2.
Virga regni Chriſti ſemper recta.55.b.2.
Virga regum temporalium flectitur.55.b.2.
Virginitas præſtantior coniugio. 436.a.1.
Virgo Beata vera & propria eſt mater Dei. 71 a.1.
Virgo Maria ſola immunis à peccato quod a ſolo Deo habuit.344 b.2.
Virtus bonum honeſtum.425.b.2.
Virtus Dei iuſtificandi omnes vna.272.a 2.
Virtus & potentia Chriſti declarantur in miraculis. 84.a.1.
Virtus maior in reparatione quam in compoſitione. 343.a.1.
Virtus verſatur circa difficile.319.b.2.
Vis veritatis ſacre ſcripturæ ab authoritate potius quam à ratione emanat.8.b.1.
Vita animæ iuſtificatio ipſius 368.a.1.
Vita Chriſti nobis ſalus.318.a. 2.
Vita eterna ex bonis operibus & gratia.374.b.2. 375.a.2.
Vita glorioſa liberatio mortis corporalis.429.b.2.

Vita glorioſa non poteſt imitari.357.b.1.
Vita iuſtitia opponitur peccato.367.b.2.
Vita noſtra poteſt eſſe Celeſtis.360.a.2.
Vita peccati mors noſtra.393.a.1.
Vita potentior, & eficatior morte.317.a.1.
Vita propria fundamentum omnium bonorum. 314.a.1.
Vitia odienda cum dilectione hominum.192.b.1.
Viuere Deo, & viuere peccato quid ſit.353.a.1.
Viuere vel mori alicui quid ſit.353.a.1.
Viuificatio ſolis bonis & electis conueniet.431.b.2.
Vix ingentiſſimam dificultatem inſinuas. 314.a.1.
Vnctio olim non erat communis ſed certis perſonis. 55.b.
Vnica mors Chriſti ſufficiens ad delenda peccata præterita, & futura.362.a.2.
Vnio hipoſtatica ſufficiens ad efferendum hominem ſuper angelos.350.a.2.
Vnio hominis cum Deo triplex.62.b.2.63.a.1.
Vnio hominis non dantur plures vltimi fines.427.a.2.
Vnum eſt omnium ſciendi deſiderium.10.b.1.
Vnus Deus iuſtificans omnes.272.a.2.
Vnus & idem ſuſcitator Chriſti & noſtri.430.a.2.
Vnus homo nos perdidit & alter nos inſtaurauit. 323.a.2.
Vocatio gentium non erat ita manifeſta ſicut Iudeorũ. 104.b.1.
Vocatio Pauli digniſſima.59.a.2.
Vocationem Pauli vide.57.b.1.
Voluntas Adæ in peccando noſtra quoq; fuit. 327.a.2.
Voluntas Dei eſt cauſa rerum.104.a.1.
Voluntas prompta opus autem tardum.404.a.1.
Voluntas reddit hominem bonum vel malum. 364.b.1.
Voluntarium duplex.334.b.1.
Vrbanitas obſeruanda.46.b.1.
Vtilitatis linguarum nota.18.b.2.
Vtitur Paulus numero plurali pro ſingulari. 178.a.1.
Vtraq; lex dictata fuit a ſpiritu ſancto.418.a.2.
Vulgare dictum nota.102.a.1.
Vulgare prouerbium nota.180.b.2.
Vxor bonis fortuna eſt preferenda.284.a.1.
Vxor non vt ſerua eſt marito habenda.32.a.2.
Vxor ſub pena peccati non poteſt negare debitum viro ſuo.377.b.2.
Vxor viro eſt alligata.377.b.2.
Vxoris nomine in lege omnis mulier intelligitur. 388.a.1.

Z

Zelus ſuſpicionem ſecum affert.273.a.2.

FINIS TABVLAE
Alphabeticus.

PRAEFATIO AD CHRISTIANOS ET CANDIDOS LECTORES, QVA INVITANTVR AD AMOREM, ET STVDIVM SANCTARVM SCRIPTVRARVM.

OMNIS SCRIPTVRA DIVINITVS INSPIRATA,

Vtilis eſt ad docendum, ad arguendũ, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.

2. Ad Timo. Cap. 3.

SEMPER omni laude maius mihi viſum eſt eorum hominum inſtitutum, chriſtiani candidiq; lectores, qui rationes ſuas omnes, conſilia cuncta, vires ſingulas, totoſq; neruos, & (vt vno dicam verbo) actiones ſuas vniuerſas eo referũt vt prætermiſſis alijs rebus, quæ homine ſunt longe inferiores, principem ac præcipuam habent conſiderationem de illo. Neq; temere ſane. Siquidem quemadmodum nulla eſſet grauior ac culpabilior incuria, quam hominis obliuio: ita certe nulla contingeret ſuauior & iucundior, quam de ipſo recordatio atq; tractatio. Quandoquidem tametſi plurimæ ſint res, & hæ quidem nobiliſſimæ in hoc noſtro terrarum orbe: tamen illa certe (hominem dico) præ cæteris, & noſtros habet ſuſpenſos oculos, & admiratione mirabili retinet mentes. Nec immerito quidem. Nam ſi naturam conſulas, prodigium vel grande homo tibi videbitur. Si autem, cũ naturæ auctore componas, imago non picta, ſed viua, eius tibi mõſtrabitur. Fecit namq; Deus illum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Rurſuſq; voluit ille rerum omnium artifex, ea quæ condidit opera, ſignaculo quodam ſiue ſigillo inſignita eſſe, vt a quo edita forent, eſſet, qui ignoraret nemo. Verum homo tanto magis ad viuum ſuum prodit auctorem, quãto maiori excellentia reliqua ſuperat omnia. Atqui belluis, plantis, ſaxiſq; duriſſimis, atq; rebus alijs omnibus, quantum, quæſo, præſtat homo? Eo ſane præſtatior eſt, quo illis dominatu eſt maior. Dominamini, inquit Deus, piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs terræ. Quaſi diceret, Non vos ego formaui homines, vt aliarum rerum ſerui eſſetis, ſed veſtrum omnium eſſet rerum dominium. Dominamini igitur, mandate executioni, oſtẽdite vos aliarum rerũ dominos, in quorũ gratiã reliqua creata ſunt omnia. Quod ſi hoc parum vobis videbitur; piſcibus, auibus, reliquiſq; id generis rebus rationis expertibus dominari; ſi hoc, inquam, non eſt vobis ſatis: addam maiora obſequia & munera; ipſas quippe mentes ſuper cœleſtes veſtri faciam ſeruitrices. Angelis mandabo (qui mihi etiam famulatum præſtant) vt veſtri ſint adminiſtratorij ſpiritus, cuſtodiant, protegant, defendant vos ducant. O ter quaterq; beatum hominem! Quid eſt homo, aut quæ eius conditio? Conditio quidem fœliciſſima ſane. Homo eſt, ait Propheta quidam, ſed quis cognoſcet eum? Quis? Ip

Princeps inter creatas res de homine debet eſſe conſideratio.

Homo grande prodigiũ eſt.

Gen. 1.

Homo non fuit creatus vt aliarum rerũ ſeruus eſſet ſed vt dominus.

Gene. 1.

Mentes ſuper cæleſtes hominũ ſeruitrices ſũt.

Heb. 1.

ſe ſolus qui condidit eum. Cum igitur, bone Deus, tu ſolus ſis qui noſti eum;
dic nobis, quæſo, quid eſt homo, quia magnificeas eum, aut quid apponis er-
ga eum cor tuum? Homo inquit, pergrandis magnaq; res eſt. Mundi domi-
nus, creatarum rerum rex, Angelorum conciuis, & germanus, Chriſtiq; con *Multa & varia homi.*
ſanguineus, Trinitatis opus, Deitatis effectus, bonitatis fructus, & deniq; diui- *encomia.*
nitatis particeps. Quid igitur amplius in homine deſiderari poteſt? Certe ni-
hil. Nam ſi Dei perfecta ſunt opera, homo qui eorũ epilogus & finis eſſe de-
bebat, non potuit non eſſe perfectus: vt iam verum ſit quod apoſtolus in no
ſtri thematis verbis pronunciauit, dicens; Vt perfectus ſit homo Dei ad om
ne opus bonum inſtructus. Tãta eſt ſane hominis dignitas, vt nec Demoſthe
nes ille, græcæ facundiæ princeps, nec Romanæ eloquentiæ fons, Mar. Cice
ro explicare poſſent: quanto minus ego, cui nullus eloquentiæ torrens contin
git, id præſumere tentabo? Abſit. Non enim ſum mei tam neſcius, vt non vi-
deã rẽ hanc tanti eſſe momenti & negocij, vt nec à me, nec ab his qui in laudã
dis rebus fœliciſſimi fuerũt, pro rei meritis ſatis exactè prçſtari poſſit. Eſt nã q.
in homine tanta bonorũ fœcunditas, tãta donorũ maieſtas, tanta copia rerũ,
tantus deniq. gloriæ ſplendor: vt fermè in eo omnia, prçter autem eum nihil,
aut parũ reperias. Proculdubio, vt homo de homine cenſurã ferat, & vno ver-
bo multa concludam (niſi fallor quod non exiſtimo) certè ille mihi omnium *Homo creatarum re*
creatarum rerum epilogus & ſumma quædam eſſe videtur. Hæc de fœlici ho *rum epi-*
minis ſtatu & conditione. Sed proh dolor! homo cum in tot tantiſq; honori *logus eſt.*
Pſal. 48. bus eſſet poſitus, non intellexit; comparatus eſt iumentis inſipientibus ſimi-
Luca 10. liſq; illis effectus. Facta eſt rerum viciſſitudo: Qui omnibus dominabatur, fa-
Tren. 4. ctus eſt omniũ ſeruus. Incidit in latrones, expoliatus bonis, ſemiuiuus relictus
eſt, & tandem mutatus eſt color optimus. Quem cum contemplaretur Pſal-
tes ille, qui prius eius dignitatem vehementer mirabatur, videns eius mutatã
vicem, non potuit eum non aſſimulare vanitati, dicens. Homo vanitati ſimilis
factus eſt, dies eius ſicut vmbra prçtereunt. Cui vanitati quçſo? Omne quod
tranſit vanitas eſt. Homo primo conditus veritati ſimilis erat: at peccando, va *Peccatum vanitas eſt.*
Pſal. 143. nitati ſimilis eſt effectus. Nec mirum quidem; quando, quç maior vanitas quã
peccatũ, quo ſpreto illo ſummo bono, caducis & vanis rebus inhçret homo?
Eundẽ etiam intuens ille patientiç exemplum Iob, eius infœlicitatem in hunc
Iob. 3. modũ deplorauit, dicens. Pereat inquit, dies illa in qua dictum eſt; conceptus
Iob. 13. eſt homo. Cur ſic bone vir? Reſpondit. Homo namque natus de muliere, bre
ui viuens tempore repletur multis miſerijs. Quaſi dicat: Qui prius multis erat
repletus bonis, iam nunc factus eſt miſeriarũ cumulus. En depinximus iam (et
ſi paucis) & alium hominis calamitatis ſtatum, in quo cum diu, perpetuòq; *Homo miſeriarum cu-*
manere, nec boni, nec iuſti ratio ferebat. Proinde hunc cum vidiſſet ille pater *mulus.*
miſericordiarum Deus ſuper benedictus, multis neceſſitatibus expoſitum, va
Iſaie. 48. rijſq; vndiq; circumuallatum miſerijs, & prçcipue maxima ignorantia labo-
rantem eum conſolari volens, hunc in modum eſt per Prophetam adloquu-
tus, dicens: ego ſum, ò homo, Deus tuus, qui doceo te vtilia: quaſi diceret; Bo-
no animo eſto, ingredere meam ſcholam, ero præceptor tuus, docebo te, nõ
nenias, non friuola, ſed vtilia. Non ſicut ille primus tuus inſtitutor mendaci
pater, qui te tranſgredi docuit, medio mendacio, dei mandatum. Ego
qui veritas ipſa ſum, docebo te vera, vtiliaq. Verum enimuero qui alios do-
Ioan. 14. cendi prouinciam aſſumunt, librorum aliquem, in quo doceant, proponere
docendis ſolent. Quis eſt domine liber, in quo doces tu hominem vtilia?
Vnus atque alter propoſitus fuit homini liber. Prior quidem qui dicitur na-
turæ

Geminus liber homini propoſitus.

turæ: in quo & mundi machinam, & quæ in eo facta ſunt omnia, conſpicere, & contemplari poterat homo, ſi voluiſſet, ſicut elegantiſſimè monſtrat Pau. in hac noſtra ad Rom. lepidiſſima epiſtola. Sed hêu dolor! homo tam malè vſus eſt priori illo libro, vt vnde conſpicere Auctorem ſuum debebat, inde magnam ſibi reportauerit cæcitatem: nec iſtu d libri culpa factū eſt: ſ atq; cæcus factus, in eo libro legere neſciebat. Vndè ad alium inuitauit Deus librum, dicens; Sume tibi ô homo librū grandem: Ac ſi diceret, iam liber ille prior obſcurus, atque difficilis tibi factus eſt, Mitte illum, & cape grandem librum. Quis eſt quæſo liber grandis, qui homini proponitur ſumendus? Sacra ſcriptura diuinitus inſpirata, certiſſimè eſt. Quæ grandis dicitur liber, nō verborum tantum, aut foliorum multitudine, ſed myſteriorum & ſacramentorum magnitudine. Sume igitur, inquit Deus, ô homo hunc librum grandem, qui vt noſtri thematis verba aſſerunt, vtilis eſt ad docendum, arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectè euadas homo dei, ad omne opus bonum inſtructus. Si quis igitur eſt homo, qui vult vitam, & dies diligit videre bonos, hunc grandem librum amplectatur, habeat, teneat, voluat, reuoluat, mediretur, oſculetur, amet, atque ſtudeat. Quādoquidem inter ſtudia hominum hoc perfectius, hoc iucundius, hoc ſublimius, hoc vnum deniq; eſt præſtantius. Iucundius dico: quoniam totum quod in alijs eſt tædij atque laboris, in hoc, eſt ſolatij, & voluptatis. Non enim habet amaritudinem conuerſatio eius. Perfectius autem, quia ad perfectam nos ducit beatitudinem. Scriptum quippe eſt; Qui elucidant me vitam æternam habebunt. Sublimius verò eſt: quoniam eo diuinæ ſimilitudinis participes efficimur. Audiamus Sapientem; Quo qui, inquit, vſi ſunt, participes facti ſunt amicitię Dei. Et vt ſemel finiamus; ſcripturarum ſtudium quouis alio negocio pręſtantius eſt. Nam per illud nobis via paratur ad æternitatis regnum comparandum. Auſcultemus grandem illam Aquilam in ſua Apocalyp. clamantem; Beatus, inquit, qui legit, & qui audit verba Prophetiæ huius, & ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt. Sed qui legit, ait Chriſtus, intelligat. Intelligentia igitur opus eſt. Legere namque & non intelligere, vt vulgo dicitur, negligere eſt. Quo loco non poſſum non ſtomachari in iſtos mundi nouatores (Lutheri diſcipulos dico) qui neſcio qua dementia conati ſunt rudi vulgo perſuadere (nam doctis in æternum non poterunt) ſacras literas ex ſe ſe tam eſſe claras, & earum intelligentiam tam cuiq; perſpicuam, vt neq; interprete, neq; expoſitione egeant. & proindè non recuſarunt eas indiſcriminatim commitere non ſolum legendas, verum etiam tractandas, & diſcutiendas, ipſis etiam mulierculis; Quod ſanè pudor vel maximus eſt audire. Quis quæſo ferre poterit, videre mulierculas neſcio quas à culina egreſſas ad ſcholas literas ſanctas, ſacras, atq; diuinas, magiſtraliter (vt ita loquamur) tractantes? Certè res eſt magni dedecoris, & magna animaduerſione digna. Si quidē ſi Oza iure percuſſus eſt, quoniam Arcam bobus commiſerat, cum eam ſuis humeris geſtare teneretur; ſi inquam Deus Arcam illam myſticam (quę typum ſacræ ſcripturæ gerebat) tanti faciebat, quanti quæſo facturum arbitramur, verā Dei Arcam, nempe ſcripturam ſacram! in qua non illud antiquum manna, non virga, non tabulæ teſtamenti reconditæ ſunt, ſed tria illa quæ teſtimoniū dant in cœlo, Pater, verbum, & Spiritus ſanctus. Et ſi ille merito percuſſus eſt, quia bobus cōmiſit Arcam: quid faciet illis Deus qui non ſacerdotum, hoc eſt doctorum, humeris, ſed muliercularum linguis credunt, quæ hebetiores ſunt multo ipſis bobus? Nam cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſi-

Iſa. 8.

Scriptura diuinitus inſpirata liber grandis eſt.

Pſal. 33.

Sap. 8.

Eccle. 24.

Sap. 7.

Apoc. 1. & 22.

Matt. 24. & Ma. 13.

2. Reg. 6.

1. Ioan. 5.

nus pręſepe domini ſui, mulierem autem cognoſcentem quis inueniet? Quare talia aſſerere res eſt certè ab omni aliena ratione, & indigna quę audiatur. Verum hæc miſſa faciamus, & ad id vnde digreſſa eſt, noſtra reuertatur oratio. Veniamus itaq; ad alterum noſtrę orationis partem, quæ in laudibus ſanctarum ſcripturarum verſari debebat. Magna eſt profectò ſacrę ſcripturę dignitas atq; vtilitas. Ipſa quippe eſt, quę nos certos reddit de hiſce rebus quæ ſũt noſtrę ſalutis. Ipſa arca eſt, in qua ſunt theſauri abſconditi ſapientiæ, & ſcientiæ Dei. Ipſa eſt manna de cœlo allatum, ipſa paradyſus voluptatis, multis fontibus irrigata, & pulcherrimis arboribus vallata. Ipſa denique eſt totum mortalium bonum. Si igitur hæc vera ſunt, omni cura, omniq; ſtudio illi intendere, atq; incumbere debemus, & non ſegnes, & oſcitabundi eam adipiſci, conari curemus. Mittamus iam illas diſputationes, de inſtantibus, de relationibus, de minimo & maximo: & deniq; alijs huius farinæ rebus. Satis dedimus Ariſtoteli, diu verſati ſumus in Platone, valeat Galenus, ſileat Demoſthenes, recedat Homerus, taceat Cicero; Loquatur nobis Chriſtus, qui habet verba vitæ ęternæ. Non enim habet verba vitæ æternę Plato, non Demoſthe. non Gal. ſed ſola ſacra pagina eſt quæ habet verba vitę ęternæ, quæ Authore noſtro Pau. vtilis eſt, ad docendum, &c. Vtilitatem igitur ſcripturæ ſacræ quis audebit inficiari? Ipſa namq; eſt, quæ docet volentes, redarguit contradicentes, corripit impios, erudit rudes, atq; ignaros. Quamobrem ſola ſcriptura hæc digna eſt, quæ dicatur diuina, ſacra, & ſancta: omni certè honore ac veneratione digniſſima. Nam ſi iure optimo tantum honoris defert chriſtiana pietas & religio rebus illis quæ Chriſto vſui fuerunt, vt ſi quis demonſtret eius veſtẽ, vel quippiam aliud ſimile, ſtatim aſpicientes capita diſcoperiunt, genua curuant, procumbunt, adorant, atq; deoſculantur: nõ improbo ceremonias illas, quin potius tamquam pias ac ſanctas, quantũ poſſum commendo, ſed illud magis mirari nequeo apud multos quid ſit cauſæ quod conſimilis honor ſacris litteris non exhibeatur. Nam ſanctæ literæ expręſſius, efficaciuſq; quàm illa, Chriſtum referunt, exprimunt, atq; repreſentant. Illæ quidem res cum muta ſigna ſint, non ita clarè vt ſanctæ literæ in noſtris auribus Chriſtum Dei benedictum reſonant. Viſis igitur & decurſis ſcripturæ ſacrę vtilitatibus, atq; commodis, hoc vnum nobis reſtat peragendum, vt repellamus ſcilicet eorum rationes qui ſunt ei male affecti, quales in primis ſunt (vt gradatim illos recenſeamus) qui Philoſophię nomen ſibi vendicarunt. Hi ſane eam penitus neglectui habuerunt, & quod magis dolendũ eſt, odio ſunt proſequuti: vt ſermo Chriſti impleatur in eis; Quia odio habuerunt me gratis. Nam ſi cauſam requiras, nihil certè video cauſſę eſſe, ob quam flocci facienda eſſet ab eis. Niſi fortè dicamus id ideo eſſe factum, quoniam illi ſe ſe indignos tali doctrina fecerunt. Non enim eſt ſcriptura ſacra ſuperborum, aut elatorum doctrina, ſed paruulorũ & humilium. Exiſtimantes namq; ſeſe ſapientes, veram ſapientiam, quę in ſacris literis docetur, tamquã ſues præcioſiſſimas margaritas neglexerunt. Neq; mirum: nam illis non ſpitabant. Hanc puto ipſe (niſi mea me fallat ſententia) fuiſſe illius rei cauſam. Nam illam, quæ datur à quibuſdam, ſcilicet, ideo ſcripturam contẽptam fuiſſe a Philoſophis, eò quòd doctrinam abſque probatione proponat: non puto eſſe verã, nec certam cauſam. Si quidem habent Philoſophi ſuà pronunciata, & placita multa, quę abſq; probatione vlla ab eis recipiuntur. Non omnia demonſtrationibus tenent, ſed pleraq; bona fide tantũ. Non erat igitur quod rejicerent ſacram paginã hac ſola de cauſa: Sed fortaſſis quia ſuis moribus, & inflatæ eruditioni erat inimica & contraria. Sed iã

dede

Præclaræ ſcripturæ ſacræ laudes.

Ioan. 6.

Honos habitus rebus quibus vſus eſt Chriſtus diuinis literis quoque habendus foret.

Taxatores diuinarum ſcripturarũ

Ioan. 15.

dederunt miſeri ſuas pœnas. Cum ſuo malo ſatis experti ſunt in quot erro-
res & labyrinthos proiecerit illos ſacræ ſcripturæ voluntarius contẽptus. Por-
ro hos ſequuti ſunt alij quibus parum grata viſa eſt ſacræ paginæ lectio. Non
quod in ea mendacij, vel falſitatis quicquam eſſe crederẽt (vt falſò & iniquè
exiſtimarunt duo illi infenſiſſimi noſtræ fidei hoſtes, ſcilicet: Celſus, & Porphy
rius) Sed ideo eis diſplicet, quia orationis politie, & eleganti ſermone non eſ-
ſe dicũt ornatam. Deſiderãt namq; vel maximè qui Rhetorices ſtudioſi ſunt,
in ſacris literis longe maiorem ſermonis ſplendorem, & orationis candorẽ.
Et cum non videant ſpecioſa vocabula (nihil aut parum de eruditione, & do
ctrina curãtes) ſtatim eis nauſeoſus videtur omnis ſcripturæ ſermo. Quò fit
vt mox eam à ſe procul pellant. Sed ſane qui in ſcriptura ſacra tã polita ver-
ba deſiderant, facilè hanc iniuriã (ſi talis eis videtur) ſcriptoribus ſacræ ſcriptu
ræ condonare poſſent, ſi modo intelligerẽt iſtud totũ eſſe factũ Spiritu ſan- *Acto. 2.*
cto volente, & ſuggerente, qui præſtantiſſimus eſt ſcripturæ ſacræ Auctor. Nã
dicito obſecro lector bone, Si Apoſtoli loquuti ſunt varijs linguis, prout Spi
ritus ſanctus dabat eloqui illis. credisne tu illum non potuiſſe, ſi ita expediſ-
ſet, illis, puta Apoſtolis, Prophetis & alijs, politiores linguas, & elegantiores
ſermones concedere ſi voluiſſet? Quis dubitat? An non eſt Spiritus ſanctus
Cicerone eloquentior, & Demoſthene facundior? Abſque dubio eſt. Si igi-
tur Spiritus ſanctus, cuius lingua loquuti ſunt ſancti Dei homines, data opera *2. Pet. 1.*
hanc ſecularem eloquentiam contempſit, nulla profecto culpa eorum qui
ſcripſerunt factũ eſt, ſi ſermonis ornatus ſit aliquantiſper prætermiſſus. Quod
ſi obiectes dicens, hoc vel illud, nõ eſt Ciceroniane dictũ. Non eo inficias: Sed
neque Spiritus ſanctus Ciceronianus erat, neq; Ciceronianis loquutus eſt, ſed
Chriſtianis. Quorũ bona pars, cũ rudis foret & parũ literis imbuta, diuina qui
dẽ prouidẽtia factũ eſt, vt ſacra ſcriptura populo illiterato ſub cõmunibus ver
bis, & nõ intricatis traderetur. Neq; ſit aliquis tã audax atq; temerarius, qui ex
iſtimet in tradẽda ſacra ſcriptura Spiritui ſancto defuiſſe Rhetorices peritiã
per quam poterat magis terſa, polita, atq; ornata, ſcripturæ ſacræ fieri oratio.
Quare dicat mihi is qui politã magis exoptat in ſacris literis orationẽ: Si ſcriptu
ra ſub cõmunibus tradita vocabulis, obſcura eſt: quid quæſo futurũ erat, ſi ſub
ſelectis, & exquiſitis nobis donata eſſet? Certè additus fuiſſet labori labor. Qua
re ne Spiritus ſanctus duos nobis afferret labores, alterũ in rerũ, alterũ in verbo
rũ intelligentia, factũ eſt vt ſcriptura ſacra ſub planis verbis ſcripta ſit. Quare tan
tũ abeſt, vt de Spiritu illo ſancto conqueri debeamus, vt eidem magnas habea
mus gratias in dies habituri maiores, vt pote qui, nos liberos ab altero effece
rit labore. Cæterum vt iã finiamus, non erit ſilencio inuoluendum aliud genus
Quare quibuſdam cõtemptui habentur literæ ſacra.
hominum, qui inuiſam habent ſacram ſcripturam eamq; abominantur, non
ex ratione qua primi, vel ſecundi, ſed eam ob cauſam, quòd eis nimium obſ-
cura atq; intellectu difficilis videatur. Exiſtimant enim nil referre ſcriptum eſ-
ſe quod vix vnus intelligat, & parum vtilitatis in ea ſcriptura eſſe putant quæ
vel omnibus vel ſaltim multis non eſt notiſſima. Verum ſiquis hanc rationem
Non abſq; magnis cauſis tradita nobis fuerũt ſcriptura ſacra obſcuritate inuoluta.
expendere diligenter voluerit facilè reperiat parum validam fore huiuſmo-
di cauſam, Quandoquidem licet inficiari non poſſumus, vel beato Petro
Apoſtolo aſſerente, ſcripturarum partem aliquã intellectu eſſe difficilẽ; nõ id
circo tamen mox ſequitur totam exibilandam & de medio eſſe tollendam. *2. Pet 3.*
Quoniã non abſq; magnis cauſis Spiritus ſanctus, primarius ſcripturæ auctor
& cõditor, voluit nobis ſcripturas tradere obſcuras & intellectu difficiles. Vna
nãq; cauſa eſt propter fideles & ſtudioſos. Alia vero eſt ob malos & impios.

Studioſos quidem non terret obſcuritas, imo excitat. Nam quæ labore quæ
ſita eſt veritas, delectat magis. Quæ vero nullo negotio, vel ſaltim exiguo cō-
paratur, non in tanto prætio & æſtimatione habetur. Quod multis exemplis
demonſtrari poſſet, niſi timerem orationis prolixitatem. Hoc vnum tamen *Quæ labore comparata eſt veritas delectat magis.*
nullus mihi negare poterit. tanto ſcilicet ſuauiorē eſſe aquā quāto quis magis
laſſus & ſitibundus acceſſerit ad eā bibendā. Et inter eos qui mirifice curāt cu
tim, hæc cōmunis eſt ſentētia, quòd caro venatu habita, tāto eſt delicatior, te-
Simile. nerior, & guſtui ſuauior: quātò beſtia ſyluę fortius fugata, agitata, atq; vexata fu
erit. Cędo, quid fecit cibū illū ſapidiorem? Certè nō tantū agitatio, quantū aſ-
Simile. ſūptus labor. Sic ſanè eſt in ſcripturę lectione. Labor quē exercēt ſtudioſi, red
dit illis ſcripturam dulciorē. Poſſem ſi vellem copioſius in hac re extendere
ſermonem, ſed non eſt opus. Hęc diximus eatenus, quatenus aduerſariorum
dictis reſponſa daremus. Quibus audacter dicimus, ea quę ſunt neceſſaria ad
noſtram ſalutem, omnia plana & clara eſſe. & non tantum ab vno ſed à mul
tis intellecta. Sed quid longius abeo? cur de re per ſe nota probationes inue-
ſtigo? Quod temporis terendum erat in re luce meridiana clariori, id iuſtius
erit ſi in ea laudanda conſumatur. Laus etenim eius etſi partim deſcripta iā
ſit, iſtud tamen factum impar eſt omni laudi, qua ipſa digna eſt. Quare ſi li-
Sup. Pſal. ceat mihi de tota ſacra ſcriptura dicere, quod licuit illi aureo ori Chryſoſto-
110. mo de vna ſola parte, iam quæ dicta ſunt prope nihil videbuntur, quandò
recenſita fuerint omnia illa quæ nunc dicere molimur. Planè non aberrabit
Simile. quicunque ſacrę paginę ſtudium exiſtimabit aſſimilandum eſſe prato ſuaui &
florido, nec nō & horto iucundiſſimo. Nā ſcripturę diuinę lectio, ſuauitatem
multò ſpirat maiorē. In prato quid inuenire eſt niſi fęnum, quod hodie flori-
Iſai. 40. dū eſt, & cras in clibanū mittitur? Exiccatū eſt fęnū, inquit Iſaias, & cecidit flos
eius. Et in horto quid intueri licet, niſi flores & roſas; at flores mox marceſ
cunt, & roſę nunquid inter ſpinas verſantur? Si hortus eſt concluſus, eius mu
rus circumuallatus eſt ſpinis vt cuſtodiatur. Hortus ſolatio & iucunditati eſt
hominibus ęſtate, non tamen hyeme. Hortus oblectandi gratia quęritur &
conſtruitur; at ſcripturæ ſacræ lectio & ſtudiū, multò melius & efficacius hoc
confert quàm hortus, quantumcunque ſit amoeniſſimus. Affert namque
ſcripturæ lectio voluptatem multò maiorem. Hortus aduenientē frigore
fructibus, imo & folijs denudatur: at ſcripturæ fructus & folia nunquam defi-
ciunt. Ceterū hortus, quem terra colit, aduerſum habet flantem Aquilonem,
qui flores, fructus, & ipſas quoq; arbores adurit: at Scripturæ hortus ab Aqui-
lone liber eſt, atque immunis. Cur non immunis? Nunquid hoc in horto nō
Cant. 5. reſidet Auſter, qui fugat Aquilonem? Audi ſcripturam dicentem: Surge Aqui
lo, & veni Auſter, & perfla hortum meum; quaſi dicat: Diſcede tu Aquilo, &
veni tu Auſter; tu, inquam, qui arboribus, & hortis gratiſſimus eſſe ſoles. A-
beat ille, qui frigidiſſimus ventus eſt, & fructibus, arboribusq; nimium noxius.
Pręterea horti ingreſſus non omnibus patet, ſed quibuſdam tātum: at hor-
tus ſcripturæ nulli clauſus, ſed omnibus patens eſt. Ad iſtum inuitat Sponſa di
Gene. 2. cens: Veniat dilectus meus in hortum ſuum, vt comedat fructus: non tantū
oculis ſuis voluptatem præbeat, ſed fructus comedat. In alijs hortis inter mul
tos fructus prohibitus eſt aliquis, & ſuo tantū domino reſeruatur (vt in para
diſo illa pulcherrima videre eſt) verum in ſcripturæ horto nihil eſt prohibi-
tum, nec vetitum: nec reſeruatum. De omnibus fructibus (nullo excepto) fas
eſt cuique excerpere, colligere, imo & edere. Hîc poma ſelecta, hîc pira miri-

fica

Lepida ſcriptura ſacra ſimilitudo ab ameno horto petita.

fica, hîc perſica præcocia dulciſſima, hîc malaperſica delicatiſſima, hîc ficus
profert groſſos ſuos, hîc caſtaneæ, hîc amigdalæ, & (vt finiamus) hîc abundantiſ
ſimæ & florentes vineæ, quæ dant nedum odorem ſuum, ſed producunt race
mos illos terre promiſſionis, quorum vnus à duobus aſportabatur homini-
bus, præ ſua magnitudine: non enim poterat ab vno deferri. Quid igitur mo- *Cant. 2.*
ramur? Cur tardamus hunc ingredi amœniſſimum hortum, & de eius fructi- *Num. 13.*
bus legere, & edere? Edant diuites, & pauperes quoq; veniant, Imperatores;
Reges, duces, comites, principes quique intrent, & illuſtres qui titulis carent:
accedant ciues, qui pro tuenda gubernandaq; repub. laborant nocte dieq; &
ſua recreent corpora defeſſa. Appropinquent & artifices, quibus etiam aditus
patet. Nullus foris remaneat. Ampliſſimus eſt locus: fructuum magna eſt co-
pia. Hoc ſolum reſtat & ſupereſt, vt ingrediamur. Iam inuitati & ingreſſi, cum *Pſalm. 47*
Propheta dicamus. Sicut audiuimus, ita eſſe videmus. Sed vt ſecuri ingredia-
mur, quem proponemus nobis ducem? Quis tutam viam monſtrabit? Quis
per tam ſpacioſum hortum nos ducet & reducet? Multos habemus (Deo ſit
gratia) duces, qui loca abdita & ſecreta, in hoc pulcherrimo ſcripturæ ſacræ
hortulo nobis indicabunt, manifeſtabunt, & ſi opus eſt, digito monſtrabunt.
Interroga patrem tuum, & narrabit tibi, maiores tuos, & annunciabunt tibi. *Deut. 32*
Ipſi nos docebunt varia arborum genera, fructuum varietatem. Optimos &
præſtantiſſimos cum illis colligemus fructus. Nullus erit nobis vetitus. Sed
quid moramur? Veniant, ſurgant, & vna cum illis lætantes ingrediamur hunc
ſcripturę pulcherrimum hortum. Et vt cum illo doctiſſimo Hieronymo lo-
quamur, ſi ingreſſuri ſunt Romani, ſecum ducant Camillos, Fabricios, Regu
los, & Scipiones: ſi philoſophi, Pythagoram, Socratem, Platonem & Ariſto
telem. Si Poëtæ, Homerum, Virgilium, Menandrum & Terentium. Si Hiſtori
ci, Saluſtium, Herodotum, & Liuium. Si Oratores, Demoſtenem, & Marcum
Tullium. Veniamus ad noſtros. Si fuerint Theologi, quos illis proponemus,
adducemus que Duces? Quos? Non alios, niſi Origenem, Hieronymum, Baſi-
lium, Chryſoſtomum, Cyprianum, Ambroſium, & Auguſtinum. Reliquos au
tem tum Græcos, tum Latinos, qui ſuo iure, & merito nominari poterant, miſ
ſos modo fecimus breuitatis gratia. Vnum tamen poſt iſtos recenſitos, ni-
mirum D. Thomam Angelicum doctorem, ſilentio præterire, nec ſua illu-
ſtris valde doctrina permittit, neque noſtrum debitum, abſque magna ingra
titudinis nota, iſtud ſinit. Quare, vt magis perſpicuũ fiat, quantũ chri
ſtianus orbis ei debeat, opportunũ iudicauimus carminibus
aliquot, ad memoriam lectoribus reuocare ſimulq;
illius egregias laudes nõ ad vmbilicum (quod
aiunt) ſed per tranſennam decantare
ſicque noſtrę orationi coro
nidem dare.

IN LAVDEM DIVI THOMAE AQVINATIS CARMEN.

ANgelico quantum Doctori debeat Orbis,
Deſcribam paucis lector amice tibi.
Nũ celebris fama hæc, totũq. vagata per or
Doctoris ſancti, dicere plura vetat. (bem
Occurrit pariter nobis nunc altera cauſa,
Quod ſolem turpe eſt irradiare face.
Hic igitur Doctor Gentiles inſtruit apte,
Errores purgans, dogmata praua quoque.
Hicq ſcholis Chriſti infulget rutilantior aſtris:
Doctrinam fundens, eximiumq. modum
Obſcuram certe olim multum ſecula priſca
Doctrinam ſacram continuere diu:
Quam tamen illuſtris Thomas ſic tradidit arte
Diuina prorſus, mirificoq ſtylo.
Hic etiam vates aperit, tum biblia cuncta
Diuine quantum fecerit alter homo.
Hæreticos proſtrat, mactat vel nomine ſolo:
Ordinis hic noſtri gloria lxiferi.
Vnde ipſum merito doctorem Eccleſia fecit,
Quattuor & reliquis aſſociauit eum.
Huius doctrina implentur iam Concilia ipſa:
Scriptaq. nunc prope ſunt regula ſancta tua.
Tu firmari audis doctrinam voce perenni,
Nempe immortalis teſtificante Deo.
Nam Crucifixus adeſt, qui ſic eſt ore locutus:
Scripſiſti Thoma pulchra, beate, bene.
Ergo age propterea, dic quæ nunc præmia poſcis?
Protinus hic, te, inquit, Chriſte beate volo.
Eſt igitur Thomas toto venerabilis orbe:
Libri digni, quos audiat omnis homo
Sed iam quo tandem properas nunc fiſtula noſtra?
Angelicas laudes, Angelus ipſe canat.

SEMINARIA SIVE PRAELVDIA APPRIME VTILIA AC NECESSARIA AD TVTAM, VERAM,

ſynceram atque catholicam diuinarum ſcripturarum intelligentiam comparandam, præoculis habenda, tam ab his, qui accedunt auditores, quam ab illis, qui cupiunt fieri earũ explanatores.

Certi canones ſub oculis ſtatuendi ad cognitionem ſacræ ſcripturæ vehementer conducibiles.

VT HÆC prçludia, quæ (Deo adiuuante) ad germanũ ſcripturarum intellectum paramus, cõmodius multò lector (quicunq; ſit ille) capere poſſit, & tenacius memoriç configere; opere pretium duximus, ſub certo canonum numero ea redigere, atq; complecti.

Ius omnino pertractanda a diffinitione exordiendum eſſe.

De ſcriptura diuina atq; canonica tractationem habituri, ab eius definitione exordium ſumere oportere cẽſuimus: Tale namq; in omni rediſſerẽda prçceptum a diuino Platone & ab eius diſcipulo ingenioſiſſimo Ariſt. necnon a principe eloquentiæ Cicerone, nobis relictum eſt, & ad imitandum propoſitum. Rei namq; cuiuſuis definitio, gnomon & certiſſima regula eſt eorum omnium, quç de quaq; re iudicanda & examinanda ſunt.

Nomẽ ſcripturæ per multorum ora verſatur.

Cum igitur nunc de ſcriptura ſacra, deq; eius canonicis libris nobis ferẽdum ſit iudicium, iuſta res eſt, vt inprimis & ante omnia dicatur, quid nomine ſcripturæ ſacrç intelligere debeamus. Licet enim hoc nomen per multorum ora vagetur, tamen quid prçſeferat, non omnes capiunt.

Definitio ſcripturæ ſacræ cum eius copioſa explanatione.

Eſt igitur ſcriptura ſacra doctrina quædam non ab homine prodita aut naturali ratione excogitata, ſed a Spiritu ſancto fabricata, ab eodemq; catholicæ Eccleſiæ diuinitus reuelata, cui refragari impune nemo poteſt: vtilis maxime ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendũ in iuſticia, ad perficiendumq. hominẽ opere in omni bono. 2. Ad Ti. cap. 3.

Explanatio diffinitionis.

Diligenter ſingula particula deſcriptionis ſcripturæ diuinæ conſiderantur.

Scriptura non omnis, doctrina dici meretur, ſed ea tantum, quæ à doctore proficiſcitur, ſicut diſciplina quæ à diſcipulo ſuſcipitur: At palam eſt non omnem ſcripturam à doctoribus emanare: Cæterum ſacrã ſcripturam a doctore doctorum Spiritu ſanctò (qui ſolus doctoris nominę dignus eſt) fluere & emanare manifeſtum eſt: quare doctrinç nomen merito ſibi vẽdicat: Ipſe namque eſt cõtinuus eccleſiæ doctor, qui docet hominem ſcientiam. Pſal. 93.

Quædam

Vox hæc ſingularitatem quandam inſinuat ſacræ ſcripturæ: Non enim cõmunis eſt cum alijs ſcripturis quarum non modica pars profana & indigna eſt quæ legatur. Alia vero per

mixta & reſperſa varijs permultiſq; erroribus. Rurſus alia tota ſcatet friuolis & fabulationibus, Propheta clamāte ac dicente. *Pſal. 118.* Narrauerunt mihi iniqui inquit, fabulationes, ſed non vt lex tua, hoc eſt ſcriptura tua, quę multis prærogatiuis ac ſingularitatibus poſt ſe omnes alias relinquit. Illę quidem adulterari poſſunt, in illis errata contineri, illæ deleti, illæ aboleti, illæ caſſari; illæ propter hominum fraudes & dolos eorumque infidelitatem inuētæ fuerunt. At de ſcriptura ſacra horum aliquid vel cogitare, nefandiſſimum ſcelus eſſet. Literæ rurſus humanæ, quo fidem faciant, ſigillis ceræ ſculptis indigent. Atqui diuinæ literæ Eccleſiæ decreto opus ſolo habēt: non vt ſint puræ, integræ & ſanctæ, ſed vt a nobis tanquam tales recipiantur. Denique ſcripturæ ipſæ humanę in medium adduci ſolent, vt teſtes ſint, ſed non ſunt ſemper veraces; at diuinæ literæ nullo pacto poſſunt eſſe fallaces: Prętereaillas, qui edidit, inficiari aliquando audet. has nempe diuinas, ſolus effrons & inuerecundus, audax, & temerarius homo præſumit hæreticus.

Sequitur.

Non ab homine, aut naturali ratione excogitata.

In hoc diſcriminātur aliæ ſcripturæ à diuina, quód omnes illę artificio & ingenio hominum ſunt inuētę & efformatę. Operá enim hominum ſunt, eorumque calamo reſeratæ & depictæ tales, quales earum ſcribæ. Verum diuinæ literæ ab vno ſolo ſcriptore, cuius lingua calamus erat ſcribæ velociter ſcribentis. *Pſal. 44.* Quis rogo, eſt iſte ſcriba, cui calamus lingua eſt, niſi Spiritus ſanctus? Nihil mirum ſi velociter ſint ſcriptæ, nam velociter currit ſermo eius. *Pſal. 147.* Cuius eius? Eius qui ſcribebat diuinas ſcripturas. Humana nāque ratio in ſcripturis humanis bene currit, imo diſcurrit, ſed non velociter, ſed ſenſim & pedetentim. Tarda enim & moroſa humana ratio eſt ad humanas literas inueniendas ac perficiendas: tempore multo eget, nec labore minore. At in literis diuinis (docente illarum doctore) breui fiunt homines literati & docti. Nunquid de repente Apoſtoli ex hominibus idiotis euaſerunt in viros doctiſſimos? Quanto tēpore in ſcholis verſati ſunt? Per quos præceptores edocti? Quot euoluerunt codices? Quot frequentarūt gymnaſia? Sane nihil horum opus illis fuit. Siquidem diuinę literæ nec in libris hominum, nec in gymnaſijs philoſophorum inueniuntur, ſed è cœlo venerunt, ſecum illas attulit doctor ille qui docet hominem ſcientiam, nimirum Spiritus ſanctus quando factus eſt repente de cœlo ſonus ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi (qui futuri erant Eccleſiæ doctores) erant ſedentes. *Acto. 2.* è cœlo ſanè originem habent diuinę literæ, non è terra: tam enim præclaros fœtus atque fructus, non valebat gignere terra maximè tribulis & ſpinis repleta. Nil terreni redolent ſcripturæ diuinæ, ſed cœlum ſapiunt: quo nomine cœleſtes literę appellatæ meritò ſunt. Non ſolum quod de ſurſum venerint, ſed etiam quia à cœleſti lumine ac diuino ſcaturierunt. Ab humano namque lumine fieri non poterant. Oportet enim inter potentiam & obiectum proportionem eſſe. Naturæ lux tam Angelicæ quam humanæ ſi cum diuinis rebus conferatur, tenebra eſt. Tenebra eſt humana ratio, tenebræ ſunt omnes doctrinę humanæ, tenebra intellectus creatus, tenebræ ſunt ſenſus, tenebra viſus, tenebra auditus, tenebra tactus, tenebra Plato, tenebra Ariſtote. tenebra Sol, tenebra Luna, tenebra homo, tenebra Angelus; & quo ſemel finiam,

tene-

Ioan. 1.
Gen. 1.
Apoc. 17.

tenebra mundus totus. Quæſo te, à tot tantiſq; tenebris quomodo ſuboriri tanta lux (quanta eſt diuina ſcriptura) poterat? Lux de luce lucet & nõ de tenebris. Tenebrę eam non compræhenderũt. Tenebræ ſuper faciem abiſſi erant, ſed ſpiritus domini (ſcripturæ ſacrę autor) ferebatur ſuper aquas. Quarum nomine ſi populos intelligas, bene habet Apoc. n. 17. Aquas quas vidiſti populi & gentes ſunt. Cæterum forte melius ſi ad ſcripturas ſacras referas. Super eas namq; Spiritus domini fouens, conſeruans, tuens, nutriens, ac ab hoſtibus ſuis eas defendens, ferri dicitur. Habet enim ſcriptura ſacra hoſtes non paucos.

Sequitur.

A Spiritu ſancto fabricata & ab eodem reuelata. Hic palam fit quem auctorem habeat ſacra ſcriptura. Non hominem, non Angelum: ſed Spiritum Sanctum. A tali namq; doctore & auctore non poterat niſi tale prodire opus. Qualis enim artifex eſt, tale & eius opus. Vnde manifeſta fit harum literarum præſtantia, quæ ſolæ habent Deum pro authore. Cęterum cum dicimus Spiritum Sanctum authorem, principalem & primarium intelligere volumus. Prophetę enim Euangeliſtę, & Apoſtoli, organa ſunt potiusquã authores. Nã nõ ſunt illi qui loquuntur, ſed Spiritus ſanctus loquutus eſt per illos: iuxta illud, ſicut loquutus eſt per os ſanctorum &c. Et alibi Chriſtus, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et rurſus alio in loco dicitur. Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt ſancti Dei homines. Ex quibus non multum intereſſe conſtat quis author ſit ſcripturę, ſi modo de principali nempe Spiritu ſancto manifeſtum ſit. Ipſe namque eſt primaria cauſa, radix, fons & origo, vnde originaliter dimanauit ſcriptura. Prophetæ autem, Apoſtoli, & Euangeliſtę, Eccleſiæ doctores, & reliqui ſancti ſcripturæ interpretes, quaſi aquæ ductus ſunt, per quos ipſa ſcriptura ad noſtras irrigandas animas traducitur. Et hoc nomine quodãmodo authores illos ſolemus appellare. Non quod ipſi ingeniorum ſuorum vi & virtute, aut mẽtis acumine, eas fabricauerint aut inuenerint. Non ſunt enim ſacrę ſcripturæ per ſtudij exercitiũ, aut per ingenij inuentionem elaboratæ, veluti humanæ diſciplinæ.

Luca. 1.
Mar. 10.
2. Pet. 1.
Simile.

Sequitur.

Cui refragari impune nemo poteſt. Alia excellentia diuinarum ſcripturarum hic aperitur, videlicet eſſe eas irrefragabiles. Quo priuilegio nullæ alię gaudent. Nec mirum quidem: ſolę enim iſtę Spiritu ſancto inſpirante ſunt ęditæ & ſcriptę. Quare qui illis aduerſatur, Spiritui ſancto earum authori refragatur. Humanis ſiquidẽ ſcripturis ſuffragari, nulla nos cogit neceſſitas. Libere namq; philoſophamur, atque impunes quod magis lubet affirmamus aut negamus: quinimò qđ ſemel placuit, mox nobis incipit diſplicere. At tanta libertas in diuinis literis nobis dari, nec debet, nec licet: ſed qui eis reſiſtit, perinde pœnas dare habet, ac ſi Deo ſeſe opponeret. Quare iure ab Eccleſia anathematis gladio feriuntur, qui libros canonicos, in quibus reſidet & ſcripta manet ſacra ſcriptura, vel non recipiunt, vel ſi recipiũt, nõ tamquam à Spiritu ſancto editos & compoſitos: ſed quemadmodum ſi eſſent hominum libri eos legũt, eiſq; fidem prębent. Magna quippe fit in hoc Spiritui ſancto iniuria, qui ſuo calamo nobis reliquit ſcriptos. Qui namque Regis literas ſpernit, regem ſpernit.

Simile.

Sequitur.

Scriptura ſacra quanta ſit

Vtilis. Cũ eſſet hæc ſcriptura diuinitus

momẽti & vtilitatis.

nitus reuelata (quo titulo nullæ aliæ ſcripturæ gaudent) non poterat non eſſe vtilis. Scriptum quippe eſt Iſaie. 48. Ego ſum Deus tuus, docens te vtilia, ſcilicet bonitatem, diſciplinam, & ſciẽtiam: quæ tria hominibus oppidò vtilia ſunt. Neq; hinc inferas ſcripturã ſacram non fore in ſe honorabilem, eo quod dicatur vtilis. In diſciplinis namq; nec honeſti ratio tollit vtilitatem, nec vtilitas honorẽ. Sicut enim vtilitate omnes alias ſuperat: ita omnibus illis honorabilior eſt. Honeſtatẽ, inquit ſapiens, illius, non abſcondo. Tacita honeſtate (quæ germana eſt omni doctrinæ & ſcientiæ) tantum Paulus aperuit vtilitatem dicens, Scripturas diuinas fore vtiles. Quod forſan eò fecit, quòd intelligeret pleroſque eſſe homines qui magis trahuntur rei vtilitate quam honeſtate. Et idcirco Apoſtolus, quò omnes ad ſtudium & amorem ſacrarum literarum inuitaret; earum non qualemcunque vtilitatem ob noſtros ſtatim voluit ponere oculos, dicens, eãs eſſe diuinitus inſpiratas, & fore quoque nobis perquam vtiles. Sed cedo Paule, quot, & quæ ſunt ſacræ ſcripturæ vtilitates? Numera tu nobis qui optimè calles. Reſpondet Apoſtolus in ſumma quatuor eſſe dicens; quòd ad earum numerum pertinet. Prima eſt docere, hoc eſt. valet ſcriptura ſacra ad docendum id eſt ad doctrinam, non qualemcunque; ſed ad eam quæ neceſſaria eſt ad noſtram ſalutem. Non enim vt doctiſſimè docet Diuus Thom. 1. par. q. 1. ar. 1. & doctores Theologi in. 1. ſen. doctrinæ phyſicæ nobis ſatis erant. Quare eleganter quidem loco citato doctor ſanctus colligit & efficaci ratione cõcludit, præter phyſicas diſciplinas neceſſariam eſſe doctrinam aliam. Et hęc vtilitas non ſolùm ponitur ad ignorantes docendos, verum etiam valet ad doctos doctiores efficiendos. Scriptum quippe eſt; Audiens ſapiens, ſapientior erit. Et alibi;

Sap. 7.

Scriptura ſacra docet credẽda ſperanda, & operanda & fruenda.

Hanc rationẽ. Ex D. Tho. lector mutuet ſi vo et.

Prou. 1.

Beatus qui legit, & qui audit verba prophetiæ huius, & ſeruat ea quæ in ea ſcripta ſunt. Secunda vtilitas ſcripturæ eſt arguere. Iſta enim duo ſunt officia eorum qui ſunt profeſſores alicuius doctrinæ. Iſti namque duo hæc præſtare debent. Primum circa ignorantes, ſecundum autem circa illos qui veritati repugnare volunt; per eaſdem ſcripturas nempe ſacras, ambo docendi & arguendi ſunt. Humiles enim & ingenio dociles, ſacræ literæ tantum docent: at arrogantes, elatos & pertinaces, qui doceri nolunt, redarguunt ſcripturæ. Docilitas autem chriſtiana non tam ab ingenio bono quam ab humili fide & obſequio ſcripturarum petenda venit. Tertia vtilitas ad corripiendum peccatores & legis tranſgreſſores valet, Iuxta illud Chriſti præceptum: ſi peccauerit in te frater tuus, vade & corrige illum. Hæc namque ſcriptura eſt quæ dicit; Non patieris maleficos viuere ſuper terram. Hæc dicit; Argue, increpa, non ſolũ opportunè ſed etiã importune. Hæc clamat, dicẽs: Quaſi tuba exalta vocẽ tuã, annuntia populo meo ſcelera eorum. Hæc dicit; Beatus homo, qui corripitur à Domino; & reliqua huiuſmodi multa. Reliquæ autem ſcripturæ ad blandiendum, adulandumque, magis ſunt aptæ quàm ad corripiendum. Quarta vtilitas, ad erudiendum in iuſtitia. Hac ſacra doctrina eruditos fieri homines nemo ignorat, niſi qui eam nunquam legit. Aliæ diſciplinę ſi reddunt homines eruditos, non intus & foris, hoc eſt, in vtroque homine: hęc autem ſcriptura inſpirata, hominem non modò exteriorem, ſed etiam interiorem eruditum facit. Rurſus, aliarum multæ tantum mentem erudiunt: ſed non alteram facultatem, nempe voluntatem. Vnde ſi reddunt hominem doctum, & eruditum, non autem pium & bonum. Philoſophicæ enim & Mathema-

Apoc. 2.

Matth. 18.

Exod. 22.

2. Timo 4

Iſa 58.

Iob. 5.

ticæ

ticæ diſciplinæ ſi efformant & reddūt hominem Philoſophum, aut Mathematicum, non tamen virum bonū & virtutis ſtudioſum, eo quod mentē duntaxat illuſtrant ac perficiunt: hæc autem ſcriptura diuina vna & eadem opera ſimul mentem illuſtrat, & affectum inflammat, veritatem docet, tam naturalem, quam ſupernaturalem: & ad earum amorem voluntatem mouet, excitat, & impellit. Cęterum hæc eruditio in iuſtitia fit, quoniam in hoc nulla eſt perſonarum acceptio. ſed ex æquo in hac doctrina eruditur diues & pauper: nobilis, & ignobilis: ſapiens, & inſipiens: peritus, aut imperitus. Sapientibus, in quit Paulus, & inſipientibus debitor ſum. In iuſtitia quidem fit hęc eruditio, hoc eſt, in ęqualitate, quam iuſtitię nomen præfeſert. Ecce quatuor commoda quæ nobis proueniunt ex diuina ſcriptura, per quę maximè perficitur, illuſtratur, & decoratur anima noſtra. Quæ cum ab artifice ſuo Deo decorata ſit, vna & altera potentia, ſcilicet, intellectu & voluntate; duabus illis primis vtilitatibus perficitur altera nempe intellectus: duabus vero poſtremis regulatur, dirigitur, inſtruitur & eruditur voluntas. Hæc ſunt quatuor ſcripturæ ſacræ munera & officia, dicam melius beneficia, ad quę omnes alię vtilitates quę multo plures ſunt, reducendę veniunt. Et vt eas vna periodo concludamus, in medium adducere non grauabor, quod de hac re doctiſſimus Ambroſius quodam breui epilogo ſcriptum nobis reliquit, dicens. Scriptura ſacra ad hoc data eſt, vt proficiat imperitis, & inſtauret deformes attrahens iniquos ad iuſtitiam, vt homo Dei in omni opere bono perfectus ſit. Hæc ille.

Puſillū & Magnū erudit pagina ſacra. Rom. 1.

Quatuor cōmoda reportat qui ſacris litteris operā dat.

Scriptura diuina nobis data ſūt quo nos red-

Sequitur.

Vt perfectus ſit homo Dei in iuſtitia ad omne opus bonum inſtructus.

dant hōies Dei, & in omni opere bono perfectos vt Ari. facit homines peripateticos, & Plato platonicos, ſic doctrina Dei deificos.

En finis & ſcopus omnis ſcripturæ diuinę. Cui alludit illud quod ad Romanos. 15. Scriptum eſt; Quęcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Hoc eſt, ad noſtram vtilitatem. Non enim datę ſunt ſcripturæ tantum in illorum vtilitatem qui eas ſcripſere, ſed etiam incommodum omnium hominum. Perficiunt igitur ſcripturæ diuinæ ſuos auditores, eatenus, quatenus fiant homines Dei, quod præſtare nequaquam poſſunt ſolæ aliæ diſciplinæ.

Sequitur.

Vt perfectus ſit homo Dei,

Quis ſit homo Dei.

Homo Dei dicitur, qui ſeipſum totum Deo conſecrat. Nam qui partim eſt mundi, & partim Dei, non ſolet appellari homo Dei. Totum enim vult Deus hominem. Quod vel illo verbo palam inſinuauit, cum ait; Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Nullus enim eſſe poteſt perfectus, niſi ſit homo dei. Perfectum autem illud dicitur, cui nihil deeſt, eorum quę habere debet. Homini autem Dei nihil deeſt. Siquidem paratus eſt ad omne opus bonum non ſolum ad illud quod neceſſarium eſt ad eius ſalutem, vt ſunt Dei pręcepta, ſed etiam ad alia quæ in conſilio poſita ſunt. Quare adoleſcenti dixit Chriſtus; Si vis perfectus eſſe, hoc tibi vnum deeſt, vt vadas, & vendas quæ habes, & des pauperibus & veniens ſequaris me. Hinc manifeſtò conſtat ſacram ſcripturam ad perficiendos nos permultum vtilem eſſe. Quo nomine totis viribus nos in eam incūbere oportere: ſi modo tales eſſe cupimus, quales ipſa efficere nos poteſt.) Et hactenus de ſcripturæ ſacrę definitione deq; eius copioſa elucidatione.

Matt, 6.

Matt. 19. Luca. 18.

Finis pleniſſima ſcripturæ functionis.

Porro ſi volumus, definitio ſacræ ſcripturę paucioribus aſſignari poteſt, dicentes; quod eſt doctrina,

Succincta & cōpendioſa ſacræ ſcripturæ definitio.

ſpeculatrix Dei, & eius attributorum, hominem neceſſaria ad ſalutem docens: diuinitus inſpirata, & ad eũdem hominem perficiendum vtiliſſima. Doctrina generis loco ponitur, vt po tequæ latius pateat; reliqua autem, differentiæ loco habenda ſunt. Per ea enim ab omnibus alijs doctrinis hæc ſacra diſcriminatur, atq; differt. En hæc eſt ſuccincta & compendioſa ſacræ ſcripturæ ratio.

PRIMVS CANON.

QVi elucidare ſacram cupiũt ſcripturam, non abs re mihi facere videtur, ſi priuſquam accedant ad iuſtam operis explanationem, aliquantulã habeant de duabus illis rebus conſideratione. Sunt autem duę illæ res huiuſmodi: altera ſcripturarum legitimus canon altera vero genuinus ac germanus earũdem ſcipturarum ſenſus. De his enim pręcipua cura tam ab auditore, quã à lectore habenda eſt, ſi fœliciter in lectione diuinarum ſcripturarum cupit verſari. Quare vnum vel præcipuum principium ſibi proponere debet ante omnia, videlicet libros quibus Eccleſia vtitur & nobis propoſuit legendos, canonicos & per ſpiritum ſanctum eſſe dictatos.

Secundus canon.

SAcra ſcriptura ex ſolis libris canonicis conflatur & conſtat. Alios verò quantumcumq; doctos, orthodoxos & pios, ſub nomine ſcripturæ ſacræ minime dicimus eſſe compræhendendos, etſi non modicè venerandos. Sunt igitur tantum illi canonici, qui recenſiti & numerati ſunt, approbati tamen iudicio & Eccleſiæ decreto, ſine quo tales eſſe atq; dici nequaquam digni forent.

Appendix.

ECcleſia hoc diſcernẽdi iudicium, per quod dignoſcitur quæ humana, quæ ve diuina ſit ſcriptura, à Chriſto ſeruatore, & ſpiritu ſancto ſacrarum ſcripturarum autore mutuata eſt. Non enim iſtud per rapinam habet, ſed ſuo iure vtitur, cum de ſcripturis fert iudicium.

Secunda appendix.

HInc conſtat falſiſſimè Lutheranos atq; hęreticos hallucinatos ac peſſime Dęmonis aſtu deluſos; aſſerentes quidem ſacras literas neq; Eccleſiæ neq; alterius indigere teſtimonio aut approbatione: quò pro canonicis habeantur: ſed per ſeipſas aſſerunt ſatis eſſe fide dignas. Adduntq; quod ſi eas dijudicare volumus, non per hominum teſtimonia, ſed per ipſaſmet fieri oportere.

Error perniacioſus hic eſt, ſiquidẽ ſcriptura per ſcripturam probari nõ poteſt.

Tertius canon.

ECcleſia in admittendis aut repellendis ſacris libris errare nullo modo poteſt, ſicut nec in rebus fidei. In vtroq, enim negotio, vno eodemq; ductore, nimirum veritatis ſpiritu protegitur, fouetur, docetur, atq; ducitur. Quare cũ approbat illos, nec ipſa falli, nec nos fallere poteſt. Comitata enim tanto duce, qu omodo à vero deuiabit?

Appendix prima.

ECcleſia non vnica tantũ approbatione neq; tẽpore vno omnes canonicos effecit libros: ſed pro temporum ſucceſſione. Quare ſicut fides temporis ſucceſſu aucta fuit, ſic ſacrorum & canonicorum librorum numerus incrementum ſuſcepit. Quare quòd vno tempore fuerint pauciores & alio plures, nulli mirum videri debet. Caute tamen capiat iſtud lector, nec credat nos dicere numerum ſcripturarum canonicarum ſecundum ſubſtantiam rerum aut ſcripturarum accepiſ ſe

ſe augmen tum: ſed quo ad noſtrã acceptationẽ iſtud volumus eſſe dictũ.

Secunda appendix.

Libri qui aliquando erant incerti Autoris procedente tẽpore meruerũt Autoritatem, quam ſemel conſequutam, nũquam amiſerunt.

QVi ſemel receptus liber fuit, perpetuo in eccleſia pro canonico habitus eſt: at ille qui in vno tempore non receptus fuit, dignus eſt tamen qui in alio recipi poſſit. Cęterum ſemel exploſus, nunquam receptus. Cõſtans enim ſibi eſt in hoc negotio iudicium Eccleſię. Semel enim deiectos libros, nunquam recepit tanquam canonicos: ſicut illos quos ſemel approbatos habuit nunquam irritos fecit.

Tertia appendix.

Qui libri in catalogo ſint reponẽdi aut ab eo exibilandi ex eccleſia decreto pẽdet. Neque aliunde nobis cõſtare poteſt ſcripturam aliquam fore diuinam tametſi diuinitatem, reuerentiã & autoritatem ex ſe ipſa habeat.

HInc colligitur, quod quemadmodum approbatio canonicorum librorum penes Eccleſiæ authoritatem manet: ita & apocriphorũ repudiatio ab eiuſdem iudicio pendere debet. Nam ſi approbatio Eccleſiæ canonicum facit, repudiatio & reprobatio eiuſdem ſane reddet librum apocriphum & ſuſpectum. Par enim eſt in vtroq; negotio Eccleſię iudicium. Approbare namq. & reprobare cum contraria ſint, ad eandem poteſtatem & autoritatem pertinere & ſpectare videntur.

Quarta appendix.

EX illo etiam canone liquido conſtat, generale concilium canonizare poſſe, hoc eſt, librum aliquẽ ad certum librorum canonem reducere & reuocare. Non enim minoris poteſtatis & autoritatis iudicari debet generale concilium in hac re, quam in fidei rebus In quibus ſi ſuborta fuerit quęſtio iudicio & cenſure concilij ſtabitur: quo prolato nullus remanebit dubij ſcrupulus. Quin etiam huius rei iudicium & poteſtatem à capite Eccleſiæ, Summo Pontifice nimirum, nullus dimouere debet: maxime ſi in ea (quæ vera eſt) ſententia ſit, que Pontificem ſuperiorem ſuper concilium conſtituit.

Quartus canon.

NVllum eſt ius atq; poteſtas vlla apud ſeculares homines (quácunq; polleant dignitate) ſententiam ferendi in controuerſia mota de canonizatione canonicorum librorũ. Nã ſicut nemo ex claſſe populi poteſt ac valet controuerſiam de fide finire, diſcernere & determinare: pari modo, nec iudiciũ ferre quibit in ea quęſtione quę agitatur an liber ſit canonicus nec ne. Sicut enim in controuerſijs ſecularibus & forenſibus non quiuis ſecularis & làicus homo tanquam iudex admittitur, ſed tantum hi, quibus demandata eſt hęc prouincia; quomodo igitur promiſcuè & confuſe patebit aditus cuiuis priuato & ſeculari homini adiudicandum, vel de ſcriptura, vel de canonicis libris? Quod ſi forſan temeritate hac prędìti, iſtud tẽtare aliqui pręſumpſerint, tunc iuſte eorum cuilibet, ęgre ferentes ſcripturæ ſacræ, dicere poſſent illud ſcilicet, Quis vos conſtituit iudices ſuper nos? Obmureſcite, obmuteſcite, & cauete ne veniat ſuper vos illa Appellis ſententia, videlicet: Ne ſutor vltra crepidam. hoc eſt, vltra calceos non iudicet.

Exo 2. Non quiuis de plebe ſcripturæ ſacræ æquus iudex eſſe debet: ſed qui ad hoc aſcitus eſt a Deo. Nemo igitur ſibi arroget hanc cenſuram, in diſcernẽdis ſcripturæ libris.

Quintus canon.

IN his quę nobis catholicis credenda proponuntur nihil verius æſti

æſtimare debemus quàm libros canonicos approbatos & confirmatos ab eccleſia. Si enim vel in vna ſcripturæ parte etiam minutiſſima, tantillũ falſitatis inuenire liceret: prſus tota de veritate ſuſpecta eſſet.

Inter credibilia primas tenet ſcriptura diuina & in veritate principem locum obtinet. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. Pſal. 92.

Prima appendix.

EX hoc ſatis exploratũ & dubio procul eſt, ſacras videlicet ſcripturas (ſi modo recte intelligãtur) nullius erroris falſitatis, aut deceptionis fomẽta eſſe. Quòd ſi male intelligãtur, tũc hęreſis non de ſcriptura ſcaturit: ſed de venenata, ac deprauata intelligentia ſurgit, & oritur.

Scriptura ſacra nõ eſt genitrix erroris, aut hæreſis: ſed ex torta intelligentia hæ emanãt pullulantq.

Secunda appendix.

VEritatis ſacrę ſcripturę vires: ab autoritate potius quàm ratione emanare, fidelis quiſq; exiſtimare debet. Quare merito in eius explanatione eccleſiæ autoritas & iudicium principem locum tenebit. Poſt quam congruè vt pediſſequa ſequi poterit ratio: nõ friuola, aut triuialis, ſed ea quæ authoritati adiutrix eſſe poterit. Illa quidem ad prompte recipiendam ſcripturam abſq; vlla contradictione valebit; iſta autem ad iam receptam tuendam, fouẽdam, & ab hæreticorũ morſibus eripiendam præſtabit.

Tertia appendix.

QVi iudicium ferre debent de ipſis libris expungendis, aut amplexandis, veritatis infallibilis eſſe debent. Vnde palã fit, ex doctoribus nullum poſſe eſſe regulam fixam & certã, ad iudicandos libros canonicos. Iudicium namq; iſtud ad fidei rem facere videtur. Hincq; non ſine magna Dei prouidentia, hoc negotium commiſſum fuit eccleſię, & eius capiti: cui dictum eſt; Rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.

Iudiciũ de diuinis ſcripturis, non caſu, ſed diuina prouidencia, Eccleſia, & eius capiti cõcreditum eſt. Luca. 22.

Sextus canon.

IN enumerandis atq; recipiendis canonicis libris, conſulere oportet generalia concilia: & præſertim ea quæ noſtræ ætati ꝓximiora ſunt. Eo quòd in eis copioſior & vberior reperitur eorum index & catalogus. Non enim omnes libri autentici quos nunc habet eccleſia, in quouis concilio ſunt adnumerati, vt pote non ſimul ab eccleſia recepti & approbati. Qui volet ſcire qui ſint & quot, cõciliũ Tridentinũ cõſulat & illos tamquam ſacros & canonicos veneretur atq; ſuſcipiat.

Appendix.

LIcet de aliquot libris aliquando dubitatum ſit, quorum eſſent Autorum, propter illorũ incertitudinem: tamen adueniente Eccleſiæ decreto iam prorſus euacuatum eſt totum dubium. Neq; incertitudo Autoris a libro tollit quod non ſit canonicus. Fieri namq; poteſt, dubio exiſtente Autore, vt doctrina diuina, & canonica ſit. Vnde, vt liber autoritatem habeat vel ad refellendas hereſes, vel ad confirmãda fidei dogmata, ei ſatis eſt vt ab Eccleſia adnumeratus ſit cum alijs in catalogo. Vnde fit, quod aliquando Spiritus ſanctus Eccleſiæ reuelat catholicam doctrinam celato Autoris nomine & è contra, cognito doctrinæ Autore, eius doctrinam tamquam canonicam nõ patefacit. Vnde vides ſcripturę canonizationem non tam pendere ab Autoris nomine, quam aliunde. Hactenus de canonicorum librorum iudicio & cenſura. De qua re multò plura dici poterant: ſed habita præludij rationc, iſta nobis viſa ſunt ſatis. Ex alijs curioſus lector plura his & meliora colligere poterit.

Cæterum dicto iam de auctoritate diſcernendi ſacras literas à ſecularibus & humanis: reſtat proximè dicendũ penes quos ſtet & reſideat poteſtas & iudicium eaſdem interpretandi. Hę enim duæ ſunt non infimæ claues, ſine quibus nulli patere poterit aditus & introitus ad diuinas literas capeſcẽdas

das. Hanc ſecundam clauim & quæ ad eamſpectant,ſub certis propoſitionibus,vel ſi mauis regulis, veluti aliã recolligere integrũ iudicauimus. Sit igitur prima regula. Verus atq; germanus ſcripturæ ſenſus, ab eodem quo condita eſt,venit petendus. Quare nõ incongruè pater & egregius doctor Auguſt.aſſerit ſcripturarum lectionẽ orationibus fore adiuuandam & earummet intelligentiam à Deo eſſe petendam. Quiſnam quæſo rectius ac verius interpretari valet ſcripturam à liquam quam is,qui fuit Autor, aut eius ſcriptor? Quis dicas,ſcripturæ ſenſum,menrem,atq; intelligentiam, ad viuũ magis penetrat? Si ſcriptura non ſecundum interpretis mentem interpretanda venit, ſed iuxta conceptũ & mentem ſcribentis nũquid aptior erit interpres ille qui auctoris mentẽ exploratam habet, quam quiuis alius? Res ſanè expedita eſt hec,& ab omni proculdubio aliena.

Scripturas ſacras non e pus eſt exordiri non inuocato prius numine diuino lectio ſcript. ſacra & eius intelligentia, precibus adiuuanda eſt Iacob primo ſi quis indiget ſapientia poſtulet a deo & ſapiẽt. 2. inuocaui. & venit Spiritus ſapiens.

Secunda regula.

POſt imploratam à Spiritu ſancto opem & fauorem ad rectè & certò intelligendam ſacram ſcripturam, ad magiſtram & matrem noſtram Eccleſiam recurrere debet proximè fidelis omnis,qui optat conſequi verum & genuinum ſcripturæ ſenſum. Eius namq; expoſitio ac elucidatio haud minus certa, irrefragabilis,& infallibilis eſt, quàm ſit ipſamet ſcriptura. Quinimò aliquandò nobis certior,eo quò clarior.

Appendix.

HInc deducitur, quod in ea quæſtione quæ mouetur de vero ac genuino ſenſu ſacræ ſcripturæ,ſiue ſit cum catholicis, ſiue cũ hæreticis: in primis & ante omnia recurrere oportet ad magiſtram Eccleſiam poſtpoſito & neglecto omni proprio ſenſu. In illa namque facultas poteſtasq; eſt iudicandi, diſcernẽdiq; vnum ſenſum ab alio; germanũ ab adulterino, verum à falſo, & iſtud quidem abſq; erroris formidine. Eccleſia namq. ab Spiritu ſancto ſcripturæ Auctore edocta,nec fallere, nec falli poteſt.

in venando vero ſcriptura ſenſu, ab eccleſia nec vel pilũ de flectere debemus.

Secunda appendix.

SAcram ſcripturam cum non modò catholici,verum etiam hæretici tractent & præ manibus habeant: & ipſos catholicos decipere nitantur: occidentem literam deoſculantes, de ſpiritu verò nihil guſtantes, per verba legis legem impugnant. At catholicis auditoribus & lectoribus alia debet eſſe cura: nempe, vt fracto nucleo, corticem & literam relinquentes, ad eum qui intus latet ſpititũ, peruenire procurent.

Tertia appendix.

VNde fit luce clarius, nos ex hæreticorum vigilijs, elucidationibus, & commentarijs, nihil boni ſperare poſſe. Si enim ex oſſibus medullas extrahas, quæſo ad quid valent niſi vt canibus rodenda mittãtur? Et ſi à nuce nucleum ſubtrahas, cortices dicito ad quid vtiles erunt? Relinquamus igitur nos illis oſſa & duros cortices (vt qui habeant caninos dentes, etiã ad mordendum Eccleſiam, Chriſti paſtoris manſuetiſſimam ouiculã) & nos edè tuli in lacte Eccleſiæ matris noſtræ educati ex vberibus, hoc eſt Eccleſiæ doctoribus, medullas ſacrarum ſcripturarum & nucleos ideſt, ſpitituales ſenſus, pro nobis ſeruemus.

Ab hæreticis interpretãtibus ſcripturas, nihil venit nobis emolumenti ſi tamen periculi multũ quare illis nulla fides adhibenda. tametſi paſſim allegent producant, quibus nulla præbenda eſt auris. Eccleſiæ doctores vbe ra ſunt.

Tertia regula.

FIdeles (qui ſoli digni ſunt) in ſacris verſari literis & eas interpretari) pro rato atq; firmiſſimo fundamẽto ſupponere debent, etſi non in omnibus locis, tamen in multis, difficultatem habere ſcripturas ipſas diuinas. Quæ dificultas bona ex parte obuenit propter obſcuritatem. Non proin

detaxan

elucidatione, an in ea de ſuo ſit loqutus, aut de Spiritu Dei. In hac igitur perplexitate poſito, ſalubrius remedium dari non poteſt, quàm confugere ad Eccleſię Romanę patrociniũ atq; iudicium. Ipſa namque vt verus, ita & viuus iudex eſt. Nemo enim iudex eſſe debet cauſa in propria. Facilis eſt hallucinatio, ac facilior lapſus. Nam de rebus obſcuris & intellectu difficilibus, ſemper verè dicere, non eſt niſi hominis habentis Dei donum quod ſibi vendicare, ſolius hominis arrogantis eſt.

Sexta regula.

SCriptura ſacra tametſi à Deo tantum ſit, eam tamen tradere per ſe ipſum nobis noluit, ſed per miniſtros ſuos medios ad nos deriuata eſt. Deus enim ſua prouidẽtia, omnia ſuauiter diſponit, omnia ſapienter, infima per media, gubernat. Vnde ſicut alijs in rebus (quas ſolus ipſe pręſtare poterat) adiutrices voluit habere cauſas ſecundas, ſic etiam ſcripturarum collatio ad nos vt veniret, non immediatę ſed per miniſtros ſuos voluit ipſe quoque. Neque quicquam autoritatis ob hoc ab illis detractum eſt.

In tradenda nobis ſcriptura ſacra, miniſtros voluit habere Spiritus ſanctus.

Appendix prima.

SIcut ſcripturæ diuinæ collatio non eſt immediatè à Deo facta, vt nũc nunc dicebamus, ita neq; eiuſdem elucidatio. Vtrũque enim per ſuos pręſtat Deus miniſtros. Illud per Euangeliſtas, Apoſtolos, & Prophetas: iſtud autem per Eccleſiæ doctores, fideliſſimos ſacræ ſcripturæ interpretes. Ad primos attinet quod Chriſtus dixit, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, ſapiẽtes, & Scribas: ad ſecundos verò ſpectat quod Pau. dixit in eccleſiâ Dei alios eſſe doctores &c.

Matt. 23. Ephe. 4.

Secunda appendix.

HInc veruntamen non inferas, interpretationes illas quæ fiunt à doctoribus (quibus incumbit elucidatio ſcripturæ) recipiendas eſſe ſeu ſcripturas ſacras. Nam licet ſint veræ & certę, tamen non ſunt reputandæ, & tanti faciendæ quanti fiunt ſacræ ſcripturæ vt quidam falſò credi derũt. Quinimo, nec quæ Pontificis decreto ſunt firmata, neq; quæ generalis concilij diffinita iudicio conſtant. Iſti ſiquidem ſacras nec condere, nec augere poſſunt ſcripturas.

Eccleſia nec eius caput nouas ſcripturas poteſt condere licet veteres poſſit approbare.

Septima regula.

SCriptura ſacra ſicut neceſſario indiget explanatione, ita & ſæpe conciliatione. Illa neceſſitas eſt propter loca non pauca captu difficilia: iſta verò ob multa quæ in ſcriptura ſunt, nõ re ipſa, ſed tantum ſecundum apparẽtiam compugnantia.

In ſacris biblijs aliqua ſibi ad inuicem videntur ſecundum faciẽ aduerſari: Reuera tamen omnia ſunt conſona

Appendix.

AD diuinarum ſcripturarum interpretationem multa exiguntur. Hincq; fit, vt id muneris non omnibus incumbat. Quinimo nec omnibus commune eſſe debet, ſed illis ſolis, qui poſſunt & valent inſtruere, & fidem noſtram cõfirmare. Si enim omnium iſtud officium eſſet, ſcripturarũ cognitio quoq; ab omnibus foret exigenda. At talis cognitio tametſi õmibus vtilis ſit, non tamen ab vnoquoq; neceſſario repetẽda. Quemadmodũ enim fieri poteſt, vt quis ſit fidelis & ignorans: ita chriſtianus, & ſcripturã neſciens.

Octaua regula.

QVæ interpretes apponunt vel interpretando, vel cõciliando ſcripturæ loca, neq; ſunt additiones, neq; diminutiones, ſed tantum interpretationes. Neq; etiam quando ab interpretibus citantur varię lectiones ab eccleſia toleratæ, vel quando expungũtur aliquot dictiones tamquam redũdantes, vel adduntur aliæ maioris elucidationis gratia, iſta & ſimilia nõ ſunt appoſitiones, aut ſubtractiones, dicẽ

in arbitrio auditoris relinquẽda eſt ſcientię & diſciplinę electio, ſed iudicio peritorum ſtare debet huiuſmodi diſcretio. Sicut enim ad pingẽdi aut citarizandi artẽ non omnes promiſcuè idonei ſunt: nihil minus ad Philoſophiam, Mathematicam, Medicinam, aut Theologiam apti erunt. Nõ enim indiſcriminatim natura parens omnes diſpoſitos & aptos effecit ad omnes & ſingulas diſciplinas capeſcẽdas. Et experientia ſatis exploratum eſt, quod vbi natura defecit, parùm poteſt valere ars.

Simile.

Appendix ſecunda.

Ex eodem fonte optimo cõſequio trahitur, quod quemadmodum in humanis diſciplinis, nulli debet patere aditus, niſi prius examinatus quale ſcilicet ſit ſortitus ingenium: fortius multò id fieri debet in diuinis literis, quę rei pręſtantia, & altitudine, & difficultate etiam cęteras alias ſuperant & excedunt. Non igitur eſt admittendus quicunq; indifferenter pro auditore, ſed ille ſolus qui habilis, aptus & idoneus peritorum iudicio fuerit approbatus. Non enim ſcripturæ ſacrę quę margaritę ſunt pręcioſę, mittende veniunt ante porcos, & quod ſanctum eſt, non eſſe dandum canibus, Chriſti elegantiſſima ſententia fuit.

Matt. 7.

Regula.

CVm humilium & manſuetorum Spiritui ſancto ſemper grata & accepta fuerit hominum conditio (ſuper quem enim requieſcit ſpiritus Domini, ait Propheta, niſi ſuper humilem & manſuetum? haud dubiè qui ſpiritu ſunt humiles & manſueti, donorum Dei recipiendorum maximè ſunt capaces. At peculiare eximiumq; donorum, ſanctarum ſcripturarum exhibitio ipſa eſt. Proinde homines qui huiuſmodi ſunt, ſcilicet manſueti & humiles, adnumerari merito inter idoneos ſcripturæ auditores poſſunt & debent.

Iſa. 66.

Appendix.

POrro hi qui ſuperbi & deſides ſunt tanquam indigni abigendi & exibilandi. Abſcondita namq; hęc eſt ſapiẽtia inflatis & elatis, humilibus autem (quibus patet introitus) iure reuelata & diſtributa eſt. Qua propter non altè ſapientes, ſed humilibus conſentientes eſſe debent qui ad diuinas ſcripturas accedere volunt.

Superbi & deſides a ſacris literis abigendi tã quam indigni.

Sanctarũ ſcripturarum ianua non eſt clauſa humilibus.

Si pro dignitate ſcripturarum, ſanctarum eligendus eſſet auditor, Deũ immortalem, quam paucos hodie eſſet reperire aptos & idoneos auditores. Sunt namq; ſcripturæ iſtæ, ſanctæ, purę, immaculatę, ſine fuco, abſq; dolo eloquia caſta, argentum examinatum, vaſa munda, manna cœleſte, paradyſus voluptatis, & multa alia his ſimilia. Quare qui intromittendus eſt in hanc paradyſum amœniſſimam, vt eã excolat, non minoribus deberet eſſe ornatus donis quam fuerit primus ille incola & agricola: cui tradidit Deus primam illam voluptatis cuſtodiendam paradyſum. Illa quidem prima, vel in nullo, vel in modico ſuperior eſt hac noſtra ſecunda. Nam ſi delicias cum delicijs conferas, ſcripturarum diuinarum paradyſus illam retro in multis reliquit. In illa cecidit homo in hac ſurrexit: in illa rapuit cum edax mors, in iſta reſtituitur ei vita: ab illa cito exul factus eſt homo, in iſta quamdiu lubet perſeuerat: in illa mortiferum guſtauit fructum, in hac guſtat ſalutiferum: in illa à requie ad laborem expulſus fuit, iuxta illud; In labore tuo veſceris pane, in iſta a labore extrahitur, & ad requiem remittitur: ſecundum illud; Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos, & inuenietis requiem animabus veſtris. Cum igitur hæc res ita ſe habeat, ſi pro rei dignitate expiſcandus & requirendus foret auditor, talẽ eum oportere eſſe, qualem nos eam ſuis coloribus depin

Rom. 2.

Epiteta ſanctarum ſcripturarum.

Gen. 3.

Matt. 11.

depinximus ſcripturam: ſcilicet, immaculatum, purum, ſanctum, non fucatum, non doloſum, ſed verum Iſraëlitam, in quo dolus non eſſet, caſtum *Ioan. 1.* & vas mundum, in quo tam precioſus liquor ſcripturę ſacræ reponendus eſt. Sed heu, hūc quis inueniat? Tales hoc noſtro infelici tempore rariſſimi ſunt. Purget igitur ſuas ſordes praui operis quicunque cupit auditor fieri. Animā *ap. 1.* nō habeat maliuolam, in quam haud intrat Sapientia. Et tunc ſupplex ſanctarum ſcripturarum Autorem, Spiritū, nempe ſanctum oret, vt eum reddat (etſi non pro excellentia rei, auditorem condignum) tamen pro ſua neceſſitate aliquantiſper habilem, idoneum & ſufficientem. Ipſe namque *Rom. 8.* Spiritus ſanctus, Pau. teſte, eſt qui poſtulat pro nobis, etiam gemitibus inenarrabilibus.

Appendix prima.

Expende prudens lector has qualitates & conditiones quibus debet eſſe prædit⁹ ſcripturæ ſanctæ auditor.

ILle quidem tutus aliquantulum ad eas euoluendas, tractandas, librandasq; accedere poterit, qui in ſpiritu humili, animo non elato, intellectu captiuato, parum aut nihil de ſe præſumens, de ſola diuina luce confidēs, nullum non diuinum auxilium petēs, infallibili Eccleſiæ regulæ omnia ſub mittens, illis ſcripturis non ſegniter intendens, eas non ſuperficialiter legēs, neq; de proprio arbitrio intelligens: qui huiuſmodi fuerit inter auditores ſanctarum ſcripturarum admitti ſanè poterit.

Appendix.

HInc quoq; temerarium fore clarum eſt, velle eas aggredi pertractandas vel ex ſola grammatica, vel ex ſola linguarum peritia, aut ex ſola ſeculari literatura, vel ex ingenij acumine, aut ex aſſidua & iugi earum lectione, aut deniq; ex commentariorum & librorum copioſa multitudine. Multa enim alia præter iſta recenſita habere debet, qui hanc ſibi aſſumit prouinciam.

Regula.

INitiādus in ſacris literis, vt in eis proficiat, principio ediſcentis formam induere procuret. Ediſcentis autem è multis vna eſt conditio, vt credat. Oportet, inquit Ariſt. ediſcentem credere. Quare licet in primo ingreſſu videatur ei difficilis & obſcura ſcriptura, propter quædam quæ continentur in ipſa profundiſſima myſteria, & abſtruſa ſacramenta, quæ à captu hominis ſunt remotiſſima, ſi non penetrat, tamen firmiter credat, neq; mox *Quæ capere non poſſunt auditores tyrones credere tamen poterunt.* deſpondeat animo, ſed memor ſit quod Apoſtoli (etiam poſt reſurrectionem) non intelligebāt ſcripturas, quibus Chriſtus dignatus fuit aperire eorum ſenſus vt eas intelligerent. Non *Luca. 24.* eſt enim neceſſum vt ſtatim quoquis accedit ad ſcripturas ſalutandas, eas intelligat. Satis erit ei ſi initio docilem ſuo ſe prębeat interpręti docenti, & non recalcitret. Si non capit, ſaltim patientes habeat aures. Scriptum quippe eſt, qui credit, non feſtinet. Quod ſi feſtinare vult (vt in prouerbio dicitur) feſtinet lentè. *In credendo non eſt feſtinandū Iſai. 28.*

Quas aures debeat habere auditor ſanctarum literarum.

AD audiendas ſacras literas, quæ ſuos beāt auditores, iuxta illud; *Luca. 11.* Beati qui audiunt verbum Dei, non quæcunque idoneę ſunt aures. præter has carneas quas natura homini dedit, alias debet habere auditor qui cum fructu eas audire cupit. Ille quidem primæ, ſurdæ ſunt, & ad hoc munus parum accommodæ. Quo fit vt auditor ſcripturæ quaternis opus habeat auribus. Duabus ad ea quæ carnis ſunt audiēda, & duabus ad ea quę ſpiritus intonat ſpiritualia audienda. Vnde (ſi meo auditor ſtare vult conſilio) illas carnis aures claudat & alias aperiat, quando acceſſerit ad ſcripturas

ras. Sic namque fiet, vt cum in ſcriptura audierit vel legerit, aliqua exilia & quaſi futilia: & quę prima fronte riſũ digna apparent, non erit illi ſcriptura diuina ſcãdalo, ſicut vſu venit illis qui carneis auribus Chriſtum audierunt dicentem: Niſi manducaueritis carnẽ & biberitis meum ſanguinem &c. Qui mox dix erũt; Durus eſt hic ſermo, & quomodo poteſt hic date nobis carnem ſuam ad manducandum? Quare ſcandalizati abierunt. Sed nihil mirum. Tantummodo enim carnales habebant aures, quæ pronę ſunt ad ſcandalum.

Ioan. 6.

Regula.

APud auditores ſanctarum ſcripturarum in primis ratum atque firmiſſimum, & tamquam principium indubitatum recipiendum eſt hoc, ſcilicet neceſſarium eſſe ad eas intelligẽdas magiſtrum ſiue interpretem aliquem, qui ſyncere & catholicè eas enucleet, explanet, atque declaret. Nã putare quélibet per ſe ipſum ad hoc eſſe ſufficientem, grandis eſt arrogantia, & maior dementia. Quod enim obſcurum & abſtruſum eſt, interpretatione egere quis negabit, niſi ſolus mentis inops? Quod ſi quis audet infiſiciari ſacras literas eſſe difficultate inuolutas, is expertos conſulat: Origenem Hieronymum, Auguſtinum, & multos alios interroget. Hi dicent ei ſi habẽt ſacræ literæ difficultatẽ, nec ne. Quod ſi iſtis credere non vult, faciat ipſe periculum. Probet, tentet, atque experiatur. Quare profectò apud fideles & orthodoxos, in controuerſiam vocare vtrum ſcriptura facilis, aut difficilis ſit: obſcura, aut clara, friuolum & inane eſt. Melius multo eſſet ijs, qui in hac quęſt. tempus terunt, vt illud conuerterent & reponerent in perquirendo vnde veniat in ipſa ſcriptura difficultas. Quod vt intelligat prudens auditor, nihil ei nocebit.

Appendix.

EX multis fontibus atque capitibus ſcripturę difficultas ſcaturit: De qua aliâs latior habebitur ratio. Nunc tantum per tranſennam breuiter & paucis intelligat auditor, oriri ſcriptyræ difficultatem ex ipſiuſmet altitudine & profunditate. Abyſſus multa, fœcundiſſimaque eſt, in myſterijs à noſtra intelligentia remotiſſimis. Neque tantum ex fœcunditate oritur difficultas; verumetiam ob variam eorum quæ continet intelligentiam: varij etenim ſunt interpretes in ea interpretãda. Quæ varietas etſi magis aperiat eius fœcunditatem & amplitudinem, tamen auget difficultatem.

Dicto de auditore, proximè reſtat & ſupereſt dicere de explanatore & interprete: De quo (quantum Deus dederit) duo in ſummá & breuiori ſermone quàm de auditore fecimus pręfari intendimus: Quædam enim de auditore quę diximus, cõmodè conuenire quoque & lectori planè intelligimus. Non paucas namq; habent auditor & interptes in hoc munere cõmunes leges ac conditiones: in quibus parum, aut nihil intereſt ſiue ſit auditor, ſiue explanator. Cęterũ duo illa quę ſummatim pertractanda veniũt, huiuſmodi ſunt: Primo quæ ſint illa quæ faciunt interpretem peritum doctum, & acutum: & quæ eundem reddunt pium, orthodoxum & verè chriſtianum. Et cum pietas anteponẽda ſit iure eruditioni & doctrinæ, dicemus prius quibus poterit interpres fieri pius & chriſtianus; & ſubinde, per quę euadet doctus atque peritus. Ad inſtitutionem igitur chriſtiani: & pij interpretis hæc ſunt quę pertinẽt. ante omnia prima cura ei eſſe debet vt de ſuo parum fidat ingenio ſed ſpẽ omnem in Domino collocet, agnoſcens imbecillitatem, & humani ingenij inopiam, & tenuitatem. Quoties ad interpretandam ſacram ſcripturã

acceſſerit, prius precibus & orationibus Deum ſibi faciat propitium. Nam
2.Cor.2. ſi non ſumus ſufficiētes ex nobis, qua ſi ex nobis, aliquid cogitare, ſed noſtra ſufficientia ex Deo eſt: nec dicere
1 Cor.12. dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto, ſicuti abunde docet noſter Apoſtolus Pau. abſurditas magna, & ingēs arrogātia eſſet, illotis, quod aiunt, manibus tātam prouinciam aggredi vel le. Sit igitur in hac re pio interpreti, D. Tho. Aquinas ille, non minus pius, quam doctus, ſit illi, inquam, exemplum. Qui cum ad ſtudium ſe conferebat, ſic ſolitus orare erat. Creator ineffabilis, qui verus fons luminis & ſapientiæ diceris; da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, addiſcendi modum & facilitatem & interpretandi ſubtilitatem. &c. Hoc ſi fecerit interpres ſcripturę, forſan audict illud quod Thomæ noſtro dictū fuit, ſcilicet: Bene de me ſcripſiſti Thoma. Secunda cura eſſe debet interpreti ſcripturæ, vt opere perficiat. Nā, vt autor eſt D. Hieronymus, ſcriptura ſacra intelligitur quādo perficitur.
Pſal.118. Vnde ſuper illa verba; A mandatis tuis intellexi, idem ſic dicit. Scilicet, vt poſtquam mandata compleſſet, tunc ſe ſciret mereri intelligentiam ſcripturarum. Scriptum quippe eſt; Qui au
Matt.5. tem fecerit, & docuerit: hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Et ali
Acto.1. bi; Cœpit Ieſus facere & docere. Tur
Rom.2. pe ſane eſſet doctori & interpreti, ſi in eum retorqueri poteſt, quod Pau. dicit; Qui prędicas non furandum, fu
Luca.4. raris? Vel in eundē obijci poſſet quod ſcriptum eſt; Vtique dicetis mihi, medice cura te ipſum.

Tertia.

Ioan 1. CVm ſcientiam legis Dei nemo accipere poſſit, niſi data ſit ei à patre luminum: qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mun
1.Cor.1 dum; qui interpretatur eam, abſtinere ſe debet à doctis humanæ ſapientiæ verbis. Illam namque (ſi Pau. credimus) deſtructurus eſt Deus, & perditurus, ſicut ſcriptū eſt. Perdam ſapientiam ſapientum. Sed vtatur interpres verbis ſimplicibus. Pia enim eruditio contenta eſt ſimplicibus verbis. Melius namque eſt vt videatur interpres vel minus eloquens, vel minus eruditus, quam minus pius. Non enim rantum in rebus, ſed etiam in verbis Ieſum Chriſtum ſpirare debet chriſtianus interpres. Er quò humilis & modeſtus oſtendatur, ſemper præferēs potius pietatem in verbis quàm ſecularis literaturæ pompam & iactantiā.

Quarta.

SAcra ſcriptura cum diuina & arcana myſteria contineat, magna cū veneratione ad eam accedere debet, tam auditurus, quam interpretaturus: & ſumma cum reuerentia pertractare ipſam oportet. Beſtia enim quę te- Exod.19.
tigerit montem lapidanda in lege veniebat. Mons ſanè Dei eſt ſcriptura ſacra, mons pinguis, mons ſanctus, mōs altus, mons in quo habitat Deus. Mōs in quem aſcendere debet, omnis qui ſe ſaluum facere cupit. In hunc nō poteſt aſcendere, niſi is qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Hic namque mons ſine macula eſt quem ſi tetigerit beſtia, hoc eſt, animalis homo, lapidibus obruetur. Animalis quippe homo, Pau. teſte, non percipit ea quæ Dei ſunt. Cędo, quæ ſunt magis Dei, quàm quæ reſerata inueniuntur in diuina ſcriptura? Et denique magnus ille Moſes legis veteris promulgator iuſſus eſt, non ab homine, ſed à Deo, vt ſolueret calciamēta de pedibus ſuis.

Scriptura ſacra prius amanda atque venerāda quā diſcenda & enucleanda.

Quinta.

Cum omnis ſcripturarum intelligentia ex fide maxime pendeat, & ad fidei regulam referenda ſit: orthodoxus & fidelis vt ſit earum interpres operę pretium eſt: fidelibus namque

ac ma-

ac maximè credentibus ſolis ſacra eſt ſcriptura credita. Virtus enim, inquit Pau. eſt in ſalutem omni credenti: Vndè fides præuia, & anticipata intelligentię eſſe debet. Non enim intelligimus, vt credamus: ſed credimus, vt intelligamus. Non eſt auſus regius Propheta loqui, priuſquàm crederet. Credidi, inquit, propter quod loquutus ſum. Quare, ſine orthodoxà fide, vanus erit labor omnis, circa intelligentiam ſcripturarum. Sit igitur quicunque ad interpretandas ſcripturas accedit fide roboratus.

Scripturarum notitia ex fide pendula eſt.

Sexta.

Diligens ſcripturæ interpres, antequàm hoc munere fungatur, memor ſit ſecū mente, & animo non ſemel, ſed ſępè reuoluere tanti muneris dignitatem, & maieſtatem, quanta eſt diuinę ſcripturæ interpretatio. Quam maieſtatem vel ex eo agnoſcere poterit, quod tantum munus nō quibus, & quahbuſcunque pater cœleſtis demandauit, atque commiſit: ſed prouincia hęc primò demādata fuit à patre ſuo vnigenito filio, qui eſt ſumma ſapientia, & totius mundi præceptor, & doctor. Quod licet ex multis locis ſacræ paginę oſtendi poſſit, vno nos tamen tantùm contenti erimus; videlicet ex Chriſti propria confeſſione, quæ talis eſt. Ego, inquit, ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundū, vt teſtimonium perhibeam veritati. Nec huic ſoli creditum fuit huiuſmodi officium, verùm etiam ſanctis prophetis, & eorum filijs Apoſtolis; quibus ſucceſſere diſertiſſimi, & ſanctiſſimi Eccleſiæ doctores. Neque mirum quidem, cum hoc munus ſit tam arduum, tamquè difficile. Non enim minor eſt in eo difficultas, quàm ſit ipſa dignitas. Iuxta quas duas res, iure ab interprete requirimus alias duas, nempè ſummam diligentiam, & animi candorem, & puritatem.

Quid facturus ſit interpres antequam accedat ad interpretandam ſacram ſcripturam.

Vnde agnoſcitur ſcriptura ſacra dignitas & maieſtas: ex illis ſcilicet, quibus mādata eſt.

Ioan 18.

Chriſto, Prophetis & Apoſtolis, ſanctiſque Eccleſiæ doctoribus credita fuit ſcripturæ ſacræ elucidatio.

Tanta eſt ſcripturæ difficultas, quanta dignitas & vtilitas.

Duo requiruntur ab interprete ſcripturæ diligentia & animi puritas.

Ex his, quę nunc diximus ſatis apertè liquet, eos, qui volunt fieri ſcripturę interpretes (vt idonei ſint miniſtri) debere habere cor mundum, & labia purgata, vt Prophetes Hieremia habebat: iuxta illud; Beati mundo corde. Et alibi; Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuā. Adde tu, quòd Moſes non fuit dignus accipere legem ante, ſed poſtquàm ſe præparauit per quadraginta dies ieiunando. Sed quid commemoro Moſen; nonne accōmodatius nobis Chriſtus eſt exemplum, qui docendi munus non exercuit, quin prius in deſerto quadraginta dierum ſpacio ieiunauerit? Quod magis fecit exempli cauſa, quā quòd ipſe indigeret, qui vena totius erat ſanctitatis, & puritatis: ſed cōfecit, quo Eccleſię interpretes, & doctores diſcerēt quāta innocētia, & puritate pollere deberēt, quādo eſſet eis animus interpretandi ſcripturas.

Interpretibus ſcripturæ duo ſunt neceſſaria: videlicet cordis mundities, & illorum laborū a Deo apertio.

Matt. 5.

Pſal. 50.

Ieiunium apta res eſt ad intelligēdas atque rimandas ſacras literas

Quanta debeant pollere puritate, ac ſanctitate qui interpretes ſcripturæ eſſe cupiunt.

Septima.

Interpretandi munus quādo cōmiſſum alicui fuerit (vocatus enim accedere debet tanquàm Aaron, & nō à ſe iniectus) ipſe interpres, quicunque fuerit, operā dabit, vt tale ſuū miniſteriū, non aliò deſtinet, quā ad Dei gloriam, & hominū ſalutē. Sicquè ex tanto labore cōfidenter ſperare poterit tū meritum, tū pręmium, illud quidē, quod Deus benedictus pollicitus eſt ijs, qui elucidant ſcripturam diuinā. Secùs, per totā noctē laborans, nihil capiet, & talentū à Domino ſibi datum im multiplicatū reddet. Nō igitur curat ſpōte ſua ad tantū muneris obeundū, niſi vocatus, & bene preparatus.

Interpres ſcripturæ vocatus accedere debet, & non a ſe ipſo intruſus.

In quem finem & ſcopum ſit ſcripturæ interpretatio deſtinanda.

Quidam ex ſcripturæ interpretatione fructus & emolumēti multum referunt.

Alij vero in vanum laborant.

Luca. 5.

Matt. 25.

Admonitio.

Tametſi ornamento, atque adiumento ſint interpreti ſcripturæ, omnes virtutes, vt quò plures habet tātò ſe magis ad hoc officiū dignū præbeat: tamē ſi oēs habere nequeat, ſaltim abſq. hiſce duabus, ſcilicet humilitate, & charhitate, quę inter alias palmā tenēt, accedere nō pręſumat. Hæ nāq; duę

res ſunt non modicè neceſſariæ ad hoc munus vtiliter obeundum. Humilitas quidem;vt ſe imparem ad tantum munus agnoſcat. Charitas autem quæ non quærit quę ſua ſunt,vt in gloriam Ieſu Chriſti,& ſuorum proximorum vtilitatem,tale munere fungatur. Hęc dicta ſunt de interprete pio ac bono,quæ ſi paucis complexi ſumus, id opera data fecimus:ne lectori candido faſtidio eſſemus. Pluribus namque admonere interpretes poteramus:ſi nobis cordi fuiſſet. Verum ex his paucis ingenioſus interpres, plura & preſtantiora admonita colligere poterit,etiam facili negotio;neque egrè feremus ſi lectori chriſtiano ac docto aliquid amplius ſuper addere libuerit non enim omnia poſſumus omnes.

Poſtquam dictum eſt qua rectitudine atque vitæ puritate oportebat eum qui accedit ad interpretandas ſacras literas eſſe munitum & ornatum:nunc vt conſummatū& perfectum demus ſcripturæ diuinæ interpretem, dicere neceſſum eſt quę reddant ipſum peritum & doctum. Non enim ſatis eſt preditum illum eſſe vitę ſanctimonia. Porro peritus & doctus ille iure dici poterit ſcripture ſanctæ interpres qui nihil omiſerit in ea declaranda eorum que requirit & exigit huiuſmodi officium. Inter iſtud autem & concionatoris munus,aliquid intereſſe videtur. Interpretis namque officium non tam latè patet vt concionatoris. Iſtius ſiquidem tres vt habeat functiones oportet:alterius vero vna tantum eſt contentum. Cæterū quod attinet ad materiam ſubiectam,vtriuſque vna eſſe videtur, videlicet ſacra ſcriptura tam veteris quam noui inſtrumenti. Scriba enim doctus vterque dicitur in Eccleſia;qui de theſauro ſuo proferre debet noua & vetera. Quæret forſitan aliquis dicens quę ſint illæ functiones tres quas concionator habere debet & non interpres. Cui mox reſpondentes dicimus, eſſe docere,delectare,allicere & ſuſpenſum ſiue admiratum tenere auditorem. Ex quibus tribus functionibus, primam tantummodo fore neceſſariam interpreti credimus. Non enim munus interpretis,ſaltim primarium eſt delectare auditorem, ſed docere illum,& quamuis ille eloquentię peritus Rodolphus Agricola,dicat docere eſſe rem facilem,illud in diſciplinis humanis putauit intelligendum ipſe;nos autem munus difficile,(ſi nō fallimur)exiſtimamus in literis diuinis in quibus licet non deſit materia & ſeminarium,etiam latum,ad alias duas functiones,tamen iſtud facere, magis eſt Oratoris & concionatoris quā interpretis;Cuius munus eſt quod datur abditum & obſcurū,reddere clarum & perſpicuum.

Quis ſit peritus & doctus ſcriptura ſacra interpres.

Diſcrimen inter munus interpretis et concionatoris.

Mat.13.

Quæ & quot ſint functiones concionatoris.

Que cauere debet et quę obſeruare, interpres ſcripturæ ne decipiatur & hallucinetur.

INſtruendus quippe eſt interpres nonnullis cautionibus & admonitionibus:non quidem pro negotij lōgitudine (quæ magna eſt) ſed potius pro neceſſitate eorum interpretum qui nouiter incipiūt tractare, rimari,& explanare,ſcrutarique ſcripturas diuinas. Nam qui diu multumque in hoc negotio ſunt verſati ijs admonitionibus opus non habent. Qui namque viam ſciunt, nec duce indigent, neque de cauendis vię periculis eos admonere neceſſum eſt. Iam per ſe ſe ſciunt vbi prolabi poſſunt.

Lepida ſimilitudo.

Prima admonitio.

ADmonendus primo venit ſtudioſus & diligens ſcripturæ interpres, vt habeat codicem emendatum & correctum quoad fieri poterit. Nam que ſacram ſcripturam interpretari in tranſlatione corrupta & depranata abſurditas magna eſſet. Quomodo obſecro poterit ex verſione corrupta,ſenſū germanū & genuinū haurire interpres, cū vnius literæ additio vel detractio, alium, & alium faciat

Codicibus corruptis & depranatis qui vtitur in interpretatione ſcriptura nō poteſt in abſurda non incidere.

ſenſum? quid erit ſi tota dictio deprauata fuerit? vt videre eſt in illo loco vbi legendum eſt, ſi eum volo manere; ponatur; ſic eum volo manere; ſic pro ſi. Et quia hic error non tantum in prophanis libris, ſed etiam in codicibus ſacris offenditur non quidem raro, ſed paſſim; idcirco ſtrenue & diligenter operam dare debet interpres, vt in numerato habeat omnia illa loca ſacræ ſcripturę, quæ hoc vel conſimili vitio laborant: vt ad minus cum peruenerit ad huiuſmodi loca, ea ſciat emendare ac corrigere. Neque in hoc ſe præbeat nimium ſcrupuloſum. Fieri quidem iſtud poteſt etiam ſine fidei aut ſcripturę ſacrę iactura, aut iniuria. Quoniam vix apponi poteſt cura, & diligentia aliqua, qua omnino impreſſionibus & typis tollatur, & euitetur omnis error. Et hoc propter inconſiderationem, ne dicam ignorationem typographorum. Quibus ſolummodo cura eſt de characteribus ſiue literis, non autem de ſenſu ſermonis.

Interpres ſcripturæ ignorare haud debet ſcripturæ loca deprauata.

Correctio quando eget aliqua ſcriptura verſio, ſiue ſit græca, ſiue Hebraica, ſiue latina citra iniuriam & iacturam fidei.

Seruare libros qui imprimuntur ab omni errore in hoc noſtro ſæculo perdifficile eſt.

Admonitio ſecunda.

AD complendam huiuſmodi admonitionem, iuuari poterit interpres, duas per illas res, ſcilicet, per exemplaria bibliorum quæ ei videbuntur magis correcta & emendata. Quare non vno codice eſſe debet cōtentus: ſed ſi habere poteſt, plures ſibi comparet, quo poſſit quando res poſtulauerit, eos ad inuicem conferre. Ex qua collatione conſtabit quę verſio ſit emendatior. Altera vero res quæ adiutorio eſſe poteſt interpreti eſt vt diligenter animaduertat, notetq; apud grauiſſimos interpretes ſcripturæ, tam græcos quā latinos, ea loca quę adnotata ſunt ab illis tamquam errata & deprauata. Ex hac namque lectione euadet profecto in hoc negotio doctus, & peritus interpres. Caueat tamen, ne aurem præbeat in hac re hæreticis, qui paſſim deprauant ſacras ſcripturas, maximè quando vident illas ſuis prauis dogmatibus eſſe aduerſas. Tunc ad commune eorum refugium confugiunt aſſerentes deprauatas eſſe ſcripturas. Sicque ſua temeritate eas velle emendare; dicentes non ſic haberi in græco, vel corrupta eſſe noſtra exemplaria, vel aliquid tale.

Typographi ſi hoc tempore eſſent magis literati, codices haberemus quoque magis emendatos.

Duabus rebus ſtudium interpretis adiuuari poteſt: prima per exemplaria diligenter emendata.

Adnotatione deprauatorum locorum apud grauiſſimos interpretes tā græcos, quā latinos adiuuatur interpretis munus.

Quæ debet cauere ſcriptura ſacra interpres.

Admonitio tertia.

INterpres non debet accedere ad textus explanationem, niſi præmittat illam proteſtationem, quam docet præmittendam beatus Auguſtinus multis in locis. Neque ſanè ipſe ſolus, ſed fermè omnes alij antiquiſſimi & doctiſſimi ſacrarum literarum tractatores, idipſum admonent. Eſt autem iſta proteſtatio facienda de regula fidei quę neceſſaria eſt ad ſcripturas diuinas intelligendas. Ex fide namque venit intelligēda ſcriptura, non ècontra, vt falſo credunt hæreticorum aliqui. Qui cū fidem non habeant, certo ſcimus illos nec intelligentiam ſcripturarum habere. Non enim, ſicut antea nos animaduertimus in regulis, ſcriptura ſacra data eſt alijs quam fidelibus. Quare rectè colligitur vt ipſa nequeat intelligi, niſi præmiſſa catholica & orthodoxa fide. Hac igitur claui vtatur interpres qui ſcripturę eſſe cupit, & ad eam aperiendam agnoſcat aptiſſimum eſſe medium, & ad intelligentiam illius oppido neceſſarium.

Proteſtatio præmittenda ante ſcripturæ ſacræ interpretationem.

Quomodo venit intelligēda ſcriptura.

Regula ſidei medium eſt aptiſſimum atque neceſſarium ad intelligentiā ſcripturæ.

Admonitio quarta.

ALiud ſibi proponat medium interpres ſi in ſuo munere errare nō vult, videlicet vt ſemper præocculis ſuis habeat vſū & conſuetudinē Eccleſię. Ex ea enim multa in ſacris literis

Vſus & conſuetudo Eccleſiæ multum valent

ad ſcripturas rite & recte intelligendas.

recte intelligi valent: maxime multa loca quæ extant in Epiſtolis Pau. Quorũ intelligentia tota pendere videtur ex praxi & vſu Eccleſiæ. Et ideo ſi incidat interpres in aliquem illorum locum, vel ei conſimilem, mox conſulat generalem Eccleſię conſuetudinem & morẽ, & in interpretatione illius loci non diſcedat ab Eccleſiæ cõſuetudine & vſu. Curabit autem diligens interpres conſuetudines illas primitiuæ Eccleſiæ pro virili ſua habere perſpectas & exploratas. Quas comparare poterit ex varia doctorum lectione. Nos vero hanc admonitionẽ multis exemplis & locis ſacrę ſcripturæ locupletare & illuſtrare quoque bene poteramus. Facere autem noluimus, ne plus iuſtò in admonitionibus prolixiores eſſemus. Vnum tamen ſi lector optet, exemplum prę multis illi eſſe poterit, quod Paulus ad Corint. docet, de velando & diſcooperiendo capite in Eccleſia. Ad quæ verba ſanè intelligenda neceſſaria ſcitu eſt illa conſuetudo Eccleſię: & in multis alijs quoque par eſt neceſſitas.

Interpres diligens debet habere notas Eccleſiæ conſuetudines.

Admonitio quinta.

EST quoque & alia via ſiue ratio huic finitima & proxima, tuta & admodum ſecura ad bene interpretandas ſcripturas, quam ſi ſequutus fuerit interpres minimè aberrabit. Eſt autem via huiuſmodi. Obſeruantiã traditionum quę ſemper fuerunt in Eccleſia a patribus noſtris antiquiſſimis magna veneratione habitæ: certa & infallibilis methodus & ratio eſt ad interpretandas ſacras ſcripturas. Has traditiones interpres in promptu habeat & magni faciat. Nam qui eas vili fecerunt (veluti noſtri temporis hæretici) ob id meritò in infinitos quaſi errores adducti ſunt. Proinde vt catholicus interpres ex aliorum erratis cautus effectus, ſecutam viam amplectatur: pro certo & explorato principio in hac interpretandi arte teneat, quò d inter omnia media quæ deſeruire poſſunt huic functioni, vt non eſt aliud accommodatius, ita nec magis neceſſarium. De qua re cum certiſſimũ prębeant omnes doctores teſtimonium, noſtra hîc diligentia vana eſſet. Vnum tantum dicere audebo, quod tale eſt. Qui in rimandis exponendiſque diuinis literis, traditiones Patrum diſſimulat, ac negligit, ſimilis illi mihi eſſe videtur, qui ad videndum, à ſe ſolem expellere procurat. *Simile.*

Admonitio ſexta.

OBſeruabit etiam ſedulò interpres vt ab errore immunem ſe cuſtodiat, Patrum antiquorum tum latinorum, tum gręcorum methodum & normam interpretandi ſcripturas, & illorum veſtigia ſequetur. Caute tamen & diſcrete illos legere debet. Nam non omnia probare debet, quæ in illorum commentarijs legerit (ſelectus namque in hac re aliquis neceſſarius eſt) quoniam res in ſuo tempore non erant ita deciſæ & determinatæ, vt modo ſunt in Eccleſia. Ideo ſi illi hac noſtra ętate veniſſent, de rebus multis aliam cantilenam ceciniſſent. Res ſanè doctis eſt explorata, in ſanctorum commentarijs & ſcriptis reperiri errores, quos iam videmus eſſe adnotatos. Non igitur noſtra admonitio de ſequendis autoribus in expoſitione ſcripturæ ſacrę, tam preſſè & tam ſcrupuloſè recipienda venit, vt neque per vnum iota ab eis ſit diſcedendum doceamus. Tantũ abeſt ab hoc vt neceſſarium duxerimus ad monendum interpretem, vt caueat ab illis erratis, quę vel ab ipſis, vel ab alijs calumnioſe in eorum libris ſunt reperta.

In ſanctorũ libris aliquos errores ſunt affixi.

Admo-

Admonitio ſeptima.

PReterea non poſſumus non rurſus admonere interpretem, ne diſſimulet in explananda ſacra ſcriptura illud præclarũ valdeq; vtile medium ad illuſtrãdas diuinas literas: quale eſt; decreta & determinationes conciliorum. Quę ſunt viæ tutę ac certiſſimę tam ad intelligendas quam explanandas ſcripturas ſacras. Hanc admonitionem non reijciet niſi ille, qui nec à limine concilia, & patrum decreta ſalutauit. Nam qui in illis vel modicam habet lectionem, palam confitebitur ita eſſe vt dictum eſt. Recenſere verò hic aliqua concilia ad hoc probandũ neceſſariũ nó iudicamus. Res quippe eſt quæ lectione tantum indiget. Remitto ergo lectorem ad concilium Nicenum, & ad multa alia concilia: in quibus liquidò offendet verum eſſe quod aſſertum eſt; ſcilicet quod interpretatiò decreta in concilijs, eſt nobis tutiſſima via & ratio quã nos imitari debemus. Facito tu bone interpres, & poſt factum nihil te pœnitebit.

Rogabit nos fòrſan interpres quiſpiam, an ſint aliæ vię per quas patere poſſit aditus & ingreſſus ad intelligendas declarandaſque ſacras ſcripturas. Cui reſponſum damus nos, illum quoque rogantes an intelligat de vijs ſiue medijs quę ſint aptiora & præſtantiora iſtis à nobis hactenus recenſitis, an de vijs in vniuerſum. Nã ſi primo modo roget, vnum, ſi ſecundo modò, aliud accipiet reſponſum. Iuxta primũ dicitur, non eſſe alia media aptiora quæ vel in certitudine, vel in neceſſitate illis ſint prętantiora. Quinimò tantum abeſt, vt neque paria neque ęqua eſſe poſſint. Sunt namq; illa quatuor media baſes, radices, fundamenta, & fontes quatuor fœcundiſſimi: ex quibus ſi hauriat interpres ſcripturarum intelligentiam, probè, proſpere, & diuine in explanãdis ſcripturis ſe habebit, neq; in aliquos incurret errores. Si autẽ interrogat in vniuerſum de alijs modis & vijs, dicimus ei aliam eſſe claſſem mediorum, quę inferiora multo ſunt iſtis: Ex quibus non tanta certitudo colligitur. Hæc autem ſunt feruens deprecatio ſiue oratio, frequens lectio, iugis meditatio, commentariorum reuolutio, & alia huius generis, quę ſi rectè expendantur, magis ſunt præludia ſiue præparamenta, quã media. Hęc ſane ſine illis, parũ valentia eſſent. Alia inuenere quidam quæ putant efficaciora eſſe, qualia ſunt, expenſio eorum quę antecedunt, quæque conſequuntur, recurſus ad fontes, collatio locorum, peritia linguarum, notitia phraſium, literatura humana, & ſi quæ ſunt ſimilia. Hæc autem iuuantia eſſe, & adiumento non modico ipſi interpreti, non imus inficias: ſed ſi non coniungantur cum illis quatuor fontibus, parum valere putamus. Quare ſi aliquid horum inuentum fuerit nó concordare cum illis, non erit tuta & certa ſcripturę expoſitio, ſed ſuſpicio de errore oriri poterit. De hiſce rebus alibi nos pollicemur eſſe dicturos. Interim iſtis ſit lector contentus.

Memor ſit ſcripturę interpres, regulam ſiue documentum beati Auguſtini. 4. de doctrina Chriſtiana obſeruare. In qua admonet expoſitores ſacræ ſcripturæ, vt tales ſint illorum ſermones, & verba; vt multum tardus ſit, qui ea non intelligat. Det operam ne expoſitioni opus ſit expoſitione: ſed vtatur perſpicuitate docendi & methodo clara, & facili: Nam vt ſcriptum eſt. Prouerbiorum. 14. *Prouer.14* doctrina prudentium facilis. At ſcriptura ſacra obſcura & velata eſt, ſi explanatio ſit quoque obſcura et velata obſcurũ, erit per obſcurũ. Et de rebus obſcuris obſcuré differere, geminus auditori labor erit. Non debet igitur interpres ſua dicta adeò proferre

obſcura, vt auditor difficulter intelligat, & opus habeat ad intelligendam interpretationem, alium requirere interpretem.

De libertate interpretandi ſcripturas.

QVæ & quanta libertas danda ſit ad interpretandas ſacras ſcripturas catholicis interpretibus, dicere nos oportet. Nā ab hæreticis quanta eſſe poteſt, vſurpata eſt. Nullis enim limitibus eam comprehenſam eſſe volunt: ſed pro ſuo arbitratu dilatant, ampliant, & extendunt. Cæterum de his interpretibus, de quibus dixit beatus Pet. quod deprauant ſcripturas ſacras ad ſuam & aliorum perditionē, nobis nulla debet eſſe cura: ſed tantū de orthodoxis. De quibus antequam dicamus, operę pretium erit animaduertere bifariam nos poſſe loqui de interpretatione ſcripturę. Quoniam gemina eſt; altera quę eſt de rebus illis ſpectantibus ſcilicet ad fidem vel ad bonos mores. Altera vero quæ in alijs rebus ſiue quęſtionibus poſita eſt. De quibus ſalua fide vnus ſic, alius ſic ſentire poteſt. Hæc poſterior ſane magis libera eſt: illa vero, prior minus. In priori ſtare debet ſenſui & interpretationi patrum, a qua nullo modo declinare poteſt. Aſtrictus quippe eſt catholicus interpres in omnibus ijs, & per omnia ſequi ſuos duces, & non ab illis per nouos ſenſus ſe diuertere. Neque hoc faciens ſuo ſe priuat iudicio: Neque verbum domini facit eſſe alligatum. Nam ſicut omnium catholicorum vna eſt fides, neque me priuo iudicio proprio eo quod idem & eodem modo credo quemadmodum patres priſci me docuerunt: ita cum ſequor patrum intellectum & ſenſum in exponēdis ſcripturis non me priuo meo iudicio. Cęterū in expoſitione ſcripturę quæ verſatur, non circa res fidei, ſed alias, vt ſunt aliquæ res indifferentes, curioſę, vel ſubtiles, vel ad formandos in melius mores magis aptę: in his alijsq; ſimilibus non eſt neceſſum ſemper interpretem ſenſui patrum eſſe addictum. Et de hoc modo interpretandi ſcripturas venit intelligendus ille acutiſſimus ac diſertiſſimus ſcripturæ ſacræ interpres Caietanus, quando aſſerit, nos in exponendis ſcripturis aliquod habere proprium arbitrium: quod ſequi poſſumus ſine patrum iniuria. Et hanc eſſe eius mētem piè credere debemus. Demonſtrare autem iſtud, alterius eſt loci, & temporis.

Gemina in terpretatio ſcripturæ.

Pia de Caietano cenſuraquepro tāti viri ingenio & doctrina digna eſt vt ab omnibus accep tetur.

De difficultate ſcripturæ.

QVæ ſint illa quæ reddunt ſcripturas ſacras difficiles, iam tempus eſt vt ea perſequamur. Hæc etenim ſi interpres perſpecta & cognita habuerit futurum profecto eſt, vt facili negocio euadat ipſe peritus atque doctus. Cęterum quæ reddunt & faciunt ſcripturas difficiles, multa & varia ſunt, de quibus (quanta breuitate poterimus) nos diſſeremus. Ex multis namque doctoribus haberi poteſt harum rerū exacta cognitio. Illos conſulere poterit, qui plura de his optauerit. Nos pro noſtra ingenij penuria tantum illa attingemus, quæ ſcitu neceſſaria magis ad hoc inſtitutum iudicabimus. Vnum & primum ex quo ſcripturæ difficultas pendet, dici poteſt obſcuritas ipſiuſmet ſcripturę. In ea namque ſunt nonnulla obſcura & ambigua, vt omnibus notum eſſe putamus. Sed rogabis dicens, vnde ſcaturit, & oritur tanta ambiguitas in ſcripturis? Reſpondetur tibi, iſtud partim euenire à rebus, partim à vocabulis ſiue verbis. In his duobus verſatur tota ſcripturæ obſcuritas & difficultas. A rebus quidem, eo quod ſcriptura ſacra verſat & tractat res non paucas maieſta-

Multa & varia ſunt, ex quibus redditur ſcriptura difficilis.

Diuina myſteria magis miranda quã ſanda. maieſtate & celſitudine plenas, quæ humana ſuperant ingenia, & excellentiori indigent lumine quam ſit illud naturę. Plena eſt diuina ſcriptura infandis myſterijs & ſacramẽtis, quę potius admiranda veniunt, quam penetranda. Hęc ſanè myſteria reddunt ſcripturam ſacram difficillimam. Dicis & quæ ſunt hęc ſacramenta? Reſpondetur, multa. Sed ex multis colligepauca. Sacramentum beatiſſimæ Trinitatis, perſonarum trinitas in vniſſima eſſentiæ vnitate. Arcanum & abditiſſimum myſterium incarnationis, quod in pluralitate naturarũ vnica tantũ eſt hypoſtaſis. Et in illo ſacrę Euchariſtię conuiuio, quis penetrabit panem eſſe ſine pane? Hoc eſt, ſpecies panis, ſine panis ſubſtantia: & virginem peperiſſe ſeruata virginitate quis intelliget? Et denique, vt cum Iſaia concludam, generationem eius quis enarrabit? Hęc & multa alia ſunt, quę ſactam ſcripturam reddunt difficilem. Nec mirum, cum noſtrum ſuperent captum. Et tametſi in omni parte ſcripturæ non reperiantur hęc difficillima, quod gratis demus, tamen in Pauli ſcriptura hæc difficultas manifeſto reperitur. In qua agitur de electione, prędeſtinatione, & reprobatione, de peccato originis, de iuſtificatione, de libero arbitrio, de lege, de hominis ruina, de gratia, deque multis alijs in quibus beatus Apoſtolus *2. Pet. 3.* Petrus palam confitetur eſſe in epiſtolis Pauli, quędam intellectu difficilia. Ad hęc & alia conſimilia capienda, quis niſi mentis inops negabit prꝑter Spiritus ſancti opem neceſſarium eſſe nobis pręſidium, & adiutorium ſanctorum patrum? Si nemo Ariſtotelem, aut Platonem audet aggredi interpretandum abſque iuuamine eorum, qui in eos egregios commentarios edidere, qua fronte nudus & expoliatus miſer homo, audebit aggredi ſacro ſanctę ſcripturę explanationem? Ex his ſole clarius conſtat, vę ſania, ſtultitia, ac dementia illorum hæreticorum qui aſſerunt ſcripturam ſacram nullo egere interprete. Quod abſurdum indignum eſt quod refellatur. Et ex eiſdem luce meridiana clarius etiam eſt: aſſignandum quoque eſſe ſcripturę ſacrę, non quemcunque interpretem, ſed doctum & peritum.

Ad tollendam hanc ſcripturę difficultatem, nihil tam aptum, tamque vtile eſſe poteſt, quam peritia theologiæ, quam vocant, ſcholaſticam. Quę licet inuiſa & infamis ſit Lutheranis, catholicis tamen multum debet eſſe chara & amabilis. Multum enim valet ad illa myſteria, quæ diximus tradi in ſacra ſcriptura: quę eius cauſa, ſunt difficultatis. Nam omnia illa ſacramenta & multa alia, acute, & doctè diſcutiuntur in Theologia iſta ſcholaſtica. Vnde non exiſtimo benemeritum ſcripturę interpretem illum qui ignarus eſt ſcholaſticę Theologię. Fieri non poterit quin prolabatur in multos errores quemadmodũ iſtud vſuuenire comperimus in hęreticis, & maximè Lutheranis noſtri temporis. Qui in ſuis ſcripturæ explanationibus vix præter errores, aliud habent: eo quod ſcholaſticam, tam quam peſtem à ſe ſuiſquę ſcholis exibilarunt. Det igitur qui volet fieri ſcripturę explanator, operam vt ſit bene & competenter prius inſtructus in Theologia ſcholaſtica; & tunc poterit gradum facere ad interpretandas ſcripturas ſacras. Quòd ſi quis inuerſo ordine prius cupit eſſe ſcripturæ ſacrę interpres & poſtea Theologię auditor: is mihi ſimilis videtur, illi qui vellet prius docere philoſophiam, Mathematicam, & Metaphiſicam, & poſtea incumbere & profiteri dialecticam. Dicamus ergo & concludamus, quod ignorantia Theologiæ ſcholaſticæ fons & origo eſt errorum: & eius neglectus & contemptus, hæreſum cauſa.

Quomodo liceat a patrū opinione & ſenſu diuertere ſcienter preteм.

Interpres ſcripturæ vt nomine &
re habeatur catholicus, curare debet
vt ſi quando, in his quæ non ſpectant
ad fidei materiam, aut ad bonos mo-
res, declinauerit pauliſper à patrum
conſenſu, & ab illorum intelligentia;
vt ſuum ſenſum propt.um, mox vt ex
cogitauerit, remittat illum Eccleſię de
terminationi. Et tunc non dabitur ei
vitio, neque incurret periculum, ſi ali-
quãtiſper ſe diuerterit à priſcorum pa
trum opinione. Et tunc neque eum id
feciſſe temerè iudicabitur, aliqua ra-
tione & cauſa eum impellente:

Apo. vlt.

Caueat diligenter ſcripturæ inter-
pres, ne dum hoc munere fungitur,
quicquam addat, detrahat, vel minuat
ex ſacra ſcriptura. Nam in Apocalyp.
vltimo Ioannes Euangeliſta additori,
vel detractori minatur maledictio-
nes multas. Minatiò autem diuina, in
hunc modum habet. Si quis appoſue-
rit ad hoc, apponat ei Deus ſuper illũ
plagas. Interpres ſcripturæ ſit cautus,
ne incidat in aliquam illarum; & ne ſi
milis efficiatur hæreticis, qui pro mo-
re habẽt addere vel detrahere aliquid
ſcripturæ. Quod ſi exacte non perſpi-
ciat vel agnoſcat, quid ſit addere, quid
ue detrahere, paucis hoc ei dabimus.

Quid ſit addere, quidue detrahere ſcriptu. Non omnis additio ſcripturæ eſt uetita.

Obſeruet in primis lector quod non
eſt prohibita quęcunque additio, ſiue
appoſitio: ſed tantum illa, quæ eſt
contraria ſcripturę. Alioqui gloſſa quæ
vulgo dicitur ordinaria, & omnes cõ
mẽtarij eſſent digni maledictionibus;
eo quod ſupra textum literæ viden-
tur aliquid addere. Sed cum illę addi
tiones ſint conſentaneæ, & nõ diſcor
des à ſenſu literæ, non ſunt intelligen
dę ſub nomine illarum de quibus lo-
quutus eſt Ioannes. Commentarij au
tem hæreticorum digni ſunt maledi-
ctionibus, eo quod contrarij ſunt ſcri
pturis ſanè intellectis. Et vt aliquo exẽ
plo hanc rem illuſtremus, hoc vnum
proponimus. Verbi gratia, illi Iudęi,
qui ex dilectione amicorum collige
bant odium inimicorum; addentes le
gi, quod nec lex ſomniauerat, illâ ver-
ba; odio habebis inimicum tuum: iſti
digni erant, vt eis adderentur plagæ
multę. propterea quod verè erant ad
ditores, & detractores ſcripturę.

Glossemata hæreticorum digna ſunt maledictionibus.

Iudæi vere erant ſcriptura additores ſicut lutherãi ſũt detractores.

Ritus & cõſuetudines variæ, ſi ignorentur, ſcripturam reddunt difficilem.

Secunda res quę facit ſcripturam
difficilem, eſſe poteſt varia & multi-
plex conſuetudo, quæ eſt in nationi-
bus, & populis, hoc eſt, varij ritus, va-
riæ ceremoniæ, & viuendi conſuetudi
nes. Iuxta hęc namque ſcriptura paſ-
ſim loquitur: & qui hæc ignorant nõ
poſſunt eis non ſcripturæ, eſſe diffici-
les. Nam niſi nouerit eas exacte & per
fecte intelligere nequibit. Et hinc fit
vt dicamus harum rerum cognitionẽ
fore neceſſariam, ad intelligentiã ſcri
pturarum. Cedò quomodo poterit
quis intelligere illa loca ſcripturę in
teſtamento veteri quę tractant de ſa-
crificijs, oblationibus, ceremonijs, riti-
buſque quos obſeruabãt in miniſtrã-
dis ſacramẽtis, & in ablutionibus, & alijs
ſimilibus: niſi in iſtis ſit edoctus & in
ſtructus? Sane fieri nequit. Et quod di
cimus de teſtamẽto veteri, id ipsũ de
nouo dicere oportet. Præcipuè in epi
ſtolis beati Pauli ad quarũ rectã intelli
gentiã per quã neceſſaria eſt profecto
harum rerũ notitia, & cognitio. Siqui
dem epiſtolæ illæ abundant & plenæ
ſunt huiuſmodi rebus. Vndè quod il-
las reddit in multis locis obſcuras, hoc
vnum eſt non infimum. Proinde det
operam interpres vt iſta non lateant
eum: ſed nota & cognita habeat.
Quod facere poterit, ſicut eũ admo-
nuimus in admonitionibus noſtris ſu
pradatis ex varia doctorum lectione
& interpretum diligentiſſimorum. Ex
empla non ſubijcimus, tum quod in
promptu ſint multa, tum etiam, quòd
quandò Deo dante Paulum explana-
bimus, vel digito iſtud demonſtrabi-
mus.

Notitia cõſuetudinũ & rituum multum valet ad Pau. epiſtolas intelligendas

Vnde poterit interpres haurire notitiam conſuetudinũ & rituum.

Admonendus pręterea quoque
eſt interpres vt caueat errores in ſcrip
turę interpretatione: vt diligentem ha
beat curam de phraſibus & tropis qui

Interpres diligentem curam habere debet de

bus

phraſibus & tropis

bus vtitur ſcriptura ſacra paſſim. Hęc namque cura quam vtiliſſima eſt ad interpretãdas ſcripturas. Nam nemo eſt ſcripturę ſacrę tam negligens indagator qui planè non confiteatur præcipuam partem intelligendarum ſcripturarum poſitam eſſe in phraſibus, tropis,& modis loquendi. Qui catenus vtiles ſunt, vt ijs ignoratis, neceſsũ ſit ignoratam iri ſcripturam. Ac proinde æquum duximus hac de re admonere etiam candidum interpretẽ; ſcientes maxime adiuuari poſſe ſanã & rectam ſcripturę interpretationem harum rerum peritia. Porro ſi harum rerum tam accommoda eſt cognitio, bene colliget peritus quiſque, à contrario ſenſu, quàm incommoda & perniciosa ſit harũ rerum ignoratio. Cautus tamen ſit oportet is quem hoc loco admonemus, ne plus iuſto tribuat tropis & phraſibus: confidere namque tantummodo in vi phraſis periculoſum eſt. Nam licet phraſis via vtilis & accommoda ſit, non tamẽ omnibus modis via certa, & infallibilis eſt. Non enim in tota ſcriptura eſt vna phraſis, vnuſque loquẽdi modus ſed multiplex, ſecundum autorum multiplicitatem: & vnuſquiſque illorum peculiarem habet loquendi modum. Et hinc fit vt vnus alio eloquentior & facundior ſit, vt videre eſt inter prophetas. Quis enim non agnoſcit aliam phraſim in Eſaia, quàm in Amos? Ille quidem politè & curialiter vt pote in curia enutritus loquitur: Amos autem pro more paſtorum, vt qui talis eſſet. Et quod dicitur de Prophetis, idipſum intelligi poteſt de Apoſtolis. Aliam enim phraſim habet Pau. aliam vero alij Apoſtoli. Denique ad tollendum periculum in hac re, vtamur conſilio beati Auguſtini, ſępe numero nos admonentis, vt in omnibus adiungamus regulam fidei, ſicq; omnia bene habebunt. Cęterum phraſium multitudinem & peritiam deligere poterit interpres tum à priſcis, tum à neotericis doctoribus, qui de hac re egregie ſcripſere.

Sana & recta ſcripturæ intelligẽtia adiuuatur troporum & phraſiũ peritia.

Tropis & phraſibus non eſt plus iuſto tribuẽdum.

In vniuerſa ſcriptura nõ eſt vnus & idem loquendi modus.

Attende lector bene tã ſalutiferũ conſiliũ: & eo vtere.

Vnde ſint libandæ & colligẽdæ phraſis.

Non leuem opem ſuppeditabit interpreti ſcripturæ ad rectè eam interpretandam, ſi fuerit diligens in conferendis, conciliandiſque locis ſcripturę. Hęc namque collatio, ſi ſanè & rectè fiat, multum iuuabit interpretem. Hunc modum interpretandi ſacras literas, nõ modo nõ prohibet beatus Auguſti. quinimò ſuadet & monet. Nec temere. Nam in ſcripturis ſanctis hoc experimur, vt quod vno in loco dicitur obſcurius, in alio proferatur clarius. Et ideò vnus locus pandi & illuſtrari ritè poteſt per alium. Veruntamen ſit maximè cautus interpres quãdo vtetur collatione, diligentiſſimè conſideret vt ad eam non accedat niſi fidei regula præmiſſa, quam ſemper prę oculis debet habere. Alioqui periculoſa erit illa collatio. Qui confert namque ſcripturam cum ſcriptura, non debet hoc facere ex propria ſententia & ſenſu. Nam cùm ipſe ſit addictus & affectus ſuo proprio ſenſui, dicet (nõ pro re ac pro veritate) ſed pro ſua praua affectione, quod non eſt re uera ſimile exiſtimabit tale eſſe, vt paſſim hodie faciunt hęretici quò ſuos errores tueantur. Hęc res cùm aliquãtulum ſit obſcura, ęquum eſt vt exemplis iſtud illuſtremus. Contulit Origenes doctor alioqui peritiſſimus, colũbam, quę deſcendit ſuper Chriſti caput in eius baptiſmo; cum columbis & turturibus quas beata virgo obtulit in templo, pro implenda lege purificationis; dicitque quod ſicut columba illa non fuit verum volucre, & animal: ita illud par turturũ, non erat verorum turturũ. Sed hęc collatio profectò, magis facta eſt pro ſuo voluntario, & affectato ſenſu, quam pro rei veritate. Item aliud poteſt eſſe exemplũ de illis verbis videlicet; Hoc eſt corpus meum; quę collata ſunt cum multis alijs verbis ſcripturę. Primo cum illis; Petra autem erat Chriſtus, & cum illis; Ego

Collatio locorum ſcripturæ vtilis ad intelligẽtiam ſcripturarum diuinarum

In ſacris literis quod in vno loco dicitur obſcure in alio clare effertur.

Collatio nõ debet fieri ex proprio & voluntario ſenſu: alioqui ſequetur aliquando error.

Ex diui. T. ſententia in 3. parte columba illa verum animal erat.

lis;Ego ſum vitis vera,&vos palmites: Et etiam cum alijs,ex quorum collationibus ſemper falſiſſimi &pernicioſiſſimi emanarunt ſenſus,eo quod verba proprie dicta,conferebantur cum alijs quę dicũtur de Christo metaphoricé.In hoc errore frequẽtiſſimi ſunt hæretici & Lutherani.Sit igitur cautus orthodoxus in hac re interpres

Gemina collatio.
Bonus vſus collationis.

Poſt collationem vnius loci cum alio,opus eſt vt dicamus de alia;quæ eſt vnius verſionis cum alia.Videlicet grǽca,&Hębrea,cum latina.Hęc ſane collatio,ſicuti diximus de alia, vtilis eſſe poterit interpreti:ſi tamen ea bene vtatur.Nam ſicut illa prima nõ eſt certa & infallibilis via explanandi ſcripturas(præcipuè ſi ſit ſola) ita & hęc ſecunda collatio,quæ eſt vnius idiomatis cum alio,non eſt certum, & infallibile medium.Proinde vti in illa diximus eſſe tenendum modum:ſic in iſta fieri volumus,quò errores caueantur.Licet namque nullus doctus in arte interpretandi diuinas literas, neget hanc collationem adiumento eſſe interpreti;ſiquidem quod in vna verſione eſt obſcurius,in alia poteſt eſſe clarius,fieri nãque poterit vt culpa vertentis locus aliquis ſit in ſcriptura obſcurus,qui ſi verſus foret ab alio eſſet paulo clarior:Et ideo ad illuſtrãdum declarandum que quod vertens vertit obſcurè,iſta collatio ſuam vim & efficaciam habeat: Verum interpres in hac re cautus eſſe debet: ne plus iuſto donet &tribuat ei,nec in ea ſola fiduciam ponat.eaq; tantum fretus intrepide accedat ad interpretandas diuinas literas,Sed hac via prudenter vtatur.Neq; nunc oportet interpretem ſcripturæ eſſe ſolicitũ de verſionibus.Nam iam habemus certam & autenticam vnam tam in nouo quam in veteri inſtrumento approbatã Tridentino cõcilio.Quare recurſus ad fontes cum Hębraicos,tũ Græcos,non eſt nobis multum neceſſarius:ſed contenti eſſe debemus latina editione vulgata,ſiue ſit Hieronymiana,ſiue non .Ipſam tamquã firmã anchorã teneat ipſe catholicus interpres Quod ſi in omnibus &per omnia ſcripturæ fontes tamquam metrum & menſuram reciperemus,conſequens eſſet vt multo minorem ſacram bibliam & breuiorem haberemus.Nam tunc expungere oporteret trium puerorum & Suſannæ hiſtoriam , & mulieris adulteræ ; & multa alia quæ ex fontibus non habentur, quoniam in illis non ſunt:vt videre eſt in exemplaribus græcis,&hæbraicis,quæ nunc extant apud nos. Non proinde prorſus auertat ſe interpres à fontibus,vt illos contemnat , vel neglectui habeat. Nam non fruſtra beatus Hierony. Auguſt.& cæteri patres diligentiam circa iſtos laudant,approbant & conſulunt.

Collatio incertum & fallibile medium.

Nota iſtud prudens lector.

Sublata eſt a nobis ſolicitudo & anxietas de verſionibus tractandis, & curioſo perquirẽdis.

Fontes non ſunt metrũ & menſura cum omni ex parte non ſunt puri. Et proinde eorum inſpectio nõ eſt tam neceſſaria.

Fontes trũcati & mãci ſunt.

Patres approbãt fontes.

Quando phraſes diuerſarũ linguarũ miſcentur, illa permixtio ſolet reddere ſcripturam obſcuram.

Obſeruet rurſum diligens interpres,quod in verſionibus quando ex vno idiomate aliquid vertitur in aliud cõtingere poteſt obſcuritas. Eo quod in tali translatione fit mixtio phraſium hoc eſt,quia phraſis vnius linguæ eſt commixta cum alia. Quæ res maximè contingere adſolet, quando aliquid transfertur verbo ad verbum. Tunc & ſermo & ſenſus orationis eõ ſurgit obſcurus.Imo aliquando ex tali modo ſequitur mutatio ſententię: quoniam ad viuum non ſemper modus loquendi vnius linguæ poteſt bene conuerti in aliam, eo quod ita eſt peculiaris vni linguę,quod non alteri.Et quando fit tranſlatio verbo ad verbum,mox ſequitur obſcuritas ſenſus.Vt verbi gratia : Iacob vocauit filium ſuum,filium dexteræ,& mater eius filium doloris.Res certa eſt,quod nec dextra, nec dolor, genuit filium: ſed ſic dicendum erat,ſcilicet , filius cuius dolore partus mater mortua fuit:& filius dextræ,ideſt filius fœlix & benè fortunatis. Et Hæbrei quando vident aliquem hominem alicui rei maximè eſſe deditum & dedicatum,

Verſio quæ fit de verbo ad verbum licet ſit fidelior,aliquãdo tamen obſcurior & infidelior eſt.

Obſerua iſtud diligens lector Hæbreorũ cõſuetudinẽ in loquendo.

illum

illum appellant filium illius rei. Et ſic Chriſtus Iudam appellauit filium perditionis:& ſe ipſum paſſim nominauit filium hominis; vt illic. Filius quidem hominis vadit. Que loquutiones ſunt ſecundum hæbraicam phraſim. In quarum vltima aperitur duplex myſterium: alterum ſecundum communem interpretationem, quæ eſt Filius hominis, hoc eſt: Virginis: aliud vero ſi ſpectetur phraſis hæbrea, ſecundum quam perinde valet vt modo diximus ac ſi dixiſſet; Filius hominis id eſt, homo maxime deditus, & propenſus, & ſtudioſus ſalutis & reparationis hominis. Qui tales nam que ſunt digni profecto ſunt vt dicantur filij hominis; hoc eſt ſtudioſi ſalutis hominum. Harum rerum multa ſunt in ſacra ſcriptura exempla, eam conſulat diligens lector.

Matt. 26.

De obſcuritate ſcripturę quæ conſurgebat ex rebus, hactenus illa pauca diximus: nunc verò de alia quæ ſcaturit, ex natura & condirione dictionis ſiue vocabuli, nobis reſtat dicendum, vt in hac re ſtudioſus interpres nihil deſideret. Hæc autem gemina eſt, alrera quę poſita eſt in dictione metaphorica, altera quę venit ex dictione propriè accepta. Cæterum in ſcriptura ſacra multas eſſe metaphoricas loquutiones, vel mediocriter in ea verſatus palam agnoſcit Quare autem Spiritus ſanctus miſcuerit loquutiones illas metaphoricas, qui ſcire volet, beatum Tho.1.p.q.1.a.10, alioſque doctores conſulat. Nos autem hic obiter & quaſi per tranſennam rationes aliquot ſubindicamus. Modus loquendi in ſcriptura ſacra per metaphoras à Spiritu ſancto fuit excogitatus: primo, quia ingenium hominum tale eſt, vt manuducatur ad intelligibilia per ſenſibilia. Et ſic Deus diſponens omnia ſuauiter ducit vnam quamque rem ſecundum ſuam naturam. Secundò factum eſt, vt res diuinę tenacius hererent memoriæ. Tertio voluptatis & ſolatij gratia. Nam res diuinæ multum remotę ſunt à nobis & ideo oportuit eas inuolui rebus ſenſibilibus: quò mens noſtra maiorem caperet voluptatem. Quartò vt in maiori pretio haberentur. Quę nam que facili negorio inuenimus, facili quoque conremnimus. Vnde ortum fuit prouerbium illud; Difficilia quæ pulchra. Quinto vt ſumma cum auiditate ſacramenta & myſteria inueſtigaremus. Siquidem mirum dictu eſt, quantum ſit homo curioſus ad inueſtiganda arcana myſteria. Sexro, vt vna & eadem litera ſcripturæ plurlbus gauderet ſenſibus; hiſtorico, & alijs. Septimo factum eſt, vt myſteria noſtræ fidei occulta forent indignis. Et denique addi poteſt alia ratio, vt tolleretur de medio faſtidium. Solet namq; in ſcriptura idem ſæpe narrari, quod cum dicitur ſub diuerſis figuris; non generat lectori faſtidium: quin potius delectat ipſum. Huius rei exrant plura exempla quę per ſeipſum poterit lector adinuenire. Nos autem breuitati ſtudentes, miſſa fecimus. Porro in hoc negotio de obſcuritate dictionis duo diligenter obſeruabit interpres, alterum eſt quod in eadem periodo ſiue ſententia aliqua dicũtur propriè alia ſecundum figuram. Alterum eſt, quod idem verbum diuerſiſſima ſignificat non ſolum in diuerſis locis poſitum; ſed etiam in eadem ſententia: ac proinde oportet interpretem aperire bene oculos, & præ illis ſemper hanc obſeruationem habere, niſi errare velit. Et ideo quando interpretabitur aliquem locum qui mixtus eſt ex loquutione propria, & figurata, caueat ne omnia intelligat & interpretetur ſecundum figuram: ſed tantum illud quod figurate dicitur. In qua re peccarunt multi: ideo operepretium duximus hoc loco admonere interpretem. Cęterum quod diximus de eodem nomine ex beato Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſt. mutuo accepimus.

Dictionis obſcuritas bina eſt.

Quare ſpiritus ſanctus intertexuerit in ſcriptura ſancta metaphoras.

Expende acute lector haſce rationes, quas breui cõpendio fecimus tibi propoſitas.

Modus loquendi metaphoricus a ſpiritu ſancto fuit adinuentus.

Pri. cauſa. *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.* *Septima.* *Octaua.*

Quomodo ſunt interpretanda quæ ſunt mixta.

In ſcriptura ſacra magna eſt ſylua nomi

Quare

num æqui-uocorum.

Quare de eius veritate haud quaquã dubij eſſe debemus: tametſi pateat manifeſto iſtud in nomine leonis, & in altero, ſcilicet, fermenti; in multiſq; alijs quæ ſunt homonyma nomine. Porrò ad hanc obſeruationem reduci poſſunt parabolę quæ extant in ſacra ſcriptura, tam in veteri quam in nouo teſtamento: vt ſunt omnes illæ parabolæ quibus in Euangelio Chriſtus eſt vſus: de quibus, & in quibus docent doctores non oportere omnia adimpleri ad literam. Ad hunc quoque locũ ſpectabunt loquutiones hyperbolicę, figuratæ, & quæ habent ſuos tropos. Circa quę omnia oportet interpretẽ eſſe bene inſtructũ, vt ſuo munere fœlicitèr fungatur. Hęc namque ſcripturam nõ parum difficilem reddunt, & eorum ignoratio interpretem errare haud raro facit.

Ad quam obſeruationẽ reducẽde ſunt parabolæ loquutiones hyperbolicæ, & quæ habent ironiã. Scrutari curioſe cuncta in parabolis non oportet.

Curabit deinde diligens interpres ſcripturæ ſacræ, quò commodius eã interpretari poſſit, vt diligentem exhibeat operam in obſeruanda ſerie, nexu, & ordine ſcripturæ. Non enim facile eſt ſemper inter partes ſiue capita ſcripturæ agnoſcere ſeriem & nexum earum. Ex ignorantia enim huius rei multa loca lectori & interpreti ſunt obſcura: quæ haud forent, ſi ſeries vnius textus cum alia eſſet manifeſta. Cæterum quando non eſt, tunc difficultas tota conſurgit ex eo, quod non conſtat, qualis ſit nexus vnius textus cum alio qui ſequitur illum. Quare vnus labor, & non omnium infimus, qui verſatur in explanandis Pau. epiſtolis, eſt, inuenire nexum & ſeriẽ contextuum. Sed de hac re, fauente Deo, nos fuſius loquemur cum ad earum epiſtolarum explanationem peruenerimus: Et tunc quod modo verbo admonemus, digito tangemus. Huius rei tot ſunt exempla in Pau. vt modo vel vnum non ſit opus attingere, alio in loco multa occurrent.

Ordo ſeriei & contextus ſi ignoretur, obnubilat ſcripturæ intelligentiam.

Paulinæ epiſtolæ difficilem habẽt ſeriem & nexum, quo nomine & ipſæ difficiles ſunt.

Tametſi ſcripturæ ſacræ interpretem non ad hoc reſtringamus vt ſit in verbis copioſus, in loquendo eloquens, in linguis vehementer peritus, trilinguis aut bilinguis; & in omnibus rebus bene inſtructus, tamẽ ſi hęc omnia ipſe ſibi poſſet comparare, multo commodius tunc ſuo fungeretur officio. Nam aliud eſt dicere peritiam linguarum omnino eſſe neceſſariam; aliud aſſerere, fore perquam vtilem. Nam permulti, tã antiqui, quã neoterici interpretes, ſcripturã ſacram glorioſè explanarunt, qui non habebant ſaltim magnam peritiam linguæ Græcæ, aut Hębraicæ. Verũtamen eam eſſe quam vtilem, nemo eſt auſus inficiari. Caueat tamẽ interpres catholicus ne ſit adeò præceps, vt ita Græcis aut Hæbraicis faueat exẽplaribus quo exiſtimet in illis nullas reperiri mendas. Repurgatione nanq; egent, ſicut & latina. Imo in multis purior & ſyncerior eſt verſio latina. Vtilitates autẽ qui volet ſcire, doctiſſimũ Melchiorem Canum in ſuo illo libro elegantiſſimo de locis theologicis legat: in quo multas de hac re ponit vtilitates; quibus nos alias addere poteramus: ſed illas octo ſatis eſſe iudicauimus ad præſens inſtitutum. Moneo tamen; vel ſi mauis, rogo, non tãtum interpretem ſed lectorẽ quẽlibet, vt paſſim eas legat, relegatq; ſunt namq; lectione digniſſimæ.

Nota bene lector hanc differentiã.

Exemplaria græca, atq. hæbrea non ſunt omni ex parte incorrupta. Vtilitates linguarum.

Diximus nonnullas regulas ſiue vias ad deprehendendam ſcripturæ ſacræ difficultatem ſiue obſcuritatẽ; quæ deſeruire poſſunt omni parti ſcripturæ; & hactenus de illis ꝑ quas tolli poteſt obſcuritas quæ venit ex dictione, quæ his pręcipuè ſex capitibus continẽtur; vel quia mendoſa eſt oratio; eo quod ſcriptura ſcateat vitio, vel quia perperam aut obſcurè eſt verſa ab interprete, vel ab æquiuocatione vocabuli, vel à tropo & phraſi, vel à figurata loquutione, vel ab amphibologia vel ab alijs figuris grãmatices; & quomodo ad hæc tollenda eſſet occurrendũ: nunc ſupereſſet dicere de difficultate quæ fluit non à dictione, ſed de ea quę venit

nit ad extra. Veruntamen quæ adhuc locum poſſunt pertinere, reducenda ſunt ad illam difficultatem quę eſt ex parte rei: de qua iam nos ſupra ſermonem fecimus. Nam ignorantia rei geſtæ vel factæ, & ignorantia proprietatum rerum, & ignoratio naturarum rerum, lapidum, plantarum, animaliũ arborum, metallorum, Elemenrorum gemmarum, & multarum aliarum rerum, ſiue naturalium, ſiue artificialiũ; hæc omnia ad fontem illum primum quem diximus eſſe difficultatem ex parte rerum, pertinere & ſpectare videntur. Vnde ſi harum omnium rerum ignoratio obſcuram & difficilem reddit ſacram ſcripturam, conſequẽs profecto eſt vt cognitio & notitia earummet, pręſtet Interpreti non modicam intelligentiam.

Illud quoque hoc loco admonere interpretem æquum duximus, vt quanta poterit diligentia ſibi procuret hiſtoriarum cognitionem præſertim ſacrarum, hoc eſt veteris & noui teſtamenti. Nam huius rei ignorantia nonnullos coegit errare. Et huic admonitioni alludit doctrina beati Hieronymi in epiſtola ad Epheſios, vbi docet neceſſarium eſſe ad intelligentiam ſcripturarum cognoſcere mores, geſta, & ſtatum eorum ad quos deſtinantur ſcripturæ. Hæc autem ſunt verba beati Hierony. Quid rurſum in nouo teſtamento Romani, Corinthij, Galatę, Philippenſes, Theſſalonicenſes, Coloſſenſes, & Hębrei, & quam nunc ad Epheſios epiſtolam in mani bus habemus: ſubiungit mox; Neceſſe eſt enim vt iuxta diuerſitates locorũ, & temporũ, & hominũ, quibus ſcriptę ſunt, diuerſas & cauſas, & argumenta, & origines habeant. Hęc ille in prologo.

Hiſtoriæ ignoratio, erroris eſt occaſio.

Nota pulchram Hiero. animaduerſionem.

Neque rationi conſonũ eſt vt obliuioni tradamus diſciplinas & ſcientias illas quas vulgo appellant vel prophanas, vel ſeculares. Nam in hiſce verſatũ eſſe debere interpretem ſcripturæ ſacrę ad ſuum munus rectè peragendum, nemo non dicet. Peritia ſiquidẽ harum diſciplinarum egregiè iuuabit interpretem. Dialectica enim quam beatus Auguſt. vocat diſciplinã diſputationis, ad omnia genera quæſtionum quę in ſacra pagina ſunt, penetranda & diſſoluenda, plurimum valet. Tantum curabit interpres & cauebit libidinem illam rixandi, & puerilem quandam oſtentationem decipiendi aduerſarium. Nam ſermonẽ ſophiſticum & captioſum deteſtatur ſcriptura Eccleſiaſtici 37. Qui ſophiſticè loquitur odibilis eſt. Et Pau. iubet deuitare quæſtiones inutiles & pugnas verborum ad Tit. cap. 3. Neque minus vtilis ipſa Rhetorica ad hoc inſtitutum iudicari debet: quin forte vtilior. Non illa quæ ad cauſas forenſes excogitata eſt, ſed illa qua vſus eſt ſpiritus ſanctus in tradẽda ſcriptura. Habet namque ipſa ſuam rhetoricam, non humanam, ſed diuinam. Non enim ſancti Dei homines qui organa fuerunt diuinarum literarum, per ſpiritum rhetoricum; ſed per ſanctum afflati loquuti ſunt. Ipſa nihilominus humana Rhetorica interpretandi munus in multis iuuare poteſt. Caueat tamen ipſe interpres vt ne plus iuſto ei tribuat, aut ne ſacram ſcripturã huic humanæ diſciplinæ ſubijciat. Nam ſicut locupletiſſimus eſt teſtis beatus Gregorius, Sermo diuinus non debet eſſe ſubiectus regulis Donati: addo ego; neque Demoſthenis, Ciceronis, aut Quintiliani. Pereat grãmatica, valeat Rhetorica, dummodo ſalua ſit pagina ſacra.

Peritia humanarum diſciplinarũ ad intelligẽdas ſcripturas egregie conducit.

Dialectica ſcripturam ſacrã adiuuat.

Eccle. 37.

Ad Tit. 3.

Rhetorica ſcripturæ ſacræ adiumentum eſt.

Scriptura ſacra peculiarẽ habet rhetoricam

Sacra ſcriptura non eſt alligata humanæ rhetoricæ.

Sed quid dẽ Philoſophorum literis faciet interpres? Abijciet ne illas, an amplexabitur? Philoſophorum literæ non ſunt ſanè contemnendæ a ſtudioſo ſcripturarum interprete. Doctiſſimus etenim interpres fuit Hieronẏ. & diſertiſſimus Auguſt. & acutiſſimus Origenes, & alij quam plures, qui in interpretanda ſcriptura literas & diſcipli-

In interpretatione diuinarum literarum non ſunt humana litera ſpernenda.

diſciplinas humanas non contempſere. Quod ſi vel vnus illarum ignariſſimus Lutherus, vel alter ſtultiſſimus Agrippa contra diſciplinas humanas acriter & hoſtiliter pugnarunt, eiſque bellum fecerũt, noſtra nihil intereſſe debet. Stolidiſſimos namq; in hoc ſe oſtenderunt homines. Ille dixit non ſolum philoſophiam eſſe inutilem ad ſacras literas, verumetiam omnes ſpeculatiuas ſcientias fore errores. Nos verò contra iſtos, & quoſuis alios huius farinę homines (ſi modo hominis nomine gaudent) dicimus omnes diſciplinas ad Aſtrologiam vſque fore vtiles ad vtramque theologiam tã ad ſpeculatiuã, quã ad poſitiuã; & hoc obnixè & intrepide atque inconcuſſe cõfitemur: multaq; philoſophi, tã Platonici, quã Peripatetici reliquere ſcripta vera, & fidei noſtræ accomoda, quæ vt iubet beatus Auguſtinus tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus ſurripiẽda & vendicanda nobis ſunt: more filiorũ Iſrael, qui Aegyptios expoliarunt auro & argento: Ita fideles gentilium libros expoliare poſſunt, & in ſuos vſus ea quæ ſunt aurea & argentea vſurpare. Pręcipue in obſequium ipſius ſcientiarum reginæ & dominæ. Hanc allegoriam breui percurrimus, legat eam fuſius qui volet apud beatum Auguſtinũ. 2. de doctrina Chri. cap. 40. Concludamus igitur, dicamuſque peritiam humanarum diſciplinarum non modo interpreti impedimento non eſſe, quin potius magno pręſidio & adiumento. Veruntamen vtatur interpres illis prudenter, modeſte, non laxatis (quod aiunt habenis) ſed diſcretè; Hoc eſt, vtatur illis vt ancillis non vt dominis: Ancillę nam que ſunt, quas ſacra ſcriptura ad arcẽ vocat: vt cùm eis opus habeat ad famulatum pręſto adſint.

Attende bene lector bo rum homi num ſtolidi tatem.

Nam ſentẽtia ſtulta & ridicula in philoſophis nõ pauca ſunt.

Tempus eſt vt poſtremam manũ huic negotio imponamus. Non enim omnia dicere in voto eſt noſtro, vt qui omnia dicere inſufficientes ſumus: ex alijs plura & meliora, ex nobis colliget lector hæc pauca & infirmiora. Interim tamen ad interpretis memoriã reducere non grauabimur vt ſemel, bis, & repetitis vicibus ſcripturas legat totas, notaſque habeat: & pręcipuè Paralipomenon, quod ferme eſt, epitome veteris inſtrumenti. Cui tantũ laudis attribuit beatus Hieronymus vt dicere non ſit veritus, quod ſi quis ſine illo ſcientiam ſcripturarum ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat. Neque obſtat ſi per nudam lectionem ſcripturarum diuinarum, mox eas nõ intelligat; lectio tamen non inutilis erit. Hoc autem non eſt noſtrum conſiliũ ſed beati Auguſt. de doct. Chri. cap. 8. lib. 2. quod quidem conſilium vnacum multis alijs quæ ſpectant ad rationem interpretandi, pręmanibus debet diligens interpres habere. Hæc ſunt quę ſtudioſum ſcripturarum interpretem iuuare poterant: quę tamquam generalia ſeminaria ſiue documenta collecta ſunt à nobis, tum ex officina grauiſſimorum autorum, tũ etiam ex his quæ nobis Deus dignatus eſt elargiri, quę iure iudicauimus admonenda ac tractanda eſſe antequã Pau. literam auſpicari inciperemus. Quæ ſi alicui videbitur nimia breuitate eſſe comprehenſa, poterit doctior quiuis & exercitatior, ea augere & locupletare. Inuentis (vt dicitur) addere facile negotium eſt.

Expeditis & decurſis illis quæ erãt veluti generalia documenta ſiue admonitiones, proximè reſtat dicendũ de ſenſibus ſacræ ſcripturæ. Huius rei namque gratia has præmiſimus anticipationes ne error contingeret, in eruendis ſignandiſque ſenſibus ſcripturæ. Si nãque in hoc negotio erratum fuerit, fruſtra hactenus, & in caſſum laboratum eſt.

Cæterum de ſenſibus ſcripturę dicturi ab illa communi partitione exordiendum eſſe exiſtimamus. Videmus namque omnes doctores qui đ hac re diſ

ſeruetunt

ſeruerunt, vnanimi conſenſu in ea eſſe ſententia vt dicant ſenſus ſcripturæ quatuor eſſe, videlicet literalem, allegoricum, moralem, & anagogicum. Quæ ſectio apud catholicos interpretes vnanimi voto recepta eſt, tametſi ab ipſis Lutheranis ſit exploſa & reiecta. Sed nobis nõ eſt res cum iſtis, ſed cum orthodoxis & catholicis: apud quos ſi quis dixerit non eſſe ſenſus miſticos in ſacra ſcriptura, non minus hęreſeos nota foret notandus, quàm ſi ſcripturam negaret. Dicere namque non eſſe præter literalẽ ſenſum aliũ nempe miſticum, contra Christi, & Apoſtoli Pau. manifeſtam doctrinam eſt, quod ſuo loco multis exemplis monſtrabimus. Vnde autem hæc varietas ſenſuum ortum & originem habeat, conſideratione dignum eſt. Peculiare namque iſtud eſt huic doctrinæ; nec alteri competere poteſt. Et hoc vnum eſt non vulgare, quo ſacra ſcriptura cæteras alias antecellit. Porrò ex duplici capite hoc prouenire, dicere poſſumus: ex autore eius ſcilicet & ex ipſis ſcripturæ verbis. Ex autore quidem, quia Deus eſt, cæterarum vero ſcientiarum homo. Deus autem poteſt accommodare non ſolum voces ad ſignificandum, verumetiam ipſas res. Quare fit vt in alijs tantum voces ſignificent & non res: In ſancta vero ſcriptura & voces & res. Verba nãque ſunt diuina plena myſterijs & ſacramentis. Et hinc fit vt voces ſignificent res ad extra; & rurſus illę res ſignificatæ per voces, ſignant alias res: Quare eleganter Magiſter ſententiarum, non ex ſe, ſed ex pectore beati Augu. de doct. Chriſt. lib. 2. dixit, ſacrã theologiam verſari circa res, & ſigna. Omnis namque doctrina, ait Auguſt. vel circa res, vel circa ſigna verſatur.

Penunt Lutheram ſcripturam ſacram nõ habere plures ſenſus. Iam ſecũdum illorum errorem nullũ habet. Nã ei quem ipſi ponunt nullus ſtare te netur, niſi ille qui ponit. Nam tantam ipſi cõcedunt licẽtiam interpretandi, vt liceat cuiq. interpretari pro ſuo ingenio.

Origo multorum ſenſuũ conſiderãda venit.

Plures habere ſenſus ſoli ſcripturæ ſacræ familiare eſt & proprium.

Quo titulo cũctas alias diſciplinas ſuperat & excellit.

Sacra theologia tam res quã ſigna contemplatur.

Quid autem nomine rei, & ſignificet intelligendum, conſulas Petrum Lombardum, in 1. diſt. 1. Sent. lector qui ſcire cupit. Cum igitur ſacra ſcriptura ex vocibus & rebus conflata ſit, ex illis nempe rebus, conſurgit ſenſus myſticus, ex vocibus autem emanat literalis. Vnde obſeruet auditor, quod prima ſignificatio rerum per voces vocatur literę, vel literalis ſenſus, ſecũda vero ſignificatio dicitur myſtica: Quæ quatenus ſpectat ad fidem, mores, vel ad ea quę ſunt ſperanda, nuncupatur vel allegorica, vel moralis, vel anagogica. Sunt autem (vt hoc admoneamus) aliqui qui ſenſum literę diſcriminantur a ſenſu literali: aſſerentes omnem ſenſum literalem eſſe literæ, non autem recurrere; hoc eſt, nõ omnem literæ ſenſum fore literalem. Quam differentiam neſcio an potius ſit de nomine, quam de re. Et proinde hanc differerentiam aliqui pro nihilo ducunt.

Vnde literalis & vnde myſticus aſſurgant ſenſus.

Hoc diſcrimen ſi de re ſit, diligenter ad notãdum: ſi autẽ de ſolo nomine, nõ multũ curandũ.

Cæterum cùm inter omnes ſenſus literalis principem locum teneat, inquirendum prius a nobis eſt quis ſit ille ſenſus qui pro literali ſit habendus. Quare obſeruet interpѕ quod nõ vno modo ſed diuerſis colligendus eſt, Aliquando quidem ex nuda ſignificatione vocum, vt gratia exempli in his verbis; Diliges dominum Deum tuum, & proximum tuum ſicut teipſum: Interdum verò vſurpatur non ab ipſis nudis vocibus, ſed ab ipſa re ſignificata per voces: vt in loquutionibus in quibus aliqua tribuũtur Deo vel alteri non ſecundum proprietatem, ſed ſecundum ſimilitudinem; vt cum Deo attribuuntur membra corporea, caput, vel manus, vel alia. Nam ſi iſtas loquutiones figuratas ad literã vſurparemus, profecto in ſcripturis diuinis multa abſurda reperirẽtur. Quare eleganter nos admonet Auguſt. li. 3. de doct. Chriſt. cap. 5. vt caueamus quatenus figuratam loquutionem ad literam accipiamus: & cauere etiam oportet ne propriam quaſi figuratam vſurpemus. Vnde vt iſtud ad certam regulam reducamus, hoc vnum pro certo teneat interpres, quòd vbicunq; ſit loquutio aliqua metaphorica, aut

Certa regula pro ſenſu literali.

aut trāſlatitia, aut figurata, non eſt dicendus ſenſus literalis ille, qui exprimitur primò per voces, ſed ille eſt, qui extrahitur ex ſimilitudine, quam habet res ſignificata cum alia. vt cum volumus aliquem arguere, quòd ſit vorax, illum ſolemus appellitare lupum: & cum reprehendere alium volumus, quòd ſit nimis immundus, & ſordidus: illum ſolemus nominare ſuem, ſiue porcum, &c. non eſt ſenſus, quòd reuera tales ſint, ſed quòd ſint ſimiles. Sic quando ſcriptura aſſerit Chriſtum eſſe petram, agnum, & leonem, nō eſt ſenſus literalis, quòd talis ſit reuera: ſed quòd talis eſt Chriſtus per ſimilitudinem. Debet igitur in primis obſeruare, ſi in aſſignando ſenſu ſcripturæ interpres errare non cupit, vt diligenter videat qualis ſit loquutio, an figurata, an propria. Caueat tamen nè, ſi in vno textu inueniat loquutionem eſſe figuratam, in omnibus alijs ita eſſe exiſtimet. Magnus ſanè error eſſet iſtud. Siquidem eadem vox in ſacra ſcriptura aliquando in bonā, aliquando in malam partem vſurpatur: vt videre eſt in hoc nomine, leo, quod aliquando accipitur pro Chriſto, aliquādo pro Dęmone. Pro Chriſto; vt cum dicitur, vicit leo de tribu Iuda. Pro demone autem, quando Petrus dixit; Tamquàm leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Quod dicimus de iſtis, idipſū volumus in multis alijs nominibus eſſe intelligēdum.

Vnum idē que verbū in ſacra pagina in rectam præ namque intelligentiā vſurpari aſolet, vt uerbi gratia verbum, aue.

Apo.5.

1. Pet.5.

Prætereà, vt commodiùs intelligatur ſenſus literalis, ſciendum eſt, quòd vnus eſt autor principalis ſcripturæ, ſcilicet Spiritus ſanctus: & alius miniſterialis, vt ità loquar. Principalis inſpirauit ſanctis Prophetis, Apoſtolis, & Euāgeliſtis, quibus reuelata fuerunt myſteria ſacra. Horum miniſterio voluit ipſe Deus omnes alios homines, & totā ſuam Eccleſiā docere: iuxta illud Danielis; Eſt Deus in cœlo reuelans myſteria ſacra. Iſti dicuntur autores ſcripturæ miniſteriales; vt ſunt, Prophetæ, Apoſtoli, & Euangeliſtæ.

Geminus ſcripturæ ſacræ autor.

Daniel.2.

Hoc iacto, ſcire oportet, quòd (vt aliqui volunt) ſenſus literalis non eſt ille, quem principaliter pretendit autor principalis, qui eſt Spiritus ſanctus. Quoniam in figuris, & ceremonijs veteris legis, primò prætendebat Spiritus ſanctus myſteria Chriſti, & ſuæ Eccleſiæ. Vndè liquidò conſtat, quòd hic ſenſus nō eſt literalis, ſed allegoricus. Igitur iuxta doctrinam beati Auguſt. ille erit dicēdus ſenſus literalis, quem intendebat autor miniſterialis, ſiue ſit Propheta, ſiue ſit Apoſtolus, aut quiuis alius. Secundum ſenſum literalem dumtaxat fundanda eſt fides, & euellanda hæreſis, & inſtituendi ſunt boni mores.

Quis ſit dicēdus ſenſus literalis.

Forſan rogabit aliquis dicens: Senſus intentus ab autore miniſteriali nonne eſt quoque intentus ab Spiritu ſancto? Reſpondetur: eſt quidem. Nam cùm ipſe ſit autor ſcripturę, & præcipuus, profectò ille ſenſus iudicandus, & habendus eſt tamquàm verus, qui ab eo eſt intentus. Et quicunque talis non eſt, adulterinus reputandus venit. Nā cùm non humana voluntate ſit allata Prophetia, hoc eſt declaratio ſcripturę, ſed Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſint ſancti Dei homines: quomodò fieri poſſet, quòd ſenſus eſſet intētus ab auctore inſtrumentario, & non ab ipſo principali? Vndè ſtat quod Spiritus ſanctus principaliter in aliqua ſcriptura prętendat ſenſum allegoricum, & minus principaliter ſenſum literalem: vterque tamen prætenſus eſt ab Spiritu ſancto.

Etiam in melius eſſe mari poſſunt ſecundum alios ſenſus.

2. Pet.1.

Admonuimus hactenus interpretem de ſenſu literali ſatis (vt opinor) pro noſtra virili: nunc autem animus eſt (iſtius ſenſus vt plenior habeatur notitia) quædam, quę ei à doctoribus attribuuntur ad memoriam reuocare interpretis, ſiue lectoris. Sūt autem hęc in ſumma duo. Alterum eſt, quòd in ſacra ſcriptura ſub vna litera ſunt plures ſenſus literales, citra aliquā fallaciam. Alterum verò, quòd ex ſolo li

terali

terali trahitur efficax argumentum.
Et vt exordiamur ab hoc vltimo, licet
iſtud pro explorato habeatur apud ca
tholicos Theologos (vt teſtis eſt bea-
tus Tho. in. 1. p. q. 1. ar. 10.) etiam exan
tiquioribus doctoribus cõprobatur.
Primò ex Dionyſ. in epiſtola ad Poly
carpum, vbi habetur quòd Theolò-
gia ſymbolica nou eſt argumentatiua
hoc eſt, ex ſenſibus myſticis non de-
ſumi efficacia argumenta, ad ea quę
ſunt fidei probanda. Subſcribit D. Hie
rony. Matt. 13. Cùm quo conſentit D.
Auguſt. in epiſtola. ad Vincent. Dona-
tiſt. quæ eſt 48. Et tandem magna ca-
terua doctorum tam priſcorum, quã
iuniorum, quos recenſere nimis eſſet
tędioſum. Rationes autem huius rei
plures etiam ſunt: nos autem vnica cõ
tenti abibimus, quę eſt D. Tho. quod
libeto 7. ar. 14. ad 4 Eſt autem ratio hu
iuſmodi. Quia ſenſus ſpiritualis datur
in ſimilitudine. Vna autem res ſimilis
eſſe poteſt pluribus. Vnde non valet,
Chriſtus eſt leo, diabolus eſt leo, ergo
Chriſtus eſt diabolus.

Adde tu, quód ſenſus ſpiritualis in
nititur humanis rationibus, quę poſ-
ſunt eſſe fallaces. Senſus autem litera-
lis, tametſi poſſit habere æquiuocatio
nem, non tamen fallaciam.

Alterum, quod dicitur de ſenſu li-
terali, eſt multiplicitas ſenſuum litera
lium ſub vna litera. Quod etiam aſſe-
ritur à Diuo Thoma in articulo prę
allegato, & ante eum docuit. Di. Au-
guſtinus. 12. confeſſ. cap. 20. & 24. & 26
& 31. Et lib. 3. de doctrina Chriſtiana
cap. 27. & in Gen. ad lit. cui ſuffragan-
tur fermè omnes doctores catholici.
Et iſtud quibuſdam exemplis illuſtra-
ri poteſt. Quia multa ſunt teſtimonia
in ſacra ſcriptura huius rei inter quæ
Gene.1. iure adnumeratur illud; In principio
creauit Deus cœlum, & terram: quę
ſcriptura plures habet ſenſus literales.
Primo, in principio; ideſt, filio: ſecun-
dò, ideſt in principio temporis: tertio,
id eſt ante omnia. Itaque iuxta pri-
mum ſenſum bene habet, In pricipio
creauit Deus, &c. ergo Deus habet fi-
lium. Secundo, in principio creauit,
&c. ergo Deus condidit res in prin-
cipio temporis. Et tertio: ergo cælum
& terra creata ſunt ante omnia alia.
Vnde hæc varia ſenſa non mutuò ſe
excludunt: ſed ſub illis verbis contine
ri poſſunt. Ex hoc exemplo multiſque
alijs conſtat hoc pronunciatum verũ
eſſe.

Obſeruet hîc diligens interpres
quòd cùm dictum eſt à nobis ſcriptu
ram habere plures ſenſus & etiam li-
terales, non eſſe noſtram mentem
quòd quilibet locus habeat omnes
illos quatuor, vel quilibet plures ſen
ſus literales. Nam non omnis textus
ſacræ ſcripturę habet ſenſus myſticos,
ſed quam plures loci ſacræ ſcripturę
dumtaxat aſtricti & coarctati ſunt ad
ſenſum literalem. Vt hic textus; Audi *Deut.6.*
Iſraël dominus Deus tuus vnus eſt: &, *1. Ioan.5.*
Tres ſunt qui teſtimonium dant in
cœlo, & ſimiles. Sed forſan rogabit
nos aliquis, dicens; an dari poſſit ali-
qua regula per quã cognoſcere poſ-
ſimus quando exponi poteſt ſcriptu-
ra ſecundum plures ſenſus. Reſpon-
detur, quod beatus Thomas quod
lib. 7. q. 6. ar. 15. dat hanc regulam di-
cens, quod quando ſacra ſcriptura lo
quitur ſecundum ſenſum literalem
de his quę pertinent ad Chriſtum, po
teſt ſcriptura illa exponi ſecundum
quatuor ſenſus; ſcilicet literaliter, de
geſtis illic notatis: allegoricè referen-
do ad Eccleſiam, ſeu ad corpus Chri-
ſti myſticum; moraliter autem ad no-
ſtros actus; anagogicè veró quatenus
via glorię nobis per Chriſtum mon-
ſtrata eſt.

Cæterùm de epiſtolis Paulinis vt dica
mus, communis eſt multorũ doctorũ
ſententia omnes tantum ſub ſenſu li-
terali eſſe comprehenſas, & non ſpe-
ctare ad alios ſenſus. Neq; refert quod

in eis ſint allegoriæ & anagogiæ veteris teſtamenti aliquod: quia Apoſt. eas tractat ſub ſenſu literali, & non allegorico, vel anagogico. Quando enim per textum aliquem ſcripturę fit probatio alicuius rei, talis textus ad literam deber intelligi. Secus ex eo loco non traheretur efficax argumentum: ſicut ſupra diximus ex ſententia Auguſti. & aliorum doctorum. Neque mihi obijcias dicens; Non igitur epiſtolæ Pauli valebunt ad noſtros mores componendos. Quod videtur eſſe contra illud quod diximus de ſcriptura, ſcilicet quòd valebat ad mores in melius componendos. Ad hoc dicitur, aliud eſſe ſcripturam valere ad bonos mores componendos, & aliud pertinere ad ſenſum moralem: illud quidem præſtari poteſt non tantùm per ſenſum moralem, ſed etiam per alios ſenſus. Quare non ideo quia aliquis locus ſcripturæ aptus eſt ad efformandos bonos mores, dicitur ſenſus moralis, vt hîc de eo loquimur.

Obſeruabit lector deinde aliam regulam vt agnoſcat quando ſenſus literalis eſt intentus ab Spiritu ſancto: quam regulam ſcriptam nobis reliquit beatus Tho 2.2.q.11.ar.2.ad 2. declarans verbi beati Hierony. dicentis; quod quicunq; aliter ſcripturam intelligit quàm ſenſus Spiritus ſancti efflagitat, appellari poteſt hæreticus. Quæ verba in hunc modum declarat. D. Tho. Quod ille dicitur aliter exponere ſacram ſcripturam, quàm efflagitat Spiritus ſanctus, qui ad hoc retorquet expoſitionem ſacræ ſcripturæ quod contrariatur ei quod eſt per Spiritum ſanctum reuelatum. Hæc Tho. Quoties igitur expoſitio non erit contraria his quæ ſunt reuelata in ſcripturis, vel traditioni, & declarationi per Eccleſiam factę, omnis talis ſenſus reputari, & exiſtimari poterit tanquam intentus ab Spiritu ſancto: & per conſequens verus, & legitimus, & non contra mentem Spiritus ſancti.

Fugiat interpres quoad fieri poterit, cum inciderit in aliqua loca obſcura, vel intellectu difficilia interpretanda, ne relictis proprijs vocum ſignificationibus, & poſthabito ſenſu hyſtorico ob locorum difficultatem, mox confugiat ad ſenſum metaphoricum, dicatque loca illa non poſſe intelligi niſi ſecundùm methaphoram, & non ſecundùm literalem ſenſum. Primò namque videre debet interpres (ſi non vult errare) an illa loca intellectum legitimum ſecundùm proprias vocum ſignificationes poſſint habere. Hæc cautio profectò alicuius exempli illuſtratione opus habet, vt à quouis lectore planè intelligatur. Sit igitur nobis exempli gratia illud quod dicitur de productione mulieris primæ, quàm narrat hyſtoria diuina productam fuiſſe ex vna ſublata Adæ coſta. *Gen. 2.* Hoc geſtum multis videtur intellectu difficile, qui difficultate rei victi, relicto ſenſu hyſtorico, ad metaphoram confugerunt. Dixeruntquè illud tam altum, profundumquè factum, non ad literam, ſed tantùm metaphoricè eſſe intelligendum. Quam interpretationem multi non immeritò reprehenderunt, eamquè tamquam falſam, & adulterinam condemnarunt, eo quòd relicta vera hyſtoria, & vero ſenſu literali, recurſum fuit ad metaphoram, & hoc citra neceſſitatem. Quando namque neceſſitas vrget confugere interpretem ad ſenſus myſticos, bene quidem habet: at quando non: error eſt iſtud facere. Quod ſi fieret poſt iam receptum ſenſum literalem, tolerabile quidem foret. Caueat igitur interpres ſtudioſus ab hoc erroris genere, quando explanat ſacras ſcripturas. In quem errorem ex hęreticis & Lutheranis multi prolapſi fuerunt, literalem ſenſuum flocci facientes.

Præte-

Præterea oportet ad interpretis memoriam reducere, vt non erret in tradendo ſenſu literali, duo illa: alterum, quod ſatis notum eſt verſato in ſcripturis diuinis, ſcilicet ſcripturam non recenſere ſemper, & recitare res ſecundum illum ordinem, quo geſtę fuerunt: ſed inuerſo temporis ordine. Nam quæ prius geſta fuerunt, non priori tempore ſunt deſcripta: ſed è contra. Quod luce meridiana clarius eſt in hyſtoria Euangelica. Alterum verò eſt non minus animaduertendum in ſenſu literali tradendo; ſcilicet præcipuè obſeruandam eſſe anticipationem, & recapitulationem. Quæ duo qui non obſeruarunt diligenter, in ſcriptura ſacra vehementer errauerunt. Satis namque hic mos loquendi ſacræ ſcripturæ eſt familiaris, & aſſuetus. Quod quia vix vni iſtud ignotum eſt, in apponendis exemplis non eſt hìc eur moremur. Ita enim iſtud euidens & perſpicuum eſt, vt potius indigeat hæc admonitio lectione, quam alicuius exempli maiore illuſtratione.

Interpres antequã conſignet ſacræ ſcripturæ ſua propria, & natiua ſenſa, primò vitare debet diligẽtiſſimè ne, cum iſtud facit, falſi aliquid admittatur, maximè quod veritati fidei contradicat. Scripturaræ namque diuinę (quę à Spiritu ſancto eſt) non poteſt falſum ſubeſſe, ſicut nec fidei, quę per eam docetur: vt nos in regulis iam admonuimus interpretem. Irriderẽt namque nos tunc infideles, & noſtrã quoque fidem. Vnde in eodem puncto, quo interpres viderit aliquid redolere falſitatem, mox certò credat ineptum eſſe illud, vt pro ſenſu alicuius ſcripturæ vſurpetur. Quod intelligendum non modò volumus in ſenſu literali, ſed etiam in quocunque alio ex illis quatuor.

Diligentiſſimè dabit operam peritus interpres ne cogat, & aſtringat ſcripturam ita ad vnum ſenſum, quod excludat omnes alios, qui veri ſunt, & adaptari poſſunt, ſaluis literæ circunſtantijs. Hoc quippe ad præſtantiam, & dignitatem ſacræ ſcripturæ ſpectat, vt ſub vna litera plures ſenſus cõtineat. Et proindè non æquum eſt, vt ad vnum tantùm ab interprete reſtringatur. Ego quidèm pro me credo multa eſſe loca ſacræ ſcripturę, quorum ſenſa omnia non ſunt ad hùc ab aliquibus interpretibus agnita, & explorata. Et proinde in dies Spiritu ſancto dictante nouos ſuſcipere poterũt ſenſus. Sicut enim ſcriptura ſacra non tota ſimul fuit reuelata, ita nec eius intelligentia. Hieronymus namque ad Lucinum ait: Quędam de ſpiritu Deus ſeruat clauſa ad tempus.

Prima.

POſtquàm hactenus certa methodo inſtructus eſt interpres quo modo deberet inuenire veros ſenſus literales in ſcriptura ſacra, nunc antequàm ad pertractandos alios ſenſus myſticos accedamus, non incongruũ exiſtimamus ſi illum etiam aliquod regulis admoneamus quomodò agnoſcet illos ſenſus, qui falſi fuerint. Et licet ex vno contrario reliquum agnoſci poſſit, quia contrariorum eadẽ eſt diſciplina, veruntamen in gratiam illorum, qui in hoc officio interpretandi non ſunt tam exercitati & periti, placuit nobis monſtrare non ſolùm monetam bonam & veram, ſed etiam eam, quę adulterina eſt, & falſa. Non enim omnes qui veram agnoſcunt, mox ſciunt diſcernere falſam à vera. Et ſicut eſt quædam ſophiſtica, quę apparet vera; vt eſt ea, quę ex alchimia fit: ſic ſunt multi ſenſus ſophiſtici, qui ſolummodò veritatis apparentiam habent. Sit igitur ad hoc diſcernnendum hic primus, & pręcipuus canon. Omnis, elucidatio ſcripturæ ſiue explanatio, quæ repugnans eſt intelligentiæ ſpiritus ſancti, pro certo habenda & repu

tanda eſt tamquam falſa. Hęc regula appendix eſt ex illa quam diximus ſupra; quod tota ſacra ſcriptura erat ab Spiritu ſancto, ſicut ab eius authore.

Secunda.

QVæ ex hac prima ſcaturit talis eſt. Omnis expoſitio quæ repugnat non directo ſpiritui ſancto, ſed dictis ſiue ſcriptis illorum qui ſpiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt, falſa eſt. Vndé emanat quòd omnis doctrina quæ repugnat ſcripturæ Propheticæ, vel apoſtolicæ, vel Euangelicæ, mala & falſa eſt.

Tertia.

OMnis expoſitio ſcripturæ quæ refelli & refutari poteſt per aliam ſacram ſcripturam, falſa eſt. Tota enim ſacra ſcriptura ſibi conſtans eſt. Iſta regula ortum habet ex illa admonitione qua diximus ſcripturam ſacram ſecundum appatēriam tantum habere repugnantiam, non ſecundum veritatem.

Quarta.

QVæcunq; ſcripturæ explanatio quę ſit ſecūdum humanum ſenſum & ingenium ſolum, vel falſa eſt, vel de falſo vehementer ſuſpecta. Hęc orta eſt regula ex illa qua diximus eodem ſpiritu eſſe interpretandas ſcripturas quo & cōditæ ſunt. Sed non humana voluntate allatæ ſunt: igitur nec hac explanandę veniunt.

Quinta.

QVælibet interpretatio ſcripturę quę non quadrat & concordat cum illis, quæ determinata ſunt per Eccleſiā catholicam, maxime in negocio fidei & bonorum morum, talis interprętatio falſa eſt. Hęc originem traxit ex eo quod diximus Eccleſiam eſſe certam regulam ad oſtendendum quæ ſcriptura canonica ſit & diuina. Ita ad diſcernendum quis ſenſus ſit verus, & quę interpretatio ſit vera, vel falſa.

Sexta.

SEquitur, quæ appendicula eſt ad quintam: hęc vero talis eſt. Si ſuborium fuerit dubium de ipſis ſcripturarum ſenſibus, quis illorum ſit germanus & ab ſpiritu ſancto intentus, vt rixādi libido tollatur, & pax ſit inter catholicos interpretes, tale dubium remittatur ad Eccleſię iudicium: cuius intereſt ſenſa ſcripturarum diſcernere & iudicare. Nam ſi quiuis interpres pertinaciter vellet ſuum tueri ſenſum, litis nunquam eſſet finis; & magna cōſurgeret in eccleſia turbatio.

Septima.

QVando doctores omnes Eccleſię, qui diſertiſſimi ſunt ſcripturæ interpretes, quos Spiritus Sanctus in id muneris deſtinauit, vnanimi conſenſu concordant & pronunciant aliquā expoſitionem ſcripturæ, illam eſſe à Spiritu ſancto profectam catholico cuiuis credendum eſt, & illam quoq; eſſe falſam, quæ contrariatur omniū patrum expoſitioni, maximè in dogmatibus fidei & bonorum morum. Nam in alijs quæ ad fidem minimè pertinēt, interpretationis modus multo eſt liberior. Tametſi hanc authoritatem & hunc honorem in omnibus deferre deberemus maioribus noſtris, tum propter maiorem illorum vitę ſanctimoniam, tum propter pleniorem eruditionem. Si quidem non tātum in his quę pertinent ad fidem, verum etiam in omnibus magis & ſecurius fidendum eſt illis quam nobis ipſis.

Poſtquam de ſenſu hyſtorico ſiue literali, deq; alijs ad eum pertinentibus, locuti ſumus, proximo iam loco differendum nobis reſtat de ſenſu miſtico. Licet namq; aliqui parū ſint horū ſenſuum ſtudioſi, multi tamen eos etiam ſuperſtitioſe venati ſunt inter

quos

Proindè, non immeritò à D. Hiero. notatus ac repręhenſus. Quare, ne in vtramque partem peccet interpres, curabit in hac re tenere modum ſiue medium: nam ipſum tenuere beati.

Erit autem modus talis; vt non perquirat allegoriam in ſcriptura niſi quando neceſſitas coegerit illum. Erit autem neceſſatium quoties res ipſa myſticum ſenſum poſtulabit. Certa quippè res eſt tam in veteri, quàm in nouo teſtamento, res eſſe plures quæ ſuo iure exigunt ſenſa myſtica. Nam ſi ſecũdum ſenſum literalem expenderentur, abſurdus & horridus videretur ex illis emanare ſenſus. Iſtud qui legerit Leuiticum librum & alios in veteri lege, negare haud poterit: cùm in illo libro multa ſint, quæ vix aliter intelligi poſſunt, niſi iuxta myſticam ſignificationem; vt eſt videre in illis, quę præcipiuntur fieri in muliere, quę peperit, & in oblatione vaccæ, quæ iubetur offerri ruffa, & quę expers fuerit iugi, & reliqua multa alia conſimilia. Vt igitur in hoc negotio interpres non erret, iſtis noſtris admonitionibus ſe poterit adiuuare, ſi eas memoria retinuerit. Et primò intelligat quid ſit ſenſus myſticus, & quod eius munus & officium. Animaduertat igitur diligenter ſenſum myſticum ex diametro cõtrarium eſſe ſenſui literali. Quare oportet, vt dicatur quis ſenſus myſticus, vt non ſit literalis. Nam quorum rationes ſunt diuerſę, oportet & illa fore diuerſa. Cùm igitur ſenſus literalis ſumatur ſecundum propriam vocũ ſignificationem, opus eſt, vt is, qui myſticus dicitur, vſurpetur ſecũdum ſignificationem impropriam & methaphoricam. Tum etiam literalis ſenſus petitur à prima ſignificatione rerum per voces, myſticus autem ſenſus in ſecunda verſatur. Vnde colligere ex hoc interpres poterit, qua via debeat venire ad venandum ſenſum myſticum per ſenſum literalem. Nam myſticus pendere debet ex literali: quo habito etiam interpres facilè aditum per ſeipſum habebit ad ſenſus myſticos, ſiue ad moralem, ſiue allegoricum, ſiue anagogicum. Nam poſtquã comparauerit ſibi literalem, ſi illam ſcripturam referat ad noſtras actiones, habebit moralem: ſi ad Eccleſiam quæ eſt corpus Chriſti myſticum, tenebit allegoricum: ſi verò ad Eccleſiam triumphantem, ſenſum anagogicum ſibi comparabit. Iſtud autem, quod modò dicimus, ſancti doctores in hac vna dictione, videlicet Hieruſalem, verificari aſſerunt. Primò ad literam, de illa inſigni & nobili ciuitate: in morali ſenſu, de anima chriſtiana: in allegorico, de Eccleſia militanti: in anagogico de triumphanti Eccleſia.

Obſeruabit candidus interpres, quòd ſicut diximus de ſenſu literali ſcripturæ, quòd poterant eſſe ſub vna litera plures, non duo tantum, ſed etiam plures quam duo, & hoc propter fœcunditatem ſcripturæ ſacræ: ſic pariter dicere poſſumus de ſenſibus myſticis qui poſſunt eſſe etiã plures. Non quòd dicere velimus omnem ſcripturę textum habere hos tres ſenſus myſticos: tantum enim hoc abeſt, vt etiam ſit aliquis textus qui nullum ex his tribus habet: ſed hoc dicere volumus, quod omnis textus ſcripturę, qui habet aliquem myſticum; videlicèt moralem, poteſt habere plures morales: & ſic de alijs. Quod ſi roges nos, an liceat pro noſtro placito & libito componere ſenſus myſticos, vt facere aſſolent non nulli concionatores in ſuo munere parum periti & verſati? Ego talem cuique non auderem facere copiam. Nam ſic fieri poſſet, vt non pauci fingerent ſomnia & imaginationes quãdã auditu indignas. Debet igitur myſticus ſenſus talis eſſe, vt dignus ſit, & non diſſonans auribus non ſolũ vulgi, ſed peritorũ

hominum.

Cæterum cùm multa ſint, quæ de
myſticis ſenſibus à doctoribus adno
tantur, quæ vix à nobis breui oratio-
ne complecti poſſunt, maximè cum
ſtudeamus breuitati, vt pote qui nō ex
actam de hiſce rebus polliciti ſimus
tractationem, ſed tantùm ſeminaria
quædam tradere, & adijcere: proinde
ex alijs ſtudioſus interpres (multi nam
que ſunt qui de hac re ſcripſere) ma-
iorem ſyluā ſibi coaceruare poterit.
Nos autem hoc negocium expedi-
tum dabimus: ſi prius tamen tradide-
rimus aliquot modos, per quos cog
noſci poſſit quando ſcriptura propriè,
vel figuratè explanari debeat: quorū
primus talis eſt. Ad dicernendum in
ter propriam, & figuratam locutio-
nem, interpres in primis hoc obſerua
re debet, ſcilicet quòd quicquid in elo
quio diuino neque ad morum hone-
ſtatem, neque ad fidei veritatem per-
tinens eſt, ibi poſſe habere locum ora
tionem, & ſermonem figuratum, ag-
noſcat.

Secundus modus, dicta, vel facta,
quę mali ſpeciem aliquam, vel ha-
bent, vel ex Dei perſona, vel homi-
num, quorum ſanctitas nobis eſt com
mendata; hæc tota ſunt facta, vel di-
cta ſecundùm figuram. Tale eſt illud,
quod Deus Prophetæ Oſee dixit; Va
Oſea.1. de, ſume tibi vxorem fornicationum:
& alia ſimilia.

Tertius modus, Sermo pręcepti-
uus, qui vetat peccata, & mala, ſiue e-
tiam loquutio, quę bona iubet, & præ
Pſal.30. cipit, aliquando non eſt figurata; vt il
la, declina à malo, & fac bonum. Nul-
la hîc interuenit figura: ſed tota locu-
tio propria eſt. Aliquando autem lo-
cutio, etſi præceptiua ſit, tamen inep-
tè, & ſtultiſſimè poteſt propriè intelli
gi; qualis eſt illa, & aliæ ſimiles, ſcilicet:
Matt.5. Si oculus tuus ſcandalizat te, erue eū,
& proijce abs te. Quis adeò ſine men-
te eſt, vt non videat hunc ſermonem,
& pleroſque alios conſimiles, ad figu
ratam loquutionem eſſe referendos,
& non ad propriam? Durum nimis eſ
ſet tale Chriſti pręceptum, ſi tantùm
literæ corticem inſpiceremus: Quod
enim illo precepto Chriſtus inſinua-
re, quinimò & expreſſim præcipere
volebat, tale erat; vt tolleremus occa
ſiones ſcādali, tam à nobis, quàm à no
ſtris proximis. Et hic eſt ſenſus illius
loci.

Quartus modus eſt, omnia, vel qua
ſi omnia, quæ ſunt geſta in veteri teſta
mento, nedum propriè, verumetiam
figuratè intelligi poſſunt. Siquidem
(teſte Apoſto. Pau.) omnia in figura
contingebant illis. Et ad Hæb. ipſe- 1.Cor.10.
met dicit; Vmbram habens lex futu- Heb.10.
rorū bonorum. Conſideret tamen
doctus interpres, cùm hæc ad eius ma
nus venerint, vt habeat illius tempo-
ris rationem. Nam apud antiquos ali
quid licitum erat, pro illius temporis
conditione, & ſtatu, quod in noſtra
ætate prohibitū, & vetitum eſt: quale Deu.24.
erat permiſſum illud de libero repu
dij, & illa vxorum pluralitas. Quibus
addere poſſumus etiam aliqua ſancto
rum patrum geſta, quæ non ſunt no-
bis imitanda. Horum quoque pecca-
ta præter hyſtoriam ad noſtram va-
lent ædificationem, & doctrinam: ne
quis ſuperbiat, & in altum ſe extollat; 1.Cor.10.
ſed qui ſtat, videat ne cadat. Sicquè
adimpletur quòd ſcriptum nobis re
liquit Apoſto. ad Romanos dicens;
Quęcunque ſcripta ſunt (ſermo v- Rom.15.
niuerſus eſt) ad noſtram doctrinam ſcri
pta ſore.

Admonendus quoquè venit dili-
gens interpres hoc loco, quo modo
ſe habere debeat in typica locutione:
Cuius innumerę quaſi ſunt ſpecies.
Videlicet, Methaphora, Homœoſis,
Allegoria, & aliæ multæ. Primò qui-
dem animaduertere debet, & dili-
genter ſcrutari quale ſit fundamen-
tum, cui innititur typicus ſermo:

an ve

an vetum, vel fabuloſum. Nam niſi veritate innitatur, quicquid ſuper extruxerit, facilè corruet. In fabulis, & rebus fictitijs; qualia ſunt multa Poëtarum, intelligentiam diuinarum ſcripturarum minimè fundari oportet. Curet igitur cum inciderit in typicū ſermonem, vt veritati reſpondeat.

Non tamen oportet, vt typus per omnia, & in omnibus, veritati adæquetur. Sic namquè non typus eſſet dicendus, ſed ipſa rei veritas. Sed locutio typica, mixta ſit oportet: partim habeat veritatis, & partim figuræ adumbrarę. Hæc regula, quô dilucidior appareat, vno hoc exemplo petito ex noſtro
1·Cor.10. Apoſt. Pau. 1. ad Corinth. 10. fieri id poterit. Sic habet Pau. locus: Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari. Hic ſermo ſanè typum habet. Adiungit Pau. hoc factum eſſe in noſtri figuram. Illic aqua erat, qua filij Iſraël liberati fuerunt à ſeruitute Aegyptiorum: nos etiam per aquam liberamur à ſeruitute Dęmoniorum. In ſcripturis ſanctis, præcipuè in Prophetis, & in vtroque teſtamento, frequens eſt vſus allegoriarum. Sic namquè interpręs earum guſtare debet ſuauitatem, vt in eis non inebrietur: vt quidam fecêre. Quo nomine perquam fœdè lapſi ſunt in varia portenta. Caueat igitur interpres, quem admonemus, nè repudiata hyſtoria, ſcripturas reclamantes pertrahat quadam vi, & violentia ad tropicos ſermones, & ſenſus. Nam non in omni loco ſcripturę locum habet allegoria. Quando enim res exigit eam, ſatis eſt accommoda, & frugifera; at vbi non: tantò perniciosior eſt, quantò à litera erit remotior.

De tropicis, figuratisquè locutionibus, ſi pro earum qualitate nobis dicendum eſſet, magnum volumē nos edere oporteret: Quare hæc hactenus indicaſſe, in præſentiarum ſufficiat. Perſpicax interpres cætera poterit per ſe ipſum indagare, aut colligere ex illis doctoribus, qui de hac re fuſiſſimè, & ad nauſeam vſque ſcripſere. Qui plura optant, legant ſyluam allegoriarū, Iſagogenè Sanctes Pagnini, venerabilis Bedæ epiromen de ſchematibus, & tropis: Conſulant græcos authores, qui troporum fuerunt inuentores: paſſim verſent, & pręmanibus habeant doctiſſimum Driadonem, qui in hoc negotio nihil intactum reliquit: & deniquè videndus eſt Syluester in principio illius libri, cui titulum fecit; Roſa aurea, vbi de ſenſibus ſcripturæ multa ingenioſè tractat. Nos in hoc ſcribendi genere noluimus eſſe longiores, ac prolixiores, nè faſtidium ſtomacho lectoris faciamus. Coronidem autem imponemus, ſi prius tamen in medium adductæ fuerint illę regulæ, quas vehementer commendat nobis beatus Auguſt. lib 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 30. & Iſydorus lib. 1. de ſum. bo. & fermè omnes interpretes ſcripturæ ſacræ eas magnifaciunt. Quę licet ſolę non ſufficiant ad intelligentiam ſcripturarum, veruntamen bona ex parte illam adiuuant. Eas ſumma cum breuitate percurremus.

Prima regula eſt de Chriſto myſtico; hoc eſt, de Chriſto, & Eccleſia militante: quæ dicitur corpus Chriſti, & mēbra eius. ſicut bonus teſtis eſt Pau. dicens; Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam. Ephe.1.
Quod autem nos ſimus corpora ex eodem met Pau. conſtat ad Ro. Sap. 12. ſicut; inquit, in vno corpore multa mēbra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto. Rom.12.
Eſt ergo Chriſtus caput, & ſponſus: Eccleſia verò membra, & ſponſa, quam Chriſtus vnicè amauit. Hæc eò dicta ſunt, vt intelligamus conſuetudinem ſcripturæ, quæ aliquando mentionem facit de Chriſto, & Eccleſia, tamquam

de vna perſona, & transfert ſermonem à capite ad corpus,& è contra; vt eſt videre in illo loco apud Eſaiam cap.61.vbi dicitur ſic;Qu: ſi ſponſum decoratum corona:& quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. Prima verba de capite,& alia de corpore intelliguntur.Et in cant.mixta ſunt verba ſponſi & ſponſæ,vt eſt iſtud; Oſculetur me oſculo oris ſui:meliora enim ſunt vbera tua vino. Prima verba de ſponſa deſiderante frui amplexibus ſponſi,ſunt:ſecunda verba de ſponſo Chriſto intelliguntur.Et aliquando Chriſtus intelligitur in perſona membrorum;ſicq dicit, peccata eſſe ſua; Verba delictorum meorum: quæ nō ſua erant,quoad culpam, ſed quò ad poenam.Sic Pau.dixit,Qui peccatum non fecit,factus eſt pro nobis peccatum;hoc eſt,poena peccati.Conſideret igitur interpres diligens quid capiti,quidue corpori competat. Et quando ſcriptura loquitur de Chriſto ratione naturæ humanæ corruptę,vel abſolutè conſideratæ; vt cum dixit; Pater maior me eſt, aliquando ratione naturæ diuinæ,& humanæ ſimul,interdū verò,ratione naturæ diuinę præciſè.Quos tres modos diuinus Pau. ſubtiliſſimè,& diuiniſſimè ſub vno textu eſt cōplexus dicens, ad Philip.2. Qui, cùm in forma Dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt ſe eſſe ęqualē Deo: ſed humiliauit ſemetipſum vſque ad mortē:propter quod dedit ei nomen.&c. Hoc vltimum verificatur de Chriſto, vt erat Deus,& homo. Hæc omnia ſunt diligenter inſpicienda ab ipſo interprete,ſi hallucinari nōn vult;quando viderit verba eſſe adinuicem permixta, vel quando ſcriptura intelligi poteſt in perſona Chriſti,vel vice corporis. Oportet hęc nota eſſe interpreti,& eum in promptu habere, vt quando opus fuerit commodè adaptet,& applicet vnumquodque ſuo in loco.

Iſa.61. *Cant.1.* *Pſa.21.* *2 Cor.5.* *Philp.2.*

Secunda regula eſt de corpore Chriſti bipartito,ſiue de Eccleſia permixta. Repudiandum eſt hoc loco primùm peſtiferum illud dogma hæreticorum,qui falſiſſimè aſſerunt Eccleſiam tantùm conſtare ex prædeſtinatis,& bonis.Hic error iam fuit pleniſſimè refutatus a beato Auguſt.contra Donatiſtas: quem noſtris temporibus ſuſcitarunt Lutherani. Et refutari poteſt ex multis parabolis,quas Chriſtus loquutus eſt:vt puta per illam de ſagena,& per illam de zizania,& tritico;& per alias.Quare pro certo à catholicis ſupponendum eſt Eccleſiam militantem(cuius typus elegans fuit arca Noë)conſtare tā ex bonis,quàm ex malis:quemadmodum vulgò dicitur de corpore humano,quod cōſtat bono,& malo ſanguine. Hoc iacto ceu vero fundamento:ſecunda regula dicitur de corpore bipertito; hoc eſt de Eccleſia mixta & bonis,& malis. Diſputare autē hîc an mali ſint de corpore Chriſti myſtico,non eſt nec pręſentis temporis,nec loci. Dicit autem regula ſecunda,quę admonet interpretem,in ſcriptura ſacra fieri non raro tranſitum à bonis ad malos. Nā aliquando ſermo,ſiue oratio,quæ deſtinata erat ad omnes propter bonos, videtur ſpectare quoque ad malos:cū tamen re vera non ſit ita & vice verſa euenit.Hęc regula opus habet illuſtrari aliquo exemplo.Illud ex Cant. ſcilicet,Nigra ſum,ſed formoſa filiæ Hieruſalem: ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.Hæc ſunt verba Eccleſiæ mixtę:ratione malorum dicit;Nigra ſum: propter bonos, quos continet ait,ſed formoſa.Et quod ait; Tamquam tabernacula Cædar,ad prauos reffertur.Cędar namque fuit filius Iſmael.Gen.25.Quod ait ſicut pelles Salomonis,ad bonos: Salomonis autem nomine Deus venit intelligendus.Pelles erant quibus tabernaculū cooperiebatur in quo Deo cultus fiebat.Ibi colebatur Deus. Ad hanc met regulam pertinent illę locutiones,in quibus

Matt. 13. *Ibidem.* *Cant.1.* *Gen.25.*

quibus laudantur ſimul boni cum malis: & vituperantur boni cum malis: qualis eſt illa Iſaiæ locutio; Cognouit bos poſſeſſorem ſuum,& aſinus præſepe domini ſui,Iſrael autem me non cognouit,& populus non intellexit. Omnes in vnum comprehendit Propheta,bonos propter malos.Hanc regulam diligens interpres curet habere in promptu. *Iſai.1.*

Tertia regula vulgò dicitur de litera,& ſpiritu,quando videlicet in ſenſu literali narratur aliqua hyſtoria, & ſub ea latet aliquod myſterium,quod principalius eſt intentum. Et hic ſenſus dicitur myſticus,& ſpiritualis. Huius regulæ ſunt ferè innumera exempla in ſcriptura ſacra: ſed,vt multa in pauca concludamus, in primis huius regulæ exemplum eſſe poteſt hyſtoria illa de Iona,in quo ſpiritualiter intelligimus Chriſtum:ipſomet dicente; *Matt.12.* Sicut Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus,& tribus noctibus,ità filius hominis erit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: ſub illo literali ſenſu latebat hic alius de Chriſto. Secundum exemplum eſſe poteſt ipſe Noë,qui fabricauit arcam,cuius beneficio ipſe,& qui cum eo erant ſeruati fuerunt. *Gen.7.* Hic typus, & figura Chriſti fuit:qui fabricauit arcã,hoc eſt, Eccleſiam:in qua non tantùm octo animæ (vt in arca figuratę)ſed multò plures ſalui facti ſunt. Et idipſum dicere poſſumus de Salomone,qui edificauit tẽplum, ad quod venit regina illa Sabà auditura Salomonis ſapientiam. *Matt.12.* Chriſtus plus quàm Salomon:cuius ſapientiæ nullus eſt numerus; ad quam hauriendam,ſuſcipiendamquè venit regina Saba,hoc eſt populus ille Gentilis,qui in tenebris ambulabat. Patet igitur his tribus exemplis in ſacra ſcriptura,pręter ſenſum literalem, interdũ includi ſpiritualem ſimul. Poſtremus ſenſus principaliùs à nobis venandus & amplectendus eſt. Hęc res illuſtrari quoquè exemplo illo de manna, populo Hæbraico à Deo exhibito, poteſt. Nam ſub illa hyſtoria latet abſcõditum aliud ſacramentum,illo longè præſtantius,ſcilicet aliud manna pretioſius illo,& cœleſte magis:quale eſt corpus Chriſti in ſacramento Euchariſtiæ. Frequens ſatis eſt in ſacris literis vſus huius regulę: vt quod narratur, *Ioan. 6.* ad literam ſpectet: quod vero intus latet,ad ſpiritum:ſicquè dici poteſt,fieri ibi tranſitum,à litera ad ſpiritum. Interpretis autem boni erit, hanc regulam memoriæ habere commendatam.

Quarta regula dicitur, de ſpecie, & genere. Non illo logico,ſed de ſpecie dicitur aliquid,quando ſcriptura ſpecialiter loquitur:de genere verò narratio eſt,quando ſcriptura de toto loquitur. Hic ſpeciei nomine pars intelligitur:generis autem, ipſum totum. Aſſolet namquè frequenter ſcriptura à parte,ad totum facere tranſitum: ſicut vna ciuitas pars dicitur eſſe,reſpectu vniuerſitatis gentium. Quare ea, quę dicuntur de aliqua ciuitate, vel Prouincia,dicuntur eſſe dicta, ſecundum ſpeciem:quæ verò ſecundum totũ,ſecundũ genus. Fit igitur tranſitus à ſpecie ad genus, hoc eſt, ab his quæ ſpecialiter dicuntur, ad ea, que generaliter. Huius regulæ accomoda ſatis illuſtratio erit inter alia multa loca, *Iſa.13* illud,quod Iſaias.13.cap.inſcriptioni mandauit, quod tale eſt; Onus Babilonis ſuper montem excelſum, leuate ſignum,&c. Subiungit; Ecce dies Domini venit,crudelis, & indignationis plenus:prima clauſula ad Babilonem ſpectat,ſecunda,generaliter ad totum orbẽ: vt pote de iudicio vniuerſali,& generali, quod omnes cõprehendet.

Quinta regula eſt, de Diabolo, & eius membris,ſiue corpore. Habet nãquè Dæmon ſua membra, quemadmodum dictum eſt de Chriſto, licet non æqualiter dici debeant capita. Diabolus namquè ſuo modo, caput impiorum,& malorum dici poteſt. Si

cuti,te

Ioan. 8. cuti, teste Christo, appellatus eſt malorum pater: Vos ex patre Diabolo, inquit, eſtis: & deſideria patris veſtri vultis perficere. Sicut igitur in prima regula admonitus eſt interpres, vt vigil eſſet ad conſiderandum, videndumq. quid conueniret capiti, quiduè membris: ita hoc loco rurſus eum commone facimus, vt oculos aperiat, & animaduertat hoc ipſum quando incidérit in illa loca, in quibus aliquid tribuitur Dęmoni. Nonnunquam enim aſcribitur ei quippiam, quod in ipſo nõ eſt reperire, ſed in membris eius: ſiue ſint membra extra Eccleſiam, ſiue in gremio Eccleſiæ includantur. Habet namquè Dęmon duo membrorum genera: alia in ouili Chriſti cum bonis permixta: vt, homines fideles, ſed moribus praui: alia verò, quę non ſunt ex hoc ouili: vt, gentiles Idolatrę, pagani homines, Hęretici, Schiſmatici, Lutherani, & ſimiles. Huius regulę illuſtre exemplum eſſe poteſt illud, quod ſcriptum eſt Iſaię. 14. vbi eum ſcriptura loquebatur d rege Babilonis, Propheta *Iſai. 14.* ſubintulit dicens: Quomodò cecidiſti Lucifer, qui manè oriebaris? &c. Vbi palàm conſtat fieri tranſitum à membro Diaboli, puta rege infideli, ad Luciferum Diabolum, caput omnium malorum hominum. Aliud ſimilè exemplum peti poteſt apud Ezechielē, *Ezech. 28.* 28. Vbi poſtquàm loquutus eſt Propheta de principe Tyri, tranſit ad loquendum de Diabolo dicens; Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, &c. Hęc, & alia ſimilia debet diligēter interpres bonus animaduertere.

Sexta regula eſt de temporibus, quę multùm iuuat ad intelligentiam ſcripturarum. Abſque autem hac regula, per multa loca in ſcriptura remanent obſcura: & per eam quoque non pauca, quę videntur prima facie contraria, conciliantur, & concordantur: iuxta illud vulgare dictum, ſcilicet; Diſtingue tempora, & concordabis ſcripturas. Porrò huius regulæ geminus eſt tructus, alter per Synecdochē, alter per legitimos numeros. Figura verò Synecdoches eſt, quando pars pro toto vſurpatur: vel è contrario totum pro parte. Hac regula concordantur Lucas, & Mattheus: altero dicēte Chriſtum transfiguratum eſſe poſt ſex dies, altero verò aſſerente, poſt octo. Item per hanc regulam verificatur ſermo ille, quo de Chriſto dicitur: quod *Matt. 12.* ſtetit tribus diebus in corde terrę. & a- *Matt. 20.* lius locus, videlicet: Tertia die reſurrexit. Et ſic de multis alijs locis ſcripturæ dicendum eſt. Et fortè de eo, quod Petrus dixit: Per totam noctem labo- *Luca. 5.* rantes nihil cępimus. Per hanc namquè figuram de medio tolluntur multę difficultates, quæ latent in ſcriptura ſacra. Alter modus huius regulæ eſt, in numeris legitimis. Hi autem ſunt illi qui myſterij aliquid habent. Non enim omnium numerorum æqua eſt conditio. Aliqui namquè ſunt myſterioſi: vt, numerus ſeptenarius, denarius, & duodenarius. &c. Sepè enim iſti numeri in ſcriptura ſolīti ſunt poni pro vniuerſo tēpore: ſicut in Pſal- *Pſal. 11.* mo: ſepties in die laudem dixi tibi, id eſt, ſemper laus tua fuit in ore meo. Eſt alius apud ſapiētem, qui dicit: Sep- *Prou. 24.* ties in die cadit iuſtus, pro. 24. Valet quoquè hæc regula, ſicut admonet B. Auguſtinus, ad multas loquutiones ſcripturæ ſacrę, in quibus ponitur tempus pro tempore: vt, præteritum, pro futuro: Quales locutiones frequentiſſimę ſunt apud Prophetas, vt ſatis notum eſt illis, qui verſati ſunt in Prophetarum lectione: & vnus modus pro alio: vt, imperatiuus modus, pro optati- *Cant. 1.* uo: vt in verbis ſponſę cant. 1. oſculetur me, oſculo oris ſui: non imperat Sponſa, ſed peroptat.

Septima eſt regula recapitulationis. Hęc ſanè regula præcipua indiget cõſideratione. Ex eius namque ignoratione, facile erit interpretem, & expoſitorem labi in errorem, & non leuē. Quare diligenter debet animaduertere inter-

re interpres, quòd in hyſtoria aliquã-
do quædam narrantur per anticipa-
tionem: non ſeruato ordine tempo-
Gen. 1. ris, vel rerum continuatione: vt exem
pli gratia eſt, illud Gen. 1. vbi dicitur
lucem creatam eſſe prima die: quam
multi interpretes nõ malè interpretã
tur, fuiſſe ſolem: quam interpretatio-
nem ſecutus eſt noſter D. Tho. & po-
ſteà ſcriptura dicit, in die quarto fa-
ctum fuiſſe ſolem: vbi neceſſarium eſ
ſet admittere repugnãtiam, niſi quod
dicitur in quarto die, intelligatur fore
dictum per recapitulationem. Et con
ſimiliter in nouo teſtamento venit in
telligendum quod dicitur apud Ioan
nem cap. 11. de vnctione Magdalenę:
quę, vt multi non citra rationem cre-
dunt, non fuit gemina, ſed vnica tan-
tùm. Nec deſunt exempla ad oſten-
dendam anticipationẽ in ſcriptura ſa
Gen 1. cra. In Gen. nãquè. 1. cap. dicitur, maſ
culum, & fœminam creatos eſſe; cum
fermè ab omnibus receptum ſit, fœ-
minam cre atam fuiſſe die ſeptimo.
Sunt igitur hæc vigilanter ab ipſo ſcri
pturæ explanatore conſideranda, &
inſpicienda, ne decipiatur. Oportet
eum hanc conſuetudinem ſcripturæ
ſacræ, & alias habere cognitas, & bene
exploratas.

Præter has ſeptem regulas intelligẽ
di diuinas ſcripturas, aliç addi poſſunt
deſſumptę ex doctrina. B. Auguſt. qui
diligẽtiſſimus fuit ſcrutator ſcripturę:
quarum altera permultùm valet ad in
telligendum profundiſſimum myſte-
rium beatiſſimæ triadis: Cuius myſte-
rij intelligentia tota poſita eſt in cog-
nitione naturæ diuinæ, & perſonarũ.
Quia igitur ſcriptura diuina aliquan
do, cum loquitur de Deo, aliquid
profert, quod ſoli vni perſonæ ac-
commodari poteſt, aliquando verò
profert, quod toti trinitati attribui va
let: oportet interpretem in hoc eſſe be
ne inſtructum. Nam nullibi periculo
ſiùs contingere poſſet error. Vndè ſit
hęc regula octaua. Omnia illa loca ſa

cræ ſcripturæ, in quibus fit ſermo de
operationibus externis, commodè at
tribui poteſt, & debet non vni perſo-
nę, ſed toti trinitati: vt v. g. eſt creatio
rerum, & omnia, quæ ſpectant ad om
nipotentiam Dei, & ipſa quoque in-
carnatio, vt eſt opus, vt vulgò dicitur,
ad extra. Exempla multa ſunt in ſcrip
tura: inter quę vnum eſt illud, videli- Gen. 1.
cet; In principio creauit Deus cœlum, Prou. 16.
& terram. Et illud; Omnia propter ſe-
metipſum operatus eſt Dominus. Et
aliud; Vidit Deus cuncta, quæ fecerat;
Et multa alia loca. Porrò ſunt alia, quę
ad ęternam Dei generationem ſpe-
ctant: tantummodo certis perſonis at-
tribuenda: vt eſt illud; Ego hodiè ge- Pſal. 27.
nui te. Dixit Domiminus Domino Pſal. 109.
meo; Sede à dextris meis. Et ſic fit, vt a
liquid dicamus de vna perſona, quod
negandum eſt de alia: vt de filio non
recuſamus dicere Deũ đ Deo, lumẽ đ
lumine: iſta autẽ non auderemus de
patre dicere, quia pater nõ eſt à filio: Fi
lius autem à patre habet, & quòd ſit
Deus, & quòd ſit filius. Pater ſolũ à fi
lio habet, quòd ſit pater: ſed nõ quòd
ſit Deus. Itaque cũ in ſcripturis quæ-
dam dicantur, in quibus apparet ęqua
litas patris cum filio: vt illud; Ego Ioan. 10.
& pater vnum ſumus: Ioan. 10. & alibi Philip. 2.
apud Pau. Cùm in forma Dei eſſet, nõ
rapinam arbitratus eſt, ſe æqualem
Deo eſſe: & etiam ſunt alia, in quibus Ioan. 14.
manifeſta eſt inæqualitas: vt ibi, pater
maior me eſt. Neque mirum quòd
tam variè loquatur ſcriptura de perſo
na Chriſti. Nam licet in ratione perſo
nę tantùm vnica ſit: tamen duabus in
duta eſt naturis. Quare interdùm ſecũ
dùm vnùm, interdùm ſecundùm aliã
ſcriptura ſacra de filio Dei loquitur.
Attendat igitur ſcripturę expoſitor, &
videat quando ſermo erit de filio Dei:
an ſit ſecundùm formã ſerui, vel Dei:
& ſic conciliabit multa, quæ inter ſe ſe
pugnare videntur. Et ad hæc duo, ſcili
cet myſterium trinitatis, & naturarum
Chriſti pluralitatem, nedum vtilis, ve-
rum

rum etiam neceſſaria erat hec regula.

Nona regula talis eſt: Sacra ſcriptura ſępe ſępius loquitur de Deo, & rebus diuinis, non eo modo quo reperiuntur in eo. ſed ſecundum modum quo à nobis valent intelligi. Accommodauit ſe namque Spiritus ſanctus in tradenda ſcriptura captui noſtro, quantum fieri potuit. Vndè circa iſta, hac cautela debet vti interpres, vt perpetuò in his locutionibus detrahat & amoueat illud omne quod aliquid imperfectionis pręferre videtur. Exẽplis iſtud oſtendi & doceri oportet: vt v.g. ſcriptura paſſim Deo attribuit paſſiones humanas: vt eſt, ira, furor, triſtitia, & alia id genus, quæ fragilitas humana, dum eſt in hac lachrymarum valle, velit, nolit patitur: quæ ſi in Deo, vt in nobis, inuenirentur, nullo modo excuſari poſſet aliquid in eo eſſe imperfectionis, quod abſit a nobis vt tale dicamus. Sed vtendum eſt nobis conſimili regula ei qua vtuntur ſcholaſtici theologi quoties attribuũt Deo creaturarum perfectiones: detractis & exploſis priùs omnibus imperfectionibus: ſic in hoc noſtro propoſito, cum ſeſe offert talis loquutio, opus eſt detrahere & reijcere defectum & imperfectionẽ: quibus excluſis, quod remanet cõgruè Deo attribui poteſt. Huius regulę innumeta poſſent adduci teſtimonia: nobis tamen vnum, & alterum ſufficiet exemplum. Primum

Gen. 6. eſt in Gen. ſcriptum: quando Deus di

Hiere. 18. xit, Pœnitet me feciſſe hominem. Et illud, quando dixit; Si gens iſta fecerit pœnitentiam, agam & ego. Hanc regulam curet interpres quando locus requiret, præ manibus eam habere.

Præterea cum res certa ſit (vt teſtes ſunt aſſueti in ſacris literis) indebitam punctuationem, & lectionem, nõ germanam, non modo reddere ſcripturam ſacram obſcuram atque difficilẽ, verumetiam eam mutare in alium ſenſum; operepræciũ exiſtimauimus huius rei, quoque admonere interpretem, quem cupimus eſſe diligentem circa hæc duo: videlicet germanam lectionem textus, & ſententiæ punctuationem. De prima. D. Hieroni. ſcripturæ ſanctæ ſubtiliſſimus ſcrutator ſu- *Ezech. 40*
per Ezechiẽlem. cap. 40. ſic dixit. Diligentem autem lectorem ſic monendum puto: ſi tamen ſcientia ſcripturarum, & non oratorum de clamationibus ducitur: vt ſciat omnia propè verba Hębraica, & nomina quæ in Gręca, & Latina tranſlatione ſunt poſita nimia vetuſtate corrupta, ſcriptorumq; vitio deprauata. &c. Hoc autem vitiũ partim aliũdè, partim ex vicinitate vocabulorum euenit. Sicquè cum tranſcriptores eſſent imperiti, facili negocio actum eſt, vt vna litera poneretur pro alia: vt diligo, pro deligo: & ceruus, pro ſeruus, & ſic de alijs. Hoc vitium inſcriptturis diuinis ſępiſimè reperitur: ſpecialiter in biblijs impreſſis per typographos indoctos, & imperitos: qui vix aliquid in lucem emittunt quod multis non ſcateat mendis. Cõtra hoc, remedium erit interpreti (vt iam in antedictis à nobis fuit commonefactus) vt conferat varios codices ad inuicem: & ex hac collatione comperiet tranſcriptoris, vel impreſſoris erratum, quod doctus interpres emẽdare ac corrigere poterit per ſe ipſum. Huius regulæ exempla tã multa ſunt in vtroque teſtamento, vt pigeat nos omnia illa adducere. Verũ ne ieiuni tranſeamus, pro noſtro more, accipito tu lector bone hæc duo. Habent aliqua exemplaria; Sitiuit anima mea ad *Pſal. 41.*
Deum fontem viuum: emendat Hierony. dicens ponendum eſſe, fortem, loco fontem. Nam hic eſt ſenſus Prophetæ germanus & intentus. Et lucæ. *Luc. 15.*
15. ponitur vocabulũ euertit, pro euerrit. Et horum magnus campus eſt in biblijs, maximè in malè emẽdatis. Cęterùm de punctuatione alia poſſet cõſtitui regula. Verum, ne denarium numerum tranſgrediamur, qui myſticã habet ſignificationem, ſubeademmet

de

decima regula, quæ ad punctuationẽ, & varium accentus ſonum ſpectant, paucis comprehendemus. Intelligat igitur interpres quod varia punctuatio variat quoque ſenſum, & ſcripturam reddit, & parit obſcuram. Proinde prouidenter quidem B. Auguſt. in 3. lib. de doct. Christiana ſcriptam nobis reliquit regulam. Nõ enim parui refert ſic, vel ſic fieri punctuationem. Aliquando enim ex mala punctuatione textus, conſurgere poteſt non ſolum textus falſus, ſed etiam hæreticus. Huius regulę exemplariorum ingens & magna eſt ſylua in vtroque inſtrumento. Vnum tamen proponatur exemplum, quod tale eſt. Chriſtus dixit Petro; Vade retrò ſathana: ſcandalum mihi es. Non debet ſic legi; ſed ſic: Abi poſt me: ſathana ſcandalum mihi es; Verbum ſathana, non eſt coniungendum cum verbo, abi: neq; cum Petro: ſed cũ verbo illo, es. Hanc lectionem amplexatus eſt beatus Hilarius. Quod ſi lector nos roget, vndè prouenerit tanta diuerſitas punctuationis in tot locis ſcripturæ: quod modò ſe ſe offert nobis reſpondendum, tale eſt; Iſtud videlicet ortũ habuiſſe ex libertate nimia (dicam melius) ex temeritate aliquorum ſciolorum: qui pro ſuo beneplacito voluerunt pũctuare ſcripturam ſacram: non conſulẽtes alios peritiores. Et ſic fecerũt multos locos ſcripturæ ancipites, qui re vera non erãt. Doctus interp̃s ſequatur doctiores, relictis minus doctis, & nõ errabit. Cęterum notis accentuũ, quæ ab Hæbræis ſapores dicuntur, ſcripturæ ſenſus variari poteſt: vt videre eſt in verbo ôccidi, & occîdi: vênimus, & venîmus: & ſic de alijs. Neque mirum: Nam diuerſus accentus, diuerſificat vocabuli ſignificationem. Diuerſa autem ſignificatio gignit diuerſum ſenſum. Sit igitur circa hæc minima admonitus quoq; diligens interpres.

Matth. 16.

Poſtremo loco ęquum putamus admonere ſacrarum literarum expoſitorem, quòd in ſacra ſcriptura reperire eſt quamplures textus decurtatos, ſiue inabſolutos: in quibus neceſſe eſt interpretem in illis orationibus ſupplere verba, vt perfectum ſenſum generent in animo lectoris. Neq; iſtud dandum eſt vitio ſcripturæ ſacræ: ſed exiſtimandum eſt fieri hoc pro more & cõſuetudine ſcripturæ. Nam huiuſmodi loquendi modus familiaris eſt Hæbręis. Quare huiuſmodi locutiones adnumerari debent inter hebraiſmos. Huius generis eſt illa Chriſti locutio, ſcilicet; Videns Ieſus ciuitatem, fleuit ſuper illam, dicens. Si cognouiſſes & tu. Et quidem in hac die tua, quę ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis, &c. Hæc ſanè oratio manifeſtè truncata eſt: verbis indiget, quæ ſuppleant hanc trũcationem. Mos flentium explicatur hic: qui præ ſingultibus truncatè loqui ſolent. Obſeruet iſtud diligenter interpres: quoniam in explicãdis Paulinis epiſtolis, non raro talis textus offendemus. Cõcludamus igitur, & vela complicemus, dicentes diligenter eſſe obſeruandas has regulas, quas hic poſuimus in iuuamẽ & adiutorium illorum qui fungi incipiunt officio interpretandi ſacras literas. Quib⁹ regulis apprimè obſeruatis & cuſtoditis, fœliciter expoſitor verſari poterit in ſuo munere, & abſque timore errandi, eas alijs explanare. Non tamen his tantùm confidat & hæreat: ſed effuſis prius multis precibus illum (qui verus interpres earum eſt) ſcilicet ſpiritum ſanctum interpellet, oret, & roget; vt ſuam mẽtem illuminet, veram intelligentiam infundat & animam eius inflammet: vt opere compleat, atq; perficiat.

Luc. 19.

Flentes trũcate loqui ſolent.

Quibus regulis iuuetur ſtudiũ ſacræ ſcrip. Ad aggrediendã ſcripturæ explanationẽ præuia exigitur deuota oratio.

Hic eſt ſcopus ſanctæ ſcripturæ illuminare noſtras mentes & inflammare corda.

Non eſt iuſtum intermulta quæ diximus d̃ recta ſcripturæ interpretatione, vt ſilentio tranſeamus illa quę vix intelligũtur niſi à perito expoſitore: quæ, duo præcipuè ſunt; ſcilicet, ordo dicendi in ſcriptura interpollatus, & ſubitus tranſitus ab vna materia in a-

liam

liam. Quòad primum attinet animaduertat diligenter interp̄s in ſcriptura ſacra interruptā inueniri ſeriē & ordinem: quinimó & præpoſteram. Vnde dicit beatus Hieronymus ſuper illa verba; Filij Dauid, filij Abraham, Matth. 1. Ordo, inquit, pręposterus, ſed neceſſario cōmutatus. Si enim priùs poſuiſſet Abraham, & poſteà Dauid: rurſus repetendus ei fuiſſet Abraham: vt generationis ſeries texeretur. Et beatus Gregorius in mor. lib. 5. cap. 29. ſuper Iob; ſacræ ſcripturæ, inquit, conſuetudo eſt, vt cùm aliquid narrat (interpoſita alterius cauſę ſentētia) ad ſuperiora protinus redeat. Exempla huius rei, non ſunt aliunde petēda, quàm ab ipſomet Grego. q ſatis illuſtria affert. Dixerat Iob de reprobis; Nullus eſt, inquit, qui intelligat: in ęternū peribunt: ſubinde ſubiungit de electis; Qui autē reliqui fuerint, auferentur ex eis: ſtatimqué adiūgit, quod non electis, ſed reprobis conuenit. Morientur, inquit, & non in ſapientia. Idipſum docent alij doctores. Cæterū quod ſpectat ad tranſitum ſubitum, ſatis familiare eſt iſtud in Paulinis epiſtolis: vbi manifeſtè ex vna materia in aliam tranſitum facit Apoſtolus: ſicq; præcedenti ex abrupto aliam annectit vt eſt videre. 1. Corinth. 1. cum inquit; Non enim miſit me Dominus baptizare, ſed euangelizare. Iſtis verbis, quę precedentē materiam finiunt, adiungit Pau. hęc alia; ſcilicet; Non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis &c. Et B. Greg. homi. 7. in Ezech. de hacmet re, tale ptofert teſtimonium. Conſuetudo, inquit, Prophetiæ eſt, nunc iſta, nunc illa conſpicere: & ab alijs in aliud ſubitò verba deriuare. Exemplum huius rei eſſe poſſunt illa verba Ezech. 1. Ibi enim Propheta, cum de rotis loqueretur, adiungit dicens: Et totum corpus plenum oculis in circuitu ipſorū quatuor: Cùm dixit, ipſorū, indicat quod ſubitô ſermo à rotis ad animalia eſt deriuatus.

Matt. 1. *Iob, 4.* *1. Cor. 1.* *Ezech. 1. Iſtud preponendum eſt precedente regule.*

De neceſsitate epiſtolarum Pauli.

HActenus pro noſtri ingenij tenuitate ſeminaria (fortè non pauca) ſcripta reliquimus ad totā, & quālibet partem ſcripturæ ſacræ exponendam quàm vtiliſſima, & ſcitu apprimè neceſſaria: quorū fructus quàm magnus, & vtilitas quàm ingens ſit, ſolus ille dicere ſciet, qui in officio interpretandi, illis nō ſegniter vſus fuerit. Quæ ſi ad tantum munus lectori, vel interpreti hęc modica, & pauca videbuntur; his paucis facile erit plura, & meliora adiūgere: præcipuè ex tam multis doctoribus, qui de optimo interpretandi genere ſacræ ſcripturę multa ſcitu digna in ſuis libris ſcripta reliquerunt. Nobis autem hæc vnica cura fuit, videlicet ſeligere præcipua, & optima, & ad modum, & inſtar ſeminatoris; qui non eſt ſolitus totum ſuum ſemen, quod habet domi, in terram proijcere, & ſeminare, ſed ſolūmodò eam partem, quam exiſtimat, & iudicat aptiorem eſſe ad ſeminandum. Sic nos ad ſimilitudinem, & modum ſeminantis, non nulla pręcepta, ſiue regulas ſimul cum admonitionibus haud friuolis, in lucem emittere, nobis integrum reputabimus. Qua in re (niſi noſtra nos fallat opinio) hic labor fortaſſis doctis non erit ineptus: indoctis verò (vt ſperamus) vtilis, atq; neceſſarius. Porrò eas nō ego ex meo ingenio, vel exigua eruditione genuiſſe confiteor: ſed collectas porrigo ex doctiſſimorum virorum campis florētiſſimis, tamquàm flores, non omnes, ſed meliores. Colligat eas beneuolus lector, ea auiditate, qua ſolēt pulcherrimi flores decerpi. Cum igitur hùc vſque occupati fuerimus in differendis illis, quæ toti ſcripturæ deſeruire poterant, proximum & iuſtum eſt, vt ſermonem faciamus de illis, quę peculiaria, & quaſi propria ſunt Paulinis epi-

ſto

ſtolis. Sunt autem iſta varia, ac multa; quæ volentes lectori gratificari, & nõ faſtidium parare, quanta poterimus breuitate comprehendemus. Dicamus ergo primùm an ſint, quales ſint, quot ſint, & quorſum ſint ſcriptę, & quo in tempore. Porro epiſtolas Pau. eſſe, ex earum neceſſitate monſtrandum eſt. Quæ enim neceſſaria ſunt, ea eſſe maximè conſequens eſt. Beatus Tho. in 1. p. q. 1. a. 1. ex neceſſitate doctrinæ reuelatę, reliquit probatum ſacram doctrinam eſſe. Sic nos eum æmulantes (vt boni diſcipuli) ex neceſſitate epiſtolarum: eas eſſe oſtendemus. Nam licet à quibuſdam hæreticis reiectæ fuerint Pau. epiſtolę, à catholicis tamen in magno pretio ſemper habitę fuerunt. Quare ſi tantùm negotium nobis eſſet cum orthodoxis (quibus nihil tam notum eſt, quam Pau. epiſtolas eſſe, quod modò tractamus, ſub ſilẽtio tranſire potuiſſemus. Verùm, vt error illorum, qui eas inficiantur, reprobetur, de hac re vel tantillum dicere nõ erit abs re. Cęterùm hęc controuerſia de neceſſitate Paulinarum epiſtolarum, tametſi a B. Hierony. ſub quęſtionis forma, & modo non fuerit agitata, tamen eam prorſus haud diſſimulauit. Si quidẽ in prologo ſuper omnes Pau. epiſtolas, nõ recuſauit quærere quare poſt quatuor ſcripta Euangelia, voluerit Pau. ſuas epiſtolas ad Eccleſias deſtinare: Nos verò ſtylo ſcholaſtico in vtramuis partem eam vẽtilantes priùs, de inde pro ea parte, quę vera eſt, eam deciſam relinquemus. Principiò capiat, & intelligat candidus lector, vndè occaſionem ſumpſit, & accepit præſens cõtrouerſia. Non enim citra rationem, cauſam & motiuũ (vt ita loquar) mouenda ſunt dubia, & quæſtiones. Quare præſens dubium ex eo videtur eſſe ortum, quia ſatis, ſuperq; videntur ſufficere quatuor Euangelia: quæ ſunt legis ſupplementum. Quòd ſi res ita habet; liquidò conſequitur fruſtrà additas fore Pau. epiſtolas. Accedit hùc & alia ratio, quę momentum habere videtur. Scilicet; epiſtolæ aut ſunt ſcriptę, vt per eas nobis traderentur præcepta, aut conſilia: at horum neutrum: aſſeri poteſt: quia Euangelia pleniſsimè & perfectiſſimè ſuppeditant nobis iſta duo, per quę nanciſci poſſumus vitam æternam: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et de conſilijs Euangelicis abundè ſatis agitur in doctrina Euangelica. Superfluæ igitur videntur epiſtolæ Apoſtolorum; cum ſufficiat Euangelium. Neque hîc locus euadendi eſt, ſi forte aliquis dicat, eadem, quę ſunt apud Euangeliſtas, Paulum recenſere in ſuis epiſtolis: nam id ſine vitio ſieri poteſt. Multos namque eſſe ſcriptores de vna, eademquè re, non eſt inſolitum. Sicut patet de Euangelio; quod vnum tantùm eſt, de quo nõ duo, ſed quatuor ſcripſere Euangeliſtæ. Non valet iſtud. Nam ſi hæc euaſio admittatur: conſequens eſt vt non tantùm quatuor, ſed quinque debeamus admittere Euangeliſtas: quod hactenus nemo auſus eſt dicere. Forſitan euadet alius, dicens epiſtolas adiectitias eſſe. Adiecit Paulus ſuas epiſtolas Euangelijs illis quatuor. Sed iſtud magis videtur abſurdũ. Siquidem lex imprecatur maledictionem omni homini adijcienti. Lex nã que dicit; Quicunq; addiderit, aut dẽpſerit verbo legis, omnes plagæ ſcriptę in lege venient ſuper eum. At fortè inficiabitur iſtud quiſpiam dicẽs, Paulum nihil in ſuis epiſtolis addidiſſe legi Euangelicæ: ac proinde non incidiſſe in hanc culpam. Neque iſta videtur legitima euaſio. Quandoquidẽ cõſtare videtur manifeſto, ab eo eſſe factũ iſtud: vt videre licet 1. ad Corint, cap. 5. vbi præcepto, quod dederat Chriſtus de excommunicato fugiendo, addidit ipſe dicens: Nec cum illo ſumatur panis. Chriſtus tantùm dixit, Si non audit Eccleſiam, ſit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus. Igitur ſi Paulus appoſuit

D. Tho. 1. q. 1. a. 1. — *D. Hiero.* — *Quæſtio de Epiſtolis Pauli.* — *Matt. 19* — *Apo. vlt.* — *1. Cor. 5.* — *Matt. 18*

ut ſcilicet è medio tollerentur multi abuſus, qui orti erant in Eccleſia noui ter nata. Facile eſt videre in ſuis epiſtolis quomodò Pau. pro ſua virili nihil intentatū reliquit, quò de Eccleſia extirparet illas conſuetudines, illoſquè abuſus, qui pulchritudinem & decorem Eccleſię Chriſti ſponſæ fœdabāt, & maculabant: ſicut videre eſt in illo abuſu, qui erat apud Corinth. de comedendo in Eccleſia; contra quem ſcripſit Corinth. dicens: Nunquid domos non habetis ad manducandum? &c. Rurſus, licet Eccleſia iam haberet præcepta, ſtatuta, & concilia in Euangeliorum libris depicta, & ſcripta: tamen ex illis multa erant, quorum & vera forma ſeruandi, & vera, & germana intelligentia illorum ignorabitur. Quid, rogo, fecêre epiſtolę Pau? Quid? Pręſtiterūt ſanè verā intelligētiā, & verā normā ſeruādi illa. Nā Chriſtus etſi dedit ſtatuta, & præcepta ſuæ Eccleſię; verūtamē normā, & praxim illorum non dedit. Quare oportuit per Apoſtolos ad exercitium, & praxim eſſe reducenda. Hi quoties per præſentiam præſtare poterant, verbo docebant: at quando per abſentiam non licebat, per epiſtolas iſtud faciebant. Iſtud factum eſſe ab ipſo Apoſtolo nemo neſcit, niſi qui non legit eum. Siquidem ipſe pluribus in locis diligentiſſimè hoc præſtitit. Legant, qui volunt. 5. capit. 1. Corinthio. vbi docetur praxis de excommunicatione, & capit. 11. vbi traditur norma ſumendi Euchariſtiam: & alijs in locis de alijs ſacramentis praxis docetur, vt de matrimonio Paul. diffuſè & copioſè ſatis in ſuis epiſtolis vſum, & praxim iſtorum, & aliarum rerum docuit Eccleſiam: et tandem multas traditiones exhibuit, dicens; Tenete traditiones, quas accepiſtis ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam. Et Beatus Iacobus in ſua epiſtola ſimiliter fecit, tradens normam ſumendi extremam vnctionem, dicens: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros &c. Non igitur Apoſtolorum epiſtolę ſuperuaca neæ ſunt: ſed vtiles, & neceſſariæ: vt porè multùm valentes ad interpretationem, tam præceptorum, & conſiliorum, quàm monitionum, rituum, & conſuetudinum, aliarumquè multarū rerum, quę forſitan, ſi non fuiſſent epiſtolæ Pau. ad huc extarent incognitę à nobis. Quamobrem pro magno beneficio Deus Eccleſiæ ſuę poſt Euangelicam doctrinam largitus eſt epiſtolas Paulinas. Neq; quicquam obeſt quod dederit eas poſt datam Euangelicam doctrinam. Nam ſicut poſt exhibitam legem Moſi, conſequuta eſt Prophetarum doctrina, qui veri legis interpretes fuerunt, vt vel in vno Iſaia palàm conſtat: & in alijs quoq́: quę enim in lege ſubobſcura erant, plana ipſi fecêre: quinimò quę non erant, ipſi ſuppleu re: Sic Paulus, & reliqui Apoſtoli ad Prophetarum imitationē poſt ſcriptam legem Euangelicam, quam primum Chriſtus verbotenus tantùm docuit, ipſi (non niſi ſpirante Spiritu ſancto) epiſtolas ediderunt, & eas in lucem emiſerunt. Non ergo minus neceſſarię in Eccleſia ſunt Apoſtolicæ epiſtolæ poſt Euangelia, quàm Prophetiæ poſt Moſaicā legē. Hę autē nō ſunt ſuperfluæ: neq; igitur illæ tales reputari debēt. Deniq; vt cōcludamus, alia quoq; Pauli. epi. neceſſitas erat in Dei Eccleſia: vt ſcilicet ſuppeditaret Pau. nobis arma in eis ad debellēdos belluinos iſtos homines: qui ferarū more, caninique dētibus dilacerare in dies toto conatu procurāt ſanctā Dei & incōſutilē tunicā; hoc eſt immaculatā Eccleſiā. Cōtra hos impugnatores, & Eccleſię hoſtes ex epiſtolis Pau. arma multa deſumere valem⁹. Ex profeſſo quippè epiſt. inſtitutæ & cōpoſitę fuerunt ad hęreſes extirpādas; tametſi ipſi hęretici, tā ſint peruerſi, vt ad fingēdas hęreſes ſuas, paſſim Pau. epiſtolis vtantur. Sed id faciunt, vim

Marginal notes: 1. Cor. 11. — 1. Co. 5. & 11. — 2. Theſ. 2. — Iac. 5.

2.Pet.3. ſe difficiles,& a quibuſdam deprauatas.
Si verò ab illis requiramus, qui in
eas commentarios cùm copioſos, tũ
doctiſſimos ediderunt: reſpondere a-
liud non poterunt, niſi dicere admira-
biles, doctiſſimas, profundiſſimas,&
omni ex parte diuiniſſimas eſſe. Quod
ſi nõ à noſtris, ſed ab inimicis teſtimo
niũ petere volumus (vt dicamus, ſalu
Luc.1. tẽ ex inimicis noſtris) hęretici, & Lu-
therani ad ſydera vſq; haſce epiſtolas
extollunt,& magnificant. Vndè ne dũ
in memoria, verùm in manibus nun-
quã nõ habẽt, buccis plenis Pau. reſo-
nantes. Quod (vt credibile eſt) non fa-
cerent, niſi intelligerent quanta ſit vis,
efficatia; & doctrina in Paulinis epiſto
lis. Sed nihil mirum. Nã cedo quid ha
Epiſtolar**ũ** bet alia ſcriptura vel honoris; vel vtili
Pauli am- tatis, quod magno cũ cumulo in Pau.
pliſſima lau epiſtolis non reperiatur? Si ſtylũ ſpe-
des. ctes, ſi ſcientiam deſideres, ſi materiã
ſubiectam ſcruteris, ſi in dicẽdo enar
giam contẽpleris, ſi morũ ſanctimo-
niam exoptas; quę ſcripta magis ad vi
uũ bonos mores depingit? & quæ etiã
plus Chriſtum ſpirat? Si hunc imitari a
mas, quis iſtud Paulo ardentiùs do-
cuit? quid in Dei amore magis inflam
mat homines, quam Pauli apoſtolæ?
Denique id nobis pro certo,& explo-
rato habendum eſt, neque in his di-
ctis, neq; in alijs dicendis Paulinã ſcri-
pturam nulli alteri exiſtimari debere
ſecundam: quin potiùs audeò dicere
(quod tamen ſine correctione Eccle
ſię nolo accipi) quod ſi nõ haberemus
Euangelicam doctrinã traditam ab ip
ſis quatuor Euangeliſtis, vnus tantùm
Eccleſiæ poſſet ſufficere Paulus. Sed
ne hæc ex magno, quo tenemur, affe-
ctu ad Paulum, dicere videamur, ex
collatione epiſtolarum cum alia qua
cunq; ſcriptura, quod diximus tale eſ-
ſe monſtrabimus. En aggredimur
mox iſtud. In primis tamen præmittẽ
dũ nobis eſt, quod nulli hac nous du
bium fuit: Videlicet ſcripturã ſacram
diſtributã eſſe in duas præcipuas par
tes: ſcilicet in vnam, quam dicũt teſta-
mentũ vetus,& aliã, quã nouũ appel- Sacræ ſcripturæ diſtributio.
lant. Porrò quas partes habeat teſta-
mentum vetus minutatim rece uſere
nũc non opus habemus. Fiet autẽ iſtud
aliâs. Sed notet ſtudioſus lector, quòd
teſtamentum nouum & ſecundum
ſe totum, & ſecundum ſingulas eius
partes, præfertur veteri teſtamento:
ita quòd totũ nouum excellentius ſit
toto veteri:& ſingulæ partes quoq; ſin
gulis partibus. Secũdò obſeruet, quòd
quẽadmodũ lex in veteri teſtamẽto
pręponẽda eſt Prophetarũ libris: ita
& in nouo inſtrumento opus ſcriptũ
ab ipſis Euangeliſtis, primũ, & pręci-
puũ dignitatis obtinet locum. Idcircò
quando faciemus comparationem in
ter epiſtolas Pau. cũ reliquis ſcriptu-
ris, intelligat eruditus lector non eſſe
noſtrã intentionem præponere Pau.
doctrinam Euangeliſtarum ſcriptis,
ſed reliquis alijs, quibus iure ſuo ante
poni poteſt Pau. doctrina. Siquidem
& hæc diuinitus eſt inſpirata. Ad Gal. Ad Gal. 1
namque Paulus iſtud palàm aſſerit, di
cens; Notum vobis facio fratres Euã
gelium, quod Euãgelizatum eſt à me,
quòd non eſt ſecundùm hominem,
neque enim ego ab homine accepi
illud, neque didiſci: ſed per reuelatio-
nẽ Ieſu Chriſti. Quo nomine quòd pręferatur,
nihil mirũ cuiquam eſſe debet,
vt pote doctrina à Deo immediatè re
cepta, quod non vſuuenit in multis a-
lijs authoribus Scripturæ, quibus reue-
latio,& inſpiratio facta eſt per Angelo
rum miniſterium. Pau. autẽ doctrina
immediatè à Deo,& Ieſu Chriſto, nõ
mortali quidem, ſed immortali. Quod
etiã adauget excellentiã,& dignitatem
doctrinę Apoſtoli Pau. ſuper alias. Et
ex hac parte ſi non eſt præferẽda Euã
gelicæ doctrinæ: ſaltim æquari poteſt,
& debet illi. Quę quæſo doctrina huic
cõparari poteſt? aut quæ eã excedere?
Obſecro quę ſcriptura ita palàm, aper
te, & manifeſtè comprobat omnem
aliam ſapientiam ſtultitiam eſſe, ſicut

Pau.doctrina? Hęc rurſus omnia vitia eradicat, omneſquè virtutes plantat. Sed ad quid non valent Pau. epiſtolæ? Quæ ſunt illa quæ replent ſcholas, & ambones, niſi epiſtolę Pauli? Conciones ſacrę, & Eccleſiæ ordinationes, ex quibus conflantur niſi ex Pau. epiſtolis? Et ad hęreſes diſſipandas quę arma magis conſentanea, & efficacia? Et ad nos tuendos qui clypei meliores, quàm Pau. epiſtolæ? Si non haberemus Paulum, quis nobis eſſet dux in conflictibus, quos quotidiè cum hæreticis habemus? Sanè nedum Dux, verùm piôrum clypeus nobis eſt Pau. Apo. Sed quid moramur in re tam lucida, & aperta? Expēdat pōderet, videat, examinet, illas quatuor dores, & excellentias ſcripturæ ſacrę,
2. ad Ti. 3. quas ipſemet Pau. ſcribens ad Ti. aperuit; diſcutiat, inquam ille, qui nobis fidem dare non vult, & reipſa comperiet in nulla ſcriptura tam copioſè, & plenè reperiri ſicut in Pau. epiſtolis. Hæ quidem vehemēter vtiles ſunt ad docendū; hæ ad corripiendum; hæ ad erudiendum, et denique ad hominē tā internū, quàm externū miris modis perfectiſſimū efficiendū, dictu mirū, quantū valēt. Dilatari in plura poterat ſermo iſte de qualitate, & valore epiſtolarum Paulinarum: Sed, vt conſueta breuitate vtamur, quæ dicta ſunt, nobis viſa fuerunt ſatis.

De epiſtolarū numero.

CÆterum hoc tertio loco ſeſe offert tractare de epiſtolarum numero, vt ſciamus quot ſint à Pau. cōpoſitę. Cōpoſitæ dicimus: nam ab eo propria manu nō omnes fuerūt ſcriptę.
Numerus epiſtolarum Pauli. Principiò aduertat hîc lector beneuolus, geminū eſſe epiſtolarū numerū: alterū earum, quæ nunc extant apud nos: alterū verò earū, quæ reuera ſcriptę fuerūt. Poſterior numerus maior eſt illo priore; ſiquidem ille dumtaxat quatuordecim epiſtolis cōprehenditur: hic autem poſterior multò his plures habet. De qua re licet non nulli dubij ſint, nos verò inſequētes multorū grauiſſimorū doctorū ſententiā iſtud pro certò tenemus; quod non paucis teſtimonijs probare valemus, nō aliū de quàm ab ipſomet Pau. petitis. Neq; quemquā perturbet quod in Elencho epiſtolarum nō ſint nobis ab Eccleſia adnumeratę plusquā quatuordecim. Nā ſi non plures, hoc ideo factum eſt, quia nō extāt plures, neque apud nos reperiuntur: Reliquę ſiquidē periere. Dices forſan; vndè igitur conſtat plures eſſe? Reſpondebitur tibi dicendo, iſtud conſtare ex his, quę Paulus ſcripſit. Quę ſi tibi non eſt audire moleſtū, non vno tantùm, ſed multis teſtimonijs dabimus probatum. Primum teſtimonium peti poteſt ex capi. 5. 1. ad *1. ad Cor. 5*
Corinth. vbi ſic dicit Pau. Scripſi autem vobis in epiſtola, non commiſceri fornicarijs &c. nunc autem ſcripſi vobis, non commiſceri. Si is, qui inter vos frater nominatur, eſt fornicator aut auarus, aut idolis ſeruiēs, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum huiuſmodi nec cibū ſumere. Ex hoc loco luce meridiana clarius eſt, Paulum ante iſtam epiſtolam, iam Corinthij dediſſe aliam. Nam cum dicit, ſcripſi vobis, intelligendum eſt, in alia epiſtola. Vndè ſi illa appareret apud nos, quæ modò ſecūda eſt, tertia foret. Eſt aliud ſiue ſecūdum teſtimoniū, illud quod *2. ad Co. 13*
cap. 13. 2. Corin. dicitur quod tale eſt. Ecce, inquit, tertiò hoc venio ad vos. Pauli mos erat, antequam veniret quo iturus erat, prius annuntiare ſuum aduentum: Quinimò & ſuū deſiderium, *Rom. 1.*
vt in epiſtola ad Roma. ſiquet. Ex his Pauli verbis palàm fit, Paulū tres epiſtolas ad Corinthios tranſmiſiſſe. Et vt in ore duorum vel triū ſtet de hac re omne teſtimonium, eſt & alius locus apud Pau. ad hoc propoſitum nō ineptus, ſed ſatis accōmodus. In initio cap. 5. 1. ad Cor. eos redarguit Pau *1. ad Cor. 5*
lus eò quod à ſe non eiecerint vt ipſe eis mandatum dederat, illum fornica-

rium

rium qui ſuam n ouercam duxerat. Quocirca coactus fuit Pau. illum ex cōmunicationis gladio ferire. Corinthij namque non intellexerunt Paulū putantes illum loqui de infidelibus: ipſe autem loquebatur de illo, in quē ſententiam excommunicationis tule rat: Paulus autem mentem ſuam explanat, dicens. Non ego loquebar de infidelibus, vt vos putaſtis, ſed de illo fornicario. Nam video fieri non poſſe quin commiſceamini infidelibus: cùm mixtim Christiani habitent vnà cum infidelibus. Sed meum præceptum eò tendit, ne commiſceanimi cū illo Christiano qui fuerit fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens &c. Nā ad nos non ſpectat iudiciū de his qui foris ſunt. Ecce teſtimonia clara, & aperta, quibus adiungere & alia poſſumus. Nam aliam epiſtolam ſcripſit Paulus Eccleſię Laodicenſium, quæ non repentur, nec extat. Quod ita eſſe, ex vltimo capitulo ad Coloſſ. comprobatur. Ibi enim ait Pau. ſic. Et cum lecta fuerit apud vos epiſtola hęc, facite, vt & in Laodicenſium Eccleſia legatur: & ea quę Laodicenſium eſt, vobis legatur. Vide igitur bone lector, quomodo poterat clarius loqui Pau. vt confiteretur ſe dediſſe ad Eccleſiam Laodicenſium aliam epiſtolam. Non igitur dubitare debemus plures fuiſſe ſcriptas epiſtolas à Paulo, qui per ſeptem & triginta annos in Euangelica concione & functione tam indefeſſè, quàm conſtanter laborauit. Nec mirum quidem. Nam in omni loco corpore & præſentia minimè adeſſe poterat. Quare paſſim ad Eccleſias dare epiſtolas, res ipſa ab eo exigebat. Vnde in epiſtola poſteriore ad Theſſalo. ca. 2. ipſemet iſtud inſinuauit, dicens. Ne moueamini citò à veſtro ſenſu: neque terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neq; per epiſtolam tamquam per nos miſſam: ſed tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonē,

Colo. 4.

2. Theſ. 2.

ſiue per epiſtolam noſtram. Cæterū de epiſtolis Pau. ad Senecam, contendunt aliqui non eſſe Pauli. Alijs verò contraria eſt ſententia. De hac re ſit qui volet iudex: nos ſententiæ D. Hierony. ſubſcribimus. Et hęc de nūmero epiſtolarum Paulinarum incerto dicta ſint. Porro vt veniamus ad nūmerum quem definitè & determinatè Eccleſia nobis reliquit ſcriptum, qui tantummodò quatuor & decem amplectitur epiſtolas; illas quatuor quidem ad diſcipulos deſtinatas, decem autem ad Eccleſias, de conſenſu omnium Orthodoxorum neque plures, neq; pauciores eſſe dicimus quā quatuordecim. Quam determinationem & ſi mauis cenſuram, ex ſacris cōcilijs mutuati ſumus. Concilium namque Laodicen. Canonem noui & veteris teſtamenti recenſens, tale de hac re protulit teſtimonium, per hęc verba. Epiſtolæ, inquit, Pau. numerò quatuordecim, ad Romanos, ad Corinthios vna & altera, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes, ſingulis vna: Porrò ad Theſſalonicenſes, prima, & ſecunda, ad Thimotheū prima, & ſecunda, ad Titum, ad Philemonē, & ad Hæbreos. Has ſi enumeres epiſtolas, inuenies non eſſe plures annumeratas quā quatuordecim. Simile teſtimoniū affert conciliū tertiū Cartagi. ait enim: Pau. Apoſt. epiſtolæ quatuorde cim, inter quas eſt vna eiuſdē ad Hębr. Præterea Conciliū Floren. ſub Eugenio. IIII. celebratum, conſimilem de hac re profert ſententiam. Et deniq; ut nō prætermittamus Concilium Triden. noſtra ętate glorioſè celebratū, ipſū quod ab alijs Cōcilijs decretū & determinatū prius fuerat de hac re, ratū, & corroboratū nobis quoque reliquit ſcriptum. Colligamus ergo & concludamus, quin etiam confiteamur, quatuordecim nos habere epiſtolas, & earum verum & legitimū Paulū eſſe authorem. Patres enim noſtri maiores & antiquiſſimi

Con. Lao.

Con. Car. 3.

Con. Flo. 36

Con. Tri. ſeſ. 4.

ab ipſo naſcẽtis Eccleſię principio, ad noſtra vſq; hæc tẽpora, his epiſtolis vſi ſunt, tam ad confirmanda fidei dogmata, quàm ad euellendas hæreſes ab Eccleſia, ad bonoſq; efformãdos mores, ad multaq; alia Eccleſiæ neceſſaria. De epiſtola autem ad Hæbręos nihil nunc ſingulare dicimus. Ipſa autem preter alias peculiarem expoſcat conſiderationem. Quam nunc nos pollicemus, ſi Dominus conceſſerit vt ad eam enodandam perueniamus. Solẽt autem de hoc numero epiſtolarum myſticè philoſophari viri aliòqui docti in hunc modum: vt per illas quatuor epiſtolas, quas deſtinauit ad ſuos diſcipulos, dicãt inſinuari, doctrinam illarum concordare cum quatuor Euangeliſtis: at cum diſcipuli tantùm tres eſſent, per eos inſinuatam quoque fidem Trinitatis. Porrò alias decem epiſtolas, reſpondere aſſerunt decem præceptis, quæ à Moſe in decalogo fuerunt poſita. Sicut enim Moſes ſuum populum illis decem pręceptis ſuſcepit erudiẽdũ: ſic pari modo Pau. doctor gentiũ, ſuis decẽ epiſtolis totã Eccleſiam erudire & docere procurauit. Pulchra fortè adinuentio & cogitatio hæc eſſe videtur: verùm ad mentem Pau. an hęc ſit excogitata, ignoro. Nam cùm ſit dictum, & pro vero relictum, Paulum reuera plures quàm quatuordecim epiſtolas edidiſſe, iam manifeſta coniectura eſt quod iſti dicunt, ſiue ſingũt: nihil tale, vel ſomniaſſe Apo. Verũ pro honore & reuerentia illorum qui huius inuentionis fuerunt authores, ſuſtineri quidẽ illa myſtica imaginatio poteſt, habita ratione ad illas quatuordecim, quas nunc Eccleſia recognoſcit. Hactenus de his.

Myſtica interpretatio circa numerum epiſtolarum Pauli.

De ordine epiſtolarũ.

Duplex ordo epiſtolarũ Pauli.

ABſoluto epiſtolarũ numero, finiti mus ei eſſe debet ordo earũ qui etiam in epiſtolis Paulinis peculiari cõſideratione dignus eſt. Is namq; (quẽadmodũ diximus de numero) binus eſt. Alter qui ſpectari & cõſiderari debet quatenus à Pau. ſcriptę, editæq; fuerũt: alter verò, prout in ſacris Biblijs ſcriptæ reperiũtur. Poſterior iſte ordo admodùm facilis intellectu eſt: inſpectione namque, & lectione indiget ſolùm. Porrò prior ordo ille non modicè difficilis apparet, & eſt. Quoniã neq; de eo vllã Pau. fecit mentionẽ, neq; qui cõmentaria ediderunt, ad iſtud inueniendũ aliquã magnã lucẽ nobis reliquerũt. Hincq; fit vt in hoc negotio magis ſit nobis agẽdũ coniecturis quibuſdã, quàm alijs vijs & modis. Nõ enim demonſtratione oſtendere poſſumus quæ hîc pertractamus. Veruntamen præſtat in primis certa à dubijs diſiungere. Quod apud omnes Pauli interpretes extra dubium eſt, & vnanimi cõſenſu receptum, tale eſt; videlicet, has quatuordecim epiſtolas, ſecundũ ordinẽ quẽ Pau. habuit in ſcribendo eas, nõ eſſe ordinatas in noſtris Biblijs. Hoc pro indubitato habetur. Neque certò ſcitur qua ratione inuerſo ordine adnumerentur apud nos Pau. epiſtolę. Tametſi huius mutationis & inuerſionis minimè deſint, rũ pulchrę, tum ſufficientes aliquot rationes: quas alibi parati ſumus dicere, & enucleare. Nunc autem ſatis perſpicuum atque notum eſt vtramque epiſtolam ad Corinthios priùs fuiſſe à paulo ſcriptam, quàm illam deſtinatam ad Romanos. Quod probare intendimus, propter illos qui tantummodò volunt, pręceſſiſſe primam, non autem ſecundam. Nobis verò magis arridet illa ſententia, qua docetur, ad Romanos epiſtolam tempore illis duabus fuiſſe poſteriorem. Pro qua ſententia ſuadenda: primùm ille locus Pauli ad Rom. 15. facere videtur. Vbi ſic dicit Apoſtolus. Nunc igitur proficiſcor Hieroſolymã miniſtrare ſanctis. Probauerũt enim Macedonia; ſcilicet Philippen. Theſſalonicẽ. & cęterę illius regionis Eccleſiæ, & Achaia etiam; hoc eſt, Corinth.

De ordine epiſtolæ ad Romanos cũ epiſtolis ad Corinth.

Rom. 15.

Corinthij, qui in Achaia poſiti ſunt: collationem facere; ideſt, eleemoſynam, in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Hieruſalem. Ad hanc autē eleemoſynam Paulus vna, & altera epiſtola, Corinthios deduxerat. Capite ſiquidem vltimo. 1. ad Corinthios ſic dicit; De collectis autem quæ fiunt in pauperes ſanctos, ſicut ordinaui Eccleſijs Galatiæ, ita & vos facite. Per vnam ſabbati vnuſquiſque apud ſe ponat, quod ei placuerit, vt non, cùm venero, tunc collectę fiant. Cum autem præſens fuero, quos probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalē. Quòd ſi dignum viſum fuerit, vt ego eam, mecum ibunt. Cùm autem has deferret collectas Pau. & paratus eſſet aſcendere Hieroſolymam, à Corintho ſcripſit epiſtolam ad Romanos, vt ſuo in loco latiùs dicemus. Porrò in poſteriore quoque epiſtola ad Corinthios capi. 8. de eiſdem collectis ſcribit: ad eaſquè faciendas adimitationem Macedonū hortatur, dicens: Notum autem vobis facimus fratres gratiā Dei; hoc eſt, eleemoſynam, quę data eſt in eccleſijs Macedonię &c. Et quoniam proficiſci non potuit Corinthum, vt pollicitus fuerat in epiſt. prępeditus conuerſatione gentiū, & prędicatione Euāgelij, vt ipſorū collectas, quas ſuperiori anno perſuaſione ſuæ epiſtolę fecerāt, ipſe deferret Hieroſolymā: Idcirco ca. 9. ſuadet vt collectę fierent priusquā ipſe adiret, dicens. Miſimus autē fratrs, vt ne quod gloriamur de vobis euacuetur in hac parte, (quēadmodū dixi) parati ſitis. Ne cū venerint Macedones mecū, inueniāt vos imparatos: & tunc nos erubeſcamus, vt nō dicamus vos in hac ſubſtātia. Cęterū antequā vlteriùs progrediamur, cum hic locus ſit aliquantulū obſcurus, pro illis, qui in Paulinis epiſtolis nō multū ſunt verſati, aliquali indiget declaratione. Vult igitur dicere Apoſt. in illis verbis exhortatorijs, in quibus hortatur illos Pau., vt opere præſeferāt magnificos & liberales apud illū, qui laudauerat, & cōmendauerat illos quòd tales eſſent. Nam ſi ſecus factum fuerit, erubeſcentia magna tenebit illum, qui aliàs laudauerat illos de liberalitate & magnificentia. Hæc de intelligentia illorum verborū. Ad id igitur, vnde digreſſi fuimus, reuertētes, ex his dictis & alijs quę dici poterant, colligere poſſumus vtramque epiſtolam ad Corinth. fuiſſe ſcriptam priuſquàm extaret illa ad Rom. Quę cum in priori loco collocata ſit in noſtra, qua vtimur Biblia: palàm colligitur eam non eſſe collocatam ſecundum ordinem, quo ab ipſo Apoſt. fuit ſcripta. Prætereà idipſum poteſt oſtendi in alijs epiſtolis, in quibus etiam non fuit obſeruatus ordo ille, vt videre licet inter epiſtolam ad Hęb. & multas alias. Vltimo namque loco in noſtra Biblia ponitur epiſtola ad Hæb. & tamen ipſa nō fuit vltimò ſcripta à Pau. ſed illa ad Timothe. 2. Quod ex ipſomet Pau. cōſtare videtur, vbi dicit ſic. Ego enim iā delibor, & tēpus meæ reſolutionis, ideſt, vitę, inſtat: iā curſū cōſummaui &c. non igitur potuit poſteà ſcribere epiſt. aliquā. Magna igitur cōiectura eſt, illā fuiſſe vltimā. Et eadē ratio eſt de epiſtola ad Philemonē, & ad Titum, quę in noſtra Biblia poſt ſecundā epiſtolam ad Timotheum collocātur, quæ tamen vt multi volunt, anteponēdę erāt, & nō poſtponendę. Porrò laborāt & torquent ſe hìc ſatis multi ex neotericis interpretibus, volentes ordinare omnium epiſtolarū Paulinarū ſeriē. Alij occaſionē ſumētes ex Pau. peregrinatione, quæ à beato Lu. fuit deſcripta: ſiue ex actibus Apoſto. alij verò ex hyſto. Nos verò hoc loco tantū laborē & opus aggredi, nō eſt curaſſumere debeam⁹: tū qa neſcij ſum⁹ ſi exactè iſtud ſciri poſſit, tū etiā, quia quod attinet nūc ad noſtrū inſtitutū, hoc nō eſt neceſſariū: tū tertiò, quod huius rei diſcurſio poti⁹ reſeruāda eſt

Margin notes (left column):
1. Cor. vlti. (beside "quidem vltimo. 1. ad Corinthios")
2. Corin. 9. (beside "ctę fierent priusquā")

Margin notes (right column):
De ordine epiſtola ad Hebreos. (beside "Biblia ponitur epiſtola ad Hæb.")
2. ad Ti. 4. (beside "met Pau. cōſtare videtur")

in explicatione Actuũ Apoſtolorũ,ex qua aliqualis parari poteſt huius rei notitia & cognitio,tametſi.D. Lucas in illa ſcriptura non narret plenè omnia Pauli geſta. Tum quartò,quia iam nos intendimus in vnaquaque epiſtolarum explicanda, duo illa tractare,ſcilicet ſi ſit.1.2.3.4.vel5.&c.& aliud, ſcilicet ex quo loco fuerit miſſa,&per quẽ, & cuius manuſcripta, manu Pauli vel alterius. Si qui verò his non fuerint cõtenti, non arguant nos negligentiæ, ſed plura apud alios requirant,qui nõ (quemadmodum nos)tantę breuitati ſe ſubmiſerunt. Cuius ne videamur eſſe obliti,non hîc tantũ, verum etiam alijs in locis data opera, & conſultò, multa diſſimulanter prætermiſimus. Non illa quidem,quæ permultum neceſſaria,vel iuuantia videbantur eſſe, ſed illa,quæ ſine grandi iactura diſſimulari poterãt. Veruntamen ne omnino nos ieiuni tranſeamus,nunc ſupponamus quæ procedente tempore (Deo priùs tamen opem præſtante) de ordine epiſtolarum dumtaxat dicere pollicemur. Hæc autem dumtaxat in duobus tota poſita ſunt,videlicet quis ordo in epiſtolis vt editę à Paulo fuere, & quis vt in noſtra vulgata Biblia circũferũtur. Hæc quò meliùs intelligantur,tres ſequẽtes ordines declarabũt.

Series Epiſtolarũ beati Pauli,ſecundùm ordinem, quo in noſtra Biblia ſunt notatę.

Ordo Epiſtolarũ Pauli iuxta Biblia ſacra.

	Prima ad Romanos.cap.	16
2	ad Corinth.p.cap.	16
3	ad Corint.2.cap.	13
4	ad Galatas.cap.	6
5	ad Epheſios.cap.	6
6	ad Philippenſes.cap.	4
7	ad Coloſſenſes.cap.	4
8	ad Theſſalonicenſſes.p.	5
9	ad Teſſalo.2.cap.	3
10	ad Timotheum 1.cap.	6
11	ad Thimoth.2.cap.	4
12	ad Titum cap.	3
13	ad Philemonem cap.	1
14	ad Hæbręos cap.	13

Secundũ alios hoc modo ſunt collocandæ.

Ordo Epiſtolarũ Pauli ſecundũ alios.

2 Prima & ſecunda ad Theſſal.
3 ad Corinth. prima
4 ad Galatas.
5 ad Romanos.
6 ad Titum.
7 ad Corinthios ſecunda.
8 ad Coloſſenſes.
9 ad Epheſios.
10 ad Philippenſes.
11 ad Philemonem.
12 ad Timotheum prima.
13 ad Hæbręos.
14 ad Timotheum ſecunda.

Ordo ſecundum ſeriẽ, qua miſſæ à Paulo fuerunt.

Ordo Epiſtolarũ iuxta miſsionẽ Pauli.

1 Prima ad Theſſalonicenſes.
2 2.ad Theſſalonicenſes.
3 ad Galatas.
4 Prima ad Corinth. quæ non extat.
5 2.ad Corinthios.
6 3.ad Corinthios.
7 ad Romanos.
8 ad Philippenſes.
9 ad Epheſios.
10 ad Coloſſenſes.
11 ad Hębreos.
12 ad Titum.
13 1.ad Timotheum.
14 2.ad Timotheum.
15 ad Philemonem.

Poſtquam ordinatarum epiſtolarũ varium ordinem ocularitet oſtendimus,iuſtum eſt vt,prætermiſſis omnibus alijs ordinibus,inueſtigemus rationes & cauſas,ob quas mutatus ſit ordo ille,qui eſt compoſitionis illarum, in iſtum,quem nos nunc in noſtra Biblia habemus. Non enim putandum eſt iſtud factum fuiſſe temerè, & ſine rationabili cauſa. Quod mox nos dicturos promittimus,ſi priùs tamen breui quadam oratione à nobis dictum fuerit, quamobrem in nullo illorum

triũ

Cur nō fiat mentio de epiſtola ad Laodicen.

trium ordinum mentio facta ſit de epiſtola illa Pauli ad Laodicenſes. De qua meminit Paulus vltimo cap. ad Coloſſ. diceus; Cum lecta fuerit apud vos epiſtola hęc, facite vt legatur in Eccleſia Laodicenſium: & ea, quę eſt Laodicenſium, vobis legatur. De hac enim nulla facta eſt mentio. Quòd ſi dicatur id circo factum eſſe, quod illa non extaret, mox infringitur excuſatio iſta: eo quòd neque prima ad Corinthios (illam dico, quę deſideratur) extabat, & tamen poſita fuit in illa ſerie, qua dicitur à Paulo fuiſſe ſcriptas epiſtolas. Ad hoc fortè non malè reſponderi poſſet, ſi dicatur è duobus alterum, ſcilicet vel quòd non ita conſtabat de epiſtola ad Laodiceu. ſicut de illa prima ad Corinth. vel aliter, quòd ſicut annumerata eſt illa, ita poteſt & iſta recenſeri & computari. Et ſic non eſſent epiſtolæ Pauli quatuordecim, ſed ſexdecim. Verùtamē cùm illæ duę in noſtra Biblia non extent, de communi doctorum placito dicere ſolemus epiſtolas Pauli eſſe tantū quatuordecim, quibus vtitur Eccleſia ad confirmanda fidei negotia, & ad hęreſes euellendas. Reliquæ autem epiſtolæ vel ſunt ignotę, aut ſi ſunt hactenus tamen non ſunt reductæ, & digeſtæ in canonem illarum, quibus aliç in noſtra Biblia numeratæ ſunt. Neq; ſi extarent, niſi fallor, valerent ad faciēdam fidem, donec per Eccleſiam eſſent approbatæ.

Quibus de cauſis epiſtola Pauli ſortita ſint eū ordinē quē habent in ſacris Biblys.

Sed iam veniamus ad id quod quærebamus, ſcilicet quid cauſę fuerit quod hic ordo ſit immutatus, & in eius mutatione epiſtola ad Rom. prçceteris ſortita ſit primum & principem locum. In hac re non eſt magna trahenda mora, cum præſto ſint nonnullę cauſę ſiue rationes, quæ id vt ſic fieret iure expetebant. Vndè in primis hoc nobis prçmittendum neceſſarium duximus, vt firmiter credamus ordinem epiſtolarum quem modò Eccleſia Romana tenet, & à multis annis tenuit, vt videre licet in vulgata editione, quę antiquiſſima eſt, poſitum & digeſtum à Spiritu ſancto fuiſſe, hoc eſt, Spiritu ſancto dirigente huiuſmodi ordinem: quem nō ab vno vel duobus credendum eſt fuiſſe ordinatum, ſed à tota Eccleſia: Neque alio congruentiori ordine ordinari poterant Pauli epiſtolæ, ſi ſeruanda eſſet perfectio doctrinæ, & debitus ordinis modus.

Finis & ſcopus ſacræ ſcripturæ.

Si quidem finis & inſtitutum ſacræ ſcripturæ, alius nullus eſt, niſi efficere hominem perfectum in parte intellectrice, & hoc media doctrina; & affectum inflammare per virtutes ipſas, & denique bona opera, eas plantando: eradicatis tamen priùs vitijs. Quod ita eſſe luculētiſſimus eſt teſtis Pau. 2. ad Timo. cap. 3. vt nos iā alios admonuimus.

2. Timo. 3.

Dicit igitur Paulus illic; Omnis enim ſcriptura diuinitùs inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum: vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus. Cæterum in ordine epiſtolarum quo vtitur eccleſia in noſtra Biblia, iſtę quatuor conditiones obſeruantur. Nam, vt latiùs dicturi ſumus in epiſtola ad Rom. doctrina gratiæ in vniuerſum traditur. Ordo autem doctrinæ (vt in placitis philoſophorum eſt) talis eſſe debet, vt res priùs abſolutè & in vniuerſum tractetur, & deinde ſub ſpeciali ratione. Quem ordinem perpetuò obſeruarunt quàm diligentiſſimè philoſophorū princeps Ariſt. & eius anima doctiſſimus noſter Tho. Aquin. vt videre eſt in admirabili opere illo, quod conſtruxit de Theologico negotio, cui titulum dedit, Sūma Theologiæ. Cum igitur talis ſit ſcripturæ ſcopus & finis, ad iſtum attingendum finem, compoſuit Pau. ſuas epiſtolas, quibus aliud nihil intendit, niſi erudire homines in ipſa gratia Dei, & Ieſu Chriſti, eam explanando, ſuoſquè effectus manifeſtando.

Inſtitutum Paulinum

Hunc autem ordinem ſeruat Apoſtolus in erudiendo homine chriſtiano. Primò de mon-

epiſtolis, & ordo quem ſeruat in erudiendo viro chriſtiano.

monſtrat gratiæ neceſſitatẽ, qua om-
nes indigent vt ipſe palàm docet in e
piſtola ad Romanos. Mox docet il-
lum, vt in vnitate fidei permaneat, quę
tantùm vna eſt. In qua poſtquam fue
rit eruditus, in ea corroborari, & per-
ſeuerare opus habet. Dareque operã
debet, vt ab ea non decidat, ſed con-
fortatus in fide, vt bonus Chriſti athle
ta, & propugnator, eam tueatur, atq;
defendat contra hæreticos hoſtes no-
ſtrę fidei, qui nullum non mouent la
pidem, vt in fide diuiſionem faciant;
Schiſmata procurant, tunicã Chriſti
partiri intẽtantes, & quantũ ex ſe eſt,
oſſa Chriſti cõminuere tentantes. A-
poſtolus in ſuis epiſtolis, vt ad Ephe.
ad Philipp. in vtraque ad Theſſaloni.
erudit Eccleſias illas, prelatos quoque,
Principes, Primates, Magnates, Reges
atque Monarchas: in epiſtolis ad Ti-
moth. & Titum, inſtruit quo pacto de
beant paſcere, ac regere ſuos ſubditos,
eos cuſtodiendo à lupis, qui rapere vo
lunt oues. Et conſimiliter in alijs epi-
ſtolis, vt fuſiùs patebit in cuiuſque ea-
rum explanatione. Et deniq; inſtruit
nos Apo. his ſuis diuinis epiſtolis, quo
modo in eccleſia Dei trãquillam, pac
catam, & quietam vitam ducamus: fi-
dem vnam ſemper tenentes, officia
charitatis, qualia ſunt viſcera miſeri-
cordiæ, adimplentes, ſicquè beatam
vitam poſſidentes. Nunc curſim &
per tranſennam hæc percurrimus, tan
tùm ex his colligere volentes, non te-
2. ratio. merè factum eſſe, quòd epiſtola ad
Rom. adepta ſit primum locum. Ac-
cedit huc & alia ratio non exigui mo
menti, quę illam primam multùm ad
iuuat. Si enim conſideramus quòd in
hac epiſtola ad Rom. tractantur fun-
damenta fidei: fundamentum namq;
omnis bonus artifex primò ponit, ne
id quod ſuperſtruere cupit, ſtatim
ruat & labatur: videns ergo Eccleſia
quòd epiſtola iſta tradebat fundamen
ta chriſtianis, prouidente, & ſuggeren
te Spiritu ſancto in primo loco eam
collocauit. At dices; Hęc ratio ſanè le
pida eſt & ingenioſa: ſed cedo quæ
ſunt hæc fundamenta, quæ ponuntur
in hac epiſtola? Reſpõdetur. Tria qui-
dem ſunt. Rurſus dices; Quæ tria? nun
quid capis? Minimè. Cape igitur cla-
riùs, intelligeq; tres illos ſtatus homi
nis eſſe, in quibus fuimus omnes nos
ſecundùm patres noſtros: In ſtatu na-
turę, legis, & gratię. In quibus tribus D.
M. Optimiq;, & noſtri cognitio habe-
tur: quæ duo ſacra tota pagina à pri-
ma linea vſque ad vltimam intendit
nos docere. Quin etiam ex duabus hiſ
ce rebus tota quaſi ſacra Theologia
conflatur & efficitur. Adiuuat quoque *3 ratio.*
& hæc tertia illas duas, quæ ſi non ne-
ceſſitatem ſuadet, tamen magnam ſe-
cum affert congruentiam. Sanè con-
gruum profectò erat vt, cùm Paulus
eſſet Romanus ciuis, ſaltim paterno
priuilegio gaudens, & quia Tarſenſis
(qui tali priuilegio donati erant ab ip
ſis Romanis) vt doctor Romanus, Ro
manos priùs haberet diſcipulos, eoſq;
aſſumeret docendos. Adde tu quoq;
quòd ipſe illorum, Romanorum ſcili
cet, deſtinatus erat doctor, & magiſter.
Vndè cùm Roma eſſet caput gentiũ,
iuſta res erat, vt Paulus pręhonoraret
almam vrbem: ſi non ſua præſentia, ta
men ſua doctrina. Poſthabito igitur tẽ
poris ordine, ſecundum quem non e-
rat anteponenda epiſtola ad Roma-
nos, ſed poſtponenda, inuerſus eſt or-
do in catalogo epiſtolarum. Quod ſa
nè non eſt factum cum iniuria ordinis
temporalis. Nam ipſe temporis ordo
per ſe non erat ſufficiens, & congrua
ratio, vt ſecundum illum ordinaren-
tur epiſtolæ Paulinæ. Nam nihil myſte
rij, nihilquè doctrinæ importatur per
illum temporis ordinem. Ordo autẽ
doctrinę, dignitatis, & cõgruentiæ, ſi
cut dictum eſt, aliquid myſterij prę-
ferunt. Eccleſia igitur vidẽs iſtud pru-
denter, & conſideratè, etiam edocta, &
inſtructa à numine diuino, decreuit
prępponere illam ad Romanos: quod,
vt di-

vt diximus, iuſtis titulis & cauſis fecit. Quare perperàm agerent illi qui vellent hunc ordinem perturbare: ſicuti & illi digni eſſent reprehenſione, qui crederent eas epiſtolas ſorte, vel caſu eſſe ſic ordinatas, & non à Spiritu ſancto ordinante, & in tali ſerie eas conſtituente. Sicut enim in præteritis diximus, conſuetudinem ſanctarum ſcripturarum eſſe in narrandis rerum hiſtorijs, non ſemper obſeruare ordinem temporis: ſic modo aſſerimus de Eccleſia, quam in ordinandis ſcripturis dicimus non eſſe temporis obſeruatricem; ſicut videre eſt in Prophetis, & nunc in Pauli epiſtolis.

Multũ refert quo ordine collocetur hoc vel il la epiſtola. Quod ſi quis exiſtimet nihil referre hoc vel illo in loco collocari epiſtolam vnam, is falsò putat. Nam præter hoc quod eſſet valde temerarium, vel ſe inuertere ordinem preſcriptum ab Eccleſia, etiam dignus eſſet iſte reprehenſione illa, quam tulit in illos beatus Hieronymus, qui auſi fuere præponere epiſtolas B. Petri, epiſtolæ B. Iacobi. Vehementer enim ſtomachatus eſt contra illos B. Hierony. Multò igitur magis culpę reus eſſet ille, qui tã ta audacia pręditus, pro ſuo beneplacito tentaret permutare ordinem inter epiſtolas Pauli; quæ, vt dictatæ fuerũt ab Spiritu ſancto: ita ab eodem ordinatę creduntur. Veruntamen quamquam hæc res magis clarè oſtenſa & probata ſit, quam quòd noſtro adiuuamine opus habeat: tamen ex ſchola aliquid mutuantes, non indignum re putamus adducere. Receptiſſimum ſiquidem in ſcholis eſt, duplicem eſſe ordinem in ſcientijs; alterum, quem dicunt, doctrinę, alterum autem, quẽ nominant, diſciplinæ. Hæc nota ſunt etiam vel tyronibus dialecticis, qui pa lam ſciunt primã philoſophiam, quã appellant ſpeciali vocabulo, Metaphyſicam, eſſe priorem ordine doctrinæ: cæterum philoſophiam, & logicã ordine diſciplinę. At epiſtola ad Romanos, ſi cum alijs epiſtolis conferatur, vtriuſq; ordinis iure omnibus alijs præponenda venit, & doctrinę ordine & diſciplinæ, vtroq; ordine. Iam finem. hiſce dabimus ſi vnum, & breue quidem, pṫius fuerit expeditum: quod eſt, admonere lectorem (ſi tamen ignorat) quòd Paulus ex illis quatuordecim epiſtolis, ſeptem ſcripſit extra Romam: quæ ſunt duę ad Corinthios, duę ad Theſſalonicen. prima ad Timotheum, & quę eſt ad Titum, & vltima hęc quam præ manibus habemus ad Romanos, quam multi putant harum omnium fuiſſe vltimam & nouiſſimam. Veruntamen, vt autor eſt beatus Chryſoſtomus, epiſtola ad Romanos illas tantùm antecedit, quæ è Roma ſcriptæ ſunt, licet non omnes. De alijs autem epiſtolis quę Romę fuerũt ſcriptæ, in ſuis proprijs locis habebitur ratio & conſideratio: nunc autem nobis tantummodò cura eſt de illa ad Romanos, quæ, vt diximus, meritò in primo collocanda eſt loco, licet alibi eſſet, ſi tantùm ſcriptionis ratio habita fuiſſet. Neque iſtud magis mirum cuiquam eſſe debet, quã illud de duodecim Prophetis, qui non ſecundùm temporis ordinem in noſtra Biblia ſunt locati. Et hactenus de ſerie epiſtolarum.

Admonitio quædam.

D. Chryſo.

Ex quo loco, & per quẽ nuntium miſerit Paulus ad Rom. epiſtolam.

Ex quo loco miſſa fuerit epiſtola ad Romanos. Porrò proximè nobis incumbit dicere, vnde miſſa ſit & per quem, vt nihil omittamus eorum quæ ſupra promiſimus. De loco autem vnde miſſa fuerit hæc epiſtola ad Romanos, ſatis communis multorum ſententia eſt, è Corintho ſcilicet egreſſam eſſe. Licet non deſint qui dicant aliundè miſſam fuiſſe, quod neſcio an efficaci ratione probare poſſint. Proindè nobis illud ſequi magis lubet, quod fermè ab omnibus eſt receptum, videlicet Corinthi fore ſcriptam, & miſſam Romam per Phœben miniſtram Eccleſię

cleſię Cenchrenſis, mulierē fidelem. Nam aliàs forſan non credidiſſent ei epiſtolam Paulus. Verùm cum agnouiſſet eam tutam latricem & fidelitate prẹditam, haud recuſauit per eam remittere epiſtolam Romanis. In cuius rei teſtimonium in fine epiſtolæ illis eam commendat, dicens. Commendo vobis Phœben ſororem noſtram quæ eſt in miniſterio Eccleſię, quæ eſt in Ceuchris, vt eam ſuſcipiatis in domino, & aſſiſtatis ei in quocunque negotio veſtri indiguerit. Cū igitur hęc mulier talis eſſet, & forſan iam aliunde à Romanis agnita, non eſt, cur ſuſpicemur an ſcandalizati vel offenſi fuerint Romani in Paulum, quòd tantum negotium fœminæ cuidam ipſę commiſerit. Non enim tam obiecta eſt fœminarum conditio, vt in vniuerſum dicamus omnes eſſe infideles. Nam poſt mortem Chriſti, ipſę ardētiùs amorem & fidei candorem multis hominibus magis oſtenderunt. Si quidem illis dubitantibus & recedentibus à monumento, ipſę minimè recedebant, ſed fixo pede ſtabant. Sed hæc ex occaſione potius dicta ſunt. *Mar. vlti.*

At rem autem noſtram reuertentes, dicimus non obſtante aliquorum cōtraria opinione, in ſequentes Diuum Hieronymum, & doctiſſimum Origenem, magnamquè cateruam aliorum doctorum, non in Athenis fuiſſe ſcriptam, ſed, vt diximus, apud Corinthū. Quod tū ex argumento epiſtolæ conſtat, tum quia mulier hæc Corinthi morabatur, & Caius Corinthi quoq; erat, ex cuius nomine Paulus Romanis ſalutem dicit. Hæ & aliæ ſunt coniecturæ, quæ ſuadent ſcriptam fuiſſe Corinthi. Cęterum ſi conciliare hos cum illis, qui ſunt alterius opinionis, volumus, facili negotiò poſſumus, dicentes quod quidam dicunt, & fortè benè; Quod hęc epiſtola Athenis fuerit ſcripta & dictata, non tamen miſſa, ſed poſtea forſan ex Corintho miſit Paulus per Phębem. Res hæc eſt de qua non oportet multum contendere. Quod ſi roges, poſtquam ſcimus vnde & per quem miſſa fuit, vt dicamus per cuius manum ſcripta eſt, an per propriam Pauli, an per alienam; communiter & fermè ab omnibus dicitur, quòd per quendam cui nomen erat Tertius, vt Paulus etiam in eadē epiſtola inſinuare videtur. Vnde licet ipſe aliquando vteretur aliena manu, tamen hoc ei ſemper ſolemne erat & conſuetum, vt propria manu in omnibus epiſtolis ſe ſubſcriberet, vt per hoc omnis occaſio dubitandi de autore tolleretur de medio. Vnde in prima ad Corinthios in fine, ſic dicit. Salutatio mea manu ſcripta. Et apertius ad Philemonem inquit; Ego Paulus mea manu ſcripſi. Et de his ſatis.

D. Hiero. Orige. *1. Cor. 16. ad Phile.*

Quæ cauſa mouerit Pau. ad ſcribendum epiſtolas has. 14.

PRęterea non eſt ſilentio tranſeūdum, quòd in epiſtolis Pauli inter alia etiam ſcitu dignum iudicamus, videlicet quæ cauſa impulerit Paulum ad ſcribendas has quatuordecim epiſtolas, & præcipuè hanc quam primò aſſumpſimus per tractandam ad Romanos. Nam licet qui ſcribunt epiſtolas, non ſemper aliqua neceſſitate, ſed interdum conſuetudine moueantur, vt cum ſcribunt amicis nihil noui annunciantes, aut de re nulla eos certiores reddentes, ſed tantum pro conſuetudine, nacta latoris opportunitate, ne refrigeſcat mutua amicitia; tamen de Pauli epiſtolis nihil tale fas eſt exiſtimare. Nam epiſtolæ Pauli graues & fortes ſunt, & ponderis non modici; de arduis rebus, & nō de lana, (quod aiūt) caprina; vel d vmbra aſini, quod dicitur vulgo. De rebus maieſtate pollentibus diſſerit Paulus in ſuis epiſtolis. Quę ſi volumus compendio aliquo comprehendere, poſſumus in tria præcipua capita redigere: & hoc fiet commodius pro illis qui verſari cupiunt

Ad tria præcipue capita poteſt referri inſtitutum Pau. in ſuis epiſtolis.

cupiunt in Paulinis epiſtolis. Qui ſem-
Primum ca per dabunt operam vt ante illorum
oculos habeantur. Primum caput cõ-
tinet noſtram miſeriam & calamita-
tem, in quam incidimus poſt patris no-
ſtri miſerabilem lapſum, figuratũ per
Luca. 10. illum hominem qui deſcendebat ab
Hieruſalem in Hierico, & incidit in la-
trones, & quorum manibus euaſit pla-
gatus & ſemiuiuus: & deinde diligen-
ter expẽdamus quantum indigemus
illius ſamaritani miſericordia, qua mo-
tus fuit in illum, infundens oleum &
vinum ſuper plagas. Nam à nobis ip-
ſis (ſaltim viribus proprijs) nihil boni
ſperare poſſumus, quo pro mereri va-
leamus in gratiam illam priſtinam re-
ſtitui, eo quod ruina patris noſtri Adæ
omnes nos remanſimus filij iræ & ini-
mici. Quomodò igitur illi, Deo nẽpè,
grati & accepti eſſe poterimus, niſi ip-
ſe Chriſtus, qui Dei & hominum me-
diator eſt, interpellet pro nobis? Et
Rom. 8. tunc dicere valebimus; Si Deus pro
Secũdũ ca. nobis, quis contra nos? Secundum ca-
put, quod conſequio optimo ex pri-
mo dependet, eſt docere iuſtificatio-
nem noſtram, & cum Deo reconci-
liationem, ſine præcedentibus noſtris
meritis, ſed ex mera gratia & miſeri-
cordia Dei, per meritum ſanguinis Ie-
ſu Chriſti nobis elargitam eſſe. Et hoc
totis neruis, totiſq; viribus non credẽ-
tibus conatur Apoſtolus perſuadere
atque oſtendere in ſuis epiſtolis. Quo
facto non ceſſat commonere nos, vt
recepto hoc tanto beneficio vnacum
alijs, omnia Ieſu Chriſto referamus ac-
cepta.

Tertiũ ca. Tertium porrò caput, ſiue propo-
ſitum, quod Pau. in ſuis epiſtolis præ-
tendit, non alienum ab alijs duobus
eſt: quinimò ſatis eſt collectaneum, &
germanum eſſe videtur: ſcilicet quan-
ta poteſt energia, vi, & efficatia, nos à
ſomno ex perge facere, ne iſtam gra-
tiam nobis gratis donatam, ocio &
torpore vacuam faciamus. Quare in
ea, quæ eſt ad Romanos, fideles exci-
tat & vrget dicens; Hora eſt iam n
de ſomno ſurgere. Nunc propior
noſtra ſalus &c. Et alibi clariùs, dice.
Obſecro vos fratres, ne in vacuũ gr *2 Cor. 6.*
tiam Dei recipiatis. Ecce nunc tẽ
pus acceptabile, & dies ſalutis &c.
Quid quæſo prodeſt homini mul
donis & beneficijs donato, ſi iuxta
cepta dona non talẽ ſe præbeat, qu
lem meritò ab eo requirunt ſuſcep-
ta dona? Quid reſtat niſi ut tanquam
in gratus debeat omnibus collatis do-
nis expoliari, & priuari? Siquidem ill
in eo fruſtra & vana ſunt. Satagere er-
go diligenter debẽt chriſtiani, ſangui-
ne Ieſu Chriſti empti, & redempti, vt,
quantùm fieri poterit, incumbant bo-
nis operibus, & miſericordiæ & chari-
tatis officijs diligentem nauent operã.
Neque animo deſpondeant, ſi ſe vi-
dent miſeros, infirmos, & peccatorũ
obnoxios: nam Deus qui potens eſt *Marc. 3. &*
ex lapidibus, Abrahæ filios ſuſcitare, *Luca. 3.*
ipſe dabit velle, cui addet & perficere. *Philip. 2.*
Hæc ſunt tria generalia Pauli propoſi-
ta, quæ curet qui fœliciter verſari vult
in Pauli epiſtolis, habere ſemper præ
oculis ſuis, in eiſquè ſuum collocet ſtu-
dium. Quod ſi fecerit, eum laboris
non pœnitebit. Ex his igitur collecta
eſt præcipua, & vniuerſa materies epi-
ſtolarum Paulinarum. Habet nihilo-
minus vnaquæque illarum ſingularẽ
ac ſpecialem ſubiectam materiam, di-
ſtinctam ab alijs. Præter quam illa, quæ
ad Galatas ſcripta eſt, de qua dicit bea- *D. Hiero.*
tus Hieronymus, in vtraq; idem eſ-
ſe inſtitutum, licet occaſio ſcribendi
longè diuerſa ſit. Nam ad Galatas ſcri-
pſit Paulus tamquam illuſos & decep-
tos à Pſeudoapoſtolis: cum tamen
priùs eſſent benè inſtructi ab eo: Ro-
mani verò minimè, ſed à falſis docto-
ribus ſiue Apoſtolis perperàm & ſini-
ſtrè erant inſtructi. Verum hi, vt qui
prudentes erant agnoſcentes illorum
fraudem reſipuerunt & in illis, quæ re-
cta cognouerant, perſeuerantes & cõ-
ſtantes erant. Galatæ verò actu & dolo
pſeu-

Pt endoapoſtolorum circumucti, ad
Iu daiſmum tãquam ad vomitum re-
ue rſi ſunt. Quare mirari debet nemo,
Gala.4. ſi Paulus tam acerbè & acriter obiur-
g iuit hos, dicẽs; ò inſenſati Galatæ, &c.
R omanos veró quia tales haud fue-
n int, ſermone leni, beneuolo, dulci, ac
b lando eos docet. Si veró inter eos li-
t es ſubortæ ſint, nihil mirum; quoniã
n on omni ex parte inſtructi & edocti
e rant, ſed quaſi in fide cathecumeni &
nouitij: plantæ namque nouellæ erãt:
Proinde cultura, & irrigatione indige
bant. Idcirco Paulus intendens ad cõ-
ponendos illos, temperato, & mode-
rato ſermone vtitur: & pro ſua, qua
præditus erat ſapientia, modò vnos,
modò alios deprimebat, & erigebat.
Quando alloquebatur gentes, earum
ſupercilium deprimebat: docendo il-
los nihil profuiſſe illis naturæ legem,
aut philoſophiæ peritiam, quo minus
ſe continerent à ſceleribus: etiam ab
illis, quæ nominare dedecus, & pudor
magnus eſt. Nam gentes naturæ legẽ
tranſgreſſæ ſunt, & abominanda, & ne
fanda crimina perpetrarunt. At ad
Iudæos cum ſe conuertit, dictu mirũ,
quanta energia illos obiurgat: & illo-
rum arrogantiam coërcet. Qui non
per fidem Ieſu Chriſti, ſed per ſuam il-
lam legem à Moſe eis datam (quæ ne-
minem ad perfectum adducebat) cę-
ci effecti, iuſtificationem falſiſſimé ſi-
bi promittebant: Hos atq; illos in hac
epiſtola procurat Paulus toto cona-
tu obiurgatos, ambos ad cõcordiam
adducere: primó quidem gentes argu
ens, ſecundò Iudæorum cæremonias
legis abrogans: omnẽm, & totam ſpẽ
ſalutis habendæ, in vnum Ieſum Chri-
Ad 16. locos refertur Pauli propoſitum in hac epiſtola. ſtum transferens. Hoc diuinum Pauli
propoſitum, ſi patientiam nobis præ-
ſtaret lector patiens, & gratus auditor,
nos in gratiam nouitiorum ſumma-
tim præſtringendo, non recuſaremus
iuxta ſexdecim capita huius epiſtolæ
ad Romanos, partiri, & ſecare in toti-
dem loca quaſi communia, quę pote-
runt deſeruire interpreti epiſtolæ, & le
ctori etiam pro argumentis in ſingulis
capitibus huius epiſtolæ.

Primus locus verſatur in tranſgreſ- Primus locus.
ſione legis naturæ, quæ facta eſt à gen
tibus: eo quòd Deum per creaturas co
gnitum, ipſi debito non coluerunt ho
nore. Et ſecundó in enumeratione il-
lorum ſcelerum, in quæ gẽtes prolap-
ſę fuerunt.

Secundus locus poſitus eſt in tranſ- II. locus.
greſſione legis ſcriptę, quam tametſi
Iudęi receperint gratanter, eam tamẽ
feſtinanter præuaricati ſunt. Qua præ
uaricatione Deus quoq; in honora-
tus eſt. Dicebant namque; non loqua- Exodo. 20.
tur nobis Dominus. Et alibi; recede a Iob. 21.
nobis, ſcientiam viarum tuarum no-
lumus.

Tertius ex ambarum legum præuari
catione, eleganter colligit omnes ſub III. locus.
peccato fuiſſe conſtrictos, & indigere
gratia Dei, & Chriſti: vt vtrique iuſtifi-
carentur.

Quartus locus, exemplo, & typo pa IIII. locus.
tris Abrahæ, tertium locum cõfirmat.
Quoniam Abraham dum eſſet in prę
putio, non ex operibus legis, ſed per fi
dem Ieſu Chriſti iuſtificatus fuit.

Quintus docet quorſum factum ſit
iſtud, quód per Chriſtum, & non per V. locus.
alium, nobis eueniat ſalus: quia ipſe nẽ
pe Chriſtus ex nimia charitate qua
nos dilexit, dignatus eſt ſuum in ara
Crucis effundere ſanguinem: & tan-
dem mortem obite, vt ſic, ſicut per pri
mum hominem peccatores conſtitu-
ti ſunt multi: ita per ſecũdum iuſti con
ſtituerentur multi.

Sextus hanc conſtitutionem, vel ſi VI. locus.
mauis coniunctionem oſtendit factã
eſſe medio ipſo baptiſmo: qui typus,
& imitatio mortis Chriſti eſt. Nam
per illum peccato commorimur, cui
mortui, conſepulto veteri homine,
& tyrannide peccati excuſſa, in nouita
te vitę ambulãtes, diligentiſſimè inſer-
uire Deo debemus: in ſanctitate ſciſſ- Luca. 1.
cet, & iuſtitia, omnibus diebus noſtris.

Septi-

VII. locus. Septimus locus monſtrat per baptiſmum nos non omni ex parte effectos liberos à lege peccati, tametſi per baptiſmum ſimus mortui peccatis. Nam eo recepto, ad huc remanet lex peccati; quæ tam die, quàm nocte nõ ceſſat nobis mouere bellum. Hanc expertus eſt Paulus in ſuis membris, legi mentis repugnantem ſuæ. Quare victus & oppreſſus, exclamare cępit, *Rom. 7.* dicens. Infœlix homo, quis me libera bit de corpore mortis huius?

VIII. loc. Octauus ne quis putaret hanc legẽ nobis poſt peccatum relictam ad noſtram damnationem imputari, dicit Paulus; Quod ſi ſumus in Chriſto Ieſu, & non ambulemus ſecundum carnem, ſpiritu adiuuante noſtram in firmitatem, firmiſſimoquè glutino charitatis nos coniungente, quod infringere neque mors, neque vita poterunt: tunc nihil damnationis nobis *VIIII. loc.* erit.

Nonus locus eſt in quo Paulus deplorat gentis ſuę calamitatem & miſeriam: vtque ſit in ſua cęcitate obexcata, totiam beneficijs prouocata: eo quòd in ſua velit permanere pertinatia, & infidelitate. De inde de prędeſtinatione, ac reprobatione negotiũ attingens: docet Apoſtolus, vt Deo omnino pareamus, abſque vlla contradictione.

X. locus. Decimus oſtendit, eos qui pereũt nullam habere excuſationem, vel de ignorantia, vel de perſonarum acceptione; quoniam verbum, & doctrina ſalutis, media & remedia, nunquam alicui defuerunt: neque perſonarũ acceptio vlla reperitur apud Deum, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & neminem perire. Quare ſi quidam illorum perierunt, ſua culpa id factũ eſt.

XI. locus. Quod dixerat de Iudæis, ne de omnibus intelligeremus, ſe ipſum declarat in hoc vndecimo loco, dicens, ruinam & lapſum illorum non eſſe vniuerſalem, neque irreparabilem, quemadmodum fuit Angelorum. Non enim repulit Deus in vniuerſum totum populum Iudeorum, qui etiam reparari poterat. Quod fortè fiet, quando ex vtroque populo erit vnus paſtor, & vnum ouile.

Duodecimus locus egregiam doctrinam ſuppeditat: ne ſcilicet confor *XII. locus.* memus nos huic ſeculo, ſed vt reformemus ſenſus noſtros: ſubinde Dei voluntatem probãdam, & denique quo modo vir bonus debeat ſe gerere erga Deum. Et alia multa ſcitu pulchra.

In tertio decimo autem loco occupat ſe Paulus in duobus. Primò docẽs *XIII. locus* maximam curam adhibendam circa cibos, vt vitetur ſcandalum: & alterũ eſt, obediendum eſſe prælatis noſtris: & denique vt ſemper nobis proponamus metuendum Dei iudicium. *XIIII. loc.*

Quartus decimus docet ſuſcipiendos infirmos in fide: deinde omnes adhortatur ad vnitatem. Præterea vt fecit in principio epiſtolę, ſic in fine ſuum amorem erga illos oſtendit.

In quinto decimo autem, & ſexto *XV. & XVI locus.* decimo occupatur Paulus in ſalutationibus, commendandiſquè perſonis. Et denique concludendo, multifariam cauendos eſſe Pſeudodoctores, mirificè iubet & præcipit.

Hiſce ſexdecim locis communibus, fermè tota adumbrata eſt hæc ad Romanos epiſtola, & in ſumma delineata. Plures autem locos colligere & diducere difficile minimè erat: veruntamen nec pauciores, nec plures eſſe debebant, eò quòd adnumerati ſunt pro capitulorum numero: quę cum tantùm ſexdecim eſſent, vt reſpõdentia eſſet, totidem & loci ponendi erant. Porrò ex his omnibus locis, qui magis eſt præcipuus & à Paulo in *Locus præcipuus à Paulo intẽtus.* tentus, nobis videtur eſſe ille tertius: in quo oſtenditur neceſſitas gratię Dei, & Ieſu Chriſti, per quam iuſtificandus erat vterque populus peccato inuolutus. Quare forſan hac ratione permotus doctor ille Angelicus noſter Thomas (quem ſequuti ſunt multi ex eius

eius familia,& alij qui titulo Thomiſtarum non gaudent)non minus doctè,quàm verè ſcopum huius epiſtolæ fecit,& dixit eſſe,gratiã Dei & Chriſti.Quę nos(vt eius diſcipuli, etſi inutiles)in hac parte libentiſſimè voluimus ſequi. Vndè dicimus confidenter quidem (ſine tamen alterius melioris ſententiæ preiuditio) non modò gratiam Dei & Chriſti eſſe huius epiſtolę ſcopum,verumetiam omniũ epiſtolarum Paulinarum,quæ ſcriptę fuerunt ab eo:quinimò, & earũ quas ipſe ſcribere poterat.Ad nullum ènim aliud munus miſſus fuerat Paulus niſi ad hanc gratiam propalandã & prędicandam. Ananiæ enim de eo dixit

Act.9. Chriſtus;Vade,quia vas electionis mihi eſt iſte,vt portet nomen meum, & doceat non eſſe aliud in quo poſſint homines ſalui fieri. Iſte erat finis Apoſtolatus Pauli.Cum igitur Paulus inſtitutus fuerit, vt per totum mundum Chriſti nomen deferret (quod munus diligentiſſimè ipſum feciſſe, non inaniter gloriatur,dicens,plus alijs ſe laboraſſe) quem rogo alium ſcòpum ſibi poterat proponere, quam gratiã Ieſu Chriſti,cuius ipſe ſeruus, & miniſter erat?Quam latè autem patere deberet iſta Pauli prædicatio, etiam declaratum fuit per verba illa, ſcilicet;Coram gentibus & regibus,& filijs Iſraël. Horum omnium creatus fuit Paulus prædicator.Cæterum quomodo portauerit nomen Chriſti coram regibus, nempè Nerone,& Herode, alibi teſeruetur dicendum. Sit igitur hoc nobis certum,nullum alium habuiſſe in ſuis epiſtolis Paulum ſcopum,niſi gratiam Dei & Ieſu Chriſti:De cuius neceſſitate ipſum agere debere, ſcribendo ad Romanos,illud maxime oſtendit: Quòd (vt rectè beatus Hieronymus admonet)erant inter Romanos for-

1.Cor.15. tè non pauci,qui putabant non gratia Dei & Chriſti,ſed ſolis ſuis meritis ſe fuiſſe ſaluatos. Quod quam grandis ſit error,nemo nõ videt.Proinde volens Paulus talem errorem radicitus euellere,neceſſarium ei fuit in hac epiſtolã ad Romanos manifeſtare indigentiam & neceſſitatem ipſius gratiæ Dei & Chriſti.Vnde intelligat hoc lo-

Credere ſe proprijs meritis poſſe ſaluari, grandis error & magna ruſticitas eſt.

co lector, quod propoſitum Pauli in pręſentiarum, eſt manifeſtare & propalare neceſſitatem gratiæ ſecundum ſuam naturam abſolutè conſiderando eam.Et hic eſt ſcopus ſpecialis, & primo intentus ab ipſo Apoſto. Non tamen nos latet,pleroſque eſſe qui in alio ſunt placito. Quibus nunc aliud nihil dicimus,niſi quod Paulus dixit; Abundet vnuſquiſque in ſuo ſenſu;& *Rom. 14* eo fruatur.Nos vero auellere à Diuo Thomę ſententia nemo poterit.tum propter tanti doctoris doctrinam; tũ etiam,quia ira eſſe,fixè credimus, donec aliud à matre noſtra Eccleſia decretum fuerit. Tunc enim ambabus manibus illud amplexabimur, vt par eſt. Malumus namque doceri quam contendere.Et niſi timeremus multas hìc opplere paginas,forte facili negotio oſtendiſſemus,de hac re, ſecundũ rem,nullum eſſe inter nos & alios diſſidium.Nam qui thęſim huius epiſtolæ faciunt iuſtificationem,& qui dicũt Paulum ad concordiam reducere Romanos ad inuicem, & qui fidem formaram,& illi qui dicunt ſcopũ eſſe oſtendere vtroſque tam Iudæos quàm gentiles ex æquo conſtrictos eſſe peccato,& qui aſſerunt non eſſe ſeruandam, ſed iam eſſe euacuatam legem veterem & ceſſaſſe cerœmonias illas Iudaicas,& ſi quid aliud eſt quod loco theſis adduci poſſit: omnes iſti, cum illa beati Thomę ſententia, voce potius,quàm re,diſcriminantur. Et ideò non eſt nobis viſum operæ pretium de hac lite(ſi modo lis eſt)amplã habere tractationem:ſed tantum ſignificare omnes illas factiones,diuiſiones,& lites,ortas eſſe ex eo quòd gratiæ Dei,& Ieſu Chriſti, non tribuebãt quod ſibi debitum erat. Veruntamen nos qui ei gratiſſimè concedimus

(iuxta

1.Cor.15. (iuxta Pauli dictũ) omnia quę ſumus, eſſe per Dei gratiam, & non aliunde: nihil mirum ſi tantùm gratiam honoremus, dicentes eam eſſe ſcopum & finem omnium epiſtolarum Paulinarum ſcriptarũ & ſcribendarũ. Quòd ſi roget quiſpiam & à nobis requirat, vt aliquantulum magis clarè oſtendamus quo modo gratia Dei & Ieſu Chriſti ſit ſcopus omnium epiſtolarum: ei vt ſatisfaciamus, paucis iſtud dicere non grauabimur. Sic accipito lector beneuole. De gratia, ſicut de alia re, gemina poteſt haberi tractatio: altera generalis, altera ſpecialis. Generalis prior eſſe ſolet (vt ſcholæ nos docēt) Generalis igitur de gratia conſideratio, ex epiſtola ad Romanos habetur, vbi probatur eſſe eam, & neceſſariam. Neque hìc quando hoc audit aliquis turbetur: quia dicimus Paulum probare gratiam eſſe. Nam licet non ignoremus illud dialecticorum præceptum de ſubiecto non probando, contra quod nos nunc ire non intendimus, neque dicimus Paulum contra hic fecisse: tamen ſicut Metaphyſico fas & licitum eſt, aliarum ſcientiarum ſubiecta poſſe probare, ſic Paulus vt diuinus Metaphyſicus, intromittere ſe potuit ad probandum neceſſitatem gratię, tametſi ſciuerit eſſe ſubiectum ſuarum epiſtolarum. Adde tu quoque, quòd iſtud non fecerit Paulus directo & palam, in controuerſiam vertens an gratia eſſet nec ne, ſed ex gratiæ neceſſitate illud collegit. Hanc autem oſtendere negotium requirebat, contra illos qui putabant ſibi gratiam non fore neceſſariam. Et ideo (vt more ſcholę loquar) an eſt gratiæ, ex neceſſitate deductum eſt. Cęterum de gratia agit Pau. in alijs epiſtolis, prout conſideratur vel in ſacramentis, vel in perſonis: ſi in perſonis, vel in mēbris, vel in capite. ſi in capite, hoc facit Pau. in epiſtola ad Hebræos: ſi in mēbris, in reliquis epiſtolis. In ſacramentis etenim gratiæ conſideratio habetur, vt docet Paulus in tribus illis epiſtolis, ſcilicet in vna & altera ad Corinthios, & in ea quę eſt ad Galatas. In corpore autem Chriſti myſtico, quod eſt Eccleſia, conſideratio quoque gratiæ fit in quinque illis epiſtolis, videlicet in duabus ad Theſſalonicenſes, ad Epheſios, ad Coloſſenſes, & ad Philippenſes. Porrò in prælatis etiam, vt eſt videre in vtraque ad Timotheum, & in ea quæ eſt ad Titũ. Prętere a in poteſtatibus etiam ſecularibus gratiam tractat epiſtola ad Philemonem. Nouiſſimè epiſtola quæ eſt ad Hebræos, fontem & principium (ex quo emanat omnis gratia) Ieſum Chriſtum videlicet, differit & oſtendit. Fontem gratiæ diximus ea de cauſa, quòd omnes quot habet gratia effectus, vbicunq; ſint, ſiue in ſubiectis viuis, ſiue mortuis: qualia ſunt ſacramenta nouæ legis, ab ipſo Chriſto emanant, qui eſt inſtrumentum coniunctum diuinitati Coloſſ.2. Habitat namque in eo plenitudo diuinitatis corporaliter, de qua accipiũt omnes gratiã pro gratia. Ab eo quippe exeunt, & ad eum reuertuntur om Ioan 1. nes gratię fluminum more, quæ à mari veniunt, & rurſus in illud intrãt. Col Eccleſia 1. ligamus igitur nos & dicamus vnum tantum eſſe ſcopum omnium epiſtolarum Pauli, licet ipſæ multę ſint. Cæterum de vnoquoque horum differere hîc non oportet: ſed explicatior loquutio fiet in explicatione ſingularũ epiſtolarum.

Fuſe oſtenditur quomodo gratia Dei & Ieſu Chriſti, ſit ſcopus omnium epiſtolarum D. Pauli.

Habita generali Puali epiſtolarum conſideratione, de ſpeciali occaſione ſcribendi hanc ad Romanos, iuſtum eſt vt vel vnum verbum faciamus: ſi prius tamen à nobis dictũ fuerit, quas gentes Romanorum nomine intelligere debeamus. Romani enim illi erant, qui tam ex Iudaiſmo, quàm ex paganiſmo, conuerſi ad fidem Ieſu Chriſti erant. Hi pręuenti fuerãt à falſis Apoſtolis, & cum plerique illorum eſſent tam rudes, vt in prologo beatus Hieronymus aſſerit, in eum erro

Quiuomodo intelligendo Romanorũ nomine,

rem prolapſi fuerunt,vt crederēt ſuis
meritis,nō Dei gratia ſe fuiſſe ſaluatos.
Ab hoc igitur errore vt liberaret illos
Paulus,hanc ſcripſit epiſtolam:& vt di
ximus, à Corintho tranſmiſit, inten-
dens diſſoluto litigio quod erat inter
illos,ad pacem & concordiam redu-
cere eos.Porrò litigium eorum à mu
tis eſt enarratum , fortaſis pluribus
quàm par eſſet : nos verò breuioribus
tranſcurremus,compendioſè vtriuſq;
partis recitatis rationibus,& cauſis prę
tenſis.Prætentio Iudæorum,iuxta bea
ti Auguſtini mentem,erat vt nō dare-
tur gratia euāgelica gentibus , quæ eis
data erat,niſi ſe ſubijcerent Iudaicis ce
ręmonijs,& ſuæ legis ſacramentis , &
pręcipuè circumciſioni.Gentilitas au-
tem prætendebat,legem gratiæ etiam
ipſis datam fuiſſe,& per eam liberatos
fore ab illo iugo veteris legis,& ab eius
præceptis, ceræmonijſq; .Cæterū præ
tentiones quibus ſe armabant Iudæi,
Pretentio iudeorum. iſtæ & aliæ erant.Prima erat,qua dice
bāt ſe eſſe populū Dei dilectū.2. nō eſ-
ſe pręputiatos,ſed circūciſos.3.ex ſtir
pe patris Abrahę deſcēdiſſe . 4 . mare
ſicco pede pertranſiſſe,& ab Aegypto
liberatos.5.illis ſolis in deſerto pluiſſe
māna de cœlo.6.ab illis tantùm notū
eſſe verū Deū.7 illis ſolis datā eſſe le-
gē in qua promiſſus fuerat Meſſias.8.
pro illis ſolis in carnem veniſſe ; iuxta
Matt. 15. illud ; Nō ſum miſſus niſi ad oues quę
perierūt domus Iſrael.Et deniq; mul-
ta alia beneficiorū genera recēſebant,
vt probarēt gētes nō eſſe cōparandas
Pratentiones gentiū. cū illis.At gētes è contra ſuas præten-
ſiones etiā allegabant:Retorquentes
in eos illa beneficia,de quibus illi glo
riabantur.Dicebāt gētes Iudęis primò
ſic.Quātò plura & maiora vos enarra
tis beneficia à Deo recępta,tātò in gra
tiores monſtratis vos eſſe . Nā tot tan
tiſq; beneficijs nunquā vos reſpondi-
ſtis.Bos,& Aſinus cognouit poſſeſſo-
Iſai.1. rem ſuum,vos autē minimè . Si glo-
riamini quòd ſiccis pedibus mare tran
ſiſtis:verùm illos mox ad ludendum
ante idola conuertiſtis. Manna autem
quod vobis dicitis è cœlo eſſe elargi-
tum,citò vos faſtidio habuiſtis,dicen-
do eſſe cibum leuiſſimum , & contra
datum,& datorem murmuraſtis.Et vt
ſemel concludamus,Meſſiam & Chri
ſtum,quem vos tantùm dicitis in ve-
ſtri gratiā veniſſe,nedum ſuſcipere no
luiſtis , ſed eum morte turpiſſima oc-
cidiſtis. Quare igitur in nos , miſeri,
tam amaro eſtis animo,& in veſtris o-
culis non videtis trabem,qui tam pro
caciter noſtra nobis obijcitis crimina?
Si nos ſeruiuimus idolis , & vos quo-
que:ſi peccatores , & vos etiam: ſi le-
gem accepiſtis , quid profuit vobis , ſi
eam trangreſſi eſtis ? Hęc & alia gen-
tes in Iudæos obijciebant . Vndè con-
ſurgebat litigium & lites inter illos:
quibus dirimēdis in hac epiſtola ſe iu
dicē facit Apoſto. ſententiā ferēs neq;
pro Iudæis,neq; pro gētibus: ſed pro
rei veritate,ſecundū quā vtroſq; con-
demnat,oſtēdens peccatores eſſe am
bos,& indignos gratia Dei & Ieſu Chri
ſti,per quā omnes ſalutem conſequi
habent.Qua lata,hortatur eos vt inter
ſeſe pacificā ducant vitam. Hanc rem
hoc loco ita diſponere nobis placuit,
ſcientibus permultùm eam iuuare
poſſe totam huius epiſtolæ intelli-
gentiam.Proinde iſtud boni æqui què
conſulat lector chriſtian⁹,& beneuol⁹.

Cęterum de Pauli ſtylo,deq; loquē *Stylus epiſtolarum Pauli.*
di modo in ſuis epiſtolis , nec non de
genere earū,ſimul aliquid diſſerere o
pere pręciū duximus: vt nec quę mini
ma à quibuſdā iudicātur , à nobis præ-
termiſſa videantur.Stylum ſiquidē,ſi
ue Paulina phraſis , vt verum fatea-
mur,non eſt ita perſpicua & clara,vt à
quouis facili negotio intelligi poſſit.
Quæ res forsā in cauſa eſt; vt in mul-
tis locis Apoſtolus nō intelligatur ab
omnibus;& neſcio ſi dicam aliquid du
rius,quod à quibuſdā(tametſi immeri
tò)contēptibilis habeatur. Illum autē
tali lo

autem tali loquendi modo & phraſi vſum fuiſſe, nunquam adduci potui vt crederem id factum eſſe vel ex ignorãtia Rhetorices, vel ex inſcitia linguarum. Nam Paulum linguarum donum, vt cæteros Coapoſtolos, quis credet non habuiſſe? Fuit namque Apoſtolus peritiſſimus tam in Hebraica, quæ ei natiua erat lingua, quam in Græca, quę peregrina erat. Neque eum Rhetorices imperitum credam, licet aliqui iſtud autument; quod nobis nũquam perſuadere poterunt. Nam in hac re fidem nobis facere poteſt beatus Auguſtinus: ipſe enim palam confeſſus eſt in lib. 4. de doctri. chriſt. cap. 7. vbi ex profeſſo iſtud tractat: dicens ibi quod eloquentia Pauli ſequuta eſt eius ſapientiam. Si tanto doctori credimus, qui non ſemel, ſed ſæpè ſæpius Paulum verſauit, quomodo dicemus eum Rhetorices artis fuiſſe imperitũ? Citius ego iſtud de Cicerone crederem, quàm de Paulo, qui non ab homine, vt ille, ſed à Spiritu ſancto didiſcit ſuam eloquentiam, ſicut & ſapientiam. Nam ſicut eleganter docet quidam noſtræ familiæ eloquentiſſimus concionator, Ludouicus à Granata, eloquẽtia nil aliud eſt, quàm copiosè loquens ſapientia. Vndè ipſe eleganter colligit multùm illos decipi, qui putant eloquentiam eſſe venuſtatem, & affectatum dicendi leporem (vt illius verbis vtar) cum nil tamen veræ eloquentiæ magis contrarium ſit. Perſeuerat ille dicens; Eloquentia non eſt illa inanis, & propè puerilis verborum volubilitas, quæ ſæpe in populo inſolenter ſe venditat: ſed (vt diximus) disertè, & copiosè loquens ſapiẽtia: quę in animos prudentum cum ſuaui tate illabitur. Tolle enim ſapientiã, & eloquẽtiæ ſequetur interitꝰ. Hæc ille non minus ſapienter, quã eloquenter. Sed mox dicis tu: cur igit. eã Pau. nõ oſtẽtauit ſicut fecit Cice. ſi eã habebat? Huic interrogationi non oportet nos facere ſatis, cum ipſemet copiosè fecerit

D. Aug.

Ludo. Gra.

dicẽs: Nõ inquit doceo ego in humanę ſapiẽtiæ verbis: ecce Rhetoricã humanã: ſed in virtute verbi: en Rhetoricã diuinã: Illa nãq; dimiſſa, iſtã in ſuis amplexatus eſt epiſtolis, vt nõ euacuetur, inquit, virtꝰ Chriſti. Ego de ſtylo & ſcriptura Pau. ſemper mecũ cogitaui, & iudicaui, quod & Prophetarũ phraſi, quę ſpinoſa & non plana eſt. Sed ſicut viſum eſt Spiritui ſancto vt tali vterentur Phrophetæ phraſi: pari modo crediderim de epiſtolis Paulinis. Nã ſicut Prophetæ (vt aliàs dictũ eſt à nobis) moti fuerũt ad ſcribendũ poſt latã legem, non à ſeipſis, ſed à Spiritu ſancto: ſic quoque noſter Paulus nõ à ſeipſo impulſus, ſed à Spiritu ſancto, ſuas ſcripſit epiſtolas. Et vt illi phraſim habẽt & ſuum loquendi modum, ita & Paulus peculiarẽ ſtylũ & phraſim elegit ſibi, quæ non eſt tã abſtruſa & ſpinoſa, quin (adiuuante eius principali autore Spiritu ſancto) ſi habeat diligentem lectorẽ, & interpretẽ, intelligi, atq; penetrari poſſit. Paulus enim non amat lectorẽ & interpretẽ ſegnẽ, tepidũ, & indiligentẽ. Et nos nõ abſq; cauſa tot tantaſq; ſcripſimus regulas, ſiue ſeminaria poſuimus ad difficultatem ſcripturarũ capeſcendã, tollendãq; quas in gratiã & fauorẽ epiſtolarũ Pau. præcipuè ſcriptas eſſe voluimus. Recurrat igitur lector ad illas, & earum ope & adiutorio non apparebit ſermo Pauli tã obſcurus & difficilis. Aliũdè credo ipſe (niſi me mea fallat opinio) in epiſtolis Pauli, & ſignãter in hac ad Romanos, maiorem eſſe obſcuritatẽ: ex multis inquã rebꝰ vehementer difficilibus, quæ in ea tractãtur. Et huc reſpiciens beatꝰ Petrus, potiuſquã ad loquendi modum, dixit in Pauli epiſtolis quædam eſſe intellectu difficilia, à quibuſdam deprauata. Hoc quis non videt Petrum retuliſſe ad res, & non ad phraſim? Ex vtraque namque parte hæc ad Romanos difficilis eſt epiſtola. Non tamen audiendi ſunt hìc illi qui non plus vtilitatis in ea inueniũt,

1. Cor 1. & 2.

Paulus nõ amat lectorẽ & interpretem ſegnem & indiligentem.

2. Pet. 3.

quàm difficultatis. Nam magno interuallo & diſcrimine, vtilitas ſuperati pſã difficultatem: & qui contrarium ſentiunt, profectò ſcripturæ vtilitatem ignorant. Quin etiam ipſa difficultas, auget & accreſcit vtilitatem. Si namque non eſſet vtilis ipſa obſcuritas in ipſa ſcriptura ſacra, data opera Spiritus ſanctus, autor eius, non fuiſſet ea vſus. Hæc de ſtylo & phraſi epiſtolarũ Pauli. De quibus duabus rebus plura multò dici poterant, ſi licuiſſet per promiſſam ſæpe à nobis breuitatem.

De genere autem epiſtolarum nõ erit inutile etiam aliquid differere. Qui ſcribunt namquè epiſtolas, maximè de rebus arduis, in aliquo trium generum ſolent eas collocare: Nam iam eſt vſu receptũ tria eſſe genera; vnum quod dicunt de monſtratiuum, ſecundum iudiciale, & tertium quod appellant de liberatiuum. Horum finitiones non etat noſtrum adducere in præſentiarum, qui theologum hic agimus, non Rhetorem: tamen, vt clariùs pateat in quo genere ſint collocandæ Paulinæ epiſtolæ, dicere nõ grauabimur. Prius tamen volumus dicere (quod fortaſſis libẽter auſcultabit curioſus, & beneuolus auditor) quare ſcilicet per modum epiſtolarum voluerit Paulus tradere ſuam doctrinam. Quod vt paucis expediamus, intelligat lector id non eſſe factum ex propria & ſola Pauli volũtate, ſed ex Dei iuſſu & mandato. Quod ex illis verbis nobis perſuademus, quæ de eo dicta fuerũt: videlicet, Vade, vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meũ. Emphaſim habet verbum, portet. Epiſtolę ſunt, quę per baiulum ab vno loco ad alium deferri, ſiue (vt ſcripturæ vocabulo vtar) portari ſolent. Adde tu etiã hoc factum eſſe, quò Pauli doctrina latiùs diffunderetur, & per orbẽ totũ propagaretur. Per ſuã nãque pręſentiã non poterat ipſe totũ peragrare mundum. Quod commodiùs multò fieri poterat per ſuas epiſtolas, eaſ in partes diuerſas mittendo. Hæ duę rationes ſufficere nobis videntur ad illud, quod aſſumpſimus probandum: cur Paulus videlicet ſuam doctrinam, epiſtolarum ſtylo, & modo, ſanctę tradiderit Eccleſię. Iam hoc expedito, reuertamur ad dicendum quid ſit genus demonſtratiuum, quid iudiciale, quid uè deliberatiuũ. Demonſtratiuum ſic definiunt qui docent artem Rhetorices. Eſt illud, inquiunt, quo laudamus, aut vituperamus aliquẽ. In laude, vel vituperio alicui᷒ perſonę verſatur. In quo genere, vt ab ſcripturis teſtimonium petamus, erat illud Pauli verbũ, quando dicebat; Laudo vos, ſed non in hoc. Iudiciale autem, quo maximè Rhetores vtebantur, illud eſt, quod ponitur in cauſis ciuilibus, vel criminalibus, quando propoſitis vtriuſque litigantium rationibus, expectabatur à iudice pro altera parte ſententia. In hoc genere collocari poſſet lis illa, quę erat inter Magdalenam, & Phariſæum: quorum auditis á iudice Chriſto partium rationibus, pro peccatrice Magdalena, Phariſęo tacitè condemnato, lata fuit ſentẽtia, cum peccatrix in pace demiſſa fuit. Deliberatiuum denique genus dicitur, quãdo Orator diſſerit de rebus: vt, de vitijs, & virtutibus, per diuiſiones, & diffinitiones, tũ ſuadendo, tum diſſuadendo. Hæc tria genera in epiſtolis Pauli interdum ſeorſum, interdum ſimul, & mixta repe riuntur. Cæterùm in hac ad Roma. qui eam exploratam bene habet, non negabit reperiri hæc tria genera. In ea namq; interdum laudat Romanos, id eſt Iudæos, & increpat gentes: interdũ vice verſa, difinit etiam & diuidit. Euãgeliũ dicit eſſe virtutẽ in ſalutem omni credenti, & fidem aſſerit eſſe eam, ex qua iuſtus viuit &c. Iudiciale autẽ genus ſolus ille ignorat in epiſtola ad Romanos eſſe, qui primum, ſecundũ, & tertium caput, & alia non legit. In illis enim quod præcipuè facit, eſt oſtẽdere ſe velle componere Hebręos,

cum

Triplex genus epiſtolarum.

Quare per modum epiſtolarum ſcripſerit Paulus.

Acto. 8.

Quid ſit genus demonſtratiuum.

1. Cor. 2.

Quid ſit genus iudiciale.

Luc. 7.

Quid ſit genus deliberatiuum.

cum Gentibus, & eorum prætenſionibus auditis, vt ſupra fusè diximus, ferre inditium de eorũ litibus, quo prolato, illos ad pacem & concordiam reducere. Porrò iocos & facetias nullas habẽt epiſtolę Pauli. Omnis namque eius ſermo, ſapientiæ ſale eſt conditus, & ſemper ſeriò loquitur. Grandes enim & perquam graues materias, non debebat Paulus cum iocis miſcere, neque tam ſacra cum prophanis. Quare decebat eum in omnibus ſuis epiſtolis tanti doctoris ſeruare grauitatem, quam nunquam, vel tantillum, læſam inuenies. Quòd ſi à nobis requiras, inter omnes epiſtolas, quæ ſit illa in qua oſtenditur maior ſententiarũ grauitas, & ſenſum profunditas, & myſteriorum pluralitas: paucis tibi reſpõdemus, dicentes; hanc ad Romanos eſſe: in qua quaſi tot ſunt ſacramenta, quot & verba. Quare maiori certè diligentia, & ardentiori ſtudio, in eam incumbere nos oportet.

Epiſtola ad Romanos quot habet verba, tot habet ſacramenta.

Cur initio non ſit diſputatum, an epiſtola ad Romanos ſit canonica.

Mirabitur forſan diligens & ſtudioſus lector, quid cauſæ eſt, quòd tractatum cum ſit hactenus de multis, quæ tam ad epiſtolas Pauli in vniuerſum faciebãt, quàm quę ad hanc ad Romanos ſpecialiter ſpectabant, nihil dictũ ſit de canone huius epiſtolæ: quod in principio & ante omnia diſcutiendũ erat. Si enim non conſtet an ſcriptura de qua agitur, canonica & authentica ſit, fruſtra videntur alia proponi diſcutienda. Quare congrua, imò debita recti ordinis ratio exigebat, vt primo in loco examinatum, diſcuſſumquè eſſet, vtrum hæc epiſtola canonica eſſet an non. In voto iam erat noſtro iſtud diſcutere: ſed quod non ſit in principio factum, non eſt nobis culpæ dandũ. De induſtria enim id ſeruauimus faciendum (non ſine iuſta ratione) in fine. Quã ſi quis à nobis expoſcat, in promptu eam habemus. Ecce eam. Si enim hęc epiſtola eſſet conſimilis cõditionis cum illa, quæ eſt ad Hæbreos, forſan à culpa non eſſet omnino alienum, ſi ante omnia non eſſet diſcuſſa illa quæſtio, ſcilicet an eſſet canonica nec ne. Nam qui prefati ſunt in illam ad Hæbreos, fermè omnes auſpicium accęperunt ab illa quæſtione, vt videre eſt apud multos. At (quod nos ſciamus) in hac epiſtola ad Romanos neminem vidimus qui talem moueret quęſtionem. Sed cur non? Reſpondetur, quia ſaltim apud omnes orthodoxos, & catholicos, res expedita erat tã eſſe canonicam epiſtolam ad Romanos, quám ſit quęuis alia ſcriptura ſacra. Cæterum de illa, quę eſt ad Hębreos, etiam apud grauiſſimos doctores magna fuit ſuſpicio & titubatio, & idcirco in illa in principio tractata eſt illa quæſtio. In ea verò, quæ eſt ad Romanos, diſſimulata & meritò prętermiſſa. Et proinde non ſumus in culpa ſi in principio non ſit iſtud a nobis diſcuſſum: neque fuiſſemus, ſi nullam mẽtionem de hac re feciſſemus. Verum enimuerò licet nulla nos ad hoc cogat neceſſitas; vt nihil deſiderare poſſit curioſus lector in hac epiſtola ad Romanos, illum etiam de hac re certa volumus reddere certiorem. Addetu etiam iſtud factum eſſe in fine pro more & conſuetudine aliorum ſanctorum conciliorũ. In quibus in fine omnium cononum, de ſcripturis & libris mentio fit. Porrò hoc negotium dupliciter diſcuti poſſet, vno modo ſi referamus iſtud ad omnes Pauli epiſtolas: alio modo ſi tantùm ad hanc, quã præ manibus habemus. Intelligat nũc primùm lector, non eſſe noſtrę intentionis hoc loco diſcurere an omnes epiſtolæ Pauli in vniuerſum ſint canonicæ. Nã iſtud nos facturos magis cõmodè iudicamus ſeorſum & in ſingulis epiſt. cũ ad eas peruenerim⁹. In pręſentia tamẽ intentio noſtra eſt inueſtigare id ſolum de iſta, quæ eſt ad Romanos. Procuius rei ampliori elucidatione non incõmodè præmittedũ, & ſciendum eſt, quæ ſcriptura dicatur canonica, quæuè apocrypha, & non

De epiſt. la ad Hæbreos olim fuit concertatio.

Quæ dicantur apocrypha. canonica. Illa ſanè reputari & haberi debet apocrypha, qua Eccleſia non audet vti ad ſtabilienda dogmata fidei, vel non indicat efficacem eſſe ad refellendas hęreſes, vt ſunt multæ ſcripturæ pertinentes ad nouum teſtamentũ, vt interim de veteri taceamus, qualia ſunt illa Euangelia, quæ inter apocrypha munerantur, Euangelium Petri, Thomę, & Bartholomæi, & aliorum, quibus Eccleſia non vtitur. Canonica *Quæ dicatur canonica ſcriptura.* autem ſcriptura illa dici meretur, quę robur & vires haber ad faciendam fidem, & perquam efficaciter aliqua fidei ſententia poteſt probari: vt verbi gratia eſt quęſtio inter catholicum & hæreticum de purgatorio, probat catholicus purgatorium eſſe per illud *2. Mach. 12* Machabeorum, quòd fortiſſimus Iudas fecit in gratiam defunctorum &c. Reſpondet hæreticus dicens quòd licet ex illo loco appareat purgatorium eſſe, tamen ipſe non vult credere, quoniam dicit illã ſcripturã non habere autoritatẽ ad iſtud probandũ, eò quòd non eſt canonica. Et ſic putat euadere. *Iac. 2.* Secundò probat catholicus cõtra Lutheranum quòd nuda fides non iuſtificat, quia Iacobus dicit fidem ſine operibus eſſe mortuã: quod enim mortuũ eſt, viuificare non poteſt. Reſpondet Lutheranus dicens illam epiſtolã non eſſe canonicã, ſed falsò Iacobo fuiſſe inſcriptam, & ideò nihil concludere contra eũ. Eſt ergo illa ſcriptura canonica, per quam efficaciter facim⁹ fidẽ. Nã per alias nulla firma fides habetur. Et quod diximus de apochryphis, multo magis intelligere volum⁹ de damnatis ſcripturis, quarum ingẽs numerus eſt. Inter quas ſcripturas Gelaſius Papa diſt. 15. vna cum libro qui *Diſ. 15.* de Adæ pœnitentia dicitur, aliũ, quẽ effinxerat Manichęus de filijs, & filiab⁹ Adæ, dãnauit & reprobauit. Sunt huius generis multi libri, quos breuitatĩ ſtudentes miſſos facimus. Cæterũ pęnes quos ſtare debeat autoritas & iudicium de ſcriptura canonica, iam dictum fuit à nobis in regulis, quòd non pœnes quemlibet, ſed pœnes eccleſiã Romanã, quæ in hoc negotio nec decipi, nec nos decipere poteſt. Nã ſicut *D. Aug.* dicit Beat⁹ Auguſtin⁹ contra Fauſtum, veras ſcripturas nos habere probam⁹ ex teſtimonio Eccleſiæ, & eius traditione. Neque obſtat quòd modo nõ ſint apud nos originalia & primi fontes, quibus vtebantur Apoſtoli, quòd nos ſciamus; nam forſan abſcondita alicubi latent, vel apud chriſtianos, vel apud alios. Vndè etiam ſi adeſſent non haberent vim ad faciendam fidem, ſine Eccleſię teſtimonio, quod tãquam Spiritus ſancti teſtimonium regentis Eccleſiã, recipimus & honoramus. Nihil igitur refert quòd illa originalia manu ſcripta non extent apud nos, ſatis eſt vt tranſumpta ſint approbata per Eccleſiam, quæ errare nõ poteſt. Vnde fit vt ea epiſtola ad Rom. non vno tantum temporis ſpatio, ſed ſemper ab Eccleſia fuerit declarata & nobis propoſita tamquam canonica & Paulina. Quare iam non eſt cur de ea quis dubitare debeat. Quod ſi non es contentus lector hac ratione (quę apud nos ſummum momentum habet) adiungemus nos duo quæ non exiguam facient ei fidem. Quorum alterum eſt, quòd proprio Pauli nomine eſt titulata: cuius defectu hęretici reijciunt epiſtolam ad Hębreos, quia caret autoris nomine. Alterum eſt quia ſtylo & ſermone cum reliquis epiſtolis benè conſonat. Nam hac quoque ratione afferunt illam ad Hębreos nõ eſſe Pauli. Sed mihi maiorem fidẽ facit Eccleſiæ determinatio, quam iſta duo. Sit igitur hoc apud catholicos (nã eſt etiam apud Hæreticos) conſtitutũ, neque modò, neque vnquam hanc epiſtolã ad Romanos veniſſe in iudiciũ an eſſet canonica, necne: ſed omniũ vnanimi voto receptã tanquã Paulinã & canonicam, ſicquè eam nunc vt talem æſtimemus & veneremur.

Præterea vnum ſcitu dignum reſtat

De ſenſu epiſtolarum Pauli.

pertractandum, vt nihil pręludiorum deſideretur. Eſt igitur illud hoc loco conſiderandum tale, ſcilicet de epiſtolarum Pauli ſenſu. Cuius rei gratia diſcuti poteſt, an omnes Pauli epiſtolę ſint limitandę & reſtringendæ ad ſenſũ tantũ literalē Et quod nos prohibet ne iſtud dicamus & affirmemus, primũ eſt quia in epiſtolis Pauli continētur allegoriæ & anegogię. Accedit huc quód Pauli doctrina multum iuuat & valet ad informandos mores. Confirmatur iſtud quia canonicæ aliæ epiſtolę multos ſenſus recipiunt preter literalem. Et ex hyſtoria Euangelica multiplicitas ſenſuum ſcaturit & emanat, vt videre eſt apud illos qui cōmentaria in Euangelia ediderunt. Quin etiam ex actibus Apoſtolicis conſurgunt alij ſenſus, moralis, allegoricus, & anagogicus præter literalem: vt teſtis eſt beatus Hieró. in prologo. Quid ergo cauſæ eſt quód epiſtolę Pau. ſint reſtrictę tantum ad vnum ſenſum, vt pote literalē, & non ad alios? Ad hoc quod nobis primò ſeſe offert dicendum, huiuſmodi eſt, ſcilicet ſtã eſſe pro vero receptum apud multos & egregios doctores, quód epiſt. Pau. nō recipiũt niſi ſolũ ſenſum literalē in omnibus fermè ſuis partibus. Et vt è multis vnum nominemus, Burgēſis vnus eſt huius ſententiæ autor in additione prologi ad Bibliã, & multi alij ſunt in hac met ſentētia, quos ſi ſeqni volumus, illorũ opinioni nos ſub ſcribere oportet. Neque illud nos impedire debet, quòd quibuſdã reputatur incōueniēs, ſcilicet quód epiſtolæ Pau. quę ſunt tãti momēti, nō gauderēt niſi vno ſenſu nam B. Tho. in quodlib. 7. docet nō eſſe incōueniēs vt vna ſcriptura vno tantũ ſenſu exponatur. Neq; illud quoque qđ adduci poteſt, ſcilicet auditores fructus modicũ habituros eſſe ex Pau. epiſtolis ſi tantũmodò ad literã exponantur: nō obſtat inquam iſtud, ſiquidē ex Pau. epiſto. auditores & lectores cōmoda & fruct⁹ multos ſibi reportabũt. Primò nãq; colligēt fidei doctrinã. Quoniã illæ palã nos docēt quæ in fidei ſymbolo ſũt cōpræhēſa, ſicut eſt myſteriũ Trinitatis, mũdi, creatio verbi incarnatio, Chriſti paſſio, reſurrectio, & reliqua id genus. Deindè in eis traditur doctrina ad benè beateq; viuēdũ: docētq; hæroicas virtutes Theologales. fidē, ſpē, charitatē, & alias quas vocãt cardinales. Rurſus in eis omnia peccatorũ & vitiorũ genera extirpantur, euellũtur, ac deſtruũtur. Quē quæſo nō reddũt Pau. epiſto. doctũ, piũ, & bonũ? Quis acceſſit vnquã frigidus ad eas ſcrutandandas, qui non receſſerit in Dei amore calidus? quis mũdanus eas legit, qui non ſit in alterũ virũ mutatus? Quid habent alię ſcripturæ, quod in Pau. epiſtolis đſideretur? Tolle Pau. & erũt multi Sauli. Si Pau. cōferre volumus cũ alijs epiſtolarũ ſcriptoribus ſacris, nullis ſanè ipſe erit ſecũdus. Etſi non recubuit ſupra pectus Chriſti in cœna vt ille, tamē raptus eſt ad tertiũ vſq; cœlũ, viditq; ea arcana quę nō licet homini loqui. Ioannes quod in Chriſti pectore ſuxit, poſtea eructauit quãdo dixit, In principio erat verbum &c, At Pau. præ magnitudine eloqui nō potuit. Quare ſi nō præferimus cũ aquilæ grãdi Ioanni, in hoc tamē ęquare poſſumus, quòd ſicut inter Euangeliſtas Ioannes primas tenet, ſic Pau. inter epiſtolares (vt ita loquamur) nullis ſit ſecũdus. Ad inſtitutũ reuertamur, dicamusq; quód ſatis vtilitatis, cōmodi, & fructus habēt Paulinę epiſt. etiãſi tãtũ in ſenſu literali explanentur, neque ob id minus æſtimandæ veniunt. *Ioan. I.*

D. Hiero.

D. Thom.

Diſſimulare quòd nũc dicturi ſumus aliquando nobis in animo erat: eò quòd nō videbatur tã neceſſariũ fore ad noſtrũ inſtitutũ, vt illa quę hactenus diximus. Eſt autē iſtud, vt paucis nos expediamus, tale. Nũ Pau. pręter has epiſtolas, aliquam aliã ſcripturã ediderit. Et quod ad hoc nos ſtimulauit perquirendum potiſſimum fuit varia de hac re Doctorum opinio. Sunt nam

An Paulus ſcripſerit aliam ſcripturã preter epiſtolas.

que nonnulli, qui aſſerunt Paulũ ſcripſiſſe quoque Euangelium. Quod fortè dixerunt propter illa Pauli verba quæ ipſe dixit: ſcilicet, Secundum Euãgelium, inquit, meum. Habet igitur & Paulus ſuum Euangelium, præter illa quatuor. Ceterum hęc Pauli verba, diuerſo modo a doctoribus intelliguntur. Alij dicunt Paulũ intelligere iſtud de Euangelio quod ſcripſit Lucas. Nã dicunt Lucam ſcripſiſſe Paulo dictante, ſiue docente. Pro his facere videtur quod Beatus Hierony. in præfatione eiuſdem Lucæ dicit; Quod Lucas fuit ſectator Apoſtoli Pauli: & comes totius ſuæ peregrinationis. Vnde ſuſpicati ſunt, inquit, aliqui, quòd quoties Paulus in ſuis epiſtolis dicit ſecundum Euangelium meum, loquitur de Euãgelio quod Lucę inſcribitur. Sed huic ſenſui refragatur primò quod Lucas dicit in prologo ſuo ſe accepiſſe ab illis qui viderunt. Paulus non vidit. Et credibile non parum eſt, quòd ſi Lucas ſcripſiſſet Paulo docente, ipſum iſtud non tacuiſſe. Idcirco alij in aliã ſententiam ſe conuertunt, dicentes, quòd quando Paulus appellat Euangelium ſuum, ideo dicit, vt excludat Euangelium pſeudoapoſtolorum, quod non erat verum nec approbatum. Alij verò nec hoc, nec illud: ſed dicunt Paulum nomine ſui Euangelij intelligere doctrinam Euangelicã, quam Paulus vel viuæ vocis oraculo prædicabat, vel per epiſtolas docebat. Salua horum omnium ſententia, nos ob aliam cauſam Paulum dixiſſe Euãgelium ſuum exiſtimamus. Nempè iuxta illum loquendi modum iam receptum, quo autor alicuius doctrinæ, ſolet illam dicere ſuam. Et nos dicere ſolemus, hoc opus eſt Auguſtini, Hieronymi, vel alicuius alterius. Cum igitur epiſtolæ Pauli eſſent, vt potè ab eo, & non ab alio compoſitę & fabricatæ, quæ Euangelicę erãt (Euangelium namque rem boni nuncij ſonat) bene ſuam doctrinã Paulus potuit appellare Euangelium. Sed non dixit abſolutè ſecundum Euangelium: ſed ſecũdum Euangelium meum. Nam in alia ſignificatione ſolitus eſt Pau. appellare Euãgelium Dei, vt mox videbimus in textu. Quare ſicut non conſtat nobis de libro, cui titulus eſt, de raptu Pauli, Pauli eſſe: neq; alium de Pauli, & Teclæ actibus: ita neque conſtat de Euangelio Pauli. Quorſum debebat Paulus ſcribere Euangelicum opus? Satis Euãgelica erat ſua doctrina: quæ nihil aliud erat, niſi quędam gloſſemmata quatuor Euangeliorum. Quare de hiſce rebus ſentiamus quod ſentit D. Hieronymus, & patres. Hieronymus nil determinatum reliquit.

D. Hiero.

Deinde ſupradictis duo addere beneviſum nobis fuit, quę fortaſſis curioſus lector à nobis minimè expectabat: non quòd præſenti inſtituto peregrina forent, & aliena: ſed quòd facili negotio ex alijs ſibi mutuare lector poſſet. Porrò horum duorum alterũ eſt ipſa conſideratio temporis, quo paulinę epiſtolę ab ipſo editæ fuere: alterum verò de occaſione eas ſcribendi ſermonem facere. De tempore autẽ, quo beatiſſimus Apoſtolus Pau. eas ſcribere incæpit, vnum certum habemus: aliud verò dubiũ. Certum quippe eſt omnes poſt ſuam conuerſionẽ ab eo fuiſſe ſcriptas. Quoto autem anno, hactenus indefinitum manet. Nã (quod ego ſciam) patrum nemo, tam priſcorum, quàm iuniorum, determinatè haud dixit (audeo dicere) vel ſciuit. Et proinde certò nõ eſt a quoquam chartis demandatum quo tempore apoſtolus exorſus fuerit ſuas epiſtolas ſcribere. Sunt, qui dicunt iſtud feciſſe Paulum anno viceſimo quarto à conuerſione ſua. Alij verò aſſerũt multò ante feciſſe, nimirùm paulò poſt ſuam conuerſionem, fundatis Eccleſijs propria voce. Ad quas Eccleſias fundatas, vt eas firmatas, & ſtabilitas per epiſtolas relinqueret, voluit deſtinare eas per certos nuncios, vt ſcriptores

Quo tempore fuerint ſcriptæ Epiſtolæ paulinæ.

Varia opinio eſt in ſcriptione epiſtolarũ Pauli.

ptores

ptores epiſtolarũ in more habent. Neque hac in re Apoſt. verbis, & Chriſti mandatis contrauenit vllo pacto. Nã quando Chriſtus dixit de illo; vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filijs Iſraël: non erat Chriſti mens, vt ipſe in propria perſona portaret nomen ſuum per vniuerſum mundũ: nam iſtud ſatis videbatur factu impoſſibile fore. Quare Chriſti mandatum adimpleuit Apoſt. exactè, quoniam tam ore proprio, quam ſuis epiſtolis, Chriſti nomen per vniuerſum orbem portauit. Et hæc erat Chriſti mens illis in verbis, quã indefeſſè annos permultos tã verbo, quàm ſcripto, quàm diligentiſſimè compleuit beatiſſimus Apoſt. Quantam autem curam de benedicto Ieſu Chriſti nomine habuerit, ex ipſa frequentiſſima appellitatione ipſius nominis in ſuis epiſtolis manifeſtiſſimè conſtat, & appatet. Quando quæſo, non habuit in ſua bucca Ieſu nomen beatus apoſtolus? Quando illud non reſonauit os eius? Quando tacuit lingua eius? Quando ſilentio inuoluit? Quando abſentibus, pręſentibus, & futuris non propalauit? Quando celeberrimum Ieſu nomen non preconizauit? Quando denique ſine Ieſu nomine vnquam locutus eſt? Nõne ipſe erat, qui dicebat, nihil exiſtimaui me ſcire, niſi Ieſum Chriſtum? Qui vnũ tantum ſcit, de ſolo vno illo ſemper loquatur neceſſe eſt. Scriptũ quippe apud Ioannem eſt. Quod ſcimus, loquimur. *Ioan 3.*

Cæterùm nunc de altero propoſito dicere nos oportet. Nam tametſi tempus, quo compoſitæ fuerint Pauli epiſtolę nos lateat, verùm haud nos debet latere cauſa, anſa, & occaſio, ob quam ſcriptæ fuerint ab Apoſtolo. Si enim, iuxta principem Philoſophorũ Ariſtotelem, omne agens agit alicuius finis gratia: par eſt credere Paulum, tãtum Authorem, non edidiſſe ſuas epiſtolas temerè, & abſque vlla cauſa: Cognitio namque cauſæ multó faciliorem reddit cuiuſque rei cognitionem. At cauſam finalem (quã vocãt) ſi lector inueſtigare cupit, propter quã has quatuordecim epiſtolas ſcripſerit, & alias forte (ſi ſcripſit): ſciat geminam eſſe: priorem quidem ipſam videlicet fidei defenſionem. Tempore etenim Pau. fides, noſtra ſoror, paruula erat, & vbera non habebat. Non enim erat talis nutrix, quæ (vt Paulus) poſſet dicere: Ego vobis tamquã paruulis lac dedi. Multi quidem paruuli erant, qui fidei panem petebant, & non erat qui frangeret eis. Paulus cùm vbique præſens eſſe minimè poſſet, per epiſtolas ſuas abſentibus panem frangebat, & per eaſdem quoque ad viam veritatis reducebat illos, qui ab ea declinauerãt. Multi namq; eo tempore erant falſi Apoſtoli, Pſeudodoctores, qui peſtiferam & venenoſam ſuperſeminauerant doctrinam. Quam cum pręſens Apoſtolus minimè peſſundare poſſet, præſentaneum, conſentaneũq; exeſtimauit fore remedium, ipſam nimirum epiſtolarum tranſmiſſionem. Porrò ex quatuordecim quas condidit, decem ad Eccleſias deſtinauit: ad perſonas autem priuatas reliquas quatuor direxit. In omnibus verò Eccleſiam Dei contra hæreticas prauitates præmuniuit. Vix etenim vlla fuit ſuborta hæreſis nunc vſque, quæ non fuerit ex ipſa epiſtolarum doctrina penitùs, & radicitùs euulſa. Adde tu lector amice, quòd niſi Paulus ſcripſiſſet hasce epiſtolas, multæ eſſent nunc in Eccleſia quæſtiones, & dubia. Quæ duo, ſi modò Eccleſia non habet, tanto Apoſtolo referre debemus acceptum. Et hæc ſufficiant dicta de priori cauſa, quæ Apoſtolum mouit ad ſuas epiſtolas ſcribendas. Cęterùm alteram cauſam, quæ Paulum impulit, congruè dicere poſſumus ipſam fuiſſe morum correctionem. Non enim epiſtolæ paulinæ tantùm fidem plãtarunt, ſed etiam prauos mores eradicarũt. Hęc enim

Fidei defenſio cauſa fuit ſcribendarum epiſto. Pauli.

Pauli tempore multi erant Pſeudodoctores, nec nunc deſunt.

Duo officia boni agricolæ.

enim duæ ſunt boni agricolæ partes,
plantare nimirum,& euellere. Sic nã-
q; dictum eſt Prophetarum cuidam:
Poſui te,vt euellas,deſtruas,& diſper-
das,& diſſipes,&plantes.Hec duo mu
nera in ſuis epiſtolis multò diligentiùs
& accuratius compleuit noſter Apo-
ſtolus Paulus. Quod non ibit inficias
niſi is,qui eas nunquam ſalutauit. Nã
qui eas manibus ſuis verſant,palam vi
dent quantas malas herbas noſter a-
gricola Paulus in Eccleſię horto,ab ip
ſis hereticis plantatas,quàm diligentiſ
ſimè eradicauit,& ſua cultura pulcher
rimum Eccleſiæ hortum reddidit,bo-
niſquè plantis ipſum ornauit,& fœcũ-
dauit.Colligamus ergo quæ hactenus
dicta ſunt & dicamus duplicem fuiſſe
Apoſtolo Paulo oblatam ſcribendi
cauſam,quæ ſimiliter mouerunt & a-
lios Apoſtolos ad ſcribendas Epiſto-
las. Nolumus autem per hoc, lectorẽ
conſtringere,vt credat putetque præ-
ter has duas neceſſitatis cauſas à nobis
aſſignatas,nullas alias eſſe. Sunt ſiqui-
dem quamplurimæ aliæ, à quibus ſu-
perſedere iudicauimus operepretiũ,
ne moroſi lectoribus videremur. Pro
inde contenti fuimus duabus illis aſſig
natis rationibus,quæ plus momẽti in-
ter alias habent. Quærant alij alias,ſibi
ſunt nobis ſatis eſt ſcire Pau.ſuas epiſt.
dictaſſe vt Chriſticolas in bonis mori
bus inſtrueret, hereſes ſuborras & ſu
borituras reſecaret,& vt vitia quę gra
ſſabãtur in populo extirparet, & tãdẽ
vt oppoſitas virtutes in animis fideliũ
plantaret. Iſte fuit finis & ſcopus præci
puus diuinarum Epiſtolarum Pauli.

Quæ cauſæ mouerunt Paulũ cæteroſquè apoſtolos ad ſcribẽdas epiſt.

Quo explorato & pro vero habito
proximè reſtat,inquirere quiſnã fue-
rit harum Epiſtolarum ſcriptor, An
ipſemet Paul. vel aliquis alius. Regũ e
nim Principũ & Magnatũ Epiſtolæ tã
tò maioris ponderis & authoritatis
ſunt:quantò ab eorum propria manu
ſcriptę ſunt. Regia namque ſcriptura,
quamquam à ſigillo Regio magnum
robur ſortiatur:tamen propria Regis
manus magni fauoris quinimò & a-
moris indicium eſt. Quare quòd in-
ueſtigemus nos d Pau. Epiſtolis quot
& quæ ſint propria manu ſcriptæ ne-
mini debet videri nimis curioſum
aut ſuperfluum. Non enim iſtud vena
mur vt credamus eas Epiſtolas, quas
Paulus manu propria minime ſcripſit
minoris veritatis aut auctoritatis eſſe,
quàm ſint illæ, quæ proprio calamo
ipſemet ſcripſit. Vtrique etenim fue-
runt dictatæ numine diuino afflantè
Vnde hac ex parte æqua lance currũt,
omnes nec vna alia inferior eſt. Verũ
tamen quòd certò dicere poſſumus
tale eſt nimirùm quòd Epiſtolæ Pau-
li neque omnes fuerunt ſcriptę manu
propria neque per alium ſcribam,ſed
partim manu propria & partim per a
lium ſcribam. Inficiari autem Paulum
non fuiſſe vſum Scriptore nequaquã
poſſumus & valemus, quandoquidẽ
ex lectione earundem Epiſtolarũ ma
nifeſtum & liquidum eſt quemadmo
dum multi illuſtres. Pauli interpres di
ligenter ſatis annotarunt. Sed forta-
ſis mox rogabit nos huius rei curioſ-
ſus auditor, vt nominatim dicamus
qui fuerunt iſti,qui Paulo in ſcribendis
Epiſtolis pro ſcribis ei inſeruierunt. In
ter alios (vt cæteros taceamus) D. Lu-
cam & Marcum in hoc officio Diuo
Paulo inſeruiſſe communis eſt patrũ
opinio,quę ex ipſiſmet epiſtolis com
probari poteſt. Nam ſcribens ad Ti-
motheum aperte ſatis inſinuat quãdo
ei dixit. Marcum aſſume tecum: eſt
enim mihi vtilis in miniſterium, non
ſanę in alio niſi in ſcribendis Epiſtolis.
De hoc miniſterio loquebatur Apo-
ſtolus,quod vel ita eſſe maxime ex prę
cedentibus verbis manifeſtum eſt. Prę
miſerat quippe Apoſtolus vt afferret
ſecum libros maximè vero membra-
nas & mox ſubiungit. Et Marcum aſ-
ſume tecum &c. Iſtis verbis ſatis aper-
te inſinuauit Apoſtolus Marcum vti-
lem ſibi eſſe ad ſcribendas ſuas Epiſto
las ac proinde Thimotheo ſcripſit vt

ſecum

ſecum duceret Marcum. De Luca au
tem non tantam coniecturam habe-
mus, licet Apoſtolus de eo dixerit: Lu
cas ſolus mecum eſt. Hic imbutus fi-
de,& Chriſtiana pietate, factus eſt ſo-
cius itineris Pauli,& peregrinationis e
ius comes. Et ſic coniectura magna tra
hi poteſt, quód ipſe quoque Lucas no
ſtro Apoſtolo Paulo in ſcribendis Epi
ſtolis coadiutor fuerit. Vſus eſt ig.tur
Paulus Luca,& Marco, tamquam ſcri
bis ſuarum Epiſtolarum. Nonnullas
autem ipſemet Apoſtolus proprijs di
gitis ſcripſit, vt eſt illa, quæ ad Galatas
deſtinata eſt, ſicut cap. 6. conſtat di-
cẽs. Videte quibus literis ſcripſi vobis
mea manu. Illa autem, quę eſt ad Phi
lemonẽ, propria manu etiã ab ipſo
ſcripta fuit. Sic enim in ea dicit. Obſe-
cro te pro meo filio, quem genui in
vinculis, Oneſimo, qui tibi aliquando
inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi
vtilis, quem remiſi tibi: tu autẽ vt mea
viſcera ſuſcipe. Si autem aliquid no-
cuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa.
Mox poſt hęc verba dicit. Ego Paulus
ſcripſi manu mea propria. Hæc ſint ſa
tis de ſcribis Epiſtolarum Paulinarum,
de quibus adhuc ſupereſt vna alia cõ-
ſideratio, quam nonnulli Pauli enar-
ratores habere ſolent, eamquè putãt
aliquid momenti habere ad exactam,
perfectamquè cognitionem Epiſtola
rum. Exiſtimant namque non minus
vtilem eſſe conſiderationem de locis,
è quibus miſſę fuerunt Pauli Epiſtolę,
quàm ſit illa, quæ nuper abſoluta fuit
de ſcriptoribus earundem. Et licet for
taſſis ita ſit (vt iſti contendunt) nihilo-
minus tamen cum tractatio iſta de lo
cis, vnde miſſæ ſunt Epiſtolæ, longiſſi
ma ſit & valde prolixa,& multum per
plexa,& nos verbum dedemus de
breuitate ſeruanda, iſtis habitis rationi
bus iuſtum iudicauimus nũc huiuſmo
di tractationem fore omittendam, ſer
uandam verò in alium locum. Indiget
ſiquidẽ magna temporis mora, ma-
ximè ſi de omnibus ſimul Epiſtolis cõ
ſideratio habeatur. Melius quidem &
expeditius fiet iſtud ſigillatim, quando
de vna quaque Epiſtola ratio habebi-
tur. Nam aliàs opus eſſet percurrere
quaſi totam illam ſcripturam, quam
B. Lucas ſcripſit, quæ vulgò dicitur, A-
cta Apoſtolorum. Ex illa namque ſcri
ptura ſeries peregrinationis D. Pauli
aperitur, oſtenditur,& colligitur;& ex
peregrinatione loca, quę luſtrauit,&
peragrauit Apoſtolus. Peregrinatio
autem Pauli per mundum longa,&
magna tractatione opus habet. Non e
nim paucis abſolui poteſt. Et proinde
in tam magnam ſyluam ingredi nobis
cordi haud fuit. Noſtro nunc muneri
ſatis feciſſe putamus, ſi tantùm tracta-
uerimus quod in hac re ſpectat,& per
tinet ad Epiſtolam ad Romanos, ad
quam accingimur pertractandã, quæ
ſcripturę tradita eſt,& compoſita Co
rinthi, vt teſtes ſunt doctiſſimus Hie-
ronymus,& Orige. Beatus verò Au-
guſtinus,& Haymo, hanc Epiſtolam
de Athenis veniſſe exiſtimant. Neque
tam diſpar eſt horum doctorũ placi-
tum, vt irreconciliabile ſit dicendum.
Nam Angelicus Doctor Thomas fa-
cili negotio eos conciliat. Legat eum
qui volet. Cęterùm vtra horũ docto-
rum amplectenda magis ſententia ſit,
dicat qui audet. Doctiſſimus magiſter
Frater Dominicus Sotus, in ſuis in hac
Epiſtola cõmentarijs, auſus eſt,& fortè
nõ ſolũ voluntate propria armatꝰ, ſed
non leuibꝰ rationibꝰ munitꝰ, ſententiã
Hieronymi magis laudare & approba
re. Quibus autem iſtud faciat cauſis, cõ
ſulat eum quicunque voluerit,& intel
liget. Non tamen illis rationibus im-
mobiliter hęreat, quandoquidem & al
tera ſententia teneri poteſt vel hoc ſo
lo nomine, quòd tanti doctoris, vide-
licet Auguſtini auctoritate,& teſtimo
nio ſit munita. Abundet quiſque ſuo
ſenſu,& ſic vni ſentẽtiæ hæreat, quód
aliam non condemnet. Nõ enim hæc
res eſt, de qua fas ſit catholicis habe-
re litigium: cedere tutò poteſt vna

pars alteri,& vice verſa,vt omnes(ſicut Paulus admonet)idem dicamus.Et vt lector nihil deſideraret habeat in hoc negotio, poſtquā ſcit vnde fuerit hæc Epiſtola,nimirum ex Corintho miſſa: intelligat quoque &ſciat per quem latorem aut baiulum. Receptum eſt apud interpretes Pau. quod per Phœbē latricem delata fuit præſens Epiſtola. Neque videri debet hoc inconueniēs, quod Apoſtolus mulieri crediderit tātum negotium.Nam ſi ſpectetur qualitas & conditio mulieris huius: nulli videbitur mirum quod Apoſtolus fecit.Agnoſcebat eam intus & in cute. Neque quod de quibuſdam mulieribus dicitur,id in vniuerſum de omnibus eſt intelligendum. Multæ namq; fœminæ animum virilem habentes,ſicut viris fortiores fuerunt:ita & fideliores.Apoſtolus eius fidem exploratam habens,non recuſauit ei committere hanc Epiſtolam. Erat namque latrix, & baiula fideliſſima. Quare tutiſſimè miſſa fuit per eam.Erat enim mulier hæc miniſtra Eccleſiæ Cenchienſis,de qua quale dedit teſtimonium Apoſtolus,legat lector (ſi placet) in hac met Epiſtola cap.16, vbi commendat Paulus eam Romanis dicens. Commendo vobis Phœben ſororem noſtram &c. Non erat mulier hęc germana Pauli ſecundum carnem, ſed ſecundum Fidei religionem. Sicut enim in ore Pauli omnes homines fideles fratres ſunt(Chriſto dicente)omnes vos fratres eſtis:ſic quoque mulieres omnes fideles ſorores nuncupari ſolent.Et quod hæc mulier non eſſet Pauli ſoror ſecundum carnem, ex adiuncto pro nomine illo, noſtram, conſtabat. Non enim dixit, ſororem meam,ſed noſtram.Huius inſignis mulieris, quæ miniſtrabat neceſſaria Eccleſiæ,officiū erat miniſtrare illis, qui diſpenſatores erant verbi, & ſacramenrorum, & pauperibus etiam,ad imitationem earum mulierum,quæ Chriſto redemptori noſtro inſeruiebant & miniſtrabant,quarum vna & pręcipua erat illa Mariæ Magdalenæ ſoror, Marta nimirum, quæ ſtudioſè pietatis opera, & miſericordiæ exercebat. Cum igitur mulier hæc Phœbis tanta virtute prędita eſſet,de ea ſecurus Apoſtolus, non recuſauit tradere ei tantum negotium.Deinceps, vt huic negotio finis imponatur (de quo copioſè, eruditè, & exactè tractatum eſt à Patribus Eccleſiæ,&à quam multis peritiſſimis doctoribus) nos breui compendio (prolixa & accurata tractatione poſtpoſita) abſolutum dedimus:ea pręcipuè tractando,quæ præcipua iudicauimus ad hoc negotium expectantia fore relegatis tamen multis alijs, quę minimè neceſſaria erant.Nunc autem ad Pauli textum cupientes accedere (ne lectorem, diu multūq; remoremur) rem vnam cōſideratione oppidò dignam,rimari volumus.Non enim hęc res digna eſt, vt inter hæc qualiacunque noſtra Seminaria ſilentio inuoluatur.Eſt autem iſtud huiuſmodi. Quænam ſit excellentia, & quanta Epiſtolarum Paulinarum.Non enim iſtud occultandum erat. Cæterum præſtantia doctrinę Paulinæ ex partibus multis colligi poteſt:ſed eo potiſſimè ex mutua ſcilicet collatione & comparatione. Totius ſiquidem ſcripturę ſacræ vna pars,& non infima,eſt doctrina illa,quam Paulus in ſuis Epiſtolis nobis copioſè exhibuit: quæ quantis dotibus & prerogatiuis prędita ſit &ornata,nō valet lingua quęuis enarrare. Adde tu lector pie, quòd ſi de hac re tractare vellemus & exactè eius dignitatē propalare: operę pretium ſanè eſſet totam ſacram ſcripturam reuoluere, quod haud quaquam fieri poſſet ſine magno ſcripturæ volumine. Grandes enim et prolixas materias ſermo breuis nequit compręhendere. Proindè nos nunc breuiter Apoſtoli doctrinā cum aliquot ſcripturę ſacræ partibus conferre tantùm intendimus: ſeruāta tamen ſemper illa breuitate, quam mul-

Math. 23.

De excellētia Epiſtolarū Pau.

multoties in hoc opere lectoribus polliciti ſumus, quod, Deo dante, & nunc faciemus. Et vt ſtatim accingamur ad comparandam Pauli doctrinā cum alijs: primò nouitius Scripturæ ſacræ auditor in duas partes generales totam fore diſtributam ſacram ſcripturam intelligat & præſupponat. Alteram appellant cōmuniter, Teſtamentum vetus: alteram verò, Nouum. Eſt quoque & aliud, quod ſtudioſus lector obſeruare & pręſupponere debet (vt noſtra de hac re mentē teneat) quod ſicut inter partes veteris teſtaēmti illa; quæ agit de lege, anteponenda eſt illi, quæ de Prophetarum doctrina pertractat: ſic quoque & Nouo Teſtamēto, illa ſcriptura ab ipſis quatuor Euangeliſtis reſerata, alijs pręferenda venit. Et hoc ideo præſupponendum dicimus, quò intelligeret lector, quòd quādo loquimur đ comparatione doctrinæ Pauli cum alijs, non intendimus tanti eam facere, vt velimus dicere eā eſſe præferendam ſcriptis quattuor Euangeliſtarum. Abſit. In nouo autē inſtrumento primas tenent euangelia quatuor, Mathæi, Marci, Lucę, & Ioānis. Si verò aliquis vellet Pauli doctrinam dicere illis ęqualem eſſe; certè haud aberraret. Secus autem eſſet de multis alijs ſcripturis. Cæterū qui plenè cupit ſcire quæ nam ſit Pauli doctrina; ipsūmet auſcultet in illa epiſtola, quam ad Galatas deſtinauit. Ait nāque ibi ſic. Notum vobis facio fratres euangelium, quod euangelizatum eſt à me: quoniam non eſt ſecundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neq; didiſci; ſed per reuelationem IeſuChriſti. Nota lector verbum, per reuelationem. Vndè rectè collige Pauli doctrinam immediatè fuiſſe ei reuelatam. Nam non fuit ei mediātibus angelis reuelata, ſicut quibusdam alijs; ſed immediatè à Chriſto reuelata fuit ei; à Chriſto, in quā, à dextris Dei patris ſedente, & in gloria triūphante. Hæc igitur vna eſt ex dotibus, & prærogatiuis doctrinę Paulinę. Sed iam huic rationi aliam iungamus ad excellentiam doctrinæ Paulinę magis demonſtrandam. Eſt præterea in epiſtolis paulinis tāta altitudo, & ſublimitas doctrinæ, quanta à quouis homine deſiderari poſſet. Si beatiſſimæ triadis ſacramentum optes (vt a maximo exordiar) quæ ſcriptura copioſius, & dilucidius myſteriū explanat? Si myſteriū incarnationis explorare vis; vbi magis elucidatū inuenies? Si ad prædeſtinationis abſconditū negotiū; accedere nō audes, ad Paulum confuge. Si te terret ſacramentum panis, videns panem ſine pane; Pauli epiſtolas conſule, & timorem excutè. Qui Paulū habet, quid non habet? Sint tibi ſatis Pauli epiſtolæ: eas non ſemel, ſed ſępè lege, memoria retine, & ſano ſenſu eas intellige, ab ipſomet Paulo (eius precibus intercedentibus) earum intelligentiam require. Si de libero arbitrio, de originis peccato, de lege, de fide, de operibus, đ iuſtificatione, de ſacramentis, de Angelis, dequè multis alijs rebus, tibi differēdum eſt: ad Paulum confuge; qui de prædictis abundè ſatis, maximè in hac ad Romanos epiſtola, tibi multa ſuppeditabit. Hæc enim, vt eſt alijs Pauli dificilior, ita ſacramentis eſt vberior, & plenior. Et đ hac re amplius nihil. Porrò de Pauli vita, genere, officio, & conditione, nec vllum volumus habere verbum. Non enim pertinet ad interpretis officiū.

Pauli doctrina, & ſi non ſit præferenda: eſt æquiparanda tamen.

Quare qui hîc ſe intromitunt de Pauli vxoritio, iſtud voluntariè tantūmodò faciunt. Nulla nos cogit neceſſitas, aut vtilitas ad hoc ventilandum: ad vtiliora enim vocamur. Neque obid ſuo loco noſtram qualemcūq; diligentiam negamus, quinimò promittimus, quando hæc res talem conſiderationem requiret, & proprius locus poſtulabit. Præterea antequam poſtremam manum imponamus huic negotio, quod Paulinas concernit epiſtolas: non videbit fortaſſis peregrina, &

na,& aliena ab inſtitato conſideratio,
quam multi Pauli ſtudioſi interpretes
hoc loco habent,de inſcriptione, ſiue
titulo epiſtolarum toti volumini affi
xo.Et licet hæc tractatio prorſus à cu-
rioſitate non ſit aliena, & immunis; ta
men commodi aliquid ſecum afferre
poteſt Eſt autem titulus talis. E P I S-
TOLAE PAVLI APOSTO-
L I. de hoc titulo incontrouerſia po-
ſitum eſt apud aliquos , num ipſe-
met Paulus affixerit , an ab aliquo a-
lio,iam Paulo mortuo . Hæc quæſtio
vnum videtur ſupponere,& aliud per
quirere.Supponit namq; omnes Pau
li epſtolas in vnum corpus ,ſiue volu
men fuiſſe redactas ſic, quòd omniũ
epiſtolarum vnus tantum ſit tomus:
ſicut modò in noſtris Biblijs manent,
& ſunt.Et hoc pręmiſſo,quęritur quis
ille fuerit,qui talem titulum toti volu
mini dedit . Iſtud certò ſcire reuera
haud facile eſt :credibile verò, & vero
ſimile ab ipſomet apoſtolo factum eſ
ſe,& non ab alio (ſalua omni meliori
ſententia)non dubitarem. Siquidem
multis coniecturis ad hoc credendũ
pius lector adduci poteſt . Magna ſi-
quidem incuria,& grandi negligentia
Paulus notari potuiſſet,ſi eas vagas, &
diſperſas dimiſiſſet , & ſine ſuo pro
prio titulo . Quare piè credendũ eſt,
quòd priuſquam Paulus tradidit epi-
ſtolarum volumen eccleſię fidelibus,
eas intitulauent.Dices fortè tu: Paul⁹
non dimiſit ſuas epiſtolas in eccleſia
in intitulatas: ſed inde mox non rectè
colligitur ab eodẽ Paulo fuiſſe titula
tas. Fieri iſtud ſanè potuit ab aliquo
ſuorum diſcipulorum,à Timotheo ni
mirũ,vel alio.Reſpõdeo. Hanc colle-
ctionem non intulimus ſanè nos tan-
quam neceſſariam,ſed tanquam ma-
gis probabilem . Siquidem ſibi iſtud
magis incumbebat,quàm alijs,cum ip
ſe eſſet illarum author, & fabricator.
Vndè magis probabile eſt, & credibi
le,ipſum Paulum talem titulum in ſuis
epiſtolis appoſuiſſe; quinimò & pro-
pria manu ſcripſiſſe.Si enim Paulus in
more habebat in vnaquaque epiſtola
rum(vna ſola excepta)affigere ſuum
nomen,vt conſtaret quis eſſet author
illius,& illis quoque,quę propria ma-
nu nõ erant ſcriptæ,ſolitus erat inſcrip
tionem ſemper apponere:quãto ma
gis iſtud faciendum erat in toto volu-
mine omnium epiſtolarum , quod fi-
delibus eccleſiæ deſtinabat? Profectò
multis periculis expoſuiſſet ſuas epi-
ſtolas,ſi eas reliquiſſet abſque propria
inſcriptione. Primò quidẽ,multa fal-
ſa permiſceri potuiſſent à falſis Apoſt.
& ab hæreticis. Tum etiam (vt hæc no
ſtra tempora docent)propter tempo
rum varietatem,multi libri prohiberi
ſolent eò potiſſimè,quòd ſine nomi-
ne authoris circũferuntur . Vndè pru
denter,ac ſapienter ſatis,elapſis dieb⁹,
à patribus inquiſitoribus in hac catho
lica Hiſpania noſtra,iure,& meritò pro
hibiri fuerunt omnes illi libri impreſ-
ſioni de mandati abſque nomine au-
thoris,tanquam de mala, & praua do
ctrina ſuſpecti.Profectò huic periculo
apoſt.ſubieciſſet ſuas epiſtolas.Quare
nemini certè dubium eſſe debet Pau
lum ante obitum ſuum in vnum volu
men congregaſſe omnes ſuas epiſto-
las,& in frontiſpicio huiuſmodi titulũ
appoſuiſſe ,videlicet. E P I S T O L Æ
P A V L I A P O S T O L I.Et vt hãc
rem finiamus , & miſſam faciamus; ſi
ex dictis non remanet ſatis perſuaſus
lector:non grauabimur vnum aliud
adiungere,ex quo ſolo quiuis docilis
lector facili negotio,ſi vult, perſuaſus
euadere poteſt.Ad memoriam reuo-
cet lector, quicunque ſit, quod ſacra
pagina recolet de moſe,illo legis do-
ctore grauiſſimo, de quo dicit̃, quòd
ſcripſit legem,& dedit eam ſacerdoti-
bus ſilijs Leui,qui portabant arcam fę Deutero n
deris domini,& omnib⁹ ſenioribus Iſ- my. cap 13
rael,inquiens eis: tollite librum iſtum
& ponite eum in latere arcæ fęderis
Dei veſtri , vt ſit ibi contra te in teſti-
moniũ .Quid quæſo fecit bonus do-
ctor.

ctor Moſes? Quid? Operã dedit, & curauit, vt omnia legis volumina conglutinata, & adaptata, in vnũ volumen, quod ipſe poſuit in cuſtodiam in gratiam futurarũ generationum, eſſent. Si igitur Moſes, Iudæorũ doctor, omnia volumina legis in vnum redegit, ac coaptauit volumen, quod tradidit in cuſtodiam propter futuras generationes, quantò potius credendum eſt idipſum Paulum feciſſe; cum eſſet doctor, & gentium magiſter? Quare credendum profectò indubiè eſt, quod Apoſtolus, qui plus alijs laborauit cũ verbo, tum facto, non defuit in hac re tam eccleſiæ Dei vtili, & neceſſaria. Non enim fas eſt credere Paulum in re tam neceſſaria in curiam habuiſſe, qui in multis alijs rebus minoris ponderis, ſemper fuit non modicùm diligens, & curioſus. Et vt concludamus iſtud, Quorſum quęſo Apoſtolus Timotheum ſuum chariſſimum diſcipulum, & Marcum ſcribam eius, tanta ſolicitudine, tantaquè diligentia procurabat, vt ad eum citò venirent? Timotheo enim ſcribebat dicẽs: Feſtina ad me venire. Et ſubinde mox vrgebat, aiens: Marcum aſſume, & tecum adduc; quaſi diceret; ad me citò properate, mihi ſanè vehementer eſtis neceſſarij, veſtra opera, & ope, opus habeo. Cedo Apoſtole, ad quid tibi ſunt iſti neceſſarij? Non vides eos in miniſterio eſſe occupatos? Sciebat ſanè noſter Apoſtolus quibus in rebus erant occupati: ſed ab illis ceſſare illos æquũ duxit, vt intenderent in alijs negotijs, quę erant maioris momenti, & neceſſitatis, cuius modi erat negotium concernens Epiſtolas. Et quoniam ipſe erat morti propinquus, & tempus ſuæ reſolutionis inſtabat: proinde vrgebat ſuum diſcipulum, vt citò veniret ad eũ relictis alijs negotijs, & vt ſecum duceret Marcum, qui ei in ſcribendis, reducendiſquè in vnum volumen epiſtolis valde ei erat vtilis, & neceſſarius. Et de hac re iſtis dictis ſit nunc contentus lector candidus. Peritus verò plura, & meliora ſuper addat, ſi lubet. Reſtat nouiſſimè poſtquam diximus de titulo omniũ epiſtolarũ Pau. in cõmune, & in vniuerſum, vt aliquid dicamus de titulo, ſiue inſcriptione, de vnaquaq; in particulari. Nam licet cõmunis titulus vnus dumtaxat ſit: ſpecialis alius atque alius eſt. Sicut enim quælibet epiſtola ſingulare habet argumentum, ita & ſingularem titulum, & inſcriptionẽ. De argumẽto dicemus proximè: nũc autem de titulo huius primę epiſtolæ, quam aggredimur (fauente Deo altiſſimo) aliquid vt dicamus æquum eſt. Solent namque, & pro more habent periti interpretes librorum, in primis curam habere de illius libri titulo, quẽ aſſumũt enucleandum, interpretandũ què. Sicut enim per Ianuam ad domũ ingreſſus ſit; ſic per libri titulum ad librum intratur. Quod ergo in domo ianua eſt, in libro titulus quoque eſt. Et quemadmodum in aliquibus domibus affigi ſolent ſuorum dominorũ nomina, perquæ palàm ſit quorũ ſunt: ſic in libris tituli hoc ipſummet præſtãt & denuntiant. A pertonamque libro, mox nemo non videt cuius authoris liber ſit, niſi ille, qui viſu caret. Neque parum intereſt huius, aut illius ſit liber. Nõ enim omnes ęquam habent eruditionem, nec pari voluptate lectores alliciunt. Vnde, vt de meipſo teſtimonium feram (qua in re multos etiam habeo teſtes) hoc mihi ſemper vſuuenit, vt cum ad domum cuiuſdã Bibliopolæ accedo empturus aliques libros, primò, & ante omnia meos inijcio oculos in illos, qui Pauli nomine ſunt titulati. Quod non aliunde accidit, niſi ex eo quòd ipſe àprimis (quod aiunt) vnguiculis, Pauli nominis fui ſemper amantiſſimus. Et hæc res inter alia me impulit, vt in hac epiſtola ſermonem haberem de ipſius titulo: tametſi non me lateat in morem eſſe apud Philoſophos, Logicos, & etiam Theologos, quando librum aliquẽ aggrediuntur, Expo

Simile.

exponere inter alia, quæ præmittere ſolent, vnum & primum eſſe, verſari nimirum circa libri titulum, per quem mox agnoſcitur authoris nomen. Et ſic abſque dubio nobis credendũ eſt huiusmodi titulum præfixum huic epiſtolæ fore legitimum, quinimò & abipſomet Apoſtolo appoſitum. Neque nos clam eſt nonnullos eſſe, qui in contrariam ſententiam deſtinatunt negantes & dicentes Apoſtolum haud quaquam ſuis epiſtolis affixiſſe iſtos titulos, & inſcriptiones, qui modo reperiuntur in ſuis epiſtolis. Porrò refellere hanc opinionem in præſentiarum non eſt noſtrum: videat qui in ea ſententia perſiſtunt quam rationem habeāt ad illud dicendnm, & quanti momenti ſit: nos verò ſicuti in alijs rebus, abſque ratione probabili, & efficaci loqui erubeſcimus. Ita & nunc in hac re, & opinione, quę cum ſit prædita ſatis probabili argumento, citra alterius iniuriam opinionis, noſtrā exiſtimamus veriorem, &, vt iſtud ratione monſtremus, en ipſa ratio in promptu eſt; quę nobis non modicam fidē facit. Quis quæſo hæſitabit Apoſtolum Paulum non ſeruaſſe conſuetudinē illam, quę ab ipſis ſcriptoribus epiſtolarum perpetuò obſeruari ſolet? Num ipſe ſolus oblitus fuit talis conſuetudinis? Sanè non eſt credibile, neq; apparet quòd Apoſtolus iſtud de induſtria fecerit; diſſimulauerit que. Siquidem quemadmodum non diſſimulauit, neque prætermiſſit, in fine ſuarum epiſtolarum (pro more ſcribentium epiſtolas) apponere locum, vnde mittebantur ſuę epiſtolæ. ita quoque, vt perfectum ſcribendi modum ſeruaret, credibile valde eſt ipſum in ſuis epiſtolis affixiſſe titulos, & inſcriptiones, vt per eas palàm fieret ad quos vna quæque epiſtola deſtinata eſſet. Hæc ſanè ratio non parũ momenti habet apud me. Alioqui dicendum nobis eſſet, quòd Apoſtolus in modo ſcribēdi fuit truncatus, & imperfectus, quod dicere ſanè nemo debet; nulla quippe in re vnquam Apoſto. ſuperfluus, aut diminutus fuit. Cæterùm iam tempus eſt, vt iſtis noſtris præludijs finem imponamus, ne lectoribus plus iuſto moleſtiā inferamus. Neſcimus autem an negotij limites ſimus, tranſgreſſi. Quod ſi reuera fecimus, nulla pænitentia ducimur, conſiderantes negotij vtilitatem, quam credimus nos attulliſſe illis, quibus hæc noſtra qualiacunque ſcripta pro futura putamus. Sũt etenim quæ dicimus quaſi radices, & quędam ceu fundamēta, è quibus diligens, & acutus lector, commodè, faciliquè negotio poterit colligere multos ramuſculos, flores, & fructus pulcherrimos. Si enim commune eſt omnibus artibus certos habere canones, qui tanquam fundamēta iaciuntur, & pręmittuntur; multò magis ipſa ſacra ſcriptura, quæ ars artium eſt, & ſcientia ſcientiarum, abſq; iſtis præludijs, & fundamentis, nequaquam erat pertractanda. Qui igitur vult artem ſcripturæ ſacræ interpretandi adipiſci, opus eſt (ſi fæliciter in ea verſari cupit) vt iſtis noſtris præludijs præditus, & munitus accedat. Rogamus interim tamen beneuolum lectorē, vt quę dicta ſūt, & dicēda quoq; ꝓ ſua humanitate ęqui, boniq; cōſulat.

ARGV-

ARGVMENTVM

Epiſtolę Pauli ad Romanos.

HVius Epiſtolæ argumentum varij vario modo depinxere. Verum, ſi exacte hæc varietas penſetur, cuiuis diligẽter proſpicienti non de re, ſed de modo dicendi palam alia ei apparebit. Et enim varietas dicendi de vna met re non rarò pro conditione, & ingenio dicentis oriri ſolet, potiùs quã ab ipſamet re, quę ipſiſſima manẽs, vno modo ab vno, & alio ab alio enarratur, dicitur, depingiturque. In hoc tamẽ bene conuenit inter omnes quòd argu-

argumentũ breuitate gaudet.

mentum nõ debet eſſe nimium prolixum. Vſurpatur namque in hoc loco argumenti nomẽ pro quadam dicendorum breui, & ſuccinta manife-

Quid argumenti nomẽ hoc loco præ ſeferat.

ſtatione. Quare in Epiſtolis Pauli argumenta apposita ſunt (crediderim enim non ab ipſomet Apoſtolo, ſed ab alijs) pro ſua phraſi, & modo loquendi. At prouectis ſufficere deberet illud argumentum, quod appoſitum fuit, & præfixum huic Epiſtolę à doctiſsimo Hieronymo, quod ſic incipit. Romani ſunt partis Italię &. Satis enim in illo continentur ea omnia, quæ in argumẽto apponi ſolent, quę tria ſunt Primum qui cenſendi ſunt Romani; Secundum, quorſum ad iſtos ſcribit, & quæ occaſio illum mouit, cum ab eo haud viſi fuerint Romani: Tertium vnde ad illos ſcribit. Ceterum ſi poſt tantum doctorem nobis aliquid dicere conceditur, & nos aliquid dicere audebimus quoque. De Poſtremo illorũ triũ in noſtris prçludijs diximꝰ. Vnde hæc epiſtola ad Romanos trãſmiſſa fuerit, nimirũ à Corintho. Cauſa verò, ob quã Apoſtolꝰ Romanis ſcripſerit, alia nulla fuit, niſi vt reuocaret illos ad verã Fidẽ, & religionem, à quibus per falſos Apoſto. auocati erãt. Porrò Romani iſti nõ ſolũ Iudçi, ſed etiã gentiles erãt, nõ tantũ qui Romę nati erant, ſed quot ibidẽ habitabant ſiue Iudæ, ſiue gẽtiles ex duobus iſtis populis adunata erat tũc tẽporis Romana eccleſia, in qua procurãte dæmone acerrimo pacis, hoſte, exorta fuerũt magna iurgia, & ſubortæ lites grãdes, quaſi irreconciliabiles. Nec mirũ, ſiquidẽ (vt vulgò dicitur) inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia. Vterq. enim populꝰ ſuperbiæ labe infectꝰ erat, nec alter alteri cedere volebat, ſed vterq. illorũ Prælaturã ambiebat. Gentilis ſiquidẽ populus ſibi fore debitam prætẽdebat per ſapientię humanæ dotes, perq. maiorẽ agnitionẽ rerũ naturaliũ, & potiſſime ipſius Dei, & per amplã & copioſã virorũ ſapientũ multitudinẽ, quę in illa natione ſemper fuit. Hiſce rebus, & multis alijs prçrogatiuis eis conceſsis, merito, & iure putabant debitã eſſe illis prælaturã, quã pro viribus ſuis vſurpare nitebãtur. Exiſtimabãt enim ſolos ipſos eſſe ſapientes, & ſapientiam extra ſuos cancellos, & domos minime alibi inueniri, & hoc nomine Iudeos, etſi ad euangeliũ cõuerſos, nõ parùm exoſos, & deiectos habebãt. Verũ enimuerò Iudæorum populus vidẽs, ac conſiderans ea beneficia, munera & dona, quæ Deus ei fuerat elargitus, ſuã quoq. criſtã erigebat, dicens: Nos ſumus gens ſancta, regale ſacerdotiũ, Dei populꝰ, nobis ſolis Meſ- Math.15

ſias promiſſus, pro nobis tantũ è cęlo emiſſus, iuxta illud verbum: Non ſum miſſus niſi ad oues domus Iſraël. Panis filiorum noſter eſt, nec vobis, vt pote canibus, mittendus. Nos patrem in ſpiritu, & veritate adoramus, vos idola colitis, nos celeſte manna pauit, & enutriuit annos non paucos, vos fænum, vt boues comediſtis, nos ſanctam Dei legem in Synai mõte per Moyſi os accepimus, vos ſine lege viuitis, quaſi animantia bruta. Nos circumciſionem à ſantis patribus libentiſſimè accepimus; vos incircunciſſi eſtis. Nos Patriarchas, permultoſque Prophetas habemus Abraham, Iſaac, & Iacob, per Moſen

Hieremiam, Eſaiam, & quam plures alios, Deus opt. Max. nobis loquutus eſt; Vobis autem veſtra peridola dæmonia mendacia loquuta ſunt. Quid plura? Tandem iudæi dicebant gentibus; Dicite quæ nam alia natio ſub eg lo fuit, que tot, & tantis ſignis fuerit confirmata? Non ne de nobis, & non vobis Propheta regius cecinit dicens? Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Quęnā igitur hæc eſt veſtra iactantia, & quę pręſumptio, vt nobis tot tantiſq. donis, & priuilegijs donatis vos velitis (nobis etiam inuitis) eſſe prælati? Vnde hæc tanta veſtra iactātia, & inſipiēs pręſumptio? Quæ vos dementia cepit? Nunquid veſtrorum ſcelerum, & facinorum obliti eſtis? Cedite nobis. Quos Deus tantis, & tot beneficijs ornare decreuit, vos ipſos pares, & æquales facitis? Quid uobis, & nobis eſt? Vt tandem concludamus omnia, dicite, illis ex quorum ſemine Chriſtus, magnifica proles, ſecundum carnem conceptus, natuſq. eſt, vos anteponi poſſe putatis? Non eſt ſana hęc veſtra prætentio. Nos igitur vobis prælati iure eſſe debemus. Nos enim Abrahæ filij ſumus, nemini ſeruiuimus vnquā. Vos ancillę filij, nos autem liberę. Iſtis rationibus, alijſq. Iudęorū natio ſe iactabat, & pro totis viribus conabatur (fortiter reluctātibus gentibus) gentilitatē ſubiugo Moſaicę legis adducere. Sed vnum illud non eſt tacendū hîc, quòd omnia Iudæorum dona, & dotes vehementer fœdabat, maculabat deturpabatq. videlicet, quòd impudētes iudæi hæc omnia recenſita ſuis peculiaribus meritis accepta ferebant. Neque ab hac nota gentes immunes erant. Quoniam & ipſę ſe ſe præferebant Iudęis, & dotes ſibi ab omnium donorum largitore Deo elargitas ſuis viribus, & meritis aſcribebāt. Apoſtolus autem videns in tam celebri Eccleſia (qualis erat Romana) tot lites, & tantas altercationes, iurgia, & contentiones, tantoſque tumultus in re tam ardua, operepretiū duxit ad Eccleſiā Romanam, quæ aliarū caput erat, hanc epiſtolā deſtinare, cum non poſſet tūc tēporis per preſentiam propriā tāto malo obuiam ire, & tanto morbo medelam adhibere.

Solent namq; boni, & periti Medici, cum ad infirmos accedere nō valent, p litteras, & nūcios ſalutifera pharmaca ipſis ægrotis ordinare, & mittere. Hoc vſu euenit noſtro Apoſtolo Paulo, qui alijs præpeditus negocijs, ad ſedandas illas contentiones, quæ non ſine magno periculo in aliud tempus dilatari poterant, in propria perſona non valēs proficiſci Romā, ſui loco hāc ſalutiferā epiſtolā per latorē mittere decreuit. In qua docēs vtroſq. nimirum Iudeos & Gentiles, ad pacē & cōcorciā reducit, oſtēdēs ambos legis fuiſſe effractores, & omnes peccati reos, ac proinde gratia maxime indigos. Quā rē ſi diligēter agnouiſſent, nec vni, nec alteri vel cogitare auſi fuiſsēt, & multô minus dicere quod ex ſuis meritis ſalus eis debita eſſet. Si nāq; credidiſsēt vt par erat, ſola gratia Dei & Ieſu Chriſti, citra vlla merita propria eos ſaluādos fore: profectò proprias criſtas, & ſupercilia, more pauonū ſuos pedes intuentiū, depoſuiſsēt. Sed de hoc negocio nō plura, ſiquidē de horū hominū prætētionibus, quæ tenebris non paucis inuolutæ erāt, iā aliquātulū fusè in noſtris ſeminarijs diximꝰ fortaſſis plura dicturi. Legat qui volet ibi. Vnū tamē hoc loco ipſos lectores huius epiſtolæ admonitos volumus, quod data opera in laudem preſentis epiſtolæ dictū eſſe volumus, videlicet, quod licet omnes Pauli epiſtolæ eruditione, & doctrina plenæ ſint; hæc certè multo exuberātior, & abūdātior eſt omnibꝰ alijs. Cōtinet nāque doctrinā rerū maximarum, & præcipuarum, quæ ſparſim in tota ſacra ſcriptura cōtinentur Quid quæſo te, bone lector, habent Prophetæ? quid Apoſtoli alij? quæ ſi in

Marginalia: Pal. 147. — Iudæorum et gentium vna erat culpa. — Romana eccleſia aliarū caput. — Mos bonorū et peritorum medicorum. — Apoſto. ſcribens hāc epiſtolam vice periti medici geſsit. — Pauonū mos qualis ſit. — Laudes epiſt. ad Rom.

ſi in hanc Pauli epiſtolam oculos ponis non inuenias? Hæc ſanè epiſtola precipuam partem ſapientiæ (qua noſtra hęc catholica Romana eccleſia opus habet) continet. Ipſa eſt effluentiſſimus Eccleſiæ fons, quæ totam irrigat noſtram eccleſiam, quæ haud dubiè ſicca, veluti terra ſine aqua eſſet, ſi hæc Pauli epiſtola abeſſet. Cum igitur doctrina huius epiſtolę maximè nobis ſit neceſſaria; reuera oportet, vt permultum familiaris nobis ſit, & Maximè nobis, qui ſcripturę ſacrę profeſſores fieri, & eſſe cupimus. Qui enim iſtud proſperè agere volunt, poſtquã à Deo petierint mentem bonam, veritatis amorem, intellectum ſyncerum, ſanam intelligentiam, cor docile, & reliqua id genus, quæ ad tantum munus neceſſaria ſunt, procurent ſemper, & obliuioni haud tradant, hanc Pauli ad Romanos epiſtolam (quę cõpendij vicè eſt ad alias ſcripturas illuſtrandas) ſemper habere, & manibus ſuis verſari.

Doctrina epiſtolæ ad Roma. Eccleſiæ et nobis maximè neceſſaria.

Sed iam tempus eſt vt noſtrum Paulū loquentem audiamus.

P A V L V S.

QVI artificioſè Scri-
bũt,& alijs epiſtolas
date ſolẽt,imprimis
hæc cura eſſe ſolet
illis ,vt initium à per
ſona ſcribẽte capiãt,
&ei,cui ſcribunt ſalu
tem dicant. Hæc duo ars ſcribendi re
cta nos docet , vt apud Rhetores vi-
dere eſt.Alterum quidem fit, quò ſcri
ptor notus fiat: alterũ vero, vt vrbanũ
ſe oſtẽdat . Vrbanitatis nãq. regula,
tã in ſalutationibus, quàm in ſcribẽdis
litteris obſeruãdaeſt,& non obliuioni
tradẽda.Eloquẽtiæ namq. ille parens
Marc⁹ Tullius,nunquã nõ obſeruauit
in ſuis ad amicos,ac beneuolos ſcribẽ
dis epiſtolis,hanc cõſuetudinẽ vt pote
bonam noſter Apoſt. in ſuis epiſtolis,
tãquã diuinæ eloquẽtię magiſter,ac prę
ceptor obſeruare operæ pretiũ quoq.
duxit.Quare à ſe ipſo , qui ſcriptor hu
ius epiſtolæ erat exordiri voluit in pri
mo verbo,dicẽs:PAVLVS.Id quẽ fe
cit,vt mox prima frõte Romanis,qui-
bus deſtinata erat hæc epiſtola,author
eius,& ſcriptor agnitus foret.Ac pro-
inde exorſ⁹ eſt à ſuo proprio nomine
dicẽs:PAVLVS.Quaſi diceret: Nulla
ſit vobis cura d̄ autore,& ſcriptore hu
ius epiſtolæ.Ego Paul⁹ ſum ei⁹ author
qui eã mitto ad vos, qui Romæ eſtis.
De facie vobis ignot⁹ ſũ , ſed nomine
ten⁹ forsã notus.Sapientiſſimus Apo.
perpetuo in ſuis epiſtolis ſe nominat
Paulũ illa dẽpta , quæ ſcribitur ad He
bræos,quæ ſine authoris nomine cir-
cũfertur.Quod feneſtrã aperuit forsã
olim quibuſdã hęreticis, & hac noſtra
infœlici tempeſtate nonnullis Catho
licis vt crederent illam ad Hebræos e-
piſtolam nõ eſſe beati Pauli Apoſt. Et
inter alias rationes, quibus ſuadere in
tendebãt,illarũ vna(& nõ infima)erat
eo quod illa epiſtola nomẽ Pauli nõ
haberet queẽadmodũ cæteræ aliæ,quæ
proprio nomine extãt præſcriptę.Sed
de hac re nõ eſt hic accommodus tra
ctandi locus. Si dominus dederit, &
vita comes fuerit. quãdo eã explana-
bimus,de hac re rationẽ habebim⁹. Ta
metſi nunc per Dei gratiã iam certi ſu
mus nullius alterius,quàm Pauli Apo-
ſtoli eſſe,& modo nos tanquã verum
ſuppoſitũ gratis recipimus.Cæterũ ro
gabit nos fortaſſis aliquis dicẽs.Quor
ſum fecit Apoſt. cum illud factũ ab e-
uangeliſtis nõ viderit?Nullus namq; il
lorũ in frontiſpicio ſuæ ſcripturę pro
priũ affixit nomẽ.Neq.occaſionẽ ſum
pſit ab illis antiquiſſimis ſcriptoribus.
Nã neq. Moſes,neq. alius Propheta-
rũ auſpicatus eſt volumẽ,& librũ ſuũ à
proprio nomine . Paulus verò , & alij
qui ſuo tempore ſcripſerunt,hac no-
ua ſcribẽdi forma ſcripſere. Quæ noui
tas anſam præbuit curioſis lectoribus
dubitandi,nũ in hac re Paulus laude,
vel vituperio dignus fuerit,vt pote qui
nõ ſe accõmodauerit illi cõſuetudini
antiquæ,quã Prophetæ,& alij obſerua
runt:ſed nouã methodum adinuenit,
quã ſibi peculiarem fecit . At nouitas
in Eccleſia nõ eſt prorſus ab omnino
ta aliena.Et adde tu, quòd Paulus no
uus doctor erat in eccleſia,cui dici po
terat illud:Quæ nã hæc doctrina no-
ua? Vnde prodit hic nouus homo?
Nũquid ſurrexit in nobis aliquis nou⁹
vates?Prophetæ enim nõ sũt ſoliti ſuis
ſcripturis præfigere ſua nomina.Quid
ſibi vult hęc nouitas?Huic dubitationi
pro noſtro more occurrẽtes , dicimus
Paulũ alienũ eſſe à culpa , ſi noua me-
thodo & nouo modo vſus eſt. Nã id
nõ eſt factũ temerè,& nouitatis gratia
(tametſi non omnis nouitas vitio ſit
dãda) noua quippe doctrina nouum
modũ iure expoſcebat.Sed ideo Pau.
fecit,vt in hoc aliquid ſacramenti no
bis inſinuaret.At dices mox.Quæ latet
in hoc ſacramẽti ratio ? Reſpondetur
multiplex eſt hîc myſterium.Primum
quidem hic latet diſcrimẽ inter mini
ſtros noui,& veteris teſtamenti. Nã li
cet vtriq. iuxta diuini Pe. placitũ , lo
quuti ſint ſpirante Spũ S. magis tamẽ
videnẽ authores ſcripturę ſacræ mini
ſtri

Conſuetudo in ſcribendis epiſtolis.

De Epiſtola ad Hebreos.

Reſpondetur obiectioni.

ſtri noui teſtamenti, quã veteris. Quo nomine hæc licẽtia magis dari poteſt illis quã iſtis, vt ſua volumina auſpicẽtur à proprijs nominib⁹; tametſi neutri ſint principales, & primarij authores ſacræ ſcripturæ, ſed inſtrumẽtarij. Porrò hęc ratio diſcriminis licet videatur pulchra, tamen nõ eſt propria, ſed cõmunis, neq; exactè concludit. Nã ſi momenti multũ habet, ꝑfectò æquũ eſſet, vt id quod factum eſt à Paulo, feciſsẽt alij quoq. euangeliſtæ. Quoniã iſti quoq. miniſtri erãt noui teſtamẽti & tamẽ hi ſine proprijs nominib⁹ ſua ſcripta foras miſerũt. Quare hæc diſcriminis ratio nõ eſt vndequaq. fixa, & valida: ideo alia eſt nobis venãda. Hui⁹ rei cõſtans ratio occurrit nũc alia, quę neſcio an lectori plauſibilis erit. Ipſa autẽ huiuſmodi eſt, videlicet hoc factũ eſſe à Pau. vt ipſe nobis, & lectori b⁹ notã magis faceret ſuã excellẽtiã, & prærogatiuã, quę erat ꝑpetua, atq. cõtinua Spũs ſcti in eo aſſiſtẽtia. Iugiter enim Spirit⁹ ſanct⁹ diutinũq. numẽ ſuo pectori inhærebat, vt ipſemet cõfeſſus eſt, dicẽs: An in me experimentũ quæritis ei⁹, qui loquiť, Chriſt⁹? Si hæc ratio tantum haberet accõmodationis, quãtũ habet virtutis ꝑfectò nõ parũ lucis huic negotio afferret. Veruntamẽ cõmunis quoq, mihi videtur hæc ratio ſicut præcedens, quoniã quã quã Pau. in hac aſſiſtẽtia Spũs ſancti Prophetas excelleret eò, quod illi donũ prophetię nõ continuò & iugiter haberent, ſed certis tẽporib⁹ illuſtrabat mentes eorũ. Nã prophetiæ donũ non inerat eis (vt placitũ eſt Theologorũ) per mõdũ habit⁹: ſed ad inſtar paſſionis, quæ de facili amouetur. Et ideò intellectus & mẽs illorũ nõ erat cõtinuo illuſtrata lumine prophetico. At lumẽ cœlit⁹ datũ Pau. ei⁹ mentẽ cõtinuo illuſtrabat, & aſſiſtebat ei: inerat enim ad modũ habit⁹ permanẽtis fixè. Sed hęc luminis perſeuerãtia reſidentiã cõtinuã etiã in euãgeliſtis habebat. In quib⁹ nõ min⁹ loquebatur Chriſtus, quã in Pau. Quocirca (niſi fallor) hæc ratio communis mihi videtur. Excogitaui & ego modo aliã cauſam, ob quã Paul⁹ pręfixerit ſuis epiſtolis ſuũ nomẽ. Sed dubito an futura ſit grata curioſo lectori. ingenia enĩ hominũ, & guſt⁹ (de quib⁹ dicitur vulgo nõ eſſe diſputãdũ) varia ſũt. Et quis oĩbus placere potuit? Si faſtidioſo lectori nõ arriſerit: fortaſſis ſamelico in grata nõ erit. Colũbæ enim ſaturatę (vt in ꝓuerbio eſt) ceraſa ſunt amara. Eſt igitur forſan cauſſa, ob quã Pau. ſuas epiſtolas ꝓprio nomine titulauit primo verbo, vt ſuã dignitatẽ officij, munerisq. præſtãtiã patefaceret illis quib⁹ ſcribebat. Maioribus qui ſcribunt, & litteras mittũt, nõ pręponere, ſed poſtponere ſua nomina ſolent. Vt ſi quis ſcriberet Regi noſtro Philippo, ſub hac verborũ ſerie, ſcriberet. S. C. R. M. Philippo Regi inuictiſſimo, Thomas à Regib⁹. S. D. Vbi ſcriptoris nomẽ in calce eſt poſitũ, nõ in principio ſalutationis; quod fit honoris gratia, forsã inciuile eſſet, ſi verſa vice fieret. Quare Pau. ſui muneris excellẽtiã præ oculis habens, tacitè Romanis inſinuare voluit, auſpicãdo à proprio nomine, dicẽs: PAVLVS. Celebre nãq; nomẽ erat tunc temporis iſtud. Et licet Apoſt. de ſe ipſo humilẽ haberet æſtimationẽ, verũ quãdo res exigebat de ſuo Apoſtolico munere vel tãtillũ detrahi haud ſinebat. Neq; id fieri iactãtiæ cauſſa exiſtimãdũ eſt nobis: ſed ne dũ nimiũ ſeruatur humilitas (vt dicit B. Aug.) regendi, & inſtruendi frangatur authoritas. Quã Pau. nõ põpoſã, & inflatam, ſed chriſtianã pręferebat. Hęc ſiquidem in paſtorib⁹, & ijs, qui præſunt, nõ eſt virtuti humilitatis aduerſa. Pau. quãdo Timotheũ Pręfectũ reliquit, eũ admonuit dicens: Vide nemo contẽnat tuã adoleſcẽtiã. q. d. ei, ſerua tuã authoritatẽ, ne ſinas eã ab aliquo vilipendi. Non eſt igitur culpæ obnoxium, quando opus eſt, oſtentare authoritatem.

Cur Paulus inceperit hãc epiſtolam à ſuo proprio nomine;

D. Aug.

1. Timo. 4.

Sic Paulus cum ei negotium eſſet cũ Romanis, qui arrogantię vitio laborabãt, ne eius authoritas deſpicabilis ha-

dici potuit Paulus: quia illum deuicit
& glorioſè conuertit ad Chriſtũ. Hæc
opinio vetuſtior & antiquior eſt, quã
ipſe Hieronymus: Nam tempore O-
Orige: rigenis euulgata erat, ſed non ab Ori-
gene probata. Vbi tu lector acuto, no-
ta quomodo inter grauiſſimos docto
res, quod ab vno probatur, ab alio re
probatur, quando res non eſt tãti mo
D. Chry. mẽti. Cęterũ ipſius Chryſoſtomi ſentẽ
tia eſt, quod Apoſto. diuinitus fuerit
mutatũ nomen. Hęc nominum com
mutatio frequentiſſima eſt in ſacra pa
gina, ſicut patet de Petro, cui nomen
Simon cõmutatum fuit in nomen Ce
phas, & Abraham, & Iacob, & multi a
lij. Huic ſententiæ ſe ſubſcripſit vene-
Beda et D. Ambro. rabilis Beda, à qua non longe eſt. Di.
Ambroſius. Porrò doctiſſimus Orige
nes palam confitetur Paulum à pueri
tia duo ſortitum fuiſſe nomina, ſci.
Pauli nomen & Sauli, neq; in ſolo
Paulo hoc viuuenit: Nã multi alij fue
runt binomij: vt, Matthęus, qui alias di
ctus eſt Leui, & complures alij, & nũc
inter nos facile eſſet reperire homines
binomios. Hęc ſanè opinio tum pro-
pter auctoritatem tanti doctoris, tum
etiã ob multas cõiecturas, quæ fauent
ei, veriſimilior videtur, & à ſancto no
D. Tho. ſtro doctore Thoma iudicatur melior
& forſan ſcripturę affinior, & ſaltim a
Caieta. calumnijs liberior. Alter Tho. puta Ca
ie. neq; eã, quæ Hiero. Chriſoſt. Am-
bro. Auguſt. aut Origenis eſt, appro-
bat, ſed nec reprobat, ſed dicit iſtud in
certum eſſe, cuius rei incertitudinem
legat, qui volet apud eum. Tale ego in
hoc meo magiſtro agnoſco ingeniũ
innatum: vt ſemper certa pro certis, &
incerta pro incertis pronunciet & di-
cat: quod nõ puto iudiciũ eſſe triuialis
ingenij. Melius enim multo eſt, quod
incertũ eſt, pro tali haberi, & reputari
quã incertũ exiſtimari pro certo: Nam
illud prius tutius dicitur, quam hoc
poſterius enuncietur, cum dico illud
fore incertum, verum dico, maximè
quãdo eſt ſub multis ac varijs opinio-
nibus poſitũ, è quibus naſcitur incerti
tudo: & eo major, quò varior eſt inter
multos de ea re ſententia & opinio.
Vtcunq; ſit de hac re, teneamus quod
certũ eſt, dimittentes quod incertum
eſt. Porrò hîc certum eſt nobis hoc tã
tũ, videlicet quod Paulus in frontiſpi-
cio cuiuſcunq; epiſtolarũ ſuarũ perpe
tuo ſe Paulũ nominat & nunquã Sau
lũ, quod fortè Apoſt. haud fecit citra
myſterium. Sed dices quod myſteriũ
in hoc inueniri poteſt? Si lubens audis
dicetur tibi, & mox: fecit hoc Apoſt. vt
inſinuaret ſe iam non eſſe illũ, qui ec-
cleſiam deuaſtabat, illũ quidẽ furijs in
uectum, qui nemini parcebat, nec viro
nec mulieri, ſed mutatũ eſſe in alterũ
virũ quaſi diceret, non ſint vobis, o in
clyti Romani noſtræ litteræ inuiſæ, co
quod à me vobis mittantur, homine
qui tam malè audiebã apud vos, non
ſum iã ille Saulus: cui dictũ fuit, Saule,
Saule quid me perſequeris? Scio ad Acto. 9.
vos delatum fuiſſe rumorẽ de Saulo
illo famoſo depopulatore gregis do-
minici, vaſtatore eccleſiarũ crudeliſſi
mo, & animarũ prædone rapaciſſimo
nõ is eſt, qui vobis ſcribit ſed Paulꝰ ſer
uus Ieſu Chriſti, perſona idẽ ſum, ſed
mutata pelle, ex lupo ouis factus, non
nouo nomine indutus, ſed illo feroci
relicto, dulciſſimo & mãſuetiſſimo in
dutꝰ Pau. nomine, ſcribo vobis: & no
lite mirari hoc, nã indutꝰ nouã religio
nẽ, & alio munere ornatꝰ, ſub alio quo
q; nomine, illo fungi debeo. Nouiſtis
me ex auditu ſub alio nomine quãdo
eccleſiã deuaſtabã, nẽpe ſub Sauli no-
mine: nũc ſcribens agnoſcite me quã-
do eã reædifico ſub Pauli nomine. No
tus deniq; vobis factꝰ erã ſub nomine
perſecutoris, ſim rogo modo cognitꝰ
ſub nomine Pauli harũ litterarũ ſcrip
toris. Ecce myſteriũ, quo Apoſt. ma-
luit mittere ſuã epiſtolã Romanis ſub
Pauli, quã ſub Sauli nomine. Exiſtima
uit enim (& ita fuit) ſuam doctrinã ma
gis illis futuram gratam, ſi ſub nomi-
ne Pauli diuulgaretur. Solemꝰ namq;

 quan-

ſimile. quando legimus opus aliquod, vel librum aliquem (cuius obſcurum & nõ gratum eſt auctoris nomen) retardari immo auocari omnino ab eius lectione: Secus tamen quando liber eſt inſignitus nomine auctoris, qui vel amicus, vel gratus, vel in opinione noſtra eſt acceptus. Apoſt. autem non poterat eſſe gratus Romanis & acceptus ſub Sauli nomine, quod execrabile & inuiſum toti orbi erat. Ananias autem quando audiuit Chriſtum dicentem ei, vade Anania, introduc Saulum in domum tuam, egregiè timuit & excuſare ſe volens dixit: domine audiui multa mala de viro hoc, quaſi diceret: domine habe me excuſatũ, male audit Saulus inter nos: Quare prudẽter quidem in ſuis Epiſtolis fugit huiuſmodi nomen: ſcandalo ſanè Romanis fuiſſet: Quare Apoſt. præcauẽs ab illo nomine in ſuis epiſtolis, eo vti nunquam voluit, ſed ſub Pauli nomine omnes euulgauit, ſeque vt diximus in noua religione mutatum indicauit & ſic voluit etiam quaſi nouo nomine nominari: dico autem quaſi nouo nomine: quia res tũc dicitur fieri, quãdo innoteſcit. Sic & nomen poteſt dici nouum, non quod ante non habuerit: binomius namq; ſemper fuit, ſed quod in ſuis epiſtolis notificatum maximè fuerit. Pauci antea eum ſub tali nomine agnoſcebant, eo quod dum erat perſecutor, iugiter ſic ſe appellitabat, & alio non vtebatur nomine. Et fortè hæc fuit ratio quare crediderũt aliqui Paulo in ſua conuerſione tributum fuiſſe Pauli nomen, & omnino ei adueniſſe de nouo: quod aliquibus rationibus nos oſtendemus non eſſe tã vero conſimile, quam aliqui putant. Si tamen prius repudiata fuerit craſſa & friuola cuiuſdam etiam noſtri inſtituti ratio, qui dicit quod opinio eorũ, qui dicunt Paulum ſemper fuiſſe binomium, facilè poſſet admitti, niſi vetaret hoc ſcriptura quæ à certo tẽpore incipit eum nominare Paulum; quæ ratio frigida eſt: nam etiam ſcriptura a certo tempore vocat & nominat eum Saulum. Scriptura ſi non ſemper vocauit Paulum Apoſtolum, iam diximus cur factum ſit: quando erat lupus, non debebat nominari vocabulo & nomine ouis, nec econtra, quando ouis, nomine lupi: forſan Spiritus Sancti concilio factum eſt, vt nomen Pauli reſeruaretur ei, eo pro tempore quo eſſet Apoſto. & prędicator, qui debet eſſe humilis & quietus. Vnde diuus Ambroſius ad hoc alludens, dixit quod Apoſtolus ex Saulo factus eſt Paulus, hoc eſt de inquieto quietus, & de lupo ouis. Et licet hęc mutatio fuerit dexterę excelſi, non tamen neceſſario in ea fieri debebat nominis mutatio. Nam etiam talis mutatio facta fuit in Magdalena, vbi nulla fuit nominis demutatio: neque refert quod per temporis aliquod ſpatium poſtquam fuit conuerſus Apoſtolus, dictus fuerit Saulus: quoniam antiquum nomen non poteſt tam cito obliterari & obliuioni tradi. Et ſi nobis licet huic negotio addere vel vnam rationem, ad oſtendendum, quare Apoſtolus magis ſit vſus nomine Pauli: eam in medium adducemus, non quod putemus eſſe eam rationem litteralẽ (quę nulla dari poteſt) nequidem eo erit contemnenda. In hac enim re ſatis eſſe nobis debet adducere quæ cõſentanea ſunt ad nominis congruentiam. Congrua igitur & conueniens cauſa fuit Paulo mutãdi nomen illud Sauli in nomen Pauli, vt regium nomẽ & magnificum fugeret, & humile amplecteretur: quo denotaret ſe (more ſuperborum) nõ ampla nomina & magnificos titulos ambire. Regium namque nomen erat Saulus, vt teſtis eſt ille rex ſic nuncupatus. Paulus autem nomen abiectum & humile: ſi reſpicias eius deriuationem: deriuatur namque à parum. Neque obſtat quod fuerint nonnulli inter Romanos viri inſignes qui hoc nomine fuerint donati. Nam Paulus nõ aſſum

Marginalia: Acto. 9. (beside "Saulum in domum tuam"); D. Ambro. (beside "debet eſſe humilis"); Alia ratio proponitur. (beside "ſit vſus nomine Pauli")

aſſumpſit tale nomen ad venandam gloriam humanam,ſed vt oſtendat ſe humilem & abiectum, qualem præferr nomen Paulus. Qualiter antem Apoſtolus ſe humiliauerit & nihili fecerit ſeipſum: puto iſtud magis pro moribus docẽdis facere, quam ad explanationẽ litteralem pertinere, quã modo rexere intendimus. Scimus enim nõ ſolum humanitatis,ſed & omnium virtutum Paulum noſtrum eſſe exemplar & typum, quem qui imitari voluerit non poterit non magnum ſibi virtutis cumulũ coaceruare & theſaurizare. Et hęc dicta ſufficiãt de Pauli nomine: in quibus tractandis fortaſſis longins iecimns lanceam, quam volebamus, nec modo nos pęnitet: nam ſecundum nomen eius: ita & laus eſſe debebat. Hæc omnia diximus, quę ſi dicerentur longe maior te la ordiri poſſet. De Etymologijs autẽ eius duorũ nominũ,ſcilicet Saulus & Pau. remittimus lectores, ad alios doctores qui de Etymologijs latũ faciũt ſermonẽ, quę an multũ faciant ad rẽ, ſint alij iudices. Diuus Hieronymus non ſemper laudat. Vnum tamen hîc deſiderari poteſt ad exactam completam que huins rei conſiderationem, quod non ſemel hæſitauimus vtrum aggredi deberemus, videlicet aliqua quę videntur pugnare cum ſententia Hieronymi, Chryſoſtomi, Ambroſij, & aliorum, qui hos duces ſequuntur de nomine Pauli: & quod nos detinebat, illud erat, ſcilicet tantorum virorum tam excelſa auctoritas, & doctrinę maieſtas. Cõſenſus enim ſanctorũ patrnm, à nobis videtur eſſe amplexãdus, & non contradicendus. Iſtum nãque honorem tum ſanctitate, tum ſua mirabili doctrina ſibi iure comparatunt. Reſpondetur reuera venerandam & ſequendam fore ſanctorũ Patrum doctrinam, ſed non in omnibus rebus, ſed in quibuſdam ſic, in quibuſdã non. Quare non minus doctè, quã eleganter peritiſsimus doctor Cano

D. Hiero.

Reſpondetur cuidam obiectioni.

in illo opere de locis Theologicis, diligentiſſimè nos admonuit duo eſſe genera retum, alterum earũ, quę vel ad fidem vel ad catholicam doctrinam pertinent, alterum vero, quę citra iacturam pietatis ignorari poſſunt non modo ab imperitis, verum etiam àdoctis: propterea quod hęc nec ſint dogmata fidei, nec ab illis oriuntur, ſed ſunt res de quibus liberum eſt vel philoſophari, vel theologari; in primis rebus, qui orthodoxi ſunt, regulam ſanctorum patrum neceſſario ſequi debent. at in ſecundis rebus, non eſt neceſſarium. Atqui quæſtio hęc de Pauli nomine non eſt primi generis, ſed de earum rerum conditione eſt, quæ ſine fidei iactura quiſq; vt vult ſentire poteſt. Neque adſtringuntur ſe ſanctorum patrum ſubſcribere voto. Iacto hoc ceu fundamento, nemo rationis tam inops erit, qui nobis vitio det & temerarios nos iudicet eo quod videar à nobis aliqua adduci, quę contraria ſunt Sanctornm patrum opinionibus. Namq; quẽadmodum ipſi inter ſeſe interdum non conueniunt in huiuſmodi rebus, quæ nec ad fidem faciunt, nec ad bonos Eccleſię Mores ſpectant: Quid mirum ſi aliquando noui interpretes vel rantillum ab illorum placitis declinarint? non enim iſtud fit, quo ſanctorum patrum egregia doctrina aliquid de ſuo perdat cãdore & honore. Sunt autem, quæ nũc proponenda veniunt, exercitij potius gratia, quam contradicendi animo, quædam examina illarum rationum, quibus muniti dixere illi patres Paulũ non fuiſſe binomium. Et primo vt exordiamur à beato Hieronymo, vt par eſt, qui inter omnes interpretes ſacræ ſcripturæ primas tenet, ipſe quidem ſemper perſeuerauit in ea ſentẽtia quòd Paulus tale nomen a Paulo Sergio mutuò acceperit. Dixi autem ſemper perſeueraſſe, propter beatum Auguſtinum, qui aliquando eius fuit opinionis, quam alibi dereliquit. Primus

Cano. li 7. c. 2

Obiectiones aduerſus ea quæ dicta ſũt

mus ſcrupulus qui ſeſe offert contra hanc beati Hieronymi ſententiam,talis eſt.cap.13. Vbi narratur conuerſio Pauli Sergij tam frequenter dicitur apoſtolus Paulus,quam Saulus,& ibi dicitur Saulus,qui & Paulus,ex quo conſtat probabile eſſe,imò clarum,ipſum Apoſtolum ante conuerſionem Sergij Pauli, iam fuiſſe dictum Paulum. Vnde cap.13. dicitur expreſſe quod Paulus Sergius pro conſul iuſſit accerſiri Paulum & Barnabam. Igitur iam erat appellatus apoſtol⁹ noſter Paulus.

Actor.13.

Secūdo nō videtur rationi conſonū, quod conuerſus det ei nomen,à quo fuit conuerſus,ſed præpoſtero modo qui conuertit ad fidem aliquem,ei nomen dare habet. Hoc nos docet experientia apud nos,quando aliquis dominus habet ſeruum turcam vel maurum,ſi cōtingat è mauro fieri chriſtianum,præſertim induſtria domini ſui, non eſt aſſuetum vt dominus depoſito ſuo priori nomine,induat nouum nomen ſerui ſui turcæ vel mauri, ſed è contrario fieri ſolet,vt dominus in fauorem ſui famuli,ſi quando libertate donatur:permittit illum proprio & peculiari nomine domini ſui nominari,& ſic apud nos ſunt multi agareni & mauri cōuerſi ad fidem noſtram, qui gaudent dominorum ſuorum nominibus. Quòd ſi dicas, Paulus Sergius nobilis proconſul Romanus erat & non famulus Apoſtoli Pauli: Vnde nō videtur de eo par ratio cum alijs. Ad hoc dicitur, verum eſſe quòd Sergius proconſul non erat Apoſtoli famulus, nihilominus tamen negari non poteſt quod non fuerit Apoſtolo Paulo minor & inferior. Nam dicito, inter illos Paulos duosq́; romanos, vter erat præſtantior, Paulus Sergius, aut Paulus Apoſtolus Ieſu Chriſti? quis major, qui conuertit, aut qui conuerſus eſt? haud dubiè noſter Paulus multo interuallo alterum Paulum ſuperabat. Non igitur rationi conſonum erat, vt maior à minori celebre & honorabile nomē mutuaret. Vnde fortaſſis beat⁹ Auguſtinus hiſce rationibus permotus, cum aliquando fuerit eiuſdem opinionis cum beato Hieronymo, in ea noluit perſiſtere, ſed in aliam deſcendit ſententiam, quæ erat Origenis, & multorum aliorum, videlicet Apoſtolum bina à principio habuiſſe nomina. Cæterum de beati Chryſoſtomi opinione modo dicere nos aliquid oportet (qui meritò vocatus eſt os aureum) is exiſtimauit commutatum fuiſſe diuinitus Apoſtolo nomen, vt in hoc non eſſet coapoſtolo ſuo Petro minor, cui facta eſt cōmutatio nominis Simonis in nomen Cephæ: ſic vſu veniſſe dicit in Paulo, cui mutatum eſt nomen Sauli in nomen Pauli. Sed non dicit quo tēpore hæc mutatio facta ſit, ſi in die, quo baptizatus fuit, vel ſi quando ſolum inter ſegregatos fuit, & miſſus vnà cum Barnaba ad gentes, ſed nihil refert iſtud: quoniam non diſputamus de tempore, quo datum fuit ei hoc nomen, quod ego ita exiſtimo eſſe incertum: ſicut incertum eſt an ſemper fuerit binomius Apoſtolus. In hanc ſententiam beati Chryſoſtomi eſt etiā ſcrupulus fortè non exiguus, qui huiuſmodi eſt, ſi vel in Baptiſmo aut in vocatione aut in miſſione Apoſtolus hoc nomine fuit inſignitus: Quare non fecit aliquam mētionem Lucas? De alijs hominibus, quibus commutata fuerunt nomina, iam expreſſim dicit ſcriptura: At de Paulo, tanto Apoſtolo, nec vnum verbum fecit. Coniectura igitur magna eſt nihil tale factū eſſe in noſtro Apoſtolo; & confirmatur iſtud, ſi nomen fuit vel in Baptiſmo vel dum fuit vocatus a Deo Apoſtolus, Lucas non dixiſſet Saulus, qui et Paulus, ſed dicturus erat Paul⁹, qui et Saulus, vel Paulus, qui antea erat Saulus. Sed verba beati Lucæ dicentis, Saulus qui & Paulus, palam oſtendunt vtroq; nomine fuiſſe appellatum. Et accedit ad hæc, quomodo ſi de repentè acceſſit & venit apoſtolo hoc nomen

D. Aug.

D. Chryſoſt. opinio de nomine Pauli.

men Paulus, tam cito & Romanis, & alijs, quibus ipſe dedit epiſtolas, notum eſſe potuit? Si Apoſtolus non fuiſſet iam antea notus ſub nomine Pauli, ſed tantum ſub nomine Sauli: quomodo mittebat litteras ſub hoc nomine? tam ſubito & de repente innoteſcere poterat? vix eſt credibile. Neque illa ratio de Petro, vt ei par eſſet multum momenti habet, vt quæ non ſit ſimilis mutatio. Namque nominis Petri mutatio, propter officium facta eſt: quia debebat eſſe caput eccleſiæ, & idem dicendum de mutatione nominis Abrahæ, per illam mutationẽ ſignificatum eſt. quia debebat eſſe pater multarum gentium.

Quid ſignificet mutatio nominis petri et abrahæ.

At nomen Paulus non innuit vel officium, vel ſacramentum, aut dignitatem aliquam, ſed tantum inſinuat magnam Apoſtoli humilitatem: nam Pauli nomen nihil aliud ſonat, quam puſillum & humilem. Quod nomen ad viuum ei competit. Nam Paulus non tantum ſecundum vocẽ, vt multi ſunt humiles, ſed re ipſa hoc eſt interius, exteriusq; voce enim multis in locis præclaram ſuã humilitatem patefecit, quando dixit ſe blaſphemũ, contumelioſum, abortiuum, & apoſtolorum omnium minimum fore. Et licet nõ ſemper nec interius, nec exterius Paulus humilis fuerit: vt videre eſt quando furijs inuectus Chriſtianos perſequebatur; tamẽ non ob hoc nomine Pauli indignus erat: futurum enim erat vt ipſe talem ſe oſtenderet non modo verbo ſed & opere. Hæc dicta ſufficiant de nomine Pauli ad eius laudem, & ſui nominis commendationem, quę ſi quibuſdam faſtidioſis hæc tãquam ſuperflua videbuntur. Tu vero lector bone ſi ſapis his frui poteris, interea dum faſtidioſi meliora dabunt, nos pro noſtra curta ſupellectili hæc tibi ſuppeditauimus modica & exigua.

Veruntamen occaſio nobis data fuit ſatis ampla differendi de nominũ mutatione in viris cùm genere clariſſimis, tum doctrina peritiſſimis. Abrahamo enim mutatũ eſt nomen: Iacob dictus eſt Iſraël, & vt aliqui volunt Sauli nomen mutatum eſt in Pauli nomẽ. Quis credet iſta facta eſſe ſine grandi myſterio? Propter enim vitę, ſtatuſq; mutationem, & alicuius officij aſſumptionem, non aberraret qui diceret iſtud fieri. Nam Deus in more habet mutare nomina ſeruis ſuis interdum propter merita, aliquando vero ob demerita.

Quibus de cauſis Deus mutare ſoleat nomina ſeruis ſuis.

Quando enim Deus quemquam eligit ad aliquod munus, pro cõſuetudine habet mutare illius hominis nomen. Sic factum eſt in Abrahamo, Sata, Iacob, Petro, & alijs. Petrum namque Simonem Barionam appellauit: at quando conſtituere ſuper eum voluit Eccleſiam, Petrum ſolum appellauit dicens. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram, ędificabo eccleſiã meam. At quando dormiebat in horto, quod paſtoris ab officio alienum erat, appellatus eſt non Petrus, ſed Simon. Simon, inquit Chriſtus, dormis? non potuiſti vna hora vigilare mecũ? Quaſi diceret. Nolo quod nocte tota vigilent prælati & paſtores: ſed quod factu facile eſt, vna hora ſcilicet, bene poſſunt vigilare. Mutãtur quoque nomina aliquorũ, ob illorum demerita, vel prauos mores. Vnde ſaluator Chriſtus Lucæ 13. Herodem appellauit vulpem: quia vulpinos habebat mores. Dicite inquit vulpi illi, hoc eſt Herodi, Ecce eijcio dæmonia, & ſanitates perficio hodie & cras. Sic Paulus ob nouum munus in quod aſcitus erat, mutatum eſt ei nomen Sauli in nomẽ Pauli vt à quibuſdam dici ſolet.

Luc. 13.

Mutatus eſt enim Apoſtolus ex ſtatu perſequutoris in ſtatum prædicatoris. Ex his breuem colligamus ad componendos aliquorum mores alluſionem. De illis loquor qui vocati ſunt, & creati de nouo in aliquo magiſtratu, vel officio reipublicę ſiue eccleſiaſticę, ſiue ſecularis: vt admoneamus eos quod quẽadmodum ſuſceperunt noua nomi

Alluſio.

na

tus,ſed hoc priuilegio donatus. Quod perindè valebat, ſicut quod Hiſpane dicitur HIDALGO. Non erat igitur quòd ſuum genus erubeſcere deberet. Scire ergo oportet qua de cauſa iſtud omiſerit. Si in rebus incertis coniecturari fas eſt, dicemus, nos de hac re quod ſentimus. Certi nihil de hac re noſtri prædeceſſores reliquerunt nobis. Paulus in hac epiſtola ad Romanos non caſu,ſed conſulto ſuũ cognomen, ſuum genus, ſuamque parẽtelam ſilẽtio inuoluit. Videbat quippè iſtud non expedire Romanis quibus ſcribebat. Nec minus hæc res cũ ſuo, ſcilicet celebri nomine Paulus cõcordabat. Nomini quidẽ, laus de ſuo genere, deque ſuis progenitoribus minimè competebat. Paulus namq; (vt ſupra dictum eſt) humilem abiectãq; reſonat perſonã. Quid abſurdius quæſo, quam cum abiecto & humili nomine, miſcere velle generis nobilitatẽ ſanguinis præſtantiam, fauſtum, pompam, & magnificentiam oſtentare? Dixit quidam, non bene conueniunt maieſtas & amor. Dico ego; non bene quadrarit humilitas & maieſtas. Quare ſui nominis ratio iure ab eo poſtulabat, vt iuxta nomen eius laus eius eſſet. Idcirco à nobilibus illis titulis ſe abſtinerè debebat. Præterea neq; perſonis quibus cum illi res erat conueniebat. Si enim Paulus Romanos arguere iactantiæ & arrogantiæ intendebat vt eos humiles redderet, ſi ipſe ſe extulliſſet, vel de generis nobilitate, vel de parentum claritate, vel quod eſſet de tribu illa Beniamin (quæ priuilegio gaudebat) vel dixiſſet ſe Abrahamitam, aut Iſraëlitam, vel gentium doctorẽ, vel quippiam aliud ſimile; quid dixiſſent Romani, qui de iiſdem met titulis ſe iactabant? Profectò nõ dubitaſſent retorquere in Paulum quod ipſe illis vitio dabat. Idcirco ad eradicandam Romanorum ſuperbiam, non expediebat vt Paulus in medium proderet egregios & famoſos ſuos titulos, ſed debuit eos quoad poterat occultare; illos quidem proditurus quando res ipſa exigeret: ſicuti fecit ad Philip. cap. 3. vbi aliquantulum latè ſe ipſum depingit dicens. Nos vera circuncisio ſumus, ex genere Iſraël, de tribu Beniamin. Hebræus, ex Hebræis: ſecundum legem Phariſæus, cõuerſatus ſine querela. Hæc & alia multa ſunt in quibus poterat gloriari Apoſtolus, verum noluit, ſed tantum gloriatus eſt in Chriſto Ieſu. Ecce vnam rationem, ob quã Apoſtolus ſuum clarum genus diſſimulauit atq; tacuit, ſemper nobis humilitatis prębens exemplum. Quem Paulum vtinam nobiles noſtrę ętatis imitari vellent: quod neſcio an ſperare poſſimus, cum eos videamus tam ſui eſſe amantes, vt citius permittant ſibi detrahi aliquid de bonis fortunæ, quam de ſuis titulis.

Phil. 3.

Pauli nomẽ celebre eſt.

Ouidius.

Secunda ratio eſſe poteſt, ſi dicam (quam ego pro me exiſtimo potiorẽ) Paulum putauiſſe & verè exiſtimaſſe maiorem eſſe nobilitatem, ipſam Ieſu Chriſti ſeruitutem, cui ſeruire regnare eſt. Nobilitas namq; carnis, multis modis denigrari poteſt & ſine honore eſſe. At illa quę venit ex obſequio Chriſti, ſemper clara, candida, & laude digna eſt. Sic beata & fœlix terquaterq. illa puella Agatha dicebat. Ancilla Chriſti ſum, & ideo me oſtendo ſeruilem perſonam. Ego ex nobiliſſimis orta ſum natalibus, vt omnis parentela mea teſtatur. Sed ſumma ingenuitas iſta eſt, in qua ſeruitus Chriſti comprobatur. De hac quidem nobilitate, ſe iactabat Apoſtolus, de quã D. Hiero. ſic loquutus eſt dicẽs. Vera nobilitas eſt clarum eſſe virtutibus. Quas virtutes & dotes cum habeat ſeruus Chriſti, nequit fieri quin nobiliſſimus ſit. Tantam igitur Paulus nactus nobilitatem, non opus habebat vt aliã ſcilicet, carnis, coram Romanorum oculis proponeret. Dei namque ſeruitus tantum ſublimat homines qui ei ſe mancipārunt, vt omnes alios hono

Pulchra ſententia S. Ag.

D. Hierony.

res

res,& titulos poſt ſe relinquat. Quæ quæſo maior gloria, aut quæ amplior & illuſtrior nobilitas, quam Deo creatori ſuo inſeruire? Beati ſũt ſerui qui coram eo ſtãt. Colligamus igitur Paulum ſe Romanis feciſſe notum a conditione & ſtatu perſonæ. Sed hoc epitheton ſiue attributum quod Apoſtolus ſuo nomini adiungit proprio prima fronte, aliquid de laude alterius deprimere videtur. Paulus ſiquidem, iuxta nominis hebraicam interpretationem, admirabilem ſonat: non modo verbo ſed etiam opere. Qui igitur fieri poteſt vt ſeruus qui abiectionem ſpirat & redolet, admirabilis ſit? Et ſi admirabilis, quomodo ſeruus? Sane, hęc duo nomina primo aſpectu pugnãtia aut diſſonantia eſſe videntur. Ad iſtud dubiolum non incongruè vno & alio modo, reſponſio dari poteſt. Primo modo, ſi dicamus Paulum nõ dixiſſe abſolutè & ſolitariè ſe eſſe ſeruum; ſed cum additamento; ſeruum Ieſu Chriſti. Quod tantum abeſt vt ſit vile, & abiectum nomen, vt preſtantius ſit & excellentius nomen quam Paulus. Et ideo non ſolum hoc poſterius eius nomen nõ deprimit prius: verum etiam non modicè perficit atq; illuſtrat. Honorificum profectò hoc nomen eſt & regibus etiam condignũ. Nihil igitur de Pauli excellentia deperit ex alterius vocabuli coniunctione. Secundo modo diſſolui poteſt hæc dubitatiuncula, dicendo quod Paulus nihil minus cogitauit hoc loco quam etymologiam hebræam, etiamſi eſſet Hebræus, ſed tantum reſpexit ad etymologiam latinam: ſecundum quam nomen Paulus (vt potè latinum) ſonabat, modicum abiectum, & vilem. Cũ qua etymologia maximè, quadrabat aliud nomen nempe ſeruus. Quaſi diceret Apoſtolus, indignus, abiectus, & humilis ſeruus. Nam ſeruus quidē nihil eſt; vel ſi aliquid eſt, ſui domini gratia eſt. Non ſibi, ſed ſuo domino laborat: cui cadit, vel ſtat vt dicturus eſt ipſemet Apoſtolus in hac epiſtola ad Romanos. Volens igitur Apoſtolus oſtendi modicus, humilis, & abiectus, vt ſua abiectione, & humilitate, extirpare inciperet ſupercilium Romanorum, appoſuit nomen iſtud ſeruus. Solet enim ſeruus eſſe in laboribus nocte dieque & exigua & rara eſt ei requies: ſic Paulus, vt ipſemet teſtatur, 2. ad Corinthios cap. 11. in laboribus, inquit, plurimis fui &c. Preterea ſeruus aliquando verberatur, cęditur, loriſq; percutitur (etiam interdum citra culpam) Solent quippe domini ſeruulorum, plus iuſto eſſe licentiores in ſeruos ſuos: exiſtimantes omnia eis licere, quia res ſua ſunt. Quo fit, vt crudeliores, ac ferociores plus iuſto ſint cõtra illos, etiam ſi ſibi videtur vſque ad ſanguinis effuſionem verberantes: immemores ſanè Paulinæ doctrinę, qua docet ſeruos non vt feras eſſe tractandos, ſed modeſtè & benignè. Paulus, vt ſeruus, ter virgis cæſus eſt, ſemel lapidatus, flagella multa perpeſſus & denique illas moleſtias quas pati ſolent ſerui à dominis ſuis crudis & diſcolis. Paulus verò non eſt paſſus iſta à domino ſuo Ieſu Chriſto, ſed pro domino. Ego inquit Chriſtus, oſtendam ei quanta oporteat eum pro nomine meo pati: pro quo Paulus ſeruus Chriſti paſſus eſt non modica, non ſolum à Iudæis, ſed etiam à Gẽtibus quemadmodum Chriſtus dominus eius. Non enim decuit vt dominus eſſet ſpinatus & ſeruus delicatus. Quamobrem quãtum fieri potuit, ſuum dominũ Ieſum in ſuſtinendis laboribus conſtanti & forti animo imitari maximè procurauit. Et non tantum in hoc ſe ſeruum Chriſti oſtendit, verum etiam in gratiam ſui domini, alijs etiam Chriſti ſeruis non eſt dedignatus oſtendere ſe, quinimo & præbere ſeruum, vt meri to & iure dici poteſt; nedum ſeruus Chriſti, verum etiam; ſeruus ſeruorũ Chriſti. Audiamus eum quæſo, & cõperiemus ita eſſe. Factus ſum inquit om-

Argumẽtũ ab etymologia nominis.

Seruitus chriſti celebre Pau. nomen magis illuſtrat.

2. Cor. 11.

Nota dominorum in ſeruos ſuos aliquorum duritiam & crudelitatem.

Act. 9.

nia omnibus: Iudæis tãquam Iudæus &c.vt omnes lucri facerem. Nota lector pie verbum omnes. Cedo quis eſt homo qui vellet omnium hominum ſeruus fieri?Chriſtus dixit;nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Paulus vero animũ habet inſeruiendi omnibus quia omnes Chriſto lucrifacere cupit:non ſibi ipſi,ſed Chriſto. Bonus profectò & vtilis ſeruus: qui domino ſuo lucritantum acceptum fert. Bene & congruè de eo dici poteſt;Euge ſerue bone & fidelis, ſupra multa te conſtituam, veni in gaudium domini tui. Non eſt fas hoc loco diſſimulare inprimis prauum animum hæreticorũ aliquorum audaciamque in Paulũ noſtrum, qui volentes detrahere & minuere atque euacuare id in quo Paulus maximè gloriabatur, recedentes ab hac noſtra vulgata editione, auſi fuerunt ex hoc loco dimouere duas illas voces,videlicet,ſeruus,& Ieſu: in quibus Paulo maxima gloria erat, alteram mutantes,nempe ſeruus,in vocabulum miniſter:& aliam non mutãtes,ſed ſilentio prætereuntes. De iſtis aliam ſententiam duriorem ferre poſſemus(& meritò)ſi pro ſua temeritate & præſumptione taxãdi eſſent. Sed nunc quia nolumus eos ſuis proprijs coloribus depingere, aliud nil dicimus niſi quod valeant:& quòd agnoſcãtur nouitatum (citra neceſſitatem) eſſe amantiſſimi: & proinde nouatores eſſe appellãdos.In re namque momenti parui & fructus modici,velle ſe oſtendere alijs peritiorem,vel dementia eſt,vel ſumma arrogantia. Et ſi nihil horum ſaltim ſumma nouitatis cupiditas eſt.Sed hos miſſos facimus, & ad noſtrum Paulum nos cõuertimus. Dicit itaque Apoſt.ſe ſeruum. Non recuſat tale nomen,tametſi abiectius & humilius nomen eſſe videatur quam miniſter.Et(niſi ego fallor)ſi Paulus aliud nomen multò viliusin hominum opinione inuenire potuiſſet, non dubito ab eo vſurpatum fuiſſe. Talis nãque erat Pauli animus & tam candida intentio, vt primò in lingua (quæ aliquando plus iuſto petulantior, & arrogantior fuerat)mox poſt ſuam cõuerſionem monſtraretur modeſtior & humilior.In hac re noſter Paulus typum & exemplar ſe præbuit eorũ qui verè & non fictè ad Deum conuertũtur.Vera & ſincera profectò Pauli conuerſio monſtrata eſt in verbo ſeruus ſicut & in verbo Paulus.Vtrunq; nãq; nomen humile eſt & abiectũ. Qui antea ſe ſuperiorem præferebat, per mutationem in alterum virum inferiorẽ ſe propalat. Seruitus namque inferioritatis ſtatum dicit. Seruire non ſuperiorum,ſed inferiorum eſt. Quod eleganter inſinuatum fuit quãdo Deus loquens de Eſau ſuperiore, & de Iacob inferiore dixit;Maior ſeruiet minori. Et Chriſtus dixit ſuis diſcipulis ſemel rogans illos;Quis eſt maior,qui miniſtrat,an qui recumbit?Non ne qui recumbit?Recumbere dominorum eſt & maiorum:miniſtrare & inſeruire inferiorum & ſeruorum.Cæterum cum ſeruorum duplex ſit claſſis, in duas partes diuiſi ſunt ſerui.Alij qui vi, alij ſunt qui ſua ſpõte ſerui ſunt.Deus omnia homini in primaria ſua conditione ſubiecit,Dauide teſtante in Pſal. 8. omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.&c. & per conſequens in eius ſeruitutem redegit. Subiectorum enim eſt ſeruire,vt nũc, diximus.At hominem, homini ſubiectum eſſe debere, non dicit ſcriptura. Vnde fortè non ineleganter dicunt mulierem non de pedum portiuncula aliqua formatam eſſe, ſed de latere egreſſam,vt inſinuaretur homini quod quæ ab eo ducenda erat vxor, non vt ſerua habenda erat: nam alia omnia ab illa poſuit Deus ſub pedibus hominis,verũtamen vxorem voluit eſſe collateralem,id circo eductam à latere ipſius Adę: ſed hæc myſticum redolent ſenſum. Ad noſtram rem redeamus, dicentes ſeruorum duo eſſe genera. Alij ſunt,qui vel neceſ-

Matt.25. — Maxima Pauli humilitas. — Luc.22. — Pſal.8.

neceſſitate vel penuria earum rerum quæ neceſſaria ſunt ad tranſigendam humanam vitam ſeruire coguntur: alij qui cum dominari poſſent, non eo quod pecunioſi ſint (nam tales pecuniæ ſerui ſunt) ſed eo quod ſcientia & virtutibus pręſtantiores ſunt alijs nihilo minus tamen ipſi aliorum ſe ſponte ſua conſtituunt ſeruos, malentes ſeruire quam dominari. Nam illud quod à vulgo paſſim effutitur, nō eſt approbandum. Vulgus namque indoctum in multis fallitur. Dicitur enim apud vulgus; Melius eſt eſſe caput halecis, quam caudam pagelli (piſcis quidam eſt apud nos nobilis) velle enim dominari & non ſeruire, congenitus ſuperborum & elatorum humor eſt. Humiles autem malunt alijs inſeruire, quam illorum eſſe domini. Huius claſſis & generis primarius erat poſt Chriſtum & virginem beatam noſter Apoſtolus, qui ſua ſponte Chriſti, & aliorū ſeruorum ſemetipſum conſtituit ſeruum.

Paulus ſpontaneus Chriſti ſeruus et aliorum quoque ei Chriſto inſeruiēt.

Hoc loco eorum qui Paulum interpretantur nonnulli ea latius extendunt (neſcio an congruè tractātes hic de vna & altera libertate: de chriſtiana & ciuili: & de vtraque quoque ſeruitute. Nos vero aptiorem locum ſcimus ad huiuſmodi pertractāda in hac met epiſtola ad Romanos cap. 8. vbi Paulus ſic dicit: Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis. Ille profectò accōmodatior locus eſt ad differēdum de iſtis. Idcirco conſulto iſtud reſeruabimus faciendum illo in loco. Expectabit nos interim patienter beneuolus lector. Dicit ergo Apoſtolus; PAVLVS SERVVS. Qua particula etiam cōmendat ſuam perſonam, non alta de ſe ſentiēs; & Chriſtum quem prædicat, tacitè extollens. Non enim ſeruus maior eſt ſuo domino, ſed minor. Hęc vera eſt humilitas, alios extollere & ſe ipſum deprimere. Verūtamen occurret nobis aliquis dicens. Nihil ſacramēti videtur habere hæc vox ſeruus, eo quòd cōmmune ſit omni homini eſſe Dei ſeruum: Dauide dicente in perſona omniū, ſeruus tuus ego ſum. Et alibi, omnia ſeruiunt tibi. Et iure quidem omnis homo ſeruus Dei eſt. Nā ille ſeruus dicitur, qui non ſui gratia ſed alteri⁹ eſt: vt teſtis eſt princeps philoſophorum Ariſtoteles. Cum igitur omnes in gratiam, & obſequium Dei creati ſimus, conſtat manifeſtò omnes nos ſeruos eſſe. Nihil igitur peculiare inſinuat Apoſtolus in verbo SERVVS dicēs ſe eſſe ſeruum. Nam multi tales ſunt, imò omnes. Reſpondere ad hoc poſſumus, ſi primo dicamus geminam eſſe ſeruitutem: alterā de facto, alterā vero de iure. Hoc eſt, aliqui ſunt iure ſerui, alij facto, ſecundum ius omnes homines ſunt ſerui Dei & Chriſti: tum quia ab eo conditi ſunt, tum etiam quòd Chriſti ſanguine eos redemerit. Empti inquit Paulus eſtis. Et alibi; Redemiſti nos domine in ſanguine tuo. Hoc autem iure creationis oēs ſunt Dei & Chriſti ſerui: ſed re ipſa & de facto non omnes ſunt ſerui Dei & Chriſti. Imò paucos habet Chriſtus. Nam magna pars, audeo dicere, & maior hominum, aut demonis, aut mūdi, aut carnis ſerui ſunt. Tot namque habet peccatum ſeruos, quot ſunt peccatores. At, Deus bone, peccatorū numerū quis enumerabit? Dicturus eſt noſter Apoſtolus inferi⁹, ſerui erunt, inquit, potius creaturæ quā creatori: Loquens igitur Paulus de ea ſeruitute quæ eſt de facto, & non ſolum de iure dicit ſe eſſe ſeruum. Adde tu etiam quòd licet omnes chriſtiani redempti ſimus à Chriſto: imò omnes homines quotquot ſunt, fuerunt, & erunt, ſi ſufficientiam expectes redemptionis (vt theologi dicunt): Verumtamē neſcio quid peculiare habet Pauli ſeruitus, præter illud ius cōmune. Dicis; cędò quale eſt iſtud ius? Reſpondem⁹, ius belli eſſe, id eſt iure belli Chriſtus Paulum conſtituit eius ſeruum. Quomodo? an habuit Paulus bellum

Pſal. 118.

1. Cor. 6.

cum Chriſto: aut è cōuerſo? Quis hoc dubitat? Nota ſanè eſt pugna & bellū inter Chriſtum & Paulum, quę in Actibus Apoſto. nulli non patet. Legitur namque ibi inſigne certamen quod Chriſtus cum Paulo habuit: non dum in terris ageret, ſed dum cœlicola iam eſſet: Non cum Chriſto mortali, ſed immortali. Rurſus dicis; Et qua ex cauſa? Bellum enim inter principes oriri non ſolet, niſi aliqua ex cauſa, & hac magna & vrgenti. Quamobrē facti ſunt inimici Paulus & Chriſtus, ſeruus & dominus? Cauſa In propatulo eſt. Iſtud vel pueri ſciunt. Nonne audiuimus vocem illam è cœlo delapſam quæ clamabat; Saule, Saule quid me perſequeris? Paul⁹ ipſe erat inuaſor. Ipſe quoque inierat bellum. Chriſtus prouocatus fuerat ad illud: non in perſona ſua propria (quemadmodum fecere Iudęi) ſed in membrorū perſona ſiue in ſponſa ſua Eccleſia, quam Paulus furijs Inuectus pro ſua virili deſtruere conabatur: Et cum ab illo multa mala pateretur in dies, vna dierum quando ipſe Paulus iter faciebat ad Damaſcum, Chriſt⁹ Ieſus, cui data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra deſcēdens è cœlo, & cū eo duellū habēs, fortiſſimū ictum Paulo dedit, quo proiectus eſt equus & aſcenſor in terram Vnde inibi ſic ſe vidēs victum, non potens tantæ poteſtati reſiſtere, ſe Deo tamquam ſeruum obtulit, dicens; Domine quid me vis facere? Quaſi dicat; Victus ſum à te (A quo enim quis vincitur, eius ſeruus efficitur) Te potētiorem & maiorem agnoſco: ideo te dominum voco. Dominorum enim eſt iubere, & ſeruorū iuſſa complere. Dic mihi quęſo quid me vis facere? Me intereſt facere qui ſum ſeruu⁹: iube tu, ego quidē paratus ſū obedire. Ego à te vict⁹ fui iure belli: poſſes me interficere: ne me occidas rogo, ſed vt princeps clementiſſimus vtere in me clementia tua ſolita. Si me occideris, nulla in re tibi ſeruire potero: ſin min⁹, habebis me perpetuò ad mortē vſq. ſeruū tuū. Dicā cū Dauide; Seruu⁹ tuus ego ſū, doce me facere volūtatē tuā. Reſpōdet Chriſtus dicens. Ingredere prius ciuitatē, ibiq. in numerū ſeruorū meorū ſcribam te. Domine, quid faciet? In quo obſequio inſeruiet tibi? Reſpondet domin⁹: Ego oſtendā ei quanta oporteat eū pati pro nomine meo. Mira res. Paulus dicebat quid me vis facere: & Chriſtus oſtendit ei quanta oporteat eū non quidem agere, ſed pati. Serui Chriſti obſecro vos per viſcera eiuſdē Ieſu Chriſti, notate hoc diligenter. Boni patiuntur priuſquam agant, mali è contra: prius agunt poſtea in extremo die ingens paſſio manet illos, Bonos verò è contra in hoc mūdo prius pati oportet: Ab ipſo quidē pati incipere debēt in hac vita, qui boni ſunt Chriſti milites. Ecce igitur quomodo Chriſtus iure belli fecit Paulū ſuum ſeruū. Vere igitur Paulus ſe ſeruum nominat tamquā ſingulari iure præter illud cōmune effectus talis Iure belli acquiſitus eſt. Nāq; Chriſtus iſtū ſeruū fecit medio quodam certamine. Vnde meritò in laudem noſtri Apoſtoli poſſumus colligere ipſum magis eſſe Chriſti ſeruum, quam ſit quicunque alius Apoſtolorū & chriſtianorum. Nam licet omnes iure redemptionis ſimus ſerui Chriſti, nō tamē iure certaminis vt noſter Paulus. Dices vltimo: Quicquid ſit, vnū tamē certum videtur, quod ſi Paulus tantū ſupraq. alios gloriari poterit de ſerui titulo, non tamē de amici nomine. Nam qui ſerui ſunt, nō ſolet Chriſtus vocare amicos. Ex ore quippe ſuo ꝓditum eſt: Iā non dicā vos ſeruos ſed amicos, Aduerſātur igitur nomē ſerui, & nomē amici: ſi Chriſti ſententia vera eſſe debet. Reſpōdeo. In ſeruitute, & amicitia mūdi multas vires habet hęc obiectiūcula: verū in amicitia Chr̄i nō ſūt hęc nomina aduerſa quin potius multū cōgermana & cohærētia. Ariſt. inter dominum & ſeruum non ad in

Acto. 9.

Matt vlti.

Pſal. 118.

Ioan. 15.

uenit amicitiæ rationem. Fortaſſis ob id quòd amicus eſt alter ego & cū ſeruus non ſit alter dominus, inter ſeruos & dominos non appoſuit amicitiam. Veruntamē tam nobilis eſt Chriſti ſeruitus, vt cum habentibus eam non dignetur Chriſtus contrahere amicitiam. Imò quo eius ſerui ſunt magis, eo magis amici Dei & Chriſti dici & eſſe merentur. Multò enim aliter agit Deus cum ſuis ſeruis quam mundani domini. Qui tantum abeſt vt pro amicis eos habeant, & ad ſuas menſas accedere & comedere permittant, vt de vno eodemque pane, vino que, edere, & bibere nullatenus permittant. At Chriſtus generoſius agit cum ſuis ſeruis, qui nedum inuitat, verū ſuper mē ſam illos collocat, dicens. Ego diſpo-
Mat. 26. no vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater meus regnum: vt edatis & bibatis ſuper menſam in regno meo, Imo & eodem calice eos potat, dicens; Hic eſt calix meus, bibite ex eo omnes. Et quod longe admirabilius eſt, ipſe in-
Luc 22. Ioan. 13. ſeruit illis: iuxta illud; Ego autē in medio veſtri ſum ſicut qui miniſtrat. Et quod omnem rationem ſuperabat humanam in tam vili obſequio, quale fuit abluere pedes ſeruorum ſuorum. Dicamus ergo non pugnare inter ſe ſeruitutem chriſtianam cum Chriſti amicitia. Et ad illud quod Chriſtus di-
Ioan. 15. xit: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: intellige tu, ſi non vis errare, de ſeruitute timoris & coactionis: ſicut antea diximus, quod hominum quidā vi & coactione ſerui erant, quæ ſeruitus vere filijs Dei & amicis non competit. Nam charitas & amor foras mittit timorem. Alia autem ſeruitus quæ
1 Ioan. 4. eſt amoris & dilectionis, bonis & ſanctis conuenit. Seruiunt enim filij & ſerui patri: ſed longe alia ratione: Seruus enim ob virgæ timorem, filius autem & amicus propter amorem. Cum igitur Paulus ſeruus ſit Chriſti, non vi & coactione, ſed beneuolentia, & amore. nō eſt id circo excludēdus à numero amicorū Chriſti: propterea quod ſit ſeruus eius: nec deterioris eſt conditionis à cęteris Apoſtolis nec minus amicus quā reliqui. Sed non quieſcit ad huc ſubtilis lector dicens, Si Paulus non erat minus amicus quam ſeruus & verſa vice, ob quam cauſam ſicut ſe notificauit per ſerui nomē, cur nō per amici nomen, dicens: Paulus amicus Ieſu Chriſti, ſi exæquo erat amicus atque ſeruus? Iſtud quidem ſi Paulus feciſſet, magis ceſſiſſet in ei[us] gloriā. Nā ſi terreni principis, ſiue regis, aut Monarchæ alicuius eſſe amicum mundus pro non modica ducit gloria: multo maior eſſet honos ſi quis dicatur eſſe amicus illius regis cui omnia viuūt, & cui omnis creatura ſeruit. Facit & ad hoc quod ſeruitus multo inferior & indignior videtur eſſe ipſa amicitia. Ad iſtud nos ſic reſponſum damus dicentes quod Paul[us] bene poterat mutare nomen ſerui in nomē amici dicereq; ſic; Paulus amicus Ieſu Chriſti. ſicut dixit, ſeruus Ieſu Chriſti, ſed hoc non eſt ei bene viſum, eò quod amicus non eſt nomen humilitatis, ſicut nomen ſeruus. Quam humilitatem voluit Apoſtolus, maxime oſtendere Romanis. Et id circo placuit ei magis vſurpare nomen ſerui, quam amici, & ſeipſum nominare potius ſeruum quam amicum. Paulus enim non prętendebat ſuam gloriam, ſed Romanorum ſalutem quæ procuranda magis erat per oſtenſionem proprię humilitatis, quā manifeſtationē propriæ, gloriæ. Propē ſior namque erat ad aliorum vtilitatē, quam ad ea quę ſua erant. Vtinam noſtrū Paulū æmularentur qui de aliorū ſalute curā habere debēt, vt nō ſua, ſed illorum quę ſunt quærant.

Quā eximius ſeruus Chriſti fuerit Paulus qui voletſcire, legat apud Chriſoſtomum hoc loco.

Ieſu Chriſti.

Sed iā rogemus noſtrum Paulū, vt dicat nobis poſtquā ſe ſeruū profitetur cuiuſnam ſeruus ſit; Si Moyſi, an alterius. Seruus nomen quidem relatum eſt: cum alio igitur conferendū

venit, vt relatorum exigit natura & cõditio. Dic ergo Paule, cui domino in ſeruis? Cuius ſeruus es? Tuum etenim expectamus reſponſum. Nũquid principis Synagogæ? Si non: dicito tu nobis cuius es ſeruus? Ex tuo enim ore lubẽtius accipiemus. Occurrens Paulus, intelligensque quod ab eo iſtud erat requirendum, mox nulla interpoſita morula, præoccupans hanc interrogationem adiungit dicẽs. Seruus ſum, non Moyſi, vt antea, ſed illius hominis, qui dictus eſt Ieſus Chriſtus. O fœlix ſeruitus, quę omni libertate præſtãtior eſt! Seruitus que expers eſt omnis captiuitatis: quæ etiam pœnæ & laboris immunis eſt. Neque mirum quidem. Nam qualis dominus cui ſeruitur, talis & ſeruitus. Huic enim inſeruire, regnare eſt. Eſſe ſeruũ Ieſu Chriſti, non cuiuis datur. Nõ enim omnes digni ſunt hac ſeruitute. Inter præclara Dei dona computari debet hoc officiũ & obſequium. Beatus etenim cui contigit. Qui gloriari cupit in hoc, non in alio glorietur. Sed iam periculum faciamus an noſter Paulus ſeruus Ieſu Chriſti ſit, ſicut ipſe dixit. In primis obſeruemus oportet non parum referre inter ſeruos quis cuius ſit ſeruus. Nam inter eos eſt etiam diſcretio & differentia. Præferuntur ſiquidem illi, qui ſunt ſerui regis vel alterius principis. Hi anteponendi ſunt alijs qui inſeruiunt alijs hominibus. Quantò enim quis ſortitus fuerit excellentiorẽ dominum tãtò dignior haberi debet inter ſeruos. Proindè Paulus eadem opera demonſtrat officium & dignitatem & excellentiam domini ſui cuius ſe eſſe ſeruum protulit. Quaſi diceret. Non erubeſco ſerui nomen vt qui nactus ſim talem dominum: nempe Ieſum Chriſtum. Non ſum amplius Moyſi ſeruus, neque in eius lege operari volo, neq; diſcipulus eius eſſe cupio iam: de ſerui illius ſcholam, ſeruus effectus ſum Ieſu Chriſti: nõ meis meritis, ſed ſua mirifica gratia: vt iam dicere poſſim; Gratia Dei ſum, id quod ſum. Talem eſſe Paulũ etiam ipſo ſole clarius eſt, vel ex his quæ ſupra diximus; ſcilicet ſeruum quicquid eſt, domini ſui eſſe. Si laborat domino ſuo laborat, ſi lucratur quicquam, domino ſuo lucratur. Cedo; cui laborabat Paulus, niſi Chriſto Ieſu? Et eius lucrum in quẽ veniebat? in ipſum Paulum, an in dominũ ſuũ Ieſum? Quos enim ſua predicatione cõuertebat: nũquid non ad Chriſtum ducebat? Reuera ſolius Ieſu Chriſti Paulus ſeruus erat, & nulli alteri inſeruiebat: neque placere cupiebat. Nunquid non ipſe palam dixit; omnia arbitratus ſum tamquam ſtercora, vt Chriſtum lucri faciam? Duo de domino ſuo dicit Apoſtolus, alterum eſt Ieſus (ò preſtãtiſſimum nomen!) alterum quod eſt Chriſtus. Duo epitheta tribuit domino ſuo: quę profecto magni momenti & ponderis ſunt. Quod ita eſſe facile agnoſcet lector, ex his quæ dicemus Ieſu nomen præfert Paulus alteri: Et merito. Nam (prætermiſſis alijs multis rationibus) hac quoq; ſola factum eſt iure. ſiquidem ſemper nomẽ proprium preferri ſolet cognomini. Ieſus nomen proprium eſt ſecundę perſonæ iam ab Angelo impoſitum, antequam in vtero conciperetur, quando dixit Mariæ; Vocabis nomen eius Ieſum. Et rationem aſſignauit Angelus, dicens ipſi Ioſeph; Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorũ. Ieſus ſaluator interpretatur. Vndè propter illos, qui in theologia, quã vocant ſpeculatiuã, parũ ſunt eruditi, obſeruamus hic quod tametſi ſalus noſtra effecta ſit à tota trinitate: tamen Ieſu nomen non niſi vni perſonę, nẽpe ſecundę attribuimus. Non enim patrem dicimus Ieſum nõ Spiritum ſed tantum Dei filium. Quoniam huic impoſitum fuit tale nomẽ. Nomen nunquam, quod eſt ſuper omne nomen, digniſſimum omni cultu & honore, quo audito nõ ſolũ genu,

Cuius ſit ſeruus Paulus.

Matt. 1.

Luc. 1.

ſed etiam caput flectere debent qui titulo Chriſtianitatis gaudent. Quod quàm contrarie hodie fiat, non audeo modo dicere: Figurata fuit hæc Ieſu ſalus, quam præſefert eius nomē, per eam quam Ioſue populo ſuo procurauit, quē in toto introduxit in terram promiſſionis. Sic & noſter verus Ioſue Ieſus non vnius populi, ſed omnium ſaluator, multos filios introduxit in illam cœleſtem Hieruſalē, quę vera eſt terra promiſſionis. Idque factum eſt totum virtute & merito ſuæ paſſionis. Et ſi Ezechias appellatus eſt iure Ieſus apud Iudæos quod liberauerit Hieruſalem à captiuitate Sennacherib principis & Monarchę potentiſſimi: multo iuſtius debet Chriſtus vocari Ieſus, qui nō ſolum Hieruſalem, ſed totum terrarum orbem à Demonis tyrannide & captiuitate liberum effecit: idque medio ſanguine ſuo, per quem Hieruſalem, hoc eſt, Eccleſia libera remanſit. Ita vt nec porte inferi poſſent aliquid præualere contra eam. Hęc dicta ſint ſecundum figuram, & ſecundum multorum opinionem, qui ſic philoſophantur de nomine Ieſu: fortaſſis accepta occaſione ex eo quod dicunt ſeruum dici à ſeruando. Eo quòd debeat ſeruari à domino ſuo, vel quòd ſit ſeruatus, & non vita priuatus, qua iuxta belli ius priuari poterat, vt qui in bello ab alio victus fuerat. Et hanc Etimologiam adaptant ipſi Chriſto qui dictus eſt Ieſus, id eſt, Seruator, vt illi dicunt. Et tam eſt hęc Etymologia à quibuſdam neotericis apprehenſa, vt in eorum ſcriptutis et notulis ſemel, vel bis legere fas ſit ſaluatorem, ſed ſemper ſeruatorem. Nos vero ſi ſine illorum iniuria & honoris iactura aliquid de hac re dicere poſſumus, omnes iſtos (cum bona eorum venia dixerimus) putamus errare.

Figura.

Matt. 16.

Nam tametſi non inficiamur ſeruum dici poſſe à ſeruando: & verbum quoque ſeruare poſſit attribui ipſi Chriſto, eo quod ſeruat nos à periculis, & ab alijs, vt Apoſtoli dum eſſent in maris tempeſtate dixerunt: Domine ſalua nos, perimus: tamen neque in ſcriptura ſacra, neque apud patres antiquos, vt videre licet apud Hieronymum, Auguſtinum, Chryſoſtomū & alios, non eſt vel ſemel reperire Chriſtum fuiſſe appellatum ſeruatorem. Puto ego (niſi fallor) minus dicere qui dicit ſeruatorem, quam qui aſſerit Saluatorem. Quicunque enim ſaluare poteſt, & ſeruare: ſed non videtur recurrere. Nam homines hominum ſeruatores eſſe poſſunt, ſed non ſaluatores: & ſeipſum quis ſeruare poteſt, ſed non ſaluare. Saluatorē inquit Paulus, expectamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Salus enim noſtra à deo eſt. Et alibi; Præter me non eſt alius Saluator. Et in multis alijs locis tam ſcripturæ quam ſacrorum doctorum reperire eſt ſaluare & ſaluatorem eſſe ſoli Deo competere. Et ſi aliquando in ſcriptura ſacra reperiatur ſaluare, pro ſeruare: & ſaluatorem, pro ſeruatorem ſumendum eſt. Forte nunquam in ſacra ſcriptura aut in ſacris doctorib⁹ antiquis repertum eſt ſeruare, pro ſaluare. In antiquis dico nam in neotericis non eſſet difficile: Cum iſtorum aliqui maiorē curā habeant de inueniendis nouis vocabulis quam de ipſis rebus. Ceterum cum ſaluatio bifariam intelligi poſſit altera qua quis temporaliter ſaluatur: & altera qua æternaliter: verbum ſaluari bene poteſt attribui creaturis ſi ſermo ſit de ſaluatione temporali. Vnde Pſalmus dicit in ps. 32. Non ſaluatur rex per multam virtutem: & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuę. Et paulo inferius; Fallax equus ad ſalutem, in abundātia autem virtutis ſuę non ſaluabitur. Certē hic nō videtur fieri mētio d ſaluatione qua quis ęternaliter beatur: ſed de illa qua temporaliter ſaluatur: vel virtute regia, vel exercitus multitudine vel virtute

Marci. 4.

Ephe. 4.

Pſal. 32.

tute corporali; quæ eſt ipſa fortitudo & robur: neque etiam virtute equorum, quæ ſi intelligantur de ſaluatione nihil contra nos colligitur. Quoniam iſta negatiuè dicuntur, non affirmatiuè. Neq. mirũ. Nã ſaluare vt vſurpatur pro eo quod eſt hominẽ æterna liter beatificare ex gratia Dei, & electione, & Chriſti meritis, tãquam ex principijs fœlicitatis æternę prouenire debet. Et eodem modo dico quãdo ſcriptura ſacra dicit aliquos homines ſaluatores: vt Ioſeph, & Othonielẽ. Intelligit enim ſcriptura de ſaluatione temporali & nõ de alia. Et ille locus quoq. Dauid, ſcilicet; Homines & iumẽta ſaluabis domine: De tẽporali ſaluatione eſt intelligendus. De omnibus enim rebus Deo cura eſt. Si enim non eſſet ſtatim omnium rerũ interitus ſequeretur. Nos vero quando dicimus Chriſtum ſaluatorem noſtrum, de vtraque & vtroque modo intelligere poſſumus. Neſcio tamen quid diuinitatis magis in noſtris auribus ſonare videtur quando audimus Deum, vel Ieſum ſaluatorem noſtrum, quam cũ audiuimus illum mereſſe Seruatorẽ: tametſi vterque ſermo verus ſit: ſed neſcio quid latentis energię magis habet vox ſaluator, quam Seruator. Hoc certum habemus vnum: quod ex prioribus doctoribus quotquot interpretati ſunt nomen Ieſus omnes vnanimi voto dixerunt, Ieſus interpretatur latinè Saluator. Quid igitur opus eſt in hac re inuenire nouum vocabulum, quod non ita benè ſonat in auribus chriſtianorũ ſicut ſaluator? Nam iſtud vix eſt vir aliquis tam ruſticus, & mulier tam barbara (ſi modo chriſticolæ ſunt) qui audito hoc nomine ſaluator, ſtatum non intelligant quid ſibi velit ſaluator quod non ſit audito nomine ſeruator. Proinde qui chriſtiani ſumus (nihil curantes de Ethnicis) loqui debemus eo modo quo loquuti ſunt antiquiſſimi patres noſtri. Quos tam in factis, quam in verbis ſequi & imitari pro noſtra gloria ducere debemus. Et de his fortaſſis latius quam putabamus.

Pſal. 135.

De voce ſeruator et ſaluator.

Cęterum de nomine Ieſu, multa ad miranda, & ſcitu digniſſima, ſi vellemus & prolixitatem non timeremus diſſerere poſſemus. Non enim pauca ſunt quę dici & enarrari de laude tam celebris nominis Ieſu poſſunt. Nomen admirabile in vniuerſa terra. Nomen quod non ab hominibus effari potuit. Ideo ab Angelo pronũciatum fuit. Nomen quod Hebræi comparãt nomini tetragrammaron. Nomẽ multò dulcius quam alia. Nam alia maieſtatẽ reſonãt & auditoribus terrorẽ incutiũt. Quare nõ minus pius ac deuotus, quam doctus mellifluus ille Bernardus ſermone 15. in cant. ſic melliflue de Ieſu nomine effatur. Ieſus, inquit mel in ore, iubilus in corde. Non eſt Ieſu nomen timoris, ſed amoris & pietatis. O ieſu effuſũ nomẽ tuum, dicebat Sponſa. Nomẽ nouũ, vt Eſaias. 16. cap. docet: Nomen tantũ ei peculiare Ni profectò illi decipiuntur, qui alijs eſſe cõmunicatũ putãt. Nullus nãq; tale ſortitus eſt nomen, præter vnigenitũ patris, & matris filiũ Chriſtũ. Nam qui periti ſunt in Hebraicis literis, recte differentiã norũt inter Ieſua, & Iehoſua. Nam Ieſua, ſiue Ieſus, idem valet quod ſaluator, ſiue ſaluatio. Qui autem appellati ſunt in ſcriptura Iehoſua, vt Ioſue, & Ieſus Syrach, & alij non habẽt talem interpretationem: ſed illi tantum figura & typus erant veri Ieſu cuius ſolius intererat ſaluare mundum, tamquam generis humani verus & ſolus ſaluator, de quo Iſaias cap. 12. cecinerat dicens. Ecce Deus ſaluator meus Sicut enim ipſe ſolus & verus noſter eſt ſaluator, ita ſolus & verus Ieſus eſt. Neque alium ſaluatorem & Ieſum habemus. Si aliꝰ verus Ieſus eſſet, quomodo dixiſſet Petrꝰ nõ eſt aliud nomẽ preter iſtud vnũ in quo oporteat nos ſaluos fieri? Agnoſcamus igitur nos qui Ieſuitæ ſumꝰ & illud

De nomine Ieſu.

D. Bernar.

Cant. 1. Iſa. 16.

Iſa. 12.

Acto. 4.

& illud dicamus, vt ſit benedĉtũ per infinita ſeculorum ſecula. Et de nomine Ieſu, è multis hæc pauca nunc nobis ſufficiant.

Chriſti.

De hoc nomine chriſt

ALio nomine ſiue cognomento nominat Paulus ſuum dominũ. Conditio nãq; illuſtriũ dominorũ eſt pluribus gaudere titulis & nominibus: maxime quãdo p illos reddũtur paulo illuſtriores. Illuſtre ac nobile erat Ieſu nomen, illuſtre quoq. & nobile eſt Chriſti nomen. Quare Paulus nõ fuit contentus dicere ſe eſſe ſeruum Ieſu, ſed addidit Chriſti. At nomen Chriſtus ſonat latinè vnctum. Apud autem hebræos deſignat Meſſiam. Sed ſtatim rogat nos auditor dicẽs; Quorſũ Pau. adiungit hoc cognomen? Reſpondetur duplici de cauſa hoc fuiſſe factũ: altera pro Chriſto, altera vero pro ſe. Pro Chriſto quidem, quò eius excellentia lãtius aperiretur, pro ſe verò, vt ſtatus & conditio ſuæ ſeruitutis oſtenderetur non eſſe vilis & abiectus; ſed egregius & optimus. Seruitutis autem ſtatus eò eſt melior, quo meliori ſcilicet domino ſeruus inſeruit. Et ideo Paul⁹ quò cõmendaret ſuã ſeruitutẽ, enarrauit egregios ſui domini titulos, dicẽs; ſeru⁹ Ieſu Chriſti. Quaſi diceret; Ego ſum ſeruus non cuiuſuis ſed illi⁹ qui dictus eſt Ieſus ideſt ſaluator: & dictus eſt Chriſtus ideſt vnctus. Porrò qui vngi ſolebant, in ſacra pagina manifeſti & noti ſunt. Vnctio nõ erat cõmunis omnib⁹ ſed certis perſonis. Iſtæ erant reges, ſacerdotes, & prophetæ. In regibus exẽplo nobis eſſe poſſunt Saul & Dauid, & reliqui reges Iſraël. Et inter nos imperatores & aliqui reges etiam vnguntur. De Prophetis oſtendit quoq; ſacra ſcriptura, quãdo Eliſe⁹ Propheta domini mandato vnct⁹ fuit ab ipſo Elia: & in nonnullis alijs eſſe factũ, credendũ eſt nobis. Cæterũ de ſacerdotib⁹ nõ tacet ſacræ ſcripturæ hyſtoria. Nã in ea palam cõſtat Aarõ ab ipſo Moſe oleo vnctum fuiſſe, etiam Deo iubente. Vnde fortaſſis remanſit apud nos vſque in hodiernũ diẽ talis mos in ſacerdotibus, vt vngantur oleo & chriſmate: quia Chriſti domini ſunt, hoc eſt, vncti. Horum rationẽ ſi quis requireret à nobis, aliam vllam non daremus, niſi quia oportebat tales homines qui huiuſmodi fungebantur officijs, magis participare Chriſti vnctionẽ, quam alios homines. Vnde Pſal. 44. Chriſtus vnct⁹ dicitur a patre ſuo, oleo letitiæ & exultationis, præ participib⁹ ſuis, i. pre alijs S. Sed iſti tantũ vncti dicũtur per participationẽ vnctionis Chriſti. At quod eſt tale p participationẽ nũquã æquat illud quod nõ eſt tale p participationẽ. Vnde fit quod cùm Chriſt⁹ ſit fons & principiũ poteſtatis regiæ, & dignitatis ſacerdotalis, & ſciẽtiæ quæ habetur per prophetiã: nõ dubium eſt eum magna diſtantia omnes iſtos tres vnctos ſuperare & trãſgredi. Nã ſi cõparetur cũ regibus, primò regno ſuperat alios. Regnũ etenĩ Chriſti, vt Angel⁹ Mariæ dixit, nõ habebit finẽ. Et Dauid, regnũ tuũ, regnum omnium ſeculorum. At potentia regni eminẽtior & multò maior. Regni autẽ dominiũ multò latius ſe porrigit quàm alia. Chriſti dominiũ à mari, (inquit Propheta) vſq; ad mare: & a flumine, vſque ad terminos orbis terrarũ. Virga regia deniq; & thronus (ſancte Deus) quanto illuſtriores & nobiliores ſunt quã aliorum regũ! Vnde Paulus ad Hebræos; Thronus tu⁹ Deus in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Bene quidem dicitur virga æquitatis. Nam ſui regni Chriſti ſcilicet, virga ſemper eſt recta: nunquam torta. At aliorum regũ eo reflectitur quo ipſi reges volunt, iuxta illud quod prouerbialiter dicitur. Eo tendũt leges, quo volũt reges. Nõ ſeruatur eorũ virga recta ſemper, ſed paſſim eſt obliqua: quia non eſt æquitatis, ſed potius iniquitatis aliquando & po-

Margin notes: 1. Regũ 10. de Saule, 1e Dauide 1. Regum 16. cap. et 2 reg. 2, 3 reg. 1. regum vnctio nes habẽtur. — Pſal. 44. — Differentia vnctionis chriſti et aliarum vnctionum. — Luc 1. — Pſal. 64. — Heb. 1.

Et potiſſimum quando reges inhiant
rebus caducis, & non ſunt memores
quod in illis thronis à ſũmo rege Deo
poſiti ſunt, & non ſuis meritis. Non ta-
lis erat bonus ille Propheta & rex Da
Pſal. 2. uid, qui iſtud alta in mente ſua reuol-
uens dicebat; Ego autem conſtitutus
ſum rex ab eo ſuper Syon montem
ſanctum eius prædicans præceptum e-
ius. Bonus rex, qui prædicabat præcep
tum domini. At qui alijs prędicabat,
nunquid & ipſe faciebat? maximè. Et
De ſacerdotio Chriſti. ſi conferatur rurſus cũ ſacerdotibus;
quantum, bone Deus, inueniemus diſ
crimen inter Chriſtum & alios ſacer-
dotes, ſiue ſint ex veteri, ſiue ex nouo
teſtamento? Quis quæſo eſt ſacerdos
in eternũ ſecundũ ordinem Melchiſe
Pſal. 109. dech, niſi ſolus Chriſtus? de quo elegã
ter cecinit Propheta Pſal. 109. Tu es ſa
cerdos in æternũ ſecundũ ordinem
Melchiſedech. De Melchiſedech quis
fuerit, aut à quo patre, matreq. proge-
nitus, non eſt præſentis loci dicere. Sa
tis nobis eſſe debet, quòd intelligamus
nũc Chriſtũ eſſe ſacerdotẽ in æternũ,
& in æternum eius ſacerdotium dura
turũ. Quod de noſtris ſacerdotibus di
ci nequit. Tametſi enim alicui dicere
poſſumus; tu es ſacerdos, nõ tamẽ in
æternũ. Licet enim character ſacerdo
talis animę impreſſus tamdiu duret,
quãdiu ſacerdotis anima, quæ ęterna
eſt: non à parte antea, ſed à parte poſt
(vt more ſcholæ loquamur) tamen ſa
cerdos omnis interueniẽte morte, ſa
cerdos deſinit eſſe, & ſacerdotiũ. Chri
ſtus autẽ licet ſecundum naturam di
uinam non ſit ſacerdos, ſed ſecundũ
humanam, tamen Chriſti ſacerdotiũ
ſempiternum & æternum eſt: etiam
morte interueniente. Vndè in triduo
ſuę mortis remanſit ſacerdos & rex:
nõ autẽ homo. Sicut enim natus fuit
Chriſtus rex & ſacerdos; quod nũquã
alteri homini euenit: imò in inſtan-
ti ſuæ conceptionis factus eſt ſacerdos
& rex: quãdo enĩ incępit eſſe homo,
incæpit eſſe rex & ſacerdos: ſed nõ quã
do deſinit eſſe homo, deſinit eſſe rex,
& ſacerdos. Nã ſi nõ eſſet ſic, quomo-
do ver⁹ eſſet Pau. ſermo, qui dicit ad Heb. 10.
Heb. cap. 10. Hũc in modũ: Chriſt⁹, in-
quit, eò quòd manet in æternum: ſem
piternum habet ſacerdotium. Quid
clarius dici potuit? Quòd ſi alicui for-
ſitã mirabile videtur iſtud, quòd Chri
ſtus in triduo mortis ſuæ nõ fuerit ho
mo, & remanſit rex & ſacerdos: huius
mirabibis rei cauſam requirat à theo
logis ſcholaſticis, eos cõſulens: & libe
rabitur ab hoc miro. Nos tantum per
tranſennam dicimus in gratiam illo
rum qui non ſunt inſtructi in illa theo
logia (nam alios inſtruere, eſſet docere
Mineruã) hoc ideo eſſe dicimus: quia Heb. 13.
Chriſtus vt atteſtatur Paulus ad Hę-
breos 13. hodie, heri, & ipſe in ſecula.
In triduo ſiquidem illa perſona erat:
nẽpè ipſe filius Dei: deſignando, & (vt
vtamur ſcholę vocabulo) connotãdo
vnctionẽ Spiritus ſancti. Et ideò remã
ſit ſacerdos & rex: quia remãſit illa vn
ctio Spiritus ſancti. Homo verò dicit-
vnionẽ animæ & corporis, quæ reuera
mortuo Chriſto non remanſit. Alio
qui non verè diceretur mortu⁹ Chri-
ſtus. Mori autem aliud nihil eſt: quam
animæ euulſio, ſiue ſeparatio à corpo
re. Cùm igitur fides prędicet Chriſtũ
vere mortuũ fuiſſe, vere quoq. confi-
teri debemus eũ non fuiſſe hominẽ.
Hæc curſim: Doctores theologi, do-
ctius & fuſius hæc extricãt. Nos verò tã
tũ eatenus dixim⁹, quaten⁹ op⁹ erat ad
oſtẽdendã excellẽtiã dignitatis ſacer-
dotalis Chriſti. Quæ longe maior om
ni alia eſt. In lege illa antiqua nec vnus
ſatis erat ſacerdos ſiue Pontifex; neq;
in hac noſtra ſufficit: quicquid ganniãt
hęretici noui. At Chriſtus ſacerdos in
ęternum vnus ſuffecit: & illis qui erãt
in veteri lege, & nobis qui ſumus in
noua. Hic ſacerdos vti vn⁹ tantũ erat,
ita vnicam tantũ & ſimpliciſſimã ob-
tulit hoſtiam: carnem videlicet ſuam
immaculatiſſimam, quæ tam prætio,
quã valore infinitas hoſtias ſuperabat.

Zacha.3. Hic enim eſt ſacerdos quē Zacharias non corporeis oculis vidit, ſed menta libus dicens. Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum. Deinde ſi eum conferre volumus cum Prophetis, qui etiam vngebantur, hic etiā omnium Prophetarū facile princeps eſt. Hunc oſtendere velle Prophetam eſſe præter id quòd ſacra eloquia mul tis in locis eum talem prędicant, ſuper fluum eſſet docere illum in ſummo gradu prophetiæ donum habuiſſe. Nunc nobis ſat eſt iſtum eſſe cui omnes Prophetæ teſtimoniū perhibent. Quod in præſentiarum ſigillatim oſtēdere laborioſum & tædioſum nimiū eſſet. Cōtenti enim eſſe debem⁹ quod intelligimus quomodo Chriſti nomi ne ſignificata ſunt alia tria: videlicet rex, pontifex, & propheta. Vnde doctiſſimus Apoſtolus cùm dixit ſe ſeruum eſſe Chriſti, confeſſus eſt Chriſtū eſſe regem, ſacerdotem, & Prophetā. Sic & nos quando credimus in Chriſtum, ipſum etiam Regem, Pontificē ſummum, & Prophetam fatemur. Et hæc dicta ſint ſub breuitate de his tribus egregijs Chriſti titulis. De quibus ſi ampliorem ſermonem texere voluiſſemus, facili negotio iſtud fieri potuiſſet. Veruntamen ſemper memores ſumus à nobis promiſſæ breuitatis.

Tria ſignificantur nomine Chriſti.

Alluſio ad mores.

Prima alluſio ad mores

ADmonendi veniunt hic qui chriſmate Chriſti vncti ſunt (quales chriſtiani omnes ſunt) vt nullius efficiatur ſerui, niſi Ieſu chriſti, qui eſt noſtra ſalus. Nec ſuum ſeruitium creaturæ alicui exhibeant: ſed, ſicut ſcriptum eſt, illi ſoli ſeruiant, in iuſtitia, & ſanctitate omnibus diebus: ſicque liberati de manu inimicorum ſuorum, tanquam alter Ioſue deducet illos in terrā promiſſam omnibus illis qui ei inſeruiunt. Demus ergo operam & nos vt gratam ei exhibeamus ſeruitutem: pro qua ſecuri expectare poterimus, quam ipſe ſuis ſeruis vitā ſolet impartiri æternam. Quis rogo non mouebitur ad inſeruiendum ei, qui tam dignā tamque magnam recompenſat ſeruitutem quę ei præſtatur? Inclinaui, dicebat ille bonus ſeruus, cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem. Si tanti domini dignitas & maieſtas noſtra tarda corda mouere haud poterit, moueat nos tam ingens tamque copioſa retributio. Pſal. 118.

Alluſio ſecunda.

Secunda alluſio.

QVoties nominari audis Ieſu nomē veniat tibi chriſtiane in mentem illius ineſtimabilis in nos amor & charitas: & memoria illius nominis ſit tibi dulciſſima. Cape ſuauitatem & conſolationem in hoc nomine. Nihil aliud ſapias quam Ieſum, & hunc crucifixū. Quemadmodum te docuit Paulus dicens: Nihil exiſtimaui me ſcire, niſi Ieſum Chriſtum. Quamobrem ipſe toties in ſuis epiſtolis huius nominis meminit ſic & nos paſſim illud in ore ſūmacum veneratione ac reuerētia pronunciemus: in noſtris que neceſſitatibus inuocemus. Neque patienter audiamus illos, qui hoc Ieſu nomen vel blaſphemant, vel inhonorāt. Contra quos iuſtam querimoniā habet Deus, dicēs: Nomen meum quotidie blaſphematur inter vos.

Phil. 3.

Iſa. 52.

Vocatus Apoſtolus.

De Apoſtolatu Pauli.

COnſequenter Apoſtolus poſtquā à nomine proprio ſtatu, & conditione ſe manifeſtauit: nunc idipſum facit à ſuo munere & officio, quod erat munus Apoſtolatus. Officium quidē excellentiæ & dignitatis. Quo nomine inſinuat ſuam dignitatem. Quod quidem nomen aptè appoſitum fuit ad pręcedēs. Nam cum dixiſſet ſe ſeruum eſſe, mox in quo genere ſeruitutis & obſequij occupatus eſſet dicendum erat ei. In apoſtolatus inquit officio

Apoſtolus nomen eſt honoris et laboris: quimittitur laborare eũ oportet.

ficio inſeruio Chriſto. Vocatus, inquit Apoſtolus, hoc eſt, vocatus vt eius ſim Apoſtolus, id eſt, miſſus. Hæc eſt enim interpretatio huius vocabuli. Nam volens Deus ſapienter gubernare ſuam Eccleſiam, quoſdam dedit Prophetas alios euangeliſtas, non nullos verò Apoſtolos: in quorum albo, inquit Paulus, poſitus ſum & ipſe. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum: tali nomine indignus, vt qui perſecutus fuerim Eccleſiam Dei. Vide rogo, bone lector, Pauli abiectionem & humilitatẽ. Qui cum à Chriſto creatus fuerit vas electionis, ad portandum eius nomẽ per orbem totum, ipſe Apoſtolatus munere ſe reputat indignum. Sed forſan rogabit nos aliquis dicens, Quare appoſuit Paulus particulam hanc vocatus? Nunquid ſolitus erat ipſe vocari ab alijs Apoſtolus? Tale nihil legimus in ſcriptura. In ore autẽ proprio paſſim in alieno nunquam aut raro. Satis enim erat illi ſi dixiſſet; Paulus ſeruus Ieſu Chriſti Apoſtolus: Nec opus erat addere vocem illam vocatus. Nihil eſt in Paulo otioſum, aut ſuperfluum. Nõ abſque cauſa credere debemus appoſitam eſſe illam particulam. Primò dicemus de voce illa vocatus, & ſubinde faciemus ſatis dubitationi. Quod attinet ad vocem vocatus, operæ pretiũ eſt obſeruare (vt ante nos docti obſeruarũt) quod vocari in ſacris literis nõ ſemper idem valet quod dici, vel appellari: Sicut nomen iſtud prima frõte ſonare videtur, ſed ſignificat conſtitui in hoc, vel illo ſtatu. Sicut quando dicimus aliquem eſſe religioſum, & vocari religioſum. Senſus enim eſt: illum eſſe in ſtatu religionis. Amplius aliud præfefert dictio vocatus. Inſinuat enim quòd in illo ſtatu ille vocatus celebris eſt: iuxta illud Dauidis; Vocauerũt nomina ſua in terris ſuis: id eſt, pro virili ſua, ſua nomina celebrarunt. Quod vt clarius dicamus, nomina ſua in terris præclara magnis titulis fecerunt. Paulus autem vocatus eſt Apoſtolus, hoc eſt per vocationẽ erectus eſt in altiorem ſtatum quam prius habuiſſet. Vnde non ineptè colligunt aliqui interpretum quod hoc loco, vocatus, non eſt participium à verbo voco, as. Nam tunc tantum valet ſicut appellatus & nominatus. Non deſunt tamen aliqui qui aſſerũt Paulum vſum fuiſſe figura, quæ dicitur antonomaſia per quam cum dicitur Propheta, intelligitur Dauid, quando dicitur Philoſophus Ariſtoteles, & quando Apoſtolus intelligitur Paulus. At iſti explanãt ſic, vocatus Apoſtolus, hoc eſt, dictus illuſtris ſiue principalis Apoſto. Et ſic dicunt Paulum authoritatis gratia ſe nominaſſe. Cæterum vt mihi videtur, iſti parum conſulunt modeſtię ſolitæ & humilitati Paulinæ. Nam alienum eſt à modeſtia Pauli talis iactatio. Neque adduci poſſum vt credam Paulũ voluiſſe dicere ſe eſſe Apoſtolorum Apoſtolum. Qui enim alibi tantum ſe deiecerat, vt paulò ante dicebamus, dicens; Non ſum dignus vocari Apoſtolus; Et alibi; Ego ſum minimus Apoſtolorum: qui talia de ſe faſſus eſt, quo modo ſe iactaſſet hic deprimatũ Apoſtolorum? Quia igitur hæc explanatio non eſt conſona modeſtiæ Pauli, nõ videtur germana eſſe huic loco. Poreſt etiam aliter dici, & fortè melius, quod vocatus Apoſtolus, idem eſt quod eſſe Apoſtolus. Quoniã apud Hebræos non infrequenter vſurpatur, vocari, pro eo quod eſt eſſe. Et tunc ſenſus eſt; Vocatus Apoſtolus: id eſt conſtitutus & aſcitus vt munere fungatur Apoſtolico. Et in hac ſententia eſt egregius doctor Origenes. Addo ego & tertiam expoſitionem, quam (ſi non fallor) ad Pauli mentem accedere magis puto: ſi dicamus ſic; Vocatus, hoc eſt ſpeciali vocatione creatus Apoſtolus. Nam licet omnes alij Apoſtoli fuerint vocati à domino, nõn tamen ſingulari, & tam inſigni vocatione ſicut Paulus. Cuius rei gratia Eccleſia eius vocationem celebrat, & non aliorum

Acto. 9.

Cur dicat Pau. ſe vocatum Apoſt.

Pſal. 48.

Gal. 3.

Orig.

For

Fortaſſis cùm Paulus antea fuiſſet Eccleſiæ perſequutor,& in ea malè audiret, voluit mentionem facere ſui Apoſtolatus, quem conſequutus fuerat vocatione mirabili & ſpeciali. Quaſi dicat; Paulus ſum, non a me ipſo, vel ab homine effectus Apoſtolus, ſed per vocationē eius qui me vocauit, Chriſti ſcilicet. Si cupis intelligere hanc mirabilem & peculiarem vocationem vide in Act. Apoſtolo. vbi fusè ſatis reperies eā. *Act.9.* Et hęc expoſitio mihi ſemper magis placuit. Eo quòd Paulus vno verbo hic explicauit quod fuſius & extenſius dixit in epiſtola ad Galatas, *Gala.1.* dicens; Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neq; per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, & Deum patrem. Eādem namque Paulus habet mentem in ea quæ eſt ad Romanos, quando dixit; Vocatus Apoſtolvs, quam hic in ea quæ eſt ad Galatas. Tantum differunt, quòd in ea quę eſt ad Romanos vnico verbo dixit quod in ea quæ eſt ad Galatas multis explicauit. Sed dices. Quare non ita clare ſe oſtendit paulus Apoſtolus ad Romanos ſcribens, ſicut ad Galatas? Reſpondetur, quia non erat ſic opus. Nā Paulus ex profeſſo ſcribens Galatis oſtendit ſe eſſe Apoſtolum à Deo patre & Ieſu Chriſto delegatum: Id circo quia fortè Galatę ſeducti ab alijs pſeudo Apoſtolis dubitabāt an Paulus eſſet Apoſtolus delegatus à Chriſto, vel ab hominibus, hoc eſt, ab alijs Apoſtolis. Et ideo opus erat vt apud Galatas Paulus oſtenderet ſe eſſe Apoſtolum, quod non oportebat fieri apud Romanos. Ideo Paulus vnico verbo contentus fuit dicens; Vocatus apoſtolus. Cęterum niſi timerem nos opponere torrenti doctorū tā græcorum, quam latinorum, maximè ſanctorum patrū, quibus ſemper volumus deferre, paucis poſſemus nos a tot tantiſque expoſitionibus huius dictionis vocatus extricare & liberare, dicentes, hunc Pauli textum ſic eſſe legēdum. Paulus ſeruus, ita vt hic ſit punctus: deinde, Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus. Ita vt illę duæ dictiones Ieſu Chriſti coniungātur cum nomine vocatus, & non cū nomine ſeruus. Tunc enim nulla remanet ambiguitas quomodo Paulus ſit Apoſtolus. Veruntamen cui hæc nō placuerint ſequatur maiorum nōſtrorum communem & vulgatam lectionem, & expoſitionem. Et hæc de nomine vocatus. Et per ea quę dicta ſunt, patet reſponſio ad quæſtionem, qua quæſitum fuit, cur non ſatis fuerit Paulo dicere Apoſtolus ſimpliciter, non addendo vocatus: quod Paulus fecit ne Romani crederent ſe ambicioſe & iactanter vſurpare tale nomē. Voluit proinde noſter Paulus, vt illi ſcirent quod per vocationem creatus eſſet Ieſu Chriſti Apoſtolus: non inijciens ſemetipſum ad tantum munus. Dicamus nunc aliquid de Apoſtoli nomine, *De nomine Apoſtoli.* cuius etymologia iam ſupra à nobis declarata fuit, quando diximus Apoſtoli nomen ſonare miſſū, uel legatum. De qua etymologia alibi dicit Paulus tam in perſona ſua, quā aliorū Apoſtolorum; Nos legatione pro Chriſto fungimur. In qua ſignificatione Chriſtus quoque vocatus eſt Apoſtolus, hoc eſt, à patre in mundū cælitus miſſus. Paulus igitur hoc vocabulo ſuam excellentiam aperit. Nam magna dignitas & excellentia eſt etiā ſupra reliquos Ieſu Chriſti diſcipulos, Apoſtolatus dignitas. Nam licet omnis Apoſtolus ſit Chriſti diſcipulus nō tamen remeat. Quia Apoſtoli ſunt tātum duodecim, & cum Paulo tredecim, duodecim ſelecti ex numero diſcipulorum qui fuerūt Chriſto à ſecretis, & aſſiſtentes ei quaſi Cardinales à latere. Aduertat tamen hic acutus lector, quod ſi diximus Apoſtolū nomē eſſe honorificum & magni honoris intelligat id ipſum nomen ingētis eſſe laboris. *Nomen Apoſtoli eſt honoris et laboris* Et fermè in eccleſiaſtica hierarchia (in hac militanti dico Eccleſia) vix eſt nomen aliquod honoris

ris quod etiã non ſit & laboris: vtpatet de Papa, Epiſcopo, cæteriſq; Eccleſiæ præpoſitis. Non enim vocati & miſſi ſũt in vineã Domini Sabbaoth, hoc eſt eccleſiam vt oſcitantes ſint, ſed laborantes. Sic enim ſuum diſcipulum Timotheum exhortatus eſt Paulus dicens, Labora ſicut bonus Chriſti miles. Quare autem tantum duodecim electi, nec plures, nec pauciores, non eſt præſentis inſtituti diſcutere: multiplex enim eſſe poteſt figuralis ratio. Sicut enim antiquitus populus habebat duodecim tribus, ſic politia ſpiritualis regi debuit à duodecim apoſtolis. Sicq; dices de multis alijs rationibus myſticis quę ad inſtitutum a doctoribus adducũtur, à quibus ſcientes, & volentes breuitatis gratia abſtinemus. Sunt igitur Apoſtoli ſupremæ perſonæ in Eccleſia, & poſt Virginem magis honorãdæ: de quibus dicitur: Nimis honorati ſunt amici tui Deus &c. Pſal. 138. Nã ſicut Apoſtolatus eſt ſuprema Eccleſiæ dignitas, ita Apoſtoli ſunt ſupremi. Et ſicut in militanti Eccleſia nulla eſt vel æqua, vel maior authoritas, & dignitas, ita nullus eſt mayor, vel æqualis ipſis Apoſtolis. Paulus etenim. 1. Corinth. cap. 12. ait, Quoſdam enim, inquit, Deus poſuit in eccleſia primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio doctores &c. Vnde non placuit nobis vnquam illa potius vulgaris quàm docta & pia affectio quorumdam, qui vt ſuum Baptiſtam extollant, omnibus apoſtolis illum pręferunt. Neque hæc vnquam Chriſti fuit voluntas ſiue intentio in illis verbis: inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Tum quod illic collatio erat Ioannis cum Prophetis, tum etiã quia Apoſtoli nondum acceperant plenitudinem gratiæ & poteſtatis. Vndè pręter id quod D. Tho. hic in epiſtola ad Romanos palam confitetur dignitatem Apoſtolicam in eccleſia eſſe precipuam, non recuſat dicere temeritatis eſſe comparare aliquos ſanctos

2. Timo. 2.

Pſal. 138.

1. Cor. 12.

D. Tho.

aut in gratia, vel in gloria ipſis Apoſtolis. Et hoc aſſerit multis in locis. Beatus autem Chryſoſtomus non recuſauit omnes etiam Apoſtolos Ioanni Baptiſtę poſtponere. Quam ſententiam ob tanti doctoris grauitatem, tantiq. ſancti ſanctitatem, non audemus improbare. Abundet quiſq. ſuo in ſenſu. Nunc videmus per ſpeculum: qui facie ad faciem vident, iſtud explanatius habent. Nos reuertamur ad id vnde egreſſi ſumus: nempe ad expendẽdam Apoſtolatus dignitatem. Quę tãta pollet excellentia, quanta alia quæuis excogitari poſſit. Apoſtolici nam que muneris tanta eſt excellentia & dignitas, vt ſi eam exactè monſtrare vellemus, conficiendi eſſent à nobis multi & magni libri. Pro noſtra tamẽ penuria paucula ſub breui quodam epilogo perſtingemus: idque faciemus tum eam in ſe paulo altius conſiderãtes, tum etiam huius muneris officia aperientes. Ex multis ſane penſari poteſt illuſtris & excelſa apoſtolatus dignitas: quæ vt breuiùs ac compendioſius aperiatur, aliquot laconiſmis. quãta ſit dignitate & excellentia is qui dignus fuit vocari Apoſtolus, dicemus. Et vt ab ipſa nominis etymologia exordiamur.

D. Chriſoſt.

Quãta ſit dignitas Apoſt. aperitur aliquot laconiſmis et breuibus ſententijs

Apoſtoli ſunt Chriſti legati. Primus laconiſmus.

Apoſtoli ſunt firma Eccleſię fundamenta & baſes poſt Chriſtum. 2

Apoſtoli ſunt plantatores Eccleſiæ, & ſuo ſanguine eam rigarunt & fructificare fecerunt. 3

Apoſtoli ſunt mundi reformatores, & totius orbis predicatores. 4

Apoſtoli ſunt lux mundi. 5

Apoſtoli ſunt ſal terræ. 6

Apoſtoli ſunt primitiæ Spiritus Sancti. 7

Apoſtoli ſunt, quorũ munus eſt euangelizare. 8

Apoſtoli ſunt ſymboli fidei compoſitores. 9

Apoſtoli fideliſſimi Ieſu Chriſti teſtes. 10

Apoſtoli à Chriſto in cœna ſacerdotes 11

tes ordinati.

Apoſtoli ſcribę & notarij Chriſti.

Apoſtoli Paulo dextras dederunt: qui iuſtè per antonomaſiam dictus eſt Apoſtolus. Ex his duodecim laconiſmis etſi non tota laus ex hauſta ſit (iſtud autem à nobis fieri non poſſe, plane confitemur imò neque à mortali aliquo ſatis laudari, extolli, & commendari potuiſſet (tamen patrim adumbrata, & depicta eſt; non pro ſua dignitate, ſed pro noſtra tenuitate. Duodenarium autem numerum excedere noluimus: vt quot ſunt Apoſtoli tot eſſent eorum encomia Cæterum Apoſtolorum officia tria ſunt. Primum

Tria officia Apoſtolorũ. erat gubernare & regere Eccleſiam. Omnes paſtores & rectores fuerunt: etſi vnus tantum ſummus paſtor, Pe-

Ioan 21. Matt. 6. Luc. 22. trus videlicet: cui ſoli dixit Chriſtus, paſce oues meas. Item tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiã meam. Et rurſus; Tu conuerſus, confirma fratres tuos &c. Neque hinc colligas alios Apoſtolos ſic fuiſſe Petro ſubiectos vt nunc ſunt Epiſcopi ſummo Pontifici In multis namque erant Apoſtoli liberi à Petri iuriſdictione, & obedientia: in quibus non ſunt nunc Epiſcopi ab ipſo Papa liberi. Nam vt benè & verè, docti theologi aſſerunt iuriſdictio Epiſcoporum immediatè & proximè à Romano Pontifice venit ac deriuatur: at Apoſtolorum iuriſdictio nequaquam à Petro deriuata fuit, neque per eum Apoſtoli eam habuerunt, ſed illis contulit Chriſtus immediatè à ſeipſo. Aduenit autem illis hęc autoritas, quando omnibus nõ

Ioan. 20. ſoli Petro dixit Chriſtus illud Ioannis cap. 20. ſicut miſit me pater, & ego mitto vos: eadem ſcilicet poteſtate, vt per veſtram prædicationem totus ſaluetur mundus. Et idcirco in eccleſiæ gubernatione & regimine paritatem habuerunt cum Petro. Mittendi namq; erãt iſti delegati, Apoſtoli ſcilicet per totum orbem, non cum limitata, & ſtricta autoritate ſicut mittitur nuncius ad Hiſpanias: ſed cum ampla & plena deſtinandi erant. Vnde Apoſtoli poterant (etiam Petro renuente) exercentes commiſſum eis à Chriſto prædicationis officium, erigere templa, conſtituere Eccleſias, componere ritus & traditiones, & in adminiſtrãdis ſacramentis nouas ceremonias ſtabilire: non autem ſacramenta edere: quia non habebant poteſtatem excellentiæ, neq; Petrus. Poterant tamẽ ſacerdotes ordinare, & Epiſcopos creare, & tandem huiuſmodi omnia pręſtare & facere quæ ipſemet Petrus poſſet, ſi adeſſet. Cęterũ Apoſtoli iſta facere poterant ſola vna ratione videlicet quatenus legati creati erant: at Petrus gemina, & vt legatus, & vt paſtor, etiam ipſorum Apoſtolorum, quo nomine alios ſuperabat. Sẽper enim origo & radix poteſtatis penes Petrũ ſeruabatur, Hanc autem Apoſtolorũ poteſtatem à Chriſto eis communicatam, non eſt quòd credamus diffuſam eſſe in noſtros Epiſcopos. Apoſtoli enim in hac re nullos poſt ſe relinquerunt ſucceſſores. Solus autem Petrus, vt pote petra & caput Eccleſiæ, in ſuo munere & officio, quod non ſibi ſoli, ſed etiam ſuis ſucceſſoribus creditũ erat reliquit Pontifices Summos qui fuerunt poſt illum, qui ſunt, qui que erunt vſque ad ſeculi conſummationẽ. Sed de hac re in alio loco ſpetãda eſt exacta & completa reſolutio. Nũc ex occaſione tantum diximus & feſtinanter.

Secunda dignitatis Apoſtolicæ portio eſt operatio miraculorum: Nam Alia dignitas Apoſtolorũ. poteſtateq; faciendi miracula præcellũt etiam alios ſanctos. Nam iſtud dixit Ioan. 14. Act. 3. Chriſtus, opera quæ ego facio, ipſe faciet. Et Petri vmbra omnem curabat morbum & ægritudinem: & ſemicinthia Pauli omnem fugabant languorẽ vt locupletiſſimus eſt teſtis Lucas. Data eſt Apoſtolis poteſtas iſta curandi languores, fugandi dęmones, vt habetur apud Lucam cap. 9. Vide ibi. Alia Luc. 9.

pars

pars dignitatis Apoſtolicæ, quæ ſuprema & ſumma eſt, eſt doctrinæ inſtructio, non ſolum verbis, ſed etiam ſcriptis. Hi enim ſunt quibus peculiariter

Ioan. 16.

loquutus eſt Chriſtus dicẽs: Multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare modò. Spiritus autem ſanctus ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Vnde Chriſtus iam a mortuis ſurgens

Luc. 24. Matt. vlti.

aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Lucę. 24. Et Math. vltimo. capite dixit eis Ieſus. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti: docentes eos ſeruare quæcunque mãdaui vobis. Bis iubet docere, & ſemel tantum baptizare: doctrinamq; priorem baptiſmo eſſe vult. Quare antiquitus catechiſmus, qui erat inſtructio præcedebat baptiſmum. Modo cum paruuli batizentur, hic ordo ſeruari nequit: tametſi ſtatim pueri, quam primum capaces ſunt doctrinę, debent inſtrui, & doceri doctrinam, quam vulgo dicimus Chriſtianam. Quæ tota conſiſtit in credendis, & in moribus imbuendis, vt ſciant, qui regenerati ſunt per ſacrum baptiſma, quo pacto viuere debeant. In hoc munere docẽdi admirabilis fuit noſter Apoſtolus, & in omni genere doctrinæ alios omnes Apoſtolos ſecundos fecit. Et licet vtrunque iuſſerit Chriſtus ſcilicet baptizare, & docere, magis tamen doctrinę ſe dedit Paulus, dicens: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare. Et ſi non baptizauero, non eſt mihi vę: ſed væ mihi, ſi non euangelizauero: neceſſitas mihi incumbit. Iure ergo apoſtolicæ functionis, hæc pars Paulo competit. Cui etiam egregie cõuenit & alia, quæ in miraculorũ operatione poſita eſt. Nã in prodigijs & miraculis faciendis admirabilis extitit Paulus tam in vita, quam in morte. Et non ſolum verbo potẽs fuit in docendo, ſed etiam ſcripto multos erudiuit & inſtruxit. Quam doctrinam miraculis confirmabat. Merito igitur ſe Apoſtolum Chriſti eſſe dixit. Et vt cõpletam demus de Apoſtolatu doctrinam,

Quatuor genera Apoſto.

obſeruare non te pigebit quatuor eſſe genera Apoſtolorum. Primi Apoſtoli ſunt, qui à ſolo Deo dicuntur miſſi, ſicut fuit Moſes in veteri teſtamento. Cui dixit Deus, Exodi cap. 3. Mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum de Aegypto. In nouo teſtamẽto Paulus, Actuum. 22. Vade, quoniam in nationes longe mittã te.

Acto 22.

Et omnes duodecim Apoſtoli: Ecce ego mitto vos, & ſecundum genus eſt eorum, qui à Deo mittuntur mediante homine; ſicut Ioſue per Moyſen. Ioſue repletus eſt ſpiritu ſapientiæ quia Moyſes poſuit ſuper eum manus ſuas. Et Paulus cum eſſet Antiochiæ

Acto. 13.

miſſus eſt vna cum Barnaba, Segregate mihi, inquit Spiritus ſanctus, Saulũ, & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos. Tertium genus ab homine tãtum: vt, is, qui fauore, vel prece, vel prętio mittitur. Quartum genus eſt eorũ, qui ſeipſos conſtituunt Apoſtolos: vt Pſeudo apoſtoli, qui aſſumuntur à ſeipſis, ad iſtum honorem non vocati, & qui ingerunt ſe dicentes: En me Hierem. 23. Non mittebam Prophetas, & ipſi currebant. &c.

Hie 23.

Notat et ferit hic Paulus illos falſos, Apoſt.

Paulus non eſt Apoſtolus hoc quarto modo. Quoniã non ſe ingeſſit, ſed accerſitus venit ad Apoſtolatum. Quæ dignitas eſt præcipua in Eccleſia Dei, vt diximus. Neq; per hominem factus eſt Apoſtolus, ſicut ipſemet confitetur. Neque mediãte homine, ſed medio ſolo Ieſu Chriſto, qui vocauit eum è cœlo, nõ è terra ſicut alios. Quod eius authoritate iudica. Nã alij vocati ſunt Apoſtoli à Chriſto dũ ageret in terris homo mortalis: at vero Paulus vocatus eſt à Chriſto, cum eſſet in cælo iam homo immortalis. Quæ res etiam Pauli vocationem facit digniſſimam.

Vocatio Pauli digniſſima

Alluſio, ad mores.

Hactenus de negotio Apoſtolatus, nunc ad mores aliquid vtile colligamus. Imprimis docemur ex hac lectione,

ne quod debet ſe nemo iactare de dono ſibi collato, quantumcunque ſit illud excellens: ſed totum referre acceptum ei, à quo eſt, iuxta illud: omne do- Iaco. 1. num. &c. Secundo etiam colligitur, vt nemo ſit tam audax & temerarius, qui ſe ad euangelicum munus ingerat, ne dicatur ei: Amice quomodo huc intraſti? Matt. 20. Sed ſe ipſum reputet indignum. Quod ſi dignus eſt, expectet Dei vocationem, vt ſit vocatus Apoſtolus, & non vltrò oblatus. Nam vt in iure habetur: Qui ingerit ſe, eo ipſo eſt indignus. Tertio obſeruent qui excellentiã in Eccleſia Dei appetunt, vt prius ſint Paulus, hoc eſt humiles: ſecundo ſerui Ieſu Chriſti, vt mereantur poſteà vocari Apoſtoli Paulus primo nomine ſe nominat ſeruum, deinde Apoſtolũ non contra. Apoſtolus non facit ſeruum, ſed è contrario. Iudas enim Apoſtolus erat ſed non Ieſu Chriſti ſeruus, ſed diaboli mancipium. Vocatus fuit etiam ad Apoſtolatum, vt cæteris ſed tanto honore ſeſe ſua iniquitate indignum fecit. Nam ex Apoſtolo ſe diabolum fecit, iuxta illud: Nonne Ioan. 6. duodecim elegi vos, & vnus ex vobis diabolus eſt? Ad culmen magnę dignitatis accitus fidem habuit miracula fecit, vt alij: ſed quid profuere illi iſta? Sanè nihil. Quoniam etſi nomine Apoſtolus Chriſti erat, reuera non ſeruus Chriſti ſed diaboli. Qui enim verè Apoſtolus eſſe cupit re, & nomine, eum oportet, vt prius ſe præferat verum Chriſti ſeruum. Quare nõ abs re Paulus prætulit nomen ſerui, Apoſtoli nomini. Tacitè enim nos docet nullum fore dignum Apoſtolatus titulo, niſi illum qui iam eſſet effectus Chriſti ſeruus. fœlix, & beata ſeruitus, que nos ducit ad tantum dignitatis gradum. Scala quippe ſeruitus Chriſti eſt, qua aſcenditur in Eccleſia ad ſummum Eccleſiæ apicem. *Segregatus in Euangeliũ Dei.* Expeditis, que ad Apoſtolatus dignitatẽ (quæ ampliſſima erant) faciebant: de alio nomine, quod etiã Pauli dignitatem indicat, nobis reſtat dicendum. Dicit ergo Paulus nedũ fuiſſe vocatum, verum etiam & ſegregatum. Quod vocabulo primò ſe non ſuum negotium proprium agere in- Cur dicat Paulus ſeſe ſegregatum. dicat, ſed eius, à quo miſſus fuerat. Dicitque in hoc ab alijs fore ſegregatũ, vt incumbat euangelio euulgando, & docendo. Emphaſim magnam habet vocabulum, ſegregatus. Primò quidẽ hoc vocabulo videtur Paulus depellere aliquorum ſuſpicionẽ, qui cogitare poterant illum ex leuitate cito fuiſſe mutatum. Proinde dicit ſe fuiſſe ſegregatum. q. d. nemo miretur ſi à lege Moyſi ad euangelium concionandũ me videtis eſſe mutatum. Non n. notari debeo à vobis, Romani mei, leuitatis, vel inconſtantiæ. Nam ſegregatus ab aliquo nempè fui ad hoc muneris. Obſeruet diligens lector hoc loco, quod quemadmodum dictio illa Apoſtolus, interpres fuit alterius, ſcilicet ſeruus (nam ſeruitus illa in Apoſtolatu erat, & non in alio): ſic modo quo in negotio Apoſtolus fuerit paulus, declaratur per hoc, quod dicit: Segregatus in euangelium Dei. Idem enim valere, & pollere videntur Apoſtolus, & Segregatus in euangelium. Quaſi dicat Paulus. in hoc oſtendo me eſſe Apoſtolum Ieſu Chriſti, quòd ſegregatus fui in euangelium Dei. Hoc enim poſterius eſt ratio, & difinitio prioris. Itaque ſi quis nos roget quid ſit eſſe Apoſtolum, aptè, & commodè reſpondebimus, dicentes aliud nõ eſſe, quam ſegregari in euangeliũ Dei. Itaque hac verborum complexione definita eſt ab ipſo Paulo apoſtolica functio. Neque hæc phraſis noua eſt, ſed Rhetoribus aſſueta ſatis, & familiaris. Solent enim Rhetores in vniuerſũ de aliqua re dicere, deinde in ſpecie. Species autem difinitione manifeſtatur. Nam, vt logici dicunt, ipſa ſola eſt, quæ definitur. Deſcribit igitur hic Paulus munus apoſtolicum per vocabulũ ſegregatus. Qui enim tale munus exer

cent

cent, non vndecunque aſſumẽdi ſunt ſed ex electis. Eſt namque vocabulum ſegregatus, vt à nomine exordiamur, non abiectum, & humile nomen, ſed honorificum, quemadmodum & vocabulum Apoſtolus. Quod ex græco patet, Aphoriſmenos, quod ſonat ſecretum, ſelectum, ſepoſitum, ſiue ſeparatum. Solent enim pretioſa à vilibus ſeparari. Et ſententias, quas nos vulgò maximas appellamus, Græci appellãt àphoriſmos. Illæ enim ſeparari ſolẽt à communibus ſententijs, eo quod ſint illuſtres inter alias. Sic Paulus tanquam illuſtris perſona ſegregatus fuit. Cæterùm quo pacto debeat intelligi hæc ſegregatio, inter illos tres Eccleſię eximios doctores, & Pauli interpretes non bene conuenit. Primo Hieronymus vir doctiſſimus, & in interpretandis ſcripturis acutiſſimus, de ea ſeparatione, & ſegregatione intelligendum eſſe vult, qua Paulus a collegio aliorũ Apoſtolorum fuit ſegregatus quando ſcilicet miſſus eſt ad prædicandũ gentibus. Quod factum eſt quando dixit Spiritus ſãctus: ſegregate mihi Paulum, & Barnabam, &c. Cui explanationi nihil aliud obſtare videtur, vt ſit germana, niſi quod Paulus non dicit ſe fuiſſe ſegregatum ab alijs Apoſtolis Nec dicit ſegregatus in gentes, ſed in euangelium Dei abſolutè. Verum cũ tanti viri ſit hęc explanatio, non eſt omnino abjicienda. Ambroſius Paulum inteligit ſegregatum à Synagoga. Fuit enim Paulus prius Synagogæ miniſter, quam Eccleſię. Cui Synagogæ multum vtilis erat, vtiliorque omnibus alijs Apoſtolis. Nam licet illi eſſent filij ſynagogæ etiam, cum eſſet rudes, & homines idiotæ, vel nullo, vel modico vſui erant in Synagoga. Erãt enim piſcatores, & ignari. Paulus verò cum eſſet in lege peritus, & non tantum ſibi ipſi doctus, ſed etiam alijs multum profectum, & commodum afferebat Synagoge. Doctrina enim, & Zelò, ſollicitudine que inuectus fuit ijs Eccle-ſiam perſequebatur, & ſanctorum ſanguinem auidiſſime ſitiebat. Vnde nõ dubito quin etſi Synagoga parum doluerit de aliorum Apoſtolorum conuerſione ad Chriſtum: tamen ægre tulit Pauli conuerſionem. Multũ enim illi vtilis erat. Fuit ergo ab illa Synagoga ſegregatus Paulus, vt eſſet miniſter non iam amplius Synagoge, ſed Eccleſiæ, in qua poſtea multo plus vtilior, & fructuoſior fuit. Porrò iſta ſegregatio facta eſt quando proiectus in terram factus eſt vas electionis, vt portaret nomen Ieſu Chriſti. Hæc enim ſeparatio, ſiue ſegregatio ſtupenda, & mira fuit toti orbi. Quo nomine Paulus cæteris excellentior eſſe videtur, vt qui dum actu Chriſtum perſequeretur, electus, ſeparatus, & ſegregatus eſt in Apoſtolum Dei. Et hęc cauſa fuit (ut iam alias à nobis dictum eſt, & ſecundo dicimus) obquam Eccleſia colit, & celebrat, non aliorum Apoſtolorum, ſed ſolius Pauli conuerſionẽ. Alij vero doctores exponunt, ſegregatus, ab vtero matris ſuæ. De qua ſegregatione ipſemet ad Galatas mentionem fecit dicens: Cum placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ.

D. Hie. · D. Ambro. · Gal. 1. · Hier. 1.

Porrò nec conuenit benè inter interpretes de qua matre ſit ſermo: an de naturali, ant de Synagoga. Si ſit ſermo de Synagoga, qui hoc dicunt, ſanè coineidunt cum expoſitione beati Ambroſij ſi vero ſit ſermo d alia matre nempe carnali, iam eſt alius ſenſus. Et iſtum magis germanum putant aliqui interpretes. Quod ſi contra iſtos vrgeas, dicens, huiuſmodi ſenſũ parum myſterij habere: reſpondent imò magnum eſſe myſterium. Quoniam ſegregari ex vtero matris, nil aliud ſonat quam dicere ſeparatum & ſegregatum eſſe nullis pręcedentibus meritis. Sicut enim ſcriptura loquuta eſt de Hieremia propheta dicens; Do minus ab vtero vocauit me: Et; Prius quam te formarẽ in vtero noui te, qui bus verbis nil aliud inſinuatum eſt, niſi quod

ſamus admittere quod in tuliſti. Si vero in paſtorali cura & officio: inficiari poſſumus & debemus. Nam ſolus Petrus toti eccleſiæ datus eſt vniuerſalis paſtor: cuius etiam Paulus, ouis erat, quantumcunque Apoſtolus eſſet. Apoſtolatus enim non extrahit aliquem à conditione ouis. Doctrina tamen euangelica & functione Apoſtolica ſi comparentur ad inuicem Paulus, & Petrus, primatum habet Paulus & excellentior eſt, etiam capite Eccleſiæ, Petro videlicet. Vnde ſicut nõ inconuenit quod oculus in videndo, & pes in ambulando, qui ſunt partes capitis, ſint pręſtantiores in ſuis officijs ſuo capite: ſic licet Petrus ſit Eccleſiæ caput & fundamentum, nihil incommodi ſequitur quod in doctrina & apoſtolatu ſuperetur à Paulo oue ſua, & membro ſuo. Admirabilis profecto fuit Pauli doctrina, qui raptus eſt vſque ad tertium cœlum, vt videret, vel audiret arcana Dei quę non licet homini loqui. Et tanta eſt Pauli doctrina, vt quidam volentes eam pro merito ſuo attollere, dixerint Paulum ampliori lumine illuſtratum fuiſſe, quam tota vniuerſalis Eccleſia primitiua fuerit. Nam ipſe ante vniuerſalem illam Eccleſiam fuit illuſtratus & in aliquo prius illuminatus quã vniuerſalis illa Eccleſia. In hoc ſcilicet quod ſciuit tempus in quo vocandæ erant gentes ad fidem Chriſti. Et hoc cognouit per reuelationem ei factã. Quæ res ignorabatur à Petro & ab ipſa Eccleſia. Nam Petrus non cognouit hoc ante viſionem ſibi factam in lintheo. Quam viſionem interpretans cõfitetur tunc ſibi factam reuelationem de conuerſione gentium. Vnde ipſe poſtea erudiuit & docuit Eccleſiam, declarans ei quod gratia Chriſti communis erat Iudæis & gentibus. Paulus veró multò ante edoctus erat & executioni mandauit illud preceptum, quo iuſſum erat ei vt pergeret ad

Simile.

2. Cor. 12.

Acto 10.

euangelizandum gentibus. Imo certó certius ſciebat ſe ſegregatum fuiſſe ad executionem huius pręcepti. Quare non ſine cauſa aſſerit ſe eſſe ſegregatum in Euangelium Dei. Epheſijs etenim luce clarius iſtud patefacit, dicẽs. Mihi autem ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in gentibus (nota verbum) euangelizare & illuminare omnes, quę ſit diſpenſatio ſacramenti. Iſtud peculiare eſt Paulo. Nam nullus Apoſtolorũ à principio miſſus eſt illuminare omnes. Soli Paulo commiſſa eſt hæc prouincia, quam diligentiſſime exercuit. Colligamus ergo omnes has rationes in vnum, & hæc multa quæ diximus in pauca ſũmatim reducamus, hũc in modum dicentes. Si Paulus prædeſtinatione, Synagoga, Spiritus ſancti miſſione, ſpeciali & peculiari ſeparatione, & denique quadam excellentia ab alijs ſegregatus eſt, ergo iſtis quinque modis merito ſe dicit eſſe ſegregatum in Euangelium Dei prę cæteris. Neque proprerea tu inferas Paulum aliquid ſibi in iſtis arrogaſſe. Sed hoc ideo potius fecit, vt munus ſuum egregium Romanis, & nobis palam faceret.

Ephe. 3.

Reſtat nunc reſpondere el qui curioſe à nobis requirere poſſet quid cauſæ fuit quod Paulus non dixerit ſe fuiſſe vocatum & ſegregatum à Chriſto Ieſu? Quęſo Paule, dic cur iſtud prætermiſiſti? Qui enim ſegregatur, ab aliquo alio ſegregari debet. Tu non dixiſti à quo fuiſti ſegregatus ad tantum obeundum officium. Reſpondemus bifariam. Primo modo dicentes quod iam dixit Paulus quando dixit ſe à Spiritu ſancto fuiſſe ſegregatum: tum etiam quia inferius dicturus erat Paulus, per illa verba ſcilicet: Per quẽ, hoc eſt Ieſũ Chriſtũ accepimus gratiã & Apoſtolatum. Ecce quomodo palam dicit in hac epiſtola, quomodo ſit effectus Apoſtolus, & ſe

Soluitur quædã obiectiones.

Reſp.

ſegregatus. Per illum enimmet per quem creatus fuit Apoſtolus, fuit & ſegregatus.

Per contatio:

Poſtremo poſſet percontari à nobis etiã diligens & curioſus lector inter illas quinq; expoſitiones quas adduximus ſuper voce illa ſegregatus, quæ nam ſit verior, & germanior, & quæ magis accedat ad mentem Pauli? Ad hoc breuiter reſpondemus, quod

Reſponſio,

cum quęlibet earum, & omnes ſimul excogitatæ fuerint à viris doctiſſimis non eſt iuſtum & æquum vt de hac petitione noſmet ipſos iudices faciamus: Omnes ingenioſe ſunt, & quauis earum contẽtus eſſe poteſt lector. Vnũ tamen non diſſimulabimus, quod quidam dicunt, ſcilicet, quod illa expoſitio quæ refert ſegregationem Pauli ad vterum naturalis matris, eſt parum illuſtris. Quod vtrum recte ſit cenſuratum, aliorum relinquimus iudicio. Nos pro noſtro more, ad alluſiones pro moribus componendas, nos quoque componimus & recurrimus.

Alluſio ad mores.

Alluſio prima ad mores.

QVi acciti ſunt ad regimẽ Eccleſię maxima doctriua pollere debẽt Nã gubernatio præſuponit doctrinã & ſapientiam. Turpe quippe ſatis eſt & indecorum, tãtæ gubernationi pręfectos eſſe inſipientes & inſcios. Ideo Chriſtus prius dixit Apoſtolis, Vos eſtis ſal terræ. Hoc eſt ſal ſapientiæ & doctrinæ: Et deinde miſit illos ad Eccleſiam gubernãdam. Quare iure gubernatores docti eſſe debent. Vtinã amouerentur hodie, qui in Eccleſia nõ ſal terræ ſunt, ſed tantum vas ſalis ſine ſale: ideſt ſine ſapientia. Dignitas quippe in homine non ſapiente, eſt vas ſalis ſine ſale. Neque ſatis eſt his qui præſunt Eccleſię, quod clareãt miraculis & vitam immaculatam habeant. Quoniam miracula ad doctrinam confirmandã ordinãtur. Quare liquido colligitur in dignitate apoſtolica precipuũ eſſe doctrinam ipſam. Nã qui Eccleſiam regit, ſi bonos ſua ſancta vita docet & gubernat: malos etiã, prauos, & rebelles, doctrina cohibere debet Oportet, inquit Paulus, Eccleſiæ præpoſitum, opere, & ſermone (hoc eſt doctrina) potentem eſſe ad arguendos illos qui contradicunt.

Matt. 5.

Doctrina precipua pars apoſtolatus eſt, quo nomine Paulus alios poſt ſe reliquit apoſtolos.

Secunda Alluſio.

Secunda alluſio.

ADmonemur etiã hoc in loco per hanc habitam doctrinam proxime exaratam, illi qui deſtinati ſunt & vocati ad euangelicum munus, vt ſint ſegregati à Synagoga mundi, & ab alijs curis ne illæ ſint impedimẽto ſuo muneri obeundo. Nemo enim implicatus negotijs ſecularibus, apte & commode Deo militare poteſt. Paulo atteſtante, & dicente, quod nemo militans Deo, implicat ſe negotijs ſecularibus, vt placeat ei cui ſe probauit. Tantum enim euãgelico officio aduerſa eſt ſecularium negotiorum implicatio, vt Chriſtus mittẽs ſuos diſcipulos ad prędicandum Euangelium, noluerit illis facere copiam, vt in via aliquem ſalutare poſſent, dicens, Neminem ſalutaueritis in via. Qui enim Eccleſiaſtico concionatori largiri ſalutandi facultatem non vult, quomodo dabit illi & concedet vt immiſceat ſe caducis, & ſecularibus negotijs?

Qui expeditiſſime euangelico officio fungi vult, ab omni alio negocio ſegregati debent. 2. Timo. 2.

Luc. 10.

In Euangelium Dei

PErſeuerat Apoſtol⁹ propalare excellẽtiã ſuæ dignitatis, quã ex parte ſupra notam fecerat. Primo à nomine ſecundo à conditione, tertio, ab Apoſtolico officio, quarto à ſingulari ſegregatione: nunc vero à pręſtantia rei in qua occupari & verſari debebat. Verbum enim, Euangelium, auget pondus & autoritatem euangelici muneris. Dixerat enim ſe fuiſſe ſegregatum, adiungit modo in quã rem ſit ſegregatus. Dum enim eſſet

Paulus iſtis epitetis fide dignã facit ſuã epiſtolam & acceptam, & eadem opera commendat officium ſuum.

Syna

in Synagoga, ſegregatus etiam erat, & ex multis ſelectus: ſed non in Euangelium, ſed in legem Moſis, quam ipſe alijs interpretabatur, & pro qua acerrime zelabat, pugnabatq́;. Ita quod paratus & promptus erat ſuam vitam pro ea tuenda diſcrimini exponere. Modo iam inſinuat ſe mutatum eſſe in aliam ſcholam, profeſſumque aliam nouam doctrinam nempe Euangelium. Ideo dicit, Segregatum in Euangelium Dei. Dixerat Paulus à quo fuerat ſegregatus, reſtabat ei dicendũ ad quid fuerat ſegregatus, ſicq. docet ſcopum & finem ſui Apoſtolatus, qui eſt verſari in Euangelica doctrina. non in oneroſis ſicut in lege Moyſi, non in minatorijs & triſtibus rebus, quæ timorem & pauorem hominibus incutiunt, ſicut ſoliti ſunt facere Prophetę: ſed in lætis, iucundisque rebus verſabatur Paulus. Qua re attentum reddit auditorẽ, eumq; erigit in ſpem remiſſionis peccatorũ. Euangelium enim & non lex eſt quod promittit remiſſionẽ peccatorum. Euangelium namq; dicit, Agite pœnitentiã appropinquabit enim regnum cœlorum. Ad quam non vocabat nos lex illa vetus, ſed terrebat, minabaturque hominum peccatis. Lex autem euangelica mox vt data fuit alliciebat homines media ipſa mercede ad pœnitentiam & remiſſionem peccatorum. Merces enim illa non quęuis erat, ſed magna: nempe appropinquatio ad regnum cælorum. Appropinquatio dicebatur, quia cum cœli ianua eſſet ad huc clauſa: eo quod eius ianitor non erat ad huc ingreſſus, ſtatim homines ingredi in regnum cœlorum non valebant appropinquare tamen illi bene poterant. Obſerua hic interim, Paulum non dixiſſe ſegregatum ſe fuiſſe ad prædicandum Euangelium: ſed abſolute protulit, in Euangelium. Qua forma loquutionis inſinuare voluit, multos præter ipſum nactos fuiſſe Euangelij prędicationem, vt videre eſt

Matt. 3.

Obſeruatio quædam.

in illis quibus ex officio incumbit prædicare, quales ſunt Epiſcopi, & prælati, & illi quoque qui hoc faciunt ex cõmiſſione: ſicut ſunt religioſi. Iſti ſanè ſegregati ſunt ad prædicandum Euangelium, ſed non ſunt ſegregati in Euangelium. Emphaſim namque habet particula illa, in Euangelium, hoc eſt, in omnia officia euangelica, in quæ quiuis concionator verbi Dei non dicitur ſegregatus, ſed tantum Apoſtoli, & potiſſime Paulus. Vnde obſeruent, qui volent, quod licet Epiſcopi ſint ſucceſſores Apoſtolorum (vt communis tenet opinio) tamen non omnes dignitates & priuilegia illorum deriuata ſunt ad Epiſcopos. Quia illa priuilegia erant perſonalia, data certis legatis: & ideo cum eſſent peculiaria non eſt neceſſarium quod ſi Epiſcopi ſuccedunt Apoſtolis illos habere omnia quę Apoſtoli habuere. Neque pari lance militant illę duæ ſucceſſiones: ſcilicet Petri, & Apoſtolorum. Quoniam poteſtas Petri fuit ordinaria: ac proinde perpetuo duratura. Quo nomine & cauſa iure deriuanda erat ad alios Petri ſucceſſores. Apoſtolorum autem poteſtas cum eſſet quaſi extra ordinaria, & ex priuilegio, non debebat perpetuo durare, ſed extinguenda cum illis erat. Nõ enim opus eſt vt ſi quis á rege vel Pontifice pro aliqua temporis neceſſitate creatur legatus, vel orator, quod illo mortuo ſuccedat alius loco illius: ſic mortuis Apoſtolis, non fuit neceſſarium vt ſuccederent alij in Apoſtolorum omnibus officijs. Dices forte tu Ergo fruſtra ſucceſſerunt Epiſcopi Apoſtolis. Reſpondetur: non fruſtra dictum eſſe á nobis quod Epiſcopi eſſent ſucceſſores Apoſtolorum. Nam cum Apoſtoli non poſſent perpetuo cõuiuere nobiſcũ, & doctrina verbiq; ſeminatio ſẽper eſſet neceſſaria Eccleſiæ Dei (nã niſi dominus reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma fuiſſemus) idcirco neceſſarium fuit vt eſſent

Cur omnia priuilegia Apoſtolorum non fuit deriuata ad Epiſcopos.

Iſa. 1.

in Eccleſia qui hoc munus obireut, cuiuſmodi ſunt ipſi Epiſcopi, quorum maxime intereſt prædicare Euangeliũ Dei, & non condere, vel ſcribere. Illud primum, ſcilicet prædicare Euangelium, à patribus noſtris, nempe Apoſtolis, deriuatũ eſt ad Epiſcopos, a liẽ vero functiones & dignitates mine. Nam ſicut antea diximus, tria erãt Apoſtolorum munera ſiue officia: primum gubernatio vniuerſæ Eccleſiæ, quod certe Epiſcopis non incũbit, ſed tantum Pontifici Maximo, & concilio Generali. Aliud officium erat operatio miraculorum, quæ etiã nunc non viget vt antea. Ternũ officium erat inſtruere populum Chriſtianũ verbis & doctrinis, ipſoſq. profeſſores Euangelij gubernare. Hæc tria officia exercuerunt Apoſtoli etiam diligentiſſime, quæ non omnes exercent Epiſcopi. Quotuſquiſque etiam eſt, qui ſuam doctrinam miraculis confirmet? Et quot ſunt hodie qui promulgent Euangelium medio ſpiritu prophetico? Hoc namque eſt eſſe ſegregatum in euangelium Dei. Hoc eſt habere omnes functiones Apoſtolicas, quæ cum potiſſime reperiantur in noſtro Paulo, merito igitur ſe dicit eſſe ſegregatum in Euangelium Dei. Ecce emphaſim quã habebat particula illa in Euangelium. Eſt ergo ſenſus loci huius huiuſmodi. Ego Paulus qui antea legatione fungebar pro Synagoga contra Eccleſiam, nunc iam in alterum virum mutatus, ſegregatus ſum pro Eccleſiæ negotio, & pro Chriſto legatione modo fungar in reconcilia tionem generis humani. Prætereà de Euangelio ſermonem habituri, operæ prætium duximus ab ipſa etymologia vocabuli initium ſumere. Euangelium vt omnes aſſerunt, nil aliud reſonat niſi lætum, bonumque nuncium. Sed dicis, Quale eſt bonum hoc lætumque nuntium, quod Paulus nuntiat? Reſpondemus; Remiſſionem eſſe omnium peccatorum noſtrorũ expulſionemq; omnis mali, & poſt illud, vnionem cum ipſo Deo, quam remouerat peccatum, iuxta illud quod ſcriptum eſt; Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & Deum veſtrũ. Hæc autem vnio iuxta ſacrorum theologorum doctrinam, non vno modo ſed trifariam ſpectatur, & in earum qualibet bonum noſtrum poſitum eſt atteſtante Dauide & dicente in omnium perſona: Mihi autem adhærere Deo bonum eſt. Prima harum vnionum appellari ſolet ab ſcholaſticis theologis vnio hypoſtatica, ſecunda adoptiua, tertia viſiua & fruitiua appellari poteſt. Funiculus hic triplex, difficile rumpitur. Primus modus quo homo Deo vnitur, omnes creatas vniones ſuperat, ſecunda filios Dei nos reddit, tertia regni cœleſtis poſſeſſores, heredes, atque fœlices. Viſio, inquit Auguſtinus, eſt tota merces. Hæc tria bona in Euangelio nunciantur homini. Sed dicet aliquis. Cupimus videre, digitoque tangere hoc quod dictum eſt nempe Euangelium nos docere hæc tria bona. Placet equidem. Illa prior vnio admirabilis, & omnem noſtrum captum ſuperat: Tamen pro noſtra virili, paucis hoc negotium attingemus. Donet Dominus ſpiritum ſuum. Iſta coniunctio fit inter duas naturas, diuinam ſcilicet & humanam, In vnitate hypoſtaſis, & perſonæ. Ita quod vna perſona nempe diuina ſeruit duabus naturis. Ex iſta coniunctione, eleuatur natura humana ad eſſe Dei. Accedat homo ad cor altum &c. Cor altum Dei, perſona filij eſt, qui eſt cor Dei. Hec enim vnio facta eſt, quando uerbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis. Poſtquã autẽ homo ſic Deo vnitus fuit incæpit cũ Dauide dicere; Mihi autẽ adhærere Deo bonũ eſt: nõ tantũ bonũ ſed & optimum. Nam optimum cuiq; rei eſt, vniri ſuo principio, vt recepta eſt philoſophorũ doctrina. Quod videns Iob tantũ hominis bonum, excla

Tria munera Apoſto. — Quid ſit euãgelium. — Iſa. 1. — Pſal. 74. — Triplex vnio — D. Aug. — De vnione hypoſtatica. — Pſal. 63. — Ioan. 1. — Pſal. 74. — Iob. 7.

clamauit dicens: Quid homo eſt quia magnificas eum, aut quid apponis erga eũ cor tuũ? Quibus verbis Iob præloquit myſteriũ incarnationis. Quod clarius & explicatius per Ioãnem in ſuo euangelio reſeratum fuit, quando dixit; Verbum caro factum eſt. Hæc cur ſim de hominis & Dei vnione, de qua longius multo per tractant theologi qui ex profeſſo rimantur tantum myſterium & ſacramentum. Aliud autem bonum hominis quod in Euangelio quoque oſtenditur & enarratur, gratia adoptionis dicitur: quę vnit nos etiam Deo, filioſque & heredes nos cõſtituit iuxta quod ſcriptũ eſt; Ego dixi: Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et apud Ioannem: Poteſtatem dedit eis, filios Dei fieri. Et idẽ alibi: De plenitudine eius accepimus omnes, gratiã pro gratia, Et vt non ſimus immemores noſtri Pauli, etiã hęc res ab eo teſtimoniũ habet: Accepiſtis inquit, ſpiritũ adoptionis, in quo clamamus abba pater. Tertiũ bonũ in euãgelio nunciatũ, quod diximus eſſe gratiã fruitiuã & viſiuam, illa eſt qua Deo clare viſo fruitur homo. Huius boni teſtimonium porrigit Paulus multis in locis, potiſſime quando dixit: Nunc videmᵘˢ per ſpeculũ, tũc autẽ, hoc eſt in patria, facie ad faciẽ. Rurſus in alia ſcriptura dicitur: Gaudiũ veſtrũ (quod ad fruitionẽ ſpectat) plenũ erit. In hac namq. lachrymarũ valle in qua poſiti ſumus interdum gaudere licet, ſed nõ plene. Eo quod hic gaudium mœrore ſit mixtum. Rurſus in alio loco Chriſtus dicit: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et Propheta Iſaias: Tunc videbis, hoc eſt, cum fueris beatus, & afflues, & dilatabitur cor tuum &c. Iſta tria bona annunciantur nobis per euangelium Dei, quæ in multis locis in teſtamento veteri adumbrata fuerunt. Et vt è multis vnum tantum in medium adducamus, locus ille præcipuus eſt quando primus noſter parens produ-

Ioan. 1.
De valore adoptionẽ.
Pſal. 81.
Ioan. 1.
Ad Roma. 8
De valore gloriam.
1. Cor. 13.
Ioan. 16.
Matt. 5.
Iſa. 28.

cta & viſa noſtra matre Eua loquutus eſt dicens. Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Ecce gratiam vnionis inſinuatam Deinde dixit: propter hoc relinquet homo patrem & matrem. En aliud bonum, nẽpe gratiam adoptionis. Subiungit: Et ad hærebit vxori ſuæ. Ecce gratiam viſionis. Ex iſtis dictis incipe prudens lector colligere dignitatem doctrinę euangelicæ. In qua tractatur de tribus iſtis tam præclaris bonis. Ex quibus facile eſt pręceteris alijs doctrinis colligere celſitudinem & excellentiã huius doctrinæ, Nam ſicut nos docuit philoſophorum princeps Ariſtoteles, præſtantia doctrinæ & dignitas, partim petenda eſt ab excellentia ſub iecti, partim ex certitudine procedendi. Ratione primi auſus eſt Ariſtoteles aſſerere ſcientiam de animo eſſe excellentiorem cæteris alijs phyſicis. Eo quod in illo opere, de Anima, quæ eſt nobilior, contemplatio eſſet. Cęterum quod ad ſecundum modum attinet, certitudine demonſtrandi Mathematicas diſciplinas omnes alias vincere & ſuperare dixit. Eò quod Mathematicę diſciplinæ demonſtrationes habeant ad intellectum & ad ſenſum. Anima autem licet per intellectum agnoſcatur, ſenſu tamen nullo in ſe ipſa percipitur: licet ſuis functionibus eſſe agnoſci poſſit. Hæc quæ dicta ſunt ſi ad formam redigere volumus, ſic paucioribus excellentiam Euangelij comprehendere poſſumus, dicẽtes. Illa doctrina altera præſtantior eſt, quæ præſtantius obiectum, ſiue ſubiectum habeat: atqui Euangelica talis eſt: quod iam nos oſtẽdimus, cum eam diximus verſari in tribus illis bonis, in quibus nulla alia verſatur: liquet ergo euangelium doctrinam cęteris eſſe præſtantiorem. Quod per adiunctionem illius particulę Dei, inſinuauit nobis Apoſtolus Ideſt, de Deo. Q. d. ſum ſegregatus in Euangelium non hominis non

Gen. 2.
Ariſtoteles.

Luc. 18. D. Dionſ. Angeli,ſed Dei: qui eſt ſummum bonum. Et ipſemet Chriſtus dixit, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Boni autẽ, iuxta Dionſij doctrinam, hęc eſt natura, vt ſit diffuſiua ſui. Diffuſio autem fit iuxta boni conditionem. Si bonum eſt neceſſarium, & diffuſio: ſi autem bonum eſt voluntarium, & communicatio quoq;. Et ſi bonũ eſt infinitum, talis quoque erit effuſio. Nunciat autem Euangelium illius boni communicationem, non ſolum illam qua Deus finito modo creaturæ ſe cõmunicat. ſed etiam illam communicationem quo infinito modo. Qualis eſt illa Verbi cũ natura humana vnio. Paulus ergo ſegregatus fuit, vt hominibus bonum afferret nuntium.

Sequitur Dei.

Quare dicat Euange. Dei NON ſatis Paulo fuit dicere ſe eſſe ſegregatum in Euangelium, ſed voluit apponere vocem iſtam DEI. Quod non fecit temerè ſiue fruſtra, ſed vt inciperet aperire encomia Euãgelij: inter quæ primás tenet, quod ſit Dei. Maieſtatem enim tribuit Euangelio, quòd ſit promiſſum per Prophetas, quòdq; ſit in ſcripturis ſanctis; ſed maiorem inſinuat maieſtatem, cum ait ſe eſſe ſegregatum in Euangelium Dei patris. Sed ſi quis obijciat, quod Marcus in ſuo prologo dicit eſſe Euangelium Ieſu Chriſti: Ad hoc primó dicere poſſu nus, quod quæcunq; ſunt filij, ſunt & patris. quia totum eſſe filij, á patre eſt acceptum. Omnia inquit, Matth. 11. tradita ſunt mihi á patre meo. Igitur, quantum attinet ad rem, quicquid eſt filij, eſt & patris. Secundo dicimus, quód Euangelium dicitur eſſe Chriſti, quia Chriſtus erat annunciator eius. Ipſe enim fuit Apoſtolorum primus & præcipuus Apoſtolus. Sic enim eum vocat Paulus in epiſtola ad Hebræos. Eſt enim Chriſtus materia Euangelij, ſicut inferius dicet Paulus, ſcilicet, de filio ſuo. Et ſic nihil eſt pugnantiæ. Dicitur etiam Euangelium, non ſolum Dei, & Chriſti, ſed etiam Pauli: diuerſa tamen ratione, Quód ipſe ſit ſpecialiter electus ad annunciandum illud, & quia in eo plantando plus cæteris laborauit. Solet etiam dici Euangelium noſtrum, tum quia propter nos eſt conditum, tum etiam quia tanquam filij Dei, & eius hæredes, exiſtimamus noſtram eſſe hæreditatem. Sacramenta autem quæcunque non ſolemus dicere eſſe noſtra vel Pauli. In prædicatione etiam Euangelij, aliquid de ſuo miniſter ponit: videlicet docendi energiam, gratiam docendi, rhetoricam, & reliqua huius generis, quibus animi auditorũ rapiuntur, & ad complendum Euangelium facilius alliciũtur. Et ideo dicere poſſunt; Iſtæ ſunt meæ conciones, ſiue mei ſermones. Vnde dicebat Paulus ad Epheſios; Poteſtis intelligere prudentiã meam in myſterio Chriſti. Ephe. 3. Dicimus igitur, Euangelium eſſe Dei, Ieſu Chriſti, Pauli, & noſtrum.

Alluſiones ad mores.

SI Euangelij negotium Paulo, cęteriſq; Apoſtolis: imò Ieſu Chriſto cõmiſſum fuit, profecto ſumma cũ auiditate, neq; minori cũ reuerentia á Chriſtianis audiendũ eſt verbũ Dei, eiuſq; Euangeliũ auſcultandum, in quo totũ bonum noſtrum poſitum eſt. Ipſum enim eſt quod nobis promittit regnũ cælorum, peccatorum remiſſionem, & cum Deo communicationem, & vnionem. Idcirco in primis Euangeliũ commune eſſe debet omni homini. Quoniã publicã & gratuitã Dei benignitatem in totũ genus humanũ annũciat. Quare qui tantũ diuitibus, potẽtibus, & nobilibus cõmunicant & non pauperibus, ipſi Euãgelio iniuriã irrogant primó, & ſecundo contra Chriſti mandatũ faciunt, dicentis. Prædicate Euangeliũ omni creaturæ. Quaſi diceret, Volo Euangeliũ eſſe cõmune. Nulla ſit vobis in eo acceptio perſonarũ. Prima alluſio ad mores. Marci vlt.

Ad quod alluſit inferius Paulus, dicēs Euangelium virtus Dei eſt, in ſalutem omni credēti. Quare caueant qui huic muneri incumbere ſolent, ne quod Chriſtus fecit commune, ipſi particulare & ſingulare faciant. Fieri autem iſtud ſolet, quando Euangelij præcones in ſolis famoſis, locis, & populatis Euangelium enunciare procurant.

Secunda Alluſio.

Secunda alluſio.

IN memoria perpetua habere debēt chriſtiani (quæ attulit Euangelium Dei) hæc tā excelſa preclara, & magnifica dona (qualia ſunt illa tria recenſita a nobis (in quibus incluſa ſunt omnia alia quæ excogitari poſſunt: nam per illa omnia facta eſt omnium bonorum collatio, & omnium malorum euacuatio. ſed ſuper omnia memores eſſe debemus modi quo nobis donata & collata fuerunt. Modus inquam eſt, quo Deus ſuum amorem ſummum erga peccatores oſtendit. ſanguine namque filij ſui, noſtras maculas lauit, & nos mundos reddidit. O modum amabilem, & acceptione digniſſimum! Noſtra mala ipſe ſuſcipit (peccato dempto) & bona ſua nobis dedit. Vnde quæſo hęc ſcimus? Vnde? Per euangelium Dei: quod fauſtum, fœlixque nobis eſt nuntium. O quam magnus campus, quamque magna tela ordiri hic poſſet ſi vellemus vulnerare corda noſtra diuini amoris ſagittis. Hæc contēplabatur ſponſa Chriſti (Anima nempe chriſtiana quaſi retorquendo verba ſponſi, dicens: Vulneraſti cor meum ſponſe mi, ſagittis tui amoris acutis.

Cant. 7.

Quod ante promiſerat.

Aliæ laudes Euangeli.

TRanſitum facit Paulus ad illas laudes ſiue qualitates quæ extrinſecus adueniūt Euangelio, explicatis iam internis. Commendari enim ſolet res tā ab internis, quā externis. Laudamus enim hominem non tantum quia egregio polleat intellectu, ingenium habeat acutum, memoria præditus ſit felici: quę ſunt internę hominis dotes, ſed etiam cum cōmendamus quod ſit optimę ſtaturæ, quòd habeat pulchros oculos, ornatam faciem & decoram, vocem claram, & bene ſonantem, & reliqua huius generis, quæ ſunt dotes externæ. Sic Paulus hanc analogiam ſequutus, intendit venari externas Euangelij laudes: ex quibus conſurgunt quinque encomia ipſius. Primum eſt firmitas, & ſecuritas, quia promiſſum fuit ab eo qui nec mentiri, nec mutari poteſt. Scriptum quippe de eo eſt, Non eſt Deus vt homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis vt mutetur. Ego Deus & non mutor. Et alibi; cœlum & terra tranſibunt: verba autem mea nō tranſibūt. Et alio in loco; Quę procedunt de labijs meis, non faciam irrita. Et tandem, vt Paulus ſit etiam nobis teſtis, Fidelis, inquit, eſt Deus: ſe ipſum negare nō poteſt. Satis ergo firmū ſemper fuit Euāgelium, vbi à Deo eſt promiſſum. Dixit quoque Paulus euāgeliū eſſe promiſſū, vt nos doceret nō eſſe humanū figmētum: nec tē nouiter adinuētam, neq. ex improuiſo natā, ſed iam olim à Deo promiſſam. Ad tollendas igitur fictiones, & ad excludendas humanas inuentiones, neceſſario adiungit Paulus Euangelium eſſe rem promiſſam à Deo. Facile enim erat cuique dicere, quod ipſe annunciat eſſe Euangelium Dei, vt facere ſolent pſeudo Apoſtoli. Sed forte dices; Qui ſunt teſtes huius promiſſionis? Reſpondet Paulus; Prophetas eſſe. Longum eſſet, nimiſque prolixum diſcurrere per omnes Prophetas. Prophetę autem falſi nō ſunt qui eius Dei ſ. ſunt. Quare non eſt periculum falſitatis. Et hæc poteſt eſſe alia Euangelij dignitas de qua proxime dicturi ſumus. Poteſt etiam

Mala. 3. Luc. 21. Pſal. 104.

Euangelium non eſt humanum figmentum, ne derepente ortū

Pſeudo apoſtoli cum falſa dicant & predicent, & hæretici quoque ſacram ſcripturam deprauantes certe per vertunt dei euāgelium.

in Euangelio, & antiquitas conſide
rari. Antiquum etenim promiſſum eſt
& non nouum, Euangelium. Quo no
mine à ſuſpicione efficitur alienum.
Licet enim, vt vulgo dicitur, noua pla
ceant, tamen, de re noua ſuſpectum a
liquãdo habemus iudicium. Antiqui-
tas vero, præter autoritatẽ quam præ-
ſe fert, etiam credibilior eſt quam no
uitas. Etenim nouitas, maxime quę ab
homine introducitur, aliquando ſuſ-
pecta habetur. Quo circa quia Paulus
Romanis nouam doctrinam annun-
ciabat, ne eam ſuſpectam haberent,
ad tollendam huiuſmodi ſuſpicionẽ,
dixit Euangelium fuiſſe ante promiſ-
ſum. Quaſi diceret Romanis, Nõ ſcri
bo vobis noua, ſed antiqua. Et hoc ti-
tulo magis debet eſſe vobis grata hęc
euangelica lex: quæ hac de cauſa natu
ralem, & Moſaicam ſuperat legem.
Nam nec lex naturalis, nec Moyſi an-
te promiſſę fuerunt quã datæ: ſed tan
tum euangelica lex annos non pau-
cos ante promiſſa nobis fuit, quã ex-
hibita: ſicut ſcriptum eſt in ſacris litte-
ris. Dabo legem meam in viſceribus
eorum, & in corde eorum ſcribam eã
&c. vſque ad verba illa, ait Dominus.
Quibus in verbis Propheta graphice
depingit naturam, effectum, efficatiã,
& fructum ſacri Euangelij. Conſule tu
lector bone Prophetam, vt nos à pro
lixitate & liberes & ſerues. Sed rogabit
nos hic forſan auditor, dicens, Quiſ-
nam fuit primus euangelij promulga
tor? Reſpondetur primum noſtrum
parentem Adamum fuiſſe. Nam Euã-
gelium, vt dictum eſt, hominis bonũ
eſt. Bonum autem hominis, in vnio-
ne cum Deo per gratiam in via conſi
ſtit; & in patria per claram viſionem,
ſicut retro à nobis diffuſius dictum eſt.
Harum autem duarum vnionum cau
ſa effectrix eſt vnio hypoſtatica natu-
ræ humanæ cum filio Dei. Hanc autẽ
primus homo vaticinatus eſt eodem-
met die quo creatus fuit, dicens; Hoc
nunc os ex oſſibus meis. etc. Hiſce ver
bis inſinuauit Adamus euangelium.
Vide igitur tu, ſi eſt ſatis vetus & anti-
quum. Sed objiciet nobis quiſpiam,
dicens; Paulus dicit; Quod ſeneſcit &
antiquum eſt, prope interitum eſſe:
igitur eſſe antiquum potius videtur eſ
ſe vitium, quam encomium. Paulus
quaſi à longe ſubolens hanc obiectio
nem, eã preuenit, & pręocupauit per
illud verbum promiſſerat, quod ſtabi
litatem & firmitatem inſinuat: ne tu
putares Euangelium eſſe infirmum
& debile propter antiquitatem. Quæ
antiquitas licet in rebus quę vſu con-
ſumuntur ſonet imperfectionem, ta-
men genere doctrinæ minime. Doctri
na enim quo antiquior, plerumque
eo & melior. Et proinde præualere de
bet antiqua doctrina, & pręponi no-
uæ, cęteris paribus. Euangelium enim
& dignitate & antiquitate cunctas a-
lias antecedit doctrinas. Vtrum autẽ
ſcriptura ſacra prior fuerit ipſa Eccle-
ſia, vel è contra, licet pulchra ſit quæ-
ſtio, tamẽ non eſt præſentis loci. Qua
re ab ea cõſulto ſuperſedemus. Quor
ſum autem intromittat ſe Paulus an
Euangelium ſit nouum, vel antiquũ,
iam à nobis dictum eſt. Aliam empha
ſim ſecretam continet in ſe verbum
promiſerat. Nam eo vnum atque alte
rum populum, nempe Iudæorum &
gentilium ferit & percutit: quaſi adim
plens quod vulgo dici ſolet, ſcilicet
(vno lapide ferire duos paſſeres) ſic
Apoſtolus vno verbo iugulat duos.
Primo Iudæos, qui exiſtimabant Mo
ſaycam legem duraturam ad finem
vſque mundi. Qua in re mirifice de-
cepti ſunt: quod vel hac ratione oſtẽ-
dimus. Si lex euangelica & noua à mũ
di principio fuit promiſſa (vt iam ſu-
pra aperte ſatis oſtenſum eſt) profe-
cto aliquo tempore executioni demã
danda erat, qua poſita, illa vetus &
antiqua ceſſare debebat tamquam im
perfecta. Nam vt dicit Paulus, aduenie-
te quod perfectum eſt, euacuari debet
quod imperfectum eſt. Ad cuius pro
batio

Margin notes:

Euangelium vnde efficitur a ſuſpitione alienum

Antiquitas credibilior eſt quam nouitas.

Paul. nõ ſcribit Romanis noua ſed antiqua.

Hiere. 31.

Euangelij primus propalator Adamus fuit.

Gen. 2.

Heb. 8.

Antiquitas aliquando perfectionem, aliquãdo imperfectionem dicit.

Doctrina antiqua præferri debet nouæ.

1 Cor. 13.

bationem ſufficere debet nobis experientia rerum mater. Cum ergo eſſet noua promiſſa, vetus ceſſare debebat aliquando. Similiter etiam eodẽ verbo ferit gentiles, qui nihili faciebãt Euangelium, putãtes rem nouam eſſe. Quod reuera non erat: Imo ante legem Moſi. Quinimo & ante Moſen: & amplius ante Eccleſiam (ſi tamen vſurpemus Euangelium pro re euangelizata). Falſo ergo Iudęus pluris faciebat legem ſuam, quàm Euangeliũ titulo antiquitatis. Quam falſitatem aperuit Chriſtus quando dixit; Antequam Abraam fieret, ego ſum. Si Chriſtus, qui eſt materia & ſcopus Euangelij antiquior eſt Abrahamo, erit quoque prior & Moſe qui dedit Iudæis legem. Preterea obſeruet hîc acutus lector, Paulum non dixiſſe; Quod ante dederat, ſed promiſerat. Nam in more Dei eſt, cum daturus eſt excellens donũ aliquod, prins promittere quã largiri. Primo enim per annos pluſquã mille, Deus pater ſuum promiſſit nobis vnigenitum Ieſum. Nam ab initio mundi pollicitus eſt: dedit autem vbi venit plenitudo temporis: ſicut locupletiſſimus teſtis eſt noſter Apoſtolus ad Galatas, dicens; At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuũ in mundum. Cuius rei cauſas, ſi quis ſcire cupit, is D. Thomam legat in ſua tertia parte. Quorſum autem Deus ſua promiſſa tantum dilatet, multas ſolent periti doctores aſſignare rationes Quarum vna eſt (tacitis cæteris) vt diu deſid erata, iam conſequuta, maiori in pretio habeantur. Quæ enim cito dantur, minoris æſtimari ſolent. Neque etiam dixit Paulus: Quod tradiderat, ſed, promiſerat. Prophetę enim promiſſionem Euangelij habent: ſed non traditionem. Non enim eſt traditum Euangelium a Prophetis, aut ab Angelis: ſed à Deo patre, & ab ipſo filio incarnato eſt traditum. Vnde conſtat quod Euangelium non mutuat autoritatem ab ipſis Prophetis: ſed à Chriſto. Adduxit autem Paulus Prophetarum teſtimonium, vt oſtẽderet antiquitatem Euangelij: & vt oſtenderet quod euangelium non erat res noua, cum eſſet ab ipſis Prophetis nuntiatum. Et ſimul, & eadem opera oſtẽdit, docetque excellentia euangelium præcellere Prophetias ipſas. Euangeliſta enim maioris excellentię eſt quam Propheta. Item Paulus recẽſens Eccleſiæ miniſtros, prępoſuit Apoſtolos & Euangeliſtas ipſis Prophetis. Imo Paulus auſus eſt ad Galatas, autoritate euangelica excommunicare & anathematizare etiam ipſos Angelos, dicens: Sed licet nos, aut Angelus de cælo, Euãgelizet vobis præterquã quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. In primis expeditum eſt Paulum loqui de Angelo bono, non de malo. Neque inſurgas dicens Angelum bonum non poſſe nunciare aliud Euangelium: Nam tunc falſus eſſet Euangeliſta. Et prætérea, cum Angelus natura & conditione ſit excellentior, & ſuperior, quomodo Paulus, poterat illum excommunicatione ferire? Ad hęc paucis reſpondemus, ordine retrogrado dicentes, de Paulo nos poſſe loqui dupliciter: primo, vt homo, & rar & ſingularis quędam perſona. Et ſic neque alium hominem, neque Angelum ipſe cum eſſet inferior, poterat excommunicare. Alio modo conſiderari poteſt Paulus, vt miniſter Euangelij: cui tanta communicata fuit autoritas à Deo, nedum ſuper homines, verumetiam & ſuper Angelos: & audeo dicere (cum magiſtro meo Caietano doctiſſimo) etiam quodammodo & ſuper alios Apoſtolos. Neq. putet aliquis, tantum hæc eſſe dicta per exagerationem. Nam licet antecedẽs illius conditionalis ſit impoſſibile ſicut contendebat ratio tamen conditionalis vera erat. Qui enim ſcholas regunt, iam id nobis exploratum reliquerunt: talem eſſe conditionalis propoſitionis naturam ſiue conditionẽ

Ioan. 8.

Verbum promiſerat rem magni momenti deno tat: nam quę eſt exigui põderis, vel nõ promittitur, vel ſi promittitur ſimul exhibetur.

Gal. 4.

D. Tho. 3. p. q. 1. a. 5.

Licet qui cito dat, bis dare videtur, & promiſſum debitum ſit, non tamen mor exhibẽdum;

Perquem ad nos venit Euangelium.

Ad Ephe. 4. & 1. ad Cor. cap. 12.

Gal. 1.

Non vtitur hic paulus hyperbole, licet alibi aliquando vtatur.

ditionem, vt exiſtente falſo quod antecedit, & etiam quod ſubſequitur, poſſit remanere vera conditionalis. Ex his igitur patet quanta ſit euãgelij authoritas. Cęterum dubium ſuboriri poteſt circa verbum promiſerat: Nã (vt vulgo dicitur) omne promiſsũ debitum eſt, qui promittit, debitorem ſe facit, & potiſſimè ſi ſpondeat medio iuramento. Cum igitur Deus creaturæ nõ ſit debitor quomodo dicit Paulus Deum promiſiſſe euangelium? Ad hoc dicere poſſumus, quòd cum abſolute Deus nulli ſit obligatus creaturæ, nec eſſe poſſit (ipſe quippe propriſſimè liber eſt) qui creaturæ bonis nõ eget: Sic abſolutè loquẽdo nulli creaturę eſt dicendus debitor: tamẽ propter promiſſionem quam facit, cum ſit fidelis, & ſeipſum non poſſit negare, non recuſamus aſſerere eum fore nobis debitorem. Neque ei iniuriæ quippiam irrogamus, cum hoc aſſerimus: tametſi vrbanius & rectius diceremus, Deum fore ſibi ipſi debitorem, ne eius verbum irritum appareat. Porro quod dictum eſt de iuramento, longe ſubtilius eſſe videtur: nam cum Euangelium fuerit medio iuramento promiſſum: non meminit Paulus iuramẽti, non enim dicit, quod promiſerat iuramento: maiorem enim fidem tunc feciſſet: namq. intercedente iuramento, promiſſa certiora videntur. Reſpõdetur ad hoc inprimis quod ſcire oportet ac prẹmittere vnum hoc veriſſimum fundamentum. S. Deum non eſſe talem, quales ſunt filij hominum, qui mendaces ſunt in ſtateris: Deus autem ſemper eſt verax, qui nequit eſſe mendax, ſemperque iuſtificatur in ſermonibus ſuis. Et idcirco licet homines tanquam violatores ſuæ fidei & infideles, neceſſarium habeant ſuas promiſſiones confirmare robore iuramenti: Deus tamen cum ſit ſemper fidelis ſua promiſſa corroborare iuramento non indiget: nam firma, fixa & ſecura eſt ſimplex Dei promiſſio:

Deus potius ſuis promiſsis eſt debitor quam nobis.

Pſal. 1o.

non enim magis verax eſt Deus iurãs quam ſimpliciter promittens. Dices tu mox, cur igitur Deus promittit medio iuramento? Reſpõdetur id hominum gratia fieri, qui cum ſint aliquantulum dubij & increduli in promiſſis ſperandis, vt corroborentur in ſpe cõfirmari ſolent iuramento: Vnde Paulus ad Hebrẹos 6. ita eſſe apertiſſime demonſtrat, cum ait, Deum ideo iure iurando cõfirmaſſe ſuas promiſſiones, vt fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendã propoſitam ſpem, idq. fit duabus ex rebus immobilibus, quarum altera eſt promiſſio, altera vero iuramentum. In quibus, impoſſibile eſt mentiri Deũ vbi vides etiam palã quomodo Paulus expreſſe dicit promiſſionem & iuramentum vtrumque eſſe firmũ, certum, & ſecurum. His iactis, Reſpondemus multipliciter. Primo dicentes quod Paulus hic expreſſim non meminit iuramẽti, non quod ignoraret euangelicam gratiam fuiſſe promiſſam mediante iuramẽto: ſed quia putauit doctis ſatis eſſe inſinuaſſe promiſſiones illas, quas qui nouit, iã ſcit eas firmatas eſſe iuramento. Et proinde cum remittat Romanos ad Prophetas & ſcripturas ſacras quæ continent illas promiſſiones, iam tacite viſus eſt dicere Euangelium fuiſſe promiſſum mediante iuramento: legẽti enim promiſſiones in ſacris litteris, iam conſtat ibi eſſe iuramentum. Secunda Reſpõſio eſſe poteſt, ſi dicamus quòd Paulus de induſtria & conſulto ſubticuit iuramenti vocabulum, ne videretur mox arguere Romanos dubietatis & incredulitatis: nam ſicut antea dicebamus. Illorum erat exigere iuramentũ, qui verbis promittentis parum confidunt. Ne igitur ſtatim initio epiſtolę Pau. notare videretur Romanos tanquam incredulos, & de promiſſis Dei dubios, prudenter ſe continuit à vocabulo quod poterat illorum aures offendere. Irritaſſet illos fortaſſis ſi dixiſſet

Itę quo deus verax promittens ſicut iurans.

Deus noſtrũ gratia ſuis promiſsionibus adiungit iuramentum.

Heb. 6.

Euangelium promiſſum fuit cum iuramento.

ſet quod promiſerat iure iurando. Neque etiã perpetuò diuinæ promiſſiones ſunt iuramento munitæ. Proinde non oportet in omnibus iuramenti mentionem facere. Poſtremo vt in sũma dicamus quæ ſint illa quę potiſſimum pertinent ad Euangelium Dei dicimus potiſſimum eſſe iſta, S. Ieſũ eſſe filium Dei, geminam habere naturam, ſcilicet diuinam & humanam in vnitate perſonę ſiue hypoſtaſis, eius conceptionem, & generationem tam æternam, quam temporalem, partum virginis illibatæ, paſſionem, Reſurrectionem, Aſcenſionem, ultimum iudicium, miracula, cũ reliquis Chriſti geſtis, quæ ab Euãgeliſtis in hiſtoria euãgelica recenſentur.

Per Prophetas ſuos.

Prophetæ teſtes ſunt promiſsionis diuinę.

PErſeuerat Apoſtolus illuſtrare Dei Euangelium alio medio. Nec fruſtra quidem. Culpabatur enim Euangelium, quod noua res eſſet. Forte ea ratione quod à principio non fuerit exhibitum. Quocirca Paulus volens iſtud fugare, confugit modo ad teſtes antiquiſſimos Euangelij, dicens; Fuiſſe preſcriptũ multis retro ſeculis, nẽpe in Prophetis, qui antiquiſſimi erãt. Neque preſentis loci & temporis eſt, diſcutere quo tẽpore inceperint Prophetæ prophetizare d Chriſto. Legãt qui volent beatum Auguſtinum in lib. de ciuitate Dei. 18. Nobis ſatis eſt nunc certò ſcire antiquiſſimos fuiſſe Poſt legem nam que Moyſi venerunt imo ante ſcriptam legem Chriſtus ab origine mundi habuit teſtimonium quod venturus eſſet redemptor atque ſaluator in mundum. Quod autem non venerit citius, noſtra culpa fuit, non ſua. Adde tu etiam, quod dona excelſa & ſingularis præmij, digna ſunt longa expectatione. Porro, ad Prophetas recurrit Paulus, quo tacitæ petitioni occurrat. Nam cum dixiſſet promiſſum Euangelium, ſciſcitari aliquis poterat an immediate, vel per medios teſtes facta fuerit huius rei promiſſio. Solent namque qui promittunt, interdum per ſe, aliquando vero per alios promittere, vt ſuæ promiſſionis teſtes habeant. Ideo hìc docet Paulus per medios teſtes factam eſſe huiuſmodi promiſſionem. Hi autem ſunt Prophetę, qui fideles teſtes ſunt promiſſionis diuinę: quiq; eius ſcriptores & notarij. Et quoniam quilibet pro ſuo arbitratu dicere poſſet ſuam doctrinam foreEuangelicam, ideo Paulus confirmat ſcripturam, citãs Prophetas Dei apud quos extat fidele huius rei teſtimonium. Non eſt igitur cur Romani recuſent doctrinam Pauli promiſſam iam multo ante per prophetas. Prophetas dicit, non Prophetam. Habet enim Deus Prophetas multos. Ideò nõ nominat aliquem ſpecialiter: eo quod de Chriſto (qui eſt Euangelij materies) omnes Prophetę loquuti ſunt, iuxta illud: Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent. Quidam verbis & figuris, alij ſignis, & typis. Vnde omnia quę fecerunt Prophetæ, Chriſti figuram habebant. Et hinc fit vt omnis Prophetia dicatur ordinata ad Chriſtum. Id circo cum Paulus annunciaret Romanis Chriſtum, congrue confugit ad Prophetarum teſtimonium Aliter dici poteſt Paulum dixiſſe per Prophetas, & non per Prophetam, vt plures teſtes haberet ad confirmandũ ſuum inſtitutum. Quod enim pluribus teſtibus roboratur, firmius, & certius habetur. Si enim, approbãte, Chriſto, & lege atteſtante, duorum hominũ teſtimonium verum eſt, multo magis multorum verius erit teſtimonium. Hoc loco Paulus Prophetarum ſcripturam approbat, ſimulque hæreſim Manicheorum damnat: quam Fauſtus inter alios pro ſua virili conatus eſt tutari, Contra quem mirifice ſcribit beatus Auguſtinus lib. 12. Fauſtus enim eo dementiæ venit, vt auſus ſit dicere Prophetarum libros fore inutiles

Teſtimoniũ de aduentu in mundum antiquius eſt ipſa lege Moſeos.

Precioſa dona & monera digna ſunt quæ diu mul tumq. expectentur.

promiſsio biſariam fieri ſolet.

Prophetæ fideles teſtes verbi Dei ſũt & eiuſdem ſcribæ & notarij.

Pauli doctrina repulſam non poteſt pati: promiſsio euangelij nõ eſſ& reuiſi. nõ eſſet nunciata per prophetas, ſi talis eſſet.

Diuerſis modis Prophetæ vaticinati ſũt de Chriſto.

Multitudo teſtium certitudinem maiorem facit.

D. Aug.

les: eo quod exiſtimauit in Prophetis nihil contineri quod clare de Chriſto pronunciatum ſit, ſed à maioribus noſtris ea ad alias res quæ ſpectabant, voluntarie tracta fuiſſe ad Chriſtum hic iure in quinta ſynodo damnatus fuit. Friuolas neſcio quas adducebat rationes, indignas quæ referantur. Dicebat namque Prophetarum ſcripturas neque ad fidem neque ad mores efformandos, reformandoſque valere. Et denique illos fures & latrones auſus eſt appellitare, dicens ſic fuiſſe à Chriſto appellatos, quando dixit Ioã. 10. Omnes quotquot ante me venerunt, fures ſunt & latrones. Igitur Ioannes Baptiſta, & vt à primo homine incipiamus, & ipſe quoque fuerunt latrones quia venerunt ante Chriſtum. Et vt vno verbo dicam, omnes homines quotquot fuerunt ante Chriſtum. Quod vel cogitare, horrendum eſt. Rurſus dicebat Chriſtum non indiguiſſe Prophetarum teſtimonijs: ſatis erant ei teſtimonia patris, & operum ſuorum. Cæterum cum longum eſſet perſequitam horrendum errorē, conſulat qui volet beatum Auguſtinum in lib. illis in quibus viriliter decertat contra hunc hæreticum. Nobis vero ſufficiat quod Petrus ſcriptũ reliquit; omnes Prophetas, Chriſto præbuiſſe teſtimonium. Sunt enim in illis ferme innumerabilia vaticinia & oracula de Chriſto. Eſt etiam in Prophetis norma bene, beateq; viuendi, maximeq; valent ad noſtrę fidei confirmationē. Reſpondere autem ad friuolas rationes quas obijciunt Manichæi contra Prophetarum libros, non eſt præſentis temporis.

Ioan 10.

Acto. 10.

Dicturi de Prophetis, ante omnia Prophetæ etymologia propalanda eſt, vt teſtimonium quod Paulus adduxit ex illis, verius appareat. Dubitari namq; poterat, quomodo poſſunt eſſe teſtes Euangelij, qui tam remotiſſimi fuerũt ab Euangelio ipſo. Qui enim adducit alicuius rei teſtimonium, non debet vocare teſtes remotiſſimos, ſed propinquos & proximos. At inter Chriſtum ſiue Euangelium, & Prophetas, magna erat temporis intercapedo & diſtantia. Ad hoc bifariã occurrimus, dicentes quod hęc dubitatiuncula primo ex etymologia vocabuli diſſolui poteſt. Propheta enim (vt omnes volunt) idem pollet quod procul videns, vel procul fans. Proinde licet Euangelium antiquiſſima res fuerit, eius teſtes bene poterant eſſe Prophetæ, etiam oculati: Prophetę enim videntes dicuntur. Aliter reſpõdere poſſumus, dicentes ac diſtinguentes de Euangelio: quod dupliciter dicitur: vel pro re euangelizata, vel pro euangelio ſcripto. Si ſermo ſit de Euangelio ſcripto, haud dubie magnũ interſtitium temporis fuit inter Euangeliũ ſcriptum & ipſos Prophetas. Si autem loquamur de re euangelizata, non erant Prophetę remotiſſimi ab euangelio. Imo ſi ſpectemus reuelationem ſecundum quam Deus proxime alloquebatur Prophetam, mens illius coniuncta erat ipſi Deo. Alio modo fortaſſis dicere poſſemus, quod Paulus non dicit in Prophetis fuiſſe Euangelium, ſed promiſſionē Euangelij. Et ideo dicit; Quod promiſerat. Non dicit, quod fuerat, ſed; Quod promiſerat. Et ideo dubitatio nihil videtur cõcludere. Promiſſio Euangelij, & exhibitio, nõ vno & eodem tempore fuerunt. Promiſſio olim; exhibitio, in temporis plenitudine: iuxta illud Pauli: At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum. Quamobrem autem Chriſtus voluerit habere teſtimonia à Prophetis, D. Thomas quadruplicem aſſignat rationem. Primò quia Deus vult habere aliquos teſtes, non quod habeat illorum indigẽtiam, ſed vt illos nobilitet, quos ipſe conſtituit teſtes. Sicut enim magna nobilitas eſt eſſe ſeruum & Apoſtolum Ieſu Chriſti: ita non modicus honor eſt, eiuſdẽ eſſe teſtem. Secundo, vt dicit Origenes,

Quid ſignificet Propheta

Gal. 4.

D. Tho. cap. 1. in Ioan. le. 4.

Orige.

nes, homines non ſunt vnius moris, ſed diuerſæ conditionis & ſic diuerſis modis diſpoſiti & perducti fuerunt ad diuinitatis cognitionem. Tertio quia Chriſtus fuit lux mundi (ipſo aſſerente) Ego ſum lux mundi, illuminauit namque mundum nedum per doctrinam, ſed etiam per miracula: quæ cũ in tempore facta fuiſſent, cum eo euanuerunt, ſicq; non peruenerunt ad omnes. Prophetia autem permanet. Quartó & vltimo, hominum habitatio fuit ratio. Qui cum ſint intellectum infirmum habentes, Dei cognitionem & veritatem capere non poterant. Voluit id circo Deus eis condeſcendere illuminando quoſdam homines in rebus diuinis ſuper alios, vt ab illis, modo humano, de diuinis rebus reciperent cognitionem, quam per ſeipſos attingere non valebant. Et hæc ratio eſt doctiſſimi Chryſoſtomi. Hactenus Diuus Thomas lectione 4. in Ioannẽ cap. 1.

Ioan. 8.

De Prophetis, deq; prophetia, multa eloqui poſſemus. Res enim ſunt quæ latiſſime patent. Veruntamen nolumus grauare lectorem rebus in illis, de quibus fortaſſis plura poſſet ipſe dicere quam nos. Qui plura deſiderat conſulat beatum Tho. in 2.2. Quide hac re copioſe diſſerit. Vnum tamen diſſimulare nolumus, quod diligẽter volumus à lectore obſeruari: ſcilicet quod Paulus alio modo loquitur hic de Prophetis, quam illic vbi dicit; In Eccleſia quoſdam primum eſſe Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio Euangeliſtas. Nam in hoc loco loquitur non de Prophetis vet. teſtam. qui vſque ad Ioannem Baptiſtam fuerunt ſecundũ illud; Lex, & Prophetę vſq; ad Ioannem: Sed loquebatur de illis qui poſt Chriſtum venerunt: quorum in primitiua Eccleſia magna erat copia. Hi ſpræter id quod futura dicebant ſcripturarum interpretes erant. Et in hoc ſignificatu dixit Beatus Petrus. Nõ enim humana ratione allata eſt aliquã

D. Tho. 2.2. q. 171. & 172. & 173. & 174.

Ephe. 4.

Matth. 11.

2. Pe. 1.

do Prophetia; id eſt interpretatio ſcripturæ. Et eodem modo dicebat Paulus Corinthijs: Malo vos prophetare, quam linguas loqui. At quando Paulus loquitur in epiſt. ad Romanos, dicẽs, per Prophetas intelligit illos quos recitat ſacra pagina, qui multo ante Chriſtum fuerunt, pertinentes ad teſtamentum vetus. Alij vero Prophetę erant noui teſtamenti. Habuit enim vnumquodque teſtamentũ ſuos Prophetas: qui erant teſtamẽti no. vt multitudine ſuperabãt alios, plures enim erant, ſic fortaſſis excellentia ſuperabant illos. Miniſtri enim noui teſtamẽti erant. Sicut enim nouum teſtamentum veteri præſtat, ſic quoque miniſtri, miniſtris preſtare debent. Gloriabatur namque Paulus non modice, quod effectus eſſet idoneus miniſter noui teſtamenti.

1. Cor. 14.

2. Cor. 3.

Suos.

NOn fuit contentus Apoſtolus dicere per Prophetas, ſed adiecit Suos. Nec temere quidem fecit, ſed vt inſinuaret varias Prophetarũ claſſes. Nomen namque Prophetarum, teſte beato Hieronymo, commune eſt bonis, ac malis: veris, ac falſis. In tres claſſes Prophetarum eſt partitum: in Prophetas Dei, Demonum, & hominum. Habet enim Dæmon ſuos Prophetas, quibus ſuggerit vt Prophetẽt mendacium. Quod vel ex eo patet quod dicitur 3. Reg. 22. Egreſſus ſpiritus coram Domino ſtetit, & ait. Ego decipiam Achab. Dicit ei Deus; In quo At ille. Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore Prophetarum eius. Dixitq; Dominus. Decipies, & præualebis. Egredere, & fac. Et Hieremiæ 5. Prophetę prophetabant mendacium. Merito tales Prophetę Dæmonis dicuntur, qui mendax eſt, & pater mendacij. Palam enim mentitus fuit primis noſtris parentibus, quando eis dixit. Nequaquã morte morięmini. Neque mirũ qui

D. Hieron. triplex genus pophetarũ.

3. Reg. 22.

Hie. 5.

oſtendere promiſſionem Euangelij hominibus à Deo factam repoſitam eſſe et ſcriptã in inſtrumẽto tutiſſimo dixit illam haberi in ſcripturis ſanctis: Non in humanis, nec in prophanis,

Contra manicheum ca'u nniantẽ vetus teſtamentum

quæ falſæ, vel ſaltem ſuſpectæ exiſtimari poſſunt. Audiat hoc inſanus Manichæus, vnacum ſuis aſſeclis & complicibus, & erubeſcat dicere damnandũ eſſe inſtrumentum vetus. Nã per ſcripturas ſanctas, illud intelligit Paulus. Quod ſi ſanctum eſt vetus teſt. qua temeritate audet ille dicere eſſe exibilandum? Hæreticum enim eſt velle damnare, quod Deo pro teſtimonio deſeruit. Approbatum autem eſt nedum per Eccleſiam catholicam (cuius eſt approbare ſcripturas) verumetiã per autorem earum nẽpe Ieſum Chriſtum qui vſus eſt illis ſcripturis non ſemel ſed ſepe, ad eaſque ſcrutandas remiſit Iudęos, dicẽs: Scrutamini ſcripturas, quoniam ipſę teſtimoniũ perhibent de me. Quæſo ad quas ſcripturas remittit illos Chriſtus, niſi ad illas quas nunc Paulus appellat ſanctas? Adde tu quoque, quod alibi Chriſtus approbauit legem ſcriptam per Moſen populo Iudaico datam. Et Paulus inferius in hac epiſtola commẽdat illam Si igitur teſtamentum vetus damnandum eſt, & ipſa quoque lex quæ in eo reſerata erat dãnaretur. Nõ eſt igitur ambigendum, ſanctum & verum eſſe teſtamentum vetus, à Spiri. ſancto editum & compoſitum: approbatumq; in hoc loco per Apoſtolum. Sed antequam vlterius progrediamur, quam ob cauſam Apoſtolus mentionem faciens de prophetis, & ſcripturis ſanctis, nec vnum verbum fecerit de lege quæret fortaſſis aliquis à nobis. Non enim tantum per Prophetas nunciatum fuit Euangelium: ſed ipſa quoque lex vaticinata fuit Chriſtum. Igitur adducens Paulus teſtes Euangelij, nõ debebat obliuioni tradere ipſam legem Ad hoc breuiter dicere poſſumus, quod Paulus quando adduxit Prophetas in teſtimonium, intellexit etiam legem, quæ data & ſcripta fuit à Moſe excellentiſſimo (vt opinio eſt D. Thomæ) omnium Prophetarum. Cum igitur dixit per Prophetas, intelligit etiã Moſen legis datorem. Et ſic tacite fit mentio de lege. Vel aliter. In illis verbis, nempe, in ſcripturis ſanctis, potuit Paulus comprehẽdere & legem: quæ in ſcripturis ſanctis erat ſcripta. Scriptura enim Moyſi ſancta quoq. eſt, mãdatum ſanctum, vt dicit Paulus. Alio modo & fortaſſis melius dici poteſt, quod Paulus prudens, & ſciens tacuit nomen legis, in principio ſuę epiſtolę: de qua multa dicit poſtea. Ratio autem tacendi fuit, quia ſcribebat ad vrbem ſuperbam & inflatam, quæ maxime ſe iactabat ſua de lege, quæ iam erat abolita & euacuata. Ideo ne daret Iudæis occaſionem ſuperbiendi aduerſus gentiles, diſſimulauit nomẽ legis. Criſtam profecto erexiſſent Iudęi, dicentes. Videtis vos gentiles, quomodo Paulus commendat noſtram legem, aſſerens teſtem eſſe Euangelij & Chriſti? quomodo vultis vos illam non obſeruari à nobis? Ad tollendam igitur hanc occaſionem, Paulus ſilentio inuoluit legem. Et forte conſimili ratione diſſimulauit illa myſteria ſiue oracula quæ à Sybillis fuerunt decantata: ne daretur occaſio gentibus gloriandi contra Iudæos. Sed iam reuertamur ad ſcripturas ſanctas, de quibus congruum eſt quærere quare appellauerit Paulus illas ſanctas? Reſpondemus quod meritò tali titulo inſigniuit Paulus diuinas literas. Siquidem ſi iuxta etymologiam huius nominis ſanctum loqui volumus, iure ſanctæ ſunt. Sanctum enim ſonat mundum, ſyncerum, & purum. Scripturæ autem diuinę pure ſunt, mũdæ ſunt, ſyncerę ſunt. Nihil fabulæ habent, aut erroris, vel mixtionis. Diſciplinæ enim humanæ, etſi aliqua vera habent, non ſunt tamen ab omni errore mundæ. Multos enim habent philoſophi errores. Narrauerunt

Margin notes: Ioan. 5. — Matt. 5. — D. Thomas. 22. q. 174. a. 4. — Quare Paulus appellat ſcripturas ſanctas.

Pſal,118. rauerunt, inquit Dauid, mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. Sanctæ quoque dici poſſunt & alia ratione ſcripturę, eò quod homines efficiant ſanctos. Chriſt9 hoc ſuis Apoſtolis ſignificauit, dicens. Vos mundi eſtis propter ſermonem meum. Tertio ſanctæ dicuntur ſcripturæ propter id quod continent, videlicet Chriſtum benedictum, qui eſt ſanctus ſanctorum. Iſtū ſcripturæ diuinę promittebant, atque demonſtrarunt, ſicut patet ex eo quod Baptiſta Ioannes dixit, qui excellentiori modo quam alij Prophetæ vaticinatus eſt dicens. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Cum igitur ſcripturæ tractent de ſancto ſanctorū merito dignę ſunt quæ ſanctæ appellentur. Quarto ſanctitatis nomen merentur, eo quod homines adiuuēt ad ſancta peragenda. Nam ſicut diximus cum à nobis traderetur ſcripturæ diffinitio, Scripturam diuinitus inſpiratā eſſe vtilem ad docendum &c. vt perfectus eſſet homo Dei inſtructus ad omne bonum. Quinto & vltimo ſcriptura dicta & ſancta eo quod Spiritu ſancto dictante ſit compoſita & ſcripta. Non enim ab autore ſancto emanare poterat aliud quam ſanctum. Prçter has rationes, ad ſanctitatem ſcripturę docendam, plures aliæ adduci poterant; Cçterum in re tam certa & indubia ſufficere debent cuiuis lectori iſtæ quinque. Obſeruemus tamen ex his ſcripturis quam magna ſit Euangelij commendatio qua ipſa fides Patrum qui fuerunt in lege Moyſi non fuit commendata. Seruanda enim erat hæc excellentia & prærogatiua ipſi Euangelio. Obſeruemus ſecundo hiſce verbis canonizaſſe Paulum libros veteris teſtamenti, cum eos appellauit ſcripturas ſanctas. Et tertio animaduertere debemus diligentiam & curam quam habuit Spiritus ſanctus ſcripturarum autor in ſeruandis ſcripturis ne contaminarentur. In lege enim veteri Hebræi magna vigilātia ſuas leges ab omni corruptione præſeruare curarunt. Primo enim in arca forinſecus & intrinſecus deaurata ſeruabant quocunque ipſi ibant ſecum ferentes. Deinde in templo quo populus ad ſacrificandum propè tabat, & non in quouis tēpli loco, ſed intra ſancta ſanctorum reconditam tenebant illam doctrinā. Ex hac tam exacta cuſtodia ſcripturæ in lege magna ſecuritas eiuſdem apud illos habebatur. Nemo enim dicere poterat iam eſſe ſcripturam contaminatam, vel prorſus conſumptam. At quod non ſit vel fuerit in noua lege talis exhibita cura & diligentia, non eſt credendum factum eſſe ſine Spiritus ſancti certa prouidentia. Lex namque noſtra, quæ atteſtante Apoſtolo, ſpiritualis eſt, profecto ſub maiori cuſtodia & cura habita fuit. Nam illa nempe vetus commiſſa fuit arcæ ligneæ, et ſi deauratæ; deinde templo ex lapidibus conflato: at in lege noua ſcriptura ipſa Eccleſiæ catholicæ credita fuit.

Ioan.17.

Ioan.1.

Quam magna ſit Euangelij commēdatio.

Quis quæſo dubitat Eccleſiam tutiorem eſſe locum ad eam ſeruandam, quam fuerit vel arca, vel templum? Cōtra illam cuſtodiam, nempe Eccleſiā, portæ inferi non præualebunt. Patet igitur maiorem nos (qui per Dei gratiam in lege noua ſumus conſtituti) habere certitudinem de ſcripturis quā habuerint illi. Vnde ſi Deus ſcripturā ſacram cuſtodiendam commiſiſſet alicui Angelorum, non fuiſſet tam tuta & certa quam ſit modo, credita Eccleſię. Pro ea enim Chriſtus orauit, quādo dixit; Ego autem oraui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Ex qua ſi de noſtra etiam pendet. Credimus enim ſcripturas eſſe canonicas & diuinitus inſpiratas & ſanctas per eccleſię catholicæ teſtimonium. Et non ſolū hoc, ſed earum ſenſus eſſe germanos & catholicos, quos ipſa tales reputarit Vnde eleganter. B. Aug. contra Manicheum tale pronunciauit axioma, dicens. Euangelio non crederem, niſi Eccleſiæ catholicæ autoritas me com

Matt.16.

Luc.22.

D. Aug.

mo-

monetet. Quod clarius diceremus ſi verbum commoneret, vertamus in verbum iuberet. Sed forte tu dices; Eccleſia poteſt iubere vt credamus? Reſpondemus. Eccleſia non iubet credere Euangelium eſſe verum. Satis enim per ſeipſum credibile eſt: ſed iubet vt credamus ſcripturam aliquam eſſe euangelicam & canonicam. Hoc ad ipſam maxime pertinet. Hæc cura nulli alteri commiſſioque demandata fuit niſi Eccleſiæ, vt pote, quæ a Spiritu ſancto regitur. Porrò iſta poteſtas quam habet Eccleſia vt dicat nobis quæ ſcripturæ ſunt ſanctæ, quæ vero minime, duabus in rebus conſiſtit. Primò in declarando hunc librum eſſe canonicum, illum verò nõ: hunc eſſe apochriphum, illum vero non. Secundo conſiſtit Eccleſiæ poteſtas in hoc quòd admiſſa prius ſcriptura tamquam canonica, quando concertatio fit inter catholicos & hæreticos de ſenſu germano, vero, & intento, fideque tenendo, tunc eius partes ſunt ferre in hac re ſuum iudicium. Neque iſtud Eccleſia facit cum præiudicio eorum autorum à quibus conditæ fuerunt ſcripturæ. Nam iſtud quidem facit quoties non conſtat, vel dubium eſt de autore ſcripturæ, aliàs nõ factura.

Alluſio.

Alluſio ad mores.

EX iſtis tot tantiſque ſcripturæ ſacræ prærogatiuis præclariſſimis, inuitantur incitanturque apertè ſatis quicunque Chriſtiani ſunt, vt operam dent lectioni ſacræ ſcripturæ, quæ homines ſanctos efficit, quinimò & noſtram ſalutem nobis præſtat. Non legant libros prophanos, ex quorum lectione nullus ſperatur fructus. Nam quemadmodum corrumpunt bonos mores colloquia praua, ita lectio malorum librorum inficit pios, ſan- 1. Cor. 15.

ctos, ſpiritualeſque cogitatus. Quod ſi roges, dicens; Quo pacto agnoſci poſſunt libri ſancti, & boni à malis diſcerni? Reſpondetur. Hoc poteris facile, ſi tibi in eligendis libris, hanc propoſueris regulam. Scilicet, in ſeligendis libris, noli ſtare tuæ voluntati: nec tuum ſequaris guſtum, ſed eos crede ſanctos eſſe, quos tibi vt tales propoſuerit noſtra mater Eccleſia. Neque diu multumq; occuperis in gentilium librorum lectione. Sic namq; in ſanctis ſcripturis verſari multum minime poteris.

De filio ſuo.

ALiam hoc loco Paulus aperit Euangelij dignitatem, quæ nequaquam erat prætermittenda. Nam ſicut ſcientia, autore Ariſtotele, præſtantiam habet ex parte obiecti ſiue ſubiecti: ſic non minima laus Euangelio aduenit quòd ſit de filio Dei, qui eſt Chriſtus. Vndè hic vnus eſt locus, ex quo Paulus colligit Chriſtum eſſe filium Dei, naturalem nempe: & ex conſequenti eſſe Deum. Docet etiam ſecundo, Chriſtum eſſe ſubiectum ſanctarum ſcripturarum: tam veteris, quam noui inſtrumenti. Sicut enim vnus eſt autor, ita vnicum ſubiectum. Quod in ſcholis illud dicitur eſſe, quod primario conſideretur, & ad quod reliqua omnia refferuntur. Tota enim ſcriptura ſacra reſpicit potiſſime Chriſtum tamquam ſubiectum: & eius gratia cuncta alia ibi tractantur. Quòd ſi iſtud quis ignarus & veritatis neſcius inficiari auſus fuerit, vel ex illo loco conuinci poterit, quo ipſemet Chriſtus dixit. Scrutamini ſcripturas, quoniam ipſæ teſtimoniũ perhibẽt de me. Quaſi dicat apertè: ego ſũ ſcopus, & ſubiecta materies ſacræ ſcripturæ. Cæterũ dicet fortaſſis aliquis, nõ ne ſcriptura ſacta de multis alijs rebus

In veteri teſtamento nouum latet, & in nouo reuelatur vetus.

Ioan. 5.

Rogatio.

tractat,nempe de regnis hominũ deque multis actibus eorundem? Hæc non minus videtur pertinere ad Chriſtum,quam terra ad coelum. Nunquid non agit de Demonibus,deque multis alijs?Ad hoc reſpondere poſſumus non ſecus quam diuus Thomas reſpondet ad ſimile argumentum de ſubiecto theologiæ,quod aſſeruit eſſe Deum ſuper benedictum. Nihilominus tamẽ de multis alijs rebus in theologia pertractatur;non ſic tamẽ,quód illorum aliquid ſit ſubiectum; ſed tractantur ibi tamquam pertinentia ad ſubiectum. Pari modo in propoſito loqui poſſumus de Euangelio,&ſacra ſcriptura,cuius principalis & ſubiecta materies eſt Chriſtus:reliqua veró quę in Euangelio tractantur ſunt concernentia Chriſtum.Sed maior multó ſe ingerit hic ſcrupulus;quamobrem ſcilicet,Paulus tantum de filio fecerit mẽtionem. Non ne Euangelium de Patre agit,de Spiritu ſancto,deq; tota Trinitate?Quód ſi de tota Triade tractationem habet,quorſum tantum de filio à Paulo facta eſt mentio?Et rurſus; nunquid dixerat iam Paulus Euangelium eſſe Dei?quorſum igitur opus erat nominare filium Dei? Ad hoc reſpondemus,dicentes non eſſe inficiandum ipſum Euangelium habere negotium circa totam trinitatem, vt patet apud Ioannem, quando Chriſtus dixit;pater venit hora clarifica filium tuum. Et rurſus; Clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.Et alibi;Pater hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum;Et increpans Philippum dixit,non credis quia ego in Patre,& pater in me eſt?Qui videt me,videt & patrem meum.Et tandem mittens Apoſtolos ſuos ad prædicandũ Euangelium iuſſit vt in baptizando non eſſent immemores Patris,& filij, & Spiritus ſancti:ſed in illis tribus nominibus,etiam expræſſis baptizarent gentes.Manifeſta igitur eſt in Euangelio trinitatis mẽtio,quid ergo fuit cauſæ quòd Paulus de filio tantum fecerit mentionem?Non eſt credendum abſque cauſa iſtud à Paulo eſſe factum, cui non magis erat notus filius, quam pater,& Spiritus ſanctus: ſed ideò de filio tantum mentionẽ fecit,eó quòd ſolus ipſe ſit miſſus in carnem, & nulla alia perſona diuina.Non pater, neque Spiritus ſanctus, ſed ſolus filius. Cum igitur Euangelij nomen ſonet bonum nuncium, & ſolus Chriſtus fuerit nuncius & miſſus,ipſomet confitente; exiui à patre, & veni in mundum:& alibi; Miſit Deus filium ſuum in mundum;& denique per Prophetam Iſaiam;Ad euangelizandum pauperibus miſit me:idcirco dumtaxat facta eſt mentio de filio;qui venit potiſſime ad propalandum ſacræ triadis myſterium & ſacramentum. In lege enim veteri vel nulla, vel exigua erat trinitatis notitia.Secundo dicere poſſumus hic non tantum fieri mentionem de Filio,ſed etiam de Patre,&de Spiritu ſancto.Nam iam antea nominauerat Patrem,cum dixit, ſe eſſe ſegregatum in Euangelium Dei; Dei nomine patrem intelligebat.Euangelium enim à Patre fuit mundo promiſſum.Suppoſitum enim illius verbi promiſerat,pater eſt.Senſus enim eſt,Paulum fuiſſe ſegregatum in Euãgelium quod Pater promiſerat. Hic namque locum habet quod admonuit diuus Thomas.3.parte quæ.35.articulo 4.ad 3.vbi ſic dicit; Quód hoc nomen Deus quamuis ſit commune tribus diuinis perſonis,tamen ſupponit quandoque pro ſola perſona Patris, ſicut in hoc loco animaduertimus.Sed dices;de Spiritu ſancto nulla videtur eſſe mentio. Ad hoc dicimus,etiam fieri de Spiritu ſancto mẽtionem cum inferius dicit; Per Spiritum ſantificationis. Vel etiam,ſimauis, intelligi poteſt perſona Spiritus ſancti per verba illa: Prophetas ſuos. Spiritus enim ſanctus doctor,

Margin notes: Reſpon. D Tho.1.p. q.1.ar.7. — Maior ſcrupulus. — Reſpon. — Io 20.16. — Ioan.17. — Matth.vlt. — Filius ſolus miſſus. — Ioan.16. Iſa.61. — 2.Reſpon. — D.Tho. 3. p. q.35.a.4.ad 3.

ctor,&inſpirator Pprophetarum eſt, iuxta illud; Spiritu ſancto inſpirati loquuti ſunt,&c. Cúm igitur principalis materia & ſcopus Euangelij ſit Chriſtus, qui ſolus Deus & homo eſt, idcirco ſpeciatim facta eſt de filio mentio: & non de alijs duabus perſonis. Poſſemus & tertiam addere rationem huius rei, quæ (niſi fallimur) magis nobis videtur ad mentem Pauli, ſi dicamus ex eo factam eſſe mentionem de filio, nempe Chriſto, quod ab eo eſſet vocatus Paulus vt eſſet eius annũciator: Dictum namque eſt ei; Vas electionis eſt mihi. Nota verbum, emphaſim enim haber dictio illa, mihi. Quaſi diceret Chriſtus; pro me elegi illum vt portet nomen, non patris, aut Spiritus ſancti, ſed meum. Iam enim ſupra diximus Ieſum non eſſe nomen Patris; aut Spiritus ſancti, ſed nomen Filij. Proinde fortaſſis Apoſtolus de filio ſolo mentionem fecit. Nec contentus fuit dicere, de filio, ſed adiecit, ſuo. Ad differentiam filiorũ adoptionis quos Pater habet. Perinde enim valet dicere, de filio ſuo, ac ſi diceret, de ſuo naturali vnigenito: qui eſt verus, proprius, & naturalis filius. Cui Pater in baptiſmo teſtimonium perhibuit dicens. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et alibi; Primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ. Non enim tanta aduenisset Euangelio dignitas, ſi ſo lummodo eſſet de filijs Dei adoptiuis (qui etiam ſi per Euangelium; & gratiam Ieſu Chriſti effecti ſint filij Dei, ſecundum illud; poteſtatem dedit eis filios Dei fieri) cæterum cum patri æterno ſit alius filius, illis longe excellentior, de iſto expræſſam mentionem alijs tacitis fecit Paulus. Et proinde dixit, ſuo. Rogabit nos forſitan curioſus lector, quæ ſintilla quæ annunciantur in Euangelio de hoc filio Dei. Cui paucis reſpondentes, dicimus multa quidem eſſe: quæ in tria præcipua redigi poſſunt. Scilicet in æternã

2. Pet. 1.

3. Reſpon. quę magis approbatur ab auctore.

Acto. 9.

Matth. 17. Pſalm. 88.

Ioannis. 1.

eius generationem, ſecundo in temporalem in mundum miſſionem, tertio in miſſionem ad iudicandum mũdum: quæ in nouiſſimis diebus futura expectatur. Iuxta illud; cum venerit filius in ſede maieſtatis ſuæ, & Angeli eius cum eo. In primo namque aduentu non venit Chriſtus gratia iudicandi mundum, ſed ſaluandi. Iuxta illud; Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per eum. Hęc igitur ſunt quæ potiſſimé annunciantur de filio ſuo. Quo verbo Paulus inſinuauit æternam generationem, per quam Pater habuit filium conſubſtantialem ſibi; quid quid obganniant hæretici, quos hic Paulus ferit. Sunt autem hi (& ſi nominari indigni) Arrius, Sabellius, & alij inſanientes, & perperam hallucinati de Chriſti diuinitate.

Matth. 25.

Ioan. 3.

Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid, ſecundum carnem.

POſtquam Apoſtolus dixit Euangelij materiam eſſe Dei filium, qui eſt vnigenitus Patris, Deus verus, de Deo vero; concito gradu deſcendit ad alteram Ieſu Chriſti naturam, videlicet humanam. Quod duplici de cauſa facere videtur: primó, vt exactam, omnique ex parte notam relinquat Euangelij materiam; quæ eſt Chriſtus; Qui cum duabus conſtet naturis, vtriuſque mentio fieri meritó debuit. Secundo fecit hoc Paulus vt præoccuparet quandam tacitam obiectionem, quę fieri poterat ex eo quod antea dixit, Euangelium Dei eſſe de filio ſuo naturali. Potuiſſet aliquis ſuſpicari Euangelium eſſe de filio Dei ſecundum naturam diuinam tantum: ideo vt oſtenderet, Euangelium non eſſe ſolummodo ſecundum naturam diuinam, ſed etiam ſecundum

Accedit nũc Paulus ad naturam humanam Chriſti.

humanam, appoſuit præſentem clauſulam dicens; *Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid, &c.* Vnde doctiſſimus Caietanus, qui vt diligentiſſimus literæ ſcrutator, dicit hic, quod ſi verbo ad verbum, fuiſſet verſus hic locus, ſic erat dicendum. De filio ſuo facto ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Quæ lectio ſecundum hoc quod diximus clarior videtur. Quoniam continua oratione prætendit Paulus docere, filium Dei fore materiam Euangelij: non ſecundum vnam tantum, ſed ſecundum duas naturas. Veruntamen intellecta mente Pauli hoc loco, non multum refferr vt dicamus ſicut dicit vulgata verſio; ſecundum quam videtur hic eſſe alia clauſula. Quód ſi admitamus ita eſſe, tunc dicemus ſic. Poſtquam Apoſtolus commendauit filiũ Dei, qui eſt materia Euangelij, à naturali genetatione, quæ declarata fuit paterna voce in ipſo Euangelio: nunc conſequenter commendat filium Dei à generatione humana temporaria, de matre ſine patre, ex quo erat æternaliter genitus Deus ſine matre. Dicit Paulus iſtum filium factum eſſe ex ſemine Dauid ſecundum carnem, hoc eſt, factum eſſe hominem: quaſi diceret, de filio ſuo facto homine. Cæterum hic ſe ingerit illa agitata quæſtio à beato Chryſoſtomo, quare ſcilicet, in cæpit Paulus à generatione humana cum in Chriſto inferior ſit multo ipſa diuina: & ignobiliora non debent eſſe priora, ſed poſteriora. Reſpondet Chryſoſtomus ſibi ipſi dicẽs; iſtud ideo eſſe factum, vt ſeruaretur ordo, qui nobis eſt accommodatior. Qualis eſt ille in quo ab inferioribus gradum facimus ad ſuperiora. Sic enim dicit beatus Hierony. ſuper illud; liber generationis. A carnalibus in quit incæpit, vt per hominem Deum diſcere incipiamus. Ideo ſic auſpicatus eſt. Adde tu etiam quod nobis innata eſt via, vt à nobis notioribus procedamus. At humanitas notior eſt nobis ipſa diuinitate. Ideó requirente hoc noſtræ cognitionis ratione, Paulus prius tractauit quæ erant humanitatis, & humilitatis. Alium veró ordinem inſequutus eſt Euangeliſta Ioannes in ſuo Euangelio, exordiens prius à diuinitate dicendo. In principio erat Verbum, &c. Deſcendens vſque ad; Verbum caro factum eſt. Quorſum autem fecerit id Ioannes, reſeruandũ eſt vſque ad illum locum. Habita igitur ordinis ratione, conſequens eſt, vt explanationi horum verborum inſiſtamus. Et primo quidem noſtram diligentiam expoſcit particula illa, QVI quæ non eſt poſita abſque myſterio. At dices; quæ myſterium habet? Reſpondetur, inſinuat etenim nobis hominis & Dei tantùm vnam eſſe perſonam, non duas. Reffert enim dictio QVI, eandem hypoſtaſim quæ dicitur filius Dei. Itaque non eſt vna filius Dei, & alia facta ex ſemine Dauid: ſed eadem met numero ſecunda trinitatis perſona. Hac de re, vide diuũ Thomam 3. par. quę. 2. Obſerua tu interim, quód Paulus hoc relatiuo QVI, percutit frontes eorum hereticorum, qui dixerunt, aliam eſſe perſonam hominis aliam Dei. Quo planè nihil eſt falſius. Nam ſi alia eſſet perſona, nec Deus eſſet homo, nec homo Deus. Nec Deus eſſet mortuus, nec homo nos redemiſſet. Et multa alia huius generis, quæ tam de Deo, quam de homine veré dicuntur & prædicantur. Quæ gratia breuitatis tacemus.

Clarior eſt lectio, ſed quæ eſt in vulgata editione profundior. Filius Dei ſecundum geminam generationem eſt materia Euangelij & totius ſcripturæ.

D. Chryſo.

Ioannes non eſt ſequutus ordinem noſtræ cognitionis. Ioan. 1. Forteaſſis & Paulus eundẽ ordinem ſeruauit: nam a diuina generatione ad humanã deſcendit.

Quid referat relatiuũ qui.

Duo docet particola qui eſt n. relatiuũ quo Paulus docet incarnationẽ non eſſe factã in natura ſed in perſona: qui non refert naturã ſed perſonam, & amplius deſignat in vnitate perſonæ eſſe factam non in pluralitate.

Ex pende lector quæ incommoda ſequerentur, ſi in Chriſto eſſet gemina perſona.

Factus.

APpoſuit Paulus dictionem factus, ſané non temeré. Habet enim & ſuum ſacramentum. Alluſit namque Paulus ad verbum Ioannis dicentis; Et verbum caro factum eſt. Et Eccleſię in Symbolo aientis. Et homo factus eſt. Quæ omnia pertinent ad articulum conceptionis Ieſu Chriſti ſecundum carnem. Sicut enim filius Dei concep

tus

tus, & natus eſt à patre per æternam generationem, ſic vere conceptus fuit à matre per temporariam conceptionem: de qua Angelus Lucæ. 1. dixit Mariæ. Ecce concipies in vtero, & paries filium, &c. Nota verbum in vtero, in qua parte ſolent mulieres concipere. Vnde ſicut pater æternus eſt verus, & proprius pater filij ſic Virgo beata, vera & propria eſt mater Dei. Nam licet Chriſtus non ſit conceptus ex virili ſemine ſed myſtico ſpiramine, vt canit Eccleſia, non idcirco ſequitur quòd non vere genuerit eum mater ſua. Nam tametſi actio patris ſeminalis ibi defuerit, non tamen defuit quod mater efficere ſolet, vt ſit vera mater. Corpus ſiquidem filij Dei in matrice Virginis Mariæ actione, & operatione non virili, ſed Spiritus ſancti formatum fuit. Dices fortaſſis tu; Igitur filius Dei natus dici poteſt? Paulus tamen non dixit, natus; ſed factus. Inter naſci, & fieri multum ſane intereſt, Igitur, &c. Reſpondemus confitentes plane diſcrimen & interſtitium eſſe inter naſci, & fieri: & inter natum, & factum. Nam ea dicuntur nata quæ actione naturæ, tam agentis, quam pacientis producuntur, à viuente principio procedentia, &c. vt fuſe docet beatus Thom. in. 1. parte ſicut ſunt illa quæ producuntur ex animalibus & non ex putrefactione. Quæ vero ex ſubiecta materia conficiuntur per actionem artificis, hæc facta dicuntur, vt cum ex ligno, fit ſcabellū; & ex lapidibus, domus. At in conceptione filij Dei in vtero Virginis, eſt & ratio facti, & ratio nati. Facti quidem, ſi conſideremus operam Spiritus ſancti, qui vicem habuit, & locum agentis. Sicque factus dicitur filius Dei, & non natus. Si autem ſpectemus hanc met conceptionem ex parte matris, Chriſtus dicitur natus. Sic conſiderauit Propheta Iſaias dicens; Puer natus eſt nobis. Vnde etiam in ſymbolo fidei dicimus; Natus ex Maria Virgine. Paulus igitur reſpiciens potius ad Spiritum ſanctum, & ad principium actiuum potiuſquam paſſiuum, dixit; Qui factus eſt ex ſemine Dauid. Dicitur ergo Chriſtus & factus, & natus. Gemino titulo gaudet ſolus Chriſtus. Omnes alij quotquot ſunt, vno tantum. Primus homo, primaque mulier facti dicuntur, non geniti. Nam nec Eua eſt filia Adæ, nec Adamus eius pater. Nos vero dicimur geniti, Chriſtus vero, genitus, & factus, diuerſa tamen ratione. Forſan hîc interrogabit nos aliquis, dicens. Quorſum Paulus hîc temporalis natiuitatis Chriſti mentionem facit? Nam quæ laus, & quod encomium accreſcit Euangelio ex eo quòd Chriſtus eſt factus homo? Reſpondemus. Si Chriſtus eſſet purus homo, non adueniret Euangelio grande encomium: nulla maior laus contingeret illi, quam cæteris alijs hominibus. Verum quia homo ſimul & Deus eſt (quod ſupra omne mirabile dicitur) proindé ex hoc etiam Euangelium commendatur: eó quod ſit de homine Deo, & de Deo homine. Veruntamen alia paulo maior ſe offert dubitatio. Nam cum Paulus dixit factus, videtur data fuiſſe quædam occaſio quibuſdam hæreticis: quæ non fuiſſet, ſi dixiſſet, genitus ex ſemine Dauid, & ſermo eius non minus verus fuiſſet quā cum dixit factus. Nam ſicut docté annotat diuus Thomas, Sabellius, Arrius, & Photinus, viſi ſunt ex hoc verbo factus, ſui errati ſumpſiſſe patrocinium. Dicebant namque ſic. Si filius Dei eſt factus; igitur æternus non eſt: & ex conſequenti, naturalem non habet filiationem. Ad hoc reſpondemus, quòd Paulus non dedit anſam iſtis hæreticis errandi: ſed in hanc hæreſim prolapſi ſunt, aut ſua cæcitate, aut potius malitia: ſiquidem vel ſimplex grammaticus cognoſcere poſſet differentiam inter hos duos ſermones. ſcilicet, filius Dei eſt factus; & hunc, aliū ſermonē filius Dei

Sed partus lōge diuerſus ab alijs, non quod per rimulas vt delirantes aliqui dixerunt ſed quod ſemper clauſo remanente vtero, nulla fuit apertio, ſed porta ſemper remanſit clauſa, iuxta vaticinium Ezechielis, c. 44.

D. Tho. 1. p. q. 27. a. 2.

Iſa. 9.

Alia maior dubitatio.

D. Tho. lec. 1. in loan.

Dei factus eſt ſecundum carnem. Prior ſermo non eſt Pauli, vt pote falſus. & hæreticus: per ſymbolum fidei iam excluſus: ſed poſterior qui veriſſimus eſt. Non enim tam ignarus erat Apoſtolus vt eum lateret filium Dei ſecundum naturam diuinam non poſſe dici vllo pacto factum. Quod enim tale eſt, æternum eſſe non poteſt. Facta enim (vt recte theologi autumant) æternitatis menſura non menſurantur. Veruntamen quod de æterna natura in filio negatur abſque abſurditate dici poteſt de eodem ſecundum naturam humanam: ſicut dicimus filium Dei mortuum, occiſum, &c. Ignorantia igitur huius admirabilis theologię factum eſt vt illi errarent, & non propter verba Pauli, quæ veriſſima habentur. Nihilominus tamen credibile eſt Paulum non ſine myſterio abſtinuiſſe ſe à verbo genitum, vel natum: & vſurpaſſe verbum factum, tam in hac epiſtola, quam in ea quæ ſcribitur ad Galatas. Abſtinuit igitur Paulus à vocabulo genitus, eo quod genitum dicatur tam de eo quod generatur in tempore, quam de generatione quæ non fit in tempore. Nam de filio Dei ſecundum generationem etiam æternam dicitur; filius

Matth. 1.

Dei eſt genitus: & de temporali etiam, vt Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus. At factum tantum attribuitur rei quæ fit in tempore. Et quia Paulus volebat oſtendere filium Dei ſecundum carnem in tempore eſſe factum, quod expræſſius in epiſtola ad

Galat. 4.

Galatas manifeſtauit, dicens; At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum de muliere: hic autem quia non habuit expreſſam de tempore mentionem, eam inſinuauit per vocabulum factus. Nam in tempore incæpit eſſe homo, & factus eſt homo, qui ſem per fuit Deus. Iſtud autem aptius ſignificauit Paulus per vocabulum factus, quam per vocabulum genitus. Ideo magis vſus eſt eo. Addere etiam poſſumus, & aliam rationem, quæ fortaſſis mouit Paulum: ſcilicet, quia illud naſci dicitur quod non quomodocunq; fit, ſed quod naturali ordine producitur; ſicut fructus ab arbore, vel filius à patre. Quod enim producitur à voluntate agentis, non ſecundum ordinem naturæ, non dicitur illud natum, ſed factum: ſicut domus, à domificatore. Adaptemus hæc noſtro inſtituto. Chriſtus ordine naturæ proceſſit à Virgine ſecundum aliquid: nēpe quia cōceptus eſt ex puriſſimis Virginis ſanguinibus: & ſic di-

Matth. 1.

xit Matthæus; de qua natus eſt Ieſus: non dixit, de qua factus, ſed, de qua natus. Cæterum quia hæc conceptio facta eſt non mediante virili ſemine (vt diximus) ſed myſtico ſpiramine, ideo Chriſtus dictus eſt à Paulo factus ſecundum carnem. Vbi tu diligens lector conſiderare potes quanta ſit energia in verbo factus: quia non ſigni-

Vide Augu. tom. 4. &. 10.

ficauit Paulus quomodocunque factum Chriſtum, ſed hoc admirabili modo factum. Duo igitur inſinnauit Paulus: ſcilicet Chriſtum factum hominem, & modum diuerſum ab omnibus alijs hominibus. Excutere autem quomodo per hanc vnionem, nempe hypoſtaticam factus ſit homo: & quomodo vera ſit hæc propoſitio; Chriſtus factus eſt homo, lubenti animo iſta relinquimus rimanda doctiſſimis ſcholaſticis theologis: quæ-

D. Tho. 3. p. q. 16. per totā

madmodum iam faciunt Thomas in 3. p. & reliqui in 3. ſent. Legant quibus erit voluntas, apud illos. Nos ad noſtrū nos conuertimus Paulum.

Ei.

ADiecit Paulus pronomē ei, de quo lis eſt inter doctos interpretes: nū ſit particula de textu. Dubitationē autem non faciunt latina exēplaria. Nā

Cur poſuerit Paulus pronomen ei.

omnia quæ videre licuit habent hoc pronomē. De quo noſter Caietanus breuiſ-

breuiſſime ſe expediuit, dicens, ſuperflue eſſe appoſitam, & expungendam eſſe à textu. Cuius rationem aſſignat nullam. Fortaſſis eò dixit, quia non legit in aliquo exemplari græco. Dico autem in aliquo, quoniam in aliquibus græcis exemplaribus etiam inuenitur. Verum cum noſtrum inſtitutum fuerit, vt à principio diximus, explicare exemplar & textum latinum, iuxta vulgatam editionē, quicquid ſit de alijs exemplaribus, nobis nihil curę eſſe debet. Et cum in exemplari noſtro reperiatur, & potiſſimè quia beatus Ambroſius non reliquit intactū, proinde ponderare nos non erit abſurdum. Et in primis mirum videtur quód Paulus loquens de natiuitate temporaria, dicat Chriſtum eſſe factum ei, hoc eſt, Patri: (Sic enim omnes expoſitores exponunt particulam illam ei. Si enim ſermo eſſet de æterna generatione, nihil mirum videretur. Nam filius ſemper naſcitur illi, id eſt, Patri. Sed loquens Paulus de temporali, aptius dixiſſet, qui factus eſt nobis. Nam ſic canit Eccleſia, dicens, nobis datus, nobis natus. Et in ſymbolo; qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem: & homo factus eſt. Et Iſaias; Puer natus eſt nobis. Noſtri enim gratia Chriſtus in tempore homo factus eſt. Hæc ratio tantum momenti habuit apud noſtrum Thomam, & alios: vt dicant ſic; Factus eſt ei, id eſt, ad gloriam Patris. Chriſtus enim non quæſiuit gloriam propriā, ſed eius qui miſit illum. Quaſi diceret Paulus; Chriſtus factus eſt homo, non ad gloriam ſuam, ſed patris ſui. Ideo appoſuit pronomen ei. Veruntamen dices; Non ne omnia quæ facta ſunt, etiam ipſa mundi creatio, ad gloriam Dei patris facta ſunt? Quare igitur Paulus expreſſit hîc, & non exprimitur alibi in ſacra Scriptura? Reſpondetur; omnia facta eſſe ad ſummam gloriam Dei patris: tamen quia opus Incarnationis manifeſtius oſtendit bonitatem, ſapientiam, & potentiam Dei patris, hinc fit vt ſpecialiter dicat Paulus tale opus Patri eſſe factum, id eſt, ad gloriam Dei patris. Nūc reſpondemus ad argumentum dicentes, quód licet incarnatio ſit magis ad noſtram vtilitatem (nam medicina noſtrorum peccatorum fuit: per eam enim à noſtris malis & morbis liberi effecti fuimus) nihilominus tamen ipſa incarnatio ad laudem Dei patris facta fuit: qui non noſtris meritis, ſed ſua bonitate voluit nos tanto beneficio donare. Tacita igitur noſtra vtilitate quam inferius declarabit Paulus, quando dicet Euangelium eſſe in ſalutem omni credenti, nunc ſolum oſtē dit gloriam Dei, ex qua magis poterat commendari incarnatio ipſa. Cæterum B. Ambroſius exponit ſic: qui factus eſt ei, nempe Patri, filius. Quæ explanatio neſcimus an ſecundum formam loquendi ſcholaſticorum ſit recipienda. Tamen quia ſententia eſt tā ti Doctoris, hîc locum habere poterit regula quam ſcriptam nobis reliquit Diuus Thom. ſcilicet vt ſimus cauti in iudicandis propoſitionibus grauiſſimorum doctorum. Habuit namq; antiqua illa ætas longe maiorem loquēdi libertatem: tum quia doctiſſimi erant viri, tum etiam quia non tanta erat infeſtatio hæreticorum. Et ideo dicimus quód propoſitio hæc, Chriſtus factus eſt patri filius, poteſt habere geminum ſenſum. Alter eſt; Chriſtus abſolute ſine aliqua additione, eſt factus filius patri. Et hæc falſa eſt, non minus quam iſta; filius Dei factus eſt. Alius ſenſus poteſt eſſe, quod facta vnione duarum naturarum in vna hypoſtaſi, ille inquam homo, qui habet has duas naturas, factus eſt filius Dei. Et hanc propoſitionem volunt aliqui eſſe veram. Sed profecto nobis videtur eſſe ſcrupuloſa. Nam ille homo qui habet duas naturas, ipſum verbum diuinum eſt, quod non poteſt dici factum

D. Ambro.

Iſa. 9.

D. Ambro.

De gemino ſenſu huius propoſitionis Chriſtus factus eſt patri filius.

filius Dei, ſed bene filius hominis. Quare profecto credendum eſt quod cũ Beatus Ambroſius dixit, Chriſtus factus eſt filius Dei, noluit negare quin filius ſit ab æterno patri filius. Sed vel voluit dicere factus eſt, vt accipiatur fieri pro eſſe, vel accepit in eo ſenſu, in quo vulgo ſolemus dicere; Deus factus eſt homo, vt homo fieret Deus. Licet D. Tho. in 3. p. q. 16. ar. 7. in corp. non ſatis videatur probare hanc propoſitionem; homo factus eſt Deus. Nã homo pro proprio ſuppoſito ſupponit, quando dicitur; homo factus eſt Deus. Non poteſt ſupponere pro creato quia nullum eſt: nec pro increato quia illud non eſt factum Deus, quia ſemper fuit Deus. Verumquia hæc cõtrouerſia eſt de modo loquendi doctorum, ideo pie interpretandus eſt. B. Ambroſius, ſicut B. Thomas interpretatur. B. Auguſtinum, vt patet in 3. p. q. 16. ar. 7 ad 2. ſic dico quod propoſitio Ambroſij poteſt eſſe vera in hoc ſenſu: Chriſtus factus eſt filius Dei ideſt per incarnationem factus eſt vt homo eſſet filius Dei. Vnde nota quod hęc eſt vera, homo per incarnationẽ eſt filius Dei: hęc tamen de rigore videtur falſa; Homo factus eſt filius Dei. Sed miſſa hæc faciamus, conſulat lector D. Thomam & Caietanum. Hæc enim magis ſpectabant ad ſcholam quam ad interpretem. Per tranſennã ea tetigimus, vt oſtenderemus myſterium quod ſub iſtis verbis latebat: contra illos, qui dicebant parum myſterij & momenti habere particulam illam EI. Et fortaſſis propter hoc pro nihilo duxerunt expungere illam à textu. Quod bona venia illorum dixerimus non putamus eſſe verum. Et id circo dicimus ibi latere ſacramentum, non ſolum vt ſignificaret Paulus Chriſtũ factum eſſe hominem ad gloriam Patris, ſed etiam appoſuit particulam ei ad extirpandam hæreſim Sabellij, ſuorumque ſequacium, cõfundentium perſonas trinitatis, ſcilicet, Patris, & filij, & Spiritus ſancti. Deſtruit autem hanc hereſim Paulus, cum dixit, qui factus eſt ei, ſcilicet patri. Iam non eſt ergo eadem perſona patris, & filij, ſed duę: vna quæ dicitur pater, & alia quę nuncupatur filius. Diſputare autem contra hanc hæreſim, nimis longum eſſet: et fieri nõ poſſet niſi tranſgrederemur breuitatis limites. Ecce quod ſecum afferebat myſterium particula illa. EI. Quod niſi voluiſſet inſinuare nobis Paulus vel tacuiſſet, vel dixiſſet ſic. Qui factus eſt nobis. Nam potius factus eſt nobis homo, quam Deo. Sic enim dixit Propheta Zacharias; Dicitæ filiæ Syon, ecce rex tuus tibi venit. Zac. 9. Afferunt interim non nulli phraſim eſſe hic & aſſuetum ſcripturę loquendi modum. Nam eo modo quo nos dicimus, natus eſt regi filius, eadem phraſi dixit Paulus, factus eſt ei. Quam interpretationem nõ refellimus modo tametſi priorem magis eſſe amplectendam exiſtimemus vt pote magis myſterioſam. Potius enim credimus Paulum reſpexiſſe ad illus myſterium, quam ad phraſim loquẽdi. Sed occurret fortaſſis nobis acutus auditor magis intricatum nodum afferens, dicenſq. Si filius Dei factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, bene cõſequitur ipſum factum eſſe id quod antea non erat. Non enim ſemper carnem habuit ex ſemine Dauid, ſed eã incępit habere. Quod ſi admittas (vt te facturum puto) aliud grauius, & durius te admittere oportebit, in hoc facto nempe, interueniſſe mutationem Quod nullatenus de Deo dici poteſt: cum ipſe ſua natura ſit immutabilis, iuxta illud; Ego Deus & non mutor. Mala. 3. ad hoc reſpondemus iuxta. D. T. doctrinam in 3. p. q. 1. ar. 1. in reſponſione ad 1. quod quando Deus vnit ſibi aliquam creaturam, talis vnio nõ fit per Dei mutationem, ſed creatura eſt quę ibi mutatur. Nam tunc Deus termini rationẽ habet. Terminus enim terminare poteſt citra ſui mutationẽ

Cum.

D. Tho. 3. p. q. 16. a. 7.

D. Tho. 3. p. q. 16. a. 7. ad 2.

Reſponſio cuiuſdã dubij.

Cum ergo Deus ſit terminus, immutatus manet. Sicut enim ex tempore dicitur Deus Dominus, vel creator, ſine ſui mutatione, cum mutatione tamen creaturę: ſic de nouo factus homo, ſine ſui mutatione.

Ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

Cur dicat Paulus Chriſtum factum ex ſemine Dauid.

Mirabitur profecto (& forſitan iure) diligens lector hoc in loco, Apoſtolum Paulum, quod auſus fuerit dicere filium Dei factum ex ſemine Dauid. Cedo Paule, attente & conſiderate aſpexiſti ne quæ modo dicis? nō vides quid faris? Te eū rurſus expende etiam accurate. Videbis enim ex hiſce verbis inſinuari Chriſtum non eſſe de Spiritu ſancto, vt fides catholica intrepide confitetur. Si namque eſt ex ſemine, igitur non ex Spiritu ſancto. Et quod durius videtur, dicis, ex ſemine Dauid: qui magnus peccator fuit. Fortaſſis ex hoc colliget aliquis minus doctus, Chriſtum in peccato conceptum fuiſſe quod per grandis blaſphemia eſt. Vide ergo quid dixiſti? Reſpōdetur: Conſtans ſibi eſt Paulus. Volēs & ſciens ſic loquutus (& non male) eſt. Sed antequam audiamus eum ſemetipſum tuentem, opere prætium ducimus lectorem reddere admonitum hic ne credat nos ex eo quod videt ſeorſum coſiderari hæc verba á nobis, ſcilicet, ex ſemine Dauid, ne inquam credat quod ſeparamus ab illis hæc: ab illis dicimus, ſcilicet verbis, qui factus eſt ei ita quod ſint duæ ſententiæ ſeparatæ, & fiat punctus in illo pronomine ei, & alia ſit, ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Nam nos vnā & continuam eſſe orationem exiſtimamus, quæ complectatur totū hoc ſcilicet qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Nam tota difficultas horum verborum, quæ precipue conſurgit ab illo participio factus, naſcitur ex varia punctuatione. Quod ſi animaduertiſſent interpretū aliqui, ſane non dixiſſent hunc locum tam eſſe difficilem, tamque abſtruſum vt vix fuerit intellectus Paulus profecto non tam obſcure loquutus eſt. Licet enim participiū factus referat perſonam diuinam, non tamen ſecundū naturam diuinam, ſed ſecundum carnem. Et proinde adiecit Paulus hanc particulam, ſecundum carnem, hoc eſt, ſecundum carnem, hoc eſt, ſecundum naturam hụmanam. Neque obſtat quod factum, & non factum ſint oppoſita: quorum conditio & lex eſt, non poſſe dici de eodem. Nam iſtud verum eſt, quando dici debent de eadem re & ſecundum idem. Cū enim in Chriſto ſint diuerſę naturæ, puta diuina, & humana, nihil incommodi ſequitur ſi dicamus ſecundum vnam eſſe factum, & ſecūdum aliam minime. Si enim negamus verbum eſſe factū tam abſolute quam ſecundum naturam diuinam, non impedimur propterea quod non poſſimus affirmare eſſe factum quando carnem humanā ſuſcepit, quando ſcilicet Verbum caro factū eſt. Vnde ſemper in hac ſententia fuimus, quod Paulus nec minus nec magis dixit quando protulit hęc verba, qui factus eſt ex ſemine Dauid, quam Ioannes quando dixit, Verbum caro factum eſt. Sed de his ſatis. Audiamus nunc reſponſionem ad illa quę in Paulum obiecta ſunt, quæ eius candorem & bonum nomen denigrare videbantur. Quis quæſo patienter audire poterit tam male Paulum ſentire de Chriſto, vt dicat eum peccato eſſe obnoxium, ex eo quod ſit factus ex ſemine Dauid hominis criminoſi? Abſit à nobis vt in huius rei cogitationem incidamus. Sed boni cōſulamus quod ipſe dixit: Et ſi non intelligimus, aut penetramus, peritiores conſulamus. Reſpondeo igitur ad [illegible]am objectionē propoſitam, varijs modis eam fugare poſſumus. Primo dicētes quod à multis dici ſolet, videlicet quod venire

Ioan. 1.

Reſponſio cuiuſdam obiectionis.

ueſcere,& admirari. Admirare Dei opera magnifica,ſed ſemper credens. Chriſtus enim Marthæ dixit. Nonne dixi tibi mulier,quod ſi credideris, videbis mirabilia? Mirabilis profectò valde eſt conceptus iſte ex ſemine Dauid:nedum hominibus, verumetiam & Angelis. Sed ſi eſt admirabilis, eſt quoque credibilis. Dicit igitur Paulus ex ſemine Dauid. Non dicit,ex ſeminibus,ſed ex ſemine. Nam eo differt cuiuſuis alterius hominis conceptio à Chriſti conceptione,quod illic vtriuſque parentis ſemen cōcurrit, tam maris,quam fœminæ:hic autem non fuit commixtio ſeminum,ſed tantum fuit ſubſtantia fœminæ,vel illud quod aliæ mulieres adminiſtrare ſolent in conceptionibus ſuarum prolium. Ex ſubſtantia igitur Virginis tantum,conceptus fuit Chriſtus,Spiritu ſancto ſupplēte vicem viri:non quidem per applicationem alterius ſeminis,ſed per formationem,&organizationem corporis. Et proinde dicit Paulus, ex ſemine Dauid:&nō ex ſeminibus. Neq, quod dicit hic Apoſtolus, pugnat cum illo noſtræ fidei articulo,quo dicitur,Chriſtum conceptum eſſe de Spiritu ſancto. Nam neque Spiritus ſanctus impediuit Virginis actionem: eā dico, quā in concipienda prole, ſolent habere matres,ſiue ſit pura paſſiua, ſiue partim actiua,& partim paſſiua. Id nunc non curamus. Satis eſt quod Beata Virgo in filij Dei conceptione non minus egit quam faciant aliæ matres. Aliter enim non diceretur Chriſtus proprie & vere Virginis filius. Nec operatio illa Virginis impediuit Spiritus ſancti operationem:ſed cooperatrix eius fuit. Et ideo Chriſtus vere dicitur ex ſemine Dauid, ex parte matris,& non ex parte Spiritus ſancti. Nam licet Spiritus ſanctus vicem patris in hac conceptione ſuppleuit:non tamen (vt diximus) mediante ſemine aliquo, ſed obrumbante virtute altiſſimi Et hinc factum eſt etiam, vt Chriſtus non ſit dictus filius Spiritus ſancti, ſicut docte diſſerit D. Tho. in 3.p. quia non ſufficit ad hoc quod quis dicatur pater, ſupplere actionem & vicem patris. Et ex hoc met loco conſtat beatam Virginem eſſe ex ſemine Dauid. Aliter quomodo diceretur Chriſtus ex ſemine Dauid? Nam non ex parte patris;quia non habet:igitur ex parte matris. Porrò docere quomodo potuit Virgo ſuperbenedicta eſſe cooperatrix Spiritui ſancto, cum Spiritus ſanctus operatus fuerit in inſtanti,quod alienum eſt à creatura,cum ſit agens limitatum & finitum;iſtud committimus theologis ſpeculatiuis,quorum intereſt iſtud, & ſimilia reſerare,& limare. Vnum nos tantum dicimus,in gratiam illorū qui nec a limine ſalutarunt ſacram theologiam,vt firmiter credant & intelligāt, nihil hic eſſe impoſſibilitatis, tam ex parte Spiritus ſancti, quam ex parte Virginis. Spiritus enim ſanctus & Virgo, maioris, efficatiæ erant, quam ſit in nobis pater & mater,& potentiores ad generandum Chriſtum. Præterea nō dixit Paulus ex ſemine Dei, ſed Dauidis:vt aperiret nobis differētiam inter filios adoptiuos, & Chriſtum, qui non eſt filius adoptiuus. Nō enim omnes homines ſunt ex ſemine Dauid, ſicut patet de his qui præceſſerunt Dauid. Et inde etiam erat quod Chriſtus dicebatur filius Dauid: non ſolum ab hominibus,ſed etiam ab Angelo, qui dixit Mariæ;dabit ei Dominus Deus ſedem Dauid patris eius. Et alibi, roganti Chriſto,cuius filius eſſet Meſſias; reſponſum eſt ei Dauid.

Ioan. 11.

Ex quā parte dicatur Chriſtus ex ſemine Dauid.

D.Th.3.p.q. 32.a.3.

Diuina potētia infinita virtute ſuperat naturæ virtutem & vires.

Luc. 1. Matt. 22.

Solutio quarundam obiectionum.

Sed dices: Si in conceptione Chriſti non interceſſit ſemen hominis, quo modo dicitur Chriſtus factus ex ſemine Dauid? Ad hoc reſpōdemus,quod licet ibi nihil interuenerit virilis ſeminis:tamē quia Chriſtus formatus fuit ex ea carne,quæ conſtat ex ſemine Dauid: rectè dixit Paulus illum factum ex ſemine Dauidico. Caro ſiue ſubſtantia Virginis,ex qua cōceptus fuit Chriſtus,

ſtus, ex ſemine etiam virili compoſita
fuerat: & ideo Chriſtus dictus eſt fa-
ctus ex ſemine Dauid. Sed quorſum
Apoſtolus vt oſtenderet Deum fa-
ctum hominem, Dauidis mentionē
fecit? Nunquid, ſi dixiſſet tantum, fa-
ctum ex ſemine, ſatis innotuiſſet Deū
factum eſſe hominem ex ſemine ſe-
cundum carnem? Nam per particulā
illam, ſecundum carnē, ſatis res perſ-
picua erat. Ad hoc dicitur, quod Pau-
lus non ſolum intendebat oſtendere
filium Dei factum eſſe hominem, ſed
vltra iſtud, ex qua ſtirpe & genere eſ-
ſet Chriſtus. Alluſit ad illud quod fe-
cit Mattheus qui volens oſtendere
Chriſtum factum hominem, prius o-
ſtendit eius genealogiam, dicens. Li-
Matt.1. ber generationis Ieſu Chriſti, filij Da
uid, filij Abraam. &c. Sic Paulus nedū
volens oſtendere Chriſtum factum
eſſe hominem, ſed ex qua ſtirpe eſſet
factus, dixit; ex ſemine Dauid ſecundū
carnem. Sed inſurges forſan, dicens;
Cur potius Dauid expreſſit, quam A-
brahami? Beata quidem Virgo ex ſemi
ne Abrahæ quoque erat, vt canit Ec
cleſia, dicens; Natiuitas glorioſę Virgi
nis Mariæ, ex ſemine Abrahæ, orta. &c.
Accedit huc etiam quod promiſſio
huius rei facta eſt Abrahæ etiam, ſicut
& Dauidi: & illi quidem prius. Ante e-
nim illum nulli facta eſt promiſſio ſa-
cramenti huius. Paulus enim dicit. A-
brahæ dictæ ſunt repromiſſiones, & ſe
mini eius. Abraham iuſtus fuit; Dauid
autem homo peccator, alieni thori uio
lator, & tandem homicida. Igitur hic
tacendus erat, & alter potius nominā
dus, Quis vnquam in recitanda pro-
genie alicuius filium nominauit, taci-
to patre: Dauid Abrahæ filius erat: nō
igitur ſilentio inuoluendus erat Abra
ham, ſed ſi volebat Paulus nominare
Dauid, debuiſſet quoque mentionē
facere Abrahę dicens, Qui factus eſt
ex ſemine Abrahæ, & Dauid. Reſpon
detur; quod Paulus ſilentio inuolue-
rit Abrahamum, Dauide recenſito, va
ria aſſignari ſolet à diuerſis ratio. Qui
dam enim ad literalem confugiunt,
alij vero ad myſticam. Dicemus au-
tem nos aliquot rationes, reliquas re
linquentes diligentiæ lectoris, vt ab a-
lijs petat. Non enim omnia à nobis
ſperare debet. Prima igitur ratio eſſe
poteſt, vt ſpes noſtra accreſcat ac ma-
ior fiat. Certum quippe eſt, quod Da
uid gerit typum peccatoris: non quo
modocunque peccatoris, ſed eius,
qui vnico prolato verbo, nempe, pec
caui, audire meruit per Prophetam; 2.R
Tranſlatum eſt peccatum tuum. Hinc
que factum eſt, vt Dauidis nomē quā-
dam conſolationem peccatoribus af
ferat. Et proinde Paulus tacito Abra-
hę nomine, Dauidis meminit. Alij a-
liam rationem aſſignant, dicentes,
quia Dauidi, & non Abrahamo dictū Pſal.131.
eſt, De fructu ventris tui ponam ſuper
ſedem tuam. Verum aliquantulum in
firma videtur eſſe iſta ratio. Nam licet
non ſub eiſdem verbis facta ſit Abra-
hæ promiſſio, tamen ſub alijs æquiua
lentibus: nempe, In ſemine tuo bene
dicentur omnes gentes. Et. B. Hiero-
nymus ſcribens ſuper primum caput Gen.22. D.Hiero.
Matthæi, dicit ſic. Chriſtꝰ dicitur filius
Dauid, & Abrahę: quia ad hos duos fa
cta eſt de Chriſto promiſſio. Igitur ra
tione promiſſionis vtriuſque fieri de-
bebat mentio. Quare videns hoc. D.
Thomas, non modis omnibus ſatisfa-
cere, confugit ad aliam rationem mo-
ralem potius quam literalem (quam
ſupra diximus) ſpecialiter, inquit, de
Dauid fit mentio, vt daretur ſpes ve-
niæ peccatoribus. Quaſi diceret, ſi Pau
lus nominaſſet Abraham, qui iuſtus,
ſanctus, & bonus fuit, fortaſſis terrorē
incuſſiſſet peccatoribus: modo vero
Paulus dicens Romanis Chriſtum eſ
ſe filium Dauidis, ſpem venię non mo
dicam peccatoribus dedit. Et hinc fa-
ctum eſt, vt qui ſperabant á Chriſto
miſericordiam, & veniam, ſoliti erant
appellare eum filium Dauid. Sicut pa
tet in multis locis in Euangelio. Nos

vero

verò vt quod de hac re ſentimus, paucis donemus: triplici de cauſa iſtud factum eſſe exiſtimamus. Primo quidē, quia antea dixerat Paulus Chriſtum vaticinatum & annunciatum fuiſſe per Prophetas ſuos. In Prophetis autem Dauidis fit mentio, & non Abrahæ. Ideo vt magis concordaret cum eo quod antea dixerat mentionem fecit Dauidis, & nou Abrahæ. Secunda ratio, quia Iudęi negabant Chriſtum eſſe filium Dauid, nou autem Abrahę. Ideò hac de cauſa potius faciēda erat mentio ipſius Dauid. Adde tu huic rationi, quod ſic Paulus magis palam oſtendit Iudæis Chriſtum eſſe Meſſiam Quoniam promiſſio Meſſię ad ſolā tribum Iuda ſpectabat & familiam Dauid. Et ideo de ſolo Dauid loquutus eſt Paulus. Tertia ratio eſt, vt magis gratam & applauſibilem redderet Romanis ſuam epiſtolam. Sic enim commendauit regiam autoritatem, cuius Romani ſtudioſiſſimi erant. Dauid nāque fuerat rex, non autem Abraham. Nobilitatis autē maior ratio apparet cū dicitur aliquis filius regis quā eius, qui non fuit rex. Ob has igitur rationes Apoſtolus expreſſam fecit Dauidis mentionem: non tamen negare intendens, quod Chriſtus eſſet ex ſemine Abrahę. Ad id autem quod obijciebatur, ſcilicet, Dauidem fuiſſe peccatorem, Abrahamum autem iuſtum & bonum, nihil curauit Paulus: quoniam licet Abraham ſanctitate pręcelleret, Dauid autem regali dignitate illum ſuperabat. Neque curauit quod Dauid homo peccator fuiſſet: vbi dicit Chriſtum non dedignatum fuiſſe aſſumere carnem ex peccatoribus: qui pro eis venerat vitam daturus Carnem dicimus ex peccatoribus, non autem peccatrice. Caro enim Chriſti omnibus modis à peccato immunis erat.

Secundum carnez.

Cur dicatur ſecundū carnem.

ALteram partē hominis nominat tantum Apoſtolus: non quod filius Dei illam ſolam ſibi vniuerit, ſed vtitur vſitato ſermone & phraſi, qua paſſim vti ſolet ſcriptura ſacra, ſcilicet parte pro toto. Non enim minus dixit Paulus, quam ſi dixiſſet, factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum quod homo. Idem enim pollent hoc loco, caro, & homo: ſicut & in illo; Verbum caro factum eſt. Ioan. 1. Noluit autem Paulus dicere ſecundum hominem, ſed ſecundum carnem, vt caueret occaſionem exiſtimandi filium Dei aſſumpſiſſe carnem cum ſupoſito humano. Homo enim nomen ſuppoſiti eſt, non autem caro Dices fortaſſis tu: Si Paulus ſe preſeruauit ab illa occaſione, vtens carnis nomine, non tamen ſe cuſtodiuit ab alia, ſcilicet, qua dixerunt aliqui: vt Arrius, & Eunomius, filium, Dei ſolam carnem aſſumpſiſſe, nō animam. Ad hoc nos occurrimus dicentes, & Apoſtolum tuentes; quod nec Paulus, neque Ioannes illis hæreticis vllam dederunt anſam aut occaſionem errandi: ſed ipſimet acceperunt, nolentes, ſicut oportebat, ſane intelligere ſcripturas, ſed pro ſuo arbitratu, & ſpiritu humano, ne dicam, diabolico. Nihil enim cōſequētiæ habet: quod ſi Pau. dicat, filium Dei factum eſſe ſecundū carnem, tantum aſſumpſerit carnem, & non animam. Sermo enim Pauli, non eſt excluſiuus. Quod autem carnem nominauerit, & non animam, teſte Origene, ideo factum eſt, ne denotaret Paulus animam fieri ex traduce. Non enim anima rationalis educitur de potentia materiæ vti aliæ formę. Orige. Ideo, dicit Origenes, anima non dicitur fieri: Caro autem quæ ex alia carne eſt, magis propriè dicitur fieri. Hæc expoſitio etſi videatur vero conſona eſſe, tamen an à Paulo fuerit intenta, non eſt vſquequaque notum. Et proinde accommodatior videtur altera: ſecundum quam diximus Paulum vſum fuiſſe illa figura non inſoliti, ſecū

dum

dum quam ponitur pars pro toto. Cęterum gemina poteſt eſſe huius particulæ expoſitio, ſecundum carnem. Hoc eſt ſecundum corpulentam ſubſtantiam. Altera eſt; ſecundum carnē: Ideſt, ſecundum carnis ſeminationē illa prior vera & catholica eſt: atque intenta à Paulo: poſterior autem, falſa & hęretica eſt. A qua vt ſe cuſtodiret Paulus, noluit dicere; ſecūdum carnalem generationem; ſed, ſecundum carnem; ne pręberet errandi occaſionem. Carnalis enim generatio, vt in vſu eſt apud homines, ſemper ſecum afferre ſolet ſeminum commixtionem; quam admittere in Chriſti conceptione, pluſquam blaſphemum eſt. Cęterum antequam huic negocio finis imponatur, admonemus hic lectorem, vt obſeruet duo hæc, digna obſeruatione. Primum tale eſt, quod tametſi Deus ſemetipſum exinaniuit, nō dedignatus formam ſerui ſuſcipere, & in ea omnia pœnarum genera pati & ſuſtinere: ſcilicet, famem, ſitim, frigus, calorem, laborem, flagella, ſpinas clauos, opprobria, iniurias, & tandem crucis mortem ſubire; nihilominus tamen noluit experiri noſtrę conceptionis vilitatem: ſed excogitauit alium admirabilem modum, ſecundum quem ipſe ſolus fieret homo. Et hinc ſequitur ſecundum, ſcilicet, quod in ſua cōceptione non fuit obſeruatus ille ordo communis & naturalis, quem mulieres habent in ſua conceptione conuenientes cum ſuis viris: ſed nouo modo diuino & admirabili factum eſt vt ex puriſſimis Virginis ſanguinibus; nō ex cordis ſanguine, neque ex alio ſanguine, qui apti non ſunt ad corporis formationem. Puriſſimus autem Virginis ſanguis etſi ex ſe ſolus aptus nō eſſet, vt ex eo corpus formaretur: tamen adueniente Spiritus ſancti virtute diſpoſitus ſic fuit adaptatus, vt ex eo filius Dei potuit homo fieri. Hunc admirabilem modum inſinuauit nobis Propheta ille, qui dixit; Nouum faciet Dominus ſuper terram: fœmina circundabit virum. Virum appellat: propterea quod Chriſtus in primo inſtanti ſuæ conceptionis fuit perfectus vir. Preterea hæc Pauli verba in primis notanda ſunt, ad intelligendum quo modo facta ſit vnio Verbi & carnis in vnitate perſonæ, & non in natura. In tota enim ſcriptura (quod ſciamus) non eſt locus qui magis iſtud inſinuet atque deſignet. Sed dices tu. Per quod verbum, vel quam particulam, iſtud deſignat Paulus? Reſpondetur. Per particulam, qui. Quæ particula refert filium Dei naturalem: & non refert naturam. Et proinde per eam oſtenditur vnionem non eſſe factam, aut in natura, aut in alia perſona, quam in filio Dei. Et ſic conſtat vnitas perſonæ: & per conſequens excluditur pluralitas. Et etiam excluditur error illorū hereticorum, qui poſſuerunt plures hypoſtaſes, ſiue perſonas: nō animaduertentes ſiue non penetrantes, quod relatiuum qui ſemper vnicam & eandem perſonam filij Dei refert & denotat. Et ex hacmet animaduerſione animaduertere debet acutus lector, quod hæc noſtra verſio vulgata in hoc loco multo melior eſt, quibuſdā verſionibus græcis, non habentibus relatiuum, qui. Quoniam verſiones illæ non habent vnde poſſint colligere vnionem eſſe factam in vnitate perſonę Dei, & hominis. Neque habent vndè poſſint refellere illos errores: & maxime illum, quo dixerunt aliqui, Chriſtum eſſe filium Ioſeph. Quia tunc nō eſſet tantum vna perſona. Item per hoc refellitur error illorum, qui dixerūt Chriſtū fuiſſe hominē, priuſquā fuerit aſſumptus: perperam intelligentes Dauidis locū dicentis. Beatus quē aſſumpſiſti, & elegiſti. Et denique per iſtam Pauli clauſulam multi errores exterminantur & reprobantur, tam pertinentes ad filij Dei humanitatem, quam diuinitatem. Per verbum de filio ſuo, excluduntur errores pertinentes

Admonitio, quædam.

Phil. 2.

Hie 31.

Pſal. 64.

Varij errores confutantur per hanc clauſulā Pauli.

tes ad diuinitatem: per particulam factus, exploditur error dicentium, Chriſtum eſſe purum hominem. Purus enim homo, non dicitur factus, ſed genitus. Per dictionem ex ſemine Dauid reprobatur error eorum, qui dixerũt, non eſſe verum hominem. Per particulam, ſecundum carnem confunditur error eorum, qui dixerunt Chriſtum è cœlo traxiſſe corpus: & illorum qui peſſimè & hæretice crediderunt Chriſtum fuiſſe conceptum ad inſtar aliorum hominum: nempe ſecũdum rationem ſeminalem. Has hereſes, & multas alias per hęc verba diuina Pauli præmiſſa, diligens lector exibilare & explodere facili negotio poterit. Quo nomine diligentiſſime à quouis expendenda, & ponderanda ſunt hęc Pauli pauca verba.

Sequitur.

Qui predeſtinatus eſt filius Dei. &c.

Quorſum dicat Paulus, qui predeſtinatus eſt filius Dei.

HActenus Apoſtolus ocupatus fuit in aperienda vtraque Chriſti generatione: hic autem prætendit explicare virtutem ipſius. Cuius rei occaſio accepta fuit ex eo quod proximis verbis elapſis in quibus explicauerat Paulus exinanitionem filij Dei ſecundum carnis ſuſceptionem, aſſerendo factũ eſſe ex ſemine Dauid ſecundum carnem: & proinde opus erat oſtendere gloriam diuinitatis & maieſtatem Dei non eſſe diminutam ab ipſa carnis infirmitate. Quare iuſta de cauſa nunc aperit virtutem & potentiã eius dicẽs:

Qui predeſtinatus eſt filius Dei in virtute: Quaſi diceret; ne exiſtimetis ô vos Romani filium Dei amiſiſſe virtutem quando ſuſcepit infirmitatem. Suſcepit humanitatem, non amittẽs diuinitatem. Factus eſt humilis, remanſit ſublimis. Non enim ſic accepit, inquit. B. Auguſtinus. 1. de Trinit. formã

D. Aug.

ſerui. vt abijceret formam Dei. In forma Dei æqualis Patri: in forma ſerui minor Patre. In forma Dei, Verbum Deus: in forma ſerui, factus ex ſemine Dauid. In vtraque tamen forma, vnus & idem filius. Dicamus ergo, more noſtro que diſcuriamus hanc Pauli periodum: quę ſedula diligentia & examinatione dignà eſt. In primis obſeruandũ eſt relatiuum illud; qui: quod identitatis eſt, referens eandem numero perſonam: non ſolum ſecundum naturã aſſumptam, ſed etiam ſecundum naturam ei à Patre communicatam. Vnde ſic debemus legere hunc textum. Qui, ſcilicet, filius Dei naturalis, prædeſtinatus eſt. Cæterum circa participium hoc prædeſtinatus, torquent ſe non modice expoſitores & interpretes, an debeamus legere predeſtinatus vel deſtinatus, vel definitus. Hæc autem lis & diſcordia, eſt inter latinos, & gręcos interpretes. Origenes doctiſſimus inter gręcos interpretes, aſſerit in ſolis latinis codicib' inueniri vocabulum prædeſtinatus non autem in græcis. Quod ſi intelligat in omnibus græcis, nõ videtur multum vero ſimile eſſe. Nam ſi in nullis græcis codicibus inuenitur verbum prædeſtinatus, quo modo vertiſſent verbum prædeſtinatus, ex græco in latinum? Oporteret omnes illos qui verterunt, ignorãtiæ nota notare. Magna enim differẽtia eſt inter dictionem predeſtinatus, & definitus in literis gręcis. Quare ille qui vertit latine, non potuit vſurpare vnum pro altero: niſi eſſet cæcus, aut gręce nimium ignorans. Et proinde magna coniectura eſt, illum qui vertit hunc locum inueniſſe in aliquo exemplari græco dictionem iſtam prędeſtinatus. Sed de hac re pertinaciter nolumus cum tanto doctore contentionem habere: ſed requiramus ab eo vt dicat nobis quamobrem vult expungendam eſſe hanc vocem á textu & eius loco ponendam deſtinatus, vel declaratus. Reſpondet Origenes, & dicit

Circa vocabulum prædeſtinatus. variæ contẽtiones ortæ ſunt

Origenes.

Quod

Quod obſtat & difficultatem ingerit, tale eſt. Diſcrimen inter prædeſtinari, & deſtinari ponitur huiuſmodi: quod alterum ſpectet ad res quæ non ſunt, aliud vero ad ea quæ exiſtunt. Qui nō eſt, inquit prædeſtinatur: qui vero eſt, deſtinatur. Cum igitur filius Dei fuerit ab æterno, profecto nequit prædeſtinari. Prędeſtinari namque quandam anteceſſionem dicit, quæ longe eſt à filio Dei naturali: qui coęternus eſt Patri, iuxta illud Ioānis; Hoc erat in principio apud Deum. Deſtinatio autem non dicit iſtam anteceſſionem. Hac ratione quidam quaſi perterrefacti, vidētes perſonam Chriſti eſſe Patri coęternam, confugerunt ad naturam humanam, quę in tempore fuit producta: dixeruntque naturam humanam fuiſſe prędeſtinatam, vt vniretur verbo. Quod nos Paulo poſt repudiabimus. Propter hanc met fortaſſis rationem, apud magnam græcorum & latinorum multitudinem male audiuit, nomen prædeſtinatus: & bene nomē deſtinatus, definitus, & declaratus. Cæterum cum nos tamquam latini, non debeamus græcizare inter latinos: & cum ferme omnes latini (ad minus doctores grauiſſimi) gratā, & applauſibilem habeant vocem prędeſtinatus: nos (cum bona venia Græcorū) maluimus latinos, in hac parte, ſequi & imitari. Eo potiſſime quod, vt iam diximus, noſtra ſemper fuit mens & animus, vulgaram editionem ſequi: quę ſemper per annos plurimos retinuit & conſeruauit vocem iſtam prędeſtinatus. Proinde relicta expoſitione Gręcorum quę profecto nullam interpretis requirit operam & diligentiam: eo quod clarior ſit, quam vt expoſitione indigeat. Si enim (vt vel vnum verbū proferamus) legamus ſic; De filio ſuo facto ex ſemine Dauid ſecundum carnem, definito, declarato, vel deſtinato, in virtute Spiritus ſancti, ideſt, per virtutē Spiritus ſancti, ex reſurrectione, & ex miraculis; hic ſane ſenſus, luce ipſa clarior eſt, neque vllam inuoluit difficultatem. Cæterum ſi recipiamus vocem prædeſtinatus (vt intendimus recipere) magnus nobis ſeſe offert nodus diſſolutione nō facilis. Tamen confiſi primo, in eo, qui præſtat ſapientiam paruulis, & linguas infantium diſertas facit: & ſecundo Paulino fauore præditi, cuius ope & præcibus nos tantum opus aggredi non recuſauimus, negotium quoque prædeſtinationis Chriſti attingere pro noſtra ingenij tenuitate nō reformidabim⁹. Incipiētes igitur ab ipſa vocabuli ſignificatione, ſcire nos oportet, quid ſibi velit prædeſtinare. Si enim Etymologia vocabuli duci volumus prædeſtinationis nomen ſonat quandam deſtinationem. Componitur nā que ex præ, & verbo deſtinare, hoc eſt ante deſtinare. Particula namque præ eſt, quæ ſcrupulum ingeſſit Origeni & alijs. Apud quos exoſum eſt vocabulum prædeſtinatus maxime quando Chriſto accommodatur & applicatur. Nobis autem prædeſtinatio proprie accepta, eſt quædam tranſmiſſio creaturæ participis rationis, in finem ſupernaturalem. Deſtinare eſt mittere. Illa igitur ratio in mente diuina, qua vult Deus tranſmittere aliquem in vitam ęternam, dicitur prędeſtinatio. Vtrum autem hęc competat Chriſto nec ne, in hoc eſt huius rei neruus. Nā ſi huiuſmodi finitioni ſtamus (vt ſtandum eſt) quomodo cum prædeſtinari ſit ſolius perſonę & ſuppoſiti, & nō naturę; ſitque creaturę (vt dictum eſt in definitione prędeſtinationis: & filius Dei fuerit ab æterno, quo pacto potuit prędeſtinari, ideſt, antea deſtinari? Et quomodo potuit tranſmitti in vitam æternam, qui illam habebat in ſeipſo ab æterno? Imo ipſe erat vita æterna: Chriſto dicente; Hęc eſt vita æterna, pater, vt cognoſcant te verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Quod enim per prædeſtinationem habetur, non eſt prædeſtinatæ per-

Ioan. 1. Pſal. 8. S. Tho. in 1. p q. 23. a. 1. Ioan. 17.

perſonæ naturale vel connaturale ei, ſed ſuper naturale, excedens & ſuperans naturam, & captum prædeſtinati: ſicut videre eſt de gratia, & gloria, quæ duo nulli creaturæ naturalia dicuntur. Atqui gratia, & gloria, filio Dei connaturalia ſunt. Imó ipſe eſt vtriuſque autor: ſecundum illud; gratiam, & gloriam dabit dominus. Præterea Chriſtus non eſt creatura, prædeſtinatio eſt creaturæ, ergo non poteſt dici Chriſtus prędeſtinatus. Quod autem Chriſtus non ſit dicẽdus creatura, conſenſus eſt vniformis peritiſſimorum theologorum pręcipue principis eorum Thomæ, vt licet intueri apud illum in 3. parte ſuæ theologiæ. Hæc ſunt præcipua quæ augent difficultatem circa Chriſti prædeſtinationem, à quibus ſe facili negotio extricant & liberant, qui Græcorum expoſitionem amplectuntur. Nos veró, Deo adiuuante, ab his labirinthis prout poterimus liberos facere curabimus nos metipſos, iuuamine & præſidio noſtri proto Apoſtoli Pauli intercedente. Tametſi non lateat nos hunc locum inter multos alios huius epiſtolæ eſſe oppido difficilem, & ad explicandum ſpinoſum ſatis: nihilominus tamen conabimur reddere illum paulo clariorem, ſi prius tamen dictum fuerit, vnde tantam nactus ſit difficultatem. Etenim aliquid lucis, & hoc nobis ſuppeditabit in hac re difficili & abſtruſa. Principio igitur intelligat ſtudioſus lector quæ, & quot ſint illa, quæ reddunt iſtum locum difficilem. Inter alia quatuor ſunt. Primum varia lectio, ſecundum varia explanatio, tertium varia vocis acceptio, quartum varia punctuatio. Varia quidem lectio, tam à Græcis, quam à Latinis patribus, circa duas illas dictiones, ſcilicet, qui, & prædeſtinatus. Multi quidem græcorum, & latinorum græcizantium non admittunt relatiuum qui, nec vocem prædeſtinatus: ſed loco harum adhibent vocem, declarato, definito, vel deſtinato. Et ſecundũ hanc vocis mutationem etiam alium ſenſum colligunt: & hinc fit, vt Græci vno modo, latini veró alio explanent. Deinde inter latinos aliqui proprie, alij veró improprie vſurpant prædeſtinationis vocem. Rurſus quidam, ad naturam referunt, alij vero ad perſonam. Qui ad perſonam, alij abſolute, nullo appoſito additamento, alij cum eo. Præterea nonnulli dicunt hanc clauſulam ſpectare ad primum Chriſti aduentum, alij ad ſecundum. Quidam interpretantur de reſurrectione finali. alij de reſurrectione Ieſu Chriſti, qui ſeipſum ſuſcitauit à mortuis. Alij denique punctum collocant ante particulam illam in virtute: dicentes ſic; Qui prędeſtinatus eſt filius Dei. Alij veró minime. Hæc & alia ſunt quæ reddunt hunc locum abſtruſum & difficilem, quæ tu lector apud illos legere poteris. Rogemus nos Paulũ noſtrum, vt inter tot, tamque varia ſenſa, & Patrum placita (quo non abcipimus) vt ipſe, qui ſcripſit, adiuuet nos, & ad ſuam mentem & ſenſum tuta nos dirigat via. Pręterea pręter iſta quæ diximus, quæ difficultatem faciebant apud latinos interprętes, qui receperunt vocem prædeſtinatus, facit etiam difficultatem ipſa vnitas perſonæ diuinę in duabus naturis: & ipſamet etiam ſoluit difficultatem, vt dicturi ſumus ſtatim. Primó quidem vnitas perſonæ facit difficultatem: nam ſicut dicit B. Thomas in 3. p. ſi in Chriſto eſſent duæ hypoſtaſes (vt falſiſſime excogitauit Neſtorius) nullus profecto eſſet labor oſtendere Chriſtum fuiſſe prędeſtinatum filiũ Dei: veruntamen quia vnica eſt tantum perſona, & eadẽ numero, cõpoſita ex duabus naturis, hic opus, hic labor eſt, oſtendere quomodo illa perſona ſit prędeſtinata. Et hic labor fortaſſis cauſa fuit, vt quidam dixerint in hoc loco Paulum nõ tractare de prędeſtinatione, ſed alibi inferius. His iactis ceu fundamẽtis,

Pſalm. 83

D. Tho. 3. p. q. 16. ar. 8.

Quatuor reddunt hunc locum difficilem.

Ad intelligẽdum paulum rogandus eſt ipſemet Paulus.

D. Tho. 3. p. q. [illegible]

Nõ ſunt iſti audiendi, hic & inferius, ſed reſpectu diuerſo agit.

L accingi

accingimur ad hoc negotium aperiē dumdecidendumque pro noſtra viri li. Et ante omnia, qui vult capeſcere prędeſtinationem Chriſti, intelligere debet, eam à noſtra aliqua ex parte eſſe diſcretam; & ex alia non differre. Neq; obſtat quód prædeſtinatio Chriſti ſit exemplar noſtræ, vt D. Tho. eleganter docet in 3.p. Siquidem non opus eſt vt exemplatum ſimile ſit exēplari in omnibus: ſatis eſt in quibuſdā. Conueniunt autem noſtra prędeſtinatio & Chriſti in hoc, quód neutra eſt per naturam, ſed vtraq; per gratiam. Diſcriminantur autē in ratione termini. Prędeſtinatio namq; omniū aliorū prędeſtinatorum, tam angelorū, quā hominum, pro fine habet vitam æternam. Sicq; dici ſolet, quód prędeſtinatio abſolute loquendo, eſt reſpectu vitę æternę ſiue beatitudinis. In Chriſti autē prędeſtinatione nō eſt terminus gratia vitę æternę, ſed aliquid altius, ſcilicet, gratia vnionis: quę eminētior eſt, & excellentior. Vnio etenim hypoſtatica, præſtantior eſt vnione per gratiam & per gloriā. Quoniam iſtę omnes duę vniones ſunt accidentarię: illa autem terminatur ad eſſe Deū, & ſubſtantialis vnio eſt, quæ maior dicitur à D. Tho. in 3.p. & ab alijs theologis, omni alia vnione. Cæterum cum hæc vnio ſit ſingularis & peculiaris Chriſto ſoli, hinc fit quoque quód ſua prædeſtinatio ſit ſingularis: non in omnibus penſanda iuxta aliorum prædeſtinatorum regulam. Et hinc factū eſt vt princeps theologorum Tho. in 3. p. q. 24. ar. 1. ad 1. palam ſit confeſſus Chriſtum quodam ſingulari modo fuiſſe prædeſtinatum. Neq; dubitare hic quiſpiam debet, an gratia vnionis ſit ſufficiens ad terminandam prędeſtinationē. Nā ſi alia eſt ſufficiens, quæ fluit ab iſta, & hæc quoque ſufficientiſſima erit. Et ex hoc patet, quód Chriſtus alio modo eſt prædeſtinatus quam nos. Quoniā nos medianre gratia gratum faciente ordinati fuimus ab æterno ad conſequendam vitam æternam: non autem ſic Chriſtus, ſed per gratiam vnionis. Eſt & alia differentia; quód, nos Pater æternus prædeſtinauit ab æterno vt eſſemus eius filij adoptiui: Chriſtus autem, vt eſſet filius naturalis. Eſt & alia differentia; quód in noſtra prædeſtinatione includuntur ſanctæ operationes, à gratia gratum faciente proditurę, tamquā media per quæ ad vltimū finem peruenitur: iuxta illud Petri; Satagite certā veſtram facere vocationē per bona opera: Chriſtus autem, cum in primo inſtanti ſuæ cōceptionis fuerit beatus, hac ſatagine, vt ita dicam, non opus habuit bonorum operum. Ex his patet, fuiſſe in Chriſto excellentiorem prædeſtinationis modum quā in alijs: ac proinde ſua prædeſtinatio metrum & menſura eſt noſtræ prædeſtinationis. Quod enim eſt primum & præcipuum in vnoquoq; genere, teſte Ariſt, eſt metrum & ratio aliorum. Sic Chriſti prædeſtinatio noſtræ eſt metrum & menſura. Quia igitur aliqui inter nos & Chriſtum fortaſſis putarunt nihil eſſe diſcriminis quod attinet ad prædeſtinationem, ex hac cauſa horrebant dicere Chriſtum eſſe prędeſtinatum: quod hand feciſſent, ſi has differentias præ oculis habuiſſent. Sed fortaſſis ſatis curioſam à nobis hic aliquis rogabit quęſtionem bimembrem: an ſcilicet tuto affirmare poſſimus Chriſtum, quatenus filius Dei eſt, eſſe prædeſtinatum: &, ſi concedatur iſtud, an proprie, vel improprie. Cui quęſtioni occurrimus exordientes à ſecūda re, dicenteſque. Paulum hic loqui de prędeſtinatione Chriſti proprie: quod, vel maxime indicant effectus prędeſtinationis recenſiti à Paulo in hac epiſtola: quales ſunt, Paulum eſſe ſeruum Chriſti, vocatum Apoſtolum, ſegregatum in Euangeliū Dei, ipſum quoq; Euangelium, & quód filius ſit factus ex ſemine Dauid ſecundum carnem: omnia iſta ſunt effectus prædeſtinationis, & alia quæ ſequuntur in Pau

[Marginalia: q 14 ar. 3. — Conuenientia Chriſti & noſtræ prędeſtinationis. — Differentia. — q. 2. ar. 9. — D. Thom. — Alia differētia. — 3. differentia. — 2. Pet. 1. — Chriſti prędeſtinatio metrum eſt noſtræ. — Soluitur quæſtio quædam]

in Paulo, ſcilicet, quòd acceperit gratiam Apoſtolatus, &c. Si omnia iſta ſunt effectus prædeſtinationis propriiſſimé ſumptæ ſequitur ſermonem hic fieri de prædeſtinatione proprié, & non impropriè: tamquam de cauſa, vt effectus reſoluantur in cauſam propriam. Accedit huc & alia ratio in fauorem huius rei, quæ talis eſt. Si prædeſtinatio Chriſti non eſt propria, erit quidem alia, in quam omnes prædeſtinationes noſtræ reſoluantur. Sicut enim omnia clara, in ſolis claritatem rediguntur, & calida, in calorem ignis, ſic omnes prædeſtinationes reſoluende veniunt in prædeſtinationem Chriſti, qui eſt primogenitus in multis fratribus, & primus in genere prædeſtinatorum. Hoc igitur iacto, accedamus ad aliud quod longe difficilius apparet. Nam prima facie, male ſonare videtur vt filius Dei dicatur prædeſtinatus, qui ab æterno fuit, imo ipſamet æternitas. Aptius enim veniret dicendus prædeſtinans, quam prædeſtinatus. Ea enim quæ paſſiué prædeſtinantur, vel ſunt temporaria, vel ad minus æuiterna. Quod dicimus propter Angelos, qui æuo menſurantur: ſicut docet B. Tho. 1. p. Tam enim Angeli, quam homines, in temporis menſura aſſequuti fuerunt beatitudinem: & nullus ab æterno. Filius autem Dei vt talis, exiſtens in ſinu patris ſui, à quo omnia ſunt ei tradita, non in tempore, ſed ab æterno: quomodo igitur fieri poteſt, vt proprie dicatur prædeſtinatus? Ad hæc; Si prædeſtinatio eſt æterna (ab æterno etenim Pater cœleſtis prædeſtinauit) neceſſarium eſt, vt ipſa ſit prior quam eſſe ipſorum prædeſtinatorum: vt licet intueri in ipſis Angelis, & hominibus, quorum eſſe in tempore incępit, ſed eorum prędeſtinatio æterna fuit. Eſſe autem filij Dei, quà talis eſt, non ſolum æternum eſt, quin etiam ipſa ęternitas. Quo igitur pacto dici poteſt prædeſtinatus? Pro huius rei clariori notitia, & pro reſolutione

Simile.

q. 10. ar. 5.

prędeſtinationis Chriſti, quæ difficilis res eſt, nobis viſum eſt totum hoc negotiũ ſub aliquibus theſibus ſiue propoſitionibus comprehendere, quo hęc res clarior habeatur: quarum vna, & omnium aliorum difficillima eſt quã proxime cepimus diſcutere: videlicet an prędeſtinatum vere ſit attributum ipſius filij Dei naturalis, abſolute conſiderati. Nos vt reſolute dicamus non audemus aſſerere veram eſſe hãc propoſitionem vt iacet, ſcilicet, filius Dei eſt prædeſtinatus. Et quæ nos mouet ratio, hęc eſt. Quia prędeſtinatum tantum debet dici illud, quod eſt creatura, vel quod habet aliquo modo creaturæ rationem: iſtorum enim eſt, prædeſtinari paſſiue: Dei autem eſt prędeſtinare, & non prædeſtinari, cum igitur filius Dei, vt ſic, non ſit niſi Deus, vt ſic, non poteſt vere dici de eo prædeſtinari, vel eſſe prędeſtinatum. Ipſe nãque, cum Patre, & Spiritu ſancto eſt prędeſtinans creaturas. Corroboratur iſtud ſic. Si filius Dei, vt talis eſt, dicitur prędeſtinatus, cur non & Pater? Et quare nõ & Spiritus ſanctus? At de Patre, deq; Spiritu ſancto hactenus nullus dixit tale: igitur nec de filio dici debet. Neq; Pauli textus eſt capax huius propoſitionis. Nam tunc, ſenſus eſſet, Qui prędeſtinatus eſt filius Dei, id eſt, qui filius Dei, eſt prędeſtinatus filius Dei. Relatiuum enim qui, filiũ Dei refert. Quod enim iam tale eſt, nõ dicitur prędeſtinari, vt ſit tale. Secunda propoſitio. De Chriſto, veré poteſt enunciari hoc attributũ prędeſtinatus: ita quòd, ſi prædeſtinari repugnat cũ filio Dei, non autẽ cum Chriſto. Et ſi inſurgas mox dicens; filius Dei, & Chriſtus non ne ſunt vnum & idẽ ſuppoſitum, & eadem numero perſona? Igitur ſi prædeſtinatum repugnat filio Dei, & Chriſto repugnabit. Docti theologi recte callent quid ſimus reſponſuri: nec pro eis reſpondemus, ſed pro minus eruditis & verſatis in diuina theologia. Magnum enim interſtitium eſt inter hæc

De prædeſtinatione Chriſti.

duo nomina, ſcilicet, filius Dei. vel Verbum, & nomen Chriſtus. Nam Verbum, ſiue filius Dei nomen eſt vnius naturæ tantum: vnicam enim ſolummodo deſignat naturam, nempe diuinam, at vocabulum Chriſtus quis ignorat denotare geminam, ſcilicet, diuinam, & humanam? Vnde licet in Chriſto tantum (vt fides nos docet) vnica ſit perſona, tamen geminata eſt in eo natura, ſcilicet diuina, & humana. Cuius rei gratia aliquid poteſt dici de Chriſto, quod non verificabitur de filio Dei ſic nude cõſiderato: licet per idiomatum communicationem aliquæ reciprocentur propoſitiones. Quando igitur accommodamus attributum prædeſtinati ipſi Chriſto, hoc fieri poteſt aut ſecundum naturam diuinam, aut ſecundum humanam. Et hinc conſurgunt binæ propoſitiones, quarum alteram falſam exiſtimamus, alteram veró veram: Falſa iſta eſt: Chriſtus eſt prædeſtinatus filius Dei, ſecundum naturam diuinam. Nam ſecundum iſtam naturam, ſemper fuit filius Dei. Et quòd ſemper tale eſt, vt ſupra dicebamus, non prædeſtinatur vt ſit tale. Vnde beatus Thom. & com- 3 p q. 24 ar. ad 2. & 3. muniter doctores latini, illam reputarunt falſam: aliam veró veram, ſcilicet; Chriſtus eſt prædeſtinatus filius Dei. ſecundum naturam humanam. Imó, & iſtam; filius Dei ſecundum naturam humanam eſt prædeſtinatus. Nam cum hoc addito, non repugnat filium Dei ſecundum naturam humanam eſſe prædeſtinatum, ſicut nec crucifixum & mortuum. Animaduertat tamen hic diligens lector, quód cum dicimus Chriſtum, vel filium Dei ſecundum naturam humanam fore prædeſtinatum, iſtud bene, & perperã poteſt intelligi: cuius rei diligenter admonuit ipſos nouicios theologos di- D. Thom. uus Thomas 3. parte quæſtione 24. articulo 2. ad ſecundum. Vbi ſic dicit. Quód quando alicui homini tribuitur aliquid ratione naturæ humanæ, poteſt duobus intelligi modis: altero ſic, quód humana natura ſit cauſa illius attributi; ſicut eſſe capacem riſus conuenit Platoni ratione naturæ humanę, ex cuius principijs cauſatur eſſe riſibile. Et hoc modo prædeſtinatio nulli competit, ratione naturæ humanæ: neque hominibus, nec etiam ipſi Chriſto. Siquidem, ſi ſic eſſet, omnes habentes naturam humanam eſſent prædeſtinati: ſicut omnes homines habentes naturam humanam ſunt riſibiles. Non enim cauſatur prædeſtinatio alicuius hominis ex principijs naturæ humanæ, quæ non dicitur etiam prædeſtinata. Alio modo dicitur aliquid conuenire alicui ratione naturę humanæ, propterea quód talis natura, eſt ſuſceptiua illius rei & capax, & ſi non in ſe, in ſuis tamen ſuppoſitis: in qua ſignificatione dixit beatus Auguſtinus; Naturæ hominis eſſe habere fidem. Non quód fides eſſet homini naturalis: donum enim Dei eſt, & virtus Infuſa, ſed ideó quód natura hominis capax ſit fidei, & non natura bruti. Sic debemus intelligere quód doctores dicunt, ſcilicet, Chriſtum fuiſſe prædeſtinatum ratione naturæ humanæ, & non diuinæ: quaſi dicant, filio Dei, vel Chriſto non repugnare prædeſtinationem, quatenus homo eſt, ſed repugnare quatenus Deus eſt. De eadem enim perſona contradictoriá prædicata dici reſpectu diuerſorum nihil obſtat. Et, ſi inſurgas dicens; Illamet perſona quæ eſt in natura humana eſt in natura diuina; igitur ſi non eſt prædeſtinata vt eſt in diuina, ergo nec vt eſt in humana: quia illamet eſt. Et addo, quia ſemper illamet perſona fuit filius Dei. Igitur, &c. Ad primum dicimus inualidam eſſe conſequutionem, & nullius ponderis & momenti. In ſimili infirmatur ſic. Filius Dei ſecundum naturam diuinam non fuit mortuus, & eſt eadem met perſona in natura humana, igitur

Vox ſecũdũ accipitur ſecũdum reduplicationem.

D. Auguſti.

Particula quatenus vſurpatur hic ſpecificatiue.

igitur in hac non fuit mortuus. In multis etiam conſimilibus inſtantiam inuenire facile eſt, ac proinde infirma ſanè eſt illa ratio quemadmodum reliquę conſimiles.

Antequam vlterius & longius progrediamur, illud eſt recognoſcendum quod diximus in prima propoſitione, ſcilicet, quód prædeſtinatum tantum debet dici quod eſt creatura, vel aliquo modo habet rationem creaturæ. Obijciet aliquis dicens; Igitur Chriſtus non poteſt dici prædeſtinatus, quia non eſt creatura. Adhoc dicitur quód licet Chriſtus abſolute non ſit dicendus creatura, tamen cum aliquo additamento dicitur creatura, vt ſi dicamus; Chriſtus ſecundum quód homo eſt creatura, vel ſecundum naturam humanam. Et ſic habet rationem creaturæ.

S. Tho. in 3. p. q. 16. ar. 8.

Tertia propoſitio.

Tertia propoſitio eſt, Chriſtus prædeſtinatus eſt filius Dei, in virtute. Hęc duplicis ſenſus eſſe poteſt. Alter eſt, vt perinde valeat ac ſi dicamus. Chriſtus prædeſtinatus eſt vt ſit filius Dei in virtute, hoc eſt, vt habet æquam & parem virtutem cum filio Dei naturali. Et ſi dicas; Non iam habebat ab æterno? Nunquid ex hoc quód prædeſtinatus eſt, vel ex eo quód factus eſt ex ſemine Dauid, accreuit ei aliquid, nempe quod ſit filius Dei? Non ne iam ab æterno erat filius? Reſpondemus ad hoc, quod Chriſtus ab æterno, vt erat Deus, & Dei Patris filius naturalis, iam habuit hanc virtutem & poteſtatem: ſed ab æterno non habuit vt exiſtens in natura humana, ſed in tempore, quia in tempore prodijt homo. Et ſic prædeſtinatus fuit, vt homo exiſtens eammet virtutem habeat quã habet filius Dei; hoc eſt, eandem habeat quam ipſe Chriſtus vt filius Dei habet. Quaſi dicat Paulus; non exiſtimetis filium Dei ex eo quod factus eſt ex ſemine Dauid (quæ res abiectionẽ dicit & exinanitionem) effectum eſſe minoris virtutis & poteſtatis quam fuerat quando non erat homo ſed tantum filius Dei naturalis: quoniam ab æterno hic homo (oſtenſo Chriſto) prædeſtinatus fuit vt haberet æqualem potentiam, nec maiorem, nec minorem. Quæ poteſtas data fuit homini Chriſto quandó Verbum caro factum eſt in tempore: ſed ad eam ab æterno erat hic homo prædeſtinatus ad hanc poteſtatem. Vndé clare liquet & conſtat, quód Chriſtum eſſe prædeſtinatum, tantum ab eſt vt detrahat de Chriſti laude quicquam, quin potius extollat, & eleuet & ſublimet vehementer ipſum Chriſtum, & ſupra omnes homines, & ſupra omnes Angelos. Licet enim eſſe hominem paulominus minuat eum ab Angelis, Propheta iſtud acclamante, tamen eſſe prædeſtinatum, efficit, & extollit illum ſupra omnes Angelos. Nec mirum quidem. Nam iſtud factũ eſt, & homini Chriſto aduenit per gratiam vnionis, nullus autem homo, vel Angelus ad tantum dignitatis culmẽ fuit prędeſtinatus aut ordinatus. Cui enim aliquando Angelorũ, dicit Paulus ad Hęb. dictum eſt; Filius meus es tu? Et cui; ſede à dextris meis, niſi Chriſto? Non igitur eſſe prædeſtinatũ Chriſtum, vel vnum pilum, à Chriſti dignitate tollit aut ſubtrahit.

Ioan. 1.

Pſalm. 8.

Heb. 1.

Alter ſenſus illius propoſitionis eſſe poteſt, vt inſinuaretur quód ille homo per prædeſtinationem ſit factus filius Dei. Iſtud namque magnam ſapit hæreſim. Denotat & inſinuat iſte ſenſus quód Chriſtus prius fuerit filius Dei adoptiuus, & poſtea conſequutum fuiſſe hanc dignitatem vt eſſet filius Dei naturalis. Hæc procul ſunt à Pauli mente & intentione. Nã Chriſtus nunquam fuit filius Dei adoptiuus: nec ab æterno, nec in tempore quando factus eſt homo, ſed ſemper fuit filius Dei naturalis. Nam per hoc quód effectus eſt filius Virginis, aut hominis, non deſinit quidẽ ipſe Chriſtus eſſe filius Dei naturalis:

D. Tho. 3. p. q. 23. ar. 4.

ſed ex hoc quód factus eſt homo, & vnitus hypoſtaticé Deo, prædeſtinatus fuit in virtute, id eſt, vt haberet virtutem & poteſtatem, tantam, ſicut antequam fieret filius hominis. Vnde colligat acutus lector, quòd ſicut ratione naturæ humanæ eſt prædeſtinatus, vt antea diximus, ſic eiuſdem ratione eſt filius Dei, non abſolute. Nam ſic, ratione perſonę eſt filius Dei Ratione autem naturæ humanæ eſt filius Dei in virtute. Non tamen intelligat ingenioſus lector, nos velle dicere, prædeſtinationem Chriſti terminari ad naturam humanam. Nam licet magiſter ſenten. vna cum alijs quibuſdam aſſerat naturam humanam poſſe dici prædeſtinatam, nos vero inſequentes veſtigia noſtri doctoris diui Thomæ, non habemus gratam hanc opinionem. Terminus namque prædeſtinationis ſuppoſitum eſt; & ſuppoſitorum eſt prædeſtinari, non naturarum. Si enim natura Angelica eſſet prædeſtinata: conſequens eſt, vt tota eſſet beata, Cęterum, ſi aliquandó apud grauiſſimum doctorem aliquem talem loquendi modum lector bone inueneris, hoc intelligito ratione ſuppoſiti: vel ſi licet verbis ſcholæ vti, dices, naturam dici prædeſtinatam vt quo, ſed non eſt id quod prædeſtinatur. Et ſic poteſt excuſari Petrus ille Lombardus vir alioqui doctiſſimus; & ſcholaſticæ ſcholæ vnus illuſtris lapis. Quando igitur dicimus Chriſtum prædeſtinatum ratione naturæ humanæ, ſignificamus naturam humanam eſſe cauſam quam vulgo dicunt, ſine qua non. Sine enim ea imprædeſtinabilis eſt filius Dei ſiue Chriſtus. Iam enim diximus prædeſtinationem alienam eſſe à natura diuina. Cæterum quoniam diximus ſupra hunc locum abſtruſum & difficilem ob variam punctuationem quã interpretes faciunt fortaſſis a Paulo minimè intentam: de ea aliquid dicere non erit ab officio interpretandi alienum. Licet enim copioſe ſatis de propoſitis theſibus à nobis ſit dictum adeo vt fortaſſis viſi ſimus alicui metam interpretis eſſe tranſgreſſi: non enim ſolent interpretes, præſertim in ſcribendo, eſſe adeo copioſi, ne faſtidio ſint ſuis lectoribus. Verum & ſi communiter iſtud fieri ſic ſoleat, tamen quando res exigit, & neceſſitas profunditaſque negotij expetunt & requirunt, quód plus paulo ſe extendat explanatio, vitio dari non debet. Sic nos in hoc negotio arduo iſta licẽtia vti voluimus. Quod de punctuatione nobis occurrit ad huius loci Paulini declarationem, tale eſt. Ex neothericis interpretibus qui græcizant inter latinos, duo hic facere ſolent: reijciunt primó dictionem prædeſtinatus, & ſecũdo nullam in hac clauſula Pauli punctuationem faciunt: ſed vno ductu & tractu legunt vſque ad verba illa, Ieſu Chriſti Domini noſtri. Voluntque iſti ſenſum pręte nſum à Paulo fore iſtum, ſcilicet. Qui ſecundũ carnem factus eſt ex ſemine Dauid, & in primo aduentu venit humilis & ſubiectus paſſionibus, hic idem filius Dei ab æterno definitus eſt, vt in ſecundo aduẽtu quando fiet mortuorum reſurrectio, tunc fiet manifeſtum per ſuam iudiciariam potentiã omnibus; ipſum ſcilicet eſſe filium Dei. Quód ſi requiras, Quo modo fiet iſtud manifeſtum? Aiunt quód erit manifeſtum omnibus, quãdo ipſe dabit & retribuet tam bonis, quam malis, iuxta illorum opera. Bonis, dicendo; venite benedicti patris mei, &c. & malis; diſcedite in ignem ęternum, &c. Ex hoc exercitio poteſtatis iudiciariæ, quæ data eſt filio hominis, agnoſcẽt omnes hunc iudicẽ eſſe verũ Deum Et adimplebitur illud, Videbunt in quẽ transfixerunt, vel pupugerunt. Nã in comparatione illius diei, pauciſſimi fuerunt, qui cognouerunt illum in primo aduentu fuiſſe Deũ verum. Filiũ namq; fabri appellabant illum, & alia de eo multó deteriora blaſphema

Magiſ. ſen. D. Thom.

Quomodo ſit intelligendus Magiſter ſen.

Matth. 25.

Apoca. 1.

Matth. 13.

phemabant. Sed dices; quale conſe-
quium eſt, ex illo actu iudicandi colli-
gere Chriſtum eſſe verũ Deum? Reſ-
pondetur. Optimum & efficaciſſimũ
ſane eſt. Nam licet alicuius regni, Pro-
uinciæ, vel partis mundi bene poſſit eſ
ſe iudex homo qui non eſt Deus (vt
videmus noſtris oculis indies fieri) ta-
men quòd quis ſit totius mũdi iudex,
& exerceat ſuã iuriſdictionem in om-
nes homines nullo dempto, nõ poteſt
fieri niſi ille ſit Deus verus, qui ſolus
hãc poteſtatem habet. Neque obſtat
Ioan. 5. quòd Ioannes dicit, datã fuiſſe homini
Chriſto à Deo, iuxta illud; Pater om-
ne iudiciũ dedit filio, quia filius homi
nis eſt. Nam iã reſpondet ipſemet Ioã
nes alibi dicens; Quia filius hominis
eſt, nolite mirari hoc. Cur nõ Ioãnes?
Nõne mirandi occaſio & cauſa eſt? Mi
nime. Quia iam ab ęterno ſic fuerat de
finitum. Eo quòd is, qui dicitur in tẽ-
pore filius hominis, etiã eſt filius Dei
naturalis, hęres legitimus Dei patris, à
quo omnia ſunt ei tradita, & quę patris
ſunt, ipſius etiã filij. Videntes igitur tã
boni quam mali in die iudicij Chriſtũ
exercere poteſtatem ſibi datam iudi-
candi ſuper omnes, etiam Angelos,
exploratum habebunt illum eſſe verũ
Deum, & non putum hominem. Ma-
ximè aſpicientes aduẽtum eius, cuius
maieſtatem tacuit Paulus: ſed iam de-
Lucæ. 21. clarata erat in Euangelio Lucę dicen
tis; Tunc videbunt filiũ hominis in po
teſtate, & maieſtate magna. Et qui cõ-
demnarunt illum morte, dicẽt. Hic eſt
quẽ nos cruci affiximus. Dicet Iudas:
Ego illum vendidi triginta argenteis.
Pilatus verò; Ego in eum mortis ſentẽ
tiam tuli. Alij dicent, Hic eſt qui à no-
bis vapulauit, ſputus, illuſus, ſpinis co-
ronatus, & tandem cruci affixus. Tũc
Lucæ. 23. dicet Chriſtus; Nonne dixi vobis? Amo
dó videbitis filium hominis, ſedentẽ à
dextris virtutis Dei, & venientẽ in nu-
bibus cęli. Ego ipſiſſimus ſum. Et alibi,
non me audiſtis dicentem: quod cum
Ioan. 12. fuerit Chriſtus exaltatus à terra, tunc
erit cognitus? Quando fui exaltatus in
cruce, aliqui me agnouerunt, vt ille
qui dixit; Vere filius Dei erat ille: ſed Marci. 15.
pauci fuiſtis. Nunc à maximo vſque
ad minimum, cum me veſtris oculis
cernitis totum mundum iudicantem,
ab omnibus ſum cognitus verus Deus.
Neq; mirum. Sic enim ab æterno de-
cretum, diffinitũque fuit à Patre meo.
Ad iſtum igitur effectum fuit Chriſtus
& filius Dei prædeſtinatus, vt noſtro
more loquamur.

Ex his igitur patet quomodo defini
tus, ſiue prædeſtinatus eſt Chriſtus in
virtute, vt in generali reſurrectione
mortuorum oſtenderetur filius Dei. Pſalm. 9.
Et tunc verificabitur illud Dauidis pſal
mo 9. ſcilicet; Cognoſcetur Dominus
iudicia faciens. Hoc eſt, ex eo quòd fa
ciet iudicium, cognoſcetur tam à bo-
nis, quã à malis verus Deus. Hoc om-
nium iudicium fiet, vt dicit Athanaſius Athana.
in ſuo ſymbolo, vt eant boni in vi-
tam ęternam, mali verò in ignem ęter
num. Iudicia autẽ dicit, & non iudiciũ,
eo quòd nedum malos iudicabit, ve-
rũ etiã bonos. Neq; his pugnat quòd
alibi dicit Dauid, Non reſurgunt im-
pij in iudicio: quoniam non intendit Pſalm. 1.
pſalmus per illa verba, impios nõ eſſe
in vltima die iudicãdos, ſed aliud, quòd
non eſt præſentis loci ad aperire.

Duo non parui momenti reſtant li- Duo alia du
branda in hoc arduo prędeſtinationis bia per tra-
Chriſti negotio: alterum eſt, an Chris ctantur.
ſtus ſit prædeſtinatus ad omnia quæ
ſub ſcopo prædeſtinationis cadunt,
hoc eſt, reſpectu omniũ ad quæ quis
poteſt prędeſtinari. No enim videtur
major vnius quam alterius eſſe ratio.
Et confirmatur: Quoniam cum præ-
deſtinari ad hoc, vel ad illud: ad pau-
ca, ſiue ad multa, pendeat, non ex
arbitrio prædeſtinatorum, ſed ex pla-
cito prædeſtinantis; non erit volen-
tis, neque currentis, ſed Dei miſeren-
tis. Ex miſericordia namque fit præ- Roma. 9.
deſtinatio: quam miſericordiam fa-
cit Deus cui vult, nec pro meritis

rei carentia attribui. Ipſe eſt omnia. Ipſe eſt gratia: & ipſe eſt ipſamet gloria. Et hæc eſt ratio ob quam Paulus loquens de Chriſti prædeſtinatione, nō retulit illam ad gratiam gratum faciētem, vel ad gloriam, ſed ad gratiam vnionis & ad alios effectus: nempe vt eſſet in fine mundi omnium hominū iudex. Neque inferas tu ex his, prędeſtinationem aliorum hominum eſſe prętantiorem, eo quod terminus eius eſt gloria & beatitudo, non autē Chriſti. Reſpōdetur iam eſſe dictū, quod hoc habet annexam priuationem. Et etiam dicimus, quod hæc vnionis gratia excellentior eſt: eo quod aliæ ſint effectus iſtius. Ad illam enim gratiam vnionis ſequuta eſt gratia gratum faciens, & multa alia quæ ponuntur in Chriſto. Sicut enim ex igne ſequitur calor tamquam eius proprietas: ſic ex gratia vnionis ſequuta eſt gratia in Chriſto & beatitudo. Vnde quāto terminus prædeſtinationis eſt excellentior, etiam & ipſa prædeſtinatio. Si enim Chriſtus eſſet prædeſtinatus ad habendam gratiam & gloriam ſicut alij prędeſtinati, non fuiſſet eius prædeſtinatio præſtantior & nobilior noſtra. Neque fuit conueniens quod Chriſtus predeſtinatus eſſet ad creandum alium mundum (licet cum eſſet filius Dei iſtud poſſet facere) quoniam prædeſtinatio eſt de his quę pater æternus ab æterno ordinauerat eſſe futura in tempore. Et quia creatio alterius mūdi non erat ordinata à Patre vt eſſet in tempore: ideo Chriſtus non dicitur fuiſſe prædeſtinatus ad hoc, & ad multa alia quę Deus poteſt facere quę nunquam fient. Satis enim fuit Chriſto vt eſſet prędeſtinatus ad reparandum, redimendumque mundum, in primo aduentu: & in ſecundo ad iudicādum totum mundum. Quę duo mirum in modum extollunt, commēdant, & exaltant Chriſtum qua homo eſt: & non ſolum ipſum, ſed etiam naturam noſtram. Neque hinc inferas,

Simile.

Prædeſtinatio Chriſti, & ipſum & noſtram naturā

vt aliqui faciunt (forſan non apte) hūc honorem & hanc excellentiam fuiſſe naturæ humanæ aduēturam (Adamo etiam non peccante) quoniam prædeſtinatio Chriſti, pro hoc malo reparando facta eſt: Chriſtus tanquam medicus de cœlo venit: ſicque prædeſtinatus. Audi quæſo Auguſtinum. Tolle morbos, tolle vulnera, nulla inquit, erit ratio medicinæ. A ſimili dicimus nos; Tolle morbos, tolle vulnera: nulla erit ratio medici. Prędeſtinatio Chriſti, ex ſuppoſitione eſt. Et hæc de primo.

extollit & commendat.

Quæſtio, ſi Adam non peccaſſet, ſi Chriſtus fuiſſet incarnatus.

D. Aug.

Secundum & alterum librandum eſt, dignum quoq; ponderatione: quod vix vidimus obſeruatum à quoquam Pauli interprete. Eſt autem iſtud iſtiuſmodi. Quare, ſcilicet, Paulus prius dixit filium Dei factum hominem, & deinde prædeſtinatum. Inuerſo namq; ordine videtur illum vſum fuiſſe. Nā prius fuit Chriſtus prędeſtinatus, quā factus ex ſemine Dauid. Prędeſtinatio eius fuit ab æterno: at incarnatio, in tēpore. Quare, debuerat Paulus dicere prius filium Dei vel Chriſtum fuiſſe predeſtinatum, ac ſubinde factum hominem. Ad hoc reſpondemus, dicentes quod prædeſtinatio ſiue prædeſtinatus poteſt conſiderari gemino modo: altero abſolute, altero vero adhoc vel illud. Verbi gratia; abſolutè & ſimpliciter dicere ſolemus; Beatus Pater noſter Dominicus fuit prædeſtinatus: alio modo dicimus; Beatus Petr' fuit prædeſtinatus vt eſſet caput & Pontifex totius Eccleſię. Conſimiliter de prędeſtinatione Chriſti poſſumus bifariam loqui: altero modo abſolute: & ſic vere dicimus, ſine aliquo addito Chriſtus eſt prædeſtinatus; & etiam filius Dei eſt prædeſtinatus, abſolute loquendo; & etiam cum hoc addito, ſecundum naturā humanam: & etiā cū Paulo vere dicimus, Chriſtus eſt prędeſtinatus, vt ſit iudex vniuerſalis omnium hominum in fine mundi. His ita ſtatutis, dicitur, quod Paulus loquebatur de præ-

Cur dicat Paulus, in virtute.

Prędeſtinatum, ſiue declaratum dixerat Apoſtolus Ieſum Chriſtum:
nuncautem in quem finem ſiue ſcopum, aperit & declarat, dicens. In Virtute. Quaſi dicat. Licet idem ſit qui factus eſt ex ſemine Dauid, & qui prædeſtinatus & definitus: tamen non ęqua lance, non eodem modo. Nam factus eſt ſecundum carnem, prædeſtinatus vero ſecundum virtutem. Factus eſt ſecundum carnem, hoc eſt, ſecundũ infirmitatem carnis, exinanitus, infirmus, vir dolorum; quaſi ille, qui incidit in latrones plagatus, pauper, humi-
Luc. 10. lis, & abiectio plebis: reputatus tamquam maleſactor & peccator; ſicut illi
Ioan. 18. dicebant, Si nõ eſſet hic maleſactor, non tibi tradidiſſemus eum. Crucifige eũ: dignus quippe cruce eſt. Hæc omnia, & ſimilia denorauit particula illa ſecundum carnem. Et quid poterat ſperari à carne, niſi hæc, & ſimilia? Hæc terra eſt illa, de qua ob peccatum, ho-
Gen. 3. mini dictum eſt, Germinabit tibi terra ſpinas. & tribulos. Non alium fructum ex ea colliges. Quid aliud ſibi voluit corona ſpinarum, in Chriſti capite poſita? Cur non confoſſum eſt Chriſti caput clauis; quemadmodum manus, & pedes eius? Nunquid ſpinę duriores atque crudeliores ipſis clauis fuere? Quid quæſo amplius cõmeruit Chriſti caput, quam manus & pedes? Malefactores & homines ſceleratiſſimi, in varia corporis parte torqueri, & puniri ſolent: in manibus, in ſpatulis, in auribus: & denique pro facinoris qualitate, in omnibus corporis partibus: at in capite, nunquam. O duriſſimum iudicium. Dicite iudices, Chriſtus quid cõmeruit, vt in capite veniret plecten-
Matt. 18. dus? Chriſtus iuſſit abſcidendam manum, vel pedem, & oculum eruendũ: ſed de capite nihil dixit. Quorſum igitur imponitis in eius capite ſpinas? Si vultis hoc genere tormenti illum ferire & punire, apponite, applicate ſpinas manibus, pedibuſque non capiti. Aiũt reſpondentque illi. Bene habet. Noli te mirari hoc. Iſte, venit è cœlo ad terram iſtam deſertam, infrugiferamq; quorſum ſi putatis? Ad colligendas nempe ſpinas quas ipſa genuerat nobis. Nos noſtris manibus, hoc eſt, noſtris peccatis, ſeminauimus eas: ipſe vero venit ad eas metendas & colligendas. Quas non vt alij meſſores, recollectas in manipulos in terram rurſus proijciunt; ſed ipſe Chriſtus, quo videri poſſent ab omnibus, ſuper caput ſuum permiſit vt apponerentur. Non in honorem, ſed in opprobriũ ſuum: qui venerat in mundum in op- Pſal. 21.
probrium hominum, & abiectionem plebis. In capite præterea poſitæ fuerunt, quo inſinuaretur peccatum capitis totius generis humani ibi puniri. Caput, nempe Adamus, peccauerat: luat pœnas Chriſti caput. Caput germinauerat ſpinas: colligat eas caput. Caput dulciſſimum fructum arboris guſtauerat: guſtet & caput ſpinas. Caput ſummo cum honore in paradyſo collocatũ fuerat (in qua cũ eſſet, euanuit) veniat aliud caput, non in honore, ſed in humilitate: ponaturque in ſtabulo, & præſepio natus, & in cruce
moriens, ſed in reſurrectione potens. Luc. 1.
Siquidem fecit Deus potentiam in brachio ſuo, etiam infirmo. Cum igitur hoc brachium in primo aduentu carneum & infirmum fuerit oſtenſũ iuſtiſſimum profecto erat, vt rurſus iã deuicta morte, infernique confractis portis, veniret ſecundo in aduentu, abſconditam ſuam virtutem & fortitudinem oſtendens, quę ſubfragili carne latebat antea. Ideo dicit Paulus, in virtute, Hoc eſt, in potentia: ſumatq; de ſuis inimicis vindictam, & tunc cognoſcet mundus illum prędeſtinatum fuiſſe, & deffinitum vt eſſet omnium verus et vniuerſalis iudex, etſi iudicatus. Quo iudicio etiam medio (de vltimo enim loquimur) fiet vt agnoſcatur filius Dei naturalis; etiam ſi homo tam abiectus & humiliatus fuerit in primo aduentu à multis reputatus.

Dicit modo Apoſtolus,in ſecũdo ad
uentu non erit ſic, ſed mutata veſte
veniet triumphator totius mundi,&
æquiſſimus iudex,tribuens cuique iux
ta opera illorum.Ad iſtum effectum
profecto neceſſaria erat virtus, etiam
magna.An non opus eſt vi magna &
potentia grandi, vt vna tantum voce
prolata,omnes mortui reſurgant,ve-
niantque coram iudice Chriſto? Sed
dices; Quid ſibi vult virtutis nomine
hoc loco Paulus intelligere? Reſpon-
demus;In ſcriptura ſacra vocabulum
virtutis homonymum eſt:Aliquando
Virtus in ſcriptura eſt vocabulũ Homonymum. vſurpatur pro illa virtute quæ dicitur
bona mentis qualitas,quę bonum fa-
cit habentem:vt fortitudo,iuſtitia, &
reliquę aliæ.Non ſic accipitur hoc in
loco,pro virtute quæ contraria eſt vi-
tio: ſed pro potentia, vi, & efficatia,
quæ opponitur imbecillitati.Imbecil
lis nãque ille dicitur,qui non habet vi
res & robur ad aliquid efficiendum.
Imbecillus viſus eſt Ieſus Chriſtus in
primo aduentu: tum ob ſui maximã
patientiam,tum etiam propter ſuam
manſuetudinem, & mititatem. Nec
mirum. Iuxta enim vaticinium Pro-
Iſa. 53. phetæ, tamquam agnus manſuetiſſi-
mus ducendus erat ad occiſionem,&
coram tondente obmuteſcere. Hinc
que factum eſt vt varia iniuriarum ge
nera paſſus: nullam voluerit aſſume-
re vindictam:nec per ſe,neq; per alios
Quod eleganter ſignificauit Petro,
Ioan 18. quando ei dixit;Mitte gladium tuum
Pſal. 74. in vaginam. Quaſi diceret ei; Non eſt
nunc tempus ſumendi vindictam. Ve
niet autem tempus, quando ego iu-
ſtitias iudicabo,tunc nihil inultum, &
impunitum relinquetur. Modo tu ſi-
ne vt ego calicem quem dedit mihi
pater,bibam. Et ne Petrus tamquam
tunc rudis & ignarus exiſtimaſſet impu
nitam remanſiſſe illam noxam ob de
Matt. 26. fectum poteſtatis Chriſti,dixit ei; An
putas quia non poſſum rogare Patrẽ
meum, & exibebit mihi modo plus-
quam duodecim legiones Angelorum?
Mitte, mitte gladium tuum Petre, in
vaginam. Arma enim noſtra non de
bent eſſe carnalia, ſed ſpiritualia: ne-
que tuo egeo pręſidio & adiutorio.
Ego virtute mea propria,qui ſum præ
deſtinatus à patre in virtute iudex per
me ipſum hanc culpam, omneſque
alias vindicabo,in die quando totus
& vniuerſus orbis ad meum venient
iudicium. Nunc tempus eſt miſerendi
non puniendi?

Aliud latere myſterium in dictione
virtute (quod nobis Paulus voluit ſub *Aliud latet myſteriũ in dictione virtute,*
indicare) exiſtimamus, preter illud
quod nunc explanauimus: quod ſi re
quiras,in promptu habemus. Appoſi
ta eſt particula iſta, virtute, vt per eam
cognoſceremus diſcernieulum & diſ-
crimen inter noſtram & Chriſti præ
deſtinationem. Non enim ſumus nos
in virtute iſta prædeſtinati, ſed ſolus
Ieſus Chriſtus. Volue, & reuolue to-
tum Paulum,vel ſi mauis totam ſcrip
turam,non inuenies locum aliquem
in quo Paulus loquens de noſtra præ
deſtinatione,vtatur vocabulo, virtute.
Quando autem incidit hic in Chriſti
prędeſtinationem (non enim ſumus
in illorum ſententia,qui aſſerunt Pau
lum hic non tractare locum prędeſti
nationis) vſurpauit dictionem hãc vir
tute: vt iam diximus,quo nota nobis
eſſet differentia noſtrę & Chriſti præ
deſtinationis. Siue enim referamus
iſtud ad filiationem Dei,ſiue ad pote-
ſtatem iudiciariam,manifeſta eſt diffe
rentia. De poteſtate quidem clariſſi-
me patet. Nullus enim noſtrum tan-
ta eſt poteſtate præditus. Si ad filiatio
nem,ipſe ſolus vnicus eſt filius Dei na
turalis: qui æqualis eſt Patri. Homo
namque Ieſus,cum ſit ipſiſſimus filius
Dei per gratiam unionis,in poteſtate
æqualis eſt. Neque in hoc minoratus
fuit per incarnationem, tametſi ipſe-
met dicat,Pater maior me eſt. Iſtud *Ioan 14.*
namque ad naturam aſſumptam refe
rendum eſt.ſicut doctiſſime Athana-
ſius in ſuo ſymbolo reſerauit,dicens:
æqua.

æqualis Patri ſecundum diuinitatem: minor Patre ſecũdum humanitatem. Quæ minoratio multo maior eſt, quã
Heb. 1. Pſal. 8. illa, de qua Paulus & Dauid dixerunt; Vidimus eum paulominus minoratũ ab Angelis. Nam à Patre non paulo minus, ſed in infinitũ. Inter namque duas creaturas, non poteſt eſſe minoratio in infinitum: ſed minoratio creaturę à Deo, eſt in infinitum. Infinito namque modo creatura minor eſt ipſo Deo creatore. Et ex hoc colligimus quoque noſtram prædeſtinationem in infinitum fore minorem prędeſtinatione Chriſti. Nos prædeſtinati fuimus ad filiationem adoptiuam, vt eſſemus filij Dei adoptiui: Chriſtus uerò nullo modo. Nam neque abſolute, neque ſi addas, quatenus, homo po-
D. Ambroſ. teſt dici vere filius Dei adoptiuus ſicut nec nos naturales. Vnde Ambroſius; Volui & reuolui totam ſcripturam, & nunquam filium Dei adoptiuum inueni. Vnde perinde valet dicere filium Dei prædeſtinatum eſſe in virtute, ac ſi dixiſſet prędeſtinatum fuiſſe filium Dei naturalem. At de nobis, quis iſtud aſſerere audebit? Nemo ſane, cum nõ ſimus prædeſtinati in virtute, ſed, in a-
D. Hilarius. doptione. Vnde Hilarius in 3. lib. contra Arrium ſic loquitur dicens. Hic verus & proprius eſt filius origine, nõ adoptione, veritate, non nuncupatione, natiuitate, non creatione. Hęc illę. Quod enim nos filij Dei ſimus, iuxta
Pſal. 81. Ioan. 1. illud; Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et illud: Poteſtatem dedit eis filios Dei fieri, gratiæ eſt, nõn naturæ. Quod autem Chriſtus ſit filius Dei, naturæ eſt, non gratię. Quod autem natura humana aſſumpta ſit in vnitate perſonę, hoc non eſt naturę, ſed gratiæ. Quod autem ſuppoſitum naturę humanę ſit filius Dei, hoc non eſt gratię ſed naturæ. Veruntamen inſurget aliquis dicens. Quomodo potuit prædeſtinari in virtute, hoc eſt, vt habeat æquam virtutem Chriſtus & cum Patre, & cum filio Dei naturali, ſi iam ipſe ab ęterno fuit, & eſt filius Dei naturalis? Quo igitur pacto prædeſtinatur vt ſit filius Dei in virtute, hoc eſt vt habeat ęqualem virtutem cum filio Dei, cũ iam ab æterno eam habuit? Prædeſtinatur ne forſan aliquis ad id quod iã habet? Reſpondemus ad hoc iuxta Patrum doctrinam: Nam iſtud prima fronte arduum, difficileque apparet. Negare non poſſumus Chriſtum habuiſſe ab æterno poteſtatem filij Dei, & ęqualem cum illo, non tamen ab æterno homo exiſtens ęqualem habuit poteſtatem. Imo vt ſic, nullam: quia ab æterno non erat homo exiſtens. Et ideo prædeſtinatus dicitur in virtute, ut homo exiſtens, eandem habeat virtutem. Itaque nõ dicitur Chriſtus prædeſtinatus vt ſit filius Dei: quia non in tempore conſequutus eſt filiationem Dei, quæ ab æterno competebat ei. Conueniebat autem ei vt filio Dei: poſtea cum filius Dei factus eſt homo in tempore, per iſtam vnionẽ factum eſt vt ſit filius Dei: ſicut factũ eſt vt Deus ſit filius hominis. Vnde quemadmodum Chriſtus incepit eſſe homo: ita homo incepit eſſe filius Dei. Nam in vtraque generatione vnicus tantum eſt filius; qui dicitur filius Dei, & hominis. Non enim vnus eſt filius Dei, & alter filius hominis: ſed vnus & idem numero Dei & hominis. Et ad hoc prędeſtinari poterat ab ęterno homo ille, vt in tempore eſſet filius Dei naturalis: Et hæcmet prædeſtinatio, cauſa fuit vt nos prędeſtinaremur filij Dei adoptiui. Hæc tã abſtruſa ſunt, & à noſtra naturali cognitione remota, vt niſi bona ex parte credamus, ea capere non poſſimus. Vnde tametſi diuina myſteria omnia ſint credenda prout noſtrum captũ ſuperant: præſertim & potiſſimè hæc duo abditiſſima myſteria, ſcilicet Trinitatis, & incarnationis: in quibus, niſi mens noſtra ſit fide bene munita, ſemper videtur remanere aliquantulum titubans. Cæterum ſi verbum iſtud virtute,

tute, referendum eſt ad ſecundum: aduentum conſequitur neceſſario Chriſti prædeſtinationem adhuc non eſſe abſolutam & completam, ſed complendam in die iudicij, quãdo ipſe ab omnibus palam cognoſcetur filius Dei naturalis. Hoc autem videtur fore abſurdum. Nam multorum hominum prędeſtinatio iam eſt completa; vt B. Virginis, Petri, & Pauli, & multorum aliorum ſanctorum & bonorum virorũ, qui iam gloriam ſunt conſequuti: Et Chriſti prędeſtinatio reſtabit complẽda? Ad hoc poſſemus occurrere dicẽtes, quod ſicut reprobatio & damnatio malorum non omni ex parte eſt completa, eo quod tantum illorum animæ cruciantur, non etiam corpora, crucianda tamen in die iudicij, quando Chriſtus dicet; Ite maledicti in ignem ęternum: ſic etiam nec beati & alij, qui cælo gaudent, iam ſunt plene & perfecte conſequuti effectum ſuæ prædeſtinationis. Nam prædeſtinati fuerant vt eſſent beati nedum in anima, ſed etiam in corpore. Complebitur autem iſtud in die iudicij quando dicetur eis; Venite benedicti patris mei, percipite regnum vobis paratũ ab origine mundi. Alio modo dicere poſſumus, non eſſe inconueniens cõfiteri prædeſtinationem Chriſti fore incompletam quantum attinet ad aliquem eius effectum: nempe quoad hoc, quod ſit ab omnibus cognitus filius Dei naturalis. Nam pater æternus quando prædeſtinauit ipſum, iam ſic ordinauit, quod iſte effectus non eſſet donec veniret finis mundi. Accedit huc etiam quod numerus ſaluandorum non eſt adhuc completus in cœlo: neque erit donec ſit finis mundi. Et iſtud ſpectat etiam ad effectum prędeſtinationis Chriſti. Nihil igitur incommodi eſt confiteri prædeſtinationem Chriſti non eſſe quoad omnes eius effectus completam, cum tam latiſſimè pateat. Sed adhuc vnus nodus reſtat diſſoluendus, qui ad ſoluendũ non eſt facilis. Eſt autem nodus talis. Si Chriſtum hominem in fine mundi per poteſtatem iudiciariam cognoſcere debent omnes eſſe filium Dei naturalem, cum iſtud ad fidem pertineat & fides non ſit omnium (non enim habuerunt fidẽ omnes: vt patet in multis paganis & idolatris) qui fieri poterit vt ipſe poſſit cognoſci ab omnibus? Ab illis quidem qui fideles fuerunt, non mirum: ſed ab omnibus, non apparet quomodo iſtud poſſit fieri. Aut enim neceſſum erit confiteri omnes habituros fidem, aut dicendũ eſt fiendum iſtud per cognitionem naturalẽ Neutrum ſanè dicẽdum videtur. Ad hoc reſpondemus dicẽdo, quod nũc in præſenti ſtatu Chriſtus ſolum fide cognoſcitur eſſe filius Dei naturalis, vel per reuelationem ſpecialem: qualis fuit illa facta Petro, quando interrogarus; Quem dicunt homines eſſe filium hominis? reſpondit ipſe dicens; Tu es Chriſtus filius Dei viui. Cui dixit Chriſtus. Beatus es Simon Ioannis, quia caro, & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus. Ecce ſpecialis reuelatio. In fine autem ſeculi omnes, tam qui fuerunt fideles, quam qui non, agnoſcent illum eſſe filium Dei cognitione experimentali: quæ communis erit tam bonis, quam malis: tam fidelibus, quam infidelibus: tam præſcitis, quam prę deſtinatis. Nam licet prædeſtinatio Chriſti tantum habeat effectũ in prædeſtinatis, & efficaciam: tamen extendet ſe etiam (quantum attinet ad iſtum effectum) tum ad prædeſtinatos, tum etiam ad non prędeſtinatos: Ex eo quod ipſe conſtitutus fuit, & ad hoc prædeſtinatus iudex bonorum & malorum.

Poſtremo referunt nonnulli (& nõ malè) particulam Virtute ad miraculorum virtutes, quas ipſe Chriſtus dũ apud nos ageret operabatur. Virtus inquit, ex illo exibat, & ſanabat omnes: etiam à quacunque detinerentur infirmitate. Oſtendebatur etiam eius vir

Occurritur cuidam dubio.

Matt. 25.

Matt. 16.

Luc. 6.

Alius nodus diſſoluitur.

virtus in fugandis á corporibus humanis Dæmonibus In conuerſione aquę in vinum. In multiplicandis panibus. Et denique ſuper omnia, in conuertēdo pane in ſuum verum corpus. Et nouiſſime, in ſua propria reſurrectione: ſeipſum ſuſcitans à mortuis. Quod à nullo alio legimus fuiſſe factum, & in multis alijs heroicis factis declarata fuit eius potentia. Vndè B. Petrus Act. 2. tale protulit de hac potētia teſtimonium. Viri Iſraëlitę audite verba hæc. Ieſum Nazarenum, virum approbatū ſignis, virtutibus & prodigijs, quæ fecit Deus per illum, vt vos ſcitis. Et alibi Chriſtus, quo ſuam declararet virtutem dicebat. Opera quæ ego facio, ipſa teſtimonium perhibent de me: quia Pater miſit me. Io. 5. Quare iure Chriſtus Iudæis improperabat dicens Ioan. 15. Si opera nō feciſſem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem, viderunt, & oderūt me, & patrem meum. Suis igitur miraculis Chriſtus ſe Deum declarauit, manifeſtauitque. Vtrum autem illa miracula ſufficienter oſtenderint illum fuiſſe filium Dei, & verum Deum, qui volet legat D. Tho. in 3. p. q. 43. ar. 4. Alij multo expeditius, & breuius dicunt in Virtute, id eſt in potentia Diuinitatis. Quaſi dicat Paulus, In carne oſtenſus homo, in virtute diuinitatis declaratus Deus. Neque nobis multum diſpliceret ſi diceremus in Virtute, hoc eſt, in Patre cui virtus & potentia attribui ſolet. Hos enim ſenſus veros eſſe non ambigimus. An vero ſint intenti à Paulo, ibi latet anguis. Quare ex illis ſenſibus vtetur lector eo, quem iudicauerit magis ad Pauli mentem: perſpecta tamen prius diligenter litera. Sitque memor Paulum hic non de qua cunque virtute, ſed de ea quæ reſpicit potentiam iudiciariam loqui: quę non fuit oſtenſa adhuc, oſtendenda tantum in die iudicij. Non enim Chriſtus fuit prædeſtinatus ad oſtendendū omnipotentiam ſuam in omni effectu: ſed in iſto qui eſt, iudicare mundū Sed de hac particula ſatis.

Ioan. 2.

Chriſtus primus & vltimus qui ſemetipſum ſuſcitauit a mortuis.

Acto 2.

Ioan 5.

Ioan. 15.

Sequitur.

Secundum Spiritū ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum.

PRimū quod obſeruāt hic neotherici interptes multi, eſt Paulū hoc loco hębraizare. Hæbraiſmum enim hic annotant. Pro eo enim quod nos diceremus, ſecundum ſpiritum ſanctificantem, dixit ipſe, *ſecundum ſpiritū ſanctificationis*. Non enim eſt rarus hic Hæbraiſmus in ſcriptura ſacra Vtcunque ſit, de Spiritu illo ſancto effuſo in die Pentecoſtes ſuper pectora Apoſtolica loquitur Paulus. Fortaſſis ipſe alluſit ad illud, quod Chriſtus dixit in Euangelio, Si in digito Dei eijcio Demonia: profecto peruenit in vos regnū Dei. Digitus enim Dei, Spiritum ſanctum deſignat: qui à Patre, Filioque procedit, ad inſtar digiti, qui à brachio, manuque profluit. Hoc enim digito operabatur Chriſtus miracula. Non enim fiebant alia virtute, niſi virtute Spiritus ſancti. Tametſi Iudæi calumniati fuerunt miracula quę ipſe faciebat, dicentes fieri in virtute ſpiritus maligni: videlicet in Beelzebub. Sed quorſum meminit Paulus hoc loco Spiritus ſancti, loquens hactenus de Chriſto & filio? Ad hoc dicitur, ideo de Spiritu ſancto fieri à Paulo mentionem, quoniam hæc effuſio tam copioſa Spiritus Sancti per Ieſum Chriſtum, nobis eſt elargita: iuxta illud Pauli ad Titum cap. 3. Per lauacrum renouationis & regenerationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde per Ieſum Chriſtum Dominū noſtrum. Ideo de Chriſto loquens non incongruè facta eſt de Spiritu ſancto mentio. Sed ſi referamus iſtud ad vltimum Chriſti aduentum, quid cōmercij &

Hæbraiſmus quidam.

Luc. 11.

Tit. 3.

cij & nexus habet particula, Spiritum ſanctificationis cum prędeſtinatione Chriſti, vel cum executiua potentia iudicandi? Reſpondemus dicentes iuxta hanc intelligentiam eſſe nexum & conuenientiam. Oſtenditur per hanç particulam, ſecundum Spiritum ſanctificationis, qualis, & quanta erit illa virtus & potentia executiua quæ exercenda erit: Non quomodocunque, ſed ſecūdum Spiritum ſanctitatis: hoc eſt, ſecundum potentiam conformē Spiritui ſanctitatis. Potētia autem ſanctitatis non attenditur ſecundum omne poſſibile, ſed ſecundum congruentiam ſtatus. Alius namque eſt nunc ſtatus ſanctitatis & alius erit in generali mortuorum reſurrectione. Oſtendetur igitur potentia ſecundum Spiritū ſanctitatis illius ſtatus. Vndè docet hic duo Paulus, alterum quod Chriſtus vtetur filiatione filij Dei:& modum. Potentia illa reſtringetur ac limitabitur (vt ita loquamur) ſecundum potentiā conſonam & congruam Spiritui ſanctificanti in ſtatu reſurrectionis mortuorum. Quod ſi nos roges, dicens; In quibus conſiſtet ſtatus ille? Reſpondemus: In multis. Præcipue in duobus, ſcilicet in his quæ ſpectabunt ad gratiam, & in illis quæ pertinebunt ad iuſtitiam. Ad iuſtitiæ namque virtutem duo ſpectant, ſcilicet premiare bonos & punire malos. Gratiæ autem erit renouatio ſeculi & mūdi, & perpetuitas ſtatus. Nō erunt amplius mutationes neque rerum viciſſitudines. Non eſurient, neque ſitient: non erit æſtus, vel frigus: quoniam priora tranſierunt. Et ſic patet quomodo vſurus ſit Chriſtus ſua potentia in ſecundo aduentu. Neque hic offendatur ſiue ſcandalizetur aliquis, cum audit nos dicentes potentiam filij Dei in ſecundo aduentu limitandam. Nam licet à nulla cauſa ſiue creatura limitari poſſit, cum ſit infinita & omnipotens, tamen ſecundū diuinam ordinationem ad aliquem effectum producendum bene poteſt fieri: nec male ſonat. Nam non propterea tollitur quin Deus ſit omnipotens. Non enim loquitur hic Apoſto. de potentia Dei abſolute, quę eſt omnipotentia: ſed de illa quæ decreta eſt filio Dei ſecundum carnem. Non enim Chriſtus ratione naturæ hnmanę habet omnipotentiam: ſed ratione perſonæ, quæ eſt omnipotens, & homo dicitur omnipotens. Apoc. 7.

Non ſumus neſcij ab alijs interpretibus aliter explanari & enodari iſtum locum, *Secundum Spiritum ſantificationis:* Referunt namque iſtud ad cōceptionem illam qua beatiſſima Virgo Maria, adumbrata prius fauore & virtute Spiritus ſancti, diſpoſita & idonea reddita fuit concipere Verbum Dei Ieſum Chriſtum. Cum enim neſcia eſſet modi concipiendi, vt edoceretur à Spiritu ſancto per Angelum, dixit; Quomodo fiet iſtud? Cui Angelus Marię pręceptor, dixit; Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Iam ſemel venit iterum ſuperueniet in te. Prius ſuſcipies Spiritum ſanctum, & mox eo ſuſcepto, ſuſcipies Verbum ęternum. Illum in mente: iſtud in mente & in vētre. Conceptio namque Verbi, nedū fuit in mente ſed etiam in ventre. Ne timeas tuæ virginitati, eius iam habebitur ratio. Non patieris concupiſcentiæ ardorem: virtus enim altiſſimi tibi vmbra erit. Non te vret libidinis ſol per Diem, neque luna (quæ mutationi expoſita eſt) per noctem. Aliæ fœminæ cum concipiunt, pariuntque à ſole vruntur, denigraturque earum virginitas: & ſicut luna mutatur namque earum color optimus. At tu, Virgo inclyta, horum nihil timeas. A calore ſolis cuſtodieris, & à lunæ mutabilitate pręſeruaberis. Sol erit in capite tuo, vna cum ſtellis: & luna ſub pedibus tuis. Sine concupiſcentia concipies, & ſine virginitatis mutatione paries. Non accedet ad te malum: neq; flagellum aliarum mulierum ad te appropinquabit. Non enim in dolore pa

Alia explanatio huius loci. — Luc. 1. — Pſal. 123. — Apoca 12. — Pſal. 90.

paries. Virgo quidem concipies: & Virgo manens paries. Sed heu, quomodo fiet iſtud? Meam virginitatem ego Deo ſemel iam obtuli. Bene eſt, inquit Angelus, Nihil obſtat iſtud, inclyta Virgo. Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Iſte erit tanti myſterij, tam que noue rei artifex. Ad hanc igitur Spiritus ſancti operationem, referunt iſti verba Pauli: quaſi alludat ad iſtam conceptionem Ieſu Chriſti, factam myſterio, opere, & virtute Spiritus ſancti, Sanctificata namque fuit caro Virginis per ſanctificatorem omnium, nempe Spiritum ſanctum ex qua conceptus eſt filius Dei. Sanctificauit namque tabernaculum ſuum altiſſimus. Quare quod natum eſt ex ea, ſanctum egreſſum eſt. iuxta verbum Angeli, Quod ex te naſcetur ſanctum, Prędeſtinatus igitur eſt ſic Chriſtus vt eſſet filius Dei in virtute. ſecundum Spiritum ſanctificationis id eſt, ſecundum Spiritum ſanctificantem, tam matrem, quam filium.

Pſal. 45.

Nam quod natum eſt ſanctum, vocatum eſt filius Dei: non adoptiuus, ſed naturalis. Recte & bene quidem hęc omnia habent, neque eſt qui iſtis reſtagari audeat, ſi modo fidelis haberi vult: vèruntamen reuera hæc (vt liquido paret) magis explanant præcedentem clauſulam illam, videlicet; Qui factus eſt &c, quam iſtam quę de prædeſtinatione Chriſti ſermonem habet. Quod ſi dicas nobis; Nonne Chriſtus prædeſtinatus fuit quoque vt fieret homo, non quomodo cunque, ſed ex virgine, & per opus Spiritus ſancti? Maxime: Ita res habet. Sed cum illa protulit verba Paulus, nullam fecit mentionem prædeſtinationis: ſed illo iam iacto & poſito, inſtituit de Chriſti prædeſtinatione ordiri ſermonem. Qua in re inſinuauit ad aliud ſe velle dirigere & referre negotium prædeſtinationis, ſcilicet, ad ſecundum aduentum, & non ad primum. Quare patienter ferant illi qui in illa explanatione ſunt, ſi dicamus nos omnia illa profecto veriſſima eſſe, non autē ad Pauli mentem ſatis accommoda. Accommodatior, & germanior ſenſus erit, ſi iſtud referamus ad ſecundum Chriſti aduentum. Iam enim Apoſtolus ſe expedierat à negotio incarnationis per illam clauſulam, Qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Neque curauit docere hoc loco Romanos quomodo factus eſſet ex ſemine Dauid, ſed tantum dixit factum ex ſemine Dauid. Verumtamen eſt, quod cum dixit factus, & non, natus, iam inſinuauit illis non eo modo factum fuiſſe quo cæteri homines alij. Nam illi non dicuntur facti, ſed geniti. Eo quod opere vtriuſque parentis naſcantur: non ex vno ſolo geniti, ſicut fuit Chriſtus. Sed dicis; Quare non fecit Paulus mentionem Spiritus ſancti, quando aſſeruit illum factum ex ſemine Dauid? Ad hoc poſſemus reſpondere (etiam abſque nota) dicentes nos neſcire iſtud: Sed illum eſſe conſulendum hac de re: Veruntamen dicimus, quia in clauſula ſequenti iam erat de Spiritu ſancto facturus mētionem, cuius fauore factum eſt vt homo ille, Chriſtus ſcilicet, eſſet declarandus & manifeſtandus in ſecundo aduentu filius Dei naturalis: & hoc in virture & in Spiritu ſancto; & ſi mauis in virtute Spiritus ſancti: nam eadem virtute qua factum eſt vt verbū fieret homo, factum quoque eſt, vt ille homo fieret Deus, & prędeſtinaretur, declarandus & propalandus in ſecundo aduentu filius Dei naturalis: & ideo ſemel tantum Paulus appoſuit particulam iſtam ſecundum Spiritum ſanctificationis.

Ad hæc addere poſſumus, vt clarius innoteſcant, non fieri hic ſermonem

de ſanctificatione in primo aduentu, ſed in ſecundo, maxime facit hoc quod Chriſtus in primo aduentu non fuit prædeſtinatus in virtute, hoc eſt, vt oſtenderetur eius virtus & potentia (licet ipſe aliquantulum eam oſtenderit ſignis, prodigiis, & miraculis) ſed prædeſtinatus fuit vt oſtenderetur eius infirmitas, & humilitas: & ideo venit in forma ſerui, habitu inuentus vt homo, noſtri ſimilis, & quaſi peccator: exinanitus, tamquam mutus, non loquens, ſedens ſuper aſinam & pullum, pauper & inops, non habens vbi reclinaret caput ſuum: & tandem vt Deus abſconditus, vt verum redderetur Prophetæ dictum de illo; Vere tu es Deus abſconditus. Quæſo ſunt ne hæc inſignia & ſigna maieſtatis & poteſtatis? Minime gentium, ſed paupertatis & infirmitatis. Et ideo pro illo aduentu vere non poteſt de eo verificari quod ſit prædeſtinatus in virtute. In ſecundo autem aduentu vbi Chriſtus oſtenſurus eſt ſuam virtutem & potentiam, manifeſto oſtendetur eum fuiſſe prædeſtinatum in virtute. Neque tu hinc inferas quod quidam dicunt, Chriſtum ſcilicet, ab initio non fuiſſe prædeſtinatum vt veniret ad nos infirmus & humilis: ſed in ſua gloria & potentia fuiſſe prædeſtinatum. Quod autem ſic veniret deiectus & infirmus aſcribunt & imputant peccato primi hominis: quod nos plane fatemur, hanc culpam fuiſſe cauſam non ſolum quod venerit infirmus, ſed etiam quod abſolutè venerit: alias non venturus: vt iam cum beato illo Gregorio dicere poſſimus; O fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem! Iſtud aſſerunt qui contendunt, quod ſi Adam non peccaſſet Chriſtus etiam incarnatus fuiſſet, & ad nos aduenif ſet: non quidem vt mendicans, ſed vt glorificans. Nos vero adhærentes Patrum ſententiæ, & veriori doctrinę, ſicut credimus Chriſtum veniſſe peccatores vt ſaluaret: ſic exiſtimamus nullo alio fine & propoſito fuiſſet prædeſtinatum, quam ad noſtros tollendos morbos. Quem finem ſi tollas, nulla fuiſſet de Chriſto prædeſtinatio. Nam ſicut peccatum hominis non potuit auferre prædeſtinationem, nec eius promiſſionem (fidelis etenim Deus eſt in verbis ſuis) ſic nec potuit mutare modum conſilij Dei. Prius namq; Deus præuidit morbum (qui ab homine nullo curari poterat) & ſic præuidens morbum, ex ſua clementia & pietate (non ob noſtra merita) filium ſuum prædeſtinauit, ſiue præordinauit tamquam medium mittendum in tempore plenitudine, alias non mittendum, Et aliud excogitare, potius eſt diuinare, quam philoſophari. Quis quęſo ei conſiliarius & à ſecretis fuit? Secretum enim meum mihi. Ipſe enim ſolus ſciebat quid eſſet facturus, ſi non interueniſſet peccatum. Vnde non eſt prædeſtinatus Chriſtus vno modo ſi Adam peccaſſet, & alio modo ſi non peccaſſet: ſed vno tantum modo, ſuppoſito peccato, quod ſi non fuiſſet, nec primus, nec ſecundus Chriſti aduentus fuiſſet: nec humilis, nec vt potens & triumphans: neque vt redemptor, neque vt non redemptor veniſſet. Et de his ſatis.

Philip. 2. Matt. 21. Matt. 9. Iſai. 45. D. Grego. Luc. 19. Pſal. 144. Eſa. 40. Eſai. 24.

Sequitur in textu.

Ex reſurrectione mortuorum.

Poſtquam Apoſto. dixit Chriſtum declaratum & manifeſtatum per virtutem, hoc eſt, poteſtatem, & per Spiritum ſanctificantem modo dicit quomodo diſinitus ſit & declaratus, & ſi mauis prædeſtinatus, per reſurrectionem mortuorum.

Quorſum dicat Pau. ex reſurrectione mortuorum.

Vali-

Validiſſimum ſiquidem virtutis Chri-
ſti ſignum eſt reſurrectio mortuorũ.
Ac proinde vltimo loco ſeruauit Pau
lus dicendum. Veruntamen non be
ne conuenit inter interpretes de qua
reſurrectione mortuorum loquutus
ſit Paulus. Triplex namque in ſcrip-
tura ſacra, vel quadruplex de reſurre
ctione conſideratio eſt. Prima & prin
reſurrectio cipalis eſt reſurrectio ipſius Chriſti:
quæ tamen in excellentia, quam in diffi
cultate ſuperat alias. Tanta enim eſt
difficultas eius, vt eccleſia proponens
nobis articulũ de reſurrectione Chri-
ſti credendum, adiecerit particulam
illã, ſecundum ſcripturas: quod in nul
lo aliorum articulorum videmus eſſe
factum. Quorſũ autẽ Eccleſia iſtud fe
cerit, non eſt præſentis propoſiti &
loci dicere. Hęc enim nos obiter dixi
2 reſurrectio mus, & non ex profeſſo. Secunda re-
3. reſurrectio ſurrectio eſt eorum qui cum Chriſto
reſurrexerunt. Tertia eorum quos
Ioan. 11. Chriſtus ſuſcitauit à mortuis, dum ip-
ſe viueret: vt reſurrectio Lazari, filij vi
4. reſurrect. duę, & aliorum quos Chriſtus vitæ re-
ſtituit. Quarta eſt generalis reſurre-
1. Cor. 15. ctio in die iudicij, de qua Paulus; Om-
Ioan. 11. nes, inquit, quidem reſurgemus: ſed
D. Chriſo. non omnes immutabitur. Et Martha
dixit Chriſto; Scio quia reſurget in no
uiſſimo die. Beatus Chryſoſtomus v-
nacum multis græcis referunt hoc ad
reſurrectionem Chriſti: ſecundum
quod ipſe propria virtute ſeipſum ſuſ
Ioan 9. citauit à mortuis. Ipſe namque dum
viueret dixit; Ego poteſtatem habeo
ponendi animam meam, & iterum ſu
mendi eam. Etſi quiſpiam obijciat di
cens; Paulus de multis loquitur. Mul
torum mortuorum enim genitiuus
pluralis eſt, non ſingularis. Non enim
opus erat dicere mortuorum, ſi de
Chriſto loquebatur: Sed, ex reſurre-
ctione Ieſu Chriſti Domini noſtri, de
claratus fuit Chriſtus filius Dei. Ad
hoc dicerent Græci, ſe non habere ca-
ſum ablatiuum: cuius loco vtuntur
genitiuo. Sed per hoc non euadunt.
Nam non eſt quæſtio de gignendi
caſu: ſed de caſu gignendi plurali,
per quem viſus eſt Paulus loqui non
de Chriſti reſurrectione; ſed de illa
quæ multis communis eſt. Ideo vſus
fuit numero plurali. Niſi dicas Pau-
lum vſum fuiſſe plurali pro ſingula-
ri: vt ſolet fieri aliquando in ſcriptu
ra ſacra (ſicut in noſtris ſeminarijs ad
monitum fuit) niſi ſic dicamus non
caret ſcrupulo quomodo hic locus
intelligi poteſt de reſurrectione Chri
ſti: niſi etiam aſſeremus (vt adnotat
noſter Caietanus) particulam illam Caietanus.
mortuorum, perinde valere, ac ſi di-
ceret, Ex reſurrectione à mortuis. Et
tunc poteſt intelligi de reſurrectione
Chriſti & aliorum: ſicut in ſymbolo
dicitur; Tertia die reſurrexit à mor-
tuis. Sed reuera ſi ſequimur illum
ſenſum, quem conati ſumus pro no-
ſtris viribus efformare, de ſecundo
aduentu, & hæc verba referantur ad
illum aduentum, non ſunt intelligen-
da niſi de illa reſurrectione generali: An omnes cõparebũt D.
quæ vere erit reſurrectio mortuo- Tho. in 4. ſe.
rum. Ideo Paulus loquens de præ- d. 47.
deſtinatione, ſiue manifeſtatione
Chriſti in ſecundo aduentu, quę tunc
fiet manifeſta per generalem illam
reſurrectionem mortuorum, conue
nientiſſime vſus eſt vocabulo mor-
tuorum. Sunt alij qui alio torquent
vocabulum mortuorum, ſcilicet ad il
los qui cum Chriſto ſurrexerunt, vt
eſſent teſtes reſurrectionis Chriſti. Ad
hos Paulum alluſiſſe, Origenes ſenti
re videtur. Nobis autem & acceptiſſi- Origenes.
ma & probatiſſima declaratio eſt, quę
reijcit hoc ad generalem omnium
reſurrectionem. Neque ad creden-
dum adduci poſſum Paulum habuiſ
ſe illam mentem. Nam Paulus de ma-
nifeſtanda Chriſti virtute loqui in-
tendebat, non de iam manifeſta-
ta. Vtrum autem illa manifeſta-
tio iam facta ſufficiens fuerit quidem

ad manifeſtandum Chriſtum eſſe verum Deum, poſt explicatam hanc totam clauſulam Pauli, iſtud in examen adducemus. Porro reſurrectionis nomine, Paulus hic hæreticos illos ferit, nempe ſaduceos: qui inficiabantur reſurrectionem. Et eodē verbo iugulat alios, qui ſtultiſſimè animā vnacum corpore perire putabant. Ad quid enim eſſet reſurrectio corporū? De hac Paulus loquitur, Nam anima non indiget reſurrectione: cum non pereat, nec moriatur, Immortalis nāque eſt. Reſurrectio autem eorum eſt, quæ verè prius fuerunt mortua. De hoc errore: nimirum de neganda reſurrectione, notatus fuit Origenes: An verè, an falſo ignoramus Neque multum credibile eſt tantum doctorem, tamque in teſtamento nouo verſatum, lapſum in iſtum errorem. Inter namque res illas quæ in nouo teſtamento clarè habentur, vnum eſt reſurrectio mortuorum. Quis non legit in Euangelio, & in Paulo carnis reſurrectionem? Quam ſicut non eſt nobis opus probare: neque oppoſitum reprobare. Chriſtus iam probauit, & contrarium reprobauit. Quod etiam probatum eſt in Prophetis: videlicet in Dauid, in Hieremia, in Iſaia, in Ezechiele, in Iob, in Daniele, in Amos, & in Sophonia, & in multis alijs locis patet reſurrectio mortuorum. Non enim potuit, nec debuit ſcriptura ſancta, quæ ab Spiritu ſancto veritatis authore edita fuit, ſilentio inuoluere carnis reſurrectionem: quod res eſſet importantiſſima ad eleuandam, roborandam, tuendamque ſpem chriſtianam, qua aliam vitam ſperamus. Hęc me conſolata eſt in humilitate mea, dicebat quidam; Et Paulus; Si tantum in hoc mundo ſperantes eſſemus, miſerabiliores omnibus eſſemus. Et ille patientię ſpeculum Iob, in hunc modum ſe ſolabatur dicens. Credo quòd redemptor meus viuit: & in nouiſſimo die, de terra ſurrecturus ſum. Et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum. Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt Tandem concludit dicens; Repoſita eſt hęc ſpes mea in ſinu meo. Ad hanc igitur ſpem multum valet carnis reſurrectio. Tum etiam ad oſtendendam Ieſu Chriſti naturalem filiationem: ad quam fuit predeſtinatus. Nam per carnis reſurrectionem manifeſtanda eſt virtus, excellentia, & potentia Ieſu Chriſti: præcipue tamen in illa famoſiſſima, & celeberrima mortuorum reſurrectione quæ futura eſt. Et tunc magis clare & certo cognoſcetur Chriſti potentia, qua potuerit ſeipſum à mortuis excitare. Nam Paulus 1. ad Corinthios capi. 6. ſic argumentatur, dicens; Deus Dominum ſuſcitauit: & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Et alibi; Si reſurrectio mortuorum non eſt, nec Chriſtus reſurrexit. Et alibi aſſerit reſurrectionem mortuorum futuram eſſe per hominem. Per quem alium hominem, ſi putas, niſi per Chriſtum Deum & hominem? Nam per purum hominem fieri non valeret. Homini ſiquidem Chriſto, & non alteri, data eſt hæc virtus: vt per eam nota fieret eius diuinitas, & naturalis eius filiatio. Reſurrectio mortuorum efficaciſſimum argumentum erit inter multa, quę tam in vita Chriſti, quam in eius morte patrata fuerunt. Quare Paulus cum tam multa & varia argumenta adducere potuiſſet ad hoc inſtitutum, neglectis omnibus alijs, de ſola mortuorū reſurrectione mentionē expreſsā fecit. Quod non opus eſt cōfugere ad conuerſionē aquæ in vinum, nec ad panū multiplicationem, neq; ad curam infirmitatū quā fecit, neq; ad expulſionem Dæmonum à corporibus, neq; ad illam hominū à templo eiectionem, ſiue ad quoduis eius egregium in vita factum: neque aſpicere

Vide Tho. in ad di. ad 3 p. q. 80. & ſe.

Pſal. 47. Phi. 3. Iob. 14.

1. Cor. 6.

1. Cor. 8.

Ioan. 2. Matt. 15.

Luc. 19.

picere oportet ad illa ingentia ſigna quæ operatus eſt ipſe Chriſtus moriens in cruce, ad velum templi in duas partes ſciſſum, ad ſolis eclipſim, ad petras ſciſſas, ad clamorem quem emiſit dum ſpiritum Patri ſuo redderet: Et vt in ſumma dicam, ad nullum illorum ſignorum nos attendere oportet, ſed ad vnum tantum, ſcilicet, attendamus ad illud excellentiſſimum operum, videlicet reſurrectionem mortuorũ: per quam omnis noſtra mortalitas euaneſcet & interibit. Nam ſicut Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur: ita & nos, reſurgentes ſemel, iã immortales manebimus: nec mors vltra iam nobis dominabitur. Mors etenim pediſſequa eſt peccati, hoc non erit: nec igitur mors eſſe poterit. Fugato peccato, mors fugiet ab eis. Ex his quæ diximus (ſi detur nobis ſubtilis & acutus lector) facili negotio agnoſcere poterit artificioſam Pauli hoc loco contrapoſitionem.

Matt. 27.

Col. 3

Quando namque loqnutus fuit de Chriſti infirmitate, quantum potuit eam depreſſit atque depoſuit: quando vero ventum fuit ad virtutem & potentiam eius, eam quoad fieri potuit extulit, eleuauit, & magnificauit. Neque temerè ſanè. Nam cum loqui tur Paulus de nobis prædeſtinatis (vtinã tales ſimus) ſic loquutus eſt. Quos inquit prædeſtinauit, hos & magnificauit. Iuſta igitur res erat, vt loquens de Chriſti prædeſtinatione: quæ cauſa eſt omnis prædeſtinationis, vt magnificis titulis, & epithetis eam magnificaret. Magnificari autem ea non potuit aptius & melius, quam per virtutem reſurrectionis tam ſuæ, quam noſtræ. Quando igitur de Chriſti infirmitate ſermonem habuit Paulus, tria dixit: primo factum eſſe, ſecundo ex ſemine Dauid: qui homo peccator fuit & tertio ſecundum carnem: quo vocabulo clare patefecit eius infirmitatẽ: nunc Paulus hoc loco contraponit alia tria; contra carnem, quæ infirma eſt, & imbecillis, apponit, in virtute, in robore: non armorum, non in virtute curruum, aut equorum, ſed in virtute nominis Ieſu Chriſti; cui omne genuflectitur, cœleſtium, terreſtriũ & infernorum Et in ſanctificatione Spiritus ſancti, qui reddet Chriſtum non infirmum ſecundum carnem, ſed potentem ſecundum ſpiritum. Carni igitur Paulus contrapoſuit Spiritum. Quæ caro cum ſecum mortem afferat, contra eam appoſuit reſurrectionem mortuorum, quæ ſecum affert immortalitatis ſtatũ. Denique cõtra verbum factus, poſuit verbum prędeſtinatus: quod non præfefert deiectionem, ſicut verbum factus. Nam de verbo abſolute dicere poſſumus Verbum eſt prædeſtinatum: non autem dicere poſſumus ſine additione, fuiſſe factum. Ioannes non eſt auſus dicere, Er verbum factum eſt: ſed, Verbum caro factum eſt. Et hinc eſt illud quod dicit beatus Thomas in 3. parte, quod hęc propoſitio; Chriſtus eſt prædeſtinatus filius Dei, magis vera eſt quam iſta; Chriſtus factus eſt filius Dei. Et addimus nos rationem: quia fieri non competit ei niſi ratione humanæ naturæ: prædeſtinari autem conuenit ei ratione naturæ humanæ, & etiam ratione Perſonæ. Fieri namque repugnat perſonæ: cum ſit æterna, & nunquam inceperit eſſe: prędeſtinari autem minime. Item; fieri eſt in tempore, prædeſtinari autem ab æterno. Præterea prædeſtinatio extollit naturam humanam in Chriſto: factio autem eam deprimit. Licet enim vtrunque ſit factum per gratiam vnionis, & quod Chriſtus fieret Deus; & quod prædeſtinaretur vt eſſet filius Dei naturalis: tamen Paulus quando voluit oſtendere infirmitatem & humilitatem Chriſti, vſus eſt vocabulo factus: quando verò voluit oſtendere maieſtatem, magnitudinem, & poteſtatem, gloriam & decorem, vſus

Rom. 8.

Phil. 2

Ioan. 1.

q. 24. ar. 1. ad 3.

vſus eſt vocabulo prædeſtinatus. Encomium,& non qualecunque, ſed illuſtriſſimum, Chriſti eſt, eſſe prædeſtinatum filium Dei in virtute. Denique quia iam tempus eſt vt huic clauſulæ finem demus, priuſquam iſtud fiat, obſeruabit diligens lector, quòd cum nunc diximus prædeſtinationem illuſtrationem quandam eſſe, & illam aduenifſe filio Dei abſurdum videtur. Nam nihil illuſtre poteſt filio Dei contingere de nouo. Et hoc dicimus illuſtrationē hanc aduenifſe naturæ humanæ quæ eleuata & tracta fuit ad eſſe Dei per gratiā vnionis: quæ gratia naturæ, & non ſuppoſito facta eſt

Simile. nō enim facta eſt filio Dei gratia vt vniretur cū natura humana, ſed ipſi naturæ. Cuius rei familiare exemplū eſſe poteſt. Si rex quiſpiam præpotens duceret in vxorem ſeruam & ancillam ſuam; quæſo hæc gratia eſſet ne facta Regi? Minime certe: ſed ancillæ, quæ ex ſe indigna erat, vt eſſet regi vxor. Sic quando filius Dei naturam humanam adamauit,& exquiſiuit eam ſibi ſponſam aſſumere, gratia ipſi naturæ facta eſt, non filio Dei. Vnde potius gratulandum eſt naturæ noſtræ, quam ipſi filio Dei. Et hoc inſinuabat Propheta

Zacha. 9. ille quando dicebat. Ecce rex tuus, tibi, non ſibi, venit. Hoc eſt tuam vtilitatem: non ſuam quærit. Gratulare tibi ipſi, nō illi. Non enim miſſus eſt ob ſua commoda, ſed propter tua. Quo nomine etiam dictus eſt à Propheta rex tuus, non ſuus.

Ieſu Chriſti Domini noſtri.

Quæſtio oritur de his nominibus.

HIC textus & ſi voces habeat claras & perſpicuas, & partim iam à nobis declararas in primis huius epiſtolæ verbis, quando Apoſtolus dixit: Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, ibi abunde ſatis diximus quæ ad illa duo vocabula ſpectabant, ſcilicet Ieſu Chriſti: his tamen non obſtantibus faceſſunt nobis hic negotium hæc tria nomina, Ieſus, Chriſtus, Dominus noſter: tum quoad rem, tum etiam quo ad ſenſum grammaticum. Controuerſum enim eſt inter grauiſſimos interpretes tam Græcos quam Latinos, in quo caſu ſint hæc tria nomina ponenda. Quidam in nominandi caſu cum relatiuo qui. Alij in ablatiuo collocant. Nonnulli verò in genitiuo, vt eſt in noſtra vulgara editione. Qui collocant in ablatiuo, ſic dicunt; De filio ſuo, facto, & declarato filio Dei, in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum, Domino noſtro Ieſu Chriſto. Ita quod cum illis ablatiuis iungunt hos caſus genitiuos. Alij, qui in nominatiuo, ſic componunt textum. De filio ſuo, qui factus eſt ſecundum carnem ex ſemine Dauid; qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum: qui eſt Ieſus Chriſtus Dominus noſter. Tertij verò qui noſtram vulgatam hanc verſionem tamquam magis approbatam defendunt pro aris, & focis (quod aiunt) bene ſe habere in noſtra vulgata editione in genitiuo aſſerunt. Neque neceſſarium eſſe mutare in alium caſum etiam aſtruunt. Nam licet Græci non habeant ablatiuum, ſed vice eius genitiuo vtantur: tamen nos qui habemus, non opus eſt vt quod dici poteſt per genitiuum, mutemus in ablatiuum: aliquid enim myſterij latet in hoc genitiui caſu, quòd non inſinuatur per ablatiuum, vel per nominandi caſum. Habet enim quiſque caſus ſuam emphaſim. Et proinde nos cum iam non ſemel, ſed ſæpe dixerimus quòd non intendimus nos diuertere à vulgata editione, ſed eam in omnibus ſequi, interpretari debemus hunc textum

textum in genitiuo,& non in alio ca-
ſu. Vnde ſi Paulus appoſuiſſet coniun
ctionem copulatiuam &, dicendo ſic;
Ex reſurrectione mortuorum, & Ie-
ſu Chriſti Domini noſtri, hoc pacto
ſenſus clarus eſſet & verus. Nam ex
vtraque reſurrectione Chriſtus mani
feſtatus eſt filius Dei. Ex ſua tam-
quam cauſa: & ex aliorum tamquam
effectus ſuæ reſurrectionis. Tamen
quia non appoſuit coniunctionem,
redditur huius loci obſcurus intelle-
ctus. Pro quo declarando inuenerunt
quidam duas claſſes mortuorum: alios
qui ſunt Chriſti, alios veró qui nõ ſunt
mortui illius. Porro Chriſti mortui
ſunt illi, qui fidem habuerunt & gra-
tiam. Et (vt cum Ioanne dicamus) in
Apoca.8. Domino mortui ſunt. Qui autẽ mor
tui ſunt ſine fide & gratia, iſti non ſunt
mortui Ieſu Chriſti: qui non ſunt ſuſ-
citandi ad gloriam Chriſti, & beatitu-
dinem ſuam: quia in peccatis mortui
fuerunt. Quo nomine non dicuntur
mortui Ieſu Chriſti. Neq; refert quód
excitandi ſint & iudicandi à Ieſu Chri
ſto iudice tam bonorum, quam malo
rum. Nam alia erit bonorum, quam
malorum cõditio reſurrectionis. Quo
Quæſt. an boni reſurgent cum dotibus. S Tho. q 82 in addi. 3. p. niam illi, boni ſcilicet, reſurgent cum
ſuis quatuor dotibus: mali veró mini
me. Ideo illi primi dicuntur mortui Ie
ſu Chriſti: quia reſurgent, in hoc ſimi-
les Ieſu Chriſto: & quia vita Chriſti abſ
condita erat in eis dum viuerent. Imó
Phil. 3. ipſe Chriſtus, eorum vita erat: iuxta il-
lud; Mihi viuere Chriſtus eſt. Non igi-
tur Paulus indiſcriminatim de omni-
bus mortuis loquutus eſt hic, quando
dixit; *Ex reſurrectione mortuorum.*

Nam hic genitiuus reſtrictus eſt per
hoc quod Paulus dixit; Ieſu Chriſti do
mini noſtri. Si vero ſpectetur virtus &
potentia Chriſti ſecundum quam om
nes mortui aſſumpturi ſunt corpora
vel glorioſa, vel non glorioſa: ſic om-
nes mortui, ſunt mortui Ieſu Chriſti
tam reprobi, quam prædeſtinati. Ete-
tiam ex eo quód reſurgent incorrup-
tibiles. Si autem reſurrectio illa gene-
ralis conſideretur ſecundum qualita-
tes quas receptura ſunt corpora, quia
mali non reſurgent cum illis dotibus
non dicuntur mortui Ieſu Chriſti, ſed
abſolute mortui. Et ſecundum hunc
ſenſum palam conſtat hunc geniti-
uum Ieſu Chriſti non referri ad parti-
culam illam, De filio ſuo: ſed eſſe limi-
tationem alterius genitiui, ſcilicet mor
tuorum. Vnde inferri poſſe videtur,
quód Chriſtus non eſt declaratus filius
Dei naturalis ex reſurrectione om-
nium, ſed tantum illorum, qui erunt
mortui Ieſu Chriſti: quos alio modo
vocauit Paulus ad Theſſalon. mortuos 1. Theſſa. 4
qui in Chriſto ſunt. Eſſe mortuos Ie-
ſu Chriſti, & eſſe mortuos in domino,
idem pollent. Iſti tales in reſurrectio-
ne generali habebunt corpora orna-
ta illis quatuor dotibus; ſcilicet, im-
paſſibilitate, claritate, agilitate & ſubti-
litate: ſicut doctiſſime Paulus alibi
docet. Porró reproborum corpora
nihil horum habebunt, ſed tantum
incorruptibilitatem. Quod ſi requi-
ras; Vnde habebunt iſti mortui Ieſu
Chriſti has dotes? Reſpondemus,
a Chriſto: nam per eius virtutem com
municabuntur electis iſtæ dotes. Spi-
ritus etiam ſanctificans dabit illis cor
poribus dotes has, per quas ſimiles
erunt filio Dei Chriſto. Vnde lo-
cus ille Pauli dicentis; Saluatorem Phil. 3.
expectamus Dominum Ieſum Chri-
ſtum; qui reformabit, &c. De mor-
tuis Ieſu Chriſti venit intelligendus,
non de omnibus. Dices forſan: igi-
tur tantum iſti cognoſcent virtutem
Chriſti, non etiam mali & reprobi.
Ad hoc dicimus quód vtrique, ſed
tamen diuerſo modo. Nam mortui
Chriſti per ſeipſos: mali autem per
iſtos; videntes illos, nempe prædeſ-
ſtinatos, & beatos ipſos tam glorio-
ſos, tamque ſplendidos & fulgentes
in corporibus ſuis, turbabuntur ti-
more horribili, & admirabuntur in Sapien. 5.

ſubitatione inſperatę ſalutis:gementes
præ anguſtia ſpiritus,dicentes inta ſe;
Hi ſunt quos aliquando habuimus in
ſimilitudinem improperij: Nos inſen
ſati vitam illorum æſtimabamus inſa-
niam , & finem illorum ſine honore:
ecce quomodo ſunt computati in-
ter filios Dei,& inter ſanctos ſors il-
lorum eſt . Quamobrem inſti habe-
bunt ſanctitarem, & puritatem (quæ
ſanctitas,quædam puriras eſt) & filia-
tionem Dei, & non alij : non ſcimus
aliam dare cauſam niſi quòd illi ſunt
mortui Ieſu Chriſti,alij non . Idcirco
ſpiritus ſanctificans homines in die
reſurrectionis, rales efficier illos, &
non iſtos, qui non ſunt mortui Ieſu
Chriſti . Nihilominns tamen cognoſ-
cetur Chriſtus verus filius Dei natura
lis ab omnibus,licet non eodem mo-
do,vt dictum eſt.Et ſic perfecte com
plebitur quod Chriſtus ſit manife-
ſtatus toti mundo tamquam filius
Dei naturalis . Hic ſenſus profecto
ſubtilis, & doctrina plenus eſt , & di-
gnus tanto doctorę. Eſſe aurem ad
mentem Pauli intentum facile credi
poteſt : ex eo quód ſic non aſtringi-
mus Euangelium ad primum tantum
aduentum , ſed vt magis ſit comple-
tum extendendum eſt vſque ad ſecun
dum aduentum incluſiue. Clariorem
ſenſum horum verborum bene inue
niremus nos,ſi à noſtro inſtituto diuer
tere tantiſper liceret:ſed non ſubtilio
rem & germaniorem menti Paulinæ.
Profecto clarius ſenſus eſſet, ſi dicerę
mus ſic . Chriſtum prædeſtinatum in
virtute , ſecundum ſpiritum ſanctifi-
cationis ex reſurrectione à mortuis
Ieſu Chriſti Domini noſtri Quid cla-
rius dici poteſt? Quis iſtud non capit?
Hic ſenſus clarus eſt:ſed forſan (ſaltim
principaliter)non eſt intentus . Nam
Chriſti reſurrectio,etiam & aſcenſio,
& Spiritus ſancti quoque miſſio, om-
nia iſta pertinent ad primum aduen-
tum·Et ſic Paulus omnino diſſimulaſ-
ſet ſecundum aduentum:in quo mul-
to clarius & generalius monſtratus eſt
filius Dei naturalis. Nam in primo nõ
eſt cognitus talis à toto mundo: in ſe-
cundo à toto orbe cognitus erit. Neq; Soluitur quędā obiectio.
nobis obijcias dicens, Paulum loquu-
tum fuiſſe de præterito, nõ de futuro;
prima manifeſtatio iam erat facta, ſe-
cunda reſtabat facienda: Nihil nos mo
uet iſtud. Quoniam Paulus non eſt lo
quutus de prædeſtinatione ſecundũ
exequutionem Bene namque ſciebat
prædeſtinationem iſtam non fuiſſe
mandatam executioni , ſed mandan-
dam eſſe:ſed loquebatur de prædeſti
natione vt ab æterno in mente diui-
na definitum erat & prædeſtinatum,
vt filius Dei factus homo monſtrare-
tur mundo abiectus,humilis & exina-
nitus:in ſecundo autem magnificatus
potens,illuſtriſſimus & triumphator.
Et proinde loquutus eſt de præterito:
quia hoc iam erat præteritum , com-
plendum tamen in futuro , nimirum
in nouiſſimo dierum. Cęterum tribus
egregijs titulis deſcribit & depingit Tribus egregijs titulis depingit Paulus hominē Ieſum.
Paulus hominem Ieſum . Primus eſt
Ieſu, ſecundus Chriſti, tertius Domini
noſtri . Quando dixit ſe eſſe ſeruum
Ieſu Chriſti, non adiecit, Domini: nũc
autem non eſt contentus dicere Ieſu
Chriſti,ſed addit, Domini noſtri. Do-
minus enim nomen eſt poteſtatis &
potentiæ : & quia hic mentionẽ fecit
de Chriſto quatenus in ſecundo aduẽ
tu oſtenſurus eſt poteſtatem ſuam, eã
mandando executioni, ideo annectit
hic, Domini noſtri. Exorſus eſt à nomi
ne Ieſu. tum quôd dulcius ſit nomen,
tum etiam eo quòd Chriſto propriũ
& peculiare eſt. Tum etiã tertio quód
Paulus ſtudioſiſſimus erat & deuotiſſi
mus huius nominis Ieſu. Vnde paſſim
habebat in ore . Appoſuit & ſecun-
dum nomen , Chriſti quó dignitas e-
ius manifeſtaretur: ſacerdotalis nem-
pe, & regia: qui ob vnctionem Chri-
ſti vocabantur . Tertium nomen
eſt poteſtatis, Domini noſtri. In quo
quidem nomine & ſua & noſtra pate

facta eſt dignitas. Non habemus Moy
ſen, vel alium ſimilem qui nos regat,
ducat & gubernet: ſed Dominus no-
ſter Ieſus Chriſtus eſt ductor, & legis
dator. In reſurrectione generali cla-
rius patebit eius dominatio, quando
omnia exacte ſubiecta erunt ei. O fœ-
lices famuli qui Ieſum Chriſtum ha-
bent dominum! Hunc videntes boni
cum ipſe venerit iudex, flexis genibus
complicatiſque manibus, genu flectē
res vtrunque, vnuſquiſque eorum di-
Ioan. 20. cet quod Thomas dixit; Dominus
meus, & Deus meus. Tunc Chriſtus hi
lari vultu, lætaque facie ad oſculum pa
cis ſuſcipiet eos dicens; Venite bene-
Matt. 25. dicti Patris mei. Quo iure Ieſus Chri-
ſtus ſit dominus noſter, non dicimus
nunc: ſed in alium vſque ſeruamus
commodiorem locum. Qui ſeruum
emit, eius merito dici poteſt dominus
1. Corint. c. 6 Empti fuimus & nō modico, ſed mag
no pretio, ſanguine nimirū ſuo Chri-
ſtus nos emit. Quo titulo eius omnes
ſerui ſumus; & ipſe noſter dominus di
citur. Et cum iam ſui eſſemus, vt pote
ab eo conditi, & creati, rurſus ſecun-
do vt magis ſui eſſem' nos emere vo
luit. Quis obſecro lector bone vnquā
vidit: vt quis quod ſuum eſt, prætio &
magno, emat? Solus & vnicus eſt Chri
ſtus in hoc: qui ſicut quod non rapuit,
ſoluit; ſic quod ſuum erat quaſi a-
lienum emit. Sed quid hic moram
trahimus, vt eum oſtendamus noſtrū
eſſe dominum? Nonne ipſemet ore
proprio confeſſus eſt dicens ſuis diſ-
cipulis? Vos vocatis me; Magiſter, &
Ioan. 13. Domine: & bene dicitis. Sum etenim.
Fœlices nos, qui talem magiſtrum &
dominum habemus. Non fuit paſſus
ſe vocari bone, & ſuſtinuit permiſitq;
appellari magiſter & domine. Dulciſ-
ſime mi Domine Ieſu, cur excandeſ-
Luc. 18. cis quando à doctore quodam magi
ſter bone diceris, & te vocari magiſtrū
& dominum pateris? Nunquid præ-
ſtantior nomenclatura eſt boni, quā
domini? an dominorum non ſunt qui
dam boni & quidam mali? Nunquid
non videmus pleroſque ex dominis
qui tyrannidem exercent? Boni autē
nomen nunquid in malam vſurpatur
partem? Quid igitur cauſæ eſt, quod
boni nomen te offendit, & non domi
ni? In quem magis quadrat boni ratio
quā in te? Qui, nedum bonus es (Pro-
pheta dicente; Bonus es tu) imo ipſa-
met ſumma bonitas es, cuius partici- Pſal. 118.
patione reliqua bona ſunt. Quare igi-
tur nō ſunt paſſæ tuæ aures, audire bo
ni nomen? Quādo de te ſparſum mur Ioan 7.
mur multum erat, alij dicebant bonus
eſt, alij vero non, ſed ſeducit turbas, ſi
nomen boni abhorres, & tibi inuiſum
eſt, reddentur mendaces, qui te ſic ap
pellitabant, dicentes bonus eſt: & illo
rum qui negabant te eſſe bonum, red
detur verum teſtimonium. Tua inter
eſt, & pro tuo facit honore, vt patien-
ter feras vocari te magiſtrum bonū.
Noli quæſo excandeſcere dicendo;
Quid me dicis bonum? Nemo bonus Reſpon.
niſi ſolus Deus. Reſpōſio. Scimus nos
quid Patres, Ambroſius, Beda, & alij,
de hoc loco ſcripturæ ſentiant: & am
bo ſane non minus piè, quam doctè
explanant: licet alter dicat calumnio-
ſam, & tentatiuam fuiſſe interrogatio
nem, alter vero inficietur. Legant il-
los, qui uolent: nos quæ ſit noſtra ſen-
tentia explanabimus. Non fuit reuera
Chriſtus ira ſuccenſus quod ab illo
doctore ſit vocatus magiſter bonus:
ſed cum intelligeret quod apud illum
ipſe ſolus homo habebatur & reputa-
batur, non autem Deus: dixit ei, Quid
me dicis bonum? Quaſi aperte ei di
ceret. Ipſum bonum eſt attributum, e
pithetum, & titulus eius qui Deus ve-
rus eſt: tu non iſtud ſentis de me (ipſe
enim ſciebat quid eſſet in illo) cur er-
go me dicis bonum? Certe vel non ag
noſcis me, vel ſi tantum hominem e-
xiſtimas, irriſor, vel blandulus aſſenta
tor videris. Nam bonus nemo alius
eſt, niſi ſolus Deus. Vel aliter, & acu-
tius quidem dici poteſt. Non excādeſ-
cit

tur,reſtat vt ex his tribus in vnum conflatis,veriſſimum ſit quod Architheologus Thomas dixit. Tamen verum eſt quod hęc miracula quæ faciebat Chriſtus non euacuabant fidem. Nã quando Chriſtus filium reguli curauit,& à morte præſeruauit regulo,qui partim credebat,partim dubitabat,nõ fuit extincta fides,imo aucta Quid dicitur ibi, quod credidit ipſe & domus eius tota. Vnde quæſo lector bone, pullulauit illa fides? Certe ex miraculo facto.Fides cauſa miraculorum eſt: & miracula fidem roborant & augent. Hæc de primo fundamento ſint dicta. Secundum fundamẽtum tale eſt: Diſcrimen (& non modicum) eſt inter hęc duo: Miracula ſunt ſufficientia ad oſtendendum hunc hominem eſſe Deum: & miraculis oſtenſus eſt & declaratus Chriſtus verus Deus. Nam licet Chriſti miracula & opera quæ ipſe faciebat,ſecundum ſeeſſent ſufficiẽtia,non tamen reipſa factum eſt, vt ipſe Chriſtus fuerit declaratus: propalatus,& manifeſtatus omnibus hominibus:ſed quibuſdam tantum. Chriſti natiuitas, & ante hanc admiranda eius conceptio non fuit omnibus hominibus,ſed paſtoribus,regibus, & quibuſdam alijs euangelizata, & reſurrectio identidem. Quod ſi inſurgas, dicens,Si non tunc quãdo hęc facta fuerunt,poſtea ſucceſſu temporis iſta peruenerunt myſteria. Fatemur libenter hoc:ſed(ſicut antea à nobis dictũ eſt) non fuit Chriſtus agnitus Deus à toto mundo. Ioannes clamat,In mundo erat:& mundus eum non cognouit. In propria venit,& ſui eum non receperunt. Sed cur nõ? Per quem ſtetit? Non per ipſum Chriſtum: qui ſe obtulit, & compleuit ad vnguem illa opera quæ Meſſias adueniens preſtiturus erat. Cęci videbant, ſurdi audiebant, leproſi mundabantur,claudi ambulabãt. Cur igitur per hæc tã rara miracula, (quæ ſolius Dei erant,& non eſt alius qui fecerit ea) cognitus non eſt verus Deus? Quid dicamus aliud non eſt nunc, niſi vt credamus,iſtud ex illorum prouęniſſe parte. Obcecauerat enim illorum oculos ſua propria malitia. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Quis credat iſtud? Creditu facile eſt: ſi quod ſequitur audias. Erant, inquit, eorum opera mala. En malitia. Non igitur imputandũ eſt miraculis, ſi per ea non eſt ab omnibus Chriſtus agnitus & habitus vt verus Deus, ſicut erat:ſed aſcribẽdum eſt cæcitati & cordis duritiei illorum. Quęſo, quæ Deus fecit coram Pharaone nonne magna,& mirabilia valde erant? Quis negabit? Et quanto Deus maiora ſigna augebat,tanto ipſe pertinacior perſeuerabat. Vnde hoc? Ex ſignis? Quis niſi inſanus dicet? Ex eo profecto quod induratum erat cor Pharaonis;quod ex cõditione luti erat: quod eò indureſcit,quo magis ſol (qui ſolet mollia alia reddere) illud calefacit. Et iſtud ſit ſecundum fundamentum. Tertium oportebit addere quo res hæc nobis clarior fiat. Cum Apoſtolus Paulus quæ hic dixit de Chriſto,eo fecerit,vt nobis pateret,quis eſſet ſcopus huius epiſtolæ,& in quod munus ipſe fuerit ſegregatus & à Chriſto vocatus Apoſtolus:nimirum in Euangelium Dei, operæpretium profecto erat, vt nos doceret, quę eſſet materies Euangelij,& quantum ſe extenderet. Alioquin neque de Chriſto,neq; de Euangelio exacta & perfecta cognitio à nobis haberi potuiſſet. Quare vt Apoſtolus perfectiſſimam & non truncatam exiberet nobis de hiſce duabus rebus notitiam, appoſuit illas duas periodos: alteram in qua de primo Chriſti aduentu eſſet ſermo, & alterã per quam cognoſceremus qualis futurus erat homo Chriſtus in die vltimi iudicij Quaſi diceret Romanis tacite. Intelligite ò Romani, Euangelium Dei & Ieſu Chriſti non ſolum conſtringi & limitari ad vnum tantum Chriſti aduen

Marginal notes: Ioan 4. — Luc.2. — D. Tho. — Ioan.1. — Matt.11. — Ioan.3. — Exodi.4.

nem,& natum de Virgine:ſed crede-
re oportet,non Patrem,neque Spiri
tum ſanctum,ſed filium Dei naturalē
eſſe illum qui caro factus eſt. Vnde
Ioannes Euangeliſta non dixit; Et
Ioan.1. Deus caro factus eſt:ſed,Et verbum
caro factum eſt, vt explicaret illam
perſonam Trinitatis quæ induta eſt
noſtram carnem. Verbi autem notio
propria eſt ſecundæ perſonę,& non
Vide.B. Th. alteri. Non enim dicimus Patrē Ver-
in 1.p.q.34. bum,neque Spiritum ſanctum:ſed ſo
ar.2. lum Filium Dei,ſecundam perſonam
Trinitatis.

His igitur ceu fundamentis poſitis,
breuiſſime negotium quod præma-
nibus habemus expeditū dabimus.
Prima pro. Fiet autem iſtud aliquot propoſitus
propoſitionibus, quarum prima hu-
iuſmodi eſt. Si in quæſtionem veniat
an miracula quæ Chriſtus fecit decla
rauerint ſuam diuinitatem,reſpondē
dum eſſe,ſine dubio declaraſſe. Clari-
ficatus namque fuit Chriſtus à Patre
2. propo. ſuo per illa opera quæ ipſe fecit viuēs
& moriens,& reſurgens. Secundo,ſi
autem in dubium ducatur an Chriſtus
declaratus fuerit Deus apud omnes
homines per ſua miracula,reſponde
mus,nequaquam id factum eſſe: tum
quod eius opera non venerūt in om
nium hominum notitiam,tum etiam
quia multi illorum eius operibus cre
dere nolebant,exiſtimātes non eſſe o
pera Dei,ſed hominis,vel alterius, nē
pe Dæmonis. Auſi enim fuerunt qui
Ioan.18. dam dicere illi; Tu Dęmonium habes.
3.propoſi. Tertia,Chriſtus non fuit prędeſtina-
tus vt cognoſceretur in primo aduen
tu verus Deus ab omnibus. Quia præ
deſtinationi non ſubeſt falſum: &
quod prędeſtinatum eſt ſemel,nō po
teſt non compleri: Iſtud non fuit cō
pletum,igitur ad hoc non fuit Chri-
ſtus prędeſtinatus. Neq, obſtat quod
Ioannes dixerit illum veniſſe tamquā
lucem veram ad illuminandum om
Ioan.1. nem hominem:quia nec omnis ho-
mo illuminatus fuit (non quidem lu-
cis illius culpa,quæ ſufficientiſſima e-
rat) ſed eo quod mundus dilexit ma-
gis tenebras quam illam lucem. Quar 4. propoſi.
ta,Chriſtus ſuis diſcipulis manifeſta-
tus fuit eſſe verus Deus,tum miraculis
tum doctrina,& ab eis talis cognitus
& reputatus:cognitione tamen fidei.
Nam cognouerunt & crediderunt ip
ſi in eum. Dicitur namque Ioannis 2. Ioan.2.
quod viſo miraculo à Chriſto facto in
nuptijs,crediderunt in eum diſcipuli
eius. Hic fuit illius miraculi fructus.
Quinta, cum cognitio fidei non tam 5.propoſi.
latè pateat vt omnes homines com-
pręhendat,tam bonos, quam malos,
hac cognitione non fuit Chriſtus cog
nitus Deus à toto mundo. Vnde dixit
Chriſt⁹ Ioan 17. Pater iuſte, mund⁹ te Ioan.17.
nō cognouit,ego autem te cognoui.
Qui non cognoſcit Patrem, neque
Filium. Sexta, Chriſtus manifeſtatus 6.propoſi.
& declaratus fuit ſuis diſcipulis non ſo
lum Deus,ſed etiam filius Dei natura
lis,Petro potiſſime. Quod ꝓbat mag
nifica illa Petri confeſſio quando di-
xit; Tu es Chriſtus filius Dei viui. Quę Matt.16.
confeſſio (vt multi volunt) non eſt fa
cta pro ſe ſolo,ſed in perſona omniū Matt.17.
diſcipulorum. Et illis qui cum Chriſto
fuerunt in monte quando transfigu-
ratus fuit manifeſtatus fuit Chriſtus fi
lius Dei naturalis. Nam ibi,& in baptiſ
mo clare dixit Pater, Chriſtum eſſe fi
lium Dei naturalem,dicens; Hic eſt fi
lius meus dilectus in quo mihi bene
complacui, ipſum audite. Septima 7. propo.
propoſitio,Chriſtus quando venerit
cum poteſtate magna in die iudicij,
nedum cognoſcetur verus Deus, ſed
etiam filius Dei naturalis tam à bonis,
quam à malis,imo à toto mundo. Pri
mo quidem,quia ad hoc fuit præde-
ſtinatus,vt hic Paulus aſſeruit,quando
dixit eum prædeſtinatum fuiſſe in vir
tute,ex reſurrectione mortuorum,Se
cundo,quia hoc fuit ei à Patre promiſ
ſum,quando dixit ei petenti clarifica- Ioan.12.
ri; Et clarificaui, & iterum clarificabo.
In primo aduentu Pater clarificauit
filium

filium ſuum: & in die iudicij copioſior & clarior erit eius clarificatio; quia perfecte & complete cognoſcetur: non ſolum vt Deus, ſed vt filius Dei naturalis. Ex qua cognitione habebitur quoque perfecta Patris cognitio. Hæc autem cognitio multo excellentior & clarior erit quam fuerit illa quæ in hoc mundo fuit. Nam hic per fidem fuit, quæ ſecum affert obſcuritatem, tunc per claram cognitionem cognitum erit hunc hominem iudicem viuorum, & mortuorum, eſſe filium Dei naturalem. Et in hoc iudicio cōplebitur prædeſtinatio Chriſti quantum ſpectabit ad iſtum effectum. Ex his dictis nequeo nō mirari aliquos (etiam in doctrina ſcholaſtica ſatis verſatos & exercitatos) quid cauſæ mouerit illos, vt negent aliqui omnino Chriſtum fuiſſe prædeſtinatum cum ſit filius Dei naturalis, qui prædeſtinans eſſet potius dicendus, quam prædeſtinatus. Et alios qui aſſerunt tātummodo dicendum eſſe Chriſtum prædeſtinationis capacem ſecundum naturam humanam, non autem abſolute. Nam rogo, quid abſurdius dicitur ex his duobus; ſcilicet Filius Dei factus eſt homo: vel, Filius Dei eſt prædeſtinatus vt manifeſtus ſit in fine mundi omnibus hominibus? Sane non intelligo. Si dicatur quod quia filius Dei erat æternus. Quid vetat quominus quod æternum eſt, prædeſtinari ad aliquid temporale futurum non poſſit Et qui prędeſtinatus eſt vt in tempore eſſet homo, non ne etiam æternus erat? nonne ipſemet filius Dei naturalis erat? Si igitur potuit prædeſtinari ad eſſe hominis, ita ad eſſe iudicis in nouiſſimo die. Nō enim dicimus nos Chriſtum prædeſtinatum eſſe vt eſſet filius Dei naturalis: ſed vt oſtenderetur toti mundo quod reuera erat filius Dei. Vnum eſt eſſe, & aliud oſtēdi. Chriſtus ab æterno erat filius Dei: ſed non fuit oſtenſus ab æterno, ſed in tempore: nempe in primo & ſecūdo aduentu. Neque mihi objicias dicens, fruſtra oſtendetur in ſecundo: quia iam fuit declaratus & oſtenſus in primo. Reſpōdemus adhoc, quod licet cauſa oſtendi poſſit per quemlibet ſui effectum, veruntamen quilibet effectus non eſt ſufficiens ad perfectam & completam cognitionem cauſæ habendam. Et ideo donec omnes effectus reuocentur & reſolnantur in ſuam cauſam, non dicitur cauſa eſſe cognita cognitione perfecta & conſumata: ſed ſemper dicitur cognoſci imperfecte. Quando autem effectus vltimus reſoluitur & reducitur in ſuam cauſam, tunc fit perfecta & completa cognitio: quia tunc cauſa cognoſcitur quantum poteſt. Nam tunc totus conatus & vis cauſæ oſtenditur. Pari modo, per ea quæ homo Ieſus fecit in primo aduentu, monſtrata eſt eius virtus, potentia, & ſapientia ſed non complete & perfecte. Non quod non potuiſſet iſtud fieri omnipotens namque venit in mundum Chriſtus filius Dei naturalis: ſed quia ſic ab ipſo patre Deo præordinatum erat, vt perfecta manifeſtatio reſeruaretur ad ſecundum eius aduentum. Nam Chriſtus iudicandus & improperandus, humiliandus, & iniurijs, opprobrijſque afficiendus in primo aduentu venire debebat. At in ſecundo, non iudicandus, ſed iudicaturus illos à quibus ipſe fuerat iudicatus, & vltionem & vindictam ſumpturus de opprobrijs ſibi illatis: & hoc excercendo ſuam mirificam iudiciariam poteſtatem. Et tandem, vt per iſtum vltimum effectum clare & palam à toto mundo cognoſceretur quod ipſe erat qui venerat non tantum filius hominis, ſed etiam filius Dei naturalis. Et hæc erit completa & perfecta Chriſti manifeſtatio. Non audientur tunc illæ voces quæ in primo aduentu fuerunt auditę ſcilicet; Hic homo nō eſt à Deo: quia ſabbathum nō cuſtodit. Nec illa; Hūc neſcimus vnde ſit. Nec illa; Hic peccatores Ioan. 9.

tores recipit, & manducat cum illis. Quia videbunt quomodo ad infernũ
Matt. 25. mittet illos dicens; Ite maledicti &c. Neque murmur multus erit de illo, di
Ioan. 8. centibus, vnis; Bonus eſt: & alijs; Non
Luc. 11. ſed ſe ducit turbas. Neque illa ſonabit vox; ſamaritanus es: & dæmonium habes. Videbunt etiam Dæmoniorum condemnationem. Neque audietur illa vox; Nonne hic eſt filius fabri? quoniam omnes agnoſcent eum filium Dei naturalem. Surget Angelus Gabriel, & dicet. Hic eſt de quo ego
Luc. 1. dixi Virgini; Hic erit magnus, &
Iſai. 7. filius altiſſimi vocabitur. Surget & Iſaias dicens; Hic eſt de quo ego dixi; Ecce Virgo concipiet & pariet filiũ: & vocabitur nomen ei⁹ Emanuel, ideſt nobiſcum Deus. Et denique vnuſquiſq; Prophetarum dicet quod Spiritu ſancto dictante ſcriptum reliquit de Chriſto. Poſt iſtos venient Petrus, & Centurio dicentes. Petrus prior dicet. Hic eſt de quo ego dixi, interrogatus ab eo.
Matt. 16. Tu es Chriſtus filius Dei viui. Deinde
Matt. 28. conſurget Centurio dicens; Et ego quoque teſtis ſum. Nam cum ipſe moreretur, & à vobis Iudæis eſſet cruci affixus: audiui ipſum exclamantem, & terribilem vocem efflantem, & Deũ Patrem ſuum appellantem dicendo; Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Vidi quoque hiſce oculis meis eclypſatum ſolem: velum tẽpli in duas partes æquas ſciſſum, terræ motum magnum, & concuſſionem ingentem lapidum audiui, monumenta mortuorum aperta, & multa alia id genus vidi, & audiui. Tunc ego nõ
Luc. 23. potui non prorrumpere in hæc verba dicendo. Vere filius Dei erat iſte. Horum quæ dixi ego Centurio, teſtis fui oculatus. Tunc omnes qui in primo aduentu Chriſto fidem dare noluerunt, rei veritate conuicti dicent: Ita eſt. Sed nos miſeri errauimus à via veritatis. Semel inſaniuim⁹ (ſed proh dolor) iam non eſt locus vt ad inſtitu
Matt. 25. tũ redeamus. Actũ eſt de nobis: Clauſa enim eſt ianua. Quem in terris humilem & benignum recipere noluimus, dicentes, recede à nobis ſcientiã viarum tuarum nolumus, modo veli- Iob. 21.
mus, nolimus, iam cogimur per illius potentiam amplecti & recipere iudicem durum, implacabilem, terribilẽ & vt leonem rugientem. Vę nobis, vę nobis: vere experimur (etiam noſtro malo) quod ſeró ſapiunt Phryges. tũc Pſal. 118.
omnes vna voce dicent. Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Omnia quæ feciſti nobis, in vero iudicio feciſti: quia peccauimus tibi, & mandatis tuis non obediuimus. Et hęc dicta ſufficiant: quæ ſi multa videbuntur alicui, eum (quicunque ſit ille) ne admiretur rogamus. Si quidem rei celſitudo, & materiæ difficultas, & etiam literæ difficultas, non permiſerunt vt hunc locum Pauli breuius, & paucioribus verbis reſeratum, & expeditum daremus. In reliquis dabimus operã & curabimus eſſe breuiores. Nunquã (crede nobis lector candide) grata fuit nimia prolixitas. Quare ea non vtemur, niſi quando res expoſcet & aliter fieri nequibit.

Alluſio prima.

Ex præterita doctrina vehementer admonemur vt ita viuamus hanc Alluſio 1.
vitam temporariam, vt mereamur eſſe, non ſolum de numero eorũ qui reſurgere habent in fine ſeculi, ſed de numero eorum qui aſſumpturi ſunt corpora glorioſa. Quare magna cuſtodia deberemus cuſtodire corpora noſtra ne fœdatentur inquinamẽtis carnis & ſpurcitijs, conſiderantes & ſemper ob oculos habentes quã glorioſa ſint in fine mundi futura, ſi modo apparuerint coram agno Chriſto immaculato, ipſa quoque immaculata & non coinquinata. Expẽdant iſtud homines illi luxui effrenate operam dantes: qui pro momentanea delectatione, & voluptate quę cito euaneſcit amitte

amittere nihil curant tantas tamque excellentes corporum dotes, quas pa ratas habet Christus pro illis qui non
Gal.5. polluerunt in hac vita corpora ſua. Spiritu igitur ambulemus: & deſideria carnis nō perficiamus, vt digni ſimus in die illo ſpiritu ſanctificatore, per quem ſanctificanda ſunt corpora no ſtra in vltima reſurrectione: vt nō ſolum mente, ſed & corpore ſancti ſimus: & impleatur in nobis illud, ſcilicet; Qui ſanctus eſt, nimirum mente,
Apoc.22. ſanctificetur & corpore.

Alluſio ſecunda.

Alluſio 2. SVmma cura elaborandum nobis eſt viris Chriſtianis, vt cum mortē euadere nequeamus (ſtatutū quippe eſt omnibus hominibus ſemel mori)
Heb.9. Pſal.88. vt Paulus dixit) cumquo concordat Propheta Regius dicens; Quis eſt homo, qui viuet & non videbit mortem?) ſaltim demus ſedulam operam vt in Domino moriamur: & mortui Domini noſtri IeſuChriſti ſimus. Quod facili negotio nobis prommittere poſſumus, ſi immaculatam vitā in hoc ſeculo duxerimus. Siquidem ſcriptum eſt in Apoc; Opera enim il-
Apo.ca.14. lorum ſequuntur illos. Et alibi; Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternā. Si enim vita bona nobis comes fuerit
D.Aug. & mors. Nam vt teſtis eſt. B. Auguſt. dicens, Non vidi bene viuentem, malemorientem. Si igitur vita noſtra bona fuerit & in domino: in eo quoque mori ſperare poſſumus.

Sequitur.

Per quem accepimus gratiam, & apoſtolatum.

Quærſum dixerit Paulus hæc verba. DIxit Apoſtolus de filio Dei duo, quę noſtrum calamum detinuerunt, ne citius veniremus ad iſtum locum. Nec mirum ſanè. Nam nec leuia nec clara erant: ſed difficilia & abdita. Erant autem illa duo hæc: Videlicet filium Dei factūm hominem ex ſemine Dauid ſecundum carnem; & aliud erat, ipſummet fuiſſe prædeſtinatum: quibus duobus expeditis, ad tertium tranſitum fecit dicens. *Perquem accepimus gratiam & apoſtolatum* Quaſi dicat, vltra illa duo encomia de filio Dei, manifeſto vobis Romani tertium encomium: vt intelligatis vos cui debeatis referre tantum beneficiū tantumque donum acceptum, quale eſt Euangelium Dei: ſi nobis ipſis, vel Deo, vel cui. Antequam vlterius currat noſter ſermo ad alia, in primis vocamus lectorem hic vt expendat & diligenter conſideret Apoſtoli Pauli fidelitatem, dicamus, & bonitatem: qui poſtquam dixitſe ſeruum IeſuChriſti & vocatum Apoſtolum, & ſegregatū in Euangelium Dei tantique muneris adminiſtrum: & quod maius eſt poſt recenſitum tantum beneficium generi humano collatū, ſcilicet quod filius Dei ſit factus homo, & prædeſtinatus; poſt hæc omnia nihil ſibi arrogare voluit, ſed tamquam fidelis miniſter, nihil ſibi attribuit, ſed Deo, & Ieſu Chriſto omnia aſcripſit dicens; *Perquē accepimus gratiā & apoſtol.* Siſte hic paulisper lector bone, & vide quem refert particula. PER QVEM. Relata dictio eſt: quod eſt eius antecedēs? Non alium profecto refert niſi illum quem dixit eſſe factum hominem, & prædeſtinatum. Eandemmet perſonā quam retulerat relatiuum qui tam in prima, quam in ſecūda clauſula. PER Quem, filium Dei, & filium hominis Chriſtū Ieſum, qui eſt mediator Dei, & hominum. Vnde ſicut antea appellauit eum hominem & prędeſtinatū filium Dei in virtute: modo appellat eum mediatorem noſtrum. Ecce tertium encomium authoris Euangelij. Tale donum, tamque præclarum non poteſt

poteſt non oſtendere datorem liberalem, & magnificum. Declarauit ergo Paulus liberalitatem & magnificẽtiam, ex tanto beneficio collato homini, quale eſt promulgatio Euangelij, quod nobis bonum nuntium indicauit, imó ſecum tulit. Alluſit Apoſtolus hic ad illud quod habebat ſcriptum. 1.
1. Cor. 15. Corinth. 15. Plus inquit omnibus laboraui: non ego ſolus, ſed gratia Dei mecum. Vide miniſtri bonitatem; vide & fidelitatem. Confitetur ſe plus omnibus laboraſſe. In quo laboraſti Apoſtole? In promulgatione Euangelij. Si tuus igitur fuit labor, cur non tibi tribuis? Quia non ego, inquit, ſolus laboraui: ſed mecum gratia Dei laborauit. Bene habet. Si ambo cur potius aſcribis gratiæ, & nõ tibi? Reſponderet Paulus; Vt inueniar fidelis miniſter & diſpẽſator. Vnde colligi poteſt doctrina illa quę iam eſt recepta in ſcholis, quód quando cauſa prima ſimul operatur vna cũ ſecunda in bonis: licet effectus ſit cauſatus à duabus, tamẽ attribuitur primæ: in malis & peccatis imputatur & attribuitur cauſæ ſecũdę: vt elegãter
Oſee. cap. 13. nobis mõſtrat eſſe verũ locus ille. Perditio tua Iſrael ex te: ſalus autem ex me. Sic Paulus acceptum fert ſuum laborem gratiæ Dei. Et alibi ſe totum
1. Cor. 15. dedit gratiæ Dei dicens; Gratia Dei ſum, id quod ſum. Sed rogemus Paulum vt nobis dicat quorſum hoc loco noſtros ob oculos ponit liberalitatem & magnificentiam Chriſti: qui pauperrimus venit in mundum: Et quid commertij habet iſtud cum incarnatione & prædeſtinatione aut cũ mortuorum reſurrectione? Quæ ſeries & quis nexus horum verborum cum præcedentibus? Extra rem videntur eſſe hæc verba. Nequaquam extra rem ſunt: ſed ſatis accommodata & periodo prçteritç coniũcta. At dices; cum quo verbo præteritæ clauſulæ ſeriem habent? Reſpondemus, cum poſtremis verbis illis, ſcilicet, Ieſu Chriſti domini noſtri. Quia dixerat Paulus Chriſtum eſſe dominum noſtrum, ſtatim commendat illũ dicens, *Per quẽ accepimus gratiam & apoſtolatum.* Commendatoria ſunt iſtęc verba. Nã nulla res profecto eſt, quæ magis commendet dominũ quempiam, quam ipſa liberalitas & generoſitas. Liberales etenim domini, ab omnibus ſeruis amantur. Cum igitur liberalitas multum commendet dominos apud ſeruos, conſentaneum fuit vt Paulus oſtẽderet Chriſtũ non eſſe dominũ parcũ auarum & tenacem: ſed liberalẽ & multorum donorum largitorẽ. Ideo dicit; Per quem, ſcilicet, Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum, accepimus graiã & Apoſtolatum. Non te prætereat, diligẽs lector, neq; diſſimules, verbum accepimus: ſed ſerutare diligenter quis eſt qui hic loquitur, an Paul' ſolus loquatur, vel in Eccleſiæ perſona. Solet ipſe aliquando ſui, aliquando Apoſtolorũ & aliquando Eccleſiæ agere perſonã. Quando dixit vocatum fuiſſe ad munus Apoſtolatus, ſolus ipſe eſt loquutus. Modo dicit accepimus Apoſtolatũ: & non dixit, per quem ego accepi Apoſtolatũ. Vnde hęc nouitas? Si Paulus dixiſſet tantum accepimus gratiã, facile eſſet retorquere ſermonẽ eius ad multos & ad ipſam Eccleſiã quę eſt cõgregatio multorũ. Et ſi dixiſſet, per quẽ ego accepi, nos ab hoc labore leuaſſet: ſed quia dixit accepimus, videndũ eſt in qua perſona loquitur: ſi ſinguliter de ſeipſo, aut de alijs. Hinc factũ eſt vt interpretũ quidam referant hoc ad Eccleſiã, eo quod multos fideles habeat: in quorum perſona dicunt, Paulũ hic loquutũ fuiſſe. Et etiã eo quód gratiam dixerit, quę eſt donum commune, & nõ vnius particularis perſonç. Vnde bene poteſt Eccleſia dicere, Per quẽ accepimus nos fideles gratiã. Dicis; bene habet: ſed nõ valet dicere; per quẽ accepimus Apoſtolatũ. Nam functio iſta apoſtolica cõceſſa fuit Paulo & nõ Eccleſiæ. Alioqui omnia mẽbra

Ad Ephe.c.4

Eccleſiæ eſſent Apoſtoli:cõtra Paulũ qui dicit alibi; Quoſdam quidem dedit Apoſtolos. Sed iſtud non euellit nec remouet hanc intelligentiã iam datam. Nam ſicut dicimus gratiã datã Eccleſię. ita & apoſtolatum intelligere poſſumus eſſe datũ Eccleſię. Nõ quod credamus Apoſtolos omnes homines eſſe, ſed quia etiã officium Apoſtolatus datum eſt Eccleſiæ, in ſui vtilitatẽ. Et ita vere poteſt dicere Eccleſia quod accipit gratiam & Apoſtolatũ. Vnde Apoſtolatus nedũ eſt munꝰ collatũ Paulo & alijs Apoſtolis, ſed etiam munus conceſſum Eccleſię. Alioqui nõ potuiſſet Eccleſia ſubrogare Apoſtolorum loco Epiſcopos aliquos: qui licet reuera nõ ſint Apoſtoli, ſunt tamen in multis gerẽtes vices Apoſtolorum, & Apoſtolici viri appellari poſſunt: & maxime ſi vita & mores eorũ ita expoſtulent. Alij veró referunt & accõmodant totum egregio Apoſtolo Paulo: quoniã ipſe ante pręmiſerat. ſe vocatũ Apoſtolum, & ſegregatũ ad iſtam functionem, ſed nõ dixerat per quem fuerat vocatus. Modo quod tũc tacuit, explicat & exprimit dicens. Per quem, Ieſum Chriſtum ſcilicet, accepi ego Apoſtolatum. Quaſi dicat, non per hominem, ſed per Ieſum Chriſtũ. Et non illo modo quo alij Apoſtoli, ſed ſpeciali modo. Videtur hic Paulus alludere ad ſuam illam mirabilem vocationem. Et ſi dicas, Quare dixit accepimus? Dicere debebat accepi, & non accepimus. Ad hoc occurrunt aliqui dicentes, Paulum ſe computaſſe cum alijs Apoſtolis: ideo dixit, accepimus. Hæc euaſio nobis non placet multũ: tametſi propter honorẽ doctorũ qui eam exhibent, non debemus eam nos impugnare. Sed quæ nobis aptior videtur cauſa, hæc eſt. Eo quód Paulus dona quę accepit, communia reputauit. More religioſorũ loquutus eſt, qui quæ habent, maximé ſi bona ſunt cõmunia eſſe dicunt. Vnde Reuerendus admodum Pater noſter Auguſtinus in ſua illa apoſtolica regula ſic iubet dicens. Et non dicatis aliquid proprium ſed ſint vobis omnia cõmunia. Et adiungit rationem: quia charitas (quæ omnia communia facit) cõmunia proprijs anteponit. Vnde cum Apoſtolus totus charitatis amore eſſet repletus, & inflammatus, omnia collata ſibi dona communia facit. Ideó congrue dicit accepimus. Sed cedo Paule quæ, & quot ſunt illa dona? Audi eum. Gratiam, inquit & apoſtolatum. Hæc duo dona nõ futilia & valoris modici ſunt: ſed magna & prætioſa munera. Qualis dator, talia data. Neſcit namq; Deus dare niſi iuxta ſuam magnificentiam. Vnde tametſi numero pauca, nempe duo, tamen virtute, magna & multa ſunt. Quid non ſecum affert gratiæ donum? Sed iam cogimur hic diſcutere: cum gratiæ vocabulum latiſſime pateat. Multæ enim latent in hoc vocabulo, gratia, æquiuocationes: quas ſi omnes hic diſcutere vellemus, vix á prolixitatis nota nos excuſare poſſemus. Vix eſt aliud vocabulum in tota ſacra pagina, quod ſit tam homonymum, & tot habeat ſignificationes. Nos vnum tantum intendimus hoc loco (alia alibi dicturi) decidere quod putamus ad huius loci intelligẽtiam non modice pertinere. Eſt autem iſtud tale. An hic gratiæ nomen intelligendum ſit de illa gratia qua Deo accepti & grati ſumus: quam ſcholaſtici appellare ſolent gratiam gratum facientem. Quę quid ſit, & quæ eius natura; & an coeat cum charitate, non eſt hic noſtra intentio dicere. Forte alibi maior nobis dabitur occaſio dicendi. Interim qui impatiens erit, & nos non poterit expectare: is diuum Thomam, & alios inuiſat & conſulat. Nos contenti abibimus, ſi quæ neceſſaria ſunt ad intellectum huius loci dixerimus. Paucis cape quæ de hac re nobis occurrunt. Si gratia & Apoſtolatus tantum ſunt vnum donum (vt multi, & non

Paulus quæ ſibi donata fuerunt communia putauit.

D. Augu.

Gratiæ vocabulum homonymum.

non in docti exiſtimant) videtur tunc nomen gratiæ referendum eſſe ad gratiam (quam vocant) gratis datam. Apoſtolatus officium eſt, ſicut Prophetia: & apoſtolatus officij nomen ſicut, & Propheta. Hęc autem officia pertinere videntur ad gratiam gratis datam. Nã licet pie credamus, quód quando Chriſtus creauit ſuos diſcipulos Apoſtolos, ipſi fuerunt in gratia gratum faciente (quia digne voluit vt exercerent officia Apoſtolatus: & ad hoc exigitur gratia gratum faciens) tamen munia Apoſtolica ipſi bene potterant exercere etiamſi expoliati & priuati eſſent illa gratia. Nam miracula facere, & gubernare Eccleſiam, & euangelizare, homines etiam peccatores poſſunt: quicquid obganniant Nebulones noui hæretici Lutherani. Gratiæ enim gratis datæ, non dantur ad ſanctificandos homines quibus dãtur: ſed ad aliorum potius vtilitatem. Et hinc fit quód cum tales homines habentes huiuſmodi gratias peccant, ſi amittunt aliam gratiam per peccatum, non tamen alias gratis datas. Si igitur per has duas voces intelligatur gratia tantum apoſtolatus, & functio apoſtolica pertineat ad gratiam gratis datam, hic de iſta erit ſermo, & erit ſenſus; Per quem accepimus gratiam ego, cum alijs Apoſtolis, & apoſtolatum, id eſt, gratiam apoſtolatus. Apoſtolatus namq; eſt munus quod gratuito alicui impenditur, & non ex ſuis meritis. Et hic ſenſus magis videtur (vt multi volunt) accedere ad mẽtem Pauli: eo quód alludit ad illud quod iam dixerat ſcribens Galatis, ſcilicet; Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem: ſed per Ieſum Chriſtum & Deum Patrem. Quod ibi dixit; Per Ieſum Chriſtum, hic dicit, per quẽ, ſcilicet, Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, confitetur ſe recepiſſe apoſtolatum. Veruntamẽ D. Thomas (forſan ſequutus B. Auguſtinum) conſiderans coniunctionem illam, & quam poſuit Paulus inter illas duas voces, ſcilicet, gratiam, & apoſtolatum duo dona exiſtimat hic adduxiſſe Paulum, ſcilicet, gratiam & apoſtolatum: gratiam gratum facientem communem omnibus Chriſti fidelibus, & apoſtolatum communem cũ omnibus alijs Apoſtolis. Vter autem horũ ſenſuum ſit Paulo germanior, & magis ad literę mentẽ, lectorũ iudicio relinquimus. Si diligenter conſideramus mentem Pauli, volentẽ oſtendere liberalitatẽ Chriſti in donis conferendis & muneribus: profecto magis quadrare videtur literę quód ſint duo dona, quam vnũ. Multo magis oſtenditur quis liberalis & magnificus in duobus donis quã in vno. Quo enim quis maiora & plura largitur, tanto liberalior demonſtratur. Si enim ſunt duo dona; vnum nempe, primum, ſpectabit ad gratiam gratũ facientem: & aliud ad gratiam gratis datam. Et quia homo dignus efficitur per gratiã gratificantem, vt dentur illi gratiæ gratis datę (tametſi iſtæ poſſint, eſſe ſine illa) tamen Deus de more habet vt quandó ad munus aliquod ſiue officium illuſtre & pręſtantiſſimũ aſſumit aliquem ſemper illum ſolet ornare virtutibus & gratia: & non qualicunque gratia, ſed illa quæ deceat dignitatem & excellentiam officij ad quod eſt à Deo vocatus & electus. Et hæc eſt D. Thomę ſententia in 3. parte. Et hinc colligere licet quód cum Virgo Maria aſcita & electa, imo præelecta fuerit ad tantum munus, quale eſt eſſe filij Dei naturalis veram & propriam matrẽ: conſequens eſt & rationi conſentaneũ, omnia gratiarum genera (quarũ ipſa capax eſſe poterat) fuiſſe ei collata. Non tamen æquando eam ſuo vnigenito filio Chriſto, cui non ad menſuram data eſt gratia. Et ex hoc quoque (tametſi ſcriptura taceat) valde credibile eſt, Mariam Dei matrem ab omni labe peccati fuiſſe ſemper immunem. Talis enim ſanctitatis

Margin notes: Gal. 1. — D. Thom. — q. 27. arti. 4. ad 1.

gradus & puritatis, & filium, & matrem maxime decebat: licet diſpari modo illum gratiæ gradum ambo conſequuti fuerint: alter, ſcilicet, per naturam, alter vero per gratiam tantum donum habet. Hæc ex ocaſione dicta ſint. Ad noſtrum Paulum reuertamur explicantem ſui apoſtolatus authorem, qui eſt Ieſus Chriſtus Dominus noſter, cuius ipſe in primis verbis ſe dixit eſſe ſeruum. Doctiſſimus Origenes gratiam refert ad ſuſtinentiam laborum, & apoſtolatum ad prædicationis authoritatem. Cæterum de vocabulo apoſtolatus ſe torquent hic nonnulli, grammatizantes potiuſquã Paulum declarantes. Malunt quidam magis ſe oſtendere grammaticos & latinos, quam expoſitores & interpræ tes. Contendunt permutandam eſſe illam vocem apoſtolatum, in iſtam, ſcilicet legationem. Quod an bene fieret nec ne, relinquimus peritorum interpretum iudicio. Nos iudices vocabulorum eſſe nolumus: tractent fabrilia fabri. Vnum tamen certo ſcimus, quod tametſi apoſtolatus & legationis vna ſit ſignificatio, tamen latius patere legationẽ quam apoſtolatũ haud dubitamus. Ad prophana namque negotia ſe porrigit legationis nomen: at apoſtolatus legatio quædam eſt potius ſpiritualis, quam ſecularis. Verum tamen eſt, quód ſi Paulus dixiſſet, Per quẽ accepimus apoſtolatus functionem ſublatum fuiſſet iſtud: ſed vertẽs, non tantum ſcrupuloſus vocabulorum, potius reſpexit ad id quod iam vſus recepit, quam ad vocabula. Receptiſſima vox eſt & latine vſurpata à viris tam Græcæ, quam Latinæ doctiſſimis, pro officio & functione apoſtolici muneris. Apoſtolatus officiũ apoſtolicum ſignificat; & ſimplici voce ſignificatur quod per illas duas inſinuatur. Sed de hac re amplius nihil. Aduertat lector hic, quód non dicit Paulus, à quo accepimus, ſed, per quem accepimus: inſinuans nobis, quód licet omnia dona optima & data perfecta ſint à Patre, vt Iacobus teſtatur eſt; tamen per Ieſum Chriſtum communicãtur nobis: per eius manus tranſeunt ad nos. Nec mirum. Nam capitis munus eſt influere in membra omnia. Chriſtus Ieſus datus eſt nobis, tamquam caput noſtrum: iuxta illud: ipſum dedit caput Eccleſiæ. Igitur apposite loquitur Apoſtolus dicens. Per quem accepimus. Vt nos intelligeremus Chriſtum caput eſſe quod quantum ad nos attinet (non eſt minus nobis vtile, quam quod ſit factus homo. Quid nobis conduceret Chriſtum accepiſſe donum gratię vnionis: niſi de plenitudine eius nos omnes recipere mus? Et quomodo reciperemus, niſi ipſe conſtitutus eſſet noſtrum caput, influens in membra? Quando ergo audis Paulum dicentem, per quem, intellige tu; per quem, tamquam per caput. Capitis .n. conditio eſt, pro ſe, ſuiſque membris accipere, quæ illis neceſſaria ſunt. Manus parant cibum, oculi proſpicunt, pedes ad illum quærendum feſtinant, guttur probat. Pes non comedit, nec edunt oculi, nec manus & pedes cibum deglutiunt: ſed caput ipſum diſtribuit ſingulis mẽbris, pro vt eis opus eſt. Qui acceperunt dona? Prophetæ? Patriarchæ? Apoſtoli? Martyres? Confeſſores, aut puellæ virgines? Horum nullus. Sed Chriſtus aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem; hic accepit dona in hominibus: non vt ea ſibi reſeruaret, ſed vt acciperet in hominibus. Quid quæſo eſt in hominibus? Non accepit in ſe, ſed in hominibus? An ab hominibus ad eum fluxerunt? Abſit. Caput nihil mutuat à membris: ſed vice verſa. Quo modo ergo accepit in hominibus? Alia lectio clarius habet dicẽs; Dedit dona hominibus. Sed nihil refert. In hominibus accepit Chriſtus, hoc eſt, in vtilitatem hominum: & pro ipſis hominibus. Dicis igitur; Petrus non accepit pontificiam cathedram, & Pau

Orige.

Iaco 1.

Ad Ephe. 1.

Simile.

& Paulus Apoſtolatum, ſed Chriſtus? Fatemur libẽtiſſime omnia dona quę nobis elargita fuerunt, accepiſſe Chriſtum pro nobis: vt ab illo in nos confluerent, & deriuarentur. Sicut enim caput accipit pro membris: ſic Chriſtus omnia dona noſtra pro nobis accepit. Sed cur non dixit iſtud Paulus

Simile. de Spiritu ſancto, qui eſt omnium donorum diſtributor? Ipſe namq; diſtri-

Reſpon. buit ſingulis prout vult. Reſpondemus dicentes Spiritum ſanctum diſtributorem eſſe donorum, ſed non diſtribuit eo modo quo ſolet caput. Quia ipſe licet dicatur Deus noſter, non tamen dicitur eſſe caput noſtrum. Caput eiuſdem naturæ eſſe debet cum membris. Chriſtus cum ſit Deus & homo, eſt eiuſdem naturæ nobiſcum. Poteſt quoq; & alia aſſignari ratio quare Chriſto attubuitur donatio gratiæ. Ex eo ſcilicet, quod quęmadmodum per primum hominem ad nos, membra illius, deſcendit culpa: ita per ſecundum flueret in nos ipſa gratia. & quod homo deſtruxerat, repareretur per hominem. Non per quemlibet: ſed per illum per quem homo conditus fuerat. Eiuſdem quippe artificis eſt cõſtruere, & deſtructum reparare. Per filium autem, qui eſt patris ęterni ars,

Ioan. I. omnia fuerunt condita: iuxta illud; omnia per ipſum facta ſunt, & per eãdem artem reparanda erant, & reficienda.

Alluſio prima.

Alluſio prima. NON ab re Paulus preter Apoſtolatum ſe accepiſſe & gratiam confeſſus eſt. Et primo gratiam, & ſubinde apoſtolatum. Non. n. Apoſtolatus illi adduxit gratiam: ſed gratia illum fecit

I. Cor. 15. Apoſtolum. Gratia Dei, ſum, id quod ſum. Quid es tu Paule? Seruus Chriſti ſum. Quid amplius? Apoſtolus ſum. Quid vltra? Prędicator gentium. Quid pręterea? Vas electionis. Quid plus? Segregatus in Euangelium Dei, ante promiſſum per Prophetas. Vnde hęc omnia habuiſti? Reſpondet; Ex Dei gratia ſum id quod ſum. Nihil ex meis meritis. Totum quod habeo, per Dei, & Ieſu Chriſti gratiam mihi aduenit. Erigant hic aures qui legatione & officio Apoſtolatus hodie funguntur. Videant, & metuant ſi tale munus exercent abſq; gratia: in peccatis, & in vita nõ pura, & ſanta. Nam licet officio Apoſtolici hominibus appareant: tamen reuera non ſunt niſi ęs ſonans, & cimbalum tinniens. Nec refert quòd importunè, & opportunè verbũ Dei prędicent, & mundum poſt ſe totum attrahant: dicere tamen non valent quod hic Paulus dicit; Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum. Gratiã ipſi non habent. Qui igitur dignè & bene volunt apoſtolica functione vti, hi prius gratiam procurent: ſin minus, dicetur illis; Quare tu enarras iuſtitias meas: & aſſumis teſtamentũ meũ per os tuũ? Prædicas nõ furãdũ, & furar is?

I. Cor. 13. — Pſalm. 49. — Ad Rom. cap. 2.

Alluſio ſecunda.

Alluſio ſecunda. DOcet nos hic locus Pauli & ad memoriam reuocat, non eſſe obliuioni tradenda, nec ſilentio pretereunda Dei beneficia ac dona nobis collata: ſed oportere de eis iugẽ & perpetuã recordationẽ habere. Noſter Paulus nec oblitus fuit, nec ſua dõa tacuit: ſed ea publicauit (non vt de illis ſe iactaret aut gloriolã captaret) ſed vt oſtẽderet Romanis ſe de collatis donis & beneficijs habere recentem memoriã: & hoc ne illis ingratus inueniretur. Frequens namq; beneficiorum recordatio, ipſorũ eſt, quędã recõpenſatio. Nõ erat profecto ille oblitus ſuorũ beneficiorũ qui dicebat; Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Et alibi; conuertere anima mea in requiem tuã, quia Dominus benefecit tibi. Et rurſus idem malũ ſibi impræcabatur, ſi eum obliuio renuerit dicens; Adhęrear lingua mea faucibus meis, ſi nõ meminero tui. Sed quid moramur? Si mũdi principes qui nõ niſi exi

Pſalm. 115. — Pſalm. 114. — Pſalm. 136. — Simile.

gua & parui momenti conferre poſſunt beneficia, ægrè ferunt & indignãtur ſi intelligant ſe contuliſſe hominibus obliuioſis & ingratis beneficia, quid facturum putamus benefactorẽ noſtrum Deum optimum Maximum ſi intellexerit nos, in quos tot tantaq. contulit dona, eſſe ingratos & obliuioſos? Profecto aliud nihil credibile eſt, niſi quod in poſterum nulla dabit nobis dona: & quæ iam ſemel contulit iudicabit merito auferenda eſſe à nobis. Paulus dixit, quid habes homo quod nõ accepiſti? Et ſi accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Dicimus nos; quid habes homo ingrate quod non acceperis? Et ſi accepiſti, cur obliuiſceris? Si Paulus gloriationẽ damnat: quomodo obliuionem approbabit? Imitemur igitur noſtrum Paulum in hac re. ſæpius recordemur ne ingratitudinis nota nos comprehendat.

1. Cor. 4.

Sequitur.

Ad obediendum fidei in omnibus gentibus.

NE quis exiſtimaret Paulum fruſtra tantam functionẽ Apoſtolatus accepiſſe, dicit ipſe modo & enarrat in quam vtilitatem, commodum; & fructum acceperit: alludẽs ad illud quod alibi dixerat; ſcilicet, & gratia eius in me vacua non fuit. Accipiunt ſiquidẽ pleriq. in vanũ gratiã Dei. Vnus igitur fructus hic explicatur, ex Apoſtolatũ Pauli: qui eſt obedientia fidei. Clarior eſt locus hic apud Græcos quam apud nos. Sic namque habetur. Ad obediẽtiam fidei. Sed non multũ refert hæc lectionis varietas. Reſpondet Apoſt. hic interrogationi, quam ſedulus auditor formare poterat, dicens. Si accepiſti Apoſtolatum, in quem vſum data eſt tibi talis functio? Nunc reſpondet dicens, In obedientiam fidei. Ac ſi aperte diceret Pau. Si cupitis ſcire finẽ & ſcopum mei Apoſtolatus, ſcito- te fidei obedientiam eſſe. Neq; turberis hic ſi audis Paulum alibi dicentem, fidem donum Dei eſſe. Quod ſi ita eſt quomodo igitur pendet ex Apoſtolatu Pauli? Vtrunque ſane verum eſt: & quod fides ſit donũ Dei, & quod pendeat á Paulo. Quantum attinet ad fidei prædicationẽ (maxime ſecũdum cõmunẽ vſũ (fides ex prædicatorum ore pẽdet. Fides inquit Pau. ex auditu eſt (niſi quando Deus quodam ſpeciali dono immediate docet aliquem fidem ſuam) ſed quomodo, inquit poſtea, audient, ſine prædicante? Et qui erunt prędicantes, niſi qui mittuntur? Et qui ſunt miſſi niſi Apoſtoli? Nunquid non Apoſtoli miſſi interpretantur? Apoſtolatus igitur ad fidei obediẽtiã deſtinatur. Per quos quæſo á Deo plantata fuit fides (poſt Chriſtum bene dictũ) niſi per Apoſtolos? Non ne iſtis Chriſtus dixit (vt Euangeliſta Marcus expreſſim habet) ite, prædicate Euangelium omni creaturę? Et alibi; Ego elegi vos, & poſui vos, vt eatis, & fructũ afferatis: nẽpe per veſtrã Euãgelij prædicationem. Quæſo quid aliud eſt hic fructus niſi fidei obedientia? Quæ cõparatur per Euangelij prędicationem. Imo ipſa fides Ieſu Chriſti eſt materies Euangelij. Quid enim docet Euãgeliũ niſi fidẽ in Ieſum Chriſtũ Deũ & hominẽ? In quo credẽdo noſtra poſita eſt ſal⁹. Nã poſtquã dixit prædicate Euangelium omni creaturæ: mox adiecit Chriſt⁹, Qui crediderit, ſaluus erit. Et inferius dictur⁹ eſt Pau. Euangeliũ Dei virtutẽ eſſe in ſalutẽ omni credẽti: tã Iudæo, quã Græco. Eſt ne in Euãge. aliqua gentis diſcretio, & acceptio perſonarũ? Abſit, Igitur quiſ egregat⁹ fuit in Euangeliũ, & ad plantandam fidẽ apud omnes gentes id facere debebat vt omnes fidei obedirent, quæ erat ſcopus & finis Euangelij, complẽdus nedum per Pauli prædicationem: ſed per aliorũ Apoſto. Sed forſan dices; Ad quid tot homines deſtinati fuere, cum iã magnus ille Prophetarum

1. Cor. 15.

Ad Ephe. 2.

Cõciliatio.

Ad Ro. 10.

Marci. 16.

Ioan. 15.

Marci. vlt.

Ioan

Ioan. 1. Ioannes Baptiſta miſſus fuerit vt teſtimonium perhiberet de illo lumine Chriſto videlicet, vt omnes crederent in illud lumen? Nunquid ſatis ipſe fuit ad hoc muneris obeundum? Reſpondemus, non fuit ſatis vnus homo, qui teſtis ſolummodo fuit antequam Chriſtus in mundum veniſſet: & dũ in mũdo manſit, dicens. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Preter iſtud oportuit creari alios teſtes, & adiutores primi & maximi Apoſtoli, ſcilicet, Chriſti: qui poſt abſolutam ſuam legationem exirẽt in totum orbem totamque terram ad fidem adducentes: iuxta illud; In omnem terram exiuit ſonus eorum. De quo loco nihil in præſentiarum dicere volumus: an ſcilicet ad literam, aut in ſenſu myſtico, de Apoſtolis dicta ſint illa verba: Relinquimus iſtud lectori diſcutiẽdũ; ſi non vult nos expectare in proprio loco declaraturos. Quantum autem ad præſens ſpectat, nihil refert ſiue in hoc, ſiue in alio ſenſu intelligantur. Satis eſt vt verba hæc ſint adducta á Paulo non extra hoc noſtrum propoſitum. Cęterum Chriſtus poſt ſolutum iam ſuum penſum, adueniente hora & tempore, quo ad cœlum Patremque ſuum reuerſurus erat, oportuit alios in Eccleſia relinquere: qui narraſſent mundo Chriſti paſſionem, eiuſdem reſurrectionem, & denique ſuã triumphantiſſimam aſcenſionem. Feciſſet ne hoc Ioannes Baptiſta, qui iam vita functus erat? Minime gentiũ. Quare ſumma prouidentia factum eſt, vt illi qui teſtes eſſe poterant (etiam oculati) per totum mundum diſcurrerẽt de hiſce prefatis rebus plantantes fidem. Hi Apoſtoli fuerunt: inter quos primas tenuit Apoſtolus Paulus ſiquidem Chriſtus dixit: Eritis mihi teſtes, in omni Iudæa, & Samaria &c. De Paulo autem ſic loquutus eſt Ananiæ, Vade Anania quia vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filijs Iſraël. Porró quot, & quantos fructus fecerit Paulus in ſuo Apoſtolatu, ipſe palam) citra tamen iactantiam) propalauit & dixit, dicens. Ego Paulus plus omnibus laboraui. Quaſi diceret. Laborauerunt in hoc officio & alij illi quidem qui mihi dextras dederunt: ſed ego plus illis laboraui. Virgis pro hoc munere obeundo cæſus, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci. In laboribus pluri-mis in carceribus abundantius, in plãgis ſupra modum, in mortibus frequenter. Quaſi dicat; Nullum non moui lapidem, quo Euangelium & prædicatio quę mihi credita erat, curreret, & fides Ieſu Chriſti non modicè creſceret. Neque cucurri quaſi aerem verberans, ſed multos Chriſto lucrifeci. Curſum conſumaui, & fidem alijs prędicans, ego ipſe ſeruaui: & per me (non tamen ſolum) ſed per gratiam Dei quę mecum ſemper fuit effectũ eſt, vt gẽtes quæ mihi datę fuerunt, crediderint, & ad obedientiam fidei venerint. Sed dicito nobis Paule; quæ nam noua hęc loquendi phraſis eſt? Quid ſibi vult ad obediendum fidei? Quid ſonat obedire fidei? Obediẽtia mandatorum eſt: at fides nullum eſt ex decem mandatis. Quid igitur nobis inſinuare vis cum aſſeris tuum apoſtolatum datum eſſe tibi ad obediendum fidei: vt tu, vel, vt nos obedientes eſſemus fidei? Quid præcipere poteſt fides niſi credere? Nũquid Iſaias dicit; Domine quis credit auditui noſtro? In Deũ credẽdũ eſt, & nõ in homines. Samaritanę mulieri dixerũt illi; Iã nõ propter tuã loquelã credimus. Quis niſi ſolus Chriſtus dicere poteſt? Si mihi non vultis credere, operibus credite. Quid igitur ſibi vult iſte ſermo; ad obediendum fidei? Nunquam in aliud adduci potuimus, niſi quod hęc noua loquẽdi phraſis Pauli ſecum obuoluit myſterium, & non leue. Aperiem' illa ſacramenta quæ in hoc loquẽdi modo Paulus nobis inſinuauit ſi prius

Margin notes: Ioan. 1. — Pſal. 19. — Acto. 1. — Acto. 9. — 1. Corin. 15. — Iſaie. 53. — Ioan. 4.

ſi prius tamen paucis dixerimus quo modo fides Dei, & quomodo hominum dici debeat, vt occurramus iſtis obiectis quæ modo à nobis adducta fuerunt. Pro huius rei enodatione, ob ſeruatione dignum eſt, quod Paulus
Ephe.2. vtrunque dixit, & fidem Dei donum
Rom.10. eſſe (vt patet ad Epheſios 2, Donum, inquit, Dei eſt, vt nequis glorietur: & ex auditu creaturæ eſſe, vt ipſemet Paulus docet ad Romanos.10, Sed di uerſo modo. Nam ſi fidei originem ſpectamus, à ſolo Deo eſt. Nulla enim creatura, ſicut non poteſt eſſe, cauſa gratiæ, ita nec cauſa fidei. Eſt enim fides res altioris ordinis, res ſupernaturalis: & ideo non poteſt eſſe donum alicuius creaturæ. Vt enim homo habeat voluntatem credendi illis quæ fidei ſunt, neque ipſum credere iu Deum, cauſari poteſt à creatura aliqua: ſed ab ipſomet Deo cauſatur Verum quoad determinationem & explicarionem credendarum rerum, ipſa fides poteſt eſſe ab homine. Non enim explicatio fit immediate à Deo.
Act.9. Vnde Paulus miſſus fuit ad Ananiam
Act.10. docendus. Et Cornelius Centurio poſtquam recepit donum fidei à Deo accerſiri fecit Petrum vt ab eo diſceret quę ei determinate eſſent eredenda. Et ſic eſt in alijs hominibus. Vnde eſt vt etſi Eccleſia poſſit determinare nobis quæ ſunt determinate credenda, tamen illa augere & multiplicare nequaquam poteſt: ſed tantum debet explanare illa quæ mediante verbo Dei reuelata fuerunt tam Apoſtolis quam Prophetis. Quantum autem ad explanationem fides dici poteſt eſſe
Acto 8. ab hominibus. Vnde & à Philippo dictum fuit Eunucho Iſaiam legenti; Putas ne intelligis quæ legis? Reſpondit ipſe, quo modo poſſum intelligere ſi nullus me docuit? id eſt, nullus mihi declarauit. Vnde licet in Deum ſit credendum & non in homines, tamen hominum opera & diligentia indigemus. Audire oportet etiam ipſos homines qui interprætentur nobis ſcripturas, & ipſa eredibilia. Non illis fidē damus quatenus ab eis reſerata ſunt, ſed quatenus à Deo credenda nobis proponūtur. Ad hoc indigem' ſuffragio hominum: non vt in illos credamus. Vnde apoſtoli poſtquam declararunt articulos beatiſſimæ Trinitatis, & vltimo loco veniſſent ad perſonam Spiritus ſancti, & oſtendiſſent eius diuinitatem, & æqualitatem quam habet cum Patre, & filio à quibus procedebat: mox ordinauerunt poſuerūtq. articulum de Eccleſia catholica dicentes. Et vnam ſanctam catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam. Expende lector quomodo omiſerunt particulā illam, in. Non enim dixerunt; Et in vnam ſanctam, catholicam Eccleſiam: ſed ſine illa præpoſitione pronunciarunt articulum dicentes, & vnam &c. D.Aug.
Quod ponderans, B. Auguſt. in Pſal. 77. & tractatu 29. in Ioannem, & multo clatius doctiſſimus Ruffinus in ſymboli declaratione, dicit. Non eſt dictum in Eccleſiam; ſed Eccleſiam: ad denotandum quod nō debemus credere Eccleſiam eſſe Deum, ſed congregationem Dei eſſe. Nam, inquir, dictio iſta, in diſtinguit Creatorē à creatura. Vnde B. Auguſtinus loco citato, dicit. Credimus Paulo, credimus Petro: in Paulum, aut Petrum non credimus. Credere namque in eum eſt, erc dendo amare. Hæc eſt ratio ob quam nos non dicimur credere in Eccleſiā ſed Eccleſiam. Neque commemoranda eſt alia cauſa, quę friuola datur á quibuſdam: eo quod, ſcilicet, Eccleſia congregatio hominum eſt. His expeditis accingamur: ad ea myſteria reſeranda & enucleanda quæ diximus latere in hoc loquendi modo, ſcilicet ad obediendum fidei. Quatuor in his verbis inſinuat Pau. Apoſt. Primum eſt Euangelium eſſe de genere illorū, quæ naturali ratione nequeunt attingi: Secus non foret neceſſaria obediētia fidei: ſed abſq; illa ſciri poſſet. Materia

teria

teria Euangelij non ſunt res quæ na-
tura duce agnoſci poſſunt. Eſt ſiquidē
vtraque Ieſu Chriſti generatio, tam tē
poralis, quam æterna: at harum neu-
tra niſi per fidem attingi poteſt. Et
ideo ad quamlibet harum neceſſaria
eſt fidei obedientia. Et hinc fit verum
quod alibi dixit Pau. ſcilicet, non om
nes obedire Euangelio: quia non om
nes fidem Euangelio præbent: non ſo
lum quia fortè non adhuc eſt omni-
bus aununciatum: ſed etiam quia cre
dere nolunt, etiamſi iam audierint.
Nūquid Chriſtianorum (vt prætermit
tam Indos, & Barbaras nationes) mag
na turba Euangelio non vult credere?
Non ne audiuit Arrius Euangelium?
Non ne & ſabellius? Nunquid & Mace
donius? qui dicit Spiritum ſanctum eſ
ſe minorem Patre & Filio, & non eſ-
ſe eiuſdem cum illis naturæ? Et turba
Græcorum quæ tanto tempore in illo
errore fuit quod Spiritus ſanctus tan
tum à Patre procederet: nō ne audie
rat Euangelium? Et illi qui dixerunt
Deum eſſe corporeum, an non audie-
runt Chriſtum dicentem in Euange-
lio, Spiritum eſſe Deum? Et vt ſemel fi
Luc. 24. niamus, & noſtri temporis Hęreſiar-
chas includamus: nunquid iſti audie-
Luc. 13. runt Euangelium clamans; Niſi pœni
tentiam egeritis omnes ſimul peribi-
Matt. 3. tis? Et alibi; Agite fructus dignos pœ-
nitentię. Et rurſus, Arbor quæ non fa
cit fructū, abſcidetur, & in ignem mit-
tetur. Crediderunt Euangelio, cum
peſſundant, deſtruunt, & bona opera
noſtra damnant, blaſfemantes, & di-
cētes omnia illa peccata eſſe? Et vt ad
Chriſticolas noſtra deſcendat oratio,
an non audiunt per ſingulos dies Euā
gelium in templis, & in gymnaſijs? Et
quanti ſunt, qui non obediunt, Euan-
gelio? Pauci, an multi? Vtinam non tā
multi. Quid eſt obedire mandatis? Ad
implere mandata. Et obedire Euan
gelio, complere Euangelicam do-
Iaco. 2. Luc. 11. ctrinam. Multi auditores, pauci fa-
ctores. Non enim auditores legis iuſti
ſunt apud Deum: ſed factores. Et bea-
tos Chriſtus non predicauit audito-
res tantum, ſed verbi factores. Qui nā
que mandata Dei adimplent, & ea cū
fide coniungunt: ij nobis videntur fi-
dei obedientiam habere. Nam qui tā
tum mortuam fidem habent, iſti ino-
bedientes ſunt. Fides namque præci-
pit complere mandata. Et duas habet
partes Chriſtiana iuſtitia: nimirum cre
dere, & operari. Hoc eſt primum inſi
nuatum à Paulo in his verbis. Nam ex
iſtimare Paulum hoc loco loqui de
ſolo illo aſſenſu quo aſſentimus re-
bus ipſis credibilibus, eſt reſtringere
hunc locum, & à mente Pauli illum a
lienare: Imo, & ab Apoſtolico officio
aliquid detrahere. Parum namque eſ
ſet inducere homines ad credendum
ea quę fides predicat, niſi adduceren
tur etiam ad facienda opera quæ fides
docet & pręcipit eſſe facienda. Hoc
profecto tātum eſſet facere homines
fideles in fide informi, & non in fide
formata. Multo igitur melius, & ad
Pauli mentem accommodatius eſt di
cere hic Paulum loqui de fide, non il-
la mortua) quam etiam Dæmones ha
bent) ſed de illa quę per dilectionem
operatur. Hæc præter aſſenſum, & in-
tellectus captiuitatem adimpletionē
mandatorū habet: Illa vero ſola nos
Dæmonibus aſſimilat, qui ore Chri-
ſtum confitentur, ſed non factis. Sic
qui credunt, & non faciunt, factis Iac. 2. cap.
Deum negant. Vnde eleganter Iaco
bus dixit. Tu credis quoniam vnus eſt
Deus: benefacis: & Dęmones credunt
& contremiſcunt. Quaſi dicat: Par es
cum Dæmonibus ſimili modo habēs
fidem vt illi, qui te in alio vincunt Nā
illi credunt & contremiſcūt: ſed Chri
ſtianorum bona pars, ſi credit, non ta
men contremiſcit. Deum non timent
nec homines verentur. Quare bene
conqueſtus eſt de iſtis Dominus per
Malachiam dicens. Si ego Dominus, Mal. cap. 1.
vbi eſt timor meus? Nō eſt timor Dei Pſal. 13.
ante oculos eorum. Abſque timore
perpe-

perpetrant mala. O pudor, ó inuerecũ
dia magna Chriſtianorum vinci, & ſu
perari in fide à Dæmonibus! Nullus igi
tur exiſtimet prædicationis Apoſto-
lorum finẽ fuiſſe credere tantum: ſed
fidei obedientiam: quam nos habere
dicimur quoties facto complemus illa
quæ complenda ſunt & fidei lex iubet.
Et hinc manifeſte extirpatur error il-
lorum cæcorum qui ſe putant ſaluan-
dos eſſe per ſolam & nudam fidem.
Neque hic locus in aliquo illis fauet.
Imo ex diametro pungit illos. Notet
hic prudens lector quam prepoſtere
& perperam fungãtur Lutherani præ
dicationis functione (etiam ſi ſe appel
litent Euangeliſtas) nam ſolam fidem
faciunt ſcopum, & finem. Et ſic ad o-
perandum; ad ieiunandum, ad confi-
tẽdum peccata: & ad alia opera Chri
ſtiana facienda ſuos auditores non al
liciunt, neque inuitant in ſuis concio-
nibus, ſed tantum ad credendum. Fi
dem Dei vehementer commendant,
extollunt, prędicant, & exaltant homi
nes in Deo fideles. Concludamus er-
go & dicamus Paulum loqui de illa fi
de quæ docet operari. Nam hęc eſt
Idem finis prædicationis Apoſtoli & totius ſacræ ſcripturæ. finis prædicationis Euangelij, & totius
ſacræ ſcripturę. Per hanc (vt ſupra à no
bis dictum eſt cum definitemus ſacrã
ſcripturam) efficitur homo Dei in iu-
ſticia, ad omne opus bonum inſtru-
ctus.

Secundum inſinuatum Pauli in hoc
loco tale eſt. Paulus iſtis verbis deno-
tat nobis fidem eſſe de illis rebus quę
voluntati noſtrę ſubiectę ſunt. Nam
obedientia præcipue verſatur in illis
quæ voluntati ſunt ſubiecta. Vnde di
D. Aug. xit B. Auguſtinus; nihil eſſe tam volun
tarium quam credere. Et nos in no-
ſtro vulgari idiomate dicimus, crede
re vrbanũ eſſe. Creer es corteſia. Nam
niſi quis velit, cogi nequit. Vnde filij
infidelium ad ſacrum baptiſma, ſuſci-
piendum cogi non poſſunt: nec ipſi
2. 2. q. 10. ar. 12. & 3. p. q. 68. ar. 10. iam grãdiores effecti, vt ſanior appro
bat theologorum opinio, Gratiſſime

& voluntarie vult Deus vt credamus,
non vi armorum, non violentia, non
coactione, non timore, ſed amore.
Nullam vim facit nobis Deus vt creda
mus. Nec mirum. Fides namque ſacri
ficiũ quoddã eſt, quo homo captiuat
& ſacrificat ſeipſum. At ſacrificia coa
cta non placent Deo. Vide Chriſtia-
ne lector, & expende Dei bonitatem
& candidum quoque animum er-
ga nos: qui noluit vt coacti credere
mus in eum, ſed noſtra ſpontanea vo
luntate. Ideo Apoſtoli, qui primi plã
tatores fuerunt doctrinę Euangelicæ,
hominibus nullam vim fecerunt vt pa
rerent Euãgelio: ſed ſuauiter ad Chri
ſtum ducebant, intelligentes neminẽ
poſſe venire ad Chriſtum, niſi à Patre Ioan. 6.
tractum. Neque cur iſte trahatur, alius
vero non, requirenda eſt à nobis ra-
tio & cauſa. ſed iſtud alte in noſtra re-
ponendum mente. Totum hoc my-
ſterium inſinuauit nobis Paulus vtens
verbo illo, obedientia fidei. Neq; iſtis Luce 14.
aduerſatur locus ille qui dicit; Com-
pelle illos intrare: primo quia vt dici- 1. reſpon.
tur ab Aug. poteſt intelligi de ſchiſmati
cis & hæreticis, qui iam ſemel volun-
tarie fidem acceperunt. Et hos Eccle-
ſia compellere poteſt, ſi egreſſi ſunt à
gremio eius: non ſolum ſpirituales mi
nando pænas; imo & infligendo: ve-
rum etiam & corporeas applicando,
vt redeant ad ouile Chriſti quod eſt Ec
cleſia. 2. dicere poſſumus iuxta B. Gre
gorij ſenſum, Non fieri ibi ſermonem 2. reſpon. D. Grego.
de fide, ſed de amore; ad conuiuium,
& cœnam. Inuitabantur enim non
ad primum Eccleſiæ ingreſſum, qui
fit per fidẽ. Et tertio dici poteſt quod 3. reſpon.
ſæpe nos in noſtris regulis ſcripturæ ad
monuimus; ſcilicet in parabolis non
oportere vt omnia ad viuum reſpon
deant, & compleantur. Quarto & vlti
mo forte non male reſpondere poſſe 4. reſpon.
mus dicentes quod etſi pater familias
dixit vt compelleret eos, tamen ille
qui vocabat ad cenã, iſtud nõ præſtitit:
ſaltem ſcriptura non dicit, forſan, vel
quia

quia Dominus iratus dixit, & famuli non omnia mandare debent executioni quæ fieri iubentur ab iratis dominis. Oportet enim eum qui præcipit, animum habere paccatum & quietum) vel quia ſeruus cum ab ira eſſet remotus (quæ ſolet impedire animũ ne poſſit diſcernere verum) quod ſibi dictum fuerat à Domino ſuo complere noluit: iudicans illud non eſſe ratio ni conſonum. Non enim raro vſuuenit, vt ſerui prudentiores, & iuſtiores ſint ſuis dominis.

Tertium inſinuatum in his verbis Pau. eſt quod noſtra recuperatio per obedientiam inchoanda & perficienda erat. Nec mirum. Nã noſtra ruina ab inobedientia ortum habuit, ſicut Paulus inferius dicit, quod per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi. Peccatũ quippe primi hominis inobedientia fuit. Noluit ille obediens eſſe præcepto de non edendo fructu vetito, ſed maluit vxori ſuæ complacere, quæ dixit ei, fructum, ne dum pulchrum viſu; ſed etiam ad edendum ſuauem. Et ipſe, ne ſuas (vt ait Auguſtinus) contriſtaret delicias, fructum à muliere oblatum comedit. Sic enam in noſtra reparatione inueniendā erat in homine & muliere obedientia. In homine Chriſto ſcilicet Qui factus eſt obediens vſque ad mortem crucis: in muliere, Maria nempe, quæ credidit verbis angeli: cui cognata ſua Eliſabet dixit, Beata quæ credidiſti. Primum igitur quod curabant Apoſtoli in ſuis prædicationibus, erat fidei obedientia: hoc eſt, facere homines obediẽtes fidei captiuantes intellectum in obſequium fidei.

Cap 5.

Gen. 2.

Phil. 2.

Lu. ca. 1.

Quarto & vltimo Apoſtolus in his verbis inſinuauit differentiam inter humanas, phyſicas, ingenio, lumine naturali & arte elaboratas diſciplinas, & ipſam fidem. Quoniam illę diſciplinæ non pendent ex obedientia, neque captiuatur ibi Intellectus (etiã ſi dicat Ariſtoteles, oportere addiſcentem credere) ſed pendent ex euidentia, quæ poteſt compellere intellectũ noſtrum, & eum vincere. Fides autem non cogit, nec neceſſitat noſtrã mentem, ſed pia volũtatis affectione recipiuntur ipſa credibilia quæ niſi prius credantur, poſtea non intelliguntur, iuxta illud: Niſi credideritis non intelligetis. Vnde ſicut diſciplinæ humanitus inuentæ ſenſibus iuuantur, & ratiociniis comparantur: ita fides miraculis, & reuelationibus (non priuatis, ſed illis, quæ ſpectant ad religionem communem) adiuuatur, nutritur, & augetur. Et quemadmodũ niſi diſciplinis adhibeantur demonſtrationes, ſcientię nomen amittunt: ita ſi eas fidei accommodes, fidei interitus ſequitur. Argumenta & demonſtrationes abhorret fides. Neque proinde de ſua certitudine, & authoritate, vel tantillum deperit. Nam fides rationi aut demonſtrationi non innititur, ſed veritati primę. Ex qua parte, etſi non habeat maiorem euidentiam, habet tamen maiorem certitudinem ipſa fides: quę quominus humanis rationibus fidit, tanto firmior eſt Non tamen ob hoc illas rationes humanas penitus à ſe excludit, ſed ſolas quę eam antecedũt quę vero conſequuntur, getmana charitate amplectitur. Nec temere. Nam quę antecedunt, fidei meritum tollũt at quæ poſt eam ſequuntur, nihil de merito auferunt. Vndè miracula, & ratio naturalis tantum abeſt vt fidem gignant, ut euellant & deſtruant, vt eam nõ leuiter confirment. Vnde Marci vltimo de Apoſtolorum prædicationibꝰ dicitur. Illi autem profecti, prędicauerunt vbique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis. Obſerua, ſequentibus ſignis. Nõ dixit præcedentibus ſignis ſed ſequentibus, quę Chriſtus Iudęis noluit concedere dicens. Niſi videritis ſigna, non creditis. Scrupulus tamen hic vnus reſtat profugandus, qui talis eſt. Si fides ad obedientiam reducta eſt, & obediẽtia

Iſa. 53

D. Tho. 2. 2 q. 2. ar. 10.

Marci vlti.

Ioan. 4.

tia ex noſtra pendet voluntate: credere igitur non erit nobis neceſſarium, ſed mere voluntarium. Qui igitur nõ crediderit, non dãnabitur. Reſpondemus, credere neceſſarium eſt, non neceſſitate rationis: nulla enim ratio nos nos neceſſitat, ſed neceſſitate prçcepti. Quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. Forſitan quiſpiam interrogabit nos hic ſcire cupiẽs quid cauſæ ſit, quod cum credibilia, quç à Deo proponuntur nobis credenda, ratio ni maxime ſint conſentanea, & non aduerſa: abſque ratione velit Deus vt ea recipiamus. Nunquid prçſtantius, & rationi conformius eſſet quod fides diceretur naſci ex ratione, quam ex obedientia volũtatis? Ratio & natura cum fide pugnantiam non habẽt ſed quandam affinitatem & ordinem. Inter res namque fidei, & res naturales ordo eſt ſuperioritatis (vt ita loquamur.) Nam inferior eſt natura, fides ſuperior. In ordinatis autem ſuperiora non pugnant cum inferioribus ſed mutuum habent iuuamen. In explicãdis etiam & intelligendis ſacramentis fidei plurimum adiumenti conferũt naturales diſciplinç: & è contra ſecreta naturç, quæ noſtra mens capere, & penetrare nequibat, quis niſi fides manifeſta nobis fecit? Non igitur fides naturam deſtruyt: imo perficit: quçmadmodum dici ſolet etiã de gratiã. Profectó pulchrum & ſcitu digniſſimum eſt hoc poſtulatũ (quod maiores quã ſint noſtræ) exigit vires. Veruntamen pro noſtra ingenij ruditate, adiuuante nos Deo ſatiſfaciemus. Paucis nunc dicimus, & reſpondemus ideo factum eſſe vt res fidei non rationibus humanis probẽtur, eo quod ipſç nõ ſint tã firmæ & certæ, quam eſt ipſa authoritas diuina: cui vt fidem præbeamus, nulla eget ratione. Humana autem authoritas cum ſit hominum, qui fallaces eſſe poſſunt, imo ſua conditione omnes mendaces, ſe rationibus munire debent, vt illis fides adhibeatur. At

Reſpon.

Ad Heb. 11. D Tho 2. 2. q. 2. ar. 3.

Deus qui ſumma veritas eſt, quando aliquid dicit, vel per ſe, vel Prophetas ſuos, Apoſtolos, & Euangeliſtas, mox abſque aliqua ratione credi debet. In iniria ſiquidem, & non modica, Deo fieret, ſi ab eo verborum ſuorum (de quibus Pſ. dicit; Principium verborũ tuorum veritas) nos homines rationẽ exigeremus. Quandoquidem, ſi ille Philoſophus homo mendax tantum authoritatis ſibi arrogauit, vt ſuis dictis exiſtimaret ſatis eſſe pro ratione ſi ſui diſcipuli dicerent; Magiſter dicit: quãto maior Dei verbo debetur authoritas, vt pro ratione ſatis ſit nobis intelligere ipſum dixiſſe. Et hçc nunc pertrãſennam dicta eſſe volumus. Hæc ſunt illa myſteria quç ſignificauimus inuoluta eſſe in illis Pauli verbis, ſcilicet,

Pſal. 118.

Simile.

Ad obediendum fidei: Quç obedientia fidei ſecum nõ patitur quçſtiones cõtentiones, pugnas, ratiocinationes, & argumentationes. Obediens namque homo, auditis verbis ſine contra dictione præbet aſſenſum: vt exẽplo nobis eſſe poteſt Paulus, qui mox vt vocatus fuit à Chriſto dixit; Domine quid me vis facere? Verba ſunt prompti & parati animi ad obediendum. Quaſi diceret; Iube tu: ego iam ſum tibi obedire paratus. Accedere his etiã poteſt, quod gentilis ille miles Centurio in laudem ſeruorum ſuorum protulit dicens; Dico ſeruo meo, fac hoc; & facit: & alio, vade, & vadit.

Alluſio.

QVam celebris, quamque præclara ſit obedientiæ virtus ſcriptura ſacra tam verbo, quam opere palam demõſtrat, verbo quidem, cum dixit; Melior eſt obedientia, quam victimç Regum 1. cap. 15. Nec mirum: Nam, vt B. Gregorius ait, per victimas aliena caro per obedientiam verò, propria mactatur. Iure igitur prçfertur. Et ipſa quoque fortitudine obedientia fortior

tior eſt. Nam fortis aliquãdo ſuccum bit,& victoriam non aſſequitur:at vir obediens(vt ſapiens ait)loquetur victorias.Obedientia Iſaac immolauit, obedientia Abrahamum à domo ſua expulit,obediẽtia ſolẽ retrocedere fecit, obediẽtia productus eſt mundus. Ipſe dixit,& facta ſunt:ipſe mandauit, & creata ſunt.Fiat lux, & facta eſt lux &c.Per obedientiam à petra fluxerũt aquæ,& per eam diuiſum eſt mare rubrum.Sed quid moramur?Ipſa quidẽ eſt cuſtos & mater omnium virtutũ. Hanc qui habet,cæteras habet:qui vero ea caret , omnium aliarum inops eſt.Per hanc fidei obedientiam ſancti vicerunt regna,operati ſunt iuſtitiã &c.Hæc totius diſciplinæ initium & caput:ſicut inobedientia prima radix errorum & hæreſum eſt.Hæc ad componendos, reformandoſque mores noſtros,forma & exemplar eſt.Hanc in ſanctis patribus imitari debemus. Admiranda enim in eis extitit obediẽtiæ virtus:ſed in Christo , ſupra omnes,qui Patri obediens fuit ad mortẽ vſq; crucis. Hic nobis ſingulariſſimũ reliquit obedientiæ exemplum,quod ſi imitari cupimus,magnum nobis reportabimus fructum. Nihil enim nobis tam expedit,vt cuſtodiamus ab errorum & hæreſum labe quam eſſe fidei obedientes:captiuantes intellectũ noſtrum in obſequium Chriſti.

Præclara obedientiæ encomia.
Pſal. 148.
Gene. 1.
Obedientia cuſtos & mater omnium virtutum.
Heb. 11.
In obedientia radix errorum & hæreſum prima

Sequitur.

In omnibus gentibus.

Dixerat Paulus prædicationis Euãgelicæ,vel,ſi mauis,Apoſtolat⁹ fructum collocatum eſſe in fidei obediẽtia:nunc autem amplitudo & latitudo Apoſtolatus, tam ſui , quam aliorum Apoſtolorum oſtenditur,cum dicit, *In omnibus gentibus.* Iſtud autem manifeſtare & oſtendere fuit Paulo neceſſum.Nam licet ipſe eſſet Apoſtol⁹ Non tamen dixerat quorum eſſet Apoſtolus:an gentilium tantum , vel etiam Iudæorum. Et ideo declarat ſui Apoſtolatus authoritatem extendere ſe ad omnes gentes:vt omnes gentes obediãt Euangelio credẽtes in Chriſtum.Cæterũ hęc verba, *In omni. gen.* ambigua ſunt,& varium ſenſum cauſare poſſunt.Vndè fit vt inter interpretes,aliqui ea verba aſtringant ad gentiles tantum, alij vero ampliant & dilatant ad omnes mundi nationes. Primi aſſerunt,Paulum dixiſſe in omnibus gentibus,in laudem populi gentilici,& in vituperium Iudeorum: qui gloriabantur quod tantum eſſet Deus notus in Iudæa, & in Iſraël magnum nomen eius .Et idcirco aſſerunt per gentes ſolum intelligi populum gentilicum:in cuius gratia Paulus vocatus fuit ſpecialiter,vt ipſemet cõfeſſus eſt dicens.Operatus eſt & mihi inter gentes. Et cum Romani eſſent natione gentiles, vt eos magis conſtringeret ad recipiendam ſuam doctrinam , oſtendit hic factum eſſe ſibi ius, vt eos docere poſſet.Nec eum repellere poterant dicentes,nõ eſſe ſub ſua ditione comprehenſos,cum iam eſſent inſtructi ab alio Apoſtolo, nempe Petro. Quare oſtendit Paulus ſe habere authoritatem prædicandi eis Euangeliũ, cum ex gentilium natione eſſent:quaſi clare eis diceret.Vos mihi repulſam dare non poteſtis dicentes;Qua autoritate nobis hanc epiſtolam deſtinaſti?quid nobis,& tibi?quis te conſtituit noſtrum concionatorem, & Apoſtolum?Reſpondet ipſe.Vos gẽtes eſtis & ego prædicator gentium.Non ergo ego me introduco,neque ingero:ſed vos in meam ſortem cecidiſtis. Hęc eſt mens aliquorum interpretum , & non paucorum: quam amplectendã iudicaremus ſi Paulus de ſe ſolo dixiſſet,per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum.Sed cum iam illo in loco

Cur dicat in omnibus gẽ.
Pſal. 75.
Ad Gala. 2.
Mens quorũdam interpretum.

co illa verba relata fuerint non ſolū ad Paulum ſed ad alios Apoſtolos: id circo veriſimile eſſe non credimus vt Paulus loquatur de gentibus in ea ſignificatione, qua gentes à Iudæis diſtingui ſolent. Nam tunc temporis Iudæi qui erant Romæ dicere potuiſſēt nihil ad eos pertinere epiſtolam iſtā ſed tantum ad Gentiles. Id circo multo magis à nobis probatur alia ſententia, quæ refert verbum, gentibus, ad omnes mūdi nationes, cuiuſcunque eſſent conditionis. Quomodo credibile eſt, quod cum Chriſtus dixerit Euangelium prędicandum eſſe vniuerſo mundo, hoc eſt, vniuerſis nationibus quæ ſub cælo erant, cuiuſcunq; eſſent ritus & conditionis, quod Paulus reſtringere vellet Chriſti pręceptum? Nunquam ad hoc credendum adduci potuimus. Neque minus perſuadere nobis poterit quis, quod à quibuſdam dicitur (neſcimus an rectè) quòd Paulus hęc verba dixit in reprehenſionem Iudeorum. Sed ſanè iſtud dixit Apoſtolus in laudem & encomium Euangelij ſacri: ad differentiam potius legis Moyſi, que non tam latè patuit. Nec enim fuit comunis, aut data eſt omnibus gentibus, hoc eſt, omni populo, ſed Iudaico tantum: Euangelium veró, in ſalutem omnium nationum. Notat hic Paulus diſcrimen inter legem nouam, & veterem. Vnde videant illi qui limitant hunc locū ad gentes tantum, ne hanc excellentiam ab Euangelio rapiant, & illud ea fraudent. Etſi populus ille Iudaicus cum eſſet in infantia fidei gloriabatur de notitia Dei aduerſus Gentiles, illud veniebat ex legis receptione, & ex ignorantia illorum. Ignorantes quippe & arrogantes ſimul erant. Nondum enim ſuum pręceptorem Paulum audierant, qui ab illo errore eripuit illos. Sed iam enunciato & predicato Euangelio, nec Iudęus contra Gentilem, nec vice verſa, vnus contra aliū habet quod glorietur, & ſe extollat.

Commune docuit Paulus fuiſſe peccatum, & communē medicinam: nēpe Euangelicam doctrinam. (Gal.6.) Nam ſicut in Chriſto non eſt Iudęus, neque Gentilis: ita neque in Euangelio aliquid valet niſi noua creatura, quæcunque ſit illa. Ad obediendum fidei omnes homines inuitati ſunt: ſi non venerunt, illorum culpa factum eſt. (Prouer.1.) Scriptum quippe eſt. Vocaui & renuiſtis: extendi manus, & non fuit qui eas aſpiceret. Chriſtus voce, & manibus vocat ad Euangelium. Voce, clamauit dicens, (Matt.11.) Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis: & ego reficiam vos. Sed quomodo, manibus? Quis vocat quemquam manibus? O bone Domine Ieſu, ſi manus habes cruci affixas, quomodo eis clamas? Quomodo egredietur clamor ex manibus tā inter ſeſe ſeparatis? Ruſtici qui abigere volunt volucres & aues, ne comedant quæ ſeminata, (Diſsimile.) nedum vocibus clamant ſed etiam plaudunt manibꝰ, vt illo audito manuum clamore fugentur & recedant auiculæ. Tu mi Domine, non vales plaudere manibus: vt vt qui eas & affixas, & ſeparatas habeas. Vnde egredi poterit tuarum manuum clamor? Bene haber: ſed non videmus eas eſſe perforatas? Per foramina egredi bene poterit ſonus & vox. Quare permiſit ſuas perfodi manus, niſi vt exire poſſent vox & ſonus? Foderunt inquit manus meas. (Pſal.21.) Perforatas habere manus dicuntur qui prodigi ſunt. An hac de cauſa foderunt illi tuas manus? Sed quomodo homo pauperrimus prodigus eſſe poteſt? Nōne te audierunt dicentem; (Matt.8.) Filius hominis non habet vbi reclinet caput ſuum? Oſſa tua dinumerari poterunt: ſed non tuæ opes. Non ne tu dixiſtis (Pſal.4.) & pauper ſum ego? Non igitur adhoc opus erat perfodi manus tuas. Quid igitur ſunt dulciſſime Ieſu plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? His inquit plagatus ſum in domo eorum (Zacha.13.) qui me diligebant. Non quęrimus

iſtud

iſtud, amor animarum noſtrarum,
non locum quærimus, ſed quid ſint?
Chriſtus non habet præcluſa ſua foramina ſed aperta. Foramina inquit ſunt, per quæ vos ad
me ingredi oportet, & per quæ ad vos
egreſſus eſt amor meus. Portæ apertę
per quas vos in cælum ingredi oportet.
Portæ aperte per qnas clauſæ ſunt
Pſal. 117. inferi portæ. Hę ſunt quas regius Propheta
ſibi aperiri petebat dicens; Ape
Pſal. 103. rite mihi portas iuſtitiæ, & ingreſſus
in eas confitebor Domino. Si Pſaltes
auſus eſt dicere, aperiente te manum
tuam, omnia implebuntur bonitate;
quid dixiſſet ſi ambas manus apertas
vidiſſet? Dum eſſet Chriſtus in mũdo,
Matt. 5. ore ſuo loquebatur. Aperiens, inquit
Marthęus, os ſuũ, docebat diſcipulos
ſuos dicẽs; Beati pauperes ſpiritu: quoniam
ipſorum eſt regnum cælorum:
beati mites, beati miſericordes &c: at
in cruce moriens, non ſolo ore loquebatur:
Non vnum tantum os habebat
ſed multa ora. Tot videlicet, quot mẽ
bra. Pedes loquebantur, oculi & ma-
Ioan. 19. nus. Lingua dixit, ſitio, os dixit, pater ig
noſce illis &c. oculi reſpexerunt ma
trem, & dilectum diſcipulum Ioannẽ,
Ioan. 19. dicẽtes; Mulier ecce filius tuus: & diſci
Iſaiæ. 49. pulo; Ecce mater tua. Manus dixerunt
In manibus meis deſcripſi te. Pedes
Ad Roma. 10 dixerunt; Quam pulchri ſunt pedes e-
uangelizanrium pacem. Caput ſpinis
4. Regum. 4. oppletũ clamabat, dicens, Caput meũ
doleo, caput meum doleo. Tandem,
vt ſemel finiamus, Chriſtus torus erat
vox, vocans omnes ad fidei & Euange
lij obedientiam, nedum vnam nationem.
Non ſolum in vna regione, non
in vna mundi parte: in Aſia, Affrica,
aut Europa, ſed in toto orbe, & in om
Luc. 2. nibus hominibus. Si locum queris
vnde vocauit, dicimus. Ex ſtabulo paſtores,
& reges: ex templo ſacerdotes,
ex gymnaſio legis doctores, ex mari
Apoſtolos, ex Theloneario Matthæũ,
de lupanari (ſecũdum Chryſoſtomũ)
Acto. 9. Magdalenam, de cruce latronem, de
cęlo vocauit noſtrum Paulum dicẽs;
Saule, Saule, quid me perſequens?

Hęc dicta ſint partim ad literam, partim
ad chriſtiani pectoris conſolationem.
Aliquantiſper enim ſacrarum literarũ
explanationẽ diuertere ſe àlitera,
ad ſpiritum, nemo qui de ea guſtare
vult repręhendere debet. Colligamus
igitur, ad Paulum reuertentes &
dicamus eum loquutum fuiſſe non
de vna dumtaxat Gentilitatis natione,
ſed de omnibus mũdi nationibus.
Alluſit ipſe ad verbum Chriſti iuben- Marc. vlt.
tis alijs Apoſtolis; Prędicare inquit, E-
uangelium omni creaturę. Idẽ enim
pollet in omnibus gentibus, & omni
creaturę. Et iſtud, vt fieret, æquum erat.
Nam ſicut inobedientię primi hominis
participes fuerunt omnes homines,
ita iuſtum erat vt in obedientia
ſecundi omnes communicarent.
Communicatio autem iſta per fidem
fit. Et ideo obedientia fidei latiſſime
patere debebat, & non coarctari ad vnum
tantum populum. Nam tunc in
plures abundaſſet delictum, quam
Chriſti donum.

Sequitur.

Pro nomine eius.

VAtij ſunt interpretes de intelligẽtia
horum verborum. Et primo
circa prępoſitionem illam, PRO, &
deinde circa ſenſum verborum horum.
Quod ad prępoſitionem attinet
qui Bearum Ambroſium ſequũtur, e
xiſtimanr mutandam eſſe in aliam, ſci
licet in præpoſitionem de, vel ſuper. D. Amb.
Huius mutationis occaſio fortaſſis
fuit varia ſignificatio vocabuli græci,
quod anceps eſt ad has tres prepoſitiones,
ſcilicet pro, in, & ſuper. Interptæs
editionis vulgatæ maluit dicere
pro, quam in, vel ſuper. Quod ſi fecerit
aliqua ſpeciali motus ratione, nos
latet. Non multum refert. Nam quacunque
appoſita præpoſitione, ſiue
in, ſiue ſuper, ſenſus verus colligitur, di

uerſus tamen. Si namq; legamus pro nomine eius, ſenſus eſt accepimus nos Apoſtoli gratiam & apoſtolatum hoc eſt munus prædicandi in omnibus gentibus, vt obediant homines fi

Fides de nomine Ieſu eſt.

dei, quæ fides eſt de nomine Ieſu. Sic explicatur materies fidei, quę eſt nomen Ieſu Chriſti. Et in hanc ſententiã deſcendunt Auguſtinus, & Chryſoſto

Aug. & Chri.

mus. Si autem præpoſitio pro dicat non cauſam materialem, ſed finalem, tunc ſenſus eſt, pro nomine, hoc eſt ad gloriam nominis Ieſu Chriſti. Qua ſi dicat, non ad gloriam noſtrã, quia non prędicamus noſmetipſos, ſed Ieſum Chriſtum. Deinde ad alium ſen-

Amb. & Hie.

ſum torquent Ambroſius & Hieronymus, vt pro nomine idẽ valeat quod pro vice illius, quaſi legati Chriſti. Apoſtoli legati Chriſti fuerunt in prędicatione Euangelij. Illos Chriſtus delegauit, ſicque Paulus confeſſus eſt pro

2. Corin. 5.

ſe & aliorum Apoſtolorum perſona dicens, Legatione pro Chriſto fungimur. Hanc explicationem aliqui improbant, dicentes hanc periodum iuxta hanc expoſitionem non quadrare & coherere cum illis verbis, per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum. Quod nobis non videtur verum. Nam ſi loco, apoſtolatum, dicamus legationem, vt multi volunt, bene quadrant dicendo, perquem cum gratia accepimus legationẽ pro eius nomine hoc eſt vice eius, alludendo ad illud quod iam Paulus 2. ad Corinthios cap. 5. dixerat, ſcilicet legatione ſe fungi pro Chriſto. Et ſic optima eſt adaptatio. Quare nos tum propter multorum interpretum doctrinam qui ſic explicant, tum etiam quia non videmus aliquam harum trium explanationum Pauli menti eſſe contrariam, omnes has tres abſque repugnãtia amplectimur. Cęterum inter eas quæ ſit magis germana, aliorum ſit iudicium. Si quis tamen eſſe vellet tã importunus lector, & tantum vrgeat quo ei dicamus de hac re noſtram opinionem, tunc quaſi coacti reſponderemus, nobis illam magis placere quę iſtud refert ad gloriam & exaltationem nominis Ieſu Chriſti. Nam huius nominis exaltatio, tunc temporis neceſſaria erat, quæ neceſſitas fortaſſis ſi non coegit, forſan vehementer incitauit (vt trinitatis tribus nominibus tacitis, & relictis) ipſi Apoſtoli conferrẽt ſacrum baptiſma in nomine Ieſu Chriſti. Acto. 16. Quod modo vbi iam celebrius multo nomẽ Ieſu habetur (Deo ſit gratia) credimus iam non licere. Contendere autem quod ſi fieret, an eſſet baptiſmus nec ne, examinet, diſcutiat, diſputet & controuertat ſchola theologorum ſcholaſticorum. Nos noſtri inſtituti nõ immemores, interpretem agimus, & non (ſaltim ex inſtituto) ſcholam docemus. Quod modo tamen ſe ſe offert eſt, docendum eſſe lectorem, vt ex his Pauli verbis decerpar & colligat alterum finem in quem deſtinata eſt euangelica prędicatio. Hæc quidem functio non vno tantum fine eſt contenta, ſed geminum habet ſcopum, quorum alter eſt obedientia fidei & Euangelij, alter vero vt nomen Ieſu Chriſti ſuper omne aliud nomẽ extollatur, exalteturque. De priori fine iam dixerat Paulus, nũc in iſtis verbis, ſcilicet pro nomine eius, alterum finem aperit & oſtendit. Illum quidem finem prius eſt aggreſſus dicere, quo nos doceret iſtum eſſe omnium vltimum, qui etſi prior intentione eſſe debet, exequutione tamẽ poſterior eſt. Adde tu etiam quod dictum de obedientia fidei potius ad noſtram vtilitatem faciebat. Ex obedientia enim fidei, nos ſumus qui reportamus commodum. Deo autem nihil vtilitatis aduenit ſiue credam⁹ ſiue nõ credam⁹. Neq; obſtat quod ſcriptũ eſt ſcilicet omnia propter ſemet ipſũ operat⁹ eſt Dominus. Prouer. 16. Nã particula propter nõ inſinuat cõmodũ & fructũ, ſed aliud, in operib⁹. n. quę De⁹ noſtri gratia operatur, duo eſt cõſiderare

alte-

alterum eſt operis fructus & vtilitas, alterum eſt gloria Dei. Illud prius in nos intrat totū. Nihil ſeruat ſibi Deus. Nec
Pſal. 15. mirum. Bonorum enim noſtrorum non indiget. At ſecundum, totum eſt
Iſai. 42. Dei. Gloriam inquit meam, alteri non dabo. Mihi aſſeruo, mea volo vt ſit tota, Elegantiſſimè noſter Paulus iſtud
1. Corin. 10. penetrauit tam hic quam alibi, quando dixit. Siue comedatis, ſiue bibatis, omnia (nota verbum omnia) in gloriam inquit Dei facite. Quid eſt omnia in gloriam Dei facere, niſi pro ei⁹ gloria omnia facere? Non pro noſtra, quæ inanis & vana eſt. Quod illic dixit Paulus in vniuerſum, hic adaptauit & faciendum eſſe voluit etiam in prædicatione Euangelij. Quaſi diceret. Denroperam qui tali functione vtūtur, adducentes homines ad obedientiam Euangelij & fidei, vt hoc fiat pro nomine eius ſcilicet Chriſti. Ac ſi apertè dixiſſet Non enuncietur, nec prędicetur Chriſti Euangelium lucri cauſa aut laudis humanæ, vel alicuius alterius temporalis commodi gratia, ſed fiat pro nomine eius ideſt pro gloria nominis Chriſti. Hic debet eſſe ſcopus &
Apoſtro. finis vltimus. Arrigant hic aures, & audiant hoc concionatores noſtri temporis (quod non abſq; magno noſtri cordis dolore ſcribimus) audiant & contremiſcant, ne hæc verba Pauli illos feriant. Ex his enim verbis intelligere poterunt qualem mentem & animum habere debeant, quando ad tale munus exercendum accinguntur. Non enim mittuntur à Deo ad terrena lucranda, nec deſtinantur vt quę rant quę ſua ſunt ſed quę ſunt Ieſuchriſti. Duo præcipua, exaltatio ſcilicet ſui nominis, & noſtra ſalus eſt, Hos duos ſibi proponere debet fines, qui vocatur ad tale munus exercendum. Audiant Paulum dicentem, non
2. Co. 12. quæro veſtra, ſed vos. Indignus ſane eſt tali officio, qui hos non habet fines, Reuera ſuo abutitur munere. Amor eſſe debet ſe gratis accepiſſe & nulla data mercede, quę ipſe in alios diffundit & elargitur. Quod gratis Dominus dedit, & gratis dare iubet, non debet ſeruus pro mercede vendere aut diſtribuere, ſed gratis donare. Sed proh dolor! quam altera eſt in hac noſtra infœlici ætate multorum intentio (& vtinā ſolā eſſet intentio.) Nunquid non videmus aliquos prædicatores (dicemus aptius quiſtores) qui niſi propoſita ſibi mercede & interuenire pacto, ſi ad vineam Domini colendam Matt. 26. vocantur, ire nolunt? Quaſi cum Iuda illo auaro dicentes; Quid vultis mihī dare ſi euangelizauero vobis? Quæ fors mihi erit? Quid lucraturus ſum? Paciſcamur prius, quàm dem vobis verbum. Scire enim volo quid lucri mihi eueniet. Tot tantaque ego lucrari ſolitus ſum, tali in loco elapſo anno centum aureos lucratus ſum. &c. O verba ſcādaloſa! ò verba nefanda! Si lucratus es tot & tanta, animam tamen perdidiſti. Quid quæſo profuit tibi etiam ſi vniuerſum mundi theſaurum eſſes lucrat⁹, ſi anima tua detrimētū & mag- Mat. 16. num paſſa eſt? Lucratus es aurum & argentum, & Demones lucrati ſunt aurum, ideſt animam tuam, & argentum hoc eſt corpus tuum. Extendi poſſet hæc animaduerſio & merito formari maior & acrior repræhenſio in tales concionatores auaritiæ deditos, niſi ſcirem⁹ iſtud poti⁹ eſſe officiūcōcionatoris, quā interpretis ſiue gloſſatoris Rogam⁹ tamen illos (ſi qui nūc tales ſint) per viſcera Ieſu Chri. vt puro animo, S. Syncero, cr̄ſtiano & apoſtolico prędicationis Apoſto. officiū exerceāt & pręſtēt, mercedē recepturi à Domino Ieſu Cr̄ſto, pro cui⁹ nominis gloria inſtitutū eſt in Eccle. huiuſmodi mun⁹. Quod vt digne pręſtare poſsīt duo ſūt eis maxime curāda, alterum vt ſancti ſint, conſcientiam & vitā bonam à læthali crimine liberam habentes, & alterum vt auaritiam & quæſtum

O deſtina

deteſtentur,abominentur,& vt peſtẽ
fugiant. Recordentur hanc functio-
nem eſſe rem ſacram & ſpiritualem,
quæ non niſi à ſacratis viris exerceri
debeat.Quod ſi à peccatoribus aliquã
do fiat,non tamen abſque mortali cri
mine,vt aliqui theologi pro explora-
to habent.Nam rem ſacram immundi
& maculati exercent . Prius namq;
ille ſanctus egrægiusque concionator
Dauid,dicebat;Cor mundum crea in
Pſal.50. me Deus,& poſtea aiebat; Docebo inĩ
quos vias tuas,& impij ad te conuer-
tentur.Fortaſſis cauſa cur tam pauci
hodie conuertuntur impij,eſt quia cõ
cionatores(nõ de omnibus dico)non
habent cor mundum à peccatis & à
lucris.Sicut namq; cor maculatur ab
alijs peccatis,ita à concupiſcentia bo-
norũ terrenorum.Vnde peccato ob-
noxius eſt qui predicat intendens &
oculum habens ad aliquid terrenum,
ſicut deciſum eſt apud theologos. Nã
ſiue ſit paſtor(qui iure tenetur ad hoc
munus)ſiue ſit alius qui debito non te
netur,quicunq; ſit ille,gratis hoc mu-
nus exercere debet.Et ſi quis nobis di
cat;Ego gratis prædico:pecunias enim
non recipio:bene habet, ſed cedo ac-
cipis ne pannũ,aut aliud ſimile quod
pecunia eſtimabile ſit?Dicis: Maximé.
Dicimus tibi quod Chriſtus dixit,date
gratis·quibus verbis non ſolum inten
debat gratis dari, quod ſine pecunia
datur,ſed gratis hoc eſt ſine lucro &
ſine cõpenſatione rei terrenæ.Noſtra
tamen mens non eſt per hæc velle pri
uare concionatores illo iure quod ip-
ſi habent ad ſuum victum veſtitumq.
quibus habitis, contenti eſſe debent
vt noſter docet Apoſtolus. Neque ip
ſe tam durus eſſe debuit erga prædica
1. ad Tim.6 tores Euangelicos,vt conſtringeret il-
los ſuis ſumptibus tale exercere mu-
1.Cor.9. nus.Quis inquit plantat vineam,& de
fructu eius non edit?Et quis paſcit gre
gem & de lacte gregis non manducat?
Si nos vobis ſpiritualia ſeminamus, eſt
ne magnum ſi carnalia veſtra meta-
mus?Et qui altario deſeruiunt,non ne
de altario participare debent? Ita in-
quit Paulus, Dominus ordinauit ijs
qui Euangelium annunciant ,de Euan Matt.10.
gelio viuere. Ordinauit quidem Do-
minus dicens;Dignus eſt operarius ci
bo ſuo,& mercede ſua.Paulus nihil ho
rũ vſus eſt,ſed gratis prædicauit , ne
chriſtianis oneri eſſet.Obſeruent Præ
dicatores verbum viuere:non dicit di
teſcere.Non lautè & oppiparè de Euã
gelio viuere. Mediocris namq; victus
& cibus ſufficere debet chriſtianis præ
dicatoribus. ſicut enim veſtitus nimiè
curioſus dedecet Apoſtolicum con-
cionatorem,ita menſa lauta & oppipa
ra.Magnus ille concionator Ioannes Matthæi.11.
Baptiſta commendatus fuit à Chriſto
tam in victu quam in veſtitu. Dent o-
peram huius temporis aliqui predica
tores in his duobus,vt ſi non ſunt dig
ni laudari,ſaltim ſe dignos faciant ne
veniant vituperãdi In omnibus enim
exemplo eſſe debẽt ſuis auditoribus.
Fiet autẽ iſtud ſi in omnib' imitati fue
rint Apoſtolum noſtrum Paulum.

Alluſio ad prædicatores.

CVrent diligenter verbi Dei præco-
nes in quotidianis ſuis concioni- Alluſio.
bus, Dei laudem & gloriam ſemper
præ oculis habere,& non anhelent ad
terrena,ſi fructum agere pretendunt.
Secus ſi ſua quærant & non quę Chri-
ſti ſunt,oleum & operam perdent.Nõ
enim ſũt veri prædicatores qui relicto
Chriſto ſemetipſos predicãt, & rebus
caducis inhiãt.Qui tales ſunt,ab eccle-
ſia expellẽdi eſsẽt,non ſecus quam illi
qui à Chriſto flagello proiecti fuere. Ioan.2.
Lucris enim illi intendebãt. Videmus
enim hodie magnam & copioſam in
Eccleſia Prædicatorum multitudi-
nem ſed heu,videmus fructum exigu Iſaiæ.9.
um.Verè dicere poſſumus; Multi pli- Luc.10.
caſti gentes, ſed non magnificaſti leti-
tiam.Olim quando meſſis erat multa
& operarij pauci ,fructus apparebat
mul-

multus: nunc quando pro vna meſſe multi & plures ſunt meſſores, modicus conſurgit fructus. Bene eſt quód Eccleſia plures habeat prædicatores, nec hoc improbamus: at optaremus vel maxime, vt eſſet illorũ aliquis delectus, vt ſolũ eſſent ij, qui ad talem functionem tamquam digni vocati ſunt. Multi enim indies ſe ingerunt, & de repente à rure ad ambonem per ſaltum aſcendunt. Videant hoc & prouideãt illi quorum intereſt. Ad tantũ enim munus turpe eſt vt pateat aditus & via omnibus volentibus.

Sequitur.

In quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti.

Quare dicat pau. In quibus eſtis & vos vocati.

DEmonſtrata ſui apoſtolatus extenſione quæ ſe porrigebat ad omnes mundi nationes, deſcendit Apoſtolus & conuertit ſuum ſermonem ad Romanos dicens. *In quibus eſtis & vos vocati, &c.* Q. D. Et vos quoque compræhenſi eſtis & de numero illorum recenſiti & deſcripti. Sed mox ſe offert ſcrupulus circa hanc intelligentiam. Si Paulus dixit eius apoſtolatum & Euangelium ſe extendiſſe ad omnes mundi creaturas, iam liquido conſtabat & Romanos compræhenſos eſſe. Nihil igitur opus erat addere hæc verba. Vulgo dicitur qui totum dicit, nihil excludit. Sub illis verbis in omnibus gentibus, non poterant nõ comprehendi Romani. Nulla igitur neceſſitas erat ponẽdi hęc verba. Reſpondemus. Hic ſcrupulus ortum habet ex hoc quod à nobis nõ ſolis, ſed ab alijs multis dictum eſt, quod ſermo Pauli illic erat latiſſimus, & ad omnẽ creaturam ſe extendebat. Cuius dicti non nos penitet. Neq; ob iſtum ſcrupulum recantabimus palinodiã, Omnia bene habebunt, & ſcrupulus euacuabitur per ea quę dicemus. Intelligat auditor quod ille prior ſermo Pauli nimium vniuerſus erat, per quem apoſtolus non magis vnius quam alterius nationis captauerat beneuolentiam. Sed in vniuerſum dixit, omnibus factum fuiſſe illud beneficium: nunc autem quia deſtinauerat hanc epiſtolam Romanis illorum ſpecialiter mentionem facere voluit, vt captaret ipſorũ gratiam & beneuolentiam. Ideo conuertit ad illos ſermonẽ ſuum, & quod dixerat in communi, adaptauit illis in particulari. Vnde non ſumus opinionis illorum, qui aſſerunt Paulum dixiſſe hæc verba in Romanorũ deiectionem & vituperium: Imo hoc fecit, vt doctrinæ rectam methodum ſeruaret Recta ſiquidem methodus exigit, vt de vna eademque re ſemper præcedãt generalis conſideratio, quam ſequi debet poſtea ſpecialis. Dices. Sed hoc pręcauere debebat Apoſtolus, ne daret ocaſionem Romanis extollendi ſe ſuper alias nationes.

Reſpon.

Reſpondemus nullam fuiſſe à Paulo per hoc datam occaſionem. Quoniam iſtud non erat illorum dumtaxat prærogatiua, ſed etiam aliorum. Extollentia etenim oriri ſolet ex eo quod ſingulare quidẽ & peculiare eſt alieni. Cum igitur vocationis donum non eſſet Romanis ſolis proprium, inde illi non poterant anſã extollendi ſe ſumere, ſed tantum intelligere poterant ſe non fuiſſe excluſos, quinimo incluſos in illo beneficio. Et hac de cauſa Paulus conuertit ad illos ſermonem ſuum. Alter ſcrupulus.

Vnde extollentia.

Vulgare dictum.

Solutio cuiuſdam obiectionis.

In quibus eſtis & vos, &c. Honoraſſet magis Apoſtolus Romanos, ſi dixiſſet eum eis alias gentes adnumeratas eſſe. Nam maiores non debent adnumerari cũ minoribus, ſed vice verſa Cum igitur Romani eſſent primatum tenentes, non erant ipſi annumerãdi cum alijs, ſed alij cum ipſis. Et tamen Pau

Paulus dicit; *In quibus eſtis & vos, &c.* Videtur hic Paulus æquare Romanos cum alijs gentibus Reuera cogit nos hic locus, vt dicamus Paulum facere Romanos pares cum cęteris gẽtibus. Neque iſtud ſibi vitio & culpæ dari debet. Nam fecit Deus pares ſeruos cum dominis, non in temporalibus bonis (in quibus magna eſt diſcretio) ſed in bonis ſpiritualibus. Cõmunia ſunt omnia ſeruis & liberis, paruis & magnis, diuitibus & pauperibus. In dilectione, inuocatione, in redemptione, & in Euangelio, & in reliquis alijs huiuſmodi donis, non eſt Gẽtilis nec,
Roma.10. Iudæus, ſeruus & liber, circunciſio & præputium, ſed omnia in omnibus Chriſtus. Et ideo cum Paulus loqueretur in dono Euangelij in quo omnes homines pares ſunt (commune eſt enim Euangelium) abſque nota Paulus potuit æquare Romanos cum cęteris cum in hoc paris honoris & dignitatis ſint omnes homines. Quod ſi dicas, in mundo ſemper ſolent præ alijs honorari magis, qui genere & ſanguine ſunt illuſtriores. Non negamus.
Matth.15. Mundus enim cæcus, & dux cęcorum. Alias leges habet mũdus, alias Chriſtus. Paulus Chriſti leges ſequitur, nõ alias. Mũdus blandulus eſt, magnorum adulator. Paulus veró ab omni adulatione
1 Theſſa.2. ſemper alienus fuit, vt ipſe. 1. ad Theſſalo. cap. 2. dicit. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, vt ſcitis. Ideo Paulus ne videretur adulari illis, nihil magis voluit tribuere Romanis, quam cæteris nationibus. Ideo dicit illos vocatos fuiſſe ſicut & alios. Secundo etiam hoc fecit Paulus, vt intelligerent Romani illud beneficium habuiſſe, non ſuis meritis, ſed à Deo qui vocauit illos ad fidem ſaltim interius. Et idcirco eos debere ferre acceptum non ſibiipſis, ſed Deo, qui fuit largitor. Iam expeditis his duobus ſcrupulis, ad explanandum hunc textum iuxta literam nos conuertimus, dicentes Paulum hoc loco incipere aperire illas perſonas quibus ſcribebat hanc tã celebrem epiſtolam. Iuxta namq; qualitatem perſonarum quibus ſcribim᷑, oportet eſſe epiſtolas, vt illis magis gratæ magiſq; ſint acceptæ. Cum amicis & familiaribus per epiſtolas etiam interdum iocari ſolemus, at cum magiſtratibus & perſonis grauitate præditis, ſerio & de rebus magni momenti loqui & ſcribere in more eſt. Profecto ſi rerum de quibus Paulus Romanis ſcripſit, rationem habere volumus, facili negotio comperiemus quanti fecerit Paulus Romanos, ſcribens eis hanc epiſtolam, quæ & ſenſuum profunditate, & ſententiarum grauitate, cæteras alias excellit & ſuperat. Neq; obſtat quód in omnibus epiſtolis eundem habuerit ſcopũ & finem, ſicut ſupra diximus, nimirum gratiam Dei & Ieſu Chriſti in hac tamen epiſtola ſacramenta maiora & myſteria excellẽtiora pertractat. Quo nomine merito & primatũ & primum locũ ſortita eſt inter omnes. Dicit ergo Paulus. *In quibus eſtis & vos, &c.* Emphaſim habet verbũ & vos. Hic punctum fieri volunt nõnulli, ita vt ſenſus ſit. In omnibus gẽtibus, id eſt inter quas eſtis & vos vocati, receſſiſti, & acceſſiſti. Alij vero pũctum aſſerunt eſſe faciendũ vlterius, in dictione ſcilicet Ieſu Chriſti. Et tũc varius poteſt eſſe ſenſus huius literæ. Nã ſi Ieſu Chriſti eſt genitiui caſus, ſenſus eſt, in quibus eſtis vos vocati Ieſu Chriſti, id eſt à Ieſu Chriſto. Si vero Ieſu Chriſti ſit nominandi caſus, ſenſus eſt Ieſu Chriſti, hoc eſt vocatione dicti eſtis chriſtiani. Neq; hęc explanatio alicui videatur dura, & à Pauli mente prorſus aliena. Nam in more eſt diſcipulorum, nominare ſe nomine ſuorũ pręceptorum & magiſtrorũ: iuxta quã cõſuetudinem in ſcholis Philoſophorũ quoſdam dicimus Platonicos, & alios Ariſtotelicos; & in ſchola theologorũ nõnullos Thomiſtas, alios vero Scoti-

Scouſtas: & hoc fit, propterea quod horum vel illorum fuerunt diſcipuli, & profeſſi doctrinam illorum. Sic cũ Romani nomina dediſſent (& ſatis libenter) Chriſto, & ſuam doctrinam eſſent profeſſi, non incongrue Paulus accommodans ſe cõſuetudini, appellauit Romanos Ieſus Chriſtos, hoc erat veros Chriſti diſcipulos & chriſtianos.

Actor, 11. Antiochia namq; (vt Apoſtolorũ acta narrant) primum nomẽ quod Chriſti diſcipulis dedit, fuit chriſtianus: & ſic appellati fuerũt chriſtiani. Nomẽ profecto illuſtrius quocunq; alio, de quo nos magis gloriari deberemus. Quid ſunt Guzmani, & Mendocę: quid Gotthi, ſi non ſunt vere chriſtiani? Sane nũquam nobis placuit mos ille cõcionatorũ aliquorũ qui ſuos auditores prius appellant illuſtres, & deinde chriſtianos: ordo ſane non tantũ inuerſus, ſed reuera peruerſus. Vnde ſunt, dicito, il-

Vnde veniat illuſtratio. luſtriores, niſi eo quo ſunt chriſtianiores? Illuſtratio ſiquidẽ à chriſtianiſmo venit. Vnde dicere deberent, chriſtianũ auditoriũ, & ideo illuſtre. Hic eſſet verus & chriſtianus ſalutandi modus in concionibus. Sed quid chriſtianus eſt, ſi non ſit ſicut nomẽ & res? Is titulo & nomine tenus dici debet chriſtianus. Ex chriſtianis partim veri, partim pſeudo chriſtiani ſunt. Qui mali ſunt, deteriores paganis & Iudæis inueniũtur. Atqui chriſtianum vocari, & non eſſe, quid prodeſt? Nulli ſufficit chriſtiani nomen habere, ſi opera non habeat. Qui Chriſtianus ſolo nomine eſt Samaritanis ſimilis eſt, qui Chriſto ſolo nomine credebant. Qui verus haberi & eſſe cupit chriſtianus, Chriſto corda, voces det, & opera, alioqui de illorum numero erit, de quorum Chri-

Ma, 15. ſtus dixit. Populus hic labijs me honorat, cor autem illorum longe eſt à me. Dicamus igitur Paulũ appellaſſe Romanos nomine Ieſu Chriſti, eo quód veré chriſtiani eſſent, & Chriſto fidem dediſſent. Fortaſſis ſi in vſu fuiſſet tunc nomen Ieſuita, illos Ieſuitas appellaſſet. Non admonemus hic vocabulum illud vocati, non eſſe participiũ plurale, ſed nomẽ, tum ex eo quod ſatis cõſtat, tũ etiam quod vix eſt vnus interpretũ, qui id nõ admonuerit. Noſter Caietanus, qui non ſegnẽ de vocabulis & dictionibus curã habuit, diligẽter hoc admonet, ſicut etiã admonuit in principio, quãdo Paulus dixit ſe vocatum fuiſſe Apoſtolũ. Nõ ſunt hęc pro nihilo habenda, ei maxime qui ex profeſſo intendit verbatim expendere literã Pauli. Quod vero ipſe dicit, ſcilicet particulas illas duas, Ieſu Chriſti, non pertinere ad iſtam periodũ ſed ad aliam ſcilicet ad obediendũ fidei Ieſu Chriſti. Tametſi hic ſenſus bonus ſit, tamẽ nos ignoramus an a doctis fuerit approbatus. Sed nihil refèrt, quoniam iſtud non ex determinata & certa dixit mente: quod coniecturamus ex eo, quód appoſuit particulam illam, forte. Communis tamen & fermè omnium ſentẽtia eſt, vt verba illa ſint coniungenda cum ſecunda clauſula, vt iacent in noſtra verſione. Caietan.

Sequitur.

Omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis ſanctis.

QVã late pateat Pauli amor & affectus erga Romanos, oſtendit hic Apoſtolus, qui nõ ad reges tantũ, principes, magnates, magiſtratus atq; præfectos ſe diffundebat, ſed indiſcriminatim effluebat ad omnes, nedũ Romanos, ſed ad Romæ exiſtentes, ſiue eſſent Romani ſiue alienigenæ, & peregrini. Roma namque ſemper fuit hoſpitiũ peregrinorum, & multarum gentium. Alienigenas & extraneas nationes, voluit Paulus facere participes ſuæ epiſtolæ, tametſi ex primo inſtituto ſcripta fuerit pro inſtruendis, docendis que Romanis. Sed quoniam boni condicio talis eſt, vt quo magis diffunditur, eo perfectius efficiatur, noluit paulus à tanto bono exclu-

Hic oſtenditur amor Pau. erga Romanos.

Roma omnium cõmune hoſpitium.

Qualis ſit boni conditio & natura.

 dere

dere quemquam qui Romę eſſet de gens,ſiue eſſet Romanus,ſiue non dũ modo Romæ exiſteret,ibique vitam duceret. Ad omnes iſtos deſtinat ſuã epiſtolam.Et ideo non dixit, Omnibus Romanis,ſed omnibus exiſtentibus Romę.Ex his palam fiunt perſonæ quibus Paulus ſcribebat .Sicque ex illis tribus quæ ſolent fieri in ſcribendis epiſtolis hoc loco tertium oſtẽdit Paulus.Namque poſtquam declarauit perſonam ſcribentem, cum ſuis qualitatibus,quæ erat ipſemet,& materiam epiſtolę,ſcilicet Euangelium Ieſu Chriſti,etiã cum ſuis conditionibus:teſtabat ei tractandum tertiũ ſcilicet perſona cui mittebatur epiſtola quę modo deſcribitur, etiam cũ ſuis epithetis & attributis. Sunt autem perſonæ,illæ quæ exiſtebant Romę,omnibus inquit qui ſunt Romæ.non magiſtratui tantum,non primoribus,ſed omnibus. Porro quod ad literam attinet huius loci,approbãt nõnulli aliã lectionẽ magis,ſcilicet,omnibus qui eſtis Romæ in ſecũda perſona,& nõ in tertia,vt ſermo iſte alteri reſpondeat, quando dixit, in quibus eſtis & vos vocati &c. Nos malumus ſequi noſtram vſitatam lectionem,in qua Paulus loquitur per tertiam perſonam. Neque forſan abſque rationabili cauſa.Nam in hoc Paulus voluit iam receptam cõſuetudinem illorum ſeruare, qui ſcribũt epiſtolas:quibus ſemper iſte mos fuit,vt perſona ad quam mittitur epiſtola , non ſit in ſecunda, ſed in tertia perſona dicendo, Hieronymus Auguſtino ſalutem dicit. Sed de hac re non opus eſt nobis contendere, parum refert ſiue in ſecunda, ſiue in tertia perſona dicamus eſſe factam hanc Pauli ſalutationem. Eodem enim reddit, Pauli que mens vna & eadem eſt, ſiue per ſecundam , ſiue per tertiam perſonam fiat : & quocunque modo dicatur, ſemper oſtenditur quam lata & patens eſſet Pauli dilectio circa proximos ſuos, quod imitari deberẽt qui alijs præſunt. Non enim tantũ vtiles eſſe debemus domeſticis, parentibus, amicis,& conciuibus, ſed etiam alienis & extraneis bene facere (exemplo Pauli prouocati) debemus. Et citra delectum communicare quæ omnium concernunt ſalutem . Et paſtores maxime Eccleſiæ & qui animarum curam habẽt, permittere haud debẽt, vt ſint factiones inter ſuas oues & ſubditos, ſed eas reſcindere , ſicut in hac ſalutatione ſignificauit Paul᷒,quãdo ſalutationẽ vnã cõmunẽ fecit Iudæis & gẽtib᷒, domeſticis & alienigẽis. Nã nõ vno modo vnos,& alio alios ſalutauit.

Tria fieri ſolent in ſcribẽdis epiſtolis.

Alluſit ad id quod ei dictũ fuerat oportet te Romæ teſtificari.

Deffenditur vulgata editio.

Paulus ſeruát conſuetudinẽ receptam.

Quid imitari debent qui alijs præſunt.

Sequitur.

Dilectis Dei.

PRæterea Apoſtolus à donis gratuitis deſcribit perſonas, ad quas deſtinata fuit ſua epiſtola Tria attributa accõmodat & tribuit illis: primum eſt quód erãt dilecti Dei:ſecũdũ vocati & tertiũ ſancti tribus epithetis ſe deſcripſerat Paul᷒ dicens ſe eſſe ſeruum Ieſu Chriſti, & vocatũ Apoſt. & ſegregatũ in Euangeliũ Dei:totidẽ quoq; deſcribit illos quib᷒ ſcribit. Prim᷒ titulus eſt dilectis Dei. Non dicit diligentibus Deum, ſed dilectis Dei. Dilectio ſiquidem Dei gemina eſt, altera actiua , & altera paſſiua. Actiua eſt illa qua Deus nos diligit : paſſiua qua ipſe diligitur à nobis. Vtramuis aperuit Ioannes in ſua canonica, quando dixit; Diligamus Deum, quoniam ipſe prior dilexit nos. Quaſi diceret. Deus diligatur à nobis vel hoc titulo, quod ipſe prior dilexit nos. In diligẽdo præuenit nos Deus. Ipſe prior fuit, nos poſteriores Semper namque cauſa (vt Philoſophi autumant) debet eſſe ſuo effectu prior: dilectio Dei non promanat nec cauſatur á noſtra ſed è contra . Cęterũ inter has duas dilectiones hoc eſt diſcrimẽ, quod Dei dilectio actiua cauſa eſt noſtrę bonitatis. Diligere enim

1. Ioan. 4.

allud

aliud nihil eſt, quam velle bonum alicui. Noſtrum autem velle alicui bonũ, non facit quemquam bonum: non enim eſt tantæ efficaciæ. Et ideo nós ex rebus boni ſumus nõ propterea quià volumus. Dei autem voluntas cum ſit cauſa rerum omnium, ſola ſua voluntate facere poteſt nos bonos. Et ſuum velle alicui bonũ, ipſum reddit bonũ Eſt autem dilectio quà nos Deus diligit, prima radix & origo omniũ bonorum noſtrorum. Dilectis Dei, hoc eſt à Deo. Diligi autem à Deo, præſtantiùs eſt quam nos eum diligere. Prſtãtiùs enim eſt Deus diligẽs nos (ſi ita loqui licet) quam Deus dilectus à nobis. Nã ſicut dare eſt pręſtantius quam accipere: ita amare præſtat amari. Amare enim actionẽ dicit, amari vero minime. Amantur enim etiã qui immeriti ſunt, quos autẽ Deus amat & diligit ſua dilectione, benemeritos facit. Fęlices erant Romani, ſi ita dilecti Dei erant. Præterire ſilentio in voto erat noſtro quod quidam & non vulgaris nominis, dicunt quod nobis non paruã ingerit difficultatẽ Eſt illud, vt mox dicamus, tale. Aiunt illi, quód Paulus non deſtinat hanc epiſtolam omnibus qui erant Romæ, ſed tantum exiſtentibus Romæ qui erant amici & dilecti Dei & vocati ſancti. Omnes namque qui erant Romæ, non erant huius conditionis & ſtatus. Aliter fruſtra eſſet hęc Pauli perſonarũ diſcretio. Et iſtæ duæ dicunt conditiones, diſcernunt perſonas quibus Paulus ſcribit, ab alijs etiam Romæ exiſtentibus. Vndé aperte confiteri videntur, Paulum non deſtinaſſe ſuã epiſtolã niſi omnibus exiſtentibus Dei dilectis & vocatis ſanctis. Itaque iſtæ duæ conditiones reſtringunt verbum illud, omnibus exiſtentibus Romæ, & coarctant. Hic eſt ſenſus huius loci á quibuſdam excogitatus. Quem aliquando nos fortaſſis nimium literę adhærentes, non aſpernabamur: ſed pauló altius & acutius hunc ſenſum ſcrutantes, aliquantulum durus viſus eſt nobis & ſcrupuloſus. Et hoc aliquot moti rationibus. Primó quidem ſi hanc expoſitionem ſequamur, iam Paulus videretur habuiſſe reſpectum ad perſonas, in his quę ſunt ſalutis, quæ communia debẽt eſſe omnibus, & non tantum quibuſdam & paucis. Paulus Euangelium mittebat ad illos, & commune fecit tam Gentibus quã Iudæis. Quomodo dicemus tantum reſtrictum eſſe ad illos ſolos amicos Dei & vocatos ſanctos? Reuera hęc ratio nobis vim facit. Addimus alteram rationẽ. Paulus ſcripſit decẽ epiſtolas ad Eccleſias, vt retro diximus, quarũ vna eſt hæc ad Romanos. Eccleſia nonne cõſtat tã ex electis dilectis & vocatis, quam ex alijs? Quomodo igitur limitãda eſt & coarctanda hæc epiſtola, vt dicatur ſcripta ſolum eſſe ad illas perſonas? Rurſus ſi ad ſolas illas perſonas quæ erant dilectæ Dei & vocatæ ſanctæ, ſcripſit, quomodo ſciri poterant qui eſſent illi? Et ſic forſan anſam dediſſet Paulus diſcordiæ. Dixiſſent Iudæi eos eſſe dilectos Dei & ſanctos, & ſic non pertinere epiſtolã hanc ad gentiles. Dicere namque potuiſſent, de nobis, & non de vobis dixit Petrus; Vos eſtis gens ſancta, regale ſacerdotium, populus acquiſitionis. 1. Pet. 2.
Et illi contra prætendiſſent non ad Iudæos, ſed ad ſe & pro ſe eſſe ſcriptam, eo quod Paulus qui mittebat, eſſet prædicator Gentilium ſpecialis. Et ſic volens Paulus ſedare & pacem cõponere inter illos duos populos, inieciſſet bellum. Quare (ſalua illorum reuerentia & honore) non videtur expoſitio illa eſſe ad mentem Pauli. Dicet modo aliquis pro illis. Si Paulus non diſcreuit hic inter perſonas exiſtentes Romæ, & alios quibus ſcripſit: quorſum igitur adiecit Paulus hæc verba dicens, dilectis & vocatis ſanctis? Ad hoc noſtra intereſt ſane reſpondere. Et ſic paucis dicimus, appoſita eſſe illa verba primó vt ſe beneuolum redderet apud illas per-

D. Tho. 1. p. q. 19. ar. 4.

 ſonas

ſonas quibus ſcribebat. Solent namq;
qui epiſtolas ſcribunt, commendare
& titulis aliquot illuſtrare illos quibus
ſcribunt. Et ſic vocant magnificos, illu
ſtres, peritos, doctos egregios, inge-
nio pollentes, & de literis benemeri-
tos, &c. Paulus nihil horum voluit di-
cere de illis, ſed commendauit illos il
luſtrioribus titulis. Potuiſſet commen
dare Romanos in literatura, in peri-
tia philoſophiæ, de ingenij acumine,
de ſapientia, de prudentia, deque mul
tis alijs rebus ſimilibus, ſed noluit face
re Paulus, eó quod iſta ſapiunt & re-
dolent neſcio quid vanitatis & ſecula
ritatis. Sed conſiderauit in eis alia do-
na ſpiritualia longe præſtantiora iſtis
quæ erant dilectio Dei, vocatio & ſan
ctitas. Et per hos titulos magis fue-
runt commendatæ perſonæ quibus
ſcribebat, & ſua quoq; epiſtola, eo
quod non eſſet directa ad vulgares
perſonas, ſed ad eas quæ iſtis donis e-
rant ornatæ & præditæ. Ex his namq;
tribus ſolet haberi commendatior e-
piſtola, ſcilicet ex ſcribente, ex nego-
tio, & ex perſonis quibus mittitur. Ad
dimus ſecundo dicentes idcirco ad-
dita fuiſſe hæc verba illis, omnibus qui
ſunt Romæ, fortaſſis propter gentes,
quarum vocatio non erat ita manife-
ſta ſicut vocatio Iudæorum. Proinde
voluit Paulus reddere illas certiores,
Leui, 19. quód dilectæ & vocatæ eſſent à Do-
mino, vt etiam ipſæ eſſent ſanctę. Om
nibus enim dixit, ſancti eſtote, quo-
Oſee, cap. 2. niam ego ſanctus ſum. Viſus eſt hic al
ludere Apoſtolus ad illud Prophetæ
Oſeæ. Vocabo non plebem meam,
plebem meam, & non dilectam, dile-
ctam. Quibus verbis eleuauit Deus
ſpem Gentilium, declarans eos eſſe
participes promiſſionis ſicut & Iudæ-
os. Sicut enim Iudæi erant dilecti à Do
mino & vocati ad ſanctitatem, ita e-
tiam & gentes ad Euangelium & bea-
titudinem.

Vocati ſancti.

DIxerat ante dilectos Dei, nunc ap-
pellat illos ſanctos. Neq; mirum,
quoniam dilectio Dei non ſolet eſſe
vana & ocioſa. Quos enim Deus dili-
git, vocat ad ſanctitatem. Sanctitas ip-
ſa effectus eſt dilectionis Dei. Et ideo
Paulus primó vocauit eos dilectos, &
ſecundo ſanctos. Non quod iam actu
eſſent ſancti, ſed quia vocati eſſent ad
ſanctitatem. Quemadmodum religio
ſus non dicitur perfectus, ſed vocatus Simile.
ad ſtatum perfectionis qualis eſt ipſa
religio. Vnde fit vt religioſus non te-
neatur eſſe perfectus, ſed tendere ad
ſtatum perfectionis. Sed dices forſan
ſi illi actu non erant ſancti, quomodo Thom. 22. de
Paulus appellat illos ſanctos? Res nõ ſtatibus q. 86
debet nominari ab eo quod poteſt eſ ar. 1. ad 3.
ſe, ſed ab eo quod actu eſt. Reſponde-
mus quod quemadmodum in ſcrip- Reſpon.
tura non tantum nominantur beati il
li qui iam adepti ſunt vitam æternam,
ſed etiam illi qui ſperant: ſic duplex po Gemina ſan-
teſt eſſe ſanctitudo, vna in ſpe, & alia ctitudo.
in re, & à qualibet poteſt aliquis dici
ſanctus. Quin potius quia Paulus nõ
dixit illos nominatos & nuncupatos
ſanctos, hoc eſt in corde mũdos & pu
ros, & immaculatos, ſed tantum illos
accerſitos ad ſanctitatem. Alluſit ad il
lud quod alibi dixit: Non enim voca- 1. Theſſa. c. 4
uit nos Deus in immunditiam, ſed in
ſanctificationem. Et Paulo ante, hæc
eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra.
Hęc autem ſanctificatio potiſſime fit
per gratiam, & ſacramenta. Vndé di-
cebat Paulus Corinthijs. Abluti eſtis, ſã
ctificati eſtis. Aliter etiam dicere poſſu 1. Cor. 6.
mus (vt quidam dicunt) Paulũ appel-
laſſe illos vocatos ſanctos, accommo
dans ſe cõſuetudini quæ erat in Eccle
ſia primitiua. In qua iſte fuit mos, vt
quotquot ſacro baptiſmate intingebã
tur, ſine vllo diſcrimine ſancti vocabã
tur. Et ideo idem pollebant, fieri Chri
ſtianum, & fieri ſanctum. Nec iniuria
quidem. Nam cum inter alia ſignifica
ta huius vocabuli ſanctus, vnum ſit ſi-
gnificare hominem mundum, & qui

baptiza-

baptizatur mundus fiat ab omni labe & macula.Iure appellari,& dici poterant ſancti.Iſto igitur digni erant antiquit[us] tituló,qui ſuſcipiebãt baptiſma. Sed cum nunc hoc nomine non gaudemus?Nunquid præſtantius erat eorum baptiſma?Abſit.Vna fides,& vnũ baptiſma.

Ad Epheſ.4.

Sed fortaſſis noſtra culpa factum eſt iſtud,vt amitteremus tale & tam inſigne nomen, quoniam nunc haud ei reſpondemus.Erant tunc illi inſignes & nomine & re chriſtiani, à quibus degenerauimus nos.Ideo iure priuati tali nomine.Quare nunc delatum eſt ad illos diuos qui iã ciues ſunt in regno cælorum,& non hoſpites & aduenæ,ſed domeſtici Dei.

Epheſ.2.

Iſti vocari debent abſolute ſancti, qui in noſtris neceſſitatibus à nobis peccatoribus iure inuocantur, inuitis illis delyris Lutheranis. Quod autem hodie vulgus quaſdam mulierculas vocat ſanctas, circa quas aliquãdo deceptus fuit mũdus(& forſan nunc decipitur)illud abuſus eſt, qui veniret corrigendus & de medio tollendus. Neque propter has inficiari intendimus omnino , in mundo hoc noſtro aliquos eſſe viros ſanctos,& mulieres.

Pſalm 15.

Sanctis inquit Dauid qui ſunt in terra eius.Sed quod volumus ſignificare,illud eſt,vt nõ ſimus faciles ad credendum quibuſdam mulierculis,

2.Cor.11.

quibus vtitur ille qui ſe trãſfigurat ad alios deijciendos, & deludendos.Recordemur multos per has mulierculas fuiſſe deluſos.Arma ſunt diaboli,Origene teſte,& rete ad capiendas hominum animas.

Orige.

Quę porrò bonæ ſunt & reuera humiles,taciturnę,& honeſtè & religioſè viuentes,ſatis illis eſſe debet ſi bonæ mulieres vocentur. Anna illa præclara inter mulieres vidua,quę annos octogita quatuor permanſit in viduitate ſua,

Lucæ.2.

quę non diſcedebat à templo,ieiunijs & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die,non vocabatur ſancta:& nũc(quod certe pudor eſt)mulierculæ quædam(quarum vix eſt veſtigium ſanctitatis)appellari debent ſanctæ?Non permittant iſtud illi quibus incumbit,tollere debent à republica chriſtiana hunc & alios abuſus & etiam eradicare,ſi opus fuerit.

Occurritur obiectioni.

Neq; hic aliquis nobis obijciat(quod iure & merito in Eccleſia fit)in qua Eccleſiæ caput nempe Pontificem ſummum, Patrem ſanctum vocamus,non abſolute,ſed Patrem ſanctum.Quod ideo facimus,vt ipſe memor ſit & recordetur cuius caput ſit, & à quo poſitum, & cuius vice , vt ſic accingat ſe & animetur ad maiorem ſanctitatem,& ad illam quę maximé decet ſuum officiũ. Et ſecundo noſtri gratia:qui tanto honore eũ in terris honorare debemus (etiamſi homo mortalis vt nos)vt nõ veniat in cõtemptum hominum, ſed vt tamquam paſtor totius Eccleſiæ catholicæ Romanæ veneretur, ſuſcipiatur,& honoretur ,contra illud quod faciunt illa membra Diaboli Lutherani,qui illum opprobrijs & blaſphemiis lacerant vt canes rabidi,& feræ immaniſſimæ,de eo verba proferentes quæ aures omnes abhorrent, appellitãtes eum etiam antichriſtum. O quomodo non deſcendit ignis é coelo, & eos in carbones cõuertit? o terra quæ deglutiſti Dathan & Abiron , cur non aperis os tuum,vt hos blaſphemos abſorbeas?

Numeri.16. Pſalm.105.

o cęte Ionæ quare non euomis Ionam,& in ventrem tuum ingurgitas iſtos ſacrilegos?

Ionæ.2.

Caput ſuũ quod titulo ſanctitatis honorare deberent, Antichriſtum vocant?Si Antichriſtus eſt:cum vos membra eius ſitis , veſtrũ caput erit.Inſani & ebrij(non vino ſed malitia)non attendunt quód dicunt. Os ſuum ponunt in coelum .

Pſalm.72.

Vos videbitis in die illa vltima ſi eſt Antichriſtus.Vos eſtis Antichriſtus,qui iam incipitis eius opera facere . Concedat nobis hoc vna vice,beneuolus & chriſtianus lector, ſi noſter calamus euagatus fuit fortaſſis plus ſolito & iuſto. Occaſione enim accepta , non potuimus in iſtos nebulones non excandeſcere pauliſper.Alibi nos hanc pro

lixitatem

lixitatem breuitate penſabimus.

Sequitur.

Gratia vobis & pax á Deo patre,& Domino noſtro Ieſu Chriſto.

NE amplius detineret Romanos(ſatis enim copioſé & abundãter hactenus differuerat Paulus de his quæ pertinere poterant ad hanc ſalutationem)nunc coronidem ei imponit,dicens.Gratia vobis,&c.Supplere oportet hic,ſit.Quaſi diceret.Gratiam & pacem præcor vobis. Vide lector animi Paulini erga Romanoſ candorem.Ex illo ardenti affectu & amore, quid effluere poterat niſi gratia & pax? Bonus homo de theſauro ſuo bono profert bona.

Matth. 12.

Ex his donis quiuis agnoſcet Pauli charitatem erga Romanos. Cognouerũt antea Romani ſe à Deo eſſe dilectos,agnoſcãt & modo ſe dilectos eſſe à Paulo.Signum namq; dilectionis,exhibitio eſt operis. Verbis oſtenderat Paulus flagrantiſſimum amorem Romanis, nunc donis illum confirmat.Non tantum diligit verbo, ſed opere.Digna profecto eſt hæc epiſtola,quæ gratanter recipiatur, cuius initio gratia & pax lectoribus & receptoribus datur.Iam non poteritis, ó Romani,eam reijcere,à vobiſq; pellere, niſi ſitis tales qui gratia & pace vos indignos eſſe puretis. Si filij pacis ſitis,requieſcet ſuper vos epiſtola Pauli,quæ baiula eſt gratiæ & pacis. Qui offert gratiam, gratus debet eſſe vobis. Qui pacem impartitur,pacifice venit recipiendus. Quid igitur dicetis? Non habetis quod dicere poſſitis. Si aliquando inuiſus & non gratus fuit, vt pote vos perſequens:nunc iam gratiam offert.Si olim inimicus veſter erat,nunc amicus factus pacem offert, dicens,pax vobis ſit. Digna igitur eſt eius epiſtola vt à vobis recipiatur.Pacificus eſt eius ingreſſus. Sed dices, noua forma hæc eſt ſalutandi,& gentibus,philoſophis,& Rhetoribus non aſſueta.Gratis fatemur,ſed noli mirari.Noua epiſtola, nouus Apoſtolus, noua materies, nouam requirebant ſalutandi formam, vt omnia forent noua.Conſulto Paulus reliquit illum ſalutandi modum, qui familiaris erat gentibus & ethnicis. Ad multum ille A

modus hæc verba continebat.Salutẽ, vel bene agere, vt patet in libris Machabæorum.

2. Macha. 1.

Et in literis miſſiuis, quæ modo inter ſeculares circumferuntur,M.C. Attico ſalutem dicit.Bonum donum eſt ſalus corporis,& bene agere.ſed multo maiora præcatur Paulus ſcilicet gratiam & pacem: primum & vltimum donum,in quibus etiam intelliguntur alia media dona. Non enim finis haberi poteſt abſque medijs. Prius offert illis gratiam, deinde pacem. Gratiam illam quam prius ipſe recepiſſe dixerat, quando dixit, per quem accepimus gratiam.Hanc prius pręcatur,& deinde pacem.Quoniam gratia eſt principium & fundamentũ.

Simile.

Imitatus eſt hoc loco peritum artificem,qui primo fundamẽtum ponit. Domificator fundamentum cõſtruit,deinde alia,donec perueniat ad tectum. Sic Paulus gratiam primo offert,eo quod ſit fundamentum ædificij ſpiritualis,deinde pacem tamquã tectum huius ędificij. Conueniẽs fuit hæc forma ſalutandi Paulo, & ei familiaris.Quæ forma tametſi ſit inuſitata apud illos qui de ſermonis nitore & politie verborum gloriantur, tamen nobis chriſtianis in magno prætio habenda venit.Chriſtiana ſane ſalutatio & tanto Apoſtolo digna.Reuolue totam legem veterem,vſq; ad vltimum iota,non reperies nec talem nec ſimilem. Nec mirum. Moſes enim bona terræ promittebat,Paulus vero graniã & pacem.Seruandus erat hic ſalutandi modus primo Chriſto, & ſecundo Paulo & Apoſtolis.Sed dices,Chriſtus dixit ſuis Apoſtolis tantum pręcandã

Soluitur quædã obiectio.

pacem

pacem,& non dixit gratiam, videtur
Paulus addere Euangelio & præcepto
Chriſti,qui tantum dixit:in quamcun
Lucæ,10. que domum intraueritis,primum di-
cite,pax huic domui.Reſpondemus,
2.Corin,2. Paulus non addit. Nam ſi aliud quid
donat,in perſona(inquit) Chriſti do-
naui vobis. Adiungit autem Paulus
gratiam,vt inſinuaret ſuarum epiſtola
rum gratiam eſſe theſim.Porrò de his
duobus donis,primo & vltimo, mul-
ta poſſemus dicere,maximé de gratia,
quæ varias habet ſignificationes. De
quibus omnibus ſi nunc diceremus,
prolixi eſſemus.Nunc ſimus contenti
tantum ſcire de qua gratia loquatur
hic.Nam iam in 3.cap.& inferius dabi
tur nobis occaſio ſatis ampla,loquen
di rurſus de ea, & tunc totus eius am-
bitus diſcurretur.Modo pro huius lite
ræ intelligentia,intelligat lector, Pau-
lum Romanis præcari illam gratiam
perquam iuſtificamur, quod magnũ
De gratia iuſtificante & ſanctificante loquitur hic Paulus. donũ eſt, & quo Deo(vt verbis ſcho-
læ vtamur) formaliter grati ſumus.
Quæ vulgo dici ſolet gratia gratificãs.
Eo quod illa nos gratificauit Chriſtus
Deo patri.Hæc eſt illa gratia qua iuſti-
ficatur impius, & recipit peccatorum
remiſſionem. Hæc ſine præcedenti-
bus meritis datur. Merentur namque
impij pœnam non gratiam.Neq; gra-
tia eſſet,ſicut alibi Paulus dicit,niſi gra
tuitó & gratis daretur.Si ex debito,iã
Ad Roma.11. gratia(inquit Paulus)non eſſet gratia.
Iam modo ex his intelligitur quid præ
catur Paulus Romanis,quando dixit:
Ambroſius. Gratia ſit vobis,hoc eſt remiſſio pec-
catorum. Non tamen nos latet hunc
locum à quibuſdam aliter declarari,
Vſurpant etenim vocabulum gratia
in aliam ſignificationem.Nempe pro
fauore diuino,&non pro gratia gra-
tum faciente.Fauorem autem diuinũ
appellant illum,quo nobis Deus be-
ne vult & cupit.Ponunt autem diſcri-
men inter fauorem iſtum diuinum&
gratiam gratificantem, quód ille fa-
uor habeat vicem cauſæ,& gratia gra

tificans effectus eius ſit. Et perſuadent
iſtud accepta hac analogia à principi-
bus ſecularibus.Apud quos ſolent ho
mines pro ſuis amicis procurare gra- Simile.
tiam coram illis,hoc eſt fauorem, vt
omnia illis in vita ſua proſpere ſucce-
dant.Sic Paulus quando dixit Roma
nis,ſit vobis gratia,vel præcor ego Pau
lus vobis gratiam,hoc voluit dicere:
gratiam,hoc eſt fauorem.Et iſtum fa-
uorem appellant primum donum &
præcipuum omnis gratiæ quæ datur
nobis.Et in hac ſignificatione volunt
accipi vocabulum gratia in Pauli ſalu
tationibus.Et deniq; iſtud hac ratione
confirmant, dicentes quod ſi Paulus
non loquitur de fauore iſto,non præ
caretur & optaret Romanis omne bo
num:ſi autem accipiatur gratia pro fa
uore,omnia bona complexus eſt A-
poſtolus.Hæc iſti. Quæ an ſint præfe-
renda his quæ antea dicta ſunt à nobis
non debet relinqui noſtro iudicio &
cenſuræ.Committatur aliorum iudi-
cio.Hoc vnum pro certo ſcimus, mul
to plures & antiquiores eſſe in priori
ſententia,cuius niſi fuiſſet prolixum,
recenſuiſſemus hic non paucos. Et vt
vnum poſt beatum Ambroſium ad- D. Ambro. D. Thom.
ducamus,beatum Thomam in priori
opinione eſſe patet omni intuenti il-
lum. Quod autem dicunt Paulum nõ
optaſſe omnia dona Romanis ſi ſer-
mo ſit de gratia gratum faciente,non
exiſtimamus(pace illorum dixerimus)
eſſe verum. Nam ſicut Paulus in no-
mine pacis optauit illis omnia dona,
& quæ ſequuntur pacem,& quæ eam
præcedunt ſicut eſt gaudium,ex quo-
naſcitur pax:ita per vocem gratia, op
tauit illis omnia dona quæ ſequuntur
ad gratiam gratificantem,& quæ ante
cedunt ſcilicet diuinum fauorem, ex
quo emanat ipſa gratia gratificans.Nã
niſi Deus iſto fauore proſequeretur
creaturam rationalem,nunquam da-
ret ei gratiam gratificantem. Dices ta
men; Ad minus hoc habetur, quód
gratia gratificans non ſit primum &
præſtan

prꝑſtantius donum,ſed illa gratia quę dicitur Dei fauor. Reſpondemus ad hoc,quód interpretes quando dicũt gratiam gratificantem eſſe primum donum,intelligunt de donis creatis. Illud autem donum quo Deus fauore aliquem proſequitur,non videtur eſſe aliud niſi ipſametDei beneuola voluntas,quæ præſupponitur ad omnia dona,ſicut etiam eſt de gratia Regis, vel Principis,quæ non eſt, nec ponit in nobis aliquid,niſi quando Rex excitatus ab illo animo beneuolo,impartitur nobis aliquid,& tunc qui recipiunt,dicũt ſe recepiſſe à Rege vel Principe gratiam. Nam quæſo,quis poteſt agnoſcere ſe eſſe in gratia Regis, niſi quando rex ei beneficia confert? Sic qui recipiunt à Deo beneficia, per ea bene agnoſcunt ſe habere apud Deũ fauorem. Magiſter autem noſter alter, nẽpe Tho.Caietanus,licet hic nihil nobis dicit de gratia, niſi quod eſt primum donum, tamen infra quando Paulus dixit,per quem accepimus gratiam & apoſtolatum,nomine gratiæ intellexit gratificantem. Et eãdẽ quam ipſe ante dixit, credimus nos hic ab Apoſtolo eſſe præcatam Romanis. Card. Caie.

Et pax.

Apoſtolus non contentus gratiæ dono(quod non vulgare eſt) aliud optat illis nempe pacis. Nec temere & ſuperflue. Nulla quippe eſt boni poſſeſſio grata,iucunda & ſuauis ſine pace. Pacem omnia optãt,ſicut litem deteſtantur. Hæraclitus omnia voluit facta eſſe ſecundum litem,Paulus omnia optat fieri ſecundum pacem. Chriſtus in mundum veniens, & à mundo recedens,mundo pacem cõtulit: Paulus vt eius ſeruus & diſcipulus,nullum vult cum Romanis habere negotium niſi prius eis præcata pace,dicens; Sit vobis pax mei Romani. Alluſit ad Chriſti præceptum quo ſuis Apoſtolis iuſſit in primo domus ingreſſu, pacem vt præcarentur,non tantum filijs pacis,ſed etiam alijs qui oderunt pacem. Cuius fructus non in oſores,ſed in datores erat reuerſurus. Reuertetur(inquit)ad vos pax exhibita, ſi reſpuerint illi eam. Q.D.non deperdetur non fruſtra erit,in vos ipſos redundabit. Porro quod tanta cura & diligentia Chriſtus iuſſit fieri,non poteſt nõ eſſe importantiſſima res. Pax quippe omne bonum eſt. Pax data eſt à Paulo poſt gratiam. Quoniam ſine gratia gratificante in nobis non eſt vera,ſed tantum apparens pax. Gratia& pax non ſunt idem. Pax eſt, quando animus ſedatus eſt,&cupiditatibus terrenarum rerum non agitatur & commouetur. Pax non tanti fit a multis, quanti ipſa eſt. Cum pace multa vitia bellum habent. Pacis virtus & efficacia nunc non plene cognoſcitur. Ad pacem itur per gratiam. Qui pacem non habet,boni nihil habet. Paulus non eſt præcatus Romanis pacem, quam homines inter ſeſe habent, neque illam quam mundus confert,ſed eam quam Chriſtus abiens à mundo ei reliquit,dicens; Pacem meam relinquo vobis. Neque iſtam ſolam Paulus hoc loco optat(& ſi alibi obtinendam)ſed illam quæ exuperat omnem ſenſum & intelligẽtias noſtras, quam beati illi ciues in paradiſo iam poſſident,& ea fruuntur,de qua Pſaltes cecinit dicens,Poſuit fines tuos pacem. Chriſtiana ſalutatio eſt gratia & pax. Accommodatiſſima Romanis litigãtibus de primatu: adaptanda quoque chriſtianis ſeditiones habentibus. Sed à quo eſt petenda iſta pax? Num ab hominibus? Nequaquam. Audiamus Paulum qui nos docet. A Deo,inquit patre noſtro. Noſtram fiduciam adauget Paulus,dicens non eſſe petendam ab hominibus,ſed à Deo, qui nedum prompte dat, verum ad petendum nos inuitat dicens; Petite. Sed quid petemus? Quid? Petite pacem,&Deus pacis

Lucæ 10. pax omne bonum. D.Thom. 12 q.29 ar.3. Ioan 14. Pſalm.147. Ioan.16.

pacis erit vobiſcum. Nam in pace fa-
Ad Roma.15. Pſal.75. ctus eſt locus eius. Ibi inuenitur Deus, in pace. O fœliciſſima pax, quæ ſecum ſemper Deũ portat! Vbi pax ibi Deus, vbi Deus, ibi pax. Admirabile cõmercium habet Deus cũ pace, & ipſa pax
Iſaiæ.9. cum Deo. Qui non modice gaudet appellari Deus pacis, imo á Propheta dictus eſt princeps pacis. Quem hic Paulus (niſi fallimur) tacite vocat patrem, pacis, cum dicit euenire pacem à Deo patre, & Domino noſtro. Cur non dabit igitur pater pacem filijs ſuis eam petẽtibus? Dabit haud dubié. Quisquę ſo deſperauit habere gratiam & pacẽ, ſi (vt decet) petat, intelligens horum donorum authores eſſe Deum, & Ieſum Chriſtum? Negabit ne pater ſuis filijs, & frater ſuis germanis? Nemo iſtud credet. Docet ergo Paulus poſt quam impartitus eſt dona, authores illorum dicens. A Deo patre &c. Sed mox ſcire forſan cupiet lector, quid hoc loco patris nomine intelligere debeamus, an primam trinitatis perſonam, an totam trinitatem? Nec iſtud fruſtra quæritur. Nam quæ dantur diuinitus, a tota trinitate dari dicuntur & non ab vna ſola perſona, iuxta illud theologorum axioma, ſcilicet opera trinitatis ad extra fore indiuiſa, hoc eſt fieri à tribus diuinis perſonis & à tota trinitate. Cum igitur collatio horum donorum ſit opus ad extra, neceſſum eſt vt dicamus factum eſſe non ſolum à perſona patris. Hoc dubium volebamus ſicut & multa alia ad ſcholam remittere, eo quod eius diſſolutio vix fieri poteſt niſi hic aduocemus theologiam ſpeculatricem, cui incumbit ex officio hunc & ſimiles nodos reuoluere & enodare: tamen ne ſic Pauli litera dubia & anceps remaneat, viſum eſt non eſſe extra rem de hoc dubio vel modicum dicere. Ecce dicimus. Qui ſunt in literis ſacris verſati, ſatis exploratum habẽt quod hoc nomen pater, & hoc quoque nomẽ Deus, ſolent bifariam vſurpari. Primó nomen Deus accipitur aliquando vt eſt nomen naturę, aliquando quidem certe accipitur vt eſt nomen perſonæ. Sic nomen pater aliquando perſonaliter, hoc eſt pro propria patris perſona ſumitur, vt quando dicitur in nomine Patris, & filij, & ſpiritus ſancti: aliquando vero pro tota trinitate, vt cum dicimus Pater noſter qui es in cœlis &c. Non enim ibi oramus Patrem ſolum, ſed totam trinitatem. Hoc iacto, quærimus nunc an cũ Pau. dicit dona iſta eſſe á Deo patre tam quam ab authore eorum, patris nomine debeamus tantum vnam perſonã intelligere, puta primam, vel totam trinitatem? Quod non totam, illud ſuadet, quod iam meminit Paulus ſecũdæ perſonæ, quæ eſt Ieſus Chriſtus, dicens; & Domino noſtro Ieſu Chriſto. Quod totam intelligat Paulus trinitatem, ſuadet argumentum iam à nobis adductum de operibus externis. Itaq; vtrinque res hæc anceps eſſe videtur. ſi author vulgatæ editionis vertiſſet ſic à Deo patre, & Domini noſtri Ieſu chriſti, profecto noſtrum excuſaſſet laborem, quia tunc ſenſus eſſet, à Deo patre noſtro, & patre etiam Ieſu Chriſti. Non enim eſt niſi vnus pater Chriſti, & noſter, licet modo multum diuerſo. Nam Chriſti pater eſt per æternã generationẽ, noſter autem per adoptionem. Veruntamen quia noſter textus habet ſic, à Deo patre noſtro & Domino Ieſu Chriſto, difficilius eſt intelligere quomodo Paulus loquatur de Deo patre. Secundum primam lectionẽ, reuera interpretari debemus nomen Dei patris perſonaliter: Si autem dicamus (vt dicendum eſſe credimus) ibi fieri mentionem totius trinitatis, eo quod dona quę Paulus præcatus eſt Romanis, emanant & profluunt non ſolum ab vna, vel duabus, ſed à tribus perſonis. Neque obſtat quód facta ſit mẽtio ipſius Chriſti perſonę, Mox enim dicemus quorſum ſit factum iſtud.

mortuorũ. Denique perſonæ ad quas ſcribebat, Romanos dixit, non tantum genere & patria, ſed qui vrbem Roma nãhabitabant, ſiue eſſent ciues, ſiue nõ Ex his igitur tribus conſtat ſalutatio Pauli, videlicet ex perſona ſcribente, ex materia epiſtolæ, & ex perſonis ad quas miſſa eſt epiſtola. Et hæc dicta ſufficiant. Quæ ſi multa tibi videntur pro titulo epiſtolæ, recole non tales eſſe epiſtolas Pauli, quales Ciceronis aut alterius, ſed longe ꝑſtantiores.

Alluſio de pace habenda etiam cum his qui eam oderunt.

Alluſio. SI pax tantum bonum eſt, quid cauſæ eſt quod tam parui fit ab hominibus noſtri temporis? Quãdo plura bella? quando maiores diſcordiæ? quando tam grandes lites? quando tam ingentes contentiones? quando tam frequentes clades? quando denique tot mortes? Vbi ſunt qui quærunt pacem? omnes in ore habent, pax, pax, & non Hie. 6. eſt pax. Filius ſurgit contra patrem, & frater fratrem tradit ad mortem. Dicis nobis, ego cupio pacem, ſed non datur mihi. Non ſunt qui eam velint. Pax & veritas hodie odio ſunt hominibus. At habeto tu cum illis qui eam odiũt Pſal. 119. pacem, dicesque cum Propheta rege; Cum his qui oderunt pacem eram ego quoque pacificus. Dicis, vellem ipſe, ſed ipſi nolunt. Bene eſt, ſi non vales adminus non ſtet perte. Sis in animi præparatione cum omnibus pacificus Quod ſi nec hoc præſtare vales, ſaltim tecum ſis pacificus Audi Auguſtinum In ſermo de verbis Do. in monte. ſuper illud, Beati pacifici. Ait Auguſtinus, pacifici dicuntur qui in ſemetipſis pacem habentes, omnes animi ſui motus componentes, & ſubijcientes rationi, carnaleſque concupiſcentias habentes edomitas, regnũ Dei fiunt: in quo ita ordinata ſunt omnia, vt quod eſt in homine præcipuum imperet, cæteris reluctantibus quæ ſunt nobis cum beſtijs communia Et hæc eſt pax que datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Voluntatem habeto bonam; & pax tecum erit.

TEXTVS.

Primum quidē gratias ago Deo meo, per Ieſum Chriſtum, pro omnibus vobis.

POſt expeditam & explicatam ſalutationem, tranſit Apoſtolus ad exordiendam epiſtolam, cuius exordiũ Exordium epiſtolæ. ſecunda portio eſt huius epiſtolæ quę prima ſui particione in tres partes partita eſt, videlicet in ſalutationē, exor. & nar. exordit autē eam à gratiarũ actione dicens *Primũ quidē gratias ago Deo meo: &c.* Noua ſalutatio, & nouum epiſtolæ exordium. Nihil horum tamen culpa & vitio dignum, ſed vtrunq. recte factum. Alij qui ſcribũt literas, & ad alios mittũt, pauci vel nulli à gratiarum actione auſpicãtur. Paulo tamen ſic ſibi fieri beneuiſum eſt, vt ante omnia Romanos gratitudinis virtutem doceret. Debuit ergo Paulus eis eius animum oſtendere. Eſt autem huius virtutis materies ipſa gratiarum actio. Sed dicis. At gratiarum actio poſt recepta beneficia fieri ſolet. Religioſi, & qui tales non ſunt (ſed bene ad chriſtianiſmum inſtructi) adſolent expedito & abſoluto prandio vel cœna, in gratiarum actionem prorũpere. Res quidem iuſta, & decens non tantum perſonas religioſas, ſed omnes etiam Chriſticolas, qui non more beſtiarum accedere & recedere, ad menſam debent, ſed primo comedēda benedicere, & deinde pro comeſtis gratias Deo agere. Et ſic è multis conſurgit vnus omnium vice voce clara & alta ſic intonat, dicens. Agimus tibi gra-

cit gratiarum actionē. Hæc non tantū voce habenda eſt, ſed corde & opere. Sed cui agit Paulus gratias? Reſpōdet DEO MEO. Non hominibus, ſed Deo habenda eſt gratia. Ei qui contulit dona. Gratiam & pacem quis cōtulit Romanis, Paulus vel alius homo? Nequaquam ſed Deus. Dentur ergo illi gratiæ. Gratiam & gloriam dat Deus, non nobis ergo detur gloria, ſed nomini tuo. Redeant flumina ad eundem locum vnde egreſſa fuerunt. Neque hinc inferas ſoli Deo debitas eſſe gratiarum actiones, & non hominibus. Non iſtud Paulus autumat nec ſomniat. Sed Deo tantum habet gratiam, eo quod illa dona a Deo ſolo collata erant. Gratia enim à Deo immediatè pullulat, cuius ipſe ſolus author & creator eſt. Non meminit hic Patris ſed Dei mentio fit: neque etiam illum excludit, quinimo includit. Nam nomen Deus hic tres perſonas inuoluit, quarum beneficio nobis cuncta bona eueniunt. Et ideo his tribus (ſub vno tamen nomine) gratias agit. Porro adiungit, MEO. Hęc adiunctio aliquid debet habere myſterij. Nō ſatis fuit Paulo dicere DEO ſed MEO. Habet ſane emphaſim hęc particula meo: Si tuus eſt, noſter non erit Paule Deus? Tuum & meum duo pronomina aduerſa ſunt, quæ faciunt in mundo diſcordias. Vnus dicit, hoc meum eſt, alius dicit, non eſt tuū ſed noſtrum. Quod commune eſt, nemo debet dicere propriū. Quid quæſo tam commune quam Deus? Interroga cælos, dicent tibi, ſuum eſſe Deū: lapides, arbores animalia quæque homines & Angelos rogato, reſpondebit tibi illorum ſingulum, ſuum eſſe Deum. Quomodo ergo Paule tuum tantum facis Deum? Si tuus ſolum eſſet Deus, tu omnium ditiſſimus eſſes. Sed nobis quid? Nonne tu inferius dicturus es; An Deus tantū Iudeorū, nōne & Gentium? Qui igitur dicis nunc Deum tuum eſſe? Nunquid & Deus Romanorū eſt? Reſpōdemus pro noſtro Paulo, qui nō tā arrogās & cupidus eſt, & etiam inuidus, vt velit ſe oſtenderet tantū iuris habere in Deo (qui omnibus cōmunis eſt) vt dicat ſuum eſſe totū & nullius alterius. Quis hanc dementiā de quouis alio cogitare poſſet homine? Alieniſſimū ꝑfecto iſtud à tanti Apoſtoli mente fuit. Quid igitur Paulus ſibi voluit, dicens DEO MEO? Dicemus nos præmittentes tamen prius id quod certū & indubiū eſt, ſcilicet Deum noſtrum eſſe gubernatione, conſeruatione, redemptione & creatione. His quatuor titulis dicere poteſt quiuis hic eſt Deus meus. Et his titulis non eſt magis Pauli Deus quā alterius, Ceterū eſt neſcio quid in Paulo ei ſingulare & particulare, quo ipſe auſus eſt dicere Deū eſſe ſuū. Quid quæſo iſtud eſt? Reſpōdemꝰ. Affectus quidā peculiaris in Pau. latēs, quo ipſe totus deliciebatur in Deo, qui per alia verba aperta nequit explicari, niſi per hæc verba Deꝰ meꝰ. Quando aliquis vnicè & vehementiſſime amat aliquē, ſolet illū appellare amor meus. Sic Paulus tantum erat Deificatus (vt ita loquamur) quod auſus fuit Deū appellare ſuum. Non quod alios, vellet excludere quorum etiam Deus eſt, ſed vt qualis ipſe eſſet erga Deum, & Deus erga ipſum, inſinuaret. Duæ namque ſunt coniecturæ ſiue ſigna quibus oſtendi poteſt res cuius ſit, altera eſt prouidentia & cura illius altera vero amoris. Nam de re ſua vnuſquiſque maiorem ſolet habere curam & prouidentiam quam de aliena. Solicitiores enī multo eſſe ſolemus erga noſtra quam aliena: & noſtra plus amamꝰ. Ex his duobus ſignis non leuis cōiectura colligitur ad cognoſcendū aliquid eſſe meū vel alterius. Modo dicimꝰ, quod ob iſtas duas cauſas Paulus dixit, Deum eſſe ſuum. Primo quia ipſe erat totus ſuus,

Pſal. 83.
Eccle. 1.
Cap. 3.
Simile.

quod agnoſcebat Paulus ex ſpeciali cura quam Deus de illo habebat, ſicut patet ex vocatione & collatione Apoſtolatus, & aliarum multarum rerum Et Deus quoque ſuus erat, quia ipſe Paulus ſuum fecerat fide, ſpe, & amore, cuius vis cum transformatiua ſit, amatum transformat in amantem, & amans transformatur in amatam rẽ, vt illud cõpleatur; Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Cęterum qui putant Paulum adieciſſe particulam meo, vt notaret Romanos quod non eſſent perfectæ fidei in Deum profecto falluntur. Nihil enim tale Paulus hic cogitauit. Neque illorum reprehenſionibus verſabatur eius ſermo, ſed in captanda beneuolẽtia. Et cum ſtatim eſſet commendaturus fidem illorum, dicens eam ſparsã eſſe per totum mundum, quomodo credibile eſt quod hic dicatur reprehendere illos eo quod non haberent perfectam Dei fidẽ, & per conſequens Deum quem Paulus habebat? Sane non eſt ſolitus Paulus ſeipſum commendans repræhendere alios. Quare quæ iſti dicunt, nec rationi conſona, nec vero ſimilia ſunt.

1. Ioan. 4.

Sequitur.

per Ieſum Chriſtum,

Cur dicat Pau per Ieſũ Chriſtum. Matt 12.

TAm fix' eſt Ieſus Chriſtus in Pauli corde quod tertio quoque verbo ipſum habet in ore. Ex abundãtia cordis, os loquitur Docuerat nos Paulus vt Deo pro acceptis donis gratiã haberemus nunc nos docet quomodo ei offerre debeamus. Quaſi dicat: Si vos Romani ſcire cupitis quomodo ego ago gratiarum actiones Deo meo, intelligite quod per Ieſũ Chriſtũ. Per illum met per quem accepi gratiã & Apoſtolatum. Vnus eſt mediator per quem recepimus & per quem red dimus. Per illum met manũ per quã recipimus á Deo dona reddimus illi gratias. Vnde fortaſſis Eccleſia in ſuis precibus quas ad Deum, tranſmittit imitari voluit Paulũ. Vnde finita precatione, adiungit per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum &c. Quaſi dicat. Non noſtris meritis petimus, ſed per ea quæ meruit nobis filius tuus Ieſus Chriſtus, qui ſemper exaudiri dignus fuit pro ſua reuerentia. Hac fiducia confiſa Eccleſia, ſuas dirigit in cœlum precationes. Vnde colligimus Chriſtum nedum eſſe apud Patrem aduocatum, ſed inter nos & Deum mediatorem. Mediator Dei & hominũ Chriſtus Ieſus, inquit Paulus. Duo pro nobis facit Chriſtus officia, aduocat cauſam noſtram apud Patrem, & reconciliat nos Deo. Pro quibus duobus officijs, ei geminum debemus pręſtare famulatum Apud nos alter aduocat, alter mediat. Apud Deum vnus ſolus eſt qui aduocat & mediat. Aduocando mediat, & mediando aduocat Bene ſperare habent noſtræ res, quando huic aduocato & mediatori ſunt commiſſæ, quod ſi alteri, in diſcrimine ſunt. Vt eſt varius euentus belli, ita eſt & litium. Non parum referr cui aduocato cauſa ſit commiſſa tua. Nonraro contigit vt ea cauſa cuius ius erat aduocati in curia & neſcientia deperdatur. Quis non nouit quanta diligentia quantoque ſtudio Chriſtus totius humani generis fecit cauſam? Vnde pſalmiſta in perſona omnium dicebat; Feciſti iudicium meum & cauſam meam. Bene nobiſcum actum eſt, quando noſtra cauſa tibi credita fuit, quæ (tametſi alteri commiti poterat) veruntamen talẽ qualem habuit, non fuiſſet ſortita effectum & exitum. Et hac pro re Deo maximas debemus gratias. Quis aduocatorũ vnquã ſi amittit causã, ſoluit pro cliẽtulo? Et ſi cliẽtul' re' eſt mortis, mori ne vult pro illo Minime gẽtiũ. Vide ergo noſtrũ aduocatũ ſoluẽrẽ quę nõ rapuit, & animã ſuã dãtẽ pro clientib' ſuis. Ego inquit animã meã pono pro ouib' meis, cauſa

Chriſt. apud patrẽ eſt noſter aduocatus. apud Deũ mediator. 1. Tim. ca. 2.

Pſal. 9.

Iſa. 53. Ioan. 10.

tua Domine Ieſu,ſicut cauſa impij iudicata eſt.Quia nequam habuiſti aduocatũ & iudicem.Noſtra nõ ſic,quia tu eius fuiſti aduocatus.Feciſti cauſam meã in cruce moriens.Meã dico,quoniam tua ibi nulla erat.Nos digni eramus tua cruce,ſed hoc tibi inter alia debemus vt vbi nos eſſe debebamus,vt vbi nos eſſe debebam⁹,tu vnus pro omnibus eſſes.Tibi non quas debemus, ſed quas poſſum⁹ vnacũ noſtro Apo. Pau.agimus gratiarum actiones.Tibi non per alium, ſed per temetipſum.

Sequitur.

Pro omnibus vobis.

Cordicat Paulus pro omnibus vobis.

CVi agebat gratias explicauit Paulus indicat modo pro quibus ,an pro ſe,vel pro ſuis conſanguineis, amicis. ant conſuetudine iunctis.Nõ: ſed pro vobis inquam Romanis dilectis Dei, vocatis ſanctis,& Romæ exiſtentibus. vos inquam eſtis pro quibus ego ago gratias Deo meo.O felices vos Romani,qui talem gratiarum largitorem habetis.Non poterunt non eſſe gratæ tales gratiæ Deo:vt pote exhibite à tanto Apoſtolo.Iam apoſtolici officij trãſgreditur Paulus limites.Iam in alio quam Apoſtolatus officio deſerui vobis o Romani,Paulus.Prędicare , gubernare,& miracula facere, apoſtolici muneris quidem ſunt,at pro alijs agere gratias,nemo vnquam dixit.Super effluit in hac re reuera Apoſtolus. Neque de dignatur iſta agere, etiamſi non ſint Apoſtolici officij.Ex quo factodiſcãt qui aliorum ſunt prælati,non ſolũ ea prorſus ſubditis præſtare quæ ſua prȩlatio ab eis requirit, ſed etiam ea quæ in ſuorum ſubditorum vtilitatem accreſcere poſſunt.Non dicat prȩlatus;Quid mea refert ſi meus ſubditus ſit infirmus,vel pauper, non ſum ego medicus,nec diues, non teneor ego ad iſta.Non dicat hoc prælatus, ſed ſi non eſt medicus,quærat ei medicum:ſi non eſt diues,quærat nter diuites vnde pauperi ſubueniatur.Neq; Paul⁹ tenebatur pro Romanis gratias agere Deo.Sed vide quid agis Paule?Si tu agis gratias pro Romanis, ipſi non agent. Dicentiam à te actas. Nunquid quia tu agis,vis forſitan hoc labore ipſos Romanos leuare? Nos non exiſtimamus(niſi fallimur) Paulum habere hanc intentionem. Quid igitur ſibi vult?Nos putamus Paulum iſtis verbis excitare, promouere, impellereq; Romanos vt ſint grati Deo & pro ſuis beneficijs Deo reddant gratiarum actiones.Quaſi dicat:Ego iam facio vobis modo incumbit vt mei ſitis imitatores. Ego exemplo ſum vobis,ſequimini me vos. Ego ex paterno quo diligo vos affectu, iſtud facio Vos ex veſtro debito hoc facere tenemini.beneficiatus ſuo benefactori tenetur.Dicit ergo Paulus; Pro vobis ego ago gratiarum actiones.Sed pro quibus vobis?Pro vobis Iudæis tantum?aut pro vobis gentibus tantum Minime ſed pro vobis omnibus ſiue ſitis Iudæi ſiue Grȩci.Apud me nõ eſt acceptio perſonarum.Ego natura Iudę⁹ ſum, nõ Græcus, ſed apoſtolatus officio functus ſum Iudæis tamquã Iude⁹,& Gentilibus tamquã gentilis. In Ieſu Chriſto pares mihi eſtis vos omnes.Ideo pro omnibus vobis gratias ago.Nonne pro omnibus vobis mortuus eſt Chriſtus?Nunquid Euangelij gratia communis nõ eſt omnibus vobis?Num mihi cura non eſt de vobis omnibus?an non pro vobis omnibus Apoſtolatus functionem accepi? Vt in Deo meo nulla eſt perſonarum acceptio,ita nec in me eſſe debet. Ex æquo omnes vos in viſceribus meis habeo.Et idcirco à meis gratiarũ actionibus veſtrum neminem excludo ſed quoties eas Deo meo ſacrifico & offero, omnes vos Romanos participes facio.Vnde nõ male quidã hunc locum exponentes,pro mutant in,de inſinuantes materiam gratiarũ actionis eſſe Romanos.

An gratiæ ſint iure debite.

Sequitur.

Quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo.

Cur dicat Paulus. quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mũdo,

NE putarent Romani confictas eſſe à Paulo laudes,& forte adulando eſſe prolatas(cum ipſe illos nũquã inuiſerat,nec cum eis aliqua fuerit familiaritas:volens ſe Paulus ab his ſuſpicionibus extricare, profert in mediũ cuius rei gratia comendet,laudetq; illos. Quòd fides veſtra annũciatur in vniuerſo mundo. Quaſi dicat. Nõ palpo vos,o Romani,neq; adulationi ſtudeo. Cauſa mihi eſt laudãdi vos(quod non vt vos extollatis dico)ſed ad Dei gloriam vos commendo,& maxime ex eo quòd fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo Rumor ſparſus de veſtra fide in cauſa eſt. Veſtra religio diffuſa eſt nõ ſolũ ad Corinthum(vbi ego habito)ſed per totũ viq. mundũ volat veſtra fama. Bene auditis vbiq; terrarũ Nullus eſt angulus in quo fides veſtra non reſonet. Ad me quando delatus eſt hic rumor,ego mox pro vobis(vt par erat) Deo meo gratias egi, meo & veſtro nomine, conſiderans & mecum reuoluens quòd ante hac eratis increduli,& nunc fides veſtra celebratur & prædicatur toto terrarum orbe. Hęc quę me mouit cauſa. Nõ ſunt confictæ à me iſtæ laudes neque adulationis gratia ſcriptę ſed veſtrę cõmendandę fidei cauſa hæc ſcribimus vobis,vt ipſa laudata magis creſcat. Adulationis namque ſermo ſemper nobis fuit inuiſus. Pro iſta veſtra fide ego gratias ago,non pro veſtris terrenis& caducis bonis,ſed pro fide, quæ baſis & fundamentum eſt omnium bonorum,ſine qua impoſſibile eſt placere Deo. Magnum donũ profecto fides

Ad Heb. 11.

eſt,& radix omnium bonorum. Dicit ergo Paulus, de hac fide laudo vos. Obijciunt nobis catholicis, Lutherani illi qui bona opera aborrent, dicẽtes. Videtis vos quod Paulus tantum commendat fidem Romanorum,& miramini quòd nos eam tanti faciamus? Nunquid in Romanis agnoſcebat charitatem,ſpem,& cæteras virtutes? Erillis omnibus omiſſis,tantum fidem cõmendat. Quid aliud innuere voluit,niſi vt ſumma & tota ſit nobis habenda de fide cura? Siſte Lutherane. Tota tu quoq; aberras via. Primum dicito nobis,quæ te docuit Dialectica hanc cõſequutionẽ? Videlicet;Paulus mirifice laudat fidem,igitur deprimit charitatẽ & alias virtutes? Antecedẽs tibi gratis damus,ſed quod ex eo colligis,iure inficiamur. Rurſus ſi credis Paulum loqui de fide illa nuda,quę(non tantum laudis meretur)toto aberras cælo. Nõ

Reſponſio cuiuſdam obiectionis.

eſt ſane credibile Romanos accepiſſe donum fidei abſq; charitate,quæ(teſte ipſo Paulo)fide maior eſt. Neque inſurgas proinde dicens,Cur igitur non commendauit Romanos de charitate,cum ipſa ſit maior? Reſpondemus Paulum potius feciſſe mentionem de fide,& non de charitate,eo quod Romani magis inſtruendi veniebant in his quæ fidei erant,quam circa officia charitatis. Addimus etiam Paulum de ſola fide mentionem feciſſe, eo quod epiſtola inſtituta eſſet vt Romani maiorem haberent fidem in Ieſum Chriſtum per quam fidem iuſtificati fuerant,& nõ per legem naturę,aut ſcriptã,ſicut inferius copioſius eſt oſtenſurus. Et idcirco tantum commemorationem fecit de fide, dicens: *Quia fides veſtra,&c.* Sed nunquid aptius dixiſſet quia fides Dei annunciatur in vniuer. mun? Non ne fides Dei donum eſt? Reſpondemus Fides & Dei erat,& Romanorum. Dei,tamquam datoris : Romanorum tamquam poſſidentium. Vſus eſt hic Paulus illo loquendi modo,quo ſolemus dicere quod datum eſt alicui,ſuum eſſe,& non alterius. Si enim rex mibi liberaliſſimo dono daret beneficij

Simile.

quidpiam, meum eſſe nichil dicere pro·

prohiberet.Nam non diceretur meũ
vel quod ego meis meritis ſim illud
cõſequutus,vel quòd meo labore &
induſtria comparauerim:ſed quia ego
vtor eo cum volo & illius poſſeſſor
ſum,dicitur illud eſſe meum. Sic fides
quando datur,dicitur donũ Dei,quod
nemo ſuis meritis mereri poteſt, ſed
iam infuſa quando in actum exit,dici-
tur noſtra, tum quia à noſtra mente
pendet,tum etiam quia voluntarie cre-
D.Augu. dimus.Nemo credit,ait Auguſtinus,ni
ſi volens.Adde tu quoq; quod hic nõ
accipitur fides pro habitu, ſed pro a-
ctu.Quod vel ex eo conſtat,quia dicit
Paulus,annũciatur in vniuerſo mũdo:
Non.n.habitus eſt qui annũciatur, ſed
actus.Neq; quis laude dignus eſt prop
ter ſolos habitus,ſed ex actibus lauda-
mur vel vituperamur.Sed forte veniet
nobis obuiã aliquis dicens;Si tã appro
batę & cõmẽdatę fidei Romani erãt,
quorſum Paulus illis fidem prædicat?
Non.n.Pauli prędicatione opus habe
bãt,ſi illorum fides reſperſa erat in to-
to mundo.Satis apparẽs videtur obie
ctiũcula iſta,cui ex doctrina B. Hiero.
in epiſ.ad Galatas reſpondemus. Putat
D.Hiero. B.Hiero.Romanos non habuiſſe om
ni ex parte perfectã fidem. Quoniam
nõnulli eorũ ſeducti à pſeudoapoſto-
lis exiſtimabant ceremonias legis non
eſſe extinctas,ſed in ſuo perſiſtere vi-
gore.Et ideo tametſi prõpte acceptaſ
ſent Euangelium,nihilominus tamen
contendebant ſimul obſeruandam fo
re legem cum Euangelio.Et hic error
nedum cauſabat & fouebat ſimultates
inter Romanos,verum etiam fidem il
lorum infirmabat:quam volens Pau-
lus conſolidare & perficere, ſcripſit e-
is hanc epiſtolam.Poſſet & aliter expli
cari hic Pauli locus,& non inepte,ſi di
Alia elucida tio loci. camus Paulum non loqui hic de fide
quæ eſt vna ex tribus theologicis & in
fuſis virtutibus,ſed pro virtute quæ di-
citur religio,cuius cultum docet ipſa
virtus fidei. Quaſi dicat Paulus. Ego
gratias ago Deo meo quòd veſtra re-
ligio prædicatur & annunciatur in vni
uerſo mundo.Florebat namq; in eis
religio chriſtiana.Non erant idolatræ
& falſis Dijs inſeruientes,veluti aliæ na
tiones,ſed debitum cultum Deo vero
exhibentes in ſacrificijs,oblationibus,
& alijs.Iſte modus viuendi religio di-
citur,& qui bene obſeruat, religioſus.
Vnde B.Tho.2.2.q.81.ar.1.ad.1. dicit, D.Thom.
omnes qui ſpecialiter colunt Deum,
poſſe vocari religioſos.Sed quia Deus
non bene & vere poteſt coli niſi per Hæretici noſtri temporis ſuam ſectã religionem vocant,ſed falſo.
chriſtianam fidem,videtur congruen
tius per fidei nomen quàm per religio
nem iſtud eſſe dicendum.Sed ſiue eſ-
ſet fides,ſiue religio, ſciendum nobis
eſt quo pacto annunciabatur & quo-
modo per totum mundum.Nunquid
miſerunt Romani viros aliquos qui
nunciarent in toto mundo ſuam reli-
gionẽ vel fidem, vel per epiſtolas mũ-
dum totum certiorem fecerunt?Vtrũ
q; videntur factu difficile.Ad indos,&
Antipodas rumor de ſua fide perueni
re ne potuit? Paulus non dixit nobis Reſpon.
quomodo facta ſit iſta annunciatio.
Sed quod credimus de hac re,tale eſt.
Videlicet quod de ore in os fiebat.Cũ
n.Roma eſſet caput mũdi, ex omnib⁹
mũdi nationib⁹ ad eã cõfluebant.Ibi e
rat Monarchia,& in ea erãt tot & tanta
digna aſpectu & admiratione plena,
quòd ex omni natione ad eã propera
bant.Iſti ad propria remeãtes, refere-
bant & narrabãt Romanorũ fidẽ ſiue
religionẽ,& ſic per mundũ diuulgaba
tur.Sed durũ videtur & creditu diffici-
le ꝙ dicitur per totum.In multis mũdi
partibus facile creditu,ſed in toto diffi
cile perſuaſu.Aliqui hic agnoſcũt hy-
perbolẽ figurã(vt nos in noſtris adno
tamentis ſeminarijs adnotauimus) nõ
raro in ſacra ſcriptura inuẽtã.Iã.n. ibi
oſtendimus diuinã paginã hũc & alios
tropicos loquendi modos admittere.
Alij dicũt in toto mundo annũciatum
eſſe, eo ꝙ Romę annũciabatur,quæ e
rat caput mundi, vbi erant gentes ex
vniuerſo mundo. Nonnulli volunt

in vniuerſo mundo perinde valere ac ſi dixiſſer Paulus in maiori mundi parte, Alij quod maxime manifeſtum eſt, illud dicunr ſciri à toro mundo. Poſt iſtos ſi nobis aliquid dicere licet, verã horũ verborum intelligentiam ex illo verbo annuncietur pẽdere exiſtimamus. Non enim Paulus dicir Romanorũ fidem iam ſuo tempore eſſe annũciatã in toto mundo. Hoc ram cito fieri non poterar: Sed dicit annũciatur. Hoc verbo inſinuauit eſſe in fieri & nõ in facto eſſe. Hoc eſt non eſt annũciata adhuc in toto mundo, ſed fit iã annũciatio. Indies diffundebatur per mundum. Hęc namq; annunciatio vt cõpleta eſſet, magno tẽporis ſpacio indigebat. Sed quia hæc eſt conditio illarũ rerum quæ ſucceſſione & tractu temporis fiunr, vt etiãſi non ſinr cõpletæ, dicantur eſſe, vt cum ſol ſummo mane oriri incipit, ſolemus dicere iã eſſe in roto mundo ſic Paulus hoc loco loquutus eſt. Neq; oporrer tanrum extẽdere Romanorum fidẽ vt dicamus eã ad Angelos qui ſunt in ſuperiori mundo ſparſam & extenſam eſſe. Nimium extendere fimbrias eſſet iſtud. Er qui tale exiſtimãt, à Pauli menre remotiſſimi ſunt. Extenſio fidei Romanorũ, facta eſt vt homines ex ea fructũ aliquẽ reporrarent. At ad quid Angeli & cæli opus habebant Romanorũ fide? Debebant ne prouocari exemplo Romanorũ ad credendum? Friuola ſunt iſta.

Simile.

Alluſio.

Alluſio.

CHaritatem ſuam Paulus erga Romanos palam & lucide manifeſtat & hoc in actione duplici, in gratijs Deo, pro eis refferendis & in effundendis orationibus pro eiſdem. Quibus duabus rebus iuuabat Romanorũ profectum in religione & fide creſcẽda, quaſi animans eos ad profectum, dicenſq. Incepiſtis bene, perſeuerate & perficite. Ex veſtra fide pender multorum fides. Non ſolum vobis ipſis, ſed & alijs profectui eritis. Confortamini: ego in meis orationibus ſemper veſtri ſum memor. Videant hunc chriſtianum ãnimum & æmulentur qui alijs pręfecti ſunt. Inferiores & ſubditi ad iſthæc facienda exemplo ſuorum maiorum ſunt mouendi. Prompte & facile facit inferior quod a ſuperiore vider fieri. Verba mouenr, ſed magis facta. Quod me videritis facere, & vos facite dicebat ille. Maxime in vſu eſt vt populus ſemper maiorum mores imiterur. Erubeſcit miles retrocedere, cum videt ſuum ducem, hoſtem viriliter aggrediõtem. Præfecti maxime inuitare debent ſuos ad gratiarum actiones & ad orationem, & maxime hoc noſtro infœlici tempore, in quo fides catholica ſuas patitur rempeſtares.

Iudic 7.&.9.

Simile.

Calamitas noſtri tẽporis, & fœlicitaſq.

Sequitur.

Teſtis enim mihi eſt

Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo, in Euãgelio filij eius, quod ſine intermiſſione memoriã veſtri facio ſemper in orationibus meis.

PErſeuerat Apoſtolus beneuolentiã ſuam magis aperire Romanis, & de ea magis reddere ſecuros. Vritur autem eo argumẽti genere, quo res abſcõdira & ſecreta, & ſoli Deo cognita, probari & oſtendi poreſt apud homines. Et hoc facir vt Romanos ab omni ſuſpicione liberos reddar. Nõ quod Paulus male ſentiret de eis, ſed quod rimeret pſeudoapoſtolos, qui ſiniſtram opinionem de eo poſſent inter Romanos ſeminare, ſicq; non adhibuiſſent verbis eius fidem. Præcauens aurem iſtud Paulus, pro ſua virili & quoad potuit, conatus eſt patefacere Romanis ſuum animum tam beneuolum & prõptum. Quaſi diceret Paulus. Iam mihi hoc ſolum reſtat quo vos reddam certiſſimos de meo in vos propenſo animo, vt adducã vobis Deũ in teſtẽ. Ac proinde dico vobis. *Teſtis eſt mihi Deus*

Beneuolentiã ſuam pau, magis aperit Romanis.

Acſi aperte dicat. Scit hoc ita eſſe vt ego dixi vobis, ille Deus meus cui ego ſeruio, & cui ego pro ſeruitio gratias ago. Ex interpretibus partim referunt verba hæc ad præcedentia, partim ad ſequētia. Nos vero ad vtraq; referēda exiſtimamus. Qui referũt ad gratiarũ actiones, quas Paulus Deo agebat, inde forte mouentur, quòd Paulus dixiſſet. Teſtis enim eſt, enim perinde valet ac ſi dixiſſet, quia, quæ particula cauſalis eſt, & præcedentis clauſulæ cõfirmatiua. Confirmat Paulus Romanis quæ dixerat vera eſſe, & non fictitia. Et non tantũ ore, ſed ex corde emanare. Ideo illum in teſtem adducit, cui omne cor patens eſt. Cęterum cũ non ſolũ actio gratiarum, ſed etiã memoria vel recordatio in orationibus res latens ſit, & ſoli Deo cognita, vtriuſq; actus vnũ & eũdem teſtē nēpe deum adducit. Eodē enim teſtimonio vtrũq; cõfirmat. Veruntamē de his primis verbis, Pauli interpręte s nõ modice ſeſe torquēt. Quidã aiunt non eſſe hęc verba iuſiurandi. Alij Paulum hic iuraſſe affirmant.

Ex hęreticis quidã pro abſurdo reputant Paulum iuraſſe, cum Dominus dixerit omnino non eſſe iurandũ. Ex catholicis vero qui negant hic iuramentum eſſe, illud non faciunt quòd purēt illicitum eſſe, ſed eo quod credũt Paulum dixiſſe hęc verba aſſerēdo nõ iurãdo. Vnde hic locus ſic manet perplexꝰ & nõ deciſus. Quod ne ſic remaneat, nõ ab re erit adducere huc illã quęſtionem, quæ à doctis afferre ſolet de iuramento, an ſit licitum iurare. Nullus in hac tota epiſtola Pauli apparet locus aptior & accõmodatior ad iſtud diſcutiēdum. Ex huius. n. quęſtionis deciſione, remanebit liquidum & dilucidum an Paulus peccauerit iurando nec ne. In exponenda namq; ſcriptura ſacra, excuſare omnino quæſtiones eſt impoſſibile: nam omnes ferme ex ea ortum habuerunt. Quantum nobis licuerit breuitate de hac re nos expedimus, memores noſtri inſtituti, multa relinquentes ſcolaſticis theologis. Ad rem igitur dicendam vt accedamus, primo duo encomia iuramenti recolamus, alterum eſt quod inter Dei beneficia nobis collata, recenſendum eſt iuramentum: alterum vero nobis cõceſſum eſſe ob defectum fidei humanæ inter homines, quæ ſi integra & ſana eſſet, homines iuramento haud opus haberent. Cæterum eſt hodie in mundo tam fidelitas fraudulenta vt paſſim ad iuramenta ſit neceſſum recurrere. Et vtinam in ipſo iuramento fides ſeruaretur. Nunc paucis dicimus inter theologos & ortodoxos homines indubitatam rem eſſe iuramētum fore licitum, ſi ſit cum ſuis tribus comitibus ſociatum: à quibus ſi denudetur, quòd ſit peccatum nihil mirũ. Videat & conſideret quiſq; qui iurat, quo modo vtitur iuramento. Si enim iuſiurandum ſua natura eſſet malum, nec Deus eo vteretur, neque pſaltes cecinniſſet dicens; Laudabũtur omnes qui iurant in eo. Ad religionis virtutē iuramētum ſpectat, ſi ſuos ſecum ferat comites. Remanet igitur inter catholicos citra controverſiam, iuramentum abſolute non eſſe vetitum neq; prohibitum illo ſecundo præcepto decalogi, in quo ſolũ prohibetur vanum iuramentum. Cęterum adducere rationes & argumenta illorũ hęreticorũ Vualdenſiũ & aliorum quibus conãtur oſtēdere chriſtianis eſſe interdictum iuramentum omnino, in pręſentiarũ longe eſſe onoroſum & prolixũ: ſatis nobis eſſe debet hunc errorē iam eſſe ab Eccleſia damnatũ & reprobatum, vt videre eſt in cõcilio Epheſino, & Conſtanſienſi etiã. Et illud quod Chriſtus dixit non iurate omnino, non prohibet abſolute iuramentũ, ſed iurandi facilitatē. Non debet chriſtianus eſſe nimium propenſus ad iurãdũ. Qui de hac re copioſam deſiderãt conſiderationē, legant D. Tho. 2. 2. q. 89. & Alphonſum à Caſtro virũ doctrina & religione non mediocriter pręditum, in illo ſuo egre

Marginal notes: Matt. 5. & 23. — An ſit licitũ iurare. — Duo encomia iuramēti — Pſal. 62. — Matth 5. — D. Thom. Alphõ. Caſt.

gio opere contra hæreſes, in dictione iuramentū. Porrò longe difficilius eſt ſcire an Paulus iurauerit hoc loco nec ne. Multis namq; hęc verba non videntur eſſe iurantis. Verba etenim iſta; Teſtis eſt mihi Deus, poſſunt eſſe hominis inuocātis Deū in teſtē ſui dicti, vel verba iſta poſſunt eſſe narratiua. In primo ſenſu ſine controuerſia ſunt iuramentum, in ſecundo non. Nam ſenſus eſt; Deus eſt meus teſtis: nō iuro per Deū. Quare volunt nonnulli verba Pauli hoc loco idem pollere ac ſi dixiſſet. Deus eſt meus teſtis eorū quæ ego ſcribo vobis Romani. Et reuera ſi iſti efficacius probarēt illorū verborum Pauli eſſe talem ſenſum, & illius mentē, vehementer credibile eſſet Paulum hic non vti iuramento. Verum præter id quod hoc eſt opponere ſe magno torrēti doctorū, qui buccis plenis aſſerūt Paulum hoc loco iuramento confirmaſſe quæ dicebat Romanis, in hanc declinare nos inducit ſententiam, quòd nihil incommodi conſequitur aut abſurdi, ſi dicamus Paulum iuraſſe. Non ideo eum peccati reum facimus, neq; Paulo aliquam impingimus notam. Non enim Romani tam rudes erant vt neſcirent iuramentum aliquādo fore licitum. Nam non repugnat legi naturæ neque ſcriptę. In politia humana ad tollendas lites vel citius finiendas, vtile eſt iuramentum. Quare Romanis propter hæc verba Paulus non fuit ſcandalum, nec illis præbuit offendiculum. Sed rogabis dicens; Vbi ſunt comites iuramenti huius? quę impulit eū neceſſitas? Reſpondemus. Ex reipſa quam ſcribebat, de qua certiores faciebat illos, naſcebatur iurādi neceſſitas. Oratio & gratiarum actio res ſecretiſſimæ & abditiſſimæ erant. Non enim Paulus gratias publicitus, & orationes coram multis vel aliquibus effundebat, ſed (vt nos credimus) formam in his à Chriſto exhibitam ſeruabat, clau-
Matth. 6. ſo ſcilicet oſtio orabat Patrem ſuum. Ergo ſi ſolus Deus videbat Paulū gratias agentem & orantem, quos teſtes poterat ipſe exhibere niſi Deum? Quare in huius rei teſtimoniū ſanctè inuocat Deum in teſtem dicens. *Teſtis enim mihi eſt Deus* Q. D. Vos Romani nō poteſtis intueri & videre meū cor. Hoc ſoli Deo datur. Vt cognoſcatis an habeā vos in meis orationibus pręſentes, & veſtri memoria faciam, non poſſum alium producere teſtē niſi Deum qui cordium ſcrutator eſt. Teſtem inuoco in hac reipſum Deū, qui mentiri nō poteſt. Quis tā ſtolidus crederet hic Paulū falſo iurare? Quādo periurus repertus eſt Paulus? Quis vnquā arguit eū mendacij? Vt igitur Pauli ſinceritas apud Romanos libera eſſet ab omni ſuſpicione, vel adulationis, vel fictionis, & in reliquis maior accreſceret Apoſtolo autoritas & fides, ad Dei gloriā, honeſtū & ſanctū fuit Pauli iuramētum. Nam hęc tria licitum efficiunt iuramētum. Quod ſi ab his expolietur, quòd fiat culpa dignū nulli ſit mirū. Credamus igitur Paulum emiſiſſe hic iuramentum, qui iā alibi hoc ipſum fecit. Et hoc exēplo Pauli. B. Auguſtinus in multis locis docet nō eſſe prauū & malū iurare. Dicitq; in ſermone Domini in mōte, ridiculū eſſe putare illū qui dicit per Deū iurare, ſed non illum qui dicit, teſtis eſt mihi Deus. Aequi pollētia eſſe hæc duo, tantus exiſtimat Doctor. Cui ſe ſubſcripſit noſter Tho. Et quicunq; alius tuto poteſt. Alter vero Tho. Caie. nempe nec vnum nec alterum determinate dicit, ſed ſubter fugium adinuenit dicens quòd ſi verbum verbo oratio redderetur (vt vtamur eius verbis) non eſſet legendum teſtis eſt mihi Deus, ſed Deus eſt meus teſtis. Et in hac lectione dicit Paulum nō iurare, ſed tantum dicere Deum eſſe ſuum teſtem. Sed libēter ab eo quærere mus ſi adeſſet, quod horū duorū magis cōfirmet Pauli ſynceritatē circa Romanos, an ſermo narratiuus vel iuratiuus. Multum ſane intereſt quidquam dicere

D. Auguſti.

D. Thom. Caieta.

dicere narrando vel iurando. Maior namque fides datur dictis alicuius cũ iũrat, quam cum narrat, tametſi Deus ſiue cum iuramento ſiue ſine eo, æque verax ſit teſtis. Et ſic Paulum adducere Deum teſtem, bene conuenit inter omnes, ſed an iurando an non iurando, hic eſt controuerſię cardo. Abundet quiſque in ſuo ſenſu. Quantum ad nos attinet.

Sequitur.

Cui ſeruio in ſpiritu meo in euangelio &c.

Cur dicat Pa. cui ſeruio in ſpiritu meo

VNo verbo poterat Paulus reddere Romanos certos & ſecuros, ſe non falſo iuraſſe, ſi dixiſſet ſic. Teſtis mihi Deus quód non mentior vobis Romanis, in his quæ ſcribo vobis, & non opus fuiſſet dicere, cui ſeruio in ſpiritu meo &c. Noluit tamen facere, quoniam tunc non oſtendiſſet miſterium quod in his verbis latens eſt. At dicis mox; Et quale eſt myſteriũ? Reſpondemus. In primis Paulus demonſtrat Romanis quo cultu ipſe colebat Deum, & ex conſequenti qualis ipſe eſſet erga Deum, quod non ficte Deũ colebat, adorabat & venerabatur, ſed veré. Sed quorſum hoc agit hic Paulus quid ad hanc rem facit cultus ſuus erga Deum? Dicimus non eſſe iſtud à Paulo extra rem adductum, ſed maxime ſpectabat ad ſuum iuramentum. Q.d. ipſe. Ne putetis vos Romani me adduxiſſe Deum in teſtem mendacij. Nam ego ei ſeruio in ſpiritu meo: Ac ſi dixiſſet: Eorum eſt adducere Deum in teſtem falſitatis, qui eum non colũt & adorant: ergo vero latria adoro eũ, ideo non debetis ſuſpicari quod falſo iurauerim. Repellit igitur Apoſtolus à ſe hanc ſuſpicionem. Vnde non dicit hoc vt ſe oſtentet bonum virum coram Romanis, ſed vt purget ſe. Secundo hoc fecit Paulus vt ſuos Romanos doceret quo cultu deberẽt Deum colere ad eius imitationẽ. Sed dicis Paulus hic non vtitur cultu, ſed de ſeruitute loquutus eſt, dicens, cui ſeruio. Non dixit quem colo. Seruire, non eſt colere. Multi ſeruiunt, qui non colunt. Reſpondemus. Paulus non dixit tantum ſeruio ſed adiunxit in ſpiritu. Seruire in ſpiritu. colere eſt, licet ſeruitus abſolute non ſit cultus. Qui ſolo corpore ſeruiunt, non colunt Deum, ſed qui mẽte & ſpiritu. Secũdo dicimus) quod docté Magiſter noſter Caie. adnotauit) apud exemplaria græca haberi ſeruitutem, non qualemcunque, ſed illã quã theologi appellant latriã, quæ eſt quædam ſeruitutis ſpecies quę ſoli Deo debetur, & non creaturæ. Dicis modo, cur igitur interpres & author vulgatæ editionis non animaduertit iſtud, & non dixiſſet ſimpliciter ſeruio? Non eſt culpandus quicunque fuerit. Quia iſtud ex eo fecit quod ſe vidit vocabulorum penuria conſtrictum eſſe. Caremus nos in lingua noſtra latina proprio vocabulo. Ideo vſus eſt interpræs communi nomine ſeruitutis ad explicandam iſtum Pauli cultum Dei. Vnde cum Paulus ſcripſerit græcè Romanis, iam intellexerunt de quo modo ſeruitutis & cultus loqueretur Paulus, non de quacunque, ſed de illa quæ ſoli Deo debita eſt. Dicit ergo Paulus;

Reſpon.

Vide. B. Th. 2.2. q. 103. ar. 3.

Excuſatur author vulgatæ verſionis.

Cui ſeruio in ſpiritu, &c. In principio epiſtolę in primis verbis dixit ſe eſſe ſeruum Ieſu Chriſti, hic autem dixit ſe Deo ſeruire. Ne putes aliam eſſe ſeruitutem. Sicut enim Deus & Chriſtus vnus ſunt dominus, ita vna ſeruitus eis debetur. Illic Paulus non declarauit quomodo eſſet in ſpiritu ſeruus, hic autem in gratiam Romanorum explicat. Cæterum cum duplex ſit forma ſeruiẽdi Deo, ſicut & adorandi, ſcilicet interna & externa, ſic geminus eſt modus inſeruiendi Deo, exterior & interior, vterque bonus quinimo neceſſarius (tametſi Lutherani externo quantum poſſunt detrahant.) Tamen multo melior

lior eſt interior, ſine quo non multū valet exterior. Quid obſecro valet corpore Deo ſeruire, ſi ſpiritus carni, mūdo, vel Dæmoni deſeruiat? nam Sicut (Chriſto teſte) Patrem veri adoratores in ſpiritu adorare debēt, ſic quoque eidem veri ſeruitores debent: Scilicet non ſolo corpore, ſed in ſpiritu. Cæterum particula hæc, in ſpiritu, ſuā etiam habet emphaſim. Triplex eſt hominum genus qui inſeruiunt Deo, quidam corpore tantum, alij corpore & ſpiritu, nonnulli vero in ſpiritu. Corpore tantum, qui coacte non voluntarie inſeruiunt, ſed crucem Chriſti portant ſicut Simon Cyrenæus. Mente & corpore illi qui licet ſpontanee ſeruiunt, non tamen Deo placent. Quia nō in ſpiritu contribulato, & corde contrito inſeruiunt. Hic enim ſpiritus cōtribulatus non deſpicitur à Deo vt atteſtatur Propheta Regius pſalm. 50. Spiritus contribulatus, Deo eſt ſacrificium. Sacrificium quidem contritionis, quod Deo maxime gratum & acceptum eſt. Contrito namq; debite, gratia nunquam denegatur. Et ſic Paulus ſeruiebat Deo ſuo non ſolum ſpiritu & corpore, caſtigans corpus ſuū, ſed etiam in corde contrito & ſpiritu humiliato inſeruiebat. Et hic modus maxime Paulo erat familiaris. Et inter iſtos modos inſeruiendi Deo hoc capitur diſcriminis, quod qui inſeruiunt in ſpiritu, non vocantur à Chriſto ſerui, ſed amici, ſicut dictum fuit Apoſtolis, iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos. Amicus ſic ſeruit amico, vt ſuum miniſterium ſit amico ſuo gratum & acceptum. Quod ſi aliquando nō eſt nō imputādū ei qui inſeruit, ſed alteri qui forte homo faſtidioſus eſt, vel conditionis talis vt nulla ei placeant. Deus autem nec faſtidioſus, nec talis conditionis eſt, ſed quæcunq; ei offerimus, in ſpiritu humiliato, guſtui ei ſunt etiā ipſa peccata. O beati vos Romani: qui Paulum nacti eſtis hominem talem in paſtorem & vicarium, qui in omnibus & per omnia gratus & acceptiſſimus eſt Deo! Non poterit non eſſe gratiſſimus in ſuis gratijs orationibus, & etiam in miniſtratione Euangelij, quod eſt eius officium. Sed expendamus quorſum dixit, in ſpiritu meo. nunquid ſatis erat dicere cui ſeruio in ſpiritu? Emphaſim forſan habet verbum meo? Cur non? Non eſt noſter Paulus redundans in verbis, ſicut nec diminutus in ſententijs. Adiungit meo ad tollendas alias huius loci intelligentias, quarum hic locus eſſet capax, niſi adiecſſet Paulus, meo, nam ſi tantum dixiſſet in ſpiritu, non addendo meo, cum nomen ſpiritus in ſacris literis eō diuidatur contra literam, ſenſus poterat eſſe, cui ſeruio in ſpiritu, id eſt non in litera. Non in litera quę occidit, ſed in ſpiritu qui viuificat. Sed quia adiectum eſt meo, apte non poteſt intelligi in hoc ſenſu. Quia ille ſpiritus non dicitur ſpiritus Pauli. Quare hic animaduertendum eſt non omnium hominum vnum eſſe ſpiritum, ſed diuerſum, quod alibi ſatis aperte dicitur. Nolite credere omni ſpiritui, ſed probate an ex Deo ſint. Iſte ſpiritus talis eſt in vnoquoq; qualia ſunt dona quæ habet à Deo. Qui nacti ſunt manſuetudinem, ſpiritum manſuetudinis dicuntur habere. Qui zelum, zeli, ſicut Elias, & ſic de alijs. Sic Paulus ſecundum donum ſibi datum accepit ſpiritum. Et hic ſpiritus Pauli eſt, ſi hoc modo loquamur de nomine ſpiritus. Habet Paulus & ſuum ſpiritum. Neq; repugnamus & contradicimus illis qui dicunt dari hominibus ſpiritus, ſed non ſecure nobis perſuademus hic Paulū loqui de hoc ſpiritu. Nam ſic non debebat dicere in ſpiritu meo, ſed in ſpiritibus meis. Multos habet Paulus ſpiritus, ſicut habet multa dona, in quibus omnibus Deo ſeruiebat. Quare nobis ſemper magis germana intelligentia viſa eſt huius loci illa quæ refert iſtud ad ſpiritum, hoc eſt mentem & animā. Hæc enim in ſcriptura multoties ſpiritus

Ioan. 4.
Luc. 23.
Pſalm. 50.
Ioan. 15.
Reſpon.
2. Corin. 3.
1. Ioan. 4.

tus dicitur. Et tūc ſenſus eſt, cui ſeruio in ſpū meo, in Euāgelio, & cætera, hoc eſt nō tātū corporeDeo ſeruio ſed etiā in ſpiritu meo, ideſt mente & anima mea. Alluſit fortaſſis ad verba Chriſti quæ dixit Samaritanæ, Veri adoratores & Dei cultores, adorabunt Patrem ſpiritu & veritate. Sic Paulus oſtendere voluit Romanis ſe ſeruire Deo nō in ceremonijs legis Moyſi, neque cultu tantum externo, ſed interno, qui fit fide & charitate. Deſyderamus hoc loco ſi quis habet aliquid melius, doceri ab eo magis, quam contentionibus deſeruire. Ex his Pauli verbis colligat eruditus lector differentiam inter cultū Iudęorum, Gentilium, & chriſtianorū. Iudæorum carnalis erat, in animalibus bobus, capris, ouibus, & volucribus. Gētilium quoque carnalis & falſus. Non fiebat Deo vero, ſed ſimulacris & Dęmonibus. Chriſtianorum vero cultus & verus & ſpiritualis eſt. Verus quia Deo vero fit, ſpiritualis, quia in ſpiritu eum colimus, faxit Deus vt ita ſit.

Ioan 4.

Paulus non more aliorū ſeruiebat Deo.

Trip. cultus

In Euangelio filij eius

Cur dicat Paulus in euangelio filij eius. Simile.

CVm in domo regis varia ſint miniſteria & adminiſtrationes, ſic varij ſunt & miniſtri. Non enim vnus omnia adminiſtrat, ſed ſunt multi, omnes tamen ſubditi ſunt regi. Sic in domo regis Ieſu Chriſti, quę eſt pręſens Eccleſia, multi adminiſtrant. Vnus ſeruit in cura peregrinorum alius prædicationi operam dat, alius ſcripturas interpratatur, alius docet indoctos, aliꝰ ſcribit libros, alius ſoli Deo vacat, alius proximorum intendit ſaluti, & ſic vnuſquiſque pro talento ſibi credito, ad inſtar corporis naturalis, in quo ſunt multa membra, non tamen eundem actum habentia. Ita omnes vnum corpus ſumus in Chriſto, habentes gratię donationes differentes. Et nedum vnū corpus tantum ſumus myſticū ſed etiam vnus tantum ſpiritus. In vno namque corpore vnus ſatis eſt ſpiritus. Vnꝰ quia vni Domino ſpirituali ſeruimus. Vnus, quia vna eſt tantum fides. Vnus denique propter baptiſmi vnitatem. inſinuauit Paulus illis tribus vocabulis; Vnus Dominus, vna fides, & vnum baptiſma. Cum igitur dixiſſet Apoſtolus ſe Deo inſeruire in ſpiritu ſuo, reſtabat ei dicere qua in re & in quo officio in hac Chriſti domo nempe Eccleſia ipſe Deo inſeruiret. Dicit modo, *In Euāgelio filij eius*. In docendo, plantando, & ſeminando Euangelio præcipuè inter gentes, quarum ipſe ſpeciali dono vocatus & creatus fuit magiſter & doctor. Non erat Paulus in Eccleſia ocioſe comedens panem. Gratias agebat, orationibus vacabat, & Euangelium annunciabat. Sed quomodo, ſegniter, an vigilanter? Quomodo, ſemel aut bis in anno (vt multi faciunt) laute ſe tractans, aut ſibi non parcens? Cutim curans, an corpus caſtigans? Audiamꝰ illum. Ipſe pro ſe reſpondeat, ętatem habet. Auſcultemꝰ ipſum ad Thimot. loquentem. Memor eſto Dominum Ieſum Chriſtū à mortuis reſurrexiſſe, ex ſemine Dauid, ſecundum euangelium meum, in quo laboro vſque ad vincula, quaſi male operans. Sed omnia ſuſtineo propter electos, vt & ipſi ſalutem conſequantur. Quod autem ad meum corpus attinet caſtigo corpꝰ meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Hoc igitur officio fungebatur Paulus, & in eo ſeruiebat Deo, & ipſum colebat. Officium ſanè laborioſum, ſed maxime glorioſū ac fructuoſum. Fructum autē prędicationis Pauli nec nos valemus enarrare, neque tēporis anguſtia ſuſtinet. Multis enim opus eſſet verbis & maiori dicendi copia quam ſit noſtra. Ex lectione namque ſuarū epiſtolarum ſatis lucide apparet Pauli fructus. Ipſe hic ſuum ſtudium & curam in plantando Euangelio propalat & manifeſtat, Quantus autem ſit futurus fructus non curat ſciens,

Ad Ro. 12. & 1. cor. 12.

Ad Ephe. 4

2. ad Timo. cap. 4.

1. Cor. 9.

ſciens quod qui plantat aut rigat nihil
1.Corin.3. eſt, ſed qui incrementum dat Dominus
eſt. Videte modeſtiam Pauli, ex tā
nobili officio nihil ſibi ad ſcribit præter
officij laborem, fructum autem in
Dei gloriam & proximorum cōmodum
refert. Quantus igitur ſit Pauli fructus,
qui ſcire cupit, Deum roget, & á
proximis requirat. Hic autem ſolum
nobis dicit, quod in officio Apoſtolatus
ipſe inſeruiebat Deo. Mirum negotium
proximorum (præcipuè Romanorum)
neceſſitatibus inſeruiebat, &
Deum ſe colere dicebat. Si namque
Deo tantum vacaſſet, nihil mirum. ſed
negotijs proximorū intendens, Deo
ſe ſeruire dicit. Vide quid dicis? Vidit,
& videt. Nonne Chriſtus reliquit ſcriptum,
Matth.25. quod vni ex meis minimis feciſtis,
mihi feciſtis? Igitur qui ſeruit proximis,
Chriſto ſeruit. Non enim tantū
illa Dei ſeruitus dicitur qua homo ſoli
Deo vacat, ſed etiam illa qua ſui proximi
negotia curat. Si comēdauit Chriſtus
Magdalenæ partem, non tamen
Lucæ.10. reprobauit illā quæ Marthæ erat. Magdalena
typum eorum qui contemplationi
vacant tenet, Martha autem eorum
qui de proximis curam habent.
Non vult Deus totum cultū, ſicut nec
à nobis totum popoſcit amorem, ſed
ſicut in amore patitur ſocium, ſic & in
cultu comitem. Qui prædicant Euangelium,
curam habent de ſuis proximis.
Bonam enim illis præcantur ſalutem.
Quo nomine lætanter & magno
plauſu eſſet ab omnibus recipiendum.
Sed cuius dicit Paulus eſſe Euangeliū
quod annūciat, ſuum an alterius? Reſpondemus,
audet aliquādo Paulus appellare
euangelium ſuum in ſuis epiſtolis,
ſed hic non dicit eſſe ſuum, ſed
filij Dei. Nouus ſermo. Supradixit euāgelium
Patris, hic affirmat eſſe filij. Sed
quid mirum? Quę ſunt patris ſunt ne
Matt.11. diſcreta ab his quæ filius habet? Filius
eſt alia perſona, ſed non alius Deus. Filius
confitetur omnia ſibi tradita eſſe
a Patre ſuo. Pater à filio nihil. Verumtamen
quæ patris ſunt, & filij quoque
ſunt, & verſa vice. Nihil igitur mirum
ſi Paulus dicit modo euangelium eſſe
Patris, modo dicit eſſe filij eius. Sed dicamus
paucis quomodo eſt filij. Eſt euāgelium
filij Dei, eo quod ipſe eſt materia
euangelij. Filij eſt, eo quod predicatum
ab eo, & ad hoc à Patre miſſus.
Denique filij eſt, eo quod ipſe Paulo
& cęteris Apoſtolis commiſſum fecit,
prædicandum omni creaturæ, quā Marci vlti.
do dixit; Ite, prædicate Euangeliū. &c.

Quod ſine intermiſsione memoriam veſtri facio. &c.

EXplicatio ingentis affectus & amo Ingēs amor Pauli.
ris ſunt verba hæc circa Romanos
Non temere Paulus præmiſit iuramētum.
Quis enim Paulo fidem dediſſet
niſi quod hic dicit iuramento affirmaſſet?
Hominem qui Romanos non agnouerat,
tanta illos proſequi beneuolentia,
vt ſine intermiſſione in orationibus
ſuis illorum memoriam haberet,
quis crederet? Reuera congruè Paulus iuramento
indiguit, vt tantum animi ſui
affectum Romanis perſuaderet. Credite,
credite ó Romani Paulo. Nulla eſt
hic hyperbole aut exageratio, ſed ſermo
iſte ſuam idoneè habet veritatem
Quod vel ex eo quod iuramento eſt
confirmatus, credere poteſtis. Teſtis
inquit mihi eſt Deus, quod vera vobis
loquor. Quādo aliquis homo fide dignus
loquitur, & iureiurando illud affirmat,
inciuile eſt dubitare de eo
quod dixit. Maxime fide dignus eſt
Paulus, & quod vobis ſcribit medio iuramento
loquitur. Aequum ac iuſtū
eſt vt ei fidem præbeatis. Dicunt; Bene
eſt, ſed quod nos detinet tantiſper verbum
illud eſt quod dicit ſine intermiſſione
ſe noſtri memorem eſſe. In nulla
alia re occupatur Paulus niſi in noſtri
memoria? Nunquid illi cura eſt de
Corinthijs, Galatis, & alijs? Nos ſumus
in cauſa quod cæteras gentes noſtri
gra

gratia habeat oblitas? Totos dies totaſque noctes inſumit pro nobis orans & Deum deprecans? Non durabit. Nā quod caret alterna requie, durabile non eſt. Non interponit interdū ſuis gaudia curis? Perpetuo orat ſine inter pollatione? Si ita eſt (reuera ita eſt) magno nos obſtrinxit beneficio, pro quo magnas tenemur referre gracias, vt gratijs gratias compēſemus. Neminē veſtrum terreat, ô Romani, quod Paulus dixerit ſine intermiſſione. Prudenter iſtud intelligere debetis, & non vt prima facie vox ſonat, ſed boni conſulite quod Paulus dicit. Vobis inſinuare vult, quando orabat, ſemper ſine intermiſſione veſtri memoriam faciebat Quod clarius dixiſſet, dicēdo; In meis orationibus nunquam intermittebā vos. Sine intermiſſione erat ſemper in me veſtri memoria, non alios excludendo, ſed vos cum illis includendo. Quando aliquis orat pro aliquo inter pollatis vicibus, cum intermiſſione orat pro illo. Prætermittit namq; interdum illum, Paulus nunquam Romanos prætermittebat. Et hoc ſibi vult in iſtis verbis, & non quod omnibus horis dici & noctis ipſe pro eis oraret. Hoc namque non ſufferunt humanæ vires. Sed horis conſtitutis & ſtatis orabat. Alijs enim rebus operam dabat. Comedebat, dormiebat & manibus ſuis operabatur, ſicut ipſemet fatetur 2. ad Theſſalo. cap. vltimo. Hæc omnia interdum prætermittebat, vt orationi operam daret, cui[?] ipſe ſtudioſiſſimus erat, adimplens illud Christi iuſſum Luca. 18. Oportet ſemper orare, & non deficere. Quantum enim momenti habeat apud Deum oratio, ipſe experimento callebat. Quare orationē ſuis diligentiſſime commendabat dicens; Et vos quoque ſine intermiſſione orate. 1. ad Theſſalo. cap. 5.

Alluſio.

Alluſio. Audiāt hoc qui prælatorum munere fungūtur, quique paſtores ſunt quantum debeant habere curam vt orent pro grege ſibi commiſſo. Nec ſat eis eſſe deberet quod illum doctrinę verbo paſcant. Hoc quidem debēt facere, ſed illud (Pauli exemplo non omittere.) Certe aureis literis & indelebilibus deberent Prelati ſcribere verba hæc Pauli, quæ iſtud vigilantiſſimū ſtudium prælatorum erga ſuos ſubditos oſtendunt. Prælati debent ōt.[?] orare pro ſuis ſubditis. Vnde Samnel 1. Reg. 12 cap. dicebat. Abſit a me hoc peccatum, vt ceſſem orare pro vobis. Sed prohdolor, nihil minus curant aliqui huius temporis prælati, redituri tamē de huius muneris negligencia rationē Sed & ſubditi egregium habent hoc loco documentum, quod duabus deberent amplectimanibus, ſcilicet quód & ipſi habeant priuatas ſuas preces, nec ſint tantum contenti orationibus communibus & publicis. Paulus enim cui dictum eſt; Sufficit tibi gratia mea 2. Corin. 12. qui certus erat de ſua corona, præter illam gratiam quam dictum eſt ei ſuffi cere, adhibet preces priuatas, & nos tātum negligentes erimus, vt contenti ſimus orationibus communibus? Abſit ſed vtraſque adhibeamus. Sunt ſane vtræq. Deo quam gratiſſimæ.

Alluſio ſecunda.

Alluſio ſecū. Aliud reliquit nobis Paulus ſaluberrimum documentum, vt inſeruiamus proximorum noſtrorum neceſſitatibus, in hoc rem gratiſſimam Deo facturi. Quod ſeruitium annumerauit inter modos colendi Deum ipſum. Reſeruantes tamen ei illam ſeruitutis ſpeciem quam latriam appellamus In reliquis autem noſtris proximis inſeruire curantes. Hoſpitalitatē non obliuiſcentes, calamitatibus eorū occurrentes, infirmitatibus ſubueniētes, pro illis gratias agentes. illos Deo orationibus commendantes. Huiuſmodi enim hoſtijs promeretur Deus, Ad Heb. 13 cui gratiſſimus eſt hic inſeruiendi modus.

Sequ

Sequitur.

Obſecrans ſi quomodo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniēdi ad vos.&c.

Quænam eſſet memoria Pauli de Romanis.

EXplicat Paulus quænam eſſet memoria quam de Romanis habebat in ſuis pręcibus. Sunt quidam in orationibus memores, rogare Deum vt Deus dignetur illos à malo præſeruare ab inimicis cuſtodire, bona iſta caduca & terrena elargiri, fortunam bonam pręſtare, diuitijs abundare, pōpoſos titulos poſſidere, & denique vt ſuccedant illis omnia ex animi ſententia. Iſtum habent ſcopum in ſuis orationibus, quando Deum orant. Paulus horum nihil excogitauit, ſed eo tandem intentio ſua tendebat, quo poſſet illos illos inuiſere, illiſque frui in Domino. Maxime enim cupiebat videre illos. Pro hoc ardenti deſiderio vt compleretur, Deum orabat. Quare oſtendebat Romanis beneuolum & amicum animum. Hic eſt enim amantis genius, vt quamdiu corpore abſens eſt, cupiat ſuis oculis intueri rē amatam. Sponſa amore capta, per vicos, plateaſque quærebat dilectum ſuum, dicens. Filiæ Hieruſalem, ſi vidiſtis vos quem diligit anima mea? Si inueneritis, renunciate ei quia amore langueo. Et alio in loco ipſamet ſponſa cupiens illum habere pręſentem, anxia dicit. Quis mihi det te fratrem meum ſuggentem vbera matris meæ vt inueniam te foris ſolum & de oſculer te? Omnia verba hæc ebulliunt ardore deſiderij, quo amans cupit videre amatum. Conſimilia ſunt hæc Pauli verba, quibus vehementiam ſui deſyderij aperit & demonſtrat, & eiſdē verbis magis declarat quam beneuolo ſit erga eos animo. Dicit ergo.

Cant. 3.

Can. ca. 8.

Obſecrans ſi quomodo. &c Cum particula obſecrans putamus nos adiungendum eſſe aduerbium ſemper, & non cum præcedentibus. Ita vt ſenſus ſit ſine intermiſſione in meis orationibus memoriam facio veſtri. Semper obſecrans ſi quomodo tandem aliquando &c. hoc eſt ſemper orans vt hoc meum deſyderiū quo ardeo videndi vos (ſi Deo placuerit) cōpleatur & executioni mandetur. In hoc enim mea oratio occupatur. Q.d. Hoc vnum ſolum mihi eſt deſyderium, nō videndi veſtram illuſtrem & magnificam vrbem, non generoſas domos & ſplendida palatia, non veſtros Triūphales currus, nō veſtras magiſtratuū celeberrimas ædes non denique veſtra, ſed vos Romanos, mihi chariſſimos, & in Ieſu Chriſto diligētiſſimos

Obſecrans ſi quo &c Nota eſt differētia inter orare & obſecrare. Vtraque eſt eleuatio mentis in Deum, ſed obſecratio addit ſupra orationem atteſtationem quandam, qualis eſt illa Eccleſiæ oratio; Per admirabilem aſcenſionem tuam, & Spiritus ſancti gratiā libera nos Domine. Sed quam Paulus Deo faciebat atteſtationem? Non legimus nec interprætes aſſignāt. Nec mirum. Nam fermé omnes dicunt mutādam eſſe vocem obſecrans in vocem orans. Neque videmus quid abſurdi contingit ſi legamus vt vulgata habet. obſecrans. Quæ vox non eſt omnino ab ore Pauli aliena, vt in eo verſati ſatis ſciunt. Obſecro verbum componitur ex ob & ſacrum. Obſecrare per aliquam rem ſacram rogare. Qui orat pro re quam maximo affectu optat, iſte obſecrat. Paulus in ſuis orationibus Deum orabat pro re quam magno optabat affectu, qualis erat videre Romanos. Sed dicis, non eſt hic atteſtatio rei ſacrę, quæ dicitur obſecratio Manifeſte admittimus, ſed forſan erat ſecreta dicens, Obſecro te Domine, vel per tuam bonitatem, clementiam, vel miſericordiam, vt detur mi:

Differentia inter orare & obſecrare.

hi

hi legitima & oportuna occaſio viſẽdi Romanos. Hanc formam fortaſſis vel conſimilem ſeruabat Paulus Deum obſecrans & orans. Cæterum duo hic accommode ſatis ſe offerunt ſua ſponte petenda à Paulo, alterum quorſum aggregauit & coaceruauit hic tantam aduerbiorũ copiã? Quid hic facit tantus vocabulorum aceruus? Nunquid Paulus vult oſtentare eloquentiam ſuam? Secundum quod à Paulo rogamus eſt, vt dicat nobis quæ neceſſitas impulit eum vt tam exactam det Romanis de ſuo deſyderio rationem. Quod ad primum attinet, conglutinatio illa aduerbiorum non eſt ſine emphaſi. Primo poſita eſt ad vehementiam ſui deſyderij diſcooperiendam. Secundo vt doceat nullo modo ſtetiſſe per eum ſi non viſerit illos. Nam ipſe ſatis optabat adimplere ſuum deſyderium, ſed non licebat per tempus, nec fuit locus & occaſio & oportunitas commoda vt ea acceptata ad eos venire poſſet. Q. d. Habete me excuſatum. Ego libentiſſime vos iam multo ante inuiſiſſem (nam iſtud maxime cupio) ſed non licuit. Quod ſi me rogatis quid cauſæ fuit non datam mihi fuiſſe occaſionẽ? Nunc tantum hoc dico vobis, quia non fuit voluntas Dei. Ego autem nõ debeo vel pedem mouere abſque Dei voluntate. Sum etenim eius ſeruus qui nõ habet propriam ſed domini ſui voluntatem. Ad aliud vero ſecundum dicimus vt nemo Paulum in hac re miretur. Nam tametſi ſuperior non ſit aſtrictus rationem dare ſuis inferioribus, tamen Paulus pro ſua modeſtia & humilitate Romanis voluit dare. Tum vt intelligerent quod ipſe illos non vt ſeruos vel ſubditos, ſed tamquam amicos haberet. Quibus etiam cordis abſtruſa & ſecreta pandenda ſunt. De ſyderium res abſcondita eſt. Tum fortaſſis hoc fecit ne Romani (vel excitãtibus pſeudo apoſtolis, qui de Paulo non bene multum ſentiebant) vel Romanis ipſis ſuſpicantibus Paulum de ſe non habere illam curam & diligentiam, quã ipſe de cęteris habebat, putarent eo maxime quia alijs ſcripſerat & illos præſentia ſua viſitauerat de Roma autem nulla cura ſibi erat, cum ipſa eſſet caput mundi & gloria eius, ſed quaſi obliuioni tradita. Timens autẽ Paulus ne Romani hanc quęrimoniã haberent, voluit apertiſſime oſtendere nihil tale veniſſe in eius mentem. Et idcirco curauit ab illorum mente depellere hanc ſuſpicionem, ſi forſan eam animo concepiſſent ſuo.

Reſpon. (margin, beside "quæ neceſſitas impulit")

Sequitur.

Proſperum iter habeã in voluntate Dei &c.

Multa ſunt quę homines retrahere ſolent ne ſe committant itineri. Aliquando temporis inclemẽtia quando nimis viget auſter, quando eſt niuium ingens copia, quando vigent calores, quando via non eſt tuta ſed oppleta latronibus, quando via eſt aſpera & iter fragroſum, quando nimis longum, & denique quando nimis periculoſum. Hæc incommoda viam reddunt inambulabilem. Quando horum aliquid eſt, iter nõ eſt proſperum ſed aduerſum. Paulus optabat iter proſperum. Rogemus eum vt dicat nobis quid horum impediuit quo minus non arriperet iter Romã verſus. Fuit ne detentus ob aëris inclemẽtiam? Aut quia via non erat tuta, vel quia aſpera, & fragoſa, aut quia ſceleratis hominibus plena? Nihil horum detinuit Paulum. Cur igitur ſe continuit? Cur tanto in tempore non eſt aggreſſus iter? Deſyderabat. & optabat & nõ properabat? Neceſſitas & deſyderiũ aculei & calcaria ſunt. Cur igitur non ſe accingebat Paulus ad iter? Reſpondet eo quod non haberet, proſperũ iter. Obſecro quando datur proſperum

Multa retrahere ſolent hominem ab itinere non faciendo.

Reſpon.

rum iter? Non facit iter proſperum planities viæ, non ſecuritas, non fertilitas, non hoſpitiorum bonitas, non breuitas viæ? Quid igitur proſperum facit iter? Pſalmiſtam conſulamus & audiamus. Quid dicis Propheta? Reſ-
Pſal.67. ponder Proſperum iter faciet Dominus & volũtas Domini. Mira res. Proſperitatem itineris facit Deus. Quando Dominus eſt tranſiturus per iter aſperum & fragroſum, ſerui ſolent prępa rare viam, & eam proſperam facere, vt ſine labore eam Dominus deambulet. Hic è contra fit. Dominus ſeruis ſuis proſperum iter facit. Neque
Oſe.13. mirum. Ipſe namque aſcendit pandens iter ante nos, & ipſe eſt noſter ductor. Ipſe noſtrum iter facit latum.
Pſal.118. Latum mandatum tuum nimis. Iter Dei ſecurum: iter impiorum peribit. Quare peribit? Quia non eſt proſperum. Quare non eſt proſperũ? Quia non eſt in voluntate Dei. Impius non ſequitur ductricem Dei voluntatem. Non poteſt quis habere iter proſperum ſi declinet à Dei voluntate quæ eſt recta. Impio eſt alia via quæ videtur illi recta: ſed nouiſſima ducunt ad
Tobiæ.4. interitum. Hinc illud ſalubre conſiliũ Tobiæ 4. animaduertere licet, docens filium ſuum dicebat ei. Omni tempo
Mos fratrũ dominicanorum. re benedic Deũ, & pete ab eo vt vias tuas dirigat. Et Pſaltes obnixe rogabat dicens; perfice greſſus meos in ſemitis tuis. Vnde antiqui patres pro more habebant peregrinantibus prę cari ſalutem vt proſperum iter haberent. Et in noſtra religione id moris eſt vt recedentes fratres religioſi à domo, qui iter agere debent, vt vel corã ſacro ſancto ſacramento altaris, vel alibi coram imagine aliqua proſtrati, ibi pro proſperitate itineris preces effundant Domino antequam iter arripiant. Et idipſum iubet ordo faciendum quando reuertuntur ab itinere. Quinimo per viam ſingulis dieb[us] mox ſummo mane ab vrbibus egreſſi, ambulantes pro proſpero itinere Deum orant. Quam conſuetudinem vtinam omnes ambulantes ſeruarent, forſan non tot & tanta ſiniſtra illis accideret. Pau. orationibus proſperum iter optabat. Hodie quidam more beſtiarum equorum, & mulorum, equitant & ambulant. Memores eſſe deberent corũ periculorum quæ in itinere hominibus euenire ſolent. Et proinde euntes, & redeuntes committere ſe Deo, & Angelo ductori noſtro dicentes. In viam pacis dirige nos Domine, vt cum ſalute reuertantur ad propria, & Angelus Domini comitetur nobiſcũ, vel aliam ſimilem præcatiunculam recitare. Norma egregia de ambulandi per iter

Sequitur.

In voluntate Dei veniẽdi ad vos &c.

Paulus non audet ire ad Romanos & itineri ſe committere niſi habeat Dei voluntatem comitem. Videre illos deſyderabat, ſed eos inuiſere ſine volũtate Dei recuſabat. O ſanta & omni laude digna obedientia! non habet Paulus velle aut nolle, ſine Dei voluntate. Alluſit hoc loco ad Chriſtum qui etſi calicem bibere recuſabat, tamen Patris voluntati collũ ſubmiſit dicẽs. Si nõ poteſt fieri quod ego volo, tua fiat voluntas, non mea. Vide, D. Thō. 3. p. de voluntate Chriſti. q. 18. ar. 5. Lucæ 22. Sic Paulus abſolute non optat videre Romanos, ſed cũ voluntate Dei. Nec mirum. Nam abſque ea nihil eſt proſperum, nihil iucundum, & nihil rectũ. Diligentiſſime ſcrutetur hęc Pauli verba chriſtianus lector, & intelliget & ſciet ſua moderari optata & deſiderata, iuxta rectam regulam. Quidam enim laxant habenas in ſuis deſyderijs neque ea ſubmittunt voluntati diuinę, ſed pro ſua libidine & ineffrenata concupiſcentia. Vnde fit vt rariſſime, vel nunquam compleantur. Dicis nobis. Ego obnoxia & peſtifera, & Deo aduerſa non deſidero. Bene eſt, Nec

Pau

Paulus rem malam & in iuſtam optabat.Non enim malum erat Pauli deſiderium, & ramen illud volunrati Dei ſubijciebat.Neque Pauli optatum diuino beneplacito diſplicebat, adimpleri autem nolebat niſi Deo volente.Dicis forſan. hæc conditio fruſtranea eſt,& pro non adiecta haberi deber.Quis ram ingenij inops eſt, & rationis expers,qui non intelligat nihil fieri poſſe Deo nolente, ſed cuncta fieri Deo volente? Nihil igitur opus erat addere in voluntare Dei. Iam enim intelligebatur illa condirio,etiāſi non eſſet expreſſa.Et Iuris canon & regula eſt,quod expreſſio eorum quę tacite in ſunt,nihil operatur.In omni enim facto & oprato racitè intelligitur,Deo volente,permittenre,& dante.Nam niſi Deus dederit & conceſſerit,nemo ſperare debet & poteſt irer proſperum.Imò, nec quicquam iucundum.Non eſt exiſtimandū Paulum hæc verba adieciſſe ſine myſterio Hoc ſane fecit primó vt oſtenderet ſe non eſſe de albo illorum quos Apoſtolus Iacobus carpit cap.4. qui in conſideratè ſatis & de re futura incerti dicebant,ecce nunc qui dicitis hodiè,aut cras ibimus in illam ciuitarem & faciemus ibi quidem annum, & morabimur, & lucrū faciemus. Hæc dicebant illi.Adiungit Iacobus dicens Et nō diciris ſi Domin⁹ voluerit, Aut ſi vixerimus,faciemus hoc aur illud: hoc hominum genus carpit ibi Iacobus.Ne igitur comprehenderetur Paulus ſub iſta nota, appoſuir verba hęc dicens, in voluntare Dei.Hoc eſt. Si Deus voluerit.Q.d.Ego prætervoluntarem Dei nihil volo.Nec nobis, nec noſtris proximis, nos quicquam præter Dei voluntatem optare debemus. Dilectio proximorum non pro noſtra,ſed pro Dei voluntate exhibenda eſt.Qui vero aliter tribuit, diligendi modū&mēſurā excedit.Pau.nimiū Romanos dicebat à ſe eſſe dilectos, ne quis putaret excedere dilectionis regulā,adiecit ſuo deſyderio voluntarē Dei.Q.d.tacite.Non excedo dilectionis regulā,quia eā voluntati Dei ſubijcio.Meum deſyderiū inuiſendi vos ſub Dei voluntate eſt ſubiectum. Si Deus voluerit, impleatur, ſin minus, non ęgre feram Secundo verba hęc appoſuit Paulus, vt nos ſimul cum Romanis doceret, ne ſperemus aliquid poſſe nobis proſperum euenire, niſi eatenus quatenus conforme erit diuinæ voluntati,cui noſtrā tenemur in omnibus conformare. Non ignorabat tantus doctor Paulus nihil fieri poſſe citra Dei beneplacitū, neque hac de cauſa adiecit iſtud,ſed vt intelligant Romani ſe pluris facere Dei voluntatē quā ſuum ingēs deſyderiū videndi illos. O quam diſpares ſunt Paulo quidam noſtri ſimiles,qui incōſulta Dei volunrate, ſua putant poſſe adimpleri deſyderia.

Iaco.4.

Quæſtio an teneamur cōformare noſtram voluntatem in volito & ratione volendi cum voluntate Dei.

Alluſio.

Alluſio.

DIſcant hic Chriſtiani vt ſua vota ſint compoſita & ordinata ſecundum regulam diuinæ voluntatis.Nec putent illa ſibi eſſe proſpera quæ mūdanis hominibus arrident, ſed ea credant fore commoda ſiue læta ſiue triſtia,ſiue aduerſa,ſiue proſpera fuerint quæ conformia ſunt Dei voluntati, quæ prius in omnibus adimplenda eſt, vt cū Propheta regio dicant;Doce me Domine facere voluntarem tuam,quę certa & ſecura, regula eſt ad noſtrā regulandam,deſyderia noſtra Dei volunrati committamus. Ipſum amemus, ei diligenter inſerniamus, ſicque nullis noſtris fruſtrabimur votis ſed omnia quęcunque faciemus,ſemper proſperabuntur.

Pſal.142.

Alluſio ſecunda.

Alluſio.

NOn deſpondeant animū qui Deo inſeruiūt&eius voluntatē adimplere curant,ſi mox non efficiātur ſui

bet præſentia doctoris, cuius exempla plus mouent quam verba, ſcripta quę mortua ſunt nec tantam efficaciam habent ad mouendum vel perſuadendum, ſicut viuus ipſe ſermo de ore dicentis effluens. Et proinde deſiderabat beatus Paulus coram & in præſentia dicere, & potius per præſentiam viſitare, quam per literas illos docere. Deinde nota Paulum non rogatum à Romanis polliceri, imo impartiri donum & velle viſitare eos, etſi non vocatus fuerit ab eis. Qua in re verum ſe oſtendit amicum. Nam is certè verus dici poteſt amicus, qui de ſuis donis dat antequam petat amicus, & illius neceſſitatem iuuat priuſquam ab eo vocetur. Non ſic hodie habet humana amicitia, in qua nec amicus amico cõmunicat, nec niſi quam rariſſime ſubuenit. Nõ igitur expectauit Paulus Romanorum petitionem, nec eorundẽ nuncios, ſed vera amicitia motus præuenit eos dicens. Maximè opto veſtrũ aſpectũ, quo mihi liceat vos de meis donis facere conſortes.

Notatur humana amicitia.

Sequitur.

Vt aliquid impartiar vobis gratię ſpiritualis ad confirmandos vos.

CVius rei gratia Paulus cupiat videre Romanos, apertè declarat hic textus. Cum humanarum actionum varij poſſint eſſe fines (omne enim agens agit propter finem, & ſi liberum ſit, pro ſuo beneplacito ſibi preſcribere poteſt hunc vel illum finem) dicit hic Paulus ob quem finem optaret videre Romanos & cum illis præſens eſſe, & illorum frui ſocietate. *Vt aliquid*, inquit *impartiar vobis gratiæ ſpiritualis*. Q. d. Non tam mei compendij & vtilitatis, quam veſtri. Paulus iam viderat tot & tanta raptus

Cuius rei gratia Paulus cupiat videre Romanos.

in tertium cœlum, vt nullam cupiditatem haberet videndi ea quæ Roma habebat, ſiue eſſent præclara loca, ſiue raræ antiquitates. Quorſum cuperet videre vana quæ Romæ erant, qui raptus vidit arcana, quæ non licet homini loqui? Non erat hic Paulo Romam eundi finis, ſed alius longè prẹſtantior. Dic ito Paule tu. Intelligant Romani ex tuomet ore quis ſit tuæ profectionis ſcopus. Reſpondet: placet. Cauſa quæ me mouet viſendi vos nulla alia eſt niſi *Vt aliquid impartiar vobis gratiae ſpiritualis*. Ac ſi dicat. Non vt accipiam à vobis, ſed vt dem. Et quid vis illis dare? Reſpõdet. Quod ego habeo & à Domino accepi. Volo vt vos Romani ſitis participes meorum donorum & beneficiorum, vt iam non verbis, ſed donis agnoſcatis & exploratum habeatis meum in vos amorem. Signum dilectionis, exhibitio eſt operis. Alluſit ad illud Ioãnis; Non diligamus verbo, ſed opere. Sed cedó quale eſt donum quod impartiri vis Paule? Eſt ne aurum, argentum vel quicquam ſimile? Nequaquam: ſed aliquid gratiæ ſpiritualis. Qualis eſt dans, tale eſt donum. Spiritualis dator ſpiritualẽ donum exhibet. Spiritualẽ gratiam pollicetur ſe daturum Paulus Romanis. Sed quo pacto dabit Paulus donum ſpirituale, quod ſuum non eſt? Vſurpabit ne quod Dei eſt? Nonne donum perfectum de ſurſum eſt à patre luminum? Quomodo ergo dabit Paulus ſpiritualem gratiam? Expendamus literam, & ſubinde fiet obiectioni ſatis. Nomine gratiæ ſpiritualis non intelligit Paulus gratiam gratum facientem, cuius dator eſt Dominus: ſed nomine gratiæ ſpiritualis intelligitur donum ſpirituale, ad perficiendos illos in fide & bonis moribus. Sed dices, quod eſt hoc donũ? Reſpondemus. Doctrina Pauli à Deo ſibi data, quam ipſe vehemẽter cupiebat docere illos, nõ

2. Cor. 12.

1. Ioan. 3.

Iaco. cap. 1

per epiſtolam, ſed vi uā voce, quæ habet maiorem energiam ad docendū & perſuadendum. Addimus etiam multa eſſe quæ non tuto commiti debent literis, nec per eas apertè & cō modè explicari valent, niſi adſit mā giſtri præſentia. Hanc Paulus Romanis exhibere cupiebar, vt ſuorum donorum participes illos conſtitueret. Quomodo autem Paulus hoc præſtare poſſet, intelligere haud difficile eſt ſi nomine gratiæ ſpiritualis intelligamus (vt diximus) donum ſuæ doctrinę. Communicabilis eſt doctrina doctoris. Si vero iſtud referamus ad alia dona ſpiritualia, dicimus quod donum bifariam poteſt eſſe Pauli, vno modo quòd ipſe ſit author illius & ſic donum non eſt Pauli. Alio modo eſt donum Pauli tanquam diſpē ſatoris, vt ipſemet alibi declarauit dicens. Sic nos exiſtimet homo vt mi niſtros Dei, & diſpenſatores miniſteriorum eius. Quare beatus Ambroſius non legit impartiri, ſed adminiſtrare. Et beatus Chriſoſtomus legit tranſmittere. Adminiſtrare & tranſmittere propriè non eſt dare, ſed cō municare. Dona enim quæ dantur doctoribus, communicabilia eſſe debent. Alioqui in vtilitatem ſtātum doctorum data eſſent & non diſcipulorum. Neque tunc temporis culpa digni eſſent, qui dona ſua ſibi ſolis ſeruant, & alijs non communicant. Paulus verus doctor communicare optabat Romanis donum ſibi collatum, O Romani læta fronte ſuſcipite Paulum, qui non cupit metere veſtra carnalia, ſed ſeminare ſua ſpiritualia. Animaduertant per Chriſti viſcera tā qui docent quam qui pręſunt, iſtum tam chriſtianum & pium Pauli animum. Illi vt ſuis auditoribus non fabulas, non nęnias, non friuola, non carnalia, ſed ſpiritualia communicent. Et vos qui ouibus ſanguine Chriſti redemptis præfecti eſtis, ſi cupitis expilare lanam, & lacearum comedere, ſaltim præbete illis (Paulū æmulantes) aliquid gratiæ ſpiritualis, illis adminiſtrare dona quæ habetis, & ſic iuſtius carnalia illarum metetis. Et illud beati Petri; Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes, adimplebitis.

1. Corin. 4.
D. Amb
D. Chriſo.
1. Pe. cap 4

Sequitur.

Ad confirmandos vos.

Cur dicat Pau. ad confirmādos vos.

Occurrit obiectioni quam ei Romani obijcere poterant, dicentes ſe iam recepiſſe gratiam & ea nō indigere. Declarat ſe Paulus dicens. Non clam me eſt, vos recepiſſe gratiam. Non enim vos difficiles prębuiſtis ad recipiendum Euangelium, ſed prompto animo accepiſtis gratiam ſidei Ieſuchriſti, Neque ad hoc cupio videre vos, ſed *ad confirmandos vos:* Confirmationem fidei in vobis opto. Q. d. Non ſatis eſt accepiſſe, ſed perſeuerare & confirmari opus eſt. Qui non retinent verbum, fructum non faciunt Fortaſſis vult inſinuare Romanis, ne ſint ſicut & Galatæ qui etiā receperunt puritatem Euangelij ſine fermento ceremoniarum legis qui poſtmodum à pſeudoapoſtolis perſuaſi ad Iudaiſmum & vomitū reuerſi ſunt eo quod non fuerunt conſtantes in doctrina prius recepta. Et ideo dicit Paulus cupere videre illos vt per ſuam præſentiam confirmentur. Confirmatione indigemus. Nam qui hodie ſtat, cras cadere poteſt. Confirma, inquit Pſaltes, Deus hoc quod operatus es in nobis. Inter pſeudo apoſtolos verſabantur Romani. Quare ne illis contingeret quod Galatis vſuuenit, confirmatione opus habebant. Sed dicis. Iſtæ erant ne Pauli partes? Nonne hęc prouincia Petro incumbebat, cuius miniſterio receperunt fidem? Si hoc Petri erat munus, iam

Pſal 67.

iam Paulus videtur ponere manum in meſſem alienã, & vſurpare quod ad eum non attinebat. Non eſt negan dũ partes eſſe Petri confirmare Romanos. Nam & peculiariter ei à Domino dictum fuit; Tu conuerſus, confirma fratres tuos. Nihilominus tamẽ Paulus & hoc facere poterat ex ſpeciali Dei priuilegio, quia de eo ad Ananiam dictũ eſt; Vade, quia vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meũ coram gentibus & regibus. Sed hoc verbo forſan Paulus offendit Romanos. Nam illis notã inconſtantiæ & leuitatis impingere videtur. Qui nam que fluctuantes ſunt, ij confirmatione opus habent. Reſpõdemus. Non poſſumus inficiari verbum Pauli eſſe aliquantulum durum & acre: ſed non fuit prolatum ab eo animo pungendi & feriendi Romanos, quod mox ipſemet declarauit dicens. Ideſt ſimul conſolari in vobis. Q. d. Non vos offendat quod dixerim ad confirmandos vos, quaſi credam vos inconſtantes & fluctuantes eſſe, ſed per confirmationem intelligo mutuam conſolationem. Vide bone lector Pauli modeſtiam, inſpice & humanitatem, conſidera & periti chirurgi artem. Vix lanceola venam tetigerat, & iam prompte linit brachium. Quia verbũ confirmare ſuſpicionem generare poterat de conſtantia Romanorum, ſtatim mitigauit & liniuit vocem aſperam conuertens illam in dulcem & ſuauem qualis eſt vox conſolationis. Grata vox eſt conſolari, & omnium auribus applauſibilis. Conſolamini, conſolamini popule meus, dicit Deus veſter, clamat Iſaias. Boni quando mutuo ſe conſolantur, non modicum gaudium & letitiam ſibi comparant. Conſurgit namque ex collationibus ſpiritualibus non modica iocũditas. Hoc experimento comprobarunt patres illi qui in eremo ſolitarij morabantur, quando contingebat illos ad inuicem aliquid de ſpiritu pertractare. In hac cohortatione reciproca magnã dulcedinem ſentiebant, & in ea adeò abſorpti erant, vt deſumẽdo alio cibo nulla eſſet recordatio. Hanc conſolationem Paulus & ſibi & Romanis vehemẽter optat. Huc tendebat Pauli deſyderiũ videndi Romanos. Habent hic concionatores documẽtum ad bene vtendum ſuo munere, vt ſint circunſpecti in verbis quibus vtuntur, ne per ea, inconſideratè prolata, contriſtentur & irritentur aliqui forſan minus patientes ex his qui auſcultant. Videre namque eſt nonnullos verbi Dei prædicatores in ſuggeſto tam parum moderatos & tanto iræ furore agitatos, qui putant non bene vti ſuo officio, niſi auditores acribus duris & injurioſis verbis aggrediantur. Et quod deterius eſt, iſtud zelum appellant & eſſe putant. Nonne prædicator eximius Paulus zelum habebat? Et tamen mollioribus & ſuauiſſimis vtitur verbis. Et ſi quod dicit paulo durius, mox temperamentum adhibet. Ad quid ſeruit ſtomacari in auditores & plus iuſto in candeſcere, & verbis immoderatis illos arguere? Sane aliud non eſt quam irritare (vt in prouerbio eſt) cabrones. Et iſtud nihil ſanè valet, quo fiant à ſuis vitijs emendatiores. Niſi Paulus vnum illud verbum leniſſet, fortaſſis Romani ſuæ epiſtolæ repulſam dediſſent. Quare ipſe pro ſua qua præditus erat ſapientia, ſtatim interpretatus eſt verbum illud durum per aliud dulce & amoroſum. Vnde poterit hic diligenter animaduertere curioſus lector, quod Paulus in tota hac ſua epiſtola nullum verbum interpretatus eſt pręter iſtud, ſcilicet ad confirmandos vos. Profecto multa & varia ſunt verba in hac epiſtola quæ potiori iure poſcebant interpretationem & gloſam, hic tamen appoſuit vt ex ſua parte nulla daretur occaſio contriſtandi Romanos. Paterno affectu illos Paulus proſequebatur & ideò

Marginal notes: Lucæ. 22. — Acto. 9. — Reſpon. — Modeſtia Pa. notanda. — Pau. chirur. Blandus. — Iſaie. 40. — Declamatorum documentũ egregium & ſalubre.

pij patris fungi volens officio confirmationem in fide dixit conſolationē Q.d. Non offendat vos rigor vocabuli, quoniam non intendo eo verbo vos notare, ſed in vobis conſolari. Cōſolationis vocabulum qudam commutant in verbum cohortationem: quod non multum refert. Nam in alia voce & dictione intelligi poteſt & iſta. Quinimo ex mutua cohortatione conſequitur conſolatio etiam mutua. Maluit autem vertens vti conſolationis vocabulo quam cohortationis, eòquod illa dulcior eſſet vox. Sed dicito Paule quo pacto & modo conſolari cupis in Romanis? Reſpondet. *Per eam quæ inuicem eſt, fidem veſtram atque meam.* Medium quo futura erat conſolatio explicat Paulus per mutuam fidem. Hæc conſolatio circa fidem verſabatur; Conſolationes aliarum rerum caducarum renuebat cum Dauide dicens. Renuit conſolari anima mea. Signum ſatis efficax & magna coniectura ad viros ſpirituales agnoſcendos, videre in quib. & qualibus rebus conſolationem capiant. Carnales ſuas conſolationes habent in his quę carnis ſunt. At ſpirituales in ſpiritualibus rebus. Paulus non erat ſolitus oblectari animum ſuum rebus caducis, ſed orationibus & gratiarum actionibus animo ſuo triſtitia affecto parabat oblectationē. Hanc oblectationem ſolus capere diuinus Paulus nolebat, ſed vna cū Romanis vt cōmunis eſſet hæc conſolatio. Nō debet namq; pater abſq; filijs recreari. Et ideo deſyderabat videre illos quo mutuo ſe cohortantes Romanorum fides caperet incremētum. Vide Pauli ingenium acute lector. Romanorū profectum dixit eſſe recreationem ſuam. Nec temere ſanè. Siquidem filiorum profectus, patrum non leuis eſt conſolatio. Filius enim ſapiens lætificat patrem. Quod autē addit Paulus, per fidem veſtram & meam, explanatione opus habet, tametſi à multis interpretibus ſit quaſi intactum relictum vel per tranſennam conſideratum. Principio hic nobis diſcutiendū eſt quid intelligat hic Paulus fidei nomine, ſi fidem (quæ virtus theologa dicitur) an religionem quę cultum & chriſtianum viuendi modum deſignat. Si hoc loco intelligamus nomine fidei chriſtianam religionem, intelligentia huius textus erit, per veſtram & meam fidem, hoc eſt religionem. Qui enim ſunt eiuſdem religionis, in ea mutuo conſolantur. Deſyderat nā que qui verus eſt chriſtianus, vt omnes ſint tales, qualis ipſe eſt. Et quanto religio creſcit, tanto illis maior eſt cō ſolatio. Paulus veró in religione chriſtiana optabat Romanos, imo omnes tales eſſe, qualis ipſe erat, perfectos ſcilicet chriſtianos. Si veró fidei nomen vſurpetur pro ipſa fidei virtute, reſtringitur hęc Pauli conſolatio ad ea tantum quę ſunt fidei, & non ad illa quæ concernunt bonos mores. Religio autem chriſtiana vtrunque ambit, & credenda & facienda. Accedit huc quod Paulus dixit ſe velle impartiri aliquid gratiæ ſpiritualis, hoc eſt donum ſpirituale. Dona autem ſpiritualia non tantum ſunt fides, ſed multa alia chariſmata ſpiritualia. Non igitur Paulus dumtaxat cupiebat videre Romanos vt eos perficeret & corroboraret in fide, ſed etiam in alijs ſpiritualibus donis quæ Deus dederat Romanis. Neque obſtat quod Paulus mentionem fecerit ſolius fidei, dicens per eam quæ inuicem eſt fidem, quoniā ipſa fides eſt baſis & fundamentum totius Chriſtianæ religionis. Et quia Romani magis in hac virtute egebant roborari & exhortati atque confirmari forſan quam in alijs. Sed dicis quorſum meminit Paulus vtriuſque fidei. & ſuę & Romanorum? Viſus eſt innuere geminam fidem, contra illud quod alibi docuit dicens, vnam fidem, & vnum baptiſma

Pſal. 76. Prouer. 10. Ad Ephe. 4.

tiſma,Hic dicit ſe velle conſolari per ſuam fidem & per fidem Romanorum.Debuiſſet dicere, vel per fidem: vel,per fidem quæ vobis& mihi cõmunis eſt,ſicque ſublata fuiſſet occaſio exiſtimandi multiplicem eſſe fidem, & non eſſe aliam quam ipſe habebat, & aliam quam Romani tenebant. Nam cum dicit veſtram & poſtea addit meam, duas videtur inſinuare fides. Reſpondemus Paulus volens effugere hanc ſuſpicionem,adiecit particulam illam inuicem. Per eam, inquit, quæ inuicem eſt fides veſtra & mea. Ac ſi diceret. Per mutuam fidem. Noluit dicere per veſtram fidem tantum, neque per ſuam tantum,ſed dixit per mutuam,inſinuans vnam eſſe tantum fidem. Nam ſi fuiſſet alia & alia, quomodo accepiſſet Paulus conſolationem? Imo triſtitiam. Conſolatur doctor quando agnoſcit ſuos diſcipulos vnam cum eo habere doctrinam.Sic Paulus optabat videre Romanos vt poſſet conferre ſuam fidem cum fide Romanorum, ex qua collatione & concordia inuenta futurum erat vt Paulus cum Romanis, & ipſi cum eo mutuam haberent conſolationem. Neque obijcias dicens,Paulus non egebat cohortatione & doctrina Romanorum, quo ſua fides roboraretur. Fatemur ingenuê. Sed Paulus ſicut omnia alia bona Romanorum vt propria reputabat ſic hunc profectum & hanc cõfirmationem,vt ſuam exiſtimabat. Et adde tu,quod vera charitas omnia facit communia, tam proſpera quam aduerſa. Vera enim charitate Paulus Romanos proſequebatur. Cæterum ad illud quod obiectum fuit ſcilicet Paulum dediſſe occaſionem Romanis exiſtimandi fidem eſſe multiplicem, dicimus nec datam nec acceptam fuiſſe occaſionem. Nam non volentibus literam extorquere, ſatis aperte loquutus eſt Apoſtolus de fidei vnitate, dicens meam & veſtram. Q. d. Quæ eſt mea, eſt veſtra, & quæ veſtra, mea eſt. Quoniam vna mea eſt. Neque refert quod in Paulo eſſet firmior & maior. Nam fides non ſpecificatur (vt verbis ſcholæ vtamur) per maiorem radicationem in ſubiecto. Vnde licet fides ſit in vno homine firmior, validior, & conſtantior, & in alio infirma & puſilla, non proinde dicitur multiplex, fides, ſed diſcriminantur tantum ſecundum perfectum, & imperfect. Fides enim in viatoribus in dies creſcere poteſt. Non enim abſque cauſa Chriſtus aſſimilauit eam grano ſynapis qui in dies creſcit, adeò vt fiat arbor alta, in qua volucres cœli habitare poſſunt. Et eadem de cauſa comparata eſt modico fermento. Creſcit autem potiſſime, ſi ei maiora adddamus pietatis opera. Quod ſi intelligere vellent miſeri Lutherani diſcipuli, non tanto pere inuiſa eſſent eis opera pietatis. Neque mirum. Pietas enim (Paulo teſte) ad omnia vtilis eſt, nedum ad fidem augendam.

Reſpon. (margin, beside "nuare fides. Reſpondemus")
Matt.13. *Matt.13.* (margin)
Pietas fidem adauget. (margin)
1.Timo.4. (margin)

Ex dictis (vt aliquid colligamus nobis imitandum) obſeruare debemus ingentem Apoſtoli humilitatem, qui cum eſſet doctor & magiſter Romanorum, non dedignatur velle habere collationem de fide & ſcripturis cum ſuis diſcipulis, qui illi longe impares erant. Imitatus eſt magiſtrum ſuum Chriſtum, qui volens neceſſitati hominum qui eum ſequuti fuerant ſubuenire, ſuos prius conſulit diſcipulos dicens. Vnde ememus panes vt manducent ij? Ex vtroque exemplo diſcere deberent tam magiſtri quam præfecti, non habere contemptui ſuos diſcipulos, & ſubditos, ſed cum eis quæ ſunt illorum ſalutis contractare & diſponere.

Ioan.6. (margin)

Sequitur.

Textus. Nolo autem vos ignorare fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos,& prohibitus ſum vſque ad hue, vt aliquem fructum habeā in vobis ſicut & in ceteris gētibus.

Cur dicat Pau. nolo au tē vos igno rare. Triſariam hactenus Paulus oſtenderat quanto amore proſequeretur Romanos, primo quia pro eis gratias Deo referebat, ſecundo quia illorum continuam in orationibus memoriam habebat, & tertio quia vehemens deſyderium videndi illos habebat annectit modo deſyderio propoſitum adimplendi illud deſyderium. Multi deſideria habent, ſed non propoſita. Propoſitū affinius eſt exequutioni, quam ſit deſyderium. A deſyderio venitur ad propoſitum. Qui verè deſyderat, proponere debet, vt exequutioni mandetur deſyderium. Vix vnus hominum eſt qui fœlicitatem non optet. Omnes cupimus eſſe fælices. Bonum omnia appetunt Philoſopho teſte. 1. Ethico. At quam pauci ſunt qui proponant & operam dent vt eā conſequantur? Ille reuera proponit qui ſe diſponit, & quantum eſt ex ſua parte facit quod in ſe eſt. Nunc dicit Apoſtolus, ò fratres Romani volo vos certos eſſe magis quòd habeo deſyderium videndi vos, ex hoc quod ſæpe propoſitum habui veniendi ad vos. Proponebam indeſinenter, ſed prohibitus ſum vſque adhuc: id eſt, in præſentem diem. Q. d. Non ſtetit per me vt iam complerem meum deſyderium, ſed quia præpeditus fui. Sit vobis hoc notum & exploratum, quod ego nollem à vobis ignoratum iri: quod etiam, ſi à vobis fuerit ſcitū nulla vos tenebit admiratio, quod meum deſyderium in vobis ad huc non ſit completum. Et inde etiam vobis notum erit me non vos ſolo verbo amare, quod ex mea tanta mora forſan ſuſpicari vos poteratis. Non dicit Paulus à quo fuerit prohibitus & impeditus quód non potuerit ipſe complere ſuū propoſitum. Cedo Paule, quis te impediuit? Petrus ne, an alius homo? Nonne à Chriſto accepiſti Apoſtolatus officium? Nonne confeſſus es quod non ab homine, neque per hominem creatus eras Euangelij miniſter? Quis igitur te prohibere potuit quominus tuo fungereris officio? Si qui te talem conſtituit: bene eſt, ſi alius, doceat qua authoritate hoc facit. Verbum enim Domini non eſt alligatum. 2. ad Ti. 2. Romani ſub tua apoſtolatus functione comprehenduntur. Non mittis manum in meſſem alienam. Si à Petro vel ab alio ſuſceperunt fidei doctrinam, bene potes tu confirmare illos in ſuſcepta iam fide. Vnde tātum abeſt vt hoc fiat cum iniuria Romanorum, vt fides illorum per hoc illuſtrior habeatur, vt pote à duobus tā eximijs doctoribus approbata. Non igitur à quoquam potuit Paulus prohiberi ne iret ad prædicandum Euangelium Romanis. De cauſa prohibitionis iſtius, non eſt vnus omnium interpretum conſenſus. Imó necde nomine prohibitus. Volunt aliqui mutādum eſſe vocabulum prohibitus in vocabulum impeditus. Sed reuera nō oportet. Sic enim tolleretur emphaſis quę eſt in verbo prohibitus. Omnis enim prohibitus præpeditus eſt, nō tamen è contra. Omne namque impedimentum non eſt prohibitio, niſi late vtamur vocabulis. Prohibitio ſi eſt legitima, à ſuperiori habet fieri poteſtate. Inferior non poteſt prohibere ſuperiorem. Paulus in prædicatione Euangelij in terra ſuperiorem non habebat. quomodo ergo dicitur prohibitus? Forſan ob iſtud aliqui interpræres horruerunt vocabulum prohibitus vſque ad huc, & verterunt impeditus vſque ad huc. Nos vero exiſtimamus optime vertiſſe interpretem, & legendum eſſe prohibitum, & nó præpeditum. Siquidem qui illum vetuit & prohibuit ne Romam iret, Apoſto

lo ma

lo maior erat. Ipſe quippe Spiritus ſanctus erat qui poterat prohibere Paulum. Ab hoc ſpiritu ipſemet Paulus iā alias confitetur ſe fuiſſe prohibitum. Actuum 10. habetur quod Paulus à Spiritu ſancto vetitus fuit prædicare verbum Dei in Aſia. Hanc expoſitionem multi ex patribus antiquis approbant. Multo namque conuenientius eſt aſſerere Paulum prohibitum fuiſſe à ſpiritu Sancto, quam à ſpiritu Sathanico. Tametſi doctiſſimus Origenes id fieri poſſe exiſtimet, eo quod etiā Paulus alias hoc ſua ſponte ſit confeſſus 1. Theſſalonicenſes cap. 2. dicens, impediuit nos Sathanas. Licet enim Sathanas nullum non mouet lapidē quo impediatur prædicatio Euangelica, tamen non tantam efficatiam habet vt Spiritus ſanctus, qui imperando poteſt cohibere quod vult, & ei parere tenentur omnes. Sathanas autē ſic prohibere non poteſt. Nec Paulus tenebatur ſtare illi prohibitioni. Nam Sathanę reſiſtere iubet Apoſtolus Petrus dicens; Cui reſiſtite fortes in fide. Verum tamen eſt quod ipſe vt eſt pater ſeditionum & amator diſcordiæ, nihil intentatum reliquit vt perturbet pacem & concordiam in Eccleſia inter Chriſtianos. Et ſic fortaſſis Paulo fuit impedimentum ne ſuum compleret deſyderium. Cæterum qui dicunt Paulum fuiſſe prohibitū propter peccata Romanorum, tametſi iſtud fieri poterat (quia peccata populi impedimento ſunt ne viri ſancti ſeminent inter alios verbum Dei. Chriſtus Iudæis dixit auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum. Et Paulus eiſdem Iudæis ait, Quia vos indignos iudicatis eternę vitæ, & repellitis verbum Dei, quod oportebat primū loqui vobis, ecce conuertimur ad gentes. Quando enim populus eſt oppletus peccatis, non eſt dignus vt detur ei prędicatio verbi Dei.) Cæterū Paulum dixiſſe iſtud propter peccata Romanorum, non eſt credibile. Quoniā Paulus hic captabat beneuolentiam illorum, ideo non debebat reducere ad memoriam peccata illorum dicere q; illa fuiſſe cauſam quod ipſe non venerit ad illos. Sic enim magis reddidiſſet inuiſos quam beneuolos. Non igitur dixit Paulus ſe prohibitum fuiſſe propter peccata Romanorum. Quare citra præiudicium melioris ſententiæ, exiſtimare audemus Apoſtolum non fuiſſe impeditum à ſuo propoſito vel ab Spiritu ſancto, vel à Spiritu malo, vel à peccatis Romanorum, ſed ab alijs occupationibus Euangelicis. Præoccupatus fuit Paulus in prędicatione Euangelij in partibus vbi non dum fuerat predicatum Euangelium. Romæ veró iam erat annunciatum. Nec obſtat quod Roma eſſet caput mundi. Morem in hoc bonorum medicorum ſeruauit Paulus qui prudenter ſolent occurrere illi parti corporis quæ magis periclitatur. Sic in alijs partibus maior erat neceſſitas & forte maius periculum. Proinde inuiſit Paulus illos prius quam Romanos. Et hæc occupatio fuit cauſa quod Paulus non potuit adimplere ſuum deſyderium. Quando Paulus impediebatur á Sathana, vel à Spiritu ſancto, iam ipſe expreſſe dixit. Dixiſſet quoque modo, ſi ab aliquo horum fuiſſet impeditus. Ipſe autem nihil dicit, Vnde magna coniectura trahitur aliunde fuiſſe impeditum. Certum quippe eſt quod occupatio circa alias Eccleſias prohibebat Paulum ne poſſet inuiſere Romanos. Erat enim ſua præſentia neceſſaria in Eccleſijs alijs, vbi nondum fuerat prædicatum Euangelium Chriſti. Neque nobis obijcias dicens; Si ideo quia Paulus non dixit ſe fuiſſe impeditum à Sathana, vel à Spiritu ſancto, vel à peccatis Romanorum, nullum illorum impedimentorum fuit cauſa quod Paulus non compleret propoſitum, pari ratione nec iſta à nobis aſſignata erit quia eam non dixit Paulus: Nullā exprimit cauſam. Reſpōdemus quod licet

Marginalia: Acto, 10. — Orige. — 1 ad Theſſa cap. 2. — 1. Pet. 5. — Matt. 21. — Acto 13. — Mos bonorū medicorum.

licet Paulus hic impedimentum taceu erit & ſecretum ſibi habuerit, non patefaciens illud Romanis, verum inferius cap. 15. palam & aperte confitetur ſe fuiſſe impeditum & prohibitũ propter prædicationem aliorum locorũ, vbi nondum fuerat annunciatus Chriſtus. Legat lector, & palam comperiet ita eſſe vt nos dicimus. Si igitur Paulus aperit mentem ſuam, & vnde fuerit prohibitus dicit, quid opus eſt diuinare & excogitare alia impedimenta, prӕter illa quӕ ipſemet aſſerit? Quis eo melius potuit agnoſcere à quibus fuerit præpeditus? In hoc intelligendo loco nullum alium volumus interpretẽ præter ipſummet Paulum. Quando enim Paulus ſeipſum declarat, non eſt à fotis quӕrẽda alia expoſitio. In principio epiſtolӕ noluit dicere Romanis vnde fuerit prohibitus ire, quia iam dicturus erat antequam clauderet epiſtolam ſuam. Et ſic putauit expedire magis Romanis vt in fine epiſtolæ ſcirent, & non in principio.

Sequitur.

Vt aliquem fructum habeam in vobis.

Syncerkatẽ ſui propoſiti declarat. Pa.

SInceritatẽ ſui propoſiti declarat Paulus. Non enim Romanos adire volebat vt ex illa profectione lucrum ſibi reportaret, more aliquorum qui lucri cauſa alios viſitant, ſed pro vtilitate eorũ ire deſiderabat. Ecce quorſum Paulus ſæpenumero propoſuerat venire ad Romanam Eccleſiam.

Signum ad cognoſcendum verum Apoſtolũ,

Circa hæc verba adnotatione dignum eſt in primis, hic oſtendere ſe Paulum verè Apoſtolum Chriſti. Nam is qui pſeudo apoſtolus eſt, etſi veniat ad aliquos non habet apud illos fructum. Nec mirum. Quoniam nec hoc intẽdit, ſed aut propriam gloriam, aut terrenam mercedem. Verus autem Apoſtolus ex fructu quem affert dignoſcitur. Ego inquit Chriſtus, poſui vos, vt

Ioan. 15.

eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Et licet ſuis auditoribus affectat fructum, ſibi etiam prodeſt qui alium docet. Tamen fructus magis agnoſcitur in diſcipulo quam in doctore. Ideo qui non docẽt vel pro ſuis opibus augendis, vel pro peculiari gloriola captanda, ſed pro diſcipulorum profectu, iſti ſane ſi quid ex ſua cura & ſtudio vident prouenire frugis, non ſibi ſed diſcipulis reponere curant. Talis planè fuit Paulus noſter Apoſtolus, qui fructum non in ſe ſed in diſcipulis ſuis habere vult. Verũ tamen antequam vlterius currat oratio, non eſt negligendum hic quod congruentiſſime in iſtum locum cadere poteſt, ſcilicet interdum ex defectu diſcipuli eſſe quod doctor nõ proficiat & habeat in diſcipulo fructum aliquem: aliquando vero impedimento eſt ipſemet doctor qui docet. Si enim diſcipuli non ſe parant, diligẽter que diſponunt, laborare poterit Doctor, ſed ocioſus erit labor, Non enim ſpiritualia minus diſpoſitionem exigunt in recipientibus, quã corporalia. Quod elegantiſſima metaphora & parabola ſignificauit Chriſtus de ſemine: de quo dixit nullum fuiſſe collectum fructum ex illo quod cecidit inter ſpinas, nec de illo, quod ſeminatũ eſt inter petroſa. At quod cecidit in terram bonam fructum fecit multum Ex qua parabola congruè adaptari poteſt analogia de ſemine huic noſtro propoſito. Siquidem quod in grano frumenti facit terra idipſum facit in doctrinæ traditione diſcipulus qui recipit. Nam ſi illa diligenter à ſpinis alijsque malis herbis purgata fuerit, & alijs neceſſarijs bene præparata, tunc ſua ex parte apta erit vt in ea tuto ſperari poſſit fructus. Si vero fuerit inculta, & tribulis, ac noxijs herbis ebundet, qui in talem terram iacit ſemina, & ſuã operam perdit, & vanam de futuro fructu habet confidentiam. Sic eſt in hoc noſtro propoſito, in quo qui docet ty

Lucæ.

Simile.

cet typum habet agricolæ vel ſeminã tis, qui ſi habet terram hoc eſt audito rem aptum & diſpoſitum ad recipien da ſpiritualis doctrinæ ſemina, certiſſi mè ſperare poterit fructum aliquem ſi autem detur illi auditor qui ſit quaſi terra dura, repleta ſpinis, tunc ſua cu ra & diligentia caſſa erit. Non enim habebit fructum. Vnde noſter Paulus bonus agricola (qui de ſeipſo dixit, Ego plantaui) tacite & lepida analogia Romanos commendauit hic quod eſſent terra bona apta & præparata, ex qua ipſe poſſet habere, colligereq; fructum. Nam ſi putaſſet illos eſſe ter ram ſterilem, nunquam eis eſſet polli citus fructum aliquem. Neque auſus eſt polliceri omnem, ſed aliquem. Nã id Dei ſolius eſt, qui omnia quæ vult habere poteſt in ſua cratura. Nos autem non ſic, ſed aliquid tantum habemus in creatura. Vel fortè dixit aliquẽ & non omnem, ne videretur arrogare ſibi aliorum laborem. Laborabant & alij circa ſalutem Romanorum, fructum que habebant. Nam in fine epiſtole cap. vltimo dicit, Salutate Mariã, quæ multũ laborauit in vobis. Et ideo nolens aliorum fructum furtim ſibi arrogare dicit *vt aliquem fructum habeã in vobis*. Tacitè depingit hic Paulus differentiam inter veros & falſos Apoſtolos. Nam illi habent fructũ & eorum fructus manet. Falſi nec faci unt fructum, neque manet. Nam licet aliquando vulgi ſequelam & applauſum habeant, nullum tamen bonum faciunt fructum. Nec mirum. Malę enim arbores ſunt quæ fructum bonũ facere nequeunt. Licet namque aliquando bonam terram habeant, tamen ſemen malum eſt, & doctrina peſtifera. Ex quo ſemine oriri non poſſunt niſi ſpinæ & vrtice, & ſimilia. Paulus autem magnam ſpem habebat ſe habiturum fructum cum perueniſſet & inuiſiſſet Romanos ex eo quod iſtud iam expertus fuerat inter alias gẽ tes. Et præcipuè ex eo quod ipſe ad hoc fuerat à Chriſto electus. Intelligebat enim ſe comprænhenſum quo que eſſe ſub numero illorum quibus Chriſtus dixerat, Ego elegi vos, & po ſui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Ideo dicebat Ego ſæpè proponebam venire ad vos confidens quod in vobis quoque ha berem aliquem fructum, ſicut habui in alijs gentibus. Paulus hic nihil ſibi optat. Omnia ſuis diſcipulis deſyderat Nec mirum. Nam fructus Chriſtiani doctoris non eſt gloria eius, ſed profectus diſcipuli. Non chriſtianè docet qui ſuæ doctrinæ commodum ſibi re portat.

1. Cor. 3. — Creatura tantum aliquid habet in creatura. — Ioan 15.

Sequitur.

Vt aliquem fructum habeam.

Vide bone lector Pauli modeſtiã. Perpetuò eam ſeruat. Non eſt auſus dicere vt aliquem fructum faciã. Aliquid intereſt inter facere fructum & habere fructum. Agricolæ ex ſuis arboribus fructum habent (maximè ſi arbores non ſunt ſteriles) ſed non ſunt agricolæ qui faciũt fructum, ſed arbores. Arbor bona dixit Chriſtus, bonos fructus facit. Agricolarum mu nus eſt ſerere, fodere terram, in eam ſtercora iacere, colere arbores, & id genus reliqua, ſed quod fructificat, & fructum producit, arbor eſt. Sed cui fructificat? Cui? Domino ſuo. Dominus habet fructum in ſuam vtilitatẽ. Arboribus videtur aſſimilare Paulus Romanos, quando dicit, *Vt habeam aliquem fructũ in vobis*. Sed ſi Paulus habet fructum, Romani abſque fructu remanebunt? Ex Pauli igitur ad uentu nihil ipſi aſportabunt fructus? Nam Paulus ſibi ipſi videtur velle fru ctificare & non Romanis. Nihil obſtat verbum habeam. Iam Paulus ſe explanat dicens, IN VOBIS Q. d. Veſter erit fructus. IN VOBIS, hoc eſt, in vos redundabit fructus. Quomo-

Matt 7.

doce r

do ergo diceris tu Paule habere? Ille habet propriè arborum fructus, qui illis fruitur. Reſponde. Ego habebo, quia illi habebunt. Illorum bona mea reputo. Vel; Ego habebo mercedem impartiẽs illis: & ipſi fructũ recipiẽt, Et ſic fructus mei aduentus & illis & mihi communis erit. Dicit ergo. *vt aliquem fructũ habeam in vobis.* Me

1.Corin.3. mor fuit Paulus ſe alibi dixiſſe; Neque illum qui plantat, neque illum qui rigat eſſe aliquid, ſed qui incrementum dat. Qui dat in crementũ, ipſe eſt qui facit fructum. Vnde ſi diligenter ſcrutemur verba illa Chriſti; Vt eatis & fructum afferatis: non dixit fructum faciatis, ſed afferatis. Non illi erant qui faciebant fructum homines docentes, ſed Deus. Sicut enim non erant ipſi loquẽtes, ſed ſpiritus Patris qui loquebatur in eis: ſic non erant faciẽtes fructum, ſed afferẽtes. Q. d. Chriſtus. Ego faciam fructus, vos eritis collectores & delatores. Mitto vos vt colligatis fructus verbi Dei. Fructus inquam eorum quæ vos ſeminabitis. Apoſtoli & ſeminatores & fructuum collectores fuerunt. Sed expedit hic diligenter animaduertere Pauli (vt ita loquamur) audaciam. Qui auſus eſt habere propoſitum, & ſe idoneum exiſtimare ad docendam Græciam, & Romanos: & paratũ eſſe ad docendum tam ſapientes, quam inſipientes. Contine te Paule. Non vides quod multis hominum millibus inuiſus & offenſus es exiſtimatus maximus Eccleſię perſequutor; Memor eſto quòd nulla humana eruditione præditus es Conſpice quod artem ſutoriam (quæ vilis eſt) exerces. Quomodo igitur tam imparem prouinciam & ſarcinam humeris tuis imponis? Metire tuas vires, & quod ſupra te eſſe videtur, tentare ne præſumas. Forſitan ſuccumbes. Reſpondet Paulus ſe aliud nihil poſſe facere. Siquidem huius muneris ſe debitorem eſſe agnoſcit. Soluere oportat ſuum penſum & debitum. At quomodo ſoluet? Soluet ſanè Dei potentia & gratia prædit⁹ & adiutus, de qua ipſe alibi dicebat. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Neque opus habebat eruditione humana, quò huius mundi ſapientes doceret. Satis diuina ornatus erat literatura ad id muneris exequendum.

Ioan.15.

Matt.10.

Ad Philip.4.

Sicut in cæteris gentibus.

Cur dicat Pa. Sicut in cæteris gẽtibus.

ROmanis cæteras gentes proponit Paulus. Multis enim hoc facit de cauſis. Primò vt intelligerent Romani quòd Paulus nolebat excludere illos ab illo beneficio quod alijs gentibus contulerit. Non enim erat apud eum acceptatio perſonarum in his quæ ſui muneris erant. Secundò oſtẽdere in hoc voluit alias gentes non plus, nec ipſos minus eſſe dilectos ab ipſo. Aemulationis occaſionẽ voluit dimouere ab illis. Tertio maiorem ſpem Romanis dedit. Quando enim medicus infirmo dubitanti de ſua ſalute, dicit ſe iam in alijs expertum fuiſſe medicamen quod illi prębere vult aſſurgit æger in maiorem fidẽ & ſpẽ quòd illud medicamen erit quoque & ipſi fructuoſum & ſalutiferum. Sic intelligẽtes Romani quòd Paulus ſua prędicatione feciſſet iam fructum in alijs gentibus, animoſiores & maioris ſpei reddebantur. In rebus namque dubijs multum valet aliorum experimentum. Propẽſior enim quiſque eſt ad aliquid credendum & ad doctrinam nouam recipiendam, quando videt iam fore receptam à multis alijs. Nobis videtur hoc loco Paulus argumentari à minori ad maius q. d. Si ego habui fructum in alijs gentibus quæ vobiſcum non ſunt comparandę, multò magis confido me habiturum in vobis. Id circo deſydero vos, vt in vobis habeam aliquem fructum, ſicut & in cæteris gentibus. Quod ſi hactenus

Simile.

iſtud non ſit factſt, cnlpa nō eſt mea. Ego enim promptiſſimus eram & paratiſſimus venire ad vos. at prohibitus ſum vſque in hanc horam. Sed bono animo eſtote, quod cum ego huius rei debitor ſim, dabitur opportunitas &occaſio ſoluendi hoc debitum Et tunc aduentus noſter ad vos non erit ocioſus, ſed fructuoſus, ſicut fuit in cæteris gentibus. Sed dicito Paule, quibus gentibus debitor es tu? Reſpōdet. Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipiētibus. Forſan occurrit hic Paulus obiectioni quam pretendere poterant Romani dicentes. Si tu Apoſtole Panle docuiſti & inſtruxiſti alias gentes, nihil mirum. Nam erant Barbarę & inſipientes, at Roma plena eſt ſapientibus qui non indigent doctrina. Obuiat Paulus dicens. Non ita eſt. Nam ego etiam ſapientibus ſum debitor. Hoc eſt, mihi quoque incumbit ex meo officio inſtruere & docere ſapientes.

Græcis ac Barbaris ſapientibus & inſipiētibus debitor ſum Ita quod in me promptū eſt & vobis qui Romę eſtis euangelizare.

Confirmat Pau, vehemētiam ſui deſyderij & propoſiti.

Confirmat Paulus fortiori & valentiori ratione vehementiam ſui deſyderij & propoſiti, vt proſperum iter haberet eundi ad illos, ſemper tamen perſeuerans in captanda ſolita beneuolentia. Ratio autem in hunc modū ad formam redigi poteſt. Quiuis debitor cupit & deſyderat exonerare ſe ſoluendo, à ſuo debito, at ego vobis Romanis, imo omnib⁹ debitor ſum. Ideo facile erit vobis credere me magnopere deſyderare videre vos. Nam ſic meum ſoluam debitum. Quod autem vobis ſim debitor, inde vos colligere poteſtis, quia Gręcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus ſum debitor. Si illis, etiam & vobis. Nam & vos ſub diſtricto mei Apoſtolatus cōpræhēſi eſtis. Quod ſi Græcis & alijs prius ſolui iſtud debitum, nō putetis vel pro maiori beneuolentia, vel pro mea factum eſſe voluntate, ſed ex diuina ſic ordinante prouidencia. Spiritus Domini impulit me prius ad illos quam ad vos. Et ille impulſus cauſa fuit quod hactenus non viſerim vos. Quando debitor multis creditoribus debet, ſi ſimul ſoluere non poteſt, prius ſoluere debet illis qui magis indigent. Ait Paul⁹. Illi tales quib⁹ pri⁹ prædicaui. Boni conſulite iſtud vos, o Romani. Cæterum ſuam emphaſim habet verbū debitor. Merito ſe poterat appellare doctorem, ſed humiliter de ſe ipſo ſentiens, maluit ſe dicere debitorem. Sed vnde Paulus contraxit tam copioſum debitum? Vni vel duobus, vel ſaltim decem hominibus eſſe aliquē debitorem, tollerabile eſt, at omnibus hominibus, horrendum dictu eſt. Primus ille noſter parēs Adamus omnes homines debitores fecit, at ipſe ſoluere nequiuit. Quo igitur pacto ſoluet Paulus ſi omnibus hominibus eſt debitor? Forſan ipſe reſpondere nobis poſſet dicens; Qui iuſſit vt contraherem, ipſe dabit vt ſoluam. Chriſtus Ieſus quando iuſſit vt portarem nomen ſuum per mundum, me debitorē omnibus fecit. Quaſi diceret apertius. Quando me ſegregauit in functionem Euangelicam, tunc me omnibus debitorem fecit. Quod munus cum eſſet Paulo demandatum à Domino, doctiſſimè dixit B. Ambroſius ex mādato Domini proueniſſe Apoſtolo hanc obligationem. Origenes autem ex eo facit Paulum debitorem, quod potens eſſet loqui omnium linguas, & ſic prædicare eis Euangelium. Sed reuera peritia omnium linguarum magis facit Paulum idoneum miniſtrum quam debitorem. Ad idoneitatem magis ſpectare videtur loquutio omnium linguarum, quam ad obligationem. Paulus Deo gratiam habuit, quod omnium hominum linguis loqui

Simile.

D. Ambro. Orige.

qui poſſet, ſed non dicit ex hac parte
ſe debitorem eſſe. Aliunde contraxit
debitum. Nimirum ex eo quod diſpē
ſatio & adminiſtratio ei à Domino
credita fuerit. Neceſſarium igitur erat
1.Cor. ca 7. ei euangelizare. Væ inquit, mihi eſt, ſi
non euãgelizauero. Neceſſitas enim
mihi incumbit. Per hæc enim verba
palam conſtat, vnde Paulus contraxe
rit hoc debitum. Quod quanti æſtima
uerit & reputauerit Paulus, ex eodem
met loco colligere poterit lector dili
gens. Sed fortè dices. Paulus in hoc
loco tantum confitetur neceſſarium
eſſe vt ipſe operam daret prędicatio-
ni Euangelij, ſed non dicit neceſſariũ
eſſe vt hoc præſtaret apud omnes mũ
di gentes. Reſpondemus illic apud
Corinthios non fuit neceſſe explica-
re niſi neceſſitatem prædicationis, &
non ambitum illorum quibus com-
municanda erat. hic autem Paulo ne
ceſſum fuit ſcribens Romanis. Et ideo
hic nedum dicit ſe debitorem, ſed e-
tiam quibus ſit debitor, nempe omni
bus hominibus abſque aliquorum de
lectu. Quod ſi tacuiſſet, eſſet iam hoc
ſic intelligendum. Euangelium nam-
que omni nationi quę ſub cœlo eſt
debetur. Alias nõ voluiſſet Deus om-
nes homines ſaluos fieri, & Chriſtus
non fuiſſet redemptor omnium ho-
minũ. Et inde colligimus rectè, quod
ſi prædicatio Euangelij nondum eſt
ſparſa & diffuſa per totum mundum
iſtud aliquando neceſſario eſſe com
plendum, priuſquam dies mundi vlti-
mus nos comprehendat. Porro Pau
lus inter ſuos creditores quatuor re-
cenſet, Græcos primo, Barbaros, Sa-
pientes, & inſipientes. Græcorum au
tem nomine illos homines intelligit
qui ſapiẽtia & moribus prædıti in ma
iori pretio habebantur. Homines ſua
ſapientia inflati, ſermone & lingua e-
loquentes, & legibus viuentes. Hos in
flatos homines Paulus Euangelij col-
lo ſubiecit. Neque hoc cuiquam mirũ
videatur quód Paulus de iſtis homini

bus triumphauerit qui tanta prędıti e-
rant ſapientia. Sed ſapientia Pauli per
didit ſapientiam horum ſapientum.
Doctrina namque Pauli omnes alias
ſuperat. Erat enim Chriſti doctrina.
Non enim ab alio ipſe didicerat. Iſtis
Græcis contrapoſuit Apoſtolus Bar-
baros. Hi erant qui non callebant lin
guam Græcam, ſed tum ſermone, tũ
natura & natione Barbaræ gentes di
cebantur. Hi abſque legibus politicis
viuentes, mores agreſtes & incultos
habebant. Iſti barbaræ nationi etiam
fatetur Paulus ſe debitorem eſſe. Sed
inſurgunt aliqui & dicunt, indecoram
ſanè rem eſſe vt tantus Apoſtolus ver
ſetur inter Barbaras nationes, quæ
vix rationis fræno domari & regi poſ
ſunt. Et quomodo poterit Paulus gen
tes tam rudes, tamque indociles do-
cere? Et mores illorum tã ferinos quo
pacto poterit edomare? Quæ ratio cõ
uincet illos qui nulla ducuntur ratio
ne? Paulus qui paratus erat mori pro
Euangelio, pro nihilo ducit harum gẽ
tium ferocitatem, nec eorum timet
furorem. Animum habet ad compeſ
cendam tantam barbariam Apoſto-
lus, & parui facit laborem qui eũ ma
net in ea componenda & docenda.
Quantus autem ſit labor docere Bar-
baros & rudiſſimos, ſoli qui periculũ
fecere ſciunt & poſſunt dicere. Verũ
neque hic labor, neque quæcunque a
lia pericula Paulum terrebant. Pro
gloria Euangelij omnia diſcrimina
pro nihilo ducebat. Proximorum ſa-
lutẽ propriæ vitæ anteponebat. Qua
re labori nulli parcebat. Perinde erat
ei cum Barbaris habere negotium,
quam cum hominibus natura & ratio
ne humanis. Sapientibus & inſipienti
bus ex æquo par erat. Aequalis de am
bobus illum cura tenebat. Non plus
ſe ſapientibus quam inſipientibus de
bere palam dicebat. Sed quid Paule
tam parui facis ſapientiam? Nunquid
tu optime noſti quanti ſit habenda
ſapientia? Si tibi pares ſunt ſapientes

& inſipientibus, nil præſtabit eſſe ſapientem vel non ſapientem. Qui Paulum diligenter verſat, & eum præmanibus habet, facile cognoſcet nihili factam ab eo ſapientiam huius ſeculi. Quomodo poterat Paulus magnificare illam ſapientiã, quam Deus ſtultam fecerat? In Euangelio pares ſunt Paulo ſapientes & inſipientes. Sed inquiramus interim quos appellat hic Paulus ſapientes? Vocabulo ſapientis illos homines intelligit, qui ingenio pollentes, eruditi erant non ſolum in ſe ornati humanis literis, ſed etiam alios docebant in gymnaſijs Philoſophorum. Hi ſapientes appellabantur. Horum apud Græcos non parua copia erat. Vnde non omnino incongruè putant aliqui eoſdem à Paulo vocatos eſſe Græcos & ſapientes. Nam Paulus non contrapoſuit ſapientes ipſis Græcis ſed Barbaros. His tam Græci quam ſapientes è regione opponũtur. Barbari, lingua Græcis lingua, barbari ingenio & moribus, Græcis ſapiẽtibus, arte, doctrina & literis præditis opponuntur. Verum ſi vocabulo Græcorum & ſapientium alias & alias nationes intelligere volumus, nihil incommodi inde ſequetur. Tunc Græci tantum intelliguntur qui nõn erãt Barbari, quales erant qui linguam græcam non callebant. Et hi forte nõ erant multi. Nam lingua græca tunc temporis communeidioma erat, & qui non communicabant in hoc idiomate, pro barbaris habebãtur. Et iſtis quoque dicit Paulus ſe debitorem eſſe. Q. d. Nec volo excludere à meo debito illos qui nobiſcum etiam in lingua nõ communicant. Cæterum per ſapientes intelligit homines literatos & doctos, ſiue eſſent Græci, ſiue non, & per inſipientes, indoctos & ignaros intelligit. Porro inter grauiſſimos Pauli interpretes non bene conuenit ſub quibus iſtorum comprǣhenſi fuerint Romani à Paulo. Diuus Chryſoſtomus dicit ſub Barbaris. Eo quod non eſſent natione Græci. Quę ſententia ſi approbetur, hoc erit tantum ob dicentis & aſſerentis authoritatem. Durum verbum eſt appellare Romanos Barbaros, eo potiſſimè tempore quo beneuoſi efficiendi erant. Qui namq; beneuolentiam captat, à duris vocabulis abſtinere maxime procurat. Beatus autem Ambroſius ſub Græcorum nomine Romanos cõpræhendi vult. Quod rationi magis quadrat. Callebant namque & ipſi linguam græcam. Alioqui non ſcripſiſſet illis Paulus græce hanc epiſtolam. Sicut enim compræhenſi ſunt ſub nomine ſapientibus ita credibile & veroſimile eſt intellectos fuiſſe ſub vocabulo Græcis. Quemmadmodum itnmodeſtũ fuiſſet appellari Romanos inſipientes ita inciuile dici barbaros. Vix eſt hodie grammaticulus aliquis, qui non moleſte ferat ſi à quoquam appelletur barbarus. Quanto magis illa inclyta Romanorum familia duriter tuliſſet. Si quis tamen vellet ſe ab iſtis anguſtijs liberare, dicere poſſet fortaſſis ſub nullis illorum eſſe compræhenſos Romanos, neque ſub Græcis, neque ſub Barbaris, quemadmodum aſſerit Origenes de Iudæis, quos dicit non eſſe compræhenſos à Paulo, eo quod manifeſto conſtabat Paulum debitorem eſſe eis, pro quibus præcipuè Chriſtus venerat in mundum. Sic dicere poſſumus Paulum noluiſſe compræhendere Romanos ſub illa communi ratione debiti, ſed ſpeciatim voluit indicare ſe debitorem eſſe his qui Romæ erant. Dicis, & vbi & quando hoc fecit Paulus? Reſpondemus. Ibi quando dicit, Itaque quod in me, promptum eſt & vos qui Romæ eſtis euangelizare. Q. d. Et vobis Romanis debeo prædicationem, ſicut & cæteris, licet ad vos primò non venerim. Quod non præſtiti, eo quod exiſtimauerim non eſſe debitam vobis prædicationem Euangelicam, ſed quia vſque ad huc mihi non licuit etſi promptiſſimo ad arripiend

1. Corinth 1. Quos intelligat per ſapiẽtes.

D. Chry.

D. Ambro.

Orige.

ripiendum iter. Nam in me promptũ eſt & vobis qui Romę eſtis euangelizare. Solum hoc teſtabat Paulo dicendum vt modis omnibus fieret perſpicuum & exploratum Romanis quod ab eo eſſent dilecti, & reuera optaret videre illos. Q. d. Non putetis ex mea parte eſſe impedimentum. Nam quã tum eſt in me, hoc eſt ad me pertinet promptitudo. Hoc eſt promptus & paratus ſum vobis euangelizare qui Romæ eſtis. Rogate vos Dominum vt mihi facultas fiat, tunc agnoſcetis quod non ſtabat per me, qui iam prõptiſſimus ſum inuiſere vos. Promptũ eſt in me & vobis qui Romæ eſtis euãgelizare Paulus ſenſim & gradatim aperuit qualem animum haberet erga Romanos. Primo aperiendo ſuum deſyderium videndi illos, deinde propoſitum, vltimô promptitudinem offert. Ex tam firmo propoſito, non poterat non oriri prõptitudo. Sunt quidam qui deſyderium habent, ſed nõ propoſitũ, ſunt qui propoſitum, ſed non ſunt prompti, ſed tardi & pigri ad deſideria cõplenda. Paulus prõptiſſimus eſt ad ſuum munus per agendum. Hic Apoſtolus prædicatores excitat à torpore & negligentia, vt non ſint ad exercendum ſuum officium pigri, ſed ſemper parati & prompti præſtolãtes Domini iuſſum, ſine quo pedem mouere haud debent. O quã paratus erat ille qui dicebat; Ecce ego mitte me. Quod non dixit Propheta

Iſa. 6. arrogans & temerariè ſe offerens, ſed quia iã ab Angelo purgatus erat. Neque iuit donec dictum eſt ei; Vade, cõcionator prius purget ſe, ſicque purgatus expectet vt ei dicatur, vade. Nõ

Roma. 10. eat niſi miſſus. Quomodo prædicabunt, inquit Paulus, niſi mittantur? Et hic quoque admonentur qui nõ ſunt concionatores, ſed proximi tantummodo, vt ſint prompti & parati, non

Reprobatur pigritia. tardi & pigri ad illa negotia quæ concernunt noſtrorum proximorum ſalutem & commodum, maximè quando viget magna neceſſitas. Vera namque & chriſtiana charitas neſcit eſſe tarda & pigra: Paulus paratus erat. Et vobis inquit qui Romæ eſtis euangelizare. Nihil eis Paulus optat præter Euangelium. Sed qua re alia eget qui Euangelium hoc eſt rem euangelizatam habet? Qui Euangelium habet & ſeruat gratiam habet in præſenti, & vitam æternam in futuro. Quam magnificum & excelſum ſit euangeliũ quantam vim habeat, forſan ſtatim dicemus vbi commodior dabitur locus. Pauli debitum quo dixit omnibꝰ ſe eſſe debitorem, aliud nullum erat quam Euangelij communicatio, ad quod perſoluendum ipſe paratiſſimꝰ erat. Sed quomodo dicit ſe paratum his qui Romæ erant euangelizare, cũ iam iſtud opere compleat? An non euangelizat cum his hanc mittit epiſtolam? Euangelizare nonne eſt bonam annunciationem dare? Qui annunciat ea quæ Chriſti ſunt, quid aliud facit niſi euangelizare? Iam non facit hoc Paulus in hac ſua epiſtola? Reuera euangelizat hic Paulus in ſua epiſtola, ſed non eſt contentus hoc euangelizandi modo, ſed alium exoptat. Dicis. Quem? Illum qui fit per viuam vocem, quæ quandam emphaſim & energiam habet multo maiorẽ quam ſcriptura mortua, quæ non ſic penetrat lectorum animos ſicut verba maxime ſi ab ore inflãmati hominis exeant. Hoc pacto optabat paulus euãgelizare Romanis, nempe per præſentiam & non per epiſtolam. Siquidem per literas nunquam ipſe fuerat prohibitus. Occupationes namque aliarũ Eccleſiarum non impediebant eum quominus illis poſſet literas dare. Et ideo ſcribit illis dicens. Et vobis qui Romæ eſtis ſum promptus euangelizare, ſicut feci cæteris per præſentiam meam. Obſeruant nonnulli hic emphaſim eſſe in vocula illa, &. Quod facile credimus eſſe, ſed non illam quã ipſi putant. Dicunt enim dejectionis

gra

graria & cauſa eſſe adiectã. Quod nos
à mente Pauli alienum eſſe(ſi non fal
limur) exiſtimamus. Attende lector
bone quomodo vero ſimile eſt Pau-
lum hic deijcere Romanos,cum illo
rum tantopere affectet beneuolentiã
captare? Quæ occaſio, quæ cauſa ad
hoc mouiſſet eum in exordio epiſto
læ? Reuera ſi hic emphaſis eſt,alia de
bet eſſe. Sicque nos credimus. Dicis;
Quenam alia eſt ſi hæc non eſt? Reſ-
pondemus. Tantum abeſt vt hic Pau
lus deponat & deijciat Romanos, vt
illos nõ mediocriter extollat. Perin-
de eſt ac ſi dicat. Græcis & Barbaris:
ſapientibus & inſipientibus tantum
puto me debitorem eſſe, ſed vobis
qui Romæ eſtis, nedum debitorem
me eſſe confiteor, verum etiam pręter
debitum eſt aliud, nimirum quod
ſum promptus vobis euangelizare.
Hoc eſt magis paratus vobis quam a-
lijs euãgelizare. Nec temere iſtud Pau
lus dicebat. Nam Roma mundi impe
rium tenebat,& toti orbi leges præſ-
cribebat. A Romanis ad alios viuendi
norma effluebat. Romani erãt in ſum
mo honore reputati ſapientes. Iſtis
dicit Paulus. Et vobis paratus & prõm
ptus ſum euãgelizare. Emphaſis igitur
quæ hic inſinuatur, commendatoria
potius eſt quam deiectoria. Vel aliter
Et vobis qui Romę eſtis,qui Euange
lio nullam repulſam dediſtis,ſed ſpõ-
taneo & prompto animo recipiſtis il
lud,quaſi magis dignis debita eſt meã
prædicatio Euangelica,quam ego pa
ratus eram impartiri niſi præpeditus
fuiſſem. Q.d, Habetote me excuſatũ.
Vide & expende chriſtiane lector vr
banitatem & modeſtiam Pauli, qui
ſuis ſubiectis de ſua abſẽtia tam co-
pioſam reddit rationem. Omnibus di
uinus Apoſtolus cupit placere & in-
ſeruire quantum in ſe eſt. Nec dedig-
natur communicare ſuorum nego-
tiorũ proſperũ & aduerſum ſucceſſũ.

Sequitur.

Non enim erubeſco E-
uangelium. Virtus enim Dei eſt
in ſalutem omni credenti
Iudæo primum,&
Græco.

DIxerat Paulus Romanis ex ſua parte ſe promptum eſſe euange — Cur dicat Pau Non enim erubeſco euãgeliũ.
lizare eis,probat modo iſtud & ſimul
obuiam occurrit illis quę Romani di
cere ei poterant. Particula enim ratio
nem & cauſam denotat. Q.dicat. Si ali
quid poſſet me reddere inpromptũ
& promptitudinem in me impedire,
eſſet erubeſcentia Euangelij Ieſu Chri
ſti. Hanc ego non habeo,neque mihi
eſſe poteſt impedimento. Igitur cre-
dere mihi poteſtis dicenti me eſſe
promptum ad euangelizandum vo-
bis. Vt illam primam propoſitionem
tamquam veram accipiat lector, ob
ſeruet diligenter inter varia impedi-
menta & obſtacula quæ ſolent aliquẽ
retardare & prohibere ne promptè
ſuum munus exerceat, intrepideque,
tria ſunt præcipua. Timor vnum eſt, a
liud pudor & erubeſcentia, tertium
puſillus animus. Timent aliqui maie-
ſtatem hominum vt ſunt Imperato-
res & Reges,& coram eis vix audent
loqui. Hunc timorem excuſſit Chri- Matt 10.
ſtus à ſuis Apoſtolis dicens. Cum ſtete
ritis ante Reges & pręſides, nolite co
gitare quomodo,aut quid loquami-
ni. Dabitur enim vobis in illa hora
quid loquamini. Solet namque tanta
maieſtas deterrere homines. Paulus
non timet Neronem, neque alios
Potentatus qui Romæ erant. Et ideó
hic timor non impediebat Pauli prõ
ptitudinem. Neque ipſa erubeſcen-
tia. Quomodo poterat pudor Euã
gelij continere Paulum, qui pro e-
ius gloria paratus erat mori? Audia
mus illum Actorum 21. Ego, inquit
non ſolum alligari, ſed & mori in
Hieruſalem paratus ſum pro no- Acto,21.
mine Domini Ieſu Chriſti. Non, in

quit, erubeſco Euangelium. Hoc eſt, non me pudet Euangelij. Q. d. Non ſum ſicut nonnulli, qui prædicationẽ Euangelicã pudendã ducunt. Alluſit hic forte Paulus ad illud quod apud Corinthios ſcriptũ reliquit, ſcilicet E-

1. Cor. primo

uangeliũ Chriſti quibuſdã, nẽpe Iudæis, eſſe ſcandalũ, alijs, vt pote gẽtib⁹ ſtultitiã. Iſti de Euãgelio pudorẽ habebãt. Dicit Paulus mihi non eſt Euãgelica functio pudẽda, ſed illuſtris & glorioſa. Memor erat ſententię Chriſti dicentis; qui me erubuerit & meos ſer-

Lucæ. 9.

mones, erubeſcere eũ faciam coram Patre meo. Semouet ergo Paulus à ſe hoc internum erubeſcentiæ impedimentum, quo ſolent homines nõ eſſe prõpti ad aliquid agẽdũ. Et ex hiſmet verbis occurrit Romanis. Quicum eſſent tanto ſupercilio prædicatio Pauli eſſet de homine cruci affixo, & ipſe qui prędicabat eſſet ciuis Romanus, reputatus homo infirmę ſortis, nõ nutritus in eloquẽtię ſchola, ſermone imperitus, his perſpectis poterant inſurgere contra eũ dicẽres. Non te pudet non erubeſcis rem tam nouam, & mũdo inuiſam annunciare nobis? Audacter reſpondet Paulus dicẽs. Non erubeſco Euangelium Chriſti. Ac ſi dicat. Si aliqui ſunt quos pudeat Euangelij, me non pudet. Ego non erubeſco. Forſan dices; Et quid eſt erubeſcere Euangelium? Reſpõdemus paucis. Nihil aliud eſt quã timore vituperationis non audere prædicare Chriſtum & eius veritatem. Non erubeſcebat vox

Marci. vi.

illa in deſerto clamans Ioannes quando Herodi dicebat. Non licet tibi habere Herodiadem vxorem fratris tui.

Apoſtolorum. 5. Ad Gala. 2. Ad Gala. 3.

Neque ille qui dicebat; obedire oportet Deo magis quã hominibus. Neq. Paulus quando reſtitit in faciem Petro: neque quando Galathas dure obiurgauit dicẽs. O inſenſati Galatæ quis vos faſcinauit non obedire veritati? Erat ne Euangelium turpe lucrum? Permittebat vxoricidium? diſſimulabat latrocinium? cooperiebat adulterium? concedebat inter inimicos duellum? ſinebat rapere alienum? vetabat ſoluere debitum? nonne docebat Deo vero præbere debitum cultum? Quid igitur erat in Euangelio Pauli (dicamus melius Ieſu Chriſti) quod eſſet erubeſcibile? Si nihil, cur ergo Paulus ipſe illud debebat ducere pudendum? Nũquid Euangelium erat Aeſopi fabula? vel agit de lana (quod dicunt) caprina? Habet ne fabulationes vt Philoſophorum doctrina? Iubet ne importabilia onera vt lex? Exigit dentem pro dente, & oculũ pro oculo? Si huiuſmodi

Exodi. 21. & Leuitici. 24.

non eſt, quamobrem debet Paulus erubeſcere Euangeliũ? Erubuerunt primi parentes quando peccauerũt. Qui perpetrant mala, erubeſcant. Erubeſcere Sydon, ait mare. Paulus nihil agnoſcebat quod erubeſcentia dignum

Iſa. 23. cap.

eſſet. Dicis; Forte erat crux Chriſti quę male factorum patibulum erat. Deũ prædicat conſputum, alapis cæſum, flagellatum, & deniq. inter duos latrones mortuum. Hæc quæ narrat Euangelium non ne videntur pudore digna? Diſtinctione hic opus eſt. Inflatis & vanis Philoſophis fatemur: at Paulo & nobis minime. Quinimo pro magna & ingenti gloria nedum honore, ſed beneficio hæc ducimus. Qui non agnoſcit pretioſi lapidis virtutum, nihil mirum ſi eum pedibus conculcet. Qui Euangelij & crucis Chriſti mirandam vim ignorat, quid mirum quod illud abiectum & futile habeat? Paulus crucis virtutem penetrans, tantam ſuam gloriam in ea collocauit dicens. Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Nunquid Dauid potuit gloriari in funda qua Goliath proſtrauit? Et Iacob in baculo quo Iordanem tranſiuit? Et Paulus in cruce per quam Chriſtus de tyranno illo Dæmone triumphauit. Erubeſcere ſolet miles & ſui, quando videt inſtrumentum quidem ipſum quo ipſe

Reſponſio.

Simile.

Ad Galatas vltimo. cap.

1. Regum. 17.

Gene. 32.

Simile.

ipſe fuit victus,ſed non quando intue
tur gladium quo ipſe de ſuo aduerſa-
rio triumphauit. Chriſtus crucifixus in
cruce exiuit vincens,non victus. Cur
nos ſerui eius nō gloriabimur in eius
cruce? Hæc eſt gloria noſtra,& Dęmo
nis confuſio, Erubeſcat ipſe crucem
qui per illam victus eſt. Gloriemur
nos in cruce,qui per eam ſalui facti ſu
mus,& ab eo liberati.

Chriſtiani nō debent erubeſcere propter crucis opprobrium quinimo gloriari.

Alluſio prima.

DIſcant hic concionatores qnam
debeant habere in ſuis cōcionibus
intentionem & mentem. Non aſpirēt
ad lucrum,non inhient ad priuata cō
moda,non quęrant quę ſua ſunt. Intē
dant in ſuis auditoribus habere fructū
ſi Paulum imitari cupiunt. Quē fructū
cùm nacti fuerint,non ſibi aſcribant,
nec ſe iactent dicentes,fecimus fructū
apud iſtos vel illos,ſed memores verbi
Chriſti dicant. Serui inutiles ſumus, ſi
quid boni eſt apud vos, dignatus eſt
Chriſtus per nos indignos miniſtros
efficere. Nō nobis Domine, nō nobis:
ſed nomini tuo ſit gloria, qui voluiſti
vt nos haberemus fructum, non in
noſtram,ſed in tui gloriam,&c.

Alluſio. — Lucæ.17. — Pſalm. 113.

Secunda alluſio.

DET operam qui erubeſcere nolu
erit,vt ſuā habeat ſanā conſciētiā.
Nihil agat Chriſtianus ea reclamante.
Nō ſtudeat hominibus placere remor
dente conſcientia. Ad mentē paſſim
reducat ſe linitū fuiſſe chryſmate in
fronte,quādo ſuſcepit ſacrū baptiſma
ne erubeſceret Euangeliū. Si patitur vt
chriſtianus,non erubeſcat. Glorificet
Deum in hoc. Caueat ne patiatur tam
quam fur,aut homicida, aut malefa-
ctor. Tunc erubeſcere debet. Nō operetur
ea de quibus Paulus dicit. Quem
ergo fructum habuiſtis tunc in illis in
quibus nunc erubeſcitis? Sit promp
tus ſemper obedire euangelio

Alluſio. 2. Sana conſciē cia foras mittit erubeſcentiam. — Roma. 6

Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo

primum,& Græco.

CAuſam ac rationem aſſignat Apo
ſtolus cur non debeat de Euange
lio habere erubeſcētiā: quoniā,inquit
virtus eſt in ſalutē omni credēti. Q. d.
Honeſta res eſt Euāgeliū & nō turpis,
vnde nō habeo quod debeā de eo cō
trahere pudorē. Euāgeliū mihi cōmiſ
ſum eſt à Domino. In id muneris nō
me intromiſi ego. Segregatus ſum in
Euāgeliū Dei. Cur igitur mihi in eo an
nūciando pudor eſſe debet? Mun⁹ no
bile eſt,adeó vt nō ſim ego dign⁹ eo
Euāgeliū res illuſtris & nobilis eſt. Nō
eſt hic pudori locus. Si impijs & incre
dulis res eſt friuola & redicula, ipſi vi
derint: credēti autē in ilud ſal⁹ eſt. Qui
crediderit ſaluabitur: qui vero non,
peribit. Vide lector acute, mirificum
Pauli ordinem,& artificium. Ab euan
gelio incoauerat exordium ſuæ epiſ-
tolæ,& ad ipſum terminat,vt finis prin
cipio reſpondeat,ac ſi diceret. Nemo
debet habere pudorem in exercēdo
officium ſuum (maxime ſi honeſtum
ſit,& illuſtre) atqui meum munus tale
eſt,cur igitur cunctabor apud vos Ro
manos exercere illud? Veretur ne me
dicus adducere infirmis ſalutem cor-
poribus? Verebor ne ego adducere
ad vos Euangelium quod nedum cor
porum ſed animarū eſt ſalus? Quem
pudebit accipere animi ſalutem? Nō
ne ſalus animæ præferenda eſt bonæ
corporis valetudini? Pudet ne infirmū
medico patefacere ſui corporis verē
da,pro ſanitate corporis comparan-
da. Si non offero vobis Romanis Euā
gelium cum illo verborum lenocinio
& cū eo loquētiæ flore quo vos orna
ti eſtis,nō ſit hoc vobis mirū. Memo
res eſtote euāgeliū eſſe Dei virtutē nō
hominū. Quare humana nō opus ha
het eloquentia. Si namq; eſſet huma-
na doctrina, quod ornatum veniret
rhetoricis coloribus res iuſta eſſet:
modo cum ſit Dei virtus,nulla aliūde
indiget virtute iuuari. Per ſe ipſum
ſatis efficax eſt Euangelium non de

Cauſa cur nō debet erubeſcere, Euange. — Matt. vlti. — Simile.

mulcet aures,ſed corda inflāmat. Nõ verſatur in ſermone, ſed in virtute & potentia Dei. Imo ipſamet virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti. Myſterijs plena ſunt hæc Pauli verba. Nec mirum. Nam hac breui oratione totum ſcopum complectitur epiſtolę. Sicut enim concionator aliquod ſibi proponit thema, in quod omnia alia deſtinat, ſic Paulus in hac epiſtola propoſuit hanc propoſitionem tamquã argumentum omnium quę dicturus erat. Ordo & ſeries congruus ſane eſt. Nam expedita ſalutatione, & finitis pręludijs, in quibus quam diligentiſſime Paulus Romanorum beneuolentiam captauerat, nunc à exordio ad rem tractandam tranſitum facit, ſeruans in hoc Rhetorum leges. Non e., nim erat Paulus rhetorices ignarus tametſi eam in verbis non oſtentauerit. Grauiſſimi namq; doctores eam magis in alio quam in verbis oſtendũt. Poſt igitur illos effectos beneuolos, hic reddit Paulus eoſdem dociles & attentos, cum excellentiam & præſtãtiam rei tractandæ incipit aperire, dicens Euangelium non eſſe rem de qua habenda eſſet erubeſcentia, ſed rem eſſe adeó diuinam vt digna ſit quæ dicatur virtus Dei Res in qua maxime manifeſtatur virtus Dei. Expende acute lector quã ſit Ciceronis imitator Paulus in tradenda ſua doctrina. Marci Tullij pręceptum eſt, vt quãdo ſuſcipitur tractanda res aliqua, à definitione illius rei auſpicemur. Euangelium reſerat non omnibus perſpicua & clara, idcirco principio à Paulo Apoſtolo graphicè & profundè eſt definitum, cum dixit eſſe virtutem in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco. Qua diffinitione innoteſcit nobis Euangelij natura, finis, fructus, ambitus, & ordo communicationis eius. Naturam in verbo virtus Dei intelligimus. finem & fructum in verbo ſalutem. Non qualecũque, ſed verã & eximiã, non corporis (quę pe- Simile.

rit) ſed animæ quę permanet, Extenſionem porro docet Paulus in verbo omni credēti. Nõ alicui, ſed omni. Ordo autem declaratur in verbo Iudæo primũ & Græco. A Iudaiſmo ad Grę ciſmũ deriuata eſt hæc ſalus Euangelica. Obſeruandum hic in primis eſt Euangeliũ & virtus, hæc duo nomina eſſe amphibola. Euangeliũ quidem vſurpari ſolet pro reipſa quæ vere & propriè eſt Euangeliũ, qualis eſt Chriſtus Ieſus ſecundum vtranque naturam. De quo in principio epiſtolæ dixit Paulus eſſe euangelium dicens; De filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Alio modo Euangelij nomen ſignificat cognitionem quandam de re ipſa annunciata in Euangelio, cum illis quę con ſequuntur hanc doctrinam, quæ varia & multa ſunt. Solet etiam vulgo appellari Euangelium ſcriptura illa ſiue hyſtoria quam texerunt illi quatuor Euangeliſtæ, vbi Chriſti geſta in carne narrantur. Et ſub hoc nomine neque Pauli Euangelica doctrina, neque oracula Prophetarũ Euangelij nomine gaudēt. Et ſic beata Cicilia dicebatur in ſuo pectore portare Euãgeliũ. Et quiiurant etiã dicũtur iurare ꝑ quatuor ſancta Euãgelia, illa proprijs manibus tangentes. Variæ acceptiones Euan.

Virtus etiã nomẽ eſt homonymũ. Interdũ ſignificat bonã mẽtis qualitatẽ, quæ vitio ex diametro cõpugnat. Aliquãdo potentiã, vim, & efficatiã ad aliquid præſtandũ; vt illud; Virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Hoc loco Paulus non vtitur virtutis nomine pro ea quæ vitio aduerſa eſt. Nã licet Euãgelij virt⁹ & potentia maxime ad uerſetur peccatis, vt pote deſtruens illa tamen nõ ſolum appellauit Euangeliũ virtutẽ ex ſolo hoc effectu, ſed etiã propter mirificam efficatiam & potẽtiam in multis alijs, quam habet euangelium. Non ſolum vitia deſtruit, ſed multa alia maiora efficit. Vix eſt in hac vita vnus qui ad viuum agnoſcat Lucæ. 6.

vim

vim Euangelij. Vbi relucet Dei poten
tia, niſi in Euangelio? Vbi magis pate-
ſit eiuſdem bonitas, quam in Euange
lio? Vbi tam copioſè demõſtratur mi
ſericordia Dei, niſi in Euangelio? Ex
encomijs quæ Paulus prodidit in ſu-
pradictis, facile erit cuique conſidera
re volenti quam ſit res magni momẽ
ti Euangelium. Poterat Paulus proba
re Euangelium non eſſe rem puden
dam & etymologia vocabuli. Inter-
prætatur namque Euangelium bonũ
nuntium. Noluit tamen iſtud facere,
niſi oſtendendo naturam Euangelij.
Multo enim efficatior eſt ratio quæ
petitur à diffinitione, quam illa quę
ſumitur ab ipſa vocabuli Etymolo-
gia. Ad probandum enim Euangeliũ
non eſſe rem erubeſcilem & puden-
dam, ſatis erat oſtendere Euangeliũ
eſſe bonum nuncium. Hæc eſt etenim
etymologia vocabuli Euangelium.
Quis quæſo vnquam erubuit, vel quẽ
puduit adducere bonũ nuntium? Ma
luit tamen Apoſtolus probare Euan
gelium non eſſe erubeſcendum eo
quod eſſet virtus Dei in ſalutem om
ni credenti. Sed percontaris de quo E
uangelio hic loquitur Paulus, de Euã
gelio pro re, vel pro doctrina? Doctiſ
ſimus Thomas à Vio Cardinalis bene
Caieta. meritus, Paulum dicit hic loqui de E-
uangelio ſecundum rem euangeliza
tam (vt eius verbis vtamur.) Hęc enim
eſt quæ excludit omnem erubeſcen-
tiam. Neque propterea intendit ex-
cludere Euangelium quod eſt cogni
tio, per quam etiam fit & annunciatur
homini credenti ſalus. Annunciat nã-
que primo Euangelium illam ſummã
coniunctionem hominis cum Deo,
quam incarnationẽ appellamus. De-
inde aliam quę mediante gratia fit,
per quam filij Dei nominamur & ſu-
mus. Nec tacet illam qua tandem du
cimur in vitam æternam. Multa alia
bona nunciat nobis Euangelium ſiue
ſit vocale ſiue ſcriptum, ſemper eſt ex
cellens virtus, Et ea quæ operatur, nõ
ab alia potentia quam diuina fieri poſ
ſunt. Quæ quæſo humana potentia po
teſt remiſſionem peccatorum præſta
re? Et quæ virtus vitæ mortuos reſti-
tuere? Et quæ medicina morbos om
nes curare? Et denique quæ facultas
creata hominibus vitam æternam da
re? Hæc & pleraque alia Euangelica
virtus (quæ eſt potentia Dei) facili ne-
gotio efficit & præſtat. Quid igitur mi
rum ſi Paulus dixerit Euangelium eſ
ſe potentiam Dei? Non potuit Apo-
ſtolus magis attollere & eleuare Euan
gelium, quam cum dixit illud eſſe po
tentiam Dei. Sed nota interim lector
bone verbum, Potentiam dicit, Non
potens. Quænam eſt hæc potentia E-
uangelica? Si ad rem annũciatam per
Euangelium referatur verbum potẽ
tia, bene habet. Res namque nedum
potens eſt, ſed ipſa potẽtia. Ieſus enim
Chriſtus filius Dei patris, eius poten-
tia eſt. Omnia quæ Pater poteſt per
ipſum poteſt. Potentia enim Filij atq;
Patris vna eſt. Tunc ſenſus talis eſſet:
Non erubeſco Euangelium, hoc eſt,
rem euãgelizatam; quoniam hæc res,
eſt potentia Dei, ſcilicet, Patris. Si ve
ro Pauli ſermo intelligitur de Euan
gelio, hoc eſt, de prædicatione, vt eſt
doctrina quædam diuinitus reuelata,
potentia quoque dici poteſt. Quam
oſtendit multitudo eorum qui con-
uerſi fuerunt per Euangelium. Mag
na vis & efficatia latet in Euangelio.
Ibi ſunt verba vitæ æternæ. Ibi eſt in Ioan. 6.
ſitum verbum quod poteſt ſaluare a-
nimas noſtras. Ibi fides, ibi charitas,
ibi Spes, ibi Spiritus Sancti chariſ-
mata. Ibi Sacramenta, ibi remiſſio
peccatorum, ibi omnium malorum
depulſio, & ibi omnium bonorum
inuenitur adeptio. Sed cuius eſt hęc Pſal. 67.
virtus? Dei, inquit Paulus. Dominus Marci vlti.
dabit verbum euangelizantibus virtu
te multa. In nomine meo dicebat
Chrūs Dæmonia eijciẽt, linguis loquẽ
tur nouis, ſerpentes tollẽt; & ſi mor-
tiferum quid biberint, non eis noce-

illud, dixit ſolummodo eius virtutem reperiri & oſtendi. In omnibus credẽtibus. Quod autem ſint pauci credentes (cùm credere ſit cuique liberum) eorum qui nolunt culpa eſt. Porro quomodo potentia in ſalutẽ ad paucos ſit cohibita & contracta in ſacra ſcriptura in multis locis facile eſt videre, præcipuè in diluuio vbi paucæ animæ ſaluæ factę ſunt, hoc eſt, octo tãtum. Et idipſum conuerti licet in ruina eorum qui ſubuerſi ſunt in mari rubro. Conſular lector ſcripturam ſi plura optabit exempla. Nos ad alia properamus. Obiter iſtud inſinuare placuit, ne mirareris quare Paulus euangelicam virtutem contraxerit ad ſolos credentes. Animaduertat diligenter lector hæc verba Pauli, quibus Lutherani abutuntur ad confirmandũ prauũ illud axioma de ſalute conſequenda per ſolam fidem. Exiſtimant enim hunc locum maximè ſuo errori fauere. Audite, inquiunt, dicentem Paulum, quod Euangelium eſt ſalus omni credenti. Non dicit operanti, ſed credenti. Igitur ſola fides exigitur & ſufficit ad ſalutem. Reſpondemus. Bifariã peccat hæc inualida argumẽtatio, primo quia imponit Pau. quod nec ipſe cogitauit. Dicit enim eum loqui de ſola & nuda fide quod falſiſſimum eſt, ſed de illa viua quæ per dilectionem operatur. Secundo quia infirma eſt conſequutio quæ colligit ſic Paulus dicit Euangelium eſſe ſalutem per fidem, igitur non per opera. Euangelium eſt ſalus credenti, ergo non operanti. Non enim credere & operari, fides & opus ſunt diſſentanea, ſed cõſentanea. Igitur quando Paulus dę vno loquitur, nõn intendit aliud excludere. Non eſt perfecta fides ſine operibus, nec opera perfecta, ſine fide. Nã licet fides quæ non eſt operans vera fides ſit, non tamen homini ſalutem adducit: quæ verò operans eſt operatrix ſalutis eſt. De hac loquebatur Paulus hic dicens, Euangelium eſſe ſalutẽ omni credenti per fidem ſcilicet operantem. Vnum quodque eſt propter ſuam operationem. Quod non operatur, inutile eſt. Nihil igitur habent Lutherani ex hoc & ſimilibus locis, quod ſuo errori ſuffragetur. Cur igitur Paulus non dixit omni operanti, ſicut dixit omni credenti? Reſpondemus eo factum eſſe, quia fidem attollere intendebat, & legem deprimere Euangelium ſilentium imponit legi. Si dixiſſet eſſe ſalutem operanti, viſus fuiſſet loqui in fauorem illorum qui contendebant (etiam mordicus) ſalutem poſitam quidem eſſe in obſeruãtia legis. Hoc autem intendebat Paulus in hac epiſtola deſtruere ex profeſſo. Vnde cum dixit euangelium eſſe virtutem Dei in ſalutem omni credenti, tacite declarauit legem expoliatam eſſe omni virtute, & loquẽte euãgelio debere obmuteſcere legem. Loquente Euãgelio modo muta eſt lex. Dicebant ante; Non loquatur nobis Dominus, loquere tu nobis Moyſes. E contrario nos dicimus. Non iam loquatur Moyſes nobis, ſed loquatur nobis Deus in filio ſuo. Vbi? In Euangelio. Quid loquetur? Quid? Pacem. Pacem meã do vobis. Quid amplius? Deum ad nos aduenisse hominem factum, conuerſatum fuiſſe nobiſcum annis tribus, mortem peremptã cœlum apertũ, peccatũ abolitũ, Synagogã ſepultam, Dęmonẽ deuictum, Infernũ expoliatum. Hæc bona nũciat tibi nobis Euangeliũ. Sed quorſum? Vt iam crederemus, imo experiremur Euangelium ſalutẽ omni credenti.

Gene. 7. 1. Pet. 3. Exodi. 14. Reſpon. Iacobi 2. Dup. fides. Exodi. 20. Loqui. Euangelium. Ioan. 14.

Iudeo primũ & Græco.

QVomodo & ordine Euangelica ſalus ſit deriuata ad homines, docet hic Paulus. Non enim confuſim & ſine ordine. Quæ enim à Deo ſunt, ordinata ſũt. Sapientiſſimus prouiſor eſt Deus. Huius autem officium (vt Ariſtote. teſtis eſt) ordinare eſt. Ordinauit igitur Deus hanc ſalutem cõmunicã Ad Ro. 13.

(vt eleganter docet. D. Athanaſius) abundantiorem gratiam ſunt conſe- quuti in Euangelio, ſed honorantur hic & vbique magis eo quod priores fuerint in recipienda Euangelica fide & doctrina, Neque proinde plus iuris habent in ea. Animaduertat hic acutus lector noſtri iudicis Pauli ſincerū animum & rectum qui etſi ſiret non eſſe ſegregatum Iudæorum nationi, tamē vt rectus iudex cum poſſet hoc Iudæis vitio dare, eò quód amiſerint hanc primogenituram & ſe indignos tanta fecerint gratia, & exprimus facti nouiſſimi ob iſta poterat obiurgare Iudæos, noluit tamen hoc facere ſed animo beneuolo voluit eis primatū in Euangelio tribuere. Non enim erat congruum vt ſtatim illos in princi pio epiſtolæ prouocaret ad odium ſed ad beneuolentiam magis expediebat. Nam natura, ea prędíti ſumus ſuperbia vt nemo ſit qui non libentius auſculet laudem (etiam modicā) quam repræhenſionem. Laudari volumus cuncti obiurgari nulli. Neque quis hic nobis obijciat quod Paulus dicens ſupra ſe debitorem eſſe Grecis & Barbaris, ſilentio præteriuit Iudæos, quod hic debuiſſet vel ſaltim facere potuiſſet eos diſſimulare quæmadmodum illic fecit. Ad hoc dicimus multo diſparem diſparem eſſe cauſam & rationem hic & illic. Ibi enim loquebatur de Apoſto. ſuo qui primario non ſpectabat ad Iudæos ſed ad Gentes, hic autem loquitur de Euangelio quod primo Iudæis elargitum & communicatum fuit. Diſparitas igitur negotij in cauſa fuit quod illic non fuit memor Iudæorum hic autem expreſſim eos voluit nominare. Boni & recti iudicis eſt munus cuiq; tribuere quod ſuum eſt. Quod erat Gentium Gentibus dedit, nunc quod eſt Iudeorum illis denegare non vult. Nec curat ſi ipſi eſſent infenſi necne. Vtinam hac ętate Paulum qui iudicant orbem imitarentur, ſic vt æqualā ce vtraſque litigantium partes poſthabito omni amore & odio) iudicarent & tuerentur haud declinantes ad dexteram vel ad ſiniſtram ſed vnicuique quod ſuum eſt tribuētes. Ex his dictis colligere poſſumus ſacro ſancti Euangelij finitionem (non excellentiorē ea quam Paulus dipinxit) ſed copioſiorem. Nam Paulus compendio & ſumma breuitate perſtrinxit illam dicens. *Euangelium eſt virtus Dei in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco.* Neque mirum. Eſt nā- Quid ſit euāgelium.

que Euāgelium verbum abreuiatum. Quod etiam conantur hæretici mutilare. Nos autem illud volentes dilatare in hunc modum diffinimus dicentes Euangelium potentiam & virtutē Dei patris eſſe de filio ſuo naturali facto homine, per gratiam gratificans homines, & tandem in ſalutem æternam perducens omnes credentes, ab origene mundi promiſſum, in plenitudine temporis elargitum prodigijs & ſignis multis confirmatum, ſub figuris adumbratum, per totum mundum diuulgandum, Chriſti ſanguine & ſuorum martyrum conſecratum. Hæc ſane diffinitio completa & exacta eſt omnes quatuor cauſas complectens: Primo efficientem, in verbo potentia Dei: Materialem, in verbo de filio ſuo naturali, facto homine; formalē, in verbo, per gratiam ſanctificans homines: & finalem, in verbo; & tandem in ſalutem æternam perducens omnes credentes. Reliqua vero, ad ornatum Euangelij intelligat lector eſſe poſita.

Alluſio.

SI tanta tamq; mirifica virtus & potentia eſt in Euangelio, quid cauſę eſt quod multi ex nobilibus, illud erubeſcunt hoc noſtro ſeculo? Pauperes & homines infimæ conditionis illud annunciant. Qui pinguia beneficia Ecclesiae... Alluſio.

cleſiæ poſſident,nihil tam exoſum habent quam fieri Euangelij præcones. Pauperum monachorum vel cuculatorum mendicantium aiūt eſſe munus. Nos,inquiunt,in curribus,& in equis. Nobilium parentum filij ſumus, ex ducibus,Comitibus,Baronibus illuſtribusque genitoribus. Nati ſumus. In alijs nos occupari oportet. In quibus dicite? Aſſiſtere Regibus, Imperatoribus,& Pontifici maximo, noſtra intereſt. Conciones Euangelicæ demandentur Dominicanis,Franciſcanis, Ieſuitis,Carmelitis,& alijs huius farinæ hominibus. Nos noſtræ nobilitatis rationē habere debemus, nec ſic oportet nos ipſos deijcere. O Deum immortalem quis credet has tam friuolas excuſationes in die iudicij admittē das eſſe? Si tu es nobilis, nunquid Euā gelium res multo nobilior eſt? Si cupis inſeruire Regi vel Pontifici, non ne qui euangelizat Chriſtum, Regi immortali & inuiſibili deſeruit? Et ſi Pontifici, quis ſummus Pontifex vt Chriſtus? Si te ignarum cauſaris,cuius culpa? Erubeſcis Euangelium, & non imperitiam. Dicis. Iam quod per me fieri nequit,per alios compleri iubeo. Heu dolor. Hinc eſt quod euangelicū munus ad manus deuenit mercenariorum(& vtinam non blateronum) qui tantum abeſt vt euangelium prædicent,vt illud maxime adulterent. Orandus eſt Deus Opti. Max. vt hoc genus hominum recipiſcat,& veram nobilitatem non in alio quam in euangelio agnoſcant. Agnoſcent autem ſi ſuos ob oculos quam ſit illud euangelizandi munus illuſtre repræſentauerint. Audiant Paulum ſe gloriantem quod ſegregatus eſſet in Euangelium.

Sequitur.

Iuſtitia enim Dei in

eo reuelatur ex fide in fidem:ſicut ſcriptum eſt,Iuſtus autē ex fide viuit &c.

Abſque probatione aſſumpſerat Paulus ſolemnem illam propoſitionem in textu propoſitā proximo. Quæ cum ſit baſis & fundamentum eorum quæ ipſe in hac epiſtola tractat,eam ſic improbatam noluit relinquere ſed mox nūc adiungit eius probationem dicens *Iuſticia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem: &c.*

Cur dicat, Iuſtitia enim Dei &c.

Sed quid conſequentiæ habet hic textus cum præcedenti? Non enim videtur accommoda & appoſita probatio. A ſalute ad iuſtitiam quis tranſitus eſt? Iuſticia potius minatur ruinam quam ſalutem,præcipuè in eo qui eā ſuſtinet. Certè accommoda ratio & cauſa ſalutis vera hic à Paulo adducitur. Si quidem iuſtitia Dei,noſtræ ſalutis cauſa eſt. Ipſa eſt quæ nos iuſtos facit. Optima eſt Pauli ratiocinatio per locum à cauſa ad effectum. Salus effectus eſt iuſtitiæ Dei. Dicis. Paulus non probat ſalutem reuelari in Euangelio ſed iuſtitiā. Dicere debebat. Reuelatur enim ſalus Dei in eo,& dicit: Reuelatur enim iuſtitia Dei in eo. Reſpō demus quod cum in Euangelio manifeſto reueletur noſtra ſalus, bene poterat Paulus dicere hoc:ſed non probaſſet ita artificioſe ſuum inſtitutum. Quia tunc idem per idem viſus eſſet probare. Quoniam idem eſt Euangelium eſſe ſalutem & in Euangelio reuelari ſalutem. Quare Apoſtolus vt perit⁹ Philoſophus per cauſam voluit oſtendere quod dixerat de effectu. Inter omnes enim probationes quæ à cauſa eſt primatum tenet. Argumentatur Paulus ſic. Vbi eſt cauſa ibi poteſt reperiri effectus(niſi aliunde veniat impedimentum)atqui in Euangelio reperitur & reuelatur cauſa ſalutis,igitur in euangelio reperitur ſalus omni credēti. Dicis; Et quæ eſt hæc cauſa? Reſpondet Paulus: Iuſticia Dei quæ reuelatur in Euangelio. Hęc eſt cauſa ſalutis. Cęterum prægnans eſt hic Pauli ſermo propter anceps vocabulum

lum iuſtitia Dei. Proinde principio videndum eſt quid Paulus nomine iuſtitię Dei ſibi velit. In ſacris literis nimis ampla eſt eius ſignificātia. Aliquā do ſignificat vnā ex illis quatuor cardinalibus virtutibus cuius, munus eſt cuique dare quod ſuum eſt; Quęque etiam partita eſt in diſtributiuam & commutatiuam. De hac Paulo hic nulla eſt conſideratio. Hac enim licet Deus vtatur, tamen quia illi & nobis hominibus communis eſt non ſolet appellari iuſtitia Dei ſed iuſtitia abſolute. Alio modo vſurpatur iuſtitia Dei pro ipſo Chriſto, qui in ſcriptura dicitur iuſtitia Dei, non ſolum quia Pa-

Ioā. 5. ter cœleſtis per eum judicabit mundum, iuxta illud; Pater omne iudiciū dedit filio (Solet namque communiter non ſolum actus quo iudicat iudex appellari iuſtitia, ſed etiam ipſemet iudex dicitur iuſtitia.) Verumetiā dicitur Chriſt^us^ iuſtitia Dei ex eo quod per illum iuſtificat nos: & iuſtitiæ no-

Iſaie. 64. ſtræ quæ non ſunt niſi pannus menſtruatæ per Ieſum Chriſtum veræ iuſtitię ſunt, & ſic eſt inter nos & Deum

1. ad Corin. cap. 1. ratio iuſtitiæ. Chriſtus namque (Apoſtolo teſte) factus eſt nobis iuſtitia.

Pſal. 17. Qua prediti & muniti audeamus dicere cum Propheta; Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam. Solet quoque dici iuſtitia Dei illa qua

Pſal. 118. Hiere. 12. Deus dicitur iuſtus. De qua dixit Dauid; Iuſtus es Domine & rectum iudicium tuum. Et alius Propheta; Iuſtus quidem es tu Domine ſi tecum diſputem. Accipitur denique iuſtitia Dei pro eo dono quo Deus ex iniuſtis facit nos iuſtos, & ex peccatoribus bonos. Hæc autem gratia gratificans eſt per quam coram Deo boni & iuſti ſumus. De qua intelligitur illud; Erant

Lucæ 1. Lucæ 2. ambo iuſti coram Domino. Et de Symeone; Et homo iſte iuſtus. Nunc recitatis varijs ſignificationibus vocabuli iuſtitia, ſcire oportet de qua iuſtitia loquitur hic Paulus cum dicit reuelari iuſtitiam Dei in Euangelio. Paucis reſpondemus, mentem Pauli eſſe loqui de hac vltima iuſtitia qua nos formaliter (vt ſic loquamur) iuſti & boni grati & accepti Deo ſumus. Hæc eſt enim noſtra ſalus. Et hanc non ex meritis noſtris ſed per Chriſti ſanguinē conſequuti ſum^us^ Et ſic Paulus (vt Deo dante videbimus) ſanguini Chriſti refert acceptam. Nam per eum dilexit Apo. cap. 1.

nos, & lauit nos à peccatis noſtris. Hāc autem iuſtitiam Dei reuelatam eſſe in euangelio nemo eſt qui non intelligat. Sed dicis. Si hæc iuſtitia reuelatur in euangelio, igitur iam erat ante Euangelium? Fatemur. Maxime ſi vſurpetur hic iuſtitia pro Chriſto qui erat ab æterno, & etiam ſi accipiatur pro iuſtitia qua Deus nos reddit iuſtos, vt puta pro gratia gratum faciente. In lege naturæ erat & in lege ſcripta, ſed non erat in ſalutem omni credenti, ſicut eſt in Euangelica lege. Illa namq; iuſticia quæ erat in vtraque lege naturæ ſcilicet & ſcripturę, non erat iuſtitia Dei, ſed operum, quæ opera imperfecta erant, quia neminem ad perfectum adducebat lex. Et ſic Paulus contraponit iuſtitiam Dei iuſtitiæ operum Et ideo non dicit abſolutè iuſtitiam reuelatam eſſe in euangelio, ſed iuſtitiam Dei. Quę non fuit reuelata illis qui erant in ſtatu naturæ, nec illis qui erant in ſtatu legis ſcriptæ. Quare benè Lucæ. 10.

dixit Chriſtus ſuis diſcipulis. Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Q. d. Vos videtis iuſtitiam Dei iam reuelatam ad communicandum eam hominib^us^. Multi reges & Prophetę voluerunt videre & non viderunt. Vidit ille fœlix Lucæ 2.

ſenex Symeon quando dixit. Nunc dimitis ſeruum tuum Domine ſecundū verbum tuum in pace. Quia iam viderunt oculi mei ſalutare tuum. Hoc ſalutare attulit iam nobis ſalutem & eā perfecit non ſoluens legem illam ſed Matt. 5.

eam adimplens. Nō enim venit Chriſtus ſoluere legem: ſed adimplere.

In eo reuelatur.

Empha

EMphaſim habet verbum reuelatur Q.d. Hęc Dei iuſtitia ſupernaturalis, non naturalis eſt. Donum cœlitus emiſſum, non naturę viribus productum. Quæ natura concedit, nõ ſolẽt dici reuelata. Reuelatio circa ſuper naturalia verſatur, Hinc fit vt non ſit mirum ſi ſapientes mundi (quos Paulus ſuſcipit hic docendoos) ignorauerint Euangelium & hanc Dei iuſtitiã Abſconditum erat Euangelium à ſapientibus mundi, & reuelatum paruulis vt ſermo Chriſti completetur. Cõfiteor tibi pater domine cœli & terræ quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus & reuelaſti ea paruulis. Sed cur hoc? Audi Chriſti reſponſum. Ita Pater: quoniam ſic fuit placitum ante te. Contenti ſumus hac reſponſione qua Chriſtus cõtentus fuit Agnoſcamus nos beneficium nobis exhibitum, & non curemus nimis anxie ſcrutari altum Dei concilium. Cũ dicitur, in eo, intelligi poteſt, in eo; ideſt, in Chriſto qui nobis meruit hanc iuſtitiam etiam (quod dicunt ſcholaſtici thelogi) de condigno. Vel in eo euangelio, hoc eſt in prędicatione Euangelica reuelata & manifeſtata fuit. Vel in eo Euangelio etiam ſcripto reuelatur hoc eſt declaratur. Nam virtus & potentia Dei oſtenditur in ſcriptura Euangelica ſicut legimus quando imponebatur ſuper infirmos & curabantur. Nec mirum. Nam quod conceſſum eſt veſtibus & aliorum ſanctorum rebus, non par erat denegare Euangelicæ ſcripturę, in qua recognoſcere vel parem, vel maiorem virtutẽ, nihil abſurdi ſequitur, Præterea in verbo reuelatur intelligat acutus lector neceſſarium eſſe nobis præter naturæ lumen, aliud reuelatum. Nõ enim ſatis eſt illud ad noſtram ſalutem, neque vnquam fuit. Sicut enim pręter naturales doctrinas nobis alia reuelata neceſſaria fuit, ita præter naturæ lumẽ aliud reuelatum neceſſarium fuit. Hoc autem lumen licet vnum in omni ſtatu, fuerit non tamen ex æquo clarum. In naturę ſtatu obſcurum, in lege ſcripta aliquantulum clarum, ſed ſub figuris & vmbra poſitum: in Euangelio autem clariſſimum (quantum tamen patiebatur ænigmatum lumẽ) Reuelatio namque huius iuſtitię infra cancellos fidei concludebatur in Euangelio, ſicut etiam ipſummet Euangelium, per quod nobis multa reuelata ſunt abdita & obſtruſa ſacramenta ad noſtram ſalutem non parum valentia. Neque mirum ſane. Nã velum templi quo tecta erant, in duas Euangelium diuiſit partes, ſicque in lucem prodiere quæ antea latebant inuolucris: & velata erant in ſacrificijs. Iam non videtur iuſtitia Dei, hoc eſt Ieſus, in rubro, iam nõ in ſerpente ſuſpenſo, iam non in Iſaac immolando, iam non in Melchiſedech panem & vinum offerente, ſed in Chriſto in cruce pendente, ibi reuelata eſt iuſtitia Dei, non in angulis, ſed in propatulo. In medio terræ operatus eſt ſalutem. Corpora mula exſurrexerunt à monumentis, vt viderent hanc iuſtitiam Dei. Cẽturio agnouit eam dicens. Vere hic homo iuſtus erat. Quid dicis? Verius multo dixiſſes; Vere hic homo iuſtus eſt. Nam licet deſinerit eſſe homo, non tamen iuſtus. Imo noſtra iuſtitia. Abſcondit ſe cœleſtis ille ſol, vt intelligeremus alio lumine quam naturali conſpiciendam eſſe hanc iuſticiam Dei. Conſumatam eſſe iuſtitiã hanc, oſtenſum eſt quando dictum eſt Conſumatum eſt. Eam ratam & firmam Chriſtus habuit per capitis inclinationem. Exequutioni demandauit quando latroni dixit; Hodie mecum eris in paradyſo. Pro reis veniam impetrauit dicens; Pater ignoſce illis quia neſciunt quid faciunt. Non ne vides chriſtiane lector ſatis ſuperque reuelatam eſſe iuſtiam Dei? Sed dicat nobis Paulus quomodo fuerit reuelata & manifeſtata? Ait. Ex fide in fidem ſicut ſcriptum eſt. Inſolitus rarus, & inaſ

Quę natura dat gratia negat tametſi illa perficiat.

Matt. 11.

D.T.1.p.a.b.

Exodi.3. Gene. 22.

Pſal.73. Matt.23.

Lucæ 23.

Ioan.19.

Lucæ.24.

Lucæ.24.

manſuetus loquendi modus eſt iſte. Reuelatio & manifeſtatio ſolita eſt fieri vel à Deo, vel ab Angelis ad homines, & non à fide in fidem. Accedit huc quod fides vna eſt & non gemina, vt ab vna ad alteram fiat reuelatio. Facit ad hoc quoque, quod fides ipſa reuelata eſt; & non reuelans. Quid ergo eſt dicere ex fide in fidem? Si Paulus dixiſſet ex credenti in credentem clarior fuiſſet eius oratio. Hic Paulus tranſitum & motum deſignat cum dicit à fide in fidem. Terminus à quo alius eſt in motu à termino ad quem. Ex vna fide igitur deuentum eſt ad aliam. Duas igitur oportebat concedere fides? Abſit. In primis obſeruet lector quod hæc verba ex fide in fidẽ poſſunt referri ad verbum reuelatur & ad verbum ſalutem. Si ad ſalutem, docet hic Paulus modum quo acquirimus ſalutem, ex fide ſcilicet in fidẽ Hoc eſt ex fide promittentis in fidem recipientis. Deus fidem ſeruat in promiſſis, & nos fidẽ dare debemus quando exhibet quod promiſit. Et ſic venit ſalus & fide in fidem. Si vero referamus hęc verba ex fide in fidem ad verbum reuelatur, tunc docetur hic modus quo reuelatur nobis hæc iuſtitia Dei, ſcilicet ex fide in fidem. Ex fide veteris teſtamenti, in fidem noui. Patres illius teſtamenti fidem habebant in Chriſtum venturum: nos nõ in venturum, ſed in eum qui iam venit. Verum fides illorum & noſtra vna erat, quia de vno Deo & de vno Chriſto. Differunt tamen quia vna explicior, & antiquior eſt altera. Fides Patrum antiquior fides noſtra explicior. Vnde palam colligitur quod hæc iuſtitia prius fuit in lege quam in euangelio, ſed illic occulta, in euangelio manifeſta, illic imperfecta in euangelio perfecta, illic in figuris inuoluta in euangelio reuelata, illic obſcura, in euangelio clara. Cęterũ hæ differentiæ fidei naturam & ſubſtantiam eius non variant. Quamdiu autem rei

Reſpon.

ſubſtantiam manet, vna ſemper eſt licet ſtatu ſit alia. V. g. ſi homo (quidam fortuna fauente) ex ruſtico miles fiat ille idem homo eſt qui ruſticus erat. Secundum ſtatum alius eſt. Et ſi puer homo perfectus fiat, non alius homo efficitur, ſed homo perfectior. Sic fides Patrum paruula erat: in Euangelio effecta eſt grandior & perfectior vna ſemper manens. Poſſumus quoque per verba Pauli ex fide in fidem non inepte fidei propagationem intelligere. Non enim fides donum ſingulare & incommunicabile eſt. Hoc forſan donum erat quod Paulus impartiri & communicare optabat Romanis, non abſolute fidem ſed fidei augmentum. Fit autem fidei propagatio media ipſa Euangelij prædicatione. Ex prædicãte migrat in audientẽ. Talem enim habet Deus in hac ſua Eccleſia ordinem, vt reuelatio eorũ quæ ſpectant ad fidem, á patribus veniat & deſcendat in filios. Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. A Patriarchis Prophetis, & ab ipſis Apoſtolis deriuata eſt ad nos fides. Ex fide in fidem inquit. Hoc experimento comprobamus hoc noſtro ſeculo quomodo fides extenditur in dies in Inddos ad quos forſan nunquam peruenerat. Ibi enim reuelatur iuſtitia Dei & ipsũ Euangelium ex fide in fidem. Sũt quidam ſtudioſi phraſium & hæbraiſmorum (fortaſſis plus iuſto) qui paucis ſe extricant & expediũt de his Pauli verbis dicentes hic eſſe hæbraiſmum, & nihil aliud myſterij in eis agnoſcunt. Aiunt enim Paulũm vſum fuiſſe illa phraſi qua vſus eſt Propheta Rex Pſ. 83 Ibunt de virtute in virtutem: In quibus denotatur virtutis augmẽtũ. Sic in iſtis verbis denotatur fidei accrementum. Sed quaſi in idem reddit Nam quando propagatur fides, & in plures ſe extendit, augeri dicitur, & ſi non intentione, ſaltim extenſione. Ex mutua etiam collatione fidei augeri

Simile.

Deu. 32.

Pſal. 83.

Po

poteſt intenſione fides. Non enim temere Apoſtoli à Chriſto petebant dicentes, Domine ad auge nobis fidē
Lucæ 17. Et fides etiam noſtra tam intenſione quam extenſione maior eſt. Ad plura namque credibilia ſe extendit, & fir mius credimus nos quam antiqui Pa tres. Per aduētum enim Chriſti in mū dum quis dubitat vtroque modo au ctam fuiſſe fidem? Porró ſi nobis poſt tot tamque celebres enarratores & explanatores huius loci, quicquam ef futire licet, noſtra hæc erit ſententia. Quod Paulus per hęc verba, ex fide, in fidem, aliud nihil inſinuare voluit niſi fidei continuationem. Sicut enim teſtamentum vetus continuatur no uo, ita fides illius teſtamenti continua ta eſt nouo per euangelium. Et ſicut ex vtroque teſtamento vna conflatur ſcriptura (vtriuſque enim vnus & idē eſt Autor & conditor:) ita ex fide Pa trum, & noſtra vna coaleſcit fides. Et ſicut fides eſt vna: ita iuſtitia Dei in v troque teſtamento vna eſt. Quod in ſinuauit Apoſtolus adducens teſtimo nium ad hoc probandum ex veteri te ſtamento dicens,

Abacuk 2. Sicut ſcriptum eſt; Iuſtus ex fide vi uit. Iam enim antequam Euangelium eſſet: vaticinatus fuerat Abacuch Iuſti vitam, hoc eſt, ſalutem, poſitam eſſe in fide, & non in lege ſicut Iudæi cre debant. Et ideo Paulus ex teſtimonio ſcripturæ voluit roborare hanc verita tem ſcilicet pendere ſalutem ex fide & non ex lege. Et ideo concludit di cens. Sicut ſcriptum eſt; Iuſtus ex fide viuit. Quod antea dicit ſalutē, hic ap pellat vitam animæ vtrobique loquēs de ſalute & vita. Iuſto namque vita ſa lus eſt, & ſalus vita. Cæterum Paulo al tius & ſubtilius ſcrutari nos oportet iſtum locum. Tum quia ad literam dif ficilis eſt, tum etiam quia vnus eſt ex illis quos Lutherani paſſim inculcant & contra nos obijciunt quando (vt par eſt) ad opera facienda chriſtianos animamus, incitamus, imo (ſi ſic lo qui fas eſt) neceſſitamus. Contra hãc neceſſitatem operum opponunt ipſi Prophetæ dictum à Paulo approba tum, dicentes noſtram ſalutem non eſſe poſitam niſi in fide & cōfidentia, non in operibus, quia Paulus & Aba cuh ita affirmant in hoc loco citato. Et proinde in eo elucidando aliquam morulam trahere oportebit. Et pri mo aggrediemur dicere quod ad le ctionem huius loci pertinet. Nam va rie legitur a varijs. Legunt quidam ſic. Iuſtus meus ex ſua fide viuet. Alij; Iu ſtus ex mea fide viuet. Nos vero legi mus in noſtra vulgata editione; Iuſtus ex fide viuit. Itaque nec ponimus mea nec ſua, nec viuet, ſed viuit, neq; meus ſed abſolute Iuſtus. Neque (quantum attinet ad Pauli iuſtitutum) aliquid re fert apponere illas particulas mea, vel meus, vel ſua, uel viuet. Et proinde ſubticuit Paulus eas vtens tantum illis quæ momentum habebant ad ſuum probandum propoſitum. Obſeruet hic lector quod in ſacris literis iuſtus abſolute & ſimpliciter anthonomaſi ce vſurpari ſolet pro eo iuſto qui ta lis eſt corām Deo, licet aliquando ſcri ptura adiungat hæc verba coram Deo vt de Noe dicitur Gene. 7. Cui dixit Deus. Ingredere tu & domus tua in ar cam. Te enim vidi iuſtum coram me in generatione hac. Tamen cap. 6. lo quens ſcriptura de eodem Noe dicit Noe vir iuſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis. Hic non ſunt ad iecta hæc verba, coram Domino. Et certum eſt quod Noe eodem modo intelligendus eſt iuſtus in vtroque ca. ſcilicet 6. & 7. Rurſus de Ioſeph ſpon ſo virginis dicitur Mat. 1. Ioſeph autem vir eius cum eſſet iuſtus. Indubiè tan tus vir iuſtus erat non coram homini bus tantum ſed etiam coram Deo, & tamen ſimpliciter dictus eſt iuſtus. Se cundo obſeruabit illum eſſe vere iu ſtum ſicut dicit Ioannes in ſua. 1. cano nica cap 3. qui facit iuſtitiam. Non e nim vere iuſtus eſt qui tantum nudā fidē

Gene. 7.

Matt. 1.

fidem habet. Nam ſic qui eſt peccatis inuolutus, dummodo crederet, iuſtus eſſet dicendus. Quod reuera abſurdū eſt. Tertio obſeruet quoque lector ſtudioſus quód iuſtus in ſcriptura dicitur aliquis abſolute, & alio modo iuſtus cum additione ſcilicet iuſtus ex fide. Et rurſus hic poteſt dici iuſtus ex fide formata & iuſtus ex fide informi. Lutherani & ſi primam acceptionē negare non poſſint, tamen pluris faciunt hanc ſecundam acceptionem. Contēdunt enim mordicus ex ſola fide & nuda poſſe aliquem dici iuſtum, & nō eſſe per conſequens neceſſaria alia opera. Nos vero (imo ipſa Eccleſia Catholica) tum multis rationibus, tum teſtimonijs ſacræ paginę aſſerit ex ſola fide neminem poſſe dici iuſtum, nec poſſe conſequi vitam. Et hoc animaduertit diligenter doctiſſimus Caietanus hic ante nos, & ante illum alij plures. Vnde dicit Caietanus hūc locum Pauli ſic eſſe intelligendum. Iuſtus ex fide, ipſe viuit. Sicq; à vita ſalutis æternæ tria hominum genera excluduntur, & vnum tātum includitur. Primo excluditur genus hominum omnium iniuſtorum. Omnes homines iniuſti extra vitam ſunt. Secundum genus hominum qui iuſti ſunt, ſed non ex fide, ſed vel ex iuſtitia operum, vel in opinione hominum, vel iuſtitia Phariſaica. Tertium genus hominum eſt qui fidem habent mortuam & informem cuius generis ſunt multi ex chriſtianis. Quartum genus eſt eorum hominum qui ſunt iuſti ex fide formata operante per charitatem. De iſtis iuſtis hoc quarto modo loquitur Paulus quando dicit, iuſtus ex fide viuit. Quomodo quæſo poſſet fidelis viuere per fidem mortuam? Quod mortuum eſt poteſt ne dare alteri vitam? Fides illa quæ excludit charitatem & opera (Iacobo teſtante) mortua eſt, quomodo per eam ſperabimus vitam? Dicis; igitur inutilis eſt hęc fides, ſi per eam iuſtus non viuit. Nequaquam. Neceſſaria enim eſt ad vitam. Quia ſine fide impoſſibile eſt habere vitam. Sed ipſa ſola non eſt ſufficiens ad æternam ſalutem. Fides neceſſitatem habet, ſed ſufficiētiam minime, niſi ſit formata. Vnde liquido colligitur falſam eſſe illam propoſitionem quæ dicit ex ſola fide contingere nobis ſalutem æternam. Nam licet verum ſit ad noſtram ſalutem fidem eſſe neceſſariam, non tamē ſola ipſa eſt neceſſaria, ſed etiam aliæ virtutes & mandata Dei. Alioquin nō dixiſſet Chriſtus; Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Obſeruatio mandatorum aliquid eſt ab ipſa nuda fide. Colligamus ex his quæ diximus magnam miſeriam & deplorandam cęcitatem Lutheranorum, qui hoc loco ſcripturæ in quo Deus tam per Prophetam quam per Paulum promittit ſalutem hominibus, velint ipſi ſic eo abuti vt vtantur in ſuam mortem & perniciem retorquentes hanc ſcripturam quæ vel cæcis clara eſt. Nā hinc Paulus ſi commendat fidem, & ei vitam noſtram attribuat, non prohibet opera nec eā damnat, neque docet ſolam & tótam noſtram confidentiam ponendam eſſe in nuda fide & non in operibus, ſed volens deſtruere illam iuſtitiam legis Moyſi quam mordicus conſeruare Iudæus volebat, cōtra ponit aliam veram iuſtitiam in qua iuſtus ſperare poteſt ſalutem animæ. Hęc autem eſt fides Ieſu Chriſti, de qua inferius in 3. cap. copioſior erit ſermo. Sed fortaſſis inſurget cōtra nos Lutherus vel aliquis eius fautor pro eo dicens nos eſſe qui retorquemus hunc ſcripturæ locum. Nam Paulus adducens hoc Prophetæ teſtimonium ad mentem illius debuit adducere qui protulit. Alioqui non eſſet accommodate dictum beneq; adaptatum. Abacuch locum illum adduxit ad animandos & confortandos illos in confidentia & non loquitur ille de fide formata quęmadmodum nos interpretamur hunc locum, ſed de fiducia quæ alia res

Margin notes: Caieta. — Cap. 2. — Matth. 19.

res eſt à fide qua aſſentimus credendis. In primis antequam reſpondeamus huic obiectioni (quæ pro declaratione huius loci non erat diſſimulanda, diſcutiemus an Apoſtolus Paulus vſurpauerit hunc locum ad mentem & intentionem qua Propheta protulit vel in alio ſenſu. Et ratio dubitandi iam eſt tacta, quia Paulus videtur hic loqui de fide vno modo, & Propheta alio modo. Propheta vſurpat nomen fidei pro fiducia & confidentia, & Paulus pro ea fide quę eſt habitus infuſus & virtus theologa, qua fide aſſentimus omnibus illis quæ in ſacra ſcriptura proponuntur credenda. Et hanc eſſe Pauli mentem ex eo colligimus quia ſi alia eſſet, per iſtum locum non probaſſet Euangelium eſſe ſalutem & virtutem omni credenti. Debuit igitur Paulus accipere nomen fidei in eademmet ſignificatione in probando qua vſus eſt in propoſitione probanda, quæ erat euangelium eſſe ſalutem omni credenti in qua vſus eſt nomine fidei pro ea fide qua credimus omnibus reuelatis. Porró mens Prophetæ alia videtur eſſe ſicut ex antecedentibus verbis Illius teſtimonij & conſequentibus patet. Non enim Propheta ibi loquutus eſt de fide iſta ſed de confidentia. Patet igitur in diuerſo ſenſu fuiſſe hunc locum intellectum. Reſpondemus modo dicẽtes vtrunque poſſe dici videlicet & quod in eodẽ ſenſu & in alio loquutus eſt Paulus, præmittere tamen debemus duo. Alterum eſt quod Paulus non citauit Prophetam ſecundũ verba quæ ipſe protulit ſed ſecundũ ſenſum. Nam verba Abacuch ſic habent. Iuſtus autem meus ex fide viuet & Paulus dicit, Iuſtus ex fide viuit. De præſenti loquutus eſt Paulus, Propheta vero de futuro. Neque culpa dignus eſt Paulus ſi citauit Prophetam ad ſenſum & non verbo ad verbum. Nam hoc paſſim fit in ſcriptura vt in ea verſatis manifeſtum eſt. Neque refert quod mutauerit tempus futurũ in præſens dicens viuit. Nam propter certitudinem Prophetiæ mutari & vſurpari ſolet tempus pro tempore. Et rurſus quando Paulus dicit iuſtum ex fide viuere, intelligit in ſpe & in hac vita: Propheta vero intelligebat in re & in alia vita. Paulus de vita inchoata, Propheta vero de conſumata. Ideo vnus vſus eſt verbo præſentis temporis, alter futuri. Non eſt quod facit difficultatem in hoc loco iſtud, neque quod Propheta dixit, Iuſtus meus, & Paul⁹. ſuppræſſit meus, ſed neruus difficultatis in verbo ex fide poſitus eſt, de qua fide loquatur Propheta & Paulus an de eadem vterque. Secundum pręmittendum eſt quod apud Patres orthodoxos vnanimi conſenſu eſt iã receptum & nos in noſtris ſeminarijs recenſuimus videlicet vnum & eundem textum ſcripturæ ſacræ compręhendere poſſe duos ſenſus imo plures etiam literales dummodo nó ſint oppoſiti. His iactis reſpondemus dicẽtes quód hic textus ſcilicet, Iuſtus ex fide viuit habet duos ſenſus, alter eſt pro fide, hoc eſt fiducia, alter vero pro fide qua credimus his quæ ſunt credẽda. Propheta loquutus eſt de fide pro fiducia & confidentia, & Paulus non de iſta, ſed de fide propriè accepta. Dicis; Ergo Paulus non ad propoſitum adduxit hoc teſtimonium, & Prophetæ videtur eſſe contrarius. Vtranque collectionem inficiamur. Nam quod Paulus dicit nõ repugnat ijs quæ Propheta ait. Imo quod Propheta dicit, fundatur in eo quod Paulus docet. Siquidem vera fiducia & confidentia pręſſupponit quod verè credat ei rei de qua confidit. Si enim nõ crederet, vanè confideret. Si vere credimus ijs quę Deus nobis reuelat, certó ſperare & confidere poſſumus nos adepturos illa quæ Deus promiſit. Non igitur Paulus contrarius eſt Prophetę. Neque extra propoſitum adductum eſt hoc teſtimonium quoniam intelligi

poteſt

Reſpon.

Abacuch. 2.

poterat in vtroque ſenſu. Et Spiritus Sanctus ſuggeſſit Prophetæ vt illa verba diceret, referens ad fiduciam & Paulo vt eadem verba proferre vt doceret iuſtum viuere & ſalutem habere in illa fide quæ eſt habitus infuſus per quam credimus. Et ſic fieri potuit vt verba eſſent eadem & ſenſus alius & alius. Quia ſub vna litera (vt diximus) poteſt eſſe vnus & alter ſenſus literalis. Alio modo dicere poſſumus Paulum hic conſentire in ſenſu cum Propheta & Prophetam cū ſenſu Pauli, eo quod Propheta loquutus eſt de confidentia quæ non excludit imo includit fidem, ſicut effectus dicitur includi in ſua cauſa. Paulus vero explicauit cauſam. Neuter tamen loquutus eſt excluſiuè. Hoc eſt. Quandó Propheta dixit iuſtum viuere ex confidentia, non intendebat excludere fidem. Nam quando loquimur de effectu, non intendimus excludere cauſam. Imó effectus reuocandus & reducēdus eſt in ſuam cauſam. Neque Paulus quando loquutus eſt de ipſa fide quę eſt genitrix fiduciæ, intendebat excludere effectum eius qui eſt fiducia. Verum eſt tamen quod Paulus primarió hic intendebat loqui de cauſa ſine excluſione effectus, & Propheta primarió de effectu, hoc eſt, confidentia ſine excluſione cauſę. Vndè (ſalua meliori ſententia) quando Heretici dicunt & Prophetam & Paulum hic loqui de confidentia non hoc eſſet eis negandum dummodo non intelligant excluſiuè, hoc eſt de ſola confidentia. Qua in ſola confidentia non eſt ſalus & vita iuſto. Nam ſi tantum confideret & non crederet vana & caſſa eſſet eius confidentia. Et ſi crederet & non ſperaret & confideret, irrita & inanis eſſet fides ipſa. Namque de rebus Cap. 11. ſperandis eſt vt ad Hæbre. Paulus aſſerit. Fides, inquit eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium. Hæc eſt quidditas & diffinitio fidei licet Eraſmo aliud videatur, qui putat eſſe potius encomiū fidei quam diffinitionem. Sed magis credere óportet Patribus antiquis qui eam ſic appellarunt. Neque refert quod in hac ratione fidei eius laudes decantentur & prędicentur. Et etiam ad hoc noſtrum inſtitutum nihil intereſt quod ſit illa oratio definitio vel encomium poſtquam palam conſtat fidem verſari circa res ſperandas. Colligentes ergo hæc quæ dicta ſunt, & cō pendio comprehendentes, conſtat hæc duo ex eis. Alterum eſt in quo ſenſu expræſſerint vocabulum fidei quando dixerunt Iuſtum ex fide viuere Paulus & Propheta, & alterum quomodo ſe habeant inter ſe confidentia, fiducia & fides. Hæc infidelitati opponitur, confidentia autem diffidentiæ. Vtraque tamen neceſſaria eſt & fides & confidentia. Sicut enim peccatum eſt non credere ijs quæ diuinitus nobis reuelantur credēda, ita peccatum eſt de promiſſis à Deo habere diffidentiam. Nam Deus ſicut in ijs quę ſunt fidei verax eſt, ita in promiſſis fidelis eſt. Nolite cōfidere in principibus, in filijs hominum in quibus non eſt ſalus ait Pſalmiſta, quia diffidere hominibus qui nō ſtant ſuis promiſſis fas eſt. At diffidere Deo magna impietas eſt. Et hactenus de his. Pſal. 145.

Sequitur.

Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinēt: quia quod notū eſt Dei manifeſtū eſt in illis. De⁹ enim illis manifeſtauit &c.

PErſeuerat hoc loco Paulus firmare & corroborare theſim illam quam propoſuit in hac epiſtola ſibi probandam, videlicet Euangelium eſſe ſalutem omni credenti, quam appellauit iuſtitiam Dei qua nos Deus ex iniuſtis iuſtos facit. Et hanc gratiam iuſtificantem dixit reuelari in Euangelio ex fide in fidem. Probauit autem iſtud teſtimonio Prophetæ, nunc autem rurſum corroborat reuelatam eſſe iuſtitiam iſtam Dei in Euangelio dicens. *Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem &c.* Sed mox inſurget aliquis dicens impertinentem & ineptum videri hunc Pauli ſaltum ſiue tranſitum ad iram Dei. Nam non videtur hæc commigratio accommodata ad verba præcedētia. Loquutus fuerat de reuelatione iuſtitiæ Dei in Euangelio, & nunc de repēte conuertit ſe ad iram Dei? Quis connexus eſt inter hæc duo? Hæc clauſula non videtur eſſe conſuta & coherens cum precedenti. Nulla apparet ſeries nulla cōcinnitas. Minaturne fortaſſis tam cito Romanis iram & vindictam. Recenſere prius debuerat eorum errata & ſcelera, & ſubinde minari illis iuſtitiam Dei vltricem, & non mox poſt dulciſſimam illam doctrinam in qua magnam ſpem & confidentiam eis dederat de ſaluifica ſalute conſequenda. Adhunc ſcrupulum

Reſpon.

diſſoluendum reſpondemus dicentes quód ordo & proceſſus Pauli rectus & accommodatus eſt. Quinimó artificioſa ſatis ſeries & continuatio oſtenditur. Nam vt rhetorices periti docent, res artificioſè confirmari poteſt per locum à contrarijs. Oppoſitorum enim eadem eſt diſciplina. Sicut enim vnum contrarium alteri oppoſitum, illud magis eluceſcere facit, ita per appoſitionem vnius agnoſcimus aliud eſſe. Sic Paulus probat reuelari iuſtitiam Dei in Euangelio erga iuſtos, ex eo quia in eodem reuelatur vindicta Dei in iniuſtos & malos. Quaſi dicat. Euangelium reuelat iuſtitiam Dei vltricem, ergo debuit reuelare iuſtitiam Dei ſaluatricem. Nam que perſpicuum eſt geminum eſſe legis munus, alterum quo boni præmio donentur, alterum veró quó mali mulctentur. Si igitur in Euangelio reuelatur vindicta malorum, credere debetis vos etiám Romani in eodem quoque reuelari iuſtitiam Dei ad vitam habendam æternam: Iniuſta profecto & nimium dura eſſet lex illa quæ ſupplicia & poenas haberet aduerſus malos, & non premia & coronas pro bona facientibus: Multó iniuſtius eſſet non præmiare bonós quam diſſimulare malos. Nam premium emanat à Deo, vindicta autem & ira à nobis prouenit & cauſatur nimirum à noſtra malitia. Quod eleganter inſinuauit Propheta dicens. Perditio tua, interitus, & damnatio tua ex te Iſraël, hoc eſt, ex tua culpa: ſalus tua tantummodó ex me; hoc eſt iuſtitia iuſtificans te ex me quaſi ex proprio fonte ſcaturit & fluit, non ex tuis operibus & meritis. Bene igitur hę duę clauſulæ ſibi mutuo reſpondent, & non eſt diſconueniens tranſitus, ſed ſatis accommodatus.

Deo munerã legis premiare & mulctare.

Oſee.13.

Cæterum dicis: Paulus hic non nominauit iuſtitiam Dei, nec expreſſa eſt de ea aliqua mentio, ſed duriore vocabulo vſus eſt nempe ira. Verum eſt. ſed in nomine effectús cauſam intellexit. Vindicta & punitio effectus iuſtitiæ vltricis eſt, quæ iubet de malis ſumi vindictam. Noluit autem Paulus nominare iuſtitiam (Poterat enim dicere; Iuſtitia Dei vltrix reuelatur in Euãgelio) ſed ne quis putaret Deū eſſe cauſam vindictę ſicut eſt præmij, ideo non dixit reuelari iuſtitiam in malos ſed iram. Huius autem iræ (vt diximus) noſtrum peccatum cauſa eſt (ſaltem meritoria)

In nomine effectus cauſa intelligi poteſt.

Deus

Deus autem qui inflixit cauſa efficiens dici poteſt. Vide ingenium & mirificam artem Pauli. Prius inuitat Romanos & allicit ad recipiendam vel conſeruandam gratiam Euangelicam, proponens eis fructum & vtilitatem huius rei quæ erat ſalus æterna, modo ad eandem prouocat illos, ſed alio medio, nempe afferens eis pœnas æternas. Quod fecit aduerſus illos qui nolebant iuſtificari in gratia Euangelica ſed pertinaciter confidere in ſua mani & vacua lege, & in illos qui in ſua ſpurcata & peſſima vita cupiebant perſeuerare, vt ſi amore recipiſcere nollent, ſaltim timore facerent pœnæ. Ad perſuadendum Euangelium eſſe recipiendum aptiſſimus modus erat prius demonſtrare vtilitatem, fructum & commodum quod reportant qui recipiunt illud (Commodum autem erat ſalus animæ) & poſtea patefacere damnum, incommodum detrimentum, & diſpendium quod incurrere debebant omnes illi qui non receperunt, vel ſi receperunt retrorſum abierunt per tranſgreſſionem eius, perpetrantes multa ſcelera & crimina. Sic fecit Paulus. Vnde patet hunc Pauli textũ de neceſſitate recipiendi Euangelium eſſe, ſicut & præcedentem, & per conſequens rectam ſeriem ſeruatam eſſe à Paulo. Nam hic textus cum præcedentibus bene quadrat. Quod inſinuat particula illa enim, quæ cauſam præſefert. Obſerua ſtudioſe lector aſſuetam Pauli methodum, qua ſolitus eſt rem quam ſuſcipit tractandam prius in ſumma pertractare, & deinde particulatim eam exequi. Sic hic reuelari iram Dei ſuper impietatẽ & in iuſtitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent, aſſerit in ſumma, deinde per partes diſſerit. Compræhendit autem nomine hominum tam Iudæos quam Gentiles. Nam ſicut in iuſtitia ſaluatrice nõ erat reſpectus perſonarum, ita nec in iſta vltrice, & ſicut in illa non erat ſtatus, ſexus, vel qualitatis conſideratio, ita nec in iſta. *Reuelatur enim ira Dei de cælo.* Reuelatur ſubintellige in Euangelio ira. Fortaſſis hoc verbo reuelatur vult Apoſtolus ferire illos qui in eo errore erant poſiti, vt exiſtimarent relinquenda eſſe mala & peccata abſque punitione, & ideo ſub hac vana confidentia nullum recuſabant, comittere faſcinus. Ideo Paulus à tanto errore volens illos educere dicit. *Reuelatur enim ira Dei de cælo.* Quaſi dicat. Intelligite, dixi vobis præparatam eſſe ſalutem omni credenti, nunc dico vobis etiam iram hoc eſt, pœnam, paratam eſſe incredulis & tranſgreſſoribus Euangelij. Et hoc reuelat nobis Euangelium ſicut & illud. Duo ſunt officia Euangelij, alterum bonis promittere vitam & ſalutem, alterum terrorem pœnarum malis minari. Illud facit priori loco iſtud vero poſteriori. Quare docte (vt omnia) aduertit hic D. Athanaſius dicens Paulum à melioribus incœpiſſe nempe à iuſtitia Dei. Sed non contentus illis voluit apponere illa que malis poterant incutere timorẽ. Cum enim plures ſint mali quam boni, & plures timore vitam emendent quam amore oportuit vnam pro bonis & alteram pro malis adhibere medelam. Bonis amor bonus eſt, malis autem timor. In ijs timor expellit peccatum, in illis amor impellit ad bonum. Bonus amore declinat à malo & facit bonum, malus ſi bonum non operatur ſaltim timore malũ deteſtatur. Quare Paulus initio ſuæ narrationis infert formidinem & timorem dicens (Reuelatur enim ira Dei de cælo). Diſcant hic normam & modum qui chriſtianè & Euangelice concionari cupiunt. Bonos conſolentur præmiolis. Nuncient ſuis auditoribus

Duo officia Euangelij.

D. Atha.

bonã, & miſericordiam Dei pietatem, facilem peccatorum remiſſionem, Augeant eorum ſpem conſolẽtur puſillanimes, ſuſcipiant infirmos. Sed non hæc ſola Chriſtus & Paulus nõ ſolum vitam æternam promittebant, ſed comminabantur gehẽnam & alias vltiones, vt ſic homines pertraherentur ad virtutem & à malis cohiberentur. Non ſint prędicatores tam dulces vt ſua dulcedine videãtur fouere mala & malis applaudere, nec tam duri & arces vt peccatores omnino in deſperationem traducant ſed dulcia aeribus miſceant & acria cum dulcibus componant. Paulum imitentur. Promiſſione alliciant, deinde timore pertrahant. Dicit ergo. Reuelatur enim ira Dei. Sed dicet aliquis. Si Paulus volebat hic malos coërcere terrore timidoſque iræ Dei reddere, non debebat hoc medio vti ſcilicet reuelatam eſſe iram Dei in Euangelio, ſed alio verbo quod magis pungeret illorum duram ceruicem. Nam ipſi nihil curabunt niſi intelligant paratam fore contra eos Pœna namq; non terret niſi illum cui infligenda eſt. Ad hoc dicimus primó quod nulla maiore pœna potuit terrere illos & in eis timorem incutere quam ſit illa qua Paulus vſus eſt. De pœna ſiquidem ęternæ damnationis loquitur hic Paulus, qua nulla maior excogitari poteſt. Quęnam pœna chriſtianum hominem plus perterræ facere poteſt quam pœna dampniet pœna ſenſus æterna? Hanc minatus eſt Apoſtolus (vt ſtatim fuſius declarabimus) Secundo paratam eſſe hanc pœnam non ſolum alijs nationibus verum etiam Romanis ſatis apertè indicauit Paulus & ipſi intelligere valebant. Nã Paulus ſicut in iuſtitia quæ ſalutem præbebat omnem hominem compræhenderat, ita pari modo in hac iuſtitia vindicatiua & vltrice comprætendere intelligebat omnem hominem tam Gentilem quam Iudæum ſub quibus Romanos Paulus intelligebat Et tur ſus ſermo Pauli vniuerſus eſt. Nonne dixit ſuper omnem impietatem & omnem iniuſtitiam hominum, hoc eſt, ſuper omnes impios & iniuſtos? Non igitur poterant ipſi eximere ſe ab hac Pauli ſententia tam generali. Et ex hoc clarè conſtat Paulum non derexiſſe hæc verba ad Gentiles tantum (vt aliqui volunt) ſed exęquo ad omnes tam Gẽtiles quam Iudęos. Vtroſque ferit & in hoc pares ſunt. Vrges nunc. Si hæc vltio & pœna eſt reuelata in Euangelio, igitur ante Euangelium non erant pœna digni qui impij & iniuſti erant quia non erat reuelata (Pœna non obligat niſi publicata & manifeſtata, Ignorabant igitur homines hanc, ideó nihil mirum ſi tam licentioſè peccabant. Reſpondemus hoc loco emphaſim habere verbum reuelari. Idem pollet quod palam & manifeſtiſſimè declarari. Et ſic nec in lege naturæ nec in lege ſcripta fuit reuelata. In lege naturæ valde modica fuit reuelatio, in lege ſcripta iam maior, ſed in Euangelio copioſiſſimè & explicatiſſimê fuit reuelata. Et ideó Paulus prætermiſſis illis duabus legibus tantum dicit reuelatam eſſe iram Dei in Euangelica lege. Sed dicis. Quænam eſt hæc ira Dei & vnde venit? Scripturam ſacram paſſim tribuere Deo iram notiſſima res eſt. Quare de hac re vnus atque alter locus ſat nobis erit. Propheta dicit; Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et inferius in hac epiſtola dicit Paulus. Numquid iniquus eſt Deus qui infert iram? Et multa ſunt alia conſimilia loca. Sed in nobis eſt proprie ira, in Deo autem ſecundum methaphoram. Inter alia nomina quæ non dicuntur de Deo proprie, recenſitum eſt nomen iſtud ira. Quę in nobis non eſt ſine paſſione. Pſal. 6.

ſione. In Deo vero ſolet appellari ira iuſticia illa vltrix qua Deus impios & malos punit & caſtigat. Caſtigare & punire in Deo nihil imperfectionis connotant ſicut iraſci. Et ideo ſecundum ſimilitudinem ponitur tantum in Deo. Eſt Deus (vt beatus Gregorius teſtis eſt) iraſcens ſine ira, ſine corde miſero miſerans, ſine zelo zelans, & alia quę metaphoricè ſcriptura (quæ more noſtro loquitur) ei tribuit. Et ex hac Gregorij doctrina forte emanauit celebris & notanda illa regula quæ aſſerit in attribuendis nominibus Deo, reſpiciendum nobis eſſe an ſecum afferant imperfectionem aliquã & ſecundum hanc remouendum eſſe omne tale nomen à Deo. Quod ſi inueniamus à Spiritu Sancto ſcripturæ authore fore attributum, intelligere oportet ſecundum illud quod tale nomen ſecum perfectionem importat. Vnde cum ira in nobis nomẽ ſit quod ſecum inuoluit vtrũque, perfectionem & imperfectionem, non eſt attribuendum Deo niſi ſecundum illud quod nullam dicit imperfectionem. Et licet in nobis aliquando quĩ punit & vindictam ſumit de culpis & peccatis reorum & malorum, modũ tranſgredi poſſit, iſtud imputandum eſt ei qui punit, qui vel ex paſſione vel ex ignorancia, vindictæ & punitionis limites excedit, in Deo autem talis defectus cadere non poteſt. Quoniam ipſe ſemper punit citra condignum, & optimus eſt culparum ponderator, iudicans ſemper in iuſtitia & æquitate. IRA DEI. Non dicit reuelatur furor Dei, ſed ira Dei. Grauior eſt ira furore. Nam qui in furore punitur, ad tempus puniri dicitur, qui vero in ira vt damnetur punitur. Furor enim parum durare ſolet. Tranſit cito. Ira veró diuturnior eſt. Et ideo Apoſtolus quó maiorem incuteret timorem in eis minatus eſt iram & non furorem, tametſi in iudicio illo vltimo

10. Mo. ca. 18.

vtrunque reperietur. DE COELO Non fuit contentus Paulus dicere paratam eſſe contra impios & iniuſtos vltionem, ſed voluit aperire vnde veniet iſta ira & vltio. De cœlo. Propheta inquit; Veritas de terra orta eſt: iuſtitia autem de cœlo proſpexit. In cœlo erat ante Euangelium iuſtitia, & miſericordia, ſed miſericordia non reſpiciebat, ſed ſola iuſtitia conſpiciebat peccata hominum. Miſericordia cęca erat, ideo non videbat hominum miſerias. Iuſticia plena erat oculis ad videnda hominum delicta. Sed cum eſſet à terra procul remota, homines illam flocci faciebant. Quare voluit Deus vna cum Euangelio eam in terram mittere, vt homines eam magis timeren. Idcirco reuelata eſt in Euangelio per Ieſum Chriſtum, qui primo venit è cælo, & ſecundo venturus eſt à cœlo ad exercendam & exequutioni mandandam iſtam vindictam. Sic enim pollicitus fuit quando diſceſſit dicens. Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in coelum, ſic veniet quæmadmodum vidiſtis eum euntem in cælum. De coelo ergo veniet hæc ira Dei. Vel forte de coelo dicit Paulus eſſe hanc iram, eo quod coeli manifeſtabunt hanc ingentem & terribilem iram Iudicis. Erunt ſigna in Sole, & Luna, & ſtellis, & tunc coeli reuelabunt iuſtitiam Dei quam modo cooperiũt, quia tempus miſerendi eſt. Aut fortaſſis coeli meminit vt feriret illos qui negabant Dei prouidenciã erga noſtra hæc inferiora dicentes. Super cardines coeli ambulat, & hæc noſtra non conſiderat. Quos Dauid percutit dicens; De coelo reſpexit Dominus, vidit omnes filios hominum. De præparato habiraculo ſuo reſpexit ſuper omnes qui habitant terram. Qui fingit ſigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorũ Et alibi idẽ Dominus de coelo proſpexit ſup omnes filios hominum, vt videat ſi eſt intelligens

Pſalm. 84.

Acto, 1.

Luca. 21.

Iob. 22.

Pſal. 32.

 geus

gens aut requirens Deum. Aut ſi ma
uis de coelo reuelari iram Dei dixit,
vt maiorem incuteret timorem. Sem
per mala quæ è coelo veniunt ſole-
mus magis metuere. Nec mirum.
Nam ſemper in illis oſtenditur ma-
ior Dei potentia. Vel denique de coe
lo dixit, vt differentiam poneret inter
iam factas in mundo vltiores, & il-
lam quæ futura eſt in die iudicij. Nam
licet in vtraque lege tam naturali quã
ſcripta de hominum peccatis vindi-
ctam ſumpſerit, vt patet in primis pa
rentibus, in Sodoma, & Gomorra, in
Geneſis. 3. diluuio, & in hominibus à terra abſor
Gene. 9. ptis, & in multis millibus eorum truci
Gene. 7. datis, tamen iſtæ vindictæ & pœnæ de
terra erant, ſed illa vltima vltio de coe
lo erit. Cœlo enim priuabuntur ho-
mines, & in corpore & anima in infer
no detrucentur. Iuſtitię enim quæ à
Deo fiunt in terra, hoc eſt, in hoc mũ
do, multó mitiores ſunt illis quæ fiũt
de coelo. Sunt namque illæ ſimiles iu
ſtitiæ hominum qui tantum perdere
poſſunt corpora, non autem ani-
mas mittere in gehennam, quos Chri
ſtus dixit non eſſe formidandos di-
Lucæ. 12. cens. Nolite timere eos qui poſtquã
occiderint corpus, non habent am-
plius quid faciant. Sed iuſtitia Dei de
coelo ſæuior, atrocior, & crudelior
eſt. *Super omnem impietatem & in-
iuſtitiam.* Materiam aperit in qua e-
xercebit Deus vindictam iſtam de cę
lo. Et geminam dicit eſſe, videlicet im
pietatem & iniuſtitiam. His duobus
ambit omnia peccata. Nam peccatũ
diuiditur in peccatum proximi & Dei
Peccata contra Deum ſunt quæ pug
nant cum tribus illis pręceptis primis
Decalogi. Peccata proximi ſunt quæ
aduerſantur reliquis ſeptem præcep-
tis. Impietas contra Deum, iniuſtitia
contra proximum committitur. Im
pietatis nomine intelligitur idolatria
blaſphemia, ſacrilegium, & reliqua
id genus. Appellatione verò iuſtitiæ
omne illud quod proximo nocet. Di
cit autem ſuper omnem impietatem
& iniuſtitiã, & non ſuper omnes im
pios & iniuſtos, vt inſinuet Deum po
tius iraſci & ſumere vindictam de cul
pis & peccatis quam de peccatoribus.
Cum dilectione hominũ, & vindicta
vitiorum. Non enim Deus animad-
uertit homines qua tales ſunt, ſed qua
tenus vitioſi ſunt. Sicut enim Deus
(Auguſtino teſte) nullum relinquit
irremuneratum bonum, ita nec impu
nitum malum. Quod ſi mox non e-
uaginat gladium vt puniat, eſt quia
modo miſericordia mitigat iram. Mi Pſal. 84.
tigaſti Domine, inquit Dauid, iram
tuam. In præſenti vita iratus Deus mi
ſericordię recordatur. Sed quando
veniet ira Dei, ira & indignatio erit in
omnem animam operãtem malum,
adeó vt videatur Deum excuſiſſe à ſe
omnem miſericordiam. Incident tũc
peccatores in manus Dei viuentis,
quod horrendum eſſe dicit Paulus, Ad Hebr. 10
quem tam iratum aſpicient peccato-
res vt nullam putent ſe eſperare poſ-
ſe miſericordiam. Quare dicent mon Oſe. 10.
tibus, cadite ſuper nos. Mori cupient
& mors fugiet ab eis, Dies illa dies iræ
calamitatis, & miſeriæ, cum venerit
Deus iudicare ſeculum per ignem.

Hominum eorum qui veritatis Dei in iniuſtitia detinen. Cauſam aſſig-
nat Apoſtolus ne quis crederet infli-
gendam tam atrocem iram abſque
cauſa, ſimulque oſtendit quare fuerũt
illi impij & iniuſti, & vndè tanta im-
pietas (quæ atrox crimen eſt) ortum
& origenem hábuerit. Quia inquit de
tinuerunt veritatem Dei in iniuſtitia.
Obſcurus eſt hic loquendi modus
Detinere veritatem in iniuſtitia quid
ſit ſcire oportet. Referunt aliqui
hoc ad conſcientiam, alij vero ad cog
nitionem. Qui operantur aliquid
reclamante conſcientia, iſti deti-
nent

nent veritatem in iniuſtitia, Conſcien
tia & ſyndereſis dictant quę ſunt fa-
cienda. Si qui vero oppoſitum faciũt
ij detinent veritatem Dei in iniuſtitia.
Nam ſyndereſis ſemper reclamat cõ-
tra malum & impellit ad bonum. Qui
vero hanc non audiunt, dicuntur veri
tatem detinere in iniuſtitia. Nõ enim
permittunt volũtatem operari quod
operandum erat. Vel alio modo deti
nere veritatem, eſt eam ocultam &
celatam tenere. Metaphora vtitur hic
Paulus earum rerum quæ per vim &
violentiam cohibentur, ne ſua vtan-
tur functione, vt ſi quis detineret a-
quam ne flueret, quemadmodum fa
Simile. ciunt ruſtici qui nõ habent fontes vel
flumina in ſuis oppidolis. Solent nam
que illi in foueis magnis pluuialem
detinere aquam, ad ſuum ſuorumq;
iumentorum vſum. Alioquin ſiti peri
rent. Aqua eſt ibi vndi quaque valla-
vt impoſſibile ei ſit fluere & adſpergi
per campos quemad modum fluit fõ
tana vel fluuialis, quæ a nemine eſt de
tenta & cohibita. Ad hoc illuſit Apo-
ſtolus quando dixit illos philoſophos
detinuiſſe veritatem Dei, quia vi qua-
dam eam detinebant in mẽtibus ſuis:
non enim eam fluere ſinebant ad o-
peranda bona iuxta illam agnitam de
Deo veritatem, & ſicut illa aqua in fo
uea cohibita & oppreſſa celatur & oc
cultatur ita vt à tranſeuntibus non vi-
deatur. quia in latenti & profundo lo
co eſt repoſita: ſic illi occultabant &
celabant veritatem, & in fouea illa na
turalis luminis abſconditam habebãt,
nolentes operari iuxta cognitionem
illius luminis, per quod cognoſcere
poterant mala & bona, & ſuum aucto
rem, cui ſoli cultum debebant, & nul-
li alteri. Vel aliter quod in idem veni-
re videtur, detinere veritatem eſt illi
irrogare iniuriam & eam inhonora
re. Inter omnes mundi res quæ ma-
gis digna eſt honorare, eſt ipſa veritas
de qua ille dixit ſuper omnia vincit
Eſdre. 3. veritas, fortior mulieri & vino, imó
omni fortitudine. Hoc honore filius
Dei inter alios ſemetipſum decora- Ioãe 14.
uit dicens, ego ſum veritas. Magnum
igitur facinus eſt dehoneſtare verita-
tem. At dicis, quomodo fit veritati
injuria? Reſpondemus, quando quis
vtitur re aliqua in alium vſum quam
ipſa ſit deſtinata, injuria ei fit, vt ſi vaſa Simile.
conſecrata ad ſanctos vſus, accommo
darentur ad vſus prophanos & turpes
tunc illis injuria fieret quia non erant
ad hoc deſtinata: ſic ſiquis vtatur veri-
tate in alium vſum ab eo ad quem ip
ſa eſt deſtinata, ea profecto abutitur
& ei injuſtitiam infert. At dicis, & quis
eſt veritatis vſus? Quorſum & in quẽ
finem ordinata Eſt veritatis cognitio?
Reſpondetur. Cognitio veritatis eo
datur, vt cognoſcens agat ſecundum
illam, non contra. Quis enim tam ſto Simile.
lidus eſſet homo, qui afferens ante ſe
lucem eam detineri vellet cum ipſe
vlterius eſſet profecturus? Si poſtea pe-
de offenderet, vel ſi in foueam cade-
ret, eſſet ne hic caſus luci imputãdus?
nequaquam: Sed illi, qui lucem deti-
nuit. Veritas lux quædam eſt, qui eam
non ſequuntur, ſi labantur in nephan
da ſcelera, illorum culpa eſt: quia no
luerunt operari iuxta agnitam verita
tem. Vſus veritatis eſt agere ſecundũ
eam. Cognoſcetis inquit Chriſtus ve Ioan. 8.
ritatem, & veritas liberabit vos: qui ve
ro nunc cognoſcit per veritatem v-
num, & aliud operatur, is veritati in-
juriam facit & eam detinet: quia per
vim non ſinit eam in opus exire de-
tinetque quaſi in vinculis poſitam &
oppreſſam: & idcirco ei injuriam ir-
rogat: quando enim aliquis impe-
dimento eſt rei ne ſuum ſortiatur ef
fectum, tunc ab illo dicitur detineri:
Sic illi impedientes veritatem, ne
ſuum ſortiretur effectum, eam deti-
nebant Sed in quo erat detenta veri-
tas? Dicit Paulus IN INIVSTI-
TIA; hæc erat quæ detinebat: ſicut e-
nim veritas Euangelica verſatur in
iuſtitia; Sic detenta erat in ſuo oppo-

ſito, nimirum iniuſtitia. Sed quomodo poterat preualere in iuſtitia? Nunquid fortior eſt veritate Dei? Reſpondemus. Veritas illa non erat cogens voluntarem, ſed eam illuminans. Tanta namque donata eſt voluntas libertate, vt à nulla veritate cogi poſſit: ſuorum enim actunm domina eſt: ſi namque ipſa non vult morem gerere veritati, à quoquam cogi minimè poreſt. Vnde cum illorum voluntas eſſet tāta prauitate & malitia affecta, veritas nota ab eis, nihil poterat contra illos, ſed quaſi victa & captiua manebat, & ipſi quoque captiui tenebantur ſnb poteſtate diaboli, ita vr in eis verificaretur quod Paulus 2. ad Timotheu.
2. Tim. 2. cap. 2. dixit, ſcilicet vr recipiſcant a laqueis diaboli, á quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem. Er iuſtè quidē hęc pena illis inflicta fuit, vt qui iniuſtè tenerent detentā & captinam veritatem: ipſi quoque ab alio deriNerentur captiui: nam à quo quis ſuperatus eſt, eins ſeruus effectus eſt. Nulli igitur mirum videri debet, ſi reuelata eſt ira Dei de cœlo contra illos tanquam veritatis oppreſſores. Nec ſolos illos. Pa. ſententia comprehendit, ſed multos alios in hac infœlici ætate, in qua magna caterna hominum eſt detinentiū veritatem in mendacio & falſa doctrina, quales ſunt Luterani qui veritatē euangelicam à Deo & ab Eccleſia manifeſtatam, in ſua praua doctrina detineut, ſcripturas ſacras retorquentes ad ſua deprauata ſenſa. Nunquid Dei & Chriſti veritatem non detinent in mendacio, qui promittunt ſalutem ſine fide, ſine ſacramentis, & ſine operi
Marci. vlti. bus? Nonne Dei veritas illa eſt, qui nō crediderit condemnabitur? Et qui volunt nos iuſtificari ſola fide, & pœnitētiam vilipendunt, nonne illam veritatem detinent, qua Chriſtus dixit, niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis? Er qui dicunt aliunde quam
Matt. 15. ex euangelio ſalutem ſperari poſſe, an non detinent veritatem quā Paulus hic docet dicens, euangelium eſſe Dei virtntem omni credenti? Et qui docent eccleſiam errare poſſe num non detinent illam veritatem ab ore Luce. 22.
Chriſti prolatam, videlicet ego rogaui pro te Petre vt non deficiat fides tua? Et vt ſemel finiamus, quicunque dogmatizant impia dogmata, detinēt veritatem Dei re vera, imo quicunq; relicto bono, malum operantur, veritatem Detinent euāngelicam, quæ docet colere Deum, & ſuum proximum ſicuti ſe ipſum diligere. Non enim minus hic ferit PauIns Chriſtianos (qui titulo tantum tales ſunt) quam gentiles: nam nunquid & illi ſciunt Deum eſſe & peccatornm vltorem, & eſſe illi obediendum, & ſeruanda eſſe illius mandata: & tamen non conſentiunt huic cognitioni neque mandatis eius obtemperant? Nunquid maiorem non habent de Deo cognitionem Chriſtiani quam Ethnici & gentiles? an præter illam naturalem inſitā humanis mentibus notitiam, non habemus nos aliam multo iſta perfectiorē, quam nobis ſuppeditat fides? hæc quidem non deſtruit naturā, qni nimo perficit eam. Quo nomine magis culpandi ſumus, & minus excnſabiles. Vndè igitur eſt vt etiam apud chriſticolas veritas Dei detenta ſit? Perſpicuum ſatis eſt ex ea parte iſtud euenire, quia detinetur per malam vitam & perpeccata. Lux venit in mun Ioan 3.
dum, & auerterunt homines ſuos oculos ab ea, & dilexerunt magis tenebras quam lucem. Nunquid culpabimus lucē? Abſit, ſed homines qui clauſerunt oculos ſuos. Quæmadmodū enim lux pulſat ad oculum, ita veritas (quæ lux quoque eſt) pulſat ad intellectum. Sed quid prodeſt pulſare, ſi nō eſt qui reſpondeat? Pulſat naturæ lu- Pſal. 36.
men, conſcientia, ſyndereſis, dicens: declina à malo, & fac bonum; quod tibi vis fieri, proximo fac: pulſat & aliud Athana. in ſuo Simb.
fidei lumen dicens; qui bona egerunt ibunt in vitam æternam. qui vero mala, in

la, in ignem æternum: ſi vis ad vitam
Matt. 19. Ezechiel. 18. Ioan. 8. ingredi ſerua mãdata: anima quæ pec
cauerit, ipſa morietur: qui facit pecca
tum, ſeruus eſt peccati: luminis fidei
pulſationes ſunt iſtę ſed hæc lux deti
netur, non exit ad opus, noſtra ſuper-
bia & praua vita detinent illam in vin
culis: ſunt hæ veritates apud pſeudo-
Iſaiæ. 52. chriſtianos, quos alloquens Iſaias di-
cit. Solue vincula colli tui captiua filia
Syon. Anima chriſtiana filia Syon eſt.
Vincula praui mores, qui veritatem
Pſal. 11. agnitam captiuam tenent. Diminutæ
ſunt veritates à filijs hominum. Dimi-
nutæ, quia ſolum ſunt in intellectu, nõ
in voluntate, in ſpeculatione, non in
operatione. Requiret à nobis forſan
curioſus lector, cur non dixit Paulus
detinuiſſe illos veritatem Dei in impie
tate, ſed in iniuſticia. Nũquid impietas
cum ſit vel contra Deum, parentes, &
patriam, grauior eſt ipſa iniuſtitia quę
eſt contra alios proximos? Reſponde
mus. Paulus de iniuſticia potius men
tionem fecit quam de impietate, eo-
quod impietas certa & pauciora pec-
cata compræhendit, iniuſtitia autem
omne peccatorum genus. Sicut enim
iuſtitia in ſcriptura vſurpatur pro om
ni virtute, ſic iniuſticia ſumitur pro
omni vitio. Iniuſtitia genus eſt impie
tas vero ſpecies. In generis ambitu
omnes ſpecies compræhenduntur. ex
preſſit impietatem & non alias ſpe-
cies, ob criminis atrocitatem. Si enim
Paulus dixiſſet; Eorum hominum qui
veritatem detinent in impietate; tan
tum tres ſpecies impietatis fuiſſet cõ-
plexus, hoc eſt illos homines qui pec
cant in Deum, in patriam, & in paren
tes, & non alios peccatores, & idcirco
quó omnes compræhenderet, dixit
reuelari iram Dei in illos qui detinẽt
veritatem in iniuſtitiam. Et ſic decla-
rauit iram Dei paratam eſſe non ſolũ
contra illos qui peccabant in Deum,
patriam, & parentes, ſed etiam contra
omnes iniuſtos & peccatores. *Quia*
quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis.
Occurrit & præocupat hic Apoſtolus
quandam excuſationem quam pote
rant prætendere & allegare dicentes,
iniuſtè argui ab ipſo Paulo, eoquod
ipſi ignoraſſent veritatem Euangeli-
cam. & proinde hac ignoratione præ-
diti excuſabiles eſſe ſi veritas fuit detẽ
ta, Quod enim ignoratur, nihil mirũ
ſi detineatur. Fugat & reijcit Paulus
hanc excuſationem, oſtendens illos
non habuiſſe de veritate ignorantiã,
ſed potius ex malitia ab illis fuiſſe de-
tentam veritatem Dei, & hoc docet
in hoc textu dicens. Quia quod notũ
eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Q. dicat.
Non poſſunt ſe excuſare. Non eſt eis
admittenda ignorantiæ excuſatio, nã
illis nota fuit hæc veritas. Poteſt hæc
ratio Pauli ſic redigi in formã. Quod
eſt alicui notum & manifeſtum, non
excuſat illum ab ignorãtia, atqui hæc
veritas erat eis cognita & manifeſta,
igitur ignorantia non excuſabat eos.
Propoſitio clarior eſt quàm probatio
ne egeat. Aſſumptio probatur, quia
Deus manifeſtam fecit illis veritatem
quam illi detinebat, igitur ignorantiã
allegare nequeunt. In verbo illo deti
nent, iam tacitê probauerat Paulus il-
los habuiſſe veritatem in intellectu
ſuo. Nã nemo detinere poteſt quod
non habet. Et ſi habebant, iam fruſtra
dicebant ignoratam eſſe talem veritá
tẽ. Nullus enim ſapiens ignorat quod
Gentiles ingenio & literatura prędití
erant. Quomodo ignorare poterant
illam veritatem, quam Deus indidit
in eorum mentibus? Nihilominus ta-
men expræſſim voluit Apoſtolus quo
efficatius illorum excuſatio frigidior
& inualidior appareret, oſtẽdere quo
modo cognitionem habuerint illius
veritatis quam detinebant, dicitque.
Quod notum eſt Dei, manifeſtum
eſt in illis. Hic genitiuus Dei, geminã
poteſt cauſare intelligentiam, altera
eſt, quod notum eſt Dei. hoc eſt quod

Deus nöſcit, altera vero, notum Dei, ideſt quod notum eſt de Deo. Prior intelligentia à Pauli mente aliena eſt. Nam quę Deus poteſt noſcere, nulli creaturę manifeſta ſunt, ſed ipſi ſoli. Altera eſt iurenta, ſcilicet quod notũ eſt Dei, hoc eſt quod notum eſt de Deo. Vnde palam hic Paulus confitetur de Deo aliqua eſſe nota, alia vero ignota. Deus enim partim eſt notus partim ignotus. Per ſe ipſum nobis ignot⁹ (etſi ſuaptè natura maxime noſcibilis) per alia à ſe notus nedũ in Iudæa, ſed in omni gente. Nulla enim natio eſt quę non habeat Dei notionem. Licet primum intellectus noſtri cognitum ſit ens cognitione confuſa tamen perfectione primum cognitũ Deus eſt. Simul enim Dei cognitio infunditur cum lumine naturæ. Hoc lumen radius eſt diuinæ lucis, & quædã eius participatio. In quo lumine primum quod videtur, inacceſſibilis illa lux eſt. Sicque completur quod Pſal-
Pſal. 35. tes cecinit dicens. In lumine tuo videbimus lumen. Nam in alio lumine nẽpè fidei licet videatur illa lux quæ De⁹ eſt, hęc tamen cognitio ſiue viſio poſterior eſt. Lumen fidei, lumen naturæ præſuponit. Prius igitur nobis notus eſt Deus lumine naturę, quam luce fidei. Quando ergo Paulus dicit, quod notum eſt ei, de cognito luce naturæ loquitur, non de cognito noto luce fidei. Naturæ lux communis eſt tam bonis quam malis, non autẽ lumen fidei. Vtrunque autem donũ Dei eſt. Quare de neutro poteſt homo gloriari & iactare ſe, ſed Deo Opti. Max. retorquere debet. Dicit ergo Paulus, quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis, hoc eſt notitia de Deo manifeſta eſt in eis: Non igitur excuſandi veniunt quod nõ cognouerint Deum, nam illis fuit manifeſtus. Cognouerunt namque eum quantũ cognoſci poterat per lumen naturæ communicatum eis. Sed rogas. Quantum ſe extendit hæc naturę lux in homine?

Reſpondemus. Quod attinẽt ad cognoſcendum Deum, porrigit ſe ad omnia quæ Deo competere poſſunt quatenus Deus vnus eſt, ad alia veró quæ ſupra vnitatem ſunt, lux naturæ non attingit. Et ideo præter hanc lucem naturalem, neceſſarium fuit nobis ab alto aliam infundi, quo Deus totus & vnus & trinus à nobis agnoſceretur. Et hoc eſt quod ſcholaſtici dicunt cũ aſſerunt de Deo geminam eſſe cognitionem, alteram naturalem, alteram 1. contra gen. cap. 5. Tho.
veró ſupernaturalem. Hanc poſtremam licet illi philoſophi non fuerint aſſequuti, veruntamen ſe naturalem habuiſſe, inficias ire non poſſunt. At dicis, & hæc cognitio erat ne ſufficiens ad non detinendam veritatem Dei in impietate & iniuſtitia? Maximè. Nam hæc cognitio ſufficiens eſt ad continẽdos homines ab idolorũ cultura. Dei namque cognitio quantũ ex ſua parte eſt, adducit in bonum, & retrahit ab omni malo. Quod ſi in illis iſtud non præſtabat, ideo erat quod eſſet cohibita & ligata. Sed percõtaris quæ ſint illa quæ nota ſunt de Deo lumine naturali? Nam Apoſtolus hęc non recenſet nec explicat, ſed tantum dicit quæ ſunt cognita de Deo eſſe manifeſta illis. Apoſtolus cum hæc multa eſſent, & tam varia vt compendio compræhendi nequeant, non curauit ſpeciatim nominare illa attributa quæ ratio & naturæ lux attingere valet de Deo, ſed accuſando Gentes ſatis ſibi viſum eſt ſi diceret ea quæ nota erant & cognoſci poterant de Deo fuiſſe illis manifeſta. & non quomodocunque, ſed per ipſum Deum qui decipere illos haud quaquam poterat. Ad accuſandos illos hoc Paulo ſatis fuit. Nã cognoſcentes nota de Deo, in intelligibile erat illos velle prætendere ſe non noniſſe Deũ. Quęſo qui de cęlo multa cognoſcit, eſt ne audiendus ſi dicat ſe ignoraſſe coelum? Profecto non. Si igitur Gentes nec fuerũt priuatæ nec derelictæ abſque Dei cognitione (eã

dici

dicimus quam naturę ratio & lumen pręſtare poteſt omnibus hominibus) qua fronte dicere audebunt ſe non agnouiſſe Deum, & idcirco detinuiſſe veritatem in impietate & iniuſtitia? Reuera ex hac parte locum non habet iſtorum excuſatio, potiſſime eorum qui maiores erant, docti, ingenio pollentes, & ſapientiam, profitentes. Hos taxat præcipuè Apoſtolus hic. Nam minores & rudes aliquantulam excuſationem prætendere poterant ob ſui ruditatem & ingenij tarditatē: tametſi oporteat omnes & ſingulos ſcire de Deo quod ipſe eſt omnium creaturarum Deus & Dominus, requirens ab omnibus quæ ſunt recta & ei debita. Videlicet, honorem, cultum obſequium, & venerationem, non quomodocunque, ſed in ſummo gradu. Nam Deus bonus eſt in ſummo gradu, ſummè ſapiens, ſummè potēs, ſummè iuſtus, & ſummè perfectus. Nec ſatis eſt ſcire quæ debentur Deo; ſed etiam proximo, vt quæ ſunt Cæſa-

Matt. 22. ris reddantur Cæſari & quæ Dei Deo. Quod ſi vel illa vel iſta ignoremus & negligimus, extra excuſationes ſumus

Pſal. 140. niſi ad illas de quibus cecinit Pſaltes dicens; Ad excuſandas excuſationes

Gene. 3. in peccatis. Quales fuerunt illæ primorum parentum noſtrorum quę á Deo minimè fuerunt receptę & approbatæ. Nō enim legitimę erant. Quod ſi quis, illorum, Philoſophorum nimirum, partes agere volens, dicat Paulum non dicere hoc loco manifeſtū eſſe Deum, ſed ea quæ Dei erant; nempe, potentia, bonitas, iuſtitia, ſapientia & id genus reliqua: reſpondemus, hāc euaſionem friuolam eſſe. Nam quicquid Dei eſt, vna res cum Deo eſt. Quare manifeſtando Deus iſta, ſeipſum manifeſtabat. Neque quiſpiam vrgeat dicens; Horum cognitio non enacuabat omnia cognoſcibilia de Deo. Planè fatemur. Nec ad Deum cognoſcendum opus eſt cognoſcere omnia cognoſcibilia de Deo. Alioquin nemo noſceret Deum, niſi qui eius eſſentiam & quidditatem agnoſceret, quod admittere abſurdum reputamus, Et aliud abſurdum conſequeretur ſi donemus fieri poſſe, vt in præſenti vita à nobis cognoſcantur omnia cognoſcibilia de Deo. Nam quicunque cognoſcit omnia cognoſcibilia de aliqua re, cognoſcit rem illā ſecundum ſuam quidditatem: at axioma Theologorum eſt, quod quid eſt Dei, in hac vita ignotum eſſe. Nō autem tam exactā requiret à nobis Deus in hac valle lachrymarum de ſeipſo notitiam ſecundum lumen naturę, quod non ſe extendit ad omnia cognoſcibilia de Deo. Aliâs fruſtra eſſet aliud lumen fidei & ſupernaturale. Lumen naturę non tranſgreditur limites eorum cognoſcibilium quæ naturaliter de Deo intelligi & cognoſci poſſunt, DEI. Non dixit quod notum eſt primæ cauſæ, vel primi principij, vel motoris: ſed Dei, vt inſinuaret vnū eundemque eſſe quem Chriſtiani vocant Deum, & illum quem infideles & Philoſophi appellant primam cauſam, vel primum motorē. Aequipollent namque hęc nomina licet proprias habeat connotationes. Vel dicere poſſumus Paulum vſum fuiſſe nomine Dei potius, quia honorabilius eſt hoc nomen Deus, quam nomen prima cauſa vel prius motor. Et ideo in laudem Dei Opti. Maxi. prętermiſſis alijs nominibus, maluit iſtud vſurpare & eius mentionem facer. Sicut enim dixerat veritatem Dei fuiſſe detentam, ſic aſſerit veritatem Dei fuiſſe notam. *Manifeſtum eſt in illis.* Emphaſim habet verbum manifeſtum. Non enim ſignificat quomodocūque cognitum via demonſtrationis. Diuina namque cognoſcibilia aliqua ſunt capacia demonſtrationis, alia veró non. Quæ ſunt fidei, indemōſtrabilia ſunt à nobis. Et ideo licet dicantur cognita, non tamen ſunt nobis manifeſta. Erunt autem quando videbuntur nō

per

per ſpeculum ſed clare. Vocabulo manifeſtum inſinuauit Paulus diſcrimen inter fidem, opinionem, & ſcientiam. Opinata, & credita non ſunt manifeſta, ſed tantum ſcita: claritate cognitio naturalis præſtantior eſt cognitione ſi dei. Nam illa euidentiam habet: quę autem eſt per gratiam, ſiue fidem, illa caret. Alia tamen ratione naturalis cognitio à cognitione fidei vincitur & ſuperatur. Plura & occultiora de Deo per eam nobis nota fiunt. Nam per eam cognoſcimus quæ ſoli Deo ſunt euidentia (vt elegantiſſime princeps theologorum D. Tho. in 1. con. Gent. enucleat) & ea etiam ad quæ lumen naturę pertingere non poteſt. In ijs enim vincit Deus ſcientiam noſtrã. Nam ea tenus noſtra naturalis cognitio ſe extendit, quatenus à ſenſibilibus iuuari poteſt. A ſenſu ortum habet. At ſenſibilia inadæquati effectꝰ ſunt qui exceduntur à cauſa prima. Et ideo tã tum valent intellectui noſtro oſtendere cauſam eſſe, ſed neſciunt nobis dicere quid ipſa ſit, ſed ſolum quid non ſit. Si Solem, Lunam, Aerem, ignem, & omnem aliam craturam interroges, vt dicãt quid eſt illa prima cauſa, reſpondebunt ſe neſcire, hoc tantum ſcire, illam non eſſe aliquid ex omnibus cauſatis, neque Solem, neq; Lunã, nec aliud ſimile. Nõ ideo quod aliquid illi dificiat quod ſit in cauſatis, ſed eo quod ſingula & omnia cauſata ſuper excedat. Sed dicet quiſpiam; Si illi erant impij & iniuſti, quomodo habebant cognitionem de Deo? Nunquid malitia illorum impediebat eorum cognitionem? Et ſi eam habebãt quomodo erant impij. Reſpõſio eſt. Hic ſcrupulus aliquando vexauit & male habuit, beatum Auguſti. qui exiſtimauit à ſolis mundis & bonis verũ cognoſci poſſe. Quem errorem poſtea veritatis lumine illuſtratus depoſ[...]it, & palinodiam cecinit. Lumen naturæ & cognitio naturalis (ſicut ipſa natura) cõmune eſt tam bonis quam malis, fidelibus & infidelibus. Nulli illud Deus denegauit. Dicũt mali; Quis oſtendet nobis bona? Reſpondet illis Propheta dicens; Signatum eſt lumẽ ſuper nos vultus tui Domine. Signatum, im præſſum. Signaculum omnino totum indelebile ſimul cum natura receptum. Lumen vultus Dei quia tam quam per ſpeculũ in eo cognoſcitur Deus. Ex vultu cognoſcitur homo: ſic in hoc lumine Deus. Vel lumen vultus Dei dicitur hoc eſt veritatis Dei. Hæc enim eſt facies & vultus Dei, per quam cognoſcitur Deus. Ambulabunt, inquit Pſaltes, in lumine vultus tui; hoc eſt, in lumine veritatis tuæ. Hoc lumen in impietate detinebant illi, & ideo digni ira Dei erant. Lumen autem Dei triplex eſt lumen reuelationis. Hoc triplici lumine iuuatur cognitio noſtra de Deo. Primò lumine naturæ, quod eſt aliud nil quã quędam impreſſio & participatio diuinæ lucis in mente noſtra. Hoc autem neceſſarium erat: eo quod homo eſt ſecundum partem intellectiuam ad imaginem Dei. Vnde vbi eſt perfectior ratio imaginis, ibi quoque maius lumen naturę reperitur. Quare in Angelis excellentior eſt lux naturæ, & inde perfectiori modo naturaliter ab eis quam à nobis cognitus eſt Deus per illam (quam vocant) cognitionẽ veſpertinam. Hoc autem lumine Philoſophi (de quibus hic Paulus loquitur) cognouerant vnam cauſam vnumque principium eſſe neceſſario ponendum in mundo, à quo omnia alia penderent. Et hoc circa ſpeculabilia. Circa autem agibilia, etiã ex hoc met lumine agnouerunt quid iuſtum quidue iniuſtum eſſet. Nam quæmadmodum prima principia in ſpeculabilibus ſunt per ſe nota; ita in agibilibus. Vnde Paulus inferius dicet quòd Gentes quæ legem non habebant, naturaliter faciebant ea quæ legis erant, oſtendentes opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. De hoc igitur lumine loqui

1. p. q. 12. a. 10

D. Tho.

Reſpon. D. Aug.

Pſal. 4.

Simile.

Pſal. 83.

S. Tho. 1. p. q. 58 ar. 6. & 7. In Angelis cognitio veſpertina eſt.

Cap. 2.

loquitur Apoſtolus, non de lumine legis vel reuelationis, quia nec illi Philoſophi receperunt aliam legem præter naturalem, nec illis communicatum fuit lumen reuelationis exhibitũ Prophetis, ſed ſolum lumen naturæ, per quod nota de Deo erant eis manifeſta. Sed vbi eſt facta, & à quo iſta manifeſtatio? Reſpondet Paulus. IN ILLIS. Intra illos. In intimis ipſorum. Non foris, ſed intus: non per aliena, ſed per propria: non alonge, ſed prope: non in tenebris, ſed in luce: non in incognitis, ſed in manifeſtis: nõ in angulis, ſed palam: non in paucis, ſed in omnibus hominibus. Vel forſan aliã emphaſim habet verbum in illis. In illis, inquit Paulus, qui veritatem Dei in impietate & iniuſticia detinuerunt. Nã illorum malitia & in iuſtitia licet potuerit obtenebrare & obſcurare lucẽ naturę, non tamen omnino extinguere eam. Cæterum à quo facta eſt iſta manifeſtatio? Reſpondet, non ab Angelo, non ab homine, ſed ab ipſomet Deo. Nam ſequitur. Deus in illis manifeſtauit. Hoc additum eſt ab ipſo Apoſtolo ne quis ſe prębe
ret difficilẽ ad credendum quód lumen naturæ & ratio ipſa humana poſſet attingere ad cognoſcenda ea quę ſunt nota de Deo. Ad tollendam admirationem iſtam dicit Deus enim illis manifeſtauit. Q. d. Nemo miretur, nec iſtud ſoli naturę & lumini rationis tribuat, quaſi hæc cognitio de Deo ex ſolo lumine venire credat, mox Paulus adiecit dicens. Deus illis manifeſtauit. Hoc eſt a Deo acceperunt hanc manifeſtationem; ideſt, adiuti fuerunt ad cognoſcendum Deum ab ipſomet Deo Nam ſine eius auxilio & iuuamine iſtud præſtare haud quaquam potuiſſent. Sed ſtatim rogas; Quale fuit hoc iuuamen & auxilium? Nunquid fides, vel gratia gratificans, aut aliqua ſpecialis reuelatio interna? Paulus non dicit quomodo ſit facta hæc manifeſtatio, ſed tantum factam fuiſſe; modum autem ſilentio inuoluit. Quæ res in cauſa fuit quód interpretes non eodem modo hunc locum intellexerint: & fortaſſis quód aliqui loco manifeſtauit, legerint reuelauerit, vt aliqui textus antiqui ſcriptum habent. Veruntamen non eſt veroſimile Paulum intellexiſſe hanc manifeſtationem factam eſſe lumine fidei vel per reuelationem, ſed per beneficium luminis naturalis & per creaturas. Nam hanc cognitionem de Deo ſufficienter habere poterant homines (maxime Philoſophi) conuertentes ſe ad infuſam & inditam illam lucem, & ad ipſas creaturas cum cõcurſu & auxilio Dei quod in omni noſtra actione neceſſarium eſt. Nam ſine hoc, nihil fieri â nobis poteſt. Sed interrogas. Quod auxilium eſt iſtud quod Deus præſtitit illis, ſpeciale, vel generale? Hic latet anguis. Quidam hoc referunt ad iuuamen generale: alij vero ad ſpeciale. Iſti aſſerunt lumen illud generale adiuuatum fuiſſe ab ſpeciali Dei auxilio. Quomodo autem iſtud ſit factum, ſi per Angelos, vel alio modo, ſe ignoraſſe confitentur hunc autem modũ ſoli Deo eſſe ſecretum affirmant. Adducuntur ad hoc aſſerendũ, eo quod exiſtiment inconueniens fore putare Philoſophos relictos eſſe à Deo ſic in puris naturalibus abſq; auxilio ſpeciali. Nam tunc non fuiſſet, aiunt illa cognitio de prouidentia Dei erga nos ex his quæ conſpiciuntur ſatis fixa & firma, ſicque in illa cognitione non eſſet firma inhærentia qualis eſt in re manifeſta. Quare indigebant alio auxilio & iuuamine intus. Quod factum eſſe illi putant per Angelos. Et ideo huic opinioni ipſi hærent, vt exiſtimẽt ſine hoc iuuamine Philoſophos non potuiſſe cognóſcere Deum. Imaginatio hæc ſatis acuta & ingenioſa eſt, ſed vtrum huc reſpexerit Paulus quando hæc verba protulit, teſtabat eis probãdum. Nam Apoſtolus non intendebat miſcere reuelationem & fidem cũ

cogni

cognitione naturali.Nam reuelatum
& naturale è regione ſunt oppoſita.
Et ſic loquens Paulus de lumine natu
rali quod erat in Philoſophis, iam ex-
cluſit fidem & ſpecialem reuelationē
ſed tantum loquebatur de cognitio-
ne mere & pure naturali, quæ ſoli lu-
mini naturali innititur,& hanc cogni
tinnem eſſe notam,aliam veró appel
lat hic ignotam .Notū enim de Deo
tantum hoc loco dixit Paulus illud eſ
ſe, quod per lumen naturæ cognoſci
poterat,& que non poterant cognoſ
ci per hoc lumen,apellauit innota de
Deo , qualia ſunt illa quæ ad fidem
pertinent & ſpeciali reuelatione indi-
get. Et corroboratur iſtud, quia Paulus
ex duplici tantum parte aſſerit hic il-
los cognouiſſe Deum, primo benefi-
cio luminis naturalis , & ſecundo be-
neficio creaturarum à Deo producta
rum,& non adiecit reuelationem ſpe
cialem.Ad hæc;demonſtrationes nō
indigent reuelatione , at Philoſophi
agnouerunt nota de Deo medijs de-
monſtrationibus,& ſi non à priori , à
poſteriori tamen , igitur Pauli inten-
tio non erat loqui de reuelatione.
Quod ex eo etiam conſtat quod nō
dixit Deus illis reuelauit ſed manife-
ſtauit. Vnde corrigendi & emendan
di veniunt illi codices qui habent re
uelauit tamquam mendaces . Neque
ſcimus à quo mutatū ſit verbum ma-
nifeſtauit in verbum reuelauit. Suſpi-
cari poſſumus id factū eſſe ab aliquo
ex illis qui fingunt hic reuelationem.
Dicet modo fortaſſis aliquis .Si Pau-
lus non intelligit hic reuelationem
quid ſibi vult quando dixit Deus illis
manifeſtauit & quorſum dixit? Non
erat neceſſe adiungere iſtud ſi Pauli
ſermo tantum erat de lumine natura
Respon. liſecluſa reuelatione. Reſpondemus.
Quod Paulus pretendit tale eſt. Deus
illis manifeſtauit, per hanc manifeſta
tionem nil aliud intelligit niſi lumen
naturale. Quaſi dicat Paulus . Illud lu
men quo cognouerunt nota de Deo
Deus illis dedit. A Deo habuerunt. Dei
enim donum eſt & non ex proprijs
habebant . Vnde de eo nec gloriari
poterant neque de cognitione quam
ipſi aſſequuti fuerant de Deo , ſed ipſi
principali authori Deo videlicet to-
tum erat attribuendum. Et ideo ad cō
primendam arrogātiam Philoſopho
rum ne putarent ex proprio marte &
ingenio ſe habuiſſe illam Dei cognitio
nem adiecit Paulus hęc verba. Neque
obijcias dicens hoc lumen debitum
eſſe naturæ hominis quęmadmodū
ſunt vnicuique naturæ naturalia quæ
dam accidentia ſicut graui ferri deor
ſum & igni calefacere. Verum quia
Deus eſt author naturæ, à quo omnia
ex nihilo fuerunt cōdita & producta
non ſolum cauſa dicitur naturę ſed e-
tiam eorum quæ ſunt gemina & cog
nita cum natura,& per conſequens iu
re optimo principali agenti & cauſę
attribuenda ſunt ei tamquam eius be
neficia. Lumen enim naturale impreſ
ſum in mentibus hominum , munus
Dei eſt ſicut & quoduis aliud natura-
le conceſſum à Deo. Sicut enim Deo
viuere creaturæ tranſcribendum eſt
& ipſum eſſe quoque, cur non & ip-
ſum intelligere? Sicut enim eſſe non
poſſumus nec viuere ſine Dei iuuami
ne, ita nec intelligere. Ad omnes has
naturæ functiones iuuamine generali
indigemus . Et ſicut ad functiones vi
tæ & eſſendi mouendique ſat eſt no-
bis concurſus generalis , ita ad intelli-
gendum naturaliter ille ſolus ſufficit
& non eſt neceſſarius alius nēpe ſpe-
cialis. Non enim homo eſſe debet de
terioris & infirmioris virtutis quam
cætera alia agentia quę ſuas actiones
peragunt & abſoluunt prædita tantū
concurſu generali. Quando veró ali
qua natura eleuatur ad aliquid quod
eſt ſupra ſuas vires & naturam , tunc
indiget alio auxilio, quando vero non
Deus qui dat naturam dat ei alia prin
cipia ſufficientiſſima ad functiones il-
lius naturæ peragendas, quia Deus &
na

natura non deficiunt in neceſſarijs
quibus poſitis & non impeditis ſuffi-
cienter natura perfectiſſimam exerce
re poteſt ſuam operationem comita
ta tantum concurſu Dei generali. Et
cum cognitio de Deo quę fit tum ex
beneficio naturalis rationis, tum ex ip
ſis creaturis, non ſit opinata vel ex hu
mana fide procedens, ſed ex demon-
ſtratione, firmiter & fixe illi adhære-
bant Philoſophi. Demonſtrationibus
non poteſt ſubeſſe falſum licet opi-
nioni & fidei humanæ poſſit. Quod ſi
dicas illorum Philoſophorum lumē
fuiſſe obtenebratum, reſpondemus ni
hil referre quoniam hoc non eſt im
putandum lumini ſed peccatis illo-
rum. Nos vero vna cum Apoſtolo de
facultate luminis naturalis loquimur:
non de lumine obtenebrato. Si ipſi di
lexerunt magis tenebras hoc eſt pec
cata, quam præclariſſimam, & excellē
tiſſimam illam à Deo inditam lucem,
iam ipſi dederunt pęnas & de ſeipſis
quærimoniam habeant non de lumi-
ne quod ſemper ex ſe illos deduce-
bat ad quærendum Deum illumque
ſumma cum veneratione colendum,
& venerandum, impellendo, & ad ſtu
dioſa opera peragenda alliciendo.
Vtrum autem naturalis cognitio ſiue
hæc luminis naturalis manifeſtatio
quam illis Deus ſuppeditauit, fuerit
ſufficiens illis ad eorum ſalutem abſq;
alia reuelatione, in proxima clauſula
elucidabitur. Redibit namque de hac
re illic ſermo quando de illorum ex
cuſatione loquemur. Obiter tamen
antequam ab hoc loco Pauli nos ex-
pediamus, lectorem acutum admone
re placet vt duo illa pro comperto ha
beat quæ apud peritos theologos iā
ſine controuerſia recepta ſunt. Alterū
eſt propoſitionem illam quæ annun-
ciat Deum eſſe nedum veram eſſe, ſed
etiam demonſtrationis capacem. Nā
nobis non eſt per ſe nota tametſi in
D.Tho.1 p. q.2.a.2. ſe talis ſit. Alterum verò eſt rationes
à Philoſophis adductas quibus cona
ti ſunt demonſtrare Deum eſſe, de-
monſtratorias iure appellandas eſſe
Neque refert quòd iſtud poſtremum
à quibuſdam Theologis (non magni
nominis) haud approbetur, præuale-
re quidem debet multorum & grauiſ
ſimorum caterua. Quin potius ipſa ra
tio quæ multitudini anteponēda eſt.
Quod ſi illę rationes quæ adducun-
tur à Philoſophis minus doctis & vul
gò imperito difficiles & intricatæ ap
parent, doctis tamen (quibus philoſo-
phi ſcribebant) veræ & propriæ repu-
tatę ſunt demonſtratoriæ rationes. Et,
vt è multis vnum tantum (qui pro mil
le teſtibus valet) in medium adduca-
mus de hac re teſtem fideliſſimum
Thomam nimirum in hac ſententia
eſſe, ſolus qui eum non legit ignorat.
Neque refert quòd illæ rationes quæ
ab Ariſtotele primo deinde vſurpatę
à Beato Thoma, non ſint tam claræ &
euidentes quemadmodum ſunt Ma
thematicæ demonſtrationes. quæ tā
claræ & apertæ & manifeſtæ ſunt, vt
nullus vllomodo poſſit illis refragari
ſaltim corde licet vt proteruiat poſſit
quemadmodum proteruiendi cau-
ſa poſſit quis negare omne totum e-
ſe maius ſua parte, & quodlibet eſt vel
non eſt, & quæcunque ſunt eadem
vni tertio, ſunt eadem interſe, & ig-
nem eſſe calidum, & alia conſimilia,
& tamen ſunt iſta adeo clariora vt ſo
lus inſanus homo negare poſſit. Hæc
enim ex ſola terminorum cognitio-
ne ſunt euidentia. Eſt autem alia eui-
dentia in alijs demōſtrationibus quæ
non eſt tam clara & manifeſta, & iſta
reperitur in demonſtrationibus natu
ralibus & moralibus. Neque opus eſt
æqualem eſſe euidētiam in omnibus
demonſtrationibus, ſed iuxta rerum
conditiones. Stupidiſſimi ingenij eſt
deſiderare in omnibus rebus ęqualē
euidentiam. Vnde aſſerēdum eſt hos
habuiſſe de Deo euidentem cognitio
nem & notitiam per naturales ratio-
nes quæ appellari merito poterant de
mon-

monſtrationes. Et confirmari poteſt iſtud hac ratione. Videlicet; Deum eſſe eſt baſſis & fundamẽtum omnium credibilium, ſi non eſt cognitum per demonſtrationem, erit cognitum vel per opinionem vel per fidem humanam. Quod ſi admittatur negari poterit hoc principium & fundamentum: Nam opinata & credita fide humana negari poſſunt. Non ſunt omnino firma & certa opinio & fides ſunt de his quæ poſſunt ſe aliter habere. Ergo hoc fundamentum fidei falſum eſſe poſſet quo negato ruit tota fides. Qui enim negat Deum eſſe totam ſcripturam negabit. Tota namque ſcriptura innititur huic veritati Deus eſt. Non ergo ſub opinione cadit Deum eſſe. Et hoc aſſerere, errorem exiſtimari debet maxime apud fideles & catholicos, qui audiunt Paulum dicentem hoc loco, quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis. Manifeſtum idem pollet quod euidens, non euidentia Mathematica ſed alia qua cauſa manifeſtari poteſt per ſuos effectus, etſi nõ ſecundum eſſentiam, ſaltim ſecundũ exiſtentiam. Omnem enim effectum cauſam habere neceſſarium eſt. Nihil enim à ſeipſo gigni & producti poteſt. Non tamen oportet omnem Catholicum munitum eſſe huiuſmodi demonſtratione. Nam ſunt plures adeó inepti ad ſcientias & ad ratiocinationes maxime demonſtratorias, vt quaſi ſit omnino impoſſibile eos doceri poſſe. Iſti qui tantæ ruditatis ſunt & incapaces demõſtrationis, accipere debent iſtud tamquam credibile. Nam ſicut eleganter adnotauit B. Tho. 1. p. q. 2. ar. 2. ad p. dicens nihil prohibet illud quod ſecũdum ſe eſt demonſtrabile & ſcibile, ab aliquo accipi vt credibile qui non capit demonſtrationẽ. Hæc ille. Porró quot & quæ ſint rationes quibus demonſtrari poteſt Deum eſſe, hîc apponere non operepretiũ duximus. Nam non docemus lectorẽ demonſtrare (hoc enim muneris alterius eſt) ſed tantum docemus lumen naturę ad hoc faciendum idoneum & ſufficientiſſimum eſſe. Nã nec Pau. hîc demonſtrat, ſed tantum efficatiã luminis oſtendit per quod Gentes peruenire poterant in Dei cognitionem & eius attributorum. Veruntamen ſi quis cupit comparare rationes illas quibus euidenter cognoſci poteſt Deus, beatum Thomam & alios Theologos conſulat, apud quos abunde ſatis eas inueniet.

D. Tho.

1. p. q. 2.

Sequitur.

Inuiſibilia enim ipſius

à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciũtur, ſempiterna quoq; eius virtus & diuinitas: ita vt ſint inexcuſabiles. &c.

QVoniam dixerat Apoſtolus nota de Deo eſſe manifeſta, duo reſtabant ei declaranda, alterum erat quæ eſſent hæc nota, & alterum quomodo fuerint cognita. Simul hęc duo declarat hic Paulus per quæ facit ſatis cuidam petitioni tacitæ. Poterant nãque quiſpiam rogare Paulum dicens; Quomodo potuerunt Gentes habere de Deo cognitionem ſi ipſis non fuit data lex quæ notitiam præberet de Deo deque illis quæ illius ſunt? Reſpondet hîc dicens. Per ea, inquit, quæ ab eo in hoc mũdi opificio facta ſũt, quæ cognitio data fuit ab initio mundi ipſis hominibus. Sed mox quærendum eſt quæ ſint hæc inuiſibilia, & quo pacto ſi ſunt inuiſibilia conſpiciũtur, Quę enim conſpiciuntur viſibilia ſunt & quæ ſunt inuiſibilia non conſpiciuntur. Si ad diuerſos viſionis modos hæc referantur, nihil eſt pugnantiæ. Sicut enim oculus geminus eſt quo videmus & conſpicimus, corporeus & mentalis, ſic duplex eſt videndi modus, alter per corporalem viſionem

Cur dicat Pau. inuiſibilia enim.

nem,& ſic Deus & quæ eius ſunt om-
nia ſunt inuiſibilia, Deum inquit Ioan
nes, nemo vidit vnquam. Si vero iſtud
a Ioan. 4. referatur ad intellectualem viſionem
inuiſibilia per viſionem iſtam conſpi-
ci poſſunt per lumen naturæ non per
ſe ipſa ſed per ea quæ facta ſunt. Pau-
lus hoc loco de conſpectione quę fit
per lumen naturę loquitur, nam q'ę
per fidem cognoſcuntur, non dicun
tur conſpici, quia fides euidentiam ex
cludit. Et ideo adiecit Apoſtolus illa.
verba per ea quæ facta ſunt, vt tollere
tur iſta apparens repugnantia inter
hæc duo verba ſcilicet, inuiſibilia &
conſpicibilia. Cúm autem dicimus in
uiſibilia Dei cōſpici & videri poſſe nō
intelligimus quantū ad eſſentiā illorū,
ſed quoad exiſtentiam. Nam hæc viſi-
bilia & creata per quæ fit nobis ſcala
ad Deum cognoſcēdum, nullum per
ſe nec omnia ſimul totam & perfectā
nobis Dei ſubſtantiam & eſſentiam re
pręſentant, eóquod ſint creata effe-
ctus diſpares & diuerſæ naturæ ab ip-
ſo creatore. Quare non ducunt nos
ad cognoſcendum Deum qualis ipſe
eſt, ſed ad eius aliquot conditiones nē
pe potentiam, ſapientiam, prouiden-
tiā, infinitatem, bonitatem & reliqua
id genus. Sicut enim per producta à
Simile. ſole nempe plantas arbores & alia, e
ius ſubſtantiam non agnoſcimus, ita
nec per producta ab ipſa prima cau-
ſa cognoſcimus quæ ſit eius natura,
ſed quæ ſit eius virtus & efficatia. Et ſi
cut per plantas arbores & animalia to
ta virtus ſolis non penetratur, ita per
productionem fabricæ huius mundi
tota virtus & potentia Dei non oſten
ditur. Mundus enim non eſt adęqua-
tus effectus primę cauſæ.

Inuiſibilia enim ipſius.

VAriasinterprætationes ſortita eſt
particula inuiſibilia Dei. Quidam
retulerunt ad perſonā Patris, per vir-
tutem intellexerunt filium, & per diui
nitatem Spiritum ſanctum. Sed hæc
expoſitio nedum videtur aliena à mē
te Pauli verum à veritate. Quoniam
nec Paulus hîc loquens de cognitio-
ne naturali intendebat loqui de Trini
tate quę excedit omnem naturalem
cognitionem, neque verum eſt Philo
ſophos cognouiſſe per lumen naturæ
myſterium Trinitatis maxime ſub his
nominibus relatis Patris, & Filij, & Spi
ritus Sancti. Neq. ſaluari poteſt iſtud
niſi referant hoc ad attributa & appro
priata perſonarum. Patri in ſcriptura.
non raró apropriatur potentia, Filio
veró ſapientia, & Spirituiſancto boni
tas. Hæc .n. rudis & imperfecta cogni
tio eſt Trinitatis, Alij volunt per parti
culam inuiſibilia nixil in particulari eſ
ſe intelligendum, ſed abſolutè & ſim
pliciter quę ſunt inuiſibilia de Deo. Si
cut enim ante dixit abſolutè notum
de Deo eſſe manifeſtum, non deſcen
dendo ad aliquod particulare, ita nūc
dicit inuiſibilia Dei. Idem enim eſt
notum de Deo & inuiſibilia Dei, licet
illud effatus fuerit Apoſtolus in ſingu-
lari, hoc autem in numero plurali,
pnod cur ſit factum mox dicemus.
Quando vero dixit ſempiterna quoq;
eius virtus & diuinitas, deſcendit ad
ſpecies inuiſibilium. Quando enim di
xit quod notum eſt Dei non ſloqueba
tur Paulus de modo cognoſcendi
noſcibilia de Deo nunc autem do-
cet modum quo cognoſcimus diui-
na videlicet non per vnicam noti-
tiam ſed per diſtinctas rationes, & ad
inſtar rerum creaturarum & compo-
ſitarum. Et ideó debuit Apoſtolus hîc
loqui In plurali dicens inuiſibilia. Vel
fortaſſis commodius diceremus in
Plurali Paulum fore loquutum vt in
ſinuaret non vnum tantum eſſe quod
de Deo cógnoſcitur per ea quę facta
ſunt, ſed plura quę ex æquo cognoſ-
ci poſſunt beneficio luminis natura-
lis de ipſo Deo. Videlicet quód

ſit actus puriſſimus, æternus, immortalis, vnus ſolus, bonum ſummum, cauſa effectrix, & omnium finis & multa alia quæ ſunt huius farinę ratio naturalis attingere poteſt de Deo, & quò plura ſunt cognoſcibilia tanto minus excuſabiles erant Philoſophi detinentes veritatem Dei. Porrò doctiſſimus Origenes per inuiſibilia intelligit illas ſuper cœleſtes mentes & creaturas quæ dicuntur inuiſibiles non quidem intellectu ſed ſenſu. Sed cũ bona venia tanti Doctoris vt dicamus ab inſtituto Pauli iſtud procul eſſe videtur. Quorſum faceret ad Gentilium excuſationem iſtud de cognitione Angelorum? Licet enim per cognitionem Angelorum via pareretur ad cognoſcendum Deum (cum ipſi quoque effecti & producti fuerint ab eo) tamen cùm ſint remotiſſimi à nobis & à cognitione noſtra ſenſibili per eos pauci ſunt qui veniunt in cognitionem Dei, licet ſint ipſi res Deo propinquiores. Vnde fortaſſis propter tantã a nobis diſtãt iã Saducæi negarunt ſubſtantias ſpirituales. Qui error euenit illis ex eo quod neſciebãt diſtinguere inter ſenſum & intellectum. Senſus enim Angelos non agnoſcunt, ſed ſolus intellectus eos attingit. Accedit huc quod Angeli non dicuntur inuiſibilia Dei licet ſint creaturæ Dei. De intimis Dei inuiſibilibus loqui intendit hic Apoſtolus. Angeli nõ ſunt intima inuiſibilia Dei. Inuiſibilia extra Deum ſunt. Quare non eſt veroſimile Paulum hic inuiſibilium nomine intelligere ſubſtantias illas ſeparatas. Cæterum ab alijs appellatione inuiſibilum conditiones & qualitates Dei intelliguntur. Et iĳ multo magis accedunt ad Pauli mentem. Has autem conditiones Dei merito appellauit Paulus inuiſibilia: nam ſunt tales qualeſ ipſe Deus, qui ab eodem Paulo palam appellatus eſt Deus inuiſibilis. Regi, inquit, ſeculorum, immortali, & inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria. Vnde ſicut ipſe eſt inuiſibilis, ita omnia quæ eius ſunt inuiſibilia ſunt. Inuiſibilis eſt eius omnipotentia, ſapiẽtia & bonitas. Sed cui ſunt inuiſibilia? Deo ne? Abſit. Tam ſunt Dei oculi clariſſimi & ab omni tenebra liberi vt eis nihil ſit inuiſibile. Quomodo ergo Paulus appellat inuiſibilia Dei? Non illius gratia ſed noſtri cauſa. Ipſe ſumma lux eſt & per conſequens ſummè viſibilis, noſtræ tamen mentis acies eam ſuſtinere & intueri nequit ideo inacceſſibilis & inuiſibilis nobis eſt. Vnde quando Paulus dicit inuiſibilia Dei non eſt ſenſus inuiſibilia quæ ſunt Deo, ſed quæ ſunt de Deo hoc eſt quæ à nobis videri non poſſunt per ſe ipſa, eo quod excedant noſtrum lumen melius dicemus noſtras tenebras. Interim hoc loco æquum putamus animaduertere lectorem duo eſſe genera conditionum & proprietatum Dei, aliæ enim ſunt quæ dicuntur de Deo per affirmationem, aliç vero per negationem. Prioris ordinis attributa ſunt quę nihil negant de Deo, vt eſſe principium, finem, actum purum, æternum, &c. poſterioris ordinis ſunt quę negant aliquid de Deo, vt incorporeum, infinitum, immutabile, incomprænhenſibile & inuiſibile, immortale & reliqua huiuſmodi. Paulus tam de conditionibus affirmãtibus quam negantibus loquitur hìc. Vtraque enim ſunt Dei conditiones & proprietates illi ſoli competentes. Nam ſicut Deus ſolus eſt ſummum bonum, ita ſolus infinitus, & ſicut ſolus eſt æternus, ita ſolus eſt immutabilis, & ſicut eſt ſolus cunctipotens, ita ſolus incomprænhenſibilis. Hęc explanatio non eſt repudianda) germana enim huic textui & intentioni Pauli eſſe videtur multo magis quam quæcunque alia ex his quæ recenſuimus. Sed dicis, quare vocat Paul. has proprietates numeratas & con

Marginal notes: Orige. (beside "tes veritatem Dei. Porrò doctiſſimus"); 1. ad Thi. 1. (beside "qualeſ ipſe Deus, qui ab eodem Pau-")

& conditiones inuiſibiles? Proprietates rerum viſibilds eſſe ſolent vt videre eſt in Sole & Igne quorum etſi eſſentię non videantur,tamen proprietates videantur. Lux ſolis oculis cernitur,& ignis calor ſenſu percipitur.
Non eſt par ratio. Nam Solis & Ignis proprietates accidentia ſunt nec idemtificantur cum ſuis naturis: at Dei conditiones & proprietates ſunt idem cum Dei natura & adeo intimę Deo, vt non minus ſint ipſę inuiſibiles nobis quam ipſemet Deus. Quæ autem intimè ſunt in rebus inuiſibilia appellantur, ſicut eſt cor in homine quod inuiſibile dicitur in nobis. Cum igitur iſtæ proprietates ſint in Deo plus intimè quam cor in homine, nō incongruè inuiſibilia ſunt appellatæ ab Apoſtolo Paulo. Neque dixit Paulus omnia inuiſibilia,ſed indefinitè locutus eſt,quod duplici de cauſa putamus eſſe factum. Primo quidem quia cum ſint infinitæ proprietates Dei, nullus creatus intellectus capere poſſet. Solus ipſe Deus omnes comprædit. Secundò fortè vt inſinuaret Paulus Philoſophorum alios alia & non quemlibet eadem de Deo cognouiſſe. Partitus eſt Deus ſui cognitionem inter Philoſophos. Nam ſicut dicit Lactantius quod Philoſophi fere per partes totam noſtram fidem poſuerunt. Mundum eſſe factum aſſeruit Plato,hominis gratia eſſe productum dixerunt Stoyci, animas immortales alij Philoſophi aſſerunt. Veruntamen ad cognoſcendam veritatem & virtutem amplectendam natos eſſe homines alij prædicarunt. Has veritates & alias Philoſophi inter ſe deuiſerunt, ſic pari modo quæ ſpectant ad Dei cognitionem Philoſophi inter ſe partiti ſunt. Non omnes cognouerunt omnia, ſed vnum vnus,& alius aliud cognoſcibile. Et ideo dixit Paulus indefinite inuiſibila & non dixit omnia inuiſibilia. Adde tu etiam ingenioſe lector quòd omnia inuiſibilia Dei ſunt incognoſcibilia à nobis. Quis dubitat multo plura eſſe attributa Dei quam ſint iſta quæ cognita fuerunt à Philoſophis & à nobis nunc cognoſcuntur? Nunquid beatus intuens clare Deum plura in eo videt? Quis dubitat? Noſtra ſemper hæc fuit ſententia quòd plura erant nobis de Deo ignota quam nota. Quam veram eſſe iam reipſa comprobant illi qui Deum vident facie ad faciem. Nam neque oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit quod de Deo cognoſcibile eſt. Receptus & approbatus eſt ſermo ille qui dicit; de Deo magis ſcimus quod non eſt quam quod eſt. Vnde quamquam de creaturis affirmationes ſint præſtantiores, de Deo autem vice verſa eſt. Socrates de ſeipſo (nam de alio non audebat) ſolitus erat dicere hoc tantum ſcio quod neſcio. Audemus & nos dicere de Deo, hoc tantum ſcimus, quod neſcimus. Reuera noſtra de Deo ſcientia potius eſt neſcentia quam ſcientia. Nam ipſe noſtram vincit ſcientiam. Præterea non deſunt qui per inuiſibilia intelligi volunt naturam diuinam quę nobis inuiſibilis eſt. Neque obſtat quod natura diuina vna tantum ſit & ſimpliciſſima,expers omnis compoſitionis. Sicut enim Deus vnus eſt, ita eius natura vna eſt. Quomodo ergo Paulus loquitur de ea in numero plurali Sicut enim Deus non dicitur in numero multitudinis, quia non ſunt multi Dij ſed vnus tantum,ita & natura diuina vna tantum eſt. Non igitur videtur nomine plurali intelligi res quę ſingularis & vnica eſt. Reſpondet Beatus Thomas qui hanc ſequitur expoſitionem dicens quod eſſentia diuina duobus modis poteſt cognoſci,vno modo vt eſt in ſe ipſa vna alio modo vt eſt in ſuis cōditionib⁹ & attributis. Primo modo nō poteſt à nobis

1. Cor. 1.

Iob vere tu es Deus vincens ſcientiã noſtram.

D. Tho.

bis cognoſci in via ſed ſic cognoſci-
tur in patria. Aliomodo cognoſcitur
eſſentia diuina in ſuis attributis quæ
cum ſint plura ipſa eſſentia dicitur
plura inuiſibilia quia per plura cog-
noſcitur, nempe ſub ratione bonitatis
& ſapientiæ, & potentiæ, & hęc voca-
uit Paulus inuiſibilia Dei quæ in nume
ro plurali prolata ſunt à Paulo ſine
præiudicio ſimplicitatis naturæ diui-
ne, quæ ſtare poteſt cum multitudine
rationum (vt more ſcholę loqua)
mur) formaliũ, ſicut bona pars Theo-
logorum ſentit & aſſerit. Neque opor
tet omnem orationem quæ effertur
numerum pluralẽ eſſe de rebus quæ
aut differunt realiter aut ex natura rei
ſatis eſt vt multiplicia ſint ſecundum
varias rationes quæ tollunt ſynoni-
miam nominum, ſicque ponere poſ-
ſunt in numerum & ex conſequenti
in plurali numero pronunciari. Ex i-
ſtis facile eſt colligere attributa nomi
na quæ dicuntur de Deo non eſſe ſy
nonima tametſi diuerſis, iſtis concep-
tibus vna tantum eademque nume-
ro ſimpliciſſima natura reſpondeat.
Et ex eiſdem quoque diducitur non
æqualance & pari paſſu currere eſſẽ-
tiam Dei & eius notitiam. Siquidẽ illa
vna tantum eſt, hæc autem nimirum
notitia & cognitio multiplex eſſe po-
teſt. Quę multiplicitas notitię nobis
potius venit adſcribẽda quam ipſi na-
turę diuinę. Nam ſicut teſtis eſt beatus
Tho. opuſculo 24. ex eo quod Dei na
turam in ſeipſa nos non videmus, no
minum exigitur multitudo vt explice
mus ſicut intelligimus. Nam vt idem
egregius Doctor aſſerit in 1. p. vti intel
q 13. ar. 5. ligimus ſic nominam' res. Non enim
ſecus apte fieret rei nominatio. Et
quia d rebus ſimpliciſſimis loquimur
ad inſtar rerum compoſitarum, hinc
fit vt multis conceptibus & multis no
minibus vti cogamur, quæ nomina
non eſſent neceſſaria ſi contigeret da-
ri nobis (interea dum ſumus viatores)
claram & apertam de Dei eſſentia cog

nitionem. Cęterum cùm videamus
eam in creaturis tamquam in ſpecu-
lis, hinc eſt vt exiſtente eſſentia vna
ſemper notitia ſiue cognitio non iti-
dem vna ſed multiplex ſit. Neque te-
mere diximus interea dum ſumus via
tores quoniam ipſis compræhenſori
bus ſicut vna eſt eſſentia, ſic ſimplex &
non multiplex eſt notitia. Non enim
beatus Deum cognoſcit ſub diuerſis
nominibus, quod vel ex illo loco Za- Zacha. vlti.
chariæ vltimo comprobatur. Erit in-
quit, in die illa Dominus vnus & no-
men eius vnum. Quid ſibi vult Pro-
pheta ſermo iſte? An nõ eſt nunc Do
minus vnus ſicut tunc? Nunquid ſcri-
ptura ſacra in multis locis clamat Dei
vnitatem? Non ergo ſperandum eſt Deu. cap. 6.
futurum eſſe Deum vnum in illa die
quia iam eſt vnus. Ipſomet per Moſen
dicente. Audi Iſraël Deus tuus vnus
eſt. Non dicit Propheta Deum futu-
rum eſſe vnum in die illa quod mo-
do non ſit vnus, ſed quia à nobis qua
ſi ſit multiplex intelligitur. Referendũ
eſt hoc ad noſtrum modum intelligẽ
di & non ad diuerſitatem vel mutatio
nem quæ ſit futura in Deo. Ecce ergo
rationem ob quam quæ vnum ſunt
in Deo ſecundum rẽ dicuntur & pro-
nunciantur in numero plurali. Diſpu-
tare autem hîc de diſtinctione attri-
butorum eſſet noſtri inſtituti limites
præterire. Relinquamus hanc litem
ſpeculatrici theologiæ. Tantum hîc
nobis liceat prudens lector per tuam
patientiam Doctorem noſtrum ab
iniuſta nota quam ei hoc loco im-
pingit gloſator Pauli quidam ex Cor-
digerorum familia qui ideo reprobat
per inuiſibilia non poſſe intelligi eſſẽ
tiam Dei multipliciter participatam à
creaturas, quia additur ſtatim ſempi-
terna quoque eius virtus & diuinitas.
Quæ ratio (boni viri pace dixerimus)
neſcimus quorſum tendit. Nã ſi ideo
obijcit quia videtur ſignificari eſſen-
tia iam per ea quę addit Paulus nem-
pe per verbũ diuinitas certe debebat
legere

legere Thomam in expoſitione illorum verborũ ſicque agnouiſſet quid per vnũquodq; horum verborum ſibi vellet Pau. Non enim obſtant addita verba quo minus aptè & quam optimè dicatur per inuiſibilia Dei intelligi ſuãmet inuiſibilẽ eſſentiã. Imó nos facile crediderimus Pau. hoc loco vſũ fuiſſe loquutione quã vulgo intranſitiuã appellamus. Vnde inuiſibilia Dei, hęc verba idẽ valẽt ac ſi dixiſſet Deus inuiſibilis. Quomodo ſi loquutus fuiſſet Apoſtolus clarius rẽ dediſſet, ſed nõ aperuiſſet nobis myſteriũ quod latebat in ſermone prolato & dicto in numero plurali. Nam ſic agnouimus Deũ non tantũ in ſe ſed in ſuis attributis ſiue rebus eſſe inuiſibiẽ ne quis putaret quod etſi ipſe ſit inuiſibilis, ea quæ ſunt eius eſſe viſibilia Et ob hanc causã putamus Pau. dixiſſe per plurale quod clare & aperte efferi poterat per ſingulare. Et hæc ſatis ſint quantũ attinet ad expoſitionem B. Thomæ quam nõ có putes tam late & ſpacioſè eſſe enucleatam à nobis quo noſtri Doctoris doctrinã ámplificaremꝰ, ſed etiãſic diſſerere placuit ingratiã & fauorem tuẽdæ veritatis. Cuius ſedẽ dũmodo tueri poſſimus pro nihilo habemus à quoquã iudicari. Amor n. veritatis nõ tãtũ Plat. (vt voluit Ariſt.) ſed cunctis rebus anteponendus eſt.

Pulchra ratio & ponderatu digna.

Quanti faciẽdus amor veritatis.

A creatura mundi.

VAria eſt huius textus lectio. Græci & Latini qui græcizant loco creaturę legũt à creatione, vel conditione mũdi. Qui vero vulgatæ immobiliter & perpetuó hęrent editioni, à creatura mundi. Neque de hac re cum quoquam litigare oportet: varietas enim huius lectionis non variat Pauli inſtitutum & propoſitum. Quocunq; modo legamus, ſiue ad tempus, ſiue ad perſonam intelligentem Pauli verba referantur, ſemper manet eſſe verum quod inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur ſiue à creatura, ſiue ab exordio creationis. Tãtum hoc intereſt quod ſi legamus à creatura mundi, explicatur creatura quę conſpicit: ſi à creatione, explicatur tempus quando inceperunt inuiſibilia Dei conſpecta eſſe ſcilicet ex quo mundus eſt creatus. Nam creato hómine mox illum Deus lumine naturali ornauit & muniuit. Et ideo nõ poterant ſe Philoſophi excuſare dicẽtes poſt illos aduenisſe & largitũ fuiſſe tale lumen. Illam priorem lectionẽ quidam admittere nolunt, ſed eam tamquam ſuperfluam reijciunt. Dicũt enim iam Paulum in ſuperioribus oſtendiſſe quibus erant manifeſta quæ de Deo cognoſcebantur quando dixit, Quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis: Et rurſus dixit, Deus enim illis manifeſtauit. Quorſum igitur debebat Paulus repetere iſtud? Superuacanea videtur eſſe hæc repetitio. Non enim poſtquam ſemel dixerat cui facta eſſet hęc cognitio: repetere debebat factam eſſe creaturæ mundi. Si ergo legamus à creatione mundi, non ſequitur eiusdem rei gemina repetitio. Ergo illa lectio prior expungenda eſſe videtur & alia amplectenda. A nobis non approbatur iſtud, ſed conuenientius reputamus vtramuis amplecti poſtquam textus Pauli & eius mẽs vtramque ſuſtinere poteſt lectionem quod nos ſtatim monſtrare conabimur ſi prius tamen reſponſum fuerit propoſitę obiectioni quæ prętẽdebat eiuſdem rei fieri inutilẽ repetitionẽ ſi legamus à creatura mundi. Sit ergo ad hoc huiuſmodi reſponſio. Quando vna eademque res reperitur ſemel & iterum eodem modo haud dubie talis repetito ſuperuacanea eſt, ſed quando ſemel dicitur abſolute & poſtea repetitur cum aliquo addito, hæc repetito non eſt ſuperflua & ſuperuacanea. Vt verbi cauſa cum dico Vir-

Refutatio.

Reſponſio.

 gini

gini Mariæ datam fuiſſe gratiam,&po ſtea de eadem gratia loquens dico da tā fuiſſe Mariæ gratiā in principio ſui ortus hęc repititio reuera non eſt ſu peruacanea:nam ſi repetitur idem,nō eodē tamen modo. Sic Paulus antea dixerat manifeſtationem eſſe factam hominibus:ſed non dixerat quo medio eſſet facta, nunc oſtendit Paulus medium quo collata fuit illis illa Dei cognitio,per ea ſcilicet quę facta ſunt Nihil igitur mirum ſi denuo mentio nem facit de homine cui tributa eſt cognitio illa;dicens à creatura mun di hoc eſt ab homine.Illic Paulus loquutus eſt de receptione luminis,hîc autem de vſu.Vſus & officium luminis eſt à rebus creatis facere gradum & aſcendere ad ipſum Deum ſuper benedictum prius cognoſcendum & ſubinde colendum. Aut aliomodo nos poſſumus liberare ab iſta obiectione dicentes quod hæc particula à creatura mundi poſita eſt hîc non vt oſtenderet Apoſtolus cui ſit collata hæc naturalis cognitio, ſed vt declararet illam primam particulam vi delicet inuiſibilia Dei. Nam reſpectu huius creaturæ mundi ſunt illa inuiſi bilia.Q.dicat; Inuiſibilia Dei,non quæ ſunt Deo inuiſibilia ſed quæ talia ſunt creaturæ mundi.Nam nulla conditio Dei vel attributum,eſt Deo inuiſibile ſed omne eſt viſibile.Si autem dicitur inuiſibile dicitur tale reſpectu creatu ręmundi.Et non tantum vni ſed omni.Nulla eſt ſine Angelica, ſiue huma na creatura intellectrix vt per lumen naturæ poſſit videre Deum.Et id circo omni creaturæ eſt inuiſibilis. Et ideo conditiones Dei dicuntur inuiſibiles à creatura mundi. Sed obſerua non dicere Paulum à creaturis mun di ſed in ſingulari à creatura mundi. Sed quænā eſt hæc creatura mundi? Eſt ne cœlum?Nam cęli enarrant glo riam Dei,& cœli ſunt opera digitorū Dei.Non.Eſt ne Sol,Luna, ſtellæ, vel aliquid cœli? Non.Quid ergo eſt hęc

Alia reſponſ.

Pſal. 18.
Pſal. 8.

creatura mundi? Nunquid mundus ipſe totus? Non. Quid igitur, oportebit nos vagari per omnes mundi creaturas? Hoc ſanè nimis operoſum eſſet. Non ne inuenietur hæc creatura mundi? Inuenietur planè & præſto. Sed attendere oportet quod emphaſis eſt in vocabulo creatura mundi. Non deſunt qui appellatione creaturæ mundi omnem creaturam intellectiuam ſiue ſit homo ſiue Angelus intelligunt. Nam nulla eſt creatura intelligens cui Deus non ſit inuiſibilis & ea quæ Dei ſunt ſi naturales earum facultates conſideremus.Licet namque Angelus ingenij acumine & luminis claritate hominē ſuperet & excedat,tamen illud lumen ad videndum Deum tenebra quoque eſt. Vnde ſicut in tenebris res inuiſibiles ſunt,ſic in lumine naturali tam hominis quam Angeli Deus inuiſibilis eſt.In hoc enim pares ſunt homo & Angelus & eorum quilibet illud merito dicere poteſt videlicet, Domine illumina tenebras noſtras ſi vis à nobis videri. In hoc lumine te videbi mus,in noſtro enim non valemus.Hęc vera ſūt at an ad mentē Pau.hoc loco adapta nō eſt vſquequaq; exploratū. Cū hominib9 ſane Pau, negotiū habe bat nō cū Angelis.Neq; cōcluſit Ange los eſſe in excuſabiles ſed homines, quoniā d cognitione hominū loque batur Apoſt. Et iſti erant qui veritatē Dei detinebant in impietate & iniuſti tia & non Angeli. Quare ſine iniuria horum qui iſta aſſerūt multo acutius & ad Pauli mentem accommodatius dicunt qui creaturæ mundi nomine tantummodo hominem intelligūt. Neq; cuiquā hoc nouum videatur cū in ſcripturis diuinis nō raro creaturæ nomine ipſe homo intelligatur vt eleganter oſtendit.D.Gregorius ſuper illud Marci vlti. quando Chriſtus dixit prædicate Euange.omni creaturæ. Et quādo Paulus dixit; Omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc

Homi.29.

Ad Ro.8.

adhuc. Et quando ibidem dicit; Ipſa
creatura liberabitur à ſeruitute. Dicit
aliquis cum Angelus ſit creatura nobi
lior & perfectior, non ne iuſtus vide
tur vt ipſe dicatur creatura mundi po
tiuſquã homo qui eſt inferior? mũdus
nullas habet creaturas Angelis præſtã
tiores, A nobiliori debet fieri de no-
minatio. Igitur quando dicitur creatu
ra mũdi Angelus debet intelligi. Reſ-
Reſpon. pondemus Angelus & homo vt exce
dens & exceſſum ſe habent, in vno ex
ceditur ab Angelo homo, & in alio ſu
peratur ab homine. Exceditur homo
ab Angelo in conditione naturæ to-
tus enim Angelus intellectualis natu-
ræ eſt, homo vero mixtus ex intelle-
ctuali & corporea confiatus. Homo
veró compræhendit & actu continet
omnes eſſendi gradus, cum Angelis
intelligit & cum omnibus alijs creatu
ris partem habet. Eius gratia condita
ſunt omnia mundi huius. Ipſe eſt prin
ceps & monarcha cui omnia Deus ſub
pedibus poſuit. Hunc Deus in mundo
ſuum vicarium conſtituit, & denique
à Christo appellatus eſt omnis creatu
Marci vlti. ra. His & ſimilibus adornatus homo
iure dici debet creatura mũdi ipſe ſo
lus & nullus alius. Addere his poſſum9
quod ipſe in donis gratuitis gloria &
honore ſuper Angelos eſt coronatus
& exaltatus, imó ab ipſis Angelis ado-
ratus. Hęc profecto eſt illa creatura
mundi quæ per ea quæ facta ſunt intel
lecta conſpicit inuiſibilia Dei & maxi
me quando ſeipſam intuetur, vbi vi-
det quodammodo omnes creaturas.
Quo nomine meritiſſime appellatus
eſt homo microcoſmos hoc eſt mi-
nor mundus. Si de eo ſolo dicitur mi
nor mundus, non iniuria dici poteſt
creatura mũdi. Eſt ergo iuxta hanc pri
mam lectionem Pauli ſenſus docere
inuiſibilia Dei cognoſcibilia eſſe à crea
tura mundi hoc eſt ab homine. Si ve-
ro legamus à creatione mundi (quæ
lectio à Chryſoſtomo & Auguſt. ma-
gis approbatur) ſenſus erit quod inui
ſibilia Dei à principio mundi cognita
fuerunt vel cognoſci poterãt, per ea
quæ fecerat Deus creãdo mũdũ ipſũ
viſibilem, ſimul cum homine originẽ
habuit hic modus cognoſcendi Deũ.
Nõ incepit tẽpore gratiæ, ſed ab initio
mũdi iam erat. Antiquiſſimus modus
eſt & ante ipſos Philoſophos ortus.
Quare eo bene poterãt vti ſi voluiſſẽt
quod ſi non fecerunt illis imputandũ
eſt. Quia antequam Deus crearet ho-
minem iã alias creaturas fecit quarũ
beneficio & adiutorio earũ opificẽ &
creatorẽ homines agnoſcere poterãt
In illis namq; Deus ſicut in ſpeculis re
lucebat. Et fortaſſis propter hoc Deus
vltimo die hominem creauit, vt ipſe
iã haberet ſpecula multa in quibus ip
ſe Deum ſuũ in ſeipſo inuiſibilẽ vide-
re poſſet. A creatione igitur mũdi or-
tus eſt hic modus cognoſcendi Deũ
qui durabit vſque in mundi finẽ quan
do cœlum & terra tranſibunt. Roga-
bis dicens; vtra harũ lectionũ præſtat?
Reſpõdemus de hac re Paulũ eſſe cõ
ſulendũ qui nouit. Neutrã nos alterã
pręferre volumus. Vtraque ſana & re
cta lectio eſt & ambæ ſtare poſſunt ſi
mul, nam vna alterã non tollit. Et vo-
cabulum græcum quo vſus eſt Paulus
ſcilicet ytiſis vtrãq; ſecum fert. Signifi
cat exæquo & creationem & creatu-
ram hoc eſt rem creatam. Et propter
hanc vocabuli ancipitem ſignificatio-
nem factum eſt vt ex Interpretibus a
lij legant à creatura alij vero à crea-
tione, & neutri malè ſed omnes bene.
Qui fugere volunt vocabuli amphi-
bologiam neque à creatura neque à
creatione, ſed à conſtitutione mun-
di legunt. ſed fermè in idem redit.
Conſtitutio mundi creatio mundi
eſt, & è contra. Forſan Paulus illo
nomine yti voluit quod ſignificat
& creaturam & creationem, vt inſi-
nuaret ea quę ipſe dicebat vtroq; mo
do eſſe vera tã ex parte perſonæ intel
ligentis quam ex parte temporis quã
do incepit hic modus cognoſcẽdi. Et

interpretes vulgatæ æditionis forſan penetrans Pauli mentem vti voluit etiam vocabulo quo vtrunque importaretur. Nam apud latinos creatura non tantum ſignificat rem creatam ſed etiam ſignificat factutam mundi. Sicut enim dicimus geniturahominis ſic etiam dicere poſſumus creatura mundi pro ipſa factura mundi. Noluit autem Apoſtolus dicere à factura mundi ne tantum oſtenderet hunc modum cognoſcendi fuiſſe à principio, ſed voluit oſtendere habuiſſe ortum ab origine mundi, & eo hominē vſum fuiſſe, quę duo poterant intelligi dicendo à creatura mundi, non autem dicendo a factura mūdi. Per hæc enim verba tantum ſignificata fuiſſet origo & tempus quando incepit & non perſona intelligens, ſicut ſignificata eſt per verbum creatura mundi A nobis (vt iam diximus vtraque lectio probatur, ſed ad arguendos Philoſophos cuius gratia dicit iſtud Paulus, valentior eſt illa quæ dicit à creatura mundi, hoc eſt ab homine. Nam dicere poterant Philoſophi quod licet eſſet hic modus cognoſcendi Deum à conſtitutione mundi, tamen quod ipſi multó poſt venerunt & quod hic modus cognoſcendi Deum iam erat obliuioni traditus, & ideo non mirum ſi ipſi non cognouerunt. Iā videmus hanc excuſationem friuolam eſſe, veruntamen ipſi prætendere poterant etſi fruſtra. Hæc enim non eſt illis admittenda quoniam illud lumen quod Deus in principio mundi communicauit homini, diuturnitate temporis non eſtabolitum neq; etiam per peccata hominum omnino deletum, licet aliqua ex parte fuerit obtenebratum. Rurſus medium quo homo poterat aſcendere ad cognoſcendum ipſum Deum ad huc perſeuerabat: Ea quæ Deus fecerat in mundo perſeuerabant. Cœlum erat, Sol erat, Luna erat, erat terra, & omnis creatura terreſtris. Per hęc media ſcala parata erat eis ad cognoſcendum Deū. Sed quid moramur? Ex ſeipſiſmet poterāt cognoſcere inuiſibilia Dei. Nam quod notum erat Dei manifeſtū erat ipſiſmet. Non oportebat extra ſe lōgius ire. Intra ſe radius inacceſſibilis & diuinę lucis latebat. Signatum erat lumen vultui Dei in illis ſicut in eis qui in principio mundi fuerunt. Psalm. 4. Hac lucę præditi interrogare poterant à creaturis creatorem, ab artificiatis artificem. Hæc feciſſe multos Philoſophos maximè nobiles quam probabiliſſimum nobis eſt, qui ſi poſt interrogatas creaturas & Deum cognitum illum non glorificauerunt, infæliciſſimi fuerunt & culpa non modica, digni, ac proinde indigni qui ad excuſationem admitterentur,

Per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. &c.

NOn dicit per ea quæ ſcripta ſunt Gentibus enim nulla data eſt ſcriptura per quam poſſent cognoſcere inuiſibilia Dei ſicut data fuit Iudæis. Neque dicit per illud quod factum eſt ſed per ea quæ facta ſunt. Sicut inuiſibilia Dei dixit in plurali, ita media protulit in numero plurali vt doceret multa eſſe media quia multi ſunt effectus & creaturę multæ per quas cognoſci poteſt Deus. Neq; refert quod creatura ſit excellens & magna vel parua, omnes enim valent ad cognoſcendum Deum. Sicut enim magnitudo Leonis (vt vulgo dicitur) cognoſcitur ex eius vngue, ſic ex minimis creaturis Deus coniecturari poteſt à nobis. Nulla eſt tam imfima & tam abiecta in qua non reluceat Dei virtus. Imo interdum Deus maiorem ſuam virtutem patefacit in minimis quam in magnis, & infirma elegit vt fortia confundat. Sed dicis; quomodo poteſt homo conſtruere ſcalam per ea quæ facta ſunt vt aſcendat ad intellectionē Dei, & intelligendo ea quæ facta ſunt? Reſpondemus. Primó ſpeculando

perfe

perfectiones diuinas quæ in reb' pro ductis relucent. Sicut enim quando Simile. aliquid ſpeculo obijcitur illud relucet in eo, ſic perfectiones diuinæ in creaturis veluti in ſpeculis relucent. Nunc 1. Cor. 13. inquit Paulus, videmus per ſpeculum. Veruntamen hic modus cognoſcendi Deum rudis & admodum imperfectus eſt. Quoniam Dei perfectiones vt ſapientia, potẽtia, & reliquę in creaturis non ſunt puræ & ab imperfectione alienæ. Imperfectum meũ, clamabat Pſal. 138. Pſalmes, viderunt oculi tui. Et hinc fit vt per ea quæ ſunt in nobis non cõpareatur pfecta cognitio. Accedit huc quoque quod perfectiones diuinæ in rebus creatis ſunt limitatæ & determinatę ad certam menſuram, quales nõ ſunt diuinę ſed ſimplices illimitatæ & ſine imperfectionis mixtione. Alia ſed ſa nobis eſt aptior & perfectior qua aſcendere poteſt homo ad Deum cognoſcendum. Hæc autem eſt cognitio artificiatorum per quam admiramur eorum artificem & eius ſapientiam & excellentiam. Quando enim quis intuetur ac contemplatur opus egregium, illuſtre, & omnibus modis com Simile. poſitum adeo vt nihil in eo deſideretur ex illa intuitione conſurgit in admirationem. Videt namque in eo artificium, ingenium, excellentiam & ſapientiam artificis. Sic nos quoque per artificiata ſapientiam & perfectionẽ Dei venamur. Neque tamen hæc operis intuitio quid artifex ſit indicat. Nõ enim ex pulcherrima hominis depicta imagine quantumcunque artificiata ſit mox eam intuendo contemplandoque quid pictor ſit cognoſcimus. Neq; ex admirabili opificio domus quid ſit domificator explicatur. Hæc enim artificiata potius dicũt qua les ſint, quã quid ſint artifices. Sic qui ex artificiatis & effectis à Deo aſſurgit in illius cognitionẽ nõ quid Deus ſit conſpicit ſed tantũ quod ſit & qua lis ſit. Vnde patet talem cognitionem non eſſe omnibus modis perfectam, claram & diſtinctam ſed quodam mõdo confuſam. Nec mirum. Nam ſi delicatè rimari volumus huiuſmodi negotium facile cernemus omnem cognitionem quæ poteſt haberi de Deo per naturæ vires eſſe confuſam. Non enim indicat quid ſit Deus. Imo impoſſibile eſt dari (naturaliter loquendo) in creatura aliquam diſtinctam de Deo cognitionem. Cognitionis autem confuſæ nomine intelligimus omnem illam, quæ non eſt quidditatiue. Et cum nulla creatura ſiue ſit Angelus ſiue homo per ſua naturalia poſſit quidditatem Dei attingere, reſtat vt omnis talis cognitio adnumeranda veniat cum cognitionibus confuſis. Et hinc etiam fit vt per hanc cognitionem nõ poſſint omnes effectus cognoſci. Nam cauſa non cognita ſecundum ſuam quidditatem non poteſt fieri vt omnes eius effectus cognoſcantur. Bene tamen poſſunt aliqui diſtinctè cognoſci. Et proinde per cognitionem naturalem quam habent homines de Deo non eſt neceſſe vt cognoſcant huius cauſę omnes effectus. Quare Paulus dixit indefini è per ea quæ facta ſunt & non dixit per omnia quæ facta ſunt. Nam omnes Dei effectus ex cognitione an eſt de cauſa cognoſci non poſſunt. Neq; oportet omnes & ſingulos cognoſcere ad cognitionem cauſæ. Sunt enim effectus Dei quaſi infiniti. Cognito enim quocunque effectu ex eo colligi poteſt cauſam eſſe.

Intellecta conſpiciuntur.

AD iecit Paulus particulam intellecta quæ poteſt coniungi vel cum verbo conſpiciuntur, vel cum verbis præcedentibus, ſcilicet, ſcilicet per ea quę facta ſunt & tunc ſenſus eſt. Intellecta hoc eſt per intellectionem factorum Dei. Nam facta à Deo nõ ducunt homines in cognitionem Dei ni ſi intellecta. Intellectus & non ſenſus

eſt qui ex factis colligit notitiam Dei qui fecit illa. Intellectus eſt qui ratiocinatur & colligit ex effectis cauſam nec ſufficit tantum cognitio ſenſitiua ſed exigitur intellectiua. Aliter enim & bruta poſſent habere cognitionem de Deo quod alienum à ratione. Verum tamen eſt quod in hac cognitione præcedere debet ſenſitiua cognitio quando nos in hac pręſenti vita non aliter intelligimus. Omnis enim noſtra cognitio ortum habet à ſenſu. Nihilominus tamen Paulus hic excuſſit ſenſata & imaginata. Ea enim quæ facta ſunt hoc eſt effectus penetrari debent ab ipſo intellectu. Inuiſibilia enim penetrari non poſſunt à ſenſu, vel imaginatione. Nihil namque horum duorum tranſcendit ſenſibilia, ſed ſolus intellectus attingit quæ ſunt ſupra ſenſibilia. Quare non incogruè adiecit Paulus particulam intellecta. Inſurget hîc fortaſſis aliquis dicens, Si ad conſpiciendum Deũ & ea quę ſunt eius non eſt potens vis ipſa ſenſitiua ſed neceſſaria eſt ipſa factorum Dei intellectio, quomodo poterunt hunc intuitum adipiſci homines imperiti, ruſtici, ignari, & qui nulla ſunt illuſtrati doctrina? Quomodo ex effectis colligent cauſam qui nec à limine ſalutarunt ipſem colligendi artem, Dialecticem dicimus? Præterea ignari Philoſophiæ neſciunt quid ſonet nomen cauſa quidue effectus. In hominibus doctis & ſapientia præditis nulla eſt difficultas, ſed in vulgaribus & rudibus quomodo fiet iſtud? Reſponſio ad hoc ſit. Hęc res à nobis exigit vt dicamus an hęc naturalis cognitio de Deo per ea quæ facta ſunt ab omnibus hominibus indifferenter ſine aliquo delectu habeatur, & ſi ad omnes porrigitſe, monſtrandum nobis eſt quomodo agnoſcunt hęc Dei inuiſibilia illi qui de numero imperitorum ſunt. Oportet ad huiuſmodi negotium dicidendum aliqua pręmittere ex quibus pendere videtur. Primum præmittendum tale eſt, lumen naturale commune eſſe omnibus hominibus tam doctis quam idiotis & imperitis non tamen omnibus ex æquo participatũ. Huius præmiſſi prior pars vel ipſa experientia monſtrante oſtenditur eſſe verum & Propheta quoque palam aſſerit dicens. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Et per hoc lumen Deus homini confert cognitionem quod ipſe ſit, & quod ſit præmiator bonorum & videx malorum, & hanc veritatem manifeſtat omnibus hominibus quam primum veniũt ad vſum rationis, in quo puncto (vt doctrina Thomæ eſt) tenetur homo conuertere ſe in Deum etſi omittit criminis reus eſt. Hæc autem cognitio iſtius veritatis non eſt clara & aperta, ſed nubila & confuſa. Altera pars pręmiſſi erat quod huius luminis non erat æqua participatio. Nam ſicut non omnes eodem tẽpore attingunt hoc lumen, ita in gradu & modo cognoſcendi non eſt inter eos paritas. Nam aliqui ſunt ita rudes & hebetes ingenij vt vltra ſenſibilia vix aſcendere poſſint Alij vero tanto acumine ingenij præditi & muniti vt per viam à Paulo moſtratam facili negotio ad Deum conſpiciendũ ad bonum proſequendum & malum fugiendum non tantum properant ſed quaſi volentes currant Et hi quo maioris luminis gradu abundant, tanto perfectiori modo luminis functiones exercent & perſoluunt. Vnde fit vt vnus altero beneficio luminis naturę de Deo plura cognoſcat, & qui plura cognoſcit grauioris culpæ reus eſt ſi quod cognoſcit detinet in impietate & in iuſtitia. Lumen ergo iſtud naturale commune eſt omnibus hominibus, cuiuſcunque ſint cõditionis & etiam Angelis. Cognoſcit autem homo per hoc lumen multa, naturam etiã purè intellectualem quæ Angelorum nomine effertur. Quæ creatura neceſſario ponenda eſt in vniuerſo ne remaneat imper

fectũ

Reſpon.

Pſalm. 4

B Tho. 1. p. q. 50. ar. 1.

ctum. Et ſic Philoſophi cognitione naturali cognouerunt ſubſtantias ſeparatas eſſe non tamen quid eſſent cognoſcentes. Preterea per hoc lumen naturale cognoſci poteſt noſtri animi immortalitas. Nam animæ noſtræ operatio ſpiritualis eſt. Qualis autem eſt operatio talis & natura & eſſe: Nam modus operandi ſequitur modum eſſendi: Et ſiccũ eſſe animæ ſit ſpirituale & modus erit ſpiritualis, per quem modum tamquam per effectum Animam ſpiritualem eſſe beneficio naturalis luminis cognoſci poterit. Denique omnes illas functiones quas Anima tam coniũcta quam ſeparata à corpore ipſa exercere naturaliter poteſt oſtendit lumen naturæ; maximè illud quod docti ſiue Philoſophi adepti ſunt. Vtrum autem hoc naturale lumen perducere poſſit & cõcedere homini (etiam quantumcũq; docto & literato) deſiderium videndi clare Deum necne relinquimus doctiſſimis ſcholaſticis theologis extricãdum. Nihil enim facit ad intellectum huius loci Pauli in quo intendit loqui Paulus de cognitione Dei non clarè viſi, ſed de ea quæ per effecta à Deo hoc eſt creaturas ducit nos in cognitionem Dei ſecundum eius attributa. Conſtat autem hanc non eſſe claram Dei cognitionem ſed ſpecularem. Et de hac cognitione diſcutere intendimus nos an idiotæ homines eam habeant nec ne. Et iſtud non abs re quærimus vt intelligamus ſi Paulus hîc tãtum loquitur de Philoſophis vel in vniuerſum de omnibus ſapientibus & inſipientibus, hebetibus & ingenioſis. Sunt namque quidam qui Pauli ſermonem ad ſolos Philoſophos aſtringunt qui cognoſcentes Deum non ſicut Deum glorificauerũt ſed detinuerunt veritatem in iniuſtitia, & hos tantum ferire hîc Paulum afferunt eo quod iſti ſe protegere ignorantia nõ valebant. Portò alia nobis magis probabilis videtur ſentẽtia videlicet quod Paulus hîc comprehendere intendit omnes homines qui detinuerunt veritatem ſiue eſſent Philoſophi ſiue rudes & idiotæ quod facili negotio perſuadere poſſumus ex præcedentibus Pauli verbis. Nam quando Paulus dixit quod notum eſt Dei manifeſtum eſt in illis, hic ſermo Pauli omnes ambit. Secundo quando dixit reuelatur ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorũ qui veritatem Dei in iniuſtitia detinẽt in his verbis nullam fecit diſcretionẽ inter Philoſophos & alios & ideo quãtum ad hoc omnes ferit Paulus & irã Dei tam ſuper Philoſophos quam alios venturam dicit Apoſtolus. Neq; excuſari poſſunt idiotę eo quod eſſẽt ignorantes & rudes. Siquidem nullus poteſt excuſari à cognitione Dei ſaltim ab illa quam lumen naturę docet & oſtendit: & cum iam ſit oſtenſum à nobis hoc lumen communicatum fuiſſe omnibus & ſingulis hominibus tam doctis quam idiotis. Per creaturas, lux ipſa naturalis ducere poterant omnes homines ad Dei cognitionẽ. Alioquin fruſtra datũ fuiſſet illis idiotis hominibus lumen naturæ. Verum eſt tamen quod nõ ęquali facilitate ſed vnuſquiſque ſecundum gradum luminis & ſecundum maius vel minus acumen ingenij. Et fortaſſis inter ſapientes Philoſophos & idiotas hoc erat interuallum quod inſipientibus cognitio de Deo erat multo explicior in idiotis autem implicita. Quoniam ſicut dicit D. Tho. in opere illo quod ſcripſit de veritate q. 22. ar. 2. ad 1. Omne cognoſcens inquit cognoſcit implicitè Deum in quouis cognito, quia nihil eſt cognoſcibile niſi per ſimilitudinem primę veritatis. Hæc ille. Manifeſtum enim eſt quod idiotæ tam in ſtatu naturę quam legis imo & in hac noſtra Euangelica lege Deum non cognoſcebant vtentes expręſſa demonſtratione. nam ſic iam non eſſent idiotæ, Confirmat iſtud B. Tho. 22 q. 1. arti. 5. D. Tho.

ar 5. ad 3. vbi ſic dicit. Ea quæ demonſtrari poſſunt de Deo pręſuponenda & fide tenenda ſunt ab illis qui non habent demonſtrationem. Quid clarius? Dices quod D. Tho. dicit de chriſtianis qui fidem ſuſcipiunt venit intelligendum, Sed quid dicemus de Ethnicis & Paganis qui nunquam fidē ſuſceperunt. Hi poterant interrogare maiores & doctiores, nam per doctrinam & ſapientiam quæ datur maioribus minores doceri poſſunt. Non enim prouidencia diuina vnquam permiſit orbem eſſe ſine ſapientibus, ad ſapientes ſi rudes & hebetes homines acceſſiſſent ſuæ ignorantiæ repulſam dediſſent, & tunc Deum agnoſcere potuiſſent ſi non per ſe ipſos per illos doctiores & peritiores. Quod ſi dicas forſan illi docere noluiſſent. Tunc doctiores in culpa fuiſſent & ipſi pœnas dediſſent tāquam detinentes veritatem Dei in ſeipſis. Sed forſan vulgus hominum fuimet oblitum & de ſua ſalute parum ſolicitum, neglecto Deo voluptatibus & caducis rebus intendens fouenſque ſicut gallina ſub alis pullos ſuam ignorantiam, nullam curam habuit de hac veritate inueſtigāda & adipiſcenda. Tunc hęc ignorantia & oſcitantia in vulgo culpanda veniret. Neque hæc ignorantia cum ſit affectata quemquam à criminis reatu liberum facit. Dicamus ergo Pauli ſermonem nec tantum comprehendere inſipientes, ſed omnes illos qui detinuerunt veritatem Dei. Mox tamen dicemus ſapientes minus excuſabiles & magis culpabiles, Magis enim cognoſcebant vel ſaltim cognoſcere poterant inuiſibilia Dei & ſempiternam virtutem & etiam diuinitatem per ea quæ facta ſunt intellecta. Nam per hęc dicit Apoſtolus, conſpici Deum poſſe. Conſpiciuntur inquit, Non dicit cognoſcuntur ſed conſpiciuntur. Emphaſim habet verbum conſpiciuntur. Cōſpicere non eſt quomodocūque cognoſcere. Cognoſcimus namque diuina & inuiſibilia cognitione fidei, ſed non conſpicimus quia clare non cognoſcimus. Vnde B. Hieronimus (ſi ipſe eſt autor) explanans hanc dictionē conſpiciuntur dicit ſic. Tam enidenter intellecta ſunt vt conſpecta dicantur. Itaque conſpicere eſt euidenter intelligere ſiue euidentiam habere. Ex hoc ſatis euidēter reprobatur opinio ſeu potius error illorum qui volunt tueri Deum eſſe nulla oſtendi poſſe demonſtratione. At opponis dicēs in ſupradictis aſſertum eſt & affirmatum omnem cognitionem quæ habetur de Deo per naturale lumen fore quodammodo confuſam quomodo ſi eſt confuſa hîc claram eſſe & euidentem affirmamus? Acuta eſt obiectiuncula cui occurrimus dicentes non pugnare inter ſeſe iſta. Nam quādo diximus confuſam eſſe intelligebamus comparatiuè ad quidditatiuā Dei cognitionem, cum qua ſi alia conferretur merito dici valet confuſa, hîc autem non ſic facta eſt comparatio ſed ad alios cognoſcendi modos qui annexam habent obſcuritatem, quales ſunt cognitiones per Prophetiam, per ſcripturam, per fidem, & aliæ ſimiles. Vel alio modo. Cognitio confuſa vno modo dicitur illa quæ nō eſt clara & manifeſta, alio modo per quam res partim cognoſcitur & partim ignoratur. Cognitio autem de Deo per creaturas vno modo eſt confuſa, alio vero nō. Confuſa eſt, quatenus Deus & inuiſibilia eius partim cognoſcuntur, partim non cognoſcūtur. Agnoſcuntur quidem quoad eſſe ſed non cognoſcuntur per creaturas quid ſint neque eomodo quo ipſa ſunt in ſe inuiſibilia. Quoniam nullum creatum poteſt nobis repræſentare creatorem ſicuti ipſe eſt. Excedit enim in immenſum creator omnes creaturas. Et ex hac parte hæc cognitio Dei per creaturas cognitio cōfuſa dici poteſt quia non in ſe ipſa res cognoſcitur ſed in creaturis quaſi in ſpeculis. Quaſi dicimus

D. Tho.

D. Hiero.

mus;quia propriè loquendo Deus nõ videtur in creaturis factis ſicut res videtur in ſpeculo,ſed quando effectus intelliguntur paratur nobis ſcala per quam aſcendimus ad cognoſcendas conditiones Dei videlicet quod Deus eſt æternus,actus purus,perfectiſſimus &c. Cæterum quia hæc cognitio clarè & euidenter habetur non dicitur cognitio confuſa,licet ſit cognitio rei in alio. Sicut enim quando res aliqua videtur in ſpeculo dicitur videri manifeſtè & clarè: ſic cognitio Dei in creaturis intellectis dicitur cognitio manifeſta. Non manifeſta eo modo quo res dicitur manifeſtè cognita quandó videtur in ſe ipſa, ſed eo modo quo res ſolet dici manifeſta in ſpeculo contemplata. Et ſecundum hos duos modos de vna eademque re dici poteſt quod eſt inuiſibilis & quód eſt conſpecta inuiſibilis in ſe & conſpecta in alio,ſicut pupilla oculi que in ſe non videtur .in ſpeculo autem videtur.

Simile.

Sequitur.

Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

Antequam de hoc contextu diſſerere incipiamus ſcrupulum quẽ doctus lector poſſet opponere nobis æquum eſt reijciamus. Eſt autem ipſe talis. Cùm iam dictum ſit inuiſibilia Dei per creaturas ipſas conſpici poſſe,videtur fruſtra adiectum eſſe ab Apoſtolo id quod nunc præ manibus habemus. Siquidem ſempiterna virtus & diuinitas res ſunt quę etiam ſub albo rerum inuiſibilium intelligũtur. Non igitur opus erat opponere hæc ſed tacenda erant. Ad hoc reſpondemus dicentes hũc ſcrupulum aliquid habere apparentiæ apud eum qui plane non capit quomodo vnaquæque res doctrinaliter debeat tractari. Nã qui ſcit nihil habet ſcrupuli, ſi videat modo rem vnam ſub conſideratione vniuerſali ſpectari,modo eandem met per ſpecificos modos rurſus conſiderari. Imo ſi quis eſt aliquantulum in lectione Pauli verſatus non negabit nobis hunc ſatis familiarem eſſe modum Apoſtolo noſtro. Et idcirco pro more ſuo agens non contentus fuit dixiſſe in vniuerſum quomodo inuiſibilia Dei agnoſcerentur, voluit in ſpeciem deſcendere explicareque idipſum nominatis aliquod rebus inuiſibilibus. Exactior namque & clarior & perfectior ſcientia eſt de re cùm poſt conſiderationem generalem ſtatim apponitur particularis. Doctrina quæ habetur de re ſolum in vniuerſum, non eſt ſcientia completa ſecundum vltimum actum. Qui autem ſcit in vniuerſali ſolum ſcit in potentia. Nihil dicitur eſſe perfectum dum eſt in potentia. Vnde perfecta ſcientia eſt quãdo proceditur vſque ad ſpecies. Sic facit hic Paulus. Vel aliter dicere poſſumus quod per inuiſibilia intelligit eſſentiam, per virtutem & diuinitatẽ conditiones huius eſſentiæ. Non igitur fruſtra adiecit Apoſtolus quæ præ manibus habemus. Fugato depoſito que ſcrupulo iam quidquæque harũ vox velit explicemus operepretium eſt. Et primó quidem virtutis nomine intelligenda venit ipſa potentia Dei actiua quæ eſt principium actus quam aſſerit Apoſtolus hic eſſe ſempiternã. Quod dixit ad differentiam potentiæ creaturę quæ non eſt ſempiterna ſemperque durans. Debilitatur namque agentis creati virtus minorq. in dies efficitur. Quod plane Pſaltes agnoſcebat dicens; Ne proijcias me in tempore ſenectutis: cũ defecerit virtus mea ne derelinquas me. Et alibi; Defecit virtus mea. Dei autem poteſtas ſic eſt ſempiterna, vt quantocunque agat nunquam exhauriri vel euacuari poteſt, imó nec vel vno pilo minor effici. Poteſt etiam & alio modo dici virtus Dei ſempiterna potentia de nominatio-

Reſpon.

Pſal.70.

qui gratia & virtutibus non tantum multos alios homines, ſed etiam Angelos gratia & meritis ſuperarũt. Porró in eos qui dicunt diuinitatis nomine ſignificari naturam & eſſentiam Dei hæc obijci poſſunt. Primó quód Paulus inuerſo ordine numeraſſet hęc tria. Primo enim loco debebat numerare diuinitatem. Prius debet intelligi eſſentia rei & poſtea eius proprietates, Paulus veró reſeruauit eam vltimo loco Ad hoc reſpondent qui huius opinionis ſunt quód Paul. in ſupputatione horum nõ habuit oculum adipſas res ſed ad noſtrum modum intelligendi in quo non ab eſſentia ad proprietates Dei itur, ſed verſa vice ab illis progreſſus fit ad capeſcendam Dei eſſentiam. Explorata enim à nobis potẽtia Dei alijſque proprietatib[9] diuinis cognitis manifeſta fit nobis Dei eſſentia. Non ſic tamen manifeſta vt modis omnibus cognoſcatur. Siquidem ſæpe iam dictum eſt naturali facultate & lumine (de quo hîc ſermo eſt) nos non poſſe quidditatem Dei attingere. Hæc enim cognitio ipſi ſoli Deo reſeruata eſt. Nihilominus tamen perſpecta Dei eſſentia nobis dicitur quatenus cognóſcimus quaſdam proprietates ſiue conditiones eius: quæ non ſic ſunt diſtinctæ ab eſſentia vt vna res ab alia quoniam nõ ſunt niſi vna res ſimpliciſſima. Neque refert quod Paulus per interpoſitam coniunctionem copulatiuam pronũciauerit. Nam hæc coniunctio non diſtinguit potentiam ſempiternam ab eſſentia ſiue diuinitate quaſi duas res ſed quaſi vnam met rem diuerſis tamẽ conceptibus à nobis agnitam. Non enim iſta nobis nota ſunt vnico conceptu ſed multis intercedentibus notionibus. Et hanc multiplicitatẽ inſinuauit Paulus per particulam illam, &c. Secũdo obijcitur contra hanc interpretationem quod Paulus non dixit ſempiterna virtus & deitas ſed diuinitas, quæ duo licet reipſa idẽ ſint tamen diuerſam habent ſignificantiã. Nam Deitas naturam incommunicabilem ſignificat ex modo ſignificandi diuinitas autem ſecum inuoluit communicationem. Ad hoc reſpondere poſſent ipſi dicentes quod Paulus loquebatur de eſſentia Dei quatenus eſt participata à creaturis quæ participatio magis declaratur per nomen diuinitatis quam per nomen deitatis & ideo maluit illo vti quam alio. Et etiã ne occaſionem daret deitatem ſic eſſe participatam vt poſſent eſſe plures Dij. Plures autem eſſe creaturas diuinas nihil abſurdi præſefert. Bene enim poteſt creatura eſſe res diuina. (Quinimo & ipſę Dei conditiones & proprietates appellantur à nobis diuinæ, & myſteria diuina.) Deum autẽ dicere diuinũ aborremus. Non enim habet participatam diuinitatem ſicut nec aliquid aliud ipſe quidquid eſt per ſeipſum tale eſt. In rebus autem creatis omnia participata ſunt, eſſe participatum, viuere participatum, ſapere participatum, beari participatum & reliqua id genus ſimilia. Per hæc aſcẽdimus atque conſurgimus ad iſta meditanda atque conſideranda in Deo non intelligentes eodem modo in eo eſſe quo in creaturis reperiuntur ſed ſecundum quandam excellentiã. Eſſe namque Dei excellentiſſimum eſt. Vita & ſapientia, bonitas & potentia, omnia hęc & quæcunque alia per ſuper excellentiam ſunt Deo tribuẽda. Perfectiones namque creaturarũ quæ in rebus creatis ſunt imperfecto modo habentur ab ipſis. Cum enim creaturarum naturæ ſiue eſſentię finitæ & limitatæ ſint earum perfectiones tales eſſe debent quales eſſentiæ. At Deus cùm infinitam habeat eſſentiam, omnes ei perfectiones attribuẽdę ſunt iuxta eius naturę conditionẽ. Sed iam nos rogabit forſan ſtudioſus lector vt dicamus an Philoſophis vna eadem

Deus non dicitur diuinus

gittarius quæſo ſagittam diriget inſco
pum ſi album non agnoſcit? Opor-
tuit ergo Philoſophos agnoſcere nõ
ſolum hanc ſempiternam virtutem
cauſam primam, & primum effecti-
uum principium ſed omnium creatu-
rarum eſſe finem vltimum in quo at
tingendo ſumma eſſet repoſita homi
nis quies & felicitas, qui vltimus finis
licet reipſa idem ſit cum prima effe-
ctrice cauſa tamen Paulus ſub diuer-
ſis nominibus explicauit cauſam & fi-
nem. Sub nomine virtutis ſempiter-
næ deſignauit cauſam primam & ſub
diuinitatis appellatione explicuit vlti-
mum finem vt intelligeremus quod
Philoſophi cognouerunt nedũ Deũ
eſſe ſupræmam cauſam ſed etiam ſu-
præmum finem. Finis autem excellen
tior eſt ijs quę ſunt ad finem. Et ſic di-
uinitas dicitur eſſe cognita via ſiue
modo excellẽtię. Superexcellit Deus
omnia. Excellentior eſt cœlo, quia cœ
li enarrant gloriam Dei: nobilior eſt
Iob 14. homine, qui natus de muliere multis
repletur miſerijs: perfectior quoque
Iob. 4. Angelis, in quibus reperit ipſe prauita
tem. Et vt vno verbo dicamus ſupra
omnia eſt & omnia ſupereminet. Om
nes perfectiones in ſe vno ſolo emi-
nenter continentur. Hos modos ſiue
vias ſi quis copioſius habere cupiat
Dionyſium earum authorem legat, &
poſt illum doctiſſimum, Dominicum
à ſoto conſulat qui abundè ſatis do-
cteque eos explicat. Nos vero veró ad
alia vocamur.

Sequitur.

Ita vt ſint inexcuſa biles.

POſtquam Paulus docuit Gentes
cognouiſſe Deum & modum per
quẽ notus fuit eis nimitũ per ea quæ
facta fuerunt hoc eſt per effectus Dei
accuſat eas hîc. Nam dicere aliquem
inexcuſabilem eſſe eſt dicere illũ cul-
pa dignum eſſe. Nam qui culpa caret
excuſabilis eſt. Sed quare culpabiles
effectæ ſunt Gentes? Quid effecit il-
los tales? An id quod Deus illis mani
feſtauit? Nunquid lumẽ naturæ quod
illis præſtitit? Quod ſi iſtud, igitur ad
illorum malum & damnum Deus cõ
tulit illis. Præſtaſſet non recepiſſe ta-
lem de Deo cognitionem. Abſit vt
iſtud dicamus. Quid igitur illos Philo-
ſophos accuſat quæſo? quod pecca-
tum? quam commiſerunt impietatẽ
vt nulla ſuffragari poſſit excuſatio il-
lis? Paulus ſuum erratum excuſat di-
cens ſe per ignorantiam feciſſe. Qui-
nimo Chriſtus tantum Iudæorum &
Gentilium facimus coram Patre ſuo
excuſat dicẽs; Pater ignoſce illis quia Lucæ 23.
neſciunt quid faciunt: & Gentes inex
cuſabiles erunt tam doctę quam in
doctæ? Ipſę non receperunt legem: ne
que ad eas inſtruendas miſſi ſunt Pro
phetæ. Vt melius ſerutari iſtud poſſi-
mus conſiderandum prius eſt particu
lam hanc inexcuſabiles referri poſſe
ad præcedentia, & ad verba quæ pro-
ximè ſequuntur. Si referamus ad ver
ba immediatę ſequentia manifeſtat
Paulus duo peccata illorum Gentiliũ
quorum alterum fuit quia Deo cog-
nito gloriam non dederunt, ſecundũ
quod nec eidẽ gratias egerũt & ſic ip
ſi ſeipſos expoliarũt omni excuſatio-
ne. In gratus & qui Deũ ſuo debito ho
nore & veneratione priuat, digniſſi-
mus & meritiſſimus eſt priuari omni
excuſatione. Inexcuſabiles, inquit Pau
lus, ſunt quia cum cognouiſſent Deũ
non ſicut Deum glorificauerunt &c.
Porrò ſi particula inexcuſabiles refe
ratur ad pracedentia: inexcuſabiles
ſunt eó quod veritatem Dei in impie
tate & iniuſtitia detinuerunt quæ de
tentio reddidit illos ac collocauit ex
tra omnem excuſationem. Nã Deus
illis non manifeſtauit quo ipſi deten-
tam tenerent veritatem. Sed quomo
do detinuerunt? Nonne præualere
poterant notitia illa Dei? Nequaquã.
Nã ad bene operãdũ ſi exigitur verita

tis cognitio ipſa tamen ſola non ha-
bet efficatiam. Eſt enim noſtra volun-
tas ſuimet tam domina quę niſi velit
ipſa quantumcunque intellectus ali-
quid agendū proponat ſi diſplicet ei
eam compellere haud quaquam po-
teſt. Libera etenim eſt. Et ſic nihil mi-
rum ſi voluntas non obedit intelle-
ctui monſtranti veritatem maximè ſi
Simile. voluntas ſit deprauata. Sicut enim ho-
mo non poteſt operari mala ſic vt ei
imputentur niſi voluntate volente: ita
nec ſui impulſum rationis impellentis
ad bonum niſi voluntate conſentien
te. Ex æquo namq; libera eſt ad bonū
& ad malum. Et ideò fieri potuit vt
Philoſophi illuſtrati naturæ luce & hu
mana ſapientia muniti, imo & ab eis
de eo habita notitia per ea quæ fa-
cta ſunt & perſpectis inuiſibilibus, perſ
pecta virtute & Dei diuinitate effecti
ſint inexcuſabiles; primo quidē à pec
cato quod origo & radix fuit omniū
illorum erratorum; ex qua infecta ra-
dice pullularunt alia tanta. Illinc e-
nim emanauit detentio veritatis. Ha
bentes namque deprauatam volunta
tem per peccatum noluerūt in ſequi
ducem naturę lucem: Imò ex certa
ſcientia quæ aduerſa & contraria erāt
lucrifaciebant amantes tenebras pec
catorum & lucem exoſſam habentes
ab ea facies ſuas auertentes. Ab eadē-
met origine ſcaturiuit & iniuſtitia quā
ſic amplexati ſunt vt cæci effecti dice-
rent malum bonum, & bonum malū.
Isaie.5. Super quos intulit Propheta quidam
illud horrendum væ dicens. Væ vobis
qui dicitis bonum malum, & malum
bonum. Ex his igitur quę diximus ma
nifeſtus erit lectori intellectus & ſen-
ſus huius illationis quam intulit hoc
loco Apoſtolus. Propoſuerat ipſe an
tea illa tria quę diximus videlicet de-
tentionem veritatis, impietatem, & in
iuſtitiam, ex his præmiſſis bene pote-
rat talem colligere concluſionem di
cens omnes detinentes veritatem eſ-
ſe inexcuſabiles. Veritatem dicimus
notam de Deo per radium luminis
naturalis. Nam quod notum fuit
Dei manifeſtum erat in eis: Deus e-
nim illis manifeſtauit. Quis excuſabit
illos quos manifeſtiſſima lux naturæ
& clariſſima accuſat; imò Deus qui
illis manifeſtauit? Quid? Primo ſe
eſſe, & remuneratorem bonorum eſ-
ſe, & malorum vltorem: & ſecundo
bonum eſſe proſſequendum, & ma-
lum fugiendum. His muneribus & a-
lijs ſi Philoſophi bene vſi fuiſſent Deus
addidiſſet & alia nempe lucem fidei
quę ſupra aliam lucem naturalem
eſt: & prętet adiutorium generale de
diſſet quoque Deus & ſpeciale auxi-
lium. Nam ſolitus eſt Deus quando
quis bene vtitur naturalibus, largiri ſu
per naturalia & gratuita. Sed forſan
offeret hìc nobis aliquis pro Philoſo
phis aliquam legittimam excuſatio-
nem et ſi non in toto ſaltim in parte
inueniri poterunt excuſabiles. Ais; Et
quam valet aliquis pro eis in medium
adducere excuſationem? Quiſquis
eam habet in lucem proferat. Pau-
lus in ſuo dicto haud poteſt inueni-
ri mendax. Si qua excuſatione ſeſe
tueri poſſunt fortaſſis illa erit videli-
cet quod ipſi eſſent impotentes ad
opere complendam veritatem illam
quæ illis nota fuit. Si iſtud probabi-
tur reuera excuſationem habebant
Philoſophi. Ecce probationem.
Philoſophi non poterant illud ope
re complere ſine gratia Dei: at ipſi
merito eam habere non poterant
ex ſe ipſis reſtat igitur vt ex hac parte
excuſationē habeant. Impotētia enim
ad aliquid faciendū excuſat à Peccato
alias obligaret Deus ad impoſſibile
quod nefas eſt vel cogitare. Sit, inquit.
D.Hierony. anathema, omnis qui D.Hiero.
auſus aſſerere fuerit obligari à Deo
quēpiā ad impoſſibile. Si igitur Philo
ſophi impotentes erant ſuam impo
tētiam allegare in ſui excuſationem
poſſunt

poſſunt. Fortaſſis in eos obijcis dicens iã habuerũt naturæ lucẽ, notitiã Dei, & agnitionem veritatis. Verum eſt. Ipſi non eunt inficias: ſed dicunt illa ſola non ſufficere ſed prçter illa natura lia dono alio gratuito opus eſſe quod quidem eis natura nec præſtitit nec præſtare potuit. Profecto hæc res cõ pellet nos vt dicamus an Philoſophi ex ſolis liberi arbitrij viribus lumine tã tum naturali, & concurſu generali pręditi potuerint Deum glorificare, & ei gratias debitas agere: & tandem legẽ naturę adimplere, & hoc abſque gratia. Hoc enim ex ſolis naturæ viribus fieri non poſſe videtur: & plus iuſto tribueretur libero arbitrio, ſicque gratia non eſſet neceſſaria in omni lege. Si autem dicatur gratiam eſſe neceſſariam cum hanc eis Deus non dederit, excuſationem habere videntur: & nõ ſunt inexcuſabiles ex eo ſolo quod cognouerint. Nam vltra cognitionem alia re indigebant vt operari poſſent quod veritas cognita ab eis exigebat. Non eſt credibile quod Paulus dicat ex hoc vno ſolo inexcuſabiles eſſe Philoſophos: ſed ex eo quod veritate cognita non ſunt bene vſi ſed contraria ſunt operati, & non ſe prepararunt per cognitionem illam naturalem quam Deus illis fuerat largitus ad recipiendam gratiam quæ erat neceſſaria ad illorum ſalutem. Quemadmodũ enim Deus manifeſtauit eis quomodo malum fugere poterant ad hoc enim lux naturæ ſatis efficax erat & quomodo poterant quærere Deum ſuum ad hoc etiam ſufficiens erat illa â Deo exhibita cognitio per lumen naturæ. Si igitur recepta hac cognitione Philoſophi feciſſent quod facere tenebantur & quod in ſe erat, ſupplices Deum præcantes, ſuam impotentiam agnoſcentes, de ſolo Dei adiutorio confidentes, nihil de ſe ipſis præſumentes Deus tunc eis non defuiſſet illis præbendo & largiendo neceſſariũ adiutoriũ. Et ideo ſi gratia illis non eſt collata ſua culpa factũ eſt. Et hęc quidem omiſſio nullam excuſationem habet. Ex his colligimus cognitionẽ illã naturalẽ non fuiſſe ſufficientem illis ad illorum ſalutem, licet ad hominũ iuſtitiam obſeruatio illius legis videretur ſatis eſſe non autem ad iuſtitiam Dei quæ neceſſario fidem exigit Ieſu Chriſti. Non enim eſt aliud nomẽ in quo poſſimus ſaluari niſi in nomine Ieſu. Neque illa cognitio ſiue fides quæ haberi poterat de Deo per lumẽ naturæ erat ſufficiens ſed alia fides erat requiſita illa de qua Pau. ad Ephe. 2. dicit. Gratia ſaluati eſtis per fidem & hoc non ex vobis. Illa fides quæ per lumen naturę habetur non dicitur donum Dei, ſed donum naturæ. Sit tamẽ hoc loco lector cautus quod cum dicimus fidem reuelatam ſemper fuiſſe neceſſariam ad ſalutem in omni ſtatu intelligendum iſtud venit pro ratione & exigentia ſtatus. Maior enim & explicior exigitur à nobis fides quam exacta fuerit ab illis qui erant in ſtatu naturæ & legis ſcriptę. De hac re longius à nobis protrahi poterat ſermo, ſed ſub breuitate contractus eſt ne lectoribus oneroſi eſſemus. Ad alia igitur accingamur. Ephe. 2.

Sequitur.

Quia cum cognouiſſet

Deũ, nõ ſicut Deũ glorificauerũt, aut gratias egerũt: ſed euanuerũt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ eſt inſipiẽs cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt &c.

Rationẽ aſſignat Apoſtol⁹ cur dixerit Gẽtes & præcipue earũ ſapiẽtes fuiſſe inexcuſabiles propter culpã impietatis & iniuſtitiæ quoniã cognoſcentes Deum cum non ſicut Deũ glorificauerunt. Attende diligenter lector acute quod Paulus non dicit illos inexcuſabiles eſſe eo quod cognouerint Deum ſed eo quod non glorifica Cur dicat Pau. quia cũ cognouiſſet.

uerunt.Non enim cognitio cauſa fuit quòd non fuit glorificatus,ſed cognitio tollit cauſam excuſationis. Nam ſi ab eis non fuiſſet prius cognitus , incognitio excuſaſſet illos quòd non fuerit ab eis glorificatus . Si enim quis non cognoſceret Regem nihil mirũ ſi eum non honoraſſet , ſed ſi iam eſſet cognitus culpa dignus eſſet & excuſatione indignus ſi eum non honoraſſet. Sic Deus dedit eis prius ſui notitiam vt eum glorificarent. Nõ enim dedit illis de ſe cognitionem vt illos priuaret excuſatione. Nihil enim dat Deus creaturis quod in illarum damnum redundet. Non enim hoc decet Dei clementiam & bonitatem , ſi autem poſtea redundet in perniciẽ creturæ illud per accidens eſt & præter dantis intentionem qui intendebat dare in vtilitatem recipientis.

Simile. Vt verbi gratia dat pater filio enſem quo ſe defendat ſeipſumq. tueatur ab inimicis, ipſe verò filius abutitur enſe & ſeipſum necat hęc culpa profectò non eſt patri imputanda, quia non illo animo pater largitus eſt enſem filio. Sic Deus dedit homini ſui ipſius notitiam & cognitionem non vt careret excuſatione, ſed vt eum agnoſceret , quò melius agnitus melius eſſet amatus & honoratus. Nam inuiſibilia etſi amari poſſint, incognita tamen minime , ſi poſtea cognoſcens non amat & glorificat ſua culpa iſtud fit. Non ergo Deus dedit Philoſophis cognitionem ſui per lumen naturæ vt poſtea eos expoliaret excuſatione. Verum tamẽ eſt quòd ſi non habuiſſent cognitionem locus fuiſſet excuſationi. Et inde eſt quod ex Gentibus qui erant rudes & minus eruditi, ſicut ſcientia erant minores, ita excuſatione digniores. Non ergo Deus cauſa fuit quod ipſi eſſent inexcuſabiles licet ipſe dederit illud quod reddidit illos inexcuſabiles. Vnde expende lector candide diligenter quòd Paulus hic duo dicit, vnum ſcilicet quòd illi cognouerunt Deum, alterũ quod non glorificauerunt nec gratias egerunt. Primũ Deo attribuendum eſt non ipſis Philoſophis: ſecundum illis imputandum venit. In duobus defecerunt Gentes circa Deum & in duobus accuſantur à Paulo . Deum cognitum , inglorium fecerunt & inbenefactorem . Inglorium, quia eum non glorificauerunt, inbenefactorẽ , quia ei nullas gratias dederunt. Huc adaptari cõmode poteſt dictum Prophetæ. Videlicet; duo mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas. Hiere. 2. Me non agnouerunt eorum factorem & benefactorem, idcirco mihi ingrati fuerunt, de receptis beneficijs nullas egeregratias. Vide ergo chriſtiane lector quam iuſto titulo inexcuſabiles appellitet Paulus illos. Et conſidera tu interim lector idem ſecundo quam parum profecerunt in cognitione veritatis & in creaturarum libro Gentes ipſæ. O miſerum, & infelix hominum genus, dicite vbi eſt illud lumen quo vos illuſtrauit Deus? Quæ tenebræ veſtros obcæcarunt oculos? Quæ vos dementia cepit ? Quę cęcitas cordis eſt iſta? Lucem illam quę illuminat omnem hominem reliquiſtis & amplexati eſtis denſiſſimas tenebras ? Vbi eſt ſapientia veſtra? Legite Platonem, conſulite Ariſtotelem, aperite veſtros oculos, aſpicite ad cœlum, interrogate ſolem, rogate Lunam, ad vos ipſos intrate, vos ipſos interrogate, intellectũ veſtrũ pulſate, ipſe dicet vobis quis eſt quẽ p creaturas agnouiſtis. Nonne eũ nouiſtis ſũmũ bonũ, ſummũ pulchrũ, ſũmã eminẽtiã habẽtẽ , primũ rerum omniũ prĩcipiũ & vltimũ finẽ? Lux quę hęc vos docuit nõ ne vobis vel digito illũ eſſe colẽdũ, glorificãdũ omniq; laude digniſſimũ mõſtrauit? Quod ſi dicitis ex creaturarũ libro vos nihil aliud didiciſſe prærer id quod eſt ipſum eſſe, fallimini profectò ſi iſtud

dicitis

Reſpon. dicitis. Ad Paulum remittimus vos. Il
lum audite qui dicit inuiſibilia Dei fa-
cta fuiſſe è vobis agnita per ea quæ fa
cta ſunt vſque etiam ad virtutem & di
uinitatem eius. Quomodo dicere au-
detis tantummodo vos de Deo cog
nouiſſe quód ſit? Eſto ſit ita (quod re-
uera minime eſt) an ignoratis vos qui
ſapiētes orbis nominari cupitis quód
in eo quod dicitur videlicet Deum eſ
ſe prouidentia intelligitur? Quid ſibi
vult Deum eſſe in mundo niſi ab illo
gubernari mundum? Prophectò cùm
res ſic ſe habeat hoc Paulo condona
re debetis ſi vos appellauit homines
inexcuſabiles nam reuera tales eſtis.
Imó tales voſmetipſos conſtituiſtis
detinentes veritatem & Deum non
glorificantes & nequaquam gratias re
ferentes conditori veſtro: Profecto
3. Ethi. infelicisſima eſt veſtra conditio & ve
hemēter dolenda. Tria adinuenit Phi
loſophorum princeps excuſationis
motiua quorum nullum in vobis ha
bere locum experimur. Vnum eſt ig-
norantia, ſecundum concupiſcentia,
tertium pauor ſiue metus. Hæc ex
toto non auferunt culpam, eam tamē
partim extenuant, diminuunt, & ex-
cuſant. Primus homo perprimum
non eſt auſus excuſare crimen ſuum.
Non enim prætexere poterat ignorā
tiam. Sciebat ſatis prohibitum fuiſſe à
Deo fructum quem comedit. Sed ad
alia duo confugit dicens. Mulier quā
dediſti mihi decepit me. Mulier con-
Gene. 3. cupiſcentiæ typū gerit. Ipſa enim ple
na eſt concupiſcentijs. Ad tertium cō
Gene. 3. fugit quando dixit; Audiui vocem tuā
& timui. Porro in vobis ex his tribus
excuſantibus nullum inuenire eſt. Pri
mùm quidem ignorantia vos non ex
cuſat ſicut Paulum excuſauit nam vos
Vide. D. T. ſatis cognitum habebatis Deū. Quod
1. 2. quæ igno enim notum erat Dei manifeſtū fuit
rantia excu- in vobis. At timendi nulla data eſt vo
et quæ nō ex bis occaſio. Imo ſi eum timuiſſetis, ve-
cuſet q. 76. ſtrum Deum & Dominum haud reli-
quiſſetis nec veritatem in impieta-

te & iniuſtitia detinuiſſetis. Timor
namque Domini foras mittit pecca- Eccle. 1.
tum & qui timet Deum faciet bona. Eccle. 15.
Vos vero omni timore excuſo reli-
cto vero Deo ad ſymulachra falſorū
Deorum vos conuertiſtis, Deo verò,
dorſum dediſtis faciem autem crea-
turis obtuliſtis. At concupiſcentia quę
ſufficiens fuit ad vos auertendos â frui
tione ſummi boni cogniti? Quid vidi
ſtis in rebus ab eo fabricatis quod mul
to eum maiori cumulo non ſitis con
templati in ſummo & immenſo illo
bono? Si creaturis honorem datis ſi il-
larum bonis & commodis frui cupitis
quanto iuſtius eſt vt illarum opifici &
factori, gloriam & honorem exhibea
tis? Creaturarum enim bona (nec ad
horam (veſtra explebunt deſideria, at
Dei bona ſic veſtras ſatiabunt concu-
piſcentias vt amplius nihil reſtet vo-
bis deſiderandum. Ex his igitur tribus
excuſationis præſidijs nullum inuenit
noſter Apoſtolus in illis. Quare meri-
to proclamauit illos in excuſabiles.
Sane non leue eſt crimen quod pror
ſus inexcuſabile eſt. Quę excuſatio va
lere poteſt illis qui Deum ſuum non
glorificauerunt & ei ingrati ſunt. Cœ-
lū totū & terra tota illos iure accuſant.

Alluſio.

HActenus cum Philoſophis & Gē Alluſio.
tilibus negotium nobis fuit nunc
par eſt vt ad nos Chriſtianos conuer-
tatur oratio. Illos iam feriuit fulgur,
nos cauere debemus Paulus illos fe-
riens nobis incuſſit timorem. Non ſo
lum propter illos dixit Paulus qui iam
non erant prolem tamen reliquerūt
In patribus docentur filij. Scripta ſunt
hæc non ſolū Romanorū gratia ſed
ad noſtrā quoque doctrinā. Quod cū
ita ſit, vos alloquimur Crīanos Dicite
nobis ſi iſti redditi ſūt optimo iure in
excuſabiles quā excuſationē nos habi
turos ſperam⁹ ſi Deū nō glorificam⁹ ti
mem⁹, honoram⁹, laudam⁹, & benedi
cim⁹? Si illos ſola naturalis cognitio

V 5 quam

quã ꝺ Deo habuerũt accuſauit illoſq;
reos fecit eo q́ ſecũdũ illã nõ fecit De⁹
ab eis glorificatus, quid faciet Chriſtia
nis illa & aliæ multæ reuelatæ illis?
Qui tantum cognouit Deum eſſe v-
num & non trinum caret excuſatio-
ne habebit ne qui cognouit vnum &
trinum? Qui non vidit niſi Domini
ſui ſeruos & ancillas non admttitur ad
joan. 15. excuſationem (creaturæ famuli & an-
cillæ tantum Dei ſunt) admitietur ne
ille qui vltra famulos famulaſq; vidit
& recepit filium? Audi ipſum filium.
Si non veniſſem ego, inquit, in perſo-
na qui ſum verus Dei & naturalis fi-
lius, & loquutus eis non fuiſſem, pecca
tum non haberent nunc autem excu-
ſationem de peccato non habent. Ce
do quibus cum loquitur Chriſtus, nũ-
quid cum Philoſophis au cum Genti-
libus? Minime gentium ſed cum Chri-
ſtianis & eius ſanguine redemptis. Ca-
ueamus igitur nos qui in Dei cogni-
tione naturæ & fidei radijs illuminati
ſumus ne obliuiſcamur glorificatio-
nis Dei, ſed eum tam plene agnitum
veneremur tota cordis & vocis deuo
tione, ſecus enim inexcuſabiles eſſe-
mus ſicut iſti quos Paulus hinc recen-
ſet. Simus nos alieno malo cauti vt
de nobis dicatur quod quidam cecinit
dicens. Felix quem cautum faciũt alie
na pericula: & quod apud noſtrates
in prouerbio dicitur nimirum. Cùm
videris tui conuicini barbam igne cõ-
buri tuere me. Timeamus ergo & nos
ne in die iudicij nullam habentes excu
ſationem ligatis manibus & pedibus
mittamur in gehennam ignis. Non ſi-
mus ſola Dei notitia contenti: nam
hæc ſola non beat homines. Nemo di
cat noſco Deum, labijs paſſim eum ho
mathei. 15. noro, mihi ſic ſatisfacio. Nam qui ſic
loquitur in excuſabilem ſe reddit niſi
quod noſcit opere compleat de nu-
meroſi illorum eſt ꝺ quibus Chriſtus
dixit; Populus hic labijs me honorat,
cor autem eorum longe eſt à me.

Sequitur
Aut gratias egerunt.

DIſiunctim hoc profert Apoſtolus
quod coniunctim illi exhibere
Deo tenebantur. Non ſolum glorifi-
catio ſatis erat ſed & gratiarum actio
debita erat. In his duabus rebus inclu-
ditur tota rationalis naturæ obligatio
ad Deum. Glorificatio ratione crea-
tionis, gubernationis, ac conſeruatio-
nis iure Deo exhibenda eſt: gratiarum
actio ad ingratitudinis abigendam no
tam. In eam prolabuntur nedum qui
Deo ingrati ſunt ſed etiam qui homi-
nibus. Hoc tame diſcriminis eſt quòd
Deo debetur gratificatio de omnibus
ab eo datis: non autem de omnibus
largitis ab homine. Ratio diſcriminis
ex eo eſt quód omnia data à Deo gra
tuitè dantur. Nihil dat Deus ex debi-
to. Nam ipſe nulli creaturæ eſt debi-
tor. Ac proinde plena donationis ra-
tio inuenitur in ſuis datis. Quanto e-
nim datio minus habet debititando
magis habet donationis. Donantur
propriè quæ nullo pacto debita e-
rant. Quandò veró debita dantur
ea parte qua debita, ſunt nulla eis
debita eſt gratiarum actio. Quare
cúm mercenario datur merces ad
nullam gratiarum actionem tenetur.
Iuſtitiæ ratio ibi eſt non autem gra-
tiarum obligatio. Quare cùm Paulus
dicit in omnibus gratias agentes id ad
data gratiuta referendum eſt. Om-
nia enim Dei beneficia gratuità ſunt. 1 ad Theſſa: cap. vltim.
Hoc voluit inſinuare quando dixit
in omnibus gratias agite exiſtimans
omnia beneficia eſſe diuina. Porró
ſicut ingratitudo quæ gratitudini ad-
uerſa eſt omnibus tam Deo quam
hominibus inuiſa eſt maxime: ita grati
ficatio ſiue gratiarum actio grata & io
cunda & Deo & hominibus acceptiſ-
ſima eſt. Et hæc nullã admittit excuſa

tionem. Si nõ ſoluit debitum quis ex
cuſationem hubere poteſt, pauperiẽ
ſuam allegare poteſt(pauperà ſoluen
do libereſt,at qui recepit beneficium
quantum cunque pauper ſit linguam
ſaltim habet qua ſoluere poteſt & de-
bet eas gratias quæ pro recepto bene
ficio ſoluendę erant. Debet diximus,
eo quod licet recipiens gratis accepe-
rit tamẽ ex debito gratias reddere lar
gitori tenetur. Receptio volũtaria eſt,
at gratiarũ exhibitio obligatoria eſt.
Sed quæ Deo debitæ ſunt gratiæ? Ne-
mo dicere ſcit niſi ille qui agnoſcit
quãta ſint dona ac munera. Quid retri
buam Domino pro omnibus quæ re
tribuit mihi, clamabat gratiſſimus re-
Pſalm. 115. gius Propheta Dauid. Reſpõdet ſibi-
met dicens; calicem ſalutaris accipiã,
& nomen Domini inuocabo. Vnde
beatus Auguſtinus hũc locũ explanat
dicens. Quærit iſte quid retribuat Do-
mino & nõ inuenit niſi ex his quę Do
minus retribuit ſibi. Nec mirum. Nam
Pſalm, 55. de ſuis Propheta nihil habebat. Tui
ſunt cœli, tua eſt terra. Quid tibi dare
poſſum? Si meipſum dedero, tuus &
Pſalm, 118. ego ſum. Seruus tuus ego ſum. Recõ-
pẽſatio fieri debet iuxta receptũ bene
ficiũ. Tu dediſti nobis calicẽ ſalutarẽ
Matthei, 26. dicẽs; Hic eſt calix meus, bibite ex hoc
omnes. Accipiam, inquit Propheta
ego iſtũ calicẽ & retribuã tibi pro om-
nibus quæ tu retribuiſti mihi. Sed quę
Pſalm. 115. ſo Propheta quę tribuit tibi Deus? Dic
Pſalm, 118. ſi lubet vel paucis. An forte regni ſcẽ-
ptrũ? prophetiæ excellentiſſimũ do-
mum quo gloriaris te ſuper ſenes in-
Pſalm. 17. tellexiſſe? aut fortaſſis robur, vires &
fortitudinẽ quibus Philiſtęũ ſuper aſ-
ſes? vel quod his omnibus maius eſt
vt de tuo ſemine Deus homo fieret?
Excelſa inquit & ſublimia ſicut hæc
mihi elargita beneficia ſed nõ de his
loquor ſed de duobus alijs in quibus
omnia quæ recepi incluſa ſunt. Quæ
hæc ſunt? nobis cito dicito. Reſpõdet.
Placet dicere ſed hoc paucis vos reci-
pite, Quod mihi tribuit tale eſt. Me &
omnia alia mihi dedit. Nulla creatura
tã cæleſtis quã terrena proſeipſa con-
dita eſt præter hominẽ. Finis enim ſui
met gratia eſt. At homo creaturarum
omniũ finis eſt. Omnia ergo ſubiecta
ſub pedibus eius. Hoc eſt, prius, quod
Deꝰ per creationẽ homini tribuit. At
poſterius iſto lõge excellẽtius eſt. Qua
le eſt iſtud? Reſpõdet Propheta dicẽs.
Se mihi tribuit. Me, & ſe, duo maxima
munera ſunt. Quid igitur, ait Prophe-
ta, retribuã Domino pro me, & quid
retribuã ei pro ſe? Pro me calicẽ ſalu-
taris accipiã: pro ſe, nomẽ Domini in
uocabo. Calicẽ ſuę paſſionis pro meis
peccatis accipiã; & pro ſuis receptis be
neficijs nomẽ Domini laudãs ac be-
nedicens inuocabo ſicq; ingratitudi-
nis notã effugiã. In hãc gẽtes inciderũt
eó quòd Deo gratias nõ egerũt. In his
duobus defecerũt. Omiſerũt nãq; glo
rificare Deũ & gratias ei referre. Quæ
duo debita ſunt Deo ſecũdũ virtutẽ
religionis, quæ colere illũ docet non
tantũ corde, & ore: ſed etiam opere.
Illi autẽ nullo horũ modorũ iſtud prę
ſtiterũt, ſed poſtquã illũ cognouerunt
vani facti Deo ſuo dorſa verterũt. In-
gens malũ & origo omniũ malorum.
Aduertat hîc lector quód particula
illa aut vſurpata eſt ab ipſo Apoſtolo
vice, & loco particulæ &. Et ſic non
vna omiſſio ſed gemina.

Sequitur
Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis,

OMiſſiones Philoſophorũ taxauit
præteritus textus, preſens autem
narrat cõmiſſiones eorũdẽ. Nam pec
cata iſtorum non ſolum per omiſſio
nem facta fuere verũ etiam opere ab
eis in hac parte peccatum eſt. Hæc
autem quæ ſequuta ſunt ex illis ſub ge
nere operis comprehenduntur. Ex
quo enim omiſerunt Deum glorifica
re & ei gratias agere hic in hanc ſyl-
uam peccatorum quæ modo ſequũ-

 tur

tur prolapſi ſunt. De quibus loquuturus Apoſtolus primam ſedem & locum dedit vanitati. Sed euanuerunt, inquit, Hoc eſt vani redditi ſunt. Si enim omnia alia à Deo (teſte Salomone) vanitas ſunt (Vanitas vanitatum, inquit, & omnia vanitas) ab ipſo recedentes non potuerunt non in vanitatem impingere. Sed dicis. Si iſti habebant ſcientiam de Deo, quo modo vanitati ſubiecti erant: cum Sapientię 13. dicatur, vanos eſſe illos in quibus non eſt ſcientia Dei? In iſtis enim iam erat. Ad hoc poteſt reſponſio dari ſi dicamus Apoſtolum hic dixiſſe iſtos vanos eo quod licet in intellectu haberent Dei cognitionem, tamen non ſecundum eam operati ſunt. Nã quod intelligentia probabat opere ipſi reprobabant & negabant: cui intelligẽtiæ non repugnat locus ille Sapientię qui intelligitur de illis hominibus in quibus non tantum eſt ſcientia Dei ſecundum intelligentiam verum etiã quantum ad opus. Et hos facit Sapiẽs liberos à vanitate, non alios. Porrò vanitatis nomine hoc loco illud putamus intelligi quod inane, inutile, incõſtanſq; eſt: cui ſi quis innitu vult nullũ inde reportabit fructum. Sic exiſtimata ſtudia ſunt iſtorum Philoſophorũ vana ex quibus non perceperunt vtilitatem aliquam: imò potius multa dãna reportarunt ex eis, quorum cathalogum recenſere nimis eſſet prolixũ & oneroſum. Sed rogabis forte quænam fuerunt ſtudia horum Philoſophorum. Reſpõdemus. Verſari circa creaturas propriam glorioſam, famam, & honorem & reliqua friuola & vana queritare ad quæ habenda ſatis deſudatum fuit ab eis, ſed in tantis conatibus nihil præter vanos labores habuerunt. Verum dicet aliquis ſi ſtudium creaturarum eſt vanitas quare nõ exulant diſciplinaſque de creaturis tractant? quam obrem ſinit Eccleſia (vel is cui hoc incũbit) talia ſtudia in Chriſtianorum ſcholis recipi? Et ſi ipſæ iſ-

Eccleſiaſtes capitulo.1.

Sapientiæ.13.

ſe vanitates ſunt quare ſancti pijq; homines eis operam dederunt? Et quod magis vrget ſi creaturæ ſunt vanitates cur Deus eas produxit? Eſt ne Deus vanitatum author? Abſit. Omnis enim creatura Dei bona eſt. Ne te errare in hoc contingat oportet ſcias ſtudium creaturarum dupliciter poſſe intelligi eſſe vanum, vno modo in ſe & ſic ſicut creatura non eſt vana nec ſtudiũ eius. Nam cuncta quæ fecit Deus ſunt valde bona & in vſum hominum condita. Vanum autem nõ eſt illud quod ad finem aliquem vtile & conducibile eſt. Alio modo in comparatione ad Deum qui fecit eas. Sicut enim igniculus lucernæ res quidem vtilis eſt in nocte (nobis enim quodam modo viam moſtrat (verum orto iam ſole (cuius copioſiſſimus eſt reſplendor) illa lucernæ nihil eſſe videtur comparatione ad lumen ſolis: ſic ſi aſpiciamus creaturas eaſq; cum Deo conferamus nihil eſſe dicemus. Sic ſtudium creaturarum cõparatione ad Deum vanũ eſſe non iniuria dicitur. Accedit huc & alia ratio quę non eſt inferior quare creaturæ vanæ dicãtur. Non quòd in ſe nihil boni habeant habet enim quęlibet earum (etiam quæ viliſſimæ reputantur ſuum bonum) ſed vanæ dicuntur eò quod impijs & malijs vanæ ſunt. Ipſi namque tantum creaturarũ amarores in eis ſpem, fiduciamq; collocant ſuam & miſeri homines ſemper ieiuni & vani abſcedunt quaſi dicentes illud; Per totam noctem laborantes nihil cepimus. Quia igitur mali perperam vtuntur creaturis, creaturæ Dei ſuapte natura bonæ nihil illis ſunt præter vanitatem. At bonis non ſic vſuuenit qui creaturis non fruuntur nec in eis reponunt confidentiã ſed eis bene vtuntur. Et ſic conatus & ſtudiæ circa creaturas abſq; vitio ſunt. At cum iſti Philoſophi quibus cum loquebatur Paulus impij eſſent merito reprobatum eſt in eis ſtudium creaturarum quaſi impeditiuum alterius me-

Comparatio

Lucæ.5.

lioris rei, Dei videlicet. Propter enim
creaturarum cognitionē Deum iam
cognitum dimiſerunt, dicetur melius
ſpreuerunt ſic namque conqueritur
ipſe per Prophetam dicens. Me fon-
Hierem. 2. tem aquæ viuæ reliquerunt & fode-
runt ſibi ciſternas diſſipatas non valen
tes illorum ſitim extinguere. Ciſternæ
namque abſq; aqua nunquid vanæ
ſunt? Vanum enim eſt quod ſuum nō
ſortitur finem. Annon eſt ciſternarū
finis continere & ſitibundis ſuppedita
re aquam? Et non qualemcunque ſed
è cœlo emiſſam non effluentem (ve-
luti eſt fluuialis) ſed quietam & à mo-
tu prohibitam. Hanc quomodo pę-
ſtabunt creaturæ quæ numquam in
eodem ſtatu permanent? mobiles &
non ſtabiles ſunt omnes pręter Deū
ſuper benedictum. Quod inſtabile eſt
vanum quoque dici ſolet. Cùm igitur
omnis creatura inſtabilis ſit conſe-
quēs eſt vt ſecum afferat vanitatem.
Non injuria ergo Paulus dixit eua-
nuiſſe Philoſophos & ſapientes hoc
eſt effectos eſſe vanos quia omnis
creatura vanitati ſubiecta eſt. Qui e-
nim vanitati innixus eſt nunquid me-
rito vanus eſt? Si qui adhæret Deo v-
nus ſpiritus eſt cum eo ſi hęret vanita
ti euaneſcet profecto. Et qui euaneſ-
cit non habet ſuæ vanitatis aliquam
excuſationem? Minime. Cur nō? Quia
ex certa ſcientia & propria voluntate
nemine impellente euaneſcit & vena
tur quæ vana ſunt. Vir autem vanus
Iob. 11. ſicut atteſtatur Iob erigitur in ſuper-
biam. Sic iſti Philoſophi vanitatis ama
tores ſupercilium ſuum erexere elati
& humana ſapientia inflati ſeipſos ex-
tollebant & glorificabant duos illos
ſuperbos & elatos luciferum videli-
cet & parentem illorum Adamū imi-
tantes. Illorum enim peccato conſi-
mile fuit horum ſapientum qui ſicut
& illi appetentiam propię excellen-
tię procurarunt ſingulareſq; inter om
nes videri volentes taciteq; cum Pha
riſeo illo dicentes non ſumus ſicut cę
teri hominum ſed in vno ab illo non
parum diſtātes. Nam ille Deo gratias Luc. 18.
agebat dicens; Gratias tibi ago quia
non ſum ſicut cæteri hominum: iſti tu
midi Philoloſophi cognoſcētes Deū
tamquam finem & principium om-
nium gubernantem & conſeruantē
& prouidentem vniuerſo orbi ea quę
ei neceſſaria ſunt, illi tamē nullas gra-
tiarum actiones dederunt. Sed dicis;
Illud quod dictum eſt nempe quod
Paulus ad Romanos 8. aſſerit; dicens Rom. 8.
ſcilicet; Creatura ſubiecta eſt vanitati
non volens. Si non volens quomo-
do iſti propria voluntate ſepe vanitati
dederunt? Quis volens ſectabitur res
futiles, inanes, & vanas? Reſpōdemus
illum Pauli locum aliquan tulum fo-
re difficilem atq; intricatum cuius dif
ficultas illic reſoluetur cùm ad illum
locum peruentum erit. Nunc tantum
vt huic dubiolo occurramus conten
ti ſumus dicere illo loco Paulum lo-
qui de homine bono & juſto libera-
to à peccato & à demonis tyrānide,
qui vellet diſſolui & eſſe cum Chriſto.
Iſte nolens ſubijcitur vanitati huius
mundi. Sed mali & impij quales erāt
ſapientes de quibus loquebatur Pau-
lus propriæ voluntate appetebant hu-
jus ſeculi vana vt honorem gloriam
inanem; celebre nomen; cathedras
primas & alias mundi vanitates vnde
effecti ſunt tales qualia hæc erant quę
dilexerunt: quę cùm eſſent vana, & ip-
ſi quoque poſt ea facti ſunt vani. Sed
in quibus euanuerunt? Reſpōdet Apo-
ſtolus dicens; *In cogitationibus ſuis.* Va
nas cogitationes habuerunt. Non di-
cit in verbis, non in factis, ſed in cogi-
tationibus. Sunt plerique qui vanita-
tem in verbis & factis non oſtentant
& demonſtrant vanitatem ſuam, ſed
intus de ea cogitant. Exterius humiles
ſunt, voce omnem vanitatem dete-
ſtantur, fauſtum, pompam, honores,
magiſtratus, diuitias, delitias, volupta-
tes, & ſi quæ alia ſunt quæ in mundo
vana habentur ab illis qui rerum veri
cenſores ſunt: ſed intus in corde, &
cogitationibus, harū rerum vanitate

pleni

vix humana memoria poſſet nec aliud eſſet quam arenã numerare. Tot ſunt quòd ſi numerarentur ſuper arenam multiplicari oporteret. In tot enim eos lapſos putamus vanitates in quot ſunt deuoluti errores. Eſt enim & error quilibet vanitas vel eius proles. Nequaquam enim fieri aliter poteſt quin ex illa vanitate qua quis ſe tãtũ ſapere alioſq; deſipere putat haud multi naſcantur errores. Nam & hoc ipſum ſuprem⁹ eſt error. Si enim (Varrone teſte) ſapere contra omnes deſipere eſt, non ne putare alium neminem ſapere ſummus error erit? Vtiq; certè. *Suis*. Non ſatis Paulo fuit dicere euanuerunt in cogitationibus ſed adiecit ſuis quod iure fecit. Nam illorũ erant, nõ Dei. Cogitationes enim Dei
Hierem. 26. non ſunt vanæ ſed cogitationes pacis. Ipſe enim dicit per Hiere. Proph. Ego cogito cogitationes pacis non afflictionis. Hominum namq; maxime vanorum cogitationes afflictionis ſunt. Qui enim eunt poſt vanas cogitationes ſuas nullum fructum ſibi colligũt. præterquam quód ſe affligunt. Quæſo quantum afflictionis patitur qui honorem venatur? Et qui diues fieri cupit quãtum laboris aſſumit? & qui alijs dominari optat in quot labores ſe inijcit? Hęc omnia quid aliud ſunt quã ſpiritus afflictionis? Quare non minus doctè, quam Chriſtianè ſapiens Salomon ſub vanitate complexu eſt hæc omnia & quę his ſunt ſimiliæ dicens:
Eccleſiaſtes Omnia vanitas. *Et obſſcuratum eſt inſipiens cor eorum*. Docet hic Paul⁹ quid conſequutum fuerit illas vanas cogitationes dicitq; obtenebrationem cordis eſſe conſequutam. Redditum eſt obſcuratum cor inſipiens illorũ. Non quód prius obcęcatum quam inſipiẽs ſit factum vel è contra ſed ſimul apprehenderunt illos inſipientia & obcæcatio. Sicut enim ſapientia clara eſt ita inſipientia obſcuritatem ſecum affert. Hęc enim iuſta pœna eſt illis inflicta. Nam qui veritatem Dei detinent & omittunt Deum glorificare & ei gratias agere & vani fiunt merito merentur habere cor obſcuratum. Nam per hęc recitata peccata ipſi oculos ſuos à luce auerterunt. Qui veró ſe à ſole abducunt & retrahant neceſſe eſt vt incurtant obſcuritatem. Nam vbi ſol nõ lucet, quid inuenies niſi tenebras? O in quantas tenebras inciderat inſipiens ille de quo dicebat Prophæta. Pſalm. 13.
Dixit Inſipiens in corde ſuo non eſt Deus. Incipe hic Chriſtianę lector intueri quas pænas incurrit in hac vita homo ob ſuum peccatum. Horrendũ & grande malum mentis cæcitas a qua nos liberet Ieſus Chriſtus qui vera lux mundi dicitur & eſt. Dixit igitur inſipiens in corde ſuo non eſſe Deũ. Quæ quæſo maior inſipientia excogitari potuit? Quid ſtultius vnquam effatum eſt? Stultiſſime hominum ſi Deus non eſt quomodo tu es? Nihil mirùm obſcuratum erat inſipiens cor illius. Non eſt auſus verbo dicere corde dixit. Putauit forte a nemine videndam eſſe hanc inſipientiam. Sed & in hoc inſipiens erat. Nam tametſi homini- Hierem. 17.
bus cor hominis inuiſibile ſit, Deus tamen intuetur cor. Hierem. 17. dicitur; Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, & quis cognoſcet illud? Audi reſponſum. Ego Dominus ſcrutans corda. Sed quam obrem obſcuratum eſt cor illorũ? Quia de corde exibant illæ vanæ cogitationes: & proinde iuſto Dei iudicio punitum eſt cor eorum. Per ea enim quę quis peccat puniendus venit. Vani corde erant obtenebratum eſt cor eorum. Aequum profecto eſt vt Deus ſumat vindictam in peccatore de ea parte de qua prius eijcitur. Hæc autem pars cor eſt. Primũ quod dicit Deo recede à nobis ſcientiam viarum tuarum nolumus eſt cor. Porró obſcuratio iſta cordis intelligi poteſt bifariam, altero modo per ſubductionẽ diuinę lucis ſic quód Deus euanuiſſet ab oculis eorum ſicut quãdo ſol ſubtrahit ſe à nobis manemus nos obſcurati: ſicq; quód verſemur in denſis tenebris nulla noſtra culpa ſit,

alio

aſio modo intelligere poſſumus iſtos
obſcuratos quia ipſi auerterunt ſe à
Deo luce clariſſima & ſplendidiſſima
& ſic ſicut qui ſole orto ſe abſcondit
ab eo neceſſum eſt vt in obſcuris ſit,
ita illi Philoſophi auertentes ſe à Deo
ſole veriſſimo neceſſe fuit remanere
obſcuratos & tenebris inuolutos. Sed
iſtud non Deo ſed ſuis peccatis acce-
ptum referant quæ meruerũt vt quo
niam ad creaturarum tenebras ſe con
uerterunt ſpreta luce tenebris reſper
ſos, & circundatos inueniant ſe *Dicen
tes enim ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt.*
Oſtenderat Apoſtolus proximis ver
bis quales erant Philoſophi illi in ſuis
intimis dicens quod inſipiens & obſ-
curatum erat cor illorum cuius nomi
ne mens, animus intellectus & volun
tas intelligebantur non enim ſermo
erat de carneo corde quod inſipien-
tiæ non eſt capax, ſed de illo in quo
ſapientia ſuam habet ſedem, nunc au
tem propallat illorum vanitatem nõ
in cogitationibus ſed in illorum ver-
bis & ſermonibus dicens quod illi ia-
ctabant ſe quod eſſent ſapientes non
conſiderantes quod laus in ore pro
prio vileſcit. Nec contenti tantum e-
rant iſtud dicere, ſed quod vanius e-
rat tales reputari & haberi volebant.
Sed quid inde ſequutũ eſt? Quid? Iſtud
profecto quod ſtulti facti ſunt. Mira
res eſt. Ex ſapientia conſequitur ſtulti-
tia? Melius multo ergo erit profiteri
ſe ignorantem quam ſapientem. Vide
ante omnia lector ingenioſe arrogã
tiam, ſuperbiamq. horum hominum
Habentes intellectum obtenebratum
& mentem inſipientem audent buc
cis plenis dicere ſe eſſe ſapiẽtes & vel
le reipſa pro talibus haberi. O quam
bene in eos quadrat veri ſapientis ſer
mo ille qui dicit. Stultus ſi tacuerit, ſa
piens reputabitur. Iſti non potuerunt
intra cor ſuum continere vanas ſuas
cogitationes. Ille inſipiens in corde
ſuo abſconditam habet ſuam inſipien
tiam, iſti inſipientiores illo palam effu

tiunt vt eam notam & exploratã om-
nibus faciunt. Dicentes, inquit Paulus.
Emphaſim habet vocula iſta. Quaſi di
cat Apoſtolus. Dicentes ipſimet. Nõ Prouer. 27.
expectantes hanc inanem laudem ab
alijs audire. Laudet te os alienum, nõ
tuum. Appetere laudem ſane res hu
mana eſt. ab alijs velle laudari inanis
gloriæ eſt, at ſeipſum proprio ore ex-
tollere atque laudare ſummum ſtulti-
tiæ genus eſt. Non legerant iſti homi-
nem illum verè Philoſophum Iobũ
dicimus tam commẽdatum & à Deo
(à quo ſolo vera laus eſt) laudatum qui
de ſeipſo ſuiſque virtutibus ac dotibus
eximijs ac præclaris differens ſic effa-
tus eſt. Si inquit oſculatus ſum manũ
meam ore meo, quæ eſt iniquitas ma
xima & negatio contra Deum altiſſi- Iob. 31.
mum. In quem locum conſulat ſtu-
dioſus lector Diuum Gregorium, nos
ex ocaſione tantum attingimus vt in
ſinuemus per grandem inſipientiam
magnamque vanitatem proprio ore
ſemetipſum laudare. Quod eleganti
metaphora ſignificauit Iob ille bea-
tus quando dixit; Si oſculatus ſum ma
num meam &c. Cæterum non eſt cur
hos homines miremur. Si quidem va
ni iam effecti erant. Quid non aude-
bit loqui inuerecunda vanitas? Si ex a
bundantia cordis os loquitur, qui in-
tus vento vanitatis pleni erant qui fie
ri poterant vt eorum os obmuteſce-
ret? Linguam noſtram, dicebant, mag
nificabimus. Intelligant cuncti præter Pſal. 11.
nos nullos habere mundum ſapien-
tes. Porro ſapiens quis duplici nomi-
ne vel quod ſapientię operam naua-
uit vel quod poſt eam doctam eam
profiteatur alioſque doceat. Ille prior
nomine tantum ſapientis gaudet: at
poſterior nomine & reipſa ſapiẽs me
retur dici. Cæterum Philoſophi illi nõ
nomine tantum ſe eſſe ſapientes di-
cebant ſed & profeſſione. Profeſſores
ſe eſſe ſapientiæ iactabant ſicq. appel-
lari ab alijs, maxime ab imperita plebe
contendebant. O cęcitas magna qui

cua

euanuerunt & quam longiſſime à vera ſapientia (quæ Deus eſt) ſe diuiſerũt reputant ſe ſapientes eſſe & tales ab omnibus haberi volunt. In quo dicãt oſtendunt ſuam ſapientiam? in ſcripturis, aut in illorum libris? Legant qui volent & eos inuenient refertos erroribus multis. Quod eſt ſapientis officium? Nonne per altiſſimas cauſas de rebus ferre iudicium? Nunquid ad eũ ſpectat rimari & ſcrutari altiſſimam cauſam primam docereq. illam colendam & ſuper omnia venerandam? Feciſtis ne vos iſtud qui cognoſcentes illam non vt oportebat glorificaſtis illam? Quæſo dicite ſi ſapientes eſtis & ſapientiæ profeſſores quæ ſapiẽtia vos docuit vt vltimum finem tribueretis creaturæ? Nunquid naturæ lumen? Nequaquam. Quomodo dicitis vos veram ſapientiam attigiſſe? Eſſe tales æſtimandi eſtis quia vos tales eſſe dicitis? Vos de vobiſmetipſis teſtimonium perhibetis. Teſtimonium veſtrum infirmum & inualidum eſt. Dicitis forſan non ſolum vos eſſe qui dicitis ſed & alios dicere. Percontor vel alij ſapientes, vel alij inſipientes, ſi inſipientes cæci male iudicant de colore, ſi ſapientes aut ſunt ſimiles iudices eſſe nequeunt nam & ipſi euanuerunt in cogitationibus ſuis ſicut vos, ſi vero ſunt verè ſapientes vt Paulus vos ſtultos dicent non ſapientes. Verè namque ſapientes illi ſunt qui cum ſapiant credunt & putant ſe non ſapere ſed deſipere. Hoc eſt Pauli egregium documentum. I. Cor. 3. Si quis inquit videtur eſſe ſapiens ſibi ſtultus fiat. Hoc eſt ante omnia ſe ſtultum agnoſcat vt ſapiens fiat. Nemo profectò verè ſapiens eſſe poteſt niſi ille qui prius ſtultus fuit. Conſiderent iſtud qui cupiũt fieri verè ſapientes, nam qui tales mi nimè ſunt non verè dicendi ſunt ſapientes quales ſunt illi qui in hoc ſeculo ambitione & inani gloria aliorũ eſſe cupiunt rectores. Nam regere ſapientis munus eſt. Ex his facile eſt colligere illos prope euaneſcere in cogitationibus ſuis qui dicunt ſe eſſe ſapiẽtes. Quæ maior vanitas excogitari poteſt quam gloriari de ſua quæ non eſt vera ſapientia? Scriptum quippe eſt. Non glorietur ſapiens in ſapiẽtia ſua. Iere. 9.
Sua inquit. Non prohibet gloriari in ſapientia Dei quæ infinitus theſaurus eſt hominibus. Glorietur, inquit ſapiẽs Sapi. 14.
in hoc, quod eſt noſſe & ſcire me. Noſcere enim Deum hæc eſt vera ſapiẽtia. Hæc eſt quæ in plateis clamitat Proue. 1. Pſal. 4.
dicens. Vt quid diligitis vanitatem homines, & quæritis mendacium? Venite ad me. Sed quid inde inſequutũ fuit? Dicat Apoſtolꝰ. *ſtulti*, inquit, *facti ſunt* O miſera, & abominanda ſapientia, quæ in ſtultitiam verſa eſt, illos efficit ſtultos. Vide bone lector quam periculoſa ſit propria æſtimatio. Nulla res eſt, in qua magis poſſit homo errare quam in æſtimatione ſuimet. Cæcus quippe eſt proprius amor: & ſi oculos habet apud illos ſemper aliena minora & ſua iudicant maiora. Augent ſua imo quando non habent arrogãt ſibi aliena. Seipſos metiuntur. Iuxta illam æſtimationem quam habent de Simile.
ſeipſis conferunt ſe cum imperitis vt ſapientiores appareant. Sicut qui nõ eſt albus ſed medio colore coloratus comparat ſe cum Aethyope nigriſſimo & putat ſe album eſſe; & ſicut qui aliquantulum mole grandior eſt ſi ſe componat cum enano homine ſibi videtur gigas: ſic qui modica præditus eſt ſapientia ſi ſe conferat cum ignara plebe ſeſe magnum æſtimabit ſapiẽtem. In his duobus, peccatum eſt à Philoſophis. Primo quidem quæ non habebant arrogabant ſibi. Sapientia vera orbati erant, ipſi verò & ſe habere æſtimabant & dicebãt Aeſtimabant intus & foris dicebant & reſonabant ſe ſolos veram tenere ſapientiam: ſed miſeri quam longiſſime erant ab ea. vera ſapientia non ſibi arrogat quæ nõ habet. Tantum abeſt, vt quæ habet, pro ſua modeſtia diſſimulet. Vbi eſt

vera

vera ſapientia,ibi ſilentium:at quæ vanae ſt,loquax,&garrula eſt.Nec mirũ. Nam vana ſtultum reddit hominem: at ſtultus omnis garrulus eſt,tacere enim non poteſt.Hincque fit vt ſuam ipſemet prodat ſtultitiam. Vide quid hîc Apoſtolus dicat.Dicentes, inquit, ſe eſſe ſapientes,ſtulti facti ſunt.Quid effecit illos ſtultos, an ipſum dicere? Nunquid iam erant ſtulti antequam loquerētur?Erant ſanè,ſed poſtquam loquuti fuerũt dicit Paulus factos fuiſſe ſtultos.Vel quia res in ſcriptura ſacra tunc dicitur fieri quando inoteſcit,& quia dicendo ipſos ſe eſſe ſapiētes nota facta eſt illorũ inſania & ſtultitia,idcirco dixit Apoſtolus, dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, hoc eſt oſtenderunt ſe eſſe ſtultos. Nam dicere ſe eſſe ſapientem eſt dicere ſe eſſe ſtultũ. Nullus quippe verè ſapiens de ſeipſo dicit ſe eſſe ſapientem. Vel alio modo dicere poſſumus quod cũ nemo quantumcunque ſtultus ſit de ſeipſo iſtud cognoſcit(non enim ſi agnoſceret ſtultus foret)ſtultus cognoſcitur & reputatur ab alijs facti sũt ſtulti apud alios.Sed apud quos? Reſpondemus primo apud Deum (Qui ſtultam fecit ſapientiam huius mundi eãque perdidit)& deinde apud alios vere ſapientes à quibus illorum Philoſophorum dicta,& dogmata tantum abeſt vt amplexata fuerint vt tamquam imo veros & mõſtruoſos errores)reputata fuerint.Neque refert quod in hunc vſque diem ſint aliqui qui illos errores hereditarunt ſicque tamquã heredes fouent,ſuſtinent, cuſtodiunt & ſeruant quó ſe oſtendant ſtultorũ fuiſſe heredes.Horum heredes multos habet hęc noſtra ætas. Hi ſunt hęretici qui circa Deum & noſtram fidē multos inuenerunt errores quibus volentes oſtendere ſe ſapientes ſtulti quoque facti ſunt. Animaduertat interim lector ingenioſus hîc quod nõ vno ſolo modo ſed multis efficitur homo ſtultus à ſcientia Dei. Quidam

enim tales ſunt ob cordis ſui elationem &eleuationem.Talis primus Angelus fuit.Alij verò quia nimium inquirendo ſunt curioſi.Scrutator maie
ſtatis opprimitur à gloria Dei. Paulo Pro.ca.25.
Acto.26.dictum fuit.Multę literę te ad Acto.26.
inſaniam adducunt. Nonnulli vero
propter ſcientiæ incertitudinem.Iſaię Iſaiæ.47.
47. dicitur.Scientia tua & ſapientia tua
decepit te.Deinde ſunt & alij qui ſtul
ti fiunt propter praua opera.Sapien- Sapien.12.
tiæ 12.dicitur. Excæcauit eos malitia
eorum.Vnde fortaſſis ob varios iſtos
modos inſaniendi ſapiens illam tam Eccle.1.
vniuerſam protulit ſententiam dicēs;
ſtultorũ infinitus eſt numerus ex quo numero excluſis omnibus alijs ad noſtros Philoſophos nos conuertentes non erit peregrinum hoc loco diſcutere an Apoſtolus intendat ſub hac ſententia compræhendere ſingulos & omnes Philoſophos nemine excepto.Si ſic hunc Pauli locum interpretemur nimium dura & ſeuera eſſe videtur de Philoſophis ſententia.Magna m partem compræhendere ſub his Pauli verbis multis tollerabile videtur ſed omnes nullo dempto durum & ſeuerum videtur eſſe iudicium. Paulus neque dixit omnes,neque quoſdã ſed in genere loquutus eſt de illis.Quare moderanda ſunt hæc Pauli verba & magis intelligenda de multis illorũ quam de omnibus.

Sequitur.

Et mutauerunt gloriã incortuptibilis Dei,in ſimilitudinē imaginis corruptibilis hominis,& volucrũ & quadrupedũ,& ſerpentium.(Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum,in immunditiam:vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis).Quia commutauerunt veritatē in mēdaciũ:& coluerũt,& ſeruierunt creaturę potiuſquã creatori qui eſt benedictus in ſecula amen.

Docet

DOcet hoc loco Apoſtolus quam longe fuerint à profeſſione veræ ſapientiæ ſimulq; declarat opera ſtultitiæ quę iſti egerunt: nec videatur ex malo animo impoſuiſſe eis tãtam notam quanta eſt ſtultitia & ideo oſtendit quò peruenit ſtultitiæ illa vana illa ſapientia Philoſophorum. Sic nam que infatuatum eſt inſipiens cor eorum vt mutauerint gloriam Deo debitam. Verum ſtatim dices. Quę vires tantę efficatiæ fuerunt vt potuerunt à Deo propriam gloriam ſurripere? Nonne Lucifer ille Angelorum primus qui hoc temptare conatus eſt è cœlo miſerabiliter corruit & in ſempiternas pœnas deuenit? Quod tantus Angelus efficere nequiuit præſtare quibit homuncio aliquis? Conari quidem & vadum temtare poterit at in vanum laborabit Quo igitur pacto iſti Philoſophi Dei gloriam mutare potuerunt?

Reſpon. Gloria Dei tripliciter dicitur, vno modo res illa per quam ipſe dicitur glorioſus ſecundum quam acceptionē ipſe eſt gloria creaturę iuxta illud; Tu autem Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. (Pſal 3.) Alio modo accipitur gloria Dei pro claritate quæ à Deo deriuatur, vnde dictum eſt, Gloria Domini repleuit Templum. (3. Reg. c. 8.) Tertio vſurpatur pro glorificatione qua creatura Deũ ſuum vt valet glorificat. Nos maxime putamus Paulum hîc loqui de gloria tertio modo ideſt de glorificatione quam ſicut Deus à nobis habet ſic per nos ea priuari poteſt. Hoc autem bifariam contingere poteſt, altero modo ſi à laude fiat ſilentium ſed hæc ceſſatio laudis impropriè poteſt dici mutatio, nam mutatio aliquam actionem ſonat, quam nõ dicit ceſſatio, alio modo poteſt fieri mutatio ſi honor diuinus Deoq. debitus ad alios transferatur. Sic fieri poteſt mutatio gloriæ Deo debitæ In huncque modum Philoſophi dicti ſunt mutare gloriã Dei. At dices. Et quomodo ſuſtinuit Deus hoc (qui impedire potẽtiſſimus erat) vt ad alienos trãſiret gloria quæ ſummo iure ſua erat?

Reſpon. Vetare hoc quidem poterat qui cuncta poteſt, at noluit tamen ſed alto ſuæ ſapientiæ decreto permiſit iſtos in pœnam ſuorum ſcelerum in tam infandos errores dilabi Neque propterea vel tantillum de ſua maieſtate & gloria eſt deperditũ. Nam ſicut nec noſtris laudibus vel vno pilo Deum facimus maiorem: ſic nec cum ceſſamus vel alteri (cui non debetur) damus propterea Deum cõſtituimus minorem. Totum namque quicquid eſt vel commodi, vel incõmodi in exhibenda Deo glorificatione noſtrum eſt non Dei, qui nihil pro ſe noſtris indiget laudibus vel obſequijs. Videat ergo quilibet quid faciat nam ſuam potius quam Dei rem agit. Sed ſi mutauerũt iſti miſeri homines gloriam Dei iam noſtra intereſt rogare eos vbi nam poſuerunt. Si quidem quod ab vno loco mutatur in alium locum reponi ſolet. Dicite Philoſophi quo in loco repoſita eſt à vobis gloria Dei? Nobis chriſtianis, iam quam dicite: qui prę ſto ſumus ad eam tollẽdam, etiamſi ab inferis eam extrahi opus fuerit: nam portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eam. (Matt. 16.) An fortè ad cœlos tranſmiſiſtis vt Angelorum eſſet quæ Dei gloria erat? Veſtri furti fortè eos cõplices facere voluiſtis? Cœli iam enarrant gloriam Dei & Angeli: (Pſal. 8. Apoc ca. 4. Philoſophi fures gloriæ Dei.) nec vno momento ceſſant clamare dicentes; Sanctus, Sanctus, Sãctus Dominus omnipotens. Non accipient veſtrum munus qui vos planè agnoſcunt fures eſſe & latrones. Vbi ergo repoſita eſt veſtra rapina? Spero dicetis, in terra: vbi fures effodiunt & furãtur. (Matt. 6.) At tam precioſum theſaurũ ſub tam vili elemento repoſuiſtis? Hic beſtiarum & pecorum locus eſt nõ gloriæ Dei. Quod ſi latronum more non pro dignitate rem collocaſtis ſed tantum modo oculcare curaſtis dicite, ſub quo latibulo latet tanta Dei glo-

riæ

ria? Quis locus in terra poteſt eam ſuſtinere? quæ tenebra tantum lumen occultare? Dicite ergo, ne ob veſtram taciturnitatem iam cogamur pluſquã par eſt lectorem detinere. Sed quam reſponſionem ab ſtultis hominibus expectamus? Stulti ſtulte reſpondeãt neceſſum eſt. Nam qualis quiſque eſt talis ſermo eius. Sinamus ergo iſtos, & maiores noſtros interrogemus quĩ dicent nobis quibus dederunt iſti raptores gloriam Dei, cultum, honoremque debitum. Et vt primò ab ore ſapientis ſciamus audire præſtat quod Sapientiæ 14. ſcriptum eſt. In communicabile nomen lignis, & lapidibus impoſuerunt. O cecitatem miſeratu dignam, ô nephandum crimen: à Deo auferre & lapidibus ligniſque concedere? Quis non iraſcatur cum audit rudem lapidem coli pro Deo? Quis tanta eſt refertus patientia vt ferre queat ſtupido ligno Dei honorem impartitum ini? At ſi Angelis dediſſent quidẽ error fuiſſet verum non tantus. Nam ipſi honore multo ſunt digni. Quare durior ſit lapidibus ipſis oportet qui veſtram o Philoſophi non ſentit dementiam. A qua non excuſantur & illi qui iumentis, beſtijs, & ſerpentibus exhibuerunt Dei honorem quos ſi nominatim perſequi vellemus & tẽpus nos defficeret & multis codicibus opus eſſet. Qui hoc latius intelligere cupit Auguſtinum in libris de ciuitate Dei legat, nos Pauli breuitatẽ in hoc loco imitantes tantum ſic attigiſſe nobis ſufficere putamus. Porro hos Philoſophos iam multo ante Prophera Hieremias de hac miranda cæcitate & inſania taxauit cap. 2. dicens. Populus meus mutauit gloriam ſuam in idolum. Expende lector verbũ ſuam. Non dicit Deus gloriam meam ſed ſuam. Nihil minus glorioſus eſt Deus in ſe cùm à nobis non glorificatur quam cum ei cultus exhibetur etiam quantumcumque magnus Ex ſe ipſo habet ipſe gloriam. Vnde ſicut creatura non reddit illũ glorioſum ita nec efficere poteſt eum in glorium. Dicis nunc quid igitur dicere voluit Apoſtolus hoc in loco cum accuſat Philoſophos & vna cum illis Gentes quod mutauerint gloriam Dei. Si a Deo auferri nequit eius gloria, quomodo trãſiuit à Deo ad creaturas? Erat ne res quæ poſſet ab vno ſubiecto in aliud migrare? Quę eſt hęc mutatio? Deus, & omnia quæ Dei ſunt immutabilia ſunt. Adhoc reſpondere poſſumus dicentes geminam eſſe Dei gloriam alteram internam & genuinam quam Deus à ſeipſo habet. Dicis quænam eſt hęc gloria? Reſponſio nihil aliud quam ipſum eſſe verum Deum & nullum alium pręter ipſum. Hæc eſt illa gloria de qua ipſe dicit; Gloriam meã alteri non dabo. Vide quomodo ſuã appellat gloriam quam dicit ſe non daturum alteri. Obijcis, Si ipſe non dabit, dabunt ne iſti ſtulti Philoſophi? An dabit quis quod ſuum non eſt? Promittere vt pote ſtulti poſſent ſed dare nequaquam. Stultorum conditio eſt promittere aliena & quæ ipſi pręſtare nequeunt. Sed ſtultior erit ille qui in ſtultorum promiſſis fiduciam habebit. Promittebat ſibi ipſi ſtultus ille qui multa bona habebat congregata in annos plurimos requiem & vitam dicens. Anima mea habes multa bona quieſce. Et vix finierat hæc verba dicere quando audita eſt vox illa tremenda; Stulte, hac nocte tolletur à te anima tua; hoc eſt vita: bona quæ cõgregaſti cuius erũt? Si Pſalres vehemẽter nos admonet ne fidamus principibus dicens; Nolite confidere in Principibus, neque in filijs hominum in quibus non eſt ſalus, quæ maior dementia eſſe poterit quam confidere in ſtultorum verbis atque promiſſis. Sed miſſos hos ſtultos faciamus & ad illud vnde exiuit noſtra oratio reuertatur. Alia eſt Dei gloria externa quę forſan magis noſtra eſt quam ſua & hęc eſt illa quam creatura (Potiſſimè intel

Sapientiæ 14. — Iere c. 2. — Nota. — Reſpon. — Iſai. 42. — Lucæ, 12. — Pſal. 145.

intellectuales)ſuo exhibet conditori
ſiue mēte,ſiue voce,ſiue facto, & de
Pſalm. 28. hac Propheta dicebat. Afferte Deo
gloriā & honorem;hoc eſt,glorifica-
te Deum.Hanc ei debetis. Et hoc ip-
ſum intēdebat docere magiſter no-
ſter Chriſtus dicēs.Reddite quæ ſunt
Matth.22. Dei, Deo. Quid ſibi vult Propheta
Pſalm. 28. quando dicit afferte Domino gloriā?
Vnde afferenda eſt?Quā habent ho-
mines gloriā vt Deo afferāt?Aurum,
thus,& myrrham attulerunt Reges
Chriſto Domino quia hæc habebāt,
at Angeli de cælo gloriā dicētes.Glo
Matth. 2. ria in altiſſimis Deo. Reuera ſi medi
tatè Pauli verba expendere volumus
Lucæ 2. facilè negotio intelligemus hic Apo-
ſtolum ſermonem facere de externa
gloria Dei quā ipſe à creatura reci-
pit tanquā tributū quod iure Deo eſt
debitum.Hanc gloriam Deus nō ha-
bebat nec ei ſolui poterat ante quam
fieret mundus. Alteram vero habe-
bat de qua ipſe Chriſtus dicebat Ioā.
Ioan. 16. 16.Pater clarifica filium tuum ea cla-
ritate quam habuit priuſquam mun-
dus fieret. De hac non loquebatur
Propheta quādò dicebat afferte Do-
mino gloriam & honorem, ſed de
alia exteriori. Quaſi dicat Propheta.
Afferte Domino gloriā; hoc eſt, ſol-
uite hoc tributum quod Deo debe-
tis.Et quia qui tenetur ſoluere aliquā-
do aut non vult ſoluere, aut cui non
tenetur ſoluit vtroq; modo iniuſtus
& iniquus eſt, ſic iſti Philoſophi ag-
noſcentes gloriæ debitum Deo ſol-
uendum eſſe ſibi arrogarunt alijſq;
creaturis tribuerunt. O ſtulti homi-
nes eò dementię veſtra venit demen
tia,Deum ſua gloria & honore expo-
liatis,quò creaturas veſtiretis? A Deo
aufertis,vt creaturis detis? Cultum &
gloriam ſoli Deo debetis. Dicamus
ergo hanc eſſe gloriam quam Philo-
ſophi mutauerunt:non in aliam,ſed
ab eo cui debita erat, in alios quibus
non erat debita,In homenis miſeros
& mortales ſcilicet & alias etiam crea
turas viſu horrendas tranſtulerunt.
Iſtam igitur gloriam Dei creaturæ
mutare poſſunt ex eo quòd ab eis de
pendet collatio illius. Veruntamen à
Deo remouere & alteri tribuere ſum
ma ſtultitia eſt. Quare poſt quam A-
ſtolus dixit & appellant illos ſtultos
oſtendit quare tales dixerit fuiſſe il-
los. *Quia mutauerunt gloriam incorru-
ptibilis Dei.* Hic effectus aperit & do- Text.
cet illos ſtultiſſimos. Si quis namq;
vellet, vel ſaltim temptaret(ſi res fie- Simile
ri poſſet)transferre à ſole claritatem
& ſplendorē & talpę tribuere nonne
hoc ſumma demētia eſſet? Sic qui à
Deo ſubtrahit honorem & creaturæ
præbet ſtultiſſimus eſt. Vnde neceſ-
ſum eſt vt hoc loco particulam *Et*
vſurpemus loco particulæ quia, vel
quoniam:ſic ſenſus Pauli manet cla-
rus & ratio aſſignatur quare ipſe tam
inſani nota homines Philoſophos
auſus fuerit vocare ſtultos. Non illos
affecit iniuria Apoſtolus:eo quód ta-
les appellauit quales ipſi eraāt. Stulti
erant ſtultos illos nominauit.Sed vn
de cognouit Paulus illos eſſe ſtultos?
Vnde?ex verbis factiſq.Ex verbis,quia
ſemeptiſos extollebāt dicētes ſe eſſe
ſapiētes:ex factis autem quia dederūt
cultū & honorē Deo debitū ipſis crea
turis. *Incorruptibi bilis Dei.* Sol⁹ eſt hic
vnus locus(quod ſciamus) in quo ſic
nominat⁹ eſt De⁹.Paulus alibi appela
uit illū inuiſibilem,& in mortalē.Re-
gi,inquit, ſeculorū,immortali,& inui
ſibili:ſoli Deo honor & gloria. Hic au
tē incorruptibilem.Forſan ſic appella 1.ad Thim.1
re cū Paulo placuit quia de Philoſopho
rū Dijs loquutur⁹ erat qui omnes cor
ruptibiles erāt. Vnde aperuit differē-
tiā inter verū Deū & illos quos ſibi fin
xerāt Philoſophi. Eſt autē Deus ſolus
& omnibus modis incorruptibilis.
Cœlum, & Angeli, partim; hoc eſt,
ab interno principio, corruptionem
neſciunt: at ab externo corrumpi

X poſſunt

poſſunt. Quantũ res habet mutationis tantum habere poteſt corruptionis(omnis enim mutatio machinatur corruptionẽ) & cùm ab externo principio, nempe Deo, omnia mutabilia
Pſalm.101. ſint(mutabis eos, & mutabuntur) ſi omnipotentis manu non conſeruarẽtur mox omnia in nihilũ verterentur. *In ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & ſerpentum.* Quomodo Philoſophi mutauerunt gloriam Deo debitam explanat hic Apoſtolus dicitq. factum eſſe hòc quatenus eam dederũt ſymulachris quæ erant. vel hominũ, vel animalium. Vbi plane vides quomodo iſti reponebant gloriã Dei id ſymulachris circa quę ſymulachra duplicem tenebãt errorem, alterum putantes Deòs eſſe res illas ſignificatas & repręſentatas per imagines illas alterum verò quod exiſtimauerent etiam in ipſis imaginibus latere aliquid diuinitatis propter quod ipſis honorem exhibebãt. Sed non intelligebant miſeri homines calliditatem eius qui ſe transfigurat in Angelum lucis cuius induſtria illa muta ſimulachra aliquando loqui, vel alia ſimilia facere videbantur. Qui enim per ſerpẽtis os primos noſtros parentes tam callide eſt alloquutus ſic per illas
Pſalm. 95. imagines Gẽtilibus de ſuis interrogatis reſpõſa dabat. Quare eleganter à noſtro Dauide dictum eſt; Omnes Dij Gentium Demonia.

Sunt qui admonent hic non eſſe legendum in ſimilitudinẽ per caſum accuſatiuũ ſed legẽdũ eſſe in ſimilitudine. Si enim legitur hic textus per caſum effectiuũ eſt vnus ſenſus ſi vero per acuſandi caſum eſt alius. Si legitur in ſimilitudinẽ ſenſus eſt gloriam Dei conuerſam eſſe in ſimilitudinẽ: ſi autẽ dicim' in ſimilitudine, ſenſus eſt mutatã fuiſſe à Philoſophis & Gẽtilibus gloriã Dei & tributã, traductãq; in creaturas, ſimilitudine; hoc eſt, mediãte ſimilitudine Deorũ quos ipſi adorabãt. Et ſic expũgẽda veniret propoſitio illa, in, à textu. Veruntamẽ cũ in verſione vulgata omnes codices habẽt & legũt in ſimilitudinẽ ab hac lectione nolumus declinare. Vnde credimus(niſi fallimur) Paulũ voluiſſe, illos Philoſophos nõ ſolum mutauiſſe gloriã Dei per ſimilitudines ſed etiam exhibuiſſe diuinos honores ipſis ſimulachris & ſimilitudinibus quæ nõ erãt res veræ, ſed vmbra rerũ verarũ. Et hoc erat maior ſtultitia quã ſi ipſis rebus viuis impẽdiſſent. Vnde vt illos maiori ſtultitia notaret. Apoſtolus dixit eò dementiæ perueniſſe vt gloriã quæ ſoli vero Deo debita erat vmbris creaturarũ etiã didiſſent. Adorabant nãque ſimulachra & imagines: Quorũ hominũ, ſi putas? Bacchi, Veneris, Iouis iunonis: & aliorũ ſimiliũ. Effinxerãt enim homines(melius dices hominũ portẽta) Deos ſibi collẽdas venerãdoſq. nõ modo in ſeipſis verũ etiã in ſuis imaginibus quas participes diuinorũ honorũ faciebãt nõ minus quã illos quorũ ſimulachra erãt. Non ergo volebat inſinuare Paulus gloriã Dei verſam eſſe ſimilitudinẽ quẽmadmodũ vna res dicitur verti in aliã vt aqua in vinũ, ſed dicit ab illis ſtultis ſic fuiſſe mutatã vt quæ danda erat Deo data fuerit ab illis, ſimilitudinibus & imaginibus hominũ, qui potius pro mõſtruis hominũ quam pro hominibus reputãdi erãt. Iſti miſeri homines æquabant in honore mortuas imagines illis quorum imagines erant quo facto nihil excogitari potuit ſtultius. Sed quid miramur coluiſſe hos homines imagines corruptibiliũ & mortaliũ hominũ pro Deo vero? Magis enim multo mirari debemus cũm audimus Paulum dicẽtẽ illos coluiſſe beſtias brutas & rationis expertes & illarũ ſimulachra ideo mox ſubdit *Et volucrũ & quadr. & ſerp.* Repetẽdũ eſt verbum illud in ſimilitudinẽ in quo libet horum. In ſimilitudinem imaginis volucrum, & in ſimilitudinẽ imaginis

gnis quadrupedum, & in ſimilitudinem imaginis ſerpentum. In omnibus iſtis explicatur quæ ſimilitudo erat iſta: non quæuis ſed illa quæ ſignificatur per modum imaginis. Non enim omnis ſimilitudo modũ habet imaginis. Similitudinem inter ſe habens duo homines in facie: ſed vnus non eſt, nec dicitur imago alterius. Similitudines autem falſorum Deorum ſimulachra & idola imagines illorum dicebantur. Harum autem beſtiarum imagines etiam colebrnt diuinos honores eis tribuentes. Volucrum vero nomine intelligũtur aues in aëre volãtes: Aquila, columba, vel Turtur, vel aliud volatile. Quadrupedum autẽ appellatione animalia quatuor pedes habentia qualia ſunt ouis bos, hircus, aries & reliqua huius generis. Et quod omnium maximè ridiculoſum eſt beſtias reptantes ſuper terrã adorauerunt: alij draconem, talpas, & veſpertiliones: alijs verò venenoſos ſerpentes: quorum aſpectus, ne dum mulieres timidas, ſed homines in fracti animi terrent & in pauorem conuertunt. Qui ſolem, lunã, & cœli pulcherrima aſtra venerati ſunt culpa nõ vacant, ſed non ſunt dignitãta quantaiſti. Stultitia ipſa ſtultiores & ipſis ſerpentibus imprudentiores. O ſcelus omni pæna & ſupplicio digniſſimũ! Bos & aſinus cognonerunt Deũ ſuum & homo rationis particeps in tantam prolapſus eſt dementiã vt ſerpentẽ in ſuum Deum agnoſcat adoretq; Deus dixit ſerpẽti quòd à muliere contetendnm erat eius caput: & homines ipſum caput illorum conſtituunt. Fortaſſis Dæmon qui in ſerpentis imagine & ſimulachro delugit & vicit primos illos noſtros parentes eadem aſtutia & dolo curauit vt tantũ honorem ſerpenti impenderent vt peccatum filiorum eſſet nefandius & ſceleratius patrum peccato.

Iſa. 1.

Geneſim. 16.

Hic vnus eſt locus quẽ tertio quoq; verbo ſtatim nobis Chriſtianis obiectãt hæretici & lutherani: quẽ falſò intelligẽtes in aliud extremũ dementiæ venerũt dicẽtes omnes imagines à tẽplo Dei eſſe extirpãdas, nullamq; permittẽdã. Et quia hæc res eſt quæ ad vulgi aures aliquãdo peruenit dabũt nobis hic veniam docti ſi pro informãdis rudibus indoctaq; plebicula edocenda nos in tã futuli argumento aliquãtuliũ viderint immoratos. Et principio quidẽ qui imagines omnino ẽ medio tollere conãtur cõfeſtim ad idolatriã cõfugiũt quã ſequi neceſſe putãt ſi imaginũ vſus in Eccleſia toleratur. Et quia iſti ignari homines ſanctũ, piũque Eccleſiæ ritũ nec poſſunt nec ſciũt in aliud maius in conueniẽs vel periculũ diducere quã ſit timor de ydolatria, ideo ad cõuincẽdos huiuſmodi eorũq; rationes deſtruẽdas nobis ſatis erit oſtẽdere nihil eſſe periculi de idolatria cauſanda. Quo ſemoto ſi adhuc timẽt profecto timent vbi nõ eſt timor. Trepidauerũt timore vbi nullus erat timor. Et vt hæc res fœliciori ſucceſſu incipiatur, explicare eã ab idolatriæ ratione æquũ eſſe putamus. Pronide obſerua tu qui hebete præditus es ingenio vt rectè & ſyncerè in inſtitui poſſis in hac re(. Hos enim inſtituere curamus hic) nam alios qui acri & acuto donati ſunt ingenio hoc certè nõ putamus indigere admonimento. Rudes enim & hebetes ſunt qui in hac re peccare poſſunt: Nã docti citra periculũ omne ſunt. Nõ igitur putes tu qui felicitate ingenij cares idolatriã eſſe quem libet imaginum vſum (quod ſi exiſtimas, nos te quoq; toto cęlo aberrare exiſtimam'.) Sed tãtũ illũ vſũ qui pro fine habet cultũ vel adorationẽ. Sic enim vti imagine vel ad colẽdã aut adorãdã eã ipſiſſima idolatria eſt. Porrò vti ea non aliquo horũ reſpectũ ſed gratia venerã di id quod per talẽ imaginẽ repreſentatur, nec idolatria eſt nec vlla culpa. Nã ſic honor exhibitus vltra imaginem tranſit nec ſiſtit tantũ in ea. Dices

Pſalm. 13.

ces ergo: quorſum igitur attinet vel quid ibi facit imago ſi non ſit in ea quies? Reſpōſio eſt, potiſſimè in hoc negotio habitū fuiſſe reſpectum ad indoctum vulgus cuius tam eſt rude ingenium vt vix eleuari valeat ad ea quæ noſtra vera fides prędicat niſi ad iutum præſidijs imaginū quæ eos ducunt in recordationē & memoriam eorum quæ Dei ſunt & ſanctorum. Hem, dices, hic iacet periculū, hinc naſcitur timor. Nam cùm iſti ſint indocti quid prohibet vt pro ſua rudita re quod imaginatæ rei eſt, vt non ipſi coaccedant imaginibus ipſis? Quare ad tollendum hoc periculum melius

Reſponſio.

eſſet nullis vti imaginibus. Non opus eſt hæc ita fieri ſed melius multo huic periculo ſcimus ſalubre remedium, vt ſcilicet parrochus, & quiuis alius uerbi Dei diſpenſator in hac re diligē tem adhibeat operam vt quoties erit oportunitas plebecula & indoctum vulgus de hac re bene ab eis inſtruatur; & ſi quid eſt periculi in hac re ſub indicetur, quo cognito non errabit indoctus populus. At dices fortè. Hac in parte ſtultiſſimè peccatum eſt ab ipſis Philoſophis qui docti erant: & tu confidis non eſſe errandi periculum in ipſis indoctis? Friuola eſt hæc obiec

Friuola obiectiuncula.

tio. Quippe non par eſt ratio vtrobique. Illi quidem in peccati pœnam in hanc cæcitatem tam miſeram lapſi ſunt: quod & Deus ſic fieri permſit vt clareſceret magis miſerabilis cæcitas & miranda inſania Philoſophorū. In Chriſtianis autem qui non detinēt veritatem Dei in iniuſtitia nec obſcuratum habent inſipiens cor nec ſe iactant de humana ſapientia, ſed humilia de ſe ipſis ſentientes Deum honorant, glorificant, laudant, prædicantque. & pro modulo ſuo eidem gratias quas poſſunt refferunt: in his inquam, nō eſt periculum quòd Deus permittat in tam ſtulta ſcelera ſuum populum ruere & ſuccumbere. Seruat namque Deus eos qui ſui ſunt à tanto malo, maximè ſi ei ſe committunt. Cæterum quia explanationis ratio non permittit nos longiores eſſe vt hoc negotium de imaginum vſu paucis perſtringamus ad huius rei maiorem elucidationem, hoc vnum & alterum pro indocto vulgo adijcere æquum iudicauimus. Alterum eſt vt intelligat & exactè agnoſcat in quem vſum Eccleſia catholica habet imagines: & alterum, vt agnoſcat quam vtilitatem & fructum reportant Chriſtiani ex vſu imaginū. His duobus intellectis ſecuré verſari poterit homo in vſu imaginum etiam ruſticus & ſylueſtris. Vnde ſciēdum eſt Duplicem

Geminus Ymaginum vſus

poſſe eſſe alicuius imaginis vſum, alter vt ſui gratia eam ęſtimet homo veneretur & honoret eo ſolo titulo & ratione qua imago eſt, vel qua pulchra eſt, vel qua aurea eſt, vel quia oculis gratioſa. Et ſic ſi quis eam æſtimaret non prębens illi quicquam honoris diuini, ſed quia oblectatur in videnda ea & quoties eam conſpicit neſcio quid voluptatis & lætitiæ in ſuo animo concipit, huiuſmodi imaginis vſus legittimus & bonus eſt. Sicut n. licet in viſu alterius creaturæ ſiue à natura ſiue ab arte conficta delectari, cur non in imagine pulcherrimè depicta? Vnde imagines ſic conſideratæ nullo honore dignę ſunt ſed æſtimandę ſunt pro valore illarum ſicut aliæ res. Alio modo conſiderari poſſunt imagines vt ſunt aliarum rerum repræſentatiuę & ſic honore dignę ſunt non ſui gratia, ſed gratia rei imaginatæ. Vnde imago ſerpentis nullo honore digna eſt, eo quod ſerpens repræſentatus per imaginē ſerpentis nullo honore dignus habetur. At imago Chriſti, Virginis Marię, & imagines Sanctorum Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, & Virginum dignæ ſunt vt honorentur, tam in templis poſitæ quam in alio loco, tam in papiro quam in tabulis ligneis depictę, quoniam res imaginatæ di-

gnæ

gnæ ſunt honore quomodocũque, & vbicũque ſicuti per imaginẽ repreſentatæ. Et ex hoc intelligere debet qui ignarus eſt quòd ſi imago honoratur nõ hoc fit ſui gratia, ſed gratia eius rei quæ per eam repræſentatur. Quòd ſi quis honorãs imaginẽ eam honore proſſequeretur tãtũ ſui cauſa, hic auferret honorẽ à re cui debetur & eum tribueret cui nõ debetur. Dicis, hic error cadere poteſt in hominẽ ruſticũ, & idiotã quando accẽdit lucernã imagini alicuius Diui vel genuflectit, quãdo videt proceſſionaliter deferri per vicos imaginẽ Dei paræ Virginis. Fateor ſi homo iſte non ſit inſtructus tamen in honorãdis imaginibus: verũ ſi eſt edoctus & modũ ſcit quo Eccleſia imagines veneratur non errabit. Scier nãque quòd eodẽ motu ferri debet in imaginẽ & in rẽ quæ per illã imaginẽ ſignificatur & repræſẽtatur. *Reſponſio.*

Et quia hęc res pro rudi populo aliquãtulũ difficilis eſt illuſtramus iſtud hoc exẽplo palpabili. Viſus videt colorẽ quẽ nõ videret, niſi aër eſſet illuſtratus lumine, at eodẽ actu quo videt colorẽ videt & aërẽ illuminatũ: terminus huius viſionis non eſt aër illuminatus, ſed quod coloratũ eſt, ſed nõ videret niſi mediãte aëre illuſtrato. Sic quãdo aliquis mouetur circa aliquã imaginẽ res imaginata eſt terminus, & ad hãc terminatur illa imaginis veneratio: imago autẽ eſt mediũ non terminus. Vnde ſi exacté res expẽdatur, veneratio & adoratio nõ eſt de imagine ſed rei imaginatæ. Dare autẽ iſtis rebus repręſentatis honorẽ cum eo ſint dignę nulla Deo fit iniuria. Solũ enim vnũ genus honoris Deus ſibi ſeruauit nẽpe latriã ipſam: quod elegãter & claré Chriſtus Demoni oſtẽdit quãdo ei dixit; Vade Sathana, Dominũ Deũ tuũ adorabis, & illi ſoli ſerujes. Alios honores iſtis inferiores nõ vetuit impartiri viris heroicis & ſanctis: & nedum ipſis, ſed etiã illorũ imaginibus: non tamẽ excluſis rebus imaginatis, ſed incluſis. Dicis, & illi đ quibus loquitur Paulus, etiã includebant res ſignificatas p imagines? Fatemur Igitur ſicut nos nõ ſumus idolatræ, nec illi. Iſtud negamus. Nam illi honorẽ & cultum gloriamque Deo debitam ab ipſo abducebant & illis creaturis impendebant. Catholici autem & Chriſtiani à Deo nihil defraudãt cum honoribus eis condignis honorãt Diuos. Sed cũ nunc iam (per Dei gratiam) idolatrię vitium ab ipſis qui Chriſto nomina dederũt penitus alieniſſimũ ſit in abominãdo hoc nefando ſcelere nõ eſt quod immoremur. Vtinam tam procul eſſet ab alijs peccatis populus chriſtianus quã longe eſt ab iſto. Quare iam tempus eſt vt alterũ caput ex illis duobus đ quibus nos tractaturos polliciti fuimus pro doctrina rudiũ dicere aggrediamur. Erat aũt illud ſi recté memores ſumus docere ignatũ vulgus quæ eſſet imaginũ in Eccleſia vtilitas, quis fructus, & quorſum tanta cura ſit in Eccleſia Romana matre noſtra in venerandis Ieſu Chriſti, Virginis, & Sanctorũ aliorũ imaginibus. Sunt igitur imagines in Eccleſia (vt in ſumma dicamus) ad quatuor. Primo ad erudiendos homines præcipué rudes & idiotas quibus imagines ſunt literarũ & ſcripturæ vice. Qui in libris legere neſciunt oculos ſuos ad imagines conuertẽtes in eis legunt. Secũdo imaginũ aſpectus prouocat aſpicientes ad deuotionẽ. Tertiò imagines alliciũt nos ad imitationẽ illorũ ſanctorum quorũ ſunt imagines. Denique quartò imagines geſtorũ memoriæ ſunt, Memoriales ſũt imagines. Quis negare poterit quòd mors depicta nõ ducat nos in recordationẽ illius quæ vera mors eſt? Et quis quęſo eſt tam ferreus & durus qui cõtẽplata attẽté imagine Ieſu Chriſti flagellati, aliquo dolore non afficiatur? At reſpondent Lutherani; Plane iſtud credibile eſt imo experientiæ eſt: ſed hoc fieri cũ periculo idolatriæ. Iſtud

Mathei. 4. *Reſponſio.* *Reſponſio.*

ſomniant hæretici ſed falſiſſimũm eſt. Nam nõ ſunt homines tam craſſi qui non intelligant nõ eſſe illam imaginem depictam quæ paſſa eſt illa tã ta flagella cùm illorum manifeſtò incapax eſſe aſtenditur. Vnde ſi Eccleſia tale periculum in cultu imaginum eſſe agnoſceret, eas non ſuſtineret. Quare ſapientiſſimi maiores noſtri non trepidantes timore vbi nullus erat diuino afflati ſpiritu à tempore Apoſtolorum nunc vſque imaginum vſum in Eccleſia tamquam rem piã & vtilem hominibus tã rudibus quã eruditis ſtatuerunt atq; conſecrauerunt quid quid obganniant hæretici ſycophantę irridentes iſtum imaginũ vſum quem Spiritus ſanctus in Eccleſia inſtituit: ſed Dominus irridebit illos. Iſti nouatores & Eccleſię perturbatores nullum non mouent lapidẽ ad euellẽdos ritus ceremonias & traditiones antiquiſſimas & approbatas à tot tantiſq; Patribus literis & religione ornatiſſimis. Dare tamen debent operam Eccleſiæ Paſtores ſi alicubi ſenſerint in vſu imaginum abuſum vt illum corrigant & vt ſic populus imaginibus vtatur quò per eas glorificet Deum, ad pietatem moueatur, reddatur memor myſteriorum Dei, & ſanctorum, & tandem ad eos imitandos excitetur, moueatur, & impellatur. Quibus finibus ſi quis vſus fuerit imaginibus, ab omni idolatrię labe immunis erit. Et de his hactenus. *Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum.* Quid cõmeriti fuerint Philoſophi quaq; mulctati pæna propalat hoc loco Apoſtolus ne quis putaret tãtã culpã à Deo fuiſſe diſſimulatã. Non enim ad ſolet Deus vel tantillũ malum inultum relinquere, qui ſicut iuſtus iudex nullum ſinit abire impunitum. Hæc namq; eſt iuſtiſſima norma & lex diuinæ iuſtitię vt nullum maneat bonum ſine præmio, nec malũ abſq; ſupplicio, ſine quo ſi relinqueretur impunitus peccator gratum, videretur Deo peccatum quodammodo: quod tantum à veritate abeſt vt ſimul ſint odio Deo impius & impietas eius. Quod quis odit placere ei nõ poteſt. Neq; tantummodo ex æquitate diuina ſed etiam ex cõditione peccantis æquiſſima res eſt. Peccans nãq; cum ſe conuertit ad creata bona ab eo recedit qui omnium bonorum eſt fons & ſummum bonum: & cum ad creaturas oculos conuertit, Deum à tergo ponit. Dare Deo terga & creaturis faciem, eſt ne res quæ poſſit diſſimulari ſine vltione & pœna? Quis hoc dicet? Nec ipſemet qui daturus eſt pœnas aſſerere audebit. Nonne Dauid de tecta ſua culpa à Propheta ſtatim acclamauit dicẽs; Ego ſum qui peccaui vertatur obſecro manus tua in me? Quid ſibi volunt hæc niſi dicere ego me agnoſco dignũ pœna? Et alibi. Delictum meum cognitum tibi feci & iniuſtitiam meam non abſcondi. Ex peccantis ergo parte etiam dignum eſt vt puniatur peccatum. Neque aliud ſuadet etiam ipſe vniuerſi ordo in quo tota eius pulchritudo poſita eſt cuius vtriuſque violatio fit cùm peccatur. Nam peccatum & deturpat pulchritudinem (nec mirum, macula quippe eſt) & ordinem perturbat. Omnia namq; euertit peccator. Cui cùm data eſſet à Deo media ſedes (media enim creatura eſt homo) ipſe tamen propter ſua demerita ad imum deducitur locum. Pulchritudo ergo & ordo quæ præcipua ſunt mundi bona ſi perturbentur per pecti pœnam in ſuum redeunt priſtinũ ſtatum. Quare hæc etiam oſtendunt iuſtam eſſe de peccato quonis vindictam. Verum eſt tamẽ quod cum natiua ſit Deo ipſa miſericordia quę peccatorum eſt diligens aduocatrix non tãtas Deus infligit pænas, quantas cõmeretur peccatum. Miſericordiæ Domini, inquit Propheta, quod non ſu-

Quæ cura de abuſu imaginum in Eccleſiae Paſtoribus debeat.

Quatuor modis oſtenditur iuſtam eſſe de peccatis punitione.

2. Regũ. 24

Pſalm. 31

Threnorũ. cap. 3.

Tren. cap. 3

mus conſumpti. Nom enim ad condignum dant peccatores pro ſuis ſceleribus pœnas quas modo Paulus recenſet vt nos doceat quomodo fuerunt puniti Philoſophi qui gloriam Dei commutauerunt. Propter quòd, inquit, tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum. Multa fuerunt ſcelera Philoſophorum: non vnum tantum erat crimen ſed multiplex. Primò enim veritatem detinebant, Deum, ſicut Deum non glorificabant nec ei gratias refferebant, poſt quæ alia ſunt ſequuta peccata. Nam euanuerunt in cogitationibus ſuis. Superbi erant: iactantes ſe de ſua ſapientia. Et deniq; (quod omnium deterius eſt) Deum contempſerunt. & quantum in ipſis erat eum de ſua ſede depoſuerunt. Hæc & alia multa patrarunt miſeri iſti homines crimina. Quomodo ergo Apoſtolus non dicit propter hęc ſed tantum propter quod? Hic ſermo

Reſponſio.

Pauli poteſt comprehendere omnia crimina recenſita & vnum tantum. Si comprehendat omnia tunc ſenſus eſt propter quod id eſt propter id quod hactenus dictum eſt a nobis de Philoſophorum moribus tradidit illos Deus &c. Et ſic ad nullum definitè hic ſermo refertur peccatum ſed ad omnia ſimul ſumpta. Alio modo poteſt exponi hoc ſic quod referatur ad vnũ peccatum proximè dictum nempe ad mutationem gloriæ Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & aliorum animalium, quę mutatio peccatum idolatriæ eſt, & cùm ſit peccatorum omnium grauiſſimũ ſecundum ſe (nam ex parte peccantis alia poſſunt eſſe grauiora, ideo placuit Apoſtolo ad illud referre ſermonem potius quam ad alia peccata. Adde tu etiam ſic factam eſſe tacitè mẽtionem & aliorum criminum. Nam ſicut dicitur Sap. 14. infandorum idolorum cultura omnis mali eſt initium & finis. Vnde idolatria eſt longo aliorum peccatorum. Includit enim alia peccata multa quæ dicuntur oriri ab ipſa idolatria. Non tamen negãdum eſt fieri poſſe vt aliqua peccata præcedant idolatriam ſicut eleganter docet D. Tho. 22. Sic igitur de omnibus alijs facta eſt tacitè mentio.

S. Tho 1. 2. q. 10. ar. 5. et 2. 2. q. 94. artic. 3.

Saplen. 14.

S. Tho 2. 2. q. 94. art. 4 ad primum

Magna ponderatione digna ſunt hęc Pauli verba tam quòd ſecum difficultatem inuoluũt, tum etiam quia quidam pernicioſè eis abutuntur in falſum ſenſum retorquentes. Prodierunt è ſepulchris hac noſtra ætate nõ nulli Antichriſti diſcipuli & præcurſores qui ſanam & bonam mentem in ijs Pauli verbis deprauare conati ſunt dicentes & colligentes ex hoc loco nullum eſſe liberum arbitrium in nobis, ſed omnia tam bona quam mala Deo tamquam authori fore attribuenda. Ex qua re, ſi ita eſſet, liquido mox conficeretur Deum Optimum Maximum eſſe peccati & malorum authorem, quod tam longe fuit à mente Pauli quam ipſi qui hoc dicũt longe ſunt à veritate. Reuera nec hoc Paulus ſomniauit nec talem blaſphemian (à Chriſto tam ſapienter edoctus) ipſe Deo tribuere potuit Sed dicit hæreticus; Quid igitur ſibi volunt hæc Pauli verba cùm dicit; propter quod tradidit illos Deus in deſyderia cordis eorum: Non audis hos à Deo traditos fuiſſe in Paſſiones ignominiæ? An non eſt Paulus qui iſta dicit? Clarè loquitur Apoſtolus. Si quis traderet quem piam morti vel igni vt combureretur, numquid author mortis & combuſtionis eſſet? Si Deus tradidit illos, quem alium dicemus eſſe authorem præter Deum? Abſit à nobis tantus error. Quare vt hũc tã infandũ errorẽ peſſundemus & radicitus euellamus, aperire oportet in primis Pauli mentẽ, quæ multò commodius aperta euadet ſi ſigillatim eius verba ſpectata fuerint & diligenter conſiderata. Et primò vocula

Reſponſio.

cula illa tradidit, limanda ac diſcutien-
da venit. Sunt ex catholicis nonnulli
qui ſic exponũt. Tradidit hoc eſt per
miſit quaſi alluſerit Paulus ad illud
Prophetæ Pſal. 80. Dimiſit eos ſecun
dum deſideria cordis eorum: ibunt in
adinuentionibus ſuis. Quæ explana-
tio ſi admittatur (vt admitti poteſt)
liberat nos à multis anguſtijs. Deum
enim permitrere mala apud orthodo
xos nihil abſurdi ſonat. Niſi enim
Deus per mitteret, mundus nullum
malum haberet. Neque illum ab om-
ni malo ſeruare tenetur. Deſerere nã
que eum poteſt, maxime exigente il-
lius culpa. Et iuxta hanc intelligentiã
nihil illorum quę hæretici illi collige-
bant infertur. Permittens enim Deus
peccatores abire & ruere in alia pecca
ra, nec tollit liberum arbitrium, nec
author Deus eſt illorum peccatorum
quę per petrant peccatores. Huius au
tẽ permiſſionis cauſa dici poteſt qua
Nota. tenus ipſa permiſſio eſt duriſſimum
ſupplicium peccatoris & durius quam
ſit damnatorum, cúm permiſſio ordi-
netur ad malum culpæ, damnatorum
autem punitio ad malum pœnæ. Sed
ſunt qui hanc explanationem non li-
benter auſcultent eô quod exiſtiment
inter permittere & tradere aliquid in-
terualli eſſe. Nam qui tantum permit-
tit nec impellit nec applicat: at trade-
re aliquem alicui poteſtati vt puniatur
eſt relinquere illum vt puniatur pro li
bito & voluntate punientis. Quod ele
ganter ſanctus Lucas inſinuauit quan
Lucæ. 23. do dixit quòd Pilatus tradidit Chri-
ſtum voluntati Iudæorum vt pro ſua
libidine illum punirent, non præfigen
do certum genus ſuppliciorum: hoc
eſt, vt quas voluiſſent pænas exerce-
rent applicarentq. iuxta deſiderium &
concupiſcentiam illorum. Dira & cru
Dira & cruda ſentẽtia. da ſententia conſtituere inimicos iu-
dices & eis tradere poteſtatem in in-
fligendis tormentis ſecunduum deſi-
deria illorum. Si aliquando permitti-
tur vt homo à ſuo inimico puniatur,
flagelletur, caſtigetur que, verunta-
men non permittitur vt pro ſua libi-
dine & concupiſcentia effreni ſuum
furorẽ & rabiem, & vindictę ſitim cõ-
pleat in illum, nam qui tale fecit pro-
fectò non videmus quomodo non
ſit complex & particeps illius iniqui-
tatis. Crudeliſſimum profecto hoc ge
nus ſupplicij eſt & ab omni humani-
tate alieniſſimum. Sic namque tradi-
ſolent Leonibus, & Tygris pecora &
animalia bruta, vt ſtatim in fruſtra cõ
cindantur. Hanc igitur præſeferre vi-
detur emphaſim vocabulum trade-
re, quam non importat verbum per-
mittere. Quare non videtur commo
dè vnum pro altero vſurpari poſſe.
Additur etiam iſtis quod in Deo idẽ
pollere videntur iſta duo ſcilicet per
mittere & facere. Nam qui cæco ma-
num porrigere poteſt ne cadat, & cũ
in foueam cadere permittit, lapſus il-
lius imputandus venit illi videnti &
permittenti. Deus quoq; benè videt
hominem lumine gratiæ priuatum &
diuino auxilio expoliatum aliud nil
poſſe facere niſi in peccati foueam
cadere, cum ipſe Deus nõ velit ei præ
bere auxilium quo ipſe peccator ne-
ceſſario indiget vt ſe contineat à pec
cato, ſi cadat & ruat à peccato in pec-
catum, cur imputabitur illi qui nec
ab vno ſurgere valet ſine gratia Dei
nec non ruere in aliud? Ad hæc vt reſ- Reſpon.
pondeamus breuiter dicimus falſiſſi-
mum eſſe quod permittere in idem
veniat quod facere. Nam quicunque
facit verè & proprie dici poteſt cau-
ſa eius quod dicitur fieri: qui veró per
mittit aliquid fieri (maximè ſi non te-
netur prohibere ne fiat) non dicitur
eſſe illius facti cauſa, niſi dicamus eũ
fuiſſe cauſam permiſſiuam, quę con-
ditio multum diminuit de cauſæ ra-
tione: imò ineptiſſime dicitur & cau-
ſę nomine gaudet. Et tantum ab eſt
vt permittere & facere nihil habeant
diſtantiæ ut apud orthodoxos recep
tiſſimus ſit hic loquendi modus vide
licet

licet Deus permittit peccatum: & a-
lius iure putatus eſt blaſphemus, ſcili-
cet. Deus facit, vel cauſat peccatum.
Nam ſicut maxima blaſphemia eſt di
cere Deum eſſe peccatorem, ita non
minor eſt aſſerere eundem fore cau
ſam peccati. Quicunque enim eo ip-
ſo quo cauſa peccati eſt, peccator cõ
ſtituitur. Quod ſi dicas; cum res ita ſit,
quomodo audet tantus Apoſtolus di
cere Gentes & præcipuè Philoſophos
illarum traditos eſſe à Deo in immun
Reſpon. ditiam? An hæc non eſt peccatum? Ad
hoc ſolent reſpondere non nulli im-
munditiam iſtam bifariã ſpectari poſ-
ſe altero modo vt erat pœna aliorum
peccatorum (ſaltim idolatriæ) & ſic
cauſatam eſſe à Deo qui hoc ſupplicio
voluit tantum ſcelus punire, & cum
Deus dicatur omnis pœnæ cauſa, illa
quoque immunditia (quę pœna eſt)
dici poteſt eſſe à Deo cauſata: altero
modo poteſt conſiderari nõ qua pœ
na eſt, ſed quatenus culpa eſt, & ſic
Deus non dicitur illius cauſa, ſed no-
ſtra voluntas & pręcedens peccatum.
Vrges tu modo dicens; Ergo Deus pu
nit vnum peccatum per aliud? quod
ſi annuamus & concedamus, iam vi-
demur facere Deum cauſam & autho
rem illius peccati. Nam qui punit, pu
nitionis cauſa dici poteſt. Nos com-
Reſpon. modiorem reſponſionem eſſe puta-
mus ſi dicatur Deum non punire v-
num peccatum per aliud, ſed permit
tere lapſum vnius in punitionem alte
rius. Et hoc nullam inurit Deo notam.
Permittere hominem cadere in ſecũ-
dum peccatum, vocauit hoc loco A-
poſtolus traditionem: ad modum il-
lius qui traditur puniendus alicui po-
teſtati pro illius voluntate. Sic Deus
paſſionibus & concupiſcentijs tradi-
dit illos idolatras, vt effrenis concu-
piſcentia torqueret illos pro ſua volũ
tate & libidine: vt qui rationi obedien
tes eſſe noluerint ſubiecti eſſent effre
ni concupiſcentię. Semper tamen po

tiebantur ſuo libero arbitrio concur-
rente. Alioqnin non magis culpa dig-
ni forent quam bruta ipſa cum bruta
les ſuos appetitus complent. Semper
enim Deus qui author naturę eſt ſi-
nit res ſuaui ſuo & natiuo curſu eueni
re, nulli vim faciens, ſuauiter diſponit
omnia. Quod ſi amplius vrgeas dicẽs
Igitur vtentes ſuo libero arbitrio ex-
tricare & liberare ſe poterant à pœna
illa qua Deus iuſtè illos conſtrinxit &
obligauit? Et quis hoc ambigit? Aliàs
peccator adiudicatus eſſet vt in pec-
cato maneret perpetuo, & vbi cecide
rit lignum ibi eſſet, ſicque reſipiſcen-
di & pœnitendi locum non haberet
quod nedum hæreſim ſapit, ſed etiã
ipſa hæreſis eſt. Sed replicas; Quomo
do ſe extricabit ſi priuatus eſt auxilio Replica.
diuino quo indiget tam ad ſurgendũ
à peccato primo, quam ad cauendum
euitandum que ſecundum? An ex ſo-
lo libero arbitrio iſtud præſtare pote
rit homo peccator? Hoc iuxta ſanam
doctrinam dicere non poſſumus. Nõ
enim tam efficaces ſunt liberi arbitrij
vires, vt per eas homo deſtitutus fauo
re & beneficio quidem diuino, poſſit
ſe a pręterito peccato liberare & futu
ra noua que alia euitare: Secus fruſtra
Dei gratia indigeret. Quod ſi non po
teſt à Deo derelictus, quomodo im-
putantur illi noua peccata quæ non vi
dentur eſſe in poteſtate hominis ex
hoc quod iam ſubſtracta fuit ab eo
in pœnam peccati gratia Dei, quæ ne-
ceſſaria erat ad cauendum ſecundum
peccatum? Iſtud Scoti ſubtile ingeniũ
ſuperauit. Putauit enim ex hoc rectè
ſequi peccatum ſecundum non eſſe
voluntarium, ſed quaſi coactũ & per
conſequens nõ eſſe peccatum. Sed
(citra iniuriam dixerimus tanti Docto
ris) res non ſatis meditate & exacte ab
eo fuit conſiderata. Nam duobus mo
dis intelligi valet hæc gratię ſubſtra-
ctio, vno modo ſic quod ſemel deper
dita & ſubſtracta nulla relinquatur
ſpes

ſpes amplius rehabendi eam, ſicut fit quando quis in læthali crimine exhalat animam hoc eſt moritur in peccato mortali. In hoc peccato ſubtrahitur à peccatore gratiæ beneficium abſque vlla ſpe recuperandi eam. Sic nã que hic homo à Deo eſt deſtitutus fauore vt irreuocabili ſententia dicatur deſertus. Hac lege tam dura & crudeli neminem ſtatuit vnquam Deus in præſenti vitæ quantumeunque grauiſſimum peccatorem punire. Neque etiam illum quem videt in peccatis obduratum, quod ſi ita fieret, Scoti ratio vires & robur haberet. Sed abſit ab animis chriſtianis vt tale quid de Deo ſentiamus. Hac tam crudeli poena illos ſolos punit Deus qui in mortiferis criminibus extremum claudunt diem
Ioan. octa. quibus minatus eſt Chriſtus hanc vindictam dicens. In peccato veſtro moriemini. Alijs vero qui dum viuunt etſi peccatis peccata addunt & eunt de peccato in peccatum, non talem Deus parauit vltionem. Sicut enim in virtutibus quædam progreſſio
Pſal. 83. eſt iuxta illud quidẽ Dauidis; ita in vitijs & peccatis eſt progreſſus vel ſi ma uis lapſus. Nam licet omnia peccata non ſint connexa quemadmodum
D. Tho. 1. 2 q. 73 ar. 1. virtutes (vt rectè autumant theologi) tamen ab vno vitio in aliud facilis eſt prolapſus. Quis non videt quam propenſus ſit homo voluptuoſus & gulæ deditus, ad luxuriam & ad carnis ſpurcitias? Et qui ſuperbus eſt quanta facilitate ad ambiendos vanos honores inclinatur? Et qui iracundus, quã prõ ptè ad rixas & ad impatientiam pro-
D. Grego. uocatur & ruit? Quare elegãter. B. Gregorius illam pronunciauit ſententiã peccatoribus quam utiliſſimã dicens Peccatum quod per penitentiam nõ deletur mox, ſuo põdere ad aliud trahit. Et fortaſſis propter hanc authoritatem non recuſarunt aliqui aſſerere peccata eſſe connexa. Sed propriè loquendo talia non ſunt dicenda. Nã certum eſt quædam peccata eſſe inter

ſeſe contraria in quibus tantum abeſt vt vnum ad aliud trahat, quod ab alio diſtrahit. Auaritia namque non trahit ad prodigalitatem, imo diſtrahit cum ſit alud extremum. Veruntamen eſt eſſe pleraque peccata quæ affinitatẽ magnam habent, vt ex nimio cibo potuque naſcitur mox impudicitia & luxus, quod inſinuauit Apoſtolus quando dixit; Nolite inæbriari vino in quo eſt luxuria. Sed hæc per tranſennam Ephe. 5.
Ad rem igitur reuertentes dicimus Deum nunquam denegare auxilium peccatori, ſed ſemper eſt promptus & paratiſſimus ad præbendam ei manum quo ſurgat ab illo in quo iacet peccato dicens. Reuertere, reuertere, & ſurge qui dormis. Dicis, videmus multo tẽpore etiã ad mortẽ vſq; peccatiſopore grauatos peccatores non euigilare & excitari. Planè fatemur respon.
(& vtinam non tot tantique eſſent ſed per quem ſtat, an per vocantem & ad oſtiũ pulſantẽ, an per illos obturatas habentes aures? Nonne iuſtam habet Deus de iſtis hominibus quærelã quando dicit; Vocaui, & renuiſtis: ex- Prouer. pri.
tendi manum meam & non erat qui aſpiceret? Hæc & alia nonne ſunt auxilia quibus Deus ad ſe cupit trahere peccatores? A quibus etſi beneficium ſubtraxerit gratiæ, vocans illos ad ſe rurſus paratus eſt eam reſtituere. Nõ enim intendebat illos in perpetuum relinquere deſertos & gratiæ expoliatos. Sed dicit peccator; Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Po- Can. 5.
terit ne Aethyops mutare pellem ſuã? Iere. 13.
Poterit quidem. Quomodo? Cape modum. Concius ſit ſui errati, eiuſdẽq. cum poeniteat, ad patrem miſericordiarum ſe conuertat, cum prodigo clamet dicens; Pater peccaui in coelum & coram te: cum publicano di- Luce. 15. Luce. 18.
cat; Deus propitius eſto mihi peccatori: opem diuinam inuocet, & vno cõcludamus multa, faciat quod ipſe ex ſua parte poteſt ſic gratia Dei deſtitutus illi præſto aderit diuinus fauor,

lior, nec tardabit auxilium quo peccator indiget. Quod ſi facere neglexerit, & maluerit in ſuis volutari ſpurcitijs, & ſpurcatus in luto in mundicię perſiſtere, nihil conquetatur niſi de ſeipſo. Non dicat; Deus dereliquit me: Aliā legem video in mēbris meis repugnantē legi mentis meæ, & captiuum me ducentē in legē peccati: con cupiſcentię catena ligatus ſum. Solue vincula colli tui in Felix homo: aperi oſtium cordis tui. In oſtio inuenies auxiliatorem tui. Ipſe ſtat in oſtio & pulſat. Si vis vt ſol ingrediatur, aperi feneſtram cordis tui, vt illumineris & excutias à te tenebras illas quibus obſcuratum fuit inſipiens cor tuum. Ne tardes conuerti, neq; diferas de die in diē. Quò plus tardaueris, plura te inuadent peccata, & minus aptus eris ad recipiendum gratiæ beneficium: pluribus namque eris irretitus peccatis: Quò enim ſubiectum vno contrario magis abundat, tantò ad aliud recipiēdum indiſpoſitum & in capax eſt. Sic minus aptus eſt ad gratiam recipiendam quò pluribus aliquis irretitus eſt peccatis. Concludamus ergo hoc noſtrum propoſitum, dicentes Pauli ſermonē in hoc loco eſſe verum quādo dixit Deum tradidiſſe illos in immunditiam, non cauſando ipſam immunditiæ traditionem, ſed eam permittendo; hoc eſt, illos fuiſſe traditos Deo permittente, non autem cauſante. Et hunc dicendi modum amplexati ſunt grauiſſimi doctores; Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, & alij multi: & ſic ſe liberarunt ab illis monſtruoſis ſenſibus hęreticorum, qui ſtultiſſimè ſomniarunt Paulum hic tollere liberum arbitrium: & quod longe ſtultius erat, ex hoc loco colligere conati ſunt omnium malorum tam pęnę quam culpę Deum eſſe authorem. Miſeri homines vel in hoc loco ſuā prodierunt ignorantiam, qui ſe iactāt ſuper omnes ab eis eſſe intellectas ſcripturas, ignorantes modum vſitatum ſcripturę ſacræ eſſe (notum etiā ipſis nouicijs) quòd cúm aliquid eſt factum Deo tantum permittente, ſcriptura quaſi ſit factum Deo faciente enarrat ac recitat. Et illos quos hic modus latuit, conſequens fuit vt in multis locis ſacræ ſcripturæ hallucinati fuerint: ſicut rurſus forſan inferius adnotabimus fuſius. Quæ ſi fortaſſis lector non percipit, hac ſimilitudine fiet ei planiùs. Quando eſt aliquis medicus qui infirmum aſſumpſit curandum, ſi videt illum minus ſibi obtemperantem eſſe & multum incontinentem ab illis quę ipſe prohibuit ei, quid facit? Quid? ſoluit & laxat ei habenas & permittit vt nociuis vtatur omnibus pro ſuo libero arbitrio, vt à morbo quo laborat minime conualeſcat. Quòd ſi præceps labatur in varios alios morbos, & tandem in mortem incidat; eius mortis medicus cauſa permiſſiua tantum dicendus eſt. Nō enim ipſe ordinauit aut dedit noxia quæ eius necis cauſa fuere, ſed tantum permiſit illum. Sic Deus animarum noſtrarum medicus cupiens mederi noſtris infirmitatibus ſalubres medicinas ordinat, vetat peccata, concedit & ordinat virtutes peccatoribus infirmis: videns illos parum aut nihil curantes de ſuarum animarū ſalute ſuis præceptis non parentes & obedientes, nimium cupientes quæ ſalutis animarum non ſunt, continere ſe ab illis nolentes, tantum voluptates amplectentes, quid facit Deus? quid? laxat illis habenas tradit illos, hoc eſt, tradi permittit in deſideria etiam praua, fœda, immundaq; vt in ſuis corruptis moribus compleant. Quid facit hîc Deus? immittit, impellit, aut cauſat in illis corruptos illos affectus? Abſit, nam ipſe fons & origo eſt omnis ſanctitatis: ſed diſſimulat, permittitq; vt prolabantur in varia turpitudinis genera. Quid hic Deus agit? Profectò oculatè lector ſi rē exactè perpendas examineſq; videbis Deum nihil agere.

Ad Roma. capit. 7.
Ibidem
Apocalip. 3.
Simile.

re. A quo igitur traduntur in deſideria ſua? A ſuis peccatis. Dicis; Quomodo igitur tribuitur iſtud Deo? Iam dictũ retro à nobis eſt quod pro conſuetudine ſcripturę iſtud fit: ſed nunc lubet & aliam addere rationem, eſt autem ſecũda ratio iſtius modi. Paulus iſtud facit vt maiorem immitteret peccatoribus timorem, ſicque maiori & vigilantiori cura à lapſu peccatorum ſe ſe cuſtodirent. Cum enim horrendũ
Hebre.10. ſit incidere in manus Domini maximè viuentis, quo magis Paulus malos & reprobos deterreret, attribuit Deo hanc traditionem ac ſi ipſe eſſet author & factor. Vndè fortè cum potuiſſet Apoſtolus dicere; Propter quod, nempe peccatum idolatriæ, permiſit Deus illos ruere in deſideria cordis illorum, non dixit hoc, ſed ait Propter quod tradidit illos Deus &c. quaſi maiorem incutiens pauorem. Verbum enim tradere durius vocabulum videtur eſſe quam permittere. Nam tradere magis videtur ſignificare inflictam eſſe illis pœnam pro peccatorum meritis quam permiſſionẽ: licet hęc permiſſio quędam poena ſit, non tamen verbum permittere includere videtur, innuere & importare afflictionem poenę ſicut verbum tradere. Sunt namque aliquę permiſſiones ſaltim apud homines ſine poenæ inflictione. Lupanaria permituntur in Reipub. abſque punitione. Et in lege veteri permiſſus erat libellus repudij abſque vlla animaduerſione. Quando verò dicitur aliquẽ eſſe traditũ, inſinuatur illum applicatum fuiſſe ad luendas poenas. Et hoc forte voluit Paulus ſignificare nobis quando dixit; Propter quod tradidit illos Deus in immũditiam cordis eorum. Quaſi diceret. Hac poena affecit Deus illos homines qui cum cognouiſſent Deum non ſicut Deum glorificauerunt nec gratias egerun ſed mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum: propter hoc nefandum peccatum & ſcelus, Deus tradidit illos in hanc poenam ab ipſis benemeritam & illis condignam, vt ſubijceretur ſuis paſſionibus & concupiſcentijs etiam cum ſuimet magna contumelia. Hęc poenæ inflictio commodius multo declarata eſt per verbum tradidit quã per verbum permiſit. Dicis, ſed hæc poena ſimul & culpa eſt. Fatemur, ſed quatenus poena eſt a Deo dicitur inflicta, vt vero eſt culpa alieniſſima à Deo eſt. Nam illud opus, vt poena eſt in eo De[us] agit: vt vero eſt culpa, Deus non agit, ſed tantum permittit: & ſic vno modo referri poteſt in Deum, alio vero modo minime. Nec hoc loco approbamus quod quidam dicũt aliquomodo Deum dici poſſe causã peccati. Nam cum dicitur abſolutè peccatum pro culpa ſolet vſurpari. nã in peccato principale eſt culpa, quod autem ſit poena alterius peccati, hoc peccato accidit. Nam non conuenit per ſe: ſecus omni peccato competeret. Certum quippe eſt quòd primum peccatũ Angeli & hominis primi nõ erat poena alteri[us] peccati. Si verò addatur peccati vt poena eſt cũ hoc addito ſuſtineri poteſt illa loquutio dicẽdo Deum eſſe causã peccati vt eſt poena peccati. Nã hoc pacto à Deo eſt: imo bonum & iuſtũ eſt. Sed ab ipſo loquẽdi modo pręſtat abſtinere, ne detur ſimplicibus & rudibus occaſio & anſa aliquid ſiniſtri & abſurdi de Deo cogitandi. Nã non omnes ſciunt diſtinguere inter peccatum vt poena eſt & vt culpa eſt. Sed horreamus omnem illũ hominem qui auſus fuerit effutire dicereque Deum Opt. Max. eſſe peccati authorem, & hunc ſermonem tã quã ſummã blaſphemiã deteſtemur. A patribus namq. noſtris verè orthodòxis, à multiſq. cõcilijs, & à tota vera catholica ſchola talis propoſitio condẽnata merito fuit & eſt. Neque eam permittere deberent etiam diſpu-

tationis cauſa, ſcholarum præfecti in
conflictibus publicis vt adducatur liti-
ganda & diſcutienda. Tanta enim tã
que manifeſta blaſphemia in contro
uerſiam non debet adduci: ſed ſine
contentione ab omnibus qui ſe or-
thodoxos eſſe putant, recipi tamquã
dogma catholicum debet, nedũ Deũ
non eſſe peccati cauſam & authorem
verumetiam nec eſſe poſſe.

Sed hunc Pauli locum vt miſſum
faciamus hora eſt, quod faciemus ſi
prius tamen de duobus admonitione
dignis hîc à nobis candidus lector ad-
monitus fuerit, quæ ei alluſionis vice
inſeruire poterunt. Alterum eſt vt me
ditetur quomodo Deus pro peccatis
illorum non tradidit illos deuoran-
dos laniandoſque Leonibus, Tygris &
crudeliſſimis beſtijs tam terræ quam
maris abſorbendos. Ionam cęte deuo
Ione. 2. rauit, eo quod Deo iubenti vt iret in
Niniuem vſque, obedire noluit. Da-
Daniel, 14. niel traditus fuit Leonibus deuorãdus.
Iſti vero Paulo atteſtante traditi ſunt
ſuis deſiderijs, paſſionibus, & concupiſ
centijs. Mira res. Illi boni viri erant, &
traduntur crudelibus beſtijs, qui nun-
quam beſtijs dederunt Dei honorem,
& iſti qui ablegauerunt abſtuleruntq;
à Deo cultum, honorem & gloriam,
non traduntur beſtijs ferocibus? Quæ
quæſo eſt hæc Dei iuſticia; maiores
peccatores minoribus punire pęnis?
Nunquid ſecundum delictum debet
eſſe & plagarum modus? Cedo quod
Deute. 25. ſcelus & quale crimen comparari va-
let cum impietate iſtorum hominum?
& tamen tã leui munlcta inuenimur il-
los mulctatos. Reuera non eſt quod
in hac re Deum miremur. Si quidem
Reſpon. ſi has pœnas & ſupplicia quibus affli-
cti fuerunt diligentiſſime ponderare
volumus, luce meridiana clarius repe
riemus multò durius punitos & affli-
ctos fuiſſe quam ſi illos Deus Leoni-
bus & alijs feris immaniſſimis tradi-
diſſet laniandos & deuorandos. Cru-
deliores profecto ſũt noſtræ libidines
& effrenes concupiſcentiæ, quę ma-
gis torquent, cruciant & affligunt quã
immaniſſimæ beſtię. Nam iſtæ ſi deuo
rant corpus, non cruciant animũ, iſtæ
cito peſſundant homines, & vnicam
inferunt mortem: at concupiſcentię
diuturnæ ſunt, ad diem vſque vltimũ
vitæ perdurant. Illæ ſemel occidunt,
iſtæ millies: ab illis multi euaſerunt, ab
iſtis nemo eſt qui ſe abſcondat à calo
re earum: de illis ferociſſimis beſtijs a-
liqui triumpharunt, iſtæ Dauidem, &
Sampſonem viros fortiſſimos vicerũt.
Vis videre quam crudeles, & dirę libi-
dines ſint & concupiſcentiæ in quas
fuerunt iſti miſeri traditi? Auſculta Pau
lum de illis querimoniam facientem. Roma. 7.
Infœlix homo, inquit, quis me libera- ibidem.
bit de corpore mortis huius? Non e-
nim quod volo bonum, hoc facio: ſed
quod nolo malum hoc ago Magnus
tyrannus & duriſſimum iugum eſt fo-
mes peccati & ipſa effrenis concupiſcẽ
tia, maximè in illis à quibus ſubtracta
eſt gratia Dei. In ijs non ratio, ſed ſen-
ſualitas dominatur, & ab ea reguntur,
non à ratione. Subtracta gratia, & gu-
bernante ſenſualitate, quid indę ſpera
re poſſumus niſi peccatum? At ſubie-
ctũ eſſe peccato, crudeliſſima res eſt.
Vnde experimento comprobamus
homines qui ratione non ducuntur,
crudeliores eſſe ipſis feris & beſtijs.
Nec mirum. Nam quod homo ani-
mal manſuetum ſit, à ratione habet:
quod autem ferox & crudele à ſenſua
litate, per quam ſenſualitatem non ſo
lum homo alijs crudelis eſt, ſed etiam
ſibi ipſi. Factus ſum mihimetipſi gra- Iob, 7.
uis, dicebat quidam. Grauius igitur fla
gellum & ſupplicium quo Deus in
hac uita punit peccatores, eſt tradere,
hoc eſt, mittere illos in deſideria cor-
dis eorum maxime in deſideria im-
munda, & impudica. Neque refert
quod peccata carnalia ſint minoris
culpæ: nam ſi ſunt leuioris culpæ, ſunt
tamen maioris ignominiæ et contu-
meliæ, et magis nos aſſimilant brutis
anima

animalibus quam alia. Et hinc factum
eſt quód Deus potius permiſit illos
Philoſophos prolabi in hæc peccata
quam in alia: hæc enim ſunt quæ ma
gis maculant & infamãt nobilem ho-
minum conditionem. Qui namque
perſequuntur talia deſideria, fiunt ſi-
Pſal. 31. cut equus & mulus in quib⁹ non eſt
intellect⁹. Imò aliquãdo equus & mu
lus (vt ita loquamur) honeſtiores, ſũt
quibuſdã hominib⁹ in ſuis voluptati-
bus capiendis: nam naturę limites nõ
tranſgrediuntur illa irrationalia ani-
malia, ſicut vſu venire videmus in
quibuſdam miſeris hominib⁹: qui vt
ad vnguem compleãt ſuas libidines,
naturæ modum excedunt & præter-
grediuntur. Concludamus ergo & di-
camus non ad lenes poenas condem
natos fuiſſe idolatras & vanos Philo-
ſophos, ſed ad crudeliſſimas, quãdo
Deus dimiſit illos & permiſit in ſua
praua deſideria labi. Nã durior crux
dum viuerent eis tradi non poterat.
Quare iuxta ſua merita poenas dede-
runt. Hoc vnum nobis viſum eſt dig-
num vt à quocunque lectore animo
meditaretur: cuius meditatio vna cũ
Dei ope ſufficiens eſt ad frenandas
noſtras concupiſcẽtias. Adiuuet nos
Chriſtus Ieſus qui non vult homines
Lucæ 11. perire, & in hanc tãtam calamitatẽm
perduci. Et ne nos inducas, o piiſſi-
me Ieſu, in has tentationes, ſed libe-
ra nos ab hoc tam duriſſimo malo,
ab aliiſque omnibus Amen.

Porró alterum quod hoc loco cõ-
templari debet lector in hac animad-
uerſione horum Philoſophorum,
eſt Dei miſericordia & benignitas,
qui non infligit poenam aliam prętet
illam quam ſibi accumulant peccato
res. Audi patrem noſtrũ Auguſtinum
clamentem. Iuſſiſti Domine & ita eſt,
vt ſemper ſibi ipſi ſit poena, in ordi-
natus animus. Vnde ipſemet pecca-
tor ſui eſt tortor & carnifex. Suo ſe iu-
gulat gladio. Ipſe ex multis filis hoc
eſt, peccatis, componit & conſtruit
funem quo ſtrangulatur, Dicis, & ro-
gas; Quomodo conficitur iſte reſtis?
Reſponſio eſt; quãdo cito deſerere
non vult peccatum, vnum parit aliud
& illud aliud: ſicque fit peccatorum
catena & funis. Funes peccatorum,
clamabat Pſaltes, circũplexi ſunt me Pſal. 118.
Quando Deus permittit hunc fieri à
peccatore funem, priuatur ipſe gra-
tia præueniente: imò & ſubſequẽte.
Illam peccator ſuo peccato reiicit à
ſe: per quod indignus efficitus altera.
Vnde veriſſimum monſtratur illud
beati Auguſtini proloquium quo di-
xit Deum non prius eſſe deſertorem,
quam punitorem. Homo namque
prius deſerit Deum quam deſeratur à
Deo. Vnde ſi rem meditatiſſimé rima
ri & ſcrutari volumus, inueniemus
quód peccatore nõ derelinquẽs pec-
catum ipſemet ſpõtaneé ſe dat effre-
ni concupiſſentiæ. Nam ſecundum ra
tionem ſe & ſuas actiones regere nõ
vult, ſed deprauata voluntate impe-
tum motus & deſideria ſenſualitatis
mauult ſequi & amplexari. Sua igitur
ſponte rationem quę domina eſſe de
bebat, effrenis concupiſcentiæ ancil-
lam & ſeruam facit. Quare melius di
ceremus illos à ſeipſis immũditię tra-
ditos quã a Deo. Hanc namque capti
uitatem ſiue ſubiectionẽ ipſi ſibimet
Influxere, Cæterum quia Deus præſer
uáre illos poterat á tanta miſeria &
non fecit: (& hoc iuſtiſſime) ideo di-
xit Apoſtolus iſtud à Deo iuſto ſuo iu
iudicio permiſſũ fuiſſe. Qui n. rationi
parere noluerũt, ęquiſſimũ fuit vt ſen
ſibus & paſſionib⁹ ſubiicerẽtur. Et in
hac animaduerſione relucet quoque
Dei miſericordia, quæ ſuper exaltát
iſtud de illis iudiciũ. Merebãtur nam-
que in nihilum redigi cùm conſeruã
tur in eſſe, (& ſi infaelici) apparet &
oſtẽditur benigniſſima Dei miſericor
dia, quam nos ſupplices implorárе
debemus in dies ne in tam in foelicẽ
miſeriã perducamur fortaſſis noſtris
peccatis eam nõ minus exigentibus.

Sequitur in text. In deſideria cordis eorum in immunditiam.

OStendit Apoſtolus illos Philoſophos prius fœdata habuiſſe corda ſua vitiorum ſordibus quam ſint tradiri à Deo in immunditiam. Quod nō ſine myſterio putamus eſſe factū ſiue dictū ab Apoſtolo. Nam ſic magis reos illos facit & Deū ipſum à cauſa peccati excuſat & excludit. Ipſi quippe iam erant parati, & ipſas immunditias amabant, imo hortatim opere complere pet optabāt. Ad iter accincti calcaribus non egent. Videns ergo Deus tam inclinatam & propenſam eorum voluntatē ad malum, ſic eos abſque freno in ſuas prauas concupiſcentias ruere paſſus eſt. Qua in re ſic Dn̄s eum iſtis egiſſe videtur quemadmodum agit medicus, qui omnia cōcedit, etiam noxia, illi infirmo qui ſalubria & conferentia recipere renuit: de quo cum non bene ſperet, non videtur ei eſſe crudelitas, ſi amplam dederit illi omnium ciborum licētiam. Si enim infirmus nulla ductus ratione ſed potius animi paſſione, omnibus medelis quæ valent ad ſuum morbum, repulſam. Dat & tantum contrarijs & peſtiferis rebus vti vult, culpandus profectò non eſt phyſicus ſi cum illo conſentiat. Imputetur illi ſi ſuimet homicida eſſe vult. Sic in propoſito, Deus iam docuerat eos quid bonum, quid ve malum; & hoc fugiendum tamquam animæ necem, illud verò amplectandū: ſi ipſi poſtea verſa vice malum bonum dixerunt & è contra, nos certè neſcimus in Deum culpā retorquere ſed tota eſt illorum; quorum vnicuique bene quadrat quod Propheta dixit. Perditio tua ex te Iſraël: tantummodo ex me auxilium tuum. At dices, non ne miſericorditer cū illis egiſſet Deus ſi ſic paratis ad mala patrāda manum ſuæ miſericordię ſuppoſuiſſet ne caderent: & hos (qui veloces habebāt pedes ad malum) freno detinuiſſet? Nōne miſericorditer ſic actum eſt cum Paulo qui aliquando iſtis ſimilimus erat? An abbreuiata eſt manus Domini, vel miſericordia Domini tota eſt Pauli? Et ſi corporum medicus hoc freneticis infirmis non præſtat, ſed eos vt volūt mori permittit, hoc Deū facere minime decet: quoniam omnia mundi corpora non æquāt vnius animæ iacturam, & quod interdum conceditur corpori, maxime eſt negandum animę, cuius valor tantus eſt vt ſolus qui eam fecit dicere ſciat. Alia ergo videtur habenda ratio de anima rū quam de corporū ſalute. Et quod magis hanc rem firmat, eſt medicorum in efficiendo potentię diſparitas. Nam ille, corporum videlicet prout vult mederi non poteſt: verum hic, ſcilicet animarum (qui ſanat verbo omnes infirmitates noſtras) non minus facilius eſt ei dicere paralytico; ſurge tolle grabbatum tuum & ambula, quam dicere remittuntur tibi peccata tua. Aequiſſimum ergo fuiſſet ſi Deus ſic miſericorditer eum illis egiſſet. Nos quidē (& ſi velimus) haud inficiari poſſumus ſummam eſſe miſericordiam detinuiſſe tam paratos & promptos homines ad malum ne ſic in tot tantaque ſcelera tam effrenes prolabe tētur: at quòd non ſic ſit factum, conſilium fuit diuinum, in quo cum nemo conſiliarius ſibi vnquam extiterit, proinde ad hoc deſideram⁹ hominem qui huius clauſi libri ſigillū nobis aperiat. Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit: inquit ille diuinus Propheta? Et in hoc negotio, noſtram debemus fateri inſcitiam. Nam non videmus aliā cauſam proprié ob quam Paulo data ſit hæc miſericordia Domini & non iſtis, præter diuinam voluntatem ſic volentem. Quoniam hoc etiam non minus eſt extra propria merita quam ipſa

Simil. Oſee 13. Ioan 5. Reſpon. Iſaye 40.

ipſa prędeſtinatio (de qua inferius erit ſermo.) Et idcó quæ magis veré & propriè aſſignari poteſt diſcriminis huiuscauſa, eſt ipſa Dei volūtas: quæ ſi vnius miſereri vult, & alterius non, non propterea cuiquam iniuriam facit. Quoniā ſi æqua lance hoc ponderare volumus, offendemus certè neminem eſſe, qui debitam aſſequutus ſit miſericordiam: nec aliquem dabis, qui indebitam paſſus ſit iuſtitiam. Quare vtrique amplam ſatis habent anſam laudandi datorem: alteri de miſericordia gratias reddentes, alteri vero de iuſtitiā Deū glorificantes. Sicque illorum quilibet cum Dauide cantare poterit; Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Fatemur igitur magnam eſſe miſericordiam continere peccatores ne ruant in peccata, ſed ipſi non fuerunt meriti, nec Deus hoc eis debebat. Vnde cum voluntariè (& non Deo impulſore) peccauerint, nulla eis fit in iuſtitia ſi à Deo relinquantur. Quippe dignos ſe præbuerunt quibus deneganda eſſet miſericordia, & infligēda iſta pœna: quæ congruè & debitè inflicta eſt. Nam ipſi habentes Dei cognitionem, noluerunt ſe diſponere ſecundum eam: idcirco meruerunt hanc pati pœnam. Aequum & congruum quippe fuit, vt qui noluerunt ingredi viam quam lumē naturę eis monſtrauit, ſubijcerentur effreni concupiſcētiæ, & in vijs eiꝰ relinquerētur, vnde fateri cogerentur dicere quod in lib. Sap. de eis ſcriptum eſt. Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis: & ambulauimus vias difficiles. Mentiuntur tamen cúm aiunt; Immò veritatis non illuxit nobis. Illuxit quidem lumen ſignatum ſuper illos: ſed ipſi auerterunt, oculos ſuos diligētes potius ſenſualitatis tenebras. Quare iure derelicti fuerunt in illis. Et has tenebras concupiſcentiæ vocat hic Apoſtolus deſideria cordis. Veruntamen vt hunc Pauli locum penetrare melius valea-

Pſal. 100.

Sap. 5.

Pſal. 4.

mus, varia eſſe deſideriorum, ſiue concupiſcentiarū genera obſeruare oportet. Alia ſunt quæ non apparent fœda & immunda: alia quæ nedum impudica apparent, ſed reuera talia ſunt. Prioris claſſis ſunt mundana glōria, fama, potentia, dominatio, fauſtus, pompa, illuſtris ſanguis, diuitiarum abundantia, honorari ab omnibus tenere primas cathedras, vocari ab omnibus rabbi, & alia quæ huiuſmodi farinæ ſunt. Hæc ſunt deſideriæ effrenis ſenſualitatis, ad quæ procurā da impellit allicitque peccatum. Peccatores namque ſunt qui iſthæc vana diligunt: de quibus diuinus Pſaltes ſic loquitur dicens. Filij hominum vſquequo graui corde? vt qui diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Et meritò ad filios hominū ſuum dirigit ſermonem. Siquidē ipſi ſunt qui anhelant ad hæc mundi gaudia vana. Nam qui ſunt filij Dei, hæc floccifaciunt, & ea vt ſtercora arbitrātur. De quorum numero noſter Apoſtolus vnus erat. Audi illum palam dicētem Omnia arbitratus ſum vt ſtercora, vt Chriſtum lucri faciam. Et non immeritò vocat. Propheta hos homine filios hominum & non homines. Mali & praui filij hominum eſſe poſſunt: ſed non ſunt homines. Homo enim qui (teſte Philoſopho) ratione & arte viuit, dicitur qui vero inhiat & concupiſcentijs & voluptati operam dat: Is potius beſtię nomē meretur quam hominis. Non igitur appellari qui ſectantur deſideria concupiſcentiæ homines merentur, ſed homines corde grauatos. Vani homines corda ſua habent grauata tam culpa quam pœna. Peccata onera grauia ſunt, & importabilia. Dicat iſtud patientiſſimus Iob. Cur non tollis, inquit, peccatū meum: & quare non aufers iniquitatem meam? Cua bone vir cruciaris? quid habes? dic nobis? Dicit. Nimiū grauor. A quo? cedo? Reſpondet. A peccati onere. Factus ſum mihimet ipſi

Pſal. 4.

Ad Philip. 3.

Iob. 7.

ipſi grauis. Magna calamitas à ſei-
pſo grauari. Vide lector quomodo
ſibi ipſi hoc grauamen aſcribit non
alteri. Quando quis ab alio graua-
tur, appellationi locus eſt à futuro
(vt vulgo dicitur) grauamine: ſed
quando à ſeipſo, quò ibit in felix
homo? Ad quem confugiet? Quo-
cunque ſe vertat ſecum adducit gra-
uamen. Ad cœlum leuare oculos
non valet: nam graue non ducit ſur-
ſum, ſed deorſum impellit. Talis enim
eſt eius naturalis impulſus. Alio enim
ducere non valet peccatum niſi ad in
Pſalm.54 feros. Ille eſt locus eius: in illumque
remittit Propheta peccatores dicens.
Iob.17. Deſcendant in infernum viuentes.
A grauitas. Et dicat qui in peccato eſt: Infernus
domus mea eſt. Alia grauitas cordis
eſt quæ pœna dicitur, quæ iure ada-
ptari valet effreni concupiſcentiæ de
qua forſan Sapiens dixit eam deplo-
rans; Graue, inquit, iugum ſuper fi-
Eccleſia.40. lios Adam à die exitus de ventre ma-
tris eorum, vſque in diem ſepulturæ
in matrem omnium. Conſidera ho-
mo miſer quicunque ſis tuam tam
diuturnam & longam miſeriam: à
die natiuitatis, vſque ad diem mortis
duraturam. Ortus principium eſt, fi-
nis verò mors. Quid tam longum
onus portare poterit? Onus profecto
Actorum 15. eſt quod nec nos, nec patres noſtri
portare potuerũt. Ceterum alia ſunt
deſideria effrenis cõcupiſcentiæ quæ
verſantur circa immunditiam: & de
iſtis loquitur hic Paulus. Quare non
fuit contentus dicere illos traditos
fuiſſe in deſideria cordis ſui vel cor-
dium ſuorum, ſed adiecit in immun
ditiam vt genus deſideriorum aperi-
ret. In genere dicit nunc, poſtea in
ſpecie. Quare non multum ad Pau-
li mentem eſt quod quidam dicunt vi
delicet hoc in loco Paulum nomine
immunditiæ intelligere aliquem ſin-
gularem lapſum carnis: forte illum
qui dicitur mollicies. Sed multo ger-
manior eſt ſenſus ſi dicamus hic Pau-
lum tantum explicare in genere de-
ſideria illorum immunda & impudi-
ca. Iſtis deſiderijs tradidit illos Deus,
non alijs quæ & ſi veniant à concu-
piſcentia effreni, tamen honeſtiora
videntur, & non ſic infamant homi-
nes quemadmodum iſta quibus ho-
mines ſimiles beſtijs redduntur. Imò
peiores beſtijs qui habentes deſideria
carnalia cogitationes pollutas habẽt,
in labijs verba turpiſſima, in factis &
manibus impudiciſſimos actus ope-
rantes, & inter ſe ſe illam immundi-
tiam (quæ nominari indigna eſt)
perpetrantes. Hæc ſunt deſideria in
quæ Deus permiſit illos ruere. Sed
dicis; Culpam ob quam? Contem-
plare pœnam, & ex ea conijce & col
lige culpam. Auſculta proceſſus me-
rita & ex eis perſpicies iuſtam Dei vin
dictam. Longum eſſet omnia deme-
rita diſcurrere: ſed compendio tibĩ
tradimus, ne plus iuſto prolixiores ſi-
mus. Demeritorum illorum hęc ſum
ma eſt. Illi detinuerunt veritatem Dei
in impietate, & in iniuſtitia: cognoſcẽ
tes Deum, non ſicut Deum glorifica-
uerunt, nec ei gratias egerunt: eua-
nuerunt in cogitationibus ſuis, iacta-
bant ſe de ſapientia, obſcuratum ha-
bebant inſipiens cor. Sed hæc nihil
ſunt. Audi quod nefandiſſimum eſt.
Illis non contenti, mutauerunt glo-
riam in corruptibilis Dei in ſimilitudi
nẽ imaginis corruptibilis hominis, &
volucrũ, & quadrupedũ & ſerpentiũ.
Quis iſt hæc ſuſtinere poſſet? Videns
Deus (qui patiẽtiſſimus eſt in diſſimu-
landis hominũ peccatis) ſuã gloriam,
honorẽ, cultũq; ſibi ſoli debitum trãſ-
ferri, dariq; hominibus, beſtijs ſerpẽ
tibus, lapidibus, tyrãnis; ſoli, lunæ; &
ſtelis: idolis, ſimulachris lignis, dæmo-
nibus & rebus pudendis: ab alto iſta
intuens contemplanſq; quôd de ip-
ſo nulla iam fiebat mentio nulla e-
rat recordatio quaſi à patientia vi-
ctus à ſua excitatus iuſtiſſima ira
ne tanta & tot faſcinora & ſcele-

ta pro iſtis recenſitis & alijs merito recenſendis propter hæc omnia tradidit illos Deus in deſideria iſta immunda vt per hęc punirentur & pœnas non condignas (multò namque maiora erant commeriti) punirentur. Mox inſurgis dicens. Hoc ipſum iſti optabant , optatum dedit Deus ; non videtur hic accommodus caſtigandi modus. Fortet tibi ſic apparet : ſed reuera non eſt. Con ſu pan ſe lo coman (vt noſtrates dicunt) cum ſuò pane comedant proſit illis. Dedit quod optabant ſed non in bonum, ſed in illorum crucem & malum. Beſtias coluerunt: à beſtiarum veneno percuſſi ſunt. tyrannis honorem præſtiterunt: ſub tyrannide concupiſcentiarum comprehenſi ſunt. Gloriam Dei mutauerunt: & ipſi mutati ſunt in beſtias, & ſi non natura, vita tamen & moribus. Deum verum ſpreuerunt : & ipſe illis par pari retulit. Spreuit namque illos in his in quibus illum contempſerunt : vt pote in fœdis deſiderijs cis demmet Deus te de ſuis vindicauit inimicis. Et ſic ad impletum eſt quod per Prophetam dictum erat ab eo , nempe ; Vindicabor de Iſayæ 1. inimicis meis. Sed hoc quomodo fiet? Reſpondet; Cùm inimicis meis. Inimici erant homines illi : vt pote, peccato irretiti. Et inimica ſunt deſideria immunda Deo, qui eſt omnis munditiæ limpidiſſimus fons. Sed requiret fortaſſis à nobis acutus lector, quid cauſæ fuerit quòd Paulus hoc in loco non fecerit mentionem de alijs peccatis illorum , ſed tantum de carnalibus? non de ſuperbia, non de auaritia, non de iactantia, nec de ambitione : nam iſtis etiam contaminati & inuoluti erant. Ad hoc forte reſpondere poſſunt multi dicendo ideo hæc peccata diſſimulata fuiſſe ab ipſo Apoſtolo eo quòd iam de iſtis taxauerat illos quando dixit illos euanuiſſe, & quando dixit effectos eſſe ſtultos, de ſua ſapientia præſumentes. Sed nos libentius aliam ſequi volumus cauſam & rationem. Nam quod expectabat ad illa vitia iam Paulus inferius expreſſe impingit illis. Exiſtimamus igitur Paulum mentionem feciſſe de carnalibus quia iſtis magis ipſi affecti erant & maiorem pudorem incutiebant. Nam ſicut iam alias adnotauimus & doctrina B. Gregorij eſt, D. gregor. peccata carnalia eſſe maioris eru- D. Thom. beſcentiæ. Et rationem aſſignat B. Thomas Iſaiæ. 1. Quia inquit ſunt ſecundum potentias ignobiliores & maximè materiales. Ed id circo vt aggrauaret magis culpam illorum mentionem fecit carnalium peccatorum de quibus maiorem ſolent homines habere erubeſcentiam. Meminit quoq; deſideriorum & non factorum , vt nos doceret Deum vindictam ſumere non ſolum de peccatis manifeſtis ſed etiam de cogitationibus occultis. Tametſi mox iam prorumpat in verba , illorum turpia facta apalam oſtendentia, cùm ait ; *Vt contumelijs afficiant corpora ſua in ſemetipſis.* Declarat hoc loco Apoſtolus de qua immunditia loquitur. De illa, inquit, loquor quæ eſt digna & plena ignominia ; qualis eſt illa quæ fit contra naturæ honorem. Qui hanc veneream immunditiam operantur turpibus , fœdis , & immundis ſordibus inficiunt ſua corpora. Quæ immunditia tam eſt infanda, vt vel ſolum eius nomen caſtas & honeſtas offendat aures. Vnde Paulus vitij fœditatem abhorrens, illud proprio nomine non eſt auſus nominare , ſed quadam circumloquutione vſus eſt vt verecundè tam peſſima illorum vitia aperiret. Afficere corpora ſua contumelijs (bona pace lectoris dixerimus) non eſt aliud quam ſodomitas eſſe à quo nomine abſtinuit Paulus pudoris gratia.

Circa

Circa hæc verba conſideranda dili
genter non nulla veniunt conſidera-
tione digna. Et primò quidē conſide
randū venit quanta fuerit iſtorum ho
minū ſtultitia ac demētia qui propria
corpora & non aliena voluerunt affi
cere contumelia. Dignum profectò
amentiæ præmium & ſupplicium: vt
per ea quæ quis peccat torqueatur.
Peccauerāt igitur iſti in corpora ſua:
Sunt quædam peccata quibus pecca-
tor dicitur in corpus ſuum peccare
quando ea committit, vt qui fornica
1. Corint. 6. tur in corpꝰ ſuum peccat ait Apoſto-
lus. Quid dicturus erat de turpiſſima
foeditate quam illi committebant in
ignòminiam? Iam vides iſtos non ſo
lum traditos fuiſſe in deſideria praua,
ſed etiā in actiones ſiue actus immun
dos & contumelioſos quibus infecta
fuerunt corpora illorū. Nec mirum.
Ex talibus enim deſiderijs (& non im
peditis) quid aliud conſurgere & eue
nire poterat? Ex mala arbore erat ne
ſperandus fructus bonus? Ex radice
corrupta quid pullulat niſi quod cor
ruptum eſt? Cor illorum, hoc eſt, ap
petitus, (cordis nomine hic ſenſuali-
tas intelligitur) infectus & maculatus
erat ſpurcitijs varijs. Ex maculato pro
Iob. 14. dire ne poterat immaculatum? Quis
poteſt facere mundum de inmūdo?
Maculauerunt iſti ſua corda primum
fœda habentes deſideria, & ſubinde
ora & manꝰ, hoc eſt, verba, & facta.
Si Deus de illis qui manus plenas ſan-
guine habebant, maxime conqueri-
Iſaiæ 1. tur (vt Iſaias cap. 1. ſcriptum reliquit)
quid facturus eſt cum illis, qui non
ſanguine (qui aqua mundari poteſt)
ſed innominā da turpitudine manus,
& tota ſua corpora deturpāt & macu-
Pſal. 118. lant? Si Propheta atteſtāte, beati ſunt
immaculati, polluti, & maculati quid
erūt? Sed quid allegamꝰ diuinū vatē?
an nō dixit ille qui totus eſt mundus,
Matth. 5. Beati mundo corde, quoniā ipſi Deū
videbūt? Immūditia oculos claudit.
Oculꝰ immpudicus, impudici cordis
In regula. eſt nūcius, ait beatus Auguſtinꝰ. Qui
claros habere cupit oculos, vt habeat,
lauet, mundet, purificetq; prius cor
ſuum. Abluat illud, ſi Deum videre
cupit. Sed heu dolor, multi ſe abluūt, Cantico. 5.
ſed non dicūt illud Laui pedes meos:
quomodo inquinabo illos? Abluunt Perſeuerātia opus eſt.
ſe aliqui tempore poenitentiæ, quo
peracto mox ad ſordium maculas ſe
conuertunt Luxus peccatum dimiſe-
rant, ſtatim concubinā repetunt: vo
luptatibus operā dant. Inutilis lotio
& vana ablutio iſta eſt. Quomodo ſit
abluēdum cor noſtrum elegāter ſatis
nos docet Hieremias Propheta dicēs
Laua cor tuum à malitia vt ſalua fiat. Hiere. 4.
At iſti miſeri foedarunt corda & cor-
pora ſua: ſed ea lauare nulla eis cura
fuit, ſed vt ſuos in luto iacere volue-
rūt, vt cōpleretur in eis illud, ſcilicet,
Qui ſordidus eſt: ſordeſcat adhuc. Apoc. 22.
Ex his colligat acutꝰ lector quā mi ſerè
carnalia peccata cęcos reddant homi
nes, eoſq; obduratos efficiāt. Quare
nō inepte impudicus ac fędus amor à
Poetis depictus eſt cæcus: non quòd
ipſe talis ſit, ſed quòd homines tales
efficiat, nempe cæcos. Sed quid dixi-
mus cęcos? Parū diximus: imò mēte
captos. Animaduertat deinde lector
Apoſtolū nō loqui de omni venerea
immūditia ſed de ea quę eſt ignominio
ſa. Alioqui dānaret cōmunicationē
que eſt inter conjuges. Illorū nāq; cō-
tuberniū nō fit omnino ſine immūdi
tia, licet fiat ſine peccato. Neque hic
aliquid dicere volumꝰ cōtra illos qui
nuptias & matrimnoia damnāt, quæ
ordinata ſunt in remedium concupiſ
centiæ. Hic error iam damnatus eſt.
Neque hic locus cogit nos de hac re
dicere, nec breuitas (quam ſemper
prę oculis habemus) iſtud permittit.
Qui hac de re plura noſſe cupit, con
ſulat illos qui libros de deſtruendis
hæreſibus compoſuerūt: in illis nam
que hæreſum deſtructorijs abunde,
ſatis cum alijs hæreſibus deſtruitur &
reprobatur hic error. Ex his denique
Pauli verbis colligitur illa iam re-
cepta in ſchola theologorū doctrina

communis, videlicet vnum peccatũ eſſe poenam alterius. Nam aliter Paulus poſt multa enumerata peccata non rectè intuliſſet iſtud videlicet; propter quod tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ &c. non tamen colligere volens Deus eſſe cauſam illius quod ſequitur peccati. In eum namque tantummodo recipimus hęc Pauli verba ſenſum ſicut illa Prophetæ ſcilicet; Dimiſit eos ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in aduentionib9 ſuis. Vnde ſicut Propheta inuentionũ nomine peccata intelligit, ſic hoc loco Apoſtolus deſideriorum cordiũ eorum appellatione peccata in quæ Deus illos tradidit, voluit inſinuare. O quot ſunt inuentiones hoc noſtro infelici tempore in peccatis. Quæſo, dicito quid ſunt Lutheri & aliorum hęreticorum nouæ doctrinæ, nouaq. dogmata niſi putæ & meræ peccatorum inuentiones? Quid iſti faciunt niſi vni errori addere alium: & vni iniquitati adiungere aliam? Et inter catholicos & illos qui pro chriſtianis habentur, quot & quantas videre eſt inuentiones? Inuentiones in veſtibus prophanis, in cibis ad gulam aptandis, in negotiorum fraudibus inueniendis, in proximis decipiendis (& vt vno verbo dicamus) in peccatis inueniendis, augendis, & multiplicandis. Interroga mercatores, dicant ipſi qui nobis melius ſciunt. Quot doli, quot fraudes in cambiorum negotijs hoc tempore vbique gentium committuntur? Quales inuentiones ipſi excogitarunt vt contractus ſuos tegant, inuoluant & pallient: vt nec ab ipſis doctiſſimis theologis vix intelligi, percipi, ac penetrari poſſunt? Quid cedo hæc ſunt? Reuera aliud nihil præter hominum inuentiones dicemus, aptius peccatorum. Et quod longe miſerabilius eſt, adeo iſti ſuis inuentionibus pertinaciter hærent, vt citius euellas à leonibus vngulas, quam ab iſtis inuentiones has. Neque mirum. Nam forſan Deus permiſit iſtos homines in hos laberynthos & peſſimas inuentiones ruere. Et cum ipſi nolint ab illis extricare ſe, & à talibus laqueis liberare, nã ſi cuperent diſponerent ſe, Deus non denegaret illis gratiam & lucem qua agnoſcerent peſſimas ſuas inuẽtiones proijciendas, ne cum illis ad infernũ traducantur & ibi luant poenas vna cum illorum primario inuentore Diabolo ſcilicet. Rogate ô vos negociatores qui tales eſtis, vt Deus veſtros aperiat oculos: quod ſperare poteſtis ſi veſtris cupiditatis effrenibus deſiderijs frenum ponatis, memores verbi Pauli dicentis cupiditatem eſſe radicem omnium malorum & idolorum ſeruitutem.

Pſal. 80.

1 ad Ephes.

Sequitur in tex.

Cordis eorum.

GRæca lectio non habet cordis, ſed cordium. Hanc lectionem quidã alteri præferunt: fortaſſis vt quæ aliquid myſterij contineat præ alia. Si legamus cordium ſignificari videtur in prauis & malis hominibus non vnũ tantum eſſe cor ſed multa. Tot habet peccator corda, quot deſideria & appetitus. Non vno contentus eſt peccato. Si eſt cupidus, aliena quoque rapere cupit: ſi gulæ deditus, luxurioſus eſſe deſiderat: ſi fornicator, alieni thori violator fieri procurat: ſi adulter, virginum conſ deflorator: ſi talis, ſuarum conſanguinearum corruptor: tandem in varios concupiſcentiæ turpes appetitus diſtrahitur. Vel fortè prauus homo multa dicitur habere corda eo quod diſcors eſt ab alijs. Vix praui inter ſe cor vnum habent, ſed diſcordes ſunt tam in moribus quam in diſciplinis. Vnde habere cor

re cor vnum, & animam vnam con ditio bonorum eſt: mali autem diuerſa corda & appetitus habẽt. Vnus honorem colit, alius diuitias adorat quod vni placet, alteri diſplicet. Nulla eſt coucordia inter malos, nulla cordium vnitas. Nunc noſtris temporibus experimur inter hæreticos nullam eſſe concordiam. Quod vnus dogmatizat, alius reprobat. Nec hoc ſine prouidentiæ Dei magnæ conſilio Deus permittit, vt regnum diuiſum cito deſoletur. Concordia hæreſes creſcerẽt, diſcordia lacerantur. Nequam homines ſi interdum conueniant, non diu durat eorum conſenſus ſed cito rumpitur. Contrarios cùm habeant appetitus, in contraria ſeſe conuertunt placita. Si ſecum non conueniunt, nil mirum ſi cum alijs diſcrepent. Quis quæſo conueni re poterit cum hominibus qui in ſemetipſis tanta contumelia & ignominia afficiunt corpora ſua? Cæterum dicis; Quid ſibi vult in ſemetipſis? Hoc eſt ac ſi diceret. Non ab alijs patiebantur hanc ignominiam, ſed à ſemetipſis. Ipſi per ſeipſos maculabant corpora ſua. Modum autem nõ eſt auſus dicere Apoſtolus præ verecundia. Peccatum tam fœdum erat vt pudor ſit illud nominare. Quare aliud nomen non habet niſi innominatum. Si nomen tantum fœtet, tem quis ſuſtinebit? Verè in hoc criminæ verum non habet quod trito ſolet dici prouerbio; videlicet, verba non fœtent. Huius autem criminis fœtor tantus eſt vt ad cœlum vſque aſcendat. Clamor Sodomorũ venit ad me. Gen. 19. Mira res, ipſi ſecreto corpora ſua à ſeipſis maculabant, & clamor venit ad Deum. Nam credere & exiſtimare Philoſophos palam & publice hanc immunditiam commiſiſſe, prorſus incredibile eſt. Quare credendum eſt hãc corporũ maculationẽ cõmiſſam fuiſſe ab illis clanculo & ſecretè. Dicis modo quomodo dicit ſcriptura quòd clamor aſcendit ſi res ſecretò agebatur? Reſpondemus Deo nihil eſſe ſecretum & abſconditum. Putabat Caim ſuum fratricidium eſſe ſecretum, ſed reuera non erat, quod Gen. 4. ex interrogatione Dei manifeſtum fuit, quando Deus dixit ei. Vbi eſt Abel frater tuus? Ibidem. Qui putãs ſuum factũ abſconditum eſſe reſpondit; Neſcio. Nunquid cuſtos ſum ego fratris mei? Cui Deus, Vox inquit, ſanguinis fratris tui clamat ad me. Sanguinis nomine peccatũ intelligitur, ſicut aſſuetum eſt in ſacra ſcriptura paſſim nomine ſanguinis Patet igitur ex his quæ diximus quomodo Deus vlus ſit ſuam iniutiã. Sed cum ſuapte natura Deus ſit clemens & miſericors, noluit omnem ſuam accendere iram, quod ſi feciſſet prorſus actum eſſet de illis.

Sequitur in text.

Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium.

PErſeuerat Apoſtolus ſuis coloribus depingere horum hominum peſſimos mores: & quia cathalogum facere inſtituerat, nunc ſcelera ſceleribus accumulat vt ſic etiam gradatim omnes pœnas quibus puniti fuerunt palam faciat. Dicit igitur nunc. Quia commutauerunt veritatẽ Dei in mẽdacium. Quaſi dicat. Non contenti illo malo, quo gloriam Dei mutauerunt, etiam in aliud lapſi crimen, veritatem Dei in mendacium auſi ſunt commutare. Nec mirum. Nam iam effecti filij hominum (imò potius Dæmoniorũ, quorũ pater ab initio mendax eſt) Ioan 8. diligẽtes vanitatẽ, nihil aliud quærentes quã mẽdacium, quid miri ſi commutauerunt veritatẽ Dei in mẽdacium? Si Deo vale dixerunt, cuiuſque gloriam beſtijs, & ſimulachris dederunt; Quomodo poterant iſti diuinæ veritatis amatores eſſe? Quod quis parum, aut nihil amat, facile in quod vis aliud commu-

tat. Sed vos rogo ô Philoſophi quam commutationem dabitis pro veritate Dei? Quid vtilius, melius, aut iocundius ea? Cum qua te illam commutabitis? an cum amicitia, quæ res maximè expetenda eſt? Nequaquam æqua erit commutatio: nam magis amica veritas. Nunquid cum Samſonis fortitudine? Minime, nam & ea fortior eſt veritas. Si enim ſcripturę teſtimonio credimus, ſuper omnia vincit veritas. Quę res erit qua cũ commutari poſſit, non quę vis veritas, ſed diuina? Si Philoſophos & ſapientes vos iactatis, an ignoratis veritatem Dei à Deo ipſo nihil diſcriminari? Eſt ne ergo Deus res quæ in aliã cõmutari poſſit? Nõne ſtolidus eſſet homo ille qui lapides pręcioſos & aurum, in lutũ vel aliud ſimile cõmutaret? Quæ commutatio lucis ad tenebras? Plane vel in hoc vos oſtenditis maxime inſipientes. Vbi ſunt veſtræ literæ? Vbi nam veſtra ſapientia? Si rem vobis ignotam commutauiſſetis tanti erroris aliqua eſſet excuſatio: at qua excuſatione dignum erit tam inſipiens erratum, quo cognitam exploratamque à vobis Dei veritatem commutaſtis? Sed dicite in quid commutaſtis? Non audebunt ipſi hoc dicere præ tanti erroris confuſione. Dicat ergo Paulus. In mendacium, inquid. O cæcitatem profecto ploratu dignam. In mendacium? Et quid in mendacio vidiſtis, quòd illud tanti feciſtis? Hoc neſcio an cecitatem an amentiam appellem. Qui veritatē non amat, ſed mendacium diligit, ab hominũ natura degenerat. Iam quo modo vos appellemus neſcimus, niſi cum Dauide vobis dicamus? Filij hominum vſquequo graui corde? Vt qui diligitis vanitatē, & quæritis mẽdacium? Iam non eſtis digni qui Philoſophi nuncupemini, ſed poſt hac omnis qui vos nominare voluerit, iure mendaces vocabit. Sed iam mittamus hos nec tanta ſit nobis curą de mendacij amatoribus: & ad veram huius loci intelligentiam noſtra conuertatur oratio, q̃ prima fronte ſcrupulum habet, qua ſcilicet via fieri potuit vt in mendacium mutata ſit ipſa de Deo veritas? Nunquid Deus, & quidquid eius eſt, immutabilia ſunt? Ego, inquit ipſemet, Deus, & non mutor. Huius ſcrupuli reſponſio eſſe poteſt, ſi dicamus ea quæ Dei ſunt in nobis mutationi eſſe ſubiecta, quę in ſeipſis omnis prorſus expertia ſuut mutationis. Veritas quippe Dei in ſe ipſa neſcit mutationem: at prout cognoſcitur à nobis mutari poteſt. At dices; Et quomodo fiet iſtud? Nonne ab eo quod res eſt, vel non eſt, oratio dicitur vera, vel falſa? Et propter noſtrum velle mutabitur veritas, quæ non pendet à voluntate? Reſpondetur. Tunc noſter intellectus dicitur commutare veritatem, quando relicto vero, falſo inhæret. Nam veritas non commutatur in mendacium ſic quòd mendacium ſit terminus ad quem mutationis. Vnde in hoc loco Lectio græca clarior eſt; quæ non habet in mendacium, ſed in mendacio. Quomodo enim potuiſſet ſumma Dei veritas conuerti in mendacium? Commutari autem dicitur quoties creaturæ attribuitur quod Deo peculiare erat. Nonne mendacium erat ſimulachris & idolis impendere illum honorem qui immortali Deo ſoli debetur? Aut quid differt à mẽdacio cognoſcere Deum & eum non ſicut Deum glorificare? Vnde ipſemet Paulus ſe exponit cùm dicit. Coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quam Creatori. Hoc eſt commutare veritatem in mendaciũ: quod non tantum illos nobis feciſſe videtur: ſed & poſt illos multi alij fecere. Nonne Lutherus & ſui ſequaces agnitam veritatem repudiarunt eamque mutauerunt in mendacium? Qui antea multos ad auricularem cõfeſſionem adducebãt, non ne

Simile. Pſal. 4. Mal. 4.

poſtea

poſtea eam abominantes & penitus deſtruentes veritatem commutauerunt in mendacium? Et qui longo tempore ſanctis Eccleſiæ indulgentijs gauiſi ſunt, & deinde quaſi figmenta eas reputauerunt abominantes illas: numquid & iſti veritatem in mendacium tranſmutauerunt? Et qui Eccleſiam ſanctam Catholicam que tamquam matrem pia veneratione ſunt proſſequuti; & deinceps ſine cauſa ab eius obedientia & prouidentia ſe ſubtraxerunt; an non veritatem in mendacium commutauerunt? Et qui Diuorum imagines debita veneratione colere ſoliti erant; poſtea (etiam in ſanctos) crudeliſſimi effecti, eas ab altaribus abradentes: non ne tales dici; & haberi mendaces digni ſunt? Sed quid moramur? Quis numerus tam ingens comprehendere poterit eos omnes qui poſt Philoſophos (quaſi eorum heredes) veritatem in mendacium commutare conati ſunt? Certè nullus. Hos nos è multis nominare voluimus vt magis perſpecta foret eorum culpa, ſicut & maiorem habuerunt de Dei veritate notitiam: quam malitia potius, quam imbecillitate non ſuſtinere volentes, in tam abſurdos & ſtultos deuenerunt errores: quos ſi nominare vellemus, omnem excederent numerum, & ſuper arenam maris multiplicarentur. Porrò vt hic Pauli locus exactè ad literam intelligatur, duæ illæ voces primo, enucleandæ veniunt, videlicet, veritas, & mendacium. Veritas duobus opponitur, mendacio, & falſitati. Quod falſum eſt, verum non dicitur: & quod mendacium eſt, etiam non eſſe verum dicitur. Nam mendacium eſt de eo quod non eſt verum, de eo quod eſt falſum. Addit tamen mendaciũ ſupra falſum, animũ & intentionem fallendi. Et hinc fortaſſis eſt quòd homines durius accipiunt quando de mendacio arguuntur, & quando appellantur mẽdaces, quam quando nominantur falſi. Prò maiori iniuria mundam homines ducunt mendacium, quam falſitatem. Vnde Apoſtolus non dicit mutatam eſſe Dei veritatem in falſitatẽ, ſed in mendacium: & ſic appellat illos Philoſophos mendacij authores, & non falſitatis. Poteſt namq; aliquis falſum dicere abſq; culpa, ſed non mentiri. Qui falſum dicit, illud facere poteſt credens ſe verum dicere, vt videre eſt in illis, qui opiniones reuera falſas ſuſtinent & mordicus tenent, putantes illas fore veras: qui mentitur, iam ſcit ſe falſum dicere; & prauum animum habet, nempè, decipiẽdi. Quare à peccato excuſari nequit. Vnde Propheta non dixit; Perdes omnes qui falſum loquuntur, ſed perdes omnes qui loquuntur mendacium. Vnde ſicut credere aliquid eſſe verum, quod eſt falſum, non ſemper eſt peccatum: ita verſa vice, exiſtimare quod verum eſt fore falſum non eſt peccatum. Poteſt enim homo in multis veritatibus (maximè ſpeculatiuis) errare abſque peccato: non autem abſque errore. Purus & ſolus error intellectus, ſiue ſenſus licet malum ſit, nõ tamen ſemper peccatum eſt. At qui mẽtitur ſemper peccat, omne enim mendacium peccatum eſt. Hoc loco nomine mẽdacij intelligi poſſunt hæc. Primo idolum, & ipſamet idolatria: quæ maximum mendacium eſt. Secundo poteſt intelligi creatura, quæ corã Deo eſt mendacium; omnis enim homo mendax. Vnde Dauid; vt quid, inquit, quæritis mendacium? Quis eſt homo qui quærit mendacium? Illi ſane qui dicebant Iſayæ. 28. Poſuimus mendacium ſpem noſtram. O incredibilis amentia & ſtultitia, in mendacio ponere ſpem ſuam, hoc eſt, & in creatura? Et ſic nil mirum ſi talis ſpes mentita eſt illis. Dicis; Si creatura eſt

Pſalm. 5
S. Tho. 22. q. 69.
Pſalm. 115.
Pſalm. 4
Iſayæ 28.

mendacium, Deus eſt author men
dacij nam ipſe creaturas omnes fe-
cit. Reſpondemus quòd quādo crea
tura habetur pro creatura & reputa-
tur talis, tunc non eſt mendacium.
Nam mendacium dicitur eſſe omne
illud quod eſt vnum & aliud præſe
fert & repræſentat. Quando igitur
creatura creaturam repræſentat ni-
hil mendacij eſt ibi: ſed quando
eſt ibi. ſed quando eſt creatura & re-
putatur creator tunc mendacium eſt,
& dicitur poni ſpes in mendacio. Qui
igitur de creatura creatorem faciunt,
& quod eſt debitum creatori tri-
buunt creaturæ, tunc temporis di-
citur mutari veritas Dei in menda-
cium. Hoc Gentes & Philoſophi fe-
cerunt. Sed dicis, Quæ eſt hæc ve-
ritas quæ commutata fuit in menda-
cio? Nonnulli referunt ad cogni-
tionem illam naturalem quam de
Deo habuerunt, quam conuerte-
runt in mendacium quando dixe-
runt idola, imaginem corruptibi-
lis hominis & animalium brutorum
eſſe colenda. Alij verò, veritatis no-
mine intelligunt Dei diuinitatem,
quæ cum tantum in vno ſolo ve-
Reſponſio. to Deo reſideat ipſi etiam creatu-
ris tribuere voluerunt, quod nedum
falſum eſt, ſed etiam mendacium.
Dicitur etiam natura diuina veritas
Dei: quoniam ipſa eſt principium
& ratio totius eſſe. Qui igitur iſtud
creaturæ attribuit, veritatem in men-
dacium tranſmutat. Iſtud enim ſo-
li primæ veritati, quæ Deus eſt, com-
petit. Sunt qui dicunt per veritatem
Dei intelligi idem quod per Dei glo-
riam intellectum fuit quando dixit
Paulus: & mutauerunt gloriam in-
corruptibilis Dei &c. Quod illic ap-
pellauit gloriam Dei, hic dicit veri-
tatem Dei. Sed percontaris dicens:
Quomodo potuerunt hanc efficere
re tranſmutationem? Modum ſub-
iungit dicens, *Et ſeruierunt potius
creaturæ quam creatori.* Aperiti hic
Apoſtolus modum quo iſti Philoſo-
phi finxerunt mendacium dicentes
creaturas Deos eſſe, & per conſe-
quens debitum eſſe illis cultum. Et
hoc ex induſtria dixerunt animo de-
cipiendi: & cum vtrūque eſſet falſum
& animo decipiendi prolatum, pro
fecto mendacium erat; nam nulli
creaturæ cultus latriæ, nec ſeruitus ta
lis debetur, ſed ſoli vero Deo. Licet
enim creaturæ aliqua ſeruitus debita
ſit, non tamen illa quæ Deo reſerua-
ta eſt. Si quis regi mortali honorem
debitum, alteri exhiberet, & tribu-
tum negaret, nonne culpa dignus
eſſet? Quis dubitat? Et tanto magis
quanto ille cui daret vilior & abiec-
tior eſſet. Sic Deus videns quòd ho-
nor, cultus, & ſeruitus ſua ſibi ſoli
propria creaturis etiam abiectiſſimis
impendebatur, tantum ſcelus, pati
non potuit. Nec iuſtum erat vt inul-
tum relinqueretur. Venerari ſanè po
terant creaturas, & eis inſeruire, ſed
non ſupra creatorem, ſed infra. Vene
ramur nos ſanctos, ſed ſub Deo, non
ſupra Deum, nec illo eſpreto & præ
termiſſo cultum & ſeruitutem illis ex
hibemus: alioquin Deum contemne
remus. Contemnitur autem rex quā
do honor ſibi debitus, alteri porrigi
tur & datur. Hunc contemptum de
Deo habebant Gentes, quando deſer
to Deo creaturas colebāt & eis inſer
uiebant: non animaduertētes quòd
ſeruire inferiori & indigniori miſerri
ma ſeruitus eſt, Ratio & natura expoſ
cunt vt ſeruiamus ſuperioribus & ma
ioribus, quod ſi ſecus fiat inuertitur
ordo rationis & naturæ. Seruire autē
creatori non ſolum non eſt miſerum,
ſed valde beatum. Et ſicut magna ig-
nominia & vituperio dignus eſt qui
ſe ſubdit inferioribus & vilibus crea-
turis, ſic è contrario magno hono-
re habetur qui ſoluis Dei profite-
tur ſe eſſe ſeruum. Sed dicis; Pau-
lus non omnino aſſerere videtur ne-
gatam fuiſſe ſeruitutem & cultum

Deo·ſed tantum dicit illos potius de-
diſſe creaturæ quam creatori.Ergo ei
aliqua ſeruitus & aliqnis cultus exhibi
tus fuit ab illis.Non igitur omni ex par
te ſubtractum eſt à Deo quod ei debi
tum erat: ſed maior pars tributa eſt
creaturæ & minor creatori. Scd eſto
iſtud ita eſſet nonne hoc tibi videtnr
magnum ſcelus eſſe,in cultu & ſerui-
tute plus tribuere creaturæ quã crea-
tori?Nonne inſtè indignari contra il-
los debuit Deus? Stomachatus eſt
Saul,quod cum eſſet Rex ei tantum
1,Reg.18. mille dediſſent,& Dauidi decem mil
lia,Mihi,inquit,mille dederunt, & Da
uid decem millia.Exiſtimauit enim ſe
à populo contemni & deſpici, & Da-
uidi poſtponi: quanto igitur iuſtius
cõtra hos homines iraſcetnr Deus
qui preponentes ei creaturas ſuas,
quas ipſe condidit, & creauit, eis ſer-
uientes plus dederunt illis,quam Deo
earum creatori?Hoc enim nihil aliud
fuit qnam ſpernere & contemnere
Deum. Quanto magis quod Paulus
per particulam potius noluit innuere
illos dediſſe aliquam partem cultus
& ſeruitutis creatori:ſed particula po-
tius tantum valet hoc loco ac ſi dixiſ-
ſet.Seruierunt creaturæ potiuſquam
creatori,ideſt,ſpreto creatore, & con
tempto creaturæ cõditore.Et in hoc
contemptu completur ratio idolatrię
Nam ſeruire creaturæ ſine Dei con-
temptu, tollerati poteſt. Hæc enim
ſeruitus in Dei gloriam venit, qui ta-
les condidit creaturas quæ dignæ ſunt
Simile, ſeruitute. Sicut enim Rex non ęgrè-
fert quod nobiles et illuſtres viri qui
ei inſeruiunt honorentur (non tamẽ
honore ſibi ſoli debito,ſed alio infe
riori) ſic Deus non vetat quòd ſuis
creaturis(quę ſunt eius ſerui) aliquis
honor & aliqua ſeruitus exhibeatur:
maxime ſi honor eis detur eo prætex
tu & ratione qua ſunt ſerui illius, vel
ea cauſa qua Deus illos varijs & præ-
claris donis effecit illuſtres,quæ dona
ipſi palam à manu Domini ſe accepiſ
ſe confitentur dicentes tua ſunt. Do 1, Paral. cap.29.
mine omnia,& quæ de manu tua ac-
cepimus damus tibi. Et nedum hæc
verba proferunt vt gratos ſe oſtendãt
quando eis exhibetur maior honor
quo ſe indignos iudicant mox reſpu-
unt & procul à ſe reijciunt dicentes;
non nobis Domine, non nobis: ſed Pſal.113
nomini tuo detur gloria. Vnde Acto.
14.de Barnaba,& Paulo dicitur quòd Acto.14.
cum illis diuinnm honorem vellent
illi homines impendere,ſciderunt tu
nicas ſuas & clamauernnt dicentes.Vi
ri quid hæc facitis? Nos mortales ſu-
mus, ſimiles vobis homines annun-
ciantes vobis ab his vanis conuerti ad
Deum viuum qui fecit cœlum & ter
ram,mare & omnia quę in eis ſunt.
Iam vides quomodo boni & iuſti nõ
ſunt aucupes honoris diuini:ſed ſcien
tes inter honores diſcrimen eſſe,ſuos
humiliter ſuſcipiunt,alienum & Deo 1,ad Thi.1
reſeruatum reſpuunt & impendunt
dicentes ſoli Deo honor & gloria.

Sequitur.

Qui eſt benedictus in ſecula amen.

BEnedictum appellat Paulus Deum
Scriptura aliquãdo nominat Deũ
benedictum, aliquando benedicen-
tem.Benedicat nos Deus, inquit Da-
uid Deus noſter:benedicat nos Deus.
Quando nobis benedicit,nos benedi Pſal. 66
ctos reddit ſua benedictione: quan-
do vero nos illum benedicimns,
non efficimus eum benedictum. Ipſe
enim ſnapte natura eſt benedictus, ſi-
cut eſt glorioſus ex ſeipſo,ita bene-
dictus per ſeipſum. Creatura ſi-
cut à ſe non habet gloriam: ita nec
benedictionem. Minor enim inquit
Paulns ad Heb.à maiori benedicitur. Cap.7.
Qua de cauſa fortaſſis Dens mox fa-
cto homine illum benedixit quo co- Gen.1.
gnoſceret ſe habere ſuperiorem,licet

ipſe conſtitutus eſſet ſuper alia creata ſuperior. Ex his quę Deus creauit ſoli homini benedixit gemina benedictione. Altera per quam tam Adamus quam Eua vim creſcendi & multiplicandi haberent: diuerſo tamē modo. Illa quidem benedictio Adamo vim & virtutem emittendi ſeminis attulit Euę autem emiſſum ſemen recipiendi retinendiq. Hæc ſane benedictio non fuit ſoli homini peculiaris, ſed etiam elargita eſt reptilibus & volatilibus vt palam geneſeos capite primo habetur. Herbis autem & arboribus minime dictum eſt, creſcite & multiplicamini, cur autem non, ſuo in loco reſtat dicendum. Poteſt etiam verbum, benedixit, alludere ad fœcunditatē ſiue ad multiplicationē prolis ſpiritualem quidèm non carnalem, quę ſecundum augmentum virtutum & acrementum bonorum operum dicitur creſcere & multiplicari. Fructus ſiquidem bonorum operum alius eſt trigeſimus; alius centeſimus Iuni enim boni creſcere dicuntur quando bona opera & laude digna multiplicātur: Multiplicatur autē proles, quādo terra viris pijs ac bonis repletur. Fortaſſis iſtud genus benedictionis denotatum fuit per additionem illorū verborum ſcilicet. Et dixit Deus ad eos &c. vt magis illum obligaret ad re benedicendum eum qui illum benedixit. Solus enim homo ratione viget, qua cognoſcere valet Deum iuré optimo à ſe eſſe benedicendum. Benedicam Dominum; dicebat Pſaltes, qui tribuit mihi intellectum. Quaſi dicat. Egò qui intellectum accepi ab eo magis aſtringor ad benedicendum Deum. Benedicere Deum eſt bene de Deo dicere. Philoſophi & Gētes non benedicebant de Deo ſed tantū de creaturis. Ligno dicebant; Pater meus es tu: & lapidi, tu me genuiſti. Ligna & lapides colentes & venerantes, Deum benedicere, & gratias ei agere obliuiſcebantur. Verum tamen

Cap. 7 Geneſis. Altera benedictio. Pſalm. 15. Hiere. 2.

eùm Deus non ſit ab allo ſed à ſeipſo benedictus, licet ab illis non benediceretur ipſe tamen benedictus erat per ſecula. Glorificandus & omni gratiarum actione proſequendus eſt, nā reuera ipſe nō fuit expoliatus ſua gloria ex eo quod illi alteri dederunt.

Hæc verba cauſam nobis ſecum afferre videntur ob quam honor & gratiarum actio creatori debentur. Eſſe namque benedictum in ſecula, cauſa eſt propter quam omnis latriæ cultus iure ſit Deo debitus. Et haud te præte reat hoc loco non dixiſſe Apoſtolū, qui eſt creator in ſecula, ſed dixit qui eſt benedictus in ſecula: quod fecit vt præcipuam cauſam colendi Deum nobis adaperiret. Nam licet omnis creatura ſuo modo ex eo quia per ipſum & non per alium creata eſt, debeat Deo ſeruitutem: at hęc non eſt præcipua ſeruiendi ratio. Si quidem (ſi per impoſſibile alius nos feciſſet) ad huc Deo latriæ cultus deberetur. Non enim tātum ſeruiendū eſt Deo, quia in nos beneficus fuit: ſed etiam quia ipſe eſt ſemetipſo dignus eſt. Sicut namq. ex ſe debetur gloria, ſic per inde ei debita eſt omnis ſeruitus. Ex ſua enim bonitate (quæ ei per naturā competit) habet Deus in ſecula ſeruiatur ei. Veruntamen liberaliſſimus Dominus quod ſibi alio iure iam debebatur, multis mediantibus beneficijs à nobis voluit impetrare & habere vt potius benefactorem quam Dominum ſe monſtraret. Quòd ſi non damus, vel alteri concedimus, tanto ſumus ingratiores, quanto pluribus iuribus ſumus obligatiores.

Eſt & in hiſce verbis aliud latēs, myſterium quod in gratiam tyrunculorum volumus & palā facere. Doctis quidem notum eſſe putamus. Eſt autem arcanum tale: Paulum hoc loco non tantum doctrina & verbis docere Romanos ſed & opere (ſicut faciēdum putamus cuilibet chriſtiano doctori.) Nam ſimul docet & laudat. Do

cet

cet quidem malorum peſſimos mores non eſſe imitandos ſed fugiendos & ſimul eadem opera docet bonos, cum proprij oris laude, cum quis omni laude, digniſſimus eſt, laudat, bene dictum q. dicit eſſe in ſecula ſeculorũ amen. De particulis ſecula, & amen, quidam hic adnotationes reliquere, quę potius faciunt ad nominum ſignificatus quam ad aliud miſterium. Immorari in nomenclaturis nominũ, eſſet noſtri inſtituti exire limites. Quã etiam ob cauſam de latriæ nomine nihil ſcribere dignum putauimus. Nos hanc prouinciam libentiſſimè concedimus ijs qui curam magnam habent in venandis vocabulis: qui interdum in tantam veniunt ſuperſtitionem, vt nihil illos ſcire prę ter nomina, dices. Nos (ſi optio nobis daretur) mallem' aliquantula doctrina auditorum ſtomachum vel tantillum reficere, quã aures illorum totas verborum multitudine replere. Ex vnis grana, ex alijs collige tu lector paleas. Seculum vocabulum eſt ſatis frequens in ſcriptura: nec minus vſitata vocula illa hæbrea amen. Ex quot autem annis conſtet ſeculum vel mille, vel centum, calculatorum eſt diſcutere.

Nos tamen (ſaluo meliori iudicio) in hoc loco non putamus vel milia annorum vel centum, vel aliquod determinatum numerum annorum ſignificari per particulam ſeculum. Siquidẽ tunc parum dixiſſet Pau. dicens Deũ eſſe bendictum in ſecula qui in ſempiternũ eſt benedictus. Vnde putamus ſecula hoc loco ſignificare quandam ſempiternitatem. Quod vt alterius teſtimonio corroboremus ſic ſentire videtur D. Thom. qui in expoſitione D. Tho. iſtius particulę ſecula talem reliquit commentarium. Addit, inquit, in ſecula, quia eius bonitas eſt ſempiterna, ab alio nõ dependens. Vbi tacitè noſtram videtur approbare expoſitionẽ. Sed cum de nomine ſit, nolumus cum proteruitate, à quoquam recipi debere. Turpe eſt enim de nominibus proteruire. Et nos plane confitemur latiſſimæ eſſe ſignificationis vocabulum ſeculum: quod interdum definitum tempus, aliquando ſempiternam durationem, nonnunquam verò omnis temporis negationem importat, Sicut illic; A ſeculo non eſt auditum. Ioan. 9.

Amen. Non fuit Paulus contentus dicere Deum per ſecula ſeculorum benedictum eſſe, & omni laude digniſſimum (tametſi conati fuerint illi impij homines pro ſua virili expoliare illum gloria & honore) ſed voluit ipſe iſtud confirmare, ratificare, & conſtabilire per adiunctionem huius notę, Amen. Hac namque vocula vti ſoliti ſunt Hębrei quando affirmare volunt aliquid. Et licet quod Paulus dixit ſatis firmum, fixum, & ſtabile eſſet in ſe, tamen propter nos vt magis ratum haberetur adijcere hanc notam viſum eſt ei. Q. d. Nolite vos exiſtimare aliquid diuinitatis & gloriæ à Deo detractum & deperditum fuiſſe ex eo quod illi dementes & ſtulti homines coluerunt creaturam & ei ſeruitutem præbuerunt contempto & prętermiſſo Deo: nam verè & certiſſime remã ſit ipſe benedictus non modo in annos Neſtoreos, ſed in ſecula ſeculorũ: quod verè & certiſſimè ita eſt, & hoc firmo ego per hanc vocem, amen. Solet particula amen aliquando optantis eſſe, & aperientis deſiderium, vt eſt videre in oratione dominica, quando poſt multas & varias petitiones & deſideria, vltimo loco appoſita eſt particula; amen. Id eſt, vtinã hæc quę poſtulata ſunt fiant. Et fortè in hac ſignificatione hic Apoſtolus eam adaptauit. Optabat Paulus vt apud homines Deus in ſecula eſſet benedictus. Nam multi interea dum hic agunt in ei' blaſphemiam prorumpunt, ſicut ſcriptum eſt per Iſaiam Prophetam in perſona Dei dicentem; Iugiter nomen meum blaſphematur inter vos. Iſa. 52. Quæ nominis blaſphemia ex ea parte

qua

quã ab impijs & blaſphemis profer-
tur, licet ſacrilega ſit, tamen in ipſa
ex alia parte Deus benedicitur & glo-
rioſus oſtenditur. Demõſtratur nam
que in ea patientia & bonitas Dei in
ſuſtinendo eam. Sicut namque dam-
nati ſuo modo blaſphemãtes Dei iu-
ſtitiã eã commẽdant (quia peccata il
lorum impunita nõ dimiſit) ſic cùm
Deus mox nõ euaginat gladiũ ſuum
in blaſphemos oſtẽditur eius miſeri
cordia, expectans illos ad pœniten-
tiam: quod clarius dicturus eſt infe-
Cap. 2. rius, quando alloquens malos dicet.
An ignoras quòd benignitas Dei ad
pœnitentiam te adducit? Igitur Deus
tam à bonis quam à malis benedici-
tur ſiue in hoc ſeculo, ſiue in futuro,
modo tamen diuerſo. Nam à bonis
benedicitur benedictione laudis, à
malis non ſic. A bonis voluntariè, à
malis coactè. Frequentiſſima in ore
Chriſti fuit hæc vox amen, & ſæpe
geminata, vt videre eſt in ſcriptura
beati Ioanis Euangeliſtæ in ſuo Euan-
gelio. Paſſim namq; Chriſtus dicebat
Amen, amen dico vobis: & tam fa-
miliaris ei erat, vt ab eodem dilecto
Ioanne ipſe Chriſtus appellatus fue-
Appo. 1. rit Amen. Apoc. 1. Hoc dicit Amen,
qui eſt teſtis fidelis. Et fortaſſis in Ec-
cleſia in tanta veneratione conſerua-
tum eſt hoc nomen Amen. Et Euan-
geliſtæ qui ſcripſerunt græcè, vt illi
tres, Lucas, Marcus, & Ioannes: in
tactam & immutatam conſeruarunt
hanc vocem Amẽ, vt erat in hæbrea
lingua. Tametſi nomen ſit occultæ ſi
gnificationis, ex frequenti tamen vſu
per omnium ora iam vagatur, & vix
eſt aliquis qui non exiſtimet ſe intelli
gere illud. Veruntamen myſterium
quod in hoc nomine latet ſolus ille
penetrat, cuius nomen eſt. Ieſu Chri
ſti enim proprium nomen eſt. Ex his
colligim' notulam Amen interdum
aduerbium ſignificãs verè & firmiter
ita eſſe. Quando autem eſt nomẽ, ſi-
gnificat veritatem. Vnde cum Chri-
ſtus ſit veritas, merito dici poteſt A-
men. Eſt enim Chriſt' Deus veritatis.
Sicque quando Iſaias dixit; In Deo
Amen; ſenſus eſt, in Deo vero, vel *Cap. 65.*
in Deo qui veritas eſt. Quando vero
non ſemel dicitur, ſed bis geminatur
volunt nonnulli, prius amen nomi-
naliter eſſe ſumendum; & poſterius
aduerbialiter. Et tunc ſenſus eſt. Ego
Amen qui ſum veritas, dico vobis A-
men; id eſt, certiſſimè & firmiſſimè
dico iſtud, vel illud &c. Veruntamen
fortè melius diceremus tam in primo
loco quam in ſecundo eſſe aduerbiũ.
Geminatur autem ad maiorem certi-
tudinem & firmitatem. Nam ſic per
geminatam dictionẽ magis commen
datur & illuſtratur doctrina Euan-
gelica tam in veritate quam in firmi-
tate. Et ſic quando volumus firmare
magis aliquid ſolemus dicere, in ve-
ritate, in veritate ita eſt: quod perin-
de eſt ac ſi diceremus, Amen, amen
ita eſt. Et etiam quando ardẽtiſſimo
affectu optamus aliquid vt eueniat di
cere ſolemus, Amen, amen: vel di-
cat omnis populus amẽ. Vnde Nũ. 5. *Num. 5.*
lexerat vt mulier quæ adulterij ſuſpi-
tione laborabat, vt ab ea ſe purgaret,
ſtans capite diſcooperto ſuper quo
ponẽdum erat ſacrificium zelotypiæ
à ſacerdote adiurata mulier illa & pro
latis ſuper eam multis maledictioni-
bus, reſponderet ipſa Amen, amen.
Quæ verba præſeferebant mulieris
intentiſſimum deſiderium & affectũ,
vt veritas occulta manifeſta fieret. Le
ge Lector Hiſtoriam & legem vt hoc
melius intelligas.

Sequitur.

Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt cõtra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali vſu fœminæ, exarſe-

runt

runt in deſiderijs ſuis, in inuicē maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedē (quam oportuit erroris ſui) in ſemetipſis recipientes.

VIx ſe poteſt Apoſtolus ab his tam peſſimis moribus Philoſophorum expedire. Nec mirum ſit cuiquam. Siquidem in tantum Græci & Romani amabāt hanc turpitudinem vt vix fuerit vnus qui ea non ſe contaminauerit. Vnde & clariſſimi Philoſophorum abſque verecundia palam ſuſtinebant concubinos. Quare vt tā affixum vitium radicit⁹ poſſet euellere Apoſtolus, iterum ſecundo in ſpecie narrat condignas ſuorum peccatorum poenas quas dederūt. Propterea, inquit: Quia ſcilicet commutauerunt veritatem Dei in mendacium & coluerunt & ſeruierūt creaturæ potius quam creatori, tradidit illos De⁹ in paſſiones ignominiæ, deſerens illos, non impellens ad malum, cuius Deus nō eſt impulſor. Tradidit igitur eos in paſſiones ignominiæ in affectus actuum ignominioſorum. Actus ignominioſi multi ſunt, ſed per quandā anthonomaſiam dicuntur peccata contra naturam: quæ tam fœda ſunt vt non modo ſint contra hominis naturam (quæ ratione conſtat) verum etiam contra naturam eorum animalium quæ ſuapte natura rationis ſunt expertia. Natura quippe ipſa in vniuerſum nulli animalium eorumque coniūguntur adinuicem talem ad coitum conceſſit modum. Quare qui tali vtitur, in totam naturam peccat. Vnde factum eſt, vt cum omne peccatum ſit contra naturam hominis (quia contra rationem) hoc ſolū infandum ſcelus retinuit tale nomen vt dicatur peccatum cōtra naturam: ex eo quia eſt contra totam naturam, & omnem inclinationem naturalem.

De verbo tradidit nullum eſt hoc loco nobis faciendum verbum. Ter in capite hoc eo vtitur Paulus: ſed iam per ea quæ ſupra diximus nos expediuimus ab eo. Eodem modo intelligēda eſt hæc traditio quo illa qua Deus tradidit illos in deſideria cordis illorum. Permiſſiones potius ſunt quā impulſiones. Et ſic quēmadmodum ex illa nō dicebatur Deus cauſa peccati, ita nec ex iſta. Porrò paſſionum nomen aliquando late ſolet vſurpari pro receptione cuiuſcunque qualitatis: & quoties ſubiectum recipit aliquam formam communiter dicitur pati. Et ſic dicimus quòd quādo intellect⁹ intelligit quodāmodo dicit̄ pati. Formam enim ſuſcipit. Sed hæc propriē non eſt paſſio. Tunc autem propriè ſubiectum dicitur pati, quando recipit formam contrariam, & aduerſam naturæ ſubiecti recipientis. Cum igitur intellectio vel ſcientia non ſit forma diſſentanea & contraria intellectui, quando ipſe intelligit, non dicitur propriè pati. Verum quādo aqua calefit dicitur pati: quia calor forma contraria eſt ipſi naturæ aquæ. Paſſiones igitur quæ ſunt morbi animæ, vt libidines, ꝓpriè ſunt paſſiones. Aduerſę enim ſunt rationi, & rectum ordinem in homine deturbant. Caro enim & ſpiritus, ſiue ratio adinuicem pugnāt: hæc ad ſuperna anhelat, illa non cupit niſi carnalia, & ſenſibilia. His paſſionibus ſubiecit Deus illos, hoc eſt, ſubijci permiſit in pœnam, quòd ipſi ſe creaturę, & nō creatori ſubiecerunt. Condigna & iuſtiſſima profectó fuit hæc pœna. Sed attende quòd addit Apoſtolus ignominiæ. Inſinuat ſanè hîc aliquas eſſe paſſiones quæ licet ſint moleſtæ & poenoſè, non tamen merentur dici ignominioſæ: tametſi omne peccatum ignominia quędam ſit. Honorē namque & famam (apud Deum ſaltim) amittit, quicunque peccator eſt: licet mundus peccata aliqua non reputet ignominioſa, ſicut eſt, vindictam ſumere de inimicis ſuis, & alia huiuſmodi, quæ mundus approbat? eo quòd videt in vſu eſſe poſita & manere impuné

quòd

quod peccatũ quod propter ſui maximam turpitudinem & fœditatem quam ſecum affert, meruit appellari quam peccatum ignominioſum. Si enim non ſuperat malitia cætera crimina, tamẽ infamia, & ignominia ſuperat, & ſupergreditur omnia alia. Et hinc fit vt etiam iuſtè acriori & duriori ſupplicio & pœna puniatur, quã quæ ſuo genere peiora ſunt. Appellat autẽ hoc loco Apoſtolus ignominioſus paſſiones que antea dixerat deſideria immũda. Et vide iuſtam & condignã vindictam vt qui Deũ verum ſpreuerunt vt creaturę inſeruirẽt ſpernerentur ipſi quoque ab omnibus & abominabiles haberẽtur propter ſuũ infandum & turpiſſimum peccatum in quod paſſus eſt Deus offenſus illos prolabi & coinquinari. Qua in re ipſis beſtijs turpiores ſunt. Nam ipſę hoc turpitudinis genus prorſus ignorant. Quare ſi loqui ſcirent & valerent contumelia illos afficerent: maximè illa bruta quę tantum aborrent hunc turpiſſimũ actum vt cum genitrice ſua & prole vſum à natura cõceſſum admittere nolint, vt in hiſtorijs de Camellis proditum eſt. Iam non dicat Propheta; Homo cum in honore eſſet non intellexit: comparatus eſt iumẽtis inſipiẽtibus & ſimilis factus eſt illis Non eſt ſane illis ſimilis: Namque ſimilem turpitudinem in iumentis non reperimus. Non dicat igitur Propheta, comparatus eſt; ſed dicat, illis turpior & deterior factus eſt. Pſal. 48.

Sequitur.

Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam.

a. 2. q. 154. articulo, 14. A Fœminis incipit exponere quod dixerat, probatur poſtea in viris. Sed cũ homines in id vitij freqũẽtius incidant, quare à fœminis incepit? Reſpõſio. Fortè id factũ eſt ea de cauſa vt inſinuaret quod multi putãt eſſe verũ; ſcilicet hoc peſſimũ vitiũ exordiũ habuiſſe à fœminis. Quę (fortaſſe à diabolo edoctę inuenerũt inter ſeſe mutuum coitũ: quod non eſt credẽdum omnino fore impoſſibile. Si quidem ſi maleficæ mulieres à Dæmone ſeductæ ſucubas ſe Dæmoni præbuerũt: ſic tanti facinoris initiatrices ipſę quidẽ eſſe potuerũt. Mulier arma Diaboli, & peccati caput eſt, & à muliere initium fuit peccati: ita potuit & hinc dare principiũ. Vel fortaſſis ideo fœminarũ peccatum prius detẽgit vt magis comprobaret quod poſtea dicturus erat de hominibus. Nam ſi fœminæ, non cum viris, ſed inter ſe coibãt: magis credibile redditur homines inter ſeſe etiam ſe contaminaſſe. Nec enim mulieres, nec viri ſeruabãt naturę debitum ordinem. Quare vterq; ſexus erat corrupt⁹. In hac poſteriori ratione magis conquieſceret animus noſter ſi conferẽtia fieret rationum, Sit ergo concluſum Paulum ideo primò abuſum fœminarũ narraſſe quã virorum, eo quòd illud ad maiorem fidem iſtius præponitur. Qui fidẽ illi priorri daret, magis multò crederet hoc poſterius. Verum rogabit aliquis Quid ad rem faciebat facimus fœminarum? De hominibus ac Philoſophis hacten⁹ habitus eſt ſermo, quorſum ergo modo introducuntur fœminæ? Sui videtur Apoſtolus oblitus? Nequaquam: ſed ideo intermiſcuit peccatum fœminarum, quò maiore ignominia illos taxaret: vt qui vxores haberent & mulieres ſui ſimiles in nefanda turpitudine. Nũquid maior eſt confuſio & dedecus illicuius nationis vel populi cùm vterque ſexus eſt quam ſi tantũ maſculi eſſent mali, & fœmine honeſtæ? Quis dubitat iſtud? Ideo Apoſtol⁹ voluit oſtẽdere quãta turpitudine eſſent prędicti; vt qui nõ ſolũ ipſi, ſed etiã fęmine eorũ nefãdo vitio mutuo ſe maculaſſent. Quia igitᷣ Reſponſio.

redun-

redundabat peccatum earum quodã modo in ignominiam eorum ideo reprehenſuit Paulus earum vitia.

Porro fœminas mutare naturalem vſum vno tantum genere peccati cõtingit. Nam licet corporis copia tantum in coniugio laudabilis & excuſabilis ſit, propter bona excuſantia actũ, quæ ſunt in matrimonio: tamen omnis alia commixtio foeminini & maſculini ſexus vitioſa quidem eſſe poterit. At ſi fiat ſaluo debito modo & ſeruato debito vaſe vitium contra naturam non erit. Vnde fornicatio ſimplex, inceſtus, ſtuprum, vel ſacrilegiũ vitia ſunt magna, ſed non contra naturam. nam non immutatur naturalis vſus, ſicut in ſodomia, & in alijs ſpeciebus peccati contra naturam. Neque propterea recto conſequio colligitur fornicationem ſimplicem non eſſe peccatum, quia non mutatur naturalis vſus. Nam naturalis vſus non excuſat à peccato, ſed a tali peccato, ſcilicet in naturali & contra naturam. Habet enim aliunde ſuam malitiam fornicatio ob quam dicitur peccatum, de qua ſuo loco erit ſermo. Ex iſtis huius dubij reſolutio habetur quo aliqui dubitant an pollutio quę accidit viro ex tactibus ſuæ coniugis ſit peccatũ. Quæ ſi ſit intenta per tactus illos abſque dubio eſt obnoxiæ peccato & lethali: imò & contra naturam. Nam omnis ſeminis effuſio ex qua nata non eſt ſequi generatio vſum habet contra naturam. Neque excuſat quòd ſua vtitur coniuge: nam non quocũq. modo maritis facultas datur vtendi ſuis vxoribus: ſed ſic vt ſciat vnuſquiſque ſuũ vas poſſidere in ſantificationem & nõ in paſſiones ignominiæ, ſicut forte iſti miſeri homines faciebant, Hæc mũdis ſint omnia munda.

1. ad Theſa. 4. cap.

Cæterum tametſi in hac turpiſſima re moram trahimus, inuiti tamen: ne in hoc Pauli textu lectorem allucinari contingat. Admonendus eſt circa illa duo, primum circa illud verbum naturalem vſum foeminæ, & ſecundũ circa verbum vſum contra naturam. Circa iſta duo error contingere poteſt. Circa primum errauerunt illi qui negabant originis peccatum. Nam cũ Paulus dicat vſum illum qua foemina miſcetur mari ad actum generationis eſſe naturalem, interuenire ibi peccatum originale credere nolebant. Quę ratio friuola erat: nam etiam peccata carnalia, vt ſimplex fornicatio, ſtuprũ, adulterium & inceſtus fiunt per actũ naturalem. Et peccatum originale cõtrahi poteſt etiam per actum natura lem. Actus naturalis nõ excuſat à peccato originis, licet excuſet aliquando à peccato mortali quando videlicet fit inter coniuges poſitis debitis circũſtantijs. Porrò quod dicit de vſu foeminarum contra naturam, poteſt intelligi duobus modis. Primo modo vt fiat foeminarum cum maſculis; vel foeminæ, cum foemina adinuicem: & hoc ſecundo modo intelligit Apoſtolus.

Vide. Augu. con. Iulian. hereticum.

Sequitur.

Similiter autẽ & maſ.

relic. na. vſ. foem. exarſ. in deſi. ſu. in inui. maſ. in maſ. tur. &c.

POſtquam Apoſtolus exemplo foeminarum incepit declarare paſſiones ignominiæ, hoc eſt, ſodomiæ turpitudines, nunc corroborat idipſum exemplo petito ab ipſis hominibus: quos durius arguit, quam fecerit foeminas Homines enim (& maximè Philoſophi, in quibus magis vigere debebat ratio) deteſtari, & abominari tenebantur foediſſimam turpitudinẽ, nedum in ſeipſis, verumetiam in ſuis foeminis. Sed miſeri homines ipſi maiore libidinis ardore ardebant. Et fortaſſis delectabantur foeminas ſe habere in eodem ſcelere ſocias, & compares: (licet non in gradu æquali turpitudinis,

Matthæi 21. perdet, & alibi: ibunt ij in ſupplicium
Math. 25. æternum. Reſponſio. Si diligenter re uoluitur ſcriptura repetiemus, Chriſtum vſum nomine mercedis nõ tantum in bonis, ſed etiã in malis; nam loquens de hypocritis dicit. Amen dico vobis, receperunt mercedẽ ſuam.
Math. 6. Sic Paulus hoc loco non præſſe, ſed latè vtitur mercedis nomine pro retributione, & vltione quæ debetur malis. Et certè ſi acutius res inſpiciatur, tam congruè malis debet ſua pœna merces, ſicut & bonis; vtriſq; enim iuſtitia diſtribuit; illis poenas tanquã pro ſuis demeritis debitas, iſtis autem pręmia pro bonis operibus debita.

Sed ſiſte paulisper; Si iſti iam receperunt mercedem ſui erroris in ſemetipſis liberi erunt pro illis criminibus ab æternis ſupplicijs? Nam Deus
Naum. 1. non punit bis in idipſum. Et confirmatur hoc, quia Paulus dicit illos recepiſſe mercedem quam oportuit erroris ſui, ideſt, condignam erroris ſui: ſi condignam iniuſtè ergo poſt mortem luent aliam. Qui hoc referunt ad mercedem quam accipiebãt proſtituti in lupanaribus ex eo quòd ſe maculari permittebãt, faciliter poſſent ſe ab hoc ſcrupulo liberare: cæterum non putamus Paulum hic reſpexiſſe ad hanc mercedẽ, quoniã hæc non eſt poena, imò potius ſolatium. Vnde mulieres multę lucri cauſa ſe in lupanaria conferunt quo liberius, & copioſius poſſint lucrari, poſtponentes famã pecuniæ. Prętere a ſi ſermo eſt de illa mercede nõ erat neceſſum addere particulã in ſemetipſis Proinde certò tenẽdum eſt Paulũ loqui de alia mercede quę dicitur poena peccati: quæ quomodo non excuſet ab alia, quantũ Dñs dederit, nos ex templo dicemus, ſi prius tamen ſuppoſitum fuerit, duplex eſſe poenę genus. Alia enim eſt temporalis, alia verò æterna: & vtranque meretur peccatũ. Inter quas illud differentię interuenit quòd ab æterna, nullũ, qui dign⁹ eſt eahinc diſcedens De⁹ præſeruat. Nã quod in Angelis eſt caſus, hoc in hominibus eſt mors: in qua ſicut inuenitur homo ita iudicat. Ab alijs autẽ poenis temporalibus quæ debentur peccatoribꝰ Deus quos vult pręſeruat abſq; perſonarũ acceptione. David namq; in poenã ſui adulterij & homi 2. Reg. 12.
micidij proprio filio eſt priuatus. & tamẽ hoc noſtro ſeculo multi conſimile cõmittunt peccatum, qui non ſic à Deo puniuntur ſed in iuſtum vſque diem ſuos ſpurios filios habent. Inſuper propter peſſimum vitium ciuitates Sodoma, & Gomorrha penitus euerſæ ſunt, & permulti igne Gene. 19.
de coelo cremati, & tamen iſta poena non puniuntur: nunc multi qui inter Turcas paſſim hoc committunt vitium. Et denique certum eſt nunc poenis temporalibus non ſic puniri peccata à Deo ſicut in lege veteri ſolitum erat. Miſericordius enim multo agitur nobiſcum, quam cum illis: quod vel cæci vident, cùm multa ſine apud nos ſcelera & temporales poenæ non tot & tantæ quot & quantas commerentur peccata. Maneat ergo ex iſtis concluſum non æquis poenis temporalibus Deum punire peccatorem: quo vero iacto, reſoluimus ſic illam dubitationem dicentes non iniuſtè rurſus puniri poſt mortem, qui iam dum viuerent poenas dederunt. Iſtæ ſunt temporales, de quibus non intelligitur illud axioma; Deus non Naum. 1.
punit bis in idipſum. Et ideo vltra iſtas ſi non egerunt poenitentiam mortui æternas illas etiam dabunt; Math. 25.
quæ paratæ ſunt Diabolo, & Angelis eius. Replicabis dicens; Igitur il- Replicatio.
læ quas mali habent hic non ſunt condignæ. Fatemur gratis. Siquidem In pręſẽti vita mali non dant condignas pœnas.
(ſicut inferius dicet Apoſtolus) ſtipendia peccati mors eſt, non corporis tantum, ſed etiam animæ: quę dicitur mors æterna. Dices tu: quo-

quomodo ergo dicit Apoſtolus, Et mercedē quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes? Ad hoc dicim⁹ quòd ſi reſpiciamus condignitatem perfectā inter peccatum & poenam, iſta poena non eſt quam oportuit illos recipere in mercedem erroris ſui; quia maiore etiam digni erāt: ſi autem conſiderentur poenæ non ſecundum perfectam condignitatem quæ conſiſtit in æqualitate, ſed ſecundum meritum peccantis, hæc poena dicitur condigna, ideſt, iuſtè debita, quia peccatum hanc meruit. Et ſic ſenſus Apoſtoli eſt; Et merced. (quam opor.) err. ſui In ſemetip. recip. ideſt, quam ipſi meruerunt. Meruerunt autem ipſi certè incidere, in hæc & alia peccata, quia Deū; non ſicut Deum glorificauerunt, nec ei gratias egerūt & quia mutauerunt gloriam in corruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & propter alia innūmera ſcelera.

Ex hoc textu Pauli duo poterit acutus lector colligere, & adnotare: primùm quidem collationē quam hic facit Apoſtolus poenæ cum culpa, & aliud, ſcilicet affinitatem inter ſe illorum duorum peccatorū grauiſſimorum; videlicet, in nominabilis & idolatriæ. Rariſſimè hæc reperitur abſq; nefando crimine. Qua quæſo poena, vltione, ſupplicio, & ignominia iuſti⁹ animaduerti poteſt qui falſos facit & adorat Deos (ſpreto Deo viuo & vero) quam permittere illū labi in peccatum nefandum? Quomodo poteſt idolatriæ iniquitas puniri conuenientius quā per illam ignominiam quam etiam bruta deteſtantur? quæ vltio iuſtior eſſe poteſt? Quæ vindicta de idolatris ſumi potuit minor quā illa quæ à Deo illis inflicta eſt? Si namq; Deus illos ad nihilum redigiſſet, vltio meritò illos condigna fuiſſet qui auſi ſunt mutare veritatē Dei in mendacium: imò Deum verum in falſos. Non eſt quod miremur ſi in poenam tanti ſceleris videam⁹ in illis naturalem vſum mutatum fore. Poterat Deus permittere illos prolabi in alia peccata pro vlciſcēda idolatria ſed fortè Deo nulla viſa eſt æquior iſta. Nullū enim eſt peccatū quod tātum ruboris & pudoris & ignominiæ hominibus incutiat vt peccatum nefandum. Nam qui nō erubuerunt gloriam Deo debitā brutis & inſenſibilibus creaturis tribuere: hac ignominiā plecti merebantur. Tanto errori & dementiæ hæc condigna poena fuit.

Emphaſim habet particula oportuit. Quaſi dicat Paulus. Neceſſum fuit, non à caſu; ſed exigente iſtud recto Dei iudicio: qui reddit vnicuique iuxta opera eorum. Quāto namque maiori crimini maior poena infligitur tanto Dei iuſtitia magis illuſtratur & commendatur.

In ſemetipſis recipientes.) Punit aliquando, Deus patrū peccata non in ſemetipſis ſed in filijs, aliquando in bonis, aliquando in ſeipſis peccatoribus. Peccatoris autem poena quæ exercetur in ipſo peccatore ſemper crudelior & durior eſt & magis ſentitur quam quæ vel in filijs, vel in bonis ſoluitur. Non enim æquum erat vt tantum facinus poenas lueret in alijs quam in ipſiſmet patratoribus.

Erroris ſui.) Fortè aptius dixiſſet Apoſto. errorum ſuorum. Nam non ſolùm in vnum lapſi fuerunt errorem ſed in plures. Sicut enim ex vno peccato ruit peccator in aliud (vt Dauid ex adulterio in homicidium: & Iudas ex auaritia in deſperationem) ſic ex vno errore facili negotio ruitur ad alios. Meminit autem Apoſtolus vnius ſolius. nempe principalis erroris qui erat colere creaturam, & in honorare creatorē: pro quo acceperunt mercedem hoc eſt poenam condignam tali erro ri

ū. Neque quod hic Paulus dicit aduerſatur ei quod inferius dicturus eſt, ſcilicet; Quem fructum habuiſtis tunc, in ijs, in quibus nūc erubeſcitis: nā aliud eſt recipere fructū, aliud mercedem. Fructū nullū, receperūt; nā ſtipendiæ peccati mors eſt: mercedem receperūt nō illā quæ bonis datur ſed quæ malis conceditur nempe pœna.

Inferius 6. capit.

Sequitur.

Et ſicut non probauerunt Deum habere in noticia: tradidit illos De⁹ in reprobū ſenſum, vt faciāt ea quę non cōueniūt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidijs, cōtentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, cōtumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorū, parētibus nō obedientes inſipiētes, incōpoſitos, ſine affectione abſq. fœdere ſine miſericordia, &c.

Et ſic. nō prob. De hab.

Si ſuperficiē horū verborū quis tantū contempletur, dicere haud recuſabit, hæc verba duplicē poſſe habere intelligētiā: Alterā per quā ſignificetur repulſa, quā iſti Deo dederūt, dicētes (facto potius quā verbo) Recede a nobis, nō te Deū agnoſcimus, neq; ſcientiā viarū tuarū volumus. Hoc eſt non approbare ſe habere Deū in notitia. Sed dices. Quomodo hoc facere potuerūt, cūm per ea quæ facta ſunt (ſicut ſupra dictū eſt) de Deo claram habuerint notitiam? Dictum quippe eſt; Quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Ergo cūm apertè haberēt Deū agnitū, quomodo poterāt nō probare ſe habere Deū in notitia. Demōſtratio enim euidēter oſtēdit rē, & cōuincit intellectū. Nō eſt ſicut opinio. Igitur &c. Nota hoc pie lector. Nō ſunt idē probare Deū eſſe in notitia, & cognoſcere Deū. Nā hoc pertinet ad ſolū intellectū, illud verò præter intellectus notitiā requirit volūtatis cōſenſum. Ille enim probat, ſiue approbat ſe habere Deū in notitia (ideſt notum eſſe ſibi) qui notitię adiungit opus bonū. Qui vero vnū intelligit & aliud facit non approbat. Et quia Philoſophi intelligebāt Deū eſſe colendū & glorificandum tamēid operibus & factis nō præſtiterunt, proinde non probauerunt Deū habere in notitia. Hæc vna eſt intelligētia: cuius videtur eſſe capax præſens locus Pauli, quæ licet vera ſit, fortè non eſt intenta. Nā hoc Paulus iā ante dixit quādo illos inexcuſabiles eſſe affirmauit, quia cùm cognouiſſent Deū, non ſicut Deū glorificauerūt, aut gratias egerūt. Et ideo nō erat opus vt rurſus, & ſi ſub alijs verbis, repeteret. Nō probare Deū habere in notitiæ & non glorificare Deū cognitū tāquam Deū hæc vnā habēt met ſentētiā. Et ideo ſi illū locum intimius ſcrutari volumus nō erit alienūs ſenſus a Pauli mente dicere preſentē locū eſſe intelligēdū non de noticia quā habebant Philoſophi, ſed de ea quā Deus habebat de illorū peccatis. Et tūc ſenſus eſſet; Et ſicut nō probauerūt Deū habere in notitia, ſcilicet peccata ſua Deū nō noſſe nec videre illa, dicētes; nō videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Iſtū intellectū & quæ precedūt & quæ ſequūtur maximè iuuāt præcedētia quidē, quoniā in præterita clauſula dicitur; Et mercedē (quam oportuit) erroris ſui in ſe ipſis recipiētes. Hic erat error, quo ſe ducti putabant nullam eſſe Deo curā de ſuis peccatis. Et verba quæ ſequuntur etiam ſuadent hanc intelligentiam: nam iuxta eam conuenienter quidem aſſignatur ab ipſo Apoſtolo erroris iſtius pæna. Propter quod, inquit, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum (ideſt) iuditium, per quod peruerſum & malū rerū habuerunt dictamen. Qui. n. habet reprobum iuditium, bonū dicit malū:

Reſponſio.

Pſalm. 93.

 & malum

& malum bonum, ſicut eſt ſcriptum; Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. (Iſaiæ 5) Vt enim guſtus infectus amarum dicit dulce, & vice verſa: ſic reprobus ſenſus (non loquimur de externo ſed interno; qui agendarum rerum iudex eſt) non poterit rectum proferre iudicium, ſed ſiniſtrum. (Simile) Hoc ſuo facto, ſatis comprobarunt eſſe verũ duo illi inueterati ſenes qui in pœnã ſui peccati ſiniſtrum tulerũt de Suſanna iudicium. (Danielis 13) Hæc ergo eſt altera intelligentiæ huius loci, quę videtur magis germana. Tu vero quia vtraq. vera eſt, ſequere quam malueris in hac re & ſimilibus ſemper peritiorum ſequere Iudicium. Et quoniam rectum iudicium maximè eſt neceſſarium ad opera bona facienda, ideo bene adiungitur iſtis id quod ſequitur; *Vt fac. ea quæ non conue.* Hoc eſt, quæ nõ concordant cum recta ratione. Talia ſunt peccata, quæ dicuntur actus non conformes rectæ rationi. Hic locus valde terreret eos qui in omnibus bene de Deo ſentiunt, niſi iam in præcedentibus qui conſimiles erant ad bonam intelligentiam eſſent expoſiti; quorum expoſitio iſti etiam inſeruire poteſt. Sicut enim tradidit Deus in ſua deſideria, & in paſſiones ignominiæ deſerendo: ſic hoc loco tradi dicuntur à Deo in reprobum ſenſum. Vbi ſi bene aduertiſti diligẽs lector vidiſti planè quomodo proceſſerit Apoſtolus augendo ſemper culpas culpis, & pœnas pœnis: quarum hæc vltima durior & grauior eſt, vt quæ obſtinatorum ſit pœna. Sed mirum negotium. Nulla harũ pœnarũ potuit aperire horum cæcorum hominum vel corporeos, vel mentales oculos, ſed ſemper cæci remanſerũt, & duces cæcorum, quia Domino peccauerunt. Nec mirum quòd Dominus permiſerit in tantis tenebris eos permanere & ſic obſcurari qui clauſerũt oculos ſuos ad illud ſignatum lumen, per quod benè aſpicitur gloria veri Dei. Et quia non infirmitate, ſed malitia potius, cęcos ſe fecerunt, ideo optimo iure permiſit Deus iſtos prolabi in tam mala & abſurda ſcelera; imò in idipſum reprobũ iudiciũ, ex quo (tamquam rami ex radice) pullulat omnis malorum progreſſus. (Simile) Liberet nos Deus, per immenſam ſuam miſericordiã, a tãta cæcitate, quanta ẽſt reproba mens.

Et ſic non prob.) Paulò altius hæc Pauli verba repetentes, adnotatione dignum exiſtimauimus quòd Paulus nõ impingit in his verbis ipſis Gẽtibus Dei ignorantiam, ſibi ipſi enim cõtrarius eſſet, ſed aſcribit illis reprobationem Dei. Non enim vult dicere ignoratũ fuiſſe ab illis Deum, ſed improbatũ. Grauius etenim peccatũ eſt improbare Deũ quã eũ ignorare. Nã qui ignorat aliquãtulã excuſationẽ habet: at qui cognitũ non probat nullã habere valet. Vltro nãq; eligit impietatẽ ſectãdam. Vnde ex malitia peccat. Nec Deũ timere procurat: quo abiecto & excuſſo conteſtim & feſtinanter peccator in omnia vitiorũ genera ruit. Audi pie lector Prophetam Pſal. 13. Dixit inſipiẽs in corde ſuo, nõ eſt Deus. (Verè peccator inſipiẽs eſt.) Iſte dicit, non eſt Deus. Sed quomodo dicere iſtud poteſt? Quando quis non timet iudicẽ, dicit nõ eſſe iudicẽ: (Reſponſio. Simile) ſic quãdo peccator eſt abſque Dei timore, quãdo illũ nõ timet, dicit; non eſt Deus. Sed vide quid mox ſequitur. Nõ eſt Deus corrupti, inquit, ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis, nõ eſt qui faciat bonũ. Ingẽs malũ carere Dei timore. Vnde Eccleſ. cap. 27 dicitur. Si nõ tenueris te in timore Domini, citò ſubuertetur domus tua. Neglecto timore Domini peſſum ibunt omnia. Vbi nõ eſt timor ſtatim cõſequitur neglectus & contemptus. Gẽ-

tes eiecerunt timorem Dei: protinus
lapſę fuerunt in Dei contemptum, &
in reprobationem illius. Sed non im
punè abierunt: nam ſicut ipſæ repro-
bauerunt, reprobauit illos quoque
Deus. Dicis, quomodo? Reſpondet
Paulus dicens, tradens illos in repro
bam mētem. Duriſſima vindicta, ſed
æquiſſima: crudum ſupplicium, ſed
benemeritum. Pro qualitate delicti,
exhibita eſt poena.

Cæterum à malis hominibus dupli-
citer poteſt De⁹ reprobari; ſicut duo
bus modis approbatur. Primo laudā-
do, glorificādo, & ei gratias agendo
pro receptis ab eo beneficijs; Secun-
do abſtinendo à peccatis tam timore
quam amore credentes Deum æquiſ
ſimum eſſe iudicem, iudicaturū om-
nia opera noſtra tam bona, quā ma-
la. Et cùm approbare & reprobare
adinuicem cōtraria ſint, facile eſt co-
gnoſcere quid ſit approbari vel re-
probari Deum. Tunc enim Deus re-
probari dicitur quando non benedi-
citur, non laudatur, nec eius benefi-
cia agnoſcuntur, ſed obliuioni tra-
duntur, & pro eis nullæ Deo reddun
tur gratiarum actiones. Secundo quo
que modo Deus reprobari dicitur
quando creditur illum cæcum eſſe,
& nō videre peccata hominū vt ea pu
niat? nec inferiora iſta conſiderare,
ſed tantum in altiſſimis occupatū eſſe
Qui exiſtimāt Deum nō habere curā
de peccatis hominum, ab iſtis & ſimi
libus Deus reprobari dicitur. Hoc igi-
tur eſt reprobare Deum. Nec refert
quòd qui illum reprobant fateātur ſe
Deum cognoſcere: nā factis eum ne
gant. Non probare Deū factis, nega-
re illum eſt. Si os non audet dicere, re
cede à nobis, non te noſcimus: factū
tamen audet.

Volunt hoc loco nōnulli interpre-
tes phraſum hebraicarū periti particu
las illas, & ſicut, non tam deſignare
ſimilitudinem quam cauſam; dicen-
tes, quòd &, pro quia, ſæpè iuxta he
braicum tropum vſurpari ſolet. Et
tunc ſenſus eſt, quia non probaue-
rūt Deum habere in notitia, tradidit
illos &c. Alij verò inſequentes ſignifi
cationē vocabuli ſicut, dicunt, quòd
quemadmodū Gentes noluerūt Deū
ab ipſis cognitum approbare, ſic vi-
ciſſim Deus paſſus eſt & permiſit illas
tenebris obcæcatas ruere in reꝓbam
mentē. Vnde vides lector acutè parū
inter eſſe ſiue legam⁹ hoc, vel illo mo
do, Pauli ſenſus non variatur, Siue ſit
cauſalis, ſiue ſimilitudinarius. Sed di-
cis. Quid eſt mens reproba, ſiue ſen-
ſus reprobus? Senſus interdum pro
iſtis externis vſurpatur, quo ſenſibilia Reſponſio
iudicamus. Et licet hos habere repro-
bos malū ſit, tamen de iſtis in præſen
tia nō eſt Pauli ſermo: ſed de ſenſu in
tellect⁹ Habet mens ſiue intellect⁹ no
ſter aliquādo ſenſū probū, aliquādo
reꝓbū. Quādo intellectus iudicat eſſe
faciēda quę naturæ lumini repugnant
& rectę rationi, tūc intellect⁹ habet re
probum ſenſum, hoc eſt, dictamen,
ſiue iudicium reprobum. Sicut enim
qui diceret niuē eſſe nigram, repro- Similé
bum haberet ſenſum corporalem; &
ignem frigidum, & lanam duram, &
ſaxum molle diceret; iſte reprobos
haberet ſenſus: ſic qui habent dicta-
mina & iudicia de rebus reproba-
tione digna, iſti dicuntur habere men
tem reprobam: qui videlicet dicunt
bonum malum, & è contra. Et ad-
uerte, quòd mens reproba non di-
citur quoduis peruerſum iudicium
de rebus; ſed tunc temporis dicitur
peccator eſſe traditus in mentem re
probam; quando tantos fecit in pec
catis progreſſus vt mala tanquam bo
na approbet. Vnde Deus nō pro quo
uis peccato, vel pro ſingulo permit
tit peccatorem labi in reprobum ſen
ſum: ſed quando peccator non recu
ſat perpetrare abſurdiſſima peccata,
& viuit abſq; vllo Dei timore, hūc ſuſ
picari, imò & credere poſſumus tradi
tum eſſe in reprobum ſenſum. Et ani

maduertere acute Lector, quòd ſi diligenter conſideretur, Deus non tradit in mentem actu reprobam; ſed illã quæ digna eſt reprobatione: hoc eſt, digna eſt, quæ eligat illa quæ reproba ſunt. Et hoc partim ex abſtractione diuinæ gratiæ, & partim propter dẽſiſſimas tenebras, quibus mens talis peccatoris eſt obſcurata, prouenit. Si enim lumen naturæ datum à Deo quaſi totum verſum eſt in tenebras, quid mirum, ſi rebus iſtis ſic ſtãtibus, homo peccator præceps ruat in mentem reprobam? Qui reprobauit veram illam, & notam lucem quę illuminat omnem hominẽ, congruũ & iuſtum eſt, vt incidat in tenebras & perfuſus tenebris permittatur à Deo venire in reprobam mentem. *Vt faciant ea quæ non conueniunt.* Puta fieri; vt mala, & peccata. Vel ea quæ non conueniunt rationi. Nam hac de cauſa tradidit illos Deus in reprobũ ſenſum: hoc eſt, paſſus eſt labi in reprobum iudicium illos. *Repletos omni iniquitate: mal. &c.*

Nominatim hîc Apoſtolus numerat & ponit illa mala quæ iſti traditi in reprobum ſenſum fecerunt. Repletos, inquit iniquitate: ideſt peccatis. Omne enim peccatũ iniquitas eſt & iniuſtitia. Sano tamẽ modo te hoc oportet intelligere. Nã non eſt credibile nullũ illos reliquiſſe intactũ peccatũ: ſed in generali ſic loquitur Apoſtolus vt denotet magnũ cumulũ peccatorũ. Sicut enim loquendi modus cõſentit vt aliquẽ totũ ſanctũ, pium, & bonũ dicamus qui multis eſt repletus virtutibus ſic etiã cõſentit illum appellari repletũ peccatis qui multa habet. Peccata enim non totã naturam viciãt. Neque ipſum peccatorũ caput (Dæmonẽ dicimus) putamus habere omnia peccata quę commiti poſſunt Quis enim dicet in Dęmonę eſſe ębrietatis peccatum? Memores ergo hîc eſſe debemus conſuetudinis quã habet ſcriptura ſacra loquendi, vt cùm aliquid eſt tale ſecundum magnam partem totum dicat eſſe tale. Magna & grandis pars, pro toto ſolet poni. Sic, quia iſti permultis erant irretiti vitijs, repletos omni iniquitate eos appellare non recuſauit Apoſtolus. Ex iſtis tibi ritè colligere poteris non dari ſummũ malum, ſicut datur ſummum bonum: qui eſt Deus totus natura ſolus bonus.

[Margin: 1. Ioã. ca. 3.]

[Margin: Simile.]

[Margin: An Dæmon totus ſit malus.]

[Margin: D. Tho. 1. p. quæſt. 49.]

Sed dices; Nunquid iſti non peccauerũt idolatria? Maxime. Quid tum? Audi, & videbis quid tum. Ipſa cauſa eſt omnis mali, ſicut ſcriptum eſt; Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt. Igitur in omnibus peccauerunt Philoſophi. Reſpondetur. Idolatriam cauſam eſſe meritoriam omnis mali dicere poſſumus & diſpoſitionem. Meretur certè qui à Deo aufert debitũ honorem in omnia alia ſcelera labi tamẽ non eſt cauſa cogens. Et ideo non oportet idolatriam habere actu omnia alia peccata & totum eſſe malum. Non enim approbamus quod quidam volunt omnem infidelis hominis actum peccatum eſſe. Dicemus vero ſuo loco quomodo veniat intelligendus locus ille Pauli; Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt.

[Margin: Sap. 14.]

[Margin: Infra cap. 14.]

Malitia.) Hæc duo vocabula peccatorum ſunt nomina. Malitia enim peccatum, ſignificat, ſicut iniquitatis vocabulum. Verum habent ſe ſicut homo, & animal, quorũ vtrumq; ſignificat naturã animalis; ſed aliud tanquã genus, reliquũ, verò ſicut ſpecies. Et ideo modo incipit ſpeciatim dicere vitia iſtorum hominũ. Quorũ primũ nominat malitiã; licet in exẽplaribus græcis fornicationẽ fecerit primũ: in noſtris autẽ malitia precedit. Cuius inuerſionis neſcimus quę cauſa potuerit mouere vertentẽ, vt non inſequeretur ordinẽ quẽ reperit in exẽplaribus græcis. Sed res non eſt etiam tanti momenti vt debeat quemquam perturbare. Fortaſſis

tiſſis interpres videns per nomen malitia aliquid communius importari quã per fornicationẽ proximè poſt iniquitatẽ voluit apponere nomen malitiæ. Quod, ſi diligenter conſideretur cupiditatem nocendi proximo importat. Quã cùm Dæmon in nos, quoad poteſt, exerceat (maxima nos malitia proſſequitur) ſpeciali iure quodam tale nomen malitiæ ſibi vendicauit. Ab initio namq; peccat; non infirmitate, ſed malitia motus. Vnde abſque dubio eſt, grauius eſſe peccatum quod malitia fit, quam quod per carnis lapſum committitur. Nam qui malitia peccat, gloriatur cum malè fecerit, & data opera malis indulget: qui autem veneri dat operam paſſionum ſtimulis agitatur. Ad hoc igitur proſpiciens qui ab vna in aliam vertit linguam, accepta licentia, ordinem harum duarum dictionum permutauit: prætermiſſa ea conſideratione ob quam fortè Apoſtolus dederat primum locum fornicationi. Erat autem illa conſideratio (vt aliquibus placet) aut quia tale vitium pluribus erat commune, aut quia magis dedecens ſapientes erat. Verum quicquid ſit, tu ſi cupis vel ex minimo noſtro adnotamento ſemper reportare aliquid commodi, memoriæ commendabis, hanc eſſe conceſſam copiam ijs qui vertũt, vt interdum liceat eis alio ordine collocare res, quam inuenerint poſitas in proprijs fontibus: qui cùm beatiſſimo Hieronymo dicere poſsũt. Ordo inuerſus, ſed neceſſario commutatus. Neq; hoc ægrè ferre debent qui ſtudioſi vertentes ſunt. Quoniam ſi interdum licet componenti ſcripturam per anticipationem dicere quod nondum fuerat factum (ſicut ſatis norunt, qui aliquãtulum ſunt verſati in ſacris literis:) ſic neque grãde piaculum eſt aliquando aliquam inuertere dictionem; potiſſimè quando talis inuerſio & commutatio nullum præiudicium facit ſano intellectui doctoris. Si hæc aliquis non probat, dicat ipſe melius, & nos libenter approbabimus. Nos melioribus ſemper didicimus obtemperare, & malumus (ſi poſſumus) rationibus noſtra dicta defendere quam pertinacia tueri.

D. Hierony. in 1. cap. d. Matthæi

Aduertat hic lector quòd Paulus non fuit contentus dicere illos fuiſſe iniquos & malitioſos (de quibus Propheta dicit; Iniquos odio habui) ſed dixit fuiſſe oppletos iniquitate & malitia. Emphaſis eſt in dictione repletos. Adauget iniquitate & malitiam. Quaſi dicat; Non quomodocumq; fuerunt iniqui, ſed in ſummo iniqui & malitioſi: Nam pleni erant malitia & iniquitate. Ille autem videtur eſſe plenus iniquitate, qui totus propenſus & affectus eſt ad peccandum. Et notet etiam lector quòd licet verbũ repletos tantum in textu addatur & coniungatur cum verbo iniquitate, ſuplendum tamen eſt in omnibus alijs & repetendum. Nam ſicut erant repleti iniquitate, ira & repleti malitia, fornicatione, auaritia, & ſic d aiijs. Malitia ſignificat ſtudium, & cupiditatem magnam nocendi proximo. Huius reus eſt ille qui volens & ſciens, ac de induſtria nocere cupit proximo ſuo. Pſalm. 118

Fornicatione. Explicaturus ſpecialia peccata iſtorum à fornicatione auſpicatus eſt Apoſtolus: non quòd ipſa peccatorum apicem teneat, ſed fortè quia in plures debaccatur. Vix eſt qui ſe abſcondat ab eo. Et non accipitur hic vt ſpecies quædam luxuriæ eſt, quæ alijs contraponitur: ſed accipitur vt ambit omnem actum venereum. Coarctant tamen multi interpretum tantum ad actus venereos qui non ſunt contra naturam. De his volunt Paulum hoc loco loqui. Sed non videmus quæ ratio moueat illos, vt ſicut fornicationis nomine intelligitur adulterium, in ceſtus & aliæ ſpecies luxu-

An fornicatio ſit grauiſſimum peccatum. D. Tho. 2.2. q. 154 art. 3.

luxuriæ, quare non debeat quoq; intelligi venereum illud peccatum contra naturam. Nam iſtud etiam eſt vna ex ſex illis ſpeciebus luxuriæ. Quare ſi omnes quinq; intelliguntur ſub nomine fornicationis, cur non illa ſexta quæ omnibus alijs & turpior & grauior eſt? Vnde (niſi fallimur) exiſtimamus Paulum ſpeciem pro genere hic poſuiſſe: hoc eſt, fornicationem pro luxuria, quæ eſt genus omnis carnalis peccati. Sicq; ſenſus eſt. Repletos fornicatione, hoc eſt, luxuria.

D Tho. 22. q. 154.

Dices forte. Si Paulus appellatione fornicationem intendebat luxuriam quare eam non nominauit? Reſpondemus, iſtud idcirco eſſe factũ, vt reprobaret illorum errorem, qui exiſtimabant ſimplicem fornicationem non eſſe peccatum; quales erãt gentiles & Iudæi. (Et vtinam inter Chriſtianos aliquos, non ſit talis error.) Cæterum ſi non eſſet niſi hic Pauli locus ſatis conuinceretur talis error. Nam hic Apoſtolus inter Catalogum grauiſſimorum peccatorũ annumerat fornicationem, tam ſimplicem, quam quamlibet aliam: De qua idem Apoſtolus paſſim mentionem facit, quò fortius & efficacius illorum errorem deſtruat, qui putabãt, omnia carnis inordinata delectamẽta fore peccata præter ſimplicem fornicationem. Et proinde tacitis omnibus alijs luxuriæ ſpeciebus voluit expreſſam habere mentionem ipſius fornicationis: non quòd illi tantum notandi eſſent de hoc ſolo vitio, ſed quia iſtud licitum putabant.

An fornicatio ſimplex ſit peccatum mortale Vide D. Tho. 2. 2. q. 154. artic. 2.

Auaritia.) Aliud vitium capitale iſtud eſt, quo auarus concupiſcit & deſiderat bona terrena: nec curat iuſtè, vel iniuſtè ſibi obueniant. Vnde hoc loco auarus ille dicitur quicumq; contra ius aliquid vſurpat, vel retinet. Auarus eſt fur, auarus eſt raptor. Auarus eſt qui rem alterius inuito Domino retinet. Et denique omnis qui iniuſtus eſt auarus dici poteſt. Auaritia virtuti iuſtitiæ (quæ præcipit vnicuique tribuere quod ſuum eſt aduerſatur. Por rò hoc vitium peſſimum eſt: quoniam radix omnium malorum eſt. Quid non temptat, quid non molitur qui auaritiæ eſt debitus? Quid auaro ſceleſtius? Ipſa namq; auaritia genus quoddam idolatriæ eſt. Aurum, argentum & vile metallum colit auarus. Seruus pecuniæ eſt. Tam ei deeſt quod habet quam quo caret. Pro pecunia fouenda, augendaq; nullum recuſabit delictum.

D. tho. 22. q. 118 arti. 7.

D. tho. 22. q. 118. art. 1.

Nequitia.) Probè Apoſtolus auaritiæ proxime adiungit nequitiam. Auarus homo nequam eſt, & vix vlli benefacit. Et licet nequitia reperiatur in omni iniquitate (non enim multum iniquus, & nequam differunt) tamen hoc loco nequitia vſurpatur pro deſidia, aut ignauia à bono. Malitia operatrix malorum eſt, nequitia declinatio boni eſt. Sunt namque hæc duo vitia ſatis germana. Vnde Apoſtolus dixit illos oppletos fuiſſe malitia & etiam vt aperiret illorum ocioſitatem & ignauiã (quæ detinebat illos ne aliquid boni operarentur) dixit illos eſſe repletos nequitia, hoc eſt, deſidia atque pigritia. Ad operandum bona deſides atque pigriſſimi erant. Sed dicis, ocioſitas videtur eſſe cauſa malitiæ ſecundum illud quod ſcriptum eſt: Multam malitiam docuit ocioſitas: Paulus autem videtur hic malitiam facere genitricem ocioſitatis. Primo malitia dixit illos fuiſſe plenos, poſtea, nequitia. Ad hoc reſponſio eſſe poteſt, quòd qui operatur malum declinat à bono; & qui ocioſus eſt, & non operatur bonum, etiam malus eſt (quia malum eſt nõ operari bonum): & ſic malitia poteſt eſſe cauſa nequitiæ, & nequitia ipſius malitiæ.

Eccleſi. 33.

Plenos

Gene 37. **Plenos inuidia.**) Fera peſſima quæ deuorauit Ioſeph inuidia: imò, quæ
Sap. 2. mortē genuit. Inuidia Diaboli mors intrauit in orbem. Proſperæ fortunæ & fœlicitati alienæ inimica, charitatis deſtructrix, ſui ipſius cruciatrix, mater odij. Vitium eſt triſtis, & anguſti
Iob. 5. animi. Paruula occidit inuidia. Qui magnum animū habet nulli inuidet. Inuidus ſuo facto ſpoliatum eſſe cha-
1. Corin. 13. ritate, & alijs bonis diuinis ſe patefacit. Nam charitas non æmulatur. Qui Dei charitatem & gratiam habet nulli inuidet. Hæc ſibi ſufficere dicit.
2. Corint. 12. Paulo dictum eſt; Sufficit tibi gratia mea: qua cum veniunt alia bona quę, vera bona ſunt. Qui hæc poſſidet nō habet quòd alteri inuideat.

Homicidijs.) Hoc vitium paſſim naſcitur ex præcedenti. Licet aliquando alia de cauſa fiat. Verum frequenter inuidus vel vt bona habeat, vel quia malo animo & oculo tetro reſpicit alium illi mortem machinatur. Hoc eſſe ve-
Gene. 37. Gene. 4. 1. Reg. 18. Matth. 27. rum, & fratres Ioſeph, & Caim ſuo facto oſtendunt: & Saul multis modis ex inuidia Dauidē occidere temptauit, quinimo inuidia Chriſtū morti tradidit. Sed dices, quid myſterij eſt in hoc verbo, quòd Apoſtolus cætera alia vitia in ſingulari numero pro-
Reſponſio tulit, & hoc in plurali? Legunt aliqui in ſingulari homicidio. Et fortè plurale poſitū eſt pro ſingulari. Licet non ignoremus. D. Thomam dicere Apoſtolum loquutum fuiſſe in plurali, quò innueret duplex homicidium alterum opere, aliud voluntate. Quidā enim erant qui ſola voluntate occidebant: vt illi inter quos erant odia, & ſimultates. De quibus Auguſt. Qui odit, inquit fratrem ſuum homicida
Auguſti in regulis. eſt. Alij vero opere compleant; & ideo dixit, homicidijs. Porrò quā deteſtandū malū ſit homicidiū, ex eius grauitate & malitia poteris tu docte lector colligere. Inter peccata quæ proximo maius nocumentum inferūt ipſum eſt homicidium. Nocumētum autem eo eſt maius quo per illud maius bonum tollitur à proximo. Inter autē bona corporis primas tenet corporalis vita: pro qua dat homo cunctaque habet. Hæc autem tollitur per homicidium. Reſtat igitur vt ſit atrociſſimum & omniū grauiſſimum inter peccata, quę contra proximum committuntur. Quare homicida iuſtiſſime morte punitur.

Quantum autem inualuerit nunc hoc malū, nemo eſt qui non videat. Fortaſſis ab orbe condito nulla fuit ætas in qua tam frequens fuerit hoc vitium ſicut hodie. Nā nunc tam ſunt homines alieni ſanguinis ſitibundi, vt nihil, vel parum referre putent ſiue brutum, ſiue homo occidatur. Imò quidam in homines crudeliores ſunt quam in beluas. Nec mirum quidem nam, & ipſi beluis ſimiliores quam hominibus ſunt.

Contentione.) Et hæc etiam filia eſt inuidię. D. Tho. 22. q. 36, 37, 38.
Non enim raro inter inuidos ſunt cōtentiones: & interdū de lana (quod aiunt) caprina. Hæc pugnam verborū habet cū pertinacia, cùm quis, per phas & nephas, ſuas partes conatur tueri. Et quoniam Apoſtolus annumerat eam inter reliqua quę ſunt peccata mortalia, credendum eſt eum loqui de ea contentione, qua quis impugnat veritatem, vel fidei, vel bonorum morum; quæ eſſet peccatum mortale. Siquidem contendere an aſtra ſint paria vel imparia, & vtrum detur quadratura circuli, & ſimilia non putamus eſſe peccata mortalia: nam hæ altercationes nec ad fidei veritatem, nec ad eam quæ eſt de bonis moribus facit. Neque hoc loco intēdit Apoſtolus damnare eas contentiones quæ in ſcholaſticis conflictibus ſciendi gratia fiunt. Siquidem quoties contentio vel neceſſi-

tate

tate,vel vtilitate vallata fuerit, potius
ſtudioſa & bona dicēda venit, quam
vitioſa & mala. Adiecimus autem ſciē
D. Thom. 2.2. q.38, arti.1 di gratia, quoniam ſi quis ſophiſta-
rum more contendere vellet potius
ad apparentiam, quam ad rei verita
tem enucleandam, talis contentio vi
tuperio digna eſt. ſicut & illorum qui
magnis clamoribus ſemper conten-
dunt. Indecens enim eſt clamoribus
agere, vbi erat agendum rationibus.
Qui enim vacui veniunt rationibus
ad conflictum ſtatim ſolent armare
ſe clamoribus: qui licet apud in do-
ctum vulgus videantur aliquid efficε
re, tamen apud doctos, pro blateroni
bus (vt ſunt) ſtatim habentur. Quare
hoc maximè præ oculis debent habe-
re Chriſtiani diſputatores, vt à tali ſe
cuſtodiant contentione: ſed ſi rei ne
gotium contentionem patiatur, dent
ipſi operam vt ſit moderata & lauda-
bilis, non vituperabilis, qualis erat iſto
rum Philoſophorū; qui fortaſſè ideo
notantur de contentione ab Apoſto-
lo, non quia diuerſarum ſectarum eſ
ſent. Solent namque inter homines
ſapientes qui non ſunt eiuſdem fa-
ctionis (quia cuilibet vult mordicùs
tueri & defendere ſuam ſententiam)
eſſe contentiones. Sed præter has, fo-
re erant inter iſtas contentiones, qua
Lucæ 22 lis inter diſcipulos Chriſti, de primatu
ſcilicet. Facta eſt, inquit, contentio in-
ter eos, quis eorum videretur eſſe
maior. Hæc enim culpa digna eſt.

Dolo. Doloſitas eſt oculta per-
ſequutio, & dolus eſt o-
culta malitia. Vnum habet in lingua
doloſus, & aliud in corde. Dolo vti
ſolent illi, qui vel non audent palàm
proximo nocere, vel ſi audent non
Pſalm. 11. poſſunt. Eſt dolus in lingua, & eſt do-
lus in corde. Dauid paſſim agit con-
tra linguam doloſam. Diſperdat, in-
quit. Dominus vniuerſa labia doloſa,
& linguam magniloquam. Porrò in
Eccleſiaſtici. Ibidem 19. corde dolum habēt, qui duplici ſunt
corde: de quibus Sapiens; Væ, inquit,
duplici corde. Et alibi: eſt qui nequi-
ter ſe humiliat, & interiora eius plena
ſunt dolo. Hæc doloſitas filia & pro- Simile
les eſt inuidiæ. Scorpioni ſimilis eſt vir
doloſus, qui facie blanditur, & cauda
mordet. Pacem cum proximo mani
feſtè loquitur dicens, pax, pax: & non Pſalm 27.
eſt pax. Clanculo inſidiatur & illum
perdere cupit: Simulator ore decipit Hiere. cap 6. Prouerb. 11
amicum ſuum. Doloſi homines mel
habent in ore, ſed fel in corde. Vitiū
prorſus peculiare traditoribus: qui
dulcibus verbis ſalutant, & intus dolis
pleni ſunt. Huius generis fuit Iudas il
le traditor, qui ſub pacis ſigno ſuum
tradidit Iudæis magiſtrum: & multi a-
lij qui hoc vitio iure in ſacris literis Matth. 26.
ſunt notati.

Malignitate. Merito poſt
doloſitatem
ſequitur malignitas. Qui doloſus eſt
non poteſt habere cum proximo ſuo
bonam voluntatem, & bene eſſe illi
affectus. Eſt namq; malignitas quędā
morum prauitas ſecundum quam
non valet pacifice loqui & conuerſa
ri malignus cum proximo ſuo: & ſi
loquitur pacem, malum animum ha
bet in illum. Iſti maligni ſunt de qui-
bus loquitur Propheta Pſalm. 27. di-
cens. Loquuntur pacem cum proxi- Pſalm. 27.
mo ſuo, mala autem in cordibus ſuis.
In ore habent dolum, & in corde ma
lignitatem. Sicut enim benignitas ho- Simile
mines reddit aptos ad conuerſandū
cum omnibus, ita malignitas efficit il-
los ineptos, difficiles & aſperos.

Suſurrones. Suſurratio pec-
catum eſt clan-
deſtinum & occultū, per quod ipſe
ſuſurro clanculo inter amicos diſcor
dias ſeminat & odia procurat. Comi-
titur autem hoc vitium quando ſu-
ſurro defert ab vno ad alterū aliqua,
ſiue vera ſiue falſa quæ nata ſunt pare
re diſſidium & diſcordiam inter illos.
Hos ferit Sapiens cum ait. Suſurro &
bilinguis maledictus multos enim
conturbauit pacem habentes. Iure Eccleſi. 28
maledi-

maledictus, nam & ipſe occultis male
dictionibus procurat amicorum per-
turbare pacem, imò & eam rumpe-
re. Ij nempe ſuſurro, & bilinguis o-
dio ſunt omnibus hominibus. Quod
de viro linguoſo dicitur, de ſuſurro-
ne quoque dici poteſt. Vir linguoſus,
Pſal, 139, inquit Propheta, non dirigetur in ter
ra. Porrò hos homines procul opor-
tet abigere à noſtris autibus ſi pacem
cum proximo habere cupimus. Sur-
da aure oportet illlos pertranſire: &
quod multò melius eſſet, nullũ cum
illis conſortium habere. Nam ſuſurro
nullum non mouet lapidẽ vt pacem
turbet & amicitiam dirrumpat. Vnde
cum amicitia inter humana bona nõ
ſit infimum bonum, qui inter proxi-
mos ſuſurrectionem exercet à morti-
fero peccato excuſari non poteſt: li-
cet aliquando talis eſſe poteſt ſuſur-
ratio quæ venialis culpæ limites non
excedat. Ex ſe tamẽ ſemper mala eſt.

Detractores.) Poſt ſuſurrationem detractionem poſuit Apoſtolus. Maximam ſo
cietatem habent hæc duo vitia, tum
D. Tho. 22, quòd in materia conueniant, tum
quæſt. 74. quòd ab vno ad aliud facilis ſit tranſi
tus. Etiam in modo loquendi con-
ueniunt. Vterque namque ſcilicet
ſuſurra, & detractor clanculo pro-
ximo nocent. Imò ſuſurra quate-
nus de proximo loquitur malè, detra
ctor eſt. Fine autem & intentiõne diſ
criminantur. Nam ſuſurro non inten
dit rodere famam & bonum nomen
ſicut detractor, ſed tantum diſſoluere
pacis & amicitiæ vinculum. Propter
tamẽ vitiorum affinitatem vnum pro
altero vſurpari ſolet. Suſurro bilin-
guis eſt, non autem detractor: nam
detractio nõ fit inter duos ſicut ſuſur-
ratio; quæ nititur duorum amicitiam
rumpere. Et ideo oportet ſuſurro-
nem vti duabus linguis, nam cum
duobus loquitur, aut de duobus, de
quorũ altero alteri malum loquitur.
Detractio autem de vno ſolo fieri po
teſt. Hæc autem licet plures ambiat
quam ſuſurratio, tamen iſta illa gra-
uior eſt & deterior: vtraque tamẽ ex
ſuo genere & per ſe peccatum ſatis
graue eſt. Nam denigrare famam ali-
cuius (quæ inter res tẽporales eſt præ-
cioſior) & amicitiam dirũpere (quę
multis præſtantior, etiam ipſo hono
re, eſt) in his duab⁹ rebus ledere pro
ximum graue crimen eſt, & ex ſuo ge
nere mortiferũ. Sed fortaſſe ſciſcita
beris dicẽs, cur Apoſtolus nihil dixit
de murmuratione ſicut de iſtis duab⁹
loquutus eſt? Reſpondemus ſub de-
tractione compræhenſam fuiſſe mur
murationem. Qui non recuſat detra
here ſuo proximo, non recuſabit de
eodem murmurare. Qui linguam ef-
frenatam habent, à murmure inci-
piunt, & in detractione finiunt.

Deo odibiles,) Alia lectio habet Dei oſo-
res. Si iuxta vulgatam legamus vnus
ſenſus eſt, alius verò ſi ſecundum a-
liam. Si legimus Deo odibiles, ſenſus
eſt ſuſurrones, & detractores eſſe Deo
odibiles: & ſic non inducitur hic no-
uum peccatum præter illa duo; ſed
his verbis docet Apoſtolus illa duo
crimina non eſſe parui momenti re-
putanda: ideo adiecit quòd qui talia
agũt ſunt Deo odibiles, hoc eſt, quòd
De⁹ illos odio habet. Odio ſunt Deo
detractores & ſuſurrones. Sed rogas,
Quid opus erat iſtud addere potius
in his duobus criminibus quam in a-
lijs? Reſpondemus plus neceſſitatis
eſſe in his vitijs quã in alijs. Tum quia
hæc peccata non committuntur niſi
verbis: ideo exiſtimarè poterãt non
multum grauia eſſe, nec Deo nimiũ
diſplicere. Et ideo Apoſtolus volens
hunc errorem de medio tollere adie
cit hæc verba, ſcilicet; Deo odibiles.
Quaſi dicat. Nõ ſunt hęc crimina par
ui æſtimanda quaſi non ſint grauia,
nam reuera grauia ſunt: quoniam il-
los qui eis irretiti ſunt Deus odio ha-
bet. Nec mirum; nam cùm Deus ſit

maximè

maxime diligens pacẽ, concordiàm &amorem inter fratres, non poteſt non odio proſſequi illa crimina, & eorum factores qui ſeminant inter fratres diſcordiam & deſtruũt pacem, ſicut ſunt ſuſurrones, & detractores. Vel fortaſſis hoc ideo dixit & addidit quia hæc crimina ex frequenti conſuetudine & vſu quaſi non habentur nec reputantur peccata, vel ſaltim leuia eſſe exiſtimantur. Quare ad extirpandã hanc opinionẽ voluit Apoſtolus oſtendere ſuſurrationẽ & detractionem eſſe Deo odibiles. Quo circa potius hîc oſtendit Apoſtolus grauitatem horum duorũ criminum quã nouum crimen.

Prouerb. 6.

Si autẽ ſequamur aliã lectionẽ quæ habet Dei oſores, innuit Apoſt. hic nouũ peccatũ. & grauiſſimũ quidem, quòd dici ſolet odiũ Dei. Et hæc lectio nõ immerito multis explanatoribus placet. Nã cùm hoc ſatis inſigne ſit crimẽ, adnumerãdũ erat inter alia multa quę hîc recẽſet Apoſtol⁹. Nec mirari debet aliquis quòd ceciderint illi, in tantũ flagitiũ vt Deũ odio proſſequerẽtur. Quoniã cùm lapſi eſſent in reprobam mentẽ, creditu quoque facile eſt illos deuolutos fuiſſe in odium Dei: intelligẽtes illũ eſſe qui debebat ſua tam nephanda ſcelera punire Sub hac.n. ratione Deus (licet ipſe ſit ſummũ bonũ) odio haberi poteſt. Vnde Chriſtus Ioan. 7. dicebat. Mundus odio me habet. Et alibi; Vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis. Sicut Deus impios & impietates eorum odio habet; ſic vice verſa impij & iniqui Deum impietatis punitorem odio proſſequuntur. Vellent ipſi remanere ſua crimina impunita à Deo: quod nunquam faciet, nec facere ſuam condecet iuſtitiam.

D. Tho. 22. quæſt. 74.

Ioan. 7.
Ioan. 15.

Contumelioſos.) Poſt detractores & ſuſurrones ad cõtumelioſos venit Apoſtolus. Hæc tria hominum genera proximo nocẽt lingua. Suſurro diſcordiã quęrit, detractor infamiã, contumelioſus iniuriã. Vnde contumelioſus iniurioſus dicitẽ, nam & contumelia iniuria eſt. Fit autẽ contumelia tam in bonis fortunæ naturæ, quã gratiæ. Vnde ſi quis obijciat alicui quòd ſit homo pauperim⁹, omni patrimonio orbatus, homo mendicus: ſecũdo ſi obijciat illi quòd ſit ruſticus ex infima gente natus, quòd ſit ex peccatorib⁹ genitus, quòd ſit monoculus, claud⁹, vel cęcus; in bonis animi, quòd ſit ingenio hebes, tardus, rudis, ad literas inept⁹, rationis imparticeps, vel quòd vulgo dicitẽ, aſinus ad lirã; hęc omnia verba cõtumelioſa ſunt. Deniq; & in bonis gratiæ contumelia fit: vt cùm quis nominatur hæreticus, fur, traditor, Dæmonium habens, vel aliud ſi mille. Neq; refert in cõtumelia quòd qui illam patitur talis non ſit qualem iniurioſus & contumelioſus appellat illum? non tam hoc ſpectandũ venit quã animus dicẽtis cõtumeliã; qui alium afficere iniuria & contumelia intendit. Ipſe ex ſua parte proximi honorẽ lædit ſiue proximus ſit talis, ſiue non: alioquin contumelię illatæ Chriſto non eſſent pœna dignę. nam ipſe nec talis erat, nec eſſe poterat quales erant contumeliæ. Contumelia deterior eſt detractione: in illa namque magis contemnitur proximus, imò & magis offenditur. Nam mitius ſuſtinemus & patientius ferimus mala & iniurias contra nos prolatas clanculo & in abſentia quam quæ palã & in præſentia obijciuntur nobis. Qui detrahit, eum cui detrahit, aliquantulũ timere videtur, nam nõ audet palam detrahere ſed ſecretò & in angulis: at contumelioſus facie ad faciem inuadit illũ & contemptui habet. Huius vitij nota ſemetipſum notauit Apoſtolus. 1. Cor. 1. dicens; fui blaſphemus, & perſequutor, & contumelioſus.

Superbos.) Superbia vitium ſatis notum

tum eſt,& (quod dolendum eſt) plus ſatis commune. Duo ſunt vitia quæ nulli ſexui & conditioni hominum parcũt ſuperbia,& auaritia. Huic omnes ſtudent à maximo vſque ad minimum, à Propheta vſque ad ſacerdotem. ab illo, nemo ſe abſcondit niſi ille, qui non habet vnde ſuperbiat. Sed quis eſt hic qui non habet? Si non habet putat ſe habere. Superborum ingenium & genius eſt arrogare tã quæ habent, quam quæ non habent. Meritò Paulus poſt oſores Dei collocauit ſuperbos: nam ſicut ſcriptum eſt. Superbia eorum qui te oderunt, aſcẽdit ſemper. Ipſa eſt quæ malorum arcem conſendit. Ipſa eſt altera peccatorum radix. Eccleſia. 10. Initium omnis peccati ſuperbia. Ab hac incipit qui à Deo ſe auertit, ſicut cupiditas principium vnde peccator ad creaturam ſe conuertit. Ex his duabus radicibus multi pullulant infecti rami. Apoſtolus ſub radicibus ramos quoque complectitur. Sunt qui putant ſuperbiam hoc loco non pro ipſa ſed pro iactantia eſſe poſitam. Sed parum refert: nam qui ſe iactant & oſtentant non ſunt alij quam ſuperbi. Propria namq; conditio ſuperborum eſt iactare ſe etiam de his quæ non habẽt.

Hierem. 6.

Pſalm. 37.

Elatos.) Meritò elatio conglutinata eſt ſuperbiæ, vel iactantiæ. Qui ſe iactant & ſua oſtentare procurant eri faciunt, vt conferentes ſe cum alijs ſe excellentiores præferant & oſtendant. Ad viuum & graphice Phariſæus ille in Euangelio patefecit hoc vitij genus dicens. Gratias tibi ago Domine, quia non ſum ſicut cæteri hominum: raptores, adulteri iniuſti, velut etiã hic publicanus. Quis non videt quomodo ſe effert præ alijs? Nõ ſum inquit ſicut cæteri hominũ. Sic iſti philoſophi ſuper alios ſe ſe efferebant, putantes ſe eſſe Sapientes.

Lucæ 18

Inuentores malorum.) Hoc loco taxat iſtos præſumptione, quæ à iactantia & ſuperbia pullulabat. Superbi namque & qui de ſeipſis nimium confidunt ſunt qui ſemper nouitates ad inuenire volunt: quæ, cùm bonorum eſſe nequeãt (cùm in ipſis nulla ſint bona) neceſſe eſt tales inuẽtiones malorum eſſe. Quare egregio nomine vocauit eos Apoſt. inuentores malorum. Sed dices, Quorum? an eorũ quæ hactenus enumerata ſunt? Nonne ante iſtos iam mũdus iſta habebat ſcelera? fuerunt iſti illorum ſcelerum primi inuentores? Nunquid in ſuperbia, auaritia, reliquiſq; vitijs iã multo antea peccatum erat? Quomodo igitur iſti ſunt inuentores malorũ? Nos non putamus hoc referendum eſſe ad illa vitia quæ taxauit Apoſtolus, ſed ad multa alia quæ non recitauit. Vnde vt comprehẽderentur (vel ſaltim tacitè) placuit ei ſic appellare iſtos abſolute inuentores malorum. Quis poſſet, vel multis, explicare omnes illos modos quibus homines mali fuerunt? aut quis poterit annumerare omnes illos modos voluptatis, libidinis & turpitudinis, quibus ipſi venerem colebant? Et idolatriæ ſpecies quas iſti infœliciſſimi excogitarũt quę lingua narrare poterit? Et vt vno verbo omnia eorum ſcelera comprahẽdamus tanto ſtudio eorum quiſque nouos modos peccandi conabatur adinuenire in quouis peccatorum genere quanto ſtudioſi & boni nitũtur virtutes augere; imò & maiori quoniam pluribus modis contingit augeri vitiorum numerum, quam virtutũ. Siquidem bonum eſt ex integra cauſa, mala autem ex ſingulis defectibus multiplicantur. Et, vt in prouerbio eſt, magis mala quam bona ſolet creſcere herba.

Reſponſio

Parentibus non obedientes.) Hactenus docuit Apoſtolus quomodo ſe habuerint iſti circa extraneos proximos, hoc

hoc eſt, qui nullo ſanguine iũcti ſunt: nunc autem oſtendit qualiter ſe habuerint circa ſuos cõſanguineos, qui cum rebelles & inobedientes fuerint patribus, matribuſq; ſuis, bene ſe habuiſſe cum alijs non eſt credibile. Qui perperam ſe habet cum patre & matre (quibus tantum debet) qui fieri poteſt vt bene ſe habeat cum illis, quibus non tantum debet? Parentibus enim quòd ſimus, poſt Deum, debemus: quod tantum eſt beneficium vt (teſte Philoſopho) ei nullum ſit æquale &
8. Ethic.14. par quod in recompenſationem reddi poſſit obſequium. Dijs enim, inquit, & parentibus non redditur æquivalens. Quo fit, vt tanto ſit grauius crimen parentum inobedientia quãto ad hoc fugiendum maior erat obligatio. Dignus igitur capitali pœna eſt iure is qui, vel ſuis parentibus auxilia non præſtat, aut poſt Deum Diuoſq; eos non ſumma veneratione colit & veneratur. Sed ô bone Deus, quam latens campus nobis eſſet hic datus in filiorum crudelitates erga parentes inuehendi niſi timeremus has partes non eſſe noſtri inſtituti. Expoſitorem enim agimus, & non obiurgatoris vicem gerimus. Verum cùm noſtra intentio non tantum ſit facere lectorem doctum ſed etiam pium (ſi poſſumus) proinde non putamus etiam nos noſtri muneris eſſe oblitos ſi aliquando data occaſione aliquid dicamus quod vel malos deſtruat mores, vel ad bonos incitet. Studeãt igitur filij, ſi boni eſſe volunt patrum neceſſitatibus ſubuenire eos que quãto potuerint honore venerari. Aliter enim cum iſtis ſua quoque pœna erunt digni & rei.

Inſipientes.) Antea vocauit iſtos ſtultos modo vocat eos inſipientes. Inſipientia vitium eſt oppoſitum ſapientiæ, quæ neceſſaria eſt ad rectum gubernamẽ. Qui enim neſciunt ſeipſos regere ac gubernare inſipientes ſolent appellari. Tales erant iſti, qui tantum ad nouos modos & artes fallendi ſapientes erant. Horum officia ſunt nõ diſcernere bonum à malo, verum à falſo, & honeſtum à turpi: ſed omnia confundere, & falſum dicere verum, & bonum malum. Aliud officium eſt nullam habere de futuris rebus curã agere omnia abſque intentione ſed tantum pro ſua libidine. Hos ferit Propheta dicens. Vtinam ſaperent & intelligerent, ac nouiſſima prouiderent. Deutero.32.

Incompoſitos.) Hoc maximè ſequitur ad inſipientiam. Inſipiens enim nullam ſeruat rationis regulam in ſuo viuendi modo. In inceſſu, ſtatu & habitu offendit circunſpicientes. In ordinatè enim ſe habet, nec vllam tenet moderationem. Quare iure appellatur incompoſitus. Compoſitio ſi quidem quæ tam in ſermonibus quam in veſtibus ſignum eſt ſapientię maximè decet ſapientes. Quare iure Pater Auguſtinus admonet ſuos monachos dicens. In inceſſu, ſtatu, habitu & in omnibus motibus veſtris nihil fiat quod cuiuſquam offendat aſpectum, ſed quod veſtram deceat ſanctitatem. Et idem Apoſtolus alibi, modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Qui enim modeſtiam perpetuo præ oculis habent in cõpoſiti eſſe nequeunt: ſed illi ſunt qui diſſolute cachinnantur & geſticulantur & indecentiam in moribus oſtendunt. In Regula. Ad Philip. capi.4.

Sine affectione.) Affectio duplex eſt in nobis, altera naturalis, altera quæ à charitate (quæ benigna, & compaſiens eſt) naſcitur. Vtramq; remouere Apoſtolum affectionem ab iſtis exiſtimamus. Nam de affectione charitatis certum erat, vt qui prorſus eſſent charitate expoliati. Sed de alia poſſet eſſe dubium: quam tamen illos ex ſe exuiſſe vel ex eo putamus, quod nec parentibus naturæ ius ſoluebant. 1.Corin.13.

Adde

Adde tu quód homines qui ratione non viuunt, nec regula aliqua regulãtur ſed tantum impetu & beſtiarum more feruntur crudeliores ſunt & minus habent pietatis & amoris quam beluæ, & ideo dicuntur eſſe abſque affectione: ex qua naſcitur omnis crudelitas, impietas & multa alia id genus mala. Exterminato proximi amore; non poteſt non perperã tractari proximus. Hic locus congruè nos admonet vt depoſitis malis affectionibus charitatis affectu confratres noſtros proſſequamur. Sunt autẽ multæ malæ affectiones, ſed potiſſimè tres quę hanc bonam ſuffocant & occidunt. Prima eſt cupiditas; quæ ſibi omnia vellet. Vnde enim tot doli, fraudes, fallendi artes, decipiendi modi; vnde tot vſuræ, furta, latrocinia, rapinæ intoxicationes, & homicidia niſi à cupiditate? Alia mala affectio eſt odium quod diſcordias excitat, iras & lites producit: vltionẽ citò procurat, & in multa alia facinora præcipitat. Tertia mala affectio eſt quæ in voluptatibus tota verſatur. Hæc aliquando nec perſonæ nec modo parcit ſed quomodocunque ſuum temptat adimplere deſiderium. Si hæ beſtiæ rationis freno eſſent cõſtrictæ non ſic natura deprauaretur nec ab omni expoliaretur affectione. Verum quia qui tales habent affectiones ſiue peſſimas paſſiones nemini ſit mirum ſi in tot tantaq; crimina labãtur. Qui enim tantis tamque iniquis repletus eſt affectionibus bonam illam amoris & dilectionis vt habeat fieri nequit. Quare iure dicuntur iſti eſſe ſine affectione. His tamen non obſtantibus noſtra hæc eſt opinio vt credamus modis omnibus poſſe neminem à ſe exibilare & exterminare affectum ad aliquem. Verum quia iam ſic aſſueta crudelitate & ſopita pietate iſti duriſſimi erant & tardiſſimi ad pios affectus proinde dicuntur nullo tangi affectu & eſſe abſq; affectione.

Sine foedere.) Sic appellari iſtos à Paulo putant nonnulli ex eo quia fugiebant maxime ſocietatem hominum; ſolitariam vitam magis amantes. Et ideo dicitur abſque fœdere. Fœdus enim ad conuiuendum multos ſimul valet: Qui enim alijs ſocialiter non conuiuunt, fœdere opus non habent. Sed nos (ſalua hac expoſitione) magis probaremus ideo dici iſtos ſine fœdere; non quia haberẽt ingratam communem viuendi normam, ſed quia erãt fœderis violatores: ſicut ille homo iure dicitur abſque fide qui pollicitam non ſeruat fidem: ſic ſine fœdere dicuntur qui frangunt quauis ex cauſa foedera. Id circo merentur dici fidefragi. Foeda res eſt & vituperio digna non ſeruare pacta & foedera, quæ ad mutuum conuictum ſunt per quam neceſſaria. Simile

Sine miſericordia.) Miſericordia duplex eſt, vna quæ eſt virtus excellens, altera quæ à natura inſita eſt: ambas remouet Paulus ab iſtis; quoniam ſic ſæui & crudeles erant in alios vt nulla miſericordia vellent neceſſitatibus eorum ſubuenire: & in belluarum naturam mutati; nec naturali miſericordia permouebantur. Sed hoc eis euenit quòd inſipiẽtes eſſent existimantes nihil miſeriarũ eis poſſe euenire. O miram cæcitatem & inſipientiam: miſerijs pleni, maliſque refertiſſimi ſperant nihil mali ſe paſſuros. Non enim tales ſe eſſe arbitrabantur, & ſicut inſipientes nulla de nouiſſimis habebant prouidẽtiam. Conſpicite vos ipſas foris intuſq; veſtras ſcrutamini miſerias quarum cognitio vel efficax eſt ad docendum vos miſericordiã. Homines eſtis, mortales vos fecit natura: agnoſcite vos eſſe homines à quorũ natura nõ eſt aliena miſericordia. Quòd (ſi ſuperbia & errore decepti) non homines ſed Deos vos eſſe existimatis intelligite Dei, maxime

me eſſe proprium miſereri ſemper & parcere. Quod ſi non in Deos ſed (quod verius eſt) inferas mutati eſtis (& non quidẽ naturæ culpa, ſed veſtra obſcelera) nolite eſſe belluis deteriores. Hæ quidem ſicut experimẽto patet & mutuo ſe iuuant, & alternatim (vt poſſunt) rependunt vicem. Nonne coruus ſuis pullis victum quęritat? Et gallina nunquid congregat pullos ſub alis, tum vt eos foueat, recreetque; tum vt à rapacibus auibus deffẽdat, & tueatur? Nunquid homines deteriores iſtis beſtijs erunt? Abſit. Sed ſemper memor ſit quilibet ſe miſericordia quoque egere. Nam ſicut non minus eleganter quam verè ille Boetius ait nihil eſt in vita hac omni ex parte beatũ. Nemo ſibi (niſi voluntariè falli velit) hic perfectam promittat fælicitatẽ: neque ſi malus eſt animum deſpondeat quo credat ſe in extremam veniſſe miſeriã. Nulla enim eſt in hoc mundo miſeria ſiue ſit poenę ſiue culpæ tam miſerabilis, quæ miſericordia non ſit digna. Tempus eſt miſerendi. Sed caueamus ne nos prætereat & fugiat hoc tã acceptabile tempus abſq; miſericordijs. Secus enim ianua clauſa cõtinget quod vſu venit auaro illi diuiti: qui cùm duxerit ſuam vitam ſine miſericordia, nec quãdo ipſe indiguit ea dignus eſt iudicatus, ſed dictum eſt ei: Magnum chaos eſt inter nos & vos vt ſi qui volunt hinc tranſire ad vos non poſſint: neque inde huc trãſmeare. Quod iuſtiſſime factum eſt. Nam qui cùm potuit noluit habere, dignus eſt vt qui etiam non recipiat: & ſic pari poena punitur iuxta illud; iudicium ſine miſericordia fiet ei qui non fecerit miſericordiam. Si igitur eam habituri verè ſperamꝰ poſt extremũ noſtrũ diẽ incipere nos hic facere eã noſtris proximis oportet: & tunc adimplebitur in nobis id quod Saluator ait; Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Neç nos impedire debet quod miſeri ſiut mali: nam miſericordia impartienda eſt cum dilectione hominum & odio vitiorum Natura diligenda eſt vitiũ odiẽdum. Ceterũ obſeruet hic pius Lector Paulũ non appellaſſe iſtos crudeles ſed immiſericordes: immiſericordia plura ambit quam crudelitas crudelis eſt is qui ledit alium atrociter abſque cauſa iuſta & is quoque qui afficit maiori ſupplicio quam delictum meretur & ſi crudeles ſunt domini qui pro minimis & leuiſſimis defectibus ſeruorum illos magnis poenis caſtigant ac puniunt at immiſericors omnis crudelis eſt, ſed vltra hoc ille dicitur talis qui in afflictis poenis nullam vult habere mitigationem ſed cum magno & ſummo rigore iubet fieri vindictã & iuſtitiam in poenis etenim ſeruanda eſt æqualitas ſicut in præmijs vtrunque, namque ratio iuſtitiæ iubet. Et in hoc Deus Opt. Max. nobis exemplo eſt qui in ſua miſericordia non excitat nec accendit totum ſuum furorem & iram & ſic cum iraſcitur miſericordiæ recordatur.

Lucæ 16.

Iacobi 2.

Mathei 5.

Auguſti in regula.

D. Tho. 2. 2. q. 15. ar. 8.

Sequitur in text.

Qui cúm iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt digni ſunt morte, non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Recitato & completo vitiorum catalogo quibus iſti ſcatebant condignam poenam aſſerit pro tantis ſceleribus eſſe mortem: non primam quam neceſſitate naturę patimur, ſed ſecundam, quam iure noſtris demeritis promeremur. Anima, inquit quę peccauerit, ipſa morietur. Et certè licet

Ezechiel 18.

licet peccata quæuiſ quo ad actum aliquo tantum ſpacio temporis durent, tamen quantum ad reatum donec deleantur perpetuo durant. Vnde eſt vt par ſit poena quam Deus per mortem æternam inflixit. Et quia eum à quo vitam accipiunt, & per quem omnia viuunt peccatores ſpernunt iuſto Dei iudicio vita priuati morte puniuntur. Quare meritò dicit Apoſtolus eos qui talia agunt dignos eſſe morte. Ex qua concluſione liquido colligitur omnia hæc vitia adnumerata à Paulo eſſe mortifera peccata, licet aliquando quædam eorum propter imperfectionem actus & alias cauſas poſſint eſſe venialia; tamen in iſtis omnia putamus eſſe mortalia vel quia ex malitia & malo habitu & ex deprauata natura peccabant, & ex alijs etiam coniecturis ſic dicere veriſſimile eſt.

Porrò apponere voluit Apoſtolus poſt tot tantaque recitata facinora Gentilium, & præcipuè ſapientum, hanc finalem clauſulam, duplici de cauſa: altera vt oſtenderet illos non habere locum nec patere eis aditum vllum ad excuſanda peccata ſua, eò quod non fuerunt commiſſa ab illis vel ex paſſione, vel ex ignorātia, ſed ex certa ſcientia detentam fuiſſe Dei veritatem, qua detenta impietatem & iniuſtitiā commiſerunt illi.

Secunda cauſa fuit vt vt doceret illos non tantum in ſeipſis exercuiſſe impietatem & iuſtitiam, ſed etiam prebuiſſe conſenſum, approbando facinora & ſcelera aliorum eorumq; impietatem fouendo. Et ſic duplici ratione oſtēdit illos dignos fuiſſe morte æterna; altera ob ſua propria peccata, altera ob aliena. Nam qui diſſimulat & cōſentit peccata (ſi tenetur illa reprehendere,) videtur docere illa impunè & licitè fieri poſſe; quòd ſi non vetat reus eſt illius peccati ſicut ille qui perpetrat illud. Vnde iſti catenus mali erant vt non contenti tantum quòd ipſi perpetrabāt mala, ſed etiam alijs peccatoribus conſentiebant.

Cæterum hic vnus eſt Pauli textus in hac Epiſtola difficultate inuolutus, quæ difficultas oriri videtur tum ex varia textus lectione, tum ob interpretum diuerſas explanationes. Quare vt clarus & perſpicuus remaneat incumbere nobis videtur diligens & accurata vtriuſque ſcilicet lectionis, & expoſitionis conſideratio & ponderatio. Et quoniam varietas lectionis ſolet gignere ſenſus varietatem ab illa exordiri operæ precium erit. Ex modernis traductoribus pauciſſimi ſunt qui approbent lectionem quæ apud nos nunc circumfertur in noſtris codicibus vulgatæ æditionis. Et adeò quibuſdam diſplicet, vt non recuſauerint dicere, in vulgata æditione literam eſſe corruptam, & deprauatam: & (quod longe deterius eſt) aſſerūt in hoc textu ſi vt iacet legatur non haberi nec ex eo colligi poſſe ſenſum ſignificatum & intentum ab Apoſtolo, Qua de cauſa (fortaſſis meritò) putant aliqui repræhēſione dignum eſſe veterem traductorem, eo quod nō verterit fideliter textum græcum & latinum. Quod ſi vt iſti volunt eſſet profectò non tantum Interpræs culpa dignus eſſet ſed etiam vulgata æditio ſuſpecta remaneret. Si enim in hoc loco credimus interpretē præuaricatorem fuiſſe talem in alijs locis (ſi non nos catholici ſaltim exiſtimare poterunt hæretici: & ſic periret fides noſtræ vulgatæ æditionis tam commendatæ à Sanctiſſima Synodo Tridentina. Sed dicis. Quid habet hæc vetus traductio quod non poſſit ſuſtineri? Eſt ne aliquid quod ſit ab ea meritò expungendum; an eſt diminu-

ta vel manca, vel redundans & ſuperflua? Qui eam notant, in his duobus ſolent illam taxare, vel quod aliquando abundet, aut quod aliquã do deficiat. Sunt qui dicunt abundãtem eſſe: & non deſunt qui aſſerant verba ſecum habere pugnantiam.

Reſponſio.

Qui traductiones noſtras metiuntur & mẽſurant iuxta & ſecundum exemplaria græca dicunt noſtram in hoc loco in quatuor verbis ſuper abundare vltra græcam. Hæc enim non habet, non intellexerunt, nec duo illa poſtrema relatiua: ſed hoc modo habet græca lectio. Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, quòd qui talia agunt digni ſunt morte, non ſolum ea faciunt, ſed etiam conſentiunt facientibus. Huius textus hic ſenſus lucidus & clarus ex ſe eſt: nam vult dicere in eo Paulus quòd illi de quibus loquutus fuerat, qui erant repleti iniquitate, dolo, ſuperbia, & alijs vitijs de quibus eos notauit; iſti cognoſcẽtes iuſtitiam Dei, nimirum iſtã, quòd qui talia faciũt ſunt digni morte, cum hac cognitione, non ſolum fecerunt ea, ſed etiam conſentiebant facientibus. Quod vno verbo poterat dicere Apoſtolus ſi dixiſſet illos ſimul eſſe facientes & conſentientes: Et ſic aggrauauit illorum peccatũ, qui non contenti erant patrare mala, ſed etiam in alijs fouebant aliena ſcelera.

Porrò contra hanc lectionẽ (quod ſciamus) nullus eſt qui obmurmuret cæterũ aduerſum noſtram inſurgunt plerique dicentes, duo eſſe verba pugnantia ad inuicem, ſcilicet, cognouiſſent, & non intellexerũt. In hunc modum ratiocinantur dicentes; ſi cognouerunt, quomodo non intellexerunt? & ſi non intellexerũt, quomodo cognouerunt? Qui cognoſcit iuſtitiam Dei, neceſſarium eſt vt cognoſcat illos qui perpetrant talia mala, eſſe dignos morte: & vice verſa qui ignorant, & neſcij ſunt nec intelligunt, oportet & neceſſarium eſt vt de iuſtitia Dei cognitionem minime habeãt. Et ſic hæc duo verba quæ habet noſtra vulgata verſio, ſimul cohęrere & ſtare nequeunt. Verum enim verò hæc adducta pugnantia non tantum virium habet, quantum apparentię: non ſic vrget vt cogat nos propter eam relinquere debere hanc vulgatam lectionem, quæ fortè à multis annis) iam recepta eſt: nec minus iuſta querela habetur in antiquum interpretem quicunque ille fuerit. Poſt quam enim propoſitæ obiectioni ſatiſfactum fuerit, immunis remanebit ipſe qui vertit ab omni nota, qua (fortè iniuſtè) notatus eſt. Sit igitur reſponſio. Bifariam poteſt contingere aliquid eſſe non intellectum, altero modo per ignorantiam, hoc eſt, quia ignoratur: vt cum quis ignorat aliquid, dicit ſe non intelligere. Ignorata omnia ſunt non intellecta. Quod enim quis ignorat dicit ſe non intelligere. Et ſic ignorantia & intelligentia compugnantes ſunt, ſicut cognoſcere, & non intelligere. Alio modo dicitur aliquid non intellectũ nõ quod à parte rei tale ſit, ſed quia intelligens diſſimulat ſe intelligere & habet pro nõ intellecto: & hoc modo cognoſcere, & non intelligere, adinuicem non pugnant. Et ſic iſti Philoſophi erant cognoſcentes & non intelligentes. Quòd enim iſti non intellexerint, non erat ex parte intellectus, ſed uoluntatis. Noluerunt intelligere. Erant enim de numero illorum de quibus cecinit Propheta; Noluerunt intelligere, vt bene agerent. Et ſic hæc crimina quæ Paulus expreſſit; ex deprauata voluntate, ex certa ſcientia & malitia illorum perpetrata fuerunt. Et ideo qui hanc literam ſic exponunt non minus accuſant Philoſophos iſtos, quam qui græcam ſequũtur. Vndè Paulus quã do hic redarguit eos non excuſat illos

los quòd ignorantes eſſent iuſtitiæ Dei vltricis licet dicat non intellexerunt: quia iſtud nō intelligere volūtarium erat. Nec ipſi negabāt Deū eſſe iuſtū; imò ritè ſciebāt autores talium criminū dignos eſſe mortę; & ſimul cum hac cognitione & notitia operabantur mala ex habitu & praua volūtate operātes. Simile. Qui.n. orto ſoli claudit oculos, in tenebris dicitur eſſe, non quòd ipſe non intelligat ſolem eſſe, & reuera nō eſſe à parte rei tenebras, ſed quia ipſe non vult videre ſolē illuminātem illū. Pari ratione illi cognoſceutes per intellectū iuſtitiā Dei contra malos huic cognitioni clauſerunt oculos ſuos, & dilexerūt peccatorū tenebras facto & operibus: non intelligentes iuſtitiam Dei. Qui enim operatur aliter quam intelligit dicitur merito non intelligere: nam ſi intelligeret non ſe diuerteret ab intelligentia. Sicut.n. malis dicet Chriſtus; Amen dico vobis, neſcio vos, hoc eſt, non approbo vos: ſic iſti neſciebant iuſtitiam Dei, quia factis eam nō approbabant. Quòd ſi quis illos tueri velit dicens; nihil mirū, nam traditi erant in reprobum ſenſum: Simile. Reſponſio. ſi quis eſt traditus igni nihil mirum ſi comburatur, non eſt iſtud ſimile. Nā ignis naturæ neceſſitate agit: reprobus autē, quātumcumq; permiſſus ſit à Deo labi in paſſiones ignominiæ & in reprobum ſenſum libere & non neceſſariò peccat. Hæc.n. traditio in mētem reprobam, nō tollit ab illo liberū arbitrium. Neq; obſtat etiam quòd tales habeāt obſcurata corda: nam obſcuratio iſta nō eſt tanta vt valeat omnino & modis omnibus reddere mētem obtenebratam. Vnde nec vnum (quantumcunque etiam flagitioſiſſimum peccatum) quinimo nec per multa valent totam naturalem extinguere lucem. Sicut enim peccatum non præbet interitum naturæ (licet eam vulneret) ſic peccati tenebra non valet congenitum nobis totū lumen extinguere: reddere tamen poteſt obſcuratum. Vnde Paulus tantum dicit, obſcuratum fuiſſe inſipiens cor iſtorum hominum. Aliud eſt eſſe in obſcuris, aliud prorſus in puris tenebris. Et ideo iſti poſt tot tantaque flagitia cognoſcere & intelligere poterant iuſtitiam Dei vltricem in peccatores, illoſque dignos eſſe quo æterna morte punirentur quidē: non ſolum facientes, & perpetrantes faſcinora, verum etiam conſentientes. Sunt tamen nonnulli qui ſecus intelligentes locum illum Pauli, ſcilicet; Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, quam à nobis ſit nunc explanatus, aſſerere haud recuſant in illis ob tot tantaque crimina non ſolum obtenebratum lumen naturæ, ſed etiam prorſus fuiſſe extinctum; & liberum eorum arbitriū factum eſſe velut mancipium ipſis criminib⁹ Fortè ad hoc moti quidē ſunt quia viderūt illos tam obcęcatos tamque peccatis inuolutos in tantaſque exorbitantias prolapſos, vt quaſi cæci & coacti viderentur aliud facere non poſſe quā peccare: nullum non dimiſerūt peccatum quo non eſſent infecti & contaminati. Et fortè Apoſtolus, pudoris gratia, ſilentio inuoluit alia multa quæ non eſt auſus nominare.

Sed contra iſtos qui exiſtimant tales fuiſſe Gētes, & ſi non in toto, ſaltim in parte: leuis cōſurgit obiectio. Nam ſi tales erant, excuſandi venirent, vt qui iam perditum haberent vſum rationis & ſui iuris non eſſent, nec etiam libertatem ad bonum, maluḿue poſſiderēt. Qui tales ſunt, cùm non ducantur ratione & naturali lumine, ſed velut pecora ſint, quomodo illis imputabimus illorum facta, & eos reos peccati facere poſſumus? Si non vident mala & bona, neque ad ea habēt liberum arbitriū, quomodo eis imputabuntur iſta opera ad damnationem? Ad hoc reſpondent dicentes, quòd quando aliquis

breuitatem. Quod vt facere in aperla mus, in huius capitis calce epilogo nullo eorum quæ dicta ſunt in eo cõſultò vti nolumus: hoc vnum tantum (vt coroindem imponamus.) Magiſtratus; Poteſtates, Gubernatores, Reipublicæ, ac deniq; omnes patres familias, tam ſpirituales, quam corporales interim admonemus ne ſegnes & negligẽtes ſint in ſuorũ ſubdito rum animaduertẽdis peccatis, quò ſe preſeruẽt ab hac an dura ſententia; Digni ſunt morte, nõ ſolũ qui faciũt ea, ſed etiã qui conſentiuat facientibus.

CAPVT. II.

PRopter quod inexcuſabilis es ô homo oĩs qui iudicas. In quo .n. iudicas alterũ teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim, quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt. &c.

poſtquam.) Apoſtolus duab⁹ in illis rebus in primo cap. ſe occupauit, ſcilicet: in declaranda neceſſitate gratię Euãgelicæ, & fidei Ieſu Chriſti, quæ cunctis mortalibus oppidò neceſſaria ad ſalutem. (hoc enim propoſuerat ſibi Paulus thema tractãdum) hocq; congruẽtiſſimè factũ eſt, vt futiles & innanes vires naturales (in quib⁹ Gẽtes confidebãt) extenuaret, diminueret, deijceret ac peſſundaret, tanquã inſufficientes ad comparandã hominũ ſalutẽ (ſolum .n. gratia Dei, & Euangeliũ Ieſu Chriſti, quod virtus erat in ſalutẽ omni credenti, mortalibus; tam Iudæis, quã Gręcis ſiue Gẽtibus ꝑmittere poterãt;) iſtud copioſè & ingenioſè ſatis Apoſtol⁹ docuit & explicauit, alterũ verò, quod nõ minus mirificè abſoluit, erat verſari in laudem & encomium diuinę iuſtitiæ, (non illius qua homo iuſtificatur, ſed illi⁹ qua homo peccator damnatur & punitur poena ſibi condigna (cuius rei gratia deſcendit Apoſtolus ad vituperandos illos, qui cognoſcẽtes Deum, illũ non glorificauerũt, ſed veritatem detinẽtes in impietate & in iniuſtitia euanuerunt adeò vt ſe dignos effecerint quò traderentur in mẽtem reprobam, & replerẽtur omni iniquitate & peccato) ac proinde Apoſtolus vt iuſtus iudex indicauit illos morti æternę fore meritò tradẽdos, tanquã multorũ & infandorũ ſcelerũ autores & fautores, prius tamẽ quã in illos hanc proferret ſententiã voluit graphice & ſuis coloribus depingere eos, quod fecit texẽs tam copioſum ſuorũ ſcelerum & facinorum catalogum; quo decurſo & recitato in hæc quę ſequunt̃ verba ꝓrupit dicens, propter quod inquit inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudices. Porrò quid ſibi velit Apoſtol⁹ in hac verborũ illatione nõ eſt vſque quaq; exploratũ inter enarratores, & expoſitores Sunt namq; plusquã mille Pauli interpretes qui vno conſenſu dicũt Apoſtolũ hoc loco tranſitũ facere ad alias perſonas & iam nõ haberere rem & negotiũ cum Gentib⁹ ſed cũ Iudęis. Quòd ſi ſciſciteris & roges vnde veniat hic ſaltus; Reſpõdent nonnulli venire ex iuſta occaſione quam habuit ex eo quòd Gẽtiles increpauit Nã cùm ipſe cõſtitutus eſſet iudex inter illos duos populos quos adinuicẽ pacificare & cõcordare intẽdebat; ſi increpatis Gẽtilibus nõ repręhẽdiſſet Iudęos quoq; maiorẽ criſtam aduerſus Gẽtiles erexiſſent intelligẽtes illos tam acriter obiurgatos fuiſſe ab ipſo Apoſtolo ſe autem intactos remãſiſſe Ex qua reauſã arripere potuiſſent exiſtimãdi ſe ſolos iuſtos eſſe, & Gẽtiles

peccatores, impios & idolatras &c. Ideo dicunt iſti quòd Paulus habita & nacta ocaſiõe ab increpatione gẽtiliũ cõuertit ſe hoc loco ad ipſos Iudæos.

Circa hunc locum tria potiſſime ſunt obſeruanda. Primùm eſt vnde veniat particula illa propter quod, qua vſus paſſim eſt Apoſtolus præterito cap. ad oſtẽdendã cauſam præcedentis rei: vt potè quando dixit; Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorũ: & iterum; Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Cùm igitur hoc loco eadem nota vtatur, cauſam & cõſequutionẽ aliquã denotare videtur. Nõ deſunt expoſitores aliqui qui exiſtimant hoc loco propter quod eſſe particulã illationis quæ infertur ex vltimis verbis præcedẽtis capitis in quibus dicebatur ſapientes illos non tantũ in ſe malos, ſed etiã aliorũ malis conſentientes fuiſſe. Ex quibus verbis colligit Apoſtol[9] inexcuſabilem eſſe hominem qui alie na iudicat. Et rite quidẽ. Nam licet is qui iudicat, in eo quod iudicat nõ videatur cõſentire, tamẽ in eo quòd eadem facit, cõſentit; & proinde inexcuſabilis eſt. Probe ergo colligit Apoſtolus. Sunt tamẽ alij quibus contraria arridet ſentẽtia vt non ſit, propter quòd particula illatiua ſed continuatiua præteriti ſermonis. Sed certè magis germana videtur prima expoſitio per quã hęc quę dicuntur in hoc capite appendicia declarantur eſſe ad illa quæ ſcripta reliquit in alio cap. & non exabrupto dicta ab ipſo Apoſtolo.

Secũdum obſeruandũ & conſiderandum eſt ad quos dirigat hic Apoſtol[9] ſuum ſermonẽ, & quis ſit homo quem hic interrogat ſiue vocat quando dicit ò homo ſi Iudęũ, Gentilem ue, aut indiſcriminatim omnes homines. Qui putant (& ij multi ſunt) Paulum hic ſermonẽ habere cum Iudæis dicere aliud nihil poſſunt quã quòd Paulus hic accuſat Iudæum. Qui verò exiſtimant Apoſtolum perſeuare loqui cũ Gentibus cum quib[9] hactenus ſermonẽ habuit accuſari hic Gentilẽ volunt. Alij autẽ aſſerunt referẽdum eſſe hunc ſermonẽ Pauli ad oẽs homines, ſiue Gentiles, ſiue Iudæos. Et fortè qui huius ſunt ſentẽtię magis accedunt ad Pauli mentẽ. Adinuicẽ nãq; iſti duo populi ſe mordebant & damnabãt. Alter Iude[9] ſcilicet alteri nẽpe Gẽtili improperabat quòd ſine lege viueret imò abſq; vero Deo. Iſte verò alteri, nimirum, electo & Dei dilecto populo, Iudaico ſcilicet, impingebat tranſgreſſionẽ & præuaricationẽ legis dicẽs nihil proficere legem recipere & eã violare, & nihil etiã conducere habere Dei veri notitiã & poſtea ad idolatriã ſe conuertere. Cùm igitur iſtos in alterutrum ſe mordicare cognouiſſet Apoſtolus vtroſq; debebat accuſare & oſtendere inexcuſabiles eſſe, vt qui eiuſdem criminis rei eſſent

Tertiũ quod hoc loco cõſideratione dignũ eſſe dicebam[9], eſt; quid ſibi velit Apoſtolus cùm dicit, omnis qui iudicas. Iudicij enim vox in ſacra pagina latã habet ſignificationẽ. Siquidẽ multiplex eſt iudiciũ: alind legittimũ, aliud vſurpatũ. Cuidam .n. dictũ eſt; Quis te conſtituit iudicem ſuper nos? Cùm igitur ita ſit bifariã contingit iniuſtè quemquam iudicare aliquem: partim quia ad eum haud pertinet iudicare; partim autem quia illum temerariè iudicat: quod iudiciũ à Chriſto Euangelica lege eſt vetitum, qui aperte dixit; Nolite iudicare, & non iudicabimini. Aliud verò iudicium inferiùs damnat Apoſtolus dicẽs. Quis es tu, qui iudicas alienum ſeruum? Cùm igitur ita ſit, ſcitu dignum videtur expendere de quo nam iudicio ſermo Apoſtoli in præſentiarum interpretandus ſit. Sunt qui ad eos qui iudicis fungũtur munere referunt; aſſerentes Apoſtolum hoc loco habere ſermonem cum iudicibus, qui proximi & immediati ſunt ſapientibus. Et ideo aiunt quòd poſtquam antea egit

Lata eſt ſignificatio vocis iudiciũ.

Exod. 2.

Math. 7.

Cap. 14.

Hæc eſt mẽs Caiet.

Et ideo aiunt quod poſtquam antea egit de ſapientiæ profeſſoribus nunc agit de iudicibus, quos dicit eſſe inexcuſabiles, quemadmodum dixit antea de ſapientibus.

Vnde ſi ad tale iudiciũ reuocemus Pauli ſermonem fortaſſis punget aliquem hic ſcrupulus vnus qui in tanto doctore profecto eſſet valde culpandus. Eſt autem ſcrupulus talis. Si iudices ſunt inexcuſabiles tam Iudæi quã gentiles conſequitur inde Paulum deſtruere & condemnare omne iudiciũ humanum per quod cognoſcenda & condemnanda ſunt hominum facta: hoc autem magnum incommodum eſſet admittere; tum quòd ſit cõtra rationem & rectam polytiam, tum contra diuinam paginam, quæ clariſſimè & apertiſſimè demonſtrat non ſolo in vno loco ſed in multis hominibus datã fuiſſe & conceſſam a Deo authoritatem iudicãdi. Aliâs quomodo poſſent malefactores coerceri? Neq; hic de hac re opus eſt producere ex ſacra ſcriptura teſtimonia cùm iſtud nulli non ſit luce meridiana clarius. Reſponſio. Ad hunc ſcrupulum reſpondemus inficientes Paulum talem vnquam habuiſſe mentem: nec per ſomnium. Nam Inferius c. 13 Ibidem. ipſemet alibi ſcriptum reliquit: Qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit. Et iterum; Non ſine cauſa, inquit, gladium portat. Dei enim miniſter eſt: vindex in iram, ei qui malè agit. Quomodo igitur poterat Apoſtolus condemnare & deſtruere hoc loco iudiciariam poteſtatem hominibus diuinitꝰ conceſſam? Profecto vanum eſt tale quid de noſtro Apoſtolo vel ſuſpicari. Inſurgis forſan dicens; Cur igitur dicit Apoſtolus iudices fore inexcuſabiles? Ergo accuſabiles? ergo munus quod exercent culpa non vacat? At quod à culpa non eſt alienum reprobari Reſpon. debet. Reſpondeo non aſſerit Apoſtolus iudices eſſe inexcuſabiles eò quod in Repub. iuriſdictionis iudiciũ exercent. Iudicare enim non ſit res mala, ſi ſuis legitimis ſit ſociatum comitibus. Carpit autem hoc loco Apoſtolus illos iudices qui non erãt tales, S. Thom. 4. 4 quales eſſe debebant: Vnde Apoſtolus hic non culpat iudicium, ſed iudices: vel quòd irretiti eſſent proprijs peccatis, vel quòd conſentirent alienis. Sed forte amplius vrgebis dicens; Ergo ad minus ſi non omnes iudices condemnat ſaltim pro iudice non eſt habendus qui malus vir eſt? Neque hoc ex reſpon. Paulo colligi licet: tametſi à quibuſdã hæretice exiſtimatum eſt. Putarunt namque aliqui ſicut Vuicleff, & ſui ſequaces, per peccatum lethale perinde deperdi iudicandi poteſtatem quemadmodum dicimus gratiam amitti: quod haud quaquam ita eſſe palam eſt, quoniam non æquali pugnantia pugnant inter ſe culpa & iudicium, ſicut gratia, & peccatum. Hæc enim ex diametro repugnãt, quòd alterum alterius ſit carentia & priuatio: illa verò non ſic. Nam licet nequam homo iuſtitia infuſa careat, per peccatum tamen non eſt expoſiatus altera iuſtitia, quæ dicitur comparata. Et ideo licet per hanc non ſit Deo gratus iudex, tamen in iudicandis negotijs iuſtus & rectus poteſt eſſe iudex. Poteſt quippe vnicuiq; ſuum ſeruare ius: quo ſeruaro oportet illi morem gerere, etiãſi ſit diſcolus & homo peccator. Vnde tametſi non ſtet quemquam eſſe iniquum iudicem, & bonum hominem, retro tamen contingere poteſt, vt quis ſit criminoſus homo & tamen rectus iudex. Non igitur quæcunque malitia authoritatem iudicandi à iudice auferre poteſt. Caueat tamen quicunque iudex eſt ne excommunicationis vinculo innodetur per quã iuſtè de ſua deponi poteſt ſede: & (qđ maius eſt) ſumma diligentia hæreſim fugiat, quę nec maximo Pontificis parcit. Cõmunis namq; eſt orthodoxorũ Patrum doctrina, Pontificẽ maximũ

(Quod Deus auertat)in hęreſim lapſũ ſua ſede iure eſſe priuandum. Patet igitur ex his Paulũ nõ dãnare iudiciũ authoritatis quod in omni bene ordinata republica tantò neceſſariũ eſt vt mala non remaneant impunita & bona non ſint abſq; præmio. Iſta enim ſunt duo iudicum bonorum munera.

Porrò ſi verbum, iudicas, flectere volumus(vt multi faciunt) nempè ad iudicium temerarium vel priuatum quo homines ſolent ſe adinuicem iudicare(maximè illi qui odia & lites habent inter ſe ſe)tunc iſte locus nihil tãget Magiſtratus & publicos iudices(ſaltim ea ratione qua iudices ſunt)ſed omnes homines qui temerè iudicant & damnant confratres & proximos ſuos,arrogantes ſibi quod Deus pro ſe reſeruauit.Iſtos ſolos carpit hîc Apoſtolus,ſi verbum illud,*iudicas*,ſic interpretemur.Dicis & rogas, Qui ſunt illi qui temerariè iudicant? Reſpondemus omnes illos eſſe quibus non eſt data poteſtas iudicandi alienum ſubditum,& omnes qui iudicare præſumunt renes & corda(quę ſoli Deo patent)& omnes qui iudicant facta omnia in malam partem. At inſurgis dicẽs;Igitur iudæi iudicãtes Gẽtes a culpa immunes erant & legittimam iudicandi facultatẽ habebant. Nã peccata Gentilium non erant occulta ſed ſatis patentia: iudicare autẽ manifeſta nulla lege vetitum eſt. Ad hoc occurrunt aliqui dicentes quòd hoc non obſtante iure dixit Apoſtolus iudæos inexcuſabiles eſſe à peccato:eò quod nedum facta Gentilium,verum etiam perſonas iudicabant, quarum iudiciũ reſeruandum erat Deo: Vel alio modo dici poteſt illos fuiſſe inexcuſabiles,quia indigni & non idonei erant ad iudicandum, cum ipſi in eiſdem inuoluti & implicati eſſent peccatis. Qui iudicare dignè vult (ſi beato Auguſtino credimus)ſcrutari intus ſemetipſum prius debet & diligenter videre an in eodem crimine ſit.

Audita vtriuſq; partis expoſitione huius textus,ne ſic anceps & dubia remaneat,non ab re erit ambas explanationes adinuicem conferre:quo notum fiat vtra earum magis ad Pauli mentem accedat.Nam cùm tot tanti, tamq; doctiſſimi interpretes hactenus ſequuti & amplexati ſint illam expoſitionem quæ reſpicit Iudæos, non eſt credendum omnino fore peregrinam & alienam à Pauli intentione. Neque proinde alteram reijcere & reprobare debemus,ex eo quod nõ tot habet fautores.Non enim ſemper oportet in iudicãdis rebus,de eiſdemq; ferendis cenſuris, cedere multitudini.Interdum enim rem accuratius penetrant pauci, oculati & ingenio acutiori præditi,quam multi, qui eam rẽ minori cura & ſtudio ſunt ſcrutati.nõ aliud curantes niſi ſubſcribere ſe multitudini,quam malunt ſequi,quam aliquid ſubtilius) & fortè verius)diligentia & labore inuenire. Vtcunque ſit, præferenda tamen nobis eſt veritas multitudini. Vnde hoc pro certo & indubitato ſupponendum nobis eſt, pro venanda Apoſtoli mente, tam hic quam in tota hac Epiſtola ſcilicet, illam magis germanam & genuinam eſſe expoſitionem,quæ cum antecedentibus & ſubſequentibus verbis contextus quadrat, & conſentit. Quæ ſuppoſitio tam vera & perſpicua eſt, vt eam inficias ire poſſit nemo. Quare in ea roboranda nulla opus eſt ratione vel autoritate.

Veritas præferenda mul titudini.

Suppoſitio valde notanda.

Admiſſa & data hac ſuppoſitione,rogas nos, vt dicamus ex illis duabus, quænam eſt quæ magis propinqua ſit Paulinæ menti: an illa quæ refert hæc verba ad Gentes, aut illa quæ ad Iudæos. Si nobis conceditur de hac re ferrè cenſuram (abſq; tamen alterius præiudicio) illam magis affinem & germanam eſſe putamus, quæ refert hæc Pauli verba ad Gentiles: quos iſtis verbis increpat & obiurgat

iurgat Apoſtolus. Neq; obſtat quòd iam in præterito cap. illud ab eo ſit factum: nam illic eos repræhendit eo quòd perperam eſſent abuſi ea ſapientia, de qua ſe iactabant. Inuectus eſt Apoſtolus in eos, ea ratione qua ſapientes erant; vel ſaltim tales ſe reputabant: licet reuera (vt Paulus eleganter patefecit) inſipientiſſimi homines eſſent, vt illorum geſta præſe ferebant, nihilominus tamen vulgus tales illos reputabat: nunc autem in his verbis rurſus (cùm ipſi eſſent cenſores & iudices populi) redarguit & damnat illos, tamquam non rectos & bonos iudices. Non enim inconuenit vt Paulus duplici increpatione & repræhenſione arguat eos, ſub bina tamen & diuerſa ratione: altera quà inſipientes, & altera quà inexcuſabiles iudices erant. Et ſic perſeuerans cum eis loqui, ex vltimis verbis præcedentis capitis, intulit & collegit hæc verba quæ in principio ſecundi capitis poſita ſunt. Quare non ex abrupto dicendum eſt fore prolata ab ipſo Apoſtolo.

Cæterum hanc eſſe Pauli mentem tum ex præcedentibus & ſequentibus & etiam ex contextu poterit diducere acutus lector vel interpres, primò quidem quoniam hæc Pauli verba nexum & continuationem habent ad ſuperiora & ſermo eius conſequutiuus eſt. Conſequuntur namq; hæc verba Pauli ad illa quæ in calce primi cap. ponuntur ſcilicet; Non ſolum digni ſunt morte qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Continuando enim hæc verba infert: *Propter quod inexc. es ò ho. om. qu. iud.*
Tex.
Vnde liquidò conſtat ad eoſdem referēda eſſe hæc verba ad quos relata fuerunt præcedentia proximè verba: ſed nullus ignorat præcedentia directa fuiſſe ad Gentes & non ad Iudæos: igitur & hæc conſequentia non debent de Iudæis ſed de Gentibus intellgi. Vnde perinde eſt dicere; Propter quod inexcuſ. es om. q. iud. ac ſi dixiſſet; Inexcuſabilis es, omnis qui iudex es. Et optima conſequutio eſt qua Paulus vſus eſt. Siquidem, ſi illi ſapientes iudicis officio fungentes & cognoſcentes iuſtitiam illam Dei videlicet quod ſunt digni morte qui talia agunt ipſi faciebant & non ſolum hoc ſed etiam conſentientes erant facientibus manifeſtò diducitur illos inexcuſabiles eſſe. Verbi gratia ſi eſſet aliquis iudex perpetrans homicidium & ſuis complicibus conſentiret vt eſſent homicidæ ſi poſtea talis iudex vellet vlciſci & damnare hos complices veluti reos homicidij nonne perperam ageret & inexcuſabilis eſſet? Ita ſanè. Nam ipſe per conſenſum tuum extitit illius homicidij fautor. Et corroboratur iſtud hac ratione videlicet; Ille propriè dicitur conſentire vt mala committantur qui cùm ex munere ſui officij teneatur prohibere ne mala fiant & ſi fiant punire illa, minimè prohibet, & impunita relinquit. illi autem ſapiētes cum eſſent iudices & cēſores & cura reipub. eſſet eis cōmiſſa conſentiebant malefactoribus igitur inexcuſabiles erant punientes illos. Sed dicis; Si puniebāt illos quomodo dicebantur conſentire illis? & ſi conſentiebant quo pacto intelligendum eſt quod reprehendebant & puniebant illos? hæc contradicentiam videntur habere ad inuicē. Reſpondemus, dicentes, nō eſſe æquū exiſtimare ſermones Pauli contradictione eſſe inuolutos. Quare hoc loco ad memoriā reuocandū eſt inſtitutū Pauli in hac Epiſtola. Quod nullū aliud erat niſi diſſoluere diſcordias & ſimultates quę verſabāturinter Iudęos & Gētiles ſicq; poſſet reducere vtroſq; ad vnū ouile & cōtuberniū vt pax & concordia eſſet inter illos duos populos. Quod vt melius prȩſtare poſſet Apoſtolus dixit vtroſq; inexcuſabiles eſſe mutuo ſe iudicantes & dānantes. Nam ſic iudicādo aliena crimina diſſimulabant

Efficax & Elegās exēplū

Reſpon.

mulabant ſua propria ſub obiurgatione alienorum criminum. Et ſic inexcuſabiles erant eo quod irretiti eiſdem peccatis aliena reprehendebãt. Et hoc pacto nonnulli putant euadere illam apparentem cõtradictionẽ. Sed reuera per hæc non videtur ſufficienter axhauſtam & euacuatam eſſe contradictionem. Nam obtegere & cooperire propriæ crimina ſub reprẹhenſione alienorum non eſt iſtud cõſentire: hic autem repugnantia conſiſtere videtur inter punire & conſentire. Nam ſi illud iudices puniebant non erant cõſentientes Fortaſſis melius fugari & dilui poterit contradictio iſta ſi dicamus quòd cõſenſus eſt referẽdus ad vnos & iudiciũ ad alios. Iudicabant Gentiles peccata iudæorũ eoſq; damnabant & conſentiebant peccatis ſuorum ſubditorum permittentes illos in ſuis criminibus impunes relinquentes vt tales eſſent ſubditi quales erant & iudices qui cùm ſolum Deum iudicem ſuper ſe haberẽt ſuorum mala impunita trãſibant. Sic quoq; permittebant ſuos ſubditos impunitos. Et propter hanc permiſſionem & conſenſum inexcuſabiles erant tales iudices. Et ſic iſtorum iudicium non eſſet referendum & reſpectiuè intelligẽdum in ordine ad ſuos ſed ad iudæos. Dicis nunc quomodo

Reſponſio.

ergo hic Paulus carpit iudices? Reſpõdemus ex eo arguit illos quod iudicabant alios de iiſdẽmet peccatis quibus ipſi erant inuoluti & contaminati. Et hoc videtur ſentire Apoſtolus. Quod ita eſſe magna coniectura eſt ex eo quod ſubiungit ſtatim dicens: Eadem enim agis, quæ iudicas. Et ſic iudicando alios ſemetipſos iudicabant. De ſimilibus & eiſdem peccatis, idem debet ferri iudicium vt peccatorum nullus ſit reſpectus. Imò peccatum grauius eſt in iudicibus, quam in alijs.

Reſpon. melior.

Fortè ad hãc obiectionem melius reſpõdere poſſemus ſi dicamus, illos conſentire illis peccatis quæ ab ipſis puniebantur non quòd abſque punitione ipſa remanerẽt ſed ex eo quòd ipſi iudices operabantur eadem crimina quæ damnabant in alijs. Duobus namq; modis contingit iudicem conſentire ſuorum ſubditorum peccatis altero modo non puniendo illa ſed permittendo illa fieri & remanere impunita altero vero modo operando ipſe eadem etiam ſi in ſubditis puniat illa. Non enim iudicibus ſatis eſt punire crimina in ſuis ſubditis ſed oportet illos eſſe liberos ab illis culpis & peccatis quorum ipſi in ſuis ſubditis vindictam & vltionem ſumunt. Nam etiam ſi ipſe iudex puniat errata ſuorum ſubditorum ſi ipſe eiſdem inuolutus & irretitus eſt dicitur conſentire eiſdem cum ſit in ſimilibus peccatis: ille vero iudex qui immunis & liber eſt ab illo crimine quod in ſubdito carpit & punit is ſane non dicitur conſentire. Conſentire namque (vt vocabulũ ſonat) eſt cum alio idẽ ſentire de re aliqua. Vnde iudex inuolutus eodem crimine tameiſi ſententiam ferens in alio contra ipſum reũ & ſic non videatur conſentire & cõplacentiam habere in illo crimine tamen reuera habet intus in ſe poſtquã in eodem perſeuerat ipſe crimine.

Conſenſus duobus modis fieri poteſt.

Ex his dictis latiſſimè nobis aperitur ianua & latiſſimus datur cãpus demulus differendi quæ tum ad iudiciũ, tum ad iudices ſpectare videtur quod ſi pro latitudine negotij proſſequi vellemus magnum volumen opus eſſet conficere. Exactam huius negotij reſolutionem à D. Tho. & ſuis aſſeclis qui volunt excerpant & colligãt. Nos ne omnino ieiuni tranſeamus in breuitate nonnulla in medium adducemus. Et in primis non aſſentimur illorum opinioni qui mordicùs volunt iudicem omnem illum excluſum eſſe qui cuiuis peccato mortali eſt obnoxius. Nã ſicut iam antea à nobis (& ſi pertranſennam tactum fuit) nõ per

quod

quoduis crimen lethale à iudice legitimo auferetur iudicandi facultas & poteſtas. Non enim oportet iudicem vt alios iudicet ſanctum & immaculatum omnino eſſe ſed ſatis eſt quòd cuiq; ſuum tribuat ius neque ad aliud quidpiā aſtringitur iudex. Non enim eſt vt ſacerdos qui ad ſacra munia perſoluenda ſi non accedit mundus & purus noua macula ſe commaculat & inficit. Ad exercenda opera ordinis neceſſaria eſt ipſa mundicies: ad iuriſdictionis officia perſoluenda non itidem. Nec refert quòd vtraq; poteſtas tam ordinis quam iuriſdictionis (iuxta Apoſtoli Pauli ſententiam) ſit à Domino Deo. Neque hac in parte à noſtro gymnaſiarcha Thoma (cui quicquid ſumus, debemus) nos diuertere exiſtimamus. Siquidem tametſi non ſit nobis ignotum illum aliquando contrariæ ſe ſubſcripſiſſe ſententiæ ſiue opinioni tamē deinde melius ſentiens hanc quam nunc ſequimur ipſe acutiſſimè approbauit & illam reprobauit quæ iudicem ſolemniter iudicantem in peccato tamen mortali verſantem ſine clanculo ſiue palam peccato mortali reum faciebat. Reuera dura res eſſet ad tantam innocentiam & munditiam obligare iudicem. Licet non ignoremus ſecuri dum decentiam bonum eſſe vt iudex non ſolum eſſet immunis ab illis criminibus quæ in ſubditis condemnat ſed etiam ab omni alio tam publico quam ſecreto. Vtrum autē omnino ſit liber ab omni peccato etiam ab illo quòd venia dignū dicitur nec ne hoc relinquim⁹ litigādum theologis ſcholaſticis. Nos partem aientem complecti non recuſaremus. Neque huic rei contrauenit quòd hic Apoſtolus dicit, cùm ait; in quo alterum iudicas, reipſum condemnas. Non ſic intelligendum eſt (ſecundum interpretationem D. Thomę) quòd ſeipſum cōdemnet ad nouum peccatum mortale, ſed oſtendit ſe dignum eſſe ſimili

D. Thom. in 4. diſt. 15. q. 2. ar. 2.

pœna.

Cæterum his non obſtantibus hos iudices quos hic Apoſtolus carpit & dicit eſſe inexcuſabiles non tantummodo reos peccati venialis dicimus ſed etiam mortalis: tum quòd manifeſtò & publice grauiſſimis peccatis eſſent inuoluti, tum etiam quia in eiſdem. Adde tu quia permittebāt ſuos ſubditos impunes peccare & etiam quia magnum ſcandalum erāt populo: quoniā videbat illos aliorum ſcelera punientes & ipſos iudices manere impunitos. Vnde iuſtitia non habebat eandem vim in malis iudicibus ſicut in malis ſubditis. Quare meritò Apoſtolus aſſerit eſſe inexcuſabiles: & cùm ipſe non dicat à quo ſunt inexcuſabiles interpretari debemus à peccato mortali tametſi nunc à tanta culpa excuſari poſſet iudex aliquis qui in eodem crimine eſſet cum eo qui ab illo iudicatur. Ratio autem diſcriminis eſt quia illi publici peccatores & maxime flagitioſi erant & ſcandaloſi iſte autem iudex qui vel in alio vel in eo ſimili crimine verſatur nō tamen ſcādalo eſt populo teuera talis non debet condemnari tanquam reus peccati mortalis præcipuè quando peccatum iudicis non eſt cum infamia. Illi autem Gētiles cùm eſſent infames & multis nefandis ſceleribus notati exercentes iudicium à noua culpa mortali excuſari haud debebant. Non igitur alicui mirum ſit ſi iſti non eximuntur à noua culpa mortali & alij excipiuntur. Quod autem in iſtis acrius vſurpemus & interpretemur verbum inexcuſabilis non fit vt literam retorqueamus ſed ex eo quòd in præteritis locis à Paulo in hoc ſenſu tam duro & acri hæc particula fuerit vſurpata. Vnde nō eſt cur hoc loco mollius & mitius eam vſurpare debeamus. Quare (cū bona venia dixerim⁹) interpretes qui hunc locum adaptant ad quoſuis iudices in diſcriminatim nullum diſcrimē inter iudices faciētes Pauli verba voluntariè

Iuſtitia nō habet eādē vim in malis iudicibus ſicut in malis ſubditis.

luntariè, & pro ſuo arbitratu dilatant ampliant & extendunt. Et fortè neſci mus an extra germanũ & genuinum ſenſum extrahant. Non enim Paulus quod de vnis dicit de omnibus in dif ferenter dictum eſſe vult niſi in omni bus & per omnia perſonæ ſimiles eſ ſent quòd ſi in multis diſſimiles vel in aliquibus eſſent habenda eſſet huius diſſimilitudinis ratio. Quemadmodũ enim de ſimilibus ſimile, & par iudi cium ferri debet ſic quando res diſſi miles ſunt iure diſſimile expoſcunt iu dicium. Sed de iudicibus hæc pauca dicta nobis ſint ſatis. Nam quæ ſunt neceſſaria in iudice quæ ve eum red dant nequam iudicem dicere hic no bis non incumbit ſed alijs. Obiter ta men nõ grauabimur omnes & ſingu los cum Dauide per Chriſti viſcera

Pſal. 2. exhortari dicentes; Erudimini qui iu dicatis terram; ſeruite Domino in ti more. Illum quidem ſupremum iudi cem timete, qui facturus eſt duriſſi mum iudiciũ de ijs qui præſunt: quod euadere poteritis, ſi tales vos præbue ritis, quales ipſi vultis eſſe, illos qui à vobis iudicantur.

Sed priuſquam huic expoſitioni fi nem imponamus rogabit nos aliquis cupiens ſcire quæ erant peccata horũ Philoſophorum & iudicum ob quæ illos facimus peccati mortalis reos vt ſic nemini videatur dura eſſe ſentẽtia quam contra iſtos tulimus dicentes eſſe inexcuſabiles à peccato mortali.

Reſponſio. Legitima & iuſta eſt hæc petitio. Ecce illorum peccata quorum gratia ſic ad iudicati ſunt læthali crimini. Primò impietas illorum, ſecundo iniuſtitia, tertio detentio veritatis Dei: propter iſta peccata optimè infert Apoſtolus inexcuſabiles eſſe indices à peccato mortali. Nam cùm de iſtiſmet pecca tis in præterito cap. loqueretur intu lit quod hic ſecundo repetit: Sed il lic intendebat Paulus dicere inexcu ſabiles eſſe à peccato mortali ergo & hic eodẽ modo intelligere oportet. Vnde manifeſtò colligitur de eiſdem perſonis habere hic ſermonẽ de qui bus antea in præterito capi. loquutus fuerat. Profeſſio namq; ſapientiæ & iudicatura in eiſdem perſonis reſide bant: neque alij erant iudices quam ſapientes. Vnde cùm ipſi non ſolum in ſapiẽtia ſua in varios prolapſi eſſẽt errores ſed etiam in iudicandi actu & officio vtroq; modo increpandi erãt ab ipſo Apoſtolo tanquam inſipiẽtes & tãquam mali iudices: Nam vtroq; modo detinebant veritatem Dei, & impietatem perpetrabãt non ſolum in ſuis proprijs peccatis ſed in conſen ſu alienorum peccatorum. Facientes quippé erant & conſentiẽtes: igitur mortaliter peccantes, ergo inexcuſa biles erant à morte æterna & per con ſequẽs à mortali peccato cui iure de bita eſt mors æterna.

O homo omn. qui iudicas.) His verbis declarat Apo ſtolus perſonas inexcuſabi les. Non enim mens eius erat in vni uerſum dicere omnem mundi homi nem eſſe inexcuſabilem. Duriſſima eſſet ſententia tametſi à peccato ne mo ſit ſiui ſe abſcondat. Omnes enim in vno compræhenſi ſunt peccato ſi cut inferius dictur' eſt Apoſtolus Hic autem non hoc mundo loquitur cũ dicit inexcuſabilem eſſe hominem: nam nõ appoſuit notam vniuerſalẽ ſed abſolute dicit, *O homo*. Et etiam mox adiungit aliam particulam ad modificandũ iſtud iſtud dicens: *Omnis qui iudicas*. Q. d. Non dico inexcu ſabilem fore hominẽ omnem illum qui iudicij munere & officio vtitur, Hoc eſt, omnem iudicem. Ab officio quo fungebantur deſcribit illas perſo nas inexcuſabiles. Iſtæ autẽ ſunt, qui gladium portant & in prauos & ma los homines vltionẽ & vindictam ex ercent. Iſti ſunt qui propriè & meri tò iudicis ſibi nomẽ attribuũt & quos

A peccato nemo eſt qui ſe abſcõdat.

Cap. 5.

Paulus

Paulus hic carpit eo titulo quo exercebant officium iudicandi.

Ex his duo nobis reſtāt clara & certa: alterum eſt Apoſtolum in his verbis non feciſſe tranſitum ad Iudæos (tametſi de eis in hoc ſecundo capit: ſermonem habeat) ſed adhuc perſeueraſſe & colloquium cum iudicibus Gentium habere, alterum vero quod colligitur eſt hic nō fieri ſermonem de iudicio temerario vt nonnulli interpretes auſi ſunt ſentire ſed hoc reſeruauit ſibi faciendū Apoſtolus cap: 14. Et idcirco de hoc iudicio nec vnum verbum nos habere volumus: Habebimus autem Domino fauente & concedente illic vbi ipſe Apoſtolus de eo videtur loqui. Sed ais multi interpretes & aliqui doctiſſimi hic admittunt iudicium tale. Planè fatemur ſentiant ipſi vt volunt & ſuo abundēt ſenſu. Nos de hac re tam nota cum quoquam contendere nolumus.

Hoc vnum tamen illis dicere non recuſamus. Non vt illos doceamus (non enim nos ipſos tanti facimus) ſed vt noſtra firmius roborem⁹ quod ſi hunc locum interpretemur de iudicio temerario in his verbis Pauli nullum nexum nullam contexturam nullā ve ſeriē cum præcedētibus verbis agnoſcimus aut videmus. Quod ne voluntatiè à nobis id dici uideatur patienter (ſi volet) ſpectabit cādidus lector nos vt (vel digito) oſtēdamus quod breui nos facturos pollicemur; ne ſimus lectori graues & moleſti. Iſtud modum in hunc oſtendimus: doctum & peritum lectorem de hac re facimus iudicē. Cedo quis nexus eſſet ad ſuperiora illa verba ſcilicet ſapientes cognoſcentes iuſtitiam Dei quod qui talia agunt ſunt digni morte & etiam qui conſentiunt facientibus: & poſtea inferre; Propter quod inexcuſabilis es, ô homo omnis qui iudicas; ſcilicet temerariè? Reuera cæcus eſt qui non videt Paulum nihil minus cogitaſſe hoc loco quā loqui de iudicio temerario. Quam ſeriem, rogo, habet tale iudicium cum præcedentibus verbis? profecto nullam. Si namque Paulus intendebat corripere & condemnare iudices non de iudicio temerario (licet forſan de hac nota eſſent ipſi notati) ſed de iudicatura quam exercebāt talis correctio fieri debebat de ea. Non igitur de iudicio temerario hic eſt credēdum haberi ſermonē. Non erat enim hic idoneus & accommodus locus de tali iudicio tractādi ſed de iudicio quo mali ſolent a iudicibus reipub. mulctari & animaduerti. Sed quid de illis dicemus qui volunt & credunt Paulū loqui de illo iudicio quo illi duo populi adinuicem ſe mordebant & iudicabant? Hoc iudicium libentius nos admitteremus hoc loco quam præcedens temerarium quod magis videatur accedere ad hunc textum. Et ad illos qui dicunt in his verbis Apoſtolū carpere Iudæos oſtendēdo illos eſſe peccatores & in eadem damnatione cum Gentibus & ideo ſimiliter eſſe inexcuſabiles? Et confirmant iſtud aliqui dicentes quod ſolus Iudæus hoc nomine gaudebat, non itidem Gentilis. Nam ſcriptura ſacra ſolita eſt vocare Gentes beſtiarum nominibus vt videre eſt apud Matth: de Chananea quam Chriſtus appellauit canē dicēs; Non eſt bonum ſumere panem filiorum & mittere canibus. Et ipſa talem ſe eſſe ſua ſponte confeſſa eſt dicens; Et etiam Domine: Vnde forſan Iudæi nacti ſunt occaſionem nominandi Gentes nominibus huiuſmodi beſtiarum. Porrò ſcriptura Iudeos è contra ſolet appellare homines vt notū eſt in multis ſcripturæ locis. Vnde ex iſtis putāt ſe recte colligere poſſe Paulum hic cum Iudæis negotium habere vt qui dirigat hoc ad maiores Iudæorum ſicut in præterito cap. dixerat ad Philoſophos & maiores Gentilium: & ſicut illic hos increpauit ſic hic alios nempe Iudæos.

Hæc

Hæc non cogunt; tum quia nō eſt
perſpicuum & certum hoc loco in
hac ſignificantia vſurpauiſſe nomen
homo ſic expræſſe & ſtrictum pro Iu-
dæis dumtaxat, qui exiſtimabant ſe
ſolos à nobis perſuaſum & oſtenſum
eſt, Paulum ad eaſdem perſonas di-
rexiſſe orationem ſuam, ad quas lo-
quebatur in præcedēti capitulo. Et ſic
nos fixi & conſtātes permanentes in
eadem ſententia, etiam credimus (ni
ſi fallimur) Apoſtolum non loqui de
illo iudicio quo illi duo populi adinui
cem conflictum habebant: ſed de iu-
dicio & iudicatura quam exercent iu
dices cōtra malefactores. Nam ſicut
ad iudicium temerarium nullus eſt
nexus neque apta deductio horū ver
borum cum præcedētibus: ita neque
ad iudicium mutuò ſi duo populi ſe
damnabant & iudicabant. Si verò eę-
dem ſint perſonæ de quibus loquut⁹
eſt Apoſtolus in primo capi. optimo
conſequio infert Apoſtolus dicens;
Propter quòd inexcuſabilis es ó ho-
mo omnis qui iudicas. Nam ſic hæc
verba congruam ſeriem, ordinem,
& nexum habent ad vltima verba pri
mi capitis. Vt verbi gratia, bene ſe-
quitur; ſapientes ſiue Philoſophi co-
gnoſcentes iuſtitiam Dei (nimirum
iſtam) quòd qui talia agunt & facien-
tibus conſentiunt digni ſunt morte,
propter hoc inexcuſabilis es ò homo
iudicans, hoc eſt, exercēs iudicis mu
nus. Hæc enim verba ſunt repræhen
ſiua ipſorum ſapientum, quatenus
erant iudices: ſicq; Apoſtolus repræ
hendit iudicaturam & munus iudicā-
di, non abſolutè, ſed in iſtis homini
bus: qui cùm eſſent iudicantes mun-
dum, etiam ipſi detinuerunt veritatē
Dei, perpetrantes impietatē & in iu-
ſtitiam, non ſolum in ſeipſis, verum
etiam in alijs: quatenus malorum fac
toribus conſenſum præbebant. Et ſi
hunc ſenſum horum verborum ſe-
quutus fueris lector ingenioſe in hoc
textu, manifeſtè comperies optimā
contexturam & concinnum nexum
horum verborum cum præcedenti-
bus: quem nobis vt inſinuaret Apo-
ſtolus hac particula, propter quód,
vti voluit. Hoc namq; relatiuum, re-
ferēdum eſt ad eaſdē perſonas, cum
quibus antea ſermo illi erat. Illi autē
Gentiles erant qui nedū ſapientiam
profitebantur, ſed etiam iudicaturā:
& hanc in iſtis vituperat Apoſtolus di
cens; Propter quòd in excuſabilis es
ô homo omnis qui iudicas. Vnde ſi
rectam & debitam diductionē & col-
ligautiam obſeruare debemus quo
Pauli ſenſa perſpicua & clara nobis
fiant, neceſſum eſt, vt hunc textum
cum præcedenti coniūgamus. Quod
ſi facimus, ad diuerſas perſonas diuer
tere nos nequimus: nam nulla colli-
gantia eſſet. Quæſo quæ coherentia
iſta eſt; videlicet: Sapientes mundi
cognouerunt iuſtitiā Dei, quòd ſunt
digni morte facientes & conſentien-
tes ergo inexcuſabiles es tu ò homo
Iudeè qui iudicas? Nunquid imperti-
nens & inepta eſſet iſta collectio ſi-
quis diceret; Sapientes Romanl per-
petrant facinora & conſentiunt faciē
tibus. ergo Summus Pontifex & qui
exercent Romæ iudicium ſunt inex-
cuſabiles? Profectò inepta diductio
iſta eſſet niſi ſapientes Romani ſimul
eſſent ſapientes & iudices. Nam ſi alij
eſſent ſapientes & alij iudices deſcen
ſus eſſet manifeſt⁹ de genere in genus
Et ideo vix poſſunt hi duo textus co-
herere niſi intelligantur de eiſdem
perſonis vtrobique. Neque hoc loco
exiſtimet quiſpiam (cùm videt nos
tantopere & tanta dilligētia conatos
eſſe oſtēdere hic fieri ſermonem non
de Iudæis ſed de Gentibus) velle infi-
ciare quòd hæc verba non poſſint Iu
dæis conuenire & quadrare quemad
modum & Gentibus. Non ſane talis
eſt noſtra intētio. Non enim nos latet
quod cúm Iudæi etiam eſſent facien-
tes mala & conſentientes quòd illo-
rum iudices comprǽhendi poterant
ſub

ſub hac Pauli ſentētia. Inexcuſabiles
etenim etiam ipſi erant. Quare Iu-
dæos nos quoque inexcuſabiles affir-
mamus & eſſe dicimus ſed quòd præ
tendimus tale eſt, videlicet Apoſtolū
non direxiſſe hæc verba ad Iudæos
(tametſi ipſa applicari & acommoda
ri poſſint ad omnem hominem tam
Gentilem quam Iudæum iudicis offi
cio fungentem) ſed tantum ad Genti
les cum quib' inſtituerat ſermonem
habere. Et loquens cum iſtis ſeruatur
recta ſeries & debitus nexus horum
verborum cum præcedētibus: quod
non fit ſi dicamus Paulum hic loqui
non cum Gentibus, ſed cum Iudæis.
In interpretatione verborū non tan
tum ſcrutari debemus eorum quæ ip
ſe dicit veritatem ſed maximè conſi-
derare debem' ſeriem & nexum ver-
borum ex quo mens & intellectus A
poſtoli nobis fit notus & manifeſtus.
Neque oportet in ſcriptura ſacra om
nem ſenſum verum eſſe intentum.
Aliud enim eſt ſenſum eſſe verum,
aliud eſſe intentum. Hic cōtendimus
de ſenſu intento ab Apoſt. & non de
omni qui poteſt eſſe verus. Omnis
enim ſcripturæ ſenſus intentus eſt ve
rus (non enim ſcripturę ſacrę ſub eſſe
poteſt ſenſus falſus.) Et ideo ſi eſt in-
tentus ab Spiritu Sancto & ab inſtru-
mentario autore, verus ſit, neceſſum
eſt. Non tamen remear & recurrit:
quòd ſi eſt verus debeat eſſe intentus.
Dicamus ergo quòd hæc verba Pauli
redarguunt omnes iudices irretitos
eiſdem peccatis quæ ipſi caſtigant &
puniunt in alijs. Referenda tamē ſunt
ad Gentiles vt ſeruetur verborum ne
xus. Primò enim & principaliter &
ex intentione propter illos intulit &
eſſe dicta voluit. Vnde fortaſſis illi
qui referunt ad Iudæos nihil aliud at-
tenderūt niſi quòd hæc verba in eos
retorqueri & verificari verè poterāt,
nihil curantes de ſeriè & verborum
nexu. Et idipſum fecere qui aſſerunt
Apoſtolum hic de ambobus ſcilicet
Iudæis & Gentibus loquutum fuiſſe:
Et etiam illi qui credunt hic de vtro-
que fieri ſermone iudicio ſcilicet pu-
blico & authoritatiuo (vt ſic loqua-
mur) & etiā de altero quo ſe illi duo
populi alterutrum iudicabāt. In vtro
que namque iudicio iſti inexcuſabi-
les erant, Iſta vera eſſe non inficia-
mur ſed tamē non aptè hoc loco ad
Pauli mentem accommodata. Sed
quod certius credimus eſt Apoſtolū
in his verbis tantummodo increpare
iudices non omnes ſed illos ſapiētes
Ethnicos qui perpetratores illorum
erant criminum quæ in ſubditis ſuis
vindicabant & puniebant. Iſtud nam
que cum vltimis alterius capit. verbis
magis quadrare videtur.

Veruntamen (vt nihil in hoc nego
tio intactum relinquamus) ſi liceret
dicere hæc Pauli verba non eſſe illati-
ua vltimæ clauſulæ præcedentis capi.
ſed venire & illata eſſe ex illis verbis
que Paulus dixit in primo cap. ſcili-
cet; Reuelatur in eo ira Dei de cœlo
ſuper omnem impietatem & iniuſti-
tiam hominum eorum qui veritatem
Dei in iniuſtitia detinent tunc tempo
ris hæc verba exæquo poſſent dici
eſſe referēda ad vtroſque. Nam tunc
nexus eſſet cum præcedentibus: quia
illa præcedentia exæquo dicta ſunt
ab ipſo Apoſtolo tam de Iudæis quā
de Gentibus. Super omnem, inquit,
impietatem hominum eorum qui ve
ritatem Dei in iniuſtitia detinent tam
Iudæorum quam Gentilium. Ita di-
cere poſſemus hanc ſentētiam latam
eſſe non tantum contra iudices Gen-
tiles ſed abſoluté contra omnes iudi-
ces tam Gentiles quam Iudæos. Si
autem reſpiciamus vltima verba præ
cedentis cap. & dicamus ex illis infer-
ri prima verba huius 2. cap. hic textus
ad ſolas Gentes reſtringendus & co
hibendus eſſe videtur: nam in vlti-
mis verbis ad ſolas Gentes verba fa-
ciebat. Niſi quis contendere quoque
velit Apoſtolū loquutū fuiſſe etiam
eum

quomodo hæc Pauli verba ſecũdum quoſdam ſint referenda ad ſolas Gentes, ſecundum alios ad Iudæos, iuxta autem quorumdam communiter ad Gentes & ad Iudæos: ſi ad hos ſenſus eſt; Propter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas, tam Iudæus quam Gentilis: ſi ſecundo modo, ô homo Iudæe, ſi primo modo, ô homo Gentilis. Verum harum expoſitionum quæ ſit alijs præferenda præter multa quæ nos diximus, aliquid adhuc reſtabat nobis dicendum, ſed non licet dicere. Stabit docilis lector vna nobiscum in hoc, iudicio peritorum & doctiorum ſententię & cenſurę. Illud nobis interim non omni ex parte gratum & ratum eſt quod à quibuſdam dicitur: videlicet, quòd nomen homo à Paulo ironicè eſt vſurpatum. Malumus nos ſubſcribere illis qui putant accipiendum eſſe in propria ſignificatione: non tamen ſecundum naturam nudam, ſed peccatis inuolutã. Increpantis namque hæc ſunt Pauli verba & obiurgantis: ſiue Iudæum appellet hominem ſiue Gẽtilem, ſiue ſimul vtrumque. Vnde, ô emphaſim ſuam habet iudicem hominẽ appellat eò quod iudicans magis ſe debet oſtendere hominem humanitate & ratione vtentem. Quaſi dicat. Tu qui iudicas memor ſis te hominem eſſe qui cadere potes, vt pote natura fragilis: & memor ſis ratione vti. Qui alios iudicat & in eodẽ crimine eſt nõ videtur vti ratione.

Sequitur in text.

In quo enim alium iudicas, te ipſum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt &c.

Rationem reddit hic Apoſtolus ob quam dixerit omnẽ iudicem fore inexcuſabilem: quod, ne videretur malè ſentire de iudicibus, eiſq; malè eſſe affectus, & ne ex animo ini quo aliquis exiſtimaret eum iudices obiurgare, voluit, & debuit apponere rationem quare dixit illos extra omnem eſſe excuſationem, quam excludit per hæc verba, *Scilicet in quo alterum iudicas, teipſum condemnas &c.* quorum geminus poteſt eſſe ſenſus,

Alter eſt; In quo, hoc eſt, in eo iudicio iniquo, iudicas alterũ, teipſum condemnas: tuo te iudicio condemnas. Sed quomodo eſt iſtud? Nemo reùs, & iudex eſſe poteſt. Duos ad minus eſſe oportet; alterum qui condemnet, & alterum qui ſit condemnatus. Quomodo igitur dicit hic Apoſtolus teipſum condemnas ô iudex? Sanè veniunt hæc Pauli verba intelligenda. Senſus eſt; In quo aliũ iudicas, teipſum cõdemnas, hoc eſt; ſententia quam tu iudex profers in alterũ eſt tua condẽnatio. In illa namque ſententia continetur & includitur tua damnatio: quoniam tu cõdignus es ſimili poena, & condemnari mereris ad eandam parem vindictam & punitionem. Alter ſenſus eſt; In quo, Id eſt, ex quo, vel eò quod alterum iudicas, teipſum condemnas. Hoc eſt; tuum iudicium quod in aliũ exerces, temetipſum dignum facit vt condẽneris. Itaque, cauſa ob quam venis tu iudex condemnandus eſt, propterea quòd alterum iudicas. Inter hos duos ſenſus hoc eſt diſcriminis, quòd licet vterque condemnet iudicem poſterior tamen cauſam magis aperit. *Reſpons*

Sed rogabit aliquis quare Paulus non dixit, in quo alterum iudicas, iudicaberis, aut condemnaberis, ſed dixit teipſum condemnas. Reſponde

mus primo quidē ſic lóquutum fuiſſe Apoſtolum vt inſinuaret differētiam quæ eſt inter iudicium terrenum & ſpirituale. In illo quidem nemo condemnatur, niſi ab alio in ſpirituali autem bene poteſt quis ſeipſum condemnare. Sicut enim poteſt ſibi ipſi eſſe poena reclamante propria conſcientia iuxta illud beati Auguſtini; Iuſſiſti Domine & ita eſt, vt omnis inordinat' animus poena ſit ſibi: Iob enim dicebat; Factus ſum mihimet ipſi grauis: Et beatus Chryſoſtomus aſſerit, neminem lædi, niſi à ſeipſo: Apoſtolus quoque Paulus alibi dixit; Si nos ipſos iudicaremus, non vtique dijudicaremur: non enim loquebatur de forenſi iudicio, ſed de alio, ſecundum quod quis ſicut ſe poteſt iudicare ita & ſeipſum condemnare. Neque tamen intelligas ſic quòd huiuſmodi homo ſibi ipſi imponat & infligat propriam condemnationem: nam aliter, inde efficeretur debere eſſe aliquem ſui ipſius homicidā: quandoquidem hipotheſi data vt quis iudicet alterum homicidam & ſententiam ferat vt ſubeat mortem, vel in ſe iudicet eſſe dignum morte: ſic etiam pariter ſeipſum deberet necare & occidere quod eſt abſurdum. Sed dicitur ſeipſum condemnare, hoc eſt, non exhibendo, ſed oſtendendo. Oſtendit enim ſe dignum eſſe conſimili poena. Nam ſi illud crimen de quo tu alterum iudicaſti tāquam reū à te taxatam poenam meretur cùm tu in ſimili verſeris crimine pari etiā poena te dignum eſſe oſtendis. Poteſt etiam eſſe & alia ratio quare dixit teipſum condemnas: vt etiam comprehenderet eum qui intra ſe iudicat aliquem qui ab alio humano iudice nequit condemnari niſi à ſeipſo & Deo, quibus tantum notum eſt tale iudiciū. Iudex enim quæ in manifeſto ſunt iudicat, nam ſecundum allegata & probata iudicare debet, neque de

Iob. 7.

1. Corint. 11.

internis ſibi curæ eſt: alioquin Dei auctoritatem ſibi videretur vſurpare: ſolus enim Deus de occultis iudicat. Hoc Deo (cui omne cor patet) relinquit. Tale enim iudiciū fuit illud quo Phariſæus Magdalenam iudicauit dicens; Hic ſi eſſet Propheta ſciret quę & qualis eſt mulier quæ tangit eum, quia peccatrix eſt. Intra ſe, inquit Euangeliſta, Phariſeum dixiſſe. Tale ergo iudicium condemnari nequit niſi ab ipſomet qui iudicat, & à Deo (cui omnia nuda & aperta ſunt.) Et quia fortè Iudæi arrogantes & gloriātes quòd nulli alteri nationi fecerit Deus taliter; & quod ipſi eſſent populus elect', gens ſancta, & regale ſacerdotium intra ſe iudicabant Gentiles non eſſe dignos qui ipſis ęquarentur ſed reijciendos vt canes putabāt: pariter enim Gentes exoſos habebant Iudæos eoſque apud ſemetipſos vt idiotas ignaros, & ſapientia expoliatos iudicabant. Vt igitur oſtenderet tale iudicium iniquum eſſe & dignū quod per eoſmet condemnaretur dixit cuique eorum teipſum condēnas. Neque fortaſſis omnino erit alienum ab iuſtituto ſi etiam dicamus tertio ideo eſſe factum vt excluderet occaſionem & anſam à iudicibus (ſi hic ſermo ſit de eis.) Poterant enim illi dicere licitum eſſe eis, eo quòd ſint iudices, quorum officium eſt crimina & peccata hominum iudicare. Quod nō negat Apoſtolus eis licere in eo quod iudices: nihilominus tamen inde excuſari nequeūt cùm ſint ſimiles illis quos iudicant. Verum dices; Non omnes erant huiuſmodi. Nos facile crediderimus non omnes fuiſſe tales ſed potiſſimè talia iudicia erant inter maiores. Minores enim & qui vulgares ſunt homines & alijs negotijs familiaribus magis implicati iſtas altercationes & contentiones vel nihil, vel parum curant. Hanc enim prouinciam maioribus credunt.

Pſal. 147.

1. Petri cap. 2.

Et

Et inde eſt quòd Apoſtolus in maiores potiſſimè ſuas dirigit ſagittas. Tametſi no omninò excuſari debeant minores: nam indoctū vulgus & imperita hominum multitudo maiores ſuos paſſim imitari & ſequi ad ſolet: & ſæpè contingit vt crudeliora ſint inter imperitos & vulgares homines iudicia.

Teipſum condemnas.

His verbis. Voluit Apoſtolus reddere iudicē certiorem quòd ipſe eſſet ſuimet iudex: non extra ferens contra ſe ſententiam, ſed intus in conſcientia ſua quæ eum iudicat oſtendēdo ei quòd ſit dignus eadem poena quam ipſe infligit in ſuum ſubditum reum & malefactorem quando dicit. Et ſi tu ſis iudex in terra, in qua, fortè, non habes ſupra te alium iudicem qui te poſſit condemnare, habes nihilominus iudicem intra te, nimirum conſcientiā, tuam quę te condemnat. Ipſa te accuſat, & ipſa te damnat. Quare etſi non non damnaris ab alio iudice, tua te conſcientia inexcuſabilē reddit quando alterum iudicas Quod ſi non iudicares fortè peccatum tuum (cùm homo ſis fragilis vt cæteri) aliquid excuſationis habere poſſet: modo cùm iudicij actum exerceas (quem exercere te oportebat ſine conſimili culpa) intelligere debes, te in eadem damnatione eſſe. Hoc eſt quod nos intelligimus per hæc Pauli verba. Quæ vtinam iudices noſtri temporis præ oculis haberent ſemper, rectius multò iuſtitia haberet, nec ipſi tam procliues & propenſi eſſent ad condemnādos ſuos ſubditos. O quam eleganter inſinuauit iſtud Chriſtus quando dixit illis iudicibus qui adulteram damnare volebant? Qui ſine peccato eſt veſtrū primus lapidem mittat in eam: quos Ioan. 8. cùm conſcientia accuſaſſet, illam iudicare non ſunt auſi, ſed vnus poſt alium abeūtes illam indamnatam reliquerunt.

Ex his Pauli verbis forſan nonnulli ſcelerati homines non recuſarunt aſſerere nullum iudicem poſſe damnare homines malos ad poenam aliquā tam in bonis quam in perſonis: nam ſi damnet, ſeipſum eōdemnat. Quare nemo debet alium damnare quò ſeipſum condemnet. Hunc tam peſſimum errorem homines nequam excogitarunt vt liberius & ſecurius plura, & quæ optauerint ſcelera perpetrare valerent. Hoc errore (vt multi volunt) notati fuere Vualdenſes (qui fortè ſuos reliquere hæredes) ſed quā ſint ignorantiſſimi, ex ipſomet errore depræhendere facile eſt. Si enim iudices malis nullam valent infligere poenam, ad quid gladium portant? Si non poſſunt erumpere in iniquitates & peccata malorum, ad quid iudices ſunt? Nonne ſcriptum eſt; Noli quærere fieri iudex, niſi valeas virtute irrumpere iniquitates? Eccle. 7. Et Apoſtolus in hac Epiſtola; Si malum feceris time. Infrà in cap. 13 Quem debet timere, niſi iudicem? Sed ſi non valet damnare ad aliquid poenarum quorſum timebit? Iudicem mortuum timet nemo: quia ipſe non valet ad aliquam poenam malefactorem damnare: Nihil igitur interſticij eſſet inter iudicē mortuum & viuum. Quare ineptiſſimus error eſt, & hæreſi propinquiſſimus cui nec ratio, nec ſcriptura ſuffragatur. Nam quæ ipſi pro ſuo tuendo & roborando errore allegant, afferūt que friuola & nullius ſunt momenti. Inter alia in ſuum fauorem adducunt quod Chriſtus dixit; Nolite iudicare, Matth. 7. & non iudicabimini: Et illud; Non Ioan. 3. enim miſit Deus filium ſuum in mundum vt iudicet mundum. Et Paulus dicit; Mihi pro minimo eſt vt à vobis iudicer, qui iudicat me Dominus 1. Corint. 4 eſt. Et; Nolite ante tempus iudicare.

maleſactoribus poenas. Vnde neque ex hoc loco, neque ex alio ſcripturæ iſtud colligi poteſt.

Sequitur in text.

Eadem enim agis quæ iudicas.

Rationem. Dant hæc verba præcedētium in quibus dixerat ſeipſum condemnare qui alium iudicat: quoniam eadem agit que iudicat. Vbi apertè vides non dicere Apoſtolum ſeipſum condemnare iudicantem in eo quod iudicat, aliter ſemper eſſet malum iudicare: ſed quia eadem facit quæ iudicat. Si quis enim iudicaret adulterum, vel furem, & ipſe non eſſet fur neque adulter non enim in quo alterum iudicaret ſeipſum condemnaret. Igitur cauſa quare cōdemnat ſeipſum eſt quia talis eſt qualis & reus ab eo iudicatus.

Adnorant hic qui græcum callent ſermonem in contextu græco non reperiri quæ ſed potius qui: De qua re nulla eſt digna contentio. In idem venit ſententia, ſiue quæ, ſiue qui legis. Hic locus ſiue intelligatur de iudicibus ſiue de quocunque alio iudicāre nos non iniuria vocar in eam quæſtionem quæ paſſim à ſcholaſticis doctoribus agitatur an ſcilicet qui verſatur in crimine vno de ſimili poſſit iudicare alrerum. Et quia lōge maiorem difficultatem habet hoc negotium de iudicio lato à iudice idcirco primò expediēmus hāc quæſtionem de eo iudicio quod fit non ab eo qui eſt iudex. Et vt res clarior detur totam quæſtionem in duas propoſitiones reſoluemus, quarum prior eſto iſta. Si quis iudicet alterum de eo crimine quod ipſe eſt inuolutus malè agit: ſiquidem ſeipſum intueri debet vtrum tale ſit in ſeipſo vitium, quod ſi reperit, incipiat à ſe ipſo, & deinde iudicabit alium. Eijce, inquit Christus prius trabem de oculo tuo. *Matth. 7.* Nonne malus eſſet medicus qui cùm *Simile.* ingenti febre, vel alio morbo laboraret ſuo proprio morbo neglecto aliorum curationi intenderet? Huic namque medico meritò diceretur; Medice cura teipſum. Ita ſane. Sic *Luce 4.* nulla iuſta ratio vult vt qui criminibus ſordeſcunt, alienis iudicandis intendant, ſuis à tergo relictis. Cùm igitur hæc res difformis ſit rectæ rationi digna eſt quæ culpari poſſit; & omnis qui huiuſmodi eſt hypocrita iudicari & æſtimari poteſt. Nam cúm habear vel maiora vel æqualia crimina de minoribus aut æqualibus criminibus ſuum proximum audet iudicare id quod Chriſtus in ſuo Euangelio vetat dicens; Nolite iudicare & non *Matth. 7.* iudicabimini. Vbi Dominus prohibet non iudicibus iudicare ad quos non loquit̄ illo in hoc loco ſed ad priuatas perſonas fit ſermo quibus vetitum eſt iudicare. Et hoc factum eſt duplici de cauſa: altera ne quilibet vſurparet ſibi iudicium, altera vt melius ſic arcerentur homines à iudicio temerario.

Altera propoſitio eſt duriſſima res eſſe videtur dicere ſemper, crimē eſſe mortale illi qui iudicat aliquem de eodem peccato quo ipſe eſt irretitus: niſi inde ſequeretur magnum ſcandalū, vel magnum aliquod malum. Sed dices; At ſi leuis eſt culpa & venia digna quare Apoſtolo tanta diligentia hoc ipſis obijcit? Si enim peccarum tantum veniale eſt tale iudicium, non tāti debebat facere Paulus hanc rem. Peccata enim venialia non ſunt tam acriter obiurganda. Certè (nobis ſaltim) difficilis videtur hæc res. Et idcirco (ſalua meliori ſententia) dicendum putamus quòd tametſi

metſi peccator iudicans alium de ſimili peccato nõ incurrat nouum peccatum mortale, tamen Iudæi ſic iudicantes Gentiles peccatores, & è contra peccabant mortaliter: quoniam ambo iudicabãt cum odio perſonarum. Quod vel ex eo coniectura re licet quod ægro animo ferebant Gentiles ſibi in gratuitis æquari, nec illis adiungi ſinebant. Vnde illa bona mulier Samaritana dixit Christo:

Ioan. 4. Quomodo tu Iudæus cùm ſis, poſcis à me bibere quæ ſum mulier Samaritana? Et hæc erat cauſa quare Paulus tam acriter repræhendit eos. Secus non videmus nos quomodo pro re quæ eſt peccatum veniale quis dicatur inexcuſabilis. Aliquam enim habet excuſationem peccatum veniale ſicut venia dicitur dignum. Cùm igitur iudicia iſtorum non tantum eſſent de peccatis (ſic enim odiò erant illorum vitia quod perſonas quoque habebãt odioſas: (odienda ſunt vitia cum dilectione hominum) proinde Paulus dicit eſſe inexcuſabiles. Neque eſſet ab intentione Apoſtoli alienum, dicere, ideo eum tanti facere hanc repræhenſionem, quòd vidiſſet eam vel maxime vtilem ad ea ſedanda odia, quæ erant inter Gentes & Iudæos. Ex iſtis namque mutuis iudicijs, turbabatur non parum, pax inter illos. Quamobrem vt eos inuicem conciliaret, paccatoſque redderet maximè conatur auferre illud mutuum iudicium quod erat radix diſcordiarum.

Cæterum ſi dicamus aduerſus maiores (quales erant iudices) hic fieri repræhenſionem insurgit alia quæſtio paulò difficilior illa quæ relata eſt. Siquidem acceperunt quidam, (qui de catholicorum numero ſunt) ex hoc loco occaſſionem, plus ſatis iniquam, invehendi in malos iudices. Putarunt namque hinc educi, ſemper eſſe crimen (non veniale ſed mortale) ſententiam & iudicium ferri contra peccatorem hominem ab eo iudice, qui in crimine, ſiue publico ſiue ſecreto verſatur. Quæ certè exiſtimatio præter id quod eſt nimiũ dura & dira etiam nulla ratione efficaci videtur eſſe fulcita. Et proinde alij qui magis appoſitè de hac re diſſeruere meritò de hac queſtione cenſuram fecere: quæ ſicut pietate eſt mitior, ſic veritate fortè plenior. Eam autem candide Lector tibi in duas propoſitiones diſtributam damus, quarum altera ſic ſe habet. Omnis qui de crimine quo ipſe eſt irretitus iudicat alium culpãdus eſt. Siquidem ſicut vult alios ſuo iudicio vel punire, vel emendare, ſic ſemetipſũ emendare & reddere bonum deberet. Neque ſua culpa excuſationem habet quòd putet ſuum crimen ſibi licere cùm alium de ſimili condemnet. Qui enim quemquam iudicat tamquam mali authorem ſatis demõſtrat ſe cognoſcere malum eſſe quod ipſe iudicat. Iudicium enim notitiam & cognitionem rei iudicandæ exigit. Non poteſt ergo talis iudex ignorantiam allegare: ſicque iudicando alterum dicit & oſtendit ſe ſimili poena & caſtigatione eſſe dignum.

Sed fortè rogabis & dices; quæ tanta eſt hæc culpa? eſt ne tanta vt æternam mereatur mortem? Reſpondemus. Nimium eſſet hoc durum, quod ex eo quia iudex ſeipſum non corrigit alijs faciens & adminiſtrãs ius proprium peccaret de nouo mortaliter. Iniuſtum videtur condemnare eum ſic ex eo quia ſuo vtitur officio. At dices: Nunquid concionator concionando exiſtens in peccato mortali, mortalis criminis eſt reus? Et quicunque ſacerdos quantumcunque ex officio exerceat munus ſuum ſacerdotale ſi in peccato exiſtit non ne mortaliter peccat, ſicut eſt Thæologorum communis doctrina? Quare ergo

go iudex

go iudex exercens ſuam poteſtatem (quantumcuuque iuſtè & & rectè id faciat) non erit etiam reus mortalis culpæ? Reſpondemus ratio diſcrimi nis eſt quia officia non ſunt paria. Iudicare enim terrena eſt functio: at ſacerdotis & concionatoris ſpirituale eſt munus: quod vt a digno & idoneo tractetur miniſtro gratiam ad eſſe neceſſarium eſt. Nam licet ſacramentorum gratia a miniſtro non effluat niſi à paſſione Chriſti, & a ſeipſis ſacramentis, tamen ille non dicitur idoneus adminiſtrator qui à peccatis liber non eſt. Et proinde quia ſacerdos & prædicator rebus ſacris iniuriam & irreuerentiam faciunt ſi exiſtentes in peccato tractent vel ſacramenta, vel Euangelium, proindè iſtorum culpa mortalis eſt, iudicum autem venia digna,

Veruntamen ſi iudex ſit tam effrons & inuerecundus, vt publicè non vereatur peccare, tunc ſi de ſimili peccato alium iudicet bonis & mundo ſcandalo erit. Quis, rogo, in eo iudice non ſcandalum ſumet qui cum ſit ipſe publicus concubinarius audeat iudicare alios concubinarios? cui non erit ſcandalo ille iudex, qui cùm ipſe publice aliena & rapiat & detineat non veretur aliquem latrunculum propter aliquam quam furatus eſt ſubuculam abſcindendam eſſe iudicet ab illo vtranque aurem? Certè hæc & ſimilia iudicia fieri nequeunt ſine grandi ſcandalo. Quare catholici doctores hoc animaduertentes conſtanter dixerunt iudicem qui publicus eſt peccator alios condemnans mortaliter peccare propter ſcandalum. Si quidem tunc alij hoc videntes pro nihilo ducunt iuſtitiam: & iuſtè quidem ſubmurmurant, & conqueruntur dicuntque ranum in pauperes homines poſitam eſſe iuſtitiam. Et certè iudex talis illis ſic murmurandi occaſionem dat. Et qui ſupremi ſunt iudices maximè curare deberent vt tales iudices qui ſic ſcandalizant populum ſuas darent poenas: nec ſatis eſt eos ab officijs dimouere ſed etiam ſicut ipſi publici fuerunt peccatores ſic publicitus punirentur. Nam ſic populi viderent tunc iuſtitiam non eſſe acceptatricem perſonarũ ſed eandem vim habere in ipſis iudicibus quam ipſi in alios exercuerunt. Verum dices: Et ſi illi ſupræmi iudices ſunt tales, quid remedij tunc? Non ſcimus aliud magis oportunum remedium huic malo quam cõfugere ad Deum qui eſt iuſtus iudex & ad quem maximè pertinet correctio talium iudicum. Orandus eſt Dominus vt dignetur reſpicere ſuper ſuam rem publicam, quatenus dignetur eam aut de melioribus prouidere iudicibus, aut illos bonos, qui potens eſt, reddere.

Vt poſtremam manum huic negotio imponamus ſolum hoc vnum expedimus, ſcilicet, an Iudæi iudices iudicantes Gentes peccarent mortaliter. Ratio autem dubitandi eſt quoniam per priorem à nobis traditam propoſitionem videntur excuſari Reſpondemus, quòd cùm iſta iudicia non eſſent ſine ſcandalo, iuxta poſteriorem propoſitionem aſſignatam à nobis, dicimus illos non fuiſſe liberos à peccato mortali. Loci communes qui ex dictis colligi poſſunt tales ſunt. Primus, maximè debent iudices, prædicatores & qui alios docent cauere ſcandalum. Væ enim æternũ eſt illi per quem ſcandalum venit. Secũdus, qui huic proximus eſt, Prædicatores, & doctores qui dicunt & non faciũt & iam ſi caueãt ab ſcandalo, tanto magis ſunt inexcuſabiles, quãto plus Dei veritatẽ noſcũt. Tertius eſt; Nemo debet alienę vitę prior fieri iudex quã ſuę. Quartus, Fugienda veniunt mutua iudicia tanquam

nam ſi requireret, quoduis peccatũ
iudiciũ impediret, quia impedit ſanc
titatem, quæ ex diametro pugnat cũ
illo) nam aliter inter Aethnicos nul-
lum eſſet rectum iudicium, eo quod
iudices, mali homines ſunt. Quare
autem in iudicio priuato Chriſtus vo
luit vt iudicans eſſet irrepræhenſibilis
hoc factum eſt ad tollendam homi-
num pronitatem & propenſionem
quam habent habent ad iudicandos
temerè ſuos proximos. Ad proprias
namque miſerias & defectus cæci ſu-
mus ad alienos autem linceos oculos
habemus. Et ideo volẽs Chriſtus huic
malo ocurrere, voluit vt in priuato
iudicio iudicans eſſet irrepræhenſibi-
lis: in alio autem iudicio non eſt hoc
Periculum, cùm iſtud debeat fieri ſe-
cundum allegata & probata. Et ſic
non eſt ocaſio iudicandi temerariè,
ſicut eſt in priuato iudicio: vbi ex leui
bus coniecturis & ex dubia cauſa iudi
Matth. 7. cium temerarium oritur & emanat.
Vnde, fortè quando Chriſtus negatí
uè prohibuit iudicare proximum di-
cens, nolite iudicare, dicere voluit.
nolite iudicare dubia facta niſi in me-
liorem partẽ. Nam vt chriſtiana theo
Vide Caiet. 2. 2. q. 60. articul. 4. logia docet, ſemper dubia veniunt
in meliorem partẽ interprętanda, &
non in deteriorẽ. Neq; refert quòd
aliquando interpræƚans fallatur: quo
niam, vt D. Tho. teſtis eſt. 2.2. q. 60.
melius eſt vt aliquis fallatur (etiã fre-
quenter) habẽs bonam opinionem
de proximo ſuo; quam quòd rarius
fallatur habẽs malam opinionem de
aliquo bono: quia ex illo fit iniuria
alicui non autem ex iſto. Hæc ille. Pa
tet igitur quomodo illa Chriſti verba
de iudicio non ferendo, & illud quo
que quod dicitur de feſtuca & trabe
referẽda ſint non ad iudicium publi-
cum, ſed ad priuatum. Et vt non ex
noſtra iſtud videamur dicere tantum
modo ſentẽtia: cõſulat eruditus lec-
tor beatum Auguſt, Hiero. Chriſoſt,
& pleroſque alios ſuper illa verba, &

reperiet nos, nec latum vnguem, ab
illorum ſententia diuertiſſe. Pręterea
iudices aſſimilari debent Deo a quo
acceperunt poteſtatem iudicãdi, ſed
Deus ſanctus & iuſtus eſt quando iu-
dicat. Igitur opottet iudices confor-
mes eſſe primo & maximo iudici. Et
confirmatur quia Chriſtus quando
adducta eſt ei illa mulier adultera di-
xit & iuſſit vt lapidaretur a Iudice nõ
habẽte peccatum. Dixit enim ſic qui
ſine peccato eſt veſtrum primus lapi Ioan. 8.
dẽ in eam mittat. Vbi clariſſimè nos
viſus eſt docere quod Iudex qui iudi-
cat debet eſſe ſine peccato. Ergo qui
alium iudicat & non eſt iuſtꝰ & bonus
peccat ſi iudicet & alium cõdemnet.
Accedit huc etiã quod iudices a prin
cipio mundi vſq; ad Chriſti tempus
ſemper conſtituti & creati fuerunt iu-
dices boni & iuſti homines: omnes
namque ſanctitate prædiri erant, vt
videre licet in omni lege tam natura-
li, ſcripta, quam Euangelica. Noe iu-
dex fuit, Abraham, Moyſes, Aaron
Samuel, Saul, Dauid, & denique ipſe
Petrus caput Eccleſiæ: omnes iſti &
multi alij ornati erant ſanctitate, quã
do inſtituti fuerunt iudices. Igitur &
nunc tales eſſe noſtros iudices opor-
tet & debitum eſt: nam noſtri ab eo-
dem habent iudicandi poteſtatem, à
quo & illi. Igitur cõformari in ſancti
tate & bonitate ipſi Deo maximo iu-
dici debent, iuxta etiam illud quod Leuitici. 19.
ſcriptum eſt ſancti eſtote: quia ego
ſanctus ſum. His obiectiũculis paucis
reſpõſa damus, reſolutionem autẽ
exactiorem requirat lector ab ſchola-
ſticis Theologis, quorum intereſt ex
officio iſta accuratius rimari. Ad pri-
mam igitur obiectionem reſpõſa da-
mus dicentes verum eſſe quod iudi-
ces acceperunt omnes à Deo poteſta
tem iudicandi & illos eſſe Dei admini
ſtros etiam omnes tam qui ab origine
mundi inceperunt quã qui nunc ſunt
eruntque vſque ad mundi finem non
tamen neceſſarium eſt talem eſſe de-
bere

bere miniſtrum qualis eſt auctor principalis: ſicut enim inſtrumētum non eſt neceſſarium eſſe tale, quale eſt id cuius eſt: ſic nec miniſtrum: miniſter ad inſtrumenti conditionem reducitur. Et hinc eſt vt quantum attinet ad ſanctitatem non ſit neceſſarium vt homo iudex ſit Deo iudici cōformis, ſed hæc conformitas expendenda eſt in actione iudicandi, hoc eſt ſicut Deus eſt rectus & iuſtus in iudicando ita ſit quiuis iudex ſeruando videlicet omnes conditiones quę exiguntur in iudicio recto & vero. Porro ad rectū iudicium ex neceſſitate non exigitur iudicis bonitas & ſanctitas: nam ſi exigeretur vel ex parte iudicis, vel ex parte iudicij, non ex parte miniſtri iudicis. Nam ſi miniſter malus verum & perfectum ſacramētum conficere poteſt; multo magis verum iudicium per malos iudices: nam maior ſanctitas exigitur in diſpenſatione ſacramentorum, quam in adminiſtrando iuſtitiam. Igitur ex parte iudicis non exigitur vt ſit iudex ſanctus. Ergo ex parte iudicis non eſt debita neceſſario ſanctitas, neque etiam ex parte actus iudicandi: nam actus iudicij non eſt conſecratus vt requirat in miniſtro ſanctitatem igitur nec ex parte actus iudicandi exigitur & debita eſt ſanctitas in iudicando. Et ſic iudex excuſari poteſt a peccato nouo mortali: eſſet tamen ſecundum decētiam bonum vt iudex eſſet non tantum bonus iudex, ſed & bonus vir & ſanctitate ornatus ſecundum quam etiam bonum eſſet vt miniſtri ſacramentorum eſſent boni & non mali homines. Diſpar tamē ratio eſt de adminiſtratione ſacramentorum & rerum conſecratarum: & de ipſo actu iudicandi: nam illic interuenire poteſt irreuerentia, quinimo & ſacrilegium, in iudicio autem minime. Cæterum ad illud de adultera multipharíam reſpondere poſſemus, ſed nunc tantum dicimus vnum è duobus, vel

Reſpon.

quod illi non erant iudices ſed tantū accuſatores, quod ex eo patet quia Chriſt⁹ mulieri dixit. Mulier vbi ſunt, qui te accuſabant? non enim debet eſſe parratio de accuſatore & iudice: nullus hactenus dixit accuſatorē prohibitum eſſe ab ipſo accuſandi actu; propterea quod malus homo eſt niſi ſit in illis peccatis & ſceleribus inuolutus, in quibus ius prohibet & dicit aliquem ineptum eſſe ad accuſandum, in alijs vero poteſt irretitus vno crimine alium accuſare de conſimili vt videmus in complicibus alicuius criminis vbi vnus alterum accuſat, quādo reus negat: Roboratur etiam iſtud quia malus homo poteſt eſſe teſtis cōtra alium etiam ſine peccato; tametſi aliquādo propter aliqua peccata reijciatur ab actu teſtificandi vt iura diſponunt, non tamen propter quoduis peccatum mortale, ſi vero dicamus & admittam⁹ illos fuiſſe iudices qui adduxerunt adulteram ad Chriſtum ex eo quod Chriſtus quoque dixit; mulier nemo te condemnauit? & ipſa reſpondit, nemo Domine, cōdemnare alios eſt iudicum munus: tunc reſpondem⁹ dicentes quod Xp̄s quando dixit, qui ſine peccato eſt veſtrum primus lapidem in illam mittat, non dixit vt prohiberet illos ab actu iudicandi, ſed oſtendere voluit quod ipſi non animo & zelo iuſtitiæ requirebant & optabant vt illa adultera puniretur, nec vt lex ſeruaretur: nam ſi hunc animum habuiſſent, nō opus erat illam ad Chriſtum adducere: iam enim legem manifeſtam habebant ſecundum quam poterant illam mulierē lapidationi tradere: nō enim hæc lex ambigua erat, difficilis vel dubia, ſed clara. Non igitur Chriſti interpretatione vel moderatione opus erat, neque Chriſt⁹ dum nobiſcum conuerſatus eſt contra aliquem malefactorem iudicatura, & officio iudicis functus eſt. non enim venerat iudicare mundum, ſed illum ſaluare.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Cum

Cum igitur Chriſtus vt pote Deus ani
mum illorum intus & ineute cogno
uiſſet, ſciens quod venerant animo
calumniandi illum, ideo dixit illis, qui
ſine peccato eſt veſtrum, primus in il
lam lapidem mittat: vel fortaſſis ipſi
phariſei erant publici adulteri. Quare
non poterant abſque ſcandalo con-
demnare illam: ac proinde prohibuit
Chriſtus ne illa condemnaretur ab il
lis, qui maioribus criminibus irretiti &
innodati erant, vel deniq. ab illis pro-
hibuit iudicari adulteram, quoniam
Tho. 2 2 q. 67. ar. 4. ipſe in animo habebat & ſibi cordi e-
rat vti miſericordia in eam, cùm ipſe
eſſet ſupremus iudex, qui relaxare po
teſt noxam, & in lege diſpenſare. Non
igitur ex hoc loco ſcripturæ neceſſa-
rio colligitur, Iudicem illum obno-
xium eſſe peccato mortali, qui iudicat
alium peccatorē etiam ſi ipſe Iudex
Cay in ſūma de pecca. in eodem verſetur crimine vt ſi iudex
ſit adulter & damnat ad pęnas debi-
tas alterum, non ſe ipſum obnoxium
facit nouo mortali peccato, licet hoc
ipſo quo alium Iudicat & dignum ta
li pęna pronunciat, ſeipſum etiam cō
demnet & in excuſabilis & reprehen
ſibilis meritò ſit, propterea quod idē
agit quod in alio condemnat, non ta
men rectè colligitur quod cùm hoc
factum iudicis Iudicantis in peccato
mortali ſit dignum reprehenſione, id
circo ſit dicendum mortiferum pec-
catum: nam non tantummodo digna
reprehenſione dicuntur quæ morta-
lia peccata ſunt, ſed etiam digna ſunt
alia reprehenſione: ſiquidem dignus
eſſet qui in Eccleſia dormiret vel co-
mederet: nemo tamen vel mediocri-
ter doctus ad peccatum mortale has
actiones & earum actores condemna
ret. Porrò ad illud quod Deus dicit,
ſcilicet ſancti eſtote: quia ego ſanctus
ſum: dicimus ibi fieri ſermonem ad
illos administros, qui ſantificari debēt
ad miniſteria ſacra exercenda, ſed iu-
dicare non eſt tale miniſteriū. & ideo
quando committitur alicui officium
iudicandi, non exigitur quod ſit vel
eſtimetur ſine peccato mortali & in
gratia Dei. Nec etiam ipſe Iudex exi-
ſtens abſq. gratia Dei acceptās munus
iudicādi gratia expoliatus, dicitur pec
care mortaliter; nam nec judicio iniu
riam irrogat, nec ipſi proximo, quem
iudicat. Denique vt intactum in hac
re nihil relinquamus, ad aliquot loca
beati Auguſtini & Gregorij & aliorū
reſponſum detur, dicitur illos non iā
ſpectaſſe illa, quæ ſunt neceſſario re-
quiſita ad Iudicium, quam illa quæ re
periri debent in judicio & iudice: bo-
nitas enim & ſanctitas vt reperiatur in
iudicibus bonum & decens eſſe nos
quoque exiſtimamus, ſed nolumus
tam duri eſſe & acres in illos vt condē
nemus eos niſi in his que ratio nos cō
git. Sed fortè dicis magis eſſe paren-
dum & credendum Apoſtolo Paulo
qui inuehitur in illos, planè ita volu-
mus & nos, & ſic æquum eſſe iudica-
mus, ſed Paulo credere debemus ſanè
tamen, & vt par eſt intellecto: qui tan
tum damnat & dicit inexcuſabilem eſ
ſe illum Iudicem qui iudicat ea quæ
ipſe agit, alium vero qui licet ſit in a-
lio peccato mortali non facit inexcu
ſabilem, eo quod non ſit eadē faciens
quæ iudicat. Vnde ſi iudex iudicaret a-
dulterum & ipſe eſſet latro vel homi
cida, excuſabilis eſſet, eo quod nō ea-
dem agit quæ iudicat: vnde conſtat
quod non oportet Iudicem eſſe ſan-
ctum & bonum virum, ſed oportet
vt ſit procul, & longè ab illo crimine
quod in alio Iudicat non autem ab
omni crimine in vniuerſum: & ideo
aliqui pro incerto & indubitato habēt
quando Iudex eſt irretitus eodem
peccato ſi iudicat alium de eodē pec
cato peccat mortaliter, ſi vero habeat
alia peccata & iudicet, non ſic audent
talem iudicem ad peccatum mortale
condemnare, eo quod Paulus palam
videtur loqui de iudice qui eſt in eo-
dem peccato & non de alio, ſed ver-
ba Auguſt. in ſermone domini in mō
te,

tem, quæ ſic habent (ſi modo intelligantur de iudicibus) magis tangunt & feriũt iudices, qui ſunt in eiſdem peccatis quam in alijs, licet vtroſq. comprehendāt: ſic namque dicit beatus Auguſtinus: primũ cogitemus quando aliquem iudicare volumus & reprehendere, & neceſſitas nos cogit, vtrum tale ſit vicium, quod nũquam habuimus, & tunc cogitemus nos habere potuiſſe, ſi vero habuim⁹ antea & modo non habemus: tunc propria fragilitas angat memoriam vt illam correctionē non odium ſed miſericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio eſſe: non obiurgemus, ſed congemiſcamus, & ad pariter conādum nos inuitemus. Diximus ſi intelligātur de publicis iudicibus: quoniam credimus intelligenda eſſe de priuato & voluntario iudicio. Et beatus Gregori⁹ idem ſentire videtur dicens, rectè iudicare nō valet aliena merita, cui recta conſciētia propriæ innocentiæ nullam iudicij regulam præbet, & addit, qui ſemetipſum non iudicat, quid in alio rectè iudicet ignorat. Ex his videtur colligi iudicem debere habere ſanctitatem, ad minus exigitur vt careat eodē peccato de quo alium iudicat, vt palam hic Apoſtolus docet & oſtendit. Cæterum iuxta opinionem (quæ nobis rationi magis conſentanea viſa eſt, & quam beatus Thomas apertè ſecutus eſt) nos dicimus hæc eſſe intelligēda ſecundum decentiam, nō autem ſecundum neceſſitatē, ita quod ſemper ſit neceſſaria ſanctitas in iudice, ſed vt ipſe omni omni ex parte ſit excuſabilis: fieri enim poteſt vt iudex exiſtens in peccato mortali rectè iudicet, & non ſit excuſabilis eo quod vel in alieno, vel in eodem crimine ſit, non tamen ſequitur ſit inexcuſabilis a peccato mortali ſi iudicat aliũ. Vnde hæc collectio nulla eſt, ſcilicet qui aliũ iudicat ſeipſum condemnat. Ergo iudicando peccat mortaliter iudex: nam oſtēdere ſe dignum eadem ſententia & pœna, non eſt peccatum mortale nouũ, ſed eſt potius quædam in decentia & confuſio iudicis. Quod ſi vrgeas dicens, ſcandalizantur, qui vident iudicem malum & in eadem culpa quoq; manentem, punire reum, quod Zenocratem dixiſſe fertur: hic enim ſemel vidiſſet magnos latrones cōdemnare paruos ad ſuſpendium, incæpit ridere. Et profecto res riſu digna eſt & ſcandali genitrix, quando iudices ſunt publicè mali & magni criminibus irretiti, & puniũt in ſuis ſubditis leues culpas vel etiam graues: tunc temporis ſi iudex peccat, eſt ratione ſcandali, ſed ſi ipſe eſſet in eodem crimine ſecreto nō eſſet dicendus reus noui peccati mortalis tamen ſi iudicando oſtenderet ſe conſimili pœna fore dignum. Et hoc tantum in illis verbis nos docere voluit Apoſtolus. Hanc autem ſententiam multis rationibus fulcire poteramus: quibus oſtenderetur magis eſſe probabilem, quam ſua oppoſita ſit: tamen conſulto breuitatis gratia omnes illas miſſas facimus. Qui eas ſcire cupit vtrumque Thomam conſulat, & ibi eas copioſè & abundè inueniet.

Notandum Zenocratis factum.

Sequitur in text.

Scimus enim quoniam

Iudicium Dei eſt, ſecundum veritatem in eos qui talia agunt.

Dicto de iudicibus, tranſitum facit Apoſtolus ad Dei iudicium vt illud commendet, doceatque illi omnes nemine excepto ſubiectos eſſe. Sed rogas, quorſum hic ab humano iudicio ad diuinum ſe conuertit Apoſtolus? In præterito textu redarguit iudices, quod perperam vtebantur iudicio humano, qui eadem committebant, quorum nomine damnabant alios. Sicque in ſemetipſos proferebant & pronunciabant ſententiam. Nunc

Reſpon.

Nunc vero conuertit ſe ad commendandum Dei iudicium. Dicet fortè acutus lector, non videri iſtud eſſe accommodatum ad id quod anteceſſit non enim locutus fuerat Apoſtolus de iudicio Dei, ſed humano, quod dixit eſſe reprehenſione dignū, cum eſſet factum ab illis iudicibus qui eiſdem erant irretiti vitijs & peccatis. Quid igitur ad rem facit habere hic ſermonem de iudicio Dei? Attendat ſtudioſus Lector & mox agnoſcet vnde Apoſtolus arripuerit occaſionem conuertendi ſe ad iudicium diuinum Qui enim in ea opinione ſunt quod Paulus hic ſermonem habet cum iudæis, putant occaſionem & anſam datam eſſe ei agendi & diſſerendi de iudicio diuino ex eo quod iudæi iudicabant non tantum peccata ſed etiam ipſos homines, quod non licebat, cū iſtud ſit Deo reſeruatum, quaſi diceret Apoſtolus: vos arrogatis & vſurpatis quod Dei eſt, tametſi poſſitis iudicare aliorū peccata maximè ſi ſint nota, ſed non homines qui iudicio Dei iudicandi reſeruati ſunt. Vnde dicunt hac de cauſa optimè ſe conuertiſſe Apoſtolum ad iudicium Dei, dicēs, Scimus nos ſcilicet iudæi qui per legem acceptam ſumus iſtud edocti: lex namque inſtruebat iudæos quod Deus iudicabat ſecundum veritatem ſine perſonarum acceptione, ſed vt res ipſa & opus cuiuſq; exigebat, iuxta id quod ſcriptum eſt, reddet cuiq; iuxta opera ſua. Iudæi ex ipſa lege ſic edocti nouerant Dei iudicium eſſe ſecundum veritatem & æquitatē. Iſtud gentes non ita clarè & lucidè agnoſcebant: ex hac parte exiſtimāt iſti accepiſſe Paulum occaſionem conuertendi ſe ad iudicium diuinum. Non iſtam reprobamus occaſionem, ſed aliam aptiorem nos ſcimus quam ſine alterius præiudicio amplecti voluimus. Eſt autem iſta anſa: quia locutus videlicet fuerat de iudicantibus, quiquando ſunt principes & magnates ſupra ſe ipſos alios in terra non habent iudices, exiſtimant ſe exemptos a iudicio eſſe: Hanc exemptionē vult Apoſtolus deſtruere: nā iudicio Dei nullus eſt quantūcunque præpotens ſit qui non ſit ſubiectus illi: cadent in retiaculo eius omnes peccatores ſiue ſint iudices, ſiue non ſint. Igitur deſtruitur per hoc cōfugium quo forſan *Pſal. 146.* illi iudices dicebant, Non eſſe parem rationem de illis & ſubditis, cum ipſi non haberent ſupra ſe alios iudices. Sicque ſe liberos eſſe & a legum pœnis atque ſupplicijs. Et ideo ſi alios iudicabant ſe iri condemnandos minimè putabant. Hoc erat effugium & clypeus, quo ſe & ſua peccata illi iudices facientes & conſentientes alijs armabāt. Iſtud refellit Apoſtolus hoc loco quaſi dicat in iudicio Dei vero & æquo nullus eſt reſpectus perſonarum alioquin non eſſet ſecundum æquitatem: atqui iam ſcimus hoc eſt certò tenemus iudicium Dei eſſe ſecūdum æquitatem contra illos qui talia operantur & agunt ſiue ſint ſubditi ſiue iudices. Sed rogas vnde hæc certitudo oritur? Reſpondemus tam ex le- *Reſpons* ge & lumine naturæ quam ex ſcripta Per legem naturæ cognoſci poteſt rectum & æquum eſſe iudiciū Dei: Deus enim veritas eſt, quæ nec falli nec fallere poteſt. Neque in eo locum habere poteſt aliquid illorum quæ reddūt iudicium iniquum & non rectum: aliquando namque iudiciū humanum non eſt rectum ex defectu prudentiæ & ſapientiæ iudicis. Nam cùm ipſi ſint *Iudices ſunt* oculi reipublicæ: oportet tales eſſe *oculi reipub.* prudentes & ſapientes. Vnde ad ma- *& eiuſdē for-* lum euellendum conſtantes & fortes *titudo.* eſſe debent. Horum autem nihil in ſummo illo iudice Deo deficere poteſt. Contingit etiam non raro fieri iudicium non rectum ex parte iudicis, quando ex odio, vindicta, ex amore, amicitia, ex timore mūdano, & ex multis alijs, iudicio autem Dei nihil tale inueniri poteſt. Reuelatione

quoque

quoq; cognoſcitur rectitudo iuſtitię Dei & ipſa etiam eiuſdem amplitudo quę omnes homines iniquos cōprehendit ſiue ſint iudices ſiue non, iam enim Apoſtolus in primo capite declarauit in Euangelio reuelari irā Dei ſuper impietatem & iniuſtitiam eorū hominum qui veritatem in iniuſtitia detinent. Appellauit autem Apoſtolus iram Dei iudicium Dei vindicatiuum, quod ſecundum metaphoram appellatur vindicta & ira Dei. Et hinc D. Paulus in hoc 2. cap. quoque eſt vt dies iudicij Dei nominetur dies iræ. Ab hoc iudicio nō exemit Apoſtolus ipſos iudices, ſed ſuper omnes iniuſtos & impios dixit eſſe reuelatam. Cùm igitur iudices qui ſunt perſeuerantes in eadem culpa cum illis quos iudicant ſint impij & iniuſti: hos etiam ſicut & ſubditos cōprehendere debet iudicium Dei rectum. Et hoc fortaſſis inſinuare voluit Pſal. 74. Deus quando dixit per Prophetam, cùm accepero temp' ego iuſtitias iudicabo. Iudices ſunt iuſtitiæ viuæ: has iudicabit Deus in vltimo ſuo illo iudicio. Vel iuſtitias id eſt iudicia iudicum nedum quæ iniuſtè iudicata fuerunt, verum etiam quę a malis iudicibus in eodem crimine verſantibus iudicata fuerunt etiam ſi iudicia recta fuerint. Sed dicis ſi iudicia recta erāt, ad quid Reſponſio. opus erat iterato iudicari. Reſpondemus iudicium ſecundum non erit de re iam ritè iudicata, ſed de ipſis iudicibus vel de peccatis iudicum, quæ non fuerunt iudicata. Dicit igitur Apoſtolus & ipſos iudices qui ſunt principes ſubiectos eſſe iudicio Dei. Sed vrges, ſi iudicium Dei eſt aduerſus illos: quare ipſi dum viuunt remanent iniudicati & impuniti? Reſpondem' Reſpon. Paulum loqui de iudicio finali non de illo quod exercetur in præſenti vita, à quo reuera ipſi immunes ſunt, cum in terra ſupra ipſos nulli ſint iudices. Sed quale eſt hoc Dei iudiciū? *Secundum inquit veritatem & æquitatem.* quaſi dicat non eſt vt eſſe ad ſolet humanū, quod ſæpe numero nō ſit ſecundum veritatem. Vnde adiecit Apoſtolus ſecundum veritatem, vt aperiret differentiam & diſcrimen inter iudicium noſtrum & diuinum. Illud quidem tametſi ſit ſecundum poteſtatem: etenim elargitus eſt, archiiudex Deus hominibus poteſtatem alios iudicandi & condemnādi tam in ſpiritualibus quam in temporalibus, in ſpiritualibus quidem auctoritatem conceſſit Petro & ſuis ſucceſſoribus, quando dixit, tibi dabo claues regni Matth. 16. celorum, & quod ſolueris erit ſolutum, quodue ligaueris ſuper terram, erit quoque ligatum & in cœlis, in temporalibus autem conceſſa fuit iudicibus poteſtas quando dictum eſt, Exod. 22. maleficos non patieris viuere ſuper terram. Et ſic humanum iudicium dicitur fieri ſecundum poteſtatem, quā à Deo acceperunt iudices, qui eſt iudex non ſolum viuorum ſed etiam mortuorum. Iudicium autem Dei nō appellauit Apoſtolus iudicium ſecundum poteſtatem, ſed ſecundum veritatem, non quod iudicium Dei non ſit etiam ſecundum poteſtatem. Sed hoc noluit dicere Paulus ne inſinuare videretur aliunde iudicium Dei habere poteſtatem, quam à ſeipſo. Porrò quando ſcriptura loquitur de iudicio Chriſti quatenus homo erat, dicit illud eſſe iudicium ſecundum poteſtatem, vt videre eſt Ioannis 5. vbi dici- Ioan. 5. tur poteſtatem dedit ei iudicium facere. Hæc poteſtas Chriſti quatenus homo data eſt ei à patre ſuo: & clari' Ioan. 5. alibi dicitur, Pater omne iudiciū dedit filio. Paulus vero hîc de ſola veritate iudicij mentionem facit: quoniā conferebat cum iudicio humano nō in ratione poteſtatis ſed veritatis & æquitatis, quaſi diceret, licet o iudices qui alios iudicatis & eadem facitis, vobis poteſtas iudicandi facta ſit cùm ſitis morum inſtitutores & aliorū cenſores, quo nomine vos liberi eſtis à iudicio hominū a quo damnari nequitis

tis: tamen iudicium Dei quod eſt ſecundum æquitatem operum & meritorum ſine perſonarum exceptione, contra vos eſt. Saltim iſtud effugere haud poteritis. Vobis manet iudiciũ Dei. Merita ſiquidẽ in vobis ſunt, ob quæ digni eſtis vt ſi non ab humano iudicio: tamen a diuino quod eſt aduerſus vos, vindictam de vobis capiet Deus ſicut & de ſapientibus. Nihil igitur vobis valet veſtra excuſatio, qua vos indemnes & exceptos eſſe putatis: eo quòd aliorum iudices eſtis, & ſupra vos alios iudices non habetis. Habetis veruntamẽ contra vos rectũ & verum iudicium Dei, cui ſubiecti eſtis & per quod condemnabimini. Nam illud Dei iudicium merita expẽdet & non perſonarum qualitates. Tunc non eſſet illud iudicium ſecundum veritatem ſed ſecundum perſonarum qualitatem, & in hoc non differret ab humano quod nõ raro tale eſt. Ex hoc Pauli loco palam gemina hæreſis effugatur & deſtruitur. Primò illorum qui aſſerunt nullum eſſe futurum iudicium. Hanc hæreſim dæmõ ſua aſtucia vt homines deciperet, in illorum mente plãtauit, quò aliquot homines facilius in omne genꝰ viciorum alliceret, traheretque. Hæc hæreſis varijs locis ſcripturæ deſtrui poteſt; vnum tantum ex noſtro Paulo ſatis erit in mediũ adducere, ne in re tam perſpicua moram trahamus. Inferius cap. 14. dicturus eſt Apoſtolꝰ in hunc modum, omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, ad quid niſi vt iudicemur ab illo qui venturus eſt iudicare viuos & mortuos? Sed dicis Paulus non dicit ſcimus quod iudicium Dei erit, ſed eſt de præſenti, fortaſſis hac cauſa alia hæreſis fuit orta, Iudicium finale iam factum eſſe & nullum aliud eſſe expectãdum, aſſerens. Quæ hæreſis non minus inepta eſt, quam fuerit præterita. Et idcirco non eſt cur in ea confutanda tempus teramus. Multa ante cedere debent finale iudicium, quorum nullum iam eſſe factũ cõſpicimus, oportet prius venire Antichriſtum, ſubinde generalem mortuorum reſurrectionem, fieri & alia multa quæ non dum ſunt facta. Quare ingens ſtoliditas eſt & dementia dicere vniuerſale iudicium iam eſſe cõfectum & executioni mãdatum. Cæterum ad illud Pauli reſpondemus, ex verbo eius non colligi eſſe factum: quoniam non locutus eſt de præterito. Dices neque probatur futurũ cúm non ſit Apoſtolus vſus verbo futuri temporis. Sed præſentis dicẽs ſcimus quod iudicium Dei eſt. Ingenuè fatemur ex hoc Pauli loco non haberi tempus in quo fieri debeat finale iudicium. Nec iſtud Paulus intendebat oſtendere hic. De quare iam alibi locutus eſt ſed mens illius tum erat oſtẽdere iudiciũ Dei quod erat ſecũdum veritatem paratum eſſe contra illos iudices qui putabant ſe exemptos fore & iudicabant ſuos ſubditos. Et quia præſens magis mouet quam futurum maximè in penis, vt eos plus terreret dixit & vſus eſt verbo præſentis temporis. Addere poterit ingenioſius lector iſtud factum eſſe ad maiorem rei certitudinem: nam licet executio pene non eſſet pręſens: tamen volebat Apoſtolus vt iudicium quo damnãdi erant illis ſemper eſſet præſens. Fortè ſic Dauid dicebat & peccatũ meum contra me eſt ſemper. Iam enim peccatum eiꝰ elapſum erat, ſed pena quã mœrebat Prophetæ ſemper præſens erat. Et beatus Hieronymus ſic futurum iudicium tanquam præſens habebat quando dicebat ſiue comedam ſiue bibam ſemper mihi in auribus meis ſonare videtur vox illa nimirũ ſurgite mortui venite ad iudiciũ. Porrò ex iſtis Pauli verbis illi qui ſunt in opinione quod iudex exiſtens in peccato mortali iudicans peccat mortaliter corroborãt ſuam opinionem. Sic namque Syllogizantur, & ſuam formant rationẽ dicentes Paulus in hoc loco

Marginal notes: 1. Ad Corin. cap. 3. Matt. & Ioan. 5 & in Symbolo Fidei. — Reſponſio. — Pſal. 50.

ſcis illud malum eſſe. Inferes fortè tu.
igitur inexcuſabilem facitis a noua cul
Reſponſio. pa iudicẽ. Reſpondemus a noua mor
tali ita, ſed non omnino ab omni no
ua culpa, quando iudex iudicat exi-
ſtẽs in eiſdẽ peccatis. Indecorũ & in-
decẽs videt̃ vt latro latronẽ patibulo
tradat, & vt adulter adulterã lapidet.
Eſt namq; talis iudex aliquãrulũ indi-
gnus qui iudiciũ exerceat. Sed hæc in
dignitas & culpa non facit illum ob-
noxiũ & reũ peccati mortalis ſi ritè &
benè ſuo fungat̃ munere. Ab iſtis an-
guſtijs ſe liberarũt qui cõtendũt Apo
ſtolũ in hoc textu ſermonem habere
vel de iudicio temerario vel de illo
quo iudei & gẽtes adinuicẽ ſe morde
bãt, reprehẽdebant & iudicabãt. Qui
vero ſequi maluerũt aliã ſentẽtiã nimi
rũ fieri ibi ſermonẽ de iudicio quod
publica exercet̃ poteſtate & auctorita
te. Hãc maiori cũ labore excogitarũt
ſentẽtiã, ſed fortè maior labor maio-
ri ꝓbabilitate recõpẽſatus eſt. Sed iam
hæc miſſa faciam⁹ ne ꝓlixitas in hac re
lectori cãdido pariat faſtidũ. Ad Pauli
textũ nos cõuertam⁹: in primis .n. nõ
deſunt qui legũt hũc textũ ſine .n. alij
vero admittũt, & ij multo plures ſunt
Neq; multũ refert ſiue demas ſiue re-
tineas hãc particulã .n. neutro modo
ſenſus variatur. Si expungat̃ particula
enim, ſenſus eſt inexcuſabilis es. O ho
mo: nam ſcimus ꝙ iudiciũ Dei eſt. Si
autẽ admittam⁹ particulã .n. cauſa aſ-
ſignari videt̃. Quare inexcuſabilis eſt,
qui iudicat. Scimus .n. inquit Paulus:
quoniã iudiciũ Dei eſt ſecundũ verita
tẽ. Porrò cum dicit ſcim⁹ nedũ in ſua
perſona tãtum loquit̃ ſed aliorũ etiã.
Tametſi non raro ſolitus ſit loqui hũc
in modũ etiam ſi ipſe ſolus loquatur.
Scimus autẽ dicit propter certitudinẽ
euẽtus rei. Nihil .n. certius eſt quam
quod iudicium vltimum ſit futurum,
vt homines cuncti recipiãt mercedẽ
ſuã ſecundũ opera illorũ & qui bona
egerunt ibunt in vitã æternã, qui vero
mala in ignem æternum. Neq; ad hoc
probandum nobis Chriſtianis immo
randum eſt. Nam hæc eſt fides chato
lica &c. Iudiciũ Dei. Non de Deo in
quo nihil eſt mali cum ſit ipſe ſumma
bonitas, a qua alieniſſima eſt omnis
malitia. In iudicabilis ſanè eſt Deus
tametſi ab iniquis iudicetur & argua-
tur. Cauſa tua ſicut cauſa impij iudica
ta eſt bone Deus ſed non ſecundũ ve-
ritatem & rectitudinẽ. Vnde ille Dei
patris vnigenit⁹ filius Xp̄us Ieſus palã Ioan. 8.
clamabat dicẽs, quis ex vobis arguet
me de peccato, & ꝑ prophetã De⁹ ali Eſaie 1.
bi, venite & arguite me: ſunt tñ aliqui
filij Belial, & peſſimi hoĩes, qui iſtud
facere audẽt. Quidã potẽtiã, alij vero
ſapientiã. Nõnulli bonitatẽ reliqui iu
ſtitiã eius arguunt attribuẽtes ei, quæ
nullo modo cõpetere poſſũt. Sed fu
tilis, inanis & caduca eſt hęc redargu-
tio. Vnde obſeruet acut⁹ lector aliud
eſſe attribuere quidquã Deo & aliud
arguere illũ, Xp̄o multa fuere a malis
Phariſeis atributa. Quidã dixere illũ eſ
ſe ſabbati violatorẽ, alij amicũ publi- Ioan. 9. Luce 7.
canorũ, alij ſeductorẽ. Et deniq; non Matth. 27.
nulli Samaritanũ. Et quod nefandiſſi- Ioan. 8.
mum erat demonẽ habẽtem. Et alia
multa id genus attribuerunt Xp̄o. Sed
hæc non ſunt redargutiones. Nam cũ
omnia & ſingula falſiſſima eſſent: ne
mo ex his arguere illũ potuit. Quod ſi
quis velit iſta dicere argutiones & iu-
dicia fuiſſe de perſona Xp̄i: cum illo
de vocabulo contẽdere nolum⁹, poſt
quã ſcimus talia iudicia non eſſe facta
ſecundum veritatem vt paſſim ſolent
iudicare homines mẽdaces in ſtateris Pſal. 61.
ſuis non imitantes iudiciũ Dei quod
eſt ſecundũ veritatem. Eſt autem de-
nique vt oĩa complectamur iudiciũ
Dei procul ab omnib⁹ illiſq; poſſunt
reddere atq; efficere iudiciũ Dei falſũ
& non rectũ. Hæc autem conſurgunt
tam ex parte iudicij, quam ex parte iu
dicantis. Fit autem iudicium ex parte
rerum non rectum & iuſtũ vt quãdo
non pro cuiuſq; meritis quod iuſtum
& debitũ eſt rependit̃. Porro ex parte

iudicãtis obliquum & non rectũ ſit iudiciũ, quando iudex non ſyncero, candido & recto animo fert iudiciũ vt ſi vel ex amore, odio, affectiõe, vel ignorantia iudicat quod nõ debet & in eã partem flectit iuſtitiam, quæ minus iuſtitiæ habebat. Ex his & ex alijs proximè dictis nihil interuenire poteſt & cõtingere iudicio Dei. Eſt namq. eius iudiciũ ex vtraque parte ſecundum veritatem hoc eſt tam ex parte rerũ, quã iudicis. nulla enim huic iudicio miſceri poteſt fallacia, nullus dolus, nulla fraus. Et hinc eſt quod à iudicio Dei nulla eſt appellatio ab humano autem fieri poteſt & locus datur appellandi ab vno tribunali ad aliud vnde Danielis. 13. Daniel videns iudicium illud factum de innocentiſſima Suſanna ab illis inueteratis ſenibus iniuſtè prolatum, dixit illis reuertimini ad iudicium. In iudicio autem Dei nulla eſt reuerſio eo quod eſt iudicium ſecundum veritatem & æquitatem: hominum autem iudicio poteſt ſubeſſe mendacium quale erat in iudicio Suſannæ & multorum aliorum hominum qui iudicati fuerunt à iudicibus non iudicantibus ſecundum allegata & probata propter teſtimonium falſorum teſtium & accuſatorum. Iudicium autem à Deo factum nihil tale habere poteſt, eo quod cùm omnia ſint ei & ſuis oculis nota & aperta teſtibus ipſe non eget. Non enim in iudicio opus teſtibus eſt niſi quando res eſt ignora & obſcura iudici. Sic illi dicebant quid adhuc egemus teſtibus audiſtis blaſphemiam. Cùm igitur Deo nihil ſit abditum & latens nec etiam noſtrorum cordium abditiſſima, omnia noſtra interiora diuinus penetrat intuitus. Hinc fit vt ipſe nullis teſtibus in ſuo egeat iudicio. Quare vt apud Hieremiam ſcriptum eſt, Deus in ſuo iudicio geminam perſonam induit videlicet iudicis & teſtis. Poteſt etiam in humano vſu venire iudicio aliud quod veritatem iudicij obnubilare & peruertere poteſt: ipſa nimirum perſonarum acceptio, ab hac eſſe alieniſſimum iam diximus fore iudicium Dei, qui nullũ reſpectũ habet ad perſonas ſed equalance eas iudicat. Tametſi extra iudicium in gratuitis & donis quę ipſe hominibus elargitur aliquis ſit reſpectus perſonarum. Et ſic quidpiam agit Deus propter vnum, quod non propter alium vt eſt illud propter Dauid ſeruũ meum & Abraham electum meũ &c. neque enim quando Deus vni peccatori mitior iudex & clemenrior eſt quã cum altero, iniuſtus iudex eſt aut acceptator perſonarum. Nam in propria cauſa quiuis partem vel etiam totum ſi vult relaxare, condonare & remittere poteſt. Agit enim Deus cum vno ſecundum multitudinem miſerationum ſuarum. Quod ſi ita ageret homo iudex qui non eſt ſupremus iudex à vitio acceptions perſonarum: profecto immunis, minimè eſſet. Eſt igitur iudicium Dei omni ex parte ſecundũ veritatem & id quod re ipſa verum eſt. Hominum autem iudiciũ paſſim ſecundum ea, quæ vero ſimilia ſunt, ſed abſit iniuria verbo. vtinam ſic eſſet ſemper.

4. Regum. 19. & 20. & Daniel. 3.

Textus. in eos qui talia agunt.

Abſolutè exprimit illos quos De⁹ iudicat & non dicit in pauperes nec in ſubiectos nec in ſeruos, ſed in eos qui talia agunt quicunque ſint illi ſiue potentes ſiue domini ſiue iudices, quaſi dicat licet iudicia humana potentibus parcant & iudices non puniant: tamen iudicium Dei quod eſt ſecundum veritatem in omnes illos quia talia agunt cuiuſcunque ſexus & conditionis ſint. Et ideo nolite vos iudices putate exemptos eſſe. Quoniam & vos talia facitis qualia iudicatis, quæ ſunt cauſa quod iudicandi eſtis ab eo qui in iudicio non reſpicit perſonas ſed cauſas meritorum. Vnde

ſic

In formam reduci poteſt hęc ratio
Pauli. Deus iudicat omnem hominē
habentem cauſam ob quam debeat
Iudicari, vos eſtis huiuſmodi ergo
iudicandi eſtis, major patet quoniam
ſcimus iudicium Dei eſſe ſecundum
veritatem. g. ſecundum merita vel
demerita. Minor probatur, quia faci-
tis illa, quę iudicatis. Ergo ſicut in illis,
ita & in vobis eſt cauſa, obquam do-
beatis iudicari. His verbis Apoſtolus a-
perit iniquitatem & malitiam illorum
quos Deus iudicaturus eſt ſcilicet ini
quos homines. Super hos & aduer-
ſus iſtos erit iudicium Dei. Quos licet
Deus iam partim iudicet quando e-
xalant animam: tamen rurſus ſecun-
do iudicandi veniunt vt condignas
dent penas nedum in anima verum
etiam in ſuis corporibus quæ partici-
pia in culpa fuere. In eos, inquit hoc
eſt contra illos. Contra quos cedo?
cōtra illos qui talia inquit agunt. Talia
qualia ſunt illa, quæ ipſi iudices in alijs
iudicant & puniunt, vel talia qualia ſu
pra commemorauimus & recenſui-
mus ſcelera in elapſo capitulo. Colli
gat eruditus lector ex his Pauli verbis
ſic à nobis explanatis. quinque, quę
memoriæ cōmendare vehemēter de
bet. Primò timorē iudicij Dei quē ſa
cra ſcriptura & poſt eā altiſonans tu
ba beatiſſimus & diuiniſſimus concio
Apoca. c. 14 nator Beatus Pater Vincentius Ferra
rienſis ex familia dominicana, nulli ſe
cundus paſſim nobis incutiunt dicen
Pſalm. 118. tes, Timete Deum & date ei honorē:
quia venit hora iudicij eius. Sicq. hoc
timore excitatus vna cum regio pro
pheta dicat cōfige timore tuo carnes
meas à Iudicijs enim tuis timui. 2. ti-
meat eo quod certo certius ſcimus il
lud iudicium, futurum eſſe 3. propter
iudicantis potentiam, ac poteſtatem.
Nam iudicium Dei eſt non hominū,
à quo homo fugere & appellare po
teſt. 4. eo quod eſt iudicium ſecundū
veritatē, iudicabit populos nō in pſo-
narum qualitate ſed in veritate. 5. quia
iudicium contra iniquos & malos
Deus parauit ſuum.

Sequitur.

Exiſtimas autē hoc o homo qui iudicas eos q talia agūt, & facis ea, quia tu effugies iudiciū Dei?

Errorē & falsā æſtimationē deſtruit
hic Apoſtolꝰ quò tāquā altero cly
peo iudices ſe munire poterāt. Putabāt
nāq. nō eſſe futurū iudiciū poſt mor
tē, ꝙ infidelitas eſt: Et ideo promitte
bāt ſibi ipſis ſuorū criminū impunita
tē. Et quia videbāt ſe nō puniri à Deo
in præsēti vita, ſic ſe iā omnino euaſiſ
ſe exiſtimabāt, Sed hoc pacto ſe ipſos
fallebāt. Quorū fallaciā detegit nūc A-
poſtolꝰ. Dicēs, Exiſtimas o homo Ho
minem vocat ironicè vt quidā volūt
vel increpatiue. Quaſi diceret, tu qui
ad minus homo eſſe debueras. Pro-
pterea ꝙ edoctꝰ es & te eſſe hominē
iactitas & tanquam ſapiens alios iudi
cas: exiſtimas tu ꝙ eadē faciēs quæ iu
dicas ꝙ tu effugies iudiciū Dei? Q. d.
ꝙ ſi hominū effugis, Dei autē nō effu
gies. Dic quomodo effugies? quo ibis?
vbi te abſcōdes? Nōne in vētre ceti in
uētus eſt Ionas in mari? in terra nullū
eſt latibulū in quo abſcondi poſſis. Si
cœlū conſcendere conaberis non te
recipiet: quia peccatis coinquinatus
aſcendis, ſi ad infernū deſcēderis illic
iudicē vehemēter puniēſ etui ſimiles
inuenies? Quo igitur ibis miſer homo vt
iudiciū Dei effugias? Quod ſi inde e-
uadere cōfidis: quia peccata tua ſunt
occulta, dic, cui, Deo, vel hominibꝰ ſūt
occulta? Si Deo putas fore occulta to
to aberras cœlo. Oculi. n. dñi ſemper Prouer. 15.
cōtēplātur bonos & malos & ipſo ſo
le lucidiores ſūt. Nō videbit dic Deꝰ in Matt. 7.
te ꝙ tu in alijs vides? Tu in alijs vides
feſtucā, & Deꝰ nō videbit in te trabē?
Et ſi videbit nō etiā iudicabit ſed diſſi-
mulabit? tota erras via ſi ſic credis. E-
ris ne tu Deo iuſtior q peccata nō diſſi
mulas ſed punis? Dices punit quidē

igitur miſer perges vt iudiciũ Dei effugere valeas? Ad te ipſum reuerte & ineuitabile iudiciũ Dei expaueſce. Inuehit ergo hic Apoſt. & ſtomachũ mouet cõtra illos iudices, qui ſibi ipſis impunitatẽ ꝑmittebãt alios iudicãtes & damnãtes. Nõ igitͬ hic Apoſtolꝰ damnat illos iudices qui putabãt ſe nõ peccare mortaliter iudicantes alios ſed illos, qui ex eo quod eſſent iudices exiſtimabant poſſe ſe fugere iudiciũ Dei Hũc errorẽ extirpat & deſtruit hic Apoſtolus. Vnde in textu particula illa hoc referẽda eſt ad falſam & demẽtẽ iſtãexiſtimationẽ quã iudices habebãt nimirũ ſe nullũ eſſe ſubituros iudiciũ. Sed vide erudite lector horũ hominũ cæcitatẽ ac demẽtiã Vnde magis credere & exiſtimare debebãt ſe ſubituros iudiciũ, & iudicandos eſſe inde putabãt ſe poſſe euadere & effugere eo videlicet quia ipſi iudices erãt. Sed vnde hãc o iudices vobis facitis vanam ſpem & cõfidentiã? diciti: vnde hinc quia cẽſores & iudices orbis fuimꝰ & alios iudicauimꝰ. O inepta reſponſio. Imo hac ex parte potiꝰ vos venire & intrare in iudicium digni eſtis. Dicite quę lex aut quę ſacra pagina a iudicio ſubeũdo vos indemnes & exceptos facit? Primꝰ ille totꝰ mũdi iudex noſter parẽs Adamꝰ nũquid à Deo iudicatus nõ fuit & Dauid & multi alij iudices a Deo iudicati nõ fuere? Qua igitͬ ratio ne vultis vos melioris eſſe cõditionis quã illi? Quod ſi iſtud facere vos non eſt iuſtũ & æquũ quomodo exſtimatis nullũ vos manere iudicium Dei? An quia videtis vos exemptos eſſe a terrenis iudicijs & poteſtatibꝰ? Imò hac de cauſa duriꝰ & acrius futurũ fiet vobis iudiciũ. Nã ſcriptũ eſt duriſſimũ iudiciũ fiet his, qui præſunt & potẽtes potẽter tormẽta patientͬ. Redite igitͬ ad cor ò vos qui iudicatis terrã, & magis expaueſcite terribile & horrẽdũ Dei iudiciũ paratũ vobis, & ꝙ in veſtris ſubditis vlciſcimini, in vobis ipſis priꝰ iudicate & corrigite; eijcite a veſtris oculis veſtras trabes & ſubinde cõſpicite alienas feſtucas. Quod niſi feceritis Dei iudiciũ nõ effugietis, & nõ qualecunq; ſed multo duriꝰ, quã alij hoĩes. Meẽores eſtote & nolite obliuiſci iuſtiſſimi Dei iudicij. Sed nõ incõgruè poterit hîc lector acutꝰ rogare nos vt dicamus cũ quibꝰ iudicibꝰ rem & negotiũ habeat Apoſt. num in vniuerſum cũ oĩbus: & de quo ſermonẽ facit an de illo vltimo & gñali aut de particulari quo quiſq; homo claudẽs vltimũ vitę diẽ à Deo dicitͬ iudicari. Et vt hoc ſecundũ expediamus primò intelligat lector quoſdã eſſe ex interpretibꝰ qui hęc Pauli verba referũt ad iudiciũ particulare, alios vero qui intelligi volũt de illo vltimo gñali. Nos vero tam de vno quã de altero aptè intelligi poſſe exiſtimamus. Si quidẽ qui talia agunt cùm hoĩes ſint & oẽs hoĩes neminẽ dẽpto vnũ atq; alterũ ſubire debeant iudiciũ. Ad ambo iudicia tales iudices qui ea habent in ſe ipſis, quæ iudicant in alijs errata conſtringere ac ſubijcere abſq; illorũ iniuria poſſumus & valemus. Vtinã illi qui nequam iudices ſunt ſi nõ ambo ſaltim alterũ horũ extimeſcerẽt. Ceterũ vt de altero, quod rogabat lector paucis dicamꝰ nimirũ quos iudices hîc Apoſtolus pungat & arguat ſi exactè Pauli verba expendamus haud dubiè dicendum eſt amplexum fuiſſe oẽs quotquot iudicatura fungũtur ſiue ſint primę claſſis ſiue ſecundæ in repub. Xp̃iana & etiã politica eſſe ſolẽt duo genera iudicum, Alij ſunt maiores, alij minores, & Rurſus alij ſunt Eccleſiaſtici alij autem ſeculares. Hos omnes comprehendit hoc loco Apoſtolus, magis autem illos maiores qui ſunt proceres, principes & primatum tenentes. Hos ſpeciatim ferit hic Apoſto. Nam iſti in hac vita nullos ſupra ſe habentes iudices licentia maiori in iudicãdo vti ſolent & minus ſolent timere iudicium Dei quos magis deceret. Et quod diſtrictiꝰ fiet de eis iudicium a iudice æquiſſimo

Matthæ. 7.

Sapien. 6.

diutina & ſera: hinc magna trahitur cõiectura nullã eſſe Deo de hominũ
Iob. 22. impiorum vltione. Quare imitantes illos, qui apud Iob ſtultiſſimè dixerũt ſuper cardines cęli ambulat, & noſtra haud cõſiderat: illorum errori ſe ſub
Pſal. 72. ſcripſerũt, dixeruntq; quomodo ſcit Deꝰ & ſi eſt ſcientia in excelſo, quod ſi non eſt impunè nobis inquiunt licebit peccare, & pro voluptate noſtra agere voluptuoſam vitã. Sed miſeri
Pſalm. 93. magna cecitate percuſſi nõ atẽdunt quod regiꝰ Propheta contra ipſos inclamat dicẽs qui plãtauit aurẽ non audiet, & qui finxit oculũ nõ cõſiderat? Quod ſi cõſiderat nõne puniet? Numquid tu iuſtior Deo es, qui in tuis ſubditis vindicas ſcelera? Num tu facinora ꝓſpicis & Deũ cæcum facis? Quod ſi nunc clauſos videatur Deus habere oculos eo quod peccata diſſimulat, aperiet tamen aliquãdo & minutiſſima etiam intuebitur, nullũ erit latibulum quod maneat inſcrutatum. Aperi & nũc tu iudex oculos tuos, & noli tuũ iudicẽ Deũ contemptui habere. Agnoſce illam ineffabilẽ Dei benignitatem per quã tardus eſt ad vindictam, lentus ad punitionem vt ſpaciũ pænitendi tibi cõcedatur. Noli hac Dei patientia & tolerãtia abuti. Imo & caue tibi: nam ſolet Deꝰ peccatis irritatus tarditatem punitionis grauitate ſupplicij compenſare & quo magis craſtinas tanto acrius caſtigat. Noli tu de tuis erratis (more coruorũ) quam debes recipiſcentiã procraſtinare. Nec tardes conuerti ad Dñm, quem ſemper Spũs Sanctus (qui mentiri aut fallere nõ poteſt) promittit miſericordẽ clemẽtem, patiẽtem & nolentẽ peccatorũ perditionẽ ſed maximè expectantem ad pœnitẽtiam. Si tuę miſerię immiſericors es tui Dei, qui affligitur & dolorem pati videtur propter tua ſcelera & perditionem, tu namque (ſi ita fas loqui eſt) illiꝰ eſto miſericors Nemo .n. eſt homo etiã infimæ ſortis qui pati poſſit ſui contemptũ, nec tu exiſtimes (ſi falli nõ vis) vnum ſolum Deum eſſe qui ſui cõtemptũ æquo & patiẽti animo debeat ferre. Agnoſce ſaltim tu Chriſtiane qui eiꝰ ſanguine vere & efficaciter redemptus es moleſtiam, & dolorẽ quẽ Xp̃s patitur quando videt te ire perditum: ipſe quippe eſt qui maximè optat nos oẽs ſaluos fieri & ad veritatis agnitionẽ peruenire. Sed iam nos ad verborũ huius textus explanationem conuertamus. Eſt etenim hæc Pauli ſentẽtia tam melliflua dulcis, elegans, & mirifica vt digna ſit, quę in ea aliqua tradatur morula. Fortaſſis nulla eſt in tota pagina ſacra cõſimilis, quę tãta cõſolatione & dulcedine nos peccatores deſolatos cõſoletur. Dicat & acclamet diuinus Iſaias Euãgelicus potius concionator Eſaie 40.
quã vates, dicat & proferat cõſolamini popule meus dicit Deꝰ veſter. Sed in quo cõſolari debet populꝰ ille nõ dixit, reliquit illud nunc Paulo dicendum dicit Apoſto. in diuitijs hoc eſt in copia & abundãtia bonitatis, patiẽtię, & lõganimitatis Dei, qui per hæc nos adducit ad pęnitẽtiã. At ais quid ſibi volũt iſta? quorſũ igitur Apoſtolꝰ. hæc tria cõglutinauit & in vnũ coaceruauit? Nõ eſt exiſtimandũ abſq; ſacramẽto Apoſtolũ hoc verborũ cumulo fuiſſe vſum. Fortè ſi vnico vocabulo fuiſſet contentus nõ ita palã & tã latè peccatores tãta hilaritate & cõſolatione exhilaraſſet & ſolatus fuiſſet. Quo igitur maiorẽ veniæ ſpem ꝓmitteret Apoſto. peccatoribꝰ, tria illa vocabula appone re voluit, adde tu etiam iſta tria poſita fuiſſe vocabula in gratiam illorũ peccatorũ, qui propter has tres qualitates miſericordioſiſſimi Dei noſtri quo minꝰ peccare deberẽt ipſi magis ſibi ꝓmittũt ſuorũ flagitiorum impunitatẽ. Ex quo colligũt maiorẽ ſibi factã eſſe peccãdi licẽtiam. Vnde Eccle 9.
& dicunt peccaui quid mihi triſte accidit? quaſi dicãt nihil eſt quod fecimus, nõ eſt quod contriſtemur, Deꝰ diſſimulabit, expectabit, ſuſtinebit.

Hi infelices homines cùm deberent animaduertere quod iſtis modis Deus illos allicit & trahit & inuitat ad pœnitentiam: ipſi ſe ipſos inuitant & animant ad peccandum. O maximé deploranda cæcitas hominum. O dementia omni alia dementior. Vide homo quicunq; ſis quod iſtud faciēs Deum contemnis & te indignum omni venia facis. Noli iſtis abuti in tui maiorē poenam, & tuorum maius augmentum peccatorum. Agnoſce Dei benignitatem qua tibi parcit, & Dei intuere longanimitatem, per quam te expectat, amplectere & deoſculare patientiam & Dei tolerātiam per quam te ſuſtinet & conſeruat ne in nihilum redigaris vt tua merentur peccata.

Poſſet & tertia quoque ratio adiungi ob quam dicim⁹ iſtud factum eſſe ab Apoſtolo ſcilicet ad exagerandā magis clementiam & benignitatem Dei, erga ingratos peccatores. Nihil nāq; intentatum reliquit Apoſtolus quod ad ſpem veniæ poſſet eleuare & erigere Romanorum animos. Et ſic pro ſua virili hoc loco conatus eſt amplificare gratiam & miſericordiam Dei erga peccatores. Pro more habet Apoſtolus interdum Dei iuſtitiam extollere, aliquando vero miſericordiam eius ſublimare. Poteſt etiam vltimo ſuper addi & quarta ratio ob quā Apoſtol⁹ hæc tria vocabula in hoc tex. appoſuit videlicet vt nobis oſtēderet atque patefaceret illorum iudicū maiorem contemptum & ingratitudinē, qua abutebantur in ſuis perſeuerantes erratis atque peccatis.

Veruntamen rogabit hîc forte aliquis Paulū dicens quomodo fit iſtud vt De⁹ ſępè de minimis caſtiget bonos & confeſtim etiam propter humanas Job. 17. Iob 13. miſerias. Non peccaui inquit Iob & in amaritudinibus moratur oculus meus, contra folium quod vento rapitur oſtendis potentiam & ſtipulam ſiccam perſequeris. Et Dauid etiam Pſal. 72. in perſona iuſtorum Pſal. 72. dicit fui flagellatus tota die & caſtigatio mea in matutinis. Quaſi dicat non me expectaſti nec diſtuliſti meam caſtigationem ad veſperā vſque. Quare igitur De⁹ feſtinus veloxq. eſt ad bonos & ad iuſtos flagellandos, & tam tardus ad malos puniendos. Cùm e contrario fieri ratio ipſa maximè ſuadeat. Si quidem ex hoc quod malorum tam ſera & tarda eſt vindicta in contemptum & ſuperbiam maximè eriguntur Pſal. 72. Ideo inquit Pſalmiſta tenuit eos ſuperbia operti ſunt iniquitate & impietate ſua. Igitur reddenda tibi venit ô Paule ratio huius percontationis Tametſi hæc quæſtio ſit vna de numero earum quæ in alta repoſitæ ſunt mente diuina: nihilominus tamen nō eſt omnino reſponſionis expers. Quare vt huic tacitæ quæſtioni ſatisfaciat in hęc verba prorumpit.

Ignoras quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit.

Quaſi dicat tu ideo formas hanc quæſtionem quoniam te latet tamdiu dilatari vindictam in malos: quoniam non vult Deus eos perire, ſed per multum optat ad pænitentiā adduci. Si enim Deus vellet peccatoris mortem quam mox nulla interpoſita morula eos ad inferos iuſtè deſtinaret puniendos ita ô conſumendos. Sed miſericordia Dei factū eſt vt nō Threno. 3. ſint conſumpti. Non igitur exiſtimes diuturnitatem vltionis vel ex impotētia iudicis, vel ex negligentia prouiſoris aut ex iniuſtitia iudicantis euenire. Sed totum fit in gratiam peccatorum & malorum hominum quaten⁹ magis ad penitentiam poſſint prouocari. Rogo dicas ſi Deus non diſtuliſſet vindictā veniſſet ne filius ille Prodigus qui abierat in regionem longiquam diſſipaturus bona ſua in domū patris ſui? nequaquā. Et ſi confeſtim Luce 15. iudi-

iudicata fuiſſet à domino atq; pro me
ritis punita mulier illa quæ erat in ciui
Luce 7. tate peccatrix haberer ne nunc Eccle
ſia Magdalenam, pænitendi tam egre
giũ exẽplar? Rurſus ſi Apoſtolorũ ca
Math. 26. put mox ſuas luiſſet pænas poſt Chri
ſtum ter negatum eſſet ne Petrus ca-
Ioan. 21. put & princeps nunc Eccleſiæ? Et vt
ceteros miſſos faciamus & ad te no-
ſtra dirigatur oratio dicito tu cui iniu
ſta videtur iſta dilatio vindictæ. Si tu
dediſſes pro tuis delictis mox iuſtas
pænas teneret te iam ſolum? Eſſes ne
ſuperſtes? Quomodo ergo quod De⁹
pro tuo & omnium peccatorũ com-
modo facit, tu vel durum vel quaſi
iniuſtum exiſtimare audes? Et quoniã
iſta tua dubitatio ex ignorantia erro-
rum matre nata eſſe videtur: hoc tibi
reſtat remedij vt ea depoſita poſt hæc
pro explorato & certo habeas quod
benignitas Dei te perducit & prouo-
cat ad pænitentiam dum tua peccata
patitur, diſſimulat, & ea non vindi-
cat. Quam vindictã ex eo aptiſſimè
Petrus in ſecunda Epiſtola ſua cap. 3.
tibi commonſtrat dicens non tardat
2. pe. cap. 3. Domini promiſſio. Sed patiẽter agit
propter vos nolẽs aliquos perire ſed
ad pænitentiam reuerti. Reuertere i-
gitur & tu & redde ad cor pænitentiã
que agito nec tardes cõuerti differẽs
Eccle. 5. de die in diem. Neque ſub miſericor-
diæ ſpe velis abuti benignitate Dei ad-
dens ſemper mala malis, & peccata
peccatis. Nam ſi vrges indurabitur
cor tuum & quemadmodũ dicit ſcrip
tura cor durum malè habebit in die
Eccle. 3. nouiſſimo. Quod ita es ſe aperto ſer
mone in ijs quæ ſequuntur verbis de-
clarat Apoſtolus ipſe.

Tolerantia Dei peccatores inuitat & adducit ad penitentiam.

Circa litteram obſeruabit ſtudioſus
lector variam eſſe lectionem: habet
enim vt in multis videre eſt exempla-
rib⁹ particulam iſtam ignoras vna lec
tio, altera vero legit ignorans. Sed re
uera nihil mutationis quãtum ad ſen-
ſum attinet colligitur ſiue verbo vta-
mur ſiue participio. Vtroq; enim mo
do arguitur & denotatur interrogan- Lectio q̃ verbo vtitur acõmodatur & aptior videt.
tis ignoratio.

Secundum autem duri

tiam tuam & impœnitens cor theſau
rizas tibi iram in die iræ, & reue
lationis iuſti iudicij Dei qui
reddet vnicuiq; ſecun
dum opera ſua.

DOcuerat Apoſtolus quomodo
ſera & tarda vltio & vindicta ce
debat in bonum peccatorum. Quod
non noſtris meritis acceptum ferre
debemus, ſed immenſæ Dei bonita-
ti & benignitati adſcribendum venit.
Nunc autem contra ponit Apoſtolus
bonitati Dei noſtram malitiam & pra
uitatem, qui non in eundem, ſed in
alium finem deſtinamus eam: dirigit
enim Deus ſuam tarditatem & morã
in vlciſcendo ad noſtram vtilitatem
nempe ad indulgẽtiam (media tamẽ
pænitentia) noſtrorum peccatorum.
Expectat ſiquidem Deus vt recipiſca-
mus vt ſic ſuam vltionem aut non ex
erceat aut ſi exercet non tamen tam
durè & acriter. Et miſeri peccatores
in alium finem deflectunt vltionem
& vindictam Dei nimirum ad coacer
uanda plura & grauiora peccata non
enim peccatores intentionẽ Dei præ
oculis habent ſed alio eam diuertunt.
Verificatur etenim in illis quod elegã
ter Iobus ſcriptum reliquit dicens de Iob. 24.
diteis Deus locum penitentiæ & ipſi
abutuntur illo. Vnde conſtat nulla i-
ſtud fieri culpa dantis & exibentis illis
hoc beneficium. Occaſio hæc non eſt
data ſed accepta. Rogo ſi quis præbe- Simile.
ret alteri ignem ad emolliendam ce-
ram, & ipſe dato igne alio ſe diuerte
ret & procul faceret ceram ab igne
eamque ad frigidiſſimam niuem ap-
plicaret ſi non fieret cera blandior &
mollita eſſet ne ignis in culpa non ſa-
nè, ſed is qui noluit igne vti: ſic ſub
miniſtrat De⁹ beneficium expectatio
nis: peccator autem conuertit ſe ad

alia

alia peccata ipſe inculpa eſt, Si cor illi' non fiat molle, ſed magis ac magis in duretur ſunt namq; iſtiusmodi pec-
Simile,
catores veluti oua quæ ſi blandula & mollia in aquam ebulientem mittantur quo plus inibi manent, tanto duriora fiunt; ſic indurati peccatores, quãto Deus plura beneficia confert ipſis tanto magis indurantur & impœnitẽs cor habent, illuminat, inſpirat, pulſat ad oſtium cordis, pollicetur veniam nihil tandem dimittit ſua ex parte vt illos ad pænitentiam adducat. Ipſi vero ſe ipſos indurant. Et hinc fit vt mali & impij de Deo nullam habeãt conquerendi occaſionem. Se ipſos incuſent ſuam magnam arguant ingratitudinem. Dicem' melius cæcitatẽ, quæ cauſa eſt, ob quam nunquam volunt reſurgere a peccatis ſed ſemper in eiſdem jacere. Sed de his qui exiſtimant nullum eſſe futurum iudicium nihil mirum ſi ad tãtam Dei benignitatem & pacientiam non moueantur. Magis multo illos demirari debemus, qui ſperant futurum quid cauſæ ſit quod aceruẽt & theſaurizẽt peccata in dies & in eis denique cõſeneſcere velint? Quæ rogo poteſt eſſe cauſa niſi contemptus & flocci facto patientiæ & miſericordiæ Dei optimi maximi? Sed vnde Deus tãtam ſuſtinet patientiam? Vnde? ex amore noſtri, quo Deus noſtræ ſalutis eſt quã cupidiſſimus. Hæc eſt tantæ patiẽtiæ Dei altiſſima & præcippua cauſa, Sicut namq; mater quantumcũque habeat filium moribus corruptum eius mortem non optat; Sic
Simile,
Deus qui plus peccatores diligit quã quęuis mater filium ſuum, non vult peccatorum mortem, ſed vt conuertatur & viuat, ſed plus æquo differs domine & dilatas vindictã. Non tam longa fieret hominum tela peccatorum ſuorum ſi tu dum ipſi ordiuntur, ſuccinderes eam. Angelis non tantas temporis inducias tu es elargitus, eos non tanto temporis curriculo expectaſti, ſed nullo cõceſſo temporis ſpacio è cœlo dejecti fuerunt & in infernum detruſi. Neque mirum ſi Angelis iſtud penitendi ſpacium non ſit cõceſſum. Nam nec ipſi capaces erant nec Deus tantum beneficium pro eis ſeruauerat ſed pro hominibus. Verũ tamen ſi in Angelos collatum fuiſſet forſan ipſi nõ deſpexiſſent & contẽpſiſſent patientiam, benignitatem, & longanimitatem Dei ſicut videmus earundem homines eſſe contemptores. Quare iuſtè Apoſtolus increpat eos dicens. An diuitias bonitatis & patientiæ contemnis tu homo? qui cor impenitens & induratum habes. Tremenda ſanè ſunt hæc verba & maximo cum timore proferenda. Vehemens. quippe malum eſt ipſa durities nec minus grande impenitens cor. Ordo quidem congruus eſt. Duritia namque impenitens cor facit. Nam prouocatus tanta benignitate & patiẽtia homo peccator ſi non fiat mollis neque formidine penæ flecti potent inde impenitens cor. At dices forſan quomodo cor dicitur impenitẽs cùm peccatori nullus ſit occluſus terminus penitẽdi dum viuit? Nunquid ille in patibulo morti propinquiſſimus pænituit cúm dixit nos quidem Luce 23.
digna facta recipimus? &c. Nunquid ſcriptũ eſt in quacunque hora ingemuerit peccator? &c. Quomodo igitur peccatoris dum viuit reddi poteſt ei' cor impenitibile? Propter hæc varie ſenſerunt de corde impenitẽti. Quidam dixerunt hanc impenitæntiam eſſe preſumptionẽ miſericordiæ Dei, alij vero obdurationem, non nulli autem obſtinationẽ, reliqui vero impugnationem agnitæ veritatis. Nos autem ſalua tanta opinionum varietate (niſi fallimur) putamus impenitens cor eſſe illud quod impotẽs eſt ad penitentiam. At dices fortè tale cor non datur quamdiu homo viuit. Reſpondemus imò dari ſicut patet in illis qui per obſtinationem perſeuerãt in peccatis. Iſtorũ autem corda quatenus

tenus talia ſunt penitere non poſſunt. Obſtinatam mentem habent quæ nullis rationib' & medijs emolliri poteſt Deum namque ad meliorem vitam prouocantem ſpernit & repellit illorum mens. Vnde fit vt neque pęnę timore, neque amoris lenitate ad reſipientiam venire poſſint. Egregiè nobis iſtud illuſtriſſimus propheta Hieremias cap. 23. depictũ reliquit. Quando in perſona Dei dicebat. Nunquid verba mea nõ ſunt quaſi ignis & malleus conterens petras? Quid ſibi volunt iſtæ petræ niſi corda peccatorum indurata? Hæc ſunt lapidibus duriora Audiamus rurſus eundem Prophetam clamantem cap. 5. Indurauerunt facies ſuas ſupra petram & noluerunt reuerti & dixi fortè ſtulti ſunt, & pauperes ignorantes viam & iudiciũ Dei ſui. Et Prophetæ alludit Eccle. cap. 3. dicẽs Cor durum mala habebit in die nouiſſimo. Neſciũt inquit pænitere. Et rurſus ſcriptum eſt Apocalypſi. 2. cap. dedit illi tempus vt penitentiam ageret & non vult penitere a fornicatione ſua. Igitur iſtud eſt cor quod nos appellamus impenitens, quod nec amore nec timore emolliri ad penitentiam poteſt. Ex his non debet colligere lector intelligens peccatoribus clauſam eſſe ianuam ſalutis interea dum viuũt tametſi fatuis illis quinque virginibus vt habetur Matthę. 25. dictum fuerit clauſa eſt ianua. Nam Deus nec Eccleſia non dicuntur propter iſta quæ dixim' occludere fores peccatoribus ad penitẽtiam ſed ipſemet peccator obdurat' & impenitẽs claudit ſibi ipſi cúm ipſe ſe reddat im potentem theſaurizando ſibi duritiã & indurationem, quæ ſunt peſſimæ diſpoſitiones ad penitentiam. Ex parte autem Dei ſemper eſt aperta ianua qui nunquam negat penitentibus veris veniam & miſericordiam, ſed ille videtur ſibi ianuam claudere cui animus eſt ſemper permanendi in peccatis. Quando vero dicitur nunquam claudi ianuam peccatoribus donec viuũt, intelligitur ex parte Dei & Eccleſiæ & niſi ipſimet claudant. Altera reſpõſio eſſe poteſt ſi dicamus quod de illis qui obſtinatè perſeuerãt bina poteſt haberi conſideratio, altera de eis abſolutè loquendo. Et ſic nullum eſt cor impenitibile dum viuit: quia vt ſic flecti poteſt ad bonum aliud & ad penitentiam. Verum ſi ſub altera cõſideratione ſpectetur nempe quatenus cor illud habet talem diſpoſitionem ſcilicet duritiam, ſic tam alienũ eſt a penitẽtia vt penitere non poſſit. Verum caueto tu multũ ne ob talem impotentiam ſpem veniæ cuique omnino deneges, ſed Chriſtum imitare qui latroni in extremis exiſtẽti veniã minimè negauit. Sed audita illa voce Domine memẽto dum veneris in regnum tuum; confeſtim dixit: hodie mecum eris in paradiſo.

Ceterum audiamus quantum nõceat peccatori duritia & impenitens cor *Theſaurizas*. inquit tibi quid lapides pretioſiſſimos, aurum, argẽtum vel quidpiam ſimile? Nõ. quid ergo? iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Nouus ſermo iſte videtur theſaurizare iram. Metaphoricus eſt ſermo eleganſque metaphora petita ab homine auaro qui minutatim & paulatim recondit opes quibus non dum vtitur ſed congregat eas vt multis iam accumulatis in ſummum euadat diuitem ad inſtar illius nequam diuitis dictis animæ ſuæ. Anima mea habes multa bona congregata. Sic huiuſmodi impij & obdurati peccatores a prauis operibus non ceſſantes nec ab eis recedentes ſed duri manentes Spiritui ſancto reſiſtẽtes, Quid aliud faciunt niſi theſaurizare theſauros iræ Dei? Nam cúm hîc non puniãtur omnes pęnas ſibi debitas reſeruant & reponunt in diem iræ. Dies autem iræ non tãtum poſtremum mundi diem ſonat in qua videbitur iudex cum poteſtate & maieſtate magna ſed ille etiam

Ieremiæ 23. | Ieremię 5. | Eccle. 3. | Apoca. 2. | Matth. 25. | Reſp. 2. | Lucę 23. | Lucæ 12.

notat tale eſt triplex ſcilicet mod⁹ the
ſaurizandi de quibus in ſacra ſcriptu-
ra fit mentio. Primus prohibitus. Se-
cundus conceſſus & imperatus, Ter-
tius reprobatus & condemnatus Pri-
mus veritus eſt qui reponitur in terra
Matth, 6. De quo Chriſt⁹ nobis dixit nolite the
ſaurizare vobis theſauros in terra,
quia hic ſubiectus eſt furibus & latro-
nibus. Secundus eſt quem iubet Chri-
ſtus reponendum in cœlo. Vbi mul-
ti ſunt alij theſauri. Theſaurizate vo-
Matt. 6. bis inquit in cœlo vbi fures nec effo-
diunt nec furantur. Tertius eſt repro
batus ab Apoſtolo tamquam theſau-
rus dæmonum potius quam hominũ
theſaurus damnatorum & obdurato-
rum. Hæc ille. Primus theſaurus è ter
ra eruitur & in terra remanet. Secun
dus è cœlo, & in cœlum reuertitur,
ibique recluditur. Tertius hic congre
gari incipitur & in inferno ſeruatur.
Lucæ 16. Nonne ille diues qui induebatur pur
pura & biſſo hic inceperat accumula-
re theſaurum, qui poſtea illum exo-
nerauit in inferno? Theſaurus ſuum
dominum ſequi debet. Diues ſepult⁹
eſt in inferno, theſaurus ſuus cum ſe-
quutus eſt. At dices qualis erat ei⁹ the-
ſaurus? Reſpondetur ira Dei. Sancte
Deus iram Dei Theſaurũ aſſeris? Cur
non? Auſculta paucis. Theſaurus res
eſt quæ hominem ditat, & è paupere
diuitem facit. Res omnium applauſi-
bilis optata, deſiderata & diligentiſſi-
mè requiſita. At ira res eſt exoſa, abo
minabilis. De qua Beatus Gregorius
in moralibus tale perhibuit teſtimo-
nium. Per iram (inquit) ſapientia per
ditur & prudentia amittitur. Non igi-
tur digna eſt quę theſauri nomine nũ
cupetur. Reſpondemus Paulo Apo-
ſtolo ſic placuiſſe illã appellare. Nec
temere tamen. Nam vt alias multas
rationes omittamus. Propter vnam
illam atque communem rationẽ ira
theſaur⁹ appellari poteſt. Rogas quæ
eſt hæc communis ratio. Reſpõdetur
theſaurus dicitur accumulatio multo
rum. Non enim vna ſola res theſaur⁹
dici ſolet quantumcunque ingens &
præcioſa fuerit. Miſericordia Dei the
ſaurus dicitur: multa namque benefi
cia ſecum includit. Iuſtitia Dei theſau
rus quoq; eſt. Multa enim ambit ſup
plicia. Diuitiæ bonitatis Dei theſauri
ſunt. Et vt ſemel finiamus theſauri no
mẽ dignum eſt quid quid in Deo eſt.
Quamobrem Apoſtolus haud incon Ad Colloſſẽ
gruè de Chriſto loquens in quo ſunt cap. 2.
omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ
Dei. Et Deuteronomij 32. capi. Spiri- Deutero, 32.
tus Sanctus loquens de malorum pu
nitionibus ſic eſt effatus dicens. Non
ne hæc condita ſunt apud me & recõ
dita in theſauris meis? Sed perconta-
ris forſan dicens quando apparebit
hic theſaurus iræ Dei? Reſpondet A-
poſtolus dicẽs. *In die iræ & reuelatio-
nis iuſti iudicij Dei.* Sicut enim in pri-
mo aduentu apparuit theſaurus miſe
ricordiæ Dei ſecundum quam ſaluos
nos fecit. Sic ſecundus aduentus pro
palabit & manifeſtabit theſaurum iu-
ſtitiæ & vltionis Dei. Sed quãobrem
diem illum vocat Apoſtolus diem irę
& reuelationis. Nunquid tunc Deus
miſericors erit? Nonne miſericordia
eius in ſeculũ ſeculi manet? quo ibit
miſericordia? abſcondet ſe? quid fiet
de illa? Ecce reſpõſio Apoſtol⁹ eo no Reſpon.
mine voluit appellare diẽ iudicij quo
fermè omnes prophetæ, qui de illo
locuti ſunt nominarunt illum. Hanc
nomenclaturam indiderunt illi diei
vltimo videlicet diem iræ, vt intueri
licet apud Sophoniam & alios Pro- Sophoniæ 1.
phetas quos breuitatis gratia hic miſ- Ioelis 2.
ſos facimus. Fortè tale inditũ fuit no- Amos 5.
men illi diei quod in illa die miris mo Ieremię 5.
dis oſtendẽda ſit vindicta, ira, & iuſti
tia Dei contra iniquos homines quos
Deus odio habuit, vt atteſtatus eſt in
perſona Dei regius propheta dicens:
iniquos odio habui. Quod odium in Pſalm. 118.
preſenti vita tectum habuit clemen-
tiſſimus De⁹ ſub velamẽto miſericor
diæ & benignitatis ſuæ. Veruntamen

proijcit. Et ira non coheret cum miſericordia. Qui iraſcit rariſſimè miſeretur. Et qui miſereri cupit nôn ſolet iraſci, cùm poſtremus dies iræ ſit dies, miſericordiæ locus non erit. Nonne tibi ſatis videtur quòd Deus impœnitentes obſtinatos vſque in illum vltimum diem expectet? Si tunc non ſe demonſtret iuſtum, quando faciet? quamdiu ſuſtinere debet obſtinatorum pertinaciam? Si nunquã accipiat de peccatis vindictam quid dicetur, niſi vel quod ipſe ad hoc impotens ſit vel quod conniuet hominum flagitijs, propterea quod numquam de illis ſumit vindictam? At horum vtrumq; vel alterum Deo impingere immane ſacrilegium eſſet. Inſurgis fortaſſe dicens rationi quidem cõſentaneum eſſet, vt aliquãdo vlciſcatur Deus ne peccata in æternum maneant impunita. Sed breue & exiguũ eſt tẽpus noſtræ vitæ, per maius multo vitæ ſpacium expectare nos deberet, & longiorem nobis tribuere vitã Sed ad quid? An vt diuturnior prauorum eſſet obſtinatio? Si modo quãdo putamus in breui venturum Dei iudicium, Illud nec timemus nec magni facimus, quid faceremus ſi longius venturum expectaremus? Profectò duriores efficeremur, quando quidem quò mala alongiori ſperamꝰ minus ea metuere ſolemus. Profectò cum peccatoribus melius multo actum eſt quod non ſit illis longiſſima vita promiſſa à Deo. Nam ea quoq; tota abnterentur. Vnde eſt quod & ſi in ſcriptura ſacra legamus longam patientiam Dei, & latam miſericordiã nunquam tamen legimus promiſſam eſſe vitã longiſſimam, imò vero paſſim noſtram vitam ſcriptura depingit breuiſſimè. Si enim in vita breuiſſima tot & tanta accumulantur peccata, quid quæſo ſperare deberemus in vita longiſſima? Vnde magnę Dei miſericordiæ beneficio factũ eſt vt breues ſint malorum hominũ dies. Nam ſic minorem Deꝰ in illos exercet vindictam. Simul enim cum vitæ breuitate breuiora fiunt illorũ ſcelera. Vnde eleganter Illuſtriſſimus & regius Propheta orabat dicẽs. Fiant dies eorum pauci, & alibi quoque ſcriptum eſt raptus eſt ne malitia mutaret eius animum. *Secundo.* In verbo *Reuelationis.* Nos docuit Apoſtolꝰ modum iudicij Dei in quo tam bona quã mala patentiſſima omnibus erunt: nihil enim occultum iudici erit, tunc ad implebitur quod ſcriptum eſt. Nihil occultum quod non reueletur. *Tertio.* In verbo. *Iuſti.* docet quod tametſi ſit iudicium Dei vltimum futurum ſit ſecũdum magnam iram: nihilominus tamen iuſtum erit. Solet namque ira in iudice perturbare iudicium. Vnde Apoſtolꝰ quò nos doceret Dei iudiciũ alienum eſſe ab ea perturbatione iræ, quę ſolet perturbare alios iudices per verbum, iræ, quaſi diceret non erit in Deo iudicante ira eodem modo quo eſt in alijs iudicibus, qui ea affecti iudicium iuſtũ proferre minimè poſſunt. Ex iſtis etiam liquido patet differentia inter noſtrum iudicium & diuinum. Nam in noſtro non omnia reuelantur nec ſemper iuſtum eſt noſtrum iudicium. Neque mirum ſiquidem alio modo fit quam diuinũ. Nos quidem ſecundum allegata & probata tantum iudicamꝰ. Quæ cum petantur a teſtibus qui mẽdaces eſſe poſſũt In ipſis quoque allegatis & probatis mendacium interuenire poteſt. At in iudicio Dei nulla ſunt talia ſed ſecundum veritatem & æquitatem. Quare non poteſt non eſſe iudicium Dei iuſtum & rectum, & ſi in præſenti vita quidem non tale eſſe exiſtimẽt ex eo quod ignorant ſecretum Dei conſilium, tunc palam & apertis oculis videbunt cauſas & rationes illorum ſecretorum Dei iudiciorum. Quę dum viuerent abſconſa illis erant quibus cauſis reuelatis fugabitur admiratio illa, quæ in hoc mundo illos inſtigabat &

Pſal. 108. Sapientiæ 4.

& moleſtabat. Sed vt aliquantiſper miſeros peccatores vel tantillum con ſolemur: opere preciũ ducimus hoc loco lenire illa quæ de die vltimo & horrendo præfati ſumus Nam rigidũ & durum videtur quod multi aiunt. Nempe diem illum totum eſſe iræ de dicandum, & nullum miſericordiæ locum eſſe ſperandum præſertim cũ apud theologos iam ſit receptum tau quam verum in omnibus Dei operibus eluceſcere & reſplendere iuſtitiã & miſericordiam. Iuxta illud quòd ſcriptum eſt. Vniuerſę viç domini mi ſericordia & veritas. Quod ſi non eſ ſet ſic omnes ſanè, peccatores deſpe rarent. Quare cùm dicimus extremũ iudicium futurum eſſe in furore & ira non tam rigidè dictum eſſe volumus, vt intelligamus diẽ illum totũ eſſe iræ & nullo modo ibi miſericordia, nõ illa quæ ad pænitentiam nos expectat & vocat, nec illa quæ peccatoribus ve niam condonat ſed illa quæ nos ab an nihilatione reſeruat. Si totus .n. dies ille eſſet iuſtitiæ, impij & obſtinati in peccatis in nihilum redigendi eſſent. Sed reuera hęc ſatis anguſta & miſera eſt conſolatio, quæ non a multis & maximis illos ſubleuat malis. Sed iſtud imputent illi ſibi ipſis qui dum viuerent alijs multis Dei miſericordijs vti & frui noluerunt.

Sequitur in tex. Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.

HIs verbis (niſi nos fallimur) videtur Apoſtolus occurrere & reſpõ dere cuidam tacitæ obiectioni, quam quis minus doctus & de rectitudine diuini iudicij non multum certus cõtra ea quæ dicta ſunt proponere & in medium adducere poſſet. Inſurgat igitur quis & dicat. Si iudiciũ Dei tam iuſtum & rectum eſt quemadmodũ à nobis reſeratum eſt atque deſcriptũ, vnde fit vt ſeruos Dei virtutibus deditiſſimos, ſapientia magna pollentes, pietate plenos iuſtitia ornatos, bonitate repletos, humilitate inſignitos & denique omni virtutum genere cir cundatos conſpicimus in preſenti vi ta abiectiſſimos & à ſceleratiſſimis ho minibus cõculcatos, ſpretos, oppreſ ſos, & ſuffocatos? Iſtud aliquorum hominum non parum penetrantium illorum mẽtem in admirationem trahit & eatenus vt malè ſentire videanẽ de rectitudine iudicij Dei dicẽtes cum Propheta. Quare via impiorum proſ peratur & iuſtus & probus conculcãtur. &c? Hanc admirationem cupiẽs Apoſtol[9] euellere ab illorum animis in hæc prorumpit verba dicens. Qui reddet vnicuiq; &c. Quaſi dicat nunc iudicia Dei abyſſus multa, quando au tem ipſe reddet vnicuique ſecũdum opera illorum hui[9] admirationis cauſa cognoſcetur & manifeſta erit, tunc apertum erit quam ob cauſam repro bi fuerint proſperati & probi afflicti. Tunc intelliget homo prophetæ que rimoniam Deo factam. quare via impiorum proſperabatur & bene erat il lis qui iniquè agebãt, quarè mittebãt radices & fructicabant? Tunc intelligent quare bona dantur malis & mala bonis: quare eſt vnum vas in hono rem & aliud in contumeliam, quare Iacob dilectus & Eſau odio habitus, tunc apparebit quare Paulus acerrim[9] hoſtis & perſecutor Eccleſiæ in Apoſtolum & gentium magiſtrum fuerit recreatus. Quare Petro qui ter Chriſtum negauit datæ fuerint eccleſiæ cla ues, tunc quoq; notum erit quate ex duob[9] latronibus alter in paradiſum, alter in infernũ detruſus fuerit. Hæc quidem & alia iſtis ſimilia longiſſima videntur & remotiſſima à rectitudine & æquitate iuſtitiæ Dei. Sed reuera non ſunt tametſi hominibus parum cordatis & candidis aliter appareant eo quod harum rerum cauſas ignorent. Scient autem quando iudicium Dei

Reſp.

Ieremiæ. 12.

Ad Roma. 9.

Dei non erit reconditum & abſcondi
tum vt modo eſt ſed manifeſtum. Di
Reſp. cis fortè tu & hoc quando erit? Reſ-
pondet Paulus Apoſtolus dicens quā
do Deus reddet cuique ſecundū ope
ra eius, tunc reuelabitur cauſa horū
ſecretorum. Cuius rei gratia Apoſto-
lus appellauit illum diem, reuelatio-
nis diem iuſti Dei iudicij eo quod in
tali die hæc & omnia alia, quæ con-
cernunt rectam Dei prouidētiam cir-
ca hęc inferiora manifeſta & patentiſ
ſima erunt. Sicque eijcietur omnis
quæ de his rebus formari poteſt quæ
ſtio ſiue admiratio. Sunt tamen alij
qui ſi non admirantur de iudicijs Dei
Secretis omnia illa boni conſulentes:
tamen per contātur & a nobis expoſ-
cunt vt dicam⁹ illis quamobrem dies
iræ & recti iudicij Dei in quo punien-
di veniunt reprobi & impij & boni
præmio donandi iam diu ſit dilatus
An tēpus iudicij ſit ignotum. Thom. in 4. q. 47. maximè cùm iuſtum videatur vt pij &
iuſti homines tanto temporis ſpacio
expectare non debeant ſuam merce-
dem. Non enim videtur vt tam diu
præſtolari debeant. Scriptum quippe
eſt in lege, opus mercenarij non ma-
nebit apud te vſque mane & pater fa-
milias illos qui in vinea ſua laboraue-
Matthæ. 20. rāt cùm eſſet ſero iuſſit vocari & illis
reddi mercedē, voca inquit operarios
& redde illis mercedē. De⁹ aūt tardus
multo videtᷓ eſſe in retribuēda merce
de. Vnde Apoſt. dicit, reddet, & non
dixit quādo ſit redditurus. Quod ſi di
cas intelligebat de die vltimo de quo
ſermonē habebat, dicis dies ille lon-
giſſim⁹ eſt magnā moram trahit De⁹
in retribuendo ſi dies ille eſt expectā-
dus. Vnde vox illa Sanctorū querula
emanauit clamās ac dicēs vſquequo
Apoca. 6. dn̄e ſanguinē noſtrū nō vindicas? tā-
ta ſpes & morula non poteſt nō noſ-
tros affligere animos ſecūdum quod
ſcriptum eſt, ſpes quę differtur affligit
animam. His reſpondemus nos dicē
Reſponſio. tes iſtud nec fieri iniuſtè, nec citra
cauſam aliquā. Dicis quorſum iſtud
ſic factum eſt? Auſculta diligenter &
mox audies, multi ſunt qui ab hoc ſe
culo diſcedēres tam boni quam mali
poſt ſe quædā ſemina reliquerūt boni
ad ꝓuocandos alios quo boni fierent
mali autē vt malorū numerū amplius
adaugerēt. Illi qui capita & radices hę
reſum fuerūt quos nominare nolum⁹
(cùm ipſi nominari indigni ſint) mul
ta ſemina hereſum poſt illorū mor-
tem relinquerunt. Ex quibus multæ
ſegetes peſſimæ pullularunt. Similiter
& boni ad ſalutis viam capeſſendā ſa-
lutifera & egregia ſemina tū doctrinę
tum virtutis in Eccleſia Dei ſeminarūt
quales fuerunt Paulus Apoſtol⁹, diui
nus Hieronimus, acutiſſimus Augusti
nus, eloquentiſſimus Chryſoſtomus
ſapiētiſſimus Baſilius, ſanctiſſimus no
ſter pater Dominicus, Beatus pater
Franciſcus, & vt finiamus non debe-
mus ſilentio inuoluere illum Angeli-
cum doctorem Tho. Aquinatem qui
ſua doctrina mirabiliter Eccleſiā Dei
illuſtrauit. Hi & multi alij ſimul cum
illis quos in Eccleſia Dei illuſtres fece
rūt, præmio & mercede donādi erant
Et ideo expectādi erāt vt oēs ſimul co
rquā pro ſuis egregijs operib⁹ recipe-
rent. Sed dicis iſti oēs iam diu eſt ꝙ vi Reſpons.
ta ſunt functi: planè ita eſt, ſed multę
adhuc ſunt relictę reliquię & pro illis
patribus nati ſunt multi Eccleſię filij
boni qui in die iudicij cum patribus
ſuis recepturi ſunt benedictionem au
dientes vocem illam dulciſſimam ve-
nite benedicti patris mei poſſidete re
gnum vobis paratum a patre meo ab
origine mundi. Porro malorum capi
ta hominum & qui illorum duces fue
runt ad ruinam illorū quoque illum
diem expectāt vt ſimul cum tota pro
le ſua audiāt aliam vocem terribilem
dicētem. Diſcedite à me maledicti pa Matt. 25.
tris mei & ite in ignem æternū. Et ibi
cōpletas dabitis vobis penas debitas.
Vtriq; igitᷓ tam boni quā mali iuſtè &
meritô expectare debēt. diē illum vlti
mū vt alteri gloriā, alteri vero pfectā

accipiant vltiōnē. Quam inquit Pau-
lus reddet illis Deus ſecundum ope-
ra &c. Et ſi hæc ratio nō plenè cuiquā
in hac re faciat ſatis expectet & ipſe
diem illā & tunc in ea palam conſpi-
ciet rationem quæ ei ad vnguem ſatiſ-
faciet. Ceterum mali minorem mul-
to habēt occaſionem (ſi ita fas loqui
eſt) conquerendi de tarditate illius
diei, quam boni: quoniam illi ad ex
tremas pænas ducendi ſunt. Et ideo
minus optant diem illum, boni vero
quia ad ſupremam requiem venturi
ſunt dilationem & tarditatem illius
diei magis præſentiunt. Vellent qui-
dem iam illum adeſſe. Excitant au-
tem & alij ſcrupulum alium de recti-
tudine iuſti Dei iudicij, qui quo ma-
gis eluceſcat æquitas iuſtitiæ diuinæ
non eſt hoc loco à nobis diſſimulan-
dus & paruifaciendus. Eſt autem ſcru
pulus talis qui magis videtur oriri a
verbis illis duobus. *Secundum autem
opera* quam adictione & verbo *reddet*
Vtrum quæ a nobis proponitur diſcu
tiēdum ī hoc textu. Ne propter illum
aliquis ſiniſtre derectitudine iudicij
Dei exiſtimet & iudicet. Innititur au-
tem ſcrupul⁹ huic propoſitioni vide-
licet vt æqualitas iuſtitiæ ſeruetur pæ-
na nō debet ſuperare culpā. Nam tūc
poti⁹ eſſet crudelitas quam iuſtitia. Et
ſcriptura ſacra iubet vt plagarū mod⁹
nō ſuperet ipſum delictū, Et eadem
met ſcriptura alibi apponēs in penis
modū & mēſurā dicit, quantū ſe glo-
rificauit & in delitijs fuit, tantū date ei
tormētorū & luctū. At De⁹ in die iudi
cij ſui retribuet peccatoribus pro pec
cato etiā momētaneo penā æternam
Hęc quidē retributio nō videt̄ ſecum
afferre æquitatē & æqualitatē imò &
veniali peccato ſi coniunctum fuerit
mortali conſimilem retribuet ei mer
cedem. Igitur non omni ex parte ap
paret iudicium Dei iuſtum & rectum
& accedit hûc quod iuſtitia illa quod
habet citra condignum, & vltra con
dignum non videtur æqua non enim

Conſule D. Tho.

videtur ibi ſeruari æqualitas & pro-
portio. Huiuſmodi autem eſt iuſtitia
Dei vt vnanimi conſenſu affirment
periti theologi in bonis quidem præ-
miandis īuenitur vltra condignum,
in malis autem puniendis reperitur ci
tra condignum. Igitur Dei iudicium
non videtur vndequaque eſſe iuſtum
& rectum. Mittamus nunc hoc poſtre
mum de quo alibi paulo inferius nos
dicturos pollicemur. Et ad diluēdum
ſcrupulum propoſitum nos conuer-
tamus. Hunc ſcrupulum tum quod
cōmunis eſt apud doctos, tum quod
facilis ſit diſſolutionis: nos breui illū
expedire intendimus. Et primum qui
dem admonere volumus hic hoc v-
num (ſi quis eſt qui hoc ignoret) vi-
delicet quod menſura qua ſolemus
durationem penæ debitæ peccato ſi-
ue mortali ſiue veniali non eſt aliqua
temporis duratio tranſgreditur ſi qui
dem omne tempus. Fit enim pecca-
tum in tempore, & extra ipſum nul-
lum eſt commiſſum, pena tamen
eius & reatus temporis limites tranſ-
cendit. Nam finito omni tempore &
conſumato hoc eſt quando tempus
non erit adhuc erit pena peccati. Et
hinc fit quod licet peccatum patratū
ſit in temporis momēto & peccator
modico ſpacio temporis in eo de-
lectatus fuerit non tamen conſequi-
tur quod pena eius non poſſit eſſe
diuturnior ipſo peccato. Quoniam
non conſideratur æqualitas tempo-
ris inter culpam & penam. Nam licet
maior mora in peccando culpam ag
grauet, minor tamen non reddit pe
nam minorem duratione. Ita enim
meretur penam æternam is qui vno
peccato mortali moratur per horam
ac ille qui perſiſtit in eodē per diem
vnum. Vterque enim peccans dignus
eſt pena æterna. Sed vrges dicens
nonne tibi hoc videtur diſſentane-
um rationi & rectæ iuſtitiæ? tibi quiſ
quis ſis qui hoc obijcis audacter reſ-
pondemus, minimè. Nam & iſtud.

in

in humano iudicio vſu venit. Pro cul pa namq; homicidij quæ breuiſſimo tempore committi poteſt infligitur pena incarceratiõis per duos vel tres annos. Et tandem amiſſio propriæ vitæ & pro vno verbo opprobrioſo, quod egreſſum ab ore mox euaneſcit ſolet quis etiam iuſtè magno temporis ſpacio affligi & puniri. Quare benè docet. b. Auguſtinus quod in retributione iuſtitiæ non debet expectari æqualitas temporis inter pænam & culpam. Iſtud autem non eſſe iniuſtũ facili negotio oſtendi poteſt & maxime in ea pena qua Deus per ſuum iuſtum iudicium peccatores in alia vita caſtigabit & puniet. Nam ĩ iſta plus quam per ſe notum eſt peccata vel nõ puniri, vel ſi puniuntur multo lenius & benignius puniri, quam ipſa merentur. Videtur enim Deus in præſenti vita peccata impiorum ignorare hoc eſt per modum ignorantis ſe habere, iudex namque quando ignorat facinora quod ea non animaduertat nihil mirum, cognitio malorum iudicium illorũ præcedere debet. Deus non ignorat cui omnia nuda & aperta ſunt, nihil tam ocultũ eſt quod ab illo non ſciatur. Modo autẽ puniens ad inſtar ignorãtis videtur ſe habere: Etiam ſi oĩa ſciat. Vnde illis qui dicũt apud Eſayam 29. capi. quis videt nos aut quis nouit nos ? Reſponderi poteſt dicẽdo oculi Dñi qui contemplãtur bonos & malos vidẽt vos. Modo iſta audẽt dicere improbi hoĩnes non tunc quãdo aperientẽ libri conſcientiarũ. Apo. 20. habẽt aliꝰ liber qui apertus eſt qui eſt vitæ, & iudicati ſunt mortui, Mortuos dicit iudicatos quoniam oẽs morientur. Sed quomodo? dicit ex his quę ſcripta erant in libris & iudicatũ eſt de ſingulis ſecũdũ opera ipſorũ. Ecce quomodo dicit iudicium futurũ ſecundũ opera ipſorũ iudicãdorũ ſcilicet. Quid tũc dicent illi qui nunc latere putant? quomodo ab ſcondẽt quę nunc operantur in occulto? Si nunc pudor eſt illa dicere quantus tũc erit illa videre? O dices non adducet dñs ea in iudiciũ, habebit illorũ turpiſſimorũ ſcelerum rationẽ. Vehementer quidẽ etras ſi iſtud credis. Audi Eccleſiaſt. cap. 12. dicentẽ. Cuncta quæ fiunt adducet dñs in iudiciũ. Pro omni errato ſiue bonũ ſiue malũ ſit. Ita eſſe futurum tu noli dubitare. Sed paululũ digreſſi ſumꝰ, reuertatur iam noſtra oratio vnde exiuit & dicamus quę nã ſit ratio ob quã dicimꝰ iuſtum eſſe Dei iudiciũ in quo ipſe pęna æterna impios & reprobos ob illorũ peccata obnoxios facit. Prima igitẽ ratio eſſe poteſt huiuſmodi: pæna eſt infligenda ad menſurã culpæ vt reſpondẽtia ſit inter illa. Qui peccat mortaliter contra Deum qui æternus & infinitus eſt: profectò dignus eſt cui pæna æterna infligatur. Nulla .n. ſic illi fit iniuria & iniuſtitia. Sed dices quomodo peccator qui finitus eſt poterit infinitam pęnã ſuſtinere? Reſpõdemus infinitas pęnę non eſt ſecũdũ intentionem, cuius ipſa aĩa non eſt capax. Sed extẽtione hoc eſt duratione, Sicut .n. is cõtra quẽ peccatũ eſt in æternũ erit, Sic & peccatori pena dabitur æterna. Replicas peccatũ fuit momentaneũ, non debet igitur ſupplicium eſſe æternum Diſtinctione hic opus eſt. Nã ſi actum peccantis ſpectes ſanè ita eſt, ſic .n. inquit B. Gregorius momẽtaneum eſt quod delectat, addit tamen ſed æternum quod cruciat. Si vero offenſam Dei cõſideres haud quaquã momẽtanea fuit. Hæc .n. ex parte voluntatis peccatoris ſe tenet, quæ volũtas non intendebat tantũ ad horã peccare ſed perpetuò Deum derelinquere & ad creaturam ſe conuertere. Quare iuſtè ei deſtinatã Deo pena æterna & perpetua. Verum conſiderandum quoque eſt quod voluntas peccantis poſt hanc vitam & quando in peccato mori vult obſtinata manet. Proinde iure pæna æterna plectitur tam pro auerſione, quam pro conuerſione.

Auguſti. 21. de Ciui. Dei

Ad Hebr. 4.

Eſaie 29.

Prouer. 15.

Apoca. 20.

Eccl. 12.

Ambę .n. perpetuitatem & ęternitatē habent. Tametſi & auerſio & cōuerſio in tēpore factę fuerint. Non .n. hic temporis rōnem habemus ſed criminis grauitatis, quod in Deū ſummū & infinitum bonū cōmiſſum fuerit. Et ideo tāto pena maior iure eſſe debet quāto excellētior & dignior eſt is cōtra quē cōmittitur. Rurſus iuſtū quoque eſt vt ſtante & perſeuerāte culpa perſeueret quoq; & duret ipſa pœna. Culpa perpetuò durat & pęna quoq; in perpetuū durare debet. Deniq; ſi id q́ ex mortali peccato conſequitur ponderem⁹, iuſtè quoq; eſt pęna ęterna. Per peccatū .n. de perdit̄ gratia ex cellētiſſimū donum, quo amiſſo conſequit̄ vt ipſe peccās ꝑpetuò in peccato maneat. Nā per ſe ipſum ab eo extricare ſe & liberare nō poteſt. Eſt .n. quēadmodū ille qui in profūdiſſimū puteū ſe pręcipitem dat à quo poſtea exire per ſe ipſum nequit: Sic peccator quāquā per ſe ipſum peccare poſſit, ab eo tamē ſe liberare minimè valet. Eſt .n. homo ſpūs vadēs & nō rediens, q́ ſanè intelligere debes & cū (vt vulgo dicitur) grano ſalis. Nam cū dicimus hominē non poſſe ad gratiā redire, non intendim⁹ inficiari, vt per perā nōnulli hęretici fecerūt, omnino regreſſū. Quoniā hoc eſt inter Angelos & hoīes diſcrimen quod ſi ſemel ceciderint reſurgere non valent illi: ideo locum penitēdi nō habent. Angeli eandē cōditionem & ſtatū retinēt in volūtate quā habēt in intellectu. Si intelligūt & apprehēdūt quippiā immobiliter apprehēdūt, & ſi volunt immobiles volūt. Quod .n. ſemel volūt amplius nolle nō valēt. Inflexibiles etenim ſunt tā in intelligendo quā volēdo. Et ideo penitere nequeūt. Et de illis aptè dici poteſt vbi ceciderit lignū ibi erit, in hoībus autē alia atq; alia ratio eſt. In quibus ſicut intellect⁹ eſt flexibilis, ita & volūtas. Vnde pernicioſiſſima eſt illa hęreſis (cuiuſcūq; ſit auctoris) quę aſſerit hoīes ſemel lapſos nunquā poſſe poſtea per penitenſiam cōſequi remiſſionē culpæ. Hęc quidē hæreſis tā impia eſt & a mīa Dei aliena, vt tantū credere debeam⁹ verum habere ī ipſis qui verā eā cōſtituūt & docēt. Nā iſtis iudiciū fieri debet abſque mīa. Poſtquā ipſi remouere volunt a peccatoribus miſericordiā, quā Deus ſemp paratā habet Volentibus peccatorib⁹ penitere. Vnde cûm dicimus hominē ſpiritū eſſe, qui vadit & non reuertitur. Non intēdim⁹ negare reuerſionē ad penitētiā. Nā pri⁹ auerſus fuit Dauid & poſtea eſt reuerſus dicens. Tibi ſoli peccaui, &c. & mīam fuit conſequut⁹ media ipſa penitētia. Reuerſus fuit Petrus, Paulus, Filius prodigus, Magdalena, & ipſe latro in cruce pendēs, & quā plures alij quos recenſere longū eſſet. Sed dicimus ipſum peccatorē poſtquā ſemel lapſus fuit non poſſe ex ſe ſolo in priſtinum gratię ſtatū redire & a peccato exire. Vel fortaſſis multo apti⁹ Prophetæ dictū retorquere ad Angelos poſſum⁹, aut ſi extēdere quoque volum⁹ ad ipſos hoīes intelligere debemus illum locum de hoīnibus vita defunctis quī iam nō hominū cōditionē habēt ſed Angelorū. Vnde forte hac de cauſa non dixit Propheta homo vadens & non rediēs, ſed ſpiritus vadēs & non rediēs: homo .n. poſt mortē ſpūs eſt. Et de ījs hacten⁹. Ceterū vt tantūmodo de vna parte alteri⁹ dubij biforcati aliquid dicamus poſt quā a nobis propoſitū fuit ſupra. De altera in quā parte. Nā de alia nēpe de mercede bonorū cōmodior dabit̄ alibi loc⁹. Quādo explanabit̄ ille text⁹ .ſ. *Non ſunt condignæ.* Nūc vt ī malis exacta & cōpleta appareat ratio iuſtitię, nulluſq; relinquatur ſcrupul⁹ de rectitudine iudicij Dei circa malos quando illos puniet vel vnum tantum verbum dicere oportet. Eſt ergo ſcrupulus ſi De⁹ agit ad iuſtum cum malis & peccatoribus Eſt autem ratio dubitandi quia affirmamus Deum punire illos citra condignum

Pſal. 77. — Angeli penitere nequeūt — Eccle. 11. — Infra cap. 8.

dignum. De hoc ſcrupulo diuerſa ratio aſſignari ſolet eo quod diuerſimodè à quibuſdam dicitur Deum punire impios citra cōdignum. Aliqui iſtud fieri dicunt eo quod ipſe mox vt peccatum committitur cùm poſſet eos deſtinare & tradùcere ad inferos inde nunquam exituros: Tanta vtitur erga peccarores miſericordia & benignitate, vt non modo nō ſtatim illos ad tartara mittat, verū etiam ſpacium pænitentiæ & tempus vitæ lōgius quo reſipiſcere poſſint cōcedat. Sed hæc ratio miſericordiam Dei oſtendit in hac vita non in alia. Nos verò in dubium vertimus ſi Deus cùm punit in alia vita puniat citra demerita illorū malorum hominum? Alij vero alio modo dicunt quod quamuis Deus ſecundum legem ordinariam ad iuſtū puniat in inferno peccatores cùm poſſet iuſtè & meritò illis maiora adiungere ſupplicia proinde dicitur illos punire citra condignum. Et hæc ratio nobis videtur in idem venire cum illaque vulgo dari ſolet quando dicitur Deum punire citra condignū quia poſſet illos in nihilum redigere. Mittamus iam iuſtum Dei iudicium quod ab omni ſuſpitione & nota iniuſtitiæ relinquimus vindicatum. Et ad textum Apoſtoli expendendum nos conuertamus. Alia apponere poteramus ſed omiſſimus illa vt pro poſſe prolixitas ſcripturæ vitaretur. Dicit ergo Paulus. *Qui reddet*. Is verbo reddet vti voluit vt alluderet ad illud quod pſaltes dixit. Redde illis ſecundum opera illorum & alibi pſalm. 17. dicebat retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam meam & ſecūdum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorū eius. Reddere tribuere eſt & hoc opus iuſtitiæ dicitur. Sed vide quid dicit in conſpectu oculorū eius, quod tantus propheta non temerè appoſuit, ſed vt nos intelligeremus quod in conſpectu multorum hominum multoties apparet aliquid

Pſalm. 17.

iuſtum quod reuera non eſt quaſi dicat: vt ſit vera iuſtitia neceſſum eſt vt talis Sit coram oculis Domini. Non in conſpectu hominum. Nam iuſtitia in oculis hominum nō raro hypocriſim redolet, qualis erat iuſtitia illa Pharisei qui dicebat ieiuno bis in ſabbaro decimas do eorū omniū quę poſſideo & tandem non ſum ſicut alij homines Hæc iuſtitia magna iactantia & hypocriſi ſcatebat, verum iuſtitia quam Deus retribuere debet, non erit huiuſmodi. Siquidem non ſecūdum viſionem occulorum iudicabit, ſed ſecundum æquitatem eius & puritatem manuum illorum quos iudicabit. Per manus enim opera ſæpe in ſacra pagina deſignātur *Vnicuique*. Nullas perſonas nominat Apoſtolus, nullum ſexum, nullum ſtatum, nullam conditionē perſonarū exprimit. Non dicit redditurum Deum pauperibus aut diuitibus nobilibus, vel ignobilibus, iudicibus, vel nō iudicibus, præfectis, vel ſubditis, maſculis vel foeminis, magnis aut paruis, præteritis, pręſentibus vel futuris hominibus, amicis vel inimicis. Et denique bonis vel malis ſed vnicui que hoc eſt omnibus. & ſingulis nullo dempto, ſicut .n. mors oēs cōprehēdit & nullū habet perſonarū reſpectū, ipſa eſt quæ dicit egò nemini parco, ita iudiciū illud poſtremū adeo erit gnr̄ale vt nulꝰ ab eo póſſit ſubterfugere. Statutū eſt inquit Apoſtolꝰ oībus hoīnibꝰ ſemel mori & poſt hoc iudiciū. Fiet aūt iſtud vt Deꝰ cuiq; reddat ſecūdū opera, quæ egit ſiue bona ſiue mala. Quēadmodū .n. a lege mortis Deꝰ neminē exemit, ita a recipiēda mercede in illo die nemo exemptus erit. Sicut .n. mīa Dei cōis fuit oībus hominibꝰ dū viuerēt, ita & poſt mortē iuſtitia oēs cōmpręhēdet. In pn̄ti vita mīa regnauit & triūphauit Iuſtitia ſiluit, tacuit, diſſimulauit, & abſcōdita māſit. In illo aūt die viciſſitudo erit. Miſericordia fūcta iam ſuo officio cedet & locū dabit iuſtitiæ vt

Lucæ 18.

Eſaiæ 11.

Ad Hebr. 9.

per eam Deus cuique ſuum ſoluat penſum. Sed iam video te Chriſtiane Lector ſciſcitantem & rogantem quomodo reddet Deus vnicuique. Reſponſio. Præſto eſt reſponſio. inquit Paulus. *Secundum* opera illorum. Talis erit retributio & merces, qualia vniuſcuiuſque erunt opera. Iuxta enim opera reddit Deus non ſecundum exceptionem perſonarum. Nam vt confeſtim dicturus eſt Apoſtolus talis non eſt apud Deum. Inſurgit fortaſſis iam quis dicens ſi ita eſt, Apoſtolꝰ ſibi ipſi non videtur conſtare, Nam ſi retributio fieri habet ſecũdum opera. Igitur non habentibus opera bona vel mala, nulla erit retributio. Quod ſi dones non iam reddet vnicuiq; hoc eſt omnibꝰ hoĩnibus ſed duntaxat ijs qui bona, vel mala egerunt. Quid igitur dicemꝰ de illis qui mox vt nati fuerunt è viuis diceſſerunt? In iſtis nec ſunt merita. Quid fiet de iſtis erũt ne ab illa generali retributione excluſi? Hoc aſſerere ꝑfectò magna crudelitas eſſet in paruulos innocentes, & oporteret omnes illos à regno Dei exibilari quibus per inimicam mortem non eſt datum ac conceſſum peruenire ad vſum liberi arbitrij & rationis. Nec loquimur tantum de illis pueris qui abſque baptiſmo receſſerunt ſed etiam de illis qui illum conſequuti fuerunt. Nulla tamen agere opera potuerunt. Propter iſtud ſunt quidam ex interpretibus qui hunc Pauli locum limitant & coartant, dicentes Apoſtolum hic tantum loqui de adultis, quibus iam per tempus facta eſt facultas operandi bona vel mala opera. Nam pueris non habentibꝰ adhuc illam naturæ lucem quæ ad benè vel male operandum exigitur, opera quæcunq; faciunt nõ dicuntur ſtudioſa, vel vitioſa. Vnde nec ob ea eos laudamus, vel vituperamus. Nõ igitur hic locꝰ de ijs venit intelligẽdus. Vnde ſecundũ aliquos etiã hic locꝰ magis adſtringit. Nã volũt hũc locũ non debere intelligi de omnibus adultis ſed tantũ de illis quibus cùm antea ſermonem habebat Apoſtolus, quales erant ſapientes & iudices, Principes, Rectores, & cenſores, alienorum morum & vitæ. Cum iſtis negotium habebat, hoc reſpiciebat Apoſtolus qui ſe putabant poſſe euadere iuſtum iudicium Dei. Vnde Apoſtolus hoc loco non tam intendebat omnes eſſe iudicandos, quam oſtẽdere normam, & modum, quo Deus iudicabit. Non reſpiciendo ad qualitates & cõditiones perſonarum. Nam iudicium quod fit ſic & iudex qui ſic iudicat acceptor eſt perſonarum. Iudicium autem iuſtum & rectũ fieri debet ſecundum vniuſcuiuſque opera. Porro illa limitatio quæ hunc locum reſtringit ad ſolos adultos nobis magis placet quàm illa quæ conſtringit ſolum modo ad iudices (licet ex eis occaſionem ſumpſerit & potiſſimè prò illis dixerit) tamen non ſolum pro illis: quoniam hic ſermo latius porrigit ſe, quã ad iudices. Omnibus namque Deꝰ tam bonis, quam malis cuiuſcũque conditionis ſint redditurus eſt ſecundum illorum opera. Propria ſi fecerunt vel aliena ſi facere non potuerunt, quod addimus propter pueros illos qui ab hac vita receſſerunt non potentes operari. Pro quibus Chriſtus operatus eſt opus bonũ nimirum paſſionẽ ſuam. Sicut enim Adamus primꝰ operatus eſt opus malum nedum pro ſe, ſed etiam pro filijs ſuis. Propter quod opus Deus iuſtè regno cœlorum priuat infantes illos, qui diſcedunt peccato originali maculati non quidem propter malũ illorum proprium ſed ob culpam primi Adami. Sic quoque illis paruulis qui operari non potuerunt, per ſe ipſos opus bonum, retribuit vitam æternam non gratia proprij operis, ſed propter illud opus quod ſecundus

Adam

Adam ſcilicet Chriſtus Ieſus operatus eſt pro illis. Vnde infertur quod pueris qui receperunt ſactum Baptiſma & mox moriuntur non confertur illis gloria eò quód receperunt Sacramentum. Nam per receptionem Sacramenti Baptiſmatis non meruerũt gloriam cœleſtem, ſed tantum ablata eſt ab illis labes & macula peccati originalis, qua cum ingredi cœlum nequibant, Perſcripta quippe erat lex quæ dicebat niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto non poteſt introire in regnum Dei. Quæ adeo generalis regula erat vt ab ea eximi nullus poterat, quæ nullum locũ præber pietati ad aliquos excludendos, Et ideo quando Deus iſtis pueris dat gloriam non eam repẽdit pro præmio propriorum operum. Sed pro receptione Sacramenti, & pro præmio operis ab alio facti. Pro opere videlicet paſſionis Chriſti, qui meruit gloriam illis pueris. Sicut enim illa prima gratia quam Deus aliquando dat alicui ante vſum liberi arbitrij vel quæ confertur ex receptione ſacramenti non datur pro merito operum: ſic nec gloria quæ datur alicui puero ante vſum rationis rependitur illi pro meritorum premio. Non poteſt hic dicere bonum certamen certaui. De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ; qui puer non certauit nec aliquid boni operatus eſt. Et ideo non eſt dicendum dari pueris ex proprijs operibus. Quoniam non redditur ſecundum opera illorum. Datur tamen ſecundum opus quod pro illis Chriſtus operat⁹ eſt. Sicq; ratio æquitatis & iuſtitiæ conſiderari poteſt. Nã inter opus Xp̃i & beatitudinem ratio iuſtitiæ ſpectari poteſt. Dices beatitudo eſt merces & præmiũ fatemur. Pergis ergo beatitudo erit premium Xp̃i. Gratis tibi cõcedimus. Nã tametſi per opus ſuæ paſſionis Xp̃s ſibi ipſi non meruerit beatitudinem nam eam iam habebat ab inſtanti ſuæ cõceptionis.

Nota.

Nullus .n. meretur id quod iam habet Veruntamen illis pueris qui proprijs meritis non valent ſibi ipſis mereri ipſe meruit. Colligamus igitur & dicamus Apoſtolũ hoc in loco ſolũ loqui de hoĩnibus adultis qui per propria opera mereri poſſunt ęternã retributionem: vel per demereri, æternũ ſupplicũ, non aũt de pueris iſtud aſſerimus qui pueri carẽt vſu rationis. De iſtis ſi quidem non eſt dubiũ. Nã ſicut non poſſunt mereri Primã gratiã, ita nec gloriam, quę reſpondet primę gratię. Sicut non habent opera propria ad gratiam, ita neque ad gloriam, in adultis tamen diuerſa eſt ratio quoniã licet non poſſint ſibi mereri primam gratiam, quæ datur in Baptiſmo, vel primam poſt peccatũ, tamen recepta iſta prima gratia poſſunt etiam de condigno mereri gloriam, infantes autem nõ poſſunt. Nam licet habeãt gratiam collatam ſibi vel in vteris ſuarum matrum vel receptam per Baptiſmum. tamen cúm ad merendum non ſatis ſit habere gratiam, ſed exigatur quoque actus liberi arbitrij quorum expertes ſunt infantes. Ideo ſi moriantur antequam adoleſcant & illis reddatur gloria, Hæc non dicitur illis eſſe data ſecundum merita, & opera illorum. Dicere tamen poſſumus conceſſam eſſe illis ſecundum iuſtitiam operum Ieſu Chriſti Sicque redditio gloriæ dici poteſt fieri ſecundum opera propria vel alterius. Adde tu etiam quod merita Chriſti non ſic ſua fuerunt quin & aliquo modo noſtra dici poſſint. Sed dicet fortè aliquis ſi gratia non datur pro noſtris operibus & meritis, Quomodo dicit Apoſtolus tribui nobis gloriam pro illis? Si gratiam habere nequimus, quomodo gloriam quæ maior eſt pro meritis ſperabimus? Ad hoc reſpondere poſſumus dicentes non eſſe parem rationem de vtraque. Nam qui habet opus abſque gratia per illud nullum ſibi comparat ius ad illam,

quando quidem opera nôſtra quatenus talia ſunt non tanti precij & valoris habentur vt illis gratia debeatur Alioqui vt Paulus alibi eleganter colligit iam gratia nō daretur gratis, imò nec gratiæ nomen. At opera noſtra bona ſi ſint ſociata & gratia inſignita, habent ius ad gloriam. Sed vnde habent? An ex ſe ipſis? minime gētium ſed ex ipſa gratia. Et hinc eſt quod Apoſtolus Paulus quotieſcūque in ſuis Epiſtolis de gratia gratificante ſermonem facit, toties ab ea excludit ipſa opera tanquam merita ne occaſionē præberet exiſtimandi quod gratia detur ex meritis. Quod ſi fieret iam non eſſet gratia ſed præmium & merces, Iſtud autem ſic ſe habere in ſequentibus capitulis fiet nobis dilucidum & apertum. Ceterum quando Apoſtolus loquitur de retributione gloriæ pro bonis vel de exhibitione ſupplicij pro malis perpetuō illa fieri pro operum meritis vel demeritis oſtēdit. Et hinc etiam eſt quod ſcriptura ſacra quando bonis promittit beatitudinē & malis pænam æternam ſemper illa promittit ſub conditione operum. Sicut videre eſt in multis locis ſacræ ſcripturæ vt eſt ille inter multos præcipuus ſi vis in vitam ingredi ſerua mandata. Et in Symbolo D. Athanaſij qui bona egerunt ibunt in vitam æternā, qui vero mala in ignem æternum. Ex his neceſſarió colligim⁹ præter fidem neceſſaria eſſe opera, & non quæuis opera ſed illa, quę a catholicis iurè appellata fuerunt meritoria. Vnde erigat hic in primis aures, is, qui lutheranæ farinæ eſt, & opera bona non deſpiciat & contemnat vbi dilucidè patet apud Paulū ea eſſe ſecundum quę Deus vnicuiq; reddit & retribuit. Dic tu qui ipſa talpa es cecior ſi tantum fides ſufficit & ſuper vacanea ſunt opera quare non iudicat Deus ſecundum fidem cuiuſque, ſicut iudicat ſecundum opera? Quare nō dixit Apoſtolus qui reddet vnicuique ſecundum fidem eius? Fides quidem neceſſaria eſt ad ſalutē: quia ſine ea nemo Deo placere poteſt. Veruntamen ſecundū opera Paulo auctore iudicat De⁹. Videat ergo quiſque qualia opera habet & ſic indubie agnoſcet quale de eo iudicium futurum ſit. At fortaſse dicet hereticus nō inficiamur nos neceſſaria eſſe opera ſed profitemur nō adeo eſſe neceſſaria, quaſi ea fiat noſtra ſalus & vita: quoniam ſcriptum habemus tam ex Propheta quam ex Paulo iuſtum ex fide viuere. Sed hic cauillus hæreticorum: certè ex ignorantia verbi huius, *Reddet*. dependet. Habet enim emphaſim magnā. Non enim dixit Apoſtolus donabit vnicuique ſecūdum opera ſua, ſed reddet. Quod non eſt dare quomodocunq; ſed ex vi iuſtitię. Redditur enim quod ex debito iure confertur. Vnde apud Matheum dicitur, voca operarios & redde illis mercedem. Veruntamen dices, quomodo habebunt mercedē opera noſtra ſi non ſunt condigna tanta mercede? Ad hoc hic nolumus reſpondere, ſed de hac re alibi latiorem promittim⁹ ſermonem. Præterea vt nihil circa hunc textum deſideret curioſus lector vnum atque alterū reſtat diſcutiendū. Primū quidē dubiū oriri videtur ex eo quod Paul⁹ dicit iudicium futurum eſſe ſecūdum opera cuiuſque. Igitur videtur inſinuare Apoſtolus non eſſe iudicanda noſtra cogitata. Nam hæc non ſunt opera. Paucis reſpondemus Apoſtolum hoc loco per opera nedum intelligere ipſa opera externa ſed interna quoque. Nomine enim operis complectitur cogitationes, locutiones, operationes & etiam omiſſiones. Omnia enim iſta intelligit quibus homines mereri vel demereri poſſunt. Iudicabit ſiquidem Deus non ſolum opera manuū, verum etiam cogitationes, locutiones & omiſſiones eorum, quæ homines tenebantur adimplere & omiſerunt. Alterum dubium eſt, quid ſit dicendum de

Matt. 19.

Abacuc. 2.
Ad Roma. 1.
Matth. 20.

de illis adultis hominibus qui tantum habuerunt bonam voluntatem operã di bona in quibuſdã operibus & non eſt conceſſus locus & facultas eis benè operandi, tantum fuit prompta voluntas. Sicut ſunt multi qui magnopere optabant totos ſe Deo per religionem conſecrare & non eſt datum illis, nec ſtetit per illos. Et idem iudiciũ eſt de alijs qui deſiderabant adimplere multa opera pietatis erga pauperes & præ inopia ea opera minimè complere valuerunt. Iſtis quomodo reddet Deus ſi retributio fieri debet ſecũdum opera? Manebit ne impremiata illa voluntas vel reſpondebit ei aliqua retributio? Profectò durum eſſet dicere talem volũtatem omnino præmio fruſtrandum iri. Quoniam ſicut voluntas quam quis habuit peccandi malè que operandi (etiã ſi re ipſa illam non compleat) abſque mulcta & vltione non abibit: Multo iuſtius eſſe videtur & magis Deum clementiſſimum decet, vt bona voluntas operandi benè (quando non ſuppetit facultas) non remaneat abſque pręmio. Sed vrges hic non ſunt opera bona quę neceſſaria ſunt ad premiũ: fatemur neque mala opera, ſed tantum deſiderium. Vnde abſque dubio dicere oportet quod ſicut mala deſideria in die iudicij appręhendet vindicta, ita & bona ſuam conſequentur retributionem. Hic autem intelligimus de bona vel mala voluntate tam bonorum quam malorũ hominũ interea dum viatores ſunt. Nam extra viam ſicut non eſt meritum, ita nec mala volũtas demeretur, nec bona mereri poteſt. Clauſa eſt ianua merendi, demerendique. Vnde nos nunquam aut ratam aut gratam habuim⁹ illorum ſententiam ſiue opinionem, qui aſſerere haud recuſarunt malam volũtatem quæ eſt in damnatis in qua perpetuo perſeuerãt, culpam eſſe, ſed per illam illos nihil demereri; nos tantum pænam eſſe credimus & non culpam. Extra namque hanc vitam licet voluntas complacere poſſit culpæ ſuę culpæ in quã tamen nouã contrahere vel comittere poſſe non exiſtimam⁹. Mereri etenim & demereri conditio viatorum eſt. Vnde ſicut bona voluntas in beatis non accumulat ſibi nouũ meritum: ita nec mala poſt hanc vitã comparat nouum demeritum. Denique obſeruet pius lector pietatem & benignitatem, miſericordiamque maiorem, quam Deus erga infãtes & pueros obſeruat, quæ multo præſtantior videtur eſſe illa qua vtitur erga adultos. Nam pueris reddit De⁹ bona pro malis hoc eſt gratiam pro iniuſtitia. Adultis autem vel mala pro malis, vt in reprobis videre eſt, vel bona pro bonis operibus ſicut patet in ꝓbis & bonis hominibus. Vt cunque faciat, ſemper tamẽ eſt Deus iuſtus ac rect⁹ Redditor & retributor. Poſtquam non pauca diximus de iudicibus, deque iuſto Dei iudicio, & denique de retributione reddenda ac repetenda à Deo tam bonis quam malis: ne noſtræ conſuetudinis videamur eſſe obliti, qua ſolemus adducere in medium alluſiones aliquot ad bonos éffōrmãdos mores: maloſque deſtruendos: par eſt vt vnã & alteram ex multis quæ diximus colligamus, diu enim eſt quod nullam fabricauimus; neq; temerè factum eſt. Nam cupiebamus primum abſoluere omnia illa quę cùm ad noſtrum, tum ad Dei iudicium ſpectare videbãtur. Quibus decurſis & abſolutis alluſiones apponere ſemper in animo fuit noſtro. Sit igitur è duabus prior iſta, quæ ad iudices dirigatur, illiſque ad memoriam reuocet, quæ ſunt neceſſaria ad bene, & rectè obeundã ſuam functionem.

Prima Alluſio. Qualęs debeant iudices eſſe (& ſi non per omnia) tamẽ bona ex parte illos edocuit Apoſtol⁹ quando dixit inexcuſabiles eſſe, quando ipſi tales ſunt, quales ij, quos ipſi iudicant, & in eiſdem criminibus verſantur. Et quomodo quoties intendunt

Marginalia: Matthęi. 25. — Prima alluſio

dunt in alienis vindicandis erratis, cõtra ſe ipſos ſententiam proferunt. In alios iudicabãt, ſemetipſos condemnare palam illis declarauit. Quod pudor maximus illis eſſe deberet, quem ſi ipſi pro nihilo ducunt, Eo quod exiſtimant ſe nullum eſſe ſubituros iudicium apud homines, ſed ſemetipſos fallunt. Cùm ſubire illos oporteat durius iudicium nempe Dei. A quo nemo euadere poteſt: Et in quo nulla eſt acceptio perſonarum. Nam ſecundum opera fiet tale iudiciũ, vbi etiam nullæ erunt preces, nulla ſuffragia: iudex inflexibilis tam amore quã odio. Conſcientia accuſabit quæ irrefragabilis teſtis eſt. Tandem nullus ad fugam patebit aditus. Sicque concluſit Apoſtolus redditurum eſſe Deum illis, & alijs quoque ſecundum Vniuſcuiuſque opera. Hæc & alia ſatis eſſe deberent iudicibus, quinimo & omnibus Chriſtianis, vt aperirent oculos ſuos & conſpicerent ſe intus & incure ſi effugere volũtiram Dei contra eos paratam. Memores ſint quod populo & cæteris alijs exemplo eſſe debẽt. Super eos omnis populus & maximè ſubditi eorum oculos ſuos habent. Et quę ipſos facere vident, ſibi impune licere exiſtimant, Vnicuique, o iudices reddite ſecundum opera illorum, nolite ob præces, munera, fauorem, vel amicitiam, à recto iuſtitię virgam flectere. Ne ſitis ſimules harundini piſcatoris, quæ paruos piſciculos ad ſe trahit, & magnos a mari non extrahit. Nolite pauperes homines à mari tantum peccatorum extrahere, & diuites oppleros peccatis inibi dimittere & diſſimulare. Ducite in altum & laxate iuſtitię rete, & educite magnos piſces, hoc eſt potentes, diuites, & illos qui comedunt piſciculos id eſt miſeros homines. Nolite imitari iudiciũ illud iniquiſſimum Pilati ſcilicet. qui liberato Barraba à patibulo quod digne meruerat, Chriſtum inſontem & innocentem ad crucem damnauit.

Ad Colloſ.

Simile.

Matt. 27.

Nec vos terreant voces illę, ſi hunc dimittis, nõ eris amicus Cæſaris. Nec illæ, crucifige, crucifige, & aliæ ſimiles quæ in iudicibus non rectis pauorem incutere ſolent. Boni indices ad has voces occluſas habere debent aures, quemadmodum ad munera manus. Sed quod iuſtum fuerit iuſtè iudicare. Maleficos ne patiamini viuere ſuper terram, & inſontem & innocentem ab iniquorum manibus eripite & liberate. Veſtræ etenim iſtæ ſunt partes. Sed ſuper omnia redacite ad memoriam quod vobis quoque paratum eſt iudicium, quod ne fiat abſque miſericordia, facite vos & in iudicando: ea vtimini, ne vos comprę hendat ſententia illa terribilis, quę ſic clamat. Iudicium fiet ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam Apprehẽdite ergo diſciplinam hanc nequando iraſcatur dominus, & pereatis de via iuſta.

Matth. 27.

Iacobi. 2.

Pſal. 2.

Secunda Alluſio. Non ſunt in ſequẽda malorum iudicum veſtigia. Sed ſi parere debeamus illorum ſententijs, cauere tamen debemus ab illorũ praua & mala vita. Iam Chriſtus nos admonuit dicens, quecunque dixerint vobis facite, ſecundum autem opera illorum nolite facere; Sic nos dicimꝰ quæ iudicauerint rectè iudices, facite ſecundũ opera illorũ nolite facere. Nemo cùm reprehẽditur cur hoc facis, Reſpondeat dicatque, ego facio quia etiam iſtud iudices faciunt. Incõgrua & inepta profecto eſt ratio dicta Si iudicem videris ſciphum veneni plenum bibentem, biberes ne tu? Et ſi illum conſpexeris è ſublimi loco ſe ſe precipitantem, imitaretis ne tu illum? cedo, quid faceres? iam videmus te reſpondentem atque dicentẽ, nequaquam: bene habet. Cur igitur in periculis & damnis animi cupis iudicũ fieri imitator, & in periculis corporis illos vehementer recuſas imitari & ſequi? Rurſus. Dicito nonne magis fugienda ſunt diſcrimina & pericula

Secunda Alluſio.

Matth. 23.

ricula animæ quam corporis? Si vides iudices bene functione ſua vtentes & rectè iudicantes, prauè tamen & malè viuentes, in altero Deum lauda, in altero vero temetipſum ſerua. Non ſis vt grues, quæ ſuum ducē perpetuo ſequuntur, quem ſi viderint ſe deijcientem vel in terram vel in mare ipſæ quoque mox ſe deijciunt, non reſpicientes loca in quæ ſe præcipitāt Vnde interdum incidunt in loca fætida, cænoſa & immunda. Sic tu ſi videris iudicem, qui dux eſt populi, in immunditijs atque peccatis inuolutum. Noli illū ſequi. Sed facito quod aues aſtutæ facere ſolent. Cum namque viderit illam quæ alias ducit in laqueo eſſe comprehenſam, omnes aliæ auolant & fugiunt: ſic eúm nos videmus iudices irretitos & in peccatorum laqueis fore captos, ab illis fugere debemus, ne ſimul cum illis irretiamur & in eodem capiamur laqueo. Quod ſi aliquando nos illaqueari contigerit, operam dem⁹ quo citiſſimè a laqueo liberemur, & cum Propheta dicam⁹, laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.

Simile,

Simile,

Pſalm. 23.

Textus.

His quidem qui ſecundum patiētiam boni operis, gloriam, & honorem, & in corruptionē quærentibus, vitam æternam.

PRoſequitur Apoſtolus ſuum inſtitutum quod aſſumpſerat, ſcilicet de iudicij diuini æquitate & veritate. Et quoniam res hæc importantiſſima erat hominum ſaluti: probè viſum eſt ei non ſolum in ſumma dicere, ſed minutatim etiam hoc voluit per tractare. Qua in re ſui moris nō eſt oblit⁹ Solet enim rem prius in ſumma dicere, & deinde per ſuas partes diſtribuere. Vnde cúm dixiſſet in vniuerſum quod Deus redditur⁹ erat vnicuique ſecundum opera eius: Nunc per partes explicat. Quæ ſint illa quæ redditurus eſt, & quibus. Et quoniam hui⁹ rei duæ erāt partes, altera quæ ad bonos pertinebat, & altera quæ ad malos: Proinde oſtendit quomodo De⁹ bonis & malis reddit ſecundum opera illorum. Auſpicatur autem prius à bonis: Non immeritò quidem. Quoniam licet dum viuerent, mundus illos non agnoſcens fecerit nouiſſimos tamen in recipienda ſuorum operū mercede ij nouiſſimi primi erūt in iudicio enim Deus prius bonis loquetur Curamque de eis habebit ſicut expreſſim Chriſtus teſtatur in Euāgelio, tūc dicet ijs qui a dextris eius erūt (iſti boni erunt) venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnū a conſtitutione mundi. Recepta ab his iam debita mercede, negotium malorum expediet Chriſtus, illos ad inferos mittēs. Imitatus ergo Paulus in hoc Chriſtum, primum docet quomodo De⁹ iuſtus iudex reddet bonis ſecundum opera ſua. Dicitque ſic: ijs qui quęrūt gloriam, honorem & incorruptionē per patientiam boni operis reddet, ſupple tu vitam æternam. Vnde certè hæc ſententia necēſt perplexa nec intricata, nec obſcura, ſed adeo clara vt à quouis intelligi poſſit. Quod ideo diximus; quia videmus hic aliquos fortè abſque cauſa, commotos in hunc locum, & in eius interpretem quem neſcimus an meritò de barbariſimo notarunt: profectō non tanta eſt hic neceſſitas vt conſulātur græci codices vt à quibuſdā exiſtimatur. Nam licet apud illos lectio videatur eſſe planior quam ſit hæc noſtra vulgata latina, non proinde tam durè arguendus venit auctor vulgatæ æditionis. Facili enim negotio ad clariorem intelligentiā reduci poteſt. Vnde non inficiamur verbis paucioribus & clarioribus hunc textum dari potuiſſe, vt ſi ſic interpres dixiſſet, reddet vnicuique ſecundum opera eorum, bonis vitam

Matt. 25.

vitam æternam, malis autem ſupplicium æternum. Noluit fortaſſis Apoſtolus in hunc modum loqui (non quod eum lateret) quod vel ex eo patet. Quoniam communiſſimus eſt & certiſſimus loquendi modus, & nulla intricatione inuolutus. Sed hac fortaſſis loquendi forma vſus eſt vt inſinuaret nobis ſacramentum quod in illis latebat verbis. At dices, quid miſterij latet in illis? Reſpondemus iſtud quidem, quia ſimul Apoſtolus voluit oſtendere mercedem & id per quod boni merentur illam. Et proinde ſic loquutus eſt. Sunt autem illa quibus boni ſibi merentur æternam vitã. Hæc inprimis, Patientia. Non nos præterit quoſdam eſſe qui legunt perſeuerantiam quorum lectio non eſt reprobãda. Siquidem ſcriptum reliquit Chriſtus Mathæi 24. Dicens, qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Et certum eſt vitam æternã non dari niſi illis qui in bono perſeuerarunt. Nõ enim ſatis eſt aliquando operari bonum, & poſtea ab eo deſiſtere: Sed in poſtremam vſque horam oportet in bono perſiſtere. Perſeuerantia enim eſt quæ coronat. Vnde ſcriptum eſt, agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia. Legunt ergo ſic aliqui. Sed ſi legamus per patiẽtiam, non erit incongrua intelligentia Nam is qui patiẽtiam habet, expectat & non recedit donec finẽ rei videat. Qui autem eſt impatiens vir, ſtatim tędio affectus ad aliud ſe conuertit, includit ergo patientia ipſam perſeuerantiam. Et vtraque abſque dubio neceſſaria eſt ad habendam vitam æternam. Sicut autor eſt ipſemet Apoſtolus ad Hebræos 10. Patientia (inquit) vobis neceſſaria eſt vt voluntatem Dei facientes reportetis promiſſionem.

Mat. 24.

Eccle. 4.

Hebræ. 10.

Cæterum cùm omnia fermè exemplaria latina habeant, per patientiam boni operis, nobis hanc lectionem ſequi magis placet. Nolumus enim ab ea recedere quoties eam ſuſtinere valemus. Porro diſcooperienda nobis eſt vis quæ latet in nomine patientia. Et ſi eam aperire cupimus, ex eius nominis Ethymologia fieri poteſt, Patiẽtia eſt malorum quædam tolerantia. Vnde patientia malum habet pro objecto & non bonum, ſecundum autẽ cauſam bonum reſpicit. Ipſum namque bonum opus eſt cauſa patientiæ quæ virtus eſt. Patientia in bono opere eſſe debet. Nam habere patientiam in malo opere nulla eſt virtus. Sed pati pro bono opere excellens virtus eſt, quando quis eam habet ſecundũ habitum, quando vero quis delectatur in eius actu, quia gaudet, eſt fructus ſicut dicitur de Apoſtolis quod ibant gaudentes a conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt &c. Hæc patiẽtia triſtitiam fugat. Hæc eſt quæ tolleat tribulationes. Quando vero quis triſtitiam habet, & patitur gratia finis mali is patientiam non habet, ſed potius duritiam. Denique vera patientia radix eſt & cuſtodia virtutum. Qui hanc habet & bonum operatur, perfectionem vitæ Chriſtianæ conſequetur in patria. Hæc virtus non erit eo modo quo eſt in via: Nam patientiæ in patria non erunt tolletare & ſuſtinere, quemadmodum contingit in via. In patria beatus fruetur bonis cõparatis per patientiam dum eſſet in via. Ex his patet quod ad comparandam vitam ęternam non ſatis eſt operari opera bona ſed oportet in his operationibus patientiam habere. Neque hæc doctrina quemquam moueat. Nam licet mundus eam non agnoſcat, Chriſtus tamen eam nobis dat dicens. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Mundo hęc Phyloſophia noua & inaudita videtur. Mundus fœlicitatem in voluptatibus, diuitijs, honoribus, & in aliis his ſimilibus homines beare putat, ſufferre & pati mala & tribulationes, ſummam reputat in fœlicitatem. Noſter autem Apoſtolus

D. Tho. 2. 2.

Luce. 21.

ſtolus coronam & palmam afflictis, patientibus beatitudinem promittit. Ad Roma. 5. Hincque fit vt ipſe glorietur in tribulationibus, agnoſcēs quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio ſpem vitæ ęternę. Per patientiam namque vir bonus probatur, ſicut aurum in fornace. Per hanc aufertur rubigo ab auro & argē to, & egreditur vas puriſſimum. Qui igitur repromiſſionem à Deo repromiſſam conſequi exoptat, is oportet vt complectatur patientiam & in ea perſeueret. Non eam à ſe excutiat ſi mala aliquādiu durare viderit. Sed in ea fixum pedem teneat & pręparet ſe ad laborem & luctamina. Volētibus enim benè operari, aduerſari ſolent. Mundus, Caro, & Dæmones. Sed fortiſ ſint animo & in verbis Chriſti conſolentur & animentur. Quibus ſuos Lucæ 21. conforrat dicens. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Patet igitur quomodo patiētia vna eſt earum rerum, quibus boni ſibi merentur æternam vitam. Verum cùm multi ſint qui patiuntur etiam ingentia mala & perſecutiones varias vel propter bona tēporalia tuenda, aut propter imperia comparanda, aut pro ſuis criminibus, quales ſunt adulteri, fures, & homicidæ. Nequis exiſtimaret iſtis quoque reddendam eſſe vitam æternam (cùm ſint etiam patientes) idcirco addidit Apoſtolus particularem illam patientiam *Boni operis*. Ac ſi diceret, nō alijs reddetur vita æterna niſi illis qui in bono opere vel pro bono opere patientes erunt. Neq; explicuit Apoſtolus quale eſſe debebat illud opus bonum. Nam multipharia ſunt opera bona. Et hinc eſt quod aliqui hoc opus bonum reſtringunt, modificantque ad certum opus. Vel vt melius dicamus aſſerunt Paulum loqui de patientia ſiue perſeuerantia certi operis. Quod quidē dicunt eſſe opus Euāgelij hoc eſt prædicationem Euangelij, quæ eſt cauſa, Quare inſurgunt

perſecutiones & tribulationes. Nā vt alibi dicit Apoſtol⁹, non omnes obediunt Euangelio: ſed quidam ei aduerſantur. Ad Roma. 10 Vnde concionatores gratia tanti operis boni ſufferunt mala, & perſeuerant in patientia, iuxta illud Dauidis, benè patientes erunt vt annuncient. Pſal. 91 Hoſtes enim & inimici Euāgelij, ſeminatoribus illius pro tanto bono mala retribuebant. Neque mirum. Nam ſi Chriſtus dicebat, retribuebant mihi mala pro bonis: Pſal. 34. nō eſt mirandum ſi præcones & prædicatores Euāgelij, Chriſti diſcipuli, à mundo pro tāto beneficio receperint mala. Non eſt ſeruus neq; eſſe debet maior domino ſuo. Ioan. 15. Mundus neſciebat quanti ponderis eſſet Euangelica virtus, quę ſalus erat omni credenti. Ad Rom. 1 Ne qu. penetrabat quanti ſit faciendum pati mala pro bonis. Eſt namq; iſtud noua doctrina, nouaq; Philoſophia. Quam abſcondit Deus à mundi ſapiētibus & reuelauit paruulis, hoc eſt humilibus. Hæc doctrina non legitur in ſchola Ariſtotelis vel Platonis, ſed in Gymnaſio Chriſti docetur. Ipſe namque eſt qui dicit. Beati eritis cùm vos oderint homines & perſecuti vos fuerint. Matthæi 5. Et ibidem, beati qui perſecutionem patiuntur: & alibi, ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequētur. Si odit vos mundus, & me priorem odio habuit. Ioan. 15. Et denique omnis qui occiderit vos, arbitrabitur ſe Deo obſequium præſtare. Ioan. 16. Iſtud igitur eſt opus bonum quo boni ſibi merētur vitam æternā, ſuſtinentes pro eo quoduis genus laborum & perſecutionū. Et fortè vt innuaret Apoſtolus ſe loqui de iſto opere, non dixit per patientiam bonorum operū in plurali, ſed boni operis in ſingulari. Tam enim ſingulare opus tamque excellens eſt prędicatio Euangelij, vt iurè & meritò quaſi per quandam antonomaſiam dici poſſit opus bonum. Pro hoc namque annunciando & plantādo multi ſanguinem ſuū fuderunt: imò ipſe Chriſtus

Ioan. 17. crucis mortem ſuſtinuit. Iſtud erat opus de quo ipſe dicebat. Pater opus conſumaui quod dediſti mihi. Poteſt etiam & hoc intelligi vt quidam volunt, de quocunque alio opere bono cuiusuis virtutis, dummodo ingratia fiat. Nã hîc Apoſtolus de opere meritorio ſermonem facit. Cui Deus reddet vitam æternam. Nam nedum qui patitur, pro Euangelio dignus eſt vita ęterna, verumetiam quicunque ſuffert pro bono opere virtutis, quæcunque illa ſit virtus, ſiue fides, ſiue caſtitas, ſiue iuſtitia &c. Quando enim Matt. 5. Chriſtus dixit, beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam, non loquebatur de iuſtitia vt ſpecialis virtus eſt, ſed pro generali, cuiꝰ nomine omnis virtus intelligitur. Neque refert quod Paulus in ſingulari dixerit boni operis. Sunt namque in ſacris litteris ſermones & orationes in ſingulari numero prolatæ, quæ ęquipollent & idẽ valent, ac ſi in plurali eſſent pronunciatæ, maximè quando indefinitè enuntiantur. Palam his verbis Apoſtolus iugulat inſipientes illos hæreticos qui eo dementiæ venerunt vt vili pendant opera, quæ hîc Paulus docet eſſe neceſſaria ad habendam vitam æternam, quando ipſe ex parte Dei promittit beatitudinem ijs, qui perſeuerauerint. Et ſecundum illos qui in hoc textu referunt illa tria ſcilicet gloriã, & honorem, & incorruptionem ad verbum reddet vltra vitam æternam per patientiam boni operis. Reddet Deus illa tria ſupradicta. Vnde adnotare debet acutus lector quanti faciat Apoſtolus perſeuerantiam in bono ſiue patientiam vt doceat illam præter vitam æternam dignam eſſe gloria, honore, & incorruptione. Quod fortaſſis adiunxit præmio vitæ æternæ, vt magis animaret Romanos ad perſeuerantiam boni operis. Ipſi nam que oppidò cupidi erant gloriæ, honoris, & immortalitatis nominis. Vnde ſi ſic legamus hunc textum, hæc tria nempe gloria, honor, & incorruptio in alia vita expectãda ſunt & nõ in iſta. Qui enim perſeuerant in bono opere, majus præmium habent, ſi hęc tria recipiant in alia vita, quam in iſta. Gloria quippe, honor & immortalitas multo excellentiores ſunt in patria quam in via. Si autem intelligamus hæc de gloria, honore, immortalitate nominis, quę bonis & ſtudioſis viris dari ſolent in præſenti vita, tunc mox inſurgit ſcrupulus. Qui talis eſt Chriſtus prohibuit facientibus bona opera ne quærerent gloriam & honorem. Hæc quæ tam verbo quam opere docuit eſſe fugienda. Quomodo igitur Apoſtolus Romanis promittebat gloriam & honorem? Ad hoc reſpondere poſſemus quod gloria quæ eſt caduca & vana in hoc mundo, hęc eſt quam Chriſtus prohibuit, non autem illa, quæ conſequitur ipſam virtutem in præſenti vita. Vnde honor etiam à Philoſopho exiſtimatus eſt prĕmium virtutis. Tametſi reuera nõ ſit. Nam virtus præſtãtior eſt, ipſa gloria & honore. Cæterum cum iſtæ duę res in magno prætio habeantur & cũ ctis alijs rebus anteponãtur: non recuſauit Apoſtolus honorem & gloriam inter prĕmia virtutis reponere. Neq. etiam ſecundum legem euangelicam nos qui perfectius ſumus edocti: dicimus appetitum gloriæ, & honoris fore damnatum, niſi illa gloria ſit inanis & vana. Vanum enim & inane rectæ rationi diſſona ſunt. Si autem ſit appetitus humanæ gloriæ & non vanæ: hic non eſt malus (vt theologi rectè autumant). Sicut enim cupido & deſiderium aliorum bonorum humanorum non eſt malum, vt cupere diuitias, agros, aurum, argentum, & ſimilia bona humana, cur non erit licitum quærere honorem & gloriam, quæ inter humana bona non infimum tenent locum? Si quis tamen plus iuſto honorem & gloriam ęſtimaret, eam vanam redderet. Mundi autem gloria non

ria nō plus fieri debet & æſtimari quã tranſitorium & momentaneum quid piam. Gloria etenim huius ſeculi tranſitoria eſt vt alia mundana bona. Sed reuera non eſt in his morandū. Nam Apoſtolus non intendebat loqui de hac gloria vel de honore quem comparant ex virtutibus homines in hoc mūdo. Non proponit Romanis hãc gloriam, aut hunc honorem, ſed illum qui beatis in paradiſo datur. De
Pſal. 8. quibus dicit Prophera, gloria & honore coronaſti eum domine. Honorem quoque beati magnum habebūt Nam de illis cecinit Propheta dicens:
Pſalm. 138. Nimis honorati ſunt amici tui Deus: Honorabitur quiſq; pro ſuis meritis & abſque æmulatione: hic in via non promeritis honorum & dignitatum diſtributio. Imò quod multo deterius eſt, dignis denegatur & indignis conceditur. Illic de cœlicolis quò quiſq; erit ſanctior, tantò erit honoratior. Et ſic Apoſtol[9] nullam occaſionem Romanis dedit ardentius ambiendi vanam gloriam & vanos honoris humani titulos: etiam ſi non ignoraſſet ipſe quod Romani erant cupidiſſimi honoris quoniã non incitauit & prouocauit per hæc verba ad inanes, futiles, & caducos honores: imò eius animus erat per hæc verba auocare illos à vanis mundi honorib[9] & gloria, & excitare illos per bona opera ad veram gloriam & glorioſum honorem, quę ſunt in vita æterna, calcatis prius friuolis & tranſitorijs & citò perituris honoribus. Cæterū lector acute non exiſtimes gloriam hoc loco æquiparari cum honore. Non enim in idem veniunt. Nam quorum rationes ſunt diuerſæ, & ipſa non ſunt eadem. At
D. Ambro. ſi beato Ambroſio fidem damus gloria notitia eſt non obſcura ſed clara cum laude: honor autem teſtimoniū excellētię ſtudioſi hominis. Hoc etiã diſcriminis eſt quod gloria in glorioſo eſt: honor autē Philoſopho teſte magis in honorante quam in honorato dicitur eſſe. Quod verum eſſe tantum exiſtimamus in humanis honoribus. Nam quãdo nos honoramus viros glorioſos qui cœlorum ſunt incolæ, honor iſte magis nobis videtur eſſe in honoratis, quam in honorantibus. ſed iam rogas nos vt dicamus quandiu hæc gloria & hic honor durare debent. Audi Paulum huic interrogationi tacitæ reſpondentem, cum adiunxit iſtis duabus rebus incorruptionem, quaſi dicat hæc ſunt incorruptibilia & vt alij volunt immortalia Quæ enim talia ſunt, in æternum durant. Nam licet quod ſeminatum fuit mortale & corruptibile eſſet: reſurget tamen inquit Paulus immortale & incorruptibile. Vndè palam aperitur differentia inter gloriam & honorem Quem poſſidēt homines in hoc mūdo, & illum quem Paulus proponit Romanis: Nam illa duo videlicet gloria & honor in mundo a multis denigrari poſſunt: audemus dicere & omnino aboleri. Nonne oculis noſtris vidimus pleroſque honoratos & a mundo æſtimatos & ſuper exaltatos (& mox fortuna faciem ſuam vertente) in tantam cōfuſionem & opprobriū verſos, vt nemo illos videre dignaretur? Quis vidit illum Nabuchodonoſorem vt pro Deo coli vellet? Quis Danielis. 3. & 4.
inquam poſtea vidit illum tanquam bouem fœnum comedentem? Heus vbi eſt gloria tua? Quo abijt honor tuus? euanuit. Homo cūm in honore eſſet, nō intellexit, cōparat[9] eſt iumētis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Pſal. 48.
Nulla igitur mundi gloria, nullus quę honor perpetuo durãt. Sed multis diſcriminibus & periculis expoſita ſunt. Quę ſi enarrare vellemus, longum ſermonem facere opus eſſet. Quod ſi dum viuerent eorum poſſeſſores ab iſtis periculis euaſerūt, & ſeruati fuerunt: At illis mortuis & ipſa
Pſal. 9. quoq; vna cum illis moriuntur. Perijt memoria, gloria & honor cum ſonitu Verum gloria & honor quē Apoſtolus

ſtolus promittit & Romanis proponit per perſeuerantiam boni operis quærentibus vitam æternam hoc eſt oprantibus illam: hæc perdurāt etiam poſt mortem. Nam gloria & honor tales, immortales ſunt, & nunquam habituri finem. Hæc eſt illa gloria de
Ad Rom. 8. qua Paulus dixit alibi: quod nec tribulatio, nec anguſtia, nec famès, nec nuditas, nec gladius, neq; vlla creatura, ab ijs qui habent ſeparare poteſt, vel aliquid illis detrimenti præſtare. Præterea hic Pauli locus confundit nouos iſtos Luteranos, qui detrahunt operibus noſtris dicētes in ſe hoc ſequi ſacras ſcripturas quæ quātū extollunt gratiam Dei tantum deprimunt opera humana. Nā pan no mulieris menſtruatæ comparant illa, vt ex Prophetis vnus locupletiſſimus eſt teſtis, ſed in caput ſuum mentiuntur impoſtores iſti, qui falſiſſimè iſtud imponunt diuinis ſcripturis. Nam licet in vno veri ſint, videlicet in eo quod dicunt ſcripturam ſacram appri mè laudare & extollere Dei gratiam: tamen in alio mendaces ſunt, vt qui dicant ſcripturam detrahere noſtris bonis operibus. Dicant nobis iſti. Eſt
Prouer. 31. ne detractio illa operum, quam ſapiens dicit de muliere forti, laudent
Matth. 26. eam in portis opera eius? Et quando Chriſtus dixit de Magdalena quid mo leſti eſtis huic mulieri? Bonum enim opus operata eſt in me? Et eſt ne de-
2. Petri 1. tractio quod Petrus prædicauit dicēs, ſatagite certam veſtram facere vocationem per bona opera? Et Paulus;
2. Corin. 9. vt abundetis (inquit) in omne opus
Eccle. 9. bonum. Et rurſus Eccleſiaſtes. Bibe inquit vinum tuū cum gaudio: quia Deo placent opera tua. Et plura alia quæ breuitatis gratia tacemus. Cædo in his detrahit ne ſcriptura ſacra operibus? Quis non videt horum hominum cæcitatē? Tantum abeſt vt ſcripturæ ſacræ iſtud faciant, vt ipſę non in vno loco ſed in multis nobis ſpem vitæ æternæ & eiuſdem confidentiam per bona opera porrigant & augeant Cæterum vt ab hoc textu nos expediamus, illud verbum ſilentio pertranſire haud debemus, nimirum verbum. *Quærunt*. per iſtud quoque Paulus exibilat & deſtruit errorem alium quo inuoluti manēt, Luterus & ſui ſequaces. Aiunt namque nō eſſe nobis fas: quando operamur per opera noſtra intēdere præmium aliquod maximè vitam æternam. Sed vnde hanc a nobis auferre audent facultatem? Non
ne Abrahā Deo dixit, Domine quid dabis mihi? Quod licet quærere, non ne & prætendere? Si a Chriſto facta eſt nobis facultas, primo quærendi regnum Dei, nonne optandi & intendendi? Quis quærit quod non intendit? Qui currit an non poteſt prætendere brauium? Et qui plantat vineam non ne licet ei prætendere vinum guſtare de illa? Et qui arat, arat in ſpe. Inſurgis dicens, Paulus dicit omnia in gloriam Dei eſſe facienda. Quis inficiatur? Idipſum & nos dicimus vt ante omnia gloria Dei præ oculis habeatur. Verum cùm hæc gloria Dei parum aut quaſi nihil differat a bono noſtro. Cúm bonum noſtrum cupimus & ad iſtud anhelam⁹, nihil aliud volumus niſi gloriam Dei: Et illam primum ob noſtros ponimus oculos Et de his hactenus; audiamus nunc quæ & qualis erit malorum retributio, Quam his que ſequuntur verbis declarat Apoſtolus dicens. Gene. 15.

Sequitur.

His autem qui ſunt ex contentione, qui non aquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio.

Docet hic Apoſtolus veritatem iudicij Dei quomodo ſe habeat erga multos, quorum gratia præcipuè Deus inſtituit eſſe futurum. Nam licet

cet in retributione bonorũ operũ ap
pareat recta iudicij ratio : tamẽ magis
videtur illucere in malorũ punitione
Quod viſus eſt inſinuare Dauid pſal.
Pſalm, 149. 149. dicẽs. Ad faciẽdã vindictã ĩ natio
nib⁹, ad alligãdos reges eorũ in com
pedibus, & nobiles eorum in mani-
cis ferreis. Et ſtatim ſubiunxit, vt fa-
ciant in eis iudicium cõſcriptum glo
ria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Et
explicatius idipſum Chriſtus in Euan
Ioan, 3. gelio Ioannis. In hoc autem eſt iudi-
cium: quia lux venit in mundum &
dilexerunt homines magis tenebras
quam lucem. Erant enim opera eorũ
mala. Eſt enim iudicium Dei ſicut &
Analogia. lex, cuius duę ſunt partes, & altera eſt
malis pœnas infligere. Tamen in hac
parte magis videtur legis vis oſtendi,
quã in altera: Ex eo potiſſimè, quod
cùm mali plures ſint, quam boni, ma
gis mandatur executioni in puniẽdo,
quam in præmiãdo; ſic etiam iudicij
Dei duo ſunt officia, alterũ eſt retri-
buere bonis, alterũ malis. Et cũ (ſicut
dicebamus) maior ſit malorũ nume-
rus quã bonorum; Proinde plus elu-
ceſcit & oſtẽditur rectitudo, & æqui-
tas iudicij Dei in malorũ animaduer-
ſione quam in bonorum retributio-
ne. Veruntamen videamus quib⁹ co
lorib⁹ malorũ pœnas depingit Paul⁹,
His inquit qui ſunt ex contentione. &c.
Mirum forè videbitur alicui quam
ob rem exorſus ſit Apoſtolus à con-
tentione; cùm contẽtio non ſit ſum
mũ malorũ. Aliqua .n. ſunt deterio-
ra & grauiora mala, vt pote Dei o-
diũ, blaſphemia, & idolatria, & alia ſi
milia. Cùm igĩ maiores peccatores
ſint blaſphemi, idolatræ & qui Deũ
odio habẽt, quã ſint cõtẽtioſi hoĩes,
quare non dixit in illos paratam eſſe
iram & indignationẽ? Reſpõſio. Nõ
eſt exiſtimãdum, hoc eſſe factũ abſq;
ratione. Et proinde eam hu⁹ rei cau
ſã nos eſſe putam⁹ vt primò verbo e-
gregiè feriret Iudęos & gẽtiles quoq;
ſiquidẽ prima radix diſcordiæ, quæ
erat inter eos ex contẽtionẽ oriebatũ
alijs aſſerẽtibus legẽ Moÿſi in ſuo ro-
bore & vigore perſiſtere, alijs autẽm
contra negãtibus dicẽtibuſq; nõ eſſe
cõfidendum in lege, neq; eius cere-
monijs, ſed collocãdã eſſe fiduciam
in libero arbitrio & philoſophico ne
gotio. De quo gẽtes maximè ſe extol
lebãt, quo noĩe dedignabãtur & aſ-
pernabantur fratres ſuos Iudęos. Ex
iſtis tam varijs ſectis & factionibus o-
riebãtur cõtentiones, dum quiſq; il-
lorũ ſuas partes tueri volebat & pręua-
lere. Et ideo vocat eos Apoſtolus
ex contẽtione hoc eſt hoĩes conten-
tioſſos. Accedit huc quòd contentio
quæ eſt modeſta & modum habet,
licet non ſit grande malum, ſed illa
quæ ſit contra veritatem Euangelicã
eſt vicioſa & per quã nociua. Quo-
modo .n. ea, quæ ſunt fidei & Euan
gelicæ veritatis, poterunt in illis inſe-
ri & imprimi; qui contentioſe eam
recipiunt? quomodo recipiet ea quę
ſunt fidei, qui captiuare nõ vult ſuũ
intellectum in obſequiũ Xpi & fidei,
ſed cõtendere? Quomodo proficiet
in Euangelio is, qui pertinaciter &
mordicus vult ſuum errorum defen-
dere & tueri? Sicut igitur primus adi
tus ad vitam beatam eſt fidei obe-
dientia (oportet namque accedentẽ
ad Deum credere) ſic primus obex
eſt contentio, quæ per multum no-
cet habentibus eam. A qua nos dig-
netur liberare ille qui eſt benedic-
tus in ſecula. Secunda conditio malo
rum eſt nõ acquieſcere veritati. Hæc
proxima videtur ſequi ex prima nem
pe cõtẽtione. Siquidẽ hæc eſt natura
& cõditio hominis contẽtioſi vt etiã
cognita veritate, non acquieſcat.
Sed ſemper quærat cauillos ad contẽ
dẽdum. Non .n. vult collũ ſuum ſub-
mittere. Sed perpetuò recalcitrat.
Credunt autem iniquitati. Hæc eſt ter-
tia malorũ conditio p quã deſcribit il
los Apoſt. Credere autem iniquitati
non eſt aliud, quam iniuſtitiæ obedi-

re. Quod liquido conſtat opus eſſe prauum & iniuſtum. Iſtæ ſunt tres cõditiones manifeſtæ operis mali. Et quoniã malũ opus ex ſingulis defectibus cõtingere poteſt horũ quod libet trium ſufficiẽs erat ad oſtẽdendã operis maliciã. Veruntamẽ vt manifeſtius malorũ culpa aperiatur, tria illa appo nere placuit noſtro Apoſtolo. Audita ergo iam malorũ culpa & malitia: audiamus, videamuſq́; quã mercedẽ pro ea mali ſint recepturi Vnde mox Apoſtol⁹ eam nobis proponit dicẽs. *Ira & indignatio. &c.* Vt hic textus clarum nobis aperiat ſenſum non eſt referendus ad verbum illud ſuperius *Reddet*. Barbatiſmus quippe eſſet & incongrua locutio niſi ad paſſiuã vocem verteretur, & ſic diceretur, ijs, qui ſunt ex contẽtione & nõ acquieſcunt veritati, reddetur ira & indignatio. Et ſic ſenſus eſſet congruus & clarus. Verũ quia Apoſtol⁹ pænas paratas malis non explicauit per caſum accuſatiuũ, ſed eas mutare voluit in nominatiuum, fortè in hac mutatione aliquid myſterij inſinuare voluit Alio qui non erat neceſſitas mutãdi loquẽdi modum. Putare aũt hoc factũ eſſe ex imperitia Grãmatices delirũ eſſet & vanum. Quis .n. crederet Paulum latuiſſe ꝙ Grãmaticuli & pueri ſciunt? Non eſt certè hoc ex ignorãtia grammatices factũ. Dices cur igitur factum eſt? Dicũt aliqui ideo Apoſtolum caſum variaſſe hic vt denotaret differẽtiã, quæ eſt inter redditionẽ bonorũ & malorum, quod illa eſt a Deo, per quem reddũtur bonis honor, gloria, & vita æterna. Ea autem quæ eueniũt malis inquiunt non dari a Deo, ſed eueniunt ex malis & prauis ſuis operibus. Et ideo dicunt ꝙ Paulus protulit gloriam, honorẽ, & vitam æternam per accuſatiuum caſum. Iram autem & indignationẽ, per nominatiuum. Hæc ſanè intelligenda veniunt. Nam bifariam intelligi poſſunt non dari ea quæ infligunẽ malis. Primò ab eo tanquam a cauſa. Et ſic dici poſſunt non eſſe a Deo, Siquidẽ De⁹ nunquã fuit cauſa ꝙ malis redderentur iſtæ pœnæ. Sed illorũ culpa factum eſt. Perditio namq; illorũ ex ipſis met euenit, iuxta illud. Perditio tua Iſrael ex te. Secundò modo intelligi poteſt pœnas malorũ a Deo venire tanquã ab infligente. Et ſic eſt certũ a Deo dari. Quis enim negabit nõ dari a iudice pœnas in quas rei & mali condemnantur? Si Deus eſt iudex bonorũ & malorum, quid vetat quo minus dicam⁹ a Deo dari illa ſupplicia quæ mali patiuntur pro ſuis delictis? Cùm .n. De⁹ ſit cauſa mali pęnę, etiã effectrix iuxta illud, non eſt malũ quod nõ fecerit Dominus: Non debet male audire ſi dicamus Deũ reddere malis indignationem, tribulationẽ & anguſtiã. Nam per hoc nõ colligiẽ rectè Deum fuiſſe cauſã vel ꝙ ipſi meruerint, vel quod recipiant, ſed hęc ex propria culpa proueniũt, tametſi De⁹ ſecundũ ſuã iuſtitiã ſit illarũ largitor. Ex iſtis facilè colligiẽ quã impia ſit illorũ ſententia vel ſi mauis error, qui dicunt Deum creaſſe aliquos hoĩes vt haberet quos puniret: quoniã neminẽ punit Deus niſi eum quẽ propria culpa fecit reũ & dignũ animaduerſione. Aliter .n. non redderet cuiq; ſecũdũ opera ſua, ſed ꝑ ſua volũtate. Ad propoſitũ igiẽ noſtrũ reuertẽtes, arbitramur (niſi fallimur) nõ alia de cauſa Paulũ variaſſe hoc loco caſum, niſi gratia copiæ dicendi. Qui .n. eloquentia & arte eloquẽdi pollẽt, varijs modis eam oſtendunt & paſſim diuerſa vtũtur oratione, delectandi gratia. Sicque feciſſe hic Apoſtolum credere facile eſt. Vnde quando loquebatur de mercede bonorũ, vſus eſt verbo reddet. Nunc autem quãdo loquitur de malorum ſupplicijs non dicit reddet, nõ quod timeret vti verbo illo. Sed quia alio vti voluit vt oratio non videretur eadem, ſed diuerſa phraſis: & vt magis confirmetur Apoſtolum non intendiſſe

Oſee. 13.

Amos. 3.

intendiſſe hic illam differētiamiam dictā per caſuum variationē adducitur id ꝙ inferi⁹ dicet Apoſt. cū ſimul loquet̄ de bonis & malis. De quib⁹ in hūc modū loquit̄: ſcilicet. Tribulatio & anguſtia ī omnē aīam operātis malum: gloria autē & honor, & pax oī operāti bonum. Hic iam vides acutè lector manifeſtò Apoſtolū loqui de vtriſq; per eūdē caſum ſcilicet nominatiuū. Nec eſt credibile tā cito Paulum fuiſſe oblitū iſtius differētię. Quare dicere poſſum⁹ illā caſuū variationē duntaxat facere ad copiam dicēdi. Niſi fortè aliquid altius dicere vellemus in hac mutatione latere videlicet quod Paulus inſinuet illā differētiam quā aliqui theologorum affirmant inter prædeſtinationē & reprobationē, dicētes illius nullā eſſe cauſam præter ſolam Dei voluntatē: Reprobationis autē eſſe aliquā. Et ideo Paulū dixiſſe vitā æternā reddēdam eſſe per ipſum Deū: pęnas aūt malis inſligēdas nō dari a Deo, ſed conſequi malorū opera & facta. Sed nec hęc differētia videtur eſſe ſufficiens, quoniā ſicut datur cauſa effect⁹ reprobationis, ita & prędeſtinationis. Sicut n. demerita ſunt cauſę punitionis malorū, ita merita ſūt cauſæ pręmiationis bonorū. Gloriā & vita æterna effectus ſunt prædeſtinationis, & cauſam habere poſſunt maximè meritoriā, merita noſtra & ſi nō vt noſtra ſunt: tamen quatenus gratia ſunt ornata vitā æternā merentur. Et ideo par videtur eſſe ratio de prędeſtinatione ac reprobatione quātum ad hoc ſpectat. Veruntamē ſi quis vellet aliā ſequi ſentētiā, cū illo nos nō contenderem⁹. Hæc n. dixim⁹ ſaluo ſemper peritorū iudicio. Dicit ergo Paul⁹ primùm ꝙ malis cōtingere debet futura ira, non talis qualis noſtra eſt. Iam n. in confeſſo eſt apud oēs iram Dei nō eſſe veluti noſtrā, quæ nos aliqua affectione ſiue paſſione affligit. Sed irā in Deo eſſe aſſerimus eo ꝙ habeat ſe per modū irati hominis, cuius conditio eſt intēdere vindictæ, & punire illū in quē eſt iratus. Sic ira Dei nihil aliud eſt quam iuſtitia punitiua, quā executioni mandat De⁹ p tribulationē & anguſtiā. Sed dices tribulatio & anguſtia ſūt pęnę corporales; Quomodo ergo poterūt agere in aīas malorū? Reſpōdem⁹ pęnas alterius vitæ exacte & perfectiſſimè nō eſſe nobis notas, Nā & de ipſo igne in quē dixit Xp̄s mittendos eſſe maledictos, an ſit corpore⁹ necne, varię fuerūt doctorū opiniones. Et de quibuſdā cōſtare videt̄ nō eſſe pęnas corporales ſicut de fletibus & corriſionibus & alijs huiuſmodi. Et ſic etiā dubitari poteſt de tribulatione & anguſtia. Nos ſalua ſemp matris Eccleſię cenſura, cui ortodoxi oēs parere debent in oībus & per omnia, exiſtimamus hæc dicta eſſe per ſimilitudinē quandā, ita ꝙ Paulus aſſerat ita cruciādas eſſe malorū animas ſicut illi qui ſunt in præſſura & anguſtia, non tamē quo ad æqualitatē cruciatus. Nullus n. eſt in hac via cruciatus qui poſſit ęquari illi. Sed in hoc ſit ſimilitudo ꝙ ſicut is qui eſt ī anguſtia nō valet inuenire remediū; anguſtiæ ſunt mihi vndiq; & quid eligā ignoro: ſic mali in ſuis pęnis erūt ita anguſtiati vt nō ſperent ſe poſſe habere remediū. Ita namq; dictū eſt auaro illi diuiti, magnū chaos eſt inter vos & nos. Et hęc perquā grādis pęna eſt & afflictio malis, videre ſe nullū habere refugij locū, nec ſperare remedium. Optabūt mori, & mors fugiet ab eis: adde tu iſtis ſimilitudinē eſſe ī hoc, ꝙ ſicut corporalis anguſtia, & tribulatio eſt cruciat⁹ ſine cōſūptione. Anguſtia n. & tribulatio cruciāt & nō cōſumūt ſic tribulatio & anguſtia malorū nō cōſumēt eorū aīas quę incorruptibiles ſūt nec etiā corpora quę tametſi ſuapte natura expoſita eſſēt corruptioni: tamē vt ī æternū pati poſſiut, à corruptione preſeruata erūt Deo ſic volēte, & ſuis exigentibus demeritis. Cęterū circa hęc quatuor ſ. ira, indignatio,

Matth. 25.

Corporeus eſt & eiuſdē ſpeciei cū noſtro igne, plus tamē potēs quā noſter.

Danielis. 13.

Lucæ 16.

Apoca. 9.

tribulatio, & anguſtia. Quę deſignentur breuibus oſtendere debemus.
Matth. 25. Per iram pœna ſenſus deſignatur, quę gemina eſt, ſcilicet interna & externa Cruciabitur ſiquidem mali anim⁹ ab igne qui ab extrinſeco puniet eũ. Ille quidẽ de quo Chriſtus dixit, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius, per quos non incongruè malos homines intelligere poſſumus qui ſunt diaboli angeli. Angelus.n. nuncius interpretatur. Sic.n. diabolus mittit aliquãdo ſuos angelos ad perpetrãda mala. Hęc erit externa pœna. Nec iſtud nouum & admirabile videri debet humanę ſapiẽtiæ Philoſophis. Nam licet ipſi intelligere nequeant quomodo corporeum agere poſſit in ſpiritũ, iſtud tamen pro indubitato habemus. Adiuuante tamẽ diuina virtute, ſine qua fieri nequiret. Quod ne omnino alicui videatimpoſſibile, ad hoc credẽdũ manu duci poteſt ſi attẽtè conſideret ꝙ dum viuim⁹ percuſſo corpore,
Eſaie 66. verè animus affligitur & punitur. Altera pœna interna iſta grauior erit. Cruciabitur quippe remorſu proprię conſcientiæ, qui corrodet ipſum ſpiritũ; & hoc elegãter denotatum eſt quãdo per Spiritũ ſanctũ dictũ eſt, vermis eorum nõ morietur, & ignis nõ extinguetur. En duas illas pœnas nominẽ iræ deſignatas. *Indignatio.* Duo ſunt inter alia hoĩs indignati pręcipua ſigna & indicia, alterũ eſt dedignatio erga illũ in quẽ eſt indignatus, quę indignatio oſtendiẽ per hoc ꝙ indignatus dedignatẽ videre illũ contra quẽ indignatio nẽ habet. Secũdũ ſignũ eſt proijcere & abigere, atq; ablegare illũ à ſua pręſentia & cõſpectu. Et hęc pœna grauiſſima erit malis: eſt namq; pœna quę à theologis appellatur damni, qua plus cruciabũtur mali quã per pœnã ſenſus. *Tribulatio.* Iſta malos pũget vndique ſiue ſurſũ ſiue deorſũ, ſiue a dextris ſiue a ſiniſtris, ille ignis acutiſſim⁹ & acerrim⁹ cruciabit illorũ corpora. *Anguſtia.* Hæc nimia preſſuram denotat, qua corpora damnatorũ premẽt & cõpreſſa manebũt. ita vt maiori preſſura coanguſtari nequeãt. Hæc quatuor oĩa genera tormẽtorũ quibus affligent mali ĩ die iudicij deſignãt. Quẽadmodũ illa, gloria, honor, incorruptio, & vita æterna, deſignabãt oĩa pręmia quæ Deus redditurus eſt ipſis bonis. Põdera ſyncerè lector Pauli artificiũ, qui omiſſis multis alijs malorũ pœnis, tribulationẽ cõiungit cũ anguſtia. Eſt namq; (vt ante nos incępit conſiderare doctiſſimus Origenes) tribulatio quędã quæ ſe cernitur ab anguſtia & eſt alia quæ annexam habet perpetuo anguſtiã. Tribulatio ſiquidem bonorũ anguſtiæ expers eſt. Hęc patientiã operatur. Malorũ autẽ tribulatio tribulationẽ & anguſtiã. Neq; mirum nam tribulatio quãdo inuadit iuſtum & bonum dilatat & amplificat cor illius; quãdo vero cõprehẽdit malum cõſtringit & coartat cor illius. Vnde Apoſtolus alibi dicebat tribulationẽ patimur ſed nõ anguſtiamur. Cur nõ Apoſtole? quoniã ſcimus abũdare & penuriã pati, ſum⁹ quaſi triſtes ſẽper autẽ gaudẽtes. Cũ infirmamur, fortiores ſumus, maledicimur & benedicimus, perſecutionem patimur & gaudem⁹. Ecce quomodo eſt latum cor Apoſtoli in ſuis tribulationibus. At mal⁹ mox vt accedit ad eum vel modica tribulatio commouetur, perturbatur & anguſtiatur. Neq; citra cauſam. Nã licet peccatorũ via lata ſit, quę ducit illos ad perditionẽ: tamẽ timor pœnę, & pauor viſionis, Eorũ animos coartat & cõquaſſat, cõprimitq; Vnde mali ſi non habẽt cor cõtritũ habẽt tamẽ cõſtrictũ & anguſtiatũ. Quę quęſo maior anguſtia eſſe poteſt quã cõſcientia mala? Sicut.n. bona dilatat & hylarat, ita mala coartat & cõſtringit. Vidẽt namq; mali vndiq; mala & pericula ex parte vna & ex alia ſe deſtitutos eſſe cõſilio oĩ & fauore. Boni aũt etiã ſi ingruat perſecutionũ & tribulationũ in eos cumul⁹, nõ anguſtiãtur quoniam nõ vident ſe ſpoliatos conſilio, fauore, preſidio & adiutorio diuino.

Et

Et hinc fit vt anim' & cor hominis ha
bẽtis conſciẽtiã bonã nõ poſſint con
ſtringi à preſſuris & tribulationib' quã
do vero homo non habet aliquẽ qui
adiuuet eſtq; in vaſus tribulatione ni-
hil mirũ ſi anguſtiatᷓ. Tribulatio proxi
ma eſt clamabat Propheta rex & non
eſt qui adiuuet. Cũ igitur mali ĩ tribu-
lationib' poſiti, Neq; à Deo, Nam di
gni nõ ſunt, neq; a mũdo qui illos fe-
fellit, neq; a carne, que illos relinquit
neq; etiã à Demone qui illos deluſit
iuuentur. Tandem cùm a neĩe iuuari
poſſint quaſi deſperãtes nõ contriſta
ri & anguſtiari nõ poſſunt. Et licet dũ
hic viuerẽt fortaſſis adiutores inuene
rũt ſibi ſimiles. Verũtamẽ in die recti
iudicij Dei neq; a bonis neq; a malis
iuuari poterũt. Quare tunc apprehẽ-
det illos ingentiſſima anguſtia.

Sequitur.

In omnem animã ope rantis malum Iudęi primũ & Græci.

POſt quã Apoſtolus declarauit quo
modo De' reddet ſecundũ opera
bona & mala. In qua redditione oſtẽ
ſum eſt verũ & rectum eſſe Dei iudi-
ciũ. nunc rurſus perſeuerat oſtẽdere
veritatẽ eiuſdẽ iudicij quãtum attinet
ad perſonas iudicãdas. Et primò qui-
dem quo ad malos dicit. In omnem
animã operantis malũ hoc eſt in om-
nẽ hominẽ qui operatur malũ. Nõ.n.
infrequens eſt in ſcriptura ſacra ani-
mam ſumi ꝓ toto homine. Sicut pa-
Gene, 17. tet ĩn illo loco & in multis alijs anima
quæ non fuerit circunciſa peribit de
populo ſuo. Certum eſt circunciſio-
nem non fieri in aĩa, quæ ſpiritus eſt
ſed in altera parte quæ caro dicitur.
Quæ etiam pro toto homine vſurpa-
ri ſolet vt palam nos docet locus ille
Ioan, 1. Ioannis 1. Verbum caro factum eſt i.
verbum homo factum eſt. Hęc nam
que figura paſſim reperitur in ſacra
Biblia. Sic Paulus hic nomine animæ
totum hominem intelligere voluit.
Verum non ſumus neſcij eſſe quoſdã
ſanctitate & doctrina pollentes qui aſ
ſerunt ideo factam eſſe mentionẽ de
anima, quod malorum pæna & vltio
primario & principaliter in aĩa verſe-
tur. Quemadmodũ inquiũt bonorũ
gloria potiſſimê poſita eſt in anima:
ita & malorũ pæna. Nam ad perfectã
gloriã & beatitudinẽ quantum attinet
ad id quod eſt de eſſentia beatitudinis
corpus nõ exigitur: quoniã intellect'
non eget corpore ad videndũ diuinã
eſſentiam. Nec perfectius videtur ab
anima in corpore quam ſine eo. Et
ideo gloria principaliter dicitur eſſe
in anima a qua deriuatur in corpus:
ſic etiam dicunt pænas deriuari ab ip-
ſis animab' ad corpora malorum ex
quibus etiam prouenit vt corpora re-
proborũ reſurgant paſſibilia vt ſimul
cum animabus patiantur. Sunt tamẽ
alij qui volunt Apoſtolũ dixiſſe ani-
mã vt inſinuaret etiam malos luere cõ
dignas pænas ante reſurrectionẽ cor-
porũ. Vnde exploditur error illorũ
qui falſiſſimè exiſtimarunt malos tan
tum paſſuros pænas in animabus non
etiã in corporibus. A quo errore lon
giſſimè fuit Pauli mens in hoc loco;
ſed ideo de anima mentionem fecit
vt inſinuaret quod mali ſtatim vt e-
grediuntur ab hac vita ſuas dant pæ-
nas in anima. Nec expectare debent
generalem illam reſurrectionẽ. Tunc
enim illorum corpora, quæ modo
in cęmiterijs manent ſuas dabunt pæ
nas Addere etiam poſſumus aliam ra
tionem ob quam Paulus vſus eſt vo-
cabulo animæ ne intelligeremus ma-
los eſſe paſſuros pęnas tantũ corpora
les & non ſpirituales, quarum maxi-
mè capax eſt ipſa aĩa. Hæ rationes ſi-
ue interpretationes; cûm ſint omnĩ
acceptione dignæ: nõ veniũt repro-
bandæ ſed magis amplectendæ: idcir
co eas ſtudioſus lector nõ abhorreat.
Primam tamen quaſi magis germa-
nam textui & litteræ nos arbitramur.

Iudæi primū & Græci.

PEr Græcum omnem Gentilem in
telligit eo quod a Græcis gentium
ſapientia exordium habuerit. Præpo
nit autem Iudeū Græco eo quod vin-
dicta grauior. Cuius enim maior eſt
culpa & grauior eſſe debet vindicta
& vltio. At dices forſan. Vnde gra-
uior eſt iudeorū culpa? Reſpōdemus
ex multis primo quidē ex legis recep
tione. Per quā magis explorata erat
eis diuina volūtas ipſi tamē ei rebelles
& violatores eius effecti ſunt. Vnde
Xp̄s improperauit eis in Euangelio di
Ioan. 17. cens. Nonne Moyſes dedit vobis le-
gem? Et nemo ex vobis facit eā Qua-
re digni eſtis vt vapuletis magis, ſiqui
dē Lucę. 12. Scriptū eſt. Seruus ſciens
Lucæ 12. voluntatē dn̄i ſui & nō faciens plagis
vapulabit multis. Et eò maiorib⁹ quò
notitiā & ſcientiā habuerit maiorē. Si
cut .n. ignorātia peccatū alleuiat, ſic
& ſciētia pęnam aggrauat. Ex hoc alia
pullulauit cauſa, ob quā in pęnis pri-
mos nominauit Apoſt. iudeos. Quia
ſcilicet Deo ingratiores extiterūt non
agnoſcētes maiora ī eos collata olim
beneficia. Quæ etiā in maiorē illorū
verecūdiā & confuſionem: oppoſuit
Michee. 6. Xp̄s dicens, Popule me⁹ quid feci tibi
aut quid moleſt⁹ fui reſpōde mihi? &
Ieremiæ. 5. alibi vinea mea electa ego te plātaui:
Quare cōuerſa eſt mihi in amaritudi
nem? &c. Propter has & multas alias
prerogatiuas fiūt meritò ī pęnis iudęi
duriores. Nō ꝙ pri⁹ tempore recipiāt
ſuas pęnas ſed quia grauiores reporta
buut. Nā ſicut maiorē mercedem &
gloriā reportaſſent ſi in veritate & bo
niſq; operib⁹ perſtitiſſent: ſic par eſt,
vt maiori ſupplicio afficiātur, quā gen
tiles poſt quā ꝓ nihilo tātam gratiam
habuerūt. Quod vtinā nobis ſemper
ſit noſtros ab oculos quib⁹ tam abun-
dantē gratiam fecit Deus vt dignatus
fuerit nos efficere Chriſtianos qui ſi
ingrati inuenti fuerim⁹ huic tanto no
mini nō reſpōdētes maiores dabim⁹
pænas. Eó ꝙ præ omni natione quæ
ſub cælo eſt ſumus honorati magis.
Aperi ergo Xp̄iane homo tuos ocu-
los & noli a tanto noīe degenerare,
ſed quòad poteris ipſum Xp̄m dn̄m
noſtrū (à quo Xp̄iani nomen habes)
imitari maxime cures: ſecus .n. te eru
deliores expectabunt penę. Vnde ex
his nobis colligere licet Xp̄ianos pro
eiſdē peccatis maiores debere pęnas
quā ipſos infideles, q̄ Xp̄o noīa non
dederūt, Nā nos Xp̄iani minorē habe
m⁹ excuſationē cū habeam⁹ Dei & le
gis, nedum legis, Sed etiā gratię maio
rē cognitionē. Et ideo quemadmodū
iudei min⁹ excuſabiles ſunt quā gētes
eò ꝙ copioſior & clarior fuerit in eis
Dei cognitio, Cū ipſi eſſēt illuſtrati ꝑ
ſcriptā legē: ita multo minorē habent
excuſationē Xp̄iani quā Gētiles & Iu
dei. Eò ꝙ perſpicacior & clarior lux il
luxit illis q̄ Iudeis. De⁹ ꝑ medios ipſos
Prophetas loquebāt Xp̄ianis loqutus
eſt ī filio ſuo, illis ī figuris, xp̄ianis iam
non in parabolis, ſed palā & apertè, iu
deis ꝑ meſſiā vēturū ſpē ſalutis ſpōde-
bat. Xp̄ianis ꝑ ipſum q̄ iam venerat ſa
lutē cōferebat. Ex his cōi omniū theo
logorū conſenſu receptū pronūciatū Pronunciatū theologorū.
& axioma illud ſcilicet ꝙ in eodē ge-
nere peccati grauius peccāt Xp̄icolæ
quam Iudei & Gentiles; ſic que gra-
uiora dabunt ſupplicia.

Operantis malum.

EMphaſim habet hoc participium
operātis. Non .n. dicit Paul⁹ inani
mā ei⁹ qui operat⁹ eſt malū ſed operā
tis malū. Hæc participia ſolent præſe
ferre & importare in ſuo ſignificatu
quandā perſeuerātiā. Sicq; apud Iob
ſcriptū eſt. Scio quia nō parcis delin-
quenti. Non .n. ſenſus eſt quod Deus
nō parcat ijs qui peccāt & delinquūt.
Fruſtra .n. dixiſſet ipſe Iob. Parce mi-
hi domine. Si tu ſcis quod Deus non
parcit delinquenti. Fruſtra igitur di-
cis parce mihi Domine. Vide acutè
Lector quod delinquēs eſt participiū
ſignificat

ſignificat que illum qui in delicto manet & preſeuerat. Et hinc eſt Deus non parcit illi eò quod perſeuerans eſt in delicto Et iſtud voluit inſinuare Iob quando dixit. Scio quia non patcis delinquenti. Sic Apoſtolus hic dicit paratam eſſe tribulationem & anguſtiam in omnem animam operantis malum hoc eſt perſeuerantis in operatione mali. Nam illis qui operati ſunt malum & non perſeuerarūt in malo, ſed reſipiſcentiam habuerunt pænitentiam que egerunt illis quidem non minatur Apoſtolus iſtas pœnas ſed tantum minatur pœnas cōtra illos malos qui operantur malum perſeueranter. Sicut namque eum qui ſaluari debet in finem vſq; oportet perſeuerare in bono. Ita ille qui damnādus eſt eum perſeuerare oportet in malo.

Iudæi primū & græci.

PEr hæc verba Apoſtol⁹ præſumptionem Iudeorum qua ſibi ipſis blandiebātur mirificè frangit. Nominans illos primo loco & gentes ſecundo in recipiendis ſuorum peccatorum pœnis. Quod iam diximus non eſſe intelligendum de temporis prioritate ſi abſolutè loquamur.

Nam antequam Iudæi eſſent in mūdo vltus eſt Deus peccatum & opus malū. Iſtud enim facere incepit Deus ab exordio mundi. Multos namque ad inferos remiſit antequam Abrahā in mundo eſſet. A quo Abrahamo ſicuti à patre originem traxerūt iudei Non igitur primum detruſi ſunt in infernum Iudei, ſed alij non pauci ante illos. Si igitur temporis ratio habeatur inter punitionem iudeorū & aliorum hominum non fuerunt ipſi primi puniti. Veruntamen ſi collatio Iudeorum fiat cum alijs hominibus & vocationis ratio ſpectetur: certum eſt ipſos Iudæos vocatione primos fuiſſe, vt diuinæ litteræ nobis patenter oſtendunt. Vnde quemadmodum in præmio ipſi primi eſſe debebant (niſi ſe indignos ipſimet reddidiſſent) ita etiam & in pæna & vltrice Dei ira iure & merito primi eſſe debebāt. Vnde ſicut ſupra Paulus quādo loquutus eſt de gratia & ſalute Euāgelica Iudeos fecit primos, dicens E uangelium eſſe ſalutem omni eredendi, Iudeo primum & Græco. Sic hic loquens de pena & vltione quæ debetur tam Iudeo quam Gentili ipſos Iudeos primos quoq; facit. Sicut enim illic pro Iudeis loquutus eſt. Sic & hic quod pro eis faciebat hoc eſt contra eos: noluit tacere & diſſimulare: idcirco ſi primum dicat ordinem temporis reſpectu vocationis rectè dici poteſt quod Iudei ſicut in vocatione fuerunt priores & prælati ita & in receptione pœnæ & vltione. Quos ſecutæ ſunt gentes, tam in vocatione quā in vltione. Verū ſi Apoſtolus comparet Iudeos abſolutè cum oībus hominibus alijs particula iſta primùm non dicit tempus ſed perinde valet ac ſi dixiſſet præcipuū. Neq, curauit iſtud afferere Apoſt. etiam ſi illos Iudeos haberet inuiſos. Hæc .n. veritas nō erat in uoluēda ſilētio etiā ſi illis erat iniucunda & parū grata. Erat .n. veritas tum vitæ, tum doctrinæ, quæ etiā obſcādalū futurū nō venir prætermittēda. Vnde Apoſt. ſalua veritate quādo potuit cōciliare Iudeos iam fecit, quādo vero ne quiuit abſq; veritatis detrimēto & iactura pluris fecit veritatis candorem quā amicitiā: magis quippe amica eſt veritas. Et ideo Iudeis confratribus ſuis noluit adulari & blandiri ſed veritatē effutire. Vnde colligim⁹ liquido ꝙ Paulus in vocatione facit priores Iudeos & in vltione ſoluēda non cōſtituit illos ſecūdos ſed etiā primos Neq, ex hoc tibi dam⁹ lector ſyncere occaſionē quò exiſtimes nos facere Deū perſonarū acceptorē. Nam ex hoc quod diximus Apoſtolum in iudicio ſiue ad præmia ſiue ad iudicia

facere Iudeos primos: nullam ponimus apud Deum perſonarum acceptionem: quoniam vt ſtatim dicturi ſumus nulla eſt neque eſſe poteſt perſonarum acceptio apud Deũ. Nam quod pertinet ad prælationẽ iudeorũ hoc donum Dei eſt. In donis autẽ maximè gratuitis nullum habet locum acceptio perſonarũ. Quod vero præferantur etiam in penis iſtud quoque non fit abſque legittima & iuſta cauſa: quia ingratiores inuenti ſunt donorum quam ipſæ gentes. Et idcirco inpenis illi præferri debebant. Poſtremò diſcutiendũ nobis eſt quas perſonas intelligat Apoſtolus nomine Iudæi & Græci. Num eos diuidat contra alias nationes, vel intelligat per Græcos & Gentiles totum genus humanum quidquid alij interpres dicant. Nobis tamẽ illa magis placet ſententia quæ aſſerit per hos duos populos totum hominũ genus intellexiſſe Apoſtolum. Nam aliter non completè & exactè explicaſſet Apoſtolus & verificaſſet particulã illam *In omnem animam.* Hoc eſt in omnem hominẽ. Et ideo oportet nos hic intelligere p Iudæos & Græcos oẽs homines cuiuſcunque eſſent conditionis abſque vlla exceptione. Benè (vt nihil deſideres in hoc textu ſtudioſe Lector) illud quod nonnulli etiam adnotarũt hic animaduertere volumus ſcilicet quod aliqui has duas particulas ſcilicet Tribulatio & anguſtia non iungũt cum hac clauſula, quam modo expoſuimus, ſed contegunt & coniungũt cum illis duobus nominibus ira & indignatio. Nos autem maluim⁹ ſequi communem texturam tametſi non imus inficias poſſe quidem adiungi cum hac clauſula. Sic que eſſet reſpondentia ad eam quæ mox ſequitur.

Quæ ſic habet.
Gloria autem & honor
& pax omni operanti bonum Iudæo, primum & Græcō

PRæterita clauſula docuit Apoſtolus veritatem iudicij Dei in malis hominibus: præſens autem oſtendit idipſum in bonis. Quare non oportebit nos in eo explicando grãdem trahere moram. Multa enim quæ hic dicit Apoſtolus iam ſupra ſatis copioſe à nobis fuere explicata. Iam enim diximus quid gloria, quid ve honor importarent & quid myſterij lateret in verbo operanti. Et denique quamobrem Apoſtolus prætulerit Iudæos ipſis Græcis. Vnde obſequamus quomodo Paulus eundem ordinem obſeruauit in præmijs, quem oſtendit in ſupplicijs. In vno tamen varius fuit quod in præmiandis bonis pauciora recenſuit, quàm in puniendis malis. Nam dum recenſuit malorum pænã & ſupplicium in quatuor ipſum conſiſtere dixit videlicet in ira indignatione, tribulatione & anguſtia. At bonorum præmium in tribus tantummodo collocauit videlicet in gloria, honore & pace. Quod non eſt credendum factum eſſe ab Apoſtolo abſque myſterio ac ſacramento. Quod aperire cupimus. Vnde dicimus iſtud forſan à Paulo fore factum, quò nos doceret plura eſſe oſtendenda mala ipſis reprobis vt arceantur à malo, quã bona bonis vt illos moueamus, pro vocemuſque ad bonum. Quocunq; enim bono vitæ æternæ propoſito & oſtento ipſis bonis ad operãdum bonum facili negocio prouocantur. At mali etiam multis & varijs propoſitis periculis & explicatis ſupplicijs vix extrahi, diuelli, ſeparari que valent à ſua peſſima & praua vita. Nec mirum nã ſi ſemel occaluerint in peccatis & indurati fuerint: nullũ timent Dei ſupplicia, non mouent illos pænæ etiam ſi infinitæ eis proponantur. Et ideo licet Apoſtolus per hæc tria quæ promittit bonis omnia alia, quæ beati habent præmia intelligat. His tamen tribus

bus contentus fuit exiſtimans bonis iſta ſufficere, malos autem alloquẽs, quò magis illos terreret & ad plus ti mendum horrendum Dei iudicium inciaret quatuor penas ante illorum oculos propoſuit, non quod tantum quatuor eſſe eas doceret, ſed vt per has illos doceret multas alias tam per tinentes ad animas quam ſpectantes ad corpus. Pluribus enim calcaribus mali egent ad fugiendum & cauendũ Dei iudiciũ, quam boni ad perſequen dum, attingendum, conſequendum que ſuum pręmium. Sunt namq; ma li ſimiles pueris malè educatis quibus non ſatis eſt oſtẽdere illis virgam, ſed oportet & flagella monſtrare & illis minari & adhuc vix timent. Boni autem aſſimilantur pueris benè educatis & efformatis in bonis morib⁹, qui nec virga nec flagellis indigent, ſed propoſitis illum quibuſdam pręmio his quietè viuunt, litteras amant, parentibus obtemperant & ad comparandas ſibi virtutes anhelant. Quare non abs re & citra rationẽ regius Propheta malis & peccatoribus optabat

Pſal. 31. multa flagella dicens. Multa flagella peccatoribus, ſperantẽ autem in Domino miſericordia circũdabit. Cúm loquitur Propheta de peccatore hoc loco de obſtinato ſermonem facit, qui nec vno nec pluribus cõuertitur flagellis, (qualis erat Pharao qui per penitẽtiã renuebat cõuerti ad Dñm.) Boni hic etiam flagellãtur à Deo. Ad

Ad Hebr. 12. Hebræos 12. dicit Apoſtolus flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Sed ad tempus breue & paucis flagellis in paucis vexati in hac vita in alia in multis benè diſpoſiti. Aliam poſſumus aſſignare rationem, quare Apoſtolus loquens de pręmio bonorum: trium rerum tantum mentionem fecerit. In hoc namq; deſignauit bonorum præmium in alia vita: eſſe beatiſſimam Trinitatem, quæ tribus tãtum clauditur perſonis. Supplicium autẽ malorum per numerum binariũ expreſſit. Vnus namque binarius reſpõdet penę animæ, alter vero penis corporis. Ira enim & indignatio referri poſſunt ad animam. Tribulatio vero & anguſtia ad corp⁹. Vnde nota Lector acute quod pęnæ recenſitæ ſunt ſub numero pari & præmia ſub numero impari. Numerus autem par ſi ad imparem referatur & comparetur inperfectus eſt: Binarius enim ea ratione qua ab vnitate recedit imperfectus eſt. Porrò inter numeros impares ternarius Primus omnium numerorum eſt. Cúm igitur præmium beatorum ſit ipſa gloria Dei & gloria conſiſtat ĩ viſione beatiſſime Trinitatis: cõgruentiſſimè Apoſtol⁹ tradens & aſſignans bonorum mercedem ternario vſus eſt numero. Vel aliter de hac re Philoſophari poſſumus dicẽtes Apoſtolum numero ternario eſſe vſum. Propterea quod noſtra beatitudo in patria in tribus illis rebus conſiſtit ſcilicet viſione, fruitione & retentione In viſione eſſentialiter & principaliter, in alijs duabus ſecundum conſequentiam & complectionem. His tribus reſpondent alia tria ſcilicet gloria honor, & pax: quæ reportabunt boni tanquam præmium & mercedem bonorum operum ſuorum. Non tamen ex æquo ſed pro quantitate gratiæ, & luminis gloriæ. Nam illa gloria ſuos habet gradus non tamen quo ad obiectum quod ſemper vnicum eſt. Sed ſecundum operationem. Quò enim intellectus beati plus gloriæ lumine repletus erit: tanto clarius videbit obiectum & dulcius iocũdiuſque perfruetur illo. Denique poteſt alia dari huius rei ratio nec incongrua videlicet ſi dicatur tria tantum recẽſita eſſe bona vt reſpondentia eſſet inter illa & tres hominis potentias & facultates ſcilicet intellectum, voluntatem & memoriam: Nam anima ſecundũ has tres potentias mediantibus tribus virtutib⁹ theologicis ſcilicet Fide, Spe & Charitate meruit ſibi tale pręmium

Et

Et idcirco in præmio reddendo bo-
num operanti trium bonorum men-
tionem fecit Apoſtol⁹. Sed dicis nun
quid etiam corp⁹ animæ adiutorium
præſtint vt mereretur talem coronã
gloriæ? Maximè. Sic que hęc tria parti
cipabunt corpora, ſuũ honorem ha-
bebunt & ſuas dotes poſſidebũt, cla-
ra erunt pluſquam ſol. Corruptionis
omnino expertia; Multa bona habe-
bunt & cum plena pace omni fugato
bello. Iam non opus erit illis cum vi-
cijs pugnare. Iam confidenter dicent
Pſalm 23. Laqueus contritus eſt & nos liberati
ſumus. Iam non dicet Apoſtolus. In-
Ad Rom. 7. fœlix ego homo quis me liberabit de
corpore mortis huius, Nec conquere
Ad Roma. 7. tur dicens, video aliam legem in mẽ-
bris meis captiuãtem me &c. Omnia
erũt pacata & ſecura. Nullũ erit aut
Ad Gala. 5. internum aut externum bellum. Om
nia erunt in pace. Iam caro non con
cupiſcet aduerſus ſpiritum. Neq; ſpi-
ritus aduerſus carnem. Quare corpo
ra erunt participia horum bonorum.
Et denique ſingulari gloria & honore
honorabuntur, & omnium ſuorum
Pſalm. 147. laborum finis erit plena & completa
pax. Iuxta illud, qui poſuit fines tuos
pacem.

Omni operãti bonum.

QVemadmodũ Apoſtolus dixit pa
ratam eſſe pænam & vindictam
omni operanti malum: ſic ex aduer-
ſo & è regione vni alicuiq; operanti
bonum prēmium deſcribit & promit
tit. Hoc loco videtur Apoſtolus ap-
probare illud proloquium, quod paſ
ſim in multorum ore profertur ſcili-
cet. Sicut nullum eſt malum impuni-
tum, ita nec vllum bonum irremune
ratũ. Quod idẽ valet cum hoc quod
Paulus dicit hic. Nempe operanti ma
lum reddetur vindicta a Deo. Benè
autem operanti dabitur & reddetur
præmium. Cûm audis *Omni*. intellige
ſine diſtinctione. In vindicta enim &
præmio nulla eſt diſtinctio. Quando
vero legis *operanti*. Adde tu operanti
ſine defectione. Nam qui incepit &
poſtea deficit benè operari: non eſt
dignus præmio & gloriæ corona. Vn
de in Apocalypſi dicitur tene quod Apoca. 3.
habes ne alius accipiat coronam tuã.
Accipiet autem ſi tu defeceris. Vnde
etiam nota quod Apoſtol⁹ non dixit.
Gloria & honor non operanti malũ,
ſed dicit operanti bonum. Nam non
ſatis eſt ad habendum prēmium non
operari malum hoc eſt ceſſare & de-
clinare à malo ſed oportet facere bo-
num. Ad fugiendam pænam aliquan
do ſatis eſt declinare à malo. Sed qui
declinat a malo pænam licet vitet:
tamen non ſemper coronam mere-
tur. Quare benè Eſayas in aurib⁹ pec
catorum clamabat dicens. Quieſcite Eſaie cap. 1.
agere peruerſe. Ecce declinatio & ceſ
ſatio a malo, & diſcite benè facere.
Non dicit bona facere ſed bene face
re. Arbor enim quæ non facit fructũ Matthæ. 7.
bonum, excidetur & in ignem mitte
tur. Non enim dicit arbor quæ non
facit fructum ſed quę non facit fructũ
bonum. Vnde ad habẽdam gloriam,
& honorem & pacem cõpletam, quæ
exuperat omnem ſenſum, non ſatis
eſt facere bona, ſed opus eſt benè fa-
cere illa. Fieri enim poteſt vt quis pec
cator exiſtẽs faciat opera bona. Sicut
eſt honorare parentes, deferre maio-
ribus, eleemoſinas elargiri pauperib⁹,
ſubuenire viduis, eripere que oppreſ
ſos. Et alia huius farinę. Nam hęc ope
ra non ſunt condigna prēmio vitæ æ-
ternæ. Sunt namque hęc opera mor-
tua. Quæ & ſi in hac vita aliquantula
mercede digna ſint. In alia vero re-
putantur ac ſi non eſſent facta. Non
enim ea agnoſcit illic De⁹ quibus dic-
turus eſt. Amẽ dico vobis neſcio vos.
Neque obſtat quod eorum factores Matth. 25.
dicturi ſunt Deo. Domine in nomine
tuo Prophetauimus, morbos cura- Matth. 7.
uimus, & miracula multa fecimus.
Vnde liquido conſtat quod quando
Chriſtus

Chriſtus dixit Venite benedicti patris mei. Poſſidete regnum: quia ſitiui & dediſtis mihi bibere. Nudus eram, & cooperuiſtis me. Eſuriui & dediſtis mihi manducare &c. Non de quibuſcunque miſericordiæ operibus loquitur ſed de illis quæ facta fuerunt ab eis qui ea fecerunt exiſtentes in gratia. Iſti namq; tales digni ſunt vt illorum opera premio & mercede donentur. Vnde tu collige Lector acute ſola illa dici abſoluiè bona quæ fiunt ab ijs qui ſunt in gratia Dei. Alia vero bona cùm additione. Quare Apoſtol⁹ pro mittens gloriam hominibus abſolutè protulit bonum nihil adijciendo. Et hoc bonum eſt quod ſolum ex iuſtitia meretur gloriam. Non tamen nos fugit aliquos eſſe interpretes q̃ iſtud referant ad bonum Euangelij. Sed in idem venit. Nam bonum in gratia factum. Et bonum Euangelicum idē pollere videntur. Et ſecundum iſtud debent alia bona regulari.

Iudeó primũ & græcó.

PErſonas quibus reddenda eſt gloria hic explicat Apoſtolus. Et eaſdem nominat quas in recipienda vindicta & pæna recenſuerat videlicet Iudeum & Græcum. Vnde mox collige erudite Lector quomodo in his duabus rebus Gentilis non eſt impar Iudeo tametſi in alijs ſit. In prerogatiuis enim prelatus eſt Iudeus. Sed in recipienda pæna & gloria per omnia pares ſunt. Inſurgis dicens. Quare ergo Apoſtol⁹ appoſuit particulam primum ſi pares ſunt per omnia in præmio & pæna? De hac re iam in ſuperioribus rationem habuimus. Et illis contenti eſſe poteramus. Iam enim illic dictum eſt particulã primum non deſignare ordinem temporis. Sed id ipſum valere quod in particula præcipuum. Quod in hoc loco ĩ manifeſto eſt ita eſſe: Nam in cõſecutione vitæ æternæ Iudeus non fuit prior Gentili.

Paritas & imparitas inter iudæos & gẽtiles.

Neque multum refert in conſequenda vita æterna fuiſſe priorem vel poſteriorem. Nõ enim datur maior gloria alicui eò quòd primum eam attingat. Nam ſic ſi eſſet: omnes Angeli beati gloria maiores eſſent omnibus alijs. Nam ipſi priores receperunt illã. Et inde etiam efficeretur ex hominibus multos maiorem habere gloriam quam habeat virgo beatiſſima eo, ꝙ multò ante illam adepti fuerũt. Cùm igitur tẽporis prioritas non adaugeat gloriã: non intẽdebat Apoſtolus per particulam primum iſtud inſinuare. Dicis. Quare igitur dixit primum Iudeo? Reſpondemus eò factum eſſe vt oſtenderet magis debitam eſſe Iudeo quam Gentili. Primò quidem propter legis obſeruantiã ſimul cum fide. Secundò ob promiſſiones patribus eorum factas. Obſeruantia enim vna cùm fide meritum augebat ſicut tranſgreſſio legis Iudeo maiorem pænam & damnationẽ cumulauit. Vnde cùm ſupra loqueretur de pæna ei⁹. appoſita fuit particula illa primum. Sic hic agens de præmio ponẽda quoque erat. Neque propter hoc inſolescere arrogans Iudeus neque aſpernari debebat vllum gentilem. Ex his nobis documentum ſalubre ſatis relinquitur & magna auiditas datur bo ni operandi, maliquè fugiendi. Nam quicunque bonum operatur, pænam interitumque ſempiternum effugiet. Hinc non minus doctè quam prudenter. Sapiens rem diligenter expendens. Sic loquutus eſt dicens. Cognoui quod non ſit melius niſi lætari & facere benè in vita ſua. Nam benè facienti benè erit ei in extremis. Eccle. 3.

Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum.

MIrabitur fortaſſis aliquis quorſũ Paulus hoc loco immiſceat negotium de acceptione perſonarum, cùm hacten⁹ nec vnum fecerit de ea verbum

verbum, cùm eſt æqualitas & paritas non eſt acceptio: Coęquantur tunc perſonæ, ſi Apoſtolus tam in pæna quam in præmio coequauit Iudeos cum gentilibus in aperto eſt inter eos non interueniſſe aceptionē perſona-rum. ſecus ſi inequales illos feciſſet. Nō igitur opus erat inſtituere ſermonem de acceptione perſonarum. Ad hoc facile occurrimus dicentes appoſitiſſimè id factum eſſe: nam per hæc verba rationē & cauſam dat eius quod proximè dixerat ſcilicet Deum reddere vnicuique ſecundum opera ſua ſiue bona, ſiue mala. Et hoc poſt poſito omni perſonæ reſpectu. Per hoc enim ſuum dictum probauit Apoſtolus quaſi diceret ſi Deus nō redderet vnicuiq; ſecundum opera ſua eſſet in eo acceptio perſonarū: ſed hoc non eſt in Deo. Igit̄ illud verū eſt Particula namq. *Enim.* cauſam dicit & rationem eius quod antea dictum fuit. Non igitur Apoſtolus abs re miſcuit de perſonarū acceptione. Adde tu quoque quod cúm eſſet locutus & multa dixiſſet de rectitudine & æquitate iudicij in quo non raro ſolet interuenire perſonarū acceptio. Sępe enim ſæpius humani iudices cauſam iudicāt potius reſpicientes ad perſonas quam ad merita cauſæ. Præferūt namque perſonas ipſi iuſtitiæ. Habetur enim potius reſpectus nobilitatis, amicitiæ, diuitiarum, ſiue affinitatis. Quod iniuſtum & non rectum conſtituit iudiciū. Sed interim rogas nos quid ſibi velit acceptio perſonarum & quale vitium eſt. Primum quidem dicemus, & ſubinde alterum. Hoc tamen prius præmiſſo: quod de vocabulo nemo offendatur cùm audit nos eo vocabulo paſſim vtentes: Nā licet quidam (fortè plus iuſto) ſe torquent num ſit ex officina Ciceronis, qui caput & fons eſt totius eloquētiæ nec ne. Nos hunc laborem alijs remittimus, qui noctes totos que dies conſumunt in expiſcandis vocabulis: nobis ſatis eſt ſcire, quod hoc vocabulū a multis & de latinitate benè meritis eſt ſatis receptum & approbatum. Quare cùm non ſit noſtri muneris a rixa iſta & contentione noſtra ſponte nos ſubducimus & tractent ſi volūt fabrilia fabri. Nos autem perſonarū acceptionem tunc fieri (vt eleganter vterque Thomas adnotarunt) dicim⁹. quando meritorum nulla habetur ratio & conſideratio tantum perſonarū & earundem qualitatum & conditionum. Vnde quando in recompenſatione pænarum & diſtributione præmiorum ad perſonas oculus habetur & non ad merita vel demerita: tunc interuenit perſonarum acceptio, quę cúm aduerſetur iuſtitiæ iniqua & mala eſt. Peccatum enim iſtud ex ſuo genere mortiferum eſt. Aequalitatem iuſtitiæ è medio tollens & auctorem eius multoties ad reſtitutionem conſtringens niſi in re modici momenti & valoris committeretur.

Tunc quemadmodum talis acceptio a peccato libera eſſet: ſic & a ſatiſfactione. Hoc crimē licet in alijs multis inueniri poſſit: tamen frequentius committitur in iudicijs. Solent namque iudices non recti in iſtud vitij impingere non raro. Vnde vnum damnant & alium ſeruant: id que moti ſolo perſonæ reſpectu. Qui reſpectus ex multis poteſt prouenire cauſis & motiuis interdum enim ex eo quod qui cōdemnandus veniebat erat amicus, qui vero liberandus inimicus. Tale iudicium exercuit & tulit Pilat⁹: qui dimiſſo. Barraba latrone inſigni: Ieſum innocentiſſimum condemnauit morti. Quod totum factum eſt ob id quod Ieſus benedict⁹: judeis valde exoſus erat. Quare ſpreta eius innocentia inuidiam & malitiam pre oculis habentes inſontem damnarunt & facinoroſum latronem liberarunt. iniuſtiſſima & nephādiſſima commiſſa fuit perſonæ acceptio. Magis enim dignum venia & condonatione (cum

vnus

Vnus pro illorum more liberandus eſſet) Barrabam, quam Ieſum exiſtimarunt. Quæ exiſtimatio ex inueterato odio pullulabat contra Chriſtum: quoniam contrarius erat illorum prauis moribus. Dicim⁹ igitur quod quādo neglecto merito vel demerito perſonæ præcipua habetur ratio: tunc acceptio perſonarum inuenitur: verbi gratia ſi dicamus rex alicui hoc ſolo titulo ſi magiſtratum largiretur eo ꝙ eius famulus vel ſeruitor fuit. Vel ſi Epiſcopus alicui ſacerdotium vel aliū titulum conferat, eò quod conſanguineus ei eſſet: profecto ambo iſti acceptores perſonarum dici & eſſe mererentur tantum ad perſonarum qualitates reſpexerunt & non perſonarū merita. Quæ reſpicere debent qui volunt effugere perſonarum acceptionem: hoc tamen cum moderatione intelligendum venit ſcilicet quando tantum perſona reſpicitur non etiam cauſa & merita. Vnde elegāter (vt ſolet) doctiſſimus Caytanus hîc ponderauit è regione oppoſita eſſe meritoriam cauſam & perſonam ſic quod iudex, qui in iudicando tantum intueretur perſonam nihil curans de cauſa notam acceptionis incurreret & a tali crimine non eſſet immunis. Debet namque ſyncerus & rectus iudex maximè ad merita cauſæ oculum habere & non reſpicere perſonam. Sic enim Leuitico cautum erat per Dominum dicentem non conſideres perſonam pauperis, neque honores vultum potentis. Et hoc intellige tu in iudicio. In quo Deus perſonas ex meritis proprijs iudicabit, neq; in illius conſpectu erit ſeruus aut liber, prelat⁹ aut ſubditus Iudeus vel Gentilis, nec diues nec pauper, nobilis aut ignobilis iuuenis aut ſenex, maſculus aut fœmina, Rex aut vaſſallus, Pontifex aut abiectus pauperculus clericus, ſed bonus vel malus. Quare non eſt quod quiſquam ſupercilium extollat alterum contemnat vel quod ſibi ipſi placeat.

Leuitici, 19.

quod non ſit ſicut cæteri homines, ſi gloriari vult id in Domino faciat, ſi ſuper alios anteponi cupiat iſtud virtutibus & operibus illuſtrib⁹ ſibi comparet. Heroicis facinoribus alios vincere curam habeat. Nam De⁹ opera & facta diſquirit ſecūdum quæ vnumquemque iudicaturus eſt. Reddet inquit Apoſtolus vnicuique ſecūdum opera eorum. Vnde procul illum fecit Ab acceptione perſonarum vt ſic apertiſſimè oſtēderetur rectiſſimum eſſe Dei iudicium. Porrò ex hoc Pauli loco occaſione nacta interpretum quidam latiſſimè ac fuſiſſimè De ipſa perſonarum acceptione loquūtur, & maiorem huic textui commētarium addūt quàm fortè locus ipſe pro ſui explanatione requirat, Paul⁹ ſiquidē hic non eſt obſcurus nec eius oratio perplexa. Satis enim perſpicuè & clarè docet Deum iudicem iuſtum & rectum quando fungitur iudicis officio non eſſe acceptorem perſonarū. Quorſum igitur facit velle hic enodare & diſcutere num in prędeſtinando reprobando ve Deus ſit acceptor perſonarum? Agit ne fortaſſis Deus in illo actu & actione negotium iudicis? Prędeſtinare eſt ne iudicare? & reprobare eſt ne punire? Erit ne Deus pri⁹ vltor quā homo peccator? Si in hac functione Deus iudicis vicem non gerit & Paulus de iudicio Dei loquitur non ne hic Pauli locus quando trahitur ad negotium prædeſtinationis exterminatur & extra ſcopū & proprios limites diffunditur? Si verba Ariſtotelis, Platonis & cuiuſuis alterius egregij doctoris intelligenda ac interpretanda ſunt (vt vulgo dicūt) iuxta materiam ſubiectam: nonne in tāto doctore Paulo idipſum facere operepretium iudicabimus? Dicis tu occaſionem dedit Paulus iſtis interpretibus. Nos (bona pace illorum dixerimus) ita eſſe haud credimus ſed qui hoc fecere ipſi excepere. Quo vel ingenium vel doctrinæ copiam oſtentarent, vel

Paulo ſuprà

Vt

vt ſcripturam ſuam magis adaugerēt. Quod inde magna coniectura ducimur: quia nedum de prædeſtinatione diſſeruerūt. Verum etiam de multis alijs in quibus tam apertè patet nō eſſe acceptionem perſonarum vt nullum appareat vel modicum veſtigiū. Longum ſane eſſet & tædioſum ad limam ponere omnia Dei opera & ea velle rimari & ſcrutari an libera ſint ab hac nota exceptionis perſonarum Apoſtolus eam hic tantum inficiatur in eo opere quo ipſe Deus iudicabit omnes homines tam viuos quā mortuos. Neque mirum: nam in hoc opere iuſtitiæ debitum ſeruat De⁹. Et proinde exceptio perſonarum exploditur. Vnde vniuerſam hanc regulam tibi candido lectori exhibemus, qua tu hanc notam vituperatione dignā agnoſcas, quæ ſub iſtis paucis verbis traditur. Vbicunque iuſtitiæ debitum inueneris ibi exceptionem perſonarum cauebis. Cæterū in habitione donorum & eorum, quæ ex voluntate & liberalitate donantis emanant nullum timeas ibi acceptionis perſonarum vitium. Vnde fit vt Monarchis & Principibus fas ſit anteponere quē maluerint & cui voluerint honores etiam grandes tribuere, imò & benè meritos de Repub. vltra condignum præmiare. Nulli enim alteri etiam benè merito iniuria fit dummodo huic quod ſuum eſt tribuatur. Dicere namque ei poſſet amice tolle quod tuum eſt & vade. De meo mihi licet facere ꝙ volo. Et hinc erigāt aures & intelligant iudices terræ iuſtitiam non eſſe ſuam. Ac proinde non poſſe de ea facere quod volunt, nec quod pro ſua libidine eis videtur. Deum æmulentur qui licet dicat mea eſt vltio non eam tamen ſumit ꝓ ſua voluntate ſed pro exigentia meritorum vel demeritorū vt ſæpe à Paulo & a nobis dictum fuit. Alioqui acceptio perſonarum Inexcuſabilis eſſet. Dicamus ergo Pauli mentem in hoc eſſe poſitam vt ſtabiliat & firmet duo per hæc verba, alterum eſt vt doceat tam Iudæo, quam Gentili Deum reddere & rependere iuxta exigentiam Meritorum & non pro qualitate perſonarum. Siquidem ſi in Deo non eſt ponenda acceptio perſonarum & Iudæo non datur venia delictorum quia Iudæus eſt, nec Gentilis fraudatur & priuaē boni operis præmio, quia Gentilis eſt, ſed vtrique redditur pro meritis operū: perſpicuum & manifeſtiſſimū remanet quod Paulus dixit ſcilicet iudiciū Dei reddere tam Iudæo quam Græco ꝙ ſuum eſt. Hæc autem aſſertio ſtabiliēda erat primo ab ipſo Apoſtolo. Ex quo alterum ſequitur ſcilicet iudiciū Dei eſſe æquum & iuſtum. Nam ſi in iudice non reperitur acceptio perſonarum in ſuo iudicio opera bona vel mala tantum ponderans & penſans: ſine dubio talis iudex vnicuique retribuet quod ſuum eſt. Alioqui deſtrueret iuſtitiam: eſſet quippe hic acceptio perſonarum, quæ aduerſatur tam iuſtitiæ diſtributiuæ, quam commutatiuæ. Illa quidē eſt quæ bonum commune perſonis bene meritis diſtribuere & impartiri debet. Quod ſi talis diſtributor diſtribuens bona communitatis: ea largiatur non benè meritis poſt habitis bene meritis acceptor talis eſt perſonarum: Bona namq; communitatis debita ſunt ipſis benè meritis. Diſcernere vero qui ſint benè meriti qui ve magis, & ſi magis meriti ſint magis preponendi nec ne: Non eſt præſentis loci & temporis dijudicare. Ab ſcholaſticis theologis ſunt iſta rimanda Porrò locum etiam habet acceptio perſonarum in iuſtitiā commutatiua, quæ docet reddere cuique ſecundum opera eius. Vnde ſi iudex non iudicat ſecundum veritatem & operis naturā ſed iudicat cauſam reſpiciens ad perſonam eſt acceptor perſonarum: Et de hac iuſtitia venit hic Pauli locus intelligēdus, qua Deus vnicuique reddit ſecundū opera

Math. 20.

ra eius, bonis tribuẽs bona, mala autem malis. Hoc autem peculiare munus eſt iuſtitiæ cõmutatiuæ, quæ tam circa bonos, quam malos verſatur. Quæ verò eſt diſtributiua præcipuè & primò reſpicit bonos & probos, qui ſunt benè meriti de bonis communibus reipublicę. Quæ bona non ſunt communicanda malis & prauis; imo ſi quid iuris habebant merito priuandi ſunt. Et ex his in manifeſto eſt nõ ſatis aptè à quibuſdam tractari hic neſcio quas quæſtiones de electione cur & Iacob fuerit electus cum eſſet natu minor, & cur Petrus præfectus fuerit Eccleſiæ paſtor & caput & nõ Ioannes qui erat à Chriſto magis dilectus, ipſomet confitẽte & dicente: Hic eſt diſcipulus ille quem diligebat Ieſus. Et rurſus cur Deus malis plura largitur bona, quam bonis, & multa alia huius generis. Hæc enim tam naturæ dona, quam gratuita, Quæ à liberali Dei manu dantur, extra acceptionem perſonarũ ſunt. Nam ad iſta, qui ea recipiunt, nullum ius habebãt. Neque etiam ſi rem exactè penſem', iuſtitia diſtributiua eſt hic. Nã iſta propriè verſatur circa illa, quorũ quis habet ius, ſicut videre eſt in illis qui bene meriti ſunt de republica. Hi enim ſicut mox dicebamus, ius habent ad bona communitatis. Et ideo in his cadere poteſt acceptio perſonarũ, non autem in illis beneficijs, quæ Deus nobis liberè & voluntariè confert.

Ioã. 19 & 21.

Quare parum prudenter interrogant qui quærunt, quamobrem Deus vni dedit aliquot ſingulare donũ, & non alteri: Quinimo Dei miſericordię adſcribendum eſt & acceptum ferre debemus quod ſtatutum ſit hoc ab eo ſcilicet quod vnicuiq; reddatur iuxta opera eius. Denique vt finiamus notabit eruditus lector inter hũc locum Pauli & illum Prophetę Iſaiæ cap. 66. nullam eſſe diſſonantiam. Nam licet illic dicatur Deum reſpicere ad pauperculum & contritum ſpiritu, ibi reſpicere non ſignificat reſpectũ perſonarum, qui non eſt vbi non reperitur iuſtitiæ debitũ. Sed reſpicere perinde valet in illo loco quod fouere & æſtimare. Vnde reſpicere aliquem, eſt illum habere charum & gratum. Et ſic Geneſis quarto dicitur. Deum reſpexiſſe ad Abel & ad munera eius, & ad non admunera Cain, qui non erat Deo gratus. Vel alio modo reſpexit Deus ad perſonam & ad operaeius. Acceptio autem perſonarũ eſt quando ſolum eſt reſpectus ad perſonam. Et de ijs hactenus.

Iſaiæ. 66.

Cõciliatio locorum.

Gene. 4.

Alluſio ad componendos mores: Prior eſt.

AVdito Dei recto iudicio, cogitet Chriſtianus qui illud effugere cupit quæ superuentura ſunt malis in illo die & ſemper in memoria habeat pænas illas quæ manẽt illis qui in hac vita veritati contentionem fecerunt & aures Euangelicæ doctrinæ prebere noluerunt. Proponat ſibi iram & indignationem, tribulationem & anguſtiam paratam in omnem animam operantẽ malum. Non confidat euadere poſſe neq; ſpem collocet ſuam in eo quod dum hic viueret multis fuerit donatus beneficijs. Nec ſibi offerat diuitias bonitatis, patiẽtiæ & lõganimitatis Dei, quæ iam non erunt tantum ſibi repreſentet magnam iudicis vindictã, in quam incidere horrendum valde eſt. Depingat ſibi iudicem immiſericordẽ, ſummè iuſtũ, terribilem, implacabilem, inexorabilem, & abſque acceptione omnem hominem iudicantem. Penſet & repenſet quod etiam de minimo verbo redditurus eſt rationem, in qua nulla ei admittetur excuſatio. Nullũ dabitur reſipiſcendi tempus, clauſa erit ianua, abſque vllo remanebit remedio tunc. Ne dicat illud quod callidiſſimus ille ſerpens in multorum cordibus

Alluſio 1.

Matth. 12.

1. Ioan. 3. Dicit nāmque dilectus ille diſcipulus: Si cor noſtrū non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum. Sed vnde dilecte mi? Audi quod ſequitur. Quoniam mandata, inquit, eius cuſtodimus, & ea quæ ſunt placita corā eo facimus. En confidentię radix quę ſecuritatem magnam ſecum affert, ſi ignara & neſcia ſit peccati: Sed eam Chriſtianus homo debet habere diligentiſſimè excuſſam & exploratam. Talis namque conſcientia in die illa tremēda neminem excuſabit. Vnde audacter & confidenter loquebatur, In Ab. contra Secundinum. Diuus Auguſtinus dicens. De Auguſtino ſenti quicquid vis & libet: ſola me in oculis Dei conſcientia non accuſet. Expende tanti viri fiduciam & quietem, ſi conſcientia eius non poſſet illum accuſare. Quomodo hanc habuiſſet, niſi ſana conſcientia ſuppeditaſſet? De huius teſtimonio ne dum diuinæ literæ doctiſſimique doctores verum etiam ipſi Ethnici miranda ac præclara dixerant. Sed nobis ſatis eſt pro noſtra aſſueta breuitate nunc dicere Chriſtiani hominis mentis pacationem, tranquillitatem, animi fortitudinem, & gloriam, hæc & multa alia in conſcientia bona eſſe poſita.

Quare quoad fieri poterit ſedulā adhibeat diligentiam vt talem ſibi comparet Chriſtianus conſcientiā: in qua ſi perſeuerauerit, bene erit ei in illo die. Nec quempiam moueat quod apud Paulum alibi legimus dicentem: Nihil mihi conſcius ſum; ſed non in 1. Corin. 4. hoc iuſtificatus ſum: ſic enim debemus de bona conſcientia gloriari vt non de hoc nos extollamus, vel modis omnibus, nos ſecuros exiſtimemus. Nam qui ſtat, videre debet ne 1. Corin. 10. Infra cap. 11. cadat: Et in fide ſtans, nolit altum ſapere, ſed timeat. Gloria enim ſua ſit conſcientia ſua coram Domino cum ſobrietate & humilitate. Non enim per eam ſe iuſtificet: Ab ea enim vita hæc gloriatio noſtræ conſcientiæ non eſt omnino perfecta qualem ſperamus in patria. Hic autem quandiu homo, declinare poteſt & mentem mutare non illam certitudinem & firmitatem pollicemur illi ſed quam viatores in hac lachrymarum valle aſſequi poſſunt. Iſtam procurare nos oportet cùm ſpe obtinendi aliam. Sit enim in hac vita, perfecta conſcientia & à mala caueamus. Eſt quippe duriſſimus ac crudeliſſimus carnifex ſæuiſſimè crucians impios.

Foelix qui cum Iob dicere poteſt: Non reprehendit me cor meum in Iob 27. omni vita mea. Foelix quoque adimplebit illud Eccleſiaſtici 13. Eccleſi. 13. Bona eſt ſubſtantia cùi non eſt peccatum in conſcientia: foelicior qui cum noſtro Apoſtolo dicere poterit: in hoc & ipſe ſtudeo ſine offendiculo, conſcien- Act. 24. tiam habere ad Deū & ad homines, ſemper. O quam fœlices ſunt iſtius modi homines, Vnuſquiſque igitur noſtrum in ſuam ipſe conſcientiam oculos ponat & malis diligenter expēſis exactæ ante vitæ examen & rationem à ſeipſo expoſcat cogiterque annos ſuos elapſos in amaritudine animę ſuę ne dānentur quando vniuerſi mundi terrificū iudiciū fiet.

Alluſio 4ª.

Alluſio ad excitandos principes, prępoſitos ac maximè Eccleſiæ gubernatores.

Diſcant ex hoc loco Pauli iſti prænominati homines; quos Deus in terra ſuos reliquit Iudices & Rectores, diſcant in quam, eis commiſſas oues paſcere, & à rapacibus lupis vigilanter ſeruare. Et vos Iudices rectè iudicate Pauperibus, orphanis, viduis ac iniuſte oppreſſis, promptam operam nauare & iuſtitiam integram mi-

niſtrare debetis. Siquidem à vobis & à
manibus veſtris quoq; paſtorũ Paſtor
rigide, & dure requiret oues veſtras
Norma iudicũ & præpoſitorum. & ſuas. Et vos etiam erudimini qui
iudicatis terram, veſtros aperite ocu
los, iuſtitiæ rectam tenere lancem,
neminem abſque cauſa lædi permit-
tatis, quod cuiuſq; eſt præbete, poli-
tiam humanam in tranquilla pace te-
nete, perturbatores Reipublicæ com
peſcite maleficos ne patiamini viue-
re, malos male perdite, & tandem
vt omni ex parte veſtro muneri rite
facere poſſitis ſatis: in veſtrorum ſem
per oculorum conſpectu Dei iudici-
um conſpicite & pro ſpeculo habe-
te. Nolite, quæſo exiſtimare (vt qui-
dam mali faciunt) exiſtimantes & mi-
ſerrimè credentes de iudicibus nullũ
futurum eſſe iudicium O cæcam de-
mentiam. Cur non? An fortè quia
deerit Iudicibus potentibus alius po-
tẽtior? An potentiores fugam capiẽt
adueniente terribili illo iudicio? Non
ne præſens erit ibidem potentiſſimus
ille iudex, qui aufert ſpiritum Princi-
pum? Nullus erit fugiendi ſane locus,
nullus parebit ad fugiẽdum campus.
Quo fugietis à facie Dei infelices iu-
dices? Recte iudicate & ſincerè, ve-
ſtra munera complere, ſic que & in
morte & in finali iudicio duriſſimum
euadetis iudicium quod malis iudici-
bus certò paratum manet, complebi
tur tũc temporis illud quod in ſacro
reſeratum eſt Eloquio nimirum, iudi
Sapien. 6. cium duriſſimum fiet his qui præſunt.
Quare quò à tanto malo ſe ipſos ſer-
uent & animas ſuas liberent oculos
aperiant ſuos & in eorum conſpectu
quæ cis prędiximus continuò habeãt.

Sequitur in text.

Quicũque .n. ſine lege peccauerunt, ſine lege & peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

TAcitam diluit hic geminã obiec-
tionem, quã ideo format, vt ma-
gis ac magis confirmet in Deo nõ eſſe
perſonarũ reſpectum. Obiectio autẽ *Obiectio.*
gentilis in hũc modũ formari poteſt.
Peccatũ eſt dictum, vel factũ, aut con
cupitum contra legẽ. Qui .n. peccant
oẽs contra legẽ faciũt. At græcis ſiue
gentib⁹ nõ eſt data lex, ſed Iudæis. Nõ
ergo pari lance currũt Iudęi & gentes
Et per conſequẽs habẽdus eſt aliquis
reſpect⁹ gentiliũ, qui non ſunt legum
factores. Reſpõdẽs autẽ Apoſt. huic *Reſpon.*
rationi dicit. Quicunque .n. ſine lege
peccauerũt &c. Sine lege peribunt in
diuino ſcilicet iudicio, quaſi dicat nõ
excuſantur propterea à Dei iudicio
ex hoc quod ſint ſine lege & eis non
fuerit data: quoniam ipſi peccatores
erant, & vt tales peribũt & cõdemna- *Alia obiectio*
buntur. Sed tu dices, hoc videtur ini-
quum: quippe ſi peccatum eſt contra
legẽ, & iſti nõ ſunt tranſgreſſi legem.
Non igitur æquũ videt̃ eos æquandos
eſſe Iudęis tranſgreſſorib⁹. Responde *Reſponſio.*
mus licet gentiles non eſſent violato-
res legis ſcriptæ, quæ tantũ data eſt po
pulo Iudæorum: tamen alterius legis
nempe naturæ trãſgreſſores inuenie-
bant̃. Quã legẽ multis & fœdis modis
ſicut demõſtrauit Apoſt. elapſo capi-
te, ipſi cõtaminauerunt. Et hoc ſatis
fuit Paulo vt diceret illos perituros:
lex .n. naturę ab omnib⁹ venit obſer-
uãda vt pote nota & impreſſa, inſcul-
ptaque in omniũ mentib⁹. Et ideo in-
excuſabiles antea dixit Apoſtol⁹ gen-
tes. Nam non egerũt gratias Deo nec
eum glorificauerunt. Quod eſt adim-
plere legẽ naturę. Ac proinde hoc no
mine eũ diuino iudicio ſubiecti ſunt
ſicut & Iudæi, mitius tamẽ agetur cũ
ijs, quam cũ Iudæis, eò quod iſti in
vtramq; legẽ peccauerint: illi autẽ na
turali tantũ fuerint abuſi. Et ideo non
dixit Apoſt. ſupra reddet De⁹ Iudæo
& gręco ęqualiter ſed vnicuiq; ſecũdũ
opera ei⁹. Vnde ſicut in retributione
bonorum

bonorum gradus erunt; ſic in retri-
butione malorũ etiam, ita vt maiori
culpę maius reſpondeat ſupplicium.
Dicimus igitur Apoſtolum hic lo-
qui non de quacunque lege, ſed de
ſcripta Moſayca olim data Iudęis per
manum Moyſi à Deo. Eſt igitur ho-
rum verborum clarus ſenſus. Qui-
cunque peccauerũt ſine lege .i. ſine
tranſgreſſione legis ſcriptæ, ſine le-
ge peribunt & condemnabuntur.
Quod autem Paulus non loquatur
de omni lege, inde patet: quia ſine
D. Ambro. omni lege non eſt peccatum. Diuus
enim Ambroſius inquit ipſum pec-
catum diffiniẽs. Peccatum inquit eſt
præuaricatio legis diuinæ & cæleſtiũ
inobedientia mandatorum. Non igi
tur condemnandas dicit Apoſtolus
gentes propter legis ſcriptæ violatio
nem, ſed aliunde, vt pote quia ma-
la ſunt operati. A quib⁹ ſi voluiſſent
abſtinere quidem, potuiſſent, edoc
ti ab illa lege quam ſecum quiſque
Pſalm. 4. fert. Signatum quippe eſt lumen ſu
per nos. Nec opus eſt dicere: quis
oſtendit nobis bona? Satis enim ha-
bemus in cordibus noſtris quis oſten
det nobis bona. *Et quicunque in lege peccauerunt. &c.* Alteram aggredi-
tur Apoſtolus obiectionem quæ eſt
ex parte Iudæorum quæ talis eſt.
Nos Iudæi peculariter ſcriptam legẽ
recepimus veluti Dei familiares. Nõ
ergo Deus debet nos punire ſicuti
gentes, ſed noſtri reſpectus haben-
dus eſt. Hæc eſt reclamatio Iudæo-
rum, quæ iniuſta eſt ſicuti illa quæ
erat Gentilium. Sicut enim gentes
non excuſantur à iudicio, tametſi il-
lis non fuerit data lex ſcripta, ſic nec
Iudæos excuſat eò quòd eam rece-
perint, immo hoc ipſo minus excu-
ſabiles ſunt. Quare nihilominus pu-
niendi erant & ſupplicijs afficiendi
quam Gẽtiles. Nam iſti vnam legem
tranſgreſſi ſunt tantum: Iudæi vnam
& alteram naturalẽ nimirum & ſcrip
tam. Sicque minorem excuſatio-
nem habent de peccato. Vide ergo
Lector acute quomodo Iudæus eo
met gladio ſe ferit quo maximè glo-
riabatur & ſe tueri volebat. Notitia
enim legis plus iuſto ſe iactabat & in
de etiam dedignabatur Gentilem cõ
ſortem ſibi eſſe. Sed miſeri homines
Iudæi non conſiderabant quam ca-
ducæ & fragili rei fidebant, & ſua glo
riola verſa eſt in maiorem iram &
indignationem. Nam ſeruantes Mo
ſeos legem, effecti ſunt ipſi dete-
rioris conditionis, & grauioris ſup-
plicij magis rei. Iſtis quidem vſu ve- Simile.
nit quod ſolet accidere pueris enſem
euaginatum portantibus, quorum
tanta eſt lætitia & puærilis gloriola
in agitatione gladij, vt ſtatim illam
ſummam lętitiam luctus occupet. In
conſideratè quippe eo vtens, con-
feſtim ſe ferit. Vnde protinus ſequi-
tur fletus: ſic enim lex Iudæis tanquã
pueris data eſt. Lex enim inquit Pau
lus nobis pędagogus fuit, qui pueris
dari ſolet. Quapropter ipſi vt tales
lege bene vti neſcierũt. Vnde in eos Ad Gal. 3.
benè quadrat illud quod vulgo fer-
tur prouerbium, te tuo iugulas gla-
dio. Proinde probè dixit Apoſtolus,
qui legem acceperunt, per legem iu
dicabuntur. Dicet fortaſſis quiſpiam
ſi res ſic habet, melius multo nobis
eſſet lege carere & eã ignorare: tunc
enim aliquam rationem legitimæ ex
cuſationis haberemus: ignorantia
namque excuſatos nos facit. Nos Reſpon.
quidẽ planè nõ inficiabimur eſſe ple
roſque quibus melius fuiſſet ſi lex
nunquam extitiſſet: quoniam ſic
non tanta eſſet illorum culpa: ta-
men abſolutè loquentes melius eſt
mortalibus ipſis impoſitas eſſe leges,
quam viuere abſq; illis. Multę nam-
que nobis contingunt vtilitates per
leges ipſas, quarũ illud eſt primum
& præcipuum inſtitutum, homi-
nes ſcilicet facere bonos, Perquam

bonitatē liceat perūenire & adipiſci eum finem, qui eſt noſtra fœlicitas. Hæc autem fœlicitas duplex eſt, altera quæ naturalis dicitur. Ipsa eſt quietus ac paccatus viuendi modus, qui tunc habetur quoties partes recto ordine diriguntur ad totum, altera autem fœlicitas ſuper naturalis eſt, quæ hic niſi per inchoationem non habetur, ſed ſeruatur habenda & poſſidenda in altero ſeculo. Hic vterque finis noſter per legis obſeruationem habetur. De naturali quidem certum eſt, de alio autem magis exploratum eſt, per illud quod ſcriptum eſt. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, quæ lex iubet ſeruare. Si igitur leges conditæ ſunt ad pacificum reipublicæ ſtatum, ad quietam quoque omnium vitam & beatam, ad attingendamque illam, quę nos manet fœlicitatem. Simpliciter ergo melius multò eſt homines viuere ſecundum leges quàm eas ignorare. Ad id autem quod dicebatur quod ignorantia nos facit excuſatos: reſponſio ſit, verum eſſe ſi ſit ignorantia facti, ſed non ſi ſit iuris & legis. Et licet magis imputetur peccatum ſcienti, quam ignoranti. Eò quòd grauius eſt ſcientem quam ignorantem peccare. tamen non eſt bonum ex induſtria velle ignorare. Sunt enim aliqui (& vtinam pauci) qui ideo ignorantes ſunt quia volunt. Et non ſinunt per alios qui doctiores ſunt ignorantiæ tenebras ab eis remoueri ſed eam fouent non ſecus quam Gallina oua ſua. Talium ignorantia à culpa minimè eſt aliena: voluntaria quippe eſt. Vnde doctiſſimè docent theologi & inter eos princeps Diuus Thomas tunc ignorantiam culpam excuſare, quando ipſa non cauſatur à culpa. Sed culpa cauſat eam. Exempli gratia, Si aliquis ſagittarius prius omni adhibita diligentia & circumſpectione putans feram percutere, in hominem mittat ſagittam: hæc ignorantia excuſatum habet. Verum ſi ignorantia oriatur à culpa tantum abeſt à excuſatione, vt magis culpabilem reddat. Verbi cauſa ſi quis vinum ad ebrietatem vſque potaret ſi poſt ebrius effectus, homicidium patrauerit, hæc ignorantia duplam meretur mulctam. Siquidem ipſe procurauit per ebriationem talem ignorantiam. Et quia rei illicitæ operam dabat imputetur illi. Dicit ergo Paulus, quicunque in lege peccauerunt: peccare in lege eſt eam tranſgredi, per legem autem iudicabuntur hoc eſt propter talem tranſgreſſionem iudicabuntur. Lex enim Moyſi licet non iuſtificaret factores: tamen condemnabat tranſgreſſores. Vnde vehementer mirandum eſt quomodo nonnulli ex hoc loco Pauli in tantum errorem fuerint prolapſi vt dicant Iſraëlitas tantum eſſe iudicandos non autem condemnandos. Gētes autem aſſerunt eſſe perituras. Et erroris iſtius occaſio fuit verbum illud iudicabūtur. Sed iſte error reprobatur & meritò à Beato Auguſtino & à catholicis Doctoribus. Siquidem licet in vniuerſum iudicari & condemnari non recurrant: tamen iudicari tanquam tranſgreſſorem legis & condemnari, & perire idem pollent & valent. Nemo enim in Dei iudicio iudicatur tanquam tranſgreſſor qui nō pereat & condemnetur. Vnde Paulus non dixit abſolutè iudicabuntur, ſed addidit per legem iudicabuntur. Iudicari enim per legem eſt iudicari per tranſgreſſionem & demeritum legis. Et quia hoc iſti non penetrarunt, in talem inciderunt errorem. Vnde notare poterit diligens Lector tam hic quam alibi (quod ſemper eſſet præ oculis habendum) videlicet vix eſſe locum in ſacra pagina vllum quidē Ex cuius diligenti excuſſione non poſſit elici aliquid myſterij. Et è diuerſo ex leui & parum atte͂ta cōſideratione: non

Matt. 19.

Aliqui ſuam ignorantiam fouent veluti Gallinæ oua ſua.

Simile.

D. Auguſt.

Non incurratur aliquis error. Quod ita eſſe vel mille exemplis ſi immorari vellem⁹ demonſtrare poſſemus. Atqui prolixitatem fugientes id tanquam notum relinquimus & ad noſtrum inſtitutum reuertentes, Iudæos dicimus, qui legis tranſgreſſores fuerunt, iudicandos & condemnandos eſſe. Aliter mitius ageretur cũ Iudæis, quam cum Græcis. Quod ſi dones, iam Paulus nõ ſibi ipſi videretur conſtare, qui vtrobique tam in præmijs, quàm in ſupplicijs ſemper primum locum dedit Iudæis: Iudæo inquit primùm & Græco. Et ipſa quoque ratio militat pro hoc, ſiquidem ſi Iudæi nõ condemnantur pro legis trãſgreſſione, Sed tantum vt iſti dicunt iudicantur in præſenti, nonne tunc manifeſta eſſet acceptio perſonarum apud Deũ? Ita certè. Quomodo Paulus probat Deum non reſpicere perſonam Iudæi vel Græci, niſi per hoc quod iudicium Dei erit ſecundum merita operum abſque reſpectu perſonarum? Vſque adeo vt Gentiles alieni à lege Moſayca peccantes non puniãtur ob tranſgreſſionem talis legis. Iudæi autem quia erant ſubditi legi Moyſi, illos dixit Paulus puniendos propter tranſgreſſionem talis legis. Niſi enim ſic dicamus, totus ordo litteræ rueret, & ſuum inſtitutum non haberet Apoſtolus. Non igitur recipienda venit illa differentia inter iudicari & perire. Quæ voluntaria potius adinuenta eſt, quàm pro ratione aliqua. At

Poſtulatio. fortè dices, quamobrem Apoſtolus vſus eſt loquẽs de Gentibus, vno verbo, & alio cùm loqueretur de Iudæis? Huic interrogationi reſpondet. Beatus Thomas dicens ideo eſſe factum

Reſp. d. Tho. iſtud, vt Paulus differentiam poneret inter illos impios, qui vixerunt ſine fide & lege Dei, & alios, qui licet acceperint legem Dei, eam tamẽ non ſeruauerunt, ſed impietati & malitiæ operam dederunt. Sed quæris, quæ nam eſt differentia inter iſtos? Reſpondemus talem eſſe. Quod illi primi peribunt ſine iudicio. Non enim eſt opus iudicio contra illos. Siquidem qui non credit, iam iudicatus eſt. Aliorum autem opera iudicio examinabuntur. Et ideo iſti qui fideles fuerunt, ita peribunt quod etiam iudicabuntur. Hæc D. Thomas. Non ex ſe ſed ex B. Gregorij officina mutuauit, quod tanto eſt receptione dignius, quantò etiam duorum egregiorum Doctorum calculo eſt comprobatum. Et ſi poſt iſtos aliquid nobis dicere licet, non incongruam eſſe cauſam dicemus, ob quam Paulus verbum illud perire mutauit in verbum iudicari. Ne male ſentire ſcilicet videretur de lege. Si enim dixiſſet per legem peribunt, viſus fuiſſet innuere legem fore malam & cauſam ob quam illi perirent. Lex quidem bona eſt & iuſta, mandatum ſanctum & bonum. Et idcirco quia lex nulli eſt cauſa vt pereat, volens Apoſtolus hanc ſuſpicionem fugere, declinauit in verbum iudicabuntur. Iudicari autem quemquam per legem non malè ſonat. Sic enim Pilatus Iudæis dixit, ſecundum legem veſtram iudicate eum. Ioan. 18. Rogabit nos fortaſſis acutus Pauli auditor vt dicamus quam ſeriem habeat & ordinem hæc clauſula cum ſuperiori. Probauerat namque Apoſtolus in Deo non eſſe acceptionem perſonarum reſpectu Iudæorũ & Gentilium, At per hæc verba non videtur Apoſtol⁹ ritè probare talem acceptionem non eſſe apud Deum. Reſpondemus optimè probare Paulum ſuum inſtitutum. Reſpon. Per hanc autem clauſulam probat Iudæo manere iudicium ſicut & Gentili, imò potiſſimè Iudæo. Quaſi dicat, Deus iudicabit Iudæum & Gentilem, ſed potiſſimè Iudæum, ergo non eſt acceptio perſonarum quantum attinet ad iudicium. Antecedens probatum fuit

ab Apoſtolo, quādo dixit reddet vnicuique &c. Nunc autem vult probare quod potiſſimè Iudęum, eo quod Iudęus præuaricatus ſit vnam & alteram legem: ideoiudicium potiſſimè manet Iudæo. Quaſi dicat Paulus, ſi in Deo eſſet acceptio perſonarum, maximè ex parte Iudæi qui multis priuilegijs ſuperabat Gentilem. Sed hoc non: nam qui in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Iudæus peccauit in legem. Igitur iudicabitur per eam. Non igitur ex parte Iudæi eſt acceptio perſonarum. Vnde hic textus adductus eſt ab Apoſtolo vt probaret particulam illam Iudæo primùm, hoc eſt potiſſimùm. Ac ſi dicat potiſſimùm paratum eſſe iudicium Iudęo, Iudicium ſcilicet damnationis ſi mala operatus fuerit. Et ratio quidem in manifeſto eſt: quoniam ſi Gentilis & Iudæus perpetrent idem peccatum, Gentili non imputatur tranſgreſſio legis Moyſi, quæ imputatur Iudæo: tanquam tranſgreſſori illius legis. Igitur potiſſimè Iudæo manet iudicium Dei. Ex hac Pauli doctrina recto conſequio colligitur illos qui ſunt in perfectiori ſtatu grauius peccare; tanto enim grauius quis peccat quanto plures leges præuaricatur. Et hinc etiam eſt quod Chriſtianus ſemper in ſimili peccato grauius peccet. Et per hanc quoque cauſam qui Religioſus eſt, eo qui talis non eſt. Pluribus namque legibus innodatus eſt: non tamē ſic grauius vt quod in ſeculari crimē veniale eſſet, in Religioſo ſit lethale. Dicamus igitur ſi Deus punit Iudęum ſicut violatorem vtriuſque legis, naturalis ſcilicet & ſcriptæ: & Gentilem tamquam tranſgreſſorem ſolum modo legis naturæ; manifeſtè patet Deū non eſſe reſpectu Iudæi acceptorem perſonarum: non enim, ex eò quod Iudæus eſt, minùs punit, imò magis (Exigēte iſtud peccato eius) propter maiorem grauitatem peccati. Vnde ſi Gentilis eſt puniendus propter homicidium & Iudæus quoque: grauius punietur Iudæus quàm Gentilis. Dicis modò, eritne par ratio in redditione & præmiatione bonorum operum? Maximè. Nam ex contraria ratione iſtud rectè colligitur. Vnde Gentilis qui operatus fuerit bonum opus non ex obſeruantia legis ſcriptæ in iudicio Dei præmiabitur, ſed tantummodo pro bono opere. Non tamen præmium habebit pro obſeruantia legis. Iudæus verò qui obſeruās legem bonum opus operatus fuerit, iudicium Dei reddet illi præmium iuxta meritum operis facti in obſeruantia legis. Et ſic patet quomodo circa Dei iudicium dixerit Apoſtolus. Iudæos & Gēteſ eſſe pares. Quam paritatem & æqualitatē Iudæi patienter audire nō poterant eò quòd ipſi multis prærogatiuis ſuperarent gentes ipſas verum fallebantur ex arrogantia. Nam in ordine ad iudicium Dei illæ prærogatiuæ non præferebant illos. Vnde perinde erat ac ſi eas non habuiſſent. Reſtat nunc autem dicendū de Chriſtianis qui ſunt profeſſores Euangelij, & de barbaris in quibus abolita erat naturæ lex, quomodo ſint iudicandi. De primis quidem nullum eſt dubium niſi quod perituri ſunt ob legis tranſgreſſionem, vt palam nos docet Euangelium. De reliquis autem nempe barbaris, in quibus eſt obliterata naturæ lex, hos dicimus ſine lege perituros quemadmodum etiam aſſeremus de ijs qui non receperunt Euangelicā legem.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum ſed factores legis iuſtificabuntur.

PRæoccupat hic Apoſt. ꝙ Iudæus dicere poterat vt euaderet. Dicet

Iudæus, quo pacto æquum eſt vt ego per legem iudicer qui legem accepi, & eam ligatam in meis brachijs mecum fero? quinimo hæc eſt Iudæorum gloria, legem audire, & pro ea zelare. Præueniens hoc Apoſtolus dicit: *Non enim ait auditores legis iuſti ſunt apud Deum.* Quaſi dicat, non ſatis eſt audientia legis, ſed & factis opus eſt: & ideo vana eſt veſtra præſumptio & arrogantia quæ vos de lege tenet. Si enim quemadmodum eſtis auditores, eſſetis quoque factores, bene eſſet, à iudicio excuſaremini: nunc autem non eſt cur gloriemini, nec vos efferatis ſuper Gentes, ob datam vobis à Deo legem. Vos ipſos agnoſcite, & niſi iudicari cupitis, voſmetipſos iudicate.

Vide Lector acute, quomodo Apoſtolus volens oſtendere Gentes eſſe pares & ęquales ipſis Iudæis, per locum à ſufficienti partitione iſtud facere conatur. Diſcurrit namque per encomia & priuilegia Iudæorum, & illa deprimit, vt ſimul deprimat arrogantiam illorum quæ ex illis pullulabat. Oportet namq. radices euellere prius Erat autem vna ex radicib⁹ elationis illorum ipſa audientia legis. Propter enim iſtam putabat Iudæorum natio, ſe præcellere Gentes, quibus legis auditus non fuerat conceſſus ſed denegatus. Hunc autē auditum legis oſtendit nunc Apoſtolus inutilem fuiſſe Iudæis, & proinde de eo gloriari nō debere. Sed intelligamus quid eſt auditus legis? Audire legem non eſt aliud quam recipere legem. Audiētia legis & receptio legis idem valent. Vnde cùm Paulus dicit, auditores legis non ſunt iuſti apud Deum, dicere voluit, receptores legis non eſſe iuſtos apud Deum. Sed inſurgis ſtatim dicens. Audire, vel recipere legem diuinam opus ſtudioſum & bonū eſt, ad quod admonent & incitant Prophetæ David namq; ait; Audiam quid loquatur in me Dñs De⁹; & Chriſtus; Beati qui audiūt verbū Dei; & in Apocalip. Beat⁹ qui audit verba prophetię hui⁹; & in lege veteri in mandatis habebāt Sacerdotes & Leuitę, vt legem Dñi audiente populo legerent: quomodo igitur Apoſt. hic pro nihilo ducit & floccifacit hanc audientiam legis, exiſtimans nullius eſſe meriti apud Deum? an Paul⁹ Chriſto aduerſatur? nunquid Prophetæ cōtrarius eſt? Nequaquam, ſed conſiderandum eſt, quòd quādo Chriſtus dixit, Beati qui audiunt verbum Dei, non pauſauit ibi, ſed mox addidit, & cuſtodiunt illud. Vnde docuit non ſatis eſſe audire, ſed obſeruare & cuſtodire. Cuſtodire eſt, opere adimplere. Neq; Prophetę quando de auditu loquuntur, intendūt excludere legis cōplemētū: Iudęi autē de ſolo auditu ſe iactabant & gloriabantur, & ideo dixit Paulus auditores (intellige tu, tantū) nō eſſe iuſtos apud Deū. Eandē ſententiā habet B. Iacob⁹ dicens; Eſtote factores verbi, nō auditores tantū. Et Apoſt. Paul⁹ mox adiungit: ſed factores. Si igitur audire legem tantūmodo nulli⁹ eſt meriti apud iudicium diuinum, Iudæus in hoc nō ſuperat Gentilē: quia auditio legis non iuſtificat.

Cæterum non tantum propter Iudæos hæc fore ſcripta putandum eſt verba, ſed etiam ad noſtram doctrinam, Qui etiā hic admonemur quanti debeamus facere bona opera. Neque tantummodo contenti eſſe debent Chriſtiani (qui nomine & re tales eſſe volūt quod paſſim Chriſtum audiant in Euangelio, ſed obedire oportet vt Euangelium ſit virtus in ſalutem omni credenti.

Audire quippe Chriſti legem & nō facere eam, non eſt ſatis: Beati, inquit Chriſtus, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. Nam vt idem apud Matthęum eſt locupletiſſimus doctor, qui audit verba mea; & ea nō

Margin notes: *Quid ſit auditus legis.* — *Pſalm. 84.* — Lucæ. 11. — Apocalip. 1. — Deutero. 31 — *Reſponſio.* — Lucæ, 11. — Concordia Pauli & Iaco. — Iacobi, 1. — Apud Deum vbi factū pēſatur nō auditio ſola. — Lucæ. 8. — *Matth. 7.*

facit, ſimilis eſt viro ſtulto. Sed prôh dolor, quot, & quantos habet hoc præſens & infelix ſæculum, ſtultos: qui ſpernentes opera, & de legis obſeruantia parum curantes, felicitatem fallaciter ſibi promittunt ex hoc quod legem Chriſtianā audiūt, concionibus perperuò adſunt, ſacrum quotidiè audiunt, preces non modicas emittunt, ſed legem nō faciunt. Sed reuera huiuſmodi homines nihil faciunt. Quòd ſi mihi non credunt, audiant Paulum dicētem. *Nō enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et dicant Chriſtiani ſi illa Moyſi lex (quę noſtra eſt inferior, & perfectione minor) ad ſalutē (teſtimonio tanti Apoſtoli) ſeruanda erat, nonne multo magis gratiæ lex, quæ Dei ſpeciali beneficio & dono nobis donata eſt opere complēda venit? Ita ſanè. Nemo ſe ſeducat, neq; auditu legis ſit contentus ſi vult iuſtus apud Deum in die iudicij haberi. Et non vacat myſterio quod dicit *apud Deū,* ſiquidem ſunt aliqui magnam ſanctimoniæ ſpeciē præſeferentes, quos vulgus, quia videt ſemper de lege Dei loqui, & eam libentiſſimè audire, putat tales iuſtos eſſe: qui niſi aliud habeant, licet mundus tales reputet, tamen apud Deum non ſunt iuſti, quia auditores tantum ſunt, & non factores. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, domine, ait ipſemet Domin⁹, intrabit in regnum

Matth. 7. cælorum: ſed qui fecerit volūtatem patris mei, qui in cælis eſt. Fallitur paſſim mundus, ſicut etiā ipſe fallit. *Sed factores legis iuſtificabuntur.* Poſtquam Apoſt. in priore clauſula huius orationis magnam præſumptionem Iudęorum quam conceperant de ſua lege, fregit dicens, receptores legis non eſſe iuſtos apud Deum nam ſolam legem audire & recipere, neminem iuſtificat, ſed iuſtificātur factores legis: nunc per ſecundā partem huius ſententiæ, hæreticos reprobat, illos quidem, qui ſpernūt bona opera, & ſolam fidem aiunt ſufficere ad ſalutem. Miramur profectò qua fronte audientes hæc Pauli verba, audent legem & opera reijcere, ac contemnere. Quid ad Paulum reſpondere valent? Profectò qui hæc negant, ipſam iuſtificationem de medio tollūt Reſpondent ipſi, ſe non exibilare iuſtificationem de qua Paulus intelligit. Quando rogas: & de qua intelligit? Dicunt, de apparenti. Sed rogas, quæ eſt iſta apparens iuſtificatio? Reſpondent, quę non eſt vera, ſed in conſpectu hominum apparet vera. O reſpōſio riſu digniſſima! Hæc reſpōſio Pauli mentem deſtruit. Corruptio potius huius textus, quam explanatio dicenda eſt, ſi non eſt vera ſed apparens: Dicite eſt apparens in oculis Dei vel hominum? nō primum: nam vt Paulus dicit, hæc iuſtitia apud Deum eſt, ſi apud homines, fruſtra igitur appoſuit Apoſtolus hanc particulam, apud Deum. Dicere debebat, apud homines. Quod ſi dicas in prima parte tantum dixiſſe Apoſtolum & appoſuiſſe particulam apud Deum, & non in ſecunda, iſtud friuolum eſt: quoniam vt optimè grammatici (etiam nouicij) ſciunt, quando in aliqua clauſula ponitur particula aduerſatiua, quæ præcedenti aduerſatur & opponitur, opus eſt vt comprehendat totū illud quod in alia dictum fuerat: alioquin nō ſuo bene fungeretur officio. Vt verbi gratia, ſi quis diceret, Opera Cain non fuerunt grata apud Deum, ſed opera Abelis: certum eſt quòd etiam ſi non dicatur in ſecunda & repetatur apud Deum, quod ex vi illius dictionis ſed ſemper debet ſubintelligi particula apud Deum. Sic cum Paulus in prima parte dixiſſet auditores legis non eſſe iuſtos apud Deum, pluſquam per ſe, notum eſt, quòd quādo adiungit, ſed factores iuſtificabuntur, quod intelligit etiam apud Deum. Vnde ſi in prima

ma clauſula intelligit de iuſtificatione apud Deum, & in ſecunda de Iuſtificatione apud homines, In æquiuocationem incidiſſet Apoſtolus: & tunc particula, ſed, non eſſet aduerſatiua. Nam ſi de alia iuſtificatione intelligere oporter quod dicitur in ſecũdo loco, iam non aduerſatur priori dicto contra quod poſita eſt dictio aduerſatiua. Hæc licet ſint ex Grammaticorũ officina, tamen neceſſario ſic explicãda veniebant, vt huius loci ſenſus genuinus & germanus haberetur: & ille Lutheranorum extortus foras mitteretur.

Accedit huc, quòd omnis qui apud Deum iuſtificatur, verè & non apparẽter dicẽ eſſe iuſtificatus: non eſt enim apparẽs iuſtitia in conſpectu Dei, qui ſemper iudicat ſecũdum veritatem & non ſecundum apparentiam. Vera iuſtiti eſt cui Deus ſemper reddit ſuum debitum prǽmium nempe vitam æternam. Vnde quando Apoſt. dixit factores legis iuſtificabuntur, alluſit ad illud quod Chriſtus docuit quendam ſcribam qui rogauit eum dicẽs, Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo? cui Chriſtus, in lege quid ſcriptum eſt? quomodo legis? Cui reſpondens Scriba dixit: Diliges dominum Deum tuum, & proximum tuũ tanquam teipſum. Tunc Chriſtus dixit ei, hoc fac, & viues. Nota verbum, fac, & verbum viues: vbi palam vides facienti legem vitam eſſe promiſſam æternam. Neque hic auſcultandi ſunt illi operum hoſtes, qui dicunt impoſſibile nobis eſſe ſeruare & opere adimplere legẽ & eius præcepta: alioquin illuſi & decepti eſſent homines ab ipſo Chriſto, qui dixit, imò iuſſit, facere ea quę ſcripta ſunt in lege. Si ipſi de præceptore noſtro Chriſto iſtud vel cogitare audent (quod ingẽs blaſphemia eſt) cogitent, nos quod certiſſimum & veriſſimum credimus, ore, & opere confiteri volumus, dicentes legis factores iuſtificandos verè apud Deum, & ad æternam vitam capeſcẽdam. Quam iuſtificationẽ veram expreſſit hic Apoſtolus per hæc verba, ſcilicet, *Factores leg. iuſtif.* Neque aliqua homonymia eſt in verbo factores legis: qui licet aliquando dicantur illi qui condunt leges, hoc tamen in loco ex adiunctis liquido conſtat, nõ de ijs, qui faciunt in repub. leges, eſſe intelligendum, ſed de illis qui iam cõditas leges obſeruãt & opere complẽt. Iſti dicuntur legis factores: nam alij conditores legis dicunẽ. Quare potius dicuntur legum fundatores, quam factores. Illos non dicit Apoſt. iuſtificãdos, ſed iſtos.

Matthæ, 19.

Sed rogabit aliquis nos vt dicamus de qua iuſtificatione loquitur hic Apoſtolus an de illa quæ fit in præſenti vita, aut de illa quam boni ſperant in alia. Quod enim de iſta intelligat Apoſtolus ex eo videtur, quoniam verbo futuri temporis vſus eſt, non præſentis. Non enim dixit, factores legis iuſtificantur, ſed iuſtificabuntur. Hanc namque iuſtitiam Apoſtolus factoribus legis promittere videtur in alio ſeculo dandam, non in iſto. Quod ſi admittamus (vt quidã admittere non recuſant) hinc fit, vt hæc iuſtitia danda ſit iam iuſtificatis. Nam vita æterna non conceditur niſi illis, qui fuerunt iam per fidem & gratiam iuſtificati. Vnde quando veniunt ad poſſidendam vitam æternam, augmentum iuſtitiæ accipiunt, & completur in illis quod ſcriptura dicit, Iuſtus, iuſtificetur adhuc: hoc eſt, ex iuſto, fiat magis iuſtus. Sed neſcimus an hæc explanatio ſit tam intẽta à Paulo quam eſt vera. Si verò dicamus Paulum loqui de illa iuſtificatione quæ fit hic, cùm hęc ſit gemina, ſcilicet vna qua quis ex iniuſto fit iuſtus, quæ duobus modis vſu venit, altero quando datur prima gratia tam adulto quam paruulo, & hæc nõ fit per opera legis. In paruulo quidem clarè liquet, quoniam ille nulla opera propria habet, In adulto etiam

Apocal. 22.

nam

Matt. 10. perficit. Qui perſeuerauerit vſq. in finem, inquit Chriſtus, hic ſaluus erit. Vel alio modo de hac re philoſophari poſſumus ſi dicamus duplicem eſſe Iuſtitiam, aliam legalem (quam alio nomine ſolemus appellare iuſtitiam operum) aliam infuſam & ſupernaturalem (quam vocant iuſtitiam fidei) vnde ſtat quòd aliquis homo ſit iuſtus ſecundum primam iuſtitiam, & non ſecũdam. Qui obſeruant legem quoad opera moralia, iſti, ſiue ſint Iudęi, ſiue Gentiles, iuſti ſunt, tam apud idem Deum, quam apud homines ſecundũ iuſtitiam operum: non autem iuſtitia fidei, nam qui ſic iuſti ſunt, fieri poteſt vt peccato obnoxij ſint. Nam hæc iuſtitia ſimul ſtare poteſt cum peccato non autem alia quæ eſt iuſtitia fidei, quæ ſecum affert gratiam. Porro inter has duas iuſtitias aliquid eſt conuenientiæ & diſcrepantiæ: conueniũt in hoc quod per vtramuis homines iuſti dicuntur, & qui eas habent denominari poſſunt iuſti. Secunda conuenientia ſicut opera meritoria emanant à iuſtitia quæ eſt virtus ſupernaturalis & infuſa (imperata tamen à charitate, quæ non eſt ſine gratia) ita opera moralia bona in genere moris procedunt à iuſtitia legali, quæ eſt virtus ad alterum. Et in hac iuſtitia Ethnici homines poſſunt ſuperare Chriſtianos: imò ſi hiſtoriæ fides datur, multi fideles ſuperati ſunt à Philoſophis. Tertia conuenientia eſt quòd vtraq. verſatur circa opus rectum. Sunt tamen variæ differẽtiæ. Prima eſt, quòd quæ eſt iuſtitia operis, opus tantum iuſtificat, non autem reddit perſonã gratam Deo: iuſtitia autẽ fidei & perſonã gratam facit Deo, & opera quæ ab ea eliciuntur facit Deo grata & accepta, dignaq. vita æterna. Vnde qui tantum habent iuſtitiam operum & non fidei, gloriam tantum habent apud homines, non autem apud Deũ. Inferius cap. 4. dicet Apoſto. Si Abraham iuſtificatus eſt ex operibus legis, habet gloriam, ſed non inquit, apud Deum: quia tantum vnam iuſtitiam haberet, nẽpe operum, qui vero ambas habet, hic habet gloriam & apud Deũ, & apud homines. Dicis, ad quid deſeruit hæc iuſtitia operum? Reſpõdemus, eſt tamquam diſpoſitio (etſi remota) ad perfectam aliam iuſtitiã nempe fidei. Dicimus remotam, quoniam etſi opera moralia præcedere poſſint, non tamen in eſſe meriti: quia cùm ſint ſine gratia (quæ eſt præcipua radix meriti, quam conſequitur per iuſtitiam fidei, qua iuſtitia habita, per eam charitate informatã operamur opera meritoria vitæ æternæ, quidquid obgannĩãt noui hæretici: quinec etiam audiendi ſunt, quando ſtultiſſimè dicunt opera quacũque ratione facta, quæ ante iuſtificationem fiunt, verè eſſe peccata, vel mereri odium Dei, qui error damnatus eſt in concilio Triden. ſeſſ. 6. can. 7. ad noſtram In concilio Triden. ſeſſ. 6. cano. 7. igitur rem reuertamur & dicamus quòd per hanc diſtinctionem de iuſtitia conciliari poſſunt illa duo loca 2. & 3. cap. Quando enim Apoſt. in 2. cap. dicit factores legis iuſtificabũtur loquitur de iuſtitia operum: quando vero in 3. ait iuſtificari hominem ſine operibus legis, intelligit de iuſtitia fidei. Et ſic Paulus ſibi ipſi conſtans eſt. Siquidem non eodem modo vſurpauit nomen iuſtitiæ in vtroque loco ſed diuerſimode. Et ex his infertur quòd iuſtificari apud Deum per iuſtitiam operum, non eſt habere gloriam apud Deum: ad hoc autem quòd habeat quis gloriam apud Deum, oportet quod habeat vtramque iuſtitiam, & tunc habebit & apud Deum & apud homines. Neque ob id obſtat aliquid quò minus dicantur factores legis iuſtificati apud Deum: quoniam Apoſt. non loquitur de iuſtificatione & meritis abſolutè, ſed de illa iuſtificatione quæ eſt ex meritis operum. Vnde quãdo Apoſt. dicit quod factores legis iuſtificabuntur apud Deum, ſupplendũ

eſt quæ

eſt quatenus eſt ex ratione operum,
& meritis operum, ſecundum quæ
meriia iudicabit Deus, non autem ſe
cundum auditionem.

Hæc dicta ſint de iuſtificatione qua
ſi per tranſennam & ex occaſione: in
ferius autem latior & copioſior erit
de ea diſputatio. Vnum tantum mo
nemus lectorem vt obſeruet hunc lo-
cum Pauli, ex quo ex diametro con-
funditur noua & iuſana hæreſis Lu-
therana, qua mordicus defenditur
non eſſe neceſſaria bona opera ad no
ſtram iuſtificationem, ſed ſufficere
ſolam fidem: in qua totam ſuam col-
locant gloriam ſubterſugientes ope-
rum labores. Quare ſicut Apoſtolus
feriuit Iudęos (quibus ſimiles ſunt no
ſtri nouatores Lutherani) ita per hæc
met verba redargui poſſunt qui nunc
apud nos ſunt hæretici: quibus ſecun
dum veritatem dicimus quod ſicut le
gem tantum audire & recipere non
iuſtificat quemquam, ita nec ſolum
credere. Vtrobique enim neceſſariũ
eſt facere: quia factores iuſti ſunt a-
pud Deum; quod eleganti exemplo
probat Apoſtolus dicens:

Sequitur in tex:

Cum enim gentes quæ
legem non habent naturaliter ea quæ
legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem
non habentes ipſi ſibi ſunt lex: qui o-
ſtendunt opus legis ſcriptum in cor-
dibus ſuis, teſtimonium reddente il-
lis conſcientia ipſorum, & inter ſe in-
uicem cogitationũ accuſantium, aut
etiam defendentium, in die cum
iudicabit De⁹ occulta homi
num, ſecundũ Euangeliũ
meum per Ieſum
Chriſtum &c.

PRobat hic Apoſtol⁹ quod aſſump
ſerat, ſcilicet, factores legis iuſtifi
cari apud Deum: idque in Gentilib⁹.
Sed prima fronte mirabitur hoc in lo
co quis noſtrum doctorem, & non
abſq. aliqua apparenti ratione: quor
ſum relictis Iſraelitis ſiue Iudęis, de-
clinauerit ad Gentes. Nam res cum Iu
dæis agebatur, & non cum Gentibus.
Conſonum autem videbatur rationi,
vt probaret ſuum intentum in Iudęis
& non in Gentibus: potiſſimè quidẽ
quia in lege Moyſi multi erant pręcla
ri viri qui ex operibus iuſtificati ſunt,
qui in teſtimonium huius rei adduci
poterant, & non erat neceſſarium ad
Gentes confugere. Potuiſſet certè A- Iacobi cap. 2.
poſtolus ſic probare quemadmodũ
& Iacobus fecit in ſua Epiſtola pro-
bans argumẽtum quod aſſumpſerat
probandum, ſcilicet ſolam fidem nõ
ſaluare hominem: quod ſic probat,
Vis ſcire, inquit, ó homo, quod fides
ſine operibus mortua eſt? Abraham
pater noſter nonne ex operibus eſt iu
ſtificatus, offerens Iſaac ſuper altare?
Similiter, inquit, & Raab meretrix
(quæ licet genere eſſet Gentilis, tamẽ
cum populo Iudæorum adnumerata Ioſue 6.
eſt, vt habetur Ioſue 6.) nonne ex o
peribus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nun-
cios, & alia via eijciens? Et ſi ab Abra
ham noluiſſet exemplum petere, eo
quod multo tẽporis ſpacio à lege Moy
ſi diſtaret (Moyſe enim & lege ei da-
ta, Abrahamus quingẽtis annis prior
fuit) tamen non deerant multi patres
veteris teſtamenti qui adduci poterãt
in confirmationem ſuæ ſententiæ. &
ſic non erat opus confugere ad Gẽtes
Verum deponet is qui hanc de Paulo Reſponſio.
admirationem concepit, & admirari
ceſſabit, ſi ad memoriam reuocaue-
rit id quod ſæpe numero in exponen-
do Paulo neceſſum eſt habere præ
oculis: ſcilicet, mirabilem quandam
eſſe energiam, emphaſim & artem
in doctrina Paulina. Nec enim vnum
iota, vel apex vn⁹ eſt, qui ex induſtria
non ſit poſitus. Nihil caſu, vel fortui-
to ponitur, ſed omnia ex alto pendẽt
myſterio. Quod ita eſſe planè cogno
ſcet

ſcet, confitebitur prudens lector cū explicatam viderit huius rei cauſam. Non igitur prætcriuit Apoſtolus tam multos ægregios viros teſtamenti vet. quòd ei eſſent ignoti, ſed iam data opera ſuum propoſitum voluit verificare in Gentibus, vt duorum nos red deret certiores myſteriorū. Prius quidem eſt vt Gentiles extolleret, quos ante depræſſerat. Inſurrexerat enim antea in ſapiētes, & Iudices, & quaſi omnes viſus eſt condemnare: nunc ſuo vtens officio, laudat eos & erigit, docetq; non omnes deprauatos fuiſſe, eo quòd aliqui eorum iuſtificati ſunt apud Deum facientes opera legis. Alterum vero myſterium illo ſublimius & altius eſt, propter quod de industria Apoſtolus ſic fecit, vt ſcilicet deprimeret legem Moyſi, vel ſaltim Gentes æquaret Iudęis. Sed dicis: in quo deprimit hic Paulus legē Moyſi? Reſponſio in hoc quòd docet iuſtitias legis Moyſi eſſe tantum iuſtitias operum, non etiam fidei, & gratiæ & ſpiritus. Nam ſi tales eſſent, non poſſent fieri à Gentibus, modo Moſaycę bene poſſunt fieri à Gentibus quæ nō habent legem ſcriptam nec circuncīſionem. Et vide quomodo Apoſtol⁹ incipit ęquare Gētes ipſis Iudęis ī hoc.

Adde tu quod Pauli ſermo cùm dixit, quicunque ſine lege &c. & alius. Non enim auditores legis &c. conuenire poterant & verificari in vtriſque, tam in Iudæis, quam in Gētibus. Voluit tamen ſpecialiter Apoſto. eos eſſe veros magis in Gentib⁹ propter dictas duas rationes. Raab enim genere Gentilis erat, & cùm talis eſſet per opera iuſtificata eſt.

Fugata & expulſa admiratione quę de Apoſtolo hoc loco haberi poterat reliquum eſt vt examinemus quę cōnexio & quæ ſeries ſit huius textus, & cum quo ex illis duobus præcedentibus ſit conſuendus. Nam hæc clauſula aptè cum qualibet illarū duarum præcedentium ordinem & ſeriem habere poteſt. Coniūgi poteſt cum illa ſcilicet. Quicunque ſine lege peccauerunt &c. & texi etiam poteſt cum iſtā quæ proximè præcedit, ſcilicet, Non enim auditores legis iuſti ſunt &c. Si hic textus cōiungatur cum illo qui dicit, quicunque ſine lege peccauerūt, nunc docet Apoſtolus quòd ſicut illi qui lege peccauerunt, per eandem iudicabuntur, ita qui ſine lege audita faciunt legem, iuſtificabuntur. & iuſtā habebunt mercedem: quales erant Gentes, nam aliter in hoc ſuperatę eſſent à Iudæis. Si autem hunc textum coniungamus cum proximo (quod conueniētius credimus eſſe factum) tunc ſic textus eſt probatio alterius: probat namque quòd factores legis iuſtificabūtur apud Deū, ex eo quòd Gentes facientes opera legis iuſtificabuntur apud Deum. Quod factum eſſe ab Apoſtolo ſupra dixim⁹ (ex aliorum potius quam noſtra ſententia) vt criſtam & ſupercilium Iudæorum deprimeret. Noſtra enim ſententia (ſine melioris præiudicio) eſt, iſtud factū eſſe ad maiorem corroborationem & probationem præcedentis clauſulæ. Vnde quaſi à minori ad maius agit Apoſtolus. Ac ſi diceret. Si Gentes abſque lege audita & in chartis reſerata, facientes opera legis ſcriptæ iuſtificabuntur, quanto magis Iudæi faciētes eadem opera legis ſibi datæ etiam iuſti erunt apud Deum? Et in hanc ſententiam adducimur ex eo quòd adiūgit particula illam enim quæ cauſam & rationem aſſignat. Apoſtolus namque pro more ſuo habet quando clauſula ſubſequens eſt probatiua præcedentis, hoc inſinuare per particulam, enim quæ cauſam & probationem dicit. In his namque quatuor clauſulis quater appoſita fuit particula enim vt videre licet intuenti Pauli textum. Quod duplici de cauſa doctiſſimus Caiet. aſſerit eſſe factum; altera ſcilicet vt cognoſceremus Apoſtolū ſemper progredi reddēdo cauſam cauſæ, & ratio

Obſerua Lector Pauli progreſſum.

& rationem rationis: altera vero cau
ſa eſt, vt perſpiciam' & agnoſcæmus
non eſſe Apoſtolum digreſſum ab v
na materia in aliam, ſed ſemper per-
ſeuerare in eadem. Si namque in aliã
materiam Apoſtolus digreſſus fuiſſet
non aptè vſus fuiſſet dictione enim.
Erat autẽ materia in qua oratio Pau-
li verſabatur, docere, Deum eſſe red
diturum vnicuique ſecundum opera
abſque acceptione Iudæi, vel Græci.
Et quoniam dixerat quòd illi qui nõ
habebant legem ſcriptam perituri e-
rant abſq. lege, ne quis diceret quòd
Gentiles tantum perire poterãt ſi eſ-
ſent legis naturæ tranſgreſſores, non
autem ſaluari ſi legem facerent, ideo
dicit Apoſtolus Gentes non eſſe om
nino exleges, quam ſi facerent, me
reri poterãt ſalutem apud Deum. Et
in hoc extollit Apoſtolus Gentiles,
pareſq; facit illos Iudæis, ne ipſi glo-
rientur de iuſtitia legis, & ne exiſti-
ment ſe ſolos eſſe qui facietes legem
iuſtificantur: nam & hoc commune
eſt etiam ipſis Gentibus per ſuam na-
turalem legem ſi eam obſeruẽt, poſ-
ſe iuſtificari. Dicit ergo Apoſtolus.
Cum n. Gentes quæ leg. non hab. Nõ eſt
ſenſus Apoſt. iſte; Gẽtes quæ nullã le
gem habent. Particula, non, non re
mouet à gentibus penitus omnes le-
ges. Sunt namque leges multiplices.
Nec credibile eſt Gentes vixiſſe vl-
tra legem naturæ abſque vlla alia le-
ge humana: multis namque legibus
humanis iuſtis ac optimis gubernaba
batur reſpub. earum. Vix enim ex ſo
la naturali lege (cuius canones mul-
tum vniuerſales ſunt, quos in Ethicis
dixit Ariſto. parum eſſe vtiles) bene
poteſt gubernari reſpub. Eſt ergo ſen
ſus, Gentes quæ legem non habent.
ſcriptam ſcilicet, Vide quòd non di-
cit leges, ſed legem, cuius nomine
tantũ intelligit legem ſcriptam & Mo
ſaycam. Eo tempore quando ſermo
erat de lege abſolutè loquẽdo lex ip-
ſa ſcripta intelligebatur non natura-
lis, vel alia humana: & ideo quando
Apoſtolus dicit, Gentes quæ legem
non habẽt, intelligit de ſcripta lege
quã Gentes dicebantur non habere
eo quod illis nõ fuerit data, ſed tantũ
populo Iudaico. iuxta illud; Non fe- Pſalm. 147.
cit taliter omni nationi, & iudicia ſua
non manifeſtauit eis.

Sed dicis, ſi non habebant legem,
quomodo faciebãt ea quæ legis ſcrip
tæ erant? Reſpondetur, Non habe-
re legem, dupliciter intelligi poteſt;
vnomodo pro eò quod eſt non eſſe
ſubditum legi: & ſic Gentes non ha-
bebant legẽ Moyſi. Et hoc eſt (vt ver-
bis ſcholæ vtamur) habere legem for
maliter. Alio modo dicitur aliquis ha
bere legem, quia ſeruat aliqua quæ
ſunt in lege: & hoc eſt habere legem
ſecundum materiam legis: & ſic non
habens legem vt legem; poteſt face-
re ea quæ legis ſunt. Et ſic vtroq, mo
do poteſt aliquis dici legis factor: ſic-
que ſubiunxit Apoſtolus dicens; C*um
enim Gentes quæ legem non habent*. In-
tellige, vt legem, naturaliter ea quæ
ſunt legis faciunt. Sed mox inſurgis
dicens, Si natura ad hoc ſufficit, nemi
pe ad complenda mandata, ergo gra
tia ſuperflua, vana, & non neceſſaria
eſt Auertat hoc Deus. Non enim A- Reſponſio.
poſtol' per naturæ vim negare voluit
gratiam, quæ reparatrix eſt naturæ.
Sicut enim gratia non deſtruit naturã
quæ infirmior eſt, ita nec vice verſa
natura ipſam gratiã pellit & deſtruit.
Quanta efficacia & vi gratia ſuperet
naturam, ſi id cupit ſcire Lector, Ec
cleſiæ lumen Beatum Auguſtinũ con
ſulat in lib. de natura & gratia, & poſt
illum, egregium & omni laude dignũ
opus à doctiſſimo Patre Soto com-
poſitum. nos à multis nos contine-
mus, ne nimia nos inuoluat prolixi-
tas, nec nos dicere omnia debemus
Non igitur hic Apoſtolus gratiam de
primere intendebat, qui eam in tot
locis magnificauit: neque ipſe loque-
batur de operibus meritorijs, quæ ne

ceſſario

ceſſario exigũt gratiam, ſed de merè moralibus operibus, & non de omnibus iſtis, ſed de quibuſdam. Nam operari opera meritoria, ſuperat vires, tam naturalis luminis, quam humanæ facultatis. Opera autem mere moralia non excedunt vires naturæ, maximè ſi natura eſſet ſana: poſt autem corruptam naturam, homo ex viribus naturæ licet non habeat vires ad omnia moralia, habet tamen ad aliqua. Et hinc factum eſt, quòd Apoſtolus non dixit Gentes naturaliter facere omnia quæ legis erant, ſed indefinitè, ea, quæ legis ſunt; tam pertinẽtia ad Deum, quã ad proximum.

Hæc in ſumma dicta ſint à nobis ſecundum ſentẽtiam aliquorũ theologorum peritiſſimorum qui ſequuti ſunt ſuum ducem. D. Thomam

D. Thom.

theologorum facilè principem: cæterum multis alijs hæc non placent, & ideo in aliam opinionẽ declinant, Nunc autem velle nos de vtraq; opinione fieri cenſuram, haud poſſet

D. Tho. 1. 2. q. 109. ar. 2.

fieri abſque prolixitate quæ tedioſa eſſet lectori: quẽ remittim' ad theologos ſcholaſticos, qui hoc negotiũ ad nauſeam vſque pertractant. Nos contenti ſumus ſi de hac re paucis, hoc vnum, pro nunc eum admoneamus: ſcilicet quòd circa noſtram ſalutem duos habemus hic extremos errores, alterum illorum qui hoſtes ſunt excellentiſſimi doni gratiæ Dei, pluris faciẽtes liberi arbitrij vires quã gratiæ, plus iuſtò noſtris operibus tribuentes. Contra quem errorem acerrimè Apoſtol' in multis locis ſuarum Epiſtolarũ dimicauit, maximè in hac ad Romanos in qua luce meridiana clariùs oſtẽdit omnes eſſe peccatores egentes gratia Dei. Et vide Lector pie horum hominum demẽtiam: hunc namque fouentes errorem, tacitè & clanculo Deo dicunt,

Hic error à Pelagio ſuſcitatus fuit

A te Domine facti ſumus homines, ſed per nos ipſos efficimur boni, & iuſti. Porrò alter error eorum qui circa ſalutem noſtram in Eccleſia, eſt, dicitur illorum, qui in aliam partem peccant: qui videlicet declinantes vnum errorem, incidunt in alterum, auferentes, vel omnino liberum arbitrium, vel aſſerentes ipſum non eſſe Dominum ſuorum actuum, neq; quicquam agere, ſed tantum pati: Quod dictũ palam eſt auferre libertatem arbitrij. De his erroribus hic nihil ſcribere volumus: ſcimus enim iam à doctiſſimo Hieronymo, & acutiſſimo Auguſtino ſatis eſſe exterminatos. Nos, qui catholici ſumus per Dei gratiam, ſatis habemus intelligere quòd liberum arbitrium nõ tollit gratiam, nec ipſum tollitur ab ea. Non ſunt ſe impedientia, ſed potius iuuantia: & ad implenda Dei mandata & liberum arbitrium & gratiam fore neceſſaria dicimus. Quæ enim bona poſſit homo impler per vires naturæ, & quę non, ſchola theologorum abunde ſatis docet. Nos ad alia uerba huius textus nos conuertimus Prius tamen quam iſtud faciamus, admonere operæ pretium duximus lectorem, quòd hoc Pauli loco quidam peſtilentiſſimè abuſi ſunt: ex eo putantes rectè colligi quod lex ſcripta ſit fruſtranea. Sic enim colligunt Homines ſuapte natura poſſũt & cognoſcere & facere ea quę ſunt tradita in lege, igitur fruſtra data eſt ſcriptura: quibus reſpondemus friuolam & inualidam eſſe hanc rationem. Siquidem licet ſignatum ſit ſuper nos lumen naturæ in noſtra creatione, quã do effecti fuimus rationis participes, & ad Dei ſimilitudinẽ & imaginem procreati, non proinde cõſequitur legem ſcriptam eſſe ſuperuacaneam &ocioſam. Dicis, in quo nobis deſeruit? Reſpondemus, Ad multa, & inter alia præcipue ſcripta lex reformat naturam noſtram, per peccatũ, non quidem omnino ſublatam, ſed læſam & obſcuratam. Vnde lucis loco deſeruit. Adde tu quoque etiam

In hoc errore fuit Lutherus quẽ modo etiam tenent eius ſequaces.

D. Thom. 1. 2. queſt. 109. ar. 3. & 4.

Reſponſio.

multas alias rationes, nō ſolum illas quas nos adduximus quando ſermonem habebam' de vtilitate ſacrarum ſcripturarū ſed alias, Ad aliqua alia valēt ſcripturæ diuinæ, ad quæ, nec ratio naturalis, nec ipſa natura perducere nos valet, nec poteſt docere. Idcirco non ſunt diuinæ litteræ inanes, friuolæ, & vanæ.

Pelagius quoque ille famoſus hæreſiarcha perperam abutitur hoc Pauli loco, aſſerens quod homines poſſunt ſeruare Dei mandata per ſolam legem naturæ, abſque ſcripta, etiam iuxta præcipientis intentionem. Vnde colligebat principium boni operis & meritorum eſſe à nobis ipſis, ipſa gratia ſolum facilitatem præſtante. qui error à catholicis iure adnumeratus eſt inter multos alios condemnatos & reprobatos. Licet namque illa naturæ lux quæ ſignata eſt ſuper nos, ſufficiens eſſet admonſtrandum nobis quid bonum, quiduè malum: quid agendum, & quid fugiendum: ſola hæc non poteſt præbere remedium contra impetus concupiſcentiæ, quæ nos acriter moleſtat: nec ſufficienter noſtrum poteſt mouere affectū. Proinde neceſſaria eſt ipſa gratia: quam nunquā Deus negat illis hominibus qui ſuo pro poſſe faciunt quod in ipſis eſt. Infundit in illis aliam lucem nempe fidei, ſicque eos recipit in ſuam amicitiam & gratiam. Non igitur hic locus fauorabilis eſt errori Pelagianorum.

Sequitur in tex.

Eiuſmodi legem non habentes. ip. ſi. ſu. lex. &.

EIuſmodi, perinde valet ac ſi dixiſſet Apoſtolus iſti Gētiles, non habentes Moſaycam legē. ipſi ſibi ſunt lex. Hoc eſt, mens ſua eis lex quædā eſt. Poſtquam Apoſtolus declarauit vim & efficatiam legis naturalis docet quomodo habeant legē ipſę Gentes. Nullus namque vnquam hominis ſtatus fuit in quo genus humanū non viueret ſub aliqua lege. Sicut homo (teſte Philoſopho) arte & ratione viuit: ita & lege viuere debet. Quid enim eſſet reſpub. abſque lege? diu conſtare minimè poſſet. Vbi non eſt lex, libertas cuique pro ſuo arbitratu viuendi: & vbi huiuſmodi arbitratus eſt impunis, impunia quoq; ſunt adulteria, furta, & alia ſcelera huius generis. Vnde patet ſtultam ſatis eſſe opinionem illorum, qui putant melius fuiſſe actum cum hominibus, ſi eis nulla foret data lex: nam ſic, inquiunt, ſublata eſſet peccandi occaſio. vbi nō eſt lex, nec tranſgreſſio. Inefficax ſane hęc eſt ratio. Nam licet data lege fieri poſſit tranſgreſſio, tamen pro hoc incommodo, multo plura habet ipſa lex commoda & vtilitates: de quibus, vt vnam, & alterā tantummodo dicamus (prętermiſſis multis alijs) legem agnoſcere debemus tamquam directricem naturæ in Deū. Altera vero vtilitas eſt, quod eſt diſciplina virtutis & pedagogo. Si enim Deo non fuit bene viſum in paradiſo vt homo viueret ſine lege (exiſtente tunc natura integra) quanto iuſtius fuit vt in natura corrupta homo non viueret ſine lege? Sed in hac re tam nota ex ſe, multis agere opus non eſt. Res quippe exploratiſſima eſt & ſatis expedita, rempub. conſtare non poſſe ſi legem ſepares. Et inter leges impottantiſſima & neceſſaria erat illa, quæ naturalis dicitur quę proximè ſequitur illam diuinam, cuius participatio eſt ipſa naturæ lex, quam appellamus & eſſe dicimus lumen rationis humanæ, quæ à Deo conditore inſerta eſt hominum mētibus, ad bonum faciendum, & malum fugiendum: & de hac dicit Paulus hoc loco. Cùm enim Gētes quæ legē non habent, naturaliter ea quæ legis

Legis multæ vtilitates.

1. 2. quæ. 91. ar. 2.

Quid ſit lex naturæ.

D. Tho. 12, q. 94. legis ſunt faciunt, ipſi ſibi ſunt lex quę ſit habitus an ſit vna in omnibus, mutabilis, an immutabilis: delebilis, vel indelebilis. Hęc explicatiori indagine indigēt quā ferat præſens noſtrum inſtitutū. Pro hulus loci explanatione nobis ſatis eſſe debet elus nomē clatura, reliqua ex alijs petat ſi vult curioſus lector.

Sequitur in text.

Qui oſtendunt opus legis, ſcriptum in cor. ſuis.

PRobat quomodo iſti ſint ſibi ipſis lex. Id, inquit, faciunt manifeſtum, non quidem tamquam ſcriptum attramento aliquo, ſed tamquam firmatum & ſcriptum in cordibus ſuis. Vnde magis poterāt eſſe memores legis quam ſi eſſet in tabulis lapideis ſcripta. Vt autem ſtatim non decidat à memoria hominum, ſolet lex ſcribi attramēto. Sed quid magis hęret ac firmū habetur, quam quod impreſſum eſt in cordibus hominum? Certè nihil. Et cùm dicit, opus legis, non intelligit opus fidei: fides enim opus eſt Dei, & non legis naturalis. Vnde ſic aſſerit Christus, Hoc eſt op⁹ Dei, vt credatis. Et alibi Apoſtolus Dei enim donum eſt, non ex operibus. Sed per opus legis hic intelligit Apoſtolus opera moralia legis naturę tam affirmatiua, quā negatiua, tam quæ pertinent ad Deum, quā quæ ſpectāt ad proximum. Et vide ingenium Pauli, qui cùm potuiſſet dicere ſic. Qui oſtendunt legem in cordibus ſuis expreſſam & ſcriptam, noluit ſic loqui ſed dixit. Qui oſtendunt opus legis ſcri. in cord. ſuis vt inſinuaret illos nō tantum verbo oſtendere legem: vt puta, inter docendum alios, ſed etiam facto. Opus enim legis eſt lex in opere, & non tantū in ore. Et hoc opus voluit denotare, quoniam dixerat ante factores legis iuſtificandos apud Deū

Ioan. 6. Ad Ephe. 2.

& nō auditores & doctores. In idem ſiquidem venit, audire tātum legem & non facere, atque profiteri & docere legem, & eam non facere. Quo verbo ſimul Apoſtolus tunc notauit Iudæos qui tantum audire contenti erant, & nunc Lutheranos negligentes opera tam quam deſides & ſegnes bonorum operum, nolentes eſſe in laboribus hominum. Tantum fidem conantur (quoad poſſunt) oſtendere ſed non opera. Nec mirum, quoniam cùm ſint lapſi in eum errorē vt putēt iuſtos eſſe ſola fide, ſic illis curæ eſt, vt opera pro nihilo habeant: & ex illis iā tū ſtudent, ſicut dicit. B. Iacobus, oſtēdere fidē, & non ex fide bona opera.

Ex hoc loco Pauli colligere tentant quidam, inter nos qui legem Euangelicam à Christo edocti ſumus, & illos qui ſub legis naturæ ſtatu viuebant, hanc eſſe paritatem & æqualitatem quòd illi habebant legem ſcriptam non in tabulis ſed in cordibus (vt hic Paulus clarè atteſtatur) & nos qui Euāgelici ſumus legem quoque noſtram habemus ſcriptam in cordibus: nam Christus legem ſuam nouam nō mandauit ſcripturæ, nec ipſe ſcripſit, nec ſcribere iuſſit. Scripſerat eam in cordibus hominū, vt cōpleret quod per Prophetā Hieremiam dixerat, Dabo legē meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribā eam. Iſtud non poterat intelligi de lege Moyſi, nec de lege naturali quæ iam erat data: reſtabat igitur vt intelligeretur de lege gratię. Vnde quod tūc dixit Deus de lege Euāgelica, nūc dicit Apoſt⁹. de lege naturæ. igitur iſtæ duę leges in hoc ſimiles ſunt. Hic ſcrupulus quaſi coegit beatū Auguſt. vt hunc Pauli locū conſtringeret ad Gētes ad noſtrā fidē cōuerſas: de quibus ſi loquatur hic Apoſtolus tūc quantū ad hoc nō eſſet diſcrimē: ſi vero Apoſt⁹. loquatur de Gētibus ante ſuſceptā legem Euangelicā (quod fortaſſis probabilius eſt) tūc ſcrupul⁹ locū nō habet. Dicim⁹ autē probabilius

Iacobi, cap. 2.

Hiere. 31.

Lib. de Spirit. & lit.

bilius & vero ſimilius eo quod ante Apoſtolus loquutus fuerat de gẽtib⁹ non conuerſis. Quando.n.dixit: Qui ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt, de Gẽtibus ante conuerſionem earũ loquebatur. Si.n. conuerſę eſſent iam verè de eis non diceretur, ſine lege peribũt. Quod autẽ vtraq; lex dicatur ſcripta ſpiritu Dei viui, nõ eadẽ ratione fit, ſed diuerſa. Nam de lege Euangelica dicitur, propter charitatẽ & amorem quem Chriſtus communicauit nobis abunde: lex autem naturalis dicitur eſſe plãtata in cordibus noſtris, quia eſt in voluntate, quæ cordis nomine ſolet paſſim in ſacris literis appellari per ſimilitudinem quandã. Sicut enim cor pars mouens alios ſpiritus vitales eſt: ita voluntas, aliarum facultatũ motrix eſt, & ideo cor aptè vſurpatur pro voluntate. Et ideo opus legis, hoc eſt præceptum morale oſtenditur ſcriptum in cordibus Gentium. Vnde conſtat firmius eſſe ſtabilitum, quam ſi ſcriptum eſſet in tabulis, etiam lapideis. Corda nãque, tabulæ firmiores ſunt, quam papyrus & etiam pergamenum.

Similitudo.

Obiectio. Reſponſio.

Sed dicis fortè, ſi lex naturæ eſt in voluntate hominum, non poterit cogi quis ad eam. Lex coactionem debet habere, aliàs friuola eſſet. Reſpondemus coactionem legis eſſe geminam, altera quæ cogit per exteriorẽ legem, ſicut eſt in malis, qui cogendi ſunt facere bonũ. Iuſtis autem non fit iſta coactio, ſed volũtariè faciũt. Qua de cauſa dixit Apoſt⁹, quod iuſto non eſt poſita lex intelligit, cogens; qa nõ indiget, ſed eſt ei poſita lex obligans illum ad ſeruandum illam. Vterque enim tam iuſtus, quã iniuſtus, tenetur ſeruare legem. Neque ex hoc quòd in litera dicitur (naturaliter) colligat aliquis ex neceſſitate ſeruari legẽ naturæ. Nam non accipitur hic naturaliter pro eo quod ſolet contraponi voluntario: Voluntario enim duo opponũtur: videlicet, coactum, & neceſſarium. Quod namque neceſſitate naturæ fit non dicitur fieri voluntarie. Non enim lex naturalis dicitur fieri neceſſitate naturæ: bene quidem viribus naturæ, ſed obſeruatio legis naturalis libera eſt, poteſt enim quis eam habere pro arbitratu ſuo cuſtodire, vel non cuſtodire eam. Nulla enim vi cogebatur homo in ſtatu naturæ adimplere ea quæ erant legis, nempe præcepta decalogi, ſed illuſtratus lumine naturali quo dotatus fuit à Deo liberè legem opere complebat. *Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum.* Adducit argumentum ad probandum oſtendendũque opus legis eſſe ſcriptum in mentibus eorum: quod licet nobis ſit minus notum, & magis latens, quam ſit ipſum opus exterum (quis enim cognoſcet conſcientiam alterius, quæ res abditiſſima eſt?) nihilominus tamen ſecurius & firmius eſt. Sunt enim quædam opera quę tamet ſi bona eſſe videantur exterius, tamen non exeunt ex bona conſcientia. Bonum enim opus videbatur illud Iudæ erga Chriſtum quando eum oſculat⁹ dixit, Aue Rabbi. Aue Rabbi gratioſa ſalutatio, & oſculũ, pacis & amicitiæ ſignum eſt: tamen non erat ex conſcientia bona. Deinde bonum videbatur opus illud Phariſæi (ſi exterius tantum iudices) qui ſuum pectus vehementer percutiens, in voces etiam laudis, & gratiarum actionis prorumpebat, dicens; Gratias tibi ago Deus, quod nõ ſum ſicut cæteri hominũ: raptores, iniuſti, adulteri, velut etiã hic publicanus: ieiuno bis in ſabbatho, & decimas do omnium quæ poſſideo hæc foris, boni viri teſtimonia eſſe uidebantur, at ex iniqua conſcientia veniebant. Quare haud iuſtificatus è tẽplo diſceſſit, quoniam conſcientia damnata erat. Multò ergo tutius teſtimoniũ eſt conſcientia, etſi obſcurius quam opus exterius. Vnde non ſine cauſa in tritum exiuit prouerbium; Conſcientia pluſquam mille teſtes.

r. Ad thimo. In iuſto lex poſita eſt etiam coactione iuſto autẽ tantum obligatione: iuſtus quippe nulla indiget vi.

Matthei 26. Mar. 14. Lucæ. 22. & Ioan. 18.

Lucæ. 18

Cæterum cùm conſcientia non ſit teſtimonium exterins & alijs manifeſtum, ſed tantum habẽtibus eam ideo dixit illis. Non dixit, alijs, ſed illis: quoniã mea conſcientia mihi ipſi dictamẽ rationis & teſtis eſt, non alteri. Habet enim quiſq; hominũ propriã cõſcientiam à natura & ab eius authore Deo potiſſimè impreſſam. Sicut. n. naturaliter datur nobis lex naturæ ſic ſimul connata eſt propria conſciẽtia perquã cognoſcimus quodcunque facimus, ſiue bonum ſiue malũ: & ſicut lex naturalis à nobis diſcitur abſque alio magiſtro præter quam per naturã ipſam, ſic conſcientiam nemo nos docuit ſed mediante indito lumine naturali ea vtimur. Eſt quippe aliud nil conſcientia (teſte D. Thoma) quã applicatio ſcientiæ ad actum.

Reſpon. Sed dicis, Apoſtolus per hoc non probat opus legis eſſe ſcriptũ in cordibus. Quid enim habet conſequẽtiæ dicere, conſcientia teſtificatur de opere bono vel malo, ergo opus legis eſt impreſſum in cordibus eorum? Certè hæc ratio non videtur cõcludere. Reſpondem⁹, nimiũ efficax eſt ratio beati Pau. ſi quis bene penetret eam. Si quidem cùm nemo bene poſſit iudicare & teſtificari dere niſi habeat ſciẽtiam & cognitionem legis, ſi iſti reddunt teſtimonium de bono atque malo opere, igitur euidens ſignũ eſt eos habere legẽ ſiue opus legis impræſſum in cordibus ſuis: nam aliter quomodo teſtimoniũ redderet conſcientia? Et ideo bene concluſit Apoſtolus quod intendebat. Aliam enim legem Gentes non habebant præter naturalem, perquam poſſent reddere teſtimoniũ de factis proprijs approbãdo aut reprobando.

Hic Apoſtoli locus magnum nobis aperit campum diſſerendi de ipſa conſcientia quæ ad ſalutem hominũ res importantiſſima eſt, cuius nomen paſſim in ore tam hominum, quam mulierũ reperitur. Cõmunis namq; eſt loquendi modus cùm quis alium carpere vult & obiurgare dicere illi, Non eſt tibi cõſcientia faciendi iſtud? & alius dicit, ego in hac re egi iuxta cõſcientiã meã: & fortaſſis iſti quid ſibi velit conſciẽtia ignorãt. Multa nãque ſunt quorũ nomina nulli non nota ſunt & tamẽ res ſignificatæ per illa ignotæ habentur. Vulgus nãque in multis contentũ eſſe ſolet ſolis nominib⁹ nullã habens curam de rebus ſignificatis. Sic nõ pauci ſunt qui de cõſcientia paſsim loquuntur quid tamẽ ipſa ſit neſcij ſunt. Nos iam paulò ſupra ex mente D. Thomæ. præceptoris noſtri digniſſimi, per trãſennã diximus quid præſeferret ipſum conſciẽtię nomen. Quod ſi pro tyronib⁹ & minus doctis illa deſcriptio alicui videatur obſcura nunc clarius eam ſic delineamus, dicẽtes, eam eſſe quendã actũ dictatem aliquid eſſe faciendũ, vel non faciendũ vel fugiendũ, Vt ſi quis anceps ſit an debeat ſe vindicare de illata ſibi iniuria & conſulat ſuam concientiã ipſa recta cõſciẽtia dictabit & dicet illi, minime, quoniam hoc Chriſtianis in hibitũ & cautum eſt. Vel ſi quis morbo vel infirmitate aliqua laboret & dies veneris ſit in quo vetitũ iure Chriſtianis eſt veſci carnibus talis ęgrotans & infirmus conſulta ſua conſcientia prius, facit ſibi parari carnes & ſecundũ dictamen ſuę conſcientię eis veſcitur quoniam intelligit infirmis illo die non eſſe prohibitas carnes, ſed tantũ ſanis. Iſti actus ſunt conſciẽtiæ quoniã ſunt dictamina rationis applicarę ad opera. Quod ſi roges nos, an conſciẽtijs noſtris interuenire poſſit erroris quippiam. Reſpondemus, non debere nos tantũ fidere conſciẽtijs noſtris quin dubitare poſſimus, an conſciẽtia ſit recta vel erronea. Iã in ſchola theologorũ cõmuni conſenſu recepta eſt illa conſciẽtiæ partitio ſcilicet in rectã & erroneã: de qua multa ſolent ſcholaſtici theologi effutire, quæ cùm parum aut nihil faciant ad noſtrum

[illegible]emina conſcientia recta & erronea.

duo nō ſint idem, tamen vnum, eſt vr iuuamen alterius. Sed dices, quo pacto infert Apoſtolus ex hoc legem inſitam eſſe in cordibus noſtris? Reſpondemus. Tacite hoc concludit ſicut antea ex eo quia accuſationes & defenſiones non ſunt ſine notitia legis. Si enim aliquis excuſat factum ali quod ex aliqua circunſtantia ſecundum rectam rationem neceſſarium eſt eum agnoſcere, ſecus non poſſet excuſare: & ſimiliter ſi accuſat conuinceus per rectam rationem illud opus eſſe malefactū neceſſarium eſt hoc fieri per legis cognitionem.

Alia expoſi. Cæterum non eſſet fortaſſis peregrina huic loco expoſitio ſi dicerem per cogitationes accuſantes & defendentes ab Apoſtolo hoc loco duo officia conſcientiæ venire intelligenda quorū alterū eſt accuſare alterum vero defendere. Nā licet interdū quī paſſionib' eſt ſubiect' quod bonū eſt ma lū dicat & è cōtra juxta illud; Væ qui (Iſa. 5) dicitis malum bonum, & bonum ma lum: ponentes tenebras lucem. &c. tametſi voce ſic proferat aliud tamē intus conſciētia clamat, ſiquidem velimus, nolimus ſemper conſcientia intus & ſi non foris, accuſat malum & defendit bonum. Vnde expreſſe poſuit Paulus, inter ſe inuicem, vt denotaret intus fieri huiuſmodi accuſationes & defenſiones. Vnde in multis contingit vt nemine foris accuſante aut corripiente ipſimet ſuorum criminum ſint accuſatores. Quis accuſa uit Iudam illum traditorem, vt diceret, Peccaui, tradens ſanguinem iuſti? (Mat. 27.) Conſcientia. Quis corripuit fratres Ioſeph, eo quod vendidiſſent fratrem ſuum, adeo vt ipſi dicerent? (Gene. 42.) Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum? Conſcientia certè eos repræhendit & accuſauit. Quid fecit clamare filium Prodigum, Pater peccaui in cælum & coram te? (Lucæ. 15.) Certè conſcientia. Et, vt ſemel finiamus, quis incuſſit timorem in Caim (Genēſ. 4.) fratricidam quando dixit, Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar, & ero vagus & profugus in terra? quis fecit vt timeret mortem nullo inferente? Certè ipſa conſcientia quæ intus in eo non minus clamabat contra eum quā foris ſanguis fratris ſui. Quare non incōgruè doctor ſubtilis vocauit dixitque conſciētiam eſſe diſplicētiam peccatorum: quod non tantum verum habet in damnatis (ſicut dicit Scotus) verum etiam in viatoribus. Diſplicentiā enim habent mali intus de ſuis ſceleratis operibus etiamſi foris abſq; verecundia & multo cūriſu in ſuis voluptatib' verſentur. (Pſalm. 4.) Synderesis enim eſt ſemper ad eorū aures clamans dicenſque: Filij hominum vſquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Magnum certè & perquam proficuum eſt officium hoc conſcientiæ: cui ſi auſcultaremus nec more aſpidis ſurdæ occluderemus aures, procul dubio bene eſſet nobis. Verum hoc ſit nobis exploratū quoū ſi nunc eam nolumus audire audiemus abſque dubio in die illa, quando Dominus reddet vnicuiq; ſecundum opera eorum.

Sed vnum reſtat hic tantum dubio lum quod tale eſt. Quamobrem Apoſtolus non adduxit tertium teſtimonium quod petitur à reputatione & æſtimatione humana. Reſpondemus hoc duplici de cauſa fuiſſe factū: primò quoniā humanū teſtimoniū nō raro eſt fallax (ſæpè .n. fallit humanum teſtimonium) conſcientiæ autem teſtimonium non decipit quemquam, ſed talē indicat hominē qualis intus eſt. Secundò ideo hoc factum eſt vt ſignificaret Apoſtolus parū eſſe curandum de illo teſtimonio, quantum attinet ad Dei iudicium dummodo habeamus teſtimonium conſcientiæ. Hæc eſt, inquit idem Paulus gloria noſtra, teſtimonium conſciētiæ noſtræ, Mihi autem pro minimo

eſt vt à vobis iudicet aut ab humano die .1. ad Corinti. 4. Bonum eſt tamen etiam ab his qui foris ſunt bonũ habere teſtimonium. verũ præcipuũ eſt ſi non reprændat nos conſcientia noſtra. Fiet autem hoc ſi noſtra voluntas (vt ante dicebamus) ſuada (quod aiunt) aure minimè pertranſierit id quod ſynderesis quotidie per dictamen illud naturale clamabat. Semper enim in occulto pectoris dat vocem ſuam dicens mortalium cuique ; Declina à malo & fac bonum. Veruntamen cùm voluntas noſtra in agendo planè libera ſit, poteſt non ſequi illud bonum quod naturale iudicium ei oſtenderat. Et hæc eſt ratio quare Philoſophi illi naturales alioqui doctiſſimi habentes tantum quidem lucis eorum quæ per naturalem legem cognoſci poterant in tot peccata & nefanda crimina ſunt lapſi non quod nõ eſſent ſatis tam à Deo, quam à natura illuſtrati de bono faciendo, ſed quia eorum praua voluntas maluit amplecti malum quam bonum agnitum per naturæ legem. Et ideo quantumcunque conſcientia ſtimulet quemquam ad bonum niſi voluntas illud eligat nullum reportatur ex illis ſtimulis commodum. Quare tota noſtra perditio ex noſtra pendet voluntate. eleganti ſſimè probauit pater Auguſtin⁹ dicẽs, Tolle propriam voluntatem, & infernus non erit. Et hæc met res cauſa eſt in Chriſtianis doctoribus quos vulgus maximè miratur cum videt eos lapſos in aliqua vitia quaſi exiſtimans hoc fore impoſſibile vt illi qui tenent veritatem tam exploratam, imò qui aliorum ſunt magiſtri inuoluantur etiam illis peccatis quæ vulgares ob ignorantiam paſſim committunt. At vulgus non capit quod nunc dicimus quidem, prodeſſe ſcilicet parum aut nihil noſſe veritatis viam & bonum quod eſt faciendum niſi voluntas illud velit. Eſt etiam in his qui magna pollent doctrina libera voluntas, quæ ſi ſuæ libertati relinquatur, cùm ſit prona noſtra natura ad malum ipſa facilè relicto bono ſequetur malum. Concludamus ergo & dicamus magnam eſſe conſcientiæ vim ad bonum operandum ſed non totam : exigitur ſiquidem ad hoc liberi arbitrij diligens obtemperatio,

2. ad Cor. cap. 1. — *Pſalm. 33*

Poſtremo hic duo conſiderare poſſumus in verbis Pauli alterũ eſt quor ſum tot rationib⁹ & argumentis corroborat & firmat naturalem legem eſſe & per eam Gentes feciſſe quæ legis erant cùm ſatis eſſet perſpicuum & ex ſe notum iſtud: non igitur opus erat tot rationes ad hoc adducere. Vnum dumtaxat teſtimonium ſatis erat, & forte nullum. Nam legem naturæ eſſe ſatis ſuperque ipſum naturæ lumen demonſtrat. Ad hoc dicimus & ſatisfacimus modis duobus altero dicentes quod Apoſtol⁹ hic non probat legem naturæ eſſe : quinimo ſupponit eam, dicitque ſecundum iſtam Gentes feciſſe opera quæ neceſſaria erant ad ſuam ſalutem etiamſi nõ haberent legem ſcriptam ſicut Iudæi habebant. Et ſecundò dicimus quod ſi admittamus Apoſtolum oſtendere legem naturæ eſſe nec iſtud factum eſt ſine cauſa, neceſſariũ quippe iſtud erat. Dicis, Quæ nam hæc neceſſitas fuit? Reſpondem⁹, Vt oſtẽderet Apoſt. priſcis temporibus nõ fuiſſe hominem relictum abſq; Dei prouidentia. Licet enim tunc nõ veneratChriſtus qui legem daturus erat mundo, tamen viuendi normam & regulam iam homines habebant nimirum naturæ legem. Vnde licet Apoſtolus in primo capit. iam docuerit homines cognouiſſe Deũ per ea quę facta ſunt & bonum & malum per lumen naturæ & per illa quæ in alijs iudicabant, his tamẽ non obſtãtibus voluit nunc iterato oſtendere & aſtruere dicens, quòd ſicut per legem naturę Gentes poterant cognoſcere quid bonum, quid

quid ve rurſus malũ ſic etiam ea quę legis erant opere complere vt ſic tacitè reſponderet illis qui de prouidẽtia Dei erga mundum illo in tempore dubitare poſſent. Propter hanc igitur neceſſitatem non ſolum ſemelq; & bis & ſæpè vnũ & idem repetit abſq; vitio Apoſtolus Paulus, Quod enim valde neceſſarium eſt ſemel & iterũ aſtrui & repeti poteſt.

Porrô alterum quod conſiderari accuratè poteſt tale eſt circa illa verba videlicet cogitationibus accuſantibus aut etiam defendẽtibus quomodo hæc verba quadrare poſſunt ipſis Iudæis. Siquidem ipſi non ſolum habebant cogitationes ſed legem naturalem etiam & ſcriptam & conſcientiam: quomodo dicit ergo Apoſtolꝰ cogitationes tantum eſſe accuſaturas Iudæos? nonne trãſgreſſio legis? nunquid & conſcientia? Vel ſi intelligamus Paulum loqui de Iudęis qui legem habebant & eam opere complębant, tunc quid poterat iſtos Iudæos accuſare ipſa cogitatio? Tranſgreſſores non factores legis veniunt accuſandi. Ad hoc reſpõdet B. Chriſoſt. Paulũ non ſolũ loqui de iſtis Iudæis ſed de vniuerſa natura. Tunc .n. noſtræ cogitationes erectę ſunt, aliæ accuſãtes, aliæ vero excuſantes: nec indiget homo accuſatore alio illo quidem in iudicio. Hæc ille. Cui ſententiæ ob tanti Doctoris authoritatẽ nos non audemus refragari tameſi & alio modo dicere poſſemꝰ quòd illa particula accuſantibus poſita eſt contra legis violatores, alia vero excuſantibus in gratiam & fauorẽ illorum qui legem ſeruant. Si autem dicamus Apoſtolum loqui de Iudæis tãtum qui factis legem non exprimunt tunc dicimus quòd cogitatio illos accuſabit nõ ſolum ea ſed & lex. Iam enim antea dixerat Apoſtolus quod quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

In die cũ iudic. Domi. occul. hominum.

OCcurrit hic Apſtolus cuidam obiectioni ſiue dubitationi quam quis poſſet formare in hunc modum dicens. Si conſcientia & accuſationes defenſioneſq; ſunt res occultę in cordibus noſtris quis cognoſcet ſic ea vt poſſit ponderare? Quis poſſet hæc hominum occulta ſcire? Huic dubitationi occurrit Paulus dicens; *In die cum. iudic. Dom occul. hominum.* Hæc occulta hominum iudicabit Dominus, cui proprium eſt ſcire occulta noſtra: Sed non nunc, hoc eſt in præſenti ſeculo ſed in die iudicij: In illo enim die ponderabuntur merita omnium conſcientiarum & cogitationum accuſantium, ac defendẽtium: & ſic qui bene operati fuerint defendentur à proprijs conſcientijs, porrò qui malè, ab eiſdem accuſabuntur. Teſtis ſiquidem erit conſciẽtia cuique ſiue de bono ſiue de malo. Vnde Hugo lib. 2. de Arra animæ loquens de conſcientia ſic ait, Conſciẽtia eſt liber ſignatus qui in die iudicij eſt aperiendus. Et beatus Auguſtinus Si times, inquit, iudiciũ corrige conſcientiam.

Obſerua hic ab Apoſtolo exactiſſimè totum negotiũ iudicij finalis eſſe deſcriptum: primo iudicij autorem qui eſt Deus, materiam autem iudicij, dicit occulta hominũ. Et hæc quidem potiſſimè expetunt Dei iudicium eo quod ab hominibus non poſſint iudicari: nihilominus tamen non ſolum occulta ſed etiam manifeſta facta iudicabit Dominus. Et vt oẽs hoc pro certo habeant nec putent ſomnia eſſe fidem facit maiorem per id quod apponitur, ſcilicet: *Secundum Euangelium meum.*

Sed dices, Nonne maiorem fidem feciſſet Apoſtolus ſi dixiſſet, ſecundũ Euangeliũ Dei quam cùm dicit, meũ?

Nonne Dei teſtimonium maius eſt
teſtimouio hominum?
Reſpondemus. Euangelium Dei, &
Pau. v.uum erat, quia neque ab ho-
mine, neque per hominem accepe-
rat, ſed per Ieſum Chriſtum: nec ta-
meu ſuum appellauit, quaſi vellet o-
ſtendere ſe authorem, ſed miniſtrũ
& diſpenſatorem Diſpẽſatio ſibi cre
dita erat ſicut in principio Epiſtolæ
dixit, Segregatus in Euangelium Dei
Apertè confitetur Euangelium eſſe
Dei: penes quem tantum eſt ædendi
facultas. Suum ergo dicit Euangeliũ
eo quòd eius eſſet prædicator. Non
ergo arroganter loquutus eſt Apo-
ſtolus nec ſibi tribuit quod erat alie-
num. Nec minorem fecit fidem ſuis
dictis quam ſi dixiſſet, ſecundũ Euã-
gelium Dei. Et etiam nõ eſt omnino
inſuetũ vt quis dicat ſuum eſſe quod
per eum diſpẽſatur. Verum eſt tamẽ
(ſicut hic diligenter adnotat D. Tho-
mas) quòd non omnino diſpenſatio
cuiuſuis rei eius poteſt dici qui diſpẽ-
ſat: qui namque miniſtrat ſacramen
tum Baptiſmi licet diſpenſator eius
ſit non rectè tamen dicet ſacramen-
tum vel Baptiſmum ſuum. Et huius
diſcriminis egregiam aſſignauit ſan
ctus doctor differentiam ex eo quod
in Baptiſmo nihil operatur hominis
induſtria; quòd ex eo patet, quoniã
à quocunque miniſtretur ſiue ab im
perito par eſt ſacramenti efficacia: at
Euangelij diſpenſatio à prædicatoris
induſtria adiuuari poteſt. Valet quip
pe non parum in prædicando Euan-
gelio prędicatoris induſtria: potiſſi-
mè ſi eſt diuina, hoc eſt, diuinitus da
1. Cor. 2. ta, qualis erat ipſi Apoſtolo conceſ-
ſa: qui non in perſuaſibilibus huma-
næ ſapientiæ verbis, ſed quadam mi
rabili & diuina Rhetorica (habet e-
nim Spiritus Sanctus ſuam Rhetori-
cam) induſtrioſiſſimè miniſtrabat cõ
miſſum ſibi Dei Euangelium, quod,
vel ex fructu quem fecit, omnib⁹ no-
tum eſt. *Per Ieſum Chriſtum.*

Studioſiſſimus nominis Ieſu Apo-
ſtolus obliuioni noluit tradere in ſer
mone quem habebat de iudicio. Et
merito quidem: quoniam ipſe eſt iu
dex viuorum & mortuorum, & eſt *Act. 10.*
cui Pater dedit omne iudiciũ, & ideo *Ioan. 5*
dicit quòd Deus iudicabit abſcondi-
ta hominum per Ieſum Chriſtum.
Scimus tamẽ aliquos eſſe qui hoc nõ
referunt ad verbum iudicabit, ſed ad
hoc quod proximè dixit, ſcilicet, ſe-
cundum Euangelium meum quod
ſcilicet ego, non à me, vel ab homi
ne accepi, ſed per Ieſum Chriſtum.
Hæc explanatio à verò non eſt alie-
na: verumtamẽ prioris expoſitio ma
gis videtur intenta.

Super illa verba, Non enim auditores legis iuſti. ſunt. ap. Deum &c. Alluſio.

COgit nos iam hactenus obſeruata
conſuetudo de alludendo ad mo
res efformandos poſt multa quæ dixi
mus in expoſitione præteritorum lo
corum vt aliquot adiungam⁹ de mo-
re noſtro alluſiones priuſquam hoc
ſecundum cap. abſoluamus totum.
Sit igitur prior, quæ reſpondet illis
Pauli verbis, ſcilicet, Non enim au-
ditores leg. iuſti ſunt ap. de. ſed fact.
le. iuſt. Chriſtianus qui hoc audit, ti-
meat, ne ſi tantum legem Euangeli-
cam, audit & non facit ſimul cum Gẽ
tibus & Iudæis pereat & ne grauiores
poenas det quam illi. Nemo ex ſola
legis notitia & auditu promittere ſibi
debet ſalutem. Vnde quòd Paulus Iu
dæis & Gentibus dixit, exiſtimet Chri
ſtianis quoque fore dictum. Idem eſt
iudicium de lege Euãgelica quod de
naturali & ſcripta. Proinde qui ſolã
auditiam legis Euangelicæ habet nõ
eſt iuſtus apud Deum ſed adiungen-
da ſunt opera ſicut ſcriptum eſt; Qui
crediderit, & baptizatus fuerit, hic
ſaluus erit. In hoc enim Chriſtiani *Marci 16.*
non

non ſunt melioris conditionis ipſis Gentibus atque Iudæis. Igitur licet lex humiliter ſit audienda oportet quoque vt opere compleatur: & ſi [illegible] opere complēda mente etiam paſſim
Pſalm. 118. meditanda. Vnde Dauid: Tota die
Pſalm. 1. meditatio mea eſt. Et alibi, In lege eius meditabitur die, ac nocte. Si meditanda non tamen abijciēda ſed am
Pſalm. 118. plectēda & diligēda. Propheta: Pax multa diligentibus legem tuam & nō eſt illis ſcandalum. Igitur dare debēt operam Chriſtiani ne de eis dicatur:
Ibidem. Tempus faciendi Domine, diſſipauerunt legem tuam. Et denique Chri-
Pſalm. 18. ſtiana lex, quæ immaculata eſt & cōuertens animas manibus ac pedibus
2. Machabe. defendenda venit. Si enim Machabei illi pro tuenda lege ſua mori parati erant quanto magis pro Chriſtiana & Euangelica decet chriſticolas ad mille etiā mortes paratos eſſe? Hæc etenim lex eſt illa iuſtitia de qua dici
Eccleſ. 4. tur; vſque ad mortem certa pro iuſtitia. Neque quemquam Chriſtianum moueat aut decipiat quòd Chriſtiani nomē benè audit apud homines, Gētilis autem vel Iudæi malè: nam licet nomina apud homines & mundum valoris & æſtimationis aliquid habeāt at apud Deum pro nihilo ducuntur. Quid prodeſt apud hoīnes reputari & haberi ceu homines graues & probi ſi in die quando librabuntur homi
Matth. 25. num merita audituri ſunt, Amen dico vobis, non noui vos

Sequitur in tex.

Si autem tu Iudæus cognominaris & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo; & noſti volūtatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem: confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege. &c.

AD Iudeorum nationem pertinere hunc Pauli contextum, notius eſt, quam quod aliqua ratione poſſit oſtendi. Manifeſtiſſimè ſiquidem ad Iudæos nunc ſuum ſermonem dirigit: quod ideo facit: vt magis humiliet deprimatque eos; eaque recenſens, ob quæ ipſi ſe ſe efferebāt. & hoc nō in illorum laudem, ſed potius in confuſionem. Et, vt egregiè notat Beatus Chriſoſtom⁹ hoc facit Apoſtolus ad diſcooperiendum fucatum cultum & detegendam hypocriſim eorum. Merito quidem hypocriſi notat Iudæos: ſiquidem hoc illis Chriſtus in faciem obiecit: Hypocritæ bene pro *Mar. 7.*
phetauit de vobis Iſaias dicens, Popu *Iſa. 29.*
lus hic, labijs me honorat: cor autē eorum longe eſt à me. Et alibi, Quid Matt. 22.
me tentatis hypocritæ? Perſeuerat igitur Apoſtol⁹ in eo propoſito quo dixerat, auditores legis nō eſſe apud Deū iuſtos: idque demonſtrat recenſendo illorū prærogatiuas quo potētius illos euincat. Dicit itaque. *Si autem tu Iud. cogno.* Hæc eſt prima prærogatiua ex quinque quas hic numerat Apoſtol⁹ quę de nomine & non re eſt. Primam autem forte Paulus fecit eo quod ipſi Iudæi de ea maximè ſe iactabant, Reſpondebat enim Iudæi nomen confitentem & colentem Deum. Congenitum namque eſt illis qui ſuperbire volunt de pompoſis & ventoſis titulis & nominibus ſe iactare ſicut inſitum eſt humilibus humilia & deiecta appetere nomina. Vel alia de ratione à nomine auſpicatus eſt Apoſtolus vt obſeruaret quod recta docendi methodus præcipit videlicet prius de nomine eſſe differendum & ſubinde de re. Vt cunque ſit hoc certum eſt vnum quòd Iudæus de hoc nomine gloriabatur & nō quomodocunque ſed mirificè. De nouo acceperunt hoc nomen celebrius antiquiore. Sicut enim Chriſtiani prius diſcipuli nominati fuerūt poſtea chriſtiani à Chriſto ſic Iudęis vſuuenit pri

mo

mo Iſraelitæ dicti ſunt & poſtea Iu-
dæi; & ſic apud illos hoc nomen ita
honorificum erat, quæmadmodum
apud nos Chriſtiani nomen, licet nõ
ſit tam magnificum & glorioſum il-
lud quam noſtrum. Siquidẽ noſtrũ
ab ipſomet Chriſto deriuatũ eſt qui
Deꝰ & homo eſt: illud autem à quo-
dam puro homine originem traxit:
quis autem is fuerit ſtatim dicemus,
ſi prius tamẽ enucleatum fuerit quid
ſibi velit particula, ſi, in hoc loco.
Hanc quidam interpretum pro parti
cula ecce exponunt: alij dicunt per
inde valere ꝙ particula, quia. Leuis
momenti eſt iſtud: non eſt cur vulga
tam debeamus deſerere lectionem.
Exemplaria græca quædam habent
ecce, alia, quia: latina legunt, ſi, &
ſemper vnus & idem ſenſus eſt: ta-
metſi aliqua emphaſis fortaſſis deno-
tari videatur in particula ecce(quæ in
ſcriptura vt plurimum ſolet eſſe my-
ſterioſa)quod non habet dictio,ſi. Si.
enim legamus eccẽ (vt græci codices
legunt videtur Apoſtolus aduocare
iudæum, eumque quaſi præſentem
alloqui. Dictio, enim ecce, eſt vocan-
tis & oſtendentis rem præſentem, vt
Ioan.19. cùm Pilatus dixit de Chriſto, Ecce ho
Ioan.1. mo: & Ioannes Baptiſta, Ecce agnus
Dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Pau
lus licet corpore abſens eſſet Iudæis
Romanis tamen volens illos facere
pręſentes, & vt pręſentes alloqui illos
vtitur voce & dictione ecce q.d. Auſ
culta tu Iudee, qui exiſtimas audito-
res legis iuſtificari. Tu Iudæus quidẽ
cognominaris, & requieſcis in lege:
hæc tua eſt prærogatiua, video, ſed
quid tibi prodeſt hoc tuum cogno-
mentum? Cognominaris Iudęus, pla-
ne fateor: ſed non es, nomen habes,
ſed non rem: tuus Iudaiſmus res de
nomine tantũ eſt; aliquid eſſet ſi no-
men cum re haberes: Noluit Paulus
dicere, Ecce tu Iudæus es, & cogno-
minaris: vt inciperet fauſtum & ſuper
cilium Iudæorum deſtruere. Magnã
enim arrogantiam Iudæi ex hoc no-
mine habebant, & genus ſuum magni
ficabant: & quod deterius multo erat
propter genus ſuum gentes contem-
ptui habebant. Hæc gloriatio Iudæo-
rum carnem potiꝰ quam ſpiritum ſa-
piebat. Vnde tametſi à bona & hono
rifica radice habere originẽ ex ſe ma-
lum non ſit: attamen gloriari de ea
& ab ipſa degenerare vitioſum eſt.
Vnde Chriſtus non repræhendit Iu-
dæos in Euangelio quòd patrem A-
braam haberent ſed ideo obiurgauit
illos quòd degeneres eſſent, & patrẽ
ſuum Abraham minimè imitarentur. *Ioan.8.*
Vnde dixit: Si filij Abrahæ eſtis, ope
ra Abrahæ facite.

Cęterum vnde contigerit Iudæo-
rum populo tam celebre nomẽ non
eſt inter doctores concors ſententia.
Sunt qui dicunt à Iuda Machabeo ſi-
cut ſentit Ioſephus: ſed hæc opinio
non habet vnde poſſit probari, imò
ex ſacris literis colligi poteſt eius im-
probatio. Nam multò ante quam Iu
das Machabeus foret, populus hębreꝰ
iam tali cognomento gaudebat ſicut
patet in multis locis ſacræ ſcripturæ
4. Reg. cap. 25. & Heſter 3. 8. & 9.
nec non 16. Et ideo reiecta iſta opi-
nione, aliã amplecti debemus, quæ
probabilior habetur: eſt autẽ illa quę
docet & aſſerit obueniſſe tale cogno-
mẽ Iudæis, à Iuda illo Patriarcha, qui
tanti ęſtimatus eſt vt de eo iure dictũ
ſit: Iuda te laudabunt fratres tui. Et *Gene. 49.*
quia tribus iſta in tanto prætio habita
fuit vt conceſſum fuerit ei redire in
Hieruſalem & ibi reedificare templũ,
&c. hinc factum quod cùm redirent
aliæ tribus Hæbreorũ ad terram pro-
miſſionis omnes illi Iſraelitæ de qua-
cunque tribu eſſent vocati ſunt ab ip
ſis Gentibus Iudæi: & ſic hoc nomen
remanſit eis vſque ad tempus Apo-
ſtoli Pauli; imò, in pręſentem vſque
diem. Et ideo licet Apoſtolus potuiſ
ſet appellare eos Hebreos, vel Iſrae-
litas noluit tamen niſi alio vtiꝰ nomi-

ne

ne quod communius erat. Vel fortaſſis (quod nos magis crediderimus eo quod ex illis tribus nominibus quæ ipſi habebant Iudęi nomen erat ꝺ quo *Ioan. 4* ipſi magis ſe magnificabant. Audierãt à Chriſto dictum eſſe ſalutem ex Iudæis: & ideo dicit Paulus, Si tu Iudęus cognominaris. Et tam cõmune & vſitatum erat hoc nomen vt mulier illa Samaritana eodem nomine Chriſtũ nominauerit dicens: Iudęus cum ſis; *Ioannis. 4.* poſcis à me bibere quę ſum mulier Samaritana? Non enim aliás viderat ſed ex habitu cognouit eum eſſe Iudęum ſic eum appellauit. Et multo melius *Geneſis. 49* appellaſſet eum Iudam quam Iudęũ: quoniam etſi Chriſtus ſecundum carnem ex Iuda deſcenderit iuxta illud: Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt) ſpiritualiter tamen Chriſtus Iudas erat, laudatus à fratribus ſuis nempe Apoſtolis: *Ioan. 20.* quos non eſt ſic appellare dedignatus cum Magdalenæ dixit: Vade ad fratres meos dic eis, aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum; Deum meum, & Deum veſtrum: ſed tantum myſterium adhuc illa non cognoſcebat. *Et requieſcis in lege.* Hæc eſt ſecũda prærogatiua, requieſcere in lege: *Reſpon.* ſcripta ſcilicet. Sed rogabis. Quid ſibi vult requieſcere in lege? In ea reſolemus requieſcere inqua exiſtimamus ſitum eſſe noſtrum bonum. In pace, *Pſalm. 4.* in idipſum, dormiam & requieſcam, dicebat regius Propheta. Iudæus ſpẽ & ſalutem ſuam in lege collocauerat. Et (vt melius dicamus) in cortice legis, in litera, nõ in ſpiritu: in litera (quę *2. Cor. 3* occidit) non in ſpiritu (qui viuificat requieſcebat: arbitrans ſibi ad ſalutẽ ſatis eſſe reſcepiſſe legẽ etiam ſi opere non compleret. Set quam requiẽ ei lex illa quæ onus importabile erat promittere poterat? Habebat ne Moſes quod Chriſtus ſuis famulis promitebat dicens, ſuaue iugum, quod poſſet dare requiem animabus? Poterat ne dicere Iudæus quod ſcriptum eſt; Modicum laboraui, & inueni mihi *Eccleſi. 51.* multam requiem? An tibi places, & in eo quieſcis quia lex promittit bona terræ? Diſcis forſam; non, ſed quia mihi data eſt lex. Sed falleris. Non attendis quod receptores & auditores legis & non factores, apud Deum deteriores & peiores ſunt? Expẽde in quẽ finem data ſit lex. Non tantum vt audiatur, ſed vt compleatur. Parum valet te frequentem eſſe in eius lectione & auditu, ſi eam operibus non exprimas. *Et gloriaris in Deo.* Hæc eſt tertia prærogatiua ex illis quinque quibꝰ Iudęorum natio ſe præcellere omnẽ aliam nationem exiſtimabat. Sed vide lector ſtatim Apoſtoli aſſurrectionem. A claritate nominis & generis gradum fecit ad legis requiem nunc autem aſſurgit à lege ad Deum. Sed quæ nam eſt connexio? quæ gradatio eſt hęc? Pulchra ſane, mirifica, & arti- *Reſpon.* ficioſa. A lege aſcendit ad legislatorẽ Deum. Gloriabatur quidem Iudæus in Deo. ſed quę nam erat hæc gloriatio? Reſponſio, Gloriabatur Iudæus quod ipſe eſſet electus & peculiaris populus Dei: dictum quippe fuerat ei à Moſe; Te elegit Dominus Deus tuꝰ *Deutero. 7.* vt ſis ei populus peculiaris, de cunctis populis qui ſunt ſuper terram. De hac glorioſa quæ non erat vera ſed caduca gloriabantur Iudæi: ſi quidem hæc illos inſolentes reddebat & ſecundũ hanc ſe præferebant ipſis Gentibus exiſtimãtes ſe prælaturam ſuper illos habere. Hæc gloriatio vana erat & inanis: quare forte Apoſtolus his verbis voluit illas de hac futili gloria notare & ſic ſentit D. Auguſtinus. Vnde diligenter ad nota lector eruditè *Lib. de Spiritu, & lit.* quod hęc encomia & prærogatiuæ, & partim obiurgatorię: Commendatoæ ſecundum hominum & illorũ propriam ęſtimationem. Nam commendat hic Apoſtolus Iudęos á vera gloria de qua tale ipſe alibi ſcriptum aeligit teſtimoniũ. Qui gloriatur, in qui, in Domino glorietur. Dicis pro-

illis;

illis;Iam dicitur hic quòd Iudæus glo riabatur in Deo. Verum eſt:ſed hanc gloriam ſibi ipſi Iudęus aſcribebat & nō referebat acceptā Deo qui in eum tot tantaque contulerat beneficia. Nam pro illis quas debebat non agebat gratias ſed ſibi arrogabat. Qui gloriari vult in Domino, ſe ipſum nō debet cōmēdare. Qui enim ſe ipſum commēdat ille probatus non eſt, ſed quem Deus commendat.

Ibidem.

Sequitur. 4ª.

Et noſti voluntatem

eius,nempe Dei.

Forraſſis hæc gloriatio erat eo quòd Iudæus conſcius & ſciens eſſet diuinæ voluntatis non etiam Gentilis.Non enim leuis prærogatiua eſt noſce voluntatem Dei. Docę me facere volūtatem tuam, rogabat Propheta,quia Deus meus es tu. Hæc autem voluntas Dei per legē agnoſcitur:& cùm Iudæus gloriaretur ſe ſolum recepiſſe legem etiam gloriabatur quoque de notitia quam habebat diuinæ voluntatis. Sed vę tibi Iudee qui cognoſcis voluntatem Dei & nō facis.Intemerito quadrat quod dictū eſt nimirum. Seruus ſciens voluntatem Domini ſui & non faciens, plagis vapulabit multis.

Pſalm.142.

Luc.12.

Cæterum voluntas Dei per legem tam circa credenda, quam facienda nota erat Iudæo:& inter credēda ſingulariter voluntas de Meſſia mitēdo in mundum & redemptione facienda per ipſum in lege notificata eſt. Hæc,& multa alia edocuerat lex ipſa Iudæum: qui ſic edoctus gloriabatur quod ipſe eſſet eruditor inſipientum, & magiſter infantium.Per infantes & inſipientes Gentiles intelliguntur Gētilis idolorum cultui deditus,inſipiens fuit:vera ſapiētia orbatus quæ Deus eſt.Hanc ſapientiam nouerat Iudęus Sed rogas.Quomodo erudit Gentilē Iudæus? Reſpondetur. Reuocando ipſum ab idolatria ad cognitionem veri Dei in qua edoctus erat Iudæus per legem. Edocebat autem Iudæus Gentes infantium more quibus tradenda ſunt prima rudimenta,& ſicut alibi Apoſtolus dicit,dandum eſt lac & non cibus ſolidus qui dentibus terē dus eſſet. Infantes cùm ſint edentuli lacte magis opus habent.Erat Iudæus reſpectu Gētilium quaſi nutrix & noſcens voluntatem Dei, inſtructus per legē probabat vtiliora. Alludit Paulus ad illud.Ego Dominus docens te vtilia.Per vtiliora intelligit quæ ſenſus & vires excedebant humanas quæ non ſic ſcire poterant quitantum lumine naturæ præditi erant. Neq; hūc locum volumus intelligendum eſſe de credendis tātum, verumetiam de faciendis.Nam circa mores inter eos nō bene conueniebat.Vnde etiam ab ipſis eximiis & primis Philoſophis turpiter in quibuſdam erratum fuit vt videre eſt præcipuè in illa opinione qua Plato & Socrates volebant, vxores quoque eſſe cōmunes, & vſuras impunitas relinquebāt:& alia quæ ad corruptos mores ſpectabant, vt erant dinortia,quę quaſi licita permittebantur.Nec obſtat quòd hęc etiam in lege Moſeos fuerint permiſſa quoniam iſtud factum eſt propter duritiam cordis illorum.Et denique ſi cultum Dei inter hæc adnumerare volumus profectò in hacre apud Gentes ſuperſtitiones multę indignę erant. Et ideo cùm Dei haberent agnitam voluntatē per legem ſcriptam Iudæi quę vtiliora erant tam ad mores quā ad cultum Dei ſpectantia docere poterant ipſas Gentes.Sed attende acute lector quid dicat Paulus.Noſti voluntatem eius,inquit, & probas vtiliora. Non dicit, facis voluntatem,& facis vtiliora. Vnde in his verbis magis Apoſtolus replet Iudęos pudore & confuſione quam laude & commendatione.Per iſta namque magis ac ma-

Gētiliū infātia erat doctrina non ſtare. 1.Corint.3.

ac magis aperitur illorum in gratitudo qui non reſponderint iſtis beneficijs de quibus tantopere ipſi ſe extollunt. Quo enim quis plura recenſet ab alio recepta munera & plurib⁹ donatus eſt beneficijs ſi eis non reſpõderit ſaltem gratias agens eò eſt maiori ingratitudinis nota dignus & reprehenſione benemeritus. Si enim iſtis beneficijs & prerogatiuis bene (vt par erat) vſi fuiſſent meritò de eis ſe commendare potuiſſent: ſed cùm viceuerſa factum ſit cõuenientius multò erat illis, hec ſubſilentio inuoluere, quam in lucem propalare. Cùm effutiunt & buccis plenis eructant, aliud nihil faciunt quam facies ſuas confuſione & pudore cooperire. Erubeſce Sydõ ait mare.

Qui maioribus ac pluribus beneficijs nõ reſpõdet, cumulatiori obiurgatione dignus eſt.

Iſa. 23.

Sequitur.

Cõfidis teip. eſſe du. cæ.

Hic nobis videtur Apoſtolus declarare quo conſilio & qua intẽtione explicauerit Iudęorum prærogatiuas: oſtendit que ſe id non fecisse vt laudaret ſed potius vt accuſaret eos, Vnde nunc dicit. Confidis teipſum &c. Ex iſtis ſcilicet recenſitis prerogatiuis cõfidis teipſum eſſe ducem cęcorum. Hanc enim Iudęi arrogabant ſibi confidentiam ex illis priuilegijs. Vocat autem hic cęcos Gentiles quibus Iudęi putabant ſe poſſe præſtare quidem certe ducatum & demõſtrare viam eo quòd ipſi nouiſſent legem & non Gentes. Sed ſi cęcus cęco ducatum prębeat, quò ire poterũt ambo niſi in foueã? Et neſcimus quis magis cęcus an is qui viſu caret, vel is qui, cùm habeat, videre non vult. Certe in prouerbio eſt non eſſe deteriorẽ cecùm quam qui non vult videre. Iudæorum namque populus noluit intelligere vt bene ageret: confidentiã tamen arrogabat ſibi amplam ſatis

Matthei 15. *Prouerbium* *Pſalm. 35.*

Lumen eorum qui in tenebris ſunt. Tametſi & quicęcus eſt & qui in tenebris verſatur vterque ſit non videns tamen differẽtia eſt inter cęcũ & eũ qui eſt in tenebris nã hic nõ dicitur cęcus. Cęcus enim eſt & dicitur propter defectum corporalis viſus & non propter defectum medij ad videndũ alioqui noctu, quando abeſt lucis claritas omnes eſſemus cęci, quod alienum eſt à ratione: Et ideo aliud eſt cęco præſtare ducatum aliud vero eſſe lumen eorum qui in tenebris ſunt. Idcirco obſerua quòd cùm hęc nõ ſint intelligenda de corporali lumine vel ducatu (quoniam hęc ſecundum metaphoram ſunt dicta) ſed de viſu & ducatu ſpirituali per hęc duo veniunt intelligendà duo hominum genera quorum alterum eſt illorum qui ideo cæci dicuntur quòd defectum ingenij naturalis habent quales eſſent qui omnino ſunt conſtituti in ignorantia legis. Iſtis hominibus nemo poteſt ſciẽtiæ lumen præbere vt ipſi videre poſſint per ſe ipſos quid ſit agendum ſed id beneficij tantum ab alijs præſtari poteſt vt dirigantur & ducantur ſicuti cæco nemo poteſt concedere viſum quo per ſe ipſum poſſit ambulare: Habet enim defectum interius in potẽtia viſiua: Concedi tamen ei poteſt dux qui dirigat eius greſſus ne cadat: ſic qui ignorantiam habent omnino legis, propter defectum naturalis ingenij, iſti nõ ſunt capaces luminis ſciẽtiæ vt per ſe ipſos poſtea videre poſſint quid ſit agendum ſed ab alijs diri gendi ſunt tanquam cæci. Fit autem hæc directio per mandata. Præcipere enim oportet illis vt hæc, & hęc faciãt & hoc vel illo modo, tametſi ipſi mãdatorum rationes ignorent. Ateſt aliud genus hominum qui non indigent duce & directore ſed lumine ad videndum huiuſmodi ſunt qui dicuntur ignorantes propter carentiam doctrinæ & diſciplinæ & iſtis vir ſapiens præſtare poteſt lumen illud quo ipſi

carent

carent. Recipere quippe poſſunt à doctis ſcientiam quam cùm habuerint planè cognoſcēt & mandata & eorū rationes. Et hoc genus hominum ſignificatur hic ab Apoſtolo per illos qui verſantur in tenebris qui illuminandi veniunt: & iſtos Iudæus confidebat ex notitia legis poſſe ab eo iri illuminatos. Et licet verū eſſet quod populus Gentilis ſederet in tenebris *Iſa. 9* verum exiuit ab illis: quoniam populus *Mat. 2.* qui ambulabat in tenebris vidit lu- *Pſalm. 31.* cem magnam: quam ſtella duce ſequutus eſt, & ſic in lumine Dei vidit lumen. Sed proh dolor miſera Sinagoga, quæ confidebat eſſe lumen cæcorum, nunquam tamē ipſa deſinit eſſe cæca. *Eruditorem inſipientium.* Perſiſtit oſtendere Apoſtolus quam latè patere cōfidentia Iudæorum: & nūc tertium genus hominum aperit quos vocat inſipientes: & hi ſunt non amētes ſed qui priuati ſunt ſapientia. Inſipiēs enim hoc ſonat. Et iſti erant qui in cognitione Dei errabāt ex eo quia non erant plene inſtructi & eruditi: quare eruditore egebāt, quem ſe eſſe poſſe Iudæus confidebat, ex eo quia Deus ei erat notus, Et niſi hoc eſſet arrogantiæ quicquam erudire inſipiētes laude eſſet dignum. Non enim minus eſt beneficium à intellectus ruditate hominē liberare quam à corporis fame quemquam eripere: quinimo tantò maius quanto bona animi præſtant bonis corporis. Sed vtraque hæc beneficia vt Deo ſint grata & facienti vtilia non ex arrogantia ſed ex charitate indigentibus præſtanda veniunt. *Magiſtrum infantium.* Per magiſtrum infantium non intelligit Apoſtolus illos pedagogos qui paruulos docent prima elementa & rudimenta. Nam ſic non ſe depoſuiſſet Iudæus vt tam humile officiū exerceret. Sed doctorem eorum qui debiles erant ingenio & eruditione, qui ad inſtar puerorum & infantium leui & non ſolido cibo indigent. Non enim mox infantibus in eruditione grandia myſteria & arcana ſapientiæ ſunt tradenda ſed ſequi oportet formam Pauli alibi dicentis, tamquam paruulis in Chriſto, lac potum vobis dedi, non eſcā. Lacte enim pueri nutriēdi ſunt non forti & ſolido cibo: ſic infantibus *1. ad Corin. 3* in doctrina prima rudimenta danda ſunt pro captu eorum. Verum quia aliqui hoc referunt ad infantiam non mentis ſed ętatis (de quorum numero *Alia ex pla-* eſt. D. Thom. tantus interpres Pauli, *natio.* idcirco referre hoc ad infantes corpore & Etate non eſſet abſurdum. Aetas enim talis defectus eſt eruditionis & incapacitas tametſi non imputabilis. Venit enim à natura cùm anima noſtra ſit tamquam tabula abraſa, in qua nihil eſt depictum. Aliter etiam intelligi poſſet hic locus ſi dicamus non fieri hic ſermonem de magiſtro qui docet doctrinam, ſed de eo qui efformat in pueris bonos mores. Infantes enim magis egent bonis moribus quam doctrina, licet doctrina ipſa bonos mores etiam iuuet. Retrahit namque ab illis vitijs quibus infantilis & iuuenilis Etas afficitur. Et iſte magiſter dicebatur doctor paruulorum ſicut in Iſaia. 33. dicitur. Vbi eſt doctor *Iſaiæ 33.* paruulorum? Neque tā ſtrictè oportet hoc loco vſurpari infantis nomē vt accipiatur pro edentulis pueris & qui fari nequeunt, quando tales nec doctrinæ, nec bonorum morum poſſunt eſſe capaces: ſed eos qui nondū ad perfectam ętatem attigerunt debemus intelligere. *Habentem for ſcien. & ver. in lege.* Hoc quod appoſitum eſt hic, ſi ſe teneat cum verbis proximè dictis, multum fauet expoſitioni illorum verborum: quia tunc ſenſus eſſet: Confidis te magiſtrum infantiū habentem formam, id eſt, formandi rationes ſecundum notitiam & verū ſenſum legis. Et hanc confidentiam Iudæus accipiebat ex eo quod ipſe eſſet à doctoribus inſtitutus in lege viua voce, ſicut ante dicebamus. Quaſi dicat

dicat. Ego alias bene poſſum informare de vero ſenſu & notitia legis poſtquam ſic ſum edoctus & inſtructus in lege. Hoc certè egregiè militat cõtra quoſdam ſciolos homines qui prius volunt docere quã ſint ipſi ab alijs edocti: Iudæus igitur cùm prius eſſet ipſe edoctus confidebat ſe recte poſſe exercere hãc prouinciam. Iſta ſunt igitur in quibus confidentiam nõ modicam habebant Iudæi, quod non putamus eſſe intelligendum de omnibus Iudæis ſed de quibuſdam qui erãt rabbini & legis profeſſores: Hi erant qui ad iſta omnia præſumebant eſſe potẽtes. Alij autem qui erant è vulgo vel non curabant: & fortaſſis etiamſi ſcirent in omnium gratiam eſſe datam legẽ non propter ea erãt arrogãtes ſicut primates rabbini que Iudæorum. Nã iſti erant qui amabant primas cathredas in ſynagogis & vocari ab omnibus rabbi. Matth.xxiij.

Sequitur.

Qvi ergo alium doces teipſum non doces? Qui prædicas nõ furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, ſacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt &c.

PRiusquam dicamus Apoſtoli intentionem in hoc textu non abre exiſtimamus admonere ſtatim lectorem vt intelligat hunc variè ab ipſis interpratibus eſſe prolatum. Sunt nãque qui putant proferendum eſſe nõ interrogatiuè ſed indifinitè ſiue aſſertiuè: & tunc hic textus eſt concludẽs illa quinque quæ proximè recitauerat dixeratque de Iudæis. Sunt qui cõtendunt legendum eſſe hunc textum cum nota interrogationis: & hanc lectionem maximè fouet beatus Chryſoſtomus, cui nos ſubſcribimus tamquam veriori lectioni, quod ſic ſuademus. Apoſtolus hic intendit carpere & reprehendere Iudæorum defectus nam poſtquam prius abundè & affatim recẽſuit encomia & prærogatiuas illorum nunc inſurgit contra illorum crimina (quę etiam carpſerunt in illis Prophetæ à Deo miſſi) at obiurgandi modus & forma multo maiores vires habet ſi fiat per interrogationes quam ſi dicatur indefinitè & aſſertiuè. Quando Deus Adamum obiurgare voluit vſus eſt interrogatione, & Paulus volens increpare Galatas vt eius increpatio maiorem energiam & vehementiam haberet ſic eſt loquutus. O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati? Sic hoc loco poſtquam mirifico ordine enumerãdo Iudæorũ excellentias & illas quinque prærogatiuas viſus eſt commendare Iudæorum nationem ſupra Gẽtes (tametſi iſtud potius fecerit animo ſuggillandi illos) nunc per mirabilem & artificioſam contrapoſitionem & antitheſim improperat illis peccata illorum & pręcipue tria diducta ex quatuor vltimis prærogatiuis enumeratis prius. Sic igitur cùm intentio Apoſtoli eſſet repræhendere Iudæos & repræhenſio maiorem vim habeat per interrogationem conuenientius credendum eſt Apoſtolum loquutum fuiſſe interrogatiuè & nõ indefinitè. Geneſis.3. Ad Gala.3.

Sed rogas, Quæ eſt iſta contrapoſitio & antitheſis? Reſpond. Eſt quædã reſpondentia vitiorum in qua cuilibet prærogatiuæ reſpondet vnum opprobium quo illa prærogatiua vitupe ratur & vilis fit. Vnde tacitè Apoſtolus inſultãs & improperans Iudęis, extollit & laudat ipſas Gentes. Tacitè.n. dicit Iudæis. Vos gloriamini & dicitis inſtructores eſſe aliorum per legem quam habetis & eruditores & per eã vos ipſos nõ docetis neque inſtruitis & erudi-

& erudimini. Quæ maior impudentia quam inſtruere & docere alios & ſeipſum negligere? Qui ſibi nequam, cui eſſe poteſt bonus? Si tu glorians ô Iudæe de lege tua qua alium doces, & tua vita ſecundum legem tuam non eſt inſtituta, quid tibi proderit? Hoc ipſum cauſa erit quod ante Dei tribunal deterior & culpabilior habearis. Non enim quia tu doces legem hoc ſolo nomine præferendus venis ipſis Gentibus. Imò in hoc tibi prælatus erit Gētilis quia ea quę legis ſunt facit etiam non habens legem quam tu habes. Si confidis te eſſe magiſtrum infantium ducem cæcorum & eruditorē inſipientium vana & friuola eſt tua confidentia.

Eccle. 14.

Ex iſtis Pauli verbis manifeſtè conſtant tot & tanta quæ dixit Apoſtolus de Iudæis non fore dicta adulatoriè aut blanditorie. Nam per hæc verba incipit nunc reprehēdere Iudæum in eumque indignari. Reprehenſionē ſiquidem ſonant hæc verba, & cū ſtomacho & deſpectione ſunt legenda, q. d. Inexcuſabilis es tu Iudæe qui alium doces, ſi teipſum non doces. Maior ne tibi cura eſt de alijs quam de teipſo? alijs vtilis es, & non tibi? Inſtruere teipſum, teque curato, Tam tibi ipſi es peruerſus, inimicus, & iniquꝰ vt quod in alios præſtas, tibi ipſi neges. Doce prius teipſum, tua corripe errata antequā alium iudices. Pudeat te vnum docere & prædicare, & aliud facere. Omittis quod tibi magis incūbit. Ac ſi dicat. Qui alium docet, prius ſeipſum docere debet. Audiant iſtud verbi Dei concionatores qui in docē do alios nullam non mouent lapidē quò illos reddant, præſtent & efficiāt doctos non doctos modo ſed aliquā do aliorum doctores; & heu dolor, ſe ipſos non docent. Qui ſimiles ſunt lu cærne ardenti, quę vt alios illuminet ſeipſam conſumit. Non debet Euangelicus præco eſſe ſeipſum conſumēs alios docens, alios inſtruens, ſeipſum

Simile

inſtruat; quod prædicat, operē compleat: curet ſua primò, deinde aliena: Noſtra enim facilius curantur quam aliena. *Qui præd non fur. furaris.* Agnere deſcendit ad ſpeciem. In genere tantum arguebat illos Apoſtolus nūc in ſpecie illos taxat & arguit. Illa animaduerſio per omiſſionem erat, iſta per commiſſionem. Sed expende lector acutè quam vili nota notet Iudæos Apoſtolus. Furti arguit eos, Fures appellat, quando dicit furaris. Furtū tametſi inter peccata non ſit omniū grauiſſimum eſt tamē dedecoroſum & crimen ignnominioſum: crimen qͣniſi à perſonis vilibus cōmiti nō ſolet, Eſt tamen homicidium lōge grauius ſed non apud homines cum tanto dedecore reputatum. Fures igitur appellat Apoſtolꝰ, Iudęos. Magnū opprobium illis improperat: quod animaduertentes forſan Origenes & Chryſoſtomus quaſi volentes ſaluare Pauli modeſtiam retulerunt verbum furaris ad myſticum ſenſum & ſignificationem: in qua non ſolum hoc, ſed & ſacrilegium myſticè interpræ- tantur. Dicis, Sed quæ eſt hæc myſtica ſignificatio. Quidam dicunt quod cùm Iudæus abſcondere conabatur Chriſtum fuiſſe verum Meſſiam dicebatur ideo furari. Sed ſi intelligere volumus verbum furari & ſacrilegium propriè nihil mirum alicui videri debet: nam ſicut Propheta appellauit illos ſocios furum (qui latrones iure appellari poſſunt) & Chriſtus improperauit illis quod feciſſent domum ſuam ſpeluncam latronum quid miru ſi Apoſtolus dixit, qui prædicas non furandū, furaris? Fortaſſis quia Apoſtolus volebat oſtendere quod Iudæi non obſeruaſſent legem ſibi datam quantum ad illud quod ſpectabat ad proximum & quia furari erat contra proximum hoc exemplo oſtendit illos tranſgreſſores eſſe legis. Verum quæ nobis magis grata eſt huius loci expoſitio talis eſt vt dicamus Iudæos

Reſponſio.

Iſaia. 1
Mat. 21.

eſſe

eſſe fures appellatos eo quod eſſent deffenſores & fautores furum. Qui n. fauet & patitur, vnus eſt furis, fur eſt. Et ideo licet Iudæi docẽtes legem ſuam dicebant non eſſe furandum tamen hoc dicto modo ipſi furabantur. Erant igitur opere fures & ſi non verbo vocem quidem Iacob habebant ſed manus erant Eſau piloſæ & rapaces. Obſeruet poſtremo hic lector quod nomine furti omnem fraudem quæ in bonis proximo fit intelligit Apoſtolus hic. Vnde cùm Iudæi vſuris vt palam erat dediti eſſent hic quoq. intelligi poſſunt de hoc vitio fuiſſe notatos. tametſi Apoſtolus vſuræ non meminerit. *Qui dicis non mœch. mœ.* Hec eſt alia iniuria & offenſa qua noſter proximus ſolet offendi, & tanto magis quanto perſona rebus ipſis tẽporalibus præſtantior eſt. Mœchia enim grauior culpa eſt furto, vnde non minus iuſtè quàm furtum, capitis pœna plecti poſſet. Maioris quippè æſtimatur iniuria quæ fit in adulterio, quam quæ fit in furto: & maiora mala non raro ſequuntur ex adulterio, quam ex furto, & non numquam ex adulterio non leue furtum committitur. Sæpe enim ſæpius vſu venit vt propter adulterium, verus hæres legitima ſua hereditate priuetur. Solent quippè vxores, quæ ex alienis viris habent prolem ſuis maritis eam ſupponere quo fit vt ſæpenumero hæreditas obueniat ei qui ſpurius erat filius relicto & expoliato vero & legitimo herede. Et quod magis agrauat rem hanc eſt multò difficiliorem eſſe in hoc negotio reſtitutionem quam in alio furto. Vnde in ſchola doctores torquẽt ſe vtrum ſe prodere teneatur adultera vxor ne legitima hereditate defraudet legitimum heredem. Et habet hec triſtiſſima quæſtio pro vtraque parte ſuos fautores. Vtra autem pars veriſimilior ſit ſcholaſticorũ examini relinquamus. Hoc autẽ in loco nobis ſatis eſſe putamus eius tantum meminiſſe. Nec noſtra intereſt omnes quæſtiones ad certam limam diducere. Interpratẽ ſiquidem agimus, non quæſtionarium. Proinde quantum ad Pauli ſententiam attinet, quæ dicta ſunt ſatis eſſe exiſtimamus. Notet hic acutus lector quod Apoſt°. hæc duo crimina inter multa alia voluit expreſſim nominare quib' oſtenderet prauitatẽ Iudæo. non abſque cauſa. Nã hæc duo erant maxime in lege prohibita, & maiori pœna animaduertẽda. Lex. n. ſic ſancita erat vt pro vno furato boue quinque ſolueret fur & pro vna oue quatuor ſoluere tenebatur. Sed & mœch. & adulterę non minor pœna dabatur quam vitæ priuatio. Et ideo cùm hęc crimina eſſent de maioribus Apoſt°. hec recitauit & nominauit. Cúm verò ait, dicis, intellige tu, non quomodocumque, ſed dicis, ſcilicet docẽdo alios. Non dicis vt priuatus homo ſed dicis vt doctor legis & magiſter infantiũ, quo nomine ſi facis, maiori vituperio ac ſupplicio dignus es: vt qui de lege, deq. eius ſuplicio maiorẽ & plenarẽ habeas notitiã ac cognitionem. Vnde culpabilior effectus es Gentili qui licet per legem ſuam horum criminum non eſſet omnino ignarus tamen non tam claram habebat de eis notitiam & cognitionem.

Obſerua præterea Apoſtolum hic mœchię nomine non tantum damnare illam que reipſa & opere patratur, ſed etiam illam quæ corde & voluntate committitur. Lex. n. Moſeos vtramuis cohibebat ac vetabat. Scriptum quippe erat in lege. exod. 20. hoc modo: Non concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis vxorem eius. Quam legem interpratatus eſt Chriſtus legislator nouæ legis dicens. Qui viderit mulierem ad concupiſcendũ eam iã mœchatus eſt eã in corde ſuo. Rurſus obſeruare in hoc expedit ſicut in præcedenti fecimus vocabulum mœchari latè & non ſtrictè eſſe

uti intelligimus omnem fraudem per quam quis fit ditior cum iactura proximi ſui vel vendendo, vel emendo, vel negotia tractando cuius cũq; ſint ſortis vel conditionis dummodo interueniat iniuſtitia: hæc omnia furti nomine intelliguntur ſiue fiat rapina, vi, vel abſque illa: ſic etiã per moechiã hoc in loco intelligere nos oportet omnem fornicationem (etiam illã quæ fit inter ſolutos) Nam Chriſtus quando dixit. Qui viderit mulierẽ ad cõcupiſcendum eam iam moechatus eſt eam in corde ſuo, non dixit, mulierem vxoratam, cui ſi quis ad eius contubernium accedat adulterium cõmitit, etiã ſi accedens inuxoratus ſit. ſed abſoluiè dixit Chriſtus, ſi quis viderit mulierem. Sicut enim quando Chriſtus dixit Nõ fornicaberis, fornicationis nomine nõ ſolam ſimplicem prohibuit (vt rectiſſimè multi ad notarũt) ſed in coeſtum, ſtrupum, raptum & adulterium vetauit: ſic quoque quando dixit, iam moechatus eſt, non tantum intellexit de moechia quę fit per adulterium, ſed de omni genere fornicationis. Et ſimiliter Apoſtolus Paulus hoc loco ita latè vſurpauit vocabulum moechia. *Qui abom. ido. ſacrile. fac.* A criminibus hominum ad crimina contra Deum deſcendit Apoſtolus quò Iudæorum vitam & de prauatos mores illis magis improperet & agrauet. Sic namque etiam fecit quando ſupra cap 1. inſimulauit Gentilibꝰ ſua faſcinora & ſcelera: tametſi de Gẽtibus grauiora & plura recitauerit crimina.

Acrius enim illos obiurgauit: nunc paulo mitiꝰ agitur cũ Iud. Et licet non tã foeda & nephãda accuſet peccata, tamẽ quæ hic recitat cõtra Iud. quam ſufficientiſſima ſunt vt mõſtret quod prætẽdit: nẽpè vanam ac inutilẽ fore legis tantũ notitiam, abſq. bonis operibus: & quoad hoc Paulus Iudęos Gẽtibus parificat, ex hoc. n. infert Iudęos peccatores eſſe quæmadmodũ & Gẽtes. Et huius rei gratia recenſet Apoſtolus hic Iudæorũ peccata. Auſpicãs à peccato impietatis in Deũ: hoc autẽ eſt idolatriæ crimẽ. Inter omnia legis peccata ꝙ magis infandũ & abominabile dicitur eſt ipſa idolatria, quę in lege veteri in multis locis vetita erat, & non quomodo cunque, ſed tanquã aliquid deteſtabile. Et ideo Iudæus quando docebat illam eſſe fugiendã valde eam abominabatur tamquam rem foedam. Et ideo non dixit Apoſtolus, Qui deſpicis, vel contemnis idola: ſed vſus eſt verbo abominaris, quod maiorem emphaſim habet. Leuit. 16. & Deut 7.

Sed dices, quomodo abominabatur Iudæus cum idolat. operã dederit? Nõne dixit ipſe? Audi Iſrael, ij ſunt Dij tui igitur &c. Reſpõd. Dupliciter poteſt hoc intelligi primo quantũ ad cognitionẽ: Cognoſcebat. n. ex lege Iudęus abominanda eſſe idola. lex. n. clamabat: Non adorabis Deum alienum: & Nõ facies ſculptile, vt adores illud: & ideo quia Iudæi iactabant ſe de legis cognitione, ideo Apoſtolus id quod competebat legi attribuit Iudæo dicens: Qui abominaris idola, Hoc eſt, Qui per legem datam tibi, deſtruis idola ſacrilegium facis. Vel aliter dicemus, Quod Iudæus publicè abominabatur idola, ſed ſecretè ſacrilegium faciebat. Sed multò melius videtur eſſe dicendum quod Iudæus verbo abominabatur idolatriam, & facto non ceſſabat à ſacrilegio, quod cùm iſta quandam affinitatem habet. Vtrobique enim eſt contemptus Dei, & auaritia per quam Iudæus in ſacrilegium incidebat quædã erat idolorum ſeruitus.

Sed dicis Apoſtꝰ hic non vocat Iudæum idolatram ſed ſacrilegum: ſacrilegium, inquit, facis. Ad hoc preter illa quæ diximus reſpondere poſſumus dicentes (vt quidam dicunt) quòd Paulus hoc loco idolatriam quidem ipſam nefandiſſimam appellat ſacrilegium: quod ſi propriè

accipia

Exodi. 32. accipiatur, eſt (ſicut dicit hic B. Hierony.) ſacroſancti violatio, ſiue contaminatio. Vnde idem ſubdit. In quo commitis ſacrilegium, idolatra eſſe monſtraris. Et ſic Apoſtolus appellauit Iudæum idolatram. Noluit tamen illum (honoris fortè gratia) notare de tam fœdo crimine per nomen idolatra, ſed modeſtiore vtens vocabulo dixit illum ſacrilegum. Veriſſimè tamen poterat illum nominare idolatram quoniam ſæpiſſimè idolatra Iudaic⁹ populus fuit ſicut facile intueri licet ſtatim poſtquam legem & decalogũ à Domino receperunt quando ex auro conflarunt vitulũ: ſed hac vrbanitate & modeſtia vſus eſt Apoſtol⁹ in illum populum tametſi tacitè & ſecreto taxatus fuerit de idolatria ab ipſo Apoſtolo ſicut & Gentilis. Porrò ſacrilegium quid ſit, quotque modis dicatur & fiat, in perſonam, in rem, & in locum ſacrum, hæc, vel a theologis, vel A Canoniſtis veniunt petenda. *Qui in leg. glor. per præuari. leg. Deum inhono.* Hæc eſt ſecunda offenſa in Deũ legis violatio. Qui enim legem tranſgreditur, legis autorem inhonorat: eius quippe iuſſum contemnit. Sed dices: Hoc commune eſt omnib⁹ criminibus (qui enim furatur Deum inhonorat & qui mœchatur & denique quicunque mandatum Dei quoduis peſſundat Deum ſuper benedictum dehoneſtat) igitur nihil noui dicit hic Apoſtolus de Iudæis. Reſpondetur ad hoc, quod verum eſt Deum inhonorari per tranſgreſſionem cuiuſuis mãdati & per quoduis peccatum etiam offenditur communiter ſed Apoſtolus aliud videtur velle denotare hic præter cõmunem illã offenſionẽ quæ fit in quouis peccato mortali: videlicet aliquã determinatã præuaricationem legis, quæ diſtinguatur a ſupra dictis criminibus. Sed dices? quale eſt hoc crimen, & quod eſt ei nomẽ? Reſp. Paulus ſub nomine generali & non ſpeciali retulit, vocans illud præuaricationem legis: dicunt tamen aliqui, hoc eſſe tranſgreſſionem quæ fit ex contemptu, vel ſcandaloſam & notabilẽ tranſgreſſionẽ propter quã fiebat vt Gentiles inhonorarent Deũ Videntes. n. Gentes Iudæos gloriãtes in lege & factis eam peſſundãtes & cõtemnẽtes, ipſę deſpiciebant Deum & falſa putabant eſſe quæ de Deo dicebantur ab his qui in lege gloriabantur Aliter. n: intelligi poteſt & hic locus de tranſgreſione generali legis per quã etiam aptè dicitur, Deum inhonorari, non tantum à Iudæis ſed ab ipſis Gentibus. Si quidem ipſi videntes Iudæos tranſgreſſores legis occaſionem acceperunt inhonorãdi & blaſphemãdi Deum. Sicut. n. legis obſeruatio occaſionẽ preſtat laudandi & benedicendi Deum (Chriſtus. n. dixit, Vt videant opera veſtra, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt) ſic ex malis operibus occaſio datur inhonorandi Deum. Vnde obſerua tu Chriſtiane lector quam ſit grande malum doctoribus legis & predicatoribus vnum dicere, & aliud facere: ſic prius malũm docent, quam bonum. Plus equidem valent opera, quam verba. Quare neceſſario admonuit Apoſtolorum caput Petrus dicẽs. Vt ex bonis operibus uos conſiderantes glorificent Deum *Nomen Dei per vos blaſ. int. Gẽt. ſic. ſcrip. eſt.* Probat quod dixit teſtimonio ſacræ paginę quod ex Propheta Iſa. 52. cap. & ex Ezechi. 36. eſt deſſumptũ. Porrò, quid hic veniat intelligendũ appellatione nominis Dei ſatis putam⁹ notũ eſſe. Nomẽ n. Dei hic accipitur nõ alio modo quã in ſecundo pręcepto Decalogi: Traditur nempe nõ pro voce prolata qua Deũ indicamus (hæc. n. res creata eſt) ſed ſignificat in ſcripturis nomen Dei Deum ipſum, ſeu potentiam Dei, virtutem maieſtatem, gloriam, bonitatem Dei, & vt vno verbo dicamus accipitur nomẽ Dei pro eo quod De⁹ vel quod rectè Deo attribui poteſt

Matthei 5. 1 Petr.

Hinc eſt, vt qui de bonitate, virtute, potētia, gloria vel maieſtate Dei malè ſentiūt, hi nomē Dei blaſphemāt. Vnde nomē Dei nō vno tantūmodo ſed multifariam afficitur blaſphemia. Principio quidē, ab ijs, qui venerātur & colūt contēptiſſimas creaturas, idola muta, & ſtatuas (contēpto omniū rerū creatore) de quibus cap. 1. noſter doctor ſic dixit. Quia cū cognouiſſēt Deū, nō ſicut Deū glorificauerūt, ſed muta. gloriā incorrupt. Dei in ſimilitu dinē imaginis corrup i vilis hominis, & volucrū, & quadrupedum, & ſerpētum: & ſeruierūt potius creaturæ quā creatori qui eſt benedictus in ſecula. Deinde nec ab hoc vitio aliē i ſunt qui in Chriſtū blaſphemiā dixerunt. Nam iſti licet externa idola abominarētur, tamen nomē Dei blaſphemijs affecerunt. Nōne blaſphemia eſt vox illa, In Beelſebub principe Demoniorum eijcit Dæmonia, Et illa? Tu Dæmoniū habes? Ita certe. Cùm igitur Chriſtus, qui eſt Patris vnicū verbū magis propriè ſit nomē Dei quā quæuis alia res (ipſe quippè eſt per quē Deum cognoſcimus) quare iure & Iudęi dici poſſunt nominis Dei blaſphematores.

Lucæ 11

Ioan. 8

Et, vt vno verbo concludamus, vtinā illis non poſſent adnumerari multi mali chriſtiani qui nomē Dei benedictum ignominioſiſſimè tractāt temerè iurantes & peierantes: cuius nominis tantus abuſus apud Gētes etiam exteras magnū ſcandalum parit & magna tribuitur illis occaſio vt per illos quoque nomen Dei dehoneſtetur. Vndē ſi iuſtè Apoſtolus de Iudæis cō queritur quod darent anſam Gētibus blaſfemandi nomē Dei iuſtius multo querimoniam poſſet habere de Chriſtianis cùm multa ſcelera hoc tēpore abundent & potiſſimè vitium blaſphemiæ apud illos.

Porro, quod dicit, per vos, perinde eſt ac ſi dicat: propter vos. Cauſam. n. dicit dictio per. Si quidem Gentiles videntes Iudæorū malos mores & de prauatam conuerſationem reputabāt hoc prouenire ex mala inſtructione legis datæ à Deo: & ſic legem Dei cōtēnebant, nec quæ dicebantur de Deo in lege, vera eſſe credebāt. Et licet per peram ipſi agerēt in hoc attribuentes errata hominū, vitio legis (non: n. propter malos mores Iudæorum in Deum, legem ſuam blaſphemare debebant, non ſunt enim peccata hominum in leges imputanda) nihilominꝰ tamen grauis ſatis erat culpa eorum qui præbebant occaſionē & ſuo malo exemplo Gentes ad malum inducebant. Quare rectè Apoſtolus hic eos oburgauit. Has Gētes imitati ſunt ad viuū Lutherani qui vidētes monachos, & ſacerdotes fortè pauciſſimos qui ſpurcatā vitā ducunt, propter prauā iſtorū vitā monacatū & cœlibatū inuerecūde dānarūt: quod quā iniquè & iniuſte ſit factū nullos alios præter ipſoſmet faciamꝰ iudices. Qui niſi ſuæ cęcitatis caligo obſtet facilè agnoſcēt ſuū in hac re errarū. Nā dicāt? Si propter viginti, vel centū vel mille monachos qui ſanctū monachatū ſuis ſcelerībꝰ maculāt, monacatus eſt extinguēdus & mox de medio tollendus igitur conſimiliter propter mille, vel bis mille malos Chriſtianos (quos in toto orbe facile eſt reperire) etiam Chriſtianiſmus foret damnandus? hoc concedere nullus ſanæ mentis auderet. Non igitur ob malos ſacerdotes & monachos, ſanctæ & religioſæ inſtitutiones viuendique modi exibilandi veniunt ſed amplectendi & in magno prætio habēdi, potiſſimè cùm in ipſis iam ſit nō negligens cura de caſtigandis malis monachis & puniendis ſacerdotibꝰ vitioſis. Quod vel euidēs ſignum eſt inſtitutiones & viuendi normas non in fauorē ſed in pœnā vitiorū eſſe conſtitutas. Quare citra cādoris monaſtici inſtituti detrimentū eſt quoſdā eſſe religioſos vel ſacerdotes non bonæ vitæ & nominis. Id circo, nec vno pilo, laude minor

Simile nor eſt ſtatus religioſorum qnam ſi
omnes ſtatui reſponderent. Non. n.
de Apoſtolatus laude & excellentia
aliquid deperijt eo quod Iudas pſeu-
do Apoſtolus fuit. Monachatus igi-
tur bonus eſt & ſi non habeat ſemper
bonos monachos omnes. Non ta-
men inficiamur per quam bonum eſ
ſe vt nihil foret (vel in vno ſolo mo-
nacho aut ſacerdote) quod ſeculariũ
oculos offenderet. ſed omnes habe-
rent intus & foris conuerſationẽ bo-
nam: tunc ſaltim hæc occaſio abolire
tur, & plures ad virtutis brauium ani-
marentur.

Sequitur.

Circuncisio quidẽ pro
deſt, ſi legem obſerues: ſi antem præ-
uaricator legis ſis, circunciſio tua præ
putium facta eſt. Si igitur præputium
iuſtitias legis cuſtodiat, nonne
præputium illius in circun-
ciſionem reputabi-
tur? &c.

Rogatio. Rogabit nos quis (& quidem non
temere) quorſum Apoſtolus ad
circunciſionem, tranſitũ fecerit, cùm
hactenus de ea, vel minimum, non fe
cerit verbum. Quare, hic nullus vide-
Reſponſio. tur eſſe nexus, nullaque ſeries ad præ-
cedẽtia verba, Ad hãc rogationẽ non
erit dificile reſpondere ſi dicamus nõ
abre Apoſt. à lege ad circuncisionem
tranſiſſe. Fecit nãque iſtud vna & alte
ramot' ratione Priore quidẽ, quoniã
poſt longũ decurſum legis (de qua Iu
dæus amplè gloriabatur) de circũciſio
ne proximè habẽdus erat ſermo cùm
ipſa circũciſio ſecũda res eſſet de qua
Iudaiſm' maximè ſe extollebat gentes
que deſpectui habebat tanquã prępu
tiatas Cùm igitur Iudæi tã de lege quã
de circunciſione ſe iactarent vbi dixit
Apoſtol' de lege, dicendũ quoq. erat
& de circunciſione. Addere poſſumus
huic primę rationi iſtud, nimirum, ꝙ
ſi Apoſtolus recenſendo ęncomia &
prærogatiuas Iudæorũ ſilentio inuo-
luiſſet circunciſionẽ eis datã ipſi qui-
dẽ Iudæi quærimoniã de noſtro Apo
ſtolo facere potuiſſent: Putare quidẽ
Iudæi poterant quòd Paulus pro nihi
lo duceret ipſam circunciſionẽ. Qua-
re volens Apoſt'. ab hac quærela ſe
preſeruare præueniens eam nõ ſolũ
circunciſionẽ nominauit ſed etiam
cõmendauit dicẽs: circunciſio quidẽ
prodeſt. Ac ſi diceret; Nolim exiſtime
tis me cùm tot, tantaque de vobis di-
xi, flocci facere circũciſionẽ: tantũ ab
eſt, vt palam dicam vobis eã validam
eſſe, nempe ad delẽdam originis labẽ
& noxam: ſed ſimul cũ hoc volo vos
admonitos (ne decipiamini) circũci-
ſionẽ tantũ valere illis qui legis facto
res ſunt, non tantũ auditores. Et hæc
eſt altera cauſa & ratio ob quã Apo-
ſtolus de circũciſione hic loquut' eſt.
Vnde ſi has duas rationes noſtras dili
gẽter proſpiciat lector planè intelli-
get quantũ hic Pauli ſermo de circũci
ſione cõmodus ſit ad ſuperiora. Cõ-
firmatio quippè eſt hic textus illius in-
ſtituti & propoſiti quo Paulus nõ mi-
n' doctè quã acutè cõtẽdebat, audito
res tantũ legis nõ eſſe iuſtificãdos, ſed
factores. Nunc cõfirmat & corrobo-
rat illud argumẽto petito à ſimili. Ac
ſi dicat. Lex & circũciſio in hoc pares
ſunt quòd ſicut lex non facit iuſtũ ni-
ſi illũ qui facit legẽ, ita pari paſſu circũ
ciſio nõ valet niſi illi qui legem expri
mit & opere complet. Et idcirco ſicut
vos gloriari non poteſtis de lege, nec
etiã de circũciſione. Vt igitur nullũ lo
cũ nullãque occaſionẽ haberet Iudæ'
gloriãdi ſe, Apoſt'. hanc quoq. anſam
de circunciſione remouet hoc loco.
docẽs quòd circũciſam habere carnẽ
ſine legis obſeruãtia nulla erat gloria
apud Deũ. At quid nomine circũci-
ſionis intelligere debeam' haud bene
conuenit inter omnes interpretes. B.
Ambroſius nomine circunciſionis
circunciſum populum, cui data fuit
circunciſio, intelligendum eſſe exiſ-

timat. Dicit namque, quòd ſicut præputij nomine intelligitur Gētiliſmus, ſic per cir. Iudaiſ. porrò Origines cōfugiens ad ſenſum myſticum ſermonē hic putat fieri de ſpirituali circunciſione. Cæterum tota fermè caterua aliorum interpretum Apoſtolum hic loqui credit de circūciſione prout erat ſacramentum legis veteris in quo cōdonabatur peccatum: de quo effectu plenius differet Apoſt. cap. 4. & nos cum illo. Hic autē quaſi per occaſionē & tranſennā de circunciſione ſermonem efformauit: vt Iudæum ſcilicet omni occaſione gloriandi expoliaret. Quo ad preſens ſpectat ſatis eſt noſſe circuncíſionem illis datā eſſe proteſtationis loco ſicut nunc datur nobis baptiſm⁹ in proteſtationē, ſic illis. Sicut. n. nos nomina damus in baptiſmo & profitemur fidem & ſatanę renunciamus pompiſque eius, candidaq. veſte induimur quæ inſinuat nos induere iuſtitiæ donum quod ſeruare promittim⁹ nos vel alius pro nobis: ſic quicunque ſuſcipiebat circūciſionem proteſtabatur legē obſtringebatque ſe ad ſeruandum legē. Illud enim palā atteſtatur Paulus ad Gal.

Ad Gal. 5. 5. dicens: Teſtificor omni circumcidēti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis. Debitor pondera verbum vigilās lector vniuerſæ legis, id eſt: toti⁹ legis, totā legē tenebantur ſeruare qui circumcidebantur. Vnde colligi valet cæcitas Iudæorum volentium ſe gloriari de circūciſione abſque legis obſeruatione. Quinto. n. iſtud prætēdebāt vt ſe præferrēt Gentibus tanto ſe deijciebāt. Contra ſe enim ipſos allegabant circuncíſionē. Nam tunc deterior fiebat Iudæi cōditio. Oſtēdebat. n. ſe abnegaſſe & violaſſe illā fidē & promiſſionē quā pollicitus fuerat in receptione circūciſionis. Vnde præſtaſſet eū de circunciſione ſilentiū habere. Sic quoque chriſtianus qui violator eſt fidei quam dedit in baptiſmo & nouæ legis tranſgreſſor eſt ſi allegetſe chriſtianum eſſe ex ore ſuo ſe iudicat atq. condemnat. Peior namque eſt iſta conditio. Cōuenientius ei eſſet ſi chriſtianus non eſſet: non tam graue eſſet illius peccatum, nec tam dura ſumenda vltio. O miſeranda, & multis lachrimis deploranda noſtra conditio. Sed ò maior noſtrę matris pijſſimæ Eccleſię infęlicitas & ſiniſtra ſors ab ijs qui ei nomina dedere: Magis affligitur, moleſtatur, cōcutitur ac expugnatur. Ipſa dicere valet non ſine ingenti dolore: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Cant. 1. Qui queſo ſunt qui peſſundant leges Eccleſiæ niſi chriſtiani? qui Eccleſiæ authoritatem inficiantur niſi chriſtiani? qui theſauros Eccleſiæ (ſacramenta dicimus) radicitus euellūt? chriſtiani, non re, ſed nomine: & qui ritus & ceremonias ac traditiones patrum noſtrorum Apoſtolorū nihili pendunt, niſi illi, qui Chriſto nomina dederunt? Et denique tot tantaſque hæreſes qui à mortuis eas ſuſcitarūt niſi qui chriſtianitatis nomine gaudent? Arrius, Sabellius, & alij priſci hæretici & neoterici Lutherus, Melanthon, Buſerus, Caluinus, Ecolampadius & cæteri nonne ex nobis prodierunt? Ita plane, ſed vt Ioannes dicit, 1. Ioan. 2. Non erant ex nobis. Ex quibus ergo? Reſpond. Ex Antichriſto & ex parte diabolo. Ioan. 8.

Sed ſtatim ſeſe offert hic ſcrupul⁹ quomodo Apoſt⁹. probet hic ac commēdet circunciſionē: & eo potiſſimè vrgere magis videtur ſcrupulus quod ipſemet alibi apertiſſimè dixerit: Si circumcidamini Chriſtus nihil vobis proderit. Ad Gal. 5. Si Chriſtus non prodeſt circunciſo, quomodo dicit hic, Circunciſio quidem prodeſt? Ibidem. Imò ad Gal. 5. inquit: In Chriſto Ieſu neque circunciſio aliquid valet. Ad hoc reſpondemus dicentes duplex fore tempus circunciſionis, aliud in quo ipſa viuebat, aliud vero in quo mortua erat. Paulus autem hic loquitur de circunciſione viua, ad Gal. autem de ea prout

erat

erat mortua. Vixit autem circunciſio ab eo tempore quo data eſt Patribus ad Chriſti vſque mortem in quo ſtatu valebat aliquid circuncisio, imò quibuſdam neceſſaria erat. In lege quippe dicebatur, Maſculus cuius pręputij caro circunciſa non fuerit, delebitur anima illa de populo ſuo, quia pactum meũ irritum fecit. Non enim aliter deleri poterat illa macula (quã originalem vocamus) Quare neceſſaria erat ad ſalutem circũciſio. At poſt ſancti Euangelij Dei ſuſceptionem, tãtũ abeſt vt ſit vtilis quod etiã eſt nociua. Quare quod tunc pro Iudæorum ſalute inſtitutum erat, nunc chriſtianis noxium eſt. Nec mirum, quoniã iſto longe ſalubrius remediũ à Chriſto Seruatore eſt ſubrogatum loco illius quod eſt iam abrogatum.

Genes. 17

Vel alio modo intelligere poſſum⁹ hunc Pauli locum de circunciſione non carnali ſed ſpirituali. Nam vera circunciſio in promiſſione ſpirituali poſita erat carnalis autem, in ablatione carnalis pelliculæ à parte genetatiua: de iſta dicit Paulus ad Gal. nihil valere, de alia vero hic loquens, nempe de ſpirituali, quæ fidem exigebat dicit non eſſe fruſtra Iudæo datam à Deo ſi tamen Iudæus legem obſeruet Nam qui legem non ſeruat, carnalẽ tantum habet circũciſionem.

Tertio conciliari poſſunt hæc duo loca adinuicem: ſcilicet, Si circuncidamini, Chriſtus nihil vobis prodeſt: & circunciſio quidem prodeſt, ſi dicam⁹ Apoſtolum in hoc loco habere ſermonẽ de circunciſione abſolutè pro ut erat ſignum profeſſionis. Et ſic proficua erat quando factis comprobabatur: ſique excellebat & ſuperabat præputium: ſi autem circunciſio eſſet non comprobata operibus & factis nihil magis valebat quam præputium. Et ſic par eſſet ãt Iude⁹, & præputiatus hoc eſt Gẽtilis. Inter hos duos facit Apoſt⁹ comparationem vt ex hac parte oſtẽdat Iudæum nullam habere occaſionem gloriandi ſuper Gentilem quando ipſe Iudæus eſt circũciſus non ſeruans legem! Quoniam illa circunciſio nihil differt á præputio. Nam circunciſio quæ præfert Iudæum Gentili eſt illa quę habet facta. Vndè Apoſt⁹ hic nõ comparat nec loquitur de Iudæis & Gentilibus iam conuerſis ad Euangelium ſed comparationem facit inter Iudæos in ſua pura lege manentes, & Gentiles in naturali tantum lege perſeuerantes, & ſic loquendo de circuncisione benedicit hic Apoſtolus quòd aliquid valebat ſupra pręputium, quia ſimul cum factis valebat ad ſalutem. Quando verò ad Gala dixit nihil valere loquebatur cum conuerſis ad fidem & Euãgelium qui volebant circuncidi: & iſtis nedum proficua non erat, verum etiam nocens cùm iam eſſet prohibita.

Sed fortè dices, Si circũciſio vt proſit obſeruãtia legis indiget, quid faciet infans qui in octaua die per legem iubebatur circuncidi? Nihil illi valebit? vt qui impotens ſit ad legem ſeruandam. Nec ſatis illi erit vt parentes pro eo ſeruent. Reſpond. Apoſtolus hic ſermonem habet cũ adultis & non cũ infantibus quibus vt ſalubris eſſet circunciſio nõ opus habebant niſi in voto cuſtodia legis, quod votũ parentes poterãt habere pro pueris donec ad ætatem venirent maiorẽ. Nam nõ eſt verò diſſimile in circunciſione credere aliquid exigi à circũciſis ſicut modo fit à baptizatis à quibus requiritur vt renũciẽt ſathanę & pompis eius & quia hoc pactũ pueri per ſe ipſos præſtare nequeũt per patrinos fit. Sic cõſimiliter credi poteſt & rationabiliter aliquos obligari pro infantibus ad legẽ ſeruandã. Siquidẽ circunciſio nihil erat aliud quam legis ſeruandæ quædam ſolemnis proteſtatio. Et apertẽ ſatis Apoſtolus ad Gal. 5. (vt ſupra diximus) aſſerit omnem qui circunciſionem recipit ſe debitorem, facere ad legem ſeruandam non

pro eo tempore quo per infantilem ætatem haud poteſt. Sic enim lex obligaret ad id quod nequit fieri, quod dictu abſurdum eſt: ſed debitū cauſabat circūciſio pro eo tempore quo lex à circunciſis ſeruari poterat. *Si autem præuari.leg.ſis,circū.tua præpu.facta.eſt.* Docet modo, quomodo ſit circunciſio inutilis & meritorum expers, dicitque quod circunciſio illa partibus data de qua Iudæus ſe iactabat nihil amplius valet non ſeruantibus legē quā ſi eſſet præputium. Et iuſtè quidem: quoniam nō ſeruatur quod in circunciſione eſt pollicitum: fractor promiſſi eſt, & pacti initi in circunciſione. Quare licet ſignum habeat pelliculæ ſciſſe, tamen hoc apud Deum, non reputatur niſi præputiū, ideo dicit: Circūciſio tua præputium facta eſt. Id eſt expers es meriti, ſicut & præputium. Nihil enim tunc intereſt inter Iudæū & gentilem. Nam ſi pereat Gentilis ſine lege, & Iudæus per trāſgreſſionem legis, inter hos nihil intereſt: imò mitius agetur cum illis qui peccauerunt abſq. lege. Et ideo benedicit Apoſt. quod circunciſio illa vertitur in præputium.

Sed dices: Præputium, & circūciſio, duæ ſunt res pugnantes: qui igitur fieri poteſt, vt vna alia fiat? quo enim pacto fieri poteſt, vt qui pelliculam illā præciſſam habet, non dicitur circunciſus? & ſi eſt circunciſus, ſimul non poteſt dici præputium, quod ſonat oppoſitum circunciſionis. Reſpond. Non vult Apoſtolus hoc loco aſſerere mutationes generis, ſed potius morum & meritorum: Hoc enim eſt in manu noſtra immutare mores, non autem genus. Vnde licet is cuius pellicula ſemel eſt detracta per circunciſionem ſemper ſit circūciſus (hoc eſt ſecundum carnem) ſed ſi non ſeruet legem, & meritis careat factorum, nō eſt circunciſus ſecundum circunciſionem ſpiritualem cuius veritas in promiſſione ſpirituali poſita erat: quæ præter fidem, exigebat etiam bonos mores. Et proinde non erat ſatis dicere, nos, ſumus ex circunciſione carnali. Spiritus quidem eſt qui viuificat, caro autem non prodeſt quicquā. Vnde licet Iudæus tranſgreſſor legis ſecū dum carnem haberet circunciſionē, tamen ſecundum merita Gētilis erat & præputium. Et ſic nihil repugnat vnum conuerti & tranſire in alium. *Ioan. 6*

Tales enim ſumus & diceremur quales mores habemus. Obſerua hic lector docte & acute quod Apoſtolus non dixit, Si autem non obſeruator legis ſis, ſed dixit: Si autem præuaricator legis ſis. Emphaſim habet nomē præuaricator. Multo enim grauius eſt præuaricari legem quā eam non obſeruare. Quod vt clarius penetres intelligere prius debes quid ſit obſeruare legem? quod nihil aliud eſt quam eam complere, ſequendo mentem & ſpiritum legis. Sicut enim corpus noſtrū animam & ſpiritū habet ſic etiā lex habet ſuum ſpiritum. Non ſeruat autem legem ille, qui mentem & ſpiritum legis negat: ſed tantum tenaciter hærens externis ceremonijs, nihil curat de ſpiritu legis: quaſi ad legem tantum ſpectent exteriores cæremoniæ. Huius generis erāt Iudei, qui mordicus affixi erant carnalibus ceremonijs tranſgredientes Dei mandata ſi opus erat pro illis tuendis & obſeruādis. Porrò præuaricator legis dicitur qui non ſeruato loco & tempore exterioribus ceremonijs ſe applicat, vt ſunt Iudæi qui hoc noſtro tempore ſe circuncidunt. Dici quoque poſſunt tranſgreſſores legis qui tempore ſtatuto nec præceptiones legis neque externas ceremonias ſeruant ac cuſtodiunt: de quibus paulò ante Apoſt. dixit. Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deū inhonoras. Iſtis enim circunciſio nullius fuit meriti eò quod eſſent præuaricatores legis à Deo datæ & in ipſum Deum cōmiſerunt impietatem, de qua arguit illos *Simile.*

Argumẽtum ſumitur ab oppoſito.

Apoſtolus in preterito textu *Si igitur præpu. iuſt leg cuſt nonne præp. ill.u: in &c.* Antea depræſſerat Iudæum eò quod eſſet præuaricator legis (quo nomine inaniter ſe iactabat de circũciſione) nunc autem idipſum videtur facere per comparationem ad Gentilem quem Iudæus nec cõgreſſu nec ſermone dignum arbitrabatur. Paulus tamen egregius rerum cenſor nõ modo dignum cõgreſſu & ſermone ſed Gentes legis obſeruatrices Iudæis circuncis iuſtè æquat. Quare dicit quòd ſi præputium, hoc eſt, Gentilis habens præputium. Eſt figura qua res vſurpatur pro perſona. Sic Act. 11. dictũ eſt Petro: Introiſti ad viros præputium habentes, hoc eſt, Gentiles.

Figura analoge. Actorum.11.

Populus enim diuiſus erat in claſſes duas: quarum altera circunciſio, reliqua vero præputium dicebatur. Vnde venerabilis ille Beda ſuper Luc. cap. 5: ſcribens dicit per duas illas naues quas Chriſtus vidit in litore maris ſignificari duplicem populum: circunciſionẽ, inquit, & præputium. Dicit ergo Apoſtolus. Si præputiũ. i. Gentilis in circuncilus cuſtódiat iuſtitias legis· iuſta mãdatá. Et obſerua non dixiſſe Apoſtolũ cerimonias legis: nec iudicia legis, ſed iuſtitias legis: quod ideo fecit, vt ſe cõtineret à iudicialibus, & ceremonijs: in quibus maxime ſe exercebant Iudæi non curantes obſeruare moralia præcepta. Ideo dixit. Si præputium cuſtodiat iuſticias legis, nonne præpu. illius in circun. repu. Non in carnalem, ſed in ſpiritualem. Si quidem fructum & meritum circunciſionis habebit. Vbi obſerua duo potiſſimè ab Apoſtolo eſſe oſtenſa in laudẽ Gẽtilium: vnũ quod eſſent legis ſeruatores, reliquũ Circunciſionis fructũ. Et certe quoſdam tales fuiſſe non eſt quod dubiodemus. Conſtat quippe centurionẽ Cornelium & pleroſque alios qui venerunt ab oriente vt recumberent cũ Abrahaã, Iſaac, & Iacob, in regno cælorum fuiſſe tales. Sed dices; Si meritum circunciſionis haberi poteſt ſine circunciſione, quid opus eſt circũcidi: potiſſimè cũ carnalis circunciſio non fieret abſque cruciatu & dolore? Reſpond. Seruanda erat eo quòd à Domino præcepto medio fuerat data, nec inutiliter, ſed in ſignum fidei & generis, quam nec Chriſtus recipere recuſauit.

Actorum.10. Matth.8.

Sequitur.

Et iudicabit id quod ex natura eſt præputium legem conſumans te qui per literam & circũciſionem præuaricator legis es &c.

NVnc Apoſtolus docet præferẽdum eſſe Gentilem Iudæo propterea quod legis obſeruator ſit. Vnde dicit quòd natura præputium cõſumans legem, id eſt, adimplens, iudicabit Iudæum, qui profitens legem ſcriptam & circunciſionem præuaricator eſt legis quantum ad opera & facta: Vocatur autem natura præputium qui non erat ex populo Iudaico. Si quidem qui tales erant natura Iudæi dicebantur. Sic ait Apoſtolus Nos natura Iudæi, & non ex Gentilibus peccatores. Vel aliter intelligi poteſt vt particula ex natura referatur & coniungatur cum verbo legem conſumans: ita vt ſit ſenſus: Præputium conſumans legem ex natura, id eſt, naturaliter, & (ſicut ſupra dictum eſt) per naturalem rationem. Cæterum quod dicit, iudicabit, de eo iudicij genere venit intelligendum de quo Chriſtus in Euangelio dixit, Viri Niniuitæ ſurgẽt in iudicio, & condemnabunt generationem iſtam. De iudicio enim comparationis eſt hic ſermo, quod iudicium tunc maxime habet locum quãdo illi qui minus obligantur aliquid facere, diligentius obſeruant, quam

Ad Gal. 2.

qui

qui tenebantur, & ſic illi ſuo facto &
opere iudicabunt illos qui magis tenebantur Iudæi quam Gentiles ex eo
quod Moyſi loquenti, dantique legē
Iudæi ipſi ſua ſponte ſe aſtrinxerunt
ſeruaturos omnia quæ lex mandabat
ipſi enim proprio ore dixerunt: Omnia quęcunque præcepit Dominus fa
Deut. 4. ciem᷒ & erimus obediētes quiſi ſicut
bene ſunt loquuti operati fuiſſent ſal
us fuiſſet eorum ſed ipſi verbis contē
ti manus remiſſas habuerunt propter
quod digni habiti ſunt audire. Auferetur a vobis regnum, & dabitur Genti
Matthei. 21. facienti fructum propter quem vos
ab eis ibitis condemnati. Sed proh dolor quam maior & iuſtior erit eorum
condemnatio qui ſacroſanctum baptiſma ſuſceperunt & tamen præuaricatores inueniantur legis Euangelicę?
Sicut enim circuncisio ſine operibus
Iacobi. 2. parum valet: ſic & chriſtianorū fides
ſine operibus mortua eſt.

Sequitur:

Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt.

Suple, is eſt verus Iudeus. Neque quę in manifeſto in carne eſt circuncisio *Hac eſt vera circuncisio* Sed qui in abſcondito Iudęus eſt. *Hic eſt verus Iudæus.* & circūciſio cordis in ſpiritu, nō litera. *Hæc eſt vera circuncisio:*

QVoniam hic textus, ſiue hæc clauſula eclipſim habet (trūcati enim
ſermones ſunt iſti) ideo ſub hac formula viſibili & gloſemmatibus ſuis
proponenda nobis viſum eſt quó nouicij & in paulo minus exercitati nō
detineantur nec terreantur ſermonis obſcuritate. Truncato namque
ſermone vtitur hic Apoſtolus: qui ſecum ſolet obſcuritatem afferre.

Cæterum per hæc nihil aliud prætē
dit Apoſtolus niſi docere quis ſit verus Iudæus, & quæ ſit vera circuncisio
illud primum docet argumento, ſumpto à nominis interpretatione. Interpretatur namque Iudæus ille, qui laudis confeſſione Deum confitetur, ſicut Iudæa ſonat confeſſionem. Sed
hęc cōfeſſio Dei, cùm ipſe ſit ſpiritus
in ſpiritu & veritate fieri debet: non *Iſa. 29.*
tātū ore, ſed & opere: nedicatur illud *Matthei. 15.*
Hic populus labijs me honorat, cor *Ad Tit. 1.*
autem eorum longe eſt à me. Et illud
Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant. Vnde, qui tantum per exteriorem profeſſionem legis & carnalem circuntiſionem Deum hono-
rat & confitetur, hoc eſt agere Iudęū, Simile
& non eſſe. Iſti ſimiles ſunt illis hominibus qui aſſumpta larua aliqua in comedijs perſonatum agunt. In circuncisione & lege maximè ſcrutādus eſt
finis cuius gratia datæ fuerunt illi populo. Circuncisio, etenim exhibita
fuit vt præpucium cordium abſcinderetur & tolleretur, Sic namque alloquutus eſt Deus illos per Prophetam
dicens: Circuncidite præputia cordis
veſtri, Hic eſt vnus finis circūciſionis, Hiere. 4.
In his enim verbis iubet Deus circuncisionē, ſed in corde. Nec mirum: nā
inde pullulāt & manant cogitaciones
malæ: homicidia, adulteria, furta &c.
Hāc ergo illa carnalis circūciſio profi
ne habet. Porrò legis, finis ſpiritualis *Matthei. 15.*
eſt, lex namque (vt teſtis eſt Apoſt᷒)
ſpiritualis eſt. Hæc eſt quæ ſpiritum dirigit in Deum per bona. Quare ſi ſpiritus Gentilis dirigitur per opera bona
hic erit verus Iudæus: nam ipſe ſeruat
legē, tamen qui violator & transgreſſor legis eſt non erit verus Iudæus. Et
quod dicimus de vero & falſo Iudæo,
idipſum intelligere oportet de vera
circuncisione quam Paulus hic non
dehoneſtat ſicut nec legē inhonorat
(valde n. eam veneratur) ſed tantū dehoneſtat illum, qui trāſgreſſor eius eſt,
qualis erat Iudæus tantū nomine, qui
de lite-

de litera & carnali circunciſione tam effrenè ſe iactabat. Credebat namque Iudæus ex ſola circunciſione ſicut ex ſolo auditu & ſperabat ſe poſſe conſequi ſalutem quam remouebat ab omni allo homine: qui ſua circunciſione non eſſet circunciſus. Contra hoc falſum dogma agit hic Apoſtolus docens quòd Gentilis ſine carnali circunciſione (etſi non abſque ſpirituali) poterat conſequi ſalutem. Nam tali circunciſione non eſſe circunciſum Gētilem nulla ei erat culpa: ſed ſi legem adimplet coram Deo (licet non coram hominibus) pro Iudæo habebatur: Iudæus autem coram hominibus, non autem coram Deo.

Lege ſcalet. qu. alicuid diſcriminis ponit. Cæterum inſurgit aliquis & dicit, Si Apoſtolus hic flocci facit circunciſionē quæ eſt in carne & in litera (quod, vt aliqui volunt, idem eſt) quare iuſſa & demandata fuit in lege (ſi erat infrugifera & inutilis (vt hic inſinuare videtur Apoſtolus) in præcepto eſſe non debebat. Non bene audit, Deum iuſſiſſe quod infrugiferum erat. Reſpōd: circūciſionem carnalem partim fuiſſe frugiferam, & partim infrugiferā: ſi meritum ſpectemus, ipſa vt merè carnalis erat nullam frugem ſecum ferebat, & ſic auſus eſt Apoſtolus dicere eam nihil valere: Si autem ſpectetur in carnali circunciſione id cuius typus & figura erat non erat infrugifera, figurabat namque aliam circunciſionem ſpiritualem, & in ſignum fœderis à Deo fuit data. Quæ enim ſigna & ſymbola ſunt aliorum non dicuntur eſſe inutilia. Imo noſtri gratia q ſpiritualia capere nequimus niſi velata rebus corporalibus quam vtiliſſima ſunt. Sicut enim (atteſtante Apoſtolo) inuiſibilia Dei intelliguntur per ea quæ facta ſunt ſic ſpiritualia pro noſtra conditione ſuffragio rerum corporalium indigent vt à nobis capiantur. Et hinc factum eſt quod ſacramenta etiam nouæ legis ſint tradita ſub elementis viſibilibus. Vnde elegant eille non ſatis laudatus (merito dictus Magiſter ſententiarum) in. 4. definiens ſacramentum dixit, eſſe formam viſibilem, imaginem gerentem inuiſibilis gratiæ. Sic ſacramentum circuncifionis fiebat in carne viſibili & ſenſibili: & ſic circunciſio illa carnalis habebat & ſignificabat circūciſionem cordis ad cuius ſimilitudinem dixit Moyſes (vt eſt in Deutero. cap. 10.) Circuncidite duritiam cordis veſtri. Et hanc circunciſionem vocauit Paulus, circunciſionem cordis in ſpiritu. Et ideò licet carnalis circunciſio quatenus talis eſt non valeat ad iuſtitiam ſine operibus, valebat tamen ad ſignificandam & deſignandam aliam ſpiritualem quæ frugifera erat. Adde tu etiam quod valebat ad expungendam maculam originalis criminis: & ideo non erat inanis & ſuperflua, ſicut nec baptiſmus in eo qui violator eſt legis Euangelicę.

ad Roma 1. · Deute. 10.

Sequitur.

Cuius laus non ex hominibus eſt, ſed ex Deo.

HOmines non intuentur cor, ſed ſolum vident quæ aparent. Laudatur verò à Deo (quæ laus multo preſtantior eſt) ſpiritualis circunciſio qui quidem Deus diligens inſpector cordium eſt noſtrorum. Cúm igitur laus & honor ſint præmia virtutis circunciſio quæ laudatur á Deo ſtudioſa eſt.

Sed ſi circunciſionis laus eſt à Deo quomodo Apoſtolus inſultat, & ei detrahere videtur? Quod laudatur à Deo, non debet ab hominibus vituperio dari ſed etiam commendari. Ipſe enim Deus intimius rei valorem intelligit & penetrat. Et rurſus quod Deus commēdat à nobis commendari

mendandum eſt & non reprobandum. Si enim Beatus Hieronymus tantum authoritatis Pontifici maximo Damaſo tribuebat vt ſcripſerit ei dicens, Beatiſſime Pater quod probaueris & ego:& quod tu reprobaueris & ego quoque: quãto plus iuſtum eſt vt quod Deus probat non reprobemus nos? Circuncisio quæ data eſt patribus noſtris à quibus venit ad nos non fuit reprobata à Deo: igitur minus debuit reprobari ab Apoſtolo.

Hic nodus ex his quæ iam à nobis dicta ſunt diſſolui poteſt. Non enim reprobat Apoſtolus circuncisionem in ſpiritu, ſed illam quæ in ſola carne eſt: quæ cùm ſit ſine obſeruantia legis infrugifera eſt ſicut & ipſa legis ſolius audientia.

Ex ijs multis quæ Apoſtolus in hoc 2. cap. diſſeruit manifeſto colligitur depræſſio vtriuſque populi, tam Gentilis, quam Iudaici, Illos depreſſit tã in eo quod erant ſapientes, quam in eo quod iudicis officio fungebantur: Iudæos autem duobus etiam modis, altero quoad legem, altero vero quo ad circuncisionem: in quibus duo declarauit, alterum oſtendere Gentes pares eſſe Iudæis: alterum veró (quod erat precipuum) oſtendere reuelatam fuiſſe in Euangelio iram Dei ſuper omnem impietatẽ & iniuſtitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent.

(?)

Hactenus de 2. cap.

Quoniam

Quoniam Apoſtolus in hoc. 2. cap. agens cõtra Iudæos admirabili aatitheſi & contrapoſitione vſus eſt, operepratium nobis viſum eſt eam ante lectoris oculos ſub aliqua oculari figura deſcribere & apponere: quò clarius & dilucidius eam agnoſcat.

Prętogatiuæ Iud. 5.
1. Nominis celebritas, ſiue generis claritas.
2. Receptio Moſaicæ legis, ſiue requies in lege.
3. Peculiaris & dilectus populus Dei.
4. Notitia voluntatis Dei.
5. Bonorum & vtiliorum approbatio.

Prę́ſumptiones & arrogantiæ Iudæ. 5.
1. Confidentia ducatus cæcorum.
2. Lux eorum, qui ſunt in tenebris
3. Eruditio inſipientium.
4. Magiſterium infantium.
5. Forma veritatis & ſcientiæ in lege

Increpationes ſiue obiurgatio. Iud. 5
1. Negligentia ſui ipſius.
2. Latrocininm.
3. Moechia.
4. Idolatria, ſiue ſacrilegium.
5. Dei inhonoratus.

Duplex præputium
- Naturæ, in Gentibns. Omnes Gentes habent præputium Hiere. 9. 4. & 6.
- Cordis, In Iudæis. Omnis Iſraël in circũciſi ſunt corde. Hier. 9.

Circuncifio duplex
- Carnalis & literalis.
- Cordis & ſpiritus.

Duplex Iudæus.
- In manifeſto, & ſecundum carnis notam
- In oculto, ſecundum ſpiritum.

Tranſmutatio:
- Circunciſio conuertitur in præputium.
- Præputium tranſmutatur in circunciſionem.

Veri chriſtiani ſunt
- Veri Iudæi & ij ſunt fideles fide & pietate Deum confitentes.

CAPVT·III·

QVID ERGO AM-
PLIVS IVDAEO, &c.

Onſequutionem quandã
apparentem explodit Pau
lus in hoc tercij capitis ini
tio, quæ ex proxime di-
ctis (perperam tamen intellectis) in-
ferri poſſe videbatur. Eſt autem conſe
cutio talis, ſi quæ dicta ſunt de circun
ciſione vera ſunt, ſequitur nullã eſſe
prærogatiuam, nullamque excellen-
tiam Iudæo ſupra gentilem, & præter
hoc rogo, quæ eſſet vtilitas circũciſio
nis? nulla ſane: ſi nil amplius habet Iu-
dæus quam gentilis: pares eſſe viden-
tur, & per conſequens Iudæus nõ eſt
Reſponſio. gentili præferendus. Reſpondet Pau-
lus & docet inualidam eſſe huiuſmo-
di conſecutionem, Si quidem in mul
tis Iudaiſmus excellit gentilitatem &
circunciſio quę populo Iudaico con-
ceſſa fuit inutilis minime remanet.

Sequitur. Reſpõſio.

Multum inquit per omnem modum.

ANceps eſt verbum illud multum,
alia lectio habet multa, ſed parum
intereſt: Vtraque lectio diſſoluit ele-
ganter illam obiectionem: nam cum
ſic formatur argumentum ſequitur
aut quod Iudæus non excellit gentilẽ
aut quod circunciſio eſt inutilis. Reſ-
pondetur falſum eſſe vtrumque incõ
ueniens, ſiquidem Iudaiſmus multũ
excellit gentilitatem & circunciſio
multum vtilis eſt ſic omnia quadrant
ſi vero legas non multum, ſed multa
eſt vtilitas circunciſionis: ſi autem re-
feratur ad Iudaiſmum ſenſus eſt eum
habere multa ſupra gentilitatem &
vterque ſenſus menti Paulinæ conſo
nus eſt. Ex his non colligat diligens le
ctor antiquam illam carnis circunci-
ſionem inanem & ſuperfluam fuiſſe,
nam licet eſſet carnalis, homines ta-
men carnales ea opus habebant vt
per carnalia manu ducerentur ad ſpi
ritualia, carnalis quippê illa circunci-
ſio adumbrabat figurabatque aliam
animi ſpiritualem circunciſionẽ quæ
apud Deum in magno habita eſt præ
tio ſemper.

Sequitur.

Primum quidem quia credita ſunt eloquia Dei.

INcipit hic, P. recenſere & enume
rare ſigillatim ea in quibus Iudæus
gentilem ſuperat. prima Iudaiſmi prę
rogatiua & excellentia eſt quia credi
ta ſunt ei eloquia Dei, eloquia illa de
quib' pſaltes cecinit dicens, Eloquia
Domini eloquia caſta: Sed dices, quæ
ſunt iſta eloquia? Reſpondeo, Oracu- Pſal. xviii.
la Dei & reſpõſa, magnifica beneficia
de quibus Dauid non fecit taliter om-
ni nationi & iudicia ſua non manife-
ſtauit eis promiſſiones Abrahæ, Daui-
di & alijs patribus factas promiſſiones Pſalm. 147.
inquam de meſſia & Chriſto venturo
vna cum ſuis donis & S. Sancti co
pioſiſſimis chariſmatibus, hæc ſancta
eloquia & plura alia cõmiſſa & con-
credita fuerunt Iudæis & non genti-
bus quo nomine haud dubie conſtat
Iudæos multo eſſe melioris conditio
nis quam ſint Gentile, qui non tot
tantiſque muneribus à Deo donati
ſunt, ſed relicti tantum in naturæ lumi
ne etiam ofuſcato tenebris, inuoluti
in varia errorum genera ſe præcipites
dederunt, & vt inferius Apoſtolus ad
notauit exiſtimãtes eſſe ſapientes ſtul

ti facti ſunt. Ex iſtis nemo eſt qui non
videat quanta ſit circunciſionis vtili-
tas, quamque charus & Deo dilectus
Iudaiſmus. *Quid enim ſi quidam eorum,*
&c Diluit Pau. quandam obiectionẽ
quæ maximè videtur ferire Iudeos &
eorum conditionem deprimere: fit
autẽ iſta obiectio in perſona gentilis
qui in hunc modum conatur peſun-
dare primam iſtam Iudæorum præ-
rogatiuã, ſic ait gentilis in Iudæos tu
Paule dixiſti Iudæos magis eſſe cha-
ros & dilectos à Deo quam nos gen-
tiles eo quod illis tot & tanta ſint cõ-
miſſa eloquia, cedo quo modo ergo
conquæritur Deus de eis tanquã trãſ-
greſoribus infidelibus, hominibus du-
ræ ceruicis, ingratis perfidis, terrenis
rebus deditis malicioſis & hypocritis?
& hæc querimonia nedum per Pro-
phetas ſuos ſed per vnigenitum ſuum
natum Ieſum in ſacris reſerata eſt li-
Pſalm. 4. bris David ait, quadraginta annis pro
Matthei, 12. ximus fui generationi huic &. dixi
ſemper hi errant corde &c. & ipſe
Chriſtus, generatio praua & adultera.
&c. ſi ſic conqueritur. Deus de iſtis vt
pote incredulis quomodo ſunt eis
credita eloquia Dei, & quomodo
ſunt tam chari dilectique à Deo vt tu
Paule prædicas? non eſt futilis obie-
ctio iſta aut parui momenti, ſed pro-
fecto digna vt à doctiſſimo Pau. pro-
fligatur & repellatur. *Nunquid incre-*
dulitas illorum fidẽ Dei euacuauit? abſit.
Soluitur hic obiectio ratione ducen-
te ad incommodum quaſi dicat Pau.
quid ſibi vult ò gentilis iſt hæc tua ob-
iectio, quæ friuola & inanis eſt? rogo,
cùm hoc dicis putaſne tu fortaſis ꝙ
aliquorum Iudæorum impia infideli
tas potuerit euacuare fidem Dei, hoc
eſt an exiſtimas tam inconſtantem,
2. ad timot. 2. tam varium, tamque mutabilem fore
Deum tantæque efficaciæ eorum infi-
delitatem vt poſſet reddere Deum in
fidelem? fidelis eſt Deus ſeipſum ne-
gare non poteſt ſi iſtud putas inſanis
delitas in roro quod aiunt aberras toto
lo. Agnoſce Dei benignitatem atque
fidelitatem qui ob aliquorum infide-
litatem non vult ſuum facere irritum
verbũ nec reuocat quæ ſemel pollici
tus eſt dona, Non enim eſt Deus vt
homo quem peniteret ſepe eorum quę
ſemel voluit dixit ac promiſſit, eſt ſa-
ne Deus tam fidelis in promiſſis quã
largus in dãdis: ſolet namque homo
ira irritatus reuocare promiſſa & fa-
cti penitere, at de Deo noſtro id ſenti
re nephas eſſet, Deũ vero veracem fi-
delem quę tum in verbis tum in pro-
miſſis habemus. Quis vnquam vidit
Deum promittentem & non adim-
plentem? Cui vnquam verba dedit?
Quẽ decepit? Quod promiſſum non
adimpleuit? Quis in eũ ſperãs ſua fruſ-
tratus abiuit ſpę? Nemo ſane. Vnde
in nulla ſani hominis mẽte tanta im-
pietas cadere debet vt D. Optu. Maxi.
in ſuis promiſſis exiſtimet infidelem.
Nam hoc nephandiſſimum & auditu
horrendum vnico verbo eleganter
notauit Apoſt. Dicẽs, Abſit, abſit quæ
vox horrentis eſt: q. d auertat Deus à
nobis tam horrendum de fideliſſimo
Deo noſtro conceptum.

Sequitur.

Eſt autem Deus verax

omnis homo mendax.

PAulus egregio epitheto ac attribu-
to hoc loco Deum extollit cùm
dicit eum veracem & alio titulo om-
nem hominem ad ima vſque deijcit
cùm appellat mendacem: magnum
ſane facinus ac dedecus mendatium
eſt cuius pater Demon & qui illud
amant filij mendaces contra quos in-
uehitur Pſalmiſta dicens, filij hominũ Pſalm. 4.
vt quid diligitis vanitatem & quæri-
tis mẽdacium, hoc ſcitote quia Domi Pſalm. 5.
nus perdet omnes qui locuntur men-
dacium. Vnde quemadmodum Da-
uid Rex nos admonet vt de Deo ſen
tiamus in bonitate, ſic P. hic non de
bonitate

bonitate, ſed fidelitate quomodo de
ea ſentire debeamus nos docet, dicẽs
intelligite (qui inſcij eſtis) Deum ve-
racẽ omnẽ autẽ hominẽ mẽdacẽ. Vi
de bone lector quod neminẽ ab hac
vniuerſa propoſitione excludit Pau.
à qua excludendus venit tantũ is qui
homo & Deus eſt qualis eſt Chriſtus
ſuper benedictus; reliquos vero homi
nes quocumque titulo præditos ſub
hac Pauli cenſura comprehendere ni
hil incommodi ſequitur, ſiquidem
Pauli ſermo (vt Scolæ more loquar)
formalis eſt: omnis homo quà talis
eſt mendax eſt, vnde ſi aliquos vide-
ris veraces non tales ſunt quatenus
homines; ex Dei enim dono habent,
non ex hominis cõditione, Deus aũt
ſuapte natura verax eſt. *Sicut ſcriptũ*
eſt vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. &c.
Superioris clauſulæ probatio eſt præ
ſens verſiculus à Dauide rege mutua-
tus: non quod Deum eſſe veracem
hominũ teſtimonio egeret, eſt quip
pe illud Luce pluſquam meridiana
clarius. Sed ego puto factum eſſe vt
more duorũ nempe Iſa. & Dau. illa ve
ritas clarior & veracior appareret D.
nãq. in ſe expertus palam confitetur
non obſtãte ſua infidelitate atque pec
cato, Deum in ſuis promiſſis fuiſſe iu-
ſtum atque fidelem, eſt enim Deus
verax & iuſtus adimplendo ſemper
(quantũ in ipſo eſt) ſermones & pro-
miſſa ſua neque ſolet Deus [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] hom-
[illegible] Deus vero per-
petuo ſuis ſtat promiſſis. Porro de
intelligentia horum verborum quæ
Pau. adduxit in ſententiæ confirmatio-
nem non pigebit lectorem ad mo-
nere & intelligere quid ſit iuſtificari Deũ
in ſuis ſermonibus: non enim eſt con-
fieri per ſermones ſuos iuſtum, cũ in-
per ſe ipſum bonꝰ eſt ſemper ſe ipſum
verax & iuſtus eſt dicens, quid igitur

Quid ſit deũ iuſtifi. in ſuis ſermonibus.

eſt Deum iuſtificari in ſuis ſermonibꝰ
eleganter hoc explanat doctiſſimus
Cayetanus dicens nihil aliud eſſe quã
Deum fieri iuſtum in ſuis dictis, hoc
eſt complere dicta ſua; cæterum qui
adimplet dicta ſua profecto verax eſt
at talem aſſerit Propheta fore Deum
igitur indubie Deus verax eſt. Porro
non parua ſeſe offert obiectio in ver
ba Dauidis quæ ſi vt ſonãt intelligan-
tur Deum in omnibus ſuis dictis op-
portet nos intelligere veracem quod
cũ multis ſcripturæ ſacræ locis pugna
re videtur. Siquidem vt e multis (bre-
uitatis gratia) vnum proferamus nem
pe verbum illud quod locutus eſt ad
Niniuitas dicens per Prophetam ad
huc Niniuem deſtruendam poſt dies
quadraginta, quem ſermonem mani
feſtè conſtat Deum non compleuiſſe — Ionæ cap. 3.
non igitur in ſuis omnibus ſermoni-
bus verax eſt, ſed tãtum modo in qui-
buſdam. Obſeruabit diligens lector
pro iſto ſoluendo nodo dicta Dei ge-
mina eſſe quædam quæ dicuntur à
Deo cõminatore & quædam à Deo — Reſponſio.
prædeſtinatore: illa quæ dicuntur per
cõminationem à Deo non oportet
ſemper opere cõpleri & executio-
ni mandari. Porro quæ ſecundum
prædeſtinationem promiſſa ſunt, hæc
infallibiliter & immutabiliter vt dicta
ſunt à Deo eueniunt cuius diuerſita-
tis ſi quis cupit agnoſcere cauſam ex
eo eſſe intelligat quod quæ dicuntur
comminatoriè non ex ſe dicit Deus,
ſed ex eorum meritis quibus Deus
minatur & ideo ſecundum illorum
merita aut demerita quæ Deus dixit
euenire vel non euenire, que ſiue cõ-
tingant ſiue non, ſemper illibata & in
tegra perſeuerat fidelitas & veracitas
Dei. Verum enim vero quæ Deus lo
quitur ſecundum prædeſtinationem
cum non procedant ex meritis aut ho
minis demeritis in his perpetuo fides
& promiſſio Dei perſeuerat & nun-
quam eſt irrita & inanis. Vnde cum
promiſſio Dauidi facta de Chriſto

mittendo

promiſſio Dauidi facta de Chriſto mittendo ex eiuſque ſemine producendo, fuerit non comminatoria, ſed ſecundum prædeſtinationem qua ab eterno prædeſtinatum fuit in mente diuina venturum Chriſtum in temporis plenitudine ex ſemine Dauid ſecundum carnem non potuit Deus non fuiſſe in tali promiſſione complenda fideliſſimus maxime cum fuerit iuramento firmata iuxta illud Dauidis. Iurauit dominus Dauid veritatem & non fruſtrabitur eum de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, (Pſalm. 131.)

Sequitur.

Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei cōmendat nūquid iniquus eſt Deus qui infert iram? ſecundum hominē dico.

EXtirpat hoc in loco Paulus calumniam quandam quam iniqui homines in eum formare poterant nō rite penetrantes illa verba Dauidis ab ipſo Apoſt. adducta. Exiſtimarunt homines carnales ex verbis Pau. colligendum eſſe iſtud videlicet peccatum noſtrum commendare iuſtitiam Dei quod pias offendit aures, quod ſi gratis donemus mox conſequitur Deum fore iniuſtum vt qui puniret in iuſtitiam & impietatem per quam iuſtitia Dei comendatur. Quis rogo ſapiens iudex vnquam puniturus eſt illud factum quo ſua iuſtitia maximè comendatur? Nullus ſane, quod ſi illud faceret inique & in iuſte ageret certiſſimum ergo & exploratiſſimum Paulo erat quod noſtra impietas non cōmendat Dei iuſtitiam nec eum facit iniquum & in iuſtum: ſiquidem noſtrorum vindex eſt peccatorum, neq; tale vnquam ſomniauit Apoſtolus. Sed dicet forſan homo aliquis, ſi Paulo tam notum erat noſtrum peccatum non cōmendare iuſtitiam Dei quorſum intulit talem illationem tamque impiam? Reſponſio, Paulus non de ſe, ſed de alia perſona loquitur, profert enim hæc verba in perſona carnalis hominis qui non ſapit quæ Dei ſunt, & colligit ex verbis Dauidis quæ non erant colligenda. Ex illis namque verbis rectè colligitur nos debere Deo & ſuæ clementiæ quod ob noſtra peccata non deſinit ipſe ſua adimplere promiſſa & hoc inſtanter petebat Dauid in illis verbis dicens. Ego peccaui tibi ſoli, malum que coram te feci parce mihi, mei habeto miſericordiā vt tu appareas iuſtificatus hoc eſt verax & fidelis in tuis promiſſis & vincas, ſupereſque illos à quibus falſo iudicatis infidelis, tuam fidem imploro ſupplex, quam mihi dediſti, neque mea iniquitas tibi impedimento eſſe debet quaſi dicat ipſe Dauid, mi Deus vide, expende, & conſidera quod ex his duobus inconuenientibus ſcilicet vel quod peccata mea nō condones, vel quod tu repureris infidelis in tuis dictis longè abſurdius eſt poſterius: nam ad prius tu non teneris, at ad alterum tuate cogit naturā ſecundum quam non vales non eſſe verax & fidelis. Fidelis eſt Deus ſe ipſum negare non poteſt, quare ſi mihi non parcis impij homines te infidelem dicent, quod ſi pepercerisaper tis oculis videbunt te non ob mea peccata mutatum eſſe in infidelem, ſicque tua fides in ſuo permanebit candore: *Secundum hominem dico.* Ecce quam palàm aperit Apoſtolus non ex ſuo capite eſſe verba illa proximè dicta, ſed in perſona eorum qui non bene ſapiunt de Deo quales ſunt homines imprudentes

2. Ad timoth. cap 2.

Deus tā bonis quā malis ſeruat ſuam fidē & ſuo ſtat verbo.

tes & carnales nam qui prudentia & ſapientia præditi ſunt non auderent talia effari verba quæ omnium aures offendunt. Quis rogo tam mentis inops eſt qui audeat incontrouerſiam ducere, num Deus optimus maximus ſit iuſtus nec ne, abſit à nobis tantus error tamque grandis in Deum impietas horrenda res eſt & omni punitione digniſſima non dico dicere, ſed vel cogitare Deum in iuſtum fore. *Alioquinquomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Perſeuerat Apoſtolus extirpare radicitus nephãdum illud dictum vt pote maximè horrendum & vrget contra illos fatuos homines qui putabant Deum fore in iuſtum, Sed ponderatu a cute lector vim argumenti Apoſtolici, quod huiuſmodi eſt,(ſi licet nobis ſcholę more loqui)ſummus iudex nõ poteſt eſſe in iuſtus, Deus eſt talis,igitur. quaſi dicat Diuus Paulus tametſi in iudice non ſupremo & non ſummo iniquitas & iniuſtitia poſſit reperiri,verum in ſummo nequit fieri?alio qui in iuſtitia illa impunita ſemper remanebit. Quis quæſo puniret?an Iudex inferior?non ſanè?nam talis non habet in ſupræmum iudicem imperium:ergo ſuprẹmi iudicis errata nemo poteſt emendare, quare neceſſario fit vt iſte Iudex non poſſit eſſe iniquus & iniuſtus:igitur Deus cũ ſit ſupremus iudex mundi non poteſt intelligi iniuſtus. Vnde Dauid, Deus iudex iuſtus qui iudicabit orbem in iuſtitia & æquitate, de quo alibi idem Propheta iuſt⁹ es domine & rectum iudicium tuum, notet hic rogo lector
Pſalm 7. Pſal. 97. Pſalm. 118. Paulum nullam ex propoſitionibus aſſumptis ab eo probare. Non propoſitionem neque aſſumptionem eo quod neutra egebat probatione, maior propoſitio ex philoſophia naturali, quinimo & ex Theologia ſpeculatiua conſtat eſſe vera. Ex Philoſophia quoniam omne quod eſt primũ mouens oportet eſſe immobile, alias ſi ab alio moueretur non eſſet primum & omne quod primo alterat neceſſum eſt vt ſit inalterabile:adde tu quod cum ſummo calido non ſtat aliquid frigiditatis, ſic cum ſumma iuſtitia & ſummè iuſto nullus gradus in iuſtitiæ manere poteſt. Ex Theologia etiam ſic verificatur maior. In ſummo bono nil mali inuenitur, in ſummo actu nihil potẽtiæ paſſiuæ, in ſummo vero non poteſt aliquid falſitatis eſſe aut erroris:igitur nec in ſumma iuſtitia aliqua iniuſtitia. Aſſumptio etiam nota erat ex multis locis ſacræ ſcripturæ quæ palam clamant Deum eſſe ſummum mundi iudicem. Quare recte intulit Pau. dicens. Quomodo iudicabit Deus mundum ſi eſt in iuſtus & iniquus?

Sequitur.

Si autem veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius.

Quemadmodum ſupra Paulus eleganter docuit noſtram iniquitatem non commendare iuſtitiam Dei ſic modo docet veritatem Dei qua oſtendit ſe veracem ſtando ſuis promiſſis non abundare in noſtro mendatio & in noſtra infidelitate, quia nõ ſumus Deo fideles, & ſicut illud Paulus aſſeruit falſiſſimum & nephandum ita & hoc abominatur tanquam blaſphemum. Vtrum autem motus ex ſe aut indutus alterius hominis perſonam, non eſt omni ex parte clarum nec multum refert, vt cunque ſit ſiue de proprio ſiue de alieno loquatur Paulus vnum enim certo ſinus vi delicet hoc loco reſſeli & extirpariet rorẽ illum qui male audit apud pios ſcilicet iuſtitiã Dei & eius gloriã illuſ-

triorem

triorem effici per noſtra mēdacia & peccata ex quo alius pullulabat error videlicet eſſe facienda mala vt ex illis venirent bona. Cæterum hæc argumentatio à quocumque ſit facta ex ignorātia philoſophię & dialectices dimanat, quæ docet ſæparandum eſſe id quod euenit per ſe ab eo quod ſequitur per accidēs: quod enim gloria Dei illuſtretur ex noſtro malo & peccato iſtud per accidens eſt nō per ſe. Per ſe.n. ex bono bonum ſequitur & ex malo malū. Quod ſi aliquando ex malo eueniet bonum iſtud per accidens eſt. Porrò Pau: hoc loco ad duo ducit inconuenientia ſiue abſurda eum hominem qui huius vellet eſſe ſententiæ ſcili. quod per noſtra demerita & peccata gloria Dei efficiatur glorioſior. Primum eſt quod qui peccat non eſſet iudicādus atque puniendus tanquam peccator ſed ſicut cauſator glorię maioris Dei eſſet nāq. iure laudādus & mercede aliqua præmiandus: at iſtud abſurdum eſt & ab omni ratione alieniſſimum, 2. inconueniens ad quod ducit Apoſt. tale eſt ſcilicet ſi illud eſſet verum ſequitur licere omnibus peccata & mala facere vt inde ueniant bona, at iſtud falſiſſimum eſt & dictu horendum, igitur illud ex quo ſequitur: docemur namque in ſchola Dialecticorum (& verè ita eſt) quod ſi conſequens eſt falſum ita & antecedens debet eſſe falſum, alioqui ex vero ſequeretur falſum, *Sicut blaſphemamur &c.* Excluſo illo inconuenienti. 2 ad ſe ipſum excuſandum ſe conuertit Pau. idque merito facit quando quidem aliqui iniqui hoc imponebant ei ſcilicet ꝙ ipſe eſſet prædicator & aſſertor talis doctrinæ, iſtud mendacium impingebant Paulo & fortaſſis alijs Apoſtolis vnde ipſe pro ſe & pro alijs repellit iſtam calumniam dicens, quorum dānatio iuſta eſt particula (quorum) referri poteſt tam ad emulos P. qui imponebant ei quam ad illos qui autores erant, P. vero nec auctor nec prædicator huius peſtiferæ doctrinæ erat Quomodo poterat ille prædicare tā peſtilentem doctrinam, qui creatus eſt vas electionis ad portandum nomen Chriſti coram gentibus & regibus & qui dixerat an experimentum eius quæritis qui in me loquitur Chriſtus? incredibile ſanè eſt iſtud. Dicet modo aliquis vnde igitur occaſionem acceperunt qui Paulo impoſuerunt hanc notam? fortaſſis ex eo quod audiebant eum dicentem ſuperabundaſſe gratiam Dei vbi abundauit delictum neque ex comendatione gratiæ Dei intendebat Paulus datam eſſe licentiam ad peccandum, vt gratia magis ac magis abundaret, talem namque doctrinam abhominatus eſt Apoſtolus dicens, Abſit.

Act. 9.

2. Corin. 13 infra c

Exiſtimabit forſitan eruditus lector nos noſtri inſtituti eſſe oblitos cùm ad huc in hòc tercio capitulo nullam videat eſſe poſſitam alluſionem ad componendos mores aptam quemadmodum fecimus in præteritis, quod ſane non fecimus ex obliuione ſed data opera vt totum inſtitutum quo docebat Dei promiſſa non fore irrita ob noſtra peccata, prius abſolueremus & explicatum daremus.

Adde quid eſſe a nobis etiam factū quo magis eſſet continuata oratio, nec permixta cum aliquo quod non ſpectaret ad litteræ explanationem, quam magni facere intendimus & etiam primo præ oculis habere volumus. Siquidem non quomodò cunque eruendi ſunt loci ad formandos mores, ſed educendi ex literali ſenſu, in quo: vt luculentiſſimus. D. Tho. teſtis eſt, fundatur ſenſus ſpiritualis. Vnde ſi diligenter hactenus animaduertit lector diligens vel clauſis oculis videre potuit: quomodo pro noſtra ingenij tenuitate operam nauauimus quo clarior & illuſtrior germanus litteræ ſenſus

ante omnia perſpiciatur, intelligatur ac cognoſcatur, deinde ſi qua mihi videntur apta & conſentanea ad mores efformandos mox in medium adduco, Hanc nanque methodum tractandi ſacram ſcripturam maiores patres me docuerunt precipue Auguſtinus, origenes & ille os aureum Chriſoſtomus & plerique alij, quorum veſtigia ſequi pertutiſſimam eſt ambulare viam, ab eis autem deuiare periculoſiſſimum: eruamus igitur aliquot alluſiones illas præcipue, quæ magis videbuntur facere ad bonos mores componendos.

Alluſio Prima.

Recogitet & ſępe ſæpius reuoluat qui Chriſtianus eſt, quod ſi Iudæ᷒ tãto diſcrimine ſuperat gentilē ex eo, quod illi & non iſti factæ ſunt promiſſiones de Chriſto & meſſia vẽturo: & idcirco excellentiam habet ſupra gentilē. Cúm Chriſtianus nõ promiſſiones tantũ ſed exhibitiones ſit conſequut᷒ nõne multo amplius habet quã Iudę. & gentilis? Quis ibit inficias? quis nõ videt, Quod ſi Chriſti ſanguine tinctus alta in mente reponat. tanto ardẽtius Deũ colere, venerari, atq. diligere debeat, quãto maiora & præſtãtiora Dei dona recepit? Vnde ellegan ter Leo Papa hominē excitat dicens agnoſce o Chriſtiane dignitatē tuã & diuinę cõſors factus naturę noli in veterem vilitatem de geneti conuerſatione redire.

In ſermone de natiuitate Domini.

2. Alluſio

AD memoriã reuocent Chriſtiani quã perperã Iud. reſpõderũt Deo op. max. tanqũã benefico, quoque pacto ſe reddiderunt indignos: ſiquidē Iudeorum multi diuinis eloquis increduli fuerunt. Qua de re illis beneficijs iure optimo priuari digni erant niſi enim Deus clementiſſimus ad ſuam potius clementiam, quam ad illorum incredulitatem reſpexiſſet eos expoliatos omnibus donis, quib᷒ eos ornauerat profecto reliquiſſet. Reſpiciat ergo qui ſe verum profitetur Chriſtianum niſi velit in illorum pœnam prolabi, noſtri Dei ſummã benignitatem, qui propter incredulos aliquos non dedignatur alijs bonis plurima elargiri dona, quodq. facit quaſi oblitus impietatis & malitiæ noſtræ & ad idipſum faciẽdum alliciens nos hoc igitur præſtemus ſi volumus eſſe filij illius patris, qui pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, ſicq. quemadmodũ Deus largiens, cõmunicansque diuitias bonitatis ſuę ſuos euincit inimicos: ſic & nos largiẽtes noſtris aduerſarijs bona rum noſtrorum aliquid eorum victores erimus & Pauli conſilium dicẽtis vince in bono malũ adimplebimus.

3. Alluſio.

ALiam opinionem de Deo, aliã dē nobis teneamus opus eſt nos omnes mẽdaces, ſolum Deũ cõfiteamur oportet veracē. Iã inter diſpẽſatores quæritur fidelis qui inueniatur. Hoc epitheto noſtram ſuperbiam confundit Paulus quò magis humiliemur & inaniter haud gloriemur, In lege mundi vituperio datur homo mendax ſicut e contra laudatur verax. Homines mendaces alij in verbis, alij in factis, alij ad vtrumuis: Deus autem in verbis, factis, & in omnibus ſemper verax eſt, Non enim eſt Deus vt plerique homines qui ſi quibuſdã ſeruãt promiſſam fidem: alijs vero frangere nihil recuſant. Reperies quoſdam homines, qui erga illuſtres, magnificas, potentes, nobileſque perſonas ſemper veraces perſeuerant & fideles. Porro ſi promiſſio facta ſit hominibus infimæ ſortis & abiectis pro nihilo ducunt eam non complere ſolummodo huiuſmodi homines verbo ſuo ſtant & fideles ſunt cum magnatibus & principibus

infra cap. 12. eſt D. verax omnis homo mendax

1. Corint. 4.

fortaſſis

(fortaſſis magis timore moti, quam veracitatis virtute excitari) at noſter Deus alterius eſt cõdicionis, qui ſiue ſint abiecti, ſiue præpotentes, ſiue ruſtici, ſiue nobiles, ſiue pauperes ſiue diuites omnibus ex æquo promiſſam fidem ſeruat. Vtinam & nos in hoc Dei eſſemus imitatores atque ſequaces, ſicque non erimus tam proni & procliues ad promittendum & tam tardi & pigri ad complendum. Omne namq. promiſſum (vt in prouerbio dicitur) debitũ eſt. Eſto tamẽ tu hic cautus ne putes omnẽ promiſſionem fore opere complẽdam, ſed eam tantum, quæ honeſta & iuſta eſt ſiquidem vulgo etiam dicitur in rebus male promiſſis reſcindendam eſſe fidem.

4. Alluſio.

Blaſphemamus

CONſolationem habent hic non modicam doctores, & concionatores verbi Dei, & quicumque pij ſunt ſi calũniatores & obtrectatores contra eos inſurgunt eorum doctrinam mordentes falſo que eos accuſantes. Sit eis ſolatium in hac re Paulum habere ſocium, cui non defuerunt detractores attribuentes ei tam impiam tamque abominandam doctrinam qualis erat, mala facienda eſſe vt inde uenirent bona. Hoc ita à Deo permiſſum fuit vt nos diſceremus patienter ferrè noſtras calumnias, infamationes & falſa contra nos teſtimonia. Siquidem iniuſtares eſſe videtur velle nos delicatiores & fœliciores eſſe quam Paulus & alij ſancti, quorum Doctrina, vita & fama ab iniquorum hominum calumnia minimè liberæ fuerunt. Vnde non abſre regius Propheta conſolatur verbi diuini præcones vt ſint bene patientes vt annuncient. Patientia namque perfectum opus habet vt ait Diuus Iacobus.

5. Alluſio.

AVdiant & à ſuis buccis prorſus exſibilent viri Chriſtiani hanc peſtiferam doctrinam, quæ iam inter homines carnales & mundanos tantas ſuſcepit iam vires vt mordicus teneant licere nobis minora mala ad maiora fugienda, atque vitanda, neque recuſent tueri mendacium aliquando fore licitum propter aliquid bonum conſequendum, quæ reuera doctrina vel potius error procul pellendus venit à Chriſtiano homine.

Pſalm 91. Iacobi 1. Non ſunt facienda mala.

Nam ſicut nõ licet facere malum vt inde veniat bonum, ita neque facere mala minora ad euitanda mala maiora, vnde ſi nemo debet facere mala vt veniant bona, nec licitum profecto erit facere minora vt fugiamus maiora. Quare caueant ſibi qui talia aſſerũt iuſtam à d. P. comminatam damnationem, timeantque qui pro tuenda ſeruandaque vita ſua quinimo & aliena nõ recuſant dicere licitum eſſe mentiri & quod multo deterius eſt iurare falſo quod nulli nocet, quale plane ego non agnoſco. Nam ſi alteri nẽpe proximo nõ nocet, mẽtienti tamẽ certiſſimè nocet. Quale igitur eſt mẽdacium quod nemini nocet? Mentiri namque ſemper malum eſt vt pote repugnans rationi rectæ. Etiam quod ipſi Theologi appellãt officioſum & iocoſum, peccatum eſt non lethale, ſed veniale. At peccare venialiter etiã ad propriam tuendam vitam nulli fas eſt.

Sequitur. textus.

Quid ergo præcellimus eos? nequaquam.

ALiam hic Apoſtolus mouet quæſtiũculã quæ orta eſt ex eo quod dixit Paulus multo plura fuiſſe collata Iudæo quam gentili dona. Eſt autem queſtio an Iudæi præcellant

gentes nec hec tibi ſatisfacit Paulus ab [illegible] dicens nequaquam vnico verbo. verum mox adiungit rationem ex eo potiſſime quod vtrique ſunt ſub iugo peccati cõprehenſi. Quare paritas oſtenditur inter illos. Sed hæc ratio non videtur eſſe ſufficiens nam etſi ſit paritas in peccato diſparitas [illegible] poteſt eſſe in alijs. & auget magis difficultatem quod ipſe met Paulus in principio huius capitis confeſſus eſt videlicet gentes ipſas ſuperari à Iudæis in multis prærogatiuis & modo facit illos pares. [illegible] pugnantia hic eſſe videtur: reſponſio [illegible] credendum tam cito Apoſtolum ſui met eſſe oblitum vt modo [illegible] dicat & ſibi ipſi nõ conſtet. Nulla ſane hic eſt pugnantia [illegible] illos pares & æquales [illegible] dicat aliquid habere Iudæos ſupra gentiles: ſiquidem ad [illegible] locus, quam iſte ubi [illegible] agit de donis, beneficijs, pro[illegible] populo Iudaico. [illegible] Paulus de meritis, [illegible] neuter alterum ſuperabat, [illegible] ſed pares erant. Quo [illegible] inter hos duos locos [illegible] remaneat ſibi ipſi [illegible] poſſunt conciliari [illegible] dicamus Primo in [illegible] intelligere Iudæos præcellere gentibus lege moyſi, & circũciſione, quæ tantum duæ fuerunt populo Iudaico & non gentili. In lege autem gratiæ in Ieſu Chriſto in quo non eſt Iudæus neque gentilis ſed noua creatura vt ipſe met Paulus alibi teſtatur in hoc Iudæi non præcellunt gentes. Siquidem ex æquo indigent omnes iuſtificari per fidem Ieſu Chriſti, quia non eſt aliud nomen ſub cœlo datum hominibus in quo poſſint ſaluari, niſi in nomine Ieſu Chriſti. [illegible] Ieſu Chriſti, & in hoc pares ſumus omnes. Doctiſſimus Caietanus [illegible] ſcholaſticæ peritiſſimus pro ſuo more ſic conciliat præfata duo loca dicens quod Paulus non loquitur hic de præſtantia & differentia ſecundum prærogatiuam aliquam ſed ſermonem facit de iſtis duobus populis ſimpliciter & abſolute (vt eius verbis vtamur) in alio autem loco Paulus loquebatur de præſtantia prerogatiuarum ſecundum quam ante dixerat multum per omnem modum ſuperatum iri gentiles à Iudæis & ſic tollitur apparẽtia contradictionis & repugnantia. *Cauſati enim ſumus omnes ſub peccato eſſe.* Negatiuam particulam videlicet neq̃ aliquã probat primo ex eo quod iam antea in duobus præcedentibus capitulis cauſſam oſtenderat, nimirum Iudæos in nullare gentibus eſſe meliores cùm omnes inuoluti eſſent peccatis.

Reſponſio.

Alia explanatio.

Caietanus.

Ceterum iam hic locus iuſto à nobis requirit vt dicamus de quo peccato cùm non explicet Paulus intelligẽdum ſit iſtud ſi de veniali, originali aut mortali: reſponſio, quidam hoc ad illam effrenẽ cõcupiſcentiam referunt, quæ quidem vagatur per omnes homines, ſed dubito an ad mentem Pauli dictum ſit: quoniam Paulus de hac concupiſcentia hactenus nec vllum fecerat verbum. Proinde fortaſſis multo melius eſt aut de originali vel mortali actuali, & reuera ita eſſe ex antecedentibus & conſequentibus coniectare facili negotio poſſumus. Ex conſequentibus quidem conſtat: quoniam omnia peccata quæ hic annumerat vel ſunt peccata omiſſionis vel oris, vel operis, uel cogitationis. Quæ omnia ad peccata actualia referenda ſunt.

Cæterum difficilis captu ſe ſe offert quæſtio ſi dicamus Paulum loqui de peccato operis. Quomodo ſunt omnes peccatores & vnde conſtat omnes peccaſſe, reſpõdetur nõ eſſe idem peccatorem eſſe & ſub peccato, eſſe ſub peccato: eſt eſſe in ſtatu peccati, eſſe peccatorẽ non dicit ſtatũ nam etiam in ſtatu gratiæ poteſt

eſſe

tiæ aliquis peccator, ſed nō diceretur ille eſſe ſub peccato: & ideo Paulus hic oſtendit Iudęum nō excedere gē-

Ioan cap. 1. Alia. 8.

tilē: eo quod vterque eſt ſub peccato id eſt ſub ſtatu peccati: nam Iudæus licet ſub Moſeos lege eſſet, & gentilis ſub naturali: nihilominus ambo erant ſub peccato quia neutra harum legū poterat tollere peccatum, & ſic omnes illi erant ſub ſtatu peccati, donec venit ille agnus qui ſuſtulit peccata mundi. 3. reſpondere poſſumus huic obiectioni dicētes nihil incommodi ſequi ſi dicamus ante ſtatum naturæ reparatæ omnes peccatores fuiſſe, hoc eſt nullum inuentum fuiſſe iuſtū, Primo quidem: quia gentes agnitam veritatem in iniuſtitia detinebāt. 2. Iudei (adhuc ſuſcepta lege) tranſgrediē do legem Deum in honorabant.

Obiectio:

Quod ſi mihi dicas Paulum in præteritis ſermonibus tantum condemnaſſe vtriuſque populi maiores: & non in vniuerſum omnes in minoribus potuit inueniri aliquis iuſtus

Reſponſio.

Reſpondeo tibi quod Paulus argumentum accepit a maiori ad minus: quod ſi maiores qui erant tam in lege naturæ, quam illi qui tenebant legem Moyſi peccatores fuerunt, & in magnam tranſgreſſionem legis inciderunt quid rogo facturi erant minores? nihil ſane niſi illos imitari & ſequi: talis namque mos minorum eſt, vt ea, quæ à maioribus fieri vident ipſi putent licita & honeſta eſſe etiam ipſis. Proinde licet illo loco Paulus acuſet maiores eadem opera incuſat & minores & ſic in vniuerſum omnem hominem condemnat à planta pedis vſque ad verticē. Sed forſan reſpondebit aliquis illorum tam maiorum quam minorum partes agens dicens, iſti per eas leges in quibus verſabantur non poterant reſiſtere peccato & abeo liberari cur Paulus illos accuſat? num requirit ab illis quæ ipſi nequaquam præſtare poterant? ſunt ne homines obligandi ad impoſſibile? nequaquam.

Quis vnquā auſus eſt aſſerere legē Dei obligare ad ea, quæ ſunt impoſſibilia? Ad hoc reſponſum tale damus dicentes blaſphemiam eſſe (vt diuus Hieronymus doctè docet) ſi quis dicat obligare nos Deum ad impoſſibile. Hoc tamen non obſtante meritò Paulus obiurgat, & increpat illos: non quia peccauerunt ſub illis duabus legibus exiſtentes quoniam illæ leges non erant ſufficientes ad peccatum tollendum, ſed ideo quia verum remedium ad tollenda peccata neglexerunt nec habere curarunt. dices & quale erat iſtud remedium? reſpōſio, Ieſus Chriſtus qui interpretatur ſalus & ſaluatio omniū hominum & proinde inexcuſabiles facti ſunt & imputare potuit Paulus illis peccata ab eis patrata; ſicut enim ſi quis in morbum quidem incidiſſet & eo cognito nollet refugere ad remedium vt pote ab eo petens præſidium & remedium is ſane non eſſet accuſandus, quod inciderit in morbū, ſed quod neglexerit medicum & medicinam; multo minus excuſaſſet eū, ſi exiſtimaſſet ſe per ipſum fore potē tem ad ſuum pellendum morbum nullo adhibito medicamine: ſic

Simile,

vſu venit Iudæis & gentilibus, qui cum eſſent infirmi, quinimo corrupti ob peccatum & in natura corrupti poſiti & ex maſſa corupta concepti & nati in eam dementiam venerunt illi in ſua Moſayca lege nimium confidentes: iſti nempe gentiles de ſua ſtulta ſapientia plus iuſto confidentes, medicum verum & vnicum neque medicinam ſalutarem curarunt perquirere, per quam a peccati morbo liberandi erant; neque hac ex parte excuſari valent, quod non agnouerint talem medicum, nam Iudæi per legem & prophetas eum agnoſcere poterant: Omnia nā que illis in figura nimirū Chriſti ſaluatoris cōtingebāt, & hoc etiā noiē in ex

excuſationem non habenr apeccato ſuo. Porrò gentes abſque excuſatione quoque ſunr: nam licet eis non fuerit deſtinata Moyſi lex neque prophetiæ: tamen ipſi de D. notitiam habebant, qua intelligebant Deum eſſe colendum, laudandum & timendum & ei inſeruiendum: ipſi támen potius creaturæ ſeruierunt, quam creatori, & eá quæ cognouerunt opere non præſtiterunt, ſed euanuerunt incogitationibus ſuis, & gratias non egerunt de tam multis ab eo receptis donis, neque ſpem ſuam in Ieſum Chriſtũ medium collocatũt. iccirco quoq; ĩn excuſabiles ſunt. Sed dices tu quomodo poterant gentes ſperare in Chriſtum medium ſi lex neque Propheta talem ſpem neque fidem docuerũt
Rom 10, non ne fides ex auditu eſt? quando
Hebr. 11, audierunt Gentes? quod ſi non audierunt immerito requiritur ab eis. Reſponſio; audierunt quidem & ſi non tam clara voce vt Iudæi: nam Iudæis multifariam, multisq. locutus olim Deus modis. At Gẽtibus interiori voce per inſpirationem natura docente & angelorum miniſterio co operante, vnde fit quod D. maiorem fidem requirit a Iudęis quàm ab ipſis gentibus. Iſtis ſatis fuit fides implicita Iudęis minimè ſed explicita. Quòd ſi peritus auditor nos rogat ex qua cognitione Dei poterant habere hanc fidem implicitam, dicimus: quod ex cognitione diuinæ prouidentiæ, cui incumbit poſitis malis de eorum remedijs
Heb. 11. prouidere. Si. n. Deus inquirentibus eum remunerator eſt ſub hac fide & credulitate ſperare poterant pro ſuo peccato (obſtricti erant) aliquod ſingulare ac ſalubre remedium, quale cunque eſſet illud non ita expreſſe & clare cognoſcentes vt Iudæi cognoſcebant, qui ſcripturas habebant. Gentiles potiꝰ quã Iudęi de peccato ſuo excuſationẽ habẽt & minori quoq. pœna digni ſunt. *Sicut ſcriptũ eſt non eſt iuſtus quiſquam &c.* Probatio eſt illius propoſitionis qua dixerat Paulus tã Iudæos quam Græcos eſſe ſub peccato, quæ idcirco à Paulo aducitur quo agnoſcerent Iudæi. P. non finxiſſe aut ex ſe dixiſſe: & ideo oſtendit ex datis ſcripturis & a Iudęis acceptis extractã fore illam doctrinam & non ſomniatam aut fictitiam. In more habet Apoſtolus præſertim in negotio ingentis importantiæ recurrere ad ſacras literas vt verior & credibilior reddatur ſua doctrina. Adde tu etiam vt non videatur ijs quos reprehendit tam exoſus. Reprehenſores. n. ſolẽt apud eos quos reprehendunt male audire: procliuiores enim multo ſumus ad proprias auſcultandas laudes quam ad audiendos defectus & malumus audire mille adulatores quam vnum duntaxat correctorem.

Cum igitur intentio diui Pauli hoc loco ſit corrigere Iudæos atque gentiles & eorum compeſcere arrogantiam & præſumptionẽ, quam præſe ferebant de propria laude & armare autoritate ſacræ paginę in qua maniſeſtiſſimè ac clariſſimè conſtat, ꝙ ipſe docet: ideo dicit ſicut ſcriptũ eſt quaſi dicat non de meo ſed de ſcripturæ teſtimonio loquor, quæ hunc in probatio ab ipſa ſcri. ſac.
modum habet nimirum non eſt Iuſtus quiſquam &c. Hoc eſt neque vnꝰ homo iuſtꝰ reperitur alludẽs ad illud ſapientis non eſſe hominem qui non peccet. O Sancte D. quam latiſſimè patet peccatum non eſt qui ſe abſcon eccleſ. 7.
dat a calore eius. Memor ſit hic pius lector ab hac tam ampla ſentẽtia ſubducere vnum atque alterum hominẽ Chriſtum ſuperbenedictum, qui nunquam peccatum fecit nec facere potuit, & alteram nempe virginem Dei param que licet potuerit tamen dono & gratia confirmata nec fecit nec decuit. *Non eſt intelligens aut requirens Deũ &c.* Intelligentis nomine Paulus prudentem hominem ſignat: prudentia nãque intelligentia dicitur & prudens intelligens iure appellatur:

vnde ſicut dixit nec vnum inuenirì Iuſtum;ſic aſſerit neque vnum prudentem,aut intelligentem reperiri, ſed q̃ ſequitur longe peius videtur nō eſſe qui requirat D. Mirum negotium,nemo eſt requirens D. qui ſummum bonum eſt ſumma fœlicitas, ſummum gaudium,ſumma veritas ſumma entitas, ſummum intelligibile, ſummum fruibile,ſummũ admirabile, ſummũ viſibile ſummum delectabile,ſummũ denique requiſibile, Quid igitur requirunt ipſi mortales? tenebras creaturarũ & ſordes earu? aquas ex ciſternis putridis ex hauſtas ollas ex Aegypto carnium putridarum? Allia aut cœpas? Requiramus nos Deum qui manna dulciſſimum eſt ſuper mel & fauum, Sed ad litteram reuertamur dicentes. P. & Dauidem loqui non de: quocunque requirente ſed de eo qui modis omnibus requirit qualis eſt ille qui totum ſtudium, totumque intellectũ adhibet ad diligendum D. ex toto corde, ex tota anima & ex omnibus viribus ſuis per bona opera, hũc talem requirentem Deum Propheta & Paulus non eſſe aſſerunt & reuera, ita res habet: ſiquidẽ in illo ſtatu ſub peccato ſcilicet erant homines ſe ipſos amantes rebus caducis & friuolis inhiantes, cærimonijs toti dediti & a Deo alienati quomodo iſti Deum requirere poterant? Recte igitur colligit P. dicens non eſt requirens Deum. *Omnes declinauerunt.* Clarius ad idem inſtitutum præſtandum perſeuerat Apoſtolus dicens ab omnibus declinatum eſſe à via recta à mandatis diuinis ea parui faciendo, De qua declinatione Eſa. 56. loquitur dicens omnes in viam ſuam declinauerunt. vnus quiſque ad auaritiam ſuam à ſummo vſque ad nouiſſimum. Sed quomodo auerterunt ſic oculos a Deo? R. quia eos ſtatuerunt declinare in terram hoc eſt ad terrena. Obſerue thęc rudis lector quomodo peccare vocauit Paulus declinate & peccata vocari poſſunt declinationes, Sicut. n. in Grãmatica qui declinant ſemper deſcendunt a nominandi caſu donec veniant ad eum caſum quem grãmatici vocant ablatiuum, quo tota declinatio tollitur, ſic qui peccant cadũt a nominatiuo, quia non merentur nominari & a genitiuo, quia peccatores non ſunt geniti à Deo, & rurſus à datiuo quia nihil eis dat Deus, à datiuo cadunt in acuſatiuum quia acuſantur à Deo iudice vt caſtigentur ſicut factum eſt in Adamo & tandem in ablatiuum caſum cadunt: quia ablatis omnibus bonis ad inferos cadunt. *Simul inutiles facti ſunt.*, Nullam inquit repoſtarunt vtilitatem ex illa declinatione ad terrena, ſed remanſerunt inutiles, quia non ſunt aſſequuti finem ſuum, quaſi dicat in vanum laborauerunt in nocte laborantes & Deum non requirentes nihil cœperunt, ſicut enim rete quod non capit piſces iuutile eſt, ſic qui piſcantur terrena hamo amoris terreni inutiles remanent & vacui verum dura nimis & rigida videtur Pauli ſententia qui non recuſauit tam generalem proferre in omnes homines ſententiam, Quid ſibi vult hoc? non eſt credibile & vero ſimile in populo Iudęorũ nõ inueniri aliquẽ qui non declinauerit, viam mandatorum tuorũ cucurri cum dilataſti cor meum R. in populo toto Iudæorum, non puto eſſe inconueniens admittere aliquos fideles & bonos, ſed quia tam pauci erant comparati ad malos non ſunt in numerum poſiti; dices quare ergo dixit Paulus omnes R. locutus eſt more ſcripturæ facræ, quæ quando loquitur de multis (paucisſimis exceptis) ſolet eos comprehendere ſub aliqua vniuerſalitatis nota? *Nõ eſt qui faciat bonum, &c.* Quomodo facere poterant bona opera cum ſint inutiles? nam ſi facerent bona opera iam non eſſent inutiles: & ideo optimẽ P. collegit non eſſe qui faciat bonum præter vnum nimirum Ieſum Chriſtum

Marginalia: Matthei. 22. Pſalm. 13. — Eſa. 56. Pſalm. 4. — Pſa. 118.

Chriſtum qui vt bonus eſt per eſſentiam ſic ſolus facit opera bona & perfecta, ſub Ieſu Chriſto Mariæ filio matrem intelligere nõ ineptè poſſumus tametſi non æqua lance illa quidem ex priuilegio, hic autem ex iure ſuo cuius opera habent valorem noſtra
Eſai. 64. ſunt veluti pannus menſtruatæ & parum valoris habent vt à nobis ſunt.
Matthei. 12. Neque iſtis contrafacit quod Chriſt⁹ dixit quod bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona quoniã intelligit Chriſtus non quod proferat ex ſe ipſo ſed ex Dei benignitate habet. Vnde ſi profert bona hoc eſt ſtudioſas actiones & opera bona iſta nõ poteſt ſibi ipſi accepta referre, ſed Deo qui ex ſe ipſo bonus eſt, non no-
Pſalm. 113. bis Domine non nobis ſed nomini tuo detur gloria, tua ſunt non noſtra de manu tua mutuò accepimus: nam nos planè confitemur haud eſſe ſufficientes, vel ad tantillum boni cogitare ex nobis quaſi ex nobis ſed noſtra
2. Corin. 3. ſufficientia ex te venit, ſic quomine bonum tuum eſt. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum.* Docuit Apoſt. quo pacto receſſerint à recta virtutis via & bonitate: nunc gradum facit ad peculiaria peccata & particularia & primo exordium ſumit à peccato locutionis nimirum à turpiloquio, & cum ex gutture omnis ſermo oriatur & per illud tranſeat: comparatur illorum guttur ſepulchro non clauſo & operto, ſed patenti & manifeſto omniũ oculis. Quod cum patens & diſcoopertũ ſit fieri nequit quin ſuum eructet foetorem: ſic illorum ſermo & loquela ſpirabat foetorem & tantum vt ad nares vſque Dei attingerent (ipſis nihil ſentientibus) ſolet namque ſepulchrũ in quo corpora mortuorum reponũtur exhalare foetidum odorem, quem qui non ſentiunt Olfactu priuati ſunt & aliud habet ſepulchrum quod ſcilicet indiſcriminatim recipit corpora putrida & mortuorum. His ce duabus de rationibus meritiſſimè guttur loquentium turpia verba ſepulchro patenti comparatur. Nec audiendi ſunt illi hoc loco qui ioco dicũt verba nõ facetẽ nõ facetẽ illa verba? comedam⁹
1. Corin. 15. manducemus & bibamus cras moriemur, & illa nullum ſit pratum quod non pertran-
Sap. 2. ſeat luxuria noſtra & illa? date nobis
Geneſis. 19 viros vt abutamur illis, & illa? ſtultorũ
Eccleſ. 3. vox, vnus eſt interitus hominum & iumentorum & æqua vtriuſque conditio & nihil habet homo iumento amplius & illa denique verba, omnis caro corruperat viam ſuam nunquid
Geneſ. 6. foetebant? & violatio quam Amnon
2. Reg. 13. fecerat ſorori ſuæ nonne ſpirabat foe-
2. Reg. 11 torem? & adulterium Dauid quem re-
Geneſ. 18. dolebat odorem? & vno vt ſemel finiamus verbo ſodomorum nefandũ crimen nonne emittebat foetorem? nunquid clamor ſodomorum ad nares vſque Dei aſcendit ſicut in ſacris biblijs ſcriptum eſt? foetent ergo verba. Cæterum horum verborum Pauli alius poteſt eſſe ſenſus videlicet ſi dicamus quidem illos eſſe maledicos & detractores qui appoſitè comparari poſſunt ſepulchro foetido: Sepulchra enim foris occluſa eſſe ſolent & candida Immo polita elaborata quę & quorum ſunt proprijs figuris & ſignis inſignita. Quare extrinſecus viſu pulchra ſunt licet intrinſecus oſſibus & carnibus putridis repleta ſint: ſanè hæc ſepulchra adumbrare & typum gerere nobis poſſunt eorum hominũ qui ſub ſpecie ſanctitatis & bonæ vitæ foetida peccata extrinſecus cooperiunt quos graphicè depingens Chriſtus vt qui intus & in cute cognoſce-
Matthei. 23. bat eos hypocryſis nota notauit eos dicens, veh vobis hypocrytæ qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ foris apparent hominibus pulchra intus autem ſunt plena oſſibus mortuorũ ſic ſunt aliqui homines aliorum vitã & mores carentes mordicantes, famęque detrahentes adſimiles ſepulchris mortuorum haberi poſſunt & dici quinimo illis pernicioſiores. Nã ſepul

chra

chra mortuorum non deglutiunt & abſorbent niſi homines mortuos quos a frigore, pluuia & acanum dentibus preſeruant. At detractor & maledicus) quorum dentes crudeliores canum dentibus ſunt) non ſolum homines mortuos ſed etiam viuentes abſorbere procurant, nam homo detractor nec viuis nec mortuis parcit ſed hos & illos momordit maiore rabie quam rabidi canes. Hunc ſenſum ſi placet accipito prudens lector, ſin minus alterum ſequi tuo relinquo beneplacito, mihi vterq; videtur, prior tamen magis genuinus tu tuo abundato ſenſu. *Linguis ſuis doloſe agebant* Quoniam lingua gutturi proxima eſt

Pſalm.119. de lingua doloſa ſermone facit proximè, ſiquidem fœtor ille qui in ſepulchro hoc eſt in corde latebat foras emittitur per linguam doloſam, a qua ſupplex orabat Dauid vt liberaretur

Pſal. aiens Domine libera animam meā

Mathei 15 à labijs iniquis & à lingua doloſa. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta & reliqua id genus. Hinc Hyeremiæ 9. dicitur, ſagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta eſt, & Dauid illū habitaturum dicit in tabernaculo

Pſalm. Dei, qui nō egit dolum in lingua ſua. Porrò iſte dolus multifariam in proximum fieri poteſt primo cum temerè cum iudicamus; deinde cum falsò accuſamus. Tertio cum fraudulenti animo quid quam promittimus. Præterea cum in promiſſis infideles ſumus Et denique quando in cōmercijs, & negotiationibus decipere conamur & quoties proximis noſtris nocere

Lingua doloſa facit pericula. intendimus toties lingua doloſa vtimur, *Venenū aſpidum ſub labijs eorum.* Sicut in præcedentibus comparauerat eos ſepulchro fœtido ita modo comparat ſerpētibus venenoſis, quorum officium aliud non eſt niſi toxicare homines, quos ſi te tigerint ſemel de illis actum eſt tam enim peſtiferum eſt aſpidum venenum vt incurabile ſit vnde ſcriptura Deuterono-

mij. 32. venenum aſpidum inſanabile eſt. Sed cum hæc ſecundum metaphoram ſint intelligenda ad mores meritò accommodanda veniunt. Deutero. 32

Quare per venenum hoc loco doctrinam malam & pernicioſam intelligere poſſumus. Nonne aſpidis venenum eſt illa Doctrina quæ ieiunia tollit de medio? & illa quæ coelibatum abominatur? & illa quę auricularem confeſſionem reijcit? nonne veneno ſ. illa eſt, quæ ciborum delectum reprobat? & illa nonne veneni per multum habet, quæ eccleſiam ſanctam miſſis, officijs & ... rum miniſtris ſpoliare totis viribus conatur & molitur? Tandem quid dicam de illa quæ neglectis bonis operibus totam noſtrā ſalutem fidei mortuæ attribuit eam que nobis eſſe ſatis mordicus affirmat? Hæc non ne aſpidis veneno plena eſt? maxime. Verum enim vero diligenter animaduertant hic qui cunque hanc venenoſam fugere cupiunt doctrinam: quod hæc in quibuſdam hominibus eſt ſub labijs, in alijs vero eſt ſupra. Prioris ordinis ſunt illi pſeudo Chriſtiani, qui venenum hoc eſt falſam doctrinam abſconditam habent quam aliquando tacendo ſub ſuis labijs conteguntt antum clanculo & in angulis propalant; quales hac noſtra infœlici tempeſtate clancularij heretici ſunt, alij vero habent venenum ſupra, illi nimirum, qui in omni ſ loco coram imperitis & minus doctis bucciis plenis venenoſam doctrinam effutiunt vtrique ſanè cauendi & fugiendi illi magis, qui clanculo docent. *Quorum os maledictione plenum eſt.* Ex interno ingēti odio, quo qui alterum proſequitur facili negotio os prorumpit in varias & multas Math. 12. maledictiones ex abundātia namque cordis os loquitur. Qui fieri poteſt vt is, qui amariſſimo eſt corde erga proximum de eo haud paucas non eructet maledictiones? Ex fonte falſo dul

cis

cis poterit ne emanare aqua? ex ſpinis colliguntur ne ficus ? ex felle quis ſperabit mel?ex ore doloſo & venefico quæ verba ſcaturire poſſunt niſi male dicta,& lingua doloſa quid loq. tur niſi dolos? lingua maledica quas dabit benedictiones? nonne qualis quiſque eſt talia loquetur? *Veloces Pedes eorum ad effundendum ſanguinem* Hactenus enumerauit Apoſtol' multa oris crimina,hunc illis ommiſſis recenſet quæ opere fiunt peccata quorum peſſimum eſt effu ſio ſanguinis alieni inter peccata contra proximū. Exorditur autem ab ipſo homicidio quia principem locū teneat. Graphice depingit hic P. homicidas cūdicit illos veloces habere pedes ad effundendum humanum ſanguinem. Em phaſim habent illa verba veloces pedes,quaſi dicat non quomodocunq. ſunt homicidę ſed ſicut ſitibūdus currit ad aquam cum eam à longè videt quam citiſſimè poteſt ad eam properat,Sic iſti inquit P. ſitibundi ſunt ſanguinis alieni: & ideo velociter currūt ad illum effundēdū, quo fit vt eorum manus ſanguine plenæ ſint, qui nec nocenti: nec innocenti parcunt, nec vllus eſt magnorum,aut paruulorum reſpectus,ſed ſanguis ſanguinem tangit, de quibus illud Dauidis congrue ſcriptum eſt, viri ſanguinum nō dimidiabunt dies ſuos quod iuſtiſſimo Dei iudicio fit omnes enim qui gladium acceperint(vt ſumma veritas Chriſtus dixit)gladio peribunt,ſanguis enim ſeper clamat vindica dominé ſanguinem noſtrum , qui in iuſte fuſus eſt.*Contritio & infœlicitas in vijs eorum.* Varius poteſt eſſe huius loci ſenſus. P. forte hic redditur ratio quare illi habebant veloces pedes.ad effundendum ſanguinem,quia in vijs eorum erat contritio & infœlicitas quaſi dicat non eſt mirandum ſi erāt tam immanes & feroces ad effundēdum ſanguinem feris crudeliores. Quare vt eorum feritas magis oſtenderetur ſpoliati omni humanitate omnes vaſtabant & in perniciem ducebant,nemini parcebant nec humano ſanguine ſatiabantur , alius ſenſus poteſt eſſe ſi hæc verba referantur ad vitam iſtorum perditorum hominum quæ contritione & dolore & infœlicitate plena erat,ob ſua namque peccata,delicta tam nefanda, infeliciſſimè opprimebantur atque vexabantur nō ſolum in præſenti vita ſed etiā in futura, in qua experientur contritionem non illam(que pars potiſſima eſt hominis verè pœnitentis)ſed illam quā patiuntur damnati in inferno detenti qui cōminuūtur & conteruntur patiēdo cruciat' illos , quos docti Theologi penas ſenſus vocant.ſed proh dolor non erit hic finis , ſequetur enim illas contritiones longe grauior infœlicitas:ſiquidem iſti tam immanes homines & impij tollentur ne videant gloriam Dei:ſicque luentes hanc pœnam omnium infœliciſſimi remanebunt & iure optimo retorquebitur ꝙ ſcriptum eſt in illos ſapientiæ 13.Infœlices ſunt & ſpes illorum inter mortuos. Tertius quoque poteſt eſſe ſenſus referendo hæc verba ad eas vias, quas iſti dum viuerent amplexati ſunt in quibus præter contritionem & infœlicitatem aliud nihil inuenerunt. Et merito quidem:nam vias difficiles ambulauerunt,vias non bonas vias laboribus oppletas relicta via virtutis & pacis, quam non cognouerunt per pacem enim itur ad fœlicitatem in qua nullus eſt labor ſed perfecta quies. In pace inquit regius Propheta dormiam & requieſcam, ab iſta via procul multo erant illi ſedentes intenebris & in vmbra mortis non valentes per ſe ipſos ſuos dirigere pedes in uiam pacis,nec mirum ſane ; quoniā habebant veloces pedes & vt gigantes currebant ad effundendum ſanguinē.Rogo quomodo ſuos direxiſſent pedes in viam pacis? viç meæ inquit.D.non ſunt ſicut viæ veſtræ qt ā tum

Margin notes (left): mile; Iſa.1.; Oſe 4.; Pſalm. 54; Matthei. 26.; Apoca.13.
Margin notes (right): Iſa.26.; Sap 13.; Sap.5.; Pſalm.4.; Luc.1.

Iſai.59. tum diſtat cœlum à terra, tantũ imo magis viæ Dei a vijs peccatorum in quibus qui non ſtat, beatus teſte Dauid in,1.Pſalmo, viæ Dei viæ pacificæ
Pſalm.1. ſunt nullus eſt labor in eis,faciles, & ad ambulandum haud difficiles. At in vijs peccatorum vaſtitas & contricio
Iſa.59. inuenitur. Vt teſtis eſt Iſaias. cap.59.
Non eſt timor Dei ante oculos eorum.
His verbis concludit P. quales fuerint illi homines de quibus antea locutus eſt quaſi dicat nõ eſt quod mirentur ſi tot tanta que mala de eis in medium adduxi: quoniam hæc omnia ex eo venerunt & illis contigerunt: quoniam nõ erat timor Dei ante oculos eorum, abſque Dei timore viuebant
Ec.leſi.1. timor enim Domini expellit peccatũ vt dicit ſapiens. O grande malum o ruina omnium virtutum, o ianua omnium vitiorum carentia timoris Domini. ſicut enim timor dei omnis boni initium eſt ita præcipitium omnis mali eſt carere timore Dei in ꝙ rogo peccati genus non ſe præcipitẽ dabit homo ille qui à ſe timorem Dei
Eccleſi.1. excuſſit? quem timebit qui Deum nõ timet? ſi qui timet Deum facit bona ab eo qui non timet quid ſperabimus niſi mala? Cæterum cum timor Dei varius ſit vt ſacra docet pagina non abſ re erit ſcrutari de quo timore in
Pſalm.18. præſentia ſermo ſit. An de ſeruili vel filiali? ego de illo ſancto timore qui permanet in ſeculum ſeculi (ſalno meliori iudicio) loqui Apoſtolum hic opinor. Nam non tam ingens malũ eſt carere timore ſeruili ſicut non habere filialem: ſiquidem filialis præſtat timori ſeruili quanto filius ſeruum ſuperat: & ſi obiecta horum duorum timorum contemplemur illum ſcilicet ſeruilem ab iſto filiali ſuperari facilè reperimus, ſiquidem obiectum timoris ſeruilis pæna eſt: Alterius videlicet filialis præcipuum objectum offenſa Dei eſt: iſte enim timor vt Tho. docet & ſui ſequaces non reſpicit pænam ſed Dei offenſam. Si quis tamen vellet extendere Pauli verba hoc loco ad vtrumque timorem cum eo ipſe non contenderem, neque talis longe eſſet a mente Pauli: quoniam mali cum D. potius timeant quã ament & ille ſanctus timor ex amore oriatur potius reperitur timor ſeruilis in malis ſecus eſt in bonis, malus enim homo magis mouetur timore pæne quam amore. Sed dices modo iſte timor cum ſit ſeruilis quomodo non erat in illis cum reperiatur in malis ſi P. loquitur de iſto timore falſus videtur ſermo eius cũ dicit non eſt timor Dei ante oculos eorum. Reſpõdetur quod iſte timor erat in eis: quoniam iam venerant in profundum malorũ quo in ſtatu cum peccator eſt nec ipſas pœnas timet ſed pro nihilo eas ducit malens poſt ſuas concupiſcentias ire, quam ob illas pœnas à peccatis ſe continere. Prou.18

Obſeruet interim hic ſtudioſus lector quod tametſi homo peccaror ſi de ſpoliatus & nude conſideratus minime inferni cruciatus & pœnas timere poſſit eo quod eas ignorat: tamen nullus eſt tam ignarus & rudis qui ex lumine naturę non agnoſcat omne malum dignum fore ſua pœna quidẽ Vnde quam quã homo qua homo tantũ eſt, neſcius ſit infernalium pœnarum quæ aut ex ſacra ſcriptura aut ex aliqua reuelatione cognoſcuntur verum non ignarus eſt: quod omne patratum malum ſua poena dignum ſit, & idcirco ſicut natura duce nemo non cognoſcit omne bonum aliqua remuneratione dignũ: ita omne malum aliqua poena & multa fore condignũ ſicut omnis qui malè agit odit lucem ita malè operans pœnam timet aliqui plus multo metuũt eas Ioan.3. 2.Timot.3. pœnas quas luere debent in corpore quam illas quas paſſura eſt anima: nã iſtas dum viuunt nõ ſentiunt, alias vero quę corpori & carni aplicantur vel ante quam infligantur iam ſentiunt. Nihilo minus poteſt eſſe homo adeo

in malis

Venenum aſpidum ſub labijs eorum.

Alluſio 4.

CAueat ac modis omnibus ſe cu‑ſtodiat homo catholicus & in ſana doctrina imbutus a veneno aſpidū quod latet & abſconſum eſt ſub labijs eorū qui hereſeos peſte infecti ſunt a qua peſte qui tutus & ſecurus eſſe cupit remedium preſentaneum erit ei repentina fuga: qui cum eis moram trahunt & conuerſationem habent il leſi & incolumes ab eis haud quaquā euadunt. Attendant ergo diligenter homines catholici vt cōſortium cum hiſce hominibus minime habeāt quī tetigerit picem non poterit nō inquinari ab ea. *Linguis ſuis doloſe agebant.*

Eccleſi. 13.

Alluſio. 5.

GRande malum promptum & procliue viciū eſt lingua doloſa, que alios mordet & ſeipſam nō mordet: plaga magna expers remedij lingua quidem vt Iacobus ait modicum mēbrum eſt & modicus ignis: at quantas ſiluas incendit? lingua doloſa vnū tantum remedium habet. Inciſio videlicet eius, à tali lingua cuſtodiat ſe omnis qui Chriſtiano nomine gaudet, & Deum aſſidue roget vt ponat cuſtodiam ori ſuo, linguam magnō quam protinus euellat aſſueſcat homo Deum paſſim benedicere, proximo non maledicere ſanctorum auxilium implorare ſæpe tacere & ſic ſanctam bonam ac Chriſtianam linguā poterit habere qui enim linguam nō bonam habet bonus eſſe non poteſt. Qui ergo bonus eſſe cupit principio prohibeat linguam ſuam à malo & labia ſua non loquātur dolum. *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur his qui ſub lege ſunt loquitur vt omne os obſtruatur & ſubditus fiat omnis mundus Deo. &c.*

Iacobi 3. Pſalm. 140. Pſalm. 11. Pſalm. 33.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit id quod ſibi ſtatuerat probando videlicet omnes tam Græcos, quam Iudęos deliquiſſe & ſub peccato fuiſſe: quod ſcripturæ ſacræ teſtimonijs confirmauit: nunc autem præocupat quandam euaſionem, qua Iudæi poterant ſe protegere & munire dicentes ſcripturas adductas a Paulo, non eſſe in eos ſed contra gentiles retorquendas & ad hos tantum pertinere. P. vero volens excludere hanc exceptionem aſſumit hæc quæ ſequuntur verba dicens: Scimus autem quoniam quæcū que lex loquitur ijs, qui in lege ſunt loquitur, quaſi dicat ſic quæcunque ſcriptura loquitur præcipue illis loquitur quib⁹ traditur & datur: At qui vobis iudæis data eſt lex & ſcripturæ. Igitur certū eſt ad vos pertinere: aſſumptionem huius argumenti non eunt iudæi inficias quinimo de ſcripturis receptis à Deo ſe extollunt: contra ipſas gentes. Igitur non poſſunt iudæi de Paulo conqueri: quòd contortis ſcripturis contra eos egerit. Veruntamen opponet ſe hic aliquis dicens. Paulum hoc in loco nullam de ſcriptura feciſſe mentionem ſed tantum, modo de lege: At quæ Paulus aſſumpſit: ex Pſalmis fere omnia vſurpata ſunt non ex lege. Quomodo à ſcriptura tranſitum fecit? Reſpondetur nullo tranſitu vſus eſt Apoſtolus ſed vſurpauit legis nomen latè & non preſſè, qui paſſim verſantur in ſacris Biblijs exploratum habent legis nomen ampliſſimæ eſſe ſignificationis: aliquādo enim accipitur: pro ea pręciſe parte ſcripturæ in qua lex docetur, interdum vero pro toto teſtamento veteri in hac ſignificatione legis nomine vſus eſt Apoſtolus. P. non pro illa tā tum parte veteris teſtamenti: quę de legibus tractat, quæ leges comprehē duntur omnes ſub duobus illis mandatis diliges Dominum Deum tuum & proximum tuum ſicut teipſum: vt ex Chriſti ore declaratum eſt Mathei 22. Ceterum occurrit hîc digna conſideratione quædam dubitatio videlicet ſi lex loquitur tantum his qui in lege Mathei. 22.

conſequens fuit vt os eorum obſtru
ſum fieret & tandem ſuo ſilentio non
haberent, qnod Deo teſpondere poſ-
ſent.

Et omnis mundus fiat Deo.

ALia ratio aſſignatur hic quare ſcri
[illegible] illa ſupetius recitata dixit de
ipſis Iudeis vt omnis mnndus ſubditus
fiat hoc eſt oſtendatur eſſe ſnbiectus
reus & obnoxius Deo tanquam iudi-
ci & iuſtificatori: reus namque ob ſua
crimina obnoxius & ſubiectus dicitnr
eſſe iudici, qui poteſt & debet enm
punire. Ceterum P. mundi nomine ho
minem intelligit. Quare perinde eſt di
cere omnis mundus atque omnis ho-
mo: vnde peregrina videtur hoc loco
qneſtio d̄ mũdi pluralitate ex eo quod
P. dicit omnis mundus: quia a ſenſus
eſt omnis mundus i. omnis homo
mundi nomine in ſcriptura ſacra non
raro homo intelligitur vt eſt videre
Ioan.3 in illo loco vbi Chriſtus dixit ſic D. di
lexit mundum vt filium ſuum vnige-
Ioan.1. nitum daret &c, & alibi, mundus eum
non cognouit Ioannis 1. Dicet modo
aliquis, nonne mundus Deo eſt ſubie-
ctus velit nolit ipſe? nonne ſcriptum
eſt in ditione tua cuncta ſunt poſita &
Heſter,13. non eſt qui poſſit reſiſtere voluntati
tuæ? & P. alibi, voluntati eius qui reſi-
Romano,9. ſtet? Igitur non valet ratio iſta a P. addu
cta-R. verum eſt mundum eſſe ſubie-
ctum Deo titulo & ratione creationis
ſed non ratione iuſtificationis, quæ
præſupponit peccatum, a quo homo
per ſeipſum aut per legem liberari nõ
poterat ſed indigebat ad hoc gratia
Dei, & ſecundum iſtud naſcitur iſta ſub
iectio hominis peccatoris ad ipſum
Deum quam ſubiectionem debet ho
mo tecognoſcere velit nolit & cum
ex ſe ſit inſuficiens ope Dei indiget. A
lio modo teſpondere poſſumus dicẽ
tes quod ſubiectio eſt gemina altera
coacta, altera vero libera & volunta
ria: homo enim cum ſit creatnra li-
bera & ſnorum actuum domina in ſui
iuſtificatione libere ſe Deo ſubijcit &
ſponte. ſiquidem Deus non cogit no
ſtrum liberum arbitrinm quando de
iniuſtis reddit iuſtos. Alioqui no-
ſtra iuſtificatio non eſſet digna laude,
neque eſſet meritoria & per conſe-
quens nec digna præmio & de iſta ſub
iectione ſpontanea loquitur. P. quan-
do dicit vt omnis mundus ideſt om-
nis homo tam græcus quam Iudæus
fiat ſubditus & ſubjectus Deo. Neque
ex his dictis colligat minus eruditus
aliquis hanc iuſtificationem non eſ-
ſe gratuitam: propterea quod fiat
per hominis peccatoris ſubiectio-
nem. Nam quantumcunque homo
peccator fiat coram Deo humilis &
abjectus: hæc humilitas & abiectio nõ
eſt condigna vt homo a Deo iuſtifice
tur: non inquit regius propheta in-
tres domine in iudicium cum ſeruo
tuo: quia in conſpectu tuo non iu-
ſtificatur homo. Omnes namque no
ſtræ iuſtitiæ (Iſaia clamante) vt pan-
nus menſtruatę mulieris ſunt: & ideo Iſa.64.
iuſtitia, qua homo iuſtificatur a Deo
ſuo, miſericordię Dei attribuitur eo-
dem Paulo dicente, non ex operibus
iuſtitiæ quę fecimus nos, ſed ſecun-
dum ſuam miſericordiam ſaluos nos Ad Titũ 3
fecit. Et proinde homo cum ſit mi-
ſer & peccatis adſtrictus ſemper re-
cognoſcere debet ſe indigere (ſi libe
rari vult) miſericordia & gratia Dei
per quam ſaluamur & liberi a pecca-
tis ſumus.

Quia ex operibus legis &c.

RAtionem aſſignat Paulus qua
re omne os ſit obſtruendum
omnemque mundum ſub-

den-

cro Sancta Theologia. Non igitur per fidem & per noſtra opera iuſtificamur nos. At mox inſurget ſciolus forſan aliquis dicens, adquid igitur noſtra valet fides? aut quæ noſtrorum operum neceſſitas ſi gratis iuſtificamur nos? Siſte pauliſper ſi edoceri cupis, quod ad opera attinet, ſcito duo fore operum genera, altera quę fidem iſtam antecedunt, & iſtis iuſtus nullus fit: alia quę fidem conſequuntur iuſtificant magis iam ſemel iuſtificatum. Iuſtificant, qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc, & hæc opera ſunt accepta Deo & mœritoria vitæ æternæ. Quod ſi dicas, cur opera, quæ præcedũt nõ ſunt Deo grata & quæ ſequuntur ſunt ei accepta? Reſponſio, quoniam illa ſunt opera carnis & Deus non delectatur operibus carnis, nec homine carnali: quoniam Deus ſpiritus eſt. ideo carnalis homo Deo placere non poteſt at opera quæ fidem ſequuntur ſunt opera quæ fidẽ ſequuntur quidẽ opera hominis ſpiritualis ideo ſunt grata: *Io. Apo. 21.*

Ceterum an Paulus hoc in loco ſub legis nomine omnes leges complexus ſit nec ne non bene conuenit inter omnes. Alij namque volunt ſermonem hic tantum fieri de lege ſcripta, reliqui vero de omni lege. Sicque aſſerunt nullum hic fieri à Paulo diſcrimen inter legem naturæ, ſcriptam, euangelicam, ſed eum loqui de omnibus indiſcriminatim habita tamẽ cõſideratione cuius vis legis per ſe ipſam & ſui gratia tantum. Nam opera cuius vis legis non valent nos reconciliare Deo ex ſeipſis ſiue ſint opera moralia ſiue cerimonialia, alioquin ex lege eſſet iuſtitia & Chriſtus gratis mortuus eſſet & ſacramenta quidem veteris legis quæ gratiam non conferebant egena elementa erant id eſt non conferentia gratiam & ideo non iuſtificabant. Quod ſi dicas in lege ſcripta non erant aliqui iuſti? Reſponſio, maxime, ſed non ex operibus legis ſed per fidem Ieſu Chriſti qui pro poſitus fuit à patre tamquam propiciatio pro peccatis noſtris, & hanc fidem proteſtantia erant. Colligamus ergo ex his neminem fieri iuſtum niſi à Deo & per gratiam Ieſu Chriſti. *1. Ioan. 2.*

Vnde merito Paulus omnes leges excludit à virtute iuſtificandi, etenim iſtud munus Dei gratiæ putat fore ſcribendum. Porro ſi cohibere ac reſtringere volumus Pauli ſermonem tamen ad legem ſcriptam per Moyſen populo Iudaico exhibitam: de cuius operibus Iudæi tantum confidebant & gloriabãtur neglecta fide Ieſu Chriſti ſermo Pauli quoque verus erit, ſed non tam copioſe & diffuſè oſtenditur, neceſſitas gratię Chriſti quam ſi comparatio fieret inter gratiam Chriſti & vnam tamtum legem nempe ſcriptam & ſic dubitari poterat vtrum ſi, nemo Iuſtificatur per opera legis ſcriptæ ſi, iuſtificari poterit ex operibus legis naturæ ex eo quod Paulus tãtum opera legis ſcriptæ vilificat & reprobat non autem opera legis naturæ. Non deſunt qui hunc intellectum exiſtimant magis fore ad Pauli mentem quam illum priorem ſed fortaſſis falluntur, quod faciliter mihi perſuadeo vel ex eo ſi ſermo limitetur tantum ad legem datam Iudæis & ad opera illius legis: iſtud non videtur eſſe probatio illorum verborum præcedentium. S. vt omne os obſtruatur & omnis mundus ſubditus ſit Deo, ſed tantum probaret Paulus per iſta verba quod Iudæus tantum eſt ſubditus Deo & non probatur quod omnis ſiue Iudæus ſiue Gentilis eſt ſubditus Deo ex eo quod indiget iuſtificari à Deo ſed ſolus Iudęus: propterea quod opera ſuæ legis non poſſunt iuſtificare eum. Cum igitur Paulus per iſta verba intendat probare illa præcedentia verba, quæ non tantum de Iudeo ſed etiam de gentili & tandem de omni homine intel- *Eodẽ ca. 3.*

liguntur conſequens eſt vt probatio quoque & de omnibus intelligatur operibus & legibus & non de vna ſolum modo. Non tamẽ ire inficias debes quod Paulus ſpeciatim & præcipue loquebatur de operibus legis ſcriptæ. Cæterum quæ ſunt hæc opera an tantum moralia, an ceremonialia, quæ multo minus valent ad iuſtificandum, Non nulli interpretum hoc referunt ad cerimonalia ex eo quod iſta gratiam non conferebant, qua homines iuſtificatur, quæ ſententia angelico doctori non placet, ſed magis exiſtimat dicendum nobis eſſe Paulũ loqui de omnibus vniuerſis quod & ſingulis legis ſcriptæ operibus ſiue pertineant ad mores ſiue ad ceremonias quoniã neq. ex illis neq. exiſtis iuſtificatur homo: quoniã ſi ex gratia iã nõ ex operibus. Veruntamen (niſi ego fallor) haud dubito Paulum primo & præcipue loqui de operibus ceremonialibus ex eo quod vt teſtis Diuus

D. Tho. ad Galata. Tho. ad Galatas cap. 2: opera moralia non ſunt propriæ opera legis: quia in quit homo ex naturali inſtinctu & naturali lege inducitur ad illa: at ceremonialia dicuntur proprie opera legis: & ideo de iſtis ſpecialiter locus iſte venit intelligendus non tamen excluſiue hoc eſt excludendo opera moralia. Non tranſeat ſilentio diligens lector hic, quod doctiſſimus Dominicus à Soto diligenter ad notauit. 5, quod Paulus non dixit neminem iuſtificari ex lege ſed ex operibus legis: quoniam Iam nos docuit antea ex ſola lege hoc eſt ex notia legis nos non poſſe iuſtificari: quãdo dixit quod auditores legis non ſunt iuſti apud Deum ſed factores ideſt operatores: Rom. ideo confugit ad opera & non ad legem: modo autem docet neque ex operibus legis aduenire nobis Dei iuſtitiam ſed ab ipſo mer Deo. Tametſi ego non contenderem in illo, qui vel let exiſtimare idem pollere iuſtitiam Dei emanare à lege & prouenire ex operibus legis: Vtrumque enim legimus apud Paulum,

Per legem enim cogni- tio peccati, &c.

TAcitæ obiectioni occurrit hic Paul': qui dixit proximè per legem non fieri iuſtificationem: poterat aliquis dicere fruſtra & in caſſum datam eſſe legem: ſic occurrit dicens nequaquam, ſed legis vtilitas vna eſt vt per eam agnoſcatur peccatum, exhibeat cognitionem ſed non remiſſionem peccati: non enim legis Moyſi finis eſt condonatio peccati, ſed agnitio quæ non requirit peccati remiſſionem ſicut iuſtificatio, quæ non poteſt eſſe abſque peccati condonatione. Dicit ergo ſic, lex vim habet iudicandi peccatum, maximè cum punitur & animaduertitur, ſed non habet vim remittendi. Non igitur iuſtificare poterit, punire & vlciſci benè poterit. Vltrix namque Moyſi lex maximè erat: Ed. 21. quoniam dentem prodente requirebat & oculum pro oculo: at iuſtificatrix minimè. Paulus non probat per legem fieri cognitionem peccati vel punitionem: quoniam hoc ex legis officio & ratione ſua ſatis conſtat. Duo namque ſunt legis munera alterum bona & recta ſuadere, & mala prauaque prohibere alterum dicitur. Et ideo hoc quaſi omnibus nõtum relinquebat Paulus, & paulo poſt inferius clarius dicturus eſt quod neſcius Romano. 7. erat concupiſcentiæ, niſi lex diceret non concupiſces. Ceterum quærendum nobis eſſet hic ſi in explanatione Paulinæ doctrinæ diligentes eſſe cupimus, quid appellatione peccati hoc in loco ſit intelligendum, ſi peccatum actuale, vel illud quod appellant vulgo originale. Non nulli hic peccati nomine intelligi volunt effrænem illam concupiſcentiam, quam aliquando Paulus vocat peccatum

non

nō quod formaliter (vt more ſcholæ loquar) ſit peccatum, ſed quia e peccato emanauit, & efecta eſt, & etiam quia ad peccatum impellit, incitatque nos de qua alibi conquerebatur vehementer Paulus dicens video aliam legem &c. Hoc enim peccatum connaturale homini eſt, non quod à principijs naturæ oriatur, ſed ideo dico naturale. quia ſimul cum natura recipitur. Sicut enim ſi natura hominis (vterat in ſtatu innocentiæ (integra & ſana perſtitiſſet ſimul cū natura communicata fuiſſet originalis illa iuſtitia. Sic corrupta & viciata per Adæ peccatum nos vna cum natura recipimus illam effrenem concupiſcentiam, quę vt ſicut inſita à natura & nobis naturalis dici poteſt. Dices forſitan ſi eſt peccatum quomodo naturale, ſi naturale quomodo peccatū. In naturalib' nec laus, nec vituperium eſt: at ſecundū hoc vicium homo vituperatur, & quod longe deterius & abſurdius eſt, Videtur ex hoc Deum cauſam fore huiuſmodi vicij, quod delicatas & catholicas aures offendit. Reſponſio, ſi Deus quando condidit hominem ei elargitus, eſſet talem naturam puta corruptam & viciatam conquæri potuiſset homo de Deo eſt'abricatore. Verum Deus hominem rectum condidit & integram naturam dedit ei. Quod ſi ipſe infinitis implicauit ſe quęſtionibus, de Deo non eſt cur conquæratur. Deus namque ab initio quando condidit eum, naturam ſanam, rectam & in corruptam eſt elargitus, naturam quidem ab huiuſmodi concupiſcentia liberam, & im munem.

Ab huiuſmodi inquā cōcupiſcētia liberam & immunem. Quod ſi per vnū peccatum hominis mutatus eſt color optimus & excandida & immaculata natura facta & conuerſa eſt in naturā corruptam: non eſt ſanè cur de Deo datore aut parente naturæ quærimoniam habeamus, ſed de nobis i pſis cōqueramur & cum Iob vnus quiſque dicat, factus ſum mihi ipſi grauis. Iſtud peccatum hoc eſt iſtam concupiſcentiam lex tollere non valebat. Sed benè ho mini pate facere & manifeſtare. Sed dices quo pacto poterat? Reſponſio per prohibitionem. Non enim ſolent niſi mala prohiberi. Prohibebat namque lex, concupiſcentiam quando vetabat homines concupiſcere dicebat namque, vxorem proximi & rem eius non concupiſces. Sed dices, ſi hæc concupiſcentia ſiue hoc peccatum naturaliter conſequebatur naturam, quomodo poterat lex prohibere? Homo enim ſentiens in ſe inſitam hanc concupiſcentiam non poteſt non concupiſcere Paulus dicebat: non enim quod volo bonum hoc facio. Quomodo igitur lex prohibere poterit? Reſpōſio, hoc malum ſine iſta concupiſcentia vno modo eſt naturalis alio vero modo non eſt naturalis. Si ſpectemus naturam a Deo conſtitutam non eſt naturalis, ſed dicitur naturalis ſecundum noſtram à primo parente & à nobis vitiatam naturam quam, cùm ſecum ferat homo eam ſuis miſerijs & moleſtijs non paucis palam agnoſcere valet talem concupiſcentiam à ſuā eſſe natura viciāta & non a Deo: quī author talis peccati eſſe nequit. Igitur per legem cognoſcebatur tale vitium ſibi ineſſe per naturam corruptam. Corruptio autem per peccatum euenit homini. Quo nomine non iniuſtè vocatur peccatum, & hinc eſt illa Pauli confeſſio dicens omnes naſcimur natura filij iræ. Hāc iram lex minimè tollere poterat & cum Deo nos amicos reddere, quæ amicitia apud Deum iuſtificatio dicitur & acceptatio ad vitam æternam. Iſtud autem præſtare, ac efficere nulla creata vis ex proprijs poteſt Nihil namque agit vltra ſuas vires. Quare cum hoc negotium legis vires ſuperet vt pote ſuper naturale & diuini ordinis munus: luce meridiana clarius eſt id à

Roma 7.

Eccleſ 7.

Deuteronomij cap. 5.

ad Roma 7.

Ad Epheſ. 2

cerna peccati: qui lege caret lucerna caret: At qui iſta caret ignorans eſt & non videns, qui cæcus eſt ſi offendat paſſim, quin potius ſi cadat venia eſt dignus eo quod ductorem non habet, lex iudæo pedagogus fuit. At gentilis abſque magiſtro & pedagogo relictus eſt. Sane haud poſſumus inficiari, ac negare. quod gentilis non ſit infectus ac contaminatus eadem labe & macula, qua iudæus. Omnes enim homines vno dempto cõceptos fuiſſe in originis peccato fides catholica eſt, qui interea dum ſunt in natura lapſa velint nolint carnis moleſtias pati habent: Nam eſſe in carne & nõ viuere in carnẽ angelicum potius eſt, quam humanum. Cum igitur ita res ſe habeat: quærẽdum nobis nunc eſt per quid gentilis agnoſcere poterat ſuum morbũ, per legẽ non poterat: quia expers eius erat. Videtur enim prima fronte Dei prouidentiam illi defuiſſe vt qui non dedit ei lumẽ ad cognoſcendum ſuum morbũ. Quod ſi dicas iam datum fuiſſe lumen naturale: iam modo ingrediemur difficile negotium, arduam difficultatem, videlicet ſi beneficio luminis naturalis homo poteſt venire in notitiam originalis peccati. Nam ſi per hoc lumen, cognitio talis morbi haberi poteſt. bene actum eſſet cum gentili. Si non, Scrupulus præſens ſemper vrget. Ad exactam huius ſcrupuli diſſolutionem: principio duo ſunt à nobis præmittenda alterum eſt diſcutere, de qua lege loquatur Paulus hoc in loco, quando dicit per legem. Abſolutè namque protulit legis vocabulum, nullum ponens diſcrimen inter legem videlicet naturalẽ, ſcriptam, & euangelicam. Modo eius ſermo videtur poſſe verificari non tantum in vna, ſed in omni: ſiquidem per quam libet haberi poteſt peccati agnitio. Alterum diſcutiendum videtur an Paulus loquatur de omni peccato tam originali, quàm actualı̃ propterea quod ſicut abſolutè loquutus eſt de lege: ita ſine addito aliquo de peccato. Abſoluta namque locutio de peccato intelligi ſolet actuali: quoniam originale ſecundum quid videtur eſſe peccatum: actuale autem ſimpliciter. Quod ad primum attinet ex iunioribus, & recentioribus interpretibus Pauli: magna pars legis nomine ſcriptam intelligit, & tunc ſenſus eſt. Per legem ſcriptam agnoſcit peccatum quaſi dicat ad hoc deſtinata eſt lex vetus ſcripta, vt pandat & mõſtret hominibus peccatum: nam de iſta dixerat Paulus quod non iuſtifica bat. Et contentio inter iudæum & paganum non erat de lege naturæ, ſed de lege ſcripta. De qua gloriabatur iudæus ſupra gentilem: nam de naturali nulla erat ei gloriatio cum communis eſſet vtriſque, ſed de illa, quę peculiaris erat iudæo vt pote ſibi ſoli tradita. Doctiſſimus tamẽ Origenes eam latius patere facit & vocabulum legis ad naturalẽ vſq; extendit. Vnde tã latè videt intelligere vocabulũ legis in hoc loco ſicut ĩ pręcedẽti clauſula cũ dixit neminẽ iuſtificari ex operib⁹ legis. Vbi lex non vnam tantũ ſed omnes comprehendit: quoniam de omnibus legis operibus verificari poteſt illa Pauli doctrina: quia nulla eſt lex, quæ ex ſola ſua & propria virtute nos valeat iuſtificare coram Deo. Et quia hæc ſententia tanti eſt doctoris aliqui eam inſequi non recuſarunt. Veruntamen (ſaluo tanti doctoris honore) nos non recuſaremus hoc loco reſtringere legis nomen & cohibere Ad legem tantum ſcriptã, quę in iſtud officiũ eſt ordinata a Deo ea intentione & animo vt Iudæus in ijs quę Dei ſunt inſtructus magis eſſet quam gentilis, & vt commodius viã veritatis ingredi poſſet relictis gentilibus ſuis tenebris & erroribus; donec veniret illa vera lux, quæ illuminatura erat. omnem hominem (Chriſtus Ieſus ſcilicet benedictus)

qui ſicuti fuit gloria Iudaiſmi ita eſſet lumen paganiſmi iuxta illud lumē ad reuelationem gentium & gloriam plebis Iſrael. Luc. 2. Et ſic per iſtam legem ſcriptam dicit Apoſtolus fieri peccati commiſſionem. Neque obſtat quod non expreſſit eam: ſiquidē iam ipſe in more habet interdum nomine legis omnem legem intelligere non nunquam vero ſcriptam tātum ſub indicare vt fortaſſis inferius clari⁹ oſtendemus. Sicuti namque Paulus ſolet (vt verſati in eo norunt) in vna clauſula agere perſonam Iudæi, & in alia etiam proxima induere perſonam gentilis. Ita ad ſolet legis nomine in vno loco latè & in alio preſſè vti. Sed dicit quiſpiam quare coartas hic legis vocabulum? Nunquid ſermo Pauli verus erit ſi de omni lege accipiatur. Nunquid per omnem legem haberi poteſt peccati cognitio? Nonne Diuus Auguſtinus dixit peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei? Non ne naturalis lex et Euangelica Dei ſunt leges, quemadmodum & lex ſcripta? Non ne philoſophi multa peccata cognouerunt vel per ſolam naturæ legem? Et nos num multo plura per legem Euangelicam, quæ ſuperabundat pluſquā ſcripta lex cognoſcim⁹? Nos pro nobis ita exiſtimam⁹. At dices quorſum igitur facit iſta excluſio hoc loco de lege naturæ? Reſpondetur. Non excludimus naturæ legem ob id quod putemus per eam non poſſe cognoſci peccatum. Sed idcirco excluſam facimus propterea quod de ea non intendat Paul⁹ loqui. Nam (quod attentè debet lector conſiderare) in explanando Paulo non tam attendendum nobis eſt ad ſenſum verum, quā ad intentum & germanum ſenſum. Dices forſan, & vnde tibi conſtat germanum intentum & verum ſenſum eſſe Paulum tantum loqui de lege ſcripta? Reſpondeo inde trahi coniecturam quod Paulus per iſta verba intendit docere iudæum quam vim & virtutem haberet lex ſibi data, quę virtus non latius patebat nec vlterius ſe extendebat quam tradere & ſuppeditare de peccato notitiam & tunc nihil curæ illi fuit quod hoc etiam fieri poſſet nō ſolum per legem ſcriptam, ſed etiam per aliā, & vltra hoc: quia per legem naturæ non ita latè & copioſè & tam clarè dabatur peccati notitia ſicuti per legem ſcriptam. Dixi autem non ita latè & copioſè: quoniam de peccato originali nō ita certè conſtat agnitum illud fuiſſe per naturæ legem: quemadmodum dixit Paulus cognitum fuiſſe per legem ſcriptam. Quin etiam per eandem legem & concupiſcentia effrænis, quæ ex illo pullulat. Sanè non video quomodo ex ſola naturæ lege poſſit quis agnoſcere ſe in peccato originali cōceptū fore. Nam de hoc peccato per nullā legē eſt inſtructus homo gētilis. Quare talis homo ſentiēs in mebris ſuis illā effrænē cōcupiſcentiā vnum è duobus excogitare tenebatur ſcilicet accuſare & culpare naturam, quam eius conditor ei dederat, aut ignorare huius concupiſcentiæ turpitudinē & fœditatem: quoniam vnde ſciret non habebat. Per legem enim naturalem non cognoſcebat homo huiuſmodi concupiſcentiam vt pote malam & vetitam a Deo. Iudæus autem edoctus per legem ſcriptam benè agnoſcebat. In perſona enim iudæi Paulus inferius dicturus erat concupiſcentiam neſciebam peccatum ſuple eſſe niſi lex diceret non concupiſces. Cap. 7. Dices tu, nunquid quia lex dicit: mala eſt concupiſcētia? minimè gentium: lex namque non facit concupiſcentiam malam, ſed oſtendit eam & prohibet dicens non concupiſces. At ſi dicas, nonne & gentilis eam experiebatur & carnis moleſtias patiebatur? fateor ſed ignorabat vicium & peccatum eſſe, & ex peccato primorum

tum parētum eueniſſe. Hoc ipſa lex ſcripta hominem edocuit, cuius rei in naturæ lege nullus fuit doctor vel pedagogus, qui eum doceret, diceretque homini non cōcupiſces & ſic ignorantiam habebat homo. Ceterum quomodo homo poſſit peccatum actuale cognoſcere lumine naturæ & quæ peccata, inferius aptior erit dicendi locus, nunc iam tempus eſt vt ex dictis pro moribus componēdis alluſiones aliquot colligamus.

Quecunque lex loquitur; &c,

1. Alluſio.

NOn modic⁹ error ſane eſt & magna dementia eſſe videtur cum nos tangit ſacra ſcriptura velle eam ad alios retorquere: qui hæc faciunt ſimiles ſunt parentibus noſtris, qui ad inuicem ſe protegere volentes vnuſquiſque in alium culpam reijciebat, Adam in Euam, Eua in ſerpentem, neutrius tamen excuſatio à Deo admiſſa fuit, nec ſic euadere potuere ad excuſandas excuſationes in peccatis, melior multo cuique eſt ſui ipſius accuſatio, quam excuſatio ad iuſtitiā comparandam: ſcriptum quippe eſt iuſtus in principio ſui ſermonis ſuimet accuſator eſt; At arrogans ac ſuperbus propriam culpam diſsimulās in alios quoad poteſt traducere conatur. Ingēs error & periculoſiſſimus morb⁹ eſt qui cum in vno ſit in alio curari vult. Derigitur operam & nō qualemcunque is qui vel ſcripturam ſacram audit vel concionibus aſiſtit ſacris vt quæ ibi dicuntur potius pro ſe, quam alijs dici exiſtimet, memor illius, quod Apoſtolus dixit quæcunque ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt.

Gene 3.

Prou.18

Infra cap.15

Vt omne os obſtruatur,

2. Alluſio.

DVo habet Chriſtianus homo ex iſtis Pauli verbis documenta, alterum reum culpæ ſe agnoſcit nec quicunque pro ſe defendendo ægre ferat ſed humilis ſuam agnoſcat culpā, quo venia dignus ſit, obſtructum habeat os hoc eſt obmuteſcat, digito labia compeſcat, ſilētio ſuum erratum agnoſcat. Si loqui cupit, dicat, & cōfiteatur aduerſum ſe iniuſtitiā ſuam dicat ſuas prius iniquitates. Et humilis ac ſupplex proſternat ſe ante Deū propriamque confeſſus fragilitatem ac miſeriam cum Dauide dicat, vide domine humilitatem meam & dolorem meum & dimitte vniuerſa delicta mea. Alterum accipe lector documentum ex his Pauli verbis videlicet vt non (ſi iuſtus fueris) iactes te de tua iuſtitia vti ille Phariſeus. Muta fiāt labia tua coram Deo, non te commendes, fac vt à Deo commendari merearis. Memor ſis quod non qui ſeipſum cō.mendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

Pſalm. 33.

Pſalm. 24.

Luc. 18.

2. Corin. 10.

CoramDeo.

Alluſio. 3.

CAue quoad poteris ne iuſtitia tua corā hominibus ſit ſed corā Deo patre tuo, qui videt in abſcondito alioqui abſq; mercede abibis, ſcribarum, ac phariſeorum iuſtitia & opera coram hominibus fiebant vt in corū proſpectu iuſti apparerēt, tu qui vni Chriſto apparere cupis & non placere hominibus. Occultus intra in cubiculum tuum & clauſo oſtio, ora patrem tuum. Scriptum quippe eſt attendite ne iuſtitiam faciatis coram hominibus.

Matthei, 6.

Non iuſtificabitur omnis caro.

Alluſio 4.

SI nanciſci Dei iuſtitiam volumus & ab eo iuſtificationem ſperamus danda nobis opera eſt vt à carnis operibus longè fiamus. Deus namq; nec placatur nec mouetur carnis operibus, Caro enim non iuſtificat, ſed

ſpiritus

ſpiritus. Quare Chriſtianus qui iuſtificari optat: duo ſibi maximè curæ eſſe debent vnum quod mortificet carnem ſuam, eamq; cruci affigat cũ ſuis concupiſcentijs, alterum vt ſi fuit caro jam vlterius non ſit caro, ſed Deo adhęreat donec coram eo vnus Spiritus ſit cum eo ſicut ſcriptum eſt, qui adhæret Deo vnus Spiritus eſt cũ eo.

1. corin. 6.

5. Alluſio.

per legẽ cognitio peccati.

AGnoſcat homo Chriſtianus (licet non ſit omni ex parte per ſacrum Chriſti baptiſma liberatus a peccati concupiſcentia) agnoſcat inquã Dei gratiam pro qua aliam reddat & retribuat. Iam enim ei non fomes non cõcupiſcentia imputatur ad peccatum: ſicut non renatis ex baptiſmo imputatur: eo quod illi non renati caro ſunt ille inquam renatus Spiritus eſt, ex carne caro eſt. Nec ſe conturbet Chriſtianus ſi aliquãdo a carne ſtimuletur: nam iſtud ei conceſſum eſt in meriti exercitium vt pugnans exeat vincẽs vt vinceret.

Ioan. 3.

Apo. cap. 6.

Nunc autem ſine lege &c.

HAEc eſt tertia huius cap. pars in qua Paulus docet quemadmodum vera iuſtitia Dei ſe habeat cum lege ipſa ordo in primis rectiſsimus eſt: ſiquidem poſtquam ipſe repulit legem a iuſtificãdi virtute: conſeqnẽs erat vt proximè veram cauſam iuſtificationis nos doceret: ideo poſt exhibitam legem nunc oſtendit, quomodo ſe habeant ad inuicem lex & iuſtitia, & ſic auſpicatur dicens. Nunc autem &c. Sed forſan ſtatim acutus auditor nos rogabit. Quorſum Paulus moram facit in conferenda lege cum iuſtitia, cũ iam ſatis copioſè & exactè monſtrauerit per legem non haberi iuſtitiam, Sed tantum peccati cognitionem, ſatis illi eſſe debebat illud. 1. Reſp. non facit hoc Paulus temerè & ſine cauſa ſed magno cũ artificio: quia per hãc collationem apertiſsimè oſtenditur, quia noſtra iuſtitia & ſalus tantum ab eſt vt ſit cauſata a lege & ab ea pẽdeat vt ſit ſine ſuffragio, ſine adminiculo, ſine auxilio legis manifeſtata. Et videtur argumentari a minori ad maius ſi manifeſtationẽ, quę minor eſt iuſtificatione nõ potuit lex facere, quomodo potuit iuſtitiam pręſtare? Ecce in quem finem confert Paulus legem cum iuſtitia ut magis legis informitas & impotentia appareat. Sed iam exordiamur huius clauſulę nonnullas enodare voces, quę non omnibus modis perſpicuę ſunt. Pri. omnium ſit illa de bet in iuſtitia, per iuſtitiam Dei Chriſtus benedictus ab aliquibus intelligitur nec temerè: Nam Paulus alibi palam Chriſtum vocauit iuſtitiam noſtram dicens, qui factus eſt nobis ſapientia & iuſtitia & ſanctificatio & redemptio. Alij nomine iuſtitiæ ipſum donũ iuſtitię ſuffragio & beneficio Chriſti nobis donatum. Nonnulli per iuſtitiam volunt intelligi illam rẽ qua Deus nos iuſtificat nempe ſuam gratiam. Alij fidem Ieſu Chriſti Beatus Ambroſius iuſtitiæ nomine intelligit redditionem vel exhibitionem diuini promiſſi: nam quando Deus complet ſuã promiſſionem nobis factam iuſtus dicitur vt iuſtificeris in ſermonibus tuis dicebat Dauid id eſt vt appareas fidelis, verax & iuſtus in eis promiſſis. Cęterum cũ Pauli ſermo verus eſſe poſſit in qualibet harum ſignificationum & rectè verificari, non eſt quod moremur, facilè erit vel mediocriter docto interpreti hanc facere ſi vult verificationem, nos eam conſulto prætererimus. Porro alia vocula eſt, manifeſtata, de qua vt paucis dicam in hoc loco manifeſtari nihil amplius ſonat, quam explicari. Vnde cum Paulus dicit iuſtitiam Dei ſine lege manifeſtatam perinde eſt ac ſi dixiſſet explicatam

1. corin. pri.

Pſalm. 50.

tam. Tertia vox eſt teſtificata, teſtificari eſt teſtibus comprobari vnde docte pater a Soto adnotat teſtificari minus eſſe quam manifeſtari vnde hæc iuſtitia non lege teſtificata fuit a lege & prophetis ſed manifeſtata i. elucidata & declarata alibi puta in Euangelio. Vbi iam non in figuris & enigmatibus inuoluta ſicut erat in lege ſed clare in re figurata oſtenſa. Iam enim velamẽ e medio ſublatum erat. Vnde ſi diligenter hanc differentiam inter haſce duas voces obſeruaueris facili negotio te excuſabis ab illa apparenti huius loci contradicentia videlicet quo pacto cohereant duo iſta eſſe teſtificatam cum lege & ſine ea fore manifeſtatam. Si enim manifeſtari & teſtificari idem prorſus valerent ſanè vix excuſari poſſet inter has voces pugnãtia. Ceterum nos iam diximus non cõſimilis eſſe ſignificationis. His iactis ceu fundamentis: iam accingamur ad explanandum iſtum Pauli locum et ante omnia requiramus cur Paulus perpetuo appellet donum illud quo nos iuſtificamur iuſtitiam Dei & non iuſtitiam Ieſu Chriſti, nonne ipſe vt antea diximus eſt iuſtitia noſtra? Nunquid per ſanguinem ſuum iuſtificamur omnes quotquot ſumus? Igitur Reſp. fortaſſis iam Paulus a longe præolebat & ſentiebat hereticorum errorem qui per Dei iuſtitiam volunt vt intelligamus eam iuſtitiam qua Chriſtus fuit iuſtus & non aliam quam idcirco dicunt vocari iuſtitiam Dei, quod ſola illa Deo grata & bene placens Deo eſt quam iuſtitiam aiunt Deũ largiri credentibus in Ieſum Chriſtum, ſed reuera iſti cæci ſunt & toto aberrant cœlo nec Paulus de iſta loquitur, alias eam appellaſſet iuſtitiam Chriſti, quo quæſo modo nos denominaremur juſti per juſtitiam alterius & non nobis inhærentem? Res ſanè ab omni ratione alieniſſima eſt. Præoccupauit igitur Paulus hanc occaſionem ab ipſis hereticis,

Sequitur.

Manifeſtata.

Non dicit quibus fuit manifeſtata, ſed intellige tu gentibus & Iudeis vel ſi mauis omni populo & in omni ſtatu. Non tamen eodem modo de gẽtibus perſpicimus eſſe quod ſine lege: quia illis minime data fuit lex. De Iudeis quoque verus eſt Pauli ſermo: Nam licet eis data ſit lex; tamẽ quando facta eſt iſta manifeſtatio in Euangelio iam lex obierat: Dictum erat conſumatum eſt, nihil namque cooperata eſt lex ad manifeſtatam iuſtitiam Dei in Euangelio: nam veniente quod perfectum erat ceſſare debuit quod inperfectum erat. Iam lex ſuum ſoluerat penſum & ſuo functa erat officio, quod in tribus potiſſimè conſiſtebat. Primò in oſtenſione morbi. Secundo medici. Tertio medicinæ. Morbus concupiſcentia & peccatum erat. Medicus Ieſus Chriſtus, medela iuſtitia Dei, de qua ſi requiris quomodo fuit manifeſtata: en tibi iſta datur reſponſio per aduentum medici, per eius prædicationem per miracula & prodigia ab eo facta & per multa alia id genus nempe per totam vitam Chriſti. Obſeruet deinceps auditor Pauli rurſum vocabulum manifeſtata, emphaſim habet vocabulum iſtud nõ dixit ſine lege effecta aut inſtituta, ſed ſine lege manifeſtata, vt omnem ſuſpitionem tolleret quod iuſtitia ortum habuerit tantum a Chriſti ipſo ore in eodemque eſſe inceperit, quod ſanè non itares habet, ſed Iam erat a primæuo mundi ortu: vna namque fuit hominum omnium ſalus non tamen ex æquo cognita, & agnita: ſicut enim ab orbe condito ad finem vſque mũdi vna eſt fides: ſic vna eſt ſalus, & ſicut ab initio mundi fides ſuboſcurior quã tunc erat: ita & ſalus manifeſtata eſt

nonne mox illum remiſit ad legem di
Luc 10 cens in lege quid ſcriptum eſt & quo-
modo legis? & alibi dixit, nonne Moy
Ioan. ſes dedit vobis legem? Et rurſus alibi
Mathei.5. audiſtis quia dictum eſt antiquis dili-
ges amicum tuum &c. Et denique quã
Lucæ.24. do redarguit duos illos diſcipulos ad
Emaus euntes nunquid ibi dicitur
quod incepit a Moyſe &c. quoties lex
ad Chriſti aliquod inſtitutum vtilis eſ-
ſe poterat, toties ea ipſe vtebatur. Mul-
ta namque lex de Chriſto dabat teſti-
Ioan.1. monia & ſi non ita clarè & apertè ſi-
cut Ioannes, qui digito ſuo ipſum de-
monſtrans dixit ecce agnus Dei ecce
qui tollit peccata mundi: lex enim ſub
figuris & typis adũbrabat Ieſum Chri-
ſtum ſuper benedictum. Ceterum de
prophetis expedita res eſt. Quare nõ
eſt trahenda mora: nã vel ex eo quod
Actuum.10. actuum vndecimo dicitur manifeſtiſ
ſimè patet. Sic enim dicitur ibi, huic
omnes prophetæ teſtimonium perhi-
bent, remiſſionem peccatorum acci-
pere per nomen eius: non enim eſt da
tum aliud nomẽ in quo oporteat nos
ſaluari. Veruntamen nunc comproba
re & examinare, quomodo omnes
prophetæ de Chriſto perhibent teſti-
monia, operoſum & infinibile nego-
tium eſſet: poterit tamen citra tædium
& moleſtiam tam latum pronunciatũ
in aliquibus prophetis lector ſuis diſ-
cipulis inter legendum verificare, & oſ
tendere eſſe verum: nos interpretibus
breuitati ſtudentes relinquimus.

Iuſtitia autem Dei per Fidem Ieſu Chriſti &c.

DIxerat Paulus in elapſa & proxi-
ma clauſula Iuſtitiam Dei eſſe ma
nifeſtatam ſine lege, nunc docere vult
qualis fuerit manifeſtatio, dicitque
quod huiuſmodi manifeſtatio fit per
fidem Ieſu Chriſti quaſi dicat noſtra
iuſtificatio non ex operibus legis, ſed
per fidem eſt Ieſu Chriſti id eſt applica-
tur nobis per fidem & non per opera
legis. Notemus rogo te lector ferme
omnia verba quæ non vacant myſte
rio. Primo inſinuare videtur nobis
Paulus, quod non eſt ſatis Chriſtiano
ſi vult conſequi iſtam iuſtitiam vt fidẽ
habeat de Deo ſed opus eſt vt etiam
de Chriſto habeat. Credendũ eſt Deo
& filio ſuo Chriſto. Sub iſta fide om-
nium noſtrum ſalus poſita eſt qui præ
cedebant & qui ſequebantur qui-
dẽ dicebant vnam eandẽque cantile Mathei.21.
nã nẽpe Benedictus qui venit in no
mine domini. Admonet nos hic lo-
cus ne decipiamur circa verba Pauli,
quæ ſenſum prauum & nõ ſanum ha-
bere poſſunt intellectum ſic quod in-
telligamus per ipſam fidem nos mæ-
reri iuſtitiam Dei, ſicut error fuit pela-
gianorũ: non enim fides quę de Chri
ſto habetur cauſa eſt vel effectiua vel
mœritoria iuſtitię Dei, quinimo vice
verſa eſt; fides eſt primus effectus gra-
tiæ Dei eo quod omnes alias virtutes
ipſa fides dirigit, quæ fluunt a gratia, Et
licet ſecundum tempus fides formata
non ſit prior alijs virtutibus puta cha-
ritate & ſpe: tamen naturæ ordine illis
prior eſt, & in ipſa iuſtificatione pri-
mus motus eſt mentis in Deum: opor
tet namque accedentem ad Deũ cre-
dere ipſum videlicet eſſe redemptorẽ
mediatorem, & ſaluatorem. Memor
tamen ſis ne decipiaris geminã eſſe de
Ieſu Chriſto fidem alteram informẽ,
& alteram, quam dicunt formatam, il-
la ſine opere eſt, altera formata cum o
perib' eſt. Pau. hic d formata loquitur
q ſi animaduertiſſent nõ dixiſſent no
ſtras iuſtificationes ex ſola fide Ieſu
Chriſti fieri, & ab eis non reieciſſent o
pera noſtra dicentes tantum fidem iu
ſtificare nos non autem noſtra opera.
ſed miſeri, cęci non vident quod hæc
fides Ieſu Chriſti non excludit opera
noſtra ſed tantum illa legis, quinimo
ea includit cum fides hęc for-
mata & viua ſit non
mortua.

Sequi

hatus eſt manifeſtare non eſſe cauſatā vel a lege naturę, vel a lege Moſayca ſed cauſatam eſſe a fide Ieſu Chriſti; quæ longè præſtantior eſt.

Non enim eſt diſtinctió.

HOc eſt in hac re nulla eſt diſtinctio licet in multis alijs iudaiſmus diſtractus ſit a paganiſmo & Iudeus a gentili, In hoc tamen nullum voluit Deus ponere Interſtitium & diſtinctionem; at vbi non eſt diſtinctió, ibi paritas eſt. In hoc ergo pares eſtis, pares autem, vt eſt in prouerbio, cum paribus facilime congregantur & vniũtur. Quare & vos Iudei non debetis tãtum a gentibus ſegregare & eorum ſocietatē eatenus abhorrere & abhominari, omnes ſub peccato eſtis, omnes iuſtitia Dei indigetis, nullus ſuper aliũ præferre & extollere ſe debet, ſed mutuis officijs ad inuicē ſe iuuare, memores ſitis quod Deus in hoc non vos diſtinxit quinimo cõjunxit, quos Deus vniuit, homo non ſeparet, non ſint ſciſmata, non ſectæ, nõ factiones. Omnes vos in Chriſto fratres eſtis. hęc omnia mihi viſa ſunt tacite a Paulo inſinuata in verbis illis paucis, ſcilicet non eſt diſtinctio.

Omnes enim peccauerunt & egent.

CAnſam exhibet Paulus non eius quod dixit non eſſe diſtinctionem ſed eius quod eſt omnes egere iuſtificari a Deo, in quare non poteſt dicere Iudæus gentili, tu eges iuſtitia Dei non ego: quia habeo legem, tu non habes: non enim poteſt arrogare ſibi Iudeus hanc gloriolam: quoniam lex ſua nec auxilium nec virtutem præſtare potuit ad remittenda peccata, nec vice verſa gentilis: quia omnes peccauerũt & egent gratia Dei, vel ſi mauis gloria Dei: vtraque lectio reperitur in exemplaribus latinis. Et non multum refert ſiue vnum ſiue aliud dicas, qui enim gratia caret & gloria caret: vſitatior attamen eſt in latinis vox gloria, quã gratia, & ſi ſermo ſit de peccatoribus. actu carentia gloriæ eſt carentia gratiæ & vice verſa. Peccator vtroq; caret. Hic interpretes quærere ſolent quid ſit nomine gloriæ intelligendum, aliqui per gloriam fœlicitatem cæleſtis patriæ, alij gloriam apud Deum, de qua Paulus, qui gloriatur in domino glorietur. At peccator nõ poteſt gloriã habere apud Deũ licet poſſit conſequi apud homines quæ non eſt vera gloria: nam plerique gloriantur cum malè ſe gerint, quæ gloria non raro in ignominiam conuertitur. Paulus in cruce Ieſu Chriſti quæ inſtrumentũ noſtræ iuſtificationis fuit gloriabatur, in qua vita, & ſalus poſita erat. Glorietur igitur gentilis ac Iudeus in gloria Dei. i. quæ à Deo eſt, ſi tantum appetũt, glorietur Iudæus non in operibus legis, nec gentilis, nec ſapiens in ſua ſapientia ſed ſi glorioſus eſſe cupit gloriam venetur & quærat in fide Ieſu Chriſti, qui eſt hominum gloria, tu es inquit Dauid gloria mea. i. Corin. 10.

Vel aliter omnes egent gloria Dei idest iuſtitia Dei, quæ cum nobis datur licet in noſtrum commodum detur: tamen in gloriã Dei conceditur. Cæcus a natiuitate in ſuam vtilitatem viſum recepit, ſed ei dictum eſt, da gloriam Deo, Iuſtificatio hominis non in Dei, ſed hominis redundat bonum, ſed huius rei gloria non eſt iuſtificati, ſed iuſtificantis: idcirco eam non debet homo ſibi ipſi acceptã ferre, ſed Deo eſt adſcribenda Dauide acclamante ac dicente, non nobis domine non nobis. ſed huius operis gloriam datu quia tua eſt, nomini tuo. Satis eſt nobis commodum, tua ſit gloria, tibi ſoli debetur honor & gloria.

Pſalm. 3. Ioan. 9. Pſal. 113.

Id

erit hoc in loco obſeruare, quod in
ſanctis ſcripturis bifariam ſolet vſurpa
ri iuſtificationis nomen: altero modo
inſtificari dicitur, quādo quis ex impio
efficitur pius, ex iniuſto iuſtus. Ad iſtam
quę requirantur & quomodo fiat, alio
loco dicemus, & alia iuſtificatio eſt nō
ex qua non iuſtus, ſed iuſtus fit iuſtior,
& ſanctus ſanctior; de qua dicitur qui Apoca. 22
iuſtus eſt iuſtificetur adhuc. i. amplius.
Inter has duas inſtificationes hoc capi
tur diſcriminis; quia ſecūda oritur apti
ma nō cadit ſub puro męrito noſtro;
quia omne męritum excedit, atq; pręcedit,
ſed tota eſt ex gratia Dei & fide
Ieſu Chriſti, ſicut nunc docet Paulus, &
nō noſtris mœritis. 2. autē iuſtificatio
nō abhorret a nomine męriti & ſi hę-
retici mœriti nomē & exoſum & inni-
ſum habeāt: noſtra tamē qui veritatē at
tingim⁹ nihil intereſt: quod illi hallnci
nētur & à doctrina verą, & catholica
cēſura eccleſiæ approbata recedāt. Va
leāt & eis det Deus meliorē mentē, vt
reſipiſcāt a ſuis erratis. Noſtra iam ad
Pau. textū reuertatur oratio & cōſyde
ratio: Dicit igitur Paulus iuſtificati. Ob
ſeruat magiſter me⁹ doctiſsim⁹ Cayeta
nus circa vocula m, iuſtificati, quod eſt
participiū paſsiuū, quo caret noſtra la-
tina lingua: cuius loco dicendum no-
bis eſſet iuſtificātur. i. iuſtifiūt, illi inquā
de quibus diximus quod omnes pec
cauerunt, ita quod verbū, iuſtificātur;
pro ſuppoſito (vt more grammatico-
rū loquamur) habet omnes qui pecca
uerūt, ſed cū de nomine ſit quęſtio, nō
eſt nobis cū aliquo rixandū, dūmodo
ſenſus & intellectus haud varietur. Nō
enim intendit Paulus loqui de ijs qui
iam ſunt iuſti effecti, ſed de ijs, qui ſunt
iuſtificandi & ad inſtitutū Pauli parui
referebat verbum pręteriti, preſentis,
vel futuri: quia ipſe tantum intende-
bat oſtendere modum noſtræ iuſtifi-
cationis, qui erat per gratiam Dei &
non ex męritis hominum.

Gratis

INcipit aperire modū, quo facta eſt
iuſtificatio iſta. dicit eſſe factā gratis
hoc eſt abſq; mœrito operū præce-
dentium, ideſt non per mærita præce
dentia ſed gratuito Dei beneficio. Si-
cut enim homo gratis venūdatus fuit:
ita ſine pecunia & argento redēptus.
Sed ſi media ſatisfactione, quomodo
gratis? Nonne Ieſus, qui ſatisfecit, pre plm.68.
tium ſoluit? quæ non rapui tunc exſol
uebam. Quomodo igitur gratuita dici
tur hæc iuſtificatio? Egregią eſt dubi-
tatio. Cui hunc in modum datur egre
gior reſponſio: Aduertendum eſt
quod ſi Deus homini condonaſſet
ſua peccata abſque ſolutione & ſatiſ-
factione, nulli eſſet dubium hanc remiſ
ſionem merè fore gratuitam: quia
tunc temporis tantum interueniret
gratia Dei. At Deus hoc tametſi po-
tuiſſet: nunquam tamen fecit nec
ſolitus eſt facęre, ſed perpetuo cum
gratia & miſericordia permiſcet etiā
iuſtitiam, quæ conſiſtit in ſoluendo
pretio. Sicut enim qui tenet capti-
uum hominem abſolutè ſine pretio
ſoluere poteſt, tamen non facit niſi
pro illa ſolutione pretij aliquid ha-
beat: ſic homo captiuus ductus eſt ob
peccatum: qui enim facit pecca-
tum ſeruus eſt peccati, a qua ſerui-
tute vt liberetur aliquid ſolui oportet
ſi liberari debet ab illa captiuitate.
Quod ſi ſoluitur iam non gratis di
citur eſſe redemptus. Vnde obſeruare
debet vel diligentiſsimè, qui Paulum
ad viuum intelligere vult: quod li-
cet gratia & noſtra iuſtitia ex diame
tro pugnent: tamen gratia Dei & iuſti
tia Dei non repugnant ſic quod non
poſsint ad inuicem coire & ſimul ſta-
re in aliquo opere. & ſic gratia Dei
potuit ſtare in redemptione cum ſum
ma iuſtitia Chriſti. & ſic ſicut quan-
do dicit Paulus factam eſſe per gra-
tiam, non excludit iuſtitiā, ſic nec quā
do dicit gratis reijcitur pretium ſolu
tionis a Chriſto datum, ſed noſtra ex
parte dicitur quod hæc iuſtificatio fa

noſtris mœritis, ſed per miſericordiã Dei, quæ vna eſt. Quærere poteſt aliquis an omnium noſtrũ vna, & æqualis ſit iuſtificatio. Et loquimur hic de prima: nam de ſecunda non eſt quod dubitemus non eſſe omnium ęquam iuſtificationem. De prima inprimis dubitationẽ facit ex eo, quod omnes ſumus iuſti vna & eadem iuſtitia Dei, & fides vna & eadem eſt. Accedit huc quod Paulus loquens de iuſtificatione omnium, qui peccauerunt & egẽt gloria Dei, vnicum modum & formam tradit, Ex quo conjectari licet vnam & æqualem eſſe omnium. Abſit tãtus a nobis error & blaſphemia, quæ nõ ſolum hæreſim ſapit, verumetiam hæretica eſt; & vt ab vltimo argumento reſpondere incipiamus: dico quod ex parte Dei & Ieſu Chriſti vnus ſit modus & vna forma: tamen pro varietate & conditione recipientium variatur. Et ſi diuina per humana diſcere volumus nobis hac in re accommodatiſſimum poteſt eſſe exemplum ipſe ſol qui vno eodemque modo claritatem & ſplendorem omnibus ſtellis & aſtris impartitur, quoduis tamẽ eorum pro ſua cõditione & diſpoſitione magis & minus recipit. Sic fieri poteſt ab vna Dei & Chriſti iuſtitia, vt quando iuſtificamur vnus magis, aliusve minus gratiæ recipiat: fiet autem iſta major vel minor receptio ſecundum majorem vel minorem recipientis diſpoſitionem & per hæc ad alia argumenta patet ſolutio. Nihil refert quod noſtra iuſtificatio nõ fiat pro noſtris mœritis.

Per redẽptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu.

NOn fuit contentus Paulus, quod dixerat fieri & gratis & per gratiã. ſed voluit declarare illa, quę interueniunt cum gratia Dei: nunquam enim aliquis iuſtificatus eſt ex ſola gratia Dei Dno autem recitat hic concomitantia; ſuos namque habet gratia Dei comites, non quod ipſa ſola non eſſet ſufficiens, ſed quod Deo ita placitum fuit. Primus comes ſiue primum concomitans eſt redẽptio facta per Chriſtum. Secundum pręrioſiſſimus & efficaciſsim⁹ Chriſti ſanguis pro noſtris, non ſuis peccatis effuſus. Ad primum accedamus per redemptionẽ, inquit. Hic iure prima fronte ſe offert ſcrupulus vnus. Pugnantia apparet antea dixit iuſtificari nos gratis, modo ait factam eſſe per redemptionem. Redẽptio iuſtitiam præſefert. Si per redemptionẽ. Ergo non gratis, neq, per gratiam. Argumentum & ſcrupulus iſte faciliter diſſolui poteſt ſi dicamus, Paulum non dixiſſe quod iuſtificatio fieret per ſolam gratiam, non fuit ſermo eius excluſiuus. Et ideo ſicut redemptio non excludit gratiam Dei: ita nec e contrario gratia redemptionem: & ideo vtraq, oratio vera eſt, videlicet fieri per gratiã & fieri per redemptionẽ, quinimo etiãſi locutus eſſet Paulus excluſiuè, nõ erat ſermo eius falſus. Si quidẽ dictio excluſiua (vt docti docẽt) nõ excludit a concomitãtibus: At cũ redẽptio hominis ſit vnum de concurrẽtib⁹ & cõcomitantibus, excluſa ex vi ſermonis non eſſet. Alio pacto reſpõdere poſſumus dicẽtes quod propriè ſi loquamur, redẽptio a ſeruitute peccati iuſtitia Dei eſt, & non noſtra licet ſit communicata nobis, quãdo iuſtificamur, tenera tamen Dei iuſtitia & nõ ſolius hominis eſt. Chriſt⁹ enim Deus eſt. Quod ſi talis nõ eſſet eius redẽptio nõ tanti eſſet momẽti nec eius ſatisfactio de rigore iuſtitię: nulla nãque pura creatura ſatisfacere poterat. Et ſic hæc iuſtitia cum non ſit noſtra non pugnat cum iuſtitia Dei & gratia Dei, ſed cum noſtra tantum iuſtitia. Sed dices quænam eſt hæc iuſtitia redemptionis? Reſp. nihil aliud eſt quam ſolutio eius rei, quam Chriſtus pro noſtris delictis patri ſuo ſoluit, & in hac ſolutione conſiſtit noſtra redẽptio & liberatiõ. Sed vbinã eſt hęc re

demptio:ne ex dicitur. Chriſto Ieſu in eo qui fecit. Emphaſim habet propoſitio (in) & myſterium, exiſtentiā in perſona Chriſti dicit, quaſi dicat per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu idest, quæ exiſtit in eo, quaſi dicat in propria perſona videlicet in carne, anima & ſanguine. Fortaſſis Paulus voluit nobis inſinuare differentiam inter redemptionem Ieſu Chriſti & aliorū hominum, quando redimunt alium a culpa, quę interdu fit per ſolutionē pecuniæ, aut alterius rei extra redimentem. Iſta redēptio, redempto homine, nō videtur eſſe in redimente: licet verum ſit quod ipſe aliū redemit: At Chriſti redēptio in eo permanſit. Sed dices redemptio iā non tranſiuit? actu fateor, ſed nō merito & virtute. Et fortaſſis vna ex rationib⁹, ob quas Chriſtus ſuas voluit ſeruare cicatrices etiam glorioſus reſurgens a mortuis fuit, vt denotaret quod in eo remanebat ſemper ſua, quā fecerat per paſſionem hominis gratia, redēptionem: tū etiam in confuſionē hominum, qui ſuam redemptionem parui fecerunt, quę redemptio cū duratura ſit admundi vſq, finem per quā Chriſtus nobiſcum quoq, erit vſque ad cōſummationē ſeculi: ideo redēptio ſemper erit in Chriſto Ieſu Reſponderi & aliter poteſt dicēdo, quod vna res duobus modis dicitur eſſe in altero vno modo vt in cauſa, altero vero modo, ſicut in effectu. Quemadmodū, baptizato homine, peccatū origina le non eſt in eo tanquam in cauſa, uerum dicitur eſſe ſicut in effectu, quia remanet ſecūdū aliquos effectus: ita pari modo redēptio erit in Chriſto vſq, ad finē mundi ſecundum effectus: quia nunquam ceſſabit redimere homines a peccatis. Agnus vt ab origine mundi fuit occiſus: ſic ab origine mundi redemit, redimet que ad finem vſq, Redēptio & iuſtificatio vnam habent durationem. Apo. ca. 5.

Sequitur.

Quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine.

Mirificum artificium præſefert Paulus in hiſce tribus clauſulis: quæ cō nexionē adinuicē magnam habent adeo, vt totæ tres vna ſint catena aurea: ſequens namq, præcedentis dilucidatio eſt. Experiamur iſtud, quod diximꝰ Dixerat Paulus quod noſtra iuſtificatio per Ieſu Chriſti redemptionē facta fuerat: nunc huius rei rationem adiungit dicens ideo hoc factum eſſe: quia Deus Chriſtum præpoſuit, hoc eſt ordinauit, & diſpoſuit hoc pater cœleſtis vt Ieſus Chriſtus nos propitios redderet Deo. Sed quando hoc diſpoſuit pater miſericordiarū? Haud dubiè ab æterno in illo ſantiſſimæ triadis cōſiſtorio hoc fuit definitū vt filius Dei Ieſꝰ Chriſtus noſter eſſet mediator, & propitiator, cuius munꝰ eſſet placare nos Deo ſtādo corā patre ſuo pro nobis ſēper loquēdo bona & auertendo iu dignationem ſuam a nobis. Sed quomodo propoſitus eſt nobis Chriſtus propitiator occurrit dicēs. Per fidē in ſanguine eius, quaſi dicat ſi habuerimus fidem in ſanguine Ieſu Chriſti, puta effuſo. Clarius dixiſſet Paulus ſi voluiſſet, in morte Ieſu Chriſti, fides de morte eius in qua copioſè ſatis effuſus eſt pro noſtra redemptione tametſi vna guttula ſatis fuiſſet. Poterit iam diligens auditor colligere & quæ ſunt neceſſaria ad noſtram iuſtificationem quæ ſub ternario numero à Paulo ſunt comprehēſa. Primum gratia quæ inter alia primas tenet. Iſta ſe tenet ex parte Dei vtpote eius auctoris & datoris, Gratiam dabit Dominus. Pſalm. 83. 2 eſt iuſtitia redemptionis, quæ ſe tenet ex parte Chriſti. Et denique tertiū ex parte noſtra, fides in ſanguine Chriſti. Et meritò quidem: quoniam Chriſtus propitios nos reddidit Deo perſā guinem ſuum & per eundem ſatisfecit pro peccatis noſtris: magna ſiquidem eſt ſan

eſt ſanguinis Chriſti efficacia. Hoc deniq; pretio nobis Chriſtus comparauit vitam æternam. Non igitur mirum eſt quod ſit ipſe ſanguis (ſicut & Chriſtus, materia fidei noſtræ.

Ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentiũ delictorum.

OCcurrit hic Paulus tacitæ petitioni quam poterat aliquis formare dicens petimus a te Paule Quorſum facta eſt iſta redemptio in ſanguine Chriſti Reſpondet nunc Paulus ad oſtendẽdam fecit Deus & ordinauit hanc redẽptionẽ in ſanguine Chriſti, ſuam iuſtitiã in iſtum finem factum eſt vt manifeſtaretur Dei iuſtitia non qua nos iuſti ſumus ſed qua ipſe oſtenditur iuſtus nã licet reparatio ruinæ hominis fieri poſſet per ſolam miſericordiam gratis condonatis peccatis. tamẽ ratio iuſtitię requirebat poſito peccato, vt eſſet aliquis qui ſatisfaceret pro peccato ipſi Deo volẽti facere miſericordiã, vt in omni opere Dei vltra quã videlicet iuſtitia & miſericordia inueniretur. Et ſic nõ tantũ pǒtentia homo liberatus eſt a poteſtate Demonis, a captiuitate peccati & a tyrannide mortis ſedetiã iuſtitia, quod homini multo cõmodius fuit, quã per potentiã reparari. Licet nã q. multi eſſent Deo modi alij liberãdi hominis la pſam naturã: tamẽ Auguſtino auctore: nullus alius fuit commodior: nã licet potuit Deus merè gratis abſq; vlla ſatisfactione vel redẽptione cõdonare hominis peccata: tamen talis condonatio non eſſet aut redemptio aut ſatiſfactio, non redẽptio, quia in redẽptione aliquid datur pro redimẽdo, nec ſatiſfactio: quia in ea ſẽper eſt aliqua debiti ſolutio & tunc tantũ eſſet gratioſa remiſſio. Quare cõuenientius facta eſt iuſtificatio hominis per miſericordiã, & Dei bnficientiam & per ſatiſfactionẽ in qua ratio iuſtitiæ inuenitur. Sicque verè factum eſt quod dixit pſalmiſtes apud dominũ miſericordia & copioſa apud eum redemptio. Psal.129 Sed fortaſſis vnũ a nobis requiret auditor curioſ9 quid videlicet cauſæ ſit quod noſtra iuſtificatio attribuatur potius paſſioni & ſanguinis effuſioni quã alteri ex ijs, quæ Chriſtus geſſit cui breuiter tale damus reſponſum dicentes ideo eſſe quod paſſio Chriſti & ſui ſanguinis effuſio ſpecialiter facta ſunt ad noſtram cauſandam iuſtificationẽ: tra ditus eſt Chriſtus propter noſtram ſalutem & iuſtificatio peculiaris effectus eſt paſſionis Ieſu Chriſti.

Propter remiſſionẽ delictorum præcedentium.

ALiã causã demoſtrat ob quã neceſſaria fuit redemptio per ſanguinem Chriſti propter admiſſionem præcedẽtiũ delictorũ. Vbi tu nũc animaduerte quã palã oſtendat defectũ & inſufficiẽtiã operũ, quæ erant in lege: lex namq; nec præterita nec preſentia, nec futura delicta delere valebat. Iuſtitia autẽ Dei preſentia, præterita, & futura remittebat. Sed dices & quo pacto? quod non eſt nõ operatur: paſſio nõ erat in eſſe reali & actuali. Igitur. R. in antiquis patribus ſecundũ eſſe apprehensũ erat paſſio Chriſti: Sicq; operabatur in illis non in genere cauſæ efficiẽtis ſed finalis. Nõdũ enim uenerat tẽpus in quo debebat agnus immolari actu & reipſa. At vbi venit plenitudo tẽporis executioni eſt demandata & tunc perfectiori modo omnia peccata fuere remiſſa, Chriſto in cruce clamante & dicente, pater ignoſce illis. Luc.23. Cuius oratio exaudita eſt pro ſua reuerentia. Notet tamen hic prudẽs auditor (ne in nouatorum errorẽ prolabatur) differentiã inter remiſſionem peccatorum quæ præcedunt Dei iuſtitiam & primam iuſtificationem & reconciliationem & remiſſionem aliorum peccatorum

quæ ſiunt poſt eam Illa priora purgã
tur & remittuntur nõ ſine nobis.Nãſi
des noſtra(vt dixim⁹)exigitur,ſed fiunt
ſine aliquo noſtro ſupplicio. At pecca
ta,quę fiũt poſt primã iuſtificationem
non ſic remittũtur,ſed in ſudore vultus
noſtri manus adiutrices hæc requirit
adiutores Dei ſumus,qui fecit te ſine te
non iuſtificabit te ſine te. Verũ primã
ſatisfactionem,quam pro nobis fecit,
ſine noſtra ope fecit.Alias non dixiſſet
Iſa.63. torcular calcaui ſolus, Nec mirũ quia
ipſe ſolus tantum poterat & non alius.
Mat.27 Angariatus fuit Simon ille ad cõpor-
tandam Chriſti crucẽ,ſed Chriſtus ſo
Ioan.19. lus in ea mortuus eſt,A dextris vnũ la-
tronẽ habebat,a ſiniſtris alterũ,ſed illo
rũ quiſq, ſua cruce dign⁹ erat.At Chri
ſtus in ſua nõ pro ſe,ſed pro nobis pec
catoribus affixus ſtabat.Illi ſuas condig
Lucæ,23. nas dabant pænas.At Chriſtus noſtras
luebat,& quę nõ rapuerat, abſoluebat.
Matthei.27. Quare requiſitus vt ab ea deſcenderet,
quando dicebatur ei,ſi filius Dei es deſ
çende de cruce, noluit deſcendere vt
denotaret ſe nõ ibi ſtare pro ſe,ſed pro
nobis,poterat eis congrue reſpondere
dicens ſi ego deſcendam vos huc aſcẽ
dere tenemini:Nã ego pro vobis,hoc
eſt pro peccatis veſtris hic maneo Si
vultis vt deſcendã.Quare me cruci cla
uis affigitis? Tollite, amouete clauos?
Ioan.4. Quod ſi feceritis nec ſic ego hinc diſce
dã.Opus quod dedit mihi pater meus
hic adimpleo, vt cognoſcat mundus,
quia diligo patrẽ & mandatũ,quod de
dit mihi pater ſic facio:Nunquã me au
Lucæ.2. diſtis dicentẽ in ijs,quæ patris mei ſunt
oportet me eſſe?ſi pater iuſſerit lubens
deſcẽdã,ſin minus hic animã exhalabo
Ioan.19. quam iam in eius manus cõmendaui.
Si quid vos ante quã ſpiritum emittam
ex me vultis ,matrem diſcipulo chariſ
ſimo dedi,& diſcipulum matri verſa vi
ce,Petro eccleſiã,Iudę crumenã, vos
Ioan.14. non relinquã orphanos. Vnũ mihi tã
tũ ſupereſt corpus meũ videlicet acci
Mathei,26. pite ,& comedite,hoc eſt corp⁹ meũ &
ne co.ne ſtio abſq; potu iniocunda ſit,

bibite.hic eſt enim ſanguis meus , qui
pro vobis & pro multis hodie effuſus
eſt in remiſſionẽ peccatorũ. Me nãq;
Deus propoſuit propitiatorẽ in ſangui
ne meo.Boni quæſo conſulat lector
quę dicta ſunt.quæ quod attinet ad lit
teræ explanationẽ etſi omitti poterant
veruntamẽ ad ſpiritus conſolationem
nõ me pęnitet dixiſſe.Iã ſine mora pro
peramus ad textum Pauli reſerandũ.

In ſuſtentatione Dei vt oſtenderet iuſtitiam ſuam in hoc tempore.

DE medio tollit Paulus quandam du
bitatiũculã,quã opponere quis po
terat.Eſt autẽ dubitatiũcula talis, quo-
modo potuit Chriſtus eſſe propitiator
reſpectu eorũ qui ante Chriſtũ fuerũt?
Illi iã erant mortui in peccatis,quo no
mine nõ poterãt per ſanguinẽ Chriſti
iuſtificari,cũ non dũ eſſet effuſus Huic
dubitatiũculæ ſatisfacit Apoſt.dicẽs in
ſuſtentatione.Hoc eſt Deus patienter
tulit vſq;modo non tãquam neſciens
ea,aut approbans,aut impotens ea pu
nire ſed ideo ſuſtinuit &ſuſtentauit de Ad Gala.4
licta priora & præcedentia,vt aduentu
Chriſti vt pote præfinito tẽpore(quod
alibi a Pau.dictũ eſt tẽpus plenitudinis
nẽpe tẽpus gratiæ)ea deleret & mũda
ret per ſanguinis filij ſui effuſionẽ. Et
ſi dicas & quorsũ hoc?Reſpõ.ad mani
feſtandã ſuã iuſtitiã,quæ magis manife
ſtata eſt in morte Chriſti, quem pater
nõ citra,ſed vltra condignũ caſtigauit
& puniuit vltra condignũ,eo quod cũ
paruula gutula ſui ſanguinis, quinimo
quoduis eius opus eſſet ſufficiens ad ho
minis reparationem & ſatisfactionẽ,
non gutatim,ſed magna cũ effuſione
ſanguinis effuſus eſt . Diſciplina pacis
ſuper eum venit & tantus dolor vt (ip- Iſa.53.
ſomet Chriſto teſte) illo nec æqualis
nec major alius ſit inuentus.Videre in Thre.cap.1.
quit ſi eſt dolor ſicut dolor meus.Non
igitur remanſerũt impunita peccata&
ſi non fuerint in proprijs eorum au-
thoribus punita ſuſtinuit & ſuſtentauit
occa-

peccatores quod ad nihilum vſq. ducere poterat, ſed ſero tēpore puniuit corū peccata. Nullū vnquā Deus peccatū reliquit impunitū ſicut nullū bonum dimittit irremuneratum. Neq. cuiquam mirum videri debet ſi tāto temporis ſpacio Deus permiſerit peccata manere impunita quoniā hæc punitio non deſtruendo, ſed reparando peccatores fieri miſericors Deus in ſuo ſcrutabili conſilio decreuerat. Tempus cōgruum & conueniens ad iſtam reparationem ſpectandum erat & is per quem reparatio & ſatisfactio facienda erat. Nondum aduenerat qui poſtquā in mundum venit & homo factus (nō tráſacto magno temporis curriculo) accinxit ſe ad opus redēptionis noſtrę non ſecus, quā gigas ad currendā viā impiger commiſſum ſibi a patre negocium eſt aggreſus. Sed dices ad huc nō videtur eſſe reſponsū ad propoſitā initio quæſtiunculā R. e. ſanguis Chriſti nō dū effuſus deriuatus erat ad delicta præcedentia, hactenus tamen dictū eſt, quod Deus ſuſtentauit, & non puniuit, & quod iſtud factum eſt, vt ſuo tempore deſtinato manifeſtaret ſuam iuſtitiam, ſed non dictum eſt, Quomodo poſtquam manifeſtauit eam deriuata eſt iſta ſatisfactio ad peccata anteriora. En clara nunc & aperta reſponſio patebit ſi prius modo ad memoriam reuocata fuerit illa diſtinctio a nobis aſſignata inter Iuſtitiam Dei & operum, quod illa tantæ erat efficatiæ & virtutis vt ſe extenderet ad præcedentia delicta, quod non faciebat iuſtitia legis & operis. Et licet hoc ſatis cuiq. etiam curioſo eſſe deberet ad illius quęſtionis reſponſionē cū ſit beati Pauli doctrina mirifica amplius addemus ex noſtra pœnuria, quo clarius & copioſi⁹ dubitatiuncula euacuetur tota. Primo notādū eſt quod dicit Ioan. aquila illa in ſua epiſtola p. Ioan. cap. 2, loquens de Chriſto dicit Ipſe puta Chriſtus eſt propitiatio pro peccatis noſtris non tantum pro noſtris ſed etiā pro delictis totius mūdi. Ergo pro precedentibus peccatis: quia illa peccata ſunt mundi, Et alibi Ioannes digito oſtendens Chriſtū dixit, ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mūdi, aliter Chriſtus non eſſet vniuerſalis redēptor & fructus ſanguinis eius limitatus eſſet & coortatus & nō vniuerſalis & idē dicendū eſſet de morte eius. Sed quomodo mors eius nōdū exhibita deriuata eſt ad illa peccata? R. ſāguinis & mortis Chriſti virtus in illis per fidei virtutē operabatur. Vna erat fides mortis Chriſti in illis & nobis etſi diuerſo modo cōſiderata. Antiqui mortē futurā expectātes, nos vero iā exhibitā tenentes: adeirco benè ſcriptū eſt quod agnus ab origine mundi erat occiſus illis in ſpe nobis in re. Et quāto exhibito rei præſtat eius ſpe. Excellētius multo eſt rem habere in re, quam in ſpe. Et hinc fit ꝙ paſſio Chriſti in nobis iā in re exhibita præter illā amicitiā & recōciliationem quam cauſauit inter Deū & nos, præter iſtud aperuerit ſtatim nobis paradiſi ianuam. At non ſic in illis patribus tā legis naturæ, quam ſcriptæ vſu venit: ſi quidem licet haberent gratiam, & Deo amici eſſent: tamen illa gratia & amicitia non tanta erat, quanta noſtra, Quare detēti fuerūt & ab ingreſſu cæli donec actu Chriſtus mortuus eſſet. Per quā mortē ianua nobis & illis aperta fuit. Vnde elegāter Chryſo. dixit crux Chriſti clauis eſt paradiſi. Nec hoc immeritò factū eſt: æquū nāq. erat tū quia nondū preciū ſolutū erat, tū etiā: quia paradiſi dominus Chriſtus Ieſus prior ingredi debebat. Sicque ſancti patres ſeruabantur & detinebantur in lymbo cū magna confidentia & ſpe (nullis moleſtati penis) expectātes aduētū eius per ſuā præſentiā ad liberandos & educēdos illos ab illo loco ſicut ſcriptū erat. Tu eduxiſti vinctos &c. Neq. ex hoc colligas in libo fœlices fuiſſe, & ſi nullā paterētur penæ moleſtiā ſiquidem licet ab omni pœna ſenſus eſſent liberi, nō tamē a pœna damni,

rem vim & efficaciã ſuis verbis ſuppeditet & vt magis confundat Iudeum, ſolet namque vis interrogationis prima fronte turbare & terrere audientem. Territus fuit Adamus audiens in paradiſo vocem domini, non quod Dei vox erat, iam alias enim eam audierat: Sed eo quod interrogatiuè prolata fuit, Et Herodes nonne turbatus

Mathei. c. 2

eſt audiens magorum vocem dicentiũ vbi eſt qui natus eſt rex Iudeorum? turbatus eſt inquit Herodes & omnis Hieroſolyma cum illo. Aliquam ergo efficaciam habet interrogatiua oratio. Vbi eſt igitur Iudæe tua gloriatio? Tu qui gloriabaris in lege, cedo vbi eſt modo tua gloria? oſtende mihi, profer mihi in lucem, exeat foras, dic nobis, libenter te auſcultabimus, patienter te audiẽ⁹. Expecta paulisper mox ad te reuertemur. Interim tamen tecũ excogita vbi ſit. Nos ad textus explanationem accedimus. Duo de hac interrogatione nos perquirere opus eſt. Affectum quorum ſit cõprehẽſiua, quos comprehendat, ſi tantum Iudeum attingit. Et quoniam ad primum non nihil facere videtur quomodo ſit facta a Paulo. Magiſter meus Caietanus putat ſic eſſe factam, vbi gloriatio? Itaque dicit ſuper abundare Duas voces alteram verbum eſt, alteram tua. Infinitè dicit eſſe prolatam a Paulo & ſi alia vox puta tua, quæ relata eſt expungatur, Iam non videbitur magis per eam interrogari Iudeus, quam gentilis. Et certum eſt hanc interrogationem deſtinatam ad Iudeum: nam is erat, qui de lege ſibi data gloriabatur. Verum cum a tanto doctore dictum ſit & res non ſit magni momenti licet ipſe aliquando plus ſatis ſit ſtudioſus in expũgendis vocibus, paſſim dicit illa vacat, alia ſupereſt: tamen vt dico ob honorem tanti doctoris & in recompenſationem tam copioſæ & egregiæ doctrinæ, qua nos non raro, ſed frequenter ſolet reficere & inſtruere, ſi hoc illi gratis donemus, nullum erit piaculũ.

Ceterum de interrogatione, ſi mentẽ Pauli ſpectemus, certè nõ dubito quin peculiaris ſit Iudeo & ad eum directa, qui ceremonijs legalibus gloriabatur, quaſi per eas eſſet ante Deum Iuſtus & ipſe ſolus vt pote habens legem & ceremonias: nam iſta erat occaſio & materia gloriandi. Vnde verè crediderim⁹, niſi fallor de ſolo Iudeo hic ſermonem habere Paulum Apoſtolum & non cum gentibus loqui, nam quãquam gentes ex ſe nihil habeãt quo glorientur & ſint peccatores vti Iudei & vtrique gloria Dei indigeant: tamẽ hoc loco non diſputat cum gẽtili ſed cum Iudeo, quem Paulus ridet dicens vbi eſt tua gloriatio? Et hunc ſenſum eſſe Paulo genuinum tam ex antecedentibus, quam conſequentibus liquido patet. Et hæc de primo Secundum autem quod hic conſiderandum eſt videtur eſſe de qua gloriatione loquatur Paul⁹: nã gemina hæc eſt, altera laude digna, altera vitioſa, illa laudabilis in duob⁹ eſt, ſi de prima gloria loquamur iſta excluſa eſt per iuſtitiam Chriſti, ideſt oſtenſa vt antea dicebamus. Sed reuera hic ſenſus non videtur eſſe Paulinus, ſed aliquantulum extortus; nam Pauli animus nõ erat laudare Iudeum, ſed inuehi in eum quod de vana, & futili ſe iactaret gloriola reprehẽſiua potius eſt hæc rogatio, quam cõmendatoria vel laudatoria. Non commendatur hic Iudeus a Paulo, ſed magis reprehenditur quod gloria vana & non vera ſe vellet tantum extollere & ſuperbire, quæ excluſa eſt hoc eſt eiecta prorſus & abolita, quaſi ad nihilũ redacta per oſtenſionem iuſtitiæ fidei Non eſt tamen hoc intelligendum rigidè, hoc eſt quantum ad omnia, quæ erant in lege: nam moralia quæ continebantur in lege Moyſi non ſunt excluſa, & abiecta, ſed excluſa, & abiecta lex quidẽ dicitur, quo ad ceremonialia illa, quæ lex vetus ſiue lex operum habebat peculiaria. Dicet fortan aliquis, ſi eſt excluſa quo ad ceremonialia, nõ

nifica. Talis eſt differentia inter has duas leges, qualis inter ſpiritum viuificantem, & litteram occidentem. Vnde non incongruè dicta eſt à Paulo alio in loco littera occidēs. Ex iſtis differentijs legum conſurgit quoque & differentia inter iuſtitiam operum & iuſtitiam fidei. Hæc iuſtitia eſt peccatorū condonatio & ſanctitas non apud homines, ſed apud Deum: At iuſtitia operum eſt opus rectum comparatum viribus naturę ad normam legis factū. Ex hiſce operibus vt ſtatim dicet Paulus non fit iuſtificatio, ſed benè ex operibus legis fidei. Ex illis operibus legis factorum Iudeus aliquid glorię habere poterat, ſed hoc erat apud homines. Verum nihil apud Deum: Nam que coram eo ſicut pānus mulieris menſtruatæ maculata erant opera illa nec propter Dei amorem erant facta: ideo non erant Deo grata. Fiebant autem, vt dictum eſt, ſpe temporalium bonorum aut ob pęnas minatas aut gloriā propriā non Dei amore, ex dilectione propria omnia procedebant intentione placendi non Deo ſed ſibi ipſis. Recte ergo concludit, & oſtendit Paulus gloriationem non eſſe excluſam per legem factorum, ſed per legem fidei, quæ duæ leges é regione opponuntur. Sed quomodo fecit hoc Paulus? An ignorabat quod lex fidei eſt etiam fide comprehenſa ſub lege operum? Credere namque opus noſtrum eſt. Igitur nō ſunt oppoſita. Cayetanus magiſter meus agitauit hanc dubitationem & pro more ſuo acutiſſimè eam diſſoluit dicens, quod in lege fidei eſt quod innititur alienæ iuſtitiæ, & quod innitimur noſtræ. Hoc ꝙ eſt credere in eum, qui iuſtificat impios, hoc eſt in Ieſum iuſtificatorem & placatorem omnium impiorum. Iſtud non innititur noſtrę Iuſtitiæ, ſed alterius iuſtitiæ nempe Dei non præciſe tantum, ſed per Ieſum Chriſtum Reliqua vero opera innituntur iuſtitijs proprijs quatenus ſcilicet opera bona ſunt & bonos reddunt eos, qui habent & id circo inquit iure iuſtitia fidei diſtinguitur contra iuſtitiam operum. Et vt in hoc negocio nihil deſideretur Obſeruare lector poterit quod nomine legis factorum ſiue operum non tātum legem Moyſi intelligit Paulus, ſed etiam legem naturæ & omnem aliam, quæcunque ſit illa ſcripta lex. Omnes enim iſtæ nomine legis factorum comprehendi poſſunt. Et ideo gloriatio Iudeorum neque per legem Moſaicam, neque per naturalem excluſa eſt. Sed per legem fidei, quæ ſola iuſtificabat & dabat ſpiritum viuificantem, aliæ vero leges nec dabant ſpiritum nec homines faciebant gratos, dignoſque vita æterna ſicuti lex fidei: videat lector Cayetanum.

Sequitur.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.

Iam paulo dilucidius & clarius loquitur hic Paulus de iuſtificationis negotio non omni ex parte clarum erat & perſpicuum. Dicit arbitramur. Quis rogo hic loquitur prætēr Paulum vt dicat arbitramur? Hactenus cum loqueretur vnius tantum perſonam indutus erat: modo iam perſonam multatum agere videtur. Arbitramur inquit. Notate diligenter lectores ſi lubet; Paulus hactenus perſonam Iudei & gentilis agebat, vniuſcuiuſque prętentiones adducens. modo pro Iudeo, modo pro gentili. Illis abſolutis quia inter illos (quo eos componeret) arbitri & iudicis munus accepit nunc ferens ſententiā more iudicum locutus eſt. Solent namque illi quando ferenda eſt ſententia aliquid maioris auctoritatis & grauitatis aſſumere: ideo dicit arbitramur id eſt nos tanquam arbiter & Iudex ex veſtro conſenſu & Dei auctoritate, per

quam

quam factus ſum Apoſtolus gentium: nam qui operatus eſt Petro inter iudeos & mihi quoque inter gentes, nos inquam veſtras lites volentes componere, & ad pacem mutuam reducere. Auditis vtriuſq. partibus in hunc modum ſententiam ferimus dicendo, arbitramur, ideſt definimus omnem hominem ſiue Iudeum ſiue gentilem, iuſtum fieri, ac iuſtificari per fidem ſine operibus legis, certe ex iam dictis non poterat alia ſperari ſententia. Sententia quidem omnibus numeris iuſtiſſima, recta & veritati cōſonantiſſima quæ ſententia neque eſt in fauorem Iudei contra gentilem nec verſa vice, ſed ſententia, quæ æquat illos, nec mihi nec tibi dicebat illa mulier quæ non erat vera mater. Paulus rectiſſimus iudex, qui cum eſſet natura Iudeus in fauorem illorum noluit ſe declinare, ſed ſupremum illum iudicem imitatus apud quem nec eſt iudeus, nec gentilis ſed noua creatura ſine perſonarū acceptione. De propoſita cauſa ſentē tiam tulit dicens arbitramur quaſi diceret pacem habete inter vos: pares enī eſtis in iuſtificationis negotio. Omnes vos iuſtificamini per gratiam Dei & fidem Ieſu Chriſti. In hoc nullus gloriari præſumat. Tu iudæe non præcellis gentilem nec ille te in hoc vincit & ſuperat, vtrique hanc veſtram iuſtificationem Deo & Chriſto referatis acceptam. Nemo veſtrum ſe extollat, & de ſuis operibus etiamſi ſint legis opera glorietur. Veſtra namque gloriatio iam eſt excluſa per legem fidei, & huic veſtram ſalutem debetis, Sed ponderemus & recognoſcam' verba Pauli. Primo illud verbū iuſtificari, in præteritis noſtris adnotatis dictum fuit geminam eſſe iuſtificationem, vnam primam, alteram ſecundam ſicut loquimur de gratia. Non parum hoc refert ad extirpandam quandam veſaniam nouatorum hæreticorum qui toto conatu peſſundare conantur opera noſtra. Ego, niſi ex mea ignorantia fallor, exiſtimo, Paulum hoc loco loqui de illa prima iuſtificatione, per quam homo peccator ad Chriſtum ingreditur, qui antequam ingrediatur cum Dauide clamat & poſtulat aperiri ſibi portas iuſtitiæ dicens aperite mihi portas iuſtitiæ & ingreſſus in eas, confitebor domino. Portę iuſtitiæ mihi duæ eſſe videntur altera IeſusChriſtus qui de ſe ipſo loquens dixit ego ſum oſtium & alia eſt fides vel ſi mauis gratia prima Dei. Per iſtam enim reconciliamur & renaſcimur Deo. At iſta ſiue ſit fides, ſiue gratia Dei nobis neque ex operibus legis ſcriptæ neque naturę dari poteſt. Donum enim eſt eximium vtrūque, ſcilicet fides & gratia naturæ & legis exceedunt vires. Pſalm. 117.

Animaduertat pius lector ſecundo, Paulum non dicere iuſtificari hominē per legem fidei, ſed per fidē, quod nō fecit vt vellet nobis inſinuare aliquid differentiæ inter legem fidei & fidem. Idem enim pollent.

Sine operibus legis, &c.

PRima fronte nobis ſe ſe offert quædam apparens contradictio. dixerat nanque antea quod factores legis iuſtificantur apud Deum. Igitur ex operibus legis iuſtificatio fit Reſp. hæ duæ propoſitiones non ſunt ad inuicē pugnātes, ſed vtraque vera eſt: Nā qui dicit factores legis iuſtificari non dicit ex operibus legis. Vnde non ſine cauſa appoſuit ex operibus legis vt inſinuaret, quod iuſtificatio in lege non fiebat per opera legis ita quod ipſa eſſent iuſtificātia, ſed quod licet ille, qui cupiebat iuſtificari, factor debebat eſſe legis non tantum auditor, non tamen intelligebat Paulus, quod iuſtificaretur per opera legis ideſt virtute illorū operum. Vnde præceptor meus Caye tanus doctè (vt ſolet) nos admonet ꝙ Paulus hic non intendit excludere opera legis ab executione, ſed tantum a iuſti

iuſtificatione, hoc eſt vt planius dicamus non repudiat opera ita vt non mãdentur executioni, ſed repellit a iuſtificatione, ideſt à virtute iuſtificandi & remittendi peccata, quam illa opera nõ habebant. Sed dices quid per opera legis hoc loco intelligere debemus? an tantum opera ceremonialia, aut iudicialia & moralia quoque? Non benè conuenit de hac re inter interpretes Pauli, an ſermo Pauli omnia tria illa opera comprehendat: Nam aliqui volunt de ceremonialibus tantum loqui Apoſtolum, alij vero nulla poſita limitatione, Pauli orationem extendunt ad omnia opera etiam vſque ad moralia. Itaque dicunt quod quando dicit ſine operibus legis omnia opera excludit. Vter autem horum ſenſuum ſit magis Paulinus relinquo peritorũ iudicio. Ego (pro me dico) magis putarem accedere ad mentem Pauli priorem ſenſum, quam poſteriorem, non quod vterque non ſit verus. Sed quia ipſe cum Iudęo loquebatur. Antequã hanc intuliſſet concluſionem, per quã præcipuè intendebat ſemper (idem intentum habens) frangere illam Iudęorum pręſumptionem quam de ſua lege habebant. Hęc autem præſumptio & arrogantia non oriebatur ex operibus legis moralibus, quæ communia erant Iudęo & gentili, ſed ex ceremonialibus & iudiciarijs, quæ dicebãt propria & peculiaria ſibi eſſe. Et hic ſenſus ex proximis concluditur manifeſtè: nã ſtatim ducit ad inconueniens, dicens ſi opera iſta duo ſunt neceſſaria ad iuſtificationem, Ergo Deus tantum eſſet Deus Iudęorum & non gentium. Inepta ſane eſſet hæc ratio ſi Paulus loqueretur de operibus moralibus, quia illa erant communia gentibus & Iudæis At Paulus argumẽtum ſumpſit ex proprijs & non ex communibus. Quod ſi dicas etiam ex operibus moralibus nõ fit iuſtificatio quia ex nullis. Plane damus ubi: ſed non ideo ſequitur quod hic Paulus loquatur de eis, ſed tantum de proprijs operib⁹. Et fortaſſis ad hoc innuendum adiecit illam particulam (legis) alias ſatis erat ei dicere arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus, & nõ addere (legis) Legis enim nomen anthonomaticè pro lege Moſeos ſolebat vſurpari: & iſtius legis moralia non erant opera ſed alia duo. Et antequam finiamus non grauabor, bone lector, te admonere vt hic cautus ſis, Nam hic vnus eſt locus ex quo colligere volunt Lutherani (diaboli membra) Paulum reprobare opera noſtra quę nos tanti facimus, quod alieniſſimum eſt a Pauli intentione. Quomodo hoc rogo cogitare potuiſſet tantus, tam doctus, tam ſapiens, tamque pius doctor, in quo non ipſe ſed. Chriſtus loquebatur, vt ipſemet confeſſus eſt dicens, an experimentũ quęritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Sanè nec per ſomnium cogitauit, ſed ſemper pro ſua virili opera commendauit, & ad operum labores nos viriliter animauit. Rogo. Si Paulus intẽdiſſet opera noſtra vilia facere & omnino deſtruere, dixiſſet ne quod factores operum iuſti ſunt apud Deum? Non ſane. Nonne legerat in euangelio omnium doctorem Chriſtum dicentem; ſi vis ad vitam ingredi ſerua mandata? Latebat ne eum quod de operibus faciendis ſacræ litteræ habent? Erat ne fortaſſis ille oblitus eorum verborum quæ dixerat ad ſuum chariſſimũ Thimotheũ videlicet bonum certamen certaui, curſum conſummaui? Nonne certare operari eſt? vadant ergo iſti neſcij homines (neſcio ſi dicam bonis auibus: Et ſi Paulum non penetrant, aut potius intelligere nolunt, verecundentur iſtam notam tanto doctori impingere. Ipſe vero cum hoc loco & vbicũque facit operum excluſionem, nulla intendit damnare opera, ſed tantũ dicere quod noſtra iuſtificatio fit ſine operibus noſtris ideſt ſine virtute & vi operum, ſed per gratiam Dei & ſanguinem agni immaculati Ieſu Chriſti

1.adCo c.13

Docte-

Doctè igitur,& vere Paulus ex premiſ
ſis propoſitam colligit concluſionē,
per quam de iuſtificationis quęſtione
iuſtiſſima ab eo lata eſt ſententia.

An tantum Iudæorum Deus?nonne & gentium?

Perſeuerat Paulus in ſuo propoſito
quo aſſumpſerat demonſtrandū,
videlicet non eſſe iuſtificationem ex
operibus legis quoniam opera legis
ad ſolos Iudęos pertinebāt, ſicq;Deus
videretur oblitus gentilium & tantum
habuiſſe curam de ſalute iudeorum
quod ſi ita eſſet iam ſequebatur Deū
non eſse Deum gentilium, & ſic non
vnus eſset,ſed plures dij eſsent ponē
di.Iſtud ſi ad formam ſyllogiſticā quis
habere optaret hanc in modum acci-
pere poſset.Propriū Deo eſt eos iuſti
ficare quorum ipſe Deus eſt, atqui nō
tantum eſt Iudęorum deus quod non
tantum iuſtificat Iudæos ſed etiam gen
tes.Alia ratione poteſt intentum Pau-
li iſtud perſuaderi ſic.Eiuſdem eſt cō-
dere & rem conditam(ſi paſsa eſt rui
nam)reparare,atqui Deus omniū ho-
minum conditor eſt,igitur & repara-
tor,reparatio fit per iuſtificationē er-
go eſt omnium Deus iuſtificator. Vn-
de ſi iuſtificatio non eſset ſine obſer-
uatione ceremoniarum legis, gentes
quæ legem non habuerūt excluſæ eſ-
ſent a iuſtificatione legis.& Dei proui
dētia & ſalus coarctatæ eſsent ad vnū
tantum populum.Neque obijcias no
bis quod lex coanguſtata & reſtricta
fuit tantum ad vnam gentem (puta Iu
dęorum) quoniam non eſt par ratio
de lege & de iuſtificatione,quia lex nō
eſt data ad ſaluandos Iudęos ſicut iuſti
ficatio,quæ omnibus modis erat ne-
ceſsaria pro omnibus,Ex eo quod om
nes erant ſub peccato, & indigebant
gloria Dei.Sed non eſt ſilentio inuol
uendum quorſum Paulus ex abrupto
ſe cōuertit ad hanc interrogationem.
Quid opus erat hac igterrogatione?
Non eſt credendum iſtud ſine ratio-
ne a Paulo fore factūm,Et quę modo
nobis ſe ſe offert huiuſmodi eſt, dabūt
alij plures & meliores.Nos(niſi halluci
namur) ideo putamus Paulum tali mo
do interrogatiuo videlicet,vſum fuiſ-
ſe,quia credo eum dixiſſe ex ſtoma-
cho cōtra pręſumptionem Iudęorū.
Quoniam etſi non fortè expreſſe di-
cerent Deum tantum eſſe ſui gratia
Deum & non gentilium ad edoman-
dam tantam arrogantiam repente ir
ruit in hæc verba,videlicet an tantum
Deus Iudęorum,quaſi dicat eo venit
veſtra ſuperbia & præſumptio vt pute-
tis vos ſolos habere Deum,quaſi dicat
non verimini iſta dicere? Hæc verba
obiurgatoria videntur. Dixi tacite vel
expreſſè,quoniam licet non tam ef-
frontes eſſent Iudæi vt palam loqui au
derent ſe ſolos habere Deum: tamen
tacite,dicētes,quod iuſtificatio ad eos
ſolos ſpectat.Idipſum dicebant ad il-
lud quod optimo conſequio cōſeque
batur,ſicut elegantiſſime & acute intu
lit Paulus dicens.Huic vnum ſimile le-
gimus in ſcriptura ſacra de fratribus
Ioſeph,qui cum eis narraſſet viſiones
ſuas maximam incitauit inuidiā. Qui
cum ſtomacho & indignatione non
potentes illa audire ex ore fratris dixe
runt.Nunquid nos & pater tuus adora
bimus te ſuper terram?Sic forſitan A-
poſtolus irritatus & ſtomachatus ob tā
tam Iudęorum arrogantiam & inſaniā
inuaſit & aggreſsus eſt illos dicens.An
tantum Iudeorum Deus?Hoc eſt nun
quid ſoli vos Deum habebitis nonne
& gentes?An non ſunt illi homines ve
luti vos?Num ſolos vos Deus fecit, ſi
dicaris illos eſse peccatores nunquid
& vos?ſi filij & ſemen Abrahæ eſtis cur
nō opera Abrahæ facitis?Si Moſes nō
illis ſed vobis legem dedit.nemo tamē
ex vobis facit illam.Si gentibus tradi-
tus eſt Chriſtus mortl.nonne per vos
aut patres veſtros? Quid
dicam? malo ta
cer,

Sequitur.

Quoniā vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem ex fide & præputium per fidem.

PAulus ex duplici capite conatus eſt oſtendere iuſtificationem communem eſſe, & non peculiarem Iudęo. Alterum erat, quia omnes tam Iudæi quam gentes peccauerunt; & gloria Dei egebant. Hoc fuit vnum medium quod rametſi vires haberet ad ſuum inſtitutum probandum: non tamen tantas quantas ſecundum medium. Quoniam licet omnes indigentiam haberent iuſtificationis: multi tamen indigent qui non conſequuntur eā. Ideo non tam efficax traditur argumentum ex iſta indigentia, ſicut ex hoc quod eſt militare ſub eodem & vno Deo omnium parente. Pater enim non ſolum de vno curam habet filio, ſed de omnibus; cum omnes ſint ab eo progeniti. Et quanto plus eſt malis inuolutus & diſſolutus, tanto maior patri de illo incumbit cura: vt videre fuit in patre filij prodigi, qui maiorē curam de illo habuit & beneficijs maioribus illum ornauit quam ſuum natu maiorem. Qui nunquam patris domum reliquerat, ſed in laboribus domus indiuiduus comes perpetuo fuerat. Quo murmurāte contra patrem, quod tam benignè, blandè, & dulciter receperat filium deperditum, reſponſum eſt ei a patre ſuo hūc in modum. Fili mi tu ſemper mecum fuiſti, frater tuus perierat & inuentus eſt, non ſit tibi graue ſi tam lętanter ſit a me receptus. Deus duos habuit filios alterum prodigum & vagabundum; alterum qui ſemper domi ſuæ hoc eſt in Synagoga cum eo permanſit. Non eſt vagatus huc atque illuc, nō diſſipauit ſubſtantiæ ſuæ portionem, patriq; ſuo obedientiſſimus ſemper fuit. Porro aliū habuit filium perditum Luxui deditū bonorum ſuorum dilapidatorem. Per illum nempe maiorem congrue Iudæum intelligere poſſumus, per alium vero minorem prodigum, populum gentilem: vterque tamen filius erat vnius patris. Igitur tam de vno quam de altero curam & prouidentiam habere debuit pater. Vtrique procuranda erat ſalus nec debet maior abigere minorem. Quin potius aliquando talis poteſt eſſe rerum viciſſitudo, vt maior cogatur inſeruire minori. Non igitur iuſta erat quærela Iudæorum contra ſuos confratres gētiles. Quia vnius patris filij erant ac proinde mutuam adinuicem debebant præſtare operā; & ab eodem patre ex æquo procuranda erat illis ſalus. Vnde cōſtat hoc medium quo Paulus vtitur multo efficatius eſſe illo priori. Nec mirum ſiquidem illud à cauſa (quam vocant) materiali eſt petitum. Iſtud autem ab efficienti, quæ longè perfectior & efficacior eſt altera: Et tanto efficacior quanto prior. Deus enim prior omnium cauſarum eſt, non ſolum in noſtra cōparanda ſalute, ſed etiam in omni negotio & opere, Cauſa autem prima ex Philoſophorum decreto ea eſt, quæ plus influit in ſuo effectu. Et quū cauſa prima vnica virtute ſua cauſet; ita Deus vnica ſua virtute oēs iuſtificat. Nō vnos p opera legis, & alios p iuſtitiam ſuam, ſed omnes eodem modo; ſcilicet per bonitatem, miſericordiam & gratiam ſuam. Vnde vna eſt virtus communis, qua iuſtificantur omnes ſicut vnus eſt tantum Deus iuſtificans.

Qui iuſt. circun. ex fide. &c.

CIrcuncisionis nomine Iudęum intelligit, ſicut per præputium Gentilem. Et hoc inquit fit ex fide & per fidem id eſt iuſtificatio fit ex fide & non ex le-

ex lege, Iudæus ex fide gentilis per fidē, Sed quid ſibi vult iſta caſuū variatio.?nōne in idem veniunt iſta duo ex, et, per? ſi Hierony. & beato Auguſtino credimus, idem valere dicemus: nihilo minus tamen credere poſſumus aliquid myſterij iuſinuari ex illo vario loquutionis modo. Vnde aliqui referūt vnum ad cauſam propinquam, aliud vero ad cauſam remotā: hoc eſt, particula (ex) denotat Cauſam primariam qua habetur circuncisio, & alia ſacramentalia, quę ſunt cauſæ mediæ: Et ſic fides iuſtificabit circunciſionē, ideſt Iudęos circunciſos At prępoſitio iſta (per) denotat, inſinuatq; Cauſam propinquam & immediatam: vnde Gētilis per ipſam fidem mediatā iuſtificatur. Et nulli debet eſſe hoc mirū, quod vnus & idem iuſtificans iuſtificet vnū, nempe Iudęum vno modo per fidem, tanquam per cauſam primam & mediatam Iudæus enim iuſtificatus eſt mediantibus alijs cauſis. Nam Circumciſio data eſt Iudęo in ſignum fidei, Et ceremonię, ſacrificiaque vmbra futurorum bonorum erant, Quibus præfigurabatur vera iuſtificatio. Gentilis autē iuſtificatus eſt etiā fide, ſed nullis alijs medijs cauſis eis cōceſſis, ſed ſola fide formata. Hæc differentia ſignificatur per illas duas prępoſitiones ſcilicet ex & per. His tamen non obſtantibus certum eſt neminem illorum iuſtificatū eſſe per opera, ſed per fidē Nos vero aliquid aliud deſignari exiſtimamus, puta Paulum hic inſinuare differentiā inter legem & fidem, Quæ vt clarior detur, hoc eſt Pręſupponendum. Scilicet quod Iudæi in hac opinione erāt, Quod iuſtificatio illa vera & ſola erat quę fiebat per legem non quamcunque, ſed per illā legem, quæ habebat ceremonias, qualis erat ſua lex. Et hac ratione excludebant gentiles a iuſtificatione, vt pote non habentes legem cum ceremonijs. Contra ſic opinantes & exiſtimātes dicit Apoſtolus modo Deum iuſtificare Iudęum ex fide, id eſt nō ex lege habente ceremonias. Itaque particula illa (ex fide) excludit legē ceremoniarum. Annotet hic lector quod hæc particula (ex) ſolet habere vim excludendi. Vnde ex ea componitur verbum excludo excludis. Ideo quando Apoſtolus dicit Iuſtificationem fieri ex fide, innuere vult non fieri ex lege. Cęterum quando venit Apoſtolus ad Iuſtificationē præputij, Ideſt Gentilis, qui irrecutitus erat, Iam non eſt vſus particula illa (ex) ſed (per) Dicens Iuſtificans præputiū per fidē. Sed rogas quare Apo. non eſt loquutus de iuſtificatione Gentilis ſicut de iuſtificatione Iudęi? Reſpōdemus rationem eſſe, ex eo quod Gētilis non perſuaſerat ſibi Iuſtitiam Dei dari ex ſua lege. Nō enim tanti faciebat ſuam legem naturalem, quanti æſtimabat Iudæus ſuam ſcriptam. Et idcirco loquens de Gentili nō eſt vſus dictione excluſiua. Porro ſi hæc ratio differentię non eſt tibi grata excogitabis tu meliorem, & nos eam amplectabimur vna & altera manu. Fortaſsis lectori Candido & beneuolo non diſplicebit, quod ſi ſecus factum fuerit nos magis volumus tantos viros, videlicet Hieronymum & Auguſtinum ſequi. Qui non agnouerunt inter illas duas præpoſitiones indicari aliquid ſacramenti. Sed Apoſtolum ſic loquutum fuiſſe ſuo pro libito. Et ideo dixit quod Deus eſt iuſtificans ex fide Iudæum & Gentilem quoque. Cæterū ne eadem præpoſitione bis vteretur placuit Paulo aliam apponere præpoſitionem ſcilicet (per)

Sequitur.

Legē ergo deſtruimus per fidem? abſit.

Diluit hoc loco Apoſtolus quandā calumniam, qua eum calumniari volebant Iudæi. Calumnia talis erat

Tu Paule tantum commendaſti fidē
& adeo à te depreſſa eſt lex noſtra,
quam à Deo optimo Maximo per-
manus Sanctiſſimi hominis, nempe
Moyſi recepimus, videris igitur tu no
ſtram deſtruere legem, quę non eſt
tam noſtra quam Dei: legem inquam
ſanctam quæ ſancta habet mandata
hanc tu Apoſtole nihili facis: Propter
hoc & alia illi imponebant Paulo hoc
falſum crimen, quod ipſe deſtructoř
eſſet legis Moſaycæ: Cuius rei gratia
grauiter à Iudęis fuit perſequutus ſicut
legere licet in acto. apoſtol. cap. 21. Ce
terum reſpondet Paulus vnico verbo
dicens (vt moris ei' eſt) abſit, quo ver
bo negat quod in eū obieſtum erat
abominando illud. Abſit, enim parti-
cula eſt abominantis & non tantum
quomodocunque negantis, paſſim in
ore habet Paulus verbum (abſit) ma-
xime quando tractat rem horrendā
& dictu infandam. Quis quęſo de tan
to doctore vel ſuſpicari potuit quod
eſſet legis Dei (in qua Ipſe erat enutri
tus) deſtructor? Qui dixit pauló ante
factores legis eſſe apud Deum iuſtos,
tam cito ſui oblitus, factus eſſet legis
abolitor? Sane noſter doctor Pau-
lus multo magis eſt confirmator quā
legis diſſipator. Sed vnde Iudæi in
hanc dementiam venerunt, vt dice-
rent Paulum deſtructorem fore legis?
Dixit ne eam eſſe malā & iniquā? nun
quid eā exoſā habebat eo quod tot ce
remonijs eſſet onuſta? minime gen-
tium. Vnde ergo? Ex eo (niſi falli-
mur) exiſtimamus quod Iudęi erant
nimium zelotypi ſuę legis. Vehemen
ter enim zelabant pro ea. Zelus ſi-
quidem ſuſpitionem ſecum affert; Et
ideo cum Iudęi eſſent tam zelotes
ſua de lege & audirent Paulum non
tanti facere factorum legem; puta-
bant Paulum velle deſtruere ſuam
legem. Et forſan inuidia & malitia in
eum concitati data opera captabant
occaſionem per hoc qua poſſent in-
doctæ plebeculę mouere animos cō
tra eum ſicut fecerunt contra beatū
Stephanum. Reſpondet ergo dicens,
non abrogamus nec proijcimus, nec
euacuamus nec deſtruimus legē, ſed
eam ſtatuimus. Non fuit contentus A
poſtolus ſimpliciter & abſolute reſpō
dere huic obiectioni dicendo non de
ſtruimus. Sed voluit addere iſtud ſcili
cet ſtabilimus: hocque fecit vt leniret
& quietaret animos Iudæorum, ſi
forſan erant perturbati ex pręceden-
ti Pauli doctrina: in qua fidem extu-
lit ad alta vſque & legem viſus eſt ad
ima deprimere. quaſi hæc interſeſe ad
uerſa eſſent, Ita quod fides eſſet legis
deſtructrix, Hoc namque verbo (ſtabi
limus) conſolatus eſt Iudęos quaſi di-
cat nolite putare quod veſtram de-
ſtruo legem, quinimo eam ſtabilio.
Bono animo ſtote: ſi fidem extollo &
legem deprimo nemini iniuriam fa
cio, cuique quod ſuum eſt tribuo.
Quæ ſunt legis, legi do: Et que fidei ei
reddo. Vos plus iuſto ęſtimatis veſtrā
legem ego qui conſtitutus ſum Iudex
& arbiter inter vtranque neque ab v-
na quod ſuum eſt tollere debeo neq.
alteri tribuere quod non habet. Si ve-
ſtra lex hanc vim (nempe iuſtificandi)
non accepit à Deo iniuſtus forem
ego Iudex ſi illam ei concederē: & ſi
fides hac virtute à Deo donata eſt quo
modo poſſū ego ab illa tollere. tollat
vnaquæque quod ſuum eſt & vadat.

Cæterum prudens lector caueat
attenteque legat verbum (ſtatuimus)
ſiue firmamus. In bonum namque &
nequam deflecti poteſt intellectum.
Si Iudæus exiſtimet quod Paulus per
ſuā doctrinā firmitatem pręſter & ſup
peditet legi, fallitur: nō hoc intēdebat
Paulus quando dixit firmamus, ſed
mens Pauli eſt quod illud quod fi-
des commendat & extollit eſt fulci-
mentū legis. Siquidē niſi lex eſſet a fi
de fulcita vacillaret & nutans eſſet in
hominū mētibus & reputaretur incō

erat legis quo pacto Paulus eius diſcipulus auſus fuiſſet. Eſtne forſan diſcipulus ſuper magiſtrum? Aut ſeruus maior domino ſuo? Non igitur Pau. in hac Epiſtola intēdebat legem deſtruere. Neque obſtat quod Manichæi Chriſto imponebāt, quod non ſeruaſſet legē ſabbati qñ. præcepit tollere grabatum in ſabbato. R. Eſt præceptum illud nō violabat ſabbatū; Non erat opus ſeruile ſed ad gloriam Dei fiebat & ipſe erat dominus ſabbati. Inſurget forſan aliquis dicens quo modo ſi lex non eſt deſtructa in ſuo ergo remanet nunc robore, non eſt mortua, viuit igitur adhuc? Non igitur Synagoga cum ſuo honore ſepulta. Quare ergo male audiunt qui eam nunc ſeruant & digni ſunt pœna, ſi non eſt mortua, ſi non eſt deſtructa? Profecto hæc obiectio magnum nobis campum aperit; vt ſi Deus nón ex noſtris meritis, ſed ſua bonitate per interceſsionē Apoſt. Pauli dederit, magnus inquam aperitur campus philoſophandi, circa hanc Pauli doctrinam, quæ longiori & ſubtiliori indiget enodatione. Non enim tam lucida & clara eſt vt paucis expediri poſſit. Idcirco patiens auditor patiēti animo nos ſuſtinebit ſi aliquantulum plus ſolito calamum extēdamus & immoremur; fortaſſis prolixitas recompenſabitur vtilitate, cęterū quę libranda in præſentiarum ſunt, ſequentia ſunt. Primo ſi lex Moyſi per Chriſtū deſtructa fuit, vel eo viuente vel eo mortuo. Secundo ſi eſt confirmata & impleta per eū per fidem & Euangelium; hęc ſcitu digna ſunt. Sit igitur 1. dubitatio, Numne Chriſtus deſtruxerit legem Moyſi, de qua quęſtione nos breuiter expedire poſſumus, tum quod iam de hac re ſupra loquuti ſumus tum etiā quod ex ore eius ad eam reſponſionem habemus; ipſe dicat nobis. Cedo bone Ieſu deſtruxiſtíne legem? R. Nolite putare quod venerim ſoluere legem, clarè dico vobis diſcipuli mei, quod nō veni ſoluere ſed adimplere. Quid clarius dici potuit? veruntamen quia hęc verba non ſunt tam aperta, vt non egeant expoſitione, ideo ad rationem confugere oporrebit. Sit ipſa ratio talis. Quicunque adimplet legem quoad omnia quæ lex continet, non eſt legis deſtructor, ſed Chriſtus adimpleuit legem ad vnguem, & quo ad omnia. Igitur. Hanc aſſumptionem probare longum erit. Bene poteſt Chriſtianus lector eam aſſumere pro explorata atque comperta. Nam cum lex tota ſit poſita in doctrina & opere, quod attinebat ad doctrinam legis ipſe eam compleuit opere, declarauit voce & ſermone, quia Chriſtus prius cæpit facere, deinde verbo docere, prius dixit diſcite a me & ſubinde audite me; nec minimum de mandatis legis ſoluit ſed fecit & docuit, iure magnus vocatus in regno cœlorum. Vnde ipſe antequā mortē obiret primū, dixit pater opꝰ ꝙ dediſti mihi cōſumaui & morti proximus inquit conſummatū eſt, quaſi diceret ego pro mea parte iam impleui opus & omnia ſunt a me conſūmata & completa; per me nō ſtabit quin redemptio humani generis fiat & ſtatim compleatur. Quare cōpletæ ſunt a me Scripturæ, lex & Prophetæ vſq. ad Ioannem. preſto eſt veritas. Cedāt ei vmbræ, adeſt figuratum recedat figura. Denique ſi te vertas ad illa duo præcepta, quę in lege erāt, pri. ac maximum de Deo diligendo ex toto corde, mente, &c. Quis tam ardenter, tam perfecte, tam complete, tam exacte, vt Chriſtus compleuit? At & alterum de proximo diligendo quam mirifice, quam diligenter, quam expeditè, quā charè, quamq. abunde exequutioni mandauit? Si nemo maiorem charitatem habet, quam quod det animā ſuā pro amicis; nunquid Chriſti charitas & dilectio maior poſtquam dedit ipſe ſe pro inimicis? Sed quid ma-

12 perfidē ſed obfirmata. Duodecima,
Ex operibus legis nulla caro iuſtifica
13 tur. Decima tertia, Fides non ſola iu-
14 ſtificat, ſed cum ſuis comitibus, Deci-
ma quarta, noſtra ſatisfactio perfecta
15 ex ſolo Chriſto pendet. Decima quin
cta, Deus per ſolam miſericordiā nos
repatare poterat nobis tamen conne
16 nientius eſt factū iſtud p iuſtitiā. Deci
ma ſexta, Iudęi in aliquibus ſunt pares
17 gentilibus, in alijs diſpares, Decima ſe-
ptima. Lex craſſa ceſſare debuit fun-
18 cta ſuo officio. Decima octaua, Non
deſtruitur quod in meliorem ſtatum
commutatur. Decima nona, Sicut tā 19
tum unus eſt Deus: ita vnus iuſtificans.
Vigeſima, Nos non iuſtificamur per 20
ſolam gratiam ſed per ſanguinē Chri
ſti quæ non eſt noſtra iuſtitia ſed Dei.
Vigeſima prima, lex Moyſi per euan- 21
gelium non eſt ſoluta nec deſtructa,
ſed potius adimpleta. Vigeſima ſecun 22
do, Ceremoniæ legis veteris nūc Chri
ſtianis ſunt mortiferę, Vigeſima tertia 23
Chriſtus quandiu fuit viator, legis fuit
obſeruator.

CAPVT IIII.

QVID ERGO DICEMVS INVENISSE ABRAHAM, ETC.

POſtquam Apoſtolus vnum ex illis duobus quibus ſe iactabat Iudæus & vnde gloriabatur, excluſit, nempe legem: Alterum nunc conatur eijcere tanquam etiam ineptum & inualidū ad obtinendam iuſtificationem Dei. Excluſo vno videlicet quòd lex non valebat, molitur modo aliud nempe circuncisionem excludere: vtitur eadem phraſi qua vſus fuit in 3. capit. vtrobiq. eodem modo auſpicatus eſt incipiens à quęſtione, illic à quæſtione de lege, hic autem à quæſtione de circuncisione, & in hac pertractanda totus in hoc 4. cap. occupatur Paulus. Sed dicam' in primis ſpecialim quod & quale ſit conſiliū & propoſitū Pau. in hoc cap. 4. R. abſq; dubio Pau. cōſiliū & inſtitutū nō eſt aliud quā oſtēdere Abrahamū etiā nō ex operib' legis, ſed p fidē eſſe iuſtificatū qui nō inuenit iuſtificationē ſecūdū circūciſionē ſed aliūdę venatus eſt eā. Sed rogabit fortaſsis quiſpiam dicens, cur potius ad ſui inſtituti roborationem Abrahamum in exemplū adduxit? nōne alij ei exemplo eſſe poterāt? Abrahamus namq. multo ante legem fuit. Ad opinionem Iudæorum reffellendam pręſtaſſet forſan magis aliquem ex patribus legis Moyſi, in medium adduxiſſe quam ipſum Abrahamum. Planè nil erraſſet hic ille qui exiſtimaſſet iſtud nō eſſe factū citra myſteriū, quod vt nobis inſinuaret, maluit iſtū quam quemlibet aliū nominare. Myſteriū tale eſt, Abraham erat pater Iudæorum carnalis, in quo ipſi vel maximè ſibi ipſis cōplacebāt, palā & buccis plenis dicebāt, nos filij Abrahę ſum' nemini ſeruiuim' vnquā. Chriſto dicebāt, nunquid tu maior es patre noſtro Abrahā? ſieque Pau. ſciens ac intelligens hoc, vt vinceret magis eos, ſumpſit exēplū in Abrahamo, quaſi tacite diceret eis, ſi probauero patrē veſtrū nō inueniſſe iuſtitiam Dei aut per legē aut circūciſionem, ſed per fidem Ieſu Chriſti, nonne probatum habebo veſtrum nemi- Ioan. 8. Ibidem.

neminem(quieius filij eſtis) iuſtificari poſſe aliter, quam per eiuſdem fidem? Argumentatur Pau. à patre ad filios, jam ſupra diximus quod quemadmodum vnus erat tantum iuſtificans omnes, ita vnus modus. Ecce quod latebat myſterium, quod ſi parati eſtis inficias ire argumenti priorem partē, & ego promptus ſum ſcripturæ teſtimonio illam probare. Recognoſcam' particulatim quod Pau. dicit: cum ait dicemus, adnumerat ſe cum alijs Iudæis: nec mirum, nam ſi exactè hæc verba ſcrutamur, hęc in perſona Iudæorum loquitur, quaſi ſit quædam obiectio cōtra illud quod in præterito cap. Pau. dixit ſ. quod iuſtitia Dei non erat ex operibus, ſed ex fide in omnes & ſuper omnes. Dicant modo Iudæi, ſi ita res habet, quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? tantum de Abrahamo cura eſt illis, nil de Iacob, nihil de Iſaac; de Abrahamo patre ſuo tantum obijciunt, fortaſsis propter tā ti viri præſtantiam & excellentiam, exiſtimabant enim quod Pau. non auderet ſic nihili facere, deprimere, & reijcere opera Abrahæ, & eius à Deo acceptam circuncifionem, ſed fefellit illos ſua cogitatio: nam Pau. homo Dei & veritatis amantiſſimus, iudex rectus, non reſpexit alicuius perſonam, qui non recuſauit etiam dicere, etiam in facie, omnes ſub peccato eſſe corruptos, declinantes, inutiles, ſepulchra patentia, ſine timore Dei, ignorantes viā pacis, & reliqua id genus, non audebit dicere Abrahamum non per opera, nec per ſuam circuncifionem fore iuſtificatum? Nonne ſupra dixit quod veritas Dei (qualis iſta erat) non debebat in ſuo mendacio abundare? nunquid ſi diceret (habito reſpectu ad perſonam) quod Abrahamus iuſtus effectus eſt vel per opera vel per circuncifionem; hoc mendacium in veritate Dei abundaſſet? auertat à Pau. hoc Deus etiamſi eſſet in fauorē ſui patris Abrahæ; amandus eſt pater, ſed magis mater veritas. Duo dixerat Apoſtolus, vnum confitetur & alterum inficiatur; confitetur namq. Abrahamſuum patrem eſſe, negat autem conſtantiſſimè iuſtificatū eſſe aut per opera, aut per circuncifionem, ſed tātum per fidem. Animaduertat hic tamen lector in Abrahamo geminam inueniri paternitatis rationem; alteram qua pater eſt ſecundum carnem, eorum ſcilicet, qui tantummodo inſigniti ſunt carnali circuncifione; alterum vero quare fertur ad illos qui ſpiritualiter & non carnaliter circuncifionem habent. Hos duos Abraham itas deſignauit Chriſtus quando Iudæis dixit, ſi filij Abrahę eſtis, opera Abrahæ facite, quaſi notans eos quod tantum ſecundum carnem filij eius eſſent. Ioan. 8.

Secundum carnem.

VAria eſt cenſura doctorum tam priſcorum, quam iuniorum de hac particula, cui nam ſit adiungenda. Proceres & illi uſtres illi interpretes videlicet Origines, Chryſoſtomus, Theophi. & alij putant addendā eſſe cum particula illa Abraham, & tunc ſenſus eſt, quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem, id eſt, qui eſt pater noſter carnalis, quo verbo, vt eleganter animaduertit ante nos Chryſ. ferit Pau. arrogantiam Iudæorum, qui de Abrahamo patre carnali ſe iactabant non de patre ſpirituali, & quia hæc iactantia carnalis erat, adjecit Pau. additamentum iſtud, videlicet ſecundum carnem: & hac in re à multis gentilibus ſuperabantur qui cum ex fide eſſent iuſtificati, patrem Abrahamum nacti ſunt non carnalem, ſed

ſpiritualem, & ſic excellentiores eius erant filij quam Iudęi eo tanto, quanto generatio & cognatio ſpiritualis pręſtat carnali, quod enim natum eſt ex carne, caro eſt. Cæterum Beatus Ambroſius, quem iuniorum multi ſequuntur, iſtud additamentum refert & coniungit eum verbo, in ueniſſe, & tunc ſenſus, quid dicemus Abraham inueniſſe ſecundum carnem, id eſt, ſecundum circuncisionem conſecutum eſſe? quaſi dicet, nihil, & ſic fruſtra data eſt ei: at hoc non eſt dicendum, nam Deus & natura nihil fruſtra agunt, oportet ergo confiteri, quod ſi non ſit iuſtificatio ex operibus legis, ſaltim ſit ex circunciſione, niſi velimus confiteri eam ſuperuacaneam, & ad nihilum vtilem. Sane vtraque harum explanationum pulchra eſt & ingenioſa, tantiſque doctoribus digna: noſtram autem ſi poſt tantos interpretes audiri licet, ſubijciemus eam, ſalua prius tamen in omnibus & per omnia horum doctiſſimorum doctorum auctoritate: Vnde (niſi fallimur) iſtud addimentum nulli alteri eſſe adiungendum exiſtimamus, ſed per ſe ipſum conſiderandum fore. Mouemur autem ad hoc, ex eo quod particula illa (ſecundum carnem) iuxta expoſitionem Beati Thomæ, perinde valet ac ſi dixiſſet ſecundum circunciſionem: vnde non eſt hic meus Pauli, docere nos an Abraham ſit pater noſter ſecundum circunciſionem: illud ſatis erat exploratum, ſed quod vertebatur indubium erat, quid ipſe Abrahamus eſſet conſecutus per circunciſionem, nam etiamſi Iudæi non eſſent filij per circunciſionem, remanſiſſet in ſuo robore præſens controuerſia de iuſtificatione circunciſionis, an ſcilicet circuncisio eſſet iuſtificatiua, ſicut eſt fides & iuſtitia Dei: quare niſi eſſet temerarium me velle inter tam pios, tamque peritos fieri iudicem & cenſorem, ipſe magis iudicarem ex illis duabus expoſitionibus poſteriorem, hoc eſt Beati Ambroſij, ad mentem Pauli & ad inſtitutum ab eo aſſumptum fore; nam hic carnis nomine nil aliud præter circunciſionem prætendere videtur Paulus. Siquidem in carnis pellicula circuncisio fiebat, ideo nihil mirum quod nomine carnis ſit nuncupata: vult igitur Apoſtol' dicere, quod ſi ex circunciſione non datur iuſtitia, dicite quid Abrahamo vtilitatis aut commodi contulit ipſa circunciſio, ſi per eam non eſt aſſecutus iuſtitiã Dei? Tu autem lector qui hanc legis lectionem noſtram, memor ſis non præferre eam & anteponere illis, quas ſancti patres ſcriptas reliquere, nam non eſt hic talis animus noſter, auertat hoc a noſtra ignorãtia Deus, ſed poſt illos meſſores velut altera Ruth, nos ſpicas colligere tantum intendimus.

D. Ambro.

D. Tho.

Sequitur.

Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt habet gloriam, ſed non apud Deum &c.

INcipit hic Paulus ſatisfacere propoſitę quęſtioni, & ea ſubtilitate qua pollebat, reſpondet vno ſuppoſiſito admiſſo & non conceſſo; conſuetus eſt iſte mos inter ſubtiliſsimos, dare aliquid aduerſario ſuo, etiamſi non concedatur ab eo. ſic Apoſto. hic venum dat Iudæis de patre ſuo Abrahamo, videlicet quod ſit iuſtificatus ex operibus legis, hoc iacto antecedente in conditione poſito, infert conſequens; habet inquit gloriam, hoc eſt gloriationem, ſed non habet apud Deum, quaſi dicat habet quidem cauſam gloriandi ſe, ſed non apud Deũ ſed apud homines, coram quibus facta ſunt opera legis illa. In hac argumẽtatione Pau. vnũ admittit, aliud denegat, admittit & concedit Abrahamũ poſſe gloriari apud homines propter

ter opera ſpecioſa & cādida, quæ geſſit: hoc cōcedit ei, ſed aliud quod multo eſt pretioſius, præſtantius, excellētiusq́. nempe gloriationem apud Deū, prorſus ab eo remouet & aufert. Sed non apud Deum, inquit, quoniam per illa opera tantum conſecutus eſt iuſtitiā apud homines, hoc eſt reputatus æſtimat⁹, & habit⁹ eſt iuſtus, ſed nō eſt iuſtificatus coram Deo, apud quē vera eſt iuſtitia. Ex hoc loco ſatis erit cęcus qui non colliget vnam atque alteram eſſe iuſtitiam, alteram humanam, alteram vero diuinam, inter quas quātum ſit diſcriminis, facile eſt cognoſcere: conferat eas qui volet, & facili negotio inueniet varia diſcernicula inter eas, aliquid enim eſt diligentiæ lectorum relinquendum. Cęterū hic iam nobis decidendū eſt, quare Pau. hoc loco diſsimulauerit particulam illam, legis, quando dixit, ſi Habraham iuſtificatus eſt ex operibus, & non addidit, legis. Et ſecundo videndū eſt, de quibus operibus legis, de quaq́ lege intendit loqui, hęc ad explanationem illius loci aliquantiſper facere videntur. In primo excutiendo paucis nos expediemus: certè non eſt nobis dubitandum Pau. conſilium fuiſſe loqui de operibus legis, de quibus antea locutus fuerat in principio pręſētis cap. Et ſi dicas, quare ergo tacuit hic, ſi hęc erat ſua mens ſuuſq. animus? facilis ad hoc datur reſponſio, ſi dicamus eum non curaſſe ex eo quod paulo ante iam mentionem fecerat, & eum ipſe ſemper perſeuerans eſſet in eodem propoſito, ſcilicet quod operibus legis nemo iuſtificatur, pro nihilo duxit hic nominare legem. Cęterum Beatus Ambroſius ad tollendam hanc difficultatem, addit iſtam particulā, legis, in ſuo textu, & ſic quoq́, videmus aliqua exemplaria latina, in quibus eſt particula, legis. Non reprobo hanc rationem, ſed fortaſſis ex alia cauſa factum eſt quod Apoſt. tacuerit hic particulā, legis, quoniam non intendebat hoc loco loqui de operibus legis ſcriptæ, nam res indubitata erat apud omnes, quod Habraham non erat iuſtificatus ex operibus legis Moyſi: quandoquidèm lex illa multo poſt venit, & Iudæis data fuit, quomodo ergo poterat Abraham iuſtificare, iam enim inuenit eum iuſtificatum. Quare forſitā loquebatur hic Pau. de operibus legis naturalis, in qua fuit Abraham iuſtus effectus, & ideo noluit apponere particulam illam, legis, ne quis putaret eum loqui de lege ſcripta. Quod ſi obijcias, dicens, hic Paulus vtitur ſyllogiſmo deſtructorio, & ſic debuit deſtruere, & oſtendere quod non eſſet iuſtificatus ex operibus legis ſcriptæ, nec ex operibus legis naturæ, vt tandem rectè concluderet quod eſt iuſtificatus per fidem: nam in ſchola Dialecticorum hæc docetur regula, videlicet, quod à negatione ſufficienti partium diuidentium, ad vnius poſitionē validus eſt argumentandi modus: debebat ergo Apoſt. deſtruere duo mēbra diuiſionis, & tādem venire ad tertium. Reſpondere ad hoc & nos poſſumus, quod illud membrum de operibus legis ſcriptę, iam Pau. relictum fecerat tanquam per ſe notum. Quis enim tam ignarus eſt, qui non intelligat neminem poſſe iuſtificari per opera antequam fuit nullus ſanè. Et ideo cum extra omne dubium eſſet, Abrahamum non eſſe iuſtificatum per opere legis ſcriptæ, non fuit Paulo opus probare iſtud: verum quod reliquum erat, de operibus legis naturę probandum ei reſtabat. Veruntamē ne videamur noſtram hanc ſententiam mordicus tenere, ſi quis velit Paulum hic de vtraque lege locutum fuiſſe, aſſerere, cum eo contendere nolumus, ſed libenter vtramnis intelligentiā amplectemur. Abūdet vnuſquiſque in ſuo ſenſu, in re quę nō multum refert ſic vel ſecus dicatur. Et per hæc fecimus ſatis primo & ſecundo dubio à nobis propoſitis, Sed vnum tantum hic re manet

manet dubioſum, ſi Pau. intendebat excludere opera, tum legis ſcriptę, tum naturalis, quorſum nihil dixit hic de circuncisione? R. egregia eſt poſtulatio, cui reſponderi poteſt, quod eam computauit cũ operibus alijs, eoquod ipſa circuncisio carnis opus quoddã eſt. Idcirco adnumeratur circuncisio inter opera legis, quemadmodum & alia ceremonialia, quæ erant in lege, licet inter hanc & alia ceremonialia latum eſſe diſcrimen.

Sequitur.

Quid enim dicit ſcriptura? credidit Abraham Deo & reputatũ eſt ei ad iuſtitiã.

MVnit ſe Pau. ſcripturę armis, quibus pugnare debemus, & chriſtianam religionem, atq. catholicam veritatem tueri, hæc namq. arma fortiora ſunt quã rationes: ſcriptura enim ſolui nequit, at rationes diſſolui, facili fit negotio. Cedo quid dicit ſcriptura? ex Gene. cap. 15. deſumpta eſt auctorias, quam ad ſuum inſtitutum adduxit, illic enim Deus vocauit Abrahamum, & eduxit illum non vi, nec inuitum extra tabernaculum in quo erat, & dixit ei vt cerneret ſtellatum cœlum, eiuſq. ſtellas numeraret. Quo in loco poſitũ ſic eum eſt allocutus, Abraham ſuſpice cœlum, & numera ſtellas ſi potes, nec ſcriptura dicit quod fecerit, vel quod tentauerit facere, forſan primo occulorũ intuitu vidit illud p ſe fieri non poſſe propter tantam, tamq. innumerabilem multitudinem ſtellarũ, quam videbat. Sed quare Deus illi iuſſit illud facere, quod ſciebat impoſsibile eſſe vt fieret? nunquid Deus nobis iubet quod præſtare nequimus? R. ad hoc, quod Deus nõ præcepit ei vt numeraret, ſciens quod per illum fieri nequibat, & hanc voluntatem pate fecit Deus per illud, quod addidit, ſi potes, ſcilicet numerare: non enim erat ipſe Deus neſciens impotentiam ipſius Abrahę, ſed ad reſpiciẽdas ſtellas inuitauit, quo agnoſceret earum multitudinem, ad cuius multitudinis inſtar futurum erat ſemen ſuum; vnde mox intulit, ſic erit ſemen tuum, hoc eſt, innumerabile, quemadmodum ſunt ſtellæ cœli. Ad hanc ſcripturam ſequitur alia mox quę ſic habet, credidit Abraham Deo, dicenti ſcilicet, & reputatũ eſt illi ad iuſtitiam. De hac ſcriptura loquitur Pau. vt palam in litera conſtat. Magna lima indiget hic locus vt relinquatur clarus, ex eo ſiquidem quod peſsimi Lutherani ſibi datã dicũt magnam anſam ad tuendam pertinaciter illam falſam doctrinam de remiſsione noſtrorum peccatorum, quam dicunt nobis obuenire ex ſolo actu fidei, innitẽtes huic loco hic adiecto ab Apoſt. Pau. per quem conſtare videtur Abrahamum iuſtificatum fuiſſe ex fide, quã habuit Deo dicẽti, & nulla fit ibi mẽtio de noſtris operib⁹. Verumenimvero quantũ miſeri hallucinẽtur mox dicemus, ſi prius rimati fuerimus hęc verba a Paulo propoſita. Dicit enim ſcriptura, Credidit Abraham, non dicit, fecit, nec dìcit circuncidit ſe, ſed credidit Abraham. En fides, Abrahę quam Pau. mediũ adduxit, nullam faciẽs mentionem vel de operibus, vel de circumciſione, ſed tantũ de fide, quę reputata eſt ei ad iuſtitiã apud Deũ, non apud homines ſicut dictum eſt de operibus eius, ſecundũ quę non habet gloriam coram Deo. Sed forſan rogabit nos aliquis dicẽs: quid cauſę eſt quod cum illa opera ſint ſtudioſa & bona, & cum omnibus debitis circunſtantijs facta, quinimo opera excelſa & heroica, tantum ſint laude digna & glorioſa coram hominibus, & non coram Deo? Si eſſent mala nil mirum, ſed cum ſint pręclara & egregia, quare nõ habent laudem & gloriam coram Deo? R. apud homines aliqua ſunt opera, quę nõ habent

Gene. 15.

mãcti

maculam, ſed apparent pulchra & nitida, quę ſi adducantur ad lynceos Dei occulos, inuenientur maculata, & pannus mulieris menſtruatę, & ideo non eſt mirum ſi aliter apparent in oculis hominũ (qui tantum vident quę apparent) & aliter in conſpectu Dei, qui intus & in cute intuetur & cognoſcit nos: quare fieri poteſt vt vnus & idem homo gloriam, laudem, & honorem habeat apud homines, & ſit apud Deũ inglorius, eo quod peccatis intus coruptus, & contaminatus maneat. Vnde qui non habet intus cordis munditiam, quantumcunque a foris ſit candidatus, iuſtus, & bonus nõ habetur in occulis domini. Illa namq́ opera non purificãt corda, ſicut ſcriptum eſt de fide formata, quę cordiũ noſtrorum purificatiua eſt: & proinde Abraham & alij boni homines, qui in lege naturę verſabantur, licet pręclara opera egiſſent, ex illis tamen nec ex circuncißione iuſtiam Dei comparare ſibi potuerunt. At quod per illa conſequi non valuerunt, conſecuti ſunt per fidem quæ purgat peccata, quibus purgatis & remiſſis, apud

Matthei. 15. Lucæ. 7. Deũ æſtimamur iuſti & boni. O magna fidei virtus, quam paſsim Chriſtus ſolitus erat commendare, o mulier magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut vis, & alibi, fides tua te ſaluam fecit, vade in pace. Et rurſus videns fidem illorum, dixit paralitico, remittuntur tibi peccata tua, & alia multa huiuſmodi quæ habentur in Euangelio. Vide igitur bone lector, fidei virtutem, quę non tantũ propria, ſed aliena, peccatorum remiſſionem impetrat, vide fidei valorem, vide & eius neceſsitatem, quæ tãta eſt, vt ne Petrus eius diſcipulus, eam amit

Lucæ. 22. teret, Chriſtus ipſemet patrem rogauit, ego inquit Petre pro te rogaui vt non deficeret fides tua. Sanè magna res eſt fides, quæ ſi perfecta fuerit per dilectionem, magna opera operatur,

Simile. ſine quibus operibus mortua eſt. Sicut enim ignis fouetur & alitur lignis, ſtipulis, vel carbonibus, ſic opera fomenta fidei ſunt, ne moriatur. Et ſicut oleum lucernę vt ardeat neceſſarium eſt, ſic vt fides noſtra reſplendeat & non extinguatur, oleo operum opus habet. Et denique ea eſt qua in Deum creditur, hoc eſt amore in eum itur, tã quam vnicum noſtræ ſalutis præſidiũ, cuiuſmodi erat Abrahami fides. Quare non mirum ſi reputata eſt ei ad iuſtitiam, non hominum ſed Dei. Sed de laude fidei ſatis, paulo poſt maiora encomia eius audituri ſumus ex Pauli ore: qui vt eius valorem optimè noſcit, ſic quoque optimus eius cenſor & laudator erit. Vnuſquiſque namque (vt teſtis locupletiſsimus eſt phyloſophorum facile princeps Ariſtoteles) eorum quę nouit bonus eſt index. Dicit ergo, credidit Abraham Deo, habet etiam ſuam emphaſim particula illa, Deo, non dicit ſcriptura credidit in Deum, ſed Deo, non abſq́. myſterio. Sed dices quale latet hic myſterium? R. oportet ad memoriam reuocare quod à Catholicis receptũ eſt (de Hęreticis mihi nulla eſt cura) in ſchola Theologorum, videlicet tria eſſe officia, vel ſi mauis tres actus fidei, videlicet credere Deum, Deo, & in Deum. Primum officium deſignauit Pau. cũ alibi dixit, accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & quod inquirentibus eum remunerator eſt. Secundum officium ſiue actus fidei eſt, Deo præbere fidem, non quomodocunq, ſed quatenus ipſe per ſe vel per alium reuelat ea arcana & ſacramenta, quæ captum ſuperant omnis naturæ creatæ, quæq́. excedunt vires cuiuſuis naturæ, quæ vno ſimplici nomine à nobis dici ſolent ſuper naturalia. Quãdo igitur Deus proponit nobis iſta credibilia, & mens noſtra promptè & ſine aliqua repulſa credit & recipit nihil curans quod noſtrum ſuperẽt captum tunc dicimur propriè credere Deo. De quo credere fortaſſis Chriſtus Marthæ dixit. Nõne dixi tibi, quod ſi credi Ioan. 11

dens

leris, videbis mirabilia? hoc eſt, intelliges miranda: vnde iam ex his poteſt acutus auditor colligere diſcrimen inter primum & ſecundum fidei officiũ. Quod ad illud accedere poſſumus beneficio luminis naturalis; ad ſecundũ autem nequaquam. Siquidem quæ Deus in 2. actu fidei nobis proponit, omne naturæ creatæ lumen vincunt, ac ſuperant: tenebrę enim eſt lumen naturæ comparatum cum illis. Quare neceſſaria eſt alia altior lux. Sed inſurges tu dicens, ſi per noſtrum lumẽ naturale non valemus attingere illa, quorſum Deus proponit nobis credenda? Mens namque noſtra impotens erit, ut prębeat illis aſſenſum: fruſtra igitur nobis ꝓponuntur. Nunquid ſi quis noctuæ ſolem obijceret,

Simile.

incaſſum & in vanũ laboraret? Et ſi cęco lumine prorſus orbato colorem præſentaret, quid faceret? Nihil ſane: Illa quidem, ſcilicet noctua tantum ſplendorem ſuſtinere non poſſet, nec hic cæcus lumine priuatus colorem videre poſset. Ad hoc dicitur quod hęc ratio tantum virium habet, vt nõ poſſit non admitti. Quare gratis cõfiteor impotentiam, imbecillitatem, & inſufficientiam noſtram ad hoc ſecundum officium credendi obeundum, ſi per ſe ſolum præſtaret homo: Quoniam licet ad ea, quę nobis proponenda credantur, quæ non ſuperant vires noſtras, ipſe intellectus ſufficiens ſit, tamen non tantas vires habet, tamq; potens ac valẽs eſt ad illa credenda, quę ſupernaturalia dicuntur, ad quę imparem ſe agnoſcit, clamans cum Iacobo ac dicens, verè tu es Deus vincens ſciẽ-

Iob, 36.

tiam noſtram. Veruntamen ſi mens ex ſe ſola ad iſtud officium impotens eſt, cedo à quo indiget iuuari. R. Internè & externè iuuari eget. Externè quidẽ à Deo qui eſt lumen; internè vero ab ipſo voluntatis imperio, eiuſdemque pia affectione: à priori enim vt noſter captiuetur intellectus, de quo Pau. docte & eleganter dixit, captiuantes in-quit intellectum noſtrum in obſequiũ

2. Corin. 10

Chriſti &c. A pia autem affectione voluntatis, ne ſe erigat intellectus, ſed humilis & demiſsus voluntati pareat & obediat; etiamſi ſint ſupra ſuas vires illa quę ei proponuntur credenda. Aperiat hic occulos rogo & obſecro, oculatus lector, & videat quã ſit fęlix & infęlix hominis conditio: infęlix enim eo quod voluntatis imperio indigeat ad diuina capeſcenda, ad eaque credẽda, ſine cuius ope credere non poteſt. At fælix, vt qui varietates naturales cõprehendat ſua ſponte, nullo impellente, nulloque rogante. Sed quęnam eſt tantę diuerſitatis cauſa. R. Ex eo fit iſtud & cauſa hæc eſt, quoniam veritas naturalis tanquam perfectio intellectus, illum conuincit, & quadam vi neceſsitatis cogit illum, vt velit nolit prębeat aſſenſum: & cũ nulla ſit ſane res quæ repudiet ſuam naturalem perfectionem, hinc fit vt ſine precibus volũtatis, veritati naturali intellectus conſentiat; ſupernaturales autem veritates (tametſi excellentiores ſint alijs) maiorem relinquunt libertatem noſtro intellectui, non ob minorem veritatem, ſed propter minorem euidentiam, quare fit vt illas res neceſsario intelligamus, has vero liberè credamus: Colligat ex his ſcholaſticꝰ theologus ad iſtum actum fidei, quo Deo reuelanti & proponenti credimus, duos concurrere actus vnum intellectus, & aliũ voluntatis, neque idcirco mihi quiſpiam dicat, igitur penes nos tantum erit credere Deo, ſicque non erit donũ Dei, abſit a nobis, nihil enim tale vel cogitare volumus: ſiquidem ſicut intellectus iuuari debet à voluntate, ſic & voluntas Dei iuuamine indiget, & moueri debet à Deo, ipſaque mota imperare intellectui, vt aſsenſum prębeat, & ſic fit vt fides non ſit volentis, nec currentis, ſed Dei miſerẽtis. Et præter hoc etiam voluntas ornata debet eſse charitate, quę eam reddat promptam, facilem, & propenſam, & per

iſtam

Simile. iſtam quoque charitatem eleuatur voluntas ad ea quę ſunt ſupra ſuam naturalem conditionē. Sicut enim aer vt lumen diffundat, prius à ſole illuminari debet, ſic quoque voluntas, quo captiuum reddat intellectum in gratiam & obſequium fidei, dono charitatis exornari debet. Et hinc coniecturam non modicam habes, quod illi qui fidem formatam charitate non habēt, duriores, tardiores, pigriores, ſegnioreſque ſunt ad fidem, vt videre eſt in malis hominibus potiſsimè in hęreticis, qui ſi vni articulorum fidei erendunt, mox alium abnegant, nolentes intelligere illud quod illuſtres Theologi de communi conſenſu pro vero & indubitato habēt, ſcilicet quod qui vni articulorum diſcredit, de nullo alio fidem habet.

Sequitur.

Et reputatum eſt illi ad iuſtitiam.

NOn dixit ſcriptura, & debitum eſt ei ad iuſtitiam, neque dixit repoſitum eſt ei ad iuſtitiam, ſicut Pau. dicebat, fidem ſeruaui, de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, ſed dicit reputatum eſt ei, Abrahamo ſcilicet, hoc eſt, ipſum credere reputatum eſt ei. Expendamus primùm huius vocabuli (reputatum) veram ſignificantiam, Reputare eſt dare aliquid abſque męritis, igitur reputatum dicitur gratuitum, e regione enim opponitur męrito, vnde perinde valet reputatum, ac ſi dixiſſet non męritum, męrito nāq, merces ex męrito reſpondet. Reputatio igitur erit gratioſa donatio, quę reputatio facta Abrahamo non ex operibus, non ex circuncisione, non ex debito, non tanquam merces conceſſa eſt, ſed ex fide & gratis. Sed ſi ex fide, quomodo gratis? Et ſi gratis quomodo ex fide? R. particula, gratis, poteſt excludere opera, ita vt ſit tantum ſenſus, gratis id eſt ſine operibus; alio modo poteſt excludere in vniuerſum omnia pręter ſolam gratiam, & ſic non eſſet vera nam ad iuſtificationem concurrit Chriſti męritum, qui nobis męruit reconciliationem: Si autem (gratis) excludat fidem etiā eſt falſa, quia licet fiat gratis, fit etiam ex fide. Caue tamen ne decipiaris cum audis ex fide fieri iuſtificationem, non intelligas quod ipſa fides męreatur, quia tūc in iuſtificatione Abrahæ aliqua eſſet ratio męriti, & ſic iam iuſtitia imputaretur męrito fidei: ſed vult dicere Pau. quod illa fides eſt gratioſè acceptata a Deo in illum finem ſiue effectum, vt daretur Abrahamo illud beneficiū & donum iuſtitię. Quando igitur Paulus loquitur de iuſtificatione, & dicit eam fieri gratuito vel per graniā, nec intendit excludere fidem, nec męritū Chriſti, ſed tantum opera noſtra quęcunque illa, quatenus noſtra ſunt, & ſic cum ille locus ſcripturę qui de iuſtificatione Abrahę loquitur, nullam faciat mentionem de operibus nil de illis dicit, ſed tantum de fide Abrahæ loquitur, manifeſtè patet quod hæc imputatio ſecundum fidem facta eſſet, non ſecundum opera quę fecit Abraham, alioqui mentionem debuiſſet facere de illis operibus. At ſciens Pau. quod nullus homo hactenus effectus eſt iuſtus ex operibus, tacitè exclusit illa, poſt quam ſcriptura non attribuit eis iuſtitiam, ſed acceptam refert fidei Abrahæ. Dices igitur, ſi tacitè ſunt excluſa opera, conſequens eſt vt dicamus per fidem excludi opera. R. quod iſtud conſequens multoties eſt conceſſum à Beato Auguſtino, qui non recuſauit dicere fidem iuſtificare ſine operibus pręcedentibus: Lutherani enim ſi intelligerent de iſtis operibus cum negant opera, ſanè nil mali dicerent, & cum catholicis conſentirent. Verumenimvero tam ſunt operum inimici, quod omnia opera noſtra

noſtra inuerecundè prorſus damnet, valentes rapere cœlos complicatis manibus, neſcientes quod labores manũ 2.Petri.1. noſtrarum manducaturi ſumus, & noMatth.20. ſtram certam (vt Petrus ait) facere debemus vocationẽ per bona opera. Ad hęc quod otioſi, qui erant in foro reprehenſi acriter fuerunt ab illo patrefamilias qui exiuit conducere operarios in vineã ſuam, quid hic ſtatis tota die otioſi? ite ad laborandum in vineã meam. Dicis, Abrahamus, vt nunc dicebamus, non eſt iuſtificatus ex operibus. Quorſum ergo valent opera? ſi ille qui pater erat noſter, ſic aſſecutus eſt iuſtitiam coram Deo, nonne nos qui filij ſumus pariter aſſequemur? Debet ne filiorum iuſtificatio grauior & oneroſior eſſe, quàm fuerit patris? nunquid Deus vno modo iuſtificat patrẽ, & alio filiũ? R. multoties miratus ſum Lutheranorum ignorationem, qui cũ ſe ſolos putent peritos, & callentes ſacram ſcripturam, ita miſere hallucinẽtur neſcientes diſtinguere inter has tres theſes. Prima quarum eſt talis, opera ſunt neceſſaria ad iuſtificationem. 2. opera nõ merentur iuſtificationem. 3. opera non valent efficere iuſtificationem: omnes iſtæ tres ſunt veræ, Lutherani duas poſtremas nobiſcum cõfitẽtur, prima autem malè audit apud illos, videlicet quod opera ſint neceſſaria ad comparandam iuſtitiam Dei: ſed dicũt ſolam fidem ſufficere, quod vera & chriſtiana religio falſiſſimum exiſtimat, & verè ita eſt, quod & ſi multis medijs id oſtendere poſſemus ne lectori ſimus tædio, aliquot tantum contenti erimus: & primo quidem oſtendemus ex ipſamet fidei, conditione natiua. Memores nos eſſe oportet illius propoſitionis quam in cap. prętento poſuimus vnam de viginti quatuor, in qua dictum eſt quod non iuſtificat ſola ſed cum ſuis comitibus, neſcit enim operari ſola nec poteſt, hic eſt fidei genius? Dicat mihi modò Lutheranus, ſi non poteſt operari ſola, quando poterit iuſtificare ſola? prętrea da tu mihi fidem ſolam? dices, do tibi eam quę eſt ſine operibus. Homo Iaco.2. miſer, non vides hanc (Iacobo teſte) fidem eſſe dęmoniorum? at fides dęmoniorum iuſtificabit homines? O dementiam! o ſtultitiam! o ſtoliditatem! dęmones inquit Iacobus, credunt, & contremiſcunt. Hæc namquid mortua fides eſt? re mortua vis viuificare & iuſtificare homines viuos? fides iſta tua Lutherane ſine operib' mortua eſt. Adhæc ſi ignoras fidei comites eſſe, adduco tibi præcedentes & ſequentes: ex præcedẽtibus vnus in adultis eſt motio liberi arbitrij, qua homo mouetur vt credat Deo, non tantum per aſſenſum aſſentiendo verbis eius, ſed quod ei is quam Deo vero ſe totum dans & committens ſe, in nullo alio ponens ſuam ſpẽ conſequendæ ſalutis niſi in gratia Dei & ſanguine Ieſu Chriſti. Hęc motio comes & ſocius antecedens eſt noſtrę iuſtificationis, & etiã in adultis præter iſtum primum motum liberi arbitrij per fidem, poſſumus conſiderare aliqua opera bona moralia, vt pietas in pauperes, fidelitas in conciues, zelus in bonis patriæ, & reliqua id genus, & vt vno verbo dicam, aliqua bona voluntatis diſpoſitio, Dixi in adultis baptizã dis; nam in pueris nil tale exigitur. Sed animaduertat hęc prudens auditor, quemadmodum per illum primum actum liberi arbitrij nõ iuſtificatur homo quia ille actus non eſt tantæ virtutis & efficatiæ, vt poſſit iuſtificare aliquem, ita per iſta opera antecedentia & per bonam voluntatis diſpoſitionem non fit iuſtificatio, tãtum ſunt iſta cauſa remota. Dices, quomodo ergo reputãtur nobis? iſtud fit ex beneuolẽtia & diuina acceptatione, & non ex noſtris operib', & hinc fit vt iuſtificatio dicatur gratuitò fieri. Cęterũ habet quoq; iuſtificatio ſuos comites cõſequẽtes. Nõ vult diuina gratia quę acceptat noſtra pręcedẽtia opera, vt recepta & habita iuſtificatione, otioſi maneamus

mus

mus: indignos ſane ſe oſtendũt iuſtificationis beneficio, qui poſt eã acceptã vel nõ operantur, vel ſi operantur, male tamen. An putas tu homo miſer á Deo gratis tibi donatam eſſe peccatorum remiſſionẽ, quó tu ſtatim capias peccandi licentiam? Abſit. Nõne vides quod gratiam tibi collatam ſpernis, ſi male agis? Quis vnquam alteri conceſſit delicti veniam & indulgentiam, vt in futurum eadem delicta vel ſimilia pro ſua libidine committat? hæc ſanè non indulgentia, ſed peſſima licentia. Indulgere namq; ſolemus præteritis delictis, eo animo vt futura caueantur. Eas quippè habet indulgẽtia leges, quas & ipſa pænitẽtia, quæ, vt vera ſit (Gregorij teſtimonio) debet præterita mala plangere & futura cauere: ſic quoque indulgentia de præteritis criminibus non de futuris datur: nullus ergo putet propter hoc quod iuſtificatio facta eſt ex fide & gratia Dei, etiam ſibi copiam peccandi, aut iterato conceſſam eſſe peccandi licentiam, dum tempus habemus, inquit Pau. bonũ operemur. Et ſi finem iuſtificationis adipiſci volumus, mandata Dei oportet ſeruemus, ſicuti palam nos docuit Chriſtus dicens, ſi vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Hic namque finis non habetur gratis ſicuti iuſtificatio, ſed operum bonorum noſtrorũ beneficio. Collige ex his quod in noſtra iuſtificatione fides eſt dux, quem ſequãtur vt aſſeclę opera, & ſicut ſemper duci victoria attribuitur, licet non ipſe ſolus pugnauerit, ſic licet ad noſtram iuſtificationem alia præter fidẽ concurrant: tamen quia ipſa fides eſt dux, iuſtificationis victoria, hoc eſt, iuſtificationis efficatia fidei datur & non alijs; quæ quantumcunque concurrãt vel antecedendo vel ſubſequendo, nõ dicuntur iuſtificationis cauſa. Collige ſecũdo etiam quod maximè obſeruã dum eſt ab eo qui vult benè Paulum intelligere in negotio de iuſtificatione, quod Apoſt. vbicunque ait iuſtificationem fieri gratis & per fidem, nõ ex operibus, perpetuo, & ſemper, eius intentio eſt repellere tantum opera præcedentia fidẽ, quia illa nec ſunt cauſa nec merita ad comparandam iuſtificationem, ſed per fidem tanquã cauſam primam & principium primũ. Cæterum vt poſtremam manũ huic clauſulæ à Paulo adductæ in teſtimonium ſuæ doctrinæ imponamus, duo reſtant nobis pertractanda, vnum eſt conciliare Paulum cum altero Apoſtolo, Iacobo, ſcilicet qui de iuſtificatione Abraham non videntur cõcordes eſſe: alter, videlicet Paulus aſcribit eam fidei, Iacobus autem attribuit operibus. Iacobi ſermo talis ſecundo cap. Quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autẽ non habeat? nunquid poterit fides ſaluare eum? fides inquit ſi non habet opera, mortua eſt, et mox loquens de Abraham ait. Abraham pater noſter nonne ex operibus iuſtificatus eſt, offerens Iſaac filium ſuum ſuper altare? & impleta eſt ſcriptura dicẽs, credidit Abraham Deo. &c. Ecce mirabilis apparere videtur compugnãtia inter hos duos Apoſtolos, vnus nempe Paulus dicit Abrahamum non eſſe ex operibus, ſed ex fide iuſtificatum, & probat teſtimonio ſcripturæ, Alter Iacobus dicit eſſe iuſtificatũ ex operibus, & probat eodemmet teſtimonio. Quid igitur dicemus? oportet alterum eſſe verum & alterum falſum. Reſpondetur, neuter eſt falſus, vterque namque ſpiritu ſancto inſpiratus locutus eſt, nõ erit nobis difficile conciliare illos, & oſtendere vtroſque veros. Et inprimis reijcio illam futilem, & inanem Lutheranorum ſolutionem quam paſſim habent præ manibus ſuis, quando aliquid iugulat eos, in more habent dicere illam ſcripturam non eſſe Iacobi, vel Pauli, uel Petri, vel alterius canonizati authoris, o frigidum confugiũ quo omnia diſſolui poſſẽt nos de Iacobi Epiſtola, de qua eius authore nil dubi

D. Grego.

Gal. 6.

Matthei. 19.

Iaco. 2.

Gene. 22.

dubitamus, poſtquam Iam ab Ec-
cleſia Romana tanquam Iacobina eſt
recepta & approbata. De hac autem
re longã poſſemus texere diſputationẽ
ſed eam hic conſulto miſſam facimus,
tractandam, ſi Deus vitam conceſſerit,
quando eam Epiſtolam explanandã
ſumpſerimus, illic eſt proprius locus.
Interim Iam nos eam credimus cano-
nicã & Iacobinam, ſcriptam a Iacobo
Apoſto. illo minore. Reſpondeamus
igitur dicentes quod hęc apparentia
repugnantię, apparentiam dico, nam
reipſa ſanè magna concordia eſt, ſed
ſecundum apparentiam videtur eſſe:
hęc inquam apparentiam & originem
habet ex incõſideratione eorum quę
nos paulo ante diximus, aſſignando
comites antecedentes & ſubſequentes
fidei, quę ſi diligenter infixa eſſent me-
morię, & mente reuoluta ſępe ſępius,
excuſata fuiſſet pręſens dubitatio. Bea-
D. Aug. tus Auguſt. libro 83. quęſt. 76, vbi ex inſ
tituto hoc negotium pertractat, paucis
hos duos Apoſtolos conciliat, dicens
Paulũ loqui de operibus pręcedẽtibus,
Iacobum de ſequentibus, ille excludit
& repellit, iſte includit. Magiſter meus
Car. Caie. Cayetanus ſuper Iacobi Epiſtolam, in
hunc modum de hac controuerſia ſe
expedit, dicens, Paulus reijciebat ope-
ra legis tam moralia, quam Iudicialia,
& ceremonialia ſecundum ſe, Iacobus
autẽ dicebat & docebat quod noſtra
Iuſtificatio & ſi fiat ex fide, ſicut Pau-
lus dicebat, non tamen ex fide ſterili &
ocioſa, ſed de fide perfecta & operoſa
loquebatur, & ſic adinuicem non erãt
contraria, ſed concordes & eiuſdẽ
ſententię. Vel ſi vis, dicito hoc modo,
Paulus loquebatur de iuſtificatione
hominis iuſtificandi, Iacobus vero de
iuſtificatione hominis iam iuſtifi-
cati: Idcirco in illa excludenda e-
rant opera, in iſta vero amplectenda
& ponenda. Addices, quę ſunt illa o-
pera ponenda in iam iuſtificato homi
ne? R. illa ſunt quę debent ſubſe-
qui iuſtificationẽ. Rurſus rogabis, Et
quę iſta ſunt? R. Illa per quę (vt Pe-
trus dicit) debemus certam facere 2. Pet 1.
noſtram vocationem; hęc autem ſunt
mãdata Dei, Et denique omnia bona
& pia opera quę debent conſequi ip-
ſam iam comparatam iuſtitiam, quę
perfectior redditur per exercitium bo
norum operum quàm antea eſſet. Et
ſic Abrahamus poſtquam fuit Iuſtifi-
catus à Deo, adimpleuit mandatum ei
factum de immolando vnico filio ſuo
Iſaac ſuper altare. hanc obedientiam
Deo præſtitit ex qua etiam ſecundo
iuſtificatus eſt: hoc eſt, magis iuſtus fa
ctus: Primo quidem iuſtificatus per fi-
dem, ſecundo per opera iuſtior effe-
ctus. Vnde notandum eſt, quod licet
Abraham, & quiuis alius per primam
iuſtificationem, per quam fit à Deo iu
ſtus, capacitatem habeat ad conſequẽ
dum pręmium æternum, nam in pri-
ma gratia gratum faciente capax ho-
mo efficitur & dignus vita æterna, fi-
liuſque Dei, et ſi filius & hęres: tamen
per opera bona quæ facit homo iam
iuſtificatus capacior ſane efficitur: quo
niam in potentia magis propinqua eſt
ad obtinendũ regnũ Dei, quinimo ex
iuſtitiæ vi expectare illud poteſt ſicut
Paulus docebat alloquens Timotheũ
atque dicens. Bonum certamen certa
ui, curſum conſũmaui, fidem ſeruaui,
de reliquo repoſita eſt mihi corona
Iuſtitię, quam reddet mihi dominus
iuſtus iudex. Opera namque męrito-
ria quę gratia informata ſunt ex iuſti
tia vitam æternam mærentur. Vnde ſi
iſtæ duę Iuſtificationes comparentur
inter ſe habent ſe ſicut exceſſum & ex
cedens. Quantũ ad Ingręſſum in Chri
ſtum pręſtat illa quæ eſt ex fide; ſi au
tem conſyderẽtur quo ad cõſecutio
nem finis, præſtat illa quę eſt ex ope-
ribus: ſi vero penſentur penes męritũ
illa prima præualet, quæ non ex no-
ſtris męritis, ſed ex Chriſti mærito eſt.
Porro finis conſecutio ex noſtris mæ
ritis fit, non tamen excludendo męri-
tum Chriſti, ſed includendo; nam ſi à
noſtris

ter gratiam & mercedem? Accipe, primo quidem operans ille dicitur qui per opus quod fecit debitam fecit ſibi mercedem; operi enim merces debetur, iuxta illud. Voca operarios & redde illis mercedē, & illud quoque. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Quamobrem non incongruè operarij vocati ſūt mercenarij, & inde collige Iudæos illos qui executioni mandabant opera & officia legis, poſſe appellari mercenarios, quia factores erant, non tantum auditores, ſicut ſupra diximus. Sed caueto ne decipiaris circa mercedem eorum: non enim erat illa merces de qua Paulus dicebat nec occulus vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit quę pręparauit Deus diligentibus ſe, neque eſt illa de qua Chriſtus ſuos alloquens diſcipulos dixit: Diſcipuli mei chariſſimi gaudete & exultate quia merces veſtra copioſa eſt in cælis: Sed illa merces quam lex factoribus eius promittebat, videlicet bona terrena iuxta illud, bona terræ comedetis: Inter enim opus & mercedem oportet eſſe proportionē, opera namque illorum carnalia erant, talis quoque debebat eſſe & illorum merces. Vnde diligenter expende, lector pie, quę dicturi ſumus. ſi proportionata debei eſſe merces operi, & opera legis carnalia erant, quomodo per ea Iudęi mereri poterant iuſtitiam Dei, gratiam & gloriam quę ſpiritualia ſunt? neque ſane ſatis mirari quo pacto Iudęi ſaltim periti iſtud non animaduertebāt: ſed hoc ex eo proueniebat quod nimiū & plus iuſto zelum & amorem circa ſuam legem illi habebant, & idcirco quod ipſa pręſtare nequibat ei tanquam cęci amarores tribuebant. Sicut enim homo qui amore cęco diligit fæminam aliquā, quę re uera nō formoſa ſed turpis eſt, ipſe tamen quia iuxta voluptatē ſuam amore cęco diligit eam (placet cuique ſua voluptas) iuxta commune prouerbium: ideo ſibi quam formoſiſſima videtur & audire nullo modo á quoquam poteſt quod ipſa ſit turpis & nō formoſa. Sic Iudęi tā cęco amore ſuam legem proſequebātur quod eius maculas atq; defectus nequaquam audire poterant & exoſos omnes illos habebant, qui eius maculas diſcooperiebāt, illoſque etiam odio proſequebantur qui legis defectus, imbecillitatem, impotentiam, & inſufficientiā, vel digito demōſtrabant. Ad rem ergo noſtram reuertentes dicimus, eum operantem appellari qui ſuo labore & mæritis, iureque mercedem pręſtolatur. Vnde alibi Paulus dicebat operantem agricolam oportet primum de fructibus recipere: non operātem autem illum dicimus qui oppoſito modo ſe habet. Oppoſitorum enim oppoſitæ ſunt diffinitiones: ideo non operans is erit cui mærito operū nihil eſt debitum, ſed ſi quid ei datur totum eſt ex dantis gratia & beneplacito. Ad hanc rem illuſtrandam accōmodatiſſimum eſſe poteſt exemplum illud de denario diurno collato a patre familias illis qui ad vineam venerant hora nouiſſima, qui in mercede pares effecti ſunt illis qui ſummo mane venerant ad laborandum in vinea: vnde murmurantibus quibuſdam illorū, reſponſū eſt à patre familias dicēte; amice tolle quod tuum eſt, & de meo ſine vt ego faciam quod volo, tu iam habes cōdignā mercedē quā mæruiſti ex tuo labore. Si ego ex meo beneplacito volo dare alieni tantūdē vt tu accepiſti tibi non feci iniuriam, & illi porrigo gratiā. Tu ex iuſtitia habes quod tuum erat & quod tu mæruiſti, tibi nulla fit iniuria ſi par ſit pręmium & ſi labor fuerit impar, hoc enim non ex iuſtitia ſed ex mea beneuolentia & liberalitate facio. Tu igitur boni æquique conſule. Hoc ſuppoſito aliud eſt ſupponendum videlicet quod iuſtitia iſta ſiue iuſtificatio à Deo datur homini operanti & non operanti, ſed diuerſo modo: operanti datur tan-

quam debita merces: ſi vero conceditur homini non operanti, qui ſcilicet nõ eſt operatus antequam iuſtificetur, talis iuſtitiæ collatio nõ redditur illi vt debita, ſed datur ex gratia & beneplacito dantis: propterea quod in eum fidem habet, & totum ſe Deo committit, & hic modus inuenitur in ea iuſtificatione quã quis ex implo fit pius & iuſtus. Hęc iuſtificatio dicitur fieri gratuito ex fide, ſecus eſt in alia. Vnde admonemus hic lectores, iuſtificationẽ in triplici gradu vel modo eſſe poſitã: vna eſt quã appellare poſſum⁹ inchoatam ſiue initiatam. Sicut enim qui nouiter alicuius doctrinę ſcholam ingreditur, primum in quibuſdam rebus initiandus eſt, ſic qui in paleſtram & ſcholam chriſti ingredi vult, initiandus & introducendus eſt per iſtam iuſtitiam, quę remiſſiua eſt peccatorum, & iſtã merito appellare poſſumus iuſtitiã incoatã. Altera eſt perfecta quæ ex diſcurſu temporis per bona opera augetur & perficitur, de qua dicitur qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc &c.

Tertia denique poteſt dici iuſtificatio cõpleta ſiue conſummata iuſtitia, qualis eſt illa quam habent Beati in patria, qui completam iuſtitiam & ſalutem iam ſunt conſecuti, & eam nequaquam amittere poſſunt. Inter has iuſtitias iſtud eſt diſcriminis quod ſola prima fit gratis & ſine operibus pręcedentibus, & mere gratuita eſt: quoniam in ea Deus largitur ſuam gratiã non ex iuſtitia, ſed ex ſua mera voluntate, quia datur non operanti: at vero ſecunda & tertia iuſtificatio vtraque habet, & gratiam & opera & merita noſtra, ex quibus ipſa perficiuntur: & hic ratio iuſtitiæ inuenitur, quoniam operanti meces debita eſt ex debito iuſtitiæ.

His iactis ceu fundamentis clarus remanebit hic textus Pauli, qui alioqui obſcurus videbatur. Eſt autem vis huius argumenti talis, omni operanti merces debita eſt iure iuſtitiæ & non gratis: ſed Abraham non iure iuſtitiæ, ſed gratis conſecutus eſt iuſtitiam: ergo nõ eſt iuſtificatus virtute operum. maior nota eſt ex ſuppoſitis. Minor probatur, quia ſcriptura dicit quod iuſtitia Abrahæ fuit imputata, id eſt gratis data: reputatum enim & debitum oppoſita ſunt, ſicut debitum & gratuitum. Ex hac ratione manifeſta remanet differentia inter hominem credẽtem & operantem, nam crędenti non eſt debita iuſtitia, operanti autem debita eſt in eo quod operans eſt: cum igitur Abraham vt dicit ſcriptura fuiſſet credens, ſi conſecutus eſt iuſtitiam, non ex debito, ſed gratuito habuit eã. Obſeruet hic acutus lector quod cũ Paulus dicit, quod non operanti fides imputatur ad iuſtitiam, non debet intelligi de eo qui poteſt eſſe operans, ſed non vult eſſe, ſed de illo cui non ſuppetit tempus ad operandum. Nam ſi tempus habet & non vult operari, ſed ſegnis & piger remanere vult, non reputabitur fides eius ad iuſtitiam. Quod eleganter ſignificauit nobis alibi Paulus, hominem pigrum excitans ac dicens, ſurge qui dormis & illuminabit te Chriſtus. Excitat impium in peccatis dormientem, vt expergefactus ſuorum peccatorum agnoſcat fœditatem. Ipſe primo debet ſurgere ſi illuminari vult à Chriſti lumine, & hoc fortaſſis eſt facere vt dicunt Theologi, quod in ſe eſt peccatorem; & ſic facienti Deus gratiam non denegabit.

Sequitur, Secundum propoſitum gratiæ Dei.

MAgiſter meus Cayeta. exiſtimat has quatuor voculas nil facere ad Pauli propoſitum: quin potius dubitat an ſint verba Pauli: ſed putat ab aliquo fortaſſis interprete adiectas eſſe & id inquit citra neceſsitatẽ nec omnino temere aſſerit. Forte ſupſit ocaſionẽ ex eo

ex eo quod in aliquot exemplaribus græcis nil tale inuenitur: quare interpretes græci de his verbis nullam fecere mentionem. Sed nos non tam modo oportet eſſe addictos lectioni grecæ quam ipſi vulgatæ verſioni, quę nobis modo mandato cōcilij Tridentini eſt demandata & propoſita nobis perpetuo ſequenda. Propterea cum in noſtra vulgata editione hæc verba reperiantur, non eſt credendū adiectitias eſſe illas voces & poſitas eſſe ſuperflue, ſed aliquid myſterij contineri ſub illis. Addetu lector docte quod Beatus Hieronymus, cui ſe ſubſcripſit quoque Ambroſius, hanc lectionem quam modo habemus, ſuo tempore ſunt ſecuti, & poſtea non pauci latini interpretes ſunt amplexati; & denique author huius vulgatę editionis ſecutum fuiſſe illa exemplaria in quibus hæc ſcripta erant verba. Vtcunque ſit, vnum pro certo habetur quod hæc verba non omittunt vel tantillum ſenſum Paulinum; nec enim obſcurant; imo potius nihilum lucis afferunt ad claritatem literæ, tantum abeſt vt eam obnubilent. Quod ſi requiras, quid ſibi velit, ſecundum propoſitum gratię Dei. Reſpondeo tibi ex mente Hieronymi perinde valet ac ſi dixiſſet, ſecundum decretum, quia Deus ſic decreuerat, vt lege non exiſtente & ceſſante, fides pręſidium & remedium eſſet ad ſalutem; quod propoſitum ſiue decretum ex gratia Dei oriebatur, non ex noſtro merito. Denique antequam ad aliud teſtimonium, quod Paulus adducit, accedamus operepretium me facturum exiſtimaui in gratiam eorum, qui fortaſſis non exacte perceperunt verba illa Pauli, ſcilicet, Reputatum eſt ei ad iuſtitiam: paulo clarius illa verba lectori relinquere elucidata & hoc abſoluto Paulum conciliare. Vnde non pigeat eum adnotare, quod Paulus non dixit quod illud credere Abrahami erat iuſtitia, ſed quod eſt ei imputatum, hoc eſt, habitū & receptum pro iuſtitia. Multum diſcriminis ſane eſt inter hęc duo videlicet eſſe talem vel reputari pro tali. Poteſt enim qui non eſt iuſtus reputari pro iuſto: & ſi fides eſſet iuſtitia, non eſſet diſcrimen inter iuſtitiam operum & iuſtitiam fidei. Modo Paulus volens ſaluare hanc differentiam inter has duas iuſtitias dixit fidem reputatam eſſe iuſtitiam, non tamen eſſe iuſtitiam. Hoc vt melius capias, finge eſſe aliquem hominem qui ſuas locauit operas ad laborandum, iſte talis, ſiue opera iſtius hominis, non tantum iuſta ſunt ſi referantur ad mercedem ex eo quia reputantur, hoc eſt, quia acceptantur tanquam iuſta, ſed per ſe ipſa iuſtitiam habent ad mercedem promiſſam, ſed fides non ex ſe habet iuſtitiam ſed ex reputatione. Vnde quando impius ſiue peccator ingredi vult ad chriſti militiam & annumerari inter alios chriſtianos, veniens expoliatus omni merito, tantummodo credēs iure optimo, talis fides non poteſt dici iuſtitia, ſed reputatio iuſtitiæ, hoc eſt acceptatio ex gratuito Dei beneplacito ad iuſtitiam. Sed obijcies tu forſan dicens, hoc verum eſſe in eo qui ex impio fit pius & iuſtus, quia talis merita non habet. Sed quid dicemus de illo qui iam ſemel effectus eſt iuſtus, puta quando ſibi deletum eſt peccatum originis, per quam remiſſionem comparabit ſibi gratiam? ſi poſtea hic iuſtus operetur opera iuſta & iuſte agat, dicentur ne hęc opera quoque iuſta ex reputatione? nam hic iam reperitur meritū, & per cōſequēs nō debent dici iuſta ex reputatione. Ad hoc occurritur dicēdo hāc eſſe illā difficultatem quam modo de Abrahamo præ manibus habemus videlicet. An ille actus credendi quem habuit Abraham iā multo antequam erat iuſtus, ſit iudicandus eſſe ſecundum iuſtitiam vel ex reputatione. Reſpondet Paulus talem actum iuſtum eſſe ex reputatione dicens, credidit Abraham Deo

reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Et teue ra ita eſt: quoniam licet ibi eſſet mæriti ratio, tamen ipſa non ſcaturit ex naturæ vi noſtri arbitrij, neque ex puris viribus noſtris naturalibus, ſed ex Dei beneficio. Et iſtud exiſtimo voluiſſe Paulum dicere, quādo negat Abrahamum fuiſſe iuſtificatum ex operibus meritorijs iuſtificationis, ſecluſa fide & gratia Dei, per quam ipſa iuſtificatio dicitur gratuita. Alterum quod polliciti fuimus nos tractaturos, reſtat nunc nobis expediendum, videlicet conciliare Paulum ſecum. Eſt porro locus qui conciliandus venit ille ſcilicet (ei qui non operatur credenti autē in eum qui iuſtificat impium) Is videtur repugnantiam habere; nā vix credibile eſt, quod quis ſit credens & nō operans, credens hac fide amans eſt, at amans operās eſt. Neſcit, inquit, amor eſſe ocioſus & ſi operari renuit, amor non eſt, Qui igitur fieri poteſt vt ſit credens & non operans? R. bene poteſt eſſe credens & non operans, id eſt non habens merita operum præcedētium, vt ſi quis nullum egiſſet opus bonum ante fidem quam habet, his nō obſtantibus, fides eius reputaretur ad iuſtitiam. Et quando dicebatur in dubio propoſito quod credens eſt amās & amans operans, dico verum eſſe de operibus conſequentibus iſtam fidē. Quoniam cum hæc fides ſit charitate formata credens eſt amans & vt amās eſt operans, quia non eſt fides ocioſa & mortua, ſed bene poteſt eſſe fides ſine operibus præcedentibus: datur enim non operanti & illa accepta efficitur iuſtus. Quod ſi dicas nonne iſtam fidem præcedit motus liberij arbitrij, qui bonus eſt? igitur iſte prius fuit operans quam credens; non bene ergo Paulus dicit ei qui non operatur. Reſponſio, iſte motus liberi arbitrij non eſt meritorius quia eſt ſine gratia gratum faciente, & non eſt à nobis, ſed à Deo: & ideo etiamſi credens habeat iſtum motum nihil ominus dicitur non operans.

Sequitur.

Sicut & Dauid dixit beatitudinem hominis.

APoſto. Idem propoſitum confirmat. à propheta Dauide mutuo ſumens teſtimonium, quod Pſalmo 31. referatum eſt, vt iam verificetur illud, in ore duorum vel trium ſtat omne verbum. Dicit ergo Dauid, Beatitudinem &c. hoc eſt, ille homo eſt beatus, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus. In primis non eſt diſſimulandum ſilentio quod hæc verba ſic expreſſa, vt Pau. Refert nullibi apud Dauidem reperiuntur, reuolue omnes vatis pſalmos & ita eſſe reperies. Dices quomodo ergo Paul. allegat quod non eſt? fallus eſt Apoſtolus igitur. Reſponſio minime gentiū, nam allegatio dupliciter fieri poteſt, ſicut docti in ſacris optimè norunt: vno modo cum verbo ad verbum locus ſcripturæ citatur & adducitur: altero modo, quando tantum ſenſus eſt idem; verba autem diuerſa non ſecundum ſenſum, ſed non ſunt verba formalia, vt more ſcholę loquimur: vulgo ſolemus dicere hæc ſunt verba formalia. Dices vbi habētur verba formalia apud prophetam? Reſponſio Pſalmo. 31. Quomodo habent verba iſta. Reſponſio. Beati quorum &c. Sed cur non eſt aggreſſus ſtatim Paulus illa verba, ſed prius ſenſum & poſtea verba ſubiungit. Reſpo. bene poterat mox vt Dauidem nominauit, adiungere verba Dauidis nullis interpoſitis verbis, tamen fortaſsis ad maiorem rei claritatem, vel ideo factum eſt vt omnino eius antecedens in quo dixerat quod imputatio erat

rat ex gratia & non ex mẹrito, clarius repeteretur. vel tercio quoque dicere poſſumus quod hic mos loquendi iam eſt aſſuetus præcipuè apud cõcionatores à quorum officio non erat procul Apoſtolus: ſolent namque concionatores paſſim materna lingua prius dicere ſententiam & ſubinde allegare ſcripturæ textum; ſed hoc parui eſt momenti. Illud maioris quibuſdam videtur eſſe videlicet quod illa oratio ſcilicet, accepto ferrè, non eſt latina, ſed hæc culpa non eſſet in Paulum reijcienda, ſed interpretis qui ſic voluit vertere, culpa eſſet. Vtcunque ſit, in hac re immorari non eſt noſtri inſtituti. Relinquamus hanc litẽ grammaticis & tractent fabrilia fabri, nos ad altiora vocati ſumus, & ad hæc ima nos demittere neſcio ſi ſit ſatis honeſtum. & licet non ſit noſtra mẽs illud primum lac quo nutriti fuimus euomere, tamen iam grandiores effecti vt Paulus ait cibo potius, quàm lacte egemus. non enim oportet eũ qui Theologum iã agit ſcrupuloſum nimium de verbis, vocul is & elegantijs eſſe, ſed res dignas ſuo nomine pertractare oportet. Verborum copiam, & vocabulorum luxum Rhetoribus relinquamus & accepta referamus. noſtra hic tantum intereſt admonere quod apud Paulum nõ idem pollent iſti duo modi loquendi referre acceptum & accepto ferre; nam vt inter omnes grãmaticos bene conuenit, dicimus acceptum ferre alicui, quando volumus confiteri nos illud ab illo accepiſſe, ſicut pila ab vna manu accepta in eandem ab ipſo colludente traijcitur: ſic diſcipulus ab aliquo præceptore egregie edoctus poteſt ſuam doctrinam & eruditionem ferre acceptam ſuo pręceptori. Et iuxta hunc ſenſum nos ſi grati Deo eſſe volumus omnia noſtra bona & beneficia Deo debemus ferre accepta; ſicut illa ſcriptura dicit. Quæ de manu tua accepimus reddimusq; bi. Et Paulus alibi clamat quid habes quod non accepiſti, o homo? & ſi accepiſti cur gloriaris? quaſi dicat nõ habes vnde glorieris, ſed potius tu iſthæc ei à quo accepiſti ferre deberes accepta. At uero acceptum ferre hoc in loco ab Apoſt. vſurpatum eſt pro eo quod remittere eſt. Quando enim creditor debitori condonat, ſiue remittit debitum, dicitur creditor debitori acceptum ferre. Magiſter meus Cayetanus pro ſuo more vnico verbo ſe expediuit ab iſta lite, dicens: accepto ferre eſſe imputare, idem inquit eſt verbum apud Paulum: & tunc clarus ſenſus eſt beatum fore illum hominem cui Deus imputat iuſtitiam, ſine operibus videlicet: vnde cum nobis patens & manifeſtus eſt Paulinus ſenſus quid opus eſt nos conturbare circa phraſes & dictiones? nonnunquã Paulus clarus eſt & interpretis & vertentis culpa fit nobis patio obſcurior. Sed his dimiſsis ad textum exponendum reuertamur. Dicit Paulus, beatitudinem hominis. Scire hic oportet de qua beatitudine Paulus loquatur quę beatitudo ſit iſta quam imputatio iuſtitiæ confert nobis Omnes latini interpretes iſtud referunt ad beatitudinem quam vocant in ſpe, non in re, vnde trita & communis doctrina eſt, duplicem eſſe modum beandi hominem: alter quo in ſpe, per eam virtutem quam dicimus ſpem vocatur quis beatus & huiuſmodi ſunt omnes illæ beatitudines, in Euangelio à Chriſto poſitę, Beati pauperes, beati mittes &c. Alter modus eſt quo homo beatur in re & iſte ſolis illis competit de quibus Dauid dixit, Beati qui habitant in domo tua domine &c. vult ergo Paulus dicere ſpem multam habere hominem illum beatitudinis cui Deus remittit peccata ſine aliqua ſolutione & ſatisfactione, ſed gratuito condonat illi ſua peccata. Vbi tu nota diligenter quod qui

vult ſuorum criminum veniam, ſpera re debet in domino, & poſt adeptam iſtam remiſſionē maior datur ei ſpes ad obtinendam æternam illam beatitudinem, quę vera & perfecta eſt beatitudo. Nam ſicut qui non habet remiſſa ſua peccata interim vt ſic manet, ſpe fructatus eſt, & vanè ſperat: ſic cui ſunt condonata peccata, confidēter & audacter confidere & ſperare poteſt. Sicut namque infirmus qui ad ſalutem ſui corporis aliquod habet impedimentum, ſpem non habet conſequēdi eam, niſi tollatur de medio impedimentum; quo repulſo ſpem curādi medicus ei liberaliſsimè exhibet: Sic qui nō tollit de medio peccatum, quod magnum eſt impedimentum ſalutis animę, ſpem, rogo, qualem habere poteſt? Sane nullam. Aufer, inquit ſapiens, rubiginem de argento & egredietur vas puriſsimum, & per prophetam Deus, peccata veſtra diuiſerūt inter vos & Deum veſtrum. Vnde Dauid illis dabat ſpem, qui ptius de ſe ipſis fecerant ſacrificium iuſtitię, ſacrificate. inquit, ſacrificium & ſperate in
Pſalm, 4. domino. Quid rogo ſibi vult ſacrificate ſacrificiū iuſtitię? quale eſt iſtud? profecto non aliud, niſi peccatorum contritio & eorundem remiſsio: quæ duo quicunque habent, beati reuera ſunt, non in re, ſed in ſpe, quæ ſpes à gratia eſt quę datur in remiſſione peccatorum: gratia autem arra noſtrę vltimæ beatitudinis. Et licet iſta quæ diximus, de beatitudine tam in re, quā in ſpe vera ſint & chatholica iuxta multorum patrum placitum approbata; verum neſcio an ſit intenta hic ab Apoſtolo. Ideo ſalua ſemper matris noſtræ Eccleſię cenſura & patrum orthodoxorum meliori Iudicio exiſtimarem ipſe, Paulum hoc loco nomine beatitudinis nil aliud intelligere niſi gratuitam Dei peccatorum remiſſionem, quam ſi quis nactus ſit, beatus merito dici & appellari poteſt ab ipſis hominibus. & fortaſſis more mundi locutus eſt Paulus de iſta condonatione gratuita & ſine operibus peccatorum. Homines namque mundi quando vident aliquem hominem omnino indignum & immeritum, nactum eſſe aliquod magnum beneficiū, mox vt iſtud venit ad eorum aures ſtatim nil aliud ſciunt dicere niſi, O, beatum virum, O fœlicem hominē, O fœliciſſimam matrem quæ talem genuit virum. Omnes eū acclamant & proclamant beatum & cum in hac vita primum poſt creationis beneficium magnum & ingentiſſimum ſit iuſtificationis beneficium, nil mirum ſi Paulus & Dauid dicāt eſſe illum hominem beatum cui Deus tantum ſit largitus iuſtitię donum, & quod auget eius fœlicitatem eſt, datum ſibi eſſe ſine ſuis vllis meritis, ſine labore, ſine aliquibus obſequijs, ſine famulatu aliquo: ſed merè gratis vt iam in eo verum reddatur quod ille dixit, ſic honorabitur quem rex honorare voluerit, & quoniam hoc totum debet homo peccator referre Deo acceptum tanquam totum debitum gratiæ Dei & nihil ſuis meritis; idcirco Paulus ſubnectit iam ipſa verba formalia Dauidis dicentis, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Si circa huiuſmodi Dauidis verba nobis animus eſſet moram trahere, varia & multa promittere poſſemus. Latent namque in iſtis verbis non pauca myſteria: ſed qui cupidi ſunt ea agnoſcere, ij interpretes conſulant. Sunt nāque quamplures qui pro ſuorum ingeniorum dexteritate ad viuum explanant & tanta diligentia vt nullum ſit prætermiſſum myſteriū. Nos in eo tātum verſabimur & eatenus quatenus noſtro propoſito inſeruire poterit, ex alijs tollite grana, ex nobis ſtātum legite flores.

Dicit ergo Dauid Beati quorum. &c.

Ac ſi dicat ego non voco beatos illos quib⁹ magna eſt rerū copia, nō illos

illos qui honoribus ornati ſunt: non illos quibus arridet fortuna; non illos quos mundus beatus dicit; non illos qui in curribus & equis gloriantur, nō illos qui de ſua ſe extollunt ſapientia, non denique illos qui de ſua ſe iactant gloria legis: ſed illos fœlices & beatos dico quorum tecta ſunt peccata, & illum exiſtimo beatum virum, cui Dominus non imputauit peccatum. Pro horum verborum intelligentia aliqua debent & ęquum eſt adnotari:

Primo dicit vnde veniat beatitudo iſta. à remiſsione iniquitatum, in primis ſcaturit talis beatitudo. Beatus eſt cui condonatæ & remiſſæ ſunt eius iniquitates. Sed rogabis nos, ſunt ne idem iniquitates & peccatum. Do. ſi latè loqui volùmus idem videntur eſſe iniquitates & peccatum: verum ſi propriè, omnis iniquitas peccatū ſane eſt, ſed non recurrit omne peccatum iniquitas eſt, peccatum enim leniorē dicit malitiam, iniquitas grauiorem: & hoc cognoſcetur hac differētia, quod omnis homo non erubeſcit confiteri ſe peccatorē eſſe, veruntamē appellari iniquum grauiter fert. Non dicitur homo iniquus ex peccatis lenibus, ſed ex grauioribus. fortaſſis hanc differentiam inſinuanit nobis Dauid in pſalmo quinquageſimo, quando petit modo veniam de peccato, modo de iniquitate: tria namq. eadem opera commiſit crimina, ſcilicet adulterium, furtum, & homicidium. adulterium vocat peccatū, furtū: & homicidiū iniquitatē; bis nāq. in illo pſalmo nominauit iniquitatē, ſemel ꝓ furto, & ſemel ꝓ homicidio quę in eo fuerūt grauiora peccata. nec temere dico, in eo, quoniam abſoluiè ſi hęc duo mala quæ in proximo committuntur, conſyderentur, certè adulterium eſt grauius furto, quanto coniunx pręferenda eſt fortunę bonis, cęterum in Dauide ob. neſcio quas cauſas grauius fuit furtū, primo quidem quia furtum additum fuit adulterio quod primo commiſſum fuit; ſecundo quia ex maiori malicia & iniquitate facta fuerunt furtum & homicidium, quam adulteriū, quod carnis peccatum eſt, quod potius ſenſualitate quā malitia committitur. nō me latet hoc loco per prima illa verba Dauidis pleroſque ex latinis expoſitoribus velle. vt intelligatur iniquitatis nomine peccatū originale, quod aſſerunt merito appellatum eſſe tali nomine videlicet iniquitatis: quoniā priuatio eſt & carentia iuſtitiæ originalis, & per illud illa ęquitate quæ erat inter carnem & ſpiritum, ſpiritum & Deū priuati & ſpoliati fuimus & dei gratia. Sane malum ingēs & ruina pacem inter vires inferiores & ſuperiores ipſa iuſtitia præſtabat: at ea deperdita, per hominis peccatum & mandati tranſgreſsionem. omnia perturbata remanſere; caro dominari ſpiritui vult vires. inferiores parere. ſuperioribus minimè volunt: contentiones, Iurgia, bella, rebelliones, pugnæ, rixæ, & denique paſſim lites: vt iam vera ſit Eracliti ſententia dicentis, omnia fieri ſecundum litem. Cū igitur hoc peccatum tam grande ſit malum, Iurè ſibi vendicat iniquitatis nomen. Senſus igitur eſt, Beati quorum remiſſę ſunt iniquitates; hoc eſt peccatum originale: ſed vnum hic obſtare videtur huic explanationi, videlicet quod peccatum originis non eſt iniquitates, ſed iniquitas; vnicum tantum eſt. non ob id igitur Dauid videtur de tali peccato loqui, ſed de peccatis actualibus grauioribus, & licet peccatum originis ſatis graue ſit; tamen nō habet plurale ſed tantum ſingulare, Non enim Theologorum ſchola admittit plura originis peccata. Reſpōdeo, quod licet ſecūdū ſpeciem vnum ſit, tamē multiplex in indiuiduis eſt, primo modo non habet plurale, ſed bene ſecundo modo; quia vnumquodque Indiuiduorum habet & hac ratione poteſt appel-

 lari

lari iniquitas & iniquitates, in quarum remiſſione poſita eſt beatitudo: beati quorum, inquit propheta, remiſſę ſunt iniquitates, Sed inſurget aliquis dicens; ergo nos non ſumus beati; quia adhuc manet in nobis tale peccatum, nobis namque manet fomes & concupiſcentia etiam accepto iam baptiſmo. R. huic obiectioni quod in nobis remiſſum eſt peccatum originale quoad reatum penę ęternę, offenſa & iniuria quę facta erat Deo, per baptiſmum remittitur: & hoc ſine noſtris meritis, ſed gratis: quoniã remittere hominũ culpam non eſt poſitum in hominũ poteſtate, ſed in placita Dei voluntate conſiſtit. Quod eleganter ſatis declarauit regi⁹ Propheta quãdo dixit, beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Imputare & non imputare, id eſt remittere & non donare, non ad aliũ ſed ad dominum pertinet. Beati ergo ſunt illi quorum remiſſæ ſunt iniquitates.

Sequitur.

Et quorum ſunt peccata.

Metaphora vtitur hic vates. Tegi namque occultari eſt, peccata tecta occulta ſunt peccata: Sed quomodo peccata occulta beant hominem? nõne Dauid dicebat, ab occultis meis mũda me dñe. & rur⁹ quæ & quot ſũt peccata Deo occulta? Nunquid ipſe eſt ſeruator cordium? nonne Cahim putabat ſuum fratricidium occultum fore, & mox Deo fuit patentiſsimũ, ſanguine clamante vindictamque poſtulante, & illud ſcelus quod patrare volebant inueterati illi ſenes cum Suſanna caſtiſſima? nunquid exiſtimabant latens eſſe & occultum, & mox factum eſt notorium? Et vt ſemel finiamus. An non putabat Dauid ſuum adulterium quod cum Berſabe cõmiſit fore ſecretiſſimum & occultiſsimum? nunquid per Natan Prophetam à Deo miſſum factum eſt euidentiſsimum? ſane non videntur peccata aliqua eſſe tecta & occulta. R. nunc multa ſunt tecta & abſcondita hominum peccata, quæ dies domini reuelabit & palam faciet, tũc cum ipſe Iudex aduenerit, abſcondita cordium manifeſtabit quæ modo nos latent: nam nos tantum quæ apparent videmus: cæterum vates non hos homines dicit beatos, ſed illos quorum peccata ſunt tecta á Deo. Sed dices, quid eſt hoc Deus ne tegit peccata? nũ conſentit, an crimina cooperit? nonne de eo ſcriptum eſt, reuelabo pudenda eius, peccatoris ſcilicet. Quo igitur pacto eſt Deus contegens peccata. R. Bifariam intelligi poteſt iſtud, altero modo quod ei placeat peccata & hoc abſit. Scriptum quidem eſt, ſimul ſunt odio Deo Impius & impietas: altero modo tegere dicitur aliquis peccata. quando ſciens & videns ea non punit: mater cum filium quem ipſa vnice amat ſiquid criminis commiſit, ne pater iratus eum puniat ipſa ſuo pallio tegit: ſic peccator quando offendit ſuum patrem Deum optimum maximum ſtatim ad matrem confugit vt contegat eius peccata ne caſtigentur. Sed quæſo quæ eſt hæc mater? R. charitas ipſa de qua dicit Apoſtolus, Charitas cooperit multitudinẽ peccatorum, quid miraris ſi Deus cooperit peccata perpetrata, charitas cooperit, Deus eſt charitas, nil mirum ſane. Pergis, ſi tegit Deus peccata, ergo noluit animaduertere, concedo. per gõ, ergo noluit punire, admitto. Vrgeo ſi noluit punire, noluit illa agnoſcere, totum do, cur non, quia ipſe miſericordia plenus maluit ignoſcere, ipſe namque propenſior eſt ad contegendum quam ad puniendum: beati ergo merito ſunt illi non qui peccata non habent, ſed qui habent, veruntamen tecta habent. Hanc beatitudinẽ ad peccata moralia referunt illi qui iniqui

iniquitates remiſſas ad peccatum originale accõmodarũt. Sed tertio beatum quoque facit Dauid illum hominem, cui dominus non imputat peccatum; & iſtud intelligi volunt de peccato quod vulgo veniale dicitur & ſic omne genus peccati comprehendere videtur regius propheta. Sed hæc dicta ſint iuxta aliorum ſenſum & mentem: quæ pro tantorum virorũ reuerentia non ſunt contemnenda, quin potius veneranda: nobis autem ſi aliquid tribuere poſſumus & per doctiſſimos interpretes conceditur in alium intellectum, ſenſum, mentem, aliamque explanationem libentiſsime declinabimus, non vt nos doctiores oſtendamus, ſed quo cupidiores & ſtudioſiores agnoſcendæ veritatis: noſtram igitur mox in medium adducemus ſententiam, ſi prius tamen aliquorum aliorum audita fuerit de hac re ſententia alia, quæ magno interuallo à iã recitata recedere videtur. Dices egrediatur foras & ſi hæc acutior altera & ad Pauli mentem fuerit vicinior ſine alterius præiudicio hanc poterit quicunque volet amplecti & ſequi, ſin minus abundabit vnuſquiſque ſuo in ſenſu. Eſt autem ſententia huiuſmodi. Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates; has remiſſas iniquitates vocant illa peccata quę cõmittuntur cõtra legem Moyſi, tranſgreſsiones legis: Paulus namq; videbatur loqui de peccatis aduerſus legem ſcriptam, quæ non remittebantur ex operibus legis: quia per lęgem, ſicut ſupra diximus non fiebat remiſſio, ſed tantum pecati agnitio, & ideo beatus erat ille cuius peccata contra legem commiſſa remittebantur ſine operibus legis. Et quorum tecta ſunt peccata contra legem naturæ perpetrata; hæ namq; leges vt diuerſæ ita habuerunt diuerſa pęccata & quæ fuerunt contra legem naturæ dicit Dauid eſſe tecta & cooperta: ſed quomodo cooperta. R. hoc eſt non punita & nõ imputata. hos dicit beatos tã qui ſunt in lege ſcripta, quam in lege non ſcripta videlicet naturali, illos quia remiſſas habent iniquitates; iſtos quoque beatos, quia eorum tecta ſunt peccata. Sed quis erit beatus obid quod non imputauit ei dominus peccatũ? de quo peccato fit hic mentio? R. de nullo in particulari, ſed de omni ſpecie peccati in communi, quaſi dicat, beatus erit ille ſiue ſit in lege naturæ ſiue in lege Moyſi; hoc eſt ſiue ſit gentilis, ſiue Iudæus cui dominus non imputauerit peccatum quia beato in ſpe nullum peccatum poteſt imputari. Ex ijs dictis colligat doctus auditor quod quemadmodum prima illa expoſitio tres illas clauſulas referebat ad tria peccatorum genera, videlicet originale, mortale, & veniale, ita & hæc ſecunda refert ad peccata contra leges ſcriptam videlicet & naturalem: & ad omne genus peccati qualecumque ſit referuntur illa verba, beatus vir cui dominus non imputabit peccatum. Hęc iuxta aliorum placitum dicta ſint, noſtram iam forſitan expectat curioſus auditor ſententiam, quam poſt quam legerit non ambigo quin multo illis duabus exiſtimabit inferiorem. Quod ego non eo inficias, non enim tanti me facio vt putem noſtram pinguem mineruam, aut pręferendã, aut æquandam cum tantorum virorum ſapientia. Sed ideo exiſtimet pius lector iſtud fieri quo collatis illis cum noſtra hac tenui, paupere, & exigua, explanatione illę multo magis apparerãt illuſtriores & acutiores; exiguũ nãq; & puſillũ collatum cum ingenti, & magno, certũ eſt quod reddit illud ingentius, & maius. Sed iam accedamus ad noſtrã, miſſis alienis. ante omnia iubet reddere lectorem certiorẽ de propoſito & intentione noſtra, quę talis eſt. videlicet quod tam in Apoſtolo, quam in Dauide vnica fuerit mens in iſtis tribus clauſulis, in prima, ſecunda, & tertia, quare non eſt neceſſarium referre vnam ad peccatum originis, alteram ad pec-

ad peccatum mortale,& aliam ad ve-
niale.Nam ſi ego nō fallor, Paulus nō
multiplicauit illas ad cōprehendēda
iſta tria genera peccatorum:ſed ſui
inſtituti memor quod pręmanibus ha-
bebat,volens illud confirmare,&cor-
roborare per Dauidis teſtimonium,
quod maxime ad rem ſuam faciebat,
adduxit illa verba fideliter,vt erant
ſcripta a Dauide:ex quibus ſuum ipſe
probabat apertè propoſitū. Dices &
quod erat propoſitum, & inſtitutum
Pauli illo in loco? R. oſtendere ſcilicet
quod nec Abraham,nec quiuis alius
homo erat iuſtus,&beatus ex vi ſuorū
operum:ſed beatus erat homo ex iuſti-
tia remiſſiua peccati,quaſi dicat,beati-
tudo hominis eſt iuſtitia Dei remiſſiua
peccatorum;non horum vel illorum,
ſed abſolute peccatorum:& hoc pro-
bat teſtimonio Dauidis dicentis,Beati
quorum,&c forſan dices,ad iſtud pro
bandum ſatis erat prima clauſula,&nō
opus erat addere illas alias.R.ſi acutè
diſcutiantur hę tres clauſulę, tenera
idem pollere videntur,fermè eiusdē
met rei geminatio eſt.At dices &hoc
non dabitur tanto doctori vitio? R.
minimè?quia vnū eſt alterius explana
tio, ex remiſſione ſequitur tectio,ex
tectione,non imputatio.ex hoc quod
peccata ſunt remiſſa, Deus contegit
illa & quia ſunt cęlata,&tecta à Deo,
ideo ab eo non imputātur.Iſta tria cō
currunt ad cōdonationem peccatorū
noſtrorum, primo remiſſio,ſecundo
cęlatio,tertio non imputatio;&vnum
ſcaturit & fluit ab alio, remiſſio tol-
lit culpam,tectio aufert Dei memoriā,
& prębet obliuionem.Amplius dicit
Deus per prophetā nō recordabor,nō
imputatio ad ablationē penę ęternę
pertinet.Hęc tria ipſe ſolus Deus facit,
& non opera,ipſe eſt remittens,ipſe
tegens,&ipſe quoque non imputans.
nō igitur operib' hęc ſunt attribuenda,
ſed Deo.Quod ſi modo à nobis requi
ras,nunquid hęc tria extenduntur ad
remiſſionem omnium peccatorum,
tam originalis,quam actualis? R.maxi-
me.ſed non ſunt iſta tria ſic diuidenda
per illas tres clauſulas,quaſi in omnib'
peccatis non inueniātur oēs tres,ſed
ſingulæ in ſingulis peccatis.Nihil horū
mea ſententia,Paulus hoc loco exco-
gitauit,nec Regius ille prohcta:ſed
intentio Prohetę in illo pſalmo,ſicut
dicit Beatus Auguſtinus,erat inſtruere
nos & docere quod iuſtificatio non fit
ex noſtris operibus,ſed ex gratia Dei.
Vnde congruè vſurpauit Paulus ad
corroborationē pręteritorū.Dixerat
antea quod Iuſtificatus ex operibus
tantum habebat gloriam in opinione
hominum,non apud Deum. & etiam
in ſuperiorib' dixerat,quod iuſtifica-
tio fide fiebat &non operibus:Ad con
firmanda hęc duo aptè aſſumptus ex
Dauide locus iſte qui ad viuum expli
cabat Pauli inſtitutum.& vt vel vnum
verbum tantum dicam de prima illa
explanatione , vnum in ea dicitur,
quod mihi non eſt multum gratum,
videlicet quod Dauid per illa verba
(Beatus vir cui non imputauit Domi-
nus peccatum) intelligat peccatum
veniale.nil enim mirum inſinuaſſet
Paulus,ſiquidem cum peccatum ve-
niale illud ſit: quod dignum eſt venia,
vel non magna culpa dignum,quod
tale non imputetur non eſt mirum,
& proinde multo melius diceretur
quod peccatum originale intelligitur
in hac clauſula, tum quia hoc peccatū
ſimpliciter dicitur peccatum in ſcrip.
turis, veniale autem eſt ſecundum
quid.& quod illud peccatum, ſcilicet
originale homini non imputetur,quā
do ingreditur ſcholam Chriſti,ſane
magna beatitudo eſt.Vnde agnoſcens
Propheta in perſona ſua & aliorum
tantum donum,dicit beatum fore il-
lum virum cui non imputat Deus tan
tum peccatum . Cæterum quod in a-
lijs duabus clauſulis ſermo ſit de pec-
catis actualibus nil repugno.Alias elu-
cidationes horum verborum conſul-
to miſſas facio,legat qui volet docti-

ſmum

Origi. Ambro. ſimum Origenem & Beatum Ambroſiũ & alios, ſi omnia hic apponerẽtur forte lectori tędio eſſemus, neque ad vnguem verba pſalmi hic ſunt explicãda, ſed ſuo in loco. Colligat interim ex noſtris dictis diligens lector quod ſicut in peccati condonatione ſunt tria quę diximus; ita in cõmiſſione peccati-auerſio, quę primas tenet cui reſpondet offenſa, & priuatio gratiæ et charitatis, ex qua ſequitur macula: peccatũ enim, vt teſtis eſt Beatus Tho- D.Tho. mas, in anima maculam relinquit: por ro per conuerſionem ad bonum commutabile quale eſt creatum bonum reus, & obnoxius efficitur homo ęterni ſupplicij. hæc namque tria ad peccatum conſequentia ſunt, à quibus tribus liberamur per remiſſionem, per tectionem, & non imputationem, & hoc non noſtro marte, ſed gratuito Dei beneficio. Nõ ergo mirum, ſi illos Dauid Rex beatos dixerit, quibus hęc dona largitus eſt Deus: imo potius, ſi Dauidi quicquã addere licet, beatos dicam non ſolum peccatores, ſed peccatum ipſũ: quod tam facili reparatur remedio. Deo ſit gratia ſumma qui noſtris iam eſt clemens peccatis. Has omnes explanationes tu qui catholicus es auditor citra periculum ſuſcipere poteris, caueto tamen ne auſcultes illam quam Antichriſti Lutherus & ſua proles ex iſtis Dauidicis verbis, falſo & perperam tamen intellectis extorſerunt dicentes, numquam in remiſſione peccati tã originalis quam actualis tollĩ culpam, ſed ſemper manere, non tamen imputari à Deo; & ad iſtum ſenſũ retorquet verba Dauidis. Sed vide hominis cęcitatem & ignorantiã, dicam inſipientiam: rogo debitum quod remittitur nõ tollitur. Quando Chriſtus dixit Magdalenę, remittuntur tibi peccata vade in pace, quæſo remanſerunt in ea peccata? quod ſi aſſeris, percontor, quomodo dictum eſt ei vade in pace? poteſt ne ire in pace cui non ſunt ablata peccata. ſi ſecum manẽt, & affert peccata ſecum ipſe, qui fieri poterit ſecum habere pacem? Iuſtificati, inquit Paulus, pacem habeamus; ſi remanent peccata quomodo, quęſo habebimus, abſit à nobis tã peſtilens doctrina: nõ enim tale eſt Dei Iudicium in noſtra peccata quale & hominum, homines namque Iudices ſi volunt bene poſſunt abſoluere reum, qui in crimine eſt, ſi teſtes in ſui fauorẽ habeat: hoc tametſi in tribunali hominum vſuvenire poſſit: tamen impius ſit qui talia cogitabit de Deo iudice iuſtiſſimo, cui odio ſunt ſimul impietas & impius, & iniquus: ergo ſi manet iniquitas in homine, quomodo erit Iuſtus, atq; beatus coram Deo? ſane tam eſt hęc res à ratione procul, & à quouis recto iudicio, vt nulla reprobatione indigeat: ſed pro certo teneamus, omnem culpam ſiue peccatum quod Deus remittit nobis verè eſſe remiſſũ, & radicitus auulſum, & ſublatum & nõ remanere: alioquin ex ęquo poſſemus dicere peccata quę chriſt⁹ venit remittere & tollere, nec remiſſa, nec ſublata eſſe; quod nõ leuẽ ſapit blaſphemiã. Certo igitur credamus quod quando Deus remittit, & tegit, & non imputat, peccata quod illa amplius non remanent. ſi enim noſtra peccata nauacula more capillorum eſſent abraſa, non mirum quod temporis ſpacio recreſcerent; quia nauacula non tollit pillos vna cum radicibus, at Deus tollit & aufert maliciam ad radices vſque. Valeant ergo & deſinant iſta affari. Verum eſt tamen, & neceſſario fatendum quod non ſemper cum remittitur peccatum ſimul culpa cum comite ſua pęna deletur: ſed deleta culpa remanet pęna. De qua re copioſior alias habebitur ſermo, hęc quaſi per tranſennam à nobis dicta ſunt, quę ſufficiant pro intelligentia verborum Prophetę Dauidis: hic vero diſcutere An in poſtremo illo Dei Iudicio bonorum qui adepti erunt iam gloriam, peccata quę hic fuere tecta, ſi fient manifeſta: & ſi ma-

niſeſta,ſi de illis pudorem habebunt,
nec ne:vt,verbi gratia Magdalena de
ſuis impudicis actibus,Matheus de ſuis
vſuris,& latro de ſuis rapinis.hęc meri-
to aliud tempus,& alium locum poſtu
lant,quo pro dignitate quęſtionum co
pioſe exarari poſſint.nũc curſim & rap
tĩ duo dicimus ne ieiunij tranſeamus al
terum quod patentia erunt peccata &
errata ſanctorum,quę cum hic agerent
perpetrarunt,ſine tamen aliquo pudo-
re,& verecundia,ſatis fuit illis:illa erubeſ
centia quam contraxerunt dum hic vi
uerẽt de qua Dauid dicebat, cõfuſio fa
ciei meę coopęruit me:mali vero quia
hic non habuerunt pudorem,nec vere
cundiã, ſed effrontes,inuerecũdi mul-
ta pudenda flagitia commiſerunt, pa-
lam fient vſque ad cogitatus fœtidos;
omnia ad confuſionẽ,ad pudorem &
ad opprobrium eorũ, de quibus Deus
per prophetã inquit.Reuelabo puden
da eorũ,& multo magis ea ſcelera quę
hic per Dei miſe ricordiam fuerant cõ
donata;& hoc in pęnam quia ea miſeri
cordia poſtea alijs peccatis fuerunt abu
ſi;& idcirco ſũmo pudore digni erunt
ſuffundi,& obrui;& vix audebunt prę
verecundia apparere coram bonis.
Liberet nos Deus per ſuam magnam
miſericordiam à tanto malo,& noſtras
hic ſuffundat facies quãto voluerit pu
dore,vt nos liberet,& excuſet in die iu-
dicij ab illo.Sed ad textum redeamus.

Sequitur

Beatitudo autem hæc in circuncisione,tantum manet,an in prępucio etiam. &c.

Adnectit & applicat Apoſt.authoritã
tẽ acceptam à Dauide, ad id quod
dixerat de iuſtitia Abrahami , & quęrit
An hęc beatitudo promulgata & reci
tata à Dauide teneat locum in circun-
ciſione tantum uel etiam in prępucio?
Et inprimis obſerua hic,Paulum immu
tatione vti,quę fit quando rẽ pro per-
ſona vſurpamus:accipit hic circunciſio
nem pro circunciſis,& prępucium pro
incircunciſis, & quęrit à Iudęo.ſcilicet,
dicens.Quęro à te Iudeę eſt ne iſta bea
titudo tantũ in his qui ſunt circunciſi
an in alijs?Dicimus enim quod reputa
ta eſt fides Abrahę ad iuſtitiam Probat
vltimam partem,quod videlicet habe
at locum non tantum in circunciſis ho
minibus,ſed etiam in prępuciatis,& pro
bat in ipſomet Abrahã;de quo notan-
dum eſt quod ipſe fuit in duplici ſtatu,
ſub ſtatu primo prępucij: hoc eſt,fuit
prius incircunciſus , quam circunciſus.
Dicit ergo ſic Paulus, Percontor á te
Iudæe quando Abrahã fuit iuſtificatus,
& fides reputata ad iuſtitiã ſub quo ſtatu
erat?hoc eſt erat ne circũciſus ad huc?
non,ſed erat incircunciſus.ergo iuſtitiã
accepit dum eſſet in prępucio,& non
dum erat in ſtatu circunciſionis,ante-
quã circunciderętur,iam erat reputata
ei fides ad iuſtitiam.ergo in prępucij ſta
tu manens iuſtificatus eſt.nõ ergo per
circunciſionẽ reputata eſt iuſtitia ipſi
Abrahę,quia nõdum erat. Tametſi hic
textus ex ſe patens,& clarus eſt;tamen
lector bone ſi cupis intimius penetrare
hoc Pauli argumentum,remitto te ad
librum Geneſeos cap. 15. quẽ ſi legeris
palã videbis quomodo prius fuit Abra
hã iuſtificatus,quã circunciſus.cap.nã-
que 15.agitur de iuſtitia Abrahę,& cap.
17.de pręcepto dato Abrahę vt fieret
circunciſio,vnde iuſtificatio pręceſſit
circunciſionem.Hic aliqua de circun-
ciſione diſcuti a nobis poſſent deque
prępucio,quod triplex dici ſolet vnum
cordis,alterum oris·alterum virilis in
ſtrumenti & organi hic Paulus prępucij
nomen de tertio intelligit,nempe de
illo quod eſt in mẽbro virili hominis,
non de alijs.Obſeruet hic ſtudioſus le-
ctor,quod Paulus alio modo poterat
decidere hanc quęſtionẽ , ſcilicet.An
beatitudo iſta quę eſt peccatorum iuſti
ficatio,ſpectaret tantũ ad illos qui ſunt

in circunciſione, nec ne: vel etiã perti-
neret ab pręputiatos; tamẽ placuit ei
conuertere ſe ad typum & exemplar
Abrahamũ, qui fuit pręputiatus & cir-
cunciſus in quo ſi probaſſet, reſtabat
probatum quoq; in aliјs. Poterat pro
bare in Iſaac, Iacob, Ioſeph, & in aliјs
qui priores lege ſcripta fuerunt; qui a-
depti ſunt à Deo iuſtitiam & non per
circunciſionem, nec per legẽ, quæ non
dum erat, ſed reputata eſt fides ad iuſti-
tiam. Verũ hoc voluit Paulus probare
in Abrahamo; quia maior quæſtio erat
de Abrahamo & dubium: quia ipſi da-
tum fuerat mandatum de circũciſione,
& non filiјs vel cognatis ſuis: & rurſus
quia magis conſtabat in Abrahamo
quod ex fide fiebat iuſtificatio, quam
in aliјs, eo quod iſtud expreſſim habe
tur in ſacris litteris. & ideo ſoluit hanc
quæſtionem in Abraham, potius quã
in aliјs. Hęretici autem miſeri, & impe
riti, ex reſponſione Pauli qua dixit A-
brahæ imputatam eſſe fidem, putant
recto conſequi, & trahi ꝙ poſt baptiſ
mum non imputantur nobis peccata
propter fidem, quaſi vero poſt primã
iuſtificationem quæ fit de peccato ori
ginis, & de peccatis aliјs, quæ præcedũt
iuſtificationem, quaſi inquã non poſ-
ſint commiti alia peccata. Abſit. Illa nã
que prima beatitudo non ſic facit ho-
mines beatos, vt eos reddat impecca-
biles, non ſic, Sed iuſtificati ſemel
adhuc poſſunt relabi & peccatis inuo-
lui. Dices ſi relapſus fuerit homo in a-
lia peccata, poſt primam iuſtificatio-
nem: quæſo per quam erit beatus? Nũ
quid per primam? R. non per primam
quæ iam reiterari non poteſt, ſed fiet
per aliam qua remittuntur illa peccata
nouiter perpetrata; & hæc remiſsio fit
per authoritatem rurſus remitten-
di peccata, & per opera charitatis
quę cooperit multitudinem peccato
rũ. Licet ergo peccator per primam
iuſtificationem quę fide ſit beatus: ta-
mẽ ſi in ea non perſeueret, ſed relaba
tur in peccata, non obſtante illa fide
imputari poſſunt ei alia peccata poſt
primam iuſtificationem commiſſa.
Non enim Deus per illam fidem re-
mittit niſi peccatum originis, & alia an
tecedentia, non autem ſequentia. Si e
nim iuſtificatus ſemel & adeptus bea
titudinem in ſpe, perſiſteret in illa; e-
go non refugerem confiteri quod
propter illam fidem, qua primo iuſti-
ficantur, non reputantur iſtis peccata
poſt baptiſmum. Cęterum quia non
tenet quod habuit, nec conſeruauit;
ſed iterum ſecũdo relapſus eſt in pec
catum benè poteſt imputari peccatũ.
Quid enim prodeſt illa fides, ſi poſt-
quam nactus es eam, per peccata occi
dis illam & mortuam facis, fides mor
tua non iuſtificat aliquem. Abraham
autem ſi iuſtificatus eſt per fidem, eam
poſtea bonis operibus & per obedien
tiam cõſeruauit. Animaduertat hic
ingenioſus auditor, quod illud quod
diximus de iuſtificatione Abrahę non
tantum de eo intelligi volumus, ſed de
omnibus illis qui erant in ſtatu natura
lis legis, eandem namque iuſtitiam, &
ipſi cõſequi poterant eodẽ quo mo-
do quo ipſe fuerat aſſequutus: vide-
licet, per eandem fidem. Collige pręte
rea quod ſicut illis qui erant ſub lege
naturę, nõ erat neceſſaria circunciſio
ad nanciſcendam iuſtificationem: ſic
nec nobis chriſtianis qui ſumus ſub le-
ge gratię multo minus eſt neceſſaria.
Nec opus habẽt illi qui volunt recipere
legẽ Euangelicã; quin potius ſi modo
aliquis initiari vellet in Euangelio &
circunciſionẽ reciperet, non ſolũ nõ
proficeret: Verum etiam noceret. Si
circuncidimini, inquit Paulus chriſtus
vobis nihil proderit. Poſtremo adno-
tat magiſter meꝰ Cayetanus, vt in mo-
re habet, duas illas particulas ſuperua-
care, ſcilicet verbum, manet, & aduer-
bium, tantum, forte id dicit quia in ex-
emplari græco nõ reperiuntur: ſed de
his non oportet multum nos eſſe an-
xios poſtquam nec additionis ablatio
variat germanum Pauli ſenſum. Inter-

preti

preti aliquid donare poſſumus, præci pue quando quod ipſe addidit, vel detraxit non variat ipſum ſenſum. In hac enim ſententia, nec verbum, neq; aduerbium, tantum, ponitur fruſtra & ocioſe.

Sequitur.

Et ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio. &c.

TAcitam hic Paulus diluit obiectionem, quam Iudeus circunciſionis acerrimus defenſator facere poteſt in Paulum, dicens. Tu Apoſtole nō vis, vt inſcribatur iuſtitia Abrahæ ipſi circunciſioni. Die ergo ad quid ei deſeruiuit? Tu non dices eum ſuſcepiſſe citra omne commodum, nec fruſtra. Doce ergo nos quę fuerit ei vtilitas circunciſionis? ſi Abraham nō eſt aſſequutus iuſtitiam per circunciſionem, dic nobis ſi aliud eſt conſequutus? Huic interrogationi occurritur. R. placet mihi vobis Iudęis dicere quid vtilitatis reportauit, attentas mihi aures prębete. Primo accepit vtilitatem ſigni: hoc eſt, data fuit ei in ſignum. At dices cuius rei? R. pacti ꝙ pepigit Deus cum eo & toto ſuo populo; & quomodo habet fœdus & pactum? lege Geneſis cap. 17. vbi ſic loquitur Deus ad Abraham, hoc eſt pactum meum quod obſeruabitis inter me, & vos & ſemen tuum poſt te, & ſit ſignum fœderis inter me & vos, de quo pacto hic Paulus loquitur, dicens, Abraham accepiſſe circunciſionem ſignaculum iuſtitiæ fidei: enodemus prius verba pacti, vt illud melius intelligamus. Dicit Deus hoc erit pactum. Conſyderatione hic opus eſt bone lector. quorſum cum iā Deus antea pepigiſſet pactum & fœdus inter eum & Abraham: quare iterato rurſus aliud init pactum? nunquid prius ſatis erat? Occurro bifariā dubio isti, primo dico quod hoc pactum non eſt tam nouum pactum quam priusiam dati ſignum. Figura enim hæc eſt quę dicitur Mathalepſis, per quam vocat circunciſionem pactum, qui à eſt pacti iam antea initi ſignaculum, non obſcurum, ſed clarū, & apertum, & etiam myſticum. Secūdo modo dico quod eſt nouum pactum iſtud de circunciſione; quoniā per illud pactum populus Iudaicus nō erat disiunctus, & ſeparatus; ſed manebat ab alio populo indiſcretus, idcirco vt iſte populus à Deo dilectus, præ alio illuſtrior, & magis in ſignis voluit Deus porrigere Abrahamo circunciſionē & ſemini ei', & nota & caracthere viſibili inſigniri iuſſit expreſſo & regido mandato, dicens; paruulus cuius caro circunciſa nō fuerit, peribit de populo ſuo. Sequitur in pacto inter me & te, & addidit inter me & ſemen tuum. Quid opus erat addere iſtud? R. ſicut initum fuit fœdus inter Abrahā & ſuam prolem, ita voluit vt intelligeret non ad ipſum ſolum, & filios ſuos; ſed etiam initum fore pactum cum omnibus etiam poſteris ſuis, etiā non dum natis. Mira res, ipſi nondum erāt & iam Deus inierat pactum cum illis. Vide tu In hoc Dei beneuolentiam in Abraham, qui recordatus fuit eorum qui non erant, perinde ac ſi eſſent in rerū natura. Neque mirum, vocat nāque ea quę non ſunt, tanquam ea quę ſunt. Sed dices pactum obligationem ſecum ducit: qui fieri poterat vt qui nō erant aſtringerentur pacto? R. Deus cū ſit conditor omnium hominum tantumdem Iuris habet in eos qui non ſunt ſicut in his qui ſunt. Cape bone lector hanc Analogiā, & eam diligēter nota; ſi primus parens potuit obligare eos qui nondum erant, quando ipſe peccatū cōmiſit, & facere nos ſuo peccato ſubiectos, reos & obnoxios, eo quod ipſe tali pacto receperat donum illud iuſtitię originalis, pro ſe vi-

deli-

delicet,& pro omnibus ſuis poſteris:
Quid mirum eſt ſi Deus creator omni
um tam prçteritorũ, præſentium,quã
futurorũ,'quid nouum ſi eodẽ pacto
ſubiecerit,& aſtrinxerit eos qui nondũ
erant?nunquid omnes ex æquo pen-
dent ab vno cõnditore? & vt finiam
dic,vna ciuitas,vna Res publica non ſo
let paciſci cũ alia ad centum milleque
annos?nunquid illi qui naſcuntur poſt
centum annos,à die pacti, illi nunquid
non ſeruant fœdera & pacta?Maxime.
Quomodo ſi nõ erant?R. qui erãt pro
ſe & futuris inierant pactum.Dices tu;
igitur benefaciunt qui ex ſemine Abra
hæ modo ſunt,ſi ſeruant pactum quod
ipſis etiam poſitum erat.Nequaquam.
quoniam tale iam ſpirauit&irritum eſt:
Sabolita eſt circuncißio quæ ſignum pa-
cti erat,loco cuius ſubrogatũ eſt aliud
ſacramentum,quod ſignum eſt ſacræ
rei ſanctificantis nos,dempe baptisma,
quo abluimur,lauamur,& purgamur à
noſtris inquinamẽtis perfectius multo,
quam per circuncißionem.Iſtud eſt er-
go pactum circuncißionis initum non
Abrahç & ſuis poſteris . Cæterũ quo in
die,&qua in parte,quo cultro,quas per
ſonas comprehendat,quibus inſtru-
mentis,&alia ad circuncißionem perti-
nentia poterit interpres Pauli dum in-
terpretatur dicere,ſi voluerit:nos ab i-
ſtis licitè nos ſubdicimus,quo expeditio
res effecti ad textũ explicandũ nos con
uertere poßimus. Dicit ergo Paulus;Et
ſignum &c. Profecto nullam videtur
habere hæc particula connexionem cũ
præcedentibus,neſcio quid copulat,cũ
ſit nota copulandi. R.ſane verum eſt;
ſed hoc loco non eſt copulatiua:ſed vi
ce alterius ſuppoſita eſt.Cuiꝰ alterius ce
do?loco iſtius,ſcilicet,quia:doctis nam-
que & verſatis in ſacris literis ſatis notũ
eſt particulam,&,poni interdum loco
quia, & ſic fit hic,&ideò non mirum ſi
nõ copulat.Senſus eſt,vtilitas circũcißio
nis iſta eſt,vt eſſet videlicet ſignum iuſti
tiæ illius, quam ex fide receperat. Sed
dices inter ſignum,& rem ſignatam de-
bet eſſe aliqua conſonantia; maximè;
quç igitur eſt hic proportio,& conueni
entia?R.talis eſt.ſicut circuncißio iube-
bat medio illo lapideo cultro abſcindi
& auferri pelliculam illam quæ ſuper-
flua videtur:ſic iuſtitia Dei quaſi gladius
eſt,non petrinus, ſed ferreus,quo in ho
mine carnali amputantur peccata,quã-
do remittũtur,quãdo tecta ſunt, & quã
do non imputantur.Iſta circũcißio eſt
nõ carnalis vt illa, ſed ſpiritualis,& illa
ſignũ erat iſtius.Et dicit ſignum circun-
cißionis pro eo quod eſt circuncißio;in-
tranſitiua locutio eſt. Nã ciruncißio nõ
habet ſignum,ſed ipſa eſt ipſummet
ſignum.Et vult dicere Apoſtolus reſpõ
dens,quod circuncißio eſt ſignum;non
intelligas quemadmodũ alia ſacramẽta
veteris legis.Nam illa tantum erant ſig
na in quibus no dabatur gratia, ſicut in
circuncißione in qua dabatur gratia nõ
ex virtute ſibi inhærente,ſed ex pacto
diuino,ſine aliquo motu boni operis in
terioris,ſicut erat in alijs ſacramentis,&
ſcholaſtici ob id dicunt tãtũ eſſe ſigna.
vnde erãt cauſa,ſine qua non, ſicut ait
Diuus Tho.3.par.quçſtio.71.arti.4 cir-
cuncißio enim delebat peccatum origi
nale,quod ſine gratia non deletur. No
lo me intromittere in eã quçſtionem
quç habetur in ſcholis,de qua hactenus
lis eſt inter illos, quos vulgus appel-
lat Scotiſtas, & Thomiſtas ; ſi fieri
poteſt à Dei potentia quod peccatum
quodcunque illud ſit remittatur abſ-
que gratia.Ad hanc litem componen
dã, ſiue decidẽdã, remittatur lectores
ad ſcholas in quibus ſatis ampla eſt
doctorum ſcholaſticorum copia il-
los interrogẽt,nos interpretis munus
agimus,qui in iſtis occupari haud de
bet: noſtram tamen breuiter ſi quis
optat ſcire opinionem is intelligat me
vt diui Tho.diſcipulum, etſi omnium
minimum,in hoc eſſe voto,vt credam
ſemper peccati remißionem nobis fie
ri per gratiç largitionem. Hçc namq;
eſt vis,& natura contrariorum, maxi-
mè immediatorum quod vnum per
aliud

aliud expellitur. Vnde fit vt poſt peccatum non rollatur culpa, quin aduceniat gratia. Hęc cõtraria ſunt inter quę nõ video medium. At doctiſſimi Scoti rationes ad cenſuram noſtram hic adducere, alienum eſt ſanè à noſtro propoſito. Nos ad rem noſtram recurramus, teneamus certa, & dimittamus incerta: pro certo haberi debet, quod in circunciſione dabatur gratia: & ſi non ram copioſa, vt in noſtris ſacramentis effunditur.

Signaculum iuſtitiæ fidei quę eſt in pręputio.

EXplicat Apoſt. naturam circunciſionis, quaſi reſpondens, interroganti quę eſſet conditio, & natura circunciſionis. R. eſt ſignaculũ iuſtitię fidei. hęc eſt definitio circunciſionis. Vbi nota ꝙ de natura circunciſionis nõ eſt quod ſit remiſſio peccati originalis, ſed quod ſit ſignaculum iuſtitię Dei: & vide ingenium Pauli & pondera eius uerba, omnia plena ſunt myſterio. Non dicit circunciſionem eſſe cauſam iuſtitię Dei, nec eam augeri per circũciſionem, ſed rantum ſignaculum dicit, ne daret Iudęis occaſionem putãdi quod iuſtitia Dei veniret & emanaret a circũciſione qꝛ ſi ita eſſet oñes præputiato, qui non ſuſcepiſſent oporteret excluſos & indignos fore a iuſtitia Dei: & ſic beatitudo tantum remaneret in circunciſione, hoc eſt, in circuncíſis, & ob iſtammet cauſam in definitione iuſtitię adiecit illam particulam, in pręputio non vt excluderet à Iuſtitia circunciſos, ſed vt doceret, etiam illam inueniſſe Abraham dum eſſet in pręputio, & alij multi. &c. & ꝑ hoc reſpõdet illi interrogationi quã fecit, dicẽs, quomodo reputata eſt hęc iuſtitia Abraham in præputio, vel in circũciſione? Et nota tu curioſe lector particulã, quomodo, quę prima fronte vnum ſignificare videtur & tamen aliud deſignat particula quomodo, vt in ſacris videre eſt ſcripturis. interrogatiua eſt modi, modũ n. quęrit, vt vno exemplo ſimus contenti, talis eſt illa rogatio virginis ad Angelum dicentis. Quomodo fiet iſtud? modũ quærebat virgo non dubitans, ſed modum concipiendi requirens. Paulus non erat neſcius modi quo reputata eſſet iuſtitia Abrahæ, quem iam ipſemet pronũciauerat; non igitur interrogatiua eſt modi, ſed temporis, vel ſtatus: perinde namque valet ac ſi interrogaſſet in quo tempore, vel in quo ſtatu erat Abraham quando reputata eſt fides ſua ad iuſtitiam, ſi erat in ſtatu præputij, vel circunciſionis quando iuſtificatus fuit & reputata eſt ei fides. Non ergo quęſtio erat & interrogatio de modo nam fruſtra interrogaſſet, poſtquam iam dixerat ipſe Paulus quomodo eſſet facta; puta non ex operibus legis, ſed gratis & ex reputatione. Sed hæc interrogatio eſt de tẽpore ſiue ſtatu in quo fuit Abrahamo reputata iuſtitia, & ſic Paulus conſyderationem habuit non modi, & perſonę; ſed temporis, & ſtatus. De tempore igitur quęſtio erat, quã Paulus ſumma breuitate declarauit dicens, Abrahamum ſcilicet non eſſe iuſtificatum tempóre circunciſionis, ſed dum eſſet in pręputio, & ſic præputiatus conſecutus eſt illam beatitudinem, & effectus eſt tunc temporis iuſtus. Dicit P. ꝙ circũciſio erat ſignaculũ iuſtitiæ fidei, hoc eſt, erat quædam nota, & quidã character impreſſus, quem męrito Paulus vocauit ſignaculum. Vnde nota tu quod prius tribuit circunciſioni nomen dicens eſſe ſignum: & deinde appellauit eam ſignaculum & niſi aliquid amplius Paulus voluiſſet inſinuare nobis in nomine ſignaculi fruſtra eſſet iſta variatio nominis: vnde non approbo illorum ſententiam qui dicunt idem importari vtroq; nomine. Non enim omne quod ſignum eſt ſignaculum dici męretur; ſtatua namq. ſignũ eſt: at nõ apte

dicetur

diectur ſignaculum. Rurſus ramus pendens ante tabernam ſignum eſt; at non ſignaculum. Signaculum illud dicitur quod aliquo tempore reconditum eſſe volumus, poſtea aperiendum: ſignacula erant illa ſeptem ſigilla, quibus clauſus erat ille liber, quem Ioannes vidit clauſũ, aperiendus quippe erat ſuo loco & tempore, non à quocunque alio niſi ab agno occiſo.

Apocal.

Adnotat hic docte doctiſſimus Origenes (vt omnia) vnam eandemq; rem eſſe ſignum, & ſignaculum.

Vnamet res ſignũ & ſignaculum.

Legat eum qui cupit, & intelliget quo pacto circuncíſio erat ſignum, & ſignaculũ iuſtitiæ. Fidei erat ſignum per quod aliud ſignificabatur, illa namque circunciſio carnalis adumbrabat, & typũ gerebat alterius circunciſionis, ſcilicet ſpiritualis. Illa amputabat pelliculam, iſta ſpiritualis amputat, & aufert cunctos carnis appetitus noxios; & hac ratione ſignum erat. Ceterum & ſignaculum quoque erat; quia præſeferebat myſterium contectum ſuo tempore aperiendum. Dices, quod erat hoc myſterium? Reſponſio. Sacramentum baptiſmi, qui ſucceſſit, & per quem tollitur peccatum originis, vel ſi mauis myſterium erat ipſa iuſtitia, quæ per fidem datur. Quod myſterium abſconditum, aut non potuit intelligere Iudæus, vel noluit, qui putabat tantum dari iuſtitiam vel per opera legis, vel per circunciſionem, cum nil tale verum ſit: vt elegantiſſime Paulus oſtendit in hac epiſtola. Sed percontabitur quiſpiam dicens, ſi circunciſio erat ſignum iuſtitiæ fidei, vel erat ſignum apud Deũ, vel apud homines. Reſponſio: Non erat ſignaculum reſpectu Dei, ſed hominum: nam Abraham iam erat agnitus iuſtus a deo, ſed non erat notus talis hominibus. Deus nõ indiget ſignis cui omnia ſunt per ſe nota.

Deo omnia ſunt per ſe nota.

Iudæi ſunt qui ſigna petunt, & illis multa ſunt data ſigna, omnia in figura contingebãt illis. Sed dices rogo, ſi Abraham non eſt effectus iuſtus per circunciſionem, quia iam erat, cũ eſſet ſub præputio: Quid igitur contulit ei, & quare circunciſus eſt? videtur hoc factum eſſe ſine neceſſitate.

interrogatio,

Reſponſio. Circunciſio certe per nullum modum ſacramenti nihil ei contulit, quia non erat reſpectu eius ſacramentum, quod erat ordinatum ad tollendum peccatum originale ꝙ iam inuenit in eo ſublatum: præbuit tamen aliquid virtutis circũciſionis receptio. Siquidem circunciſionis præcepto Dei iubentis obediuit. Iſte actus ex charitate emanans & ex obedientia procedens ſuo non debuit carere mærito: ſicut non caruit ille actus immolationis quo paratus & promptus erat immolare ſuum chariſſimum filium Iſaac: per iſtum primo non fuit iuſtificatus Abraham, ſed bene fuit talis actus mæritorius, ſicque & receptio circunciſionis facta eſt ei meritoria. Et quando dicis, ſi non eſt effectus iuſtus per illam quare accepit circunciſionem illam? Iam eſt dictũ & reſponſum quare ei data fuerit. Huic reſponſioni addo etiam modo aliud dicens quod non accepit vt eſſet iuſtus, ſed vt efficeretur Iuſtior.

Vt ſit pater omniũ per præputium, vt reputetur illis ad iuſtitiam.

POſtquam Apoſt. in ſuperioribus explicauit duas illas maximas vtilitates, & fructus quos aſſecutus eſt Abraham ex circunciſione carnali quã accepit: nunc iam cauſam finalem circunciſionis datæ Abrahę aperit hic & manifeſtat.

Vt ſit inquit pater. &c.

Hoc eſt in iſtũ finem data fuit ei, vt eſſet pater omnium credentium

Abraham typus non ſolius fidei ſed etiã operum erat. Multi filij Abrahę ſpurij & chriſti quoq. tales ſunt

Iacobus non eſt aduerſarius Paulo, qui dicit, Abrahamum non fuiſſe iuſtificatum ex operibus. Ille loquebatur de ſecunda iuſtificatione, Paulus vero de prima. Vnde collige tu acute lector quod licet Abraham propoſitus ſit nobis tanquam exemplar fidei, non tamen ſolius fidei typus eſt noſter, ſed etiam operum. Vnde tantummodo aliqui filij Abrahę non legitimi, ſed Spurij eum imitari volunt in fide, & non in bonis operibus. Vnde Chriſtus reprehendens illos Phariſęos, qui ſe iactabant quod eſſent filij Abrahæ, ſic eſt eos aggreſſus dicens. Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Non dicit, vt Abraham credite, ſed opera facite, quaſi dicat, ſequimini veſtigia patris veſtri & eum imitamini in operibus bonis: Ex negatione operum bonorum intulit illos non eſſe filios Abrahæ, intellige tu, non eſſe veros filios ſecundum ſpiritum, nam quod eſſent filij Abrahæ ſecundum carnem nulli dubium erat; ſed non loquebatur Chriſtus de huiuſmodi filijs ſecundum carnem, ſed de illis qui erant ſecundum fidem & bonos mores. In argumentatione vſus eſt Chriſtus illa Ariſtotelis regula quæ dicit, quod ſi affirmatio eſt cauſa affirmationis, & negatio negationis. Vnde Chriſtus, ſi vos eſſetis filij Abrahæ, faceretis opera patris veſtri: ſed non facitis: igitur non eſtis filij Abrahæ. Falſo igitur vos iactatis de veſtro patre Abrahamo. Colligat ex his diligens auditor duplex genus circumciſionis: alterum eorum qui ſunt ex circunciſione tantum, & aliud qui non ſunt ex circunciſione tantum. Primi illi ſunt qui tantum ſunt circunciſi in carne, & nil aliud habent ex circunciſione ſua. Alij ſunt qui non ſolum ſunt ex circunciſione, hoc eſt, ſunt carne circunciſi, & ſecuntur fidei veſtigia, hoc eſt obediunt mandatis, & in bonis ſe exercent operibus. Vbi obſerua tu quoque hic quomodo opera ſunt veſtigia fidei, hoc eſt, aſſeclæ, & pediſequæ fidei. Obſerua ſecundo iſta verba contra Lutheranos, nam iſtis inter alia mærlio iugulantur. non ſunt verè filij Abrahæ, qui ſola fide contenti ſunt, & nolunt ſequi veſtigia eius, hoc eſt, bona opera, & tales ſunt Hæretici, qui fide tantum falſo docent, nos poſſe ſaluari, reijcientes opera noſtra tanquam futilia & inutilia. Sed miſeri homines hac ignorantia tenentur ex eo quia nullum diſcrimen ponunt inter illas duas iuſtificationes de quibus ſæpe loquuti fuimus. Vna eſt illa qua impius fit pius, altera qua iuſtus fit iuſtior. Impij iuſtificatio ex nullis operibus eius fieri poteſt, ſunt namque improportionata, & inepta; ſed eſt ex mera gratia, qualis illa prima Abrahæ, de qua dixit Paulus, credidit Abraham Deo & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Hic Abraham poſtquam ſemel fuit iuſtificatus per fidem, quid fecit? quid? Secutus eſt veſtigia fidei, hoc eſt bene operatus eſt, fecit bona opera vt per ea conſequeretur ſecundam iuſtificationem, quam aſſecutus eſt operibus, complendo illud quod Deus dixit ei, ambula coram me & eſto perfectus. Ad illam primam non indiguit operibus, ad ſecundam neceſſaria ſunt opera: & quia iſtam hęretici vel non intelligunt, vel nolunt noſtram catholicam doctrinam amplecti, hinc fit quod in ſua pertinacia perſeuerãt ex qua fiunt hæretici; pertinacia enim hęreſim gignit & facit. Rationes autem, quibus ſe muniunt, & ſuos errores tueri contendunt, hic adducere non nobis bene viſum eſt, alibi fortaſſis audiemus eas. Ratio namq. commẽtarij, quẽ præ manib⁹ habemus nõ ſinit nos in multis fore copioſiores;

Qui ſint filij Abrahæ

Chriſtus vſus eſt Ariſtotelis regula

Geminum circuncisionis genus

Opera ſunt pediſequę fidei

Nota miſeriã hęreticorum

duplex iuſtificatio

Pertinatia hęreſim gignit

boni igitur conſulat lector : ſed bre
uiolum dubium bene feret iſta co-
mentarij conſyderatio , quod pau-
cis abſolui poterit:eſt autem tale.
Quid cauſæ fuit Paulo, ob quam cum
locutus eſt de Iudęis & Gentilibus,
volens oſtendere vtroſque eſſe A-
brahæ filios, & reſpectu illorum om-
nium Abraham eſſe patrem , quaré
prius oſtendit eſſe patrem gentiliũ &
incircunciſorum, quam Iudęorum &
circunciſorum ? non erat conſuetus
iſte mos Apoſtolo Paulo . Quando
enim loquebatur de re aliqua, quæ v-
triſque communis erat, ſolitus erat
ſemper nominate Iudæos prius (vt
videre eſt in primo capite) dicens,
(Iudęo primo & græco:) hic autem é
contra fecit oſtendens, & loquens de
paternitate Abrahę reſpectiuè ad gen
tes. R. Sane hæc dubitatiuncula non e-
rat ſilentio inuoluenda cui occurri-
mus, dicentes, id non factum eſſe
abſque ſacramento. Cum enim Abra
ham per circunciſionem quam acce-
pit in ſtatu pręputij, eſſet prius effectus
pater pręputiatorum, quam Iudæo-
rum, Iuſta res fuit vt prius loquere-
tur Paulus & oſtenderet, quomodo
Abraham factus pater eſt gentilium:
Vnde ſine Iudæorum præiudicio prę
tuliſſe Iudæis ipſis gentiles: quia illi pri-
us fuerunt filij Abrahæ , quam Iu-
dęi, & non tantum tempore priores,
ſed fortaſsis operibus meliores. Vn
de ſi gentiles voluiſſent ſe pręferre in
hoc Iudæis, iurè potuiſſent: quia prius
fuit Abraham pater gentilium quam
Iudęorum.

Sequitur.

cõfirmatio ex prępijs cauſis

Non enim per legem
promiſsio Abrahæ, aut ſemi-
ni eius, vt hæres eſ-
ſet mundi, ſed per

Iuſtitiam fi
dei.

TAmetſi hic Paulus multa in-
culcet, mihi tamen non videtur
de nouo aliquid velle eum inſtituere
& dicere , ſed potius corroborare ve
tus propoſitum , quod hactenus mul
tis oſtendit : Fuit autem illud anti-
quum Pauli propoſitum oſtendere,
quod Abraham non erat iuſtifica-
tus per circunciſionem; aut per a-
liqua opera legis , & hoc, medio il-
lo teſtimonio ſcripturæ quod habe-
tur geneſis. 15. Credidit Abraham
Deo &c. Nunc perſeuerat idem in- geneſis 15
ſtitutum corroborare, & hoc per pro
miſſionem Abrahæ factam inquam
non ante circunciſionem , ſed poſt-
quam ipſe fuit circunciſus; quæ habe-
tur Geneſis : 22 : capit. Adducor
in hanc opinionem , ex eò quod geneſis 22
Paulus manifeſte docet. iſtud quod
modo dicit appoſitum eſſe ad aliud
probandum : Quod ſi dicas , & vn-
de colligitur ? Reſponſio, ex illa par
ticula, enim; quę cauſalis eſt: hoc ex-
preſſim ante nos adnotauit diligen-
ter magiſter meus Cayetanus dili-
gentiſſimus ſerici obſeruator ; qua-
lem oportet eſſe illum qui ingenium
Pauli penetrare vult. Sed ſi diligen
ter perpendamus Pauli ſeriem con
textus proximi , hæc clauſula probat
quod dixerat , ſcilicet quod Abra-
ham per illam iuſtitiæ fidem , quam
à Deo acceperat, erat pater creden-
tium omnium , tam circunciſorum;
quam præputiatorum. Et hoc eſſe ve
rum probat per promiſſionem fa-
ctam Abrahæ . Sed cautè & conſy
derate intelligenda veniunt verba i-
ſta : poſſunt namque habere ſanum
ſenſum ; & ſiniſtrum . vnus e-
nim ſenſus eſt de legis datione ;
alter de legis complemento . Om
nibus enim perſpicuum erat, &
extra omnem dubitationem po-
ſitum

ſitum , promiſſionem multo ante factam eſſe Abrahæ, quam lex Moyſi eſſet data . Quod cum ita eſſet, ſine dubio notum erat, quod promiſſio non erat facta per legem . Non hoc diſputat hic Paulus, ſed oſtendere vult, quod promiſſio non eſt com pleta per legem, neque ſtante lege: ſed poſtquam venit in mundum Ieſus Chriſtus qui eſt ſemen Abrahæ.

Ad Gal. 3.

Non dixit inquit Paulus, in ſeminibus, quaſi in multis, ſed in ſemine qua ſi in vno , nempe Meſſia completa eſt. Abrahamo promiſſa, in Chriſto tamen completa. Nihilominus tamē per iſtam promiſſionem effectus eſt pater omnium credentium. Vide Dei beneficium , contemplare eiuſdem mercedis efficaciam, intuere rei nouitatem . Principes ſiquidem terræ, & reges per promiſſiones ſuas ſeruis ſuis factas, non eos tales conſtituunt , ſed per promiſſionis exhibitionem. Vnde ſi Rex promitteret Epiſcopatum alicui, per huius dignitationem promiſſionē non conſtitutus eſſet mox Epiſcopus . Non enim hominum promiſſiones tantæ ſunt efficaciæ, quantæ Dei promiſſio. Et licet Reges terræ ex boni, æquique ratione debeant promiſſa adimplere: tamen cū homines ſint, non raro vſu uenit quod eas irritas faciunt. At Deus fideliſſimus & ſemper verax in ſuis promiſſis, nunquam non adimplet ſua promiſſa, impoſſibile nā que eſt promiſſiones Dei ire euacuatas: ſiquidem promiſſiones Dei non pendent ex nobis, ſed ex eo quod Deus eſt verax & fidelis, qui ſeipſum negare non poteſt . Ex his verbis collige tu Chriſtiane lector, ſpem & magnam conſolationem , quam ex promiſſis Dei habemus , quæ ipſe numquam facit irrita . Neque deſpondeamus animo ſi videamus magnam eſſe in mundo copiam hoc noſtro tempore, peccatorum. Nam Abrahæ promiſit Deus ſe parciturum ſi tantum inuenirentur decem viri boni, & Iuſti: ſic licet bonorum exiguus ſit numerus & ſint pauci electi, gratia horum paucorum Deus adimplebit ſua promiſſa. Et hoc magna cō fidentia debet nobis eſſe certum & exploratum.

Nota iſta. Diſsimilitudo inter promiſsiones omnes Principum & Dei.

Cęterum ad textus explanationem redeuntes, animaduertat lector ſtudioſus, quod licet Paulus hoc in loco circa ſenſum non ſit obſcurus , tamen in phraſi & modo loquendi aliquantum apparet obſcurus; eſt namque hoc familiare Paulo vt aliquando in verbis ſit clarus, & in ſententia obſcurus: aliquando verſa vice . Hæc ſententia & ſcopus Pauli non multum abdita eſt: ſermo tamen eius aliquantulum obſcurus. Sententia Pauli eſt , Quod Abrahę non eſt facta promiſſio de herede mundi ex merito legis: ſed facta eſt ei promiſſio per fidei iuſtitiam . Hæres autem iſte Chriſtus eſt & non alius : nam ei dictum eſt poſtula á me & dabo tibi gentes, hæreditatem . Et de eodem idem Paulus ad Hæbreos, quem conſtituit hæredem vniuerſorum: per quem fecit & ſæcula. Notanda ſunt omnia verba . Quem , inquit, conſtituit hęredem . Porro rogo, quis eſt iſte cō ſtituens? Reſpon. Pater æternus : Bene eſt . Et conſtitutus? filius. Recte. Quorum eſt conſtitutus? Vniuerſorum. Quid ſibi vult vniuerſorum? Reſpon. id eſt totius mundi . Peto cuius mundi , ſuperioris, an inferioris? Reſpon. vtriuſque , alioquin hæres eſſet ex parte non in toto : ſed totius mundi. Sed opponet ſe aliquis dicens. Si hæres totius , ego ſolus ipſe hęres eſt . non igitur conęredes habet; at hoc contra Paulum eſt: Non igitur conſtans eſt ſibi ipſi: nam alibi, hoc eſt in octauo capitulo dicturus eſt nos eſſe cohæredes . Ille enim cui eſt cohæres, non poteſt dici hæres vniuerſorum. Reſpon. facile ex

Pauli familiaritas in loquendo.

Pſalmo. 2.

illos vſque in hodiernum diem agita
tur: illis quidem tanaciter in illo erro-
re perſeuerantibus, ſcilicet quod Meſ
ſias nondum venit, in quo adimplen
da erat illa promiſſio. Nos vero lumi-
ne fidei illuminati vere & certo affir-
mantes Meſſiam iam veniſſe, credimus
impletam eſſe per Chriſtum ſactam il
lam Abrahę promiſſionem. Vnde dua
bus in rebus nobiſcum conueniunt,
primo quod Meſſias venturus erat re
demptor mundi, per quem recepturi
erant homines illam Abrahę promiſ-
ſam hæreditatem: ſed in hoc vehemē-
ter diuerſi ſunt à nobis, quod credere
nobiscum nolunt veniſſe iam & ad-
impletam eſſe illam promiſſionem,
ſed ſemper velamen habentes ante fa
cies ſuas in ſua cęcitate permanentes
diem ſuum agunt extremum. Quod
ſane non parum dolendum eſt. Illumi
net illos qui vera lux noſtra eſt, imo
omnium populorum, vt agnitis ſuis
tenebris, reſipiſcant & veritatem te-
neant tam in hoc, quam in multis a-
lijs, quibus inuoluti ſunt erroribus. Cę
terum vnum tantum reſtat ponderan
dum verbum ad completā huius clau
ſulæ intelligentiam, Illud videlicet, vt
hęres eſſet mundi. In Gen. vbi ſunt
promiſſiones factę & reſeratæ Abra-
hæ, nullibi talis loquutio reperitur;
quod vel tantum legenti notum eſt.
Vnde ergo vſurpauit Pau. iſtęc verba?
Reſponſio. Non eſt inficiandum i-
ſtud; ex ſe enim paret. Nilominus ta-
men dicimus Paulo licuiſſe illa vſur-
pare ſub alijs verbis, quæ idem vale-
baut, pollebantque. Sunt autem ver-
Geneſ.! ba, quę habentur Gene. capi. 12. quæ
huiuſmodi ſunt videlicet: In te bene
dicentur vniuerſę nationes terrę. Ver
ba quidem varia ſunt; at ſententia &
ſenſus vnus & idem eſt. Apoſt. & Euā
Nota diligē-ter facultatē Apoſtolis & Euangeliſtis conceſſā. geliſtis conceſſa eſt iſta facultas mu-
tandi verba, ſeruata tamen ſemper
eadem ſententia. Caute, tu candide le
ctor, & circumſpectè lege verba iſta,
quæ retorqueri poſſunt in ſenſum ſi-
niſtrū: in quem forſitan carnales Iudęi
confidunt dicentes, quod iſtæ benedi-
ctiones ſunt in Abraham, in quo ſe be
nedicunt vniuerſæ cognationes im-
precando ſibi hanc Abrahę felicita-
tem. Sed iſtud reuera eſt retorquerė
ſcripturam & perperam eam verifica
re. Nam nomen Abrahę ante eum, &
poſt eum non omnibus notum erat;
quin potius per Chriſtum multis no-
tum factum eſt. Non igitur in Abra-
ham recipiendæ erant, ſed in ſemine
eius, nempe Chriſto, qui eſt hæres mū
di. Sed forſan inquies dicens: quo-
modo in Chriſto benedicuntur mo
do omnes gentes? Reſpondetur:
Illam benedictionem conſequimur
cum ex aqua & Spiritu ſancto Deo
renaſcimur: quam benedictionem
Chriſtus in ſua lege diffundi iuſſit per
omnes mundi nationes quando di
xit, Predicate Euangelium omni
creaturæ, qui crediderit & baptizatus
fuerit ſaluus erit. Verum dices, Iſta
benedictio nullam facit de Abraha-
mo mentionem, neque de ſemine e-
ius, nempe Chriſto. Reſponſio.
De Abrahamo concedo nullam hic
fieri mentionem; at de ſemine, hoc
eſt Chriſto, nego. Nam baptiſmus à
paſſione Chriſti vim & virtutem ha-
bet. Vnde fortaſſis hac de cauſa Apo-
ſtoli ipſum baptiſma ſub nomine Chri
ſti exercebant & conferebant, vt pro-
fiterētur & inſinuarent, Chriſtū eſſe ſe
mē illud, in quo omnes gētes erāt bene
dicēdę. Nūc autē quia nos p Dei gratiā
iam ſatis credemus, per Chriſtum nos
recepturos eſſe non vnam tātum, ſed
omnes benedictiones, qui pro om
nibus crucis amariſſimam
mortem pati dig
natus eſt.

Sequitur

cum quem accepturus erat in hæreditatem, & exiuit neſciens quo iret. Hoc factum eſt quando dictum eſt ei, egredere de terra tua, & veni in terram quã monſtrauero tibi &c. Cui vocationi nullam dedit Abraham repulſam & excuſationem etſi nõ defuiſſet ei. Et rurſus fide demoratus eſt in terra aliena, quandiu Deo placuit. Ecce ex his & alijs liquido conſtat, Abrahamum fide eſſe iuſtificatum, qua ipſe opera faciebat & Deo placebat per eam & non per opera legis. Ecce ergo vim argumenti Paulini; ſcilicet, ſi illi qui ſunt ex lege conſequuntur hæreditatem Abrahę promiſſam, conſequitur modo fidem eſſe exinanitam, inanem, vanam fruſtaneam & inutilem. Præterea ſi hæreditas ex lege penderet, ſane vel nulli vel pauciſſimi conſequuti fuiſſet eã, quoniam nullus faciebat legem, omnes erant peccatores, non erat qui faceret bonum, niſi vnus ſolus, tunc huic ſoli adueniſſet hæreditas: at ipſa non ſolum vni, ſed multis promiſſa fuit, igitur. &c. Deinde interrogare congrue nos poterit ſtudioſus auditor, num aliquid diſcerniculi ſit inter hæc duo, quæ intulit Apoſt. tamquam abſurda. Cui obuiã euntes reſpondemus, quod cum vnum ex allo oriatur, vno excluſo alind exploſum eſt. Verum cum vocabulum ipſum, fides, hoc in loco anceps eſſe poſſit, pro eius acceptione varia variari quoque poteſt & ſenſus. Fides enim hic poteſt intelligi vel de illa quam habuit Abraham, aut de fide Dei promittentis. Si de fide Abrahæ loquatur Apoſt. ſenſus eſt, quod non fides Abrahę, ſed opera legis reputata fuerunt ad iuſtitiam, ſicque promiſſio eſſet inanis & vana. Et iuxta iſtum ſenſum duo membra ſunt iſta: ſi vero fides hic referatur nõ ad Abrahamũ, ſed ad Deum, ſenſus eſt quod promiſſio Dei non fuiſſet completa. Sed quomodo non fuiſſet completa? Nonne complendo legem, completa eſſet & promiſſio? Reſponſio. Tunc temporis ius hæreditatis non penderet ex promiſſione, ſed ex operibus; & ſic eſſet excluſa & abolita promiſſio: dixiſſent namque Iudei iuſtitiam ſibi datã ex meritis legis, & non gratis & ex promiſſione. Adde tu quod ſi modo Iudæi tantum ſe iactant de ſua lege, quid bone Deus, feciſſent ſi hęreditas illis collata eſſet propter opera legis? Quapropter Deus Op. Max. prouiſor voluit ab eis tollere hanc anſam & occaſionem, à longe agnoſcens ingenium & naturam illorum. Et vide & pondera admirabile Pau. ingenium & proceſſũ artificium, qui antequam loqueretur de hac hęreditate, iam tam Iudæos quam Gentiles deiecerat atque humiliauerat, ſubdendo vtroſque ſub peccato monſtrãdoq. quomodo fuiſſent prępuaricatores legis, ne ex legis prætenſione poſſent ſibi attribuere & arrogare vel gloriam, vel iuſtitiam, vel facere ſibi ius ad iſtam hæreditatẽ captandam. Qui non eſt curioſus Paulinæ methodi & artificij certo certius habeat, quod non poterit verſari fæliciter in Pau. lectione, nec multum guſtus ſpiritualis capiet ex eius doctrina. Dixit quondam vates ille: Guſtate, & videte: Dico ego videte & guſtate. Videte Pauli artificium, & guſtate eius doctrinam: hoc eſt, videte prius literam, & ſubinde guſtate doctrinam & myſterium. Cęterum, vt me expediam ab hac peryodo, duo volo hic lectori reducere ad memoriam, & quoad poſſum eum admoneo, vt diligenter ſe cuſtodiat a duobus illis hęreticorum erroribus. Ab illo primum, quo nolunt credere in nobis creſcere & augeri iuſtitiam fidei per bona opera, per quæ meremur nobis æternam ſalutem, ſed ipſi contenti ſua Phariſaica iuſtitia quę aditum non parat ad regnum cælorũ noſtra opera nihili faciunt, cõtra Chriſti ſententiam, qui iuſſit ipſa debere eſſe multo perfectiora quam fuerit iuſtitia Scribarum & Phariſeorum dicens: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſ-

plusquam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Secundus porro error qui maxime cauendus eſt, huiusmodi eſt, ſcilicet, ad impletionem noſtræ legis nobis fore impoſſibilem factu, quod non ſolũ pro errore haberi debet, ſed pro blaſphemia. Nam ſi intelligerent, neminẽ noſtrum poſſe facere legem abſque fide iuſtificãte, bene dicerẽt: hoc enim vnum eſt decretum patrum ſanctorũ, quinimo doctrina vniuerſalis Eccleſię Romanæ. Sed quoniam dicunt, nemiñem abſolute loquendo poſſe adimplere legem; hic ſermo profecto pias aures offendit, & palam docet nos teneri ad impoſſibile, quod alienum eſt a ratione.

Lex enim iram operatur

Sale indigent hæc Pauli verba, quæ prima fronte acria apparent & dura. Ex his verbis conatur Pau. oſtendere, non eſſe donatam iuſtitiam & hæreditatem per legem, ſed per promiſſionem, quia lex, inquit, operatur iram. Leniendum eſt hoc vocabulum Pau. irã. Figura eſt hic, qua ſolet poni cauſa pro effectu: qui loquendi modus non eſt infrequens in ſacra ſcriptura Quare ſtudioſe lector, cũ audis, iram, ne offendaris, neque exiſtimes eam poſitam eſſe pro peccato iræ, ſed pro vindicta & vltione, ſiue pro ſupplicio, quo digni ſentiuntur legis violatores, ſicut Pau. dixerat inferius cap. 2. Quemadmodum Apoſt. infra oſtendit per legem factam eſſe peccati agnitionẽ; ſic quoque modo dicit pro transgredientibus legem, pænam & ſuppliciũ eſſe deſtinatum. Lex enim, hoc eſt legis pœna pro transgreſſoribus poſita eſt. Dices mox forſan, igitur occaſio & cauſa transgreſſionis eſt lex? Cur igitur data fuit, ſi occaſio eſt? pręſtaſſet profectò ab hominibus non fuiſſe receptam. Nequaquam. lex enim bona & ſancta erat & cauſa directa bonorũ; cæterum ſi pœnam porrigit, id ex primaria intentione non facit. Siquidẽ primus & præcipuus legis ſcopus eſt, rectos & bonos inſtituere homines, iſtud eſt principale legis munus. Verũtamen quia bonorum & malorum non eſt vnus & idem genius & vna conditio; boni quidem præmiolis & beneficijs alliciendi ſunt & ad virtutẽ trahendi, porro mali pœnæ timore & aliquando exhibitione. Aperit ẽnim non raro occulos pœna: quos culpa clauſerat.

Precipuus legis ſcopus qualis ſit.

Bonorum & malorum diuerſus eſt genius & conditio.

Pœna aperit occulos.

Hic fruſtra eſſet interrogare & diſcutere de qua lege Pau. loquatur. Manifeſto enim conſtat hoc loco eum loqui de lege ſcripta. Iſta enim eſt operatrix iræ. Ego autem non dubitarem (ſaluo meliori iudicio) per legem naturalem haberi hanc notitiam ſcilicet malefactores eſſe puniendos & pœna plectendos. Cedo quis tam barbarus eſt, qui ſi habeat notitiam alicuius perpetrati ſceleris, non iudicet mox eius auctorem dignum fore ſupplicio & pœna? Nullus ſane. Sicut enim ſtudioſam actionem dignam æſtimamus præmio: ita malam (ſi mentis tamẽ compotes ſumus) iudicamus dignam ſupplicio & animaduerſione. Vnde licet lumen noſtrum naturale ex ſe ſolo non ſit ſufficiens ad agnoſcendum omne malum, alias fruſtra data eſſet lex, quę maxime ad hoc fuit deſtinata: tamen multa tum bona, tum mala beneficio huius luminis agnoſcimus. Multi dicunt, inquit vates, quis oſtendit nobis bona? quibus hæc datur reſponſio ab eodem: ſignatum eſt, inquit, lumen tuum ſuper nos &c. His nihilominus non obſtantibus, ſermo Pau. de ſola Moyſi lege eſt recipiendus. Et hoc magnam mihi facit coniecturam, primo quia aliter non valeret eius ratio dicens, quod promiſſio facta eſſet ante legem, tum ſecũdo quia iſtud dixit propter effrenem illam cõcupiſcentiam: quoniam lex naturalis quæ cum natura corrupta oritur, nõ

poteſt

poteſt oſtendere & docere concupiſcentiam eſſe peccatum & dignam pœna, eo quod vider homo talem concupiſcentiam venire ex carnis natura. Et quis potuiſſet diuinare hanc ortam eſſe ex peccato primo parentum noſtrorum niſi lumine fidei eſſet illuſtratus? Sane nullus. Tam enim obſcura eſt hæc concupiſcentia, quam ignotũ peccatum originale. Et quis vnquam eo ſolo lumine naturę agnouit tale peccatum? Quod ſi ita eſſet, non opus foret ad hoc fides. At poſtquam Deus dedit legem, quæ clamabat dicebatq. non concupiſces: manifeſto docuit hanc concupiſcentiam fore peccatũ. Et cum inueniebat eius transgreſſorē, in eum exercebat iram, hoc eſt puuitionem. Quoniam cum iam homines eſſent edocti, & non poſſent ſe ex cuſare per ignorãtiam, lex in eos fungebatur officio ſuo. Hoc autē præſtare haudquaquã lex naturę poterat. Eo ꝙ neſcia erat, cõcupiſcentiã eſſe peccatum, neque vnquam audierat vocem illam, non concupiſces. Sed quid dicemus de lege noua noſtra? Habet ne irã? eſt ne operatrix irę? nunquid hęc ſuſpenſiones, irregularitates, priuationes atq. excõmunicationes habet? Et quod omnium crudelius eſt ſuos tranſgreſſores nunquid pœna punit æterna? nõ ne dicit: Qui bona egerunt, ibunt in vitã æternã, qui vero mala in ignem æternum? Et Chriſtus huius legis author in
Matt. 25 Euangelio: ite maledicti in ignem ęternum. Nunquid hæc omnia magnam præſeferunt iram? Quid igitur de hac dicemus lege? Reſpondetur. Hæc quæ propoſita ſunt & obiecta, vera ſunt & negari nequeunt: veruntamen non eſt computanda proinde cum illa veteri lege, quæ populo durę ceruicis data fuit. Hęc ſi quidem iugum ſuaue & onus leue eſt, iuxta illud: iugũ meum ſu-
Matt. 11 aue eſt & onus meum leue. Quo nomine non eſt dicenda lex irę, ſed lex clementię, lex immaculata conertens
Pſalm. 18. animas, ſapientiam pręſtans paruulis. Hæc inquam multis diſcriminibus ab aliis eſt legibus diſcreta. Hęc vim ac virtutem habet condonandi peccata. Hęc dicit: accipite Spiritum ſanctũ, quorũ remiſeritis &c. Hæc gratiã largitur & vires ſubminiſtrat ad bona inchoanda, continuanda, & complenda. Lex nam que ſcripta licet intimet & proponat agenda & fugienda, vires tamen non exhibet: ſicque facilis erat eius violatio & tranſgreſſio: lex autem illa non ſine cauſa gladium portabat, tranſgreſſores dure & ſeuere puniebat, paſſim neceſſũ erat euaginare gladiũ, & dentem pro dente & occulum pro occulo exigere &c. O vtinam qui nunc præſunt in utroque tribunali, nõ tam faciles eſſēt ad fulminandas pœnas & pronunciandas grauia & difficilia pręcepta: in quibus ſi maior quam eſt, continētia eſſet & magis circunſpectè agerent hi ferunt cenſuras: profecto (præter id quod gratius eſſet Deo) non eſſet quo que neceſſarium tam frequenter euaginare gladium & ferire. Vbi enim plura ſunt pręcepta, plures fiunt & tranſgreſſiones. Coſiderēt igitur p viſcera Ieſu chriſti (eos alloquor quibus hęc cura incumbit) & diligenter animaduertant quod iam erepti ſumus ab illo duriſſimo legis iugo, & in lege gratiæ conſtituti. Non ſumus vt pater noſter Auguſt. dicit, ſerui ſub lege: ſed ſicut liberi ſub gratia conſtituti. Non te pretereat Chriſtiane lector & ſi fieri poteſt vel lē vt alta in mēte tua tibi eſſet repoſtũ, quod neſcio ſi omnes Pauli interpretes animaduerterunt, iſtud videlicet quod cum Deus iudex ſit omnium tã bonorum quam malefactorum homi nu n, cui eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra & ipſe ſit qui dicit, Ego percutiam? quomodo Apoſt. huius rei minime neſcius reiecit iram in legem, quæ iudex mortuus eſt & non ipſum Deum, qui vindex eſt malorũ, quique dicit, Mihi vindictam? Hoc ſane factum eſſe citra cauſam non eſt exiſtimandum. Licet enim lex non habe

Priuilegia & laudes Euangelicæ legis. Ioan. 20.

In illa ſuſpecta clara regula.

Lex iudex mortuus, Reſpon.

at aliam intentionem niſi facere homines bonos; mirum videtur quod Pau. iram imputet legi, & eam appellet legem iratam. Nulli mirum ſit ſi hoc fecit Pau. quoniam non ea intentione & animo factum, quo vellet ipſe à Deo quicquam auferre & legi tribuere. nefas hoc ſane eſſet & indignũ tanto Apoſt. Sed idcirco iſtud factũ eſt vt intelligeremus nos, quam alius ſit Deus in præmiando quam in puniendo. Nam ſe auctorem præmiorũ palam confitetur; & ſic non legi, ſed ſibi ipſi adaptat & attribuit: at cum de punitione ſermo fit, ipſe ſe ſubducit & eximit & (vt ita loquar) in legem illam reijcit, quaſi dicens tacite, non ego facio ſed lex quæ iram operatur. Ipſa vltrix eſt, ipſa ſuppliciũ exhibet, ipſa eſt quę maledictioni homines facit obnoxios, ego ſi percutio, ego ſano; ipſa ſi ferit non ſanat nec ſanare poteſt. Quod ſi forte mihi occurras dicens: Pau. non ideo hanc iram reiecisse in Deum, ſed in legem eo quod tale nomen nempe, ira, alienum eſt à Deo. Ira ſiquidem paſſio quædam eſt, à paſſione autem Deum procul eſſe certiſſima res eſt, cum ſit ſpiritus. Hæc ratio hanc difficultatem certe non eneruat; ſi quidem Propheta Dauid non recuſauit tale nomen accõmodare Deo, dicens: Domine ne in furore tuo arguas me, neq. in ira tua corripias me. Non igitur iſtam ob cauſam fecit Pau. Quorſum ergo? Reſpon. vt intelligerémus quod malorum ſupplicium quantum eſt ex primaria intentione reijciendum erat in legem nõ in Deũ: Præmium vero & corona non debentur legi, ſed Deo, qui coronat nos in miſericordia, & miſerationibus a quibus multum aliena erat Moſeos ipſa lex, quę nimium cupida punitionis erat, dẽtem pro dente & occulum pro occulo rigide exigebat, nec cuiquam parcebat; quinimo pro vno aliquando quatuor repetebat. Non igitur mirum quod Pau. dixerit legem operatricẽ eſſe iræ, ipſa enim perpetuo ad puniẽdum anhelabat. Quod ſi dicas: quare igitur Deus talem dedit legem? Reſpondeo tibi quia tali egebat populus ille. Leges namque pro hominũ conditione ferendæ ſunt. Et adde tu quod Deus non eam dedit directo & primario quo eos ulciſci cuperet; ſed vt eos effectos bonos, præmio donaret, non ſolum terreno, verum etiam diuino. Ad vtrunque enim inuitabat lex. Vnum tantum reſtat adnotandũ antequam epylogo concludamus vniuerſa quæ diximus. Eſt autem adnotatio talis. Ex hoc loco liquido conſtat diſcrimen quod poſuit Pau. inter hæc tria ſcilicet legem factorum, iuſtitiam ſiue fidei legem, & promiſſionem, cum lex Moyſi directo contrapoſita ſit promiſſionis impletioni, cõſequens eſt vt diſcriminentur ad inuicem. Primo quidem (vt ab ea differentia exordiamur, quam modo præ ma nibus habemus lex Moſayca iram operatur & vindictam contra tranſgreſſores exercet: promiſſio autem omnia remittit, condonat, tegit peccata, nec crimina imputat. Cum igitur tam diuerſos effectus cauſent hęc duo, qui fieri poterit quod lex promiſſionem compleat? Si lex, teſte Pau. ſubintrauit, vt abundaret delictum, & promiſſio condonat delicta atque auferr, quę rogo conuentio erit legis ad promiſſionem? Sane nulla. Præterea lex grauiſſimum facta eſt iugum quod nec patres noſtri portare potuerunt; iuſtitia autem fidei & promiſsio, onus ſuauiſſimum portatuque facillimum & iucundiſsimum. Adhæc, lex præcipue bona terrę promittebat facientibus, quæ Deus iubebat: iuxta illud ſi feceritis quę ego pręcipio uobis, bona terrę comedetis: at diuina promiſſio, licet ſub vmbra boni terreſtris, cœleſtia bona, quæ nec occulus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽderunt, pollicebatur. Denique autem lex maledictionibus plena erat. Vnde

Deus alius in puniendo, & alius in præmiando.

Deut. 32.

Psal. 6.

Psal. 102.

Exod. 21. Leuit. 24. Deut. 9.

Vide Caie. ſup. Pentha.

Annotatio.

Gala. 3. Pau. ad Gala. 3. Quicunque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto verſantur. Scriptum eſt enim Deut. cap. 27

Deut. 27 Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis vt faciat ea. At ipſi qui ex lege erant eam non fecere, ſed tranſgreſſi fuerunt illam. Proinde ipſimet confitentur, iuſte aduenisse contra eos iram Dei magnam. 4. Reg. 22. habetur propria iſta confeſſio. Conſulat locum ſi lubet, diligens lector. Finiamus nos & breuem epilogum colligamus, quo in ſūma ex multis præcipua & ſelecta ſub breuibus comprehendamus. Argumenta plura adduxit Pau. eaque firmiſſima, quorū hæc eſt ſūma. Primo per fidem dari hæreditatem, non per legem aut circuncisionem ſed per gratiam quæ confirmatrix eſt promiſſionis. Deindè docuit promiſſionē Abrahę factam non eſſe cohibendam aut reſtingendam ad vnum ſolum populū, puta Iudæorum. Quia ſic infirma & anguſta nimium eſſet. Infirma quidem ſi tantum ex operibus legis. Quia lex non iuuabat. Anguſta autē, quia ad paucos tantum accommodata eſſet. At cum dicit Pau. eſſe ex fide & gratia, ampliſſima & fideliſſima denotatur. Fides nāque ampliſſima & fideliſſima eſt cum ad omnes mundi nationes ſit diffuſa. (Fides eſt ampliſſima & fideliſſima.) Tandem quod ad Abrahām ſpectabat dixit, eum patrem multarum gentiū eſſe; quinimo omnium credentium non per circuncisionem ſed per fidē: diuerſo tamen modo. Credentium quidem patrem ſpiritualem, non credentium autem carnalem tantū. Magnum ſane hominis œconomium quod tam fide quā bonis operibus fecit ſibi comparatum. Neque mirum quidem: vmbra enim & typus Dei fuit, qui non Iudæorum tantum Deus, ſed & gentiū erat. Sic Abraham omnium pater conſtitutus eſt. (Magnum Abrahæ œconomiū.)

Vbi non eſt lex nec præuaricatio.

Probat hic Pau. uerum eſſe quod dixerat de legis operatione. Res enim erat aliquantulum dura, ideo probatione maiori indigebat. Probat ergo nunc quod lex vltrix ſit, hac ratione, que ſic ad formam reduci poteſt. Ira & vindicta tantum exercenda eſt contra tranſgredientes legem, & non in illos, qui ſunt ei obedientes: ſed trāſgreſſio non eſt vbi abeſt lex, igitur ira a lege dimanat & oritur. Prima propoſitio nota eſt; ſecunda autem patet, quoniam pręuaricatio legis præſuppo nit legem. Quod enim non eſt, nemo poteſt tranſgredi. Cęterum de lege & pręuaricatione eius, tātum hic noſtra obeunda eſt conſideratio. Et quod attinet ad legis nomen, vnum certum eſt, aliud incertum. Certum quippe eſt quę diſeruit hic Pau. de lege, appoſite conuenire legi ſcriptæ. Eo quod præcedētis clauſulæ hęc probatiua eſt. Illa iram operabatur, In eā multæ fiebant tranſgreſſiones, tum propter effrenē concupiſcentiam, quæ aucta erat, tum, quod illa lex non miniſtrabat vires volentibus eam ſeruare. Adde tu etiam, quod in ea ampla ſylua & multitudo præceptorum erat, quę obruebat, dicam melius, opprimebat illos. Quare facili negotio ſequebatur tranſgreſſio. Stantibus autem ſic rebus, rogo, quo modò poterat promiſſio adimpleri per legem? Neque iſtis obſtat, quod non eſſet tanta affinitas, tantaque coniunctio inter legem & præuaricationē vt intrinſecus ſeſe includerent. Pręuaricatio enim legi non eſt interna. Poteſt enim eſſe lex ſine pręuaricatione. Alioquin iniqua eſſet illa lex, de cuius ratione eſſet pręuaricatio. Et tunc talis tranſgreſſio non eſſet imputabilis ad pœnam. Verum tamen propter illas rationes ſuperius adductas legi Moſaicę præuaricatio reputari poteſt quaſi intrinſeca: propter quas cauſas fortaſſis Petrus Apoſt. dixit, illam legem eſſe onus importabile. Cęterum quod eſt incertum illud eſt, an ſcilicet hoc lo-

logi, nonnulli etiam non infimæ ſortis, ſi eſt neceſſarium ad hoc quod aliquid ſit peccatū, ſemper interuenire ibi alicuius legis tranſgreſſionem, nec ne. Quæ lis facillime enodatur ex illa beati Auguſt. de peccato finitione. Vbi dicit, peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Ex qua diffinitione liquidò conſtat, in omni peccatò (mortali intelligo) fieri alicuius legis violationē. Hanc quæſtionem nunc omiſſam facimus, & eam ad alium vſque locum paulò fuſius rimandam reſeruamus. Nō eſt enim noſtri propoſiti in quæſtionibus diu immorari. Si enim vita comes fuerit, & Dei gratia nobis dux, hanc rem intactam non dimittemus.

Sequitur.

Ideo ex fide vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omniū noſtrū, ſicut ſcriptū eſt.

Excludit Apoſt. in præteritis legem, & docuit per eam non contingere nobis hæreditatem: nunc ad fidem tranſitum facit. Ordo procedendi ſane congruus eſt. Secundum enim Logicorum artificium, quando quis argumentatur à membris ſiue à partibus diuidentibus aliquid, vno expedito & excluſo, neceſſum eſt, vt conferat ſe ad aliud; quandoquidem excluſio vnius poſitio eſt alterius. Sic Paucum tota ſua diſputatio cohibita & cōſtricta eſſet ad illa duo, ſcilicet legem & fidem, quæ contra poſitæ ſunt, deſtructa lege, conſurgit ad ſtabiliendā fidem. Notet hic ante omnia ſtudioſus lector, quod Pau. legis nomine cōprehendit legem & opera, merita &

[margin: x regula logicorum]

[margin: Intellige hoc quando diuiſio eſt bimembris]

[margin: Obſerua quid Paulus intelligat hoc loco legis nomine]

circunciſionem. Per fidem autem illam quę formata eſt. Cuius nomine intelligitur iuſtitia Dei, ſiue iuſtificatio. Dicit ergo Pau. Ideo ex fide. Truncus & mutilus videtur eſſe Pau. ſermo. Quid ſibi volunt hæc verba: Ideo ex fide? Hæc enim oratio nullum generat perfectum ſenſum in auditoris animo. Reſpondeo. Verum eſt vt iacet. Sed addere oportet aliquid, vt perfectus habeatur ſenſus. Hoc videlicet. Ideo ex fide eſt hæreditas & promiſſio. Iſtud erat colligendum. Ideo, particula collectiua eſt. Vnde bene colligit Pau. dicens, ſi non ex lege, ergo eſt ex fide, ex negatione vnius partis, ad poſitionem alterius. Quem modum diſſerendi ſcholaſtici omnes approbant. Et cum Pau. tanquam notum reliquiſſet iuſtitiam & hæreditatem euenire debere aut ex lege, aut ex fide, poſt quam negauit eā prouenire a lege dixit eam oportere nos habere à fide. Vnde Paulini argumenti vis talis eſt. Promiſſio implenda eſt aut per fidem, aut per legem, ergo per fidem. Optimum eſt conſequium.

[margin: quidue per fide]

Vt ſecundum gratiā firma ſit promiſſio omni ſemini.

Secundum gratiam, hoc eſt, gratuitum Dei placitum. Quaſi dicat, gratis non ex meritis, non ex operibus: Nam ſi ex illis daretur, nō eſſet firma promiſſio. Eſt autem firma & fixa, ſi detur ex fide. Nam fides ſicuti eſt diſpoſitio, vt Deus promittat, ita firmat promiſſionem. Ex eiſdem enim res firmatur, ex quibus conſtatur. Cum igitur promiſſio Abrahæ ortum habuerit a fide, iuſtum erat vt eadem fide firmaretur. Et præterea, ſi promiſſio facta eſt gratis & non ex debito, & cōpletio eſſe debuit ex fide & nō ex debito.

[margin: fides firmat promiſſionē]

Omni ſemini.

Vel

telliguntur? Reſpondet Cayetanus dicens, hoc factum eſſe iuxta ſenſum myſticum, vt non ſolum ſuum inſtitutum monſtraret ex verbis præcedentibus, ſcilicet; Tu es filius meus, ego hodie genui te, quæ in ſenſu literæ de Chriſto dicũtur: ſed etiam ex alijs, quæ in ſenſu myſtico veniunt intelligenda. Vnde iuxta iſtud colligere poſſumus, quod aliquando ex ſenſu myſtico licet argumentari, & oſtendere propoſitum, quod gratis concedere habet doctiſſimus Cayetanus, ſi vera ſunt, quæ ipſe dicit. Veruntamen ſalua tanti doctoris gratia, hic modus dicendi videtur eſſe ſcrupuloſus. Et ne gratis loqui videamur, æquum erit in medium adducere id quod ſcrupulum facit. Quod quantas habeat vires relinquatur iudicio peritorum. In primis autem ſupponamus hoc, quod à nemine negari poteſt, ſcilicet, quod Paulus intendebat probare illo in loco, Chriſtum eſſe excellentiorem Angelis. Quo iacto percontor, ſi ille locus intelligitur hic de Salomone ad literam, igitur per illum Paulus magis probauit, quod Salomon erat excellentior Angelis, quam Chriſtus. Quid abſurdius? quid alienius à propoſito Paulino? Erat ne Paulus ſui oblitus? Hoc ſane non eſt dicendum. Quomodo quęſo potuit confutare Iudęos ex hoc loco, ſi intelligitur de Salomone ad literam & non de Chriſto? Dicere enim poterant illi, ex hoc teſtimonio & ex hac ſcriptura nihil haberi & colligi contra eos, quia intelligitur de Salomone & non de Chriſto. Cæterum Diuus Thomas ſuper hæc verba ſcribẽs hunc in modum philoſophatur dicẽs, Ego ero illi in patrem ſecundum generationem temporalem, in qua pater aſſumpſit eum in filium, aſſumendo naturam in vnitate perſonę. In vtraque enim generatione vnus & idem erat filius. Inſurget modo fortaſſis aliquis dicens; Igitur Chriſtus in vtraque generatione patrem habet? Quod ſi concedas iam videris deſtruere quod cõmuniter dicitur; ſcilicet, quod in ęterna illa natiuitate eſt filius cum ſolo patre ſine matre: & in temporali, ſolus cum matre, ſine patre. Spiritus enim ſanctus in illa generatione & ſi patris vicem ſuppleuerit: nihilominus tamen non poteſt dici pater, vt docte & copioſe docet Diuus Thomas in tertia parte. Reſpondetur ad id quod modo obiectum eſt dicendo: Illud quidem verum eſſe, verũ tamẽ intelligẽdũ eſſe cum grano ſalis, vt vulgo dicitur. Quando enim fides aſſerit, temporalem Ieſu Chriſti natiuitatem factam eſſe ſine patre, illud intelligendum venit, ſine patre, carnali ſcilicet, ſed non omnino ſine patre. Nam ipſemet qui eſt pater in vna generatione, eſt pater in alia: propter vnitatem perſonę vtrobiq. genitæ. Sicut enim non multiplicatur filius, nec pater. Modo tamẽ diuerſo. Nam in ęterna generatione eſt pater tum ratione naturæ, tum etiam ratione perſonæ: in altera vero, nempe temporali; tantum ratione perſonæ, non naturæ, Nam hæc falſa eſt, Chriſtus eſt filius patris æterni, ſecundum naturam humanam: eſt autem vera, ſi dicatur; Chriſtus eſt filius patris æterni ſecundum naturam diuinam, ſecundum quam intelligendus eſt ſermo ille ſcilicet; Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quia ibi de generatione ęterna loquitur pater cœleſtis. Sed huic explanationi obſtat etiam, quod ſi iſta verba non intelliguntur de Salomone, ſed de Chriſto: quomodo ergo ſunt ſcripta ad literam de eo? ſecundi Reg. ſepti. & pri. Paralypo. 28. originaliter habentur hęc verba, vt volẽti inſpicere patebit. Proinde ſi ego in hac re poſſem meũ (poſt tot doctiſſimos expoſitores) dicere votũ, haud recuſarẽ aſſerere, quod loc⁹ adductus à Pau. intelligendus eſt de vtroq. Salo. videlicet de filio Dauidis, & de Ieſu

Chriſto:& vtrunq; ad literam.De Salomone non eſt dubium,vt videre eſt in locis nuper citatis.De Chriſto autem, vt dilucidius fiat,notet ſtudioſus lector quod in ſacro veteris legis teſtamēto quædam dicuntur de Chriſto,quæ ſolummodo de eo verificari poſſunt ad literam:quædam vero ſunt,quæ de eo deque alijs ad literam verificari poſſunt:diuerſimode tamen, quoniam de Chriſto præcipue & principaliter dicuntur,de alijs vero ſecundario & figurate. Vt verbi gratia eſt illud; Ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ. Quę verba intelliguntur ad literam principaliter de Chriſto, & figurate de Salomone.

Et ſic dico, quod Paulus in loco citato ad Hæbreos intelligit ad litterā de Chriſto . Quia principaliter hæc verba ei competunt.Et quando dicit; etiam competunt ad literam Salomoni:do tibi gratis,ſed hoc verum eſt figuratiue vt ita loquamur. Vnde infero quod hæc verba verificari poſſunt tam in figura,quam in figurato. In quo ſit verificatio principaliter, in alio autem ſecundario & ſecundum figuram . Cæterum vt ſunt adducta ab Apoſtolo Pau.non debent intelligi ad literam niſi de Chriſto,quia ad hoc propoſitum adduxit illa verba Paulus. Loquebatur enim Paulus de priuilegio æternæ generationis quod ſoli Chriſto peculiare erat.Vnde non eſt neceſſum dicere Pau.fuiſſe argumentatum contra Iudęos in ſenſu myſtico, ſed literali.Ex quo docte docet D.Th. 1. parte trahi efficax argumentum.

Alio modo ſe expediunt aliqui ex Neotericis doctoribus dicentes, quod illa verba bis fuerunt dicta : ſemel de Chriſto,& ſemel de Salomone . Veruntamen vtrum hoc quadret doctiſsimis, necne,relinquamus iſtud alijs iudicandum.Ex proximis pręteritis iſtis clauſulis obſeruet diligens Pauli interpres quod in filiatione Abra.Iudæus nō poterat ſe extollere ſupra gentilem.Nam vterque per ſolam imitationē fidei Abrahæ verè dicebatur filius Abrahæ . Nā non erant vere filij Abrahę,illi,qui ſola carnali circūciſione filij erāt, niſi etiā eſſent,per imitationē Fidei Abra. Vnde licet circūciſio inter ſacramenta veteris legis excellētiā nō modicā haberet:verūtamē parū aut nihil cōducebat ad conſtituendū filiū Abrahę . Nō enim ipſa circūciſio ad hoc valebat niſi eſſet coniuncta cū fide Abra. Iſtud eſt quod facit veros filios Abra. ſiue ſint ex præputio,ſiue ex circūciſione. Vnde nota tu qui legis ſacrā ſcripturā, quod quotieſcūq; in ea legeris, aut audieris locū aliquē,in quo ſcriptura appellauerit Abra.patrē gentiū aut patrem noſtrum,ſiue patrē credētiū,nō debes ibi intelligere fieri ſermonem de paternitate ſiue filiatione carnali, ſed ſpiritnali:& Si roges dicens. Et quo pacto fit talis ſpiritualis paternitas? Reſpōdetur. Per imitationem Fidei.Per iſtam enim quotquot iure & verè dicti ſunt filij Abrahæ,nuncupātur in Scriptura tales. Vnde liquido conſtat falſos filios Abrahę eſſe illos, qui Chriſto dixerunt, Nos ſemē Abra.ſumus & c.Qm̄ hi ſola carnali circuncisione imitabātur patrē ſuū Abrahamū.Per iſtā autē carnis circunciſionē Abrahā nō eſt conſtitutus Pater omniū credentiū. Et idcirco nō dicitur Pater circunciſorum:ſed credētiū.Quod ſi dicas.Nūquid Abrahamo facta eſt promiſſio hęreditatis mundi? Fatendū ſane eſt iſtud, & minime inficiandum.Sed & ſi ſit facta promiſſio, nō tamē in eo cōplēda,ſed in ſemine eius.Dicis.In quo ſemine?R.In Chriſto nimirum. Et qui huic per fidem ſunt coniūcti vere filij Abrahæ ſunt: alij vero minime.Collige etiam ex his iā dictis,quo tempore implenda foret iſta Abra.facta pmiſſio nō tēpore legis ſcriptę:ſed vbi veniret plenitudo tēporis. Quod tēp⁹ dictū eſt lex Euāgelica,quę declarauit annūtiādo,Chriſtū eſſe verū ſemē Abra. & verū mūdi hęredē.Hæc dicta ſint de paternitate Abrahę vera,De

ra.De qua ſi quis plura intelligere cupit, diligenter librũ Geneſeos euoluat. Vbi palam inueniet multo ante circũciſionem eũ patrẽ multarũ gentiũ conſtitutũ fuiſſe. Et ex eodẽ libro, Geneſeos ſcilicet, perſpiciet etiã diligens lector Abrahę paternitatẽ in promiſſione eſſe fundatã, & promiſſionẽ in fide. Et hinc conſtat paternitatẽ Abra. nõ eſſe carnalẽ, ſed ſpiritualẽ, & ſimiliter dicẽdũ eſt de filiatione. Nã filiatio nõ debet eſſe diuerſi generis a paternitate. Scriptũ namq. eſt apud Ioan. Quod natũ eſt ex carne caro eſt, & ꝙ ex ſpũ ſpũs. Igitur ſi paternitas Abra. erat ex fide & filiatio quoq. talis eſſe debebat.

Ante Deum cui credidiſti, qui viuificat mortuos & vocat ea, quę nõ ſunt tãquã ea quæ ſunt.

PErquiret diligens lector, quid ſibi velit, Pau. dicere Abrahamũ patrẽ noſtrũ, hoc eſt credentiũ, poſitũ fuiſſe ante Deũ, cui ipſe credidit & fidem habuit. Reſpondem' quod licet hęc verba prima frõte videãtur obſcura: tamẽ nihil aliud inſinuare voluit Pau. niſi docere nos Abra. patrẽ noſtrũ ſpũalem eſſe & nõ carnalẽ. Paternitas enim carnalis corã hominibus eſt, ſpũalis antẽ corã Deo, cui ipſe Abrahã credidit. Et ideo dixit Pau. ante Deũ, quia de tali paternitate loqui intẽdebat. Alij vero dicũt & referũt hæc verba ad illa quæ Deus dixit Abrahæ in geneſi, ſcilicet Ambula coram me & eſto perfectus. Sed melior & literæ affinior apparet gloſa, quæ aſſerit quod Pau. interpretatur per hæc verba ſcilicet, Ante Deũ cui credidiſti, promiſſionem Dei factam Abrahæ, nõ eſſe ſecundũ carnẽ, ſed ſpũm. Nam qui pater eſt ſecundũ carnem, non ſolum in conſpectu Dei eſt pater; Sed etiam coram hominibus eſt pater; qui vero pater eſt per fidẽ ſiue ex fide, hic pater eſt ante Deũ, qui ſolum agnoſcit filios ſecundum fidẽ iuxta illud. Dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri, his qui credunt &c. Dixit ergo Paulus hæc verba, quo inſinuaret paternitatem Abrahę conſtare fide & non aliunde. Io 10.1.

Qui viuificat mortuos.

RElatiuũ, qui, hoc loco ipſũ Deũ refert, cui' efficacia iſtud fieri debuit, non efficacia virtute & potentia alicuius hominis, ſed Dei qui viuificat mortuos. Primo quidem non poterat compleri ex parte Abrahæ qui futurus erat pater, cum iam eſſet centenarius & carnẽ haberet emortuam, & impotentem ad generandum: neque etiam potentia erat ex parte Saræ, quæ ſterilis erat, & vuluam emortuam quoque habebat, ſicut Abraham corpus ſuum. Si ergo iſti duo inefficaces, & impotẽtes erant, iſtud virtute Dei fieri & compleri debebat. Idcirco relatiuum, qui, refert ipſum Deum qui virtutem habet. Ex hoc inſinuatur miraculũ rei geſtę, ꝙ virtute naturæ fieri haud poterat ſicut nec viuificatio mortuorum. Ab iſta namq. priuatione. ſ. mortis ad vitã, non eſt regreſſus: eſt tamẽ per potentiã Dei, cuius virtus & potentia cuncti potens eſt. Sed forte dices, qui ſunt iſti mortui quos Deus viuificat? R. Abrahamus & Sarra. Et dicis. Quando ſuſcitauit? Nunquid quando vita fuerunt ſemel functi. Non legimus iſtos a morte corporali fuiſſe ſuſcitatos, neq. in ſcriptura ſacra, neque alibi iſtud habetur, neque de hac ſuſcitatione loquitur hic Apoſtolus Paulus, ſed de ſuſcitatione ea, qua Abraham & Sarra facti ſunt potẽtes ad prolem multiplicãdam. Et ſic dicti ſunt viuificati & antea erant ſicut mortui. Sicut enim ex hominibus mortuis (virtute naturæ) fruſtra ſperatur prolis multiplicatio: ita in illa ętate in qua erant Abraham & Sara, fruſtra virtute naturę ſperari poterat ꝓlis multiplicatio. Vnde quãdo Sarę dictũ fuit

quod naſcitur⁹ erat ei filius ipſa riſit. Gen.1. Quia viſa fuit ei talis promiſſio quaſi ridicula, propter impedimēta, quæ in ſe & marito ſuo agnoſcebat. Quis enim nō rideret, ſi aliquis promitteret homini iam mortuo, naſciturū eſſe illi filiū?

Et vocat ea quæ nō ſunt

tanquam ea quæ ſunt.

PAulus confirmat quomodo Deus efficaciam & vim habebat, ad viuificandum corpus Abrahę ad producendum ſemen, ſiue ad generandum. A maiori videtur argumētari. Plus nāq. denotat, nō eſſe, quā nō habere potētiā ad generādū virtute naťę. Quod ſi illud poteſt De⁹, multo magis iſtud quod eſt min⁹. Cōſulat lector Beat. Auguſt. in explicatione Pſal. cēteſimiquarti: nos breuitatis gratia illud ſilentio inuoluimus, & illuc lectorē remittim⁹. Neq. hoc loco te detineat impoſſibilitas negocij tam ex parte Abrahę, quam Saræ, cū ad generandū vterq. ineptus & impotēs eſſet. Qui enim eis generationē promiſit potentiam eis pręſtare poterat & de facto præſtitit. Quare cū Deus ſit in ſuis promiſſis fidelis, nō potuit eſſe vana ſua promiſſio. Præterea ſi dubiū tibi facit, & admirationē cauſat tanta, tamq. numeroſa populi multitudo, confuge ad tantam Dei virtutem & potentiam, quæ ſine comparatione multo maior eſt quam populi multitudo, & ceſſabit tūc dubiū & admiratio. Nam qui non entia vocat, & in lucē producit tamquam entia, hoc eſt non exiſtentia tamquam exiſtētia, ex hac facilitate & potentia redditur apud Deum facilis etiā numeroſa multitudo filiorum Abrahæ, concurrente viro & fœmina. Qui illud poteſt facere, & iſtud præſtare quod minus eſt.

Qui contra ſpem, in ſpē

credidit vt fieret pater multarū gentium.

HÆc litera in exēplaribus latinorū vniformis eſt & concordans: litera vero & textus in Gręcis nō eſt prorſus & omnino cōcors, licet ſecundū ſensū nō ſit diſcordātia. Et ideo in hac re nō eſt multū immorandū, ſed ad textū explanandū nobis feſtinandū. Et primo non eſt hic in iſtis verbis diſſimulāda commēdatio & ingēs locus ſpei Abrahæ. In ſcrip. enim ſacra laudatur & cōmēdatur virtus ſpei, vbi de ea fit mentio. Et cū hæc ſpes maxime fidei innixa eſſet, cōmēdando & laudādo ſpē commendatur eadē opera & fides. Si enim Abrahā promiſſioni Dei nō crediſſet nō tantā ſpē habuiſſet, repugnante maxime nāra. Sed quia ſua ſpes donū Dei erat ſicut & fides, & vtrūq. ſupernaturale donū, nō ex meritis cōceſſū, ſed gratis elargitū; ſicut Abrahā nō potuit nō credere, ita nec potuit in ſpe hęſitare & non confidere. Porro quomodo ſe habeant hęc duo dona. ſ. fides & ſpes, nū perpetuo ſint ſimul, erit alibi ſuus locus. Nūc ad noſtrū inſtitutū nihil facit iſtud. Quare ad explanādū quod hic dicit Apo. reuertamur. Dicit ergo Pau. Qui contra ſpem &c. Prima fronte hæc verba videntur abſurdū ſenſum habere. Quid ſibi vult; Contra ſpem in ſpem? Quis ſenſus eſt horū verborū. Eſt ne vna res ſibi ipſi cōtraria? Eſt ne ſpes ſpei contraria? Creditne aliquis contra fidē, ſi credit? Et ſi ſperat, ſperat contra ſpē? Sanè hæc verba obſcura videntur. Reſponſio: Hæc obſcuritas & perplexitas ex æquiuocatione vocabuli, ſpes, naſci videtur. Siquidem ſi Apoſtolus loqueretur vtrobique de nomine, ſpes, in hoc textu eodem modo, haud dubie abſurdus eſſet ſenſus. At qui in hac clauſula Apoſtol⁹ vtitur vno modo vocabulo, ſpei nimirum quando dicit contra ſpem; loquitur q, d ea ſpe, quæ in Abr. eſſe poterat ſecundum vires naturæ, ſecundū enim has vires ſpem nō habebat, quia impotēs erat, & ſic non credebat adimpleri poſſe, nimirū quod ipſe futurus eſ-

Eadem opera commendantur fides & ſpes.

Gemina ſpes vna ſecundū naturam altera promiſſionis.

ſet

ſet pater multarũ gentiũ propter impedimentũ quod ex parte naturę habebat. Nullã enim ſpẽ promittebat homini cẽtenario. Alio autem modo vtitur nomine, ſpes, quãdo dicit, in ſpem. Nimirũ loquens & intelligens de ſpe promiſſionis. Hæc quidẽ magnã certitudinem & poſſibilitatem habebat ex ea parte, qua Deus verax & fidelis iſtud ei pollicitus fuerat. Sed qm̃ contrariũ apparebat ex cauſa naturali (cũ natura ad hoc inefficax eſſet) idcircò dixit Apoſt. qui cõtra ſpem credidit: Quaſi diceret credidit & ſpem habuit, in ea quæ erat ſecundũ promiſſionem Dei, hoc eſt in promiſſionẽ Dei, quæ expreſſe habetur Gen. cap. 15. quando Abrahæ dictum fuit, Erit ſementuum ſicut ſtellæ cœli & arena maris. Sed inſurget forte aliquis dicens. Quomodo hic dicit Pau. Abrahamũ credidiſſe, ſi in Geneſi dicitur, quod ipſe, audita promiſſione filij Iſaac ex vxore ſua Sara riſit & in corde ſuo dixit. Nũquid cẽtenario naſcetur filius? & Sara nonagenaria, naſcetur filius? Ex his verbis palam videtur eum dubium fuiſſe. Sane egregia eſt hęc dubitatio & digna ſatiſque enucleetur. Sed in proximo & immediato textu accommodatior dabitur locus & occaſio. Abſoluamus prius totam clauſulam.

Secundum quod dictũ eſt ei.

Volunt quidã interpretes particulã ei, eſſe hoc in loco redũdãtẽ & ſuperfluã. Sed de hoc parui refert curam nimiã habere. Quod autẽ Pau. dixit ſecũdũ ꝙ dictũ &c. Applicatio eſt ad ſpẽ Abrahæ, cũ eſſet nonaginta annorum. Præſẽti pro prętęrito vſus eſt hic Pau. Preterito. n. tẽpore dictũ fuit ei, Sic erit ſemẽtuũ, hoc eſt nõ numerabitur, ſicut ſtellæ, quæ nõ poſſunt numerari & arena maris, quæ innumerabilis eſt niſi a Deo: in hoc habebit ſemẽ tuũ & tua prolis generatio ſimilitudinẽ cum ſtellis cœli & granis arenę nõ fluuij, ſed maris in quo plus arenę eſt, quã in omnib⁹ fluminibus. Similitudo porro iſta quã ſcriptura adducit inter filios Abrahę & ſtellas cœli & arenã, in hoc præcipue attendenda venit penes innumerabilẽ multitudinem: ſic generatio Abrahæ futura ſine numero dicta eſt.

Et non eſt infirmatus in fide, nec conſiderauit corpus ſuũ emortuũ cum iam fere cẽtum eſſet annorũ & emortuã vuluã Saræ.

Non potuit Apo. loquens de Abrahamo nõ mox irrũpere in cõmendationẽ Fidei Abrahę, dicereq. eã nõ fuiſſe infirmã ſed forte & validã, tamen ſi contrarijs ventis fuerit oppugnata. Et ſi dicas: Qui fuerunt iſti vẽti qui eã expugnabãt? R. Primus erat inconſideratio ſui corporis mortui. Qm̃ nõ obſtante hoc impedimẽto ſui corporis quod ad generãdũ mortuũ erat: non ideo promiſſioni & verbis Dei diſcredidit aut dubitauit, ſed cõtra ſpẽ in ſpẽ vt antea diximus, credidit: Et ſic nec fides Abrahæ nec ſpes eius infirma effecta eſt, & excõſequẽti nec Abrahã: hoc eſt nõ eſt redditus debilis in fide. (Fides Abrahæ contrarijs ventis oppugnata.) Leguntur quidã infirmatus fide: alij in fide: ſed parum intereſt ſi Abraham infirmatus fuiſſet fide vel in fide, vtrunque vituperiũ ei⁹ eſſet: ſicut non fuiſſe infirmatum fide nec in fide vtrũq. eſt illius magnũ encomiũ. Notãt tamẽ aliqui hoc loco propoſitionẽ, in, aliquã emphaſim habere: alij uero eam a textu explodũt tãquã ſuperfluã: ſed friuola eſſet omnis rixa & cõflict⁹ de tam parui momẽti. Dicit ergo Pau. Cũ fere eſſet centũ annorũ. Particula, fere, poſuit in ętate Abrahæ incertitudine mannotũ: quos ſi quis certo agnoſcere cupit ex lectione geneſeos agnoſcere poterit.

Nec conſiderauit corpus ſuum emortuum.

SI cōſulas quod ſcriptū eſt Gen. 17.
& 18. clara erūt tibi, erudite lector,
verba iſta P. & etiā, ſi plane & exacte in
tellexeris quid ſibi velit, corpꝰ emor
tuū. Nō enim dixit Pau. corpus mor-
tuum ſed emortuum. Sed mox forte
requires dicens. Et quid ſibi vult cor-
pus emortuum? Reſponſio. In propo
ſito Apoſtolus per corpus emortuū
nihil aliud ſignificare vult, niſi corpus
impotens ad generandum, quę impo
tentia euenire poteſt propter imper-
fectas vires naturales ad generandū in
viro, & ad cōcipiēdū in fœmina. Et ſic
mulier effœta dici ſolet illa quæ iam
nō habet vires ad cōcipiendū, qm̄ de-
fecerūt vires: & eodē modo debet in-
telligi quod ſtatim Pau. dicit hic de Sa
ra ꝙ eius vulua eſſet emortua. Cete-
rū vuluę nomine caſtus & mundus le
ctor haud debet intelligere partē cor-
poris mulierū pudēdā, ſed alterā quā
honeſtius vocānt matricē, qua cōcipi
tur fœtus: in qua matrice niſi fiat attra
ctio & retētio ſeminis efficitur ſterilis
mulier. Sic Sara Vuluā habebat emor
tuā nō tātū ob frigiditatē, ſed etiā pro-
pter ſenectutem. Iam enim in ea fieri
Gen. cap 18. muliebria ceſſauerāt. Cæterū poſt iſta
dicta, duo dubia cōſideratione digna
minime ſunt intacta relinquēda. Alte
rū eſt quomodo corpus Abra. fuerit
emortuū, ſi poſt mortem Saræ Abra-
ham ex vxore Cethura habuit filios?
Corpus emortuum ineptum & non
idoneum eſt ad generandum filios. I-
gitur Pau. ſibi ipſi haudquaquam eſt
cōſtans. R. Ad hoc ſolent obuiare qui
dam vno modo: alij vero alio. Sunt
qui dicunt, quod corpus Abrahæ cum
eſſet fere centū annorum, erat emor-
tuum tantum in ordine ad mulierem
Saram: & nō in reſpectu ad alias erat
Abraham impeditus ad generandū.
Quādo vero genuit Iſaac ex Sara fuit
ei hæc potentia generādi diuinitꝰ reſti-
tuta. Et quidā dicūt quod vtriq. ſcilicet
Abraahamo, & Sarę; qm̄. vterq. naturę
impedimentū habebat; & ſic credūt illi
quod ſupernatura liter reſtituta fuerit
vis generādi. Sūt alij, vt non recurrant
ad miraculū, qui aliā rationē aſſignāt,
videlicet, quod Abrahā cum mulie-
ribus iuuenibus non erat impotens ad
generandum; quinimo, vt non raro
experientia docet, ſolent homines ſe
nes ex mulieribus iuuenibus prolem
procreare; non autem ex ætate proue
ctis & ſenibus, quæ non ſunt aptæ ad
gignēdū. Vtra harum rationum ſit al-
teri anteponenda aliorum relinqua-
tur iudicio. Ego autem (ſaluo meliori
iudicio) cum Angelico noſtro docto
re D. T. libentius priorē amplecterer:
citra tamē alterius cōtemptū. Et hoc ſa
tis d̄ primo dubio diſcutiēdo. Ceterū
alterū dubiolū quod fere ab omnibꝰ
Interpretibꝰ ſolet moueri tale eſt, vide
licet, Quomodo Apo. dixit, ꝙ Abrahā
nō cōſyderauit corpꝰ ſuū emortuū, cū
in Ge. 17. habeatur expreſſim oppoſi-
tū. Nā ibi dicitur ꝙ Abrahā, audita pro
miſſione illa, in qua promiſſꝰ ſibi fuit
filius Iſaac ex Sara, cecidit ſuper faciē
ſuā & riſit, dixitq. in corde ſuo. Nūquid
cētenario naſcetur filiꝰ & Sara nonage
naria pariet? Ex his verbis nō modica
cōiectura d̄notatur ꝙ Abrahā cōſyde
rauit corpꝰ ſuū emortuū & quod duriꝰ
eſt hoc cōſyderans minꝰ credidit pro
miſſioni. Paucis reſpōdemus dicētes,
Nō eſſe æquum & rationi cōſonū: vt
de tāto viro, tātaq. eius fide tāq. a bea
to Pau. in hac epiſtola cōmēdata, iſtud
credamꝰ: ſed firmiter tenere debemus
locū illum geneſeos nō pugnare cum
Apo. nec e cōtra. Sed conciliandus ve
nit ille locus ſcripturę cū Apo. qui li- Conciliatio duorū locorū
cet ſecundū apparentiā videatur eſſe
cōtrarius, reuera haud eſt, ſed cōcors.
Nā licet Pau. hic neget in Abra. conſi-
derationē, dicēs, Non cōſyderauit: Et
in geneſi ſcrip. videatur admittere cō
ſiderationem quando riſit. Nam riſus
ille denotat ꝙ ſecū cōſiderauit, quod
dictū erat ei, & impedimēta, quæ tam
in ſe, quā in vxore ſua videbat: ſed non
dubitādo aut non credēdo. Credebat
enim

enim omnia poſſibilia Deo eſſe ſecun
dum ſuã omnipotentiã: licet propter
impedimẽta naturalia, quod dictũ fue
rat illi fieri nõ poſſe, reuerẽter conſi-
derabat & cõtemplabatur. Videat cu-
rioſus lector de hac re egregiã ac ſubti
lem huius dubij reſolutionẽ & ea ſola
ſit cõtẽtus: hoc in loco nos quod adda
m⁹ nihil habemus. Pergamus ad alia.

Sequitur.

In repromiſsione etiã

Dei nõ hæſitauit diffidentia, ſed cõfor
tatus eſt fide dans gloriã Deo ple
niſſime ſciẽs, quia quęcunq;
promiſit Deus potẽs eſt
& facere.

PErſeuerat Apoſtolus in hoc textũ
loqui de fide Abrahæ. Poſtquam
enim oſtendit quod firmiſſime credi
dit: nunc oſtendere vult quod per ſe
uerantet etiam. Ad credendũ nõ ſatis
eſt firmitatẽ habere: ſed oportet etiã
habere perſeuerantiam. Scriptũ quip-
pe eſt. Qui perſeuerauerit vſque in finẽ
hic ſaluus erit. Vult igitur nũc Apoſto
lus quod Abrahã perſeuerans fuerit in
fide, & per conſequens nõ fuit infirma
tus in ea, ſed ſemper fortis & robu-
ſtus, etiamſi ſua promiſſio diu multũq;
dilatata fuerit. Solent namq. quidã ob
nimiã dilationẽ rei promiſſæ diffidere
& de promiſſo hæſitare. Spes etenim
quę differtur, ſicut affligit animam, ita
refrigerat confidentiam. Hoc non ha
buit Abraham qui in repromiſſione
Dei nõ hæſitauit. Cæterũ cũ Abraha-
mo facta fuerint a Deo multæ promiſ
ſiones, opus eſt ſcire de qua loquatur
hic Apoſtolus. 4. reperiũtur factæ pro
miſſiones, Vna eſt quãdo dictũ fuit ei
egredere d̃ terra tua &c. & faciam te in
gẽtẽ magnã: 2. Quãdo dixit ei Deus; Se
mini tuo dabo terrã: & quando dixit,
numera ſtellas cœli, ſi potes; ſic erit ſe-
mentuũ & ge. 15. Reliquas quęre tu in
libro Geneſe. facile erit eas inuenire.

Promiſſiones Abrahæ factæ veuan dæ ſunt ex lib. Gen. ex varijs cap.

In omnibus iſtis nec in alijs inuenies
hęſitaſſe vel dubitaſſe, ſed confortatus
eſt fide, hoc eſt ſẽper adhæſit fidei, cer
tiſſime credens cõplẽdas eſſe Dei pro
miſſiones. Hæc laus ſolius Abrahæ eſt,
nõ etiã Sarę, cui⁹ diffidẽtia animaduer
ſa fuit. Vnde facile colliges nõ ab ea-
dẽ cauſa proueniſſe riſum Abrahæ &
Saræ. Siquidẽ alter fuit punitus: alter
vero minime: Quoniã Abrahamus ple
niſſime, inquit Pau. ſciebat Deũ eſſe
omnipotentẽ, ad cõplẽda ſua promiſ
ſa. Quoniam nõ eſt impoſſibile apud
Deũ omne verbũ. Põdera interim tu,
bone lector, verbũ illud, ſciẽs. nõ qui-
dẽ naturali rõne aut d̃mõſtratione, ſed
effectus cert⁹ de potẽtia Dei, quã ipſe
poteſt quæcũq. promittit opere pręſta
re & cõplere. Poteſtati ei⁹ quis reſiſtet?
Vnde ſicut facere Dei ex ęquo eſt faci
le ſicuti velle: ita cõplere apud Deũ, ſi
cut & promittere. In creaturis nõ ita
ſe res habet ſed multi multa promit-
tũt, quę cõpleri nequeũt. Sed iã videa
m⁹ quid reportauerit ſibi Abrahã ex i-
ſta tã admirabili fide. Quid! Audi
quod mox adiungit Apoſt. dicens.

Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.

APoſt. volẽs cõcludere & finẽ dare
prærogatiuis fidei Abrahę, de qui
b⁹ hactenus fuerat cõcionatus; in iſtis
verbis colligit effectum & fructũ eius
fidei. Dixit iam excellentiam quæ de-
clarata fuit per illa verba, qui contra
ſpẽ, & ſcopũ per alia verba, ſcilicet vt
fieret pater multarũ gentiũ. Hic erat
ſcopus; Addidit etiam & firmitatẽ il-
lius fidei, quãdo dixit, & non eſt infir-
matus nec cõſiderauit &c. Nũc autem
aperit & declarat vtilitatem, & fructũ
dicens, Ideo & reputatum eſt ad iuſti-
tiam. Nõ perdidit Abrahamus oleũ &
operã, vt vulgo dicitur, ex eo quod fir
miter & pſeuerãter promiſſionib⁹ Dei
fidem dedit: ſed magnus ſequutus fuit
fructus nedum in illo: verũ etiã in om-
nib⁹ credẽtib⁹. Cęterũ cũ iſte locus A

poſtoli nō ſit tam facilis intellectu, vt prima fronte demonſtrat, non leui, ſed magna cōſideratione & examinatione venit diſcutiendus, ac pertractādus. Et in primis notet diligens lector, quod Paulus iam præmiſerat antè iſta verba (credidit Abraham Deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam) & nunc denuo repetit rurſus hæc verba: quod facit vt coniungeret principio ſuum finem. Ideirco dicit ideo reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Sed ſtatim nobis diſcutiendum venit, quale fuerit ipſum credere Abrahæ quoniam dicit Paulus, credidit Abraham. Dic Apoſtole quomodo credidit? Multi crediderūt, quibus non eſt reputatum ad iuſtitiam & demones credunt, & Iudas credidit Deo, & alij ſimiles qui non fuerunt iuſtificati, nec illorum fides reputata eſt ad iuſtitiam. Reſponſio. Abſque dubio hoc in loco pro certo nobis tenē dum eſt, Apoſtolum loquutum fuiſſe hic de fide Abrahæ charitate formata. Nam illa quę imputatur ad iuſtitiam, quicquid dicant Hæretici & Lutherani, ſemper eſt fides viua & perfecta, quæ per charitatem operatur, & non illa quę eſt mortua & a beato Iacobo in ſua Epiſtola inanis & vacua reputatur; nec valet ad viuificandum animā mortuam. Nam quod mortuum eſt, quomodo viuificabit? Non eſt igitur dubium quod Apoſtolus loquatur hic de charitate formata. Sed nota tu lector diligenter, quod fides Abrahę nō tantum charitate formata erat: ſed etiam Abrahamus per ſuam fidem quā habebat multa & valde præclara opera operatus eſt. Per iſtam namque placuit ei immolare filium ſuum Iſaac. Iſtud namque tam egregium opus iā Abrahamus iuſtificatus operatus eſt. At tale opus, meritorium erat iuſtitiæ Dei non per reputationem ſed per iuſtitiam. Ideo dicit Apoſtolus reputatū eſt illi ad iuſtitiam: hoc eſt fides ſua imputata eſt ad iuſtitiam. Illa in quā, qua credidit promiſſionibus a Deo ſibi factis, non quomodocunque, ſed nihil hæſitando & firmiter credendo Deū fore potentem adimplere omnia ſua promiſſa. Iſtud inſigne opus Abrahamo reputatum fuit ad iuſtitiam. Sed dicet forte aliquis. Quomodo Paulus dicit reputatū eſſe ei ad iuſtitiā? Quod reputatur gratuitum eſt: quomodo ergo ad iuſtitiam? Reſponſio. Nota lector erudite quod Apoſtolus hic loquitur, de illo actu Fidei, de quo ſcriptura loquitur. Gene. 15. Quando dixit illic. Credidit Abraham Deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Et ideo Apoſtolus eadem met verba repetiuit, quę erant in Geneſi. At in illo actu fidei plurima opera heroica concomitabantur in ipſo Abrahamo: conſūmata erat iuſtitia, non tantum incohata, & ideo dicitur reputatum illud opus ad iuſtitiam. Quando autem dicitur, ſcilicet quod illud quod reputatur, gratuitum eſt: Ad hoc reſpondemus dicētes in noſtra iuſtificatione eſſe aliquid ſecundum gratiam, & aliquid ſecundum iuſtitiam. Paulus clamabat, De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ: & alibi dicebat, iuſtificati gratis, & alibi, gratia Dei ſum quod ſum. Iuſtitię enim noſtrę ſunt, quaſi pannus menſtruatæ: & ideo neceſſaria eſt diuina reputatio ad noſtram iuſtificationem.

Sequitur

Non eſt autem ſcriptū tantum &c.

QVoniam Apoſtolus hactenus de præclara fide Abrahæ non pauca, ſed multa referauit & dixit, ne quis putaret fruſtra vel temere ab eo eſſe factum: nunc quo propoſito & fine fecerit declarat, dicens: Iſtud ab eo factū fuiſſe, non tantum propter exaltationem tanti Patriarchæ, & gloriam Dei potiſſime; ſed etiam propter noſtram vtilitatem & commodum noſtrum; vt ſcili

vt ſcilicet per ea quæ de Abrahamo dicta ſunt nos maiorem ſpem haberemus. Sicuti enim videmus Deum cum Abrahamo feciſſe, ita ſperare poſſumus facturum nobiſcum, cum ſimus filij Abrahæ, ſi tamen ſimiles ei fuerim' in fide illius. Reputabitur etiam noſtra fides ad iuſtitiam, quemadmodum & illius reputata fuit. Non raro æquat Deus filios ſuis patribus in beneficijs, ſi modo filij patres imitati fuerint, q ſi degenerauerint, minime. Et hoc inſinuare hoc loco vult noſter Apoſtolus, & ex hoc met loco colligi poteſt, ſacram ſcripturam non ſolum ſcriptā fuiſſe aut pro præteritis, aut pro futuris, aut pro præſentibus dumtaxat, ſed indiſcriminatim pro omnibus: licet diſcriminatim verificetur: partim eorum quæ in ea ſcripta ſunt verificatā ſunt, & partim reſtant verificanda in futuro & tempore deſtinato. & licet hic Apoſtolus ſermonem habeat de geſtis & actis per Abrahamum tantū, quorum ſua fides cōmendatur: tamē verbum hoc quod dicit Paulus, ſcilicet ſcriptum, de omni ſcripto in ſacra ſcriptura intelligi poſſet. Nam in hac met epiſtola inferius de omni ſcripto aſſerit, dicens: Quæcūque ſcripta ſunt &c. Hic vero Apoſtolus ſolum loquutus fuit de cōmendatione Fidei Abrahæ, ad noſtrum tamen exemplum & præcipue eorum quibus ſuam Epiſtolam deſtinabat. Volebat namque illos inſtruere & docere quomodo per fidē Ieſu Chriſti, non per legem ſcriptam ſaluari debebant & iuſtificari ſicut Pater Abrahā iuſtificatus fuit per fidem Ieſu Chriſti & non per legem. Sed fortaſſis aliquis requireret a nobis. Quo pacto fides noſtra reputabitur ad iuſtitiam? Ad ſalutem & iuſtitiam noſtram ſatis erit nobis credere. Ergo nec Deo nec Chriſto referre debemus acceptam: Abſit tantus error. Nam quando dicimus Abrahamum iuſtificatū fuiſſe, quod credidit Deo & ſuis promiſſis, & quando id ipſum de nobis dicimus: non eſt noſtra intentio excludere paſſionem Ieſu Chriſti. Abſit iſtud a nobis, ſed loquimur de Fide noſtra quæ incluſam habet in ſe paſſionem & merita, & mortem Chriſti. Nam abſque iſtis temerarium valde eſt putare quod vel fides Abrahæ, vel noſtra habeatur, vel ſufficiat pro iuſtitia noſtra coram Deo: & hanc falſam opinionē mox exploſam fecit Apoſto. per additionem illorum verborum, ſcilicet.

Credētibus in eum qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum a mortuis.

QVaſi dicat Paulus ne credatis, me velle dicere, quod quælibet fides eſſet ſufficiens ad noſtram iuſtitiam, ſed qualis eſſe debeat fides quæ reputatur ad iuſtitiam, declarat dicens, quod talis debet eſſe credens in eum qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum à mortuis, hoc eſt in Deum patrem. Is enim eſt qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis. Et nota tu lector acute quod licet Paulus hic non dicat, Credentiīn Ieſum Chriſtum, ſed in eum videlicet patrem, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum, tamen non intendit excludere fidem Ieſu Chriſti a noſtra iuſtificatione & iuſtitia. Ipſe namque Chriſtus eſt noſtræ iuſtitiæ cauſa; mediante morte ſua, mors noſtra ſpiritualis abſorbta fuit & ſua reſurrectio noſtræ reſurrectionis cauſa dicitur exemplaris. Cum igitur tam mors Chriſti, quam eius reſurrectio fuerint cauſa (licet non eodem modo) remiſſionis noſtrorum delictorum & noſtræ ſalutis; de his duabus in hoc loco mentionem fecit Apoſtolus. Sed nō dictum eſt temere. Non eodem modo. Nam paſſio Chriſti ſiue mors fuit cauſa meritoria & efficiens remiſſionis peccatorum. Per ſanguinem namque Chriſtū redempti ſumus a ſeruitute

tute peccati: Ipſe namque fuit prætiũ noſtræ redemptionis. Dicet aliquis minus eruditus. Cur igitur non pauſauit hic Apoſtolus facta mentione de Chriſti morte? quorſum opus fuit addere verba illa, ſcilicet, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram? Nũquid paſſio ſeu mors Chriſti per ſe nõ erat ſufficiens ad hoc? Reſpondemus dicentes. Apoſtolum nõ otioſe in hoc loco mentionem feciſſe de Reſurrectione Chriſti. Voluit namque nos docere quod niſi Chriſtus reſurrexiſſet a mortuis, nos minime a noſtris peccatis iuſtificati fuiſſemus, etiã Chriſto pro nobis mortuo, & ſoluto prætio. Siquidem tũc non credidiſſemus. At quoniam reſurrexit, iam credimus, & ſic per hanc fidem peruenit ad nos iuſtificatio. Quare eleganter & diuinè, vt omnia, dixit Apoſt. Chriſtum reſurrexiſſe propter iuſtificationem noſtram, aperte nos inſtruens neceſſe fuiſſe vltra paſſionem Chriſti ſuã quoque reſurrectionem ad noſtram iuſtificationem. Eſt ſane cauſa ſine qua nõ fuiſſet facta noſtra iuſtificatio, ipſa Chriſti reſurrectio. Et ideo dicit. Pau. quod Chriſtus reſurrexit propter noſtram iuſtificationem, quaſi dicat, reſurrexit vt perueniret ad nos iuſtificatio alioqui non ventura. Interim põdera tu lector acute quantum ſimus debitores reſurrectioni Chriſti. Quare non ſunt reprehendendi illi qui exiſtimant iure reſurrectionem Chriſti non tantum eſſe cauſam exemplarem noſtræ iuſtificationis, ſed etiam efficientem: ſicut dicitur etiam de paſſione Chriſti quæ cauſa effectrix eſt. Si namque reſurrectio Chriſti noſtram efficit iuſtificationem; cur non dicetur effectrix cauſa ſicut & paſſio. Vtraque enim fides, Videlicet paſſionis & reſurrexionis Chriſti, ex æquo operari videtur noſtram iuſtificationem, Et ideo Apoſto. hic loquens de iuſtitia Abrahæ & illorum qui illum imitari debebant, mẽtionem fecit non ſolum de morte Chriſti dicens. Qui traditus eſt propter delicta noſtra; Sed etiam de reſurrectione, addẽs copulatiuã particulã, &. Atq. hactenus de quarto capite.

CAP.

CAPVT. V.

IVSTIFICATI ERGO EX FIDE.

POſtquã Apoſt. concluſit in iam dictis, nec Iudęos, nec gentiles fuiſſe receptos in Dei gratiã ex ſuis mæritis, aut ex lege, aut ex circũ ciſione, de quibus maximè ſe iactabant, ſed ex fide ad imitationē patris noſtri Abrahę: nunc recitat virtutem ſiue effectus ipſius fidei (mallem ego vocare donā & beneficia) quibus donamur per ipſam fidem Ieſu Chriſti mortui & ſuſcitati. Quæ beneficia ſcholaſtico ſtylo colligit dicens: iuſtificati ergo ex fide & cætera. Sed vnde hæc illatio infertur? Reſpondetur. Ex poſtremis verbis præteriti capitis quando dixit, nos iuſtificatos eſſe ex fide Ieſu Chriſti, per cuius mortem & reſurrectionem data eſt nobis iuſtitia & ſalus. Nã per mortem ſuam noſtra deſtructa fuit; & per reſurrectionem ſuam reſtituta eſt nobis vita. Cum igitur ex noſtra iuſtificatione veniat pax, quæ eſt fructus ſpiritus; optime infert Paulus Dicens, iuſtificati ergo ex fide pacem habeamus. A pace exorditur enarrare beneficia iuſtificationis & mærito ab ea auſpicatur. Angeli enim è cœlo miſſi, nato iuſtificatore noſtro Chriſto Ieſu, mox cœlo gloriam dedere, & nobis gratulantes pacem elargiti ſunt: gloriam quidem illis qui iam erant in pace; pacem autem ijs qui cum Deo, Angelis, mundo, & dęmone bellum habebant. Magnificum ſanè donum pax & egregium profecto. Duo quippe ſunt extrema dona; gratia (quæ eſt inchoata gloria) & pax. Gratia primum à qua cuncta alia: pax vltimum in quã cuncta quieſcunt. in pace in id ipsũ canebat David dormiam & requieſcam. Pacem in hac vita habet ille cui eſt ſedatus animus, & in rebus caducis pacatus. Pax denique optimus fructus quē iuſtificatus ex ſuæ iuſtitiæ arbore colligit, cuius ſtatus eſt non belli, vt antea; ſed pacis cum Deo. Dicamus ergo, iuſtificati ex fide non ex lege, contra Iudęos; nec ex proprijs mæritis contra gentes: ſed ex infuſa fide, quę donum Dei eſt, & per quam efficaciam mortis & reſurrectionis Chriſti participamus. Sed quænam eſt hæc pax, quam iuſtificatio gignit? Illa quidem, ad quã remiſit Chriſtus Magdalenam poſt quam dictum eſt ei, remittuntur tibi peccata tua, vade iam in pace. Rurſus rogas & hæc qualis eſt? non eſt ſane illa quam hæretici ſibi fingunt, non illa quã mundus dat, non illa de qua propheta, Ecce in pace amaritudo mea amariſſima. Quæ ergo eſt hęc pax quã ſuppetit iuſtificatio à peccatis? Reſpõdetur, qui verſant ſacram ſcripturam in ea non ignorant geminam pacem; perfectam vnam, & alteram imperfectã. Perfecta eſt quæ remiſsione peccatorum placat & pacat. Sed vnde ſcimus Deum placatum, & pacatum? R. Ex donorum receptione. Qui non habet cum aliquo pacem, munera & dona illi non dat: communicatio igitur donorum, Symbolum & coniectura pacis eſt. Hęc pax viatrix eſt, non eſt

Iuſtificatio pacis genetrix eſt.

Pax gemina

eiſd

ꝑfecta vndiquaq. excidere poteſt, &
in futurum deperdi, & tandem in bel-
lum conuerti iuxta illud: Pax pax &
non erat pax. Denique curriculo vi-
tæ noſtræ incerta eſt, quidquid gan-
niant falſo Hæretici. At alia eſt pax, qua
fruuntur beati, quæ alteri contrarias
habet conditiones. Hæc quidem fir-
miſſima, ſecuriſſima, inamiſſibilis &
perfectiſſima. Hæc pax patrię eſt & cõ
prehenſoris qua, vna cũ gaudio, Deo
adiuuante, illic fruemur. Ad hanc diſ-
ponit illa viatrix, ab illa ad iſtam pro-
greſſio eſt. Illã primo ꝓcuremꝰ, ſi iſtã
conſequi volumus. Ex hoc loco occa
ſio aliqua datur diſſerendi de certitudi
ne gratiæ; ſed hoc negotium conſul-
to remittimus ad alium locum. Nunc
pergamus particulatim diſcutere alias
particulas huius textus. Dixit Paulus,
pacem habeamus. De verbo, habea-
mus litigant interpretes: quidam le-
gunt, habeamus; alij habemus, & tota,
lis eſt de tempore indicandi vel impe
randi Non eſt res tanti momenti, ta
metſi à doctis alioquin interpretibus li
tigetur. Inter Græcos codices non eſt
vna & eadem lectio, ſed varia. Nos
& ſi veremur codices Græcos in eos
tamen non iurauimus. Et ideo ſatis
nobis eſt videre quod grauiſſimi do-
ctores (etiam Græce peritiſſimi) illam
lectionem quæ legit habemus deſer-
tam reliquerunt vt doctiſſimus Orige
nes, Hieronymus, Chryſoſtomus & e-
ius diſcipulꝰ ſiue abbreuiator Theophi
lactus. Omnes iſti amplexati ſũt verbũ
(habeamus) & non verbum (habe-
mus) quos imitari pro magna nos du-
cimus gloria. Quare (vt diximus) cum
vtraque lectio ſuſtineri poſſit, quid o-
pus eſt de hac re cõrixari? turpe enim
eſt de eo verbo quod maxime exhor
tatur ad pacem & concordiam velle
belligerari & rixari, puerile ſanè vide
tur verbo ſuper vno, magnam habe-
re pugnam. Sed fortaſſis dices, non eſt
tantum pugna de verbo, ſed de re quo
que: ſiquidem ſi legamus (habeamus)

videtur Paulus inſinuare quod iam iu
ſtificati non habent pacem, ſed debẽt
eam procurare. Auertat Deus nos
ab hac intelligentia, quæ præter id ꝙ
falſiſſima eſt, remotiſſima etiam à mẽ
te Apoſtoli eſſe videtur. & fortaſſis i-
ſtud mouit aliquos vt legerent, habe
mus, ſed iſti ipſimet ſe fefellerunt: nõ
enim tale quid excogitamus, nec per
ſomnium. Quoniam, habere, hoc in
loco nõ eſt procurare de nouo. Nam
ſi iam ſunt iuſtificati iam habent pacẽ
quæ inſeparabili nexu adhęret iuſtifi-
cationi. At ĩis qui igitur ſi iam habent,
opus eſt exhortari ad habendum? Reſ
pondetur, Paulus non exhortatur ad
habendam pacem, ſed ad ſeruandam
& retinendam, Eſt namque vt ſupra
dictum eſt hæc pax amiſſibilis in hac
vita. Sed dices quomodo deperditur.
Reſpõdetur. Læthali crimine ſiue pec
cato. Peccatum ſiquidem mortale ſi-
cut amicitiam rumpit, ſic pacem cum
Deo infringit. Peccata veſtra dicebat
quidam diuiſerunt inter vos, & Deum
veſtrum. Vnde quandiu peccator in
ſuo perſiſtit peccato Deo cum ſuo pa
cem habere nõ poteſt. Proinde Chri
ſtus inquiebat: non poteſtis duobus
dominis ſeruire aut vnum inquit, dili
gens & alterum odio habebitis; cum
vno pacem & cum alio bellum, ſicut
videre licet in duobus illis martyribus
Ioanne & Paulo, qui Terentia no di
xerunt: ſi tuus dominus eſt Iulianus pa
cem habeto cum illo, nobis non eſt a-
lius niſi dominus Ieſus Chriſtus. Cæte
rum cum Paulus hic tantum memine
rit Deum, interrogandus venit ſi tan-
tum nobis habenda eſt ac aſſeruanda
cum Deo & non cum alijs. Ad hoc di
citur quod cum per peccatum non tã
tum bellum cum Deo geramus. ſed a
liquando cum noſtro proximo, vt pa
tet, in eo qui homicida eſt, qui raptor,
qui fur, qui thorum alienum macu-
lat, qui filiam patris rapit, qui virginem
deflorat, omnes iſti nec cum Deo nec
cum hominibus pacem habere poſ-
ſunt

Hæretici fal-
ſiſſime & mẽ
daciter conti
nuam iuſtifi
catis promit
tunt in hac vi
ta pacem.

ſunt. Vnde Paulus dicebat ſi fieri poteſt, cum hominibus omnibus pacem habete. Hic Paulus de hac pace vel vnum non facit uetbum. Ad hoc reſpondere poſſumus dupliciter. Primo quod qui non habent pacem cũ proximo, nec habent cum Deo. nam ſcriptum eſt & a Chriſti ore prolatũ; qui vos odit, me odit; & qui vos ſpernit, me ſpernit, & qui vos tangit pupillam occuli mei tangit. Sicut enim qui non diligit proximum nec Deum, ſicut copioſus teſtis eſt Ioannes in ſua canonica dicens: ſi quis non diligit proximũ ſuum quem vidit; quomodo diliget Deum quem non videt? Aliter dici poteſt quod per pacem Paulus non tantum intelligit eam quæ eſt cum Deo, ſed cum proximis noſtris, quinimo cũ ſe ipſo. Nam qui ſecum belligerat, cur non & cum ſuo proximo?

Per Ieſum Chriſtum.

CVm adueniunt nobis à Deo dona, tem, per Apoſtolus Ieſu Chriſti memoriam facit. Vnde in primo capite huius epiſtolæ cum de ſe loqueretur dixit, per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum, per quẽ, ſcilicet Ieſum Chriſtum. Nec mirum quidem, cum ipſe ſit mediator Dei & hominum, omnia nobis ſiue communia ſiue peculiaria ab ipſo euenire debent & per ipſum, potiſſimè ipſa pax, quę procurari ſolet frequentiſſimè per tertiam perſonam, tariſſime namque qui adinuicem belligerant ad pacem venire per ſe ipſos ſolent, niſi alius inter eos ſe interponat; hoc quippe præſtat Chriſtus inter nos & Deum. Numquam nãque Deus iratus ob noſtra peccata ad beneficium pacis nos admitteret, niſi talem haberemus mediatorem & intercesſorem cui pater nihil negare poteſt. Exauditur quippe pro ſua reuerẽtia ſemper, vulnera que patri oſtendẽs repulſam non patitur. Sed dices; hic non dicit Paulus, hanc pacem per fidem euenire nobis ſed per Ieſũ Chriſtum. Reſpondetur. qãndo dixit Pau. per Ieſum chriſtum idem eſt acſi dixiſſet per fidem Ieſu chriſti & per eam fidem quam de Ieſu chriſto habemus.

Per Quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam.

Vide candide lector, Pauli mirabilé artificium, qui non contentus fuit dicere, Chriſtum eſſe pacis mediatorem, ſed etiam aſſerit per eum nos habere acceſſum ad Deum: quaſi dicat Paulus tacite, Chriſtus non tantum cauſa pacis fuit, ſed etiam per ipſum nobis patuit aditus & acceſſus ad Deũ patrem: per portam enim patet ingreſſus ad domum, Chriſtus porta eſt iuxta illud. Ego ſum oſtiũ per me ſi quis introierit ſaluabitur. Per cũ igitur acceſſum habemus ad Deum, ipſe nobis tantum beneficium commeruit. Aduertat lector beneuolus duas fore partes eius, qui procurat pacem componere. Primas ſcilicet diſcordes & inimicos, facere concordes & amicos. Secundas procurare, facereque, vt vnus ad alterum accedat viciſſim. Hic acceſſus ſecuriſſimum eſt pacis ſignum: nõ enim eſt perfecta pax quando non patet inter illos facilis acceſſus. Dauid cum filio ſuo pacem iniuit, ſed eius faciem videre noluit. Trũcata ſane pax iſta eſt; nõ ſic noſtræ pacis negociator Chriſtus Ieſus, ſed pacem primo procurauit, & aditum & acceſſum poſteá præbuit; nec mirum, erat quippe ipſe perfectiſsimus mediator. Sæpe ſępius namque vſuuenit quod homines mediatores ad faciendam pacem potentes ſunt: inſufficientes tamen ſunt ad cauſandum acceſſum inter inimicos. Ieſus autem Chriſtus benedictus ſicuti eſt mediator, ita & aditus noſter eſt ad Deum patrem; ſi quis igitur ire vult ad pa-

Ieſus Chriſtus ne dum pacem efficit ſed etiam acceſſũ nobis meruit vt perfectiſsimus mediator. Io ab prore bel- le. Abſol. ob tinere nouvaluit ſed mu dier themite

iuſtificato, nihil minus intendebat Apoſtolus, quam loqui de certitudine gratiæ. Nam licet Paulus dixerit nos ſi de iuſtificatos pacem habere; tamen non fecit nos certos de noſtrorum peccatorum remiſſione: non enim ſunt idem iſta duo. Et in hoc decepti ſunt Lutherani. licet namque ex fide & iuſtitia, & pace ritè colligatur gratia, non tamen certitudo gratię, ſed magna coniectura, & indicium nō leue in ferri poteſt. Hac de re inferius copioſius, Deo duce, agemus, quando oſtendemus quod qui non habet perſeuerantię donum, non poteſt certo ſcire ſe eſſe in gratia Dei; & iam diximus ſupra Paulum loqui de pace quæ deperdi poteſt.

Alluſio prima.

QVāti ſit facienda pax homini Chriſtiano, ex his verbis Pauli quiuis vel mediocriter doctus colligere poteſt. Qui ea caret Dei amicus eſſe nequit, qui autem habet filius dei vocabitur. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabūtur. Qui pacem habet omne bonum habet; qui non habet nil mali deeſt ei. Sectetur igitur pacem qui Deo inſeruire vult, primo in Deo, deinde in proximo, tertiò ſecum cum Deo, deſe-

Mat. 5.

tens impietatem; nàm vt Iſaias canit, non eſt pax impijs: cum proximis, pietatem erga eos exercēs, ſecum autem tranquillitatem habens, bellum cum mundo carne & dæmone gerens. His cum tribus ſi bellaueris inimicis, eos que viceris in pace & tranquillitate eris, Fide de mundo triumphabis. Hæc namque eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra. Carnem parcimonia & caſtigatione vinces. caſtigo corpus meum inquit Apoſtolus & inſeruitutem redigo. Dęmonem autem ſuperabis, iugulabiſque gladio verbi Dei dicendo, vade retro Sathana, & cętera.

Eſaiæ, 48.

1. Ioan. 5.

1 Cor. 9.

Mat. 4.

Alluſio ſecunda.

PEccatores à mundo carne & aſeipſis recedant ſi ad Deum accedere cupiunt: non quidem paſſibus corporis (per quos nulli patet ad Deum aditus) ſed dirigendo pedes animarum ſuarū in viam pacis, habet namque anima ſuos pedes, quibus graditur ad Deum: dicant que cum propheta, dirige domine greſſus noſtros in ſemitis tuis: vt non moueantur veſtigia noſtra. Psal. 118.

Nō ſint pedes veſtri, o Chriſtiani velocesad effundendum ſanguinem; non currant ad malum; purgētur, lotique ſint; non appareant ſordes in pedibus veſtris, ſint pulchri, euangelizātes pacem, prædicantes ſalutem. Hiſce namque pedibus acceſſum habemus ad dominum. Sed nos ſoli ad Deum accedere minime valemus: claudi ſumus ad ambulandum, iuxta illud; pedes habent, & non ambulabūt: cæci ſumus; duce indigemus; viā qua itur ad patrē neſcimus, ductore egemus; remediū eſt nullum niſi aggrediámur iter cum Chriſto, per quem ſecurus patet acceſſus ad patrem, qui ſi iuſtificat nos cum ſit noſter dux, iuſtos nos adducet per vias rectas, & tandem oſtendet nobis regnum Dei.

Tertia Alluſio.

SI ignoras o homo quomodo pacem habere debeas cum Deo (qui eſt Deus pacis, quæ exuperat omnem ſenſum) bellare te oportere intelligas. Finis namque belli pax eſt; ſecus iniuſtum foret bellum, quod pro fine pacem non haberet. Bello pax acquiritur & pace bellamus. Mira res pace bellare. Qui cum Deo pacem habet bellum cum mundo, carne, & tyranno dęmone gerit; & è contra qui pacem cū carne, mundo, & dæmone habet cum Deo bellum gerit. Amicus huius ſæculi inimi

exultatio, vt docet eruditè D. Thomas
prl. ſecun. de bono præſenti eſt, non
de futuro: quomodo igitur erit gloria
in ſpe eorum bonorum, quæ futura
Reſpon. ſunt? huic rei ſic occurrimus dicentes,
quod de futuris creatis bonis nemo
ſapiens gaudere & gloriari ſolet, eo
quod incerta & fallibilia ſunt: at ſpes
filiorum Dei etſi ſit de futuris bonis;
ſunt tamen illa bona certiſſima & fir-
miſſima. Sed vnde tanta certitudo?
Reſpondetur a pollicente & promit
tente, qui non ſinit uos uoſtra fruſtra
Spes firmiſſi ri ſpe, quæ firmiſſima anchora eſt.
ma anchora. Nam qui ſperant in Domino num-
quam confuſi abibunt. Spera inquit
Pſal. 36. vates in Domino. Sed vide quid ad
dit, & fac bonitatem. Quaſi dicat tu
facito bonitatem & ſpera in Domi-
no; iacta cogitatum iu Domino & ipſe
te enutriet. Ex ijs contemplari licet di-
uiuum Pauli intellectum qui non di-
xit nos gloriari de fide, ſed de ſpe glo
riæ Dei: & ratio eſt, quia fidei iam
nunc poſſeſſores ſumus ſed gloria
in futuro reuelanda eſt nobis. Non
ſunt inquit Paulus, condignæ paſſio-
nes huius temporis ad futuram gloriã
quę reuelabitur in nobis: quæ gloria
Eſa. 48. Deo propria eſt, ipſo dicente, gloriã
Luca. 24. meam alteri non dabo: & Chriſtus
ſuam appellabat Dicens: nonne opor
tebat Chriſtum pati & ſic intrare in glo
riam ſuam? ſed ſi ſua eſt, quomodo iu
ſtificatus ſpem de ea habenda habet?
in rem alienam quis habet ſpem? Ad
hoc dicitur quod ſua & noſtra eſt hæc
Reſpon. gloria: ſua per naturam; noſtra per
adoptionẽ: ſua tãquã ci⁹ auctor; noſtra
vt poſſeſſores & cohęredes. Venite, in
quit, benedicti Patris mei poſſidete
vobis paratũ regnum ab origine mũ-
di. Illius rurſus eſt, ſicut eius dominus:
noſtra eſt vt hæredes eius. Nõne bona
quæ habet Pater bona patris ſunt
& eius filij hęredis? Nunquid ille pater
dixit ſuo filio maiori quando murmu
rabat cõtra minorẽ fratrẽ ſuũ, fili om
nia mea tua ſunt? Cæterum quomo-
do ſperabimus, ſi quis tenet eam? Di-
cit ego gloriam meam alteri non da- Eſai. 42.
bo. Si ipſe eſt eius tenax, quis quæſo
ſperabit in eum? qui ſperat animetur
& non deſpondeat animo: Dauidem
audiat dicentem, atque ſpem dantem:
gratiam, inquit, & gloriam dabit Domi Pſal. 83.
nus. Verbum ſane iucundiſſimũ & cõ-
ſolatione plenum. Et ad illud quidem
quod dicitur, nõ dabo, intellige tu dó-
cte lector nõ dabo indignis, ſceleratis
peccatoribus, infidelibus, & huius fari-
næ hominib⁹, qui ea indigni ſunt. Vel
ſi mauis dicito alteri nó dabo ſcilicet
qui fuerit alter: alter quippe relatiuum
eſt diuerſitatis: alteri id eſt diuerſo, hoc
eſt qui nó fuerit Deus: qui enim non
eſt Deus vllo modo, ille alter eſt à Deo.
Sed dura videtur hæc explanatio: im
mo ſuauiſſima & nectare plena, nam
pater hæreditatem non ſolet imparti
ri alienis, ſed ſuis filijs qui ſunt aliquid
patris: & cum boni & iuſti ſint genus
Dei, vt Poeta dixit, & Paulus addu-
cit, quando Deus largitur gloriam ali-
cui, non dicitur, dare illam alteri: quia Pſal 8 5
Deus per eſſentiam dat Deo per par
ticipationem. Ego dixi, inquit, dij
eſtis vos & filij excelſi: ſi enim Deus
daret gloriam ijs qui non ſunt Dij il-
lo modo, tunc temporis diceretur
dare gloriam ſuam alteri. Hoc ſimi-
li docemus & illuſtramus iſtud. Si pa Simile.
ter aliquis haberet pulchrum anulũ,
diceretq. iſtũ anulũ ego alteri, nec da
bo, nec accõmodabo; ſi poſtea ac-
cõmodet filio vel vxori ſuę, nõ dicere
tur quod alteri accõmodauit; eo qꝫ fili⁹
& vxor nõ videtur eſſe alteri à patre: pa
ri forma quãdo De⁹ dat gloriã ſuã ei,
qui fili⁹ eſt p charitatẽ & gratiã, nõ dici
tur dare gloriã ſuã alteri. Tertio breui⁹
me ego expedirẽ & ab hac re extricarẽ
dicẽdo, verũ eſſe videlicet illũ ſermonẽ
quẽ dixit De⁹, ſcilicet, ſe nõ daturũ glo Dei gloria in
riã ſuã alteri; quoniã gloria quã Deus communicabi-
poſſidet nulli crçaturę dabilis eſt, neq. lis.
in hãc creatura ſpẽ habet, ſed in illã cu
ius ipſe capax eſt & poſſidere poteſt.

nõ enim ſunt multę,ſed paucæ·In pau cis inquit vexati,in multis pręmiati;nõ enim ſunt condignę paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ re uelabitur in nobis.Felices ſane tribula tiones,quæ tãto bono recõpenſantur. Non igitur mirũ ſi Paulus iubet, in eis eſſe gloriandum, dicendo gloriamur in tribulationibus.

Prima Alluſio.

EX hoc loco Pau.egregiã ac diuinã habet quiuis chriſtianus conſolatio nẽ,qua poterit moleſtias,pęnas,tribula tionesq. patiẽter ferre,&in eis nõ mul tũ cõtriſtari,ſed gaudere &gloriari. Tri bulationes nãq. magna gloriãdi ſunt materia.Nã quoties in ſalute proficei mus,toties materiam gloriandi habe mus:at ipſę tribulationes,quamquam mũdus abhorreat:bonis tamen nõ vul gares ſunt gloriãdi occaſiones. Putat mũdus tribulationes indicia,& nuntij eſſe iræ Dei contra nos:ſed fallitur,& toto cœlo,totaq. terra errat. Tantum abeſt vt ſint irati Dei notæ,& ſigna tri bulationes ipſæ:vt patiẽtiæ indices ſint & bonę voluntatis & ingentis amoris, quo nos De⁹ diligit.Nũquid ipſe nõ ait ego quos amo & diligo(nota munda ne)hos corrigo & caſtigo?abſit ab ore Chriſtianorũ tam horrendũ verbum, quod magna animaduerſione dignũ eſt.Dicito Chriſtiane mihi,ſi tribulatio nes eſſent ſigna irę Dei,immiſiſſet eas Pater ęternus in tanta copia ſuper filiũ ſuũ Ieſũ dilectiſſimum? quid ſtultius dici poteſt? quid abſurdius cogitari? quid dementius eloqui?quid nefandi⁹ imaginari?non igitur credat chriſtia nus nos à Deo affligi in hoc mundo quo nos perdat,ſed ideo fieri vt nos purget,vel vt nos reuocet ad pænitẽ tiam :vel vt nos probet, ſicuti proba tur aurum in fornace,non vt perdatur ſed vt purgetur.

Tribulatio eſt materia gloriandi.

Mũdus tribulationes exoſas habet.

Tribulationes ſunt indices bonæ voluntatis & magni amoris quo Deus nos diligit. Apoc.3.

Secunda Alluſio.

HIla ri animo à nobis ſuſcipiendæ ſunt tribu lationes & mala penæ in hac vita.Siquidem per eas nobis iter paratur ad gloriam ,per multas nam que tribulationes oportet nos introi re in regnum Dei.Hęc eſt via qua no bis ambulãdũ eſt,non tantũ triũ dierũ ſpacio, ſed omnibus diebus vitæ no ſtrę.Nemo ſibi blandiatur nec putet ſe per vias planas & amęnas poſſe ire ad gloriam . Non per has vias , ſed per anguſtam,laborioſam,petroſam & ar duam.Quæ quanto eſt breuior, tanto aſperior.Cuius aſperitas nos haud de bet terrere:quoniam ducem ante nos portamus Ieſum Chriſtum:qui per eã nos ducit,aſcendit ante nos viam no bis pandens , vexillum crucis ſecum portans ; coronam in capite ſpineam , faciem ſputo cõſperſam;manus con foſſas clauis; latus fluẽs aqua & ſangui ne a planta pedis vſque ad verticem; reſperſum ſanguine clamantem atque dicentem,qui vult venire poſt me, tol lat crucem,non meam,ſed ſuam & ſe quatur me.Quis miles tam pauidus,tã que ſegnis non ſequetur talem ducẽ? Quis non pro ſummo honore ducet ſuam tollens crucem talem comitari ducem?quem non pudebit terga ver tere?quis non dicet cum Thoma Apo ſtolo,eamus & moriamur cum illo?Si. iſte dux noſter vt intraret in gloriam ſuam,oportuit eum pati:nos qui eius milites ſumus intrabimus ne ſine pati? in tribulati,non afflicti,doloribus in ta cti à perſecutionibus liberi,delitijs af fluentes, gaudẽtes, ridentes,voluptati bus operam dantes,comedentes & bi bentes?nos membra ſub capite ſpina to uolumus eſſe delicati:pudeat,inquit melifluus Bernardus, ſub capite ſpina to membrum fieri delicatum.

Per tribulationes nobis iter paratur ad gloriam. Act.14.

Math.16.

Ioan.11.

Bernardus

Scientes quod tribulatio patientiã operatur, patientia probationem.

Rationem aſſignat Apoſtolus quare dixit, quod gloriamur in tribulationibus: quaſi diceret durum vobis forſan videbitur, quod dixerim gloriandum fore in afflictionibus. Nō ſane temere nec pro meo dixi arbitratu. Scio enim (etiam experimento) carni non eſſe gratas & iucundas tribulationes. Caro quantum poteſt eas refugit. quod vel ex eo ſolo quod Chriſtus in horto patri dixit perſpicuum eſt. Sunt namque afflictiones tortores & flagella carnis noſtræ & cum nemo vnquam carnem ſuam odio habuerit, ſed foueat illam: quid mirū eſt ſi ſpernat, fugiat, abominetur, atq. inimicas habeat illas? Sed quid Chriſtus in horto? quid? Patrem exorauit vt eū à tribulationibus liberaret. At qn̄? qn̄ dixit: pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Quis eſt iſte calix niſi calix afflictionum, tribulationumque? quaſi dicat mi pater dulciſſime, quis iſtum calicem tribulationū tam amarum, tam acetoſum tam fecibus plenum, tamque inguſtabile guſtare poterit? ille clamabat mors in olla vir Dei. Dicam ego aptius, o pater mi non mireris ſi refugio, quia mors eſt in calice. quis guſtabit quod guſtatum generat mortem? tam amarulentus erat hic tribulationū calix quod ſola eius contemplatio ſanguinem ſudare fecit. Quare oportuit, vt cito e cœlo veniens angelus confortaret eū dicens. O virorum fortiſſime, confortare & eſto robuſtus; nam vel tu vel omnes peccatores terræ bibituri ſunt. Tu qui aquam in vinū prætioſiſſimū veluti balſamum conuertiſti, prægusta & præbibe tu prius. Non hic tibi eſt aliquis architriclinus, vt in nuptijs. Tu es huius calicis architriclinus. fac tu prius periculū & deinde more hominū propina alijs. Si adhuc non ſitis, bibe pro ea quæ ventura eſt ſiti dicturus quippe es, ſitio. Sed ad literā veniamus (ſciētes quod tribulatio). Sicut cū loqueretur de tribulatorum gaudio, cum alijs ſe adnumerauit dicēs, gloriamur &c. ita nunc in perſona ſua & aliorum dicit, ſcientes &c. Sed vnde ſcis Paule? quis te docuit? quis tuus fuit magiſter; Plato ne an Ariſtoteles? minime: ſed magiſter meus experientia. Nam ter virgis cæſus fui: ſemel lapidatus naufragium que paſſus: ex ijs quæ perpeſſus ſum didici & ſcio. Quaſi diceret expertus loquor, non ex auditu, non occulatus, ſed expertus teſtis ſum. Sed quid eſt quæſo expertus? Reſpondet Paulus, quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem & cætera. Sed quomodo hoc eſt? videre nā q. eſt multos, qui in tribulationib' impatiētes ſunt: quotū murmur reſonat, querimonia clamat, nec mens bene cō ſcia cōſeruat patiētiā. Nūquid omnes ſunt quēadmodum ſapientiſſimus ille Iob patiētię ſpecimen, qui toti mundo patientiæ exemplum factus eſt? quotus quiſque dicit in tribulationibus, vt ipſe, Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum? illatas iniurias, damna, detrimenta, iacturam bonorum, famę denigrationem, honoris amiſſionem, fortunam aduerſam quis patienti animo ſuffert? Reſ. vera ſunt ſanè hęc, ſed nihil præiudicant doctrinæ Pauli. Nam non ipſe aſſerit quod omnis afflictus ſit patiens, ſed quod tribulatio eſt materia patientiæ & tribulatus in patientia ſe exercet. Creditor namque ille qui debita non poterat ſoluere, ad quid confugiebat afflictus niſi ad patientiā. Nam quando ille cui debitor erat, volebat eum ſuffocare, ad patientiam confugiebat dicens: patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Optimum ſanè eſt tribulatis patientia ſolamen & refugium. Cæterum non eſt noſtri inſtituti ęncomia & laudes patientiæ decātare. Tot tantæque ſunt eius laudes, vt nec ſermone valeant explicari, vel à fecundiſſimo oratore. Nunc quod ad literam

Mat. 18. Patientia afflictis & tribulatis ſalubre eſt ſolamen.

Materia patientiæ tribulatio.

ram attinet,ſatis eſt nobis animaduertere quod materia in qua verſatur patiētię virtus;tribulatio eſt: in proſperis enim non eſt patientia,ſed in aduerſis & afflictionibus. Proſpera namque & ſecūda quis eſt tam fracti animi qui nō ſuſtineat?in neceſſitatibus,in anguſtijs, in plagis,in ſeditionibus, in laboribus & in carceribus & reliquis id genus malis,contra iſta armari nos patientia oportet. In iſtis debet homo patiens oſtendere ſuum infractum animum, conſtantiam & fortitudinem ſuam.

Patientia autem probationem.

ALio modo patientia efficit probationem, quam tribulatio patiētiā. Tribulatio ſecūdū occaſionē ipſa quidem,occaſio eſt qua virtus patientiæ exercetur ſicut peccata materia ſunt virtutis patientiæ ita afflictiones patiētiæ occaſiones,at patientia alio pacto cauſat probationem nō per occaſionē ſed vera cauſa effectrix eſt probationis,ita quod probatio eſt effectus patiētiæ. Patientia namq. experimentū facit animi patientis & infracti. Per patiētiā probat Deus ſuos & cognoſcit quid

Simile.

ſint,ſicut per ignem,aurum & argentū probātur. Quod ſi roges quorsū probat & examinat ſuos?nō ne ipſe exploratos habet?nūquid cognoſcit illos intus & in cute cū ſit ſcrutator cordium? quis poteſt eum latere?

Reſpon.

Reſp. Deus nō ſui gr̄a id facit,ſed ideo fit tale experimentū,taleque examē,vt tū ipſimet ſe cognoſcant,tū etiā vt ab alijs cognoſcātur. Hac đ cauſa bonorum hominū à Deo fit probatio & examinatio. Vinū probatū abſq. ſcrupulo bibitur. Sermo probato ſecurius ſiditur. Medicamē probatū tutius ſumitur. Cū amico probato cōfidētius itur. Doctrina probata libētius recipitur. nouici⁹ probat⁹ ad profeſſionē admittitur. Antidoto probato cōtra venenū facile creditur. & deniq. ſapiēs de probato dicit: Probat⁹ eſt,& inuent⁹ eſt perfect⁹. Vt enim faber argentarius lapidē habet quo aurum probat:ſic Deo lapidis loco patiētia eſt qua ſuos probat. Tāge mōtes ſi fumigāt impatiētes ſunt: ſi non totū ignis eſt. Lignū viride fumat, ſiccum minime. qui ſiccus eſt & tribulationib⁹ torrid⁹ quādo tāgitur fumi nil foras emittit,hoc eſt nulla impatiētiæ indicia oſtendit,fumi. n. impatiētiſſimi ſumus.

Lydius lapis dicitur.

Fumus typus impatientiæ.

Probatio vero ſpem,ex probatione conſurgit ſpes maior quam eſſet antea. Nam animus probatus magis roboratur,& perficitur in ſpe,qui probatus eſt in militandi arte maiorem in certamine habet ſpē de triūpho atq. victoria. Sic animus probatus augetur & animatur magis in ſpe. De gloria maiorem expectationē habet probatus,& de futura beatitudine quā nō probat⁹. Probatio igit̄ auget ſpē nō tātū cōfidēs in ſua probatione & meritis proprijs ſed in tribulationib⁹,in patiētia,in probatione,admixtis cum gratia Dei. Nā ſperare vel ſine meritis aut in ſolis noſtris vtrunque potius præſumptio eſt quam ſpes. In vtrāque partem à quib⁹dā peccatur. In alteram peccant qui omnino noſtra deſtruūt merita:in alterā vero qui plus iuſto noſtris meritis tribuunt, At rei veritas media incedit via: admittit merita, ſed non ſolum noſtra ſed etiā Ieſu Chriſti,ſine quibus ſunt inania noſtra: & in quibus minus ſperandum nobis eſt quam in illis quę Chriſti ſunt,vt pote multo efficatiora.

Sperare in ſolis meritis noſtris præſumere eſt.

Spes autem non confundit.

CLaudit hic Paulus catenam illam auream quam ab initio compoſuerat. Sunt enim in catena, ea ex quibus conflatur, cōnexa ſic iſta a Paulo recitata concatenata ſunt & gradus vnius ſcalæ videntur. Quare non iniuria,appellata eſt gradatio a quibuſdam,ſicut enim in ſcala,qñ aſcenditur qui aſcendit, ab vno gradu ad alium

tendit,& vno relicto ad alium pergit,
ex primo ad ſecundum,ex ſecundo ad
tertium & ſic conſequenter: ſic ex tri
bulatione ad patientiam ex patientia
ad probationem,a probatione ad ſpē
ab ſpe glorię ad gloriam in re. Ecce
Paulina ſcala Paulinam ſcalam per quam aſcen-
dunt iuſtificati ad Cœlum, gradus nō
multi & aſcenſu faciles. Sed opponet
Epi. Iacob. ſe aliquis dicens, hos gradus non eſſe
bene ordinatos: nam diuus Iacobus
non ſic ordinauit ſed modo diuerſo.
Ait nāq. fratres omne gaudium exiſti
mate cum incideritis in varias tenta-
tiones ſciētes quod probatio fidei pa
Paulus & Ia. tientiam operatur: at contra dicit Pau
cobus concor lus quod patientia operatur probatio-
des. nem. Ad hunc ſcrupulum bifariam
poſſumus occurrere primo dicentes,
quod Iacobus cōcors eſt cū Pau. quo-
niā nomen probationis vſurpauit pro
tribulatione. Quę eſt quęſo probatio
fidei niſi tribulatio illa, qua quis proba
tur in fide? cuius generis fortaſſe fuit
probatio Abrahæ, quando dictum eſt
ei tolle filium tuum quem diligis Iſaac
& offer eum ſuper montem. Tenta-
tio hæc tribulatio magna fuit. Quis nō
affligeretur pater, quis nō tribularetur
ſi non eſſet ei niſi vnic⁹ filius & ille mā
daretur occidi a proprio patre? magna
ſane & ingens eſt hæc tribulatio, quæ
tentatio ſiue tribulatio probatio fi-
dei fuit. Tentatus eſt Abraham vt o-
ſtenderetur eius in Deum fides de ſuſ
citando filio: cuius rei firmiſſimam ha
buit confidentiam & fidem; & ideo
ibi probatio à Diuo Iacobo vſurpata
eſt pro afflictione: ſi vero nomen, pro
batio, accipiatᷣ pro eo quod eſt explo-
ratum & iam examinatum, iſtud effe-
ctus dicitur eſſe hominis patientis qui
per limam patientiæ eſt probatus: &
ſic non eſt idem probatio & tribula-
tio. Paulus loquitur in ſecundo ſen-
ſu: Iacobus vero in primo & ſic non
ſunt adinuicem contrarij? Sed ſi vo
lumus hanc diſcordiam ad regulas
philoſophorum redigere, aliter dice-
mus non confugientes ad æquiuoca-
tionem vocabuli: ſed iuxta philoſo
phiæ canonem affirmantes quod ſecū
dum varium genus cauſę, vnū poteſt eſ
ſe cauſa alterius & econtrario: ſeruato
tamen diuerſo genere cauſæ. Vnde di
cimus quod probatio poteſt cauſare
patientiam & vice verſa patientia pro
bationem: vt verbi cauſa ſit aliquis ho
mo patiens, qui intelligat ſe probari à
Deo, animatur iſte magis ad patientiā.
quaſi ſecum dicat Deus me probat ac
proinde volo eſſe patiētior. Ecce quo
modo illa probatio auget patientiam.
nec obſtat quod econtra patiētia cau
ſauerit probationem. inter philoſo-
phos expedita res eſt quod vnum at-
que idem poteſt eſſe vno modo cau-
ſa & alio modo effectus. Ad huius clau
ſulę exactam enodationem quantum
ad litteram ſpectat, nihil ſupereſt dicē
dum pręter vnum quod lector obſer-
uare poterit vt clare agnoſcat Luthe Error luthera norum.
ranorum errorem qui ſicut nudam fa
ciunt fidem & mortuam amant: ſic &
ſpē. Nā viua ſpes nō naſcitur ex mor-
tua fide, ſed ex ea quę comitata eſt bo
nis operibus, tribulationibus, patientia,
perſeuerantiaq. in bonis actibus. Hæc
eſt ſpes & fiducia noſtra & hęc nō cō
funditur. Ex patientia enim gignitur vi quæ ſit vera ſpes noſtra
ua ſpes non ex ſola confidentia, quod
hoc ſimili videre poterit qui vis vel
mediocriter literatus. Quis rogo agri-
cola eſſet tam demens, tamque men-
tis inops qui nec arando nec ſerendo
nec triturando vellet ex terra ſpe-
rare aliud præter ſpinas & tribulos?
ſtulte, ſi non fuiſti arans nec ſeminans
quomodo eris colligens fructum? hęc
tua ſpes vana & caſſa eſt: hæc inquam
nō poterit te nō cōfundere. At noſtra
cū nō ſit huiuſmodi, ſed qualis ea eſt,
quā hic nobis Pau. promittit, non erit
fruſtranea, ſed certa & ſecura, vt ipſe
nobis promittit dicens.

Spes autem non con fundit &c.

non raro contingit vt quis ſpem habēs fruſtratus diſcedat ab ſpe: ideo neceſſum fuit, vt Paulus huius ſpei qualitatē & conditionem nobis aperiret hiſce verbis, Quaſi dicat non vos conturbet quod aliquando ſperās ſoleat fruſtrari ſua ſpe, quia illa ſpes hominū eſt qui in promiſſis ſunt fallaces & mēdosi, nolite confidere in principibus neque in filijs hominum in quibus nō eſt ſalus: at ſpes quam habet iuſtificatus de habenda gloria certiſſima eſt, non eſt fallax vtpote quæ ſit Dei qui fallere neminē poteſt. Ab hac ſpe nemo fruſtrari & confundi poteſt. Neq; te moueat quod iſta ſperāda quæ Paulus proponit ſunt de genere earum rerum quæ vincunt totam hominum naturam imo & angelorum. Nam homo non confidit ea ſe poſſe conſequi ſuis proprijs viribus, nam talis non eſſet ſperans ſed potius deſperans: ſed ſperat ſe conſequi poſſe diuina adiuuante gratia & ideo hęc ſpes non poteſt eſſe vana & caſſa. Neque quemquam turbare debet ſi videat magnam partem ex iuſtificatis nō eſſe ſuæ ſpei conſecuturos ſcopum & finem, ſiquidem iſtud non eſt imputandum ſpei, ſed hominibus male ſperantibus: qui enim verā & viuam ſpem habet iſte qua talis eſt nunquam abit confuſus. Vnde. ſ. ſ. quis ſperauit in domino & aliqn̄ ibit confuſus? quaſi dicat nullus. Non inquit confundit ſpes Dei ſicuti humana. iſta eſt ſæpe cauſa verecūdiæ & pudoris non autem ſpes Chriſtiana. & hanc differentiam hiſce verbis inter has duas ſpes voluit elegantiſſime in ſinuare Apoſtolus. Quomodo poteſt nos cōfundere? aut quia Deus promiſſor non ſeruabit promiſſum? aut quia nō poterit ex impotētia? neutrū dicēdū eſt. Primo deus fidelis: ſecūdo Deus omnia potens. quomodo poterit iſta ſpes fruſtrari? dicat dauid vnus pro omnibus, in te domine ſperaui nō cōfūdar in ęternū: & alibi bonū eſt ſperare in Domino quā ſperare in principibus.

Pſal. 124.

Pſal. 30.
Pſal. 117.

Quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. &c.

Mirabibis mihi videtur hic locus Pauli non tamen, vt quidam volūt, inattingibilis. Mirabilis quia ab ſpe tranſitum facit ad charitatem. Nam licet ſpes & charitas imo & fides Deum pro obiecto habeāt, cum ſint Theologales virtutes: tamen non video vnde colligatur quod ſpes non confundat quia charitas diffuſa eſt. Quid conſequentiæ eſt ibi? quis nexus? quę ſeries? quæ probatio eſt iſta? hoc mihi videtur mirabile: ſenſus autem verborum Apoſtoli non mihi apparet incomprehenſibilis: quoniam hoc adduxit ad firmā dam, confirmādamque ſpem noſtrā. Quid? ſpei charitas firmamentum eſt? maxime, Rogo audi bone lector & paulisper auſculta. Dicito mihi ſi quis eſſet in ſpe recipiendi aliquid ſi interim dū nō recipit daretur ei aliquod egregiū donum in pignus, tale pignus nonne roboraret ſpem? quis dubitat? nemo ſane. Diceret ille (vel intra ſe ſaltim) Deus dedit mihi tam magnificum donū quale eſt charitas: quomodo mea fruſtrabitur ſpes? Vnde Pau. ad hunc modū cōſiderauit ſpē datā nobis dicēs: nolite putare quod fruſtrāda ſit noſtra ſpes: quia charitas Dei diffuſſa eſt in co. noſt. hoc eſt; quia iā accepim' pign' egregiū nēpe ipsā charitatē, in tāta abundātia & copia quod diffuſa eſt in cordib' noſtris. Quomodo qui tātū donū dedit, nos priuabit ſua ſpe? Quia ergo data eſt charitas, certa eſt & firma ſpes noſtra. Ex his igitur tollitur admiratio loci, & intelligentia eius clare habetur. cōſequutio bona eſt, et ratio cōtextus et ſeriei manifeſta: quoniam efficax ratio a Pau. adducitur ad confirmandā ſpē illorū qui ſunt iuſtificati, nempe ipſa charitas Dei effuſa in cordib' noſtris qua charitate confirmatur ſpes iuſtificatorū. Et ſic hic text' cōſequutionē, et connexionē habet cum præcedētib'

Sed explanemus eum per ſingulas par
ticulas. Dixit Apoſtolus.

Quia Cha. &c.

Explanatio textus.

Hæc particula (quia) cauſã ſolet prę
ſeferre frequentiſſime in ſacris lit-
teris: & hic quoque cauſalis particula
eſt. Cauſam dicit, quare non erat ſpes
vana & fruſtra, quia chari. Dei diff. &c.
1. Ioan. 4. Quaſi dicat Charitas Dei ſecuram fa-
cit ſpem noſtram: quę charitas foras e
mittit timorem. Non igitur timendũ
eſt quod fruſtrabimur ſpe noſtra.

Charitas.

Sed quæ eſt hæc charitas? quis eſt iſte
amor Dei? Gemina eſt charitas: alia
creata, alia increata. Increata ipſemet
Respon. De° eſt, qua ipſe nos diligit, iuxta illud:
In charitate perpetua dilexi te. Ipſa di
Hiere. 31. uina natura charitas eſt, atteſtante Ioã.
& dicente: Deus charitas eſt. Alia eſt
1. Ioan. 3. creata qua ipſe Deus à nobis diligitur:
quę eſt donum quoddam creatum &
temporale, & communicatio in nobis
diuinę naturę, per quam conſortes ſu
mus & participes diuinitatis. Nunc iu-
re hic quærere poſſumus de qua cha-
ritate loquatur Paulus. Aliqui ad pri-
mam referunt, alij ad ſecundam, alij ad
vtramuis. B. Auguſt. intellexit de chari
tate quæ in nobis eſt: & hanc ſententiã
cõmuniter doctores ſunt amplexati,
ſine tamen præiudicio aliorum: quo
Mẽs B. Aug. niam credibile eſt B. Auguſtinum vi-
rum tam doctum non intellexiſſe ex
cluſiue: id eſt, excludendo aliam cha-
ritatem Dei, a qua noſtra emanat, quo
niam ipſe prior dilexit nos: ex quo a-
more pendere videtur tota noſtra
ſpes. Et ideo exiſtimatio noſtra (ſaluo
meliori iudicio) eſſet, Paulum eſſe in-
telligendum de vtraque charitate, vt
doctiſſime intelligit Origenes. Vnde
cum iſtæ duæ charitates ſiue dilectio-
nes habeant ſe ſicut cauſa & effectus: e
xiſtimamus hunc locum primo & po
tiſſime eſſe intelligendum de dilectio
ne, qua Deus nos diligit; non tamẽ ex-
cludendo dilectionem qua nos diligi
gimus & redamamus eum. Nam qui
non amat Deum fruſtra ſperabit ab eo
beatitudinem: ſed ſpes noſtra magis re
ponenda eſt in eo amore quo Deus
nos diligit, quam in eo quo nos diligi
mus eum. Ille amor cauſa eſt noſtri, &
non e contra.

Sed dices tu fortaſſis, ſi illa charitas eſt
natura diuina & ipſemet Deus, quomo
do dicit Paulus eſſe diffuſam in cordi-
bus noſtris? Quomodo? Diffunditur
ne Deus? Reſpondetur. In ſe non, ſed
in ſuis donis, manens ſemper ipſe v-
nus & idem. Solet enim cauſa, vna ma
nẽs diffundi in varios effectus: ſicut vi
dere eſt in ſole cui° virt° ad varios effũ
ditur effectus. Quare amor Dei quo
nos diligit diffũditur ad varios effect°
ãſicut virt° ſolis. Et in hoc amore poſitũ
eſt præcipue firmamentũ nrę ſpei. Sed
quia ſi ſpes nr̃a nõ eſſet comitata cũ o
peribus noſtris bonis, eſſet vana & prę
ſumptioni expoſita: requirũtur noſtra
opera meritoria quæ neceſſario exi-
gunt charitatem noſtram. Nam per il-
lam Dei ſolam non fiunt opera no-
ſtra accepta & grata Deo, ſed per cha
ritatem, cuius ſemper comes inſepara
bilis eſt gratia, ſiue ſit idem ſiue nõ, vt
recte docet D. Tho. & ſui diſcipuli fi-
deles.

Et aduertat hic diligẽter lector quod Quæſt. an gratia & charitas ſint idẽ.
licet hanc expoſitionem quam nos ha
bemus, & alij ante nos ſequuti ſunt, de
amore Dei, Lutherani aliqui (vt Calui
nus & ſui ſequaces) etiam ſequantur:
non tamen eodem modo. Nã ille mi-
ſer ſic loquitur đ Dei amore, vt noſtrũ
circa Deũ deſtruat. Nos auertat Deus,
vt ſic intelligamus: ſed in amore Dei
noſtrum intelligamus. Tam ſunt con
iuncti iſti duo amores tamque conne
xi & amici vt vnus non excludat alium
quinimo includat. Si Deus amat reda-
mari vult Deus. Vnde Auguſt. Si ama-

re te

re te tędet, redamare non te pigeat. Et e contra Deus amore, amorem recōpenſat. Si quis, inquit, diligit me, diligetur à patre meo. Vnde notemus quod in ea explanatione quæ exponit de amore noſtro comprehendit aliā quæ intelligit de amore Dei erga nos: & contra in iſta alia intelligitur. Quare impie & iniuſte hæretici dicunt beatum Auguſt. non tenuiſſe mentē Pauli quando interpretatus eſt iſtum locum de amore, quo nos illū amamus & de charitate qua nos Deum diligimus: quę eſt qualitas quędam in noſtra voluntate reſidens.

1. Ioan. 4.

Cum hic locus vnus ſit ex multis quos Apoſt. in hac epiſtola tractat fæcundiſſimus & pulcherrimus; operę prætium ducimus antequam literam enodemus paulo altius & profundius eum enucleare. Vix enim eſt verbum vnū quod ſuam non præſeferat enargiam & emphaſim. Et proinde huius ſcripturæ fæcunditatem & fætum emittere foras nobis bene viſum eſt. Textus hic valde pregnās eſt: cuius fœtum cum viderit curioſus lector ſperamus futurum eſſe iocundiſſimum & ei quā gratiſſimum. Perfunctoriè & quaſi per tranſennam percurrimus hactenus illum, nunc recognoſcimus multo profundius. Et vt fœliciori pede ingrediamur, libet prius expendere quid conſequentię & illationis habeat ad præcedentia ad quæ probanda adductus eſt ab ipſo Apoſt. iſte locus: quod vel ex eo patet quoniam vſus eſt illa particula, quia: & tamen nullus videtur eſſe ordo, nulla ſeries, nullus nexus, nullaq. illatio & ſententiarum coadunatio. Et cum ad intelligendum exacte noſtrū Apoſtolum, magnum momentum habeat cognoſcere tam verborum & orationum, quam ſententiarum nexū & ordinem; vt intelligamus vim & enargiā probationis, neceſſum eſt iſtud in primis præſcire & penetrare. Nam ſicut deſceſus ab vno genere ad aliud pręter id quod eſt vitio obnoxius, eſt quoque diuertens nos vehemēter ab ipſa literæ germana intelligentia, ſic ab oppoſito contextura clara nos per multum iuuat ad facilius meliuſq. penetrandam authoris mentem. Et licet de hac re aliquid dictum ſit iam à nobis, tamen quo magis dicta corroborentur clarius oſtendere volumus rectum & mirificum ſeruare contextuum ordinem. Nam cum propoſitum Pauli eſſet oſtendere quod ſpes non confundebat iuſtificatos, voluit iſtud palam facere aliquot rationibus, inter quas primum locum dedit ipſi charitati ſiue dilectioni Dei, quæ effuſa eſt in corda noſtra. Et ideo manifeſto conſtat rectam eſſe ſeruatam ſeriem. At quam validum & efficax ſit hoc medium, hoc reſtat nobis enucleandum & diligenter rimandum. Sed prius oportet nos intelligere quid ſit ſpem confundere aliquem. Tunc aliquis in ſpe confunditur quando diu patienter que expectauit aliquid, & poſtea non conſequitur illud quod expectabat. Et hæc confuſio ſpei, paſſim cōtingit multis hominibus, qui collocāt ſpem ſuam in hominibus: de quibus tā nos admonuit Propheta Regius dicēs Nolite confidere in principibus, in filijs hominum, in quibus non eſt ſalus. Talis confidentia fuit (vt v.g. dicamus) illa qua Iacob ſeruiuit ſeptē annis pro Rachele; & illis decurſis, data eſt illi Lya, pro Rachele. Fruſtratus fuit ſua ſpe. Hoc eſt confundi aliquem in ſua ſpe: non aſſequi quod diu multumque expectauit. Iuſtificati ſpem habent cōſequendi gloriam. Probat autem hic Apoſtolus quod iſta ſpes non confundit iuſtificatos & probat per charitatē Dei dicens, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. Quaſi dicat, vnum ex illis quæ reddunt certas & ſecuras in ſpe ipſos iuſtificatos eſt charitas, nō quæcunque ſed illa que diffuſa eſt in cordibus noſtris, data per ſpiritum Sanctum. Formari poteſt ratio ſic: Quicū que habet formam alicuius rei poteſt recte

Pſal. 145.
Gen. 26.

recte & firmiter ſperare effectum illius rei (vt qui habet animam confidenter poteſt ſpectare effectum animæ) ſed charitas ſiue dilectio eſt forma ſpei: ergo habentes dilectionem effuſam in cordibus ſuis, non fruſtrabūtur ſua ſpe. Porro officium charitatis eſt conglutinare et vnire nos nexu inſolubili, quātū eſt ex ſe, cum ipſo Deo vt ipſe apud nos, & nos iugiter apud illum maneamus: iuxta quod ſcriptum eſt, Deus charitas eſt, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in illo: cum igitur hæc ſic ſe habeant, reſtat vt ſpes ſecundum quam ſperamus æternam illam gloriam quę danda eſt filijs adoptiuis, non poſſit nos cōfundere: & hoc fit beneficio charitatis. Adauge tu hanc rationem ſic dicens, Charitas habet hāc vim & efficatiam vt pręſeruet nos à cōfuſione ſpei: igitur abundātia & exuberantia dilectionis abunde faciet quod ſpes iuſtificatorum non confundat illos. Si enim ignis nos calefacit & á frigore nos pręſeruat, exuberans ignis magis nos præſeruabit. Sed charitas Dei non quomodocunque iuſtificatis data eſt, ſed diffuſe & abundanter, igitur &c. Amplius, quod poteſt pręſtare maius, & minus: atqui dilectio Dei ſiue charitas aliud præſtare valet quod eſt pręſtantius donum, quam ſit non confundi ſpe: igitur & poterit hoc facere quod eſt præſeruare nos à confuſione ſpei. Eſt ſane charitas & Dei dilectio fons, caput, & mater omniū donorum. Addere poſſumus & hanc rationem quæ ad incommodum ducit: ſcilicet, ſi res hæc ſecus haberet, fruſtranea & inanis eſſet Spiritus Sancti exhibitio & donatio, qui etiā datur vt ſpes non confundat: exiſtimate igitur oppoſitum impietas et ſumma eſſet blaſphemia.

Dei

Hic genitiuus trifariā intelligi poteſt, vt more ſcholæ loquamur, vel ſubiectiuè, vel obiectiuè, vel effectiuè. Si loquamur d charitate qua nos diligim⁹, ſubiectiuè eſt in voluntate Hæc eſt ſubiectum charitatis, non eſſentia animæ: quæ eſt ſubiectum gratię. Sicut.n. eſſentia animę illuſtratur gratia gratificante nos Deo (à qua gratia mutuat vires noſtra natura ad opera peragenda heroica & ſupra naturæ vires) ita volūtas noſtra decoratur charitate per quam Deo inhæret. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Ecce vinculū de quo Pau. alibi dicit, quod neq; mors, neque vita, neq. tribulatio, nec fames, nec nuditas, neque alia creatura aliqua poteſt illud diſſoluere. Obiectiue, Dei eſt charitas, quia hæc virtus, vt reliquæ theologales, Deum habet pro obiecto. Et licet charitas noſtra debeat ſe extēdere ad proximum hoc non eſt primo & per ſe: ſed Dei gratia & propter Deum diligendus eſt proximꝰ. Latiſſime patet hoc charitatis ſecūdarium obiectum: Primarium vero vnum ſolum eſt, nempe Deus. Effectiue denique, quia ſolus Deus eſt cauſa effectrix gratię ad quam creandam ſolus Deus concurrit. Licet comitem habeat in recipiendo, in producendo autem eſt ſolius Dei effectus.

Vide D. Tho. 2. 2.

Quæſt. an aliquid a Deo ſit cauſa gratię.

Porro charitas, Dei dicit Apoſtolus non patris, aut filij, aut Spiritus Sancti: vt inſinuaret nobis charitatem & amorem tam illum quo nos diligimur à domino quam illum, quo nos eū diligimus à tóta trinitate emanare ſicut & alia dona quę dantur creaturę quæ communia ſunt toti trinitati. Tamen cum mox adiungit per ſpiritum ſanctum inſinuauit charitatem iſtam ſiue dilectionem eſſe attributum Spiritus Sancti, qui eſt vnio, amor, & nexus patris & filij: quo amore hæ duę perſonę mutuo ſe diligunt. Et aduertat diligenter lector, quod Spiritus Sanctꝰ nō eo modo tantum dicitur amor quod cauſet in nobis amorem ſicut dicitur fortitudo noſtra, ſpes noſtra, ſalus noſtra & patientia noſtra quia cauſat hęc omnia in

Attributa alia ſunt propria alia appropriata diuinarum perſonarum. Vide D. T. 1. p.

nia in nobis:ſed reipſa eſt amor,charitas,& dilectio.Vndecũ reipſa ſit amor, & charitas creata ſit quędam participatio illius amoris,appoſitè ipſa attribuitur Spiritui ſancto tamquã illi per quẽ effunditur in corda hominum: in quibus quando vere eſt,mox habent humana corda magnam & ſecuriſſimam ſpem glorię:quoniam eſt charitas hęc pignus & arra ſecuriſſima atque firmiſſima.

Diffu.eſt in cord. noſtris.

NOn dixit donata, aut cõmunicata,ſed diffuſa. Emphaſim habet hæc vox:quę alludit ad metaphoram effuſionis aquæ vel olei,quę in magna copia effundi ſolet & abundantia. Sicut enim fons copioſus aquam ſolet effundere abundanter:ſic fons gratiæ, & vitę Deus effundit charitatem ſuper corda noſtra in magna abundantia. Simile Neque hic contendere volumus an ſit legendum effuſa,vel diffuſa, vtroq; enim vocabulo declaratur exuberantia huius doni charitatis,& ex eodem vocabulo aperte colligitur rem eſſe quæ augmentum recipere poteſt. Vnde eliditur error illorum qui charitatem viæ ad certum terminum limitãt & reſtringunt.Sicut enim hoc donum Deus diſtribuit ſicut vult:ita quantum vult.Sed dicito Paule,in quæ vaſa eſt hoc donum effuſum?Donum ſiue liquor,quo eſt prætioſior, eo eſt magis in præſtantiori vaſe collocandus.Reſpondet,

In cor. noſt.

CОrdis nomine in ſacra ſcriptura voluntas ipſa nominari ſolet. Prętioſiſſimum membrum & pars hominis præſtantiſſima eſt cor noſtrũ,quod maxime eſt deſideratum à Deo ſcriptura dicẽte,Fili prębe mihi cor tuum: in quo reponi optabat Sponſus quanpo dicebat,Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum,Qualia deberent eſſe corda noſtra perpendat diligẽter quicunque de Deo ſentit in bonitate.Cẽturio domum ſuam indignam putabat Chriſti præſentia dicens,Non ſum dignus domine,vt intres ſub tectum meũ. Fac tu dignum cor tuum,ſi cupis charitatem Dei (quæ non recipitur ſine Deo)recipere. Abſterge ergo ſordes praui cordis, ſi cupis Deo pręparare domum mentis,Cor tuum, totum ſit mundum vt charitas Dei in illud effundatur:quod ſi feceris audies illud Chriſti,Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.Cum Apoſt. dixerit firmitatem noſtram habendi gloriam pẽdere maxime ex amore & dilectio ne qua ipſe nos dilexit,non ad alium finem niſi ad gloriam ſuam,Deum diligere nos, non eſt aliud, quam velle nobis tantum bonum quantũ eſt gratia & gloria. Ex hac voluntate firma eſt noſtra ſpes:& proinde quãdo Pau. oſtendit quod amor Dei eſt effuſus in cordibus noſtris,hoc eſt, in præcordijs & intimis noſtris:perinde eſt ac ſi clare diceret,Deus dilexit iuſtificatos ad gloriam:hoc eſt,voluit illis gloriam ęternam.Ergo ex parte voluntatis diuinæ nulla eſt dubitandi & heſitandi ratio.Hæc ratio Apoſt. duo præſupponit tamquã certa ex quibus occaſio datur dubitandi an ſpes eſſet firma & certa:alterum eſt potentia, alterum vero ſcientia,ſiue ſapientia. Quando enim aliquis ſperat quidpiam ab aliquo & ipſe neſcit an ille qui daturus eſt ſit potens nec ne,vel ſit ſciens,tunc non habet certam & firmam ſpem,quia non eſt certus de potentia & ſcientia dantis:ita nec de ſua ſpe quæ fruſtrari poteſt propter impotentiam & neſcientiam dantis: & ideo licet ſit certus de voluntate dantis non tamen ſcit ſi dãs ſcit & poſſit dare:& ſic non habet firmam ſpem qui recepturus eſt, At in Deo

Prou.23.
Cant.8.
Matth.8.
Matth.5.

Deo datore gloriæ certi ſumus de his duob⁹, videlicet quod ſcit dare & quod potens ſit dare ſi vult: & ſic tota firmitas ſpei pēdet ex hoc, videlicet ſi Deus vult dare nobis ſuam gloriam. Et ideo Apoſt. prętermiſſis illis duobus capitibus tanquā notis, probat tantū quod Deus vult: & probat ſic. Qui dat pignus alicuius rei, dare vult illā rem: dilectio Dei data eſt nobis, quæ eſt pignus & arra glorię Dei: Igitur firmam habem⁹ ſpem quod ipſe poſtquam ſcit & potens eſt cōmunicare, nobis eſt daturus quoniam diligit nos ad gloriam ſuā.

Porro dilectio Dei tametſi gemina ſit; videlicet naturalis & ſupernaturalis, illa eſt, qua Deus communicat nobis bona naturalia, ſupernaturalis eſt qua infūdit nobis cœlitùs dona ſupernaturalia: nō illa quæ ſpectāt ad gratias gratis datas ſed illa qua cōmunicat nobis illa dona pręcipua, nimirū gratiā gratificantem in pręſenti & gloriam in futuro. Apoſtol. de hac dilectione gratuita loquitur hoc loco. Vnde fortaſſis Apoſto. ideo vſus eſt vocabulo iſto diffuſa. Hæc. n. dona ſupernaturalia non dicuntur naturalia, ſed infuſa. Nō n. communicātur nobis vna cum natura, ſicut dat Deus alia dona naturalia vna cū natura: nec emanant a principijs naturæ. Et dona quæ dantur per infuſionem ſolent cum maiori cumulo donari. Et ideo cum charitas Dei ſit donum ſuper naturale, de ea loquens dixit, effuſam eſſe in cordibus noſtris: hoc eſt, abunde copioſe & largiter eſt collata quoad omnes ſuos effectus: ꝙ quorum numero vnus eſt reddere noſtram ſpem firmam & ſecuram.

Sequitur.

Per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis &c.

Occurrit tacitæ interrogationi. Rogare poterat Apoſt. auditor dicens, Si charitas Dei eſt diffuſa in cordibus noſtris, percōtor, per quem modum eſt effuſa? Solet. n. aqua per canales & aquę ductus effundi. Per quem canalem effuſa eſt? Reſpondet Apoſt. dicens, Per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis. Mira res. Quando fons per canales effundit aquā, ipſe immobilis manet, & aqua effunditur: hic charitas, & canalis eius, ſimul effuſi ſunt, quia Spiritus Sanctus datus eſt nobis. En bone lector, ex his habes & modū, & datorem, & authorem charitatis, qui eſt Spiritus Sanctus. Per Spiritum Sanctum aſſerit Paulus effuſam eſſe charitatem: non quod neget etiam per Patrem, & Filium: ſed quia charitas amor eſt, & Spiritus Sanctus emanare dicitur per modum amoris & voluntatis. Proinde fit quod iſtud donum (cuius tota trinitas cauſa eſt ſicut & aliorum) aſcribitur magis Spiritui Sancto, quam alteri perſonæ. Caue tu tamen prudēs lector ne vna cum Petro illo Lombardo ſimul hallucineris, qui ex hoc loco deceptus eſt putās Spiritum Sanctum eſſe hanc charitatem quę diffuſa eſt: Ipſe autem non ponit in nobis habitū charitatis ad amandum Deum, ſed dicit eſſe Spiritum Sanctum. Sed iſtud iā eſt exploſum à ſchola theologorum. Videat qui volet D. Tho. in 1. diſt. 17. & alios doctores. Si enim charitatis nomine Spiritum Sanctum intellexiſſet Paulus, fruſtra addidiſſet per Spiritum Sanctum: ſed ideo addidit, vt denotaret eſſe aliud charitatem, quę accidēs eſt, & aliud Spiritum Sanctum, qui ſubſtantia eſt. Nihil igitur tale ſomniauit hic Apoſtolus, ſed loquutus eſt de ea donatione Spiritus Sancti, qua donari ſolet ſecundum ſuos effectus, quorum præcipuus eſt ipſa charitas, quę maior eſt cęteris donis Spiritus Sancti.

Dicis, Ergo fruſtra adiecit Paulus illa verba, qui datus eſt nobis? Reſp. Nō ſunt fruſtra adiecta: ſed Spiritum Sanctum intelligit nobis donatum, quemadmodum dicitur cauſa dari in ſuo

effectu.

Neque te conturbet hic quod Deus bene poterat communicare nobis ſuã beatitudinem alio modo: Verum eſt, ſed communicatio iſta per nihil aliud accommodatius & aptius fieri poterat, quam per hanc dilectionem & amorem & amoris authorem Spiritũ Sanctum: ex quo modo magis ac magis certificata eſt ſpes noſtra. Colligamus ergo nos & dicamus, quod ſpes iuſtificatorum cum efficacia reddità eſt certa ex charitate Dei, quę diffuſá eſt &c.

Qui datus eſt nobis.

Doctos non opus eſt hic admonere, qualis fuerit iſta Spiritus Sancti exhibitio. His ſatis exploratum habẽt iſtud: ſed pro rudibus non erit in conueniens hic adnotare quod donatio Spiritus Sancti nõ fuit talis qualis fuit Chriſti Ieſu. Nam Chriſtus datus fuit nobis in hypoſtaſcos vnitate iam homo factus ſine hominis perſona: at Spiritus Sanct' nõ in vnitate perſonę, ſed in pluralitate donorum: Spiritus Sanctus datus in varia rerum figura & ſpecie, Chriſtus in veritate naturæ. Vnde factũ eſt has eſſe falſas & erroneas (addimus & hęreticas) Spiritus Sanct' eſt columba, Spiritus Sanctus eſt ignis &c: iſta vera & catholica, Filius Dei eſt caro factus. Sed de his ad theologorum ſcholas remittimus lectores, hęc pertranſitum dicta ſint: de quibus cum legerint minus docti, conſulent peritiores theologos. Sapiẽtibus, & inſipiẽtibus (vt author eſt Pau.) debitores ſumus.

Poſtremo vocabulum, Nobis, & ſuã expoſcit conſiderationem. Nam poſt quam ſciuimus quę eſſet hęc charitas, per quem modum diffuſa, & per quẽ (nempe per Spiritum Sanctum huius charitatis authorem) ſcire reſtabat quibus eſſet datus Spiritus Sanctus. Dicit Paulus, Nobis. Quaſi dicat. Non omnibus, ſed nobis. Paulus vnus erat ſolus, & quomodo dicit, nobis? Exponunt ferme omnes, nobis, Apoſtolis: Connumerat ſe cum Apoſtolis, & iuſtiſſime quidem. Sed quo pacto iſtud facit ſi ipſe non erat in Penthecoſte, quando datus eſt Spiritus Sanctus Apoſtolis in tanta abundãtia donorum, neq, quando Chriſtus inſufflauit dicens, Accipite Spiritũ Sanctum. Nam ſicut B. Ambroſius dixit, Pau. reſpexit ad illũ diem quo congregati omnes in vno loco repleti ſunt Spiritu Sancto. Certũ eſt Paulum tunc non fuiſſe cum illis: & tamen hic cum illis recenſet ſeipſũ ac numerat. Facilis ad hoc reſponſio eſt, ſi dicamus quod licet Paulus non eſſet illo die cum alijs, nihilominus recepit Spiritum ſanctum in tanta abundantia donorum in quanta reliqui alij Apoſtoli: Nam licet vocatione fuerit nouiſſimus: tamen in donorum & gratiæ receptione nulli fuit inferior: & idcirco non arroganter ſe adnumerat cum alijs. Et licet alij ſpiritum ſanctum receperint ſub aliquo ſigno viſibili: ſic nos & Paulum quoque recipiſſe exiſtimamus: tametſi non tam ſolemniter & palam quemadmodum & alij qui receperunt in ſancto Penthecoſtes die: Illa enĩ receptio multis manifeſta fuit: in quo die licet Paulus non fuerit, nihilominus tamen non minus accepit. Sed illud paulo durius nobis videtur ſcilicet quod hæc verba Pauli reſtringantur ad ſolos Apoſtolos, & viros illis ſimiles, quales ſunt viri Apoſtolici, qui hæroici vocantur: quoniam cum iſtorum exiguus ſit numerus ad tam paucos reſtringere hanc charitatem, quam Paulus appellat diffuſam, non videtur conueniens. Si enim eſt diffuſa quomodo coarctata ad tã paucos? Si reſtringamus hanc donationem Spiritus Sancti, quæ facta eſt in die Penthecoſtes ad illos qui erant præſentes nil repugnabimus: ſed quot ſunt iſti inter tot, tantoſque iuſtificatos? Non videtur

Paulus in donorum receptione non fuit inferior alijs

rationi conſonum tantum donum in
ter tam paucos fore diffuſum. Nos nõ
dubitamus hæc verba Pauli magis qua
drare in perfectè iuſtificatis, quam in a
liis: non tamen audemus excludere a
lios, licet in eis iuſtificatio non habeat
tam perfectos effectus ſicut in Apoſto
lis. Diſtribuit namq. Spiritus Sanctus
ſingulis prout vult, & quantum vult.
Nec proinde negandum eſt, charitatẽ
Dei effundi in alios, tametſi non in tan
ta abundantia, non tam largiter, tamq.
opulẽter ſicut in Paulo, cæteriſq. Apo
ſtolis, & Apoſtolicis viris.

In his verbis, per Spiri. Sanct. qui da.
eſt no. videtur prætendere Apoſto-
lus, non tantum eſſe datum nobis do-
num charitatis: ſed etiam ipſum dato-
rem. Particula & præpoſitio, per, cau-
ſam effectricem denotat: vnde duo di
cit data eſſe nobis, ſcilicet charitatem,
& Spiritum Sanctum, per quem effu-
ſa eſt. Vnde liquido conſtat Spiritum
Sanctum eſſe aliud a dono charitatis.
Cauſa ſiquidem efficiens res diſtin-
cta eſt a ſuo effectu. Charitas eſt
effectus, Spiritus Sanctus eſt cauſa:
Luce clarius ergo eſt hæc fore diſtin
cta. Verum cum datio Spiritus San
cti bifariam facta fuerit: nimirum
viſibiliter & inuiſibiliter, hoc eſt, ſine
ſigno viſibili, vel cum illo, hoc loco
Apoſto. non dicit de quo donationis
modo ipſe intelligat. Sunt qui tantum
intelligunt de illa effuſione Spiritus
Sãcti, quæ facta eſt in die Penthecoſtes.
Alij vero non ſolum de iſta, ſed etiam
de aliis, referentes hæc verba Pauli
ad donationem Spiritus Sancti tam in
forma & ſigno viſibili, quam ad aliam
quæ eſt ſine ſigno. Non. n. legimus Spi
ritum Sanctum adueniſſe Mariæ ante
conceptionem in ſigno viſibili. Ange-
lus. n. pollicitus fuit ei dicens: Spiritus
Sanctus ſuperueniet in te. Non eſt intel
ligendus hic locus de aduentu Spiritus
Sancti per ſignum viſibile, quoniam
Spiritus Sanctus per ſignum viſibile
primo & ante omnes datus fuit Chri-
ſto vt teſtis eſt Ioannes per illa verba,
nondum Spiritus erat datus, quia non
dum Ieſus erat glorificatus. Cum ſig-
no viſibili bis deſcendit Spiritus San-
ctus ſuper Chriſtum in Iordane. Poſt
quam autem Chriſtus fuit glorificatus
datus fuit Apoſtolis in ſigno flatus. In-
ſufflauit dicens Accipite Spiritum San
ctũ &c. Et deinde in die Pentheeoſtes
ſub ſigno linguarum venit ſuper illos
qui in cænaculo congregati erãt. Alio
tamen modo ſuper Chriſtum, quam
ſuper alios homines, quem fortaſſis
inſinuauit nobis Ioannes baptiſta quã-
do dixit, Vidi Spiritum deſcendentem
quaſi columbam de cœlo, & manſit Ioan. i.
ſuper eum. Emphaſim habent verba
iſta, & manentem ſuper eum. Solet co-
lumba cum deſcendit in arborem vel
alium locum ibi pauliſper perſeuerare:
ſed non permanet, ſed ſtatim auolat &
diſcedit. Ideo dixit mãſit & requieuit,
ne intelligeremus aduenisse Spiritum
Sanctum ſuper Chriſtum in baptiſmo
Chriſti & poſtea receſſiſſe & auolaſſe
ab eo vt ſolet facere columba quando
â nido auolat & recedit. Nõ ſic inquit
Ioannes, ſed requieuit ſuper eum. Et
nota ſuper eum, non infra eum: quo-
niam Spiritus Sanctus ſuperior erat
Chriſto qua homo erat; & ſi non qua-
tenus Deus erat. Sicut. n. Chriſtus ſecũ
dum naturam humanã agnouit patrẽ
maiorẽ dicens, Quia pater maior me
eſt: ſic Spiritum Sanctum agnoſcere
poterat tamquam ei ſuperiorem qua-
ten' homo erat. Requieuit igitur ſuper
eũ. Et rurſus requieuit ſuper eũ nõ ſo-
lum ipſe, ſed vna cum ſeptenario do-
norum numero: quorum donorum
typus fuit & figura ille ſeptenarius nu
merus oculorum quos in vno lapide
vidit Zacharias poſitos. His donis vſus
eſt Chriſtus modo excellentiſſimo, Zach. 3.
quo nullus alius præter ipſum ſic vſus quomodo v-
eſt, vt ille: qui cum eſſet ſimul compre ſus eſt Chri-
henſor & viator excellentiori modo ſtus donis S.
illis donis vti poterat. Adnotet quoq. Sancti.
hic lector acutus quod cum dicimus

cha

charitatem Dei eſſe per Spiritum ſanctum effuſam nobis, non intelligimus charitatem Dei, quę eſt ipſa Dei natura, eſſe effuſam per Spiritum Sanctum ſecundum ſuam ſubſtantiam: ſed intelligere debemus charitatem, qua nos diligit Deus effuſam, ſicut dicitur cauſa effundi per ſuos effectus: Sicut ſol dicitur effuſus eſſe ſuper terram, & ſuper fruges, & fructus terræ. Non enim dicere volumus ſubſtantiam ſolis eſſe effuſam: nam ſubſtantia ſolis in ipſo ſole perſiſtit; ſic etiam quando dicimus charitatem Dei eſſe diffuſam in cordibus noſtris, non debemus intelligere Spiritum Sanctum illapſum fuiſſe, ſecundum ſubſtantiam: tametſi confiteamur Spiritum Sanctum illabi noſtris intimis. Neque Pauli mens fuit illa quam exiſtimauit Magiſter ſententiarũ. Nam tunc nullo opus eſſet charitatis habitu: & inde etiam conſequeretur quod aucta charitate, augeretur Spirit' Sanctus, quod haud bene ſonat pijs & doctis auribus. Sed de his ſint hęc dicta ſatis. Simile,

Sequitur.

Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt. &c.

PErſeuerat Apoſt. hoc loco oſtendere, ſpem non confundere: & eadẽ opera aſſignat cauſam ob quam donatus fuerit Spiritus Sanctus, de quo in præcedenti clauſula fecerat mentionem. Mens autem Pauli, vt in primis nota ſit nobis, cum hęc oratio in verbis aliquantulum ſit obſcura, quæ obſcuritas cui debeat inſcribi relinquimus aliorum iudicio: mens tamen Pauli clara eſt. Quod vult Paulus dicere tale eſt. Oſtẽdit iam firmam eſſe ſpem noſtram per donationem Spiritus Sancti. Oſtendo nũc idipſum, & confirmo per donationẽ filij, quæ donatio duorum cauſa fuit videlicet confirmationis & corroborationis noſtræ ſpei & exhibitionis Spiritus Sancti. Quaſi aperte diceret Paulus, Per charitatem Spiritus Sancti nobis dati, & per charitatem Chriſti qui dignatus eſt pati & mori pro nobis, ſpes noſtra nos fraudare non poteſt, innititur enim ipſa his duabus anchoris fortiſſimis. Vide tu acute lector quam firmiſſimis argumentis Paulus firmat, corroborat, ſtabilit atque conſolidat ſpem noſtram, quam dixerat non confundere. Et certe ſic neceſſe erat. Arduam enim & nõ parum difficilem prouinciam aſſumpſerat quando dixit, quod ſpes non afficit pudore iuſtificatos: ideo non leuibus rationibus id monſtrare debebat, ſed efficaciſſimis, quales profecto decebat tantum doctorem, & res pro ſui difficultate expoſcebat. Dicit ergo Paulus. Vt quid enim Chriſtus &c. Quaſi dicat. Ad quid Chriſtus mortuus eſt pro impijs, niſi ad confirmandam & erigendam noſtrãm ſpem? Quod ſi itá eſt (vti eſt) quomodo poterit nos confundere ſpes? Nec mihi quiſpiam dicat Paulum deſcendere de genere (vt dicunt) in genus (quod doctis viris vitio datur tam in reſpondendo, quam in argumentando) quoniam ſemper perſeuerat in eodem, in eadem videlicet efficatia & virtute charitatis, in qua verſabatur in præterito textu. Non enim minorẽ oſtendit Deus pater charitatem & amicitiam in largiendo Spiritu Sancto nobis, quam in dando nobis ſuo vnigenito, morti etiam tradendo. Quinimo hoc donum alterius cauſa fuit; quod vel eo conſtat, quia Spiritus Sanctus nunquam fuerat datus niſi poſtquam Chriſtus fuit glorificatus, cui' precibus donatus fuit. Ego inquit rogabo Patrem, & alium paraclitum dabit. Et iterum, Si ego, inquit, non abiero paracletus non veniet ad vos. Ioan. 14. Ibidem.

Meruit ſane Chriſtus ſua paſſione nō ſolum augmentum fidei & ſpei, remiſſionem peccatorum & alia multa, ſed etiam inter illa ad nos miſſionem Spiritus Sancti. Confugit igitur Paulus in hac ſecunda ratione ad paſſionem Chriſti, ſicut ad rē in qua ſumma charitas nobis monstrata eſt, etiā ipſomet Chriſto confirmante ac dicente; Sic Deus, (Pater videlicet) dilexit mundū. Ratio autem Pauli ſic ad formam reduci debet (quæ niſi nos fallimur eſt ratio ducens ad incommodum hoc pacto.) Si ſpes confundit ergo hæc ſumma charitas vana & fruſtra erit, hoc abſurdum eſt dicere, ergo ſpes non confundit: alias mors Chriſti inutilis eſſet: Et ſi mors Chriſti ſufficiens fuit ex impijs facere pios & iuſtificatos quomodo non poterit facere quod ſpes non confundat? Qui præſtitit id quod maius eſt, præſtabit & quod minus eſt. Illa enim met charitas quæ fecit peccatores amicos Dei, ipſamet illos præſeruabit à confuſione illa quę ex ſpe venire poſſet. Vt de ſerie & ordine huius textus cum pręcedenti aliquid dicamus (quod ad maiorem elucidationem facimus potius quam ad neceſſitatem) obſeruandum eſt non eodem modo ab omnibus interpretibus legi hunc textum, maxime ab illis qui in explanādo Paulo diligentiſſime græcizant. Sunt nonnulli qui non legunt vt noſtra habet vulgata editio: ſed loco eiꝰ quod noſter interpres dixit; Vt quid enim; legunt ipſi, Adhuc enim. Alij vero, vt diligenter noſter Caiet. adnotauit, legunt: Præterea amplius: ſeu, etiā: quibus particulis vti ſolent illi, qui in amplificāda aliqua re ſeu ratione poſt vnam, alteram, & alterā addunt: quem morem frequentiſſime ſequutus eſt theologorum facile princeps Thomas Aquinas, vt videre eſt in admirabili illo opere quod inſcriptū eſt, ſumma contra Gentiles. Vnde ſi interpres noſter vſus fuiſſet aliqua harum particularum non veniſſet reprehendendus, nec Apoſtoli ſenſum huius loci germaniſſimum variaſſet. Nam tunc clarius oſtendiſſet ſe velle addere nouam rationem ad corroborandum ſuum inſtitutum: ſicut reuera facit: nā primę rationi ſecundam ex parte filij adiungit. Et licet doctiſſimus Caiet. dicat fuiſſe clariorem lectionem, ſi interpres vſus fuiſſet dictione, præterea: tamen non fuiſſet tanta vis, efficacia, & enargia in verbis, quanta modo eſt cū dicit: Vt quid enim Chriſtus &c. Nam hic interrogandi modus & maxime cum ſit ex abrupto vehementiam & emphaſim ſuppeditat orationi. Et ſic, cum Paulus intenderet perſeuerare in firmanda magis ſpe noſtra, vt validius videretur eam corroborare, hoc loquendi modo vti voluit, vt demonſtraretur rationis vehementia. Et ideo nō tam reſpexit ad orationis claritatem, quam ad loquendi modum. Sed de hac re non oportet nos nimium eſſe ſollicitos poſtquam non redditur alius ſenſus ſed vtrobique eſt vnus & idem. Quod ſi iſte loquendi modus non ſit tam vſitatus apud latinos ſicut alij, non debemus nos ſcrupuloſiores eſſe, quam fuerint illæ duæ columnæ doctrinę omnis; ſcilicet B. Hieronymꝰ, & D. Ambroſius, & multi alij cum ipſis, qui hanc lectionem non ſunt aſpernati.

Cum adh. infir. eſſe. &c.

NOn eſt hic in quæſtionem vocandum de qua infirmitate loquatur Paulus; quoniam certum eſt eum non loqui de corporea. Nam inaudita res eſt quod quis moriatur pro alterius infirmitate curanda, nec iſtud Chriſtiana exigit charitas. Inordinata eſſet hęc charitas: pluris namque facienda eſt vita propria, quam ſalus aliena. Sed ſi de infirmitate intelligendus eſt Apoſtolus, de ſpirituali venit interpretandus: de illa, inquam, de qua Dauid cla-

m a-

Pſal. 6. mabat dicens,infirmus ſum, ſana me Domine.Hæc autẽ peccatũ eſt, quod nõ incongrue infirmitas dicitur. Et tũc ſenſus eſt.Cũ eſſemus infirmi, hoc eſt, peccatores,Chriſtus ſecundũ &c. Aliqui infirmitatem iſtam dicũt eſſe impotentiã ad bene operandũ:& tunc ſenſus eſſet.Cum ad huc eſſemus infirmi, ideſt, impotentes ad operandũ noſtrã ſalutem,Chriſtus pro nobis ſecundum tẽpus mortuus eſt.Et ij duo ſenſus ad vnũ tendunt.Nã ideo ſumus impotentes,quia peccatores.Hæc nãq.impotentia ex peccato prouenit. Et nil referret hoc,vel illo modo dicere.

Secundum tempus.

HIc ſe torquent interpretes an hæc duo nomina ſecũdũ tẽpus, ſint cõiũgenda cũ illis cum ad huc infirmi eſſem⁹: an cũ iſtis,pro impijs mortu⁹ eſt. Alij referũt ad infirmitatẽ:&eſt ſenſus; Cũ eſſemus infirmi ſecundũ tẽpus.Nã illa infirmitas ad certũ tẽpus duratura erat donec veniret medicus , hoc eſt, Chriſtus.Alij exponũt referẽdo ad tẽpus mortis Chriſti quod fuit tẽ pus opportunũ & difinitũ à Deo.Et hoc alludit ad illud eiuſdẽ Apoſtoli; Vbi venit plenitudo tẽporis,miſit Deus filiũ ſuũ &c.Alij ad tẽpus mortis Chriſti quod per triduũ tantũ durauit,quia tertia die reſurrexit à mortuis.Et licet omnes iſti ſenſus poſſent reputari veri, tamẽ nos ne a conſenſu antiquorum Patrum recedamus, magis putamus eſſe ad mentẽ Pauli illũ ſenſum,qui refert illa verba ad tempus definitum paſsionis Chriſti de quo ipſemet Chriſtus dixit, tempus meum nondum aduenit . Beatus Hieron.non eſt auſus ſe determinare, ſed remanſit dubius.Beatus autẽ Ambroſius aperte declinauit in eam ſententiam quæ refert tempus ad tres illos dies reſurrectionis Chriſti. Quomodo cunque ſit vt certum ab incerto ſeparemus,certum eſt mortem Chriſti non dependere à tempore, ſicut enim non dependebat ab influentia cæleſti, ita non erat ſubiecta certo tempori . Nec obſtat illud quod de Chriſto dixit Ioãnes,ſciens quia venit hora eius vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Nec illud, Pater venit hora . De quo autem tẽpore loquatur Paulus,relinquimus tamquam incertum.

Queſt. An Chriſti incarnatio ſit facta tempore conuenienti. D. Tho. 3. p. q. 1

Ioan 7.

Ioan 13. Ioan 17.

Pro impijs mor. eſt.

ADmirãda res erat audire Deũ mortuũ, ſed ſupra omnẽ admirationẽ eſt audire pro quibus ſit mortuus. Pro impijs,inquit Paulus.O bone Deus, & quis non paueſcit ? quis vnquã tale, aut quis vidir vnquam ſimile ? Deum mortuũ,& pro impijs?Ita res habet , inquit Pau.Iſtud nos firma fide credere neceſſe eſt.Pro impijs.O fęlix impietas pro qua tollenda pijſsimus mortu⁹ eſt De⁹.Sed obſerua cãdide auditor,quod nõ dixit,pro malis,nõ, pro peccatoribus,nõ,pro ſceleratis, nõ, pro ſacrilegis,non pro homicidis, non, pro patricidis,non,pro adulteris . Emphaſis eſt in verbo pro impijs. Quid ſonat impius? Quid? Non pius. Quis eſt non pius? Reſpond.Crudelis. Et qui ſunt iſti impij? Illi, qui in ſua morte nullam non exercuerunt impietatem ſiue fuerint Iudei, ſiue Gentiles. Illi qui dicebant, Morte turpiſsima condemnemus eum.Pro iſtis impijs mortuus eſt Chriſtus . O immenſam & incomparabilem Dei bonitatem. Committi ſolet impietas in patrem & contra patriam ,ad quos filij, & patriotæ maxime pij eſſe debent . Quare ij pro quibus Chtiſtus cum eſſer eorum pater mortuus eſt . impijſsimi fuerunt: quã impietatem improperauit eis idem Chriſtus dicens, Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui? Reſponde mihi.Nunquid ego ſum pater tuus,qui creaui te?Quaſi diceret. Quid eſt quod contra patrem tuum ecele-

Sap. 2.

Mich 6.

tem tanta vteris impietate? Barrabam latronē dignū mille furcis abſoluis, in cū pius es, & in me tā crudelis vt cruci me affigere velis? Obſeruare denique oportet hic quod iſte textus poteſt eſſe vna oratio, & poteſt cōſiderari vt trina. ſi eſt vna, nulla eſt in ea eclypſis, ſi vero eſt trina truncati ſunt iſti ſermones, ex quibus totus iſte textus conflatus eſt. Tria enim conſiderauit hic Apoſtolus, primo perſonam quæ mortem ſubijt, nempe Chriſtum; ſecundo tempus, tertio perſonas pro quib[9] mortuus fuit, nempe, non pro bonis, ſed pro infirmis & impijs: ex vtroque horū triū poteſt formari ſingula ratio ad confirmandū quod ſpes nō cōfundit. Prima ſic. Si ſpes cōfunderet iuſtificatos, ergo fruſtra eſſet mortuus Chriſtus, hoc autem aſſerere eſt impium, igitur ſpes non confundit. Secundo, Si ſpes debebat confundere iuſtificatos, fruſtra mors Chriſti eſſet peracta, & conſumata tempore difinito á tota beatiſſima Trinitate vt infirmi ſalutē conſequi poſſēt, igitur illud tempus definitum mortis Chriſti cum iam ſit completum firmam ſpem iuſtificatorum confirmauit. Tertio, ſi ſpes debebat pudore afficere iuſtificatos fruſtra Chriſtus eſt mortuus pro infirmis & impijs, ſiue peccatoribus: ſed nō eſt ꝑ iſtis inanis peracta mors Chriſti: igitur mors Chriſti firmam reddit ſpem noſtrā & ex cōſequenti ſpes nō cōfundit. Ecce quomodo manifeſtātur per has tres rationes eclypſes quę latebant in hoc Pauli textu. Cæterū quantū attinet ad ſenſum Apoſtoli in hoc loco parū refert quod ſint tres orationes vel vna: quoniā perpetuo ſeruatur intelligentia & intentus ab Apoſtolo ſenſus, nec multiplicatur, nec variatur ſed eſt vnus & idem explicatus tamen vario & clariori modo.

Sequitur.

Vix enim pro iuſto quis moritur. Nā pro bono forſitan quis audeat mori.

Amplificat & exaggerat tantum beneficiū, videlicet, mori pro impio: quoniā vix, id eſt, cū ſumma difficultate vult aliquis mori pro iuſto: quomodo morietur pro iniuſto & impio? Q. d. Si magnū beneficiū eſt mori pro iuſto, quātū videbitᷣ mori pro iniuſto: Si magna charitas & ingēs dilectio eſt mori pro iuſto, quid erit mori pro impio? Q. d. Hęc ſumma charitas erit. Hanc Chriſtus fecit moriēs pro impijs. igitur ſūma & immēſa nos diligit Deus charitate. Sed ſi dices cōtra Paulū. Vidimus aliquos qui pro patria, & pro amicis. & ꝑ aliquo bono auſi ſunt mori. Dauid dicebat, Abſalō, Abſalō, quis mihi det vt ego moriar pro te. Ecce hic paratus erat mori pro alio, & nō paucos agnonimus qui parati erant mori pro amicis & pro patria. Iſtud inficiari nō poſſum[9]: vt eſt videre in Q. Curcio. Et multos etiā Aethnicos pro bono reipub. vltro ſuſcepiſſe mortē. & (quod maius eſt) ſeipſos occidiſſe: vt legitur de Matro. illa Lucte. ꝑ caſtitatis cuſtodia. Ad hoc reſpondemus bifariā. Primo dicimus, quod illi Aethnici ſi parati erant mori, & reuera mortui ſunt illud fecerunt cupidine mūdanę glorię Chriſtus non ſic, quia gloriam propriam nō quærebat. Secundo illi ſi mortē obiere non pro ſalute ſuorum inimicorum: Chriſtus autem vt lucrifaceret ſuos inimicos. In hoc nec parem, nec ſimilem habet Chriſtus: ſolus ſiquidē eſt. Ipſe ſolus tranſgreſſus eſt limites legis charitatis: quæ tantum eo vſque ſe extendit, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis, iuxta Chriſti doctrinam: videlicet, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. At ipſe vlterius eſt progreſſus, dans eam pro ſuis impijs inimicis: & nihil vtilitatis ſibi

Solus Chriſtus trāſgreſſus eſt charitatis limites.

Ioan. 15.

ſibi reportauit. Illi Aethnici pro aliqua magna vtilitate vel glorioſa pro compatando nomine pro relegauda fama glorioſa mortẽ appetere voluerũt: ſed tolle has occaſiones & videbis quotus erit qui pro alio mortẽ ſubire velit: nec vnus quidẽ iuuenitur. Et ſi forſan vnus de mille offendatur pro amico, prorſus nullus pro inimico. Quis rogo ſibi ipſi erit tã inimic⁹ qui cupiat prçterte vitã inimicorum ſuç propriç quç eſt baſis & fundamẽtũ omniũ bonorũ? de qua dictũ eſt, cuncta quç habet homo dabit ꝓ anima, ideſt pro vita ſua. Si dabit cuncta quæ habet pro cõſeruãda vita propria quo modo dabit pro morte, quç eſt omniũ malorũ peſſimũ & terribiliſſimũ? Qui iſtud faceret dignus eſſet qui haberetur tamquã amẽs ac ſtultus. Saue nõ reperitur vnus aut alter qui ſic vitã ſuã exponere velit. Bene dicit ergo Paulus, Vix enim pro iuſto quis moritur; ideſt audebit mori. Particula vix, nõ qualemcunq. denotat difficultatẽ, ſed ingentiſſimã & quaſi impoſſibilitatẽ iuſinuat. Quæ rariſſime & quaſi nunquã fiunt, humano more loquẽtes impoſſibilia appellare ſolemus: vt eſt illud, impoſſibile eſt diuitẽ intrare in regnũ Dei. Id eſt, multis modis difficile eſt. Hanc magnã difficultatem inſinuauit Apoſto. in particula illa vix, id eſt difficulter.

Job. 2. Quam cõmutationem dabit homo pro anima ſua? Mat. 16. & Mar. 8.

Pro iuſto.

Ex interprętibus (etſi pauci) aliqui cõcreta iſta duo bonũ & iuſtũ vſurpãt pro ſuis abſtractis iuſtitia & bonitate: fortaſſis alludentes ad illud Sapiẽ. Agonizare pro anima tua, & vſq; ad mortẽ certa pro iuſtitia. Alij vero nõ, ſed ꝓ cõcretis, vt iacẽt in litera. Sed ij; etiã differẽter: nã alij in neutro genere; alij, in maſculino. Neque lectio græca hãc amphibologiã tollere videtur: quare quidã ſũt interprętati in neutro, quidã vero in maſculino generę. Et ſi nõ tãtum referat quoad Pau. ſenſũ ſpectat vtroq. modo dici poteſt. Sed Patribus melior lectio viſa eſt, & nobis videtur, in maſculino genere: ſuppleudo hic ſuũ ſubſtantiuum: videlicet pro homine iuſto, qui opponitur homini iniuſto & impio. Et ſic clarior habetur intentio Pauli dicentis, Chriſtũ mortuũ ꝓ hominib⁹ impijs, & quod cũ difficultate audet quis mori ꝓ homine iuſto.

Hic locus manifeſtiſſime nos vocat ad diſceptandũ de illa vulgata in ſcholis theologorũ quæſtione, videlicet, de dilectione amicorũ & inimicorũ: quã elegãtiſſime magiſter meus. D. Tho. in 2.2. elucidauit. Interprçs ſiue lector eã ex ſancto doctore alijſq. doctorib⁹ poterit ſi libuerit elucidare: nos duo tantũ & curſim dicem⁹ vera ne egrediamur interpretis limites. Vnũ eſt, quod præſtatiorem eſſe charitatẽ, qua diligimus proximum; bifariam ſpectare poſſumus: vno modo ex obiecto, & ſic charitas qua diligitur amicus & bonus homo præſtantior ſe ipſa eſt quando diligitur malus & inimicus: Obiectum enim (puta homo bonus) præſtantius eſt. Alio modo poteſt præſtantia virtutis conſiderari ex parte ſubiecti. Verſa vice tanto eſt maior virtus quanto obiectum minorem vim habet ad mouendum. Et quia quando mouet nos ad dilectionem inimici & iniuſti hominis min⁹ mouemur ab obiecto quia obiectum aduerſatur & repugnat amanti & charitati & tunc ſubiectum maiore cum difficultate exit ad actum amoris: ideo ratione huius difficultatis, maioris videtur eſſe meriti & per conſequens perfectior eſt charitas in hoc. Nec incõuenit quod vna res ſelpſa ſit aliquando perfectior aliquando imperfectior diuerſis reſpectibus. Iſtud videre eſt in ſcientia & fide: licet enim fides obſcurior ſit ipſa ſcientia tamen in ratione meriti prçſtantior eſt omni ſcientia (etiam Mathematica. Scientia enim licet euidentia & luminis claritate ſuperet

Vulgata quæ. Theolg.

Duobus modis ꝑ. cõſiderari Preſtantia virtutis

qui volens, propriam vitam daret. Et tu lector perpende verbum, volens: nã nolentes multi ſunt qui pro rege iniquo & tyranno moriuntur, vt patet in bellis, vbi multi vitas ſuas proprias effundũt pro tyrãnide cõſeruãda: ſed ij pfecto ſiue p rege iuſto ac bono, ſiue p malo pugnẽt nulli⁹ eo tũ mori tẽ volẽs, ſed ad vincendũ pugnãt: & fortaſſis ſi crederent ſe in bello morituros nunquam illuc ſe cõferrent, etiam propoſita quacunq. mercede. Et audemus dicere eorum pleroſque, quæſtus & lucri cauſa tantũ ad bellãdũ adduci, nil aliud intendẽtes niſi aliena bona rapere & rapinis ſe diuites facere; quod nolum⁹ eſſe dictũ cõtra bonos milites qui ſuis ſtipẽdijs cõtenti viriliter vel pro fide & Deo, vel pro patria decertant: quibus magnus ille Baptiſta dixit, eſtote contenti ſtipendijs veſtris. Luce 3.

Dicimus igitur quod iuſti hominis nomine intelligit Paulus omnẽ hominẽ iniuſte patientem, pro cuius liberatione vix quis eligit mori: vt impleatur illud, iuſtus perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo: & boni nomine intelligitur vir heroicus, pro quo tuendo fortaſſis aliquis audebit ſubire mortem: vt aliqua bona ouis pro liberando ſuo præclaro paſtore exiſtimans ac conſiderans multo præſtantiorem eſſe vitam paſtoris, quã ſit ſua propria. Alias differentias facile eſſet aſſignare inter iuſtum & bonum niſi obſtaret faſtidioſa prolixitas: nunc ſatis eſt quod diximus, poſtquam explorata nobis reſtat mens Apoſtoli Pauli. Illam autem explanationem ſiue differentiam inter hæc duo inuentam ab homine illo hæretico Arrio neque eſſe ſcribendam, nec auſcultandam tamquam falſam & hæreticam volumus: quoniam nec vera eſt, & mille paſſibus à mente Pauli remotiſſima eſt. Ille iuſti nomine filium intelligit, & per bonum, Patrem: & dicit quod pro Filio vix aliquis audet mori, ſed pro bono, hoc eſt, pro Patre, forſitan aliquis audebit mori. Vere dementia magna eſt iſtud: Patrem meliorem vult eſſe Filio. De quo neſcimus quomodo audet dicere quod vix quis pro eo moritur, cum pro nomine eius tot tãtiq. mortui ſint martyres. O demẽtiã o fatuitatẽ, o nefandiſſima gloſemata digna magis cõbuſtione, quã lectione! Vide D. Tho. 3. p. d. 46. ar. ad. 3. et 4.

Cæterum qui contendunt hæc duo nomina in neutro genere vſurpanda ab iſtis anguſtijs ſe liberant facili negotio. Nam tunc ad nullam perſonam aut creatam, aut increatam iſtud referunt, ſed ad rem iuſtam & bonam. Qui etſi non ſint reprehendendi, tamen forte à mente Pauli ſunt alieni: ad quam magis accedunt illi qui ad perſonas referunt. Nam Paulus cum loqueretur de Chriſti morte pro hominibus impijs loquutus eſt, non pro impietate. Et ſic, vt maior ſit comparatio & conuenientior collatio, præſtat intelligere de hominibus iuſtis ac bonis: pro quibus non tantum mortuus eſt Chriſtus, ſed etiam pro ſceleratis & impijs: in quorum dilectionẽ ſuperauit omnium hominum amorem & charitatem. Et iſtud tantum intendebat hoc loco oſtendere Apoſtolus vt monſtraret exceſſum charitatis Dei in dilectione impiorum & ſceleratorum hominum. Quaſi dicat, Si vis, o homo quicunque ſis, ſiue Iudæus, ſiue Gentilis agnoſcere quanto amore ſit Deus proſequutus hominem: vide, attende, perpende ac accurate conſidera quod ipſe pro impijs hominibus & inimicis ſuis mortuus eſt, cum nullus homo pro altero homine ſiue bono, ſiue iuſto audeat mori.

Sequitur.

Commẽdat autem charitatem ſuam Deus in nobis, quoniã ſi cum ad huc peccatores eſſemus

ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo igitur magis nunc iuſtificati in ſãguine ipſius, ſalui erim' ab ira per ipsũ. &c.

NOn offendaris lector pie, quoniã audis Paulum dicentem quod Pater cœleſtis commendet ſuam charitatem, quæ ſatis ex ſe ipſa videtur & apparet cõmendata. Nam ſicut alibi idẽ Apoſt. dicit, non qui ſe ipſum commẽdat ille probatus eſt, ſed quem Deus cõmendat: propria cõmendatio ſuſpitione non caret. Non enim in ea ſignificatione Paulus verbo commendat vtitur: ſed pro eo quod, eſt illuſtrem, laudabilem, nobilem, & amabilem facere. Et id facit accepta occaſione ex eo quod dicit, Chriſtum fuiſſe mortuum pro impijs. Et hanc illuſtrationem charitatis non confirmat, quod ipſa charitas egeret, ſed noſtri gratia vt ſpẽ noſtram magis ac magis corroboret, firmet & perficiat. Sed forte dices, In proximo pręcedenti textu nonne ſatis cõmendauit charitatem? nonne ſatis apparebat erga nos Dei dilectio, quod nullo amore prouocatus pro nobis impijs dignatus eſt filium ſuum morti tradere? quid igitur ſecundo opus erat commendatione? Reſpondetur ad iſtud, quod in priori ratione manifeſtata eſt Dei dilectio erga nos ſecundum intrinſeca in nobis: nunc autem rurſus declaratur ſecundum extrinſeca: videlicet, per mortem Chriſti. Illa interna Dei dilectio egreſſa eſt foris per mortem Ieſu Chriſti: de qua ipſemet dixit, Sic Deus dilexit mundum: vt vnigenitum filium ſuum daret. Nõ enim contentus fuit Deus vno modo, ſed duobus manifeſtatam nobis facere ſuam charitatem. Hæc eſt ſane vehementiſſimè amantis conditio, vt quibus poteſt modis oſtendat ſuum amorem erga amatum. Renunciate dilecto meo, dicebat Spõſa, magno vulnerata amore: renũciate ei quia amore langueo. Sic pater cœleſtis, vehemẽtiſſimo tactus amore, omnibus numeris eũ atollere & illuſtrare procurat. Ait ergo Pau. Cõmendat autẽ Deus, Pater ſcilicet, charitatẽ ſuã in nobis. Suam dicit, nõ noſtrã: quę in eũ perquã modica & exigua eſt: & fortaſſis in proximos. Sed cur non dicetur noſtra? Sua, & noſtra, ſua Origine; noſtra, vtilitate, in noſtrã nãq; vtilitatẽ tota effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ Sanctũ qui datus eſt nobis. Noſtra, quia noſtri cauſa & gratia, dilectiſſimũ filiũ ſuũ Ieſũ crudeliſſimę morti pro nobis liberãdis tradere nõ dubitauit. Cõmendat Pater charitatẽ ſuã. cõmẽdem' & nos charitatem filij, vt pote eam experti.

1. Corint. Cap. 10.

Ioan. 3.

quęnam ſit amantis conditio.

Cant.

Alluſio ad mores.

NOn poteſt hic non culpari qui titulo chriſtianitatis gaudere vult. Nã ad nos hæc ſpectabat cura & prouincia comendandi & illuſtrandi Dei charitatem: quoniam tot tantaque beneficia ex ea reportauim': & tã frigide, tã q; ingrate tãto amori reſpõdemus. Vnde nõ iniũria hãc de nobis habet querelã. Si ego Pater, vbi eſt amor meus? Si tãto vos ſum proſequutus amore, vbi eſt veſter amor? an neſcitis, quod amore amor pẽſatur? Cur chariſſimi noſtro Deo, noſtro Patri, noſtro benefactori, noſtro iuſtificatori, noſtro redẽptori, noſtro glorificatori, tã ingrati ſumus? Reſipiſcamus & noſtros clauſos oculos aperiamus: & hãc iã immenſam beneficentiã ineſtimabilẽ Dei clemẽtiã deoſculemur, amemus, colam', veneremur, ęſtimemus & ad memoriã perpetuo reuocemus: vt ſicuti dignatus eſt pro noſtris impijs criminibus cõdonandis filiũ ſuũ confratrem noſtrum truculẽtiſſimæ morti tradere: ita nos cũ illo in illa æterna patriã con ſedere, ac conregnare faciat, amen.

Mala. 1.

amor amore pẽſatur

Sequitur.

Quo-

Quoniā ſi cum ad. pec. eſſemus.

RAtionem aſſignat Paulus quare commēdat, hoc eſt, extollit & laudat, Cōmendare hoc loco eſt laudare & extollere. Et merito charitas Dei laudāda eſt: quoniam ſi mori pro bono & iuſto laus eſt, & extolli debet, qui tā egregiū opus patrat: nōne maiori laude dignus eſt qui moritur pro impio? quis dubitat? Sed Chriſtus mortuus eſt pro nobis cum adhuc peccatores eſſemus, merito igitur cōmendari debet Chriſtus pro hac charitate. Sed dices, Pau. cōmendat charitatē, nō Chriſtum qui mortuus eſt. Reſpond. dupliciter: primo dicitur quod qui commendat virtutem alicuius eadem opera commēdando virtutem cōmendat & eum qui habet: vt qui cōmendat iuſtitiam, laudat etiā & iuſtum. Secundo dicimus quod Pau. cōmendat charitatē propterea quod ipſa eſt cauſa quare Chriſtus mortuus eſt. Q. d. Paulus: Non eſt Chriſtus mortuus pro noſtris meritis & obſequijs, ſed gratis ex charitate patris & ſua. Charitas eum duxit ad mortem: immenſa dilectio illum in mortē proiecit. Mortem non ipſa dilectio in nobis exiſtens fecit, ſed quę in ipſo erat eam cauſauit.

Cum adh. pecc. eſſe.

HOc eſt, exiſtētibus nobis in noſtris peccatis. Si Chriſt. fuiſſet mortuus antequā peccauiſſemus magnū fuiſſet, tūc mortuus fuiſſet pro bonis. ſi autem nobis iā iuſtificatis, etiam magnū quid fuiſſet, ſed ſtātibus nobis in ira & in inimicitia cum Deo, nobis reſiſtentibus & nihil tale cogitātibus, nobis infernū & irā Dei merētibus, velle mori pro nobis demiranda res eſt & incogitabilis: omnē. n. cogitationē (etiā Angelorū) ſuperat & trāſcendit. Cū eſſemus, inquit peccatores. Sed quomodo peccatores? Eram' ne peccatores ſicut illi de quibus cęcus ille dicebat. Scimus quia peccatores Deus nō exaudit? Peccatores vt Ioan. ait? Si dixerimus quia peccatū nō habemus? Minime. Quales ergo peccatores? vt Petrus quādo dicebat. Exi à me Domine, quia homo peccator ſum? Non. Quomodo ergo peccatores? Nunquid, vt illi qui quotidie clamant, Peccatores, te rogamus audi nos? Non ſic: ſed cum eſſemus magni peccatores, ſceleratiſſimi peccatores, ingratiſſimi, impijſſimi, nefandiſſimi, fures mille mortibus digniſſimi, peccatores peſſimi & indigniſſimi pane quo veſcebamur, & deniq. adnihilatione meritiſſimi: cū in hoc ſtatu eſſemus deſtituti omni auxilio, extra ſpē, & tandē de ſalute deſperati tūc Deus ſuę miſericordiæ recordatus & noſtrarū miſeriarū cōpaſſus quò ſuam magis cōmendaret charitatem & ſui amoris theſauros magis pateſceret vnicū quē habebat natum ſibi chariſſimum, cruci affigendum iuſſit idq. gratia noſtrę recuperādę ſalutis. Certe ingens eſt iſta charitas & fortiſſima dilectio: non vt mors (vt ille dicebat) ſed pluſquam mors. Mors viuos vincit & ſuperat, at hęc dilectio mortuos peccatores viuificat. Mors omnium terribiliū terribilis; dilectio, omniū ſuabilium ſuabilis. Mors mortua fuit: at dilectio immortalis eſt. Mors, peccati proles: dilectio, peccati mors. Qui non diligit, manet in morte: ergo qui diligit liber eſt à morte. O fœlix dilectio, tu fortior morte fuiſti, tu caput eius fregiſti.

Non diſſimulet adnotare hic diligens lector epitheta, quibus peccatores nominat Paulus. Interdum eos impios, aliquando infirmos, nonnunquam peccatores, ſępe inimicos. Nec mirum: nā ſicut bonos varijs titulis & nominibus nominat: ita malos. Boni aliquādo dicūtur iuſti, beati, perfecti, ſancti, amici Dei, lux mundi, & ſal terrę. Sed inter hos hoc intereſt quod bonorū nomina ſcripta ſūt in cœlo iuxta illud

Nota illud le ...

Ioan. 9. · 1 Ioan. 1. · Luce 5. · Cant. 8.

illud; Gaudete & exultate, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis: mali neque in cœlis, neque in terris ſcripta habent niſi dum viuunt. Mortuus eſt diues ſine nomine & mulier quæ erat in ciuitate peccatrix &c.

Lucæ 10.
Lucæ 16.
Lucæ 7.

Eſſemus.

Etiam ſe adnumerat Paulus cũ peccatoribus ſicuti fecit quãdo dixit, charitatem Chriſti eſſe in illis diffuſam per Spiritum Sanctum, qui datus fuerat in die Penthecoſtes Apoſtolis. Sicuti igitur in bonis ac donis non ſe excluſit: ita nec in malis ſe liberare, ſed includere voluit dicens, Eſſemus. Adde tu quod Paulus in more habet ſæpe loqui in perſona generis humani, & in his nunquam ſe excludit, vt videre eſt in multis locis, maxime in hac epiſt. ad Rom. Et hoc inter alia obſeruare debet qui intelligere exacte vult Paulũ: alioquin neceſſum erit lectorẽ in multis titubare & vacillare. Neque Apoſtolus erubeſcit inter peccatores ſe recenſere, imo quaſi gloriatur, vt patet quãdo dixit, Chriſtus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quorũ primus ego ſum. Et alibi, non ſum dignus vocari Apoſtolus: quoniam ſupra modum perſequutus ſum Eccleſiam Dei. Et alia dicit id generis multa.

Ad Tim. I
ad Cor. 15.

Alluſio ad mores.

Admoneat ſemetipſum chriſtianus lector qui hæc diuina Pauli verba in ſe verſat, admoneat inquam, & perpendat quantum ſit accenſus hoc igne charitatis diuinæ: in quo ſi non ſentiat calorem, ſed frigidum ſe conſpiciat, forte id ei cõtingit quod ab hoc procul poſitus ſit igne. Accedat, & caloris plus ſentiet. Excitet acrius torporem ſuum. Voluat, reuoluat, penſet, repenſet tam ſingularem & egregiã Dei charitatem. Non tibi vileſcat aut parui facias chriſtiane lector quod Chriſtus pro te etiam impio mortuus eſt. Hoc tam eximium & magnum beneficium a tua nõ elabatur memoria. Agnoſce erga te tantam munificentiam, miſericordiam, & bonitatem: quam ſi agnitam ſemel habueris, audacter & confidenter pro Deo tuo mori deſiderabis. Cum Paulo dices, Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori, pro eo, lucrum. Iam illud Dauidis decantabis, ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Iam cum eodem clamabis, Quis mihi det (o pulcherrime Abſolon) vt ego moriar pro te: vbi tu mortuus es pro me. Tanti beneficij compenſationem aptiorem aliã dare poſſumus nullam. Ne ſimus Deo ingrati, tanto benefactori. Memores eſſe debemus quod ingratitudinem omnes mundi nationes pro maximo crimine ducunt: adeo vt in lege nulla ſit inuenta digna pœna. Maius enim crimen eſt quam excogitãda & exigẽda pœna eſt ſe ab homine poſſit. Hæc namque tanta noxa diuinæ vltioni eſt reſeruata. Vnde fortaſſis de ea dicit Deus, Mihi vindictam, & retribuam. Non igitur expectemus hanc vindictam, ſed ipſum diligamus, quoniam & ipſe prior dilexit nos.

Ad Phili.

Gratitudo habenda eſt erga benefactorem. Rom. 12.

Sequitur.

Multo igit. mag. nunc iuſtifi.

Multiplicat rationes & argumenta Paulus ad idem inſtitutum, colligens ex efficacia mortis Chriſti & iuſtificationis noſtræ: idque facit ad ſolidandam ſpem iuſtificatorum, quod enim hic dicit, per multum valet ad illud propoſitum. Et nota in primis tu auditor difficultatem rei ex tam varijs & multis argumentis quæ Paulus adducit ad

vnum

vnum & idem inſtitutum, cui vna ſatis erat ratio. Nihilominus Paulus multis voluit nos de ſecuritate noſtræ ſpei reddere certiſſimos: & ideo multiplicat argumenta. Cæterum quod hic dicit declaratio eſt potius præteritæ clauſulæ, quã noua ratio. Declarat autem argumento ſumpto à vita & morte, hoc eſt, comparando vitam morti. Et eſt argumenti vis petita à difficili ad facile, ſiue, vt vulgo dicitur, à minori ad maius. Vt ſi diceres, Homo mortuus poteſt præſtare iſtud: igitur & viuus poterit. Ratio autem Pauli conſimilis iſti eſt. Agit igitur ſic Paulus. Si mors Chriſti potuit nos reconciliare Patri contra nos irato: multo igitur magis poterit id præſtare vita eius. Antecedens iam probatum eſt ſupra. Cõſequutio probatur: quia vita potentior eſt morte & efficacior. Si igitur Chriſtus mortuus potuit nos reconciliare Patri: viuens vita glorioſa poterit multo facilius ſaluare & beatos nos facere. Per mortem itaque & vitam Chriſti confirmatur ſpes gloriæ noſtræ: ſed magis per vitam quam per mortem, alioqui fruſtra adiecta eſſet hæc ratio alteri. Alias enim illa ſola erat ſufficiens. Nã poſtquam Chriſtus ſemel nos reconciliauit, non erat nobis occaſio hæſitandi de beatitudine conſequenda. Amicus enim conſtitutus de amico non debet titubare: maxime ſi amicus eſt fidelis & verax. Cum igitur Deus ſtet ſuis promiſſis & non ſit mendax (vt amici homines) ſed fideliſſimus amicus: ex hac amicitia iam poteſt eſſe homo firmus, certus & confiſus. Quare in Deo nil refert vna vel plures pollicitationes: vna nos reddit certos, ſicuti plures. In promiſſis autem hominum aliquid præſtat, ſemel, vel pluries fore quidpiam promiſſum, ſed non in Dei promiſſionibus Cum igitur per mortem Chriſti &c. Sed dices, Quorſum ergo Deus etiam eandem rem multoties & per multos promittit nobis? Abrahę factæ ſunt repromiſſiones & alijs. Reſpond. Iſtud fecit Deus nõ ſui gratia, ſed propter nos qui aliquantulum ſumus increduli & modicę fidei titubantes, nutantes & hæſitãtes in promiſſis Dei. Et ideo Deus noſtræ conditionis rationem habens, non vno ſolo argumento contentus vt nos in firmiſſima fide ac ſpe conſtituat, adducit multa argumenta & multa opera ingẽtis & magni amoris: quæ ipſe Chriſtus pro noſtra ſalute operatus eſt & per quæ conſolidantur in ſpe tria hominum genera: videlicet iuſtificati á peccatis, conſtituti in peccatis (ſi reſipiſcere volunt) & iuſti: qui ad ſpem maiorẽ eriguntur quod ſuo fauore perſeuerare poterunt. Iſtis addere poſſumus alios, nempe peccatores qui confidentiam habent quod poſtquam Chriſtus mortuus eſt pro ipſis non erit tam ſeuerus in eis puniendis. Sed qui ſub iſta fiducia peccant, aut in peccato perſeuerare volunt, iſtis è contrario vſu eueniet. Scriptũ quippe eſt: ne dicas, Magna eſt miſericordia Domini: multitudinis peccatorum meorum miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo cito proximant & in peccatores reſpicit ira illius. Veruntamen ſi quis peccauerit vel fragilitate, vel ignorãtia ductus maiorem ſpem reſurgendi & ad Deũ ſe conuertendi habere poterit. Et ex hoc met loco colligimus quod multo maior eſt ſpes noſtra ſicut & fides, quã illorum qui erant ante Chriſtum mortuum & ſuſcitatũ. Nam illatę iniuriæ, flagella, plagę, vulnera, claui, ſpinea corona, & tandem mors ſpẽ nobis dant remiſſionis noſtrorum peccatorum & futuræ gloriæ adeptionis. Quoniam ſi compatimur ſuis doloribus cum illo & conregnabimus. Eccleſ.5.

Iuſtificati in ſangui. ipſius.

Videbitur hic forſan Paulus ſibi ipſi non conſtare vt qui ante-dixit

ipſum. Reſpon. Paulus de bonis & iuſtificatis loquitur. qui ſalutem & præſeruationem ab ira ventura patris conſequentur: non ſuis meritis, ſed per Ieſum Chriſtum, hoc eſt, per effuſionẽ ſui ſanguinis quem pro ipſis iuſtificatis effudit.

Sed forte dices, nonne ſanguis eius effuſus eſt pro omnibus? Maxime. Cur ergo non ſeruabit ab ira omnes? Nunquid pro omnibus mortuus eſt Chriſtus? Nonne omnes reconciliauit? Reſpondemus, ſecundum ſufficientiam, ita: ſed non ſecundum efficaciam. At cuius culpa? Non Chriſti, ſed ipſorum. Nihil æſtimarunt prætium ſanguinis Chriſti, ſed maluerunt in ſuis peccatis perſeuerare: & ſic veniet ſuper eos nõ quæcunque ira, ſed illa ingens quæ ventura eſt ſuper filios diffidentiæ. Ab iſta liberabuntur iuſtificati, & hanc pollicitationem promittit & concedit illis Apoſtolus Paulus.

Sed animaduertat acutus lector quod ab ira dicit liberandos iuſtificatos, nil dicens an liberabit illos ab omni pœna in illo die. Non dubitamus quod omni pœna: Nam ſi mittendi ſunt ad cœleſte regnum liberi ab omni malo, etiam pœnæ mittenntur. Si autem loquamur de iuſtificatis in terra vt ſunt hi qui medio ipſo baptiſmate iuſtificantur ab omni pœna damni & ſenſus liberabit. Et in hoc inter alia multa lex Euangelica legem naturę & ſcripturę euincit & ſuperat. Nec mirum: nam in nulla illarum legum erant ſacramẽta tantæ virtutis & efficaciæ, quibus Patres illi antiqui poſſent liberari à pœna ſenſus & damni.

Sequitur.

Si enim cum inimici eſſemus reconcilati ſumus Deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Non ſolũ autem ſed gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum per quẽ nunc reconciliationem accepimus.

NOn ceſſat Apoſtolus multiplicare rationes & argumenta, tum vt magis charitatem Dei erga nos illuſtret, tum vt rem augeat ác firmet. Argumẽtum hoc tam eſt ex ſe patens & clarũ, vt potius lectione quam explanatione indigeat. Dicit ergo: Si ſalui ſumus a vindicta quæ fiet in die iudicij per mortem Ieſu Chriſti, multo magis iã reconciliati & amici effecti ſaluabimur per vitam illius. Vita eius erit nobis ſalus. Expende tu diligẽs lector verbũm, multo magis: quia denotat hoc eſſe facilius, quam illud. Quia multo grauius eſt pro peccatoribus mori, quam iuſtos cooperantes ſaluare. Ad primam namque habendam gratiam peccator non cooperatur. Semel autem peccator iuſtificatus cooperator eſt Dei, ſicut alibi dicit Apoſtolus. Ad iutores Dei ſumus: non ad primã gratiam, ſed ad naneiſcendam ſalutem. Et 1.Cor.3. ideo difficilius eſt illud primũ. Et hoc non intelligas ex parte Dei, cui ex ęquo omnia ſunt facilia.

Ex hac ſententia Pauli multa colligi poſſũt pulchra & adnotatu digna. Primum eſt illud quod iã ferme ab omnibus eſt receptum ſine controuerſia: videlicet maius opus eſſe iuſtificare, quam beare, ſiue beatum facere: non tamen omnibus modis. Nam ſi conſideremus vtriuſque rei terminum, ſcilicet, iuſtificationis, & beatitudinis ad nobiliorem terminum terminatur beatificatio, puta ad gloriam: quam iuſtificatio, quę ad gratiam, quæ tantum eſt gloria inchoata. Sed ſi conſideremus conditionem operis, malus opus videtur ex peccatore facere iuſtum, quam ex iuſto iuſtiorem. Ad primum etiam repugnantia eſt & renitentia: in ſecundo autem opere nihil tale reperitur.

Et reſ-

Et reſpiciens ad hoc B. Auguſt. dixit quod maius opus eſt iuſtificare peccatorem, quam creare cœlum & terram: Cum igitur longe facilius ſit ſaluare amicos, quam iuſtificare inimicos, & eos reconciliare: bene adiecit Paulus illa verba, multo magis.

D. Tho. 3. p. q. 46. ar. 3. ad 4.

Cum inim. eſſemus.

Ecce quales dilexit inimicos nempe ſuos, non qui iam fuerant: ſed cum eſſent actu inimici exiſtentes. Inimicitia durante, nos dilexit Deus. Non mirum ſi poſtea in ſua noua lege præcepit nobis diligere inimicos. Ego autem dico vobis diligite inimicos veſtros, benefacite ijs qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos: vt ſitis filij Patris veſtri legitimi, non degenerantes à paterno more. Ego, emphaſim magnã habet. Ego, dico, qui prius dilexi inimicos meos. Mando vobis, credite mihi experto.

Matth. 5.

Iam non vocat nos Apoſtolus infirmos, peccatores, aut impios: ſed alio epitheto nos deſcribit vocãs nos inimicos. O magna noſtra confuſio, o ingens Dei dilectio, qui non eſt dedignatus mori pro ſuis inimicis! Vide Chriſtiane lector, vide & cogita quanti fecerit Deus ſuos hoſtes & inimicos. Vide, quantum eos dilexerit, vide & quales dilexerit. Vtrunque animaduerſione digniſſimum eſt. Tãtum dilexit, ne deſperaremus ob noſtra ingẽtia ſcelera: tales dilexit ne ſuperbia extolleret nos ipſos. Quid ſuperbis inimice Dei? aut cur deſperabis in tuis peccatis, tantum dilectus à Deo? Humilia te agnoſcens te ipſum, & ſperato in tuo amatore qui ad mortem vſque dilexit inimicos. Cũ dilexiſſet ſuos qui erãt in mũdo, in finem (imo poſt finem ſuæ vitæ) dilexit eos: Nam à mortuis ſuſcitatus eſt propter illorum iuſtificationẽ, reconciliationemque. Iuſtificauit & reconciliauit nos peccatores.

Nota lector

Ioan. 13.

Sed quid ſibi uult verbum reconciliati? Nonne ſatis erat iuſtificare? Non: Sed iuſtificauit & reconciliauit Chriſtus peccatores cum Patre, vt eos eriperet & liberaret ab ira ventura. Dicis, Igitur aliquod eſt diſcerniculum inter iuſtificare & reconciliare? Maxime. Dicis, Et quale? Dicimus, diſcrimen tale eſt. Iuſtificatio eſt remiſſio peccatorũ & collatio gratiæ: reconciliatio hæc duo quoque importat: ſed vltra hæc addit, quod qui reconciliatur admittitur ad præſentiã Dei. Addit admiſſionem. Alterum, nempe primum, ſine altero reperiri poteſt. Dauid offenſam Abſalon filio ſuo remiſit: at aſpectu & præſentia ſua eum priuauit. Dixit, Non videat Abſalon faciem meam. Ecce quomodo vnum eſt abſque altero. 2. Reg. 14.

Verum licet non me lateat, hanc eſſe communem doctrinam: tamen niſi me opponerem doctorum virorũ torrenti (bona venia illorum dixerim) neſcio an ita res ſe habeat in Deo: ſed pie credimus quod apud Deum idem valẽt & pollent reconciliare & iuſtificare. Nam Deus nõ eſt in hoc, noſtræ cõditionis. Nos cum ſimus homines, ſemper videmur neſcio quid vindictæ & iræ retinere. Si parcimus injurijs, tamen vix poſſumus earum obliuiſci, ſed ſemper earum memoria & recordatio apud nos viget: Deus autem largiſſimus eſt in remittendis iniurijs: & ideo quando iuſtificat non auertit faciem ſuam à iuſtificato, ſed admittit eũ ad ſuam præſentiam. Quinimo eum inuitat in pœnitentia ad reſpiciendã faciem ſuam per prophetam dicentẽ. Reſpice in faciẽ Chriſti tui: cum quo iam es reconciliatus per iuſtificationẽ. Securum acceſſum habet peccator ad Deum. Non igitur eſt Deus in condonando peccato ſicut homines, ſed generoſius agit quam homines.

Nota lector differentiã inter nos & Deũ

Pſal. 83.

Dices forſan tu, Cur igitur Paulus modo nos vocat reconciliatos, Reſpondemus, Eo quod quos antea dixerat

rat impios appellauit hic inimicos, & illa inimicorum condonatio aptius dicitur reconciliatio. Quando namque qui prius erant inimici adinuicem fiũt amici, media aliqua perſona, dicuntur iſti amici reconciliati: & quando videmus eos ſimul ambulare, admirantes ſolemus dicere, quomodo illi conuerſantur? quomodo ſimul ambulant? ſimul comedunt? Reſpondetur, inimici erant antea, ſed iam ſunt reconciliati. Sed his omiſſis, quę non contradicendi gratia dicta ſunt, iam volumus à Paulo requirere, quorſum peccatores appellauerit inimicos: quod nomen ſatis infeſtum & exoſum eſt, & auribus chriſtianis inſuaue. Reſpon. Nihil mirum; tum, quia non ſolum Paulus ſed,

Reſpon. etiam alij in ſacris literis ſic eos appellant. Qui voluerit, inquit Iacobus, eſſe

Iacob. 4. amicus huius ſeculi inimicus Dei conſtituetur. Et Dauid, Donec ponam ini-

Pſal. 109. micos tuos ſcabellum pedum tuorũ.

Peccator Dei inimicus. Habet Deus multos inimicos. Et, vt ſemel dicam, omnis peccator Deo eſt inimicus. Num autem poſtquam ipſe mortuus eſt pro inimicis ſuis, verũ ſit, Deum alicui fore inimicum, non putatamus eſſe expeditum. Siquidē qui tantopere; tantoque amore dilexit inimicos ſuos, non videtur illos habere pro inimicis. Quod vel ex eo trahi poteſt, quod Iudã ad eũ tradendum paratiſſimum, imo actu eum tradentem, ſub pacis ſigno, amicũ appellauit dicens, Amice, ad quid veniſti? Mirares, eum qui ipſum in manus inimicorum tradebat appellat amicum: & Petrum volentem eum viuere & nō mori vo-

Matth. 16. cat Sathan dicens, Vade poſt me Sathana. Quid eſt hoc fratres mei? Latet hic ſacramentum non vulgare, ſed admirabile. Non habet in ore ſuo Chriſtus vocabulum, inimicum. Ab amico omnia (etiam verba) amica ſunt. Non enim eſt relatũ vocabulum, inimicus, ſicut amic⁹, nec ſemper reciprocatur, ſicut nomen amicus. Veruntamen ſi nomine inimici intelligimus eum qui alterum odio habet, cum Deus odio habet peccatores, ſic dicitur eſſe inimi-

Sap. 14. cus. Simul ſunt odio Deo, inquit Sapiens, impius & impietas eius: non quãtum ad eius naturam, ſed quantum at-

Quæſt. An Deus ſit cauſa peccati, i. e. tinet ad impietatem & peccatum: cuius ipſe nullo modo eſt cauſa, nec directa, nec indirecta.

Ex verbis autem iſtis, Si enim cum inimici eſſemus; alijſque proxime præcedentibus manifeſto Apoſtolus non tantum dilectionem inimicorum approbat verumetiam eam vehementer commendat. Vnde occaſione horum verborum quidam confidenter & indubitate aſſerere auſi ſunt, dilectionē inimicorum illuſtriorem, nobiliorem, ac perfectiorem eſſe quam ſit ipſa amicorum dilectio: hancque eſſe Pauli mentem non recuſant contendere, præter id quod varijs rationibus eiſq. ſatis apparentibus pro ſua virili oſtendere conati ſunt hanc quoque veram eſſe ſententiam. Principio autem in lucem producunt, quod volens Apoſtolus oſtendere excellentiſſimam Dei charitatem, dixit, in hoc commendare charitatem ſuam Deũ in nobis, quod videlicet: dilexerit nos cum eſſemus adhuc inimici eius. Non enim (inquiunt) dixit, commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam cum amici eius eſſemus Chriſtus ſecũdum tempus &c. Sed dixit, cum inimici eſſemus. Igitur palam inſinuauit dilectionem inimicorum pręferendam eſſe amicorum dilectioni. Secundo dicunt, ſi dilectio amici eſſet præſtātior, ab iſta comendanda veniſſet dilectio Dei. hoc Paulus non fecit: igitur vel Pauli ratio infirma & inualida eſt, vel dicere oportet dilectionem inimici fore excellentiorē. Ad hæc: perfectio chriſtiana eſt bene facere inimicis, & pro illis aduerſa & mala ſuſtinere, ſicut Chriſtus paſſus eſt: & ſumus gradus dilectionis & charitatis eſſe videtur mori pro inimicis; de quibus etiam Aethnici nonnulli potentes non ſumpſerunt

ferunt vindictam. Accedit huc etiam illa ratio adducta à Christo Matth. 5. quæ ſuffragari videtur huic opinioni: Dicit Chriſtus, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne ethnici hoc faciunt? Ex ijs verbis videtur colligi maioris eſſe perfectionis & meriti dilectio inimicorũ quam amicorum. Denique ſi obiecti etiam ratio habeatur, dilectio etiã inimicorum preferenda videtur. Nam huius dilectionis obiectum Deus eſt quem conamur imitari in hoc dilectionis actu. Quando autem diligitur amicus obiectum iſtius dilectionis eſt ipſe amicus, nõ ipſemet Deus. Si ergo inimici dilectio terminatur ad Deum, & amici ad amicum (ſiue carnalem ſiue ſpiritualem intelligas) liquido conſtat ratione obiecti dilectionem inimicorum etiam eſſe preferendam, tamquam id quod verſatur in excellentiſſimo actu charitatis.

Reuera non modici momenti ſunt iſte adductæ rationes, quibus occurrere non eſt multum facile: eis tamẽ nõ obſtantibus ſunt non pauci, & ij doctiſſimi (quorum princeps & dux D. Tho. eſt) qui in aliam ſententiam declinarunt: exiſtimantes (ſi cetera ſint paria) dilectionem amicorum eſſe præſtantiorem, eo quod amicus res capacior & dignior eſt, & magis bene meritus dilectione quam inimicus; Sicut amicitia preſtat inimicitiæ. Vnde cũ amicus ſit melior, & amicitia materia dilectionis aptior: hinc fit vt dilectio quæ verſatur circa amicum preſtantior dici debeat. Accedit huc etiam quod per contrarium odire amicum longe deterius eſt, quam odire inimicum: & ceteris paribus amico & inimico neceſſitatem patientibus magis & citius ſubueniendum eſſet amico quam inimico ex ordine charitatis. Rurſus, Amicus, ſui gratia diligi poteſt, etiam ſi talẽ dilectionem quis propter Deum non emittat: Inimicus autem qua talis eſt, dilectionis in capax eſt: nã malus eſt. Quo nomine potius deteſtandus & odio habẽdus venit. Solum enim ex accidenti ſiue per accidens (quod aiunt) diligẽdus eſt, quatenus ſcilicet, eſt proximus, non autem quatenus inimicus. Diligibile ergo per ſe, præſtantius eſt abſolute, quam diligibile per accidens. Vnde propter has & alias rationes digladiatio eſſe ſolet inter ſcholaſticos theologiæ profeſſores vtra dilectionum ſit præſtantior & maioris meriti; vel quæ erga amicos, vel inimicos exercetur.

Sed reuera, vt noſtram imperitiam aperiamus ſi penitius & ſubtilius hãc litem proſpiciamus fruſtra de hac re & quæſtione illos ſe torquere comperiemus. Nam qui preferunt dilectionẽ inimicorum ad vnum reſpiciunt: qui vero aliam, nempe amicorũ, ad aliud oculum habent D. Tho. & ſui ſequaces ad id quod diligitur attendunt: alij vero non ad iſtud, ſed ad illud cuius gratia inimicus diligitur. Ex hac autem varia rei attentione & conſideratione vtroſque dicere verum fieri poteſt, & qui palmam dilectioni inimicorum largiuntur, & qui pluris faciunt dilectionem amicorum inhærentes Chriſti dicto dicentis, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Qui anteponunt dilectionem inimicorum, non reſpiciunt ad rem quæ diligitur, quę minus capax eſt dilectionis, quam ſit amicus: ſed ſpectant & conſiderant rationem ob quam inimicus diligitur & difficultatem maiorem, quam diligens inimicum habet. In diligendo enim inimicũ maior eſt repugnãtia & difficultas, Vnde ex hac repugnantia potius colligendum eſt fortiorem eſſe & dificiliorem inimici dilectionem, quam quod ſit preſtantior & magis meritoria. Nõ enim hæc difficultas & repugnantia auget meritum, ſaltim eſſentiale. Nam licet teſtimonio Ariſt. virtus verſetur circa difficile non tamen omnis difficultas reddit virtutem preſtantiorem.

Certum quippe eſt difficilius operari illum qui nō ex habitu, quam qui per illum operatur: & tamen operationes quę fiūt ex habitu præſtantiores ſunt licet non fiant cum tanta difficultate. Mulieri enim quæ caſtitatis habitu ornata eſt non eſt tam difficile repugnare carnis concupiſcentiæ ſicut illi quæ luxui data eſt: nec proinde iſta alteri præferenda eſt. Licet ergo, quantum attinet ad difficultatem, palam & manifeſta ſit in dilectione inimicorum maior repugnantia & difficultas: non proinde conſequitur hanc eſſe magis meritoriā, ſed tantū eſſe magis difficilem dilectionem. Vnde forte Apoſt. volens hoc loco alludere ad id quod ſcriptū eſt, Fortis eſt vt mors dilectio: vt oſtenderet fortitudinem dilectionis Dei dixit, cōmendat autem charitatē ſuam Deus in nobis, quoniam ſi cum adhuc peccatores eſſemus &c.

Cant 8.

Commendatur etiam hoc loco charitas Dei ab ipſo Apoſtolo ſecundum latitudinem: nam non eſt diffuſa tantum ad bonos, iuſtos, & rectos qui ſūt amici Dei, ſed etiā ad impios qui ſunt inimici Dei: de quibus ſcriptum eſt, Altiſſimus odio habet peccatores. De eiſdem etiā Propheta in perſona Dei dixit Iniquos odio habui. Et ideo forte falluntur qui ex hoc loco Pauli exiſtimant neceſſario colligi dilectionem inimicorum fore præſtātiorem & magis meritoriam ſicut & illi qui ex illis verbis Matth. 5. Si enim diligitis eos qui vos diligunt &c. idem putant neceſſario inferri. Nam illic Chriſtus comparat dilectionem amicorum vt eſt tantum amicorum, hoc eſt, vt amicus alteri eſt ſolatium & benefactor nullo habito ad Deū reſpectu. Sic namque nulli dubium eſt, dilectionē inimicorum eſſe præſtantiorem; quoniam hæc nō poteſt fieri ſine Dei conſideratione. Inimicus ſiquidem non diligitur niſi propter Deum. Nulla enim alia ſunt motiua in inimico ad ſui dilectionem niſi amor Dei, dilectio autem amici habet alia quæ mouent ad dilectionē eius: nimirū, quia eſt alter ego, vel quia ſperatur aliquid ab eo, & deniq. propter multa commoda amicitiæ. Horum nullum eſt in ipſo inimico.

Eccl. 12.

pſal. 118.

Sed fortaſſis moram trahimus in hac re. Vela igitur complicemus & colligamus nos. Doctiſſimorum itaque theologorum doctrinam inſectemur, dicētes, quod tribus appoſitis conditionibus indubie credendum eſt præferendam eſſe dilectionem amicorum. Sūt autem conditiones iſtæ: videlicet, paritas charitatis, æqualitas conatus, & ratio eiuſdem finis: ſcilicet, quod vtraque dilectio fiat propter Deum. Poſita paritate in ijs tribus præpollet amicorum dilectio. Qui autem iſta melius penetrare cupit, cōſulat D. Tho. 3. ſen. diſt. 30. Et 22. q. 27. ar. 7.

Salui erimus in vita ipſius.

CLare & palam nos docet Apoſtolus noſtram ſalutem à duabus cauſis pendere: nimirum a morte Chriſti, & ab eiuſdem reſurrectione & hæc eſt prima: mox aperit ſecūdam dicēs, Salui erimus, id eſt ſalutem conſequemur: vnde Paule? Reſpondet, In vita ipſius. Sed quæ eſt hæc vita? Si in vita, quid igitur opus fuit eum mori? Reſponderur, Non loquitur Paulus de illa vita Chriſti, qua vixit moriturus: ſed de ea de qua alibi ipſemet dicit, Chriſtus reſurgens ex mortuis iam nō moritur, mors illi vltra nō dominabitur. De illa vita loquitur qua potentiā habet ad dandum nobis vitam æternam: non quantam ipſe habet, ſed quantā accipere capaces erim' nos. Ipſe quippe meruit per mortem ſuam vt vbi ipſe eſſet, eſſent & amici eius. Nec hoc cuiquam mirabile eſſe debet. Siquidē ſi per mortem (quę non fuit per potētiam, ſed ex infirmitate) potuit nos ſalnos facere, multo magis vita eius immorta-

Inferius cap. 6.

2. Cor. 13.

conciliatus Deo Patri magnus pudor
erit, ſi reuerſus fueris ad peccata: Inimi
citias tuas cum Deo ſanguis Chriſti
de medio tulit, pacem fecit, amicus fa
ctus es: cura ne rurſus inimic' efficiaris:
noli temetipsũ tãta ſpe fruſtrare quam
ipſe ſãguine reddidit ſecurã & firmam.
Noli tu tuis peccatis facere fruſtraneã.
In ſpe certiſſima cõſtitutus age Deo
gratias. nõ quas debes, ſed quas potes:
& cum regio Propheta dicens, ſingula
Pſal. 4. riter in ſpe conſtituiſti me.

Sequitur.

Non ſol. aut. ſed. & glo-
ri[illegible].

OBſcurus videtur hic ſermo Apoſt.
cum dicit, Nõ ſolũ autem. Quid ſi
bi vult hęc nominũ congeries ſine ver
bo? Trũcatus ſermo eſt iſte, & nullũ per
fectum generat ſensũ in animo audiẽ
tis. Ad hoc reſpõderi poteſt quod in
hoc aceruo aduerbiorum ſubintelligẽ
dũ eſt verbũ gloriamur; & tunc ſenſus
eſt. Non ſolũ gloriamur, in ſpe ſcilicet
& tribulationibus, ſed & gloriamur in
Deo: nõ ſolũ in creaturis, ſed in creato
2. ad. Corint. Cap. 10. re. Ad Corinthios ſcribẽs dixerat, qui
gloriatur, in Domino glorietur. Sed
obijcies forſan dicẽs, ex his tribus glo-
riationibus, nempe in ſpe, in tribula-
tionibus, & in Deo. hæc gloriatio quæ
vltima eſt, prima eſſe debebat & tamẽ
ponitur vltima. Reſpondetur, quod
R. Paulus optima ſeruata methodo vlti
mo loco collocauit gloriationem in
Deo, eo quod alię gloriationes ad iſtã
ordinantur tamquã ad finem aliarum.
Finis autem, vt dicunt Philoſophi, licet
ſit in intentione prior, in executione
tamen eſt poſterior. Gloriatio in tribu
lationibus & in ſpe ordinantur ambę
ad gloriationem in Deo ſicut ad finẽ:
& ſic non debebat primo poni, ſed vl-
timo loco. Gloſant ergo ſic iſtum tex-
tũ. Nõ ſolum autẽ, ſupple tu, gloriamur
in tribulationibus: ſed etiã gloriamur
in ſpe filiorum Dei, & gloriamur in
Deo. Vbi notet diligẽter ſtudioſus au
ditor diſcrimẽ inter ſpẽ humanã & eã
quã nobis Deus dat, nam in noſtra nõ
licet nec tutũ eſt gloriari, quoniã ipſa
nos confundere poteſt, eo quod non
eſt certa: iuxta illud Dauidis, Nolite cõ Pſal. 145. & 117.
fidere in principibus, in filijs hominũ,
in quibus non eſt ſalus: in ſpe autem
D[illegible]i eſt ſalus, ideo licet gloriari in ea. Et
idem eſt iudicium de tribulationibus:
quæ ſi ſunt ab hominibus, potius eſt
contriſtandum quam gloriandum, ſi 2. ad corin. [illegible]
autem ſunt à Deo gloriari fas eſt. Vn
de Paulus alibi, Libenter gloriabor in
infirmitatibus meis: non propter eas
ſed vt inhabitet in me virtus Chriſti.
Vel alio modo. Tribulationes cõſide
rari poſsũt vt tales tãtũ ſũt; alio modo
vt meritoriæ ſunt: primo modo nõ eſt
gloriãdũ, quia nĩl gloriæ habẽt vt ſic;
ſed vt ſũt męritorię bene poſſumus in
eis gloriari. Mæritũ ſiquidẽ materia
glorię eſt, nõ vt noſtrũ eſt ſed ſecun-
dũ illud quod Dei eſt. Et ſic tunc glo-
riari in mæritis eſt gloriari in Deo.
At nos forſan rogabis dicens. Quid
eſt gloriari in Deo? Eſt ne omnia in
Dei gloriam facere, vt alibi admonet
Apo. Hæc gloriatio cõmunis eſt val- 1. ad cor 10.
de: ſed hoc loco gloriari in Deo eſt in
beneficijs receptis a Deo per Ieſum
Chriſtum gloriari: maxime quod ab
ipſo altiſſimo Deo ſaluati ſumus.
Sed quare adiungit per Ieſũ Chriſtũ?
nõ erat ſatis dicere, gloriamur in Deo?
Reſpondetur. Maxime erat ſatis. Nam
habere nos aliquid per Ieſum Chri-
ſtum, addit ad noſtram gloriationem
neſcio quid. Et alia ratione. fecit quo
q. Paulus iſtud: quod ſępe facere ſolet
vt intelligamus Chriſtum noſtrũ in re
cipiẽdis noſtris donis eſſe ſemper me
diatorẽ inter nos & Patrẽ exhibentẽ &
largiẽtẽ dona. Et in hoc quoq. damus
Chriſto gloriã, quoties gloriamur in
Deo, quib' vna eſt cõmunis laus & glo

Deo tamquam in eo in quo conſiſtit tota ſalus noſtra: ita gloriari nos oportet in Chriſto per quem effecta eſt noſtra ſalus & noſtra reconciliatio. Et ad hoc viſus eſt Pau. alibi dicere: Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: in quo eſt ſalus, vita, & reſurrectio noſtra, per quem ſaluati & liberati ſumus. In hoc teſtimonio concluduntur omnes noſtræ gloriationes. Cum dicit in cruce, intelligit in morte: quando dicit, in quo eſt ſalus, vita & reſurrectio noſtra, gloriationem ſpei noſtræ deſignat: cum vero ſubiungit, Per quē ſaluati, gloriationē in Deo inſinuat, quia Dei eſt ſaluare: denique cū ait, & liberati ſumus, quartam gloriationem denotat quæ eſt in Chriſto, per quem liberati fuimus ab ira Dei, ab eius inimicitia & odio: pacificati & reconciliati per ipſum Chriſtū. Et ideo Pau. ſecūdo repetiuit & dixit nos recōciliatos fuiſſe per Chriſtū: de qua recōciliatione gloriari poſſumus.

Aut aliter breuius dicere poſſumus ſi dicamus nō fore vanā & inutilē hāc eiuſdē rei repetitionē: ſed idcirco factā eſſe, vt nos tantū beneficiū rātūq. donū ſēper in memoria haberemus, & numquā à noſtra excideret memoria, Docētes ſolēt quādo ſeſe offerr aliqua ſententia admodū pōderāda, nō ſemel dicere, ſed ſemel & bis repetere vt fixius & tenacius hæreat auditorum memoriç. Huius rei non neſcius Apo. licet in proxime prçcedenti textu ſemel dixerit nos recōciliatos fuiſſe per Chriſtū, nō recuſauit in ſequēti rurſū eandē rē repetere. Quod ſi quis ei vertere in vitiū voluerit, temere & iniuſte id faciet ignorās huius rei cauſā & latēs myſteriū. Temeritatis nota non carebit: qui in Pau. os ponere audebit.

Simile. Conſuetudo docentium,

Scrupulus vnus reſtat, qui ſuo iure venit diſcutiendus antequam alium textum explicare aggrediamur: quē referuauimus pertractandum poſt abſolutas tres iſtas gloriationes, de quibus hactenus loquutus eſt Apoſtolus. Eſt autem ſcrupulus huiuſmodi. Quomodo Apoſt. dixit iuſtificatos in Chriſto Ieſu merito poſſe gloriari in ſpe gloriç, in tribulationibus atq. in Deo. Et ſcrupulo occaſionē dat, primo, quia in multis locis ſacrç ſcripturæ legim⁹, dignos eſſe vituperio illos qui ſe glorificār, cōmēdāt, extollūtq. Venit huc etiā quod multi ſua ſpe gloriç fruſtrati ſūt. Eodē facit quod Pau. (vt in ſuperiorib⁹ diximus) increpauit Iudços, quod extollebāt ſe & gloriabātur de ſuo ſāguine & claris natalibus, in lege, in circunciſione, in ceremonijs, & deniq. in Deo & beneficijs ab eo receptis, & quod ſolū in Iudça eſſet De⁹ notus: ſi igitur tūc illos notauit inanis gloriæ, quomodo nūc dixit illos qui in Chriſto ſunt iuſtificati, poſſe gloriari? Profecto res eſt ſcrupulo & dubio digna; neq. facile diſſolui à quouis poteſt. Tamē diuina freti ope & Pau. ſuffragio confiſi pro noſtrarū viriū tenuitate, ex his quæ Apo. dicit ſcrupulum diſſolutum dabimus. Pro cuius clariori diſſolutione debet lector acutus attendere & proſpicere, quod Apoſtolus non vnam tantum rationem adduxit ad probandū quod ſpes non confundit iuſtificatos, ſed ad hoc appoſuit tres rationes ponderis non leuis, ſed efficaciſſimas (tales enim exigebat negotium tam arduū) Primo. n. (vt ſupra diximus) hçc probauit per effuſionem charitatis in cordibus noſtris, ſecundo per exhibitionem Spiritus Sancti, & tertio per mortem & vitam Ieſu Chriſti qui necem paſſus eſt pro ſuis inimicis, pro quibus quoque reſurrexit: per iſta. n. tria iuſtificati ſecuri effecti ſunt de pace & gloriationibus ſuis. Nam ſi ideo charitas Dei effuſa eſt, & Spiritus Sanctus miſſus in corda iuſtificatorum, & Chriſtus eſt mortuus & reſurrexit pro inimicis, vt pacem & gloriationem conſequantur: rebus ſic ſtantibus fieri nequit vt iuſtificati fruſtrari poſſint ſpe pacis & gloriationis, quæ innititur diffuſæ in cordib⁹ noſtris

non ſibi ipſi aſcribat donum ſed gratię Dei (qua mediante, & Deo opitulante ipſe operabatur bonū opus) illud opus operātis eſt: nō ſolius tantum, ſed quia ipſe ex ſuo libero arbitrio adiuto gratia Dei operatur illud opus, & ſic poteſt dici quod eſt hominis, ſcilicet operātis. Et ſic ex hac parte gloriari poteſt tū ex hac parte gratiæ Dei adiuuātis, ſine qua non eſt opus bonū; tū ex eo quod gratia bene vtitur ad operandū bonū. Nō.n. gratia liberū arbitriū deſtruit & ocioſū facit, ſed ipſū perficit & ad opus bonū reddit paratū. Lutherani autem noſtro libero arbitrio ſolū tribuunt malū & nullo modo bonū.

Sequitur.

Propterea ſicut per vnū hominem peccatum in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, & ita in omnes homines mors pertranſijt in quo omnes peccauerūt. Vſq. ad legem n. peccatū erat in mūdo. Peccatum autē non imputabatur, cū lex non eſſet. &c.

EXorditur Pau. in hac ſecunda (vel ſecundum alios) tertia parte huius cap. ab ipſa voce, propterea, quę illatiua eſt cauſæ, inferens aliquid ex iam dictis ſuperius. Q. d. Propterea, ideſt, propter ea quę dicta ſunt. Series & ordo iſte eſt. Dixerat Paulus reconciliatos nos fuiſſe per Ieſum Chriſtum cū Deo. In quibus verbis tacite innuit irā & indignationē Dei contra nos: nec verbū vllum fecerat dicens, vnde eſſet cauſa talis ira & indignatio. Reſtabat ei, vt compleam & exactam relinqueret doctrinam ſuam, mox dicere vnde ſuborta eſſet huiuſmodi ira: quod vt mihi videtur facit in præſentiarum Paulus tractationē habens de peccato, quod fuit cauſa irę & indignationis Dei. Nulla ſane res eſt quę tantum accendat irā Dei & cū indignatū reddat ſicut peccatū. Facile eſſet hic per varios locos ſcripturę ſacrę oſtēdere iſtud eſſe vero conſonū, ſi ſpaciari & vagari nobis liceret per ſacra biblia: ſed hoc relinquimus lectorib' quibus nō tā anguſtū eſt tēpus. Cū igitur peccatum ſit cauſa quare Deus iraſci ſolet, poſtquā Apoſto. tacite inſinuauit iram Dei, docet hic clare & manifeſte huius iræ & indignationis quę extiterit cauſa dicēs, Propterea ſicut per vnū hominē &c.

Cæterum tractaturus Pau. de peccato, originē ei' voluit inueſtigare, quod facit in præſenti textu: qui aliquantulum obſcurus eſſe videtur, quantum attinet ad conſtructionē literę, licet in ſenſu clarior ſit. Videtur n. hic textus eſſe truncatus. Altera n. pars ſimilitudinis videtur eſſe ſupplenda. Verſatur Pauli oratio hic in ſimilitudine & diſſimilitudine, inter primum & ſecundum Adamum: & hic tantum videtur eſſe vna pars & non altera. Et ſic hic textus patitur eclypſim. Quare aliquid eſt addendū. Iam nos in noſtris regulis ad intelligendas epiſtolas Pauli admonuim', eas paſſim habere eclypſes: quod negare non poſſunt, qui in eis ſunt verſati. Et ideo in hoc textu, qui eſt inabſolutus, ſuppleri oportet aliquid. Sēſus integer talis eſt. Sicut per vnū hominē perditi ſumus: ita per vnū hominē, nēpe Ieſū Chriſtū inſtaurati ſumus & recōciliati. Vnus poſuit omnes homines in ſtatu peccati, & alter in ſtatu pacis & gratiæ. Hęc eſt Pauli intētio, & hic eius ſcopus, quicquid ſit de literę cōnſtructione. Dicit ergo primū noſtrū parētē (Adamū videlicet) cauſā & principiū extitiſſe peccati. Propterea inquit, ſicut per vnū hominē, tamquā ſcilicet per authorem, peccatū in hunc &c. Verba ſunt hæc in quibus latent multa quæ enucleatione indigent.

Per vnum hominem, inquit. Quorſum addidit, per vnum? Nunquid non ſatis erat dicere, p hominē? Vocabulū homo in idiomate latino ad vtrūuis ſexum ſe extendit: & ſic in ſacra ſcriptura

tura non raro tã pro maſculo, quam pro fœmina vſurpatur: vt ibi, Omnis homo mẽdax. Et alibi, Quis eſt homo qui viuet, & non videbit mortem? Et ibi, Homo natus de muliere breui viuens tẽpore repletur multis miſerijs; Et rurſum, Homo vanitati ſimilis factus eſt. Et deniq. Eccleſia in prima die quadrageſimæ admonens tam maſculos, quam fæminas vt ſuæ mortalitatis recordentur, Memẽto, ait, homo, quia pului es, & in puluerem reuerteris. Hic autem Paulus hominis nomine tantum maſculum intelligit: quod denotauit adijciens vnum. Per vnum hominẽ, inquit. Si dixiſſet per Adamũ ab hoc labore leuaſſet nos: ſed forſitã honoris & reuerentiæ cauſa, cũ ipſe eſſet etiã eius filius, noluit expreſſo nomine eũ nominare ſed cõmuni. Neq. obſtat quod etiã Adã cõmune nomẽ eſt & appellatiuũ, nõ propriũ. Dicit ergo, Per vnũ hominẽ. Quis eſt iſte homo Pau.? Qui vocatur? Reſp: Homo. Vſurpatur ꝑ primo homine anthonomatice & abſolute. Sed quomodo dicit per vnũ? Nũquid noſtri primi parẽtes duo fuerũt? Nõne Deus dixit, Non eſt bonũ hominẽ eſſe ſolũ: faciamus ei adiutoriũ ſibi ſimile? Et mærito quidẽ. Vę. n. ſoli: q̃ ſi ciciderit, nõ habet ſubleuãtẽ ſe. Dicit magiſter me' Caiet. quod Pau. pro nihilo ſupputauit mulierẽ. Quod non eſt intelligendũ id factũ eſſe in deſpectũ & vilipendiũ mulierũ: ſed vult dicere quod Pau. in hoc negocio de peccato noluit cõputare mulierẽ: nõ quod excuſet eã á peccato. (nã ipſa quoque: quinimo prior tranſgreſſa eſt Dei pręceptum, de comedendo fructu vetito) ſed quia quod attinet ad peccatũ originale, perinde eſt ac ſi ipſa non fuiſſet: quoniã nõ per eã ſed tantũ per Adamũ cõtrahimus nos peccatũ originale. Vnde neſcio an iuſte cõquerantur quidã: qui cũ ſe vident afflictos & malis multis circũdatos, noſtrã matrem Æuã incuſant dicẽtes: o Æua, Æua quãta pro te idest, cauſa tua patimur. Quibus poſſet iſta reſpondere. In veſtrũ patrẽ reijcite hãc querimoniã, non in me. Et ſi non creditis mihi, ſit Paulus teſtis: qui dicit per vnum hominẽ peccatum in hunc mundum intrauit.

Pſal. 115. Pſal. 88. Iob 14. Pſal. 143.

Gen. 2. Eccle. 4.

Quæſt. Quis grauius Peccauerit Adam an Eua.

Ex hoc loco Pau. doctores ſcholaſtici extraxere dogma illud cõmune & receptũ ab omnib', quod Aeua ſola, peccante & trãſgrediẽte Dei præceptũ, ſi Adã nõ peccaſſet, natura humana illa labe & macula nõ fuiſſet infecta. Hoc eſt placitũ ferme omniũ latinorũ receptũ ab omnibus, paucis exceptis. Verũ tamẽ quia in hac re Beat. Amb. nobis cõtrariũ habemus (cui' doctrina magni facienda eſt) audita eius ſentẽtia (ne inauditũ hominẽ iudicemus) cõmunẽ opinionẽ (quã ſuſtinet ſchola theologorũ) ſtabiliemus, roborabimus ac magis firmã faciemus. Sẽtentia Ambroſij huiuſmodi eſt. Pau. per hominẽ nõ tantũ intelligit Adamũ virũ Aeuę ſed ambos Adamum & Aeuam. Nam dicit quod hoc nomen Adam ita tribuitur Aeuæ ſicut viro. Et addi poteſt ad hoc, quod ab alijs dicitur: videlicet quod Aeua erat pars ipſius Adam. Vnde ſicut pars intelligitur in toto ſic Aeua in Adamo. Addi poteſt tertio ꝙ Aeua pro illo patrato peccato punita fuit ſicut Adam. Quarto eiecta à paradyſo. Quinto quia Eccleſiaſt. capit. 25. dicitur á muliere initium factum eſſe peccati. Sexto Origenes dicit quod mulier eſt caput peccati, arma diaboli, expulſio paradyſi: ſed ob id peccatum expulſi ſunt Adam & Aeua, imo omnes eorum filij, igitur attribuendum eſt illi illud peccatum. Hæ rationes & alię in fauorẽ ſunt ſententiæ Ambroſianę: quę pugnat cũ cõmuni opinione. Sed nec propter iſtas rationes aut alias cõſimiles à cõmuni opinione recedẽdũ eſt nobis: ſed audiem' & noſtras, quibus auditis controuerſiam iſtam decidẽdam relinquemus peritiſſimis viris: quorũ cenſurę & determinationi nos ſubſcribemus. Res eſt hæc quę non á quibuſuis venit libranda ſed tantum

aperi-

a peritis. Audiam' igitur nõnullas ratio
nes quę in fauorẽ vident eſſe cõmunis
opinionis, quã verã eſſe intrepide cre
dimus. Quando Deus creato homine
tulit illã legẽ de nõ comedẽdo illo veti
to ligno, mulier, Aeua videlicet, nõdũ
erat producta & formata: igitur lex vi-
ro data fuit & nõ mulieri. Antecedens
iſtud perſpicuũ & notum eſt legẽtibus
Gen. 2. ſcripturã ſacrã. Ex omni, inquit, ligno
paradyſi comede: de ligno autẽ ſcien-
tię boni & mali ne comedas. Certiſſi-
mũ eſt Deũ in his verbis ſolũmodo al-
loqui Adamũ & nõ Aeuã, quia ipſa nõ
erat. Dices forsã, quomodo ergo per
uenit ad mulierẽ? R. Per vitũ cõmuni
cata fuit. Accedit huc ꝙ benedictio, ge
neratioq. ꝓlis quia cõmunis eſſe debe
bat explicata eſt ꝑ numerũ nõ ſingulã
tẽ, ſed pluralẽ dicẽdo, Creſcite & multi
plicamini & replete terrã: pręceptũ au
tẽ tãquã ſingulare & cõprehendẽs iã
tũ Adamũ ad eũ ſolũmodo deſtinatũ
Gen. 2. eſt & ei cõminatus eſt Deus mortẽ di
cẽs. In quacũq. hora comederis ex eo,
morte morieris. Quis non videt quod
Deus ſolũ Adamũ hic alloquitur? Ad
hæc adduci hęc ratio poteſt ſuf-
fragans noſtræ opinioni quę ducitur
ab Analogia Dei. Qui ſicut eſt ſolus ip
ſe principiũ effectiuũ omniũ rerũ: ſic
& primus homo Adam debebat eſſe
vnũ principiũ effectiuum totius gene-
ris humani; qui Adamus nõ tantũ prin
cipium fuit omniũ noſtrorum, ſed etiã
ipſius Æuæ, quæ formata fuit ex Adæ
carne & oſſibus: quare excitatus Adã à
Gen. 2. ſopore dixit. Hoc nunc os ex oſſibus
meis: & caro de carne mea. Cum igitur
lex illa ſoli Adamo lata fuerit, & per eũ
Aeuæ cõmunicata, ipſa igitur peccan-
te, Adamo vero perſiſtente & non pec
cante, peccatum originis non fuiſſet
propagatum & tranſlatum ad poſte-
ros. Et poſtremo hac alia ratione con
firmari poteſt hæc veritas ſic. Aeua
peccauit primo ante Adam non tan-
tum intentione, ſed etiam opere co-
medendo ex fructu: quod peccatum
non eſt deriuatum ad Adam, quem
non infecit mulieris culpa: nec per pec
catum mulieris dicitur ſublatum illud
bonum elargitum toti naturæ huma-
nę (nam per peccatum mulieris nõ a-
miſimus nos iuſtitiam originalem, ſed
tãtum per peccatũ Adę deperdita fuit)
non ergo mulier dicitur cauſa peccati
originalis niſi quodãmodo vt inferius
dicemus. Nam ſi a matribus haberem'
talem maculã conſequens eſſet (ſecũ-
dum illos dicimus qui virginem beatã
volunt conceptam eſſe in peccato ori
ginali) quod Chriſtus quoque eſſet cõ
ceptus in peccato originali: quod per
magna & horrenda blaſphemia eſt.
Siquidem matrem habuit ſicut & nos.
Quare nobiſcũ dicere potuiſſet Chri-
ſtus, in peccatis concepit me mater
mea. Abſit, abſit, tanta inſania. Non igi
tur à matribus noſtris venit peccatum
originale ſed à patribus. Neque quic-
quam iuuat quod Dauid dixit (& ex eo
modo nos dicebamus) In peccatis cõ
cepit me mater mea: quia de concep-
tione loquitur, non de contractione.
A patre igitur tamquam à principio ef
fectiuo contrahimus originale pecca-
tum: non obſtante quod ad contrahẽ
dũ illud requiratur quoque & princi-
piũ paſſiuũ. Vnde ſicut non contrahi-
tur ex ſola matre: ita neq. ſi quis produ
ceretur ex ſolo patre, diceretur cõcep
tus in peccato originali. Ex vtroque pa
rente debet concipi is, qui in peccato
dicitur conceptus: & non quomodo-
cunque ſed per ſeminalem rationem.

Nunc ad illas contrarias rationes reſ
pondere oportet. Ad primum igitur ar
gumentum dicitur verũ eſſe quod no
men Adã ſiue homo tribuitur Æuę ſi-
cut viro, quando abſolutè ſumitur: ſed
nõ quãdo cũ addito per quod additũ
cõtrahitur ad virũ vel mulierẽ. Et ideo
non dixit Paulus, per hominem pecca
tũ intrauit in hũc mũdũ, ſed adiecit vo
cabulũ vnũ quod tantũ viro & nõ Æuę
conuenire poteſt. Nec refert ꝙ Æua
fuerit pars Adã: quia hoc verũ eſt in ge

nere cauſæ materialis ſed non ad cauſandum peccatum originale in nobis licet concauſa fuerit ad tranſgrediendum præceptum Dei. Et ad tertium argumentum dicitur verum eſſe quod Aeua ſuas dedit pœnas pro tranſgreſſione præcepti nam ei dictum eſt in dolore paries, & ſub viri poteſtate eris & etiam pro eodem reiecta à paradiſo ſed non ſequitur &c. Ad illud autem Eccleſiaſtici, à muliere habuit initium peccatum, dicimus verum eſſe: ſed intelligendum eſt habuiſſe peccatum initium à muliere quia ipſa primo peccauit & virum ſuum ad peccandum impulit & duxit: & ſic cauſa fuit peccati originalis, hoc eſt, occaſio & cauſa inductiua. Neq. ob id poteſt dici cauſa peccati originalis per tranſfuſionem. Nam ſic dæmon etiam poſſet dici cauſa peccati originalis nam ipſe primo incitauit & impulit mulierem ad peccandum dicens. Nequaquam morte moriemini: ſed ſcit Deus quod in quacunque hora comederitis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum. Et propterea interdixit vobis arborem iſtam. Et ipſa (vt Paulus ait) ſeducta illo mendacio peccauit. Nec tamẽ propter hoc Aeuæ peccatum natura humana viciata, corrupta, deprauata, aut deperdita fuit. ſed per peccatum Adæ hæc & omnia alia mala inuaſerunt noſtram naturam. In patrem igitur noſtrum hæc reijcienda & retorquenda eſt culpa non in noſtram matrem Aeuam niſi ex aliqua parte: ex ea videlicet qua ſollicitauit virum ſuum: qui noluit ſuas (vt ait Beatus Auguſtinus) delitias cõtriſtare. Et hac met de cauſa appellata eſt à doctiſſimo Origene caput peccati & arma diaboli: vt pote, quia per eam deiecit & vicit ac triumphauit de homine Dæmon. Ad authoritatem autem tanti doctoris Ambroſij (cum ſua bona venia dixerim) ſua opinio inter doctos in ſchola non potuit recipere vires: tametſi non ſit opinio multum improbabilis & prorſus a ratione remota. Alia tamẽ multo plures habet fautores ac defenſores. Ad rem igitur reuertamur. Dicit itaque Paulus.

Gen. 3.

Gen. 3.

1. Timo. 2.

Opinio Ambroſij nõ eſt omnino improbabilis & ſuſtineri poteſt relicta probabiliori

Propterea ſic. per vnũ ho. pec.

NOn dicit Peccata, ſed peccatum. Peccatum in Adam bifariam conſideratur. Vno modo vt actuale alio vt originale, ſed nõ reſpectu eiuſdem. Reſpectu noſtri & omnis prolis eius dicitur originale: at in ipſo non originale, ſed actuale appellatur. Neque in Aeua originale eſt. Nam licet Aeua ſit pars Adam, non tamen dicitur filia eius neque traducta ab eo per generationem: ſed cum Adam & Aeua vna caro eſſent ſicut in ipſo Adamo non fuit peccatum originale ſed actuale ita in Aeua. Dicit ergo peccatum: vt denotaret vnitatem peccati originalis. Et ſic obſeruabit auditor diligens quod vbicunque Paulus ſermonem habet de peccato originis ſemper in ſingulari illud nominat ſicut videmus inferius quando dicet, ſicut vnius delicto &c. Et ſapiens loquens de Adæ peccato dicit, eduxit illum a delicto ſuo. Circa quem locum caue ne decipiaris quia Sapiens non loquitur de peccato Adę vt erat originale, ſed pro vt erat actuale, quoniam ab originali non eſt Adã eductus per pœnitentiam. De originali enim non eſt pœnitentia. Mediante vero pœnitentia eductus eſt Adam à delicto ſuo. Vnde exploditur error (imo hæreſis) illorum qui crediderunt primos noſtros parentes damnatos eſſe ob obediẽtiæ tranſgreſſionẽ & peccatum quando non paruerunt Domini mandato de non tollendo fructu. Cuius erroris primus author fuit Tatianus. Sed hic error cum alijs de Adamo exploditur ac reijciatur de eo. Quidam dixerunt quod per peccatum ami

Sap. 10.

amiſerat imaginem Dei & quod non eſt mortuus pro peccato & alia abſurda indigna hominum cordatorum di xerunt quæ omnia figmenta ſunt. Vnum ergo eſt in Adam peccatum reipſa & in nobis vnum quoque & æquale in omnibus hominibus. Et ideo Paulus dicit: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Vide D. Tho 1,2,q.83 ar 4.

Quod ſi requiras, quomodo Paulus vtitur peccati nomine? Reſponſio eſt, quod vtroque modo: & vt fuit in Adam actuale, & in nobis originale. Sed in hoc loco loquitur de peccato quatenus originale: nam quatenus actuale non fuit primum peccatum mūdi. Iam Angeli ante peccauerant, & Aeua ante Adamum. Et rurſus peccatum illud quatenus actuale non eſt egreſſū ab Adam & ingreſſum in mundū: ſed ii. t. oiuit quatenus originale. Communicatum eſt hominibus ſimul cum natura. Vnde non inepte poſſet nominari peccatum connaturale: non quod eſſet à principijs naturæ humanæ: ſed eo quod ſimul cum natura humana traducitur, Appellatum eſt autem originale: quia ab alio originem traxit: & propter hoc nec in Adamo nec in Eua dicitur eſſe originale.

In hunc mun. intrā.

QVaſi dicat antea non erat: ſed patuit ei aditus & introitus per vnū hominem: primum videlicet. Nemo dicat Deum fuiſſe peccati cauſam. Nō aperuit ipſe ei ianuam, ſed homo. Vnde adnotet lector appēdicis loco ꝙ quando Deus quæſiuit huius peccati authorem, nec Dæmon, nec mulier, nec Adam, nullus auſus eſt hanc culpam in Deum reijcere. Mulier à ſerpente ſe excuſauit: Adam in mulierem detrudit, ſerpēs non eſt auſus dicere Deo authore factum fuiſſe. Sciebat ille aſtutus & callidus ſerpens Deo authore nēminem fieri deteriorem. Expreſſim manifeſtat Paulus authorem peccati dicens, Per vnum hominem peccatū in hunc mūdum intrauit. Quaſi dicat non per Deum, non per Dæmonem, non per mulierem: ſed per vnum hominem. Vide tu pie lector & contemplare quantum potens ſit homo vnus ad tantum malum patrandum. De illa muliere Iudith dicit Spiritus Sanctus quod fecit confuſionem: ſed in vna domo, videlicet, Nabuchodonoſor: ſed vnus homo in toto mundo. Per vnū homi. pec. in hunc. mun. intrauit. Væ qui potētes eſtis ad faciendū malū. Nec mirum, tales habuit homo ad perpetrandum hoc malum adiutores, Dæmonem & mulierem. Mulier licet viribus corporis infirma & parum potens ſit at blanditia, adulatione & mollicie (vnde mulier dicitur) potētiſſima & fortiſſima eſt: ita vt etiam ferrum & adamantinos lapides mollire potens ſit. Nonne Dauid (quem gigas ille ſuperare nō potuit) ipſa in terram deiecit? Qui vincebat leones (Samſon videlicet fortiſſimus hominum) nonne blāditijs illius impudicæ Dalilæ ſuperatus eſt? Infirmitas fortiſſima mulier eſt. Sicut autem Deus infirma mundi elegit vt fortia quæcunque confunderet ſic Dæmon volens eum imitari ad fortiſſimos quoſque debellandos mulieres aſſumpſit: & quos ipſe per ſeipſum nō eſt auſus aggredi per medias ipſas fœminas tentare non recuſauit. Quod ſibi in primo bello cum noſtro parente ſatis bene pro ſui animi voto ſucceſſit. Alium habuit homo adiutorem ad tantam naturæ humanæ ruinam efficiendam, Diabolum ſcilicet: cui in poteſtate non eſt ſuper terram qui comparetur. Hic nullum non mouit lapidem ad eijciendum hominem ab illo delitiarum loco in quo poſitus fuerat à Deo. Miſer eiectus ipſe priusà cœlo hominis fœlicitati inuidens non ceſſanit donec eum vidit eiectum. Vnde elegantiſſime Spiritus Sanctus per ſacram ſcripturam nobis indicauit illum autho

Quod An Deus poſſit eſſe cauſa peccati

Iudith. 14.

Sap. 2. authorem fuiſſe noſtrę mortis. Inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Sed mors non intraſſet ſi homo non peccaſſet. Peccatum igitur ianua eſt mortis. Vnde mors, rogo, habet tantum fellis, & amaritudinis niſi a peccato? Quare bonis preciosiſſima eſt, & malis amariſſima. Vnde mors peccatorum peſſima, & bonorum fœliciſſima. Quare Paulus mortē lucrum dicit, & ille alius mortis pauidus clamabat; Mors in olla vir Dei! Vnde hæc diuerſitas? Inde eſt quia bonis bona & ſecura eſt: at peccatoribus timorem incutit. Timor mortis conturbat me. Nil mirum. Nam vt Paulus teſtis eſt, mors ſtipendium peccati eſt. Vnde optimo conſequio Paulus hic infert dicens.

Ad Philip. 1. 4. Reg. 4. mors bonis bona ſed malis mala.

Ad Rom. 6.

Et per pecc. mors.

SEd priuſquam hæc verba enodemus, operepretium mihi videtur nonnulla de peccato originis differere. Hic enim eſt locus proprius in quo doctores tam fuſe, tam late, tamq. copioſe, alij per modum quæſtionum, alij alio ſtylo pertractant ita, vt omnes limites & metam interpretandi tranſgrediantur. Quod an ſit omnibus lectoribus gratum & iucundum nō parum ambigo. Nil ſane reliquerunt pertractandum ijs qui verſantur in ſcholaſtica paleſtra. Quare magis videntur nobis (niſi fallimur) in hac re diſputatores quam commentatores Pauli eſſe. Non tamen nos latet aliqua eſſe in Pauli doctrina tam abdita, tamque abſtruſa (maxime in hac epiſtola ad Roma.) quæ ſine diſputatione & diſcuſſione vix intelligi poſſunt: ſed quod quibuſdam non ita gratum eſt, non eſt ipſa diſcuſſio: ſed prolixa tractatio. Et proinde noſtrum votum eſt de tam ardua re (vt eſt negotium de peccato originis) aliqua tantum attingere ne ſoli nos ieiuni pertranſeamus. Et ſic quædam precipua capita percurremus non exactè, ſed quaſi per trāſennam, & hoc breuiter: ne in eo quod nobis de alijs diſplicet offendamus & diſpliceamus. Adiuuet nos ad hoc beneuolus Pau. fauor: pro cuius honore (poſt illum tamen qui primo Deo debetur) hos non exiguos ſumpſimus nos labores.

Tractaturi igitur de originis peccato non incongrue admonemus in primis & ante omnia lectores vt credant & veritatis iugo colla ſubmittant. Res namque hæc eſt quę lumine naturali attingi haudquaquam poteſt. Quare fide nobis opus eſt ad credendū, omnes nos conceptos eſſe in peccato originali neminem nec paruulum neceſſe nem excipientes niſi illum quem Deus excipere voluerit. Ex quibus in primis reijcitur error ſiue gemina hęreſis tam illorum qui prorſus negant peccatum originale (cuius erroris & hęreſis inuētor fuit monachus ille, dictus Pelagius: qui negans tale peccatum, non verētur confiteri multa abſurda quę ad negationem talis peccati mox conſequū tur, quem ſequuti ſunt Armeni) Conuincitur, inquam inprimis ex noſtra poſitione tam error iſtorum qui omnino tollunt peccatum originale, quā illorum, qui illud admittunt, non tamen in pueris ſed tantum in adultis. Addunt que iſti, non baptizari pueros cauſa delendi peccatum originale, ſed propter aliud. Iſte error priore aliquātulum mitior eſt. Has duas hæreſes ferit Paulus & diſſipat hoc loco dicens, Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit. Et licet ex multis alijs teſtimonijs iſtud amplius deſtrui poſſet, non eſt hoc prę ſentis loci & tēporis.

Vide Alphon ſum a Caſtro d hære, dictio ne peccatū.

Secūdo ſūt alij qui etſi nō ſint auſi negare peccatum originis: tamen admittentes illud non in minorem lapſi ſunt errorem dicentes, quod peccatū originis ſecundum propriam culpæ ratiō nē manet in iam baptizatis. Huius erro-

erroris magiſter fuit Martinus Lutherus & ſui diſcipuli. Hic error ex diametro pugnat cum illo priore. Inter hęreticos regnũ eſt diuiſum. Illi Pelagiani ineſſe tale peccatum negabant, iſti & contra inſeparabile faciunt, & indelebile, quaſi accidens inſeparabile. Cęterum quia (vt diximus) non aſſumimus nunc prouinciam euellendi has peſtiferas hæreſes, ſed tantum veritatem catholicam edocendi diſſimulanter trãſimus, aduertentes tamen errores vt ſciamus fugere malum & eligere bonum: Hoc eſt errores qui malum intellectus ſunt, declinare: & eligere doctrinam bonam ſanam & catholicam: ſugentes lac et butyrum ab vberibus matris noſtræ Eccleſiæ catholicę Romanæ, quæ ſecundum veritatem nos edocuit & docet omnem hominem baptizatum (rite tamen) mundum remanere ob omni labe & culpa peccati. Alioqui fruſtra eſſet baptiſmus, ſi cor quod antea maculatum erat, poſt ſuſceptum illud, remaneret culpa maculatum. Vnde Auguſt quæ tanta virtus aquæ vt corpus tãgat & cor abluat? De iſtis erroribus nihil amplius diſputamus.

Præterea hoc quoque lectorem admonemus, videlicet, hanc tractationẽ de peccato originis oppido eſſe difficilem. Cuius difficultatis cauſam indevenire exiſtimamus, quod non bene conuenit inter doctos, etiã theologos, de natura & quidditate peccati originalis. Alius ſic, alter aliter illud definit. Ignorata verò natura rei, non poteſt non eſſe difficilis cognitu. Ad cognoſcendã vnam quamque rem, totum lumen eſt ſua definitio & ratio. Nam definitio aliud nil eſt, niſi rei definitę enucleatio. Et quia peccatum originale non vno modo à doctoribus definitur, non poteſt non eſſe cognitu difficile. Forſitã ob hoc Eccleſia hactenus in concilijs non aperuit quid ſit, ſed tantum iubet vt credamus, omnes ſub illo eſſe comprehenſos, dicens; Omnes in Adam peccauerunt, & egent gloria Dei. Poſtremo & vltimo hoc etiam obſeruatione dignum (dicam & neceſſarium) eſt, ad rem quam præ manibus habemus, ſcilicet, quod oportet nos firmũ & fixum habere (quod etiam fides catholica habet) datã eſſe primo noſtro parenti initio ſuę creationis, iuſtitiam originalem. non pro ſe tãtum, ſed pro omnibus ſuis poſteris. Pro cuius ſententiæ probatione nobis chriſtianis ſatis eſſe debet, quod hæc eſt cõcors omnium theologorum ſententia. De gratia autem, ſentit vnus ſic, & alius ſecus: ſed de originali iuſtitia vnus eſt omniũ conſenſus theologorum. Et tametſi ex ſacris literis non ita manifeſte conſtet de iuſtitia originali ſicut de peccato originis, nihilominus tamẽ non minori fide credendum eſt vnum, quam alterum. Niſi enim crediderimus iuſtitiam iſtam datam fuiſſe primis parentibus communicandam omnibus ſuis filijs, infœliciſſime tractaremus de peccato originis, quod fuit illius iuſtitiæ ruina & deperditio. Porro illud tam excellens donum vnacum alijs transfundendum erat in poſteros cum natura, via tamen generationis: ſicuti modo traducitur peccatum originis.

Peccatum originis magis eſt fide credendum quam rationibus diſcutiendum.

His iactis ceu fundamentis quæ tractãda ſuſcepimus iſta ſunt. Primo rectã methodum ſeruantes, quid ſit originis peccatum. Concilium Tridentinum tractans de originali peccato (forſan conſulto) definitionem eius ſub ſilentio inuoluit: fortaſſis quia vidit quod inter graues doctores hęc res in magna lite & cõtrouerſia poſita eſt. De qua controuerſia nũc nos nec verbum volumus habere vnum. Alij dicunt duo eſſe in peccato originis. vnũ quod dicunt formale, & aliud materiale. Talis eſt illorum ſermo. Formale vocant, cãrẽtiam iuſtitiæ originalis: materiale vero ipſam concupiſcentiam. Hæc antiqua ratio de peccato originali magnum campum aperuit diſputandi inter theologos. Ipſi videant nos in præ

ſentia

ſentiarum ſatis eſſe putamus ſi abſque
diſpntationibus(non enim ſumus in
ſchola)intelligamus quid nomine pec
cati originalis importetur. Et ſic nunc
peccatum originale dicimus eſſe, pec-
catum primi parentis ad nos deriua-
tum & contractum. Quod ſi dicas, Et
quod fuit peccatum primi parentis?
Reſpondemus. Inobedientia & legis
ſibi à Deo datæ tranſgreſſio; cuius eſt
in nobis quædã participatio per gene
rationem in nobis transfuſa Hæc vi-
detur eſſe eſſentia peccati originalis: re
liqua omnia potius faciunt ad effe-
ctus huius peccati quam ad eſſentiam.
Qui non deſtinguunt effectus à cauſa,
in multis ſe conijciunt laberinthos &
inextricabiles difficultates: Et hæc ſint
ſatis de originalis peccati ratione.

Ex ijs ſequitur appendix neceſſario
obſeruanda inter alia; quæ huiuſmo-
di eſt. Cum dictum ſit peccatum ori-
ginis eſſe participationem illius præua
ricationis, liquido colligitur, peccatũ
originale non tantum à nobis contra
hi ſecundum pœnam, ſed etiam ſecun
dum culpam. Nam illa tranſgreſſio in
Adam culpabilis fuit: igitur & nobis e
tiam imputanda.

Denique reſtat, quod longe eſt diffi-
cilius exarare, gnomodo ſcilicet con-
trahamus hoc peccatum, & quomo-
do per commixtionem vtriuſque ſe-
xus diffundatur in nos. Si ingreditur
per rimulas, nec ne (vt aliqui hæretico
rum nos irridendo dicunt) ſed reuera
aliquando Deus irridebit illos, cum ſci
licet loquetur ad eos in ira ſua, & in fu
rore ſuo conturbabit eos. Iam non li-
cet nobis (ſicuti iſti hæretici faciũt) du
bitare de iſta transfuſione peccati, ſi-
cut nec de peccato ipſo. Firmiter cre-
dere debemus peccatum illud noſtri
primi parentis ad nos deriuatum eſſe
& ea qua diximus via. Vnde non ſine
cauſa Paulus dixit intraſſe in mundũ.
Introitus iſte originem & infuſionem,
quam diximus, denotat. Cæterũ ſunt
aliqua quæ faciunt hanc infuſionem
& deriuationem difficilem creditu, eo
quod oculis cerni nequit, ſicut quan
do ab vno vaſe in aliud aliquis liquor
diffunditur & communicatur. Sed nõ
proinde fictitia reputari debet & inuẽ
ta nobis. Nã à neq. nos videmus quo
modo virtus trunci & radicis commu Simile appoſitum.
nicatur omnibus arboris ramis & par-
tibus, à quo trunco & radice accipiũt
rami virtutem, & ea quæ à terra trun-
cus ipſe & radix accipiunt & ſumunt:
hoc inquam nos non videmus, & ta-
men reuera ita eſt. Pari igitur ratione
licet non videamus quomodo cõtra-
himus illam Adæ culpam & maculã,
nihilominus tamen reuera & de facto
omnes illam contrahimus, cum à pa-
rentibus noſtris recipimus naturam
humanam. Nec ideo exiſtimandum
eſt quod de peccato originis docemus,
figmentum eſſe, quia quomodo con
trahitur non videmus. Sed qnid hic fa
cit hanc rem difficilẽ? Reſp. Primo
iſtud, quod peccatum originale (teſte
D. Tho.) eſt in eſſentia animæ, in qua D. Th. 1. 2. q.
etiam erat iuſtitia originalis & gratia.
Anima autem nõ traducitur nec pro-
pagatur per carnalem generationem:
Rurſus corporale ſemen etſi ſit infe-
ctum, quomodo poteſt inficere ani-
mam quæ ſpiritualis res eſt? Auget rei
difficultatem quod omne peccatum
eſt voluntarium: at in hoc peccato nõ
apparet noſtra voluntas, vt pote qui
non eramus in rerum natura. Et mul-
to magis in pueris recenter natis, nõ
reperitur actus voluntatis. Dicere au-
tem aliquem peccare aliena volunta
te abſurdum videtur. Hæc & nonnulla
alia ſunt quæ videntur facere rem dif
ficilem. Quam difficultatem multi (a-
lioqui doctiſſimi viri) tam ſcholaſtici
quam alij ſuis acutis reſponſionibus
rem creditu & intellectu facilem red-
diderunt. Quas, adiũctis noſtris in me-
dium, adducemus tanta breuitate quã
tam res ipſa patietur.

Ad primum igitur dicitur verum eſ
ſe, quod peccatum originale eſt in a-
nima-

mā rationali quæ non traducitur per originem carnis:tamen ex ſemine infecto inficitur anima.Eſt namque in ſemine virtus diſpoſitiua corporis ad animæ receptionem:quæ cum corpori infunditur ei etiam ſuo modo conformatur,eo quod omne receptum,eſt in recipiente per modum recipientis. Et inde experientia videmus quod filij aſſimilantur parentibus non ſolum in defectibus corporalibus (ſicut cum leproſus generat leproſum: & podagricus podagricum) ſed etiam in defectibus animę:vt iracundus generat iracūdum,& amens amentem. Neque obſtat quod iſti corporales defectus nō ſunt digni culpa,ſed potius compaſſione & miſeratione & (teſte Ariſt.) nullus debeat improperare cęco nato,& quod culpa debet eſſe voluntaria:hoc inquā, non obſtat,quia iſtæ ſimilitudines non adducūtur ad oſtendēdū peccatū originale ad culpā imputari:ſed ad manuducēdū nos vt intelligere poſſim⁹ quo modo deriuatur ad poſteritatem Adæ. Sicut.n.morbus ille traducitur per generationem à patre in filiū ſimul cum natura:ſic Adā infectus peccato tranſmiſit in nos maculam illā & peccatum quod nos originale appellamus,propterea ꝙ origine gignitur & cōtrahitur. Ad aliud autem quod obiectum eſt de voluntario,quod ad peccati rationem requiritur,ex Beati Auguſt.ſententia reſpondere poſſumus dicētes,tale peccatum partim eſſe voluntarium, partim inuoluntarium.Si ſermo ſit de voluntate expreſſa & per aliquem actum elicita,nullus Adæ filius qui fuit,eſt,aut futur⁹ eſt præbuit conſenſū expreſsū in illud peccatū. Sol⁹ hic act⁹ & expreſſus voluntatis conſenſus fuit in Adamo & in Eua parentibus noſtris, quibus vetitus expreſſe fuit eſus arboris ſciētiæ boni & mali.Et ſic illa comeſtio voluntaria fuit hoc modo, nempe voluntate expreſſa, in primis parentibus tātum. At vero ſi loquamur de voluntate implicita(que dicitur voluntas in alio) in illo peccato fuit voluntas & conſenſus noſter:non elicitus à nobis,qui(vt dictum eſt) nondum eramus,ſed à noſtro prothopatente, qui pro ſe,& pro omnibus filijs ſuis conſenſum & volūtatem præbuit.Et ſic ſua voluntas noſtra quoque fuiſſe intelligitur.Huius rei elegantiſſimum exemplum eſſe poteſt ſi dicamus,quod quando vna communitas(etiam magna) pro aliquo tractādo negotio creat aliquem procuratorem ad lites & ad omnia,abſolute promittens quod quidquid ille tractauerit communitas habebit gratum, ratū, & firmum:tūc omnes quotquot ſunt tam magni quam parui ſuas voluntates in manibus illius hominis ponunt: vnuſquiſque expolians ſe propria voluntate quā prius habebat. In hoc igitur caſu dicitur quod voluntas illius procuratoris, eſt voluntas omnium ciuium & partium illius communitatis: & ſi ille errat, omnes dicuntur errare. Quod ſi errauerit,dicet ne aliquis.Ego non conſenſi,ego nolui illud quod ip ſe fecit?Minime ſane: quia reſpondebunt cęteri dicentes, Quid dicis? non ne omnes nos & ſinguli dedimus noſtrum conſenſum & in eo poſuimus noſtras voluntates?Voluntas illius noſtra quoque fuit. Sic ſane in propoſito de peccato originali nobis vſuuenit &c.Omnes noſtrę voluntates pendebant à volūtate primi hominis Quod ſi dicas,Ille ſolus cum ſua vxore comedit & non nos:reſpōd.cum diſtinctione:ſi ſit ſermo de comeſtione reali verum habet:ſed ſi loquimur de voluntaria negatur.Omnes enim nos comedimus cum illo. Patres noſtri comederunt,ſcilicet actu & realiter, vuā acerbam:& dentes filiorum abſtupuerunt.Quomodo obſtupuerunt dentes filiorum ſi ipſi non comederunt? Quod non comeditur nō facit obſtupeſcere dentes eorum qui non comedunt. Obſtupuerunt dentes filiorum Adam,quia fructum illum immaturū modo dicto comederunt, ſcilicet voluntariè.

Exemplū accomodatū.

luntate implicita & in alio. Et hoc modo verificatum eſt in nobis & in cunctis filijs Adę quod illi quaſi ironice & per ludibrium dicebant. Rurſus vrgebis, ſed quomodo illa comeſtio potuit ad nos reipſa tranſmitti cum ſtatim tranſierit & finita fuerit? Reſpond. Ille actus realiter non potuit tranſmittit: tranſmiſſus eſt autem ſecūdum reatum & pœnas: ſecundum quę duo, fit iſta tranſmiſſio & traductio. Et non ſolum ante baptiſmum ſic manet: ſed etiam licet poſt baptiſmum ſublatus ſit reatus, non tamen ab omnibus pœnis illi peccato debitis remanet immunis ipſe baptizatus, ſed ſemper cū Paulo clamat, Video aliam legem in membris meis, repugnantem &c. Et iterum. Infelix ego quis me liberabit de corpore mortis huius? Cæterum ad illud quod agitatum fuit de infectione animę ex ſemine: quod ad intelligendum non parum difficile eſt & intellectu & explicatu laborioſum: reſpondere nos oportet: ſed muniti prius Dei pręſidio & clypeo catholicæ fidei armati: aliquantulum captiuātes noſtrum intellectum, & non curioſe nimis tem iſtam ſcrutantes: ſed de his quæ fidei ſunt humiliter ſentientes. Et ſic inſequentes doctrinam patris & magiſtri noſtri D. Thomę dicimus quod anima prolis genitæ non dīcitur infici peccato originali per aliquam infectionem, quæ ſit formaliter (vt eius verbis vtamur) in carne vel in ſemine. Nam ſi eſſet illa deberet eſſe corporea quæ non poſſet cauſare infectionem & maculam ſpiritualem in anima. Quod enim quis non habet (vt eſt in prouerbio) alteri dare non poteſt. Ineptum namq. eſt ſemē vt poſſit eſſe ſubiectum peccati ſicut nec virtutis. Quare aperte confitemur (vt confiteri nos cogit res ipſa) quod in ſemine à patre deciſo non eſt aliqua infectio ſiue macula quæ per ſe ſit cauſatiua peccati originalis in filio. Et ſi aliquando in doctoribus talis ſermo reperiatur, ſcilicet in ſemine eſt infectio cauſatiua peccati originalis: intelligendum eſt eſſe cauſatiuam per accidēs eo quod eſt in ſemine virtus cauſatiua naturæ humanę. Et cum peccatum originale communicetur cum natura humana quæ tota fuit vitiata & corrupta per peccatū Adę, dicitur cōſequenter ex vnione animæ cum corpore contrahi peccatum originale & animam infici ex ſemine quia in ſemine aliquādo continetur natura humana, cum ſit in eo virtus diſpoſitiua qua diſponitur & organizatur corpus vt poſſit vniri animę. Et ſane ſi diligenter doctrinam S. Tho. ſcrutari vellemus non eſſet nobis multum difficile reſpondere ad eam quęſtionem & interrogationem qua quis percontatur, quare naſcimur in peccato originali & quomodo fit hoc. Nam breuiter, ſuccintè & clare reſpondere poſſemus dicentes quod ideo eſt quia recipimus naturam humanam ſecundum rationē ſeminalē quę tota fuit infecta per peccatum Adæ. Quod licet primario fuit perſonale, hoc eſt inficiens primo ſuā perſonam: ſubinde tamen fuit originale, id eſt, inficiens totam naturam. Quare neceſſum eſt nos omnes qui illam naturā recipimus naſci infectos illa macula qua maculata fuit tota illa natura. Vnde dicimus quod ſi lumine & ratione naturali poſſemus cognoſcere quod per peccatum Adæ actuale tota natura fuerit vitiata (quod fide tenemus) euidenti ratione cognoſceremus nos eſſe cōceptos in peccato originali & in natura corrupta. Vnde in ſequentes hanc viam à multis ſe extricant difficultatibus. Quare interrogantibus quomodo patres noſtri, potiſſime illi qui iam ſunt mundati per baptiſmum ſacrum à peccato originali, concipiunt filios in peccato originali & quomodo nos ab illis proxime cōtrahimus hoc peccatum (nam vt antea diximus ſi ipſi non habent quomodo dant quod non habent?) iſtus interrogatio

Marginalia: Peccatū Adę ſicut etiam & actuale tranſijt actu & reatu manſit reatu. — ad Rom 7. Ibidem — ſecundum rationem ſeminalem

rogationibus breuiter tale damus ap rum: reſponſum dicentes, quod ideo communicant nobis peccatum quia nos generando communicant nobis naturam humanam infectam & maculatã. Quid clarius? quid apertius? quis non percipit hanc accommodam & veram rationẽ? Ex quibus rectè quidẽ & liquido colligitur hoc conſectarũ adnotatu pulchrum: nihil, videlicet referre quod quis producatur, concipiatur atque generetur à parentibus chriſtianis, aut ab Aethnicis, Paganis, Infidelib⁹, hæreticis aut quibuſuis alijs: quia quoad hoc nullum eſt diſcriminculum ſide diſcrimẽ. Propterea quod omnes communicant ſuis filijs naturam viciatam. Et ex hoc quoque per modum appendicis addimus quod nõ eſt magis conceptus in peccato originali Paganus quam Chriſtianus: nec retro, Chriſtianus quam Aethnicus: nec Gentilis ſine lege quam Iudęus qui legem habebat. In alijs peccatis diſcriminantur quidem, vnus quippe maior peccator eſt altero: at in originali paritas eſt vt elegãtiſſime noſter Apo. ſupra docuit. Et hęc nobis ſufficiant de peccato originis: de quo doctores tã ſcholaſtici quã non ſcholaſtici varie ſenſerunt. De eo, B. Auguſt. ſic ait, Hoc antiquo peccato nihil eſt ad prędicandum prõptius, nihil ad intelligẽdum ſecretius. Hoc peccatum (maxime in infantibus) in maximas anguſtias Beatũ coniecit Auguſt. A quibus nos liberatos credimus eſſe beneficio doctrinæ doctorũ ſcholaſticorũ potiſſime. B. Thomæ patroni & magiſtrj noſtri. Qui plura de hoc negocio ſcire cupit ipſum conſulat qui multis in locis copioſe ſatis hac de re pertractauit. Nos de eſſẽtia ac natura peccati huius & de modo contrahẽdi illud & qua via in nos fuerit tranſfuſũ hæc pauca & per tranſennam pro noſtra ingenij paruitate in lucem prõdidimus. Que rogam⁹, obſecramusq. boni ęquiq. cõſulat chriſtianus lector. De effectibus eius cõſulto nihil volui mus dicere. Conſulant qui de iſtis plura deſiderant illos qui in particularib⁹ tractatibus vel opuſculis de hoc negocio ſpecialem prouinciam aſſumpſerunt. Nos ad literam Pauli nos cõuertimus: ſatis. n. ab ea in hoc negocio occupati receſſimus. Dicit ergo Paulus.

Per vnum hominẽ Peccatum, adde tu, originale in hunc mundum intra.

Addimus autem originale vt alia excludamus peccata tã mortalia quã venialia. Nec etiam (quod diligenter adnotare debes) Per illud peccatum Adæ quatenus erat perſonale mors in hunc mundum intrauit; ſed quatenus originale fuit. Quia ſic erat peccatum Patris & filiorum. Alio enim modo tantum erat patris & non filiorum. Vñ de iniuſta res eſſe videtur quod propter delictum patris moriatur filius innocens & Immunis a culpa Sic enim intelligitur locus ille: Anima quę peccauerit, id eſt, homo qui pecc. ipſa; id eſt, ipſe morietur. Filius enim non portabit iniquitatem patris, intellige, quæ eſt ſolius patris: qualis eſt illa iniquitas quam quis per peccatum actuale cõmittit. Peccatum meum, dicebat Dauid. contra me eſt ſemper: non contra meos filios, ſed contra me. Ex iſtis colligitur hunc locum Pauli nullo modo poſſe intelligi niſi de peccato originis & non de peccato actuali. Nam de veniali nulli dubium eſt: eo quod ex eo non conſequitur mors. Et ſic interpretata eſt iam Eccleſia iſtũ locum in decretis conciliorum. Quare qui aliter exponunt patrocinari videntur Pelagio hæretico patrono & authori illius erroris: qui negat dari tale peccatum originale: & exponit iſtum locum (quo ipſe iugulatur) de peccato perſonali filiorum Adę. Quod falſiſſime & nullo modo ad mentem Pau. ſic exponi poteſt. Nã ſi de peccatis poſteritatis Adæ intelli

Ezech, 18.

Pſal. 50.

intellexiſſet,profectò non dixiſſet Per vnũ hominem. Quis rogo eſt iſte vnus homo? Quare qui ſic hũc locum exponunt ſacram ſcripturam in ſuum prauum ſenſum torquent. Quinimo magnam vim & violentiã ei faciunt. Ideo nos qui matrẽ Eccleſiã in interpretãda ſacra ſcriptura ſequi cupimus, firmiter vt ſecurum ducẽ ſequimur: credamus hic Paulum de peccato originis loqui & non de alio. Et niſi timor tædij nos retraheret, quaſi infinitos gloſſatoreshu ius loci tam græcos quã latinos qui de peccato originis illũ locũ ſuntinterpretati, in medium adduceremus. Sed inre tam explorata & à catholicis adeo recepta non opus eſt multis teſtibus. De hæreticorum autem aut eorũdem ſautorum expoſitionibus nihil nos curamus:

Sequitur.

Intrauit.

Extra mundum peccatũ erat antea, ſi poſtea introiuit. Quod.n.de nouo intrat aliquo, antea extra erat. Mundi autẽ nomine non intelligit Paulus machinam ex cœlo & terra conflatam, ſed iſtam partem inferiorem quam oculis vſurpamus. Quoniam prius fuit & intrauit peccatum in mũdi partem ſuperiorem, nempe cœleſtem regionem quã in noſtram terreſtrẽ de qua nunc Pau. loquitur. Huius nominis (mũdus) multiplex & varia eſt ſignificatio, etiã apud Paulum, vt notum eſt verſatis in eius epiſtolis. Sed quomodo intrauit, vi, an ſua ſponte? Reſpondetur. ſua ſponte. Nam ſicut primus homo voluntarie peccauit: ita peccatum ſua ſponte intrauit in mundum, etiam ſi Dæmone ſuggerẽte. Qui licet ſuggerere poterat: cogere tamen illum hominẽ nõ poterat. Liberum namque homo habebat arbitrium quod cogi nequit. Nemo. n. vi peccare dicere poteſt cum nihil ſit tam voluntarium ſicut peccatum. De quo

Mundi ſignificatio multiplex & varia.

dicit. B. Auguſt, quod ſi nõ eſſet volũtarium nõ eſſet peccatũ. Nec Diabolus & ſi ſit fortiſſimus eo poteſt nos cogere & neceſſitare ad peccandum. Tentare quidem bene poteſt: quod & facit ſẽper (nam ideo dicitur tentator) ſed vim facere & neceſſitatem ad peccandum inferre minime poteſt. Quod autẽ dicatur tentator patet ex illo Matth. 4. Tunc accedens tẽtator &c. Neque, ſicut pulchre docet. B. Tho. omnia peccata hominum fiunt ex Diaboli ſuggeſtione. Quomodo autem iſta ſuggeſtio fiat à Dæmone exponit egregie. B. Baſilius in duobus opuſculis, altero in quo docet rebus caducis & ſecularibus nõ eſſe adhærẽdum: altero vero vbi declarat & exponit Deum non eſſe authorem malorum. Legat qui volet.

An Diabolus poſſit inducere neceſſitatẽ ad peccandum D. Tho. 1a 2æ q 81. a. 3.

Sed rogabit nos forſitan aliquis, quare Paulus in re tam difficili nec rationem aliquã, nec teſtimoniũ aliquod Prophetarum adducit ad probandũ eſſe in nobis peccatum originale? Quod ſi vtrunque vel alterum adduxiſſet rationem videlicet aut authoritatem ſicut ſolet facere in alijs rebus; firmius quod hic dicit fuiſſet. imo, qui modo inficiantur ea quę hic à Paulo dicuntur, pomptiſſimo animo ea credidiſſent ac recepiſſent. Reſpondere ad hoc poſſumus primo de ratione dicentes quod nulla ratione humana oſtẽdi poteſt hoc peccatum. Ex reuelatione, traditione, & ſcriptura ſacra habemus & certi ſumus dari tale peccatum & non eſſe rem a nobis fictam & excogitatam. Dicis, Vbi eſt ſciptura iſta? Paulus ad Galat. 3. dicit, Cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato. Et ſupra teſtimonio Dauid dicit. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Dicis iterum, Hoc verũ eſt: ſed non dixit qua via, quoue modo contrahatur à nobis. Fortaſſis iſtud reliquit faciendum doctoribus: ſicut ſunt etiam, multa alia ſpectantia ad fidem noſtram quæ Spiritus Sanctus reliquit enucleanda ſucceſſu tempori, ab illis,

Reſpon.

Reſpon.

quos

quos ipſe dedit eſſe doctores in Eccleſia: ad quos ſcripturarum & rerum difficillimarũ explanatio ſpectat. Satis ſibi eſſe Spiritui Sancto viſum eſt quod ſcriptura diceret omnes eſſe peccatores. Qui ſermo non poterat in vniuerſum intelligi de peccato mortali, ſicut verificatur ſi intelligatur de peccato originali, à quo iugo neminem ſcimus eſſe exemptum (cadent in retiaculo eius peccatores omnes) niſi de iure vnũ: eum ſcilicet, qui daturus erat nobis iugum: non illud graue ſuper filios Adam, ſed aliud ſuaue ſuper filios ſuos. Graue namque iugum eſt peccatum originis, & onus, quod neque nos, neque patres noſtri portare potuimus niſi gratia Christi adiuti. Diximus autem de iure vnum excipi à iugo, ſeruituteque originalis culpę, quoniam de gratia & priuilegio ac pietate non dubitamus Deum & poſſe, & aliqua ratione debuiſſe alium illi, Chriſto ſcilicet, adiungere ſocium: vt iam non ſit bonum hominem eſſe ſolum, ſed oporteat quod Deus faciat illi adiutorium, in hoc ſibi ſimile: ſintq. duo in carne & anima ab illo graui peccati iugo liberi & exēpti. Nec mihi dicas Quomodo tunc verificabitur illa Pauli ſcriptura quæ dicit omnia eſſe ſub peccato comprehenſa? Reſpondeo quod ſaluabitur eo modo quo & illa vulgata, omnes in Adam peccauerũt. Et quia de illa Pauli ſcriptura quæ habetur ad Galatas, loquuti ſumus, volumus & placet nobis hic reddere certiorē lectorē illũ qui ignorat, quod ſcriptura nō vſurpatur pro ſcriptura mortua & atramento exarata ſed pro ſcriptura viua quæ eſt ipſemet Deus. Nam inferius capit. 11. dicit Apoſtolus, Deũ cōcluſiſſe omnia ſub peccato. Vnde ſi diligens & acutus fuerit lector, colligere poterit quanti fecerit Deus ſacram ſcripturam cum id quod ipſe fecit dicat factum eſſe per ſcripturam. Nec mirum. Nam tantę eſt authoritatis ſua ſcriptura quantæ ipſemet. Et ideo

Pſal. 140.

ad Gal. 3.

Duplex ſcriptura.

Ingens laus ſacræ ſcripturę.

nil mirũ ſi Pau. in vno loco dicit Deũ concluſiſſe omnes ſub peccato & in alio dicit id factum eſſe per ſacram ſcripturam. Ecce igitur quomodo Paulus non dixit, qua via venit ad nos & transfunditur iſte morbus: ſed contentus fuit oſtendere primo morbum, & deinde medicum à quo ſolo talis morbus curari poterat. Infirmo parum prodeſt ſcire quomodo in infirmitatē ceciderit: magis pręſtat ſcire quamodo quoue modo & quo medicamine curāda ſit. Et licet homini medico nō parũ pręſtet & intereſſit ſcire quibus de cauſis ęgrotauerit ęger: tamē Deo medico parũ vel nihil intereſt eo quod ei omnia ſunt nota & aperta: nuda ſunt omnia & aperta in oculis eius qui ſanat omnes infirmitates noſtras. Et inde eſt quod Chriſtus magnus de cœlo medic⁹ ex illis prope infinitis infirmis quos ſanitati reſtituit, nec vnũ rogauit vt diceret ei quæ & qualis eſſet eius infirmitas: quomodoue illā incurriſſet. Iam ſibi ſatis cōſtabat hoc. Quod quęrebat erat de infirmi volūtate: an ſcilicet vellet infirmus ſanus fieri: nō quod eā ignoraret, ſed quia ab ipſi⁹ ægri ore hoc audire optabat. Et ſic illi qui triginta annos habebat in infirmitate, expectāti aquę motũ illius piſcinæ quę erat Hieroſolymis, dixit; Vis ſanus fieri?

Dicamus ergo per vnũ hominē, non per duos intraſſe peccatum in hũc mũdum. Dicat modo Pelagius, Si intrauit in mūdũ per quas rimulas intrauit? Irridet nos iſte nequam & hæreticus homo, ſed nō irridet nos ſed antiquos patres. Imo & ſacra concilia & Eccleſiam catholicam quæ ſemper credidit iſtam peccati effuſionē. Quin potius & Apoſtolum Paulum ridet: ne dicā & Spiritum Sanctum qui per os Pau. loquutus eſt & Eccleſiæ ſuę reuelauit ſecretũ iſtud, quod nulla ratio naturæ attīgere poterat. Vnde ipſemet Adā & qui erāt in ſtatu naturę & in ſtatu legis ſcriptæ & multo meli⁹ in ſtatu legis gratię media quadā reuelatione in ei⁹ cog

Conciliatio Pauli cum ſe ipſo.

Ad Heb. 4 in cap.

Ioan 5.

Non intrauit per rimulas, inquit B. Aug. inuenit peccatum ianuam apertam. Homo fuit iſta ianua.

Te nitio-

nitionem & notitiam peruenerunt. Quoniam per lucem naturæ deprehendi non poterat. Nil enim eſt in humanis quod ad viuū imago & idea huius rei eſſe poſſit. Vnde iniuſtū eſt improbare & impugnare illas ſimilitudines, quæ adducūtur à doctoribus ad declarādū negotiū hoc, quia nō faciūt euidentiā: quoniā nō adducūtur vt clare, perſpicue & euidēter iſtud oſtēdāt, nec intētio doctorū qui illis vtūtur talis vnquam fuit: ſed tantū ad hoc faciūt vt per illas manuducamur nos & in aliquantulā cognitionē huius tam abditę & profundiſſimę rei peruenire poſſimus. Quare non ſatis queo mirari viros tam doctos & eruditos (quales illi ſunt qui has ſimilitudines & exempla improbant) non conſideraſſe, quod exempla quæ adducūtur ad aliquid declarādū, nō debēt adæquari ꝑ omnia illis rebus quarū ſunt exēpla & ſimilitudines: nā ſatis eſt adæquationem fieri in eo in quo ſit ſimilitudo. Quod ſi exempla quæ adducūtur a doctoribus alicui non placent, excogitet ipſe aptiora & placebunt nobis.

Nota de exēplis.

Nūc rurſus ponderēmus hæc verba: plena ſunt enim & pregnantia.

Per vnum homi. pecc. in hunc mun. intra.

HVnc locum nōnulli conati ſunt reuocare in dubiū: forte vt facerēt ꝓ errore Pelagianorū. Qui more hæreti. quādo nō poſſūt negare ſcripturā, quæ eos ferit, d̄prauāt & detorquēt in aliū ſēſum qui eos non feriat nec tangat. Sic eſt de hac Pau. ſenten. quam vidēs Pelagius ex diametro deſtruere ſuū errorem confugit ad hoc vt diceret Paulū hic loqui de peccato actuali & non de originali. Quę gloſa nec ſcripturæ, nec mēti Pau. germana, nec cōſentanea literæ. Primo nō: quoniā non apparet quod ſit illud peccatū actuale primum in quo omnes peccauerunt & ex quo mors deriuata ſit ad omnes. Vnde hoc refugiū præter id quod falſū eſt ex eo etiā multa incōmoda ſequūtur. Falſitatem autē refugij ex eo cōcludimus, quoniā ſi ſermo ſit de peccato actuali ſicut diſputat B. Auguſt. contra Pelagianos, nō debebat Paulus dicere peccatū habuiſſe introitum per vnū hominē ſed ꝑ Dæmonē quē magis peccātes imitātur. Neq; obſtat illud quod ſcriptū eſt Oſeæ 6. Ipſi autē ſicut Adā trangreſſi ſunt pactū: quoniā non loquitur hic ſcriptura d̄ tranſgreſſione peccati actualis: ſed ſicut ſupra diximus quod nos cū illo comedimus & trāſgreſſi ſumus nō formaliter & expreſſe ſed quatenus eram' in illo. vt alij qui ex noſtris dicū; ſecundū quod eramus in pacto quod fecit Deus cū primis parētibus noſtris. Sed quia hæc res de pacto nō bene audit apud omnes, reſpōdem' aliter dicētes ſecundum quod vna erat Adę & omniū hominū volūtas: & ſecūdū quod Adā pro ſe & ꝓ nobis accepe rat iuſtitiā originalē quā pro ſe & pro nobis peccādo amiſit. Quę amiſſio ſicut & trāſgreſſio nō ſoli Adę impingitur & imputatur ſed nobis quoq; & nō ſolū ad pœnā, ſed etiā ad culpā. Nō igitur ullo pacto locus iſte Pau. intelligi poteſt de peccato actuali per imitatio nem, ſed de originali per traductionem.

Abſurda vero quæ ſequuntur hæc ſunt. Primo in paruulis baptiſma nihil deleret: quia paruuli per imitationē & exēplū nō peccauerūt. Nec morirētur ꝓ peccato quia nullū haberēt. Tertio qui diſcederēt ab hoc mūdo etiā nō baptizati recto tramite ad gloriā conuolarent. Legite vos curioſi lectores plura alia incōuenientia apud B. Auguſt. & alios. Nobis ſatis ſunt dicta. Nos pro exploratō quidem habemus tale dogma hæreticum eſſe: negare videlicet peccatum originis. Et nō ſolū hoc, ſed etiam dicere quod hic loc' Pau. nō ſit intelligēdus d̄ peccato originis. Quia iā hoc defi-

definitũ eſt in cõn. Tri. & Millcuita. Vnde iam nõ eſt nobis liberum aliam dare intelligentiam. Vtinam idipſum eſſet in multis alijs ſcripturæ locis.

Et per pecca. mors.

ECce conſonantiam & ordinem inter duo maxima mala quę patimur in hoc mundo, peccatum & mortẽ. Ordo cõgruus eſt. Ab homine itur ad peccatum: & à peccato ad mortẽ. Homo eſt cauſa peccati: peccatum vero mortis. Peccatum non cauſatur à morte: (poſt iſtam nullum eſt peccatum) nec homo à peccato. Peccatũ non cauſat hominem licet gignat peccatorem. In

Pſal. 50. peccatis concepit me mater mea. Hęc ſunt duo mala quæ hæreditatis iure aduenerunt nobis ex noſtro prothoparente: quorum alterum culpam, alterum vero pœnã pręſefert. Dices forte, igitur tantũ ſunt ſequuta duo mala ex peccato primo. nã Pau. duo recẽſet & nõ plura. Reſ. multo plura eſſe mala quã duo: ſed Pau. duo tantũ hic adnumerauit quę ſũt præcipua & prima ſub quibus cuncta alia mala cõprehendũtur: ſcilicet priuatio gratię, expollatio iuſtitiæ originalis quæ ſub peccati nomine cõprehenſa ſunt ab Apo. Cęterũ æternũ malorũ & moleſtiarũ quæ pœnæ ſũt corporib' noſtris ſub morti nomine cõculcauit. Totſũt nãq. moleſtię ætũnæ & miſeriæ corporũ vt paruo numero nequeãt cõprehẽdi. Idcirco ſub eo malo quod omniũ maximũ eſt (puta morte) cõtenta ſunt reliqua omnia corporis mala. Mors nãq. ab omnibus malis huius vitæ nos liberat: à quibus

ad Ro. 7. liberari maxime Apoſt. optabat dicẽs. Infælix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Et per pecc. mors.

PRoxime & immediate mors peccatum ſubſequuta eſt. Nec mirũ. Nã pœna culpã mox ſequi debet: etſi nõ in exequutione, tamẽ in obligatione & reatu. Alluſit elegãtiſſime noſter Pau. ad illud quod Deus primo parẽti minatus eſt. Cap. nãq. 2. Geneſe. cõminatus eſt Deus hãc pœnã trãſgreſſoribus ſui pręcepti, illis & nobis in illis cõtentis dicẽs. In quacũq. die comederis ex eo morte morieris. Hębraiſmus eſt hic: quẽ loquẽdi modũ quidã ſic interpretati ſunt, Morte morieris, hoc eſt geminã experieris mortẽ, alterã corporis alterã animę. Sed cũ mors animę non ſit aliud niſi ipſum peccatũ, nõ videtur hæc expoſitio ad Dei mentẽ accõmoda eſſe. Nam mors animæ non eſt pœna peccati ſed ipſummet peccatũ. Idcirco forſan germanior explanatio eſt ſi iſtud referamus tantũ ad mortem corporis quę eſt pœna peccati. Geminatio autẽ illa vocabuli potius poſita eſt ad magis certificandã cõminationẽ quã ad geminandã mortẽ. Q. d. In quacũq. die comederis morte morieris, hoc eſt certiſſimè & abſq. dubio morti eris obnoxius & addictus: morti, inquam, corporis. De qua alibi dixit Pau. corpus mortuũ eſt propter peccatũ. Infra, cap 7. Et hic ad hãcmet mortẽ nũc alludens dicit ſic. Et per peccatum mors: ſcilicet corporalis. De iſta namque hic Paulus loquitur quæ eſt effectus peccati. Ex his inprimis confutatur alter error Pelagij hæretici qui nõ fuit contentus falſo aſſerere Paulum non loqui hic de peccato originis & quod deterius erat, negare ipſum peccatum originale: ſed etiam loquens de morte quæ condigna peccati eſt pœna audet effrõs homo ille dicere quod Adam non eſt mortuus ex peccati demęrito ſed ex neceſſitate & cõditione naturę, quæ compoſita erat ex quatuor qualitatibus cõtrarijs. Qui error in duobus concilijs refutatus fuit & condẽnatus. Miſer homo qui nec Deum in Geneſi loquẽtẽ, nec hic Pau. clare dicẽtẽ mortẽ cauſatã fore a peccato noluit intelligere: ſed in meridiana luce vt cæcus

parietibus hærere & palpare voluit.
Nonne clare loquutus eſt Deus quãdo
dixit: Morte morieris ſi præceptũ meũ
tranſgreſſus fueris? Et nonne Paulus
hic palam clamat pœnam peccati eſſe
mortẽ? Nec mirũ. Sicut.n. noluit intelli
gere Paulũ loqui de peccato origina
li (cõtra etiã omnium catholicorũ do-
ctrinã) ſic noluit credere (decreto diui
no etiam monſtrãte) mortẽ eſſe pœ-
nã peccati: ſed tergiuerſatione vſus eſt
dicẽs quod nõ morimur propter pec
catũ. Sed cũ iam ſit iure & merito con
dẽnatus ab ipſa Eccleſia, relinquamus
illum. Iam ipſe expertus eſt pro qua
cauſa & merito morimur: ſed pro dolor
perſiſtẽs in ſuo errore. Nec quem
quã moueat quod ſapiẽtiſſimus Sene-
ca ſcriptũ reliquit de remedijs fortui-
torũ, mortẽ nõ eſſe pœnã ſed naturam
hominis. quia hic loquutus eſt vt Phi-
loſophus ignarus ſacræ ſcripturæ, pec-
cati originalis, gratię & iuſtitię origina
lis: quæ ſub pœna mortis ſeruanda tra
dita erat patribus noſtris pro ſe & pro
nobis conſeruanda diligentiſſime. Et
hoc, vt diximus, nõ minori quam ſub
mortis pœna corporis. Et ſi dictũ Se-
necæ excuſare volumus ob viri tantã e
ruditionẽ, dicere poſſumus dictũ eius
referendũ eſſe tãtum ad interna ex qui
bus conflatum fuit hominis corpus.
Quia ex cõtrarijs cõſtabat: & ſic ſua pte
natura corruptibile erat. Quomodo
mors hominibus naturalis eſſe dicitur
& non pœna. Veruntamen ſi conſide
remus illud donum quo Deus præſer-
uauerat ab hac miſeria naturali mor-
tis hominẽ: quod quidem donum nõ
ſatis expẽdens & æſtimans ac intelligẽs
pro nihilo duxit videlicet pro pomi co
meſtione non recuſans præceptũ trãſ-
gredi, iure in pœnam mortis pro lapſus
tus eſt & nos omnes ſecũ proiecti ſu-
mus. Vnde mors quę tantũ nobis natu
ra erat, facta eſt iã pœna peccati vt be
ne dicit: Et per peccatum mors.

Sed in quos quęſo hæc inimica mors
introiuit. & cur De⁹ ab initio quando
creauit hominẽ, non dedit ei corp⁹ im
mortale ſicut dedit animam mortis
omnino expertem? Nunquid animæ,
quę ex ſuæ naturæ conditione immor
talis erat, dandum erat corpus tale vt
maior eſſet proportio inter mate
riam & formam quam ſit inter cor
pus & animã? Reſpon. quod hoc natu
ra hominis nõ patiebatur. Vnde mul-
ti (& alioqui doctiſſimi viri) putãt in ra
tione hominis non ſatis eſſe dicere:
Animal rationale: ſed adiungendã eſ-
ſe hanc particulam, mortale. Sed huic
malo & morbo optim⁹ medicus De⁹
Op. Ma. iam inuenerat optimũ præſi-
dium atq. remedium, quod venit à fo-
ris ſcilicet ipſam iuſtitiã originalẽ quę
pręſeruabat hominem à morte: non
ſolum autem illum ſed & nos ſi ſerua
ta fuiſſet & bene cuſtodita. Et fortaſſis
Propheta Oſeas hoc vocauit pactum
quando dixit: Ipſi autem ſicut Adam
tranſgreſſi ſunt pactum. Data namque
fuit illa iuſtitia hac lege & pacto, quod
Adam ſeruaret præceptum Dominĩ
de non cõmedendo ex arbore ſcien-
tię boni & mali. Quo tranſgreſſo & ip
ſe & nos expoliati inuenti ſumus illa
iuſtitię tunica & viderunt ſe nudos pa
rẽtes noſtri vnuſquiſque eorũ, dicẽs il-
lud cant. 5 Expoliaui me tunica mea:
quomodo rurſus induã eã? Irreparabi-
le damnũ (ſaltim quod ſpectat ad mor
tis priuilegium) dum ſumus in hac la-
crymarum valle: vbi, quis eſt homo
qui viuet & non videbit mortem?

Sequitur.

Et ita in om. ho. mors pertr.

Hæc verba ſatisfaciunt illi interro
gationi quæ antea agitata eſt quã-
do quærebatur a Paulo vt diceret in
quos inimica mors ingreſſa eſt. Reſ-
pon. In omnes homines. Quantũ ate-
patuit peccatum tantũdem diffuſa eſt

nimi

inimica & crudelis mors. Tantum nã
que effectus latepatet quantum ſe dif
fundit cauſa: maxime illa quæ agit ex
neceſſitate. Secus eſt de ea quę opera
tur voluntarie. Hæc agit quando vult.

Diſcrimẽ inter agens à propoſito & ex naturę neceſſitate.

Inter doctos & eruditos notum eſt di
ſcerniculum inter agens quod agit à
propoſito & illud quod agit ex neceſ
ſitate naturæ: quod iſtud non agit quã
tum vult ſed quantum poteſt. In a-
gendo omnes ſuas emittit vires, quan-
do paſſum patitur. At vero agens vo
luntarium quod dicitur agens à pro-
poſito nõ hoc modo agit ſed alio: pu-
ta vt ſibi videtur, & provt vult. Iſtud
experiri facile eſt in actionibus volun
tatis & intellectus, quæ ſunt duæ facul-
tates, quarum vna agit per modum
naturæ alia vero ſcilicet voluntas pro
ſua natiua conditione. Vnde volun-
tas quæ alicui bonum vult, non opus
& neceſſarium eſt vt velit ei tantum
bonũ quantũ poteſt, ſed quantum ei
placet & lubet. Quod ſi requiras quor
sũ hæc doctrina quę ab inſtituto Pau.
videtur eſſe peregrina & inaccommo
data. Reſpondemus hæc ideo à nobis
dicta eſſe vt intelligamus, quod cũ pec
catũ originale ſit peccatũ naturę & nõ
perſonæ, actio eius eſt per modũ natu
rę. Et ſic iſta diffuſio ſiue cõtractio eſt
nõ per modũ volũtatis ex parte Ada
mi, quia non fuit in ſua volũtate inclu
dere vnum & excludere aliũ: ſed om-
nes incluſit quia peccatum erat natu-
ræ. Deus autẽ bene potuit ab hac ma-
cula liberare quemcunq. voluerit ta-
metſi hæc macula veniat a natura.
Neq. tũc dicẽdus eſſet De⁹ deſtructor
naturę: quoniã ipſe nõ faceret vim na
turæ. Imo illi naturæ particulare bene
ficiũ eſſet quod præſeruata eſſet à cor
ruptione & macula quã cõtrahere de
bebat. Expoliare n. naturã à macula nõ
eſt eã deſtruere: quoniã ſic nõ expolia
tur aliqua perfectione: quinimo libera
tur ab imperfectione, in quã reuera
debebat incurrere. Suſpẽdere n. Deũ
alicui⁹ naturæ effectũ nõ eſt eã deſtrue
re: ſicut factum eſt in igne in camino
qui nõ combuſſit pueros illos tres ini
bi poſitos. Præſeruare aliquẽ à macula Daniel, 3
originali nõ eſt deſtruere illius naturã
ſed illã illuſtrẽ ac nobilẽ efficere. Vnde
ſtãte tota natura humana infecta & ma
culata, fieri poteſt quod reperiatur in
aliquo indiuiduo immaculata nõ ſecũ
dum debitum ſed per gratiã & priuile-
gium. Non .n. eſt de eſſentia naturę hu
manę (etiam ſi per generationẽ natura
lẽ cõmunicetur & propagetur) quod
habeat illam maculam: eſt tamẽ (ſtãte
lege quę primo homini collata fuit) na
tura omnis quæ per mixtionẽ ſeminis
propagatur & cõmunicatur. obnoxia
illi maculę. Et hoc firma fide tenere
debemus: non autem quod natura hu
mana in quouis indiuiduo ſit actu ma-
culata. Neque hoc voluit nobis innue
re Apoſt. hic quando dixit, per vnum
hominẽ peccatũ in hunc mundũ intra
uit: licet mũdi nomine intellexerit vni
uerſum genus humanũ. Neque quan-
do addidit: In quo, nẽpe peccato, om-
nes peccauerunt. Nam, vt non minus
docte quam elegãter doctiſſimus Mel De Locis th. lib. 7.
chior à cano (ꝗ diuinis ac humanis lite
ris bene meritus) adnotauit: & ante eũ
ſubtiliſſimus Caiet. ſub iſta regula ge-
nerali (quæ neminẽ eximit) expreſſim
abſque fidei prẹiudicio eximere Dei
perã poſſumus Virginem per ſingula
re priuilegium. Quod. n. Apoſt. in hoc
canone tam vniuerſo innuere voluit
fuit oſtendere nobis ex peccato primi
parẽtis omnes nemine dempto (qui ta
men carnali propagatione eſſent ge-
niti) aſtrictos eſſe neceſſitati contrahẽ
di peccatũ originale, nõ tamẽ de facto
cõtraxiſſe & actu habere. Alioqui ſi Pau
lus quando dixit, In quo omnes pec-
cauerunt, intellexit quod de facto &
actu omnes contraxerunt: hæreticũ eſ-
ſet eximere Deiperam Virginẽ Mariã:
& concilium Triden. non potuiſſet eã
ab illa generali regula eximere.

Neque huic doctrinæ aduerſatur ꝙ
quicunque eſt filius Adæ ex vi talis

generationis debet ſub peccato origi-
nis cõcludi:quod vero de facto inclu-
datur nõ eſt neceſſũ.Solẽt ad hoc am
plius perſuadendum quidã adducere
exẽplum de morte(tametſi nobis nõ
multũ placeat:qui certo credim' ab a-
ctuali morte neminẽ eſſe eximẽdũ) ta
mẽ aiũt illi quod ſicut ad mortis debi
tũ omnes obligãtur:nõ tamẽ neceſſũ
eſt vt quicũq.eſt filius Adę, actu eã pa-
tiatur & deguſtet: ita aiũt víuuenire de
peccato cui omnes debitores ſunt,nõ
tamẽ oportet quẽlibet ex hominibus
Pſal 88. actu illud habere,ſicut nec actu mori.
Neq.hoc cõtrauenit Da. ſentẽtiæ dicẽ
tis.Quis eſt homo qui viuet & nõ vidẽ
bit mortẽ?Nã hãc exẽptionẽ à morte a
ctuali & ab actuali pctõ iure nemo cõſẽ
qui poteſt niſi ſol' Ieſ' Chr̃us Marię fili'.
Vnde ſi quis auſ' eſſet aſſerere Mariã
Virginẽ a ſe & ſuo iure excluſã eſſe ab
ipſo originis peccato,aberraret ꝓfecto
& lõge eſſet a veritate fidei: quæ nulli
niſi Chr̃o ſoli iſtud mẹtitiſſime tribuit.
Sed iã ab hoc nos extricare cupimus
negotio quod per tranſennã tantũ atti
gimus:faciemus autẽ ſi vnũ tantũ ſcru
pulũ prius enodauerim'.Eſt autẽ ſcru-
pulus talis.Si nõ eſt neceſſum credere
omnẽ hominẽ habere originalẽ labẽ
de facto & in actu,quomodo dicemus
illũ qui actu nõ habet,eſſe obnoxiũ pec
cato?Quia vel fuit obnoxius antequã
eſſet,vel poſtquam eſt:non quãdo eſt;
quia iã ponimus illũ excluſum & præ-
ſeruatũ eſſe:Neq.quãdo nõ eſt nullus
n.dici poteſt obnoxius peccato priuſ-
Simile. quã ſit.Nemo n.videtur liberari poſſe
à malo antequã in illud incidat.Nõ n.
medicus liberat hominẽ a febri niſi il-
lam prius incurreret.Ad hoc reſpon-
demus liberationẽ à malo bifariã fie-
ri poſſe altero modo à malo iam con
tracto(& ſic dicim' nos per baptiſmũ
liberari à peccato originali)altero uero
per prohibitionem à malo futuro in
quod neceſſario incurrere debebam'.
Illa prior liberatio præſupponit ſub-
iectum eſſe quod liberatur à malo:pọ
ſterior liberatiò non neceſſario exigit
ſubiectum eſſe,ſed eſt pręcauere &
præuenire malum ne apprehẽdat ſub- Pſal 90.
iectum quando erit.Non accedet ad
te malum:& flagellum non appropin-
quabit tabernaculò tuo.Et ſic ſi aliqua
perſona erat obnoxia alicui malo: v.
g. homo alicui infirmitati,ſi medicus
impedit ne veniat infirmitas,iſte dice-
tur liberatus eſſe ab illa infirmitate:
non quod iam haberet illam:ſed quia
neceſſario incurrere eam debebat ni-
ſi medicus pręueniſſet infirmitatem.
Et ſic Eccleſia in ſuis precibus Deum
orat dicens: A fulgure & tempeſtate,
à cęcitate cordis,ab imminentibus pec
catorum noſtrorum periculis libera
nos Domine.De qua cęcitate cordis,à Matth. 6.
qua tempeſtate & fulgure,& a quibus
periculis orat liberari niſi a futuris &
imminentibus?Et quãdo Chriſtus do-
cuit nos orare patrem dicens:quando
orabitis ſic dicetis:Pater noſter qui es
in cælis &c. ſed libera nos à malo,de
quo malo docebat nos orare vt libere
mur?de illo ſolo quod iã habemus?Mi
nime gẽtiũ.ſed etiã à futuro quod nos
apprehẽdere poteſt.Sic quãdo cõſide-
ramus aliquã perſonã ſecũdum condi
tionẽ ſuæ naturæ abſtrahẽdo ab eſſe
& nõ eſſe in rerũ natura,nõ cõſidera-
mus niſi illa quæ ſunt naturalia:hoc eſt
illa quę veniunt cũ natura.Et quia pec
catum originale aliquo pacto eſt natu
rale(non quod emanet à principijs na
turæ humanæ,nam ſic non eſſet pecca
tum nec culpa: ſed dicitur naturale
quia traducitur cum natura) hinc eſt
quod conſiderata natura illius qui pręſ
ſeruatur à peccato originali non curã
do an ille ſit vel non;dicitur eſſe obno
xius peccato ex eo quod illa natura eſt
obnoxia peccato : & non poteſt dici
pręſeruatus & liberatus à peccato vt
ſic,hoc eſt,ex hac parte. Et fortaſſis ſi
hęc diſtinctio diligẽter inſpiceretur &
conſideraretur illa tam grandis con-
certatio & digladiatio de cõceptione
beatiſſimę Virginis non tantum tumul

tum

tā in mūdo excitaſſet:& per hanc cō-
ciliari poſſent dicta grauiſſimorū do-
ctorū,quę videntur ex diametro pugna
rē,& forte pugnātia nō ſunt. Nam ſi lo
quamur de naturæ peccato,quomodo
Cap.2. loquutus eſt Apo.ad Ephe.quando di
xit,Eramus natura filij irę:nō caret my
ſterio particulā,natura Nō n. auſus eſt
Apo.abſolute dicere:Eramus filij iræ:
ſed adiecit particulā,natura,vt doceret
nos omnes(ſi ad naturā reſpiciam⁹)cō
prehēſos eſſe,vno tātū & ſolū dēpto,
nimirū,Chriſto Ieſu:qui nullo modo
natura fuit fili⁹ iræ,cū eſſet filius Dei na
turalis & nō naturali modo genitus &
ex virili ſemine peccatorū cōcept⁹. Di
ces forſan igitur cōfiteri poſſumus,Vir
ginē quoq.Mariam fuiſſe filiā irę poſt
quā ex ijs Pau.uerbis dicimus ſolū Chri
Reſp. ſtū fore eximendū R. dicētes quod ſi
addas particulā illā,natura,non eſt cur
inficiari debeamus ipſam quoq: fuiſſe
filiā iræ:nō tamē dicenda venit abſolu
tè & ſimpliciter filia irę ſicut omnes a-
lij ſancti & nos.Neq. inconuenit in hoc
ęquare nobis Virginē Dei matrē omni
bus & alijs peccatoribus ſicut eā nō ſe-
paramus in modo concipiēdi. Cōcep-
ta namq.fuit modo naturali ex ſemine
virili ſicuti & reliqui peccatores homi
nes.Vnde ſi Apoſt.in hoc cap: quādo
dixit,in quo omnes peccauerunt ap-
poſuiſſet particulā illam,natura,nos ab
hac cōtrouerſia & labore leuaſſet: ve-
rū quia tantū dixit,in quo omnes pec-
cauerunt,videtur quibuſdam loquutū
fuiſſe de facto & non ſecundū meritū
Adæ qui peccauit, per quod peccatū
meruerunt omnes eius filij concipi &
naſci in peccato.Quod Propheta regi⁹
in perſona omnium filiorū Adę cōfeſ
Pſalm.50 ſus eſt dicens:in peccatis concepit me
mater mea.Neq. obſtat quod in pec-
catis dixit ſe eſſe conceptum tū quia
iuxta hæbraicam veritatē legitur in pec
cato:tum etiam quia ſi dixit in pecca-
tis,noluit tamē innuere ſe fuiſſe cōcep
tū in multis peccatis originalibus : ſed
ex eo quod ex originali pullulant alia
peccata quæ virtualiter ſunt in illo.
Non tamē intelligas lector bone quod vide D.Th. 1.2 q. 81 ar. 2 ad.3
alia peccata ſimul traducuntur cū ori
ginali.hoc fieri nequit præter primum
Adę peccatum.D.Tho.conſule.1.2.q.
81.ar.2.Nam aliter iam dixiſſet Paulus,
Per vnum hominem peccata in hunc
mundum introierunt.Hoc autem nō
dixit:ſed per vnum hominem pecca-
tum in hunc mun. intra. quia tantum
intendebat loqui de originali,quod ſo
lum dicimus in hunc mundū intraſſe:
id eſt in poſteritatem. Quem intrei-
tū cordatè & prudenter a lectore velī
lem eſſe intellectum, Nam cum pec-
catum (vt communis eſt doctrina in
ſchola)tranſeat actu & ſolum rema-
neat reatu:peccatum Adami actu nō
tranſiuit ad poſteros. Non ſolet enim
accidens migrare ab vno ſubiecto in
aliud idem numero:ſed dicitur tranſiſ
ſe ad poſteros reatu ſiue merito & effi
cienter. Ipſe cauſa efficiens fuit non
Deus,non Dæmon,non mulier. Adam
enim infecit ſuo peccato totam natu-
ram,eāq.conſtituit Deo inuiſam & in
gratā expoliauitq.eā priuilegio cōceſ
ſo toti naturæ humanę:quod erat donū
iuſtitiæ originalis pro ſe & ſua prole
cōceſſum,quod ſuo peccato & pro ſe
& pro ſuis filijs perdidit. Et hęc deperdi
tio cauſa fuit ob quam ſolū primum
peccatum Adæ trāsfuſum fuit & non
alia.Siquidem per alia nō perditur ni-
ſi bonum perſonæ:per primū vero bo
num cōmune toti naturæ. Et hinc eſt
illud quod cōmuniter dici ſolet,videli
cet Adamū primo infeciſſe naturā &
ſubinde perſonam. A qua infectione
quęcūq. ſingularis natura deriuata per
propagationē & originē contrahit il-
lā maculā. Nō illāmet numero,ſed aliā
eiuſdē tamen ſpeciei. Pater n.generat
filium ſpecie ſibi ſimilē & ſimilē quo-
que in macula & defectu.Si vero ho-
mo aliquis per creationem vel quocū
q.alio modo eſſet productus,nō tamē
per generationem,licet eſſet eiuſdem
ſpeciei cū Adamo & alijs hominibus

non tamen homo maculatus eſſet, nec proprie & perfecte filius Adæ eſſet dicē dus. Quoniam macula originalis hoc vno ſolo modo contrahitur nimirum per ſeminum cōmixtionem. Et hanc ob rationem ab iſta macula Chriſtum Ieſum & quēcunque alium hominem liberum facimus qui eſſet productus vel ex materia digiti, vel ex qua cunque alia carne humana. Nam illi ſoli contrahunt peccatum originis qui ſecundum rationem ſeminalem ab Adamo deſcendunt. Quæ ratio ſeminalis (ſi Diuo Thomæ credimus) non eſt aliud niſi vis actiua in generatione: quæ vis actiua tantum dicitur deriuati ab Adamo via generationis. Et hinc eſt, quod ſi virtute diuina aliquis homo formaretur ex carne humana vel oſſe (ſicut Eua formata fuit) illa vis actiua non dimanaret ab Adamo & ex conſequenti non incurreret originis peccatum. Iſte enim homo tantum ſecundum materiam diceretur eſſe natus. Et cū nō eſſet in hac productione principium formale, nulla fieret contractio originalis peccati. Neque obſtat quod pater qui generat non iam habeat peccatum originale: quia (vt dicit B. Auguſtinus.) habet naturam viciatam ab Adam & ſicut pater accepit ſic communicat illam filio. Vnde etiamſi pater careat originali peccato transfundere tamen dicitur illud in ſuam prolē. Sed de his hactenus. Ad noſtrum Paulum reuertamur.

Et ita in om hom. mors pertran. in quo. &c.

PErtranſiſſe ait Apo. in omnes homines mortē. Sed quo pacto potuit mors rapere & pertranſire in omnes homines, cum peccante Adamo duo tantum eſſent homines: ipſe nimirū, & ſua chara vxor? Si dixiſſet per tranſeundam mortem melius haberet Pauli ſermo: ſed cum ait iam tranſactam antequam ſint, aliquantulum durus & horridus videtur eſſe ſermo. De⁹ enim (vt videre eſt Gen. 3. in cap.) ſoli Adamo minatus eſt mortem ceu peccati pœnam dicens. In quacunq. enim die comederis morte morieris. Nec dicit Deus diffundendam eſſe mortem in omnes ſuos poſteros, ſicut hic explicat Apoſt. Neq. interim nos latet Paulum eum loquutus eſt hic de peccato deque morte, voluiſſe alludere ad iſtum textum Gene. Vnde quidam ſuper Paulum adnotamentum iſtud non male appoſuit dicens. Hic locus Pauli aſſumptus eſt ex Gen. cap. 3. Dixit enim Dominus: in quacunque die comederis ex hoc ligno, morte morieris. Hæc ille. Si igitur hic loc⁹ de ſumptus eſt ex illo & Deus non dixit tam late diffundendam eſſe mortem, non caret myſterio quare Pau. ſic fuſe & late loquutus ſit de morte. Nec etiam nos rurſus latet (vt de loco citato aliquid dicamus) quam varie ſit explanata particula illa, morte morieris, ab explanatoribus. Non ignoramus quod ſcriptum reliquit anima totius ſacrę ſcripturæ ſanctiſſimus pater Hieronymus qui verſiónem Simmachi hoc loco pręfert noſtrę vulgatę: propterea quod ille ſic vertit. In quacunq. die comederis mortalis eris. Non deſunt tamen qui per verbū (morte morieris) aſſerant geminatam eſſe mortē & ſignificatam eſſe binam mortem, alteram videlicet animi & alteram corporis. Et licet Adam in eodem met die quo comedit in alteram harum duarum nempe animi mortem inciderit: alteram tamen corporis non tam cito expertus eſt, ſed tantum addictus fuit huic morti & eius neceſſitatibus obnoxius, eam tamen expertus eſt quā do vitam finiuit. Sed vtcunq. hæc particula enodetur quoad noſtrum attinet propoſitum parum intereſt. Nos enim ſolū de diffuſione mortis in omnes homines ſermonem habemus. Non eſt exiſtimandum citra myſteriū ſic hoc loco loquutum fuiſſe Apoſto:

qui nec iota vnum habet in ſua ſcriptura quod vacuum ſit à myſterio. Eſt igitur (vt paucis dicamus) myſterium tale. Cum intellexiſſet palam Apoſtolus mortem cauſatam & ortam fuiſſe non vndecunque, nō ex Deo (de quo ſcriptum eſt) Deus mortem non fecit: ſed ſubortam eſſe à peccato Adami tā quàm ab eo cauſatam: voluit ipſe ea loquendi phraſi & modo vti loquens de morte, qua vſus fuerat quando loquens de peccato dixit, illud per vnū hominem introiſſe in vniuerſum mūdum i. in omnem hominem. Et quia mors indiuiduus peccati comes eſt, eodem modo dixit pertranſiſſe mortē quo & peccatum: & quia peccatū pertranſiuit in omnes ita & mors.

Intentio Apoſt. hoc loco erat oſtendere omnes homines & totum genus humanum concludi & ſub peccato & ſub morte. & ſic oſtendit æqua lance & pari paſſu mortem currere cū peccato. Effectus eius eſt & cum eo recurrens. Adam peccauit in prima ſui conditione & fact⁹ eſt obnoxius morti & nos cum illo peccauim⁹ & morti quoque obnoxij: iuſtum & æquum erat vt qui fuimus ſocij in peccato ſimus quoque & in pœna. Ipſe in illamet hora quando peccauit, hoc eſt, inobediens fuit, mortuus eſt in anima quando receſſit ab eo Deus & gratia quæ ſunt animi vita: & nos quoq; ſimul omnes mortui fuimus. In alia autem mortē nempe corporali ille præceſſit nos: quem ſequimur nos ſucceſſu temporis cum modo vnus, modò alius dolēter & laborioſe efflat ſpiritum ſuum & ingreditur viā vniuerſæ carnis. Omnes morimur & quaſi aqua dilabimur. Non eſt igitur intentio Pauli dicere quod per peccatum primi hominis mox contraxerint omnes homines mortem: ſed quod mox facti ſint neceſſitati moriendi obnoxij. Nam ante peccatum homines non habebant mortalia corpora ſed immortalia. In die enim quo Adam prçuaricatus eſt Dei mandatum mors genita fuit. Vnde ſi Adam non peccaſſet nec illū nec nos mors rapuiſſet. Et hoc confirmat decretum concilij, Milleuitani dicēs. Quicunque dixerit Adam primū hominem mortalem factum ita vt ſiue peccaret ſiue non peccaret moreretur in corpore, hoc eſt de corpore exiret non peccati merito ſed neceſſitate naturæ: anathæma ſit. Ceterum hic Pelagij error exploditur palam per hæc verba Pauli & per illa quæ dicit in 8. cap. huiuſmet epiſtolæ. Dicit enim ſic. Corpus mortuum eſt propter peccatū. Quid clarius dici potuit? Per hæc loca dementia pelagij adeo oppugnatur vt nullo modo poſſit defendi & colorari. Siquidem Apoſt. clariſſime loquitur de morte quæ ſicut pediſequa ſequitur peccatum. Neque, (ſicut ſupra diximus) obſtat quod clariſſimus philoſophus Seneca dicit, mortem naturam hominis eſſe non pœnam. Vno enim modo mors naturalis eſt homini & altero pœna. Corpus enim hominis ſi conſideretur vt conflatum eſt ex contrarijs ſuapte natura eſt corruptioni obnoxium: & ſic mors eſt natura & nō pœna. Si vero homo conſideretur quatenus ornatus erat dono iuſtitiæ originalis, quç eum à morte ſeruabat per eſum ligni vitç (hçc enim iuſtitia originalis ab omni corruptiuo tam interno quam externo præſeruabat corpus hominis) ſic inquam, remota & ablata hac iuſtitia originali per peccatum iure conſequuta eſt mors tanquam condigna peccato pœna. Neque hic venari debem⁹ quid cauſç fuerit quod Deus nō dederit primo homini in prima ſui conditione corpus ſuapte natura incorruptibile. Ad laborem vocatus fuit homo & ad coronam: ad quam exigitur certamen, non tantum animç ſed etiam corporis. Porro corpus expers corruptionis, expers quoque eſt & laboris. Et ideo conſentaneum erat & idoneum quod tale ei corpus ad aptaretur quod laboribus & pœnis eſſet

ſubiē

ctum & corruptioni.

Ex his quæ diximus liquido colligimus, mortem cęterosq; defectus corporales eſſe effectus originalis peccati. Quod conſectarium non vtcunque recipiēdum eſt ſed firma fide amplexandum. Et non ſolum effectus verumetiam effectus pœnales. Primum ſic ſuadendum eſt. Naturæ ratio ſicut non ducit nos in cognitionē originalis iuſtitiæ vel peccati ſed fides: ita non oſtendit nobis effectus illius. Ignoratā cauſa oportet effectus prorſus eſſe ignoratos Si enim interrogemus philoſophos qui tantum naturæ lumine ſunt prædirti, vnde nobis obueniant iſti defectus: in ipſam naturam retorquebunt; ex conditione naturæ dicent proueni re: ſicut ferocitatem ī leone & rabiem in cane, ſic ſenectutem infirmitatē & mortem dicent vſuuenire hominibus. Non enim per naturæ lucem aliam ſciunt eſſe cauſam. At q fidei lumine ſunt illuſtrati aliam inuenerunt cauſam nēpe peccatum. Illum etro rem aſſequuti ſunt non tantum qui philoſophi erant ſed etiam alij: inter quos fuit Philo Iudęus, Ioſephus, & Eucherius Lugdunēſis. Ioſephus dicit mortē non aduenire homini per peccatum ſed per accelerationē m ſenectutis & mortis. Eucherius vero ſuper illa verba; In quacumque die comederis ex eo morte morieris: palam dicit hominem non incurriſſe corporalem mortem per peccatum ſed tantum animę. Hæc opinio non ſolum erronea ſed etiam hæretica eſt contra ſcripturam & Eccleſiæ deciſionem. Vnde videmur cogi nos illū locū Geneſeos de vtraque morte non tantum de morte animæ, ſed etiā corporis interpretari. Vtramque enim minatus eſt Deus homini mortē ſi comediſſet ex ligno & fructu vetito. Vnde magna cōiectura colligitur, quod ſi nō comediſſet, corporalem mortē expertus minime fuiſſet. Eſt & alia coniectura quæ ſumitur ex illis verbis Gene. 3. Nūc ergo ne forte mittat manum ſuā & ſumat etiam de ligno vitæ & comedat & viuat in æternum, emiſit illum Deus de paradiſo voluptatis. Igitur illud lignum conſeruatiuum erat vitę in æternum & præſeruatiuū a morte. Pręterea reuerſio in puluerē per mortem fit: hæc autem reuerſio Adamo inflicta eſt in pœnam peccati, vt in litera perſpicuum eſt. Igitur certiſſimum eſt mortem & alios defectus corporales qui ſunt ſequuti ex ſubſtractione iuſtitię originalis, ſequutā fuiſſe ex peccato tamquam pœnam condignam ſicut etiam ipſa iuſtitia originalis ſubſtracta fuit in pœnam. Sed quid dicemus de Chriſti morte deq; ſanctiſſimę matris ſuæ? De Chriſto quidē eum mortuum fuiſſe propter diluendum peccatum; non ſuum (quo omnino carebat) ſed noſtrum (vt ſcriptura ſacra in multis vtriuſque teſtamenti locis teſtatur) perſpicuum atque manifeſtiſsimum eſt. Vnde nota diligenter quod licet Adā non poſſit dici cauſa peccati in Chriſto: tamē poteſt dici cauſa mortis eius. In noſtro peccato Chriſtus (cum non eſſet ex Adam ſecundum rationem ſeminalem) non potuit habere partem. ſed bene in pœna illius, nempe morte voluit habere partē, non mo dicam, ſed magnam. Neque ſi diceremus totam, aberraremus. Ipſe quippe dicit. Torcular calcaui ſolus & de gentibus non eſt vir mecum. De beatiſſimæ virginis morte alia ratio habenda eſt. Nam licet credi poſſit (& pium eſt ſic credere) conceptā eſſe abſque peccato: tamen eam a morte eximendam eſſe, Deo Op. Max. non eſt bene viſum, qui nec proprium & vnicum ſimulq; primogenitum filium ſuum Ieſum ſuperbenedictum à mortis nexibus non exemit. Nec par ratio eſſe videtur de exemptione à peccato & à morte: nam exceptio à peccato multo magis in gloriam Dei patris redundat, in excellentiam filij, & in honorem matris.

vide D. Th. 1a. 2. q. 85. ar. 5.

Isa. 63.

In quo om. peccauerūt.

Forſitan

FOrſitan oculato lectori prima fronte videbitur non in ſuo loco hūc textū fuiſſe collocatum. Aptior locus ei forte datus fuiſſet ſi Paulus dixiſſet. Per vnum hominem peccatū in hunc mundum intrauit, in quo omnes peccauerunt. Non enim debuit Apoſtolus interponere alium textum de morte dicens & per peccatum mors; & ſic in omnes homines mors pertrāſijt: ſubiungens poſtea in quo omnes peccauerunt. Reſpondemus quód tametſi iſtud aliquam apparentiam videatur habere, tamen Apoſto. iſtud ſine cauſa non fecit. Poſtpoſuit autē hæc verba ſcilicet: in quo omnes peccauerunt, vt obuiam iret & occurreret cuidam obiectioni ſine querimoniæ quā quis (etſi non multum ſapiens) á Deo formare poterat exiſtimans Deum in punitione primi peccati fuiſſe vel miniſtrum; vel ſaltim crudelem, qui pro culpa vni⁹ hominis pœna mortis mulctauerit quaſi infinitos homines: & feciſſe contra illud quod ipſe iuſtiſſimè ſtatuerat, nimirum quòd filius nō portaret iniquitatē patris, ſed anima quæ peccauerit ipſa ſola moriatur. Nunc vero dicit Apoſt. propter vnius hominis peccatum, pertranſiſſe mortem in omnes homines. Illud videtur eſſe iniuſtum. Occurrit Apoſt. nunc dicens: In quo omnes peccauerunt. Q. d. Nulli iſtud videatur durū & iniquū quod dixi, nempe pro vnius hominis peccato mortem ingreſſam eſſe in omnes, quādoquidem in illo peccato omnes peccauerunt. Et eſt perinde ac ſi diceret. Non fuit peccatum tantum vnius; ſed omnium hominum: & ideo nihil mirum ſi mors pertranſiuit in omnes: Sicut omnes communicauerūt in culpa, ita communis illis fuit & pœna. In quo, inquit, omnes peccauerunt. Singula hæc verba veniunt exponenda & expendēda: & primo de relatiuo, quo, quid referat non eſt vnus conſenſus. Sunt qui referunt ad peccatum, vt ſit ſenſus, In quo, ſcilicet, peccato, omnes

Ezec. 18.

peccarunt. Alij vero ad primum hominē dicentes: In quo, primo homine videlicet, omnes peccauerūt. Sed quod attinet ad Pauli mentem, nihil intereſſē videtur ſiue ad authorem peccati, ſiue ad ipſum peccatum referas: ſemper enim ex æquo oſtenditur peccati originalis amplitudo & extēſio, quod erat intentio Apoſtoli in hoc loco. Et hac ratione peccatum originale merito dicitur grauius omni actuali mortali, eo quod omnes inficiat. Et hoc etiam nomine nequiuit reparari, niſi per illum qui erat in ſatisfaciendo infinitæ virtutis: qualis nullus purus erat homo neque Angelus. Quare oportuit hui⁹ peccati reparatorem eſſe Deum & hominem, vt ex vno pati poſſet & ex alio ſatisfacere non ſolum ad iuſtum, verum etiam ſupra. Depinxit igitur hic Apoſt. delicti grauitatem vno atque altero modo: primo ex pœna quę reſpondet illi nēpe morte, quę omniū terribiliū terribilis nūcupatur. Secūdo grauitas oſtenditur in eo quòd cunctos maculauit, infecit, deprauauit, corrupit & perdidit. O grande malum, o ingens pernicies, o magnum hominum detrimentum. Iugum non leue, ſed graue ſuper omnes filios Adam. O infœlicem ac miſerum hominem.

Emphaſim habet particula, omnes. Non dicit plures, non pleroſque, non multos. Terribile verbum. Omnes terret quod chriſtus dixit, multos eſſe vocatos paucos vero electos. Decem etiam fuiſſe virgines, inter quas quinque ſolum prudentes erant reliquę vero quinq. fatuę. Res eſt quę terret: ſed mitigat quod ſaltim inter decem quinq. erāt prudētes. Non omnes dixit fuiſſe fatuas ſed partim fatuas, partim prudētes. Terret item quod diluuium mundum deleuit ſed conſolatur & lenit quod animæ octo ſaluę factę ſunt in archa. Terret caſus ille & infortunium quod filios Iobi inuaſit, ſed tēperat caſum quod emanſit vnus qui nunciaret. Atqui Apoſt. nec vnum eximit à

Matth. 20.
Matth. 25.

cala

caſu & lapſu primi parentis. Omnes inquit. Heu dolor: ſi nec vnus remanſit, quis nunciabit nobis tantum caſū tamque triſte factum? Dicat Sapiens: De viris, inquit, inueni vnum: de mulieribus nullam. Hic vnus, Ieſus nimirum qui ſaluator omnium erat futurus, per naturam relictus eſt ſolus vt caſum patris Adami & filiorum eius per ſemetipſum in mundum veniens nunciauit nobis quando dixit: Ego veni vt vitam habeant & abundantius habeant. Ab hoc vno ſolo ſperanda erat toti mundo ſalus & vita. Nam qui omnes ſuos filios ad mortē deſtinauerat, primus parēs à morte ad vitam reuocare minime poterat. Porro hęc vna particula (omnes) eſt quę hic multos torquet & forſan detinet ne ab tam vniuerſa & generali regula aliquis vel aliqua eximi & excipi poſſit qui omnino ſit filius Adæ. Paulus clamat: omnes peccauerunt. Dura vox omnes, à qua niſi Eccleſia permitteret aliquem eximi, forſan Apoſto. reclamaret: nunc autem ea diſſimulante & tacite approbante nulli deuoto Deiparę Virginis durum ac graue eſſe videri debet, ſi pro Regina cæli & mundi Domina dicamus non fore poſitam hanc tam grauem legē: ſed pro omnibus alijs tam viris quam fœminis. Vnde ſicut dicere hanc virginem liberam eſſe ab hac lege non modica pietas eſt: ita ab ea alium vel aliā velle eximere magna temeritas (ne dicam impietas) eſſet. Quod ęque Reginę conceditur, alius præter Regem ſibi arrogare non debet. Ipſa prima fuit & vltima erit quæ hoc tam celebri & magnifico priuilegio gaudebit, ſi legi iam ab Apoſtolo promulgatæ ſtandū ſit: quam duraturam credimus vſque in finem mundi.

Eccle. 7. — Ioan. 10. — Cōparatio.

Dicit igitur Apoſtolus. In quo omnes peccauerunt. Omnes homines vtriuſq. ſexus, nedum præteritos & pręſentes, ſed etiam futuros. At inſurgis dicens. Quomodo effuſum eſt in illos qui non erant quando ipſe peccauit? Hoc opus, hic labor eſt. non tamē credere parato. Licet namque fide teneamus & eadem confiteamur nos peccati macula maculatos eſſe: veruntamē quomodo, Adamo peccante, omnes peccauerimus non eſt facile enodare. Quod. n. huius rei intelligentiam detinet & moratur, illud primo eſt. B Auguſtini commune axioma, quod ſic habet. Peccatum adeo debere eſſe voluntarium, quod niſi tale ſit totam peccati adimit rationem. Quomodo igitur antequā eſſemus peccauimus? Quod ſi dicas ex Adami delicto in nos deriuatum eſſe peccatum originale & hāc eſſe patris noſtri hæreditatem: bene habet, ſed cur non alia eiuſdem, vel parētum noſtrorum nō hæreditamus peccata? Adde tu quod ſi hæredes facti ſumus delicti, par erat vt venię & remiſſionis quoq. eſſemus hæredes: at Adę delictum condonatum ei fuit: igitur & nobis. Ad hæc nos occurrere debere ratio ipſa nos cogit. Non. n. hæ rationes tam apparentes inſolutæ manere debent: paucis tamen nos ipſos nunc de re tam difficili expediemus. Nā de hoc peccato exactiorem tractationem polliceri audemus in illo tractatu, quē molimur de vario hominis ſtatu (altiſſimo tamen nobis vitam concedente.) Ad primam igitur obiectionē venientes dicimus & reſpondemus, ſicut reſponſum fuit à B. Auguſti. ipſi Pelagio, qui ſe armauerat hoc ipſo argumento. Reſponſio B. Aug. talis fuit. Quando Pelagius contendebat nihil ibi eſſe voluntarij, ac ex conſequenti nihil peccati, inficiatus eſt B. Auguſt. nil eſſe voluntarij: ſed dixit voluntariū eſſe voluntate Adami patris noſtri per quam patratum fuit peccatum: & hāc ipſe putauit ſufficere ad rationem peccati. Aliter ſcholaſtici theologi occurrere ſolent dicentes, geminum eſſe voluntarium aliud expreſſum & propriū aliud interpretatiuum. Ex parte primi parentis, fuit proprium & expreſſum: ex parte vero filiorum interpretatiuū.

Cont. Fauſt. — Sap. 10.

Sicut

Sicut enim in recipienda iuſtitia originali & alijs dotibus, Adami voluntas noſtra quoque fuit & reputata eſt, ac ſi omnes expreſſo conſenſu præſentes fuiſſemus & conſenſiſſemus: ſic e contra quando illa dona ſuo peccato ipſe amiſit & nos cum illo voluimus illam donorum amiſſionem. Hoc ſolitus erat illuſtrare theologorum princeps D. Tho. cum in ſcholis ſacram theologiam profiteretur. hoc, inquam tali exemplo explanabat de membris ſcilicet noſtri corporis, quę propriæ voluntatis expertia ſunt: tamen cum perſona peccat, & ipſa quoque peccare dicuntur eo quod perſona & eius membra vnica voluntate peccare dicuntur. Et licet hoc exemplum ad viuum & per omnia haud ſit ſimile, nil refert, Nam non oportet exempla talia eſſe omnino, qualia ſunt illa quorum ſunt exempla. In hoc tantum tenet exempli ratio, quod ſicut per vnicam perſonæ actionem profluit peccatum ad membra: ita ad nos qui ſumus membra primi parentis, deriuatum eſt peccatum primi Adami via generationis. Et ideo omnis homo qui naſcitur per viam cōcupiſcentiæ reus eſt illius peccati. Neq. ſi perſpectiſſime hunc locum Pauli inſpiceremus, ad hoc intelligendum multis nobis opus eſſet exemplis. Sunt nāque Pauli verba perſpectiora & clariora, quam quæ indigeant exemplis. Neque qui ad lucunt idcirco culpādi veniunt. Si n. Apoſt. non adduxit nil mirum: cum doctis & peritis negocium illi erat. Clare loquitur Apoſt. in hac ſua ſententia dicens. Per vnum homi. &c. Vnde ex hac ſentētia colligat lector primo quod quando Apoſt. dixit, per vnum hominem pec. in hunc mundū intra. loquitur de peccato originali, nō actuali. Nam primum actuale nō fuit peccatum Adami, ſed Dæmonis & mulieris. Secundo hoc originale deriuatum eſſe in omnes, ſicut deriuata eſt ipſa mors & aliæ pœnæ: quæ nō fuiſſent niſi præceſſiſſet peccatum. Tertio colligat etiam doctus lector originis peccatum in nobis habere propriæ culpę rationem: a qua omnes denominamur formaliter (vt dicitur) peccatores. In quo, inquit, omnes peccaue[illegible]. Vnuſquiſque autem à ſuo. Nec inconuenit numerice tot confiteri peccata originalia, quod indiuidua in natura humana. Si principium & authorem peccati originalis inſpicimus vnum tantum illud eſſe dicimus. Cæterum ad illud quare ſcilicet nō hæreditamus alia peccata ſicut originale, diſpar quidem eſt ratio: quoniam alia peccata non fuerunt ab Adamo patrata gerente vicē cōmunis perſonę: in primo vero peccato repręſentabat totam naturā quā ipſe infecit & maculauit. Et ideo iſtud transfunditur in totam progeniem. Et ex his apte reſpondetur ad tertiam obiectionem de condonatione, per quam condonatum fuit Adæ quatenus erat peccatum perſonæ, non autē prout erat naturę.

Iam tempus eſt vt huic negocio coronidem imponamus. quod factum dabimus, ſi prius pro huius textus cōplemēto dixerimus, quid cauſæ fuerit quod Apoſt. prius oſtendit mortem effuſam eſſe in omnes homines & deinde peccatum: cum peccatum non intrauerit in mundum per mortem, ſed vice uerſa per peccatum mors. Ordo videtur eſſe retrogradus & inuerſus. Et etiam hoc loco quærere quis poſſet quare cum ex peccato primi parentis, non tātum vnum malum ſed innumera ſint conſequuta: Apoſt. tantum de vno, nempe morte, mentionem facit. Vt autem ab hoc poſteriori auſpicemur, intelligat acutus lector, mortis nomine Apoſto. intellexiſſe omnia alia mala & detrimenta quæ nos contigerunt. A morte autem incepit oſtendere eius diffuſionem & dilatationem in omnes homines eo quod iſtud notius eſſet nobis. Notius namque eſt cōmune eſſe omnibus mortem quā peccatum originale. Siquidem illud expe-

tymen

rimento verum eſſe ſcimus: nec eſt nobis neceſſaria ad hoc ſiue fides ſiue aliqua ratio vt perſuaſum ſit hoc nobis. Nulla enim eſt tam barbara natio, tamque agreſtis quæ ſua ſponte non videat omnes morti eſſe obnoxios. Nõ tamen omnes cauſam huius rei agnoſcũt eſſe peccatum. Sed agnoſce tu homo chriſtiane, qui plane ſcis a peccato genitam eſſe mortem. Vide magnam Dei miſericordiam: qui peccatum animaduertere noluit alia pœna, quam illa quam iam ſecundum naturę noſtrę conditionem volentes nolentes pati nos oportebat. Ipſe vero ob nimiam ſuam clementiam ac miſericordiam ſtatuit nobis in pœnam peccati. Profecto tantum ſcelus tamq. ingens culpa vlra non fuit morte tamquam pœna condigna. Ad ſuam reſpexit Deus naturæ conditionem, ſecundum quã ad veniam propenſiſſimus eſt, & non ad hominis maximam iniquitatem: quam ſi obſeruaſſet, quis debitam pœnam ſuſtinere potuiſſet Iam iã agnoſcamus peccatum, non ſolius primi hominis, ſed & noſtrum, & dicamus: Peccauimus cum patribus noſtris: iniquitatem fecimus, iniuſte egimus. Miſericordias tuas plane confitebimur easq. in æternum cantabimus. Sis pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis. Sis benedictus omnia per ſęcula. Amen.

Sequitur.

Vſq. ad leg. n. pecc. erat. in mund.

VNus eſt hic Pauli locus inter alios difficilis. cuius difficultas orrũ habet tum à ſerie & nexu huius textus cũ ſuperioribus, tum etiam propter varias interpretationes: quas interpretes (etiam doctiſſimi) huic loco prębẽt. Primo quidem ſeries & nexus ad ſuperiora abditiſſimus eſt & vix apparet. Secundo tam varie hic textus à tractatoribus diſcutitur vt plures ſint expoſitiones, quam verba. Hęc igitur duo reddunt hunc locum obſcurum. Sed diuina freti ope & D. Pau. ſuffragio adiuti pro noſtra virili conabimur locum difficilem reddere clarum. Admonemus tamen prius lectores (ne eos multis obruamus) vt patres & maiores noſtros conſulant & interrogent circa hunc textum. Legant Origenem, Ambroſium, Auguſt. & alios multos: quorum dicta vel omnino tacebimus vel per tranſennam tantum de eis dicem⁹. Secus enim, fieri haud poſſet, quin prolixiores eſſemus.

Quantũ itaq. ad ſeriem & nexum attinet, ſi lector oculos conuertat ad ea quæ proximo in textu Apoſt. diſeruit, comperiet rectam eſſe horum verborum cum præcedentibus ſeriem. Dixerat & propoſuerat in pręcedentibus Paulus tria: primo peccatum ortum & originem habuiſſe ab vno homine ſcilicet Adamo; ſecũdo per illud mortem in mundum intraſſe; tertio & vltimo omnes in Adamo peccauiſſe. Ex iis autem tribus ſecundum, ſpecialem difficultatem habebat: quomodo videlicet mors in pœnam peccati Adæ ingreſſa ſit in hunc mundum & dominium ſuum exerceat in omnes homines. Siquidem mors videtur proprietas naturæ, & non pœna peccati. Viuẽtia omnia mixta morti ſubiecta ſunt: quam non deguſtant in pœnam peccati, ſed pro conditione naturæ. Hoc igitur eſt quod hic Apoſt. intendit demonſtrare, mortem ſcilicet inflictam eſſe hominin pœnam peccati. Statim enim conſummato peccato, addictus fuit primus homo huic pœnę, quando ei dictum eſt. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Gen. 3. Perinde valẽt hæc verba, ac ſi ei dictum eſſet. Hæc pœna tuo reſpondebit peccato propter quod morieris. Iam ergo apparet nexus ad ſuperiora. Verum quia aliquis dicere poterat peccatum non ſemper fuiſſe in mun-

mundo, cum nec lex ſemper fuerit in mundo: occurrit huic euaſioni dicens peccatum fuiſſe etiam ante legem, tametſi non imputaretur. Fuit enim à principio mundi: Non enim incepit quãdo Moſes incepit dare legem. Ante iſtum ſtatum legis iã erat. v.g. in ſtatu naturæ qui fuit prior ſtatu legis Moſeos. Dicis forte: Moſes tradidit hoc peccatum hominis & ante illum nullus alius publicauit, ſaltim publice. Fatendum eſt iſtud: ſed ex hoc non con ſequitur fuiſſe Moſen inuentorem illius peccati. Non finxit ipſe, ſed iam inuenit ſparſum & diffuſum per totum mundum. Declarauit Moyſes peccatum imputatum fuiſſe ante legẽ mortu, & iam regnaſſe mortem antequam eſſet lex. Igitur per peccatum mors ingreſſa eſt in hunc mundum.

Habita recta ſerie textuum, accedere oportet ad ipſa verba textus explananda. Dicit ergo.

Vſque ad leg. n. &c.

De qua lege hic ſit ſermo non eſt unus conſenſus interpretum. Quidam legis nomine naturalem legem intelligunt. Alij officium & vſum rationis, vt Origenes, qui vult, vſque ad legem, idem pollere quod vſque ad rationis vſum. Ante talem autem vſum nemini imputatur peccatum. Quod tantum verum exiſtimamus, ſi ſermo ſit de peccato actuali: ſi vero de Originali, ſec'. Infans vnius diei ab iſto nõ eſt mundus. Alij, nẽpe Auguſt. & Chryſoſt. iſtud ad vtramque legem, videlicet naturalem & ſcriptam referunt: nam in vtraque ſiue ſub vtraque peccatum fuit in mundo, quoniam à neutra lege oboleri potuit. Reliqui legis appellatione Euangelicam intelligi volunt. Siquidem peccatum exacte abolitum & extirpatum non fuit ante aduentum eius, ſic quod remiſſis peccatis, aditus pateret ad vitam ęternam.

Sed pace & bona venia tantorum virorum dixerimus, hę explanationes licet acute ſint excogitatę: tamen à germina Pauli mente alienæ eſſe videntur. Proinde nomine legis aliam nõ debemus hoc loco intelligere quam Moſaycã. De peccato enim loquitur hic Apoſt. pro eo tempore quo lex Moſayca non erat, ſed tantum naturalis, poſtea loquuturus de peccato ſub illa lege ſcripta. Dicit itaque: Vſque ad legẽ enim pecc. erat in mun hoc eſt, ante legem Moyſi. Q. d. Non incepit ſimul cũ lege Moyſi: ſed prius fuit peccatum in mundo quam eſſet lex ſcripta. Patet. Lex naturę fuit prior lege ſcripta, peccatum fuit in lege naturæ: igitur priuſquam lex Moſeos. Minoris propoſitionis teſtes ſunt Caim & alij qui in illo ſtatu peccauerunt & mortui ſunt. Vnde patet quod peccatum in nullo ſtatu fuit, in quo non ſit illud ſequuta mors: nec è contra, vnquam fuit mors quin fuerit peccatum. Vnũ tantum ſtatum ſperamus in quo nec peccatum nec mors erunt; ad quem perduxit nos Chriſtus benedictus per ſuam mortem. Præceſſit igitur peccatum tempore Moſaycam legẽ: & hoc eſt quod dicit vſque ad legẽ fuiſſe peccatum in mundo. In ſtatu legis naturæ ſis vtrunque peccatum erat & actuale & originale. Quomodo autem remittebantur non eſt præſentis loci & temporis. Tantum intendit Apo. probare fuiſſe & non aliud nunc. In illo autem ſtatu eſſe originale omnino ignotũ & ignoratum non eſt credibile: Nam ſi Deus prouidit illi ſtatui de remedio cõtra peccatum originale, non eſt vero ſimile eſſe prorſus ignotum morbum, vbi parata erat medicina. Aliquorum ſententia eſt quod communiter non cognoſcebatur ab omnibus, ſed tantũ reuelatum fuiſſe aliquibus patribus: quam reuelationem vel Deo vel Adamo tribuunt. Quidquid ſit hoc certũ eſt peccatum fuiſſe in illo ſtatu.

Porro particulam excluſiuam, vſque

Conſule D. Tho. & reliquos theolo.

quidam intelligunt (vt illorum vocabulo vtamur) terminatiue: hoc eſt, vſq. ad terminũ legis Moyſi, qui terminus fuit Ieſus Chriſtus finis legis. Alij vero vſurpant excluſiue, hoc eſt, excludẽdo legem Moyſi. Et hoc credimus affine magis eſſe Apoſtolicæ menti & ſenſui: qui hoc loco loquebatur de peccato tantum infra ſtatum legis naturalis excludendo legem ſcriptam. Vnde in hac conſideratione obuiam iuit illis, qui poterant obijcere ei peccatum nõ fuiſſe in ſtatu naturæ, & per conſequẽs non fuiſſe cauſam mortis; quia vbi nõ eſt lex nec præuaricatio: & cum tunc non eſſet præuaricatio non poterat eſſe peccatũ: ſoluit Pau. dicẽs quod licet nõ eſſet in reputatione & æſtimatione, hominũ nihilomin' tamẽ erat in Dei reputatione. Nonne reputauit Deus fratricidium Caim, quando dixit Vbi eſt Abel frater tuus? Sed rogas nos forte acute lector dicens: Quare Apoſtolus excluſit ſtatum legis ſcriptæ? Reſpõdemus breuiter quia de ſtatu peccati ſub lege ſcripta iam Apoſtolus erat ſtatim loquuturus inferius. Gradatim voluit Apoſt. agere de cognitione peccati: & quia in veteri lege fuit maior & plenior cognitio, ideo prius egit de ſtatu peccati & mortis ſub lege naturæ, & poſtea de eius ſtatu ſub Moſayca lege. Quantam autem curam habuerit Deus de paruulis in lege ſcripta & quomodo prouiderit eis de remedio, vide re licet leuit. 13. vbi præcipiuntur fieri certæ ceremoniæ in pueris nouiter & Leuit, 12. recenter natis. Dicitur ſiquidem ibi: Cumque expleti fuerunt dies purificationis ſuæ ſiue pro filio ſiue pro filia, deferet agnum anniculum in holocauſtum & pullum columbæ, ſiue turturẽ pro peccato, ſcilicet, originali. Sic enim exponit hunc locum B. Auguſt. Lib. de queſt. ſuper Leuit. cap. 4. tom. 4.

Sequitur.

Pecc. au. nõ impu. cum lex non eſſet.

QVandam obiectionem diluit hic Apoſt. quæ formari poterat contra proxime dicta verba. Affirmauit Pau. peccatum fuiſſe in mundo antequam lex eſſet. Poteſt nunc aliquis inſurgere dicens, Peccatum non puniebatur, imo nec cognoſcebatur, quia non erat id per quod cognoſcitur, nimirum ipſa Moſayca lex. Quomodo igitur tu Paule dicis fuiſſe ante legem? Reſpondet Apoſt. dicens verum eſſe, quod quantum ad imputationem, peccatum non erat. Iam hic locus iure à nobis, qui officio interpretis fũgimur, requirit, vt dicamus quid ſibi velit verbum, imputabatur, & quid peccati appellatione intelligere debeamus. His duobus exaratis hic Pauli textus reſtabit perſpicuus & declaratus. Dicamus ergo prius quod eſt iſtud peccatum quod appellat non imputatum. Duobus itaque modis poteſt dici peccatũ non imputatum: primo modo quod non eſt punitum. Peccat quis furans, vel homicidium patrans, videt iudex, diſſimulat nec punit, hoc peccatum dicitur non imputatum. Alio modo dicitur peccatum non imputatum, quando eſt iam remiſſum & condonatum: Hoc modo regius Propheta dicebat Pſalm. 31. Beatus vir cui nõ imputabit dominus peccatum. Hoc eſt, cui dominus remiſit peccatum. Hoc ſecundo modo nõ vſurpat Apoſt. verbum imputare, ſed primo modo: videlicet pro eo quod eſt peccatum eſſe patratum, & commiſſum, & non eſſe declaratum iudicio & punitione dignum. Sed interim rogas, de quo peccato loquitur Apoſt. de originali aut de actuali? Quod eſt hoc peccatum quod dicit ante legem non fuiſſe imputatum actuale, vel tantum originale? Inter interpretes, veteres potiſſimè digladiatio eſt, de quo peccato ſit ſermo. Alij de originali quod à patre noſtro Adamo hæreditamus, alij de actualibus peccatis, quę homines commiſerunt contra ius naturę, putant eſſe intelligendum.

Nos

Nos priori ſentētię nos ſubſcribim⁹:tū quod doctiſſimi Chryſo.ſit,tū etiāquia textui eſt magis germana.Paulò .n. antea loquutus fuerat Apo.de originali quod dixerat intraſſe in mūdū per vnū hominē:in eodē peccato pſeuerat nūc dicēs idē fuiſſe p qnod mors regnauit in mūdo.Quare pcerto credendū eſt Pau.loquutū fuiſſe de peccato originali:de quo optime cōcluſit fuiſſe ante legē,quoniā non eſt ortū ex lege, ſed ex Adamo venit.Sed animaduertere oportet hic diligēter, ne decipiāris,quod,peccatū ante legē non fuiſſe imputatū,bifariā intelligi valet,ſcilicet, à Deo,vel ab hominibus. Multa mala ſunt quæ mūdi homines eotū patratoribus nō imputāt,habētur.n. pto non malis:cū reuera ſint mala.Heu qnā parui reputātur à mūdanis peccata venialia & multę vanitates hoc noſtro tēpo re:curare cutim,ſplēdide & laute comedere,bibereq.indui vanis & pręcioſis veſtibus,iocari paſſim & cachinnare,ſcurrā agere, die toto ludere,ocioſū manere,verba turpia & vana proferre,cū impudicis mulieribus cōuerſari, hæc & alia multa ſimilia quis imputat militibus & adoleſcentibus?Quis non dicit licere illis?Quis de his accuſat illos?Tantū abeſt vt accuſent vt non deſint multi qui horū partes defendere conētur dicētes,iſthęc permittēda eſſe iuuenibus p ętate illa. Hæc peccata quidē ſi ab hominibus nō imputantur à Deo tamen qui exigere debet rationē de omni verbo otioſo, imputātur. Quando igitur Apo. dicit,ſed peccatū nō imputabatur: de imputatione hominū intelligēdū eſt, nō de imputatione Dei.Apud Deū ſēper imputatur peccatū:nō tāquā mox pniēdū vt cōmiſſū eſt,ſed tamquā ſuo tēpore iudicādū & puniendū.Ipſe n.dicebat. Ego

Psal.74. cū accepero tēpus iuſtitias iudicabo. Hoc autē tēpus fuit quādo hominibus data fuit lex:nā antea homines non exactam & legitimā attingebant peccati naturā & rationē & maxime peccati originalis.Cuius natura nō agnoſcebatur lumine naturali,ſed tantum quadā reuelatione patribus aliquibus facta.Si autem cū Beati Ambroſij hunc Pauli textum extendere audemus ad peccata etiam actualia: dicere poſſumus qnod de peccatis actualibus homines quędam imputabant,quædam vero nō.Furtum,adulterium,homicidium & alia ſimilia imputabantur: ſimplex fornicatio,oſcula,tactus impudici & huius generis alia nō reputabātur peccata.Quod ſi requiras,cur illa,& nō iſta.In prōptu eſt ratio diuerſitatis,quoniā ſcilicet illa priora crimina pacē & quietū ſtatū reip. ptuibabāt, hęc autē poſteriora minime,Et hoc tē pore multi ſunt ſimplices, qui credūt ſimplicē fornicationē nō eſſe lethale crimē.Dicūt nāq. nulli ibi fieri iniuriā quādo ſoluta alteri ſui copiā facit.Sed nūc qui talia credūt & fātur,anathematis ſententia merito feriuntur.Dicamus ergo quod iuxta cognitionē peccati erat maior vel minor imputatio.Cum igitur in lege ſcripta plenior facta fuerit peccati cognitio quā antea:ſic maior imputatio fuit ſub lege Moſeos quā ante. Vnde inferius dicturus eſt Apo.Peccatū nō cognoui, niſi p legē. Qui loc⁹ illic explanabitur fuſius.Sed audiam⁹ quam aſſignat Apo.rationē, quare ante ſcriptam legem peccatum non imputabatur.Cum lex inquit, nō eſſet.Exiſtimat Apoſt. non eſſe impntandum peccatum lege non exiſtente Cap 7. quæ phibebat illud. Ad hoc alluſerat ſupra dicens,non eſſe prævaricationē vbi non eſt lex.Inſurgis tu modo, igitur ante legem peccatnm imputari poterat,erat namque lex naturæ quæ docet malum fugiendū,bonnm vero proſequendum.Nōne ſuperius Pau. dixit eos qui legem ſcriptam non habebāt naturaliter ea quæ ſunt legis facere? Et rurſ⁹,qni ſine lege,inquit, peccaverunt,ſine lege peribunt. Igitur hæc ratio quā hic aſſignat Apoſt. infirma, imbecillis & inualida eſt. Nō cōcludit

Vu vali-

valide propoſitum, ſcilicet non fuiſſe imputatum peccatum eo quod lex nō exiſteret. Reſpondemus ſic. Reuera hoc argumentum cogit nos, vt dicamus in præſentiarum Apoſtolum tantum dediſſe nomen legis ipſi legi Moyſi & non alteri: naturalem autem non reputauit hic legem eſſe, licet alibi ſub nomine legis amplexus fuerit tam naturalem quam ſcriptam. Quando & quoties legem gratiæ contraponit legi, legis nomine vtramque inuoluit: quando vero de ſtatu peccati Apoſt. loquitur, legē naturę à lēge ſcripturæ diſſoluit & ſeparat. Et ideo cum res ſic ſe habeat, recte colligit Apoſt. peccatū nō imputari cū lex nō eſſet: lex, inquā, ſcripta. Vel alio modo reſpōdere poſſumus dicētes, quod licet in lege naturę eſſet peccatum & imputari poſſet: hoc tan ē non competebat de per ſe illi legi, ſicut legi ſcriptę, quā data opera Deus dedit ad cognoſcendū peccatū & imputandū. Lex autē naturę nō tā ꝓpoſito data fuit ad hunc finē. Et ideo Apo. imputationem peccati attribuit legi ſcriptę, nō autē legi naturali. Et hanc noſtrā diſſolutionem argumēti (abſit iactantia verbo) exiſtimamus multo eſſe aptiorē. Poſſemus & tertio alio pacto iſtum diſſoluere nodum dicentes, quod peccatū in mūdo fuit & ante & poſt legē, ſed nō ita manifeſto cognoſcebatur ante legē ſcriptā, ſicut ipſa poſita. Hęc.n. fuit nuncia quę in ſui principio peccatum primi parētis ꝓpalauit, vt in ſacra pagina intueri omnibus licet. Vnde data ſcriptura nemo erat qui prętēdere poſſet peccati ignorantiā. In lege autem naturę notitia & cognitio peccati primi hominis valde modica & imperfecta erat, & apud pauciſſimos manifeſtū tale peccatum. Et forte à paucioribus cognoſcebatur quod mors (quā paſſim cernebāt duo rare mortales) eſſet pœna illi⁹ peccati. Et ideo in ea ætate no dicebatur imputari peccatū nec mors peccato. Neq. obſtat quod De⁹ ante legē ſcriptā neſcio quas fecerit vindictas peccatorū: diluuiū videlicet in mūdū mittēs & Sodomitas igne de cęlo cremans: hoc inquā nō obſtat, quia in his vindictis nō puniuit De⁹ peccatū originis, ſed neſāda peccata actualia. Adde tu etiā quod illa Dei tā dura punitionō adhęſit hominū memorię indelebiliter: cito.n. deleta fuit ab hominū memoria, & homines ad peccata reuerſi. Quod ſi dicas, Data lege Moyſi & ꝓmulgata, non defuerunt qui peccabāt: imo forte nō defuerūt quidā inſani & inſipiētes qui nō re putabāt peccatū: reſpōdemus, & primo d inſipiētibus quod d illis nulla debet eſſe nobis cura: nā illorū quidā dixit nō eſſe Deū; Quid igitur mirū ſi huius farinæ homines peccata reputēt nō eſſe peccata? Quod autē data & promulgata lege nihilominus fuerint peccata & peccatores, hoc nō eſt mirū, quoniā nec naturalis lex nec ſcripta ſic præualere cōtra peccatū potuit vt omnino illud in exiliū mitteret. Nec ob id muneris, data fuit ſed ad oſtēdendū peccatū & dignū eſſe punitione & morte tam quā pęna propria. Vnde fortaſſis Deus in lege Moyſi tot pęnas appoſuit & tā frequēter minaſ mortē: vt homines intelligerent peccatū dignū eſſe pęna & nō quauis, ſed pœna mortis. Durius n. punitur peccatū in lege ſcripta, quā in alijs legibus. Propter quod Deus qui ſumme clemens eſt, in ea lege appellatus fuit Deus vltionum.

Ex ijs quæ dixim⁹ (vt nos ipſos colligam⁹) oſtēſa eſt diſtātia inter legē naturę & legē ſcriptā: & etiā cōuenientia in exiſtētia peccati. Cōuenientia n. fuit quia in vtraque extitit ſemper peccatum & mors eius pœna. In punitione factum eſt diſcrimiculum: in lege naturæ non erat imputatio peccati ab hominibus etſi à Deo, in lege autem ſcripta tā a Deo quam ab hominibus & peccatum & mors imputabantur. Sed iam videmus peritum lectorē nos interrogantem, quorſum quidē Apo. propoſuit in hac ſua epiſtola & peccatum

Bina imputatio humana & diuina.

catum primi parentis & varios pecca
ti ſtatus? Nonne cõtentus eſſe debebat
in vno nẽpe priore? Quid op⁹ fuit oſtẽ
dere diuerſos peccati ſtatus? R. Iã ſępe
dictũ eſt & ſæpius repetere nõ erubeſ-
cimus, nihil ſcilicet in Paulo citra cau-
ſã & rationẽ eſſe poſitũ. In pręſenti au
tẽ Duplex cauſa fuit: altera vt per hos
ſtatus notũ fiat nos nedum à peccato,
ſed etiã ab ipſa exuperãtia peccati, quę
fuit ſub lege, fuiſſe liberatos. Secunda
cauſa fuit vt hinc nãciſceretur occaſio
nẽ Apoſt. docendi nos quod quemad
modũ gratia Chriſti nos liberos effecit
ab ipſa abundantia peccati: itanos exe
mit & liberauit à iugo legis, quod eſt
occaſio quod augeatur peccatũ. Prop
ter has duas rationes fecit iſtud Apo.

Sequitur.

Sed regnauit mors ab Adã vſq. ad Moyſẽ: etiã in eos qui non peccauerũt in ſimilitudinẽ præuarica tionis Adæ qui eſt for ma futuri.

DE duobus mentionẽ cũ feciſſet ſu
perius Apo. nimirũ peccato & mor
te, dixiſſetq. alterũ nẽpe peccatum cau
ſã fuiſſe mortis: poſtquam igitur dixit
peccatũ ante ſcriptã legẽ fuiſſe, ſermo
nem habet de ipſa morte quæ cõco-
mitata eſt peccatũ à tẽpore Adæ vſq.
ad Moyſen. & primũ quod de ea dicit
eſt eã videlicet regnaſſe, habuiſſeq. reg
nũ & imperiũ. Sed dicis. Quorsũ iſtud
dicit Apoſtolus? R. Ne putaret aliquis
peccatũ illud omnino nõ fuiſſe impu-
tatũ. Hic textus tẽperamentũ & mode
ratio ſuperioris eſt: ideo ſubiũxit quod
regnauit mors, illa nimirum quæ vene
rat ab illo peccato. Hæc regnauit toto
illo ſpacio tẽporis quod fuit ab Ada-
mo vſq. ad Moſẽ. Nõ igitur peccatũ pe
nitus mãſit inultũ, iã erat vltio & vindi-
cta. Nõ dicit Apo. mortẽ in mũdo fuiſ
ſe, ſed regnaſſe. Emphaſis eſt in verbo
regnauit. Nõ tantũ eſt eſſe, ſed cũ do-
minio & imperio. Qui dominatur alijs
ſuã poteſtatẽ, & etiã vi exercet in illos:
cui poteſtati velint, nolintq. ſubditi pa
rere coguntur. Mortis autẽ regnũ du
rauit vſq. ad Moſen qui per legis tradi-
tionẽ mortis ſuſtulit regnũ. O hominis
potentiam, o vires pluſquã humanas,
quæ tantũ tyrannũ à mũdo fugare po
tuerunt. Ipſa n. mors, vſurpato regno,
tyrannice regnauit ab Adã vſq. ad Moy
ſen. Sed quo pacto occupauit mundi
regnũ? Quomodo tã potens fuit? qui-
bus militibus occupauit. Nõ armis, ſed
aſtu & dolo more peritiſſimorũ latro
nũ qui cũ accedũt ad domũ aliquã de-
predandã, vidẽtes oſtium occluſum vn
dequaq. hac aſtutia vtuntur vt per fe-
neſtrulã paruã vel paruũ foramen per
quod magn⁹ latro ingredi nequit trãſ
mittant puerũ latrũculum qui ingredi
poteſt vt ingreſſus domũ oſtiũ aperiat.
Hoc aſtu & hac fraude vſa eſt mors
quando mundũ inuadere voluit. Ipſa
nõ eſt ingreſſa primũ, quoniã nec po
terat: tranſmiſit peccatũ quaſi latrun-
culũ quod aperuit oſtium morti. Hac
n. analogia vſus eſt Apo. quãdo dixit
mortẽ ingreſſã fore in mundũ per pec
catũ. Sic ingreſſa eſt tyrannica mors in
homines. Ingreſſa vero regnauit ab A-
dam vſque ad Moſen. Morte igitur ſic
regnãte, Deus qui legitimus rex mũdi
erat, vidẽs mundũ occupatũ à tyranni
ca morte decreuit eã profligare, ſicq.
miſit ſtrenuũ ducẽ ſuum, Moyſen ſcili
cet qui occupatos ab hoc tyrãno ad iu
ra veri regis eos reuocaret, legeſq. illis
ſubminiſtraret, quo miſeri homines
parte ex aliqua liberi eſſẽt à regno mor
tis & peccati. Et cũ magna eſſet pecca
ti & mortis vis vt legis vires ſuperaret,
dedit De⁹ legi tãquã manus adiutrices
ipſos Prophetas qui legi opẽ ferrent.
Qui Prophetę contẽplãtes partim po
tentiã tyrrãni & partim vires ſuas impa
res: verũ regẽ ac mũdi dominũ in cœlo
agentẽ ſuos nũcios miſerũt ad illũ, vt
ipſe pſonaliter veniret ad debellandũ
vincẽdumq. tã potentẽ tyrannũ qui in

iuſto titulo detinèbat eius caſtrū. Rogā tibus ergo iſtis & aſſiduis, importunisq. precibus vrgētibus, quādo venit plenitudo tēporis, venit princeps noſter carne noſtra indut⁹, velut alter Dauid pugnatur cū⁹ Goliat fortiſſimo. Viſus eſt morti ante tēpus ad duellū aduenisse. Amplius regnare putabat, ſed ſua ſpe
Matt. 8. fruſtrata eſt. Sic & principes mortis ipſi Chriſto dixerūt: Quid tibi & nobis Ieſu fili Dei? venisti huc ante tēpus torquere nos. Sic neſcia mors ſecundū ſuā opinionē nō exiſtimabat ſuū regnū tā cito auferēdum. Sicq. omnes alios homines præter Chriſtū rapere cupiebat: Chriſti autē mortē nō optabat, ſciens quod Chriſti morte ipſa priuāda erat ſuo dñio. Dixerat nāq. Chriſti mors ipſi
Oſea. 13. morti. O mors, ero mors tua. Si regnaſti ab Adā vſq. ad Moſē iā ampli⁹ nō regnabis: ille vitæ auctor auferet a te regnū. Interim tamē lex vtcunq. hanc mortis tyrannidem repreſſit quia totā peſſundare non poterat. Nam ex toto nō fuit deuicta donec venit Chriſt⁹ Ieſus, qui ſoluit prætiū patri æterno nō pro ſe, ſed pro omnibus qui ea priui te nebantur. De eo ſcriptum: Tu quoq. in ſanguine teſtamēti emiſiſti vinctos de lacu, in quo non erat aqua.

Cæterū cū varius ſit mortis ſignificatus, tractatores huius loci varij ſūt altercātes de qua morte præſēs ſit intelligēdus locus. Sūt qui volūt Pau. loqui de morte ſpirituali quæ nihil vel parū diſcriminatur ab ipſo peccato. Mors exiſtimata eſt regnare eo quod regnabat peccatū. Nam ante legē datā homines nō reputabāt peccatū tāquā Dei offenſiuum. Vnde accepta omni licentia & perfricata frōte, ſeſe præcipites in peccata dabāt. Nō n. exiſtimabāt homines peccata puniēda eſſe à Deo & ideo ſecuri⁹ peccabāt. Et ſi de hac morte loquatur Pau. (quod nō credimus) ſenſus eſſet regnauit mors culpę, hoc eſt peccatū. Hūc nō eſſe à Pau. intentū ſenſū ex eo credimus, quod Pau. duo fecit diſtincta iſta, peccatū videlicet, & mortē, ſicut cauſā & effectū. Alij vero referūt hoc ad mortē temporalē quæ naturæ cōmunis eſt. Omnes n. iā qui fuerūt ante legē quā qui eā ſunt ſequuti moriebātur. Sed dices forte, & nūc etiā poſt Chriſti adnētum moriuntur. Verū eſt, ſed nunc homines chriſtiani minus eā timent, quia de reſurrectione magnā ſpem habent, quam reſurrectionē illi non nouerāt. Accedit huc quoq. quod nunc homines qui digni ſunt vita æterna citius connolant ad illam.

Porro de hoc regno mortis quātū attinet ad eius durationē lis eſt inter doctos an debeat particula vſq. vſurpari incluſiue, vel excluſiue, vt dicunt. Sunt qui vnū, ſunt qui aliud affirmant. Abūdet vnuſquiſque in ſenſu ſuo.

Sequitur.

Etiam in eos q. nō pec. in ſimil.

Explorata duratione regni mortis & peccati, nūc aperit latitudinē, cōmunitatē & extēſionē mortis, quantū fuerit effuſa. Sed obijcies dicens, Quid iſtud dicere opus fuit? Nūquid iā Apo. dixerat ſupra, mortē pertrāſiſſe in omnes homines, & in illos ſparsā fuiſſe abſq. alicuius exēptione? Reſ. inſequentes communem modum dicendi interpretum in hoc loco dicentium, Apo. addidiſſe hęc verba propter paruulos qui nō peccauerūt propria voluntate, hoc eſt, actuali peccato ſicut peccauit Adā & nos peccam⁹. Sed eſt hic dubiū lōge mai⁹ & diſſolutione difficili⁹ videlicet an in hoc textu vulgata editio ſit fida & fidelis. Facit dubium authoritas Beati Ambroſij tanti doctoris, qui exiſtimat deprauatam eſſe hanc literam. Audacter enim ac confidenter aſſeuerat, negationem eſſe appoſitam ab aliquibus, qui aſſueti ſunt corrumpere ſcripturas ad ſua dogmata ſtabilienda. Nam in antiquiſſimis exemplaribus non

bus non habetur particula, non, quod probat per teſtes fide digniſſimos Tertulianum, Cyprianum & Victorinum. Cæterum cum tam græca quam latina exemplaria, quæ extant nunc, habeant dictionem, non, ęquum non iudicamus eam expungendam à vulgata editione noſtra. Sed vt beati Ambroſij lectioni deferamus, non erit inconueniens (cum etiam Origenes idem ſentiat) in hoc textu formare duplicē lectionem, præferentes tamen vulgatam quæ magis fauet doctrinæ Eccleſię de peccato originali, quæ inuoluit quoque pueros qui alias peccata cōmiſſionis nulla perpetrarunt: & hæc lectio magis quadrat. Nam Paulus exaggerando hoc dixit: quæ exaggeratio non quadrat niſi appôſita negatione. Quid enim mirum quod regnaret mors in illos qui peccata actualia cōmiſerant ſequentes primum parentē in peccando? Nam de ijs vere dici poſſet, ipſi tranſgreſſi ſunt pactum ſicut Adam. At vero permultum exaggeratur peccatum originale, quod etiā illos qui pro ętate peccare non potuerūt, adhuc cōprehēdat ſicut eos qui actualiter peccauerunt. Iſti igitur qui ętatē peccādi nō habēt ſunt qui nō peccauerūt in ſimilitudinē pręuaricationis Adę.

Peccatū puerorū nō fuit ſimile peccato Adæ: quoniam peccatū puerorū eſt originale: peccatū vero Adę in eo eſt actuale & ſic nō fuit ſimile. Vel alio modo, dicūt aliqui ꝙ eſt diſſimile quod in Adamo fuit proprie peccatū. In paruulis vero nō eſt proprie peccatū ſed ſecundū quod pueri virtute erāt in Adamo quādo peccauit ipſe. Et quia ab illo deſcēderunt ꝑ ſeminalē rationē, ſicut ſūt ei ſimiles in natura corrupta, ita & in præuaricatione per quam tota natura fuit corrupta. Pręuaricatio autē Adę grauior fuit quę totam naturā vitiauit. Vnde licet peccatū originale deleatur in filijs per ſuſceptionem baptiſmi, vt autē vitiauit totā naturam nō deletur. Nota. Alioqui ſemel deletū in vno nō remaneret in alio. Et ſic pater qui iā eſſet mūdatus à peccato originali, nō generaret filiū cum tali labe & macula. Vnde certo credendum eſt, patrē Chriſtianū generare etiā prolem ſuam in peccato originali: qui nō generat vt filius Dei eſt, ſed generat tanquā filius Adami. Donec. n. viuimus filij Adæ & Euæ ſumus exules in hac lacrymarū valle. Sed quid dicemꝰ de multis adultis qui dum viuerēt non peccauerunt mortaliter? quomodo regnauit in eos mors? Reſpondemus idē eſſe iudiciū de iſtis & de pueris. Et hic locus quadrat & poſitꝰ eſt etiā propter iſtos ſicut propter pueros. Iſti nō peccauerūt niſi originaliter & venialiter: a quo neminē excuſat Ioan. dicēs. Si dixerimus quia peccatum nō habemus: ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis nō eſt. Propter autē peccatum veniale nō dicitur regnare mors, ſed ꝓpter originale & mortale. 1. Ioan. 1

Ex hoc textu tacite deſtruuntur multi errores: & primo deſtruitur eorum qui negant in pueris eſſe peccatum originale. Secus non regnaſſet in eos mors. Secundo illorum qui putabant peccatum originale non eſſe dignum punitione & morte. Tertio deſtruitur etiam & conuincitur illorum error qui dicebant Apoſtolum loqui de peccato per imitationē. Quomodo pueri infantes, & iuſti qui nō peccauerūt mortaliter imitati ſunt Adamū? Illi nō poterāt, & iſti nolebāt illū imitari: in vtroſq. tamē trāsfuſum eſt Adami peccatū, & per cōſequēs obnoxij morti vtrique ſunt. Iſta duo genera hominū ſimiles fuerūt Adamo per propagationē, non autem imitatione. Demū qui curioſi ſunt variarū lectionū, aduertāt codices græcos. Nā apud quædā exēplaria hic textus legi ſolet abſq. particula, non, & abſque dictione, etiā: ſed nobis magis ſequenda eſt noſtra vulgata quæ recipit has duas particulas, ex quibꝰ magis cōſtat Pau. argumētū hoc loco eſſe a minori ad maiꝰ. Q. d. Si regnauit mors in ijs qui non peccauerūt

mortaliter:igitũ multo magis in omnes alios. Minus n. videbatur quod mors regnaret in iſtos, qui ſimiles tantum fuerũt peccato Adami propagatione, non etiam imitatione.

Qui eſt for. fuit.

DVos d̄pingit hic Apo. Adamos & alterũ dicit alterius eſſe formã & exẽplar. Sed quis eſt futurus Adã? an aliũ ſperamus? Nõ ſunt niſi duo Adami, alter eſt primus homo d̄ terra terrenus, alter vero eſt Chriſtus homo de cœlo cœleſtis. Sed dicis hic, quãdo Pau. hęc verba protulit, ſecũdus Adamus nẽpe Chriſtus iã erat præteritus & non futurus. Plane fatemur: ſed non appellauit Apo. illũ futurũ p̃ reſpectũ ad tempus quo hæc verba proferebãtur, ſed reſpectu illius tẽporis quo primus parẽs erat in mũdo. Tũc Chriſtus futurus erat ſecũdus Adã & ille erat typus & figura ſecũdi Adami. Quãdo n. aliqua duo inter ſeſe ſimilitudinẽ habẽt, vnus benè poteſt dici & eſſe figura & typus alterius. Sed quomodo in propoſito fit iſtud, cũ inter primũ & ſecũdũ Adamũ magna ſit diſtãtia & in multis ingẽs diſcrimen? R. in primo Adamo reperiri aliquid vel aliqua ſimilia cũ ſecũdo & nõ nulla diſſimilia, ex quibus conflari poteſt admirabilis & illuſtris antitheſis inter hos duos Adamos. Sed ſimilia dicere incipiamus (nã d̄ diſſimilitudine lõgũ habet Apo. ſermonẽ in textu). Primo. Secũdus ergo Adamus ſimilis eſt primo in eo quod quemadmodũ ille formatus fuit de terra abſq. opere humano: ſic ſecũdus, Chriſtus ſcilicet, dè beatiſſima virgine Maria. Secũda ſimilitudo eſt quod ſicut ille fuit caput, prĩcipiũ & origo omniũ hominũ ſecũdũ carnẽ: ſic quoq. Chriſtus radix & principiũ ſecundũ fidẽ. Tertia quod ſicut Adamus ille fuit author præuaricationis & corruptionis totius humanę naturæ: ſic Chriſtus ſecundus Adamus fons & author reparationis. Quarta ſicut ex Adamo illo educta eſt coſtula ex quã formata fuit Æua: ſic de Chriſti latere orta eſt Eccleſia: de quo latere fluxerunt ſanguis & aqua, & ipſa quoque Eccleſię ſacramenta per quæ ſalua facta eſt Eccleſia. Non ſicut in arca Noe vbi paucæ ſaluę factæ ſunt animæ hoc eſt, octo tantum. In Eccleſia autem octo pluſquam mille factę ſaluę ſunt animæ. Hæc ſimilia annexa habent alia diſſimilia. Prima diſſimilitudo per illum venit ad nos peccatũ & mors: p̃ ſecũdũ gratia & vita. Deinde ille nocuit ipſis etiam infantibus qui ob ętatem peccare nequibant: ſecundus profuit non ſolum infantibus, verum etiam adultis peccatoribus. Tertio ſicut per illum omnes naſcimur filij iræ: ſic per iſtum renaſcimur filij Dei. Quid plura? qui plura cupit, legat Paulum primo Corinthiorum cap 15. Obſeruet interea diligens lector quomodo in ſacris literis malum poteſt eſſe figura boni: & potiſſime quando eſt aliqua ſimilitudo aut in cauſando, aut in effectu: & etiam quãdo illud quod eſt malum aliquando fuit bonum. Exempla ſunt nobis Salomon & Samſon qui fuerunt Chriſti figura: quorum alter in ſenectute ſua prauum habuit animum: alter vero infœlici morte vitam finiuit.

Ex hoc textu diligens lector hæc ſex colligat á verbo, vſque ad legem ad vltima vſque verba, ſcilicet, qui eſt forma futuri. Primo tempus & exiſtentiam peccati in illis verbis: vſque ad legem enim peccatum erat in mundo. Secundo ignorantiam peccati, ibi, Peccatum autem non imputabatur. Tertio cauſam huius ignorantię, cum lex non eſſet. Quarto conditionẽ ibi, ſed regnauit mors. Quinto tempus regnãdi ab Adã vſque ad Moyſen. Sexto extenſionẽ peccati & mortis: ibi, ętiã in eos qui nõ pec. in ſimi. prę. Ex ijs conflatus eſt ſtatus peccati & mortis. Et ſi huic ſtatui volumus ſtatum gratiæ & vitæ con-

tiapo-

traponere, ſic dicere debemus. Tēpus & exiſtētia gratiæ vſq. ad legē & in ea erat gratia Chriſti in mūdo. Secundo ignorātia huius gratiæ, quę velata fuit geſtis Prophetarū, & per legem non fuit agnita. Tertio cauſa huius ignorationis erat quia nondum apparuerat Chriſt' gratię auctor & annunciator. Gratia per Ieſum Chriſtum facta eſt. Quarto actio quando vita regnauit & operata eſt ſalutem. Quinto tempus huius operationis ab Adam vſque ad Moſen & vltra. Sexto extenſio vſque ad illos qui non ſunt iuſtificati in ſimilitudinę pœnitentiæ.

Sequitur.

Sed non ſicut delictum ita & donum. &c.

HÆc eſt tertia pars huius cap. ſecundum illos qui capita in partes principales diſtribuerunt: in qua excellentiam gratię Chriſti amplificat & extollit. Ordo congruus ſane eſt. Nā poſtquā Apo. reſerauit beneficia quę per fidē recepimus, cōmendauitq. charitatē Dei erga nos, & deinde naturā peccati originalis & eius extēſionem expoſuit maxime exagerās & pōderans detrimēta & mala illius quę patimur: poſtremo loco ratio exigebat vt nos doceret quāta eſſet exuberantia & copia gratiæ Chriſti. Et hoc fecit vt cognoſceremus quāto potētior fuerit ſecūdus Adam' Chr̄us in reparando, quā fuerit primus in deſtruēdo. Quare mox ſubiūxit: Nō ſicut delictū ita & donū. Per quę verba nos intelligere vult, quod ſi Adam fuit forma & typ' Chriſti, nō tamē in omnibus inter eos eſſe cōuenientiā. Inter figurā & figuratū. Siquidē nō tantū nocuit primus, ſicut profuit ſecundus.

Porro licet hic Pau. locus in verbis & ſcriptura breuis ſit, doctrina tamē, ſenſu & myſterio plenus eſt: & forte quo breuior, eo difficilior. In comparatione poſitus eſt. Comparatio autem iure expoſcit vtriuſq. rei cōparatæ pōderationē. Cōparatæ res ſūt, primi parētis delictū, & ex alia parte donū ſiue gratia Chriſti. Præmiſerat Apo. ſimilitudinē inter primū & ſecūdum Adamū dicēs, quod per peccatum primi Adami mors ingreſſa fuerat in mundū in quo regnauit ab Adā vſque ad Moyſen: ſic ex iuſtitia ſecūdi Adami vita gratiæ ingreſſa eſt in hunc mundum & regnauit. Ex hoc poterat aliquis obijcere dicēs inter iſtos duos Adamos maximā eſſe identitatem. Comparatio ſiquidē in identitate & diuerſitate poſita eſt: & quæ omnino ſunt idem incomparabilia ſunt, ſicut quę prorſus ſunt diuerſa. Identitatem declarauerat Apoſt. per illam ſimilitudinem: reſtabat nunc vt diuerſitatem & differentiam oſtenderet inter iſtos duos Adamos, quam iſtis verbis aggreditur dicere.

Sed non ſic. delict. ita & do.

ESt n. hoc loco aduerſatiua particula, ſed, docēs nō omni modo identitatē eſſe inter illos, ſed in multis eſſe diuerſos & differentes: quas differentias proſequitur oſtendere Pau. in ſequētibus clauſulis. In præſenti autem textu docet quod ruina cauſata à primo homine non eſt eiuſdem efficientię cum reparatione quam fecit ſecundus homo Chriſtus: quia donū ſiue gratia ſuperat delictū Adæ & excedit illud. Donum n. Chriſti immēſum eſt: pœna autem cauſata à peccato, quę fuit mors, nō eſt immēſa ſed certa. Hūc exceſſū gratiæ Dei & Chriſti agnoſcebat Pro- Pſalm.15.
pheta Regius dicēs: Miſerere mei De' ſecundū magnā miſericordiam tuam. Cuius defectum impius & blaſphem' Gen.4.
Caim Deo tribuit quando dixit: Maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear. Mentitus eſt in caput ſuum.

Sed hic locus nobis negociū faceſſit Prima frōte videtur eſſe contrariū: nā

plures ſunt qui damnantur, quam qui ſalui fiunt. Quomodo igitur non ſicut delictum, ita & donum? Ad hoc reſpõſio eſſe poteſt, iſtud non prouenire ex defectu doni: quod cum tale ſit gratis conceditur omnibus. Quod ſi nõ omnes amplectũtur, illorum culpa fit. Nõ eſt culpa dantis, ſed recipere nolentis. Accedit huc quod delictum vnum fuit, cui omnes addunt alia: hæc autem omnia per vnum donum Dei & Chriſti cõdonantur. Originale quidem ſemel, alia vero toties quoties ingemuerit prò eis peccator. Iam ergo paret quod nõ ſicut delictum, ita & donum: cuius probationem mox apponit Apo. dicens:

Sequitur.

Si n. vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abũdabit. Et nõ ſicut per vnũ peccatum, ita & donũ &c.

DEclarat Apoſt. quod donum gratię Chriſti excedat delictum Adæ. Dicit, Si n. vnius delicto multi mor. ſunt. Vide lector docte quomodo ſoli Adamo tribuit peccatum originale. Nam dicit, vnius delicto. Vnius, Adami ſcilicet. Vnus homo fuit cauſa. Et peccatũ ſignificat quoque vnum fuiſſe. Nam non dicit, ſi enim vnius delictis, ſed ſi enim vnius delicto. Vbi palam inſinuat peccatum originale vnum eſſe & non plura. In Adamo vnum, & in quolibet noſtrum quoque vnum numero propter vnitatem ſubiecti, & in quouis ſingulari homine. In natura autem abſolute conſiderata vnum ſecundum ſpeciem. Analogia autem infirmitatis corporalis manuduci poſſumus ad hoc intelligẽdum. Multæ ſunt ægritudines ſpecie differentes quæ emanant à diuerſis cauſis, vt optime trãdunt medici. Aliæ eueniunt ex ſuperabundanti calore, aliæ ab exceſſiua frigiditate, aliæ ex læſione pulmonis, aliæ ex nimia cerebri frigiditate, alię deniq. ex eo quod iecur vel hepar male habent. Harum autem ſpecierum ægritudinis quælibet in ſubiecto poſita non eſt niſi vna numero. Cæterum cũ peccatum originale quędam ægritudo & corruptio fuerit cuius cauſa vna fuit (nimirum priuatio iuſtitiæ originalis) iſta vna eſt ſpecie in tota natura humana, in quolibet vero ſingulari vna numero.

Analogiã pulchra.

D. Tho. 1a. 2æ. q. 83. ar. 2.

Multi. mor. ſunt.

QVid effecerit delictũ vnius hominis, docet hic Pau. Fuit namq. hoc delictum tantæ potentię & efficaciæ quod conſtituit multos mortuos. Quo modo poterat Apoſt. nos docere clarius mortem cauſatam fuiſſe per peccatum primi hominis quam iſtis verbis? Multos dicit mortuos propter illud peccatum. Sed dicis, Quod ſunt iſti mortui? Profecto tot quot peccauerunt in illo peccato. Nam peccatum neceſſario mortem comitem habuit: & multitudinem generis humani ſecũ traxit. Dicunt aliqui in vocabulo, multos, latere myſterium: Nam, inquiunt, non dixit omnes mortuos eſſe propter delictum vnius hominis, ſed multos, quoniam, inquiunt, Paulus nõ fuit auſus aſſerere omnes fuiſſe mortuos per Adamum. Sed cur non eſt auſus? Reſpondent, quia forte voluit præſeruare beatiſſimã virginem Mariã. Sed ſaluo omni honore & priuilegio (quod debetur Virgini Marię) hanc fuiſſe Pauli mentem non eſt quod credere debeamus, niſi tamen diuinare velimus. Siquidem etiam ſi dixiſſet Apoſt. per peccatum vnius hominis plures fuiſſe mortuos, poterat ab his verbis eximi beata Virgo. Et magis miramur quod dicant Apoſt. non fuiſſe auſum. Nam antea fuit auſus quando dixit. Per vnũ hominem peccatum in hunc mundũ intra-

intrauit,& per peccatum mors & ita in omnes homines mors pertranſijt: Rogamus lectorem, vt attendat ſi Paulus audet dicere mortem ſparſam fuiſſe in omnes: Quod antea tam palam pronunciauit ſemel, quare recuſare debebat ſecundo? Non intēdit in hoc loco Apoſt. aſſignare differentiam & diſſimilitudinem in multitudine hominum: ſed in virtute, potentia & efficacia inter efficientiam delicti, & efficientiam gratiæ Ieſu Chriſti. Inter efficientiam delicti, & gratiæ eſt comparatio: dicitque Apoſt. multo maiorem eſſe efficaciam & virtutem gratiæ reparaticis, quam fuerit lapſus primi hominis. Maior enim virtus eſſe dicitur in reparatione vnius rei, quam in compoſitione ipſius. Et hinc orta eſt illa doctrina B. Auguſt. recepta a patribus in ſchola, quę docet maius opus eſſe iuſtificationem impij, quam ſit creatio cæli & terrę: non ſolum ratione termini, eo quod iuſtificatio terminetur ad eſſe ſpirituale, creatio vero ad eſſe temporale; ſed etiam ratione potentię. Vbi enim maior eſt difficultas maior exigitur vis & potentia. Difficilius quidem eſt rem omnino demolitam ad priſtinam conditionē & ſtatum reducere, quā eam de nouo fabricare. Quo nomine ipſa iuſtificatio ſortita eſt inter opera Dei primatū. At quod potētior ſit gratia, quam peccatum, nemo eſt qui nō videat. Ipſa expellit peccatum. Non eſt igitur delictum vnum vnius hominis potentius, quam ſit ipſa reparatrix gratia alterius, videlicet, Ieſu Chriſti. Etiam ſi rem extendere volumus ſi comparemus ſtatum gratiæ Euangelicę cum ſtatu iuſtitię originalis, ille reperietur perfectior, & excellētior, gratia ſiquidem. Hęc potēs eſt ad nos conſeruandos in bono, ſtabiliendos, atque confirmandos. Hunc effectum non habebat iuſtitia originalis: nec largitum eſt iſtud primo homini. Si igitur ſtatus gratiæ reparatricis ſuperat ipſam iuſtitiā originalem multo magis excedet ſtatum peccati. Non obſtāte igitur quod per delictum ſint multi mortui: ſemper tamen non eſt tantum delictum quantum eſt donū.

Multo ma. grā.

MVlto magis, hoc eſt, multo maiore virtute, potentiaq. gratia Dei & donū, in gratia vnius ho. Ieſu Chriſti in plu. abun. Contra illa duo mala quorum cauſa fuit primus parens contraponit Apoſt. duo beneficia, nempe gratiam Dei, & donum: Ille fuit cauſa peccati, & mortis: Chriſtus gratiæ & doni. Et licet ille duorum nempe peccati & mortis extiterit cauſa, & iſte quoque duorum, nempe, gratiæ & iuſtificationis: non proinde conſequitur primum & ſecundum Adamum pares eſſe. Nam (gratia ſit Deo) præſtantius eſt donum gratię nobis collatum ad ſaluandum, quam fuerit Adę delictum ad perdendum. Perdidit iſte omnes filios ſuos eo quod cum illo inobedientes fuere (omnes dicimus, quotquot ratio ſeminalis eius fecit filios; alios vero ſi eſſent minime) at Chriſti gratia potētior fuit & etiam latior quātum ex parte ſua eſt, Chriſto enim data eſt plenitudo gratię, de qua accipere poſſunt omnes quotquot voluerint. Omnis enim quicunque inuocauerit nomen illud (in quo oportet nos ſaluos fieri) ſaluus erit: & nemo ſecluditur ab hac ſalute, niſi ille qui noluerit in Chriſtū credere. Quod ſi roges de qua Chriſti gratia nobis ſermo ſit hic: reſpondemus audacter dicentes tā de illa quæ nos Deo gratos facit, quam de illa quā ſchola merito gratiam vnionis appellat. In Chriſto vtraque infinita eſt & immenſa, tametſi illa quę nos Deo reddit gratos in eſſe tantum gratiæ, altera vero vtroque modo. Quare bene colligit Apoſt. dicens. Multo magis gra. Dei & do. in gra. vn. ho. Ieſu Chriſti &c. Vide D. Tho. de gratia Chriſti ...

Non

Non nos latet ex interpretibus multos eſſe qui hoc loco differentiæ nihil poſuere inter gratiam & donum, dicẽtes, gratiam & donum perinde valere ac ſi Apoſt. dixiſſet gratuitum donum. Nam Chriſtus nec gratiam vnionis, nec alteram mæriti ſuffragio eſt conſequutus: ſed gratis vtraque ſibi collata fuit. Et licet hæc vera ſint, tamen nos duo ſignificata eſſe per hæc verba credimus, vnum per gratiam & aliud per donum: per quę duo (vt ante nos acutiſſime adnotauit Caiet.) intelligenda veniunt omnia munera & beneficia tam interna, quam externa collata toti generi humano: quæ multo pręſtantiora ſunt quã illa beneficia, quæ Deus contulit homini dum in florido illo eſſet ſtatu. Et licet qui acceperũt Chriſti gratiam eam non exceperint cum iuſtitia originali: tamen maius aliquid in vltimo die ſe recepturos ſperant quam fuerit illa iuſtitia originalis amiſſa per peccatum primi hominis. Reformabuntur enim corpora noſtra configurata claritati corporis Chriſti, vt dicit Apoſt. ad Philip. In præſenti autem vita bene nobis eſt ſi compatiamur Chriſto, vt poſtea poſſimus cum eo conregnare. Iſtud melius eſt quam frui illis delitijs paradyſi quibus fruebatur homo primus.

D. Th. 3. p.

Cap. 3.

In plu. abun.

Bifariam vſurpari poteſt verbũ, plures: poteſt enim eſſe particula cõparationis, & poteſt accipi non comparatiue. Ex interpretib' multi nos admonuerunt non eſſe accipiendam cõparatiue. Alij vero, vt Origenes, & Ambroſius non recuſarunt aſſerere accipiendam eſſe comparatiue dicentes, crimen Adæ diffuſum fuiſſe in multos, Chriſti autem gratiã in multo plures. Beatus autem Auguſt. (quem ſequuta eſt theologorum ſchola) non vult vt dictio, plures, accipiatur comparatiue ſed abſolute: & ſic intelligit Pauli comparationem iſtam, ſcilicet, quod ſi delictum Adę vagatum eſt in multos, multo magis gratia Chriſti abundare potens ſit, maxime quantum ad ſufficientiam, & non ſolum quoad numerum perſonarum vel delictorum. Sed reuera ſi diligenter Pauli mentem venari volumus, ipſe non intendit hic facere comparationem in numero perſonarum. Optime quippe nouerat ipſe multo plures eſſe qui non ſunt fruiti gratia Chriſti, quã qui ea potiti ſunt: Maior numerus eſt illorum qui non receperunt, quam qui receperũt. Sed ſicut iam diximus, comparatio poſita eſt & verſatur circa maiorem, vel minorem virtutem & vim: quę virtus & vis penſatur hic non quod pluribus ſit applicata gratia, quam peccatum. Bene ſciebat Paulus gratiam redemptionis non eſſe applicãdam pluribus, quã peccatum, etſi Chriſtus venerit ipſe omnium hominum (nõ Angelorum) redemptor. Vnde beato Auguſt. certiſſima res eſt (quem mærito ſequutus eſt beatus Tho. & ſui diſcipuli) Quod ſi primus homo non peccaſſet, ne vtique verbum diuinum carnem noſtrã aſſumpſiſſet. Quod ſi hoc modo à quibuſdam non exiſtimetur certum: tamen hoc inficiari nequeunt, videlicet quod modo ipſe tantum venerit propter noſtram ſalutem & non Angelorum clamante Eccleſia & dicente, qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis.

Porro illa vltima verba ponderanda veniunt, In gratia vnius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundabit. Prima fronte redundare videtur altera harũ particularum. Satis erat Paulo oſtẽdere ſuperabundaſſe gratiam Dei & non opus erat addere ſuperabundaſſe in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti. Tũ quod Chriſtus etiam Deus erat: tum etiam quia videtur inſinuare non eſſe ſufficientem gratiam Dei, quod dicere blaſphemia eſſet. Reſpondẽ. quod

verſa-

verſatis in Paulo ſuiſque epiſtolis, nihil
opus eſt ad memoriā reducere aſſue-
tum Pauli morem, cum loquitur de ex
cellentia gratiæ perpetuo memoriā
& mentionem de Chriſto facere. Nec
mirum, quando ipſa gratia & Chriſto
eſt connaturalis & non niſi per Chri-
ſtum venit ad nos. Prӕter hoc altior a
lia cauſa in hoc loco Paulum mouit ad
apponendum iſtud: Eſt autem cauſa (ſi
non fallimur) iſta, quia dixerat gratui-
to Dei dono nos liberatos à malis, quę
obuenerunt nobis ex peccato Adæ,
fuiſſe: ne quis inde anſam ſumeret pu
tandi modis omnibus gratis factū fuiſ-
ſe iſtud, non interueniente etiam iuſti
tia Chriſti (qui pro noſtris peccatis fuit
copioſa ſatisfactio) ideo mentionem
fecit de gratia Chriſti. Q.d. nos ſaluos
factos fuiſſe, Deo condonante & Ieſu
Chriſto ſatisfaciente. Et ſic ex parte pa
tris æterni gratioſa fuit noſtra redemp
D. Th. 3. p. q. 1. ar. 2. tio, ex parte autem filij ſoluentis de to
to rigore, iuſtiſſima redemptio & ſatis
factio. Vel ſi mauis dicas additum eſſe,
in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti,
quia ipſa gratia Chriſti nobis meruit tā
tam noſtri miſerabilis caſus reparatiō
nem.

Cæterum quod dixit Paulus gratiam
abundaſſe, abundantia hoc loco pro e
xuberantia accipienda eſt. Abundan-
tia maiorem perſonarum multitudi-
nem deſignare videtur: at vberantia
denotat maiorem & efficaciorem vir
tutem & efficaciam. Et in hac exuberā
tia facta eſt collatio & comparatio in-
ter peccatum & gratiam ab ipſo Apo.
In vigore & virtute eſt comparatio.
Neque inſurgat aliquis contra nos di-
cens, igitur gratia nō fuit latior & am
plior, quam peccatum: quantum ſpe-
ctat ad multitudinē? Nam in fine mū-
di minor multitudo hominum repe-
rietur habentium gratiam, quam eorū
qui peccauerunt. Inuenientur ſiquidē
omnes maculati Adę macula ſola ve-
ra (vt pie creditū) excepta Virgine. At
hominum non habentium gratiā per-
magna reperietur multitudo. Inconue
niens ſane videtur vllo modo dicere,
gratiam Dei & Ieſu Chriſti eſſe angu-
ſtiorem quam fuerit vnius hominis de
lictum. Infirmum enim videtur eſſe il-
lud medicamentum, quod non curat
niſi paucos infirmos; maxime quan-
do eodem morbi genere laborāt. Ad
hoc dicimus quod quia hęc argumen
ratio nos cogit aliquid dicere de virtu
te & excellentia gratię, dicimus plane
gratię virtutem tantam eſſe, vt nedum
intentione, verum etiam extenſione
ſuperet ipſum Adæ delictum. Nam li-
cet hoc effuſum ſit de facto ad omnes
mortales: hoc ideo fuit quia omnes
mortales (vt ſuperius diximus) illud vo
luerunt ſaltim voluntate interpretati
ua: at id ipſum fuiſſet ſi omnes voluiſ-
ſent gratiā Dei & Chriſti quæ ad mul-
to plures extendi poteſt, quam ſit ex-
tenſum peccatum. Nam ad Angelos
vſque extendi poteſt, qui labe peccati
originalis immaculabiles ſunt. Sed
quid ad Angelos recurrimus quos pau
lo ante redemptionis Chriſti fecimus
extorres? Veniamus ad homines. Non
ne gratia Dei (de Chriſti autem gratia
ante Adę peccatum nihil nunc dici-
mus) extenſa eſt ad patrem noſtrum
Adamum & ad eius coniugem & ma
trem noſtram Æuam? & tamē iſti duo
originalis peccati maculam nō habue
runt. Forte reſpondebis hoc verum eſ
ſe in duobus tantum, ſed præter illos
eſſe ingentem multitudinem hominū
qui maculati ſunt & ad illos non per-
uenit Chriſti gratia. Fatemur, ſed cedo
cuius culpa? an Dei datoris? abſit, abſit,
ſed ſua ipſorum factum eſt culpa.

Deniq; vt nil deſideres lector candi
de de excellētia gratiæ Dei Op. Ma. diſ
cutiendus remanet vnus ſolus ſcru-
pus. Eſt autem talis. Si gratia Dei vin-
cit peccatum debuit reſtituere homini
omnia illa quæ per peccatum fuerunt
ablata & deperdita: atqui per peccatum
obnoxij facti ſumus duplici morti, nē-
pe, ſpirituali, & corporali: gratia autem
Chri-

Chriſti licet vitam ſpiritualem nobis dederit, tamen à temporaria morte nos non liberat, non igitur efficacior fuit Chriſti gratia, quam peccatum. Ad hoc paucis reſpondemus dicentes alium fuiſſe finem in primæua hominis conditione & creatione, & alium in recreatione & reparatione. In illa animus fuit Deo non tantum condere hominem ſecundum natiuam ſuam conditionem, ſed præter illam multis dotibus ſupernaturalibus voluit eum ornare: inter quas dotes vna & excelleñtiſsima erat ipſum poſſe non mori: quod proueniebat à iuſtitia originali, quę erat donum ſanans ipſam naturã humanam: ac proinde iure à theologis aliquando adnumeratur inter dona naturalia, interdum vero inter gratuita. Quantum attinet ad immortalitatem nihil refert ſiue numeres cum natura, ſiue cum gratia. Naturalis dici poteſt eo quod data ſit ſimul cum natura: ſupernaturalis vero, quia non ab internis principijs. Data tamen homini fuit vt remaneret ſenſualitas ſub iugo rationis, & ratio lubens Deo pareret, & deniq. vt immortalitate gauderet, Velle autem hic diſcutere an idem eſſet cum gratia nec ne, eſſet præſentis argumenti lineam exilire, & res permiſcere, quod vitio haud caret. In pręſentiarum nobis ſatis eſt dicere, quod Deus habens rationem illius ſtatus innocentiæ, quem maxime decebat procul eſſe à morte & iuxta conditionẽ illius ſtatus ornare hominem immortalitate, voluit illum ornare tali dono. Cęterum poſtquam homo peccauit, ſuum ſtatum mutauit in alium, & ideo nil mirum, ſi mutato ſtatu, mutata eſt hominis conditio: vt qui prius poterat non mori, poſtea effectus ſit morti obnoxius. Neque obſtat quod ſi conſideretur animę noſtræ conditio (quę ſuapte natura eſt immortalis) condecens erat ſortiri tale corpus, qualis erat ipſa anima, nempe immortale & incorruptibile; quia iuſtum & æquum erat vt homo inobediens & diuini mãdati tranſgreſſor experiretur illam pœnam quam Deus illi comminatus eſt, hęc autem fuit priuatio immortalitatis. Quod eleganter noſter Apo. in hoc eodem cap. reſcrauit dicẽs. Et per peccatum mors. Vnde conſtat hic adnotare diligens lector quod cum multæ aliæ ſint pœnę quas homo per peccatũ incurrit præter mortem, de hac ſola fecit Apoſt. mentionem. Sunt autem pœnæ ſiue vulnera quæ conſequuntur ex peccato (ſi doctiſſimo Bedę credamus) quatuor: quas legere poteris apud Lucã in eo. Sic nos quatuor pœnas pręter illas aſſignamus. Prima gratię deperditio & priuatio. Secunda expoliatio iuſtitię originalis. In corpore duę aliæ: ærumnæ, morbi, languores & alij labores per quos corpus affligitur ac moleſtatur. Sed alia eſt pœna iſtis longe maior & crudelior videlicet ipſa mors: & de hac ſpecialem mentionem facere voluit Apoſt.

Ad rem igitur noſtram redeuntes (aliquantulum enim digreſſi fuimus) dicimus quod quando Chriſtus lapſum & ruinam naturæ humanæ gratia ſua ipſa non liberauit nos à morte naturali: nec reſtituta nobis fuit iuſtitia originalis, ſed reſtituit nobis ius in gloriam & ſempiternam illam vitam, quã per peccatum perdideramus. Et ad hanc ſolam reſpectus habitus eſt in reparatione naturæ. Sed dicis, cur non? Hoc enim requirit argumentum. Nunquid dicimus gratiam validiorem & efficaciorem? Vbi eſt hæc efficacia? Plane fatemur Chriſti gratiam non nos reduxiſſe ad immortalitatem: non propterea tamen hoc aliquid de efficacia & valore gratię Chriſti detrahit. Sic nam que conueniebat ſtatui naturæ lapſę mortalitas, ſicut ſtatui naturæ integræ expediebat immortalitas. Quomodo quæſo macerari potuiſſet laboribus, ærumnis, vigilijs, & ieiunijs corpus hominis, & pro peccato ſatisfacere, niſi relictum fuiſſet in ſua naturali conditione ſe

ne ſecundum quam mortalis eſt? Et quomodo agnouiſſet ſe in cinerem & puluerem reuerſurũ niſi immortalis eſſet? Bene igitur & cum illo, & nobiſcũ hac ratione actum eſt.

Sequitur.
Et non ſic. per vn. pec. ita & don.

POſtquam Apoſt. abſoluit primam collationẽ gratiæ & peccati, ad ſecundam tranſitum facit. Tres namq. apponit Paulus collationes ſiue comparationes: quare, prima abſoluta, aggreditur ſecundam, In illa oſtendit nõ adeo efficax fuiſſe Adę peccatum, ceu Dei donum & Chriſti gratia: nunc in ſecũda explicat in quo Chriſti gratia & donum efficacius fuerit ad ſalutẽ, quã Adę crimen ad nocumentum & perniciem. Eſt autem differentia ſiue comparatio poſita in hoc, quod peccatum Adæ plurimos perdidit, cum tamen eſſet tantum vnum: gratia autem Chriſti nõ ab vno ſolo peccato nos liberat, ſed ab omnibus. Principio pro intelligentia huius ſecundę collationis, quo germanior textus habeatur ſenſus, animaduertere nobis cordi eſt quod ferme ab omnibus (maxime gręce callẽtibus) adnotatum eſt: videlicet, quod in exemplaribus græcis non eſt ſcriptum peccatum, ſed loco eius ponitur peccator, ſicq. dicitur. Et non ſicut per vnum peccatorem, ita & donum. Conſule tu erudite lector exemplar græcum. Hæc verba truncata ſunt. Nam Apoſt. voluit dicere donum nõ eſſe tale, quale peccatum per vnũ peccatorem. Noſter autem interpres vſurpauit pro peccatore peccatum & dixit. Et non ſicut per vnum peccatum, ita & donum.

Cæterum miratur Caiet. dicitq. ſe neſcire quo errore factum eſt, vt pro eo quod legendum eſt: Et non ſicut per eum qui peccauit, legatur, Et non ſicut per peccatum. Sed prætermiſſa contẽtione de exemplari græco, non ſatis perſpicimus quomodo in vulgatá editione eſt error, eo quod mutata eſt lectio græca. Nam quod ad ſenſum ſpectat, parum intereſt. Non enim variatur ſenſus. Et attenditur comparatio ex parte termini à quo peccati, & ex parte termini à quo gratiæ & doni: dicitq. Apoſt. nõ eſſe tale donum quod venit ab vno iuſtificatore, quale eſt peccatum, quod venit ab vno peccatore: nam maior eſt iuſtificatio, quam condemnatio. Sed dicis, condemnatio, & iuſtificatio non ſunt formaliter oppoſitę: damnationi opponitur ſaluatio & non iuſtificatio. Reſpon. dãnatio bifariam cõſideratur: altero modo pro executione vltimæ pœnæ, altero modo pro reatu culpę cui reſpondet vltima pœna. Et ſecundum hoc dicte reſpondet & contrariatur iuſtificationi.

Notet lector quod exceſſus huius cõparationis hinc dependet, quod damnatio proceſſit ex delicto vnius hominis in omnes alios, qui virtute continebantur in illo: gratia vero proceſſit ex multis delictis, non ſolum ex originali, verumetiam ex actualibus: & proceſſit non ſolum vſq. ad remiſſionem, verumetiam vſque ad collationem iuſtitiæ qua ſumus iuſti coram Deo. Vnde manifeſte conſtat ſecundus exceſſus gratiæ ſuper peccatum: qui quidẽ per effectum oſtenſus eſt ſicut primus per cauſam. Quare merito ſubiunxit Apoſt. dicens

Sequitur.
Nam iudicium quidem

ex vno in condẽnationem: gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationẽ. Si. n. vnius delicto mors regnauit per vnũ, multo magis abũdantiã gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipientes in vita regnabunt per vnum Ieſum Chriſtũ, &c.

Probat

PRobat quod dixit. Particula, nam, cauſam dicit. Iudicium ex vno: nõ homine, ſed delicto. Ex vno delicto fluxit iudicium Dei & emanauit: quod iudiciũ in Gen. expreſſe habetur. Qui præteritum textum legerunt per vnũ peccatum & non per vnum peccatorem, aptius declarant ex vno peccato, & non ex vno homine: qui vero per vnum peccantem, melius interpretantur ex vno homine quam ex vno peccato: tametſi quoad ſenſum in idem veniat intelligentia textus, ſiue dicas iudicium condemnationis factum eſſe ex vno homine ſiue ex vno peccato. Porro hæc condemnatio fuit in corpore & anima ſimul. Sic per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem. Iſte homo Chriſtus fuit qui non ſolum ab illo vno delicto nos eripuit & liberauit ſed ab omnibus delictis commiſſis & cõmittendis. Redeptio Chriſti facta eſt pro toto ipſo mundo, non pro parte tantum.

Hic Pauli locus Pelagij frõtem percutit qui falſiſſime contendit Paulum loqui de peccato per imitationem. Nã aliter non dixiſſet Paulus, ex vno delicto, ſed ex multis.

Et caueat lector ne ex hoc quod Paulus hic dicit, videlicet, ſumptum fuiſſe iudicium de illo vno peccato (nimirum originali) exiſtimet non eſſe ſumendam quoque vltionem & vindictam de alijs peccatis, quę noſtra ſpõte per nos ipſos committimus: de omnibus ſumet Deus vindictam, etſi non æquam: maiorem quidem de actualibus mortalibus. Quare cautius etiam lector ſit ne durius & rigoroſius intelligat verbum, in damnationem. Non enim loquitur Apo. de illa damnatione quæ debita eſt peccato actuali mortali, non de illa, de qua dicturus eſt Chriſtus: Diſcedite à me maledicti, & ite in ignem æternum: ſed de illa condemnatione qua dignum eſt ipſum originis peccatum, cum quo ipſe Apoſt. contulit ipſam gratiam quæ de omnibus triumphat peccatis quemadmodum etiam ſacramẽtum baptiſmi, quod ſingulariter & ſpecialiter deſtinatum eſt in remedium originalis maculę, quod ſi aliam inueniat, ipſam quoque mundat & delet. Quare qui ſuſcepit ipſum non habet neceſſe cum Dauide dicere: Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.

Peccatũ originis non eſt dignum cruciatibus & pęnis inferni, ſed coelo nos priuat.

Pſalm. 50.

Si n. vn del. m. reg. per vnum.

CVm Apo. ſupra nõ ſolum de morte, verumetiam de regno mortis mentionem feceritadeo ad hoc reſpiciens, huic regno mortis contraponit regnum vitę: in quo qui præditi ſunt gratia Chriſti per ipſum regnabunt in æternum & vltra. Quaſi dicat. Mors regnauit, ſed nõ in æternum regnum eius fuit, ſed deſtructum & demolitum eſt: ſed homines habentes Chriſti gratiam regnabunt in ſempiternum. Nã participes gratiæ, erunt & uitę æternæ. Et hoc non attingẽt homines per ſeipſos, ſed p illã exuberantiã gratiæ Chriſti quæ vincit & ſuperat peccati vires & vim: & ideo regnabunt contra regnum mortis in æternum, quia iam amplius non erit mors, nec prima nec ſecunda.

Cæterum cum hęc Pauli verba ſint aliquantulum intricata, ſi reducantur ad formam, paulo clariora reddẽtur. A fine petitur hęc ratio. Q. d. Paulus. Res penſanda eſt ex fine, ſed donum conſequetur maius prẽmium quam peccatum ſupplicium: igitur donum maius eſt delicto. Dicit ergo. Si vnius delicto: vnius hominis, videlicet Adami, mors regnauit per vnum, ſcilicet hominẽ Adamum, multo magis regnabunt homines habentes abundantiam gratiæ, hoc eſt remiſſionem peccatorum: & habentes donum iuſtitiæ, hoc eſt, iuſtificati regnabunt in vita: nõ iſta temporali, ſed illa æterna, vbi omnes

nes ſunt reges. Et hoc fiet etiam per
vnum hominem, nempe Ieſum Chri
ſtum. Confert Ieſum Chriſtum cum
Adamo, qui ex infirmitate regnare fe
cit mortem medio peccato (Peccare
namque infirmi hominis eſt) Chriſtus
autem per potentiam, non per infirmi
tatem regnauit. Vnde multo magis
poteſt facere vt regnemus. Si cauſam
cōſideramus, primus homo purus ho
mo erat; ſecundus, homo & Deus.
Potentior cauſa efficatius operatur.
Et rurſus ille per vnum delictum:
ſecundus per multa dona. Et tertio, ex
fine: Ille mortis temporalis extitit au-
Ioan. 10. thor: iſte vitæ æternę. Ego vitam æter-
nam do eis. Et alibi. Si quis ſermonem
Ioan. 8, meum ſeruauerit, mortem non guſta-
bit in ęternum.

Ponderandum eſt verbum, abundan
tiam. Quia donum Dei eſt multiplex
& multiplicis efficatiæ. Plus nāq. Chri-
ſtus nobis contulit, quam amiſimus in
Adamo. Notet etiā lector quod Pau-
lus ſæpe, & paſſim repetit peccatum ſu
perari à gratia: quod non temere fa-
cit, ſed ne magnitudine peccatorum
deſperemus, & Caino ſimiles ſimus,
cui mentita eſt ſua iniquitas: quam exi
ſtimauit maiorem Dei gratia & venia.
Non audierat miſer homo ille Paulū
clamantem, noſque inuitantem ad fi-
duciā & confidentiam de diuina miſe
ricordia. Adeamus ergo, ait, cum fidu
cia ad thronum gratiæ Dei, vt miſeri-
cordiam conſequamur, & gratiam in
ueniamus in auxilio opportuno.

Regnabunt.

NOn dicit regnant: nam licet iuſti
hic Deo ſeruientes regnare dican
tur (quia ſeruire Deo regnare eſt) ta-
men perfecta & conſummata poſſeſ-
ſio in alia vita erit.

Sequitur.

Igitur ſicut per vnius

delictum in omnes homines in con-
demnationem: ſic & per vnius iuſtitiā
in omnes homines in iuſtificationē vi
tæ. Sicut enī per inobediētiā vnius ho-
minis peccatores cōſtituti ſūt mul
ti: ita & per vni⁹ obeditionē
iuſti conſtituētur
multi, &c.

PArticula, igitur, hoc loco triplici of
ficio fungitur: eſt collectiua ſupe-
riorū, eſt explicatiua, eſt & concluſiua:
colligit, explicat, & concludit. Confert
Apoſt. Chriſtum cum Adam, docet
que quomodo conueniant. Iſtud vt
faceret Apoſt. ęquum erat. Nam iam
antea expoſuit quomodo ſecundus
Adam ſuperabat primum. Neque quā
modo facit collationem ſuperfluam a
liquis exiſtimet repetitionem: nam col
ligit ſupradicta. Sunt qui dicunt Apo-
ſtolum hic aſſignare quartam cōpara
tionem. Sed nihil refert ſiue dicamus
eſſe quartam, ſiue collationem eorum
quæ ſupra dixit: quę ſupplenda erant,
cum eſſent truncata. Supplet igitur hic
Apoſt. alterum membrum quod defi
ciebat in illo loco, ſcilicet, Sicut per v-
num hominem &c. Dicit ergo. Igitur
ſicut per vnius delictum &c.

In præteritis comparationibus vſus
eſt Apoſt. his duobus vocabulis, ſcilicet
multi & plures: & nunquam dixit om
nes: nunc clarius & generalius loqui-
tur de Adę delicto & Chriſti gratia di
cens: Igitur ſi per vn. del. in om. ho. in
condem. Q. d. Sicut delictum Adæ va
gatum & ſparſum fuit in omnes homi
nes (vt eius effectus mors, palam oſten
dit) ita gratia Chriſti in omnes homi-
nes abundauit. Hic oportet lector bo
ne pedem (vt dicitur) ſiſtere, & primo
quidem obſeruare quod doctiſſimus
adnotat Caiet. Videlicet, Paulum hic
quando dicit, in omnes homines, per
vnius delictum, de ijs, qui ſunt puri ho
mines loqui, ad differentiam Chriſti:
qui

qni etſi homo vere fuerit & eſt, non tamen purus homo, ſed Deus & homo. Secnndo obſeruare oportet circa hanc particulam, omnes homines, quod hic Pauli ſermo non videtur eſſe fauorabilis illorum opinioni (imo multum contrarius) qui præter Ieſum Chriſtum, aliam ſubtrahunt perſonā ab hac tam generali regula. Nam iam Paulus non dicit veniſſe condemnationem in multos, vel in plures, ſed in omnes: nullum eximens de filijs vel filiabus Adæ per ſeminalem rationem genitis. Vnde ſi hæc verba vt ſonant & litera Chriſti clamat, accipiantur: præter Ieſum Chriſtum (propter rationē iam ſæpe à nobis dictā) nullus eſſet excludendus. Et hunc Pauli locū magni faciunt qui contendunt Virginem beatam cum cæteris alijs hominibus eſſe adnumerandam. Sed (ſi nos non fallimur) licet Pauli argumētum vehemēter vrgeat, & huic opinioni ſuffragari videatur: tamē non ſic nos cōſtringit, quin aliquis ſit euadendi relictus locus. Non enim magis nos premit nūc, quam quādo dixit, in quo omnes peccauerunt. Hic omnes, & illic omnes dicit. Vnde ſicut ab illo loco doctores, qui in virginem pijſſimi ſunt, & nulli parti pertinaciter hærere volunt, inuenerunt modum euadendi: Sic euadere poſſunt ab hoc Pau. loco, qni vel idem eſt, vel maxime affinis illi. Et ideo eodem modo quo vnus gloſatur locus, poteſt & alter gloſari. Et ſicut cōcilinm Triden. declarauit, nō eſſe ſuæ intentionis vbi de peccato originali agitur, comprehendere ſub illo decreto beatam virginem Mariam. ita dicere poſſumus intentionis Di. Pau. non fuiſſe, ſub hoc textu eam comprehendere: etiam ſi abſque exceptione alicuius ſententiam de peccato originali protulerit, dicens. In omnes homines in condemnationem. Nam hic Paulus de lege communi loquitnr: ſecundum quam omnium eſſe debebat condemnatio. Hęc autem lex omnium ſtare poteſt cum alicuius particularis priuilegio.

Vel aliter reſpondere poſſumus, dicentes, quod hęc propoſitio Apoſto. duas habet partes, & eodem modo debet intelligi prior pars, quo & poſterior. Poſterior pars eſt. Sic iuſtitia Chriſti in omnes homines in iuſtificationem. Ex ęquo loquitur Pau. de peccato Adę, & iuſtificatione Chriſti. Sed certum eſt per iuſtitiam Chriſti non omnes de facto fuiſſe iuſtificatos, ſed ſufficientiam habere iuſtitiam Chriſti ad iuſtificandos omnes homines: ſic etiam peccatum illud Adæ ſufficientiam habuit ad omnes inficiendos, & ex conſequenti damnandos. Et iuxta hanc ſufficientiam dixit Apoſt. per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: quoniam ſecundum illud delictum omnes merebantur condemnari. Sufficiens quidē fuit Adæ delictum ad hoc, ſicut Chriſti meritum ad omnes iuſtificandos, ſi omnibus fuiſſet applicatum: & non ſtetit per Adamum quod Virgini non applicaretur ſuum peccatum, cum eſſet eius filia naturali modo genita. Vnde quod virgo fuerit immunis à peccato, hoc non debet patri ſuo Adamo aut matri ſuę Æuæ: ſed ſoli filio ſuo IeſuChriſto. Ipſa iure dicere poteſt illud Dauidis: Pater meus & mater mea dereliquerunt me: ſed Dominus aſſumpſit me. Aſſumpſit me, inquit, in matrem: ac proinde hac gratia me ornauit, qua ſola ego ſum prædita. Ex ijs liquido conſtat, quod cum Adam fuerit caput omnium hominum, eius demæritū fuit omniū, ſicut Chriſti mæritū eſt omniū hominū, tamquā caput naturæ humanę. Cōditio capitis eſt, influere poſſe in omnia mēbra: quod ſi nō influit, nō eſt capitis culpa, ſed mēbrorū: quę vel non ſunt diſpoſita, vel incapacia ſunt influxus capitis. Caput. n. naturale in mēbrum abſciſum non influit. Pſal. 26.

Sicut. n. per ino. vn. ho. pecc. conſt. ſ. m.

MVltoties Apoſt. inculcauit in ſupe rioribus & de vnius hominis delicto loquutus eſt, ſolum illud appellãs Adæ delictum, ſed non dixit quale eſſet: nunc autem in hoc textu interpretatur in ſpecie quale fuerit: dicitq. inobedientiam fuiſſe, & pręcepti cõtemptum. Sed iam nos interrogat acutus lector, quid cauſæ fuerit quod cũ in hoc transgrediendo præcepto fuerit eſus fructus vetiti non appellauit ipſum gulam & non inobedientiã. Vel ſaltim debuit illud peccatum appellare ſuperbiam, ſicut dicitur Eccleſiaſtici 10. Initium omnis peccati ſuperbia. Non quidem ſi externum ſpectes actum, ſed penes internum; eo quod peccator non vult ſubijci diuinis præceptis. Quod maxime vſuvenit noſtris primis parentibus, qui noluerunt parere diuino pręcepto de non edendo vetito ligno: ſed audientibus illis (à patre tamen mendace nempe Dæmone) quod aperiendi eſſent oculi eorum ſi comederent, nihil curãtes de præcepto à Deo dato comederunt. Ad hoc reſpondemus dicentes, peccatum primi hominis fuiſſe ſuperbiam, gulam, & inobedientiam: Merito tamẽ Apo. illis duobus omiſſis voluit appellare peccatum Adami inobedientiam. Et ratio eſt, eo quod eſus & comeſtio illa non ex ſua cõditione mala fuit, ſed tantũmodo quia inhibita a Deo. Vnde ratione obiecti nullã malitiã habebat: ſed mala erat, quoniã fuerat prohibitą & vetita. Et quia inhibitioni magis videtur Inobediẽtia quã gula pugnare, ideo appellauit Adami peccatũ inobediẽtiã ſecũdũ quã primus parens noluit diuino ſubijci regimi, ſed ipſe ſibi ipſi voluit prouidere: quaſi notãs Deum, qui haud bene prouideret ei. Et hoc forte voluit Dęmõ perſuadere quãdo dixit illis, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum. Et ppterea Apo. primũ peccatũ appellauit inobediẽtiã: Non tamen negans ſi mul fuiſſe elationem & gulam. Quorſum autẽ interdixit Deus primis parẽtibus noſtris eſum illius arboris, non eſt præſentis loci & temporis dicere.

Pecca. conſt. ſũt multi.

IAm quid ſequutũ fuerit illam inobediẽtiã mox explanat. Ingens malũ, grãde nocumentũ: multos effecit inobediẽtes. Clarius. Multos, inquit, illa inobediẽtia effecit & conſtituit peccatores. Sed quomodo cõſtituti ſunt multi peccatores? Reſpo. Deriuatũ eſt illud peccatum, illa inobediẽtia ad multos. Hinc collige, quomodo nõ tantũ pœna, ſed etiã culpa & reatus deriuatus eſt ad filios Adę, quia cõſtituti ſunt peccatores. Ipſe nãq. Adã præceptũ recepit nõ pro ſe tantũ, ſed & pro ſuis filijs. Sic namq. impoſitum fuerat ei. Quare trãſgrediẽs ille & fact⁹ rebellis oẽs nos effecit tranſgreſſores & rebelles. Vnde ſi ſolũ illud peccatũ fuiſſet ipſius Adę, non dixiſſet Apoſt. per illud conſtitutos fuiſſe multos peccatores. Neq. hęc conſtitutio facta eſt per imitationem ſed per contractionem. Perinde. n. valet hoc loco peccatores cõſtituti ſunt multi, ac ſi dixiſſet conſtitutos eſſe in peccato originali. Sed dicis, Quare nõ dixit omnes conſtitutos eſſe ſed multos? Nũquid illa inobediẽtia nõ oẽs conſtituit peccatores? Quare ergo nõ dicit omnes, ſed multos? Sunt qui dicunt particulam multos idem valere hoc loco quod omnes. Alij vero dicunt quod Pau. nõ dicit per Adã omnes cõſtitutos eſſe peccatores, ſed multos: neq. per Chriſtũ omnes cõſtitutos eſſe iuſtos, ſed multos. Collationem aiunt hic eſſe inter multos & multos. Sed rogas forte dicens: Quare Pau. nõ eſt auſus dicere omnes ſed multos? R. Fortaſſis quia cõparatio hæc ex exequutione erat: & in exequutione iuſtitia & obediẽtia Chriſti extẽſa eſt nõ ad omnes, ſed ad multos: inobediẽtia autẽ primi

mi hominis in exequutione extēſa eſt ad omnes: Exequutioni nāq. demandatū fuit peccatū primi hominis quoad omnes, quia omnes peccarūt. Sed Chriſti meritū & iuſtitia eius nō eſt demādata exequutioni in omnib᷒ ſed in regeneratis tātū. Et ideo quia Apo. cōparabat obediētiā Chriſti cū inobedientia Adę quoad exequutionē noluit dicere cōſtitutos eſſe omnes per illam Adami inobedientiā peccatores ſed multos. Si vero loquamur de obedientia Chriſti ſecūdū efficatiā & ſufficientiā extēditur etiā ad omnes homines, ſicut & peccatum & inobediētia Adæ.

Et notet lector diligēs, ꝙ ſicut inobediētia Adę abſq ꝓprio actu noſtro cōſtituit nos peccatores ita gratia Chriſti & ei᷒ meritū cōſtituit pueros iuſtos abſq. illorū ꝓprio actu. Sec᷒ potētius eſſet peccatū, quā fuerit gratia Chriſti. quod nō eſt dicēdū. Imo ſi loquamur de illa generali iuſtificatione Chriſti qua nos iuſtificauit, illa quoq. facta eſt abſq. ꝓprio noſtro actu. Nūc autē quādo iuſtitia hic applicāda eſt nobis & vnicuiq. noſtrū dū ſumus adulti, nō fit abſq. proprio noſtro actu iuxta illud. B. Au. proloquium dicētis: Qui fecit te ſine te, nō ſaluabit te ſine te &c. Mot᷒ nāq. liberi arbitrij exigit ad iuſtificationē impiorū. D. Tho 1. 2. q. 113. ar. 5.

Ita & per vn. obe. iu. conſt. multi.

E Cōtrario deſcribit Apo. Chriſti iuſtitiā dicens eā fuiſſe inobedientiā De illa loquitur ꝗ qua alibi dixit: Chriſt᷒ factus eſt obediēs vſq. ad mortē. Et ipſemet Chriſtus cōfeſſus eſt dicēs: Sicut mādatū dedit mihi pater, ſic facio. Porro quātū diſtātiæ ſit inter primi hominis inobediētiam & ſecundi obediētiam, ſolus Chriſtus qui obediens fuit explicare valet. Nā quā infēſa Deo fuerit illa in obedientia, quāq. gratiſſima Deo patri Chriſti obedientia, ipſi duo ſciunt: Angelus, aut homo nullus æſtimare valet. Quemadmodum .n. noſtrā inobediētiā ſatis deplorare nequlmus ſic nec pro dignitate Chriſti obedientiā enarrare. Quis nō ſtupeat quādo audit, quod qui in forma Dei erat patri ſuo ꝑ omnia æqualis, factus ſit obediēs vſq. ad mortē crucis? Perpendat qui noſce cupit noſtræ inobedientię culpam, perpendat, inquam, Chriſti obedientiā: & qui hāc optat rimari pri᷒ in noſtrā oculos mittat magnā inobediētiā. Cū viderit huius grauitatē intelliget illi᷒ ſtupendā mageſtatē. Si deſideras, lector bone, intueri quātū fuerit obedientia Chriſti grata, metire ex offēſione inobediētiæ noſtrę. Quātum nobis obediētia Chriſti ꝓfecerit diſces, ſi vis, ex dāno & malis, quæ inobediētia nobis accumulauit. Attēdāt igitur hoc loco ij quib᷒ obedire incūbit, & nō ſegni cura hæc Pauli verba pertrāſeant. Intelligāt ꝙ obediētia facit iuſtos, inobediētia autē peccatores. Chriſtus ne perderet obediētiā, haud recuſauit ꝑdere vitam. Cōmouemur hic Pau. verbis quā ſit ꝺeteſtāda inobediētia & ei᷒ cōtraria amplectenda. Nr̄a iuſtitia inobediētia poſita eſt ad Ieſu Chriſti imitationē, qui cū nō eſſet mortis reus, patri tamē dixit, ſi nō poteſt hic calix trāſire niſi bibā illū, fiat voluntas tua. Pudeat nos cū Deus factus ſit obediens eſſe rebelles: ſed ſoluam᷒ illi obediētiā in baptiſmo tot modis debitā ac ꝓmiſſā. Quod ſi fecerimus, vitā nos dabit ęternam.

Ex his quę dixim᷒ poterit lector colligere, ꝙ ſi Adā peccaſſet ſolo peccato ſuperbię & elationis & nō peccato inobediētię, quę cōſumata fuit ꝑ comeſtionē fruct᷒ vetiti, nō deſcēdiſſet ad poſteros ei᷒ peccatū, nec habuiſſemus originale peccatū. Nā Apoſt. huc hoc peccatū attribuit inobedientiæ & non ſuperbiæ: tametſi inobedientia ſecū inuolnat elationē. Inchoauit Adā peccatum ſuū, vt author eſt B. Augu. ab elatione. Nā noluit ſubeſſe & obedire magis voci Dei, quā vxoris. Vnde ei dixit Deus. Sup. Gene. Quia obediſti voci vxoris tuę, & comediſti de ligno ex quo pręceperā tibi ne comederes: maledicta &c. Incepit igi- Gen. 3.

tur pec

tur peccatũ primi hominis à ſuperbia ſicut & peccatũ Angeli. Quinimo peccatum hominis initiũ habuit ab infidelitate. Dubius fuit homo de cõplenda in eũ pœna minata, quam poſtea vere expertus eſt.

Præterea verbũ, conſtituti, ſuã etiam emphaſim habet. Hęc conſtitutio nõ eſt facta per peccatũ actuale. Nã licet peccatũ actuale homines efficiat peccatores (& vere tales ſunt qui mortaliter peccãt) tamẽ hoc fit per propriã cuiuſque inobedientiã, nõ per inobedientiã alterius. Pau. autẽ loquitur de cõſtitutione peccatoris p̱ inobedientiã alterius. Vnde cõſtat eũ loqui de peccato originali, & non de actuali vt falſo quidã putãt, in hoc Pelagio fauẽtes. Nã hoc eſt diſcriminis inter peccatũ originis & actuale, quod p̱ illud poteſt quis ante quã ſit natus dici cõſtitutus peccator: at per peccatum actuale minime. Oportet. n. hominem prius eſſe natũ (imo ad annos diſcretionis deductũ) priuſquam poſſit cõſtitui peccator. Vnde licet pueros (etiã in infãtia degẽtes) ſubijciamus peccato originali; tamen mortali macula pollui & contaminari negamus poſſe. Cum igitur hic dicat Apoſt. per inobediẽtiam alterius multos eſſe conſtitutos peccatores: manifeſtũ eſt eum loqui de peccato originali & non actuali. Neque hic obſcure loquitur Apoſt. ſed ſatis clare & aperte. ſi qui oppoſitum ſentiunt oculos aperire volunt.

Nota iſtud lector,

Diſcrimẽ inter peccatũ originale & actuale,

Sequitur.

Lex autem ſubintrauit

vt abundaret delictum. Vbi autem abũdauit delictũ, ſuperabundauit & gratia: vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiã in vitam æternã, per Ieſũ Chriſtum dominum noſtrum.

VNde pẽdeãt hæc Pau. verba & quibuſcũ cõnexionẽ habeãt, inter interpretes nõ eſt cõcordãs ſentẽtia. Nõnulli pendere volũt ab illis verbis quãdo dixit, vſq. ad legẽ peccatum erat in mũdo. Declarauit. n. ſtatũ peccati ante legẽ. Interpoſitis autem quibuſdam ſimilitudinibus & diſſimilitudinibus, rurſus reuertitur ad ſtatum peccati ſub lege: dicitque: Lex autem ſubintrauit &c. Alij dicunt Apoſtol. appoſuiſſe hæc verba, propterea quod antea dixit legem nedum non eſſe iuſtificatricem coram Deo, ſed etiam itę inductricem: quæ lex cum eſſet data à Deo iſtud redundare videbatur in Dei iniuriam; à qua volens illum vendicare dicit ad quid ſuperuenerit lex: quæ non potuit euellere peccatum, quod per vnum hominem fuerat ſeminatum in totum humanum genus. Dicere poterat quiſpiam. Quorſum igitur lege illa opus erat? Reſpondet in illum finem eſſe datam vt abundaret delictum. Acutiſſima reſponſio, ſed intellectu difficilima; de qua cito dicemus, vt veniat intelligenda. Nos vero (ſi poſt iſtos aliquid dicere licet) exiſtimamus Apoſt. hic nouam comparationem, non inter peccatũ & gratiam (nam iſtud iam factum erat) ſed inter abundantiam delicti quæ fuit in lege, & inter abundantiam gratiæ Chriſti. Duo ſunt in hac clauſula verba ſcilicet abundauit, & ſuperabundauit, inter quę fit collatio & comparatio. Eſt autẽ comparatio hęc, cuiuſdã tacitæ obiectionis diſſolutio. Dicere poterat aliquis maiorem eſſe peccati abundantiam: eo quod lex intrauit vt abundaret & augeretur peccatũ. Reſpondet Apoſt. quod licet iſtud ſit verũ, nihilominus tamen gratia Chriſti ſuperabũdauit. quia vbi abũdauit inquit, delictum ſuperabundauit & gratia. Cæterũ omnia verba huius text' ſigillatim expendẽda ſũt. Et principio nos ſcire oportet, quid appellatione legis intelligẽdũ ſit, an intelligere debeam'

ſcriptā vel aliam. Doctiſſimo Origeni
nō placet vt appellatione legis intelli
gatur lex vetus Moyſi data: ſed illa
quæ pugnātiam habet cum lege ſpiri
t⁹. Hæc lex.n. nō modica occaſio peccā
di eſt. Et ratio quæ tantū doctorē mo
uet ad negādū, loqui hic Apo. de lege
Moyſi hęc eſt. Nequit.n. intelligere
quomodo p aduentū Moſaycę legis a
būdauit delictū: nā iā abūdauerat ante
legē. Nōne, inquit, iā omnis caro corru
perat viā ſuam? Nūquid terra maculata
fuit ſāguine, quādo Caī fratrē ſuū occi
dit? Nōne in Sodoma abūdauit pecca
tū etiā illud nefandū? Et multa alia pec
cata in mūdo erāt ante Moſaycę legis
ingreſſū. Igitur nō loquitur hic Apo. đ
lege Moſayca. Verūtamē huic interpre
tationi nō ſuffragatur Chry. Aug. aut
alius ex patribus hūc locū explanātib⁹:
ſed vnanimi cōſenſu Pau. de lege ſcrip
ta loqui dixerūt. Hic planus ſenſus mul
to germanior eſt intētioni Apo. quæ
eſt cōparare peccatū cū grā Chriſti in
ſtatu quo homines fuerūt ſub lege ſcri
pta: qui ſtat⁹ dicit augmēti peccati. Nā
adueniēte lege auctū eſt peccatū. Et ſi
cetiā pręceſſiſſēt multa peccata, nihilo
minus tamē maior abūdantia peccati
fuit, data lege. Et de hac omnes ferme
interpretantur.

Subintra.

ALiqui legūt, ſuperuenit B. Chry. di
cit Pau. nō fuiſſe auſū dicere legē
datā fuiſſe, ſed ſubintraſſe: vt inſinuaret
legē illā nō fuiſſe exhibitam vt perpe-
tuo maneret, ſed tātū ad tēp⁹. Æſtimā
da aliquātulū eſt hęc ratio ob tanti do-
ctoris præſtātiā: tametſi Ioan. (imo &
Chriſtus) palā dixerūt legē datā fuiſſe à
Ioan. 1. Moſe, vt legitur in Euāgelio Ioannis.
Quare forte aliā enargiā ſuboluit Apo.
Myſteria legis erant occulta. in verbo ſubintrauit. Forte quia ſub
multis velaminibus & figuris data fuit.
Nō tamē clanculo & ſecrete ingreſſa
eſt. Nam in monte, & magno cū ſtrepi
tu, & corā omnibus fuit promulgata.

Sed rogas, Ad quid ſubintrauit? Audi
Paulum. Vt abundaret, inquit delictū.
O nequā introitus. Ille dicebat clamās,
mortē per feneſtras fuiſſe ingreſſam:
& Paulus peccati abundantiam eſſe in Hie. 9.
ductam per legē. Siſte paulisper bone
Apoſt. Male ſentire videris de Moyſi
lege, quam tu alibi plurimi facis. Si lex
ſubintrauit vt delictum abundaret, ini
qua eſt lex, & iniquus qui tulit illā. Nul
lius ſane bonæ legis eſt, intendere ma
lum, ſed bonum. Hoc laqueo irretiti
& capti fuerunt, qui exiſtimarūt legē
eſſe malā: abutentes hoc loco Pau. &
praue intelligētes Apo. mētē, qui nihil
min⁹ cogitauit, quā prętēdere legē taxa
re. Nā licet, data lege, prouenerit pec-
cati abūdantia, iſtud tamē nō effecit ip
ſa lex, quæ data eſt ad coërcēda pecca
ta. Lex. n. nō dicebat, cōcupiſce vxorē
proximi tui, vel rem alteram: ſed è cō
tra, hāc & alias concupiſcentias refræ
nabat. Quod ſi, inducta lege, concupiſ
centia minus effręnis eſt effecta, ſed pe
tulātior, & magis diſſoluta, hoc homi
nū vitio factum eſt. Hic nāq. eſt genius
hominū qui voluptuoſe viuere volūt,
vt cum eis aliquid prohibetur, tunc ve
hemētius in illius rei cōcupiſcentiā e-
xardeſcāt. Nā recte quidā de hominib⁹
huius farinæ dixit: Nitimur in vetitum
negataq. cupim⁹ ſēper. Sūt nāq. iſti ho- Simile.
mines fluuio ſimiles: cui ſi opponimus
obicē & impedimētū tūc fortius & ma
iori conatu premit, & conatur deſtrue
re impedimētū: nec ceſſat donec obicē
de medio tollat. Stāte.n. obice, maiori
deſiderio fluere cupit: quia videt ſuum
fluxum impedimentum eſſe. Sic homi
nes quādo apponitur aliquis obex illis
ne pro ſua libidine fluant in ſuas cōcu
piſcentias impetuoſius in illas ferun-
tur. Quod ſi quis à nobis requirat cau-
ſam huius rei: ſciat eam eſſe vnam in
ter multas, quod prohibita ab humano
animo apprehenduntur tamquā ad-
uerſa & cōtraria: licet reuera ipſa in ſe
bona ſint aliquando, ſaltim delectabi-
lia, vel bona apparentia. Vt cum medi
cus cu

cus cupiens ſanare ægrotum prohi-
bet illi potum vini: tunc ęger apprehē
dit iſtud tamquam ſuę voluntati con
trarium: quo fit vt ardentius perop-
tet vinum, facta prohibitione, quam
faciebat ante. Et cum ſit innata omni
bus libertas, & prohibitio tollat volun
tatem libertatemque, tunc appetens
prohibitum, videtur pugnare pro ſua
libertate tuenda: & hinc fit ardentior
cupido rei vetitæ. Nemo.n.eſt qui nō
cupiat recuperare ſuam libertatem.
Quod ſi dicas: Lex non prohibebat bo
na, & conducentia, ſed mala, & nocitua:
fatemur. ſed qui cupit, non reſpicit ſi
ſunt talia nec ne; ſed tantum proſpicit
ac conſiderat, quod ſibi prohibita eſt
res illa, & ablata ab eo libertas illius rei
quæ ei erat oblectamento: nihil curās
quod illi erat nocitura. Et ideo quan-
tum prohibitio tollit libertatis, tantū
ſuppeditat appetentię.

Sed forte inſurgis dicens, Si lex ha-
bet hunc effectum, nimirum facere
Inferius. ca. 7. abundare delicta: quomodo alibi di-
cit Apoſtolus legem ſanctam, & man-
datum ſanctum, iuſtum, & bonum? Nō
ne hęc adinuicem pugnantia viden-
tur? Accedit huc, quod. 1. ad Corint.
capit. 15. ait idem Pau. legem eſſe pec-
cati virtutem. Si eſt peccati virtus, quo
modo eſt ſancta ipſa Moyſi lex? Et ſi
auget peccatum, quomodo iuſta eſt
& bona? Ad hoc reſpondemus dicen-
tes, quod cum Pau. hic dicit legem
ſubintraſſe vt abundaret delictum, nō
loquitur cū omnibus hominibus: ſed
cum prauis, & perperam inſtitutis. Ij
ſunt qui capiunt occaſionem augen-
di peccata ab ipſa lege: quam occaſio
nem non dat illis lex, ſed eſt occaſio
accepta. Vnde quia paſſim in hac epi
ſto. peccati occaſionem tribuit Apoſt.
legi, cautus eſſe debet lector, vt ſane
iſtud intelligat, de occaſione accepta
& non data. Nam cum proprius ſco-
pus & finis legis, ſit oſtendere peccatū
& illud prohibere: quomodo poſſet
ex eſſe author vel cauſa peccati? Vnde
dicit B. Auguſtinus. Bona eſt lex, quæ
dū concupiſcentiā vetat, omnia mala
ꝓhibet. Si lex prohibet homines pec-
care, quomodo faciet illos peccare?
Lex tūc peccatū eſſet. Hoc noluit intel
ligere nequā ille Manichęus: qui impu
dētiſſime dixit legē à diabolo fuiſſe tra
ditā. Eſt igitur lex (quę in ſe bona eſt) in
iuſtis, impijs & peccatoribus ruina: eo
quod ipſi ab ea accipiūt occaſionē pec
cādi. Sicut.n. Deus arborē bonā fecit,
ęquumq. dedit pręceptum vitam pręs
bens, at Dæmon inuidens hominis fæ-
licitati, ſua aſtutia, & nequitia, ab illa
arbore, ab illo que vitali præcepto acce
pit occaſionem, & induxit Adamum
media ipſa Æua ad peccandum, tranſ-
grediendumque illud præceptum:
ſic mali & peſſimi homines ab ipſa le-
ge (quæ ſancta & bona eſt) occaſionē
peccandi & anſam accipiunt. Erit ne
calumniandus is qui arborem illam
creauit præceptumq. appoſuit? Quis
iſtud dicet? An qui dedit pręceptū & le
gem de non edendo, author illius pec
cati dicendus erit vel occaſionem de
diſſe? Nihil ſane. Sed occaſio accepta
fuit, non data. Sic philoſophandum
eſt de lege, quę occaſione accepta, nō
data, dicitur virtus & augmentum pec
cati. Vnde hęc peccati abundātia non
eſt aſcribēda legi, vel authori ei⁹, ſed vi
tio hominū: neq. qui voluit dare legē,
voluit hunc dare legis effectū. Eſt nāq.
hic effect⁹ pręter intētionē & legis, & e
ius latoris: quoniā nō ad hoc dedit De⁹
populo ſuo legē, vt abūdaret delictū.
Neq. oportet vt quicunq. vult antece
dens, velit omne illud ꝙ quocūq. mo-
do ſequitur ad antecedēs illud: ſed vult
id quod ꝑ ſe, neceſſario, & ex intētione
ſequitur. Neq. deflorat legis candorē,
quod ex lege mali & praui capiant de
linquendi occaſionē: nā & ipſi Phari-
ſæi ex ipſo met Chriſto Ieſu (qui ſūma
bonitas erat) ruendi occaſionē accepe
rūt. Illis.n. Chriſtus in ruinā poſit⁹ erat,
& inſignū cui erāt contradicturi, & in
lapidem ac petram ſcandali. Vnde ſi

aduenientelege(quæ data erat ad vitanda delicta)peccatū non ſolum nō fuit extinctum & mortuum (vel ſaltim coercitum)ſed etiam à mortuis viſum eſt fuiſſe excitatū,viuificatumq. & nouū aſſumpſiſſe vigorem, iſtud nō fuit factum culpa legis,ſed vitio hominū, quorum ex deprauata natura congenitū eſt,magis eniti in vetita. Quod ex multis docet hoc vnū:ſcilicet,cōcupiſcētia vxoratorū aliquorū: qui magis appetūt fœminas (etiā non pulchras) quā formoſas vxores ꝓprias,eo quod illarū vidēt ſe priuatos. Priuatio vero ſtimulus eſt appetit⁹.Sed quod talis ſit appetit⁹ in natura malè edomita,nihil mirū(hæc n.prona eſt ad malū) ſed ꝙ in ſtatu naturę cōpoſitę &elegāter diſpoſitę,mater nr̄a illa Æua tātā habuerit de vetita arbore cōcupiſcētiam,nequeo ſatis mirari.Nō.n. adhuc prona erat natura ad malū. Forte iſtud non tā factū eſt à mulieris cupidine, quā à Dæmone cōcupiſcentiā inſufflāte, vt hominē in abyſſū miſeriarū proijceret. Ipſe nāq. mēdatio deluſit ac decepit Euā,dicēs: In quacūq. die comederitis ex eo,aperientur oculi veſtri: & eritis ſicut Dij,ſcientes bonū & malū. Ecce vnde forte creuit in muliere tam ingēs vetiti fructus cupido.

Neq. hic eſt loc⁹ quęrēdi, quāobrem De⁹(qui præſcius erat futuri euētus) arborem illā in paradyſo collocauit, ex qua tota noſtra perditio ꝓfluere debebat. Huius rei cauſā qui ſcire volet ab ſcholaſticis iſtud expoſcat theologis: qui ſicut ꝺ illa quæſtione,ſcilicet, Quare Deus creauit quē certo ſciebat eſſe peccaturū,rationē reddūt:ſic de iſta.

Cęterū ꝺ particula iſta,vt,quæ anceps & amphibola eſt in ſcriptura,nihil dicimus:eo quod vix eſt vn⁹ ex tot tātiſque Pau.enarratorib⁹,qui nō animaduerterit,dictionē,vt,hoc loco nō dicere cauſā,ſed cōſequutionē.Nō.n. ſācita fuit lex quo faceret abundare peccatum: ſed non obſeruata creuit & auctum eſt delictum,tū numero,tum demerito;plura fuerunt peccata & grauiora. Nam ſcienti legem, & non facienti, maius peccatum eſt, & pluribus venit vapulādus plagis. Vnde colligat acut⁹ lector ex ijs Pau.verbis.duo hæc: alterū ꝙ Iudæi nō poterāt ſe extollere ſupra gētes,ex eo quod eis data fuerat lex.Nā ipſi per eā acceperūt occaſionē qua fierēt deteriores, & magis peccatores.Nō tamē poſſūt excuſare à lege, vel illā infamare.Nō.n.culpa fuit legis ſed ipſorū,qui trāſgreſſores fuerūt. Secūdū quod colligitur,eſt defect⁹ legis, quæ habēs abūdātiā peccati,illos à tyrānide & dn̄io peccati non valuit liberare.Quo nomine ꝺ ea ſe extollere & ſupercilium habere, iniuſtū erat.Poterat nāq.Gētilis Iudæo inſultare dicēs. Tu gloriaris de lege,in qua effectus es grauior peccator.Ab ea.n.tu accepiſti occaſionē grauiora cōmitēdi delicta.Erubeſcere poti⁹ deberes,vt qui abuſus fueris lege,quæ bona & ſācta erat.Intētio legis á te neglecta fuit.Illa intendebat cohibere peccata tua:tu vero ea multiplicabas,iuxta tuā antiquā conſuetudinē.Quod datū eſt tibi pro antidoto:tu in venenū cōuertiſti.Nō eſt culpa aſcribēda legi quæ tibi vt pedagogus &medicus data eſt.Culpa haud dāda eſt medico,ſed ægroto,qui pharmaco ꝓperā eſt vſus.Inſurgat nunc aliquis ex Iudęis &reclamet dicēs:Si in lege ſcripta hoc eſt defect⁹,nēpe eſſe peccati occaſionē pari ratione hūc defectum attribuere oportebit omni legi,ſiue ſit diuina,ſiue humana. Siquidem cum omnis lex doceat bonum, & prohibeat malū:ipſis prauis hominibus & peccatoribus (nam bonis nulla lex eſt mali occaſio ſed boni)ſuppeditabit peccādi occaſionē.Quod ſi quis admittat(vt ratio cogere videtur) iā fit conſequēs quod Paul. dixit , ſubintraſſe videlicet legem vt abundaret delictum, fore intelligēdum in vniuerſum de omni lege,& non dūtaxat de lege Moſayca.Et ſic poterit Iudæus, & excuſare ſuam legem,& cōtorquere in gentilē quod ipſe in eū obiecerat.Nā ſi Iudęo lex Moyſi occaſio fuit peccandi, erit

quo

quoque & lex naturę Gentili. Sicut. n.
illa vetabat & prohibebat peccatum,
ita & lex naturę: quę perpetuo in auri
bus hominum clamat dicens. Declina
à malo & fac bonum. Oſtendebatq.
bonum & malum: iuxta illud: Signatũ
eſt ſuper nos lumen vultus tui Domi
ne. Et quod de lege naturæ dicimus,
idipſum de lege gratiæ dicere vale-
mus. Non enim lex bona eſſet vlla,
ſi non prohiberet malum. At vbi eſt
prohibitio, ibi mox maior cupido, ma
iorq. occaſio trãſgreſſionis. Igitur hic
defectus per omnem vagatur legem.
Non igitur ſoli ſcriptæ legi venit impu
tandus, ſed videtur eſſe communis om
ni legi. Et forſan hæc ratio tantam vim
ac robur apud doctiſſimum Origenẽ
habuit, vt coactus fuerit (relicta omni
lege) confugere ad legem peccati ad
illam inquam de qua maxime Apoſt.
in perſona omnium conquerebatur
Infe.ca.7. clamans. Video aliam legem in mem-
bris meis, repugnantem legi mentis
meæ, & captiuum me ducentem in le-
ge peccati, quę eſt in membris meis.
Sed quia in hac ſententia ſolus relictus
eſt, & aliam patrum orthodoxorum
ſchola amplexata eſt, ab hac nos nec
latum vnguem declinare volumus:
ſed eam merito inſequentes, tam in
hac re, quã in omnibus (vt par eſt) pro
noſtra ingenij tenuitate, propoſitæ ob
iectioni obuiam ibimus. Et primo qui-
dem iacimus hoc fundamentum, ſcili
cet quod quemadmodum vna res nõ
multum laudanda venit ab eo, quod
ei ſuuenit ex accidenti; ſimiliter etiam
vituperio dari haud debet per illud
quod præter intentionem & per acci
dens quoque conſequitur & adipiſ-
citur rem illam. Illuſtremus iſtud hoc
familiari exemplo. Eſt quidam vir bo
nus ſtudioſus, dicendiq. peritus, ſi ante-
quam eſſet bonus & peritia donatus, e
rat pecunioſus & factus ſtudioſus & li-
teratiſſimus: ſi laudetur & commende
tur ob pecuniarum copiam, quam an
tea habuit nõ magna eſt cõmẽdatio;
quoniã viro ſtudioſo & bono accidit
pecunia magna. Ex accidẽti erat. Si ve
ro poſtea pauperrim' efficiatur nõ ob
id venit vituperio dãdus; vtrũq. n. ex aci
dẽti factũ eſt & abũdãtia & penuria: &
idcirco nec ex vno venit laudãdus, nec
ex alio vituperãdus. At dicis, Quorſum
iſtud? R. eo dictũ eſſe vt intelligamus,
quod ea quę legi cõpetunt ex acciden
ti, eius bonitatẽ denigrare nõ poſſunt:
quoniam hęc potius ex hominum cõ
ditione & vitio proueniunt, quam ex
ipſa lege. Sic in propoſito nemo of-
fendi debet ſi audierit nos dicentes ex
omni lege conſequi poſſe occaſionẽ
peccãdi: quia nõ eſt vitiũ & defectus
qui conueniat legi per ſe, ſed præter
eius intentionem & ex accidenti con-
tingit illi. Vnde quod hic ex inſtituto
& propoſito pronũciauit Pau. de lege
ſcripta, adaptari poteſt quoq. & alijs le
gibus; nõ tamẽ ęqua lãce & ex æquo.
Nã licet hominũ æquale ſit ingenium,
& eiuſdem ſint naturæ ſub quacunq. le
ge (legis. n. mutatio non mutauit homi
num naturam) tamen ſub diuerſa le-
ge homines diuerſum fuerunt ſortiti
ſtatũ: pro cuius ſtatus diuerſitate ma-
ior vel minor potuit eſſe peccandi oc
caſio. Vnde cum ſub ſtatu legis ſcrip-
tæ viguerit maior peccandi anſa & oc
caſio, hinc factum eſt vt Apoſt. quaſi
aliquid peculiare tribuerit legi Moyſi
occaſionem peccandi dicens: lex aut.
ſubin. vt abund. delict.

Sed iã merito quis nos rogare poteſt,
vnde habet hęc lex, pręter alias, hoc
ſpeciale? Cui pręſto reſpõſio datur dicẽ
do, quod ſi cõferamus legẽ naturę cũ
Moſayca, maior fuit occaſio in lege
ſcripta: eo quod maior erat boni & ma
li cognitio, per quã homines facili' po
terãt declinare malũ & proſequi bonũ.
Deinde lex pedagogus hominũ fuit &
magiſtra ceremoniarũ: vnde facili' po
terãt fugere idolatriæ maculã. Præte-
rea in lege ſcripta maior erat multitu-
do pręceptorũ p quã plura erãt vetita,
ex quib' augebatũ occaſio peccãdi. Nã

manabant quatuor fluuij: ſic in parady
ſo Eccleſiæ, mortuo Chriſto tāquam
a fonte emanauerunt ſeptem, riuuli
hoc eſt ſeptem ſacramenta. Et ſic ſa-
cramenta ſunt riuuli. Cæterum ſi no-
ſtra ſacramenta conſiderentur, & cō-
parentur cum ſacramentis vet. legis
fontes ſunt Saluatoris. Nam ſicut fons
continet in ſe aquā, ita ſacramenta no.
legis in ſe continent aquam gratiæ: &
non ſolū aquam, ſed aquas. Vnde Pro
pheta dicit, Haurietis aquas: quoniam
præter gratiam gratificantem, alia do
na conferunt hæc ſacramenta. Et ideo
& dicuntur riuuli, & fontes. Sed quor
ſum Propheta ſacramēta appellat fon
tes aquarum, quæ Sponſa appellauit
cellam vinariam? Introduxit me rex,
inquit in cellam vinariam. Vinum a-
quę præponderat. Quid cōmune ha-
bet aqua cum ſacramento noſtro? Nō
eſt credendum à caſu comparata fuiſ
ſe ſacramenta à Propheta ipſi aquæ,
cuius multæ ſunt conditiones ſymboli
zantes cum ſacramentis gratiam cau-
ſantibus. Aqua primo quidem abluit
& purificat. Quid tam cōmode iſtud
præſtat, ſicut ſacramenti aqua? Hæc il-
la eſt de qua Deus per Ezachiëlem di-
cit: Effundam ſuper vos aquam mun
dam & mundabimini ab omnibus in
quinamentis veſtris. Nota, mundam:
non turbidam: non putridam, ſed cla-
ram; non amaram ſed dulcem. Dein-
de aquarum virtus eſt ſitim extingue-
re & ſedare. De qua aqua Chriſtus Ioā
nis 4. dixit. Qui biberit ex hac aqua
ſitiet iterum. Qui frequentat ſacramē-
ta nouæ legis ſitim earum rerum quæ
mundi ſunt non habet. Non ſitit ho-
nores mundanos, non appetit gloriā
vanam, non ambit magiſtratus, non
cupit diuitias: nec denique alterius cō
ſimilis rei ſitim patitur. Prętere a aquę
eſt vis alia nempe ignem extinguere
& calorem fugare. At & hanc vim ha
bent ſacramenta. Nam concupiſcen-
tiæ ignem in nobis refrigerant & quo-
ad poſſunt extinguunt. Poſtremo abſ-
que aqua ſterilis eſt terra & infrugife-
ra: ſic anima noſtra abſque ſacramen-
tis magnam patitur ſterilitatem, niſi ri-
getur aquis ſacramentorum. Iſtæ ſunt
aquæ ad quas idem propheta inuita-
bat dicens. Omnes ſitiētes venite ad
aquas gratię bibendas, potandasq. His
aquis refectionis ſitim extinguetis &
ardorem ſedabitis. Apte igitur Pro-
pheta ſacramenta no. le. appellauit fō
tes aquarum. Neque obſtat quod ſpō
ſa vocauerit ea cellaria vinaria. Nam
ſicut gratia in ſcriptura ſacra deſigna-
ri ſolet per aquam ita & ſignificari per
vinum. Sicut enim comparatur aquæ
propter virtutem refrigerandi, ſitimq; ex
tinguendi & abluendi, quas habet a-
qua: ita etiam comparatur vino prop
ter virtutem, quam habet vinum. Hoc
enim lętificat cor hominis, confortat
& nutrit bibentem. Hæc omnia elegā-
tiſſime prę ſtant noſtra ſacramenta.

Sed de his forte longior effluit ora-
tio, quam volebamus. Oblata occaſio
de ſacramentis loquendi, noſtrum ef-
fecit ſolito prolixiorem ſermonem:
quod æqui bonique conſulere debet
amicus lector, poſtquam intellexit
quod noſtra oratione oſtendimus, ni-
mirum, noſtra ſacramenta quæ adiun
cta fuerunt legi gratiæ, non eſſe eius
grauamina: quin potius magna præſi-
dia & iuuamina. Et proinde cum in le
ge Euangelica pauca ſint præcepta, ab
ea non poteſt tanta ſumi occaſio ad
augenda peccata: Quo nomine, licet
appellata fuerit iugum, & onus: non ta
men graue ſed leue. Vnde quia adue-
niente lege veteri creuit præuaricatio
(quia iram operabatur, vt dictum eſt
ſupra) ideo illa lex on' erat graue. Lex Cap. 4.
autem noua non operatur iram: quo-
niam ex ſua parte auxilium præſtat ad D. Tho. 1. 2.
euitandum peccatum. Verum tamen q. 108. ar. 2.
eſt, quod cæteris paribus grauiora ſūt ad 2.
peccata in lege noua. Et ideo peccans
in ea maiori dignus eſt pœna, vtpote
ingratus maioribus beneficijs. Cæte-
rum excuſare leges humanas omnino
ab oc-

delicti. Vide Pau. palmam & victoriã, triumphumq. tribuentem gratię Dei. Cur non? Cui alteri hæc victoria debebatur? Quis mortem, quis infernum, quis Dæmonem euincere poterat niſi gratia Chriſti? Ipſa de his maxime triũphauit. Quid non poterit, quid non valebit, quid non præſtabit, quid non aſſequetur qui gratiam eſt aſſequutus? Quis es tu Paule? Apoſtolus. Prædicator Gentiũ. Vas electionis. Vnde es talis? A gratia. Quid potes p gratiã? Quid? omnia poſſum. Quomodo? Reſpondet: Gratia Dei, ſum id quod ſum, & ea nihil non poſſum.

Porro hanc ſuperabundantiam gratiæ metiri poſſumus, tam ex parte Dei, quam noſtri. Ex parte ſua; quoniam nedum cum inimici ei eſſemus in gratiam ſuam nos recepit, ſed multis alijs beneficijs ac donis donauit: vſque ad illud, quod ſui regni nos participes effecerit & hæredes. At ex noſtra parte quis non videt quam abundantiſſima fuerit erga nos gratia, tribuens nobis non ſolum vnius originalis delicti remiſſionem, ſed etiam omnium, etiam grauiſſimorum? Nam licet ruina tantum fuerit per vnum peccatum: tamẽ condonatio & remiſſio non vnius ſolius delicti, ſed omnium facta eſt delectio. Certe tempus nos deficeret ſi vellemus numerare omnia illa beneficia quę conſequuta fuerunt iſtam delicti abundantiam: quibus caruiſſemus, niſi vbi abundauit delictum, ſuperabundaſſet gratia. Forte homines ſicut naturali conditione Angelis ſunt inferiores, ita gloria & honore nec ſuperiores nec pares illis fuiſſent: ſed tam in conditione naturæ quam gratiæ & glorię ſemper inferiores: nunc autem poſita hac gratię Chriſti ſuperabundantia, ſi homines lege naturę ſunt inferiores, gratia & gloria excedere & ſuperare illos poſſunt. Nam ſicut in natura humana ſuperabundauit delictum pluſquã in Angelica (cum illa tota corruerit, nõ autem Angelica) tamen vbi abundauit delictum ſuperabundauit & gratia. Hanc ſuperabundantiam agnoſcebat Apoſt. quando dicebat. Nuſquam Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahę apprehendit. Et alibi. Neſcitis quoniam Angelos iudicamus? Credibile valde eſt Angelis quoſdam eſſe homines gratia & gloria compares: & forte aliquos (non tamen multos) Angelis in hoc pręſtantiores. De Chriſto quidem homine, deq. matre ſua ſanctiſſima, nulli catholico dubitare licet. Verum enimuero quod attinet ad gloriã accidentariam, fœliciores ſunt homines ipſis Angelis. Et etiamſi horum nihil eſſet in homine, ſola illa gratia vnionis & hypoſtatica vnio ad ſublimandum & efferendum hominem ſupra angelos omnes quam ſufficientiſſima eſt: de qua, & ob quam forte auſus eſt dicere Apoſt. quod vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Hæc namque eſt ſumma gratia, & quę maxime hoc nomine gaudet, quæque iuſtiſſime męretur dici ſuperabundãs gratia. Magna Dei gratia eſt rerũ creatio, magna earũdem conſeruatio & gubernatio; & alia eſt maior, hominis ſcilicet, ad Dei imaginem efformatio, & gratuitorum multorumq. donorum communicatio: ſed iſta datur alia excellentior, eleuatio, videlicet hominis, ad claram & apertam beatiſſimæ triadis viſionem: Cæterum iſtis omnibus gratijs aliam ſcimus (quam agnoſcere omnes debemus) multo nobiliorem. Rogas, & quænam hęc eſt? Paucis accipito. Illa eſt, qua naturam noſtram humanam in vnitate perſonæ Deus ſuæ diuinitati vniuit ac copulauit. Gratia hęc nedum inenarrabilis eſt, verũetiã inexcogitabilis. Quis (inquit Iſaias) audiuit vnquam tale? aut quis vidit huic ſimile? Noua gratia fuit iſthęc ſuper terram. Hoc illud eſt quod Hiere. cecinit dicens. Nouum faciet Dominus ſuper terram: fœmina circundabit virũ. Hęc igitur eſt ſuperabundans gratia: in quã apte poſſunt adaptari hęc verba Pauli.

Ad Heb. 2. 1. cor. 6. Iſa. 66. Cap. 31.

Nam

Nam Deus carnem noſtram ſuſcepit, vt abundantiam delicti merito ſuæ incarnationis, omnino extingueret, atq; deleret. Quod factum eſſe in eodem puncto & inſtanti, quo verbum caro factum eſt, omnibus chriſticolis credendum venit. Nam Chriſtus in primo inſtanti ſuę incarnationis ſe & ſua omnia pro redemptione totius generis humani Deo patri obtulit: quam ipſe nobis meruit, & Pater æternus acceptauit. Vnde ſi meritum Chriſti ſpectemus, ipſe pro redimendo mundo non egebat alia operatione aut ſatisfactione. Quæ ſatisfactio etiam fuit pœnalis. Siquidem nouem menſium ſpacio in anguſtiſſimo vtero mulieris occludi, & manere, non fit abſq. pœna. Quis carcer tam tenebroſus? quis locus tam abditus? Quod latibulum tam anguſtū? Bene de eo prophetauit Dauid dicens. Poſuit tenebras latibulum ſuum. Et quanto ipſe magis perfectū habebat vſum rationis, tanto magis ipſa recluſio ei moleſtior erat. Nam alij pueri & infantes non tam cito attingūt vſum rationis. Hęc igitur moleſtia recluſionis ſufficientiſſima erat pro ſatisfactione peccatorum totius mundi. Hanc Chriſtus dignatus eſt pati, vt mox inciperet ſignificationem & oſtēſionem ſuæ immenſę charitatis erga nos patefacere: quam nos agnoſcere debemus, niſi ingratitudinis notam incurrere velim⁹. Ipſe infans vnius diei pro noſtris incępit pati peccatis: & nos adulti eius paſſionis immemores ſumus. O noſtram miſerandam cæcitatem, o ingratam hominum conditionem. Bene in nos quadrat quod ſcriptum eſt. Iuſtus perijt, & non eſt qui recogitet in corde ſuo. Sed interim nemo in nos inſurgat dicens: Si illa recluſionis moleſtia ſatis erat pro hominū redemptione, omnia alia quæ Chriſtus paſſus eſt in toto ſuę vitę curriculo, etiam vſque ad crucem incluſiue, fuiſſe ſuperflua. Reſpondemus omnia illa alia ex patris mandato & ex abundantiori redemptione, vt eſſet copioſa redemptio, & vt ſcripturæ implerentur Prophetarum, Chriſtum pertuliſſe vſque ad crucem: ſed quoad ſufficiētiam, minimę ſanguinis guttæ ſatis erat effuſio. Nihil igitur ſuperflue actū eſt, ſed omnia pro nimio amoris ardore Chriſtus complere voluit, vt vbi abundauit delictum gratia ſuper abundantior eſſet.

Pſal. 17. (margin, beside "Dauid dicens. Poſuit tenebras latibulum")

Iſa. 57. (margin, beside "Iuſtus perijt")

Sed neſcio an debeam diſſimulare circa hunc Paul. locum & textū, quod quidam concionatorū extra Pau. mentem & intentionem hæc eius verba exterminant & extrahūt. Nam aliqui de eodem met Apoſt. Pau. verificari volunt, dicentes quod in eo abundauit delictum, & ſuperabundauit gratia. Nonnulli Apoſtolorum capiti Petro accommodant. Alij Mariæ peccatrici. Quidam Aegyptiacę mulieri: reliqui Dauidi Prophetę: & tandem quiſque pro ſuo voto. Sed Pau. horū nihil minus excogitauit: nam non de perſonis loquitur, ſed ſermo eius in comparatione & collatione duorum ſtatuum poſitus eſt, vt ex antecedentibus conſtat. Comparat Apoſt. effectus gratiæ cum effectib⁹ peccati, dicitq. multo plures & excellentiores eſſe effectus gratiæ. Quare quæ Apoſto. protulit de ſtatu, non ſunt reſtringenda ad certas perſonas. Neque refert, quod concionatores ſic vtantur hoc loco: nam cum aliud ſit munus cōcionatoris, & aliud interpretis, illi interdum non curant, nec ſeipſos aſtringunt ad authoris mentē in citādis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs: ſed tantum præ oculis habent id quod ad ſuum facere putant inſtitutum. Vnde latior datur concionatoribus campus, quam interpretibus: qui ante omnia debent authoris mentem & intentionem habere ſuos ante oculos. Aliter reſpōderi poſſet ad hoc dicendo, quod ex concionatoribus quidam (de mei ſimilibus loquor) parum candide allegant ſcripturas in ambone, & interdum volunt extendere cœlum ſicut pel

Aliud eſt officium interpretis aliud vero concionatoris.

pellem, quod non ſit ſine dedecore ſacræ ſcripturæ, & offenſione peritorū auditorum. Putant namque magnam vim ingenij oſtendi, ſi ad quoduis propoſitum quemlibet locum ſcripturæ adaptent: ſiue accommodatus ſit locus, ſiue non (ſcripturam (vt ita loquamur) per capillos trahentes. Sed iam diximus, iſtud non faciunt verbi diuini præcones qui docti ſunt, beneque meriti de ſacris literis, quos ſolos deceret eſſe Euangelicos concionatores. Sed ad noſtram rem reuertamur, dicentes docte & acute Apoſtolum cōcluſiſſe ſuum inſtitutum, quod erat oſtendere triumphum gratiæ de peccato. Nec mirum. Nam longe potentior debebat eſſe ſecundus Adam Chriſtus ad ſaluandum, quā fuerit primus ad perdendum. Supra iſtius hominis delictū abūdare debebat alterius gratia & donū: nā nō ſicut delictum ita & donum.

Qui quales eſſe debeant euāgelici cōcionatores.

Vt ſic. reg. pec. in mor. ita & gra. reg. p. inſt. in vit. æter.

EXplorat Apoſt. effectum abundantiæ gratię. Sicut, n. peccatum fecit regnare mortem ab Adam vſque ad Moſen: ita gratia fecit regnare vitam. Sicut. n. mors eſt effectus peccati (vt antea diximus) ita & regnum peccati cauſa fuit quod regnaret mors. Nunc dimiſſo regno mortis, tranſit ad regnum peccati. Nec temere. Nam antea loquebatur Apoſt. de peccato ante legem, in quo tempore non dicebatur regnare peccatum, quia non cognoſcebatur. Mors autem maxime cognita erat, quia indies eam experiebātur, licet non putarent eam pœnam eſſe peccati. Poſtquam autem venit lex, præbuit de peccato cognitionem, abūdauit delictum, cœpit regnare peccatum. In Diaboli regno regnat peccatū in regno autem Chriſti regnat eius iuſtitia & gratia. At ſtipendium regni peccati eſt mors, non ſolum corporis, ſed etiam animę. Hæc eſt merces quā militibus ſuis præbet & elargitur peccatū. At hoc regnum deſtruendum erat. Sed per quem? Non per alium niſi,

Per Ieſum Chriſtū Dominum noſt.

PEr ſtrenuum ducem, qui ſuis ſeruis non mortem ſed vitam donat æternam & ſempiternam.

Sed heu dolor, ſunt plures, qui malunt Dæmoni & peccato inſeruire & ſub eis militare, quam ſub Chriſti vexillo. Sed qui ſunt hi? Illi qui Chriſto dicunt, Nolumus te regnare ſuper nos. Recede à nobis: viam ſcientiarum tuarum nolumus. Iſtis minatur Deus per Hiere. Dicens. Seruietis Dijs alienis die ac nocte, qui nō dabunt vobis requiē. Suis autem Chriſtus requiem promittit dicens. Inuenietis requiem animabus veſtris. Quis igitur tam cęcus & rationis inops eſt, qui ſi regnat in eo peccatum, non velit tam durum, crudum, & tyrannum regem deſerere? Excutiat à ſe tam graue iugum. Iam non ſumus ſub ſtatu Moſaycæ legis in qua regnabat pecca. Iam ſtatum ſuperabundātis gratiæ nacti ſumus. Non flocci faciamus tot tantaque Chriſti beneficia abſque noſtris mæritis nobis collata. Moueat nos tantæ glorię premium quod ſuis ſeruitoribus paratum habet. Impellat nos ad excutiendū à nobis peccatum tam prompta & larga Chriſti condonatio, per quem facta eſt noſtra redemptio. Recordemur quod qui facit peccatū ſeruus eſt peccati, quod cum conſummatum fuerit generat mortē. Deo inſeruiamus qui dabit nobis vitā æternam, Per Do. no. Ie. Chri. amē. Explicit quintum caput.

Lucæ. 19. Iob. 21.

Hiere. 16. Matth. 11.

QVID

CAP. VI.

QVID ERGO DICEMVS? MANEBIMVS IN PECCATO VT GRATIA ABVNDET? ABSIT. QVI ENIM MORTVI SVMVS PECCATO, QVOMODO ADHVC VIVEMVS IN ILLO? &c.

VBI Apoſt. in elapſo proxime capit. docuit & manifeſtis argumentis oſtendit, abundantiam gratiæ Chriſti, per quam liberati fuimus à peccatis omnibus: in hoc 6. cap. modo eius propoſitũ eſt, proſequi, continuare & amplius enodare exuberantiam gratiæ Dei & Ieſu Chriſti. Neque hæc tractatio ei vitio verti debet: etiamſi ſit de eadem re. Nam in 5. cap. iſtud effecit in ordine ad peccata præterita, nunc vero in hoc 6. de eadem exuberãtia ſermonem inſtituit, ſed in ordine ad peccata futura: ad quę euitanda non minus efficax eſt Chriſti gratia, quam fuerit ad delenda præterita. Ideo, ſicut per opẽ illius potuerunt noſtra delicta deleri, ſic hac eadem nos adiuuante, poſſumus futura vitare peccata. Et quia exuberantia, ſiue abundantia peccati, non tantũ poterat eſſe circa pręterita peccata, ſed etiam circa peccata futura; ideo Apoſt. doctiſſime (vt ſolet) oſtendere voluit exuberantiam gratię & circa præterita & circa futura peccata. Hoc autẽ priuſquam explicare incipat, in frontiſpicio huius cap. ſollicitus fuit mox, quandam calumniam (quam ei calumniatores impingere poterant) á ſe procul pellere. Dicis, Quænam hæc eſt calumnia? Reſpond. Hæc eſt. Qui de Pau. doctrina non bene ſentiebant, ei impingere poterant, quod falſam dogmatizaſſet doctrinam qnando dixit, quod vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Nã ex hac doctrina, mox conſequi videtur, Paulum licentiam feciſſe peccatoribus, vt multiplicarẽt peccata, ad abundantiorem faciendã gratiam. Occurrit nunc Apoſto. huic obiectioni, ſiue calumniæ, dicens. Qñ ado ego dixi, gratiam ſuperabundaſſe vbi delictum abundauit, nemo exiſtimet me conſequenter velle dicere, bonam eſſe in peccato perſeuerãtiam, vt maior abundet gratia. Nemo ex meis verbis accipiat hanc licentiam. Ego quidem hanc licentiam nec concedo, nec concedere poſſum. Abſit à me tãtus error. Cum dico ſuperabundaſſę gratiam, non eſt meus animus aſſerere, abunde fore peccandũ, & in peccatis perſeuerandum; quò abundantiorem gratiam recipiamus, ſicq. magis liberalitas, magnificentia & beneficentia Dei erga nos augeatur, ac illuſtretur: Abſit à nobis tanta inſania. Nam hæc ſuperexcrecentia & abundantia gratiæ, non eſt orta à peccatorum męritos: ſed ab opitulantis auxilio. Ab hoc n. pullulauit gratię abundantia in nobis. Quare nequis vel animo calumniandi, vel ignorantia ſilogizandi recte, tali vtatur ratione, eam refellit ac deſtruit hoc loco Apoſt. dicens.

Reſp.

Quid ergo dicem⁹? Man. in pcc? Abſit.

CÆterum opponet ſe aliquis dicẽs, voluntariè ab Apoſt. eſſe agitatam hanc

hanc calumniam: nam iam cap.3. eam profligauerat, quando dixit, ſe non docere facere mala vt inde eueniant bona. Iam.n. ab hac calumnia tunc ſe purgauerat. Hæc.n. duo in vnum & idem veniunt. Non igitur repetere opus erat. Reſpondemus primo, quod quando vna res eſt non modicę importantię, quod bis, aut ter, quaterque & multoties repetatur, inconuenit nihil. Nō n. eſt hoc apud grauiſſimos authores inſuetum: neq. ab ſcriptura ſacra omnino alienum reperitur. Namque in ea repetitio eiuſdē rei rationiſq. abſq; vitio fit. Aliter reſpondere poſſumus, dicentes, quod licet hę duę rationes magnam inter ſeſe habeant affinitatē, & ex vna videatur ſequi alia apud homines habentes obtuſos oculos, & prauos ſenſus (Nam ſi vbi abundauit delictum, ſuperabundat gratia; mala facere dicebant quidam, nobis fas erit, vt veniat hoc bonum, quod eſt abundātia gratiæ, & perſeuerantia quoque in peccato). Horum.n. vtrunq. ſumma blaſphemia, eſt, & neutrum recte colligitur ex prædicatione & ſermone Apoſt. quia nihil tale ipſe vnquam ſomniauit. Et qui ei iſtud imponebant, tanquam conſequens ex eius doctrina, allucinabantur; & illorum argumentatio friuola erat, & vitio paralogiſmi labo rabat. A non cauſa ad cauſam argumētabantur. Nam perſeuerantia in peccato, non ſequitur ex abundantia gratię: imo eius oppoſitum. Nam ſi gratia tollit & fugat peccatum, abundantia gratię magis fugare & tollere debet peccatum. Qui igitur ex abundantia gratiæ colligere voluit, vel eſſe facienda mala, vel perſiſtendum eſſe in peccato: iſti prauum & peruerſum habent iudicium. His dictis reſponſum damus illi obiectioni allo modo, dicentes, Apoſtolum non ſuperflue adieciſſe hāc præoccupationem in principio huius cap. licet iam antea dixerit, non eſſe facienda mala vt inde eueniant bona; nam iſtud dixit circa aliam materiam Nunc autem in alia verſatur materia. In 3. cap. verſabatur in noſtro mendacio, & iuſtitia Dei. Mendatium. n. noſtrum eſt materia iuſtitiæ & gloriæ Dei: non tamen ſequitur, quod mendatium noſtrū, & alia mala noſtra ſint media licita ad augmentum gloriæ & iuſtitiæ Dei. In hac materia verſabatur Apoſt. 3. cap. In hoc 6 cap. non eſt in eodem ſubiecto, ſed in alio: videlicet, In efficacia doni Chriſti; non abſolute, ſed reſpectu peccati. Et quia in 5. capi. dixerat, vbi abundauit delictum ſuper abundaſſe gratiam, excludit hic errorem, qui oriri poterat ex his verbis per perā intellectis. Et ideo ſicut in 3. capit. ſe purgauit Apoſt. ab iſta calumnia (etiam ſine aliqua nota) rurſus in hoc 6. cap. de cōſimili potuit ſe expurgare & liberare. Sicut namque illic Apoſt. nulli copiam faciebat operandi mala vt inde euenirent bona: ſic neque hic facultatem concedit, vt perſeueret quis in peccato: quin potius docet, abſtinē dum eſſe a peccato.

Cęterum, quod attinet ad ſeriem & nexum horum verborum cum pręcedenti cap. ſeries clara & manifeſta eſt: Vtinam ſic eſſet vbique. Dixerat Pau. in calce elapſi cap. quod vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Ex his verbis veluti ex fonte quodā, pullulat hæc quę hic agitatur quæſtio. Venit huc quoque, quod in pręterito cap. dixit; quod poſt peccatum ipſum, multa aduenerunt nobis bona. Dubium eſſe poterat, num manendū ſit in peccato, vt gratia abundet. In manifeſto igitur eſt huius cap. ſeries cum ſuperiori. Congruè igitur proponit Apoſt. quęſtionem dicens. Quid ergo dicem'? Manc. in pec. vt abun. grā? Q. d. Apoſt. Cum Deus magnificetur ex abundantia gratiæ; erit ne nobis bonū permanere in peccato, quò Deus magis commendetur, magnificetur q.? Abſit. Breuis reſponſio. Vno tantum verbo, quod multā habet emphaſim: Execrabilis & horrenda reſponſio eſt.

digna

digna ſane tali interrogationi. Pro qua litate .n.interrogationis, exhibenda eſt reſponſio. Cũ igitur interrogatio hor renda eſſet, talis illi reſpondere debe- bat reſponſio.

Sed iam ſcire cupiet lector, quid ſit manere in peccato. Bifariam iſtud vſu venire poteſt: altero modo dicitur quis manere in peccato, qui de illo pœnitere non vult, nec curat: non tamen addit peccatum peccato, ſed vni, fixe & inflexibiliter hæret, & addictus eſt. Altero modo dicitur quis manere in peccato, quando multiplicat peccata, quaſi coaceruans & agglomerãs peccata. Et hoc ſecundo modo intelligit Pau. manere in peccato, quando dicit, Manebimus in peccato vt gratia abundet? Hoc eſt, Abundabimus in peccato, vt gratia ſuperabundet? Nec refert, quod non dixit, in peccatis: ſed, in peccato. Ille namque dicitur abundare in peccatis, qui addit & apponit iniquitatem ſuper iniquitatem, & pecatum peccato. Et animaduertat lector etiã, quod verbum, dicemus, perinde valet ac ſi dixiſſet, faciemus. Ac ſi dicat. Si peccatum facit abundare gratiam, quid faciemus? Manebimus in peccato, vt gratia abundet? Dicere quidem nefandũ eſſet: ſed multo nefandius iſtud facere eſſet, & opere complere. Vel alio modo hãc interrogationẽ intelligere poſſum?: ita vt fiat in perſona iuſtificatorũ, de quorum numero Paulus vnus erat, & ſic adnumerat ſe cum illis. Et tũc manere in peccato, nihil aliud ſonat, quã vlterius viuere in peccato ſiue reuerti ad peccatum. Et ſic Apoſt. in hoc loco, relapſum prohibere videtur, & perſeuerantiam perſuadere iuſtitiæ, Et hic nobis ſenſus magis arridet, eo quod cum præcedentibus affinior ſit. Nam iuſtificati, cautius ſe debent cuſtodire & gratiam ſibi à Deo elargitam cõſeruare ſicut Chriſtus paralytico dixit, Vade & amplius noli peccare: ne tibi aliquid deterius contingat. Eſt namque relapſus, perniciofior, quã lapſus & pri- Ioan.5.

ma ruina: & maiori dignus eſt pœna, qui ſemel egreſſus & liberatus à pecca ti tyrannide rurſus relabitur, quam ille, qui, in peccato non condonato perſiſtere & permanere vult. Iſte namq. Deo minus debitor eſt iuxta illud: Cui minus dimittitur, minus diligit. Vtrunque malum eſt, & manere velle in peccato, nolleque ab eo emergere, & relabi in peccatum, atq. ad vomitum redire: ſed ſemel comparata iuſtitia in ea perſiſtere oportet. Luc.7.

Sequitur.

Qui. n. mor. ſum. pec. quom. adh. viu. in illo?

Adiungit Apoſt. rationẽ eius quod proxime dixit, videlicet, non eſſe manendum in peccato. Hæc eſt prima ratio, quæ ſic habet. Qui mortui ſunt peccato, non viuunt in illo: atqui nos ſumus peccato mortui, quomodo igitur ad huc viuemus in illo? Sunt qui particulam. n. ex hoc textu expungendã volunt, tamquam ſuperfluam: ſed nũ merito, non apparet. Solet namque Apoſt. frequentiſſime ea vti, quando vnus textus eſt ratio alterius. Cum igitur hic aſſignetur ratio, ob quam non eſt nobis manendum in peccato: non vane apposita eſt particula enim, quæ rationem deſignat. Probat autẽ à poſteriori, per effectus exuberantis gratiæ. Ac ſi dicat. Eſſe mortuum peccato, eſt effectus gratiæ exuberantis: nos ſumus mortui peccato (at mortuus peccato non debet manere in eo) igitur non eſt manẽdum nobis in peccato. Argumentum optimum & efficax eſt, quod in ſimilitudine mortis naturalis poſitum eſt. Sicut. n. quod eſt mortuũ alicui (vt v.g. pater qui eſt mortuus filio) iam amplius nõ viuit filio: ſic mortuus peccato eſt ille, qui non viuit peccato amplius nec ei inſeruit, nec deſiderijs peccati obedit, aut obſequitur. Simile.

Vnde

Vnde eleganter & doctè dixit Orige-
nes; quod ſicut ille dicitur viuere Deo,
qui ſecundum Dei voluntatem viuit:
ita ille dicitur viuere peccato, qui viuit
ſecundum volunratem peccati. Quod
hic in hoc 6. cap. paulo inferius dixit
Apo. clamãs, vt vltra nõ ſeruiamus pec
cato. Hic dicit non eſſe manẽdum in
peccato. Quę duo idẽ pollẽt ſicut nõ
manere in peccato & mori peccato.
Porro mortuũ eſſe peccato duplici
ter intelligi poteſt: altero modo, ſi pec
cato ſit ablatiui caſus. Tũc ſẽſus eſt: Mo
ri peccaro, hoc eſt, propter peccatũ: ita
quod peccatum ſit cauſa mortis; ſicut
pręcedẽti cap. docuit Apoſt. peccatũ
fuiſſe mortis cauſam. Et hũc ſenſum a-
lienum fore à Pau. mente hoc in loco
facile credimus: tametſi per iſtum ſen
ſum, perſuaderi poſſit fuga peccati.
Fugiẽdum quippe eſt id omne, quod
vitã priuat, & mortem generat. Cun-
ctis namque animantibus, innatum na
tura eſt, mortem fugere. Atqui pecca-
tum mortis cauſa eſt (nedum corporis
ſed etiam animæ) Igitur ſi mortem in-
currimus peccato, ideſt, propter pec-
catũ non debemus velle viuere in eo.
Volunt tandem docti interpretes, vt
peccato, ſit non auferẽdi, ſed dandi ca
ſus. Et tunc ſenſus eſt: Nos, qui ſumus
mortui peccato ipſi; quomodo illi vi
uere debemus? Phraſis & modus lo-
quẽdi eſt, viuere & mori alicui rei prò
eo ꝙ eſt fructificare, & nõ fructificare.
Qui viuit alicui fructificat illi, qui autẽ
moritur vel mortuus eſt illi, non fructi
ficat, nec viuit ei. Mors etenim aduerſa
eſt illi vitę: & è contrà. Vnde ſi vnũ in-
eſt, alterũ ineſſe nequit. Quare ſi quis
diceret ſe mortuum eſſe ipſi peccato,
& fructificaret peccato, is reuera non
eſſet vere mortuus peccato. Si. n. arbor
Simile aliqua à terra auulſa, rurſus folia, flores
vel fructus daret: non eſſet dicendum
verè fuiſſe mortuam, quia rurſus fructi
ficat. Sic homo qui ſemel eſt mortuus
peccato, ſi ei fructificat, non eſt credẽ
dũ illũ fuiſſe mortuũ peccato: quoniã
ſicut à morte ad vitã non eſt regreſſio,
ita à morte peccati ad eiuſdẽ vitã non
debet eſſe regreſſus. Rurſus; qui vere
mortuus eſt, immobilis manet: qui igi
tur mortuus eſt peccato, amplius non
debet ad peccatũ moueri, ſed immot⁹
manere in vita ſpirituali debet. Iſtud i-
gitur eſt hoc loco mori peccato, & nõ
mori ꝑ peccatũ. Quare, forte nõ apte
dixit quidã, hũc datiuũ gręcũ, reddi poſ
ſe per ablatiuũ. Sed rogabit curioſ⁹ for
taſſis lector, de quo peccato loquatur
Apo. de originali, an de actuali. Dicãt
alij, quod eis magis libuerit: quod no-
ſtra opinio fert, huiuſmodi eſt, Paulũ
abſolute loqui hic de peccato, tã de o-
riginali, quam de actuali. Nam licet o-
riginale ſemel tantũ homo contrahat,
& ſemel ablutus illa labe & contagio-
ne, ſecũdo non poſſit maculari & coin
quinari: tamẽ propter concupiſcẽtiã
effrænem, & fomitẽ, dicitur natura re-
manere corrupta, & nõ omnino mun
data, ab omni illo; ꝙ aliquo modo ha-
bet rationẽ peccati originalis: vt eſt fo
mes ipſe. quẽ falſiſſime Lutherani, ap
pellãt peccatũ originale: nos autẽ tan-
tũ effectũ peccati originalis. Fomitis
autẽ duo ſunt effectus: vt elegãter An-
gelicus doctor annotauit. Alter eſt pro
penſio ad malũ, alter tarditas ſiue de-
tardatio ad bonũ. Vnde qui regenera
tur, & per baptiſmũ moritur peccato
originali: licet dicatur mortu⁹ eſſe pec
cato, nõ tamẽ dicitur eſſe mortuus fo-
miti: quia nõ tollitur, quãuis eius rabies
& furor ſit ſatis mitigatus. Et quãtum
ad hoc non dicitur homo baptizatus
omnino eſſe mortuus peccato. Dicis:
Ergo non eſt verus Pau. ſermo dicẽtis:
Qui. n. mortui ſum⁹ peccato, quomo
do amplius viuem⁹ in eo. R. verũ eſſe
Pau. verbũ Nã (ſicut nũc dicebamus)
fomes nõ eſt peccatũ. Et ideo licet qui
eũ habet aliquo modo viuat ei: non di
citur tamen viuere peccato: ſecundũ
autem Lutheranorũ errorẽ, qui exiſti
mant fomitem eſſe peccatum, dicere-
tur homo viuere peccato.

Fortaſſis propter iſta quę modo diximus, non male exiſtimatũ eſt à quibuſdam, Apoſt. hoc loco nomine peccati intellexiſſe naturã corruptam, quę incitat nos ad malum. Cui, quando ei nõ morẽ gerimus, ſed rationi (quę ad optima deprecatur) obedimus: tũc viuere dicimur: quando autem innatę concupiſcentiæ, & effręni, ſiue naturæ corruptę obſequimur, tũc tẽporis morimur. Vnde, ſicut qui rationi viuit moritur concupiſcentiæ: ſic, qui huic viuit moritur rationi. Et ſic dicunt aliqui, Apoſt. vſurpaſſe hic nomen peccati, pro hac natura corrupta. Quæ licet reuera ipſa non ſit peccatum, eſt tamen effectus peccati, vt dictum eſt de fomite. Nobis autem magis grata eſt intelligentia, quę hic peccatum refert, tam ad peccatum originale, quam ad actuale. Qui enim mortuus eſt vtriq. peccato, in neutro viuere & permanere debet. Viuit autem peccato originali (etſi deleto) qui ſequitur fomitem & concupiſcentiæ incitamentum, & non viuit ſecundum dictamen rationis. Qui iſtius modi homines ſunt, hominis peccato mortui officium non exercẽt. Ille hoc munere præclare fungebatur, qui dice-

1. ad Cor. 9. bat, Caſtigo corpus meũ, & in ſeruitutẽ redigo. Et qui clamabat dicens: Mor-

ad Col 3. Inferius hoc eodem cap. tificate membra veſtra, quę ſunt ſuper terram. Et alibi: Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Et reliqua huius generis. Cęterum de ſeipſo periculũ faciat, quiſquis putat ſe eſſe mortuum peccato, Scrutetur acutè, an opera ſua ſint hominis mortui vel viuẽtis peccato. Diligenter inueſtiget, cui fructificat; virtuti, aut vitio. Intus & foris ſeipſum conſpiciat, & videat cui morem gerat: concupiſcentię, vel rationi. Attendat, ſi placent ei adhuc illa, quæ dum eſſet in peccato, grata habebat: quod ſi ita eſſe offendit, ingens coniectura eſt, ſe prorſus non fuiſſe peccato mortuũ. Sicut.n. ille, qui cupit cibos no-

Simile. xios & ſaluti aduerſos, quoſdum langueret cupiebat, ſignũ nõ leue habet, ꝙ nõ ſit plene ſanus effectus (diſtẽperãtia.n. humorũ, adhuc manet, ſic qui cõcupiſcẽtias prioris vitę appetit & ſectatur, is nõ poteſt eſſe mortuus peccato. Homo.n. vere mortuus nihil earũ voluptatũ ſibi deſiderat, & amat ad quas dũ viueret ſuſpirabat, anhelabatq. Qui moritur, omnes corporis functiones amittit, ſic qui vere mortuus eſt peccato, ab omnibus peccati functionibus, Ad coloſ. 3.

Simile. expoliatũ eſſe oportet. Sic Pau. illũ depingit dicẽs. Expoliãtes veterẽ hominẽ. Sicut.n. turpè eſſet homini qui ſanitatẽ recipit, per medicũ & medicinam á morbo grauiſſimo & mortifero, mox velle relabi & eandẽ ęgritudinẽ incurrere (ſic.n. & medico & medicinæ iniuriam faceret (ſic peccator ſemel à peccati morbo per Ieſum Chriſtũ (peritiſſimũ medicũ) & ſanguinẽ eius curatus, medico & medicinæ magnã iniuriã irrogat, ſi rurſus peccato viuere velit.

Inſurget fortaſſis quiſpiam dicens, Si nõ expedit nec fas eſt nobis perſiſtere in peccato, vt gratia abundet; cur igitur Deus optimus medicus, tã diu paſſus, eſt hominẽ permanere in ſtatu peccati? Nũ quid, vt gratia eius abundãtior appareret? Nonne Deus ſuſtinuit multo tempore, quaſi peccatis hominũ cõniuens & diſſimulans? Cur ad eius imitationem nõ licebit nobis quoq. iſtud facere? Reſpon. Non eſt heſitandum, Reſp. hanc expectationem peccati & diſſimulationem, factã eſſe à Deo ſumma cum prouidẽtia & magno Dei cõſilio. Non.n. ſuſtinebat Deus peccatum, vt in hoc nobis normã & regulã ſimiliter faciẽdi traderet. Non.n. Deus tamdiu ſuſtinuit peccatum, vt abundantiam gratiæ reciperemus. Nemini ſiquidem dedit Deus ſpacium peccandi: ſed ſuſtinebat peccatum, expectãs illud decretum certum tẽpus, in quo recipere de- Eccle. 15.

bebat peccatum medelã & remediũ. Hoc.n. remediũ ab æterno in mente diuina erat præparatum, exhibendũ autẽ ſuo tempore definito. Interim autem, dum hoc tẽpus expectabatur, ne

pec-

peccatum tueret in ſuum effectũ, hoc eſt in mortẽ æternã, miſericors Deus ſuſtentabat illud, diſſimulans illud. Sed poſt iam exhibitam ſanitatem & medelam, non eſt iam iſta ratio diſſimulandi & ſuſtentandi peccatum. Habuit ſe vero Deus in iſto facto, ſicut peritus medicus: qui ægroto permitit & diſſimulat aliquid, dum expectat tempus curandi illum. Porro illo iam ſano effecto, iam illud ſtrictiſſime prohibet ei ne relabatur in conſimilẽ ægritudinẽ. Sic prudẽtiſſimus medic⁹ Deus vbi iã effecit hominẽ ſanũ, & gratiã ei contulit, permittere nõ vult, vt homo rurſus peccet, aut perſeueret in peccato: ſed vt ſe in ſtatu gratię conſeruet. Dicis, Si rurſus homo peccauerit, De⁹ occaſionẽ habebit amplius oſtendẽdi abundantiã ſuæ gratiæ. Nõ amat Deus hãc occaſionẽ, qui nõ vult peccatorũ mortẽ. Neq. bonus eſſet medic⁹ reputãdus, qui cuperet aliorũ morbos & infirmitates, vt ipſe peritiã ſuæ artis oſtẽderet. Sic De⁹ (qui bonus imo ſũmè bonus eſt) nec ante peccatũ hominẽ peccare voluit, nec poſito peccato illud diſſimulauit, quo ſua gratia maior & copioſior appareret. Nõ.n. vult Deus mala, vt inde eueniant bona. Quã doctrinã ſequutus Apo. abominatus eſt illos, qui cõtrariã pſuadere volebãt dicẽtes, manẽdũ eſſe in peccato, vt magis cõmẽdaret Dei gratia. Perinde.n. eſt hæc ratio, ac ſi quis diceret infirmãdũ eſſe, vt virt⁹ medicinę oſtẽdatur & illuſtretur. Quis niſi mẽtis inops iſta diceret?

Egregia analogia.

Sequitur.

An ignoratis fratres,

quia quicũq. baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum, in mortẽ: vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis, per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus &c.

Aſſumptũ ſui ſylogiſmi probat hic Apo. Ratiocinatio eius talis erat. Qui ſunt mortui peccato, ij amplius nõ debẽt in illo viuere. Hęc ex ſe nota eſt, nec indiget probatione. Eã indubitatã agnoſcũt, qui callẽt conditionem eorũ, quæ ſunt oppoſita ſecundũ habitum & priuationẽ. Aſſumptio, talis erat. Nos ſumus mortui peccato. Hanc aſſumptionẽ probat hic Apoſt. quoniã nõ erat ita nota, vt maior propoſitio. Declarat autẽ eam hoc ſyllogiſmó. Qui ſunt baptizati in morte Chriſti ſũt mortui peccato: nos tales ſum⁹, igitur. Primam propoſitionẽ probat dicens,

An ignora. fr. qu quic. bap. ſu. &c.

Probãs Apo. ſuã intentionẽ, incipit cõmendare ſacramẽtum baptiſmi: ꝙ omniũ ianua & aditus ad Chriſtianiſmũ, primus & potiſſimus eſt. Per iſtud nãq. ſacramentũ, initiamur ad fidẽ Chriſtianã & adoptiui filij Dei efficimur iuxta illud: dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. His qui credũt in nomine eius, qui nõ ex voluntate carnis, neq. ex voluntate viri, ſed ex Deo natiſunt. Hi vero ſunt, qui regenerantur ex aqua & Spiritu Sancto in baptiſmate. Ioan. 1.

Neq. quiſquam nobis ſit moleſtus, dicens, quorſum nunc miſceat negotiũ baptiſmi, quando tractaturus erat de abundãtia gratiæ (nã iſtam nos ſuperius diximus aſſumptam fuiſſe tractandã. Nemo miretur noſtrum Apoſtolum in hoc. Nã ſicut de Chriſti morte tractat: Ita etiam (& mẽrito) de baptiſmo. Siquidẽ tã per Chriſti mortẽ, quã per baptiſmi ſacramẽtũ manifeſtatur abũdantia gratię. Et ideo rectè immiſcet, iſta abũdantia autẽ gratię tam in morte Chriſti, quam in baptiſmo, tam eſt manifeſtata, vt ſuperfluũ ſit in hoc occupari. Mors enim & paſſio Chriſti eſt vniuerſalis & generalis medicina omnium peccatorum: á qua baptiſ-

De dignitate baptiſmi legat qui volet D.T. 3. p. q. 69.

Reſpon.

mus habet virtutẽ,tollendi omnia pec
D.Tho.3.p. q 69,ar.1,2,&4. cata.Et nedũ hoc,ſed etiã liberatur ho
mo per baptiſmũ ab omni reatu pecca
ti:per quẽ etiã confertur gratia cũ vir-
tutibus,ſuſcipientibus illum.

An ignoratis &c.

NOn intendit Apo:arguere Roma
nos,de ignorãtia baptiſmi. Nã tũc
iã vſus baptiſmi frequẽtiſſimus erat a
pud illos. Et cteditu facile eſt,quod mi
niſtri baptizantes,ipſos baptizandos in
ſtruebãt & docebãt,quęnã eſſet baptiſ
mi ſignificatio,& cuius rei eſſet typus:
nẽpe,mortis & ſepulturę Chriſti quę
dã repræſẽtatio. Dicis; Cur igitur Pau.
Reſpon. dicit;An ignoratis? Modus & phraſis
loquendi eſt,Quando aliquis manife-
ſtiſſime ſcit aliquid,dicere ei ſolemus;
Nũquid tu ignoras hoc? Q.d.ſcio te nõ
ignorare. Sic quãdo Pau.dixit,An igno
ratis,dicere voluit,ſcio quod vos non
ignoratis:quoniã hæc res quã dico vo-
bis,tã manifeſta eſt,vt à veſtrũ nemine
ignorari debeat. Eſt.n.iſtud vnum vel
pręcipuũ,quod quicunq. eſt baptiza-
tus ſcire debet & tenetur. Fortaſſis ſi
hic adeſſet Apo.nõ vnũ,ſed quã plu-
res inueniret qui hoc ignorãt. Nã cũ
infantes & elingues fuerint baptizati,
poſtea adulti effecti à nullis edocti fue
rũt. Magna in hac re incuria eſt. Vigilẽt
ij quibus incumbit. Noſtra tantũ cura
erat,nacta hac occaſione,exhortari il-
los ad quos pertinet. Et ſi non leuis pu
dor eſt baptizatis iſtud neſcire,non mi
nor culpa eſt eorum qui docere tenẽ
tur. Pudeat igitur baptizatũ iſtud igno
rare,& pudeat quoq.doctorẽ iſtud nol
le docere. Illum ignorantia non excu
ſabit,& iſtum negligentia accuſabit.

Quia quicunq. bap.ſu.

BEne & iuſte ſe adnumerat Apo.in-
ter baptizatos. Nã ab Anania bapti
Act.9. zatus fuit vt habetur in Apo. actibus.
Sed cũ addit,quicunq.ſatis aperte inſi
nuat,aliquos fuiſſe qui nõ erant bapti-
zati:vel erãt, non baptiſmo Chriſti,ſed
Ioannis baptiſmate, qui peccata non
tollebat,nec gratiam conferebat, ſed
tantum quædam præparatio erat. Qua
re baptizati hoc baptiſmo,rebaptizan
di erãt. Porro,in primitiua Eccleſia is
mos obſeruabatur;vt nomen Ieſu ce-
lebrius haberetur, quod quidẽ oppro
brio erat,propter crucis mortem:iux-
ta illud quod Pau, dicebat ad Corint. 1.ad Cor.1
Nos predicamus Chriſtũ crucifixũ, Iu
dęis quidẽ ſcandalũ,Gentibus autẽ ſtul
titiam. Vnde Act.8.cap.palam dicitur,
quod viri & mulieres baptizabantur in
nomine Ieſu Chriſti. Quamquam bap
tizari in nomine Ieſu Chriſti, duobus
modis cõtingere poteſt(vt periti theo
logi animaduerterũt)Hoc eſt, in virtu
te Ieſu Chriſti,vel in nomine Ieſu Chri
ſti:ideſt ſub hac forma;Ego te baptizo
in nomine Ieſu Chriſti. Baptiſmum au
tem ſemper factũ eſſe in virtute Chri-
ſti,nullus debet in dubium reuocare:at
an ſub iſta forma vnquam datus fue-
rit,ex peritis theologis, nonnulli du-
bitauerunt. Tametſi turpe videatur,
his qui ſunt de familia & ſchola Tho
miſtica, iſtud inficiari. Di. Thom. illo-
rum dux, palam confitetur, & cum
eo qui illuſtres ſunt theologi. Porro,
nunc in controuerſiam ducere, an ſi
fieret modo ſub hac forma baptiſ-
mus,verus eſſet, necne; tametſi dum
ſcholaſtice ageremus, quæ nobis pro
babilior ſententia videretur, diximus:
modo quoniam Pau. interpretem a-
gimus,conſulto (& abſque nota) ab
hac,& ſimilibus nos continemus quę
ſtionibus. Omnes remittimus illis, qui
quartũ librũ Magiſtri ſententiarum in
terpretantur. Ibi.n.eſt de his,accõmo-
dus diſputãdi locus. Noſtra hic inten-
tio tantũ eſt dicere, quomodo vſurpa
uerit Apoſt.verbum, baptizati ſumus
in Chriſto Ieſu. Non n.accipit baptiza
ri in Chriſto Ieſu,ſecũdo modo pro eo
quod eſt baptizari ſub hac forma,Ego
te bap

te baptizo in nomine Ieſu Chriſti:ſed
pro eo quod eſt induere Ieſũ Chriſtũ,
ſicut alibi dicit;Quotquot baptizati e-
Ad Gal. 3. ſtis,Chriſtum induiſtis.Induere autem
Chriſtum eſt,per baptiſmum incorpo
rari Chriſto.Nam per baptiſmum mo
rimur cum Chriſto,& cum eodem ſe
pelimur.Eũ.n.locum baptiſmus in no
bis habet,& gerit:quẽ habuit crux Chri
ſti,& ſepultura(licet noſter baptiſmus
mors ſit in nobis ſpiritualis non corpo
ralis,in Chriſto autẽ è cõtra) Ille carni
mortuus eſt:nos autẽ peccato, & à pra
ua vita reſurgimus ad vitam ſpiritualẽ.
Iſtudq.voluit nobis Apo.inſinuare quã
do dixit,nos baptizatos in Chriſto Ieſu
fuiſſe,& nõ aliud.Quod hac ratione fa
cile perſuademus.Quoniã eodẽ mo-
do dicit nos eſſe baptizatos in Chriſto
Ieſu,quo dicit etiã baptizatos eſſe in e-
ius morte.Vtrũq.exẽplaria græca eſſe
rũt per accuſatiuũ,& noſter interpres
vertit per ablatiuum,dicens. Quicũq.
baptizati ſumus in Chriſto Ieſu in mor
te ipſius baptizati ſum⁹.Certũ quippe
eſt quod Apo.nõ baptizabant dicẽtes;
Baptizetur ſeruus Chriſti in nomine
Ieſu,in morteq.eius.De morte hacte-
nus nullus dixit,nec cogitauit, ꝙ ſub i-
ſtis vel his fieret forma baptiſmi.Quare
quando Pau.dicit nos baptizatos eſſe
in Chriſtum & mortẽ eius, aliud nihil
voluit dicere,niſi quod ad iſtũ finem
baptizamur,vt incorporemur Chriſto
efficiamurq. mẽbra eius,veluti capitis
noſtri:& participemus eius mortẽ,hoc
eſt,virtutẽ mortis eius. Nam licet om-
nibus ſacramẽtis nouæ legis, cõmune
ſit nos reddere participes paſſionis
Chriſti(à qua ipſa virtutẽ accepere)ta-
men hoc magis ad viuũ repręſentatur
nobis per ſacramentũ baptiſmi; quã ꝑ
alia ſacramẽta.Nã illę ceremoniæ & ri
tus,qui fiũt in baptiſmo ſuſcipiẽdo,ma
gis oſtendũt mortẽ & ſepulturã Chriſti
ſicut eſt trina immerſio. Licet(vt do-
cte docet B.Tho.)hęc nõ ſit de eſſẽti a
& neceſſitate baptiſmi.Ad baptiſmum
nãq.ꝑ ſe exigitur ablutio aquæ,quę eſt
de neceſſitate ſacramẽti.Mod⁹ autẽ ablu
tionis ꝑ accidẽs ſe habet ad ſacramen
tũ.Eccleſia autem diuerſis ex cauſis ali
quando vſa eſt vna, aliquando tribus.
Nunc autem qui tantum vna vteretur
baptizans,grauis criminis reus eſſet.

Neq.his quę diximus obſtat,ꝙ ſacra
mentũ Euchariſtię eſt etiã manifeſtati
uũ paſſionis & mortis Chriſti.Nã iſtud
alio,& alio modo fit. Nã in baptiſmo
fit cõmemoratio mortis Chriſti,quate
nus homo Chriſto cõmoritur,& in no
uã vitã regeneratur(Baptiſmus.n. quæ
dã regeneratio nouę vitę eſt)In Eucha
riſtia autẽ fit commemoratio mortis
Chriſti,quatenus Chriſtus paſſus datur
nobis quaſi paſchale cõuiuiũ: iuxta il-
lud Pau.Paſcha noſtrũ immolatus eſt 1. Cor. 5.
Chriſt⁹.Et ſic aliter repreſentatur no-
bis paſſio Chriſti ꝑ baptiſmũ,quã ꝑ Eu
chariſtiã.Vnde baptiſmus videtur hoc
habere ſpecialiter,ꝙ per ipſũ repreſen
tatur mors Chriſti,tamquã ſacramen
tũ magis ſimile morti & ſepulturę Chri
ſti.Facit ad hæc etiã ꝙ ille qui modo
baptizatur in nomine Patris,& filij &
Spiritus Sancti,aptè dicitur eſſe bapti-
zatus in nomine Chriſti:quod falſum
eſſet,ſi intelligeremus formaliter(vt di
cũt).Tamẽ,ſi intelligamus in nomine
Chriſti, hoc eſt in virtute & efficatia
Chriſti:verũ eſt,& nobis fatendũ. Vn-
de,forte Pau.nõ appoſuit illas duas par
ticulas,in Chriſto Ieſu,in morte ipſius,
ad differentiã baptiſmi Ioannis (ſicut
ſupra nos diximus, ſecundũ ſententiã
aliquorum,etiam peritorum interpre
tũ)ſed ideo adiũgit illas particulas, vt
ſublimet & extollat baptiſmũ,quẽ no-
uiter Chriſtus inſtituerat,ſcilicet;In no
mine Patris,& filij, & Spiritus Sancti.
Hunc.n.baptiſmũ,vel ſub hac forma
pręcepit Chriſtus Apoſtolis prædican
dũ.De alia forma baptizãdi, nõ eſt ex
preſsũ in ſacra pagina præceptũ: quid
quid ſit de huius rei reuelatione Apo
ſtolis facta.Nõ tamẽ per iſta quę dici
mus,intẽtionis noſtræ eſt,velle negare
magnũ interuallum inter baptiſmum

Chriſti,& Ioãnis:ſed ad mai' myſteriũ inſinuandũ poſuit. Non.n.tam rudes erant Romani,qui nõ intelligerẽt,quã tũ differẽtię eſſet inter baptiſmũ Chriſti,& Ioãnis:cuius baptiſmus defuncto Ioanne euanuit. Baptiſmus verò Chriſti(licet ante mortem eius inceperit) poſt eius tamẽ mortem in vſu fuit, & ad finem vſque mundi durabit. Joan.3. et.4

In mor.ipſ.bap.ſum.

APerit quid prę̨ſeferat Chriſti bapt'iſm'. Nõ aliũ baptiſmũ,ſicut prę̨ſerebat & typus erat Ioãnis baptiſmus: qui figurabat baptiſmũ Chriſti. Speciẽ & cõfigurationẽ gerit baptiſmus Chriſti,eius mortis. Ab ea nãq. emundãdi habet virtutẽ. Sed rogas; In quo baptiſm' Chriſti habet ſimilitudinem morti Chriſti? Cõtẽplare ritũ & ceremonias quę fiũt in baptiſmo,& ipſę te edocebũt. Harũ ſignificationes egregiè explanatas inuenies,apud D: Tho. in 3.p. Nos prudẽtes & ſciẽtes, miſſas eas facimus,in gratiã breuitatis. Notet tamẽ interim acut' lector, ꝙ baptiſm' exterius reprę̨ſẽtat mortẽ Chriſti,& interius exprimit,ꝑ effectũ,quẽ Chriſtus facit. Morimur.n.peccato,& priori vitæ,ſicut Chriſt' mortuus reuera fuit corporali & tẽporali vitæ,amplius nõ reuerſurus ad eandẽ. Nã ꝙ mortuus eſt peccato mortuus eſt ſemel. Sic nos ſemel tãtũ baptizamur, vt vnicã tantum Chriſti mortẽ repreſentemus. Vnde etiã ſi baptiſmus nõ ſecũ afferret characterẽ,nõ eſſet niſi ſemel recipiẽdus. Se eus repreſentaret geminatã fuiſſe Chriſti mortẽ. Neq. homo capax eſt pluſquam ſemel recipere baptiſmũ. Quare merito damnãtur rebaptizatores. Reſpon.

Sequitur.

Conſepulti.n.ſu. cũ illo per bap.

PRoxime poſt mortẽ,ſequi adſolet ſepultura. Vnde de illo epulone diuite,apud Lucã dicitur; Mortuus eſt diues & ſepult' eſt in inferno. Sic Pau. hoc loco poſt mortẽ apponit ſepulturã. Q. d. Nõ modo ſum' baptizati in morte Chriſti, verũetiã & cõſepulti: ad hoc videlicet,vt recipiẽtes baptiſmũ, & mortẽ,&,ſepulturã Chriſti exprimamus,& repręſentemus. Et hoc fieri debet per mentes peccatũ, & illud ſepelientes. Luc.16.

Obſerua verbũ cõſepulti. Nos nõ appellauit cõbaptizatos,ſicut nos appellat conſepultos; hoc eſt,cũ Chriſto ſepultos. Nã nos nõ eodẽ baptiſmo quo Chriſtus baptizati ſum'. Ille baptiſmo Ioãnis: quẽ Ioãnes illi prębere recuſabat dicẽs; Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Cui Chriſtus. Sine modo:ſic.n.decet nos implere omnẽ iuſtitiã. Tũc acquieuit Ioãnes,& iuſſus adimpleuit quod ei imperabatur. Et ſic nõ dicimur nos cõbaptizati cũ Chriſto. Et ex hoc collige lector amice, veterẽ legẽ expletã fuiſſe per baptiſmũ & inchoatã per baptiſmũ: nõ per illũ qui fuit finis legis tantũ,non inchoatio nouorũ ſacramẽtorũ. Baptiſmus Chriſti fuit ianua & initiũ ſacramẽtorũ nouæ legis,per quẽ niſi quis prius ingrediatur,ad alia acceſsũ habere nõ poterit,ſiue ſit puer,ſiue adult'. Sed dicis; In quo exprimim' ſepulturã Chriſti,quando baptizamur? Sepeliri non eſt aliud quã ſub terra reponi. Quãdo baptizamur;non ſub terra,ſed aqua ſubmergimur: nõ ſemel,ſed ter:ad repreſentãdum illud triduum, quo Chriſtus mãſit in ſepulchro nouo, in quo nondũ quiſquam poſitus fuerat. De quo vaticinatus eſt Propheta Iſaias dicens: erit ſepulchrum eius glorioſum. Licet enim Chriſtus mortuus fuerit ignominioſe,tamen ſepeliendus erat honorificè. Quo in facto ſecrete inſinuata eſt differentia bonorũ & malorũ: nã illorũ gloria in morte & ſepultura incipit, & ibi malorũ & ſuperborũ potẽtia & inanis gloria finitur. Vidi impium, inquit Mat.3. Iſa.11. Pſal.37.

quit Propheta,ſuperexaltatũ. Vbi? & quãdo vidiſti eũ,Propheta?Quãdò viuebat.Sed trãſiui,& ecce nõ erat.Quomodo non erat? Non erat in ſepulcro? Erat quidem;ſed non in ſepulcro

Hiere,22. glorioſo.Nã ſepultura aſini ſepult⁹ eſt.

Pſal,9 Ibi omnis gloria ſuperborum finita eſt.Perijt memoria eorum cũ ſonitu. Vel aliter.In ſepulchro glorioſo poſitus eſt Chriſtus,quia iã ipſe erat totus glorioſus,quantũ ſpectabat ad experiẽtiã dolorũ.Vnde ſicut iã mortu⁹ in cruce,diræ lãceæ ictũ nõ ſenſit,ita corp⁹ eius in ſepulchro recluſũ, nihil doloris expertũ eſt.Et hæc eſt vna cõditio corporũ glorificatorũ,ſi adiungas eiſcarẽtiã corruptionis: quæ corpori Chriſti

pſal,15 nõ defuit,ſicut ſcriptũ eſt. Nõ derelinques animã meã in inferno,nec dabis ſanctũ tuum videre corruptionem.

Sed dicet aliquis.Pau.non dicit, nos cõmortuos fuiſſe Chriſto per mortẽ, ſed tantũ cõſepultos.R.Satis aperte dicit,quoniã ſepeliri cõdino eſt mortuorũ.Hi ſũt qui ſepultura indigẽt,mortui nimirũ,nõ viui. Omnes qui ſunt Chriſto cõſepulti,ſunt quoq. & cõmortui, quod Apo.explicuit per id quod adiũgit,dicẽs,in morte ipſius.Sed vide, ingenioſè lector,ꝙ licet in morte corporali prius ſit mori quã ſepeliri(nã om-

Nota lector nes nos & Chriſtus quoq.pri⁹ fuit mortu⁹ quã ſepultus) ſed in morte ſpirituali,quãdo morimur peccato,prius ſepelimur,quã morimur.Et ideo Apo.per ſepulturã probauit nos mortuos eſſe peccato.Nã baptiſm⁹ nõ præſſupponit homines mortuos eſſe peccato,quinimo vt ſuã virtutẽ oſtẽdat,exigit homines viuentes peccato : quos ipſe facit

Baptiſmus mors peccati, mortuos peccato.Mors peccati eſt baptiſm⁹:qui ſuffocat omnia peccata.Quare aptè figuratur per mare rubrũ. Quare,elegãter adnotãt hic interpretes differentiam & diſſimilitudinẽ inter mortem & ſepulturam Chriſti, & noſtrã. In eo primum locũ tenuit mors ſepultura ſecundum:in nobis verò è contra ſepultura præcedit mortem. Nam ſepulti ꝑ baptiſmũ , morimur peccato. Sed obſeruãda eſt alia differẽtia, nempè,quod inter Chriſti mortẽ & eius ſepulturã,aliquod intermediũ fuit temporis ſpacium.Non.n. ſimul mortuus fuit & ſepultus. Nam (vt Euangeliſtæ narrant)cum iam eſſet ſero,venit quidam homo diues,nomine Ioſeph;qui acceſſit ad Pilatũ,& petijt corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus Ieſu. Et accepto Ioſeph corpore, inuoluit illud in ſindone munda,& poſuit illud in monumento ſuo nouo.At in baptiſmo,nos ſimul ſepelimur & morimur peccato.Nullum eſt inter hæc duo tẽporis interuallũ.Neq.illa trina immerſio,quæ fit in noſtro baptiſmo, ſignificat,quod oporteat nos expectare tres dies,quos Chriſt⁹ expectauit priuſquã reſurgeret.Non.n.hoc præſefert trina immerſio,ſed vel myſteriũ trinitatis; vel alios tres dies quibus Chriſtus fuit in ſepulchro,licet nõ integros.In memoriã igitur illi⁹ tridui fit hæc trina immerſio,nõ ad ſignificandũ ꝙ oporteat nos expectare & præſtolari tres dies, quãdo baptizamur,vt reſurgam⁹ á peccato,ſiue à morte peccati.In noſtra ſiquidem ſpirituali reſurrectione,nõ eſt ſicut in Chriſti reſurrectione;In hac.n. vt fides humanitatis Chriſti & mortis eius oſtenderetur,oportuit fuitq. conueniens,inter mortem , ſepulturamq. & reſurrectionem aliquã moram eſſe. Si namque mox poſt mortem reſurrexiſſet,videri poterat quod eius mors nõ fuiſſet vera,nec ipſa etiam reſurrectio vera.Et ideo interuallũ temporis fuit neceſſarium.In ſpirituali reſurrectione noſtra nõ oportet, quod inter ipſã & ſepulturã qua in baptiſmo ſepelimur atq. morimur peccato mediet aliqua morula(vt dictũ eſt) quomodo ſimul morimur peccato,& ſepelimur, reſurgimuſq. ad vitam ſpiritualẽ & nouam.Neq.ex hoc colligas noſtrã corporalem reſurrectionẽ ita cito debuiſſe fieri. Nam licet Chriſtus ſit caput & nos mẽbra,inter hæc duo nõ opor-

tet eſſe conformitatẽm niſi in natura, non autem in virtute. Prę ſtantior. n. eſt virtus capitis,quam membrorum. Quando tamẽ reſurgimus à peccato, concipere debemus ſpem perfectæ & finalis reſurrectionis. Nam ſicut Chriſtus reſurrexit perfecta reſurrectione ita & nos quoque reſurgemus,vt corpora noſtra ſint configurata claritati corporis illius,

Vt quo Chriſt. ſurr. à mor. per glo. pa.

POſtquam Apoſt.declarauit modũ quo morimur peccato ,nimirum, per ſuſceptionem baptiſmi: nunc docet nos & admonet,& admonẽdo declarat,vt poſt acceptum baptiſmũ(qui recipitur ad inſtar mortis & ſepulturę Chriſti) quales eſſe debeamus. Tales inquit,quales Chriſtus fuit,poſtquam ſurrexit à mortuis. Sed dicis; Qualis ſurrexit Chriſtus à ſepulchro? Reſpõdetur; Ad vitam Dicis; Iſtud certum eſt:nam mortuus ad vitam reſurgit,nõ ad mortem. Sed ad quam vitam? Lazarus ad vitam reſurrexit,& filius viduæ, & filia principis. Iſti ſurrexerunt;ſed ad conditiones prioris vitæ: Chriſtus vero minimè,ſed ad vitã glorioſam: & hoc per gloriam Patris dicentis. Exurge gloria mea, Filius gloria erat Patris. Et quod de Lazaro,filio viduæ,& filia Principis diximus,idipſum(cum Beato Auguſtino)dictum eſſe volumus de reſurrectione illorum, qui ſurrexerunt cum Chriſto. Cui opinioni ſubſcripſit ſ e D. Thom. licet alteri Thomæ , ſcilicet Caietano , contraria opinio magis arrideat.

Reſpon.

Pſal 56.

3.p.q.53.

Cæterum quod attinet ad particulã, per gloriam patris, non nos prętterit, gloſatam eſſe ab ipſis interpretibus vario modo. Quidam per Patris gloriam intellexerunt diuinitatem Chriſti, per quam Chriſtus ſurrexit à mortuis: & per hanc diuinitatem(quam ipſe à Patre ſuo recepit) ſemetipſum excitauit à mortuis. Et forte hac de cauſa appellauit Apoſt. gloriam patris,& non gloriam Chriſti. Per hoc enim inſinuauit, Chriſtum eſſe Deum, & qui haberet gloriam patris; hoc eſt diuinitatẽ Patris: per quam potuit propria virtute ſurgere à mortuis. Et hoc ſignificare nobis voluit Chriſtus, quãdo dixit; Nemo tollit animã meam à me , ſed ego pono eam,& iterum ſumo eam. Reſurrectio quædam animi eſt recuperatio. Propria igitur virtute Chriſtus reſurrexit. Neque proinde conſequitur,quod Pater non ſuſcitauerit illum, ſicut dicitur Acto.2. Quem Deus ſuſcitauit à mortuis, ſolutis inferni doloribus. Et in ſenus cap.8. dicturus eſt Apo. Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis. Aliquando ſcriptura reſurrectionem Chriſto attribuit, aliquãdo Patri. Et hoc facit, vt nos admoneamur, vnã & eandem eſſe Patris, & Chriſti virtutem. Vnde hæc duo ſe conſequuntur; quod Chriſtus ſit virtute patris ſuſcitatus,& propria etiam . Neque quando Chriſtus poſtulauit à Patre reſurrectionem ſuam dicens; Reſuſcita me, ſe impotentẽ eſſe affirmauit: ſed confitebatur vires naturæ humanæ , ſecundum quas reſurrectio nequit fieri. Virtute n.creata, nequit fieri reſurrectio: quoniam à morte ad vitam virtute naturæ,non eſt vlla regreſſio. Non poteſt anima ſemel ſeparata iterum vnire ſibi corpus,licet poſſit deſiderare illud. Et ſic Chriſtus quatenus homo poſtulabat ſuam reſurrectionem, non autẽ quatenus Deus: qui(vt talis)& alios, & ſeipſum propria virtute a mortuis ſuſcitauit.

Ioan.10.

D.Tho. 3.p. q.53.ar.4.

Alij explanant, per gloriam Patris; hoc eſt,propter gloriam Patris. Reſurrectio Chriſti magnam Deo Patri attulit gloriam. Hoc eſt, ſummè glorificatus eſt Pater, per triumphatricem Chriſti filij ſui reſurrectionem. Nam tũc de morte, peccato, & Dæmone triumphauit. Vbi eſt mors victoria tua? equum 1.Cor.15.

& aſ.

Exod.15. & aſcenſorem proiecit in mare.

Ita & nos in nou.vi. ambulemus.

Vide lector, & contemplare Apoſt. artificium mirabile. Declarat quo modo debemus aſſimilari Chriſto, & eius reſurrectioni. Nam in eius reſurrectione aliqua ſunt quę nos imitari poſſumus, aliqua vero inimitabilia. Quod propria virtute reſurgam' nos à peccato, ſicut Chriſtus à morte ſurrexit; iſtud noſtræ nō eſt facultatis. Nam fide tenemus, hominē non poſ-
D.Tho.1.2. ſe reſurgere à peccato, ſine Gratia Dei. Ideo propria virtute non fit noſtra ſpiritualis reſurrectio. Item eſt aliud in Chriſti reſurrectione, quod nos nequimus imitari; videlicet, quod nos reſurgamus à peccatis ad vitam glorioſam, ſicut reſurrexit Chriſtus. Nā nos in præſenti vita non poſſumus comparare conditiones vitæ glorioſę: ſolum eas in ſpe habemus, non in re. Non igitur à nobis requirit Apoſt. has conditiones: quas certo ipſe ſciebat in hoc ſæculo nos non poſſe adipiſci & conſequi. Dicis; Quid igitur requirit & exigit Apoſt? Reſpond. Vitę nouitatem, Vitam nouam. Vt efficiamur noui homines, expoliati à vetuſtate peccati per baptiſmum. Ita & nos, inquit, in nouitate vitę ambulemus. Sed quæ eſt hæc nouitas vitæ? Quas depoſcit leges, ac conditiones vita noua? Contraria officia & contrarias actiones illis quas vita vetus habebat. Sicut exhibuiſtis, in-
Inferius hoc eodem cap. quit Paulus, membra veſtra ſeruire immunditię & iniquitati, ad iniquitatem ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitię, in ſanctificationē. Et qui furabatur, iam non furetur. Qui mœchus erat, & laſciuus: fiat continēs. Qui auarus, fiat hilaris dator: qui ferox, & crudelis: fiat mitis, qui voluptati & comeſſationibus deditus, fiat abſtinens & ieiunans: qui honorū cupidus, fiat eorum contemptor. Hoc modo inchoamus vitam nouam, & expoliamus veterem hominem à nobis. Excorianda eſt pellis vetus noſtra, & procul pellenda à nobis, & hac expulſa ſuper induce re nouam.

Cæterum quia hoc loco Apoſt. nō dixit quomodo erat induēda hæc pellis noua, & uetus excorianda, nouatores hæretici falſiſſime arbitrati ſunt, nouam vitam & pœnitentiam non eſſe aliud, quam abſtinere ſe & cauere à peccatis præteritis. Hanc peſtiferam doctrinam hauſerunt iſti à duce ſuo illo nequam Luthero: qui impudentiſſime docebat, optimam pœnitentiam eſſe, tantum nouam vitam, & ceſſationem à peccato: nec eſſe neceſſaria ieiunia, diſciplinas, luctum et planctum; abſtinentiam a carnibus, induere cilicium, & alia huius generis. Sed noluit hic libertatis carnalis amator conſiderare, quod ſi pellis erat excorianda nobis, hoc haud fieri poſſe abſque dolore & clamore. Deflenda & ploranda ſunt prius peccata præterita, & recogitandi ſunt anni noſtri in amaritudine animæ noſtræ. Non igitur tantum ſufficit credere culpas noſtras eſſe condonatas per mortē Chriſti, & poſtea mutare mores noſtros in melius: ſed oportet peccata noſtra deplangere. Sic namque beatus pater Gregorius definiuit pœnitentiam, dicens eā eſſe, quę præterita mala plangit, & plangenda rurſus nō perpetrat. Aliud igitur requirit vera pœnitentia, præter veteris vitæ expoliationem & nouæ induitionē. Requirit namque lamentum, & fletū: vt in vero illo pœnitentiæ exemplo, Magdalena, nobis intueri licet: quæ ſtans retro ſecus pedes domini Ieſu, lacrymis cœpit rigare pedes eius. Ad noſtram rem regrediamur, dicamuſque Apoſt. cum hortatur nos ad nouam vitam, non eſſe ſuę intentionis, profligare à nobis lamentum & pœnitentiā prioris vitæ. Et ſi hic non fecit mentionē, ideo fuit, quia hic loquebatur de remiſſione peccatorum, quæ fit per ſacramen

Quæ ſit vera pœnitentię ratio.

Lucę 7.

cramentum baptiſmi. Et de his deletis peccatis, nulla nobis reſtat facienda pœnitentia. Omnia ſunt deleta, & quoad culpam, & quoad pœnam. Inter omnia ſacramenta, hoc ſolo gaudet baptiſmi ſacramentum priuilegio quod remouet peccata, quoad culpam, & quoad pœnam. Sacramentum autem pœnitentiæ, quoad culpam, ſed non tollit totam pœnam (ſaltim regulariter. Vnde, ſi mox quis ſuſcepto baptiſmo moreretur, recta via ad cœlum cō uolaret. Vnde, qui migrat à veteri vita ad nouam per baptiſmum, ei ſatis eſt, vt in nouitate vitæ ambulet, & in hoc Chriſto conformetur; in vita ſcilicet noua, non autem in vita glorioſa. Nouitas vitę eſt imitanda, vita glorioſa à nobis imitari non poteſt, Porro nouitas vitæ Chriſti in hoc debet à nobis imitari, quod ſicut ipſe non eſt reuerſus ad vitam, quam antea habebat: ſic nos ſemel mortui peccato, non debemus amplius ad illud reuerti: ſed eo extincto, debemus ducere vitam nouam, euntes ſemper de virtute in virtutem.

Sequitur.

Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus. Hoc ſciētes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt. vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato. Qui.n. mortuus eſt iuſtificatus eſt a peccato. &c.

POſtquam Apoſt. proſequutus eſt, & declarauit duo illa, videlicet; alterum, quod mortui eramus peccato, alterum vero quod erat nobis facultas ambulandi in nouitate vitæ: poſſet modo aliquis inſurgere contra Apoſt. dicens. Tu Paule negocium ambulandi in nouitate vitæ tamquam facile reliquiſti nobis. Sed reuera longe difficilius eſt, quam tu facis. Nam nos experimur ambulare in nouitate vitæ eſſe quam difficile: quod tu quoque expertus es. Alioquin non clamaſſes, nec in illam vocem prorupiſſes, dicēs. Video aliam legem in membris, meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in mēbris meis. Infęlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? *Inferius ſequenti cap.* Quid ſibi vult iſta vox, niſi oſtendere, in nobis remanere veterem hominem poſt baptiſmum, vel ſaltim aliquā reliquiam veteris carnis? Quod ſi ita eſt (ſicut experientia edocemur) quomodo tu Apoſtole requiris ab alijs vt ambulent in nouitate vitę? Quod tu in te ipſo præſtare nequis, exigis in alijs? Ex te ipſo metire alios. Hæc obiectio ſuſpicionem facit de effectu baptiſmi, quem Pau. dixit cauſari ab eo. Si.n. verè morimur per baptiſmū, caro proſus mortua eſſe deberet. *Reſpon.* Volens Apo. huic occurrere obiectioni illa duo quæ dixit ſupra, nempe, nos mortuos eſſe peccato, & factam eſſe poteſtatē vt poſſimus in nouitate vitæ ambulare, probat: & hoc facit ſumpta quadam metaphora rami inſerti in aliam arborem. Eſt autem metaphora talis. Ramus ab vna arbore præciſus & in aliā tranſlatus, iam non viuit priore vita ſed vita noua; nempe, vita alterius arboris, cui eſt inſertus. ſed nos per baptiſmum inſerti ſumus Chriſto, abſciſi à peccati arbore, igitur iam non debemus viuere peccati vita, ſed Chriſti. Et vt hæc analogia & proportio inſertionis clarior habeatur, conſiderandum eſt, quod Apoſt. facit duas arbores hic; altera eſt paſſio & mors Chriſti, altera vero glorioſa eiuſdē reſurrectio. Iſtis duabus arboribus nos tamquam rami præciſi à prima arbore, hoc eſt à primo homine, qui eſt homo vetus) inſerimur, quando baptizamur. Et ſicut per mortem eius fuimus mortui peccato (& hoc mediante baptiſmo) ita eiuſ-

iuſdem virtute inſerimur alteri arbori, videlicet, reſurrectioni Christi: cuius virtute data eſt nobis facultas ad ambulandum in nouitate vitę. Nam ſicut Christus per ſuam reſurrectionem nouam eſt adeptus vitam: ita & nos. Hāc autem facultatem nobis fore datam, manifeſtè probat ſequenti textu, cum ait.

Hoc ſcien. qu. ve. ho. noſ. ſim. cru. eſt vt deſt. cor. pec. vt vlt. non ſer. pecc.

DEclarauerat Apoſt. duo munera, quę nobis aduenerunt per baptiſmum, nempe, primum, in morte Christi baptizatos eſſe, ſecundū vero, Christi reſurrectioni eſſe inſertos & complantatos: nunc oſtendit tertium, ſcilicet, eſſe etiam crucifixos. Primum munus accepimus ad abluendam culpā, ſecundum ad fructificandum, tertium autem ad concupiſcentiam mortificādam. Et ſemper verſatur Apoſt. in analogia plantationis. Nam ſicut inſitus ramus ſic moritur, vt nulla remaneat in eo virtus propria pręter virtutem arboris cui inſeritur (moritur namque ramus priori arbori & viuit illi cui inſertus eſt) ita facta analogia in ſpiritualibus, nos ſumus rami abſciſi ab arbore infecta, & inſerti morti Christi, quę eſt altera arbor. Neceſſarium eſt nos mori priori arbori, & viuere ſecundæ: ex qua ſecunda arbore virtutem & efficaciam habemus fructificandi, iuxta naturam arboris cui inſerti ſumus. Et proinde ait Apoſt; Hoc ſcientes, quia vetus ho. noſt. &c. Hoc ſcientes, hoc eſt, ſcire debentes. Accipit hoc loco Apoſt. ſcire pro eo quod citra dubitationem credere debemus. Sic. n. vſurpauit Iob vocabulum ſcire quando dixit; Scio. n. quod Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum. Sunt tamen aliqui, qui hunc locum tantum verificari volūt in Apoſtolis, & in alijs viris apoſtolicis: qui hoc quod dicitur hic ſciunt per experientiam: vulgus autem fidelium, licet ſint iuſtificati, hoc tamen per experientiā non ſciunt, ſed firmiter credunt. Vnde, ſi Apoſt. loquitur in perſona ſua, & cęterorum Apoſtolorum, tunc ſenſus eſt; hoc ſcientes, nos ſcilicet, qui experti ſumus. Si verò ſermo extendatur ad omnes fideles, iſti ſciunt certitudine fidei. Nam non omnes fideles experiūtur hos fructus, ſicut experiebatur Paulus & cæteri Apoſtoli: in quibus erant primitiæ Spiritus ſancti.

Quod vet. ho. noſt. ſim. crucifixus eſt.

APoſt. paſſim in ore ſuo habet in ſuis epiſtolis veterem hominem ac nouum: vtrum autem perpetuò in eadem ſignificatione vſurpet, aliorum relinquimus iudicio. Si beato Hieronymo fidem damus quando Paulus ad Epheſios. 4. hortatur Epheſios, vt deponentes veterem hominem (qui corrumpitur iuxta deſyderia erroris) induant nouum, qui ſecundum Deū creatus eſt: ibi per veterem hominē, inueteratum á malitia debemus accipere. Eius hęc ſunt verba. Veterem hominem quem præcipit deponendum, inueteratum à malitia arbitror appellari. Hic eſt homo qui indeſinēter verſatur in deſiderijs erroris, & nunquam ceſſat à vitio. Qui nequaquam dicitur corruptus, ſed corrumpi: quod per ſingulos dies, horas, puncta, & momenta corrūpitur, & violatur. Hactenus Hieronymus. In hoc autem loco, aliomodo videtur loqui de homine veteri: quem dicit cum Christo fuiſſe cruci affixum. Vnde, ex interpretibus alij per veterem hominem primum, Adamū ſcilicet, intelligunt qui vetus homo dicitur, ſicut Christus nouus hòmo, ſecū dum

dum Deum creatus. Neque hic ſecun
dus & nouus homo creatus dictus eſt,
quod non fuerit natus. Abſit tantus er-
ror. Sed hoc verbo vſus eſt, eo quod
(quēadmodum beatus Hieronymus
dicit) in magnis operibus atq. facturis
verbum creationis aſſumitur. Et cum
Chriſtus nouus homo magnum Dei
opus fuerit, merito dictus eſt creatus.
Alij vero hic, per veterem noſtrū ho-
minem intelligi volunt illum, & talem
hominem, qualem primus Adamus
generat, nimirum, hominem in pecca
to originali natum cum fomite pecca
ti, & effręni concupiſcentia: & deniq.
cum omnibus alijs reliquijs, quæ con
ſequuntur peccatum. Talem iſti depin
gunt noſtrum veterem hominem. Nō
nulli vero non intelligunt ipſum pec-
catum, ſed tantum reliquias peccati,
quæ cauſatę fuerunt ex peccato: vt eſt,
fomes, propenſio ad malum, prauus
habitus, & alia id generis.

Verum, horum quicquid veteris ho
minis nomine intellexeris, plane nihil
aberrabis. Nobis autem ille eſt vetus
homo, quiſquis naſcitur ex Adamo,
filius Iræ. Nā ſecundum corpus, pergit
in interitum: quemadmodum ſene-
ctus, proxima eſt morti. Scriptum eſt;
Quod antiquatur & ſeneſcit, prope in
Ad Heb. 8. teritum eſt. At ſecūdum animam qui
naſcitur filius iræ, retinet & ſecum af-
fert imaginem veteris Adę, qualis fuit
in illo iā perpetrato peccato. Is quicū
q. ſit, vetus homo eſt: etiāſi ſit infans v-
nius diei. Caueto interim hic docte le-
ctor ne confundas hanc diuiſionem
de homine veteri & nouo, cum illa,
quæ eſt hominis interioris & exterio-
ris. Nam homo vetus & nouus. ſimul
ſtare nequeunt, interior autem & exte
rior, ſimul coire poſſunt. Homo exte-
rior dicitur, ipſe homo ſecundum vi-
tam animalem (quæ in vſu corpora-
lium ſenſuum poſita eſt) interior ho-
mo eſt, idemmet homo ſecundū par-
tem rationalem: qui homo operatur
per facultates immateriales. Neque ij
duo homines ſunt, ſicut Manichei fal-
ſo intelligebant, ſed vnus & idem, ſecū
dum varias conſiderationes.

Dicit ergo Paulus, veterem noſtrum
hominem fuiſſe cum Chriſto cruci af-
fixum. Non igitur vnus tantum homo,
nempe nouus, crucifixus eſt; ſed duo
vnus nouus, & alter vetus. Ille, vt tolle-
ret peccatum, iſte, vt moreretur pec-
cato. Vterque crucifixus eſt, ſed diuer
ſa de cauſa: ſimul tamen facta eſt cruci
fixio, Simul, tēpus deſignat: Q. d. Apo.
Eodem tempore quo Chriſtus cruci
fuit affixus, & nos. Significat etiam, ſi-
mul, ſocietatē Socij illi fuimus in cru-
ce. Nec dicit; Mortuus eſt, ſed crucifi-
xus Licet enim qui cruci affigitur, vt
obeat mortem ibi apponitur: tamen
inter crucifixum, & mortuum, aliquid
intereſt. Habent ſe enim hęc duo, qua-
ſi medium & finis. Vnde, in ſymbolo
fidei prius dicitur, crucifixus; deinde
mortuus & ſepultus. Paulus autem nō
dicit veterem hominem in cruce fuiſ
ſe mortuum, ſed fuiſſe crucifixum. In
quo denotauit Apoſt. quod licet nos
ſimus mortui peccato, vetus tamē ho
mo noſter non eſt mortuus, ſed cruci-
fixus. Qui crucifixus eſt, à ſuis viribus
impeditus eſt. Impediūtur manus, bra
chia, pedes tibiæq. ſuis officijs: ſic vetus
homo quando crucifixus fuit cū Chri
ſto, debilitatus eſt, & impedita reman-
ſit vetuſtas: ſed non omnino extincta;
Peccatum fuit prorſus extinctum, re-
manſit tamen fomes; cruci tamen affi
xus. Et ſic poſt baptiſmum remanet
concupiſcentia debilitata. Quod autē
non ſit prorſus extincta, ſolus ille dubi
tare poteſt, qui eius non ſentit mole-
ſtias. Quod vero fomes non ſit omni-
no ſublatus, iſtud factum eſt ad virtu
tis exercitium, humilitatis fomētum,
& ad meriti maius augmentum: & per
conſequens etiam glorię incrementū.
Satis nobis eſt, quod nō imputatur ad
peccatum, niſi adſit noſter conſenſus.

Cæterum huius crucifixionis Chri-
ſti typus & figura quam elegantiſſima
illa

illa fuit, quæ habetur Num. 21. de ſerpente æneo in ligno ſuſpenſo: quem ſuſpendit Moſes iuſſu domini: de quo ipſemet Chriſtus mentionem fecit, Io. 3. dicens. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in illum, non pereat, ſed habeat vitā æternam. Sicut enim ſerpens ferox eſt & venenoſus (ob quæ duo nos ſolet terrere & eum exoſum habemus) ſic modus quo Chriſtus fuit affixus cruci, videtur ſcandalo eſſe ſapientiæ humanæ & carnalibus oculis. Si locum contempleris: publicum offendes, non indeſerto, ſed in medio terræ. Si ſocietatem, inter duos facinoroſiſſimos latrones homicidas. Si eius habitum conſpicias, nudum inuenies: & (vt quidam volunt) vt egreſſus fuit de vtero matris. Si manus pedeſque intueris, eos clauis foſſos & confixos reperies. Si caput conſideres ſpinis coronatum offendes. Quid igitur mirum ſi hic ſerpens terreat, pauoremque incutiat humanæ ſapientię?
Iſa. 6. Iſaias quando vidit Deum in gloria & maieſtate ſua non eſt ſtupefactus: at
Nota lector. Iſai. 53. quando vidit hunc ſerpentem ſic in cruce poſitum, exclamans dixit: Domine quis credet auditui noſtro? Exiſtimauit hoc futurum eſſe hominibus incredibile, & impoſſibile ad perſuadendum. Sed neminem terrere debet huius ſerpentis aſpectus. Tantum namq; abeſt vt venenum emittat, vt ipſe contra omne venenum permultum va-
Num. 21. leat. Quos momorderant ſerpentes, per aſpectum ænei ſerpentis legimus curatos: at qui peccati morſu leſos ſe eſſe ſentiunt & agnoſcunt, mentis ſuæ oculos in ſerpentem noſtrum Ieſum cruciaffixum ſuos conuertat, & mox ſanabuntur.

Vt deſtru. cor. pecca.

QVoniam corpus peccati nobis erat impedimento, ne ambulatemus in nouitate vitæ, remouendus erat hic obex, vt facilius ambularemus in vita noua. Qui facili negocio cupit Simile. in aliqua via ambulare curat & operam dat, vt impedimenta itineris remoueantur. Corpus peccati graue eſt, vetuſtati obnoxium, & corruptioni. Corpus autem corruptibile aggrauat, ne ambulet celeriter in vitæ nouitate. Scriptū quippe eſt; Corpus quod corrumpitur aggrauat animum: & depri Sap. 9. mit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Apoſtolus aliquando nominat corpus peccati, aliquando corpus mortis: quę duo per ſimilitudinariam rationem & loqutionē veniunt accipienda. Congeriem vitiorum appellant aliqui peccati corpus. Sicut n. ex congerie membrorū coaleſcit corpus vnum (manus, pes, vel alia pars, nō eſt corpus ſed pars corporis: ſed aceruus membrorum omnium) ſic ſingulum peccatum nō eſt corpus peccati, ſed omnia corpus totum. Alij, per corpus peccati intelligunt ipſam maſſam, non carnem & oſſa. Tota enim maſſa naturæ humanæ fuit corrupta per peccatum, & homo ſecundum ſuam naturam relictus eſt ex illa maſſa conflatus indigēs gratia Dei. Et forte corpus peccati idem pollet quod ipſum peccatū. Et ideo deſtruendum eſt corpus, non quatenus corpus eſt. Non enim deſtruere debemus manus, oculos, linguam, iracibilem & concupiſcibilem, niſi quatenus aliquid peccati ſunt; hoc eſt, quatenus promouent nos ad peccandum, & quatenus ſunt peccati occaſiones. Et hoc eſt quod Chriſtus docebat dicēs Si manus tua vel pes tuus Matth. 5. ſcandalizat te, abſcide eum, & proijce abs te. Fiet autem hæc deſtructio, per continuam carnis noſtræ mortificationem, cruciafigentes eam cum vitijs & concupiſcentijs, veluti faciunt illi, qui ſunt Chriſti; hoc eſt, ſcum eo crucifixi, Et denique ſi de corpore peccati loqui volumus citra metaphoram, corpus peccati in hoc loco appellare poſſumus

modo conſtrinxerat ſe Chriſtus, ſatiſfacere pro noſtris peccatis. Sufficientiſſima quippe erat vna ſatiſfactio, nec eam oportuit iterari: hæc vera ſunt, ſed non conſtat, an ſint huius loci: vbi non eſt loquutus Apoſt. de ſufficientia vnius ſatiſfactionis, ſed de non perſeuerando in peccato. Rurſus etiam, quod aliquantulum videtur durum, eſt dicere, Chriſtum fuiſſe iuſtificatum à peccato: qui ſermo, vel numquam, vel rariſſime reperitur in epiſtolis Pauli de Chriſto: tametſi ad ſenſum datum ſermo verus ſit, ſed non eſt proprius & vſitatus. Et prima fronte vt verba ſonāt horridus ſermo videtur. Qui n. peccatum non fecit, non eſt dicendus iuſtificat' à peccato, niſi à proprio loquendi modo egrediamur. Quare, ad has anguſtias fugiendas melius eſt cum beato Chryſoſt. intelligere hæc verba de nobis, & de quolibet noſtrū. Vnde dicit Chryſoſt. De quolibet homine, hoc ait. Non igitur intelligendū eſt hoc de Chriſto.

Sequitur.

Si autem mortui ſumus

cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiam viuemus cum illo. Scientes, quod Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam nō moritur; mors illi vltra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo. &c.

CONfert Apoſto. efficaciam mortis Chriſti, cum efficacia reſurrectionis, in ordine ad nos. Sicut enim mors Chriſti effecit noſtram mortem: ita & reſurrectio eius, noſtram cauſauit reſurrectionem. Argumentum ſumitur à minori ad maius. Potentior eſt vita ipſa morte. Vnde, ex Chriſti reſurrectione ſpē noſtram corroborare poſſumus. Et non ſolum ſpem de reſurrectione à peccato per nouā vitam: ſed etiam de reſurrectione in vitam æternā. Dicit ergo;

Si au. mor. ſumus. &c.

PRO; quia autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus; fidem & fidem & ſpem habemus, & magnopere confidimus, quod ſimul etiam viuemus cum illo. Ac ſi dicat Apoſt. Quia ſocij fuimus Chriſto in morte, confidentia non modica nobis eſt, quod ſocij etiam erimus in vita illius. In vita dicimus, hic gratię, & in alio ſæculo gloriæ. Intellige tu lector candide iſtud, non ęqua lance, ſed facta proportione. Mors Chriſti facta eſt, non peccato ſuo, ſed priori vitæ; nempe, mortali & paſſibili: noſtra autem mors facta eſt peccato, nō autem vitæ mortali & paſſibili. Mors Chriſti non nos liberauit à vita paſſibili. Chriſtus n. reſurgens ſeipſum liberauit; nos vero reliquit in vita mortali ac paſſibili. Quando autem dicimus nos commortuos Chriſto intelligimus nos peccato mortuos: illū nempe Chriſtum mortuū primæ vitę.

Viuemus cum illo.

SEd quomodo fiet iſtud, ſi Chriſtus in cœlo viuit vita immortali & impaſſibili; nos vero in præſenti ſęculo vitam ducimus morti, corruptioni, fami ſiti & alijs miſerijs obnoxiam? Reſpondemus, vita bonorum in præſenti mūdo bene poteſt eſſe cœleſtis, ſecundū imitationem: ſi conuerſatio noſtra ſit in cœlis. Noſtra vita dici poteſt nō terreſtris, ſed cœleſtis: non per omnia, ſed ſecundum quādam participationem & imitationem.

Scientes qu. Chriſt. reſurg. ex mor. iā nō mori.

Perſe

nium mortis in eum. Neque ſatis viſũ eſt Apoſtolo, excludere mortem: quia hoc priuilegium non tantum erit Chriſti poſt generale iudiciũ, ſed cõmune omniũ. Verũtamen eximi à dominio mortis, non erit cõmune omnibus. Nã qui paſſuri erũt, & ſuas daturi pœnas, in iſtis remanebit dominiũ mortis. Cruciatus.n. & pœnę, ad mortis dominiũ ſpectant, qui cũ nõ ſint habituri finẽ in æternũ dominio mortis ſubditi erunt.

Quod enim mor. eſt pe. mort. eſt ſem.

SAtis eſt clarus hic Apo. Per proprias cauſas, cũ mortis, tũ vitę declarat illas duas ſupra recitatas conditiones. Litera perſpicua eſt, præter hoc, quod quidã lectionẽ gręcã magis approbãt. Vbi.n. nos legimus. Quod.n. mortuus eſt peccato, gręce legitur, quod.n. mortuũ eſt peccato. Vtrumuis apte dici poteſt. Nã ſi legamus mortuum, intelligẽdum eſt corpus: ſi vero mortuus: ſenſus eſt, quod ipſe Chriſtus mortu' fuit Mori.n. tam de toto, quam de parte altera, nimirum corpore, apte prædicatur. Dicimus.n. corpus mortuum, & etiam Chriſtum mortuum. De altera vero hominis parte, nempe, anima, minime: cum ipſa ſit ſuapte natura immortalis. Ac proinde vulgata lectio non eſt expungenda, & græca amplectenda: quamquam græcizantes græcam præferant tanquam meliorẽ. Sed cum ſenſus idem ſit, nõ multũ intereſt, ſiue legas, mortuus, ſiue mortuũ. Nobis tamẽ clarior videtur lectio vulgata. Cum .n. antea loquutus fuiſſet Apoſt. de reſurrectione, de toto Chriſto dixit; & loquutus eſt: licet ſecundum partem quæ obierat mortẽ, cõueniat ei reſurgere. Sicut.n. mortuus eſt ſecundũ corpus: ita reſurrectio corporis eſt, non animæ. Non reſuſcitatur, niſi quod mortuũ fuit. Tamen quod mortuũ fuit peccato, non fuit tantum corpus: ſed etiã Chriſtus vere dicitur fuiſſe mortuus peccato; hoc eſt, ad expianda peccata mundi. Et ſic hanc expiationem peccatorũ nõ ſolum aſcribere debemus corpori eius (quod vere mortuũ fuit) ſed etiam ipſi Chriſto, ſecundum carnis cõditionem. Nam aliter, mori nequaquã poterat. Mori carnis conditio & proprietas eſt. Et hoc confirmat illa beati Petri doctrina, in ſua.1. canon. dicẽtis: Chriſto igitur in carne paſſo, & vos eadem cogitatione armamini. Quia qui paſſus eſt in carne, deſijt à peccatis, vt iã nõ deſyderijs hominũ, ſed voluntatĩ Dei quod reliquum eſt viuat temporis Vides quomodo in hac doctrina mutuo reſpõdent ſibi & quadrãt hæc duo fundamenta & baſes Eccleſiæ? Sed hic locus Petri (tametſi nõ ſit ex noſtro Inſtituto nunc) non eſt leuiter percurrendus. Idem.n. eſt ſcopus, idemq. intentio. Vterque intẽdit animare illos, qui qui profeſſi erãt mortem peccati per baptiſmum. In eo.n. quicunq. recepit, profeſſionem facit tanquam commoriens Chriſto (vt ſupradictum eſt) ſicq. ceſſare debet à peccato, ſicut Chriſtus ceſſauit à vita priori. Et ſicut hic venit in vitam nouam (priſtina relicta) ita & nos oportet nouã induere vitam, extincta priore. Quod autem Petrus dicit, ſcilicet, quod Chriſtus deſijt à peccatis, intelligere debemus: nõ ſuis ſed noſtris: quę tamẽ ſuper dorſũ eius poſita fuerunt, iuxta illud: ſupra dorſũ meũ fabricauerũt peccatores. Pſal. 128. Non.n. Chriſtus ſolũmodo in cruce poſitus, peccatoris (etiã magni) typũ gerebat: ſed reuera vt talis in eo puniebantur magna peccata (licet reuera ipſe talis non eſſet) ſed ſoluebat quę non rapuerat, ſed hoc ſemel tantũ facere placuit: nã & ei, & nobis ſatis fuit ſemel mori; & ſuffiſcientiſſima vnica hoſtia fuit. Et ſicut ſemel tantum peccato mori voluit; ſic & nos, & eum imitemur, ſemel tantum moriẽdo peccato à quo reſuſcitati perſeuerare debemus in vita noua, ab ea nullatenus recedentes, ſed perpetuo

Za perma

permanētes: hāc vitam conſiderantes, eamque magni facientes, ſicut diuinè nos admonet ſanctus ille pontifex leo dicens. Agnoſce o chriſtiane dignitatem tuam, & diuinæ conſors factus naturæ, noli in veterē vitam degeneri cōuerſatione redite. Chriſtus ſemel tantum voluit mori, & nos quoque ſic facere oportet. Sed quid, ſi ſemel, bis, ter quaterque nos mori cupimus, & de facto morimur? nūquid proficiet nobis amplius crux Chriſti? Nunquid Chriſtus vnam tantum habet benedictionē ſicut Patriarcha Iacob? Abſit ne iſtud dicamus. Proficiet quidem crux Chriſti, ſed cū noſtra. Nō ſolū ſua, ſed & noſtra opus erit. Expiantur namque noſtra crimina ſemel ſine noſtra cruce, puta in baptiſmo; at ſi nouam vitam relinquamus, & ad veterē reuertimur, noſtra hęc quæ ſuperuenerint crimina oportebit ſuper noſtra ponere dorſa: & noſtrā pœnitentiæ portare crucem. Nō debemus iterū aliā expectare mortē Chriſti(ei. n. ſatis fuit ſemel mori) Quod. n. mortuus eſt peccato, mortuꝰ eſt ſemel. Neq. proinde deſperare debet peccator: nā per meritū illius vnius hoſtiæ ſibi promittere poteſt peccator veniā, & gratiā, Per pœnitentiā venire poteſt in gratiam & Dei Patris, ſicut exemplo nobis fuit filius ille prodigus: qui in ſe reuerſus, auſus fuit etiam reuerti in domum patris, dicens tamen; Pater peccaui in cœlum & coram te.

In ſermone natalis Domini.

Lucæ 15.

Neq. obijciat nobis hic aliquis, quod auſus eſt nouatus hęreticus attentare, dicereque; videlicet, relapſis poſt baptiſmum nullum eſſe relictum remedium pœnitentiæ. Quem errorem hauſit ex illo loco Pau. perperā intellecto quē Pau. in epiſt. ad Hęb. habet: ſcilicet; impoſſibile eſt, eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cœleſte, & participes facti ſunt Spiritus Sācti: guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi: & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habērес. Inſanus & miſer homo, ſi beatum Hiero. Auguſt. & alios conſuluiſſet, in tam prauū huius loci errorem haud incidiſſet, Sed nolens Pauli mētem verā in illis verbis ſcrutari, & ipſe prolapſus eſt in talem errorē & hęreſim. Apoſto. (vt Aug. egregius teſtis eſt) tantum negauit, renouationē & nouam illā vitam, quam cōparamus per baptiſmū. Nam cum baptiſmus nō poſſit ſuſcipi niſi ſemel (cum ſit irreiterabilis) per illum non poſſumus, niſi ſemel, conſequi puriſſimam, & innocentiſſimam illam vitam, Sicut. n. mors Chriſti (quā repræſentat ſacramētum baptiſmi) reiterari non poteſt; ita vita illa noua habita beneficio mortis Chriſti & baptiſmi, ſemel perdita, ſecundo recuperari non poteſt. Et ſic peccator ad hanc nouā vitam nequit renouari. Vnde Apo. illic, nō negat peccatoribus pœnitentiā ſed iterationē baptiſmi diffitetur & inficiatur. Quare ex hoc loco (niſi extorte) non licet colligere, illos qui poſt acceptum baptiſma peccāt, nullum habere remiſſionis remediū: ſed hic locus illos ferit, qui contendebant, reiterandum eſſe baptiſmum, vt remiſſio eſſet peccatorum: quod falſiſſimum eſt. Vnde colligere poterit acutus lector, ꝙ peccata quæ cōmituntur ante baptiſmum, aliter expiantur & remittuntur, quam illa quæ ſequuntur baptiſmum.

Ad Hæb. 6.

Porro hic error, cum ſit tā falſus tāq. noſtræ catholicæ religioni cōtrarius ipſe ſe ipsū reprobat. Vnde, in eius cōfutatione immorari nolumus. Eſt ſane hæc hęreſis vehementer diuinæ miſericordię erga nos cōtraria. Et fortaſſis in inuentore eius & ſui ſimilibus verificata fuit. Nec merentur locū habere pœnitentię, qui omnem locū penitentiæ excludunt. Iudicium. n. Dei manet illos abſque miſericordia, qui auferunt à peccatoribus Dei miſericordiā. Sunt enim pluſquam millia loca in ſacra pagina, quibus extirpari poteſt hæc inſania. Conſulat qui volet, doctiſſi-

tiſſimum Alphonſum à Caſtro: qui tã copioſe,& docte de hac re diſſerit, vt nullũ reliquerit addendi locũ. Nos ad alia properamus: quod antequã faciamus, lectorẽ admonemus, vt diligẽter cõſideret, quomodo Apoſt, nõ recuſauit, de Chriſto loqui eodẽ modo quo de nobis loquutus eſt. cũ dixiſſet nos mortuos fuiſſe peccato,(quod citra iniuriam noſtrã dicere potuit) non eſt veritus, idipſum de Chriſto domino noſtro conſtanter & audacter effutire. Quod ſi quis noſtrum aſſeueraſſet, forſitan correctionis reum ſe feciſſet. Sed ſi rem intime & acute penetremus, inueniemus Apoſt. nõ indebite de Chriſto fuiſſe loquutum. Nam licet loquutiones videantur ſimiles eſſe: ſenſa tamen longe ſunt diuerſa. Ipſe quidem mortuus eſt peccato; hoc eſt, mortuus eſt pro tollendo peccato. De eo nãq. dixerat magnus ille Baptiſta: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi, Ad hoc venerat in mũdũ, & iſtud fuit cauſa & finis mortis Chriſti (maxime talis mortis quam ipſe paſſus eſt.) Nã lIcet Chriſtus carnẽ aſſũpſerit mortalẽ, tamẽ ex debito naturę nemo tenetur pati mortẽ crucis. Hęc. n. mors debita erat peccato; hoc eſt, nõ poterat per alterius, niſi per Chriſti mortẽ expiari & deleri peccatum: nec expiaſſet quiuis alius homo, quantumcunq. iuſtus, & pius. In hoc n. ſenſu dixit Apo. Chriſtũ mortuũ fuiſſe peccato, & pro peccato. At nos, & mortui fuimus peccaro, & pro peccato. Pro peccato: tãquã ei⁹ condignã pœnã ſoluẽtes. Nã mors peccati noſtri pœna eſt. Morimur autẽ & peccato, quãdo per lauacrũ regenerationis Chriſto cõmorimur: per cuius mortem noſtra mors animę mortua fuit. Nõ igitur idẽ fuit nobis mori peccato, quod & Chriſto: qui ſi mortuus eſt, hoc fecit, vt ſolueret debitũ noſtri peccati. Nos vero ſi morimur, pro noſtris merito morimur delictis: neq. ad expurgandum peccatum noſtrũ, ſed vt mundemur à peccato. Mors Chriſti

Ioan. 1.

in cruce morientis mors iuſtificans erat à peccato: at noſtra in baptiſmo eſt per quam iuſtificamur à peccato:

Reſpon. Sed addit Apoſt. particulam, Semel, quorsũ, ſi putas? Vt intelligeres efficaciã & ſufficientiã mortis Chriſti: qua vna ſola factũ eſt ſatis neceſſitati naturę, & redẽptioni. Mors vnica erat, neceſſitas moriendi bina. In hoc bene conuenit inter nos & Chriſtum. Quoad ſtatum illum de ſemel moriendo, ipſum æquauit nobis. Nos ſemel, & ille ſemel. Vnica Chriſti mors ſufficiẽs (imo ſuperabundans) fuit ad abolenda peccata, tam pręterita, quam futura. Quare non oportuit ipſum bis, aut ter guſtare mortem: ſed ſuffecit ſemel.

Quod aut. vi. vi. Dẽo.

Neceſsũ quippe fuit, mox addi hæc verba poſt illa, in quibus dixit Chriſtũ ſemel fuiſſe mortuũ. Nã quia dixit ſemel mortuũ, ſuſpicari poterat aliquis an remanſiſſet mortalis nec ne, Docet nũc Pau. nõ remanſiſſe mortalem, ſed immortalem: nã viuit Deo, Q. d, Vita Dei viuit, quę eſt prorſus neſciẽs mortẽ. Vita Dei, vita indeficiẽs eſt: & ideo qui viuit Deo, indeficientẽ vitã poſſidet. Quare Chriſtus viuẽs nõ vt prius, immortali viuit vita. Iure igitur donatus eſt Chriſtus vita immortali, poſt quam ſemel fuit mortuus. Nulla vrgebat eũ neceſſitas amplius moriẽdi: nõ naturæ neceſſitas (quæ nõ cogit niſi ſemel mori) neq. noſtræ miſerię remediũ, quod ſatis efficax exhibitũ eſt, per vnicam mortẽ crucis. Igitur Chriſtus exurgens à mortuis, immortalis remãſit, & inęternũ Deo viuit, Et per hæc bene exploditur error illorum (vel potius inſania) qui non verentur aſſerere Chriſtum iterum paſſurum eſſe in futuris ſęculis: quod modis omnibus impoſſibile eſt: Niſi rurſus aſſumeret carnem mortalem. Nam viuens vita Dei, impaſſibilis eſt.

Sequitur.

Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato; viuentes autem Deo, in Chriſto Ieſu &c.

COlligit Apoſt. quod præcipue intē debat. Reſpondet autem tacitę interrogationi. Nam poterat dicere quiſpiam Paulo. Quid ad nos ſpectant iſta quæ de morte, reſurrectione, & vita Chriſti hactenus recitaſti? Cuius rei gratia enarrata ſunt? Reſpondet Apo. dicens. Veſtri gratia, fratres mei: hæc dicta ſunt: vt exiſtimetis & cogitetis, vos ipſos (non alios ſed voſmetipſos de re veſtra mihi cura eſt) mortuos eſſe peccato, ſed Deo viuentes. Q.d. Qualem depinxi Chriſtum (nimirum ſemel mortuum peccato & viuentem Deo) tales vos eſſe volo, cupio & deſydero. Quare nollem vos In hoc deſides & vecordes eſſe. Quod vt non ſitis, hoc vobis do concilium, vt cogitetis, imo exiſtimetis, vos iam non viuere peccato, ſed illi mortuos eſſe. Ac ſi dicat Chriſtum in hoc imitari debetis, tamquam illius membra: prius morientes peccato. Nam niſi mortui ſitis prius peccato, nequibitis viuere cum Chriſto. Iam ego vos docui, effectum & efficaciam mortis Chriſti: volo vt nunc oſtendatur in vobis effectus. Fiet autē hoc, ſi eritis verſantes in cogitatione veſtra, mortem Chriſti, & eius reſurrectionem. Non tātum cogitatione, ſed & opere: vt veſtra cogitatio fructuoſa ſit. Gemina n. eſt cogitatio: altera quæ tota manet apud cogitationes, altera excogitatio eſt, quæ foras egreditur, & in praxim venit. Illā reperimus apud illos, qui tantummodo oppleti ſunt bonis deſiderijs, ſed pigras habent manus. Hanc vero agnoſcimus apud alios qui ſuas excogitationes actibus & operibus ſuis exprimunt. Iſti ſunt, illi, qui nō modo mortui ſunt peccato, ſed etiā reputāt ſe mortuos eſſe peccato: ꝙ oſtendunt in vita, & actionibus ſuis. Qui vero tantum credunt in mortem & reſurrectionem Chriſti, & operibus contradicūt: iſti ſpeculatiue tantū excogitant ſe mortuos eſſe peccato, ſed nō viuunt, nec ſuis actibus reputāt ſe mortuos: alioqui non peccarēt. Nā in iſtis reditus eſt ad mortem, & adhuc ipſa mors dominatur illis. Apoſt. autem nō loquitur de hac excogitatione, ſed de illa, quę eſt cum fructu melioris vitæ: qualem habemus, quoties non redimus ad mortem, & Deo viuimus. Sic enim imitatores Chriſti ſumus: qui tātū ſemel mortuus fuit, & Deo viuit.

In Chriſto Ieſu.

IN quo debeat eſſe iſta exiſtimatio docet Apo. Non in nobiſmetipſis, non in virtutibus noſtris, ſed in Ieſu Chriſto, hoc eſt, in virtute Ieſu Chriſti domini noſtri. Ipſe.n. per redemptionem quam in proprio ſanguine conſumauit, noſtri dominiū lucratus eſt, & nos ſeruos ſuos iure optimo effecit. Serui autem conditio eſt, vt non ſibi, nec alteri, quā domino ſuo viuere debeat. Imo totus quātus eſt, domini ſui eſt. Vel aliter.

In Chriſto Ieſu.

PErinde valet, ac ſi dixiſſet, ad ſimilitudinē Ieſu Chriſti domini noſtri, qui ſemel mortuꝰ priori vitæ, amplius ad illā nō eſt reuerſus, ſed nouam vitam indutus, eam continuo conſeruauit. Sic vos, mortui peccato ad exēplar Chriſti, non debetis iterū operari peccato, ſed nouæ vitæ, quam aſſequuti eſtis, per mortem & reſurrectionem Ieſu Chriſti, operam dantes ſemper, vt veſtri mores & vita, in praxi quadam viuant Deo, & non peccato.

Sequitur.

Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentijs eius. Sed neq. exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos deo, tamquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Peccatum enim nõ dominabitur vobis. Non. n. ſub lege eſtis, ſed ſub gratia &c.

IAm ſe oſtẽdit Apo. hoc loco cõcionatorẽ: cuius partes ſũt, poſt exhibitã doctrinã, exhortationes ſubiũgere quo auditor animetur, ꝓ bonorũ operũ praxi, exhibitã ac receptã doctrinã executioni mãdare. Nõ debet Eccleſiaſtes ſẽper in dicẽdo occupatus eſſe: ſed in exhortando. Hęc loquere dicebat Pau. ſuo diſcipulo & exhortare. Quod ipſe alios docebat, nũc opere cõplet.

Ad Tit. 2. Sed iã rogas, vnde Apoſt. colligit hãc exhortationem. Particula. n. ergo, illatiua eſt. Ex quibus præmiſſis colligitur

Reſpon. hæc concluſio? Eſt quidem hæc cõcluſio, quaſi quędam appẽdix ex pręhabitis collecta, & diducta. Dixerat nãq. in ſuperioribus, quod exhibita lege cœpit regnare peccatum (quoniã lex ſubintrauit vt abundaret peccatum) ſed nũc recepta lege gratiæ, in qua ſuperabũdauit gratia, non eſt cur debeat regnare & dominari peccatum. Iam ſumus cõplãtati & inſerti morti & reſurrectioni Ieſu Chriſti: & etiam conſepulti & mortui ſumus peccato, & denique vetus homo noſter crucifixus eſt cum Chriſto: ex iſtis recte & pulchre in exhortatorium ſe conuertit ſermonem dicens. Non igitur, cum hæc ſic ſe habeant, par eſt, vt in veſtro mortali corpore regnet peccatum, & dominium habeat. Et licet interpretum multi (& nos hactenus loquentes cum illis) hũc ſermonem appellauerimus exhortatoriũ niſi fallimur) magis credimus eſſe præceptorum. Nam licet Apoſt. nobis pręcipere non potuerit, vt non ſit in nobis peccatum, tamen ne regnet, pręcipere poterat in mortuis peccato; hoc eſt, vt nõ haberet in nobis dominium, & principatum. Nam hoc regnum iam fuit extirpatum & deſtructũ, per mortem Ieſu Chriſti, perq. eius reſurrectionem. Nihil igitur impoſſibile requirebat Apo. à Romanis: quinimò rem iuſtiſſimam. Si. n. liberati ſumus à regno peccati, totis viribus conandum nobis eſt, ne peccatũ recuperet amiſſum dominium in nobis. Sed quis eſt iſte rex quem Apoſto. præcipit, vel exhortatur non regnare in nobis? Iam patefacit dicens eſſe peccatum. Et quod eſt regnum eius? Quæ regina, & qui ſunt regnicolæ eius? Regnum, infernus; regnicolæ, peccatores: regina, ſuperbia Ancillæ iſtius filiæ ſuperbię: Inanis gloria, iactantia, inobedientia, hypocriſis, contentio, pertinacia, diſcordia, præſumptio & reliquæ. Sed nomine peccati in præſentiarum quid debeat intelligi, non bene conuenit inter interpretes. Aliqui appellatione peccati hic intelligunt fomitem, & concupiſcentiã: eo quod pulluletà peccato, & in fomite cognoſcitur peccatũ. Sed dicis; Fomes eſt à Deo: quomodo igitur poteſt appellari peccatũ? Quod ſit à Deo, hinc patet; quod pœna eſt. Soluunt aliqui dicẽtes, fomitẽ eſſe à Deo, qua pœna eſt; non autẽ quatenus inclinat ad peccatum. Vtcunq. ſit, reuera fomes non eſt peccatum: nam nõ poſſet eſſe in eo, qui habet gratiam. Nihilo minus tamen ſortitus eſt nomen peccati, ex eo quod ex peccato venit, & ad peccatũ inclinat, Seruit nobis vice ſpeculi, ad conſpiciendum peccatũ. Eſt quędã nota ſiue ſignum, quod ſumus, vel fuerimus peccatores. Delebitur autem hic caracter prorſus, quando corpus noſtrum mortale veſtietur immortalitate. Et quia hic fomes (quẽ Apoſt. nominauit peccatum) non tollitur per baptiſmum; nonnulli hęretici auſi ſunt dicere, quod per baptiſmum non tollitur peccatum: neſcientes diſtinguere inter fomitem & peccatum.

Sunt veruntamen alij quibus placet, ꝙ in præſenti loco peccati vocabulũ accipiatur, ſecundum ſuam legitimam ſignificationẽ & non pro effectu peccati: licet alibi (vt videbimus) ſic vſurpauerit Apoſt. Hic autem non cogimur, peccati vocabulũ expoliare à ſua natiua ſignificantia: ſecundum quam, antea dixit Paulus; Amplius non ſeruiamus peccato. In hoc n. loco certum & perſpicuum eſt Apoſt. non eſſe loquutum đ peccato pro fomite, ſed de peccato prout quædam culpa eſt. Harum porro expoſitionũ, vtrã probes, per multũ nõ intereſt: dũmodo intelligas, rem fœdiſſimã reputatam eſſe ab Apoſt. peccati dominium. Nec mirũ: Nã quid abſurdius viliuſq. quã peccatũ regnare; ſiue pro fomite, ſiue pro alio peccatũ vſurpes? Si regnaret in Dæmonibus (qui non fuerunt Chriſti ſanguine loti (nil mirum: ſed quod regnet in his, pro quibus ſanguis Chriſti effuſus eſt, hoc ſane horrendũ eſt. Cęterum interrogas dicẽs: Si peccatum rex eſt, vbi tenet ſuũ ſoliũ? Reſpon. Apoſt. In mortali corpore, in carne. Caro eſt ſedes, & ſoliũ peccati. Hoc adiectum magnam coniecturam præbet, Apo. loquutum fuiſſe de peccato, pro fomite. Hic namque in carne eſt, & in corpore mortali, & corruptibili. Nam in immortali nihil tale reperitur. Interroga corpus mortuum ſi habet ſtimulos ſi luctam, & agonem cum ſpiritu: ſi cõcupiſcentias, ſi carnis ardores; Si iraſcitur, ſi percuſſum, repercutit, ſi vindictã ſumit, ſi denique aliqua paſſione agitatur. Hęc & ſimilia in corpore mortali facile reperies: at in corpore immortali nihil horum offendes. In illo regnat peccatum, in hoc non.

Inſurgis protinus tu dicẽs: Quid faciemus nos, noſtriq. ſimiles, cum noſtra mortalia ſint corpora, ſi in corpore mortali habet peccatũ ſuũ ſoliũ, & in eo regnat? Nihil aliud nobis reſtat, niſi, vt clamemus cũ noſtro Apo. dicente: Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hui⁹? Nõ oportet nos animo deſpõdere. Nã ſi peccatum regnat, ex noſtra ſocordia & culpa prouenit. Nõ. n. regnat, niſi cũ cõſentimus. Vis vt nõ regnet? noli cõſentire: vis vt regnet? prębe cõſenſũ. Dicis (Nõ poſſũ reſiſtere. Hoc ne dixeris. Subter te erit appetitus tuus: & tu dominaberis illius: In tua erit poteſtate. Audi doctiſſimũ Origenẽ, ſic dicẽtẽ. Niſi eſſet in noſtra poteſtate, vt nõ regnet peccatũ in noſtro corpore, præceptũ vtiq. nõ dediſſet. Vbi vides quomodo tantus doctor cõfirmat noſtrã ſentẽtiã qua dixim⁹ ſupra ſermonẽ Apo. eſſe potius præceptoriũ quã exhortatoriũ. Pręceptũ vtiq: inquit nõ dediſſet, Apo. ſupple. Addimus etiã hic, ꝙ auxilio fauẽte diuino excutere à nobis poſſumus hoc regnũ peccati: ſi cõcupiſcẽtijs eius ſimus inobediẽtes, & illud in nobis regnare haud permittamus: audientes conciliũ quod Spiritus Sanct⁹ reliquit ſcriptum, dicẽs. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & a voluntate tua auertere. Si præſtes animæ tuæ cõcupiſcẽtias eius, dabũt te in gaudiũ inimicis tuis. Quod in Sampſone ſatis luculenter verificatum fuit.

Sed interim obſerua, corporis mortalis meminiſſe Apoſt. Eo. n. fecit, vt nos cõmonefaceret, hanc mortalitatẽ per peccatum corpori noſtro fuiſſe inditã & cõmunicatam: vt inde dehortaretur peccato non eſſe obediendum. Sicut namque non eſt guſtandũ, quod guſtatum affert mortem (quod vtinam noſtri primi parentes intęllexiſſent quando de fructu interdictæ arboris guſtare voluerunt) ita, nec illi obediendum eſt, cuius obedientia mortẽ traducit. Vel aliter. De mortali corpore facta eſt mentio, non quod non eſſet ſatis manifeſtum (experientia etiam atteſtante) corpus noſtrum mortale eſſe, ſicut cętera brutorũ corpora: ſed vt nos doceret, ꝙ ſicut à peccato accepit corp⁹ mortẽ, ita & peccatũ ſuas vires & robur accipit à corpore Et fortè hæc cauſa eſt *Reſpon. Inferius ſequenti, cap.*
vna ob quam viri ſancti tãtopere per

optant

optant, & cupiunt exonerare ſe ab hoc mortali corpore, quod multas animo infert moleſtias. Aggrauat .n. illum, repugnat ſpiritui, ſollicitat ad regnum peccati; & pro ſua virili, quoad poteſt, captiuum ducit. Quid igitur mirum ſi animus ijs, & alijs ſagittis vulneratus, cupiat expoliari & liberari à tanta corporis moleſtia? Quid miramur ſi videmus iuſtum ſepties in die cadentem? Si Petrum negantem, ſi Iudam argēti cupidum Chriſtum vendentem? Si Mathæum auarum? ſi Magdalenam lubricam? Nobiſcum .n. adhęc impelentem portamus ipſum, nimirū, corpus mortale. Patres noſtri nondum habentes tale corpus prolapſi fuere: quomodo ſtabimus nos, mortali corpore induti? Quare, nō immerito recordat⁹ eſt De⁹ quia homo caro erat: & talis, quę cōcupiſcit aduerſus ſpiritū, Caro etenim infirma, ad lapſum quam facillima eſt.

Sed neque exhib. mem veſ. ar. iniq.

POſteaquam Apoſt. monuit nos, vt daremus operam ne peccatū regnaret in noſtro mortali corpore (quod eſt corpus peccati) & hoc negando ei obedientiam in concupiſcentijs corporis (non quatenus ſunt naturales ſed quatenus ſunt quaſi arma peccati) nūc aliam vult à nobis ſubtrahere obedientiam. Habet autem obedientia duos actus: internum ſcilicet & externū: per quos regnare poteſt peccatum in nobis. Per internum conſenſum & per opus externū. Excluſo illo priori, nunc excludere intendit & alterum dicens:

Sed ne. exhi. mem. veſ. arm. iniq. peccato.

HOc eſt ne detis membra veſtra peccato, tāquā arma. Non eſt tanti roboris, nec tātas habet peccatū vires, vt nos exiſtimamus. Si haberet, nō op⁹ ei eſſet á nobis mēdicare arma. Quod cū facit ſane ſe imbecille oſtendit eſſe, & ſine nobis parum poſſe. Vnde conijcies, non multum graue atq. difficile eſſe, ſuperare peccatū: niſi tu arma ei miniſtraueris. Quod ſi feceris, tuū hoſtem domeſticum armabis aduerſus teipſū.

Sed quæ ſunt, & qualia hæc arma? Organa, & inſtrumēta corporis. Et, vt quidā volūt, organa animi; quibus vtimur ad aliquid operandum. Operamur manibus, pedibus, oculis, auribus, corde, lingua & ore. Arma autem nobis tam in malum, quam in bonum, deſeruire ſolent; aliquādo ad patriam tuendam, aliquando ad eam expugnandam. Interdum ad tuendum amicum: interdū vero ad necandum inimicum. Sic mēbris noſtris vtimur, aliquoties pro nobis, aliquoties contra nos. Oculus .n. à natura nobis datus eſt, ad ipſam lucem intuendam: quod ſi tu eum conuertis ad videndam pulchram mulierem, eāque concupiſcendam, iam tu oculo abuteris. Iam tuus oculus effectus eſt arma iniquitatis: nam mœchatus es eā, in corde tuo. Abuſus es oculo tuo, qui tibi nō eſt datus, vt impudicè videres: ſed vt videres. Et eodem modo exiſtimato de lingua, de manibus, alijſque mēbris, quibus ſi quis abuſus fuerit, ipſa mēbra faciet arma iniquitatis. Hęc arma intendit hic Apo. deſtruere: non vt naturæ organa ſunt, ſed quatenus peccati & concupiſcentiæ ſunt arma. Nam arma noſtra non debent eſſe carnalia, ſed ſpiritualia.

Reſpon.

Sed exhib. vos Deo tam. ex mor. viuentes.

SIcut antea dixit regnare peccatū per obediētiā & conſenſum, ſecundū actū interiorē, & poſtea ſecūdum actū exteriorem: nempe, faciendo mēbra arma iniquitatis: ſic etiam nunc duo dicit exhibenda Deo primo ſeipſos totos; hoc eſt, voluntatē. Quę non accipitur hic tantum pro altera facultate

ſed pro toto homine. Ipſa. n. eſt domina, & regina, quæ reputatur totus homo. Nam hæc eſt, quæ hominem reddit ſiue bonum, ſiue malum. Cuius voluntas mala eſt, & homo: & è contra. Ipſa cum dominium habeat noſtrorũ actuum, reliquę facultates hominis huic præſtant famulatum. Exhibenda eſt igitur Deo primo noſtra voluntas.
Act. 9. Sic fecit Apoſt. quando dixit: Domine quid me vis facere? Meipſum prębeo; hoc eſt, meam voluntatem. Sed
Ioan. 13. addit; Et membra veſtra. Nolebat præbere Petrus membra quando dicebat: Non lauabis mihi pedes in æternum. Sed præbuit poſtea, nedum pedes, ſed & caput: quando audiuit; Petre ſi non lauero te, nõ habebis partem mecum. Pedum nomine affectus, manuum vero, opera; capitis autem appellatione intentiones intelligere debemus. Hęc tria præbuit Petrus Chriſto lauanda: ſed vltroneus ne, an timore percuſſus dicat, qui ſcit. Exhibemus autem, quando vltro, non per illatam vim aliquid
Quid ſit exhibere. præbemus. Quod autem Deo nos, & noſtra membra exhibere debeamus, multis de cauſis facere tenemur. Nos, Quia ipſe fecit nos, & non ipſi nos, Membra noſtra, quoniam ipſe dedit nobis, ad naturę functiones, & ad corporis ornatum, & tandem ad ſui glo-
Eccle. vlt. riam. Dominus dedit mihi linguam, dicebat quidam, ego autem in ipſa laudabo eum. Magnus profecto pudor eſt, membra quæ dedit Deus, facere arma iniquitatis. Nonne grandis fie-
Simile. ret iniuria mortali regi, ſi ille enſis, quo rex aliquem armauit militem, tribueretur hoſti & inimico regis? Nunquid poſſet rex iure conqueri de illo, qui dedit? An non eſſet dignus hic, qui militari priuilegio priuaretur? Sic qui membra peccato exhibet (præter id quod
Simile. vilificat ea) etiam Deo largitori grandem iniuriam irrogat. Et qui hoſtibus reipub. (etiam clanculo) arma ſuppeditaret: nonne patriæ tamquam traditor habẽdus eſſet? Quis ibit inficias?

Et qui concupiſcentijs exhibet membra ſua, quid aliud facit niſi arma præbere Chriſti immaniſſimo hoſti? Non ſic, non ſic, inquit Apoſtolus ſed exhibete vos, & veſtra arma Deo, tamquã ex mortuis viuentes. Hoc eſt, ſicut iuſtũ eſt, illos facere, qui ex mortuis ſurrexerunt. Vel; Exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viuentes, id eſt, per quem à mortuis ad vitã traducti eſtis.

Et mem. veſ. ar. iuſt. Deo.

Sicut iniquitas & peccatum ſua habet arma, ita & iuſtitia. Sed vide, quod antea dixit Apoſt. membra noſtra eſſe arma iniquitatis, nunc autem appellat arma iuſtitię Deo. Ex quo cõſurgit manifeſto, eſſe in nobis libertatẽ & facultatem, vt bene vtamur noſtris membris, & malè. Bonus vſus & malus, penes nos ſunt. Vnde Chriſtus di- Lucæ. 11.
cebat; Vide ergo ne lumen quod in te eſt tenebræ ſint. Si lumen, quomodo Reſpon.
tenebræ? & ſi tenebrę, quomodo lumen? Per noſtram voluntatem lux fieri poteſt tenebra, & è contra: Quando dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Vtrumuis. n. in noſtra relictum eſt poteſtate. Sicut liberi ſumus in malum: ita & in bonũ. Et ideo eadem membra noſtra bene, & male, exhibere valemus. Si in Dei obſequiũ, illorum bonus eſt vſus: ſi autem peccato accommodamus ea, ipſum armamus in noſtram perniciem. Tunc vſus nequam & malus eſt.

Sed quid ſibi vult, iuſtitiæ vocabulũ hoc loco, in cuius obſequium dicit Apoſto. tradenda nobis eſſe Deo membra noſtra? Sunt qui per iuſtitiam, omnem virtutem intelligunt, ſecundum quam, tam Deo, quam hominibus: proprium ius tribuitur ſicut per iniquitatẽ intelligunt omne vitiorum genus, ſiue contra Deum, ſiue contra proximum ita non ineptè, iuſtitię nomine, omnis virtu s

virtus intelligi poteſt. Sunt & alij, qui
appellatione iuſtitiæ hic, eam iuſtitiam
intelligere volunt, quam Chriſtus ope
ratus eſt in nobis, per effuſionem ſui
precioſiſſimi ſanguinis. De qua iuſti-
tia ſermonem habuit Apoſto. ſupra 3.
cap. Sed dicis; Hæc iuſtitia quomodo
eſt aduerſa peccato? Reſp. In hoc ad-
uerſa ſunt, quod peccatum (vti dixi-
mus) cum ſit imbecille, noſtris armis
indiget, vt opere compleatur: iuſtitia
autem Dei robur & vim confert no-
bis, tam intra, quam extra: & ideo non
indiget noſtris membris, niſi tamquã
Prouer. 23. inſtrumentis. Vnde, quando Deus di-
cit; Fili præbe mihi cor tuum: non pe-
tit, vt indigeat: ſed vt ei robur & virtu-
tem tribuat. Veruntamen quia Deus
in nobis non ſine nobis operatur, ex
hibenda ſunt nobis membra noſtra
Deo, ſed mortificata ſuper terram.

Sed ais; Ad quid exhibere debemus
membra noſtra Deo? Num vt nos mi
niſtremus ei arma, quo ipſe pugnet ad
uerſus noſtros hoſtes pro nobis: an vt
nos noſtris mẽbris ei militemus? Nos
potius indigemus armari ab eo, quam
ipſe à nobis: ſicut ad Ephe. Apoſt. do-
cet dicens. De cętero fratres confor-
Cap. 6. tamini in Domino, & in potentia vir-
tutis eius. Induite vos armaturam Dei
vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias Dia-
boli. Quoniam non eſt nobis collu-
ctatio aduerſus carnem & ſanguinem,
ſed aduerſus principes & poteſtates,
aduerſus mundi rectores tenebrarum
harum contra ſpiritualia nequitiæ in
cœleſtibus. Propterea accipite arma-
turam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die
malo, & in omnibus perfecti ſtate. Ar-
matura Dei eſt, quam ipſe Deus dat,
vel qua ipſe Chriſtus vſus eſt, ad debel
landum Dæmonem. Nam hunc nos
noſtris armis vincere nequimus. Chri-
ſti armis indigemus. Si igitur res ita ha
bet, quod nos indigemus armari à Deo
Reſpon. quomodo armabimus nos illum? Nõ
eſt hic Pau. ſibi ipſi contrarius. Nam
vtrunque fieri poteſt: & quod arme-
mur, & quod armemus. Armamur qui
dem à Deo, quia ab eo arma virtutum
accipimus: & à nobis ipſe armatur, quã
do nos, receptis illis virtutibus ab eo,
pro eius nominis gloria ſtrenuè milita
mus atq. pugnamus. Exhibeamus igi-
tur nos, & membra noſtra, (quibus ip
ſe dabit virtutem & fortitudinem) ad
pugnãdum cum hoſtibus noſtris: qui
bus deuictis, largietur victoriæ coro
nam. Sed forſan multi excuſationem
ex eo accipiunt, quod incerta ſit victo
ria, & varius euentus belli, & adipiſci vi
ctoriam valde difficile eſt. Præuenit A-
poſtolus hanc excuſationem, & eam
propulſat, animumq. militis chriſtiani
erigit & confortat, promittens poten-
tiam & virtutem, ad reſiſtendum pec-
cato.

Peccatũ enim (inquit) non domi.vo.

CVm non ſitis ſub lege, ſed ſub gra-
tia. Q.d. Non eſt periculum, vt pec
catum nos nolentes in ſeruitutem pri-
ſtinam traducat. Non.n. ſub lege lite-
ræ occidentis eſtis, ſed ſub lege viuificã
tis ſpiritus.

Geminum negocium faceſcunt no
bis hæc verba: vnum de qua lege ſit
Pau. ſermo, alterum vero, quam effica
tiam habeat eius ratio. Prius priori lo
co aggrediamur. Sed præſupponenda
ſunt nobis aliqua ad claram intelligen
tiam huius loci, ſine quibus remanet
obſcurus. Primum eſt quod Apoſto.
in hac antitheſi legis & gratię, non cõ
ponit & confert, perſonas cum perſo
nis: ſed ſtatum, cum ſtatu. Scilicet, ſta-
tum legis, cum ſtatu gratię. Nam non
eſt dubitandum, tam in ſtatu legis na-
turæ, quam ſcriptæ, aliquos fuiſſe, qui e
rant ſub gratia: non tamen dicebantur
eſſe ſub ſtatu gratiæ. Illi pauci non fa-
ciebant ſtatum gratiæ: quoniam non
dum aduenerat Chriſtus, per quẽ gra
tię factus eſt ſtatus. Gratiæ ſtatus eſt E-
uange

uangelicus. Et ideo illi, qui preceſſerũt Chriſtum, nõ dicebantur ſpectare ad ad ſtatum gratię, ſed ad ſtatum legis vel naturalis, vel ſcriptæ (etiamſi eſſent permulti in gratia.) Nam in præſentiarum eſſe ſub gratia, non eſt, poſſidere gratiam, ſed eſſe ſub lege Euangelica: quæ ſingulari priuilegio nuncupatur lex gratię.

Secundum ſupponendum eſt tale, ſcilicet, multum eſſe, diſcriminis inter hęc duo. videlicet, eſſe ſub lege, & teneri ad obſeruantiam illorum, quæ ſunt in lege. Nam primum de Chriſto annunciamus, cum Pau. dicente, ipſum factum ſub lege: non autem dicimus, illum obligatum fuiſſe legi. Si circunciſus fuit, ſi in templo præſentatus, & cætera: ad has leges non tenebatur, nec aſtringebatur: tum quod ipſe eſſet dominus legis, tum etiam, quod leges eſſent ad abolendum peccatum, cuius ipſe immuniſſimus erat. Sed eas ſi ſeruauit, id fecit, vt nobis exemplo eſſet, & Patri morem gereret: qui voluit vt ipſe pro nobis adimpleret, & de legis ſubiectione nos redimeret. Et ſicut ſtat, Chriſtum eſſe ſub lege, & non teneri ad obſeruantiam illius. ita & è contra, ſtat teneri ad obſeruantiam alicuius quod eſt in lege, & non eſſe ſub lege: ſicut nos non ſumus ſub lege Moyſi, & tamen tenemur ad obſeruantiam ipſius decalogi, qui erat in illa lege, ſed non vinculo illius legis. Itaque ſi colimus vnum Deum, ſi honoramus parentes, ſi non furamur, & cętera: iſta nõ obſeruamus ideo, quia lex moyſi pręcipit ea, ſed iuſſu legis naturalis, quæ non eſt abolita per legem Euangelicã, ſicut lex Moyſi. Et idem iudicium eſt de Gentibus quę obſeruare tenebantur decalogum, & tamen non dicebantur eſſe ſub lege Moyſi. Itaque hoc loco ſub lege eſſe, eſt eſſe ſub legis iugo, & vinculo. Hoc modo è regione poſita ſunt hæc duo videlicet eſſe ſub lege, & eſſe ſub gratia: ita, vt poſitio vnius, ſit alterius abolitio. Vnde, ſic format Apoſtolus ſuam rationem, quaſi velit dicere. Regenerati à Chriſto ſunt liberi á iugo legis: in qua regnabat peccatũ: igitur peccatum in illis non dominatur, quia non ſunt ſub lege, ſed ſub ſtatu gratiæ, per mortem Chriſti. Quando dixit, conſummatum eſt, migrauit homo, ab ſtatu legis Moyſi, ad ſtatum gratiæ. Et hoc beneficium debet chriſtianus homo recognoſcere Chriſto, inter magna alia. Non enim contentus fuit abundãtiam gratiæ nobis elargiri: ſed à ſeruitute & iugo legis etiam nos liberos effecit, quod erat efficere nos liberos à tribus maxime. Primo ab ſtatu abundantis peccati, ſecundo ab ſtatu non habentis gratiam, & tertio ab ſtatu in quo homines relinquebantur ſibi ipſis. Et proinde, quod in illo ſtatu regnaret peccatum & dominaretur illis, nihil mirũ erat: ſed nobis, qui in nobiliori ſtatu poſiti ſumus, magnus eſſet pudor, quod peccatum haberet dominium in nobis.

Ad gal. 4

Et pondera acute lector, verbum dominari. Non. n. dicit, Non erit in vobis peccatum, ſed non dominabitur. Lex n. gratię non ſuſtulit omnino peccatũ: ſed tantum omnino dominium, quod erat ſub lege Moyſi. Tunc abundabat, & regnabat: in lege gratiæ licet ſit, tamen nec abundat, nec regnat, neque dominatur. Eſt peccatũ quaſi ſub freno gratiæ, qua regnante & dominante peccatum nec regnare, nec dominari poteſt, Et ratio eſt, quia ſublata & abolita lege Moyſi, mortuum remanſit regnum & dominium peccati: quod remanet tantum in perfidis Iudæis, qui pertinaciter volunt ſeruare legem: nõ tantum ſecundum illam partem, qua lex Moyſi includit moralia: ſed ſecundum totam legem, hoc eſt, volunt ſeruare legalia, & ceremonialia. Et ſic ad vnguem eam ſeruant, vt nec vnus apiculus prætermittatur. Iſti noſtrum Paulum audire nolunt, dicentem, nos iam non eſſe ſub lege Moſeos, ſed ſub gratia. Vnde colligitur Iudęorum inſania:

qui tantum beneficium ſibi collatum
à Chriſto eorum legitimo rege, agnoſ
cere, nec recipere volunt: ſed renuunt,
Lucæ, 19. dicentes; Nolumus hunc regnare ſu-
per nos. ò dementiã, o cæcitatem. Ma-
lunt ſub iugo grauiſſimo verſari, quam
ſumma libertate potiri. O dementes
& ſtolidi homines, talpa cæciores. Si
non vultis eſſe ſub ea libertate, qua
Chriſtus vos liberauit: ſtate, perſeuera
te, maneteque ſub peccati captiuitate:
vt Sathan vos tamquam illius capti-
nos perducat ad ſuum domiciliũ, vbi
captiui ligatis manibus ac pedibus, in
tenebris exterioribus remaneatis detẽ
ti. Sed hos perfidos miſſos faciamus, &
ad nos ipſos nos conuertamus; Deo
gratias agentes, quod nos eripuerit ab
illa lege: quæ etſi non eſſet mala, tamẽ
August. De gratia & lib arb. homines (teſte beato Auguſtino) reos
faciebat, non adiuuando, ſed iubendo.
vnde qui ſub illa erant, non in gratia
& amicitia Dei erant: quę duo nobis
ſuppeditauit lex noua gratiæ: quę filios
Ioan. 3. & non ſeruos efficit, & ſimul cohere-
des Dei. Hęc eſt illa lex, de qua Ioan-
Reſpon. nes ille Euangeliſta cecinit dicẽs. Lex
per Moyſen data eſt: gratia & veritas,
per Ieſum Chriſtum facta eſt. Vide au
thores, & agnoſces legum differentias.
Dicis: Vtraque lex Domini erat. Fate-
mur, ſed efficacia & energia vna, altera
longe potentior. Illa peccata non aufe
rebat, ſed magis irritabat. Illa, etſi quid
eſſet faciendum, quid ve cauẽdum de
monſtraret, ſuffragium tamen & adiuto
rium non prębebat. Illa quæ Moſayca
præſtare nequibat, abunde ac copioſe
lex gratię ſuppeditat. Illa Meſſiam pro
mittebat: iſta illum exhibuit. Illa morti
Chriſtum tradidit: hęc Chriſtum ipſum
à morte excitauit. Illa clamabat; crucifi
ge: iſta reſpondebat, nihil mali fecit. Il-
la, Barrabam petebat, & Chriſtum dã-
nabat: iſta nullã cauſam mortis in eo
inueniebat. Illa reum mortis inuenie-
bat: iſta vitę datorem oſtẽdebat. Illa de
nique illum crucifixit, vt malefactorẽ
(ſi non eſſet hic male factor non tibi
tradidiſſemus eum) iſta per Centurio-
nis confeſſionem filium Dei agnouit.
Alta. n. voce clamauit: Vere filius Dei
erat iſte. Sed de his tantum hæc dicta
ſint in gratiã legis gratiæ, quæ noſtra
lex eſt. Quare eam commendantes, vi
ſi ſumus noſmet commendare.

Cæterum ſunt nouatores dogmatũ,
qui eam magis ſe putant reddere cõ-
mendatam, cum dicunt, legem gratiæ
eſſe legem libertatis: & talis libertatis,
quę nos faciat exẽptos à præceptis le
gis, maxime humanis. Nam ſecus, in-
quiunt, ſub lege ſumus, & non ſub gra-
tia, ſicut Apoſt. dicit. Duo dicunt iſti: al
terum legem Euangelicam eſſe legem
libertatis, quod catholici lubenter illis
concedere debent. Nam ſicut eſſe ſub
lege ſeruitutẽ inſinuat, ita eſſe ſub gra-
tia libertatẽ. Sed libertatem, ſane intel-
lectam: non illam quam cupiunt Lu-
therani: quæ carnis libertas eſt, non ſpi
ritus. Libertas autem ſpiritus, non libe
rat nos ab obſeruantia mandatorum
legis: neque hoc vnquam cogitauit A-
poſt. quando dixit, regeneratos & chri
ſtianos non eſſe ſub lege. Nam de le-
ge Moyſi loquebatur, & non de lege
naturæ. De qua lege, ſi formaliter &
ſtricte loqui volumus, pręcepta decalo
gi non erant pręcepta huius legis: ſed
tantum ceremonialia, & iudicialia. Et
per legem gratiæ nos eſſe liberatos ab
iſtis pręceptis, citra incommodum ad
mittere poſſumus. Sed ſi loquamur
de alijs pręceptis, nempe decem deca-
logi, hæc non eſſe obſeruanda, Paulus
non ſomniauit. Sciebat. n. ſcriptum eſ-
ſe, ſi vis ad vitam ingredi ſerua manda
ta. Non ergo qui aſſerit ſeruanda eſſe
mandata, legis gratiæ libertatem tollit,
nec eam (vel vno capillo, quam Chri-
ſtus fecerit) efficit minus liberam. Li-
bertas chriſtiana, licet pauciora habeat
præcepta quam lex vetus, non tamen
in hoc ipſa conſiſtere dicitur: ſed vera
& Chriſtiana libertas eſt, liberum & e-
xoneratum eſſe à peccatis. Lutherani
autem libertatem ponunt, in eo quod
Pau-

Pau. dixit, nos nõ eſſe ſub lege, ſed ſub gratia. Sed miſeri homines, non conſiderant, quod ex eo quia non viuimus ſub Moſeos lege, non propterea ſequitur, quod ſimus ab omni lege liberi. Reſtat nobis lex fidei, gratiæ & Euangelij Barbarorum. n. hominum eſt, ſine vlla lege viuere. Nos (Deo ſit gratia) ſub illa lege viuimus, non quæ ſolummodo præcipiat, ſed quę gratiam pręſtat: quæ etiam pręterita crimina condonat, & ad futura cauenda nos adiuuat. Lex Domini immaculata, conuertens animas: teſtimonium Domini fidele, ſapientiam pręſtans paruulis. Ex his quæ dicebamus nobis faceſcere negotium, perſpicua lectori remanent. Nempe primo, quid debeamus hoc loco nomine legis intelligere. Ex ipſamet litera conſtat, intelligendam eſſe non aliam, quam Moſaycã. Vnde qui hoc loco interpręantur hunc textum de lege carnis quæ repugnat legimentis, videant an mentem Pauli teneant. Quamdiu. n. homo in præſenti vita viuit (niſi aliquo donetur ſpeciali dono) ſub hac lege viuit, & non eſt ab ea liber. Quoniam per baptiſmum omnino non tollitur hæc lex carnis. Neque qui in ſtatu gratiæ ſunt, ab hac lege eximũtur. Mors eſt, quæ ab ea nos liberos facit. Tunc. n. nobiſcum cõmoritur hæc lex carnis. Quæ lex, cum reperiatur in omni ſtatu poſt peccatum: ipſa per ſe non facit ſpecialem ſtatum, ſicut lex naturalis, Moſayca & Euangelica: ſed vagatur per omnem ſtatum: in vno tamen magis vigens, quam in alio. Ad rationem autem quam adducit Apoſt. probans in ſtatu regenerationis nõ dominari peccatum, propterea quod ſumus ſub gratia, & non ſub lege Moſayca: reſpondemus, dicentes, optimam eſſe & tanto doctore dignam. Quoniã cum comparatio fiat, non inter perſonas, ſed (ſicut dictũ eſt) inter ſtatus: licet in ſtatu legis naturę, & etiam in ſtatu legis Moſaycæ, fuerit quoque gratia (non. n. ex toto illi priuati fuerunt gratia qui morabantur in illis ſtatibus) veruntamen non habuerunt ratione ſtatus, aut ex vi ſtatus: ſed ex participatione ſtatus gratiæ. Hæc autem participatio erat ſecundum fidem, ac deuotionem, quam habebant ad Chriſtum ṽenturum. Et ideo tam lex naturæ, quam Moyſi (quantum attinebat ad ſtatum) erat ſine gratia: tametſi aliqui particulares homines gratiam in ſe haberent. Vnde, ex his duobus, ſcilicet, non eſſe ſub lege, & eſſe ſub gratia, optime dixit Paulus, non dominari illis peccatum: quia non erant iam in ſtatu, in quo abundabat peccatum & deficiebat gratia: ſed in ſtatu doni diuinę gratiæ. Ex hac enim parte prouenit, quod peccatum non dominatur ſuper nos, nec ſuper operationes noſtras, ſicut dominabatur ſuper illos, qui erant ſub lege Moyſi. In qua, ſi nemo iuſtificabatur ex proprijs operibus, non eſt mirum. Ad introitum. n. gratię non ſuppeditabat. At, lex Euangelica, cum prębeat adiutricem gratiam, iuſtificatrix dicitur & eſt. Cæterum, videns Apoſt. id quod mox aliquis ſocors & ignauus poterat ei obijcere, pręuenit in ſequenti textu illius obiectionem. Sed dicis: Quid talis potuit obijcere, ipſi Apoſtolo? Reſpond. Fieri copiam peccandi, & facilẽ dari indulgentiam, ſi quis peccauerit. Sed Vnde iſtud? Ex eo quod Pau. dicit, nos iam non eſſe ſub lege, ſed ſub gratia. Ex his verbis, poterant ignaui capere occaſionem ad peccandum. Hanc autem obiectionem tamquam abhominandam reijcit, ac confutat dicens

Pſalm. 18.

Sequitur.

Quid ergo peccabimus quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. &c.

PRofecto nihil conſequentiæ habet hæc obiectio. Potius erat oppoſitũ colligendum. Nemo miretur. Nam nõ in pro

in propria perſona Apoſt. eam pronũciat, ſed in perſona illorum, qui ſecundum ſapientiam carnis, ſapientes ſe reputant. Qui nunquam ceſſant obſtrepere, aduerſus illam doctrinã, quę carni contraria eſt. Laborauit Apoſt. quo ad potuit, vt nos doceret iã eſſe mortuos peccato, & crucifixum eſſe veterem hominem, & extra peccati dominium eſſe. Et inſurgit aliquis dicẽs: Peccemus, peccemus: quia iam dicit Pau. quod non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia: quia lex quæ ſolita erat punire peccata, iam eſt abolita. Duo ſunt, ex quibus ſolent mali accipere occaſionem peccandi: alterum eſt, quando vident, id quod pattare volunt, nulla eſſe cautum lege: alterum eſt, quando ſciunt, iam eſſe extinctam legem, quæ ſolebat illud vetare: Rebus ſic ſtantibus dicunt mali ad inuicem. Venite, operemur hoc, vel illud, liberè facere poſſumus, quoniam nulla eſt lex, quæ nos cohibeat: vel ſi erat, iam eſt reuocata, caſſata, & abolita. Hoc ſecundo modo, videbantur iſti argumentari, dicentes. Pau. dicit quod iam non ſumus ſub illa lege, quæ ſolebat punire peccata: ergo liberè iam & impunè peccare poterimus: quoniam iam nulla eſt lex, quæ animaduertat peccatum. Hæc erat cogitatio & confidentia iſtorum: ſed toto cœlo aberrabant, putantes, quod poſtquam ſublata erat illa lex quæ ſolebat punire peccata, homines impunè peccare poſſent. Magnus erat iſte error. Nam licet lex gratiæ condonauit peccata, tamen impunitatem non promiſit, ſed ea etiam punit. Et ſic liberati à lege Moyſi, non tamen remãſimus liberi ad peccandum; ita quod liceat nobis impune peccare. Non ergo peccãdum eſt, quia liberati ſumus nos regenerati à legis iugo. Hanc quęſtionem non multis verbis Apoſt. ſed vnico tantum pellit, & recutit, dicens.

Abſit.

Verbum eſt, quo ſolitus eſt Apoſt. vti, quando abhominari vult aliquod dictum horrendum,

Dicat modo aliquis: quando tollitur aliqua lex, maxime ſi omnino caſſatur, præcepta que erant in illa lege, caſſata eſſe dicuntur: ita quod, quę erant antea illicita, fiunt poſtea licita. Vt v.g. ſi tolleretur lex de ieiũnãdo in quadrageſima, maxime ſi totaliter, ſublatum quoque eſſet preceptum, de non veſcendis carnibus: quoniam hoc præceptum eſt adnexum præcepto de ſeruando ieiũnio. Sic pari modo, ſublata lege Moſayca, abolita videntur præcepta, quæ erant in illa lege? nam pręceptis remanentibus, ipſam quoque remanere dicendum eſſet. Si igitur Pau. dicit; quod regenerati liberi facti ſunt & exẽpti à lege Moyſi: igitur & à pręceptis illius legis, ergo qui tranſgrederentur illa præcepta, non peccarent. Et fortaſſis, hæc mota quæſtio ab Apoſto. hoc prætendit. Duobus modis iſtis occurrere poſſumus. Primo dicentes, quod in lege Moyſi tria erant, ſcilicet, ceremonialia, legalia, & moralia: Caſſata & abolita lege, caſſata fuerunt illa duo prima, ſed non tertium, quod erat decalogus. In decalogo autem quæ ſũt prohibita, mala ſunt ex ſuo genere, & ideo illorum tranſgreſſio ſemper eſt peccatum, in quacunq. lege fiat. Imo etiamſi nulla eſſet lex in rerum natura. Nam ſunt ſuapte naturã mala, & abominabilia: ſicut eſt non colere Deũ, iurare vanè per eum, Sabbathum nõ ſanctificare, non honorare parentes, occidere &c. Iſta facere, vel alia omittere, quæ decalogus proponit ſeruanda, ſine peccato fieri non poteſt. Porro alia erant in lege Moyſi quę ex ſua natura nec erant bona, nec mala: ſicut erant ceremonialia, & illa quæ præferebant vmbram futurorum bonorũ & hæc caſſata lege & deficiente, ipſa deficiunt quoque. Ex ſolo. n. decreto illius legis vim obligandi habebant. Et ideo ceſſante illa lege, ipſa ceſſabant: & qui

qui liberi erant à iugo legis,ab illis quoque exempti erant. Et in his argumentum propoſitum bene concludebat, In alijs minime.

Alio modo breuius reſpondere poſſemus,iuxta illud quod iam antea diximus,videlicet,quod præcepta decalogi non erant pręcepta legis Moyſi proprie,licet in illa lege à Deo eſſent iuſſa cuſtodiri.Et ideo,licet regenerati non ſint ſubiecti legi Moſaycæ, ſunt tamen ſubiecti ipſi decalogo, qui à principio mundi originem habuit,duraturus ad finem vſque.Quinimo probabile ſatis eſt,quod ab ijs qui cœlico lę ſunt(ſaltim quoad illa pręcepta quę Deum tangunt)diligentius & exactius decalogus in cœlo obſeruatur. Quis quęſo negabit,Deum multo purius,& deuotius,& ſanctius etiam,coli in cœlo à cœlicolis,quam à terrigenis?At & nomen eius,nonne in maiori honore habetur in cœlo,quam in terra?Vbi ſunt illi,qui nunquam ceſſant clamare Sanctus,Sanctus,Sanctus:niſi in cœlo? Res eſt hęc vna tam perſpicua, vt qui eam negaret,verberibus potius indigeret,quam verbis.

Ex ijs quę diximus, patet ignorantia illorũ,qui neſcientes diſtinguere illa quę continebantur in lege Moyſi, ex verbis Pau.inferebant,peccandum eſſe,quod reuera colligi non poterat,ex doctrina Paulina.Paulus non in vno, ſed in multis locis hanc blaſphemam doctrinam abominatus eſt.Et ſicut deteſtatus eſt illos,qui dicebant,facienda eſſe mala,vt inde venirent bona:& alios,qui,vt gratia abundaret, peccandum eſſe autumabant, ſic hoc in loco deteſtatur illos & illorum doctrinã qui contendebant peccandum eſſe, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia.Paris blaſphemiæ ſunt, iſta tria abominanda dogmata,Quare,vno eodemq; verbo,nempe, abſit, deteſtatus eſt illa.Quam vim autem habeat particula,abſit,ad negandum,nõ eſt neceſſe admonere hic lectorem.Res eſt ſatis nota,& paſſim habet Pau. hoc vocabulum in ore ſuo.Hoc tamen adnotare non nos piget,quod Pau.non ſolũ illos notauit,ſed etiam tacite hos noſtros nouatores hæreticos,qui contendunt omnia eſſe licita regeneratis,etiã peccare. Quæ blaſfemia cum illorum alia comparanda venit.Vnde ſicut Apoſt.illis reſpondit per aduerbiũ horrentis, ſic & nos iſtis extendentibus fimbrias libertatis.

Sequitur.

An neſcitis , quoniam

cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum,ſerui eſtis eius cui obedIſtis ſiue peccati ad mortẽ,ſiue obeditionis ad iuſtitiã.&c.

PRobat Apoſt.non eſſe peccandum hac ratione,quia liberi erant à iugo legis Moyſi.Quoniam licet eſſent liberi ab illa lege,non tamen ab omni alia. Nam quando nomina Christo dederũt in baptiſmate,Euãgelicę legi ſe ſubmiſerunt, & ſeipſos effecerunt ſeruos iuſtitiæ.At quicunque ſe exhibet ad obediendum iuſtitię,ſeruus eius efficitur. Vos tales eſtis, quãdo baptizati fuiſtis,igitur vos ſerui iuſtitiæ eſtis.Ergo non debetis ſeruire peccato, ſed iuſtitię.Q.d.Si quando eratis ſub lege illa,ſeruiebatis peccato,quod tyrannice dominabatur:nunc potiori iure & ratione, ſeruire debetis iuſtitiæ. Nam ſi ſerui peccati ſeruiunt peccato: nunquid iuſtius eſt,quod ſerui iuſtitiæ inſeruiant iuſtitię? Nam qui peccato ſeruiunt,ad mortem ſeruiunt: qui vero iuſtitię ad vitam. Vita autem iuſtitię oppoſita eſt peccato,& morti animæ. Nam peccatum cum conſumatũ fuerit,generat mortem,animæ,ſcilicet.Apoſt.cõtrapoſuit peccato obedientiã. Iac.i.
Et apte quidem. Quoniam ſicut primum hominis peccatum factũ eſt per

inobe

inobediētiam: ita in omni actuali quoque peccato, reperitur inobedientia mandatorum, E contra autem in iuſtitia & obedientia, inuenitur obſeruantia diuinorum mandatorum.

Non miretur hic lector, ſi Apoſt. è regione mortis non collocauit vitam ſed iuſtitiam. Nam recta antitheſis ſic poſtulabat, vt morti contraponeretur vita. Vnde cum in Paulo nihil ſit ocioſum, credendum eſt, non temere eſſe factū, Forte iſtud fecit Apoſt. quo inſinuaret ſermonem ſuum, cum loquebatur de morte, eſſe intelligendū, non de illa, quę opponitur corporali vitæ: ſed d alia quæ animi mors dicitur. Et quia hæc mors per vitium fit & peccatum (cui cōtraria iuſtitia, quæ eſt omnis virtus & vita animæ) ideo contra poſuit morti animi, iuſtitiam, vitam animæ. Vita autem animæ in pręſenti ſolet appellari iuſtitia, ſiue iuſtificatio. Quando homo eſt iuſtificatus, dicitur eſſe viuus; quādo vero in peccato, mortuus. Peccatum mors animæ, iuſtitia vero, vita eius dicitur. Et ideo iam contra poſuit morti animæ, eius oppoſitum, nimirum, iuſtitiam: quæ eſt vita animę. Voluit autem potius vti iuſtitiæ nomine quam vitę, vt ipſi intelligerēt, quod ab operibus iuſtitiæ faciendis non erant de obligati, tametſi eſſent per gratiam à lege Moſayca abſoluti. Et quia hæc obligatio clarius & apertius oſtenditur per verbum iuſtitia, quā per verbum vita, ideo maluit vti vocabulo iuſtitia. Nam nomen iuſtitiæ, in ſua ſignificatione, debitum inuoluit. Quæ ex iuſtitia fiunt, ex debito fieri dicuntur. Nō igitur regenerati & Chriſtiani per baptiſmum in obligati remanēt, ad ſeruanda mandata, eo quod ſint ſub gratia. Imo huius doni cauſa, ſtrictius, & diligentius ea ſeruare tenentur. Nam (ſicut idem Apoſt. dicit) In hoc apparuit gratia Dei omnibus hominibus, vt ſcilicet, erudiat nos, quatenus abnegantes impietatem & ſecularia deſyderia, ſobrie, pie, & iuſte viuamus in hoc ſæ- Ad Tit. 2.

culo. Per hæc verba palam facit Apoſtatum, quem ſortitus eſt homo per gratiam Dei & Chriſti. Non eſt euectus ad ſtatum libertatis carnis, ſed ſpiritus; vt abnegata impietate, & ſecularibus deſyderijs, vitam ſobriam ducamus. Sed quæ eſt hæc impietas? Deſerere verū Deum, & adhærere Diabolo, & eius pōpis. Hanc primum cum baptizamur, abnegamus impietatem. Abrenunciamus. n. Sathanę, & pompis eius. Et his tribus aduerbijs perfectum depingit Chriſtianum. Perfectio chriſtiana conſiſtit, in eo quod eſt, bene ſe habere erga Deum, proximum, & ſeipſum. Primum, ad nos attinet; ſecundum, ad proximum; tertium, ad Deum: cui maximam debemus pietatem: proximo iuſtitiam, ad noſipſos ordinatur ſobrietas. Hęc autem ſobrietas nedum in potu ciboque poſita eſt, ſed in omnibus alijs rebus, quæ nos à libertate ſpiritus auocare poſſent, & ad carnis luxum traducere. Ad hoc nullum non mouent lapidem Lutherani, ad extendendam & ampliandam carnis libertatem: ſicq. ebrietati & delitijs nullum apponunt frenum. Quibus contingit & vſuenit quod accidit illis, qui abſque freno equos dōmare volunt. Caro noſtra equus eſt, quæ abſque fręno ducta eſt & vinea quæ non amputatur, vbi nō dat fructus. Amputandi ſunt palmites ſuperfluiſic à corpore & carne noſtra ſuperfluę delitiæ reſecandæ. Præterea hæc Pau. doctrina cōfundit & deſtruit peſtilentiſſimum dogma hæreticorū: qui contendunt Dei gratiam cum peccato conſiſtere poſſe. Nam vt hic docet Apoſt. Qui peccat ſeruus eſt peccati. Et ſi ſimul ſeruire quis nō poteſt peccato & iuſtitię: quomodo poterūt gratia Dei & peccatum ſimul conſtare? Hęc non eſt tam Pauli, quam Chriſti doctrina; qui apud Matth. manifeſto docuit, impoſſibile eſſe, vt quis duobus ſeruiat dominis. Sunt autem peccatū & iuſtitia, duo domini admodum contrarij. Quomodo igitur ſtabunt ſimul? aut

Reſpōſ.

Simile.

Simile.

Matth. 6.

dandæ Deo gratię, ſed bene de remiſſo. Nam etſi peccatum ſit Deo permittēte, nō tamen Deo cauſante. Si Paulus mutaſſet verbum fuiſtis, in verbum fuiſſetis, dicens: Gratias autem Deo quod cum fuiſſetis ſerui peccati. &c. tunc clarius conſtaſſet, quod gratiarū actio non erat referenda ad ſeruitutē peccati, ſed ad egreſſum ab ea, de quo egreſſu gratias debemus dare Deo: & tanto maiores, quanto minus dignus eſt qui captiuus tenebatur ſub peccato quam ille, qui crearetur in puris naturalibus. Nam licet, nec hic, nec ille ex meritis digni ſint gratia, tamē captiuus in peccato minus dignus eſt. Quoniā peccator nō ſolū dignus nō eſt gratia, ſed etiā digniſſimus eſt pœna: qua nō eſt dignus is, qui caret gratia, & eſt in puris naturalibus. Vel alio modo, dicere poſſumus, quod Apoſt. nō agit gratias Deo, quod fuerint ſerui peccati: ſed quod cum prius eſſent ſerui peccati, illa ſeruitute expulſa & repudiata, ex corde pręſtauerunt obedientiam, in eā formam doctrinę, in quam traditi fuerunt. Vnde gratiarum actio non refertur ad primam partē huius textus præciſe, ſed ad totum textum. Ita venit intelligendus hic locus Pau. ſicut ille qui habetur Matth. 11. qui ab ore Chriſti fuit prolatus. Dixit namque illic Chriſtus. Confiteor tibi Pater, Domine cœli & terrę, quia abſcondiſti hęc à ſaptētibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Non enim gratias agit Chriſtus Patri ſuo, quod abſcondertt tantū, ſed quod abſcondita a ſapientibus huius ſeculi: hoc eſt, elatis, ſint reuelata paruulis, hoc eſt, humilibus. Sic in pręſentiarū, non refert gratiarum actiones, quod Romani fuerint ſerui peccati: ſed quod cum prius fuiſſent, mutati ſint in libertatem iuſtitiæ. Nam Romani antequam recipiſſent hanc Pau. epiſtolam, iam edocti erant Euangelium. Sed rogas: quis fuit illorum doctor? A quo edocti fuerūt? Scriptura ſacra hoc non narrat: ſed iam cōmuni conſenſu à catholicis receptum eſt, à beato Petro & Barnaba fuiſſe edoctos. Vnde horum Romani, diſcipuli priuſquam Pau fuerūt. Neq. nobis cura eſſe debet quod ab hęreticis negetur hoc, poſtquā ſcimus, eſſe receptum iam tot ſeculis à patribus orthodoxis. Hæretici tanta impudentia ſunt præditi, vt nihil putent eſſe verum, niſi quod in ſcripturis eſt referatum: quaſi vero ſcriptura omnia geſta dicere debuiſſet. Satis ſūt nobis ſcripturæ patrum orthodoxorū traditiones, & doctrinę, teſtimonijs horum confirmatę. Sicut enim. Euangeliſtę ſacri non omnia Chriſti geſta commiſerunt ſcripturæ: ſic nec acta Apoſtolorum omnia demandata ſunt ſcripturæ. Sed de his per tranſennam. Ad Paulum reuertentes, dicimus, commēdari hic Romanos ab ipſo Apoſt. eo quod obedierunt in eam formam doctrinæ, in quam fuerunt traditi, per illos primos preceptores, qui verbo docuerūt illos Euangelicam doctrinam. Neque hinc tu dicas, vel inſufficienter fuiſſe edoctos per illos, vel epiſtolām hanc Pau. fuiſſe ſuperfluam. nihil horū recte colligitur. Nam Pau. hanc epiſtolam ſcripſit, ad tollenda iurgia & lites, quæ subortę erant inter illos duos populos: quos ad concordiam quantum poteſt, reducit. Ideo, non ocioſē ſcripta fuit hęc epiſtola, ſed neceſſario. Paulus nō declarat hic quæ fuerit hæc forma doctrinæ. Non declarat hanc formam quoniā ipſi ſatis ſciebāt formam quam perſcripſerant illis Petrus & Barnabas. Erideo non opus erat eam declarari. Doctrinæ autem nomine non aliam intelligit, quàm Euangelicam: nam ad doctrinam Moſaycam iam habuerunt ipſi alios præceptores & doctores. Sed forte nō caret myſterio quod addidit dicens.

Matt. 11.

Ref.

Ref.

In quā. tra eſtis.

VOs, ſcilicet. Nouus hic eſt loquendi modus. Nā doctrina ſolet tradi hominib⁹, nō è cōtra, homines doctri

reus apud Deum, & in eius indignationem incurrat. Et hinc rectè à quibuſdam colligitur, Apoſtolos ipſos, & ante, & poſt confirmationem, obligatos fuiſſe ad obſeruātiam legis: à qua obligatione, nec etiam Virginem beatiſſimam, exemptam facimus. Ab obſeruantia.n. præceptorū Decalogi Deus neminem eximit. Igitur quicunq. eſſet illorum alicuius tranſgreſſor & violator, culpæ, & pœnę reus eſſet. Sed hęc ſatis ſint nobis: non opus eſt trahere moram in hęreſi iam manifeſtè reprobata à Patribus. & in Concilio Triden. Seſ.9. Canone 23. condemnata.

Sequitur.

Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ.

Sicut n. exhibuiſtis mēbra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem ita nunc exhibere membra veſtra ſeruire iuſtitiæ, in ſanctificationē. &c.

APoſt. in præteritis ſtatuēdo doctrinā moralem, ſubintulit dicēs; Nō ergo regnet peccatum, in hoc veſtro mortali corpore: & quia hoc pręceptū alicui videri poterat difficile, voluit vſq. ad pręſentē locū oſtēdere eius facilitatem: primo per hoc quod peccatū nō dominabitur nobis, & quia liberati ſumus è iugo & ſeruitute legis (quę cauſabat dominiū peccati) deinde iuſſerat Apoſt. dicēs: neq. exhibeatis mēbra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo, tāquā ex mortuis viuentes, & mēbra veſtra arma iuſtitiæ Deo: nūc hāc partē in pręſenti textu tractat. Quā partē, ne quis exiſtimaret, rē eſſe viribus noſtris imparē dicit, quippiā humanum eſſe: hoc eſt, nō excedere noſtras vires, nec onus eſſe graue, ſed moderatum, infirmitati carnis proportionatum.

Notent illud per viſcera Ieſu Chriſti, & videant Apoſtolicum & chriſtianū pectus, qui iubere & præcipere ſolent. Pau. non vult Romanis præcipere niſi leuia, & quæ humanas non ſuperāt vires, non onera importabilia. Rationē habuit imbecillis carnis. Homo .n. ſecūdum carnē debilis & imbecillis eſt.

Alium intellectum poteſt habere particula hæc (humanū dico) hoc eſt; Humano modo loquor vobis. Quaſi vt idē valeat, quod, ſecūdū hominē dico Vel tertio; Humanū dico: hoc eſt, vt ſeruiatis Deo, eo modo, quo homines ſolēt: Nō eo feruore & charitate qua ſolēt Angeli Deo ſeruire: quia hoc vos facere nō poteſtis, propter infirmitatem carnis veſtrę. Illi ſunt ſpiritus, qui prōptus eſt, vos caro infirma: & ideo propter hanc infirmitatem carnis, nō exiguo à vobis illā ſeruitudinem, quā Angeli Deo exhibent: ſed quam homines præſtare poſſunt. Deus.n. non exigit à nobis ſeruitutem iuxta menſuram mageſtatis & dignitatis ſuæ. Si ſic exigeret à nobis obſequia, nulla condigna dare nos poſſemus, neq. ad hoc ſumus ſufficientes. Sacrificium, dicebat Dauid, ſi voluiſſes dediſſem vtique Pſal.50. ſed tu holocauſtis non delectaberis. Mea ſacrificia non erūt tibi grata. tum quia manus meæ ſanguine plenæ ſunt, tum etiam quia munera noſtra exigua ſunt, ſi tuę magnitudinis ratio habeatur. Ex his explicationibus primam iudicamus eſſe meliorem.

Sicut enim exhi. mēm. veſ. ſer.

NOn recuſat Apoſt. reuocare ad memoriā ipſis Romanis, peccata illorū pręterita, etiā illa quę erāt carnalia, & ſenſualia: quinimo & venerea, quæ pudorem incutere ſolent, quādo alicui in faciem obijciuntur. Sūt enim huiuſmodi peccata, quæ præter reatū & culpā, quā apud Deum merentur, aures hominum caſtas offendere ſolent

Sed vide lector bone, quam honeſtè
& modeſtè Apoſt. de eis ſit loquutus.
Nō dixit illos fuiſſe prophanos, luxu-
rioſos carnales, impudicos, inuerecun
dos, & inhoneſtos: ſed elegāti vtēs me
taphora, appellauit illos homines, qui
aliquando exibuerint corpora ſua &
membra ad perficiendam immundi-
tiā Hæc correptio (præter hoc quod
honeſtis vocabulis & nominibus eſt
generalis & vniuerſalis ſatis. Nō enim
obijcit illis immunditias ſuas in ſpecie
ſed in genere. Mulię. n. ſunt ſpecies im
munditiæ quaſi ſilentio inuoluit hic
Apo. fortè docens, & cōcionatores &
correctores, in huiuſmodi materia
quomodo ſeſe habere debeant. Adde
tu quoq. & confeſſarios, maxime quā
do de hac materia cū mulieribus collo
quiū habēt. Nā etiāſi materia ſit de re-
turpi, tractanda tamen caſtè, & hone-
ſtè venit, Vnde ſunt aliqui (& forte nō
male) putantes, quod ideo Apoſt. præ
fatiunculam hanc poſuit, humanum di
co propter infirmitatem carnis veſtræ
quaſi dicat. Peccata ſunt hæc ſecundū
fragilitatem carnis.

Neq. propterea intelligas tu, Pau. velle
dicere, hęc peccata licita fore. Nam li-
cet quę ex vitiata natura contingunt,
aliquam habeant excuſationem: non
tamen omnimodam. Et ideo, non in
tendebat Apoſt. illorum immūditias
excuſare à peccato: nā iā antea dixit,
quod per eas effecti fuerāt ſerui pecca
ti: ſed ne videretur in illorū proprium
vituperiū hęc obiectare, rē humanā ap-
pellauit. Nō quod non exiſtimaret rē
turpem eſſe: ſed quia ex radice infecta
illa proueniebant, aliquantulā excuſa-
tionem habebant. Qui laciuias & pec-
cata iuuenū leuiare & extennare volūt
ſoliti ſunt dicere, eſſe humanitates, quę
in ætate iuuenili aliquantiſper admit
tunt excuſationem: non autem in ſe
nili, vbi non eſt tantus ardor effre-
nis concupiſcentiæ. Vnde dicebat
quidam: Hæc ætas alios poſtulat mo
res.

Dicit ergo Apoſt. Romanis, quod quę
madmodum ante conuerſionem ſuā
exhibuerunt mēbra ſua ad ſeruiendū
immūditiæ & iniquitati: ita poſtquam
ad Deum conuerſi ſunt, illa exhibeant
vt ſeruiant iuſtitiæ ad ſanctificationē.
Verbum, exhibere, ſtudiū, & diligētiā
præſefert, ad complendam immūditiā
per exterius opus. Vt quando quis vult
curare cutim, ſtudium parat, & dili-
gentiā adhibet, vel per ſe, ſiue per alios
vt delicatos cibos habeat, & cibaria ni
mis prætioſa, quæ cum adeptus eſt, nō
ad naturæ neceſſitatem veſcitur illis,
ſed ad ſuperfluitatem: iſte dicitur exhi
bere membrum corporis ſui, ſeruire
peccatò, nempè gulæ. Non enim aliud
intendit, niſi palato gutturi & vētri pla
cere: de quibus alibi dicit Pau. Quorū
Deus venter eſt. Et quod dicimus de Ad Philip. 3.
hac corporis parte, idipſum dictum eſ
ſe volumus de alijs corporis membris:
de manibus, de oculis, de renibus de a
lijſque membris, quæ (honoris & pu-
doris gratia) non nominamus, quibus
carnales homines peccata carnalia e-
xercere ſolent.

In preſentia per immunditiam non
quamcunque intelligit: ſed illam, quæ
in re venerea reperitur & exercetur: ſi-
ue ſit ſeruato naturæ ordine, ſiue non.
Addit Apoſt.

Et iniquitatem.

INiquitatis nomine hic quidam in-
telligunt peccata ſpiritualia. Alij ve-
ro aiunt Apoſtolum aſcendiſſe, &
gradū feciſſe, à ſpecie ad genus. Iniqui
tas. n. dicitur genus, reſpectu omnium
peccatorū. Ioā. n. dicit. Omne peccatū 1. Ioan. 3.
eſſe iniquitatē. Immūditia autē reſpe-
ctu iniquitatis eſt ſpecies non athoma
& infima, ſed quæ diuidi poteſt in alias
ſpecies, ſiue ſit impudenti, mollities,
fornicacio, inceſtus, ſiue adulterium.
Hæc autem & ſimilia cum exercerent,
iniuria fit corporeis membris. Vnde
ideo

Cor. 6. ideo alias dicit Apoſt. quod qui fornicatur, in proprium corpus peccat. Nā noſtra hæc corporea membra non ad hoc Deus nobis largitus eſt: ſed ad perficiendas naturæ functiones. Vnde, qui aliter vtitur ſuis membris, illis abuti iure dici poteſt: & de eo conqueri poſſunt membra, dicēdo. Quare nos iſtis rebus turpibus inſeruire facis nam in iſtum vſum ſiue abuſum non ſumus formata? Vndè, poſſet oculus) & ſuo iti dem modo alia membra) de homine impudico querimoniam facere, dicēs. Quare tu ò homo, vis, vt ego, qui ſum oculus, impudicè reſpiciam mulierē? Tu mihi irrogas iniuriam: qui nō ſum tibi datus ad hoc. Iſtud non eſt meum officium & munus. Similiter & pedes conqueri poſſunt, quando iubentur currere ad effundendum ſanguinem: dicunt pedes: Nos (Apoſto. atteſtante) nō ſumus à natura ad hoc instituti: ſed ad comprehendendum brauium currere debemus, ſicut ad hoc nos hortatur Pau. dicens: Sic currite vt comprændatis. O vtinam quando peccare 1. Cor. 9. deſyderamus, in medium conſurgerēt membra noſtra, reclamantia atq. renitentia, dicentiaq. Pecca tu homo ſi vis: nolumus, nos præbere tibi adiutrices manus, quoniam non ſumus ad hoc deſtinata. Sed quid cauſæ eſt, quod iſtud non fit? Nos ad preſens aliā neſcimus cauſam, niſi quia in peccatore mēbra ſunt peccati quaſi mācipia effecta. Ad nutum obediunt domino ſuo: qui tyrannicè gubernat illa. Quare non abs re Apoſto. tanto conatu illos & nos admonebat, vt exhibeamus membra noſtra ſeruire iuſtitiæ & non peccato.

Sed quomodo vult vt exhibeamus illa.

Sicut, inquit, exhibuiſtis mem. veſt. ſer. im. & iniq. ad ini. ita n. exh. men. ſer iu. in ſanct.

Seruata proportione iſtud intelligere oportet. Nam nulla videtur eſſe gloria, no amplius ſeruire Deo, quam peccato. Nonne virtus maiori honore digna eſt, quam vitium: & iuſtitia, quam peccatum? Ita ſanè. Sed Pau. nō totū quod debetur Deo & virtuti expoſcit, ſed vt habeant ſe & ſeruiāt mēbra Deo, ſicut ſolebant ſeruire peccato, quando erant ſub eius ſeruiture. Ac ſi diceret. Ego ero contentus, ſi tantū dem opere exhibueritis iuſtitię & Deo quantum exhibuiſtis peccato. Et hoc ſolum nūc exiguo à vobis, propter infirmitatem carnis veſtrę.

Nota prudens lector, quod à nouitijs & nouiter conuerſis ad legem Euāgelicam, non tot tantaq. ſunt exigenda, quanta ab illis, qui iam in christianiſimo multos fecerunt progreſſus: ſed pro virium ſufficientia imponenda ſunt onera. Vnde Origenes dicit: Le- Orige. ue præcepit: ea menſura ſeruire Deo, qua prius famulabamur peccato. Sed vt intelligamus quomodo ſit nobis Deo inſeruiēdū, intelligamus oportet, qualiter inſeruiebant illi peccato.

Primo, vltronei & voluntarij, abſq. vlla vi & coactione: quæ voluntas libera ſignificata eſt, per verbum exhibuiſtis. Q. d. Vos ſponte veſtra dediſtis membra veſtra, nullo cogente, ſed vobis dicentibus: Venite ergo & fruamur bo- Sap. 2. nis quę ſunt, & vtamur creatura tamquam in iuuentute celeriter. Vino prætioſo & vnguentis nos impleamus. &c. Secundo, non in parte, ſed ſecūdū totū, nēpè, corpus, inſeruiebāt peccato quod ſignificatū eſt, per hoc quod dixit, mēbra veſtra. Nō dicit mēbrum, ſed in plurali mēbra: manus, pedes, oculos & reliqua alia. Nullū ſeruarūt mēbrum quod nō eſſet peccato applicatū. Tertio, inſeruiebāt, nō vni, ſed omnibus peccatis: nulla erat peccati exceptio. Et hanc peccati generalitatem ſignificauit Apoſt. in illis verbis, immūditię, & iniquitati ad iniquitatem. Per verbū, immūditia, intellexit (vt diximus)

peccata carnalia,& venerea: per iniquitatem, inſinuauit peccata quæ committuntur contra proximum. Geminauit autem dictionem iniquitatis ad iniquitatem, vt denotaret, quod qui ſeruiunt iniquitati, iugiter adſolent addere iniquitati iniquitatem, Ecce quomodo ſeruiebant illi peccato: ita, inquit, exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ. Pari modo, ſpontaneè, & animo libenti, & voluntariè. Coacta ſeruitia non placent Deo. Voluntarie, dicebat Propheta rex, ſacrificabo tibi. Demus Deo mēbra omnia prompte, hilariter, & gratātēr: non vnum vel duo, ſed omnia. Sic ut obedite Deo per omnia, dicebat Pau. & in omnibus. Hoc eſt, nō in vna ſed in omnibus virtutibus: in fide, ſpe & charitate. In ſanctitate & iuſtitia, de manibus inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi ſemper: bonum facientes, & nunquam deficientes: ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes. Sed in quem finem? Dicit Apoſt.

Pſal. 118.

Ad Coloſ. 3

In ſanctificationem.

APpoſitè Apoſto. contra immunditiam & iniquitatem contrapoſuit ſanctificationē: quæ in cordis mūditia & puritate, & in animi æquitate poſita eſt. Non enim Deus nos vocauit ad immunditiam: ſed vt ſimus ſancti & immaculati coram eo. Tales igitur par eſt vt nos exhibeamus: ſicut Ieſu Chriſti ſeruos, non peccati mācipia.

1. ad The. 4.

Sed inſurgat aliquis, & dicat, quomodo membra noſtra ex ſemine immundo confecta, poſſumus exhibere in ſanctificationem? Reſpon. Vno, altero q. modo: priori, ceſſantes ab actibus immunditiæ & iniquitatis, & exhibentes membra noſtra ad illa officia, ad quæ ordinauit natura, & tūc pura erunt noſtra corporis mēbra. Sciat vnuſquiſq. vas ſuum poſſidere in ſanctificationē. Neq. in præſentiarū Apoſto. a Romanis aliā expoſcebat & precipiebat, niſi vt haberēt ſuorū mēbror puritatem: quoniam propter infirmitatem carnis illorum iſtud ex quirere ſatis viſum eſt Apoſtolo, vt illi videlicet exhiberent membra ſua, idonea ad ſtudioſas actiones per agēdas, quales lex Euangelica proponit complendas.

Reſp.

Sequitur.

Cum enim ſerui eſtis peccati, liberi fuiſtis iuſtitię. Quem ergo fructum habuiſtis tunc, in illis, in quibus nunc erubeſcitis. &c.

DEpingit hic Apoſt. priorē ſtatū, atq. diſcurrit per illa mala & incōmoda quę patiebantur in illo ſtatu. Primò erant ſerui peccati: non vnius tantum, ſed multorū. Quod. n. vnum peccatū habuiſſet dominium & imperiū ſuper illos, tollerabile erat: ſed multis ſubiecti erant peccatis. Et hæc ſeruitus cauſa erat, quod exhibebant membra ſua immunditię & iniquitati. Qui. n. ſeruit non eſt dominus ſuorū membrorum: ſed ſicut ipſe eſt ſeruus, ita & membra ſua. Secundum malū eſt, liberi fuiſtis iuſtitię. Dicis: eſt libertas, & vocas eam ſecundū malū? Ita. Quoniam eſt iniqua: ad malū & nō ad bonū valet. Sicut. n. datur optima & nobilis ſeruitus, ita datur peſſima libertas. Optima & glorioſa ſeruitus eſt ſeruire Deo, quod eſt regnare. Eſſe autem exemptum à iuſtitia Dei, peſſima libertas eſt, cauſata ab ipſo peccato. Nam vnus effectus ſeruitutis peccati eſt, abducere peccatorem à ſeruitute iuſtitiæ. Sed cum peccatum non ſit liberum, ſed maxime captiuū, verā libertatem peccatori præbere nequit. Dicis: Pau. vocauit hic libertatem Fatemur; ſed (niſi fallimur) potius ironicè, quam verè. Nam hęc non eſt vera libertas, ſed duriſſima ſeruitus. Replicas. Facio quidquid lubet. Eſto Nō. n. vere liber eſt ille qui quęcūq. cupit facit ſed

Reſp.

Reſp.

Reſp.

ſed qui facit quę ſunt rationi conſenta nea. Cũ.n. homo rationi viuere debeat, libertas hac ratione venit regulanda. Vnde tanta debet eſſe libertas, quanta recta ratio dictat. Quando vero libertas egredi vult rationis terminos, corruptela eſt libertatis. Vnde, quò quis in ſuis optatis magis ſe conformat ratio ni, eo eſt maioris libertatis. Neque ratio maioris libertatis liberanda venit, per hoc quod eſt poſſe peccare: quoniam hæc potentia potius eſt deffectus & imbecillitas quam poteſtas. Alioqui, maior eſſet in nobis libertas, quam ſit in beatis: imo quam in Deo ſuper benedicto, quod nullus mentis compos dicere audebit.

Quem er. fruc. hab. t. in il. in q. nu. erubeſ?

PErſeuerat hoc loco Apoſt. perſuadere Romanis & nobis vnacum illis, vt expedita ſeruitute peccati, exhibeamus membra noſtra, & ſeruiamus iuſtitię, & non immunditiæ & iniquitati: quoniam ex iſta ſeruitute nihil boni reportamus. Q. d. Is qui ſeruit alicui, ex illa ſeruitute prætendere debet & ſperare aliquid vtilitatis: quod ſi ita eſt, interrogo vos vt mihi dicatis, quemnam, & qualem fructum reportaſtis? Quem fructum vobis attulit tyrannica illa peccati ſeruitus? Quę vtilitas aduenit vobis? Si vos neſcitis dicere, ego mox aperiã vobis fructum. Sed quorſum Apoſt. vſurpat hoc loco fructus nomen? Hactenus de arboribus nullũ fecit verbum. Fructificare enim ad arbores pertinet. Nõ eſt mirum ſi Apo- Reſp. ſto. hic miſcet ſermonem de fructu: tũ quia homo eſt arbor inuerſa, ſicq. de eo loqui poſſumus, quemadmodũ de arbore, ſaltim quantum attinet ad hoc, quod eſt fructificare. Vnde hic ſermo Pau. metaphoricus eſt, à fructificatione arboris deſumptus. Tacite videtur hic Apoſtolus fingere duas arbores: quarum vna gerat typum peccati, altera vero iuſtitię & gratię. Quę figurat peccatum, eſt arbor expers fructus: quæ vero gratiam, frugifera eſt, & multum fructus afferens. Si quis igitur occuparetur in colenda & cu tiuanda arbore infrugifera, non ne ſtultus reputaretur? & ſtultior ſi pro iſta infrugifera relinqueret frugiferam? Infrugifera eradicanda venit: nam fruſtra ocupat terram. Nunquid Chriſti ſententia eſt: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur? Si peccatum igitur arbor infrugifera eſt, quem fructum ſperant ab ea miſeri peccatores? Nunquid colligent de ſpinis vuas, & de tribulis ficus? Arbor à fructu agnoſcitur. Intuere peccati fructus, & videbis qualis arbor ſit. Vis homo peccator agnoſcere tuum ſtatum? fœditatem tui ſtatus ex fructu contemplare. Inuenies confuſionem & pudorem: preter multa alia iſtis deteriora. Reſpondete nunc peccatores, qui peccati ſerui fuiſtis: pro qua mercede inſeruiſtis? Oſtendite veſtram laboris mercedẽ. Dicite, quem fruct. hab. tunc in illis in qui nunc eru beſcitis. Quia non reſpondent, tacite fateri videntur, ſe nullam mercedem habuiſſe: vel ſi aliquam, eam tamen nominare verentur, & erubeſcunt. pudor tenet illorum linguam, vt non audeãt reſpondere. Vide clare, lector candide quomodo peccatum facit obmuteſcere peccatorem. Matth. 7.

Sed ſi peccatũ eſt arbor infrugifera, quomodo quæris tu Apoſtole vt afferant tibi fructus ex arbore? Quis exigere ſolet ab arbore infrugifera fructus? Reuera ſi diligenter naturam peccati ſpeculemur, inueniemus, ipſum non habere fructum. Nam fructificare opus eſſet actio fœcunditatem habens peccatũ autẽ nec eſt opus, nec actio. Peccare non eſt agere, ſed deficere. Et iuxta hoc reſpondendũ eſt interrogationi Apoſtolicę negatiuè, & non affirmatiuè. Quoniam propriè loquẽ

do nullum habet peccatum fructum: & ſi quem habet, amariſſimus & venenoſus eſt, & pariens mortem. Nihilominus tamē Apoſt. more fortaſſis peccatorum loquens, qui putant peccatū non eſſe arborem ſterilem & infrugiferam omnino, adinuenit huic arbori etiam fructus: ſed eos edat, qui volet. Fructus.n. ſunt erubeſcētię. Quādo mulieres ſunt prægnantes, optare ſolent fructus immaturos: quos nō audēt palam comedere, ſed edunt clanculo & in abſcondito: nam verentur in manifeſto comedere, quoniam aſpicientes ſtatim inſurgunt, dicentes. Non te pudet? Non erubeſcis edere tales fructus qui mortiferi ſunt? Sic peccator peccati fructus palam comedere nō audet, erubeſcit (niſi ſit aliquis qui perfricuit ſemel frontem) & tunc ne tantus ſit rubor, quærit latibula. & ibi comedit peccati fructus: qui ſunt voluptates, & oblectamenta, & impudici actus. Et hos fructus dicere erubeſcuut propter illorum turpitudinem. Et licet omne peccatum pro comite ſecum ducat erubeſcentiam (cum ſit res turpiſſima & fœdiſſima) tamen venerea peccata maiorem pudorem præſeferunt, ſaltim apud caſtas aures. Illud primum comprobauit peccatum primorum noſtrorum parentum: ſecundum autem oſtenditur fore verum, per hoc, quod membra verenda magis abſcondita & cooperta circumgeſtamus, ob verecūdiam. Sed conſideratione dignum eſt quod dicit, ſcilicet.

Simile.

Nunc erubeſcitis.

Q. D. Pudorem non habebatis, quando eratis ſerui peccati: ſed nunc quando effecti eſtis ſerui iuſtitiæ: quod peccatum eſt præteritum, erubeſcentia præſens. Peccatum, etiam quando actu committitur, erubeſcibile eſt (nā res turpis eſt) ſed peccator quo magis eo fruatur, excutit à ſe pudorē, &, claudit oculos ne videat ſuam immunditiam, & criminis fœditatem. Et hinc fit, quod mox non erubeſcit: ſed poſt quam in ſe eſt reuerſus, & plene agnoſcit ſuum peccatum, tūc incipit erubeſcere. Eſt enim peccator, quaſi furioſus homo, qui furijs inuectus, vix conſiderat quid facit. Aliquando tantum vrget concupiſcentia, vt ratio omnino videatur eſſe ligata: & ſic, quod turpiſſimum eſt, ipſe apprehendit vt pulchrum. Sed iam ſe data illa paſſione, & effectus ſanæ mentis, clarius perpendens peccatum ſuum, incipit erubeſcentiam habere. Huius rei typum ad viuum dedit nobis, filius ille prodigus: qui luxurioſe viuendo, diſſipandoq. bona ſua, nullam habebat erubeſcentiam, at diſſipatis bonis compos menti factus & in ſe reuerſus, erubeſcere cœpit, dicens: Quanti mercenarij abūdant in domo patris mei panibus, ego autem hic fame pereo. Surgam & ibo ad patrem meum, & dicam ei &c. Submiſſis oculis, totuſq. pannoſus, pudore repletus, patri ſuo ſe preſentauit. Et quod de iſto diximus tu lector boue, de peccatrice illa Maria intelligere poteris: quę à ſeruitute peccati egreſſa, prę verecundia coram Chriſto ſtare auſa non fuit. Vnde beatus Gregorius de ea loquens, ſic dicit. Quia ſemetipſam grauiter erubeſcebat intus, nihil eſſe credidit, quod verecundaretur foris. Sed quomodo erubeſcebat intus? Reſpondet Gregorius: Quia conſiderauit quod fecit. Hæc conſideratio eſt, quæ gignit pudorem, hæc eſt quæ excitat erubeſcentiam. Et cum in principio, quando peccator incipit peccare, hæc non ſit, vel ſi eſt, tenuis & modica eſt: hinc fit, quod licet in peccato ſit cauſa erubeſcendi, peccator tamē nō ſtatim erubeſcit: ſed quando intus ſe diligenter intuens, cognoſcit quod fecit. Nihilominus tamen ſunt nonnulli, quos à peccando & à malo retrahit ipſa erubeſcentia. ſed non Dei, ſed hominum. Sed de iſta Apoſt. non loqui

Simile.

Lucæ. 15.

Lucæ. 7.
D. Grego.

quitur ſed de illa,quę ſequitur & pediſſequa eſt peccati:quę potius confuſionem parit,quam laudem.

Sequitur.

Nā finis illorum mors eſt &c.

POſtquam oſtēdit ex ſeruitute peccati nullum fuiſſe conſequutum fructum:oſtendit nunc ipſe illud quod ſequitur ex peccato (Nam finis inquit, illorū mors eſt) Poſtremū & ſummū malum (quale eſt ipſa mors) hoc manet illis:qui immunditię exhibent mēbra ſua.Hic eſt fructus,& nō alius, qui ex peccato colligitur. Vnde tacite ſic videtur.Pau.argumentari.Scilicet, illa ſeruitus deſerenda eſt, cuius finis ipſa mors eſt:at ſeruitus peccati ad mortē tendit,igitur deſerenda eſt hęc, & ſeruitus iuſtitiæ amplectenda.

Sed expendamus ſigillatim hæc Pau. verba,& incipiamus ab ipſa morte,diſcutiētes,de qua morte loquatur Apoſt.de prima, an de ſecunda, aut de vtraque.Sunt qui putant,de ſecunda tantū loquutum fuiſſe Apoſtolum.Hic enim eſt finis accommodus & proportionatus peccato.Parum.n.eſt,pro peccato mortali,tantum amittere vitam temporalem & breuem: Omnem enim mortem (etiam iure) meretur, quod vis peccatū mortale. Nec aſſentimur illis,qui idipſum putant & ſentiunt,de veniali:quod iure ſuo,nulla morte dignum eſt.Sunt etiam alij,qui hunc Pau. locum extenduntetiam ad mortem animæ,quam corporis.& de hac morte corporis,aliquantulum difficile eſt oſtendere.

Sed ſi diligenter & accuratius perpendamus naturam peccatorum carnaliū ipſa nata ſunt abreuiare vitā illorū qui ſe illis inordinatè dant, & plus iuſto ea exercent.Non raro conſpicimus multos homines ex ſenſualibus, ob nimiū voluptatis & turpitudinis vſum, obire mortem. Et experientia comprobamus,continentes & abſtinentes lōgioris eſſe vitæ,Et animalia quæ minus cōtinentia ſunt,breuiori tempore viuunt (vt dici ſolet de paſſeribus.) Vnde fortaſſis ideo loquens Apoſt.de fornicatijs dixit,quod qui fornicatur, peccat in corpus ſuum.Non ſolum quia illud iniuria afficit,ſed etiam quia operatur ad corruptionem illius.Experientia videmus luxurioſos plenos eſſe morbo (quem vulgo vocant Gallicum) qui morbus illos diu viuere nō ſinit. Et ſic peccata carnalia & immunda pro fine habent vtramque mortem, animæ ſcilicet,& corporis.Sed dicis tu: Finis ille dicitur,cuius gratia aliquid fit,iſti luxui dediti non intendunt mortem, nec eius gratia ſe conſtituūt ſeruos immūditiæ. Reſpondemus, neminem agere mortis gratia quicquam. Nam mors ineligibilis eſt per ſe:cum ſit grāde malum Vnde,quando Apoſt. dicit, nam finis illorum mors,hoc relatiuū, illorum,non eſt referendum ad illos, qui peccant,ſed ad peccata. Nam homines peccantes non intendunt mortē, ſed voluptatem & oblectationem in peccatis carnalibus:tamen ipſa peccata ſuapte natura tendunt ad mortem. Et ideo mors dicitur finis peccatorū. Vel aliomodo dicere poſſumus,quod licet peccatoris primarius finis non ſit mors,& eam nolit,tamen cum velit illud,ad quod mors ſequitur,aliquo modo eam vult.Hanc pœnam deſtinatam eſſe peccato ſcit: & nihilominus non ſe abſtinet à peccato ob pœnam quā ſcit ſe recepturum.In quas rogo aures Chriſtianorum non ſonuit illa tuba, quæ clamat,anima quæ peccauerit, ipſa morietur?Et quam pauci ſunt qui à peccatis ſe abducunt,& continent? Latro quando furatur,nunquid ſcit paratum eſſe ſibi ſuſpendium?Non furatur propter ſuſpendium : illud aprehendit vt malum,veruntamen non ceſſat à furando.Iſte primo furcam non vult ſed

1.Corint. 6.

Ezech.8. Simile.

ſed cum factum optat & facit, non debet dici omnino iſtum nolle illam. Sic peccatori vſu venit circa mortem, quā aliquo modo vult, volens peccare, & Deum creatorem ſuum offendens.

Colligamus ergo & dicamus, quod ſi in ſeruitute peccati eſt magnum damnum: fructus nullus, & finis mors, tam corporis, quam animæ: quid reſtat, niſi vt peccato vale faciamus, & vela vertamus, & tamquam homines liberati a peccato & ſerui Deo facti, tales moribus & vita nos præbeamus, quales (qui liberauit nos Chriſtus) effecit: nec retro reſpiciamus, vt illa vxor Lot: nec
Gen. 19. tamquam immundi ad vomitum regrediamur, ſed Apoſtoli conſilium & admonimentum attentis auribus audiamus, qui ſic dicit:

Sequitur.

Nūc verò liberati a peccato, ſerui autem facti Deo habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam. &c.

POſteaquam Apoſto. ſuis coloribus depinxit ſtatū peccati, cum ſuis qualitatibus: hic deſcribit & oſtendit qualitatem alterius ſtatus, nempè iuſtitię. Et cum ſint contrarij, contrarias vt habeant oportet qualitates. Vnde manifeſta apparet hic antitheſis & contra poſitio. De ſtatu enim illo peccati dixit, quod erant ſerui peccati, & liberi iuſtitię: nunc directo, contraponit dicens.

Nunc ve. lib. a pec. ſer. an. fac. Deo. &c.

VIde mutationem ſeruitutis. Q. d. è ſeruis peccati, iam nunc effecti eſtis ſerui Chriſti. Sed hæc ſeruitus vera libertas eſt. Nomē habet ſeruitutis: ſed reipſa libertas eſt. Sicut domini diſpares ſunt: nimirum Deus: & Dæmon ſiue peccatum: ita & ſeruitus diſpar eſt. Videat & attendat quiuis, cui militet, pro quo domino arma ſumat, quod ſpectet ſtipendium; exuat arma tenebrarum, & induat ſe armis lucis, vt ſit filius lucis, & habeat fructum ſuum in ſanctificationem, & pro fine vitā æternam. Fructus erit ſanctificatio, & finis non erit mors, ſed vita: & nō caduca & momentanea, ſed æterna. Quod ſi tibi cura eſt de mercede, & ſtipendio eius qui ſeruit peccato, audi Paulum dicentem:

Sequitur.

Stipendia enim peccati mors. &c.

SEd antequam dicamus aliquid de hoc vocabulo ſtipendiū (quod nō vulgarem habet ſignificationem) dicere expedit de fructu & fine illorū qui ſeruiunt iuſtitię & ei membra ſua arma dedere. Et primo vide excellentiā fructus quam habent ſeruientes Deo. Sanctificatio eſt hic fructus. Eſt autem ſanctificatio cordis purificatio, quam propheta non modicè peroptabat dicens. Cor mundum crea in me Deus. Hoc eſt Prębe mihi cordis munditiā. Psal. 50.
Quę munditia non à ſolo Deo venit, ſed ad eā habendā oportet nos cooperari, licet Deus ſit primus author puritatis noſtræ, à quo ſicut à fonte emanat omnis ſanctitas & puritas. Deriuatur autē ad nos per opera iuſtitię procedentia à fide formata. Hic eſt fructus quem reportant qui Deo ſeruiunt. Sed addit Pau. finem dicens.

Finem ve. vi. æter.

NOn idem eſt bonis fructus & finis. Alias fruſtra eſſet additus finis. Sed dicis; in arbore poſt exhibitū fructum nihil

nihil expectamus.Functa eſt arbor munere ſuo in productione fructus: nec alium finem habet, niſi producere & facere fructus, quo facto quieſcit arbor.Et vt bona ſit, non exigitur aliud ab ea niſi quòd bonos proferat fructus.
Reſpon. Hec ſunt vera de arbore naturali & propriè accepta ſed hic Apoſt.diſcrimen ponere voluit inter arborem naturalem,& illam,quam appellant euerſam;hoc eſt. hominem.Illius non eſt alius finis niſi fructus: & hic vltimus:iſtius autem, nempe, hominis, vnum eſt fructus, & aliud finis vltimus. Dicis; & quis eſt hic? Reſpon. eſſe fruitionem, ideſt, perceptionem fructuū. Fruimur fructibus quos fecimus hic cū eſſemus arbores bonæ. Et ſicut Apoſt.poſt fructum peccati conſtituit finem ipſam mortem eternam ſic poſt fructū iuſtitię conſequens erat vt conſtitueret finem non mortem ſed vitam non temporalem ſed æternam. Sed poſſet nos forſan detinere aliquis dicens Pau.hoc loco non cōcordare cū Chriſti doctrina, qui æternam vitam non dixit eſſe poſitā in perceptione fructuum,ſed in cognitione veri Dei, & miſſi Ieſu Chriſti:ſi igitur poſita eſt in cognitione & viſione non videtur conſiſtere in perceptione fructuū.
Reſpon. Hic ſcrupulus ſi exactè eſſet à nobis diſcutiendus magnam à nobis requireret diligentiam. Videtur.n.inuoluere illam ſatis rixatā quæſtionem, videlicet, in quo actu conſiſtat beatitudo noſtra, ſi in amore,an in viſione.in actu intellectus, vel voluntatis:& quomodo fruimur Deo,ſi per intellectum,aut per voluntatem.Scrutari hæc omnia hic, certè commentarij terminos eſſet tranſgredi. Vndè hic tātum dicimus quòd Pau. vitam æternā appellauit fruitionem, Chriſtus viſionem: fruitio autem eſt ipſa viſio. Nec mirum cuiquam docto theologo ſit, cum audit nos dicere. viſionem eſſe fruitionē:cum (teſte doctiſſimo patre, Dominico à Soto) idipſum ante nos viſum ſit, egregio ac pio doctori Auguſtino:tametſi: hic autor de hac re,varius in diuerſis eſſe videatur locis.Neque refert, quod receptum ſit, ipſum frui pertinere ad voluntatem; quæ nō perſemetipſam fruitur, ſed per intellectum.Sicut.n.voluntas vtitur alijs potētijs, nempe, ſenſensitiuis (vt eum frui vult melle,vtitur guſtu,& cum frui vult ſonoroſa muſica, vocat auditum,& cū frui vult imagine pulcherrima,ſuffragium accipit a viſu,& ſic de alijs)ſic quando vult frui Deo(qui eſt ſummum bonum & proprium obiectum fruitionis)vtitur intellectu, ad fruendum illo. Sed de hac requi maiorem & exactiorem cupit reſolutionem,conſulat illos duos illuſtres noſtræ familiæ theologos, Patrem Dominicum à Soto,& Patrem Bartholomæum à Medina: qui de hoc negocio fuſam ſatis habēt tractationē: nos vnde digreſſi ſumus reuertimur,animad vertentes,beatitudinem noſtram(quam hic Apoſt apellauit vitam æternam quem admodum & Chriſtus) in ſacra ſcriptura alijs nominibus nuncupatam fuiſſe. Aliquandò dicitur gaudium.Intra in gaudium domini tui:aliqnādo gloria,interdum delectatio, non:nunquam viſio: Viſio, inquit Beatus Auguſtinus,eſt tota merces.Et non ſolum nominibus proprijs, ſed & metaphoricis, Prādium dicitur, cœna,brauium,corona,nuptiæ,paradiſus,theſaurus,& reliqua id genus.Supēdium(quod ſciamus)minime acceōmodatum fuiſſe beatitudini legimus. Eſt. n.ſtipendium obſonium; ſalarium, & ſumptus, qui deputatus eſt militibus. Erat autem obſonium, merces viliſſima.Olim preter obſonia nil aliud dabatur militibus, quibus ipſi cōtenti erant, Nunc maiori mercede donantur, & ſuis ſtipendijs non ſunt contenti: ſed quidquid rapere poſſunt,quaſi iure ſuum eſſet ſibi accruant. Hoc non de bonis & generoſis dictum, eſſe volumus: nam ij contenti ſunt ſtipēdijs ſuis ſicut Ioannes ille Baptiſta normam viuendi illis preſcripſit,dicens; Eſtote contenti ſtipendijs

Domi.Soto Bartho.Medi

Lucæ.3.

ſtipendijs veſtris. Quæ ſatis eſſent, ſolita nunc dari, ſi milites noſtri temporis chriſtiane militarent; & ab hoc hominum genere multi abuſus abſcinderentur. Quorũ fortaſſis cauſa eſt, eo quod in eligẽdis nunc militibus, nullus eſt delectus. Olim non ſic erat: ſed examen fiebat illorũ, qui pugnaturi erant vt apud ſacram paginam legitur, priuſquam ad compugnandum mitterẽtur.

Sed dimiſſa hac carnali militia, de noſtra ſpirituali ſermonem habeamus, de alia.n.loquuti ſumus, gratia analogiæ ſumptę à militibus, qui vi armorũ iuſſa & præcepta Ducis complent, vili ſtipẽdio donati. Sic miſeri peccatores peccato ſeruiẽtes, ſua membra tamquam arma exhibentes, ſtipendij vice mortẽ reportant. Sed quæ mors eſt iſta? an illa, quę animam à vita ſua Deo, ſeparat? Non ſolũ iſta eſt mors, ſed illa quæ ad pœnas inferni æternas traducit, perducitq; Vnde fortaſſis Apoſt. ob duas has crudeliſſimas mortes, dixit ſtipendia, & non ſtipendium peccati mors. O viliſſimum ſtipendium, o crudele ſalariũ, o iniqua merces. Clamat Apoſt.
1.Cor.cap.9. ad Cor. Quis, inquit, vnquam, militat proprijs ſtipendijs? clamemus & nos: Quis militat pro mortis ſtipendio? Di-
Lucę 3. cit Baptiſta; eſtote cõtenti o milites ſtipendijs veſtris. Dicite, o miſeri peccatores qui militatis pro peccato; eſtis contenti ſtipendijs peccati? Hæ, duæ illæ recẽſitę mortes ſunt: Faciunt ne vobis ſatis hęc ſtipendia? Spectamus vos reſponſuros; Nequaquam. Bene eſt: cur igitur ab hac tã infelici militia nõ vos extricatis? que merces vos detinet? quẽ fructum ſpectatis? ægredimini igitur de ſeruitute Pharaonis, hoc eſt peccati. Pænes vos eſtat exitus Chriſto opitulante. Indignum eſt, Chriſti milites, ſub uexillo Diaboli velle militare.

Sequitur.

Gratia autem Dei, vita æterna, in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Diſceruit hic Apoſt. inter pręmiũ eorum, qui ſeruiunt peccato, & illorum, qui iuſtitię: quòd peccati, non eſt aliud præmium, niſi ſolũ ſtipẽdium iuſtitia verò, pręter ſanctificationem, habet vitam æternam, quæ per gratiam Dei bonis confertur, Sed quorſum hic de gratia mentionem fecit Apoſtolus? ex hoc verbo occaſionem acceperũt Lutherani, dicendi, ipſam vitã æternã non haberi meritis, ſed ſola Dei gratia: & ſic non ex operibus, quia alias, gratia iam non eſſet gratia ſicut alibi argumẽtatus eſt ipſemet Apoſt. Et adde tu, Tofesim.
quód Pau. ſibi eſſet contrarius: qui ad cap.11.
Thimot. vitam æternam appellauit coronã, nõ gratiæ, ſed iuſtitię, reddendã à Domino: hic autem vitam æternam ex gratia docet eſſe habẽdam. Hoc textu abutitur perniciosè Lutherus cum ſuis aſſeclis, volentes colligere ex hoc teſtimonio nullum eſſe operũ noſtrorum meritum condignum vita ęterna, ſed ex ſola Dei gratia eſſe expectãdã nobis. Sed cęci videre nolunt, quod etiam clauſis oculis videre poſſent. Dicant, ex hoc quod Pau. dicit, vitam ęternam dandam nobis, negat ne non etiã dandam ex operibus meritorijs? Vbi eſt excluſio in ijs Pau. verbis? Sunt ne gratia & opera bona adeò contraria, vt ſimul cõſiſtere nequeant? Reſpõdent, dicẽtes, dari ex operibus, & dari ex gratia, aduerſa ſunt apud Pau. Falſiſſimum eſt, ſi dari ex operibus ſanè intelligatur veluti à catholicis doctoribus intelligitur, & pręcipuè à Beato Auguſtino: qui in lib. de libero arbitrio & gracia, hunc elegantiſſimè diſſoluit cauillum. Ibi.n. docet, bonis operibus reſpondere vitã æternam, tamquam mercedem. Et ſic, vita æterna eſt & ex gratia, & ex operibus ſiue meritis: Sed quia ipſa bona opera & merita, dona & munera Dei ſunt dicitur vita æterna per gratiam dari. Vnde, cum Deus coronat merita noſtra, nil aliud facit quam coronare ſua. Et Beatus Hierony. in dialogo contra Pelagium, quid coronat, inquit, nobis Deus?

Deus? Reſpondet, quod ipſe operatus eſt. Voluntatem noſtram, quæ obtulit omne quod potuit & laborē, quo contendit vt faceret: & humilitatem, quæ ſemper reſpexit ad auxilium Dei. Sed quia apud iſtos nouatores meriti vocabulum malè audit, & exoſſum eſt, pariter nos, expectabunt tantiſper, vt dicamus, quod & quale ſit illud meritum quod venit eliminandum, inter nos & ipſum Deum.

Vnde, ſcire expedit & neceſſarium eſt intelligere duplex meriti genus (preter illud cōmune in ſchola theologorum tam tritum) videlicet, de condigno; & congruo. Sed ipſum quidē condignū (quod veram & propriam meriti rationem habet) in duplici genere eſt: eſt vnū, cui ex ſua vi, & de iuſtitiæ rigore, debita eſt merces & præmiū: ſic. quod citra iniuſtitiam, tale meritum, ſuo prę mio fruſtrari nequit. Hoc meritum, inter Deum & creaturam inueniri nequit. Sic. n. Deus operibus noſtris nullam retribueret mercedem, nobis iniuriam non faceret, nec ipſe eſſet iniuſtus. Quicquid. n. nos officij Deo præſtamus, ei eſt debitum: nec eſt nobis aliquod iuſdē iuſtitiæ rigore. Quę recepimus à manu ſua, reddimus ei. & ſi de hoc merito intelligerent, qui negant, bene ſe haberet res. Nam cum iſtud innitatur rigori iuſtitiæ, qui non poteſt eſſe inter Deum & nos, reuera iſtud non eſt admittendum. At eſt aliud meritum, quod non ſuapte natura dignū eſt mercede, ſed ſi tribuitur, eſt ex largitate & promiſſione retribuentis & præmiantis, qui ſpopondit ſe daturum prēmium. Et hoc poteſt eſſe inter Deū & nos, poſtquam ipſe ſtatuit, & fœdus nobiſcum inijt (ex liberalitate tamen ſua) ſe acceptaturum opera noſtra: nō illa quæ fiunt ante gratiam, ſed illa quę conſequūtur ipſam, tamquam digna vita æterna. Et hoc quidem meritum dicitur etiam innititię non tamen rigoroſæ, ſed illi, qua dicimus, iuſtum eſſe vt legis conditor, ſit ſuæ legis obſeruator. Nam ſic ſtat verbo ſuo, & iuſtū ſe oſtendit in promiſſionibus ſuis: quas ſi irritas faceret & inanes, iniuſtitia fieret nulli, ſibi tamē ipſi iniuriam irrogare videretur; qui verax & fidelis eſt in verbis ſuis. & per iſta concordari poſſunt, ſi quæ ſunt Sanctorū dicta Patrum, quę apparenter videantur eſſe contraria. Qui negant meritū, de primo intelligunt quoniam iſtud euacuat gratiam: ſecundum verò minime. Hoc noſtrum meritum ipſa gratia facit: tantum abeſt vt meritum gratiam ſecludat. De hac re, nullus copioſius diſſeruit, quā Beatus Auguſt. à quo mutuo acceperūt, qui ſcripſerūt theologi. Si hæc quę diximus, tibi lector nō ſunt ſatis, recurre ad fontem, beatum Augut. qui in multis locis, de hoc non minus doctè, quam copioſe agit: nos ex occaſione loquuti ſumus, tantum vt ad cauillum illum Lutheranorum reſponderemus. Dicimus ergo, vitam æternā partim eſſe ex gratia, & partim ex operibus. Cæterum cum pręcipua cauſa ſit ipſa Dei gratia cui accepta debemus referre omnia opera noſtra & cum Apoſtolo dicere. Gratia Dei ſum id quod ſū (quæ vana eſſet niſi nos ad iungeremus opera) idcirco Apoſto. dicit, dari vitam æternam per gratiam; non quod ſi voluiſſet, non potuiſſet dicere, mercedem bonorum operū, eſſe vitam æternam. Noluit autem dicere Apoſt. ſtipendium iuſtitię vita ęterna, ſicut dixit, ſtipēdium peccati mors: vt inter ſtipendia bonorum & malorum, diſcerniculum poneret. Stipendium malorū, ex ſolis demeritis prouenit: perditio tua ex te Iſrael: tantum modo ex me auxilium tuum. Et hinc intelliges acute lector, quare Apoſto. diuerſo modo ſit loquutus de prēmio bonorum & malorum. Cum eſſet diuerſum præmium, diuerſus quoq. eſſe debebat ſermo. Conueniunt tamen in fine: ſic videlicet, quod vterque eorū eſt ordinatus à diuina ſapientia & iuſtitia, & vterq. finis reſpōdet operibus: mors

D. Aug.

1. Cor. 15.

Oſee 13.

mors malis: vita, autem ęterna, bonis operibus: iuxta quod noſtra chriſtiana religio confitetur illud, ſcilicet: qui bona egerunt, ibunt in vitam ęternam, qui vero mala in ignem æternũ. Neq. hic paruulos includimus operari impotentes, qui per ſacramenta, abſque proprijs meritis ſibi comparant vitam ęternam. adultos autem oportet cooperari gratiæ Dei, vt ſuæ militiæ ſtipendiũ & mercedem recipiant, vitam æternã. Hos hic admonemus, & ad memoriam eis reducimus, vt diligẽti cura caueant, ne exiſtiment ſibi dari hæc ſtipẽdia pro ſolis ſuis laboribus, nec ſuis viribus aſcribant. nam ad reſcindendã hanc occaſionem, dixit Apoſt. hic. Gratia autem Dei vita æterna. Mali verò & qui ſeruiũt peccato, ſibi ipſis tribuere poſſunt & debent ſuum ſtipendiũ. Nam ex proprijs viribus mortem cõparant. Vnde merito dicere poſſunt, quod Sap. 1. ſcriptum eſt: impij autem manibus & verbis accerſierunt illam mortẽ, ſcilicet. Quare, iure dicere poſſunt. Merito hæc patimur. Boni verò, aiũt: Serui inutiles ſumus, quod debuimus facere, fecimus. Cõſiderantes autẽ gratiã, qua donati fuerũt, per quã ius habuerunt in vitam æternam (Eo. n. ipſo quo quis habet gratiam dignus eſt vita ęterna vt author eſt. D Tho.) hac ratione, nõ ſe debet confiteri ſeruum inutilem, ſed cum Apoſt. dicere: Bonũ certamen certaui, fidem ſernaui. De reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex.

In ſimbolo Athanaſij

Sap. 1.

1. p q. 14. ar. 3.

Neq. hic locus Pau. pugnantiã habet cum illo, quem in 4. cap. reliquit ſcriptum, videlicet: Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum: hic autẽ dicit, ſtipendium dari gratia & non debito. Conciliat hos duos locos eleganter beatus Tho. dicens. Opera noſtra humana bifariam ſpectari poſſunt: altero modo ſecundum ſubſtantiam operum, & ſic non ſunt condigna vita ęterna & retributione, ſicut inferius cõfitetur Apoſto, dicens non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: Alio modo conſiderantur opera noſtra, prout procedunt ex gratia &, motione Spiritus Sancti & ſic, in noſtris operibus reperitur ratio debiti: illis ſic conſideratis, debita eſt vita æterna. Neque parui momenti eſt, ſic habere Deum debitorẽ: quod multum nos mouere deberet, quò promptius, & liberius ei inſeruiremus, certi de tanto tamque nobili ſtipendio, quale eſt vita ęterna. Quamobrem, expenſis vtriuſq. ſeruitutis, videlicet, peccati, & virtutis ſtipẽdijs: illam deſeramus, hãc vero cõplectamur. Terreat nos mortis peccati ſtipendium, ad illam fugiendã incitet & alliciat ad aliam nanciſcendã eius ſtipendium, vita ęterna. Recipiſcamus vel ſero, ipſos nos totos virtuti demus, membra noſtra pro hac tuenda augendaq. ſemper ſint præſto: nullum prorſus locum peccato relinquamus, pro Chriſto ſolo militemus. Per eius enim merita nos confidimus & ſperamus adepturos noſtrum finem, qui eſt vita æterna: ſicut hic nobis ſpem facit Apoſtolus cum dicit:

Cap. 8.

In Chriſto Ieſu Dómino noſtro.

Nõ noſtris meritis, ſed in Chriſto Ieſu: qui nobis eã meruit. Si meritũ quæris, do tibi Ieſum: ſi iuſtitiam, exhibebo Chriſtũ Dominũ. Ipſe ſit pro tanto dono benedictus, in ſecula ſeculorum.

AMEN.

CAP. VII.

An ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor) quiā lex in homine dominatur, quan to tempore viuit. &c.

Inſtitutum Cap. NON fuit ſatis noſtrō Apoſtolo quod hactenus de Dei gratia diſſeruit, dicens, nos percam libera os fuiſſe a peccato, & eius ſeruitute. Nūc in hoc 7. cap. perſeuerat & proſſequitur, aliud docere chriſtianę gratiæ beneficium, quod aſſequuti ſumus ex dono gratiæ receptio. Eſt autē beneficiū, ſolutio a lege Moſeos, quod beneficium Iudæi Romæ erant, non grat inter recipiebant, Tanti.n. ſuam legem faciebant, quod eam eſſe mortuā, ęgro animo audiebant. Ex eo.n. quòd lata eſſet a Deo, exiſtimabāt perpetuo eſſe obſeruandam; neque credebant, quod aduenieute noua, ſua vetus eſſet datura locum. Quare ſine pręiudicio nouæ legis, cotendebant, veterem quoque eſſe ſeruandam, & tamdiu duraturam, quamdiu ipſa noua. Et pro hac lite componenda, motus fuit Apoſtolus præcipue, ad ſcribendam hanc epiſtolam. Diſtulit autem vſq. in hunc locum diſſoluendam; licetiam eam tetigerit ſupra quādo dixit: Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia. Iam ibi diximus quod Pau. loquebatur de lege Moyſi, Sed quia tantum dixerat, & non manifeſtauerat (impediuit.n. illum illa quæſtio. interiecta de peccandi libertate) quæ expedita, nunc declarat, quomodo ſumus a lege illa liberi & ſoluti. Cæterum, diuidi poteſt hoc cap. in tres vel quatuor partes principales: in prima oſtenditur, omnes baptizatos liberos eſſe ab obſeruantia legis veteris: & hæc

Diuiſio cap. metaphora petita à cōiugibus; qui verē matrimonij vinculo ligati ſūt. In ſecūda parte docet, legem quidem non fuiſſę malam, iniuſtāque: ſed bonam. mali tamen fuiſſe occaſionē. Tandē docet, appetitum noſtrum aduerſarium eſſe legis rectitudini. Porro, nemo putet, Apoſt. hic aggredi nouū negocium. Nam licet prima huius cap. verba, cum vltimis alterius, non habeāt nexum & ſeriem. Habent tamen cum alijs quæ dixit in 6. cap. videlicet cū illis; non ſumus ſub lege, Quæ, ſicut ſupra diximus, non fuerant exacte limata: quæ cum eſſent magni ponderis, pro litigio ſedādo inter illos duos populos, non par erat vt Apoſt, indiſcuſſa relinqueret. Quare reuertitur nūnc ad illam theſim relictā. Aggreditur autem ſermonem ſuum, interrogando illos, qui legis partes agebant (etiam mordicus.) Hi Iudęi erant ob id que dirigit ſermonē ſuum ad illos dicens.

An igno. fra (ſcien. n. leg. lo q.) &c.

Eſt autem hęc phraſis interrogandi Apoſtolò ſatis familiaris & propria quo ſuum propoſitum melius & efficatius concludat. Non modo in re dubia & abſtruſa fieri poteſt interrogatio: verum etiam in re certa & expedita, & maximè quandò id quod rogatur creditur non eſſe ignoratum ab illis, à quibus requiritur. Quod hic Pau, interrogat, non ignorantię cauſa facit, Sciebat.n. ipſe id quod rogabat, iam ſcitū & notum eſſe illis, quos interrogabat quod ſatis oſtendit per parentheſim: quam adiecit dicens:

Scien.n.leg.loq.

Ac ſi

relata: quæ vno ſublato, tollitur & alterũ. Mortuo patre, moritur & filius: nõ quà homo eſt, ſed quatenus filius eſt. Sic quandò moritur mulier, moritur & vir, non quatenus homo eſt: ſed in eo quò vir; hoc eſt vxoratus. Iam non dominatur huic lex coniugij, nec illi viuit: ſed mortua eſt, quoniam nullum vigorem exercet in illum: quãdò homo viuit, & ipſa lex. Geminam.n. habet vim in hominem, quamdiu etiam ipſa viuit, directiuã, & coerciuam: per illam oſtenditur quid agendum, quidue fugiendum: per coërciuam infligũtur pœnę. Et vtraque gubernandis rebuſpub. neceſſaria eſt. Nam vt quidã dixit, Oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine pœnæ. Lex.n. ſimilis eſt igni, qui virtutem habet calefaciendi, & illuminãdi. ſic lex illuminat mentem, & eam dirigit, & eãdẽ à malo præſeruat, proponens malis parata ſupplicia. Vtroq;.n. modo lex dominatur in homine: quãquam qui legem ſeruat timore & formidinę pœnæ, ad inſtar ſerui operatur: qui non virtutis amore, ſed ſolo pœnæ timore à malo ſe continet. Talis erat illa vetus lex Moyſi. quæ homines à malo arcebat, potius timore, quam amore. Vtrum autem qui timore & nõ amore legẽ faciunt, illam compleant, necne: in alium locum reſeruetur. Hìc autem Apoſt. de legis dominatu loquitur, quod dominũ ſatis manifeſtò oſtẽditur, poſtquam lex exercet in illos ſuã coerciuam vim, amouendo illos à proſequutione mali, oſtendendo & minãdo flagella & verbera & etiam puniendo acriter illos qui minis noluerunt ſe continere à malo. Nam non ſine cauſa lex gladium portat. Neque vere lex eſſet illa, quæ non valeret irrumpere in malos & prauos homines.

Simile.

Cęterum aliquantula controuerſia eſt inter expoſitores, de qua lege hìc loquatur Apoſt. Sunt qui referunt ad legẽ naturæ. Nam Romanis omnibus non erat nota lex Moſayca. Alij dictũ putant, propter legem quã coniuges ſeruant mutuo in ſtatu matrimonij: ſicq; dicunt Apoſt. hìc ius matrimonij appellaſſe legem. Sed multò magis ad Apoſtolicam accedunt mentẽ qui intelligunt eſſe dictũ de lege Moyſi quam oſtendere volebat nõ eſſe ſeruandam, cum iam eſſet mortua & antiquata. Cuius rei gratia aſſumpſit præambulam illam propoſitionem, quæ dicebat, legem dominatum habere in homine, quandiu viuit. Hæc generalis eſt regula, quę ad omnem legem adaptari poteſt. Adaptat eam in propoſito Apoſt. ad legem cõiugij, fortaſſis, quia exiſtimauit aptiſſimum eſſe exemplũ & magis accommodum quam aliud, ad ſuum inſtitutum oſtendendum. Nã ex proffeſſo non erat hìc locus tractãdi de iure matrimonij. Poterat fundamentum ſuum aliter oſtendere: vt in militia, in qua lex militię tamdiu durat & obligat milites, quamdiu in illa lege viuunt. Et qui in paleſtra literaria militant, ſiue ſint profeſſores, ſiue ſtudentes, quamdiu verſantur in gymnaſijs leges ſtudij, in illos dominatum habent. In his multiſq; alijs, virificari poterat Apoſtoli ſentẽtia: ſed ipſe maluit eam oſtẽdere in lege quę eſt inter cõiuges: quoniam per hoc exemplũ magis manifeſtatur cònditio & natura legis veteris. Erat.n. lex illa conſimilis còditionis, cuius eſt lex coniugij. Lex coniugij talis eſt. Mulier deſpõſatur alicui viro, cui ſubijcitur vſque ad mortem viri: qui ſponſus, arrã & pignus ſolitus eſt dare ſuę ſpõſe. Hæc fieri ſolent in coniugio. Quæ omnia ſpõſus Chriſtus ad vnguem cõpleuit cũ ſponſa ſua Synagoga: cui per Prophetam dixit; Deſponſabo te mihi in fide. Et tamquam arrã dedit ei legem: cui ſponſam fore ſubiectam voluit, vſque ad mortem ſponſi Chriſti: quo mortuo, iam vlterius nõ dominatur lex. Nã tantũ modo ſpõſa alligata eſt legi ſponſi, viuẽte ſpõſo, quo mortuo eſt libera ſponſa. Et hoc eſt quod dicit Apoſt. cum ait.

Oſæ, 2

Sequitur.

Nam quæ ſub virō eſt

mulier, viuente viro, alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro: ſi autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt nō ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro. &c.

PRobat ſuum fundamentū Apoſt. exemplo petito à muliere coniugata quæ per mortem viri ſoluitur a lege coniugij. Perinde valet dicere, Mulier quæ eſt ſub viro, ac ſi dixiſſet, mulier vxorata. Hæc.n.eſt, quæ viro obnoxia eſt.

Quæ ſub vi.eſt.

HOc eſt, ſub poteſtate: ſicut dictum fuit ei poſt peccatum; Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Mulierem dominari in virum non eſt permittendum: ſub viro.n.eſſe debet, non ſupra illum. Mulier vxorata ſubdita debet eſſe marito, non ſicut ancilla, vel famula, ſed ſicut cōſocia. Licet.n. vxor in eo quod mulier vel fœmina eſt, naturaliter ſubiecta ſit viro (quoniam naturaliter in maſculo homine magis abundat diſcretio rationis: quod intelligendum eſt regulariter, nā quoſdam reperies tam inopes rationis & diſcretionis, & mulieres tam prudentes & ſapientes, vt iudicari poſſint aptiores ad gubernandum, quam illi homines, ſed hoc eſt in paucioribus) in generationis tamen officio, vxor viro par eſt. Subditus eſt etiam in hoc vir vxori: in domeſtica autem conuerſatione, vxor ſemper debet eſſe ſubdita marito. Quod ſi aliquandò res aliter contingat fortaſſe ipſi mariti ſunt in cauſa: qui non reſpōdent, vt par eſt, muneri ſuo. Sed de his trancē ent qui hanc ſortē ſortiti ſunt: nos Deo ingentes agamus gratias, qui nos per ſuam miſericordiam a tāta ſarcina eripuit & exemit, & in aliam mul tò leuiorem ac meliorem vocauit ſortem.

Gen.3.

D.Tho.1.p. q.92.ar.1.

Dicit Igitur Apoſt. vxoratam mulierem alligatam eſſe legi. Coniugium appellat hic Apoſt. legē, cui vxorata mulier eſt non ſolum ligata, ſed etiam alligata Quę alligatura in duobus pręcipuè conſiſtit: primò in redditione debiti: quod ſub peccati pœna viro ſuo negare non poteſt (nam ſicut alibi declarat Apoſt. mulier non habet ſui corporis poteſtatem, ſed vir: qui conſimili quoque alligatura conſtrictus eſt) ſecundò alligata eſt, quia viuente viro, ad alium non poteſt conuolare. Hæc ſecunda alligatura pariter compræhendit virum: qui ſua viuente vxore, alteri copulari nequit. De hac lege, & vinculis indiſſolubilibus loquitur Apoſt. 1. Cor. cap. 7. His autem, inquit, qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio (non ego ſed Dominus) vxorem a viro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo recōciliari. Et vir, inquit, vxorem non dimittat. Hic locus Apoſt. ſi hîc eſſet explanandus, vt ipſe exigit, magna nobis eſſet trahēda mora: eſt quippe multis & grauibus difficultatibus inuolutus. Diſputationē inuoluit de diuortio, de fornicatione, & de diſceſſione. Hæc nō poſſunt paucis abſolui & declarari: & ideo referūtur in locum ſuum proprium. Hic autē tantum adducta ſunt, vt magis cognoſceretur ipſa lex matrimonij, quæ ipſos alligat coniuges vſque ad mortem.

1.Cor.7.

Si aut.mor. fue.v.e.ſo.à le.vi.

SOla mors eſt, quę ſoluit hoc vinculum, ad mortem vſq; durat. Sed cum mors gemina ſit, altera ciuilis, altera naturalis: explanant hunc textum

aliqui,tā de vna, quam de altera morte:ſed diuerſa conditione. Nam ſi præceſſit inter nuptos contubernium,ſola mors naturalis diſſoluit: ſi autem nullus fuit complexus, ſiue acceſſus, ſolui poteſt per religionis alicuius profeſſionem. Sed mox conſurgit hìc ſcrupulus contra verba Pau,hęc, videlicet, alligatam eſſe mulierem, quamdiù viuit vir eius. Hoc videtur repugnare legi veteri. In hac,etiam viuente viro,liberatur mulier a lege viri; nimirum per

Deu 24 libellum repudij. Vnde Deutero.24.dicitur. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam,&non habuerit gratiam ante oculos eius, propter aliquā fœditatem,ſcriber libellum repudij,& dabit in manu illius, & dimittet eam de domo ſua. Cumq; egreſſa alterum maritum duxerit,& ille quoque oderit eam dederitq;ei libellum repudij, & dimiſerit de domo; vel certè mortuus fuerit &c. hoc loco manifeſtè conſtat,quod per libellum repudij,etiam viuente viro,tollebatur vinculum,& mulier liberabatur a lege viri:hìc autem Apoſt.dicit alligatam eſſe ſemper, viuente priore viro. Quòd ſi quis reſponderet, dicens, Paulum non eſſe loquutum pro tempore legis ſcriptę ſed pro tempore Euangelij(in quo abrogatus eſt vſus libelli repudij)licet hoc verum ſit,tamē cum Apoſt.Iudeos alloqueretur,iſtud pro tempore legis intelligebat. Nunc dicis. Quomodo igitur dicit hòc, cum ipſe non eſſet neſcius legis veteris, in qua mulier libera eſſe poterat? non ſolum mortuo marito,ſed etiam viuēte.

Cardi,Caiet. Ad hoc occurrit doctiſſimus Cardinalis Caiet.dicens,hanc regulam eſſe intelligendam regulariter. Libellus repudij non fiebat regulariter, ſed ex caſu & accidenti, quando côtingebat vxorem dari aliqua fœditate maculatam. In lege veteri libellus repudij erat exceptio vna,ab illa lege coniugij: Apoſt. autem hic tantū conſiderauit, id quod erat ex lege.& non exceptiones legis. Non,n.oportet quādo lex aliqua profertur vniuerſalis, fieri ibi mentionem de exceptionibus illius. Diſpēſationes legis non fiunt ex natura legis, & per ſe:ſed ex priuilegio:quod ceſſante ipſa lege,etiam ipſum,ceſſare debet. In noſtra lege,quæ puritatem & pulchritudinem animi conſiderat,ceſſat illud priuilegium,ſimul cū veteri illa lege. Vnde quantacunque ſit fœditas corporis nō ſoluit coniugium. Sed vide quid dicit Apoſt. quod viuente viro, alligata eſt legi,non dicit viro:nam ſi ſoli viro eſſet alligata, eam ipſe ſoluere poſſet ad nutum ſuum: cæterum cum ſit alligata legi,nō poteſt liberari ab hoc vinculo, niſi per mortem viri. Sed cui legi alligata eſt? Illi, quæ dicit. Quos Deus Matth,19, coniunxit homo non ſeparet. Hinc fit, quod vir, nec ſeipſum, nec vxorem ſoluere poteſt, donec veniat fortiſſima mors: quæ ſicut poteſt ſoluere vinculū & nexum animę & corporis,ita vinculum coniugatorum. Quę, ſi ſemel fregerit, etiamſi poſt mortem reuiuerēt:eos diſſolutos dimittit. Magna eſt vis mortis, quæ ſola quod Deus aſtrinxit, ipſa diſſoluit: & quod ſemel diſſoluit,perinde reddit,acſi nunquam ligatum fuiſſet.

Rurſus legi dicit eſſe ligatam, & non viro: quia licet vxor ſolui & ſeparari poſſit à viro,ita vt ei non conuiuat: nō tamen à lege viri. ſemper manet alligata legi viri,ſiue ſecum, ſiue ſeparatim vitam ducat. Nam neque fornicatio, neq; diſcordia(etiam magna)inter vxoratos, vinculum ſoluit. Vnde licet hęc, & alia, ſeparare poſſint vxorem à viro ſuo,nō tamē à lege viri:ſemper manet alligata legi viri,etiāſi adultera fuerit.

Si autem, inquit Apoſt. mortuus fu.v.x.ſolu. eſt à le.viri.

OMnib⁹ modis. Sicut.n.lex côiugij, mortuo marito,in eo nō habet dominatū;ita neq;in muliere ei⁹. Ipſa.n. medio marito ſuo aſtricta fuit legi: quo mortuo,ipſa effecta libera non ſolum

à viro,ſed etiã ab illa lege viri. Et ideo ſuſcipere poteſt vidua relicta legem alterius viri:quod ſi fecerit vidua,adultera non iudicabitur: quoniam eſt ſoluta à priori marito. Si autem p̄tiore viuente, ipſa attentauerit alteri nubere, adultera cenſebitur: vt potèquæ, reliquit illum virum, à quo ſola morte diuelli poterat.

Ex his clarè videmus, Apoſtolum non damnare ſecundas nuptias,niſi viuente priore viro:ſed illo mortuo licitas fore exiſtimat, illaſq; approbat. Ex hoc Pau.loco error illorum reprobatur qui non ſolum nuptias ſecundas & tertias,ſed etiam primas damnant. Matrimonium etenim ſacramentum iterabile eſt:non tantum ſemel,& bis ſed etiam multoties. Quod niſi eſſet tale, Deus in lege veteri non iuſſiſſet repetendum. Deute.25.lex ſancita fuit, quæ Deu.25. hunc in modum habet. Quando habitauerint fratres ſimul, & vnus ex eis mortuus fuerit abſque liberis; vxor defuncti,nõ nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius,& ſuſcitabit ſemen fratris ſui, & primogenitum eius filium, eius nomine appellabit. In manifeſtò patet hinc, non ſolum permiſſas ſecũdas nuptias, ſed etiã à Deo pręceptas. Sed fortè euades,dicens,hoc per miſſũ fuiſſe in illa lege,nõ autẽ fore obſeruã dũ in nouã.Sed rogo.Pau.non erat in lege noua? qui ad cor. ſic loquitur,dicens.Mulier alligata eſt legi quanto tẽ 1.Cor 7. pore vir eius viuit: quòd ſi dormierit vir eius,liberata eſt à lege. Cui autẽ vult nubat,tãtum in domino. Quid clarius aut apertius dici poteſt? Pręter iſtud etiã quod præ manibus nos nũc habemus in Paulo,qui mulierẽ ſecũdò nubentẽ ab adulterio excuſat. Et nõ ſolũ ab adulterio,ſed etiã à peccato.Neque verũ eſt quod quidam fingunt & ſomniant:ideo a Dęmone ſeptẽ illos viros necatos fuiſſe,qui nupſerunt Sarę quę poſtea nupſit Tobiæ iuniori; ad inſi Tob.6. nuandum,repetitas nuptias,nõ eſſe licitas.Nõ ideo Dæmõ occidit illos: quia alioqui,illã debuiſſet occidere,nõ illos Ipſa.n.erat,quę multiplicabat nuptias. Et ſi hæc fuiſſet cauſa,idem effectus ſequutus fuiſſet, quando ipſa nupſit Tobię iuniori & tamẽ permãſerunt(vt ſacra pagina teſtatur)ambo incolumes, dico Domino famulantes.Non igitur ad deteſtandas ſecũdas nuptias,illorũ mortes ſequutę fuerũt:ſed illud aliunde proueniebat.

Igitur viu.vi voca.adul. ſi fu. cum al.vi.

OPtimo conſequio colligit iſtud, quod ex primo infertur. Nam ſi mulier viuente viro alligata eſt legi eius ſi fuerit cum alio adultera erit. Siquidem adulterium quędam violatio thori coniugalis eſt Et ſic quadam metaphora anima ſolet vocari adultera illa quæ ſpreto Deo,legitimo ſponſo,aliũ amatorem ſibi admittit.De quo adulterio intelligitur illud: Tu fornicata es cum amatoribus tuis. Et legis trãſgreſ- Hiere.3. ſores adulteri vocãtur. Vnde Chriſtus Synagogam adulterã vocauit dicens: Matth. 12.& 16. Et Lu.11 Generatio praua & adultera. Imo & beatus Iacobus amatores pręſentis mũdi adulteros nominauit,dicens, Adulteri neſcitis quod amicitia huius mun- Iaco.4. di inimica eſt Deo? Et cũ Paulus dicit, quòd ſi viuente viro ſuo, fuerit mulier cum altero viro vocabitur adultera. vocari hoc loco, perinde valet, ſicut eſſe.Non tantum vocabitur,ſed erit adultera. Et ſi erit adultera, digna, illa pœna, quæ adulteris ſolita erat dari. Vnde in hoc verbo reprobat adulteriũ ſicut in alio,approbat ſecũdas nuptias. Quod autem Pau. hic dicat de mulieribus, intelligãt viri de ipſis quoque eſſe dictum. Nam ſi ipſi exigunt hoc a ſuis vxoribus, reddant ipſi hoc ipſum ſuis vxoribus. Viri namque virtute & fama ante cellere debẽt ſuas vxores: tametſi mũdani homines diuerſum habeant de hac re iudicium.

Sed fortè petis, Quorſũ miſcuit hic

Apoſt.

Apoſt. negotium de adulterio? Nihil
hoc facere videbatur ad libertatem le
gis. Verum eſt, ſed faciebat ad maiorē
Reſpon. declarationem, quod mulier ſuperſti-
te viro & viuo, ſine magna nota adul-
terij, alteri adhærere viro non poteſt.
Vel vt doceret illos Apoſt. quod ſi di-
mitterent illam veterem legē, non eſ-
ſent adulteri: quia mortuo altero con
iugatorum, alter non dicitur adulter.
Sic nec illi, cum iam mortua eſſet lex
vetus, cum nota adulterij, copulari erāt
legi Euangelicæ. Imo ſi illam vellent re
tinere, & vxoris loco habere, magis no
tari poſſent, quód videlicet retenta, &
viuente prima vxore, tranſierint ad a-
liam. Non ergo ex hac parte debebant
ſe excuſare Iudæi, quod ſuſcepta lege
Christi ab eis, non deberent veterem
Moſaycam relinquere, ſed retinere: ne
tamquam adulteri repræhenderentur,
ſicut fuerunt à Deo repręhenſi, quan-
do ſpreta lege, ſe conuerterunt ad ido
la. Non. n. eſt par ratio. Quoniam quan
do conuerſi fuerunt ad idola, lex quæ
erat vxor, nō erat mortua, ſed viuebat
adhuc: ſed quando conuerſi fuerūt ad
legem Euangelicam, iam illa prior v-
xor erat mortua: & ideo, cū alia nube-
re poterāt, ſine nota adulterij. Et ideo,
hæc excuſacio, nihil illos iuuat, ſi nō re
linquāt legē veterē. Fortaſſis hac de cau
ſa Apoſt. verbum fecit de adulterio.
Sed forſan rogas dicens. Quomodo
poterant Iudæi cognoſcere, ſe libera-
tos eſſe ab illa lege, cuius ipſi tam amā
tiſſimi erant? Difficilima res erat illis, di
uelli & ſeparari ab illa. Nec mirum: nā
difficile eſt aſſueta relinquere, & à re
nimium amata amoueri. Tamen hac
ratione adduci poterant, quòd iam in
telligerent, legem ſuam eſſe eiuſdē cō-
ditionis cū lege coniugij: & hoc intel-
lecto, bene poterant intelligere, quòd
ſint in lege matrimonij, mortuo viro,
mulier eſt etiam mortua legi viri: ſic in
telligere poterant, quòd mortuo Chri
ſto vero Meſſia, vxor eius lex, quoque
mortua fuit. Si ergo Synagoga venit
ad aliā legem, non fuit adultera à lege
veteri, quæ iam ſepulta erat.

Animaduertat hîc lector, Apoſto-
lum non fuiſſe loquutum de lege ma-
trimoniali, niſi quandò tantum alter
coniugum eſt vita functus, & non quā
dò ambo: nam tūc, ſatis per ſe notum
erat, quòd ſoluitur vinculum matrimo
nij. Nam ſi vnius mors ſufficiens erat
cauſa, ad diſſoluendum, multò magis
mors duorum. Ideo iſtud ſilentio in
uoluit Apoſt. tamquam per ſe notum.
Quis. n. ignorat, quòd ambobus coniu
gibus mortuis, inter illos non manet
vinculum matrimonij? Sicut. n. lex re-
ligionis, quā quis profitetur, per mor-
tem diſſoluitur, ita vt, qui ſemel mor-
tus eſt, ſi à mortuis reſurgat, ad eam
amplius nō teneatur: ſic nec vxoratus
mortuus, ad legem coniugij eſſet aſtri-
ctus & ligatus. Laqueus eſt iſte & ille, à
quo ſi quis ſemel per mortem euaſe-
rit, amplius ab eo non poteſt teneri.
Ambo dicere poſſunt illud Dauidis; Pſal. 123.
Laqueus contritus eſt, & nos liberati
ſumus. Poterit tamen vterque, ſe noui
ter eodem laqueo illaqueare: alter
profitendo eandem religionem, alter
verò non ſolum aliam, verumetiam
eandemmet in vxorem ducendo: ci-
tra etiam vllam diſpenſationem. Nul-
la. n. hoc lege cautum eſt. neque per
primum matrimonium in habiles ſe
reddiderunt. Vnde ſi hoc exemplum
de morte vtriuſque coniugis, ad præ-
ſens propoſitum adaptare volumus,
manifeſtiſſimè oſtendemus, nos libe-
ratos eſſe (imo ipſos Iudeos) ab ipſa
lege Moyſi. Nam non ſolum ipſi mor
tui erant priori ſtatui, ſed etiam ip-
ſa lex mortua erat. Ipſi quidem per
baptiſmum. Nam (ſicut antea dixi-
mus) qui ſucipit baptiſmum, priori
vitæ moritur. Ipſi ſuſceperant bap-
tiſmum, ergo mortui erant priori
ſtatui. Porrò ipſa lex etiam anti-
quata & extincta fuit per mortem
Chriſti: igitur liberi erant ab obli-
gatione legis. Non tamen nos latet

 eſſe

eſſe aliquos (& non infimi nominis) qui aſſerūt, Iudęos fuiſſe abſolutos ſua lege, quando ſucceperūt baptiſmum, quia tunc mortui fuerunt Iudaiſmo:& quiſque per mortem ſuam liberatur ab omni lege, quę tantū in viuos domi natum habet. Sed non multum inte- reſt, ſiue dicamus hoc eſſe factum per mortem Chriſti, vel per baptiſmum; qui typus eſt mortis Chriſti.

Sequitur.

Itaque fratres mei, & vos, mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, vt ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, vt fru- ctificetis Deo, &c.

POſtquam Apoſt. præambulā illā propoſitionem elucidauit per le- gem coniugum, quæ lex non obligat alterū coniugatorū niſi altero viuēte, & altero mortuo, alter liber erat: & hoc vno ſolo exemplo oſtēdit. fundamentū quod poſuerat verū eſſe, videlicet, neminē eſſe obligatū ad aliquam legem alicuius ſtatus ſeruandam, niſi quando perſeuerat in illo ſtatu, à quo ſi diſcedat liber eſt à lege prioris ſta- tus. declarato hoc fundamento per ſi- militudinem, & fundamētum, & ſimi- litudo adaptanda erant ad ſuum inſti- tutum, quod erat, oſtendere nos iam liberatos eſſe abſtatu legis veteris, & per conſequens non eſſe tenendam & obſeruandam: hoc reſtabat nūc Apo- ſtolo oſtendendum, oſtendit nunc, proportione ſumpta ab illa ſimilitudi- ne adducta. Q. D. Mulier non tenetur ad legem viri mortuo viro, quia libe- rata eſt: ergo nec vos fratres mei ad le- gē veterē, quia mortua eſt: quę ſi mor- tua eſt, & vos mortui eſtis ei. Quòd autē vos ſitis ei mortui, patet, quia mor tificati eſtis legi per corpus Chriſti.

Sed ante omnia nota accute lector ingenium Apoſt. qui oſtenſurus mor- tuam eſſe legē, ante quam eius mor- tē eis denunciet, dulcioribus & lenibus verbis eos alloquitur, vocādo eos fra- tres. Prçolebat forſan ille, quòd egro animo eſſent audituri interitū & mor- tē ſuę legis: ne putarēt hæc annūciari & dici ab Apoſt. malo animo, captat ab illis beneuolentiā, vocando illos, fra- tres: quod eſt vocabulū charitatis & beneuolētiæ: per quod oſtēditur can- didus Pau. animus erga illos. Sed quid dicit illis.

Vos, inquit mor eſtis.

TOtus ſermo dirigitur ad illos ex Iudaiſmo cōuerſos ad Euangeliū: nam cū iſtis hoc in loco ſibi tantūmo- do negotium erat. Iſti erāt, qui pro le- ge tuenda & cōſeruanda pugnabant. Vtrum autē pro zelo eius, an propter odiū Euāgelij, iudicet alius: nos quod Apoſt. dicit tantum explanare cona- mur. Dixit ergo.

Mortificati eſtis.

SVnt hic nōnulli qui magnū faciunt diſcrimē inter mortuos, & mortifi- catos: ac proinde aiūt Paulū, nō vocaſ- ſe illos mortuos, ſed mortificatos. Qui mortuus eſt, inquiūt, alicui, nullo mo- do viuit illi: qui vero eſt mortificatus, vt eūq; viuit illi, tametſi nō tāto vigore vt antea. Hoc diſcrimine iacto, aiunt quod Iudęi cōuerſi nō erant omnino mortui legi Moſeos: quoniam in lege erāt pręcepta Decalogi, & oracula Pro phetarū, quibus viuere debebāt: pręce- pta obſeruādo, & oracula credēdo. Et hac de cauſa dicti ſunt mortificati, & non mortui. Hæc illi. Sed reuera fa- cili negotio hæc ratio infringi poteſt. Nam etiam gentes ad fidem conuerſæ tenebantur exequutioni mādare præ- cepta Decalogi, & ſi non vinculo legis Moſaycæ (quę illis non fuit data) ſed vi & virtute naturalis legis. Credere au- tem oraculis Prophetarum gentes conuerſæ etiam tenebātur, per legem fidei. Et ex hoc apparet aliquantulum

infirma

infirma & modici roboris illa ratio aſſignata. Vnde alij aliam exhibent cauſam dicētes, quod Pau. hic locutus eſt de lege Moyſi, in ordine ad ceremonias: quæ propriſſimè competebant legi: & iſtis gētes ſemper fuerūt mortui, nunquam illis vſi ſunt. Iudęi autem conuerſi tantum erāt mortificati, quoniam etiam poſt conuerſionē illorum aliquo temporis ſpacio tenebātur obſeruare legalia: ſicut patet in actibus Apoſt. & in primitiua Eccleſia. Et proinde Apoſt. appellauit Iudæos cōuerſos mortificatos eſſe legi, & non mortuos. Hæc ratio multò ſubtilior & acutior videtur eſſe altera.

Sed inſurgis dicens; ergo lex illis adhuc viuebat, poſtquam illi tenebantur obſeruare legalia. Acutiſſima eſt profecto obiectio ſed tene mox ſolutionem. Quando diximus, Iudæos conuerſos aliquo tēporis ſpacio obligatos ad ſeruanda legalia, non intelligebamus, vi; & vinculo ipſius legis: ſed per cōſenſum Eccleſiæ primitiuę, quæ permittebat tunc obſeruari: non tamen tāquam eſſent ſigna & vmbræ futurorum: nam iam velum tēpli ſciſſum erat ſed obſeruabātur, in ſignum; quòd quondam à Deo datore legis fuerant inſtituta. Vnde obſeruantia illorum, potius erat in memoriā præteritorum, quam futurorum. Si quis verò ab his Auguſtis ſeipſum liberare vellet fortaſſis nō male dicere poſſet; Apoſtolum hic nullam feciſſe differātiam inter mortificatos & mortuos: ſed vnum pro altero fuiſſe vſurpatum. Vnde quidā (etiam ex doctis interpretibus) ſic gloſāt. Mortificati, id eſt, mortui. Nec deſunt qui loco mortificati; ponāt liberati. At vero, ſi poſt iſtos nobis addere licet vel vnum verbum, credimus (niſi fallimur) ideo Apoſtolum dixiſſe mortificatos & nō mortuos, vt inſinuaret illos per aliā mortē fuiſſe liberatos, quam mulier liberetur à lege coniugij. Hæc. n. per ſolam mortem naturalem: qui verò liberantur à iugo legis veteris, per mortem non naturalem, ſed ſpiritualem: quam ſolemus appellare mortificationem. Baptiſmus. n. (vt iam alias diximus) mors ſpiritualis eſt: & per hanc mortificamur potius quam morimur: Vnde Ricardus ſuper illud. Pſal. ſcilicet, propter te mortificamur tota die; ęſtimati ſumus vt oues occiſionis, ſic dicit. Quare mortuus non creditur, qui tota die mortificatur? An fortè, quia nō dixit morimur: ſed mortificamur? Scimus tamē quod in Dei oculis, maioris meriti eſt ſæpe mortificari, quam mori. Agnoſce igitur lector candide ex hoc; energiā quę eſt in verbo mortificari. Si reſpondenter ad legem matrimonialem quam in exemplū Apoſtolus adduxit loqui debuiſſet, dicendum ei fuiſſet; igitur & vos fratres mei mortui eſtis legi: dixit autē. Vos n. mortificati eſtus legi: fortè non ſine myſterio. Pſal. 43.

Sed cedo Apoſt. quomodo fuerūt mortificati, hoc eſt, à lege exempti? Reſpondet:

Per Corpus Chriſti.)

Q. d. Non veſtris meritis facta eſt iſta liberatio, ſed per corpus Chriſti, hoc eſt, per mortem & paſſionem, quam ſuſtinuit corpus Chriſti. Corpore. n. Chriſti in cruce defixo, perempta fuit mors peccati; & vita gratiæ mundo donata. Iam. n. antea Apoſt. dixit quod eramus complantati ſimilitudini mortis eius. Quoniā per baptiſmum cōmorimur illi, & ſæpelimur Chriſto: & veluti palmites iungimur ei, qui eſt vitis vera: Sicque baptizati incorporantur illi tamquam membra corporis eius: quod immolatum fuit in ara crucis. In qua cum eſſet corpus Chriſti, dixit, conſumatum eſt. Supra cap. precedenti.

Sed dicis, quare Apoſt. mentionem fecit potius de corpore Chriſti, quam de crucifixione aut morte? Non hoc

fecit ſine cauſa Apoſt. voluit alludere ad ſimilitudinem quam adduxerat de vxore, quę omnino eſt liberata, qnando iam corpus mariti eſt traditum ſepulturæ. Nam interea dum domi iacet etſi mortuũ, aliquo pacto videtur pertinere ad mulierem: ſed iam ſepulturæ tradito, prorſus mulier eſt liberata a lege viri. Alludens igitur Apoſt. ad hoc, dixit, Per corpus Chriſti. Q.d. Per corpus Chriſti ſepulturæ iam traditum: vt oſtenderet illos omnino (quemadmodum & coniugem) liberatos eſſe. Et ideo voluit Apoſt. de corpore Chriſti ſepulto mentionem facere. Adde tu etiam, quod Apoſt. per hoc inſinuauit, illos non ſolum mortuos legi, ſed etiã ſepultos: & ipſam legem mortuam & ſepultam. Mortua cum Chriſto mortuo, ſepulta cum Chriſto ſepulto, fuit. Sicut enim mors Chriſti reddit omnes baptizatos mortuos legi, ſic ſepultura, effecit ſepultos.

Sed diligentiſſime adnota acutè lector hic, differentias inter ſepulturam Chriſti, & aliorum hominum maritorum: quæ tacitè deſignatæ ſunt, per prępoſitionẽ illam, per: quę in hoc loco cauſam effectricem importat. Sed dicis, qui fieri poteſt iſtud? Num corpus inanime & mortuum actionem habere valet? Reuera grandes & admirabiles valde res adduxit nobis particula, per. Quare ſi hic aliquantulum extendamus calamum, & ad ſacram ac diuinam ſpeculatiuam theologiam confugiamus, iſtud nobis lector condonare debet. & boni conſulere. Nam id ſponte noſtra non facimus ſed re ipſa cogẽte. Non enim ęquum eſt, tantum ſacramentum, ſilentio remanere inuolutũ. Primum igitur quod latet hic ſacramentum, tale eſt: magnam, ſcilicet eſſe differentiam, inter corpus Chriſti mortuum, & alia corpora mortua: quoniã hæc, non dicuntur aliquid agere, quoniam actiones ſunt ſuppoſitorũ, quæ cum non ſint in noſtris mortuis corporibus, ipſa corpora mortua nihil efficere poſſunt. Et hinc eſt, quod mors mariti & corpus traditum ſepulturę, nihil efficiunt in vxore. Non enim aliud efficit mors in marito, quam ſeparare animam à corpore: quod etiam effecit in Chriſto. Verè enim anima Chriſti euulſa ab eius corpore fuit, Verum eſt tamen, quod facta morte mariti, vxor aſſequuta eſt libertatem: ſed hanc libertatẽ licet effecerit mors: nõ corpus mariti ſepultum. Sed de morte Chriſti & eius ſepultura, aliud eſt ferendum iudicium. Nam ipſa mors Chriſti & eius corpus ſepultũ mortificatos legi nos effecerunt. Inſurgis, Quomodo ſi erat corpus mortuum, & exangue? Verum eſt: ſed corpus erat, cui erat adinnctũ ſuppoſitum: non humanum, ſed diuinum. Quod licet eſſe ſeparatum à partibus ſimul ſumptis, non tamen a partibus ſeparatis: à quibus diuina perſona, non patris, aut ſpiritus ſancti: ſed Verbi nunquam fuit ſeparata. Vnde, ſicut anima ſeparata operata eſt mirabiles effectus: ita altera pars, nempe corpus, conſimiliter operari poterat mirabiles effectus, Vtrobiq. enim vnita erat Diuinitas & hypoſtaſis diuina. Et ideo licet corpus Chriſti in cruce penderet, & in ſepulchro iaceret, ibi ipſa diuina hypoſtaſis, operari poterat hos & admirabiles alios effectus & operationes quas diuiniſſimus Apoſt. hoc loco nõ recuſauit attribuere corpori Chriſti, etiam mortuo & ſepulto. Quod ſi mulier corpus ſui mariti mox à domo educere & abigere curat ne eius fetorem ſentiat nos è diuerſo corpus Chriſti in nobis retinere debemus vt ſui odoris miraſragrãtia nos recreet memores qnod per ipſum effecti fuimus mortificari & à iugo legis liberati quę iam non bene olet. Neque eſt etiam cur miremur ſi noſtra fides tot tantos tamque admirabiles effectus & fructus emanare dicat è corpore Chriſti in ſacra Euchariſtia reſidentis qui vt nobiſcum vſque ad finem ſeculi commorari poſſet in anguſtiſſimo ſe repo ſuit

Reſp.

Reſp.

fuit loco nobis tamen ſatis peruio & accommodo. Non.n.decet corpus lō ge eſſe à ſuis membris quæ alimentum ab eo ſumere habent. Quo nomine fa ctum eſt vt corpus Chriſti in Euchari ſtia ſub ſpeciebus panis & vini(quæ ſūt duæ res pręcipue ad alendum) nobis membris communicetur.

Sed in quem finem facta eſt hæc legis mortificatio, per corpus Chriſti? Reſ- pondet Apoſt. dicens,

vt ſitis alte. qui ex mor. reſur.

VT nō ſitis iam legis Moyſi veluti an tea eratis ſed alterius. Quis eſt iſte alter? Iam declarat. Ille, inquam qui ex mortuis reſurrexit: intellige, vt propria Et is quis eſt? Reſpon. Nullus alius, niſi Ieſus Chriſtus qui mortuus fuit prop- ter delicta noſtra & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Sed quid eſ- ſe debent? Dicunt aliqui, vt ſitis mem- bra Chriſti viua: alij vero, vt ſitis ſpon- ſę Chriſti. Alludere, aiunt hic Apoſt. ad exemplum quod adduxerat de conia gio. Q.d. liberati eſtis à lege Moyſi vt nouam deſponſationem contrahatis: ad nouum coniugium vocati eſtis. An tea nupſeratis Moyſi: eo mortuo facul tas vobis eſt cum altero nubendi. Non voc. bin ini adulteri. Iam Moſes vita functus eſt, extinctum eſt vetus coniu- gium: ad nouum(quod illo multo ex- cellentius eſt) vocamini. In illo priori filij generati ſunt multi: ſed ſecundum carnem: in hoc ſecundo propagatio magna quoque eſt ſed non carnalium filiorum ſed ſpiritualium. Poteſtatem dedit eis filios Dei fieri: natis, nō ex ſan guinibus, nō ex carne: ſed ex Deo. Præ terea vetus matrimonium factum fuit cū viro in breui morituro cuius mors adueniens vinculum matrimonij diſ- ſoluit: at ſecundum matrimonium fit cum viro qui à mortuis reſurrexit nō iam iterum morituro. Vnde fit ipſum durare in æternum. Manebit namque non ſolu n in præ ſenti ſed etiam in fu tura vita durabit. Nulla mors ipſum diſſoluere poterit. Inſolubilis eſt ille nodus. Sponſus eſt ęternus, deſponſa- tio quoque æterna & ſponſa ęternis fruetur bonis. Præſtabat illud vetus bo na terræ: præſtat hoc nouum bona cæ li. Libellum habebat illud repudij, fœ- ditatem in ſponſa: hoc nouum ſpon- ſum habet ſpecioſum forma pre filijs hominum & ſponſam pulcherrimā: nam tota pulchra eſt amica mea, non habens maculam neque rugam.

Vt fructificetis Deo.

IN hoc ſpirituali matrimonio nō eſt ſterilitas quæ maledicta erat in con u bio legis ſed tanta prolis fœcunditas vt Propheta de ea ſic cecinerit dicē ; Vxor tua ſicut vitis abundans in lateri bus domus tuæ: & filij tui ſicut nouellę oliuarum in circuitu menſæ tuæ. Sed fructus huius coniugij cuius ſunt? Reſ- pondet, Dei. Vxor marito ſuo fructifi- care debet, non alteri. Sic & vos fructi ficare debetis Deo non iam legi? Sed ad quid eget Deus fructibus noſtris? Fructificare hic Deo nōn eſt ipſum e- gere fructibus noſtris (nam bonorum noſtrorūm non indiget Deus) ſed Deo fructificare dicimur quando ad hono rem Dei opera operamur bona. Sicut enim qui malūm agit peccato fructifi- cat: ita qui bonum operatur Deo fru- ctificat. Sicut enim vir vxorem non op tat quæ ſit ocioſa (iuxta illud Sapientis Panem ocioſa non comedit) ita Chri- ſtus ſuas ſponſas nō amat ocio datas. Vnde dicit: ego poſui vos vt eatis, & fructum afferatis. Reſp.

Legunt aliqui vt fructificemus & nō fructificetis. In fructificatione ſe ipſum adnumerat, & merito, qui iure dicere potuit, plus omnibus laboraui. Cum fructificare non ſit tantum fructus af- ferere ſed & illos propagare quod nō fit

ſit abſque labore Apoſt. àb hoc opere noluit ſe eximere: quare ſecundã perſonam mutauit in primam. Quid ſibi volunt illa verba ad Gal. 4. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur in vobis niſi afferre Deo fructus? Tanto namque aliquis magis fructificat, quanto plus operæ & diligentiæ in re proximi augenda impendit. In quo Apoſt. omnes fecit fecundos. Factus ſum, inquit, omnia, omnibus: vt omnes lucrifacerem. Quis? quęſo adeo optauit fieri anathema pro fratribus ſicut Paulus? Quis confeſſus eſt tam palam ſe eſſe debitorẽ omnibus ſapientibus & inſipientibus veluti Apoſtolus. Ipſe merito dicere poſſet, Ego quaſi vitis fructificaui. Ex arboribus vitis eſt vna quæ multos ſolet afferre fructus.

Sequitur.

Cum. n. eſſemus in carne paſſiones peccatorum quę per legem erant operabantur in membris noſtris vt fructificarent morti: nunc autẽ ſoluti ſumus à lege mortis in qua detinebamur ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ. &c.

Particula hęc, enim, denotat hæc verba nexum & pendentiam habere à proximis verbis, nẽpe ab illis, vt fructificetis Deo. Notati fuerunt Iudęi tacitè quòd nõ fructificabant Deo exiſtẽtes ſub lege. Hoc amaro animo audiebant potiſſimè cum vidiſſent ſe Chriſto dedicatos eſſe per lauacrum ſacri baptiſmi. Et id circo Apoſt. conatur nunc iſtud oſtendere. Vtitur autẽ hoc ſyllogiſmo ſcilicet; Qui fructificat morti non fructificat Deo: at qui ſunt ſub lege morti fructificant igitur non Deo. Propoſitio per ſe nota eſt. non. n. poſſumus fructificare morti & Deo. Aſſumptionem probat per hęc quæ hic dicit: ſcilicet.

Cum. n. eſſ. in car. paſſ. pec. &c.

Nõ dicit eſſetis, ſed eſſemus. Adnumerat ſe ſub lege. Sed ne videretur hæc dicere in odiũ Iudeorũ ſed tãtum volens oſtendere impotentiam & infirmitatem legis ſub qua ipſe etiam quondam fuit. Alij verò dicunt non loqui hic Apoſt. in propria perſona ſed in perſona carnalis hominis: qui non dicitur ille qui corpulentiã carnis habet (nam ſic omnes homines ſunt carnales etiam illi qui ſub lege ſpiritus militant; Nõ. n. puri ſpiritus ſunt qui carnem & oſſa non habent) ſed illi ſunt in carne ſiue carnales homines, qui cum conſtent ex ſpiritu & carne vitam non ſecundum ſpiritum ſed ſecundum carnem ducunt. De quibus aliquando dixit Apoſt. Nonne carnales eſtis?

Sed rogas; Quando fuerunt homines ſub hoc ſtatu? Reſpond. Quandò erant ſub lege. quia non erant ſub gratia. Vnde, vt multi interpretes volunt, illum ſtatum quem antea vocauit ſub lege nunc appellat ſtatũ in carne. Status legis ſtatus carnis erat quoniam lex expoliata erat gratia. Vnde non transferebat homines in ſpiritũ quæmadmodum facit lex Euangelica quę nouum hominem facit ſicut illa vetus lex veterem conſtituebat. Sed animaduertat lector ingenioſus quid Pau. dicat.

Cum eſſemus.

Non dicit, Cum ſimus, ſed eſſemus: ac ſi dicat. Deo ſit gratia, iam non ſumus licet fuerimus: non militamus iam ſub illa lege quæ ſenſualem appetitum irritabat proquo potius quam pro ſpiritu pugnabat nec carnis impetu refrenabat ſed abſque freno eam vagari ſinebat & homines ſecundum carnis genium & deſiderium viuere ſinebat. Et cum in illo ſtatu non

habe-

habeꝛent homines gratiæ præſidium ſub imperio, poteſtate & tyranuide carnis erant, omni ope & auxilio deſti tuti. Sed quid inde ſequitur? Quid? Audi.

Paſsiones inquit pec. q. per leg. ope. &c.

Vocabulum paſſiones nõ bene ſonat auribus quorundam. Quare nouitatis curioſi paſſiones in affectiones commutarunt. Quaſi vero vocabulum paſſio non ſit aptum ad ſignificandas paſſiones animi ſicut & corporis. Ad vtrunque extendi poteſt. Patitur etiam animus ſicut & corpus. Vnde quantum attinet ad Pau. intentionem nihil reffert quod dicas paſſiones, affectiones, perturbationes, morbos animi ſiue inclinationes. Et fortè aptius motus effrenis concupiſcentię, & ſtimuli indomitæ carnis appellari poſſent. Quę ſi dictæ ſũt paſſiones forte ea de cauſa factũ eſt quod per hos motus multa & dura patimur. Quod ſi mox non perſpicis audi Paulum ſententem ac clamantem. Infœlix homo quis me liberabit de corpore mortis huius?

Quæ erant per leg.

Si erant paſſiones carnis effrenis vel affect⁹ & mot⁹ animę quales ſunt ira, triſtitia, delectatio, cupido &c. quomodo erãt p legẽ? Efficiebat ne lex illa has affectiones? Mala igitur lex erat quæ harum rerum genitrix eſſet. Aduertat hic diligenter lector quod hoc loco particula per nõ pręſefert cauſam effectricem ſed potius occaſionem denotat. Iã. n. antea dixit per ingreſſum legis ſuperabundaſſe peccatum non quod lex cauſa foret peccati ſed vbi non eſt lex non erat præuaricatio. Sicut. n. occaſione legis creuerat peccatũ ita eiuſdem legis occaſione magis excitabãtur iſtę paſſiones, quia nitimur in vetitum magiſque cupimus ſemper negata. Et indè acrius inſurgebãt illæ paſſiones reclamãte contra ipſas lege. Et hoc intelligimus ſic dummodo hoc loco appelatione legis intelligamus legem ſcriptam. Nam ſi doctiſſimum origenem auſcultamus ad legem mẽbrorum iſtud refferendũ eſſet. Et tunc nihil abſurdi inde conſequeretur ſi hanc legem admitteremus eſſe horum motuum & affectuum cauſam effectricem. Harum expoſitionum priorem fermè tota multitudo latinorum interpretum ſequitur cum honore tanti doctoris origenis. Vnde & nos rationem antecedẽtium & conſequentium verborum habentes magis ad mentẽ Apoſt. iudicamus eſſe priorẽ: tametſi quæ eſt origenis non ſit multũ remota in hoc loco à verbis Pauli loquentibus de paſſionibus quę pullulant ab ipſa effreni concupiſcentia quæ ſub nomenclatura legis aliquando ab Apoſt. compræhenſa fuit.

Operabantur in memb. noſt.

Cum autem vineremus in concupiſcentia carnis, docet quomodo malę inclinationes & motus praui nõ erant ocioſi, ſed operabantur in membris noſtris: nõ quomodocunque, ſed vim & efficaciam habentes: tenentes ſpiritũ captiuũ & ſuppeditatum, quo tandem nos ad mortem & interitum perducerent. O infelicem ac miſeram vitam. Quis eam, vel vno tẽporis momento ſuſtinere poterat? Sed vbi operabantur? Reſpondet, In membris noſtris. Quæ ſunt hæc membra; Interna, vel externa; Externa manifeſta ſunt: interna latent. Illa animę affectiones operantur, non modò in animis noſtris, ſed etiam in membris; hoc eſt, tam intus, quam foris. Nam cum fiant cum corporali motu, in ternè operantur mouendo membra; ſiue per iram, ſiue per timorem, ſiue per concupiſcẽtiam &c. Naturales, n. potentias vocat

hic

hic Apoſt. membra potiſſimè illas, quę in ſuis officijs vtuntur organo corporeo: quas motus appetitus facili negocio agitat ac mouet.

Ego tamen cautus hic lector ingenioſe, quòd licet efficaciter iſtę paſſiones operentur, tamen ipſæ non conſumunt peccatum. Neceſſarium quippe eſt accerſiri voluntatem, quæ ſigillum apponat, & conſenſum præbeat, vt iſtę paſſiones mortiferæ ſint. Nam nec cõceptus nec partus generant mortem, ſed ipſa conſumatio: Iacobo dicente, Peccatum cum cõſumatum fuerit generat mortem. Concupiſcentia concipit, caro parit, voluntas conſumit. Vnde vt mors generetur, rationis conſenſu opus eſt. Cõcupiſcẽtia ipſa in amatum obiatum obiectum mox in illud præceps fertur: concipit autem peccatum, per complacentiam: & quantum eſt ex ſe parit illud, quod ipſa ſi poſſet etiam ſola conſumare vellet: ſed ſola non valet. Opus. n. habet vt ratio conſenſum præbeat. Cõſũmatrix ratio eſt, quæ ſi noſtris concupiſcentijs ſuffragiũ non præberet, ipſæ montem (æternam dicimus) non præberent. Nam licet ſtimulare nos poſſent, vincere vero minime: pugnam facere, ad ea quæ ſunt carnis mouere, victoriam autem habere non poſſunt, niſi de volentibus. Hoſtes ſunt, ſed non vincunt niſi volẽtes. Dati verò nobis ſunt iſti ſtimuli, vt recordaremur primi peccati: & vt lucta nobis eſſet cum illis ad victoriam, non illorum ſed noſtram. De quibus ſi triũphauerimus, victorum coronis nõ defraudabimur.

Sed quorſum vigebant iſtæ paſſiones in membris noſtris? Dicit Apoſt.

Vt fructif. mor.

AD fructificandum morti. Quid ſibi vult iſtud? Quis eſt qui cupiat fructificare morti? Si nemo intendens ad malũ operatur: quomodo membra operabantur ad fructificandum morti? Directò membra non operabantur propter mortem: nam mortẽ omnia fugiunt; ſed morti dicebãtur fructificare, quia peccato fructificabant, ex quo ſequebatur mors. Attribuit autẽ Apoſt. effectui & non cauſæ. Vel fortaſſe effectum pro cauſa vſurpauit. Non. n. poteſt aliquis fructificare morti æternæ (de qua hic ſermo eſt) niſi prius peccato fructificet: nam per iſtud fructificamus morti, quæ eſt ſtipendium peccati. De peccato autem & morte loquitur Apoſt. analogia petita ab arbore: quæ ſi non fructificat ſterilis eſt. Vel ab arbore, eò quod, in ea, & ab ea, incepit peccatum & mors.

Nunc au: ſolu. ſu. à le. mortis.

AB ſoluto legis ſtatu ad alium explicandum (in quo nunc ſumus) confert ſe Apoſt. Et ſicut illam appellauit ſtatum carnis, ſic iſtum alium nouum ſtatum, nominat ſtatum ſpiritus.

Status namq; vetus & nouus ſicut reipſa diſtincti & contrarij ſunt, ita & nominibus diſtinctis & aduerſis nominantur. Dicit ergo Apoſt. Nunc autem, hoc eſt, in ſtatu in quo nunc ſumus & ſtamus ſoluti ſumus à vinculo legis: & hoc, non per noſtra merita, ſed per immolationem corporis Chriſti. Illa immolatio fuit ſolutio. Per iſtam, inquit Pau. nos qui natura Iudęi ſumus, ſolutionẽ accepimus à vinculo legis mortis. Cum dicitur ſoluti ſumus, cõfitetur antea fuiſſe ligatos. Nam non ſoluitur, niſi qui ligatus eſt. Q. d. Non diffiteor nos Iudęos alicui fuiſſe ligatos legis vinculo: ſed nunc iam ſumus ſoluti & liberi.

Obſeruet ingenioſus lector contra iſtos libertatis carnalis amatores, quod Pau. non dicit, nunc autem ſoluti ſumus ab omnibus à lege mortis: tãtum dicit ab illa ſeruitute, quæ erat in illa lege, non autem ab omni ſeruitute. Nã in lege Euangelica ſeruire tenemur:

ſed

ſed liberi ſumus à modo ſeruiẽdi, qui erat in lege Moyſi. Hoc.n. loco Apoſt. abuſi ſunt hæretici, extorquentes eum extra Pauli namq; mẽtem, quæ nõ erat facere nos omnino & ſimpliciter ab omnibus liberos. A quo.n. ſumus eſſe dicti liberi palam dicit. A lege mortis. Legem mortis vocat Moſaycam. Eſſe autem ſolutos à lege mortis, non eſt eſſe ſolutos niſi ſecundum partem & ſecũdum quid. Quòd ſi hæreticus obijciat nobis dicens apud Pau. non fieri mentionem de lege mortis, vt videre eſt apud exemplaria græca, in quibus non inuenitur. Græcè.n. ſic dicitur; Morientes, vel mortui. Ita quod mors non refertur ad legem, ſed ad homines. Et tũc ſenſus eſt, nos fuiſſe ſolutos à lege morientes vel mortui, ſcilicet in morte Chriſti ſoluti ſumus à lege. Et hec cauſa fuit vt cardinalis dixerit literam hoc loco eſſe corruptam. Quo dicto tacitè videtur notare vulgatam æditionẽ & eius interpræted. Sed pro interprete dicimus quòd licet negari non poſſit, hanc abſolutionem fuiſſe factã per hoc quòd ſumus mortui in Chriſto (nam qui in eo non moritur à lege ſolui non poteſt) tamen Apoſt. iam antea docuerat, nos baptizatos fuiſſe in morte Chriſti, & illi cõſepultos, & ſic mortuos eſſe peccato: nunc autẽ his lectis, ſatis fuit ei dicere, nos eſſe libertatos: ſine hoc quod diceret & explicaret modũ, quo liberati ſumus, nimirũ, morientes. Voluit hoc epitheto notare legem, uocando eam legem mortis. Quod epiteton iure competere poteſt. primo, vel quòd ipſa morte puniret tranſgreſſores: ſicut in multis nece punitis in ſacra ſcriptura veteri videre licet. Legat lector ca. 20. Leuit. in quo tertio quoq. verbo inueniet tranſgreſſoribus inflictam pœnam mortis: Si quis, inquit dederit de ſemine ſuo Moloc, morte moriatur. Erat.n. Moloc quoddam idolum. Et paulò inferius, ibidem; Qui maledixerit patri aut matri ſuę, morte moriatur. Et in alijs multis. Et fermè in omnibus pręceptis appoſita erat poena mortis. Et ideo hoc nomine appellari poterat lex mortis. Quod ita eſſe, bene expertus eſt Oza qui portabat archam, & multi cũ illo. 2. Reg. 6. Et huius rei teſtis locupletiſſimus eſt Apoſt. ad Heb. 6. ſic aiens. Irritam quis faciens legem moyſi, abſque vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur. Hæc.n. pœna erat ſtatuta trãſgreſſoribus legis Moyſi: quæ exequtioni mandabatur ſine aliqua miſericordia. Et cur non etiam lex mortis meritò dici poteſt, poſt quam ipſam ſecũ mortem ferebat, omnino augens concupiſcentiam? Quid aliud quam mortẽ operabatur? Et deniq; ſi lex fructificabat morti, quid mirum ſi cognominetur lex mortis? Vnde in ſequenti cap. eam appellabit legem peccati & mortis. Et quãtum attinet ad ſenſum & mẽtem, patum, aut nihil intereſt. Quare nec lectio vulgata eſt prętermittenda; nec qui eam vertit, quiſquis fuerit, arguendus venit.

In qua detinebamur.

Detineri captiuorum conditio eſt: qui vi detenti ſunt, impares & impotentes ad ſe ipſos redimendos liberandoſq;. Sic, qui ſub lege erant, quaſi captiui detinebantur ab illa: non valentes exonerare ſe ab illo iugo. Forraſſis alludit ad illud quòd dixerat de muliere, quam dixit alligatam eſſe & detẽtam interea dum viuit vir illius, quo mortuo liberatur & iam amplius non detinetur. Vel alio modo. Qui detinetur, per mortem liberatur. Sic nos detinebamur à lege, donec per baptiſmũ illi mortui fuimus. Quod ſi mortui ſumus illi, iam ipſa non poteſt detinere nos. Sed o miſera ſors, & infælicíſſima hominum conditio. ſub tam dira tyrãnide detineri. Non tam durè captiuos torquent cõpedes, quàm ipſa lex præbebat quos detinebat ſubiectos. Quis numerabit quot cerẹmoniarum cate-

nis ligatos tenebat lex homines? profectò quaſi infinitos vinctos illos tenebat. Quod eleganter inſinuauit Apoſt. in verbo detinebamur.

Verumtamen ne cum de legis detentione verba facimus, lectorem nos plus iuſtò detineamus, hæc dixiſſe ſit ſatis. Iam modo detinere quemquam minimè valet, cum mortua ſit: quamquam vſq; in præſentem horam non deſint aliqui, qui eam viuam eſſe credant.

Ita vt ſeruiamus in noui. ſpi. & non in ve. lit.

QVoniã dixerat Apoſt. nos liberatos & ſolutos eſſe, explanat iſtud, ne quis in huiuſmodi ſolutione decipiatur, exiſtimans nos ſolutos eſſe à lege, vt habeamus carnis licẽtiam. Sed ſic ſoluti ſumus à vinculo legis, quò liberius ſeruire poſſimus in nouitate ſpirit⁹. Vbi clarè vides lector bone Apoſt. non eximere nos à ſeruitute, ſed à modo ſeruiendi. Officium ſiquidem ſeruiendi perſeuerat idem, ſed in formam & modum meliorem commutatum. Seruiebant illi, ſeruimus & nos: illi in vetuſtate literæ, nos in nouitate: non qualicunque, ſed ſpiritus.

Sed quænã eſt hęc ſpiritus nouitas? Aliud nil quam noua vita, ſecundum ſpiritum. Poteſt quidem aliquis nouã vitam inchoare, & non ſecundum ſpiritum. Ideo non fuit contentus dicere in nouitate, ſed adiecit, verbum, ſpirit⁹ in nouitate ſpiritus. Ex his colligi poteſt, Euangelium, nedum eſſe legẽ nouam, ſed ſpiritualem etiam: & non veterem, aut carnalem, qualis erat Moſayca lex. Quæ licet ad literã non conſpirabat cum Euangelio, tamen ſecundũ figuram conueniebat cum eo. Lex vetus typus Euangelij erat. Vocata eſt autem litera, quia corticem mandatorũ continebat, non autem ſpiritus medullam, ſicut Euãgeliũ. Appellata eſt etiam vetuſtas, eo quod veterem hominem fouebat, & nutriebat: carnalia, & non ſpiritualia ſubminiſtrans. Neque auferebat imaginem ueteris hominis: non .n. valebat, cum gratiam largiri nõ poſſet. Status vetuſtatis, ſtatus impotẽs eſt Status propinquus morti eſt. Quod. .n. ſeneſcit prope interitum eſt. Ad Hæc. 8.

Præterea veterem hominem appellamus illum, qui iam multos vixit annos, quique iam ſenio confectus, expectat indieſ mortẽ. Sic lex iam multos nacta erat annos, & ad ſenectam venerat: non reſtabat niſi ſpirare & animã exhalare: quod factum eſt, eius datore Chriſto expirante, qui vſq; ad iota vnũ eam compleuit. Veritate .n. reuelata extingui & aboliri debet vmbra. Ad nihilum iam amplius valet, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Et iam recepto ſpiritu, ad quid valere poteſt occidens litera, niſi ad occidendum? Litera occidit, ſpiritus viuificat. 2. Cor. 3. Vnde ſicut litera aduerſa eſt ſpiritui: ſic ſtatus legis veteris repugnat ſtatui Euangelicę legis. Ille ſtatus eſt vetuſtatis, noſter verò nouitatis.

Dicit ergo Apoſt. Romanis, & in illis nobis ſolutos eſſe, ſcilicet, vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ: alludens ad illud quod alibi dixit, ſcilicet, Expoliantes veterem hominem, & induentes nouum. Ad Coloſ. 3. Hoc eſt Sit noſtrum ſeruitium in operibus noui hominis, videlicet Chriſti, nihil addentes aut immiſcentes de operibus legis, quæ vetuſta ſunt. Illa .n. hominem faciunt ſpiritualem: idcirco merito vocata lex ſpiritus. Et in hunc finem ſoluti ſumus ab illa lege dominante ſub qua detinebamur, vt ſeruiremus in nouitate ſpiritus. Hinc colligere poſſumus, quinimo debemus, nõ eſſe æquum & dignum Chriſtiano (qui tantæ nobilitatis particeps factus eſt) vt reuertatur ad illam vetuſtatẽ, a qua ſemel per Chriſti Simile. gratiam liberatus eſt. Hic apud nos degenerare videretur homo ille, qui expoliatus ſemel laceratis & vilibus veſtimentis, & honeſtis ac nouis indutus, ſecundò

cundò

eundo exueret ſe nouis, & reſumeret vetera. Sic Chriſtianus nobilitate chriſtianitatis donatus, ſi ad vetera peccata reuertitur, & exutus ſpiritus nouitate, ad literæ vetuſtatem ſe conuertit, ſanè degenerat: nec ſe verè oſtendit accipiſſe vitæ nouitatem. Nam nouitas vitæ expulſio eſt veteris. Nec ſatis eſt, per baptiſmum nouum ſe feciſſe hominē, ſi poſtea per peccata, è nouo ipſe ſe cōſtituit veterem. Memor ſemper eſſe debet, eius quod ſcriptum eſt videlicet, Cant. 5. Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?

Sequitur.

Quid ergo dicemus? lex

peccatum eſt? Abſit Sed peccatum nō cognoui, niſi per legem: nam concupiſcētiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces, &c.

NOn temere ſibi ipſi obijcit Apoſt. hanc obiectionem. Multa enim dixerat de lege Moyſi, quæ ei vituperio, potiuſquam laudi eſſe videbantur. Dixerat illam ingreſſam, vt abundaret delictum, per eam cauſatam eſſe iram, homines conſtitutos eſſe ſeruos peccati, detētos in paſſionibus carnis, & deniq. legem Moſeos appellauit legem mortis, eo quod operabatur tranſgreſſiones fructificantes morti: ex ijs videbatur legē eſſe peccatum, quinimo & eius datorem Deum perperam egiſſe eā tribuendo. Vnde ex hoc Manichęus calumniatus eſt legem Moyſi tamquā malam: nec recuſauit dicere à Diabolo fuiſſe traditam, & nō à Deo. Et ideo Apoſt. præuenire hanc ſiniſtram de lege opinionem, & purgare ſeipſum ab illis, quæ dixit de lege: quæ non eo animo dicta ſunt, vt quis exiſtimet, eū velle legi detrahere & iniuriam irrogare. Et ideo ipſe noluit expectare, quod alij hanc ſibi proponerent queſtionē, ſed ipſemet ſibi proponit dicens.

Quid ergo dic. lex. pec? &c.

QVaſi dicat ex noſtris dictis de ipſa lege, debemus ne colligere legem eſſe malam & peccatum? Sed ad quid te conturbas, ò bone Apoſtole? Quis cedo exiſtimabit legem eſſe malam ſiue peccatum, cum lex non ſit niſi norma quædam & regula? Homines quidem declinantes & non ſequentes regulam peccare poſſunt, ſed nō ipſa lex. Quomodo ergo in quęſtionem voeas, an lex ſit peccatū? Reſp. Non eſt impropria hæc Pau. quæſtio, eo quod lex non eſt quæuis regula, ſed regula recta: quę ſi rectitudinem non habeat, peccatum dicitur. Sicut enim peccatum dicitur eſſe in re, quę recta eſſe debebat, & inuenitur curua (vt ſi homo naſceretur curuus Simile. & non rectus peccatum ibi eſſe diceremus) ſic ſi lex, quæ recta eſſe debet, curuitatem habet: talis lex peccatum dici poteſt: Non ſecus quam linea curua, quæ recta eſſe debebat. Legem autem veterem non eſſe rectam, inde apparere poterat: videlicet, ex multis illis conditionibus, quæ erant in ſtatu ſub lege. Quem ſtatum ſuis coloribus depinxit Apoſt. vt inde magis innoteſceret cōditiones ſtatus gratiæ. Oppoſita enim iuxta ſe poſita, magis eluceſcunt. Cum igitur Apoſtolus adnumeraſſet imperfectas conditiones ſtatus ſub lege, viſus eſt detrahere legi, & dicere illā non eſſe bonam ſed malam: & proinde mouit ipſe hanc quęſtionem, vt hunc ſenſum procul pelleret, & ab his quæ dixit remoueret. Nec hac ſola de cauſa fecit iſtud, ſed etiam vt oſtenderet ſe eſſe legis defenſorem, & nō detractorem. Et ideo propoſita quęſtione ſtatim reſpondet, dicens. (Abſit.) Quo verbo, nō ſolum legem, ſed etiam legis latorem, & cultores quoque à malo immunes & libę

& liberos effecit. Primò legem oſtendit non eſſe malam nec nos impellentem ad peccatum, ſecundò nec illum qui dedit legem in culpa eſſe, neq; tertio aſcribendam eſſe culpam illis qui eam obſeruabant. Hic.n. tria Apoſt. ab ſurda & horrenda reputauit apud ſe, Ideo vnico verbo pro reſponſione cõtentus, de teſtatus eſt dicens. Abſit. Cũ.n. lex illa à Deo fuiſſet ædita, & à ſanctis patribus recepta, ſumma blaſphemia erat putare legem malam, quę talis eſſe non poterat, quin malum efficeret eius latorem.

Neq; audiendi ſunt hic Manichęi, qui ſuum errorem tegere volẽtes, aſſerunt Paulum tale dediſſe reſponſum non pro rei veritate, ſed pro fugiendo ſcandalo. Sed non eſt aſſuetus Apoſt. mentiri pro euitando ſcandalo. Citius admittendum eſt ſcãdalum, quã quòd veritas doctrinæ occultetur. Reuoluatur totus Paulus, neq; hic, neq; alibi, inuenietur dixiſſe legẽ malã eſſe. Quod ſi non ſiluit legis tranſgreſſiones, id non dixit, quaſi innuere vellet, illas, tam à lege, quam à Deo, primaria intentione fore intentas: ſed eas recitauit vt homo carnalis ſub lege poſitus ex illis tranſgreſſionibus agnoſceret morbum ſuum, quo cognito, cogitaret de medico qui poſſet eum curare & de medicina. Quandò.n. ęger cognoſcit morbum ſuum, iſta duo facere ſolet. Cognitio morbi duo facit.

Sed pecc. non cogn. ni. p. le.

REiecta illa blaſphemia contra legẽ Dei, declarat quo pacto per legem dicantur peccata augeri, prius tamen oſtendens, quis ſit finis & ſcopus legis cuiuſcunque. Leges eo fine & officio pręſcribuntur, vt homines agnoſcẽtes boni & mali differentiam, prauum fugiant, & rectum ſequantur. Aſſimilatur.n. lex lucernæ: quæ greſſus noſtros dirigit. Sic, legis officiũ eſt, actus noſtros Simile. dirigere: quos vt rectè operemur, praui, & recti notitia nobis neceſſaria eſt. Hanc autem notitiam ipſa lex eſt quę docet & patefacit. Quare iure dicit Officiũ legis Apoſt. Peccatum non cognoui, niſi per legem. Quod idem pollet cum eo quod dixit. 3. cap. Per legem cognitio peccati. Quòd ſi ſermo ſit de peccato originali, peculiare fuit legi Moſaycæ, propalare originis peccatum.

Sed quęſtionem facit particula illa excludens, niſi, quæ videtur denotare ante legem datam, ignoratum fuiſſe peccatum: quod nõ eſt extra omnem difficultatem. Quare, circa explanationem huius textus oportebit nos aliquantiſper immorari, ponderãtes omnia verba eius. Nullũ.n. eſt, quod haud egeat ſpeciali conſideratione. Sunt.n. hic tria conſideranda; primo, quid nomine peccati, ſecũdo quid appellatione legis, & tertio de qua cognitione loquatur, cum dicit, Nõ cognoui. Sed antequam iſtud dicere aggrediamur, operæpretium ducimus admonere lectorem (quod citra dubium accipere debet) videlicet, Apoſt. induere perſonam Iudęi exiſtentis ſub ſtatu legis, & non ſub ſtatu gratię. In perſona iſtius hominis loquitur, & non de ſeipſo ſolo narrat hyſtoriam: licet ipſe prius ſub legis ſtatu fuerit, & deinde ſub ſtatu gratiæ, in quo erat quando iſta dicebat. Sed ipſe Apoſt. quæ dicturus erat de toto humano genere exiſtente ſub peccato, in ſeipſo verificare & explanare voluit: & ſic loquitur in prima perſona, dicens, Peccatum non cognoui niſi per legem. Hoc non tantum erat ſibi peculiare, ſed toti humano generi competebat, ſcilicet, non cognoſcere peccatum niſi per legem. Iudiciũ namq; de peccato & cognitio; fieri non e quit niſi per legem aliquam: cũ omne peccatũ ſit legis violatio alicuius. Vnde eleganter ſupra dixit Apoſtolus quòd vbi non eſt lex, nec præuaricatio, hoc eſt, peccatum. Contempletur Cap. 4. igitur nũc lector cum audit Apoſtolũ loquen-

loquentem, non vt Paulum, vel Saulũ, ſed veluti hominem repræſentantem & vicem gerentem totius generis humani, & pro eo loquentem, dicẽtemq; non quæ ſibi comperebant, ſed quę cõ ueniebant ipſi naturæ in ſe conſideratæ. Et quia iſtud ad planam intelligentiam huius textus & ſequentis exiſtimauimus permultũ neceſſarium eſſe: ideo volumus commonere lectorem ante literę dilucidationẽ. Ad quam accedentes ſcire nobis opus eſt, de qua lege loquatur Apoſt. quando dicit eam eſſe lucem ad cognoſcendum peccatum. Doctiſſimus Origenes quoties potuit & ſibi viſum fuit, deflectit vocabulum legis quando abſolutè profertur, ad legẽ naturalẽ, & de ea quæ Apoſt. affatur, ſemper interpratatur: quod & in præſenti loco facit, credens Apoſt. non loqui de lege ſcripta. Ad quod motus & inductˀ fuit, quia, inquit, ante legẽ Moſeos multorum hominum legimus peccata fuiſſe punita, quæ non fuiſſent abſq; cognitione illorũ. Adã, Caim, Pharao, & Sodomitę omnes iſti fuerunt puniti ante legem datam, igitur cognitio peccati non eſt orta à lege ſcripta, ſed à lege naturę. Et pro Origene facit etiam quod Apoſtolus dixit, videlicet, quod Gentes naturali luce illuſtrati poterant facere ea quę legis erant: igitur habere boni & mali cogitationem. Quomodo ergo modo poteſt Apoſtolus aſſerere, ſine lege ſcripta ignotum fuiſſe peccatũ? Hæc eſt ſententia tanti doctoris à qua ingens multitudo doctorum & interpratum declinat. Et iuſtè quidẽ. Nam ſi diligenter quis conſideret, ea omnia quæ hactenus dixit Paulus de lege, palam inueniet, eum de lege Moſayca fuiſſe loquutum, & non de lege naturæ. Quis intelliget eum de lege naturæ dixiſſe, eam ſubintraſſe, vt abundaret delictum? Occaſione legis naturalis non abundauit delictum: ſed occaſione legis Moſaycæ. Et quando dixit nos ſolutos eſſe a lege, intelligebatne Apoſtolus de lege naturæ? Non ſanè. Nam ab iſta per Euangelium & legem gratiæ non ſumus ſoluti. Rurſus quando appellat legem peccati & mortis, intelligitne de naturali? Nequaquam. Nam hæc lex non eſt mortis nec peccati. Et quando in principio capit. dixit, Scientibus legem loquor, nonne de lege ſcripta loquebatur? Et vt ſemel concludamus, quando dixit nos mortuos eſſe legi, intelligebatne de naturali? Minimè gentium, ſed de Moſayca. Si igitur per iſta quæ diximus, & alia quæ dici poterant, quæ cauſa breuitatis omiſſa ſunt, conſtat Paulum non fuiſſe loquutum de lege naturæ, quomodo debemus credere Apoſtolum diuertiſſe ſermonem ad legem naturæ, cum in præcedentibus ſemper ſermonem habuiſſet de lege ſcripta, quam intendebat conferre cum ipſa gratia. Et proinde vnanimi voto receptum eſt à patribus tam Græcis, quam Latinis (vno Origene tantum accepto) Apoſtolum hic eſſe loquutum de Moſayca lege, per quam dicit, ſe cognouiſſe peccatum. Opinionem autem Origenis, vna cum alia, quę dicit Paulum eſſe loquutum de ea lege quæ homini in paradyſo fuit exhibita, mirificè refellit & refutat os illud aureum Ioãnes Chryſoſtomus. Legat eum qui volet, nos in refellendis doctorum (& maximè grauiſſimorum) opinionibus non nos exiſtimamus ſufficientes: neque hoc noſtrum fuit inſtitutum in explanando Apoſtolum, ſed pro noſtra ingenij tenuitate veram ac germanam Pauli venari mentem & intelligẽtiam. Quod ſi aliquando in confutandis dogmatibus hæreticis opeream nauamus, & aliquantulam motulam trahimus, hoc non eſſe contra noſtram intentionem, intelligat qui legit.

Super 2. cap. · Super cap. 5. · Super hoc eodem cap. · Hoc eodem cap.

Sed ad rem, poſtquam ſcimus, quid nomine legis intelligere debeamus, reſtat conſiderare, quid per peccatum, ſi omne peccatum, vel tantum originale, vel aliud quidpiam. In primis ſunt quidã qui volunt hic nomine pecca-

ti eſſe intelligendum ipſum dæmonē: quod ſuadent hac ratione, videlicet, quòd quemadmodum Chriſtus, cum ſit author vitę & iuſtitiæ, dicitur vita & iuſtitia: ſic diabolus cū ſit author mortis, mēdacij, & peccati, dici ſolet mors mēdacium & peccatum. Sed rogamus quorſum Apoſtol. hic adduceret diabolum in exemplum quod adducit ad probādum ſuum pronunciatum? quid queſo lector candide conuenientiæ habet cum diabolo? Eſto tu iudex. Sūt qui ad Pau. intentionem multò magis accedunt, dicentes, effrenem concupiſcentiam, vel ſi mauis peccatum ipſum originale, à quo ſuppullulat ipſa concupiſcentia. Et hanc intelligentiam multum iuuat id quod mox adiungit Apoſtolus dicens.

Concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret. Non concupiſces

VBI quod antea appellauit peccatū, vocat poſtea concupiſcentiā. Sunt etiam qui peccati vocabulum hoc loco extendunt, nedum ad originale: ſed etiam ad actuale. Quod bifariam intelligi poteſt: altero modo intelligēdo de omni peccato actuali, altero verò modo tantum de vna ſpecie peccati, vt pote, de peccato quod comititur per actū interiorē, circa quem verſatur propriè concupiſcentia. Vnde aliqui ſub nomine peccati hoc loco intelligunt in vniuerſum quodcunque peccatum: Alij verò peccata quę ſunt de actibus internis.

Eſt etiam de verbò, cognoui, habenda conſideratio. Nam cognitio de peccato gemina eſſe poteſt: altera vt peccatum eſt actio quædam diſſona rectæ rationi, altera vero vt eſt offenſa Dei, caſtigatione digna, non qualicunque, ſed pœna æterna. Inter has duas de peccato cognitiones eſt magnum diſcrimen quoniam vt eſt multorum opinio, lux naturæ non poteſt nos perducere in cognitionem peccati, quatenus eſt offenſiuum Dei, & dignum morte ęterna. Nam cum Deus luce naturæ non poſſit cognoſci vt eſt finis ſupernaturalis, ſed tantum vt finis naturalis eſt, & peccatum ſit auerſio à Deo vt eſt finis ſupernaturalis, hinc fit, vt neque peccatum cognoſci poſſit ſolo lumine naturali abſque fide, quatenus peccatum eſt offenſa Dei, & dignum æterna damnatione. Cum igitur de peccato duplex haberi poſſit notitia, & cognitio, & Paulus hic dicat peccatum non cognoſci niſi per legem, diſcutiendum nobis erat, de qua cognitione hic loquatur Apoſtolus, ſi de priori, vel de poſteriori.

Si hoc loco Diuum Thomam ſequi volumus (cui ſe ſubſcripſit alter Thomas, nempe Caietanus) dicere debemus Apoſtolum hic locutum eſſe de ſecunda cognitione, quæ non haberi poteſt niſi per legem. Nam licet ſine lege peccata cognoſci poſſint, qua tenus ſunt cōtra rationem, non autem vt inuoluunt & important offenſam diuinam, cui offenſę iure conſignata eſt pęna inferni. Nam qui auertit ſe ſic à Deo, dignus eſt vt Deus auertatur ab eo: & vltra hoc, vt pœnis crucietur æternis. Cognitio iſta hoc modo de peccato, ſecundum communem viam, tradita eſt per legem communem, dicimus viam, eò quòd nō ignoramus quibuſdam factam & conceſſam fuiſſe hāc cognitionem, & non per legē, ſed per diuinam reuelationem, lumine altiori illuſtrati, quod lumen neceſſarium eſt ad cognoſcendum, id quod eſt cōtra rationem, aduerſari etiam diuinę voluntati, & ab ea fuiſſe prohibitum. Vnde nec primus homo, nec Noë, nec Abraam, nec Iob, neque tandem philoſophi lumine naturali irradiati, cognouerunt peccatum vt offenſiuum Dei, & dignum pœna æterna, niſi per ſuffragium luminis fidei adiuti,

& non

& non per legem Moyſi, quę nõdum erat, ſed per legem naturæ quæ in eorum cordibus impreſſa erat.

Caueat tamen lector in his quæ diximus, ne exiſtimet velle nos dicere tantum peccatum eſſe peccatum, qua tenus conſideratur vt offenſa Dei. nã etiam eſt peccatum vt eſt contra rectam rationem. Nam qui auertit ſe à recta ratione, deuiat & auertit ſe à lege æterna. Vnde bene conſequitur, Peccatum eſt contra rectam rationẽ, igitur eſt offenſiuum Dei. Offenditur autem Deus eò quod peccator auertens ſe à recta ratione ſubtrahit à Deo & negat ei debitam obedientiam, & violat legem naturalem, ſecundum quam creatura tenetur obedire & parere creatori & factori ſuo, qui eſt eius fœlicitas, & vltimus finis, non ſolum naturalis, ſed etiam ſupernaturalis. Sed dicimus, quod hoc peccatum vt eſt offenſiuum Dei quatenus ipſe eſt finis ſupernaturalis, non cognoſcitur lumine naturali, nec cognitione ſpeculatiua, nec practica. Nam ſi naturali ratione non cognoſcimus Deum eſſe noſtrum finem ſupernaturalem, quomodo quando peccamus poterimus per ſolum lumen naturę cognoſcere, nos offendiſſe finem ſupernaturalẽ? Hæc.n. cognitio profectò aliam neceſſariò præſuponit. Chriſtianus autem quoniam per lumen fidei agnoſcit ſe ordinatum in finem ſupernaturalem eſſe, quando peccat mortaliter, bene intelligit ſe fuiſſe auerſum à Deo, tanquam à ſuo fine ſupernaturali. Et licet Paganus & Chriſtianus quando peccant mortaliter, ambo ſe auertant à ſuo fine (nam nõn eſt niſi vnus vltimus) tamen in cognoſcendo differentia eſt: quia Paganus non cognoſcit ſe per peccatum ſuum amiſiſſe eam beatitudinem quam cognoſcit Chriſtianus ſe perdidiſſe: quoniã hic eam cognoſcebat, alius verò minimè. vnde ſicut in hoc Chriſtianus eſt melioris conditionis quam Paganus; ita ſi peccat deterioris. Sic etiam in cognitione peccati melioris fuit conditionis Iudæus quã Gentilis. Iſte namq; pręter legem naturæ (quę etiam oſtẽdebat peccatum) nullũ aliud habuit lumẽ: Iudęus verò noua addita lucerna, ipſa nimirũ lege ſcripta, quę ei explicatiùs & clariùs dilucidauit ipſum peccatũ: non tantum exterius, ſed etiã interius, non ſolũ peccatũ operis, ſed etiam cordis. Et multa quæ fortè in lege naturæ (iam bona ex parte abraſæ) impunè committebãtur, & pro non peccatis habebantur, ipſa lex ſcripta digna animaduerſione & ſupplicio eſſe oſtendit, & ipſum originis peccatũ, quod à pauciſſimis cognoſcebatur, ipſa in lucẽ eduxit. Et quid dicemus de cõcupiſcẽtia mali, quę in lege naturę obtenebrata, ſi ſola erat, immunis à peccato iudicabatur, nec reputatur indecora homini habẽti eã. Non n. exiſtimabãt eam malã eſſe, & vt talẽ vetitã à Deo fore, Vnde hac ignorantia prędití quidam, non fuerunt veriti incuſare naturã, qui tacitè eius authorem quoq; accuſabãt. At vbi venit ſcripta lex, iſtæ tenebræ fugatæ fuerunt, agnouerũt homines ipſum, nimirum peccatũ originis, vnde emanat mali cupido, naturã (quę multis donis ornata creata fuit) à culpa liberarũt, & in ſeipſos reiecerunt, vnus pro omnibus loquens, ac clamans, infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Vnde cognouerũt? Per legẽ cognitio peccati. Non.n. cognoſcebatur robur & efficatia peccati originalis, niſi per legẽ, licet omnes leges oſtẽſiuæ ſint peccati, & illud arguant & condẽnẽt. Hoc munere diligenter functa eſt ipſa lex Moſeos & ſcripta, & diligẽtiùs tamẽ ipſa Euãgelica, per quã exactiùs cognitũ fuit peccatũ tã originale quã actuale. Et nedum ipſum peccatum, ſed etiam eius condigna pœna. Hæc n. eſt optimum legis medium (vt bene in hoc loco adnotat doctiſſim' Card. Caiet.) nã vbi non ſunt pœnæ, parum valent leges, Sic lex ſcripta patiebat no-

Infra in hoc eodem cap.

notitiam peccati, non quomodocun-
que; ſed vitandi, & vt puniendi. Qui
namq; in gymnaſijs de peccatis diſſe-
runt, cognitionem peccati præbent:
ſed vt tantũ cognoſcatur. Leges oſtẽ-
dunt ad vitandũ puniendumq; ſi non
euitatur, Et hic eſt vnus effectus legis
ſcriptæ, non malus, ſed bonus: pura;
per eã cognoſcere peccatũ, quod an-
tea nõ cognoſcebatur, ſaltem quoad
duo, ſcilicet, quòd eſſet offenſiuũ Dei
quatenus erat finis ſupernaturalis, &
vltoris & punitoris ſecundum pœnã
æternã. Ad hęc duo cognoſcenda ho
mines cõmuniter diriguntur per legẽ
& nõ per naturalem rationẽ. Et hoc ſi
ſecundum ſe conſideretur, adnumera
ri poteſt inter magna ac ſingularia
Dei beneficia. Et hoc fortaſſe innuere
voluit Deus, quãdo cum magna ſolẽ-
nitate (vt habetur in Exodo) deſcendit
ad ferendã & exhibendam legem. Et
inter pręclaras ſolẽnitates fuit inſtitu-
tum feſtum Pentecoſtes, in memoriã
huius beneficij, ſcilicet exhibitionis le-
gis ſcriptæ. Non igitur mala erat lex,
vel cauſa peccati quæ iſtum effectum
cauſabat. Bene ergo ſatisfacit Apòſt.
propoſitæ interrogationi. ſi lex eſſet
peccatum, cum oſtendit non eſſe hoc
officium legis inducere homines ad
peccandum, ſed oſtẽdere & notitiam
prębere de peccato: non quomodo-
cunq; ſed quatenus eſt cõtrarium diui
nę voluntati. Quam cognitionem for
taſſis non habuerunt Aethnici ex ſo-
la luce naturæ radiati: licet cognoue-
runt peccatũ, quatenus eſt à ratione re
cta alienum & difforme. Neq; obſtat
quod aliqua peccata apud illos nõ re-
manebãt impunita: nã forſitã illorum
caſtigatio & vindicatio potius fiebat
ad conſeruandã pacẽ & tranquilitatẽ
in Repub. quã pro zelo Dei, quẽ tan-
quam obiectũ ſupernaturalis beatitu-
dinis nõ agnoſcebãt. Nã tametſi radi'
ille naturalis luminis medijs creaturis
eos perducere euſque poſſet, vt co-
gnoſcerent factorem ſuum eſſe primã
cauſam & vltimum finem naturalem
& hoc nomine inſeruiendum illi eſſe
& exhibẽdum cultum: at tamen radius
lucis, non erat ſufficiens ad monſtran
dum, quòd peccatum eſſet dignũ ex-
ultatione à regno Dei, & æternis infer
ni pœnis torqueri, Et ſi aliqui viri bo-
ni & illuſtres & philoſophi quoque
iſtud ſunt aſſequuti; hoc factũ eſt per
altiorem lucis radium, quo Deus ſic
illos voluit de ſuo beneplacito illuſtra
re. Sed hoc paucorũ priuilegium fuit.
Apoſtolautem de communi modo
cognoſcendi peccatum hic loquutus
eſt. Is fieri ſolet per legem, & non alia
via. Quare eleganter pronuntiauit di-
cens. Sed pẽcc. non cogn. niſi per leg.
Quod mox exemplo quodam eſſe ve
rum oſtendit inquiens.

Nam concup. neſ. ni. lex dic. non concupiſces.

PRonũciato generali officio legis
cuius vis, quod dixit eſſe peccati
manifeſtationẽ. vnico ſpeciali exẽplo
petito à lege Moyſi, probat veritatẽ il-
lius generalis propoſitionis. Et quan-
quã de ſermonis rigore in ſcholis vni-
uerſum pronuntiatũ oſtẽdi debeat in
multis & non tantum in vno (non. n.
verũ eſt pro vnius veritate ſingularis
ſed pro omnibus aut ſaltim pro mul-
tis) tamẽ in cõſuetudine eſt apud ſapiẽ
tes & philoſophos, quando generale
pronuntiatũ eſt valde notũ, vnico tã-
tum exemplo oſtendere fore verum.
Qui in philoſophis ſunt verſati, iſtud
plane ita eſſe facilè intelligunt. Et id-
circo Apoſtolus vnico exemplo con-
tentus fuit: quod cũ poſſet ab alijs legi
bus petere & mutuare, noluit niſi ab ip
ſa lege ſcripta, vt oſtẽderet palã ſe lo-
qui de ea lege, & non de alia. Nam ſi
de alia, nõ adduxiſſet hoc exemplum.
Sed cum in lege Moyſi multa eſſent
præcepta per quæ oſtendi poterat le-
gis officiũ, rogabit aliquis fortè quam
obrem

obrem Apoſt. non vſurpauit aliud ex
emplum. Nonne erat præceptũ, Non
occides? non furtũ facies? non falſum
teſtimoniũ dices? Per iſta probare po
terat ſuum inſtitutũ, ſicut per cõcupiſ-
centiã. Duplex poteſt dari ad hoc re-
ſpõſio, altera ſi nomine peccati in præ
cedenti textu intelligatur peccatũ ori-
ginale: ſicut credimus verè eſſe intelli
gendũ: cum cõcupiſcẽtia ſit eius effe-
ctus, cõuenientiſſimè cognitionem il-
lius peccati oſtendit per ipſam concu
piſcentiã. Nam peccatũ originis aptius
cognoſcitur per eam, quam per quod
cunq; aliud præceptũ in lege referatũ.
Et ideo potius vſus eſt hoc exemplo
quam alio. Nec obſtat quòd fuga hu-
ius cõcupiſcentię etiam in lege naturę
prohibita erat: præcepta nãq; Decalo-
gi quæ erãt in lege ſcripta, omnia erãt
de iure naturę. Sed cum lux naturæ eſ-
ſet in mẽtibus hominum obtenebrata
concupiſcẽtia interna quæ nõ exibat
in opus, nõ reputabatur mala & pecca
tum. Et fortaſſis quia alteri nõ erat no
cens. Et cum leges humanæ quę puræ
tales ſunt, tantummodo opus exterius
puniant & prohibeãt, nõ autem inter-
nas cogitationes, nulla erat ex legibus
ſcriptis, quę prohiberet & puniret in-
ternã concupiſcentiã. Vnde apud gẽ-
tes pro non peccato reputabatur, non
quòd nõ poſſet cognoſci mala eſſe di
ctamine naturæ: ſed propter obtene-
bratum naturæ lumen. In quo cum
eſſent homines, in eorũ perſona Apo
ſtol. dicit ſe neſcire concupiſcentiam.

Concupiſcentiam, inquit, neſciebam

NOn dicit, Concupiſcentiam non
ſentiebam (nam illius ſentimentũ
vel ipſa bruta experiuntur) ſed neſcie-
bam. Supple tu eſſe peccatum. Hæc
ſunt ſupplenda, nam Pau. oratio trun-
cata eſt & ecclypſim patitur.

Verũtamẽ ſi ſermo Apoſt. extẽda-
tur generaliter ad omne peccatum
actuale (vt quidã volũt) dicimus tunc
Apoſt. vſum fuiſſe potius hoc exẽplo
de concupiſcentia, quæ in duobus vl-
timis pręceptis Decalogi prohibetur,
eo quod interiora quæ ſola cogitatio
ne cõſumuntur, difficilius ab homini-
bus reputãtur eſſe peccata. Facilius. n.
eſt cognoſcere furtum, aut homici-
dium eſſe peccatum, quam concupiſ-
centiam formoſæ mulieris: maximè
ſi intra cancellos cordis detineatur.
Nam in hac non ſolum in lege naturę
ſed etiam poſt legem ſcriptã erratum
fuit. Quod Chriſtus à Iudeis ſuo tẽpo-
re exiſtentibus excuſſit; qui in hoc er-
rore erant. Audiſtis, inquit, quia dictũ Matt. 5.
eſt antiquis, Non mœchaberis, ego au
tem dico vobis, quia quicunq; vide-
rit mulierẽ ad cõcupiſcendã eam, iam
mœchatus eſt eã in corde ſuo. Quibus
verbis palã oſtẽdit Chriſtus ſolã & nu-
dam cõcupiſcentiã in ſolo corde latẽ-
tem fore malã & peccatũ. Nec excu-
ſat à peccato, quòd hæc cõcupiſcen-
tia nulli alteri iniuriã aut damnũ infe-
rat: in ſola. n. cogitatione peccatũ eſſe
poteſt. Quare elegantẽ & legitimã tra-
didit B. Auguſt. peccati rationẽ, quan-
do ipſum eſſe dixit, dictũ, vel factũ, vel
concupitum, cõtra legẽ Dei. Cõcupi-
tum dixit, propter ipſam cõcupiſcen-
tiam, quæ maximè duabus in rebus ex
ercetur, nimirũ in re venerea, & vtili,
quæ concupiſcẽtia oculorũ nominata
eſt. Duæ ſunt malorũ omnium prauæ
& malæ radices, altera ſuperbia vitę, al
tera cupiditas, illa nos auertit, iſta autẽ
nos conuertit. Iſta peccatores lactat,
de qua Sapiens. Fili mi ſi te lectaue- Prouerb. 1.
rint peccatores lacte ſcilicet concu-
piſcẽtiæ, ne acquieſcas illis. Et iterum.
Poſt concupiſcentias tuas ne eas. Sed
apte interrogare poſſet hic aliquis, Eccleſ. 18.
dicens. Paulus loquutus eſt de concu-
piſcentia abſoluiè, at concupiſcentiæ
ſignificantia, varia & multiplex eſt. Nõ.
n. omnis concupiſcentia mala eſt, ſed
illa quę rationis limites tranſgreditur.

Reſpon. Concupiſcentiæ nomē vſurpari ſolet pro præcipua partione appetitus ſenſitiui, in quo eſt. In ſacra autem pagina, ſumitur aliquando pro praua inclinatione naturæ vitiatæ & corruptę: quā Paulus vocat peccatum habitans in carne, cuius officium eſt, habere luctā & rixam cum ſpiritu. Et hanc concupiſcentiam licet baptiſmus moderetur, eam prorſus non tollit, ſed remanet in nobis baptizatis. Hæc non eſt interdicta nobis ſub peccati pœna. Nam quę ſub noſtra voluntate non ſunt poſita, peccati rationē habere nequeunt. Neceſſario conſequio voluntarium ſequitur ipſum peccatum quodcunq; ſit. Quare impoſſibile eſt ſub pœna peccati eſſe vetitam illam concupiſcentiam quę non eſt in poteſtate noſtra: licet iure conſenſus, vel morulæ, in eā prohibere poſſunt; maximè rationē conſiderante. Nam cōſentire, vel morulam trahere pęnes nos eſt. Concludamus ergo nunc, & dicamus, hanc cōcupiſcentiam non eſſe peccatum deficiente conſenſu: niſi quis eò venerit dementiæ, vt dicat, eam etiam peccatū eſſe in eo qui dormit. Nam etiam aliquandò dormientem moleſtat, & in eo eſt. Eſt igitur alia neceſſariò ponenda concupiſcentia, quę peccati rationem habet, & prohibita fuit à Deo in præceptis Decalogi: quæ habetur in Deutero. & in Exodo, quando Deus dixit, Non concupiſces vxorem proximi tui: non domum, non aſinum vel bouem, nec quicquam eius. In his duobus pręceptis concupiſcentia illa prohibetur, quæ in noſtro arbitrio eſt: non illa (quam fomitem appellamus) & naturæ morbum ſiue langorem. Et hanc citat Apoſt. quando dicit: concupiſcentiam neſciebam &c.

Deuteron. cap. 20. Exod. cap. 5.

Sed obijcis dicens, In lege (vt videre eſt in textu) nō ſunt hæc verba ſolitariè prolata. Non concupiſces. Non. n. dixit Deus, Non cōcupiſces in genere. Non eſt generale præceptum, ſed ſpeciale: Non cōcupiſces vxorem proximi tui: non domum, non agrum. &c. Apoſtolus autē abſolutè & generaliter loquutus eſt de concupiſcētia. Non eſt inficiādum aliter loquutum fuiſſe Apoſtolū quā ipſa lex: ſed proinde at guēdus eſt mendacij: licet verbo ad verbū non citauerit textum. Hic locum habet illud quod doctiſſimus pater Hieronymus nobis reliquit præceptū pro intelligēdis diuinis literis: ſcilicet quod Apoſtoli & Euāgeliſtæ magis ſenſum quam verba citarunt, aſſumentes teſtimonia ex veteri teſtamēto, & ex Prophetis, ſicut intueri licet apud Matth. in illo loco vbi ſic legitur. Hoc autem totum factum eſt, vt impleretur quod dictum eſt per Prophetā. Quoniā Nazaræus vocabitur. Hæc enim verba vt iacēt, nullibi reperiūtur in aliquo Prophetarū. Senſus Prophetarum citatus fuit ab Euangeliſta. Eodē modo poſſemus hic dicere quod Apoſtolus nō citauit pręceptū legis ſecundū verba ſed ſecundū ſenſum. Et licet pro Apoſtoli honore ſatis rectè per hoc ſit reſpōſum, veruntamen alia de cauſa nos iſtud factum eſſe imaginamur.

Reſpon. Matth. 2.

Nō. n. latebat Apoſt. quomodo haberētur illa duo pręcepta de cōcupiſcētia & ſub quibus verbis eſſent à Deo prolata, ſed cōſulto ſciens & prudens pronunciare voluit præceptū de concupiſcentia, ſub vniuerſali forma, & non de ea quæ cōtracta erat & applicata certæ materiæ, qualis eſt illa concupiſcētia; quæ illis duobus præceptis prohibetur in Decalogo.

Dicis & quāobrem fecit? Nō vt inſinuaret concupiſcētiam eſſe generale pręceptū pręter illa decē: ſed vt oſtenderet quod cōcupiſcentia erat generale malum, quia eſt radix omnium malorum: ſicut ipſemet alibi palam confeſſus eſt dicēs, Radix omnium malorum eſt cupiditas, & ideo hęc cōcupiſcentia communis eſt & generale malum, non cōmunitate generis, vel ſpeciei (vt bene notat D. Thom, ſed communitate cauſalitatis (ſic ipſe loquitur.

Reſpon. 1. ad Timo. 6.

tur.)Et ideo,vt hoc cõmmune malum oſtenderetur per legem, loquutus eſt Apoſt.de concupiſcentia abſolutè,& in generali,abſtrahẽdo ab illa,quæ iam eſt applicata ad certam materiam.

Sed inſurgis;dicẽs Cũ lex loquuta ſit de cõcupiſcentia contracta ad certam materiam,&Paulus vſus fuerit ea abſolutè, iam aliud videtur docere ab ipſa lege Apoſt. Reſpondemus,quòd quãdo lex in illis duobus præceptis vetat concupiſcentiam, non ſolũ in illis ſed omnem inordinatam concupiſcentiã prohibet, in quacunq; materia verſetur.Non.n.ſolummodo concupiſcentia mulieris vxoratæ prohibetur, ſed cuiuſuis alterius mulieris. Nomine.n. vxoris,quæuis mulier intelligitur.Alioqui non vxoratas fas eſſet concupiſcere.Quare Chriſtus prohibens hanc cõcupiſcentiam, non dixit, Quicunque viderit vxorem proximi ſui, ad concupiſcendam eam &c.ſed quicunque viderit mulierem:ſiue vxoratam,ſiue nõ vxoratam, ad concupiſcendam eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Voluit autem fortaſſis Deus in lege prohibere expræſſim & ſpecialiter illã concupiſcentiã quæ verſatur illis duabus in rebus,videlicet, in vxore proximi,& in rebus proprijs,& peculiaribus tum,quòd hæc duo genera rerum minus noſtra ſunt,& hoc titulo magis cõcupita:vel quia in iſtis duabus rebus magis ſolet turbari pacificus Reip.ſtat' In iniurijs quæ fiũt hominib' circa vxores & bona ſua:ſolent eſſe impaciẽtiſſimi.

Neq;iſtis dictis obſtat quod doctiſſimus pater Auguſt.ſcriptũ reliquit dicẽs. quòd in hac vita non adimplemus,nõ concupiſces ſed concupiſcentijs non obedias.Nam ſincerus & intentus ſenſus illorũ verborũ.b. Auguſt. eſt quòd
Lib.de Spi. & lit,cap.36 nos non poſſumus in pręſenti vita prohibere quòd concupiſcentia nõ inſurgat & inſultet quæmadmodũ ante peccatum concupiſcentia erat ſimul cum natura ſed quieta nõ cõmotionẽ ſiue turbationẽ operans ſed poſt peccatũ nemo poteſt vetare quominus inſurgat & ſpiritui bellum inferat.Hoc prohibere non intendit pręceptum quod dicit;Non cõcupiſces:ſecus in caſſum laboraret.Poteſt tamen cohibere hoc præceptum ne noſtra volũtas velit illã inordinatam concupiſcentiam:& hoc nos adimplere poſſumus.

Sequitur.

Occaſione autem acceptã,peccatum per mãdatum operatum eſt in me, omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat.Ego autem viuebam ſine lege aliquando.Sed cũ veniſſet mandatum peccatũ reuixit. &c.

POſtquam Apoſt.oſtendit ſuũ propoſitum quod erat docere legem non eſſe cauſatricem peccati ſed indicatricẽ illius quod declarauit in re quę praua erat ſed nõ reputabatur talis nẽpe in ipſa concupiſcẽtia interna in qua magis & clarius mõſtrata eſt virtus legis manifeſtantis peccatum.nam à fortiori vel ſi mauis à minori ſi lex ſcripta notificat peccatum in interna cõcupiſcẽtia quæ minus reputabatur peccatũ nã lex humana nulla indicat peccatum in actu interno ſaltim vt puniat illud non.n.de occultis & internis ſe intromittit multò magis in externis oſtendere poterat peccatum ipſa lex:multo maiorem vim habeat ad notificanda peccata exteriora quam interiora quæ ſolus Deus ſcrutator cordium intuetur. Vnde obſeruabit lector peritus quòd lex aliter ſe habet circa præcepta Decalogi & aliter circa præcepta iudicialia & ceremonialia:quòd illa ſolum oſtendebat & non conſtituebat.nam non erant præcepta ex vi illius legis. ceremonialia autem & iudicialia cum eſſent ex ſua conditione natiua indifferentia ad

bonum atq; malum reſpectu horum lex non modo erat oſtenſiua verum etiam conſtitutiua ipſa Moyſi lex conſtituebat præcepta in obſeruantiis cæremoniarum & id circo quòd iſtorum præceptorum ipſa eſſet oſtenſiua nihil mirum erat & ipſa concupiſcentia interna ex ſe mala erat licet non talis reputata quando obliterata erat lex naturæ at hoc propter defectum cognitionis alia vero peccata maxime illa duo videlicet furtum & homicidium in iure naturæ per quam nota erant & puniebantur quod non fiebat de nuda & ſola concupiſcentia interna quam leges humanę quæ ſcriptę erant non puniebant ſicut vltionem ſumebant de furto & homicidio. Et ideo malitia internæ concupicentię diſcooperienda erat per legem Moyſi in qua ſcriperat. Non concupiſces. Poſtquam ergo Apoſtolus intentionem legis oſtēdit nunc occurrit obiectioni. Nam dicere poterat quiſpiam quod data lege & indicata concupiſcentia & præcepto poſito de non concupiſcendo ipſa magis excitabatur & maiori cum impetu ferebatur in prohibita. Vbi.n. eſt maior prohibitio ibi conſurgit maior libido. Nam etiam palpabili experientia videmus, quod quę ſunt prohibita, ardentius deſiderantur, & cōcupiſcantur. Aſſimilatur.n. prohibitio, illi aquæ quę miſcetur à fabro ferrario in ignē: quæ cum deberet extinguere ignem ſemimortuum, eum magis accendit & inflammat: ſic prohibitio inflāmat & plus accendit concupiſcentiam. Sed in hoc diſcriminātur faber ærarius & lex; quòd ille, ex intentione ſuperinfundit aquę modicum, quò ignem magis inflammet, & prunas ardēniores reddat; at ipſa lex prohibens peccatum & concupiſcentiam illius, non ea intentione prohibet, vt per ſe intendat augere peccatum: quòd ſi augeatur, iſtud per accidens eſt, & præter intentionem legis. Et ſic non poteſt dici cauſa peccati ipſa lex ſcripta, niſi per occaſionem: non datam, ſed acceptam. Occaſio.n. quæ per accidens conſurgit, non facit rem malam. Quod oſtendit malum, non eſt dicendum malum. Alioqui, lucem ſolis deberemus appellare malam, quandoquidem multa oſtendit eſſe mala. Quare, qui malè agunt, lucem fugiunt, & eam odio habent. Et rurſus, claritas ſolis eſſet incuſanda, eo quòd ipſa oſtendit formoſam mulierem, quæ concupiſcitur: quæ niſi eſſet oſtenſa à ſolis luce, nemo eam concupiſcere poſſet. Neque propter hoc ſol debet dici cauſa illius concupiſcentię, niſi per accidens. Sic lex oſtendens materiam occaſionis, ſcilicet, mandatum, quod vetat, & prohibet ipſam concupiſcibilem rem, non debet appellari cauſa peccati, niſi per accidens. Nō.n. lex dat hanc occaſionem, ſed mali homines accipiunt eam. Ideo dicit, legē cauſam eſſe, non occaſione data, ſed accepta. Quoniam ex cognitione & notitia habita per legē (ſine cognitione n. nullum fit peccatum) mali homines accipiunt occaſionem peccandi. Malī dicimus, quoniam qui boni ſunt & virtutis ſtudioſi, quo magis cognoſcunt peccatum, eò plus illud fugiunt, & deteſtantur: neq; ægrè ferunt, quòd mala & praua, etiam pluribus præceptionibus, inhibeantur. Mali verò ècōtra: cōtriſtantur & torquent ſeipſos, quia ſic putāt ab eis auferri vel minui libertatē carnis, quā ipſi tāti faciunt. Vellent nāque carnales & praui homines, ſine vllā lege viuere vt carnalia liberius cōplere poſſent deſyderia ſua. Et ſicut non eſt refundenda culpa iſta in legem prohibentem concupiſcentiā, multò minus in datorē legis ipſum Deum, optimum maximum. Nam ſicut quādò nos abutimur donis pręclaris à natura & authore eius largitis, neq; culpamus naturā, neque authorem eius, ſed nos ipſos: ita &c. An nō eſſet ſatis mentis inops, qui abuſiones noſtrorū ſenſuū in Deū retorqueret, eò quod illorū ipſe nobis dator fuerit. Et nūquid, eſſet freneticus

Simile. Simile.

frebici:

febricitãs ille, qui fremeret in medicũ,
& de eo cõquereretur, ꝙ prohibuerit da
ri ſibi vas aquę frigidę, intereadũ eſſet
in acceſſa febre. Si nãque medic⁹ pro
hibuit, eo fecit; quia ſciebat, quod non
poterat ebibere illam aquã abſq. mag
no ſuę vitę diſcrimine, cuius rationem
habens, iure & ritè, interdicta fuit illi a
qua, quæ prodeſſe non poterat, ſed be
ne noſcere. Eſt ſanè concupiſcentia fe
bris quędam: quæ aliquando & in qui
buſdam plus iuſto accenditur: quare in
terdicere oportet ei voluptatis aquam,
maxime illam, quę nõ extinguit ſitim.
Hæc eſt illa aqua de qua Chriſtus dixit:
Io.4. qui biberit ex hac aqua ſitiet iterũ. Sed
ad rem noſtram. Dicit Apoſt.

Occaſione aut accep.

NOn igitur incuſet quis legem, quę
per ſeipſam non præbet occaſio
nem: ſed ſibi ipſis imputent homines
naturam corruptam habentes, & vitiũ
amantes. Neque iſtud legi impingant,
quæ manifeſtat peccati rationem, per
quam peccatores minus excuſatione
digni fiunt. Vbi.n. eſt maior mali cog
nitio, ibi minor excuſatio. Vnde rectiſ
ſimè diſſerebat Chriſtus aduerſus Iu
Io.15. dæos dicens: ſi non veniſſem, & loqu
tus eis non fuiſſem, peccatum non ha
berent: nunc autem excuſationem nõ
habent de peccato. Tollit igitur legis
exhibitio (cum ſit lux ne offendamus)
excuſationis cauſa.
Sed cedo Apoſtole, quid conſequutũ
eſt occaſione accepta? Reſpõdet, audi
te.

Peccatum per manda. oper. eſt in me om. concupiſ.

QVoniam dixerat captam fuiſſe oc
caſionem, nunc aperit à quo fue
rit capta, à peccato nimirũ. Ipſum pec
catum fuit, quod accepit accaſionem.
Sed hoc loco quid veniat intelligendũ
peccati nomine, vt dicamus, par eſt. Sũt
qui appellatione peccati hic intelligẽ
dum eſſe volũt ipſum Dęmonem, per
quem peccatum accepit initium. Si. n.
ad primam tranſgreſſionem legis con
fugiamus: reuera ſerpẽtem illum, hoc
eſt Diabolum, iuxta ſacræ ſcripturæ hy
ſtoriam, inuenimus caput & principiũ
noſtræ ruynę. Ipſe. n. aſtu ſuo & mẽda
cio noſtros primos parentes præce
pti & legis fecit tranſgreſſores, dicens,
ac per caput ſuũ mentiens: ne quaquã
morte moriemini, quinimo eritis ſicut
Dij ſcientes bonum & malum: Vnde
non ineleganter ſcriptura, vel potius
Spiritus Sanctus, literis mandauit illud,
ſcilicet: Inuidia Diaboli mors introi- Gen.3.
uit in orbem terrarum. Hæc ſi abſolu
tè expendantur, non prorſus extranea
erit ſignificatio peccati, ſi Diabolo a- Sapi.2.
daptetur. Verum in explananda ſacra
pagina quando neceſſitas non cogit
nos, non eſt opus nomina & vocabu
la alienare, & extrahere à ſua natiua &
vſitata ſignificatione. Vnde in præſen
ti loco cum propoſitum quod tracta
tur hic, non cogat nos torquere voca
bulum peccati ad ipſum Dæmonem
(tametſi ipſe fuerit primus author ei⁹)
ſed conſeruantes natiuam & propriã
& vſitatam vocabuli ſignificantiam, in
ea vſurpare debemus. Sed inſurgis di
cẽs: Quomodo verificatur quod Apo.
hic dicit, ſi nominatione peccati non
intelligimus ipſum Dæmonem? Quod
eſt illud peccatum, quod accepta occa
ſione operatum eſt omnem concupiſ
centiam? Eſt ne actuale, an originale?
De hac re non eſt vnus dicendi modus
inter expoſitores. Plures. n. appellatio
ne peccati hoc loco intelligunt ipſum
originis peccatum Non nulli, cum bea
to Auguſt. nomine peccati ipſam con
cupiſcentiam interpretantur, accipien
tes concupiſcentiam quę eſt facultas &
potentia concupiſcendi. Et hęc ſenten
tia in idem venit cum illis, qui aſſerunt
nominatione peccati Apoſto. intellige
re appetitum tam, concupiſcibilem,
quam

quam iraſcibilem: quem alio nomine appellant appetitum rebellem, ſiue fomitem. Hic appetitus erat, qui operabatur omnem concupiſcẽtiam in illis, qui ſubditi erant legi: In quorum perſona loquebatur Pau. Sed dicis, Qua ratione hęc concupiſcentia, ſiue hic appetitus, nomine peccati gaudet? Reſponſio eſt, tum quia effecta eſt hęc concupiſcentia à primo hominis peccato: tum etiam peccatum dicitur, eo quod actualium etiam cauſa peccatorum eſt. Addere poſſumus quod doctè adiecit Cardinalis, eſſe peccatum, ſecundum formam ea ratione, qua portio & pars eſt peccati originalis. Quare, fere aliqui vſurpantes partem pro toto, dixere, intellectum eſſe ab Apoſt. hoc loco peccatum originale: quod, ſi vſurpetur pro ipſa concupiſcentia, etiam poſt baptiſmum, remanere in nobis dicere poſſumus. Nam licet reatus tranſeat, concupiſcentia tamen nobis tamquam comes ad mortẽ vſque ſocia eſt, ad pugnandum cum ſpiritu. Hoc tamẽ licet inter doctos & ſapientes expeditum ſit, & perſpicuum: inter rudes & idiotas dici non debet: ne exiſtiment peccatum originale non tolli per baptiſmum, cum audiunt ipſum remanere. Non. n. omnes capiunt differẽtiam inter peccatum originale & concupiſcentiam. Quinimo, & ipſi Lutherani plerique, qui ſe doctos præſumũt, neſcierunt, vel potius noluerunt intelligere, hãc differentiam: ſed dixerũt, quod reatu ſoluto per baptiſmum, illa concupiſcentia quæ remanebat, erat peccatũ indelebile in hac vita, quod falſiſſimum eſt. Cuius falſitas tam manifeſta eſt, vt nulla egeat reprobatione. Non. n. dicitur peccatum. Quomodo autem ab Apoſt. appellata ſit peccatũ, iam diximus, & fortaſſis inferius fuſius dicemus. Nõ. n. nos cõcomitatẽ veluti peccatũ, ſed ſicut naturę morbus, quẽ eſſe incurabilem confiteri, non veremur, niſi Deus cum aliquo eſſet in hoc quam munificentiſſimus. De lege autem communi hoc naturæ malũ nobiſcum portamus, donec reformentur corpora noſtra, & configurentur corpori Chriſti. Credamus ergo nos, & firmiter cõfiteamur, quod quicquid eſt culpæ in peccato originali, totum deletur per baptiſmi ſacramentũ: quod autem remanet, peccatum non eſt, niſi illud velis appellare peccatum naturę.

Sunt etiam hic aliqui conſiderantes quod Pau. hic loquitur de peccato in ordine ad legem quam dixit per ſe nõ fuiſſe cauſam peccati, ſed tantum ſecũdum occaſionem. Iſti volunt Pau. hic loqui de peccatis, quę aucta fuerunt per occaſionem legis ſcriptæ. Et tunc ſenſus eſſet, quod peccatum cognitum per legem & mente appræhenſum operatur concupiſcentiam, hoc eſt, actum concupiſcentię. Quòd ſi dicas, Peccatum, quando operatur, iam eſt: quomodo operatur ſuipſius concupiſcentiam? Concupiſcentia nõ eſt de re iam habita ſed habenda. Ad hoc reſpondent, peccatum tantum eſſe ſecundum appræhenſionem, ſed non ſecundum actum: & iſtud perſuadent analogia de fine, qui per conceptionẽ mẽtis eſt cauſa electionis mediorum. Hæc ingenioſa ſunt ſane, ſed forte à Pau. mente aliena. Vnde, beatus Tho. reiecta hac ſententia de peccato cogitatione appræhenſo, quod dicitur operari ſui cõcupiſcentiam in homine, ſic dicit. Sed melius eſt, vt hoc referamus ad peccatum, de quo ſupra cap. 5. dixerat: quando dixit Apoſt. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. Nomine. n. peccati ibi, originale intelligebatur, vt orthodoxorum Patrum vnus eſt aſſenſus. De hoc inquit Tho. peccato, loquitur hic Apoſt. quod ante gratiam Chriſti eſt in homine ſecundum culpam, & pœnam: ſed adueniente gratia, trãſit reatu, & remanet actu, quantum ad fomitem peccati, vel concupiſcentiam habitualem: quæ operatur in homine omnem cõcupiſcen

cupiſcentiam actualem. Hæc ille. Et addit
mox, et ad hũc, inquit, effectum in
homine operandum, peccatum accepit
occaſionem ex lege: & hoc inſinuauit
Apoſt. dicens, Occaſione autem accepta,
peccatum per mand. oper. eſt in
me om. concu.

Sed rogas, dicens, Quomodo peccatum
accepit occaſionem ex lege? Reſpondet,

Per mandatum.

Eſto cautus lector bone circa prępoſitionẽ
per. Non. n. intelligas, quod
mediante mandato, peccatum ſit operatum.
Nam tunc mandatum malum
& iniuſtum eſſet, & culpãdum cum eo
qui fecit mandatum. Sunt quidam qui
mandati nomine intelligũt illud, quod
noſtris primis parentibus factum eſt
Gene,2. in paradyſo: quando Adamo dictum
fuit. De omni ligno paradyſi comede:
de ligno autem ſcientiæ boni & mali
ne comedas. Niſi. n. hęc lex poſitiua poſita
fuiſſet homini quę prohibebat edere
de ligno aut fructu, non ſciuiſſet concupiſcere
illud quod malum erat quia
prohibitum. Concupiſcentia excitatã
eſt ex prohibitione: quoniam vt iam
alias diximus, nitimur in vetitũ. Hęc
concupiſcentia fructus fuit radix peccati:
quæ cognita fuit per legem, ſine qua
ignorabatur. Vnde, mulier Dæmoni
Gen,3. ſuadenti vt comederet, reſpondit: De
fructu lignorum quæ ſunt in paradyſo
veſcimur, de fructu vero ligni quod eſt
in medio paradyſi pręcepit nobis Deus
ne comederemus, & ne tangeremus
illud, ne forte moriamur. Hac lege prohibente
cognouerunt parentes comeſtionem
illius fructus eſſe malam: licet
ille fructus eſſet bonus, vtilis, & delectabilis
viſu: verum quia vetitus, ſtante hac
prohibitione, edere malum erat. Cognoſcere
autem iſtud homo non poterat
niſi per legem ſibi poſitã: cuius occaſione
aucta eſt concupiſcentia illius
fructus. Ipſi namque primi parentes incęperunt
experiri (etſi malo ſuo & noſtro
quod nos in dies experimur) videlicet,
quod noſtra concupiſcentia exardeſcit
magis in appetentia earum rerũ
quæ aliqua lege prohibentur nobis: &
eo magis, quo res prohibitę ex ſuo genere
non ſunt malæ, ſed bonæ. Vnde,
durius ferimus prohibitionem in rebus
ex ſe bonis, quam in his quæ ſuapte natura
malę ſunt: & idcirco maior cõſurgit
concupiſcentia. Nam quæ ex ſua natura
mala ſunt, quod prohibeantur,
æquum videtur: ſed quæ ſunt vtilia, &
delectabilia, & homini voluptati eſſe
poſſunt ad ſubleuandos præſentis vitæ
labores, hoc grauius ſentimus, & propẽſiores
ad iſta vetita ſumus.

Hæc licet vera ſint, & lectione digna,
dubia tamen ſunt, an ab ipſo Apoſt. hic
prætenſa. Quare magis veriſimile & literę
affine videtur, vt nomine mandati,
intelligatur illudmet mãdatũ ſiue præceptũ
legis, quo vetatur concupiſcẽtia.
ſcilicet non concupiſces. Per hanc
legem ſiue mandatum, vetatur concupiſcentia,
fugatur ſiue expellitur: non
ſecus quam vnũ contrarium per aliud.
Quando. n. vnum cõtrarium eſt in ſubiecto,
& aliud ingredi vult, quod erat,
renititur ingredi volenti, & inſurgit cõtra
illud quod ingredi cupit. Iſtud experiri
licet in aqua frigida, quando in
eam conatur intrare ignis: frigiditas inſurgit,
& reſiſtit, quoad poteſt calori.
ſic nobis in hoc loco imaginãdum eſt.
Nam pars concupiſcibilis, & lex vetãs,
habent ſe vt contraria. Lex præcipiens
appręhenditur ab ipſo appetitu concupiſcibili,
tamquam inimica, & cõtrarium
ſuum, & tamquam auferẽs ac tollens
ſuam libertatem. Per mandatum
prohibens libertas carnis tollitur: quod
videns ipſe appetitus, accipit occaſionem
irruendi in legem ſiue pręceptũ
tamquam contra illud, quod repugnabãt
& contrarium erat ſuę libertati. Vnde
ſicut vnum contrarium ad depellendum
aliud nõ vtitur eo veluti inſtrumẽto,
aut ſicuti medio: ſic nec animus con

cupiſ-

enim operibus arrogans & ſuperbus occaſionem mali accipit. Eſt autem homo prauus araneæ ſimilis: quæ omnia in venenum conuertit: etiam ipſa mellita. Vnde non ex legis veteris malitia prouenit, quod vitiatus homo accipiat occaſionem mali: nam iſtud non tantummodo huic legi conuenit, ſed omni. Ex ipſa etiam Euangelica lege praui accipiuntq; occaſionem mali. Sed de prauatis hominibus quid non eſt mali occaſio?

Sed ad rem reuertentes. Apoſtolus in his recenſitis locis non appoſuit illa verba, hic autem expreſſit, eoquod dixit. Per mandatum. Quod verbum maximã ſuſpicionẽ facere poterat. Quandô verò dixit, quod lex operabatur irã: non denotauit per quẽ, an per ſe ipſam vel per aliud. Et idcirco nôn fuit illic tãta neceſſitas apponendi illa verba, ſicut hic: vbi dicebat, quod peccatum operatum fuit concupiſcentiam per mãdatum. Hoc verbum, per mandatum, ſuſpicionem videbatur præſeferre: quę ſublata fuit per illa verba, ſcilicet, Occaſione autem accepta. Verumtamen eſt quòd ſi Apoſto. non appoſuiſſet, ſubintelligenda veniebat; ſicut in multis alijs locis, in quibus non appoſuit, ſic interpretes declarãt: vt eſt ille locus vnus ad Corinth. vbi dicit, quod uirtus peccati eſt lex. Quod dictum intelligendum eſt ſecundum occaſionem.

1 Cor. 15.

Sed quid peccatum per mandatum operatum eſt, & in quo? Reſpondet, ſi perſonam quæritis, ſcitote me illam eſſe. (In me.) Quis non vult hic Apoſtolum de ſeipſo loqui, non tantũ pro ſe, ſed pro omnibus hominibus? Quod enim efficiebât peccatum in illo dum eſſet ſub lege, idipſum præſtabat & cauſabat in alijs, Quare ergó ſeipſum tantum nominat? Vt doceret Romanos, quod ipſe, in ſeipſo expertus erat quod docebat. Experto credẽdum eſt, & multò plus quando quis in ſeipſo eſt expertus. Quare à beato Auguſt. edocti, non recuſamus dicere, quod Apoſtolus hic ſuam de ſe ipſo anũciat & prædicat experientiam, quando dixit. (In me.) Q. d. Mihi experto credite vos Romani, expertus loquor vobis: nam hoc malum in me quoque graſſatum eſt. Nulli pepercit, non eſt qui ſe abſcondat à calore eius. Ego meipſum nomino, nõ quòd ſolus ſim; nõ ſum ſolus: ſed ideo, quia malum hoc, melius cognoſcit & ſentit quis in ſeipſo, quam in alio. Ego nuncio vobis, quod in me comprobo. Ab hac miſeria non me eximo: in me operatum eſt.

Sed tandem, dicito quid operatum ſit Dicit;

Omnem concupiſcentiam.

NOn fuit ei ſatis dicere, concupiſcentiã: ſed appoſuit notam illam vniuerſalitatis, omnem. Vtrunq. verbum emphaſim habet & ſignum, omnem, & nomen concupiſcentiæ. Non dicit concupiſcentiam, ſed concupiſcentias: vniuerſali nota vſus eſt Apoſt. vt oſtenderet concupiſcentiã genus eſſe, quod diſtribuitur in varias ſpecies. Nõ enim vna tantum eſt ſpecies concupiſcentiæ: ſed in multas diſtributa eſt ſpecies & partes, iuxta multitudinem eorum quæ concupiſcimus. Effrenis enim appetitus non eſt limitatus ad concupiſcentiam in vno tãtum peccatorum genere: ſed nitens pro ſua libertate vagatur per omnes prauos mot⁹, vndecũq. veniant. ſiue à facultate concupiſcendi, ſiue iraſcendi. Concupiſcentiæ nomen hoc loco omnes concupiſcentias ambit. Et licet hic appetitus aliquo tempore abſtineat ſe à concupiſcentia alicuius rei, tamen ſi intelligit inhibitam ſibi eſſe illam rem per aliquod mandatum ſtatim incipit illam concupiſcere. Cum igitur concupiſcẽtia habeat multas partes, vt eas cõpræhenderet, dixit Apoſt.

Omnem concupiſ.

hic vocat peccatum, erat cohibitus & ligatus per iuſtitiam otiginalem, niſi dicendo illnm eſſe mottuum: non quod reuera & reipſa eſſet mortu⁹, ſed quod haberet ſe, ac ſi eſſet mortuns. Vnde, non appellauit hic mortuum, id qnod abſolutè non eſt; ſed id potius, quod cum ſit, habet ſe ac ſi eſſet mortuum, Homo enim mortuus, nihil mali agere poteſt. Sic erat in homine in illo ſtatu appetitus ſenſitinus: qni licet exire poſſet in alios actus, non tamen in actum, qui eſſet peccatum: & cum nondum eſſet homini factnm mandatum, ne comederet de vetitæ, arboris frnctu: peccatum per mandatnm non operabatur concupiſcentiam, quia non erat, nec erat aliqna prohibitio, vnde poſſet accipere occaſionem. Et ſic pro hoc tempore dicebatur peccatnm eſſe mortunm: adueniente autem mãdato, peccatnm quod erat mortuum, reuixit. Nã iam habuit homo, vnde acciperet occaſionem concupiſcendi id quod erat prohibitnm. Et tunc dicit Pau. in perſona generis humani exiſtentis in illo ſtatu ſed habito mandato, dicit, quod occaſione accepta, non data, peccatum per mandatum operatum eſt omnem concnpiſcentiam. Nam lex ſiue mandatum datum à Deo, iam dicebat quod non coucupiſceret fructum vetitum. Mox vt datnm fuit homini mandatum prohibens, inſurrexit vis concupiſcibilis contra illud mandatum, quaſi qui vellet vendicare propriam libertatem, quæ ablata fuerat ei per illam legem. Iuxta hanc quam dedimus huius loci intelligentiã germanns iſte eſt ſenſus. Sine lege enim hoc eſt priuſqnam datum eſſet mandatum homini de nõ comedendo fructu: peccarum hoc eſt, appetitus ſenſitiuns, qui in nobis cauſa eſt peccati (quo titnlo appellatur à Pau. peccatum) hic appetitus, erat mortuus, hoc eſt, ſopitus & ligatus, ne inſnrgeret: multo perfectiori modo, quam modo ſit ſopitus in pueris & infantibus. Nam multò perfectius erat donum iuſtitiæ originalis, & efficacius ad hoc præſtandum, quam pnerilis ętas. Gratia enim naturę viribus præſtantior eſt.

Hic eſt ergo vnus ſenſus hornm verborum, interprętatus de primis noſtris parentibus pro illa morula temporis, qua ſtiterũt in illo primæuo ſtatu, abſq. aliqua lege & mandato poſitiuo. Sunt tamen nonnnlli, qui ducem Origenẽ ſeqnuti, ad legem natutæ hoc Pau. dictum referunt. Dicuntq. ex tanti doctoris ſententia, Apoſt. hic non de primo illo mandato facere ſermonem: ſed de lege natnræ: iſtudq. verificari volnnt, non in omnibus hominibus, ſed tantũ in pueris, qni ante vſum & functionem rationis verę dicuntur eſſe ſine lege. Iſti in hac ætate ſine lege viuunt, quæ illos conſtringat & obliget. Et ſic in illo ætatis puncto peccatum actuale dicitur eſſe mortuum. Nam (vt alibi Pau. dicit) 1. Cor. 13.
cum eſſem parunlus, loquebar vt paruulus, ſapiebam vt paruulus: Paruulis namq. intereadum tales ſunt, non imputantur illis, illa quę in adultis indubiè peccata forent, eo quòd adhuc nõ habeant actualem rationis vſum & functionẽ: poſtquam autem venerint ad vſum rationis, & eum nacti fuerint ſufficienter, iam non dicuntur eſſe ſine lege; quam cum habeant, peccare quoq. poſſunt, ſi illius ſunt trãſgreſſores. Lex enim pro tranſgreſſotibus poſita eſt. Vnde (ſi noſtro Aquinati credimus, licet reliqui repugnẽt) primum peccatũ qnodquis comitit, non poteſt eſſe niſi lęthale, poſt ipſum originale. Vide. D. Th 1. 2.
Sunt tamen de ſchola hęc: litigent qui volunt de his. Ratio autem quæ mouit Origenem, ad aſſerendum Pau. loquutũ fuiſſe de lege naturali, eſt, quia ipſe dixit & fatetur, ſe aliquando vixiſſe ſine lege; cũ tamen eſſet in peccato originali conceptus, & ſub lege Moſayca natus, & nutritus. Si non intelligatur, inquit ſermo eius de iſta lege, falſus videtur eſſe Apoſtolus, iſtud dicens.

Snnt alij, qui re paulo diligentius examinata, exiſtimant (& nõ malè) Apo.

neq.

neque de præcepto primo, neque de lege naturæ, hic eſſe loquutum: ſed de ipſa lege Moſayca, de qua hactenus nō breuem ſermonem habuit. Et huic ſententiæ tanquam veriori & ad Paul. mētem propinquiori nos adhæremus, & ſubſcribimus: quod vnica tantum ratione ſnademus, cum exiſtimemus, iſtud (ſaltim doctis) fore non obſcurum. Eſt autem ratio huiuſmodi. Si Pau. perſeuerat oſtendere & manifeſtare aſſertū illud, videlicet, Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces, hoc eſt præceptum expreſſum in lege veteri (vt ſuo loco diximus) datum populo Iudaico, & non primis parentibus, non eſt igitur facilè creditu & veroſimile, Paulum diuertiſſe ſe ad legē naturæ, quomodo autem ſit intelligendum quod Apoſt. dicit. Ego autem viuebam ſine lege aliquando, ſtatim nos dicemus. Nunc autem pro certo tenemus (maximè ſuffragantibus nobis tribus illis illuſtribus doctoribus ac patribus, ſcilicet, Ambroſio, Auguſtin. atque Chryſoſt. vna cum alijs multis quos breuitatis gratia tacemus) teneamus, inquā, firmiter Apoſt. hic loquutum fuiſſe de lege ſcripta, & nō alia. Et quod de lege dicimus, idipſum dictū volumus de peccato: nimirū, quod hic appellatione peccati, actuale intelligatur & non aliud: quod ſine lege ſcripta mortuum erat. Sed hoc cum aliquantulum difficile ſit, enucleari oportet fuſiùs. Vnde pro clariori notitia huius rei ſciendum eſt, peccatum eſſe mortuum, multis modis intelligi poſſe. Nam viuere & mori, non propriè: ſed per traslationem dicuntur conuenire peccato. Et idcirco, primò viuere, quando imputatur. & mori quando non imputatur. Imputatio eſt vita peccati: non imputatio dicitur eius mors. Et ideo cum ante legem Moyſi peccatum non imputaretur (ſaltim omne) appellauit Apoſt. peccatum mortuum: quia ſicut dicebamus: non imputatio dicitur peccatī mors. Et (niſi fallimur) credere poſſumus. Apoſtolum non fuiſſe loquutum de omni peccato actuali, ſed tātum de peccato, quod lex prohibebat per illud præceptum, ſcilicet, Non concupiſces. Et hoc eſt peccatum quod Paul⁹ dicit ſine lege eſſe mortuum. Namiam antea palam ipſe cōfeſſus fuit, quod ignoraſſet concupiſcentiam, niſi lex diceret Non concupiſces.

Sed inſurgis dicens: Quando Paulus ignorabat concupiſcentiam, niſi quando erat puer? Iſtud nihil eſt: nam Paul. puer per experientiam ignorabat concupiſcentiam, vt cæteri pueri: ſed grandior effectus, experiebatur eam, ignorans eam eſſe peccatum. Vrges; Paulus iam ſciebat legem ſcriptam, in qua edoctus fuerat. Fatemur libenter: ſed memorem oportet illum eſſe qui hoc obijcit, illius quod iam admonuimus ſemel, vel bis; nimirum, quod Apoſtolus non tam loquebatur in toto hoc capit. in propria perſona, quàm in perſona communi omnium hominum. Vnde aiunt aliqui, in ore Gentilium qui erant ſine lege Moyſi Paulum hic habere ſermonem. & ideo aptè in perſona Gentilis cuiuſuis dicere poterat, Ego autem viuebam aliquando ſine lege, ſcilicet, ſcripta. Gentiles namque ſine iſta lege vitam degebant. Fortè aciùs inſurges dicens: Iam erat lex, quæ vetabat peccatum, naturalis nempe: quæ tametſi eſſet obſcurata, obſcuritas illa non faciebat peccatum mortuum: nam non reddebat illos excuſatos: neque Paulus excuſauit illos, qui erant in ea lege viuentes: quinimo durè increpauit illos, recēſens & enarrans illorum flagitia & inormia infandaq; crimina, vt videre eſt in hac epiſtola cap. 1. Scimus & non nos latet, quid ad hoc pleri que docti ſolent reſpondere, dicentes peccatū fuiſſe mortuum, quia ab hominibus non cognoſcebatur completa cognitione, propter naturæ lucem obtenebratā. Adueniente autem lege Moyſi, multò maior, & clarior facta eſt peccati notitia: & potiſſimè, ſi loquamur de originis peccato,

& de

& de illa concupiſcentia quæ ab illo pullulauit, quaſi mortua erat ante legem cognitam, hoc eſt fermè ab omnibus ignorata, in ratione peccati. Exiſtentibus autem hominibus in hac cæcitate, peccatum ſiue concupiſcentia, quaſi dormiens & mortua erat in hominum reputatione. Vnde ſic reputata non imputabatur. Quare bene dicit Paulus in perſona Gentilis, ſine lege peccatum fuiſſe mortuum, hoc eſt, ignoratum. Ignorabat enim Gentilis, cum exiſteret abſque legē ſcripta concupiſcentiæ vitium: & ideo non excitabatur ad concupiſcēdum, per aliquā legem prohibentem, quæ ei diceret, Non concupiſces. Qua lex cum data eſſet populo Iudaico, & non Gentili, in illo efficatiam ſuam completam habebat, & illi imputabatur, & non Gentili: cum non eſſet ei lata. Vnde bene addit Apoſtolus transferens perſonam ſuam in perſonam Gentilis.

Ego autem viueb. ſine lege aliquando.

Ex dictis facile eſt intelligere, quid ſibi velit Paulus in his verbis, quæ doctiſſimus Origenes dicit ſe non poſſe intelligere, niſi hic Pauli ſermo ſit de legē naturæ. Sed reuera poſtquam Paulus hoc non dicit in propria perſona, ſed in aliena, facili negocio verificantur iſta verba in perſona Gentilis: in quo Deo permittente, & illius peccatis exigentibus, paſſus eſt hanc peccati ſiue concupiſcentiæ, ignorationem, in qua ſepulta fuit vſque ad aduentum legis ſcriptæ, quæ poſtquam lata fuit, incepit reuiuiſcere, non vita naturali, ſed vita peccati, quæ erat mors noſtra. Quādo enim peccatum viuit, nos morimur: quando verò peccatum mortuum eſt, nos viuimus. Tunc dicere poſſumus:
Ad Galat. 2. Viuo ego, iam non ego; viuit verò in me Chriſtus.

Sed cum veniſſ. mand. peccatum reuixit.

Hoc ſi ad primum hominem Adamum referamus (vt multi volunt) mādati nomine aliud nō debemus intelligere niſi pręceptū illud quod Deus ei dixit exiſtenti in paradyſo, ne comederet de vetito fructu. Venit nāq; hoc mādatū citiſſimè poſt creatū hominē, & in paradyſo collocatū. Quę autē fuerit neceſſitas imponēdi illi talē legē poſitiuā, quā Deus ſciebat mox ante tēporis longum interuallum infringendam ab homine eſſe, nō eſt pręſentis loci & tēporis dicere. Probādus.n. erat homo in certamine, quod habiturus erat cum dæmone, cui homini promiſſa erat corona quam non dat Deus niſi legitimè certantibus atque victoribus.

Si enim præceptum illud homini datum non fuiſſet, dæmon colluctandi cum homine occaſionem non habuiſſet. Accepit enim ſathan occaſionem à mandato homini facto. Neq; inde colligendum (vt diximus) mandatum cauſam fuiſſe ruinæ hominis. Si igitur hæc verba Paul. ad primum hominem accōmodentur, ſenſus eſt, Cum veniſſet mādatum, illud ſcilicet, Ex omni ligno paradyſi comede, de ligno autē ſciētiæ boni & mali ne comedas, in quacūque. n. die comederis ex eo morte morieris: peccatū reuixit. Peccatū, id eſt appetitus ſenſitiuus, ſiue concupiſcētia, quæ quaſi ſopita erat, circa fructū illum viſu delectabilem, reuixit, & aucta eſt. At dicis Si peccatum reuixit, iam innuit Apoſt. quod ante viuebat. Acute, vt ſolet occurrit Cardinalis huic obiectioni dicēs, Reſpon. nō dixiſſe Apoſt. reuixit, eò quòd prius peccādo vixerit: ſed quia antea dixerat hanc concupiſcētiam mortuam fuiſſe, & mori non dicitur niſi quod viuit, oportuit dicere, peccatum reuixit. Mortuum enim viuere, eſt reuiuere.

Veruntamen ſi nomine mandati intelligamus, non illud mandatum

homini primo præſcriptum, ſed ipſam legem Moſeos ſcriptam, vel mandatum factum in lege quæ dicebat, Non concupiſces. Tunc ſenſus eſt, quod data, lege per Moſen, peccatum reuixit: tum, quia magis fuit cognitum, quã eſſet: vel quia imputabatur, & puniebatur. Vel reuixit, quia concupiſcentia aucta eſt, & incrementum accepit, adueniente mandato. Audita lege, quæ dicebat, Non concupiſces, in homine cepit viuere concupiſcentia, quæ ante legem vt mortua habebatur in hominum opinione. Vnde videntes homines quod lex vindictam habebat, & ſumebat vltionem de peccato, conceperunt metum & timorem, ceperuntque aperire oculos, quos peccatorum multitudo clauſerat, ſicque cognitum fuit, quod eos latebat. & de pœna peccato debita, notionem & notitiam habuerunt, nedum notitiam peccati, vt erat contra rationem, verum etiam vt erat contra Deum, veræ beatitudinis datorem, & quatenus erat obnoxium pœnis ęternis, & dignum priuatione diuinæ viſionis. Hanc cognitionem nactus eſt homo per legem Moſeos, quã antea non habebat, ad minus plenam & completam,

Sequitur.

Ego autẽ mortuus ſum,

& inuentum eſt mihi mãdatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Nã peccatum occaſione accepta, per mãdatũ ſeduxit me, & per illud occidit. &c.

PAlam eſt, & luce meridiana clarius conſtat Apoſtolum non de ſe loqui, ſed de aliena perſona. Sicut enim ipſe ante legem non erat, neque quando hoc dixit, mortuus erat, ſicut ſe eſſe fatebatur dicens.

Ego autem, inquit, mortuus ſum.

IN confeſſo igitur eſt, hic Paulum induere alienam perſonam. Sed dicis, Quę eſt hæc perſona? Reſpõdemus, ſi perſiſtendũ eſt in ſententia illorum qui volunt Pau. hic loqui de mãdato Adamo dato, huius perſonæ gerit vicẽ. Ipſe Adã eſt qui dicit (nõ ſolũ vt homo ſingularis, ſed cõmunis) Ego autẽ mortuus ſum: vel fui. Aptior lectio eſt fui, vt reſpondeat illi verbo, reuixit. Fui, inquit, mortuus. Modũ ſi ſcire cupis lector Catholice, recure ad 2. & 3. cap. Geneſeos, vbi abundè oſtẽditur, quod hic ſuccinctè & compendioſè nunc dicimus. Data enim homini lege, ſerpens protinus aggreſſus eſt mulierem, prohibitionis inquirens cauſam. Cur, inquit, præcepit vobis Deus, vt non comederetis ex omni ligno paradyſi? Cui reſpondit mulier. De fructu lignorum, inquit, quæ ſunt in paradyſo veſcimur, de fructu verò ligni quod eſt in medio paradyſi, pręcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud ne fortè moriamur. At ſerpens, quod non erat futurum, pollicitus eſt eis, dicẽs. Nequaquã morte moriemini: quinimo aperiẽtur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſciẽtes bonum & malũ. Quod audiens mulier, quod ſcilicet futuri eſſent ſicut Dij appetitu propriæ excellentiæ tacta: dęmoni fidem dedit, ſicque auerſa à Deo per mentis elationem & ſuperbiam fuit. Tunc concupiſcentia cepit exardeſcere, quò factum eſt, vt ipſa nedum comederit, Sed etiam virum induxerit ad comedendum. Vnde mox prolapſi ſunt ambo in illas pœnas, quas Deus pro tranſgreſſoribus mandati appoſuerat, ſcilicet. mortem animæ, & corporis, ſed diuerſo modo. Nam mortem animæ ſtatim incurrerunt, corporis autem, non mox, ſed procedente tempore. Non enim ſtatim mors corporis conſequuta fuit, & executioni

tioni mandata, ſed ſtatim tantum in neceſſitatem moriendi ipſi, & nos cum illis incidimus. Cum igitur res ſic vſu venerit, ſicq; peracta fuerit, bene poterat Paulus in perſona primi hominis, & omnium dicere, Ego autem mortu' ſum. Hoc eſt mortuus, in anima, & in corpore; habens moriendi neceſſitatem.

Si verò hæc verba referantur, non ad primum hominem, nec interpretentur de mandato ei exhibito, ſed in alia perſona à Pau. dicta fuiſſe dicamus, diſcutiendum eſſet, num in perſona Gentilis, vel Iudæi. Sed iſtud reuera verificari non poteſt in perſoná Gentilis, cui non fuit lata lex. Quare iam res non cogit, vt intelligamus, in perſona Iudæi cui data fuit per Moyſem ipſa lex. Vnde ſenſus eſſet, Ego autem Iudæus mortuus ſum. Neque huic intelligentiæ officit, quod nunc nunc loquutus fuerit in perſona Gentilis. Nam iam à nobis admonitum fuit, quod Apoſtolus gratia doctrinæ, modo in vnam, modo in aliam ſe transferebat perſonam.

Dicit ergo, Ego Iudæus, carnalis, ſcilicet, & volens manere in meo Iudaiſmo mortuus ſum, vel fui, adueniente mandato; quia perpetraui, quæ lex & mandatum prohibebat. Lex dicebat, Non concupiſces vxorē, vel rē proximi: Iudæus è contrario faciebat. Lex vetabat homicidium dicens. Non occides, Iudæus occidebat. Et ſic de alijs. Et ſic mortuus fuit Iudęus, hoc eſt mortuum vel morte dignum, ſe agnoſcebat, tanquam violatorem legis quæ ſibi data fuerat. Per legem.n. ſcriptam (vt iam ſępe diximus) commiſſa peccata magis cognoſcebantur digna eſſe morte.

Cæterum ſi quis nos roget, an hæc verba in perſona Pauli reddi poſſent vera, reſpondemus, aliquo pacto fieri poſſe, quãquã ipſe non hac intentione dixerit. Nam quando ipſe erat ſub lege multa egit aduerſus legem. Paſſim concupiſcentiam habuit eorum quæ lex vetabat. Complicē ſe exhibuit in morte beati Stephani, & acerrimus fuit Eccleſiæ hoſtis & perſecutor: & alia id genus perpetrauit. Et ſic meritò ſe poterat adnumerare inter illos Iudæos, qui in Iudaiſmo perſeuerare volebant: in quo & ipſe gloriatur ſe ſupra multos coetaneos ſuos profeciſſe. Veruntamē de his quando protulit hæc verba, nihil cogitauit: ſed loquut' eſt in genere, de quocunque carnali Iudæo.

Et inuentum eſt mihi mandatum quæ ad vit. hoc eſt ad mortem.

Declarat Paul. vnde venerit mors animę Iudęo carnali volenti perſeuerare in ſua lege. Ex duobus, inquit, Primò occaſionaliter à lege & mandato: ſecundò ex hominum vitio. Q. d. Re ipſa compertum & exploratum eſt legē quæ ad viuendum mihi Iudęo data fuerat, factā fuiſſe occaſionē ad mortem. Mandati namq; appellatione hic, legem intelligit. Caue tamen hic lector Chriſtiane, ne culpes legem ſiue mãdatum. Nam mandatum bonum erat, & non intendens mortem ſed vitam. Nã ſcriptum eſt. Dedi eis præcepta bona, & iudicia quæ faciens homo viuet in eis. Intentio igitur dantis bona erat, qui nõ vult mortem peccatoris, ſed vt viuat. Quomodo igitur cauſata fuit mors? Secundum occaſionem quam Iudęus homo ex mandato accepit. Non eſt factum ex natura mandati. Sicut quando quis abutitur vino, & efficitur ębrius vinum non dicitur cauſa, ſed abuſus bibentis. Vnde vulgo dicitur, Non eſt culpa vini, ſed bibentis. Alia cauſa fuit peccatum, ſiue fomes. & concupiſcentia effrenis. Hæc videns legem prohibentem, quod ipſa optabat, ſuo vt faceret appetitui ſatis, non curauit trãſgredi mandatum, mox mors fuit in illa, quæ quaſi de improuiſo venit, etiam non vocata. Clamauit homo dicēs Ego mortuus ſum, hoc eſt cognoui

Ezech. 10.

reſpon.

ſimile.

exhibitionem mandati non eueniſſe
mihi ex animi ſentẽtia,& intẽtione dã-
tis.Nam datũ erat mibi vt viuerẽ, & ceſ
ſit in mortem. Qui factũ eſt iſtud, o bo
Textum ne Apoſtole? Audi lector illum.Nã pec
catum occaſione accepta per manda-
tum ſeduxit me,& occidit.

Ex iam dictis, facile eſt intelligere,
quod hic Apoſtol. dicit. Repetit quod
antea dixerat,Oratorum more. In ho-
rum conſuetudine ſiquidem poſitum
eſt,quod concluſum eſt repetere. Con
cludere hic intendit vitium non fuiſſe
in lege, ſed in homine. Lex nãq; man-
dando extimulabat peccatũ,& eius in-
telligentiam dabat. Quam cum nollet
carnalis Iudæus recipere,iram & mor-
tem operabatur, non ſolum corporalẽ
ſed etiam ſpiritualem : tametſi iſte non
eſſet legis finis,ſed cohibere homines à
peccato, ducereq; illos per vias rectas,
& bonas in vitam æternam: quas ſi ipſi
ingreſſi fuiſſent, ex carnalibus Iudæis,
effecti fuiſſent ſpiritnales Iudæi, per
Meſſiam,verum Iudæum. Qui cum eſ-
ſet verus, & potens etiam medicus, ad
curandum eorũ carnis,& animæ mor-
bum,per ſacrum baptiſmum,tanquam
per efficacem medicinam curati fuiſ-
ſent, ſi tamen ſeipſos infirmos eſſe cõ-
fiterentur, vno pro omnibus dicente,
Infirmus ſum ſana me Domine.Quod
ſi iſtud non eſt factum, non debemus
culpare legem, quæ ſuo bene & abun-
dè functa eſt munere. Si autem homi-
nes aliquid damni paſſi ſint,ex lata lege
iſtud per accidens euenit.

Porro explicat hic Apoſtolus modũ
quo illus quod erat ad vitam datum cõ
uerſum eſt mortem,hoc videlicet mo-
do.Peccatũ,hoc eſt appetitus ſenſitiu⁹,
ſiue fomes ſenſualitatis corruptus,acci
piens occaſionẽ a lege ſcripta bona,ſe-
ducebat homines,vt à rectitudine ratio
nis & honeſtæ vitæ auocaret illos,indu-
ceretq; ad cõcupiſcenda carnalia deſy-
deria: & non modò ſeductor erat, ſed
impellens illos ad peccandum,interfe-
ctor erat, & hoc faciebat occaſione ac
cepta à lege,quę prohibebat peccatum
& concupiſcentiam. Quod ſi hæc duo
habet officia hic homo inferior ſiue
portio ſenſualitatis, vigilandum nobis
eſſet,& cautè ambulandum,ne ſuis blã-
ditijs,ſeductor iſte appetitus deluderet
nobis,atq; nos necaret.Sed dicis,Quo
modo peccam⁹,ſi ſumus ſeducti? Et por
tio inferior,quomodo poteſt ſeducere Reſponſio.
ſuperiorẽ? Ad hoc reſpõderi poteſt il-
lud quod doctiſſimus pater Sotus di-
ligẽter adnotauit, dicẽs, in pręſentiarũ
ſeducere,idem eſſe quod ad peccatum
inducere,quę inductio animæ eſt occi-
ſio.Os quod mentitur, inquit quidam, Sap.1.
occidit animã. Et non ſolum mẽdaciũ,
ſed omne peccatum occiſor animi eſt.

Cęterũ,nolumus hic diſſimulare & ſi-
lentio præterire, duo eſſe verba in hoc
textu, quę multos mouerũt interpręt**ũ**
vt interpręturẽtur hunc textũ de primis
noſtris parẽtibus quãdo peccauerũt,in
quo peccato manifeſta fuit ſeductio.
Pau. nãq; alibi manifeſtè confitetur,in
prima pręuaricatione mulierẽ fuiſſe ſe- 1. ad Thi.2.
ductã, quã ſeductionẽ ipſamet mulier
ore proprio cõfeſſa eſt quãdo dixit,ſer-
pens decepit me. Verbũ etiã, quo vſus Gen.3.cap.
eſt hic Apo.ſcilicet,occidit,de hoc ipſo
pluſquã coniecturam facit. Peccatũ .n.
primorũ parẽtum & eos & nos verè oc
cidit,In eo tamẽ tãtũ deceptio fuit mu-
lieris, nõ viri. Mulier .n. excuſauit ſe vt
decepta, vir autẽ, vt allect⁹ ab ipſa Eua.
Credibile valde eſt,Adamũ adductum 1 ad Thim. cap.2.
fuiſſe ad comedendũ vetitum fructum
mediãtibus multis mulieris blãditijs.Sic
etiam Dalida fortiſſimum Sãſonem ſe-
ducere conabatur. His namque armis, Iudic.16.
ſolent mulieres viros quoſq;,etiam for
tiſſimos ſuperare, deque eis triumpha-
re. Quæ arma quò ſunt molliora, cò Nota arma
ſunt deteriora & crudeliora. Caueat ſi mulieris
bi ab eis quiſq; fuga optimum eſt reme
dium, ſi ſanctiſſimo credimus Hieron.

Animaduertat hic lector (quod ex
occaſione tantũ dicimus) quod ſerpẽs,
quando decepit Euã, eam iam inuenit
tactam cupidine vetiti ligni. Non ipſe
geni-

genitor illius fuit, quando eam tentauit: ſed extennauit & exinaniuit culpā, dicens; Nequaquam moriemini. Q.d. Non tam durè vobiſcum Deus ſe habebit, pro re tam exigui momenti. Iſte eſt aſtus & dolus Cacodæmonis, quo ſæpiſſimè adſolet ipſe ſeducere, nedū mulieres, ſed & viros. Minima, & leuia, & venia digna facit peccata noſtra, vt ea perpetrare non recuſemus. Et hoc potiſſimè agit, quoties nos videt inuolutos & propēſos ad cupidinē alicuius rei, quā ardenter cupimus. Videns nos hic noſter aduerſarius in peccato perpetrando dubios & vacillantes, ad illud comitendum impellit, & animat peccatores, attenuando diminuendoq. quātum poteſt, criminis grauitatem: quæ cum ſit magna, ipſe ſuo dolo & aſtutia vt ſeducat, fingit eſſe leuem. Sic vſuuenit, in circumuentione primæ mulieris. Et fortè, habito conſenſu mulieris, hic verſipellis & aſtutus ſerpens (qui erat callidior cunctis animātibus quæ erāt ſuper terrā) mulieri iā tētatæ, ſuaſit, vt nedū ipſa comederet, ſed virū ſuum ad comedendū quoq. induceret: quod ſatis apertè oſtēdit, verbū illud Adæ, in ſui excuſationē à ſe adducti, dicētis; Mulier quam dediſti mihi ſociā, dedit mihi de fructu, & comedi. Non ſic leuiter dedit, nec ipſe leuiter comedit: ſed comedit, ſi nō vi, & coactus: multis tamē precibus, blanditijs, & ſupplicationibus agitatus. Et fortaſſis importunè, & opportunè, à muliere commotus. Vtcūq. res euenerit, hoc vnum pro indubitato habere debemus, quòd media ipſa Dæmonis ſeductione, mors in orbem terrarū ingreſſa fuit. Quare, nulli mirū eſſe debet, ſi aliqui (de literis benemeriti) iſtum Pauli textū ad noſtros primos parētes retulerint. Sed dicet fortè quiſpiam: Quomodo verbū ſeduxit poteſt quadrare cū primo homine? Nā aliud videlicet, occidit, bene poteſt conuenire. Mors etenim per Adamum ingreſſa eſt. Sed difficultas eſt, quomodo Dæmō hominē ſeduxerit, cū alibi Pau. ſit

Gen. 3.

1. ad T. 2.

inficiatus, hominem fuiſſe ſeductum: ſed ſolum dixit, mulierem fuiſſe ſeductam. Quomodo igitur poteſt dicere Adam hæc verba ſcilicet.

Peccatum occaſione accepta per mandatū, ſeduxit me.

Reſpon.

SI non fuit ſe ductus? Pro huius rei clariori notitia, hoc præmittere nos oportet, ſcilicet, quod de ſeductione Euæ palā conſtat in ſacra ſcriptura tam ex nouo, quā ex veteri inſtrumēto. 2. Cor. cap. 11. dicit Pau. Timeo, ne ſicut ſerpens ſeduxit Euā aſtutia ſua, ita corrūpantur ſenſus veſtri. Et Ge. 3. (vt ſupra diximus) ipſamet, corā Deo fatetur, ſe fuiſſe ſeductā. Adā vero, nō eſt iſtud cōfeſſus: ſed reiecit culpam in mulierem quam ei Deus dederat ſociam. Vnde ſatis patenter de ſcripturis colligitur ſeductio mulieris, non autem viri. Et hoc eſt quod malè habēt, ſi iſtum textum adaptare volumus ipſi Adamo. Verūtamen, qui mordicus iſtud ſuſtinent, occurrunt, dicētes: quod bifariam poſſumus intelligere, Adamum fuiſſe deceptū: altero modo in ſe, altero in muliere: & hoc ſecundo modo, fatentur deceptum fuiſſe Adamum, in muliere. Cui deceptioni aliquomodo conſenſit Adam: tū quia comedit ſicut & mulier, tū etiā, quia mulier volēti comedere nō reſtitit: nā ſub ipſius poteſtate erat in hoc, & illā docere poterat ſed ipſe ei placere volens, paruit ei, quod facere non debebat. Secundò reſpōdere poſſumus, quòd Paulus loquitur de ſeductione quæ facta eſt per ſerpentem callidum: & ideo non dicit quod ſerpens ſeduxit illum: ſed peccatum aſſerit fuiſſe quod ſeduxit illum.

Peccati autē nomine hoc in loco, iuxta iſtorū intelligētiā, intelligitur ipſe appetitus ſiue (vt illi dicūt) inferior pars animi. Hæc eſt quæ ſeduxit, occaſione accepta per mādatū: & ipſa quoq. eſt quæ induxit mortem, tā animæ, quam cor-

poris,per mandatum: non tanquã per medium,ſed per mandatum repellendum tanquam contrariũ ſuæ libertati. Sed dicis; Quomodo hic dicitur, cauſã deceptionis fuiſſe partẽ illam inferiorẽ ſi Eua attribuit illud ſerpenti. Ad hoc conciliandũ dicimus, deceptionem illã habuiſſe vnam & alteram cauſam, vnã internam,& aliam externã. Hæc fuit dęmon,ſiue ſerpens,interna autẽ fuit peccatum, hoc eſt, inferior portio animi, quæ cõcupiuit fructũ illum viſu delectabilẽ. Et iſto modo cõcedere poſſumus, vtrũq; parentẽ ſeductũ fuiſſe,non à ſerpente,ſed à portione inferiori, quæ ab Apoſt. dicta eſt peccatũ, eò quòd ipſa pelliciẽs fuit illos ad peccandũ. Adde tu quoq; docte lector, quod in præſentia Apoſtol. vſus eſt verbo ſeduxit, pro eo quod eſt adducere à via recta. Sicq; cũ appetitus ille ſenſitiuus abduxerit vtrũque parentem à recta via, iure dici poteſt, ambos fuiſſe ſeductos: quæ abductio deſignata eſt per verbum ſeduxit.

Concilatio. Quando verò Paulus alibi dicit, Euam fuiſſe deceptam, non Adamum loquebatur de deceptione quæ facta eſt immediatè per ſerpentem, à quo deluſa tantum fuit Eua, non autem Adam. Illa quidem exiſtimauit, eſu illius vetiti ligni,ſe conſequuturam ſcientiam boni, & mali: hoc autem non eſt arbitratus Adam,ſciens per efficatiam corporalis fructus,non poſſe gigni ſcientiam boni, & mali. Nihil.n. agit vltra ſuã ſpeciem. Arbor nãq; vitæ,vim & virtutẽ habebat corporeã, ad conſequendã vitã naturalem, inſtaurando calorem naturalẽ,& conſimilẽ efficatiã & virtutem habebat arbor ſcientiæ boni & mali. At cum homo eſſet in paradyſo poſitus, non vt ocio vacaret,ſed vt militaret in ſymbolum ſuæ militiæ, datæ fuerunt illi iſtæ arbores, vt obſeruãdo mandatum illi datum, vitam attingeret æternam. Huius autem vitæ figura & typus erat arbor vitæ. Et ideo tale nomen ſortita meritò fuit. Quod ſi fortè fortuna fieret mandati præuaricator (vt ita vſu venit) experientia comprobaret, quantum intereſſet inter bonum & malum.

Sed iam videmus, lector acute, quòd pluſquam volebamus, effluxit ſermo noſter: boni conſule rogamus, pro tantæ rei dignitate. Iam finem facimus, ſi hoc vnum breue verbum cõcedas. Admonere te cupimus, vt circa verbum, Occidit, adnotes cõtrapoſitionẽ, vel ſi mauis antitheſim, inter vitam concupiſcentiæ,& vitã hominis,& mortẽ vnius, & vitã alterius. Si homo vult viuere, oportet concupiſcentiã eſſe mortuam: hanc ſi viuã habere volueris, ſcito hanc vitam tuam eſſe mortem illam, concupiſcentiam accendit,& excitat, præceptionũ multitudo, quas præceptiones homo apprehẽdit malè, & ſiniſtro oculo proſpicit, & captu impoſſibilia reputat: ſicut quę ſubduntur ſuæ poteſtati & voluntati, reputat poſſibilia: imo & appræhenſione facillima.

Eſt prętereà in verbo ſeduxit data ſatis ampla occaſio, ſi lector pro moribus componẽdis aliquã voluerit habere digreſſionem: quam locupletabit & extendet lector peritus. Nos breuitatis rationem habẽtes, punctũ rei attingemus dicẽtes, quod in omnibus peccatis, quę ſuadẽte & alliciente concupiſcẽtia perpetrãtur in pueris, quædã inuenitur deceptio. Eſt namque talis ætas vt decipiatur facilis. Simile, Prętioſiſſimã gemmã pro pomo libentiſſimè & lætãter cõmutãt, & largiũtur. Sumus peccatores iſtis pueris quã ſimillimi, nam pro re nihili, noſtras animas ſanguine Chriſti redẽptas, more puerorũ pro leuiſſima voluptate cõmutamus, atq; cõcedimus. Iã huc optimè venit quod ſcriptum eſt Prouer. 6. Prętiũ ſcorti vix eſt vnius panis. Hoc eſt, Concupiſcẽtia pro re nullius momenti erit. Animã rationis participẽ & dignã prętio magno, vis tu, qui voluptatẽ captas, vt ſit in tua cõcupiſcẽtia oblectatio: Cap. 3. Audi Proph. Abacuc dicentẽ, Exultatio eorũ, ſicut eius qui deuorat pauperẽ in abſcõdito. Perpendat lector horũ verborũ emphaſim: nos feſtinamus. A-

dapter

dapt et ipſe cã quæ de cãtu Syrenarũ à Poëtis dicta ſunt, Veræ carnis diliciæ Syrenæ ſũt, quę animas noſtras ad mortem trahunt, nos décipiẽtes. A qua deceptione ſi liberari cupimus, ſapiẽtem

Prouerb, 6. auſcultem⁹ dicentẽ. Vt eruaris à muliere mala, & à blãda lingua &c. Simus vigiles & cauti. Nam ſi in noſtris primis parentibus, qui tot dotibus & præſidijs muniti erant, adueniente mandato reuixit cõcupiſcentia: quid factura eſt in nobis, qui in natura ſumus lapſa & corrupta? Auferamus & de medio tollam⁹ omnes occaſiones, & memores ſimus, quòd concupiſcẽtia ligni & fructus, in tot tãtaſq; prolapſi ſumus calamitates. Non ſimus brutis ignorãtiores & rudiores, quę ſemel capta in vno periculo, deinceps illud quam diligentiſſimè fugiunt & euitant, & nos miſeri & cęci noſtra pericula perſequimur. Sed de his ſatis, ad noſtrum Paulum reuertamur.

Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Quod ergò bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem, vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum, &c.

HActenus occupatus fuit Apoſtolus oſtendens legem ſcriptam non eſſe malam, & peccatum, licet ab ea accepta fuerit occaſio peccandi. nunc aggreditur decantare & enarrare œncomia legis, vt demoſtret tantum abeſſe à peccato, vt ſit dicenda ſancta, hocq; faciens, concludit intentum quod primò intẽdebat, facitque ſimul ſatis quæſtioni retro propoſitæ, quę ſic habebat, Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Et licet eo aduerbio horrẽus eam quęſtionem abominatus fuerat: nunc copioſiorem reſponſionem exhibet illi quæſtioni, dicens, non ſolum non eſſe peccatum, ſed ſanctitatem habere, & ſanctam eſſe. Nec mirum. Nam dedicabat lex Moſeos homines Deo, qui ſanctus ſanctorum eſt. Sanctitatem.n. legis, hoc eſt, mundiciæ, præſeferebant & oſtendebant mandata legis. Sunt autem hæc œncomia quibus Apoſtolus exprimit legis naturam, & omni legi diuinę communia, per quę reſtat cõprobatũ, nullã diuinam eſſe quę poſſit dici cauſa peccati, vel effectrix peccati. Nã omnis huiuſmodi lex ſancta eſt, non ſolum partim, ſed ſecundum ſe totam. Sicut tota eſt diuina, ita tota ſancta, pura: nihil cauſans ex ſe, niſi ſanctum, & iuſtum.

Sed rogas mox, de qua lege loquitur Apoſtolus, an de illa quæ primis parentibus lata eſt, an de illa quæ per Moyſen data fuit Iſraelitæ plebi. Sunt qui limitant legem hic ad ſolam ſcriptam. Sed nos non incongruè extendimus nomẽ legis, etiam ad illam, quæ Adamo tributa fuit. Lex.n. quæ data fuit homini, eiuſdem conditionis & naturę eſt, cum illa quæ lata fuit Moyſi. Omnes ſunt leges diuinæ poſitiuæ. Quare de vtraque intelligi congruè poteſt Apoſtolic⁹ ſermo. Sed ſi de lege ſcripta verba intelligantur, iam quæris, vnde cõſurgat hęc collectio. Nam ad ſuperiora ſi recipiamus, non apparet in textu nexus ad ſuperiora. Attende & intelliges. Apoſtolus diligentiſſimè oſtendit peculiarem effectum legis, quem dixit eſſe peccati cognitionem. Deinde declarauit, quomodo appetitus cõcupiſcens, occaſionem accepit à lege: & mortẽ intulit, & quomodo paſſiones peccatorũ auxit in malum hominis, quas paſſiones lex vetabat, vt hominem bonum & perfectũ redderet, Ex his rectè cõſequ:o colligitur legẽ Moſaycã in genere & in vniuerſum ſanctã eſſe: vtpote quę reprimeret concupiſcentiã, dicens. Non concupiſces: qua cohibita, faciliùs homo mediãte cultu diuino, ad ſanctitatẽ adduceretur. Sãcta quoq; erat lex illa quę Ada

mo lata fuit, ad vitam .n. eius data fuit, quam ſi ſeruaſſet, aliam & æternam eõ ſequutur' erat. Quod ſi ei ſecus euenit, ſeipſum culpet, non mandatum, quod ſanctum erat.

Veruntamen quæ hic Paulus narrat legis œconomia, variè ab interpretibus diſtribuuntur. Non nulli vocabulũ ſancta ad totam & vniuerſam adaptant legem: reliqua autem vocabula ad tria genera præceptorum accommodant. Appellatione mandati ſancti, cæremonialia præcepta intelligunt. Nam cum ſanctum, ſignificet mundum: & præcepta cæremonialia ad mundandum eſſent ordinata, ad hæc præcepta referunt vocabulum, ſanctum. Ad legalia verò accommodant vocabulum iuſtum. Legalia præcepta data erant, vt æqualitas & iuſtitia inter mortales ſeruaretur. Tãdem vocabulum, bonum, referunt ad præcepta legis moralia: quibus boni mores gignuntur, & quibus docemur quæ nos agere oportet erga Deum, proximum, & nosipſos. Adde tu quod (Ariſtotele teſte) officium legis eſt, bonos efficere ciues. Si vero hæc vocabulorũ explanatio & adaptatio, alicui grata nõ eſt (præterquã quod doctiſſimo Aquinati non diſplicuit) excogitet ipſe quippiam melius, & nobis perplacebit. Interim tamen ſi quis vellet hæc omnia epitheta toti legi tribuere: hoc ipſum citra abſurdum facere poſſet. Nam lex ſancta eſt, & mandatum ſanctum, & iuſta & bona. Ad cuius commendationem, ſi quis, præter œconomiã quæ Paulus dixit, addere vult amplius aliquid: ad hoc permultũ faciet illud, quod regius Propheta de ea cecinit dicens. Lex Domini immaculata conuertens animas: teſtimonium Domini fidele ſapientiam præſtans paruulis. Iuſtitiæ Domini rectæ, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum illuminãs oculos. Et per hæc duo loca, blaſphemia illorum duorum hæreticorum Manichæi, ſcilicet, & Marcionis, exploditur & damnatur. Infamabant namque iſti & ſui ſequaces, ſcriptam legem, ſicuti malã. Quos præſcitiens Apoſtolus futuros eſſe, nõ fuit contentus defendere legem à crimine, negãdo eam malam eſſe: ſed vltra hoc laudibus eã voluit attollere. Aliud eſt defendere à crimine illato, aliud præconio extollere. Habuit ſe Apoſtolus circa legem, ſicut Chriſtus erga magnum illum Baptiſtam Ioannem: quem ab eo quod non eſſet arundo vento agitata, nec homo mollibus veſtitus defendit: quem poſtea multis laudibus commendauit, quando dixit: Sed quid exiſtis videre? Prophetam? dico vobis & pluſquam Prophetam. Et tãdem dixit, Angelum eſſe: non natura. Sic enim inquit ſcriptum eſt de eo. Ecce ego mitto Angelum meum. &c. Sic Apoſtolus vno verbo defenſauit legem, dicens: Abſit, quando autem peruenit ad eam commendãdam, copioſiſſima & vberrima laude commendauit illam dicens, legẽ ſanctam eſſe, & mandatum ſanctũ, &c.

Pſal. 18. — Luc. 7.

Sunt præterea ex Græcis explanatoribus quidam, qui volunt nomine legis hic, eſſe intelligendam Moſaycam, & per mandatũ, præceptum illud quod à Deo ipſi Adamo impoſitum fuit. Sũt & alij, qui inter legem, & mandatum, nullum diſcerniculum ponunt, ſed pro vno & eodem vſurpant. Cæterum quã tum attinet ad Pauli inſtitutum, paruũ refert, hoc, vel illo modo explanentur eius verba: ſemper habetur eius ſcopus & finis: qui erat oſtendere legem eſſe bonam, & non peccati cauſam: ſed tãtum: occaſionem; non datam: ſed acceptam; vitio & culpa dumtaxat peccãtis.

Sequitur.

Quod ergo bonum eſt, mihi fac. eſt mors? Abſit.

Occurrit quæſtioni, quam quis non multum eruditus formare poterat dicens, quod licet lex in ſe eſſet ſancta, bona, & iuſta, alteri fortè eſſe poterat mala, & ideo non aſſerendo, ſed quærendo

rendo percontatur, num lex, quæ per ſe & ſui gratia bona erat, facta eſſet ei mors. Iam nõ loquitur de peccato ſed de eius effectu, qui eſt mors: idque con gruè. Iam, n. ſupra, quæſtionem fecerat de peccato quando dixit, Quid ergo dicemus? Lex peccatũ eſt? Et ideò nunc aliam formauit de ipſa pœna peccati, quæ eſt ipſa mors: quæ adnumeratur in ter mala penæ (etiã illa quę animi mors eſt.) Priuatio enim gratiæ (quæ animæ mors dicitur) malum pœnæ eſt, peccatum autem, culpæ. Hæc ergo eſt quęſtio de malo pœnæ. Cui antequam reſpon ſuri occurramus, lectorem admonem' vt videat, quàm accuratè, & diligenter defendat Apoſtolus legem. Non. n. ſatis ei viſum fuit mõſtrare eam fore ſanctam, & iuſtam, & abſque peccati nota: ſed etiam immunem fecit à morte om nium pænarum grauiſſima pæna.

Reſpondet autem Apoſtolus propõ ſitæ quæſtioni conſimili modo, ſicut re ſpondit præteritæ quæſtioni, quæ erat an eſſet lex peccatum. Vnica particula illi fecit ſatis, dicens. Abſit. Et in hac ſecunda, eadem vtitur, dicens quoq;, Abſit. Quò modo reſpondendi, tacitè inſinuauit, ex æquo abominandam eſſe vtramque quæſtionem. Ex æquo abſurdum reputauit Apoſtolus, vt quis crederet, legem eſſe cauſam mortis, ſicut cauſam peccati: & ideo eodem modo reſponſum eſt vtrique quæſtioni. Quãta autem ſit vis & energia in dictione, abſit, iam aliàs diximus: neque ad reſpõ dendum his duabus quæſtionibus, aptius eſſe poterat aliud verbũ. Nam iſto omnia media quæ adduci poterant ad oſtendendam maculam & defectum legis, fugauit & excluſit Apoſtolus. Inſinuauit namq; Paulus, huiuſmodi quæſtiones indignas eſſe reſpõſione alia; quam illa quæ tales abominatur & deteſtatur quæſtiones & interrogationes. Sunt namque indignæ reſponſione.

Sequitur in tex.

Sed pec. vt appar. pec. per bon. ope. e. mi. mor. &c.

PRobat Apoſt. quod mandatum ſiue lex, non fuit cauſa mortis, ſicut nec peccati. Hæc Pauli verba, optimè quadrare poſſent & adaptari, ad peccatum primi hominis: nã per illud mors ingreſſa eſt in mundum, vt ſupra confeſſus eſt Apoſtolus, quando dixit, per vnum hominẽ peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatũ mors. Sed non cogimur iſtud de ſolo illo peccato intelligere, ſed referre poſſum' iſtud ad partem animi inferiorem, nimirum, cõcupiſcibilem, & iraſcibilem, quę nomenclatura peccati gaudet, vt ſupra dictũ eſt. Hæc namq; portio eſt, quæ po ſito mandato ſiue lege lata, vt vindicet libertatem, ei reſiſtit. Quod ſi dicas, appetitus iſte, etiam nullo adueniente mãdato & nulla poſita lege, delectabilia appetit, vt videre eſt in delectabilibus non prohibitis, vt eſt comedere, & bibere, & alia huiuſmodi, non igitur iſta cupido ſiue concupiſcentia, conſurgit ex occaſione mandati, & eo fine vt vindicet ſe à libertate. Nam circa iſta, ſatis amplam habent libertatem; & eis fruitur vt libet. Ad hoc, vt apoſitè reſpondeamus, ad memoriam reducendum eſt (quod etiam experimento nos com probamus) videlicet, in duplici eſſe differentia, illa quæ appetitus concupiſcibilis in peccatoribus (de iſtis namque loquitur Apoſtolus) appetit. Alia enim ſunt delectabilia libera, alia non libera; ſed vetita. In hæc duo conſurgit appetitus, ſed non eodem modo & conatu: In libera, aſſurgit ſimpliciter, ſimplici & lento conatu, ſed in delectabilia non libera, prohibita, multò maiori conatu & propenſione, adauget & multiplicat vires ſuas, & pro virili ſua conſurgit cũ pido. Sicut enim quando contrarium vnum magis forte eſt, tanto opus eſt, vt alterum contrarium; quod debellare debet illud, maiores adaugeat vires, ſic appe-

Cap. 5.

Simile.

appetitus, quando inſurgit contra aliquod delectabi'e non liberum, ſed mãdato prohibitum: ſolet, vt depellat mãdatum ei contrarium, maiores adaptare vires. Et quẽmadmodũ pugnaturi, in pugnãdo, oſtẽdere ſolẽt omnes vires ſuas, vt appareãt fortiores: ſic peccatum, hoc eſt appetitus ſenſitiuus, pronus ad peccandum: vt appareat peccatum, per bonum, per mandatum bonum, & per legem quæ erat bona, conſurgit ad depellendum mandatum, tãquam contrarium libertati ſuis. Hic appetitus eſt ille, qui operatur mihi mortem non mandatum. Nam quod datur ad vitam & ex ſe bonum eſt, & viuificatiuum, fieri nequit, vt malũ, & mortem cauſet. Sed libidinoſus ille appetitus eſt, qui cauſat. Ecce ergo, quomodo concupiſcentia, contra delectabilia prohibita conatur oſtendere ſuã vim, & vindicare contra legem, ſuam libertatem.

simile.

Sed dicis, & quorſum iſtud agit iſte appetitus concupiſcens? Reſpondet Apoſtolus dicens.

Vt fiat ſupra mo. peccãs pecc. p. mand.

Hæc eſt optima probatio: quæ petita eſt, ex natura ipſius concupiſcibilis: quæ talis eſt, vt quoties aduenit mãdatum vetans aliquod delectabile; fiat ſupra modum peccans: hoc eſt, augeatur pronitas ad peccandum. Creſcit enim concupiſcentia, circa illud vetitum delectabile.

At cum ait, ſupra modum peccans, inſinuat augmentum peccati, ſiue (vt alij dicunt) exceſſum. Qui occaſionem peccandi accipiunt à lege, non quomodocunque peccant; ſed per exceſſum. Excedunt ordinarium modum & naturam appetitus: qui, niſi eſſet effrenis; tantum non prohibita appetere deberet delectabilia: & non illa, quę lege aliqua cauta & vetita ſunt. Verum cum abſque freno ſit, nihil curat. ſiue ſint inhibita, ſiue non: ſed præceps ruit in quęuis delectabilia. Imò, quò magis per legem vetita, eò plus pronus fit ad peccãdum & concupiſcendum. Nam vulgo dicitur: quod concupiſcitur, dulcius fit cũ prohibetur. Aquæ furtiuæ ſunt dulciores.

Cæterum ſi hæc Pau. verba quis referat ad peccatum actuale, non ad originale, vel ad fomitem, ſed ad peccatum actuale: etiam colligere poterimus, per ſcriptam legem, adaucta fuiſſe peccata & pauciora fuiſſe ante legem, quã poſt illam latam: Quod aliquid maculę videtur impingere legi ſcriptę, ſicq. non eſſet immaculata, vt regius Vates cecinit de illa. Aucta fuiſſe peccata per aduentum legis, poteſt, & male & bene intelligi. Si enim iuxta illud verbũ Apoſt. quod ſuperius dixit, intelligere volumus, nemo ſcandalizari debet, ſi audit nos, dicentes, adueniente lege, multiplicatum fuiſſe peccatum. Nam ore proprio confeſſus eſt Pau. quod lex ſubintrauit vt abundaret delictum. At hanc abundatiam, iam nos illic diximus, nõ fuiſſe à lege cauſatam: ſed vitio & corruptela hominum effectam. Quod cũ ita ſit, integra, ſana & immaculata remanet ipſa lex; per quam non maculantur, nec qui eam cuſtodiunt, nec qui eã violant, ſed ſuo vitio. Per legem autem dicitur abundaſſe delictum, non quòd lex haberet, vel iuberet delictum, ſed quia data lege, prouenit abundantia delicti. Iam enim diximus quòd particula vt, non dicebat cauſam; ſed conſequentiam. Vnde, hoc non faciebat lex, quæ (vt dicit beatus Ambroſius) data erat in adiutorium naturæ, & ad bonum, nõ ad malum. Sed ipſe, inquit, populus veterem vſum & cõſuetudinem ſequẽs, multiplicauit peccata. Hæc ille. Vides quomodo egregius doctor, multiplicationem peccatorum aſcribit populo, & non legi? Accedit huc etiam, quod doctiſſimus Hieronymus ad Algaſium ſcribit dicens. Sicut enim medicina nõ eſt

Reſponſio.
ſup. ca. 5.
ſimile.

eſt cauſa mortis,ſi oſtēdit venena mortifera (tametſi homines nunquam his abutantur vt ſe vel alios occidant(ſic lex quæ indicatrix eſt venenoſi peccati non debet dici mala, vel cauſa mortis, quia ipſa non vertit rem bonam in malam, ſed lex carnis, quæ dicitur fomes, ipſe eſt mortis cauſa, & autor. Lex autem ſolum digito monſtrat peccatum: & ex conſequenti mortem. At monſtrare id qnod mortem generat: quis dicet eſſe malum? Cum nondum eſſet lex, proditum & manifeſtum eſt peccatum.

Sed dicis per hanc manifeſtationem auctum eſt deſyderium: & ex lege prohibente mala, & docente bona, concupiſcentia ardentior facta eſt. Ita res pro fecto ſe habet, ſed hic ardor concupiſcentiæ, à fomite exiuit, non à lege. Ideo lex libera erat a culpa. His tamen non obſtantibus, dici poteſt, per legem multiplicatum fuiſſe peccatum, ab extrinſeco tamen. Primo, quia videns dæmon datam fuiſſe homini legem in adiutorium; vt diximus inuidens hominis fœlicitati, magis machinatus eſt contra illum. Tum ſecundò, quia cum lex eſſet prohibens, & prohibitio magis incitet & inflamet deſyderium, vbi ſunt multę prohibitiones, ibi multa deſyderia, & multæ träſgreſſiones erunt? Tranſgreſſio, ſiue prænaricatio additur ſimplici peccato Vbi autem non eſt lex ſcripta, non dicitur eſſe præuaricatio. Non igitur dici poteſt, peccatum cauſari à lege niſi tanquam a cauſa oſtendente. A diabolo autem, & a concupiſcentia, tanqnam a ſuggerente, a volnntate autem ſicut a conſentiēte. Inter has cauſas potiſſima eſt conſentiens. Nam licet dæmon magna ſit præditus potentia & vi, tamen talis eſt hic noſter hoſtis: vt de eo dicat beatus Gregorius. Debilis eſt hoſtis, qui non poteſt vincere, niſi volētem. Si reſiſtere volumus ei, ipſe fugiet a nobis, ſicut ſcriptum eſt: Reſiſtite dia-

Iacob. 4. bolo, & fugiet a vobis. Imo & verbis eū fugabimus, ſi cum Chriſto dixerimus, Vade retro ſathana. Si quando aliquē tentat, vt legem Dei tranſgrediatur, reſpōdeat, Scriptum eſt, Qui ſoluerit vnū de mandatis, etiam minimis, minimus erit in regno cœlorum: & ſic de allijs, fugiet ab eo tentator. Et de his ſatis, aggrediamur eum qui ſequitur textum, qui hunc in modum ſe habet,

Scimus enim quia lex ſpiritualis eſt. Ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonū hoc ago, ſed quod odio malum: illud facio. &c.

Hic incipit tertia pars, quæ vltima eſt huius capitis, in qua Apoſtolus poſtquam eripuit legem a calumnia illorum, qui volebant damnare illam tāquam malam & peccati cauſatiuam (quod præſtare haud potuerunt) nunc iam in hac vltima parte capitis, conatur monſtrare qnomodo fuerit bona & iuſta, & hoc ab effectu quem in hominibus cauſabat. Vnumquodqne qnale eſt talem a ſe producit effectum, iuxta il- Math. 12. lud. Homo bonus de theſauro ſuo profert bona, ſi ergo lex bona erat, effectus legis erat quoque bonus. Legem antē bonam eſſe patet, quia lex, inquit, Spiritualis erat.

Sed requiris forſan, quare hoc dixerit Apoſtolus. Facilis eſt ad hoc reſpōſio, ſi dicamus in gratiam eorum quæ ſupra dixerat, vt inſinnat coniunctio illa, Enim, quæ rationem reddit ſuperiorū. Dat rationem Paul. quare lex non eſt mala ſed bona, & quare non eſt cauſa peccati. Et per hoc etiam oſtenditur, quare pars concupiſcibilis inferior hominis, ſit magis prona ad peccatū poſt datam legem, Per hæc enim verba, rectè aſſignatur ratio horum trium. At priuſquam hunc textum explanemus tria veniunt nobis præmittenda, & adnotan-

notanda ſine quibus obſcurus remane ret hic textus. Vnde primò ſcire oportet, quod Apoſtol. doctrinæ gratia, fingit ſe hominem carnalem: & contrapo nit ſe ipſum è regione, contra legis ſpiritualitatem: alludens ad illud quod alibi ſcriptum reliquit, dicens. Caro.n. concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæcũque vultis, illa faciatis. Inter hæc namq; duo noſtrarum operationum principia, ſpiritum, videlicet, & carnem, ſemper eſt conflictus, circa contraria deſyderia verſatur iſta pugna & conflictus, Spiritus ſpiritualia habet deſyderia, caro carnalia.

Ad Gal. 5.

Sed attendat lector quid dicat Paul. Caro inquit concupiſcit. Non dicit, dominatur. Concupiſcere poteſt contra ſpiritum: at dominari illi, minimè. Facit tamen hęc concertatio, vt nos facere quæcunque cupimus, minimè valeamus. Si Deo aſſiduè vacare volumus, eidemque inhærere (cũ adhærere Deo bonũ ſit) (& quæ Dei ſunt meditari ſemper ſi cupimus, recalcitrat caro, & murmurat: venterq; dicit ſe non poſſe pati dilationem, & reclamat dicens, Nemo vnquam carnẽ ſuam odio habuit. Propter has carnis moleſtias, & ſimiles, oportet nos ad noſipſos reuerti, & vel tantiſper deſerere ſpiritus negocia, & dulcedinem de qua ſcriptum eſt, Quã ſuauis eſt, Domine ſpiritus tuus.

Sap. 12.

Cęterum in his quæ neceſſario à nobis complenda ſunt (qualia ſunt præcepta) dimittere debemus, recalcitrare, & murmurare carnem, quantum ipſa velit. Præferendus & audiendus tãtum tunc eſt ſpiritus. & carnis cura omittenda. Suſtinebit modicum ipſa famem & ſitim, interea vt ſpiritus cibatur. Nam non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Habere (ne prorſus in via deficiamus) aliquantulam carnis curam poſſumus quod exemplo Chriſtus nos docuit, quando dixit, Vnde ememus panes vt manducent hi? quos ſi dimiſero ieiunos, deficient in via. Heliæ namq; Angelus panem & aquam exhibuit eo quod grandis ei reſtabat via. Hæc de carne cura ſi moderata ſit, non eſt dãnanda. Quando verò hoc mortale corpus induet immortalitatem, ab iſta cura liberi erimus. Quandiu.n. in hoc mũdo verſabimur, victu & veſtitu indigebimus. Viuam his contenti ſimus. Anima verò noſtra inter hos duos inimicos carnem & ſpiritum, velit, nolit: detenta erit, clamans, & dolens, ac dicẽs. Infœlix ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quamdiu immerſa erit ſuo corpori, motus & titillationes carnis & preſſuras ſuſtinebit: vt impleatur Chriſti dictum. In mundo preſſurã habebitis. Danda tamen nobis eſt opera ne carnis deſyderia perficiamus. Sed hoc ſatis ſit: nam hanc pugnam experimento melius multò cognoſcimus, quã verbis & literis explicare poſſimus. Inferius, apertius, vberius, & clarius, ſe manifeſtabit Apoſtolus quando quærimoniam eius audiemus: nunc tantum aſſerit ſe carnalem eſſe.

Math. 14. & Marc. 6.

3. Reg. 19.

Infra hoc eo dem cap.

Ioan. 16.

Et ex hoc ſecundum quod prœmittere volumus, rectè colligitur, ſcilicet Apoſtolum hic non agere perſonam Iudei, vel Gentilis præciſè, vt ſupra faciebat; ſed gerit vicem & perſonam cuiuſcunque hominis peccatoris, ſub ſtatu peccati conſtituti, & gratia Dei expoliati. Iſte dicitur homo carnalis quicunque ſit, ſiue Gentilis, ſiue Iudæus. Vnde eleganter beatus Chryſoſt. dicit, quod Paulus hic exprimit tam illum hominẽ qui erat ſub lege, quam illum qui erat ante legem.

Et denique tertium adnotandum eſt, ad intelligentiam verborum Pauli, ſcilicet quod in homine, ſicut eſt caro & anima: ita in eo ponimus geminã portionem, alteram quam ſacri Theologi appellant ſuperiorem, alteram verò inferiorem: ſuperiorem ſecundum animã, inferiorẽ verò, pœnes corpus. Vnde portio tam inferior quam ſupe-

rior

rior, non eſt vna res ſimplex & nuda, ſicut eſt ratio ſuperior, quæ eſt ſolus intellectus: & ipſamet inferior dicitur, quæ reipſa vna eſt, officio autem duplex. Non ſic eſt portio inferior: ſed reipſa una, & ſuperior altera: vtraq. tamen quoddam adiunctum eſt ex multis. Portio ſuperior dicitur, illud aggregatum ex potentijs animæ, quæ non vtuntur organo corporeo: quales ſunt, intellectus, & ipſa voluntas: inferior autem, aggregatum dicitur, ex potentijs organicis: quales ſunt, quinque ſenſus corporei externi, & quatuor interni; appetitus concupiſcens, & iraſcens, & ipſa vis & facultas ad locum motiua. inter has autem portiones, hic eſt ſtatutus ordo: vt inferior, pareat ſuperiori ſenſualitas, rationi & uoluntati Harum namque eſt imperare, & ſenſualitatis obedire. Quandò autem in homine ſeruatur talis ordo, tunc homo dicitur ſpiritualis, quia viuit ſecundum ſpiritū ſi vero hic ordo ſit perturbatus & inuerſus, ſic quod ſenſualitas dominetur rationi, & eam traducat ad ſua deſideria & concupiſcentias, tunc homo, appellatur homo carnalis.

His iactis ſeu fundamētis, accedamus ad textum interpretandum. Dicit Pau.

Scimus enim.

NOs ſcilicet, qui ſumus ſapientes, & in rebus diuinis bene verſati, fatemur, & ſcimus de lege quod exſſeſe ipſa.

Spiritualis eſt.

ET non carnalis. Non appellauit eā legem ſpiritus, ſed ſpiritualem. Illud epitheton reſeruauit pro lege noua & Euangelica: hanc enim in ſequenti ca. appellabit Apoſt. legem ſpiritus. Veterem & ſcriptam appellauit ſpiritualem hoc eſt, ſpiritui & rationi conformem & concordantem. Lex enim illa ſcripta, licet terrena promitteret, tamen ſpiritum dirigens erat, reprimebat & refrenabat carnis concupiſcentias, quo facilius portio inferior ſuperiori obedientior eſſet, & vt caro, quæ legi inimica erat, non inſurgeret tam effrenatè contra ſpiritum. Videbat enim caro, quòd lex adiutorium præbebat ſpiritui qui erat contrarius ei. Et cum hoc videret caro, ſicut inimicitias habebat cū ſpiritu, ita & cum lege, eò quod agebat non ſuas, ſed ſpiritus partes, more noſtratum hominum (merito hac nota notati ſumus, qui Cathalani natura ſumus) quòd nedum inimicos perſequimur, ſed etiam omnes illorum fautores. Vnde fit, vt non raro, de iuſto, pro peccatore, ſumatur vindicta. Neq. aduerſus nos ex noſtratibus aliquis ſubmoneat iram, eoquod defectum & non tam noſtræ naturæ, quem à nobis occultari oportebat, pro noſtræ nationis honore, ipſi autem in publicum euulgauimus, non enim ob id, ſtomachari vllus contra nos debet. Nam melius eſt vt a nobis ipſis hoc malum agnoſcatur, vt emēdetur; quam quod ab alienis repræhendatur. Non enim in vniuerſum omnes intendimus notare, ſed ſolos illos, qui non bona iſta vtuntur conſuetudine. Neque enim nouum cuiquam eſſe debet, in vna quaque natione, aliquē eſſe morem, minime laudabilem. Nos exēpli cauſa, maluimus nos ipſos prodere, quam alienos.

Sed ad noſtram rem redeamus.

Scimus, inquit, quia lex ſpiri. eſt.

DE lege hanc cognitionem, noluit Apoſt. ſibi ſoli arrogare, ſed vtēs ſua ſolita modeſtia, verbo ſcimus, vſus eſt. Scire autem non ſolum dicimur quę per demonſtrationem cognoſcimus, ſed etiam illa quę omnibus fermè peritis manifeſta ſunt, & ab eis confeſſa. Hæc ſcita dicuntur. Sed rogas, Vnde ſcitus

ſatur: & ſecundum fomitem, ſeruus eſt peccati, quantumcunque ſit tuſtus. No Nota Lector lumus antem ſub hac regula, immaculatam Virginem vllo peccato compręhendere: ſed hac vna ſola excepta, omnes alios, quantaennq. ſanctitate pollētes. Vnde ſi de hoc peccato ſit Aquila illa grandis (Ioannes) loquutus, eleganti 1. Ioan. 1. tiſſime dixit. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis non eſt. Neq, exiſtimet aliquis, quòd verba Ioannis à natiuo ſenſu abducimus. Si quidem, ſicut non ſunt detorta, ſi ad peccatum originis referantur: ſic, nec ſi adaptentur ad fomitem, qui eſt eius effectus. Imo fortaſſis hic & alter eſt magis germanus ſenſus, quam quicunque alius. Sed abundet hic lector in ſuo ſenſu: dummodo à cōtrario conſenſu Patrū nō diſſentiat. Porrò ſi volumus hæc Pau. verba referre ad primum hominem, ſicut antea fecimus, cum eo quoq. non ineptè comparare poſſumus, dicentes, Apoſt. in perſona Adam eſſe loquutū quando dixit. Ego antem carn. ſum, venum. ſub pec. Nam cum ipſe eſſet conſtitutus à Deo princeps, & monacha totius mundi, cui ſubiecit Deus omnia, ipſum autem ſibi ipſi ſoli ſubiectum fecit: iſtis & alijs beneficijs ingratus, conuertens oculos ſuos ad fructum aſpectu pulchrum, & oculis delectabilem, nil curans quod lege ſibi prohibitus eſſet fructus, ipſe, impulſus & agitatus ab ipſo appetitu ſenſitiuo, ſpreto Dei mādato (quo prohibebatur fructus in medio paradyſi plantatus) manum ad ipſum extendit, de eoq. comedit, mallēs appetitui ſenſitiuo complacere, quam legi Dei ſe ſubijcere. Quare iuſto Dei iudicio, effectus eſt ſeruus & mancipiū ipſius appetitus effrenis: tam concupiſcibilis, quam iraſcibilis. In hanc autem ſeruitutem homo libere & voluntariè ſemetipſum induxit, nolens ſe diuinæ legi & mandato ſubmittere. Vnde nec de lege iuſtam quæ relam facere poterat, nec de legis latore quærimoniam vllam formare: ſed ſi cōquæri vult, de ſe ſolo cōquæratur, & cum Iobo dicat, Factus ſum mihi metipſi grauis. Nec dicat. Cur non tollis peccatum meum, Iob 7 hoc eſt fomitem, nam intereadū mortalē vitam ducimus, in amouibilis eſt, minui poteſt, ſed omnino finiri & tolli, nequaquam.

Sequitur.

Quod enim ope. non intel.

SE venūdatum eſſe ſub peccato probat, per negationem intelligentiæ, cuius expers eſt, quando ſecundū carnem & ſenſualitatem operatur, & in hoc fatetur ſe eſſe ſeruum peccati. Seruus namque à domino iuſſus, vt aliquid operis agat, nec proprio arbitrio vtitur nec quorſum faciat illud opus, intelligit. Nam non eſt ipſe qui deſtinat opus in finem, ſed dominus eſt qui ordinat ipſum in aliquem finem, ipſe ſeruus potius agitur, quam agat. Eò enim tendit ſeruus, quò domini voluntas ducit, neque ſerui eſt percontari à domino quorſum tendat opus, quod acturus eſt, ſed ſua tantum intereſt, domini iuſſum & mandatum complere. Regulatur itaque omnis ſerui actio, per domini voluntatem. Vnde ſicut ſeruus non habet plenam intelligentiam eorum quæ operatur, ita quod homo carnalis agit ſecundum carnem, non ſecundū intellectus cognitionem facit, non dirigit illā operationē intellectus (quod eſt eius officium) nec imperatur à voluntate, ſed carnalis homo agitatus & motus ab ipſo effreni appetitu (qui caro, & peccatum dicitur ab Apoſt.) tūc operatio illa dicitur eſſe abſque intelligentia. Et hoc eſt quod dicit, cum ait: Quod enim operor impulſus & agitatus à fomite & appetitu effreni; tam concupiſcibili, quam iraſcibili, non intelligo, id eſt, non facio ſecundum rationis

git, quæ ignorantia ex peccato primi hominis aduenit nobis, & hinc captiui effecti ſumus, & quod propria volunta te volumus, non operamur. Quare aptè addit Apoſtolus.

Non .n. quod volo bonum hoc ago, ſed quod odio malum illud facio.

HIc textus, proximi præcedentis probatio eſt, quam ſi voluiſſet excuſare poterat Apoſt. Nam probatione ille non egebat (ſiquidem experimētò experimur nos multas appetencias & cogitatus animi habere qui proueniunt ex propenſionibus animi circa propria delectabilia qui tamen fiunt abſque intellectus imperio. & iſti ſunt qui conſtituunt hominem carnalem & venundatum ſub peccato) Nihilominus tamen noluit Apoſtolus illud abſque probatione relinquere. Ex hoc .n. quod carnalis homo operatur ſine voluntatis imperio, probat quod operatur abſq; intellectus imperio. Eſt autem ſatis efficax iſta probatio; nā intellectus imperium habet mediante voluntate. Nam cū ipſa ex ſe cæca nihil velle poteſt, niſi dirigatur ab intellectu, qui mediante voluntate imperat. Hæc non facit bonum, quod vult: conſequens eſt, vt homo carnalis dicat iure,

Non .n. quod volo bonum hoc ago,

MIra res, & ſtupore digna. Quod .n. aliquis alteri nō pareat & obediat & nolit ipſe quod alter vult & imperat, tollerabile eſt, & paſſim contingit: nihil mirū, nam vnus eſt qui imperat, & alter qui iubetur, duæ ſunt voluntates quæ diuerſę eſſe poſſunt, & duo ſunt homines, conditionis non eiuſdem: de hoc mirari debet nemo, at quod vnus & idē homo ſibi ipſi volenti aliqnid, illud nō præſtet, nec opere complere valeat, hoc certe res ſtupenda atque miranda (audemus dicere) & monſtruoſa eſt, ſi quod volumus non agimus. Vbi eſt ergo liberum arbitrium? Quomodo domini ſumus noſtrarum actionum? Sumus bruta, aut mancipia, quæ non agunt ea quę volunt? O ingentem hominis calamitatem. Sed ijs paucis occurrimus, dicentes, tenera in quolibet noſtrum geminos eſſe homines (vt iam nos præmiſimus ſupra (alterum interiorem, & alterum exteriorem, vnum ſpiritualem, & reliquum carnalem. illum nominauimus portionem ſuperiorem, & iſtum inferiorem, illum vocamus ſpiritum, iſtum vero carnem, & cum ſint duo homines, ſunt quoque duæ voluntates. Habet enim caro ſuā voluntatem. Vnde iuxta has duas voluntates, fieri poteſt, quod aliquid ſit volitum, & non volitum. Secundum namque ſpiritum, homo bonus & iuſtus, vellet aſſiduē inſeruire Deo, agnoſcens hoc eſſe regnare, & tamen non facit. Cur non ſi vult, non eſt huius actionis dominus? Maximè. Per quem ergo ſtat, quod non faciat? In promptu eſt ratio. Per alterum, quem intè gerit hominē, videlicet, per carnem, quę recalcitrat. Inſurgunt paſſiones ex appetitu ſenſitiuo & fomite, & impediunt actionem illam. Dicit caro, iam elapſis diebus ieiunauimus, iam magno temporis ſpatio preces & orationes Deo dedimus, iam multum oratum eſt, crura & genua ſunt laſſa, caput dolet, &c. Hinc fit, quod ego volens quod vere bonum eſt, & rationi conſentaneum, ad quod inducit me ſpiritus & homo ſuperior, dirigente ad hoc quoque lege, quæ ſpiritualis eſt, & bona, ego inquam, Apoſtolus, non ago. Cur non? Quoniam homo inferior & effrenis concupiſcentia, cui ſum venundatus, diſtrahit à bono illo, imo ad oppoſitum & contrarium me adducit, velim, nolim.

Vnde non ſolum illud bonum prætermitto (ecce omiſſionem boni) ſed etiã quod odi malum, illud facio. Facio inquit, quod odio proſſequor; dictante recta ratione & ſynderesi inſtigãte: imo lege docente & prohibente illud malum tamquam contrarium & repugnans rectę rationi & legi diuinæ.

Sed cur facis Apoſtole, ſi illud odio habes? Reſponderet ſi adeſſet Apoſtolus, dicens; Illud facio agitatus & impulſus a fomite, à concupiſcentia ſiue ab appetitu effreni concupiſcibili, & iraſcibili. Duo igitur ex his manifeſta reſtant primum eſt interiorem hominem venundatum eſſe ſub peccato; cum non vtatur imperio intellectus, nec libertate voluntatis in ſuis actionibus, tam circa bonum verè tale proſſequendum, quam erga malum oditum fugiendũ. Secundum eſt, quod licet effrenis appetitus reddat hominem venditum, non tamen reddit hominem inuitum. Nõ n. Pauli intentio eſt oſtẽdere iſtud, ſed monſtrare, quòd ſenſualitas ſiue caro eſt in cauſa, quod non fit quod volumus, ſed quod nolumus, ipſa renuit facere quod volumus nos, & facit quod nolumus. Sẽper hoc loco velle & nolle, intelligere debemus ſecundum rectam rationem. Sed proch dolor, quã miſerè allucinati ſunt lutherani & noui hęretici, accepta ex hoc loco occaſione, Non ſunt veriti negare liberum arbitrium, potiſſimè in homine peccatore, & vitijs inuoluto; de quo eò dementię venerunt, vt dicant, omnia peccatoris opera (etiam ex ſuo genere bona, quale eſt pauperi ſubuenire, etiam patienti extremam neceſſitatem) peccata eſſe. O dementiam omni animaduerſione dignam. Blaſphema namq. & abſurdiſſima eſt huiuſmodi doctrina, ad quam deſtruendam, ſatis nos inuitabant & præſens tempus & locus, ſed conſulto iſtud reſeruamus ad alium, quando ſermonem habebimus de prædeſtinatione & reprobatione. Nunc autem interim fixa fide teneamus, hominem liberum habere arbitrium, tam in malo quam in bono, in malum quidem per ſe, in bonum vero gratia Dei mouente & adiuuante, iuxta quod Oſeas reſerauit, dicens. Perditio tua ex te Iſrael, tantummodo ex me, auxilium tuum. Oſę.13. De hac re, alibi fuſius loquemur, nunc verò mentionem fecimus, eo quod ad ſuum errorem ſtabiliendum, illi, hoc Pauli textu vtuntur qui, ſi rectè intelligatur illi errori nihil ſuffragatur. Nam iam nos diximus, quomodo veniat intelligendus, & quis ſit eius verus & germanus ſenſus, iſte vt pote, quod homo interior ſiue ſpiritualis appetebat id quod bonum erat ſecundum rectam rationem & legem, quod perficere & agere non poterat, ſecundum appetitum ſenſitiuũ qui remittebatur, cuius tanta aliquando vis eſt, vt hominem reflectat, vt nõ operetur, quod recta ratio exigebat, ſed quod appetitus ſenſitiuus volebat & hoc fit reluctante ſpiritu & recta ratione, quę ſemper deprecatur ad optima. Vnde ex hoc loco ineptiſſimè colligunt illi miſeri homines, tollendum eſſe liberum arbitrium (etiam à malis hominibus.) Non enim fomes vel appetitus ſenſitiuus, tollit à bonis, neque à malis liberum arbitrium. Malus namque erat Caim, fratricida erat, & ei dictum eſt. Gene.4. Nonne ſi bene egeris recipies? Si autem male, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit. Sed ſub te erit appetitus eius, & tu domina beris illius.

ſequitur.

Si autem quod nolõ, illud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatũ, Scio. n. quod nõ habitat in me hoc eſt, in carne mea, bonum. &c.

Suppo

SVppoſita iã dicta hominis diſpoſitiõne, iuxta appetitum ſenſitiuum, colligit & probat Apoſtol, quæſtionem propoſitam de legis bonitate ſiſtudq; facit, tũ ab effectu, tũ a cauſa efficiẽte, & etiã à materiali. Eſt autẽ ratio huiuſmodi. Si homo operatur ſecundũ conditionem naturæ lapſæ quod non vult iuxta legem directiuã boni, palam eſt, legem eſſe bonam. Obiectum autem & ſcopus voluntatis, non poteſt eſſe niſi quod eſt bonum, bonum, inquam, ſpeciale demonſtratum & oſtẽſum per legem, cuius boni contrarium homo operatur nõ volens, ſcilicet carnis concupiſcentias, & delectabilia ſenſitiua. Rurſus cum finis legis ſit fuga mali & proſequutio boni, homo a lege edoctus, faciens quod non vult, legem cõprobat eſſe bon. Vnde rectè dum ait,

Si autem quod nolo (ſecundum dictamen rationis rectæ, & iuxta doctrinam legis inſtructus) illud facio.

QVod facio, agitatus & impulſus appetitu iraſcibili, & concupiſcibili facio. Sicque operans,

Conſentio legi quæ bona eſt.

APprobo legem tanquam bonam. Qui enim facit ſecundum impulſum carnis quod ſecundum rationis dictamen deteſtatur, legem ſane approbat quod bona ſit. Siquidem quod illa iubet & præcipit, tanquam bonum & iuſtum indicatur & eligitur ab illo, tametſi concupiſcentia dominante, ab illo non perficiatur. Cum igitur homo ſecundum rationem iudicet eſſe malũ, quod operatur impulſu carnis, tanquã vetitum à lege, quis non videt ab illo approbatam iri legem, vt pote iuſtam & bonam? Si ego, inquit Pau tanquã carnalis facio & operor, quod ego ipſe ſicut ſpiritualis nolo & odio proſequor, iam nõ debeo iudicari quaſi ego ſim accuſans & cõdemnans legem, ego potius venio accuſandus & iudicãdus, qui, quæ carnis ſunt proſequor. Legi nihil mali eſt imputandum, nam ſi iudicat & docet peccatum ipſum, tamẽ non perpetrat. Quare bona cenſenda eſt ipſa lex.

Proſpicẽ lector acute, ex his quæ dixi mus, vnum atque alterum adnotatu digniſſimum. Prius eſt, quod Paul. agens perſonam hominis carnalis venundati ſub peccato, militabat pro carne, agẽs partes illius, inſurgens contra ſpiritũ & legem, nunc autem mutatus in alterũ virum deffendit & militat pro lege, cõtra carnem, oſtendens ſe velle contrarium ipſi carni, quod etiam ipſa lex quoque vult: ſicque clariſſimè oſtenditur legem eſſe bonam. Itaq; modo pro vno, modo pro alio ſtat. Et iſtud animaduertere debet, quicunque bene Apoſtol. in hoc loco intelligere cupit. Ex hoc priori, colligitur ſecundum, etiã animaduerſione dignum, videlicet, quomodo illa duo principia generalia actionum hominis inter ſe ſuapte natura ſint aduerſantia, & habeant antiquiſſimum bellum. Sunt autem iſta, caro, et ſpiritus. Vnde ad hoc alludens, ac reſpiciens patientiſſimus Iob, elegantiſſimè dixit, Vita hominis militia eſt ſuper terram. Et bene addidit, ſuper terram: nam in cœlo non erunt milites, ſed triumphatores. Et inde fortaſſis, hæc noſtra Eccleſia nuncupata eſt militans, & quæ ſurſum eſt dicta triumphans. Iob. 7.

Sequitur.

Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.

(?)

HActenus occupauit ſe Apoſtolus in pertractanda cauſa legis ſcriptę. Verſabatur autem cauſa, & eius ſtatus erat defendere legem. Hac igitur cauſa abſoluta & peracta, modo iure aggreditur cauſam hominis lapſi, vt illum a calumnia liberet. Sed rogas, In quo poterat impingi calumnia homini lapſo? Reſpondemus, In duobus affici poterat calumnia, primo quidem. quod ipſe ſuapte natura malus eſſet, poſt lapſū, Mala.n.arbor fructus dare haud poteſt bonos. Homo enim lapſus (vt teſtis eſt beatus Paulus) bonum ſi vult operari non poteſt, ſed cogitur operari malū (vt ſupra diximus (quod odio habet. Et ex hoc conſurgit alterum. ſcilicet, liberum arbitrium effectum eſſe ſeruum & non liberum, non.n. quod vult preſtare poteſt. Iſtæ ſunt duæ calumniæ quæ attribui poſſunt homini lapſo: at Apoſtolus ab his duabus nūc liberat ipſum calumnijs cum ait,

Nunc autem iam non ego oper. illud.

HOc eſt poſitus ego in ſtatu & tempore iuſtificationis hominis. Subducit & excludit ſemetipſum ab illo ſtatu, quando ipſe erat homo carnalis, venundatus, & operans quod non volebat, & iam conſtitutus in alio ſtatu. Iam ego, inquit, non operor illud inuoluntarium.

Vbi expendere lector debet, quod abſolutè & non ſecundum quid, negat ſe operari, ſicut affirmauit quod ſecundū quid, hoc eſt, ſecundum carnem, operabatur, quod nolebat, nunc ſimpliciter negat. Ac ſi diceret, Dum erā carnalis, operabar opera carnalia, & ſequebar motus appetitus ſenſualis, quoniam nō ſuppetebant mihi vires quibus reſiſtere poſſem illis, nunc autē tranſlatus in alium ſtatū, mediante Chriſti gratia, & donis Spiritus ſancti ornatus recepi vires, & facili negocio poſſum vincere ac ſuperare iſtos inordinatos mot' & procul pellere. Iam homo meus ſuperior eſt non ſubditus inferiori, non ſum mācipium & ſeruus peccati, liber factus ſum ab huiuſmodi ſeruitute per Chriſti gratiam. Idcirco audeo dicere, quod ego nō amplius operor illud, ſed quod habitat in me peccatum, hoc eſt, fomes ſiue effrenis appetitus. Iſte eſt qui operatur contra legem, nam ego legi conſentio, eò quod bona ſit. & ſic non operor ego, ſed cōcupiſcentia effrenis, quę emittit iſtos inordinatos motus. At mea ratio, facta libera per Chriſti ſanguinē. non prębet illis cōſenſum. Quod iſtud intelligatur de motibus primo primis, & in homine conſtituto in gratia, quàm manifeſtiſſimum eſt. Nam iſti motus, præueniunt rationis iudicium. Vnde iam non fiunt à portione ſuperiori, ſed peccatum, id eſt, fomes (qui dicitur ab Apoſtolo hic inhabitans peccatum) hic eſt qui elicit & operatur & non homo. Nam ſicut eſt homo per rationem, ita quando operatur per eam, tunc dicitur operari vt homo. Cum igitur motus carnis, non ſint & exurgant abſque imperio rationis, non dicitur eſſe operatio ab homine, ſed ab effreni appetitu ſenſitiuo. Huius imperio conſurgunt. Ideo iſte cauſa illorum eſt.

Si autem verba iſta Apoſtoli referantur ad hominem in peccato exiſtentē, iam alia videtur eſſe ratio. Nam illud quod homo peccator vult in particulari (licet odio habeat in vniuerſali) cum cōſentiat ratio peccato, ipſe illud operatur. Et ideo ipſe eſt qui operatur. Nam ſecundū rationem ſuperiorē concupiſcentiæ cōſentit. Iſte non poteſt dicere, Iā non ego operor illud, quoniā cōſentit in particulari. Vnde colligitur differētia, inter hominem carnalem & ſpiritualem, quod iſte cōſentit, ſpiritualis autem (dum talis eſt) minimè, & ideo dicitur non facere illa: carnalis verò facit. Diximus, dum talis eſt: quia vt ſic,

non

non poteſt conſentire peccato. Sicut enim qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt (vt author eſt Apoſtolus) ſic qui in ſpiritu ſunt, Deo diſplicere ne queunt. Sunt enim arbores bonæ quæ non valent malos producere fructus.

Infra hoc eodem capit. Simile.

Sed dicis, Quomodo inhabitat peccatum ſi liberati ſumus, & Chriſti ſanguine liberati? Perperam abuſi ſunt hæretici hoc loco, exiſtimantes, quod nos ſemper occupet peccatum (etiamſi iuſtitia ſimus præditi) eo quod Paulus dicit, in nobis inhabitare peccatū. Si peccatum ſemper eſt inhabitans, fieri neceſſum eſt, vt is in quo inhabitat, ſemper perſeueret peccator. Si iſti hæretici intelligere voluiſent, quid Apoſtolus intelligit appellatione peccati, hoc errore nō fuiſſent irretiti. Nō ſemel, ſed plu ties diximus, quòd in præſentiarū peccati nomine intelligebat fomitē, & effrenē appetitū, qui multis de cauſis peccatum eſt appellatū, Primò, quia aliquid eſt originalis peccati, quod nec per gratiam, nec per baptiſmū, omnino auferatur. Remanet namq; in baptizatis, & in habentibus gratiam. Neq; obſtat, quod hic appetitus ſenſitiuæ partis ſit naturalis (nā naturale naturæ ſenſitiuæ eſt tendere ad bona delectabilia nil curans an ſint contraria rationi, necne & cū iſte appetitus, veluti agens naturale quantum poteſt feratur in talia delectabilia putat. n. omnia hæc conuenientia eſſe ſuæ naturæ quæ autem ſunt deſconuenientia ſuæ naturæ appetitu iraſcibili abominatur & reijcit) hoc autem non obſtante, hic appetitus dicitur eſſe aliquid peccati originalis, per quod deperdita fuit iuſtitia originalis, quæ detinebat & freni loco erat ei, ne effrenè cō ſurgeret aduerſus ſpiritum, & iuſtitia originali deperdita, effectus eſt hic appetitus effrenis, ſicque habet rationem peccati. Et cum remaneat nobiſcum dicitur inhabitans peccatum. Cum igitur effrenis concupiſcentia, ſit effectus illius peccati, & effectus nomine cauſæ gaudere poſſit nulli mirum eſſe debet ſi apoſtolus hunc appetitum appellauerit peccatum. Et quoniam fomes non reſidet in nobis ſicut peregrinus, aut hoſpes tranſiens, ſed ſicut domeſticus, ideo vocauit illum Paulus peccatum inhabitans, eò quod aſſiduè nos concōmitatur, & nobiſcum manet, Vnde ſicut per peccatum originale effecti fuimus mortales, & tales ſemper denominamur (etiam deleto peccato originali) ſic quoq; denominari poſſumus ab illo relicto fomite, peccatores. Vtraque tamen denominatio pœnæ eſt & non culpæ. Neque per hæc in ira Dei ſumus, vt illi hæretici turpiſſimè errantes ſomniarunt.

Reſpon.

ſequitur in textu.

Scio enim quod nō hab. in me, hoc eſt, in carne mea bonum.

Antea dixit Apoſtol. Scimus quod lex ſpiritualis eſt; modo dicit, *Scio.* Fortè aliquid eſt hic ſecreti & myſterij, Cum loqueretur de ſe carnali, non dixit, Scio, ſed ſcimus: nam quod ipſe ſciebat, ex lege ſciebat, quæ non ſibi ſoli, ſed & aliis, nota erat, nunc verò quia quod ſciebat, in ſeipſo experiebatur (experimētali & certa ſciētia ſciebat quod nō faciebat quod volebat bonum vel quod peccatū inhabitās operabatur illud inuolūtariū (hoc Apoſt. experimēto certo ſciebat, ideo dixit, *Scio.* Sed dicito Apoſtole, Quid eſt quod ſcis? Reſpondet, Ego ſpiritualis homo, ſcio.

Quod in me, hoc eſt, in carne mea non hab.

Hoc eſt, non eſt, *Bonū.* Vide Pauli ingeniū bone lector. Non eſt auſus dicere abſolutè in me, ſed interpretat' eſt mox in ſeipsū dicēs, *Hoc eſt in car. m.* ne ali-

aliquis in hoc erraret. In carne, hoc eſt, in fomite, & in appetitu carnali & effreni. in hoc non habitat bonum, ſiquidē perpetuo propenſus eſt ad malū. Non quia appetitus ſenſitiuus, ſed quia ineffrene tendit ad delectabilia, ideo dicitur eſſe malus, & in eo non habitare bonum.

Non habet quod hic dicit Apoſtolus puguantiam cum eo quod alibi ſcriptum reliquit dicens, An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus Sancti, qui in vobis eſt? quia quando dicit Spiritum Sanctum habi-
1. Cor. 6 & 3. 2. Cor. 6. tate in nobis, non dicit in carne noſtra ſed loquebatur de nobis, quatenus rationales ſumus: hic autem quatenus carnales. Quod enim ad ſolam carnē ſpectar, non dicitur ſimpliciter ad hominem pertinere, ſed illud quod pertinet ad excellentiorem hominis partem, vt pote rationem, In hac. n. habitat bonum gratiæ, non in carne noſtra quæ nequit eſſe tanti doni capax. Si igitur non habitat in carne bonum, ſequitur quod inhabitet malum & peccatū.

ſequitur.

Nam, velle, adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Non. n. quod volo bonum hoc facio ſed quod nolo malum hoc ago. &c.

PRobat in carne ſua non habitare bonū, ſed in mente ſua: nā velle bonum reperitur in homine inſtificato, ſed perficere bonum non inuenio, reluctante carne, & appetitu effreni repugnante contra ſpiritum. Caro enim obijcit impedimenta & obſtacula, ne voluntas exactē & complete faciat quod volebat. Senſitiua enim pars hominis (cum ſit inſtrumentum & organum humanæ operationis) neceſſaria eſt ad perficiendum bonū, quod homo vult ſecundum ſpiritū. At dicit Apoſt. Ego experientia quotidiana experior, me nullo pacto eſſe ad hoc idoneū. Nā in hac boni perfectione & executione, ſpiritus quidem promptus eſt; ſed caro infirma: & nedum eſt infirma, ſed etiam reluctans, ſicut ſcriptum eſt, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autē aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicē aduerſantur, vt non quęcunque voltis illa faciatis. Vult voluntas a ſpiritu mota, quod bonum eſt, ſed iſtud bonis operibus exterius perficere non inuenio. Ad Gal. 5.

Nam velle adiacet mihi

QVoniam ſecundum inſtinctum rationis, bene placet lex, vocans ad honeſtatem, eſtque voluntas faciendi bonū, Et honeſtū: ſed deeſt facultas pręſtandi. Impeditur nāq; homo, propter conſuetudinem peccandi, & per fomitem & concupiſcentiā inclinantes potius ad malū quā ad bonū. Nā vt ſcriptū eſt, Prona eſt ad malū, ab adoleſcentia ſua. Vnde elegāter beatus Hieronym. Gen. 8. Quocunq; pergo, inquit, mecū ſemper hoſtem porto, qui domeſticus eſt. Iſti⁹ officiū eſt a deſyderio carnis ſeparare affectū mēis perpetuoq; conatur deſyderia carnalia conſumare & perficere: peccato obtemperat, legi autem repugnat. Explanat iſtud elegantiſſimè Origenes exēplo ſumpto in eo qui cōſuetudine iraſcendi grauatur. Iſte quidem voluntatē habet non iraſcendi: & multoties aqud ſemetipſum definit & proponit quod abſtinebit ſe ab ira: velle adiacet, ſed lōgo vſu, & cōſuetudine diutina, ſolitus erat iraſci, iam vitium iracūdiæ in eo dominatum accepit. Iſte licet habebat velle & propoſitum, tamē non perficit ſuam voluntatem, ſed quaſi victus ab illa conſuetudine, quæ modum habet habitus, cito in ſolitā ſibi iracundiā tertio quoq; verbo erūpit. Sicq; fit vt iſte non conſequatur bonū quod volebat, ſcilicet, non iraſci, ſed quod vole.

volebat deteſtari, & execrari, ſcilicet ipſam iracundiam, quod verificatum fuit in paſſione iræ, compone tu docte lector & oſtende ſi lubet in alijs. Nos breuitati ſtudemus.

Caueto tamen diligenter, ne in Pelagij errorem incidas: qui perperam abutens hoc loco ad tuendum ſuum errorem, non eſt veritus dicere, principiũ boni operis eſſe à nobis, & non a Deo, perficere autem ſolum ab ipſe Deo, ex eo quod Paulus hic dicit, Perficere non inuenio. Si Pelagius conſuluiſſet Apoſtolum ad Philip. ſcribẽtem, iſtud
Cap. 2. minimè dixiſſet. Illic namque palam aſſerit Apoſtolus, Deum eſſe qui operatur in nobis, velle & perficere, pro bona voluntate. Deus enim qui conditor & fabricator fuit noſtræ naturæ, concurrit cum noſtro velle, & generali, & ſpeciali concurſu, generali quidem, ad volendum bonum morale, connaturale ipſi homini, inſtigante ad hoc noſtra ſynderesi, & prudentia regulante actionem noſtram. Synderesis namq; excitat & mouet noſtram voluntatem ad bonum, quod ſi fuerit bonum meritorium, iam alio indigemus auxilio, puta gratia gratificante. Vnde ſiue Paulus hoc loco loquatur de bono morali, ſiue de meritorio, ſemper verum eſt quod noſtrum velle eſt à Deo, & perficere, a Deo, & a nobis. Cum autem dicit quod perficere non inuenit, ideo fortaſſis dicit vt nos doceret interuallum, quod experimento cognoſcimus, inter ipſum velle & facere. Voluntas præſto adeſt, prompta eſt, at opus, tar-
exempla. dum, & difficile, Hic labor eſt. Multis exemplis monſtrare poſſemus hanc diſtantiam, inter hæc duo. Nemo mercatorum eſt, qui non habeat voluntatẽ habendi diuitias, ſed vt hanc voluntatem opere compleat, multum oportet eum laborare, & vigilare. Opus iſte habet, vt maria nauiget, & multa terrarum loca perluſtret, qui diues eſſe cupit. Neceſſum eſt illum laborare. Et qui ſapiens quoque effici vult, ſtudere, & vigilare, atque laborare debet. Et interdum quis, iſta & alia adhibet, & non efficitur ſapiens. quoniam non datur cuiuis adire Corinthum. Et denique, vt concludamus, nemo eſt, qui non velit in ſua facultate fieri ſummus, & (vt in prouerbio eſt) Nemo repẽte fit ſummus, ſed longo vſu, & aſſiduo negocio. Non enim ex vno actu, gignitur habitus, nec vna gutta cauat lapidem. Addere his poſſumus, quod iam tetigimus videlicet impedimentũ quod nobis eſt ipſa ſenſualitas & cõcupiſcentia, ad perficiendum bonum, Nam (vt diximus) ipſa ſemper pellicit & prouocat ad carnalia, ſiue vigilemus, ſiue dormiamus, in noſtro ſinu manet. Cuſtodiamus nosipſos, & non obdormiamus, quoniam nemo tutus prope ſerpẽtem dor-
mit. Propter igitur hunc noſtrum Simile. inimicum domeſticum in perficiendo bono, inuenit Apoſtolus difficultatem.

Sed quid dicemus de heroicis viris, & in virtute conſummatis, de Hieronymo, Antonio, de Patre noſtro Dominico, deque Sancto Franciſco. imo & de ipſomet Apoſtolo Paulo, qui plus omnibus laborauit, & cui dictum
eſt, Sufficit tibi gratia mea? Quid dice- 2. Cor 12. mus de iſtis? Iſti promptiſſimum habent velle; circa omne quod bonum & honeſtum eſt, cum conſuetudo virtutis in iſtis, fuerit verſa in naturam.

Vnde ſicut quæ connaturalia ſunt, ad manum habemus. ita boni & perfecti, in promptu habent voluntatem volendi omne illud, quod boni ratio-
nem habet: ſed hoc non à ſe, quia non 2. Co. 3. ſumus ſufficientes cogitare aliquid a nobis quaſi ex nobis, ſed a diuino fauore adiuti. De hoc velle nulla eſt dubitatio, quod viris, ſanctitate omnibus numeris ornatis, conueniat, & adiaceat: ſed quod dubium facit eſt, an, ſicut adiacet velle, ita & perficere. Secus non apparet, vnde diſcriminentur iſti perfecti viri, ab illis qui incipiunt ambulare in via virtutis, vel in ea aliquos pro

ctionem. Perfectio enim viatorū (quæ
in meritis & charitate conſiſtit) compa
titur ſecum illam imperfectionē quā
inuoluit peccatum venia dignum: illa
autem quæ eſt conprehenſorum perfe
ctio, quæ conſumata eſt, non admit-
tit ſecum illam imperfectionem pec
cati venialis. Nam adueniente quod
omni ex parte perfectum eſt, euacua-
tur omne quod imperfectum eſt. In
præſenti vita iuſti & ſancti, non in per
ſona aliorum, ſed ſua propria, verè di-
cunt; imperfectum meum viderunt o-
culi tui. Et ideo, ſicut iuſtus illorum qui
Pſal. 39. liber, accuſator eſt ſui in principio: &
omnes ſimul aiunt, Dimitte nobis de-
Pro 18 bita noſtra: non aliena, nam de alienis
Mat. 6. quoque dicunt; & ab alienis parce ſer-
uo tuo.

Hæc pulchra & ingenioſè dicta ſunt,
Pſal. 18 ſed an intentioni Paulinæ reſpondeāt.
alios facimus iudices. Sunt tamen alij,
qui verbum perficere, idem pollere di
cunt, quod ad finem vſque perſeuera-
re. Multò namque difficilius eſt in bo-
no perſeuerare, & fixus ſtare, quam vel
le & inchoare bonum. Non enim dixit
Chriſtus: qui incæperit, ſed qui perſeue
rauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.
Matth. 10. & 24. Iudas bene incæpit, ſed non perfecit: &
multi alij. Ad perſeuerandum (vt com
munis & recepta eſt theologorum do
ctrina) ſpeciale auxilium neceſſarium
D. Tho. 1. 2. q. 109, ar. 10, eſt. Nam in perſeuerando plus eſt di-
ficultatis, quam in inchoando: idcirco
maior exigitur fauor diuinus. Et ideo,
in multis etiam viris bonis, velle bonū
inuenitur, quibus non datur perficere.

Perficere bonū, inquit Pau. non inuenio.

Vtrumuis domum Dei eſt: & velle
bonum, & perficere, hoc eſt, vſque
in finem ducere. Illud ſine iſto, in mul
tis reperire eſt. Iam hac intelligētia ma
gis proxima nobis videtur: ſed quam,
germanam & genuinam (ſaluo melio
ri iudicio) exiſtimamus, talis eſt: quam
aliquādo nos (abſit iactātia verbo) me
ditabamur, videlicet, quod verbum vel
le, & perficere, ad idem referātur. Hoc
eſt, quòd velle, non referatur ad vnam
partem, & perficere ad aliam, ſed vtrū
que ad vnam & eandem. Cape clarius
iſtud lector candide. Apoſtolus vole-
bat probare, quod in carne ſua non eſ-
ſet bonum, ſed in parte ſuperiori, ſcili-
cet mente & ratione. & probat, quoniā
velle, inquit, bonum, hoc eſt, facultas
volendi, adiacet mihi, perficere autem
non inuenio, hoc eſt, facultatem exe-
quendi ſecundum partem inferiorem
non inuenio. Siquidem caro infirma
eſt, & cum volo exequutioni mandare,
etſi inuenio ſpiritum promptum, non
tamen carnem, ſed infirmam. Spiritus
namq. ſæpe vult orationi operam dare
at caro quieſcere, dormire, comedere
bibere vel ociari. Spiritus optat Deo
vacare, caro ludere, & iocari. Spiritus
carni imperat ſilentium, ieiunium, lu-
ctum & mœrorem, at caro protinus
dicit ſe eſſe infirmam, non valere, ægro
tari. Quod ſi ſpiritus vrgeat, ægregiæ
murmurat, durum & crudelem affir-
mat eſſe ſpiritum contra ſe. Si addat ve
rò calcar, verberet, vel caſtigat eā; mox
ſemimortuam ſe fingit, & ſic planè cō
fitetur ſe non eſſe idoneam ad perficiē
dum bonum. Vnde, non ſolum homo
carnalis, ſed ſpiritualis etiam, patitur
hunc defectum. Nam hic quoque, ma-
lum quod non vult facit, ſicut & carna
lis, ſed non æqualia mala. Carnalis, nō
recuſat homicidium, adulterium, in
cœſtum & alia conſimilia crimina per
perrare; ſi non opere, tamen cogitatio
ne, at iſta facere non eſt hominis ſpiri-
tualis. Nam quam primum hæc ageret
opere, vel corde, iam mox definere eſ
ſe homo ſpiritualis, & fieret ſeruus pec
cati. Inuenietur autem in homine ſpiri
tuali leue aliquod peccatum, nā ſcrip-
tum eſt, Septies in die cadit iuſtus: ne- Prouer. 24.
que

que propter hoc amittit iuſti nomen, nec deperditur illius iuſtitia.

Sequitur.

Non enim quod vo.bo. hocfa.ſ.q.no.ma,hoc ago.

IN hoc textu immorandum non eſt, ſunt enim in eo, eadem verba quę ſupra dixit, quæ deſeruierunt ei ad agendam cauſam legis cõtra hominẽ, repetit pro homine nũc in eius fauorẽ cõtra peccatum & effrenẽ concupiſcentiam, dicens. *Non n quod vo. bo.* Per dictamen rationis rectæ, & directionem legis. *hocfa.* repugnante effreni concupiſcentia. *ſed q noloma* Repugnãte dictamine rectæ rationis, *hoc ago.*

Sed ſi dictamen rectæ rationis repugnat, quomodo ago? Reſpõſio eſt, Ago victus concupiſcentia effreni. Neque culpandus venit Apoſtolus, eo quod eadẽ verba bis adduxit, nam antea confuſaneè dixit, nunc concluſit ex iam dictis, explicatius declarans, quid erat illud quod volebat, & quod odio habebat, nimirum, bonum, & malum. Vnde non malè dictum fuit à Cardinali Caieta. ſuperabundare has duas particulas bonum & malum, in ſuperiori textu (quas fortè interpræs appoſuit) nunc autem in præſenti textu, confitetur rectè eſſe appoſitas. Quoniam ex his, euidenter paret, quòd licet velle bonum & malum ſint in noſtra facultate, perficere autem bonum & cauere à malo, non inuenitur in carne executiua, hoc eſt, in appetitu effreni Eſt quippe inobediens cum volo bonum: & è contra, quando nolumus malum, contiariatur nobis concupiſcentia effrenis nolẽtibus malum, & volentibus bonum.

ſequitur.

Si autem quod nolo, illud facio, non iam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. &c.

BEne colligit Apoſt. Nam ſi homo operatur quod dictamine rectæ rationis non vult, iam ipſe non operatur, ſed inhabitans peccatum eſt, quod operatur illud quod homo non vult. Negatur & remouetur hæc operatio ab homine, ſecundum partem ſuperiorem, & attribuitur eidem ſecũdum partem inferiorem. Non operatur homo ipſe, ſed ipſe appetitus effrenis & concupiſcentia, quę preuenit rationis iudicium. Humanus autẽ actus, vt propriè ei qui verè eſt homo attribuatur, neceſſarium eſt, quod fiat cum iudicio rationis, & iſtum actum dicitur homo operari. Quando vero fit præuentio rationis, concupiſcentia eſt quę illud operatur.

ſequitur.

Inuenio igitur legẽ volenti mihi facere bonum, quia mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in mẽbris meis, repugnantem legi mentis meæ. & captiuantem me in lege peccati quæ eſt in membris meis. &c.

CVm duo ſibi aſſumpſiſſet Apoſt. deſcripta lege pertractãda, nimirum, bonitatẽ & ſpiritualitatem, illud membrum, nempe, bonitatem legis, abundè ſatis ex iam dictis pertractauit reſtabat, ei ex eiſdem medijs, abſoluere aliud membrum, ſcilicet, legis ſpiritualitatem, cui adiecit, & legis neceſſitatem, poſtquam ergo oſtendit legem bonam eſſe, nunc demoſtrat, ſpiritualẽ & neceſ-

& neceſſariam eſſe, ex qua neceſſitate,
oſtenditur eius fructus. Porro hęc Pau.
verba, non ſunt adeo clara & perſpicua
quin in multiplces & varios ſenſus di-
ſtrahi valeant & poſſint. Neque nobis
ſolis abdita & obſcura videntur, ſed an
te nos, talia exiſtimata fuerunt à doctiſ
ſimo Origene; Chryſoſt. & eius abbre-
uiatore, Theophylacto. Cæterum vt
nos paucis & quodam cõpendio, mul-
ta quæ circa hunc textum dici poterãt,
comprӕhendamus, ex duabus particu-
lis oriri totam difficultatem, intelligat
acutus lector. Sunt autem duę iſtæ par-
ticulæ, lex & adiacet. Legis quidem vo
cabulum hoc loco difficultatem facit,
eo quod quidam appellatione legis hic
Moſaycam intelligunt: alij verò legem
membrorum ſiue fomitis. Et cum iſtę
duę leges inter ſe multum ſint differen
tes & diuerſæ, hinc fit, vt iuxta variam
ſignificãtiam vocabuli & eius acceptio
nem, verborum iſtorum ſenſus ſit alius,
& alius. Si autem dicamus. Inuenio le-
gem, ſcilicet membrorum, illam ſcili-
cet quæ adiacet mihi malum. & quę vo
lenti mihi facere bonum reluctat & pro
hibet, ne quod volo bonum illud agã,
iſtud referendum eſſet ad hominem
exteriorem (nam iſta lex iſtius hominis
eſt non interioris) ſi ſic dicamus, iam
cogimur confiteri in ſequentibus ver-
bis, non loqui de iſta lege, quando di-
cit. Cõdelector legi Dei ſecundum ho
minem interiorem, ſed de lege bona
& ſpirituali. Neque iſtud conciliare poſ
ſemus niſi dicentes, Apoſtolum tranſi
tum feciſſe de lege mala in bonam, &
rurſus de bona in malam, quando di-
cet. Video autem aliam legem in mem
bris meis. &c. Quare ad hos tranſitus
euitandos, multo congruentius ac con
ueniẽtius dicitur, in præſenti loco Pau.
vſurpaſſe legis vocabulũ, pro lege Mo
ſayca ſcripta. Et in hac ſententia ſunt
Patres grauiſſimi huius loci interpræ-
tes, quibus ob eorum magnam autho
ritatem (cum ſint authores grauiſſimi)
non poſſumus nos non cõſentire. Iux-
ta quam intelligentiam. exiſtimamus,
Apoſtolum hic oſtendere ſe Deo gra
tum, eo quòd dederit ei Deus tale præ
ſidium, & adiutorium tam bonum, tã-
quam neceſſarium contra malũ, quod
ſibi adiacebat, hoc eſt contra rebellem
appetitum, qui hoc loco nomine mali
intelligitur ab ipſo Apoſtolo. Vocatus
eſt autem appetitus malum adiacens.
ſicut antea peccatum adiacens. Et me
ritò tale ſortitus eſt nomen: nam ſæpe
numero nos pellicit ad malum & im-
pellit ad illud. Aduerſus iſtum hoſtem,
dicit Apoſtolus ſe inueniſſe legem bo
nam & ſanctam, datam ſibi in adiuto-
rium. Aſſiſtebat ei tanquam patronus,
indicens ac dirigens ad bonum ſecun-
dum dictamen rationis: & hoc erat ne
ceſſarium. Siquidem adiacebat in eo
malum, hoc eſt effrenis concupiſcen-
tia, quæ ad malum prona erat. Et hoc
eſt adiacentia mali.

Et expende verbum Pauli dicentis,
adiacet mihi malum: non dicit legi, ſed
mihi. Hæc enim mala concupiſcentia
non erat in lege, niſi ſecundum acce-
ptam occaſionem: erat autem in hom i
ne carnali habenti naturam corruptã.
Contra iſtud neceſſaria fuit lex ſcripta,
quæ refrenabat concupiſcentiam, & di
rigebat ſpiritum ad operandum bonũ
ſecũdum dictamen rationis. Dicit ergo
Paulus, Ego volens operari bonum ſe
cundum dictamẽ rationis, *Inuenio*, hoc
eſt habeo, *Legem*, directricem ad hoc. Et
ſi quæras, Ad quid? ad quem vſum? Re-
ſpondeo.

Quia malum adiacet mihi.

HOc eſt aduerſum effrenem concu
piſcentiam, quæ me obturbat, &
impedit, quominus operam dare poſ-
ſim ijs quæ Dei ſunt ſicuti oportet. Et
licet ſpiritualis ſim, ſecundum legem
quæ ſpiritualis eſt, tamen domeſticum
mecũ porto hoſtem, qui non ſinit me
totis

& intellectiuus: ille delectatur de ſenſibilibus, iſte autem de rebus intellectu, mente, & ratione apprehenſis. In hac delectatione non fit transmutatio corporalis, ſicut fit in delectatione appetitus ſenſitiui: & aliquando tanta, quæ nata eſt cauſare mortem. Delectatio autem voluntatis, tantum eſt quidam motus voluntatis, qui hilarem reddit animum. Et ſic hæc condelectatio, qua homo interior delectatur de lege, non eſt appetitus ſenſitiui, ſed intellectiui: quia eſt ſecundum hominem interiorem. Neq. hęc delectatio deletur per illum conflictum & certamen quod in homine eſt, inter carnem, & ſpiritum. Nam poſtquam vir ſanctus, carni non conſentit, licet carnis moleſtias ſentiat ſecundum intellectum condelectari poteſt in lege. Paulus enim Angelum Sathanæ habebat, qui eum colaphizabat: & nihilominus condelectabatur lege. Secus eſſet ſi quis in carne voluptatem & oblectamentum haberet.

Poſterioris ad cor. c. 12.

ſequitur.

Video au. aliam leg. in memb. meis. &c.

IN aliam ſe vertit hic partem Apoſto. nec mirum. Conſtatus quippe eſt homo, & ex duabus coaleſcit partibus; altera nobiliori, nempe, intellectuali, & altera ignobiliori nimirum, carne: & non quacunque, ſed effreni & procace ſiue rebelli. Illam priorem partem, cōponit lex ſpiritualis, quæcunq. fit: iſtam diſtempetat obturbat lex membrorū & lex peccati. Vnde poſtquam Apoſt. declarauit legem ſpiritualem eſſe, & ſe carnalem: reſtabat ei, vt oſtenderet verum eſſe, id quod illis duabus rebus adiunxerat. ſcilicet, ſe ſub peccato eſſe venundatum. & hoc loco iſtud preſtat & facit cum ait.

Video au. aliam leg. &c.

SEnſu viſus probat quod dicit Apoſt. vt maiorem rei certitudinem oſtendat. Quæ.n. oculis cernimus, certiora eſſe reputamus. Dicere poterat Pau. Ego, qui ex vna parte condelector legi Dei ſecundum hominem interiorē, cognoſco alia ex parte, hoc eſt ſecundum hominem exteriorem, aliam legem, nempe ipſam concupiſcentiam & fomitem in carne mea habitantem: legem, in quā peruerſam, quæ me quadam violentia captiuum ducit, & peccato me ſeruire facit. Sic poterat Pau. dicere, tamen maluit vti verbo video, quam cognoſco, vt clariorem nobis de hac re ſuppeditaret cognitionem.

Sed cedo Paule, quibus oculis vides? vtriſque. Habet homo carneos, & mētis oculos. Ambobus videbat hanc prauam legem membrorum. Intus & in cute (vt dicitur) exteriorem hominem, hoc eſt. carnalem agnoſcebat. Quid videbas? An id quod Hieremias, nimitū ollam ſuccenſam? vel quod Moſes, rubrum ardentem, & incombuſtum? Ollam ſuccenſam videbat, hoc eſt, concupiſcentiam incenſam. Caro corrupta verè olla eſt, in qua decoquuntur animalium & brutorum carnes, ſic in carne noſtra vitiata brutales appetitus & deſyderia carnalia coquuntur, & ibi fouentur, non ſecus quam fouere ſolet auis oua ſua. Iſtam ollā videbat Apoſt. Sed vbi erat? vbi reſidebat? in qua parte?

Hiere. 1. Exod. 3. Simile. Simile.

In membris.

NOn in membro, ſed in membris. Membra hominis ſunt inſtrumenta & organa noſtri corporis, qualia ſunt ſenſus, tam interiores, quam exteriores, oculi, aures, pedes, manus & reliqua id genus. Poterat dicere, in carne mea, ſed dixit, in membris, vel clarius explicatius loqueretur. Sed quomodo tribuit Apoſt. legis nomen huic tam prauæ rei, quę indigna eſt hac tam nobili

nomenclatura? Reſpondemus fortè Apoſtolum appellaſſe fomitem & cõcupiſcentiam legem, eò quod ligat hominem, ne valeat aſſurgere ad id quod bonum & honeſtum eſt. Lex a ligando dicitur. Aliam autem appellat, eò quod reuera alia eſt, quia aliud dictat, quam lex Dei, in qua delectatur homo ſpiritualis. Contrariæ ſunt iſtæ duæ leges, Sed audi huius legis officium & actum. Legem, in quam, *Repugnantem*. Hoc eſt illius munus, repugnare, & reluctare. Sed cui repugnat auſculta.

Legi mentis meæ

REpugnat & contradicit alijs legibus, tam legi naturali, quam ſcriptæ, quæ ſunt leges, non carnis, ſed mētis meæ. Leges, inquit, quæ docent mentem meam, quid bonum, quidue malū ſit. Iſta repugnantia apud Paulum clarius habetur ad Gal. cap. 5. Ad Gal. 5.

Sed quid amplius machinatur iſta lex membrorum? dicit,

Et captiuantem me in leg. pecc. q. e. in men. mea

ECcè eius dominium, ducere homines captiuos, eoſque facere ſeruos peccati. Ecce vēditionem hominis ſub peccato. Hanc porro captiuitatem tribuit legi peccati, quam dicit eſſe in mēbris, & non attribuit legi carnis. Nam re ipſa & ſecūdum naturam, licet iſtæ duæ leges ſint idem, tamen ſecundum formam & rationes (vt dicunt Theologi ſcolaſtici) formales differunt, eò quod vna ſit a natura, alia verò a peccato, Subiecto tamen non diſcriminantur, nam in eodem ſunt ſubiecto, hoc eſt, in membris noſtris. Porro hæc noſtra captiuitas, analogia & proportione ad ad captiuitatem primi hominis clarius agnoſcitur. Nec mirum, nam eam a noſtris parentibus hæreditamus, In peccato enim modo, nos filij, noſtros parentes imitamur. Illos, illa naturalis propēſio ad fructum pulchrum viſu, & guſtu delectabilem, ad peccatū pelliciēs fuit, & ſeruos fecit peccati, ſic nos filios, bona delectabilia ad ſeruitutem & captiuitatem adducunt. Et quia hæc lex pœna eſt illius peccati, quia ſicut lex & ad inſtar eius edita a peccato fuit. Sed dicis, Quomodo potuit peccatum ferre nobis legem quæ adduceret ad peccādum? Hoc non fecit poſitiuè, ſed priuatiuè. Reſpon. Quia per peccatum ablatum fuit id quod prohibebat concupiſcentiam nimirum, ipſa iuſtitia originalis. Sicut qui remouet columnam, eſt cauſa ruinæ domus: & qui aufert ab equo indomito frenum, cauſa dicitur eſſe caſus hominis qui equitabat illum (vt iam ſupra diximus,) Sic peccatum primi hominis, abſtulit iuſtitiam originalē (quæ erat frenum carnis) & ſic ipſa remanſit effrenis, inimica ſpiritus, & legi mentis contraria, crudeliſſimum, inteſtinū, & aſſiduum ei ingerens bellū faceſſeenſq; horatim ſpiritui quas poteſt moleſtias. In quibus poſitus homo, lamentabili voce ſuam, miſeriam & captiuitatem agnoſcēs, ſe miſerum profitetur dicēs, Simile. Simile.

ſequitur.

Infælix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem, legi peccati. &c.

PErinde eſt, *Infælix ego homo*, ac ſi dicat, Heu me infœlicem & miſerū, quis me liberabit à corpore iſto morti obnoxio? Q. d. Quis à tanto hoſte me liberabit? per quem euadere potero ab hoc tyranno? In manus huius latronis (non vnius autem tantum, ſed multorum)

rum incidi, figuratus per illum, qui in Euangelio dicitur incidiſſe in latrones: expoliatus,& multis plagis plagatus?. Vocem meam non audiuit ſacerdos, ſurda aure pertranſiuit Leuita, nullus mei miſeretur. Infœlix homo, quis me liberabit? An Moſeos vetus lex, vel ipſa circuncisio? Nunquid ritus legales, in quibus vos Iudæi gloriamini? Nihil horum profecto. Igitur abſq; vllo ſum remedio? Non reſtat mihi aliud niſi in cœlū (ſub hoc iugo repreſſus) alta & magna tranſmittere ſuſpiria. Sed pietatis erit opus, hunc hominem, In tot, tantiſque calamitatibus poſitum, vel tantiſper cōſolari. Conſolamini, conſolamini populc meus dicit Deus veſter. At reſpōdet dicens, Et quis cōſolari me poterit? Ter ſiquidem Dominum meum rogaui, vt à me amoueretur hic Angelus ſathanæ qui me colaphizat, & repulſam paſſus ſum, dictumq; eſt mihi, ſufficit tibi Paule gratia mea. O vtinā tale mereremur audire reſponſum omnes quotquot in ſimili infœlicitate ſumus. Eſto contentus Apoſtole hoc tibi dato reſponſo, nec in hac vita aliud prǽſtolari velis. Quod à Domino ter poſtulaſti, ſi non impetraſti, mirari noli. Adeo enim penitus inſita lege cōmuni eſt noſtræ carni peccandi procliuitas, tantaſq; vires vſurpauit conſuetudo (quæ velut eſt altera natura (vt tanquam captiuus, etiā reluctando, præſeruare ſe minimè valeat, quin ad peccatum pertrahatur. Pete tu quicunq; homo es, ſomitis mortificationem, & noli quærere in præſenti vita omnimodam liberationem.

Luc. 7.

Non petit ad iutorem, ſed liberatorem.

Iſayæ 40.

2. Cor. 12.

Sed à quo cupit liberari Apoſtolus? Dicit,

De corpore mortis huius,

2. Cor. 5.

QVi moriuntur, liberantur a corpore mortis. Nonne tu ille es qui dicebas, Nolumus expoliari ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita? Quomodo nunc dicitis, quis me liberabit de corpore mortis huius? Facili negocio poteſt Apoſtolus ſe expedire ab hac apparētī repugnantia. Nō enim hæc duo loca ſunt diſſona, quoniam nō optat ſe expoliari à corpore abſolutè, ſed quatenus eſt occaſio mortis vel quatenus eſt corpus mortis.

Reſpon.

Emphaſim habet hic genitiuus mortis. Inſinuare voluit Apoſtolus quod ſuſtinere & pati has carnis moleſtias & cōflictus, quędam mors ſit, vel ſaltim ſimile eſſe morti, non corporali (ſecundum quam ſemel morimur tantum iuxta illud, Statutum eſt hominibus ſemel mori) ſed hæc mors, quam in præſenti vita ſuſtinet & patitur homo, morti gehēnę eſt ſimilis: de qua dicitur. Mors depaſcet illos. Iſti, vbi fuerint aduſti & combuſti, denuo incēdio reuiua reuiuiſcent. Talis eſt hæc mors, quæ ſi ſemel mortua fuerit, reuiuiſcere poteſt. Non omnino potentia carnis exinaniri & annihilari poteſt, quin a dęmone, mundo, vel concupiſcentia ſufflante non poſſit a mortuis non reſurgere, non ſolum in iuſtificato, verum etiam in ſancto viro. Verum eſt illud: nam hæc vox non ſolum eſt iuſtificatorum, & regeneratorū ſed etiam ſanctorum, non in alia vita exiſtentium, ſed eorum qui in præſenti verſantur. Iſti namq; cupiunt liberi fieri ab iſtis moleſtijs, motibus, & ſtimulis, & hoc, vt non ſolum mente, ſed etiam carne, poſſint inſeruire Deo. Nec contenti ſunt quod mente inſeruiant, & ſecundum illam, iam ſint actu liberi (licet rurſus captiuari poſſint) niſi diligenter ſe præſeruauerint, vitantes occaſiones. Caro ad pugnam ſemper eſt prōpra, licet ad opera iuſtitiæ ſit tarda. Caſtiganda eſt, & alijs nos oportet remedijs illi obuiam ire, quæ gratia breuitatis tacemus.

Ad Hebr. 9.

Pſal. 48.

Interrogando, quæri moniam facit Apoſtolus eò quod huic malo ab ipſis hominibus nullam ſperabat medelam lex Moyſi adiutrix eſſe nequibat, nec liberum arbitrium prǽſidium prǽſtabat. Quis

Quis igitur? Ne in deſeſperationem veniret Pauli auditor, exiſtimans in tanto malo nullum inueniri remedium, mox adiecit tanti mali liberationem, cum ait.

Gratia Dei per Ieſum Chriſtum.

AC ſi dicat, Non deſpondeatis animo. Præbeo & preſto, do vobis antydotum: accipite, gratiam Dei per Ieſu Chriſti. D. N. manus tranſeuntem. Quoniam gratia per Ieſum Chriſtum
Ioan. facta eſt. Hæc eſt ſanè, quæ liberat hominem à corpore mortis: primò quidem, remouendo conſenſum ab iſtis carnis motibus, tum etiam, comprimẽdo inſultum. Iſtud in præſenti vita inchoabitur, & in futura conſumabitur. Conſolatus eſt nos Apoſtolus, in eo quo Deus ſolatus eſt ipſum, dicens: ſufficit tibi Paule gratia mea. Iſtam hic aſſerit tanti mali eſſe liberatricem & adiutricem. Sed Paulo dicere poſſumus, quomodo poſt hanc receptam ipſe exclamet. Quis me liberabit de corp. mor. hu? Iam tu accepiſti, quid cauſæ eſt quod non ſis liberatus à principio? Reſpondere poſſum eò eſſe factum, quod licet hoc remedium ſit certum, non eſt tamen præſentaneum. Gratia quidem iſtius medicamẽ eſt: ſed oportet granum in terram proijcere & cor-
ſimile. rumpi. Sic oportet vt noſtra caro corrumpatur & ſic homo totus liber erit. Modo eſt ſecundum partem, tunc perfecta erit liberatio.

Iſta dicimus iuxta vulgatam noſtrã verſionem, quæ ſic habet: non tamen neſcij ſumus, apud Græcos, & etiam latinos aliquos, aliam eſſe huius loci lectionem: ſecundum quã, referunt iſtũ textum ad gratiarum actiones, quas dicũt Paulum dare Deo per Ieſum Chriſtum. Sed cum iſte ſenſus, non ſit ab alio multum alienus nos maluimus ſequi vulgatam lectionem (vt noſtrum eſt propoſitum) lector de hac re alios conſulat. Apoſt. verò coronidem imponere volens. concludit ſtatum hominis ſpiritualis, ſic dicens.

ſequitur.

Igitur ego ipſe men. ſet. &c.

LEgi Dei: carne autem legi peccati, Quod hic Apoſtolus dicit, licet clariſſimi ſenſus ſit: tamen fecerunt obſcurum Lutherani, peſtilẽtiſſimam doctrinam ex iſtis Pauli verbis extortè & perperam intellectis, colligentes. Quare æſtimanda & ponderanda paulò altius à nobis veniunt, quam ipſa ex ſe neceſſario exigebant, ſed intendamus primo literæ ſeriem, deinde verba explanabimus. Dicit Apoſto. Igitur. Concludit ex ſupradictis, quod homo legi Dei ſeruit mente & appetitu rationali per impulſum ſynderesis. Nec mirum: ſiquidem talis homo ſpiritualis eſt & non carnalis: carne autem, hoc eſt appetitu ſenſitiuo iraſcibili & concupiſcibili, ſub qua venundatus homo propter peccatum ſeruit. Ex his duabus periodis palam fecit Apoſtolus crudele illud prælium inter carnem & ſpiritum quod nobiſcum toto vitæ mortalis curriculo portamus, quod bellum multo clarius ad Galatas declarauit dicẽs. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Iſtud eſt implacabile & ininſtinguibile prælium. Sed iam verba Apoſtoli incipiamus expendere. Et inter alia non ſunt diſſimulandæ illę duæ dictiones, Ego ipſe, Emphaſim habere videntur. Cũ enim homo per varios ſtatus vagatus fuerit, primũ ſub fęlice, poſtea ſub infælice, & Apoſtolus hic loquatur de honore. Scire oportet ſub quo ſtatu hic conſiderauerit hominẽ. Et vt cito nos expediamus certum eſt, quod hæc Pauli verba nihil attinent ad primum ſtatum hominis

in quo

in quo fuit creatus multis donis prædi-
tus & gratia ornatus, In hoc ſtatu nulla
fuit lucta, nullumque prœlium inter
ſpiritum & carnem, caro erat ſubiecta
ſpiritui & iſte ſub Deo. Nō igitur in hoc
primæuo hominis ſtatu poterat dicere
Apoſtolus. Ego ipſe mente legi Dei ſer
uio: carne autem legi peccati. Quoniā
neq; hęc in rerum natura erat. Cæterū
ſecundo homo cōſiderari poteſt in ſta
tu naturę corruptæ, qui ſtatus ſubdiuidi
poteſt in duos in illum ſcilicet qui erat
ante legem ſcriptā, & in illum qui fuit
poſt legem latam. At in vtroq; horum
verificari poſſunt hæc Pauli verba. Et
hoc ſecundū magis & minus. Quoniā
in vtroq; ſtatu homo effrenē habebat
concupiſcētiam, ſed maiorem pòſt ac-
ceptā quā antea. Quoniā accepto man
dato à lege, Ne concupiſceret, magis ca
ro mouebatur ad cōcupiſcendū. Neq;
ob id culpandus eſt ille qui dedit man
datum. Nam iſtud factum eſt in homi
nis bonum & non in malum. Nam ſic
agnouit ſe carnalem eſſe & infœlicem
& vt talis clamauit dicens. Infœlix ho-
mo quis me liberabit, &c. Quid habes
homo? Cur clamas? Quid dolet? Es ne
infirmus? Maximè. Voca medicū, Iam
quæro. Sed quem? Voca legem, vade
ad Circuncisionem. Reſpondet. Lex
quidem vel digito monſtrare poteſt
morbum, ſed non curare. Iam video
morbū, iam agnoſco, iā ſentio, iamque
oculata experientia experior, expertus
clamo, medicum & medicinam quæ-
re, legem conſule, ipſa de medico tibi
notitiam dabit, in tabulis ſcripta ideo
eſt vt tibi pręſto ſit quādo tibi opus erit.
Sed heu, dicis, in promptu eſt lex, at lex
iram operatur. Infœlix ego homo quis
me liberabit? Inuoca patrem illum A-
brahamum more illius diuitis qui cla-
mabat. Pater Abraham miſerere. Iſte
pater eſt circunciſorum, tu qui clamas
Cap. 3. ſi Iudæus es, Circunciſionis filius es.
Confuge ad eam de qua iam Paulus
Reſponſio. dicit multum eſſe vtilitatis. Reſpondet
homo iſte dicens. Expoliaui me iam
meo præputio, Circunciſioni me ſub-
ieci, eam ſuſcepi, filius ſum Abrahæ per
carnem. Sed heu me infœlicem ecce
video aliam legem in membris meis.
Adhuc maneo infelix & miſer homo,
ſiue præputiatus ſiue circunciſus verius
fortè dicam, nihil profuit circuncisio.
Nam adhuc ego ipſe carne ſeruio legi
peccati. Quare eandem cogor adhuc
canere cantilenam dicens. Infœlix ho
mo, quis me liberabit de corpore mor
tis huius? Sed ſiſte hic paulisper Apo-
ſtole bone, dicito, mors habetne cor-
pus? Si habet, doce quale corpus ſit
iſtud. Mors non eſt corporea res, quo-
modo igitur habet corpus? Quod ſi nō
habet fruſtra petit Apoſtolus liberari,
in vanum expectat tanti mali aliquod
remedium. Non incaſſum Apoſtolus Reſponſio.
præſtolatur remedium, etiam ſi certus
eſſet a quoquam homine ſe haud poſ-
ſe habere remedium. Satis perſuaſus
erat ſe habere potētem tāti mali libera
torem. Cedo Apoſt. quis eſt iſte libera
tor? An naturæ lex, vel ipſe Moſes, aut
quiuis alius præpotēs homo? Ita, Vnus
& ſolus eſt, ſed non purus homo, ſed
homo Deus, quem cæleſtis pater tan-
to hominis malo compatiens miſit in
mundum. Quiſnam iſte eſt? Ille nempe
de quo ſcriptum eſt. Et quem miſiſti Ie
ſum Chriſtum. Homo Ieſus medicus Ioann. 17.
& medecina huius morbi & mali, iſte
erat quem è cælo in terram miſericor-
diarū pater tranſmiſit, de quo Aurelius
pater noſter Auguſt. piè, doctè, & accu-
tè cecinit dicens, Magnus de cælo venit
medicus, quoniam magnus in terra
iacebat ægrotus. De quo quęſo ægroto
loquebatur niſi de illo in cuius perſo-
na noſter Apoſtolus clamat dicens, In
fælix homo, &c, Quis infælicior homo
iure dici poteſt quam ille prothopa-
rens noſter, qui in ſummam infœlici-
tatem incidens, tot, tantoſque fecit in-
fœlices filios? Pater ſi ſuam fœlicita-
tem ſeruaſſet, fœlices filios perpetuò
habuiſſet. Quod igitur de filijs primo
dicit Apoſtolus, eſt nihil quod vetet

in preſentem adaptari poſſe eo potiſſime quando illud quod filij habent a paterna hæreditate hæreditarunt. Infælicitas iſta de qua Apoſtolus lamentatur primo patrem inuaſit. & ſubinde tēpore procedente quotquot genuit filios momordit. Pater comedit vuam acerbam, ſed mox filiorum dentes ſtupuerunt. Non fuit ſolius patris infœlicitas illa, ſed patris & filiorum. Quare in eorum perſona clamare potuit Apoſt. ſe appellitās iufœlicem hominē. Vtrū autem propriam perſonam compræhenderit ſunt qui affirmant & non deſunt qui negent. Beatus autem Hieronymus exiſtimauit hæc verba Pauli ſub omnium hominū perſona fore dicta, licet nonnulli ipſam met perſonam exclamantem exceptam faciant & nihil ad Apoſtolum pertinere exiſtiment. Nos ſaluo multorum meliori iudicio, illam ſententiam magis approbamus, quę afferit Paulum loquutum fuiſſe in perſona humani generis, ſub qua compræhenduntur tria hominum genera. Primò homo ſine lege. Secundò homo ſub lege ſcripta, & Tertiò homo ſub gratia conſtitutus. In omnibus iſtis verificari poteſt iſta Pauli tam querulosa exclamatio de qua hactenus ſit dictum. Nunc reuertamur ad illud quod dicebamus, de corpore mortis, requirēres quid per corpus mortis intelligere debeamus. Peritiſſimus doctor Origenes per corpus mortis, intellexit corp⁹ peccati. Illud enim corpus in quo habitat peccatum eſt corpus mortis. Sed dicis peccati ſedes anima eſt, & nō corpus. Reſponſio vtrobique poteſt peccatum habitare & in anima & in corpore. Iſtud ſubiectum eſt, & obnoxiū affectibus peccandi & hoc corpus dici poteſt corpus mortis hac ratione. Poteſt etiā hoc noſtrū corpus vocari corpus mortis, eò quod morti iure & non vno ſolo ad moriēdū ſit obligatū. Vnū eſt naturæ ius & alterū peccati, tameſi eredendū magis eſt Pau. hic ad peccati ius oculū habuiſſe, quā ad naturale. For-

Geminū ius mortis.

taſſis non multum incongruè dici poſſet hoc noſtrum corpus, mortis corpus eò quod oſtium & porta ſit per quā ſæpiſſimè ingreditur ipſa mors. Scriptum quippe eſt in ſacro eloquio. Aſcendit mors per feneſtras. Senſus & membra noſtri corporis quid aliud ſunt quam feneſtre? Intuetur homo & proſpicit mulierem aliquā. Intueri & reſpicere non eſt lege vetitū: ſed ſi captus oculus quadam concupiſcentia fuerit, iam videns & intuens a morte eſt raptus, & captus, & fortaſſis captiuatus. Vnde hoc? Vnde ingreſſa eſt mors per feneſtram viſus? Per quam portam introiuit mors ad regium Prophetam Dauidem? per quam? Per feneſtras oculorū. Et illos ſenes inueteratos & concupiſcentia plenos, ad illam caſtiſſimā Suſannam violandā? Quis introduxit? Quis? concupiſcentiæ oculus. Nam viderant eam in pomerio ſe lauantem. Et deniq; vt de noſtra matre Eua vel vnum verbum dicamus. Per quam feneſtram ad eam ingreſſa eſt inimica mors? per quā ianuam? per quam feneſtram? per oculorum feneſtras. Conſule ſcripturam Gen. primo ſcribitur. Vidit igitur mulier quod bonum eſſet lignum ad veſcendum & pulchrum oculis, aſpectuq; delectabile, Vidit mulier, vidit, & comedit protinus ingreſſa eſt mors per iſtam feneſtram. Habet alias corpus noſtrum mortale, feneſtras, vt ſunt guſtus, auditus, tactus, & reliqui iſti, & alia membra corporis partes ſunt corporis mortis, per quas ad animum mors introitum habet. Sed quale remedium habet homo. Perutile remedium erit curare vt iſtæ feneſtræ, quoad fieri poterit ſint ſemper clauſæ, & dare operam vt mēbra noſtra tam interna, quam externa ſint arma iuſtitiæ Deo, quibus viriliter & ſtrenuè aduerſus mundum, & carnem militemus. Vndique & vbique pericula ſunt, circundati ſumus inimicis, nedum foris ſtant, ſed intus non deſunt. A domeſtico inimico liberari cupiebat homo iſte qui hic cla-

Hierem. 9.

clamat iſte inimicus corp⁹ mortis erat. Quare non dicit, Quis me liberabit de corpore: ſed de corpore mortis. Non cupit à corpore diſſolui, ſed a corpore mortis, hoc eſt, a corpore peccati. Hoc eſt quod nos ſuſpirare & meritò facit. Quis tanta miſeria onuſtus nõ emittet ſuſpirium? Reuera aut ſtolidus, aut ſaxeus eſſet qui in tanta miſeria haud ſuſpiraret. In hac lachrimarum valle poſiti clamemus, & ſuſpiremus filij Euæ, Sed dicis fortè, Quid prodeſt quod clamemus, ſuſpiremuſq́; ſi non adeſt liberator? Quem nobis Apoſtole prębes tu leberatorem? Inter enarratores & Apoſtoli explanatores ſunt qui eſtimāt huic exclamationi quam formauit nullam datam fuiſſe reſponſionem. Quoniam non habebat in promptu diuinus Apoſtolus. Neque idcirco mihi dicas. Cur igitur eam formauit ſi ei non ſuppetebat reſponſio. Nam reſponderent iſti dicendo, geminam eſſe reſponſionem, alteram tacitam, & alterā expreſſam. Et pro more habet ſacra ſcriptura interrogare & tacere reſponſionē maximè quando reſponſio vel eſt multū difficilis vel impoſſibilis, cuius generis videtur eſſe iſta interrogatio Pauli dicentis. Quis me liberabit de corpore mortis huius? quaſi dicat. Nullus. Petinde valet in hoc loco, Quis interrogatiuè, ac ſi dixiſſet, nullus. Et idem eſt dicēdum inferius quando Apoſtol. dicet. Quis nos ſeparabit a charitate Chriſti? quaſi dicat, nullus. Vtrobique eandem vim habet, particula, Quis, nempe negādi. Et iuxta iſtud, ſenſus horum verborū Apoſt. eſſet, nullū eſſe pro pręſentis vitæ ſtatu, qui poſſet liberare à corpore mortis huius, hoc eſt, ab iſta carnis miſeria, Eſt veruntamen pro alia parte, non parua Interpretum multitudo, qui inuenerunt expreſſam & præclaram reſponſionem huic interrogationi ab ipſo Apoſtolo factæ, eamq́; eſſe dicunt, id quod proximè & immediatè poſt exclamationem Apoſtolus dixit; ſcilicet,

Nos ſacræ ſcriptura

Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

EN hæc eſt reſponſio remedium & medella. Non erat expectanda ab Apoſtolo alia reſponſio, neque nobis dari poterat ſalubrius antydotum, quā gratia Dei, quę liberum facit hominem a corpore mortis. Dicis, Et hoc potuit præſtare gratia Chriſti? Reſpondemus, Maximè & ſi non ita exactè & completè in præſenti mortali vita fiat, ſicut fiet in futura immortali vita in qua nõ erit periculum relabendi ſicut nunc eſt, neque erit bellum inter carnem & ſpiritum, neque corpus noſtrum aliquo grauamine grauabitur, quoniam erit incorruptibile & immortale, & tunc perfectè & completè liberabitur homo a corpore mortis. Cæterum in præſenti vita cum hominis vita, (teſte Iob ſit militia ſuper terram) & militia inter carnem & ſpiritum, hinc fit vt homo interdum ſeruiat legi Dei, & interdum carne legi peccati. Et autem iſta ſeruitus ſecūdum eum, qui præualet & vincit, vincente ſpiritu ſeruimus Deo, vincente carne legi peccati. Faxit Deus per ſuam miſericordiā vt noſter ſpiritus ſemper pręualeat & vincat vt eo victore nos ſecūdum illū perpetuò Deo inſeruire poſſimus,

FINIS.

CAP. VIII.

**Nihil ergo nunc damna
tionis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu,
qui non ſecundum carnem am-
bulant, ſed ſecundum ſpiri-
tum, &c,**

PRIVSQVAM ag-
grediamur hoc octa
uum caput, auſpicari
operepretium duci-
mus, ab eius laude,
& à commendatio-
ne, quod iuſta de cau
ſa nos facere opinamur. Nam eſt hoc
caput præ cęteris & inter cætera excel-
lentius, auream & oppidò illuſtrem ha
bens doctrinam. Omnia enim Pauli
verba melliflua & ſpiritu plena ſunt.
Redolent quippe penè omnia verba,
magnam fragrantiam, & ſuauitatem.
Quare æquum erit, vt lector, multò
maiore diligentia, ſtudio, & attentio-
ne, iſtud percurrat capitul. Hæc enim
altera fuit occaſio, quæ nos mouit, vt
ab ipſa commendatione huius capitis
exordiremur, quod hactenus non fe-
cimus, nec alia iſtud exigebant, veluti
hoc, in quo Paulus ſpiritu totum ſe de-
mõſtrat eſſe plenũ. Porro, a propoſitis
verbis initiũ capitulo dedit, vt receptiſ-
ſimũ eſt ab omnibus ferme interpræ
tibus (tametſi haud deſint aliqui, qui
arbitrati ſunt, poſtremam elapſi capi-
tis clauſulam, eſſe initium & principiũ
huius octaui capitis.) Sed hoc modi-
cam habet probabilitatem. Proinde
melius eſt, vt in hac re communem ſe-
quamur ſententiam, & friuolas miſ-
ſas faciamus controuerſias. Verunta-
men, vt pro more noſtro faciamus:
principio capitis oportet in præcipuas
portiones ipſum caput diſtribuere: quę
(vt ſummatim dicamus) quatuor eſſe
poſſunt. Prima, docet nos ſaluatos eſſe
à culpæ dãnatione, per ſpiritũ & gratiã
Ieſu Chriſti. Quicunque hæc dona re-
ceperunt, nil damnabile habent. Se-
cundum membrum eſt, ereptos nos
eſſe ab altero malo, videlicet, à morte.
Ad hæc namque duo mala, propter
peccatum Adami, cõdemnati eramus
omnes. Tertium membrum eſt oſten-
dere, nos protectos eſſe per eundem
ſpiritum, ab illis moleſtijs & incommo
dis, quibus moleſtari ſolemus in præ-
ſenti vita. In quarto autem & vltimo
membro, concludit, illos qui membra
ſunt Chriſti, liberos ab omni impugna-
tione & accuſatione eſſe. Alia quoque
iſtis præcipuis quatuor membris con-
nectit, quę conſideratione digniſſima
ſunt. Hincque fortè factum eſt, vt præ-
ſens cap. in plures quã partes quatuor
minutiores, ſit ab aliquibus diſtributum
quas nos, gratia breuitatis, complexiſu
mus ſub quaternario numero,

Hoc tamen vnum pro certo lecto-
ri ſumendum eſt, in hoc ſcilicet capite
nullum eſſe alium ſcopum Apoſtolo,
niſi explanare & perſpectiora & clario
ra reddere ea quæ in quinto, ſexto, &
ſeptimo capitibus præcedentibus diſſe
tuit. Vnde, hoc caput eſt veluti commẽ
tarius expoſitorius illorum, docens, re-
linquendam fore viam carnis ſiue legẽ.
& amplectandam eſſe viam & legẽ ſpi-
ritus. Sed primum inſiſtendum nobis
eſt, circa nexum & ſeriem huius capit.
Nam vt prima eius verba indicant pen
dulum caput eſt à ſuperiobus, vt palam
docet illa particula illatiua, ergo. Et
tamen nexus, nullus apparet: quin po-
tius, ſi calcem ſuperioris capitis atten-
te conſideremus, oppoſitum eſſet col
ligendum ei quod Paulus colligit, vi-
delicet, eſſe aliquid damnationis. etiam

his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Siquidem & iſti, licet legi Dei mente ſeruiant, nihilominus, carne ſeruiunt legi peccati. Seruire autem legi peccati, aliquid eſt damnationis. At Apoſtolus omnem damnationem excludit; tam culpæ, quam pœnæ, tam animæ, quam corporis. Vniuerſalis eſt hęc Pauli enũciatio, cum ait, Nihil ergo nunc damnationis eſt, &c. Vnde non conſentimus cum illis qui limitant hunc Pauli textum, & illum reſtringunt ad ſolam animæ damnationẽ: nam iſti procul ſunt a germana Pauli mente. Quare qui nõ conſiderarunt ſuperiora quæ Paulus dixit in elapſis capitibus, eò eam penetrare haud potuerunt. Qui verò ad illa reſpexerunt, facili negocio inuenerunt. Cæterum ſunt aliqui, qui eam venantur à primo capite. Sed iſtud non eſt neceſſarium. Nam tametſi hic fluuius ab illo dimanet fonte: tamen (vt breuiores ſimus) non oportet (vt vulgo dicitur) haurire aquam à tam remoto fonte. Sed vt nexus huius collectionis clarior nobis detur, ſufficiet a proximioribus eruere & haurire illum.

Exordiamur ergo à quinto capite, in cuius principio Paulus concludens ex ſuperioribus, hanc collegit propoſitionem, dicens, iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus, &c. Vbi quinque recenſuit dona largita ipſis iuſtificatis. Primò pacem, ſecundò acceſſum ad Deum, tertiò gloriationem in ſpe gloriæ filiorum Dei, quarto gloriationem in tribulationibus, quintò & vltimo, gloriationem in ipſo Deo. Deinde inferius deſcripſit miſerum illum ſtatum in quem primus homo peccato ſuo totum genus humanum conſtituit. Et quando dixit, Pręterea ſicut per vnum hominem, &c. Et ſic in finem vſque illius capitis occupatus fuit Apoſtolus in enarrando ſtatu illo generis humani ſub peccato. cui ſtatui è regione collocauit alium, videlicet ſtatũ gratiæ Chriſti & hoc illis verbis quando dixit, Propterea ſicut per vnius hominis delictũ &c. Conferens autem hos duos ſtatus dixit, quod non ſicut delictum, ita & donum, quia vbi abundauit delictum ſuperabundauit & gratia. Porro hanc ſuperabundantiam gratiæ inuiolabili nexu & ſerie eſt proſequutus, quæ proſequutio durat vſque ad præſens caput, etiam incluſiuè, ad illam vſque clauſulam, in qua dicit. ſcilicet. Quicunque ſpiritu Dei agũtur, hi filij Dei ſunt. At hæc ſuperabundantia huius doni, ponderanda & conſideranda veniebat in his duobus, in liberatione damnationis (non ſolius animæ, ſed etiam & corporis) & huius rei cauſæ conſiderandæ erant: cauſæ huius liberationis, & media quibus iuſtificati liberati ſunt. Cum igitur Apoſtolus vnica illa clauſula ſcilicet, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, intellexiſſet omnia damna quæ peccatum Adæ intulit toti ſuę poſteritati, & illa non ſolum ſpectarent ad animam, ſed etiam ad corpus, conſequens eſt, vt liberatio huius damni eſſet copioſior, & abundantior, vt eſſet liberatio non ſolum ab anima, ſed etiam a pœna corporis. Et ideo congruè dicitur, ſermonem Apoſtoli eſſe vniuerſum, & non fore limitandum, Secus donum Chriſti remanſiſſet imperfectum, vt quod non ſe extendiſſet ad omnes partes damnationis. nec ſuperaſſet dona legis veteris. Vnde eleganter (vt ſolet) diſcooperuit hic doctiſſimus Caietanus differentiam, quam Paulus ponere volebat, inter illos iuſtificatos qui ambulant ſecundum ſpiritum, & illos qui ambulant ſecundum legem.

Eſt autem diſcrimen tale, quod in primis, nihil damnationis committitur, protegente, & adiuuante illos dono Dei, per quod effugere, & cauere poſſunt quidquid eſt damnationis: in alijs vero, qui ſectantur legem Dei, & qui ambulãt ſecundum legem, nedum aliquid damnabile cõmittitur, ſed multa, quoniã lex eſt impotẽs, caro vigens, lex non conferens gratiã, nec in car-

in carne damnans peccatum. Propter has impotentias legis & imperfectiones, multa ſunt in ambulantibus ſecundum legem, quę damnari poſſunt, quæ non reperiũtur in illis qui ſunt in Christo Ieſu, & ambulant ſecũdum ſpiritũ. Et licet dictum ſit a nobis, quod prima verba huius capitis, nexum habent cũ illis, quę dixit capite quinto de dono gratię Chriſti tamen quia multa interpoſuit Apoſtolus inter caput quintum & hoc octauum aliquantulum videtur minus credibile, quod Apoſtolus conclusionem tam diu dilatauerit ponendam. Magna videtur eſſe hæc parenthesis. Si illud alicui videtur aliquo modo abſurdum, & tanto Doctori indecens, is confugere poteſt ad verba proximi elapſi capit. & non videbitur hæc illatio tam ab accedentibus verbis remota & diſtans eſſe. Sunt autem verba præteriti capitis, a quibus colligitur hęc concluſio, quę in principio octaui ponitur, illa, ſcilicet, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum, quæ erat reſponſio illius exclamationis, ſcilicet, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Inde nunc infert & colligit, quod ſi liberamur per gratiam Dei Chriſto mediante, & eam dante, ſequitur optimè, quod nihil erit dominatio nis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Nam iam oſtenſum fuit, nos reuocatos fuiſſe a malo culpæ & pœnæ per Ieſum Chriſtum. Nam ipſo concedente pacem, & nos Patri reconciliante, quis eſt qui timere debeat? Qui enim ſemel inſiti & complantati ſunt per fidem & baptiſmum, iſti cum non habeant graue aliquod delictum, non ſunt digni damnatione culpæ, & criminis remiſſionem ſunt iam cõſequuti. Quod ſi in horum carne hæreat fomes, ſed propter Chriſtum non imputatur ad culpam, nec ipſe verè culpa eſt. quo verbo, ille Lutheranorum peſtiferus error exploditur, quo contendere non ſunt veriti (ſequuti ducẽ & præceptorem ſuum Lutherum cunctos concupiſcentiæ motus, dicere eſſe peccata, & talia. vt neque per baptiſmũ neque per quoduis aliud ſacramẽtum expiari poſſint, Irremiſſibilia faciebant iſta peccata in præſenti vita, licet faterentur non eſſe imputabilia propter fidem. O hominum demẽtiam, omni refutatione dignam. Nam ſi peccatum eſt, profectò dignum eſt, quod à Iudice iuſtiſſimo damnari debeat. Eſt ne criminũ diſſimulator vel fautor Deus? Si (Sapiente teſte) Simul ſunt odio Deo impius, & eius impietas, quid ſtultius effari poteſt, quam dicere Deum non damnare peccatũ, maximè grãde & indelebile per ſacramenta? Et ſi tale peccatum eſt in iuſto, quomodo iuſtus eſt? Adde tu aduerſus iſtos ſtolidos homines, quod ſi iſti motus ex natura pullulant, vel primo primi ſunt, præuenientes rationis iudicium, quomodo erunt peccata, ſi in illis deeſt ratio voluntarij, & in iſtis iudicium rationis?

Iob 34.

Sapien 14.

Sed hæc horrenda ſunt, ea miſſa faciamus, quibus miſſis, iam ad textum Pauli accedamus, ſigillatim omnia verba expendentes. Dicit ergo Apoſtolus.

Nihil ergo nunc damnationis eſt. &c.

QVum primo dicit nihil, hoc vno verbo, ferit hæreticos, qui inſulſe aſſerunt, etiam iuſtificatos in Chriſto Ieſu, obnoxios eſſe damnationi, licet illis Deus non imputet. Hos nouos hæreticos, verbum, nihil, iugulat. Neque bona eſt euaſio, ſi dicant Paulũ nõ dixiſſe nihil peccati, ſed dãnationis, Tacuit, inquiunt, peccatum, & nominauit damnationẽ, eò quod (vt inquiunt) ab iſta præſeruantur, quia amplexi ſunt fidem Ieſu Chriſti, per quam fit, quod non imputetur. Sed hoc dementia quædam eſt. Iſti cæci videre nolunt, neque attendere ad ea quæ ſuperius

dixit Apoſtolus,ſcilicet,quòd iuſtificatis in Chriſto, condonata ſunt omnia illorum peccata,peccatis autem cōdonatis non remanet aliqua ſubeunda dã natio. Quis non videt, quod cum aliquis parcit & condonat alteri noxam, nulla illi cura eſt de condemnãdo reo? Alioqui, quomodo cōdonauit, ſi vult condemnare?Condonatio & cōdemnatio,ad inuicem pugnãt. Si igitur per efficatiam & ſuperabundantiam gratiæ Chriſti iuſtificati liberati ſunt a peccato,& ab augmento peccati,ab occaſione peccati,à morte animæ,& corporis,& ab omnibus pœnalitatibus,quomodo audet aliquis dicere(niſi ſit ſtolidus) aliquid eſſe damnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu? Si Chriſtus illos ſuo ſanguine liberauit, nonne verè liberi ſunt? Sileant ergo, & tantam blaſphemiam loqui erubeſcant. Nihil eſt profectò his qui ſunt in Chriſto Ieſu, vel peccati vel damnationis.Cęterum, de alia particula,videlicet,*Ergo*,iam cũ de nexu diceremus, diximus vnde educeretur iſta concluſio.Sunt tamẽ aliqui qui eam referunt ad illam clauſulam, quando ſcilicet,dixit, Mente ſeruio legi Dei,carne autem legi peccati.Ex hoc autem quod ipſe erat diſpoſitus ad ſeruiendum legi Dei per gratiam, dicit ſe & omnes alios ſpirituales viros (quos ipſe ibi in ſua perſona repræſentat) ex hoc, inquiunt, bene colligit Paulus, ſe nihil habere damnationis,neque etiam illos qui erant in Chriſto Ieſu, quoniã peccatum non eſt in illis,hoc eſt,in mẽte illorum,cum ſint fide purificati.Et ſi quis obijciat dicens. Si non eſt in mente macula, eſt tamen in carne concupiſcentia, & fomes. Reſpondent, iſtud nihil obſtare dictis,eò quod fomes ipſe non eſt peccatum.Peccatũ enim actus eſt, & peccatum oportet eſſe voluntarium : quæ voluntas ſi carni reſiſtat, & ſpiritus cum ea non conſentiat neque eat poſt concupiſcentiam, nihil periculi habet de condemnatione incurrenda. Nam tales ſpirituales homines, nō ſecundum carnem ambulant, ſed ſecũdum ſpiritum. Hæc ſecundum aliquorum ſententiam dicta ſint, quæ nõ ſunt mox reſpuenda. Nam licet ij qui ſunt in Chriſto Ieſu patiantur carnis moleſtias & titillationes,tamẽ ſi ſunt non cõſentientes carni, nihil habent damnationis,quoniam non ipſi operantur illud,ſed fomes qui habitat in carne.Iam antea dixerat Apoſtol. in perſona ſua, & aliorum, quod ſi ipſe agebat malum quod ipſe odio habebat,ipsũ non operari illud,ſed quod in eo habitat peccatum.Ipſe enim cõdelectabatur legi Dei ſecundum interiorem hominem. Et ſic cum ipſe non conſentiret, non operatur ipſe.

Ex ijs patet,quod etiam cum illis pręcedentibus verbis, nexum habere poſſunt iſtà quæ in frontiſpicio & initio huius,8,capitis poſita ſunt.Sed illud adverbium temporis,ſcilicet,*Nunc*,ſuam quoque habet emphaſim. Non enim temerè appoſitum eſt. Poteſt namque referri ad duo tempora, vel ad excludendum tempus legis ſcriptæ (de qua ſupra dixerat quod per eam occaſionabiliter paſſiones peccatorum inſurgebant) in tempore autem legis tale donũ nõ erat. Nam lex illa etiã appellata fuit ab eo lex mortis. Quæ verba intelligenda ſunt,vt iam ſupra à nobis explanata fuerũt. Ad differentiã igitur illius temporis, Adiecit Apoſtolus particulã nunc.Vel fortaſſis adiecit iſtud,ne quis referret ſuum ſermonem ad aliam vitam. Nam in illa futura beata vita,certum eſt, nihilq; noui dixiſſet, cum ait, Nihil ergo nunc damnationis eſt. &c. Certiſſimum quippe eſt, quod ille ſtatus excludit quicquid eſt damnationis ab his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Et ideo, ne quis crederet Apoſtolum loqui de illis beatis, & iam prorſus a carne liberatis,appoſuit particulam,nunc,ac ſi diceret, de præſentis vitæ ſtatu loquor, non de futuro.Eſt autem ſenſus & mẽs Apoſtoli, in hoc loco, loqui de his qui ſunt in Chriſto Ieſu,exiſtentibus in hac mor-

mortali vita, quos dicit nullam cõtrahere damnationem: ad differentiam illorum hominum qui degebant ſub ſtatu veteris legis, qui de Ieſu Chriſto fidẽ tantummodo poſſidebant de futuro Meſſia, Iſti damnationi obnoxij erant, nec per legem ab ea liberari poterant: nunc autem hoc eſt, in ſtatu affluentis gratiæ quæ ſuperabundauit, ob iſtam affluentiam & ſpiritum abũde effuſum (charitas enim Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis) per hãc nouam legem quæ ſpiritus eſt (vt ſtatim dicet Apoſt.) per hanc factum eſt vt qui ſunt in Chriſto Ieſu, nil habeant damnationis. Neq; obſtat, quod ſecum comportet angelũ ſathanæ qui illos vna cum Apoſt. Pau. colaphizet & moleſtet, relicta namque eſt in illis rixa illa & pugna, ad maioris augmentum meriti. Neque iſtud in iſtis aliquid cauſat damnationis, alioquin õ in vniuerſum dixiſſet, nil in eis ineſſe damnationis.

Supra ca. 5. 2. Cor. 12.

Sed non incongruè requirit a nobis acutus lector, quam latè pateat huius damnationis ambitus. Fuſe percurrere omnes damnationis partes, longũ nobis eſſet negotium, & lectori fortè tædioſum. Et proinde breui ſermone eas comprehendemus. Nam Paulus vidẽs in multas eſſe diſtributum partes damnum quod primus homo ſuo peccato nobis intulit, prolixitatem fugiens, eas partes recenſere & enumerare noluit. ſed vnico generali verbo eas excluſit ab his qui erant in Chriſto Ieſu ambulantibus ſecundum ſpiritum, cum ait, Nibil ergo nunc damnat. &c. Nos verò, vt id quod promittimus opere cõpleamus, has quæ ſequuntur, dicimus eſſe damnationis partes, & hęc mẽbra: alia quæ ſunt in anima, alia quæ ſunt in corpore, alia in toto compoſito, & alia communia animæ & corpori. Animæ porro ſunt iſta duo; primum, ipſum peccatum originis, & poſterius, inclinatio ad malum ab adoleſcentia & tarditas ac ſegnities ad bonum. Illud aperuit Paulus quãdo dixit, Sicut per vnũ hominem peccatum in hunc mũdum intrauit, hoc poſterius oſtenſum fuit, quã do dixit aliquos ambulare ſecundum carnem, & non ſecundum ſpiritum. Et rurſus cum dixit, non enim quod volo bonum hoc ago, & alibi, velle adiacet mihi perficere autem non inuenio. Alia eſt damnatio (à primo quoque parente in nobis cauſata) quæ reſpicit nõ animam, ſed corpus, qualis eſt euulſio & ſeparatio animæ a corpore, quãdo corpus expoliatur anima, quæ eſt eius vita. Et hęc damnatio, ex alia originem traxit, quod palã ſatis propalauit Paul. quando dixit, Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertrãſiit. Alia & tertia damnatio, totum compoſitum reſpicit, cum anima in præſenti vita vnita eſt corpori, & hæc eſt appetitus ſenſitiuus ſiue effrenis concupiſcẽtia. Quam damnationem diſcooperuit Apoſtolus quando dixit, Video aliam legem in membris meis, &c. At quartã membrum ſiue pars quarta eſt, quæ ſecum ambit & affert omnes pœnalitates communes animæ & corpori, ſentire famem, ſitim, frigus ſubijci infirmitatibus quamplurimis, ſentire ſpinas & tribulos, quos nobis gignit hæc noſtra terra, ſubijci periculis multis, moleſtari ab omni creatura, parturire, ingemiſcere & alia id genus multa. Iſta ſunt membra damnationis Adami, quibus infectum remanſit totum genus humanũ, & tota hominum, tam prętiritorũ, & præſentium, quam futurorum poſteritas: quibus addita fuit extrinſecus adueniens damnatio, ſcilicet, augmẽtum peccati & fomitis ex occaſione legis, quod incrementum aperuit Paul. quando dixit, Lex autem ſubintrauit vt abũdaret delictum. Huius autem abundantiæ delictorum etiam Adam aliquo modo cauſa fuit. Nam ſi ille perſtitiſſet in illo fœlici ſtatu, in quo conditus a Deo fuerat, & illam armoniam quam habebat non fregiſſet ſuo peccato, ca to rationi non fuiſſet rebellis & contumax,

Reſponſio.

max:neque opus erat lege ſcripta ad eā domādam. At poſtquam ipſe effectus eſt rebellis legi Dei & eius mandato, iuſtum fuit iudicium, vt caro inſurgeret contra eum, & non omne quod vellet ipſe facere poſſet. Et hac de cauſa etiā hæc dānatio retorqueri poteſt in illū.

Iſta ſunt damna a primo parente nobis illata, quæ vnico vocabulo inſinuauit iam eſſe abolita & abraſa per gratiam Ieſu Chriſti, vt in præcedentibus capitulis abundè ſatis retulit Apoſtolus. Cæterum, oſtendere ad longum quomodo ſimus liberati ab vnaquaq; damnatione iſtarum, paucis dicere nequimus, multo namq; ſermone & longa oratione nobis opus eſſet. Per tranſennam tamen placet aliquid de hac re dicere. Ab his tribus quidem damnis, ſcilicet, peccato originis, ab augmento peccati, & pronitate ad malum, & tarditate ad bonum, per gratiam Ieſu Chriſti, perq; eius ſanguinem in cruce effuſum liberati ſumus, cui morti cōformamur (vt ſupra diximus) per ſacroſanctū baptiſma, per quod cōmorimur cum Chriſto, & priori vitę, ſicut Chriſtus per ſuam paſſionem, & mortem mortuus eſt priori vitæ, amplius non moriturus. Sic nos cōſepelimur cum illo, amplius non victuri vita peccati. Et amplius ſe porrigit tantum Dei donum, & beneficium nobis collatum vt faciat nos idoneos, vt in noua vita ambulemus. Hæc autem liberatio a Pau. reſerata fuit quādo dixit, Quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Qui autem inſiti ſunt morti & reſurrectioni Ieſu Chriſti, liberi ſunt ab omni animę damnatione, & a propenſione ad malum, & expediti & prōpti ſunt ad bonum & non tardi. Cæterum ab ipſa effreni concupiſcētia (quæ erat alia damnatio) etiam gratia Chriſti nos liberauit. Sed dicis. Quomodo eſt illud? Reſpondemus, per virtutem crucifixionis Ieſu Chriſti. Nam ipſa ſimul cum Chriſto in cruce crucifixa fuit, vt deſtrueretur corpus peccati; vt vltra nec peccato, nec effreni concupiſcentiæ ſeruiremus.

Colligamus igitur, & ſic dicamus, qui non ſeruiunt effreni concupiſcentiæ liberi ſunt ab illa, nos crucifixi cruci Chriſti non ſeruimus illi, igitur ab illa liberati ſumus per Chriſti crucifixionem, & ex conſequēti ab iſta damnatione. Sed rogas, Quomodo noſtra concupiſcentia dicitur eſſe crucifixa? Reſponſio eſt Per communicationem capitis ad mēbra. Quando enim ſacratiſſimum illud corpus Chriſti (ex puriſſimo Mariæ matris eius ſanguine formatum) affixum fuit cruci, ſimul cum illo noſtra effrenis concupiſcentia etiam cruci appenſa & affixa fuit: quin potius, cū ipſa obnoxia eſſet damnationi, & Deo ingrata corpus Chriſti in cruce appēſum cum eſſet ſuppoſito vnitum quod infinitā virtutem habebat, nō ſolum Patri æterno ſatisfaciebat pro damnatione noſtra, quæ debebatur animæ noſtræ, ſed etiam pro illa; cui obnoxium erat corpus noſtrum, & ipſa concupiſcētia noſtra. Quod ſi hoc verum eſt (vt reuera eſt) ſatisfaciēs Chriſtus pro noſtris damnis, iure liberatos nos eſſe dicere poſſumus, etiam ab hoc damno.

At nunc reſtat ſcire, quomodo ſimus liberati a morte corporea, & a cæteris pœnalitatibus, ipſa etiam gratia Ieſu Chriſti. Ad hoc efficatiā habuit mediante ipſa Chriſti reſurrectione, per quam, ſicut ipſe noua & iam immortali vita viuit, & immuni ab omni pœnalitate; ita regenerati in Chriſto per Baptiſmum, tali & conſimili vita viuere debent, vt membra conformia ſint capiti. Caput quoad corpus viuit vita immortali: quia Chriſtus reſurgens à mortuis iam non moritur, &c. Sed viuit Deo: ſic & membra vita immortali & immuni, & libera ab omni pœnalitate viuere debent Deo. Vnde Apoſtolus dicebat, Itaque fratres mei exiſtimate vos quidem mortuos eſſe peccato viuentes antē Deo. Porro hi qui ſic Deo viuunt & non peccato, tam ſecundum homi-

Simile de capite & membris.

ſupra ca. 6.

hominem interiorem, quam exteriorē, & ſic nihil damnationis ipſius Adæ ſiue pertineat ad animam, ſiue ad corpus, ſiue ad totum; nihil damnationis tangere poterit, illos. Iam non erit luctus nec dolor quoniam priora tranſierunt.

Poſtremò hoc vnum reſtat diſcutiēdum, quomodo liberati ſimus ab augmento peccati, quod adiunctum fuerat per aduētum legis damnationibus quæ venerunt ex peccato Adæ. Ab hac manifeſtè liberauit nos Chriſti gratia. Siquidem mortuo Chriſto, iam non eramus ſub lege, ſed ſub gratia. Hęc enim nos eripuit ab efficatia legis: quia non dominatur peccatum ipſis in Chriſto iuſtificatis & baptizatis. A vinculo etiam legis liberati ſunt: nam non dominatur lex, niſi quamdiu ipſa viuit, vel homo viuit. Supra enim diximus, quod lex Moſayca, erat ſimilis legi matrimoniali, in qua vnus coniugum liber erat per mortem alterius. Et ſic mortuo vero Meſſia in cruce & ſepulturæ dato, ceſſauit illa lex, per quam populus ille antiquus deſponſatus erat Meſſiæ. Ceſſare ergo iſta lex debebat per mortem Meſſię, & populus Chriſtianus ab eius iugo liberari. Cum igitur abundātia delicti, & augmentum peccati, veniret ab ipſa effreni concupiſcentia, & hæc accepiſſet occaſionem à lege (creuerat nāq. per aduentum legis occaſionaliter) liberati à lege & ab eius vinculo ſoluti fuimus liberati ab ipſa effreni concupiſcentia, & per conſequens ab augmēto peccati. Lex namq. erat, vnde effrenis concupiſcentia occaſionem accipiebat augendi peccatum. Sublata igitur & abraſa lege, ſublatum fuit incrementum peccati. Fuimus autem mortificati legi per corpus Chriſti, vt eſſemus illius qui ex mortuis reſurrexit, ad fructificandum Deo. De qua re in 7. cap. Apoſt. plenè diſſeruit; precipuè quando dixit. Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur ita vt in nouitate vitæ ambulemus, & non in vetuſtate literæ. Patet igitur ex his, quæ, quot, & qualia ſint membra damnationis, & quomodo ab omnibus illis nos liberauit gratia Chriſti per Ieſum Chriſtum. Nec ſolum liberauit, ſed & cōceſſit nobis, vt ambularemus in nouitate vitę. Vnde optimè Pau. intulit hanc concluſionem, ſcilicet,

Nihil ergo nunc damna. eſt, ijs, qui. ſ. in Chriſto Ieſu.

HOc eſt, ex iſtis à nobis enumeratis. Hæc autem beneficia Dei donata, adueniunt nobis virtute & efficatia virtutis baptiſmi. Vide ergo Chriſtiane lector, quanti ſit æſtimandus ſacer baptiſmus, & in quantis deliteſcant & maneant miſerijs & damnis, qui eo priuati ſunt. Sed iam hora eſt vt dicamus, quibuſcum loquitur Apoſt. & quibus promittit has liberationes. Audi illum lector.

His, inquam, qui ſunt in Chriſto Ieſu.

NOn omnibus hominibus, ſed certis Cedo, & qui ſunt iſti. Reſpondet, Hi quidem fideles, qui non viuunt ſecundum carnem, ſed ſtudent conuerſari & viuere ſecundum ſpiritum. Illæ ſunt perſonę ab omni damnatione immunes. O ter, quaterq. fœlices vos. Sed heu, fortaſſis iſti pauci ſunt. Ve multis, & nobis ſimilimis, qui nō ambulamus in nouitate ſpiritus, nec ſtudemus ambulare ſecundum ſpiritum. Ambulare ſiquidem in nouitate, & in omnibus ſequi viam ſpiritus, heroicorum & perfectorum virorum eſt. Licet enim per baptiſmum nobis etiam facta ſit facultas ambulandi in nouitate vitæ, nos tamen experimento oppoſitum cōprobamus. Sumus namq. ſub appetitu ſenſitiuo recluſi, quē libentiſſimè inſequimur,

mur. ſpiritu, relicto, à bona parte. Et hoc diligentiſſime animaduertens in nobis Apoſto. præceptum non fecit nobis vt ambularemus in nouitate vitę, quoniam iſtud munus proprium & peculiare eſt viris heroicis, qui ſunt ſūmum iuſtificationis gradum conſequuti. Nobis autem, ſolum datum eſt mandatum, vt non ſimus peccato obedientes in concupiſcentijs illius. Hoc eſt præceptum noſtrum, aliud virorū perfectorum. Nam in nobis, velimus, nolimus, in noſtro mortali corpore regnat effrenis concupiſcentia, etiam in nobis baptizatis. Veruntamen, cū ſimus liberi, & poſſumus reſiſtere, & nō obedire concupiſcentijs, quas ipſe appetitus ſenſitiuus effrenis nobis proponit & præſentat. Nam peccatum nobis dominari non poteſt nolentibus nobis.

Ex his quæ dicta ſunt, clarè colligere poſſumus, hæc verba Pau. non poſſe verificari in vniuerſum in omnibus hominibus: nam multæ ſunt hic limitationes, ob quas hęc verba ad omnes & ſingulos mortales nequeunt adaptari, ſed dumtaxat baptizatis. Nam iſti ſunt incorporati in Chriſto Ieſu. Vnde merito Pagani, infideles, Iudęi, & (vt vno verbo dicamus) omnes non baptizati excluduntur ab iſto dono & beneficio propterea quod non ſunt vniti & copulati ipſi Chriſto. Sed multo difficilius eſt, adaptare hęc verba ad omnes illos qui fide per baptiſmū ſunt iā incorporati. Nam licet iſta incorporatio fiat per baptiſmum, tamen non videtur ſe qui mox incorporatum, eſſe liberum ab omni damnatione, & ſaltim non eſt ita ſecurus & a timore liber ſic, quin relabi non poſſit in illam damnationem a qua per baptiſmum liberatus fuit. Adhuc enim habet aliquid veteris hominis. Neque tātam Spiritus Sancti recepit gratiā, vt gloriari poſſit in ſpe filiorum Dei, nec cum Paulo clamare & dicere, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Propter iſta quæ dicimus, reſtringunt aliqui hæc verba Pauli, tantū ad viros heroicos & conſumatos, in quibus nihil eſt damnationis, eò quod continuo ambulent in nouitate vitæ. Alij verò interprętes nō tam preſſè & ſtrictè interprætantur hunc Pauli ſermonem, ſed cum extendunt ad alios viros, qui non ſunt in ſummo gradu iuſti & boni, ſed ſunt in gradu proficiētium, tendentes ad gradum perfectorum. Habet namque ſanctitas ſuos gradus, neque omnes iuſti, æquales ſunt in iuſtitia. Vnde, ſi hoc beneficium, quod eſt, nō habere aliquid damnationis, expendamus ex parte effluentiæ gratiæ Chriſti, & ſecundum ſufficientiam eius menſuremus, abſque dubio vim & efficaciam habet, ad omnes in vniuerſum baptizatos, & cum Chriſto copulatos. Nam abūdè ſatis Chriſtus ſuæ Eccleſię effudit ſpiritū, tametſi omnibus datus ſit ad menſurā, ſine ea enim ſolus Chriſtus habuit. Si igitur hanc virtutem ſpiritus copioſiſſimam ſpectemus, reuera latiſſimè patet hoc beneficium, de quo hic loquitur Apoſtol: cum dicit, Nihil ergo nunc damnationis eſt, ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu. Si verò loquamur ex parte ipſorum hominum, qui ſunt in Chriſto Ieſu, profecto oportet ponere aliquod diſcerniculum. Nā in viris heroicis magis cōpletè & cōſumate verificātur hæc verba, quā in his qui vel ſunt incipiētes ambulantes ſecūdum ſpiritū vel proficiētes in via ſpiritus. Porro de pueris recēter natis, & baptizatis, indubiè credimus, non eſſe intelligēda. Nā licet carnem hebeant, hoc eſt, carnale corpus, tamen non ambulant ſecundū carnem, cum ſit in eis ſopitus fomes. Nullam habent rixam carnis cum ſpiritu. Sicut enim inepti ſunt infantes ad carnalem militiam, ob ætatis & virium imbecillitatem: ita inidonei ſunt ad ſpiritualem militiam, quæ conſiſtit in ſpōtanea exhibitione membrorum, vt ſint arma iniquitatis. Iſtud autem eſt propriè ambulare & militare ſecundū carnem. Cæterum viros illos bonos & iuſtos

ſtos qui degebant ſub Moyſi lege excluſos & exhibilatos eſſe ab Apoſt. hoc in loco, valde credibile eſt, nam excluduntur per particulam, nunc: quæ tantum includebat homines in ſtatu gratiæ & Euangelico. Quare excluſi ſunt qui ſub lege erant quales erant Patres illi, qui ducebant vitam, tam in lege naturæ, quam in lege ſcripta. Solum de hominibus no. le. loquebatur Apoſto, qui erant vniti Chriſto, non futuro, ſed præſenti. Illorum enim Patrum fides erat tantum de IeſuChriſto futuro, noſtra verò, de præſenti. Quare, illi, non erant omni ex parte liberi ab omni damnatione in illo ſtatu, ſicut nos in noſtro ſtatu, qui magis liberati ſumus, vt pote qui copioſius Spiritus Sancti donum nacti ſumus, excellentiora ſacramenta & maiores vires & plura auxilia ad debellendam carnem. Nec mirum, nam illo ſtatu ſuperabundabat peccatum, in noſtro ſuperabundauit gratia Dei. Sed væ nobis. Nam quo plura ſuppetūt nobis præſidia & auxilia, eo ſumus culpabiliores, ſi caro victoriam habuerit de nobis. Nam tunc ſegnitiem & deſidiam noſtram palam manifeſtamus, nec nos excuſabit excellētia noſtri ſtatus, quin potius noſtrum torporem accuſabit magis, Nam hoc donum liberationis à tota damnatione, & ab omnibus partibus eius, nobis collatum fuit, non illis qui erant in lege naturæ, vel ſcripta. Siquidem in lege naturæ aliquid erat damnationis, imo multum, cum agnus adhuc non eſſet actu occiſus, qui tolleret peccatum mundi. Sub lege autem ſcripta aucta fuit damnatio quia lex ſubintrauit vt abundaret delictum. At in ſtatu noſtro Euāgelico iuſtificati ſumus gratis, Dei gratia, & per redemptionem quę fuit facta à Chriſto Ieſu, quem Deus Pater propoſuit nobis propiciatorem per fidem in ſanguine ipſius per cuius effuſionem condonata fuerunt omnia peccata, præterita, præſentia, atq. futura, & huius ſanguinis lotione lota & deleta fuit omnis damnatio in quam induxerat nos peccatum primi hominis. Stantibus igitur ſic rebus, rite infert & colligit Apoſtolus dicens.

Supra. c. 3.

Nihil ergo nunc dam.

HIs qui ſunt in Chriſto, Ieſu quales ſunt omnes baptizati. Incorporari antem ſiue eſſe in Chriſto Ieſu, in præſentiarum, non eſt tantum per fidem ei eſſe vnitum, ſed vnitum per ſacramētum baptiſmi. Vnde colligitur, hoc donum Patribus priſcis non fuiſſe conceſſum, cum non fuerint baptizati. Nos ſoli dicere poſſumus, Nō fecit taliter omni nationi. Et ſic hoc beneficium, ſingulare eſt huic noſtro ſtatui & peculiare ipſis regeneratis per baptiſmum. Pſal. 147.

Sed commodè nos rogabis dicens, Hoc beneficium eſt ne collatum omnibus qui ſunt in Chriſto Ieſu regenerati per baptiſmum, vt exempti & liberi ſint ab omni damnatione? Neque temere aut fruſtra ſit hęc interrogatio. Si quidem, Paulus nō dicit, omnibus qui ſunt in Chriſto Ieſu, ſed his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Indefinitè loquitur, & nō in vniuerſum. Magna profecto eſſet mortalibus conſolatio, ingenſq. data ſpes ſalutis, ſi omnes baptizati nihil haberent damnationis. Verba proximè ſequentia huic interogationi faciunt ſatis, ait enim. Reſpon.

Qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſec. ſpi.

MOdificantia verba ſunt iſta, & limitantia Pauli ſermonem, quæ ſi nō fuiſſent addita, amplior & latior remā ſiſſet Pauli oratio, nunc autem, limitata eſt ad certas perſonas. Vnde obſerna lector, duas eſſe neceſſarias conditiones in perſonis quę nihil habent damnationis, altera eſt, vt ſint in Chriſto Ieſu

ſu, altera vero, vt non ambulent ſecũdum carnem, ſed ſecundum ſpiritum.

Sed dicis, quid hic Apoſtolus appellatione carnis intelligit? Quis quęſo ſi viuus eſt (cum omnes compoſiti ſimus ex ſpiritu & carne) non ambulat ſecundum carnem? Ea enim induti ſumus, dũ mortalem vitam ducimus. Nõ eſt hęc ſane Pauli mens, nec ſic intelligit ambulare ſecundum carnem, ſed carnis nomine effrenem concupiſcentiam intelligit. Ambulare ſecundum carnem, eſt neglecto & relicto ſpiritu, obtemperare & obedire effreni concupiſcentiæ. Hoc eſt ambulare ſecundum carnem. Proh dolor, quot ſunt nunc (& vtinam nos non ſimus de illorũ albo) in Chriſto Ieſu baptizati, non ſuis meritis, ſed Dei gratia, & tamen multum eſt in illis damnationis. Et vnde hoc? Quia ambulant ſecundum carnem, & non ſecundum ſpiritum, Iſtis non dicit Paulus nihil eſſe damnationis, ſed tantum illis, qui via carnis relicta, ab iſta abducti, ſequuntur viam ſpiritus.

Reſponſio.

Sed dicis, Quænam eſt hæc via ſpiritus, & quid ſibi vult ambulare ſecundũ ſpiritum? Priuſquam iſtud dicamus, volumus admonere lectorem quod in exemplaribus latinis, non ſunt hæc duo verba, ſcilicet, ſecundum ſpiritum tametſi nõ ignoremus, in quibuſdam codicibus Gręcis haberi. Sed de iſtis contendere, friuolum iudicamus. Siquidẽ ex negatione eius quod erat nõn ambulare ſecundum carnem, iſta verba adiecta intelligi poterant: imo neceſſario intelligenda veniebant, cum neceſſe ſit omnem illum qui ambulat, vel ſecundum carnem, vel ſecundum ſpiritum ambulare. Excludendo Apoſtolus ambulationem ſecundum carnem, ſupplẽda & intelligenda erat altera, quæ eſt ſecundum ſpiritum. Adde tu quoque, quod Apoſt. voluit apponere vtramq. iuſtitiæ partem, alteram quæ declinat a malo, & alteram quæ ducit ad bonum. Et propter hoc Paul. adiectionem iſtã expreſſim appoſuit. Et hinc factum eſt, vt ex Interpretibus multi illam apponant abſque nota & culpa aliqua.

Sed hoc omiſſo, dicamus quid pręſeferãt, ambulare ſecundum ſpiritum. Eſt quidem ſequi inclinationem ſpiritus, in Chriſto Ieſu: & nõ ſequi inclinationem carnis, ſemper per incrementa virtutum gradum facere, & aſcendere de virtute in virtutem donec videatur Deus Sion: non quidem per ſpeculum vt nunc, ſed facie ad faciem. In Chriſto Ieſu adiecimus. quoniam licet his quis iret quantumcunque de virtute in virtutem, & non eſſet in Chriſto Ieſu incorporatus, non diceretur ambulare ſecũdum ſpiritum. Qui non habet Chriſtũ, non habet eius ſpiritum, qui datus fuit à filio.

Reſpon.

Et non dicit Apoſtolus qui ambulauerunt ſecundum ſpiritum, ſed qui ambulant ſecundum ſpiritum. Non ſine myſterio, dicit qui ambulãt. Qui enim ambulat, duo facit, primo, non pauſat, ſed ſemper vlterius properat, & ſecundo, ad ea quæ retro ſunt non reſpicit. Progreſſus noſter in via ſpiritus, fieri debet continuus expulſa & excluſa omni negligentia & deſidia. Quare non ſatis eſt bonum operari, & ſtudioſè agere, ſed oportet per ſingulos dies ad meliora proficere, ſi coronam adipiſci volum9. Oportet nos illis animalibus eſſe ſimiles, quę ſemper ibãt & non reuertebantur, nec retrocedebãt. Oportet ſemper aſcendere per augmẽta virtutum ad montem Domini. Aſcendere quidẽ non vna tantum ala volantes; ſed duabus. Hoc quidem eſt ambulare ſecundum ſpiritum. Sed attende diligenter, quod aues quæ nimium carnoſæ ſunt, in altum conuolare nequeunt, retardat & impedit eas copia carnis, quæ verò modicæ carnis ſunt, & multas habẽt pennas, expeditiſſimè & citiſſimè per alta volitant. Quis dabit mihi, dicebat Regius Propheta, pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam. Sic nobis vſuueniet, ſi craſſi & carne onerati ſimus, retardamur & impedimur in via ſpiri.

Ezech. 1.

Simile.

Pſal. 54.

Spiritus. Oportet nos ad hanc viam per agendam, vt expediti ſimus, exonerare nos ſarcina carnis. Vnde Apoſt. prius dixit ne ambulemus ſecundum carnē. Prius oportet abſtinere nos à carnalibus, ſi volumus profectus facere in ſpiritualibus, in quibus perſeuerare oportet ad extremum vſque diem. Caro ſiquidem nobis aduerſatur vſq; ad mortem. Citius nos deſerunt alij duo inimici noſtri, ſcilicet, mundus, & dæmon, ſola inimica caro perpetuò comitatur. Quarenon ſine cauſa clamabat ille bonus ſenex Anachoreta, dum in agone mortis eſſet, Adhuc igniculus viuit. Latet namque veluti ſub cineribus fauilla ignis. Ab iſto nos oportet diligēſſimè cuſtodire hoſtē & inimico: qui quo eſt magis domeſticus, eò eſt crudelior. Alij duo exteri facilè deuinci poſſunt ab eiſque auertere nos poſſumus. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis, ait Iacob. Apoſtol. Mundus quidē facili negocio reſpuitur & conculcatur. Heroici non pauci (etiam ante Chriſtum dicentem, Ego vici mundum) quinimo plures ex Philoſophis, luce fidei deſtituti, illum ſuppeditarunt, & nihili fecerunt. Proh dolor, inimicam carnem omnes diligimus, nutrimus, fouemus: & (quod longè crudelius eſt) ad nos ipſos necandos ea veluti inſtrumento vtimur, melius ſanè dicemus abutimur. Et ideo ſi iſtū hoſtem debellare volumus de eoq; victoriam & triumphum reportare, non laxemus ei habenas, non ei blādiamur; eum more Pauli caſtigemus, & in ſeruitutem redigamus: & tunc in via ſpiritus multum proficiemus. & ſi dominus dederit, forſitan perueniemus ad illum ſtatum illorum virorum, qui nihil habent damnationis. Interim tamen viriliter militemus in hoc certamine carnis nobis propoſito, memores quod non coronabitur niſi qui legitimè certauerit Et de hac prima clauſula huius capitis hæc dicta ſufficiant: quæ ſi alicui lectorum viſa fuerint aliquantulum prolixa, hanc prolixitatem recompenſabit

Simile, | Iacob. 4. | 2. ad Thim. cap. 2.

candidus lector per tantarum rerum ingentem vtilitatem. Plura difficiliaq; & eadem pulchra paucis non eſt fas dicere verbis. Erat namque hic Pauli locus campus latiſſimus & fons exuberātiſſimus, ex quo iſti ſcaturierunt riuuli. Cęterum admonentur hac Pauli doctrina duo Chriſtianorum genera, primum, illi homines qui ſemel exempti ab omni damnatione modica eſt illis cura vt ſeruent ſe à relapſu. Admonentur etiam alij homines qui tantum curant crucifigere carnem ſuam (quod eſt non ambulare ſecundum carnem) & ſpirituales & ſtudioſas actiones non exercent: ſpiritum ſuum otio indulgere & dormire permitunt. Carnis maceratio bona eſt, & à deſyderijs carnalibus ſe continere bonum eſt: iſtud oportet facere. ſed hoc aliud, quod eſt operibus ſpiritualibus vacare, nō oportet omittere. Illa facere hæc autem nō opus eſt prætetire. Neque nobis aliquis dicat, Ego non omitto, vtrunque facio vno tempore, nempe quadrageſimæ, totus ſum ſpiritualis. Carnem deſero, exteriorem hominem relinquo, ſed cum ad ſacrum Paſcha peruenio, ieiunijs, orationibus, & ſtudioſis actionib' concionibus audiendis, lucrandis indulgentijs, & alijs ſimilibus, non intendo, ſed iſtis, valere dico, & opiperè cutim curo. Sed ſic viuere non ſatis eſt ad fugiēdam omnem damnationem. Nam ſic perſeuerantia deeſt. Non ſufficit ſemel, bis, ter, quaterq; victorem fuiſſe, ſed ſemper perſiſtere oportet, omniq; tempore ſpiritu ambulare, & deſideria carnis non perficere. Non ſunt pro nihilo ducenda pericula, ſed timenda. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Simus cauti ergo pericula, tam intraria, quam extraria. Non tantum extraneos & exteros, ſed etiā falſos metuere oportet fratres. Pericula quoque ſunt in falſis fratribus. Sic tandem nos gerere debemus, vt in noſtra quotidiana pugna nunquam captiui ducamur.

Matth. 25. & Luc. 11 | 2. Cor. 11

Sed antequam ſequentem proximè tex-

textum enucleare incipiamus, operepretium ducimus admonere lectorem vt vnum & alterum caueat errorem, quos ex praua intelligentia horum verborum, ſomniarunt hęretici & Lutherani homines. Prior eſt, per iſta verba ab Apoſtolo tolli de medio purgatorium, alter eſt, omnia opera bona moralia, quæ ſua vi & ſpecie bona ſunt, in infidelibus damnabilia eſſe, qualia ſunt iſta. Obſequium præſtare amicis, vindictam non ſumere de inimicis, ſubuenire oppreſſis, ſuccurrere miſeris, Parentibus & præceptoribus honorem præbere & multa alia huius farinæ. Hæc eō contendunt mala eſſe, quod ſint facta ab hominibus qui non ſunt in Chriſto Ieſu. A contrario enim ſenſu argumentantur, dicentes, Paulus aſſerit nihil eſſe damnationis his hominibus qui ſunt in Chriſto Ieſu. Igitur alijs qui per fidem non ſunt vniti Chriſto Ieſu, omnia erūt damnabilia, Non eſt hæc ſanè Apoſtolica mens, neque argumentatio rectè colligit. Alias enim etiam opera bona moralia, facta a Chriſtiano exiſtente in peccato mortali, eſſent damnabilia. Siquidem licet Chriſtianus homo per fidem informem dici poſſit Chriſtianus (cum ſit Chriſti membrum) tamen ſecundum vitam Chriſtianam, quæ à charitate eſt, non conuiuit Chriſto, quoniam fides illa mortua eſt. Neque qui in peccato mortali eſt, dici poteſt ambulare ſecundum ſpiritum, ſed ſecundum carnem. Neque tamen dicenda ſunt illa opera bona ex ſuo genere eſſe mala & damnatione digna. Sic dicendum nobis eſt de operibus moralibus bonis Gentilium & Philoſophorū qui lumine fidei orbi fuerunt. Alio modo reſpōdere poſſumus, dicētes, ad hunc ſenſum poſſe dici damnabilia, quia nō ſunt æterna mercede præmianda, ſed temporali tantum præmio retribuēda.

Porro longè difficilius eſt, quod nobis obiectant de purgatorio, quod volunt reprobatum eſſe per hæc verba ab ipſo Apoſtolo. Sed iſtud ipſi falſiſſimè Paulo impingunt atque tribuunt, qui tantum abeſt vt eum hoc loco velit de medio tollere, quod ipsū in ſuis epiſtolis manifeſtè doceat. Nec obſtat quod Lutherus dicat in ſacris literis non inuenisse purgatorium. Iſte non eſt locus iſtud refellendi. Eſt alibi apud eundem Paulum propius & accommodatus locus, ad quem cum perueniremus (Deo adiuuante & vita comite) contra illos hæreticos negantes illud pro noſtra virili pugnabimus, Nunc autem quia iſti noui hæretici ſe armāt & muniunt iſtis verbis Pauli perperam intellectis & extra propoſitum & mentē Apoſtoli retortis, per tranſennam & occaſionem datam nobis, aliquid de purgatorio loquemur, ſuppoſita tamen ea fide, quā de eo tenet noſtra mater Eccleſia Romana. Cui & dicta, & dicenda, volumus eſſe ſubiecta.

Inter multa quæ iſti nouatores nobis obijciunt argumenta, illud vnum eſt (quod exiſtimant inſolubile eſſe) proponitur autem ab ijs ſub hęc verborū forma. Qui moriuntur in gratiā Dei, ſunt in Chriſto Ieſu, & in eo viuunt vita gratiæ: ergo quando moriuntur, vel conuolant recto tramite in cælum, vel purgatorium ingrediuntur. Nam non ad limbum, & multominus ad infernū pergunt. Si recto itinere ſe in cælum recipiunt, iam non eſt neceſſarium ponere purgatorium: nā ad iſtum locum nō veniunt qui in peccato mortali decedunt. Iſtis namq; paratus eſt infernus. Si igitur Paulus dicit hoc loco quod ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil eſt damnationis, iam iſti non ſunt reuocandi ad purgatorium. Fruſtra ergo ponitur. Ecce argumētum illorum quod dicunt eſſe inſolubile.

Sed vt mentiatur illis ſua iniquitas, preſto adeſt eius diſſolutio. Purgatoriū non ponitur in vniuerſum pro omnibus illis qui in gratia Dei ab hac vita diſcedunt, ſed pro illis qui dum viuerent, exactè, perfectè, & completè noluerūt pœnas in pręſenti vita ſoluendas: quales — Diſſolutio Cauilli.

les

les ſunt qui aliquid pœnæ ſecum afferunt purgandum in alio ſeculo, qui tepidè egerunt pœnitentiam viuentes in hoc mundo. Pro iſtis & illis qui decedunt ab hac vita cum macula & ſordibus peccatorum venialium, purgatorius locus à Catholicis aſſignatur. Nam percontemur hæreticos purgatorias pœnas negantes, vt dicant nobis, in quem alium locum recipiuntur illæ animæ quæ migrant ab hac vita habentes ſordes peccatorum venialium, & illæ, quæ exactè & completè non ſatisfecerunt illas debitas pœnas quas meruerunt pro ſuis delictis? Dicant nobis, an ſint remittendæ ad inferos? Haud quaquam certè, quando dura & crudelis

Reſponſio, eſſet talis punitio, pro venialibus dādas eſſe pœnas æternas in inferno. Nullus ſanæ mentis vnquam dixit. Quo igitur detrudentur tales animæ? Nunquid in cœleſtem & ſanctam Hieruſalem ciuitatem? Neque hoc æquum eſt, donec efficiantur aurum purum, & mundatum ab omni ſorde & ſcoria. Nam in

Apocal. 21. illam ſanctam ciuitatem nihil intrat coinquinatum. Neceſſario igitur reſtat vt detur alius locus tertius, præter infernum & paradiſum: & hunc mater, Eccleſia iure vocat purgatorium, hoc eſt, locum purgandi. Proh Deum immortalem, quis luce rationis ita eſt orbatus, qui non vincatur & adducatur ad cōfitendū purgatorium? Si animæ ad iſtum locum iuſto Dei iudicio non deducuntur, cur mater noſtra Eccleſia, pro illis inibi exiſtentibus, tum ſacrificia offert, tum preces ad Deum tranſmittit? Sunt ne caſſæ & fruſtra, neq; an laborat in vanum? An laterē lauat, vel oleum (quod aiunt) & operam perdit? Hęc ſolus Hæreticus admittet fortaſſis: nam Catholicus ſynçerā hanc veritatem edoctus, manibus ac pedibus negabit.

Dicamus ergo & concludamus, pro iſtis animabus poſitum eſſe purgatorium. Inſurgis modo vrgens, ac dicens, iſtæ animæ cum receſſerunt ab hac vita erant in Chriſto Ieſu: nam cum eius gratia & charitate receſſerunt. Gratis damus: quid tum? Quid? Igitur cum eſſent in Chriſto Ieſu, nil damnationis pati & experiri debent, ſi Paulus in ſuo ſermone verus eſt.

Nihil, inquit, damnatio nis eſt ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu.

O Lutherane, quomodo tuum prauum morem prodis. Hoc habent hæretici & Lutherani quaſi innatum, vt dentibus lacerent ſacras ſcripturas, eiſque truncatim vtātur. Similes ſunt illi qui dicebat, Omnia probate, omnia probate, ſubticēs quod ſequebatur, & quod bonū eſt tenete. Sic Lutherani attribuentes hoc Pauli loco truncatim allegant. Perge Lutherane, & abſolue totum Pauli teſtimonium, & inuenies tui argumenti (quod tu tanti facis) ſolutionem. Dicis, Recedunt cum Chriſto, mortui ſunt in Chriſto, igitur beati fatemur de illis qui nihil ſordis, vel obligationis & debiti habēt. In purgatorio ſunt illæ animæ certa ſpe beatæ, poſtquam autē compleuerint debita, eiūt inre. Et hinc fugatur alia hæreſis Lutheri, qui dicit, animas in purgatorio non eſſe de ſua ſalute certas: quod tam falſum eſt, quam ipſa ratio, quam pro hac hæreſi tuenda adducit, ſcilicet, quod animæ illic mereri, & demereri poſſunt, quod iniquā tam falſum eſt, quam id quod eſt falſiſſimum. Non enim in tali ſunt ſtatu, nec quoad hoc viatrices ſunt. Clauſa eſt illis iam ad id muneris ianua. Perge ergo tu Lutherane, & tuis dictis adiunge quod Paulus addidit, dicens, Nihil eſt damnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Adde tu, qui non ſecundum carnem ambulant, ſed ſecundum ſpiritum. Hæc verba tuum iugulant argumentum, quæ ſi diligenter perſcrutatus fuiſſes, tuum hoc non dixiſſes fore indiſſolubile argumen-

gumentum, nec Achilem feciſſes ipſum. Intellige ſi neſcis, illos qui in præſenti vita tepidè & remiſsè ſatisfaciunt pro peccatis ſuis, & corpori parcunt, nec illud vigilijs & ieiunijs macerãt, intellige, inquam, hos, aliquo modo ambulare ſecundum carnem, eam fouentes: nutrientes, & caſtigare nolentes. Tales, licet per baptiſmum ſint incorporati Chriſto Ieſu, tamen ambulant ſecundum carnem, & non continuum habent ſpiritus exercitium. Et de iſtis non loquitur hic Apoſtol. Et ideo remanet in illis aliquid dãnationis, non culpæ, ſed pœnæ: quam expiant & ſoluunt in purgatorio. Si vero decedant cum peccato veniali (quod damnatio culpę eſt) eam purgare habent, priuſquam in cœlum euolent. Vides cæce Lutherane, ſierattnum argumentũ inſolubile? Digito compeſce labellum.

Alia ſolutio. Aliter euadere poſſemus haſce calũnias hæreticorum, ſi dicamus Apoſt. loqui de illis, qui ſunt in Chriſto Ieſu regenerati per baptiſmum & ſeruant ſe in innocentia baptiſmali. Nam baptiſma omnem damnationem, tam pœnæ quam culpæ, abſoluit, & vtramque remittit, neque pro peccatis ſic deletis quis remittitur ad purgandi locum. Si autem poſt acceptam iſtam gratiã quis eſt ei ingratus, & rurſus peccat, ſi incidat in damnationem, vel culpę vel pœnę nihil ad Paulum attinet, qui non loquebatur de iſtis: ſed de illis qui a peccatis ſe ſeruarunt immunes. relinquentes opera carnalia, & ſeruientes iugiter operibus ſpiritus. Et hanc intelligentiam iſtius loci ſi ſequi volumus (quam nos ſaluo meliori ſententia, veriorem putamus) à multis nos abducimus moleſtijs & laberinthis. Profecto Apoſtolus de efficacia baptiſmi deque eius virtute loquebatur, de quo ſupra multa œncomia dixerat: quæ hic conſulto non reperimus. Ad memoriam ſuam reducat lector diligens & obliuioni non tradat, quæ de eo in prætentis capitibus elegãter ſcripta reliquit, nos ad aliam clauſulam pertractãdam accingimur, quam paucioribus expeditam dabimus, quam fecimus de iſta, quæ initium huic capiti dedit.

ſequitur.

Lex enim ſpiritus vitæ

in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis. Nam (quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem) Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne: vt iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. &c.

Lex enim ſpiritus, &c.

HAec ſane clauſula præcedẽtis probatiua eſt. Cauſam namque & rationem importat à priori. Ex natura enim & efficacia Euangelicę legis, docet verum eſſe quod dixit: nimirum, nihil eſſe damnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Quoniam lex ſpiritus vitæ, illos liberat à lege peccati & mortis. Huius legis virtute & efficacia, liberi facti ſunt. Igitur palam eſt, ambulantibus ſecundum ſpiritum, & non ſecundum carnem, nihil eſſe damnationis. Expende quęſo lector diligens, quanta ſit vis & virtus huius legis, quę potens fuit ipſa ſola tantum beneficium pręſtare nobis, & talem cauſare effectum. Nulla quippe alia lex valuit generatum in Chriſto hominem ab efferui concupiſcentia & lege mortis liberare, præter iſtam ſpiritus legem. Neque mirum. Oportet namque effectum, reſpondere ſuę cauſæ: quę quãto eſt potẽtior excellẽtiorem producit effectum. Gratia Ieſu Chriſti (vt fusè

in

in 5. ca. diximus (potentior eſt ipſo peccato: ergo lex ſpiritus (quæ eſt effectus gratiæ) neceſſario debuit eſſe virtute & efficatia potētior: Peccatū fecit & cauſauit alijs damnationē, gratia eſt potentior: igitur poterit liberare ab omni damnatione. Iam enim dixerat Apo. in 1. cap. Euangelium eſſe vertutem, hoc eſt potentiam, in ſalutem: non in damnationem, omni credenti, tam Iudæo quam Græco. Igitur nihil eſt damnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vſque enim ad finē huius octaui cap. naturam, fructum & vtilitatem Euangelicæ legis decurrit Apoſtol. Exactè de ijs dicere longum eſſet. Tanta namq. eſt Euangelij excellentia. vt paucis nō poſſit cōpræhendi verbis. Multa conſumpſit capita Apoſt. in hac retractanda.

Cæterum ſeries & nexus horum verborum cum præcedentibus, tam eſt clarus & perſpicuus, vt velle eum declarare, eſſet ſoli addere lucem. Illa nanmq; particula enim ſatis apertè monſtrat; rationem hic aſſignari præcedentis dicti. Enim, quippe, dictio eſt præſeferēs cauſam eius quod proximè antecedebat. Si requiramus quænā ſit iſta lex. Eſt ne illa quę ſimul congenita eſt cum noſtra natura, quæ naturalis ſolet appellari? Minimè. Quæ ergo? An illa quæ digito Dei ſcripta fuit in tabulis lapideis, cuius promulgator fuit Moyſes? Neq; eſt iſta: ſed illa quæ populo Chriſtiano pollicita fuit per os Hierem. Prophetę. Olim hic Propheta neſcio cuius legis nobis ſpem dedit dicēs. Dabo legem meā in viſceribus eorum, & in corde illorū ſcribam eam. (Hierem, 31.) Iſta reuera eſt lex à Deo nobis promiſſa, quam hic Apoſt. vocat legem ſpiritus vitæ, quam etiam in 1. ca. appellauit Euangelium Dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in ſcripturis ſanctis. Hieremias eſt vnus teſtis ex illis Prophetis, per quem prenunciauit Deus Euāgelium & legē iſtam vitæ.

Sed dicis. Qua de cauſa Euangelium dicitur lex, & tale nomen ſortitum eſt? Reſponſio eſt, iſtud multiplici de cauſa eſſe factum. Primò, quia cū finis cuiuſuis ferentis legem, ſit efformare & efficere homines bonos, hocq; per ſeipſos legiſlatores præſtare nequeant, faciunt per leges, quæ viā & modū oſtendunt. (Leges ſunt veluti lapides ſiue cruces in itinere repoſitæ oſtendunt viam qua eundum eſt illis qui iter ignorant.) (Simil.) Nulla autē lex eſt, quæ tā cōmodè oſtēdat hominibus viam qua ad cœleſtē patriam perueniendū eſt, nec quæ ſecurè nos illuc diriigat, ſicut Euangeliū ipſum. Meritò igitur lex nuncupatū eſt Euangeliū, & lex ſpiritus, qui noſter ductor eſt. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam dicebat gaudens & exultans Regius Propheta. (Psalm. 142.) Secundò, legis officium eſt ligare homines, Euangeliū iſtud præſtat. Obligat enim ad ſui obſeruantiam cunctòs mortales. Tertiò alia eſt legis functio, ſcilicet docere, inſtruere, erudire, bonos præmio donare, & iniquos ac malos punire, hæc omnia diligētiſſimè præſtat Euangelium, quare non immeritò Euangelium appellatur lex. Sed qualis lex? Dicit Apoſtolus.

Lex ſpiritus vitæ.

ANtea appellauit Apoſtolus legem Moſaycam legem ſpiritualem. (Cap. præcedenti.) Euāgelium autem nūc dicit legem ſpiritus. Sunt ne iſti duo tituli pares? Aequantur ne in epithetis, iſtæ duæ leges? Minimè. Nam lex iſta, ab Apoſtolo contraponitur non ſolum duabus illis legibus quas ſupra poſuit, ſcilicet, peccati, & legi mortis: ſed etiam legi Moyſi. Nā ſola lex Euangelica potuit nos liberare ab omni damnatione. Et licet lex vetus ſit lex ſpiritualis, non tamen ſpiritus & vitæ. Vnde eleganter Beatus Chryſoſtomus in his duobus titulis, magis honoratam fuiſſe dicit, Euangelicam, quam Moſaycam legem, quam appellauit Apoſt. ſpiritualem. Nec citra rationem hoc factum eſt. Quoniam licet vtraque à Spiritu Sancto dictata fuerit, non tamen

illa dabat Spiritum Sanctum, hæc au-
tem communicat Spiritum Sanctum
illis qui eam profitentur,& nõ quomo
Infra in hoc eodem cap. 8. 1. ad Theſſalon. cap. 2. docunq. ſed copioſè ſatis. Nos, dicebãt
Apoſtoli, habemus primitias Spiritus
Sancti. Et iſtis dictum fuit, Accipite Spi
Ioann. 20. ritum Sanctum, quorũ remiſeritis, &c.
Iſta verba nõ fuerunt dicta Moyſi pro
mulgatori legis veteris, nec priſcis Patri
bus, tametſi non omnino negemus il-
lapſum Spiritum Sanctũ in corda priſ
corum Patrum. Tamen illis non daba
tur ſub ſignis viſibilibus, ſicut Ioannes
Ioann. 7. dicit, Non enim erat Spiritus Sanctus
datus, quia nondum Ieſus erat glori-
ficatus. Nondum erat Spiritus Sanctus
datus, intellige tu ſub ſigno viſibili. Ad
de his, quod licet lex illa vetus eſſet da
ta a Spiritu Sancto, tamen fuit ſcripta
in tabulis lapideis: noſtra Euangelica
in cordibus ac mentibus noſtris. Illa
vetus, per purum hominem, nempe
Moſem, promulgata fuit, at noſtra da-
ta & condita Per Ieſum Chriſtum Deũ
& hominem. Lex vetus non erat lex
ſpiritus vitæ, hoc eſt, viuificantis ſpiri-
tus, quatenus in nobis habitat. Hic ſpi-
ritus ſecum affert vitam, non quomo
do ſpiritus vitalis, dat corpori noſtro
vitam, morti obnoxiam, & tempora-
riam: ſed vitam ſubminiſtrat, quæ neſ-
cit mortem, & in æternum durat, iuxta
Ioann. 8. illud Chriſti verbum. Si quis ſermonẽ
meum ſeruauerit, mortem non guſta-
bit in æternum. Qui cuſtodiunt hanc
Euangelicam legem, liberi ſunt a mor-
te. Si enim viuunt ſecundum ſpiritum,
qui ſecum vitam affert, habentes iſtum
cur timebunt mortem? Nunquid talis
ſpiritus fugabit mortem? Maxime. In le
ge illa Moſayca homines tremebundi
& pauore pleni erant. Quid ergo cau-
ſæ erat? Num non habebant ſpiritum
vitalem aliqui? Quomodo viuebant?
Habebant quidem vitalem ſpiritum,
ſed non ſpiritum vitę in Chriſto Ieſu.
Nunquid illa vetus lex timorem & tre
morem incutiebat? Nõne paſſim mor
tem minabatur? Sed iſta tantum abeſt
vt vitam dent, vt contraria & aduerſa
ſint vitę. Non raro vſu venit, præ timo-
re & pauore mori homines. At noſtra
Euangelica lex ſeu amore pleniſſima
eſt, & nil aliud quam amorem redolet.
Amor autem vt eſt vnitiuus amantis
cum re amata, ita eſt vitæ conſeruati-
uus. Quidni conſeruabit amans ama-
tum. cum indiſſolubili nexu & vincu-
lo iſti ſint vniti? Cedo, amor Euange-
licæ legis, quid pro ſcopo habet? Non-
ne ipſum Deum qui eſt ipſiſſima vita,
& fons omnium viuentium? Et Chri-
ſtus qui dedit hanc legem, & autor
eius fuit, nonne eſt vita? Nonne in mũ- Ioann. 10.
dum venit vt homines vitam habeant,
& abundãtius habeant illi, quos Pater
cœleſtis dedit ei? Igitur lex eius meri-
tò lex amoris & vitæ dicta eſt. Quod
cum ita ſit, qui ambulant in hac lege &
ſecundum iſtum ſpiritum, quo pacto
habere potuerunt aliquid damnatio-
nis? Concludeigitur tu erudite lector,
& pro exploratiſſimo habeto, nihil
eſſe damnationis his qui ſunt in Chri-
ſto Ieſu, quales ſunt qui viuunt in ſpe,
fide, & charitate Ieſu Chriſti, eum imi-
tantes: quales etiam nos eſſe oportet, ſi
liberi eſſe volumus à lege peccati &
mortis, & ab omni damnatione. Suppli
ces oremus illum, qui poſtulat pro ſan
ctis gemitibus inenarrabilibus, hoc eſt,
non facit poſtulare (ſpiritum illum di-
cimus omnis doni datorem) vt mentes
noſtras ad ſuprema eleuet, & corpora
noſtra hoſtiam ſanctã, viuẽtem, & Deo
placentem efficiat & reddat, Amen.

ſequitur.

Liberauit me à lege pec cati & mortis.

Siſte Paul. & hic pedẽ fige. Pauliſper
te alloqui volumus, priuſquã aliò
properes, De regeneratis in Chriſto ſu
pra mentionẽ feceras, & nũc te ſolum
libe-

liberatum aſſeris? Quid ſibi vult iſte tran
ſit⁹? Colligere debebas, illos qui ſunt in
Chriſto Ieſu fuiſſe liberatos: & tu temet
ipſum ſolũ oſtendis eſſe liberatũ? Tu de
te ip:o teſtimonium præbes. Quis eſt
iſte argumentandi tam nouus modus?
Quod dictum fuit in vniuerſum & in
genere, probatur verum eſſe per vnũ
ſingulare? Non approbant iſtud diale-
cticorum canones. Quod enim in vni-
uerſum dicitur, multis ſingularibus cõ-
Reſponſio. probari debet. Iam aliàs à nobis obſer-
uatum fuit, quædam eſſe proloquia &
axiomata vniuerſa, in veritate tam per-
ſpicua, quę vnico ſingulari exemplo ap
probantur vera eſſe, eo quod de omni
bus alijs videatur idem eſſe iudicium:
Tale eſt hoc proloquium, ſcilicet quod
lex ſpiritus vitæ liberet homines ambu
lantes in Chriſto Ieſu a dãnatione. Et
ideo ad reddendam veram hanc pro-
poſitionẽ, exẽpli loco ſemetipſum mõ
ſtrauit, Sed quare ſe potius quã alium?
Fortaſſis non ſine myſterio. Nõ oſtẽta-
tionis gratia, ſed pronomine: ſe vſus eſt
quoniam (ſicut adnotauimus in elapſo
cap.) Paul, non tã in perſona ſua quam
omnium loquebatur. Perſonã commu
nem induit hic Apoſt. ambulãtium nõ
ſecundũ carnẽ, ſed ſecundũ ſpiritũ. Vel
aliter dici poteſt, Paulũ de ſe mentionẽ
feciſſe, eo quòd hęc liberatio nõ cõpe-
tat omnibus, ſed ſibi tãtũ ſimilibus. Pau.
n. præcipuũ & ſupremum gradũ iuſtifi-
cationis erat aſſequut⁹. Erat Apoſtolus
vnus ex illis qui exactè & perfectè erãt
iuſtificati. Et ad iſtos ſolũmodo volunt
aliqui referẽda eſſe hæc Pau. verba, nõ
ad illos, qui licet ſint in Chriſto Ieſu re
generati, tamẽ ambulãt ſecũdũ carnẽ,
& iſtos lex ſpiritus vitæ non liberat a le-
ge peccati & mortis. Nam hęc libera-
tio ad mentem Apoſt. ſolum cõgruit il
lis regeneratis qui ambulant ſecundũ
ſpiritũ & non ſecundum carnẽ: qui ve
rò nõ ſunt tales (quales communiter ſu
mus, nos qui regulariter non attingi-
mus gradum ſupremũ iuſtificationis)
ſubditi ſumus legi peccati interea dum
viuimus. Quod & pro noſtro commo
do etiam eſt, vt coronari poſſimus. Si. n.
nullum bellum, aut certamen habere-
mus, corona in cœlo indigni eſſemus.
Hæc namque iure alteri non eſt dãda, *2. ad Timo. cap. 2.*
niſi ei qui legitimè certauerit. Et licet
in continuo ſemper verſari bello, res
iniucunda ſit, tamen Deus mitius egit
nobiſcum, quam cum illis qui non ſunt
regenerati in Chriſto Ieſu: qui non ha-
bent Antidota aliqua contra veneno-
ſum iſtum carnis morbum, ſicut nos ha
bemus ſacramenta: non qualia erant in
lege veteri, ſed viuificantia. Nam illa, ex
opere operato, vt dicitur, vitam gratiæ
non conferebant, ſicut faciunt noſtra,
quæ vel puram (vt baptiſma, & ſacra-
mentum pœnitentiæ) vel augmentum
gratiæ: vt Euchariſtia, conferunt. Quæ
quidem Euchariſtia, præter hoc quod
alimoniæ nobis vice datur, contra lu-
ctam carnis valet. In lege autem vete-
ri, nil tale erat. Quare infœliciores no-
bis erant, qui ſub ea degebant, vt pote.
qui cum infirmi eſſent, ad curandum ſe
ipſos medicamen deerat. Nos ſi hanc
carnis infirmitatem patimur, multis prę
ſidijs & medicinis, & eiſdem ſalubribus
adiuuamur. Et ideo aliquantulum pa-
tienter ferre poſſumus, ſpectantes pro
iſtis moleſtijs & bellis (ſi victores fueri-
mus) triumphalem & glorioſam coro-
nam. Non debet de fructibus percipe- *vbi ſupra.*
re niſi laborans agricola: vt Apoſtolus
dixit ſuo chariſſimo Timothæo:

Dicit ergo Pau. *Liberauit me.* Sed a qui
bus, dicito Apoſtole, te liberauit lex ſpi-
ritus vitę? Reſpõdet, A duobus, *A lege*
videlicet pecc. & mort. Hæc eſt gemina
damnatio quã Adã nobis cõmunicauit
damnatio peccati & mortis, Cõtra has
duas leges dicit Apoſt. eſſe legẽ Euan-
gelicã ſpiritus. Cõtra legẽ peccati, cum
dicit eſſe legem ſpiritus, contra legẽ ve
rò mortis. cum illã vocat legẽ vitæ. Iſtis
duabus legibus è regione oppoſita eſt
lex ſpiritus vitæ. Duæ leges erant, lex
peccati, & lex mortis: & iſtæ inferebant
homini dãnationẽ. Illa quidẽ lex pec-

cati, eſfrenis dicitur concupiſcentia, quæ facit hominem carnalem & captiuum ducit. De iſta loquens, dixit Paulus. Lex quidem ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Lex autē mortis eſt illa, quæ nos obligat ad mortem corporalem, ob ipſum peccatum. Et per hanc quoque ſumus ſubiecti omnibus illis pœnis. tam animæ quam corporis. Ab iſtis duabus legibus dicit Apoſtolus ſe liberatum eſſe, per legem ſpiritus vitæ.

Et hinc palam colligere poteſt lector quicunque ſit. tres leges, ſcilicet, peccati, mortis, & ſpiritus vitæ, quibus ſi duas alias adiungas (quas infra adnumerauit Apoſtolus) quinarius erit legum numerus, Sunt autem aliæ duæ leges, iſtæ, lex Dei, & lex mētis. Cum iſtis quatuor legibus (vt communis eſt conſenſus Interpratum) confert Apoſtol. iſtam quintam, quam appellauit legem ſpiritus. Sed forte rogas dicens. Eſt ne alia lex iſta ſpiritus ab illa quæ dicitur lex mentis? Ita: nam iſta lex mentis nō

Reſponſio. eſt aliud quam quædam naturalis impreſſio legis Dei. Ipſa ſynderesis in mētibus noſtris ſigillata & ſculpta, quæ nos docet malum cauendum, bonum verò amplectendū, eſt ipſa mentis lex, lex autem ſpiritus vitæ, eſt ſupernaturalis & infuſa. Ipſa fides infuſa quæ eſt donum Dei, vel aliquid parum differens: quod quidem donum vno modo dicitur fides, & alio modo, dici poteſt lex ſpiritus vitę. Nā & fides (illa quidē non informis, ſed formata) eſt per quam iuſtus viuit, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autē

Abac. 2. & ad Rom. 1. ex fide viuit. Commode igitur poteſt fides dici lex ſpiritus vitæ: maximè cum eſt informata charitate. & ornata cæteris alijs virtutibus.

ſequitur.

Nam quod impoſ. er. le. in quo infirmab. per carnem.

Occurrit hic Apoſtolus cuidam petitioni tacitæ. Poterat ſiquidē quiſpiam petere, an neceſſaria fuerit hæc lex ſpiritus vitæ, ſiue Euāgelica. Et ratio eſt, eo quod homini datæ fuerant illæ duæ leges, naturalis videlicet & ſcripta, quæ poſſent liberare eum a lege peccati & mortis: non igitur opus erat addere hanc legem ſpiritus. Reſpōdet Apoſt. docēs imbecillitatem, ac infirmitatem legis ſcriptæ ad præſtandum iſtum effectum, quē pręſtat lex Euangelica. Nam licet illa vetaret peccatum (quo nomine dicta eſt ſpiritualis) tamē illud remittere non valebat. Lex autem ſpiritus & peccata prohibet & ea condonat. Hæc legem peccati & mortis repellit, non illa, nec ſpiritum vitę ſuppeditabat, ſicut Euangelica facit. Non igitur lex Moyſi adeo fortis & potens erat, vt poſſet extinguere legem peccati & mortis, & à manibus mortis nos eripere. Dum eſſet homo ſub legis & peccati ſtatu, merito clamabat, Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quaſi non videns, nec in lege naturali, nec in lege ſcripta, remedium. Non dicit autem de morte, ſed de corpore mortis. Mors vna eſt, corpus mortis multiplex. Corpus ſiquidem multa membra habet, & eorum quoduis mors eſt. Quid eſt hoc? Audi attente, & intelliges. Quot ſunt in corpore noſtro partes & membra, tot ſunt foramina, per quæ ingredi ad nos mors poteſt ipſa. Nonne in ſacro eloquio ſcriptū eſt, Aſcēdit mors per feneſtras veſtras? Feneſtra eſt oculus, feneſtra eſt auris, feneſtra eſt bucca, feneſtra eſt guttur, feneſtræ ſunt nares, & deniq; omnis hominis ſenſus externus. Sed dicis, Quomodo intrat mors per has feneſtras? Iam diximus in cap. pręcedēti, placet iterū dicere. Aſpicis & contēplaris fœminā, ſubrepit mox cupido, cui ſi prębes cōſenſum iā intus in te eſt mors. Peccatū eum cōſumatū fuerit, ait Iacobus generat mortē; pręterea audis turpia loquentē, blaſphemantē, laſciuia verba reſonātem, cōplaces, voluptatē in illis Hieremiæ, Iacob. 1.

capis

capis, iam te innaſit mors, & per feneſtras aurium tuarũ ingreſſa eſt ad te, Itẽ bibis vinum, non modicum, (vt Paulus iubebat) ſed veluti alter Lot inebriaris in vino: bibiſti luxum; Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, iam tecũ habes mortem. Luxuria mortifera eſt. Quod autem de iſtis feneſtris dictũ eſt, dicito tu de alijs, Mẽbra.n. carnis, omnia ſunt foramina mortis: per ea intrat mors in noſtras animas. Claude iſtas feneſtras, ſi mortis pericula vis effugere. Vulgo dicitur in noſtrato ſermone, In os clauſum, nõ ingrediuntur muſcę. Has occaſiones agnoſcẽs Apoſt. eaſq; vitare volens, nec valens, dũ adhuc eſſet ſub lege in perſona tali loquẽs, exclamat dicẽs. O me miſerũ, & infœlicẽ hominẽ, quis me liberabit de corpore mortis huius? Q. d. Lex potens nõ eſt, illa, inquã, Moſayca: ſed gratia Dei, hoc eſt, lex ſpiritus vitę. Ipſa ſola non illa Moſayca, aut naturalis (nam iſtud pręſtare, ſcriptæ legi, Erat, inquit Paulus, impoſſibile.

1. ad Thim, 5. Gal. 19. ad Ephe, 5. An ebrietas ſit lethale peccatum.

Cæterum cum hæc Pauli ſentẽtia valde ſit difficilis, & multis ſacramentis referta, oportebit nos eam paulo altius rimari & ſcrutari. In manifeſtis moram non trahimus, at in abditis obſcuris, & difficilimis, ſi non tam cito nos expedimus, boni conſulere debet amicus lector. Non enim ſemel, ſed ſæpe diximus, oppido difficilem fore hanc Pau. epiſtolã præ cæteris alijs. Quare vt eam claram demus, multis opus eſt. Sed ad rem veniamus. Quod hic Pau. intẽdit, non eſt aliud, quam docere neceſſitatem Euangelicæ legis: quam Chriſtus in mundum veniens nobis adminiſtrauit. Nam per Eſaiam manifeſto confitetur, ſe a Patre ſuo fuiſſe miſſum ad id muneris. Ad euãgelizandũ, inquit, pauperibus, miſit me. Et alibi clarius. Pauperes euangelizantur, & beatus qui nõ fuerit ſcandalizatus in me. Et hic etiam fuit ſcopus Apoſtolo in hac epiſtolã, monſtrare excellentiam Euangelicæ legis, & efficatiam iuſtificationis fidei. Quam iuſtificationem remouet & repellit hic Apoſtolus à lege Moſayca; propter illius infirmitatem & impoſſibilitatem. Vnde apté quidem poſtquã oſtendit nos liberatos fuiſſe per legem ſpiritus vitæ a lege peccati: oſtendit legem Moyſi, imbecillem & impotẽtem ad iſtud muneris perficiẽdum, & quod ipſa non valuit, ſuppletum, & conſumatum fuiſſe, per ipſam legem ſpiritus, mediante filij Dei Ieſu Chriſti incarnatione. In qua aſſumpta fuit virginea caro, omni concupiſcentia effreni expoliata. Et iuſtè quidem. Nam ad mundandam noſtram carnem infectã concupiſcentia, talem oportebat a verbo diuino aſſumi carnem. Caro, inquit Pater noſter Auguſtinus te infecerat, caro te ſanat. Nam verbum caro factum eſt. Hæc igitur eſt mens Apoſtoli in hac, quam præ manibus habemus clauſula, quam auſpicati incipimus â particula illa, *Nam*.

Eſa. 61, & Luc. 4, Matth. 11

Dixerat Apoſtolus nos liberatos fuiſſe in Chriſto Ieſu, hoc eſt, per Ieſum Chriſtum datorem legis ſpiritus vitæ, nunc per particulã, Nam, declarat quo modo ſit facta iſta liberatio per Ieſum Dei filium, ac ſi diceret. Non ſine cauſa dixi, nos liberatos fuiſſe in Chriſto Ieſu. Siquidẽ ſolus ipſe. perfecté poterat noſter eſſe liberator, non autem lex vetus, quæ impotens erat & inualida ad nos liberandos. De lege Moſayca hoc dicit Apoſt. Sed dicis; Videtur notare legẽ Apoſt. quã antea commẽdauit. Dixit bonam eſſe & ſanctam, nunc veró videtur calumniare illam. Nõne tibi vi petur calumnia eſſe cum dicit, illam imbecillẽ et inſufficientẽ eſſe ad iuſtificandũ, & ad cõplenda omnia opera legis?

D. Thom, 3. p. q. 48, art. 1.

Sup, cap. præcedenti,

Beatus Chryſoſto. a calumnia iſta excuſat Apoſto. dicitq; quod Paulus non dicit legem malam eſſe, ſed impotentem. Nec inquit, imbecillitatem legi aſcripſit, ſed carni. Contra iſtud obijci poteſt, quod impotentia & infirmitas iſta legis vt nõ poſſet iuſtos efficere homines, nõ accidebat ex carnis infirmitate, ſed ex ipſa natiua cõditione iuſtifica

Reſponſio,

ſtonis: quæ ſuperat, non ſolum vires ſcriptæ legis, ſed etiam omnes leges, ex ſe. Eſt enim iuſtificatio, res tranſcēdens omnis creaturæ efficatiam, cum ipſa ſit ſupernaturalis. Nihil.n.agit ſupra ſuam naturam. Pro beato Chryſoſt. reſpondemus (non quod ipſe noſtra deffenſione opus habeat. ſed ad maiorem rei claritatem.) Nam apud doctos, ſatis notum erat, duplicem fuiſſe impotentiam in ſtatu legis veteris, ad obtinendam iuſtificationem intentam: altera quę cōmunis erat omni ſtatu & legi. quia finē ſupernaturalem nemo attingere poterat, abſque diuina gratia, quam illa lex non cōtinebat. Et hæc impotentia nō ſolum fuit in lege ſcripta, verum etiam in Angelis, & in primo homine, etiam antequam peccaſsēt. Iſti duo, Angelus & homo, non poterant fieri iuſti corā Deo, niſi beneficio gratiæ Dei. Quod beneficium, neceſſarium fuit primo homini prçter iuſtitiam illam originalem. Vnde fortè hæc fuit cauſa ſi beato Auguſtino credimus (ſicut credere debemus tanto doctori) quare Deus in Angelis, & in primo homine, ſimul fuit cōdens naturam, & largiēs gratiam: vt videlicet intelligerēt ambo, mox vt creati fuerunt, quod iuſtificari & finem ſupernaturalem attingere, haud poterāt ſuæ naturę viribus; ſed quod indigebāt gratia Dei. De iſta impotentia, non eſt loquutus Apoſtol. hic: tum quod communis eſſet, tum etiā quod ipſe loquebatur de homine exiſtente in lege ſub ſtatu peccati, & ſub lege carnis, euius cauſa fit, vt lex eſſet infirma. Nam caro nullum adiutorium præſtabat ſpiritui, vt pugnaret contra concupiſcetias carnis: quin potius eas fouebat, & nutriebat. Quod ſi dicas, Ergo fruſtra erat lex ſi non iuuabat, nec partes ſpiritus agebat? Nequaquam, ſed aperiebat & oſtēdebat peccatum: per legem enim cognitio peccati. Ad iuſtificādum & opus perficiendum, ad hoc infirma erat hoc eſt inualida, parumq; efficax Ex vtraq; igitur parte lex infirma erat, licet Apoſtolus de altera tantum mentionem fecerit, nempe de illa quę legi forinſecus aduenerat: qualis erat illa, quę ex parte carnis, propter rebellem illam pugnā, quam habet ad ſpiritum. Quam rebellionem impotens erat lex de medio tollere. Et ex hac parte infirmam vocat Apoſtolus legem, in qua cum homo eſſet, præſtare non valebat bonū quod volebat, ſed faciebat malū quod odio proſequebatur. Reſpiciebat lex talem hominem, & nullam ei ferebat opem. Iam alias diximus, quamobrem Deus dimiſit hominem ſub tanta calamitate & infirmitate, vt ſcilicet infirmum agnoſcens ſeſe, de medico quærendo curā haberet: quo inuento, cum Regio Propheta clamaret, ac diceret, Infirmus ſum ſana me domine. Pſalm.6.

Infirmabatur igitur lex, per carnem.

CArnis nomine non vult Apoſt. intelligi hoc noſtrum carnale corp⁹, ſed fortè alluſit ad illud quod antea dixerat, ſcilicet. Cum eſſemus in carne, paſſiones peccatorum quæ per legem erant, operabātur in membris noſtris. Vel fortè appellatione carnis intellexit ſtatum carnalium hominum, in quo lex Moyſi illos relinquebat, non valens eos liberare a concupiſcentia, quin potius ipſam augebat. gratiam non conferens. Idcirco ne homines perpetuo ſub tanta miſeria & calamitate perſiſterēt. Deus Pater Opt. Max. illorum miſericors factus.

Miſit Filium ſuum in ſimil. car. pec. &c.

TRia docet circa hanc miſſionem: mittētem, miſſum, & modum quo miſſus eſt. Dei mittentis nomine, Patrē intelligit: vel ſi mauis totam Trinitatē, à qua etiam facta eſt hæc miſſio. Quæ

cum

çum ſit opus a dextra (vt dicunt Theologi) oporteatque omne tale opus a tota Trinitate manare, neceſſario quoq. & iſta miſſio à tribus diuinis perſonis facta dici debet. Pronunciatum cõmune receptum eſt, opera Trinitatis a dextra, communia eſſe tribus diuinis ſuppoſitis. Sed cum hic fiat relatio ad Filium, melius eſt hoc loco vſurpare nomen Dei, pro ipſo Patre, qui miſit (aptius diceremus) emiſit Filium. Nam non vtcũque miſſus eſt, ſed tanquam legatus a latere, cum plenitudine poteſtatis. Miſit ergo Pater. Non nos latet, apud Theologos geminam conſiderari Filij (vt ita loquamur) paſſiuam miſſionem, alterã internam, alteram autem externam. Mittitur a Patre per æternam, & in mũdum per temporalem. Vtramq. ſimul Ioann. 16. ipſe Chriſtus confeſſus eſt, dicens, Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & vado ad Patrem. Inter has miſſiones quantum ſit differentiæ & diſcriminis, qui ſcire cupit D. Thom. cæteroſque Theologos conſulat. De iſtis nunc nos intromittere nulla cogit neceſſitas. Illa æterna ſoli Patri peculiaris eſt: ipſe quippe mittit Filium, ideſt, producit & generat Filium, non Spiritus Sanctus. Hęc autem Filij miſſio temporalis, & Patri, & Spiritui Sancto communis eſt. Miſit ergo Pater Filium non adoptiuum, ſed naturalem, & ſibi vnigenitũ ac primogenitũ. Ipſe namq; per vnum Prophetarum ſic promiſerat olim dicens. Ego dabo primogenitum meum pro peccato.

Non dicit Paulus hic, quo ſit iſte filius miſſus, vel quando emiſſus. Hæc duo expreſſim habentur ad Gal. cap. 4. quando dixit: At vbi venit plenitudo Ad Ga. 4. temporis: ecce tempus, miſit Deus Filiũ ſuum in mundum, ecce locus in quem miſſus fuit. Hic hęc duo ſubticuit noſter Apoſtol. nec propterea truncatus effectus eſt. Nam ad præſentem diſputationem, nec locus, nec tempus faciebant. Ideo Paulus ſilentio inuoluit, quod ſcire neceſſum nõ erat. Tacuit forte quia in illa epiſtola ad Gal. dixerat terminũ ad quem huius miſſionis, & tempus aptum: hic autem diſſimulare voluit. In mundum miſit Pater filium ſuum. Dicis: Iam erat inibi, vt Ioan. dicit. In mũdo erat. Fatemur inuiſibili modo: ſed Ioann. 1. miſſus eſt, vt viſibilis nobis appareret, vt compleretur illud. Poſt hoc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Baruc. 3. Miſit Pater Filium, primo in vterum Virginis, quãdo cõceptus fuit. in quo naturam noſtram ſibi vniuit humanam. Quomodo autem in Virgine non erat. Erat in mente, ſed non in vẽtre. Partim ibi erat vt nos ſumus, partim multò diſſimili modo. Nos concipimur in peccatis & in concupiſcẽtia: at Chriſtus ſicut abſque viro, ita ſine cõcupiſcentia & peccato. Lege D. Thomam 3. p. q. 33.

In ſimilitudinem carn. peccat.

CArne indutus venit, non ſola, ſed ſimul cum anima. Figura vſus eſt Apoſt. in ſacra ſcriptura frequentiſſima, quãdo pars ponitur pro toto, ſicut ibi Verbum caro factum eſt. Ioann. 1. Alibi clarius Philip. 2. loquutus eſt Apoſt. dicens. Habitu inuẽtus eſt homo. Nunquid, ait Regius Propheta, Syon dicet homo? vtique dicet Pſalm. 86. homo, quoniam homo natus eſt in ea. Hic autem parte contẽtus fuit dicens,

In ſimilitud. carn. pecc.

NOn cuiuſuis, non carnis peccati. Quę eſt caro peccati? Caro peccatrix, caro obnoxia peccato. Non venit Chriſtus in hac carne. Hac induti omnes nos intramus in hunc mundum, qui concepti ſumus ex immundo ſemine. Quis, inquit Iob, poteſt facere Iob. 14. mundum de immundo conceptum ſemine, niſi tu ſolus, qui mundus es? Sic tu qui ſolus ſanctus es, ſolus quoque es de ea carne quæ peccati caro (hoc eſt

pecca-

In libro de verbis Apo. caro obnoxia) non erat. Omnis verò
alia caro hominum (vt Auguſtin. dicit)
caro peccati eſt. Verum eſt tamen, o pu
riſſime Ieſu, quod tuam voluiſti (non ſi
ne magna tua prouidentia) eſſe noſtri ſi
milem. Obmuteſce hic tu Manichee, &
noli pro valare blaſphemiam, qua dicis
Chriſtum aſſumpſiſſe carnem phanta-
ſticam, & non verum corpus. Quod ſi
verum diceres, nec verè eſſet mortuus
nec verè reſurrexit. Verum corpus aſ-
ſumpſit, & habens carnem, & oſſa, & ve
ram carnem: quæ ſimilitudinem tantũ
in aliquibus habebat cum carne pecca
ti, ſcilicet in mortalitate, & in paſſibilita
te. Caro enim iſtis duabus conditioni-
bus ex ſua natura ſubiecta eſt, niſi aliun
de extrinſecus præſeruetur ab eis. Et ſic
carnem habebat noſtri ſimilem in ca-
lore, ſiti, frigore, & alijs pœnalitatibus.
In iſtis nobis aſſimilari voluit Chriſtus.
Excludit igitur Paulus blaſphemiã Ma-
nicheorum & etiam hæreſim non mi-
norem Valentini, qui aſſerebat Chriſtũ
aſſumpſiſſe corpus cæleſte. Quomodo
corpus eius eſſet ſimile carni peccati?
Hæ tã infandæ blaſphemiæ, procul ſint
ab ore Chriſtianorum. Dicamus ergo
Paul. de carne Chriſti vnum affirmaſſe
& aliud negaſſe; negauit de ea obnoxiã
eſſe peccato, & affirmauit eam ſimilem
tantum carni peccati,

Sed nunc ex his quæ Paulus dicit &
nos cum illo magna eſt nobis data oc-
caſio diſcutiendi, an caro Chriſti poſt-
quam dicimus eam nõ eſſe obnoxiam
peccato) verum hæc Chriſti caro qua-
tenus erat in Patribus, eſſet obnoxia
3. p. q. 31. ar. 7. peccato. Nam in illis & quatenus illorũ
erat, expeditè & reſolutè aſſerit prin-
ceps Theologorum D. Thom. obno-
xiam eſſe: quia tota caro patrum prio-
rum ex concupiſcentia erat. Alter verò
Thom. prioris ſubtilis interpræs (Caiet.
dicimus) de hac re ſubtiliter & ingenio-
sè ſic philoſophatur, dicens. Poteſt nihi
lominus verè dici quod caro Chriſti in
Patribus, vt in Patribus erat, fuit ſubie-
cta peccato: & cum hoc verè dici po-
teſt, quod caro Chriſti in patribus, vt
ad Chriſtum deducenda, non erat pec- Obſerua pro iſto loco ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te.
cato obnoxia, quia munda per ſpiritũ
ſanctum deducenda & non ex virili ſe
mine. Hæc ille verbo ad verbum. Hæc
ſunt ſubtilia, ad limam Theologorum
ſcolaſticorum deducantur. Pro expli-
catione huius loci, nobis ſatis eſſe de-
bet, ſi confiteamur Dei filium miſſum
fuiſſe in vera carne: nõ quæ eſt caro pec
ti (qualis eſt noſtra) ſed in vera carne,
quæ ſimilis eſt carni peccati: nõ in hoc
quod propagata ſit per ſeminalem ra-
tionem ex Adamo poſt peccatum, ſed
talis caro, qualis fuiſſet in ſtatu innocẽ-
tiæ, quãtum attinet ad rationẽ peccati.

Sed dicis, Quomodo cum caro no-
ſtra & Chriſti ſint eiuſdem rationis, &
ſimiles, quid cauſæ eſt, quod noſtra ca-
ro saporẽ habet peccati, & ipſum olet:
at caro Chriſti nullum habet peccati
odorem? Nonne videmus, quod riuuli
ſapiunt naturam ſui fontis? Si fons ama
rus eſt, participant & riuuli aliquid ama-
ritudinis. Attende erudite lector, & vi-
de, ac certo crede, hoc ſingulariſſimum
fuiſſe in Chriſto priuilegium, nulli alte-
ri conceſſum, ſcilicet, quod ex carne
Chriſti ſcaturiunt aliqui riuuli, qui non
habent ſaporem fontis. Paſſibilitas, &
mortalitas, & aliæ pœnalitates (quas
Chriſtus voluntariè accepit pro bene-
ficio redemptionis complendo) in no-
bis ſaporem habent peccati, quoniam
nos pro peccato iſta patimur, at in Chri
ſto, minimè Siquidem caro Chriſti nõ
erat ſubiecta peccato, nec mortuus,
nec paſſus eſt pro peccato ſuo: ſed no-
ſtro: potiſſimè originali, quod in Chri-
ſto ex modo ſuæ conceptionis, impoſ-
ſibile erat haberi. Cõceptus quippe eſt
ex Spiritu ſancto. Veruntamen quia in
nobis iſtas pœnalitates dicimus eue-
nire ex peccato originali, hanc noſtram
carnem vocamus peccatricem, cui ſi-
milis eſt caro Chriſti, in iſtis, ſed ſine o-
dore & ſapore peccati, cum mũda fue
rit aſſumpta ab ipſo verbo diuino, mũ-
da eſſe debebat, vt quæ noſtram immũ

dam erat mundatura. Caro noſtra infirma, ſanata eſt per carnem ſanam & puriſſimam, ex puriſſimis virgineis ſanguinibus conflatam. Non enim actu ex alia carne, ſicut Eua ex oſſe Adę conflata fuit. Sanguis enim non eſt actu caro, nec pars: os & caro ſunt actuales partes corporis, ex quibus conflatur integrum corpus. Iſtæ partes ſubtrahi nequeunt abſque diminutione vel corruptione corporis. Chriſtus cum veniſſet corrupta reparare, noluit vt corpus ſuum formaretur ex aliqua particula corporis virginis, vel de carne, vel de oſſibus (vt prima mulier) ſed de ſanguine, qui non eſt actualis pars: ſed in potētia tantum. Et hoc modo verificatur quod Chriſtus ſumpſit de Virgine carnem, non actu carnem, ſed quod erat in potentia caro.

Vide d. Thomam 3. p. q. 3. ar. 5. ad. 1.

ſequitur.

Et de peccat. damnauit peccatum in carne.

HIc textus ſubobſcurus eſt, tam in noſtra verſione, quam in grecanica. Obſcuritas autem. non ſolum eſt in ſenſu, ſed etiam in verbis. Primum hic textus truncatus videtur, & eclypſim patiens. Aliunde ſupplendus eſt. Vnde aliqui Interpræt es deſiderant in hac clauſula aliquod ſupplementum, ſicq; voluēt eſſe legendum. Quod impoſſibile erat legi, Deus iſtud ſuppleuit, hoc modo, videlicet mittendo filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnando peccatum. Per hoc ſupplementum ſenſus Apoſt. clariſſimus eſt: in quo duo referantur beneficia: alterum eſt donatio filij. alterum vero dānatio peccati. Neque refert, quod iſta explanatio, magis ſapit paraphraſim, quam textus translationem: eo quod Apoſt. in hac epiſtola, multas habet eclypſes: quibus niſi aliquid ſuplementi addatur, intellectu difficilimę ſunt & obſcuriſſimę. Ipſæ. n. ſunt inter alia, quę reddunt Pauli ſermonem difficilem. Sunt tamen qui dicunt, quod ſi particula hæc de textu iſto tolleretur & expungeretur, nullo opus eſſet ſuplemento & remaneret perſpicua oratio Pauli. Sed ſi Apoſt. appoſuit, quis audebit eā expungere & amouere Particulam? &, appoſuit Paulus non temere, ſed vt doceret, quanta fuerit Dei Patris charitas erga nos: vt pote qui non contentus tantum miſiſſe Filium ſuum primogenitum & ſub paſſibili carne, verum etiā voluit, vt per iſtam carnem, in cruce damnaret Filius ſuus peccatum, quod erat in carne noſtra. Hac de cauſa appoſuit Apoſtolus copulādi particulam &, quam ſi Apoſtolus commutaſſet in particulā, vt, cauſam finalem huius miſſionis ſubindicaſſet: alluſiſſetq. ad illud, quod Chriſt° dixit, ſic Deus dilexit mūdū vt Filium ſuum vnigenitū daret, vt omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Noluit tamen Apoſtolus, ſed vſus eſt particula, &. Nihilominus tamen fructus redemptionis oſtenſus fuit, qui erat liberatio à lege peccati & mortis. Nota quoque facta eſt, potentia & efficatia incarnationis, & miſſionis Filij Dei in mundū.

Reſponſio.

Ioann. 3.

Sed iam ad explananda verba huius textus accedamus.

De peccato, inquit: damnauit peccatum.

MIra res. Vnum contrarium per aliud expellendum eſt, & Paulus dicit, vnum peccatum per aliud peccatum exulaſſe. Vtamur hoc argumento (quo Chriſtus vſus eſt, contra Scribas & Phariſeos, qui aſſerebāt illum in Beelzebub principe Demoniorum, eijcere Demonia) Si ſathan in ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? Hoc eſt, ſi alter alterum eijcit. Dicimus a ſimili, Si vnum peccatum damnat aliud, quo-

Lucæ 11.

quomodo ſtabit regnum peccati? Hic diſcurſus nos cogit, vt dicamus quid nomine peccati in primo loco, & quid in ſecundo: Nam geminatum eſt vocabulum peccati hic. Nulli mirum ſit hic loquendi modus: emphaſim habet ſuam. Sicut enim mors per mortē mortua fuit, & caro per carnem ſanata: ſic peccatum peccato damnatum, & ſuperatum fuit. Peccatum tamen priori loco hic, alio modo vſurpari debet, quā in ſecundo. Sunt qui nomine peccati in priori loco intelligunt peccatum Iudæorum, quod cauſa fuit mortis Chriſti: & ipſe Chriſtus mortuus, condemnauit peccatum, propter mortē ipſius. Sed hæc explanatio non videtur mēti Apoſt. in hoc loco eſſe affinis. Quare alij referunt ad hoſtiam pro peccato: quæ in ſcriptura, nomine peccati gaudet: ſecundum quam metaphoram Sacerdotes antiquæ legis dicebantur comedere peccata populi, hoc eſt, oblationes pro peccatis. Deus enim Pater miſit Filiū ſuum vt eſſet hoſtia pro peccatis noſtris. Sunt alij (& hi fortè rē magis attingunt) qui nomine peccati intelligunt carnem Chriſti ſimilē carni peccati, quam Chriſtus aſſumpſit, ad damnandum peccatum: vt peccatum hic tātum valeat, ſicut caro habens ſpeciem & ſimilitudinem peccati, non tamē eſt peccatrix hoc peccato. Hoc eſt hac carne Deus Pater damnauit peccatū. Mira res. Deus vt ſuam cunctipotentiā oſtenderet, voluit vt remedium morbi, eſſet aſſimile ipſi morbo, quoad fieri potuit. Non ſic noſtri medici corporeos valēt curare morbos: ſed iſti diſſimilibus remedijs.

Reſponſio.

Simile.

Origenis eſt hæc expoſitio.

Morbus & remediū morbi ſimilia.

Inter has expoſitiones, hanc vltimā credimus accōmodatiorem Apoſtolicæ menti: & hęc, illam ſecundam continet. Quoniam caro Chriſti in cruce, hoſtia fuit pro peccato, & in ea, & per eam, damnatum fuit peccatum.

Porro per peccatum quod Paulus dixit eſſe damnatum, quidam intelligunt tam peccatum actuale, quā originale. Alij verò ipſam effrenem concupiſcētiam, quā ſæpe Apoſtolus appellat peccatum, attribuendo ipſi effectui nomē cauſæ. Vtcunq; autem intelligatur nomen peccati, ſemper rectè colligit Apoſtolus abolitum & exterminatum fuiſſe peccatum per mortem Ieſu Chriſti: quem Pater miſit in mundum indutū carne, ſimili carni peccati. Porro Paul. damnatum dicit per mortem Chriſti, & non dixit extinctum. Plus eſt extingui, quam damnari. Quòd extinguitur, prorſus aboletur, vt cum ignis eſt extinctus. Quod damnatur, ſecundum iudicium addictū eſt damno, etiam ſi mox non extinguatur. Vnde cum experientia comprobemus, etiam in baptizatis, remanere fomitem & concupiſcentiæ fauillam interea dum hanc vitam ducimus morti obnoxiam: dicitur effrenē concupiſcentiam eſſe damnatam, non extinctam omnino. Hæc extinctio erit, quando dicemus, Vbi eſt mors victoria tua? Satis fuit quod quantum attinet ad culpam, non ſolum damnauit peccatum, ſed etiam extinxit: licet fomes omnino non fuerit extinctus: debilitatus & infirmatus relictus eſt, non tātum nos vrit, quantum illos qui erant ſub Moſayca lege. Plura ſunt enim nobis arma & velentiora ad compugnādum cum eo.

1. Cor. 15.

An fomes ſit vrgentior in vno quam in alio conſule ſcholiſ.

ſequitur.

Vt iuſtificatio leg. impl. in nob. qui, &c.

PArticula, vt, finem denotat & fructum incarnationis, & ad quid fuerit neceſſaria incarnatio, ad complendum, ſcilicet, id quod legi impoſſibile erat facere, quatenus infirma & inefficax erat: cum non haberet gratiæ adiutorium. Sed quæ erant iſta, quæ lex nō valebat perficere? Reſpon. Perfectam iuſtificationem, & peccatorum remiſſionem.

ſionem, & tandē promiſſa illa in legē (quę lex ipſa tantum carnaliter comple bat, ſed non ſecundum ſpiritum) quæ Chriſtus adimpleuit veniens in mundū vt ipſemet cōfeſſus eſt dicens. Non veni ſoluere legem ſed adimplere. Dilectio eſt plenitudo legis. Optabat lex Moſayca, ſed nō complebat: nam nihil ad perfectūm adducit lex. Non igitur per legē erat iuſtitia: aliàs Chriſtus gratis mortuus eſſet, vt eleganter Paul. ad Galat. argumentatur. Per legem fieri non poterat, cum eſſet infirma.

Matth. 5. Ad Rom. 13. Ad Hæb. 7. ad Galat. 4

Et nota lector, quomodo Paulus, ſi recuſauit appellare legem malam, non tamen impotentem. Illud tacuit, ne irri taret Iudæos: eſſe autem imbecillē. non tam ægrè ferebant: tametſi oppoſitum ipſi perſuadebāt ſibilpſis & alijs. Sed in hoc (vti in multis alijs) toto cœlo errabant. Qui hanc peccati damnationem latiùs intelligere cupit, beatū Chriſoſt. legat, qui pulcherrimè eam depingit, docens, non ſolùm factam eſſe Dei po tentia, ſed ſeruatam fuiſſe ibi iuſtitię rationem: & nedum æquam, ſed etiam ri goroſiſſimam. Satisfecit namque Chriſtus Deo Patri pro peccatis noſtris, de toto rigore iuſtitiæ, infinitè merendo, factus obediens vſq; ad mortem, mor tem autem crucis. Et ſic completa fuit noſtrorum peccatorum iuſtificatio in nobis.

Sequitur.

Qui non ſecundum car. ambulant, ſed ſecundum ſpiritum,

Qualeſ fuerint perſonæ in quibus iuſtificatio completa eſt per incarnationem & paſſionem Chriſti, declarat, ſcilicet illæ quæ non ambulant ſecū dum carnem, ſed ſecundum ſpiritum. Intellige tu iſtud, quantum ad efficatiā non quoad ſufficiētiam. Paſſio Chriſti non in omnibus regeneratis habuit effi catiam: quoniam multi ſequuntur carnem, & multis non fuit applicata, ob ſuam ipſorum culpam, ipſa tamen ex ſe ſufficiens erat. Apoſtolus duas dixit neceſſarias conditiones in illis eſſe, qui nihil damnationis habebant: alteram, vt eſſent in Chriſto Ieſu, hoc eſt, quod eſſent membra illius per baptiſmum. & ſecundam, quod non ambularent ſecū dum carnem, ſed ſecundum ſpiritum: nunc declarat Apoſtolus hanc ſecundam conditionem, declarando, quod vna ſola non ſufficit, ſed exigitur ſecunda, ſcilicet ambulatio ſecundum ſpiritum.

Sed obſerua lector, quod Paulus nō dixit, Qui nō in carne ambulamus, ſed qui non ſecundum carnem ambulamus, in præſenti namq. vita, non poſſumus non ambulare in carne, donec ex poliemur ea. In carne etiam ambulant qui eam mortificant, ſicut Apoſtol. di cebat. In carne ambulantes, non ſecun dum carnem militamus. Qui autē ſunt qui ambulant ſecūdum carnem, & qui ſecundum ſpiritum, iam mox explanat Apoſtol. ponens & aſſignans differentiam, inter illos qui ambulant ſecun dum carnem, & illos qui ambulant ſecundum ſpiritum. Ait itaque.

2. Cor. 10.

Qui enim ſecundum car nem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt, qui verò ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt, &c.

Quod antea dixit ambulare hic appellat eſſe ſecundum carnem, non quantum attinet ad eſſe naturale, & ſub ſtantiale, hoc eſt eſſe in carne; ſed quan tum ad eſſe morale: habere mores carnales, hoc eſt eſſe carnalem. Homo autem carnalis ille dicitur, qui vitæ carnali ſic eſt affectus; vt non recuſet etiā apponere in ea vltimum finem. Qui ta les ſunt, & voluptatibus carnis operam dant

dant: hos dicit Apoſtol. eſſe ſecundum carnem, in eaq; militare. Hos depinxit Paulus alibi, quando dixit, Homines magis voluptatis amatores quam Dei. Et alibi, Quorum deus venter eſt. Homines qui diligentiſſimam curam habent de curanda cuti, iſti ſunt qui ambulant ſecundum carnem. Qui verò ſecũdum ſpiritum ambulant, illi ſunt qui toto affectu rapiuntur ad cœleſtia, & de carne curam nõ habent, niſi illam, quã naturæ neceſſitas exigit, ad tuẽdam eo͂t poſſeant vitam: & etiam non rarò de iſtis aliquid ſubtrahunt, & ad plenum complent, quod vulgo dicitur, nimirũ Natura paucis eſt contenta. Quodcunque faciunt, vt liberius aſſurgere, & aduolare poſſint ad cœleſtia. Eſt igitur carnalis homo ille, quem alibi Paul. appellauit animalem: qui nõ ſapit ea quæ Dei ſunt, & ſectatur tãtum carnalia, ſpiritualis verò, qui propenſionem habet ad ſpiritualia. Quemadmodum loquimur de amore carnali & ſpirituali, ita de homine carnali & ſpirituali.

2. ad Timo. cap. 3.

Ad Philip. 3.

1. Cor. 2.

Vt nihil deſideret curioſus lector (tametſi amplè ſatis de his duabus clauſulis diximus) duo illa vocabula, ſcilicet, in carne & nobis, paulò altius ſcrutari volumus. Prius ſcrutinium eſt, de particula illa, In carne, an ſcilicet, ſit referenda ad noſtram carnem, vel ad Chriſti carnẽ. Fermè omnes interpretes Pauli eam referunt ad noſtram. Poteſt quoque adaptari & ad carnem Chriſti. Ad noſtram, quia effectus incarnationis, cauſatus fuit in carne noſtra (quæ caro non erat ſubiecta ſpiritui, ſicut erat caro Chriſti) & in ſua etiã propria, in qua facta eſt redemptio noſtra. Per ſolam autem carnem Chriſti, & non per aliã poterat damnari peccatum, hoc eſt, extingui effrenis concupiſcentia. In alia enim carne ſi facta fuiſſet ſatisfactio, nõ fuiſſet perfecta, quia omnis alia caro, erat infecta pręter carnem Ieſu Chriſti. Igitur in hac ſola fieri poterat. Cum ergo Chriſtus ſuam carnem cruci affixerit, & in ea paſſus ſit, de peccato bene dicitur damnaſſe peccatum in carne ſua propria.

Eſt alia particula, illa ſcilicet, Nobis. Cum Paulus dicit, nobis, ſciendum eſt, an loquatur de ſe & ſui ſimilibus, an generaliter de omnibus iuſtificatis.

Vt iuſtificatio, inquit, legis impleretur in nobis.

Scilicet, Apoſtolis, & alijs ſimilibus.

In nobis, inquit. qui nõ ambulamus ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum.

NOn videtur hoc loco agere perſonam communem iuſtificatorum, ſed tantum illorum qui conſumatam habent iuſtificationem. Nam in iſtis cõtendunt aliqui, omnino eſſe extinctum fomitem, in alijs verò non. Et quãdo quæritur ab iſtis, quando, & quomodo ſit facta: Reſpõdent, factam eſſe poſt aſcenſionem Chriſti in cœlum, in die Pentecoſtes, quando datus eſt illis Spiritus Sanctus. Ille ignis Spiritus Sancti, ſic inflamauit illorum corda, quod illos omni ex parte effecit ſpirituales, & quidquid erat effrenis concupiſcentiæ, extinxit in illis. Et hoc vnum eſt ex principuis priuilegijs Apoſtolorum non minimum, ob quod vna cum alijs, meritò de eis canimus dicentes, Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Et non immerito tantus Apoſtolorum chorus, tanto beneficio eſt donatus, cum (vt inferius dicemus) ipſi primitias ſpiritus fuerint aſſequuti, & nulli aliorũ ſanctorum. Et vt meliùs iſtud perſuaderi poſſit, aduotabis lector ingenioſe, quod damnatio effrenis concupiſcentiæ tanta eſt, quanta eſt iuſtificatio & receptio Spiritus Sãcti. Et hinc eſt quod qui maiorem habet iuſtificationẽ, & magis cõſumatam, & maiora dona Spiritus Sancti, iſte magis dicitur eſſe immunis & liber ab iſta lege

Pſalm. 138.

lege peccati (quę dicitur effrenis concupiſcentia) quæ tres gradus habet, Primus fuit gradus abundans: qualis fuit in hominibus qui erant ſub lege Moſayca. In hoc ſtatu multum abundauit delictum, & effrenis concupiſcentia. Nondum enim actu erat affixa cruci, quia Chriſtus nondum erat crucifixus. Porrò ſecundus gradus fuit in ſtatu Euangelico, qui multò minor fuit, eò quod Chriſtus eſſet iam Cruci affixus; Quoniam iã Chriſtus paſſus fuerat, in carne ſua qua vſus eſt veluti inſtrumẽto reparationis noſtræ. Et tunc non ita viguit lex peccati in nobis. Sed cum in hoc ſtatu fuerint quidam viri adeo ſpirirituales & heroyci (& ſi non multi) qui perfectam iuſtificationem ſunt cõſequuti (quales fuerunt Apoſtoli & ſui ſimiles) iſti non vt primi, nec vt ſecundi homines (qui communem vitã ducunt non omnino ſpiritualem (ſicut acceperunt ſupremum iuſtificationis gradum, ita proſſus & omnino fuerunt etiam dum viuerẽt ſic, liberi ab ipſa effreni concupiſcentia. Iſti quidẽ ſunt quos credimus per aduentum Spiritus ſancti confirmatos fuiſſe in gratia & vltra hoc liberatos fuiſſe omnino a lege peccati (quę dicitur effrenis concupiſcentia.) Nam iſti perfectè & modis omnibus, viam ſpiritus ſunt conſequuti, & in ea ambulauerunt, & nullo modo ſecundum carnem.

Porrò hanc expoſitionem excogitatam à quibuſdam, exiſtimabit fortaſſis lector nouam eſſe, & non inueniri apud priſcos interpratæes, tam Græcos quam Latinos, nec etiam apud multos neothericos non tamen hoc ſolo nomine quod noua ſit: damnanda venit. Non.n.omnia noua, eò quod talia ſint condemnationi obnoxia ſunt: ſed tantũ illa quæ vel ſacris literis, vel diuinis concilijs, vel orthodoxorum Patrũ cõmuni doctrinæ, repugnãt (& vt vno verbo dicamus) doctrina noua omnis quæ reprobata ſit à matre noſtra Eccleſia Catholica Romana a cuius cenſura nemo ſe abducere & auertere debet, Dicere autem Apoſtolos per copioſiſſimã Spiritus ſancti, in ſancto die Penthecoſtes, receptionem: liberatos fuiſſe omnino a lege peccati, ideſt a lege effrenis concupiſcentiæ, ſicut dicimus quod confirmati fuerunt in gratia: non videtur primo eſſe contra ſacram ſcripturam: ad minus, (quod nos ſciamus) pro nunc, non apparet aliquis locus in ſacra ſcriptura, cui hęc doctrina ſiue expoſitio aduerſetur. Quin potius niſi obſtaret & terreter nos prolixitas, adduci poſſent multa loca apud Paulum, quæ eam magis confirment. Ille enim locus Pau. ſupra poſit', ſuffragari videtur huic expoſitioni, Quando Paulus, de ſe & de alijs dixit Apſtolis quoque. Charitas, inquit, Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ Sanctum qui datus eſt nobis. Quę datio poſt virginem beatiſſimam, nullam habuit ſecundam. Fauet & huic alius locus, quem exponednum expectamus inferius, Paulus palam confitetur de ſe & de ſuis coapoſtolis, recepiſſe primitias Spiritus Sancti. Et in hocmet cap. dicit: in his omnibus ſuperamus, propter eum qui dilexit nos. Si enim donorum ratio inſpiciatur, in manifeſto eſt, plura recepiſſe à Deo Patre & a Chriſto beneficia & dona, quam cęteri alij ſicut forte fuſius aduotabimus inferius in expoſitione huius loci. Multa nobis ſeſe offerũt, ſed reuera deterret nos prolixitas: quam (quoad fieri poſſit) excuſare volumus & intendimus. Quamquam aliquando obruat nos ſuperabundantia myſteriorum in verbis Apoſtolicis. Hæc quæ diximus de hac expoſitione, nolumus vt lector exiſtimet, a nobis pertinaciter eſſe tuẽda & defednẽda. Auertat a nobis Deus vt quidquam ſecundum pertinatiam dicamus. Filij ſumus noſtræ matris Eccleſiæ, cui, vt tales, in omnibus, & per omnia parere volumus, nunc pro ſemper. Sed hæc dicta ſint, primo, pro gloria Dei, qui dedit tam ſingulare donũ: & pro

Supra cap. 5.

et pro honore & deuotione, qua mouemur ad tam illuſtrem chorum Apoſtolorum, & pro exercitio ingenij noſtri. Memores quoque ſumus, cum in Lutetia Pariſiorum perficeremus noſtra ſtudia, & auditores huius epiſtolæ eſſemus, ſic iſtum locum Apoſtoli fuiſſe interpretatum, a quodam doctiſſimo Pariſienſi doctore. Nihilominus tamen, quia (ſicut iam alias proteſtati ſumus) nos nolle, vel in vno pilo, diſcedere a communi Patrum doctrina & ſenſu: iam cõmunem expoſitionem cum multis amplecti intendimus. Cõmunis autem Interpretum ſententia eſt, quæ non coarctat hæc verba, tantũmodo ad Apoſtolos: ſed extendit ad omnes illos, qui ſunt Chriſto vniti, veluti palmites ipſi viti: & non ambulant ſecundum carnem, ſed ſecũdum ſpiritũ. Simile. Hoc eſt non exhibent carnalia ſua mẽbra ſeruire iniquitati, quales ſunt qui vitam degunt carnalem, qui non ſe dedicant & conſecrant ſpiritui, ſicut faciunt viri ſpirituales. Et iſti, tametſi fomitem & effrenem appetitum non habeant in hac vita omnino extinctum, tamen quia opera carnis non exercent, neq; ab ipſa effreni concupiſcentia ſuperantur, licet moleſtẽtur ab ipſa, dicuntur nõ ambulare ſecundum carnem; ſed ſecundum ſpiritum, & liberari a lege carnis, & a lege peccati, & ab augmẽto peccati. Quod priuilegium non habuere illi patres degentes ſub lege Moyſi, etiã illi, qui magna pollebant ſanctitate, virtute, & religione, eò quod nondũ erat exhibita adhuc paſſio Chriſti. Cauſa autem efficiẽs perfectiorem producit effectum, cum ſit præſens, quam cauſa finalis, quæ eſt abſens, licet ſit præſens in intentione. Neq; etiam illi priſci patres, legem ſpiritus habebant ſicut nos habemus: per quam dicit Apoſtolus nos liberatos eſſe. Sed vrges dicens, Quomodo ſumus liberati: ſi remanet fomes in carne noſtra? Nam baptiſmus, nec vita ſpiritualis non extingunt in nobis fomitem, ſiue effrenem concupiſcentiam totaliter: imo nec hoc Chriſtus effecit ſua paſſione, & carnis ſuæ cruci affixione: quanquam paſſio Chriſti eſſet ex ſua parte ſufficientiſſima, ad extinguendam in nobis totaliter effrenem concupiſcentiam, tamẽ de facto non eſt factum, propter bonum noſtrũ (vt ſupra diximus.) Vnde acutè (vt ſolet) Card. Caietan. adnorauit, quod Paulus non dixit, de peccato extinxit peccatum, ſed damnauit peccatũ. Multum intereſt inter extinguere peccatum & damnare peccatum. Si fuiſſet extinctum, nihil peccati remanſiſſet, in damnatione autem peccati non oportet ſic fieri. Cum igitur in nobis remaneat fomes, peccatum non eſt omnino extinctum, ſed tantum damnatum: aliquando tamen omnino extinguendum. Hic modus loquendi clarior, & communior eſt: quem cum plures ſequantur illuſtres & doctiſſimi profeſſores; horum veſtigia nos ſequi debemus. Et de his ſatis ſint iſta, Solum remanet hic vnus nodus ſiue ſcrupulus, non parui momenti. Nodus profecto non facilis diſſolutionis, qui talis eſt. Si nos dicimus Apoſtolum hic loqui de omnibus baptizatis, qui non ambulant ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, & iſti habent fomitem & effrenem cõcupiſcentiã, mox conſequitur quod habẽt aliquid damnationis Adæ, non quidem culpæ, ſed pœnæ. Fomes namque nõ eſt culpa; ſed pœna. Quod ſi admittas, iam ſequitur falſum eſſe Apoſtolum, qui dicit in primis verbis huius cap. nihil eſſe damnationis, neq; pœnæ, neque culpæ ijs qui ſunt in Chriſto Ieſu. Iſtę ſunt contradictoriæ. Nihil eſt damnationis, Aliquid eſt damnationis. Si hæc particularis vera eſt (quæ noſtra eſt) hoc eſt a nobis aſſeritur, reſtat vt illa (quæ Apoſtoli eſt) ſit falſa. Hoc autem nedum abſonum eſſet, ſed etiam quaſi blaſphemum.

Ad hoc vno & altero modo occurrere poſſumus. primo dicẽtes, Apoſtolum de duplici damnatione loqui. Primò

mò de damnatiome quæ cauſatur a peccato originali, vel ab actuali mortali. Hæc eſt vna damnatio à qua liberantur, qui manent in Chriſto Ieſu. Et hoc beneficium habent illi qui ambulant ſecundum ſpiritum, & non illi qui carnalem vitam ducunt. Alia eſt damnatio quæ eſt effectus prioris, & prouenit ab ea: hæc autem eſt damnatio ad gehennam. Ab iſta quoque liberantur, qui ſunt in Chriſto Ieſu: quoniam eam non experientur, ſi iugiter manſerint in Chriſto Ieſu. Et de iſtis damnationibus vera eſt Pauli propoſitio vniuerſalis negatiua dicens, Nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Vnde probabile ſatis eſt, Apoſtolum hoc in loco nomine damnationis, non intellexiſſe nec comprehendiſſe ipſam effrenem concupiſcentiam ſiue fomitem, ſed illas duas damnationes. Nec propriè fomes (licet pullulet ab eo quod verè damnatio eſt, nimirū à peccato originali) damnatio eſt: cum relictus ſit in nobis, pro noſtro bono & pro noſtra vtilitate.

2. Reſponſio. Altera ſolutio huius ſcrupuli eſſe poteſt, ſi dicamus, eos qui ſunt in Chriſto Ieſu, liberatos eſſe in præſenti vita, completa & conſumata liberatione à damnatione fomitis, per legem ſpiritus. Communicabitur autem hæc plena liberatio his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui ambulauerunt ſecundum ſpiritum, in fine vitæ, quando receſſerint à viuis. Nam tunc finitum erit tempus belli, & complebitur in illis illud Dauidis. (Pſalm. 147.) Poſuit fines tuos pacem. Et illud Apoſtoli. (1. Cor. 15.) Abſorpta eſt mors in victoriam. Abſorbetur enim omnis fomitis lucta, & ſic ab omni damnatione liberi erimus. Et verificabitur quod adnectit Paulus, dicens.

Nam prudentia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita & pax, & cet.

Effectum carnalis vitæ & ſpiritualis, aperit hic Apoſtolus. Qui enim carnaliter viuunt, & operibus carnis afficiuntur (quæ ſecum afferunt mortem) non iam immeritò ij, quibus placent opera carnis & ea ſectantur, digni ſunt morte: eò quod ſpretis cœleſtibus & ſpiritualibus rebus, eligūt carnalia, Vnde optimè ſubdit hęc verba Pau. dicēs,

Nam prudentia carnis mors eſt.

CVm igitur homines carnales eligāt opera carnis, & iſta ſint mortalia, hoc eſt, merentia mortem: igitur qui viuunt ſecundum prudentiam carnis, in mortem incidere neceſſum eſt. Ipſa namque prudentia carnis, mors eſt: hoc eſt, mortem affert. Pro more habet Apoſtolus appellare & dicere mortem eſſe id omne quod mortem affert & cauſat.

Sed percontaris, Quomodo iſta prudentia carnis mortem cauſat, cum ſcriptum ſit. Nemo vnquā carnem ſuam odio habet ſed fouet. (Ad Ephes. 5.) Et ideo quia fouet quod caſtigare debebat, ſi in mortem eum præcipitē ducit, nihil mirum. Vulgo dicitur apud nos. Quicunq; inimicū fouet, in illius manibus moritur. Caro inimica noſtra eſt. Quod dicim⁹ noſtra, parū eſt, imo inimica eſt Deo, hoc eſt, cauſat inimicitiā inter nos & ipſum Deū. Non. n. eſt ſubdita legi Dei, nec eſſe poteſt, ſi bene ſcrutemur illius naturam. Siquidem caro vt caro eſt, ex ſua natiua conditione ſemper concupiſcit ea quæ carnalia ſunt, niſi refrenetur per ſpiritum. Quare hac ratione qua aduerſa eſt legi Dei & ei ſubiecta eſſe nō vult digna eſt morte. Quid remedij eſſe & aduenire poteſt huic malo? In prōptu eſt remediū, ſi illo vti volumus. Mortificemus carnem, & ſic non erit quod eius cōcupiſcencias timeamus.

Adnotant hic quædam de prudentię virtute nonnulli Interpretes, quę fortè parum faciunt ad Pauli inſtitutum. Nā

non loquitur de prudentia quæ concomitatur virtutes omnes morales, ſed de illa quæ reuera non eſt prudentia, ſed ſimilis eſt prudentiæ in multis conditionibus. Conditiones autem veræ prudentiæ ſunt iſtæ: cogitare, conſulere, diſcurrere, iudicare, præcipere ad attingendum propoſitũ finem. Hæc ſunt prudentis officia. Sic qui eſt affectus ad carnem, nõ ſicut medium, ſed tãquam finem: cogitat, conſulit, diſcurrit, iudicat & præcipit, ordinãdo omnia iſta ad carnem: dicitur eſſe prudens ſecũdum carnẽ: quia ita ſe habet, ſicut verè prudens in ſuis actionibus. Sed dicis, Quo modo appellabitur actio hominis ſic ſe habentis? Reſponſio eſt, Diligens ſtudium & ſolicita cura de carne. Hæc eſt prudentia carnis. Et è diuerſo intelligẽda eſt prudentia ſpiritus: quæ non eſt aliud niſi diligens cura de his quæ ſpiritus: qui genitor & author eſt vitæ, & pacis. Vitæ quidem gratiæ, ſicut prudẽtia carnis eſt mors gratię. Et ſicut prudentia carnis cauſa eſt belli, ita prudentia ſpiritus eſt cauſa pacis: nedum in altera vita, ſed etiam in præſenti. Nam vt Paulus dicit, gandium & pax ſunt fructus ſpiritus. Ad Gal. 5.

Sequitur.

Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo. Legi enim Dei nõ eſt ſubiecta. Nec enim poteſt. Qui autẽ in carne ſunt, Deo placere nõ poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpirittus Dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet: hic non eſt eius. &c.

PRobat Apoſtolus prudentiam carnis eſſe malam, quia ſapientia carnis inimica eſt Deo. Ac ſi dicat. Quod inimicatur Deo, malum eſt, at prudentia carnis eſt inimica Deo, reſtat vt mala ſit. Sed forte inſurgis dicens. Paulus ſapientiam dicit eſſe inimicam Deo, & non prudentiam. Iſtud non obſtat. Reſponſio. Nam ſicut homines prudentes appellare ſolemus ſapientes, & econtra (maximè in agendis & pertractandis negocijs) ita ſapientia & prudentia pro vna & eadem re non raro vſurpari ſolent. Et ſic prudentia carnis, & ſapientia carnis, hoc loco idem ſunt. Proinde non eſt culpandus Interpræs, ſi vnum & idẽ verbum quod in Græcis habetur, modo dixerit prudentiam, modo carnis ſapientiam. Conſulat autem D. Thomã lector qui validè & mirificè authorem vulgatæ editionis defendit. Apud grauiſſimos expoſitores pro nihilo ducta eſt pręſens obiectiuncula: imo nec cõmemorata. Indiſcriminatim vſi ſunt vtroque vocabulo.

Sed obſerua Apoſtolum non dixiſſe ſapientiam abſolutè eſſe inimicã Deo, ſed ſapientiam carnis. Additio hæc tã in prudentia quam in ſapientia maculam ponit. Sapientia namq; de genere honeſtorum bonorũ eſt, quæ autẽ eſt carnalis, infra cãcellos boni vtilis vel delectabilis cõprehenditur tantũ. Hincq; fit, vt cũ virtus ſit bonum honeſtum, & prudẽtia carnis gignat mortẽ, indigna eſt, quę vel virtus, vel vera prudentia dicatur. Et merito, nã tota eſt diabolica, vel animalis, nihil habens de ſpiritu, qui ſemper ſectatur bona honeſta: quę hominibus peculiaria ſunt. Prudentia autem carnis tota verſatur circa illa quę hominibus & beſtiis cõmunia ſunt. Neque refert quod bonum a Philoſopho diſtributum ſit in bonũ vtile delectabile, & honeſtum: nã ſolum hoc vltimum ex ſua natura, habet rationẽ boni & finis: licet carnales homines neglecto honeſto bono, ſibi pro fine præſcribant bonũ vtile vel delectabile. Spiritualis homo econtra, ſtudioſiſſimam curam habet de bono honeſto adipiſcendo. Quod autẽ carnalis anhelet ad carnalia ſemper, nihil mirum, Qualis quiſque eſt talia diligit, Similis namque eſt palato, quod ſi vili vel alio humore infectum fuerit, omnia quæ guſtat, ta- Simile.

lia

lia eſſe iudicat. Amara dicit dulcia, & econtra. Carnalis homo amarum dicit dulce,& dulce amarum:lucem ponit tenebras,& tenebras lucem,carnem affirmat eſſe ſpiritum, & econuerſo, & denique carnalia & temporalia anteponit ſpiritualibus, & æternis rebus. Si rationem non ſequitur, quomodo iure reputari debet prudēs vel ſapiens huiuſmodi homo? Nec refert, quod mundus talem exiſtimet, vel reputet: mundus namque iudex cæcus eſt. Indignum igitur eſt, vt illam ſapientiam carnis, quam Apoſtolus dicit eſſe inimicam Deo, aliquis Chriſti diſcipulus nominet ſapientiam, niſi adiungat,diabolicam vel animalem:ſicut fecit Beatus Iacobus.

Iacob.3. Neque hic detinere nos debet,quod in Græcis exemplaribus legatur, inimicitia eſt, & non inimica eſt,nam tanto magis deteſtanda venit. Et fortaſſis Apoſtolus vt eam abominaremur magis,dixit, nō ſolum inimicam eſſe Deo, ſed etiam ipſiſſimam inimicitiam. Magis enim prauitas prudentiæ carnis pādit ur per verbum inimicatur. Sed rogas,Quare eſt inimica Deo? Audi Apoſtolum.

ſequitur.

Legi enim Dei ſubiecta non eſt.

GRande malum eſt, retrahere ſe ab obedientia Dei,cui ad nutum omnis alia creatura paret præter ſapientiā carnalem. Aperit igitur Apoſtolus rationem quare ſit Inimica, quia non eſt ſubiecta Deo. Sed inſurgis dicens,Nunquid poteſt Deus eam ſubijcere,cui omnia alia ſunt ſubiecta? Homini ſubiecit Deus ſub pedibus omnia, & Deo non erunt omnia ſubiecta, quantumcunq; ſint ferocia? Quis Deo fortior? Quis omnipotenti potentior? Qui de morte triumphauit, vinci poterit à prudentia carnis? Tam rebellis & pertinax eſt carnis ſapientia,vt audeat inſurgere erecto collo contra Deum & cum illo præliari? Tam dura eſt eius ceruix vt ſub pede Dei, hoc eſt virtute, ſuppeditari nequeat? Si talis eſt carnalis prudentia,igitur peccatum eſt. Nec ſic etiam effugit Dei imperium & poteſtatem. Nam peccata ſubiecta ſunt Deo. Mira res. Infernus & dæmones ſubiecti ſunt Deo, & Paulus dicit carnalem ſapientiam non eſſe ſubiectā Deo? Quid ſibi vult iſtud? Et quod magis admiratione dignum eſt, illud quod ſequitur, ſcilicet. *Nec n. poteſt.* Cedo quid non poteſt Deus ſi vult ſubijcere ſibi? Voluntati eius quis reſiſtet? Neq; quæſo Chriſtiane lector turbeiis cum hoc audis,te non conturbent hæc Pauli verba tam inſolita, ſed omnia boni conſule: expecta ad hæc reſponſum,& omnia bene habebunt. Euadere curant aliqui hunc laqueum dicentes,Paulum non dixiſſe quod ſapiētia carnis con ſit ſubiecta Deo,ſed legi Dei. Legem Dei contemnit homo carnalis. Lex dicit non concupiſces vxorē proximi tui, nec rem eius: ipſe claudit aures,& non obedit legi, ſed ſuæ volūtati ſatisfacit: non vult informari ſecundum legē, nec eam imitari in vita ſua. Sed iſtud videtur magis euaſio quam aliud. Nam Paulus nō dicit ſapientiam carnis eſſe inimicitiam in legem, ſed in Deum. Non enim geritur inimicitia cū lege:ſed cum Deo,qui dedit legem. Dicis, Quare ergo non dicit Paulus, Deo enim ſubiecta non eſt, ſed legi Dei ſubiectanō eſt? Ratio eſt,eo quòd nos ſubijcimur Deo mediāte lege. Et ſicut qui non vult legibus Regis ſubijci, efficitur inimicus Regis: ita qui non vult ſubdi legi Dei, efficitur Dei inimicus. Talis eſt ipſa ſapientia carnis, quæ contraria eſt legi Dei, & ſic dicitur inimica Deo, & non ſubdita legi Dei.

Ad Rom.9. Reſponſio. Simile.

Pſalm.8.

Ad illud verò quod magis abſurdum videbatur, nēpe quod nō poſſit ſubdi. Nam cum ipſa natura carnis etiam ſit à Deo, quidquid obganniant Manichæi qui dicebāt ipſum appetitū concupiſci

bilem non eſſe a Deo neſcientes diſtinguere inter potentiam appetitiuam & appetitum ſenſitiuum effrenem. In illo n. appetitu ſenſitiuo ſunt gemini motus, alij ſunt naturales qui emanant a natura ſenſitiua vt in ſe eſt, & iſti motus ſunt nobis communes & brutis. Si prudentia carnis accipiatur pro iſtis motibus reuera non eſt talis prudentia inimica Deo. Nam iſta natura ſenſitiua cun ſua naturali conditione à Deo eſt. Quod eſt à Deo, non inimicatur Deo: naturales enim ſunt iſti motus qui rationem culpæ non habent. Nec dicendi ſunt peccata, ſed defectus naturales. Et ſi aliquando apud aliquo modo doctos dicātur peccata, intelligēdum eſt eo modo quo deformitates naturales dicuntur peccata naturæ: vt cum naſcitur homo monoculus, vel claudus. Iſti & ſimiles defectus ſunt peccata naturalia, quæ cum ſint naturales motus, legi Dei non ſunt ſubiecti. Nulla. n. lex eſt quę reprimat motus naturales. Iſtis tamen ſi volūtas aſſenſum præbuerit, tūc non ſunt illi motus immunes a culpa ex ea parte qua aliquid volūtarij habēt. Et ſic hæc carnis prudentia dici poteſt ſic inimica Dei. Alij poſsūt eſſe motus carnis, quibus aliquis nimis ſtudioſè & cum magna cura cutim curat & carnē ſuam nutrit: iſti motus iam nō ſunt tantum naturales, ſed multum volūtarij. Nam natura non exigit è nobis tantam curam, tantumque ſtudium erga carnem noſtram: ſed tantummodo moderatam & medioctem curam, quæ ſi modum cura ipſa tranſgreſſa fuerit, mala & inimica Deo erit. Iſta igitur carnis cura ſiue prudentia indubiè inimica eſt Deo, & per cōſequens mortifera eo quod aduerſetur Deo, qui eſt ipſa vita, Quid namque aduerſari poteſt fonti vitę, niſi ipſa mors? Cum igitur prudētia carnis mors ſit animæ & corporis, vitę inimicari debet. Corporis quidem eò quod qui nimis curioſè curant cutim, oppiperè & lautiſſimè viuere volunt, quo pinguiores ſiunt eò citius corpus conſumunt. Plures namque videmus crapula & gula interire, quā gladio interfici. Ideo hęc nimia carnis cura illis mors eſt. Animæ autem, ea parte mors eſt, qua inimica eſt Deo: quod effectū probat Apoſt, quoniā legi Dei nō eſt ſubiecta. Nullus eſt alius effectus qui tam palam oſtendat inimicitiam Dei, quam nō ſubijci legi illius. O quot ſunt inimici Dei, cū tam pauci ſint qui legi diuinę ſubditi ſunt. Subijci aliud nil eſt, quam legem profiteri, & ab ijs qui profitentur adimpleri. Iſti (o Deus bone) quam ſunt pauci. Multi Chriſtiani legem profitentur, heu dolor, pauciſſimi eam operè adimplent.

Non abs re alibi Paulus dicit, Non Rom. 2.
enim auditores legis iuſti ſunt apud Lucæ, 11.
Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Et Chriſtus, Beati qui audiunt verbum, ideſt, legē Dei: nō hoc ſolo nomine, ſed quia cuſtodiūt illud. O quomodo erat ſubiectus legi Dei ille qui dice- Pſalm. 118.
bat, Da mihi intellectū & ſcrutabor legem tuā: & cuſtodiam illam in toto corde meo. Non debet nobis eſſe ſatis legem ſcrutari, ſed eam cuſtodire debemus & tenemur, nā ſcienti bonū & nō
facienti peccatum eſt illi. Sed multò du Iacobi, 4.
rius eſt quod conſequitur, nempe.

Neque enim poteſt.

NEmpe ſubijci Deo ſapientia carnalis. Sed cur non? reſpōdet quidam ideo eſſe, eò quod talis ſapientia carnis vitioſa ſit, & auertens homines, tam à Deo quam ab eius lege. Non enim poſſunt ſimul coire vitium, & lex Dei. Et hinc intelliges quod Paul, per prudentiam carnis nō intelligebat appetitum ſenſitiuum, ſed effrenem concupiſcētiam, quę nullo modo legi Dei ſubiecta eſſe poteſt. Eſt namque auerſio à lege cura carnis. Ex inſtituto intendit auertere nos à lege Dei.

Sed dicis, Intereadum aliquis viuit in hoc ſæculo, nonne poteſt migrare à lege, ſiue prudentia carnis, ad legem

Dei

Reſponſio. Dicit Nũ quid homo liber eſt? Si de ipſo prudente ſecundum carnem loqueris, libenter fatemur, ſi autem de ipſa prudentia, diffitemur. Dicis, quid ſibi volũt
2 Reſponſio. iſta? Capè aliter more ſcholę In abſtracto, vel in concreto, Dicis, Minus iſtud
3 Reſponſio. capio. Dicamus clarius. Appetitus effrenis non poteſt, ſic manẽs, ſi autem permittat ſe refrenari à ratione, legi Dei ſubiici poteſt. Sed quandiu vagatur abſque freno, nec ipſa ſapiẽtia carnis, nec homo ſapiens per iſtã ſapientiam ſubijci poteſt: ſi verò deſerat hanc carnis ſapientiam, bene poteſt homo ſapiens ſubijci. ſed non ipſa ſapientia. Informis contrarij, in abſtracto, non fit migratio ab vna in aliam: ſrigiditas non tranſit in calorem, licet homo frigidus migrare poſſit à frigiditate in calorẽ, quia poteſt fieri calidus, ſed frigiditas nõ poteſt fieri caliditas. Sic qui viuit in ſapientia ſiue prudentia carnis, bene poteſt relicta illa prudentia, transferre ſe ad prudentiam ſpiritus. tamen vna prudentia non in aliam. Illud primum iam eſt confeſſus fieri poſſe, quando dixit, Liberati nunc à peccato, ſerui facti eſtis Deo. Accommodatum quoque exemplũ huic propoſito eſt iſtud quod Theologi dicunt de attritione, quæ fieri nequit contritio. attritus tamen bene poteſt fieri cõtritus. Sed de his ſatis.

Apposiſsima ſimilitudo. Ad Rom. 6.

ſequitur.

Qui autem in carne ſunt Deo placere non poſſunt.

Erige aures tu homo carnalis, qui totus affectus & deditus es carni. Dixerat & docuerat Apoſtolus ipſam curam carnis inimicam eſſe Deo, & rebellem legi Dei: oſtendit nunc, non ſolum ipſam curam tãlem eſſe. ſed etiam illos qui eam procurant, volunt, & libenter ea delectantur: iſti quoque ſunt inimici legi Dei, & Deo. Alluſit Paulus ad illud quod dicit in ſua canon. Iacobus Apoſtolus. Quicunque voluerit amicus eſſe ſęculi huius, inimicus Dei cõſtituetur. Sicque qui ſunt in carne, hoc eſt, qui viuunt ſecundum carnem, ſuper omnia diligunt corporeas voluptates, & eas anteponunt & præferunt amicitiæ Dei, fieri nequit vt placeant Deo. Alluſit etiam ad illud Chriſti apud Mattheum. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire: contraria, ſcilicet, præcipientibus: euiuſmodi ſunt prudẽtia ſpiritus, & ſapientia carnis. Nam vt docet Diuus Thomas. vnius hominis non poſſunt eſſe plures vltimi fines. Qui autem plus diligit voluptatem carnis, quam Dei amicitiam, in illa conſtituit ſuum vltimum finem, neglecto Deo. Diſputare autem, an in creatura poſſit conſtitui vltimus finis, nec ne, ad ſcholaſticos theologos ſpectat iſtud nobis non eſt fas tranſgredi noſtros fines & limites.

Iac. 4. Math. 6. 1. 2. q. 1. ar. 5. Lege Medin. & Adrianũ de hac re.

Quod autem dicit Apoſtolus:

Deo placere non poſſ.

Cum grano ſalis (vt vulgo dicitur) venit intelligendum: niſi recipiſcant. Tunc fieri poteſt. Nam formaliter (vt more ſcholæ loquamur) intelligebat Paulus, quod qui ſunt in carne, Deo non poſſunt placere: & in ſenſu (vt dicunt compoſito, non diuiſo. Hoc eſt, prout perſeuerant in illo ſtatu, tamen ſi recipiſcere voluerint, bene poſſunt placere Deo. Derelinquat impius vias ſuas, dicit ipſemet Deus per Iſayã, & conuertatur ad Dominum & miſerebitur eius, & ad Deum noſtrum, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. Sic Deo placere poterit, & illi fieri amicus, Fac mecum, ait ipſemet Dominus: amicitias, & erit manus mea tecum.

Iſaye 55. 4. Regũ.

Sequitur.

Vos autem non eſtis in carne.

POſtquam Apoſtolus decl rauit & depinxit illos qui ambulant ſecundum carnem, vt complera eſſet doctrina, & vt nos doceret illos qui etiã ſecũdum ſpiritũ, & quę ſint requiſita ad hoc qu d quis ſit in ſpiritu & nõ in carne, conuertit ſe ad Romanos regeneratos in Chriſto, vt ſecũdum illorum ſtatum declaret & doceat quæ ſunt neceſſaria ad iuſtificationẽ quę fit per legem ſpiritus vitæ. Scopus autẽ Apoſt. erat oſtẽdere candidatos in Chriſto per baptiſmum, nõ eſſe amplius ſubiectos carni.

EXhortatoria & laudatoria ſunt hæc verba, & ex paterno animo emanãtia, quę profecto non modicam commendant in Romanis viuẽdi normã. Si. n. non erãt in carne ſed in ſpiritu igitur non ducebãt vitam carnalẽ, ſed ſpiritualẽ ſecundum animũ, quod inter humanas laudes nõ infimũ tenet locũ. In carne eſſe, & pręter carnẽ viuere (beato illo Hieronymo teſte) angelicũ eſt magis quam humanum. Nõ omnium eſt iſtud præſtare, nec facili negocio fit, vt quis, poſt terga relinquat omnia quæ carnis ſunt, & totus abſorbeatur in his quę ſpiritus ſunt. In hoc. n. poſita eſt pugna & lis inter carnẽ & ſpiritum, vt horum quiſq; alterum in ſeipſum conuertere conatu toto laboret. Caro quidẽ trahere ad ſeipſam conatur ſpiritũ, vt carneus fiat, cõtra autẽ ſpiritus pro ſua virili conatur carnẽ conuertere ad ſe. In hoc poſitus eſt totus carnis & ſpiritus cõflictus. Pau. autẽ hic poſtquã iam erudietat mentẽ Romanorũ n, nũc voluit mouere affectũ illorũ, exhortãdo illos, ad illa quæ ſunt ſpiritus dicendo. Vos nõ eſtis in carne ſed in ſpiritu, ergo debetis proſequi & perficere illa quę ſunt ſpiritus ſecundũ quẽ ſentire deberis, fugatis illis quæ ad carnẽ facere poſſent. Et hoc iure à vobis exigo, cum ſciam, vos nõ eſſe in carne, ſed in ſpiritu, hoc eſt, non eſſe carnales, ſed ſpirituales, & hoc nomine incumbit vobis ſentire ſecundum ſpiritum, & illa quæ ad ipſum faciunt probare & complere. In prima perſona loquutus eſt ſupra Apoſtolus, nunc autem non eſtis in carne. Non temerè facta eſt hæc perſonarũ mutatio: ſed in hoc inſinuauit, quod ambulare ſecundum ſpiritum nõ erat ſibi & alijs Apoſtolis tam peculiare, vt nullis alijs cõuenire poſſit. Communis namq. eſt hic viuendi modus, etiam illis qui non fuerunt Apoſtoli, ſed ducebant vitam Apoſtolicam. Sed adiecit Apoſtolus hæc quæ ſequuntur verba, ſcilicet.

Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis.

PRobat Apoſt. Romanos non eſſe in carne ſed in ſpiritu, eo quod in illis habitaret Spiritus Sanctus: dicit autem,

Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis.

LEgunt ex Interpretibus quidam dubitatiuè, alij verò affirmatiuè. Et hi dicunt, quod ſi tamen perinde valet ac ſi dixiſſet, quandoquidem ſpiritus Dei habitat in vobis In quibus verbis docet non ſufficere eſſe baptizatos homines, vt viuãt ſecũdũ ſpiritũ: ſed neceſſariũ eſſe, & oportere, vt ſpiritus domini habitet in illis. Spiritus domini, Spiritus ſanctus eſt, tertia perſona in trinitate. Huius ſpiritus inhabitatio neceſſaria eſt vt non viuamus ſecundum carnem. Alij verò interpretes dubitatiuè legunt, nã inhabitatio Spiritus Sancti deperdi poteſt: quod ſi deperdatur, deperditur etiam lex ſpiritus vitæ. Quare perſeuerantia Spiritus Dei neceſſaria eſt, vt quis non ſit in carne, ſed in ſpiritu. Et, hæc perſeuerantia ſignificata eſt in verbo habitare Eſt autem Spiritus aliquando per modum hoſpitis, aliquando habitantis & perſeuerantis, Apoſtolus hic de ſpiritu inhabitante loquutus eſt.

Eſt tamen hic adnotandũ Spiritum ſan-

ſanctum poſſe in nobis inhabitare, vno
modo per virtutem charitatis, altero
modo per ſe, & per ſuam eſſentiam. In
telligendus eſt hic Apoſto. primo mo
do, ſcilicet, per charitatē inhabitare. Nā
ſi per ſuam eſſentiam daretur Spiritus
ſanctus, non indigeremus habitu chari
tatis. Inhabitare autem dicitur, in ſuo
effectu, nimirum, per charitatem quā
ipſe effundit. Et licet charitas donū Dei
ſit, & dona Dei ſint a tota Trinitate, in
ratione autē attributionis, Spiritui ſan-
cto adaptari debent & ſolent. Cuius rei
cauſa & ratio petenda eſt a Theologis
ſcholaſticis. Donātur namq; hęc dona
ſola diuina voluntate, per modum cu-
ius. Spiritus ſanctus à Patre, Filioq; pro
cedit ac ſpiratur. Addere poſſumus &
aliam rationem ſpecialē, quę talis eſt.
Scilicet propterea quod Spiritus ſan-
ctus amor eſt, quo Pater & Filius vniūt
nos cum illis, & mutuo inter nos: hæc
autem conglutinatio & vnio non fit
immediatè, per hoc quod ſpiritus ſan-
ctus per eſſentiam ſuam nos inhabitet
ſed mediante charitate, quam diffun-
dit in corda noſtra. Vnde Ioannes di-
1. Ioan. 4. xit, Qui manet in charitate, in Deo ma
net, & Deus in illo, Et nō tantū in corda
noſtra inuiſibiliter, ſed etiā in Apoſto
lis, ſigno viſibili, in die Pentecoſtes, ad
remittēda peccata & plātandā fidē ca-
tholicā ſecundum opulentiā charitatis

Neq; obſtat, quod nō dicitur habita-
re charitatē ſed Spiritū ſanctum in no
bis, & eundem donatū fuiſſe nobis in-
telligēdum quippe eſt, datū eſſe, eo lo-
quendi modo, quo dicimus cauſam da
ri in ſuo effectu. Nō. n. intelligere de
bemus Spiritū ſanctū datum eſſe in per
ſona, ſicut datus fuit Chriſtus. Sed cur
dicit Paulus hic, Spiritus Dei, & nō Pa-
tris vel Filij, vel Chriſti, in proximo tex
tu dicemus. Admonemus tamē hic il-
los, qui quadā pertinatia cōtendūt nos
certo poſſe ſciri exiſtentē in nobis gra
tiā ſine charitatē (de qua re inferius co
pioſior erit ſermo) hic per tranſennam
& obiter excitamus lectorem vt notet,
quod forte Apoſt. dixit hæc verba du
bitatiuè, ſcilicet, Si tamen Spiritus Dei
habitat in vobis, propter incertitudinē
quam habemus de inexiſtēte in nobis
gratia & charitate. Et propterea hic A-
poſtolus refragari videtur opinioni il-
lorū qui partem affirmantē mordicus
tenēt. Scire autē an Spiritus ſanctus ha
bitet in nobis, Deo ſoli reſeruatum eſt:
Ipſe tantūmodo nouit quando venit,
quando ve recedit, iuxta illud, Si vene-
rit ad me nō videbo eū, ſi autem abierit Iob. 9.
non intelligam. Neq; propterea diffite
mur quaſdā eſſe cōiecturas & ſigna, de
quibus aliàs fortaſſis fuſius loquemur.
Ad præſens ſit ſatis quod dictū eſt. Inte
rim tamen curemus nos quęrere tanta
cura & ſtudio quę ſpiritus ſunt, quanto
ſtudent carnales quęrere ea quæ ſunt
carnis, ſic q; ſi fecerimus, nō leuē conie
cturā nobis ipſis promittere poterim',
de exiſtentia gratiæ & charitatis in no-
bis, ſecus inter carnales adnumerandi
ſumus. Sunt tamē aliqui, qui intelligūt
hanc habitationem eſſe intelligendam
per præſentiam & abſiſtentiam Spiri-
tus Sancti, & gratiam gratum facien-
tem, non autem per donum gratis da
tum. Et eodem modo volunt eſſe intel
ligendum illum locum capitis quinti,
vbi dicit Apoſtolus, Charitas Dei dif-
fuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritū
ſanctum qui datus eſt nobis. Neceſſa-
riam aſſerunt eſſe aſſiduam habitatio-
nem Spiritus Sancti & perſeuerantem
& vltra, ne per peccatum Spiritum ſan
ctum extorrem faciant. Quamobrem
dicunt, appoſitam eſſe conditionem
iſtam, Si tamen Spiritus Sanctus habi-
tat in vobis,

ſequitur.

Si quis aut. ſpir. Chri. nō
habet, hic non eſt eius.

SPiritū quē antea vocauit Dei nunc
appellat ſpiritū Chriſti. Vnus & idē

eſt ſpiritus Dei & Chriſti: veruntamen cum Chriſtus deſignet duas naturas, humanam,& diuinam: ſecundū vtranque mittitur à filio Dei vt Deus eſt, & vt homo:non tamen pari modo.Nam à filio procedit Spiritus Sanctus, æterna proceſſione: a filio autem vt homo eſt,mittitur temporali miſſione: iuxta illud. Si autem abiero mittam eum ad

Ioann. 16. vos.Vnde per primam originem Spiritus Sanctus dicitur procedere à Patre & à Filio; per ſecūdam autem(quæ propriè non eſt origo) non dicitur Spiritus Sanctus procedere ab ipſo Chriſto , ea ratione qua homo eſt, ſed tantum dicitur miſſio ad extra.Veruntamen cum merito Chriſti iungamur ipſi Spiritui Sancto , dicitur Spiritus Chriſti , & quia impellit , mouet & ducit nos ad ipſum Chriſtum.Vel alio modo dicere poſſumus , quod nomine Dei Apoſtolus intelligit Deum Patrem , & nomine Chriſti Filium, & per Spiritum Dei & Chriſti , intelligit tertiam perſonam,ſcilicet, Spiritum Sanctum:& per conſequens expreſſim habetur tota Trinitas,a qua eſt iſta operatio.Nam viuere ſecundum ſpiritum,& placere Deo , operationes ſunt totius Trinitatis:& non magis vnius perſonæ quam alterius.Et ideo vbicunque habitat Spiritus Sanctus,& Pater & Filius,ſicut Chriſtus palam eſt confeſſus dicēs,

Ioan. 14. Si quis diliget me, ſermonem meū ſeruabit, & Pater meus diliget eum,& ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.En habitationem totius Trinitatis,quæ in nobis reperitur, quādo charitatem habemus, ſi autem hæc deperdatur, mox Spiritū Dei & Chriſti abducit ſecum. Peccatum autem aufert & Spiritum Dei, & Chriſti. Vnde Dauid.Spiritum Sanctum tuum ne

Pſalm. 50. auferas à me, hoc eſt, ne permittas auferri à me.Quātę autem vilitatis ſit habere Spiritum Chriſti, declarat Apoſt. quando dicit, quod qui hunc Spiritū Chriſti non habet,non eſt eius, ſcilicet Chriſti vel Spiritus Chriſti. Sicut enim non eſt membrum corporis viuificantis quod non viuificatur per Spiritum noſtrum vitalem: ſic non meretur dici membrum Chriſti qui non habet Spiritum Chriſti.Vnde animaduerte diligenter lector erudite,quod eſſe membrum Chriſti viuum, plus eſt quam eſſe Chriſtianum.Nam vt dicatur aliquis Chriſtianus(etiam abſolutè) ſufficit ipſa fides informis, & accepiſſe ſacrū baptiſmum : ſed non dicimur Chriſtiani viui ſed mortui, quia nec Dei nec Chriſti Spiritum habemus. Expoliati namque ſumus Charitate quę vita animæ noſtrę eſt. Hæc eſt enim ille ſpiritus de quo dilectus Chriſti dicit , Spiritus eſt qui viuificat,caro nō prodeſt quicquā. Manet igitur qui charitate caret ſicut membrum mortuum , & non eſt Dei, vel Chriſti, niſi vt lapides , arbores, & bruta animantia. Collige ex his Chriſtianam vitam in charitate Dei & Chriſti eſſe collatam.Vide interim lector diligens Pauli modeſtiam circa Romanos,Non dicit,Si autem vos non habetis Spiritū Chriſti non eſtis eius ,ſed,Si quis non habet. Hactenus Romanos alloquebatur & à ſecunda perſona trāſitum fecit ad tertiam quod fecit ne triſtitia afficeret Romanos,vnde viſus eſt de alijs loqui non de Romanis.Condecet hunc morem aliquando concionatores Euangelicos imitari , potiſſimè quando timent ſuos auditores contriſtare.

Simile. | caput 6. | ſimile.

ſequitur.

Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidē mortuum eſt propter peccatum , ſpiritus autē viuit propter iuſtificationem. Quod ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſū Chriſtum a mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis.&c.

Ad

AD Romanos ipſos dirigit hos ſermones Apoſtolus, & illos alloquitur qui Chriſto inſiti & incorporati erant. Iſti namque dicere poterant Apoſtolo. Tu dicis & doces nos liberatos eſſe a peccato & a lege illius: quomodo eſt iſtud: ſi nunc patimur pœnã mortis quæ inflicta fuit propter peccatum? Diluit hanc obiectionem Apoſt. dicens quod ſi Chriſtum habent (idem eſt habere Chriſtum & ſpiritum Chriſti) tametſi corpus ſit mortuum, id eſt, mortale, obnoxiũ morti tamen ipſum peccatum extinctum eſt. Propter peccatum originale corpus remanſit morti obnoxium & alijs erumnis & calamitatibus ſed conſolari oportet, eò quod ſpiritus viuit propter iuſtificationem. Hæc namque eſt quæ occidit peccatũ. Et poſtquam ſpiritus viuit, conqueri debemus ſi in præſenti vita non liberamur a morte corporali, nam nec ipſe Chriſtus liberatus fuit. *Simile.* Nos mẽbra ſumus, conformari debemus corpori noſtro Chriſto qui paſſus & mortuus intrauit in ſuam gloriam. *Lucæ 24.* Si cum illo glorificari volumus oportet nos etiam cũ illo compati & commori.

Sed Paulò altiùs ſigillatim ſunt diſcutienda quędam vocabula huius clauſulæ. Primo cum dicit, Si autem in vobis Chriſtus eſt, verbum, eſt, non eſt referendum ad illum eſſendi modũ cõmunem quo Deus dicitur eſſe in creatutis, ſed loquitur Apoſtolus de eſſe ſpirituali per fidem, ſpem, & charitatẽ, per quas virtutes dicitur Chriſtus eſſe & habitare in nobis, id eſt in mente & animo noſtro. Et quantum attinet ad hanc habitationem non eſt differẽtia inter habitationem Chriſti & Spiri sutSancti Ambo dicuntur eſſe in nobis per eaſdem virtutes. Et per hanc Chriſti inhabitationẽ ſumus nos Chriſto ſimiles. Et ſic in corpore & ſpiritu aſſimilamur Chriſto. Ipſe quidem aſſumpſit corpus mortale & nos quoq; habemus. Et ſicut Spiritus Chriſti fuit viuus, ita & noſter viuit. Sed eſt nõ modicum diſcrimen inter nos & Chriſtũ, quod corpus illius non fuit mortuum propter peccatm illius (quippe peccatum nõ fecit.) Noſtrum autem corpus dicitur mortale propter peccatum noſtrum. Peccatum originis commune eſt vnicuique noſtrum. Quilibet noſtrum meritò dicere poteſt & iure, peccatũ meũ cõtra me eſt ſemper: *Pſalm. 50.* vno dũtaxat ſolo Chriſto excepto per naturã. Ipſe non valet verè dicere, peccatum meum. Mortale igitur fuit corpus Chriſti pro peccato non ſuo, ſed noſtro. Ipſe peccata noſtra tulit ſuper lignum & *Iſa. 53.* attritus eſt propter ſcelera noſtra. Et ſicut fuit differentia & eſt in corpore ita & in vita ſpiritus; noſtra cauſata fuit a iuſtificatione Chriſti non autem ſua. Eſt & aliud diſcrimen quod vita ſpiritus Chriſti non pendet à iuſtitia ſed à principio ſuæ conceptionis fuit beatus ſicut & ipſe homo Chriſtus *D. Thom. 3. p. q. 37.* vita autem ſpiritus illorum in quibus habitat Chriſtus pendet à iuſtitia Chriſti. Nam ſecũdum iuſtitiam Chriſti iuſtificati fuimus nos. Hęc autem eſt illa ſatisfactio qua Chriſtus per Crucem & per mortem ſuam æterno patri ſatisfecit pro peccatis noſtris. Hac ſatisfactione cõmunicata nobis eſt vita ſpiritus noſtri. Per iſtã viuimus ſpiritualiter & per iſtam liberati ſumus à lege peccati & etiam à lege mortis, non ſolum æternę, ſed etiam temporalis. Quæ liberatio ſi hic non completur in præſenti vita, executioni mandabitur in regeneratione cúm venerit caput noſtrum Chriſtus in mageſtate. Et hoc ſic prouidenter ſtatutum eſt vt nos membra Chriſto capiti conformaremur ſicut antea diximus. Ipſe namque in ſua reſurrectione effectus eſt immortalis amplius non moriturus. *Ad Rom. 6.* Ita & nos ſpiritualem hic ducentes vitam tales erimus.

Sed dicis fortè. Hæc mors temporalis quæ pena eſt peccati non tollit vitã ſpiritualem. Reſponſio eſt, Nequaquam. Spiritualis mors bene tollit ſpiritus vitam, ſed non mors corporis quæ

non

non cõtrariatur vitæ ſpirituali. Et hinc fit quod hæc remanſit ſimul cum vita ſpirituali. Alia verò mors abrupta & diſſipata fuit. Quinimo hęc mors corporis, nõ modicè iuuat vitam ſpiritus. Nam qui aſſiduè cogitant ſe morituros, præter hoc quod à morte animæ (quæ eſt peccatum) ſe abſtinent & cuſtodiunt (iuxta illud. Memorare nouiſſima tua & in ęternum non peccabis) etiam a carnis voluptatibus ſe abſtinent intelligẽtes quod corpus caducũ putredini aptum & morti obnoxium non deber delicatè foueri & nutriti & ſic cura carnis a tergo relicta toto pectore virę ſpiritus operam nauãt. Vnde colligimus liquido mortem corporis pro noſtro relictam fuiſſe commodo. Et etiam colligimus aliud ſcilicet quod mors iſta corporis non fuit nobis impedimento quominus liberaremur a lege peccati poſtquam per Chriſtum ſortiti ſumus ſpiritum iuſtificantem nos ſi modo vitam duxerimus ſpiritualem & non ambulauerimus ſecundum carnem ſed ſecũdum ſpiritum.

Eccleſiaſt, 7.

Cæterum circa literam contentio eſt inter etiam grauiſſimos Interpretes Pauli, an legere debeamus, viuit, vel vita. Sunt qui vnum, ſunt qui aliud verbũ ſequuntur. Senſus parum diuerſus eſt: Cõſulat illos lector diligens: nos eum noſtra vulgata legimus viuit & non vita. Qui legunt, vita, referunt hoc ad Chriſtum, & ſenſus eſt, ſpiritum Chriſti eſſe vitam. Alij vero de noſtro ſpiritu intelligunt qui etiam dicitur ſpiritus Chriſti eo quod ab illo ſit cauſatus Si vero intelligamus nomine ſpiritus illum ſanctum etiam hic ſpiritus Chriſti eſt: nam per ipſum fit in nobis habitatio Spiritus Sancti. Quoniam ipſe Chriſtus largitor illius eſt. Et vt cõcludamus de nomine, corpus, etiam lis eſt inter graues enarratores de quo corpore loquatur Apoſtol. Nos breuiter de eo pore noſtro mortali intelligimus eo quod ſtatim Paul. de reſurrectione loquitur. Dicant alij quod magis libuerit. De reſurrectione enim mortuorum & viuificatione corporum mortalium mox loquitur Apoſtolus. Quod magna eſt coniectura Apoſtolum corporis nomine nõ intelligere aliud quam noſtrum mortale corpus. Si quis autẽ Ambroſium maluerit, ſequi ſequatur in domino. Ille corporis nomine hominem totum intelligit qui moritur propter peccatum. Alij deniq; per corpus intelligunt veterem hominem cuius vita aliud nil eſt quam peccato operam dare. Et de hoc ſatis.

Sequitur.

Quod ſi Spiritus eius qui ſuſcitauit. &c.

MAnifeſtat Apoſtolus efficatiã habitationis Dei in nobis. In pręſenti enim vita liberauit nos a lege peccati in futura autẽ a lege corporalis mortis. Vita enim glorioſa eſt liberatio ipſius mortis corporalis. Recta igitur procedit Apoſt. metodo in hac ſecũda parte huius cap. Nam poſt quã oſtendit nos emancipatos eſſe a lege peccati per legem Chriſti reſtabat ei oſtẽdere quomodo ipſa lex Chriſti etiã liberos nos effecit a lege mortis quã patiebamur propter peccatum commune nobis. At quia hæc libertas non datur nobis interea dum hic ſumus declarat quomodo plenè dabitur in vltima reſurrectione, in alio ſęculo. Dicit ergo.

Quod ſi ſpiritus eius.

CVius eius? Dei Patris ſcilicet, ipſe namque eſt qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, ipſemet ſuſcitabit corpora noſtra.

Sed mox inſurgis, dicens, Quid ſibi vult Paulus hic? Nonne Chriſtus ſeipſum ſuſcitauit a mortuis? Quod efficere po-

re potuit Chriſtus Paulus videtur hic detrahere à Chriſto hãc poteſtatẽ excitandi ſeipſum. Dixit iſtud factum eſſe à Deo Patre. Abſit vt hoc de noſtro Paulo cogitemus. Chriſtum non vno in loco ſed in multis confeſſus eſt Deũ eſſe & æqualis poteſtatis cum Patre: quomodo ergo nũc eum faceret minorẽ? Accipe Chriſtiane lector paucis huius ſcrupuli reſolutionẽ. Paul. alluſit ad illud quod ipſemet Chriſtus confeſſus eſt dicens, Pater maior me eſt. Sed quomodo maior eſt Pater Filio ſi in hac Trinitate nihil maius eſt; Audi. In Trinitate, non: ſed in humanitate quę vt ſic fecit filium minorem. Minor inquit, Athanaſius in expoſitione ſymboli fidei, Patre, ſecũdũ humanitatem. Apoſtolus hic rationem humanitatis habuit: idcirco dixit Chriſtum ſuſcitatũ fuiſſe à Deo Patre. Locutus eſt de Chriſto ea ratione qua homo erat non qua Deus Patri per omnia æqualis. Sic eñ ipſe ſeipſum excitauit à mortuis. Ego, inquit, dormiui & ſoporatus ſum & exurrexi. Ego per meipſum. Ceterum vt homo a Deo Patre ſuſcitatus tanquam ab illo in quo primò poſita eſt omnis facultas & autoritas. Et ſic Pater dicitur eduxiſſe Chriſtum ab inferis. Sicut Pater eſt fons & origo aliarum duarum perſonarum ita eſt caput & fons vnde emanant non tantum actiones immanentes ſed etiam tranſeuntes Filius, inquit Chriſtus, non agit à ſe quicquã. Sed ſicut à Patre accepit poteſtatẽ excitandi alios a mortuis, ita excitandi ſeipſum. Omnia, inquit, tradita ſunt a Patre meo. Quid clarius? Cũ igitur Apoſtolus locutus ſit de Chriſto quatenus homo erat, nihil detraxit à Chriſto. Ait itaque Apoſt.

Reſponſio.

Ioann. 14.

Pſalm 3.

Ioan. 5. Luc. 10.

Si ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum a mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ a mortuis, hoc eſt, idem ipſe Deus, viuificabit & mortua corpora veſtra. Et hoc, propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis.

VNum & eundem oſtendit Apoſt. eſſe ſuſcitatorem Chriſti & noſtri. In quibus verbis præter hoc quod dignitas noſtræ reſurrectionis patefecit etiam magna nobis & certa ſpes datur de futura noſtra reſurrectione. Qui nõ intelligũt iſtud de reſurrectione dubij ſunt: qui verò credunt noſtram reſurrectionem faciendam eſſe ab illo qui ſuſcitauit Ieſum nihil dubitant. Nam qui potuit illud præſtare & iſtud valet. Credo quod redẽptor meus viuit, dicebat quidã. & poſtea adiecit; & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Iob. 19. ibidem. Poſſibilem exiſtimabat reſurrectionẽ carnis imo & facilem ex eo quod redẽptor eius viuebat, hoc eſt, vita erat Quod enim eſt ipſa vita bene poteſt mortuis communicare illam. Spiritus Dei ipſa vita eſt. Bene igitur poterit viuificare corpora noſtra mortua. Nam iam iſte ſpiritus Dei viuificauit corpus Chriſti mortuum, ergo & noſtra. Cõſequutio optima eſt, quoniam poſita eadẽ cauſa ponitur ſimilis effectus niſi aliunde impediatur. Conſimilem diſcurſum habet Paul. ad Corinthios, 1. cor. 15. colligens noſtram reſurrectionem ex reſurrectione Chriſti. Sic hoc loco per hoc quod Deus ſuſcitauit Ieſum colligit & nos ab eodem eſſe ſuſcitandos ſi habitauerit ſpiritus illius in nobis.

Magnã nobis faceſcunt & ingerunt hæc verba difficultatem. Hinc enim primò inferri videtur quod qui carent hoc ſpiritu Dei & Chriſti non ſuſcitabuntur à Deo & ſic verum erit quod Dauid dicit, Ideo non reſurgunt impij in iudicio. Pſalm. 1. In iſtis non habitat ſpiritus Dei & Chriſti, Hic Apoſtolus. hoc aſſignat pro cauſa.

Propter inhabitantem, inquit, ſpiritus eius in vobis.

VBi igitur non inuenietur talis habitatio ſpiritus nec erit corporum reſurrectio. Ab hoc ſcrupulo (certè hoc loco digno) bifariã nos liberare poſſumus

ſumus. Primò,ſi dicamus reſurrectio-
nem communem eſſe futuram tam
bonis quam prauis & malis ſed forte
tamen inæquali. Reſurgent ſiquidem
mali ad luendas ſuorū criminū pœnas
ad ſupplicium? ſed nō ad gloriam Dei
participandam nec ſecūdum corpora
nec ſecundum animam: boni vero,cū
iam in anima erunt participes gloriæ
Dei reſurgent eorum corpora ad par-
ticipium gloriæ animarum illorum:ad
participandam & recipiendā etiam illā
gloriam cuius corpora capacia ſunt vt
ſunt dotes corporum ſicque erit cor-
reſpondentia inter dotes animæ & cor
poris. Ad hanc participationē non re-
1. Corr,15. ſurgent praui & reprobi homines.Vn
de nunc lector acute intelligere pote-
ris locum illū Pauli qui dicit,ſeminatur
in corruptione,ſurget in incorruptio-
nem.Seminatur in ignobilitate?ſurget
in gloriam. Seminatur in infirmitate
ſurget in virtutem. Seminatur corpus
animale,ſurget corpus ſpirituale. Hoc
intelligendum eſt de corporibus bono
rum per dotes quas non habebunt ma-
li,ſed tantum boni & iuſti.Et ſic quādo
Propheta dicit.Non reſurgunt impij in
iudicio generali, intelligi debet de re-
ſurrectione ad participādam gloriam
corporis. Vnde ipſemet Chriſtus ma-
nifeſtauit hunc geminum modum re-
ſurgendi, dicens, alios eſſe reſurrectu-
Ioann.5. ros in reſurrectionem vitæ, alios verò
in reſurrectionem iudicij, hoc eſt,ſup-
plicij.Primum de bonis,ſecundum de
malis vſurpari oportet.Sed dicis,Apo-
ſtolus nō dicit,ſuſcitabit mortalia cor-
pora noſtra,ſed viuificabit. Corpora
damnatorum viua erunt, nam immor
talitatem conſequentur.Non morien
tur rurſus, ſed mors iſta corporalis fu-
giet ab illis. Nihilominus ſub lege mor
Apoc 9. tis erunt,quoniam lex mortis non tan-
Reſponſio, tum comprehendit ipſam expoliatio-
nem animę à corpore, ſed alias pœnas
corporeas à quibus nō erunt liberi dā-
nati.Viuificatio còrporis de qua hic lo
quutus eſt Paulus excludit non ſolum
mortem, ſed etiam omnem aliam paſ
ſionem. Et per hoc etiam diſſoluitur
ſcrupulus a nobis propoſitus.

Sed fortè emphaſis eſt aliqua in hoc
quod dicit corpora mortalia.& nō di-
cit corpora mortua. Nam quando ali-
quis viuificatur per reſurrectionē quæ
fit in hoc mundo, tunc dicitur viuifica
ri corpus mortuum, quoniam adhuc
remanet in potentia mortale. In illa vi
uificatione perfecta in vltima die cor-
pora nec actu, nec potentia remane-
nebunt mortalia, quoniam liberabun-
tur omnino à lege mortis & ab omni-
bus illis quę ſapere poſſunt mortē.Vn
de iſti inſultare poterunt morti dicen-
tes. Vbi eſt mors victoria tua?vbi eſt ſti
mulus tuus? Abſorta eſt mors in victo-
ria. Primi parentes beneficio immor- 1. ad Cor,15.
talitatis donati fuerunt, ſed non tanto
quanto donabuntur electi. Illi morta-
lia corpora habebant & reipſa poſtea
mortua experti fuerunt mortem:in re-
ſurrectione autē vltima, auferet Deus
omnem lachrimā ab oculis ſanctorum Apo. 21.
& illorum corpora reſurgent ſine po-
tentia ad mortem.Nulla erit neceſſitas
mortis, nec ſentient aliquas paſſiones
vel mortis reliquias. Ab omni namq;
pœnalitate liberabūtur.Et hoc propriè
eſt liberari à lege mortis quod ſingula
riſſimum erit tantum electis. Reprobi
tantum a morte,ſed non à lege mortis
eo quod cū infernus ſit perpetua mors
hac morte in æternum cruciabuntur.
Quod fortè ſignificatum fuit per Pro-
phetam quando dixit.Quaſi oues in in Pſalm.48.
ferno poſiti ſunt mors depaſcet eos,
hoc eſt,infernus,vbi ſuum pabulum ha
bebunt. An verò illi qui in die iudicij
inueniētur viui recepturi ſint talia cor-
pora qualia electi ſancti diſcutere non
eſt præſentis loci,alibi de hac re diſpu-
tandum erit.Dubitandi ratio ex eo ori
ginem habet quod non ſunt experti
mortem ſemel. Si tamen verū ſit quod
non morientur. Verum ſiue moriātur,
ſiue non credibile valde eſt quòd ſi re
periantur viui non ſecum ducent talia
corpora qualia in hac mortali vita ha-
bebant, ſed immortalia & glorioſa ſi-
cut

1. ad Cor cap. 15. & 1. ad Theſſ. c. 4 Reſponſio.

cut cæteri electi ſancti. Huic ſententiæ fanet Apoſtolus & ad Corinth. & ad Theſſalon. Sed quomodo viuificabuntur hæc corpora ſi nunquam fuerunt mortua? Viuificatio erit ab ipſa mortalitate ad immortalitatē. Mortalia erunt licet non mortua manebunt in ęternū libera & à morte & à lege mortis.

Propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis

CVm tot tantaq. dona & beneficia recenſuiſſet Apoſtolus cauſam illorum oſtendit nunc, dicitque cauſam fuiſſe illam inhabitationē Spiritus ſācti in nobis. Iuſtū quippe erat vt ſciremus vnde proueniret nobis futura immortalitas in alia vita. Sicut enim iā docuerat vnde eſſet orta in pręſenti vita mortalitas noſtra cōſequens erat vt nos doceret vnde veniret etiam ipſa immortalitas. Illa à peccato, iſta autem à Spiritu ſancto inhabitatore noſtro. Porro iſta inhabitatio cōmunis eſt omnibus electis poſt mortem. Diſcedit namque cum illis eoſque perpetuò comitatur, Qui ſpiritus mox vt à viuis diſcedūt dicit illud Apocalip. ſcilicet, vt requieſcāt à laboribus ſuis. Vtrum autem hæc cō- Apoc. 14. comitantia ſpiritus fiat vel per præſentiam, vel per dona, in controuerſia eſt apud quoſdam. Cōtendūt aliqui quod Spiritus ſanctus illabitur animabus electorum cum ab hac vita decedunt in gratia Dei. Iſtud beneficium ſingulare dicūt eſſe quibuſdā heroicis viris dum viuunt mortali vita communicant tamen omnibus electis poſt mortem. Et hoc propter hæc verba quæ hic dicit Apoſt. Propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Quoniam dicunt viuificationem corporum noſtrorum in die iudicij pendere ab ipſa inhatione Spiritus ſancti tanquam à cauſa propria, Et ſic dicunt neceſſariam eſſe illam inhabitationem Spiritus Sancti.

Sed cum electi conſequuti ſint non tātum Spiritum ſanctum ſed etiam ſpiritum Christi quid cauſæ eſt quod Apoſtolus tantum fecit mentionem de Spiritu ſancto & non de Christo? Nunquid generalis illa reſurrectio cauſabitur etiam ab ipſo Christo? Ipſe enim vniuerſalis iudex eſt viuorum & mortuorum. Igitur Paulus mentionem facere debebat de ipſius Christi Spiritu. Omnes enim (vt inferius dicturus eſt ipſemet) ſtabimus ante tribunal Christi. Et alibi, Omnes nos, inquit, manifeſtari oportet ante tribunal Christi vt referat vnuſquiſq; propria corporis pro vt geſſit ſiue bonū ſiue malum, Ad hoc dicimus quod cū idem ſit ſpiritus Dei & Christi faciens Apoſtolus mentionem de Spiritu Sancto fecit mentionē de Christo. Dei enim & Ieſu Christi vnus eſt tantum ſpiritus. Et alio modo dicimus quod iā eſt facta mentio in hoc loco de Christo. Imo de tota trinitate quæ eſt cauſa noſtrę reſurrectionis. Relatiuum eius referri poteſt ad Christū vt dicamus. Propter inhabitantem ſpiritum eius Christi ſcilicet in vobis. Is autem Spiritus Sanctus eſt. Adduxit autem totam Trinitatem Apoſtol. in confirmando negocio de futura reſurrectione quò nos maiorem fidem tribuemus reſurrectioni mortuorū, quæ res difficillima erat. Idcirco vt firmius figeretur mentibus noſtris fecit hoc Apoſtolus. Etiam tertio dici poteſt, quod quia viuificare eſt actio ſpiritus, ideo Apoſtolus dixit iſtam corporum viuificationem eſſe faciendam per Spiritū Sanctum vitę datorem. Spiritus eſt qui viuificat. Eſt autem quaſi appropriatū Spiritui Sancto viuificare. Et cum illa ſit completa corporum noſtrorum viuificatio attributa fuit Spiritui Sancto, non tamen per excluſionem aliarum diuinarum perſonarum.

Cap. 14. 2. ad Cor. 5. Reſponſio. 1. Reſponſio. 2. Reſponſio 3. 2. cor. 3.

Habet tandem & ſuam emphaſim participium illud, *Inhabitantem*, vt ante nos bene adnotauit D. Chryſo. Antea verbo habitare vſus eſt Paulus, nunc autem ſpiritum vocat non tantum habitantem ſed inhabitantem. Habitar in

multis

poſuit tranſit nunc ad componendam alteram videlicet affectum & voluntatem noſtram. Hæc namque eſt vtilitas Paulinæ doctrinæ quæ totum hominē componit perfectumque facit. Vt antē talis ſit homo non ſatis eſt vt intellectū bene edoctum habeat, ſed opus eſt etiā vt affectus a recto tramite non ſe ſubducat, Declinamus autem a via recta & à bono quoties relicto ſpiritu carni inſeruimus Quare Apoſtolus egregius doctor & noſtræ ſalutis cupidus in his verbis adhortatur omnes Chriſtianos vt reiecta carne ſpiritui inſeruire conentur. Vnde palam vides, quod nos iam aliàs commemorauimus nempe Pauli doctrinam non ſolum valere ad illuſtrandum intellectum ſed etiam ad affectum & voluntatem inflamandam: Et ideo Apoſtolus poſt doctrinam ſpeculatricem tradit hic moralem. Dicit igitur.

Ergo fratres &c.

SEd vnde venit iſtud ergo? vnde cōſurgit hæc collectio? ex quo antecedenti pendet iſta illatio? Manifeſtiſſima eſt iſta illatio, & rectè deducta ex illis quę ſupra dixit tum etiam ex proximis verbis. Nam ſi tot tantaque recipimus beneficia & bona à ſpiritu & à carne aliud nil præter mortem quis non videt ſeruiendum eſſe ſpiritui & nō carni? Et cum vita noſtra poſita ſit inter carnem & ſpiritum, & iuſtificatio legis Chriſti impleta eſt in nobis qui nō ambulamus ſecundum carnem ſed ſecundum ſpiritum qui viuit ſecundum iuſtificationē, ergo vnuſquiſque noſtrū in ſuo ordine debitor eſt. Si ſpiritualis eſt exercere ſe debet, operari debet in operibus ſpiritus. Nam eſſe ad operari ordinatur. Nunquam eſſe dicitur niſi propter operari vt egregiè docent Philoſophi. Ergo debitum operandi habēt quicunq; aliquod eſſe receperunt. Reſponſio.

Sed dicis, Cui ſumus debitores carni aut ſpiritui? Reſpondet, Non carni hoc eſt effreni concupiſcentiæ vel appetitui ſenſitiuo qui radix eſt effrenis concupiſcentiæ, qui appetitus diſtributiuus eſt in iraſcibilem & concupiſcibilem. Sed dicis, ſi carni non ſumus debitores quorſum in ea poſitus eſt vnus & alter appetitus. Pręuenit Apoſtol. mox hāc obiectiunculam dicens, Carni dico nō eſſe ſeruiendum vt ſecundūm carnem viuamus. Quaſi dicat. Non omnino deſtruo carnem nec de medio tollo hos appetitus qui neceſſarij ſunt ad conſeruandam hanc noſtram mortalem vitā alterū ad procurādum illud quod conueniens eſt naturæ noſtræ ſenſitiuæ, alterū verò ad depellēdum contrarium propulſandumq; quod eſt naturæ corruptiuum. Ad hæc duo neceſſarij ſunt iſti duo appetitus, ſine quibus mox periret noſtra natura ſenſitiua. Ad hanc igitur conſeruandam non negat Apoſtolus nos non eſſe obligatos & conſtrictos, ſed quod remouere intendit tale eſt, vt non viuamus ſecundun carnem hoc eſt effrenem concupiſcentiam & appetitum tantum ſenſitiuum hoc vetat Paulus. Cuius prohibitionis mox ad iecit cauſam dicens.

Si enim ſecund. carnem vixeritis moriemini.

SEd dicet acutus lector. Quod nō debeamus viuere ſecundum effrenem concupiſcentiam æquum videtur & iuſtum nam iſta bellum gerit aſſiduū contra noſtrum ſpiritum & ei inimicatur nec data eſt nobis à natura niſi propter peccatum, iſtud autem dici non poteſt de ipſo appetitu ſenſitiuo qui connaturalis eſt nobis & non conceſſus & cauſatus à peccato. Homo namque ſi in ſtatu illo primo permaſiſſet, etiam illum habuiſſet. Non igitur vita ſecundum appetitum ſenſitiuum prohibenda eſt nobis. Ad hoc dicimus nō eſſe conceſſum nobis vt viuamus ſecūdum iſtum appetitum quoniam cum ipſe ſit de genere agētium naturalium quæ agunt ſecundum vltimum poten- Reſponſio.

tiæ

Mortificaueritis.

NOn dicit extingueritis. Nā in prę
ſenti vita non valemus prorſus ex
tinguere & interimere concupiſcen-
tias beneautēillas mortificare qui.n.de
bent ſtimulos carnis vel opera carnis
mortificare ſignum non leue eſt illas
eſſe ſub effreni cōcupiſcencia conſti-
tutas nam impugnantur ab illis: Secus
mortificatione haud indigerēt. Tales
erant Romani & omnes iuſtificati cō-
muniter et regenerati in Chriſto. Vn-
de hęc verba ad iſtos refert Apoſtolus
dicens. Si autē ſpi. facta car. mor. viu.
Ad Romanos dirigitur iſte ſermo qui
ſicut & nos ſub appetitu ſenſitiuo
effreni erant. Quando vero Pau. ſuprā
loquutus eſt de ſe ſuiq; ſimilibus non
dixit ſi ſecundum carnem vixerimus
moriemur quia iam dixerat ſe non ſe
cundum carnem ambulare ſed ſecun-
dum ſpiritum. Romani ſic ambulabāt
ſecundum ſpiritum quod poterāt am
bulare ſecundum carnē, ſicut et nos
nunc. Vnde eſt vt aliqui dicāt hæc ver
ba nullo modo pertinere ad Apoſto-
los ſed ad illos qui ſunt ſub effreni cō-
cupiſcētia quales ſumus nos qui nō ſu
mus perfecte iuſtificati. Colligat pru-
dēs lector & alta mēte recogitet quod
cum tot tantaq; malā eueniant nobis
ex carnali vita et tam ingētia bona ex
ipſo ſpiritu an ſit iuſtum et æquum rē
pellere carnem et amplecti ſpiritum.
Si.n. qui ſecundum ſpiritum viuunt li
beri ſunt ab ipſa mortalitate & etiam
ab omnibus pœnalitatibus quæ â pecca
tō origimē trahūt dicat Chriſtianus (nā
cum Paganis nobis negotium nō eſt)
dicat Chriſtianus, qua fronte audet
viuere ſecundum carnem & non ſecū
dum ſpiritum? Nunquid pręferenda
eſt caro aut plus diligenda quam ipſe
ſpiritus. Si omniā bonum appetūt et
malum fugiunt quis homo niſi demēs
reijci et ſpiritum et carnem amplexa-
Gen. 21. bitur? Abrahamo dictū eſt Eijce an-
cillam et filium eius. Hæc caro eſt et
filius eius ipſum carnale opus. Et nos
cū Paulo abijciamus opera tenebrarū
(quæ carnis opera ſunt) & induamur ar Infra cap. 13.
mis lucis, hoc eſt ſpiritus. Sicut caro te
nebra eſt ita ſpiritus ſplendida lux eſt.
Cuius typus erat illa quæ filios Iſrael
per deſertum ſecuros ducebat. Spiri-
tus tuus bonus, dicebat Dauid Rex, de Exod. 13.
ducet me in terram rectam, hoc eſt, Pſalm. 142.
mihi dux et lux erit. Hunc igitur tam
fructuoſum tamq; vtilem ſpiritum tō
to conatu procurare debemus â quō
multū frugis ſperare certiſsime poſſū
mus et pręcipue inter alia adoptionē
filiorum Dei. Per Spiritum ſiquidem
Sanctum filij Dei nominamur et ſū-
mus. Et hoc nobis indicant præſentiā
Verba quæ proxime ſequuntur.

Sequitur.

Quicunque enim ſpiri-
tu Dei aguntur hi filij Dei
ſunt. &c:

SEd quid conſequentię habent hæc
verba cum præcedentibus? Particu
la nāque; enim, quę cauſam pręſefert
non connectit hæc verba cum præce-
dētibus neque alicuius nexus eſſe vide
tur cum ſequentibus. Sunt hoc loco in
terpretes aliqui qui conſtringuūt hæc
verba ad iuſtificatos perfecta iuſtificā
tione hoc eſt ad viros Apoſtolicos. Sed
multi ſecurius dicitur hic fieri ſermō
nē de omnibus in vniuerſum iuſtificā
tis quales ſunt omnes in Chriſto rege
nerati. Iſta autē adoptio filiationis diui
næ cōmunis eſt omnibus regeneratis
& nō eſt peculiaris tātū viris Apoſto-
licis. Quare Apoſtolus ſnb perſona Rō
manrou omnes in Chriſto regeneratos
intellexit ſiue ſint perfecte ſiue inper-
fecte regenerati. Et intelligēdo de iſtis
regeneratis et adoptiuis eſt nexus in-
ter hanc clauſulam et proxime elap-
ſam. Cauſam.n. reddunt hæc verbā

qui mortificant ſpiritu carnem ſuam
vitam habent & qui viuunt ſecundum
carnem morté. Rurſumque diſcurrit
Apoſtolus. Omnes qui aguntur ſpiri-
tu Dei ſunt filij Dei qui mortificāt car
nem ſuā aguntur ſpiritu Dei, ſunt igi-
tur filij Dei.
Sed dicis, Hic ſyllogiſmus nihil dicit
de vita vel mo te & ſic non apparet
cónexio cum verbo illo viuetis. Vide
lector: Pauli ratiocinatio aliquid ecclyp
ſis patitur. Addere oportet iſtud. Si ſūt
filij Dei paterna hæreditate illis vita
debita eſt. Ego, iuquit, vitam æternam
Ioan.10. do eis. Quibus eis; Illis qui ſunt per
adoptionem filij Dei. Igitur ſi ſpiritu
facta carnis mortificaueritis viuetis
vita ſcilicet beata, quę debita eſt filijs
Dei. Collige lector ante beneficiū hoc
vnum non vulgare quod confert illis
Spiritusſanctus in quibus habitat cōſti
tuere illos nimirum filios Dei. Sed
caute & prudenter intelligere debes
nos agi ſpiritu Dei. Agi conditio eſt
brutorum & hominum amentiū qui
quodam impetu & nimio furore agi-
tantur. Abſit vt credamus ſic ſpiritua-
les homines agi ab ſpiritu quem ha-
bent, ſed ideo hac metaphora vſus eſt
vt denotaret promptitudinem & ex-
peditum animū ad illa quæ ſunt ope-
ra ſpiritus. Et ſic quemadmodum bru
ta & furentes ſuas actiones cum furo-
re agunt & promptiſsimi ſunt in hac
parte. Spirituales homines ſunt próp-
tiſsimi ad implenda illa ad quæ ſpi-
ritus impellit illos. Ideo vſus eſt verbo
agi. Aguntur non inuiti ſed ſpontanei,
Amor Dei magnum calcar eſt vt aga-
tur qui illum habet. Da inquit beatus
Auguſt. amantem & cognoſcet quæ
dicimus. Imo magna voce clamauit
ita eſſe. Ita homines ſpirituales haben
tes Spiritumſanctum in illū transfor-
mati per amorem Dei & Dei formes
effecti agūtur ſpiritu Dei, nam ei próp
tiſsime & libentiſsime obediunt &
parent. Iſti agūtur a ſpiritu Dei. O quo
modo agebatur regius Propheta hoc
ſpiritu quando dicebat. Heu mē quia Pſal.121.
incolatus meus prolōgatus eſt. Et Quē Pſal.41.
admodum deſiderat ſeruus ad fon-
tes aquarum: ita deſiderat anima mea
ad te Deus. Et rurſus quando acclama
bat dicens. Conuertere anima mea in Pſal.114.
requiem tuam quia Dominus benefe
cit tibi. Sed cur diſsimulamus noſtrū
Apoſtolum Paulum? Audi eum. Viuo
ego iam non ego; viuit vero in me
Chriſtus. Cupio diſſolui & eſſe cum
Chriſto. Nonne agebatur ſpiritu quan Philip.1.
do dicebat; Ego paratus ſum Hiero
ſolymis non ſolum alligari verum etiā Act.21.
& mori propter nomen Domini Ie-
ſu. Vnde quæſo Chriſtiane lector iā
ingens animi prōptitudo? vnde tanta
voluntas; vnde tanta propenſio? Non
aliunde eſſe poterat niſi â Spirituſan
cto in habitante a quo agebatur tāquā
iā effectus ab eo filius Dei adoptiuus.
Oportet (imo conditio eſt filiorum) vt
ſint quam abſequentiſsimi patribus
ſuis ad complenda iuſſa patrum ſuorū.
Spiritus promptus eſt & qui eum ha-
bent prompti eſſe debent. Neſcit, ait
beatus Gregorius, Spiritusſanctus in
operādo eſſe tardus, operatur ſed velo
citer & repente. Ideo quos mouet po
tius agi dicūtur quā moueri. Quodā im
petu & impulſu ducūtur ſicut de Chri
ſto dicitur apud Lucam agebatur a ſpi Luc.4.
ritu in deſertū. Et apud alium dicitur,
Ductus eſt. Et in alio, Impulit eum ſpi- Matth.4. Mar.1.
ritus in deſertum.
Iam omnes iuſtificatos agi ſpiritu
Dei ex differentia quæ eſt inter Euan-
gelij ſtatum & legis Moyſi oſtendit
Apoſtolus dicens.

Non enim accepiſtis ſpi ritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater &c.

SI diligenter ſcrutari volumus mo-
dũ quo data fuit lex Moſayca iſtud
verũ eſſe cõprobabimus. In lege erat
timor. Vnde beatus Auguſtinus dicit.
Breuis differentia legis & Euangelij ti
mor & amor. Illa timoris eſt Euange-
lica lex amoris dicitur. Et licet vtrũq;
ſit donum Spiritusſancti tamen ab vno
denominata eſt vna lex & ab altero al
Exod.19.& 20. tera. In collatione legis veteris legi-
mus ſtrepitus, fumigationen montis,
fulgura, voces populi clamantis: Non
loquatur nobis Dominus ne forte mo
riamur, ſed loquere tu nobis Moyſes
in collatione autẽ Euangelicæ legis nil
tale auditum eſt. In timore igitur data
fuit lex vetus. Nec immerito. Siquidẽ
propenſiores & procliuiores erant ho
mines ad malum. Maior ergo erat in-
digentia timoris quoniã timor retra-
hit a malo. Amor inducit impellitq;
ad bonum. Porro magnus hic nobis da
tus eſt campus tractandi de timore de
quo ſi pro eius amplitudine agere vel-
lemus multis opus eſſet. Neque eius
exacta & accurata diſcuſsio abſque
prolixitate haberi poteſt. Ex theolo-
gis querat lector quid ſit timor & quo
tuplex quod eius obiectum de quo ma
lo ſit, ſi de culpæ vel pœnæ quis ſit ti-
moris effectus; laudabile an ſit timore
pœnæ obſeruare legem. Hæc & quam-
plurima alia de timore pertractari poſ
ſunt. Quorum omnium ſi ratio habe-
retur in longum profecto ducẽda eſſet
oratio. Conſulant ſuper hæc omnia le-
ctores theologi theologorum princi-
D.Tho.12. q.14 per totũ pem D. Thomam & alios. Nobis tan-
tum cordi eſt ex his multis vnum per-
ſequi ſcilicet aliquantis perloqui de
illo timore qui in ſcripturis commen-
datur a Spirituſancto. Is eſt de quo di-
Ecclei.1, & Prouer.1. Pſal.18. citur: Timor Domini initium ſapiẽtiæ.
Et alibi Timor Dñi ſanctus permanet
in ſeculũ ſeculi. De illo autẽ qui chari
tatem foras mittit nec vnũ verbũ ſed
tantum de illo qui in vita beata perma
net qui timor non verſatur circa ma-
lũ quod expectamus futurũ vel circa
malum pœnæ. Nam beati (vt ſupra di-
ximus) iam liberati ſunt ab omni ma-
lo actuali & poſsibili.

Sed dicis, Quare ſcriptura vocat ti- Obiectio.
morẽ quod non reſpicit malũ? Timor
pro principali obiecto habet malum.
Ad hoc dicitur quod ſcriptura ſacra Reſpon.
hunc habet loquendi modum vt reue
rentiam, cultum & pietatem appellet
timorẽ. Quare illa reuerentia quam
beati Deo habent dicitur timor Do-
mini. Et hæc reuerentia non ſolum in
beatis ſed etiam in bonis viris in præ-
ſenti vita dici poteſt timor filialis vel
reuerentialis. Filiorum nãque eſt re-
uereri patres ſuos. Quare non imme-
rito Deus de quibusdam querelam ha Eſa.1.
bebat dicens. Si ego Dominus vbi eſt
timor meus? Dijs, parentibus, & Do-
minis talis timor debitus eſt. Cui ho- Rom.13.
norem, honorem: & cui timorem, ti-
morem, dicebat Paulus. Et hæc attigiſ-
ſe de timore nunc ſufficiant, ad noſtrũ
Paulum reuertamur.

Dicit ergo Paulus. Vos Romani non
accepiſtis quãdo initiati fuiſtis & in-
corporati Chriſto per ſacrum baptiſ-
ma non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis,
iterum in timore. Hunc timorem ſo-
lent habere qui ſerui ſunt. Vos iam di
xi nõ eſſe ſeruos. Ego gratias egi Deo Supra ca.6
pro vobis quod cum ſerui eſſetis pec
cati facti eſtis liberi. Liberi eſtis a pec-
cato ab augmento peccati & a carne ſi
ſecundum ſpiritum viuitis. Et ſi mihi
dicitis: Ab iſtis verum eſt ſed non a
lege quia veterem legem obſeruamus
quæ eſt lex timoris lex iram operatur
gladium euaginatum habet aduerſus
illos qui eam violant. Reſpondet Pau.
dicens. O fratres mei Romani ne iſtud
dicatis. Erratis ſi hoc creditis & qui
hoc inter vos volunt hallucinãtur. Iam
enim non eſtis ſub iugo illius legis. Illa
mortua eſt. Non eſtis memores eius
quod vobis dixi cap.7 ſcilicet quod
lex non dominatur niſi quamdiu vi-
uit? Nonne iſtud vos docui exemplo
mulieris vxoratæ que viuente marito
alligata eſt legi veruntamen mortuo
viro ſolutã diximus (experiẽtia iſtud

mőſtrante á lege viri.Sic & vos ſoluti eſtis ab iſta graui lege.Iam nil vobis cõmune eſſe debet cum Moyſe.Abolita eſt lex quam ipſe tulit. Audiendus eſt alius legis lator Chriſtus ſcilicet qui nouam dedit vobis legem.Iſtã amplectimini alteri vale facite.

Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore.

SI non ſeruatis legem veterem nihil vobis timendum eſt.Euangelica lex quam modo profitemini á vobis excutere debet omnem timorem.Angelus paſtoribus dixit.Nolite timere euangelizo vobis ſaluatorem & liberatorem qui vos liberabit nedum a peccato(ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum)ſed etiam ab illo iugo legis & ab illis pœnis quas dura illa lex (quæ potius ſeruorum erat quam liberorum & filiorum) vobis minabatur. Vos iam liberi effecti eſtis:exinanite, exinanite eam vſque ad fundamentum eius. Fundamenta çeremoniæ erãt quæ apud illos in magno honore & præmio habebãtur.Exinanite itaque iſta fundamenta. Abigite,repellite.fugate & funditus eradicate.Recedant vetera vobis noua ſint omnia.Amplectimini pulchram Rachelem hoc eſt Euangelicam legem & eijcite oculis lippam Lyam ideſt legem veterem quæ ſpiritum timoris ſuggerebat.Hunc cum eſſetis vos ſub illa lege accepiſtis ſpiritum ſed iam iterum nolite concipere vel in eo perſeuerare quod facietis ſi ſeruaueritis veterem illam legem.Intelligite vos per baptiſmum & per legem Euangelicam non talem recepiſſe ſpiritum quoniam in lege noua nõ eſt talis ſpiritus ſed ſpiritus adoptionis filiorum Dei.In veteri autem erat ſpiritus ſeruitutis & timoris. Timore nãque pœnæ tantum modo cauebatur peccatum. In lege autem noua odio habetur peccatum non timore pœnæ, hæc enim malorum hominum conditio eſt.Vt vulgo dicitur:oderunt peccare mali formidine pœnæ.Quam ſententiam celebrauit Horatius.Hic ſpiritus erat in lege ſed vos, inquit Paulus, non eſtis afflati iſto ſpiritu ſed ſpiritu libertatis qui non eſt ſeruorum ſed filiorum ſecundum quem ſpiritum audemus clamare & appellare Deum ipſum(*A B. B A P A T E R*) .Iſte ſpiritus eſt de quo mox ſubiungit dicẽs.Sed accepiſtis ſpiritum adop. fi.Non intelligas aliũ ſpiritum. Nam vt alibi Paulus dicit, Spiritus vnus eſt ſed dona ſunt varia.

Lucæ.2. Matth.1.

Hæbraiſmus eſt hic quo Hebræi ſolent tribuere nomen cauſæ ipſi effectui ſicut dicunt ſecundum ſpiritum ſanctificationis pro ſecundum ſpiritum ſanctificantem. Vnus ergo & idem eſt Spiritusſanctus qui in lege veteri timorem incutiebat illis quos tanquam ſeruos ſub lege illa conſtituerat & qui nobis exiſtentibus ſub lege Euangelica tribuit ſpiritum adoptionis filiorum. Si modum quo illa lex(lector bone) data fuit diligenter inſpexeris luce clarius videbis hoc quod diximus. Quondam Moyſes legis lator virgam in manu ferebat lex Euangelica vetat virgam portare. Illa lex bona terræ promittebat Euangelica ſaccum & peram portare prohibet. Illa lex vinum,oleum frumentum & manna porrigebat & reliqua id genus.neceſſaria ſunt hæc dona & aliquantulum præclara, ſed ſi comparentur cum dono adoptionis filiorum exigua & parui momenti ſunt,nam ad caducam & temporalem vitam tantum valebant, at donũ adoptionis vitam animæ conferebat æternam.Quanto anima corpori preſtat tanto dona animæ donis quæ in beneficium corporis dantur. Nonne, inquit Chriſtus, anima plus eſt quam eſca? Non igitur paruifacere debemus hoc donum quod dicitur adoptionis filiorum Dei, quod communi-

Deut.12. Lucæ.6. Matth.6.

municatum fuit nobis non cum timore ſed magno cum amore. Grande & excellens beneficium eſt adoptio in filium Dei, Spiritusſanctus eſt qui nos adoptat in filios Dei. Eramus omnes nos filij iræ qua Adã filij nati ſumus at tales nos Spiritusſanctus cõtéplãs noſtri miſertus quia nos non poterat efficere filios Dei naturales (vnus.n. tãtũ eſt) procurauit vt quod per naturam cõcedi nõ poterat fieret per adoptionem & quem ſolus filius Patrem dicere poterat nos quoq; vna cum illo nõ ſine magna fiducia & audacia appellitaremus etiam patrem dicẽtes. Pater noſter qui es in cœlis. Parũ ne tibi videtur o Chriſtiane vt nos homunculi & vermiculi Deũ qui tanta maieſtas eſt patrẽ nominemus? O ſancte Deus quis non obſtupeſcit? quis in extaſim non rapitur? Inimicos quis vnquam efficit filios adoptiuos? Quis audiuit vnquam tale? O præclarum adoptionis beneficium. Tibi profecto Spiritus ſancte hoc tam magnum donum totum debemus. Ad hoc quis ius præbere poterat niſi tu qui es copioſiſsimũ noſtræ hæreditatis pignus? Sane creatura nulla nec terrena nec cœleſtis quãtacunque polleret excellentia aliquid habet ex ſeipſa iuris vt dicatur & ſit fili⁹ Dei. Hoc nec auris audiuit, nec oculus vidit, nec in cor hominis aſcendit nec luce naturæ agnoſcibile eſt, ſuperat n. cuiuſcunque naturæ vires. Hincque eſt vt a nullo creato appetitu optari aut deſiderari poſſit. Eſt tãta vis & energia in iſtis verbis Pau. vt vix poſsimus nos extricare ab illis.

Adoptio iſta filiorũ dicitur. Nec eſt nobis nũc cura ſi accurata & polita eſt oratio hæc an nõ. Dicunt quidam non ſatis latine dici adoptio filiorũ paſsiue pro eo quod dicendum erat adoptio in filios. Nam præter hoc quod grauiſsimi Interpræres tam Latini quam Græci hoc nõ animaduerterunt etiã in his tam minimis dedecet graues expoſitores occupari. Præſtat magis occupatos eſſe circa emphaſes quæ ſunt in verbis. Non enim venamur in Paulo verba, ſed latentia myſteria. Quare verbum adoptio filiorum ſuã habet emphaſim. Nam cum nõ omnis adoptio ſit filiorum) nam poteſt eſſe nepotum & aliorum conſanguineorum) Apoſtolus non dixit quod ſpiritusſanctus adoptet nos in nepotes, ſed in filios quæ excellentior adoptio eſt. Quæ non eſt aliud niſi admiſsio ad participandam naturalem filiationem filij Dei naturalis, & admiſsio ad ſuam beatitudinem participatio eſt diuinæ beatitudinis & hæreditatis. Quando enim aliquis homo alium adoptat in filium, admittit illum in hæreditatem ſuam. Sic fit apud homines adoptio; Verum tamẽ eſt differentiam eſſe in cauſa adoptandi. Nam homo quando adoptat, mouetur à bonitate quam videt in illo qui venit adoptandus. Deus autem non ſic, ſed quando adoptat nos, tunc reddit nos bonos & dignos illa adoptione. Et præterea homines non ſolent adoptare niſi quando patres vel matres carent filijs, pro quorum defectu ſupponũtur & ſubrogantur alij. Deus autem cum non poſsit eſſe abſque filio, non adoptat nos ex penuria & carentia filij ſed iſtud facit quo ſuam communicet nobis diuinitatem, cuius vult (ſua tantum bonitate motus nõ noſtris meritis) nos eſſe participes.

Ab hac adoptione ſolum excludimus Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum, qui nec vt homo, nec vt Deus adoptionis capax eſt. Qui.n. adoptatur in filiũ antea nõ erat filius alioqui non opus erat adoptari. Chriſtus ſemper fuit verus, proprius & naturalis Dei patris filius. Neq; eius anima (niſi abuſiue) dici poteſt adoptari eo quod ſuppoſitorũ eſt adoptari nõ naturę vel partis naturę. Deniq; nõ dicit adoptionis filij in ſingulari ſed filiorum vt nos doceret hanc adoptionẽ eſſe multorum non vnius ſolius, & quo latius patet & D.Tho. 3.p

in plures ſe diffundit eo eſt excellentior. Quanto enim virtus cauſæ in plures ſe extendit, tanto eſt perfectior. Et etiam filiorũ dixit: vt intelligeremus differentiam inter filiationem illam diuinam naturalem & hanc noſtram. Illa vnius tãtum eſt, hæc noſtra multorum.

Sed dicis forte, Ad quid vult Deus tot tãtoſque filios? Nunquid ſatis erat æterno Patri vnus filius de quo ipſe dixit. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui? (Matt. 1. Lucæ 1. & Marci. 3.) Homines optãt multos filios, eo quod ſi in vnum non complacẽt poterunt in alio. Pater æternus totam complacentiam habet in vno, non igitur debebat adoptare alios in filios. Adauget ſcrupulum quod habere pluros filios ſucceſſu temporis magis arguit defectum in potentia generandi quam commendet illam. Non enim tota virtus in vna generatione oſtenditur ſicut fit quando pater æternus ſuum generauit filiũ. Vnde factũ eſt vt vnicum tantum generauerit filiũ. (Reſponſio.) Ad hoc talis poteſt eſſe reſolutio ſi dicamus ex Dei parte nullã eſſe neceſſitatem. Satis illi erat ſuus vnus primogenitus & vnigenitus filius. Ex noſtra autem parte tota pendebat neceſſitas. (inferius hoc eodem cap.) Nam ſi Paulus dixit, quod ſi ſumus filij & hæredes, ſi non eſſemus filij nec hæredes vitæ æternæ. Si enim affirmatio eſt cauſa affirmationis, & negatio erit cauſa negationis, vt Philoſophus eleganter docuit. Noſtri ergo cauſa Deus bonorum ſuorum largus effuſor vt ſuam exuberãtiſsimam bonitatẽ communicaret, recepit nos & immeritos in adoptionẽ filiorum ſuorum & poteſtatem dedit nobis vt eſſemus filij Dei, & ſubinde cohæredes cum filio ſuo naturali.

Sed longe grauior dubitatio & ſcrupulus ſe nobis ingerit in his verbis Pauli, qui non eſt diſſolutione facilis. Oritur autẽ ſuape natura ex verbis Apoſtoli qui talis eſt. Num debeamus priſcos patres & alios iuſtos qui erant ſub lege veteri dicere adoptatos in filios Dei. Et dubitandi ratio in eo poſita eſt quod illi acceperũt ſpiritum ſeruitutis. Paulus nõ dicit ipſos eſſe adoptatos in filios Dei, ſed illos qui acceperunt legem libertatis. Ex alia parte durũ ſatis videtur quod ſaltim illi patres virtute & ſanctitate refertiſsimi nõ adnumerẽtur inter filios Dei adoptiuos cũ ſcriptũ ſit, Ego dixi, Dij eſtis & filij excelſi omnes. (Pſalm. 81.) Et alibi, filios enutriui & exaltaui. (Iſa. 1.) Accedit & ratio non leuis, Illi habebant gratiam & charitatem, hæc filios Dei faciunt adoptiuos. Profecto ſatis dubij habet præſens quæſtio hinc & inde. Partẽ negantẽ ſire tenent quidam aliquot locis ſacræ paginæ muniti. Et inter teſtimonia fortiſsimum exiſtimant locum iſtũ Pauli quem manibus verſamus in quo luculentiſsimus teſtis eſſe videtur Apoſtolus, quod Patres priſci dum erant olim ſub lege non habuerunt ſpiritum adoptionis filiorum Dei, quia habebãt ſpiritum ſeruitutis in timore. Adiungunt quod hic ſpiritus non eſt datus ante Aduentum Chriſti, ipſomet Paulo atteſtante qui ad Galatas ſic ait. (Capite. 4.) Vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege vt eos qui ſub legẽ erant reddimeret vt adoptionẽ filiorum reciperemus. Ergo ante Chriſti Aduentum non erat adoptio filiorũ Dei. (Ioan. 1.) Concordat Ioannes cum Paulo, dicens, ipſum verbum carnem factũ, dediſſe poteſtatem hominibus vt fierent filij Dei. Et apertius alibi idem dicens: (1. Ioan. 3.) Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater (nota verbum nobis) vt filij Dei nominemur, & ſimus. Hæc profecto clara ſunt quibus ſe ſubſcribit non parua turba Doctorum grauiſsimorum. Auguſtinus, Ambroſius, Chriſoſtomus, Cyrillus, Theophilus, & Athanaſius, & illi videntur eſſe in hac ſententia.

Contrariam autem veriorem, & probabiliorem exiſtimãt alij multi & nõ

abſque

abſque probabili ſatis ratione. Veruntamen quia hæc quæſtio ſatis exactè limanda eſt citò & breuiter expediri nō poteſt, nos breuitati (quam ſemper præ oculis habemus) operam dantes breuiſſimè quoad fieri poterit nos expediemus, aliquot prius iactis cen fundamentis.

Principio hoc pro explorato habere debemus quod Apoſt. hic non comparat perſonas quæ ſunt in lege Euangelica cum alijs quæ erant ſub lege Moſayca, quoniam hæc comparatio per ſe non eſſet legis cum lege vel ſtatus cum ſtatu. Non enim omnia illa quæ dicun conuenire ſtatui Euangelico reperiuntur in omni perſona quę degit ſub illo ſtatu. Stat namque ſtatum eſſe bonum & perſonam malam. Et vt à nobis ipſis & non longius exempla petamus, ſtatin ſtatu noſtræ religionis (qui non infimū locū tenet inter alias religiones) multa & præclara ſtatuta habere quorum nec veſtigium in me qui ſum ſegnis & ocioſus religioſus reperiatur vllum. Quinimo (quod amplius eſt) fieri poteſt vt aliqui ſeculares qui in mundo degūt pręſtantiores & perfectiores ſint quibuſdam ocioſis & deperditis religioſis. Status tamen religionis non ob id deterior vel ſaltim inferior erit. Cōparatio iſta inter perſonas eſt, nō inter ſtatus. Nam ſi quis temerario auſu dicere auderet & aſſereret ſtatum coniugatorum perfectiorem eſſe ſtatu religionis erronicè & hæreticè loqueretur, vel ſi virginitatem poſtponeret cōiugio, iſte hęreſis nota, eſſet notandus. Statū cum ſtatu confert & nobiliorē dicit eſſe inferiorem. Et idem putamus ferendum eſſe iudicium de illo qui aſſereret legē veterem pręſtantiorē eſſe Euangelica: Dicimus ergo nos Apoſtolum hic collationem habere inter ſtatus & non inter perſonas ſingulas.

Deinde ſecundo ſcire oportet quam obrem lex vetus dicta ſit lex ſeruitutis & timoris. Duplici de cauſa tale attributum ſortita eſt. Primò eo quod data fuerit cum illis quæ ſolent gignere timorem. Inter alia quæ homines terrere ſolent ſunt ſigna quę veniuntè cœlo, qualia ſunt tonitrua, & fulgura, de quibus orat Eccleſia dicens. A fulgure & tempeſtate libera nos Domine. Et Deus confortans dicebat, A ſignis cœli nolite metuere. Cum igitur (vt in ſacra pagina palam habetur) lex illa vetus recepta fuerit ab Hæbræis magno cum pauore & timore propter micantia tonitrua & fulgura quæ terribili erant tam in ſonitu quàm in viſu propter iſtum effectum ab extrinſeco dicta eſt illa lex timoris. Stupefacti qui recipiedant illam, clamabant dicētes Moyſi. Non loquatur nobis Dominus ne forte moriamur, loquere tu potius nobis. Secundo dicta eſt lex timoris & ſeruitutis, eò quia data eſt illis cum multis minis & inflictionibus pœnarum. Vnde cum ſic ſit data inſinuatum eſt datā eſſe ad inſtar & modū quo leges ſeruis & pueris dari ſolent. Pedagogus enim manu tenēs ferulam inſtruit pueros & dominus ſeruis virgam oſtendit quibus viſis, tam ſerui quam pueri iuſſa præceptoris & domini diligenter adimplent, quod faciunt, potius timore pœnæ, quam amore. Talis fuit lex reſpectu illorum qui eam acceperunt, vt Apoſtolus confitetur dicens. Lex pedagogus noſter fuit. Illa pedagogia cū magno timore & ſeruitute operatur adeò, vt dens pro dente & oculus pro oculo daretur.

Hieremi. 10.

Exod. 19. & 20.

Exod. 20.

Simili.

Ad Gal. 3.

Exod. 20.

Sed dicis, Quorſum illud factum eſt, cum illa lex data fuerit à Deo & à Spiritu Sancto qui dulciſſimus eſt ſpiritus? Cum dulcedine & amore danda erat, & non cum rigore & furore. Quod ſic ſit factum caue tu doctè lector ne Spiritui Sancto impingas. Duræ ceruici qua populus ille induratus erat, aſcribere debes. Propter duram ceruicem illius populi, qui benignitate & amore duci nolebat, factum eſt, vt non amoris, ſed timoris, & ſeruilem legem reciperent. Rege eos, inquit Pſaltes, Pſalm. 2.

in virga ferrea. Sed iterū vrges. Si à Spi
ritu ſancto iſtud factum eſt timor quo
illi timebant bonus erat. Nam à Sancto
illo Spiritu dimanare minimè poteſt
niſi quod bonnm eſt. Gratanrer tibi da
mus lector candide quod intuliſti. Nā
ſeruilis timor nō eſt ſuapte natura ma-
lus veluti eſt homicidium.

Quare non recuſauit quidam dicere
vnum & eundem eſſe ſpiritū qui duos
facit timores ſeruilem & caſtum. Neu-
ter ergo malum culpæ ex ſua natura
affert. Et hinc Chriſtiane lector habes
exploratum aduerſus Nouatores hęre
ticos approbandam eſſe pœnitentiam
illam quæ originatur à timore ſeruili
quidquid mnrmurent praui Lutherani
dicentes talem pœnirendi modum hy
pochriſim ſapere & maiorem̄ efficere
peccatorem. Allucinati ſunt & in hoc.
Si antem peccator incipiens reſipiſce-
re ab hoc timore ſeruili ibi pauſam fa-
ceret & perſiſteret non vlterius progre
diens gratis illis damus timorem illum
eſſe exitialem & malum. Sed de hoc di
cant Theologi copioſius. Non omnia
dicere poſſumus nos.

Tertio notandum eſt quod legem
veterē habere ſpiritum adoptionis bifa
riā intelligi valet vno modo quod lex
vetus ex ſua natura illū ſuppeditet alio
modo quod aliunde in ea detur. Sicut
n. de gratia loquimur ita de ſpiritu ado
ptionis philoſophari poſſumus. Gratiā
enim lex vetus ex ſe haud conferebat
dabarur ramen in ea (ſicut in circunci-
ſione videre erat quæ delebat peccatū
originis & iuſti etiam qui erant in lege
ad Heb. 7. veteri gratiam habebant) non tamē vir
tute legis quę ad perfectum neminem
adducebat. Pari modo dicere poſſum⁹
quod in lege antiqua erat quidem ado
ptio filiorum Dei Nec obſtat quod nō
eſſet regeneratio ex aqua & Spiritu ſan
cto. Nam in Angelis eſt adoptio (filij, n.
Dei adoptiui fuernnt & antequā eſſent
beati & modo) & in eis nulla fuit rege-
neratio ex aqua & Spiritu Sancto. Sine
hoc modo haberi poteſt adoptio, puta
per gratiam gratum facientem & per
charitatem. Licet ergo in lege antiqua
non eſſet illa regeneratio quæ eſt mo-
do innoua nihilominus poterat eſſe
adoptio. Ipſam tamen non dabat ipſa
lex quæ ex ſua cōditione homines ſer
uos potius quam liberos faciebat, cum
quo tamen ſtabat multos Patres in illa
lege aſſequutos fuiſſe adoptionē & hoc
beneficio donatos fuiſſe. Et (niſi falli-
mur proximum & affine errori exiſti-
mamus dicere oppoſitum. Imo (ſi licē
tius loqui licet) nedum Patres nec om-
nes illos qui habnerunt gratiam gratū
facientem credimus hoc munere fuiſ-
ſe afflatos. Nam cum gratia gratum fa-
ciens in lege veteri non eſſet alterius
ſpeciei, ſed eiuſdem cum gratia nouæ
legis poterat ergo illos conſtituere fi-
lios Dei adoptiuos. Vnum tamen con-
fiteri apertè debemus nimirum quod
adoptio in lege veteri non erat ita acu
rata & perfecta ſicuti in lege noua eo
quod lex Euāgelica tota eſt libertatis &
amoris. Er per hoc reſoluta manet prę
ſens quæſtio & diſſoluta argumenta. Si
loquamnr igitur de lege veteri ex virtu
te ſua non cauſabat ſpiritum adoptio-
nis ſed ſeruitutis ex alia verò parte in
ea repetiri nihil inconuenit. Quando
verò hoc in loco Apoſtolus compara-
uit has duas leges dixitq; in Euangelicā
reperiri ſpiritum adoptionis filiorum
Dei & non in Moſayca iſtud intellige-
bat ex virtute legis. Et ſic conciliari poſ
ſunt illi doctores grauiſſimi quod ne-
gantes intelligebant non eſſe adoptio-
nem quantum erat ex vi legis qui verò
aſſerunt eſſe nō intelligebant ex vi le-
gis ſed alia ex parte; Vel aliter dicere
poſſumus quod ex doctoribus vni cō-
parabant legem cum lege & ſic opti-
mè negabāt in lege veteri eſſe adoptio
nem filiorum Dei, alij cōparabant per-
ſonas cum perſonis; & ſic in vtraque
erant perſonæ adoptatæ. Sed reuera A
poſtolus collationem faciebat ſtatus
non perſonarum cum perſonis ſed ſta
tus cum ſtatu & ſic diſſimulauit & ſilen

tio inuoluit hanc quæſtionem de Patribus, quam ad vnguem ſatis non minus doctè quã acutè neotericus quidã doctor qui nominari dignus eſt inter theologos noſtræ ætatis Religioſus Pater Magiſter Bartholomæus à Medina reſerauit & ante illum peritiſſimus Magiſter Viguerius Granaten. noſtri etiã inſtituti.

In quo clamamus Abba Pater.

QVid ſibi Paule volunt hæc verba? Romani acceperunt ſpiritũ adoptionis & nos clamamus? Illi qui acceperunt clamare debebãt. Aptius igitur dixiſſes, In quo clamatis, Abba Pater & non clamamus. Non eſt nouus apud Paulus hic perſonarum tranſitus, ſatis eſt illi familiaris & non illi ſoli, ſed linguæ Hæbreæ quæ ei naturalis erat. Trãſire in locutionibus ab vna perſona in aliam, & à prima ad ſecundam hæbraiſmus eſt, ſicut tranſitus à numero ad numerũ qui etiã à Paul. paſſim reperitur.

Reſponſio.

Sed fortè altius latet in hoc myſteriũ. Mutatio hæc perſonarum inſinuat nobis (vt qnidam volunt) duplicem modum iuſtificationis vel duplices iuſtificatos, alios qui perfectè, alios verò qui imperfectè iuſtificantur. Illos repreſentat quando de ſe ſuiq; ſimilibus loquẽs Apoſtolus dixit, Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Quãdo dixit charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis & quando dixit vt iuſtificatio legis impleretur in nobis qui non ſecundum carnem ambulamus ſed ſecundum ſpiritum. Et quando dicet inferius, Nos habemus primitias ſpiritus. Quando ſic loquitur in prima perſona de ſe denotare vult differentiam inter perfectè iuſtificatos & nos & Romanos qui erant de numero illorum qui iuſtificati fuerunt, Sic in propoſito mutatio eſt perſonæ. Illi acceperunt adoptionem & nos inquit clamamus Abba Pater, Vos

Supra ca. 5.

Ibidem.

Hoc eod. ca.

Hoc eod. ca.

accepiſtis adoptionem filiorũm veſtro modo hoc eſt motiã timore initiali à quo regulariter primò moueri ſolent homines. A timore tuo Domine concepimus & peperimus ſpiritum ſalutis. Nos autem qui perfectiſſimè conſequuti ſumus iuſtificationem clamamus Abba Pater. Q. d. Multò certiores vobis ſumus quod ſpiritus habitet in nobis, quod indicat clamor exiſtens in nobis. Et vos clamare poteſtis ſi tamen ſpiritus habitat in vobis. Ecce modificationem qua non eſt vſus cum de ſe loqueretur Pau. De ſe certiſſimus erat quod habebat Spiritum ſanctum de Romanis autem talem non habebat certitudinem, & ideo dicit. Clamamus Abba Pater. Iam Apoſtolus non dicit quod Iſayas qui cum iuſſus eſſet clamare reſpondit, Quid clamabo? Iam Paulus dicit quid clamat nec opus habet vt interroget quẽquam. Iam ſcit in quo & per quem & quid clamare debet. In quo ideſt ſpiritu, per quem id eſt per Spiritum Sanctum. Ante legem Euangelicam latam Deus dicebatur Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Alij dicebant nos patrem habemus Abraham: at lata & data lege aliæ audiuntur voces & alius clamor. Media nocte dum ſilentium tenerẽt omnia clamor factus eſt ecce ſponſus venit. Beue veneris dilecte ſponſe non venis ſolum vt ſponſus ſed etiam vt pater. Te Patrem nõſtrum ſupercœleſtem agnoſcimus tali nomine appellitamus cum dicimus Pater noſter qui es in cœlis. Iam non clamamus cum diuite illo epulone Pater Abraham mitte Lazarum. Vnum tãtum modo habemus Patrem & hũc Deum eſſe confitemur & dicimus cum clamamus Abba Pater.

Iſa. 26.

Iſa. 40.

Ioan. 8.

Matth. 25.

Luc. 16.

Sed quis eſt iſte clamor? Quomodo fit? Non eſt ille ſanguinis Abel qui clamat vindictam ſed clamor Chriſti clamantis Pater ignoſce illis. Sic & nos Pater noſter qui es in cœlis dimitte nobis debita noſtra ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. O dulciſſimum clamo

Gen. 4.

morem. Iſte non fit externa vociferatione, non grandi voce, ſed magno ſpiritus feruore. Tacebat Moyſes nec labia mouebat & dictum eſt ei a Domino. xod.14. Quid clamas ad me? Ille clamor intima cordis deprecatio erat ad Dominum. Et quemadmodum ille qui clamat magno impetu vocem emittit ſic Spiritus Sanctus nos clamare facit cũ magno noſtri ſpiritus impetu & affectu. Clamabat bona illa mulier Cananea pro filiæ ſuæ liberatione dicẽs. Matth. 15. Miſerere mei fili Dauid, clamamus nos pro noſtra animæ ſaluatione, Salua nos Domine ſancte Pater.

Cap.4. Cæterum hic dicit Apoſtolus nos clamatores, eſſe ad Gal. autem nõ nos ſed ſpiritum huius muneris dicit eſſe factorem. Sic namque ait, Quia eſtis filij Dei miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem, Abba Pater. e onciliatio. Nihil eſt repugnantiæ ſed ſpiritus dicitur clamare quia inſtigat nos vt clamemus. Quare idem pollent imo vnum & idem dictum eſt ſpiritum clamãtem eſſe & nos clamare per ſpiritum. Emilia Phraſis iſta loquendi ſatis cõmunis eſt. Dicere quippe ſolemus & hominem audire & aurem, oculum videre & hominem, ipſe tamen homo verè & propriè dicitur videre ſed per oculum. Sic nos ſumus qui clamamus ſed per ſpiritum habitãtem in nobis. Nos cum illo & ille nobiſcum clamamus. Ex quo exploditur error illorum qui volunt Deum in nobis operari omnia ſine nobis, contra quos eſt illa egregij doctoris Auguſt. ſententia, ſcilicet, Qui fecit te ſine te non ſaluabit te ſine te. 1.Cor.3. Adiutores Dei ſumus, inquit alibi Apoſtolus. Non in creando. Nã in hoc negocio nec deus op⁹ habet adiutorio nec creatura ei coadiutrix eſſe valet. D.Tho.pa. p.q.4. Peculiariſſima eſt iſta virtus Deo ſoli. Veruntamen in alijs comparticeps & ſocia eſſe poteſt.

Sed iam hora eſt vt dicamus quid clamat ſpiritus vel nos per illum,

Abba pater.

DVo ſunt nomina & diuerſi idiomatis primũ Hebræum ſiue Syriacum, poſterius autem Græcum & Latinum, πατὴρ. Græcum eſt. Prius dixit, Abba, deinde, Pater. Vnius ſunt ſignificantiæ tamen ad diuerſos ſpectant populos Abba ad Hæbræos patria ſiue Pater ad Gentes. Coniuncta ſunt hæc duo nomina vt intelligeremus in Chriſto (qui lapis angularis eſt) duos illos populos Ephe.2 & Act.4. conglutinatos eſſe in vno ouili qui vt vnius & eiuſdem paſtoris, ita filij erant vnius patris. Vnde non vt populus clamat, Abba Pater, nimirum Iudæus ſed ambo populi. Hæc enim adoptatio nõ pertinebat ſolum ad Iudæos, ſed etiam ad Gentes. A Chriſto didiſcit Apoſtolus hunc clamandi modum & ad illum alluſit qui Patrem rogans vt transiret calix ab eo ſic clamauit dicens, Abba Pater omnia tibi poſſibilia ſunt, ſi vis trãſ Mar.14. fer à me calicem iſtum. Calicem bibiturus erat Chriſtus nõ tantum pro Hæbræis ſed etiam pro Gẽtibus & pro omni natione quæ ſub cælo erat. Non protulit autem verba illa Chriſtus niſi in hora paſſionis ſuæ. Multoties loquutus fuerat de Patre ſuo & non vocauerat eum Abba Patrem, ſed tãtum Patrem cum iam propinquiſſimus eſſet morti hac dulciſſima voce alloquutus eſt Patrem dicens Abba Pater. Cur iſtud dulciſſime Ieſu? Hoc factũ eſt lector Chriſtiane eo tẽpore quo filius Ieſus Chriſtus mundo patefacere volebat promptiſſimam obedientiam & ſuæ voluntate conformitatẽ omnimodam. Ideo quod opere & voluntate habebat verbo, mundo declarabat dicens Abba Pater. Q. d. O Pater, pater vt cognoſcat mundus quod diligo te patrem & voluntatem meam tuæ per omnia conformare volo non ſemel ſed bis te Patrem appello. Patrẽ te cognoſco quia in die æternitatis me genuiſti & ſecundò patrem te nomino quoniam in die meæ temporalis natiuitatis non noui alium præter te patrem. Abba ergo Pater, Bis te appello patrem quoniam bis tu mihi

tu mihi pater fuiſti. Et nos bis quoque
illum patrẽ appellare debemus iure
duplici, tum propter ſpecialem noſtrã
Gen.1. creationẽm (quę ad ſui imaginẽ facta
eſt) tum etiam ob ſpecialem adoptio-
nem quod adoptati ſumus in filios
Dei.

Sunt tamen qui dicunt geminatio-
nem eiuſdem dictionis eſſe factam &
poſitam ad maiorem habendam fidu
ciam & confidentiam. Sed interim in-
tuere & apertis oculis comtẽplare) nã
fari minime licet) cõtemplare in quã
Christiane lector immenſam & inæſti
mabilem Dei erga nos charitatem &
bonitatem, qui nedum vt ſeruos redi-
meret tradidit ſuum vnigenitũ filiũ,
ſed etiam per odoptionis beneficium
voluit vt ſuus filius confratres nos ha-
beret. Quęſo vbi eſt ille filius natu ma
Luc.15. ior hominis illius qui duos filios habe
bat quorũ alter prodigus fuit diſsipa-
uitque omnia bona ſua luxuriæ indul
gens? Qui cum in ſe reuerſus veniſſet
ad patrẽ diceretq;: Pater peccaui in
coelũ &c. Et cũ gratulãter eſſet recept⁹
à patre ad oſculum pacis filius maior
inſurgẽs & ſpiritu inuidię concitatus
auſus eſt contra patrem ſuum obmur
murare eo quod fratrẽ ſuũ tam beni-
gne & charitatiue & hilari vultu ad
ſuũ gremiũ admiſiſſet & ad ius pater-
nũ & in domũ ſuã recluſiſſet. Proh do
lor. Nonne homo filius prodigus eſt
qui accepta portione ſua diſsipauit ſuã
ſubſtantiam? Quem pater ille æternus
nõ expectauit vt veniret reuerteretur,
que ad paternam domum: ſed ipſe ad
Ad Gal.4. illum quærendum miſit filium ſuum
Luc.5. in mundum factum de muliere, factũ
ſub lege qui nõ venit vocare iuſtos ſed
peccatores, quos inuentos adduxit ad
Patrem ſuum vt reciperentur ad oſcu
lum pacis, & ſic recepti fierent filij Pa
tris ſui & admitterẽtur ad partem hę
reditatis ſuę. Ad partẽ dicimus & non
ad totam, nã in lege ſancitum erat vt
primogenito omnia darentur duplica
ta, cum igitur Christus frater noſter
ipſe eſſet primogenitus ſecundum to Luc.4.
tum recipere debebat hæreditatẽ nos
vero partem noſtram. Omnia dice-
bat ille, mihi tradita ſũt à patre meo.
Noſtrum autem quilibet dicit cũ Da- Pſalm.15.
uide, Dominus pars hęreditatis meę.
Vnde ille minor filius cum non eſſet Luc.15.
primogenitus nõ poſtulauit hęredita-
tẽ, ſed dixit, Pater da mihi portionẽ
ſubſtantiæ quæ me contingit. Chriſto
autem à Patre dictũ eſt. Poſtula à me Pſalm.4.
& dabo tibi gentes hæreditatem tuã,
& poſſeſsionem tuã terminos terræ.
Tua eſt tota alijs confratribus tuis por
tiones dabũtur. Portio mea clamabat
Propheta Regius dicens, ſit in terra vi Pſalm. 141
uentium. Sed ad Patris bonitatem re-
uertamur & ad filij charitatem. O infi
nitus & inuincibilis Patris amor, o inę
ſtimabilis filij charitas, qui cum filius
eſſet primogenitus, & natu maior, nõ
ægre tulit nec indignatus eſt cõtra pa-
trẽ ſuum, nec murmurauit contra nos
eo quod recepti fuerimus in partem
ſuę hęreditatis nec ſtomachatus eſt ad
uerſus patrem ſuum quod nos prodi-
gos & homines perditos ſibi cohære
des conſtituerit præbens nobis ius per
gratiam & charitatem per pignuſque
Spiritusſancti adoptionem filiorũ Dei
& eum appellaremus, Abba Pater Tã
tum abeſt vt egro animo ipſe tulerit
vt ipſe pro ſua virili hoc beneficium
per effuſionem ſui prætioſiſsimi ſan-
guinis nobis ipſe procurauerit atq; ef-
fecerit. Aſſurgamus ergo ad agnoſcẽ-
dũ tãtũ Patris & filij nobis collatũ be-
neficium. Hæc aſſurrectio forte nos ef
fecit paulò prolixiores quam voleba-
mus, ſed facti non nos pudet. Sic nam-
que oſtenſus eſt admirabilis filij Dei
candor qui nobis eam dignitatẽ quæ
ſibi propria erat non inuidit, cui
ſit gloria in ſecula ſecu-
lorum. Amen.

FINIS.

STVDIOSO ET CANDIDO Lectori. S.

NVNQVAM adduci potuit Auctor vt hæc commentaria, quæ ſummis vigilijs ac laboribus parauerat, in lucem prodire pateretur, quãuis eruditorum precibus deſiderantium nectaream illius doctrinam ex ſcripti codicis riuulo potare, nõ mediocriter vrgeretur. Cõtinuit namque apud ſe opus iſtud, non tantummodo ſicut Poëta cenſuit nonum in annum, ſed pluſquam in duodeuigeſimum, interim amicorum quos eruditiores arbitrabatur permittens iudicio, interdum ad Lydiũ, quod aiunt lapidem ſingula examinans, & repoſita poſt aliquantulum tẽporis reſumpta conſiderans & denuo limans, emendans, ac locupletans: timens admodum ſibi (licet egregie doctus & qui ætatem in euoluendis Sanctorum ſcriptis pene contriuerat) ab Ariſtarchis, quorum hac tẽpeſtate prouentus eſt nõ modicus, cum interim quæcunque non capit ſciolus audeat carpere. Qua in re præter viri Chriſtiani et humilis modeſtiam, admirari licet veram et ſolidã doctrinam eius qui non faſtu intumuit cæterorum ſpernens cenſuras ſed e contrario plurimi fecerit aliorum de ſuis lucubrationibus futurum iudicium. Noluit ſcripturire ac repente proferre fœtum informem rudem immaturum, ac plane abortiuũ, ac vt vno verbo dicã miſeras perdere chartas vt nonnulli ea ſcribẽtes quæ nemo vel legere audeat vel contingere. Auctore igitur cunctante factum eſt vt ante paucos annos compulſus ſit tandem hoc opus prælo cõmittere. Quod non ſemel intermiſſum eſt tum propter grauiora religionis negotia quibus Apoſtolicæ ſedis ac Regiæ maieſtatis iuſſu cũ collegis Auſetano et Helenẽſi Præſulibus oportuit eum intendere; tum etiam ob multa valetudinis incommoda ingrueſcẽte iam ſenectute vrgentia, quorum bonam partem citra controuerſiam debebat ſuæ Mineruæ. Vnde factum eſt vt prius quam opus perficeretur à Domino ſit auctor ad ſuperos euocatus, magno ſui deſiderio nobis relicto, qui patre et Doctore tota Aragonia celebri orbari moleſtiſsime ferebamus. Accurrimus quaſi ad Heliæ pallium ad hos ingenij fructus quorum licet non plenum perceperimus caniſtrum id ſane quantumcunque fragmentũ operis mirum in modum refert de mortui auctoris grauitatem acumen intellectus, lectionẽ variam, et quod in eo eminebat lucidiſsimam in enodandis quæſtionibus facilitatem, denique Raymũdi ſpiritum habes lector in his ſcriptis ad viuũ expreſſum. Noluimus ergo efflagitãtibus abnuere, et tantũ iubar ſtudioſis inuidere, ſed permiſimus in publicum ſub hac forma quod typis iam excuſſum erat prodire ad cõmunem omnium vtilitatem. Vale lector beneuole et ijs frugibus fœliciter fruere. Quæ autem Typographorũ incuria exciderunt tu pro tuo candore poteris emendare.

BARCINONAE,
Paulus Malus excudebat, Anno Chriſti.
M. D. LXXXXIIII.

1-6-3